C. PLINII SECVNDI HISTORIAE MVNDI LIBRI XXXVII.

MAIORE, QVAM HACTENVS VNQVAM, STVDIO, FIDE, RELIGIONE EMENDATI.

Adiectis ad marginem succinctis quibusdam Castigatiunculis, partim uetustissimorum codicum collatione erutis, partim grauissimorum scriptorum authoritate, doctissimorúmque hominũ iudicio subnixis, quas ad syncerioris lectionis indagationem, uelut in tenebris accensa face, non parum lucis confidimus allaturas.

Vnà cum Indice totius operis copiosissimo, non pœnitenda rursus accessione locupletato, locísque propemodum innumeris, quæ cum authoris sensis non satis congruebant, quàm accuratissimè restituto.

LVGDVNI,
Apud Antonium Vincentium.
M. D. LIII.

Cum priuilegio Regis.

Ioannes Nicolaus Victorius Lectori S.

V M perpetua, planéque immutabili naturæ lege ita comparatum sit, Lector humanissime, ut nihil immortale nasceretur, suóque omnia exitio obnoxia essent, quæ ortum aliquando initiúmq; habuissent: fieri profectò non potuit, ut quantumuis insignia doctissimorum hominum monumēta, non eidem, cui cætera omnia, fati necessitati subiacérent. Nam etiamsi rerum omnium altrix illa, eadémque domitrix natura nihil iis diuturnius, nihil uiuacius gigni uoluerit, nihil denique temporis iniuriam minus reformidare: suum tamen & ipsis uitæ modum statuit, eáque conditione nasci uoluit, ut & æui uitio obsolescerēt, & cæcis bellorum incendiorúmque casibus in præceps raperentur. Atque ne hîc recensendis tot nobilissimorum scriptorum cladibus, quorum hodie ne cadauera quidem supersunt, iustissimam quidem illam, attamen protritam, literatorum omnium querelam ne quicquam refricemus, sed ad id ipsum nos protinus conferamus, cuius hæc gratia à nobis sunt commemorata: quis aut silentio dissimulare, aut sine grauissimo animi dolore meminisse queat, ex tot præstantissimis Plinii Secundi lucubrationibus, dignis prorsus, quibus nulla iacturam temporum iniquitas, nulla perniciem calamitas, nulla obliuionem æternitas afferret, solam Mundi historiam ad tempora nostra peruenisse. Graue sanè hoc existimandū est, planéq; perniciosum rei literariæ uulnus, quæ illis interceptis, ueluti membris quibusdam mutilata, & supellectilem angustiorem habere cœpit, & pomœria contractiora. In tanto tamen nobilium scriptorū naufragio non omnino pessimè cum fortuna uidemur decidisse, quòd instructissimum hunc naturæ thesaurum, in quo uno rei Latinæ & prora & puppis uersatur, non iisdem, quibus cætera omnia, fluctibus obruerit, sed ad nostra hæc patrúmq; nostrorum tempora, si non syncerum incorruptúmque, saluum tamen & incolumem uoluerit enatare. Atque id quidem eo maiore in lucro ponendum est, quòd ex centum exquisitissimis linguæ utriusq; authoribus, quorum è flosculis sertum ille suum concinnauit, portionem longè maximam hodie desideremus, temporum iniuria fortunǽque casibus interceptam: quorum nunc omnium unà cum scriptis obruta iacêret memoria, nisi eorum testimoniis sua identidem stabiliens Plinius ab obliuionis caligine eam uindicasset. Verumenimuero quemadmodum plurimum hoc nomine antiquitati debemus, quòd tam uberem nobis agrum diligentia sua conseruarit, ita de proximorum seculorum inertia iure queri possumus, quòd quem non belli furor, non Gothorum rabies, non tot Italiæ clades eripere nobis potuerunt, sua eum inscitia tam fœdè reddiderint conspurcatum, ea lolii, sentium, tribulorum copia tantùm non obrutum, ut cùm tot insignia & superioris & nostræ tempestatis ingenia in eo repurgando excolendóque certatim desudarint, hactenus tamen assequi non potuerint, ut non multa etiamnum reliqua essent, quæ & runcationem exactiorem, & cultum accuratiorem desiderarent. Cuius rei causam paulò altius mecum reputanti, protinus sese offert insuperabilis tantæ rei difficultas, cui euincendæ non mirum si quantumuis sagacia doctissimorum hominum ingenia hactenus paria esse non potuerunt. Nam cùm nullam hîc rerum partem scriptor locupletissimus intactam reliquerit, abditissima quæq; naturæ, & quicquid cæli ambitu contegitur, norit oportet, qui prouinciæ sese tam arduæ non imparem esse fateatur. Verùm quemadmodum in Hercule nemo repræhendit, quòd toto terrarum orbe tot profligatis monstris, Theseo quoq; negotii nonnihil reliquerit: ita & summis nostri superiorísque seculi ingeniis uitio uerti non debet, quòd cùm strenuam in Plinio repurgando operam nauarint, aliorum tamen industriæ loci nonnihil uoluerint superesse: neque nobis uicissim temeritatis arrogantiæ'ue nota impingi, si illorum diligentiæ succedentes, & tanquam messorum uestigia subsequentes, spicas ab iis relictas à tergo colligamus. Atque hanc quidem ad rem cùm uel perpetua uitæ meæ consuetudo, uel iuuandæ, quantuluncunque meæ ferrent uires, rei literariæ studium, mea me sponte satis inflammaret: uix tamen dici queat, quantum hic nobis calcar addi-

derit grauiſsimorum hominũ Antonii Vincentii & Ioannis Frellonii authoritas,qui cùm nouam operis huius editionem adornarent,nihílque ſumptus, nihil diſpendii facere recuſarent,modò ſtudioſorum commoda aliqua ſaltem ex parte proueherent, in re æquiſſima opem meam implorantibus neque potui neque debui officium pernegare. Quare cùm & horum voluntati morem gerere ex animo cuperemus,& conceptã de nobis opinionem ſtudio,induſtria,iudicio ſuſtinere,opus denuo uniuerſum cum uetuſtiſsimis quidem,ſed(ut ferè ſunt)deprauatiſsimè ſcriptis codicibus quàm accuratiſsimè cõtulimus, atq; ex iis non pauca eruimus,quæ nulla expedire potuiſſet ingenii quantumuis ſagacis coniectura.Erat hæc,fateor,longè tutiſsima, & propemodum ſola rectè caſtigandi ratio, ſi cunctis hac methodo uulneribus mederi potuiſſem. Verùm quoniam in illis non raro nihil erat præſidii,quod proximum fuit,ad eorum opem identidem confugimus,quorũ è fontibus ſua pleraq; ita mutuatus eſt Plinius,ut tantùm nõ ad uerbum uideatur deſcripſiſſe.Ac ne ſingulis commemorandis diutius,quàm neceſſe ſit,immoremur,uſqueadeo hic nullum adminiculi genus contempſimus, uſqueadeo nihil intentatum, nihil inexcuſſum reliquimus,ut ex inferioris etiam notæ ſcriptoribus,qui aut in eodem argumenti genere ſunt uerſati,aut ex hoc ipſo ueluti uaſtiſsimo rerum omnium oceano riuulos ſuos deduxerunt,non paucas purioris lucis eruerimus ſcintillas.Porrò quemadmodum uetuſtioribus illis ſuam gratiam conſtare cupimus,quorum hic nobis uigiliæ opis nonnihil attulerunt,ita nec recentiorũ cuiquam meritam laudem præreptam uolumus, qui ſuis hic nobis ſudoribus,tanquam in tenebris accenſa face,ad ſyncerioris lectionis indagationem præluxerunt. Quorum è numero ſine grauiſsima plagii nota Ferdinandum Pintianum & reconditæ eruditionis, & exactiſsimi iudicii hominem,præterire non poſſumus,qui ut omnium poſtremus aliorum diligentiæ ſucceſsit,ita tum optimorum codicum præſidio, tum ingenii dexteritate nõ pauca depræhendit,cæteris omnibus aut parum animaduerſa,aut ſilentio diſsimulata.Porrò in omnibus hiſce,quæ vel noſtro ipſi Marte eruimus,uel aliorũ ingenio,laboribus,induſtriæ debemus,ea ſemper moderatione,eo temperamento uſi ſumus,ut ex uulgata lectione, quæ hodie in manibus uerſatur, nihil temere uoluerimus immutatum:conſultius nos circunſpectiúſq; facturos rati,ſi quemadmodum pictorum ille clariſsimus tabulas ſuas in pergula,ita & nos haſce lucubratiunculas in margine proponeremus,ut doctorum hominum arbitrio aut in ſuas quæque ſedes reponerentur, aut ueluti nothæ ſpuriæ'ue,à familia Pliniana quàm longiſsimè ſummouerentur. Atque hunc quidem in modum priore penſi huius parte non omnino peſsimè, ni fallor, defunctus,ad alteram deinde animum adieci,non eiuſdem fortaſsis ingenii,negotii tamen moleſtiæq́ue non minoris. Nam cùm operis Indicem præter omnem expectationem deprauatiſsimum depræhendiſſem, locíſque propemodum innumeris cum authoris ſenſis non ſatis congruentem, non raro etiam ex diametro pugnantem:ut tanto quoq; incommodo præſidii nonnihil afferrem,à capite ad calcem uniuerſum retexui, dedíque operam,ut & ille Plinianæ menti,& notæ arithmeticæ paginis ſuis uerſibúſque adamuſsim reſponderent.Quicquid uerò hoc eſt operæ,quicquid uigiliarum, Lector candidiſsime, quod in ſcriptore eminentiſsimo repurgando collocauimus,id omne ſub tui potiſsimùm nominis auſpiciis in lucem editum uoluimus,in cuius gratiã & hoc laboris non grauatè ſuſcepimus,& quicquid eſt in nobis ingenii induſtriæ'ue, poſthac ſemper libentiſsimè effundemus. Vale.

C.Plinius

C. PLINIVS CAECILIVS MARCO SVO S.

PErgratum est mihi, quòd tam diligenter libros auunculi mei lectitas, vt habere omnes velis, quærásque qui sint. Fungar indicis partibus, atq; etiam, quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim hæc quoque studiosis non iniucunda cognitio. De iaculatione equestri vnus. Hunc cùm præfectus alæ militaret, pari ingenio curáq; composuit. De vita Q. Pomponii Secundi duo, à quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici, quasi debitum munus, exoluit. Bellorum Germaniæ viginti, quibus omnia, quæ cum Germanis gessimus bella, collegit. Inchoauit, cùm in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim ei quiescẽti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latissimè victor ibi periit. Commendabat memoriam suam, orabátque, vt se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinem diuisi, quibus Oratorem ab incunabulis instituit & perficit. Dubii sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis, cùm omne studiorum genus paulò liberius & erectius, periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidii Bassi XXXI. Naturæ historiarum XXXVII. opus diffusum, eruditum, nec minus varium, quàm ipsa natura. Miraris, quòd tot volumina, multáque in iis tam scrupulosa, homo occupatus absoluerit? Magis miraberis, si scieris illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno VI. & L. mediũ tempus distentum impeditúmque, quà officiis maximis, quà amicitia principum egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi statim à nocte multa: hyeme verò ab hora septima, vel cùm tardissimè, octaua, sæpe sexta. Erat sanè somni parcissimi, nonnunquam etiam inter ipsa studia instantis, & deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum Imperatorem: nam ille quoque noctibus vtebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reuersus domum, quod reliquum temporis, studiis reddebat. Post cibum sæpe, quem interdiu leuem & facilem veterum more sumebat, æstate, si quid otii, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat, excerpebátque. Nihil enim vnquam legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, vt non aliqua ex parte prodesset. Post solem plerunque frigida lauabatur. Deinde gustabat, dormiebátque minimum. Mox, quasi alio die, studebat in cœnæ tempus. Super hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidem cursim. Memini quẽdam ex amicis, cùm lector quædam pronuntiasset perperam, reuocasse, & repeti coegisse. Huic auunculum meum dixisse: Intellexeras nempe. quum ille annuisset. Cur ergo reuocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat æstate à cœna luce, hyeme intra primam noctis, sed tanquam aliqua lege cogente. Hæc inter medios labores, vrbísque fremitum. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Cùm dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur, tergitúrque, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere quasi solutus cæteris curis, huic vni vacabat. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus hyeme manicis muniebantur, vt ne cæli quidem asperitas vllum studiis tempus eriperet. Qua ex causa Romæ quoque sella vehebatur. Repeto me correptum ab eo, cùm ambularem: Poteras, inquit, has horas non perdere. Perire enim omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impartiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, electorúmque commentarios CLX. mihi reliquit, opisthographos quidem, & minutissimè scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, cùm procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licinio CCCC. millibus nummûm, & tunc aliquanto pauciores erant. Nónne videtur tibi recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis vllis, nec in amicitia principum fuisse? Rursus cùm audis quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis, nec legisse? Quid est enim, quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, cùm me quidam studiosum vocant, qui si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantùm, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota vita literis assident, collatus illi, non quasi somno & inertiæ deditus erubescat? Extendi epistolam, quamuis hoc solum, quod requirebas, scribere destinassem, quos scilicet libros reliquisset. Confido tamen hæc quoque tibi non minus grata, quàm ipsos libros, futura, quæ te non tantùm ad legendos eos, verumetiam ad simile aliquid elaborandum possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

PEtis, vt tibi auunculi mei exitũ scribam, quò verius tradere posteris posſis. Gratias ago. Nam video morti eius, si celebretur à te, immortalem gloriam esse propositam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, vt populi, vt vrbes, memorabili casu, quasi semper victurus, occiderit, quamuis ipse plurima scripserit, plura tamen perpetuitati eius scriptorum tuorũ æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus Deorum munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legẽda: beatiſsimos verò, quibus vtrunq;. Horum in numero auunculus meus & suis libris, & tuis erit. Quò libentius suscipio, deposco etiam, quod iniungis. Erat Miseni, classemq; imperio præsens regebat. Calend. Nouembris hora ferè septima, mater mea indicat ei apparere nubem inusitata & magnitudine, & specie. Surgit ille, vt è sole solebat, frigida gustata: iacens enim studebat. Poposcit soleas, ascendit locum, ex quo maximè miraculum illud conspici poterat. Nubes, incertum procul intuentibus ex quo mõte (Vesuuium fuisse postea cognitum est) oriebatur: cuius similitudinem & formam non alia magis arbor, quàm pinus expresserit. Nam longiſsimo velut trunco efflata in altum, quibusdam ramis diffundebatur. Credo, quia recenti spiritu euecta, dein senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat, candida interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cinerémve sustulerat. Magnum id propiúsq; nocendum, vt eruditiſsimo viro, visum est. Iubet liburnicam aptari, mihi, si venire vnà vellem, facit copiam. Respondi, studere me malle: & fortè ipse, quod scriberẽ, dederat. Egrediebatur domo: accepit codicillos Retinæ classiarii, imminente periculo exterriti: nam villa ea subiacebat: nec vlla, nisi nauibus, fuga, vt se tanto discrimini eriperet, orabat. Vertit ille consiliũ, & quod studioso animo inchoauerat, obit maximo. Deduxit quadriremes, ascendit ipse, non Retinæ modò, sed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxiliũ: properat illuc, vnde alii territi fugiunt, rectúmq; cursum, rectáq; gubernacula in periculum tenet, adeò solutus metu, vt omnes illius mali motus, omnes figuras vt deprehenderat oculis, dictaret, enotarétque. Iam nauibus cinis inciderat: quò propius accederet, calidior & densior: iam pumices etiam, nigríque & ambusti & fracti igne lapides: iam vadum subitũ, ruináq; montis litora obstantia. Cunctatus paulùm, an retro flecteret, mox gubernatori vt ita faceret monenti, Fortes, inquit, fortuna iuuat: Pomponianũ pete. Stabiis erat, perueneráta; sinu medio. Nam sensim circumactis curuatísque litoribus mare infunditur. Ibi quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, & cùm cresceret, proximo, sarcinas contulerat in naues, certus fugæ, si contrarius ventus resedisset. Quò tunc auunculus meus secundiſſimo inuectus, complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: útque timorem eius sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet: lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut (quod æquè magnum est) similis hilari. Interim è Vesuuio monte pluribus locis latiſsimè flammæ atque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebras noctis excipiebat. Ille agrestium trepidatione igni relictas desertásq; villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit, & quieuit veriſsimo quidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinẽ corporis grauior & sonantior erat, ab iis, qui limini obuersabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diæta adibatur, ita iam cinere mistísque pumicibus oppleta surrexerat, vt si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, séque Pomponiano, cæterísque, qui peruigilarant, reddit: in commune consultant, intra tectáne subsistant, an in aperto vagentur: nam crebris vastísque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire, aut referri videbantur. Sub dio rursus, quanquam leuium exesorúmque, pumicum casus metuebatur: quod tamen malorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Ceruicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum aduersus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiórque: quam tamen faces multæ variáque lumina soluebant. Placuit egredi in litus, & ex proximo aspicere, quid iam mare admitteret, quod adhuc vastum & aduersum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans sedit, atque iterum frigidam poposcit, hausítque. Deinde flammæ, flammarúmque prænuntius odor sulphuris alios in fugam vertunt: excitant illum, qui innixus seruis duobus assurrexit, & statim concidit (vt ego coniecto) crasſiore caligine spiritu obstructo, clausóque stomacho, qui illi natura inualidus, & angustus, & frequenter intus æstuans erat. Vbi dies redditus is, ab eo quem nouiſsimè viderat, tertius, corpus inuentum integrum, illæsum, opertúmque, vt fuerat indutus. Habitus corporis quiescenti, quàm defuncto, similior. Interim Miseni, ego & mater. Sed nihil ad historiam. Nec tu aliud, quàm de exitu eius, scire voluisti: finem ergo faciam. Vnum adiiciam: omnia me, quibus interfueram, quæque statim, cùm maximè vera memorantur, audieram, persecutum. Tu potiſsima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam, aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

C. Plinius Secundus Veſpaſiano ſuo S.

IBROS Naturalis Hiſtoriæ nouitium Camœnis Quiritiũ tuorum opus natum apud me proxima fœtura, licentiore epiſtola narrare conſtitui tibi, iucundiſsime Imperator (ſit enim hæc tui præfatio ueriſsima, dum maximi conſeneſcit in patre.) Nanque tu ſolebas meas eſſe aliquid putare nugas, ut obiter emolliam Catulum conterraneum meum. Agnoſcis & hoc caſtrenſe uerbum. Ille enim, ut ſcis, permutatis prioribus ſyllabis duriuſculum ſe fecit, quàm uolebat exiſtimari à Veraniolis ſuis & Fabulis. Simul ut hac mea petulantia fiat, quod proximè non fieri queſtus es in alia procaci epiſtola noſtra, ut in quædam acta exeat, ſciant'que omnes quàm ex æquo tecum uiuat imperium. Triumphalis & Cenſorius tu, ſexie'ſque Conſul, ac Tribunitiæ poteſtatis particeps, & quod his nobilius feciſti, dum illud patri pariter & equeſtri ordini præſtas, Præfectus prætorio eius, omniáque hæc Reipublicæ. & nobis quidem qualis in caſtrenſi contubernio? Nec quicquam in te mutauit fortunæ amplitudo, niſi ut prodeſſe tantundem poſſes & uelles. Itaq; cùm cæteris in uenerationem tui pateant omnia illa, nobis ad colendum te familiarius audacia ſola ſupereſt. Hanc igitur tibi imputabis, & in noſtra culpa tibi ignoſces. Perfricui faciem, nec tamen profeci: quando alia uia occurris ingens, & longius etiam ſubmoues ingenii faſcibus. Fulgurat in nullo unquam uerius dicta uis eloquentiæ, Tribunitiæ poteſtatis facundia. Quanto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris amas? quantus in Poetica es? O magna fœcunditas animi: quemadmodum fratrem quoq; imitareris, excogitaſti. Sed hæc quis poſsit intrepidus æſtimare ſubiturus ingenii tui iudicium, præſertim laceſsitum? Neque enim ſimilis eſt conditio publicantium, & nominatim tibi dicantium. Tum poſſem dicere, quid iſta legis Imperator? Humili uulgo ſcripta ſunt, agricolarum, opificum turbæ, denique ſtudiorum otioſis: quid te iudicem facis? Cùm hanc operam condicerem, non eras in hoc albo. Maiorem te ſciebam, quàm ut deſcenſurum huc putarem. Præterea eſt quædam publica etiam eruditorum reiectio. Vtitur illa & M. Tullius, extra omnem ingenii aleam poſitus, & (quod miremur) per aduocatum defenditur. Hæc doctiſsimũ Perſium legere nolo, Lælium Decimum uolo. Quod ſi hoc Lucilius, qui primus condidit ſtyli naſum, dicendum ſibi putauit: ſi Cicero mutuandum, præſertim cùm de re publica ſcriberet: quanto nos cauſatius ab aliquo iudice diffidimus? Sed hæc ego mihi nunc patrocinia ademi nuncupatione, quoniam plurimum intereſt, ſortiatur aliquis iudicem an eligat: multúmq; apparatus intereſt apud inuitatum hoſpitem & oblatum. Cùm apud Catonem illũ ambitus hoſtem, & repulſis tanquam honoribus indeptis gaudentem, flagrantibus comitiis pecunias deponerent candidati, hoc ſe facere pro innocentia (quod in rebus humanis ſummum eſſet) profitebantur: inde illa nobilis M. Ciceronis ſuſpiratio: O te felicem M. Porci, à quo rem improbam petere nemo audet. Cùm Tribunos appellaret L. Scipio Aſiaticus, inter quos erat Gracchus: hoc atteſtabatur, ſe uel inimico iudici approbari poſſe. Adeò ſummũ quiſque cauſæ ſuæ iudicem facit, quemcunque elegit, unde prouocatio appellatur. Te quidem in excelſiſsimo humani generis faſtigio poſitum, ſumma eloquẽtia, ſum-

ma eruditione præditum, religiosè adiri etiam à salutantibus scio. Et ideo immensa præter cæteras subit cura, ut quæ tibi dicantur, te digna sint. Verùm & diis lacte rustici multæq; gentes supplicant, & mola tantum salsa litant, qui nō habent thura: nec ulli fuit uitio deos colere, quoquo modo posset. Meæ quidem temeritati accessit hoc quoque, quòd leuioris operæ hos tibi dedicaui libellos. Nam nec ingenii sunt capaces, quod alioquin nobis perquàm mediocre erat: nec admittunt excessus aut orationes, sermonésue, aut casus mirabiles, uel euentus uarios, non alia iucunda dictu, aut legentibus blanda. Sterili materia rerum natura, hoc est, uita narratur, & hæc sordidissima sui patre, ut plurimarum rerum aut rusticis uocabulis aut externis, imò barbaris, etiam cum honoris præfatione ponendis. Præterea iter est, non trita authoribus uia, nec qua peregrinari animus expetat. Nemo apud nos, qui idem tentauerit, nemo apud Græcos qui unus omnia ea tractauerit. Magna pars, studiorum amœnitates quærimus. Quæ uerò tractata ab aliis dicuntur immensæ subtilitatis, obscuris rerum tenebris premuntur. Iam omnia attingenda, quæ Græci τὰς ἐγκυκλοπαιδείας uocāt, & tamen ignota aut incerta ingeniis facta. Alia uerò ita multis prodita, ut in fastidiū sint adducta. Res ardua, uetustis nouitatem dare, nouis authoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus uerò naturam, & naturæ suæ omnia. Itaque etiam non assecutis, uoluisse, abundè pulchrum atque magnificum est. Equidem ita sentio, peculiarem in studiis causam eorum esse, qui difficultatibus uictis, utilitatem iuuandi prætulerunt gratiæ placendi: ídque iam & in aliis operibus ipse feci: & profiteor mirari me T. Liuium, authorem celeberrimum, in historiarum suarum, quas repetit ab origine Vrbis, quodam uolumine sic orsum: Satis iam sibi gloriæ quæsitum: & potuisse se desinere, ni animus inquies pasceretur opere. Profectò enim populi gentium uictoris, & Romani nominis gloriæ, non suæ cōposuisse illa decuit. Maius meritum esset, operis amore, nō animi causa perseuerasse: & hoc populo Romano præstitisse, non sibi. Viginti millia rerum dignarum cura, (quoniam ut ait Domitius Piso, thesauros oportet esse, non libros) ex lectione uoluminum circiter duûm millium, quorum pauca admodū studiosi attingunt propter secretum materiæ, ex exquisitis authoribus centum, inclusimus triginta sex uoluminibus, adiectis rebus plurimis, quas aut ignorauerant priores, aut postea inuenerat uita. Nec dubitamus, multa esse, quæ & nos præterierint. Homines enim sumus, & occupati officiis: succisiuísque temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quid uestris putetis cessatum horis. Dies uobis impendimus: cum somno ualetudinem computamus: uel hoc solo præmio contenti, quòd dum ista (ut ait M. Varro) musinamur, pluribus horis uiuimus. Profectò enim uita uigilia est. Quibus de causis atque difficultatibus nihil auso promittere, hoc ipsum tu præstas quod ad te scribimus. Nec fiducia operis hæc est, sed indicatura. Multa ualde pretiosa ideo uidentur, quia sunt templis dicata. nos quidem omnes, patrem, te, fratrémque diximus opere iusto, temporum nostrorum historiam orsi à fine Aufidii Bassi. Vbi sit ea quæres? iam pridem peracta sancitur: & alioquin statutum erat hæredi mandare, ne quid ambitioni dedisse uita iudicaretur. Proinde occupantibus locum faueo, ego uerò & posteris, quos scio nobiscum decertaturos, sicut ipsi fecimus cum prioribus. Argumentum huius stomachi mei habebis, quòd in his uoluminibus authorum nomina prætexui. Est enim benignum (ut arbitror) & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris, non ut plerique ex iis, quos attigi, fecerunt. Scito enim conferentem authores me deprædhendisse à iuratissimis & proximis ueteres transcriptos ad uerbum, neque nominatos, non illa Virgiliana uirtute ut certarent, non Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica, Platonis se comitem profitetur: in consolatione filiæ, Crātorem, inquit, sequor: item Panætium de officiis, Quæ uolumina eius ediscenda, non modò in manibus quotidie habenda, nosti. Obnoxii profectò animi, & infelicis ingenii est, deprædhendi in furto malle, quàm mutuum reddere, cùm præsertim sors fiat ex usura.

ex uſura. Inſcriptionis apud Græcos mira felicitas: κηρίον inſcripſere, quod uolebant intelligi fauum: alii κέρας ἀμαλθέας, quod Copiæ cornu, ut uel lactis gallinacei ſperare poſſis in uolumine hauſtum. Iam Muſæ, πάνδεκται, ἐγχειρίδιον, λειμών, πινακίδιον inſcriptiones propter quas uadimonium deſeri poſsit. At cùm intraueris, dii deæque, quàm nihil in medio inuenies! Noſtri craſsiores, Antiquitatum, Exemplorum, Artiúmque quàm facetiſsimi. Lucubrationem puto, qui Antias ciuis erat & uocabatur, Valerius primus aſſerit: Varro in Satyris ſuis Seſculixem & Flexibulas. Apud Græcos deſiit nugari Diodorus, & βιβλιοθήκης hiſtoriam ſuam inſcripſit. Apion quidem Grammaticus, hic quem Tiberius Cæſar cymbalum mundi uocabat, quum publicæ famæ tympanum potius uideri poſſet, immortalitate donari à ſe ſcripſit, ad quos aliqua componebat. Me non pœnitet nullum feſtiuiorem excogitaſſe titulum. Et ne in totum uidear Græcos inſectari, ex illis nos uelim intelligi pingendi fingendíque conditoribus, quos in libellis his inuenies, abſoluta opera, & illa quoque quæ mirando non ſatiamur, pendenti titulo inſcripſiſſe: Vt, Apelles faciebat, aut Polycletus: tanquam inchoata ſemper arte & imperfecta, ut contra iudiciorum uarietates ſupereſſet artifici regreſſus ad ueniã, uelut emendaturo quicquid deſideretur, ſi non eſſet interceptus. Quare plenum uerecundiæ illud eſt, quòd omnia opera tanquam nouiſsima inſcripſere, & tanquam ſingulis fato adempti. Tria non amplius, ut opinor, abſolutè traduntur inſcripta, Ille fecit, quæ ſuis locis reddam: quo apparuit, ſummam artis ſecuritatem authori placuiſſe, & ob id magna inuidia fuere omnia ea. Ego planè meis adiici poſſe multa confiteor: nec his ſolis, ſed & omnibus quæ edidi: ut obiter caueam iſtos Homeromaſtigas. Ita enim uerius dixerim, quoniam audio & Stoicos, & Dialecticos, Epicureos quoque (nam de Grammaticis ſemper expectaui) parturire aduerſus libellos, quos de Grammatica edidi, & ſubinde abortus facere iam decem annis, cùm celerius etiam elephanti pariant: Ceu uerò neſciam, aduerſus Theophraſtum, hominem in eloquentia tantum, ut nomen diuinum inde inuenerit, ſcripſiſſe etiam fœminam, & prouerbium inde natum, ſuſpendio arborem eligendi. Non queo mihi temperare, quò minus ad hoc pertinentia ipſa Cenſorii Catonis uerba ponam, ut inde appareat, etiam Catoni de militari diſciplina commentanti, qui ſub Africano, imò uerò & ſub Annibale didiciſſet militare, & ne Africanum quidem ferre potuiſſet, qui Imperator triũphum reportaſſet, paratos fuiſſe iſtos qui obtrectatione alienæ ſcientiæ famam ſibi aucupantur. Quid enim ait in eo uolumine? Scio ego, quæ ſcripta ſunt, ſi palàm proferantur, multos fore qui uitilitigent, ſed ii potiſsimùm, qui ueræ laudis expertes ſunt. Eorum ego orationes ſino præterfluere. Nec Plancus illepidè, cùm diceretur Aſinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipſo aut liberis poſt mortem Planci ederentur, ne reſpondere poſſet: Cum mortuis non niſi laruas luctari. Quo dicto ſic repercuſsit illas, ut apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Ergo ſecuri etiam contra uitilitigatores, quos Cato eleganter ex uitiis & litigatoribus compoſuit, (quid enim illi aliud quàm litigant, aut litem quærunt?) exequemur reliqua propoſiti. Quia occupationibus tuis publico bono parcendum erat, quid ſingulis contineatur libris huic epiſtolæ ſubiunxi: ſummáque cura, ne perlegendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc & aliis præſtabis ne perlegant: ſed ut quiſque deſiderauerit aliquid, id tantùm quærat, & ſciat quo loco inueniat. Hoc ante me fecit in literis noſtris Valerius Soranus, in libris quos ἐποπτίδων inſcripſit.

C. PLINII SECVNDI HISTORIARVM MVNDI ELENCHOS, LIBRORVM omnium trigintaſeptem liber unus qui primus. Summatim hæc inſunt libris ſingulis.

DeDeo

Liber Primus.

De terris

Ex authoribus.

M.Varrone,Sulpitio Gallo,Tiberio Cæſare Imperatore,Q.Tuberone, Tullio Tirone,L.Piſone,T.Liuio,Cor. Nepote, Statio Seboſo,Cælio Antipatro, Fabiano, Antiate,Mutiano,Cecina,qui de Hetruſca diſciplina ſcripſit, Tarquitio, L. Aquila, qui item:Sergio Paulo.

Externis.

Platone, Hipparcho, Timæo, Soſigene, Petoſiri, Necepſo, Pythagoricis, Poſidonio,Anaximandro, Epigene Gnomonico, Euclide,Cerano,Philoſopho,Eudoxo,Democrito,Critodemo, Thraſyllo, Serapione, Dicæarcho, Archimede, Oneſicrito, Eratoſthene,Pythea, Herodoto, Ariſtotele, Cteſia, Artemidoro Epheſio, Iſidoro Characeno,Theopompo.

Libro III continentur ſitus,gentes,maria,oppida,portus, montes, flumina, menſuræ,populi qui ſunt,aut fuerunt.

Inſularum Ionii & Adriatici ſumma oppida gentes XXVI. Summa flumina clara. Summi montes præclari. Summæ inſulæ. Summa ea, quæ intercidere, oppida & gentes. Summa res, & hiſtoriæ & obſeruationes CCCXXVI.

Ex authoribus.

Turānio Graccula,Cor. Nepote,T.Liuio, Catone Cenſorio, M. Agrippa, M. Varrone, Diuo Auguſto, Varrone Atacino, Antiate, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Curione patre, Cælio, Aruntio, Seboſo, Licinio Mutiano Fabricio Thuſco,L.Atteio Capitone, Verrio Flacco,L. Piſone, C. Aeliano, Valeriano.

Externis.

Artemidoro, Alexandro Polyhiſtore, Thucydide, Theophraſto, Iſidoro Theopompo, Metrodoro Scepſio, Callicrate, Xenophonte Lampſaceno, Diodoro Syracuſano, Nymphodoro, Calliphane, Timagene.

Libro IIII continentur ſitus, gentes, maria, oppida, montes, portus, flumina, menſuræ, populi qui ſunt, aut fuerunt.

lybio, Timæo Mathematico, Herodoto, Myrſilo, Alexandro Polyhiſtore, Metrodoro, Poſidonio, qui periplum aut perihegeſim: Sotade, Periandro, Ariſtarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophonte Lampſaceno, Diodoro Syracuſano, Hannone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphone, Artemidoro, Megaſthene, Iſidoro, Cleobulo, Ariſtocreonte.

Libro VI. continentur ſitus, gentes, maria, oppida, portus, flumina, menſuræ, populi qui ſunt aut fuerunt.

Summa oppida CXCV. Summa gẽtes DLXVI. Summa clara flumina CLXXX. Summa montes clari XXXVIII. Summa inſulæ CVIII. Summa quæ intercidere oppida aut gentes CXCV. Summa res & hiſtoriæ & obſeruationes duo M.CC.XIIII.

Ex authoribus.

M. Agrippa, Varrone Atacino, Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Mutiano, Claudio Cæſare, Aruntio, Seboſo, Fabricio Thuſco, Tito Liuio, Seneca, Nigidio.

Externis

Polybio, Hecatæo, Hellanico, Damaſte, Eudoxo, Dicæarcho, Betone, Timoſthene, Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratoſthene, Alexandro Magno, Ephoro, Hipparcho, Panætio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, Eumacho Siculo, Alexandro Polyhiſtore, Iſidoro, Amometo, Metrodoro, Poſidonio, Oneſicrito, Nearcho, Megaſthene, Diogneto, Ariſtocreonte, Bione, Dialdone, Simonide minore, Baſile, Xenophonte Lampſaceno.

Libro VII. continentur gentium mirabiles figuræ

Diuerſorum

Ex authoribus

Verrio Flacco, Cn.Gellio, Licinio Mutiano, Mutio, Massurio, Agrippina Claudii, M.Cicerone, Asinio Pollione, Messala, Rufo, Corn.Nepote, Virgilio, Liuio, Cordo, Melisso, Seboso, Cor.Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, Sabino, Catone Censorio, Fabio Vestale.

Externis

Herodoto, Aristea, Betone, Isigono, Cratete, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Philarcho, Damone, Megasthene, Ctesia, Taurone, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hippocrate medico, Asclepiade medico, Hesiodo, Anacreonte, Theopompo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Beroso, Petosiri, Necepso, Alexandro Polyhistore, Xenophonte, Callimacho, Democrito, Duillio, Polyhistore historico, Stratone, qui contra Ephori theoremata scripsit, Heraclide Pontico, Asclepiade qui tragodumena, Philostephano, Hegesia, Archimacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlide, Critodemo.

Libro viii. continentur animalium terrestrium naturæ pedatim gradiẽtium.

Ex authoribus.

Mutiano,Procilio, Verrio Flacco, L.Piſone,Cor.Valeriano, Catone Cenſorio,Feneſtella, Trogo, Actio, Columella, Virgilio, Varrone,L.Metello Scipione,Corn. Celſo, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Manlio Sura.

Externis.

Iuba,Polybio,Oneſicrito,Iſidoro, Antipatro,Ariſtotele,Demetrio Phyſico, Democrito,Theophraſto, Euanthe, Agriopa qui Olympionicas,Hierone rege,Attalo rege, Philometore item,Cteſia,Duride,Philiſto, Archyta, Philarcho, Amphilocho Athenæo,Anaxipoli Thaſio,Apollodoro Lemnio, Ariſtophane Mileſio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Ariſtandro Athenæo, Bacchio Mileſio,Bione Solenſe,Chærea Athenæo,Diodoro Prienæo,Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thaſio, Euphronio Athenæo, Hegeſia Maroneo, Menandris Prienæo & Heracleote, Menecrate Poeta, Androcione qui de agricultura ſcripſit,Aeſchrione qui item,Dionyſio qui Magonem tranſtulit, Diophane qui ex Dionyſio epitomen fecit,Archelao rege,Nicandro.

Libro IX continentur animalium aquaticorum hiſtoriæ & naturæ.

Quis

Ex authoribus

Turanio Graccula,Trogo,Mecœnate, Alfio Flauo,Cor.Nepote,Laberio mimographo, Fabiano, Fenestella, Mutiano, Aelio Stilone, Statio Seboso, Melisso,Seneca,Cicerone,Macro Aemilio, Messala Coruino, Trebio Nigro,Nigidio.

Externis

Aristotele,Archelao rege,Callimacho,Democrito,Theophrasto,Thrasyllo, Hegesidemo Cythnio,Alexandro Polyhistore.

Libro X continentur naturæ & historiæ animalium uolatilium

Summa res & historiæ, & obseruationes DCCXXIIII

Ex authoribus

Manilio, Cornelio Valeriano, Actis, Vmbritio Meliore, Massurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo Cremutio, M. Varrone, Macro Aemilio, Melisso, Mutiano, Nepote,Fabio Pictore,T.Lucretio,Corn. Celso, Horatio, Desulone, Hygino,Sarsenis,Nigidio,Manlio Sura.

Externis.

Homero,Phœmonoe,Philemone,Boetho, qui ornithogoniam, Hyla qui de auguriis, Aristotele, Theophrasto, Callimacho, Aeschylo, Hierone, Philometore, Archyta, Amphi

Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio. Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniense, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicæense, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Iuba, Androcione qui de agricultura, Aeschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio Epitomen fecit, Nicandro, Onescrito, Philarcho, Hesiodo.

Libro XI. continentur historiæ & naturæ paruorum animalium, & reptilium.

Summa res, & historiæ, & obseruationes MMCCLXX.

Ex authoribus

Marco Varrone, Hygino, Scropha, Sarsena, Celso Cornelio, Aemilio Macro, Virgilio, Columella, Iulio Aquila qui de Hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item, Vmbritio qui item, Catone Censorio, Domitio Caluino, Trogo, Melisso, Fauonio, Fabiano, Mutiano, Nigidio, Manilio, Opio.

Externis

Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui meliturgia, Aristomacho qui item, Philisto qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestiis uenenatis, Hippocrate, Eri-

philo, Erasistrato, Asclepio, Themisone, Posidonio Stoico, Menandris Prienense & Heracleote, Euphronio Athenæo, Theophrasto, Hesiodo, Philometore rege.

Ex authoribus

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flauio Proculo, Trogo, Hygino, Claudio Cæsare, Corn. Nepote, Sextio Nigro, qui Græcè de Medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isidoro, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo, Menæchmo, Dorotheo, Xenia Athenæo, Lyco, Antæo, Ephippo, Chærea, Democle, Ptolemæo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro Polyhistore, Iuba, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide Medico, Archidemo item, Dionysio item, Democlide item, Euphrone item, Obsenide item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrito Ephesio, Eratosthene.

De

Ex authoribus

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboſo, Pomponio Mela, Fabio, Hygino, Trogo,Proculo, Cl. Cæſare, Cor.Nepote, Sextio Nigro, qui Græcè de Medicina ſcripſit, Caſſio Hemina, L. Piſone, Tuditano, Antiate.

Externis

Theophraſto,Herodoto,Calliſthene, Iſidoro, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho,Oneſicrito,Olympiodoro,Diogneto, Cleobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo, Menæchmo,Dorotheo Athenienſe, Lyco, Antæo,Ephippo,Dione,Adimanto, Ptolemæo Lago, Marſia Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Alexandro Polyhiſtore, Ariſtomacho, Iuba rege, Apollodoro qui de odoribus ſcripſit, Heraclide Medico, Botrye Medico, Archidemo item,Dionyſio item, Democlide item, Euphrone item,Mneſicle item, Diagora item, Iolla item,Heraclide Tarentino, Xenocrito Epheſio.

LIbro quartodecimo continetur de uitibus & uineis.

Ex authoribus.

Corn. Valeriano, Virgilio, Celſo, Catone Cenſorio, Sarſennis patre & filio, Scropha, Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo,Hygino, Flacco Verrio, Græcino Iulio, Actio, Columella, Maſſurio Sabino, Feneſtella, Tergilla, M. Actio Plauto, Fabio, Dorſeno, Scæuola, Aelio, Atteio Capitone, Cotta Meſſalino, L. Piſone,Pompeio Lenæo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

Externis

Heſiodo, Theophraſto, Ariſtotele, Democrito, Attalo rege, Philometore rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thaſio, Apollodoro Lemnio, Ariſtophane Mileſio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Ariſtandro Athenæo, Botrye item, Bacchio Mileſio, Bione Solenſe,Chærea Athenienſe,Cheriſto item,Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thaſio, Euphrone Athenæo, Androcione qui de agricultura ſcripſit,

ſcripſit, Aeſchirone qui item, Lyſimacho qui item, Dionyſio qui Magonem tranſtulit, Diophane qui ex Dionyſio epitomen fecit, Aſclepiade medico, Oneſicrito, Iuba rege.

Ex authoribus

Feneſtella, Fabiano, Virgilio, Cornelio Valeriano, Celſo, Catone Cenſorio, Sarſennis patre & filio, Scropha, M. Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino, Attico, Iulio Sabino, Tergilla, Cotta Meſſalino, Columella, L. Piſone, Pompeio Lenæo, M. Actio Plauto, Fabio, Dorſeno, Scæuola, Aelio, Atteio Capitone, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

Externis

Heſiodo, Ariſtotele, Democrito, Hierone rege, Archyta, Philometore rege, Attalo rege, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thaſio, Apollodoro Lemnio, Ariſtophane Mileſio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollodoro Pergameno, Ariſtandro Athenæo, Bacchio Mileſio, Bione Solenſe, Chærea Athenæo, Chæriſto item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thaſio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura ſcripſit, Aeſchrione qui item, Dionyſio, qui Magonem tranſtulit, Diophane qui ex Dionyſio epitomen fecit, Aſclepiade med. Eraſiſtrato item, Comiade qui de conditura uini, Ariſtomacho, qui item, Hiceſio, qui item, Themiſone medico, Oneſicrito, Iuba rege.

De

Ex authoribus

M. Varrone, Fœciale, Nigidio, Corn. Nepote, Hygino, Massurio, Catone, Mutiano, L. Pisone, Trogo, Calphurnio Basso, Cremutio, Sextio Nigro, Corn. Boccho, Vitruuio, Græcino.

Externis

Alexandro Polyhistore, Hesiodo, Theophrasto, Democrito, Homero, Timæo Mathematico.

Libro xvii continentur satiuarum ac cultarum arborum naturæ

De

Ex authoribus

Cor.Nepote,Catone Censorio, M. Varrone,Celso,Virgilio,Hygino,Sarsennis patre & filio,Scropha,Calphurnio Basso,Trogo, Aemilio Macro,Græcino,Columella,Attico Iulio, Fabiano, Sura Manlio, Dorseno Mundo,C.Epidico,L.Pisone.

Externis

Isidoro,Theophrasto,Aristotele, Democrito, Theopompo, Hierone rege, Attalo rege,Philometore rege,Archyta,Xenophonte, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thrasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio,Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione, Chærea Atheniense, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portentis.

Ex authoribus

Massurio Sabino, Cassio Hemina, Verrio Flacco, L. Pisone, Corn. Celso, Turannio Graccula, D. Syllano, M. Varrone, Catone Cẽsorio, Scrofa, Sarsennis patre & filio, Domitio Caluino, Hygino, Virgilio, Trogo, Ouidio, Græcino, Columella, Tuberone, L. Aruntio qui Græcè de astris scripsit, Cæsare Dictatore qui item, Sergio Paulo, Sabino Fabiano, M. Cicerone, Calphurnio Basso, Atteio Capitone, Manlio Sura, Actio qui praxidica.

Externis

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archelao rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Aristophane Milesio, Apollodoro Lemnio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Cheræa Atheniense, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Aescrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Callippo, Dositheo, Parmenisco, Melitone, Critone, Oenopide, Zenone, Euctemone, Harpalo, Hecatæo, Anaximandro, Sosigene, Hipparcho, Arato, Zoroastre, Archibio.

LIbro XIX continetur lini natura, & mirabilia

Ex authoribus

M. Actio, Plauto, M. Varrone, D. Syllano, Catone Censorio, Hygino, Virgilio, Mutiano, Celso, Columella, Calphurnio Basso, Manlio Sura, Sabino Tyrone, Licinio Macro, Q. Hirtio, Vibio Ruffo, Cesennio qui Cepurica scripsit, Castritio item, Firmo item, Petreio.

Externis

Herodoto, Theophrasto, Democrito, Aristomacho, Menandro qui Biochresta scripsit, Anaxilao.

LIbro XX continẽtur medicinæ ex his quæ in hortis seruntur.

C

Ex authoribus

Catone Cēsorio, M.Varrone, Pompeio Lenæo,Gallione, Hygino, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item,Celso, Antonio Castore.

Externis.

Democrito,Theophrasto,Orpheo, Menandro qui Biochresta scripsit,Pythagora, Nicandro.

Medicis

Nicandro,Hippocrate,Chrysippo,Diocle, Ophione,Heraclide,Hicesio,Dionysio Apollodoro Tarentino, Apollodoro Citiense,Praxagora, Plistonico, Medio, Diuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua,Petronio Diodoto,Iolla, Erasistrato,Diagora,Andrea, Mnesicle, Epicarmo, Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo,Metrodoro,Solone,Lyco,Olympiade Thebana,Phyllino,Petreio,Mictione,Glaucia, Xenocrate.

Libro uigesimoprimo continentur florum & coronamentorum naturæ.

De

Ex authoribus

Iifdem,quibus priore libro, & præter eos, Chryfermo,Eratofthene,Alcæo.

Libro XXIII continetur de cultis arboribus.

Ex authoribus

C.Valgio,Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Græcè fcripfit,Iulio Baffo qui item,Antonio Caftore,M.Varrone, Cornelio Celfo,Fabiano.

Externis

Theophrafto,Democrito,Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Biochrefta fcripfit,Nicandro,Homero, Hefiodo, Mufæo,Sophocle,Anaxilao.

Medicis

Mneftheo, Callimacho, Phania Phyfico, Simo,Timarifto, Hippocrate, Chryfippo, Diocle, Ophione,Heraclide,Hicefio, Dionyfio, Apollodro Cittienfe, Apollodoro Tarentino,Praxagora, Pliftonico, Medio, Dieuche,Cleophanto,Philiftione, Afclepiade,Crateua,Petronio,Diodoto, Iolla,Erafiftrato,Diagora,Andrea,Mnefićle, Epicharmo Damione,Dalione,Sofimene,Theopolemo,Metrodoro,Solone,Lyco, Olympiade Thebana,Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia,Xenocrate

Libro XXIIII continentur medicinæ ex arboribus fyluestribus

Ex authoribus

C.Valgio,Pompeio Lenæo, Sextio Nigro, qui Græcè ſcripſit,Iulio Baſſo qui itē , Antonio Caſtore,M.Varrone,Corn.Celſo,Fabiano

Externis

Theophraſto,Apollodoro,Democrito,Orpheo,Pythagora,Magone , Menandro qui Biochreita ſcripſit:Nicandro, Homero,Heſiodo,Muſæo,Sophocle,Anaxilao.

Medicis

Mneſtheo,Callimacho,Phania Phyſico , Simo , Timariſto , Hippocrate , Chryſippo, Diocle,Ophione,Heraclide, Hiceſio , Dionyſio , Apollodoro Cittienſe , Apollodoro Tarētino,Praxagora,Pliſtonico,Medio, Dieuche,Cleophanto,Philiſtione,Aſclepiade,Crateua,Petronio Diodoto,Iolla , Eraſiſtrato,Diagora,Andrea Mneſicle, Epicharmo,Damione,Soſimene,Theopolemo, Solone, Lyco,Metrodoro , Olympiade Thebana,Phyllino,Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro xxv.continentur naturæ herbarū ſponte naſcentium , authoritas herbarum,& de origine uſus earum.

Ex authoribus

M. Varrone, L. Pisone, Fabiano, Verre, Antiate, Verrio Flacco, Catone Censorio, Seruio Sulpitio, Licinio Macro, Celso, Massurio, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Bytho Dyrrhacheno, Ophilio Medico, Granio Medico.

Externis

Democrito, Apollonio, qui Myrsin, Mileto, Artemone, Sextilio Antæo, Homero, Theophrasto, Lysimacho, Attalo, Xenocrate, Orpheo qui Diophios, Archelao qui item, Demetrio, Sotira, Laide, Elephantide, Salpe, Olympiade Thebana, Diotimo, Iolla, Mictione Smyrnæo, Aeschine Medico, Hippocrate, Aristotele, Metrodoro, Icacida Medico, Hesiodo, Dialcone, Cæcilio Bione qui peri dynameon, Anaxilao, Iuba rege.

Libro XXIX continentur medicinæ ex animalibus

Ex authoribus

M. Varrone, L. Pisone, Verrio Flacco, Antiate, Nigidio, Cassio Hemina, Cicerone, Plauto, Celso, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Cæcilio Medico, Metello Scipione, Ouidio Poeta, Licinio Macro.

Externis

Philopatore, Homero, Aristotele, Orpheo Democrito, Anaxilao.

Medicis

Botrye, Apollodoro, Archidemo, Anaxilao, Aristone, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo Philosopho, Horo, Nicandro, Apollonio Pitanæo.

Libro XXX. continentur medicinæ ex animalibus reliquæ prioris libri

Ex authoribus

M. Varrone, Nigidio, M. Cicerone, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Licinio Macro.

Externis

Eudoxo, Aristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao, Medicis.

De

Ex authoribus

L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Cornelio Nepote, Messala, Ruffo, Marso Poeta, Butho, Iulio Basso qui de medicinis Græcè scripsit, Sextio Nigro qui itē, Fabio Vestale.

Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Heliodoro qui de Atheniensium anathematis, Pasitele qui admirabilia opera scripsit, Nymphodoro, Timæo qui de medicina metallica scripsit, Iolla, Apollodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryense, Archimede, Dionysio, Aristogene, Democrito, Mnesicle, Attalo Medico, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Ex authoribus

L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Messala, Ruffo, Marso Poeta, Butho, Iulio Basso qui de medicina Græcè scripsit, Sextio Nigro qui item, Fabio Vestale.

Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Duride qui item, Heliodoro qui Atheniensium anathemata scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryense, Iolla, Apollodoro, Archimede, Dionysio, Aristogene, Diomede, Mnesicle, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

De

De

Ex authoribus

M. Varrone, Cælio, Galba, C. Ictio, Mutiano, Nepote Cornelio, L. Piſone, Tuberone, Seneca, Fabio Veſtale, Annio Fœciale, Fabiano, Catone Cenſorio, Vitruuio.

Externis

Theophraſto, Praxitele, Iuba rege, Nicandro, Sotaco, Sudine, Alexandro Polyhiſtore, Apione, Pliſtonico, Duride, Herodoto, Euhemero, Ariſtagora, Dionyſio, Artemidoro, Bucorida, Antiſthene, Democrito, Demotele, Lycea.

Libro xxxvii. continetur origo gemmarum.

Ex authoribus

M. Varrone, Actis triumphorum, Mecœnate, Iaccho, Cornelio Boccho.

Externis

Iuba rege, Xenocrate Zenonis, Sudine, Aeſchylo, Philoxeno, Euripide, Nicandro, Satyro, Theophraſto, Carete, Philomene, Democrate, Xenotimo, Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timæo Siculo, Nicea, Theochreſto, Aſaruba, Mnaſea, Theomene, Cteſia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Calliſtrato, Democrito, Iſmenia, Olympico, Alexandro Polyhiſtore, Apione, Horo, Zoroaſtre, Zactalia.

Finis libri primi.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER SECVNDVS.

An finitus ſit mundus, & an unus. CAP. I.

VNDVM, † & hoc, quod nomine alio cælum appellare libuit, cuius circunflexu teguntur cuncta, numen eſſe credi par eſt, æternum, immenſum, neq; genitũ, neque interiturum unquam. Huius extera indagare, nec intereſt hominum, nec capit humanæ cõiectura mentis. Sacer eſt, æternus, immenſus, totus in toto, imò uerò ipſe totum: finitus, & infinito ſimilis: omnium rerum certus, & ſimilis incerto: extrà, intrà, cuncta complexus in ſe, idémque rerum naturæ opus, & rerum ipſa natura. Furor eſt, menſuram eius animo quoſdam agitaſſe, atque prodere auſos: alios rurſus occaſione hinc ſumpta, aut his data, innumerabiles tradidiſſe mundos, ut totidem rerum naturas credi oporteret: aut, ſi una omnes incubaret, totidem tamen Soles, totidémq; Lunas, & cætera etiã in uno & immenſa, & innumerabilia ſidera: quaſi non eadem quæſtione ſemper in termino cogitationis occurſura, deſiderio finis alicuius: aut, ſi hæc infinitas naturæ omnium artifici poſsit aſsignari, non illud idem in uno facilius ſit intelligi, tanto præſertim opere. Furor eſt, profectò furor, egredi ex eo: & tanquam interna eius cuncta planè iam ſint nota, ita ſcrutari extera: quaſi uerò menſuram ullius rei poſsit agere, qui ſui neſciat: aut mens hominis uidere, quæ mundus ipſe non capiat.

† *Aliâs ſic, & hoc, quod cunque cælum appellare libuit.*

De forma eius. CAP. II.

FOrmam eius in ſpeciem orbis abſoluti globatam eſſe, nomen in primis & conſenſus in eo mortalium, orbem appellantium, ſed & argumenta rerum docent: non ſolùm quia talis figura omnibus ſui partibus uergit in ſeſe, ac ſibi ipſa toleranda eſt, ſéque includit & continet, nullarum egens compaginum, nec finem aut initium ullis ſui partibus ſentiens, nec quia ad motum, † quo ſubinde uerti debeat (ut mox apparebit) talis aptiſsima eſt: ſed oculorum quoque probatione, quòd conuexus mediúſque quacunque cernatur, quum id accidere in alia non poſsit figura.

† *quo ſubinde uerti mox apparebit.*

De motu eius. CAP. III.

HAnc ergo formam eius, æterno & irrequieto ambitu inenarrabili celeritate, uigintiquatuor horarum ſpatio circumagi, Solis exortus & occaſus haud dubium reliquêre. An ſit immenſus, & ideo ſenſum aurium facilè excedens, tantæ molis rotatæ uertigine aſsidua ſonitus, non equidem facilè dixerim, non hercle magis, quàm circumactorum ſimul tinnitus ſiderum, ſuóſque uoluentium orbes: an dulci quidem & incredibili ſuauitate concentus, nobis qui intus agimus, iuxta diebus noctibúſque tacitus labitur mundus. Eſſe innumeras ei effigies animalium rerúmque cunctarum impreſſas, nec (ut in uolucrum notamus ouis) læuitate continua lubricum corpus, quod clariſsimi authores dixere † tenerum, argumentis indicatur, quoniam inde deciduis rerum omnium ſeminibus, innumeræ, in mari præcipuè, ac plerunque confuſis monſtrificæ gignantur effigies. Præterea uiſus probatione, alibi plauſtri, alibi urſi, tauri alibi, alibi literæ figura, candidiore medio ſuper uerticem circulo.

† *rerum argumentis indicatur.*

Cur mundus dicatur. CAP. IIII.

EQuidem & conſenſu gentium moueor. Nam quem κόσμον Græci nomine ornamenti appellauerunt, eum nos à perfecta abſolutáque elegantia, mundum. Cælum quidem haud dubie cælati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro. Adiuuat rerum ordo, deſcripto circulo, qui ſignifer uocatur, in duodecim animalium effigies: & per illas † Solis curſus, congruens tot ſeculis, ratio.

† *Solis curſui cõgruẽs.*

De quatuor elementis. CAP. V

NEc de elementis uideo dubitari, quatuor ea eſſe. Ignium ſummum: inde tot ſtellarum collucentium illos oculos. Proximum ſpiritus, quem Græci noſtríque eodem uocabulo aëra appellant. Vitalem hunc, & per cuncta rerum meabilem, totóque conſertum: huius ui ſuſpenſam, cum quarto aquarum elemento, librari medio ſpatio tellurem. Ita mutuo complexu diuerſitatis effici nexum, & leuia ponderibus inhiberi, quò minus euolent: contráque grauia, ne ruant, ſuſpendi leuibus in ſublime tendentibus. Sic pari in diuerſa niſu, † ui ſua quæque conſiſtere, irrequieto mundi ipſius conſtricta circuitu: quo ſemper in ſe currente, imam atque mediam in toto eſſe terram, eandémque uniuerſi cardine ſtare pendentem, librantem per quæ pendeat: ita ſolam immobilem circa eam uolubili uniuerſitate, eandem ex omnibus necti, eidémque omnia inniti.

† *in ſuo quæque conſiſtere.*

De ſeptem planetis. CAP. VI.

INter hanc cælúmque, eodem ſpiritu pendet, certis diſcreta ſpatiis, ſeptem ſidera, quæ ab inceſſu uocamus errantia, quum errent nulla minus illis: eorum medius Sol fertur ampliſsima magnitudine ac poteſtate: nec temporũ modò terrarúmq;, ſed ſiderũ etiam ipſorum cæliq; rector. Hunc mundi eſſe totius animũ, ac planius mentem, hunc principale naturæ regimen, ac numen credere decet opera eius æſtimantes. Hic lucem rebus miniſtrat, aufértq; tenebras: hic reliqua ſidera occultat, hic uices temporũ, annúmque ſemper renaſcentem ex uſu naturæ tẽperat: hic cæli triſtitiam diſcutit, atque etiam humani nubila animi ſerenat: hic ſuum lumen cæteris quoq; ſideribus fœnerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens: ut principi literarum Homero placuiſſe in uno eo uideo.

De Deo. CAP. VII

QVapropter effigiem Dei, formámque quærere imbecillitatis humanæ reor. Quiſquis eſt Deus (ſi modò eſt alius) & quacunque in parte, totus eſt ſenſus, totus uiſus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus ſui. Innumeros quidem credere, atque etiam ex uirtutibus uitiíſque hominum, ut pudicitiam, concordiam, mentem, ſpem, honorem, clementiam, fidem, aut (ut Democrito placuit) duos omnino, Pœnam & Beneficium, maiorem ad ſocordiam accedit. Fragilis & laborioſa mortalitas in partes iſta digeſsit, infirmitatis ſuæ memor, ut portionibus quiſque coleret, quo maximè indigeret. Itaque nomina alia aliis gentibus, & numina in iiſdem innumerabilia reperimus, inferis quoque in genera deſcriptis, morbíſque & multis etiam peſtibus, dum eſſe placatas trepido metu cupimus. Ideóque etiam publicè † Febri fanum in Palatio dicatum eſt, Orbonæ ad ædem Larium ara, & Malæ Fortunæ Exquiliis. Quamobrem maior cælitum populus etiam quàm hominum intelligi poteſt, cùm ſinguli quoque ex ſemetipſis totidem Deos faciant, Iunones Genióſque adoptando ſibi. Gentes uerò quædam animalia etiam, aliqua & obſcœna, pro diis habent, ac multa dictu magis pudenda, per fœtidos cibos, & alia ſimilia iurantes. Matrimonia quidem inter Deos credi, tantóque æuo ex his neminem naſci, & alios eſſe grandæuos ſempérque canos, alios iuuenes atque pueros, atricolores, aligeros, claudos, ouo æditos, & alternis diebus uiuentes morientéſque, puerilium propè deliramentorum eſt. Sed ſuper omnem impudentiam, adulteria inter ipſos fingi, mox iurgia & odia, atque etiam furtorum eſſe & ſcelerum numina. Deus eſt mortali iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam uia. Hac proceres iere Romani: hac nunc cæleſti paſſu cum liberis ſuis uadit maximus omnis æui rector Veſpaſianus Auguſtus, feſſis rebus ſubueniens. Hic eſt uetuſtiſsimus referendi benemerentibus gratiam mos, ut tales numinibus adſcribantur. Quippe & omnium aliorum nomina Deorum,

† *Febri fanum in Palatio dicatum eſt ad ædem Larium, & ara Malæ Fortunæ Exquilijs.*

& quæ ſuprà retuli,ſiderum,ex hominum nata ſunt meritis. Iouem quidem aut Mercurium,alitérue alios inter ſe uocari, † & eſſe cæleſtem nomenclaturam,quis non interpretatione naturæ fateatur? Irridendum uerò,agere curam rerum humanarum,illud quicquid eſt ſummum. An'ne tam triſti atque multiplici miniſterio non pollui credamus dubitemúſue? Vix propè eſt iudicare,utrum magis conducat generi humano,quando aliis nullus eſt deorum reſpectus,aliis pudendus. Externis famulantur ſacris, ac digitis deos geſtant, & monſtra quoque colunt:damnant, & excogitant cibos:imperia dira in ipſos, ne ſomno quidem quieto,irrogant. Non matrimonia , non liberos, non denique quicquam aliud,niſi iubentibus ſacris deligunt. Alii in ipſo Capitolio fallunt,ac fulminantem peierant Iouem:& hos iuuant ſcelera,illos ſacra ſua pœnis agunt. Inuênit tamen inter has utraſque ſententias medium ſibi ipſa mortalitas numen, quo minus etiam plana de Deo coniectatio eſſet. Toto quippe mundo,& locis omnibus, omnibúſq; horis,omnium uocibus Fortuna ſola inuocatur:una nominatur,una accuſatur,una agitur rea, una cogitatur, ſola laudatur, ſola arguitur, & cum conuiciis colitur, uolubilis, à pleriſque uerò & cæca etiam exiſtimata,uaga,inconſtans,incerta,uaria, indignorum fautrix. Huic omnia expenſa,huic omnia feruntur accepta:& in tota ratione mortalium, ſola utranque paginam facit. Adeóque obnoxiæ ſumus ſortis,ut ſors ipſa pro Deo ſit, qua Deus probatur incertus. Pars alia & hanc pellit, aſtróque ſuo euentus aſſignat, & naſcendi legibus: ſemélque in omnes futuros unquam Deo decretum, in reliquum uerò otium datum. Sedere cœpit ſententia hæc,pariterq; & eruditum uulgus,& rude in eam curſu uadit. Ecce fulgurum monitus,oraculorum præſcita, aruſpicum prædicta, atq; etiam parua dictu in auguriis ſternutamenta,& offenſiones pedum. Diuus Auguſtus læuum prodidit ſibi calceum præpoſterè inductum,quo die ſeditione militari propè afflictus eſt. Quæ ſingula improuidam mortalitatem inuoluunt,ſolum ut inter iſta certũ ſit,nihil eſſe certi,nec miſerius quicquam homine,aut ſuperbius. Cæteris quippe animantium ſola uictus cura eſt, in quo ſponte naturæ benignitas ſufficit:uno quidem uel præferendo cunctis bonis,quòd de gloria,de pecunia, ambitione, ſupérque de morte non cogitant. Verùm in his Deos agere curam rerum humanarum credi, ex uſu uitæ eſt pœnáſq; maleficiis aliquando ſeras,occupato Deo in tanta mole,nunquàm autem irritas eſſe. Nec ideo proximũ illi genitum hominem,ut uilitate iuxta belluas eſſet. Imperfectæ uerò in homine naturæ præcipua ſolatia,ne Deum quidem poſſe omnia. Nanq; nec ſibi poteſt mortem conſciſcere, ſi uelit,quod homini dedit optimum in tantis uitæ pœnis:nec mortales æternitate donare, aut reuocare defunctos:nec facere,ut qui uixit,non uixerit:qui honores geſſit, non geſſerit:nullúmque habere in præterita ius,præterquàm obliuionis:atque (ut facetis quoque argumentis ſocietas hæc cum Deo copuletur) ut bis dena,uiginti non ſint,ac multa ſimiliter efficere non poſſe:per quæ declaratur haud dubiè naturæ potentia, ídque eſſe quod Deum uocamus. In hæc diuertiſſe non fuerit alienum, uulgata propter aſſiduam quæſtionem de Deo.

† & eſſe cæleſtis nomenclaturæ,quis non interpretationem naturæ fateatur?

De natura ſiderum errantium, & eorum ambitu. CAP. VIII.

HInc redeamus ad reliqua naturæ. Sidera, quæ affixa diximus mundo, non illa, ut exiſtimat uulgus,ſingulis attributa nobis,& clara diuitibus,minora pauperibus,obſcura defectis,ac pro ſorte cuiuſq; lucentia,adnumerata mortalibus:nec cum ſuo quæq; homine orta moriuntur,nec aliquem extingui decidua ſignificãt. Non tanta cælo ſocietas nobiſcum eſt,ut noſtro fato mortalis ſit ille quoq; ſiderum fulgor. Illa nimio alimento tracti humoris igneam uim abundantia reddunt, cùm decidere creduntur, ut apud nos quoq; id luminibus accenſis liquore olei notamus accidere. Cæterùm æterna eſt cæleſtibus natura,intexentibus mundum,intextúque concretis: potentia autem ad terram magnopere eorum pertinens,quæ propter effectus claritatémque & magnitudinem, in tanta ſubtilitate noſci potuerunt, ſicut ſuo demonſtrabimus loco. Circulorum quoque cæli ratio in terræ mentione aptius dicetur, quando ad eam tota pertinet, Signiferi modò inuentionibus non dilatis. Obliquitatem eius intellexiſſe, hoc eſt, rerum fores ape-

ruiſſe, Anaximander Mileſius traditur primus Olympiade quinquageſima octaua. Signa deinde in eo Cleoſtratus, & prima Arietis ac Sagittarii. Sphæram ipſam antè multò Atlas. Nunc relicto mundi ipſius corpore, reliqua inter cælum terráſq; tractentur. Summum eſſe, quod uocant Saturni ſidus, ideóq; minimum uideri, & maximo ambire circulo, ac trigeſimo anno ad breuiſsima ſedis ſuæ principia regredi certum eſt. Omnium autem errantium ſiderum meatus, intérq; ea Solis & Lunæ, contrarium mundo agere curſum, id eſt, læuum, illo ſemper in dexteram præcipiti. Et quanuis aſſidua conuerſione immenſæ celeritatis attollantur ab eo, rapiantúrque in occaſum, aduerſo tamen ire motu per ſuos quæq; paſſus: ita fieri, ne conuolutus aer, eandem in partem, æterna mundi uertigine, ignauo globo torpeat, ſed † findatur aduerſo ſiderum uerbere diſcretus & digeſtus. Saturni autem ſidus gelidæ ac rigentis eſſe naturæ, † multóque ex eo inferiorem Iouis circulum, & ideo motu celeriori duodenis circumagi annis. Tertiũ Martis, quod quidam Herculis uocant, ignei, ardentis à Solis uicinitate, binis ferè annis conuerti. Ideóque huius ardore nimio, & rigore Saturni, interiectum ambobus, ex utroq; temperari Iouem, ſalutarémq; fieri. Deinde Solis meatum eſſe partium quidem trecentarum ſexaginta: ſed ut obſeruatio umbrarum eius redeat ad notas, quinos annis dies adiici, ſupérq; quartam partem diei. Quam ob cauſam quinto anno unus intercalaris dies additur, ut temporum ratio Solis itineri congruat. Infra Solem ambit ingens ſidus appellatum Veneris, alterno meatu uagum, ipſíſq; cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præueniens quippe & ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, ut Sol alter, diem maturans: contrà ab occaſu refulgens nuncupatur Veſper, ut prorogans lucem, uicémq; Lunæ reddens. Quam naturam eius Pythagoras Samius primus depræhendit, Olympiade circiter quadrageſima ſecunda, qui fuit urbis Romæ annus centeſimus quadrageſimus ſecundus. Iam magnitudine extra cuncta alia ſidera eſt: claritatis quidem tantæ, ut unius huius ſtellæ radiis umbræ reddantur. Itaque & in magno nominum ambitu eſt. Alii enim Iunonis, alii enim Iſidis, alii Matris Deûm appellauere. Huius natura cuncta generantur in terris. Nanq; in alterutro exortu genitali rore conſpergens, non terræ modò conceptus implet, uerùm animantium quoq; omnium ſtimulat. Signiferi autem ambitum peragit trecenis & duodequinquagenis diebus, ab Sole nunquàm abſiſtens partibus ſex atque quadraginta longius, ut Timæo placet. Simili ratione, ſed nequaquam magnitudine aut ui, proximum illi Mercurii ſidus, à quibuſdam appellatum Apollinis, inferiore circulo fertur nouem diebus ocyore ambitu, modò ante Solis exortum, modò poſt occaſum ſplendens, nunquàm ab eo uiginti tribus partibus remotior, ut hic idem & Soſigenes docent. Ideo & peculiaris horum ſiderum ratio eſt, neque communis cum ſupradictis. Nanque ea & quarta parte cæli à Sole abeſſe, & tertia, & aduerſa Soli ſæpe cernuntur, maioréſq; alios habent cuncta plenæ conuerſionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

De Lunæ natura. CAP. IX.

SEd omnium admirationem uincit nouiſſimum ſidus, terríſque familiariſſimum, & in tenebrarum remediũ ab natura repertum, Lunæ. Multiformi hæc ambage torſit ingenia contemplantium, & proximum ignorari maximè ſidus indignantiũ, creſcens ſemper aut ſeneſcens. Et modò curuata in cornua, modò æqua portione diuiſa, modò ſinuata in orbem, maculoſa, eadémq; ſubitò prænitens, immenſa orbe pleno, ac repentè nulla: aliâs pernox, aliâs ſera, & parte diei Solis lucem adiuuans: deficiens, & in defectu tamen conſpicua: † quæ menſis exitu latet, cùm laborare non creditur. Iam uerò humilis & excelſa, & ne id quidem uno modo, ſed aliâs admota cælo, aliâs contigua montibus: nunc in Aquilonem elata, nunc in Auſtros deiecta: quæ ſingula in ea depræhendit hominũ primus Endymion, & ob id amore eius captus fama traditur. Non ſumus profectò grati erga eos, qui labore curáque lucem nobis aperuere in hac luce: miráque humani ingenii peſte, ſanguinem & cædes condere Annalibus iuuat, ut ſcelera hominũ noſcantur mundi ipſius ignaris. Proxima ergo cardini, ideóque minimo ambitu, uicenis diebus ſeptenîſque & tertia diei parte peragit ſpatia eadem, quæ Saturni ſidus altiſſimum triginta (ut dictum

† fundatur.

† multóque eo inferiorem.

† quin.

ctum est) annis. Deinde morata in coitu Solis biduo, cùm tardissimè, è tricesima luce rursus ad easdem uices exit:haud scio an omnium,quæ in cælo pernosci potuerunt,magistra. In duodecim mensium spatia oportere diuidi annum : quando ipsa toties Solem redeuntem ad principia,consequitur. Solis fulgore eam,ut reliqua sidera,tegi.Siquidem in totum mutuata ab eo luce fulgere, qualem in repercussu aquæ uolitare conspicimus. Ideo molliore & imperfecta ui soluere tantum humorem,atque etiam augere,quem Solis radii absumant. Ideo & inæquali lumine aspici : quia ex aduerso demum plena,reliquis diebus tantum ex se terris ostendat, quantum ex Sole ipsa concipiat. In coitu quidem non cerni, quoniam haustum omnem lucis auersa illò regerat, unde acceperit. Sidera uerò haud dubiè humore terreno pasci, quia orbe dimidio nonnunquam maculosa cernatur,scilicet nondum suppetente ad hauriendum ultrà iusta ui.Maculas enim non aliud esse,quàm terræ raptas cum humore sordes.

De defectu Solis & Lunæ, & de nocte. CAP. X.

DEfectus autem suos & Solis, rem in tota contemplatione naturæ maximè miram, & ostento similem, eorum magnitudinum umbræque indices existere. Quippe manifestum est,Solem interuentu Lunæ occultari,Lunámq; terræ obiectu,ac uices reddi,eosdem Solis radios Luna interpositu suo auferente terræ, terráque Lunæ. Hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursúmque illius umbra sidus hebetari. Neque aliud esse noctem, quàm terræ umbram. Figuram autem umbræ similem metæ ac turbini inuerso, quando mucrone tantùm ingruat,neq; Lunæ excedat altitudinem, quoniam nullum aliud sidus eodem modo obscuretur, & talis figura semper in mucronem deficiat. Spatio quidem consumi umbras,indicio sunt uolucrum præalti uolatus.Ergo confinium illis est aeris terminus,initiúmque ætheris. Supra Lunam pura omnia, ac diuturnæ lucis plena. A nobis autem per noctem cernuntur sidera,ut reliqua lumina è tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit Luna. Stati autem atque menstrui non sunt utrique defectus, propter obliquitatem Signiferi, Lunæque multiuagos (ut dictum est) flexus,non semper in scrupulis partium congruente siderum motu.

De siderum magnitudine. CAP. XI.

HAec ratio mortales animos subducit in cælum:ac uelut inde cõtemplantibus,trium maximarum rerum naturæ partium magnitudinẽ detegit. Non posset quippe totus Sol adimi terris intercedente Luna,si terra maior esset quàm Luna.Certior ex utraque uastitas Solis aperitur, ut non sit necesse amplitudinem eius oculorum argumentis atque coniectura animi scrutari:immensum esse: qui arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum millia umbras paribus iaciat interuallis, tanquam toto spatio medius. Et quia per æquinoctiũ omnibus in meridiana plaga habitantibus, simul fiat à uertice : item quia circa solstitialem circulum habitantium meridie ad septentrionẽ umbræ cadant, ortu uerò ad occasum. Quæ fieri nullo modo possent,nisi multò, quàm terra, maior esset. Et quòd montem Idam exoriens latitudine exuperet, dextra læuáque largè amplectens, præsertim tanto discretus interuallo. Defectus Lunæ magnitudinem eius haud dubia ratione declarat,sicut terræ paruitatem ipse deficiens.Nanque cùm sint tres umbrarum figuræ, constétque, si par lumini sit materia, quæ iactat umbram, columnæ effigie iaci, nec habere finem : si uerò maior materia, quàm lumen, turbinis recti, ut sit imum eius angustissimum,& simili modo infinita longitudo:si minor materia,quàm lux, metæ existere effigiem in cacuminis finem desinentem, talémque cerni umbram deficiente Luna:palàm fit,ut nulla amplius relinquatur dubitatio,superari magnitudine terram : Id quidem & tacitis ipsius naturæ indiciis. Cur enim partitis uicibus anni brumalis abscedit? ut noctium capacitate terras reficiat, exusturus haud dubiè, & sic quoque exurens quadam in parte,tanta magnitudo est.

Quæ quis inuenerit in obseruatione cælesti. CAP. XII.

ET rationẽ quidem defectus utriusq;, primus Romani generis in uulgus extulit Sulpicius Gallus, qui Consul cum M. Marcello fuit:sed tum Tribunus militum solici-

tudine exercitu liberato, pridie quàm Perseus rex superatus à Paulo est, in concionem ab Imperatore productus ad prædicendam eclipsim, mox & composito uolumine. Apud Græcos autem inuestigauit primus omnium Thales Milesius, Olympiadis xlviij. anno quarto, prædicto Solis defectu, qui Alyatte rege factus est, urbis conditæ anno clxx. Post eos utriusque sideris cursum in sexcentos annos præcinuit Hipparchus, menses gentium diésque & horas, ac situs locorum, & † uicos populorum complexus, æuo teste, haud alio modo, quàm consiliorum naturæ particeps. Viri ingentes, supráq; mortalium naturam, tantorum numinum lege depræhensa, & misera hominum mente absoluta, in defectibus stellarum scelera aut mortem aliquam siderum pauente: quo in metu fuisse Stesichori & Pindari uatum sublimia ora palàm est deliquio Solis, & in Luna ueneficia arguente mortalitate, & ob id crepitu dissono auxiliante. Quo pauore ignarus causæ Nicias Atheniensium Imperator, ueritus classem portu educere, opes eorũ afflixit. Macti ingenio este cæli interpretes, rerúmq; naturæ capaces, argumenti repertores, quo Deos hominésque uicistis. Quis enim hæc cernens & status siderum (quoniam ita placuit appellare) labores, non suæ necessitati mortalis genitus ignoscat? Nunc confessa de iisdem breuiter atque capitulatim attingam, ratione admodum necessariis locis strictímque reddita. Nam neq; instituti operis talis argumentatio est: neque omnium rerum afferre posse causas minus mirum est, quàm constare in aliquibus.

† uisus populorum. ut eos intelligamus quos recentiores Astrologi aspectus uocant.

De defectibus. CAP. XIII.

DEfectus ducentis uigintiduobus mensibus redire in suos orbes certũ est, Solísque defectum non nisi nouissima primáue fieri Luna, quod uocant coitũ: Lunæ autem non nisi plena, sempérq; citrà quàm proximè fuerit. Omnibus autem annis fieri utriusq; sideris defectus statis diebus, horísque sub terra. Nec tamen cùm fiant supernè, ubiq; cerni, aliquando propter nubila, sæpius globo terræ obstante conuexitatibus mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est, & Lunæ defectũ aliquando quinto mense à priore fieri, Solis uerò septimo. Eandem bis in triginta diebus supra terras occultari, sed ab aliis atq; aliis hoc cerni: quæque sunt in hoc miraculo maximè mira, cùm conueniat umbra terræ Lunã hebetari, nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus. Et quanam ratione cum Solis exortu umbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel iam acciderit, ut in occasu Luna deficeret, utroq; super terram conspicuo sidere. Nam ut duodecim diebus utrunque sidus quæreretur, & nostro æuo accidit, Imperatoribus Vespasianis, patre III. filio iterum Consulibus.

De *Lunæ motu.* CAP. XIIII.

LVnam semper, auersis à Sole cornibus, si crescat, ortus spectare: si minuatur, occasus, haud dubium est. Lucere dodranteis semuncias horarũ ab secunda adiicientem usque ad plenum orbem, detrahentémque in diminutionem. Intra quatuordecim autem partes Solis, semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum, quàm Lunæ, magnitudo colligitur, quando illæ & à septenis interdum partibus emergant. Sed altitudo cogit minores uideri, sicut affixas cælo Solis fulgore interdiu non cerni, cùm æquè diu ac noctu luceant: ídque manifestum fiat defectibus Solis, & præaltis puteis.

Lucere dod. se. est lucere tres unius horæ quartas, & insuper eiusdem partem uicesimã quartam: ut explicat Budæus libr. 1. de Asse.

Errantium motus, & luminum canonica. CAP. XV.

ERrantium autem tres, quas supra Solem dicimus sitas, occultantur meantes cum eo. Exoriuntur uerò matutino, discedentes partibus nunquàm amplius undenis. Posteã radiorum eius contractu teguntur, & in triquetro à partibus centum uiginti stationes matutinas faciunt, quæ & primæ uocantur: mox in aduerso à partibus centum octoginta, exortus uespertinos. † Itémq; in centum uiginti ab alio latere appropinquante, stationes uespertinas, quas & secundas uocant: donec assecutus in partibus duodenis occultet illas, qui uespertini occasus appellantur. Martis stella, ut propior, etiam ex quadrato sentit radios, ab nonaginta partibus: unde & nomen accepit is motus, primus & secundus nonagenarius dictus ab utroq; exortu. Eadem stationalis senis mensibus commoratur in signis, alioqui bimestris, cùm cæteræ utraq; statione quaternos menses non impleant. Inferiores

† Iterúmq;.

feriores autem duæ occultantur in coitu ueſpertino ſimili modo, † relictóque Sole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos, atque à longiſſimis diſtantiæ ſuæ metis Solem inſequuntur, adeptæque occaſu matutino, conduntur ac prætereunt. Mox eodem interuallo ueſperi exoriuntur uſque ad quos diximus terminos. Ab his retrogradiuntur ad Solem, & occaſu ueſpertino deliteſcunt. Veneris ſtella & ſtationes duas, matutinam ueſpertinámque, ab utroque exortu facit, à longiſſimis diſtantiæ ſuæ finibus: Mercurii, ſtationes breuiore momento, quàm ut depræhendi poſſit. Hæc eſt luminum occultationúmque ratio, perplexiore motu, multíſque inuoluta miraculis. Siquidem magnitudines ſuas & colores mutant, & eædem ad Septentrionē accedunt, abeúntque ad Auſtrum, terríſque propiores aut cælo repentè cernuntur: in quibus aliter multa, quàm priores, tradituri, fatemur ea quoque illorum eſſe muneris, qui primi quærendi uias demonſtrauerunt: modò ne quis deſperet ſecula proficere ſemper. Pluribus de cauſis hæc omnia accidunt: prima circulorum, quos Græci abſidas in ſtellis uocant: etenim Græcis utendum erit uocabulis. Sunt autem hi ſui cuique earum, aliíque quàm mundo: quoniam terra à uerticibus duobus, quos appellauerunt Polos, centrum cæli eſt, necnon Signiferi, obliquè inter eos ſiti. Omnia autem hæc conſtant ratione circini ſemper indubitata. Ergo ab alio cuique centro abſides ſuæ exurgunt. Ideóque diuerſos habent orbes, motúſque diſſimiles, quoniam interiores abſidas neceſſe eſt breuiores eſſe.

† relictáq; à Sole.

Quare eadem aliâs altiora, aliâs inferiora videantur. CAP. XVI.

IGitur à terræ centro abſides altiſſimæ ſunt, Saturno in Scorpione, Ioui in Virgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, mediis omnium partibus. Et è contrario ad terræ centrum humillimæ atque proximæ. Sic fit, ut tardiùs moueri uideantur, cùm altiſſimo ambitu feruntur: non quòd accelerent tardéntue naturales motus, qui certi ac ſinguli ſunt illis: ſed quia deductas ab ſumma abſide lineas, coarctari ad centrum neceſſe eſt, ſicut in rotis radios: idémque motus aliâs maior, aliâs minor, centri propinquitate ſentitur. Altera ſublimitatū cauſa, quoniam à ſuo centro abſidas altiſſimas habent in aliis ſignis. Saturnus in Libræ parte uiceſima, Iupiter Cancri quintadecima, Mars Capricorni uiceſima octaua, Sol Arietis uiceſimanona, Venus Piſciū decimaſexta, Mercurius Virginis decimaquinta, Luna Tauri quarta. Tertia altitudinum ratio, cæli menſura, non circuli, intelligitur, ſubire eas aut deſcendere per profundum aeris, oculis exiſtimantibus. Huic connexa latitudinum Signiferi obliquitatíſq; cauſa eſt. Per hunc ſtellæ quas diximus errantes, feruntur. Nec aliud habitatur in terris, quàm quod illi ſubiacet. Reliqua à Polis ſqualent. Veneris tantum ſtella excedit eum binis partibus. Quæ cauſa intelligitur efficere, ut quædam animalia & in deſertis mundi naſcantur. Luna quoque per totam latitudinem eius uagatur, ſed omnino non excedens eum. Ab his Mercurii ſtella laxiſſimè, ut tamen è duodenis partibus (tot enim ſunt latitudinis) non amplius octonas pererret, neque has æqualiter, ſed duas medio eius, & ſuprà quatuor, infrà duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoſo draconum meatu inæqualis: Martis ſtella quatuor medias, Iouis mediam & ſuper eam duas: Saturni duas, ut Sol. Hæc erit latitudinum ratio ad Auſtrum deſcendentium, aut ad Aquilonem ſubeuntium. Hac conſtare & tertiā illam à terra ſubeuntium in cælum, & pariter ſcandi eam quoque exiſtimauere plerique falſò: qui ut coarguantur, aperienda eſt ſubtilitas immenſa, & omneis eas complexa cauſas. Conuenit ſtellas in occaſu ueſpertino proximas eſſe terræ & latitudine & altitudine: exortúſque matutinos in initio cuiuſque fieri: ſtationes in mediis latitudinum articulis, quæ uocant ecliptica. Perinde confeſſum eſt motum augeri, quandiu in uicino ſint terræ: cùm abſcedant in altitudinē, minui. Quæ ratio Lunæ maximè ſublimitatibus approbatur. Aequè non eſt dubium, in exortibus matutinis etiam numerum augeri, atque à ſtationibus primis tres ſuperiores diminui uſque ad ſtationes ſecundas. Quæ cùm ita ſint, manifeſtum erit ab exortu matutino latitudines ſcandi, quoniam in eo primum abitu incipiant parcius adiici motus: in ſtationibus uerò primis & altitudine ſubire, quoniam tum primum incipiant detrahi numeri, ſtellæque re-

troire. Cuius rei ratio priuatim reddenda eſt. Percuſſæ in qua diximus parte, & triangulo Solis radio inhibentur rectum agere curſum, & ignea ui leuantur in ſublime. Hoc non protinus intelligi poteſt uiſu noſtro, ideóque exiſtimantur ſtare, unde & nomen accepit ſtatio. Progreditur deinde eiuſdem radii uiolentia, & retroire cogit uapor repercuſſas, Multò id magis in ueſpertino earum exortu, toto Sole aduerſo, cùm in ſummas abſidas expelluntur, miniméque cernuntur, quoniam altiſſimè abſunt, & minimo feruntur motu, tanto minore, cùm hoc in altiſſimis abſidum euenit ſignis. Ab exortu ueſpertino latitudo deſcenditur, parcius iam ſe minuente motu, non tamen ante ſtationes ſecundas agente, cùm & altitudo deſcenditur, ſuperueniente ab alio latere radio, eadémque ui rurſus ad terras deprimente, quæ ſuſtulerit in cælum ex priore triquetro. Tantum intereſt, ſubeant radii, an ſuperueniant. Multóque eadem magis in ueſpertino occaſu accidunt. Hæc eſt ſuperiorum ſtellarum ratio: difficilior reliquarum, & à nullo ante nos reddita.

Catholica ſiderum errantium. CAP. XVII.

PRimum igitur dicatur, cùm ſint diuerſæ ſtellæ, cur Veneris ſtella nnnquàm longius XLVI. partibus, Mercurius uigintitribus à Sole abſcedant, ſæpe citra eas ad Solem reciprocent. Conuerſas habent utræque abſidas, ut infra Solem ſitæ: tantúmq; circulis earum ſubtèr eſt, quantum ſupernè prædictarum: & ideo non poſſunt abeſſe ampliùs, quoniam curuatura abſidum ibi non habet longitudinem maiorem. Ergo utræq; ſimili ratione modum ſtatuunt abſidum ſuarum margines, ac ſpatia longitudinis latitudinum euagatione penſant. At enim cur non ſemper ad quadragintaſex & ad partes uigintitres perueniunt? Imò ueró. Sed † ratio canonica fallit. Nanque apparet abſidas quoq; earum moueri, quod nunquàm tranſeant Solem. Itaque cùm in partem ipſam eius incidêre margines alterutro latere, tum & ſtellæ ad longiſſima ſua interualla peruenire intelliguntur: cùm citrà fuere margines totidem partibus, & ipſæ ocyus redire † creduntur, cùm ſit illa ſemper utriq; extremitas ſumma. Hinc & ratio motuum conuerſa intelligitur. Superiores enim celerrimè feruntur in occaſu ueſpertino, hæ tardiſſimè: illæ à terra altiſſimè abſunt, cùm tardiſſimè mouentur, hæ cùm ocyſſimé. Quia ſicut in illis propinquitas centri accelerat, ita in iis extremitas circuli. Illæ ab exortu matutino minuere celeritatem incipiunt, hæ uerò augere: Illæ retro curſum agunt à ſtatione matutina uſque ad ueſpertinam, Veneris à ueſpertina uſq; ad matutinam. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem ſcandere, altitudinem uerò ac Solem inſequi à ſtatione matutina, ocyſſima in occaſu matutino & altiſſima. Digredi autem latitudine, motúmq; minuere † ab exortu matutino: retro quidem ire, ſimúlq; altitudine digredi, à ſtatione ueſpertina. Mercurii rurſus ſtella utroque modo ſcandere ab exortu matutino, digredi uerò latitudine à ueſpertino: conſecutóq; Sole ad quindecim partium interuallum, conſiſtit quatriduo propè immobilis. Mox ab altitudine deſcendit, retróq; graditur ab occaſu uerſpertino uſq; ad exortum matutinum. Tantúmq; hæc, & Luna, totidem diebus, quot ſubiere, deſcendunt. Veneris quindecim & pluribus ſubit. Rurſus Saturni & Iouis duplicato digrediuntur. Martis etiam quadruplicato. Tanta eſt naturæ uarietas, ſed ratio euidens. Nam quæ in uaporem Solis nituntur, etiam deſcendunt ægré. Multa promi ampliùs circa hæc poſſunt ſecreta naturæ legéſque, quibus ipſa ſeruiat. Exempli gratia: In Martis ſidere, cuius eſt maximè inobſeruabilis curſus, nunquàm id ſtationem facere, Iouis ſidere triquetro, raro admodum ſexaginta partibus diſcreto, qui numerus ſexangulas mundi efficit formas. Nec exortus, niſi in duobus ſignis tantùm, Cancri & Leonis, ſimul edere. Mercurii uerò ſidus in Piſcibus exortus ueſpertinos raros facere, creberrimos in Virgine: in Libra matutinos. Item matutinos in Aquario, rariſſimos in Leone. Retrogradum in Tauro & Geminis non fieri: in Cancro uerò non citra uigeſimamquintam partem. Lunam bis coitum cum Sole in nullo alio ſigno facere, quàm Geminis: non coire aliquando, in Sagittario tantum. Nouiſſimam uerò primámque eadem die uel nocte, nullo alio in ſigno, quàm Ariete, conſpici: id quoque paucis mortalium contigit. Et inde fama cernendi Lynceo. Non comparere in cælo Saturni ſidus & Martis cùm plurimum diebus centumſep

† ratio Canonicos fallit. hoc eſt, canonum aſtronomicorum conditores.

† coguntur.

† Rectius, ab exortu ueſpertino. quam lectionem agnoſcit & Pintianus, Salmantici codicis fidem ſequutus.

tum ſeptuaginta : Iouis trigintaſex, aut cùm minimum, denis detractis diebus : Veneris ſexagintanouem , aut cùm minimum , quinquaginta duobus : Mercurii tredecim , aut cùm plurimum, ſeptemdecim.

Quæ ratio colores eorum mutet. CAP. XVIII.

COlores ratio altitudinum temperat:ſiquidem earum ſimilitudinem trahunt, in quarum aera uenêre ſubeundo, tingítque appropinquantes utralibet alieni meatus circulus.Frigidior in pallorem, ardentior in ruborem,uentoſus in horrorem.Sol atq; commiſſuræ abſidum, extremæque orbitæ atram in obſcuritatem. Suus quidem cuique color eſt, Saturno candidus , Ioui clarus , Marti igneus , Lucifero candens, Veſperi refulgens,Mercurio radians,Lunæ blandus,Soli,cùm oritur,ardens, poſteà radians : his cauſis connexo uiſu , & earum quæ cælo continentur. Nanque modò multitudo conferta ineſt circa dimidios orbes Lunæ , placida nocte leniter illuſtrante eas : modò raritas , ut fugiſſe miremur pleniluuio abſcondente , aut cùm Solis , ſupráue dictarum radii uiſus perſtrinxere noſtros.Et ipſa autem Luna ingruentium Solis radiorum haud dubiè differentias ſentit , hebetante cætera inflexos mundi conuexitate eos , præterquàm ubi recti angulorum competunt ictus. Itaque in quadrato Solis diuidua eſt, in triquetro ſeminani ambitur orbe , impletur autem in aduerſo : rurſúſque minuens eaſdem effigies , paribus edit interuallis,ſimili ratione,qua ſupra Solem tria ſidera.

Solis motus, & dierum inæqualitatis ratio. CAP. XIX.

SOl autem ipſe quatuor differentias habet,bis æquata nocte diei, Vere & Autumno, & in centrū incidens terræ octauis in partibus Arietis ac Libræ : bis permutatis ſpatiis, in auctum diei, bruma octaua in parte Capricorni : noctis uerò , ſolſtitio totidem in partibus Cancri. Inæqualitatis cauſa obliquitas eſt Signiferi , cùm pars æqua mundi ſuper ſubtérque terras omnibus fiat momentis.Sed quæ recta in exortu ſuo conſurgunt ſigna longiore tractu tenent lucem : quæ uerò obliqua, ocyore tranſeunt ſpatio.

Quare Ioui fulmina aßignentur. CAP. XX.

LAtet pleroſque , magna cæli affectatione compertum à principibus doctrinæ uiris, ſuperiorum trium ſiderum ignes eſſe , qui decidui ad terras fulminum nomen habeant:ſed maximè ex iis medio loco ſiti:fortaſſis quoniam contagium nimii humoris ex ſuperiore circulo, atque ardoris ex ſubiecto per hunc modum egerat. Ideóque dictum Iouem fulmina iaculari. Ergo ut è flagrante ligno carbo cum crepitu, ſic à ſidere cæleſtis ignis expuitur, præſcita ſecum afferens, ne abdicata quidem ſui parte in diuinis ceſſante operibus.Idq; maximè turbato fit aere,quia collectus humor abundantiam ſtimulat, aut quia turbatur quodam ceu grauidi ſideris partu.

Interualla ſiderum. CAP. XXI.

INterualla quoque ſiderum à terra,multi indagare tentauerunt:& Solem abeſſe à Luna undeuiginti partes,quantum Lunam ipſam à terra,prodiderunt. Pythagoras uerò uir ſagacis animi, à terra ad Lunam centum xxvj.M.ſtad.eſſe collegit. Ab ea uſq; ad Solem duplum.Inde ad xij.ſigna triplicatum.In qua ſententia & Gallus Sulpitius noſter fuit.

De ſiderum muſica. CAP. XXII.

SEd Pythagoras interdum ex muſica ratione appellat tonum , quantum abſit à terra Luna.Ab ea ad Mercurium,ſpatii eius dimidium:& ab eo ad Venerem ferè tantundem.A qua ad Solem ſeſquiplum. A ſole ad Martem tonum,id eſt, quantum ad Lunam à terra.Ab eo ad Iouem dimidium,& ab eo ad Saturnum dimidium, & inde ſeſquiplum ad Signiferum:ita ſeptem tonos effici, quam diapaſon harmoniam uocant, hoc eſt, uniuerſitatem concentus. In ea † Saturnum Dorio moueri, Mercurium phthongo , Iouem Phrygio, & in reliquis ſimilia, iucunda magis, quàm neceſſaria ſubtilitate. † *Saturnum Dorio moueri phthōgo, Iouem Phrygio.*

De mundi geometria. CAP. XXIII.

STadium centum uigintiquinque noſtros efficit paſſus,hoc eſt , pedes ſexcentos uigintiquinque. Poſidonius non minus quadraginta ſtadiorum à terra altitudinē eſſe, in qua nubila ac uenti nubéſque proueniant.Inde purum liquidúmque,& imperturbatæ

lucis aerem. Sed à turbido ad Lunam uicies centum millia ſtadiorum. Inde ad Solem quinquies millies. Eo ſpatio fieri, ut tam immenſa eius magnitudo non exurat terras. Plures autem nubes nongentis ſtadiis in altitudinem ſubire prodiderunt. Incomperta hæc & inextricabilia, ſed tam prodenda, quàm ſunt prodita: in queis tamen una ratio Geometricæ collectionis nunquàm fallacis poſſit non repudiari, ſi cui libeat altius iſta perſequi. Nec ut menſura (id enim uelle penè dementis otii eſt) ſed ut tantum æſtimatio coniectandi, conſtet animo. † Nam cùm trecentis ſexaginta & ferè ſex partibus orbis Solis ex circuitu eius patere appareat circulum per quem meat, ſempérque dimetiens tertiam partem ambitus, & tertiæ paulò minus ſeptimam colligat, apparet dempta eius dimidia (quoniam terra centralis interueniat) ſextam ferè partem huius immenſi ſpatii, quod circa terram circuli ſolaris animo compræhenditur, ineſſe altitudinis ſpatio, Lunæ uerò duodecimam, quoniam tanto breuiore, quàm Sol, ambìtu currit: ita ferri eam in medio Solis ac terræ. Mirum quò procedat improbitas cordis humani, paruulo aliquo inuitata ſucceſſu, ſicut in ſupradictis occaſionem impudentiæ ratio largitur: auſíque diuinare Solis ad terram ſpatia, eadem ad cælum agunt, quoniam ſit medius Sol, ut protinus mundi quoque ipſius menſura ueniat ad digitos. Quantas enim dimetiens habeat ſeptimas, tantas habere circulum duo & uiceſimas, tanquam planè à perpendiculo menſura cæli conſtet. Aegyptia ratio, quam Petoſiris & Necepſos oſtendêre, ſingulas partes, in lunari circulo (ut dictum eſt) minimo, triginta tribus ſtadiis paulo amplius patere colligit: in Saturni ampliſſimo duplum: in Solis, quem medium eſſe diximus, utriuſque menſuræ dimidium. Quæ computatio plurimum habet pudoris: quoniam ad Saturni circulum, addito Signiferi ipſius interuallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

† Planior eſt, minúſq; perturbata uetuſti codicis lectio, quæ ſic habet: Nā cùm trecentis ſexaginta & ferè ſex partibus patêre circulū, per quem meat orbis Solis, ex circuitu eius appareat, ſempérque &c.

De repentinis ſideribus. CAP. XXIIII.

RESTANT pauca de mundo: nanque & in ipſo cælo ſtellæ repentè naſcuntur. Plura earum genera.

De Cometis & cæleſtibus prodigijs, natura & ſitu, & generibus eorum. CAP. XXV.

COMETAS Græci uocant, noſtri crinitas, horrentes crine ſanguineo, & comarum modo in uertice hiſpidas. Iidem Pogonias, quibus inferiore ex parte in ſpeciem barbæ longæ promittitur iuba. Acontiæ iaculi modo uibrantur ocyſſimo ſignificatu. Hæc fuit de qua quinto Conſulatu ſuo † Titus Imperator Cæſar præclaro carmine perſcripſit, ad hunc diem nouiſſimè uiſa. Eaſdem breuiores & in mucronem faſtigiatas, Xiphias uocauere, quæ ſunt omnium pallidiſſimæ, & quodam gladii nitore, ac ſine ullis radiis: quos Diſceus ſuo nomini ſimilis, colore autem electro, raros è margine emittit. † Pithetes doliorum cernitur figura, in concauo fumidæ lucis. Ceratias cornus ſpeciem habet, qualis fuit cùm Græcia apud Salamina depugnauit. Lampadias ardentes imitatur faces: Hippeus equinas iubas celerrimi motus, atque in orbem circa ſe euntes. Fit & candidus Cometes, argenteo crine, ita refulgens, ut uix contueri liceat, ſpecieq; humana dei effigiem in ſe oſtendens. Fiunt & hirti uillorum ſpecie, & iuba aliqua circundati. Semel adhuc iubæ effigies mutata in haſtam eſt, Olympiade centeſimaoctaua, urbis anno triceneſimo nonageſimooctauo. Breuiſſimum, quo cernerentur, ſpatium ſeptem dierum annotatum eſt, longiſſimum octoginta. Mouentur autem alii errantium modo, alii immobiles hærent. Omnes fermè ſub ipſo Septentrione, aliqua eius parte non certa, ſed maximè in candida, quæ lactei circuli nomen accepit. Ariſtoteles tradit & ſimul plures cerni, nemini compertum alteri, quod equidem ſciam. Ventos autem ab iis graues æſtúſque ſignificari. Fiunt & hybernis menſibus, & in auſtrino polo, ſed ibi citra ullum iubar: Diráque comperta Aethiopum & Aegypti populis, cui nomen æui eius rex dedit Typhon, ignea ſpecie, ac ſpiræ modo intorta, uiſu quoq; toruo, nec ſtella uerius, quàm quidam igneus nodus. Sparguntur aliquando & errantibus ſtellis, cæteríſque crines. Sed Cometes nunquàm in occaſura parte cæli eſt, terrificū magna ex parte ſidus, ac non leuiter piatū, ut ciuili motu Octauio Conſule, iterúmq; Pompeii & Cæſaris bello. In noſtro uero

† Malim, Tiberius, uti anteà legebatur: cùm præſertim ſuprà in Catalogo authorum, etiam Tiberium Cæſarē recenſeat.

† Aliâs, Pitheus: eadem forma, qua Hippeus, & Diſceus.

uero æuo circa ueneficium, quo Claudius Cæsar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius, assiduum propè ac sæuum. Referre arbitrantur, in quas partes sese iaculetur, aut cuius stellæ uires accipiat, quásq; similitudines reddat, & quibus in locis emicet. Tibiarum specie, musicæ arti portendere. Obscœnis autem moribus, in uerendis partibus signorum. Ingeniis & eruditioni, si triquetram figuram quadratámue paribus angulis ad aliquos perennium stellarū situs edant. Venena fundere, in capite septentrionalis austrinæúe serpentis. Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum faustus Diuo Augusto iudicatus ab ipso: qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri Genitrici, non multo post obitum patris Cæsaris, in collegio ab eo instituto. Nanque his uerbis id gaudium prodidit: Iis ipsis ludorum meorum diebus, sidus crinitum per septem dies in regione cæli, quæ sub septentrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarúmq; & omnibus terris conspicuum fuit. Eo sidere significari uulgus credidit, Cæsaris animam inter Deorum immortalium numina receptā: quo nomine id insigne simulachro capitis eius, quod mox in foro consecrauimus, adiectum est. Hæc ille in publicum, interiore gaudio sibi illum natum, séque in eo nasci interpretatus est: &, si uerum fatemur, salutare id terris fuit. Sunt qui & hæc sidera perpetua esse credant, suóque ambitu ire, sed non nisi relicta à Sole cerni. Alii uerò, qui nasci humore fortuito, & ignea ui, ideóque solui.

Hipparchus de sideribus, per exempla historica, faces, lampades, trabes, bolides, & chasma cæli. CAP. XXVI.

IDem Hipparchus nunquàm satis laudatus, ut quo nemo magis approbauerit cognationem cum homine siderum, animásque nostras partem esse cæli, nouam stellam & aliam in æuo suo genitam depræhendit: eiúsque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, ánne hoc sæpius fieret, mouerentúrque & eæ, quas putamus affixas. Idémque ausus, rem etiam Deo improbam, annumerare posteris stellas, ac sidera ad normam expangere, organis excogitatis, per quæ singularum loca atque magnitudines signarent: ut facilè discerni posset ex eo, non modò an obirent, nascerentúrue, sed an omnino aliqua transirent mouerentúrue, item an crescerent minuerentúrque, cælo in hæreditate cunctis relicto, si quisquam qui † rationem eam caperet, inuentus esset. Emicant & faces, non, nisi cùm decidunt, uisæ: qualis Germanico Cæsare gladiatorum spectaculum ædente, præter ora populi meridiano transcurrit. Duo genera earum: Lampades uocant planè faces: alterum Bolidas, quale Mutinensibus malis uisum est. Distant, quòd faces uestigia longa faciunt, priore ardente parte: Bolis uerò perpetua ardens, longiorem trahit limitem. Emicant & trabes simili modo, quas Docos uocant: qualis cùm Lacedæmonii classe uicti, imperium Græciæ amisere. Fit & cæli ipsius hiatus, quod uocant chasma.

† *Cretionē, legit Pintianus ex codice Toletano: aditionē hæreditatis ea uoce intelligens.*

De cæli coloribus. CAP. XXVII.

FIt & sanguinea species, & (quo nihil terribilius mortalium timori est) incendium ad terras cadens inde, sicut Olympiadis centesimæseptimæ anno tertio, quum rex Philippus Græciam quateret. Atque hæc ego statis temporibus naturæ, ut cætera, arbitror existere, non ut plerique uariis de causis, quas ingeniorum acumen excogitat: quippe ingentium malorum fuere prænuntia. Sed ea accidisse, non quia hæc facta sunt, arbitror: uerum hæc ideo facta, quia incasura erant illa. Raritate autem occultam eorum esse rationem, ideóque non, sicut exortus suprà dictos, defectúsque, & multa alia, nosci.

De flamma cæli. CAP. XXVIII.

CErnuntur & stellæ cum Sole totis diebus, plerunque & circa solis orbem, ceu specie coronæ: & uersicolores circuli, qualiter Augusto Cæsare in prima iuuenta urbem intrante, post obitum patris, ad nomen ingens capessendum.

De coronis cælestibus. CAP. XXIX.

EXistunt eædem coronæ circa Lunam, & circa nobilia astra, cælo quoque inhærentia. Circa Solem arcus apparuit L. Opimio Q. Fabio Consulibus, orbis L. Porcio, M. Acilio.

De circulis repentinis. CAP. XXX.

CIrculus rubri coloris L.Iulio, P. Rutilio COSS. Fiunt prodigioſi & lon g iores Solis defectus,qualis occiſo Dictatore Cæſare, & Antoniano bello, totius penè anni pallore continuo.

Plures Soles. CAP. XXXI.

ET rurſus plures Soles ſimul cernuntur,nec ſupra ipſum , nec infra, ſed ex obliquo, nunquàm iuxta,nec contra terram,nec noctu, ſed aut oriente aut occidente. Semel & meridie conſpecti in Boſphoro produntur,qui à matutino tempore durauerunt in occaſum.Trinos Soles antiqui ſæpius uidere:ſicut Sp.Poſthumio, Q.Mutio, & Q.Martio, M.Porcio,& M.Antonio,P.Dolobella, & M.Lepido, L.Planco COSS.Et noſtra ætas uidit Diuo Claudio principe,Conſulatu eius,Cornelio Orfito collega.Plures ſimul,quàm tres,uiſi,ad hoc æui nunquàm produntur.

Plures Lunæ. CAP. XXXII.

LVnæ quoque trinæ,ut Cn.Domitio,C.Fannio Conſulibus,apparuere:quos plerique appellauerunt Soles nocturnos.

Dierum lux nocte. CAP. XXXIII.

LVmen de cælo noctu uiſum eſt, C.Cæcilio, Cn.Papyrio Conſulibus, & ſæpe aliâs, ut diei ſpecies noctu luceret.

Clypei ardentes. CAP. XXXIIII.

CLypeus ardens ab occaſu ad ortum ſcintillans tranſcurrit, Solis occaſu L. Valerio, C.Mario conſulibus.

Oſtentum cæli. CAP. XXXV.

SCintillam è ſtella cadere,& augeri terræ appropinquantem:ac poſtquàm Lunæ magnitudine facta ſit, illuxiſſe ceu nubilo diei: dein cùm in cælum ſe reciperet, lampadem factam, ſemel unquam proditur, Cn.Octauio, C.Scribonio COSS.† Vidit hoc Licinius Syllanus Proconſul cum comitatu ſuo.

† In uetuſto codice tantùm eſt, Vidit hoc Syllanus, nulla Licinij mentione.

De diſcurſu ſtellarum. CAP. XXXVI.

FIeri uidentur & diſcurſus ſtellarum, nunquàm temere, ut non ex ea parte truces uenti cooriantur. Exiſtunt ſtellæ & in mari terríſque.

De ſtellis Caſtoribus. CAP. XXXVII.

VIdi nocturnis militum uigiliis, inhærere pilis pro uallo fulgorem effigie ea: & antennis nauigantium, aliíſque nauium partibus, ceu uocali quodam ſono inſiſtunt, ut uolucres ſedem ex ſede mutantes:graues, cùm ſolitariæ uenere, mergentéſque nauigia:& ſi in carinæ ima deciderint, exurentes:geminæ autem ſalutares, & proſperi curſus prænuntiæ,quarum aduentu fugari diram illam ac minacem, appellatámque Helenam, ferunt. Et ob id Polluci & Caſtori id numen aſſignant, eóſque in mari deos inuocant. Hominum quoque capita ueſpertinis horis, magno præſagio circumfulgent. Omnia incerta ratione,& in naturæ maieſtate abdita.

De aere. CAP. XXXVIII.

HActenus de ipſo mundo,ſideribúſque. Nunc reliqua cæli memorabilia. Nanque & hoc cælum appellauere maiores quod alio nomine aera: omne quod inani ſimile, uitalem hunc ſpiritum fundit. Infra Lunam hæc ſedes, multóq; inferior (ut animaduerto propemodum conſtare) infinitum ex ſuperiore natura aeris, infinitum & terreni halitus miſcens,utraq; ſorte confunditur. Hinc nubila,tonitrua,& † alia fulmina.Hinc grandines, pruinæ, imbres, procellæ, turbines. Hinc plurima mortalium mala, & rerum naturæ pugna ſecum. Terrena in cælum tendentia deprimit ſiderum uis:eadémq; quæ ſponte non ſubeunt, ad ſe trahunt.Decidunt imbres, nebulæ ſubeunt, ſiccantur amnes, ruunt grandines, torrent radii, & terram in medium undique impellunt. Iidem infracti reſiliunt:& quæ potuere,auferunt ſecum. Vapor ex alto cadit,rurſúmq; in altum redit. Venti ingruunt inanes,iidémq; cum rapina remeant. Tot animalium hauſtus ſpiritum è ſublimi trahit. At ille contra nititur,tellúſq;,ut inani,cælo ſpiritũ infundit.Sic ultro citro commeante

† illa fulmina emphaticῶs.

commeante natura,ut tormento aliquo,mundi celeritate diſcordia accenditur. Nec ſtare pugnæ licet,ſed aſſiduè rapta conuoluitur,& circa terram immenſo rerum quaſi globo tendit,ſubinde per nubes cælum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaq; præcipua eorum natura ibi,& fermè reliquas complexa cauſas, quoniã & tonitruum & fulminum iactus,horum uiolentiæ pleriq; aſſignant. Quin & ideo lapidibus pluere interim, quod uento ſint rapti,& multa ſimiliter. Quam ob rem plura ſimul dicenda ſunt.

De ſtatis tempeſtatibus. CAP. XXXIX.

TEmpeſtatum rerúmque quaſdam ſtatas eſſe cauſas,quaſdam uerò fortuitas,aut adhuc rationis incompertæ,manifeſtum eſt. Quis enim æſtates & hyemes, quæque in temporibus annua uice intelliguntur,ſiderum motu fieri dubitet? Ergo ut Solis natura temperando intelligitur anno,ſic reliquorum quoque ſiderum propria eſt quibuſque uis,& ad ſuam cuique naturam fertilis. Alia ſunt in liquorem ſoluti humoris fœcunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines: alia flatus, alia teporis,alia uaporis, alia roris, alia rigoris. Nec uerò hæc tanta debent exiſtimari, quanta cernuntur,cùm eſſe eorum nullum minus Luna tam immenſæ altitudinis ratio declaret. Igitur in ſuo quæque motu naturam ſuam exercent: quod manifeſtum Saturni maximè tranſitus imbribus faciunt. Nec meantium modò ſiderum hæc uis eſt, ſed multorum etiam adhærentium cælo:quoties errantium acceſſu impulſa,aut coniectu radiorum extimulata ſunt: qualiter in Suculis ſentimus accidere, quas Græci ob id pluuio nomine Hyadas appellant. Quin & ſua ſponte quædam ſtatíſque temporibus,ut Hœdorum exortus. Arcturi uerò ſidus non fermè ſine procelloſa grandine emergit.

De vi Caniculæ. CAP. XL.

NAm Caniculæ exortu accendi Solis uapores quis ignorat? cuius ſideris effectus ampliſſimi in terra ſentiuntur. Feruent maria exoriente eo, fluctuant in cellis uina, mouentur ſtagna. Orygem appellat Aegyptus feram, quam in exortu eius contrà ſtare & contueri tradit, ac uelut adorare, cùm ſternuerit. Canes quidem toto eo ſpatio maximè in rabiem agi,non eſt dubium.

Sidera in alijs ſignorum partibus & temporibus aliâs influere. CAP. XLI.

QVin partibus quoque ſignorum quorundam ſua uis ineſt, ut autumnali æquinoctio, brumáque, cum tempeſtatibus confici ſidus intelligimus. Nec imbribus tantum tempeſtatibúſque,ſed multis & corporum & ruris experimentis. Afflantur alii ſidere, alii commouentur ſtatis temporibus aluo, neruis, capite, mente. Olea,& populus alba, & ſalices, folia ſolſtitio circumagunt. Floret ipſo brumali die, ſuſpenſa in tectis arentis herba pulegii, rumpuntur intentæ ſpiritu membranæ. Miretur hoc,qui non obſeruet quotidiano experimento, herbam unam,quæ uocatur heliotropium,abeuntem Solem intueri ſemper, omnibúſque horis cum eo uerti, uel nubilo obumbrante. Iam quidem lunari poteſtate oſtrearum, conchyliorúmque,& concharum omnium corpora augeri, ac rurſus minui. Quin & ſoricum fibras reſpondere numero Lunæ, exquiſiuere diligentiores:minimúmq; animal formicam ſentire uires ſideris, interlunio ſemper ceſſantem. Quo turpior homini inſcitia eſt, fatenti præcipuè iumentorum quorundam in oculis morbos cum Luna increſcere ac minui. Patrocinatur uaſtitas cæli immenſa, diſcreta altitudine in duo atque LXX. ſigna. Hæ ſunt rerum aut animantium effigies, in quas digeſſere cælum periti. In his quidem mille ſexcentas annotauere ſtellas, inſignes uidelicet effectu,uiſúue. Exempli gratia, in cauda Tauri ſeptem,quas appellauere Vergilias, in fronte Suculas, Booten, qui ſequitur Septentriones.

Imbrium, ventorum, & nubium cauſæ. CAP. XLII.

EXtra has cauſas non negauerim exiſtere imbres uentóſq;: quoniam humidam à terra, aliâs uerò propter uapores fumidam, † exhalare caliginem certum eſt. Nubéſ- † *exhalari*
que liquore egreſſo in ſublime, aut ex aere coacto in liquorem, gigni. Denſitas earum corpúſque haud dubio coniectatur argumento, cùm Solem obumbrent, perſpicuum aliâs etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

De tonitr

De tonitruis & fulguribus. CAP. XLIII.

IGitur non eam inficias, poſſe in has & ignes ſupernè ſtellarum decidere, quales ſereno ſæpe cernimus, quorum ictu concuti aera uerum eſt, quando & tela uibrata ſtrid unt. Cùm uerò in nubem peruenerint, uaporem diſſonum gigni, ut candente ferro in aquam demerſo, & fumidum uorticem uolui. Hinc naſci procellas. Et ſi in nube luctetur flatus, aut uapor, tonitrua edi: ſi erumpat ardens, fulmina: ſi longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi. Et eſſe tonitrua impactorum ignium plagas, ideóque protinus coruſcare igneas nubium rimas. Poſſe & repulſu ſiderum depreſſum, qui à terra meauerit, ſpiritum nube cohibitum tonare, natura ſtrangulante ſonitum, dum rixetur, edito fragore, cùm erumpat, ut in membrana ſpiritu intenta. Poſſe & attritu, dum in præceps feratur, illum, quiſquis eſt, ſpiritum accendi. Poſſe & conflictu nubium elidi, ut duorum lapidum, ſcintillantibus fulgetris. Sed hæc omnia eſſe fortuita. Hinc bruta fulmina & uana, ut quæ nulla ueniant ratione naturæ. Iis percuti montes, iis maria, omnéſq; alios irritos iactus. Illa uerò fatidica ex alto, ſtatiſq; de cauſis, & ex ſuis uenire ſideribus. Simili modo uentos uel potiùs flatus, poſſe & ex arido ſiccóque halitu terræ gigni non negauerim: poſſe & aquis aera expirantibus, qui neque in nebulam denſetur, nec craſſeſcat in nubes: poſſe & Solis impulſu agi: quoniam uentus non aliud intelligatur, quàm fluctus aeris: pluribúſque etiam modis. Nanque & è fluminibus ac niuibus, & è mari uidemus & quidem tranquillo, & alios quos uocant Altanos, è terra conſurgere. Qui quidem cum è mari redeunt, Tropæi uocantur: ſi pergunt, Apogæi.

Qua ratione echo reddatur. CAP. XLIIII.

MOntium uerò flexus crebríque uertices, & conflexa cubito, aut confracta in humeros iuga, concaui uallium ſinus, ſcindunt inæqualiter inde reſultantem aera: quæ cauſa etiam uoces multis in locis reciprocas facit.

De uentis iterum. CAP. XLV.

† Rectius, Vaſto præceps hiatu. abiecta præpoſitione.

SIne fine uentos generant iam quidam etiam ſpecus, qualis in Dalmatiæ ora, † uaſto in præceps hiatu: in quem deiecto leui pondere, quamuis tranquillo die, turbini ſimilis emicat procella. Nomen loco eſt Senta. Quin & in Cyrenaica prouincia rupes quædam Auſtro traditur ſacra, quam profanum ſit attrectari hominis manu, confeſtim Auſtro uoluente harenas. In domibus etiam multis, manu facta incluſa opacitate conceptacula auras ſuas habent, adeò cauſa non deeſt. Sed plurimum intereſt, flatus ſit, an uentus. Illos ſtatos atque perſpirantes, quos non tractus aliquis, uerùm terræ ſentiunt: † qui non aura, non procella maris, ſed appellatione quoque ipſa uenti ſunt: qui ſiue aſſiduo mundi † incitu, & contrario ſiderum occurſu naſcuntur, ſiue hic eſt ille generabilis rerum naturæ ſpiritus, huc illuc tanquam in utero aliquo uagus, ſiue diſparili errantium ſiderum ictu, radiorúmque multiformi iactu flagellatus aer, ſiue à ſuis ſideribus exeunt his propioribus, ſiue ab illis cælo affixis cadunt, palàm eſt illud quoque legem naturæ habere non ignotam, etiamſi nondum percognitam.

† qui non aura, non procellæ, ſed mares appellatione quoque ipſa uenti ſunt.

† incitatu.

Naturæ & obſeruationes uentorum. CAP. XLVI.

† tam diſcordi.

VIginti amplius authores Græci ueteres prodidere de his obſeruationes. Quo magis miror, orbe † diſcordi, & in regna hoc eſt in membra diuiſo, tot uiris curæ fuiſſe tam ardua inuentu, inter bella præſertim & infida hoſpitia, piratis etiam omnium mortalium hoſtibus tranſitus fermè tenentibus: ut hodie quædam in ſuo quiſque tractu ex eorum commentariis, qui nunquam eò acceſſere, uerius noſcat, quàm indigenarum ſcientia: nunc uerò pace tam feſta, tam gaudente prouentu rerum artiúmque principe, omnino nihil addiſci noua inquiſitione, imò ne ueterum quidem inuenta perdiſci. Non erant maiora præmia in multos diſperſa fortunæ magnitudine: & iſta plures ſine præmio alio, quàm poſteros iuuandi, eruerunt. Nanq; mores hominum ſenuere, non fructus. Et immenſa multitudo aperto, quodcunque eſt, mari, hoſpitaliſque litorum omnium appulſu nauigat, ſed lucri, non ſcientiæ gratia. Nec reputat cæca mens, & tantum auaritiæ intenta, idipſum ſcientia poſſe tutius fieri. Quapropter ſcrupuloſius, quàm inſtituto fortaſſis

taſſis

taſſis conueniat operi, tractabo uentos, tot millia nauigantium cernens.

Ventorum genera. CAP. XLVII.

VEteres quatuor omnino ſeruauere, per totidem mundi partes (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti, ut mox iudicatum eſt, ratione. Secuta ætas octo addidit, nimis ſubtili & conciſa: proximis inter utranque media placuit, ad breuem ex numeroſa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor cæli partibus: Ab Oriente æquinoctiali Subſolanus, ab Oriente brumali Vulturnus: Illum Apelioten, hunc Eurum Græci appellant. A meridie Auſter, & ab occaſu brumali Africus, Noton & Liba nominant. Ab occaſu æquinoctiali Fauonius, ab occaſu ſolſtitiali Corus: Zephyron & Argeſten uocant. A Septentionibus Septentrio, intérque eum & exortum ſolſtitialem Aquilo, Aparctias dicti & Boreas. Numeroſior ratio quatuor his interiecerat, Thraſciam, media regione inter Septentrionem & occaſum ſolſtitialem: itémque Cæcian, media inter Aquilonem & exortum æquinoctialem. Ab ortu ſolſtitiali Phœnician, media regione inter ortum brumalem & meridiem. Item inter Liba & Noton compoſitum ex utroque medium, inter meridiem & hybernum occidentem, Libonoton. Nec finis: Alii quippe Meſen nomine etiamnum addidere inter Borean & Cæcian: & inter Eurum & Noton, Euronotum. Sunt etiam quidam peculiares quibuſque gentibus uenti, non ultra certum procedentes tractum: ut Athenienſibus Sciron, paulum ab Argeſte deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. Aliubi elatior idem Olympias uocatur. Conſuetudo omnibus his nominibus Argeſten intelligit: & Cæcian aliqui uocant Helleſpontian, & eoſdem alibi aliter. Item in Narbonenſi prouincia clariſſimus uentorum eſt Circius, nec ulli uiolentia inferior, Oſtiam plerunque rectà Liguſtico mari perferens: idem non modò in reliquis partibus cæli ignotus, ſed ne Viennam quidem eiuſdem prouinciæ urbem attingens, paucis antè limitibus iugi modici occurſu tantus ille uentorum coercitus. Et Auſtros in Aegyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifeſta lex naturæ, uentis etiam & tempore & fine dicto. Ver ergo aperit nauigantibus maria: cuius in principio, Fauonii hybernum molliunt cælum, Sole Aquarii XXV. obtinente partem. Is dies ſextus eſt ante Februarias Idus. Competit ferme & hoc omnibus, quos deinde ponam, per ſingulas intercalationes uno die anticipantibus, rurſúmque luſtro ſequenti ordinem ſeruantibus. Fauonium quidam ad VII. Calend. Martii Chelidonian uocant, ab hirundinis uiſo: nonnulli uerò Ornithian, uno & LXX. die poſt brumam, ab aduentu auium, flantem per dies nouem. Fauonio contrarius eſt, quem Subſolanum appellauimus. Datus eſt autem huic exortus Vergiliarum in totidem partibus Tauri, ſex diebus ante Maias Idus, quod tempus auſtrinum eſt, huic uento Septentrione contrario. Ardentiſſimo autem æſtatis tempore exoritur Caniculæ ſidus, Sole primam partem Leonis ingrediente: qui dies XV. ante Auguſtas Cal. eſt. Huius exortum diebus octo fermè Aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant. Poſt biduum autem exortus, iidem Aquilones conſtantius perflant diebus quadraginta, quos Eteſias uocant. Molliri eis creditur Solis uapor geminatus ardore ſideris: nec ulli uentorum magis ſtati ſunt. Poſt eos rurſus Auſtri frequentes uſque ad ſidus Arcturi, quod exoritur undecim diebus ante æquinoctium autumni. Cum hoc Corus incipit. Corus autumnat: huic eſt contrarius Vulturnus. Poſt id æquinoctium diebus ferè quatuor & quadraginta. Vergiliarum occaſus hyemem inchoat: quod tempus in III. Idus Nouembris incidere conſueuit: hoc eſt Aquilonis hyberni, multúmque æſtiuo illi diſſimilis, cuius ex aduerſo eſt Africus. Ante brumam autem ſeptem diebus, totidémque poſtea, ſternitur mare halcyonum fœturæ: unde nomen hi dies traxere: reliquum tempus hyemat. Nec tamen ſæuitia tempeſtatum concludit mare. Piratæ primùm coegere mortis periculo in mortem ruere, & hyberna experiri maria: nunc idem hoc auaritia cogit. Ventorum frigidiſſimi ſunt, quos à Septentrione diximus ſpirare, & uicinus his Corus.ii & reliquos compeſcunt, & nubes abigunt. Humidi, Africus, & præcipuè Auſter Italiæ. Narrant & in Ponto Cæcian in ſe trahere nubes. Sicci Corus, & Vulturnus, præterquam deſinentes. Niuales Aquilo, & Septentrio. Grandines

Septentrio

Septentrio importat, & Corus. Aeſtuoſus Auſter. Tepidi Vulturnus,& Fauonius. Iidem Subſolano ſicciores:& in totum omnes à Septẽtrione & Occidente ſicciores,quàm à Meridie & Oriente.Saluberrimus autem omnium Aquilo:noxius Auſter,& magis ſiccus,fortaſsis quia humidus frigidior eſt. Minus eſurire eo ſpirante creduntur animantes. Eteſiæ noctu deſinunt † ferè, & à tertia diei hora oriuntur. In Hiſpania & Aſia ab Oriente flatus eſt eorum,in Ponto ab Aquilone,reliquis in partibus à Meridie.Spirant autem & à bruma, cùm uocantur Ornithiæ,ſed leniores & paucis diebus.Permutant & duo naturam cum ſitu.Auſter Africæ ſerenus,Aquilo nubilus.Omnes uenti uicibus ſuis ſpirant maiore ex parte,aut ut contrarius deſinenti incipiat.Cùm proximi cadentibus ſurgunt , à læuo latere in dextrum ut Sol, ambiunt. De ratione eorum menſtrua , quarta maximè Luna decernit. Iiſdem autem uentis in contrarium nauigatur , prolatis pedibus,ut noctu plerunque aduerſa uela concurrant.Auſtro maiores fluctus eduntur,quàm Aquilone:quoniam ille infernus ex imo maris ſpirat, hic ſummo.Ideóque poſt Auſtros noxii præcipuè terræ motus.Noctu Auſter,interdiu Aquilo uehementior. Et ab ortu flantes diuturniores ſunt ab occaſu flantibus. Septentriones impari ferè deſinunt numero:quæ obſeruatio & in aliis multis rerum naturæ partibus ualet.Mares itaque exiſtimantur impari numero.Sol & auget,& comprimit flatus.Auget exoriens occidénſque,comprimit meridianus æſtiuis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerunque ſopiuntur , quia aut nimio frigore aut æſtu ſoluuntur.Et imbribus uenti ſopiuntur.Expectantur autem maximè,unde nubes diſcuſſæ adaperuere cælum.Omnium quidem (ſi libeat obſeruare minimos ambitus) redire eaſdem uices quadriennio exacto Eudoxus putat, non uentorum modò,uerùm & reliquarum tempeſtatum magna ex parte.Et eſt principium luſtri eius ſemper intercalari anno Caniculæ ortu.De generalibus uentis hæc.

† flare

De repentinis flatibus. CAP. XLVIII.

NVnc de repentinis flatibus , qui exhalante terra (ut dictum eſt) coorti , rurſúſque deiecti,interim obducta nubium cute multiformes exiſtunt. Vagi quippe & ruentes torrentium modo (ut aliquibus placere oſtendimus) tonitrua & fulgura edunt. Maiore uerò illati pondere incurſúque , ſi latè ſiccam ruperint nubem , procellam gignunt, quæ uocatur à Græcis Ecnephias. Sin uerò depreſſo ſinu arctius rotati effregerint , ſine igne,hoc eſt,ſine fulmine,uorticem faciunt,qui Typhon uocatur, id eſt, uibratus Ecnephias.Defert hic ſecum aliquid,abruptum è nube gelida conuoluens uerſánſque, & ruinam ſuam illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida uertigine : præcipua nauigantium peſtis,non antennas modò,uerùm ipſa nauigia contorta frangens, tenui remedio aceti in aduenientem effuſi,cui frigidiſsima eſt natura.Idem illiſu ipſe repercuſſus, correpta ſecum in cælum refert,ſorbétque in excelſum.† Quòd ſi maiore depreſſæ nubis eruperit ſpecu,ſed minus lato quàm procella,nec ſine fragore,Turbinem uocant, proxima quæque proſternentem.Idem ardentior,accenſúſque dum furit, Preſter nocatur, amburens contacta pariter & proterens.

Alia prodigioſa genera tempeſtatum. CAP. XLIX

NOn fit autẽ aquilonius Typhon, † nec niualis aut niue iacente Ecnephias. Quòd ſi ſimul rupit nubem,exarſitque,& ignem habuit,non poſtea concepit,fulmen eſt.Diſtat à Preſtere,quo flamma ab igne.Hic latè funditur flatu , illud conglobatur impetu. Vortex autem remeando diſtat à turbine,& quo ſtridor à fragore.Procella latitudine ab utroq; , diſiecta nube uerius,quàm rupta.Fit & caligo belluæ ſimilis,nube dira nauigantibus.Vocatur & columna,cum ſpiſſatus humor rigénſque ipſe ſe ſuſtinet. Ex eodem genere,& in longam ueluti fiſtulam nubes aquam trahit.

† Huc uidetur pertinere prima ſequentis capitis periodus perperã ex hac ſua ſede in alienam traiecta.

† nec niualis Ecnephias. Redundant enim tria illa uerba, Aut niue iacente.

Quibus in terris fulmina non cadant. CAP. L

HYeme & æſtate rara fulmina,contrariis de cauſis,quoniam hyeme denſatus aer nubium craſsiore corio ſpiſſatur:omníſque terrarum exhalatio rigens ac gelida , quicquid accipit ignei uaporis, extinguit. Quæ ratio immunem Scythiam & circà rigentia à fulminum caſu præſtat , & è diuerſo nimius ardor Aegyptum. Siquidem calidi ſiccíque

halitus

halitus terræ,raras admodum tenuéſque & infirmas denſantur in nubes. Vere autem & autumno crebriora fulmina,corruptis in utroque tempore æſtatis hyemíſq; cauſis. Qua ratione crebra in Italia, quia mobilior aer mitiore hyeme, & æſtate nimboſa, ſemper quodammodo uernat uel autumnat. Italiæ quoque partibus iis,quæ à ſeptentrione diſcedunt ad teporem,qualis eſt Vrbis & Campaniæ tractus, iuxtà hyeme & æſtate fulgurat, quod non in alio ſitu.

Fulgurum genera & miracula. CAP. LI.

FVlminum ipſorum plura genera traduntur. Quæ ſicca ueniunt, non adurunt, ſed diſſipant. Quæ humida,non urunt,ſed infuſcant. Tertium eſt,quod clarum uocant, mirificæ maximè naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nullóque alio ueſtigio relicto. Aurum,& æs,& argentum liquatur intus,ſacculis ipſis nullo modo ambuſtis, ac ne confuſo quidem ſigno ceræ. Marcia princeps Romanarum icta grauida, partu exanimato, ipſa citra ullum aliud incommodum uixit. In Catilinanis prodigiis, Pompeiano ex municipio M. Herennius Decurio ſereno die fulmine ictus eſt.

De obſeruationibus. CAP. LII.

THuſcorum literæ nouem Deos emittere fulmina exiſtimant, eáque eſſe undecim generum. Iouem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex iis ſeruare: diurna attribuentes Ioui, nocturna Summano, rariora ſanè eadem de cauſa frigidioris cæli. Hetruria erumpere terra quoque arbitratur, quæ infera appellat, brumali tempore facta, ſæua maximè & execrabilia,cùm ſint omnia, quæ terrena exiſtimant,non illa generalia, nec à ſideribus uenientia, ſed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentum euidens eſt, quòd omnia à ſuperiore cælo decidentia obliquos habeant ictus: hæc autem quæ uocantur terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur è terra exire, quoniam ex repulſu nulla ueſtigia edant, cùm ſit illa ratio non inferni ictus, ſed aduerſi. A Saturni ea ſidere proficiſci ſubtilius iſta conſectati putant: ſicut cremantia, à Martis. Qualiter cùm Volſinii oppidum Thuſcorum opulentiſsimum totum concrematum eſt fulmine. Vocant & familiaria in totam uitam fatidica, quæ prima fiunt familiam ſuam cuique indepto. Cæterùm exiſtimant non ultra decem annos portendere priuata, præterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die: publica non ultra triceſimum annum,præterquam in deductione oppidorum.

De fulminibus euocandis. CAP. LIII.

EXtat Annalium memoria,ſacris quibuſdã & precationibus uel cogi fulmina,uel impetrari. Vetus fama Hetruriæ eſt, impetratum, Volſinios urbem agris depopulatis ſubeunte monſtro,quod uocauere Voltam. Euocatũ & à Porſena ſuo rege. Et ante eum à Numa ſæpius hoc factitatum,in primo Annalium ſuorum tradit L. Piſo grauis author: quod imitatum parũ rite Tullum Hoſtilium, ictum fulmine. Lucóſque, & aras,& ſacra habemus,intérque Statores,& Tonantes, & Feretrios,Eliciũ quoque accepimus Iouem. Varia in hoc uitæ ſententia, & pro cuiuſque animo. Imperari naturæ,audacis eſt credere: nec minus hebetis,beneficiis abrogare uires: quando in fulgurum quoque interpretatione eò profecit ſcientia,ut uentura alia finito die præcinat: & an peremptura ſint fatum,aut apertura potiùs alia fata,quæ lateant innumerabilibus in utroque publicis priuatíſque experimentis. Quamobrem ſint iſta (ut rerũ naturæ libuit) aliis certa,aliis dubia, aliis probata,aliis damnanda. Nos cætera,quæ ſunt in his memorabilia,non omittemus.

Catholica fulgurum. CAP. LIIII.

FVlgetrum priùs cerni,quàm tonitrum audiri,(cùm ſimul fiant) certum eſt. Nec mirum,quoniam lux ſonitu uelocior. Ictum autem & ſonitum congruere,ita modulante natura. Sed ſonitum profecti eſſe fulminis, non illati: etiamnum ſpiritum ocyorem fulmine, ideo quati prius omne & afflari,quàm percuti: nec quenquam tangi, qui prior uiderit fulmen,aut tonitru audierit. Læua proſpera exiſtimantur,quoniã læua parte mundi ortus eſt. Nec tam aduentus ſpectatur,quàm reditus,ſiue ab ictu reſiliat ignis,ſiue opere confecto, aut igne conſumpto ſpiritus remeet. In ſedecim partes cælum in eo reſpe-

ctu diuiſere Thuſci. Prima eſt à ſeptentrionibus ad æquinoctialem exortum: ſecunda ad meridiem, tertia ad æquinoctialem occaſum: quarta obtinet, quod reliquum eſt, ab occaſu ad ſeptentriones. Has iterum in quaternas diuiſere partes, ex quibus octo ab exortu ſiniſtras, totidem è contrario appellauere dextras. Ex his maximè dira, quæ ſeptentrionem ab occaſu attingunt. Itaque perplurimum refert, unde uenerint fulmina, & quò conceſſerint. Optimum eſt, in exortiuas redire partes. Ideo cùm à prima cæli parte uenerint, & in eandem cōceſſerint, ſumma felicitas portēditur, quale Syllæ Dictatori oſtentum datū accepimus. Cætera ipſius mundi portione minus proſpera, aut dira. Quædam fulgura enuntiare non putant fas, nec audire, præterquam ſi hoſpiti indicentur, aut parenti. Magna huius obſeruationis uanitas, tacta Iunonis æde, Romæ depræhēſa eſt Scauro Conſule, qui mox princeps fuit. Noctu magis, quàm interdiu, ſine tonitribus fulgurat. Vnum animal hominem non ſemper extinguit, cætera illico: hunc uidelicet natura tribuente honorē, cùm tot belluæ uiribus præſtent. Omnia cōtrarias incubant in partes: † homo, niſi conuertatur, ui percuſſus non expirat. Supernè icti cōſidunt. Vigilans ictus conniuentibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominem ita exanimatum cremari fas non eſt: condi terra religio tradidit. Nullum animal, niſi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum frigidiora reliquo corpore ſunt.

†Homo niſi conuertatur in percuſſas nō expirat.

Quæ non feriantur fulmine. CAP. LV.

EX iis, quæ terra gignuntur, lauri fruticem non icit: nec unquam quinque altius pedibus deſcendit in terram. Ideo pauidi altiores ſpecus tutiſsimos putant: aut tabernacula è pellibus belluarum, quas uitulos appellant, quoniam hoc ſolum animal ex marinis non percutiat, ſicut nec è uolucribus aquilam, quæ ob hoc † armiger huius teli fingitur. In Italia inter Tarracinam & ædem Feroniæ, turres bellicis temporibus deſiere fieri, nulla non earum fulmina diruta.

† armigera

De prodigioſis pluuijs, lacte, ſanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis. CAP. LVI.

PRæter hæc inferiore cælo relatum in monumenta eſt, lacte & ſanguine pluiſſe M. Acilio, C. Porcio COSS. † & ſæpe aliâs carne, ſicut L. Volumnio, Seruio Sulpitio COSS. éxque ea non putruiſſe, quod non diripuiſſent aues. Item ferro in Lucanis, anno antequam M. Craſſus à Parthis interemptus eſt, omnéſque cum eo Lucani milites quorum magnus numerus in exercitu erat. Effigies, quæ pluerat, ſpongiarum ferè ſimilis fuit: aruſpices cauenda præmonuerunt ſuperna uulnera. L. autem Paulo, C. Marcello COSS. lana pluit circa caſtellum Cariſſanum, iuxta quod poſt annum T. Annius Milo occiſus eſt. Eodem cauſam dicente lateribus coctis pluiſſe, in eius anni acta relatum eſt.

† In uetuſto codice, uerborum ordine diſtinctio néque nō nihil immutata ſic legitur, & ſæpe aliâs: ſicut carne. L. Volumnio. &c.

De crepitu armorum, & tubarum de cælo audito. CAP. LVII.

ARmorum crepitus, & tubæ ſonitus, auditos è cælo Cimbricis bellis accepimus, crebróſque & prius, & poſtea. Tertio uerò Conſulatu Marii ab Amerinis, & Tudertibus ſpectata arma cæleſtia, ab ortu occaſúque inter ſe concurrentia, pulſis quæ ab occaſu erant. Ipſum ardere cælum, minimè mirum eſt, & ſæpius uiſum, maiore ui ignis nubibus correptis.

De lapidibus è cælo cadentibus. CAP. LVIII.

CElebrant Græci Anaxagoram Clazomenium, Olympiadis ſeptuageſimæoctauæ ſecundo anno, prædixiſſe cæleſtium literarū ſcientia, quibus diebus ſaxum caſurum eſſet è Sole. Idque factum interdiu in Thraciæ parte ad Aegos flumen. Qui lapis etiam nunc oſtenditur, magnitudine uehis, colore aduſto, comete quoque illis noctibus flagrante. Quod ſi quis prædictum credat, ſimul fateatur neceſſe eſt, maioris miraculi diuinitatem Anaxagoræ fuiſſe: ſoluíque rerum naturæ intellectum, & confundi omnia, ſi aut ipſe Sol lapis eſſe, aut unquam lapidem in eo fuiſſe credatur: decidere tamen crebrò, non erit dubium. In Abydi gymnaſio ex ea cauſa colitur hodiéque, modicus quidem, ſed quem in medio terrarum caſurum idem Anaxagoras prædixiſſe narratur. Colitur & Caſſandriæ, quæ Potidæa uocitata eſt, ob id deducta. Ego ipſe uidi in Vocontiorum agro paulò antè delatum.

De arcu

De *arcu cæleſti.* CAP. LIX.

Arcus uocamus extra miraculum frequentes,& extra oſtentum. Nam ne pluuios quidem,aut ſerenos dies,cum fide portendunt. Manifeſtum eſt, radium Solis immiſſum cauæ nubi, repulſa acie in Solem refringi, colorúmque uarietatem miſtura nubium,aeris,igniúmque fieri.Certè niſi Sole aduerſo non fiunt,nec unquam,niſi dimidia circuli forma:nec noctu,quamuis Ariſtoteles prodat aliquando uiſum: quod tamen fatetur idem non niſi quartadecima Luna poſſe.Fiunt autem hyeme,maximè ab æquinoctio autumnali die decreſcente. Quo rurſus creſcente ab æquinoctio uerno, non exiſtunt:nec circa ſolſtitium longiſsimis diebus: bruma uerò, hoc eſt, breuiſsimis diebus, frequenter. Iidem ſublimes humili Sole, humiléſque ſublimi, & minores occidente uel oriente,ſed in latitudinem diffuſi,meridie exiles,uerùm ambitus maioris. Aeſtate uerò per meridiem non cernuntur, poſt autumni æquinoctium, quacunque hora: nec unquam plures ſimul,quàm duo.Cætera eiuſdem naturæ non multis dubia eſſe uideo.

De *grandine,niue,pruina,nebula,rore.* CAP. LX.

GRandinem conglaciato imbre gigni , & niuem eodem humore mollius coacto, pruinam autem ex rore gelido. Per hyemem niues cadere, non grandines:ipſáſque grandines interdiu ſæpius,quàm noctu,& multò celerius reſolui, quàm niues. Nebulas nec æſtate,nec maximo frigore exiſtere. Rores neque gelu, neque ardoribus, neque uentis, nec niſi ſerena nocte. Gelando liquorem minui, ſolutáque glacie non eundem inueniri modum.

De *nubium imaginibus.* CAP. LXI.

VArietates colorum figurarúmque in nubibus cerni,prout admiſtus ignis ſuperet, aut uincatur.

De *proprietatibus cæli in locis.* CAP. LXII.

PRætereà quaſdam proprietates cæli quibuſdam locis eſſe. Roſcidas æſtate Africæ noctes.In Italia Locris,& in lacu Velino,nullo non die apparere arcus.Rhodi & Syracuſis nunquam tanta nubila obduci,ut non aliqua hora Sol cernatur:qualia aptius ſuis referentur locis.Hæc ſint dicta de aere.

De *natura terræ.* CAP. LXIII.

SEquitur terra,cui uni rerum naturæ partium,eximia propter merita,cognomen indidimus maternæ uenerationis.Sic hominum illa,ut cælum Dei:quæ nos naſcentes excipit, natos alit,ſemélq; editos ſuſtinet ſemper:nouiſsimè complexa gremio iam à reliqua natura abdicatos,tum maximè,ut mater, operiens:nullo magis ſacramento,quàm quo nos quoque ſacros facit,etiam monumenta ac titulos gerens,nom énque prorogans noſtrum,& memoriam extendens contra breuitatem æui. Cuius numen ultimum iam nullis precamur irati graue:tanquam neſciamus hanc eſſe ſolam, quæ nunquam iraſcatur homini.Aquæ ſubeunt in imbres,rigeſcunt in grandines,tumeſcunt in fluctus, præcipitantur in torrentes:aer denſatur nubibus, furit procellis. At hæc benigna,mitis,indulgens, uſúſque mortalium ſemper ancilla, quæ coacta generat! quæ ſponte fundit! quos odores ſaporéſque!quos ſuccos!quos tactus! quos colores! quàm bona fide creditum fœnus reddit!quæ noſtri cauſa alit!Peſtifera enim animantia, uitali ſpiritu habente culpam,neceſſe eſt illi ſeminata excipere,& genita ſuſtinere. Sed in malis generantium noxa eſt.Illa ſerpentem homine percuſſo non amplius recipit,pœnáſque etiam inertium nomine exigit:illa medicas fundit herbas,& ſemper homini parturit. Quin & uenena, noſtri miſertam inſtituiſſe credi poteſt,†ne in tædio uitæ diræ famis mors,terræ meritis alieniſsima,lenta nos conſumeret tabe,ne lacerum corpus abrupta diſpergerent, ne laquei torqueret pœna præpoſtera,incluſo ſpiritu,cui quæreretur exitus: ne in profundo quæſita morte,ſepultura pabulo fieret,ne ferri cruciatus ſcinderet corpus.Ita eſt,miſerta genuit id,cuius facillimo hauſtu,illibato corpore,& cum toto ſanguine extingueremur, nullo labore,ſitientibus ſimiles:qualiter defunctos,non uolucris, non fera attingeret:terræque ſeruaretur,qui ſibiipſi periſſet.Et,ut uerum fateamur,terra nobis malorum

†ne in tædio uitæ fames, mors terræ meritis alienißima, lenta nos conſumeret tabe.

remedium genuit, nos illud uitæ fecimus uenenum. Nos enim & ferro, quo carere non poſſumus, ſimili modo utimur. Nec tamen quereremur meritò, etiamſi maleficii cauſa tuliſſet. Aduerſus unam quippe naturæ partem ingrati ſumus: quaſi non ad delicias quaſque, non ad contumelias ſeruiat homini. In maria iacitur, aut, ut freta admittamus, eroditur aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis: multóque plus, ut deliciis, quàm ut alimentis famuletur noſtris. Et tamen, quæ ſumma patitur atque extrema cute, tolerabilia uideantur. Penetramus in uiſcera, auri argentique uenas, & æris ac plumbi metalla fodientes, gemmas etiam & quoſdam paruulos quærimus lapides, ſcrobibus in profundum actis. Viſcera eius extrahimus, ut digito geſtetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, ut unus niteat articulus! Si ulli eſſent inferi, iam profectò illos auaritiæ atque luxuriæ cuniculi refodiſſent. Et miramur, ſi eadem ad noxam genuit aliqua. Feræ enim credo cuſtodiunt illam, arcéntque ſacrilegas manus. Nónne inter ſerpentes fodimus, & uenas auri tractamus cum ueneni radicibus? Placatiore tamen Dea ob hoc utimur, quòd omnes hi opulentiæ exitus ad ſcelera cædéſque & bella tendunt: quámque ſanguine noſtro irrigamus, inſepultis oſsibus tegimus. Quibus tamē, uelut exprobrato furore, tandem ipſa ſe obducit & ſcelera quoque mortalium occultat. Inter crimina ingrati animi & hoc duxerim, quòd naturam eius ignoramus.

De forma terræ. CAP. LXIIII.

Eſt autem figura prima, de qua conſenſus iudicat. Orbem certè dicimus terræ, globúmque uerticibus includi fatemur. Neque enim abſoluti orbis eſt forma, in tanta montium excelſitate, tanta camporum planitie: ſed cuius amplexus, ſi capita linearum comprehendantur ambitu, figurā abſoluti orbis efficiat: id quod ipſa rerū naturæ cogit ratio, non eiſdē cauſis, quas attulimus in cælo. Nanque in illo caua in ſe conuexitas uergit, & cardini ſuo, hoc eſt terræ, undiq; incumbit. Hæc, ut ſolida atq; conferta, aſſurgit, intumeſcēti ſimilis, extráq; protenditur. Mundus in centrū uergit: at terra exit à centro, immenſum eius globum in formā orbis aſsidua circa eam mundi uolubilitate cogente.

De Antipodibus, an ſint, & aquæ rotunditate. CAP. LXV.

Ingens hîc pugna literarum, contráque uulgi, circunfundi terræ undique homines, conuerſiſq; inter ſe pedibus ſtare, & cunctis ſimilem eſſe cæli uerticem, ac ſimili modo ex quacunque parte mediam calcari: illo quærente, cur non decidant contrà ſiti: tanquam non & ratio præſto ſit, ut nos non decidere mirentur illi. Interuenit ſentētia, quamuis indocili probabilis turbæ, inæquali globo, ut ſi ſit figura pineæ nucis, nihilominus terram undique incoli. Sed quid hoc refert, alio miraculo exoriente? pendere ipſam, ac non cadere nobiſcum, ceu ſpiritus uis mundo præſertim incluſi, dubia ſit: aut poſsit cadere, natura repugnante, & quò cadat, negante. Nam ſicut ignium ſedes non eſt niſi in ignibus, aquarum niſi in aquis, ſpiritus niſi in ſpiritu: ita terræ, arcentibus cunctis, niſi in ſe, locus non eſt. Globum tamen effici mirum eſt, in tanta planitie maris camporúmque. Cui ſententiæ adeſt Dicæarchus uir in primis eruditus, regum cura permenſus montes, ex quibus altiſsimum prodidit Pelion, M.ccl.paſſ. ratione perpendiculi, nullam eſſe eam † portionem uniuerſæ rotunditatis colligens. Mihi incerta hæc uidetur cōiectatio, haud ignaro quoſdam Alpium uertices, longo tractu, nec breuiore L. millibus paſſuum aſſurgere. Sed uulgò maxima hæc pugna eſt, ſi coactam in uerticem aquarum quoq; figuram credere cogatur. Atqui non aliud in rerum natura aſpectu manifeſtius. Nánq; & dependentes ubiq; guttæ paruis globātur orbibus: & pulueri illatæ frondiúmq; lanugini impoſitæ, abſoluta rotunditate cernuntur: & in poculis repletis media maximè tument. Quæ propter ſubtilitatem humoris, mollitiámq; in ſe reſidentem, ratione facilius, quàm uiſu, deprehenduntur. Idq; etiam magis mirum, in poculis repletis, addito humore minimo circunfluere quod ſuperſit: contrà euenire ponderibus additis ad uicenos ſæpe denarios: ſcilicet quia intus recepta liquorē in uerticem attollant, at cumulo eminente infuſa dilabantur. Eadem eſt cauſa, propter quam è nauibus terra nō cernatur, è nauium malis conſpicua: ac procul recedēte nauigio, ſi quid quod fulgeat religetur in mali cacumine, paulatim

† portione uniuerſæ rotunditatis, hoc eſt, ſi uniuerſæ rotunditatis ſpectes proportionem. quod genus locutionis Plinio in primis eſt familiare.

paulatim descendere uideatur,& postremò occultetur.Deniq; Oceanus,quem fatemur ultimum, quanam alia figura cohæreret atq; non decideret, nullo ultra margine includente? Ipsum id ad miraculum redit, quonam modo etiamsi globetur, extremum non decidat mare. Contra quod,ut sint plana maria,& qua uidētur figura,non posse id accidere, magno suo gaudio magnáq; gloria inuentores Græci subtilitate geometrica docent. Nanq; cùm è sublimi in inferiora aquæ ferantur, & sit hæc natura earum confessa, nec quisquā dubitet in litore ullo accessisse eas,quò longissimè deuexitas passa sit, procul dubio apparere,quo quid humilius sit,propius cētro esse terræ,omnésq; lineas,quæ emittantur ex eo ad proximas aquas, breuiores fieri, quàm quæ ad extremum mare à primis aquis.Ergo totas,omníq; ex parte aquas uergere in centrum:ideóq; nō decidere, quoniam in interiora nitantur. Quod ita formasse artifex Natura credi debet, ut cùm terra arida & sicca constare per se ac sine humore non posset,nec rursus stare aqua, nisi sustinente terra, mutuo implexu iungerentur:hac sinus pandente, illa uerò permeante totam, intrà, extrà,suprà,uenis,ut uinculis,discurrentibus,atque etiam in summis iugis erumpente: quo spiritu acta, & terræ pondere expressa, siphonum modo emicat: tantúmque à periculo decidendi abest,ut in summa quæque & altissima exiliat. Qua ratione manifestum est,quare tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant.

Quomodo aqua sit terræ innexa. CAP. LXVI.

EST igitur in toto suo globo tellus medio ambitu præcincta circunfluo mari. Nec argumentis hoc inuestigandum,sed iam experimentis cognitum.

De nauigatione maris,& fluminum. CAP. LXVII.

A Gadibus columnísq; Herculis, Hispaniæ & Galliarū circuitu, totus hodie nauigatur occidens.Septētrionalis uerò Oceanus,maiore ex parte nauigatus est,auspiciis Diui Augusti Germaniā classe circūuecta ad Cimbrorum promontoriū:& inde immenso mari prospecto,aut fama cognito,ad Scythicam plagā,& humore nimio rigētia.Propter quod minimè uerisimile est illic maria deficere,ubi uis humoris superet.Iuxtà uerò ab ortu ex Indico mari,sub eodē sidere pars tota uergens in Caspium mare,pernauigata est Macedonum armis,Seleuco atq; Antiocho regnantibus,qui & Seleucida atq; Antiochida ab ipsis appellari uoluere.Circa Caspium quoque multa Oceani litora explorata, paruóq; breuius,quàm totus,hinc aut illinc Septentrio eremigatus. Vt tamen cōiecturæ locum sic quoq; non relinquat,ingens argumentū paludis Mæoticæ, siue ea illius Oceani sinus est,ut multos aduerto credidisse,siue angusto discreti situ restagnatio. Alio latere Gadium,ab eodē occidente,magna pars meridiani sinus ambitu Mauritaniæ nauigatur hodie. Maiorem quidem eius partem, & orientis,uictoriæ magni Alexandri lustrauere,usq; in Arabicum sinum.In quo res gerente C.Cæsare Augusti filio,signa nauiū ex Hispaniensibus naufragiis feruntur agnita.Et Hanno,Carthaginis potentia florente, circumuectus à Gadibus ad finem Arabiæ, nauigationē eam prodidit scripto: sicut ad extera Europæ noscenda missus eodem tempore Himilco. Præterea Nepos Cornelius author est,Eudoxum quendam sua ætate,cùm Lathyrū regem fugeret,Arabico sinu egressum,Gades usq; peruectum:multóq; ante eum Cælius Antipater,uidisse se, qui nauigasset ex Hispania in Aethiopiam cōmercii gratia. Idem Nepos de septentrionali circuitu tradit, Q. Metello Celeri, C.Afranii in Consulatu collegæ,sed tum Galliæ Proconsuli, Indos à rege Sueuorum dono datos, qui ex India commercii causa nauigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circunfusa undiq; diuiduo globo, partem orbis auferunt nobis:nec inde huc, nec hinc illò peruio tractu. Quæ contemplatio apta detegendæ mortalium uanitati,poscere uidetur,ut totum hoc,quicquid est,in quo singulis nihil satis est,ceu subiectum oculis,quantum sit ostendam.

Quæ portio terræ habitetur. CAP. LXVIII.

IAm primùm in dimidio cōputari uidetur, tanquam nulla portio ipsi decidatur Oceano:qui toto circundatus medio,& omnes cæteras fundens recipiénsq; aquas, & quicquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot & tantæ magnitudinis pascens, quo tandem ampli-

tudinis ſpatio credetur habitare? Improba & infinita debet eſſe tam u aſtæ mol is poſſeſſio. Adde quòd ex relicto plus abſtulit cælum. Nam cùm ſint eius quinque partes, quas uocant zonas, infeſto rigore & æterno gelu premitur omne, quicquid eſt ſubiectum duabus extremis utrinque circa uertices, hunc qui Septentrio uocatur, eúmque qui aduerſus illi Auſtrinus appellatur. Perpetua caligo utrobiq;, & alieno molliorum ſiderum aſpectu, maligna ac pruina tantum albicans lux. Media uerò terrarum, qua Solis orbita eſt, exuſta flammis & cremata, cominus uapore torrentur. Circà duæ tantùm inter exuſtam & rigentes, temperantur: eæq; ipſæ inter ſe non peruiæ, propter incendium ſideris. Ita terræ tres partes abſtulit cælum: Oceani rapina in incerto eſt. Sed & relicta nobis una portio haud ſcio an etiam in maiore damno ſit. Idem ſiquidem Oceanus infuſus in multos (ut dicemus) ſinus, adeò uicino acceſſu interna maria allatrat, ut centum xv. millibus paſſuum Arabicus ſinus diſtet ab Aegyptio mari: Caſpius uerò ccclxxv. millibus à Pontico. Idem interfuſus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Aſiámq; diſpeſcit. Quantum terrarum occupet, computetur etiam nunc menſura tot fluminum, tantarum paludum. Addantur & lacus, & ſtagna: iam elata in cælum, & ardua aſpectu quoque iuga: iam ſyluæ ualléſq; prærupta, & ſolitudines, & mille cauſis deſerta detrahantur. Hæ tot portiones terræ, imò uerò, ut plures tradidere, mundi punctus (neque enim eſt aliud terra in uniuerſo) hæc eſt materia gloriæ noſtræ, hæc ſedes: hîc honores gerimus, hîc exercemus imperia, hîc opes cupimus, hîc tumultuatur humanum genus, hîc inſtauramus bella etiam ciuilia, mutuíſq; cædibus laxiorem facimus terram. Et ut publicos gentium furores tranſeam, hæc in qua conterminos pellimus, furtóque uicini cæſpitem noſtro ſolo affodimus, ut qui latiſsimè rura metatus fuerit, ultráque † fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? uel cùm ad menſuram auaritiæ ſuæ propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat?

Aliàs, famam.

Mediam eſſe mundi terram. CAP. LXIX.

MEdiam eſſe mundi totius haud dubiis conſtat argumentis, ſed clariſſimè æquinoctii paribus horis. Nam niſi in medio eſſet, æquales dies noctéſq; haberi non poſſe depræhenderunt & dioptræ, quæ uel maximè id confirmant: cum æquinoctiali tempore ex eadem linea ortus occaſúſque cernatur, & ſolſtitialis exortus per ſuam lineam, brumalíſque occaſus. Quæ accidere nullo modo poſſent, niſi in centro ſita eſſet.

De ſiderum ortus inæqualitate, & de eclipſi, & ubi, & quare. CAP. LXX.

TRes autem circuli ſuprà dictis zonis implexi, inæqualitates temporum diſtinguũt: Solſtitialis à parte Signiferi excelſiſsima nobis, ad ſeptentrionalem plagam uerſus, contráque ad alium polum brumalis, item medio ambitu Signiferi orbis incedens æquinoctialis. Reliquorum, quæ miramur, cauſa in ipſius terræ figura eſt, quam globo ſimilem, & cum ea aquas, iiſdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubiè, ut nobis ſeptentrionalis plagæ ſidera nunquàm occidant, contrà meridianæ nunquàm oriantur: rurſúſque hæc illis non cernantur, attollente ſe contra medios uiſus terrarum globo. Septentriones non cernit Troglodytice, & confinis Aegyptus: nec Canopum Italia, & quem uocant Berenices crinem, item quem ſub Diuo Auguſto cognominauere Cæſaris thronon, inſignes ibi ſtellas. Adeóque manifeſtò aſſurgens faſtigium curuatur, ut Canopus quartam ferè partem ſigni unius ſupra terram eminere Alexandriæ intuentibus uideatur: eadem à Rhodo terram quodammodo ipſam ſtringere: in Ponto omnino non cernatur, ubi maximè ſublimis Septentrio. Idem à Rhodo abſconditur, magíſque Alexandriæ: in Arabia Nouembri menſe prima uigilia occultus, ſecunda ſe oſtendit: in Meroe ſolſtitio ueſperi pauliſper apparet, paucíſque ante exortum Arcturi diebus pariter cum die cernitur. Nauigantium hæc maximè curſus deprǽhendunt, in alia aduerſo, in alia prono mari, ſubitóque conſpicuis, atque ut è freto emergentibus, quæ in anfractu pilæ latuere, ſideribus. Neque enim (ut dixere aliqui) mundus hoc polo excelſiore ſe attollit: aut undique cernerentur hæc ſidera. uerùm hæc eadem quibuſque proximis ſublimiora creduntur, eadémque demerſa longinquis: utq; nunc ſublimis in deiectu poſitis

uidetur

ui detur hîc uertex, ſic in illam terræ deuexitatem tranſgreſsis, illa ſe attollunt, reſidentibus quæ hîc excelſa fuerant, quod niſi in figura pilæ accidere non poſſet. Ideóque defectus Solis ac Lunæ ueſpertinos Orientis incolæ non ſentiunt, nec matutinos ad Occaſum habitantes: meridianos uerò ſæpius. Nobili apud Arbela magni Alexandri uictoria, Luna defeciſſe noctis ſecunda hora prodita eſt: eadémq; in Sicilia exoriens. Solis defectum, Vipſano & Fonteio C O S S. qui fuere ante paucos annos, factum† pridie Calendas Maias, Campania hora diei inter ſeptimam & octauam ſenſit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam & undecimam prodidit uiſum, circuitu globi alia aliis detegente & occultante. Quòd ſi plana eſſet terra, ſimul omnia apparerent cunctis, noctéſque non fierent inæquales: neque aliàs, quàm in medio ſitis, paria duodecim horarum interualla cernerentur, quæ nunc in omni parte ſimili modo congruunt.

†Aliâs, undecimo Cal. Maias. adſtipulante etiã Marciano, qui de hac ipſa loquens eclipſi, in diẽ XI. Cal. Maias eam dicit incidiſſe.

Quæ ratio diurnæ lucis in terris. CAP. LXXI.

IDeo nec nox dieſq; quæuis eadem toto orbe ſimul eſt, oppoſitu globi noctem, aut ambitu diem afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In Africa Hiſpaniáq; turrium Annibalis: in Aſia uerò propter piraticos terrores, ſimili ſpecularum præſidio excitato: in quêis prænuntiatiuos ignes ſexta hora diei accenſos, ſæpe compertum eſt, tertia noctis à tergo ultimis uiſos. Eiuſdem Alexandri curſor Philonides, ex Sicyone Elin mille & ducenta ſtadia nouem diei confecit horis: indéque quamuis decliui itinere, tertia noctis hora remenſus eſt ſæpius. Cauſa, quòd eunti cũ Sole iter erat, eundem remeans obuium contrario præteruertebat occurſu. Qua de cauſa ad occaſum nauigantes, quamuis breuiſsimo die, uincunt ſpatia nocturnæ nauigationis, ut ſolem ipſum comitantes.

Gnomonica de eadem re, & horologio primo. CAP. LXXII.

VAſáque horoſcopa non ubique eadem ſunt uſui, in trecenis ſtadiis, aut ut longiſſimè in quingenis, mutantibus ſemet umbris Solis. Itaque umbilici (quem gnomonem appellant) umbra, in Aegypto meridiano tempore, æquinoctii die, paulo plus quàm dimidiam gnomonis menſuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deeſt umbræ. In oppido Ancone ſupereſt quinta trigeſima. In parte Italiæ quæ Venetia appellatur, eiſdem horis umbra gnomoni par fit.

Vbi & quando nullæ umbræ. CAP. LXXIII.

SImili modo tradunt in Syene oppido, quod eſt ſupra Alexandriam quinque millibus ſtadiorum, ſolſtitii die medio nullam umbram iaci: puteúmq; eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere tum Solem illi loco ſupra uerticem eſſe: quod & in India ſupra flumen Hypaſin fieri tẽpore eodem Oneſicritus ſcripſit. Conſtátque in Berenice urbe Troglodytarum, & inde ſtadiis quatuor millibus dccc. xx. in eadem gẽte Ptolemaide oppido, quod in margine rubri maris ad primos elephantorum uenatus conditum eſt, hoc idem ante ſolſtitium quadragenis quinis diebus, totidémque poſtea fieri, & per eos xc. dies in meridiem umbras iaci. Rurſus in Meroe inſula, quæ eſt caput gentis Aethiopum, & quinque millibus ſtadiorum à Syene in amne Nilo habitatur, bis anno abſumi umbras, Sole duodeuiceſimam Tauri partem, & quartamdecimam Leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum, mons eſt Maleus nomine, iuxta quem umbræ æſtate in Auſtrum, hyeme in Septentrionem iaciuntur. Quindecim tantùm noctibus ibi apparet Septentrio. In eadem India Patales celeberrimo portu, Sol dexter oritur, umbræ in Meridiem cadunt. Septentrionem ibi Alexandro morante annotatum, prima tantùm noctis parte aſpici, Oneſicritus dux eius ſcripſit: quibus in locis Indiæ umbræ non ſint, Septentrionem non conſpici, & ea loca appellari Aſcia, nec horas dinumerari ibi.

Vbi bis anno umbræ, & ubi in contrarium. CAP. LXXIIII.

AT in tota Troglodytice, umbras bis quadragintaquinque diebus in anno Eratoſthenes in contrarium cadere prodidit.

Vbi longiſsimus dies, & ubi breuiſsimus. CAP. LXXV.

SIc fit, ut uario lucis incremento, in Meroe longiſſimus dies xij. horas æquinoctiales, & octo partes unius horæ colligat: Alexandriæ uerò xiiij. horas: in Italia quindecim:

in Britannia xvij. ubi æſtate lucidæ noctes haud dubiè repromittunt id, quod cogit ratio credi: ſolſtitii diebus accedente Sole propius uerticem mundi, anguſto lucis ambitu, ſubiecta terræ continuos dies habere † ſenis menſibus, noctéſque è diuerſo ad brumam remoto. Quod fieri in inſula Thule Pythias Maſſilienſis ſcripſit, ſex dierum nauigatione in Septentrionem à Britannia diſtante: quidem uerò & in Mona, quæ diſtat à Camaloduno Britanniæ oppido circiter ducentis millibus, affirmant.

† Aliâs, ſenis diebus. quam lectionem agnoſcit & Pintianus, uetuſti codicis fidem ſecutus.

Item de horologio. CAP. LXXVI.

VMbrarum hanc rationem, & quam uocant gnomonicen, inuenit Anaximenes Mileſius, Anaximandri (de quo diximus) diſcipulus: primúſque horologium, quod appellant ſcioteri con, Lacedæmone oſtendit.

Quomodo dies obſeruentur. CAP. LXXVII.

IPſum diem alii aliter obſeruauere. Babylonii inter duos Solis exortus: Athenienſes inter duos occaſus: Vmbri à meridie in meridiem: uulgus omne à luce ad tenebras: Sacerdotes Romani, & qui diem diffiniere ciuilem, item Aegyptii & Hipparchus, à media nocte in mediam. Minora autem interualla eſſe lucis inter ortus Solis iuxta ſolſtitia, quàm æquinoctia, apparet, quia poſitio Signiferi circa media ſui obliquior eſt, iuxta ſolſtitium uerò rectior.

Differentiæ gentium ratio. CAP. LXXVIII.

COntexenda ſunt his cæleſtibus nexa cauſis. Nanq; Aethiopas uicini ſideris uapore torreri, aduſtíſq; ſimiles gigni, barba & capillo uibrato, non eſt dubium. Et aduerſa plaga mundi atq; glaciali, candida cute eſſe gẽtes, flauis promiſſas crinibus, †truces uerò ex cæli rigore, has & illas mobilitates habentes. Ipſóq; †crurum argumẽto, illis in ſupera ſuccũ reuocari, natura uaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hic graues feras, illic uarias effigies animalium prouenire, & maximè alitum, & in multas figuras gigni uolucres. Corporum autem proceritatem utrobiq;, illic ignium niſu, hic humoris alimento. Medio uerò terræ ſalubris utrinq; miſtura, fertilis ad omnia tractus, modicus corporum habitus. Magna & in colore tẽperies. Ritus molles, ſenſus liquidus, ingenia fœcunda, totiúſq; naturæ capacia. Iiſdem imperia, quæ nunquam extimis gentibus fuerint: ſicut ne illæ quidem his paruerint auulſæ, ac pro immanitate naturæ urgentis illas ſolitariæ.

† Cælius Rhodiginus Antiq. lect. lib.3 cap.12. locum hunc ſic reſtituit: truces uerò ex cæli rigore, has & illas mobilitate hebetes.
† crinium

De motu terræ. CAP. LXXIX.

BAbyloniorum placita motus terræ, hiatúſq;, & cætera omnia, ui ſiderum exiſtimant fieri, ſed illorum trium, quibus fulmina aſsignant: fieri autem, meantium cum Sole aut congruentium, & maximè circa quadrata mundi. Præclara quædam eſſe & immortalis in eo (ſi credimus) diuinitas perhibetur, Anaximandro Mileſio Phyſico: quem ferunt Lacedæmoniis prædixiſſe, ut urbẽ ac tecta cuſtodirent: inſtare enim motum terræ: cùm & urbs tota eorum corruit, & Taygeti montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta, cladem inſuper eam ruina preſsit. Perhibetur & Pherecydis Pythagoræ doctoris alia coniectatio, ſed & illa diuina: hauſtu aquæ è puteo præſenſiſſe, ac prædixiſſe ibi terræ motum. Quæ ſi uera ſunt, quantũ à Deo tandem uideri poſſunt tales diſtare, dum uiuant? Et hæc quidem arbitrio cuiuſque exiſtimanda relinquantur: uentos in cauſa eſſe non dubium reor. Neq; enim unquam intremiſcunt terræ, niſi ſopito mari, cæłóq; adeò tranquillo, ut uolatus auium nõ pendeant, ſubtracto omni ſpiritu qui uehit: nec unquam, niſi poſt uentos †conditos, ſcilicet in uenas & cauernas eius occulto afflatu. Neque aliud eſt in terra tremor, quàm in nube tonitruum. Nec hiatus aliud, quàm cùm fulmen erumpit, incluſo ſpiritu luctante, & ad libertatem exire nitente.

† condito ſcilicet in uenas, & caua eius occulta flatu.

De terræ hiatibus. CAP. LXXX.

VAriè itaque quatitur, & mira eduntur opera, alibi proſtratis mœnibus, alibi hiatu profundo hauſtis, alibi egeſtis molibus, alibi emiſſis amnibus, nonnunquam etiam ignibus, calidis ue fontibus, alibi † aduerſo fluminum curſu. Præcedit uerò comitatúrque terribilis ſonus, aliâs murmur ſimilius mugitibus, aut clamori humano, armorúmue pulſantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formáque uel cauernarum

† Rectius, auerſo.

uel cuniculi, per quem meat, exilius grassante in angusto, eodem rauco in recuruis resultante, in duris fremente, in humidis fluctuante & stagnantibus: item fremente contra solida. Itaq; & sine motu sæpe editur sonus. Nec simplici modo quatitur unquam, sed tremit uibrátque. Hiatus uerò aliâs remanet, ostendens quæ sorbuit, aliâs occultat ore compresso: rursúsque ita inducto solo, ut nulla uestigia extent, urbibus plerunque deuoratis, agrorúmque tractu hausto. Maritima autem maximè quatiuntur. Nec montosa tali malo carent. Exploratum est mihi, Alpes, Appenninúmque sæpius tremuisse. Et autumno ac uere terræ crebriùs mouentur, sicut fiunt fulmina. Ideo Galliæ & Aegyptus minimè quatiuntur, quoniam hîc æstatis causa obstat, illic hyemis. Item noctu sæpius, quàm interdiu. Maximi autem motus existunt matutini uerspertiníque: sed propinqua luce crebri: interdiu autem circa meridiem. Fiunt & Solis Lunæque defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur. Præcipuè uerò, cùm sequitur imbrem æstus, imbréue æstum.

Signa motus futuri. CAP. LXXXI.

NAuigantes quoque sentiunt non dubia coniectura, sine flatu intumescente fluctu subitò, aut quatiente icti. Intremunt uerò & in nauibus posita, æquè quàm in ædificiis, crepitúque prænuntiant. Quin & uolucres non impauidæ sedent. † Est & in cælo signum, præcedítque motu futuro, aut interdiu, aut paulo post occasum sereno, ceu tenuis linea nubis in longum porrectæ spatium. Est & in puteis turbidior aqua, nec sine odoris tædio.

† *Sed & in cælo signum præcedit motu futuro.*

Auxilia contra motus futuros. CAP. LXXXII.

SIcut † in iisdem est remedium, quale & crebri specus præbent. Præconceptum enim spiritum exhalant: quod in certis notatur oppidis, quæ minus quatiuntur, crebris ad eluuiem cuniculis cauata. Multóque sunt tutiora in iisdem illis quæ pendent: sicut Neapoli in Italia intelligitur, parte eius, quæ solida est, ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt ædificiorum fornices, anguli quoque parietum, postésque alterno pulsu renitentes. Et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est & in ipso genere motus: pluribus siquidem modis quatitur. Tutissimum est, cùm uibrat crispante ædificiorum crepitu, & cùm intumescit assurgens, alternóque motu residet: innoxium & cùm concurrentia tecta contrario ictu arietant, quoniam alter motus alteri renititur. Vndantis inclinatio, & fluctus more quædam uolutatio infesta est: aut cùm in unam partem totus se motus impellit. Desinunt autem tremores, cùm uentus emersit: sin uerò durauere, non ante quadraginta dies sistuntur: plerunque & tardius, utpote cum quidam annuo & bienni spatio durauerint.

† *Sed & in iisdem est remedium.*

Portenta terrarum semel visa. CAP. LXXXIII.

FActum est semel, quod equidem in Hetruscæ disciplinæ uoluminibus inueni, ingens terrarum portentum L. Marcio, Sex. Iulio COSS. in agro Mutinensi. Nanque montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo assultantes recedentésque, inter eos flamma fumóque in cælum exeunte interdiu, spectante è uia Aemylia magna equitum Romanorum, familiarúmq; & uiatorum multitudine. Eo concursu uillæ omnes elisæ, animalia permulta quæ intrà fuerant, exanimata sunt, anno ante sociale bellum: quod haud scio an funestius ipsi terræ Italiæ fuerit, quàm ciuilia. Non minus mirum ostentum & nostra cognouit ætas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus, pratis oleísque intercedente uia publica in contrarias sedes trangressis, in agro Marrucino, prædiis Vectii Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantis.

Miracula terræmotus. CAP. LXXXIIII.

FIunt simul cum terræmotu & inundationes maris, eodem uidelicet spiritu infusi, aut residentis sinu recepti. Maximus terræ memoria mortaliū extitit motus, Tiberii Cæsaris principatu, xij. urbibus Asiæ una nocte prostratis. Creberrimus Punico bello, intra eundem annum septies atq; quinquagies nuntiatus Romam. Quo quidem anno ad Trasymenum lacum dimicantes, maximum motum neque Pœni sensere, nec Romani. Nec uerò simplex malum, aut in ipso tantùm motu periculum est, sed par aut maius osten-

tum. Nunquàm urbs Roma tremuit, ut non futuri euentus alicuius id prænuntium eſſet.

Quibus locis maria receſſerint. CAP. LXXXV.

EAdem naſcentium cauſa terrarum eſt, cùm idem ille ſpiritus attollendo potens ſolo, non ualuit erumpere. Naſcuntur enim nec fluminum tantùm inuectu, ſicut Echinades inſulæ ab Acheloo amne congeſtæ, maiórque pars Aegypti à Nilo, in quam à Pharo inſula noctis & diei curſum fuiſſe Homero credimus: ſed & receſſu maris, ſicut eidem de Circeiis: quod accidiſſe & in Ambraciæ portu decem millium paſſuum interuallo, & Athenienſium quinque millium ad Piræeum memoratur. Et Epheſi, ubi quondam ædem Dianæ alluebat. Herodoto quidem ſi credimus, mare fuit ſupra Memphim uſque ad Aethiopum montes: itémque à planis Arabiæ. Mare & circa Ilium, & tota Teuthrania, quáque campos intulerit Mæander.

Odyſſ. δ.

Ratio inſularum enaſcentium. CAP. LXXXVI.

NAſcuntur & alio modo terræ, ac repentè in aliquo mari emergunt, uelut paria ſecum faciente natura, quæque hauſerit hiatus, alio loco reddente.

Quæ, & quibus temporibus enatæ ſunt. CAP. LXXXVII.

CLaræ iampridem inſulæ, Delos & Rhodos, memoriæ produntur enatæ. Poſteà minores, ultra Melon Anaphe, inter Lemnum & Helleſpontum, Nea: inter Lebedum & Teon, Alone: inter Cycladas Olympiadis cxxxv. anno quarto, Thera & Theraſia. Inter eaſdem poſt annos cxxx. Hiera, eadémque Automate. Et ab duobus ſtadiis poſt annos cx. in noſtro æuo, M. Iunio Syllano, L. Balbo coss, ad viij. Idus Iulias, Thia.

Quas terras interruperint maria. CAP. LXXXVIII.

ANte nos & iuxta Italiam inter Aeolias inſulas, item iuxta Cretam emerſit è mari M. D. paſſuum, unà cum calidis fontibus, altera Olympiadis cxliij. anno tertio in Thuſco ſinu, flagrans hæc uiolento cum flatu. Proditúrque memoriæ, magna circa illam multitudine piſcium fluitante, confeſtim expiraſſe quibus ex his cibus fuiſſet. Sic & Pithecuſas in Campano ſinu ferunt ortas. Mox in his montem † Epopon, cùm repentè flamma ex eo emicuiſſet, campeſtri æquatum planitie. In eadem & oppidum hauſtum profundo: alióque motu terræ ſtagnum emerſiſſe: & alio, prouolutis montibus inſulam extitiſſe Prochytam. Nanque & hoc modo inſulas rerum natura fecit. Auellit Siciliam Italiæ, Cyprum Syriæ, Eubœam Bœotiæ, Eubœæ Atalanten & Macrin, Besbycum Bithyniæ, Leucoſiam Sirenum promontorio.

† Legendum uidetur Epomeũ, quemadmodum apud Strabonem ad finem lib. 5.

Quæ inſulæ continenti adiunctæ. CAP. LXXXIX.

RVrſus abſtulit inſulas mari, iunxítque terris: Antiſſam Lesbo, Zephyrium Halicarnaſſo, Aethuſam Myndo, Dromiſcon & Pernen Mileto, Narthecuſam Parthenio promontorio. Hybanda quondam inſula Ioniæ, cc. nunc à mari abeſt ſtadiis. Syrien Epheſus in mediterranea habet: Deraſidas & Sophoniam uicina ei Magneſia. Epidaurus & Oricum inſulæ eſſe deſierunt.

Quæ terræ in totum mari permutatæ. CAP. XC.

IN totum abſtulit terras, primùm omnium ubi Atlanticum mare eſt, ſi Platoni credimus, immenſo ſpatio. Mox interno, quæ uidemus hodie, merſam Acarnaniam Ambracio ſinu, Achaiam Corinthio, Europam Aſiámque Propontide & Ponto. Ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Helleſpontum, Boſphoros duos.

Quæ terræ ipſæ ſe ſorbuerunt. CAP. XCI.

ATque ut ſinus & ſtagna prætercam, † ipſa ſe condens terra deuorauit Cybotum altiſsimum montem, cum oppido Curite, Sipylum in Magneſia: & prius in eodem loco clariſſimam urbem, quæ Tantalis uocabatur. Galanis & Gamales urbium in Phœnice agros cum ipſis, Phegium Aethiopiæ iugum excelſiſſimum, tanquam non infida graſſarentur & litora.

† ipſa ſe comeſt terra. Deuorauit &c.

Quæ urbes hauſtæ ſint à mari. CAP. XCII.

PYrrham & Antiſſam circa Mæotim Pontus abſtulit, Elicen & Buram in ſinu Corinthio, quarum in alto ueſtigia apparent. Ex inſula Cea amplius triginta millia paſſuum

ſuum abrupta ſubitò, cum plurimis mortalium rapuit. Et in Sicilia dimidiam Thyndarida urbem,ac quicquid ab Italia deeſt. Similiter in Bœotia & Eleuſina.

De miraculis terrarum. CAP. XCIII.

MOtus enim terræ ſileantur,& quicquid eſt,ubi ſaltem buſta urbium extant: ſimul ut terræ miracula potius dicamus,quàm ſcelera naturæ. Et Hercule non cæleſtia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam uaria,tam diues, tam fœcunda, tot ſeculis ſuboriens: cùm tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia,bella, fraudes, tantum uerò luxuria, & tot mortales conterant: gemmarum pictura tam multiplex,lapidum tam diſcolores maculæ,intérque eos candor alicuius,præter lucem omnia excludens: medicatorum fontium uis: ignium tot locis emicantium perpetua tot ſeculis incendia: ſpiritus letales alibi,aut ſcrobibus emiſſi, aut ipſo loci ſitu mortiferi, alibi uolucribus tantùm, ut Soracte uicino urbi tractu:alibi præter hominem cæteris animantibus:nonnunquam & homini, ut in Sinueſſano agro & Puteolano:ſpiracula uocant, alii Charoneas ſcrobes, mortiferum ſpiritum exhalantes. Item in Hirpinis Anſancti,ad Mephitis ædem locum,quem qui intrauere,moriuntur.Simili modo Hierapoli in Aſia,Matris tantùm magnæ ſacerdoti innoxium. Alibi fatidici ſpecus,quorum exhalatione temulenti futura præcinunt,ut Delphis,nobiliſſimo oraculo. Quibus in rebus quid poſſit aliud cauſæ afferre mortalium quiſpiam , quàm diffuſæ per omne naturæ ſubinde aliter atque aliter numen erumpens?

De terris ſemper trementibus. CAP. XCIIII.

QVædam uerò terræ ad ingreſſus tremunt, ſicut in Gabienſi agro,non procul urbe Roma,iugera fermè ducenta,equitantium curſu:ſimiliter in Reatino.

De inſulis ſemper fluctuantibus. CAP. XCV.

QVædam inſulæ ſemper † fluctuant,ſicut in agro Cæcubo,& eodem Reatino,Mutienſi,Statonienſi. In Vadimonis lacu,& ad Cutilias aquas opaca ſylua,quæ nunquàm die ac noctu eodem loco uiſitur. In Lydia quæ uocantur Calaminæ, non uentis ſolùm, ſed etiam contis quò libeat impulſæ, multorum ciuium Mithridatico bello ſalus. Sunt & in Nymphæo paruæ,ſaltuares dictæ, quoniam in ſymphoniæ cantu ad ictus modulantium pedum mouentur. In Tarquinienſi lacu magno Italiæ duæ nemora circunferunt,nunc triquetram figuram edentes nunc rotundam complexu,uentis impellentibus, quadratam nunquàm. † *fluitant.*

Quibus in terris non pluat: & aceruata terrarum miracula, & cæterorum elementorum. CAP. XCVI.

CElebre fanum habet Veneris Paphos,in cuius quandam aream non impluit. Item in Nea oppido Troadis circa ſimulachrum Mineruæ.In eodem & relicta ſacrificia non putreſcunt. Iuxta Harpaſa oppidum Aſiæ, cautes ſtat horrenda, uno digito mobilis:eadem,ſi toto corpore impellatur, reſiſtens. In Taurorum peninſula in ciuitate † Paraſino terra eſt,qua ſanantur omnia uulnera. At circa Aſſon Troadis lapis naſcitur,quo conſumuntur omnia corpora:Sarcophagus uocatur.Duo ſunt montes iuxta flumen Indum: alteri natura eſt ut ferum omne teneat, alteri ut reſpuat. Itaque ſi ſint claui in calciamento,ueſtigia auelli in altero non poſſe,in altero ſiſti.Locris & Crotone peſtilentiam nunquàm fuiſſe,nec ullo terræmotu laboratum, annotatum eſt.In Lycia uerò ſemper à terræmotu xl.dies ſerenos eſſe.In agro Ardano frumentum ſatum non naſcitur.Ad aras Murtias in Veiente,& apud Tuſculanum,& in ſylua Ciminia loca ſunt in quibus in terram depacta non extrahuntur.In Cruſtumino natum fœnũ ibi noxium,extrà ſalubre eſt. † *Characena.*

Qua ratione æſtus maris accedant & recedant.Et ubi iidem extra rationem. CAP. XCVII.

ET de aquarum natura complura dicta ſunt: ſed æſtus maris accedere & reciprocare,maximè mirum:pluribus quidem modis,uerùm cauſa in Sole Lunáque.Bis inter duos exortus Lunæ affluunt, bíſque remeant,uicenis quaterníſque ſemper horis.Et primùm attollente ſe cum ea mundo intumeſcentes,mox à meridiano cæli faſtigio uergente in occaſum reſidentes: rurſúſque ab occaſu ſubter cæli ima , & meridiano contraria accedente,

accedente, inundantes:hinc donec iterum exoriatur,se sorbentes. Nec unquam eodem tempore, quo pridie, reflui, † ut ancillante sidere, trahentéque secum auido hausta maria,& assiduè aliunde, quàm pridie,exoriente:paribus tamen interuallis reciproci,senísque semper horis, non cuiusque diei aut noctis, aut loci, sed æquinoctialibus: ideóque inæquales uulgarium horarum spatio, utcunque plures in eas aut diei aut noctis illarum mensuræ cadunt, & æquinoctio tantùm pares ubique. Ingens argumentum plenúmque lucis ac uocis etiam diurnæ, hebetes esse, qui negent subtermeare sidera, ac rursus eadem resurgere, similémque terris, imò uerò uniuersæ naturæ exinde faciem, in iisdem ortus occasúsque operibus: non aliter sub terra manifesto sideris cursu alióue effectu, quàm cùm præter oculos nostros feratur. Multiplex etiamnum lunaris differentia, primúmque septenis diebus. † Quippe modici noua ad diuiduam æstus,pleniore ab ea exundant, plenáque maximè feruent.Inde mitescunt.Pares ad septimam primis. Iterúmq; alio latere diuidua augentur. † In coitu Solis pares. Planè eadem Aquilonia, & à terris longius recedente mitiores,quàm cùm in Austros digressa, propiore nisu uim suam exercet.Per octonos quoq; annos ad principia motus & paria incrementa centesimo Lunæ reuocantur ambitu, augente ea cuncta Solis annuis causis, duobus æquinoctiis maximè tumentes,& autumnali amplius,quàm uerno.inanes uerò bruma,& magis solstitio.Nec tamen in ipsis,quos dixi,temporum articulis,sed paucis pòst diebus, sicuti neq; in plena aut nouissima,sed postea: nec statim ut Lunam mundus ostendat occultétue, aut media plaga declinet,uerùm duabus ferè horis æquinoctialibus serius, tardiore semper ad terras omniũ,quæ geruntur in cælo,effectu cadente,quàm uisu,sicuti fulguris, & tonitrus, & fulminum.Omnes autem æstus in Oceano maiora integunt spatia inundántque,quàm in reliquo mari: siue quia totum in uniuersitate animosius est, quàm in parte, siue quia magnitudo aperta sideris uim laxè grassantis efficacius sentit,eandem angustiis arcentibus.Qua de causa nec lacus,nec amnes similiter mouentur.Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere æstus, Pythias Massiliensis author est.Interiora autem maria terris clauduntur,ut portu.Quibusdam tamen in locis spatiosior laxitas ditioni paret: utpote cùm plura exempla sint,in tranquillo mari,nullóque uelorum impulsu,tertio die ex Italia prouectorum Vticam,æstu feruente. Circa litora autem magis,quàm in alto,depræhenduntur hi motus: quoniam & in corpore extrema pulsum uenarum, id est, spiritus magis sentiunt. In plerisque tamen æstuariis,propter dispares siderum in quoque tractu exortus,diuersi existunt æstus,tempore,non ratione,discordes,sicut in Syrtibus.Et quorundam tamen priuata natura est,uelut Taurominitani euripi sæpius,& in Eubœa septies die ac nocte reciprocantis. Aestus idem triduo in mense consistit, septima, octaua, nonáque Luna. Gadibus, qui est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modum, aliâs simul cum Oceano augetur minuitúrque, aliâs uerò utrunq; contrariis temporibus. Eodem in loco alter,Oceani motibus consentit.In ripa Bætis oppidum est,cuius putei crescente æstu minuuntur, augescunt decedente, mediis temporum immobiles. Eadem natura in Hispali oppido uni puteo,cæteris uulgaris.Et Pontus semper extrà meat in Propontidem,introrsus in Pontum nunquàm refluo mari.

† ut ancillantes sideri audo, trahentíque secum haustu maris, & assiduè aliunde, quàm pridie, exorienti.

† Quippe modici à noua ad diuiduam æstus, pleniores ab ea exundant. † In coitu Solis pares plenæ. Eadem &c.

Miracula maris. CAP. XCVIII.

OMnia plenilunio maria purgantur,quædam & stato tempore. Circa Messanam & Mylas fimo similia expuuntur in litus purgamenta:unde fabula Solis boues ibi stabulari. His addit (ut nihil quod equidem nouerim prætereain) Aristoteles, nullum animal nisi æstu recedente expirare. Obseruatum id multùm in Gallico Oceano,& duntaxat in homine compertum.

Quæ potestas Lunæ, & terrena, & marina. CAP. XCIX.

QVo uera coniectatio existit,haud frustra spiritum sidus Lunæ existimari. Hoc esse quod terras saturet,accedénsque corpora impleat,abscedens inaniat.Ideo cum incremento eius augeri conchylia,& maximè spiritum sentire, quibus sanguis non sit. Sed & † sanguine hominem etiam cum lumine eius augeri ac minui: frondes quoque

† sanguinem hominum.

quoque ac pabula (ut ſuo loco dicetur) ſentire, in omnia eadem penetrante ui.

Quæ Solis, & quare ſalſum mare. CAP. C.

ITaque Solis ardore ſiccatur liquor: & hoc eſſe maſculum ſidus accepimus, torrens cuncta ſorbénſque. Sic mari latè patenti ſaporem incoqui ſalis, † aut quia exhauſto inde dulci tenuíque, quod facillimè trahat uis ignea, omne aſperius craſſiúſque linquatur. Ideo ſumma æquorum aqua dulciorem profundam. Hanc eſſe ueriorem cauſam aſperi ſaporis, quàm quòd mare terræ ſudor ſit æternus, aut quia plurimum ex arido miſceatur illi uapore, aut quia terræ natura medicatas aquas inficiat. Eſt in exemplis, Dionyſio Siciliæ tyranno, cùm pulſus eſt ea potentia, accidiſſe prodigium, ut uno die in portu dulceſceret mare.

† Aut, particula redundat.

Item de natura Lunæ. CAP. CI.

E Contrario ferunt Lunæ fœmineum ac molle ſidus, atque nocturnum, ſoluere humorem, & trahere, non auferre. Id manifeſtum eſſe, quòd ferarum occiſa corpora in tabem † uiſu ſuo reſoluat, ſomnóque ſopitis torporem contractum in caput reuocet: glaciem refundat, cunctáque humifico ſpiritu laxet. Ita penſari naturæ uices, ſempérque ſufficere, aliis ſiderum elementa cogentibus, aliis uerò fundentibus. Sed in dulcibus aquis Lunæ alimentum eſſe, ſicut in marinis Solis.

† niſu, legit Pintianus ex Toletano codice: qua uoce & ſuprà uſus eſt Plinius capitul. 97. pro defluuio illo à ſideribus in terram decidente, quod Barbari Influentiam uocant.

Vbi altiſſimum mare. CAP. CII.

ALtiſſimum mare xv. ſtadiorum Fabianus tradit. Alii in Ponto ex aduerſo Coraxorum gentis (uocant Bathea Ponti) trecentis ferè à continenti ſtadiis immenſam altitudinem maris tradunt, uadis nunquàm repertis.

Miracula aquarum, fontium, & fluminum. CAP. CIII.

MIrabilius id faciunt aquæ dulces, iuxta mare ut fiſtulis emicantes. Nam nec aquarum natura à miraculis ceſſat. Dulces mari inuehuntur, leuiores haud dubiè. Ideo & marinæ, quarum natura grauior, magis inuecta ſuſtinent. Quædam uerò & dulces inter ſe ſupermeant alias. Vt in Fucino lacu inuectus amnis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Seuinno Ollius, in Lemano Rhodanus, hic trans Alpes, ſuperiores in Italia, multorum millium tranſitu hoſpitales ſuas tantùm, nec largiores, quàm intulere, aquas euehentes. Proditum hoc & in Oronte amne Syriæ, multíſq; aliis. Quidam uerò odio maris ipſa ſubeunt uada, ſicut Arethuſa fons Syracuſanus, in quo redduntur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens, Peloponneſiaco litori infunditur. Subeunt terras, rurſúſque redduntur, Lycus in Aſia, Eraſinus in Argolica, Tigris in Meſopotamia. Et quæ in Aeſculapii fonte Athenis immerſa ſunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate campo fluuius merſus, poſt xx. M. paſſ. exit: & in Aquileienſi Timauus. Nihil in Aſphaltite Iudææ lacu, qui bitumen gignit, mergi poteſt: nec in Armeniæ maioris Arethuſa: is quidem nitroſus piſces alit. In Salentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus, neque exhauſtis aquis minuitur, neque infuſis augetur. In Ciconum flumine, & in Piceno lacu Velino lignum deiectum, lapideo cortice obducitur: & in Surio Colchidis flumine, adeò ut lapidem plerunque † durans adhuc integat cortex. Similiter in flumine Silaro, ultra Surrentum, non uirgulta modò immerſa, uerùm & folia lapideſcunt, aliâs ſalubri potu eius aquæ. In exitu paludis Reatinæ ſaxum creſcit. Et in Rubro mari oleæ, uirentéſque frutices enaſcuntur. Sed & fontium plurimorum natura mira eſt feruore. Idque etiam in iugis Alpium, ipſóq; in mari inter Italiam & Aenariam, ut in Baiano ſinu, & in Liri fluuio, multíſque aliis. Nam dulcis hauſtus in mari plurimis locis, ut ad Chelidonias inſulas & Aradum, & in Gaditano Oceano. Patauinorum aquis calidis herbæ uirentes innaſcuntur, Piſanorũ ranæ: ad Vetulonios in Hetruria non procul à mari, piſces. In Caſinate fluuius appellatur Scatebra, frigidus, abundantior æſtate. In eo, ut in Arcadiæ Stymphali, enaſcuntur aquatiles muſculi. In Dodone Iouis fons cùm ſit gelidus, & immerſas faces extinguat, ſi extinctæ admoueãtur, accendit. Idem meridie ſemper deficit, qua de cauſa Anapauomenon uocant. Mox increſcens ad medium noctis exuberat: ab eo rurſus ſenſim deficit. In Illyriis ſupra fontem frigidum expanſæ ueſtes

† durus.

ueſtes accenduntur. Iouis Hammonis fons interdiu frigidus, noctibus feruet. In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, & circa meridiem maximè frigidus: mox paulatim tepeſcens, ad noctis media feruore & amaritudine infeſtatur. Padi fons mediis diebus æſtiuis uelut interquieſcens ſemper aret. In Tenedo inſula fons, ſemper à tertia noctis hora in ſextam ab æſtiuo ſolſtitio exundat. Et in Delo inſula Inopus fons eodem, quo Nilus, modo, ac pariter cum eo decreſcit augetúrque. Contra Timauum amnem inſula parua in mari eſt cum fontibus calidis, qui pariter cum æſtu maris creſcunt, minuuntúrque. In agro Pitinate trans Apenninum fluuius Nouanus omnibus ſolſtitiis torrens, bruma ſiccatur. In Faliſco omnis aqua pota candidos boues facit: in Bœotia amnis Melas oues nigras: Cephiſſus ex eodem lacu profluens, albas: rurſus nigras Penius, rufáſque iuxta Ilium Xanthus, unde & nomen amni. In Ponto fluuius † Aſtaces rigat campos, in quibus paſtæ nigro lactæ equæ gentem alunt. In Reatino fons Neminia appellatus, alio atque alio loco exoritur, annonæ mutationem ſignificans. Brunduſii in portu fons, incorruptas præſtat aquas nauigantibus. Lynceſtis aqua, quæ uocatur acidula, uini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, & in agro Caleno. In Andro inſula templo Liberi patris fontem nonis Ianuariis ſemper uini ſapore fluere Mutianus ter cos. credit: Dios tecnoſia uocatur. Iuxta Nonacrim Arcadiæ Styx, nec odore differens, nec colore, epota illico necat. Item in Beroſo Tauroru colle tres fontes, ſine remedio, ſine dolore mortiferi. In Carrinenſi Hiſpaniæ agro duo fontes iuxtà fluunt, alter omnia reſpuens, alter abſorbens. In eadē gente alius, aurei coloris omnes oſtendit piſces, nihil extra illam aquam cæteris differentes. In Comenſi iuxta Larium lacum, fons largus, horis ſingulis ſemper intumeſcit ac reſidet. In Cydonia inſula ante Lesbon fons calidus, uere tantum fluit. Lacus Sinnaus in Aſia circumnaſcente abſynthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarii ſpecu lacuna eſt, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breuiore uita. Amnes retro fluere & noſtra uidit ætas, Neronis principis annis ſupremis, ſicut in rebus eius retulimus. Iam omnes fontes æſtate, quàm hyeme, gelidiores eſſe, quem fallit? Sicut illa permira naturæ opera, æs & plumbum in maſſa mergi, dilatata fluitare. Eiuſdémque ponderis alia ſidere, alia inuehi. Onera in aqua facilius moueri. Thyrreum lapidem, quamuis grandem, innatare, eundémque comminutum mergi. Recentia cadauera ad uadum labi, intumeſcentia attolli. Inania uaſa haud facilius, quàm plena, extrahi. Pluuias ſalinis aquas utiliores eſſe, quàm reliquas: nec fieri ſalem, niſi admiſtis dulcibus. Marinas tardius gelare, celerius accendi. Hyeme mare calidius eſſe, autumno ſalſius. Omne oleo tranquillari. Et ob id urinantes ore ſpargere, quoniam mitiget naturam aſperam, lucémque deportet. Niues in alto mari non cadere. Cùm omnis aqua deorſum feratur, exilire fontes, atque etiam in Aetnæ radicibus flagrantis intantum, ut quinquagena & centena millia paſſ. harenas flammarum globus eructet.

† Aſtacenos rigat campos.

Ignium & aquarum iuncta miracula, & de maltha. CAP. CIIII.

IAmque & ignium, quod eſt naturæ quartum elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primùm ex aquis. In Commagenes urbe Samoſatis ſtagnum eſt, emittens limum (maltham uocant) flagrantem. Cùm quid attigit ſolidi, adhæret: præterea tactus ſequitur fugientes. Sic defendêre muros oppugnante Lucullo: flagrabátque miles armis ſuis: Aquis etiam accenditur. Terra tantùm reſtingui docuere experimenta.

De Naphtha. CAP. CV.

SImilis eſt natura naphthæ: ita appellatur circa Babyloniam, & in Auſtagenis Parthiæ profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio ignium, tranſiliúntque protinus in eam undecunque uiſam. Ita ferunt à Medea pellicem crematam, poſtquàm ſacrificatura ad aras acceſſerat, corona igne rapta.

De ſemper ardentibus locis. CAP. CVI.

VErùm in montium miraculis, ardet Aetna noctibus ſemper, tantóque æuo ignium materiæ ſufficit, niualis hybernis temporibus, egeſtúmque cinerem pruinis operiens. Nec in illo tantùm natura ſæuit, exuſtionem terris denuntians. Flagrat in Phaſelide

mons

mons Chimæra,& quidem immortali diebus ac noctibus flamma. Ignem eius accendi aqua, extingui uerò terra aut fœno, Gnidius Ctesias tradit. Eadem in Lycia Hephestii montes, teda flammante tacti, flagrant adeò, ut lapides quoque riuorum & harenæ in ipsis aquis ardeant:alitúrque ignis ille pluuiis. Baculo si quis ex iis accenso traxerit sulcos,riuos ignium sequi narrant. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus uertex. Flagrat in Medis & Cestia gente confinio Persidis: Susis quidem ad turrim albam,è xv. caminis, maximo eorum & interdiu. Campus Babyloniæ flagrat, quadam ueluti piscina iugeri magnitudine. Item Aethiopum iuxtà Hesperium montem, stellarum modo campi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum agro, tametsi internus sit ille iucundus, † frondémque densi supra se nemoris non adurens,& iuxta gelidum fontem semper ardens. Nymphæi crater dira Apolloniatis suis portendit,ut Theopompus tradidit. Augetur imbribus,egerítque bitumen, temperandum fonte illo ingustabili, aliâs omni bitumine dilutius. Sed quis hæc miretur?in medio mari Hiera insula Aeolia iuxta Italiam cum ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello,donec legatio Senatus piauit.Maximo tamen ardet incendio Theôn ochema dictum, Aethiopum iugum, torrentésque Solis ardoribus flammas egerit. Tot locis tot incendiis rerum natura terras cremat.

† *Mutanda est distinctio, & sic legendum: frondémque densi supra se nemoris non adurẽs. Et iuxta egelidum fontem ardens Nymphæi crater, dira semper Apolloniatis suis portendit. Vt autem Egelidũ malimus, quàm Gelidum, Strabonis authoritate, adducimur, qui Nymphæi crateri fontes subesse scribit aquis tepidis, & bitumine scatentes.*

Ignium per se miracula. CAP. CVII.

PRættereà cùm sit huius unius elementi ratio fœcunda, séque ipse pariat, & minimis crescat scintillis,quid fore putandum est in tot rogis terræ? Quæ est illa natura,quæ uoracitatem in toto mundo auidissimam sine damno sui pascit? Addantur iis sidera innumera,ingénsque Sol. Addantur humani ignes, & lapidum quoque insiti naturæ,attrita inter se ligna, iam nubium & origines fulminum. Excedit profectò omnia miracula, ullum diem fuisse, quo non cuncta conflagrarent:cùm specula quoque concaua aduersa Solis radiis faciliùs etiam accendantur, quàm ullus alius ignis. Quid quòd innumerabiles parui, sed naturales scatent?In Nymphæo exit è petra flamma, quæ pluuiis accenditur. Exit & ad aquas Scantias. Hæc quidem inualida cùm transit,nec longè in alia materia durans. Viret æternò hunc fontem igneum contegens fraxinus. Exit in Mutinensi agro statis Vulcano diebus. Reperitur apud authores, subiectis Ariciæ aruis, si carbo deciderit,ardere terram.In agro Sabino & Sidicino unctum flagrare lapidem. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrũ, protinus flammam existere.In Laciniæ Iunonis ara sub dio sita,cinerem immobilem esse,perflantibus undique procellis. Quin & repentinos ignes existere,& in aquis,& in corporibus etiam humanis. Trasymenum lacum arsisse totum:Seruio Tullio dormienti in pueritia, ex capite flammam emicuisse:L.Marcio in Hispania interemptis Scipionibus concionanti, & milites ad ultionem exhortanti, arsisse simili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox & distinctius. Nunc enim quadam mistura rerum omnium exhibentur miracula. † Verùm egressa mens interpretationem naturæ, festinat legentiũ animos per totum orbem, ueluti manu ducere.

† *Interim.*

Terræ vniuersæ mensura, longitudo & latitudo. CAP. CVIII.

PArs nostra terrarum, de qua memoro, ambienti (ut dictum est) Oceano uelut innatans, longissimè ab ortu ad occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena septuaginta octo M.pass.ut Artemidoro authori placet. Vt uerò Isidoro, nonagies octies centena & decem & octo M. Artemidorus adiicit amplius, à Gadibus circuitu sacri promontorii ad promontorium Artabrum,quò longissimè frons procurrit Hispaniæ,octingenta M.nonagintaunum.Id mensuræ,duplici currit uia.A Gange amne ostióque eius, quo se in Ecum Oceanum effundit, per Indiam Parthyenénque ad Myriandrum urbem Syriæ, in Issico sinu positam, quinquagies bis centena, quindecim M.pass. Inde proxima nauigatione Cyprum Insulam, Pataram Lyciæ, Rhodum, Astypalæam in Carpathio mari insulas, Laconicæ Tænarum, Lilybæum Siciliæ, † Calarim Sardiniæ,tricies quater centena, quinquaginta M. Deinde Gades quatuordecies centena & quinquaginta M. pass. Quæ mensura uniuersa ab eo

† *Caralim legẽdum uidetur, ex*

Strabone & Ptolemæo. Vnde etiam infrà libr. 3. cap. 7. propinquũ promontorium Caralitanũ appellatur.

† Lechaico.

ab eo mari efficit octogies quinquies centena, lxxviij. M. pass. Alia uia, quæ certior, itinere terreno maximè patet, à Gange ad Euphratem amnem quinquagies centena M. p. & xxj. Inde Cappadociæ Mazaca cc. M. xliiij. Inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum cccc. M. pass. xcviij. Ab Epheso per Aegæum pelagus Delum ducenta M. Isthmum ducenta duodecim M. Deinde terra & † Laconico mari & Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi ducentaduo M. quingenti: Leucadem lxxxvj. millia quingenti: Corcyrã totidem: Acroceraunia centum triginta duo millia quingenti: Brundusium lxxx. sex millia quingenti: Romã ccc. millia lx. Alpes usque ad Cincomagum uicum M. cccccxviij. Per Galliam ad Pyrenæos montes Illiberim quingenta quinquaginta sex M. Ad Oceanum & Hispaniæ oram trecenta trigintaduo M. Traiectu Gadis septem millia quingenti. Quæ mensura Artemidori ratione efficit octuagiessexies centena octoginta quinque. Latitudo autem terræ à meridiano situ ad septentrionem, dimidio ferè minor colligitur, quinquagies quater centena sexaginta duo millia. Quo palàm fit, quantum & hinc uapor abstulerit, & illinc rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formam, sed inhabitabilia utrinque incomperta esse. Hæc mensura currit à litore Aethiopici Oceani, quà modò habitatur, ad Meroen cccccl. M. Inde Alexandriã duodecies centena millia quinquaginta. Rhodum quingenta octogintatria. Gnidum octogintaquatuor millia quingenti. Côn uigintiquinque millia. Samum c. millia. Chium lxxxiiij. millia. Mitylenen lxv. millia. Tenedon xxviij. millia. Sigæum promontorium xij. millia quingenti. Os Ponti cccxij. millia quingenti. Carambin promontorium cccl. Os Mæotidis cccxij. millia quingenti. Ostium Tanais cclxv. M. qui cursus compendiis maris breuior fieri potest lxxxix. M. Ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi authores fecere, Artemidorus ulteriora incomperta existimauit, cùm circa Tanaim Sarmatarum gentes degere fateretur ad Septentriones uersas. Isidorus adiecit xiic. M. L. usque ad Thulen, quæ coniectura diuinationis est. Ego non minore quàm proximè dicto spatio, Sarmatarum fines nosci intelligo. Et alioquin quantum esse debet, quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantes capiat? Vnde ulteriorem mensuram inhabitabilis plagæ, multo esse maiorem arbitror. Nam & à Germania immensas insulas non pridem compertas, cognitum habeo. De longitudine ac latitudine hæc sunt, quæ digna memoratu putem. Vniuersum autem hunc circuitum Eratosthenes, in omnium quidem literarum subtilitate, & in hac utique præter cæteros solers, quam cunctis probari uideo, ducentorum quinquagintaduorum millium stadiûm prodidit. Quæ mensura Romana computatione efficit trecenties quindecies centena millia. pass. Improbum ausum: uerùm ita subtili computatione compræhensum, ut pudeat non credere. Hipparchus & in coarguendo eo, & in reliqua omni diligentia mirus, adiicit stadiorum paulo minus xxv. millia.

Harmonica mundi ratio. CAP. CIX.

Alia Dionysodoro fides: neque enim subtraham exemplum uanitatis Græcæ maximum. Melius hic fuit, Geometrica scientia nobilis. Senecta diem obiit in patria. Funus duxere ei propinquæ, ad quas pertinebat hæreditas. Eæ cùm secutis diebus iusta peragerent, inuenisse dicuntur in sepulchro epistolam Dionysodori nomine ad superos scriptam. Peruenisse eum à sepulchro ad infimam terram: esséque eo stadiorum quadragintaduo millia. Nec defuere Geometræ, qui interpretarentur significare epistolam à medio terrarũ orbe missam, quò deorsum ab summo longissimum esset spatium, & idem pilæ medium. Ex quo consecuta computatio est, ut circuitu esse † ducenta quinquagintaquinque millia stadia pronuntiarent. Harmonica ratio, quæ cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit huic mensuræ stadia † septem millia, terrámque nonagesimamsextammillesimam totius mundi partem facit.

† Ducenta quinquaginta duo millia.

† XII. M.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER III.

PROOEMIVM.

HACTENVS de ſitu & miraculis terræ, aquarúmq; ac ſiderum, & ratione uniuerſitatis, atque menſura. Nunc de partibus, quanquàm infinitum id quoque exiſtimatur, nec temere ſine aliqua repræhenſione tractatum. Haud ullo in genere uenia iuſtior eſt, ſi modò minimè mirum eſt, hominem genitum non omnia humana nouiſſe. Quapropter authorem neminem unum ſequar, ſed ut quenque ueriſsimum in quaque parte arbitrabor. Quoniam commune fermè omnibus fuit, ut eos quiſq; diligentiſsimè ſitus diceret, in quibus ipſe prodebat: ideo nec culpabo, aut coarguam quenquam. Locorum nuda nomina, & quanta dabitur breuitate ponentur, claritate cauſiſque dilatis in ſuas partes. Nunc enim ſermo de toto eſt. Quare ſic accipi uelim, ut ſi uidua fama ſua nomina, qualia fuere primordio ante res ullas geſtas, nuncupentur, & ſit quædam in his nomenclatura quidem, ſed mundi rerúmque naturæ. Terrarum orbis uniuerſus in tres diuiditur partes, Europam, Aſiam, Africam. Origo ab occaſu Solis & Gaditano freto, quà irrumpens Oceanus Atlanticus in maria interiora diffunditur. Hinc intranti dextra Africa eſt, læua Europa: inter has Aſia eſt. Termini amnes, Tanais, & Nilus. Quindecim M. paſſ. in longitudinem, quas diximus, fauces Oceani patent, quinque M. in latitudinem, à uico Mellaria Hiſpaniæ, ad promontorium Africæ Album, authore Turannio Graccula iuxtà genito. T. Liuius ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderũt, ubi minimum, vij. M. paſſ. ubi uerò plurimum, x. M. Tam modico ore tam immenſa æquorum uaſtitas panditur. Nec profunda altitudo miraculum minuit. Frequentes quippe tæniæ candicantis uadi, carinas territant. Qua de cauſa Limen interni maris multi eum locum appellauere. Proxima autem faucibus utrinque impoſiti montes, coercent clauſtra, Abila Africæ, Europæ Calpe, laborum Herculis metæ. Quam ob cauſam indigenæ columnas eius Dei uocant, credúntque perfoſſas excluſa antea admiſiſſe maria, & rerum naturæ mutaſſe faciem.

De Europa. CAP. I.

PRimùm ergo de Europa altrice uictoris omnium gentium populi, longéque terrarum pulcherrima, quam plerique meritò non tertiam portionem fecere, uerùm æquam, in duas partes ab amne Tanai ad Gaditanum fretũ uniuerſo orbe diuiſo. Oceanus hoc, quod dictum eſt, ſpatio Atlanticũ mare infundens, & auido meatu terras, quæcunque uenientem expauere, demergens, reſiſtentes quoque flexuoſo litorum anfractu lambit, Europam uel maximè receſſib. crebris excauans, ſed in quatuor præcipuè ſinus. Quorum primus à Calpe Hiſpaniæ extimo (ut dictum eſt) monte, Locros & Brutium uſque promontorium immenſo ambitu flectitur. In eo prima Hiſpania terrarum eſt, ulterior appellata, eadem Bætica. Mox † à fine Vrgitano citerior, eadémque, Tarraconenſis ad Pyrenæa iuga. Vlterior in duas per longitudinem prouincias diuiditur. Siquidem Bæticæ latere ſeptentrionali prætenditur Luſitania, amne Ana diſcreta. Ortus hic Laminitano agro citerioris Hiſpaniæ, & modò ſe in ſtagna fundens, modò in anguſtias reſorbens, aut in totum cuniculis condens, & ſæpius naſci gaudens, in Atlanticum Oceanum effunditur. Tarraconenſis autẽ affixa Pyrenæo, totóq; eius latere decurrens, & ſimul ad Gallicum Oceanum Iberico à mari tranſuerſa ſe pandens, Solorio monte, & Oretanis iugis, Carpetaníſq;, & Aſturũ, à Bætica atque Luſitania diſtinguitur. Bætica à flumine eam mediam ſecante cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu, & quodam fertili ac

† *Malim à ſinu Virgitano. Vrbs enim Virgi hac in parte à Pomponio collocatur: propinquúſque ſinus appellatur Virgitanus.*

peculiari nitore præcedit. Iuridici conuentus ei quatuor, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, Hispalensis. Oppida omnia numero clxxv. In iis coloniæ viij. municipia viij. Latio antiquitus donata xxix. libertate vj. † fœdere ij. stipendiaria cxx. Ex his digna memoratu, aut Latiali sermone dictu facilia, à flumine Ana litore Oceani oppidum Ossonoba, Lusturia cognominatum. Interfluentes Luxia & Vrium. Ariani montes. Bætis fluuius. Litus Corense inflexo sinu. Cuius ex aduerso Gades inter insulas dicendæ. Promontorium Iunonis, Portus Besippo, Oppida Belon, Mellaria. Fretum ex Atlantico mari. Carteia, Tartessos à Græcis dicta. Mons Calpe. Dein litore interno oppidum Barbesula cum fluuio. Item Salduba oppidum, Suel Malacha cum fluuio fœderatorum. Dein Menoba cum fluuio. Sexi Firmum cognomine Iulium, Selambina, Abdera. Murgis Bæticæ finis. Oram eam uniuersam originis Pœnorum existimauit M. Agrippa. Ab Ana autem Atlantico Oceano obuersa Bastulorum Turdulorúmq; est. In uniuersam Hispaniam M. Varro peruenisse Iberos, & Persas, & Phœnicas, Celtásque, & Pœnos tradit. Lusum enim Liberi patris, aut lyssam cum eo bacchantiũ, nomen dedisse Lusitaniæ, & Pana præfectum eius uniuersæ. At quæ de Hercule ac Pyrene uel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror. Bætis in Tarraconensis prouinciæ, non ut aliqui dixere, Mentesa oppido, sed Tugiensi exoriens saltu, quem Tader fluuius, qui Carthaginiensem agrum, rigat, Ilorci refugit Scipionis rogum: uersúsq; in occasum, Oceanum Atlanticum prouinciam adoptans petit, modicus primò, sed multorum fluminum capax, quibus ipse famam aquásq; aufert. Bæticæ primùm ab Ossigitania infusus, amœno blandus alueo, crebris dextra læuáque accolitur oppidis. Celeberrima inter hunc & Oceani oram in mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur, Iulia quæ Fidentia, Virgao quæ Alba, Ebura quæ Cerealis, Iliberi quod Liberini, Ilipula quæ Laus, Artigi quod Iulienses, Vesci quod Fauentia, Singilia, Hegua, Arialdunum, Agla minor, † Bæbro, Castra uinaria, Episibrium, Hipponoua, Illurco, Osca, Escua, Succubo, Nuditanum, Tucci uetus, omnia Bastitaniæ uergentis ad mare. Conuentus uerò Cordubensis circa flumen ipsum Ossigi, quod cognominatur, Laconicum, Illiturgi quod Forumiulium, Ipasturgi quod Triumphale, Sitia, & xiiij. M. passuum remotum in mediterraneo Obulco, quod Pontificense appellatur. Mox Ripepora fœderatorum, Sacili, Martialium Onoba. Et dextra Corduba, Colonia patritia cognominata, inde primùm nauigabili Bæti. Oppida Carbulo, Decuma: fluuius Singulis, eodem Bætis latere incidens. Oppida Hispalensis conuentus Celtica, Axatiara, Arruci, Menoba, Ilipa cognomine Italica. Et à læua Hispalis colonia, cognomine Romulensis. Ex aduerso oppidum Osset, quod cognominatur Iulia Constantia, Vergentum, quod Iulii genitor, Hippo Caurasiarum, fluuius Menoba, Bæti & ipse à dextro latere infusus. At inter æstuaria Bætis oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, & Colobona, coloniæ, Asta quæ Regia dicitur. Et in mediterraneo Asido, quæ Cæsariana. Singulis fluuius in Bætin, quo dictum est ordine, irrumpens, Astigitanam coloniam alluit, cognomine Augustam firmam, ab ea nauigabilis. Huius conuentus sunt reliquæ coloniæ immunes: Tucci, quæ cognominatur Augusta gemella, Ituci quæ Virtus Iulia, Attubi, quæ Claritas Iulia, Vrso quæ Genua urbanorum, inter quæ fuit Munda cum Pompeii filio capta. Oppida libera, Astigi uetus, Ostippo: stipendiaria Callet, Calucula, Castra gemina, Ilipula minor, Merucra, Sacrana, Obulcula, Oningis. Ab ora uenienti prope Menobam amnem & ipsum nauigabilem, haud procul accolunt Alontigiceli, Alostigi. Quæ autem regio à Bæti ad fluuium Anam tendit extra prædicta, Beturia appellatur, in duas diuisa partes, totidémque gentes: Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conuentus: Turdulos, qui Lusitaniam & Tarraconensem accolunt, iura Cordubam petunt. Celticos à Celtiberis ex Lusitania aduenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum uocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguntur: Seria, quæ dicitur fama Iulia: Vertobrige, Concordia Iulia: Segede Restituta Iulia: Contributa Iulia, Vcultuniacum, quæ & Curiga nunc est: Laconimurgi, Constantia Iulia: Teresibus fortunales, & Callensibus Emanici. Præter hæc in Celtica Acinippo, Arunda,

† fœdere iiij.

† Vbeda

Arunda, Arunci, Turobrica, Laſtigi, Alpeſa, Sæpona, Serippo. Altera Beturia quam diximus Turdulorum, & conuentus Cordubenſis, habet oppida non ignobilia, Arſam, Mellariam, Mirobricam: regiones Oſintigi, Siſaponem. Gaditani conuentus ciuium Romanorum Regina, Latinorum Læpia, Vlia, Cariſa cognomine Aurelia, Vrgia cognominata caſtrum Iulium: item Cæſaris Salutarienſis: ſtipendiaria, Beſaro, Belippo, Berbeſula, Lacippo, Beſippo, Callet, Cappagum, Oleaſtro, Itucci, Brana, Lacibi, Saguntia, Andoriſippo. Longitudinem uniuerſam eius prodidit M. Agrippa cccclxv. M. paſſuum, latitudinem cclvij. M. ſed cùm termini Carthaginem uſque procederent, quæ cauſa magnos errores computatione menſuræ ſæpius parit, alibi mutato prouinciarum modo, alibi itinerum auctis aut diminutis paſſibus. Incubuere maria tam longo æuo alibi, proceſſere litora, torſere ſe fluminum aut correxere flexus. Præterea aliunde aliis exordium menſuræ eſt, & alià meatus: ita fit, ut nulli duo concinant.

Bæticæ longitudo, & latitudo. CAP. II.

BAeticæ longitudo nunc à Caſtulonis oppidi fine Gadeis cccclxxv. M. & à Murgi maritima ora xxij. M. paſſ. amplior. Latitudo à Carteiana ora ccxxiiij. M. paſſ. Agrippam quidem† in tanta uiri diligentia, prætérque in hoc opere cura, cùm orbem terrarum urbi ſpectandum propoſiturus eſſet, erraſſe quis credat, & cum eo Diuum Auguſtum? Is namque complexam eum porticum ex deſtinatione & commentariis M. Agrippæ à ſorore eius inchoatam peregit.

†tāta uirum diligentia.

Hiſpania citerior. CAP. III.

CIterioris Hiſpaniæ, ſicut complurium prouinciarum, aliquantum uetus forma mutata eſt, utpote cùm Pompeius Magnus trophæis ſuis, quæ ſtatuebat in Pyrenæo dccclxvj. oppida ab Alpibus ad fines Hiſpaniæ ulterioris in ditionem à ſe redacta teſtatus ſit. Nunc uniuerſa prouincia diuiditur in conuentus ſeptem, Carthaginienſem, Tarraconenſem, Cæſarauguſtanum, Clunienſem, Aſturum, Lucenſem, Bracarum. Accedunt inſulæ, quarum mentione ſepoſita, † præter ciuitates contributas aliis, prouincia ipſa ccxciiij. continet oppida. In iis colonias xij. Oppida ciuium Romanorum xiij. Latinorum ueterum xvij. fœderatorum unum, ſtipendiaria cxxxvj. Primi in ora Baſtuli: poſt eos quo dicetur ordine intus recedentes Menteſani, Oretani, & ad Tagum Carpetani: iuxta eos Vaccæi, Vectones, & Celtiberi, Arrebaci. Oppida oræ proxima, Vrci, adſcriptúmque Bæticæ Barea, regio Mauitania, mox Deitania, dein Conteſtantia, Carthago noua, colonia: cuius à promontorio quod Saturni uocatur, Cæſariam Mauritaniæ urbem clxxxvij. M. paſſ. traiectus. Reliqua in ora flumen Tader, Colonia immunis Illici, unde Illicitanus ſinus. In eam contribuuntur Icoſitani. Mox Latinorum Lucentum, Dianium ſtipendiarium, Sucro fluuius, & quondam oppidum, Conteſtaniæ finis. Regio Edetania amœno prætendente ſe ſtagno ad Celtiberos recedens. Valentia Colonia iij. M. paſſ. à mari remota: flumen Turium, & tantundem à mari Saguntum, ciuium Romanorum oppidum, fide nobile: flumen Idubeda: regio Ilergaonum. Iberus amnis nauigabili commercio diues, ortus in Cantabris haud procul oppido Iuliobrica, ccccl. M. paſſ. fluens, nauium per cclx. M. à Varia oppido capax, quem propter uniuerſam Hiſpaniam Græci appellauere Iberiam. Regio Coſſetania, flumen Subi, colonia Tarraco Scipionum opus, ſicut Carthago Pœnorum. Regio Ilergetum, oppidum Subur, flumen Rubricatum, à quo Laletani & Indigetes. Poſt eos, quo dicetur ordine, intus recedentes radice Pyrenæi, Auſetani, Itani, Lacetani, pérque Pyrenæum Cerretani, dein Vaſcones. In ora autem colonia Barcino, cognomine Fauentia. Oppida ciuium Romanorum, Bætulo, Illuro, flumen Larnum, Blandæ: flumen Alba, Emporiæ: geminum hoc, ueterum incolarum, & Græcorum, qui Phocœenſium fuere ſoboles. Flumen Tichis. Ab eo Pyrenæa Venus in latere promontorii altero xl. M. Nunc per ſingulos conuentus reddentur inſignia præter ſuprà dicta. Tarracone diſceptant populi xliiij. quorum celeberrimi ciuium Romanorum Dertuſani, Biſgargitani. Latinorum Auſetani, Cerretani, qui Iuliani

†præter ciuitates cōtributas alijs ducentas nonagintaquatuor, prouincia ipſa continet oppida clxxix.

cognominantur, & qui Auguſtani, Sedetani, Gerundenſes, Geſſorienſes, Teari qui Iulienſes. Stipendiariorum Aquicaldenſes, Onenſes, Bætulonenſes. Cæſarauguſta colonia immunis, amne Ibero affuſa, ubi oppidum anteà uocabatur Salduba, regionis Sedetaniæ, recipit populos lij. Ex his ciuium Romanorum Bellitanos, Celſenſes. Ex Colonia Calaguritanos, qui Naſcici cognominantur. Ilerdenſes Surdaonum gentis, iuxta quos Sicoris fluuius: Oſcenſes regionis Veſcitaniæ, Turiaſonenſes. Latinorum ueterum Caſcantenſes, Ergauicenſes, Gracchuritanos, Leonicenſes, Oſſigerdenſes. Fœderatos Tarragenſes. Stipendiarios Arcobricenſes, Andologenſes, Arocelitanos, Burſaonenſes, Calaguritanos qui Fibularenſes cognominantur, Complutenſes, Carenſes, Cincenſes, Cortonenſes, Dammanitanos, Larnenſes, Iturifenſes, Iſpalenſes, Ilumberitanos, Lacetanos, Vibienſes, Pompelonenſes, Segienſes. Carthaginem conueniunt populi lxij. exceptis inſularum incolis. Ex colonia Accitana Gemellenſes, & † Libiſoſona cognomine Foroauguſtana, quibus duabus ius Italiæ datum. Ex colonia Salarienſe oppidani Latii ueteris Caſtulonenſes, qui Cæſari uenales appellantur. Setabitani qui Auguſtani, Valerienſes. Stipendiariorum autem celeberrimi, Babanenſes, Baſtitani, Conſaburenſes, Dianenſes, Egeleſtani, Ilorcitani, Laminitani, Menteſani qui & Oritani, Menteſani qui & Baſtuli, Oretani qui & Germani cognominantur, capútque Celtiberiæ Segobrigenſes, Carpetaniæ Toletani Tago flumini impoſiti. Dein Viacienſes & Virgilienſes. In conuentum Clunienſem Varduli ducunt populos xiiij. ex quibus Albanenſes tantùm nominare libeat, Turmodigi quatuor, in quibus Segiſamonenſes, Segiſamaiulienſes. In eundem conuentum Carietes & Vennenſes quinque ciuitatibus uadunt, quarum ſunt Velienſes. Eodem Pelendones Celtiberorum quatuor populis, quorum Numantini fuere clari: ſicut in Vaccæorum xviij. ciuitatibus Intercatienſes, Pallantini, Lacobricenſes, Caucenſes. Nam in Cantabricis quatuor populis Iuliobrica ſola memoratur: In Autrigonum decem ciuitatibus Tritium, & Virouesca. Areuacis nomen dedit fluuius Areua. Horum ſex oppida, Saguntia & Vxama, quæ nomina crebrò aliis in locis uſurpantur, prætereà Segouia, & noua Auguſta, Termes, ipſáque Clunia Celtiberiæ finis. Ad Oceanum reliqua uergunt, Vardulíque ex prædictis, & Cantabri. Iunguntur his Aſturum XII. populi, diuiſi in Auguſtanos, & Tranſmontanos, Aſturica urbe magnifica. In iis ſunt Giguri, Peſici, Lancienſes, Zoelæ. Numerus omnis multitudinis ad CCXL. M. liberorum capitum. Lucenſis conuentus populorum eſt XVI. præter Celticos & Lebunos, ignobilium, ac barbaræ appellationis, ſed liberorum capitum fermè CLXVI. M. Simili modo Bracarum XXIIII. ciuitates CCLXXV. M. capitum, ex quibus præter ipſos Bracaros Vibali, Celerini, Gallæci, Aequeſilici, Querquerni citra faſtidium nominentur. Longitudo citerioris Hiſpaniæ eſt ad finem Caſtulonis à Pyrenæo, ſexcentaſeptem M. paſſ. & ora paulo amplius. Latitudo à Tarracone ad litus Olarſonis CCCVII. Et radicibus Pyrenæi, ubi cuneatur anguſtiis inter duo maria, paulatim deinde ſe pandens, quà contingit ulteriorem Hiſpaniam, tantundem & amplius latitudini adiicit. Metallis, plumbi, ferri, æris, argenti, auri, tota fermè Hiſpania ſcatet, Citerior & ſpecularibus lapidibus: Bætica & minio. Sunt & marmorum lapicidinæ. Vniuerſæ Hiſpaniæ Veſpaſianus Imperator Auguſtus iactatus procellis Reipublicæ Latii ius tribuit. Pyrenæi montes Hiſpanias Galliáſque diſterminant, promontoriis in duo diuerſa maria proiectis.

† Rectius Libiſoca, ut in uetuſtis codicibus, & apud Ptolemæũ lib. 2. cap. 6.

Narbonenſis prouincia. CAP. IIII.

NArbonenſis prouincia appellatur pars Galliarum, quæ interno mari alluitur, Braccata antè dicta, amne Varo ab Italia diſcreta, Alpiúmque ſaluberrimis Romano imperio iugis. A reliqua uerò Gallia latere ſeptentrionali, montibus Gebenna & Iura: agrorum cultu, uirorum morúmque dignatione, amplitudine opum nulli prouinciarum poſtferenda, breuitérque Italia uerius, quàm prouincia. In ora regio Sardonum, intúſque Conſuaranorum. Flumina Tecum, Vernodubrum. Oppida, Illiberis, magnæ quondam urbis tenue ueſtigium, Ruſcino Latinorum. Flumen Atax è Pyrenæo Rubrenſem permeans lacum: Narbo Martius, decumanorũ Colonia, XII. M. paſſ. à mari diſtans.

Flumina,

Flumina, Araris, Liria. Oppida de cætero rara, præiacentibus ſtagnis, Agatha quondam Maſſilienſium, & regio Volcarum Tectoſagum: atque ubi Rhoda Rhodiorum fuit, unde dictus multo Galliarum fertiliſſimus Rhodanus amnis, ex Alpibus ſe rapiens per Lemanum lacum, ſegnémq; deferens Ararim, nec minus ſeipſo torrentẽ Iſaram, & Druentiam. Libyca appellantur duo eius ora modica: ex his alterum Hiſpanienſe, alterum Metapinum: tertium idémque ampliſſimum Maſſalioticum. Sunt authores, & Heracleam oppidum in oſtio Rhodani fuiſſe. Vltrà foſſa ex Rhodano C. Marii opere & nomine, inſigne ſtagnum: Aſtromela oppidum, maritima Auaticorum, ſupérque campi lapidei, Herculis præliorum memoria: Regio Anatiliorum, & intus Deſuuiatium, Cauarúmque. Rurſus à mari Tricorium, & intus Tricollorum, Vocontiorum, & † Segouellaunorum, mox Allobrogum. At in ora Maſſilia Græcorum † Phocæenſium fœderata. Promontorium Citharista, †portus, regio Camatullicorum. Dein Suelteri, ſupráque Verucini. In ora autem Athenopolis Maſſilienſium: Forum Iulii Octauanorum colonia, quæ Pacenſis appellatur, & claſſica: amnis in ea Argenteus. Regio Oxubiorum, Ligaunorúmque, ſuper quos Suetri, Quariates, Adunicates. At in ora oppidum Latinum Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex Alpium monte Acema profuſus. In mediterraneo coloniæ Arelate ſextanorum, Biliteræ ſeptumanorum, Arauſio ſecundanorum. In agro Cauarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida Latina, Aquæ ſextiæ Salyorum, Auenio Cauarum, Apta iulia Vulgientium, Alebeceriorum Apollinarium, Alba Heluorum, Auguſta Tricaſtinorum: Anatilia, Aeria, Bormannico, Macina, Cabellio, Carcaſum, Volcarum Tectoſagum: Ceſſero, Carpentoracte, Meminorum: Cenicenſes, Camboleċti, qui Atlantici cognominantur, Forum Voconii, Glanum, Liuii, Luteuani, qui & Foroneronienſes, Nemauſum Arecomicorum, Piſcenæ, Ruteni, Sanagenſes, Toloſani Tectoſagum. Aquitaniæ contermini Taſcodunitari, Cononienſes, Vmbranici: Vocontiorum ciuitatis fœderatæ duo capita, †Vaſco & Lucus Auguſti. Oppida uerò ignobilia xix. ſicut xxiiij. Nemauſienſibus attributa. Adiecit formulæ Galba Imperator ex inalpinis Auanticos, atque Ebroduntios: quorum oppidum Dinia. Longitudinem prouinciæ Narbonenſis ccclxx. M.p. Agrippa tradit, latitudinem ccxlviij.

† *Aliâs, Segalaunorũ: quemadmodũ & apud Ptolemæum lib.2.cap. 8.*
† *Phocenſiũ*
† *zaoportus*
† *Aliâs Vaſio: quemadmodum & apud Ptolemæum.*

Italia, Tiberis, Roma, Campania. CAP. V.

ITalia dehinc, primíque eius Ligures, mox Hetruria, Vmbria, Latium, ubi Tiberina oſtia & Roma terrarum caput xvj. M.p. interuallo à mari. Volſcorum poſteà litus, & Campaniæ, Picentinum inde, ac Lucanum, Brutiúmque, quo longiſsimè in meridiem, †ab Alpium penè lunatis iugis in maria excurrit Italia. Ab eo Græciæ ora, mox Salentini, Pediculi, Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Veſtini, Sabini, Picentes, Galli, Vmbri, Thuſci, Veneti, Carni, Iapides, Iſtri, Liburni. Nec ignoro, ingrati ac ſegnis animi exiſtimari poſſe meritò, ſi breuiter atq; in tranſcurſu, ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum alumna eadem & parens, numine Deûm electa, quæ cælum ipſum clarius faceret, ſparſa congregaret imperia, ritúſque molliret, & tot populorum diſcordes feráſque linguas, ſermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuitérque una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, quos quis attigerit, tanta rerum ſingularum populorúmque claritas tenet. Vrbs Roma, uel ſola in ea, & digna tam feſta ceruice facies, quo tandem narrari debet opere? Qualiter Campaniæ ora per ſe, felíxque illa ac beata amœnitas? ut palàm ſit, uno in loco gaudentis opus eſſe naturæ. Iam uerò tota ea uitalis ac perennis ſalubritatis cæli temperies eſt, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxii ſaltus, tam opaca nemora, tam munifica ſyluarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum & uitium olearúmque fertilitas, tam nobilia pecori uellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiúmque ubertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiúmque terrarum commercio patens undique: & tanquam ad iuuandos mortales, ipſa auidè in maria procurrens. Neque ingenia ritúſque ac uiros, & lingua manúque ſuperatas commemoro gentes. Ipſi de ea iudicauere Græci, genus in gloriam ſuam effu-

† *ab Alpium fine. Sic infrà, Patet lõgitudine ab Alpino fine, &c.*

ſiſſimum , quotam partem ex ea appellando Græciam magnam. Nimirum id, quod in mentione cæli fecimus, hac quoque in parte faciendum eſt, ut quaſdam notas ac pauca ſidera attingamus. Legentes tantùm quæſo meminerint, ad ſingula toto orbe ediſſerenda feſtinari. Eſt ergo folio maximè querno aſſimilata, multo proceritate amplior, quàm latitudine, in læua ſe flectens cacumine, & Amazonicæ figura deſinens parmæ, ubi à medio excurſu Cocinthos uocatur, per ſinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextera, Lacinium ſiniſtra. Patet longitudine ab Alpino fine Prætoriæ Auguſtæ per Vrbem Capuámque curſu meante Rhegium oppidum in humero eius ſitum, à quo ueluti ceruicis incipit flexus, decies centena & uiginti M. paſſuum: multóque amplior menſura fieret Lacinium uſque, ni talis obliquitas in latus digredi uideretur. Latitudo eius uaria eſt, † ccccx. millium inter duo maria, inferum & ſuperum, amnéſque Varum atque Arſiam: † mediæ atque fermè circa urbem Romam, ab oſtio Aterni amnis in Adriaticum mare influentis, ad Tiberina oſtia cxxxvj. & paulo minus à Caſtro nouo Adriatici maris Alſium ad Tuſcum æquor, haud ullo loco † cc. in latitudinem excedens. Vniuerſæ autem ambitus à Varo ad Arſiam † xxx. paſſ. lviij. efficit. Abeſt à circundatis terris, Iſtria ac Liburnia quibuſdam locis centum M. paſſ. ab Epiro & Illyrico quinquaginta. Ab Africa minus cc. ut author affirmat Varro. Ab Sardinia cxx. M. Ab Sicilia M. ccccc. A Corcyra minus lxx. Ab Iſſa quinquaginta. Incedit per maria cæli regione ad meridiem quidem: ſed ſi quis id diligenti ſubtilitate exigat, inter ſextam horam primámque brumalem. Nunc ambitum eius, urbéſque enumerabimus. Qua in re præfari neceſſarium eſt, authorem nos Diuum Auguſtum ſecuturos, deſcriptionémque ab eo factam Italiæ totius in regiones xj. ſed ordine eo, qui litorum tractu fiet, urbium quidem uicinitates oratione utique præpropera ſeruari non poſſe: itaque interiori in parte digeſtionem in literas eiuſdem nos ſecuturos, coloniarum mentione ſignata, quas ille in eo prodidit numero. Nec ſitus originéſque perſequi facile eſt, Ingaunis Liguribus (ut cæteri omittantur) agro tricies dato. Igitur ab amne Varo Nicæa oppidum à Maſſilienſibus conditum. Fluuius Padus: Alpes, populíque inalpini multis nominibus, ſed maximè capillati: oppidum Vediantiorum ciuitatis Cemelion, portus Herculis Monœci, Liguſtica ora. Ligurum celeberrimi ultra Alpes Sallyi, Deceates, Oxubii: citrà Veneni, & Caturigibus orti Vagienni, Statyelli, Vibelli, Magelli, Euburiates, Caſmonates, Veliates, & quorum oppida in ora proxima dicemus. Flumen Rutuba, oppidum Albium Intemelium, flumen Merula, oppidum Albium Ingaunum, portus Vadum Sabatium, flumen Porcifera, oppidum Genua, fluuius Feritor, portus Delphini, Tigulia, intus Segeſta Tiguliorum: flumen Macra Liguriæ finis. A tergo autem ſuprà dictorum omnium Apenninus mons Italiæ ampliſſimus, perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum amnem Italiæ ditiſſimum, omnia nobilibus oppidis nitent, Libarna, Dertona colonia, Iria, Barderate, Induſtria, Pollentia, Carrea quod Potentia cognominatur, Forofului quod Valentinum, Auguſta Vagiennorũ, Alba Pompeia, Aſta, Aquis Statyellorum. Hæc regio ex deſcriptione Auguſti nona eſt. Patet ora Liguriæ inter amnes Varum & Macram ccxj. M. paſſ. Adnectitur ſeptimæ, in qua Hetruria eſt, ab amne Macra, ipſa mutatis ſæpe nominibus. Vmbros inde exegere antiquitus Pelaſgi: hos Lydi, à quorum rege Tyrrheni, mox à ſacrifico ritu lingua Græcorum Thuſci ſunt cognominati. Primum Hetruriæ oppidum Luna portu nobile. Colonia Luca à mari recedens, propiórque Piſæ, inter amnes Auſerem & Arnum, ortæ à Pelope Piſiſque, ſiue † Atintanis Græca gente. Vada Volaterrana, fluuius Cecinna, Populonium Hetruſcorum quondam hoc tantùm in litore. Hinc amnes Prille, mox Vmbro nauigiorum capax, & ab eo tractus Vmbriæ, portúſque Telamon, Coſſa Volcientium à populo Romano deducta, Grauiſcæ, Caſtrum nouum, Pyrgi, Cæretanus amnis, & ipſum Cære intus M. paſſ. quatuor, Agylla à Pelaſgis conditoribus dictum: Alſium, Fregenæ. Tiberis amnis à Macra cclxxxiiij. M. paſſ. Intus coloniæ, Faliſca Argis orta (ut author eſt Cato) quæ cognominatur Hetruſcorum, Lucus Feroniæ, Ruſellana, Semenſis, Sutrina.

† Vet. Lectio, ccxc. Mil.

† Media autem ferme. Vt mediam latitudinem intelligas, nõ Italiam mediam.

† Legẽdum, trecenta, ex antiqu. cod. adſtipulante etiam Marciano.

† Antiq. cod. ſic habet uicies centena xlix. M. in quam menſuram etiam Martianus & Solinus conſentiunt.

† Sunt qui malint Atintanibus, à recto Atintan.

De cætero Aretini ueteres, Aretini fidentes, Aretini Iulienses, Amitinenses, Aquenses cognomine Taurini, Blerani, Cortonenses, Capenates, Clusini noui, Clusini ueteres, † Fluentini præfluenti Arno appositi, Fesulæ, Ferentinum, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Nouem pagi, præfectura Claudia Foroclodii, Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini, qui antè Aurinini uocabantur, Sudertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulonienses, Veientani, Vesentini, Volaterrani cognomine Hetrusci, Volsinienses. In eadem parte oppidorum ueterum nomina retinent agri Crustuminus, Caletranus. Tiberis anteà Tybris appellatus, & priùs Albula, è media ferè longitudine Apennini finibus Aretinorum profluit, tenuis primò, nec nisi piscinis corriuatus, emissúsque nauigabilis, sicuti Tinia & Glanis influentes in eum, nouenorum ita conceptu dierum, si non adiuuent imbres. Sed Tiberis propter aspera & confragosa, ne sic quidem, præterquàm trabibus uerius quàm ratibus, longè meabilis fertur, per centumquinquaginta millia passuum non procul Tiferno Perusiáque & Ocriculo, Hetruriam ab Vmbris ac Sabinis, mox citra tredecim millia passuum urbis Veientem agrum à Crustumino, dein Fidenatem Latinúmque à Vaticano dirimens: sed infrà Aretinum Glanim duobus & quadraginta fluuiis auctus, præcipuis autem Nare & Aniene, qui & ipse nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in urbem perductis: & ideo quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus. Pluribus propè solus, quàm cæteri in omnibus terris amnes, accolitur aspicitúrque uillis. Nullíque fluuiorum minus licet inclusis utrinque lateribus: nec tamen ipse pugnat, quanquàm creber ac subitis incrementis, & nusquam magis aquis quàm in ipsa urbe stagnantibus. Quinimò uates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus uerius, quàm sæuus. Latium antiquum à Tiberi Circeios seruatum est mille passuum quinquaginta longitudine. Tam tenues primordio imperii fuere radices. Colonis sæpe mutatis, tenuere alii aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et ultra Circeios Volsci, Osci, Ausones, unde nomen modò Latii processit ad Lirim amnem. In principio est Ostia colonia à Romano rege deducta. Oppidum Laurentum, lucus Iouis Indigetis, amnis Numicius, Ardea à Danae Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium, Antium colonia, Astura flumen & insula. Fluuius Nymphæus, Clostra Romana. Circeii quondam insula, immenso quidem mari circundata (ut creditur Homero) at nunc planitie. Mirum est, quod hac de re tradere hominum notitiæ possumus. Theophrastus, qui primus externorum aliqua de Romanis diligentiùs scripsit (nam Theopompus, ante quem nemo mentionem habuit, urbem duntaxat à Gallis captam dixit: Clitarchus ab eo proximus, legationem tantùm ad Alexandrum missam) hic iam plusquàm & fama, Circeiorum insulæ & mensuram posuit stadia octoginta in eo uolumine, quod scripsit Nicodoro Atheniensium magistratui, qui fuit urbis nostræ quadringentesimo sexagesimo anno. Quicquid est ergo terrarum, præter decem millia passuum propè ambitus, adnexum insulæ. Post eum annum accessit Italiæ aliud miraculum. A Circeiis palus Pomptina est, quem locum uigintitrium urbium fuisse Mutianus ter Consul prodidit. Dein flumen Vfens, supra quod Tarracina oppidum, lingua Volscorum Anxur dictum: & ubi fuere Amyclæ à serpentibus deletæ. Dein locus Speluncæ, lacus Fundanus, Caieta portus. Oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, ut existimauere, antiqua Læstrygonum sedes. Vltra fuit oppidum Pyræ. Colonia Minturnæ, Liri amne diuisa † Glanico appellato. Oppidum Sinuessa extremum in adiecto Latio, quam quidam Sinopen dixere uocitatam. Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiunt uitiferi colles, & temulentia nobilis succo per omnes terras inclyto, atque (ut ueteres dixere) summum Liberi patris cum Cerere certamen. Hinc Setini & Cæcubi obtenduntur agri. His iunguntur Falerni, Caleni. Dein consurgunt Massici, Gaurani, Surrentiníque montes. Ibi Laborini campi sternuntur, & in delicias alicæ politur messis. Hæc litora fontibus calidis rigantur: prætérque cætera in toto mari conchylio & pisce nobili annotantur. Nusquam ge-

† Florentini

† Aliàs Clanio: quo pacto & à Virgilio appellatur libr. 2. Georg.

nerosior oleæ liquor. Et hoc quoque certamen humanæ uoluptatis tenuere Osci, Græci, Vmbri, Tusci, Campani. In ora Sauo fluuius, Vulturnum oppidum cum amne, Liternum, Cumæ Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, Bauli, lacus Lucrinus & Auernus, iuxta quem Cimmerium oppidum quondam. Dein Puteoli colonia, Dicæarchia dicti: póstque Phlegræi campi, Acherusia palus Cumis uicina. Litore autem Neapolis, Chalcidensium & ipsa, Parthenope à tumulo Sirenis appellata: Herculanium, Pompeii: haud procul spectante monte Vesuuio, alluente uerò Sarno amne, ager Nucerinus: & nouem millia passuum à mari ipsa Nuceria. Surrentum cum promontorio Mineruæ, Sirenum quondam sede. Nauigatio à Circeiis duodeoctoginta millia passuum patet. Regio ea à Tiberi prima Italiæ seruatur, ex descriptione Augusti. Intus coloniæ, Capua ab campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. Oppida Abellinum, Aricia, Alba longa, Acerani, Allifani, Atinates, Aletrinates, Anagnini, Atellani, Asulani, Arpinates, Auximates, Auellani, Alfaterni: & qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati: Bouillæ, Calatiæ, Casinum, Calenum, Capitulum, Cernetum, Cernetani qui Mariani cognominantur: Corani, à Dardano Troiano orti: Cubulterini, Castrimonienses, Cingulani: Fabienses, in monte Albano Foropopulienses. Ex Falerno Frusinates, Ferentinates, Freginates, Fabraterni ueteres, Fabraterni noui, Ficolenses, Fregellani, Foroappi, Forentani, Gabini, Interamnates, Succasani qui & Lirinates uocantur, Ilionenses, Lauinii, Norbani, Nomentani, Prenestini, urbe quondam Stephane dicta, Priuernates, Setini, Signini, Suessulani, Telini, Trebulani cognomine Balinienses, Trebani, Tusculani, Verulani, Veliterni, Vlubrenses, Vluernates, supérque Roma ipsa: cuius nomen alterum dicere, arcanis cæremoniarum nefas habetur: optimáque & salutari fide abolitum enuntiauit Valerius Soranus, luítque mox pœnas. Non alienum uidetur inserere hoc loco exemplum religionis antiquæ, ob hoc maximè silentium institutæ. Nanque Diua Angerona, cui sacrificatur ad diem xij. Calend. Ianuarii, ore obligato obsignatóque simulachrum habet. Vrbem tris portas habentem Romulus reliquit, aut (ut plurimas tradentibus credamus) quatuor. Mœnia eius collegere ambitu Imperatoribus Censoribúsque Vespasianis anno conditæ dcccxxviij. pass. xiij. M. cc. Complexa montes septem ipsa diuiditur in regiones quatuordecim, compita Larium cclxv. Eiusdem spatii mensura currente à milliario in capite Ro. fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero trigintaseptem, ita ut duodecim portæ semel numerentur, prætereantúrque ex ueteribus septem, quæ esse desierunt, efficit passuum per directum xxx. M. dcc. lxv. Ad extrema uerò tectorum cum castris prætoriis ab eodem milliario per uicos omnium uiarum mensura colligit paulo amplius septuaginta millia pass. Quò si quis altitudinem tectorum addat, dignam profectò æstimationem concipiat, fateatúrque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. Clauditur ab oriente aggere Tarquinii Superbi, inter prima opere mirabili. Nanque eum muris æquauit, quà maximè patebat aditu plano. Cætero munita erat præcelsis muris, aut abruptis montibus, nisi quòd expatiantia tecta multas addidere urbes. In prima regione prætereà fuere, in Latio clara oppida, Satricum, Pometia, Scaptia, Pitulum, Politorium, Tellene, Tifata, Cænina, Ficana, Crustumerium, Ameriola, Medullia, Corniculum, Saturnia, ubi nunc Roma est: Antipolis, quod nunc Ianiculum in parte Romæ: Antemnæ, Camerium, Collatia, Amiternum, Norbe, Sulmo, & cum his carnem in monte Albano soliti accipere populi Albenses, Albani, Aesolani, Acienses, Abolani, Bubetani, Bolani, Cusuetani, Coriolani, Fidenates, Foretii, Hortenses, Latinienses, Longulani, Manates, Macrales, Mutucumenses, Munienses, Numinienses, Olliculani, Octulani, Pedani, Pollustini, Querquetulani, Sicani, Sisolenses, Tolerienses, Tutienses, Vimitellarii, Velienses. Venetulani, Vicellenses. Ita ex antiquo Latio liij. populi interiere sine uestigiis. In campano autem agro Stabiæ oppidum fuere usque ad Cn. Pompeium, & L. Carbonem Consules, pridie Calend. Maii, quo die L. Sylla legatus bello sociali id deleuit, quod nunc in uillas abiit. Intercidit ibi & Taurania. Sunt & morientis

rientis

rientis Casilini reliquiæ. Præterea author est Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum à L. Tarquinio rege, ex cuius præda Capitolium is inchoauerit. A Surrento ad Silarum amnem triginta millia passuum ager Picentinus fuit, Tuscorum templo Iunonis Argiuæ ab Iasone condito insignis. Intus oppidum Salerni, Picentia. A Silaro regio tertia, & ager Lucanus Brutiúsque incipit, nec ibi rara incolarum mutatione. Tenuerunt eam Pelasgi, Oenotri, Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ maximè populi, nouissimè Lucani à Samnitibus orti duce Lucio. Oppidum Pæstum, Græcis Posidonia appellatum, sinus Pæstanus, oppidum Helia, quæ nunc Velia. Promontorium Palinurum: à quo sinu recedente traiectus ad columnam Rhegiam centum M. pass. Proximum autem huic flumen Melphes. Oppidum Buxentum, Græcè Pyxûs, Laus amnis: fuit & oppidum eódem nomine. Ab eo Brutium litus, oppidum Blanda, flumen Batum, portus Parthenius Phocensium, sinus Vibonensis, locus Clampetiæ, oppidum Tempsa, à Græcis Temese dictum, & Crotoniensium Terina, sinúsque ingens Terinæus. Oppidum Consentia. Intus in peninsula fluuius Acheron, à quo oppidani Acherontini. Hippo, quod nunc Vibonem Valentiam appellamus, Portus Herculis, Metaurus amnis, Tauroentum oppidum, portus Orestis & Medua. Oppidum Scyllæum. Cratæis fluuius, mater (ut dixere) Scyllæ. Dein columna Rhegia: Siculum fretum, ac duo aduersa promontoria: ex Italia Cænys, ex Sicilia Pelorum duodecim stadiorum interuallo. Vnde Rhegium duodecim M. ccccc. p. Inde Apennini sylua Sila, promontorium Leucopetra xij. M. pass. ab ea Locri cognominati à promontorio Zephyrio, absunt à Silaro ccciij. M. pass. Et includitur Europæ sinus primus, in eóque maria nuncupantur: unde irrumpit Atlanticum, ab aliis magnum: quà intrat, Porthmos à Græcis, à nobis Gaditanum fretum: cùm intrauit, Hispanum, quatenus Hispanias alluit: ab aliis Ibericum, aut Balearicum: mox Gallicum ante Narbonensem prouinciam, hinc Ligusticum. Ab eo ad Siciliam insulam, Thuscum: quod ex Græcis alii Notium, alii Tyrrhenum, è nostris plurimi Inferum uocant. Vltra Siciliam ad Salentinos, Ausonium Polybius appellat. Eratosthenes autem inter ostium Oceani & Sardiniam quicquid est, Sardoum. Inde ad Siciliam Tyrrhenum. Ab hac Cretam usq; Siculum. Ab ea Creticum. Insulæ per hæc maria primæ omniũ Pityusæ à Græcis dictæ, à frutice pineo, nunc Ebusus uocatur utraq; ciuitate fœderata angusto freto interfluente, patent xlij. M. pass. Absunt à Dianio septingentis stadiis: totidem Dianium per continentem à Carthagine noua. Tantundem à Pityusis in altum, Baleares duæ, & Sucronem uersus Colubraria. Baleares funda bellicosas, Græci Gymnasias dixere. Maior centum millia passuum longitudine, circuitu uerò ccclxxx. millia. Oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiam, latina Cinium & Cunici, & fœderatum Bochri fuit. Ab ea xxx. M. p. distat minor, longitudine lx. M. circuitu cl. M. p. Ciuitates habet, Iamnonem, Saniseram, Magonem. A maiore xij. M. p. in altum abest Capraria, insidiosa naufragiis, & è regione Palmæ urbis Mænariæ, ac Tiquadra, & parua Annibalis. Ebusi terra serpentes fugat, Colubrariæ parit. Ideo infesta omnibus, nisi Ebusitanam terram inferentibus: Græci Ophiusam dixere. Nec cuniculos Ebusus gignit, populantes Balearium messes. Sunt aliæ xx. fermè paruæ mari uadoso. Galliæ autem ora, in Rhodani ostio Metina, mox quæ Blascon uocatur, tres † Stœchades à uicinis Massiliensibus dictæ propter ordinem, quas item nominant singulis uocabulis, Proten & Mesen, quæ & Pomponiana uocatur, tertia Hypæa. Ab his Sturium, Phœnice, Phila, Lero, & Lerina aduersum Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria.

† Vera lectio sic habet: Stœchades à uicinis Massiliensibus dictæ propter ordinẽ, quo sitæ sunt. Nomina singulis Prote, Mese, &c.

De Corsica. CAP. VI.

IN Ligustico mari est Corsica, quam Græci Cyrnon appellauere, sed Thusco propior, à Septentrione in Meridiem proiecta, longa passuum. cl. millia lata maiore ex parte quinquaginta Circuitu cccxxij. M. Abest à uadis Volaterranis lxij. M. pass. Ciuitates habet xxxiij. & colonias Marianam, à C. Mario deductam. Aleriam à Dictatore Sylla Citrà est Oglassa: intra uerò sexaginta millia passuum à Corsica, Planaria à specie dicta, æqualis freto, ideóque nauigiis fallax. Amplior Vrgo & Capraria, quam Græci Aegi-

lon dixere. Item Aegilium & Dianium, quam Artemiſiam, ambæ contra Coſanum litus:& paruæ, Mænaria, Columbaria, Venaria, Ilua cum ferri metallis, circuitu centum millia, à Populonia decem, à Græcis Aethalia dicta. Ab ea Planaſia xxxix. M. Ab his ultra Tiberina oſtia in Antiano Aſtura, mox Palmaria, Sinonia, & aduerſum Formias Pontiæ. In Puteolano autem ſinu Pandataria, Prochyta, non ab Aeneæ nutrice, ſed quia profuſa ab Aenaria erat. Aenaria ipſa à ſtatione nauium Aeneæ, Homero Inarime dicta, Græcis Pithecuſa, non à ſimiarum multitudine (ut aliqui exiſtimauere) ſed à figlinis doliariorum. Inter Pauſilypum & Neapolim Megaris : mox à Surrento octo millibus paſſuum diſtantes, Tiberii principis arce nobiles Capreæ, circuitu quadraginta millia paſſuum. Mox Leucothea, extráque conſpectum, pelagus Africum attingens, Sardinia, minus nouem millibus paſſuum à Corſicæ extremis, etiamnum anguſtias eas arctantibus inſulis paruis, quæ Cuniculariæ appellantur, itémq; Phintonis & Foſſæ, à quibus fretum ipſum Taphros nominatur.

De Sardinia. CAP. VII.

SArdinia ab oriente patens, clxxxviij. millia paſſuum ab occidente, clxx. millia à meridie, lxxiiij. millia à ſeptentrione, cxxij, circuitu, dlx. millia abeſt ab Africa Caralitano promontorio ducenta millia, à Gadibus quatuordecies centena. Habet & à Gorditano promontorio duas inſulas, quæ uocantur Herculis, à Sulcenſi Enoſin, à Caralitano Ficariam. Quidam haud procul ab ea etiam Beleridas ponunt & Collodem, & quam uocant Heras lutra. Celeberrimi in ea populorum Ilienſes, Balari, Corſi. Oppidorum xiiij. Sulcitani, Valentini, Neapolitani, Boſenſes, Caralitani ciuium Romanorum, & Norenſes. Colonia autem una, quæ uocatur ad turrim Libyſonis. Sardiniam ipſam Timæus Sandaliotin appellauit ab effigie ſoleæ, Myrſilus Ichnuſam à ſimilitudine ueſtigii. Contra Pæſtanum ſinum Leucaſia eſt, à Sirene ibi ſepulta appellata. Contra Veliam, Pontia, & Iſcia, utræque uno nomine Oenotrides, argumentum poſſeſſæ ab Oenotriis Italiæ:& contra Vibonem paruæ, quæ uocantur Ithaceſiæ, Vlixis ſpecula.

De Sicilia. CAP. VIII.

VErùm ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra à triangula ſpecie: circuitu patens, ut author eſt Agrippa, dcxviij. M. p. quondam Brutio agro cohærens, mox interfuſo mari auulſa xij. M. in longitudinem freto: in latitudinem autem M. d. p. iuxta columnam Rhegiam. Ab hoc dehiſcendi argumento, Rhegium Græci nomen dedere oppido, in margine Italiæ ſito. In eo freto eſt ſcopulus Scylla, item Charybdis, mare uorticoſum, ambo clara ſæuitia. Ipſius Triquetræ, ut diximus, promontorium Pelorus uocatur, aduerſus Scyllam uergens in Italiam: Pachynū in Græciam, †cxliiij. M. ab eo diſtante Peloponneſo: Lilybæū in Africam clxxx. M. interuallo à Mercurii promontorio:& à Caralitano Sardiniæ cxx. M. Inter ſe autem hæc promontoria ac latera diſtant his ſpatiis. Terreno itinere à Peloro Pachynū clxvj. M. p. Inde Lilybæum cc. M. Inde Pelorum clxx. M. †Coloniæ ibi urbes ac ciuitates lxxij. A Peloro mare Ionium ora ſpectante, oppidum Meſſana ciuium Ro. qui Mamertini uocantur. Promontorium Drepanū, colonia Taurominium, quæ anteà Naxos, flumen Aſines, mons Aetna nocturnis mirus incēdiis. Crater eius patet ambitu ſtad. xx. Fauilla Taurominium & Catanam uſq; peruenit feruens, fragor uerò ad Maronem & Gemellos colles. Scopuli tres Cyclopum, portus Vlixis, colonia Catana. Flumina Symæthum, Terias. Intus Læſtrygonii campi. Oppida, Leontini, Megaris, amnis Pantagies. Colonia Syracuſæ, cum fonte Arethuſa. Quanquam & Temenitis, & Archidemia, & Magæa, & Cyane, & Milichie fontes in Syracuſano potantur agro. Portus Nauſtathmus, flumen Elorum, promontorium Pachynum: à qua fronte Siciliæ flumen Hirminium, oppidum Camarina, fluuius Gelas, oppidum Acragas, quod Agrigentum noſtri dixere. Thermæ colonia, amnes Atys & Hypſa, Selinûs oppidum. Lilybæum ab eo promontoriū. Drepana, mons Eryx. Oppida Panhormum, Solûs, Himera cum fluuio, Cephalœdis, Aluntium, † Agathirnū, Tyndaris colonia, oppidum Mylæ, & unde cœpimus, Pelorus. Intus Latinæ conditionis

†Legendum ex uetuſtis codicibus, ccccxl. M. cui lectioni adſtipulatur & Marcianus.

† Coloniæ immunes quinq;, ciuitates lxxij.

†Al. ás, Agathyrſū: quo pacto & à Strabone appellatur.

ditionis Centuripini, Netini, Segeſtani: ſtipendiarii, Aſſorini, Aetnenſes, Agyrini, Aceſtæi, Acrenſes, Bidini, Citarii, Cacirini, Drepanitani, Ergetini, Eceſtienſes, Erycnii, Entellini, Etini, Enguini, Gelani, Galatani, Haleſini, Ennenſes, Hyblenſes, Herbitenſes, Herbeſſenſes, Herbulenſes, Halicyenſes, Hadranitani, Imacarenſes, Ichanenſes, Ietenſes, Mutuſtratini, Magellini, Murgentini, Mutyenſes, Menanini, Naxii, Noœni, Petrini, Paropini, Phinthienſes, Semellitani, Scherrini, Selinuntii, Symæthii, Talarenſes, Tiſſinenſes, Triocalini, Tiracienſes, Zanclæi Meſſeniorum in Siculo freto. Inſulæ ſunt in Africam uerſæ, Gaulos, Melita à Camerina lxxxiiij. M. paſſ. à Lilybæo cxiij. Coſyra, Hieroneſos, Cæne, Galata, Lopaduſa, Aethuſa, quam alii Aeguſam ſcripſerunt, Bucinna, & † à Solunte lxxv. M. Oſteodes, contráque Paropinos Vſtica. Citra uerò Siciliam ex aduerſo Metauri amnis xij. millibus fermè paſſ. ab Italia, vij. Aeoliæ appellatæ. Eædem Liparæorum, & Hephæſtiades à Græcis, à noſtris Vulcani, Aeoliæ, quod Aeolus Iliacis temporibus ibi regnabat.

† τὰ Selinunte

De Lipara. CAP. IX.

Lipara cum ciuium Ro. oppido, dicta à Liparo rege, qui ſucceſſit Aeolo, anteà Melogonis uel Meligunis uocitata, abeſt xij. M. p. ab Italia, ipſa circuitu paulo minori. Inter hanc & Siciliam altera, anteà Theraſia appellata, nunc Hiera, quia ſacra Vulcano eſt, colle in ea nocturnas euomente flammas. Tertia Strongyle, à Lipara M. p. ad exortum Solis uergens, in qua regnauit Aeolus, quæ à Lipara liquidiore flamma tantùm differt: è cuius fumo, quinam flaturi ſint uenti, in triduum prædicere incolæ traduntur: unde uentos Aeolo paruiſſe exiſtimatum. Quarta Didyme, minor quàm Lipara. Quinta Ericuſa, Sexta Phœnicuſa, pabulo proximarum relicta. Nouiſſima, eadémque minima, Euonymos. Hactenus de primo Europæ ſinu.

De Locris Italiæ fronte. CAP. X.

A Locris Italiæ frons incipit, Magna Græcia appellata, in tres ſinus recedens Auſonii maris, quoniam Auſones tenuere primi: patet octogintaduo M. paſſ. ut author eſt Varro. Plerique lxxij. M. fecere. In ea ora flumina innumera, ſed memoratu digna à Locris Sagra, & ueſtigia oppidi Caulonis, Myſtia, Conſilinum caſtrum, Cocinthum, quod eſſe longiſsimum Italiæ promontorium aliqui exiſtimant. Dein ſinus, & Scylacium, Scylletium Athenienſibus, cùm conderent, dictum: quem locum occurrens Terinæus ſinus peninſulam efficit: & in ea portus, qui uocatur Caſtra Annibalis, nuſquam anguſtiore Italia. xx. M. paſſ. latitudo eſt. Itaque Dionyſius maior interciſam eo loco adiicere Siciliæ uoluit. Amnes ibi nauigabiles, Cæcinos, Crotalus, Semirus, Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia, mons Clibanus, promontorium Lacinium: cuius ante oram inſula x. M. p. à terra Dioſcoron, altera Calypſûs, quam Ogygiam appellaſſe Homerus exiſtimatur: prætereà Tyris, Eranuſa, Meloeſſa. Ipſam à Caulone abeſſe lxx. M. paſſ. prodidit Agrippa.

Secundus Europæ ſinus. CAP. XI.

A Lacinio promontorio ſecundus Europæ ſinus incipit, magno ambitu flexus, & Acroceraunio Epiri finitur promontorio, à quo abeſt lxxv. M. p. Oppidum Croto, amnis Neæthus. Oppidum Thurium inter duos amnes Crathin & Sybarin, ubi fuit urbs eodem nomine. Similiter eſt inter Sirin & Acirin Heraclea, aliquando Siris uocitata. Flumina Acalandrum, Caſuentum, oppidum Metapontum, quo tertia Italiæ regio finitur. Mediterranei Brutiorum Apruſtani tantum: Lucanorum autem Atinates, Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Vrſentini, Volcentani, quibus Numeſtrani iunguntur. Prætereà interiſſe Thebas Lucanas Cato author eſt. Et Pandoſiam Lucanorum urbem fuiſſe Theopompus, in qua Alexander Epirotes occubuerit. Connectitur ſecunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos ccl. M. ſinu, qui Tarentinus appellatur, ab oppido Laconum in receſſu hoc intimo ſito, contributa eò maritima colonia quæ ibi fuerat. Abeſt cxxxvj. M. paſſ. à Lacinio promontorio,

montorio,aduerſam ei Calabriam in peninſulam emittens: Græci Meſſapiam à duce appellauere:& antè Peucetiam,à Peucetio Oenotri fratre.In Salentino agro inter promontoria c. M. paſſ. interſunt. Latitudo peninſulæ à Tarento Brunduſium terreno itinere xxxij.M.paſſ.patet,multóque breuius à portu Saſina.Oppida per continentem à Tarento, Varia,cui cognomen Apulæ, Meſſapia,Aletium. In ora uero Senonum Gallipolis, quæ nunc eſt Anxa lxij.M.paſſ.à Tarento.Inde xxxij.M.promontorium,quod Acran Iapygiam uocant, quo longiſsimè in maria excurrit Italia. Ab eo Baſta oppidum, †Hydrus & † Hydruntum decem ac nouem M.paſſ.ad diſcrimen Ionii & Adriatici maris,quà in Græciam breuiſsimus tranſitus, ex aduerſo Apolloniæ oppidi,latitudine intercurrentis freti,quinquaginta M.non amplius. Hoc interuallum pedeſtri continuare tranſitu pontibus iactis, primùm Pyrrhus Epiri rex cogitauit: poſt eum M. Varro, cùm claſſibus Pompeii piratico bello præeſſet. Vtrunq; aliæ impediere curæ. Ab Hydrunte Soletum deſertum, dein Fratuertium. portus Tarentinus, ſtatio militum Lupia, Baleſium,Cælium,Brunduſium l. M. p. ab Hydrunte,in primis Italiæ portu nobile,ac uelut certiore tranſitu,ſicuti longiore,excipiente Illyrica urbe Dyrrhachio ccxx. M.traiectu.Brunduſio conterminus Pediculorum ager. ix. aduleſcentes totidémque uirgines ab Illyriis tredecim populos genuere.Pediculorum oppida, Rhudiæ, Egnatia, Barion, antè Iapyx à Dædali filio,à quo & Iapygia. Amnes,Pactius,Aufidus ex Hirpinis montibus Canuſium præfluens.Hinc Apulia Dauniorum cognomine,à duce Diomedis ſocero.In qua oppidum Salapia,Annibalis meretricio amore inclytum,Sipontum,Vria: amnis Cerbalus.Dauniorum finis:portus Agaſus,promontorium montis Gargani,à Salentino ſiue Iapygio ccxxxiiij.M.paſſ.ambitu Gargani: portus Garnæ, lacus Pantanus. Flumen portuoſum Frento, Teanum Apulorum.Itémque Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. Inde regio Frentana. Ita Apulorum genera tria : Teani à duce è Graiis: Lucani,ſubacti à Calchante, quæ loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter ſuprà dicta coloniæ, Luceria, Venuſia: Oppida Canuſium,Arpi, aliquando Argos hippium Diomede condente,mox Argyrippa dictum. Diomedes ibi deleuit gentes Monadorum,Dardorúmque,& urbes duas,quæ in prouerbii ludicrum uertêre,Apinam & Tricam. Cætera intus in ſecunda regione, Hirpinorum colonia una Beneuentum, auſpicatius mutato nomine,quæ quondam appellata Maleuentum. Aeculani, Aquiloni, Abellinates cognomine Protropi, Compſani, Caudini, Ligures qui cognominantur Corneliani,& qui Bebiani,Veſcellani,Deculani,Aletrini, Abellinates cognominati Marſi, Atrani, Aecani, Alfellani, Attinates, Arpani, Borcani, Collatini, Corinenſes,& nobiles clade Romana Cannenſes, Dirini, Forentani, Genuſini, Hordonienſes, Hyrini,Larinates, cognomine Frentani, Metinates, ex Gargano Mateolani, Neritini, Matini , Rubuſtini, Syluini,Strapellini,Turmentini,Vibinates,Venuſini,Vlurtini. Calabrorum mediterranei,Aegetini, Apameſtini, Argentini, Butuntinenſes, Deciani,Brumbeſtini,Norbanenſes,Palionenſes, Sturnini, Tutini. Salentinorum, Aletini, Baſterbini, Neretini,Valentini,Veretini.

Regio Italiæ quarta. CAP. XII.

SEquitur regio quarta gentium uel fortiſſimarum.Italiæ.In ora Frentanorum à Tiferno flumen Trinium portuoſum.Oppida,Hiſtonium,Buca, Ortona,Aternus amnis. Intus Anxani cognomine Frentani,Carentini ſupernates,& infernates, Lanuenſes:Marrucinorum Teatini:Pelignorum Corfinienſes, Superæquani, Sulmonenſes : Marſorum Anxantini,Atinates,Fucentes,Lucentes,Maruuii, Albenſium Alba ad Fucinum lacum: Aequiculanorum Cliternini,Carſeolani:Veſtinorum Angulani, Pinnenſes,Peltuinates, quibus iunguntur Aufinates ciſmontani : Samnitium,quos Sabellos,& Græci Saunitas dixere,colonia Bouianum uetus, & alterum cognomine Vndecumanorum. Aufidenates,Eſernini,Fagifulani,Ficolenſes,Sepinates,Treuentinates:Sabinorum Amiternini,Curenſes,Forum Decii,Forum nouum,Fidenates,Interamnates,Nurſini,Nomentani,Reatini, Trebulani, qui cognominatur Mutuſcæi, & qui Suffenates,Tiburtes,Tarinates.In hoc

hoc ſitu ex Aequiculis interiere Comini, Tadiates, Acedici, Alfaterni. Gellianus author eſt, lacu Fucino hauſtum Marſorum oppidum Archippe, conditum à Marſya duce Lydorum: item Vidicinorum in Piceno deletum à Romanis, Valerianus. Sabini (ut quidam exiſtimauere) à religione & deorum cultu Seuini appellati, Velinos accolunt lacus, roſcidis collibus. Nar amnis exhaurit illos ſulphureis aquis. Tiberim ex his petens replet, è monte Fiſcello labens, iuxta Vacunæ nemora & Reate in eoſdem conditus. At ex alia parte Anio, in monte †Trebanorum ortus, lacus tris amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo, defert in Tiberim. In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet inſula, Italiæ umbilicum eſſe M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium eſt, à latere Picenum, à tergo Vmbria, Apennini iugis Sabinos utrinque uallantibus.

† *Trebulanorum.*

Quinta regio. CAP. XIII.

QVinta regio Piceni eſt, quondam uberrimæ multitudinis. ccclx. M. Picentium in fidem populo Romano uenere. Orti ſunt à Sabinis † uoto uero ſacro. Tenuere ab Aterno amne ubi nunc ager Adrianus, & Adria colonia, à mari vij. M. p. flumen Vomanum, ager Prætutianus, Palmenſiſque. Item Caſtrum nouum, flumen Batinum, Truentum cum amne: quod ſolum Liburnorum in Italia reliquum eſt. Flumina Albulates, Suinum, Heluinum, quo finitur Prætutiana regio, & Picentium incipit. Cupra oppidum, caſtellum Firmanorum, & ſuper id colonia Aſculum, Piceni nobiliſsima. Intus Nouana. In ora Cluana, Potentia, Numana, à Siculis condita. Ab iiſdem colonia Ancona, appoſita promontorio Cumero in ipſo flectentis ſe oræ cubito: à Gargano clxxxiij. M. p. Intus Auximates, Beregrani, Cingulani, Cuprenſes cognomine Montani, Falarienſes, Pauſulani, Plenineneſes, Ricinenſes, Septempedani, Tollentinates, Triacenſes, Vrbs ſaluia, Pollentini.

† *Omnino legendum eſt, uoto uere ſacro. Quid autem ſit ſacrũ uer, & quæ in uſum ſoleat uoueri, notum eſt ex Strabonis lib. 5.*

Sexta regio. CAP. XIIII.

IVngitur his ſexta regio, Vmbriam complexa, agrúmque Gallicum circa Ariminum. Ab Ancona Gallica ora incipit, Togatæ Galliæ cognomine. Siculi & Liburni plurima eius tractus tenuere, in primis Palmenſem, Prætutianum, Adrianúmque agrum. Vmbri eos expulere, hos Hetruria, hanc Galli. Vmbrorum gens antiquiſsima Italiæ exiſtimatur, ut quos Ombrios à Græcis putent dictos, quòd inundatione terrarum imbribus ſuperfuiſſent. ccc. eorum oppida Thuſci debellaſſe reperiuntur. Nũc in ora flumen Aeſis, Senogallia. Metaurus fluuius, colonia Fanum fortunæ, Piſaurum cum amne. Et intus Hiſpellum, Tuder. De cætero Amerini, Attidiates, Aſirinates, Arnates, Aeſinates, Camertes, Caſuentillani, Carſulani, Dolates cognomine Salentini, Fulginates, Foroflaminienſes, Foroiulienſes, cognomine Concubienſes, Forobremitiani, Foroſempronienſes, Iguini, Interamnates cognomine Nartes, Meuanates, Meuanienſes, Matilicates, Narnienſes, quod oppidum Nequinum anteà uocatum eſt. Nucerini cognomine Fauonienſes, & Camelani, †Otriculani, Oſtrani, Pitulani cognomine Piſuertes, & alii Mergentini, Peleſtini, Sentinates, Sarſinates, Spoletini, Suarrani, Seſtinates, Suillates, Tadinates, Trebiates. Tuficani, Tifernates cognomine Tibertini, & alii Metaurenſes, Veſionicates, Vrbinates cognomine Metaurenſes, & alii Hortenſes, Vettionenſes, Vindinates, Viuentani. In hoc ſitu interiere Feliginates, & qui Cluſiolum tenuere ſupra Interamnam: & Sarranates, cum oppidis Acerris, quæ Vafriæ cognominabantur, Turocelo, quod Vetriolum. item Solinates, Suriates, Fallienates, Apiennates. interiere & Arienates cum Crinouolo, & Vſidicani, & Plangenſes, Piſinates, Cæleſtini. Ameriam ſupraſcriptam Cato ante Perſei bellum conditam annis dcccclxiiij. prodidit.

† *Legendũ, Ocriculani, ab Ocriculo Vilumbrorũ oppido: cuius meminit & Ptolemæus libr. 3. cap. 1.*

Octaua regio. CAP. XV.

OCtaua regio determinatur Arimino, Pado, Apennino. In ora fluuius Cruſtumium, Ariminum colonia cum amnibus Arimino & Apruſa. Fluuius hinc Rubico, quondam finis Italiæ. Ab eo Sapis, & Vitis, & Anemo, Rauenna Sabinorum oppidum, cum amne Bedeſe, ab Ancona cij. M. paſſ. Nec procul à mari Vmbrorum Butrium. Intus coloniæ, Bononia, Felſina uocitata, cùm princeps Hetruriæ eſſet, Brixillum,

lum, Mutina, Parma, Placentia. Oppida, Cæsena, Claterna, Forum Clodii, Liuii, Popilii, Truentinorum, Cornelii, Laccini, Fauentini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regienses à Lepido, Solonates, saltúsque Galliani qui cognominantur Aquinates, Tanetani, Veliates cognomine Vecteri, † Regiates, Vmbranates. In hoc tractu interierunt Boii, quorum tribus cxij. fuisse author est Cato: Item Senones, qui ceperant Romam.

†Vegiates.

De Pado flumine. CAP. XVI.

PAdus è gremio Vesuli montis, celsissimum in cacumen elati, finibus Ligurum Vagiennorum uisendo fonte profluens, condénsque sese cuniculo, & in Forouibiensium agro iterum exoriens, nulli amnium claritate inferior: Græcis dictus Eridanus, ac pœna Phaetontis illustratus: augetur ad Canis ortus liquatis niuibus, agris quàm nauigiis torrentior, nil tamen ex rapto sibi uindicans, atque ubi liquit agros, ubertate largior, trecentis M. p. à fonte addens meatu duodenonaginta: nec amnes tantùm Apenninos Alpinósque nauigabiles capiens, sed lacus quoque immensos in eum sese exonerantes, omni numero xxx. flumina in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex iis, Apennini latere iactum, Tanarum, Trebiam Placentinum, Tarum, Niciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum. Alpium uerò Sturam, Morgum, Durias duas, Sessiten, Ticinum, Lanbrum, Adduam, Olium, Mincium. Nec alius amnium tam breui spatio maioris incrementi est. Vrgetur quippe aquarum mole, & in profundum agitur, grauis terræ, quanquàm † deductus in flumina & fossas inter Rauennam Altinúmque † cxx. M. p. tamen quia largius uomit, septem maria dictus facere. Angusta fossa Rauennam trahitur, ubi Padusa uocatur, quondam Messanicus appellatus. Proximum inde ostium, magnitudinem portus habet, qui Vatreni dicitur, quo Claudius Cæsar è Britannia triumphans, prægrandi illa domo uerius quàm naue intrauit Adriam. Hoc antè Eridanum ostium dictum est, aliis Spineticum ab urbe Spina, † quæ fuit iuxtà, præualens ut Delphicis creditum est thesauris, condita à Diomede. Auget ibi Padum Vatrenus amnis, ex Forocorneliensi agro. Proximum inde ostium Caprasiæ, dein Sagis, dein Volane, quod ante Olane uocabatur. Omnia ea flumina, fossásque, primi à Sagi fecere Thusci, egesto amnis impetu per transuersum in Atrianorum paludes, quæ septem maria appellantur, nobili portu oppidi Thuscorum Atriæ, à quo Atriaticum mare antè appellabatur, quod nunc Adriaticum. Inde ostia plena, Carbonaria, ac fossiones Philistinæ, quod alii Tartarum uocant: omnia ex Philistinæ fossæ abundatione nascentia, accedentibus Athesi ex Tridentinis Alpibus, & Togisono ex Patauinorum agris. Pars eorum & proximum portum fecit Brundulum, sicut Edronem Medoaci duo, ac fossa Clodia. His se Padus miscet, ac per hæc effunditur, plerisque, ut in Aegypto Nilus quod uocant Delta, triquetram figuram inter Alpes atque oram maris facere proditus, stad. ij. M. circuitu. Pudet à Græcis Italiæ rationem mutuari. Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quæ pades Gallicè uocetur, Padum hoc nomen accepisse. Ligurum quidem lingua amnem ipsum Bodincum uocari, quod significet fundo carentem. Cui argumento adest oppidum iuxtà Industria, uetusto nomine Bodincomagum, ubi præcipua altitudo incipit.

†diductus.
† per cxx. millia.

†quæ fuit iuxtà præualens, Delphicis (ut creditum est) thesauris à Diomede condita.

Italia Transpadana. Regio vndecima. CAP. XVII.

TRanspadana appellatur ab eo regio undecima, tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoso alueo important. Oppida Vibiforum, Segusio, Coloniæ ab Alpium radicibus, Augusta Taurinorum antiqua Ligurum stirpe, inde nauigabili Pado. Dein Salassorum Augusta Prætoria, iuxta geminas Alpium fauces, Graias atque Pœninas. His Pœnos, Graiis Herculem transisse memorant. Oppidum Eporedia, Sibyllinis libris à Populo Romano condi iussum. Eporedicas Galli bonos equorum domitores uocant. Vercellæ Libycorum ex Sallyis ortæ, Nouaria ex Vertacomacoris, Vocontiorum hodiéque pago, non (ut Cato existimat) Ligurum: ex quibus Leui & Marici condidere Ticinum, non procul à Pado, sicut Boii trans Alpes profecti

Laudem

Laudem Pompeiam, Inſubres Mediolanum. Orobiorum ſtirpis eſſe, Comum atque Bergomum, & Liciniforum,& aliquot circa populos, author eſt Cato:ſed originem gentis ignorare ſe fatetur,quam docet Cornelius Alexander ortam à Græcia, interpretatione etiam nominis,uitam in montibus degentibus.In hoc ſitu interiit oppidum Orobiorum Barra, unde Bergomates Cato dixit ortos, etiamnum prodente ſe altius quàm fortunatius † ſitos. Interiere & Caturiges Inſubrum exules, & Spina ſuprà dicta. Item Melpum opulentia præcipuum, quod ab Inſubribus, & Boiis, & Senonibus deletum eſſe eo die, quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradidit.

† *ſitū, eſt in uetuſtis codicib. nō ſitos: ut oppidum Orobiorū, reſpiciat potius, quàm Bergomates.*

Venetia. Decima regio. CAP. XVIII.

SEquitur decima regio Italiæ, Adriatico mari appoſita, Venetia, cuius fluuius Silis ex montibus† Tauriſanis. Oppidum Altinum, flumen Liquentia ex montibus Opiterginis,& portus eodem nomine, colonia Concordia, flumina & portus Romatinum, Tilauentum maius minúſque, Anaſſum,quò Varamus defluit, Alſa, Natiſo cum Turro, præfluentes Aquileiam coloniam xij. M. p. à mari ſitam. Carnorum hæc regio, iunctáque Iapidum, amnis Timauus, caſtellum nobile uino Pucinum: Tergeſtinus ſinus, colonia Tergeſte, xxiij M. p. ab Aquileia. Vltra quam vj. M. p. Formio amnis, ab Rauenna clxxxix. M. p. antiquus auctæ Italiæ terminus, nunc uerò Iſtriæ, quam cognominatam † tradunt à flumine Iſtro, in Adriam effluente è Danubio amne, eidémque Iſtro ex aduerſo Padi fauces, contrario eorum percuſſu mari interiecto dulceſcente, plerique dixere falſò, & Nepos Cornelius etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticum effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo nauis flumine in mare Adriaticum deſcendit, non procul Tergeſte: nec iam conſtat quo flumine. Humeris trauectam Alpes, diligentiores tradunt. Subiiſſe autem Iſtro, dein Sao, dein Nauporto, cui nomen ex ea cauſa eſt, inter Aemonam Alpéſque exorienti.

† *Taruiſanis*

† *tradunt, abundat: neque eſt in uetuſtis exemplaribus.*

Iſtria CAP. XIX.

ISTria, ut peninſula, excurrit. Latitudinem eius xl, M. p. circuitum uerò cxxij. M. prodidere quidam. Item adhærentis Liburniæ & Flanatici ſinus. Alii Liburniæ clxxx. M. Nonnulli in Flanaticum ſinum Iapidiam promouere, à tergo Iſtriæ, cxxx. M. paſſ. Dein Liburniam cl. M. fecere. Tuditanus, qui domuit Iſtros, in ſtatua ſua ibi inſcripſit, ab Aquileia ad Titium flumen ſtad. cc. Oppida Iſtriæ ciuium Rom. Aegida, Parentium: colonia Pola, quæ nunc Pietas Iulia, quondam à Colchis condita. Abeſt à Tergeſte c. M. paſſ. Mox oppidum Neſactium:& nunc finis Italiæ fluuius Arſia. Polam ab Ancona traiectus cxx. M. p. eſt. In mediterraneo regionis decimæ coloniæ, Cremona, Brixia Cenomannorum agro, Venetorum autem Ateſte,& oppida Acelum, Patauium, Opitergium, Belunum, Vicetia, Mantua Tuſcorum trans Padum ſola reliqua. Venetos Troiana ſtirpe ortos author eſt Cato. Cenomannos iuxta Maſſiliam habitaſſe in Volcis. Fertini,& Tridentini,& Bernenſes, Rhætica oppida: Rhætorum & Euganeorum Verona, Iulienſes Carnorum. Dein, quos ſcrupuloſe dicere non attineat, Alutraenſes, Aſſeriates, Flamonienſes Vannienſes,& alii cognomine Culici: Foroiulienſes cognomine Tranſpadani, Foretani, Venidates, Quarqueni, Tauriſani, Togienſes, Varuani. In hoc ſitu interiere per oram Iramine, Pellaon, Palſicium: ex Venetis Atina,& Cælina: Carnis, Segeſte, & Ocra: Tauriſcis Noreia. Et ab Aquileia ad duodecimum lapidem, deletum oppidum, etiam inuito Senatu, à M. Claudio Marcello, L. Piſo author eſt. In hac regione & x. lacus inclyti ſunt, amnéſque eorum partus aut alumni, ſi modò exceptos reddunt, ut Adduam Larius, Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium Sebinus, Lambrum Eupilis, omnes incolas Padi. Alpes in longitudinem x. paſſ. patere à ſupero mari ad inferum, Cælius tradit: Timagenes xxij. M. p. deductis: in latitudinem autem Cornelius Nepos c. M. T. Liuius tria M. ſtadiorum: uterque diuerſis in locis. Nam & centum millia excedunt aliquando, ubi Germaniam ab Italia ſubmouent: nec lxx. M. explent reliqua ſui parte graciles, ueluti naturæ

naturæ prouidentia.Latitudo Italiæ,ſubter radices earum à Varo,per uada Sabatia,Taurinos,Comum,Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Aquileiam, Tergeſte, Polam,Ariſiam,dcclij.millia paſſuum colligit.

De Alpibus & gentibus Alpinis. CAP. XX.

INcolæ Alpium multi populi,ſed illuſtres à Pola ad Tergeſtis regionem Secuſſes,Subocrini, Catili, Menocaleni, iuxtáque Carnos quondam Tauriſci appellati, nunc Norici. His contermini Rhæti & Vindelici,omnes in multas ciuitates diuiſi. Rhætos Thuſcorũ prolem arbitrantur,à Gallis pulſos duce Rhæto.Verſo deinde Italiam pectore Alpium Latini iuris Euganeæ gentes, quarum oppida xxxiiij. enumerat Cato. Ex ijs Triumpilini uenalis cum agris ſuis populus: dein Camuni,compluréſque ſimiles, finitimis attributi municipiis.Lepontios & Salaſſos, Tauriſcæ gentis idem Cato arbitratur. Cæteri ferè Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione Græci nominis credunt,præuſtis intra ſinus Alpium niue membris: eiuſdem & Graios fuiſſe,poſitos in tranſitu,Graiarum Alpium incolas, preſtantéſq; genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stonos.Rhætorum Vennonetes,Sarunetéſq; ortus Rheni amnis accolũt, Lepontiorum qui Viberi uocantur,fontẽ Rhodani,eodem Alpium tractu.Sunt præterea Latio donati incolæ,ut Octodurenſes, & finitimi Ceutrones, Cottianæ ciuitates. Caturiges,& ex Caturigibus orti Vagienni Ligures,& qui montani uocantur:Capillatorúmq; plura genera ad confinium Liguſtici maris.Non alienum uidetur,hoc loco ſubiicere inſcriptioné è trophæo Alpium,quæ talis eſt.Imperatori Cæſari Diui Fil. Aug. Pontifici Maximo,Imp.xiiij.tribunitiæ poteſtatis S.P.Q.R.quòd eius ductu auſpiciíſq; gentes Alpinæ omnes,quæ à mari ſupero ad inferum pertinebant,ſub imperium po.Rom.ſunt redactæ.Gẽtes Alpinæ deuictæ,Triumpilini,Camuni,Vennonetes,Iſarci,Breuni,Naunes, Focunates.Vindelicorum gentes quatuor, Conſuanetes, Virucinates, Licates, Catenates:Abiſontes,Ruguſci,Suanetes,Calucones,Brixentes,Lepontii.Viberi, Nantuates,Seduni,Veragri,† Salaſi,Acitauones,Medulli,Vceni,Caturiges,Brigiani, Sogiontii,Ebroduntii,Nemaloni,Edenates,Eſubiani,Veamini,Gallitæ,Triulatti,Ectini, Vergunni,Eguituri,Nementuri, Oratelli, Neruſi, Velauni,Suetri. Nonſunt adiectæ Cottianæ ciuitates xij.quæ non fuerunt hoſtiles,item attributæ municipiis lege Pompeia.Hæc eſt Italia diis ſacra,hæ gentes eius,hæc oppida populorum.Super hæc Italia,quæ L. Aemylio Paulo, C.Atilio Regulo Conſulibus,nuntiato Gallico tumultu, ſola ſine externis ullis auxiliis, atque etiamtunc ſine Tranſpadanis,equitum lxxx.M.peditum dcc.M.armauit.Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id uetere conſulto patrum, Italiæ parci iubentium.

† Salaßi, Ceutrones.

Illyricum. CAP. XXI.

ARſiæ gens Liburnorum iungitur, uſque ad flumen Titium. Pars eius fuere Mentores,Hymani,Encheleæ,Dudini,& quos Callimachus Peucetias appellat:nũc totum uno nomine Illyricum uocatur generatim,populorum pauca effatu digna aut facilia nomina. Conuentum Scardonitanum petunt Iapides, & Liburnorum ciuitates xiiij. è quibus Lacinienſes,Stulpinos,Burniſtas,Albonenſes nominare nõ pigeat. Ius Italicum habent eo conuentu Alutæ,Flanates à quibus ſinus nominatur, Lopſi, Varubarini, immunéſque Aſſeſiates,& ex inſulis Fulfinates,Curictæ. Cæterùm per oram oppida à Neſactio,Aluona,Flauona,Tarſatica,Senia,Lopſica,Ortopula,Vegium,Argyruntum,Corinium, Aenona ciuitas, Pauſinus flumen, Tedanium, quo finitur Iapidia. Inſulæ eius ſinus cum oppidis,præter ſuprà ſignificatas,Abſyrtium,Arba,Tragurium,Iſſa, Pharos, Paros antè:Crexa,Giſſa,Portunata.Rurſus in continẽte colonia Iadera,quæ à Pola,clx. M.p.abeſt:inde triginta M.Colentum inſula,xviij.oſtium† Titii fluminis.

† Titi, legendum uidetur ex Ptolemæo, qui ad finem lib.2. fluuium hunc Titum appellat, non Titium.

Liburnia. CAP. XXII.

LIburniæ finis,& initium Dalmatiæ Scardona,in amne eo,xij.M.p.à mari. Dein Tariotarum antiqua regio,& caſtellum Tariona:promontorium Diomedis,uel ut alii, peninſula Hyllis,circuitu c.M.p. Tragurium ciuium Romanorum, marmore notum:

Sicum:

Sicum, in quem locum Diuus Claudius ueteranos miſit. Salona colonia, ab Iadera ccxxij.M. paſſ. Petunt in eam iura deſcripti in decurias ccclxxij. Dalmatæ:xxij. Decuni: ccxxxix.Ditiones: lxix.Mezæi:lij. Sardiates. In hoc tractu ſunt,Burnum, Mandetrium, Tribulium nobilitata Popul.Roma.præliis caſtella.Petunt & ex inſulis,Iſſæi, Colentini, Separi,Epetini. Ab his caſtella,Piguntiæ, Rataneum,Narona colonia tertii conuentus, à Salona lxxij.M.paſſ.appoſita cognominis ſui fluuio,à mari xx.M.paſſ. M.Varro lxxxix. ciuitates eò uentitaſſe author eſt. Nunc ſoli propè noſcuntur Cerauni decuriis xxiiij. Daorizi xvij. Deſitiates ciij. Docleatæ, xxxiij. Deretini xiiij. Deremiſtæ xxx. Dindari xxxiij.Glinditiones xliiij.Melcomani xxiiij.Nareſii cij.Scirtari lxxij. Siculotæ xxiiij.populatoréſq; quondam Italiæ Vardæi,non ampliùs quàm xx.decuriis.Præter hos tenuere tractum eum Oenei,Partheni,Hemaſini,Arthitæ,Armiſtæ.A Narone amne c.M.paſſ. abeſt Epidaurum colonia.Oppida ciuium Roma.Rhizinium Aſcriuium, Butua,Olchinium, quod anteà Colchinium dictum eſt, à Colchis conditum:amnis Drilo, ſupérque eum oppidum ciuium Romanorum Scodra, à mari xviij. M.paſſ. Prætereà multorum Græciæ oppidorum deficiens memoria, necnon & ciuitatum ualidarum. Eo nanq; tractu fuere Labeatæ,Enderudini,Saſſæi,Grabæi,propriéq; dicti Illyrii, & Taulantii,& Pyræi.Retinet nomen in ora Nymphæum promontorium: Liſſum oppidum ciuium Romanorum,ab Epidauro c.M.paſſuum.

Macedonia. CAP. XXIII.

A Liſſo Macedonia prouincia,gentes Partheni,& à tergo eorum Daſſaretæ. Montes Canda uiæ à Dyrrachio lxxix.M.p.In ora uerò Denda ciuium Romanorum, Epidamnum colonia,propter inauſpicatum nomen à Romanis Dyrrachium appellata:flumen Aous,à quibuſdam Aeas nominatum: Apollonia,quondam Corinthiorum colonia, vij.M.p.à mari recedens:cuius in finibus celebre Nymphæum.Accolunt barbari, Amantes & Buliones. At in ora oppidum Oricum à Colchis conditum. Inde initium Epiri, montes Acroceraunia,quibus hunc Europæ determinauimus ſinum.Oricum à Salentino Italiæ promontorio diſtat lxxxv.M.p.

Noricum. CAP. XXIIII.

A Tergo Carnorum & Iapidum,quà ſe fert magnus Iſter,Rhætis iunguntur Norici. Oppida eorum Virunum,Celeia,Teurnia, Aguntum, Viana, Aemonia, Claudia, Flauium,Soluenſe. Noricis iunguntur lacus Peiſo,deſerta Boiorum:iam tamen colonia Diui Claudii Sabaria,& oppido Scarabantia Iulia habitantur.

Pannonia. CAP. XXV.

INde glandifera Pannoniæ : quà miteſcentia Alpium iuga, per medium Illyricum à Septentrione ad Meridiem uerſa,molli in dextra ac læua deuexitate conſidunt. Quæ pars ad mare Adriaticum ſpectat, appellatur Dalmatia, & Illyricum ſuprà dictum. Ad Septentriones Pannonia uergit: finitur inde Danubio.In ea coloniæ, Aemona, Siſcia. Amnes clari,& nauigabiles in Danubium defluunt,Draus è Noricis uiolentior,Saus ex Alpibus Carnicis placidior cxv.M.paſſ.interuallo.Draus per Serretes,Serrapillos,Iaſos, Sandrizetes:Saus per Colapianos,Breucóſq;.Populorum hæc capita.Prætereà Ariuates, Azali,Amantes,Belgites,Catari,Corneates,†Arauiſci,Hercuniates,Latouici, Oſeriates, †Erauiſci.
Varciani.Mons Claudius,cuius in fronte Scordiſci,in tergo Tauriſci. Inſula in Sáo Metubarris,amnicarum maxima.Prætereà amnes memorandi,Calapis in Saum influens iuxta Siſciam, gemino alueo inſulam ibi efficiens, quæ Segeſtica appellatur. Alter amnis Bacuntius in Saum Sirmio oppido influit:ubi ciuitas Sirmienſium,& Amantinorum.Inde xlv.M.paſſ.Taurunum,ubi Danubio miſcetur Saus.Suprà influunt Valdanus,Vrpanus,& ipſi non ignobiles.

Mœſia. CAP. XXVI.

PAnnoniæ iungitur prouincia,quæ Mœſia appellatur, ad Pontum uſque cum Danubio decurrens. Incipit à confluente ſuprà dicto.In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Trimachi,Mœſi,Thraces,Pontóque contermini Scythæ:flumina clara,è Dardanis Mar-

gis, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oeſcus: ex Hæmo, Vtus, Eſcanus, Ieterus. Illyrici latitudo, quà maxima eſt, cccxxv. M. paſſ. colligit. Longitudo à flumine Arſia ad flumen Drinium dccc. M. † A Drinio ad promontorium Acroceraunium, clxxij. M. Agrippa prodidit uniuerſum hunc ſinum Italiæ & Illyrici ambitu $\overline{\text{XIII}}$. In eo duo maria, quo diſtinximus fine: Inferum, ſiue Ionium in prima parte, interius Adriaticum, quod Superum uocant. Inſulæ in Auſonio mari, præter iam dictas, memoratu dignæ, nullæ: in Ionio paucæ: Calabro litore ante Brunduſium, quarum obiectu portus efficitur: contra Apulum litus Diomedea, conſpicua monumento Diomedis: & altera eodem nomine, à quibuſdam Teutria appellata. Illyrici ora mille amplius inſulis frequentatur, ⁚ natura uadoſi maris, æſtuariiſq; tenui alueo intercurſantibus. Claræ ante oſtia Timaui calidorũ fontium cum æſtu maris creſcentium: iuxta Iſtrorum agrum, Ciſſa, Pullariæ, & Abſyrtides Graiis dictæ, à fratre Medeæ ibi interfecto Abſyrto. Iuxta eas Electridas uocauere, in quibus proueniret ſuccinum, quod illi electrum appellant, uanitatis Græcæ certiſſimum documentum: adeò ut quas earum deſignent, haud unquã conſtiterit. Contra Iader eſt Liſſa: quæque appellatæ contra Liburnos Creteæ aliquot: nec pauciores Liburnicæ, Celaduſſæ. Contra Surium, bubus & capris laudata Brattia: Iſſa ciuium Romanorum reliqua, & cum oppido Pharia. Ab his Corcyra, Melæna cognominata cum Gnidiorum oppido diſtat xxij. M. paſſ. inter quam & Illyricum Melita, unde catulos Melitæos appellari Callimachus author eſt. xij. M. paſſuum ab ea tres Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico M M. paſſuum Saſonis piratica ſtatione nota.

† Malim ueterem lectionem, quæ ſic habet, alia uerborũ interpũctione: A Drinio ad promontorium Acroceraunium clxx. M. Agrippa prodidit: uniuerſum autẽ ſinum Italiæ & Illyrici ambitu $\overline{\text{XIII}}$ ⁚ natura uadoſo mari.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER IIII.

Vnde Primum omnis Græciæ fabuloſitas, & literarum claritas effulſit.

TERTIVS Europæ ſinus Acrocerauniis incipit montibus, finitur Helleſponto: amplectitur præter minores ſinus $\overline{\text{XIX}}$. xxv. M. paſſ. In eo Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Meſſenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Bœotia, iterúmq; ab alio mari eadem Phocis & Locris, Doris, Phthiotis, Theſſalia, Magneſia, Macedonia, Thracia. Omnis Græciæ fabuloſitas, ſicut & literarum claritas, ex hoc primùm ſinu effulſit. Quapropter in eo paululum commorabimur. Epiros in uniuerſum appellata, Acrocerauniis incipit montibus. In ea primi Chaones, à quibus Chaonia: dein Theſproti, Antigonenſes: locus Aornos, & peſtifera auibus exhalatio: Ceſtrini, Perrhæbi, quorum mons Pindus, Caſſiopæi, Dryopes, Selli, Hellopes, Moloſſi, apud quos Dodonæi Iouis templum, oraculo illuſtre: Tomarus mons, centum fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

Epirus. CAP. I.

EPirus ipſa ad Magneſiam Macedoniámque tendens, à tergo ſuo Daſſaretas ſuprà dictos liberam gentem, mox feram Dardanos habet. Dardanis læuo Triballi prætenduntur latere, & Mœſicæ gentes: à fronte iunguntur Mædi ac Denſelatæ, quibus Thraces, ad Pontum uſque pertinentes. Ita ſuccincta Rhodopes, mox & Hæmi uallatur excelſitas. In Epiri ora caſtellum in Acrocerauniis Chimæra, ſub eo aquæ regiæ fons. Oppida Mæandria, Ceſtria: flumen Theſprotiæ Thyamis: colonia Buthrotum, maximéque nobilitatus Ambracius ſinus, † faucibus ſpatioſum æquor accipiens longitudinis xxxix.

† faucibus quingentorum paſſ. ſpatioſum æquor accipiens.

xxxix. M.p.latitudinis xv.M.In eum defertur amnis Acheron,è lacu Thesprotiæ Acherusia profluens xxxvj.M.pass.inde,& mille pedum ponte mirabilis omnia sua mirantibus.In sinu oppidum Ambracia.Molossorum flumina,Aphas & Arachthus.Ciuitas Anactoria,†lacus Pandosia.Acarnaniæ,quæ anteà Curetis uocabatur,oppida Heraclia,Echinus,& in ore ipso colonia Augusti Actium,cum templo Apollinis nobili, ac ciuitate libera Nicopolitana. Egressos sinu Ambracio in Ionium, excipit Leucadium litus, promontorium Leucates.Dein sinus ac Leucadia ipsa peninsula, quondam Neritis appellata,opere accolarum abscisa à continenti,ac reddita uentorum flatu congeriem harenæ accumulantium , qui † lacus uocatur Dioryctos, stadiorum longitudine trium. Oppidum in ea Leucas,quondam Neritum dictum.Deinde Acarnanum urbes,Halyzea,Stratos,Argos Amphilochicum cognominatum. Amnis Achelous è Pindo fluens, atque Acarnaniam ab Aetolia dirimens,& Artemitam insulam assiduo terræ inuectu continenti annectens.

†locus

†locus

Aetolia. CAP. II.

AEtolorum populi Athamanes, Tymphei, Ephyri, Aenienses , Perrhæbi , Dolopes, Maraces, Atraces, à quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliæ oppidum Calydon est septem milium quingentorum passuum à mari,iuxta Euenum amnem. Dein Macynia, Molycria : cuius à tergo Chalcis, & mons est Taphiassus. At in ora promontorium Antirrhium , ubi ostium Corinthiaci sinus, minus mille passuum latitudine influentis, Aetolósque dirimentis à Peloponneso.Promontorium,quod contrà procedit, appellatur Rhion : sed in Corinthiaco sinu oppida Aetoliæ Naupactum, Pylene : & in mediterraneo Pleuron , Halysarna. Montes clari, in Dodone Tomarus, in Ambracia Crania,in Acarnania Aracynthus : in Aetolia Acanthon , Panætolium, Macinium.

Locri. CAP. III.

PRoximi Aetolis Locri,qui cognominantur Ozolæ, immunes. Oppidum Oeanthe. Portus Appollinis Phæstij,sinus Crissæus. Intus oppida Argyna,Eupalia,Phæstum, Calamissus.Vltra Cirrhæi Phocidis campi,oppidum Cirrha,portus Chalæon,à quo vij. M.passuum introrsus liberum oppidum Delphi,sub monte Parnasso, clarissimum in terris oraculo Apollinis. Fons Castalius, amnis Cephissus præfluens Delphos,ortus in Lilæa quondam urbe.Præterea oppidum Crissa,& cũ Bulensibus Anticyra, Naulochum, Pyrrha,Amphissa immunis,Trichone,Tritea,Ambrysus,Drymæa regio, Daulis appellata.Dein in intimo sinu angulus Bœotiæ alluitur cum oppidis,Siphis, Thebis,quæ Corsicæ cognominatæ sunt iuxta Heliconem. Tertium ab hoc mari Bœotiæ oppidum Pagæ,unde Peloponnesi prosilit ceruix.

Peloponnesus. CAP. IIII.

PEloponnesus, Apia antè appellata & Pelasgia , peninsula haud ulli terræ nobilitate postferenda,inter duo maria,Aegæum & Ionium,platani folio similis,propter angulosos recessus, circuitu cccccl xiij.M.passuum colligit authore Isidoro. Eadem per sinus penè tantundem adiicit. Angustiæ, unde procedit, Isthmos appellantur. In eo loco irrumpentia è diuerso,quæ dicta sunt,maria,à Septentrione & exortu eius omnem ibi latitudinem uorant, donec contrario incursu æquorum tantorum, in quinque M.pass.interuallo,exesis utrinque lateribus,angusta ceruice Peloponnesum contingat Hellas. Corinthiacus hinc,illinc Saronicus appellatur sinus:† Lecheæ hinc, Cenchreæ illinc, angustiarum termini , longo & ancipiti nauium ambitu, quas magnitudo plaustris transuehi prohibet.Quam ob causam perfodere nauigabili alueo†angustias tentauere,Demetrius rex,Dictator Cæsar,C.princeps, Domitius Nero, infausto (ut omnium patuit exitu) incepto.Medio hoc interuallo, quod Isthmon appellauimus, applicata colli habitatur colonia Corinthus, anteà Ephyra dicta,sexagenis ab utroq; litore stadiis, è summa sua arce , quæ uocatur Acrocorinthus , in qua fons Pirene , diuersa duo maria prospectans. lxxxvij. M. pass. ad Corinthiacum sinum traiectus est Patras à Leucade. Patræ colonia

† *Rectius: Lechæũ:quo pacto & à Strabone & Ptolemæo effertur.*

† *angustias eas tentauere.*

in longiſſimo promontorio Peloponneſi condita, ex aduerſo Aetoliæ, & fluminis Eueni, minus M.pa.(ut dictum eſt) interuallo, in ipſis faucibus, ſinum Corinthiacum lxxxv.M. paſſ. in longitudinem uſque ad Iſthmon tranſmittunt.

Achaia. CAP. V.

† Lechæum †Melius: & in quæ refugêre. ut intelligamus, Helice & Bura mari hauſtis incolas ſeſe Sicyonē & Aegiran recepiſſe.

ACHAIÆ nomen prouinciæ, ab Iſthmo incipit: antè Aegialos uocabatur, propter urbes in litore per ordinem diſpoſitas. Primæ ibi, quas diximus † Lecheæ Corinthiorum portus. Mox Oluros, Pellenæorum caſtellum. Oppida Helice, Bura, † in quæ refugêre hauſtis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegion, Erineos. Intus Cleone, Hyſiæ. Panhormus portus, demonſtratúmque iam Rhium: à quo promontorio quinque M.paſſ. abſunt Patræ, quas ſuprà memorauimus: locus Pheræ. In Achaia, ix. montium Scioëſſa notiſſimus, fons Cymothoe. Vltra Patras oppidum Olenum, colonia Dyme, loca Buprasium, Hyrmine, promontorium Araxum. Cyllenes ſinus, promontorium Chelonates: unde Cyllenen duo M.paſſ. caſtellum Phliûs. Quæ regio ab Homero Arethyrea dicta, poſteà Aſophis. Inde Eliorum ager, qui anteà Epei uocabantur. Ipſa Elis in mediterraneo, & à Pylo xij.M.paſſ. Intus delubrum Olympii Iouis, ludorum claritate faſtos Græciæ complexum. Piſæorum quondam oppidum, præfluēte Alpheo amne. At in ora promōtorium Ichthys. Amnis Alpheus nauigatur in oppida Aulos & Leprion. Promontorium Plataniſtus: omnia hæc ad Occaſum uerſa. Ad Meridiem autē Cypariſſius ſinus cum urbe Cypariſſa lxxij. millium paſſuum circuitu. Oppida Pylos, Methone: locus Helos, promontorium Acritas: ſinus Aſinæus, ab appido Aſine, Coronæus à Corone. Finiuntur Tænaro promontorio. Ibi regio Meſſenia duodeuiginti montium. Amnis Pamiſus. Intus autem ipſa Meſſene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, uariis clara temporibus. Huius ſinus circuitus lxxx.M.p. traiectus uerò xxx.M. Dehinc à Tænaro ager Laconicus, liberæ gētis: & ſinus circuitu ccvj.M. traiectu xxxix.M. Oppida Tænarū, Amyclæ, Pheræ, Leuctra, & intus Sparta, Theramne, atq; ubi fuere Cardamyle, Pitane, Anthane: Locus Thyrea, Gerania. Mons Taygetus, amnis Eurotas, ſinus Aegilodes, oppidum Pſammathus. Sinus Gytheates ab oppido: ex quo ad Cretā inſulam certiſſimus curſus. Omnia autem Maleo promontorio includuntur. Qui ſequitur ſinus ad Scylleum, Argolicus appellatur, traiectu quinquaginta M.p. idem ambitu centū ſeptuagintaduorum millium. Oppida Boea, Epidaurus Limera cognomine, Zarax, Cyphanta portus Amnes, Inachus, Eraſinus, inter quos Argos hippium cognominatum, ſupra lacum Lernen, à mari M M.p. nouémque additis millibus, Mycenæ: & ubi fuiſſe Tiryntha tradunt: & locus Mantinea. Montes, Artemius, Apeſantus, Aſterion, Parparus, aliíque undecim numero. Fontes Niobe, Amymone, Pſammathe. A Scyllæo ad Iſthmum clxxvij. M.paſſ. Oppida Hermione, Trœzen, Coryphaſium: appellatúmque aliâs Inachium, aliâs Dipſium Argos. Portus Cænites, ſinus Saronicus olim querno nemore redimitus, unde nomen, ita Græcia antiqua appellante quercum. In eo Epidaurum oppidum, Aeſculapii delubro celebre: Spiræū promontorium, portus Anthedon, & Bucephalus: & quas ſuprà dixeramus, Cenchreæ, Iſthmi pars altera cū delubro Neptuni quinquennalibus inclyto ludis. Tot ſinus Peloponnenſem oram lancinant, tot maria allatrant. Siquidem à Septentrione Ionium irrumpit, ab Occidente Siculo pulſatur, à Meridie Cretico urgetur, ab Oriente brumali Aegæo, ab Oriente ſolſtitiali Myrtoo: quod à Megarico incipiens ſinu, totam Atticam alluit.

De Arcadia. CAP. VI.

MEditerranea eius Arcadia maximè tenet, undique à mari remota: initio Drymodis, mox Pelaſgis appellata. Oppida eius, Pſophis, Mantinea, Stymphalum, Tegea, Antigonea, Orchomenum, Pheneum, Palantium, unde Palatium Romæ: Megalepolis, Catina, Bocalium, Carmon, Parrhaſiæ, Thelphuſa, Melanæa, Heræa, Pyle, Pellana, Agræ, Epium, Cynætha, Lepreon Arcadiæ, Parthenium, Alea, Methydrium, Eniſpe, Maciſtum, Lampe, Clitorium, Cleone, inter quæ duo oppida regio Nemea, Bembinadia uocitata. Montes in Arcadia, Pholoe cum oppido, item Cyllene, Lyceus, in quo Lycei Iouis

uis delubrum: Mænalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris: prætérque ignobiles octo. Amnes, Ladon è paludibus Phenei, Erymanthus è monte eiusdem nominis in Alpheum defluentes. Reliquæ ciuitates in Achaia dicendæ, Aliphiræi, Abeatæ, Pyrgenses, Pareatæ, Paragenitæ, Tortuni, Typanei, Thryasii, Trittenses. Vniuersæ Achaiæ libertatem Domitius Nero dedit. Peloponnesus, in latitudine à promontorio Maleæ, ad oppidum †Lechæum Corinthiaci sinus clx. M. pass. patet. At in transuersum ab Elide Epidaurum cxxv. M. Ab Olympia Argos per Arcadiam lxiij. M. Ab eodem loco ad Phliunta dicta mensura est. Vniuersa autem, uelut pensante æquorum incursus natura, in montes vj. atque lxx. attollitur. † Aegium

Græcia, & Attica. CAP. VII.

AB Isthmi angustiis Hellas incipit, nostris Græcia appellata. In ea prima Attica, antiquitus Acte uocata. Attingit Isthmum parte sui, quæ appellatur Megaris, à Colonia Megara: è regione Pagarum. Duo hæc oppida excurrente Peloponneso sita sunt utraque ex parte, uelut in humeris Helladis. Pagæi & amplius Aegosthenienses contributi Megarensibus: in ora autem portus Schœnus. Oppida Sidûs, Cremyon, Scironia saxa iij. M. longitudine, Geranea, Megara, Eleusin. Fuere & Oenoa, Probalinthos: nunc sunt ab Isthmo quinquaginta duo M. pass. Piræeus & Phalera portus, quinque M. pass. muro recedentibus Athenis iuncti. Libera hæc ciuitas, nec indiga ullius præconii amplius: tanta claritas superfluit. In Attica fontes, Cephissia, Larine, Callirrhoe, Enneacrunos. Montes, Brilessus, Aegialeus, Icarius, Hymettus, Lycabetus: amnis Ilissos. A Pyræeo xlij. M. pass. Sunium promontorium, Doriscum promontorium. Potamos, Brauron, quondam oppida. Rhamnûs pagus, locus Marathon, campus Thriasius, oppidum Melita, & Oropus, in confinio Bœotiæ. Cuius Anthedon, Onchestos, Thespiæ liberum oppidum, Lebadea: nec cedentes Athenis claritate, quæ cognominantur Bœotiæ Thebæ, duorum numinum Liberi atque Herculis (ut uolunt) patria. Et Musis natale in nemore Heliconis assignant. Datur & his Thebis saltus Cithæron, amnis Ismenus. Prætereà fontes in Bœotia, Oedipodia, Psammate, Dirce, Epigranea, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. Montes extra prædictos. Mycalessus, Adylisus, Acontius. Reliqua oppida, inter Megaram & Thebas Eleutheræ, Haliartus, Platææ, Pheræ, Aspledon, Hylæ, Thisbe, Erythræ, Glissas, Copæ: iuxta Cephissum amnem Lamia & Anichia: Medeon, Phligone, Grephis, Coronæa, Chæronia. In ora autem infra Thebas, Ocale, Elæon, Scolos, Schœnos, Peteon, Hyriæ, Mycalessus, Hyreseon, Pteleon, Olyros. Tanagra liber populus, & in ipsis faucibus Euripi, quem facit obiectu insulæ Eubœæ, Aulis capaci nobilis portu. Bœotos Hyantas antiquitus dixere. Locri déinde Epicnemidii cognominantur, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephissus defertur in mare. Oppida, Opûs, unde Opuntinus sinus, Cynos. Phocidis in litore unum Daphnûs. Introrsus in Locris Elatea, & in ripa Cephissi (ut diximus) Lilæa, Delphósque uersus Cnemis, & Hyampolis. Rursus Locrorum ora, in qua Larymna, Thronium, iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare. Oppida Narycion, Alope, Scarphia. Posteà Maliacus sinus ab incolis dictus: in quo oppida, Halcyone, Econia, Phalara. Doris déinde, in qua Sperchios, Erineon, Boion, Pindus, Cytinum. Doridis à tergo mons est Oeta. Sequitur mutatis sæpe nominibus Aemonia. Eadem Pelasgicum Argos, Hellas, eadem Thessalia, & Dryopis, semper à regibus cognominata. Ibi genitus rex nomine Græcus, à quo Græcia: ibi Hellen, à quo Hellenes. Hos eosdem Homerus tribus nominibus appellauit, Myrmidonas, & Hellenas, & Achæos. Ex his Phthiotæ nominantur Dorida accolentes. Eorum oppida, Echinus in faucibus Sperchii fluminis, Thermopylarum angustiæ: quo argumento iiij. M. pass. inde Heraclea, Trachin dicta est. Mons ibi Callidromus: oppida celebria, Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne.

Thessalia. CAP. VIII.

IN Thessalia autem Orchomenus, Minyeus anteà dictus: & oppidum Almon, ab aliis Elmon, Atrax, Pelinna, fons Hyperia. Oppida, Pheræ, quarum à tergo Pierus ad

Macedoniam protenditur, Larissa, Gomphi, Thebæ Thessaliæ, nemus Pteleon, sinus Pagasicus. Oppidum Pagasa, idem posteà Demetrias dictum, Tricca, Pharsalici campi cum ciuitate libera, Cranon, Iletia. Montes Phthiotidis, Nymphæus, quodam topiario naturæ opere spectabilis: Buzygæus, Donacesa, Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Thessalia sunt quatuor atque triginta quorum nobilissimi Cerceti, Olympus, Pierus, Ossa: cuius ex aduerso Pindus & Othrys, Lapitharum sedes: hi ad Occasum uergentes: ad ortus, Pelios: omnes theatrali modo inflexi, cuneatis ante eos septuagintaquinque urbibus. Flumina Thessaliæ, Apidanus, Phœnix, Enipeus, Onochonus, Pamisus. Fons Messeis. Lacus Bœbeis. Et ante cunctos claritate Penëus, ortus iuxta Gomphos: intérque Ossam & Olympum nemorosa conualle defluens quingentis stadiis, dimidio eius spatio nauigabilis. In eo cursu Tempe uocantur quinque mil. pass. longitudine, & fermè sesquiiugeri latitudine, ultra uisum hominis attollentibus se dextera læuáque leniter conuexis iugis. † Intus sua luce uiridante allabitur Peneus, uiridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auium concentu. Accipit amnem † Euroton, nec recipit, sed olei modo supernatantem (ut dictum est Homero) breui spatio portatum abdicat: pœnales aquas dirísque genitas, argenteis suis misceri recusans.

† Intus uerò luco uiridante.

† Aliâs, Eurotã, ut apud Strabonem.

Magnesia. CAP. IX.

Thessaliæ annexa Magnesia est, cuius fons Libethra. Oppida, Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methone, Olizon. Promontorium Sepias. Oppida, Castana, Spalathra. Promontorium Aeantium. Oppida, Melibœa, Rhizus, Erymne: ostium Penei, oppida Homolium, Orthe, Thespiæ, Phalanna, Thaumaciæ, Gyrton, Cranon, Acarne, Dotion, Melitea, Phylace, Potniæ, Epiri, Achaiæ, Atticæ, Thessaliæ in porrectum longitudo quadringentorum octoginta mil. pass. traditur, latitudo ducentorum octogintaseptem millium.

Macedonia. CAP. X.

Macedonia posteà centumquinquaginta populorum, duobus inclyta regibus, quondámque terrarum imperio, Emathia anteà dicta. Hæc ad Epiroticas gentes in Solis occasum recedens post terga Magnesiæ atque Thessaliæ, infestatur à Dardanis. Partem eius Septentrionalem Pæonia ac Pelagonia protegunt à Triballis. Oppida, Aegæ, in quo mos sepelire reges: Berœa: & in regione, quæ Pieria appellatur à nemore, Aeginium. In ora Heraclea, flumen Apilas: Oppida, Phina, Oloros. Amnis Haliacmon. Intus Haloritæ, Vallei, Phylacei, Cyrrhestæ Tyrissei. Pella colonia. Oppidum Stobi ciuium Romanorum. Mox Antigonia, Europus ad Axium amnem, eodémq; nomine, per quod Rhœdias fluit. Heordeæ, Scydra, Mieza, Gordiniæ. Mox in ora Ichnæ, fluuius Axius. Ad hunc finem Dardani, Treres, Pieres, Macedoniam accolunt. Ab hoc amne Pæoniæ gentes, Parorei, Heordenses, Almopii, Pelagones, Mygdones. Montes, Rhodope, Scopius, Orbelus. Dein præiacente gremio terrarum, Arethusii, Antiochienses, Idomenenses, Doberienses, Trienses, Allantenses, Audaristenses, Moryllii, Garesci, Lyncestæ, Othrionei, & liberi Amantini atque Orestæ: coloniæ Bullidensis & Diensis: Xylopolitæ, Scotussæi liberi, Heraclea Sintica, Timphei, Coronæi. In ora sinus Macedonici oppidum Chalastra, & intus Phileros, Lete: medióque flexu litoris Thessalonica, liberæ conditionis. Ad hanc à Dyrrachio cxiiij. millia passuum. Therme. In Thermaico sinu oppida, Dicæa, Pydna, Derrha, † Scione. Promontorium Canastræum. Oppida, Pallene, Phlegra. Qua in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Alchione, Leuomne. Oppida, Nissos, Brygion, Eleon, Mendæ, & in Pallenensi Isthmo quondam Potidæa, nunc Cassandria colonia: Anthemus, Holophyxos sinus, Mecyberna. Oppida Physcella, Ampelos, Torone, Singos: fretum, quo montem Athon Xerxes rex Persarum continenti abscidit, in longitudine passuum M. ccccc. Mons ipse à planitie excurrit in mare lxxv. mil. passuum. Ambitus radicis centum quinquaginta mil. colligit. Oppidum in cacum

† Crestone.

in cacumine fuit† Acroton. Nunc sunt Vranopolis, Palæotrium, Thyssus, Cleone, Apollonia, cuius incolæ Macrobii cognominantur. Oppidum Cassera, faucésq; alteræ Isthmi, Acanthus, Stagira, Sitone, Heraclea, & regio Mygdoniæ subiacens, in qua recedentes à mari Apollonia, Arethusa. In ora rursus Posidium, & sinus cum oppido Cermoro, Amphipolis liberum, gens Bisaltæ. Dein Macedoniæ terminus amnis Strymon, ortus in Hæmo. Memorandum, in septem lacus eum fundi, priusquàm dirigat cursum. Hæc est Macedonia, terrarum imperio potita quondam: hæc Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurum, Caucasum transgressa: hæc in Bactris, Medis, Persis dominata, toto Oriente possesso: hæc etiam Indiæ uictrix, per uestigia Liberi patris atque Herculis uagata: hæc eadem est Macedonia, cuius uno die Paulus Aemilius Imperator noster lxxij. urbes direptas uendidit. Tantam differentiam sortis præstitere duo homines.

† *Acroathon Pomponio.*

Thracia. CAP. XI.

THracia sequitur, inter ualidissimas Europæ gentes, in strategias L. diuisa. Populorum eius, quos nominare non pigeat, amnem Strymonem accolunt dextero latere Denseletæ, & Mædi, Bisaltas usque suprà dictos: læuo, Digeri, Bessorúmque multa nomina, ad Nestum amnem Pangæi montis ima ambientem, inter Eletos, Diobesos, Carbilesos, inde Brysas, Sapæos. Odomantes Odrysarum gens infundit Hebrum accolentibus Carbiletis, Pyrogeris, Drugeris, Cænicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Botiæis, Edonis. Eodem sunt in tractu Selletæ, Priantæ, Doloncæ, Thyni, Celetæ, maiores Hæmo, minores Rhodopæ subditi. Inter quos Hebrus amnis. Oppidum sub Rhodope Poneropolis anteà, mox à conditore Philippopolis, nunc à situ Trimontium dicta. Hæmi excelsitas sex mil. pas. subitur. Auersa eius & in Istrum deuexa Mœsi, Getæ, Aoti, Gaugdæ, Clariæque, & sub iis Arræi Sarmatæ, quos Areatas uocant, Scythæque, & circa Ponti litora Moriseni, Sithoniíque Orphei uatis genitores obtinent. Ita finit Ister à Septentrione. Ab Ortu Pontus ac Propontis. A Meridie Aegæum mare cuius in ora à Strymone, Apollonia, Oesima, Neapolis, Pastos. Intus Philippi colonia: absunt à Dyrrachio cccxxv. mil. pass. Scotusa, Topiris, Nesti amnis ostium. Mons Pangæus. Heraclea, Olynthos, Abdera libera ciuitas, stagnum Bistonum & gens. Oppidum fuit Tinda, Diomedis equorum stabulis dirum. Nunc sunt Diceæ, Ismaron, locus Parthenion, Phalesina, Maronea, priùs Ortagurea dicta. Mons, Serrium & Zone, tum locus Doriscus decem mil. hominum capax. Ita Xerxes ibi dinumerauit exercitum. Os Hebri. Portus Stentoris, Oppidum Aenos liberum cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio. A Dorisco incuruatur ora ad Macron tichos centumuiginti duorum mil. pass. Circa quem locum fluuius Melas, à quo sinus appellatur. Oppida, Cypsela, Bisanthe, Macron tichos dictum, qua à Propontide ad Melanem sinum inter duo maria porrectis muris procurrentem excludit Cherrhonesum. Nanque Thracia altero latere à Pontico litore incipiens, ubi Ister amnis immergitur, uel pulcherrimas in ea parte urbes habet Istropolin Milesiorum, Tomos Calatínque, quæ anteà Aceruetis uocabatur. Heracleam habuit, & Bizonem terræ hiatu raptam: nunc habet Dionysopolin, Crunos anteà dictam. Alluit Zyras amnis. Totum eum tractum Scythæ Aroteres cognominati tenuere. Eorum oppida Aphrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, ubi Pygmæorum gens fuisse proditur, quos Catizos Barbari uocant, credúntque à gruibus fugatos. In ora à Dionysopoli est Odessus Milesiorum. Flumen, Pamisus. Oppidum, Tetranaulochus. Mons Hæmus uasto iugo procumbens in Pontum, oppidum habuit in uertice Aristæum. Nunc in ora Mesembria, Anchialum, ubi Messa fuerat. Astice regio. Fuit oppidum Anthium, nunc est Apollonia. Flumina Panissa, Rira, Tearus, Orosines. Oppida, Thynnias, † Almedessos, Deuelion cum stagno, quod nunc Deultum uocatur, ueteranorum: Phinopolis, iuxta quam Bosphorus. Ab Istri ostio ad os Ponti pass. cccccl v. mil. alii fecere. Agrippa adiecit quadraginta. Inde ad murum suprà dictum centum quinquaginta ab eo Cherrhonesus cxxvj. mil. Sed à Bosphoro sinus Casthenes. Portus senum, & alter qui mulierum

† *Rectius, Halmydissus ut apud Ptolemæum & Pomponium legitur, & apud Xenophontē ἀναβάσεως ς'. Aut certè Salmydessus quemadmodum Hermolaus ex Stephano & Strabone emendat.*

cognominatur. Promontorium, Chrysoceras, in quo oppidum Byzantium liberæ conditionis, anteà Lygos dictum. Abest à Dyrrhachio septingentis undecim millibus passuum. Tantum patet longitudo terrarum inter Adriaticum mare & Propontidem. Amnes, Bathynias, Pydaras, siue Atyras. Oppida, Selymbria, Perinthus latitudine ducentorum passuum continenti adnexa. Intus Byzia, arx regum Thraciæ, à Terei nefasto crimine inuisa hirundinibus. Regio Cænica, colonia Flauiopolis, ubi anteà Zela oppidum uocabatur. Et à Byzia quinquaginta mill. passuum Apros colonia, quæ à Philippis abest centum octogintaocto mill. pass. At in ora amnis Erginus, oppidum fuit Gonos: deseritur & Lysimachia iam in Cherrhoneso. Alius nanque ibi Isthmos angustia simili est, eodem nomine & pari latitudine. Illustrant duæ urbes utrinque litora, quæ haud dissimili modo tenuere, Pactye à Propontide, Cardia à Melane sinu: hæc ex facie loci nomine accepto: utræque compræhensæ posteà Lysimachia quinque mill. pass. à Longis muris, Cherrhonesos à Propontide habuit Tyristasin, Crithoten, Cissam flumini Aegos appositam: nunc habet à colonia Apro xxxij. mill. pass. Resiston, ex aduerso coloniæ Parianæ. Et Hellespontus, septem (ut diximus) stadiis Europam ab Asia diuidens, quatuor illic inter se contrarias urbes habet, in Europa Callipolin & Seston, in Asia Lampsacum & Abydon. Dein promontorium Cherrhonesi Mastusia aduersum Sigeo, cuius in fronte obliqua Cynossema: ita appellatur Hecubæ tumulus, statio Achæorum. Turris & delubrum Protesilai. Et in extrema Cherrhonesi fronte, quæ uocatur Aeolium: oppidum Elæûs. Dein petenti Melanen sinum portus Cœlos, & Panhormus, & suprà dicta Cardia. Tertius Europæ sinus ad hunc modum clauditur. Montes extra prædictos Thraciæ Edonus, Gigemoros, Meritus, Melamphyllon. Flumina in Hebrum cadentia Bargus, Suemus. Macedoniæ, Thraciæ, Hellesponti longitudo suprà dicta. Quidam septingentorum uiginti mill. faciunt. Latitudo trecentorum octoginta trium mill. est. Aegeo mari nomen dedit scopulus † inter Tenedum & Chium uerius, quàm insula, Aex nomine, à specie capræ, quæ ita Græcis appellatur, repentè in medio mari exiliens. Cernunt eum à dextra parte Andrum nauigantes ab Achaia, dirum ac pestiferum. Aegei pars Myrtoo datur: appellatur ab insula parua, quæ cernitur Macedoniam à Geresto petentibus haud procul EubϾ Carysto. Romani omnia hæc maria duobus nominibus appellant: Macedonicum, quodcunque Macedoniam aut Thraciam attingit: Græciense, quà Græciam alluit. Nam Græci & Ionium diuidunt in Siculum, ac Creticum, ab insulis. Item Icarium, quod est inter Samum, & Myconum. Cætera nomina sinus dedere, quos diximus. Et maria quidem gentésque in tertio Europæ sinu ad hunc modum se habent.

† inter Te- num & Chium.

Insulæ inter eas terras, inter quas Creta, Eubœa, Cyclades, Sporades, Hellesponti, Ponti, Mæotidis, Daciæ, Sarmatiæ, Scythiæ.

CAP. XII.

INsulæ autem ex aduerso Thesprotiæ Corcyra, à Buthroto duodecim mill. pass. eadem Ab Acroceraunis quinquaginta mill. cum urbe eiusdem nominis Corcyra liberæ ciuitatis, & oppido Cassiope, templóque † Casii Iouis, pass. nonagintaseptem mil. in longitudinem patens: Homero dicta Scheria & Phæacia, Callimacho etiam Drepane. Circa eam aliquot, sed ad Italiam uergens Thoronos, ad Leucadiam Paxæ duæ, quinque M. discretæ à Corcyra. Nec procul ab iis ante Corcyram Ericusa, Marate, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pytionia, Ptychia, Tarachie. Et à Phalacro Corcyræ promontorio scopulus, in quem mutatam Vlixis nauem à simili specie fabula est. Ante Leucadiam Sybota. Inter Leucadiam autem & Achaiam permultæ: quarum Teleboides, eædem quæ Taphiæ, ab incolis ante Leucadiam appellantur, Taphias, Oxiæ, Prinoessa: & ante Aetoliam Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cyrnus, Chalcis. Pinara, Mystus. Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, utræque liberæ, Ithaca, Dulichium, Same, Crocylea, Paxos. Cephalenia quondam Melæna dicta, undecim mil. pass. abest, circuitu patet xliiij. Same diruta à Romanis: adhuc tamen oppida tria habet. Inter

† Caßiopæi Iouis.

ter hanc & Achaiam cum oppido magnifica & fertilitate præcipua Zacynthus, aliquando appellata Hyríe, Cephaleniæ à meridiana parte xxij.M.abest. Mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit xxxvj.M. Ab ea Ithaca xij. M. distat, in qua mons Neritus. Tota uerò circuitu patet xxv. M. pass. Ab ea Araxum Peloponnesi promontorium xij. M.pass. Ante hanc in alto Asteris, Prote: ante Zacynthum xxxv. M. pass. in Eurum uentum Strophades duæ, ab aliis Plotæ dictæ. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum tres Sphagiæ, & totidem ante Messenen Oenussæ. In Asinæo sinu tres Thyrides: in Laconico Teganusa, Cothon, Cythera cum oppido, anteà Porphyris appellata. Hæc sita est à Maleæ promontorio v.M.pass. ancipiti propter angustias ibi nauium ambitu. In Argolico Pityusa, Irine, Ephyre: contra Hermïonium agrum Tiparenus, Epiropia, Colonis, Aristera: contra Trœzenium Calauria, quingentos passus distans: Plateis, Belbina, Lasia, Baucidias. Contra Epidaurum Cecryphalos, Pityonesos vj.M.passuum à continente. Ab hac Aegina liberæ conditionis xvij.M.pass. cuius xx.M.pass. præternauigatio est. Eadem autem à Piræeo Atheniensium portu xij.M.pass. abest, antè Oenone uocitata. Spiræo promontorio obiacent Eleusa, Dendros, Craugiæ duæ, Cæciæ duæ, Selachusa, Cenchreis Aspis. Sunt & in Megarico sinu Methurides quatuor. † Aeglia autem xv. M. pass. à Cythera: eadémque à Cretæ Phalasarna oppido xxv. M. pass. Ipsa Creta altero latere ad Austrum, altero ad Septentrionem uersa inter Ortum Occasúmque porrigitur, centum urbium clara fama. Dosiades eam à Creta nympha † Hesperidis filia, Anaximander à rege Curetum: Philistides, Mallotes Crates primùm Aeriam dictam, deinde postea Curetin: & Macaron nonnulli à temperie cæli appellatam existimauere. Latitudine nusquam quinquaginta M.passuum excedens, & circa mediam sui partem maximè patens, longitudine implet cclxx.M.passuum circuitu ccccc.lxxxix. flecténsque se in Creticum pelagus ab ea dictum, quà longissima est ad Orientem Sammonium promontorium aduersum Rhodo, ad Occidentem Criu metopon Cyrenas uersus expellit. Oppida eius insignia, Phalasarne, Elæa, Cysamum, Pergamum, Cydon, Minoum, Apteron, Pantomatrium, Amphimalla, Rhythymna, Panhormum, Cyteum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: & in mediterraneo, Gortyna, Phæstum, Gnossus, Polyrrhenium, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Dium, Asum, Pyloros, Rhytion, Clatos, Pharæ, Holopyxos, Lasos, Eleuthernæ, Therapne, Marathusa, Cytinos: & aliorum circiter lx. oppidorum memoria extat. Montes, Cadiscus, Idæus, Dictæus, Corycus. Ipsa abest promontorio suo, quod uocatur Criu metopon, ut prodit Agrippa, à Cyrenarum promontorio Phycunte ccxxv.M.passuum. Item Cadisco à Malea Peloponnesi lxxx. A Carpatho insula promontorio Sammonio lx.M. in Fauonium uentum. Hæc inter eam & Rhodum interiacet. Reliquæ circa eam ante Peloponnesum duæ Coricæ, totidem Mylæ: & latere Septentrionali, dextera Cretam habenti, contra Cydoniam Leuce, & duæ Budoræ. Contra Matium Cia. Contra Itanum promontorium Onisa, Leuce: contra Hierapytnam, Chrysa, Gaudos. Eodem tractu Ophiussa, Butoa, Rhamnus: circunuectísque Criu metopon, tres Musagores appellatæ. Ante Sammonium promontorium, Phocæ, Platiæ, Sirnides, Naulochos, Armedon, Zephyre. At in Hellade, etiamnum in Aegeo, Lichades, Scarphia, Caresa, Phocaria, complurésque aliæ ex aduerso Atticæ sine oppidis, & ideo ignobiles. Sed contra Eleusina clara Salamis, ante eam Psytalia: à Sunio uerò Helene quinque M. pass. distans. Dein Ceos ab ea totidem, quam nostri quidam dixere Ceam, Græci & Hydrussam. Auulsa Eubœæ, quingentis longa stadiis fuit quondam: mox quatuor ferè partibus, quæ ad Bœotiam uergebant, eodem mari deuoratis, oppida habet reliqua, Iulida, Carthæam: intercidêre Coressus, Pœeessa. Ex hac profectam delicatiorem fœminis uestem, author est Varro. Eubœa & ipsa auulsa Bœotiæ, tam modico interfluente Euripo, ut ponte iungatur, ad Meridiem promontoriis duobus, Geresto ad Atticam uergente, & ad Hellespontum Caphareo insignis, à Septentrione Cæneo, † nusquàm latitudinem ultra xl.M.passuum extendit, nusquam intra xx.M. contrahit: sed in longi-

† *Aegialia*

† *Hesperi filia.*

† *Strabo maximam Eubœæ latitudinē facit cl. stadiorum: Pomponius autem minimam, duorū milliū. Quo fit, ut uetust. cod. lectionē malim, quæ sic habet: Nusquam latitudinem ultra xx. M. pas. extendit nusquam intra II. M. contrahit.*

tudinem uniuerſæ Bœotiæ, ab Attica Theſſaliam uſque prætenta in cl.mil. paſſ. circuitu uerò trecenta ſexaginta quinque:abeſt ab Helleſponto parte Caphareі ccxxv. mil. paſſuum,urbibus clara quondam,Pyrrha,Porthmo,Meſo,Cerintho, Oreo, Dio, Aedepſo,Ocha,Oechalia,nunc Calcide,cuius ex aduerſo in continenti Aulis eſt:Gereſto, Eretria,Caryſto,Oritano,Artemiſio,fonte Arethuſa,flumine Lelanto,aquiſque calidis,quæ Hellopiæ uocantur,nobilis:notior tamen marmore Caryſtio:anteà uocitata eſt Chalcodontis,aut Macris,ut Dionyſius & Ephorus tradunt:ut Ariſtides,Macra:ut Callidemus, Chalcis,ære ibi primum reperto:ut Menæchmus,Abantias:ut poetæ uulgo,Aſopis. Extra eam in Myrtoo multæ,ſed maximè illuſtres Glauconneſos, & Aegilia.Et à promontorio Gereſto, circa Delum in orbem ſitæ (unde & nomen traxere) Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido, abeſt à Gereſto x.mil. paſſuum, à Ceo xxxix.mil. Ipſam Myrſilus Cauron, deinde Antandron cognominatam tradit, Callimachus Laſiam, alii Nonagriam,Hydruſſam,Epagrin.Patet circuitu xciij.mill. paſſuum. Ab eadem Andro paſſus mille, & à Delo quindecim mil. Tenos cum oppido xv. mil. paſſuum porrecta, quam propter aquarum abundantiam Ariſtoteles Hydruſſam appellatam ait, aliqui Ophiuſſam. Cæteræ Myconos cum monte Dimaſto, à Delo quindecim mil. paſſuum Scyros,Siphnus,antè Meropia,& Acis appellata,circuitu uigintiocto mill. paſſuum. Seriphus duodecim Præpeſinthus,Cythnos. Ipſáque longè clariſſima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata,Delos:quæ diu fluctuata (ut proditur)ſola motum terræ non ſenſit ad M. Varronis ætatem. Mutianus prodidit bis concuſſam. Hanc Ariſtoteles ita appellatam prodidit, quoniam repentè apparuerit enata. Aegloſthenes Cynthiam, alii Ortygiam, Aſteriam, Lagiam, Chlamydiam, Cynethum, Pyrpilen, igne ibi primùm reperto. Cingitur quinque mill. paſſuum, aſſurgit Cyntho monte. Proxima ei Rhene,quàm Anticlides Celaduſſam uocat, item Artemiten Helladius.Syros, quam circuitu patere uiginti mill. paſſuum prodidere ueteres, Mutianus centum ſexaginta Oliaros,Paros cum oppido ab Delo xxxviij.mil. marmore nobilis,quam primo Pactiam,poſteà Minoida uocarunt.Ab ea ſeptem mill.quingentis Naxus, à Delo xviij,cum oppido,quam Strongylen,dein Dian,mox Dionyſiada à uinearum fertilitate,alii Siciliam minorem,aut Callipolin appellarunt.Patet circuitu ſeptuagintaquinque. mil. paſſuum, dimidióque maior eſt, quàm Paros. Et hactenus quidem Cycladas ſeruant:cæteras,quæ ſequuntur,Sporadas.Sunt autem Helene,Phocuſſa, Phæcaſia,Schinuſſa,Phalegandros,& à Naxo decem & ſeptem mil.paſſuum.Icaros,quæ nomen mari,dedit,tantundem ipſa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amiſſo : antè uocata Doliche,& Macris,& Ichthyoeſſa. Sita eſt ab exortu ſolſtitiali à Delo quinquaginta mil.paſſ.Eadem à Samo trigintaquinque mil. Inter Eubœam & Andrum decem mil.paſſ. fretum. Ab ea Gereſtum centumduodecim mil.quingenti paſſus.Nec deinde ſeruari poteſt ordo.Aceruatim ergo ponentur reliquæ. Ios à Naxo uigintiquatuor mil. paſſ.Homeri ſepulcrho ueneranda,longitudinis uigintiquinque M.anteà Phœnice appellata.Odia,Letandros,Gyaros, cum oppido, circuitu duodecim mil. paſſuum. Abeſt ab Andro ſexagintaduobus mill.paſſ. Ab ea Syrnos octoginta mil. paſſuum. Cynethuſſa, Telos unguento nobilis,à Callimacho Agathuſſa appellata. Donyſa, Patmos circuitu triginta mil.paſſuum.Coraſiæ,Lebinthus, Leros, Cynara, † Sycinus,quæ anteà Oenoe, Heratia quæ Onus, Caſus quæ Aſtrabe, Cimolus quæ Echinuſſa. Melos cum oppido, quam Ariſtides Byblida appellat,Ariſtoteles Zephyriam, Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnum, & Acyton. Hæc inſularum rotundiſſima eſt. Poſt Machia, Hypere quondam Patage,ut alii Platage,nunc Amorgos,Polyægos,Phyle,Thera,cùm primum emerſit,Calliſte dicta:Ex ea auulſa poſteà Theraſia, atque inter duas enata mox Automate,eadem Hiera:& in noſtro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata. Diſtat Ios à Thera uigintiquinque mil. paſ. Sequuntur Lea, Aſcania, Anaphe, Hippuris, Hippuriſſuſa. Aſtypalæa liberæ ciuitatis, circuitu lxxxviij.mill. paſſuum. abeſt à Cadiſco Cretæ cxxv. mill.Ab ea Platea ſexaginta mil. Vnde Camina triginta octo mil. Azibintha.Laniſe,Tragia,

† Sicenus Straboni, Ptolemæo Sicinus.

ſe, Tragia, Pharmacuſa, Techedia, Chalcia, Calydna, in qua oppida Coos & Olymna. A qua Carpathum, quæ nomen Carpathio mari dedit, xxv.M.paſſuum. Inde Rhodum Africo uento quinquaginta M.paſſ.à Carpatho ad Caſon vij.M.à Caſo Samonium Cretæ promontorium xxx. M. In Euripo autem Euboico, primo ferè introitu, Petaliæ quatuor inſulæ,& in exitu Atalante.Cyclades,& Sporades,ab Oriente litoribus Icariis Aſiæ, ab Occidente Myrtois Atticæ, à Septentrione Aegeo mari, à Meridie Cretico & Carpathio incluſæ, per cc. M. in longitudinem iacent. Pagaſicus ſinus ante ſe habet Eutychiam, Cicynethum, & Scyrum ſuprà dictam, ſed Cycladum & Sporadum extimam, Gerontiam, Scadiram, Thermeuſim, Irrheſiam, Solimniam, Eudemiam, Neam, quæ Mineruæ ſacra eſt.Athos ante ſe quatuor,Peparethum cum oppido,quondam Euonum dictam nouem M.paſſuum. Scyathum quindecim M.Imbrum cum oppido lxxxviij.M. paſſuum.Eadem abeſt à Maſtuſia Cherroneſi lxxv. M. paſſuum. Ipſa circuitu lxxij.M. paſſuum. Perfunditur amne Iliſſo. Ab ea Lemnos uigintiduo M. quæ ab Atho lxxxvij. M.paſſuum.Circuitu patet uigintiduo M.ccccc.paſſ.Oppida habet Hephæſtiam & Myrinam, in cuius forum ſolſtitio Athos eiaculatur umbram.Ab ea Thaſſos libera quinque M.paſſuum olim Aeria uel Aethria dicta. Inde Abdera continentis uiginti M.paſſuum. Athos ſexagintaduo M.tantundem inſula Samothrace, quæ libera ante Hebrum,ab Imbro trigintaduo M.à Lemno uigintiduo M.ccccc.à Thraciæ ora trigintaocto M.circuitu trigintaduo M.attollitur monte Saoce decem M.paſſuum portuoſiſſima omnium.Callimachus eam antiquo nomine Dardaniam nominat.Inter Cherroneſum & Samothracen utrinque ferè quindecim M.Haloneſos,ultrà Gethrone,Lamponia,Alopeconneſus, haud procul à Cœlo Cherroneſi portu,& quædam ignobiles.Deſertis quoque reddantur in hoc ſinu, quarum modò inueniri potuerunt,nomina, Deſticos, Larnos, Cyſſiros, Carbruſa,Calathuſa, Scylla,Draconon,Arconeſus,Diethuſa,Scapos, Capheris, Meſate, Aeantion,Phateruneſos,Pateria,Calete,Neriphus,Polendos,Quartus è magnis Europæ ſinus ab Helleſponto incipiens,Mæotis oſtio finitur.Sed totius Ponti forma breuiter amplectenda eſt, ut faciliùs partes noſcantur. Vaſtum mare præiacens Aſiæ, & ab Europa porrecto Cherroneſi litore expulſum,anguſto meatu irrumpit in terras,ſeptem ſtadiorum, ut dictum eſt, interuallo Europam auferens Aſiæ. Primas anguſtias Helleſpontum uocant.Hàc Xerxes Perſarum rex,† conſtrato in nauibus ponte, duxit exercitum. Porrigitur inde tenuis Euripus lxxxvj.M.paſſ.ſpatio ad Priapum urbem Aſiæ, quà magnus Alexander tranſcendit.Inde expatiatur æquor,rurſúſque in arctum coit laxitas:Propontis appellatur:anguſtiæ,Thracius Boſphorus,latitudine ccccc.paſſuum, quà Darius pater Xerxis copias ponte tranſuexit. Tota ab Helleſponto longitudo ccxxxix. M.p.Dein uaſtum mare,Pontus Euxinus,qui quondam Axenus,longè refugientes occupat terras, magnóque litorum flexu retro curuatus in cornua,ab his utrinque porrigitur,ut ſit planè arcus Scythici forma.Medio flexu iungitur oſtio Mæotici lacus.Cimmerius Boſphorus id os uocatur, MMD.paſſuum latitudine.At inter duos Boſphoros Thracium & Cimmerium directo curſu, ut author eſt Polybius ccccc. M. paſſ.inter ſunt. Circuitu uerò totius Ponti uicies ſemel centena quinquaginta M. ut author eſt Varro, & ferè ueteres. Nepos Cornelius trecenta millia, quinquaginta adiicit. Artemidorus uicies nouies centena xix. M. facit: Agrippa $\overline{\text{XXIII}}$. ſexaginta M.Mutianus $\overline{\text{XXVIII}}$. ſexagintaquinque M.Simili modo Europæ latere menſuram alii quatuordecies centena lxxviij.M.ccccc. determinauere: alii undecies centena ſeptuagintaduo M. M. Varro ad hunc modum metitur. Ab oſtio Ponti Apolloniam clxxxviij.M.d.p.Calatin tantundem. Ad oſtium Iſtri cxxv. Ad Boryſthenem ccl.Cherroneſum Heracleatarum oppidum ccclxxv.M. p. Ad Panticapæum,quod aliqui Boſphorum uocant,† extremum in Europæ ora,cc.xxij.M.ccccc. quæ ſumma efficit $\overline{\text{XIII}}$. xxxvj. M. ccccc. Agrippa à Byzantio ad flumen Iſtrum.ccccc. lx.In Panticapæum dcxxx.Inde lacus ipſe Mæotis, Tanain amnem ex Rhiphæis montibus defluentem accipiens, nouiſſimum inter Europam Aſiámque finem $\overline{\text{XIII}}$. vj. M. circuitu patere traditur. Ab aliis $\overline{\text{XI}}$. xxv. M. Ab oſtio eius ad Tanais oſtium directo curſu ccclxxv.

† conſtrato nauibus ponto.

† Sunt qui legendum cõtendant, extremum in Euripi ora. Euripi nomine Boſphorum Cimmerium intelligentes, cuius in extremo ſitū eſt Panticapæum.

ſu ccclxxxv. M. paſſuum eſſe conſtat. Accolæ ſinus eius in mentione Thraciæ dicti ſunt Iſtropolim uſque. Inde oſtia Iſtri. Ortus hic in Germaniæ iugis montis Abnobæ, ex aduerſo Raurici Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapſus gentes Danubii nomine, immenſo aquarum auctu, & unde primum Illyricum alluit, Iſter appellatus, ſexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum nauigabili, in Pontum uaſtis ſex fluminibus euoluitur. Primum oſtium Peuces: mox ipſa Peuce inſula: à qua proximus alueus appellatus, xix. M. paſſuum magna palude ſorbetur. Ex eodem alueo, & ſuper Iſtropolim lacus gignitur, lxiij. M. paſſuum ambitu: Halmyrin uocant. Secundum oſtium Naracuſtoma appellatur. Tertium Caloſtoma, iuxta inſulam Sarmaticam. Quartum Pſeudoſtoma, & inſula Conopon diabaſis: poſteà Boreoſtoma, & Spireoſtoma. Singula autem ora tanta ſunt, ut prodatur in quadraginta millia paſſuum longitudinis uinci mare, dulcémque intelligi hauſtum. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum ſunt gentes, uariæ tamen litori appoſita tenuere, aliâs Getæ, Daci Romanis dicti, aliâs Sarmatæ, Græcis Sauromatæ, eorúmque Hamaxobii aut Aorſi, aliâs Scythæ degeneres & à ſeruis orti, aut Troglodytæ, mox Alani & Rhoxalani. Superiora autem inter Danubium & Hercynium ſaltum, uſque ad Pannonica hyberna Carnunti, Germanorúmque ibi confinium, campos & plana Iazyges Sarmatæ, montes uerò & ſaltus pulſi ab his Daci, ad Pathiſſum amnem à Moro, ſiue is Duria eſt, à Sueuis regnóque Vanniano dirimens eos: auerſa Baſtērnæ tenent, aliíque inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Iſtro ad Oceanum bis ad decies centum millia paſſuum in longitudinem, quantum minus quadringentis in latitudinem, ad flumen Viſtulam à deſertis Sarmatiæ, prodidit. Scytharum nomen uſquequaque tranſit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis priſca illa durauit appellatio, quàm qui extremi gentium harum ignoti propè cæteris mortalibus degunt. Verùm ab Iſtro oppida, Cremniſcos, Aepolium, montes Macrocremnii, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponens, ubi anteà Ophiuſa dicebatur. In eodem inſulam ſpatioſam incolunt Tyragetæ. Abeſt à Pſeudoſtomo Iſtri oſtio centum triginta millibus paſſuum. Mox Axiacæ cognomines flumini, ultra quos Crobyzi: flumen Rhode, ſinus Sagaricus, portus Ordeſus. Et à Tyra centum uiginti millibus paſſ. flumen Boryſthenes, lacúſque & gens eodem nomine, & oppidum à mari recedens quindecim millibus paſſuum, Olbiopolis & Miletopolis, antiquis nominibus. Rurſúſque in litore portus Achæorum. Inſula Achillis, tumulo eius uiri clara. Et ab ea centum trigintaquinque millia paſſuum peninſula, ad formam gladii in tranſuerſum porrecta, exercitatione eiuſdem cognominata Dromos Achilleos, cuius longitudinē octoginta millium paſſuum tradidit Agrippa. Totum eum tractum Tauri Scythæ & Sarmatæ tenent. Inde ſylueſtris regio Hylæum mare, quo alluitur, cognominauit: Enœcadloæ uocantur incolæ. Vltrà Panticapes amnis, qui Nomadas & Georgos diſterminat: mox Ace ſinus. Quidam Panticapen confluere infrà Olbiam cum Boryſthene tradunt, diligentiores Hypanin: tanto errore eorum, qui illum in Aſiæ parte prodidere. Mare ſubit uaſto receſſu, donec quinque millium paſſ. interuallo abſit à Mæotide, uaſta ambiens ſpatia, multáſque gentes. Sinus Carcinites appellatur, flumen Pacyris. Oppida Naubarum, Carcine. A tergo lacus Buges, foſſa emiſſus in mare. Ipſe Buges à Coreto, Mæotis lacus ſinu, petroſo diſcluditur dorſo. Recipit amnes Bugem, Gerrhum, Hypanin, ex diuerſo uenientes tractu. Nam Gerrhus Baſilidas, & Nomadas ſeparat. Hypanis per Nomadas & Hylæos fluit, manu facto alueo in Bugen, naturali in Coretum. Regio Scythiæ Sendica nominatur. Sed à Carcinite Taurica incipit, quondam mari circunfuſa & ipſa, quaquà nunc iacent campi. Deinde uaſtis attollitur iugis. Triginta ſunt eorum populi. Ex iis mediterranei xxiiij. Sex oppida, Orgocyni, † Caraſeni, Aſſyrani, Tractari, Arcilachitæ, Caliordi. Iugum ipſum Scythotauri tenent. Clauduntur ab Occidente Cherrhoneſo, ab Ortu Scythis Satarchis. In ora à Carcinite oppida, Taphræ, in ipſis anguſtiis peninſulæ: mox Heraclea Cherrhoneſos, libertate à Romanis donatum. Megarice uocabatur anteà, præcipui nitoris in toto eo tractu, cuſtoditis Græciæ moribus, quinque millia paſſuum

† *Rectius, Characeni, à Charace oppido quod inter peninſulæ huius urbes commemorat & Ptolemæus.*

pass.ambiente muro.Inde Parthenium promontorium Taurorum, ciuitas Placia. Symbolon portus. Promontorium Criumetopon, aduersum Charambi Asiæ promontorio, per medium Euxinum procurrens clxx. M. pass. interuallo: quæ maximè ratio Scythici arcus formam efficit. Ab eo Taurorum portus multi, & lacus, oppidum Theodosia à Criumetopo cxxij.M.pass.A Cherrhonneso clxv.M.pass.Vltrà fuere oppida, Cyte, Zephyrium, Acre, Nymphæum, Dia.Restat longè ualidissimum in ipso Bosphori introitu, Panticapæum Milesiorum, à Theodosia M. xxxv. pass. A Cimmero uerò oppido trans fretum sito MMD. (ut diximus) pass.Hæc ibi latitudo Asiam ab Europa separat, eáque ipsa pedibus plerunque peruia, glaciato freto. Bosphori Cimmerii latitudo xij.M.D.pass.Oppida habet Hermisium, Myrmecium: & intus insulam Alopecen.Per Mæotin autem ab extremo Isthmo, qui locus Taphræ uocatur, ad os Bosphori cclx.M.pass.longitudo colligitur. A Taphris per continentem introrsus tenent Auchetæ, apud quos Hypanis oritur, Neuri apud quos Borysthenes, Geloni, Thussagetæ, Budini, Basilidæ, & cæruleo capillo Agathyrsi. Super eos Nomades: dein Anthropophagi. A Buge super Mæotin Sauromatæ, & Essedones. At per oram ad Tanaim usque Mæotæ, à quibus lacus nomen accepit: ultimíque à tergo eorum Arimaspi. Mox Rhiphæi montes, & assiduo niuis casu pinnarum similitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata à natura rerum, & densa mersa caligine: neque in alio quàm rigoris opere, gelidísque Aquilonis conceptaculis. † Ponè eos montes, ultráque Aquilonem, gens felix (si credimus) quos Hyperboreos appellauere, annoso degit æuo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi, extremíq; siderum ambitus, semestri luce & una die Solis auersi: non, ut imperiti dixere, ab æquinoctio uerno in autumnum. Semel in anno solstitio oriuntur iis Soles, brumáque semel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omnia afflatu noxio carens. Domus iis nemora lucíque, & deorum cultus uiritim gregatímque, discordia ignota & ægritudo omnis. Mors non nisi satietate uitæ, epulatis delibutísque senibus luxu, ex quadam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturæ beatissimum. Quidam eos in prima parte Asiæ litorum posuere, non in Europa, † qui sunt ibi similitudine & situs, Atacorum nomine. Alii medios fecere eos inter utrunque Solem, Antipodum occasum exorientémque nostrum: quod fieri nullo modo potest, tam uasto mari interueniente. Qui non alibi, quàm in semestri luce constituêre eos, serere matutinis, meridie metere, occidente Sole fœtus arborum decerpere, noctibus in specus condi tradiderunt. Nec licet dubitare de gente ea, cùm tot authores prodant frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quem præcipuè colunt. Virgines ferebant eas hospitiis gentium per annos aliquot uenerabiles: donec uiolata fide, in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituêre, híque ad conterminos deferre, atque ita Delon usque. Mox & hoc ipsum exoleuit. Sarmatiæ, Scythiæ, Tauricæ, omnísque à Borysthene amne tractus longitudo dcccclxxx.M.Latitudo dccxvij.M.à M. Agrippa tradita est. Ego incertam in hac terrarum parte mensuram arbitror. Verùm instituto ordine, reliqua huius sinus dicantur: & maria quidem eius nuncupauimus.

† Consule de hoc loco Budæum lib. 1. de Asse. & Cæl.Rhodiginũ Antiq. lect.lib.16. cap.22.

† quia sunt ibi simili cõsuetudine & situ, Atacori nomine.

Insulæ Ponti. CAP. XIII.

HEllespontus insulas non habet in Europa dicendas.In Ponto duæ, M. D. pass. ab Europa, xiiij.M.ab ostio, Cyaneæ, ab aliis Symplegades appellatæ, traditæque fabulis inter se concurrisse: quoniam paruo discretæ interuallo, ex aduerso intrantibus geminæ cernebantur, paulúmq; deflexa acie, coeuntium speciem præbebant. Citra Istrum Apolloniatarum una lxxx.M.à Bosphoro Thracio, ex qua M.Lucullus Capitolinum Apollinem aduexit. Inter ostia Istri quæ essent, diximus. Ante Borysthenem Achillea est suprà dicta, eadem Leuce & Macaron appellata. Hanc temporum horum demonstratio à Borysthene cxl.M.ponit, à Tyra cxx.M.à Peuce insula quinquaginta.M.Cingitur circiter decem M. pass. Reliquæ in Carcinite sinu Cephalonnesos, † Rhosphodusa, Macra. Non est omittenda multorum opinio, priusquam digrediamur à Ponto, qui maria omnia interiora illo capite nasci, nõ Gaditano freto, existimauere, haud improbabili argumento: quoniam

† Rhodussa Stephano.

quoniam æstus semper à Ponto profluens, nunquam reciprocetur. Exeundum deinde est, ut extera Europæ dicantur, transgressisque Rhiphæos montes, litus Oceani Septentrionalis in læua, donec perueniatur Gades, legendum. Insulæ complures sine nominibus eo situ traduntur. Ex quibus ante Scythiam, quæ appellatur † Bannomanna, abesse à Scythia diei cursu, in quam ueris temperie fluctibus electrum eiiciatur, Timæus prodidit. Reliqua litora incerta signata fama. Septentrionalis Oceanus, Amalchium eum Hecatæus appellat, à Paropamiso amne, quà Scythiam alluit, quod nomen eius gentis lingua significat congelatum. Philemon Morimarusam à Cimbris uocari, hoc est, mortuum mare, usque ad promontorium Rubeas: ultra deinde Cronium. Xenophon Lampsacenus, à litore Scytharum tridui nauigatione, insulam esse immensæ magnitudinis, Baltiam tradit. Eandem Pythias Basiliam nominat. Feruntur & Oonæ, in quibus ouis auium & auenis incolæ uiuant. Aliæ, in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati: Fanesiorum aliæ, in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipsorum aures tota contegant. Incipit inde clarior aperiri fama ab gente Ingæuonum, quæ est prima inde Germaniæ. Seuo mons ibi immensus, nec Rhiphæis iugis minor, immanem ad Cimbrorum usque promontorium efficit sinum, qui Codanus uocatur, refertus insulis: quarum clarissima Scandinauia est, incompertæ magnitudinis, portionem tantùm eius, quod sit notum, Hilleuionum gente D. incolente pagis, quæ alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidam hæc habitari ad Vistulam usque fluuium, à Sarmatis, Venedis, Scyris, Hirris tradunt. Sinum Clylipenum uocari, & in ostio eius insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagnum, conterminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in maria longè peninsulam efficit, quæ Cartris appellatur. xxiij. inde insulæ Roman. armis cognitæ. Earum nobilissimæ, Burchana, Fabaria à nostris dicta, à frugis similitudine sponte prouenientis. Item Glessaria, à succino militiæ appellata, à Barbaris Austrania, prætérque Actania. Toto autem hoc mari ad Scaldin usque fluuium, Germanicæ accolunt gentes haud explicabili mensura, tam immodica prodentium discordia est. Græci & quidam nostri, $\overline{xxv}$. M. pass. oram Germaniæ tradiderunt. Agrippa cum Rhætia & Norico longitudinem dclxxxvj. millia passuum, latitudinem cclxviij. M.

† Infrà li. 37 cap. 2. eandem hanc insulam ex eiusdem Timæi sententia Baltiam nominat. Quo fit ut aut hic locus ex illo, aut ille ex hoc uideatur restituendus.

Germania. CAP. XIIII.

Rhætiæ propè unius maiore latitudine, sanè circa excessum eius subactæ, Nam Germania multis posteà annis, nec tota, percognita est. Si coniectare permittitur, haud multum oræ deerit Græcorum opinioni, & longitudinis ab Agrippa proditæ. Germanorum genera v. Vindili, quorum pars Burgundiones, Varrini, Carini, Guttones. Alterum genus Ingæuones, quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Cauchorum gentes. Proximi autem Rheno Istæuones, quorum pars Cimbri mediterranei: Hermiones, quorum Sueui, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini, Basternæ, suprà dictis contermini Dacis. Amnes clari in Oceanum defluunt, Guttalus, Vistillus siue Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosa. Introrsus uerò, nulli inferius nobilitate, Hercynium iugum prætenditur.

Insulæ in Gallico Oceano. CAP. XV.

In Rheno ipso, propè centum M. p. in longitudinem, nobilissima Batauorum insula, & Cannenufatum, & aliæ Frisiorum, Cauchorum, Frisiabonũ, Sturiorum, Marsatiorum, quæ sternuntur inter Helium ac Fleuum. Ita appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab septentrione in lacus, ab occidente in amnem Mosam se spargit: medio inter hæc ore, modicum † nomini suo custodiens alueum.

† nominis sui

Britannia & Hybernia. CAP. XVI.

Ex aduerso huius † situs Britannia insula, clara Græcis nostrísque monumentis, inter septentrionem & occidentem iacet: Germaniæ, Galliæ. Hispaniæ, multo maximis Europæ partibus magno interuallo aduersa. Albion ipsi nomẽ fuit, cùm Britanniæ uocarentur omnes, de quibus mox paulò dicemus. Hæc abest à Gessoriaco Morinorum gentis litore,

† sita

litore, proximo traiectu quinquaginta M.† minimum: circuitu uerò patere tricies octies centena uigintiquinque M. Pytheas & Isidorus tradunt, triginta propè iam annis notitiā eius Rom. armis non ultra uicinitatem syluæ Caledoniæ propagantibus. Agrippa longitudinem dccc. M. p. esse: latitudinem ccc. M. credit. Eandem Hyberniæ latitudinem, sed longitudinem cc. M. passuum minorem. Super eam hæc sita abest breuissimo transitu à Silurum gente xx. M. pas. Reliquarum nulla cxxv. M. circuitu amplior proditur. Sunt autem xl. Orcades, modicis inter se discretæ spatiis. Septem Acmodæ, & xxx. Hæbudes, & inter Hyberniam ac Britanniam Mona, Monapia, Ricnea, Vectis, Silimnus, Andros. Infra uerò Siambis, & Axantos. Et ab aduerso in Germanicum mare sparsæ Glessariæ, quas Electridas Græci recentiores appellauere, quòd ibi Electrū nasceretur. Vltima omnium, quæ memorantur, Thule: in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus. Cancri signum Sole transeunte, nullósq; contrà per brumam dies. Hæc quidam senis mensibus cōtinuis fieri arbitrantur. Timæus historicus à Britannia introrsus sex dierum nauigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidum plumbum proueniat. Ad eam Britannos uitilibus nauigiis corio circumsutis nauigare. Sunt qui & alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos: maximámque omnium Nerigon, ex qua in Thulen nauigetur. A Thule unius diei nauigatione mare concretum, à nonnullis Cronium appellatur.

Gallia. CAP. XVII.

GAllia omnis Comata uno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur, amnibus maximè distincta. A Scaldi ad Sequanam Belgica. Ab eo ad Garumnam Celtica, eadémque Lugdunensis. Inde ad Pyrenæi montis excursum Aquitania, Aremorica antè dicta. Agrippa uniuersarum Galliarum inter Rhenum & Pyrenæum, atque Oceánum, ac montes Gebennam & Iuram, quibus Narbonensem Galliam excludit, longitudinem ccccxx. M. pass. latitudinem cccxiij. computauit. A Scaldi incolunt extera Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapii, Morini, Oromansaci iuncti pago, qui Gessoriacus uocatur: Britanni, Ambiani, Bellouaci, Hassi. Introrsus Castologi, Atrebates, Neruii liberi, Veromandui, Sueconi, Suessiones liberi, Vlbanectes liberi, Tungri, Rinuci, Frisiabones, Betasi, Leuci liberi, Treueri liberi anteà, & Lingones fœderati, Remi fœderati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Heluetii. Coloniæ, Equestris & Rauriaca. Rhenum autem accolentes, Germaniæ gentium in eadem prouincia, Nemetes, Tribochi, Vangiones: hinc Vbii, Colonia Agrippinensis, Gugerni, Bataui, & quos in insulis diximus Rheni.

Lugdunensis Gallia. CAP. XVIII.

LVgdunensis Gallia habet Lexouios, Vellocasses, Galletos, Venetos, Abrincatuos, Osismios, flumen clarum Ligerim. Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum à fine Osismiorum circuitu dcxxv. M. pass. ceruice in latitudinem cxxv. M. Vltra eam Nannetes. Intus autem Hedui fœderati, Carnuti fœderati, Boii, Senones, Aulerci, qui cognominantur Eburouices, & qui Cenomanni, Meldi liberi, Parrhisii, Trecasses, Andegaui, Vidugasses, Vadicasses, Venelli, Cariosuelites, Diablindi, Rhedones, Turones, Itesui, Secusiani liberi, in quorum agro colonia Lugdunum.

Aquitania. CAP. XIX.

AQuitanicæ sunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santones liberi, cognomine Vbisci, Aquitani, unde nomen prouinciæ, Sediboniates. Mox in oppidum contributi Conuenæ, Begerri, Tarbeli quatuorsignani, Cocossates sexsignani, Venami, Onobrisates, Belendi, saltus Pyrenæus. Infráque Monesi, Osquidates montani, Sibyllates, Camponi, Bercorcates, Bipedimui, Sassumini, Vellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Osquidates campestres, Succasses, Latusates, Basabocates, Vassei, Sennates, Cambolectri, Agesinates Pictonibus iuncti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur. Dein Lemouices, Aluerni liberi, Gabales. Rursus Narbonensi prouinciæ contermini Rutheni, Cadurci, Antobroges, Tarnéque amne discreti à Tolosanis Petrogori. Maria circa oram, ad Rhenum Septentrionalis Oceanus, inter Rhenum & Sequanā Britannicus,

† *Redundat, minimum: neque est in antiquis codicibus.*

tannicus, inter eum & Pyrenæum Gallicus. Insulæ complures Venetorum, quæ & Veneticæ appellantur, & in Aquitanico sinu Vliarus.

Citerior Hispania. CAP. XX.

A Pyrenæi promontorio Hispania incipit, angustior non Gallia modò, uerumetiam semetipsa, ut diximus, immensum quantum hinc Oceano, illinc Iberico mari com primentibus. Ipsa Pyrenæi iuga †ab exortu æquinoctiali fusa in occasum brumalem, breuiores latere septentrionali quàm meridiano Hispanias faciunt. Proxima ora citerioris est, eiusdémque Tarraconensis situs, à Pyrenæo per Oceanum Vasconum saltus: Olarso, Vardulorum oppida Morosgi, Menosca, Vesperies, Amanum portus, ubi nunc Flauiobriga, colonia ciuitatum IX. Regio Cantabrorum, flumen Sanda, portus Victoriæ Iuliobrigensium. Ab eo loco fontes Iberi quadraginta millia passuum. Portus Biendium, †Origeni mistis Cantabris. Portus eorum Vesei, Veca. Regio Asturum, Noega oppidum, in peninsula Pesici. Et deinde conuentus Lucensis à flumine Nauilubione, Cibarci, Egouarri cognomine Namarini, Iadoni, Arrotrebæ, promontorium Celticum, † Amnes, Florius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, supérque Tamarici, quorum in peninsula tres aræ Sestianæ Augusto dicatæ, Cæpori, oppidum Noela. Celtici cognomine Præsamarci, Cileni. Ex insulis nominandæ, Corticata, & Aunios. A Cilenis, conuentus Bracarum, Heleni, Grauii, castellum Tyde, Græcorum sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidum Abobrica. Minius amnis iiij.M. pass. ore spatiosus, Leuni, Seurbi, Bracarum oppidum Augusta, quos supra Gallæcia. Flumen, Limia. Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelendonibus, & iuxta Numantiam: lapsus dein per Areuacos Vaccæósq;, disterminatis ab Asturia Vettonibus, à Lusitania Gallæcis, ibi quoque Turdulos à Bracaris arcens. Omnísque dicta regio à Pyrenæo metallis referta, auri, argenti, ferri, plumbi, nigri albíque.

Lusitania. CAP. XXI.

A Durio Lusitania incipit, Turduli ueteres, Pesuri, flumen Vacca. Oppidum Talabrica. Oppidum & flumen Minium. Oppida Conimbrica, Colippo, Eburo, Britium. Excurrit deinde in altum uasto cornu promontorium, quod alii Artabrum appellauere, alii magnum, multi Olyssipponense ab oppido, terras, maria, cælum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit frons.

Insulæ in Oceano. CAP. XXII.

Septentrio hinc †Oceanúsq; Gallicus, occasus illinc & Oceanus Atlanticus. Promontorii excursum lx.M. prodidere, alii xc.M. pass. Ad Pyrenæum inde non pauci XII. quinquaginta millia, & ibi gentem Artabrum, quæ nunquàm fuit, manifesto errore. Arrotrebas enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere literis permutatis. Erratum & in amnibus inclytis. Ab Minio quem suprà diximus, cc.M. pass. (ut author est Varro) abest Aeminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limæam uocant, obliuionis antiquis dictus, multúmque fabulosus, Ab Durio Tagus cc.M. passuum interueniente Munda. Tagus auriferis harenis celebratur. Ab eo clx.M. pass. promontorium Sacrum è media propè Hispaniæ fronte prosilit. XIIIJ. M. pass. inde ad Pyrenæum medium colligi Varro tradit. Ab Ana uerò, quo Lusitaniam à Bætica discreuimus, ccxxvj.M. pass. A Gadibus cij.M.p. additis. Gentes, Celtici, Varduli, & circa Tagum Vettones. Ab Ana ad Sacrum, Lusitani: oppida memorabilia à Tago in ora, Olyssippo equarum è Fauonio uento conceptu nobile, Salacia cognominata Vrbs imperatoria, Merobrica: promontorium sacrum, & alterum Cuneus. Oppida, Ossonoba, Balsa, Myrtilis. Vniuersa prouincia diuiditur in conuentus tres, Emeritensem, Pacensem, Scalabitanum. Tota populorum xlv. in quibus coloniæ sunt quinque, municipium ciuium Ro. unum. Latii antiqui tria. Stipendiaria, xxxvj. Coloniæ, Augusta emerita, Anæ fluuio apposita, Metallinensis, Pacensis, Norbensis, Cæsariana cognomine. Contributa sunt in eam Castra Iulia, Castra Cæcilia. Quinta est Scabalis, quæ Præsidium Iulium uocatur. Municipium ciuium Roman. Olyssippo, Felicitas Iulia cognominatum. Oppida ueteris Latii Ebora,

† Pintianus uerborũ ordinem hic inuersum contendit, atque ita legendum existimat: ab exortu brumali fusa in occasum æquinoctialem.

†Rectior uidetur uetusta Lectio, Origeni, Conisci Cãtabri. Coniscos enim inter Cantabros enumerat & Strabo lib.3.

† Multa ex hoc loco in proximũ & tertiũ caput perperam ut dentur traiecta, ex rerũ serie, locorúmq; ipsorum situ municipijs suis restituenda. Consule Castigationes Ferdinandi Pintiani.

†Rectius fortaßis Callaicus. Nã Gallicus Oceanus, qui Sequanæ ostio, & Pyrenæo monte intercipitur, imenso propemodũ tractu abest ab Artabro promontorio.

Ebora, quod item Liberalitas Iulia, & Myrtilis ac Salacia, quæ diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, † præter iam dictos in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, Ammienses, Aranditani, Axabricenses, Balsenses, Cæsarobricenses, Caperenses, Caurenses, Colarni, Cibilitani, Concordienses, qui & Boccori, Interausenses, Lancienses, Mirobrigenses qui Celtici cognominantur, Medubricenses, qui Plumbarii, Ocelenses qui & Lancienses, Turduli qui Barduli & Tapori. Lusitaniã cum Asturia & Gallæcia patere longitudine cccccxl. M. pass. latitudine ccccc. xxxvj. M. Agrippa prodidit. Omnes autem Hispaniæ à duobus Pyrenæi promontoriis per maria totius oræ circuitu pass. XXIX. M. colligere existimantur, ab aliis XXVII. M. Ex aduerso † Celtiberiæ complures sunt insulæ, Cassiterides dictæ Græcis, à fertilitate plumbi: & è regione Arrotrebarum promontorii, Deorum sex, quas aliqui fortunatas appellauere. In ipso uerò capite Bæticæ, ab ostio freti pass. lxxv. M. Gadis, longa (ut Polybius scribit) xij. M. lata iij. M. p. Abest à continente proxima parte minus passus dcc. reliqua plus septem M. Ipsius spatium xv. M. pass. est. Habet oppidum ciuium Romanorum, quod appellatur Augusta urbs Iulia Gaditana. Ab eo latere, quo Hispaniam spectat, passibus ferè centum, altera insula est longa iij. M. pass. M. lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro & Philistide, Erythia, à Timæo & Sileno Aphrodisias, ab indigenis Iunonis. Maiorem Timæus Cotinussam apud eos uocatam ait: nostri Tartesson appellant, Pœni Gadir, ita Punica lingua sepem significante. Erythia dicta est, quoniam Tyrii ab origine eorum orti ab Erythræo mari ferebãtur. In hac Geryones habitasse à quibusdam existimatur, cuius armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam & contra Lusitaniam arbitrentur, eodémque nomine quondam ibi appellatam.

† *Sunt qui sic legunt, præter iam dictos in Bætica cognominibus. Suprà enim libro 3. cap. 1. alios in Bætica collocauit Celticos, ab hisce Lusitaniæ Celticis oriundos.*

† *Malim, Celtici. Ita enim suprà appellauit Promontorium Hispaniæ extimũ, quod Neriũ uocat Ptolemæus, Caßiteridas insulas exaduerso eius constituens. Celtiberia autẽ mediterranea est, procul ab hac distans ora.*

Vniuersæ Europæ mensura. CAP. XXIII.

PEracto ambitu Europæ, reddenda consummatio est, nequid non in expedito sit noscere uolentibus. Longitudinem eius Artemidorus atq; Isidorus à Tanai usque Gades LXXXIIII. xiiij. M. prodiderunt. Polybius latitudinem Europæ ab Italia ad Oceanum scripsit XI. M. quinquaginta esse, etiã tum incomperta magnitudine eius. Est autem ipsius Italiæ (ut diximus) XII. xx. M. ad Alpes. Vnde per Lugdunum ad portum Morinorũ Britannicum, quà uidetur mensuram agere Polybius. XI. M. lxviij. Sed certior mensura ac longior ad Occasum Solis æstiui ostiúmque Rheni, per castra legionum Germaniæ ab iisdem dirigitur Alpibus XXI. xliij. M. pass. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER QVINTVS.

Africæ descriptio.

AFRICAM Græci Libyam appellauere, † quà mare ante eam Libycum incipiens, Aegyptio finitur. Nec alia pars terrarum pauciores recipit sinus, longè ab Occidente litorum obliquo spatio. Populorum eius oppidorúmque nomina, uel maximè sunt ineffabilia, præterquàm ipsorum linguis, & aliâs castella fermè inhabitant.

† *& mare ante eam Libycũ. Aegypto finitur.*

Mauritania. CAP. I.

PRincipio terrarum Mauritaniæ appellantur, usque ad C. Cæsarem Germanici filium regna, sæuitia eius in duas diuisæ prouincias. Promontorium Oceani extimum Ampelusia nominatur à Græcis. Oppida fuere, Lissa, Cotes ultra columnas Herculis: nunc est Tingi, quondam ab Antæo conditum: posteà à Claudio Cæsare, cùm coloniam faceret, appellatum Traducta Iulia.

Abeſt à Belone oppido Bæticæ proximo traiectu xxx.M.paſſ.Ab eo xxv.M.paſſ.in ora Oceani colonia Auguſti Iulia conſtantia, Zilis regũ ditioni exempta, & iura in Bæticam petere iuſſa: & ab ea xxxij.M.paſſ.colonia à Claudio Cæſare facta Lixos,uel fabuloſiſſimè ab antiquis narrata.Ibi regia Antæi,certaménq; cum Hercule, & Heſperidum horti. Affunditur autem huic æſtuarium è mari flexuoſo meatu, in quo draconis cuſtodiæ inſtar fuiſſe nunc interpretantur.Amplectitur intra ſe inſulam,quam ſolam è uicino tractu aliquanto excelſiore,non tamen æſtus maris inundat.Extat in ea & ara Herculis,nec præter oleaſtros aliud ex narrato illo aurifero nemore.Minus profectò mirentur portentoſa Græciæ mendacia,de iis & amne Lixo prodita, qui cogitent noſtros nuper paulo minus monſtrifica quædam de iiſdem tradidiſſe:præualidam hanc urbem, maiorémq; Carthagine magna:prætereà ex aduerſo eius ſitam,& propè immenſo tractu ab Tingi:quæque alia Cornelius Nepos auidiſſimè credidit. Ab Lixo xl.M.in mediterraneo altera Auguſti colonia eſt Babba,Iulia campeſtris appellata:& tertia Banaſa lxxv.M.Valentia cognomi nata. Ab ea xxxv.M.paſſ.Volubile oppidum, tantundem à mari utroque diſtans. At in ora à Lixo quinquaginta M.amnis Subur,præter Banaſam coloniam defluens, magnificus & nauigabilis. Ab eo totidem M.paſſ.oppidum Sala, eiuſdem nominis fluuio impoſitum, iam ſolitudinibus uicinum,elephantorúmq; gregibus infeſtum,multo tamen magis Autololum gente, per quam iter eſt ad montem Africæ uel fabuloſiſſimum Atlantem.E mediis hunc harenis in cælum attolli prodiderunt,aſperum,ſquallentem,quà uergat ad litora Oceani,cui cognomen impoſuit:eundem opacum nemoroſúmque, & ſcatebris fontium riguum,quà ſpectat Africam,fructibus omnium generum ſponte ita ſubnaſcentibus,ut nunquàm ſatietas uoluptatibus deſit. Incolarum neminem interdiu cerni:ſilere omnia haud alio,quàm ſolitudinum,horrore:ſubire tacitam religionem animos propiùs accedentium,prætérque horrorem elati ſuper nubila, atque in uiciniam lunaris circuli. Eundémque noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorúmque laſciuia impleri,tibiarum ac fiſtulæ cantu,tympanorúmque & cymbalorum ſonitu ſtrepere. Hæc celebrati authores prodidere, præter Herculi & Perſeo laborata ibi. Spatium ad eum immenſum incertúmque. Fuere & Hannonis Carthaginienſium ducis commentarii,Punicis rebus florentiſſimis explorare ambitum Africæ iuſsi:quem ſecuti plerique è Græcis,noſtríſque ad alia quædam fabuloſa, & urbes multas ab eo conditas ibi prodidere,quarum nec memoria ulla,nec ueſtigium extat. Scipione Aemiliano res in Africa gerente,Polybius Annalium conditor ab eo accepta claſſe, ſcrutandi illius orbis gratia circumuectus,prodidit à monte eo ad occaſum uerſus ſaltus plenos feris, quas generat Africa:ad flumen Anatin cccclxxxv.M.paſſ.Ab eo Lixum ccv.M.paſſ.Agrippa.Lixum à Gaditano freto cxij.M.paſſ.abeſſe.Inde ſinum, qui uocetur Saguti. Oppidum in promontorio Mulelacha.Flumina,Subur,& Salam.Portum Rutubis à Lixo cccxiij. M.paſſ. Inde promontorium Solis:portum Riſardir,Gætulos Autololes,flumen Coſenum, gentem Scelatitos & Maſatos.Flumen Maſatat,flumen Darat,in quo crocodilos gigni. Deinde ſinum dcxvj. M. paſſ. includi montis Barce promontorio excurrente in occaſum, quod appellatur Surrentium. Poſteà flumen Palſum, ultra quod Aethiopas Perorſos, quorum à tergo Pharuſos.Iis iungi mediterraneos Gætulos Daras.At in ora Aethiopas Daratitas,flumen Bambotum,crocodilis & hippopotamis refertum.Ab eo montes perpetuos uſque ad eum, quem Theôn ochema dicemus.Inde ad promontorium Heſperium nauigatione dierum ac noctium x.in medio eo ſpatio Atlantem locauit, à cæteris omnibus in extremis Mauritaniæ proditum.Ro.arma primũ Claudio principe in Mauritania bellauere,Ptolemæum regem à C.Cæſare interemptum ulciſcente liberto Aedemone,refugientibúſque barbaris uentum conſtat ad montem Atlantem.Nec ſolùm Conſulatu perfunctis,atque è Senatu ducibus,qui tum res geſſere, ſed equitibus quoq; Ro. qui ex eo præfuere ibi, Atlantem penetraſſe in gloria fuit. Quinque ſunt(ut diximus) Ro.coloniæ in ea prouincia,peruiúmq; famæ uideri poteſt. Sed id plerunque fallaciſſimum experimento depræhenditur,quia dignitates,cùm indagare uera pigeat,ignoran-

tiæ pudore mentiri non piget: haud alio fidei proniore lapsu, quàm ubi falsæ rei grauis author existit. Et quidem minus miror incomperta quædam esse equestris ordinis uiris, iam uerò & senatorii, nil demirantibus quàm luxuriam, cuius efficacissima uis sentitur atque maxima, cùm ebori citróque syluæ exquirantur, omnes scopuli Gætuli muricibus ac purpuris. Indigenæ tamen tradunt in ora ab Sala centum quinquaginta mil. pass. flumen Asanam marino haustu, sed portu spectabile: mox amnem quem uocant Fut, ab eo ab Dyrin (hoc enim Atlanti nomen esse eorum lingua conuenit) ducenta mill. pass. interueniente flumine, cui nomen est Vior. Ibi fama, existere † circà uestigia habitati quondam soli, uinearum palmetorúmq; reliquias. Suetonius Paulinus, quem Consulem uidimus, primus Romanorum ducum transgressus quoque Atlantem aliquot millium spatio, prodidit de excelsitate quidem eius, quæ cæteri: Imas radices densis altísque repletas syluis, incognito genere arborum, proceritatem spectabilem esse enodi nitore, frondes cupressis similes, prætérque grauitatem odoris, tenui eas obduci lanugine: quibus addita arte, posse, quales è bombyce, uestes confici. Verticem altis etiam æstate operiri niuibus. Decumis se eò peruenisse castris, & ultra ad fluuium, qui Niger uocatur, per solitudines nigri pulueris, eminentibus interdum uelut exustis cautibus, loca inhabitabilia feruore, quanquàm hyberno tempore experto. Qui proximos inhabitent saltus, refertos elephantorum ferarúmq; & serpentium omni genere, Canarios appellari. Quippe uictum eius animalis promiscuum his esse, & diuidua ferarum uiscera. Iunctam Aethiopum gentem, quos Perorsos uocant, satis constat. Iuba Ptolemæi pater, qui primus utrique Mauritaniæ imperauit, studiorum claritate memorabilior etiam, quàm regno, similia prodidit de Atlante: prætérque gigni ibi herbam euphorbiam nomine, ab inuentore medico suo appellatam. Cuius lacteum succum miris laudibus celebrat in claritate uisus, contráque serpentes & uenena omnia, priuatim dicato uolumine. Et satis supérque de Atlante.

† *certa uestigia*

Tingitania Prouincia. CAP. II.

TIngitaniæ prouinciæ longitudo clxx. M. pass. est. Gentes in ea, quondam præcipua Maurorum, unde nomen prouinciæ, quos plerique Maurusios dixerunt. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proxima illi Massæsulorum fuerat, sed simili modo extincta est. Gætulæ nunc tenent gentes, Banurri, multóque ualidissimi Autololes: & horum pars quondam Vesuni, qui auulsi his, propriam fecere gentem, uersi ad Aethiopas. Ipsa prouincia ab Oriente montosa, fert elephantos. In Abila quoq; monte, & quos Septem fratres à simili altitudine appellant: ii freto imminent iuncti Abilæ. Ab his ora interni maris. Flumen Tamuda nauigabile, quondam & oppidum. Flumen Laud, & ipsum nauigiorum capax. Rusardir oppidum & portus, Maluana fluuius nauigabilis, Siga oppidum ex aduerso Malachæ in Hispania sitæ Syphacis regia, alterius iam Mauritaniæ. Nanque diu regum nomina obtinuere, ut Bogudiana appellaretur extima: itémque Bochi, quæ nunc Cæsariensis. Ab ea portus Magnus à spatio appellatus, ciuium Romanorum oppidum. Amnis Mulucha, Bocchi Massæsulorúmque finis. Quiza xenitana peregrinorum oppidum, Arsennaria Latinorum, tribus millibus passuum à mari. Cartenna colonia Augusti, legio secunda. Item colonia eiusdem deducta cohorte prætoria Gunugi, promontorium Apollinis. Oppidúmque ibi celeberrimum Cæsarea, anteà uocitatum Iol, Iubæ regia, à Diuo Claudio coloniæ iure donata, eiusdem iussu deductis ueteranis. Oppidum nouum, & † Latio dato, Tipasa. Itémque à Vespasiano Imperatore eodem munere donatum Icosion. Colonia Augusti Rusconiæ, Ruscurium ciuitate honoratum à Claudio. Rusazus colonia Augusti. Salde colonia eiusdem. Igilgili, oppidum Tucca impositum mari & flumini Ampsagæ. Intus colonia Augusta, quæ item Succubar, item Tubusuptus. Ciuitates Timici, Tigauæ. Flumina Sardabala, Nabar, gens Macurebi, flumen Vsar, gens Nabades. Flumen Ampsaga, abest à Cæsarea ducentis trigintatribus millibus passuum. Vtriusque Mauritaniæ longitudo octingentorum trigintanouem mill. Latitudo quadringentorum sexagintaseptem millium passuum.

† *Latio donatum.*

Numidia. CAP. III.

AB Ampsaga Numidia est, Masinisse clara nomine, Metagonitis terra à Græcis appellata: Numidæ uerò Nomades à permutandis pabulis, mapalia sua, hoc est domus, plaustris circunferentes. Oppida Cullu, Rusicade, & ab ea quadragintaocto M. passuum in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine, & alia intus Sicca, liberúmque oppidum Bulla regia. at in ora Tacatua, Hippo regius, flumen Armua. Oppidum Tabracha ciuium Romanorum. Tusca fluuius, Numidiæ finis: nec præter marmoris Numidici, ferarúmque prouentum aliud insigne.

Africa. CAP. IIII.

A Tusca Zeugitana regio, & quæ propriè uocetur Africa, est. Tria promontoria, Candidum, mox Apollinis aduersum Sardiniæ, Mercurii aduersum Siciliæ, in altum procurrentia, duos efficiunt sinus: Hipponensem proximum ab oppido, quod Hipponem † dirutum uocant, Diarrhytum à Græcis dictum, propter aquarum irrigua. (margin: † dilutum) Cui finitimum Theudalis immune oppidum, longius à litore. Dein promontoriũ Apollinis, & in altero sinu Vtica ciuium Romanorum, Catonis morte nobilis, flumen Bagrada. Locus, Castra Cornelia, colonia Carthago, magnæ in uestigiis Carthaginis, colonia Maxula. Oppida, Carpi, Misua, & liberum Clupea in promontorio Mercurii. Item libera, Curubis, Neapolis. Mox Africæ ipsius alia distinctio. Libyphœnices uocantur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio ccl. M. passuum circuitu, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetum, Ruspina, Thapsus. Inde Thenæ, Macomades, Tacape, Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiæ & Africæ ab Ampsaga longitudo cccccLxxx. M. passuum. Latitudo, quà cognitum est, cc. M. Ea pars, quam Africam appellauimus, diuiditur in duas prouincias, ueterem & nouam, discretas fossa, inter Africanum sequentem & reges, Thenas usque perducta, quod oppidum à Carthagine abest ccxvij. M. pass. Tertius sinus diuiditur in geminos, duarũ Syrtium uadoso ac reciproco mari diros. Ad proximam, quæ minor est, à Carthagine ccc. M. passuum Polybius tradit. Ipsam centum M. passuum aditu, ccc. M. ambitu. Et terra autem siderum obseruatione ad eam per deserta harenis, pérque serpentes iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudine, & introrsus elephantorum solitudines, mox deserta uasta, ultráque Garamantes, ab Augylis dierum xij. itinere distantes. Super illos fuere gens Psylli, super quos lacus Lycomedis, desertis circundatus. Augylæ ipsi medio ferè spatio locantur ab Aethiopia, quæ ad Occidentem uergit, & à regione quæ duas Syrtes interiacet, pari utrinque interuallo, sed litore inter duas Syrtes, ccl. M. passuum. Ibi ciuitas Oeensis, Cynips fluuius ac regio. Oppida, Neapolis, Taphra, Abrotonum, Leptis altera, quæ cognominatur magna. Inde Syrtis maior, circuitu dcxxv. aditu autem cccxiij. M. passuum. Inde accolit gens Cisipadum. In intimo sinu fuit ora Lotophagon, quos quidam Alachroas dixere, ad Philænorũ aras: ex harena sunt eæ. Ab his non procul à continente palus uasta amnem Tritonem, noménque ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho: & citra minorem Syrtim esse dicta: à multis uerò inter duas Syrtes. Promontorium, quod maiorem includit, Borion appellatur. Vltrà Cyrenaica prouincia. Ad hunc finem Africa à fluuio Ampsaga populos xxvj. habet, qui Romano parent imperio. In his colonias vj. præter iam suprà dictas, Vthinam, Tuburbin. Oppida ciuium Roman. xv. ex quibus in mediterraneo dicenda Azuritanum, Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chilmanense, Simittuense, Thunusidense, Tuburnicense, Tynidrumense, Tibigense, Vcitana duo, maius & minus, Vagense. Oppidum Latinum unum Vsalitanum. Oppidum stipendiarium unum à Castris Corneliis. Oppida libera triginta ex quibus dicenda intus Acolitanum, Acharitanum, Auinense, Abziritanum, Canopitanum, Melzitanum, Madaurense, Salaphitanum, Tusdritanum, Tiricense, Tiphicense, Tunicense, Theudense, Tagestense, Tigense, Vlusuburitanum, Vagense aliud, Vigense, Zamense. Ex reliquo numero non ciuitates tantùm, sed pleræque etiam nationes iure dici possunt, ut Natabudes, Capsitani,

Misulani,

Misulani, Sabarbares, Massyli, Nisiues, Vamacures, Ethini, Mussini, Marchubii, & tota Gætulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Aethiopia dirimit.

Cyrenc. CAP. V.

CYrenaica, eadem Pentapolitana regio, illustratur Hammonis oraculo, quod à Cyrenis abest cccc. M. passuum fonte Solis, urbibus maximè quinque, Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipsa Cyrene. Berenice in Syrtis extimo cornu est, quondam uocata Hesperidum suprà dictarum, uagantibus Græciæ fabulis. Nec procul ante oppidum fluuius Lethon, lucus sacer, ubi Hesperidum horti memorantur. Abest à Lepti † ccclxxxv. M. passuum. Ab ea Arsinoe, Teuchira uocitata, xliij. M. passuum. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, xxij. M. passuum. Mox ccl, M. promontorium Phycûs per Creticum mare excurrit, distans cccl. M. passuum à Tænaro Laconicæ promontorio. A Creta uerò ipsa † cxxv. M. Post id Cyrene à mari undecim M. passuum. A Phycunte Appolloniam xxiiij. M. passuum. ad Cherrhonesum lxxxviij. M. passuum. Vnde Catabathmum ccxvj. M. passuum. Accolunt Marmaridæ, à Parætonii fermè regione ad Syrtin usque maiorem porrecti. Post eos Ararauceles, & iam in ora Syrtis Nasamones, quos anteà Mesammones Græci appellauere ab argumento loci, medios inter harenas sitos. Cyrenaicus ager xv. M. passuum latitudine à litore, & arboribus fertilis habetur. Intus eodem spatio frugibus tantum: mox triginta M. passuum latitudine, & ccl. M. pass. longitudine, lasere modo. Post Nasamones Hasbitæ & Macæ uiuunt. Vltra eos Hammanientes undecim dierũ itinere à Syrtibus maioribus ad Occidentem, & ipsi quaquà uersus harenis circundati: puteos tamen haud difficiles binûm fermè cubitorum inueniunt altitudine, ibi restagnantibus Mauritaniæ aquis. Domos sale montibus suis exciso, ceu lapide, construunt. Ab his ad Troglodytas hyberni occasus plaga dierum iiij. iter, cum quibus cõmercium gemmæ tantum, quam carbunculum uocamus, ex Aethiopia uectæ. Interuenit ad solitudines Africæ supra minorem Syrtin dictas uersa Phazania, ubi gentem Phazaniorum, urbésque Alelen & Cillabam subegimus. Item Cydamum è regione Sabratæ. Ab his mons longo spatio in occasum ab ortu tendit, Ater nostris dictus à natura, adusto similis, aut Solis repercussu accenso. Vltra eum deserta: Matelgæ oppidum Garamantum: itémque Debris, affuso fonte, à medio die ad mediam noctem aquis feruentibus, totidémque horis ad medium diem rigentibus: clarissimúmque oppidum Garama caput Garamantum: omnia armis Roman. superata, & à Cornelio Balbo triumphata, unius omnium externo curru & Quiritium iure donato: quippe Gadibus nato ciuitas Roman. cum Balbo maiore patruo data est. Et hoc mirum, suprà dicta oppida ab eo capta, authores nostros prodidisse. Ipsum in triumpho præter Cydamum & Garamam, omnium aliarum gentium urbiúmq; nomina ac simulachra duxisse, quæ iere hoc ordine: Tabidum oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeium natio, Vel oppidum, Enipi natio, Thuben oppidum, mons nomine Niger: Nitibrum, Rapsa, oppida: eDiscra natio, Debris oppidum, flumen Nathabur, Tapsagum oppidum, Nannagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Dasibari. Mox oppida continua, Baracum, Buluba, Alasi, Balsa, Galla, Maxala, Zizama. Mons Gyri, in quo gemmas nasci titulus præcessit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis eius, puteos (qui sunt non altè fodiendi, si locorum notitia adsit) harenis operientibus. Proximo bello, † quod cum Oeensibus gessere initiis Vespasiani Imperatoris, compendium uiæ quatridui depræhensum est. Hoc iter uocatur, præter caput saxi. Finis Cyrenaicus Catabathmos appellatur, oppidum & uallis repentè conuexa. Ad eum terminum Cyrenaica Africa ⁘ à Syrti minore decies centena lx. M. passuum in longitudine patet: in latitudine, qua cognitum est, dccc.

† Vet. cod. CCCLXXV. M. adstipulante etiam Marciano.

† Legendum omnino, CCXXV. M. ipso etiam Plinio teste, qui suprà libro quarto cap. 12. tradit insulam Cretam austrino suo promontorio, quod Criu metopon uocant, à Phycunte dirimi CCXXV. M. interuallo.

† quod cum Oeensibus Romani gessere auspicijs Vespasiani.

⁘ Rectius, à Syrti maiore. Ea enim Cyrenaicam ad occasum dirimit ab Africa propriè dicta.

Libya Mareotis. CAP. VI.

EA quæ sequitur regio, Mareotis Libya appellatur, Aegypto contermina. Tenent Marmaridæ, Adirmachidæ, dein Mareotæ. Mensura à Catabathmo ad Parætonium lxxxvj. M. passuum. In eo tractu uicus Apis interest, nobilis religione Aegypti locus. Ab

† Legēdum, cc. M. ex uetust. cod. & Marciano.

† Vetust. cod. xi. M. pass. adstipulante eodem Marciano.

eo Paratonium xij. M. passuum. Inde Alexandriam. † centum M. passuum latitudo clxix. est. Eratosthenes à Cyrenis Alexandriam terrestri itinere ccccc xxv. M. prodidit. Agrippa totius Africæ à mari Atlantico cum inferiore Aegypto XXX. xl. M. passuum longitudinem. Polybius & Eratosthenes diligentissimi existimati, ab Oceano ad Carthaginem magnam † XVI. M. passuum ab ea Canopicum Nili proximum ostium XVI. M. pass. xxix. fecerunt. Isidorus à Tingi Canopum XXXV. xcix. M. passuum: Artemidorus xl. minus, quàm Isidorus.

Insulæ circa Africam, & ex aduerso Africæ. CAP. VII.

∴ Longitudine xxv. M. pass. latitudine xxii.

INsulas non ita multas complectuntur hæc maria. Clarissima est Meninx, ∴ longitudine xxxv. M. passuum, latitudine xxv. ab Eratosthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningem ab Africæ latere, & altero Thoar, ipsa à dextro Syrtis minoris promontorio passibus cc. sita. Ab ea centum M. pass. contra læuum Cercina, cum urbe eiusdem nominis libera, longa xxv. M. passuum, lata dimidium eius, ubi plurimum, ac in extremo non plus quinque M. passuum. Huic perparua Carthaginem uersus Cercinitis ponte iungitur. ab his quinquaginta M. ferè passuum, Lopadusa, longa vj. M. passuum. Mox Gaulos & Galata, cuius terra scorpionem dirum animal Africæ necat. Dicuntur & in Clupea emori, cuius ex aduerso Cosyra cum oppido. At contra Carthaginis sinum duo Aegimori à re, scopuli ueriùs, quàm insulæ, inter Siciliam maximè & Sardiniam. Authores sunt, & has quondam habitatas subsedisse.

Aethiopes. CAP. VIII.

INteriori autem ambitu Africæ ad Meridiem uersus, supérque Gætulos interuenientibus desertis, primi omnium Libyægyptii, deinde Leucæthiopes habitant. Super eos Aethiopum gentes Nigritæ, à quo dictum est flumine: Gymnetes, Pharusi, & iam Oceanum attingentes, quos in Mauritaniæ fine diximus, Perorsi. Ab his omnibus uastæ solitudines Orientem uersus, usque Garamantes, Augylásque & Troglodytas: uerissima opinione eorum, qui desertis Africæ duas Aethiopias superponunt, & ante omnes Homeri, qui bipertitos tradit Aethiopas, ad Orientem occasúmque uersos. Nigri fluuio eadem natura, quæ Nilo, calamum & papyrum, & easdem gignit animantes, iisdémq; temporibus augescit. Oritur inter Tareleos Aethiopas, & Oecalicas. Horum oppidum Mauin quidam solitudinibus imposuerunt. Atlantas iuxta eos, Aegipanas semiferos, & Blemmyas, & Gamphasantas, & Satyros, & Himantopodas. Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus. Nam neque nominum ullorum inter eos appellatio est, & Solem orientem occidentémque dira imprecatione contuentur, ut exitialem ipsis agrísque: neque insomnia uisunt, qualia reliqui mortales. Troglodytæ specus excauant. Hæ illis domus, uictus serpentium carnes, stridórque non uox: adeò sermonis commercio carent. Garamantes matrimoniorum exortes, passim cum fœminis degunt. Augylæ inferos tantum colunt. Gamphasantes nudi, præliorúmque expertes, nulli externo congregantur. Blemmyis traduntur capita abesse, ore & oculis pectori affixis. Satyris, præter figuram, nihil moris humani. Aegipanum, qualis uulgo pingitur, forma. Himantopodes loripedes quidam, quibus serpendo ingredi natura est. † Pharusi quondam Persæ, comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de Africa plura quæ memorentur, occurrunt.

† Rectius, Pharusij: uti apud Stephanum & Dionysium.

De Asia. CAP. IX.

ADhæret Asia, quam patere à Canopico ostio ad Ponti ostium Timosthenes XXVI. xxxix. M. passuum tradidit. Ab † ora autem Ponti ad os Mæotis Eratosthenes XV. xlv. M. passuum. Vniuersam uerò cum Aegypto ad Tanain Artemidorus & Isidorus LXXXVIII. M. passuum. Maria eius complura ab accolis traxere nomina: quare simul indicabuntur. Proxima Africæ incolitur Aegyptus, introrsus ad Meridiem recedens, donec à tergo prætendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus, dextra læuáque diuisus amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco clxx. M. passuum interuallo. Quam ob causam inter insulas quidam Aegyptum retulere, ita se findente Nilo,

† ore, legendum, non ora.

Nilo,ut triquetram terræ figuram efficiat.Ideo multi Græcæ literæ uocabulo, Delta appellauere Aegyptum. Mensura ab unitate aluei,unde se primùm findit in latera, ad Canopicum ostium,cxlvj.M.ad Pelusiacum cclvj.M.est. Summa pars contermina Aethiopiæ, Thebais uocatur. Diuiditur in præfecturas oppidorum, quas nomos uocant, Ombiten,Phatniten,Apollopoliten,Hermonthiten,Thiniten,Phanturiten,Coptiten, Tentyriten,Diospoliten,Antæopoliten,Aphroditopoliten. Lycopoliten. Quæ iuxta Pelusium est regio,nomos habet,Pharbætiten,Bubastiten,Sethroiten,Taniten.Reliqua autem Arabicum,Hammoniacū tendentem ad Hammonis Iouis oraculum, Oxyrynchiten, Leontopoliten,Atharrabiten,Cynopoliten, Hermopoliten, Xoiten, Mendesium, Sebenniten, Capastiten,Latopoliten,Heliopoliten,Prosopiten, Panopoliten, Thermopoliten, Busiriten,Onuphiten,Saiten, Ptenethu, Phthemphu, Naucratiten, † Nitriten, Gynæcopoliten, Menelaiten, Alexandriæ regione. Item Libyæ Mareotis, Heracleopolites est in insula Nili,longa passuum quinquaginta M.in qua & oppidum Herculis appellatum.Arsinoitæ duo sunt:hi & Memphites,usque ad summum Delta perueniunt.Cui sunt contermini ex Africa duo Oeasitæ. Quidam ex his aliqua nomina permutant, & substituunt alios nomos, ut Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter Arsinoiten autem ac Memphiten lacus fuit,circuitu ccl.M.passuum,aut,ut Mutianus tradit,ccccl.M.& altitudinis quinquaginta passuum,manu factus,à rege,qui fecerat,Mœridis appellatus. Inde lxxij.M.passuum,abest Memphis, quondam arx Aegypti regum:unde ad Hammonis oraculum xij.dierum iter est,ad scissuram autem Nili,quod appellauimus Delta,xv.M.passuum.Nilus incertis ortus fontibus,it per deserta & ardentia:& immenso longitudinis spatio ambulans, † famáque tantum inermi quæsitu cognitus sine bellis, quæ cæteras omnes terras inuenere, originem (ut Iuba rex potuit exquirere) in monte inferioris Mauritaniæ non procul Oceano habet, lacu protinus stagnante, quem uocant Nilidem. Ibi pisces reperiuntur † alabetæ,coracini,siluri,crocodilus quoque.Inde ob argumentum hoc.Nili ortus creditus, Cæsareæ in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie. Præterea obseruatum est, prout in Mauritania niues imbrésue satiauerint, ita Nilum increscere.Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per harenosa & squalentia, condítque se aliquot dierum itinere. Mox alio lacu maiore, in Cæsariensis Mauritaniæ gente Massæsylûm erumpit, & hominum cœtus ueluti circunspicit,iisdem animalium argumentis:iterum harenis receptus conditur rursus xx.dierum desertis ad proximos Aethiopas : atq; ubi iterum senserit hominem,prosilit fonte (ut uerisimile est) illo, quem Nigrin uocauere. Inde Africam ab Aethiopia dispescens, etiamsi non protinus populis, feris tamen & belluis frequens, syluarúmque opifex,medios Aethiopas secat,cognominatus Astapus,quod illarum gentium lingua significat aquam è tenebris profluentem. Insulas ita innumeras spargit, quasdámque tam uastæ magnitudinis, ut quanquam rapida celeritate, tamen dierum quinque cursu non breuiore transuolet:circa clarissimam earum Meroen,Astabores læuo alueo dictus, hoc est,ramus aquæ uenientis è tenebris:dextero uerò † Astusapes,quod latentis significationem adiicit:nec antè Nilus,quàm se totum aquis concordibus rursus iunxit, sic quoque etiamnum Siris, ut antè, nominatus per aliquot millia, & in totum Homero Aegyptus, aliísque Triton:subinde insulis impactus,totidem incitatus irritamentis,postremò inclusus montibus,nec alibi torrentior,uectus aquis properantibus ad locum Aethiopum,qui Catadupi uocantur,nouissimo catatacte inter occursantes scopulos non fluere immenso fragore creditur,sed ruere.Posteà lenis & confractis aquis, domitáq; uiolentia,† aliquid & spatio fessus, multis quamuis faucibus in Aegyptium mare se euomit. Certis tamen diebus auctu magno per totam spatiatus Aegyptum,fœcundus innatat terræ.Causas huius incrementi uarias prodidere, sed maximè probabiles, Etesiarum eo tempore ex aduerso flantiū repercussum,† ultro in ora acto mari:aut imbres Aethiopiæ æstiuos,iisdem Etesiis nubila illò ferentibus è reliquo orbe. Timæus Mathematicus occultam protulit rationem : Phialam appellari fontem eius, mergíque in cuniculos ipsum amnem, uapore anhelantem fumidis cautibus,ubi conditur. Verum Sole per eos dies cominus facto,

† Meteliten,

† famáque tantùm quæsitus, sine bellis.

† alabetes, à recto alabes. quo pacto etiam à Strabone & Athenæo effertur.

† Astosabas, Straboni.

† alioquin

† Vltra ora acto amne.

extrahi ardoris ui, & ſuſpenſum abundare, ac ne deuoretur, abſcondi. Id euenire à Canis ortu, per introitum Solis in Leonem, contra perpendiculum fontis ſidere ſtante, cùm in eo tractu abſumantur umbræ. Pleriſq; è diuerſo opinatis largiorem fluere, ad Septentrionem Sole diſcedente, quod in Cancro & Leone euenit, Ideóque tunc minùs ſiccari. Rurſus in Capricòrnum & Auſtrinum polum reuerſo ſorberi, & ob id parciùs fluere. Sed Timæo ſi quis extrahi poſſe credat, umbrarum defectus iis diebus & locis ſine fine adeſt. Incipit creſcere Luna noua, quæcunque poſt ſolſtitium eſt, ſenſim modicéq; Cancrum Sole tranſeunte, abundantiſſimè autem Leonem. Et reſidit in Virgine, iiſdem, quibus accreuit, modis. In totum autem reuocatur intra ripas in Libra, ut tradit Herodotus, centeſimo die. Cùm creſcit, reges aut præfectos nauigare eò, nefas iudicatum eſt. Auctus eius per puteos menſuræ notis depræhenduntur. Iuſtum incrementum eſt cubitorum XVI. Minores aquæ non omnia rigant: ampliores detinent tardiùs recedendo. Hæ ſerendi tempora abſumunt ſolo madente: illæ non dant ſitiente. Vtrunque reputat prouincia. In duodecim cubitis famem ſentit, in tredecim etiamnum eſurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt: quindecim ſecuritatem: ſexdecim delicias. Maximum incrementum ad hoc æui fuit cubitorũ decem & octo, Claudio principe: † minimúmq; Pharſalico bello, ueluti necem Magni prodigio quodam flumine auerſante. Cùm ſtetere aquæ, apertis molibus † admittuntur. Vt quæque liberata eſt terra, ſeritur. Idem amnis unus omnium nullas expirat auras. Ditionis Aegypti eſſe incipit à fine Aethiopiæ Syene: ita uocatur peninſula centum mill. paſſuum ambitu, in qua † Ceraſtæ ſunt latere Arabiæ, & in aduerſo inſulæ iiij. Philæ, cccccc. M. paſſ. à Nili fiſſura, unde appellari diximus Delta. Hoc ſpatium edidit Artemidorus, & in eo ccl. oppida fuiſſe. Iuba cccc. M. paſſ. Ariſtocreon ab Elephantide ad mare dccl. M. paſſ. ⁖ Elephantis inſula infra nouiſſimum cataracten tria. M. paſſ. & ſupra Syenen xvj. M. habitatur, nauigationis Aegyptiæ finis, ab Alexandria ccccclxxxvj. M. p. Intantum errauere ſuprà ſcripti. Ibi Aethiopicæ conueniunt naues. Nanque eas plicatiles humeris transferunt, quoties ad cataractas uentũ eſt. Aegyptus ſuper cæteram antiquitatis gloriam xx. M. urbium ſibi Amaſe regnante habitata præfert, nunc quoque multis, etiamſi ignobilibus, frequens. Celebratur tamen Apollinis, mox Leucotheæ, & Dioſpolis magna, eadem Thebe portarũ centum nobilis fama, Coptos Indicarum Arabicarúmque mercium Nilo proximum emporium. Mox Veneris oppidum, & iterum Iouis, ac Tentyris: infra quod Abydus, Memnonis regia, & Oſiris templo inclytum, vij. M. ccccc. paſſ. in Lybiam remotum à flumine. Dein Ptolemais, & Panopolis, ac Veneris iterum. Et in Libyco Lycon, ubi montes finiunt Thebaidem. Ab iis oppida Mercurii, Alabaſtron, canum, & ſuprà dictũ Herculis. Deinde Arſinoe, & iam dicta Memphis, inter quam & Arſinoiten nomon, in Libyco turres quæ pyramides uocantur, Labyrinthus in Mœridis lacu nullo addito ligno exædificatus: & oppidum Crialon. Vnum prætereà intus & Arabiæ conterminum, claritatis magnæ, Solis oppidum.

† minimum quinque, Pharſalico bello.
† emittuntur.
† Rectius, Caſtra. Præſidia enim Romanos circa Syenen habuiſſe, conſtat ex Strabonis lib. 17.
⁖ elephantine

Alexandria. CAP. X.

SEd iure laudetur in litore Aegyptii maris Alexandria, à Magno Alexandro condita in Africæ parte, ab oſtio Canopico xij. M. paſſuum iuxta Mareotin lacum, † qui lacus anteà Arapotes nominabatur. Metatus eſt eam Dinochares architectus pluribus modis memorabili ingenio, xv. M. paſſuum laxitate inſeſſa, ad effigiem Macedonicæ chlamydis, orbe gyrato laciniosam, dextera læuáque anguloſo procurſu, iam tum tamen quinta ſitus parte regiæ dicata. Mareotis lacus à Meridiana urbis parte, Euripo è Canopico oſtio mittitur mediterraneo commercio, inſulas quoque plures amplexus, triginta M. paſſuum traiectu, cccccc. ambitu, ut tradit Claud. Cæſar. Alii ſchœnos in longitudinem patere xl. faciunt, ſchœnúmque ſtadia triginta, ita fieri longitudinis cl. M. paſſuum, tantundem & latitudinis. Sunt in honore & intra decurſus Nili multa oppida, præcipuè quæ nomina dedere oſtiis, non omnibus. (xj. enim reperiuntur, ſupérque quatuor, quæ ipſi falſa ora appellant) ſed celeberrimis ſeptem, proximo Alexandriæ Canopico, deinde Bolbitino, Sebennitico, Phatnitico, Mendeſico, Tanitico, ultimóque Peluſiaco. Præter ea

† Melius hunc in modum: Qui locus anteà Rhacotes nominabatur. Id enim prius Alexandriæ nomen fuiſſe, ex Stephano & Strabone notum eſt.

ter ea Butos, Pharbætos, Leontopolis, Athribis, Isidis oppidum, Busiris, Cynopolis, Aphrodites, Sais, Naucratis, unde ostium quidam Naucraticum nominant, † quod alii Heracleoticum, Canopico, cui proximum est, præferentes.

† Heracleoticum ostium idē esse cum Canopico, notum est ex Ptolemæo. Quo fit, ut mutato uerborum ordine legendum uideatur: Canopico, quod alij Heracleoticum uocant, cui proximum est, præferentes.

Arabia. CAP. XI.

VLtra Pelusiacum Arabia est, ad rubrum mare pertinens, & odoriferam illam ac diuitem & beatæ cognomine inclytam. Hæc Catabanum & Esbonitarum & Scenitarum Arabum uocatur, sterilis, præterquàm ubi Syriæ confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes iunguntur, ab Oriente Canchlei, à Meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabathæis. Heroopoliticus uocatur, altérque Aelaniticus sinus rubri maris in Aegyptum uergentis, cl. M. passuum interuallo inter duo oppida Aelana, & in nostro mari Gazam. Agrippa à Pelusio Arsinoen rubri maris oppidum, per deserta cxxv. M. passuum tradit. tam paruo distat ibi tanta rerum naturæ diuersitas.

Syria, Palæstina, Phœnice. CAP. XII.

IVxtà Syria litus occupat, quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus. Nanque Palæstina uocabatur, quà contingit Arabas, & Iudæa, & Cœle, dein Phœnice: & quà recedit intus, Damascena: ac magis etiamnum Meridiana, Babylonia. † Et eadem Mesopotamia inter Euphratem & Tigrin: quáque transit Taurum, Sophene: citra uerò etiam Comagene. Et ultra Armeniam, Adiabene, Assyria antè dicta: & ubi Ciliciam attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciam & Arabiam ccccclxx. M. pass. est. Latitudo à Seleucia Pieria, ad oppidum in Euphrate Zeugma. clxxv. M. passuum. Qui subtiliùs diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen uolunt, † & esse oram maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria. Id quod præiacet mare totum, Phœnicium appellatur. Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis & siderum, naualiúmque ac bellicarum artium. A Pelusio Chabriæ castra, Casius mons, delubrum Iouis Casii, tumulus magni Pompeii, Ostracine. Arabia finitur à Pelusio lxv. M. passuum.

† Exinde Mesopotamia

† Budæus libr. 4. de Asse, uetustissimi exemplaris fidem secutus, locum hunc sic legit: Esse enim primùm oram maritimam Syriæ ab Arabia, cuius pars sit Idumæa & Iudæa: deinde Phœnicen. Deinde rursus Syriam. Introrsus autem Syria Damasci claudi Phœnicen.

Idumæa, Syria Palæstina, Samaria. CAP. XIII.

MOx Idumæa incipit, & Palæstina, ab emersu Sirbonis lacus, quem quidam cl. M. passuum circuitu tradidere, Herodotus Casio monti applicuit: nunc est palus modica. Oppida Rhinocolura, & intus Rhaphea: Gaza, & intus Anthedon: mons Angaris. Regio per oram Samaria. Oppidum Ascalo liberum, Azotus: Iamnes duæ, altera intus. Ioppe Phœnicum, antiquior terrarum inundatione, ut ferunt. Insidet collem præiacente saxo, in quo uinculorum Andromedæ uestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa Derceto. Inde Apollonia, Stratonis turris, eadem Cæsarea, ab Herode rege condita: nunc colonia prima Flauia, à Vespasiano Imperatore deducta. Finis Palæstines centum octoginta nouem millium passuum, à confinio Arabiæ: deinde Phœnice. Intus autem Samariæ oppida, Neapolis, quod anteà † Mamortha dicebatur, † Sebaste, in monte altiore Gamala.

† Iosephus libr. 5. Bel. Iudaici, Maxbotam nominat.

† Sebaste in monte, & altiora Gamala.

Iudæa, Galilæa. CAP. XIIII.

SVpra Idumæam & Samariam Iudæa longè latéque funditur. Pars eius Syriæ iuncta, Galilæa uocatur: Arabiæ uerò & Aegypto proxima, Peræa, asperis dispersa montibus, & à cæteris Iudæis Iordane amne discreta. Reliqua Iudæa diuiditur in toparchias decem quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis consitam, fontibus irriguam Emmaum, Lyddam, Ioppicam, Acrabatenam, Gophniticam, Thamniticam, Betholenen, Tephenen, Orinen, in qua fuere Hierosolyma, longè clarissima urbium Orientis, non Iudææ modò: Herodium cum oppido illustri eiusdem nominis.

Iordanis. CAP. XV.

IOrdanis amnis oritur è fonte Paniade, qui cognomen dedit Cæsareæ, de qua dicemus: amnis amœnus, & quatenus locorum situs patitur, ambitiosus, accolísque se præbens, uelut inuitus Asphaltiten lacum dirum natura petit, à quo postremo ebibitur, aquásq; laudatas perdit pestilentibus mistas. Ergo ubi prima conuallium fuit occasio, in

lacum ſe fundit, quem plures Geneſaram uocant xvj. M. paſſ. longitudinis, vj. M. latitudinis, amœnis circunſeptum oppidis: ab Oriente Iuliade & Hippo, à Meridie Tarichea, quo nomine aliqui & lacum appellant: ab Occidente Tiberiade, aquis calidis ſalubri.

Aſphaltites. CAP. XVI.

ASphaltites nihil præter bitumen gignit: unde & nomen. Nullum corpus animalium recipit: tauri cameliſque fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit centum M. paſſuum, latitudine maxima xxv. implet, minima ſex. Proſpicit eum ab Oriente Arabia Nomadum, à Meridie Macherûs, ſecunda quondam arx Iudææ ab Hieroſolymis. Eodem latere eſt calidus fons medicæ ſalubritatis Callirrhoe, aquarũ gloriam ipſo nomine præferens.

Gens Eſſenorum. CAP. XVII.

AB Occidente litora Eſſeni fugitant, uſque quà nocent, gens ſola, & in toto orbe præter cæteras mira, ſine ulla fœmina, omni Venere abdicata, ſine pecunia, ſocia palmarum. In diem ex æquo conuenarum turba renaſcitur, largè frequentantibus, quos uita feſſos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat. Ita per ſeculorum millia (incredibile dictu) gens æterna eſt, in qua nemo naſcitur. Tam fœcunda illis aliorum uitæ pœnitentia eſt. Infra hos Engadda oppidum fuit, ſecundum ab Hieroſolymis fertilitate, palmetorúmque nemoribus: nunc alterũ buſtum. Inde Maſada caſtellum in rupe, & ipſum haud procul Aſphaltite. Et hactenus Iudæa eſt.

Decapolis. CAP. XVIII.

IVngitur ei latere Syriæ Decapolitana regio, à numero oppidorũ, in quo non omnes eadem obſeruant. Plurimi tamen Damaſcum & Opoton riguas amne Chryſorrhoa, fertilem Philadelphiam, Rhaphanam, omnia in Arabiam recedentia.† Scythopolin, anteà Nyſam, à Libero patre, ſepultà nutrice ibi, Scythis deductis. Gaddara Hieromiace præfluente, & iam dictum Hippon Dion, Pellam aquis diuitem, Galaſam, Canatham. Intercurſant cingúntque has urbes tetrarchiæ, regionum inſtar ſingulæ, & in regna contribuuntur, Trachonitis, Panias, in qua Cæſarea cum ſuprà dicto fonte, Abila, Arca, Ampeloeſſa, Gabe.

Tyrus & Sidon. CAP. XIX.

HInc redeundum eſt ad oram atque Phœnicen. Fuit oppidum Crocodilon, eſt flumen: memoria urbium, Dorum, Sycaminon, promontorium Carmelum, & in monte oppidum eodem nomine, quondam Ecbatana dictum. Iuxta Getta, Iebba riuus Pagida, ſiue Belus, uitri fertiles harenas paruo litori miſcens. Ipſe è palude Cendeuia à radicibus Carmeli profluit. Iuxtà colonia Claudii Cæſaris Ptolemais, quæ quondam Ace. Oppidum Ecdippa. Promontorium album. Tyrus quondam inſula, prææalto mari ſeptingentis paſſibus diuiſa, nunc uerò Alexandri oppugnantis operibus continens, olim partu clara urbibus genitis, Lepti, Vtica, & illa Romani imperii æmula, terrarum orbis auida, Carthagine, etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura conſtat. Circuitus xix. M. paſſ. eſt intra Palætyro incluſa. Oppidum ipſum xxij. ſtad. obtinet. Inde Euhydra, Sarepta, & Ornithon oppida: & Sidon artifex uitri, Thebarúmque Bœotiarum parens.

Mons Libanus. CAP. XX.

A Tergo eius mons Libanus orſus, mille quingentis ſtad. Simyram uſque porrigitur, quà Cœle Syria cognominatur. Huic par, interiacente ualle, mons aduerſus Antilibanus obtenditur, quondam muro coniunctus. Poſt eum introrſus Decapolitana regio eſt, prædictæque cum ea tetrarchiæ, & Palæſtinæ tota laxitas. At in ora etiamnum ſubiecta Libano, fluuius Magoras: Berytus colonia, quæ Felix Iulia appellatur.† Leontos oppidum, flumen Lycos, Palæbyblos, flumen Adonis. Oppida Byblos, Botrys, Gigarta, Trieris, Calamos: Tripolis, quam Tyrii & Sidonii & Aradii obtinent. Orthoſia, Eleutheros flumen. Oppida, Simyra, † Marathos, contráque Aradum Antarados ſeptem ſtadiorum oppidum, & inſula ducentos paſſus à continente diſtans. Regio in qua

ſuprà

† Scythopolin deductis Scythis, antea Nyſam, à Libero patre ſepulta nutrice ibi.

† Rectius, Leontωn, ut apud Strabonem, pluralis genitiui deſinentia: quemadmodum & ſuprà Lycωn, Crocodilωn, Sicaminωn extulit, pro eo quod eſt, Leonũ, luporũ, crocodilorum, mororum ciuitas.

∴ Melius in uetuſt. cod. Marathos, contráque Aradus ſeptem ſtadiorum oppidum, &c. Notum eſt enim ex Strabone, Aradum inſulam eſſe ſeptem ſtadiorum, modico maris interuallo à Maratho diremptam.

suprà dicti desinunt montes,& interiacentibus campis,Bargylus mons incipit.Hinc rursus Syria, desinente Phœnice. Oppida Carne, Balanea, Paltos, Gabale: promontorium, in quo Laodicea libera, Diospolis, Heraclea, Charadrus, Posidium.

Syria Antiochena. CAP. XXI.

DEinde † promontorium Syriæ Antiochenæ. Intus ipsa Antiochia libera, Epidaphnes cognominata, Oronte amne diuiditur. In promontorio autem Seleucia libera, Pieria appellata.

† *In antiqu. cod. Deinde Syria Antiochiæ. nulla promontorij mentione.*

Casius mons. CAP. XXII.

SVper eam mons eodem, quo alius, nomine, Casius. Cuius excelsa altitudo quarta uigilia orientem per tenebras Solem aspicit: breui circumactu corporis, diem noctémque pariter ostendens. Ambitus ad cacumen xix.M.passuum est, altitudo per directum iiij. At in ora amnis Orontes, natus inter Libanum & Antilibanum, iuxta Heliopolin. Oppidum Rhosos, & à tergo Portæ quæ Syriæ appellantur, interuallo Rhosiorum montium & Tauri. In ora oppidum Myriandros, mons Amanus, in quo oppidum Bomitæ. Ipse ab Syris Ciliciam separat.

Cœle Syria. CAP. XXIII.

NVnc interiora dicantur. Cœle habet Apamiam, Marsya amne diuisam à Nazerinorum tetrarchia. Bambycen, quæ alio nomine Hierapolis uocatur, Syris uerò Magog. Ibi prodigiosa Atargatis, Græcis autem Derceto dicta, colitur. Chalcidem cognominatam ad Belum, unde regio Chalcidene fertilissima Syriæ:& unde Cyrrhistica, Cyrrhum, Gazatas, Gindarenos, Gabenos, tetrarchias duas, quæ Granucomatæ uocantur, Hemisenos, Hylatas, Ituræorum gentem,& qui ex iis Bætarreni uocantur, Mariammitanos. Tetrarchiam, quæ Mammisea appellatur, Paradisum, Pagras, Pinaritas, Seleucias præter iam dictam duas, quæ ad Euphraten,& quæ ad Belum uocantur, Carditenses. Reliqua autem Syria habet, exceptis quæ cum Euphrate dicentur, Arethusios, Berœenses, Epiphanenses. Ad Orientem Laodicenos, qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Larissæos, præter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus xvij.

Euphrates. CAP. XXIIII.

ET de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. Oritur in præfectura Armeniæ maioris Caranitide, ut prodidere ex iis qui proximè uiderunt, Domitius Corbulo in monte Aba, Licinius Mutianus sub radicibus montis, quem Capoten appellant, supra Simyram xij. M. passuum, initio Pyxirates nominatus. Fluit Derxenem primùm, mox Anaetiam, Armeniæ regiones à Cappadocia excludens. Dascusa abest à Simyra lxxv.M.passuum. Inde nauigatur Pastonam quinquaginta M.passuum. Melitenen Cappadociæ lxxiiij.M.passuum. Elegiam Armeniæ decem M.passuum, acceptis fluminibus Lyco, Arsania, Arsano. Apud Elegiam occurrit ei Taurus mons, nec resistit, quanquàm xij. M.pass. latitudine præualens. Omirram uocant irrumpentem: mox ubi perfregit, Euphratem, ultrà quoq; saxosum ac uiolentum. Arabiam inde læua, Merorum dictam regionem trischœna mensura, dextráq; Comagenen disterminat, pontis tamen, etiam ubi Taurum expugnat, patiens. Apud Claudiopolim Cappadociæ, cursum ad occasum Solis agit. Primò † hunc illi impugnatus cursum Taurus aufert: uictúsque & abscisus sibimet, alio modo uincit, ac fractum expellit in Meridiem. Ita naturæ dimicatio illa æquatur, hoc eunte quò uult, illo prohibente ire quà uelit. A cataractis iterum nauigatur: xl.M.pass. inde Comagenes caput Samosata. Arabia suprà dicta habet oppida, Edessam, quæ quondam Antiochia dicebatur, Callirrhoen à fonte nominatam, Carras clade Crassi nobiles. Iungitur præfectura Mesopotamiæ, originem à Syris trahens, in qua Anthemusia & Nicephorium oppida. Mox Arabes, qui Rhetaui uocantur: horum caput Singara. A Samosatis autem latere Syriæ, Marsyas amnis influit. Gingla Comagenen finit, Merorum ciuitas incipit. Oppida alluuntur Epiphania & Antiochia, quæ ad Euphraten uocantur. Item Zeugma lxxij. millib. passuum à Samosatis, transitu Euphratis nobile. Ex aduerso Apamiam Seleucus, idem utriusque conditor, ponte iunxerat. Qui cohærent Mesopotamiæ,

† *hunc illi in pugna Taurus aufert.*

potamiæ, Rhoali uocantur. At in Syria oppida, Europum, Thapſacum quondam, nunc Amphipolis, Arabes Scenitæ. Ita fertur uſque Vram locum, in quo conuerſus ad Orientem relinquit Syriæ Palmyrenas ſolitudines, quæ uſque ad Petram urbem, & regionem Arabiæ felicis appellatæ, pertinent.

Palmyra. CAP. XXV.

PAlmyra urbs nobilis ſitu, diuitiis ſoli, & aquis amœnis, uaſto undique ambitu harenis includit agros: ac uelut terris exempta à rerum natura, priuata ſorte inter duo imperia ſumma, Romanorum Parthorúmque, & prima in diſcordia ſemper utrinque cura, abeſt à Seleucia Parthorum, quæ uocatur ad Tigrin cccccxxxvij. mill. paſſ. A proximo uerò Syriæ litore ducentis quinquagintaduobus millibus, & à Damaſco uigintiſeptem propius.

Hierapolis. CAP. XXVI.

INfra Palmyræ ſolitudines, Stelendena regio eſt, dictæque iam Hierapolis, ac Berœa, & Chalcis. Vltra Palmyram quoque ex ſolitudinibus iis aliquid obtinet Hemeſa, item Elatium, dimidio propior Petræ, quàm Damaſcus. Aſura autem proximè eſt Philiſcum, oppidum Parthorum ad Euphratem. Ab eo Seleuciam dierum decem nauigatio, totidémque ferè Babylonem. Scinditur Euphrates à Zeugmate octogintatribus millibus paſſuum circa uicum Maſſicem. Et parte læua in Meſopotamiam uadit per ipſam Seleuciam, circa eam præfluenti infuſus Tigri. Dexteriore autem alueo Babylonem, quondam Chaldææ caput, petit, mediámque permeans, item quam Otrin uocant, diſtrahitur in paludes. Increſcit autem & ipſe Nili modo ſtatis diebus, paulum differens, ac Meſopotamiam inundat Sole obtinente uiceſimam partem Cancri: minui incipit † in Virgine, & Leone tranſgreſſo. In totum uerò remeat in uigeſimanona parte Virginis.

† in Virginem à Leone tranſgreſſo.

Cilicia, & adiunctæ gentes Iſauricæ, Homonadum, Piſidia, Lycaonia, Pamphylia, Taurus mons, Lycia.

CAP. XXVII.

SEd redeamus ad oram Syriæ, cui proxima eſt Cilicia. Flumen Diaphanes, mons Crocodilus, portæ Amani montis. Flumina, Andricus, Pinarus, Lycus: ſinus Iſſicus. Oppidum Iſſos, inde Alexandria: flumen Chlorus, oppidum Aegæ liberum, amnis Pyramus, portæ Ciliciæ: oppida, Mallos, Magarſos, & intus Tarſos. Campi Aleii: oppida Caſſipolis, Mopſos liberum Pyramo impoſitum, Thynos, Zephyrium, Anchiale. Amnes Saros, Cydnus Tarſum liberam urbem procul à mari ſecans. Regio Celenderitis cum oppido. Locus Nymphæum, Solœ Cilicii, nunc Pompeiopolis, Adana, Cibyra, Pinara, Pedalie, Halix, Arſinoe, Tabæ, Doron. Iuxtáque mare Corycos, eodem nomine oppidum, & portus, & ſpecus. Mox flumen Calycadnus. Promontorium Sarpedon: oppida Olme, Myle, promontorium & oppidum Veneris, à quo proximè Cyprus inſula. Sed in continenti oppida, Myanda, Anemurium, Coraceſium, finíſque antiquus Ciliciæ Melas amnis. Intus autem dicendi Anazarbeni, qui nunc Cæſarauguſtani, Caſtabla, Epiphania, quæ anteà Eniandos, Eleuſa, Iconium. Seleucia ſupra amnem Calycadnum, Trachiotis cognomine, à mari relata, ubi uocabatur Hormia. Prætereà intus flumina, Liparis, Bombos, Paradiſus. Mons Imbarus. Ciliciæ Pamphyliam omnes iunxere, neglecta gente Iſaurica. Oppida eius intus Iſaura, Clibanus, Lalaſſis: decurrit autem ad mare Anemurii regione ſuprà dicti. Simili modo omnibus, qui eadem compoſuere, ignorata eſt illi contermina gens Homonadum, quorum intus oppidum Homona. Cætera caſtella xliiij. inter aſperas conualles latent. Inſident uerticem Piſidæ, quondam Solymi appellati, quorum colonia Cæſarea, eadem Antiochia. Oppida Oroanda, Sagaleſſos. Hos includit Lycaonia in Aſiaticam iuriſdictionem uerſa, cum qua conueniunt Philomelienſes, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, Hyrienſes. Datur & tetrarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiæ contermina eſt, ciuitatum xiiij. urbe celeberrima Iconio. Ipſius Lycaoniæ celebrantur Tembaſa in Tauro, Sinda in confinio Galatiæ atque Cappadociæ: à latere autem

eius

eius super Pamphyliam ueniunt Thracum soboles, Milyæ, quorum Aricanda oppidum. Pamphylia, antè Mopsopia appellata. Mare Pamphylium Cilicio iungitur. Oppida eius Side, & in monte Aspendus, Platanistûs, Perga: Promontorium Leucolla. Mons Sardemisus, amnis Eurymedon iuxta Aspendum fluens: Cataractes, iuxta quem Lyrnessus & Olbia: ultimáque eius oræ Phaselis. Iunctum ei mare Lycium est, génsque Lycia, unde uastus sinus. Taurus mons, ab Eois ueniens litoribus, Chelidonio promontorio disterminat. Immensus ipse, & innumerarum gentium arbiter, dextero latere Septentrionalis, ubi primùm ab Indico mari exurgit, læuo Meridianus, & ad occasum tendens: mediámque distrahens Asiam, nisi opprimenti terras occurrerent maria. Resilit ergo ad Septentriones, flexúsque immensum iter quærit, uelut de industria rerum natura subinde æquora opponente, hinc Phœnicium, hinc Ponticum, illinc Caspium & Hyrcanium, contráque Mæoticum lacum. Torquetur itaque collisus inter hæc claustra, & tamen uictor, flexuosus euadit usque ad cognata Rhiphæorum montium iuga, numerosis nominibus & nouis, quacunque incedit, insignis: Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Paropamisus, Circius, Chambades, † Pharphariades, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus. Atque ubi se quoque exuperat, Caucasus: ubi brachia emittit, subinde tentanti maria similis, Sarpedon, Coracesius, Cragus, iterúmque Taurus, etiam ubi dehiscit, séque populis aperit: portarum tamen nomine unitatem sibi uindicans, quæ alibi Armeniæ, alibi Caspiæ, alibi Ciliciæ uocantur. Quinetiam confractus, effugiens quoque maria, plurimis se gentium nominibus hinc & illinc implet: à dextra Hyrcanus, Caspius: à læua Pariedrus, Moschicus, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus. In uniuersum uerò Græcè Ceraunius. In Lycia igitur, à promontorio eius oppidum Simena, mons Chimæra noctibus flagrans, Nephæstium ciuitas, & ipsa sæpe flagrantibus iugis. Oppidum Olympus ibi fuit: nunc sunt montana, Gage, Corydalla, Rhodiopolis. Iuxta mare Lymira cum amne, in quem Arycandus influit, & mons Massycites, Andriaca ciuitas, Myra. Oppida, Apyre, & Antiphellos, quæ quondam Habessus, atque in recessu Phellus. Deinde Pyrrha, itémque Xanthus à mari xv. M. passuum fluménq; eodem nomine. Deinde Patara, quæ priùs Sataros, & in monte Sydima. Promontorium Cragus. Vltrà par sinus priori. Ibi Pinara, & quæ Lyciam finit Telmessus. Lycia quondam lx. oppida habuit, nunc xxxvj. habet. Ex his celeberrima præter suprà dicta Canas, Candyba, ubi laudatur Oenium nemus, Podalia, Choma præfluente Adesa, Cyane, Ascandalis, Amelas, Noscopium, Tlos, Telandrus. Compræhendit in mediterraneis Cabaliam, cuius tres urbes, Oenoanda, Balbura, Bubon. à Telmesso Asiaticum mare, siue Carpathiũ, & quæ propriè uocatur Asia. In duas eam partes Agrippa diuisit. Vnam inclusit ab Oriente Phrygia & Lycaonia, ab Occidente Aegeo mari, à Meridie Aegyptio, à Septentrione Paphlagonia. Huius longitudinem ccccLxx. M. passuum latitudinem ccc. M. fecit. Alteram determinauit ab Oriente Armenia minore, ab Occidente Phrygia, Lycaonia, Pamphylia, à Septentrione prouincia Pontica, à Meridie mari Pamphylio, longam cccccLxxv. M. passuum latam cccxxv. M. In proxima ora Caria est, mox Ionia: ultra eam Aeolis. Caria mediæ Doridi circunfunditur, ad mare utroque latere ambiens. In ea Promontorium Pedalium. Amnis Glaucus deferens Telmessum. Oppida Dædala, Crya fugitiuorum. Flumen Axon, oppidum Calydna.

† *Pariades.*

Indus fluuius. CAP. XXVIII.

AMnis † Indus in Cibyratarum iugis ortus, recipit lx. perennes fluuios, torrentes uerò amplius centum. Oppidum Caunos liberũ, deinde Pyrnos. Portus Cressa, à quo Rhodus insula xx. M. locus Loryma. Oppida Thysanusa, Paridion, Larymna. Sinus Thymnias. Promontorium Aphrodisias. Oppidum Hyda. Sinus Schœnus. Regio Bubassus. Oppidum fuit Acanthus, alio nomine Dulopolis. Est in promontorio Gnidos libera, Triopia, dein Pegusa & Stadia appellata. Ab ea Doris incipit. Sed priùs terga, & mediterraneas iurisdictiones indicasse conueniat. Vna appellatur Cibyratica. Ipsum oppidum Phrygiæ est. Conueniunt eò xxv. ciuitates.

† *Hermolaus, Ninus, legendum existimat.*

Laodicea,

Laodicea, Apamia, Ionia, Ephesus. CAP. XXIX.

Celeberrima urbe Laodicea. Imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo & Capro, appellata primò Diospolis, dein Rhoas. Reliqui in eo conuentu, quos nominare non pigeat, Hydrelitæ, Themisones, Hierapolitæ. Alter conuentus à Synnada accipit nomen. Conueniunt Lycaones, Appiani, Eucarpeni, Dorylæi, Midæi, Iulienses, & reliqui ignobiles populi xv. Tertius Apamiam uadit, antè appellatam Celænas, dein Ciboton. Sita est in radice montis Signiæ, circunfusa Marsya, Obrima, Orga fluminibus in Mæandrum cadentibus. Marsyas ibi redditur, ortus ac paulò mox conditus, ubi certauit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrenis: ita uocatur conuallis decem M. passuum ab Apamia, Phrygiam petentibus. Ex hoc conuentu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, Acmonenses, Peltenos, Silbianos. Reliqui ignobiles ix. Doridis in sinu, Leucopolis, Amaxitos, Elæûs, Euthene. Dein Cariæ oppida, Pitaium, Eutanæ, Halicarnassus. Sex oppida contributa ei sunt à magno Alexandro, Theangela, Sibde, Medmassa, Euranium, Pedasum, Telmessum. Habitatur inter duos sinus, Ceramicum & Iasium. Inde Myndos, & ubi fuit Palæmyndus, Nariandus, Neapolis, Carianda, Termera libera, Bargyla & à quo sinus Iasius, oppidum Iasus. Caria interiorum nominum fama prænitet: quippe ubi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, ubi fuere Seminethos & Cranaos oppida, nunc eam circunfluunt Mæander & Mossinus. Fuit in eo tractu & Mæandropolis. Est Eumenia Cludro flumini apposita, Glaucus amnis, Lysias oppidum & Orthosia, Berecyntius tractus, Nysa, Trallis, eadem Euanthia & Seleucia & Antiochia dicta. Alluitur Eudone amne, perfunditur Thebaide. Quidam ibi Pygmæos habitasse tradunt. Prætereà sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabanda libera, quæ conuentum eum cognominauit: † Stratonicea libera, Hynidos, Ceramus, Trœzene, Phorontis. Longinquiores eodem disceptant foro, Othronienses, Halydienses, seu Hippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatæ, Trapezopolitæ, Aphrodisienses liberi. Præter hæc sunt Coscinus, Harpasa apposita fluuio Harpaso, quo & Trallicon, cùm fuit, alluebatur. Lydia autem perfusa flexuosi amnis Mæandri recursibus, super Ioniam procedit, Phrygiæ ab exortu Solis uicina, ad Septentrionem Mysiæ, meridiana parte Cariam amplectens, Mæonia antè appellata. Celebratur maximè Sardibus in latere Tmoli montis, qui antè Timolus appellabatur, uitibus consitus, & ex eo profluente Pactolo, eodémque Chrysorrhoa, ac fonte Tarne: à Mæoniis ciuitas ipsa Hyde uocitata est, clara stagno Gygeo. Sardiana nunc appellatur ea iurisdictio. Conueniúntque in eam extra prædictos, Macedones Cadueni, Loreni, Philadelpheni, & ipsi in radice Tmoli Cogamo flumini appositi Mæonii, Tripolitani: iidem & Antoniopolitæ Mæandro alluuntur: Apollonoshieritæ, Mysotmolitæ, & alii ignobiles. Ionia ab Iasio sinu incipiens, numerosiore ambitu litorum flectitur. In ea primus sinus Basilicus, Posideum promontorium & oppidum, oraculum Branchidarum appellatum, nunc Didymæi Apollinis, à litore stadiorum uiginti. Et inde centum octoginta. Milletus Ioniæ caput, Lelegeis antè & Pityusa & Anactoria nominata, † super octoginta urbium per cuncta maria genitrix: nec fraudanda ciue Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit. Amnis Mæander ortus è lacu in monte Aulocrene, plurimísque affusus oppidis, & repletus fluminibus crebris ita sinuosus flexibus, ut sæpe credatur reuerti, Apamenam primùm peruagatur regionem, mox Eumeneticam, ac dein Bargylleticos campos: postremò Cariam placidus, omnésque eos agros fertilissimo rigans limo, ad decimum à Mileto stadium lenis illabitur mari. Inde mons Latmus. Oppida, Heraclea montis eius, cognominis Caricæ, Myûs, quod primò condidisse Iones narrantur, Athenis profecti, Naulochum, Priene. In ora quæ Trogilia appellatur, Gessus amnis. Regio omnibus Ionibus sacra, & ideo Panionia appellata. Iuxtà fugitiuis conditum (uti nomen indicio est) Phygela. Fuit & Marathesium oppidum. Supra hæc Magnesia Mæandri cognomine insignis, à Thessalica Magnesia orta. Abest ab Epheso xv. M. pass. Trallibus eo amplius MMM, anteà Thessaloce & Androlitia nominata: & litori apposita

† Aliàs sic: Stratonice, Alinda libera quas urbes in hoc tractu eodē ordine enumerat & Ptolemæus.

† Aliàs, super septuaginta. & melius fortassis, cùm præsertim Seneca in libr. de Consolat. ad Helbiam matrem, Milesiorum colonias LXXV. omnino fuisse asserat.

ri apposita Derasidas insulas secum abstulit mari. Intus & Thyatira alluitur Lyco, Pelopia aliquando & Euhippa cognominata. In ora autem Manteium, Ephesus Amazonum opus, multis ante expetita nominibus: Alopes, cùm pugnatum apud Troiam est, mox Ortygia, & Morges uocata est, & Smyrna cognomine Trachea, & Samornion, & Prelea. Attollitur monte Pione, alluitur Caystro in Cylbianis iugis orto, multósque amnes deferente, & stagnum Pegaseum, quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo limi est, quà terras propagat, mediísq; iam campis Syrien insulam adiecit. Fons in urbe Callipia, & templum Dianæ complexi è diuersis regionibus duo Selinuntes. Ab Epheso Manteium aliud Colophoniorum, & intus ipsa Colophon, † Haleso affluente. Inde Apollinis Clarii phanum, Lebedos: fuit & Notium oppidum. Promontorium Coryceon, mons Mimas ccl. M. passuum excurrens, atque in continentibus campis residens. Quo in loco magnus Alexander intercidi planitiem eam iusserat. vij. M. ccccc. passuum longitudine, ut duos sinus iungeret, Erythrásque cum Mimante circunfunderet. Iuxta eas fuere oppida Preleon, Helos, Dorion: nunc est Aleon fluuius, Corinæum Mimantis promontorium, Clazomene, Parthenie & Hippi, Chytophoria appellatæ, cùm insulæ essent: Alexander idem per duo stadia continenti adnexuit. Interiere intus Daphnûs & Hermesia, & Sipylum, quod antè Tantalis uocabatur, caput Mæoniæ, ubi nunc est stagnum Sale: ob id & Archæopolis substituta Sipylo, & inde illi Colpæ, & huic Lebade. Regredientibus inde abest xij. M. passuum ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora Smyrna, amne Melete gaudens non procul orto. Montes Asiæ nobilissimi in hoc tractu ferè explicant se, Mastusia à tergo Smyrnæ, & Termetis Olympi radicibus iunctus. Is in Dracone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Hermus amnis campos facit, & nomini suo adoptat. Oritur iuxta Doryleum Phrygiæ ciuitatem, multósque colligit fluuios, inter quos Phrygem, qui nomine genti dato, à Caria eam disterminat: Hyllum & Cryon, & ipsos Phrygiæ, Mysiæ, Lydiæ amnibus repletos. Fuit in ore eius oppidum Temnos: nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio quod insula fuit, finísque Ioniæ Phocæa. Smyrnæum conuentum magna pars Aeoliæ, quæ mox dicetur, frequentat: prætérque Macedones Hyrcani cognominati, & Magnetes à Sipylo. Ephesum uerò alterum lumen Asiæ, remotiores conueniunt Cæsarienses, Metropolitæ, Cylbiani, inferiores & superiores Mysomacedones, Mastaurenses, Brullitæ, Hypæpeni, Dioshieritæ.

† *Sunt qui malint, Halete: cuius fluuij in hoc tractu meminit & Pausanias.*

Aeolis. Troas. CAP. XXX.

AEolis proxima est, quondam Mysia appellata, & quæ Hellesponto adiacet Troas. Ibi à Phocæa, Ascanius portus. Dein fuerat Larissa: sunt Cyme, Myrina, quæ Sebastopolim se uocat: & intus Aegæ, Attalia, Posidea, Neon tichos, Temnos. In ora autem Titanus amnis, & ciuitas ab eo cognominata. Fuit & Grynia, nunc tantùm portus soli, insula appræhensa. Oppidum Elæa, & ex Mysia ueniens Caicus amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Intercidêre Canæ, Lysimachia, Atarnea, Carene, Cisthene, Cilla, Cocillum, Thebæ, Astyre, Chrysa, Palæscepsis, † Gergithos, Neandros: nunc est Perperene ciuitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum, † amnis Gryliosolius. Regio Aphrodisias, quæ anteà Politiceorgas. Regio Scepsis. Flumen Euenum, cuius in ripis intercidêre Lyrnessos & Miletos. In hoc tractu Ida mons. Et in ora quæ sinum cognominauit & conuentum, Adramytteos, olim Pedasus dicta. Flumina Astron, Cormalos, Eryannos, Alabastros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara, eodémque nomine oppidum. Rursus in litore Antandros, Edonis prius uocata, deinde Cimmeris, & Assos, eadem Apollonia. Fuit & Palamedium oppidum. Promontorium Lecton disterminans Aeolida & Troada. Fuit & Polymedia ciuitas, & Cryssa, & Larissa alia. Smintheum templum durat. Intus Colone intercidit, deportata Adramytteum negotia. Apolloniatæ à Rhyndaco amne, Eresii, Miletopolitæ, Pœmaneni Macedones, Aschilacæ, Polichnæi, Pionitæ, Cilices, Mandagandeni: in Mysia Abrettini, & Hellespontii appellati, & alii ignobiles. Troadis primus locus Amaxitus, dein Cebrenia, ipsáque Troas, Antigonia dicta: nunc

† *Gergetha, Strabo libro decimotertio.*

† *Locus est omnino deprauatus, quem Pintianus hunc in modum restituendum existimat: Amnes Grylios, Solus: regio Aphrodisias, quæ anteà Politice: Orgas regio, Scepsis.*

nunc Alexandria, colonia Ro. oppidum Nee, Scamander amnis nauigabilis, & in promontorio quondam Sigæum oppidum. Dein portus Achæorum, in quem influit Xanthus Simoenti iunctus: stagnúmque prius faciens Palæscamander. Cæteri Homero celebrati, Rhesus, Heptaporus, Caresus, Rhodius uestigia non habent. Granicus diuerso tractu in Propontida fluit. Est tamen & nunc Scamandria ciuitas parua, ac M.ccccc.pass. remotum à portu Ilium immune, unde omnis rerum claritas. Extra sinum sunt Rhœtea litora, Rhœteo & Dardanio & Arisbe oppidis habitata. Fuit & Achilleon, oppidum iuxta tumulum Achillis conditum à Mitylenæis, & mox Atheniensibus, † ubi classis eius steterat. In Sigeo fuit & Aeantium, à Rhodiis conditum in altero cornu, Aiace ibi sepulto xxx.stad. interuallo à Sigeo, & ipso in statione classis suæ. Supra Aeolida, & partem Troadis, in mediterraneo est, quæ uocatur Teuthrania, quam Mysi antiquitus tenuere. Ibi Caicus amnis iam dictus oritur. Gens ampla per se, etiam cùm totum Mysia appelletur. In ea Pioniæ, Andera, Dale, Stabulum, Conisium, Tegium, Balcea, Tiare, Teuthranie, Sarnaca, Haliserne, Lycide, Parthenium, Thymbre, Oxiopum, Lygdanum, Apollonia, longéque clarissimum Asiæ Pergamum, quod intermeat Selinus, præfluit Cetius profusus Pindaso monte. Abest haud procul Elæa, quam in litore diximus. Pergamena uocatur eius tractus iurisdictio. Ad eam conueniunt Thiatyreni, Mygdones, Mossini, Bregmenteni, Hieracomitæ, Perpereni, Tyareni, Hierapolenses, Harmatopolitæ, Attalenses, Pantaenses, Appollonidienses, aliæque inhonoræ ciuitates. A Rhœteo Dardanium oppidum paruum abest stad. lxx. Inde xviij. M. promontorium Trapeza, unde primùm concitat se Hellespontus. Ex Asia interiisse gentes tradit Eratosthenes Solymorum, Lelegum, Bebrycum, Colycantiorum, Trepsedorum. Isidorus Arimos, & Capretas, ubi sit Apamia condita à Seleuco rege, inter Ciliciam, Cappadociam, Cataoniam, Armeniam. Et quoniam ferocissimas gentes domuisset, initio Dameam uocatam.

† Legẽdum mutata uerborum interpunctione, ubi claßis eius steterat in Sigeo. Deinde subiungendũ, Fuit & Aeantiũ. In Sigeo enim sepultum fuisse Achillem, in Rhœteo autem Aiacem, ex Strabone, Pomponio, & Stephano notum est.

Insulæ ante Asiam, Pamphylium mare, Rhodus, Samus, Chius.

CAP. XXXI.

INsularum ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili, à Canopo Menelai gubernatore (ut ferunt) dicta. Altera iuncta ponte Alexandriæ, colonia Cæsaris Dictatoris, Pharus, quondam diei nauigatione distans ab Aegypto: nunc è turri nocturnis ignibus cursum nauium regens. Nanque fallacibus uadis Alexandria, tribus omnino aditur alueis maris, Tegamo, Posideo, Tauro. In Phœniceo deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua obiectam belluæ Andromedam ferunt: & iam dicta Arados, inter quam & continentem quinquaginta cubita alto mari (ut author est Mutianus) è fonte dulcis aqua tubo coriis facto, usque à uado trahitur. Pamphylium mare ignobiles insulas habet. Cilicium ex quinque maximis Cyprum, ad ortum occasúmque Ciliciæ ac Syriæ obiectam, quondam ix. regnorum sedem. Huius circuitum Timosthenes ccccxxix. M.ccccc. prodidit. Isidorus ccclxxv.M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum & Acamanta, quod est ad occasum, Artemidorus clx.ccccc. Timosthenes cc. uocatam ante Acamantida, Philonides Cerástin, Xenagoras & Aspeliam, & Amathusiam, & Macariam, Astynomus Crypton, & Coliniam. Oppida in ea xv. Paphos, Palæphaphos, Curias, Citium, Corineum, Salamis, Amathus, Lapethos, Solœ, Tamaseus, Epidarum, Chytri, Arsinoe, Carpasium, Golgi. Fuere & ibi Cinyria, Marium, Idalium. Abest ab Anemurio Ciliciæ quinquaginta M.pass. Mare, quod prætenditur, uocant Aulona Cilicium. In eodem situ Elæusa insula est, & quatuor ante promontorium ex aduerso Syriæ Clides, rursúsque ab altero capite Stiria. Contra Neampaphum Hierocepia. Contra Salamina, Salaminæ. In Lycio autem mari Illyris, Telendos, Attelebussa, Cypriæ tres steriles, & Dionysia, prius Caretha dicta. Deinde contra Tauri promontorium pestiferæ nauigantibus Chelidoniæ, totidem ab iis cum oppido Leucola, Pactyæ, Lasia, Nymphais, Macris: Megista, cuius ciuitas interiit. Multæ deinde ignobiles. Sed contra Chimæram Dolichiste, Chirogylium, Crambussa, Rhoge, Enagora viij. M.pass. Dædaleon duæ, Cryeon tres, Strongyle, & contra Sidyma Antiochi, Glaucúmque uersus amnem Lagusa,

gusa, Macris, Didymæ, Helbo, Scope, Aspis, & in qua oppidum interiit Telandria, proximáque Cauno Rhodussa. Sed pulcherrima & libera Rhodos, circuitu cxxx. mil. pass. aut si potius Isidoro credimus, ciij. habitata urbibus Lindo, Camiro, Ialyso nunc Rhodo. Distat ab Alexandria Aegypti ccccclxxviij. mill. ut Isidorus tradit: ut Eratosthenes, cccclxix. mill. ut Mutianus, D. à Cypro clxvj. Vocitata est anteà Ophiusa, Asteria, Aethræa, Trinacria, Corymbia, Pœessa, Atabyria ab rege. Deinde Macria, & Oloessa. Rhodiorum insulæ, Carpathus, quæ mari nomen dedit: Casos, Achne olim: Nisyros distans ab Gnido xij. mill. ccccc. Porphyris anteà dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidúmque Syme. Cingitur xxxvij. mill. ccccc. Portus benignè præbet octo. Præter has circa Rhodum, Cyclopis, Teganon, Cordysula, Diabetæ iiij. Hymos, Chalce cum oppido, † Seutlusa, Narthecusa, Dimastos, Progne: & à Gnido, Cisserussa, Therionarce, Calydne cum tribus oppidis, Notio, Nisyro, Mendetero, & in Arconneso oppidum Ceramus. In Cariæ ora, quæ uocantur Argiæ, numero uiginti, & Hyetussa, Lepsia, Leros. Nobilissima autem in eo sinu Cos, ab Halicarnasso quindecim mill. pass. distans, circuitu centum ut plures existimant, Merope uocata: Cos, ut Staphylus: Meropis, ut Dionysius: dein Nymphæa. Mons ibi Prion, & Nisyron abruptam illi putant, quæ Porphyris anteà dicta est. Hinc Carianda cum oppido. Nec procul ab Halicarnasso Pidosus. In Ceramico autem sinu Priaponnesos, Hipponnesos, Psyra, Mya, Lampsemandus, Passala, Crusa, Pyrrhe, Sepiussa, Melano: paulúmque à continente distans, quæ uocata est Cinædopolis, probrosis ibi relictis à rege Alexandro. Ioniæ ora † Aegeas & Corseas habet, & Icaron, de qua dictum est: Laden, quæ prius Late uocabatur: atque inter ignobiles aliquot, duas Camelidas Mileto uicinas: ∴ Mycalen, Trogilias, Trepsilion, Argennon, Sandalion, Samon liberam, circuitu octoginta septem mill. passuum: aut, ut Isidorus, centum. Parrheniam primùm appellatam, Aristoteles tradit, posteà Dryusam, deinde Anthemusam: Aristocritus adiicit Melamphyllum, dein Cyparissiam: alii Partheneros am, Stephanen. Amnes in ea Imbrasus, Chesius, Ibettes. Fontes Gigarto, Leucothea. Mons Cercetius. Adiacent insulæ, Rhypara, Nymphæa, Achillea. Par claritate ab ea distat xciij. M. passuum, cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus prisco nomine appellat, Metrodorus & Cleobulus Chiam, à Chione nympha, aliqui à niue, & Macrin & Pityusam. Montem habet Pellenæum, marmor Chium. Circuitu cxxv. M. pass. colligit, ut ueteres tradidere. Isidorus ix. millia adiicit. Posita est inter Samum & Lesbum, ex aduerso maximè Erythrarum. Finitimæ sunt Thallusa, quam alii Dapnusam scribunt, Oenussa, Elaphites, Euryanassa, Arginusa cum oppido, iam hæ circa Ephesum, & quæ Pisistrati uocantur, Anthinæ, Myonnesos, Diareusa. In utraque oppida intercidere. Poroselene cum oppido, Cerciæ, Halone, Commone, Illetia, Lepria, & Rhesperia, Procusæ, Bolbulæ, Phanæ, Priapos, Syce, Melane, Aenare, Sidusa, Pela, Drymusa, Anydros. Scopelos, Sycussa, Marathussa, Psile, Perirheusa, multæque ignobiles. Clara uerò in alto Teos cum oppido, à Chio lxxj. M. passuum tantundem ab Erythris. Iuxta Smyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopece, Elæussa, Bachina, Pystira, Crommyonnesos, Megale. Ante Troada Ascaniæ, Plateæ iij. Dein Lamiæ, Plitaniæ ij. Plate, Scopelos, Getone, Artheidon, Celæ, Lagussæ, Didymæ. Clarissima autem Lesbos, à Chio sexagintaquinque mill. pass. Hemerte, & Lasia, Pelasgia, Aegira, Aethiope, Macaria appellata fuit, octo oppidis inclyta. Ex iis Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarum motu subuersa. Antissam Methymna traxit in seipsam viij. urbibus Asiæ in xxxvij. M. passuum uicina. Et Agamede obiit, & Hiera. Restant Eresos, Pyrrha, & libera Mitylene, annis D. potens. Tota insula circuitur, ut Isidorus, clxviij. M. passuum ut ueteres, cxcv. M. Montes habet Lepethymum, Ordymnum, Macistum, Creonem, Olympum. A proxima continente abest vij. M. ccccc. passuum. Insulæ appositæ, Sandalion, Leucæ quinque. Ex iis Cydonea cum fonte calido. Argenussæ ab Aege iiij. M. passuum distant. Dein Phellusa, Pedna. Extra Hellespontum aduersa Sigæo litori adiacet Tenedus Leucophrys dicta, & Phœnice, & Lyrnessos. Abest à Lesbo lvj. M. passuum à Sigæo xij. M. ccccc.

† Teutlusa, Stephano.

† Aliás, Trageas, quas etiam in hoc maris tractu prope Ladã Strabo & Stephanus collocarunt.

∴ Mycalæ Trogiliam.

Hellespontus, Mysia, Phrygia, Galatia, Bithynia, Bosphorus.

CAP. XXXII.

IMpetum deinde sumit Hellespontus, & mare incumbit, uorticibus limitem fodiens, donec Asiam abrumpat Europæ. Promontorium id appellauimus Trapezam: ab eo decem M.passuum. Abydum oppidum, ubi angustiæ septem stadiorum. Deinde Percote oppidum, & Lampsacum, anteà Pityusa dictum. Parium colonia, quam Homerus Adrastiam appellauit. Oppidum Priapos, amnis Aesepus, Zelia, Propontis, ita appellatur ubi se dilatat mare. Flumen Granicum, Artace portus, ubi oppidum fuit. Vltrà insula, quam continenti iunxit Alexander, in qua oppidum Milesiorum Cyzicum, anteà uocitatum Arconnesos, & Dolionis, & Dindymis, cuius à uertice mons Dindymus. Mox oppida Placia, Ariacos, Scylace, quorum à tergo mons Olympus, Mysius dictus: ciuitas Olympena. Amnes Horisius, & Rhyndacus, antè Lycus uocatus. Oritur in stagno Artynia iuxta Miletopolim: recipit Maceston, & plerosque alios, Asiam Bithyniámque disterminans. Ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Maliande & Strymonis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando præcingitur gens mari. Vrbs fuit immensa Attusa nomine: nunc sunt xv. ciuitates, inter quas Gordiu come, quæ Iuliopolis uocatur, & in ora Dascylos. Deinde flumen Gebes, & intus Helgas oppidum, quæ Germanicopolis, alio nomine Booscœte, sicut Apamia, quæ nunc Myrlea Colophoniorum: flumen Etheleum, antiquus Troadis finis, & Mysiæ initium. Posteà sinus, in quo flumen Ascanium, oppidum Bryllion, amnes Hylas, & Cios cum oppido eiusdem nominis, quod fuit emporium non procul accolentis Phrygiæ, à Milesiis quidem conditum, in loco tamen qui Ascania Phrygiæ uocabatur. Quapropter non alibi aptiùs de ea dicatur. Phrygia Troadi superiecta, populísque à promontorio Lecto ad flumen Etheleum prædictis, Septentrionali sui parte Galatiæ contermina, Meridiana Lycaoniæ, Pisidiæ, Mygdoniæque, ab Oriente Cappadociam attingit. Oppida ibi celeberrima præter iam dicta, Ancyra, † Andria, Celænæ, Colossæ, Carina, Cotiaion, Cerane, Iconium, Midaion. Sunt authores transisse ex Europa Mysos, & Brygas, & Thynos, à quibus appellantur Mysi, Phryges, Bithyni. Simul dicendum uidetur & de Galatia, quæ superposita, agros maiori ex parte Phrygiæ tenet, capútque quondam eius Gordium. Qui partem eam insedere, Gallorum Tolistobogi, & Voturi, & Ambitui uocantur: qui Mæoniæ & Paphlagoniæ regionem, Trocmi. Prætenditur Cappadocia à Septentrione & Solis ortu, cuius uberrimam partem occupauere Tectosages, ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hæ. Populi uerò ac tetrarchiæ omnes numero cxcv. Oppida, Tectosagum Ancyra, Trocmorum Tauium, Tolistobogorum Pesinûs. Præter hos, celebres Attalenses, Arasenses, Comenses, Dioshieronitæ, Lystreni, Neapolitani, Oeandenses, Seleucenses, Sebasteni, Timoniacenses, Tebaseni. Attingit Galatia & Pamphyliæ Cabaliam, & Milyas, qui circa Barin sunt, & Cyllanticum, & Oroandicum Pisidiæ tractum. Item Lycaoniæ partem Obigenen. Flumina sunt in ea præter iam dicta, Sangarium & Gallus, à quo nomen traxere Matris Deûm sacerdotes. Nunc reliqua in ora, à Cio intus in Bithynia Prusa, ab Annibale sub Olympo condita. Inde Nicæam uigintiquinque millia passuum interueniente Ascanio lacu. Deinde Nicæa in ultimo Ascanio sinu, quæ priùs Olbia: & Prusa item altera sub Hippio monte. Fuere Pythopolis, Parthenopolis, Coryphanta. Sunt in ora amnes, Aesius, Bryazon, Plataneus, Areus, Siros, Gendos, qui & Chrysorrhoas. Promontorium, in quo † Megarice oppidum fuit. Inde Craspedites sinus uocabatur, quoniam id oppidum uelut in lacinia erat. Fuit & Astacum, unde & ex eo Astacenus idem sinus. Fuit & Libyssa oppidum, ubi nunc Annibalis tantùm tumulus: est in intimo sinu Nicomedia Bithyniæ præclara. Leucatas promontorium, quo includitur Astacenus sinus, à Nicomedia xlij.M.ccccc. Rursúsq; coeuntibus terris angustiæ pertinentes usque ad Bosphorum Thracium. In iis Chalcedon libera, † à Nicomedia lxxij.ccccc. Procerastis anteà dicta, dein Compusa: posteà cæcorum oppidum, quòd locum eligere nescissent, septem stadiis distante Byzantio, tanto feliciore omnibus modis sede. Cæterùm intus in Bithynia

† *Andira,*

† *Megaricon, Stephano.*

† *à Nicomedia* LXXII. M. D. *pass. Cerastis anteà dicta, dein Colpoessa.*

Bithynia colonia Apamena, Agrippenſes, Iuliopolitæ, Bithynion. Flumina, Syrium, Lapſias, Pharmicas, Alces, Crynis, Lylæus, Scopius, Hieras, qui Bithyniam & Galatiam diterminat. Vltra Chalcedona Chryſopolis fuit. Deinde Nicopolis, à qua nomen etiamnum ſinus retinet: in quo portus Amyci. Deinde Naulochum promontorium, Eſtiæ templum Neptuni, Boſphorus D.p. interuallo Aſiam Europæ iterum auferens, abeſt à Chalcedone xij.M.ccccc.paſſ. Inde fauces primæ viij.M.ccl.p. ubi Phinopolis oppidum fuit. Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Aſiæ eſt, populorúmq; cclxxxij. qui ad eum locum à fine Lyciæ numerantur. Spatium Helleſponti & Propontidis ad Boſphorum Thracium clxxxviij. M.p. diximus. à Chalcedone Sigeum Iſidorus ccclxij. M.ccccc.paſ. tradit. Inſulæ in Propontide ante Cyzicum Elaphonneſus, unde Cyzicenum marmor: eadem Neuris, & Proconneſus dicta. Sequuntur Ophiuſa, Acanthus, Phœbe, Scopelos, Porphyrione, Halone cum oppido. Delphacia, Polydora. Artacæon cum oppido. Eſt & contra Nicomediam Demonneſos. Item ultra Heracleam aduerſa Bithyniæ Thynnias, quam barbari Bithyniam uocant. Eſt & Antiochia, & contra fauces Rhyndaci Besbicos, decem & octo mill. circuitu. Eſt & Elæa, & duæ Rhoduſſæ, Erebinthus, Megale, Chalcitis, Pityodes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER SEXTVS.

Pontus Euxinus. CAP. I.

PONTVS Euxinus, anteà ab inhoſpitali feritate Axenos appellatus, peculiari inuidia naturæ ſine ullo fine indulgentis auiditati maris, & ipſe inter Europam Aſiámque funditur. Non fuerat ſatis Oceano ambiſſe terras, & partem earum aucta immanitate abſtuliſſe, non irrupiſſe fractis montibus, † Calpéq; Africæ auulſa tanto maiora abſorbuiſſe, quàm reliquerit, ſpatia, non per Helleſpontum Propontida infudiſſe, iterum terris deuoratis: à Boſphoro quoque in aliam uaſtitatem panditur nulla ſatietate, donec expatianti † lacus à Mæoti rapinam ſuam iungant. Inuitis hoc accidiſſe terris indicio ſunt tot anguſtiæ, atque tam parua naturæ repugnantis interualla, ad Helleſpontum octingentorum ſeptuagintaquinque paſſuum ad Boſphoros duos, uel bubus meabili tranſitu. Vnde nomen ambobus, & tanquam in diſſociatione germanitas concors. Alitum quippe cantus, canúmque latratus inuicem audiuntur: uocis etiam humanæ commercia, inter duos orbes † manente colloquio, niſi cùm idipſum auferunt uenti. Menſuram Ponti à Boſphoro ad Mæotium lacum quidam fecere $\overline{\text{XIIII}}$. triginta octo mill.ccccc.paſſ. Eratoſthenes centum minorem. Agrippa à Chalcedone ad Phaſin $\overline{\text{X}}$. mill. Inde Boſphorum Cimmerium trecenta ſexaginta mill. Nos interualla generatim ponemus comperta in noſtro æuo, quando etiam in ipſo ore Cimmerio pugnatum eſt. Ergo à faucibus Boſphori eſt amnis Rhebas, quem aliqui Rhœſum dixerunt. Deinde Pſillis, portus Calpas, Sangarius fluuius ex inclytis. Oritur in Phrygia, accipit uaſtos amnes, inter quos Tembrogium & Gallum. Idem Sangarius à pleriſque dictus Coralius, à quo incipiunt Maryandini ſinus, oppidúmque Heraclea Lyco flumini appoſitum. Abeſt à Ponti ore millibus ducentis: portus Acone, ueneno aconito dirus, ſpecus Acheruſia. Flumina Pedopiles, Callichorum, Sonautes. Oppidum Tium, ab Heraclea triginta octo mill. paſſuum. Fluuius Bilis.

† Calpéque Abilæ auulſa.

† lacus Mæotis rapinam ſuam augeat.

† manente

Gens Paphlagonum & Cappadocum. CAP. II.

VLtra quem gens Paphlagonia, quam Pylæmeniam aliqui dixerunt, inclusam à tergo Galatia. Oppidum Mastya Milesiorum, deinde Cromna. Quo loco Henetos adiicit Nepos Cornelius, à quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi postulat. Sesamum oppidum, quod nunc Amastris. Mons Cytorus, à Tio lxiiij. M. passuum. Oppida Cimolis, Stephane, amnis Parthenius. Promontorium Carambis uasto excursu, abest à Ponti ostio cccxv. M. passuum, uel ut aliis placuit, ccl. M. Tantundem à Cimmerio, aut ut aliqui maluere, cccxij. M. ccccc. Fuit & oppidum eodem nomine, & aliud inde Armine: nunc est colonia Sinope, à Cytoro clxiiij. M. Flumen Varetum, gens Cappadocum, oppidum Gaziura & Gazelum, amnis Halys, à radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociámq; decurrens. Oppida Gangre, Carissa: Amisum liberum, à Sinope cxxx. M. passuum. Eiusdémque nominis sinus tanti recessus, ut Asiam penè insulam faciat, cc. M. passuum haud amplius per continentem ad Issicum Ciliciæ sinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantùm gentes Græcas iure dici, Doricam, Ionicam, Aeolicam, cæteras Barbarorum esse. Amiso iunctum fuit oppidum Eupatoria, à Mithridate conditum. Victo eo, Pompeiopolis utrunque appellatum est.

Cappadocia. CAP. III.

CAppadocia intus habet coloniam Claudii Cæsaris Archelaidem, quam præfluit Halys: oppida Comana, quod Sarus: Neocæsaream, quod Lycus: Amasiam, quod Iris, in regione Gazacena. In Colopena uerò Sebastiam, & Sebastopolin. Hæc parua, sed paria suprà dictis. Reliqua sui parte Melitam à Semiramide conditam, haud procul Euphrate: Diocæsaream, Tyana, Castabala, Magnopolim, Zelam: & sub monte Argæo Mazacam, quæ nunc Cæsarea nominatur. Cappadociæ pars prætenta Armeniæ maiori, Melitene uocatur: Comagenæ, Cataonia: Phrygiæ, Garsauritis: Sargaurasanæ, Cammanene: Galatiæ, Morimene: ubi disterminat eos Cappadox amnis, à quo nomen traxere, anteà Leucosyri dicti. A Neocæsarea suprà dicta minorem Armeniam Lycus amnis disterminat. Est & Ceraunus intus clarus. In ora autem ab Amiso oppidum & flumen Chadisia, Lycastum, à quo Themiscyra regio. Iris flumen deferens Lycum. Ciuitas Ziela intus, nobilis clade Triarii, & uictoria C. Cæsaris: in ora amnis Thermodoon, ortus ad castellum, quod uocant Phanaroeam, prætérque radices Amazonii montis lapsus. Fuit oppidum eodem nomine, & alia quinque, Phamizonium, Themiscyra, Sotira, Amasia, Comana, nunc Manteium.

Themiscyrenæ regionis gentes. CAP. IIII.

GEntes, Genetarum, Chalybum. Oppidum Cotyorum. Gentes Tibareni, Mossyni notis signantes corpora. Gens Macrocephali, oppidum Cerasus, portus Cordulæ. Gentes Bechires, Buzeri. Flumen Melas. Gens Macrones, Sideni, fluménque Sidenum, quo alluitur oppidum Polemonium, ab Amiso cxx. M. passuum. Inde flumina Iasonium, Melanthium, & ab Amiso lxxx. M. passuum. Pharnacea oppidum, Tripolis castellum & fluuius. Item Philocalia, & sine fluuio Liuiopolis, & à Pharnacea centum M. passuum. Trapezus liberum, uasto monte clausum. Vltra quod gens Armenochalybes, & maior Armenia xxx. M. passuum distans. In ora ante Trapezunta flumen Pyxites, ultrà uerò gens Sannorum Heniochorum. Flumen Absarum cum castello cognomine in faucibus, à Trapezunte cl. M. passuum. Eius loci à tergo montium Iberia est: in ora uerò Heniochi, Ampreutæ, Lazi. Flumina † Campseonysis, Nogrus, Bathys. Gentes Colchorum. Oppidum Matium, flumen Heracleum, & promontorium eodem nomine, clarissimúsque Ponti Phasis. Oritur in Moschis: nauigatur quamlibet magnis nauigiis xxxviij. M. ccccc. passuum, inde minoribus longo spatio, pontibus cxx. peruius. Oppida in ripis habuit complura: celeberrima, Tyritacen, Cygnum, & in faucibus Phasin. Maximè autem inclaruit Aea, xv. M. passuum à mari, ubi Hippos & Cyanos uasti amnes è diuerso in eum confluunt. Nunc habet Surium tantum, & ipsum ab amne influente ibi cognominatum, usquequò magnarum nauium capacem esse diximus. Et alios accipit fluuios, magnitudine

† Legendum uidetur, Acampsis, Acinasis, Mogros, Bathys. cui lectioni adstipulatur & Arrhianus in Periplo, regionis huius fluuios iisdem nominibus, eodémque ordine recensens.

gnitudine numeróque mirabiles, inter quos Glaucum. In ore eius insulæ sine nomine. Abest Absaro lxxv. M. Inde aliud flumen Charien. Gens Salæ, antiquis Phthirophagi dicti, & Suani. Flumen Cobum è Caucaso per Suanos fluens. Dein Rhoas. Regio Ecrectice. Amnes † Sigania, Tersos, Atelpos, Chrysorrhoas, gens Absilæ, castellum Sebastopolis, à Phaside centum M. pass. gens Sannigarum, oppidum Cygnus, flumen & oppidum ·· Pityûs. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

† Aliâs sic: Singames, Tapsuras, Astelephus, adstipulante eodem Arrhiano.

·· Vetust. cod. Penius, quẽ fluuiũ in hoc tractu recenset & Ouid. 4. de Ponto.

Regio Colchica, Achæi, & cæteri eodem tractu. CAP. V.

SVbiicitur Ponti regio Colchica, in qua iuga Caucasi ad Rhiphæos montes torquentur, ut dictum est, altero latere in Euxinum & Mæotin deuexa, altero in Caspium & Hyrcanium mare. Reliqua litorum feræ nationes tenent, Melanchlæni, Coraxi urbe Colchorum Dioscuriade, iuxta fluuium Anthemunta, nunc deserta: quondam adeò clara, ut Timosthenes in eam ccc. nationes, quæ dissimilibus linguis uterentur, descendere prodiderit. Et posteà à nostris cxxx. interpretibus negotia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab † Amphito & Telchio, Castoris ac Pollucis aurigis putent, à quibus ortam Heniochorum gentem feram constat. A Dioscuriade oppidum Heracleum: distat à Sebastopoli lxxx. M. pass. Achæi, Mardi, Cercetæ: post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityûs oppidum opulentissimum, ab Heniochis direptum est. A tergo eius Epageritæ, Sarmatarum populus in Caucasi iugis: post quem Sauromatæ. Ad hos confugerat Mithridates Claudio principe, narrauítque Thalos iis esse confines, qui ab Oriente Caspii maris fauces attingerent: siccari eas æstu recedente. In ora autem iuxta Cercetas, flumen Icarusa, cum oppido Hiero & flumine, ab Heracleo cxxxvj. M. † Inde promontorium Cronea, quo supercilium arduum tenent Toretæ, ciuitas Sindica ab Hiero lxvij. mill. pass. Flumen Sceaceriges.

† Strabo lib. II. Castoris & Pollucis aurigas non Amphitũ & Telchiũ, sed Amphistratum & Rhecã nominat.

† Rectius uetust. cod. Inde promontorium Crunæ, à quo superciliũ &c.

Bosphoros Cimmericus, Mæotis. CAP. VI.

INde ad Bosphori Cimmerii introitum octogintaocto mill. ccccc. pass. Sed ipsius peninsulæ inter Pontum & Mæotin lacum excurrentis, non amplior octogintaseptem mill. ccccc. pass. longitudo est: latitudo nusquam infrà duo iugera. Eionem uocant. Ora ipsa Bosphori, utrinque ex Asia atque Europa, curuatur in Mæotin. Oppida, in aditu Bosphori primo Hermonassa, dein Cepi Milesiorum. Mox Stratoclia, & Phanagoria, & penè desertum Apaturos, ultimóque in ostio Cimmerium, quod anteà Cerberion uocabatur.

Gentes circa Mæotin. CAP. VII.

INde Mæotis lacus, in Europa dictus. A Cimmerio accolunt Mæotici, Vali, Serbi, Arechi, Zingi, Psesii. Dein Tanain amnem, gemino ore influentem, incolunt Sarmatæ, Medorum (ut ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi. Primò Sauromatæ Gynæcocratumeni: unde Amazonum connubia. Dein Euazæ, Cottæ, Cicimeni, Messeniani, Costobocci, Choatræ, Zigœ, Dandari, Thussagetæ, Turcæ, usque ad solitudines saltuosis conuallibus asperas: ultra quas Arimphæi, qui ad Rhiphæos pertinent montes. Tanain ipsum Scythæ Silyn uocant, Mæotin Temerinda, quod significat matrem maris. Oppidum in Tanais quoq; ostio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenii & Mæones, posteà Panticapenses. Sunt qui circa Mæotin ad Ceraunios montes altiores has tradunt gentes, à litore Napæas, supráque Essedones Colchis iunctos, ac montium cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos, Antacas, Mazacas, Ascanticos, Acapeatas, Agagammatas, Phycaros, Rhimosolos, Ascomarcos: & ad iuga Caucasi Icatalas, Imaduchos, Ranos, Anclacas, Tydios, Carastascos, Asuciandas. Lagoum amnem ex montibus Catheis, in quem defluit Opharus: ubi gentes Caucadas, Opharitas, † Amnem Menotharum, Imituenis ex montibus scissum, inter Agedos, Carnapas, Gardeos, Accisos, Gabros, Gregaros. Circáque ·· fontem Imitissi, Imituos, & Aparthenos. Alii influxisse eò Suitas, Auchetas, Satarneos, Asampatas. Ab his Tanaitas & Nepheonitas uiritim deletos. Aliqui flumen Opharium labi per Cantecos & Sapeos: Tanain uerò transisse Phatareos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amassos, Issos, Catacetos, Tagoros, Catonos, Neripos, Agan-

† Pintianus ex uetustis codicibus sic legit: Amnes Menotharũ Imituem ex montibus Cissijs.

·· fontem Imituis.

deos, Mandareos, Saturcheos, Spaleos.

Cappadocia. CAP. VIII.

† nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus.

PEracta est interior ora, omnésque accolæ: † nunc reddantur gentes in mediterraneo sinus: in quo multa aliter, ac ueteres, proditurum me non eo inficias, anxia perquisita cura, rebus nuper in eo situ gestis à Domitio Corbulone, regibúsque inde missis supplicibus, aut regum liberis obsidibus. Ordiemur autem à Cappadocum gente. Longissimè hæc Ponticarum omnium introrsus recedens, minorem Armeniam maioremque & Comagenen læuo suo latere transit: dextra uerò omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis: magnóque impetu scandens ad ortum Solis & Tauri iuga, transit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam: uadit super Antiochiæ tractum, & usque ad Cyrrhisticam eius regionem parte sua, quæ uocatur Cataonia, contendit. Itaque ibi longitudo Asiæ $\overline{\text{XII}}$. quinquaginta M. passuum efficit, latitudo cccccccxl. M.

Armeniæ. CAP. IX.

† Rectius uetust. cod. & initium Mesopotamiæ facit, inter duos amnes sitæ. Terræ quod interest ibi, tenēt Arabes &c.

ARmenia autem maior incipiens à Pariedris montibus, Euphrate amne (ut dictum est) aufertur Cappadociæ: & quà discedit Euphrates, Mesopotamiæ, haud minus claro amne Tigri. Vtrunque fundit ipsa, † & initium Mesopotamiæ facit, inter duos amnes ituræ. Quod interest ibi, tenent Arabes Orei. Sic finem usque in Adiabenen perfert. Ab ea transuersis iugis inclusa, latitudinem in læua pandit ad Cyrum amnem transuersa in Araxem: longitudinem uerò ad minorem usque Armeniam, Absaro amne in Pontum defluente, & Pariedris montibus (qui fundunt Absarum) discreta ab illa. Cyrus oritur in Heniochiis montibus, quos alii Coraxicos uocauere: Araxes eodem monte, quo Euphrates, vj. M. passuum interuallo: auctúsque amne Musi, & ipse (ut plures existimauere) à Cyro defertur in Caspium mare. Oppida celebrantur in minore, Cæsarea, Aza, Nicopolis: in maiore Arsamote Euphrati proximum, Tigri Carcathiocerta: in excelsis autem Tigranocerta, at in campis iuxta Araxem Artaxata. Vniuersæ magnitudinem Aufidius quinquagies centena M. prodidit. Claudius Cæsar longitudinem à Dascusa ad confinium Caspii maris $\overline{\text{XIII}}$. M. passuum latitudinem dimidium eius, à Tigranocerta ad Iberiam. Diuiditur (quod certum est) in præfecturas, quas ii strategias uocant, quasdam ex iis uel singula regna quondam, barbaris nominibus cxx. Cludunt eam ab Oriente montes, sed non statim Ceraunii, nec Adiabene regio. Quod interest spatii, Sopheni tenent: ab his iuga: ultrà Adiabeni tenent. Per conualles autem proximi Armeniæ sunt Menobardi, & Moscheni. Adiabenen Tigris & † montium sinus cingunt. Ab læua eius regio Medorum est, & prospectus Caspii maris. Ex Oceano hoc (ut suo loco dicemus) infunditur, totúmque Caucasiis montibus cingitur. Horum incolæ per confinium Armeniæ nunc dicentur.

† montium sinus inuij cingunt.

Albania, Iberia. CAP. X.

PLanitiem omnem à Cyro usque, Albanorum gens tenet: mox Iberum, discreta ab iis amne Alazone, in Cyrum è Caucasiis montibus defluente. Præualent oppida Albaniæ Cabalaca, Iberiæ Harmastis iuxta flumen, Neoris: regio Thasie, & Triare usque ad † Partedoros montes. Vltrà sunt Colchicæ solitudines: quarum à latere ad Ceraunios uerso, Armenochalybes habitant, & Moschorum tractus ad Iberum amnem in Cyrum defluentem: & infra eos Sacassani, & deinde Macrones ad flumen Absarum. Sic plana ac deuexa obtinentur. Rursus ab Albaniæ confinio, tota montium fronte, gentes Syluorum feræ, & infra Lubienorum, mox Diduri & Sodii.

† Pariedros

Portæ Caucasiæ. CAP. XI.

AB iis sunt portæ Caucasiæ, magno errore à multis Caspiæ dictæ, ingens naturæ opus, montibus interruptis repentè, ubi fores obditæ ferratis trabibus, subter medias amne Dyriodori fluente, citráque in rupe castello (quod uocatur Cumania) communito ad arcendas transitu gentes innumeras: ibi loci terrarum orbe portis discluso, ex aduerso maximè Harmastis oppidi Iberum. A portis Caucasiis per montes Gordyeos Valli, Suarni indomitæ gentes, auri tantùm metalla fodiunt. Ab iis ad Pontum usque

Heniochorum

Heniochorum plura genera, mox Achæorum. Ita ſe habet terrarum ſinus è clariſſimis. Aliqui inter Pontum & Caſpium mare ccclxxv.M. p.non amplius intereſſe tradiderũt: Cornelius Nepos†cl.M.Tantis iterum anguſtiis infeſtatur Aſia.Claudius Cæſar à Cimmerio Boſphoro ad Caſpium mare cl.M.prodidit:eáque perfodere excogitaſſe Nicatorem Seleucum,quo tempore ab Ptolemæo Cerauno ſit interfectus.A portis Caucaſiis ad Pontum cc.M.paſſuum eſſe conſtat ferè.

†ccl.M.

Inſulæ in Ponto. CAP. XII.

INſulæ in Ponto Planctæ, ſiue Cyaneæ,ſiue Symplegades.Deinde Apollonia,Thynnias dicta, ut diſtingueretur ab ea, quæ eſt in Europa. Diſtat à continenti paſſibus M. cingitur tribus M.Et contra Pharnaceam Chalceritis,quam Græci Ariam dixerunt, ſacrámque Marti,& in ea uolucres cum aduenis pugnaſſe,pinnarum ictu.

Gentes in Scythico Oceano. CAP. XIII.

NVnc omnibus,quæ ſunt interiora Aſiæ, dictis, Rhiphæos montes tranſcendat animus,dextráque litore Oceani incedat. Tribus hic è partibus cæli alluens Aſiam, Scythicus à Septentrione,ab Oriente Eous, à Meridie indicus uocatur,uariéq; per ſinus & acolas in complura nomina diuiditur. Verum Aſiæ quoque magna portio appoſita Septentrioni,iniuria ſideris rigentis uaſtas ſolitudines habet. Ab extremo Aquilone ad initium orientis æſtiui Scythæ ſunt,Extra eos ultráque Aquilonis initia Hyperboreos aliqui poſuere,pluribus in Europa dictos.Primum inde noſcitur promontorium Celticæ Lytarmis,fluuius Carambucis,ubi laſſata cum ſiderum ui Rhiphæorum montium deficiunt iuga.Ibíque Arimphæos quoſdam accepimus,haud diſſimilem Hyperboreis gentem .Sedes illis nemora,alimenta baccæ,capillus iuxta fœminis uiríſque in probro exiſtimatur:ritus clementes.Itaque ſacros haberi narrant,inuiolatóſque eſſe etiam feris accolarum populis:nec ipſos modò,ſed illos etiam, qui ad eos perfugerint. Vltra eos planè iam Scythæ,Cimmerii, Cicianthi, Georgi,& Amaſonum gens. Hæc uſque ad Caſpium & Hyrcanum mare.Nanque id erumpit Scythico Oceano in auerſa Aſiæ, pluribus nominibus accolarum appellatum celeberrimis duobus, Caſpio, & Hyrcano. Non minus hoc eſſe quàm Pontum Euxinum,Clitarchus putat. Eratoſtenes ponit & menſuram: ab exortu ad meridiem,per Caduſiæ & Albaniæ oram quinquies mill.cccc. ſtad. Inde per Aratiaticos, Amarbos Hyrcanos,ad oſtium Zoni fluminis , quater mill.dccc. ſtad. Ab eo ad oſtium Iaxartis † mill.cccc. Quæ ſumma efficit quindecies centena ſeptuagintaquinque mil.paſ.Artemidorus hinc detrahit uigintiquinque M.paſ.Aggrippa Caſpium mare, gentéſque quæ circà ſunt,& cum his Armeniam determinans,ab oriente Oceano Serico, ab occidente Caucaſi iugis, à meridie Tauri, à ſeptentrione Oceano Scythico, patere qua cognitum eſt,ccccxc.M.p.in longitudinem:ccxc.M.in latitudinem prodidit. Non deſunt uerò,qui eius maris uniuerſum circuitum à freto $\overline{\text{xxv}}$. M. paſſ.tradunt. Irrumpit autem arctis faucibus,in longitudinem ſpatioſis.At ubi cœpit in latitudinem pandi,lunatis obliquatur cornibus:uelut ad Mæotim lacum ab ore diſcedens, Scytici arcus (ut author eſt M.Varro)ſimilitudine. Primus ſinus appellatur Scythicus:utrinque enim accolunt Scythæ,& per anguſtias inter ſe commeant,hinc Nomades & Sauromatæ multis nominibus,illinc Abzoæ non paucioribus.Ab introitu dextra,mucronem ipſum faucium tenent Vdini,Scytharum populus:dein per oram Albani(ut ferunt) ab Iaſoneorti. Ante quos mare quod eſt, Albanum nominatur. Hæc gens ſuperfuſa montibus Caucaſeis,ad Cyrum amnem,Armeniæ confinium atq; Iberiæ, deſcendit, ut dictum eſt.Super maritima eius,Vdinorúmque gentem Sarmatæ,Vtidorſi,Aroteres prætenduntur: quorum à tergo indicatæ iam Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare,Caſſios & Albanos:deinde Cambyſes in Caucaſiis ortus montibus:mox Cyrus in Coraxicis, ut diximus. Oram omnem à Caucaſo præaltis rupibus † inacceſſo, patere cccc.xxv.mill.paſſ.author eſt Agrippa.A Cyro Caſpium mare uocari incipit : accolunt Caſpii. Corrigendus eſt error in hoc loco multorum, & eorum etiam, qui in Armenia res proximè cum Corbulone geſſere. Nanque hi Caſpias appellauere portas Iberiæ,

† Melior uetuſta lectio. MM. cccc. ita exigente & calculi ratione, defuturis alioqui ſummæ ſequenti mille ſtadijs.

† inacceſſam

quas Caucasias diximus uocari: sitúsque depicti, & inde missi, hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis principis comminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur, cùm peteret illas, quæ per Iberiam in Sarmatas tendunt, † uix ullo propter appositos montes aditu. Ad Caspium mare sunt aliæ, Caspiis gentibus iunctæ: quod dignosci non potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni. Nanque Persarum regna, quæ nunc Parthorum intelligimus, inter duo maria Persicum & Hyrcanum Caucasiis iugis attolluntur: utrinque per deuexa laterum Armeniæ maiori, à frontis parte, quæ uergit in Comagenen, Sophene (ut diximus) copulatur, eíque Adiabene Assyriorum initium. Cuius pars est Arbelitis, ubi Darium Alexander debellauit, proxima Syriæ. Totam eam Macedones Mygdoniam cognominauerunt à similitudine. Oppida, Alexandria, item Antiochia, quam Nisibin uocant. Abest ab Artaxatis dccl. M. passuum. Fuit & Ninus imposita Tigri, ad Solis occasum spectans, quondam clarissima. Reliqua uerò fronte, qua tendit ad Caspium mare, Atropatene, ab Armeniæ Otene regione discreta Araxe. Oppidum eius Gazæ ab Artaxatis quadringenta quinquaginta M. pass. Totidem ab Ecbatanis Medorum, quorum pars sunt Atropateni.

† Melius sic, mutata nonnihil distinctione, Vix ullo propter oppositos montes aditu ad Caspium mare. Sunt aliæ &c.

Media, Caspiæ portæ. CAP. XIIII.

ECbatana caput Mediæ Seleucus rex condidit: à Seleucia magna dccl. M. passuum à portis uerò Caspiis xx. M. Reliqua Medorum oppida, Phausia, Agamzua, Apamia Rhaphane cognominata. Causa portarum nominis eadem, quæ suprà, interruptis angusto transitu iugis, ita ut uix singula meent plaustra, longitudine viij. M. passuum toto opere manu facto. Dextera leuáque ambustis similes impendent scopuli, sitiente tractu per xxxviij. M. pass. Angustias impedit corriuatus salis è cautibus liquor, atque eâdem emissus. Præterea serpentium multitudo, nisi hyeme, transitum non sinit.

Gentes circa Hyrcanum mare. CAP. XV.

ADiabenis connectuntur Carduchi quondam dicti, nunc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ Paredoni appellati, qui tenent Caspias portas. Iis à latere altero occurrunt deserta Parthiæ, & Citheni iuga. Mox eiusdem Parthiæ amœnissimus † situs, qui uocatur Choara. Duæ urbes ibi Parthorum, oppositæ quondam Medis, Calliope, & alia in rupe Issatis quondam. Ipsius uerò Parthiæ caput Hecatompylos abest à portis cxxxiij. M. pass. Ita Parthorum quoque regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia, ad litora usq;, quæ nomen portis & mari dedit. Læua montosa. Ab ea gente retrorsus ad Cyrum amnem produntur ccxx. M. pass. Ab eodem amne si subeatur ad portas, dcc. M. pass. Hunc enim † deinde cardinem Alexandri Magni itinera fecere, ab iis portis ad Indiæ principium, stadia quindecim millia sexcenta octoginta prodendo: ad Bactra oppidum, quod appellant Zariaspa, tria millia septingenta. Inde ad Iaxartem amnem quinque M.

† sinus,

† deinde, uidetur abundare, neque est in antiq. cod.

Item aliæ gentes. CAP. XVI.

A Caspiis ad orientem uersus regio est Zapauortene dicta, & in ea fertilitatis inclytæ locus Darieum. Mox gentes Tapyri, Anariaci, Stauri, Hyrcani, à quorum litoribus idem mare Hyrcanum uocari incipit à flumine Syderi. Circa id amnes Mazeras, Stratos, omnia ex Caucaso. Sequitur regio Margiane, apricitatis inclytæ, sola in eo tractu uitifera, undique inclusa montibus amœnis, ambitu stadiorum mille quingentorum, difficilis aditu propter harenosas solitudines per cxx. M. passuum & ipsa contra Parthiæ tractum sita, in qua Alexander Alexandriam condiderat: qua diruta à barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit Syrianam interfluente Margo, qui corriuatur in Zotale. is maluerat illam Antiochiam appellari. Vrbis amplitudo circuitu lxx. stad. In hanc Orodes Romanos Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis per iuga Caucasi protenditur ad Bactros usque gens Mardorum, fera, sui iuris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophi, Bomarei, Commani, Marucæi, Mandrueni, Iatii. Flumina Mandrum, Cridinum: ultráque Chorasmii, Gandari, Attasini, Paricani, Sarangæ, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani, Aorsi, Gelæ, quos Græci Cadusios appellauere,

pellauere, Matiani. Oppidum Heraclea, ab Alexandro conditum:quod deinde ſubuerſumac reſtitutum, Antiochus Achaida appellauit: Derbices, quorum medios fines ſecat Oxus amnis, ortus in lacu Oxo:Syrmatæ, Oxii, Tagæ, Heniochi, Bateni, Saraparæ, Bactri,quorum oppidum Zariaſpe, quod poſteà Bactrum à flumine appellatum eſt. Gens hæc obtinet auerſa montis Paropamiſi, ex aduerſo fontis Indi: includitur flumine Ocho. Vltrà Sogdiani, oppidum Panda,& in ultimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro magno conditum. Aræ ibi ſunt ab Hercule ac Libero patre conſtitutæ, item Cyro & Semiramide atque Alexandro: finis omnium eorum ductus ab illa parte terrarum, includente flumine Iaxarte, quod Scythæ Silyn uocant: Alexander,militéſque eius,Tanaim putauere eſſe. Tranſcendit eum amnem Demonax, Seleuci & Antiochi regum dux,quem maximè ſequimur in iis: aráſque Apollini Didymæo ſtatuit.

Scytharum gens. CAP. XVII.

VLtrà ſunt Scytharum populi.Perſæ illos Sacas in uniuerſum appellauere à proxima gente,antiqui Arameos.Scythæ ipſi Perſas,Chorſaros:& Caucaſum montem, Graucaſum:hoc eſt,niue candidum. Multitudo populorum innumera:& quæ cum Parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorum Sacæ, Maſſagetæ, Dahæ, Eſſedones, Ariacæ, Rhymnici, Peſici, Amordi, Hiſti, Edones, Camæ, Camacæ, Euchatæ, Cotieri, Antariani,Pialæ,Arimaſpi,anteà Cacidiri,Aſæi, Oetei.Ibi Napæi interiſſe dicuntur, & Apellæi.Nobilia apud eos flumina, Mandagræum & Caſpaſium. Nec in alia parte maior authorum inconſtantia, credo, propter innumeras uagáſque gentes. Hauſtum ipſius maris dulcem eſſe & Alexander Magnus prodidit,& M. Varro,talem perlatum Pompeio, iuxta res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud dubiè influentium amnium uicto ſale. Adiicit idem, Pompeii ductu exploratum, in Bactros ſeptem diebus ex India perueniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: & ex eo per Caſpium in Cyrum ſubuectas, quinque non amplius dierum terreno itinere, ad Phaſin in Pontum Indicas poſſe deuehi merces.Inſulæ toto eo mari multæ, uulgata una maximè Tazata:à Caſpio mari Scythicóque Oceano, in eam curſus inflectitur, ad Orientem conuerſa litorum fronte. Inhabitabilis eius prima pars, à Scythico promontorio, ob niues: proxima, inculta ſæuitia gentium. Anthropophagi Scythæ inſident, humanis corporibus ueſcentes.Ideo iuxtà uaſtæ ſolitudines,ferarúmque multitudo,haud diſſimilem hominum immanitatem obſidens. Iterum deinde Scythæ. Iterúmque deſerta cum belluis, uſque ad iugum incumbens mari,quod uocant Tabin. Nec ante dimidiam fermè longitudinem eius oræ, quæ ſpectat æſtiuum Orientem,inhabitatur illa regio. Primi ſunt hominum, qui noſcantur, Seres, lanicio ſyluarum nobiles, perfuſam aqua depectentes frondium canitiem:unde geminus fœminis noſtris labor,redordiendi fila, rurſúmque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico matrona tranſluceat. Seres mites quidem,ſed & ipſi feris perſimiles, cœtum reliquorum mortalium fugiunt,cùm commercia expetant. Primum eorum noſcitur flumen Pſitaras, proximum Carabi, tertium Lanos, à quo promontorium: Chryſe ſinus, Cyrnaba flumen, Attanos ſinus.Et gens hominum Attacorum, apricis ab omni noxio afflatu ſecluſa collibus, eâdem, qua Hyperborei degunt, temperie. De iis priuatim condidit uolumen Amometus,ſicut Hecatæus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Thyri & Tochari, & iam Indorum Caſiri: introrſus ad Scythas uerſi, humanis corporibus ueſcuntur. Nomades quoque Indiæ uagantur. Sunt qui ab Aquilone contingi ab ipſis & Cyconas dixere, & Bryſanos.Sed inde (ut planè conſentiunt omnes) Emodi montes aſſurgunt, Indorúmque gens incipit,non eo tantùm mari adiacens,uerùm & meridiano, quod Indicum appellauimus:quæque pars Orienti aduerſa recto prætenditur ſpatio,ad flexum & initium Indici maris $\overline{\text{xviii}}$. lxxv. M.paſſ. colligit.Deinde quà flectitur in Meridiem $\overline{\text{xxiiii}}$. lxxv. mill.paſſ.ut Eratoſthenes tradit,uſque ad Indum,qui eſt ab Occidente finis Indiæ.Complures autem totam ipſius longitudinem xl.dierum noctiúmque uelifico nauium curſu

determinauere:& à ſeptentrione ad meridiem XXVII. quinquaginta mill. paſſ. Agrippa longitudinis XXXIII. latitudinis XXIII. prodidit. Poſidonius ab æſtiuo Solis ortu ad hybernum exortum metatus eſt eam, aduerſam Galliæ ſtatuens, quam ab occidente æſtiuo ad occidentem hybernum metabatur totam à Fauonio. Itaque obuerſam eius uenti afflatu iuuari Indiam, ſalubrémque fieri, haud dubia ratione docuit. Alia illius cæli facies, alii ſiderum ortus: binæ meſſes in anno, binæ æſtates, media inter illas hyeme Eteſiarum flatu: noſtra uerò brumali. Lenes ibi auræ, mare nauigabile, gentes & urbes innumerabiles, ſi quis omnes perſequi uelit. Etenim patefacta eſt non modò Alexandri Magni armis, regúmque qui ei ſucceſſere, circumuectis etiam in Hyrcanum mare, & Caſpium Seleuco & Antiocho, præfectóque claſſis eorum Patrocle: uerùm & aliis authoribus Græcis, qui cum regibus Indicis morati (ſicut Megaſthenes, & Dionyſius à Philadelpho miſſus ex ea cauſa) uires quoque gentium prodidere. Non tamen deeſt diligentiæ locus, adeò diuerſa & incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu Indiæ quem ſubegerant, ſcripſerunt quinque mill. oppidorum fuiſſe, nullum Cominus, gentium ix. Indiámque tertiam partem eſſe terrarum omnium, multitudinem populorum innumeram, probabili ſanè ratione. Indi enim propè gentium ſoli nunquam emigrauere finibus ſuis. Colliguntur à Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum cliij. annis quinque mill. ccccij. adiiciunt & menſes tres. Amnium mira uaſtitas. Proditur Alexandrum nullo die minus ſtadia ſexcenta nauigaſſe in Indo, nec potuiſſe ante menſes quinque enauigare, adiectis paucis diebus: & tamen minorem Gange eſſe conſtat. Seneca etiam apud nos, tentata Indiæ commentatione ſexaginta amnes eius prodidit gentes duodeuiginti centúmque. Par labor ſit montes enumerare. Iunguntur inter ſe Imaus, Emodus, Paropamiſus, Caucaſi partes, à quibus tota decurrit in planitiem immenſam, & Aegypto ſimilem. Verùm ut terrena demonſtratio intelligatur, Alexandri Magni ueſtigiis inſiſtamus. Diognetus & Beton itinerum eius menſores, ſcripſere, à portis Caſpiis Hecatompylon Parthorum, quot diximus, millia eſſe: inde Alexandriam Arion, quam urbem is rex condidit, ccccc.lxv. mill. Inde ad Prophthaſiam Drangarum cxcix. mill. Inde ad Arachoſiorum oppidum ccccc.xv. mill. Inde Orthoſpanum ccl. mill. Inde Alexandri oppidum quinquaginta mill. In quibuſdam exemplaribus diuerſi numeri reperiuntur. Hanc urbem ſub ipſo Caucaſo eſſe poſitam. Ab ea ad flumen † Chepta, & oppidum Indorum Peucolaitin, ccxxvij. mill. Inde ad flumen Indum & oppidum Taxila, ſexaginta mill. Ad Hydaſpen fluuium clarum, cxx. mill. Ad Hypaſin non ignobiliorem, xlix. cccxc. mill. qui fuit Alexandri itinerum terminus, exuperato tamen amne, aríſque in aduerſa ripa dicatis. Epiſtolæ quoque regis ipſius conſentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata ſunt: ad Heſidrum, clxviij. mill. Iomanem amnem tantundem. Exemplaria aliqua adiiciunt quinque mill. paſſuum. Inde ad Gangen cxij. mill. Ad Rhodapham cxix. mill. Alii cccxxv. mill. in hoc ſpatio produnt. Ad Calinipaxa oppidum, clxvij. ccccc. alii cclxv. mill. Inde ad confluentem Iomanis amnis, & Gangis dcxxv. mill. plerique adiiciunt xiij. mill. ad oppidúmque Palibotra ccccxxv. Ad oſtium Gangis dc. xxxviij. mill. paſſuum. Gentes, quas memorare non pigeat, à montibus Emodis, quorum promontorium Imaus uocatur, incolarum lingua niuoſum ſignificante, Iſari, Coſyri, Izgi, & per iuga Chiſiotoſagi, multarúmque gentium cognomen Brachmanæ, quorum Maccocalingæ. flumina Pumas & Cainas (quod in Gangem influit) ambo nauigabilia. Gentes Calingæ proximi mari, & ſuprà Mandei, Malli, quorum mons Mallus, tractúſque eius finis Ganges.

† *Aliâs, Copheta: cuius fluuij meminit & ca. 21.*

Fluuius Ganges. CAP. XVIII.

HVnc alii incertis fontibus, ut Nilum, rigantémque uicina eodem modo, alii in Scythicis montibus naſci dixerunt. Influere in eum xix. amnes. Ex iis nauigabiles, præter iam dictos, Canucham, Vamam, Erranoboam, Coſoagum, Sonum. Alii cum magno fragore ipſius ſtatim fontis erumpere: deiectúmque per ſcopuloſa & abrupta, ubi primùm molles planities contingat, in quodam lacu hoſpitari: inde lenem fluere, ubi minimum

mum viij.M.paſſ.latitudine,ubi modicum,ſtadiorum centum latitudine nuſquam minore paſſ.xx.

Gentes Indiæ. CAP. XIX.

NOuiſſima gente Gangaridum Calingarum regio Partalis uocatur.Regi lxxx.mil. peditum,equites mille,elephanti dcc.in procinctu bellorum excubant.Nanque uita mitioribus populis Indorum multipartita degitur.Alii tellurem exercent:militiam alii capeſſunt:merces alii ſuas euehunt,res externas inuehunt,res publicas optimi ditiſſimiq; temperant,iudicia reddunt,regibus aſſident.Quintum genus celebratæ illic,& propè in religionem uerſæ ſapientiæ deditum,uoluntaria ſemper morte uitam, accenſo priùs rogo,finit.Vnum ſuper hæc eſt ſemiferum,ac plenum laboris immenſi, & quo ſuprà dicta continentur,uenandi elephantes domandíque.Iis arant,iis inuehuntur,hæc maximè nouere pecuaria:iis militant,dimicántq; pro finibus.Delectum in bellua uires & ætas atque magnitudo faciunt. Inſula in Gange eſt amplæ magnitudinis, gentem continens unam, Modogalicam nomine.Vltrà ſiti ſunt Modubæ,Molindæ, ubere cū oppido eiuſdem nominis magnifico,Galmodroeſi,Preti,Caliſſæ,Saſuri,Paſſalæ,Colubæ,Orxulæ,Abali,Taluctæ.Rex horum peditum l.M.equitum iij.M.elephantos cccc.in armis habet.Validior deinde gens Andaræ,plurimis uicis,xxx.oppidis,quæ muris turribúſq; muniuntur, regi præbet peditum c.M.equitum ij.M.elephantos M.Fertiliſſimi ſunt auri Dardæ,Setæ uerò argenti.Sed omnium in India propè,non modò in hoc tractu,potentiam claritatémq; antecedunt Praſii,ampliſſima urbe ditiſſimáq; Palibotra.Vnde quidā ipſam gentem Palibotros uocant, imò uerò tractum uniuerſum à Gange. Regi eorum peditum ſexcenta M.equitum xxx.M.elephantorum ix.M.per omnes dies ſtipendiantur.Vnde coniectatio ingens opum eſt.Ab iis in interiore ſitu Monedes & Suari,quorum mons Maleus,in quo umbræ ad Septentrionem cadunt hyeme,æſtate in Auſtrum,per ſenos menſes. Septentriones eo tractu ſemel in anno apparere,nec niſi xv.diebus,Beton author eſt:hoc idem pluribus locis Indiæ fieri,Megaſthenes.Auſtrinum polum Indi Dramaſa uocant.Amnis Iomanes in Gangem per Palibotros decurrit inter oppida Methora & Cyriſoborca. A Gange uerſa ad Meridiem plaga tinguntur Sole populi,iam quidem infecti,nondum tamen Aethiopum modo exuſti:quantum ad Indum accedunt, tantum colore præferunt ſidus.Indus ſtatim à Praſiorum gente,quorum in montanis Pygmæi traduntur.Artemidorus inter duos amnes. $\overline{\text{xxi}}$. M.paſſ.intereſſe tradit.

Indus fluuius. CAP. XX.

INdus,Sandus ab incolis appellatus,in iugo Caucaſi montis,quod uocatur Paropamiſus aduerſus Solis ortum effuſus , & ipſe undeuiginti recipit amnes. Sed clariſſimos Hydaſpem , quatuor alios afferentem, Cantabram tres. Per ſe uerò nauigabiles Aceſinem & Hypaſin, quadam tamen aquarum modeſtia nuſquam latior quinquaginta ſtadiis,aut altior xv.paſſ.ampliſſimam inſulam efficiens, quæ Praſiane nominatur, & aliam minorem,quæ Patale.Ipſe per $\overline{\text{xii}}$. xl. M. paſſ.parciſſimis authoribus nauigatus,& quodam Solis comitatu in occaſum uerſus, Oceano infunditur. Menſuram in ora ad eum ponam,ut inuenio,generatim,quanquam inter ſe nullæ congruant. Ab oſtio Gangis ad promontorium Calingon,& oppidum Dandagula dccxxv. mill. paſſ. Ad Tropina $\overline{\text{xii}}$. xxv.M.paſſ.Ad Perimulæ promontorium,ubi eſt celeberrimum Indiæ emporium dccl. Ad oppidum in inſula,quam ſuprà diximus Patalen, dcxx.M. p. Gentes montanæ inter eum & Iomanem Ceſi,Cetriboni ſylueſtres:deinde Megallæ,quorum regi quingenti elephanti,peditum equitúmque numerus incertus : Chryſei,Paraſangæ,Aſangæ tigri fera ſcatentes.Armant peditum xxx.mill.elephantos ccc. equites. dccc. Hos includit Indus, montium corona circundatos & ſolitudinibus per dcxxxv.mill.Infra ſolitudines, Dari, Suræ:iterúmque ſolitudines per clxxxviij.M.paſſ.plerunque harenis ambientibus haud alio modo,quàm inſulas mari.Infra deſerta hæc Maltecoræ,Singæ, Marohæ, Rarungæ, Moruntes, Maſuæ, Pagungæ. Iam hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent,incolæ liberi,& regum expertes,multis urbibus montanos obtinent colles.Nareæ

deinde,

deinde, quos claudit mons altiſſimus Indicorum Capitalia. Huius incolæ, alio latere latè auri & argenti metalla fodiunt. Ab iis Oraturæ, quorum regi elephanti quidem decem, ſed amplæ uires peditum: Varetatæ, qui ſub rege elephantos non alunt, fiducia equitum peditúmque: Odomboeræ, Salabaſtræ, Horatæ urbe pulchra, foſſis paluſtribus munita: per quas crocodili, humani corporis auidiſſimi, aditũ niſi ponte non dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum Automela, impoſitum litori, quinque amniũ in unum confluente concurſu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M.cccccc. peditum cl. M. equitum quinque M. Pauperior Charmarum rex, elephantos lx. paruáſque reliquas uires habet. Ab iis gens Pandæ, ſola Indorum regnata fœminis. Vnam Herculi ſexus eius genitam ferunt, ob ídque gratiorem præcipuo regno donatam. Ab ea deducentes originem imperitant ccc. oppidis, peditum cl. M. elephantis quingentis. Poſt hanc trecentarum urbium Syrieni, Derangæ, Poſingæ, Buzæ, Gogiarei, Vmbræ, Nereæ, Brancoſi, Nobundæ, Cocondæ, Neſei, Pedatritæ, Salobriaſæ, Oloſtræ Patalen inſulam attingentes: à cuius extremo litore ad Caſpias portas xviii. xxv. M. produntur. Hinc deinde accolunt Indum aduerſum euidenti demonſtratione Amatæ, Bolingæ, Gallitalutæ, Dimuri, Megari, Ordabæ, Meſæ. Ab his Vri, Sileni: mox deſerta in ccl. M. paſſuum. Quibus exuperatis Organagæ, Abaortæ, Sibaræ, Suertæ: & ab iis ſolitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgæ, Baraomatæ, Gumbritæque, quorum xij. nationes, ſingulíſque binæ urbes. Aſeni trium urbium incolæ. Caput eorum Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi ſepulto conditum. Montani ſuper hos Caucaſo ſubiecti, Soleadæ, Sondræ, tranſgreſſíſque Indum, & cum eo decurrentibus Samarabriæ, Sambruceni, Briſabritæ, Orſii, Antixeni, Taxilæ, cum urbe celebri, iam in plana demiſſo tractu, cui uniuerſo nomen Amandræ. Populi quatuor, Peucolaitæ, Arſagalitæ, Geretæ, Aſoi. Etenim plerique ab Occidente non Indo amne determinant, ſed adiiciunt quatuor ſatrapias, Gedroſos, Arachotas, Arios, Paropamiſadas.

Arij & iunctæ gentes. CAP. XXI.

VLtimo fine Cophete fluuio, quæ omnia Ariorum eſſe, aliis placet. Necnon & Nyſam urbem plerique Indiæ aſcribunt, montémq; Merum Libero patri ſacrum: unde origo fabulæ, Iouis femine editum. Item Aſpagonas gentem, uitis, & lauri, & buxi, pomorúmque omnium in Græcia naſcentium fertilem. Quæ memoranda, & propè fabuloſa, de fertilitate terræ, ac genere frugum † arborúmque, aut ferarum aut uolucrum, & aliorum animalium traduntur, ſuis quæque locis in reliqua parte operis commemorabuntur. Quatuor uerò ſatrapiæ mox paulò, ad Taprobanen inſulam feſtinante animo. Sed antè ſunt aliæ, Patale, quam ſignificauimus, in ipſis faucibus Indi triquetra figura cc. xx. M. paſſ. latitudine. Extra oſtium Indi, Chryſe, & Argyre, fertiles metallis, ut credo. Nam quod aliqui tradidere, aureum argenteúmque iis ſolum eſſe, haud facilè crediderim. Ab iis xx. M. paſſ. Crocala. Ab ea xij. M. paſſ. † Bibaga, oſtreis & conchyliis referta. Deinde Toralliba ix. M. paſſ. à ſuprà dicta, multæque ignobiles.

† arborúmque laniferarum

† Aliàs, Bibacta. qua appellatione utitur & Arrhianus in Hiſt. Ind.

Taprobane inſula. CAP. XXII.

TAprobanen alterum orbem terrarum eſſe, diu exiſtimatum eſt. Antichthonum appellatione. Vt liqueret inſulam eſſe, Alexandri Magni ætas réſque præſtitere. Oneſicritus claſſis eius præfectus, elephantos ibi maiores bellicoſioréſq;, quàm in India, gigni ſcripſit: Megaſthenes flumine diuidi, incoláſq; Palæogonos appellari, auri margaritarúmque grandiũ fertiliores, quàm Indos. Eratoſthenes & menſurã prodidit longitudinis vij. M. ſtad. latitudinis quinque M. nec urbes eſſe, ſed uicos ſeptingentos. Incipit ab Eoo mari, inter ortũ occaſúmq; Solis Indiæ prætenta, & quondam credita xx. dierũ nauigatione à Praſiana gente diſtare: mox, quia papyraceis nauibus armamentíſque Nili peteretur, ad noſtrarum nauium curſus, vij. dierum interuallo taxato. Mare intereſt uadoſum, ſenis non amplius altitudinis paſſibus, ſed certis canalibus adeò profundum, ut nullæ ancoræ ſidant: ob id nauibus utrinque proræ, ne per anguſtias aluei circumagi ſit neceſſe. Siderum in nauigando nulla obſeruatio. Septentrio non cernitur: ſed uolucres ſecum uehunt, emittentes

tentes sæpius, meatúmque earum terras petentium comitantur. Nec plus, quàm ternis mensibus in anno, nauigant. Cauent à solstitio maximè centum dies, tunc illo mari hyberno. Hactenus à priscis memorata: nobis diligentior notitia Claudii principatu contigit, legatis etiam ex insula aduectis. Id accidit hoc modo: Annii Plocami, qui maris rubri uectigal à fisco redemerat, libertus circa Arabiam nauigans, Aquilonibus raptus præter Carmaniam xv. die Hippuros portum eius inuectus, hospitali regis clementia sex mensium tempore imbutus alloquio, percontanti posteà enarrauit Romanos & Cæsarem. Mirum in modum in auditis iustitiam ille suspexit, quòd pares pondere denarii essent in captiua pecunia, cùm diuersæ imagines indicarent à pluribus factos. Et hoc maximè solicitatus ad amicitiam, legatos quatuor misit, principe eorum Rachia. Ex iis cognitum, D. esse oppida, portum contra meridiem appositum oppido Palesimundo, omnium ibi clarissimo, ac regiæ cc. M. plebis. Stagnum intus Megisba, cclxxv. M. pass. ambitu, insulas pabuli tantum fertiles, complexum. Ex eo duos amnes erumpere. Palesimundum, iuxta oppidum eiusdem nominis influentem in portum tribus alueis, quinque stadiorum arctissimo, xv. amplissimo: alterum ad Septentrionem Indiámque uersum, Cydara nomine. Proximum esse Indiæ promontorium, quod uocetur † Colaicum, quatridui nauigatione, medio in cursu Solis insula occurrente. Mare id colore peruiridi, prætereà fruticosum arboribus, iubas earum gubernaculis deterentibus. Septentriones Vergiliásque apud nos, ueluti nouo cælo, mirabantur. Lunam quidem apud ipsos, non nisi ab octaua ad xvj. supra terram aspici fatentes. Canopum lucere noctibus, sidus ingens & clarum. Sed maximè mirum iis erat, umbras suas in nostrum cælum cadere, non in suum: Solémque à læua oriri, & in dexteram occidere potius, quàm è diuerso. Iidem narrauere, latus insulæ, quod prætenderetur Indiæ, x. M. stad. esse, ab Oriente hyberno ultra montes Emodos. Seras quoque ab ipsis aspici, notos etiam commercio: patrem Rachiæ commeasse eó. Aduenis ibi feras occursare. Ipsos uerò excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, cæruleis oculis, oris sono truci, nulli cõmercio linguæ. Cætera eadem, quæ nostri negotiatores. Fluminis ulteriore ripa merces positas iuxta uenalia tolli ab his, si placeat permutatio: non aliter odio iustiore luxuriæ, quàm si perducta mens illuc usque cogitet, quid & quò petatur & quare. Sed ne Taprobane quidem, quamuis extra orbem à natura relegata, nostris uitiis caret. Aurum argentúmque & ibi in pretio. Marmor testudinis simile, gemmæ margaritæque in honore multo præstantiores, & totius luxuriæ nostræ cumulus. Ipsorum opes maiores esse dicebant, sed apud nos opulentiæ maiorem usum. Seruum nemini, non in diem aut interdiu somnum: ædificia modicè ab humo extantia: annonam nunquàm augeri. non fora litésue esse: coli Herculem: eligi regem à populo senecta clementiáque, liberos non habentem: & si posteà gignat, abdicari, ne fiat hæreditarium regnum. Rectores ei à populo xxx. dari: nec nisi plurium sententia quenquam capitis damnari: sic quoque appellationem esse ad populum. lxx. iudices dari: si liberent ii reum, amplius triginta iis nullam esse dignationem, grauissimo probro. regi cultum Liberi patris, cæteris Arabum. Regem, si quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, auersantibus cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus. Festa uenatione absumi, gratissimam eam tigribus elephantísque constare. Agros diligenter coli: uitis usum non esse: pomis abundare. Esse & in piscatu uoluptatem, testudinum maximè, quarum superficie familias habitantium contegi: tanta reperiri magnitudine. Vitam hominum centum annis modicam. Hæc comperta de Taprobane. Quatuor satrapiæ, quas in hunc locum distulimus, ita se habent.

† Coliacum.

Capissene, Carmania. CAP. XXIII.

A Proximis Indo gentibus montana Capissenæ habent Capissam urbem, quam diruit Cyrus. † Arachosia cum oppido flumine eiusdem nominis, quod quidam Cophen dixere, à Semiramide conditum. Amnis Hermandus præfluens per Abesten Arachosiorum. Proximos iis à Meridie ad partem Arachotarum faciunt Gedrosos, & à Septentrione Paropamisadas. Cartana oppidum sub Caucaso, quod posteà Tetragonis dictum.

† Melius uetusti codices aptioréque uerborum ordine Arachosia cum flumine & oppido eiusdẽ nominis, quod quidam Pholin dixere. Phoclin autem præter cæteros inter Arachosiæ urbes recẽset & Ptolemæus.

†Rectior uetusta lectio. Infra hæc omnia ab Indo Ariana regio. Arianam enim ab ortu Indo terminari, notum est ex libri huius cap. 20. & 21. item ex Strab. li. 15.

dictum. Hæc regio est ex aduerso Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria, à conditore dictum, Syndraci, Dangulæ, Parapiani, Cantaces, Maci. Ad Caucasum Cadrusi oppidum ab Alexandro conditum. † Infra hæc omnia, ora ab Indo. Ariana regio ambusta feruoribus, desertísque circundata, multa tamen interfusa opacitate: cultores congregat circa duos maximè fluuios, Tonderon & Arosapen. Oppidum Artaccana. Arius amnis, qui præfluit Alexandriam ab Alexandro conditam. Patet oppidum stad. xxx. multóque pulchrius, sicut antiquius, Artacabane, iterum ab Antiocho munitũ, stad. l. Dorisci gens. Amnes Pharnacotis, Ophradus. Prophthasia oppidum Zarasparum, Drangæ, Argetæ, Zarangæ, Gedrusi. Oppida Peucolais, Lymphorta, Methoricum desertum. Amnis Manain, Augutturi gens. Flumen Borru, gens Vrbi, flumen nauigabile Ponamus Pandarum finibus. Item Caberon Sorarum ostio portuosus, Oppidum Condigramma. Flumen Cophes. Influunt in eum nauigabilia Sadarus, Parospus, Sodinus. Arianæ partem esse Daritin aliqui uolunt, mensurámque produnt utriusque longitudine xix. l. mil. passuum latitudine dimidio minore, quàm Indiæ. Alii Gedrusos & Scyros posuere per clxxxiij. mill. pass. Mox Ichthyophagos Oritas, propria non Indorum lingua loquentes, per cc. mill. pass. Inde posuere Arbiorum gentem per cc. mill. Ichthyophagos omnes Alexander uetuit piscibus uiuere. Vltrà deserta, deinde Carmania, ac Persis, atque Arabia. Sed priusquàm hæc generatim persequamur, indicare conuenit, quæ prodit Onesicritus, classe Alexandri † circumuectus in mediterranea Persidis ex India, narrata proximè à Iuba: dein eam nauigationem, quæ his annis comperta seruatur hodie. Onesicriti & Nearchi nauigatio nec nomina habet mansionum, nec spatia. Primúmque Xylenepolis, ab Alexandro condita, unde cœperunt exordium, iuxta quod flumen, aut ubi fuerit, non satis explanatur. Hæc tamen digna memoratu produntur ab eis: oppidum à Nearcho conditum in nauigatione ea. Flumen Nabrum nauium capax: contrà insula distans lxx. stad. Alexandria condita à Leonato iussu Alexandri in finibus gẽtis. Argenus portu salubri. Flumen Tuberum nauigabile, quod circa Pariræ. Deinde Ichthyophagi tam longo tractu, ut xx. dierum spatio prænauigauerint. Insula, quæ Solis appellatur, & eadem cubile Nympharum, rubens, in qua nullum non animal absumitur, incertis causis. Ori gens. Flumen Carmaniæ Hytanis portuosum, & auro fertile. Ab eo primùm septentriones apparuisse adnotauere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus, nec totis unquam. Achæmenidas usque illo tenuisse. Aeris & ferri metalla, & arsenici, & minii exerceri. Inde promontorium Carmaniæ est: ex quo in aduersa ora ad gentem Arabiæ Macas traiectus distat l. M. pass. Insulæ tres, quarum Organa tantum habitatur aquosa, à continenti xxv. M. pass. Insulæ iiij, iam in sinu ante Persida. Circa has hydri marini uicenûm cubitorum adnatantes terruere classem. Insula Acrotadus, item Gaurare, in quibus Chiani gens. Flumen Hyperis in medio sinu Persico, onerariarum nauium capax. Flumen Sitiogagus, quo Pasargadas septimo die nauigatur. Flumen nauigabile Phirstimus, insula sine nomine. Flumen Granius modicarum nauium capax, per Susianen fluit: dextra eius accolunt Deximontani, qui bitumen perficiunt. Flumen Oroatis ostio difficili, nisi peritis: insulæ II paruæ: inde uadosa nauigatio palustri similis, per euripos tamen quosdam peragitur. Ostium Euphratis. Lacus, quem faciunt Eulæus & Tigris iuxta Characem. Inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrum inuenerunt septimo mense, postquàm digressus ab iis fuerat Patalis, tertio nauigationis. Sic Alexandri classis nauigauit. Posteà à Syagro Arabiæ promontorio Patalen Fauonio, quem Hypalum ibi uocant, peti certissimum uidebatur xiii. xxxij. M. pass. æstimatione. Secuta ætas propiorem cursum tutiorémque iudicauit, si ab eodem promontorio † Zizerum amnem portum Indiæ peteret. Diúque ita nauigatum est, donec compendia inuenit mercator, lucróque India admota est. Quippe omnibus annis nauigatur, sagittariorum cohortibus impositis. Etenim piratæ maximè infestabant. † Nec pigebit totum cursum ab Aegypto exponere, nunc primùm certa notitia patescente. Digna res, nullo anno imperii nostri minus H—S qningenties exhauriente India, & merces remittente, quæ apud nos centuplicato ueneant, MM passuum ab Alex

† circumuectus meridiana Persidis.

† zizerum portum Indiæ.

†Consule de hoc loco Budæum lib. 4. de Asse.

ab Alexandria abeſt oppidum Iuliopolis.Inde nauigant Nilo Coptum ccciij. mill. paſſ. qui curſus Eteſiis flantibus peragitur xij.diebus.A Copto camelis itur, aquationum ratione manſionibus diſpoſitis.Prima appellatur Hydreuma,xxxij.M. Secunda in monte, diei itinere.Tertia in altero hydreumate,à Copto xcv.M. Deinde in monte.Mox ad hydreuma Apollinis, à Copto clxxxiiij. mill. paſſ. Rurſus in monte. Mox ad nouum Hydreuma à Copto ccxxxiij.mill.paſſ.Eſt & aliud Hydreuma uetus, Troglodyticum nominatur, ubi præſidium excubat diuerticulo II. millium. Diſtat à nouo Hydreumate iiij. M.paſſ.Inde Berenice oppidum,ubi portus rubri maris,à Copto cclviij.M.paſſ.Sed quia maior pars itineris conficitur noctibus propter æſtus , & ſtatiuis dies abſumuntur, totum à Copto Berenicen iter duodecimo die peragitur.Nauigare incipiunt æſtate media ante Canis ortum,aut ab exortu protinus.Veniúntque circiter xxx. die Ocelim Arabiæ,aut Canan thuriferæ regionis.Eſt & tertius portus,qui uocatur Muza, quem Indica nauigatio non petit,nec niſi thuris odorúmque Arabicorum mercatores. Intus oppida: regia eius appellatur Saphar , aliúdque Sabe.Indos autem petentibus utiliſſimum eſt ab Oceli egredi.Inde uento Hypalo nauigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiæ Muzirim,non expetendum propter uicinos piratas, qui obtinent locum nomine Hydras:neque eſt abundans mercibus.Præterea longè à terra abeſt nauium ſtatio,lintribúſq; efferuntur onera,quæ geruntur. Regnabat ibi,cùm proderem hæc, Celebothras. Alius utilior portus gentis Necanidon, qui uocatur Becare. Ibi regnat Pandion, longè ab emporio mediterraneo diſtante oppido,quod uocatur Moduſa.Regio autem,ex qua piper monoxylis lintribus Becaren conuehunt , uocatur Cottona: quæ omnia gentium portuúmue aut oppidorum nomina apud neminem priorum inueniuntur. Quo apparet mutari locorum ſtatus.Ex India renauigant menſe Aegyptio Tybi incipiente , noſtro Decembri:aut utique Mechiris Aegyptii intra diem ſextum,quod fit intra Idus Ianuarias noſtras:ita euenit,ut eodem anno remeent.Nauigant autem ex India uento Vulturno:& cùm intrauere rubrum mare,Africo uel Auſtro. Nunc reuertemur ad propoſitum.Carmaniæ oram patere duodecies centena L.M.paſſ.Nearchus ſcripſit. Ab initio eius ad flumen Sabin centum M.paſſ.Inde uineas coli & arua ad flumen Andanin, xxv. M. ſpatio. Regio uocatur Armuzia. Oppida Carmaniæ Zetis,& Alexandria. Irrumpit deinde & in hac parte geminum mare in terras,quod Rubrum dixere noſtri,Græci Erythræum à rege Erythra,†aut(ut alii)Solis repercuſſu talem reddi colorem exiſtimantes: alii ab harena terráque,alii tali aquæ ipſius natura.

†aut,ut alij, à colore Solis repercuſſu talem reddi exiſtimantes.

Sinus Perſicus,& Arabicus. CAP. XXIIII.

SEd in duos diuiditur ſinus.Is qui ab Oriente eſt,Perſicus appellatur xxv. M.paſſ.circuitu,ut Eratoſthenes tradit.Ex aduerſo eſt Arabia,cuius xii. mill. paſſ. eſt longitudo.Rurſus altero ambitur ſinu Arabico nominato. Oceanum qui influit, Azanium appellant. Perſicum introitum v.mill.paſſ.latitudinis,alii quatuor fecerunt. Ab eo ad intimum ſinum recto curſu xi.xxv.mill.propemodum conſtat eſſe,& ſitum eius humani capitis effigie.Oneſicritus & Nearchus ab Indo amne in ſinum Perſicum, atque illinc Babylonem ab Euphratis paludibus,ſcripſerunt xxv.mill. paſſuum eſſe. In Carmaniæ angulo ſunt Chelonophagi,teſtudinum ſuperficie caſas tegentes, carne ueſcentes.A flumine Arbi promontorium ipſum inhabitant , præter capita toto corpore hirti, coriiſque piſcium ueſtiti.

Caſcandrus inſula,Parthorum regna. CAP. XXV.

AB horum tractu Indiam uerſus Caſcandrus deſerta inſula in Oceano L.M.paſſ.traditur:iuxtáque eam freto interfluente Stoidis,quæſtuoſa margaritis.A promontorio Carmanis iunguntur Armozei.Quidam interponunt Arbios ccccxij.M.paſſ.toto litore.Ibi portus Macedonum , & aræ Alexandri in promontorio. Amnes Saganos:dein Daras,& Salſos. Ab eo promontorium Themiſteas, inſula Aphrodiſias habitatur. Inde Perſidis initium ad flumen Oroatin,quo diuiditur ab Elymaide.Contra Perſidem inſulæ,Philos,Caſandra,Aratia cum monte præalto Neptuno ſacra.Ipſa Perſis aduerſus occaſum

casum sita obtinet litora ccccc.l.M.passuum etiam in luxum diues,in Parthorum iampridem translata nomen. Horum de imperio nunc paucis. Regna Parthorum duodeuiginti sunt omnia:ita enim diuidunt prouincias circa duo(ut diximus)maria.Rubrum à meridie,Hyrcanum à septentrione.Ex iis undecim,quæ superiora dicũtur,incipiunt à confinio Armeniæ,Caspiisque litoribus:pertinent ad Scythas,cum quibus ex æquo degunt. †Reliqua septem regna inferiora appellantur.Quod ad Parthos attinet, semper fuit Parthia in radicibus montium sæpius dictorum,qui omnes eas gentes prætexunt. Habet ab ortu Arios,à meridie Carmaniam & Arianos,ab occasu Pratitas,Medos, à septentrione Hyrcanos,undique desertis cincta. Vlteriores Parthi Nomades appellantur:citra deserta, ab occasu urbes eorum,quas diximus, Issatis & Calliope : ab Oriente æstiuo Europum,ab hyberno Mania:in media Hecatompylos,Arsacia:regio Nisæa Parthyenes nobilis,ubi Alexandropolis à conditore.

†*Melior uetusta lectio, alia uerborũ distinctione: Reliqua septẽ regna inferiora appellantur, quæ ad Parthos attinẽt.*

Media,Mesopotamia,Babylon,Seleucia.

CAP. XXVI.

NEcessarium est hoc in loco signare & Medorum situm , terrarúmque faciem circumagere ad Persicum mare,quò faciliùs deinde reliqua noscantur.Nanque Media ab occasu transuersa obliquè Parthiæ occurrens,utraque regna includit.Habet ergo ipsa ab ortu Caspios & Parthos , à meridie Sittacenen & Susianen & Persida, ab occasu Adiabenen,à septentrione Armeniam.Persæ Rubrum mare semper accoluere, propter quod is sinus Persicus uocatur. Regio ibi maritima Cyropolis. Quà uerò ipsa subit ad Medos,Elymais.Megala appellatur locus,arduo montis ascensu per gradus,introitu angusto, ad Persepolin caput regni, dirutam ab Alexandro. Prætereà habet in extremis finibus Laodiceam,ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent Passagardas castellum,in quo Cyri sepulchrum est:& horum Ecbatana oppidum translatum ab Dario rege ad montes.Inter Parthos & Arianos excurrunt Parætaceni. His gentibus & Euphrate,inferiora regna cluduntur.Reliqua dicemus à Mesopotamia,excepto mucrone eius,Arabúmque populis,in priore dictis uolumine. Mesopotamia tota Assyriorum fuit,uicatim dispersa,præter Babylona & Ninum. Macedones eam in urbes congregauere,propter ubertatem soli. Oppida, præter iam dicta, habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam:item in Arabum gente,qui Aroei uocantur,& Mardani,Antiochiam:quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita Arabis uocatur. Iunguntur his Arabes,introrsus Eldamarii. Super quos ad Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani & Masei Arabes.Gordyæis uerò iuncti Aloni,per quos Zerbis fluuius in Tigrin cadit, Azones, Silices montani,& Orontes.Quorum ad Occidentem oppidum Gaugamela. Item Sue in rupibus.Suprà Silici,Classitæ,per quos Lycus ex Armenia fertur: Absitris ad hybernum exortum. Azochis oppidum. Mox in campestribus oppida Diospage,Polytelia, Stratonicea,Anthemus. In uicinia Euphratis Nicephorion, ut diximus , quod Alexander iussit condi propter loci opportunitatem. Dicta est & in Zeugmate Apamia , ex qua Orientem petentes excipit oppidum apprime munitum , quondam stadiorum sexaginta quinque amplitudine, & satraparum regia appellatum,quò tributa conferebantur,nunc in arcem redactum. Durant, ut fuerant, Hebata, & ductu Pompeii Magni terminus Romani imperii Oruros, à Zeugmate ducentis quinquaginta millibus passuum. Sunt qui tradunt Euphratem Gobaris præfecti opere diductum,ubi eum diximus findi, ne præcipiti cursu Babyloniam infestaret : ab Assyriis uerò uniuersis appellatum Armalchar,quod significat regium flumen.Quà deriuatur, oppidum fuit Agrani è maximis,quod diruêre Persæ. Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam claritatem obtinuit in toto orbe,propter quam reliqua pars Mesopotamiæ Assyriæque Babylonia appellata est , sexaginta millia passuum amplexa muris, ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore, quàm nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere utroque. Durat adhuc ibi Iouis Beli templum. Inuentor hic fuit sideralis scientiæ.Cæterò in solitudinem rediit,exhausta uicinitate Seleuciæ,

ob id

ob id conditæ à Nicatore intra † nonagesimum lapidem, in confluente Euphratis fossa perducti atque Tigris: quæ tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui iuris, Macedonúmque moris. Ferunt ei plebis urbanæ dc.M.esse: situm uerò mœnium Aquilæ pandentis alas: agrum totius Orientis fertilissimum. Inuicem ad hanc exhauriendam, Ctesiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi, quod nunc est caput regni: & postquàm nihil proficiebatur, nuper Vologesus rex aliud oppidum Vologesocertam in uicino condidit. Sunt etiamnum in Mesopotamia oppida, Hipparenum, Chaldæorum & hoc, sicut Babylon, iuxta flumen Narragam, qui dedit ciuitati nomen. Muros Hipparenorum Persæ diruêre. Orcheni quoque tertia Chaldæorum doctrina, in eodem situ locantur, ad Meridiem uersi. Ab his Notitæ & Ortophantæ, & Græciochantæ. Euphrate nauigari Babylonem è Persico mari ccccxij.M. pass. tradunt Nearchus & Onesicritus. Qui uerò posteà scripsere, à Seleucia ccccxc.mill. Iuba à Babylone Characem clxxv.M.pass. Fluere aliqui ultra Babylonem continuo alueo, priusquàm distrahitur in irrigua, lxxxvij.M. Vniuerso autem cursu $\overline{\text{xi}}$. M.pass. Inconstantiam mensuræ diuersitas authorum facit, cùm Persæ quoque schœnos & parasangas alii alia mensura determinent. Vbi desinit † alueo munire, ad confinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones, Arabum gens. Vltra quos Scenitæ. Ambitu uerò Euphratis Nomades Arabiæ usque ad deserta Syriæ, unde † in meridiem flecti eum diximus, solitudines Palmyrenas relinquentem. Seleucia abest à capite Mesopotamiæ Euphratem nauigantibus undecies centena xxv.M.pass. A mari rubro si Tigri nauigetur, cccxx. mill. à Zeugmate cccccxxvij.mill. Zeugma à Seleucia Syriæ ad nostrum litus ⁚ cxxxij. mill. pass. Hæc est ibi latitudo terrarum inter duo maria. Parthici uerò regni dcccc.xliiij.mill. passuum. Est etiamnum oppidum Mesopotamiæ in ripa Tigris circa confluentes, quod uocant Digbam.

† Sunt qui quadragesimum legere malint, Strabonis authoritatē sequuti, qui Seleuciam à Babylone CCC. non amplius stadiorum dirimit interuallo.

† alueo uno ire.

† Legendum uidetur, In Orientem, ut suprà lib. 5. cap. 24. ubi Euphratem tradit Palmyrenas solitudines relinquentem in Orientem se se cōuertere.

⁚ Rectius, clxxv. M. quemadmodū suprà lib. 5. cap. 12. & apud Marcianum lib. 6.

Flumen Tigris. CAP. XXVII.

SEd & de Tigri ipso dixisse conueniat. Oritur in regione Armeniæ maioris, fonte conspicuo in planitie. Loco nomen Elongosine est. Ipsius, quà tardior fluit, Diglito: unde concitatur, à celeritate Tigris incipit uocari. Ita appellant Medi sagittam. Influit lacum Arethusam omnia illata pondera sustinentem, & nitrum nebulis exalantem. Vnum genus ei piscium est, ídque transcurrentis non miscetur alueo, sicut nec è Tigri pisces in lacum transnatant. Fertur autem & cursu & colore dissimilis: transuectúsque occurrente Tauro monte in specu mergitur: subtérque lapsus, à latere altero eius erumpit. Locus uocatur Zoroanda. Eundem esse manifestum est, quòd demersa perfert. Alterum déinde transit lacum, qui Thospites appellatur: rursúsque in cuniculos mergitur, & post xxv.mill.pass. circa Nymphæum redditur. Tam uicinum Arsaniæ fluere eum in regione Arrhene Claudius Cæsar author est, ut cùm intumuere, confluant, nec tamen misceantur, leuiórque Arsanias innatat iiij.M. ferme spatio: mox diuisus in Euphratem mergitur. Tigris autem ex Armenia acceptis fluminibus claris † Partheni, Agnice, Pharione, Arabas Aroeos Adiabenósque disterminans, & quam diximus Mesopotamiam faciens, lustratis montibus Gordyæorum circa Apamiam Mesenes oppidum, citra Seleuciam Babyloniam cxxv.M.p. diuisus in alueos duos, altero Meridiem ac Seleuciam petit, Mesenen perfundens: altero ad Septentrionem flexus, eiusdem gentis tergo campos Cauchas secat. Vbi remeauere aquæ, Pasitigris appellatur. Posteà recipit ex Media Choaspem: atque (ut diximus) inter Seleuciam & Ctesiphontem uectus, in lacus Chaldaicos se fundit, eósq; lxx. M.p. amplitudine implet. Mox uasto alueo profusus, dextra Characis oppidi infertur mari Persico † decumo ore. Inter duorū amnium ostia xxv.M.p. fuere, aut (ut alii tradūt) vij. M. utroq; nauigabili. Sed longo tēpore Euphratem præclusere Orcheni, & accolæ agros rigantes: nec nisi per Tigrin defertur in mare. Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur. In ea dictum est de Mesene. Oppidum eius Dibitach. Iungitur Chalonitis cum Ctesiphonte, non palmetis modò, uerùm & olea, pomísq;, alisq; arbustis nobilis. Ad eam peruenit Zagrus mons, ex Armenia inter Medos Adiabenósque ueniens, supra Parætace-

† Vetus. cod. Parthenia, ac Nicephorione.

† Antiqua exempl. decem millium pas. ore.

nen & Persidem. Chalonitis abest à Perside ccccl xxx. M. pas. Tantum à Caspio mari Assyriam abesse compendio itinerum aliqui tradunt. Inter has gentes atque Mesenen Sittacene est, eadem Arbelitis & Palæstine dicta. Oppidum eius Sittace Græcorum ab Ortu est, & Sabata. Ab Occasu autem Antiochia, inter duo flumina Tigrin & Tornadotum. Item Apamia, cui nomen Antiochus matris suæ imposuit. † Tigris circunfunditur. Hæc diuiditur Archoo. Infrà est Susiane, in qua uetus regia Persarum Susa, à Dario Hystaspis filio condita: abest à Seleucia Babylonia ccccl. M. pass. Tãtundem ab Ecbatanis Medorũ per montem Charbanum. In Septentrionali Tigris alueo oppidum est Babytace. Abest à Susis cxxxv. M. pass. † Ibi mortalium soli aurum in odio contrahunt: id defodiũt, ne quo cui sit in usu. Susianis ad Orientem uersus iunguntur Cossæi latrones, & Mizæorum xl. populi liberæ feritatis. Supra eos patent Parthusi, Mardi, & Saitæ, Hyi, qui prætenduntur supra Elymaida, quã Persidi in ora iunximus. Susa à Persico mari absunt ccl. M. passuum. Quà subiit ad eam classis Alexandri Pasitigri, uicus ad lacum Chaldaicũ uocatur Aphle: unde Susa nauigatione lxv. M. d. pass. absunt. Susianis ab Oriente proximi sunt Cossæi, supra Cossæos ad Septentrionem Mesobatene sub monte Cambalido, qui est Caucasi ramus, inde mollissimo trãsitu in Bactros. Susianen ab Elymaide disterminat amnis Eulæus, ortus in Medis: "medióque spatio cuniculo conditus, ac rursus exortus & per Mesobatenem lapsus, circuit arcem Susorum, ac Dianæ templum augustissimum illis gentibus, & ipse in magna cæremonia. Siquidem reges non ex alio bibunt, & ob id in longinqua portant. Recipit amnem Hedypnum, præter Asylum Persarum uenientem, & unum ex Susianis. Oppidum iuxta eum Magoa, à Charace xv. M. passuum. Quidam hoc in extrema Susiana ponunt solitudinibus proximum. Infra Eulæum Elymais est, in ora iuncta Persidi, à flumine Oroati ad Characem ccxl. M. pass. Oppida eius Seleucia & Sosirate, apposita monti Casyro. Oram, quæ præiacet, minorum Syrtium uice diximus inaccessam cœno plurimum limi deferentibus Brixia & Ortacea amnibus: madente & ipsa Elymaide intantũ, ut nullus sit nisi circuitu eius, ad Persidem aditus. Infestatur & serpentibus, quos flumina deportant. Pars eius maximè inuia, Chracene uocatur ab oppido Arabiæ claudente regna, de quo dicemus, exposita priùs M. Agrippæ sententia. Nanque is Mediam & Parthiam, & Persidem ab Oriente Indo, ab Occidente Tigri, à Septentrione Tauro, Caucaso, à Meridie Rubro mari terminatas patere in longitudinem $\overline{\text{XIII}}$. xx. M. pass. in latitudinem dcccxl. prodidit. Prætereà per se Mesopotamiam ab Oriente Tigri, ab Occasu Euphrate, à Septentrione Tauro, à Meridie mari Persico inclusam, longitudine octingentorum M. pass. latitudine ccclx. Charax oppidum Persici sinus intimum, à quo Arabia Eudæmon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter confluentes, dextra Tigrin, læua Eulæum iij. M. pass. laxitate. Conditum est primùm ab Alexãdro Magno: qui colonis ex urbe regia Durine (quæ tum interiit) deductis, militúmque inutilibus ibi relictis, Alexandriam appellari iusserat: pagúmque Pellæum, à patria sua, quem propriè Macedonum fecerat. Flumina id oppidum expugnauere. Posteà Antiochus restituit quintus regum & suo nomine appellauit. Iterúmque infestatũ † Pasines Sogdonaci filius, rex finitimorum Arabum, quem Iuba satrapen Antiochi fuisse falsò tradit, oppositis molibus restituit: noméque suum dedit, emunito situ iuxtà in longitudinem iij. M. pass. in latitudinem paulo minus. Primò fuit à litore stadiis x. maritimum: etiam inde pseudo porticus habet: Iuba uerò prodente, L. M. pass. Nunc abesse à litore cxx. M. legati Arabũ nostrique negotiatores, qui inde uenere, affirmant. Nec ulla in parte plus aut celeriùs profecere terræ fluminibus inuectæ. Magis id mirum est, æstu longè ultra id accedente non repercussas. Hoc in loco genitum esse Dionysium, terrarum orbis situs recentissimum authorem constat, quem ad commentanda omnia in Orientem præmisit Diuus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicásque res maiore filio. Non me præterit, nec sum oblitus, sui quenque situs diligentissimum authorem uisum nobis in introitu huius operis. In hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis, Iubámque regem, ad eundem Caium Cæsarem scriptis uoluminibus de eadem expeditione Arabica.

† Tigris circunfunditur huic, diuiditur Archoo.

† Tolerabilior uidetur lectio, quam ex Hispanicis codicibus eruit Pintianus: Ibi mortaliũ solis aurum in odio: cõtrahũt id, defodiũtque, ne quo cui sit in usu.

" modicóq;.

† Melius, Spasines: adstipulãte Dione in uita Traiani, & Stephano Byzãtio, qui hanc urbem ab instauratore σπασίνου χάρακα uocatam tradidit.

Arabia

Arabia, Nomades, Nabatæi, Omani, Tylos & Ogyris insulæ.

CAP. XXVIII.

ARabia gentium nulli postferenda, amplitudine longißima, à monte Amano † à regione Ciliciæ Comagenésque descendit, ut diximus, multis gentibus eorum deductis illò à Tigrane magno, sponte uerò ad mare nostrum litúsque Aegyptiacum, ut docuimus: nec non in media Syriæ ad Libanum montem penetrantibus nubeis, quibus iunguntur Ramisi. Déinde Taranei, déinde Patami. Ipsa uerò peninsula Arabia inter duo maria, Rubrum Persicúmque procurrens, quodam naturæ artificio ad similitudinem atque magnitudinem Italiæ mari circunfusa, in eandem etiam cæli partem nulla differentia spectat. Hæc quoque in illo situ felix. Populos eius à nostro mari usque ad Palmyrenas solitudines diximus: reliqua nunc inde peragemus. Nomadas, infestatorésque Chaldæorum, Scenitæ (ui diximus) claudũt, & ipsi uagi, † sed à tabernaculis cognominati, que ciliciis metantur, ubi libuit. Déinde Nabatæi oppidum incolunt Petram nomine in conualle, paulo minus II. M. paß. amplitudinis, circundatum montibus inaccessis amne interfluente. Abest à Gaza oppido litoris nostri dc. M. à sinu Persico cxxII. M. Huc conuenit utrunque biuium, eorum qui Syriæ Palmyram petiere, & eorum qui ab Gaza uenerunt. A Petra incoluerunt Omani ad Characem usq;, oppidis quondam claris à Semiramide conditis, Abesamide & Soractia: Nunc sunt solitudines. Déinde est oppidum, quod Characenorum regi paret, in Pasitigris ripa, Forath nomine, in quod à Petra conueniunt, Characémque inde xII. M. paß. secundo æstu nauigant. E Parthico enim regno nauigantibus uicus Teredon, infra confluentem Euphratis & Tigris: læua fluminis Chaldæi obtinent, dextra Nomades Scenitæ. Quidam & alia duo oppida longis interuallis Tigris prænauigari tradunt, Barbatiam, mox Thumatã: quod abesse à Petra decem dierum nauigatione, nostri negotiatores dicũt, Characenorúmque regi parere: & Apamiam sitam, ubi restagnatio Euphratis cum Tigri confluat. Itaque molientes incursionem Parthos, operibus abiectis inundatione arceri. Nunc à Charace dicemus oram, Epiphani primum exquisitam, Locus ubi Euphratis ostium fuit, flumen salsum, promontorium Chaldone, uoragini similius, quàm mari, per l. M. oræ flumen Achana, deserta c. M. p. usque ad insulam Icharam. Sinus Capeus, quem accolunt Gaulopes & Chateni. Sinus Gerraicus. Oppidum Gerra v. M. paß. amplitudine, turres habet ex salis quadratis molibus. A litore l. M. passuum regio Attene. Ex aduerso Tylos insula, totidem millibus à litore, plurimis margaritis celeberrima, cum oppido eiusdem nominis: iuxtáque altera minor, à promontorio eius xII. M. paß. Vltrà magnas aspici insulas tradunt, ad quas non sit peruentum. Huius ambitum cxII. M. D. passuum, à Perside longiùs abesse, adiri uno alueo angusto. Insula Asgilia, Gentes Nocheti, Zurachi, Borgodi, Cataræi, Nomades. Flumen Cynos, Vltrà nauigationem incompertam ab eo latere propter scopulos tradit Iuba, prætermissa mentione oppidi Omanorum Batrasabbes, & Omanæ, quod priores celebrem portum Carmaniæ fecere. Item Omnæ & Athanæ, quæ nunc oppida maximè celebrari à Persico mari nostri negotiatores dicunt. A flumine Canis, ut Iuba tradit, mons adusto similis. Gentes Epimaranitæ. Mox Ichthyophagi, insula deserta, gentes Bathymi. Eblitei montes, insula Omœnus. Portus Machorbæ, insulæ Etaxalos, Onchobrice, gens Chadæi. Insulæ sine nominibus multæ: celebres uerò Isura, Rhinnea, & proxima, in qua scriptæ sunt stelæ lapideæ literis incognitis. Goboêa portus, Bragæ insulæ desertæ. Gens Thaludæi. Dabanegoris regio. Mons Orsa cum portu. Sinus Duatus, insulæ multæ. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, insulæ Solanidæ, Capina. Item Ichthyphagorum. Déinde Glari. Litus Hammæum, ubi auri metalla. Regio Canauna, gentes Apitami, Gasani. Insula Deuadæ. Fons Goralus, Garpheti, insulæ Aleu & Amnamethu. Gens Darræ insulæ Chelonitis, Ichtyophagon multæ. Eodanda deserta, Basag Multæ Sabæorum. Flumina, Thamar, Amnon, insulæ Dolicæ. Fontes Daulotes, Dora: insulæ Pteros, Labanis, Coboris, Sambracate, & oppidum eodem nomine in continenti. A Meridie insulæ multæ, maxima Camari. Flumen, Mysecros. Portus, Leupas. Scenitæ Sabæi. Insulæ multæ.

† è regione Ciliciæ &c.

† sic à tabernaculis cognominati.

Emporium eorum Acila,ex quo in Indiam nauigatur, Regio, Amithoscuta, Damnia. Mizi maiores & minores, Drimati, Macæ. Horum promontorium contra Carmaniam est. Distat quinquaginta mill.passuum. Mira res ibi traditur: Numenium ab Antiocho rege Mesenæ præpositum,ibi uicisse eodem die classe, æstúque reuerso iterum equitatu contra Persas dimicantem, & gemina trophæa eodem in loco Ioui ac Neptuno statuisse.Insula in alto obiacet Ogyris,clara Erythra rege ibi sepulto.Distat à continente centumuigintiquinque mil.pass.circuitu cxij.M.pass.Nec minus altera clara in Azanio mari Dioscoridu, distans à Syagro extimo promontorio cclxxx. mill. pass. Reliqui in continente à noto etiamnum Autaride,in montes vii.dierum transitus.Gentes Larendani,Catabani,Gebanitæ pluribus oppidis, sed maximis, Nagia,& Tamna templorum lxv.Hæc est amplitudinis significatio. Promontorium, à quo ad continentem Troglodytarum l.M.p.Toani,Acchitæ, Chatramotitæ, Tomabei, Antidalei, Lexianæ,Agrei,Cerbani,Sabei Arabum propter thura clarissimi, ad utraque maria porrectis gentibus. Oppida eorum in Rubro litore Marane, Marma, Corolia, Sabatra: intus oppida Nascus,Cardaua Carnus, & quò merces odorum deferunt,Tomala.†Pars eorum Atramitæ,quorum caput Sobotale lx.templa muris includens.Regia tamen omnium est Mariaba.Sinum obtinet xciiii.M.pass.refertum insulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo iunguntur Minæi: mare accolunt & Elamitæ. Oppidum eiusdem nominis. Iis iuncti Cagulatæ.Oppidum Siby,quod Græci Apaten uocant:Arsicodani,Vadei cum oppido magno,Barasei, Licheni. * Sygaros insula, quam canes non intrant,expositíque circa litora errando moriuntur. Sinus intimus, in quo Leanitæ,qui nomen ei dedere.Regia eorum Agra,& in sinu Læana,uel,ut alii, Aelana. Nam & ipsum sinum nostri Aelaniticum scripsere,alii Aelenaticum,Artemidorus Aleniticum, Iuba Læniticum. Circuitus Arabiæ à Charace Leana colligere proditur quadragies octies centena lxv.M.Iuba paulo minus $\overline{XL}$.M.putat.Latissima est à Septentrione inter oppida Heroum & Characem.Nunc & reliqua mediterranea eius dicantur. Nabatæis Thimaneos iunxerunt ueteres:nunc sunt Taueni, Suelleni,Sarraceni. Arra oppidum,in quo omnis negotiatio conuenit.Hemuatæ,Analitæ:oppida,Domada,Egra. Thamudei,oppidum Badanatha.Carrei,oppidum Chariati: Achoali, oppidum Phoda: ac Minæi, à rege Cretæ Minoe(ut existimant) originem trahentes: quorum Charmei,oppidum xiiij.M.passuum.Mariaba Baramalacum,& ipsum non spernendum: item Carnon. Rhammei: & horum origo Rhadamanthus putatur frater Minois.Homeritæ,Massala oppido.Hamirei, Gedranitæ,Ampræ, Ilisanitæ,Bachilite, Sammei,Amathei cum oppidis Nessa & Cennesseri.Zamareni cum oppidis Saiace,Scantate, Bacascami.Riphearma oppidum,quo uocabulo hordeum appellant.Autei & Raui,Gyrei & Mathatæi. Helmodenes cum oppido Ebode. Agacturi in montibus,oppido xx.M.pass.in quò fons Emíschabales,quod significat camelorum oppidum. Ampelone colonia Milesiorum.Actrida oppidum: Calingii,quorum Mariaba oppidum significat dominos omnium. Oppida,Pallon,Murannimal iuxta flumen,per quod Euphratem emergere putant. Gentes Agrei, Hammonii. Oppidum, Athenæ,Caurarani,quod significat ditissimos armento:Coranitæ, Cæsani, Choani.Fuerunt & Græca oppida,Arethusa,Larissa, Chalcis, deleta uariis bellis.Romana arma solus in eam terram adhuc intulit Aelius Gallus ex equestri ordine. Nam C. Cæsar Augusti filius prospexit tantùm Arabiam. Gallus oppida diruit non nominata ab authoribus, qui antè scripserunt, Egran, Annestum, Escam, Magusum, Tammacum, Labeciam, & suprà dictam Mariabam, circuitu vi.M.pass.Item Caripeta, quò longissimè processit. Cætera explorata retulit:Nomades lacte & ferina carne uesci: reliquos uinum, ut Indos, palmis exprimere, oleum sesamæ. Numerosissimos esse Homeritas, Minæis fertiles agros palmetis arbustísque, in pecore diuitias. Cembanos & Arios armis præstare, maximè Chatramotitas. Caræis latissimos & fertilissimos agros. Sabeos ditissimos syluarum fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceræque prouentu. De odoribus suo dicemus uolumine. Arabes,mitrati degunt,aut intonso crine:barba abraditur, præterquàm in superiore labro

† Vera lectio sic habet: Pagus eorum Atramitæ, quorum caput Sabota, lx.tēpla muris includēs. Infrà enim libr.12.cap.14. Sabæorum pagum facit Atramitas,in quo & Sabota collocat, regni totius caput.

** Syagros*

bro. Aliis & hæc intonsa: mirúmque dictu, ex innumeris populis pars æqua in commerciis, aut latrociniis degit: in uniuersum gentes ditissimæ, ut apud quas maximè opes Romanorum Parthorúmque subsidant, uendentibus quæ è mari aut syluis capiant, nihil inuicem redimentibus. Nunc reliquam oram Arabiæ contrariam persequemur. Timosthenes totum sinum quatridui nauigatione in longitudinem taxauit, bidui in latitudinem, angustias iiij. M. D. pass. Eratosthenes ab ostio $\overline{xiii}$. M. in quanque partem. Artemidorus Arabiæ latere $\overline{xiiii}$. quinquaginta mill.

Sinus maris Rubri, Troglodytici, & Aethiopici.

CAP. XXIX.

Troglodytico uerò $\overline{xi}$. lxxxij. M. passuum, Ptolemaida usque. Agrippa $\overline{xiiii}$. xxij. mill. pass. sine differentia laterum. Plerique latitudinem cccclxij. prodiderunt, faucésque hyberno orienti obuersas, alii quatuor mil. alii septem mil. alii duodecim mil. pas. patere. Situs autem ita se habet. A sinu Aelanitico alter sinus, quem Arabes Aeant uocant, in quo Heroum oppidum est. Fuit & Cambysu inter Nelos & Marchadas, deductis eò ægris exercitus. Gens Tyra: Daneon portus, ex quo nauigabilem alueum perducere in Nilum, qua parte ad Delta dictum decurrit lxij. mill. pass. interuallo (quod inter flumen & Rubrum mare interest) primus omnium Sesostris Aegypti rex cogitauit: mox Darius Persarum: deinde Ptolemæus sequens: qui & duxit fossam latitudine pedum centum, altitudine triginta, in longitudinem xxxvij. mil. ccccc. pas. usque ad fontes amaros. Vltrà deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis Rubro mari comperto, quàm terra Aegypti. Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immisso mari corrumperetur aqua Nili, quæ sola potus præbet. Nihilominus iter totum terendo frequentatur à mari Aegyptio, quod est triplex: Vnum à Pelusio per harenas, in quo nisi calami defixi regant, uia non reperitur, subinde aura uestigia operiente. Alterum uero duo mil. passuum ultra Casium montem, quod à sexaginta mill. passuum redit in Pelusiacam uiam. Accolunt Arabes Autei. Tertium à † Gerro (quod Adipson uocant) per eosdem Arabes sexaginta mill. pass. propius, sed asperum montibus, & inops aquarum. Eæ uiæ omnes Arsinoen ducunt, conditam sororis nomine in sinu Charandra, à Ptolemæo Philadelpho: qui primus Troglodyticen excussit, & amnem qui Arsinoen præfluit, Ptolemæum appellauit. Mox oppidum paruum est Aennum, pro quo alii Philoteram scribunt. Deinde sunt Azarei, ex Troglodytarum connubiis Arabes feri. Insulæ, Sapirene, Scytala, mox deserta ad Myos hormon, ubi fons Tadnos, mons Eos, insula Lambe, portus multi, Berenice, oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter à Copto diximus. Arabes Autei & Gnebadei. Troglodytice, quam prisci Michoen, alii Midoen dixere. Mons Pentedactylos: insulæ Stenæ deiræ aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamine, Topazos, quæ gemmæ nomen dedit. Sinus insulis refertus: ex iis quæ Mareu uocantur, aquosæ: quæ Eratonos, sitientes. Regum ii præfecti fuere. Introrsus Candei, quos Ophiophagos uocant, serpentibus uesci assueti. Neque alia regio fertilior earum. Iuba, qui uidetur diligentissimè prosecutus hæc, omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium uitium est) Berenicen alteram, quæ Panchrysos cognominata est: & tertiam, quæ Epidires, insignem loco. Est enim sita in ceruice longè procurrente, ubi fauces Rubri maris, iiij. mil. ccccc. pass, ab Arabia distant. Insula ibi Cytis, topazium ferens & ipsa. Vltrà syluæ, ubi Ptolemais à Philadelpho condita ad uenatus elephantorum, ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Monoleum, Hæc est regio secundo uolumine à nobis significata: in qua quadragintaquinque diebus ante solstitium, totidémque posteà hora sexta consumuntur umbræ, & in Meridiem reliquis horis cadunt, cæteris diebus in Septentrionem: cùm in Berenice, quam primam posuimus, ipso die solstitii sexta hora umbræ in totum absumantur, nihílque adnotetur aliud noui. Dcij. mill. pass. interuallo à Ptolemaide, res ingentis exempli, locúsque subtilitatis immensæ, mundo ibi depræhenso, cùm indubitata ratione umbrarum Eratosthenes mensuram terræ † prodere inde cœperit. Hinc Azanium mare, promontorium, quod aliqui Hispalum scripsere: lacus, Mandalum: insula

† Gereum, scribendum uidetur ex Ptolemæo, qui id oppidum inter Pelusium, & Casium montem collocat.

† prodere in cœperit.

Colocaſitis, & in alto multæ, in quibus teſtudo plurima. Oppidum, Suchæ, inſula Daphnidis, oppidum Aduliton. Aegyptiorum hoc ſerui à dominis profugi condidere. Maximum hic emporium Troglodytarum, etiam Aethiopum. Abeſt à Ptolemaide quinque dierum nauigatione. Deferunt plurimum ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorum coria, celtium teſtudinum, ſphingia, mancipia. Suprà Aethiopes Aroteres: inſulæ, quæ Aliæu uocantur: item Bacchias & Antibacchias, & Stratonis. Hinc in ora Aethiopiæ ſinus incognitus, quod admiremur, cùm ulteriora mercatores ſcrutentur. Promontorium, in quo fons Cucios, expetitus nauigantibus. Vltrà Iſidis portus decem dierum remigio ab oppido Adulitarum diſtans. In eum Troglodytis myrrha confertur. Inſulæ ante portum duæ, Pſeudopylæ uocantur: interiores totidem, Pylæ. In altera ſtelæ lapideæ literis ignotis. Vltrà ſinus Abalites. Inſula Diodori, & aliæ deſertæ. per continentem quoque deſerta. oppidum Gaza, promontorium & portus Moſſylites, quò cinnamomum deuehitur. Huc uſque Seſoſtris exercitum duxit. Aliqui unum Aethiopiæ oppidum ultrà ponunt in litore Baragaza. A Moſſylite promontorio Atlanticum mare incipere uult Iuba, præter Mauritanias ſuas Gadeis uſque nauigandum Coro. Cuius tota ſententia hoc in loco ſubtrahenda non eſt. A promontorio Indorum, quod uocatur Lepteacra, ab aliis Drepanum, proponit recto curſu, præter exuſta, ad Malchu inſulam $\overline{\text{xv}}$. mill. paſſ. eſſe. Inde ad locum, quem uocant Sceneos, ccxxv. M. Inde ad inſulam Sadanum centumquinquaginta mill. paſſuum. Sic fieri ad apertum mare $\overline{\text{xviii}}$. lxxxv. mil. paſſ. Reliqui omnes propter Solis ardorem nauigari poſſe non putauerunt. Quin & commercia ipſa infeſtant ex inſulis Arabes Aſcitæ appellati, quoniam bubulos utres binos ſternentes ponte, piraticam exercent ſagittis uenenatis. Gentes Troglodytarum idem Iuba tradit Therothoas à uenatu dictos, miræ uelocitatis: ſicut Ichthyophagos, natantes ceu maris animalia: Bargenos. Zageras, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Domazanes. Quin & accolas Nili à Syene non Aethiopum populos, ſed Arabum eſſe dicit uſque Meroen, † Solis quoque oppidum, quod non procul Memphi in Aegypti ſitu diximus, Arabas conditores habere. Sunt & qui ulteriorem ripam Aethiopiæ auferant, adnectántque Africæ. ripas autem incolere propter aquam. Nos relicto cuique intelligendi arbitrio, oppida quo traduntur ordine utrinque ponemus. A Syene, & prius Arabiæ latere, gens Catadupi. Deinde Syenitæ. Oppida, Tacompſon, quam quidam appellauerunt Thathicen, Aranium, Seſanium, Sandura, Naſaudum, Anaudoma, Cumara, Beta & Bochiana, Leuphithorga, Tantarene, Mœchindira, Noa, Gophoa, Gyſtatæ, Megeda, Lea, Rhemnia, Nupſia, Direa, Pataga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur. Boron in mediterraneo, Mallos, proximum Meroæ. ſic prodidit Bion. Iuba aliter: Oppidum in monte Megatichos, inter Aegyptum & Aethiopiam, quod Arabes Myrſon uocauere. Deinde Tacompſon, Aranium, Seſanium, Piden, Mamuda, Corambin: iuxta eam bituminis fontem, Hammodara, Proſda, Parenta, Mama, Teſſara, Gallas, Zoton, Graucomen, Emeum, Pidibotas, Hebdomecontacometas, Nomadas in tabernaculis uiuentes: Cyſten, Pemman, Gadagalen, Paloin, Primmin, Nupſin, Daſelin, Patin, Gambreues, Magaſen, Segaſmala, Cranda, Denna, Cadeuma, Thena, Batha, Alana, Macua, Scammos, Goram in inſula: ab iis Abala, Androcalim, Seren, Mallos, Agocen. Ex Africæ latere tradita ſunt eodem nomine Tacompſos altera, ſiue pars prioris: Magora, Sea, Edoſa, Pelenaria, Pyndis, Maguſa, Bauma, Linitima, Spyntuma, Sydopta, Genſoa, Pindicitora, Eugoa, Orſima, Suaſa, Mauma, Rhuma, Vrbubuma, Mulona, quod oppidum Græci Hypaton uocarunt: Pagoargas, Zamnes, unde elephanti incipiant: Mamblia, Berreſa, Cetuma. Fuit quondam & Epis oppidum contra Meroen, antequàm Bion ſcriberet, deletum. Hæc ſunt prodita uſque Meroen: ex quibus hoc tempore nullum prope utroque latere extat. Cætera ſolitudines, nuper renuntiauere principi Neroni, miſſi ab eo milites prætoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella & Aethiopicum cogitanti. Intrauere autem & eò arma Romana Diui Auguſti temporibus, duce P. Petronio, & ipſo equeſtris ordinis † præfecto Aegyptiis. Oppida eorum expugnauit, quæ ſola inuenerat, quo dicemus,

† Huc referēdum uidetur, quod paulò pòſt ſequitur, alienam in ſedem perperam traiectum: Ripas autem incolere propter aquam.

† præfecto Aegypti. Is oppida eorum &c.

mus ordine: Pſelchin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cambuſin, Attenan, Stadiſin, ubi Nilus præcipitans ſe, fragore auditum accolis aufert. Diripuit & Napata. Longiſſimè autem à Syene progreſſus eſt dccclxx. mill. paſſuum. Nec tamen arma Romana ibi ſolitudinem fecerunt. Aegyptiorum bellis attrita eſt Aethiopia, uiciſſim imperitando ſeruiendóque, clara & potens etiam uſque ad Troiana bella Memnone regnante: & Syriæ imperitaſſe eam, noſtróque litore ætate regis Cephei patet Andromedæ fabulis. Simili modo & de menſura eius uaria prodidere: primus Dalion ultra Meroen longè ſubuectus: mox Ariſtocreon, & Bion, & Baſilis: Simonides minor etiam, quinquénio in Meroe moratus, cùm de Aethiopia ſcriberet. Nam Timoſthenes claſſium Philadelphi præfectus, ſine menſura dierum lx. à Syene Meroen iter prodidit. Eratoſthenes dcxxv. mil. Artemidorus dc. mil. Seboſus ab Aegypti extremis ſexdecies centena lxxv. mill. paſſ. unde proximè dicti x̄ii. lxx. Verùm omnis hæc finita nuper diſputatio eſt: quoniam à Syene † dccclxij. mill. Neronis exploratores renuntiauere his modis: A Syene Hieran ſycaminon liiij. M. paſſ. Inde Tama lxxv. M. paſſ. regionem Euonymiton Aethiopum primam cxx. Acinam liiij. M. Pitaran xxv. Tergedum cvj. M. Inſulam Gagauden eſſe in medio eo tractu. Inde primùm uiſas aues pſitaccos, & ab altera (quæ uocatur Artigula) animal ſphingion, à Tergedo cynocephalos. Inde Napata lxxx. mil. Oppidum id paruum inter prædicta ſolum. Ab eo ad inſulam Meroen ccclx. M. Herbas circa Meroen demum uiridiores ſyluarúmque aliquid apparuiſſe, & rhinocerotum elephantorúmq; ueſtigia. Ipſum oppidum Meroen ab introitu inſulæ abeſſe lxx. M. paſſ. iuxtáque aliam inſulam Tatu dextro ſubeuntibus alueo, quæ portum faceret. Aedificia oppidi pauca. Regnare fœminam Candacen, quod nomen multis iam annis ad reginas tranſiit. Delubrum Hammonis & ibi religioſum, & toto tractu ſacella. Cæterùm cùm potirentur rerum Aethiopes, inſula ea magnæ claritatis fuit. Tradunt armatorum ccl. mill. dare ſolitam, artificum cccc. M. alere. Reges Aethiopum xlv. & hodie traduntur.

† Legendum uidetur dccclxxiiij. numeris ſequentibus cum hac ſumma ad amuſſim congruentibus.

Multiformes & miræ hominum effigies.

CAP. XXX.

VNiuerſa uerò gens Aetheria appellata eſt, deinde Atlantia, mox à Vulcani filio Aethiope Aethiopia. Animalium hominúmque effigies monſtriferas circa extremitates eius gigni minimè mirum, artifici ad formanda corpora effigiéſque cælandas mobilitate ignea. Ferunt certè ab Orientis parte intima gentes eſſe ſine naribus, æquali totius oris planitie. Alias ſuperiore labro orbas, alias ſine linguis. Pars etiam ore concreto & naribus carens, uno tantùm foramine ſpirat, potúmque calamis auenæ trahit, & grana eiuſdem auenæ, ſponte prouenientis ad ueſcendum. Quibuſdam pro ſermone nutus motúſque membrorum eſt. Quibuſdam ante Ptolemæum Lathyrum regem Aegypti ignotus fuit uſus ignium. Quidam & Pygmæorum gentem prodiderunt ante paludes, ex quibus Nilus oriretur. In ora autem, ubi deſiimus, continui montes ardentibus ſimiles rubent. Troglodytis & Rubro mari à Meroe tractus omnis ſuperponitur: à Napata tridui itinere ad Rubrum litus, aqua pluuia ad uſum compluribus locis ſeruatur, fertiliſſima regione, quæ intereſt, auri. Vlteriora Atabuli Aethiopum gens tenet. Deinde contra Meroen Megabari, quos aliqui Adiabaras nominauere, oppidum habent Apollinis. Pars eorum Nomades, quæ elephantis ueſcitur. Ex aduerſo in Africæ parte Macrobii. Rurſus à Megabaris Memnones & Dauelli, dierúmque uiginti interuallo Critenſi. Vltra eos Dochi: deinde Gymnites ſemper nudi. Mox Anderæ, Mathitæ, Meſagebes, Hipporeæ, atri coloris tota corpora rubrica illinunt. At ex Africæ parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorum lacte uiuentes, Olabi, Syrbotæ, qui octonûm cubitorum eſſe dicuntur. Ariſtocreon Libyæ latere à Meroe oppidum Tolen dierum quinque itinere tradit. Inde dierum duodecim Eſar Aegyptiorum oppidum, qui Pſammetichum fugerint. In eo produntur annis trecentis habitaſſe. Contrà in Arabico latere Daron oppidum eſſe eorum. Bion autem Sapen uocat, quod ille Eſar, & ipſo nomine aduenas ait ſignificari. Caput eorum in inſula † Sembobitin, & tertium

† Sũt qui malint. Pſeboitin: nimirum à Pſeboa lacu, quem ſupra Meroen collocat Strabo. ſatis ampla inſignem inſula, eáque egregiè habitata.

in Arabia, Sai. Inter montes autem & Nilum Symbari sunt, Phalanges, in ipsis uerò montibus Asachæ multis nationibus. Abesse à mari dicuntur dierum quinque itinere. Viuunt elephantorum uenatu. Insula in Nilo Semberritarum, reginæ patet. Ab ea Nubei Aethiopes dierum octo itinere. Oppidum eorum Nilo impositum, Tenupsis. Sambri apud quos quadrupedes omnes sine auribus, etiam elephanti. At ex Africæ parte Ptoembari, Ptoemphanæ, qui canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes, Aurufpi oppido longè à Nilo sito. Posteà Achisarmi, Phaliges, Marigeri, Casamarri. Bion & alia oppida in insulis tradit, à † Sembobiti Meroen uersus dierum toto itinere uiginti. Proximæ insulæ, oppidum Semberritarum sub regina: & aliud Asar: alterius oppidum Daron. Tertiam Medoen uocant, in qua oppidum Asel. Quartam eodem, quo oppidum, nomine Garoden. Inde per ripas oppida, Nauos, Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Naueċtabe, Cumi, Agrospi, Aegipam, Candrogari, Arabam, Summaram. Regio suprà Sirbitum, ubi desinunt montes, traditur à quibusdam habere maritimos Aethiopas, Nisicastes, Nisitas, quod significat ternûm & quaternûm oculorum uiros: non quia sic sint, sed quia sagittis præcipua contemplatione utantur. † Ab ea uerò parte Nili, quæ supra Syrtes maiores, Oceanúmque meridianum protenditur, Dalion uocatos esse dicit, pluuia tantū aqua utentes Cisoros, Longoporos. Ab Oecalicibus dierum quinque itinere Vsibalcos, Isuelos, Pharusos, Valios, Cispios. Reliqua deserta. Deinde fabulosa: ad Occidentem uersus Nigrœ, quorum rex unum oculum habeat in fronte. Agriophagi, pantherarum & leonum carnibus maximè uiuentes. Pamphagi, omnia mandentes. Anthropophagi humana carne uescentes. Cynamolgi, caninis capitibus. Artabatitæ quadrupedum ferarum modo uagi. Deinde Hesperii, Perorsi, quos in Mauritaniæ confinio diximus. Pars quædam Aethiopum locustis tantùm uiuit, fumo & sale duratis in annua alimenta: ii quadragesimum annum uitæ non excedunt. Aethiopum terram uniuersam cum mari rubro patere in longitudinem semel & uicies centena lxx. mill. pass. in latitudinem cum superiore Aegypto † duodecies centena xcvij. M. Agrippa existimauit. † Quidam longitudinem ita diuiserunt. A Meroe Sirbitum xij. dierum nauigationem. Ab ea xij. ad Dauellos. Ab iis ad Oceanum Aethiopicum sex dierum iter. In totum autem ab Oceano ad Meroen dccxxv. M. pass. esse inter authores ferè conuenit: inde Syenen, quantum diximus. Sita est Aethiopia ab Oriente hyberno ad Occidentem hybernum. Meridiano cardine syluæ hebeno maximè uirent: à media eius parte imminens mari mons excelsus, æternis ardet ignibus, Theôn ochema dictus Græcis: à quo nauigatio quatridui ad promontorium, quod Hesperion ceras uocatur, confine Africæ iuxta Aethiopes Hesperios. Quidam & in eo tractu modicos colles amœna opacitate uestitos Aegipanum Satyrorúmque produnt.

Insulæ Aethiopici maris. CAP. XXXI.

INsulas toto eo mari & Ephorus complures esse tradidit, & Eudoxus, & Timosthenes: Clitarchus uerò Alexandro regi renuntiatam adeò diuitem, ut equos incolæ talentis auri permutarent. Alteram, ubi sacer mons opacus sylua repertus esset, distillantibus arboribus odore miræ suauitatis. Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula aduersa Aethiopiæ, cuius neque magnitudo, neque interuallum à continente constat Aethiopas tantùm populos habere proditur. Ephorus author est, à Rubro mari nauigantes in eam non posse propter ardores ultra quasdam columnas (ita appellantur paruæ insulæ) prouehi. Polybius in extrema Mauritania contra montem Atlantem à terra stadia octo abesse prodidit Cernen. Nepos Cornelius ex aduerso maximè Carthaginis à continente passus mille: non ampliorem circuitu duobus millibus. Traditur & alia insula contra montem Atlantem, & ipsa Atlantis appellata. Ab ea quinque dierum nauigatione solitudines ad Aethiopas Hesperios, & promontorium, quod uocauimus Hesperion ceras, inde primum circumagente se terrarum fronte in occasum, ac mare Atlanticum. Contra hoc promontorium Gorgades insulæ narrantur, Gorgonum quondam domus, bidui nauigatione distantes à continente, ut tradit Xenophon Lampsacenus.

Penetrauit

† Psebοiti

† Locū hunc Pintianus minus malè sic legi posse arbitratur: Ab ea uerò parte cæli, quæ supra Syrtes maiores. Oceano meridiano prætenditur.

† Calculi ratio uidetur exposcere, ut Quindecies centena xcvij. M. legamus. Ea enim summa cōficietur, si dccxxv. millibus quibus Meroe distat ab Oceano, iungantur dccclxxij. millia, quod est interuallum Meroes distat à Syene, extremo Aethiopiæ termino.

† Melius sic: Sunt qui latitudinem ita diuiserunt. Hæc enim diuisio fit à Septentrione in Meridiē, cùm Aethiopiæ longitudo, ipso etiā Plinio teste, ab ortu hyberno in Occasum hybernum porrigatur.

Penetrauit in eas Hanno Pœnorum Imperator, prodidítque hirta fœminarum corpora, uiros pernicitate euasisse: duarúmque Gorgonum cutes argumenti & miraculi gratia in Iunonis templo posuit, spectatas usque ad Carthaginem captam. Vltra has etiamnum duæ Hesperides insulæ narrantur. Adeóque omnia circa hæc incerta sunt, ut Statius Sebosus à Gorgonum insulis prænauigatione Atlantis dierum xl. ad Hesperidum insulas cursum prodiderit, ab iis ad Hesperion ceras unius. Nec Mauritaniæ insularum certior fama est. Paucas modò constat esse ex aduerso Autololum, à Iuba repertas, in quibus Gætulicam purpuram tingere instituerat.

De Fortunatis insulis. CAP. XXXII.

SVnt, qui ultra eos Fortunatas putant esse, quasdámque alias: quorum numero idem Sebosus etiam spatia complexus, Iunoniam abesse à Gadibus dccl.M.pass.tradit. Ab ea tantundem ad occasum uersus Pluuialiã, Caprariámque: in Pluuialia non esse aquam, nisi ex imbribus. Ab iis ccl. M. pass. Fortunatas, contra læuam Mauritaniæ viij.M.pass. Oram Solis uocari in conualle à conuexitate, & Planariam à specie, conuallis circuitu ccc.M.passuum. Arborum ibi proceritatem ad centum quadragintaquatuor pedes adolescere. Iuba de Fortunatis ita inquisiuit: sub Meridiem positas esse prope occasum, à Purpurariis † dccxxv.M.passuum, sic ut ccl. supra occasum nauigetur: deinde per ccclxxv. M. passuum ortus petatur. Primam uocari Ombrion nullis ædificiorum uestigiis: habere in montibus stagnum, arbores similes ferulæ, ex quibus aquæ exprimantur, ex nigris amara, ex candidioribus potui iucunda. Alteram insulam Iunoniam appellari, in ea ædiculam esse tantùm lapide extructam. Ab ea in uicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conspectu earum esse Niuariã, quæ hoc nomen accepit à perpetua niue, nebulosam. Proximam ei Canariam uocari, à multitudine canum ingentis magnitudinis: ex quibus perducti sunt Iubæ duo: apparéntq; ibi uestigia ædificiorum. Cùm autem omnes copia pomorum & auium omnis generis abundent, hanc & palmetis caryotas ferentibus, ac nuce pinea abundare. Esse copiam & mellis. Papyrum quoque & siluros in amnibus gigni. Infestari eas belluis, quæ expellantur assiduè, putrescentibus. At abundè orbe terrarum extrà intrà indicato, colligenda in arctum mensura æquorum uidetur.

† *Legendum dcxxv. M. tum ex uetust. cod. tum ex numeris, sequentibus, summæ huic ad unguem congruentibus.*

Terræ per mensuras computatæ digestio. CAP. XXXIII.

POlybius à Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Mæotis, $\overline{\text{XXXIIII}}$. xxxvij.M.ccccc.passuum.prodidit. Ab eodem initio ad Orientem recto cursu Siciliam $\overline{\text{XII}}$.lx.M.ccccc.pass. Cretam ccclxxv.M.pass. Rhodum clxxxvj.M.ccccc.passuum. Chelidonias tantundem: Cyprum cccxxv. M. passuum. Inde Syriæ Seleuciam Pieriam cxv.M.passuum. Quæ computatio efficit uicies ter centena xl.M.passuum. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Issicum per longitudinẽ directam $\overline{\text{XXXIIII}}$. xl.passuum M.taxat, in quo haud scio an sit error numeri, quoniam idem à Siculo freto Alexandriam cursus $\overline{\text{XII}}$. l. M.passuum tradidit. Vniuersus autem circuitus per sinus dictos ab eodem exordio colligit † ad Mæotin lacum $\overline{\text{CLVI}}$. M.passuum. Artemidorus adiicit dcclvj.M. Idem cum Mæotide $\overline{\text{CLXXIII}}$. xc. M. passuum esse tradit. Hæc est mensura inermium, & pacata audacia fortunam prouocantium hominum. Nunc ipsarum partium magnitudo comparabitur, utcunq; difficultatem afferet authorũ diuersitas. Aptissimè tamen spectabitur ad longitudinem latitudine addita. Est ergo ad hoc præscriptum Europæ magnitudo $\overline{\text{LXXXI}}$.xlviij.M.passuum. Africæ (ut media ex omni uarietate prodentium sumatur computatio) efficit longitudo $\overline{\text{XXXVII}}$.xlviij.M. Latitudo, quà colitur, nusquam ducenta quinquaginta millia passuum, excedit. Sed quoniam à Cyrenaica eius parte nongentorum decem millium passuum, eam fecit Agrippa, deserta eius ad Garamantas usque, quà noscebantur, complectens, uniuersam mensurã quæ uenit in computationem, $\overline{\text{XLVI}}$.viij.M.pass. efficit. Asiæ longitudo in confesso est $\overline{\text{LXIII}}$.M.dccl.M.pass. Latitudo sanè computetur ab Aethiopico mari Alexandriã iuxta Nilum sitam, ut per Meroen & Syenen mensura currat, $\overline{\text{XVIII}}$.lxxv.M.páss. Apparet ergo Europam paulo minus

† *intra Mæotin*

dimidia Asiæ parte maiorem esse, quàm Asiam. Eandem altero tanto & sexta parte Africæ ampliorē, quàm Africam. Quòd si misceantur omnes summæ, liquidò patebit Europam totius terræ tertiam esse partem & octauam paulo amplius: Asiam uerò quartam & quartamdecimam: Africam autē quintam & insuper sexagesimam. His addemus etiamnum unam Græcæ inuentionis sententiam uel exquisitissimæ subtilitatis, ut nihil desit in spectando terrarum situ: indicatísque regionibus noscatur, † & quæ cuique earum societas sit siue cognatio dierum ac noctium, quibúsque inter se pares umbræ & æqua mundi conuexitas. Ergo reddetur hoc etiam, terráq; uniuersa in membra cæli digeretur. Plura sunt autem hæc segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauere, Græci parallelos.

† *cum qua cuiq; earum societas sit.*

Digestio terrarum in parallelos, & umbras pares.

CAP. XXXIIII.

PRincipium habet Indiæ pars uersa ad Austrum. Patet usque Arabiam & Rubri maris accolas. Continentur Gedrosi, Persæ, Carmani, Elymæi, Parthyene, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad Petram usque, Syria cœle, Pelusium Aegypti: inferiórq; ora, quæ uocatur Alexandriæ, Africæ maritima, Cyrenaica oppida omnia, Thapsus, Adrumetum, Clupea, Carthago, Vtica, uterque Hippo, Numidia, Mauritania utraque, Atlanticum mare, columnæ Herculis. In hoc cæli circumplexu æquinoctij die media, umbilicus, quem gnomonem uocāt, vij. pedes longus, umbram non amplius iiij. pedes longam reddit. Noctis uerò diéique longissima spatia horas xiiij. æquinoctiales habent, breuissima è cōtrario x. Sequens circulus incipit ab India uergente ad occasum: uadit per medios Parthos, Persepolin, citima Persidis, Arabiam citeriorem, Iudæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumæam, Samariam, Hierosolymam, Ascalonem, Ioppen, Cæsaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botryn, Tripolin, Byblum, Antiochiam, Laodiceā, Seleuciam, Ciliciæ maritima, Cyprum, austrinam Cretam, Lilybæum iu Sicilia, septentrionalia Africæ & Numidiæ. Vmbilicus æquinoctio xxxv. pedum, umbram uigintiquatuor pedes longam facit. Dies autem nóxque maxima quatuordecim horarum æquinoctialium est, accedente iis quinta parte unius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caspias portas Mediæ proximas, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum, Cyprum, Pisidiam, Pamphyliæ Siden, Lycaoniam, Lyciæ Patara, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnassum, Gnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Messenen, Peloponnesi, Syracusas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniæ austrina, Carteiam, Gades. Gnomonis centum unciæ, umbram septuagintaseptem unciarum faciunt. Longissimus dies est æquinoctialium horarum quatuordecim atque dimidiæ, cum trigesima parte unius horæ. Quarto subiacent circulo, quæ sunt ab altero latere Imai, Cappadociæ austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Smyrna, Sipylus, Tmolus mons Lydiæ, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletos, Samos: Chios, Icarium mare, Cyclades Septentrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patræ, Isthmos, Epirus, Septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiua, Hispaniæ maritima à Carthagine noua, & inde ad occasum. Gnomoni xxj. pedum, respondent umbræ xvij. pedum. Longissimus dies habet æquinoctiales horas quatuordecim, & duas tertias unius horæ. Quinto continentur segmento ab introitu Caspii maris, Bactra, Iberia, Armenia, Mysia, Phrygia, Hellespontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyzicum, Lampsacum, Sinope, Amisum, Heraclea in ponto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thasus, Cassandria, Thessalia, Macedonia, Larissa, Amphipolis, Thessalonice, Pella, Edessa, Berœa, Pharsalia, Carystum, Eubœa, Bæoti, Chalcis, Delphi, Acarnania, Aetolia, Apollonia, Brundusium, Tarentum, Thurii, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuscum mare, Corsica, Baleares, Hispania media. Gnomoni septem pedes, umbræ sex. Magnitudo diei summa, horarum æquinoctialium quindecim. Sexta compræhensio, qua continetur urbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum,

Septentrion

Septentrionalia Armeniæ, Apolloniam ſupra Rhyndacum, Nicomediam, Nicæam, Chalcedonem, Byzantium, Lyſimachiam, Cherrhoneſum, Melanem ſinum, Abdera, Samothraciam, Maroneam, Aenum, Beſſicam, Thraciam mediam, Pæoniam, Illyrios, Dyrrhachium, Canuſium, Apuliæ extima, Campaniam & Hetruriam, Piſas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Maſſiliam, Narbonem, Tarraconem, Hiſpaniam Tarraconenſem mediam, & inde per Luſitaniam. Gnomoni pedes nouem, umbræ octo. Longiſſima diei ſpatia, horarum æquinoctialium quindecim, addita nona parte unius horæ: aut, ut Nigidio placuit, quinta. Septima diuiſio ab altera Caſpii maris ora incipit: cadítque ſupra Callatim, Boſphorum, Boryſthenem, Tomos, Thraciæ auerſa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicetiam, Patauium, Veronam, Cremonam, Rauennam, Anconam, Picenum, Marſos, Pelignos, Sabinos, Vmbriam, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniáque ab Apennino: tránſque Alpes, Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenæum, Celtiberiam. Vmbilico trigintaquinque pedum, umbræ trigintaſex, ut tamen in parte Venetiæ exæquetur umbra Gnomoni: ampliſſima dies horarũ æquinoctialium quindecim, & quintarum partium horæ trium. Hactenus antiquorum exacta celebrauimus. Sequentium diligentiſſimi, quod ſupereſt terrarum tribus aſſignauere ſegmentis. A Tanai per Mæotin lacum & Sarmatas uſque Boryſthenem, atque ita per Dacos partémque Germaniæ, Gallias, Oceani litora amplexi, quod eſſet horarum ſedecim. Alterum per Hyperboreos & Britanniam, horarum decem & ſeptem. Poſtremò Scythicum à Rhiphæis iugis in Thulen, in quo dies continuarentur (ut diximus) noctéſque per uices. Iidem & ante principia, quæ fecimus, poſuere circulos duos. Primum per inſulam Meroen, & Ptolemaidem, in Rubro mari ad elephantorum uenatus conditam: ubi longiſſimus dies duodecim horarum eſſet, dimidia hora amplior. Secundum per Syenen Aegypti euntem, qui eſſet horarum tredecim. Iidémque ſingulis dimidia horarum ſpatia uſque ultimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER SEPTIMVS.

PROOEMIVM.

MVNDVS, & in eo terræ, gentes, maria, inſulæ, inſignes urbes, ad hunc modum ſe habent. Animantium in eodem natura, nullius propè partis contemplatione minor eſt, ſi quidem omnia exequi humanus animus queat. Principium iure tribuetur homini, cuius cauſa uidetur cuncta alia genuiſſe natura, magna & ſæua mercede contra tanta ſua munera: ut non ſit ſatis æſtimare, parens melior homini, an triſtior nouerca fuerit. Ante omnia unum animantium cunctorum, alienis uelat opibus: cæteris uariè tegumenta tribuit, teſtas, cortices, coria, ſpinas, uillos, ſetas, pilos, plumam, pennas, ſquamas, uellera. Truncos etiam arboréſque cortice, interdum gemino, à frigoribus & calore tutata eſt. Hominem tantum nudum, & in nuda humo, natali die abiicit ad uagitus ſtatim & ploratum, nullúmque tot animalium aliud ad lacrymas, & has protinus uitæ principio. At Hercule riſus, præcox ille & celerrimus, ante quadrageſimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas, uincula excipiunt, & omnium membrorum nexus: itáq; feliciter natus iacet, manibus pedibúſq; deuinctis, flens, animal cæteris imperaturum: & à ſuppliciis uitam auſpicatur,

auſpicatur,unam tantùm ob culpam,quia natum eſt.Heu dementiam ab iis initiis exiſtimantium ad ſuperbiam ſe genitos.Prima roboris ſpes,primúmq; temporis munus quadrupedi ſimilem facit.Quando homini inceſſus?quando uox? quando firmum cibis os? quandiu palpitans uertex, ſummæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Iam morbi,tótque medicinæ contra mala excogitatæ,& hæ quoque ſubinde nouitatibus uictæ.Cætera ſentire naturam ſuam,alia pernicitatem uſurpare,alia præpetes uolatus, alia uires,alia nare:hominem ſcire nihil ſine doctrina,non fari,non ingredi,non ueſci: breuitérque non aliud naturæ ſponte,quàm flere.Itaq; multi extitere,qui non naſci optimum cenſerent,aut quàm ocyſſimè aboleri. Vni animantium luctus eſt datus,uni luxuria,& quidem innumerabilibus modis,ac per ſingula membra:uni ambitio,uni auaritia,uni immenſa uiuendi cupido,uni ſuperſtitio,uni ſepulturæ cura,atque etiam poſt ſe de futuro. Nulli uita fragilior,nulli rerum omnium libido maior,nulli pauor confuſior,nulli rabies acrior.Deniq; cætera animantia in ſuo genere probè degunt:congregari uidemus,& ſtare contra diſſimilia: Leonum feritas inter ſe non dimicat: ſerpentum morſus non petit ſerpentes:ne maris quidem belluæ ac piſces,niſi in diuerſa genera, ſæuiunt. At Hercule homini plurima ex homine ſunt mala.

Gentium mirabiles figuræ. CAP. I.

ET de uniuerſitate quidem generis humani,magna ex parte in relatione gentium diximus.Neq; enim ritus moréſque nunc tractamus innumeros,ac totidem penè,quot ſunt hominum cœtus.Quædam tamen non omittenda duco,maximéque longiùs à mari degentium: in quibus prodigioſa aliqua & incredibilia multis uiſum iri haud dubito. Quis enim Aethiopas,antequàm cerneret,credidit?aut quid non miraculo eſt cùm primum in notitiam uenit? Quàm multa fieri non poſſe, priuſquàm ſint facta, iudicantur? Naturæ uerò rerum uis atque maieſtas, in omnibus momentis fide caret: ſi quis modò partes eius,ac non totam complectatur animo.Ne pauones,aut tigrium, pantherarúmq; maculas,& tot animalium picturas commemorem,paruum dictu,ſed immenſum æſtimatione,tot gentium ſermones,tot linguæ,tanta loquendi uarietas,ut externus alieno penè non ſit hominis uice.Iam in facie uultúque noſtro,cùm ſint decem aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiſcretas effigies exiſtere: quod ars nulla in paucis numero præſtet affectando. Nec tamen ego in pleriſq; eorum obſtringam fidem meam, potiúſque ad authores relegabo, qui dubiis reddentur omnibus:modò ne ſit faſtidio Græcos ſequi,tanto maiore eorum diligentia,uel cura uetuſtiore.

De Scythis & aliarum diuerſitate gentium. CAP. II.

ESſe Scytharum genera,& quidem plura, quæ corporibus humanis ueſcerentur, indicauimus. Idipſum incredibile fortaſſe, ni cogitemus in medio orbe terrarum,ac Sicilia & Italia fuiſſe gentes huius monſtri,Cyclopas & Læſtrygonas,& nuperrimè trans Alpes hominē immolari gentium earum more ſolitū:quod paulum à mandendo abeſt. Sed & iuxta eos,qui ſunt ad Septentrionem uerſi, haud procul ab ipſo Aquilonis exortu, ſpecúque eius dicto, quem locum Geſclitron appellant, produntur Arimaſpi, quos diximus, uno oculo in fronte media inſignes: quibus aſsiduè bellum eſſe circa metalla cum gryphis,ferarum uolucri genere,quale uulgò traditur,eruente ex cuniculis aurum, mira cupiditate & feris cuſtodientibus,& Arimaſpis rapientibus,multi,ſed maximè illuſtres Herodotus,& Ariſteas Proconneſius ſcribunt.Super alios autem Anthropophagos Scythas, in quadam conualle magna Imai montis, regio eſt, quæ uocatur Abarimon,in qua ſylueſtres uiuunt homines,auerſis poſt crura plantis,eximiæ uelocitatis,paſſim cum feris uagantes.Hos in alio non ſpirare cælo,ideóque ad finitimos reges non pertrahi,neque ad Alexandrum Magnum pertractos,Beton itinerum eius menſor prodidit.Priores Anthropophagos,quos ad Septentrionem eſſe diximus decem dierum itinere ſupra Boryſthenem amnem, oſſibus humanorum capitum bibere, cutibúſque cum capillo pro † mantelibus ante pectora uti,Iſigonus Nicæenſis.Idem in Albania gigni quoſdam glauca oculorum acie, à pueritia ſtatim canos, qui noctu pluſquàm interdiu cernant. Idem

† *Mantelia quæ hic intelligat Plinius, explicat Cæl.Rhodig. Antiq. lect.libr. 16. cap.10.*

Idem itinere dierum x. supra Borysthenem, Sauromatas tertio die cibum capere semper. Crates Pergamenus in Hellesponto circa Parium, genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes uocat, serpentum ictus contactu leuare solitos, & manu imposita uenena extrahere corpori. Varro etiam nunc esse paucos ibi, quorum saliuæ contra ictus serpentum medeantur. Similis & in Africa gens Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, à Psyllo rege dicta, cuius sepulchrum in parte Syrtium maiorum est. Horum corpori ingenitum fuit uirus exitiale serpentibus, ut cuius odore sopirent eas. Mos uerò, liberos genitos protinus obiiciendi sæuissimis earum, eóque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Hæc gens ipsa quidem prope internicione sublata est à Nasamonibus, qui nunc eas tenent sedes: genus tamen hominum ex his qui profugerant, aut cùm pugnatum est, abfuerant, hodiéque remanet in paucis. Simile & in Italia Marsorum gentis durat, quos à Circes filio ortos ferunt, & ideo inesse iis uim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra serpentes inest uenenum: ferúntque † ictas saliua, ut feruentis aquæ contactum fugere. Quòd si in fauces penetrauerit, etiam mori: idque maximè humani ieiuni oris. Supra Nasamonas confinésq; illis Machlyas, Androgynos esse utriusque naturæ, inter se uicibus coeuntes, Calliphanes tradit. Aristoteles adiicit, dextram mammam iis uirilem, læuam muliebrem esse. In eadem Africa familias quasdam effascinantium, Isigonus & Nymphodorus tradunt: quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantas. Esse eiusdem generis in Triballis & Illyriis, adiicit Isigonus, qui uisu quoque effascinent, interimántque quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis: quod eorum malum faciliùs sentire puberes. Notabilius esse quod pupillas binas in oculis singulis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ uocantur Bithyæ, prodit Apollonides. Philarchus & in Ponto Thibiorum genus, multósque alios eiusdem naturæ: quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem. Eosdem præterea non posse mergi, ne ueste quidem degrauatos. Haud dissimile iis genus Pharnacū in Aethiopia prodidit Damon, quorum sudor tabem contactis corporibus afferat. Fœminas quidem omnes ubique uisu nocere, quæ duplices pupillas habeant, Cicero quoque apud nos author est. Adeò naturæ, cùm ferarum morem uescendi humanis uisceribus in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore & in quorundam oculis quoque uenena placuit: ne quid usquam mali esset, quod in homine non esset. Haud procul urbe Roma in Faliscorum agro familiæ sunt paucæ, quæ uocantur Hirpiæ: quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo senatusconsulto militiæ omniúmque aliorum munerum uacationem habent. Quorundam corpore partes nascuntur ad aliqua mirabiles: sicut Pyrrho regi pollex in dextero pede, cuius tactu lienosis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditúmque loculo in templo. Præcipuè India Aethiopúmque tractus, miraculis scatent. Maxima in India gignuntur animalia. Indicio sunt canes grandiores cæteris. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut sagittis superari nequeant. Hæc facit ubertas soli, temperies cæli, aquarum abundantia (si libeat credere) ut sub una ficu turmæ condantur equitum. Arundines uerò tantæ proceritatis, ut singula internodia alueo nauigabili ternos interdum homines ferant. Multos ibi quina cubita constat longitudine excedere: non expuere: non capitis, aut dentium, aut oculorum ullo dolore affici, rarò aliarum corporis partium: tam moderato Solis uapore durari. Philosophos eorum quos Gymnosophistas uocant, ab exortu ad occasum perstare, contuentes Solem immobilibus oculis: feruentibus harenis toto die alternis pedibus insistere. In monte, cui nomen est Milo, homines esse auersis plantis, octonos digitos in singulis pedibus habentes, author est Megasthenes. In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus uelari, pro uoce latratum edere, unguibus armatum uenatu & aucupio uesci. Horum supra centum uiginti mill. fuisse prodente se, Ctesias scribit: & in quadam gente Indiæ, fœminas semel

in

† ictu saliuæ, ut feruentis aquæ contactu fugere.

in uita parere, genitóſque confeſtim caneſcere. Item hominum genus, qui Monoſceli uocarentur, ſingulis cruribus, miræ pernicitatis ad ſaltum: eoſdémque Sciopodas uocari, quòd in maiori æſtu humi iacentes reſupini, umbra ſe pedum protegant: non longè eos à Troglodytis abeſſe. Rurſúſque ab his Occidentem uerſus quoſdam ſine ceruice, oculos in humeris habentes. Sunt & Satyri Subſolanis Indorum montibus (Cartadulorum dicitur regio) perniciſſimum animal: tum quadrupedes, tum † rectè currentes humana effigie, propter uelocitatem, niſi ſenes aut ægri, non capiuntur. Choromandarum gentem uocat Tauron ſylueſtrem ſine uoce, ſtridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in Meridianis Indiæ uiris plantas eſſe cubitales: fœminis adeò paruas, ut Struthopodes appellentur. Megaſthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem, anguium modo loripedem, uocari Syrictas. Ad extremos fines Indiæ ab Oriente circa fontem Gangis, Aſtomorum gentem ſine ore, corpore toto hirtã ueſtiri frondium lanugine, halitu tantùm uiuentem, & odore, quem naribus trahant. Nullum illis cibum, nullúmque pôtum: tantùm radicum florúmque uarios odores & ſylueſtrium malorum, quæ ſecum portant longiore itinere, ne deſit olfactus: grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Supra hos extrema in parte montium Spithamæi Pygmæi narrantur, ternas ſpithamas longitudine, hoc eſt, ternos dodrantes non excedentes, ſalubri cælo, ſempérque uernante, montibus ab Aquilone oppoſitis: quos à gruibus infeſtari Homerus quoque prodidit. Fama eſt, inſidentes arietum caprarúmque dorſis, armatos ſagittis ueris tempore uniuerſo agmine ad mare deſcendere, & oua pullóſque earum alitum conſumere: ternis expeditionem eam menſibus confici, aliter futuris gregibus non reſiſti. Caſas eorum luto penníſq;, & ouorum putaminibus conſtrui. Ariſtoteles in cauernis uiuere Pygmæos tradit. Cætera de his, ut reliqui. Cyrnos Indorum genus Iſigonus annis centenis quadragenis uiuere. Item Aethiopas Macrobios & Seras exiſtimat, & qui Athon montem incolant: hos quidem, quia uiperinis carnibus alantur: itaque nec capiti, nec ueſtibus eorum noxia corpori ineſſe animalia. Oneſicritus, quibus in locis Indiæ umbræ non ſint, corpora hominum cubitorum quinûm & binorum palmorum exiſtere, & uiuere annos centum triginta, nec ſeneſcere, ſed, ut medio æuo, mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedant, Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Cteſias gentem ex his quæ appellatur Pandoræ, in conuallibus ſitam, annos ducenos uiuere, in iuuenta candido capillo, qui in ſenectute nigreſcat. Contrà alios quadragenos non excedere annos, iunctos Macrobiis, quorum fœminæ ſemel pariant: ídque & Agatharchides tradit. Prætereà locuſtis eos ali, & eſſe pernices. Mandrorum nomen iis dedit Clitarchus, & Megaſthanes, trecentóſque eorum uicos annumerat. Fœminas ſeptimo ætatis anno parere, ſenectam quadrageſimo anno accedere. Artemidorus, in Taprobana inſula longiſſimam uitam ſine ullo corporis languore traduci. Duris, Indorum quoſdam cum feris coire, miſtóſque & ſemiferos eſſe partus. In Calingis eiuſdem Indiæ gente quinquennes concipere fœminas, octauum uitæ annum non excedere. Et alibi cauda uilloſa homines naſci pernicitatis eximiæ, alios auribus totos contegi. Oritas ab Indis Arbis fluuius diſterminat. Ii nullum alium cibum nouere, quàm piſcium, quos unguibus diſſectos Sole torreant: atque ita panem ex his faciunt, ut refert Clitarchus. Troglodytas ſuper Aethiopiam uelociores eſſe equis, Pergamenus Crates. Item Aethiopas octona cubita longitudine excedere. Syrbotas uocari gentem eam Nomadum Aethiopum, ſecundum flumen Aſtapum ad Septentrionem uergentium. Gens Meniſminorum appellata, abeſt ab Oceano dierum itinere uiginti, animalium, quæ Cynocephalos uocamus, lacte uiuit, quorum armenta paſcit maribus interemptis, præterquàm ſobolis cauſa. In Africæ ſolitudinibus hominum ſpecies obuiæ ſubinde fiunt, momentóque euaneſcunt. Hæc atque talia ex hominum genere ludibria ſibi, nobis miracula, ingenioſa fecit natura. Et ſingula quidem, quæ facit indies, ac propè horas, quis enumerare ualeat? Ad detegendam eius potentiam, ſatis ſit inter prodigia poſuiſſe gentes. Hinc ad confeſſa in homine pauca.

† recti

De prod

De prodigiosis partubus. CAP. III.

TErgeminos nasci certum est, Horatiorum Curiatiorúmque exemplo: suprà inter ostenta ducitur, præterquàm in Aegypto, ubi fœtifer potu Nilus. Annis proximis, supremis Diui Augusti, Fausta quædam è plebe, Ostiæ duos mares, totidem fœminas enixa, famem, quæ consecuta est, portendit haud dubié. Reperitur & in Peloponneso quinos quater enixa, maiorémque partem ex omni eius uixisse partu. Et in Aegypto septenos uno utero simul gigni, author est Trogus. Gignuntur & utriusque sexus, quos Hermaphroditos uocamus, olim Androgynos uocatos, & in prodigiis habitos, nunc uerò in deliciis. Pompeius magnus in ornamentis theatri mirabiles fama posuit effigies, ob id diligentiùs magnorum artificum ingeniis elaboratas: inter quas legitur Eutyche, à xx. liberis rogo illata Trallibus, enixa xxx. partus. Alcippe elephantum, quanquam id inter ostenta est. Nanque & serpentem peperit inter initia Marsici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monstra partus eduntur. Claudius Cæsar scribit Hippocentaurum in Thessalia natum eodem die interiisse. Et nos principatu eius allatum illi ex Aegypto in melle uidimus. Est inter exempla, in uterum protinus reuersus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta est.

De mutatione sexus, & geminis partubus. CAP. IIII.

EX fœminis mutari in mares, non est fabulosum. Inuenimus in Annalibus, P. Licinio Crasso, C. Casio Longino coss. Cassini puerum factum ex uirgine sub parentibus, iussúque Aruspicum deportatum insulam desertam. Licinius Mutianus prodidit, uisum à se Argis Arescontem, cui nomen Arescusæ fuisset, nupsisse etiam, mox barbam & uirilitatem prouenisse, uxorémque duxisse. Eiusdem sortis & Smyrnæ puerum à se uisum. Ipse in Africa uidi mutatum in marem nuptiarum die, L. Cossicium ciuem Tisdritanum. Editis geminis raram esse, aut puerperæ, aut puerperio, præterquàm alteri, uitam. Si uerò utriusque sexus editi sint gemini, rariorem utrique salutem. † Fœminas gigni celeriùs, quàm mares, sicut celeriùs senescere. Sæpius in utero moueri mares, & in dextera ferè geri parte, in læua fœminas, constat.

† Contrà Aristoteles Histor. animal. libr. 7. capit. 3. omnésque tum medici, tum Philosophi marem tradunt celeriùs, quàm fœminam, & in utero perfici, & in lucē progredi. Quo fit, ut nonnulli hoc in loco Gignere malint legere, quàm Gigni, hoc sensu, fœminas sobolis procreationi celeriùs maturas fieri, quàm mares.

De homine generando, & pariendi tempore per illustria exempla à mensibus septem, ad undecim. CAP. V.

CAeteris animantibus statum, & pariendi, & partus gerendi tempus est: homo toto anno, & incerto gignitur spatio. Alius septimo mense, alius octauo, & usque ad initia decimi undecimíque. Ante septimum mensem haud unquam uitalis est. Septimo non nisi pridie posteróue plenilunii die, aut interlunio concepti nascuntur. Translatitium in Aegypto est & octauo gigni. Iam quidem & in Italia tales partus esse uitales, contra priscorum opiniones. Variant hæc pluribus modis. Vestilia C. Herdicii, ac posteà Pomponii atque Orfiti clarissimorū ciuium coniunx, ex his quatuor partus enixa, Sempronium septimo mense genuit, Suillium Ruffum undecimo, Corbulonem septimo, utrunq; Consulem: posteà Cæsoniam Caii principis coniugem, octauo. In quo mensium numero genitis, intra quadragesimum diem maximus labor. Grauidis autem quarto & octauo mense, letalésque in iis abortus. Massurius author est, L. Papyrium Prætorem, secundo hærede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cùm mater partum se xiij. mensibus diceret tulisse, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum uideretur.

De conceptibus, & signa sexus in grauidis præuenientia partum. CAP. VI.

A Conceptu decimo die dolores capitis, oculorum uertigines tenebræque, fastidium in cibis, redundatio stomachi, indices sunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, & facilior partus: motus in utero quadragesimo die. Contraria omnia in altero sexu: ingestabile onus, crurum & inguinum leuis tumor. Primus autem nonagesimo die motus. Sed plurimum languoris in utroque sexu, capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tempus editos quoq; infantes præcipuè infestat. Adeóque incessus, atq; omne, quicquid dici potest, in grauida refert: ut salsioribus cibis usæ, carentē unguiculis partum

partum edant:& ſi reſpirauere, difficilius enitantur. Oſcitatio quidem in enixu letalis eſt: ſicut ſternuiſſe à coitu abortiuum.

De conceptu hominum & generatione. CAP. VII.

MIſeret atque etiam pudet æſtimantem quàm ſit friuola animalium ſuperbiſſimi origo, cùm plerunque abortus cauſa fiat odor à lucernarum extinctu. His principiis naſcuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis uiribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem eius exiſtimas, ſed partum: tu cuius ſemper in uictoria eſt mens, tu qui te Deum credis, aliquo ſucceſſu tumens, tanti perire potuiſti: atque etiam hodie minoris potes, quantulo ſerpentis ictus dente: aut etiam, ut Anacreon poeta, acino uuæ paſſæ: ut Fabius Senator † Prætor, in lactis hauſtu uno pilo ſtrangulatus. Is demum profectò uitam æqua lance penſitabit, qui ſemper fragilitatis humanæ memor fuerit.

† Aliàs, poto in lactis hauſtu uno pilo.

De Agrippis. CAP. VIII.

IN pedes procedere naſcentem, contra naturam eſt: quo argumento eos appellauere Agrippas, ut ægrè partos: qualiter M. Agrippam ferunt genitum unico propè felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quanquam is quoque aduerſa pedum ualetudine, miſera iuuenta, exercito æuo inter arma mortéſque, ad noxia ſucceſſu, infelici terris ſtirpe omni, ſed per utraſque Agrippinas maximè, quæ Caium & Domitium Neronem principes genuere, totidem faces generis humani: præterea breuitate æui quinquageſimo uno raptus anno, in tormentis adulteriorum coniugis, ſocerique prægraui ſeruitio, luiſſe augurium præpoſteri natalis exiſtimatur. Neronem quoque paulò antè principem, & toto principatu ſuo hoſtem generis humani, pedibus genitum parens eius ſcribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos eſt, pedibus efferri.

Agrippinam Claudij Commentarium edidiſſe de uita ſua ſuorúmq; caſibus, author eſt Corn. Tacitus Annal. lib. 4.

Monſtruoſi partus exciſi utero. CAP. IX.

AVſpicatius enecta parente gignuntur: ſicut Scipio Africanus prior natus, primúſq; Cæſarum à cæſo matris utero dictus: qua de cauſa & Cæſones appellati. Simili modo natus & Manlius, qui Carthaginem cum exercitu intrauit.

Qui ſint Vopiſci. CAP. X.

VOpiſcos appellabant è geminis, qui retenti utero naſcerentur, altero interempto abortu. Nanq; maxima, & rara, circa hoc miracula exiſtunt.

Exempla numeroſæ ſobolis. CAP. XI.

PRæter mulierem, pauca animalia coitum nouere grauida. Vnum quidem omnino, aut alterum, ſuperfœtat. Extat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia conſectari curæ fuit, uno abortu xij. puerperia egeſta. Sed ubi paululum temporis inter duos conceptus interceſſit, uterque perfertur: ut in Hercule & Iphiclo fratre eius apparuit, & in ea, quæ gemino partu, alterum marito ſimilem, alterum adultero genuit: Item in Proconneſia ancilla, quæ eiuſdem diei coitu, alterum domino ſimilem, alterum procuratori eius: & in alia, quæ unum iuſto partu, quinque menſium alterum edidit. Rurſus in alia, quæ ſeptem menſium edito puerperio, inſecutis menſibus geminos enixa eſt. Iam illa uulgata, uariè ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eadémq; parte truncos: ſigna quædam, næuóſque, & cicatrices etiam regenerari. Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur.

Exempla ſimilitudinum. CAP. XII.

IN Lepidorum gente tres, intermiſſo ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus. Similes quidem alios auo: & ex geminis quoque alterum patri, alterum matri: annóque pòſt genitum, maiori ſimilem fuiſſe, ut geminum. Quaſdam ſibi ſimiles ſemper parere, quaſdam uiro, quaſdam nulli, quaſdam fœminam patri, marem ſibi. Indubitatum exemplum eſt Nicæi nobilis pyctæ Byzantii geniti, qui adulterio Aethiopis nata matre, nil à cæteris colore differente, ipſe auum regenerauit Aethiopem. Similitudinum quidem in mente reputatio eſt, & in qua credantur multa fortuita pollere, uiſus, auditus, memoria,

memoria, hauſtæque imagines ſub ipſo conceptu. Cogitatio etiam utriuſlibet animum ſubitò tranſuolans, effingere ſimilitudinem aut miſcere exiſtimatur. Ideóque plures in homine, quàm in cæteris omnibus animalibus differentiæ, quoniam uelocitas cogitationum, animíque celeritas, & ingenii uarietas multiformes notas imprimit: cùm cæteris animantibus immobiles ſint animi, & ſimiles omnibus, ſingulíſque in ſuo cuique genere. Antiocho regi Syriæ, è plebe nomine Artemon intantum ſimilis fuit, ut Laodice coniunx regia, necato iam Antiocho, mimum per eum commendationis, regníque ſucceſſionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam è plebe, & Publicius etiam ſeruitute liberatus, indiſcreta propè ſpecie fuere ſimiles, illud os probum reddentes, ipſúmque honorem eximiæ frontis. Qualis cauſa patri quoque eius, Menogenis coci ſui cognomen impoſuit, iam Strabonis à ſpecie oculorum habenti, uitium imitata & in ſeruo: Scipioni Serapionis: is erat ſuarii negotiatoris uile mancipiũ. Eiuſdem familiæ Scipioni poſt eum cognomen Salutio Mimus dedit: ſicut Spinter ſecundarum, tertiarúmque Pamphilus, collegio Lentuli & Metelli COSS. In quo perquàm importunè fortuitum hoc quoque fuit, duorum ſimul Conſulum in ſcena imagines cerni. Ediuerſo L. Plancus orator, hiſtrioni Rubrio cognomen impoſuit. Rurſus Curioni patri Burbuleius, itémque Meſſalæ Cenſorio Menogenes, perinde hiſtriones. Suræ quidem Proconſulis etiam rictum in loquendo, contractionémque linguæ, & ſermonis tumultum, non imaginem modò, piſcator quidam in Sicilia reddidit. Caſſio Seuero celebri oratori, armentarii Mirmillonis obiecta ſimilitudo eſt. †Toranius M. Antonio iam Triumuiro, eximios forma pueros, alterum in Aſia genitum, alterum trans Alpes, ut geminos uendidit: tanta unitas erat. Poſtquàm deinde ſermone puerorum detecta fraude à furente increpitus Antonio eſt, inter alia magnitudinẽ pretii conquerente (nam ducentis mercatus erat ſeſtertiis) reſpondit uerſutus ingenii mango, ob idipſum ſe tanti uendidiſſe, quoniam non eſſet mira ſimilitudo in ullis eodem utero editis: diuerſarum quidem gentium natales tam concordi figura reperiri, ſuper omnem eſſe taxationem. Adeóque tempeſtiuam admirationem intulit, ut ille proſcriptor animus, modò & contumelia furens, non aliud in cenſu magis ex fortuna ſua duceret.

† *Vetuſt. codic. Toranius mango Antonio iam Triumuiro &c.*

Quæ ſit generandi ratio. CAP. XIII.

EST quædam priuatim diſſociatio corporum: & inter ſe ſteriles, ubi cum aliis iunxere, gignunt: ſicut Auguſtus & Liuia. Item alii aliæq; fœminas tantùm generant, aut mares: plerunque & alternant: ſicut Gracchorum mater duodecies, & Agrippina Germanici nouies. Aliis ſterilis eſt iuuenta: aliis ſemel in uita datur gignere. Quædam non perferunt partus: quales, ſiquando medicina & cura uicere, fœminam ferè gignunt. Diuus Auguſtus in reliqua exemplorum raritate, neptis ſuæ nepotem uidit, genitum quo exceſſit anno, †M. Syllanum: qui cùm Aſiam obtineret poſt Conſulatum, Neronis principis ſucceſſione, ueneno eius interemptus eſt. Q. Metellus Macedonicus, cùm ſex liberos relinqueret, undecim nepotes reliquit, nurus uerò generóſque, & omnes qui ſe patris appellatione ſalutarent, uiginti ſeptẽ. In actis temporum Diui Auguſti inuenitur, XII. Conſulatu eius, L. que Sylla collega, ad III. Idus Aprilis, C. Criſpinum Hilarum ex ingenua plebe Feſulana, cum liberis nouem (in quo numero filiæ duæ fuerunt) nepotibus XXVII. pronepotibus XXIX. neptibus IX. prælata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolaſſe.

† *Aliâs ſic: Iunium Syllanum, qui cùm Aſiæ obtineret Proconſulatum, &c. Cui lectioni adſtipulatur & Tacitus libr. 13. ſcribens, Iunium Syllanum Auguſti abnepotem, cùm Aſiæ Proconſulatu fungeretur, Agrippinæ ueneno fuiſſe ſublatum.*

De eodem multiplicius. CAP. XIIII.

MVlier poſt quinquageſimum annum non gignit, maiórq; pars quadrageſimo profluuium genitale ſiſtit. Nam in uiris Maſiniſſam regem, poſt LXXXVI. annum generaſſe filium, quem Methymathnum appellauerit, clarum eſt: Catonem Cenſorium octogeſimo exacto, è filia Salonii clientis ſui. Qua de cauſa, aliorum eius liberorum propago, Liciniani ſunt cognominati, hi Saloniani, ex quibus Vticenſis fuit. Nuper etiam L. Voluſio Saturnino in urbis præfectura extincto, notum eſt Cornelia Scipionum gentis Voluſium Saturninũ, qui fuit Conſul, genitum poſt LXII. annum. Et uſque ad †LXXXV. apud ignobiles uulgaris reperitur generatio.

† LXXV.

De menstruis mulierum. CAP. XV.

SOlum autem animal menstruale mulier est: inde unius utero, quas appellarunt molas. Ea est caro informis, inanima, ferri ictum & aciem respuens. Mouetur, sistítque menses: & ut partus, aliâs letalis, aliâs unà senescens, aliquando aluo citatiore excidens. Simile quiddam & uiris in uentre gignitur, quod uocant scirron: sicut Oppio Capitoni prætorio uiro. Sed nihil facilè reperiatur mulierum profluuio magis monstrificum. Acescunt superuentu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus insedêre, decidunt: speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborísque nitor: aluei apum emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odórque dirus † aera: & in rabiem aguntur gustato eo canes, atque insanabili ueneno morsus inficitur. Quin & bituminum sequax alioquin ac lenta natura, in lacu Iudææ (qui uocatur Asphaltites) certo tempore anni supernatans, nequit sibi auelli, ad omnem contactum adhærens, præterquàm filo, quod tale uirus infecerit. Etiam formicis, animali minimo, inesse sensum eius ferunt: abiicíque gustatas fruges, nec posteà repeti. Et hoc tale tantúmque omnibus tricenis diebus malum in muliere existit, & trimestri spatio largius. Quibusdam uerò sæpius mense: sicut aliquibus nunquàm: sed tales non gignunt, quando hæc est generando homini materia, semine è maribus coaguli modo hoc in sese glomerante, quod deinde tempore ipso animatur, corporatúrque. Ergo cùm grauidis fluxit, inualidi aut non uitales partus eduntur, aut saniosi, ut author est Nigidius.

† Aera, redundat, nec est in uetust. codic. Si tamen cuipiam uox ea retinenda uideatur, æra legendum erit duabus syllabis, ut metallum intelligamus, non elementum: docente id Plinio libro 28. capit. 7. ubi sic habet, Aes contactum graue uirus odoris accipere & æruginem.

Item de ratione partuum. CAP. XVI.

IDem, lac fœminæ non corrumpi alenti partum, si ex eodem uiro rursus conceperit, arbitratur. Incipiente autem hoc statu, aut desinente, conceptus facillimi traduntur. Fœcunditatis in fœminis prærogatiuam accepimus, inunctis medicamine oculis, saliuam infici. Cæterùm editis primores septimo mense gigni dentes, priúsque in supera ferè parte, haud dubium est. Septimo eosdem decidere anno, alióśque suffici. Quosdam & cum dentibus nasci, sicut M. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus est: & Cn. Papyrium Carbonem, præclaros uiros. In fœminis ea res inauspicati fuit exempli regum temporibus. Cùm ita nata esset Valeria, exitio ciuitati, in quam delata esset, futurum, responso aruspicum uaticinante, Suessam Pometiam illa tempestate florentissimam deportata est, ueridico exitu consecuto. Quasdam concreto genitali gigni, infausto omine, Cornelia Gracchorum mater indicio est. Aliqui uice dentium, continuo osse gignuntur: sicuti Prusiæ regis Bithyniorum filius, superna parte oris. Dentes autem tantum inuicti sunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, cauantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medicamine. Vsu atteruntur, multóque primùm in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantùm & alimentis necessarii: quippe uocis sermonísq; regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguæ, seriémque structuræ, atque magnitudine mutilantes molientésue aut hebetantes uerba: & cùm defluxere, explanationē omnem adimentes. Quin & augurium in hac esse creditur parte. Triceni bini uiris attribuuntur, excepta Turdulorum gente: quibus plures fuere; longiora promitti uitæ putant spatia. Fœminis minor numerus: quibus in dextra parte gemini supernè, à canibus cognominati, fortunæ blandimenta pollicentur, sicut in Agrippina Domitii Neronis matre: contrà in læua. Hominem priusquàm genito dente cremari, mos gentium non est. Sed mox plura de hoc, cùm membratim historia decurret. Risisse eodem die, quo genitus esset, unum hominem accepimus Zoroastrem. Eidem cerebrum ita palpitasse, ut impositam repelleret manum, futuræ præsagio scientiæ. In ^ trimatu suo cuique dimidiam esse mensuram † statuere certum est. In plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri, propemodum obseruatur: raróśque patribus proceriores, consumente ubertate seminum exustione, in cuius uices nunc uergat æuum. In Creta terræ motu rupto monte, inuentum est corpus stans † XLVI. cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuisse arbitrantur. Orestis corpus oraculi iussu refossum, vij. cubitorum

^ Aliâs, Quimatu, adstipulante Aristotel. libr. 1. cap. 18. Hist. Animal.
† staturæ, legendum.
† XVI. cubitorum,

cubitorum fuiſſe monumentis creditur. Iam uerò ante annos propè mille, uates ille Homerus non ceſſauit minora corpora mortalium, quàm priſca, conqueri. Næuii Pollionis amplitudinem Annales non tradunt. Sed quia populi concurſu penè interemptus eſſet, prodigii uice habitum. Proceriſſimum hominẽ ætas noſtra Diuo Claudio principe Gabbaram nomine, ex Arabia aduectum IX. pedum & totidem unciarũ uidit. Fuere ſub Diuo Auguſto ſemipede addito, quorum corpora eius miraculi gratia, in conditorio Salluſtianorum aſſeruabantur hortorum. Puſioni & Secundillæ erant nomina. Eodem præſide minimus homo duos pedes & palmum Conopas nomine, in deliciis Iuliæ neptis eius fuit: & mulier Andromeda liberta Iuliæ Auguſtæ. Manium Maximum, & M. Tullium equites Romanos, binûm cubitorum fuiſſe author eſt M. Varro: & ipſi uidimus in loculis aſſeruatos. Seſquipedales gigni quoſdam longiores, in trimatu implentes uitæ curſum, haud ignotum eſt. Inuenimus in monumentis Salamine Euthimenis filium, in tria cubita triennio adoleuiſſe, inceſſu tardum, ſenſu hebetem: & iam puberem factum uoce robuſta, abſumptum contractione membrorum ſubita triennio circumacto. Ipſi nos pridem uidimus eadem ferme omnia, præter pubertatem, in filio Cornelii Taciti equitis Romani, Belgicæ Galliæ rationes procurantis. Ectrapelos Græci uocant eos: in Latino non habent nomen.

Inſignia corporum. CAP. XVII.

QVod ſit hominum ſpatium à ueſtigio ad uerticem, id eſſe paſſis manibus inter longiſſimos digitos obſeruatum eſt: ſicuti uires dextra parte maiores, quibuſdam æquas utraque, aliquibus læua manu præcipuas: nec id unquam in fœminis. Mares præſtare pondere, & defuncta uiuentibus corpora omnium animalium, & dormientia uigilantibus. Virorum cadauera ſupina fluitare, fœminarum prona: uelut pudori defunctarum parcente natura.

Exempla variarum figurarum. CAP. XVIII.

COncretis quoſdam oſſibus, ac ſine medullis uiuere accepimus. Signum eorum eſſe, nec ſitim ſentire, nec ſudorẽ emittere: quanquam & uoluntate ſcimus ſitim uictam: equitémque Romanum Iulium Viatorem è Vocontiorum gente fœderata, in pupillaribus annis aquæ ſubter cutem fuſæ morbo prohibitum humore à medicis, naturam feciſſe conſuetudine, atque in ſenecta caruiſſe potu. Necnon & alii multa ſibi imperauere.

Diuerſorum morum exempla. CAP. XIX.

FErunt Craſſum, auum Craſſi in Parthis interempti, nunquàm riſiſſe, ob id Agelaſtum uocatum: ſicuti nec fleſſe multos. Socratem clarum ſapientia eodem ſemper uiſum uultu, nec aut hilari magis, aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quendam toruitatémque naturæ duram & inflexibilem, affectúſque humanos adimit, quales apathes Græci uocant, multos eius generis experti: quódq; mirum ſit, authores maximè ſapientiæ, Diogenẽ Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiam in totius odium generis humani euectum. Sed hæc prauæ naturæ inſignia in multis uaria cognoſcuntur: ut in Antonia Druſi nunquàm expuiſſe in Pomponio Conſulari Poeta nunquàm ructaſſe. Quibus natura concreta ſunt oſſa, qui ſunt rari admodum, cornei uocantur.

De fortitudine & velocitate. CAP. XX.

COrpore ueſco, ſed eximiis uiribus Tritanum, in gladiatorio ludo Samnitium armatura celebrem filiúmq; eius militem Magni Pompeii, & rectos & tranſuerſos cancellatim toto corpore habuiſſe neruos, in brachiis etiam manibúſque, author eſt Varro in prodigioſa uirium relatione. Atq; etiam hoſtem ab eo ex prouocatione dimicantem, † inermi dextra uno digito ſuperatũ, & poſtremò correptum in caſtra translatum. A. Iunius Valens meruit in prætorio Diui Auguſti centurio, uehicula cum culeis onuſta, donec exinanirentur, ſuſtinere ſolitus: carpenta appræhenſa una manu retinere, obnixus contrà nitentibus iumentis: & alia mirifica facere, quæ inſculpta monumento eius ſpectantur. Ideo M. Varro: Ruſticellus, inquit, Hercules appellatus, mulum ſuum tollebat. Fuſius

† Melius ſic, Inermi dextera ſuperatum, & uno digito poſtremò correptum, & in caſtra translatum. Cui lectioni ſuffragatur & Solinus cap. 4.

Saluius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, & ducenaria duo humeris contra ſcalas ferebat. Nos quoque uidimus Athanatum nomine, prodigioſæ oſtentationis, quingenario thorace plumbeo indutum, cothurníſque quingentorum pondo calciatum, per ſcenam ingredi. Crotonia tam Milonem athletam, cùm conſtitiſſet, nemo ueſtigio educebat: malum tenenti nemo digitum corrigebat. Cucurriſſe MCXL. ſtadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo Philippiden, magnum erat: donec Aniſtis curſor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri Magni, à Sicyone Elin, uno die MCC. ſtad. cucurrerunt. Nunc quidem in circo quoſdam CLX. M. paſſ. tolerare non ignoramus. Nupérque Fonteio & Vipſano COSS. annos IX. genitum puerum à Meridie ad ueſperam † LXXV. M. paſſ. cucurriſſe. Cuius rei admiratio ita demum ſolida perueniat, ſi quis cogitet nocte ac die longiſſimum iter uehiculis tribus Tiberium Neronem emenſum, feſtinantem ad Druſum fratrem ægrotantem in Germania: in eo fuerunt CCM. paſſuum.

† Vetus lectio, VIII. annos, agnoſcit, non IX. & paulò pòſt, XLV. M. paſſ. non LXXV. M. Vtrique adſtipulatur Solinus capit. 4.

De viſu. CAP. XXI.

OCulorum acies uel maximè fidem excedentia inuenit exempla. In nuce incluſam Iliada Homeri carmen in membrana ſcriptum, tradidit Cicero. Idem, fuiſſe qui peruideret CXXXV. M. paſſ. Huic & nomen M. Varro reddidit, Strabonem uocatum. Solitum autem Punico bello, à Lilybeo Siciliæ promontorio, exeunte claſſe Charthaginis portu, etiam numerum nauium dicere. Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parua fecit animalia, ut partes earum à cæteris cerni non poſſent. Myrmecides quidam in eodem genere inclaruit, à quo quadrigam ex eadem materia, quam muſca integeret alis, fabricatam, & nauem, quam apicula pinnis abſconderet.

De auditu. CAP. XXII.

AVditus unum exemplum habet mirabile, prælium, quo Sybaris deleta eſt, eo die quo geſtum erat, auditum Olympiæ. Nam Cimbricæ uictoriæ, Caſtoréſque Romani, qui Perſicam uictoriam ipſo die, quo contigit, nuntiauere, uiſus, & numinum fuere præſagia.

Exempla patientiæ. CAP. XXIII.

PAtientia corporis, ut eſt crebra ſors calamitatum, innumera documenta peperit. Clariſſimum in fœminis Leænæ meretricis, quæ torta non indicauit Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas: in uiris Anaxarchi, qui ſimili de cauſa cùm torqueretur, præroſam dentibus linguam, unámque ſpem indicii in tyranni os expuit.

Memoriæ exempla. CAP. XXIIII.

MEmoria neceſſarium maximè uitæ bonum, cui præcipua fuerit haud facilè dictu eſt, tam multis gloriam eius adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu ſuo militibus nomina reddidit, L. Scipio populo Romano, Cineas Pyrrhi regis legatus ſenatui & equeſtri ordini Romæ poſtero die quàm aduenerat. Mithridates duarum & XX. gentium rex, totidem linguis iura dixit, pro concione ſingulas ſine interprete affatus. † Charmidas quidam in Græcia, quæ quis exegerat uolumina in bibliothecis, legentis modo repræſentauit. Ars poſtremò eius rei facta, & inuenta eſt à Simonide Melico, conſummata Metrodoro Scepſio, ut nihil non iiſdem uerbis redderetur auditum. Nec aliud eſt æquè fragile in homine, morborum & caſus iniurias atque etiam metus ſentiens, aliâs particulatim, aliâs uniuerſa. Ictus lapide oblitus eſt literas tantùm. Ex præalto tecto lapſus, matris & affinium, propinquorúmque cepit obliuionem. Alius ægrotus, ſeruorum etiam: ſui uerò nominis Meſſala Coruinus orator. Itaque ſæpe deficere tentat, ac meditatur, uel quieto corpore & ualido. Somno quoque ſerpente computat, ut inanis mens quærat, ubi ſit loci.

† Rectius, Carneades quidē. Nam & Cicero 1. Tuſcul. & 2. de Orat. & Quintil. libr. 11. cap. de memoria, Carneadem hunc, non Charmidam appellant.

Laus C. Iulij Cæſaris. CAP. XXV.

ANimi uigore præſtantiſſimum arbitror C. Cæſarem Dictatorem. Nec uirtutē conſtantiámque nunc commemoro, nec ſublimitatem omniū capacem, quæ cælo continentur: ſed proprium uigorem celeritatémque quodam igne uolucrem. Scribere & legere ſimul, dictare & audire ſolitum accepimus. Epiſtolas uerò tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare: aut ſi nihil aliud ageret, ſeptenas. Idem ſignis collatis quin-

quagies

quagies dimicauit: solus M. Marcellum transgressus, qui undequadragies dimicauerat. Nam præter ciuiles uictorias, undecies c. & XCII. M. hominum occisa prælijs ab eo, non equidem in gloria posuerim, tantam etiam coactam humani generis iniuriam: quod ita esse confessus est ipse, bellorum ciuilium stragem non prodendo. Iustius Pompeio Magno tribuatur DCCCXLVI. naues piratis ademisse. Cæsari proprium & peculiare sit, præter suprà dicta, clementiæ insigne: qua usque ad pœnitentiam omnes superauit. Idem magna nimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non possit aliud. Spectacula enim edita effusásque opes, aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriæ fauentis est. Illa fuit uera & incomparabilis iuuicti animi sublimitas: captis apud Pharsaliam Pompeii Magni scriniis epistolarũ, iterúmque apud Thapsum Scipionis, concremasse ea optima fide, atque non legisse.

Laus Pompeij Magni. CAP. XXVI.

VErum † ad decus imperii Ro. non solùm ad uiri unius pertinet uictoriam, Pompeii Magni titulos omnes, triumphósque hoc in loco nuncupari: æquato nõ modò Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis propè ac Liberi patris. Igitur Sicilia recuperata, unde primùm Syllanus in Reip. causa exoriens auspicatus est: Africa uerò tota subacta, & in ditionem redacta, Magníque nomine spolio inde capto, eques Ro. (id quod anteà nemo) curru triumphali reuectus est: & statim ad solis occasum transgressus, excitatis in Pyrenæo trophæis, oppida DCCCLXXVI. ab Alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in ditionem redacta uictoriæ suæ asscripsit, & maiore animo Sertorium tacuit: bellóque ciuili (quod omnia externa conciebat) extincto, iterum triumphales currus eques Ro. induxit, toties Imperator, antequàm miles. Posteà ad tota maria & deinde Solis ortus missus, hos retulit patriæ titulos, more sacris certaminibus uincentium. Neque enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronant. Hos ergo honores urbi tribuit in delubro Mineruæ, quod ex manubiis dicabat. Cn. Pompeius Magnus Impe. bello XXX. annorum confecto, fusis, fugatis, occisis, in deditionem acceptis hominum uicies semel centenis LXXXIII. M. depressis aut captis nauibus DCCCXLVI. oppidis, castellis M.D.XXXVIII. in fidem receptis: terris à Mæotis lacu ad rubrum mare subactis, uotum meritò Mineruæ. Hoc est breuiarium eius ab oriente. Triumphi uerò, quem duxit ad tertium Calẽdas Octobres M. Messala, M. Pisone Consulibus, præfatio hæc fuit: Cùm oram maritimam à prædonibus liberasset, & imperium maris populo Romano restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia, insula Creta, Basternis, & super hæc de regibus Mithridate atque Tigrane triumphauit. Summa summarũ in illo gloria fuit (ut ipse in concione dixit, cùm de rebus suis dissereret) Asiam ultimam prouinciarum accepisse, eandémque mediam patriæ reddidisse. Si quis è contrario simili modo uelit percẽsere Cæsaris res, qui maior illo apparuit, totum profectò terrarum orbem enumeret: quod infinitum esse conueniet.

† *Melius sic, mutata interpũctione: Ad decus imperij Romani, non solũm ad uiri unius pertinet, uictorias Põpeij Magni, titulos omnes, triũphósq; hoc in loco nuncupari.*

Laus Catonis primi. CAP. XXVII.

CAeteris uirtutum generibus uariè & multi fuere præstantes. Cato primus Porciæ gentis, tres summas in homine res præstitisse existimatus est, optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator: quæ mihi omnia, etiam si non priùs, attamen clariùs fulsisse in Scipione Aemiliano uidentur: dempto prætereà plurimorum odio, quo Cato laborauit. Itaque sit proprium Catonis, quater & quadragies causam dixisse: nec quẽquam sæpius postulatum, & semper absolutum.

Item de fortitudine. CAP. XXVIII.

FOrtitudo in quo maximè extiterit, immensæ quæstionis est, utiq; si recipiatur poetica fabulositas. Q. Ennius T. Cæciliũ Teucrũ, fratrẽmq; eius præcipuè miratus, propter eos sextum adiecit Annalem. L. Siccius Dentatus, qui Tribunus plebei fuit, Sp. Tarpeio, A. Aeternio Consulibus, haud multo post exactos reges, uel numerosissima suffragia habet, centies uicies præliatus, octies ex prouocatione uictor, XLV. cicatricibus aduerso corpore insignis, nulla in tergo. Item spolia cepit XXXIIII. donatus hastis puris duode-

uiginti, phaleris XXV. torquibus tribus & LXXX. armillis CLX, coronis XXVI. ciuicis XIIII. aureis VIII. muralibus III. obsidionali una, fisco æris, X. captiuis & XX. simul bubus, Imperatores IX. ipsius maximè opera triumphantes secutus: præterea (quod optimum in operibus eius reor) uno ex ducibus. T. Romulio ex Consulatu ad populum conuicto malè acti imperii rei militaris. Haud minora forent Manlii Capitolini decora, ni perdidisset illa exitu uitæ. Ante decimum septimum annum bina ceperat spolia. Primus omnium eques coronam muralem acceperat, VI. ciuicas, XXXVII. dona. XXXIII. cicatrices aduerso corpore exceperat: P. Seruilium Magistrum equitum seruauerat, ipse uulneratus humerum ac femur. Super omnia, Capitolium summámq; rem in eo solus à Gallis seruauerat, si non regno suo seruasset. Verùm sunt in his quidem uirtutis opera magna, sed maiora fortunæ. M. Sergio, ut quidem arbitror, nemo quéquam hominum iure prætulerit: licet pronepos Catilina gratiam nomini deroget. Secundo stipendio dexteram manũ perdidit: stipẽdiis duobus ter & uicies uulneratus est: ob id neutra manu, neutro pede satis utilis: uno tantum seruo, plurimis posteà stipendiis debilis miles. Bis ab Annibale captus (neque enim cum quolibet hoste res fuit) bis uinculorum eius profugus, XX. mensibus nullo non die in catenis aut compedibus custoditus. Sinistra manu sola quater pugnauit, duobus equis insidente eo suffossis. Dexteram sibi ferream fecit, eáq; religata præliatus, Cremonã obsidione exemit, Placẽtiam tutatus est: duodena castra hostium in Gallia cepit: quæ omnia ex oratione eius apparent, habita cùm in Prætura sacris arceretur à collegis ut debilis. Quos hic coronarum aceruos constructurus hoste mutato? Etenim plurimum refert, in quæ cuiusq; uirtus tempora inciderit. Quas Trebia Ticinúsque aut Trasymenus ciuicas dedêre? Quæ Cannis corona merita? unde fugisse, uirtutis summũ opus fuit. Cæteri profectò uictores hominum fuere, Sergius uicit etiam fortunam.

De ingenijs siue laudibus quorundam ab ingenijs. CAP. XXIX.

INgeniorum gloriæ quis possit agere delectum, per tot disciplinarum genera, & tãtam rerum operúmq; uarietatem? nisi fortè Homero uate Græco, nullum felicius extitisse conuenit, siue operis fortuna, siue materia æstimetur. Itaque Alexander Magnus (etenim insignibus iudiciis optimè citráq; inuidiam tam superba censura peragetur) inter spolia Darii Persarum regis unguentorum scrinio capto, quod erat auro gemmísq; ac margaritis pretiosum, uarios eius usus amicis demonstrantibus (quando tædebat unguenti bellatorem & militia sordidum) imò Hercule, inquit, librorum Homeri custodiæ detur: ut pretiosissimum humani animi opus, quàm maximè diuiti opere seruaretur. Idem Pindari uatis familiæ penatibúsq; iussit parci, cùm Thebas caperet. Aristotelis philosophi patriam condidit: tantæque rerum claritati, tam benignum testimonium miscuit. Archilochi Poetæ †interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctum sepeliri Liber pater iussit, obsidentibus mœnia Lacedæmoniis: Lysandro eorum rege in quiete sæpius admonito, ut pateretur humari delicias suas. Requisiuit rex, quis supremum diem Athenis obiisset: nec difficulter ex iis, quem Deus significasset: intellexit: pacémq; funeri dedit.

† Aliâs, interfectorem, unus enim fuit, Calondas cognomine Corax, ut Suidæ placet: aut certè Archias, ut mauult Eusebius lib. 5. Præparat. cap. 12.

De Platone, Ennio, Virgilio, M. Varrone, & M. Cicerone. CAP. XXX.

PLatoni sapientiæ antistiti Dionysius tyrannus, aliâs sæuitiæ superbiæque natus, uittatam nauem misit obuiã: ipse quadrigis albis egredientẽ in litore excepit. Viginti talentis unam orationem Isocrates uendidit. Aeschines Atheniensis summus Orator, cũ accusationem, qua fuerat usus, Rhodi legisset, legit & defensionem Demosthenis, ob quã in illud depulsus fuerat exilium: mirantibúsque, tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantem audiuissent: in calamitate testis ingens factus inimici. Thucydidem Imperatorem Athenienses in exilium egere, rerum conditorem reuocauere, eloquentiam mirati, cujus uirtutem damnauerant. Magnum & Menandro in comico socco testimonium regum Aegypti & Macedoniæ contigit, classe & per legatos petito: maius ex ipso, regiæ fortunæ prælata literarum conscientia. Perhibuere & Romani proceres etiam exteris testimonia. Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello, intraturus Posidonii sapientiæ professione

feſsione clari domum, fores percuti de more à lictore uetuit: & faſces lictorios ianuæ ſubmiſit is, cui ſe Oriens Occidénſque ſubmiſerat. Cato Cenſorius, in illa nobili trium ſapientiæ procerum ab Athenis legatione, audito Carneade, quàm primùm legatos eos cenſuit dimittendos: quoniam illo uiro argumentante, quid ueri eſſet haud facilè diſcerni poſſet. Quanta morum commutatio? Ille ſemper alioquin uniuerſos ex Italia pellendos cenſuit Græcos: at pronepos eius Vticenſis Cato, unum ex tribunatu militum philoſophum, alterum ex Cypria legatione deportauit. Eandémque linguam ex duobus Catonibus, in illo †abieciſſe, in hoc importaſſe, memorabile eſt. Sed & noſtrorum gloriam percéſeamus. Prior Africanus Q. Ennii ſtatuam ſepulchro ſuo imponi iuſsit: clarúmque illud nomen, imò uerò ſpolium ex tertià orbis parte raptum, in cinere ſupremo cũ Poetæ titulo legi. Diuus Auguſtus carmina Virgilii cremari contra teſtamenti eius uerecundiam uetuit: maiúſque ita uati teſtimonium contigit, quàm ſi ipſe ſua carmina probauiſſet. M. Varronis in bibliotheca, quæ prima in orbe ab Aſinio Pollione ex manubiis publicata Romæ eſt, unius uiuentis poſita imago eſt: haud minore (ut equidem reor) gloria, principe oratore & ciue, ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit, multitudine, uni hanc coronam dante, quàm cùm eidem Magnus Pompeius piratico ex bello naualem dedit. Innumerabilia deinde ſunt exempla Romana, ſi perſequi libeat: cùm plures una gens in quocunque genere eximios tulerit, quàm cæteræ terræ. Sed quo te M. Tulli piaculo taceam? quóue maximè excellentem inſigni prædicem? quo potius, quàm uniuerſi populi illius gentis ampliſsimo teſtimonio, †& tota uita tua Conſulatus tantùm operibus electis? Te dicente, legem agrariam, hoc eſt alimenta ſua, abdicauerunt tribus: te ſuadente, Roſcio theatralis authori legis ignouerũt, notatáſque ſe diſcrimine ſedis æquo animo tulerunt: te orante, proſcriptorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proſcripſiſti. Salue primus omnium parens patriæ appellate, primus in toga triumphum, linguæque lauream merite, & facundiæ Latiarúmq; literarum parens: atque (ut Dictator Cæſar hoſtis quondam tuus, de te ſcripſit) omnium triumphorum lauream adepte maiorem, quanto plus eſt, ingenii Romani terminos in tantum promouiſſe, quàm imperii.

† abegiſſe,

† è tota

De morum maieſtate. CAP. XXXI.

REliquis animi bonis, præſtitere cæteros mortales ſapientia, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Græcos Socrates, oraculo Apollinis Pythii prælatus cunctis.

De authoritate. CAP. XXXII.

RVrſus mortales oraculorum ſocietatem dedere Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta eius Delphis conſecrando aureis literis, quæ ſunt hæc: Noſſe ſe quenque: & Nihil nimium cupere: Comitémque æris alieni atq; litis, eſſe miſeriam. Quin & funus eius, cùm uictore filio Olympiæ expiraſſet gaudio, tota Græcia proſecuta eſt.

De diuinitate. CAP. XXXIII.

DIuinitas, & quædam cælitum ſocietas nobiliſsima, ex fœminis in Sibylla fuit: ex uiris in Melampode apud Græcos, apud Romanos in Marcio.

De Naſica. CAP. XXXIIII.

VIr optimus ſemel à condito æuo iudicatus eſt Scipio Naſica, à iurato Senatu. Idem in toga candida bis repulſa notatus à populo. In ſumma, ei in patria mori nõ licuit: non Hercule magis, quàm extra uincula illi ſapientiſsimo ab Apolline iudicato Socrati.

De pudicitia. CAP. XXXV.

PVdiciſsima fœmina ſemel matronarum ſentẽtia iudicata eſt Sulpitia Paterculi filia, uxor Fuluii Flacci: electa ex cẽtum præcipuis, quæ ſimulachrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterũ religionis experimẽto Claudia, inducta Romam Deûm matre.

De pietate. CAP. XXXVI.

PIetatis exempla infinita quidem toto orbe extitere, ſed Romæ unum, cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera ſupplicii cauſa car-

† donata filiæ pietati

cere incluſa matre, cùm impetraſſet aditum, à ianitore ſemper excuſſa ne quid inferret cibi, depræhenſa eſt uberibus ſuis alens eam. Quo miraculo, matris ſalus † donata pietati eſt, ambæqúe perpetuis alimentis, & locus ille eidem conſecratus Deæ, C. Quintio, M. Acilio coss. templo Pietatis extructo in illius carceris ſede, ubi nunc Marcelli theatrum eſt. Gracchorum pater, anguibus præhenſis in domo, cùm reſponderetur, ipſum uicturũ alterius ſexus interempto: imò uerò, inquit, meum necate: Cornelia enim iuuenis eſt, & parere adhuc poteſt. Hoc erat uxori parcere, & reipublicæ conſulere. Idque mox conſecutum eſt. M. Lepidus Apuleiæ uxoris charitate poſt repudium obiit. P. Rutilius morbo leui impeditus, nuntiata fratris repulſa in Conſulatus petitione, illico expirauit. P. Catienus Philotimus, patronum adeò dilexit, ut hæres omnibus bonis inſtitutus, in rogum eius ſe iaceret.

De artium plurimarum excellentia, Aſtrologia, Grammatica, Geometria.

CAP. XXXVII.

Variarum artium ſcientia innumerabiles enituere, quos tamen attingi par ſit, florem hominum libantibus: Aſtrologia Beroſus, cui ob diuinas prædictiones Athenienſes publicè in gymnaſio ſtatuã inaurata lingua ſtatuêre. Grammatica Apollodorus, cui Amphictyones Græciæ honorem habuere. Hippocrates medicina: qui uenientem ab Illyriis peſtilentiam prædixit, & diſcipulos ad auxiliandum circa urbes dimiſit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Eandem ſcientiam in Cleombroto Ceo Ptolemæus rex Megalenſibus ſacris donauit C. talentis, ſeruato Antiocho rege. Magna & Critobulo fama eſt, extracta Philippi regis oculo ſagitta, & citra deformitatẽ oris curata orbitate luminis. Summa autem Aſclepiadi Pruſienſi, condita noua ſecta, ſpretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione, qua uinum ægris medetur, relato è funere homine & ſeruato: ſed maximè ſponſione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, ſi unquam inualidus ullo modo fuiſſet ipſe: † & uictor ſuprema in ſenecta lapſu ſcalarum exanimatus eſt. Grande & Archimedi Geometricæ ac machinalis ſcientiæ teſtimonium M. Marcelli contigit, interdicto, cùm Syracuſæ caperentur, ne uiolaretur unus, niſi fefelliſſet imperium militaris imprudẽtia. Laudatus eſt & † Cteſiphon Gnoſſius, æde Epheſiæ Dianæ admirabiliter fabricata: Philon, Athenis armamentario mille nauiũ: Cteſibius, pneumatica ratione & hydraulicis organis repertis: Dinocrates, metatus Alexandro condente in Aegypto Alexandriam. Idem hic Imperator edixit, ne quis ipſum alius, quàm Apelles, pingeret: quàm Pyrgoteles, ſculperet: quàm Lyſippus ex ære duceret: quæ artes pluribus inclaruere exemplis.

† & uicit, ſuprema in ſenecta lapſu ſcalarũ exanimatus.

† Cherſiphron legendum uidetur ex Strabonis lib. 13.

Item mira opera artificis. CAP. XXXVIII.

Ariſtidis Thebani pictoris unam tabulam, centum talentis rex Attalus licitatus eſt. Octoginta emit duas Cæſar Dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Veneris Genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetũ exitii mediocris ſpatii pari rependit auro. Rhodum non incendit rex Demetrius, Expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret, à parte ea muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus eſt, Gnidiáque Venere, præcipuè uæſano amore cuiuſdam iuuenis inſigni: & Nicomedis æſtimatione regis, grandi Gnidiorum ære alieno permutare eam conati. Phidiæ Iupiter Olympius quotidie teſtimonium perhibet, Mentori capitolinus & Diana Epheſia, quibus fuere conſecrata artis eius uaſa.

De ſeruitijs. CAP. XXXIX.

Pretium hominis in ſeruitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem comperim) fuit Grammaticæ artis Daphnidis, Cn. Piſaurenſi uendente, † & M. Scauro principe ciuitatis IIIMDCC. ſeſtertiis licente. Exceſſere hoc in noſtro æuo nec modicè hiſtriones, ſed libertatem ſuam mercati. Quippe cùm iam apud maiores Roſcius hiſtrio H-S quingẽta annua meritaſſe prodatur: niſi ſi quis in hoc loco deſiderat Armeniaci belli, paulò antè propter Tyridatem geſti, diſpenſatorem, quem Nero H-S. CXX. M. manumiſit. Sed hoc pretium belli, non hominis fuit, tam hercule, quàm libidinis, non formæ,

† Expendit hunc locum Budæus lib. 2. de Aſſe, circa fin. tandémque in eam diſcedit ſententiam, ut hîc legendum cẽſeat, CCC. M. DCC. ſeſtertijs.

Pæzon

Pæzontem è spadonibus Seiani III. M. D. mercante Sutorio Prisco. Quam quidem iniuriam lucrifecit ille mercatus in luctu ciuitatis, quoniam arguere nulli uacabat.

De præstantia gentium. CAP. XL.

GEntium in toto orbe præstantissima una omni uirtute haud dubiè Romana extitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini, non est humani iudicii: cùm prosperitatem ipsam alius alio modo,& suopte ingenio quisque terminet. Si uerum facere iudicium uolumus,ac repudiata omni fortunæ ambitione decernere,mortaliũ nemo est felix. Abundè igitur atq; indulgenter fortuna decîdit cum eo,qui iure dici non infelix potest. Quippe ut alia non sint,certè ne lassescat fortuna metus est:quo semel recepto, solida felicitas non est. Quid,quòd nemo mortalium omnibus horis sapit?utinámq; falsum hoc, & non à uate dictum quàmplurimi iudicent. Vana mortalitas,& ad circunscribendum seipsam ingeniosa,cõputat more Thraciæ gentis:quæ calculos colore distinctos,pro experimẽto cuiusq; diei in urnam condit,ac supremo die separatos dinumerat,atq; ita de quoq; pronuntiat. Quid,quòd iste calculi candore illo laudatus dies,originem mali habuit? Quàm multos accepta afflixere imperia?quàm multos bona perdidere,& ultimis mersere suppliciis?Ista nimirum bona,si cui inter illa hora in gaudio fuit.Ita est profectò,alius de alio iudicat dies,& tamen supremus de omnibus:ideóque nullis credendum est. Quid,quòd bona malis paria non sunt,etiã pari numero,nec lætitia ullo minimo mœrore pensanda? Heu uana & imprudens diligentia:numerus dierum comparatur:ubi quæritur pondus.

De felicitate summa. CAP. XLI.

VNa fœminarum in omni æuo Lampido Lacedæmonia reperitur,quæ regis filia,regis uxor, regis mater fuit. Vna Pherenice, quæ filia, soror, mater Olympionicarum. Vna familia Curionum,in qua tres continua serie oratores extiterunt. Vna Fabiorum, in qua tres continui principes Senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

Varia exempla fortunæ. CAP. XLII.

CAetera exempla fortunæ uariantis innumera sunt. Etenim quæ fecit magna gaudia, nisi ex malis? aut quæ mala immensa, nisi ex ingentibus gaudiis?

De bis proscripto, L. Sylla, Q. Metello. CAP. XLIII.

SEruauit proscriptum à Sylla M. Fidustium Senatorem, annis XXXVj. sed iterum proscriptus. Superstes Syllæ uixit usque ad Antonium:constátque nulla alia de causa ab eo proscriptum, quàm quia proscriptus fuisset. Triumphare P. Ventidium de Parthis uoluit quidem solum, sed eundem in triumpho Asculano Cn. Pompeii Strabonis duxit puerum : quanquàm Massurius author est, bis in triumpho ductum : Cicero, mulionem castrensem suffarraneum fuisse : plurimi, iuuentam inopem in caliga militari tolerasse. Fuit & Balbus Cornelius maior Consul, sed accusatus, atque de iure uirgarum in eum, iudicum in consilium missus, primus externorum, atque etiam in Oceano genitorum usus illo honore,quem maiores Latio quoque negauerunt. Est & L. Fuluius inter insignia exempla, Tusculanorum rebellantium Consul:eodémque honore, cùm transisset, exornatus confestim à populo Romano : qui solus eodem anno, quo fuerat hostis, Romæ triumphauit ex iis, quorum Consul fuerat. Vnus hominum ad hoc æui, felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla, ciuili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus. Et quibus felicitatis inductus argumentis? quòd proscribere tot millia ciuium ac trucidare potuisset. O praua interpretatio, & futuro tempore infelix. Non melioris sortis tunc fuere pereuntes, quorum miseremur hodie, cùm Syllam nemo non oderit? Age, non exitus uitæ eius omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente seipso corpore, & supplicia sibi gignente? Quod ut dissimulauerit, & supremo somnio eius (cui immortuus quodammodo est) credamus, ab uno illo inuidiam gloria uictam: hoc tamen nempe felicitati suæ defuisse confessus est, quòd Capitolium non dedicauisset Quintus Metellus in ea oratione, quam habuit supremis laudibus patris sui L. Metelli, Pontificis, bis Consulis, Dictatoris, Magistri equitum, Quindecimuiri agris

De supremo hoc Syllæ somnio uide Appianum Alexandr. Bel. ciuil. libr. I. & Plutarchum in uita eius.

dandis, † qui primus elephantos primo Punico bello duxit in triumpho, scriptum reliquit: decem maximas res optimásque, in quibus quærendis sapientes ætatem exigerent, consummasse eum. Voluisse enim primarium bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimum Imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summum Senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo inuenire, multos liberos relinquere, & clarissimum in ciuitate esse. Hæc contigisse ei, nec ulli alii post Romam conditam, longum est refellere & superuacuum, abundè uno casu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio, cùm Palladium raperet ex æde Vestæ, memorabili causa, sed euentu misero. Quo fit, ut infelix quidem dici non debeat, felix tamen non possit. Tribuit ei populus Roman. quod nunquàm ulli alii ab condito æuo, ut quoties in Senatum iret, curru ueheretur ad curiam. Magnum & sublime, sed pro oculis datum.

† *Ante L. Metellũ elephantos in triũpho duxit Manius Curius bello Tarentino, ut ex Polybio, L. Floro, Liuij Epitome cæterísq; Historicis notũ est. Quo fit, ut hîc legendum uideatur, Qui plurimos elephantos. Cuius castigationis author ipse nobis est Plinius, sic scribens lib. 18. cap. 3. Cùm L. Metellus triũpho plurimos duxit elephantos.*

De altero Metello. CAP. XLIIII.

HVius quoque Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur. Nam præter honores amplissimos, cognoménque è Macedonia, quatuor filiis illatus rogo, † uno Prætore, tribus Consularibus, duobus Triumphalibus, uno Censorio: quæ singula quoque paucis contigere: in ipso tamen flore dignationis suæ ab Catinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, Tribuno plebis, quem è Senatu Censor eiecerat, reuertens è campo Meridiano tempore, uacuo foro & Capitolio, ad Tarpeium raptus, ut præcipitaretur, conuolante quidem tam numerosa illa cohorte, quæ patrem eum appellabat, sed (ut necesse erat in subito) tardè & tanquam in exequias, cùm resistendi sacróque sanctum repellendi ius non esset, uirtutis suæ opera & Censuræ periturus, ægrè Tribuno, qui intercederet, reperto, à limine ipse mortis reuocatus: alieno beneficio posteà uixit, bonis inde etiam consecratis † à damnatu suo: tanquam parum esset, faucium certè intortarum, expressíque per aures sanguinis pœnam exactam esse. Equidem & Africani sequentis inimicum fuisse, inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidem liberis dixit: Ite filii, celebrate exequias, nunquàm ciuis maioris funus uidebitis. Et hoc dicebat iam Balearicis & Creticis & Diadematis, iam Macedonicus ipse. Verùm ut illa sola iniuria æstimetur, quis hũc iure felicem dixerit, periclitatum ad libidinem inimici, nec Africani saltem, perire? quos hostes uicisse tanti fuit? aut quos non honores currúsque illa sua uiolentia fortuna retroegit, per mediam urbem Censore tracto, (etenim sola hæc moriendi ratio fuerat) tracto in Capitoliũ illud, in quod triumphans ipse de eorum exuuiis, nè captiuos quidem sic traxerat. Maius hoc scelus felicitate consecuta factum est, periclitato Macedonico uel funus tantum ac tale perdere, in quo à triumphalibus liberis portaretur in rogum, uelut exequiis quoque triumphans. Nulla est profectò solida felicitas, quam cõtumelia ulla uitæ rumpit, nedum tanta. Quod superest, nescio morũ gloriæ an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam Catinii audaciam semper fuisse inultam.

† *Aliâs, uno Prætorio: quo pacto legitur & apud Val. Max. lib. 7. cap. de felicitate.*

† *Aliâs, à damnato suo: ut ad id respicere uideatur, quod præcessit, Quem è Senatu Censor eiecerat.*

De Diuo Augusto. CAP. XLV.

IN Diuo quoq; Augusto, quem uniuersa mortalitas in hac Censura nuncupat, si diligenter æstimentur cuncta, magna sortis humanæ reperiantur uolumina. Repulsa in Magisterio equitum apud auunculum, & contra petitionem eius prælatus Lepidus: proscriptionis inuidia, collegium in Triumuiratu pessimorum ciuium, nec æqua saltem portione, sed prægraui Antonio: Philippensi prælio morbus, fuga, † & triduo in palude latebræ ægroti: & (ut fatentur Agrippa & Mecœnas) aqua subter cutem fusa turgida latera: naufragia Sicula, & alia ibi quoque in spelunca occultatio. Iam in nauali fuga urgente hostium manu, preces Proculeio mortis admotæ: cura Perusinæ contentionis: solicitudo Martis Actiaci: Pannonici belli ruina è turri: tot seditiones militum, tot ancipites morbi corporis: suspecta Marcelli uota, pudenda Agrippæ ablegatio, toties petita insidiis uita, incusatæ liberorum mortes, luctúsque non tantùm orbitate tristes: adulterium filiæ, & consi

† *Vetus lectio, & tridui in palude ægroti, & (ut fatentur Agrippa & Mecœnas) aqua subter cutem fusa turgidi latebra.*

consilia parricidæ palàm facta: contumeliosus priuigni Neronis secessus: aliud neptis adulterium:iuncta deinde tot mala:inopia stipēdii,rebellio Illyrici,seruitiorum delectus, iuuentutis penuria:pestilentia urbis,fames sitísque Italiæ,destinatio expirandi, & quatridui inedia maior pars mortis in corpus recepta:iuxta hæc Variana clades, & maiestatis eius fœda sugillatio,abdicatio Posthumi Agrippæ post adoptionem, desiderium post relegationem:inde suspicio in Fabium,arcanorúmque proditionem:hinc uxoris & Tiberii cogitationes suprema eius cura.In summa,Deus ille,cælúmque nescio adeptus magis,an meritus,hærede hostis sui filio excesit.

Quos beatissimos dij iudicauerunt. CAP. XLVI.

SVbeunt in hac reputatione Delphica oracula,uelut ad castigandam hominum uanitatem à Deo emissa. Duo sunt hæc:Phedium felicissimum, qui pro patria proximè occubuisset.Iterum à Gyge rege tunc amplissimo terrarum consultum,Aglaum Psophidium esse feliciorem. Senior hic in angustissimo Arcadiæ angulo paruum,sed annuis uictibus largè sufficiens,prædium colebat, nunquàm ex eo egressus:atque(ut è uitæ genere manifestum est)minima cupidine minimum in uita mali expertus.

Quem viuentem, vt Deum, coli iusserunt. CAP. XLVII.

COnsecratus est uiuus sentiénsq; oraculi eiusdem iussu, & Iouis deorum summi astipulatu, Euthymus pycta, semper Olympiæ uictor, & semel uictus. Patria ei Locri in Italia:ibi imaginem eius & Olympiæ alteram eadem die tactam fulmine, Callimachū ut nihil aliud,miratum uideo,Deúmque iussisse sacrificari:quod & uiuo factitatū & mortuo:nihílque adeò mirum aliud,quàm hoc placuisse Diis.

De spatijs vitæ longissimis. CAP. XLVIII.

DE spatio atque longinquitate uitæ hominum, non locorum modò situs, uerùm exempla, ac sua cuique sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidir, fabulosè(ut reor)multa de hominum æuo referens,cornici nouem nostras attribuit ætates, quadruplum eius ceruis, id triplicatum coruis. Et reliqua fabulosius in phœnice ac Nymphis. Anacreon Poeta Arganthonio Tartesiorum regi cl. tribuit annos,Cinyræ Cypriorum x.annis amplius, Aegimio cc. Theopompus Epimenidi Gnosio clvij. Hellanicus quosdam in Aetolia Epiorum gentis cc.explere. Cui astipulatur Damastes,memorans Pictoreum ex iis præcipuum corpore uiribúsq;,etiam ccc. uixisse.Ephorus Arcadum reges ccc.annis. Alexander Cornelius,Dandonem quendam in Illyrico ccccc.uixisse.†Xenophon in Periplo,maritimorum regem cccccc.atq; ut parcè mentitus, filium eius dccc. quæ omnia inscitia temporum acciderunt. Annum enim alii æstate unum determinabant,& alterum hyeme:alii quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere:quidam Lunæ senio, ut Aegyptii: itaque apud eos aliqui & singula millia annorum uixisse produntur. Sed ut ad confessa transeamus, Arganthonium Gaditanum octoginta annis regnasse, propè certum est:putant quadragesimo cœpisse. Masinissam sexaginta annis regnasse,indubitatum est:Gorgiam Siculum centum & octo uixisse. Q. Fabius Maximus sexaginta tribus annis Augur fuit. M. Perpenna,& nuper L.Volusius Saturninus,omnium quos in Consulatu sententiam rogauerant,superstites fuere.Perpenna septem reliquit ex iis,quos Censor legerat: uixit annos xcviij. Qua in re & illud adnotare succurrit, unum omnino quinquennium fuisse, quo Senator nullus moreretur: cùm Flaccus & Albinus Censores lustrum condidere usque ad proximos Censores, ab anno urbis quingentesimo septuagesimonono. M. Valerius Coruinus c.annos impleuit:cuius inter primum & sextum Consulatum xlvj. anni fuere. Idem sella curuli semel ac uicies sedit,quoties nemo alius. Aequauit eius uitæ spatium Metellus Pontifex. Et ex fœminis Liuia Rutilii xcvij. annos excesit: Statilia Claudio principe ex nobili domo nonagintanouē:Terentia Ciceronis ciij. Clodia Ofilii cxv.hæc quidem etiam enixa quindecies. Luceia mima centum annis in scena pronuntiauit. Galeria Copiola Emboliaria reducta est in scenam, Cn.Pompeio, Q. Sulpitio coss. ludis pro salute Diui Augusti uotiuis,annum centesimumquartum agens: quæ producta fuerat tyro-

† Val.Max. lib.8.cap.de senectute, hāc eandem referens historiam, citánsq; Xenophontem,nō in Periplo, ut hîc, sed περὶ γήρως, hoc est,de senectute,Latinorum regē legisse uidetur,nō, ut hic, maritimorum. In hoc tamen à uulgata Plinij lectione discrepat, quòd Latinorum regi octingētos annos, filio autem eius dederit sexcentos.

rat tyrocinio à M.Pomponio Aedili plebis, C.Mario, Cn.Carbone Consulibus, ante annos nonagintaunum:& à Magno Pompeio magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta.Samulam quoque centum decem annis uixisse,author est Asconius Pedianus. Minus miror Stephanionem(qui primus togatus saltare instituit) utrisque secularibus ludis saltasse,& diui Augusti,& quos Claudius Cæsar Consulatu suo quarto fecit, quando lxiij.non amplius anni interfuere, quanquam & posteà diu uixit. In Tmoli montis cacumine,quod uocant Tempsin,cl.annis uiuere, Mutianus author est. Totidem annos censum Claudii Cæsaris Censura T.Fullonium Bononiensem:idque collatis censibus, quos antè detulerat,uitæque argumentis (etenim id curæ principi erat) uerum apparuit.

De varietate nascendi. CAP. XLIX.

POscere uidetur locus ipse sideralis scientiæ sententiam.Epigenes cxxij.annos impleri negauit posse : Berosus excedi cxvij. Durat & ea ratio , quam Petosiris ac Necepsos tradiderūt,&†tetartemorion appellant,à trium signorum portione,qua posse in Italiæ tractu CXXVI.annos uitæ contingere apparet. Negauere illi quenquam XC.partium exortiuam mensuram(quod anaphoras uocant)transgredi,& has ipsas incidi occursu maleficorum siderum,aut etiam radiis eorum,Solísque. Rursus†Aesculapii secta, quæ stata uitæ spatia à stellis accipi dicit , sed quantum plurimum tribuat,incertum est. Rara autem esse dicunt longiora tempora , quandoquidem momentis horarum insignibus Lunæ dierúmue septem atque ix.(quæ nocte ac die obseruantur) ingens turba nascatur, scansili annorum lege occidua , quam climacteras appellant , non ferè ita genitis liiij.annum excedentibus. Primum ergo artis ipsius inconstantia declarat, quàm incerta res sit. Accedunt experimenta & exempla recentissimi census,quem intra quadriennium Imperatores Cæsares Vespasiani,pater filiúsque Censores egerūt. Nec sunt omnia uasaria excutienda : mediæ tantum partis , inter Apenninum Padúmque,ponemus exempla.Centūm uiginti annos Parmæ tres edidere , Brixelli unus.CXXV,Parmæ duo.cxxx, Placentiæ unus.CXXXI,Fauentiæ una mulier.CXXXII,Bononiæ L.Terentius Marci filius, Arimini uerò M.Aponius.C.& L,Tertulla , CXXXVII. Circa Placentiam in collibus oppidum est Velleiacium,in quo C X.annos sex detulere, quatuor centenos uicenos,unus CXL.M.Mutius M.filius , Galerius Felix . Ac ne pluribus moremur in re confessa , in regione Italiæ octaua centenûm annorum censi sunt homines LIIII. centenûm denûm homines LVII. centenûm uicenûm quinûm homines duo,centenûm tricenûm homines quatuor , centenûm tricenûm quinûm aut septenûm totidem,centenûm quadragenûm homines tres. Alia mortalitatis inconstantia : Homerus eadem nocte natos Hectorem & Polydamanta tradit,tam diuersæ sortis uiros.C.Mario,Cn.Carbone III coss.ad quintū.kalend.Iunias, M.Cæcilius Rufus & C.Licinius Caluus eadem die geniti sunt, oratores quidem ambo, sed tam dispari euentu.Hoc etiam iisdem horis nascentibus in toto mundo quotidie euenit,paritérque domini ac serui gignuntur,reges & inopes.

† *Est autem Tetartemorion Græcè, qui Quadrans Latinè dicitur, constans ex quatuor partibus signiferi circuli, hoc est, signis tribus: ut annotauit Budæus lib. 1.de Asse.*

† *Aliâs, Asclepiadis, cuius & in Indice meminit, & libr. 7.capit. 37. nouæ sectæ conditorem nominat.*

In morbis varia exempla. CAP. L.

PVblius Cornelius † Rufus, qui Consul cum M.Curio fuit,dormiens oculorū uisum amisit,cùm id sibi accidere somniaret.E diuerso †Phalereus tum deploratus à medicis uomicæ morbo, cùm mortem in acie quæreret, uulnerato pectore medicinam inuenit ex hoste.Q.Fabius Maximus Consul apud flumen Isaram prælio commisso aduersus Allobrogum Aruernorúmque gentes , ad vj.Idus Augustas cxxx. M. perduellium cæsis, febri quartana liberatus est in acie. Incertum ac fragile nimirum est hoc munus naturæ,quicquid datur nobis:malignum uerò & breue etiam in iis, quibus largissimè contingit , uniuersum utique æui tempus intuentibus. Quid , quòd æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque spatio uitæ suæ uiuit? pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contingit quies. Nec reputantur infantiæ anni, qui sensu carent, non senectæ in pœnam uiuacis. Tot periculorum genera,tot morbi,tot metus,tot curæ, toties inuocata morte,ut nullum frequētius sit uotum. Natura uerò nihil hominibus breuitate uitæ præstitit melius.Hebescūt sensus,membra torpent,præmoritur uisus,auditus,incessus,dentes etiam

† *Vetus lectio, Rufinus, adstipulante Valerio Max.libro 2.capit. de Censoria nota, Itē L. Floro lib. 1. Eutropio libro 2. Liuij Epitome, & A. Gellio libro 17. cap.21.*

† *Legendum, Phæreus Iason, ex Val. Max. libr.1. cap. de miraculis.*

etiam ac ciborum inſtrumenta:& tamen uitæ hoc tempus annumeratur.Ergo pro miraculo & id ſolitariū reperitur exemplum,Xenophilum Muſicum centum & quinque annis uixiſſe ſine ullo corporis incōmodo.At Hercule reliquis omnibus per ſingulas membrorum partes,qualiter nullis aliis animalibus,certis peſtifer calor remeat horis aut rigor neque horis modò,ſed & diebus noctibúſque trinis quadriníſue,etiam anno toto.Atque etiam morbus eſt aliquis,per ſapientiam mori.Morbis enim quoque quaſdam leges natura poſuit.Quadrini circuitus febrem,nunquàm bruma,nunquàm hybernis menſibus incipere:quoſdam poſt ſexageſimum uitæ ſpatium non accidere:alios pubertate deponi,ă fœminis præcipuè. Senes minimè ſentire peſtilentiam.Nanque & uniuerſis gentibus ingruunt morbi,& generatim modò ſeruitiis, modò procerum ordini, alióſq; per gradus. Qua in re obſeruatum,à meridianis partibus ad occaſum Solis peſtilentiam ſemper ire: nec unquam ferè aliter niſi hyeme,nec ut ternos excedat menſes.

De ſignis mortis. CAP. LI.

IAm ſigna letalia:in furoris morbo riſum : ſapientiæ uerò ægritudine, fimbriarum curam & ſtragulæ ueſtis plicaturas,à ſomno mouentium neglectum, præfandi humoris è corpore effluuium:in oculorum quidem & narium aſpectu indubitata maximè,atque etiam ſupino aſſiduè cubitu : uenarum inæquabili aut formicante percuſſu:quæque alia Hippocrati principi medicinæ obſeruata ſunt. Et cùm innumerabilia ſint mortis ſigna, ſalutis ſecuritatíſq; nulla ſunt.Quippe cùm Cenſorius Cato ad filium de ualidis quoque obſeruationem,ut ex oraculo aliquo, prodiderit, ſenilem iuuentam præmaturæ mortis eſſe ſignum.Morborum uerò tam infinita eſt multitudo,ut Pherecydes Syrius copia ſerpentium ex corpore eius erumpente expirauerit. Quibuſdam perpetua febris eſt,ut C. Mecœnati. Eidem triennio ſupremo nullo horæ momento contigit ſomnus. Antipater Sidonius Poeta omnibus annis uno die tantùm natali corripiebatur febri,& eo conſumptus eſt ſatis longa ſenecta.

De his qui elati reuixerunt. CAP. LII.

AViola Conſularis in rogo reuixit : & quoniam ſubueniri non potuerat præualente flamma , uiuus crematus eſt. Similis cauſa in L. Lamia Prætorio uiro traditur. Nam C.Aelium Tuberonem Prætura functum à rogo relatum,Meſſala Rufus,& plerique tradunt.Hæc eſt conditio mortalium:ad has & eiuſmodi occaſiones fortunæ gignimur,uti de homine ne morti quidem debeat credi.Reperimus inter exempla,Hermotimi Clazomenii animam relicto corpore errare ſolitam , uagámque è longinquo multa annuntiare,quæ niſi à præſenti noſci non poſſent,corpore interim ſemianimi:donec cremato eo inimici (qui Cantharidæ uocabantur) remeanti animæ uelut uaginam ademerint.†Ariſtæi etiam uiſam euolantem ex ore in Proconneſo,corui effigie,magna quæ ſequitur fabuloſitate:quam equidem & in Gnoſſio Epimenide ſimili modo accipio. Puerum æſtu & itinere feſſum in ſpecu ſeptem & quinquaginta dormiſſe annis:rerū faciem mutationémque mirantem,uelut poſtero experrectum die:hinc pari numero dierum ſenio ingruente,ut tamen in ſeptimum & quinquageſimum atque centeſimum uitæ duraret annum.Fœminarum ſexus huic malo uidetur maximè opportunus,conuerſione uuluæ:quæ ſi corrigatur,ſpiritus reſtituitur. Huc pertinet nobile illud apud Græcos uolumen Heraclidis,ſeptem diebus fœminæ exanimis ad uitam reuocatæ.Varro quoque author eſt,xx.uiris agros diuidentibus Capuæ,quendam qui efferretur feretro,domum remeaſſe pedibus.Hoc idem Aquini accidiſſe. Romæ quoque Corfidium materteræ ſuæ maritum funere locato reuixiſſe , & locatorem funeris ab eo elatum. Adiicit miracula , quæ tota indicaſſe conueniat. E duobus fratribus equeſtris ordinis Corfidio maiori accidiſſe , ut uideretur expiraſſe , apertóque teſtamento recitatum hæredem minorem funeri inſtitiſſe : interim eum , qui uidebatur extinctus , plaudendo conciuiſſe miniſteria , & narraſſe à fratre ſeueniſſe , commendatam ſibi filiam ab eo. Demonſtratum prætereà, quo in loco defodiſſet aurum nullo conſcio , & rogaſſe ut iis funebribus, quæ comparaſſet , efferretur. Hoc eo narrante,fratris domeſtici propere annuntiauere

exani

† *Legendum Ariſteæ, ex Herodoto, Plutarcho, Suida, Strabone, cæteriſque Græcis, ad unum omnibus ſcriptorem hunc Proconneſium, Ariſteā non Ariſteū nominantibus.*

exanimatum illum: & aurum, ubi dixerat, repertum est. Plena prætereà uita est his uaticiniis, sed non conferenda, cùm sæpius falsa sint, sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Cæsaris classiarius fortissimus captus à Sext. Pompeio, iussu eius incisa ceruice, & uix cohærente, iacuit in litore tota die. Deinde cùm aduesperauisset, cum gemitu precibúsque congregata multitudine petiit, uti Pompeius ad se ueniret, aut aliquem ex charis mitteret: se enim ab inferis remissum, habere quæ nuntiaret. Misit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus: Inferis diis placere Pompeii causas & partes pias: proinde euentum futurum, quem optaret: hoc se nuntiare iussum: argumentum fore ueritatis, quòd peractis mandatis, protinus expiraturus esset. Idque ita euenit. Post sepulturam quoque uisorum exempla sunt: nisi quòd naturæ opera, non prodigia consectamur.

De mortibus repentinis. CAP. LIII.

IN primis autem miraculo sunt atque frequenti mortes repentinæ, hoc est, summa uitæ felicitas, quas esse naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum delectu modum seruabimus. Gaudio obiere, præter Chilonem, de quo diximus, Sophocles & Dionysius Siciliæ tyrannus, uterque accepto tragicæ uictoriæ nuntio. Mater pugna illa Cannensi, filio incolumi uiso contra falsum nuntium. Pudore Diodorus sapientiæ Dialecticæ professor, lusoria quæstione non protinus ad interrogationes Stilbonis dissoluta. Nullis euidentibus causis obiere, dum calciantur matutinò duo Cæsares, Prætor & Prætura perfunctus Dictatoris Cæsaris pater: hic Pisis exanimatus, ille Romæ. Q. Fabius Maximus in Consulatu suo pridie kalend. Ianuarias: in cuius locum Rebilus paucissimarum horarum Consulatum petiit: Item C. Vulcatius Gurges Senator: omnes adeò sani atque tempestiui, ut de progrediendo cogitarent. Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incusso pollice limini cubiculi. C. Aufidius egressus cùm in Senatum iret, offenso pede in comitio. Legatus quoque, qui Rhodiorum causam in Senatu magna cum admiratione orauerat, in limine Curiæ protinus expirauit progredi uolens. Cn. Bebius Pamphilus, Prætura & ipse functus, cùm à puero quæsisset horas. A. Pompeius in Capitolio, cùm Deos salutasset. M. Iuuentius Talua COS. cùm sacrificaret. C. Seruilius Pansa, cùm staret in foro ad tabernam hora diei secunda, in P. Pansam fratrem innixus. Bebius iudex, cùm uadimonium differri iubet. M. Terentius Corax, dum tabellas scribit in foro. Necnon & proximo anno, dum Consulari uiro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui est in foro Augusti. Super omnes C. Iulius medicus, dum inungit, specillum per oculum trahens. Iam L. Manlius Torquatus Consularis, cùm in cœna placentam appeteret. L. Durius Valla medicus, dum mulsi potionem haurit. Ap. Saufeius, cùm à balineo reuersus mulsum bibisset, ouúmque sorberet. P. Quintius Scapula, cùm apud Aquilium Gallum cœnaret. Decimus Saufeius scriba, cùm domi suæ pranderet. Cornelius Gallus Prætorius, & T. Aetherius eques Rom. in Venere obiere. Et quos nostra adnotauit ætas, duo equestris ordinis in eodem Pantomimo Mythico, tum forma præcellente. Operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilaro ab antiquis traditur, Comœdiarum histrione. Is cùm populo admodum placuisset natali die suo, conuiuiúmque haberet, edita cœna calidam potionem in pultario poposcit, simúlque personam eius diei acceptam intuens, coronam è capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem ammoneret. Hæc felicia exempla: at contrà miseriarum innumera. L. Domitius clarissimæ gentis apud Massiliam uictus, Corfinii captus ab eodem Cæsare, ueneno poto propter tædium uitæ, postquàm biberat, omni ope ut uiueret annixus est. Inuenitur in actis, Felice russato auriga elato, in rogum eius unum è fauentibus iecisse sese: friuolum dictu, ne hoc gloriæ artificis daretur, aduersis studiis copia odorum corruptum criminantibus. Cum antè non multo M. Lepidus nobilissimæ stirpis, quem † euenti anxietate diximus mortuum, flammæ ui è rogo eiectus, recondi propter ardorem non potuisset, iuxtà sarmentis aliis nudus crematus est.

† *Magis placet diuortij, ut ex uetustis codicibus legit Pintianus, ipso præsertim suffragante Plinio, capite huius libri 36. ubi M. Lepidū Apuleiæ uxoris desiderio post repudiū tradit interisse.*

De sep

De sepultura. CAP. LIIII.

IPsum cremare, apud Romanos non fuit ueteris instituti: terra condebantur. At postquàm longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc institutum. Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. Idque uoluisse, ueritum talionem, eruto C.Marii cadauere. Sepultus intelligitur quoquo modo conditus: humatus uerò humo contectus.

De anima, vel de Manibus. CAP. LV.

POst sepulturam aliæ atque aliæ Manium ambages. Omnibus à suprema die eadem, quæ ante primum: nec magis à morte sensus ullus aut corpori aut animæ, quàm ante natalem. Eadem enim uanitas in futurum etiam se propagat, & in mortis quoque tempora ipsa sibi uitam mentitur: aliâs immortalitatem animæ, aliâs transfigurationem, aliâs sensum inferis dando, & Manes colendo, Deúmque faciendo, qui iam etiam homo esse desierit: ceu uerò ullo modo spirandi ratio homini à cæteris animalibus distet, aut non diuturniora in uita multa reperiantur, quibus nemo similem diuinat immortalitatem. Quod autem corpus animæ persequitur materiam? ubi cogitatio illi? quomodo uisus, auditus, aut quid agit? qui usus eius? aut quod sine his bonum? Quæ deinde sedes, quantáue multitudo tot seculis animarum uelut umbrarum? Puerilium ista deliramentorum, auidæque nunquàm desinere mortalitatis commenta sunt. Similis & de asseruandis corporibus hominum, ac reuiuiscendi promissa Democrito uanitas, qui non reuixit ipse. Quæ (malùm) ista dementia est, iterari uitam morte? quæ'ue genitis quies unquam, si in sublimi sensus animæ manet, inter inferos umbræ? Perdit profectò ista dulcedo credulitásque præcipuum naturæ bonum mortem, † ac duplicat obitus, si dolere etiam pôst futuri æstimatione euenit. Etenim si dulce uiuere, cui potest esse uixisse? At quanto facilius certiúsque, sibi quenque credere, ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento.

† Aliâs sic: Ac duplicat obituri dolorem etiam pôst futuri æstimatione.

Quæ quis inuenerit in vita. CAP. LVI.

COnsentaneum uidetur, priusquàm digrediamur à natura hominum, indicare quæ cuiusq; inuenta sunt. Emere ac uendere instituit Liber pater. Idem diadema, regum insigne, & triumphum inuenit. Ceres frumenta, cùm anteà glande uescerentur. Eadem molere & conficere in Attica, Italia, & Sicilia: ob id Dea iudicata. Eadem prima leges dedit: ut alii putauere, Rhadamanthus. Literas semper arbitror Assyrias fuisse: sed alii apud Aegyptios à Mercurio, ut Gellius: alii apud Syros repertas uolunt. Vtique in Græciam intulisse è Phœnice Cadmum sedecim numero. Quibus Troiano bello Palamedem adiecisse quatuor hac figura Θ Ξ Φ Χ. Totidem post eum Simonidem Melicum. Ζ Η Ψ Ω: quarum omniũ uis in nostris recognoscitur. Aristoteles x.& viij. priscas fuisse, Α Β Γ Δ Ε Ζ Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ: & duas ab Epicharmo additas Θ Χ, quàm à Palamede mauult. Anticlides in Aegypto inuenisse quendam nomine Menona tradit xv. annis ante Phoroneum antiquissimum Græciæ regem: ídque monumentis approbare conatur. E diuerso Epigenes, apud Babylonios dccxx. annorum obseruationes siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, grauis author in primis: qui minimùm, Berosus & Critodemus, cccc.lxxx. annorum. Ex quo apparet æternus literarum usus. In Latium eas attulerunt Pelasgi. Laterarias, ac domos constituerunt primi Euryalus & Hyperbius fratres Athenis: anteà specus erant pro domibus. Gellio Doxius Cæli filius, lutei ædificii inuentor placet, exemplo sumpto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops à se appellauit Cecropiam, quæ nunc est arx Athenis. Aliqui Argos à Phoroneo rege antè conditum uolunt: quidam & Sicyonem. Aegyptii multò antè apud ipsos Diospolin. Tegulas inuenit Cinyra Agriopæ filius, & metalla æris, utrunque in insula Cypro: Item forcipem, marculum, uectem, incudem. Puteos Danaus, ex Aegypto aduectus in Græciam, quæ uocabatur Argos Dipsion. Lapicidinas Cadmus Thebis, aut (ut Theophrastus) in Phœnice. Thrason muros. Turres, ut Aristoteles, Cyclopes: Tirynthii, ut Theophrastus. Aegyptii textilia: inficere lanas Sardibus Lydi. Fusos in lanificio Closter filius Arachnes: linum

& retia

& retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Megarenſis. Sutrinam Boethius. Medicinam Aegyptii apud ipſos uolunt repertam: alii per Arabum, Babylonis & Apollinis filium: Herbariam & medicamentariā à Chirone, Saturni & Phyllirę filio. Aes conflare & temperare, Ariſtoteles Lydum Scythen monſtraſſe, Theophraſtus Delam Phrygem putat. Aerariam fabricam alii Chalybas, alii Cyclopas. Ferrum Heſiodus in Creta eos, qui uocati ſunt Dactyli Idæi. Argentum inuenit Erichthonius Athenienſis, ut alii, Aeacus. Auri metalla & conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangæum montem: ut alii, Thoas & Eaclis in Panchaia: aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoque inuentionem & mellis aſſignat. Plumbum ex Caſſiteride inſula primus apportauit Midacritus. Fabricam ferrariam inuenere Cyclopes. Figlinas Corœbus Athenienſis. In iis orbem Anacharſis Scythes, ut alii, Hyperbios Corinthius. Fabricam materiariam Dædalus, & in ea ſerram, aſciam, perpendiculum, terebram, glutinum, † ichthyocollam: normam autem, & libellam, & tornum, & clauem Theodorus Samius. Menſuras & pondera, Phidon Argiuus: aut Palamedes, ut maluit Gellius. Ignem è ſilice Pyrodes Cilicis filius: eundem aſſeruare in ferula, Prometheus. Vehiculum cum quatuor rotis Phryges. Mercaturas Pœni. Culturas uitium & arborum Eumolpus Athenienſis. Vinum aqua miſceri Staphylus Sileni filius. Oleum & trapetas † Ariſtæus Athenienſis. Idem mella. Bouem & aratrum Buzyges Athenienſis, ut alii, Triptolemus. Regiam ciuitatem Aegyptii, popularem Attici. Poſt Theſeum tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Seruitium inuenere Lacedæmonii. Iudicium capitis in Ariopago primum actum eſt. Prælium Afri contra Aegyptios primum fecere fuſtibus, quos uocant phalangas. Clypeos inuenerunt Prœtus & Acriſius inter ſe bellantes, ſiue Chalcus Athamantis filius. Loricam Midias Meſſenius. Galeam, gladium, haſtam Lacedæmonii. Ocreas & criſtas Cares. Arcum & ſagittam Scythen Iouis filium, alii ſagittas Perſen Perſei filium inueniſſe dicunt: lanceas Aetolos, iaculum cum amento Aetolum Martis filium. Haſtas uelitares Tyrrhenum, pilúmque: Pentheſileam Amazonem ſecurim. Piſeum uenabula, & in tormentis ſcorpionem Cretas, catapultam Syros, Phœnicas balliſtam & fundam. Aeneam tubam Piſeum Tyrrhenum. Teſtudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis Epeum ad Troiam. Equo uehi Bellerophontem. Frænos & ſtrata equorum Pelethronium. Pugnare ex equo Theſſalos, qui Centauri appellati ſunt, habitantes ſecundum Pelium montem. Bigas primùm iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitus, ſigni dationem, teſſeras, uigilias Palamedes inuenit Troiano bello. Specularem ſignificationem eodem Sinon. Inducias Lycanor. Fœdera Theſeus. Auguria ex auibus Car: à quo Caria appellata. Adiecit ex cæteris animalibus Orpheus. Aruſpicium Delphus, igniſpicia Amphiaraus, auſpicia auium Tireſias Thebanus. Interpretationem oſtentorum & ſomniorum Amphictyon. Aſtrologiam Atlas Libyæ filius, ut alii, Aegyptii: ut alii, Aſſyrii. Sphæram in ea Mileſius Anaximander. Ventorum rationem Aeolus Hellenis filius. Muſicam Amphion. Fiſtulam & monaulum Pan Mercurii: obliquam tibiam Midas in Phrygia: geminas tibias Marſyas in eadem gente: Lydios modulos Amphion: Dorios Thamyras Thrax: Phrygios Marſyas Phryx: Citharam Amphion: ut alii, Orpheus: ut alii, Linus. Septem chordis additis Terpander. Octauam Simonides addidit: nonam Timotheus. Cithara ſine uoce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion: ut alii, Linus. Citharœdica carmina compoſuit Terpander. Cum tibiis canere uoce Trœzenius Dardanus inſtituit. Saltationem armatam Curetes docuere, pyrrhichen Pyrrhus, utranque in Creta. Verſum heroicum Pythio oraculo debemus. De poematum origine magna quæſtio eſt. Ante Troianum bellum probantur fuiſſe. Proſam orationem condere Pherecydes Syrius inſtituit, Cyri regis ætate. Hiſtoriam Cadmus Mileſius. Ludos gymnicos in Arcadia Lycaon: funebres Acaſtus in Iolco: poſt eum Theſeus in Iſthmo. Hercules Olympiæ athleticam: Pythus pilam luſoriam: Gyges Lydius picturam in Aegypto: in Græcia uerò Euchir Dædali cognatus, ut Ariſtoteli placet: ut Theophraſto, Polygnotus Athenienſis. Naue primus in Græciam

† *lithocollam:*

† *Diodorus libr. 5. Ariſtæum hunc olei & mellis repertorem, in ea parte Africæ natū tradit, quæ de nomine matris eius dicta eſt Cyrenaica. Quo fit, ut & hic nõnulli, Cyrenenſis, legere malint, quàm Athenienſis.*

Græciam ex Aegypto Danaus aduenit: antè ratibus nauigabatur, inuentis in mari rubro inter insulas à rege Erythra. Reperiuntur, qui Mysos & Troianos priores excogitasse in Hellesponto putent, cùm transirent aduersus Thracas. Etiam nunc in Britannico Oceano uitiles corio circunsutæ fiunt: in Nilo ex papyro, & scirpo, & arundine. Longa naue Iasonem primum nauigasse, Philostephanus author est: Egesias Paralum: Ctesias Samyram: Saphanus Semiramin: Archimachus Aegæonem: Biremem Damastes Erythræos fecisse: triremem Thucydides Aminoclen Corinthium: quadriremem Aristoteles Carthaginienses. Quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius: sex ordinum Xenagoras Syracusius: ab ea ad decemremem Mnesigeton. Alexandrum Magnum ferunt instituisse ad xij. ordines. Philostephanus Ptolemæum Soterem ad quindecim: Demetrium Antigoni ad xxx. Ptolemæum Philadelphum ad xl. Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est ad l. Onerariam Hippus Tyrius inuenit, lembum Cyrenenses, cymbam Phœnices, celocem Rhodii, cercuron Cyprii. Siderum obseruationem in nauigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem eius Plateæ, uela Icarus, malum & antennam Dædalus: Hippagum Samii, aut Pericles Atheniensis: tectas longas Thasii: anteà ex prora tantùm & puppi pugnabatur. † Rostra addidit Piseus: Tyrrheni anchoram: Eupalamus eandem bidentem: Anacharsis harpagonas: & manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Typhis. Classe princeps depugnauit Minos Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bouem.

†Melius alia uerborũ interpũctione: Rostra addidit Piseus Tyrrhenus: anchorã Eupalamus: eandem bidẽtem Anacharsis: harpagonas & manus Pericles Atheniensis &c. Pisei Tyrrheni meminit suprà Plinius hoc ipso capite. Anchorã autem bidẽtẽ Anacharsis esse inuẽtum, notũ est ex Strabonis lib. 7.

In quo primus gentium consensus. CAP. LVII.

GEntium consensus tacitus primus omnium conspirauit, ut Ionum literis uterentur.

De literis antiquis. CAP. LVIII.

VEteres Græcas fuisse easdem penè, quæ nũc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio, dono principum Mineruæ dicata in bibliotheca, cùm inscriptione tali, Ναυσικράτης τισαμένυ Ἀθηναῖος κόρᾳ καὶ ἀθηνᾷ ἀνέθηκεν.

Quando primùm tonsores Romæ. CAP. LIX.

SEquens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. In Italiam ex Sicilia uenere post Romam conditam anno quadringentesimo quinquagesimoquarto, adducente P. Ticinio Mena, ut author est Varro: antè intonsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus: sequens Diuus Augustus cultris semper usus est.

Quando primùm horologia. CAP. LX.

TErtius consensus fuit in horarum obseruatione, iam hic rationi accedens. Quando & à quo in Græcia reperta, diximus in secundo uolumine. Serius etiam hoc Romæ contigit. Duodecim tabulis Ortus tantùm & Occasus nominantur: post aliquot annos adiectus est & Meridies, Accenso Consulum id pronuntiante, † cùm Curio inter Rostra & Græcostasim prospexisset talem Solem. † A columna ænea ad carcerem inclinato sidere, supremam pronuntiabat. Sed hoc serenis tantùm diebus usque ad primum Punicum bellum. Princeps Romanis solarium horologiũ statuisse, ante duodecim annos, quàm cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, L. Papyrius Cursor, cùm eandem dedicaret, à patre suo uotam, à Fabio Vestali proditur. Sed neq; facti horologii rationem uel artificem significat, nec unde translatum sit, aut apud quem scriptum id inuenerit. M. Varro primum statutum in publico secundum Rostra in columna tradit, bello Punico primo, à M. Valerio Messala Consule Catana capta in Sicilia: deportatum inde post xxx. annos, quàm de Papyriano horologio traditur, anno urbis cccclxxvij. nec congruebant ad horas eius lineæ: paruerunt tamen eis annis undecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cùm L. Paulo fuit Censor, diligentius ordinatum iuxtà posuit: idq; munus inter Censoria opera gratissimè acceptum est. Etiamtum tamẽ nubilo incertæ fuere horæ usq; ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega Lænatis, primus aqua diuisit horas æquè noctium ac dierũ. Idq; horologium sub tecto dicauit, anno urbis dxcv. Tamdiu populi Romani indiscreta lux fuit. Nunc reuertamur ad reliqua animalia, primúmque terrestria.

†Vetus. lect. Cùm à Curia inter Rostra & Græcostasin prospexisset Solem. Rostra autem ante Curiam Hostiliam fuisse author est Varro.

†Vetus cod. A columna Menia cuius columnæ meminit & Põpeius Festus in dictione Meniana.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER OCTAVVS.

De animalibus terreſtribus, elephantorum commendatio, & de ſenſu eorum. CAP. I.

AD RELIQVA tranſeamus animalia, & primùm terreſtria. Maximum eſt elephas, proximúmq; humanis ſenſibus: quippe intellectus illis ſermonis patrii, & imperiorum obedientia, officiorúmque, quæ didicere, memoria, amoris & gloriæ uoluptas: imò uerò (quæ etiam in homine rara) probitas, prudentia, æquitas: religio quoq; ſiderum, Solíſque ac Lunæ ueneratio. Authores ſunt, in Mauritaniæ ſaltibus ad quendam amnem, cui nomen eſt Amilo, niteſcente Luna noua, greges eorum deſcendere: ibíque ſe purificantes ſolenniter aqua circunſpergi, atque ita ſalutato ſidere in ſyluas reuerti, uitulorum fatigatos præ ſe ferentes. Alienæ quoque religionis intellectu, creduntur maria tranſituri non antè naues conſcendere, quàm inuitati rectoris iureiurando de reditu. Viſique ſunt feſſi ægritudine (quando & illas moles infeſtant morbi) herbas ſupini in cælum iacientes, ueluti tellure precibus allegata. Nam quod ad docilitatem attinet, regem adorant, genua ſubmittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

Quando primum iuncti. CAP. II.

ROmæ iuncti primùm ſubiere currum Pompeii Magni Africano triumpho: quod prius India uicta triumphante Libero patre memoratur. Procilius negat potuiſſe Pompeii triumpho iunctos ingredi portam. Germanici Cæſaris munere gladiatorio, quoſdam inconditos motus edidere, ſaltantium modo. Vulgare erat, per auras arma iacere non auferentibus uentis, atque inter ſe gladiatorios congreſſus edere, aut laſciuiente pyrrhiche colludere: poſteà & per funes inceſſere, lecticis etiam ferentes quaterni ſingulos puerperas imitantes: pleníſque hominum tricliniis accubitu iere per lectos, ita libratis ueſtigiis, ne quis potantium attingeretur.

De docilitate eorum. CAP. III.

CErtum eſt, unum tardioris ingenii in accipiendis, quæ tradebantur, ſæpius caſtigatum uerberibus, eadem illa meditantem noctu repertum. Mirum maximè, & aduerſis quidem funibus ſubire, ſed regredi magis utique pronis. Mutianus ter Conſul author eſt, aliquem ex his & literarum ductus Græcarum didiciſſe, ſolitúmque perſcribere eius linguæ uerbis: Ipſe ego hæc ſcripſi, & ſpolia Celtica dicaui. Itémque ſe uidente Puteolis, cùm aduecti è naue egredi cogerentur, territos ſpatio pontis procul à continente porrecti, ut ſeſe longinquitatis æſtimatione fallerent, auerſos retrorſus iſſe. Prædam ipſi in ſe expetendam, ſciunt ſolam eſſe in armis ſuis, quæ Iuba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, & conſuetudo melius, dentes. Quam ob rem deciduos caſu aliquo uel ſenecta defodiunt. Hoc ſolum ebur eſt, cætero, & in his quoque, quà corpus intexit, uilitas oſſea. Quanquam nuper oſſa etiam in laminas ſecari cœpere penuria. Etenim rara amplitudo iam dentium, præterquàm ex India, reperitur: cætera in noſtro orbe ceſſere luxuriæ. Dentium candore intelligitur iuuenta. Circa hos belluis ſumma cura: alterius mucroni parcunt, ne ſit prælijs hebes: alterius operario uſu fodiunt radices, impellunt moles: circunuentíque à uenantibus, primos conſtituunt, quibus ſunt minimi, ne tanti prælium putetur: poſteà feſſi, impactos arbori frangunt, prædáque ſe redimunt.

De clem

De clementia eorum, & quòd pericula sua intelligant, & de tigridis truculentia.

CAP. IIII.

MIrum in plerisq; animalium, scire quare petantur: sed & per cuncta quid caueant. Elephas homine obuio forte in solitudine, & simpliciter oberrante, clemens placidúsq; etiam demonstrare uiam traditur. Idem uestigio hominis animaduerso priusquàm homine, intremiscere insidiarum metu, subsistere ab olfactu, circunspectare, iras proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere, illum sequenti, nuntio simili usque ad extremum: & tunc agmen circumagi, & reuerti, aciémque dirigi: adeò omnium odori durare uirus illud, maiore ex parte ne nudorum quidem pedum. Sic & tigris etiam feris cæteris truculenta,† atque ipsa elephanti quoque spernens uestigia, homine uiso transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito? ubi ante conspecto illo, quem timet? Etenim tales syluas minimè frequentari certum est. Sanè mirentur ipsam uestigii raritatem: sed unde sciunt timendum esse? Imò uerò cur uel ipsius conspectum paueant, tanto uiribus, magnitudine, uelocitate præstantiores? Nimirum hæc est natura rerum, hæc potentia eius, sæuissimas ferarum maximásque nunquàm uidisse quod debeant timere, & statim intelligere cur sit timendum.

De intellectu & memoria eorum. CAP. V.

ELephanti gregatim semper ingrediuntur. Ducit agmen máximus natu, cogit ætate proximus. Amnem transituri minimos præmittunt, ne maiorum ingressu atterente alueum, crescat gurgitis altitudo. Antipater author est, duos Antiocho regi in bellicis usibus celebres etiã cognominibus fuisse: etenim nouere ea. Certe Cato, cùm Imperatorum nomina Annalibus describeret, eum qui fortissimè præliatus esset in Punica acie, Surum tradidit uocatum, altero dente mutilato. Antiocho uadum fluminis experienti renuit Aiax, alioquin dux agminis semper. Tum pronuntiatũ, eius fore principatum qui transisset: ausúmq; Patroclum ob id phaleris argenteis, quo maximè gaudent, & reliquo omni primatu donauit. Ille, qui notabatur, inedia mortem ignominiæ prætulit. Mirus nanq; pudor est, uictúsq; uocem fugit uictoris: terram ac uerbenas porrigit. Pudore nunquàm nisi in abdito coeunt: mas quinquennis, fœmina decennis. †Initur autem biennio, quinis (ut ferunt) cuiusque anni diebus, nec amplius: sexto perfunduntur amne, non antè reduces ad agmen. Nec adulteria nouere, nulláue propter fœminas inter se prælia, cæteris animalibus pernicialia: non quia desit illis amoris uis: nanque traditur unus amasse quandam in Aegypto corollas uendentem: ac ne quis uulgariter dilectam putet, ¨miretur gratam Aristophani, celeberrimo in arte Grammatica. Alius Menandrum Syracusanum incipientis iuuentæ in exercitu Ptolemæi, desiderium eius, quotiens non uideret, inedia testatus. Et unguentariam quandam dilectam Iuba tradit. Omnium amoris fuere argumenta, gaudium à conspectu, blanditiæque inconditæ, stipésq;, quas populus dedisset, seruatæ, & in sinum effusæ. Nec mirum, esse amorem, quibus sit memoria. Idem nanq; tradit, agnitum in senecta multos post annos, qui rector in iuuenta fuisset. Idem diuinationem quandam iustitiæ. Cùm Bocchus rex triginta elephantis, totidem, in quos sæuire instituerat, stipitibus alligatos obiecisset, procursantibus inter eos qui lacesserent, non potuisse effici, ut crudelitatis alienæ ministerio fungerentur.

Quando primùm in Italia. CAP. VI.

ELephantos Italia primùm uidit Pyrrhi regis bello, & boues Lucas appellauit, in Lucanis uisos, anno Vrbis quadringentesimo septuagesimosecundo: Roma autem in triumpho, septem annis ad superiorem numerum additis. Eadem plurimos annos quingentesimosecundo, uictoria L. Metelli Pontificis in Sicilia de Pœnis captos. Centum quadragintaduo fuere transuecti ratibus, quas doliorum consertis ordinibus imposuerant. Verrius eos pugnasse in Circo, interfectósq; iaculis tradit penuria consilii: quoniam neq; ali placuisset, neq; donari regibus. L. Piso inductos duntaxat in Circum, atque ut contemptus eorum incresceret, ab operariis hastas præpilatas habentibus, per Circum totum actos. Nec quid deinde iis factum sit, authores explicant, qui non putant interfectos.

†Melius sic: atque ipsa elephantum quoque spernens, uestigio hominis uiso, transferre dicitur protinus catulos. Cui lectioni præter uetustos codices, ipse etiã Plinius adstipulatur, paulò pòst subijciens, Sanè mirẽtur ipsam uestigij raritatem, &c.

† Aristoteles libro 5. Histor. Animal. author est, elephantos non nisi triennio interposito coitum repetere. Quo fit, ut quidam & hic legere malint, Initur à triennio.

¨ mire tum gratam Aristophani.

Pugnæ eorum. CAP. VII.

Clara est unius è Romanis dimicatio aduersus elephantum, cùm Annibal captiuos nostros dimicare inter se coegisset. Nanque unum qui supererat, obiecit elephanto: & ille, dimitti pactus si interemisset, solus in harena congressus, magno Pœnorum dolore confecit. Annibal, cùm famam eius dimicationis contemptum allaturam belluis intelligeret, equites misit, qui abeuntem interficerent. Proboscidem eorum facillimè amputari, Pyrrhi præliorũ experimentis patuit. Romæ pugnasse Fenestella tradit primùm omniũ in Circo Claudii Pulchri Aedilitate curuli, M. Antonio, A. Posthumio coss. anno urbis sexcentesimo quinquagesimoquinto. Item post annos xx. Lucullorum Aedilitate curuli, aduersus tauros. Pompeii quoque altero Consulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnauere in Circo uiginti, aut ut quidam tradunt, xvij. Gætulis ex aduerso iaculantibus, mirabili unius dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus in cateruas, arrepta scuta iaciens in sublime, quæ decidentia uoluptati spectantibus erant in orbem circumacta, uelut arte, non furore belluæ iacerentur. Magnum & in altero miraculum fuit, uno ictu occiso. Pilum sub oculo adactum, in uitalia capitis uenerat. Vniuersi eruptionẽ tentauere, non sine uexatione populi, circundati clathris ferreis. Qua de causa Cæsar Dictator, posteà simile spectaculum editurus, euripis harenam circũdedit: quos Nero princeps sustulit, equiti loca addens. Sed Pompeiani amissa fugæ spe misericordiã uulgi inenarrabili habitu quærentes supplicauere, quadam sese lamentatione complorantes: tanto populi dolore, ut oblitus Imperatoris, ac munificentiæ honori suo exquisitæ, flens uniuersus consurgeret, diráque Pompeio, quas ille mox luit, pœnas imprecaretur. Pugnauere & Cæsari Dictatori tertio Consulatu eius, uiginti contra pedites quingentos: iterum totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus, eodem, quo priores, numero peditũ, & pari equitum ex aduerso dimicante: posteà singuli, principibus Claudio & Neroni, in consummatione gladiatorum. Ipsius animalis tanta narratur clementia contra minus ualida, ut in grege pecudum occurrentia manu dimoueat, ne quod obterat imprudens: nec nisi lacessiti noceãt, ideóque gregatim semper ambulent, minimè ex omnibus soliuagi. Equitatu circumuenti, infirmos aut fessos uulneratósue in medium agmen recipiunt: ac uelut imperio ac ratione, per uices subeunt. Capti celerrimè mitificantur hordei succo.

Pintianus legendũ existimat, Ac uelut imperio autorati.

Quomodo capiantur. CAP. VIII.

Capiuntur autem in India unum ex domitis agente rectore: qui depræhensum solitarium, abactúmue à grege, uerberat ferum: quo fatigato, transcendit in eum, nec secus ac priorem regit. Africa foueis capit, in quas deerrante aliquo, protinus cæteri congerunt ramos, moles deuoluunt, aggeres construunt, omníq; ui conantur extrahere. Antea domitandi gratia greges equitatu cogebant in conuallem manu factam, & longo tractu fallacem: cuius inclusos ripis fossísq;, fame domabant. Argumentum erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentium causa, pedes eorum iaculantur alioquin mollissimos. Troglodytæ contermini Aethiopiæ, qui hoc solo uenatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum conscendunt. Inde totius agminis nouissimũ speculati, extremas in clunes desiliunt. Læua appræhẽditur cauda: pedes stipantur in sinistro femine. Ita pendens alterum poplitem dextra cædit præacuta bipenni: hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis neruos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragens. Alii tutiore genere, sed magis fallaci, intentos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui uiribus iuuenes continent: alii connixi pari conatu tendunt, ac prætereuntibus sagittarum uenabula infigunt, mox sanguinis uestigiis sequuntur. Elephantorum generis fœminæ multo pauidiores.

Quomodo domentur. CAP. IX.

Domantur autem rabidi fame & uerberibus, elephãtis aliis admotis, qui tumultuantem catenis coerceant: & aliâs circa coitus maximè efferantur, & stabula Indorum dẽtibus sternũt. Quapropter arcent eos coitu, fœminarúmq; pecuaria separãt, quæ haud alio modo, quàm armentorum, habent. Domiti militant, & turres armatorum in hostes

ferunt,

ferunt, magnáq; ex parte Orientis bella conficiunt. Prosternunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo suis stridore terrentur, uulneratíque & territi retro semper cedunt, haud minore partium suarum pernicie. Indicum Afri pauent, nec contueri audent. nam & maior Indicis magnitudo est.

De partu eorum, & reliqua natura. CAP. X.

DEcem annis gestare in utero uulgus existimat: Aristoteles biennio, nec amplius quàm semel gignere, pluresue quàm singulos: uiuere ducenis annis, & quosdam trecenis. Iuuenta eorum à sexagesimo incipit. Gaudent amnibus maximè, & circa fluuios uagantur, cùm alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. Iidem frigoris impatientes. Maximum hoc malum, inflationémque & profluuium alui, nec alia morborum genera sentiunt. Olei potu tela, quæ corpori eorum inhæreant, decidere inuenio: à sudore autem faciliùs adhærescere. Et terrã edisse iis tabificum est, nisi sæpius mandant. Deuorant autem & lapides. Truncos quidem gratissimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte prosternunt, ac ita iacentium absumũt fructum. Mandunt ore: spirant & bibunt, odorantúrq; haud propriè appellata manu. Animalium maximè odere murem: & si pabulum in præsepio positum attingi ab eo uidêre, fastidiunt. Cruciatum in potu maximum sentiunt hausta hirudine, quam sanguisugam uulgò cœpisse appellari aduerto. Hæc ubi in ipso animæ canali se fixit, intolerando afficit dolore. Durissimum dorso tergus, uentri molle, setarum nullum tegumentum, ne in cauda quidem præsidium abigendo tædio muscarum (nanq; id & tanta uastitas sentit) sed cancellata cutis, & inuitans id genus animalium odore. Ergo cùm extenti recepere examina, arctatis in rugas repentè cancellis, compræhensas enecant. Hoc iis pro cauda, iuba, uillo est. Dentibus ingens pretium, & Deorum simulachris laudatissima ex iis materia. Inuenit luxuria commendationem & aliam: expetit in callo manus uim saporis, haud alia de causa credo, quàm quia ipsum ebur sibi mandere uidetur. Magnitudo dentium uidetur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, quà confinis Aethiopiæ est, postium uicem in domiciliis præbere: sepésq; in iis & pecorum stabulis pro palis elephantorum dentibus fieri, Polybius tradit, authore Gulussa regulo.

Vbi nascantur, & de discordia eorum, & draconum. CAP. XI.

ELephantes fert Africa ultra Syrticas solitudines, & in Mauritania: ferunt Aethiopes & Troglodytæ, ut dictum est: sed maximos India, bellantésque cum iis perpetua discordia dracones, † tantæ magnitudinis, ut & ipsos circunflexu facili ambiant, nexúque nodi præstringant. Commoritur ea dimicatio: uictúsque corruens, complexum elidit pondere.

† *Antiq. cod. tantæ magnitudinis & ipsos, ut circũflexu &c.*

De solertia animalium. CAP. XII.

MIra animalium pro se cuiq; solertia est, ut iis una scandendi in tantam altitudinem difficultas. Draco itaque iter ad pabula speculatus, ab excelsa se arbore iniicit. Scit ille imparem sibi luctatum contra nexus. itaq; arborum aut rupium attritum quærit. Cauent hoc dracones, ob ídq; gressus primùm alligant cauda. Resoluunt illi nodos manu. At hi in ipsa nare caput condunt, paritérq; spiritum præcludunt, & mollissimas lancinant partes. Iidem obuii depræhensi, in aduersos erigunt se, oculósque maximè petunt. Ita fit, ut plerunq; cæci ac fame & mœroris tabe confecti reperiantur. Quam quis aliam tantæ discordiæ causam attulerit, †nisi naturæ spectaculum, sibi paria componentis? Est & alia dimicationis huius fama. Elephantis frigidissimum esse sanguinem: ob id æstu torrente præcipuè à draconibus expeti. Quamobrem in amnes mersos insidiari bibentibus: arctatísque illigata manu in aurem morsum defigere: quoniam is tantùm locus defendi non possit manu. Dracones esse tantos, ut totum sanguinem capiant. Itaque elephantos ab iis ebibi, siccatósque concidere: & dracones inebriatos opprimi, commoríque.

† *nisi naturã, spectaculum sibi ac paria componentem.*

De draconibus. CAP. XIII.

GEnerat eos & Aethiopia Indicis pares, uicenûm cubitorum. Id modò mirum, unde cristatos Iuba crediderit. Asachæi uocantur Aethiopes, apud quos maximè nascun-

tur. Narratur in maritimis eorum quaternos quinósq; inter se cratium modo implexos erectis capitibus uelificantes ad meliora pabula Arabiæ uehi fluctibus.

De serpentibus maximis, & bois. CAP. XIIII.

MEgasthenes scribit, in India serpentes in tantam magnitudinem adolescere, ut solidos hauriant ceruos taurósq;. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, ut superuolantes quamuis altè pernicitérque alites haustu raptas absorbeant. Nota est, in Punicis bellis ad flumen Bagradam à Regulo Imperatore ballistis tormentísq;, ut oppidum aliquod, expugnata serpens cxx. pedum longitudinis. Pellis eius maxillæq; usq; ad bellum Numantinum durauere Romæ in templo. Faciunt his fidem in Italia appellatæ boæ: in tantam amplitudinē exeuntes, ut Diuo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in aluo spectatus sit infans. Aluntur primò bubuli lactis succo, unde nomen traxere. Cæterorum animalium, quæ modò conuecta undiq; Italiæ contigere sæpius, formas nihil attinet scrupulosè referre.

De Scythicis animalibus, & Septentrionalibus. CAP. XV.

PAucissima Scythia gignit, inopia fruticum: pauca contermina illi Germania, insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes, excellentíq; & ui & uelocitate uros, quibus imperitum uulgus bubalorum nomen imponit, cùm id gignat Africa, uituli potius ceruíue quadam similitudine. Septentrio fert & equorum greges ferorum, sicut asinorum Asia, & Africa: prætereà alcem, ni proceritas aurium & ceruicis distinguat, iumento similem. Item notam in Scandinauia insula, nec unquam uisam in hoc orbe, multis tamen narratam, machlin, haud dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu: ideóque non cubantem, sed acliuem arbori in somno, eáque incisa ad insidias, capi, aliâs uelocitatis † memoratæ. ∴ Labrū ei superius prægrande: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens inuoluatur. Tradunt in Pæonia feram, quæ bonasus uocetur, equina iuba, cætera tauro similem, cornibus ita in se flexis, ut nō sint utilia pugnæ, quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem in ea fimum interdum & trium iugerum longitudine: cuius contactus sequentes, ut ignis aliquis, amburat. Mirum pardos, pantheras, leones, & similia, condito in corporis uaginas unguium mucrone, ne refringatur hebetetúrue, ingredi: auersísque falculis currere, nec nisi appetendo protendere.

† memorandæ.

∴ Hanc labri magnitudinem Solinus cap. 22. alci non machli tribuit. Quo fit, ut uerba hæc ex sua sede perperam huc uideantur traiecta, cū tribus antè uersibus locum habeant post illa uerba, iumento similem.

De leonibus. CAP. XVI.

LEoni præcipua generositas, tunc cùm colla armósq; uestiūt iubæ. Id enim ætate contingit è leone cōceptis. Quos uerò pardi generauere, semper insigni hoc carēt: simili modo fœminæ. Magna iis libido coitus, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maximè spectat, inopia aquarū ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus, uariè fœminis cuiusq; generis mares aut ui aut uoluptate miscēte. Vnde etiam uulgare Græciæ dictum, Semper aliquid noui Africā afferre. Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totáq; ui consurgit in pœnā. Idcirco aut culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel autem edi partū, lacerato unguiū acie utero in enixu, uulgum credidisse uideo. Aristoteles diuersa tradit, uir quē in iis magna secuturus ex parte præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegatáq; hac commentatione Aristoteli, summo in omni doctrina uiro, aliquot millia hominum in totius Asiæ Græciæque tractu parêre iussa, omnium quos uenatus, aucupia, piscatúsque alebant: quibúsque uiuaria, armenta, aluearia, piscinæ, auiaria in cura erant: ne quid usquam genitum ignoraretur ab eo: quos percontando, quinquaginta fermè uolumina illa præclara de animalibus condidit: quæ à me collecta in arctum, cum iis quæ ignorauerat, quæso ut legentes boni consulant, in uniuersis rerum naturæ operibus, medióque clarissimi regum omnium desiderio cura nostra breuiter peregrinantes. Is ergo tradit leænam primo fœtu parere quinque catulos, ac per annos singulos uno minus, ab uno sterilescere. Informes minimásque carnes magnitudine mustelarum esse initio, semestres uix ingredi posse, nec nisi bimestrem moueri. In Europa autem inter Acheloum tantùm Nestúmque amnes leones esse, sed longè uiribus præstantiores iis, quos

∴ Aristoteles lib. 9. Histor. animal. unde Plinius hæc ferè omnia uidetur mutuatus, bonasum aut fimum reddere ad quatuor orgya. qua appellatione Plinius iugera; Theodorus (quod uerisimilius est) passus intelligit.

quos Africa aut Syria gignant. Leonum duo genera, compactile & breue crispioribus iubis. Hos pauidiores esse, quàm longo simplicíque uillo, eos contemptores uulnerum. Vrinam mares crure sublato reddere, ut canes: grauem odorem, nec minus halitum: raros in potu, uesci alternis diebus: à saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint, in mandendo solida deuorare: nec capiente auiditatem aluo, coniectis in fauces unguibus extrahere, ut (si fugiendum sit) † non in satietatem abeant. Vitam iis longam docet argumento, quòd plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Aemiliani comes, in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras uires non superant. Tunc obsidere Africæ urbes: eáque de causa crucifixos uidisse se cum Scipione, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa. Leoni tantùm ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: & ubi sæuit, in uiros priùs, quàm in fœminas, fremit, in infantes non nisi magna fame. Credit Libya intellectum peruenire ad eos precum. Captiuam certè Gætuliæ reducem audiui, multorum in syluis impetum à se mitigatum alloquio, ausam dicere se fœminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, cæterísque imperantis, indignam eius gloria prædam. Varia circa hæc opinio ex ingenio cuiusq; uel casu, mulceri alloquiis feras: quippe ubi etiã serpentes extrahi cantu, cogíque in pœnam, uerum falsúmue sit, uita non decreuerit. Leonum animi index cauda, sicut & equorum aures. Nanque & has notas generosissimo cuiq; natura tribuit. Immota ergo placidus, clemens, blandientíque similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia eius. In principio terra uerberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni uulnere, siue ungue impresso siue dẽte, ater profluit sanguis. Iidem satiati, innoxii sunt. Generositas in periculis maximè deprǽhenditur: non in illo tantummodo, quòd spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac uelut cogi testatur: cooritúrque non tanquàm periculo coactus, sed tanquàm amentiæ iratus. Illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum & uenantium urgente ui, contemptim restitánsque cedit in campis, & ubi spectari potest: idem ubi uirgulta syluásque penetrauit, acerrimo cursu fertur, uelut abscondente turpitudinem loco. Dum sequitur, insilit saltu, quo in fuga non utitur. Vulneratus, obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum uerò qui telum quidem miserit, sed tamen nõ uulnerauerit, correptum † raptatúmque sternit, nec uulnerat. Cùm pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne uenabula expauescat. Cæterùm dolis carent & suspicione: nec limis intuentur oculis, aspicíque simili modo nolunt. Creditum est, à moriente humum morderi, lacrymámque leto dari. Atque hoc tale tam sæuum animal, rotarum orbes circumacti, currúsque inanes, & gallinaceorum cristæ, cantúsque etiam magis terrent, sed maximè ignes. Aegritudinem fastidii tantùm sentit, in qua medetur ei cõtumelia, in rabiem agente annexarum lasciuia simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est. Leonum simul plurium pugnam, Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli Aedilitate. Centum autem iubatorum primus omnium L. Sylla, qui posteà Dictator fuit, in Prætura. Post eum Pompeius Magnus in Circo DC. in iis iubatorum CCCXV. Cæsar Dictator CCCC. Capere eos, ardui erat quondam operis, foueísque maximè. Principatu Claudii casus rationem docuit, pudendam penè talis feræ nomine, pastoris Gætuli sago contra ingruentis impetum obiecto: quod spectaculum in harenam protinus translatum est, uix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita ut deuinciatur non repugnans: uidelicet omnis uis constat in oculis. Quo minus mirum sit, à Lysimacho Alexandri iussu simul incluso strangulatum leonem. Iugo subdidit eos, primúsque Romæ ad currum iunxit M. Antonius, & quidem ciuili bello, cùm dimicatum esset in Pharsalicis campis, non sine quodam ostento temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante: nam quòd ita uectus est cum mima Cytheride, supra monstra etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonem manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum, Hanno è clarissimis Pœnorum traditur; damnatúsque illo argumento, quoniam nihil non persuasu-

† Alij sic: Non satietate hebeãt. Alij rursus, Non satietate grauẽtur.

† rotatúmq;

rus uir tam artificis ingenii uidebatur : & malè credi libertas ei , cui intantum cessisset etiam feritas. Sunt uerò & fortuita eorum quoque clementiæ exempla. Mentor Syracusanus in Syria leone obuio suppliciter uolutante, attonitus pauore, cùm refugienti undique fera opponeret sese,& uestigia lamberet adulanti similis, animaduertit in pede eius tumorem uulnúsque , & extracto surculo liberauit cruciatu. Pictura casum hunc testatur Syracusis. Simili modo Elpis Samius natione , in Africam delatus naue , iuxta litus conspecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit, Libero patre inuocato:quoniam tum præcipuus uotorum locus est,cùm spei nullus est. Neque profugienti,cùm potuisset, fera institerat : & procumbens ad arborem,hiatu,quo terruerat, miserationem quærebat. Os morsu auidiore inhæserat dentibus, cruciabátque inedia tum penè in ipsis eius telis suspectantem, ac uelut mutis precibus orantem : dum fortuitu fidens non est contra feram,multo diutius miraculo,quàm metu,cessatum est. Degressus tandem euellit præbenti,& quàm maximè opus esset,accommodanti. Tradúntq;,quandiu nauis ea in litore steterit,retulisse gratiam uenatus aggerendo. Qua de causa Libero patri templum in Samo Elpis sacrauit,quod ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσου appellauere. Miremur posteà uestigia hominum intelligi à feris , cùm etiam auxilia ab uno animalium sperent. Cur enim non ad alia iere?aut unde medicas manus hominis sciunt ? nisi fortè uis malorum, etiam feras omnia experiri cogit.

De pantheris. CAP. XVII.

AEquè memorandum & de panthera tradit Demetrius Physicus,iacentem in media uia hominis desiderio,repetè apparuisse patri cuiusdam Philini,affectatoris sapientiæ:illum pauore cœpisse regredi , feram uerò circumuolutari non dubiè blandientem, seseq; conflictantẽ mœrore,qui etiam in panthera intelligi posset. Fœta erat, catulis procul in foueam delapsis. Primum ergo miserationis fuit non expauescere , proximum ei curam intendere:secutúsq;,quà trahebat uestem unguium leui iniectu , ut causam doloris intellexit,simúlq; salutis suæ mercedem,exemit catulos:eáq; cum iis prosequente,usque extra solitudines deductus,læta atq; gestiente:ut facilè appareret gratiam referre, & nihil inuicem imputare:quod etiam in homine rarum est. Hæc fidem etiam Democrito afferunt,qui Thoantem in Arcadia seruatum à dracone narrat. Nutrierat eum puer dilectum admodum : † pauénsq; serpentis naturam,& magnitudinem metuens,in solitudines tulerat:in quibus circumuento latronum insidiis,agnitóq; uoce,subuênit. Nam quæ de infantibus ferarum lacte nutritis,cùm essent expositi,produntur,sicut de cõditoribus nostris à lupa,magnitudini fatorum accepta ferri æquius , quàm ferarum naturæ, arbitror. Panthera & tigris macularum uarietate propè solæ bestiarum spectantur : cæteris unus ac suus cuiusq; generis color est. Leonũ tantùm in Syria niger. Pantheris in candido breues macularum oculi. Ferunt odore earũ mirè solicitari quadrupedes cunctas,sed capitis toruitate terreri. Quamobrem occultato eo , reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Sunt qui tradunt in armo iis similem Lunæ esse maculam,crescentem in orbes, & cauantẽ pari modo cornua. Nunc uarias,& pardos,qui mares sunt,appellant in eo omni genere,creberrimo in Africa Syriáq;. Quidam ab iis pantheras candore solo discernũt: nec adhuc aliam differentiam inueni. Senatusconsultum fuit uetus , ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisitq; Circensium gratia importare. Primus autem Scaurus Aedilitate sua uarias centum quinquaginta uniuersas misit:dein Pompeius Magnus quadringentas decem:Diuus Augustus quadringentas uiginti. Idem Q. Tuberone,Fabio Max. Coss. IIII. Nonas Maias, theatri Marcelli dedicatione,tigrin primus omnium Romæ ostendit in cauea mansuefactam:Diuus uerò Claudius simul quatuor.

† *Aptius, parens,ut in uetust. codic. hoc est, Thoantis pater. Alioqui redundabit, metuens.*

De tigridis natura,& camelis,& camelopardali,& quando primùm uisa Romæ.

CAP. XVIII.

TIgrin Hyrcani & Indi ferunt,animal uelocitatis tremẽdæ,& maximè cognitæ,dum capitur. Totus enim fœtus, qui semper numerosus est,ab insidiante rapitur equo

quàm

quàm maximè pernici, atque in recentem subinde transfertur. At ubi uacuum cubile reperit fœta (maribus enim cura non est sobolis) fertur præceps, odore uestigans. Raptor appropinquante fremitu, abiicit unum è catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam ocyor acta remeat, iterúmque consequitur, ac subinde, donec in nauem regresso irrita feritas sæuit in litore. Camelos inter armenta pascit Oriens, quorum duo genera, Bactriani & Arabici: differunt, quod illi bina habent tubera in dorso, hi singula, & in pectore alterum, cui incumbant. Dentium superiore ordine, ut boues, carent in utroque genere. Omnes autem iumentorum in iis terris dorso funguntur, atque etiam † equitantur in præliis. † equitatu Velocitas inter equos, sed sua cuique mensura, sicuti uires. Nec ultra assuetum procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium aduersus equos gerunt naturale. Sitim & quatriduo tolerant: implentúrque cùm bibendi occasio est, & in præteritum & in futurum, obturbata proculcatione priùs aqua: aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis, quidam & centenis. Vtcunque rabiem & ipsi sentiunt. Castrandi genus etiam fœminas, quæ bello præparentur, inuentum est: fortiores ita fiunt coitu negato. Horum aliqua similitudo in duo transfertur animalia: Nabin Aethiopes uocant, collo similem equo, pedibus & cruribus boui, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, unde appellata camelopardalis, Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primùm uisa Romæ. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis, quàm feritate, conspicua: quare etiam ouis feræ nomen inuenit.

De chao, & cepho. CAP. XIX.

POmpeii Magni primùm ludi ostenderunt chaum, quem Galli rhaphium uocabant, effigie lupi, pardorum maculis. Idem ex Aethiopia, quas uocant cephos, quarum pedes posteriores pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuere similes. Hoc animal posteà Roma non uidit.

De rhinocerote. CAP. XX.

IIsdem ludis & rhinoceros, unius in nare cornu, qualis sæpe, uisus. Alter hic genitus hostis elephanto: cornu ad saxa limato præparat se pugnæ, in dimicatione aluum maximè petens, quam scit esse molliorem. Longitudo ei par, crura multo breuiora, color buxeus.

De lyncibus, & sphingibus, & crocutis, cercopithecis, Indicis bubus, leucrocutis, eale, tauris Aethiopiæ, manticbora, monocerote, catoblepa, basilisco.

CAP. XXI.

LYncas uulgò frequẽtes, & sphingas, fusco pilo, mammis in pectore geminis, Aethiopia generat, multáq; alia monstro similia: pennatos equos, & cornibus armatos, quos Pegasos uocant: Crocutas, uelut ex cane lupóq; conceptos, omnia dentibus frangentes, protinúsq; deuorata conficientes uentre: Cercopithecos, nigris capitibus, pilo asinino, & dissimiles cæteris uoce: Indicos boues unicornes tricornésque: † Leucrocutam pernicissimam feram, asini feri magnitudine, cruribus ceruinis: collo, cauda, pectore leonis, capite melium, bisulca ungula, ore ad aures usq; resciso, dentium locis osse perpetuo. Hanc feram humanas uoces tradunt imitari. Apud eosdem & quæ uocatur eale, magnitudine equi fluuiatilis, cauda elephanti, colore nigra uel fulua: maxillas apri, maiora cubitalibus cornua habens, mobilia, quæ alterna in pugna sistit, uariátq; infesta aut obliqua, utcunque ratio monstrauit. Sed atrocissimos habet tauros syluestres maiores agrestibus, uelocitate ante omnes, colore fuluos, oculis cæruleis, pilo in contrarium uerso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua mobilia, tergori duritia silicis, omne respuens uulnus. Feras omnes uenantur: ipsi nõ aliter, quàm foueis, capti, feritate semper intereunt. Apud eosdem nasci Ctesias scribit, quam mantichorã appellat, triplici dentium ordine pectinatim coeuntium, facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis modo spicula infigentẽ: uocis, ut si misceatur fistulæ & tubæ concentus: uelocitatis

† Legendum uidetur Leocrocutam, tum ex eo quod sequitur, collo, cauda, pectore leonis: tum quia infrà cap. 30. crocutæ quoddã genus facit ex leæna cõceptum.

magnæ, humani corporis uel præcipuè appetētem. In India & boues solidis ungulis, unicornes: & feram nomine axin, hinnuli pelle, pluribus candidioribúsque maculis, sacram Liberi patris. Orsei Indi simias candentes toto corpore, uenantur. Asperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo similem, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu graui, uno cornu nigro media fronte cubitorum duûm eminente. Hanc feram uiuam negant capi. Apud Hesperios Aethiopas fons est Nigris, ut plerique existimauere, Nili caput, ut argumenta quæ diximus persuadent: iuxta hunc fera appellatur catoblepas, modica alioquin, cæterísque membris iners, caput tantùm prægraue ægrè ferens: id deiectum semper in terram, aliâs internecio humani generis, omnibus qui oculos eius uidere confestim expirantibus. Eadē & basilisci serpentis est uis. Cyrenaica hunc generat prouincia, XII non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula, ut quodam diademate insignem. Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici ut reliquæ, corpus impellit, sed celsus & erectus † in medio incedens. Necat frutices, non contactos modò, uerùm & afflatos: exurit herbas, rumpit saxa. Talis uis malo est. Creditum quondam, ex equo occiso hasta, & per eam subeunte ui, non equitem modò, sed equum quoque absumptum. Atque huic tali monstro (sæpe enim enectum concupiuere reges uidere) mustelarum uirus exitio est: adeò naturæ nihil placuit esse sine pari. Iniiciunt eas cauernis, facilè cognitis † sola tabe. necant illæ simul odore, moriuntúrque, & naturæ pugna conficitur.

† à medio

† Vetus. cod. Soli tabe. cui lectioni adstipulatur. & Solinus cap. 29. circa basilisci cauernam terram ipsam pollutam cerni & exustam affirmans.

De Lupis. CAP. XXII.

SEd in Italia quoque creditur luporum uisus esse noxius: uocémque homini quem priores contemplentur, adimere ad præsens. Inertes hos paruósque Africa & Aegyptus gignunt, asperos trucésque frigidior plaga. Homines in lupos uerti, rursúmque restitui sibi, falsum esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia, quæ fabulosa tot seculis comperimus. Vnde tamen ista uulgo infixa sit fama in tantum, ut in maledictis uersipelles habeat, indicabitur. Euanthes inter authores Græciæ non spretus, tradit Arcadas scribere, ex gente Antæi cuiusdam sorte familiæ lectum ad stagnum quoddam regionis eius duci, uestitúque in quercu suspenso tranare, atque abire in deserta, transfigurarique in lupum, & cum cæteris eiusdem generis congregari per annos IX. Quo in tempore si homine se abstinuerit, reuerti ad idem stagnum: & cùm tranauerit, effigiem recipere, ad pristinum habitum addito nouem annorum senio. † Id quoque Fabius, eandem recipere uestem. Mirum est, quò procedat Græca credulitas. Nullum tam impudens mendacium est, ut teste careat. Itaq; Agriopas, qui Olympionicas scripsit, narrat † Demænetum Parrhasium in sacrificio, quod Arcades Ioui Lyceo humana etiamtum hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse, & in lupum conuertisse: eundem decimo anno restitutum athleticæ, certasse in pugilatu, uictorémque Olympia reuersum. Quin & caudæ huius animalis creditur uulgo inesse amatorium uirus exiguo in uillo, eúmque, cum capiatur, abiici, nec idem pollere, nisi uiuenti direptum. Dies, quibus coeat, toto anno non amplius XII. Eundem in fame uesci terra. Inter auguria ad dexteram commeantium præciso itinere, si pleno id ore fecerit, † nullum omnium præstantius. Sunt in eo genere, qui ceruarii uocantur, qualem è Gallia in Pompeii Magni harena spectatum diximus. Huic quamuis in fame mandenti, si respexit, obliuionem cibi surripere aiunt, digressúmque quærere aliud.

† Additquoque Fabius.

† Pausanias in Eliacis Damarchum hunc nominat, non Demænetum.

† nullum omnino

De serpentibus. CAP. XXIII.

QVod ad serpentes attinet, uulgatum est colorem plerosq; terræ habere, qua occultentur. Innumera esse genera. Cerastis corpore eminere cornicula sæpe quadrigemina: quorum motu reliquo corpore occultato, solicitēt ad se aues. Geminum caput amphisbænæ, hoc est, ad caput & ad caudam, tanquam parum esset uno ore fundi uenenum. Aliis squamas esse, aliis picturas: omnibus exitiale uirus. Iaculum ex arborum ramis uibrari: nec pedibus tantùm cauendas serpentes, sed & missili uolare tormento. Colla aspidum intumescere nullo ictus remedio, præterquā si confestim partes contactæ amputentur.

amputentur. Vnus huic tam peſtifero animali ſenſus, uel potius affectus eſt. Coniuga fermè uagantur: nec niſi cum compare, uita eſt: itaq; alterutra interempta, incredibilis alteri ultionis cura. Perſequitur interfectorem, unúmq; eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infeſtat, perrumpit omnes difficultates, permeat ſpatia, nec niſi amnibus arcetur, aut præceleri fuga. Non eſt fateri, rerũ natura largius mala, an remedia, genuerit. Iam primùm hebetes oculos huic malo dedit: eóſque non in fronte ex aduerſo cernere, ſed in temporibus: itaque excitatur ſæpius auditu, quàm uiſu.

De ichneumone. CAP. XXIIII.

HAbet deinde internecinum bellum cum ichneumone. Notum eſt animal hac gloria maximè, in eadem natum Aegypto. Mergit ſe limo ſæpius, ſiccátque Sole. Mox ubi pluribus eodem modo ſe coriis loricauit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollens, ictus irritos auerſus excipit, donec obliquo capite ſpeculatus inuadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitius debellat animal.

Verbum Habet, redũdat nec eſt in uetuſtis codic. Repetẽdum eſt enim ex ſuperioribus Natura dedit.

De crocodilo, & ſcinco, & hippopotamo. CAP. XXV.

CRocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infeſtum. Vnum hoc animal terreſtre linguæ uſu caret. Vnum ſuperiore mobili maxilla imprimit morſum, aliâs terribile, pectinatim ſtipante ſe dentium ſerie. Magnitudine excedit plerunque duodeuiginti cubita. Parit oua, quanta anſeres: eáque extra eum locum ſemper incubat, prædiuinatione quadam, ad quem ſummo auctu eo anno acceſſurus eſt Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in maiorem creſcit magnitudinem. Et unguibus hic armatus eſt, contra omnes ictus cute inuicta. Dies in terra agit, noctes in aqua, teporis utrunque ratione. Hunc ſaturum cibo piſcium, & ſemper eſculento ore, in litore ſomno datum, parua auis, quæ trochilos ibi uocatur, rex auium in Italia, inuitat † ad hiandum pabuli ſui gratia os primùm eius aſſultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoque, ad hanc ſcabendi dulcedinem quàm maximè hiantes: in qua uoluptate ſomno preſſum conſpicatus ichneumon, per eaſdem fauces, ut telum aliquod, immiſſus, erodit aluum. Similis crocodilo, ſed minor etiam ichneumone, eſt in Nilo natus ſcincos, contra uenena præcipuus antidotis: item ad inflammandam uirorum Venerem. Verùm in crocodilo maior erat peſtis, quàm ut uno eſſet eius hoſte natura contenta. Itaque & delphini immeantes Nilo, quorum dorſo tanquam ad hunc uſum cultellata ineſt pinna, abigentes eos præda, ac uelut in ſuo tantum amne regnantes, alioquin impares uiribus ipſi, aſtu interimunt. Callent enim in hoc cuncta animalia, ſciúntque non ſua modò commoda, uerùm & hoſtium aduerſa: norunt ſua tela, norunt occaſiones, partéſque diſſidentium imbelles. In uentre mollis eſt tenuíſque cutis crocodilo: ideo ſe, ut territi, mergunt delphini, ſubeuntéſque aluum illa ſecant ſpina. Quin & † gens hominum eſt huic belluæ aduerſa in ipſo Nilo Tentyritæ, ab inſula, in qua habitat, appellata. Menſura eorum parua, ſed præſentia animi in hoc tantùm uſu mira. Terribilis hæc contra fugaces bellua eſt, fugax contra inſequentes: ſed aduerſum ire ſoli hi audent. Quin etiam flumini innatant: dorſóque equitantium modo impoſiti, hiantibus reſupino capite ad morſum, addita in os claua, dextra ac læua tenentes extrema eius utrinque, ut frænis in terram agunt captiuos: ac uoce etiam ſola territos, cogunt euomere recentia corpora ad ſepulturam. Itaque uni ei inſulæ crocodili non adnatant: olfactúque eius generis hominum, ut Pſyllorum ſerpentes, fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi uiſus: quatuórque menſes hyemis inedia ſemper tranſmittere in ſpecu. Quidam hoc unum quamdiu uiuat, creſcere arbitrantur: uiuit autem longo tempore. Maior altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus editur: ungulis bifidis, quales bubus, dorſo equi, & iuba, & hinnitu, roſtro reſimo, cauda & dentibus aprorum, aduncis ſed minus noxiis: tergoris ad ſcuta galeáſque impenetrabilis, præterquàm ſi humore madeat. Depaſcitur ſegetes, deſtinatione antè (ut ferunt) determinatas in diem, & ex agro ferentibus ueſtigiis, ne quæ reuertenti inſidiæ comparentur.

† ad hiatum

† Aliâs, genus hominũ huic belluæ aduerſum. Sic paulò pòſt: olfactũque eius generis hominum fugantur.

Quis

Quis primus Romæ hippopotamum, & crocodilos ostendit: & medicinæ ab animalibus repertæ. CAP. XXVI.

PRimus eum, & quinque crocodilos Romæ Aedilitatis suæ ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magister extitit. Assidua nanque satietate obesus exit in litus, recentes harundinum cæsuras speculatus: atque ubi acutissimum uidet stirpem, imprimens corpus, uenam quandam in crure uulnerat, atq; ita profluuio sanguinis morbidum aliâs corpus exonerat, & plagam limo rursus obducit.

Quæ animalia quas herbas ostenderunt, cerui, lacerti, hirundines, testudines, mustela, ciconia, aper, anguis, draco, panthera, elephas, ursi, palumbes, columbæ, grues, coruus. CAP. XXVII.

SImile quiddam & uolucris in eadem Aegypto monstrauit, quæ uocatur ibis: rostri aduncitate per eam partem se perluens, qua reddi ciborum onera maximè salubre est. Nec hæc sola à mutis animalibus reperta sunt, usui futura & homini. Dictamnum herbam extrahendis sagittis cerui monstrauere, percussi eo telo, pastúque eius herbæ eiecto. Iidem percussi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancros edendo sibi medentur. Est & ad serpentum ictus præcipua, qua se lacerti, quoties cum his conseruere pugnam, uulnerati refouent. Chelidoniam uisui saluberrimam hirundines monstrauere, uexatis pullorum oculis illa medentes. Testudo cunilæ, quam bubulam uocant, pastu uires contra serpentes refouet: mustela rutæ, in murium uenatu cum iis dimicatione conserta: Ciconia origano, edera apri in morbis sibi medentur, & cancros uescendo, maximè mari eiectos. Anguis hyberno situ membrana corporis obducta, fœniculi succo impedimentum illud exuit, nitidúsque uernat. Exuit autem à capite primùm, nec celerius quàm uno die ac nocte replicans, ut extrà fiat membranæ, quod fuerat intus. Idem hyberna latebra uisu obscurato, marathro herbæ sese affricans, oculos inungit ac refouet: si uerò squamæ obtorpuere, spinis iuniperi se scabit. Draco uernam nauseam syluestris lactucæ succo restinguit. Pantheras perfricata carne aconito (uenenum id est) barbari uenantur. Occupat illico fauces earum angor: quare pardalianches id uenenum appellauere quidam. At fera contra hæc excrementis hominis sibi medetur: & aliàs tam auida eorum, ut à pastoribus ex industria in aliquo uase suspensa altius, quàm ut queat saltu attingere, iaculando se appetendóque deficiat, & postremò expiret: alioqui uiuacitatis adeò lentæ, ut eiectis interaneis pugnet. Elephas chamæleonte cõcolori frondi deuorato, occurrit oleastro huic ueneno suo. Vrsi cùm mandragoræ mala gustauere, formicas lambunt. Ceruus herba cinare uenenatis pabulis resistit. Palumbes, gracculi, merulæ, perdices lauri folio annuum fastidium purgant: columbæ, turtures & gallinacei herba quæ uocatur helxine: anates, anseres, cæteræq; aquaticæ herba siderite: grues & similes iunco palustri. Coruus occiso chamæleonte, qui etiam uictori nocet, lauro infestum uirus extinguit.

Prognostica animalium. CAP. XXVIII.

MIlia prættereà, utpote cùm plurimis animalibus eadem natura rerum, cæli quoque obseruationem & uentorum, imbrium, tempestatum præsagia, aliis alia dederit: quod persequi immensum est, æquè scilicet quàm reliquam cum singulis hominum societatẽ. Siquidem & pericula præmonent, non fibris modò extísque, circa quod magna mortalium portio hæret, sed alia quadam significatione. Ruinis imminentibus musculi præmigrant, aranei cum telis primi cadunt. Auguria quidem artem fecere, apud Romanos & sacerdotũ collegium uel maximè solenne est. †In Thracia locis rigentibus & uulpes, animal alioqui solerti auditu, amnes gelatos lacúsq; non nisi ad pastus ituræ redituræq; transeunt. Obseruatũ, eam aure ad glaciem apposita, coniectare crassitudinẽ gelus.

Ciuitates, & gentes à minutis animalibus deletæ. CAP. XXIX.

NEc minus clara exitii documenta sunt etiam ex contemnendis animalibus. M. Varro author est, à cuniculis suffossum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia: ab ranis ciuitatẽ in Gallia pulsam, ab locustis in Africa: ex Gyaro Cycladum insula incolas à muribus

†Aliter uetusti codices. In Thracia locis rigentibus & uulpes, animal alioqui solerti auditu. Subaudi ex superioribus, pericula præmonent, uel, Artẽ fecere. Deinde sequitur, Amnes gelatos lacúsque non nisi ad eius itũ reditúmque transeũt. Cui lectioni suffragatur & Plutarchus eo in opusculo, cui titulũ fecit, Sagaciorane sint terrestria animalia, an aquatica: Thracas asserens glaciei sese non committere, priusquã uulpem transeuntem conspexerint, eiúsue uestigia in niue deprædeprẽhẽderint.

muribus fugatos, in Italia Amyclas à serpentibus deletas. Citra Cynamolgos Aethiopas latè deserta regio est, à scorpionibus & solpugis gente sublata: & à scolopendris abactos Trerienses, author est Theophrastus. Sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

De hyæna, & crocuta, & mantichora, & fibris, & lutris. CAP. XXX.

HYenis utranque esse naturam, & alternis annis mares, alternis fœminas fieri, parere sine mare, uulgus credit, Aristoteles negat. Collum & iuba continuitate spinæ porrigitur, flectíque, nisi circumactu totius corporis, nequit. Multa prætereà mira traduntur. Sed maximè sermonem humanum inter pastorum stabula assimulare, nomén q; alicuius addiscere, quem euocatum foras laceret. Item uomitionem hominis imitari, ad sollicitandos canes, quos inuadat. Ab uno animali sepulchra erui, inquisitione corporum. Fœminam rarò capi. Oculis mille esse uarietates, colorúmq; mutationes. Præterea umbræ eius contactu canes obmutescere. Et quibusdam magicis artibus omne animal, quod ter lustrauerit, in uestigio hærere. Huius generis coitu leæna Aethiopica parit † crocutam, similiter uoces imitantem hominum pecorúmq;. Acies ei perpetua in utraq; parte oris, nullis gingiuis dente continuo: qui ne contrario occursu hebetetur, capsarũ modo includitur. Hominum sermones imitari & mãtichoram in Aethiopia, author est Iuba. Hyænæ plurimæ gignuntur in Africa, quæ & asinorum syluestrium multitudinem fundit. Mares in eo genere singuli fœminarum gregibus imperitant. Timent libidinis æmulos, & ideo grauidas custodiunt, morsúq; natos mares castrant. Contrà grauidæ latebras petunt, & parere furto cupiunt, gaudéntq; copia libidinis. Easdem partes sibiipsi Pontici amputant fibri, periculo urgente, ob hoc se peti gnari: castoreum id uocant medici: aliâs animal horrendi morsus, arbores iuxta flumina, ut ferro, cædit: hominis parte compræhensa, non antequàm fracta concrepuerint ossa, morsus resoluit. Cauda piscium iis, cætera species lutræ. Vtrunque aquaticum, utrique mollior pluma pilus.

† Crocutam suprà ca. 21. ex cane & lupo concipi tradidit. Quo fit ut hîc leocrocutam legere malim, tũ ex uocis compositione leænam matrem præferente, tũ hoc argumento, quòd capite iam citato leocrocutæ easdẽ, quas hîc, notas aßignauerit, quòd scilicet, & humanas imitetur uoces, & dẽtium loco os habeat cõtinuum.

De ranis, & uitulis marinis, & stellionibus. CAP. XXXI.

RAnæ quoque rubetæ, quarum & in terra, & in humore uita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea quotidie ac resumere à pastu dicuntur, uenena tantùm semper sibi reseruantes. Similis & uitulo marino uictus, in mari ac terra: simile fibro & ingenium. Euomit fel suum, ad multa medicamenta utile. Item coagulum, ad comitiales morbos: ob ea se peti prudens. Theophrastus author est, anguis modo & stelliones senectutem exuere, eámq; protinus deuorare, prærripientes comitiali morbo remedia. † Eosdem mortiferi in Græcia morsus, innoxios esse in Sicilia.

† Cõtrà Aristoteles περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων stelliones scribit in Sicilia morsu esse letali, innoxios autem in Græcia.

De ceruis. CAP. XXXII.

CEruis quoque est sua malignitas, quanquam placidissimo animalium. Vrgente ui canum, ultro confugiunt ad hominem. Et in pariendo semitas minus cauent, humanis uestigiis tritas, quàm secreta ac feris opportuna. Conceptus earum post Arcturi sidus. Octonis mensibus ferunt partus, interdũ & geminos. A conceptu separãt se. At mares relicti rabie libidinis sæuiunt: fodiũt scrobes. Tunc rostra eorũ nigrescunt, donec aliquãdo abluant imbres. Fœminæ autẽ ante partum purgãtur herba quadam, quæ seselis dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas habent herbas, quæ aros & seselis appellantur: pastæ redeunt ad fœtum: illis imbui lactis primos uolunt succos, quacunq; de causa. Editos partus exercent cursu, & fugam meditari docent: ad prærupta ducunt, saltúmq; demonstrant. Iam mares soluti desiderio libidinis, auidè petunt pabula. Vbi se præpingues sensere, latebras quærunt, fatentes incommodum pondus. Et aliâs semper in fuga acquiescũt, stantésq; respiciunt: cùm propè uentum est, rursus fugæ præsidia repetentes. Hoc fit intestini dolore, tam infirmi, ut ictu leui rumpatur intus. Fugiunt autẽ latratu canum audito secunda semper aura, ut uestigia cũ ipsis abeant. Mulcentur fistula pastorali & cantu: cùm erexere aures, acerrimi auditus: cùm remisere, surdi. Cæterò animal simplex, & omnium rerum miraculo stupens: intantum, ut equo aut bucula accedente propius, hominẽ iuxta uenantẽ non cernant, aut si cernant, arcum ipsum sagittásq; mirentur. Maria tranant gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentiũ clunibus, uicibúsq; ad

terga

terga redeuntes.Hoc maximè notatur à Cilicia Cyprum traiicientibus. Nec uident terras,ſed in odorem earum natant.Cornua mares habent,ſolíque animalium omnibus annis ſtato ueris tempore amittunt : ideo ſub ipſa die quammaximè inuia petunt. Latent amiſſis uelut inermes,ſed & hi bono ſuo inuidentes.Dextrum cornu negant inueniri,ceu medicamento aliquo præditum.Idque mirabilius fatendum eſt , cùm & in uiuariis mutent omnibus annis.defodi ab iis putant.Accenſis autẽ utriſlibet,odore ſerpentes fugantur,& comitiales morbi deprænhenduntur.Indicia quoq; ætatis in illis gerunt,ſingulos annis adiicientibus ramos uſq; ad ſexcennes.Ab eo tempore ſimilia reuiuiſcunt:nec poteſt ætas diſcerni,ſed dentibus ſenecta declaratur.Aut enim paucos aut nullos habent,nec in cornibus imis ramos,alioquin ante frontem prominere ſolitos iunioribus.Non decidunt caſtratis cornua,nec naſcuntur.Erumpunt autem renaſcentibus tuberibus primò aridæ cutis ſimilia.Eadem teneris increſcunt ferulis arundineas in paniculas,molli plumata lanugine. Quàm diu carent iis,noctibus procedunt ad pabula:increſcentia Solis uapore durant,ad arbores ſubinde experientes:ubi placuit robur,in aperta prodeunt. Captíque iam ſunt,edera in cornibus uiridante ex attritu arborum,ut in aliquo ligno teneris dùm experiuntur innata.Fiunt aliquando & candido colore,qualem fuiſſe traditur Q. Sertorii ceruam,quam eſſe fatidicam Hiſpaniæ gentibus perſuaſerat. Et iis eſt cum ſerpente pugna.Veſtigant cauernas,nariúmque ſpiritu extrahunt renitentes. Ideo ſingulare abigendis ſerpentibus odor aduſto ceruino cornu. Contra morſus uerò præcipuum remedium ex coagulo hinuli in matris utero occiſi.Vita ceruis in confeſſo longa,poſt cẽtum annos aliquibus captis cum torquibus aureis , quos Alexander Magnus addiderat , adopertis iam cute in magna obeſitate.Febrium morbos non ſentit hoc animal:quin & medetur huic timori.Quaſdam nos principes fœminas ſcimus omnibus diebus matutinis carnem eam deguſtare ſolitas,longo æuo caruiſſe febribus : quod ita demum exiſtimant ratum,ſi uulnere uno interierit.

De tragelapho,& chamæleonte. CAP. XXXIII.

EAdem eſt ſpecie,barba tantùm & armorum uillo diſtans,quem tragelaphon uocant, non alibi,quàm iuxta Phaſin amnem,naſcẽs.Ceruos Africa propemodum ſola non gignit.At chamæleontem & ipſa,quanquam frequentiorem Indiæ.Figura & magnitudo erat lacertæ,niſi crura eſſent recta & excelſiora.Latera uentri iunguntur,ut piſcibus,† & ſpina ſimili modo. Eminet roſtrum, ut in paruo, haud abſimile ſuillo: cauda prælonga in tenuitatem deſinens,& implicans ſe uiperinis orbibus:ungues adunci, motus tardior, ut teſtudini:corpus aſperum,ceu crocodilo:oculi in receſſu cauo, tenui diſcrimine prægrandes,& corpori concolores:nunquàm eos operit:nec pupillæ motu , ſed totius oculi uerſione circunſpicit. Ipſe celſus hianti ſemper ore, ſolus animalium nec cibo nec potu alitur,nec alio quàm aeris alimento : circa caprificos ferus,innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior.Mutat nanq; eum ſubinde,& oculis & cauda & toto corpore:redditq; ſemper quencunque proximè attingit,præter rubrum candidúmque. Defuncto pallor eſt.Caro in capite & maxillis,& ad commiſſuram caudæ admodum exigua,nec alibi toto corpore: ſanguis in corde,& circa oculos tantum:uiſcera ſine ſplene. Hybernis menſibus,latet,ut lacertæ.

De tarando,& lycaone,& thoe. CAP. XXXIIII.

MVtat colores & Scytharum tarandus, nec aliud ex iis quæ pilo ueſtiuntur, niſi in Indis lycaon,cui iubata traditur ceruix.Nam thoes,(luporum id genus eſt procerius longitudine,breuitate crurum diſſimile,uelox ſaltu,uenatu uiuens,innocuum homini) † habitum,non colorem mutant,per hyemes hirti,æſtate nudi.Tarando magnitudo, quæ boui,caput maius ceruino,nec abſimile:cornua ramoſa,ungulæ bifidæ,uillus magnitudine urſorum. ∴ Sed cùm libuit ſui coloris eſſe aſini,ſimilis eſt.Tergori tanta duritia ut thoraces ex eo faciant.Colorem omnium arborum,fruticum,florum,locorúmq; reddit in quibus latet,metuens,ideóque raró capitur.Mirum eſſet habitum corpore tam multiplicem dari,mirabilius & uillo,

† Mutanda uidetur diſtinctio, hoc modo: Et ſpina ſimili modo eminet. Roſtrũ &c. adſtipulante Ariſtotele lib.2. Hiſto. animal. cap. 12. ubi chamæleontem ſpina eſſe ſcribit eminenti, qualis & in piſcibus cernitur.

† Cõtrà Ariſtot. Hiſtor. animal. li. 9. c. 44. thoas quoque inter animalia annumerat colorem mutantia.

∴ Verba hæc alienam in ſedem uidẽtur traiecta, poſtremóq; capitis uerſu collocanda, poſt illa uerba, Ideóque raró capitur.

De hyſtrice. CAP. XXXV.

HYſtrices generat India & Africa ſpina contectas, ac herinaceorum genere: ſed hyſtrici longiores aculei, & cùm intendit cutem, miſſiles. Ora urgentium figit canum, & paulò longiùs iaculatur. Hybernis autem ſe menſibus condit: quæ natura multis, & ante omnia urſis.

De urſis, & fœtibus eorum. CAP. XXXVI.

EOrum coitus hyemis initio: nec uulgari quadrupedum more, ſed ambobus cubantibus complexíſq;. Deinde ſeceſſus in ſpecus ſeparatim, in quibus pariunt trigeſimo die, plurimùm quinos. Hi ſunt candida informíſque caro, paulo muribus maior, ſine oculis, ſine pilo: ungues tantùm prominent: hanc lambendo paulatim figurant. Nec quicquam rarius, quàm parientem uidere urſam. †Ideo mares quadragenis diebus latent, fœminæ quaternis menſibus. Specus ſi non habuere, ramorum fruticúmque congerie ædificant, impenetrabiles imbribus, mollíque fronde conſtratos. Primis diebus bis ſeptenis tam graui ſomno premuntur, ut ne uulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum ueterno pingueſcunt. Illi ſunt adipes medicaminibus apti, contráque capilli defluuium tenaces. Ab iis diebus reſidunt, ac priorum pedum ſuctu uiuunt. Fœtus rigentes apprimendo pectori fouent, †non alio incubitu, quàm oua uolucres. Mirum dictu, credit Theophraſtus, per id tempus coctas quoque urſorum carnes, ſi aſſeruentur, increſcere: cibi tunc nulla argumenta, nec niſi humoris minimum in aluo inueniri: ſanguinis exiguas circa corda tantùm guttas, reliquo corpori nihil ineſſe. Procedunt uere, ſed mares præpingues: cuius rei cauſa non prompta eſt: quippe nec ſomno quidem ſaginatis, præter quatuordecim dies, ut diximus. Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis inteſtinis alioqui concretis deuorant, circáq; ſurculos ſentium prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur crebrò: qua maximè cauſa fauos expetunt, ut conuulneratum ab apibus os leuet ſanguine grauedinem illam. Inualidiſſimū urſo caput, quod leoni fortiſſimum: ideo urgente ui, præcipitaturi ſe ex aliqua rupe, manibus eo operto iaciuntur; ac ſæpe in harena colapho infracto exanimantur. Cerebro ueneficium ineſſe Hiſpaniæ credunt, occiſorúmque in ſpectaculis capita cremant, teſtato, quoniam potum in urſinam rabiem agat. Ingrediuntur & bipedes. Arborem auerſi derepunt. Tauros, ex ore cornibúſque eorum pedibus omnibus ſuſpenſi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio† ſtultitia ſolertior. Annalibus notatum eſt, M. Piſone, M. Meſſala Coſs. ad XIIII Calend. Octobr. Domitium Aenobarbum Aedilem curulem urſos Numidicos centum, & totidem uenatores Aethiopas in circo dediſſe. Miror adiectum Numidicos fuiſſe, cùm in Africa urſos non gigni conſtet.

†Hyeme mares.

†non aliter, quàm incubitu oua uolucres.

† Melius, aſtutia, ut in uetuſt. cod.

De muribus Ponticis, & Alpinis, & herinaceis. CAP. XXXVII.

COnduntur hyeme & Pontici mures, hi duntaxat albi: quorum palatum in guſtu ſagaciſſimum, authores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & Alpini, quibus magnitudo melium eſt: ſed hi pabulo antè in ſpecus conuecto, cùm quidam narrent alternos marem ac fœminam ſupra ſe complexo faſce herbæ ſupinos, cauda mordicus appræhenſa, inuicem detrahi ad ſpecum: ideóque illo tempore detrito eſſe dorſo. Sunt his pares & in Aegypto: ſimilitérq; reſidunt in clunes, & binis pedibus gradiuntur, prioribúſque, ut manibus, utuntur. Præparant hyemi & herinacei cibos: ac uolutati ſupra iacentia poma affixa ſpinis, unum † non amplius tenentes ore, portant in cauas arbores. Iidem mutationem Aquilonis in Auſtrum, condentes ſe in cubile, præſagiunt. Vbi uerò ſenſere uenantem, contracto ore pedibúſque, ac parte omni inferiore, quà raram & innocuam habent lanuginem, confluunt in formam pilæ, ne quid comprædhendi poſſit præter aculeos. In deſperatione uerò, ∴ urinam ex ſe reddunt tabificam tergori ſuo ſpiníſque noxiam, propter hoc ſe capi gnari. Quamobrem exinanita priùs urina uenari, ars eſt. Et cùm præcipua dos tergori, aliâs corrupto, fragili, putribus ſpinis atque decidvis, etiam ſi uiuat ſubtractus fuga: ob id non niſi nouiſſima ſpe maleficio eo perfunditur: quippe

†Negatio uidetur redundare, neque eſt in uetuſt. codicib. Hoc enim uidetur uelle Plinius herinaceum præter poma ſpinis affixa unū præterea ore apprehēſum, in cauas arbores deferre.

∴ urinam in ſe reddunt.

quippe & ipsi odere suum ueneficium, ita parcentes sibi terminúmque supremum opperientes, ut ferme antè captiuitas occupet. Calidæ posteà aquæ aspersu resoluitur pila: appræhensúsque pede altero è posterioribus, suspendio ac fame necatur: aliter non est occidere & tergori parcere. † Ipsum animal non uerentur plerique dicere uitæ hominum superuacuum esse, si non sint illi aculei, frustra uellerum mollitie in pecore mortalibus data. Hac cute expoliuntur uestes. Magnum fraus & ibi lucrum monopolio inuenit, de nulla re crebrioribus senatusconsultis, nullóque non principe adito querimoniis prouincialibus.

De leontophono, lynce, melibus, & sciuris. CAP. XXXVIII.

VRinæ & è duobus aliis animalibus ratio mira est. Leōtophonon accipimus uocari paruū, nec alibi nascens, quàm ubi leo gignitur: quo gustato tanta illa uis, ac cæteris quadrupedum imperitans, illico expiret. Ergo corpus eius † adustum aspergunt aliis carnibus polentæ modo, insidiantes feræ, necántque etiam cinere. Tam contraria est pestis. Haud immeritò igitur odit leo, uisúmque frangit, & citra morsum exanimat. Ille contrà urinam spargit prudens, hanc quoque leoni exitialem. Lyncum humor ita redditus, ubi gignuntur, glaciatur arescítue in gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, lyncurium uocatas, atq; ob id succino à plerisq; ita generari prodito. Nouere hoc sciúntque lynces, & inuidentes urinam terra operiunt, eóque celeriùs solidatur illa. Alia solertia in metu melibus: sufflatæ cutis distentu ictus hominum & morsus canum arcent. Præuident tempestatem & sciuri: obturatísq;, quà spiraturus est uentus, cauernis, ex alia parte aperiunt fores: de cætero ipsis uillosior cauda pro tegumento est. Ergo in hyemes aliis prouisum pabulum, aliis pro cibo somnus.

De uipera, cochleis, & lacertis. CAP. XXXIX.

SErpentium † uipera sola terra dicitur condi: cæteræ arborum aut saxorum cauis. Et aliâs uel annua fame durant, algore modò dempto. Omnia secessus tempore ueneno orba dormiunt. Simili modo & cochleæ. Illæ quidem iterum & æstatibus, adhærentes maximè saxis: ut etiam iniuria resupinatæ auulsæque, non tamen exeant. In Balearibus uerò insulis cauaticæ appellatæ, non prorepunt è cauis terræ: neque herba uiuunt, sed uuæ modo inter se cohærent. Est & aliud genus minus uulgare, adhærente operculo eiusdem testæ se operiens: obrutæ terra semper hæ, & circa maritimas tantùm Alpes quondam effossæ, cœpere iam erui & in Veliterno. Omnium tamen laudatissimæ in Astypalæa insula. Lacertæ inimicissimum genus cochleis, negantur semestrem uitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales: † in Indiæ uerò Nysa monte xxiiij. in longitudine pedum, colore fului, aut punicei, aut cærulei.

De canibus. CAP. XL.

EX his quoque animalibus, quæ nobiscum degunt, multa sunt cognitu digna: fidelissimúmque ante omnia homini canis, atq; equus. Pugnasse aduersus latrones canem pro domino accepimus, confectúmque plagis à corpore non recessisse, uolucres & feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitum in conuentu percussorem domini, laniatu & latratu coactum fateri scelus. Garamantum regem canes ducenti ab exilio reduxere, præliati contra resistentes. Propter bella Colophonii, itémque Castabalenses, cohortes canum habuere: eæ primæ dimicabant in acie nunquàm detrectantes. Hæc erant fidissima auxilia, nec stipendiorum indiga. Canes defendêre Cimbris cæsis domus eorum plaustris impositas. Canis Iasone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediáque consumptus est. Is uerò, cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenso regis Lysimachi rogo, iniecit se flammæ: similitérque Hieronis regis. Memorat † & Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. Memoratur & Nicomedis Bithyniæ regis, uxore eius Consingi lacerata propter lasciuiorem cum marito iocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Ceselium ius ciuile docuit, asturcone è suburbano redeuntem, cùm aduesperauisset, canis à grassatore defendit. Item Cælium Senatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppressum: nec priùs ille uulneratus est, quàm cane interempto. Sed super omnia in nostro æuo actis populi Romani

† Præferēda uidetur lectio, quā Pintianus ex Toletano eruit exemplari, Ipsum, animal non, ut rētur aliqui, uitæ hominū superuacuū est, &c.

† exustum

† Cōtrà Aristoteles Hist. animal. libr. 8. cap. 15. uiperam tradit sub petris se se condere, reliquas serpentes in terra abdi.

† Nysam suprà libr. 6. ca. 21. Indiæ urbem facit. non mōtem. Quamobrē non desunt, qui hic legere malint, in Indiæ Mero Nysæorum monte. Meron enim Indiæ montem esse Nysæ urbi imminētem, præter Plinium loco iam citato, testantur etiam Strabo libr. 15. & Pomponius Mela lib. 3.

† Aliâs, Et Pyrrhi, & Gelonis tyrāni canem. Pyrrhi enim canem celebrat & Plutarchus in opusculo, quod inscripsit, Solertiorâne sint terrestria animalia, an aquatica. & Iul. Pollux in Onomast. ad Commodum Imp.

mani testatum, Appio Iunio & P. Silio Coss. cùm animaduerteretur ex causa Neronis Germanici filii, in T. Sabinum, & seruitia eius, unius ex his canem nec à carcere abigi potuisse, nec à corpore recessisse, abiecto in gradibus gemoniis mœstos edentem ululatus, magna populi Romani corona circunstante: ex qua cùm quidam ei cibum obiecisset, ad os defuncti tulisse. Innatauit idem cadauere in Tiberim abiecto sustentare conatus, effusa multitudine ad spectandum animalis fidem. Soli dominum nouere: & ignotum quoque, si repentè ueniat, intelligunt. Soli nomina sua, soli uocem domesticam agnoscunt. Itinera, quamuis longa, meminere. Nec ulli præter hominem memoria maior. Impetus eorum & sæuitia mitigatur ab homine considente humi. Plurima alia in his quoque uita inuenit. Sed in uenatu solertia & sagacitas præcipua est. Scrutatur uestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens: qua uisa quàm silens & occulta, quàm significans demonstratio est, cauda primùm, deinde rostro. Ergo etiam senecta fessos cæcósq; ac debiles sinu ferunt, uentos & odorem captantes, prodentésque rostro cubilia. E tigribus eos Indi uolunt concipi: & ob id in syluis coitus tempore alligant fœminas. Primo & secundo fœtu nimis feroces putant gigni: tertio demum educant. Hoc idem è lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem è canibus & ducem habent. Illum in uenatu comitantur, illi parent. Nanque inter se exercent etiam magisteria. Certum est iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum auiditati occasionem præbeant. Indiam petenti Alexandro Magno, rex Albaniæ dono dederat inusitatæ magnitudinis unum: cuius specie delectatus iussit ursos, mox apros, & deinde damas emitti, † contemptu immobili iacente. Eáque segnitie tanti corporis offensus Imperator generosi spiritus, eum interimi iussit. Nuntiauit hoc fama regi. Itaq; alterum mittens addidit mandata, ne in paruis experiri uellet, sed in leone, elephantóue. Duos sibi fuisse: hoc interempto, prætereà nullum fore. Nec distulit Alexander, leonémque fractum protinus uidit. Posteà elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus uillis, ingenti primùm latratu intonuit: mox ingruit assultans, contráque belluam exurgens hinc & illinc, artifici dimicatione, quà maximè opus esset, infestans atque euitans, donec assidua rotatum uertigine afflixit, ad casum eius tellure concussa. Canum generibus annui partus. Iusta ad pariendum annua ætas. Gerũt uterum sexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem uisum accipiunt: non tamen unquam ultra uicesimumprimum diem, nec ante septimum. Quidam tradunt, si unus gignatur, nono die cernere: si gemini, decimo. Idémq; in singulos adiici, totidémq; esse tarditatis ad lucem dies. Et ab ea, quæ fœmina sit ex primipara genita, fauuos cerni. Optimus in fœtu, qui nouissimè cernere incipit, aut quem primum fert in cubile fœta. Rabies canum Sirio ardente homini pestifera, ut diximus, ita morsis letali aquæ metu. Quapropter obuiam itur per xxx eos dies, gallinaceo maximè fimo misto canum cibis: aut si præuenerit morbus, ueratro.

†Aliter vetusti codices aliáq; interpunctione: contemptim immobili iacẽte eo. Qua segnitie &c.

Ad canis rabidi morsum. CAP. XLI.

A Morsu uerò unicũ remedium oraculo quodam nuper repertũ, radix syluestris rosæ, quæ cynorrhodos appellatur. Columella author est, si quadragesimo die, quàm sit natus, castretur morsu cauda, summúsq; eius articulus auferatur, sequenti neruo exempto, nec caudã crescere, nec canes rabidos fieri. Canem locutum, in prodigiis (quod equidem annotauerim) accepimus: & serpentem latrasse, cùm pulsus est regno Tarquinius.

Quodnã fuerit hoc oraculũ, latius explicat infrà libr. 25. cap. 2.

De natura equorum. CAP. XLII.

EIdem Alexandro & equi magna raritas contigit: Bucephalon eum uocarunt, siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. Sedecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalii grege emptum, etiamtum puero capto eius decore. Neminem hic alium, quàm Alexandrum, regio instratus ornatu, recepit in sedem, alios passim reiiciens. idem in præliis memoratæ cuiusdam prohibetur operæ, Thebarũ oppugnatione uulneratus in alium transire Alexandrum non passus: multa prætereà eiusdem modi, propter quæ rex defuncto ei duxit exequias: urbémq; tumulo circundedit nomine eius. Nec Cæ-

ſaris Dictatoris quenquam alium recepiſſe dorſo equus traditur:idémq; humanis ſimiles pedes priores habuiſſe,hac effigie locatus ante Veneris Genitricis ædem. Fecit & Diuus Auguſtus equo tumulum,de quo Germanici Cæſaris carmē eſt. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent. Equum adamatum à Semiramide uſq; ad coitum, Iuba author eſt. Scythæ quidem equitatus & equorū gloria ſtrepūt. Occiſo denıq; ipſorum regulo ex prouocatione dimicante,hoſtem cùm uictor ad ſpoliandum ueniſſet, ab equo eius ictibus morſúq; confectum. Alium detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu,petiiſſe prærupta,atque exanimatū.† Equæ eadem ex cauſa in Reatino agro laceratum prorigam inuenimus. Nanque & cognationum intellectus in iis eſt: itaq; in grege prioris anni ſorore libentius etiam,quàm matre,equa comitatur. Docilitas tanta eſt, ut uniuerſus Sybaritani exercitus equitatus ad ſymphoniæ cantum ſaltatione quadam moueri ſolitus inueniatur. Iidem præſagiunt pugnam, & amiſſos lugent dominos,lacrymáſq; interdum deſiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege,equus eius inedia uitam finiuit.†Philarchus refert Centaretum è Galatis,in prælio occiſo Antiocho,potitum equo eius conſcendiſſe ouantem. At illum indignatione accenſum domitis frænis, ne regi poſſet,præcipitem in abrupta iſſe,exanimatúmq; unà. Philiſtus à Dionyſio relictum in cœno hærentem,ut ſeſe euelliſſet,ſecutum ueſtigia domini,examine apum iubæ inhærente:eóq; oſtento tyrannidem à Dionyſio occupatam. Ingenia eorū inenarrabilia iaculantes obſequio experiuntur,difficiles conatus corpore ipſo nixúq; inuitantium. Iam tela humi collecta equiti porrigunt. Nā in circo ad currus iuncti,non dubiè intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudii Cæſaris Secularium ludorum Circenſibus excuſſo in carceribus auriga,albati equi palmam occupauere,primatum obtinuere, oppoſita effundentes,omnia quæ cōtra æmulos debuiſſent peritiſſimo auriga inſiſtente,facientes:cùm puderet hominum artes ab equis uinci,peracto legitimo curſu ad metam ſtetere. Maius augurium apud priſcos,plebeiis Circenſibus excuſſo auriga , ita ut ſi ſtaret,in Capitolium cucurriſſe equos:⁘ ſedémq; ter luſtraſſe:maximum uerò , eôdem perueniſſe ab Veiis cum palma & corona,effuſo Ratumena,qui ibi uicerat:unde poſteà nomē portæ eſt. Sarmatæ longinqua itinera acturi,inedia pridie præparant eos, exiguū tantùm potum impartientes:atq; ita per centena millia & quinquaginta cōtinuo curſu euntibus inſident. Viuunt annis quidam quinquagenis:fœminæ minore ſpatio:eædem quinquennio finē creſcendi capiunt,mares anno addito. Forma equorū,quales maximè legi oporteat, pulcherrimè quidem Virgilio uate abſoluta eſt. Sed & nos diximus in libro de iaculatione equeſtri condito:& ferè inter omnes conſtare uideo. Diuerſa autē Circo ratio quæritur. Itaq; cùm bimi in alio ſubigantur imperio,non ante quinquennes ibi certamen accipit. Partum in eo genere undenis menſibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus uerno æquinoctio bimo utrinque uulgaris:ſed à trimatu firmior partus. Generat mas ad annos trigintatres,utpote cùm à Circo poſt uiceſimum annum mittantur ad ſobolem reparandam.†Et ad quadraginta duraſſe tradunt,adiutum modò in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandum paucis animalium minor fertilitas:qua de cauſa per interualla admiſſuræ dantur:nec tamen quindecim initus eiuſdem anni ualet tolerare. Equarum libido extinguitur iuba tonſa. Gignūt annis omnibus ad quadrageſimum. Vixiſſe equum ſeptuagintaquinque annos proditur. In hoc genere grauida ſtans parit,prætérq; cæteras fœtum diligit. Et ſanè equis amoris innaſci ueneficium,hippomanes appellatum,in fronte,caricæ magnitudine,colore nigro:quod ſtatim edito partu deuorat fœta, aut partum ab ubera non admittit, ⁘ ſi quis præreptum habeat. Olfactu in rabiem id genus agitur. Amiſſa parente in grege armenti : reliquæ fœtæ educant orbum. Terram attingere ore triduo proximo,quàm ſit genitus,negant poſſe. Quò quis acrior,in bibendo profundius nares mergit. Scythæ per bella fœminis uti malunt,quoniam urinam curſu non impedito reddant. Conſtat in Luſitania circa Olyſſiponem oppidum & Tagum amnem equas Fauonio flante obuerſas animalem concipere ſpiritum,ídq; partum fieri,& gigni perniciſſimū ita,ſed triennium uitæ non excedere.†In eadem Hiſpania Gallaica gens,& Aſturica,

† Quæ eadē ex cauſa.

† Hiſtoriæ ratio exigit ut ſic legatur: Philarchus refert, Centareto è Galatis in prælio occiſo,Antiochū potitū equo eius,conſcendiſſe ouantē. Cui lectioni apertiſsimè ſuffragatur Solinus cap. 46. Itē Appian. in Syr. & Lucian. in Zeuxide ſeu Antiocho.

⁘ ædémque

† Plenius ueteres codices: Opunte & ad quadraginta duraſſe tradunt. De qua lectione ſi quis ambigat, adeat Ariſtotelem Hiſto. anima. li. 6. cap. 22. unde totus hic locus huc eſt translatus.

⁘ Diſtingue ſic, Si quis præreptum habeat,olfactu in rabiē id genus agit. Ex Ariſtot. loco iam citato.

† Tolerabilior uidetur lectio, quam ex codice Toletano eruit Pintianus: In eadem Hiſpania Calaica gēs eſt & Aſturica. Equini generis hic ſunt, quos thieldones uocamus. Minori forma appellatos aſturcones gignunt.

rica, equini generis, quos thieldones uocamus, minori forma appellatos asturcones gignunt:quibus non uulgaris in cursu gradus,sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio:unde equis tolutim carpere incursus traditur arte. Equo ferè, qui homini morbi, prætérq; uesicæ conuersio,sicut omnibus in genere ueterino.

De asinis. CAP. XLIII.

ASinum CCCC nummûm emptũ Q.Axio Senatori,author est M. Varro,haud scio an omnium pretio animalium uicto:opera sine dubio geruli mirifica,arando quoq;, sed mularũ maximè progeneratione. Patria etiam spectatur in his,Arcadicis in Achaia, in Italia Reatinis.Ipsum animal frigoris maximè impatiens:ideo non generatur in Ponto:nec æquinoctio uerno,ut cætera pecua, admittitur, sed solstitio. Mares † in remissione operis deteriores.Partus à tricesimo mense ocyssimus,sed à trimatu legitimus:totidem, quot equæ,& eisdem mensibus,& simili modo.Sed incõtinens uterus urinam genitalem reddit,ni cogatur in cursum uerberibus à coitu. Raró geminos parit:paritura lucem fugit,& tenebras quærit,ne conspiciatur ab homine. Gignit tota uita, quæ est ei ad trigesimum annum.Partus charitas summa,sed aquarum tædium maius. Per ignes ad fœtus tendunt:eædem,si riuus minimus intersit, horrent ita,ut pedes omnino caueant tingere. Nec nisi assuetos potant fontes,qui sunt in pecuariis,atque ita ut sicco tramite ad potum eant:nec pontes transeunt,per raritatem eorum translucentibus fluuiis. Mirúmq; dictu, sitiunt:& si immutentur aquæ,ut bibant cogendæ exorandæ'ue sunt.Nec nisi spatiosa incubitant laxitate. Varia nanque somnio uisa concipiunt,ictu pedum crebro:qui nisi per inane emicuerit,repulsu durioris materiæ clauditatem illico affert.Quæstus ex iis opima prædia exuperat. Notum est,in Celtiberia singulas quadragenis millibus nummorum enixas. Ad mularum maximè partus, aurium referre in his & palpebrarum pilos aiunt. Quamuis enim unicolor reliquo corpore,totidem tamen colores,quot ibi fuere,reddit. Pullos earum epulari Mecœnas instituit,multum eo tempore prælatos onagris:post eum interiit authoritas saporis.Asino moriente uiso,celerrimè id genus deficit.

† intermissione

De mulis. CAP. XLIIII.

EX asino & equa mulus gignitur mense XII. animal uiribus in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores,neq; decennibus maiores legunt:arcerique utrunq; genus ab altero narrant,nisi in infantia eius generis,quod ineant,lacte hausto.Quapropter surreptos pullos in tenebris equarum uberi, asinarum'ue equuleos admouent.Gignitur etiam mula ex equo & asina,sed effrænis & tarditatis indomitæ. Lenta omnia esse uetulis.Conceptum ex equo,secutus asini coitus,abortu perimit:non item ex asino equi. Fœminas à partu optimè septimo die impleri,obseruatum est:mares fatigatos melius implere. Quæ non prius,quàm dentes,quos pullinos appellant, iaciat, conceperit, sterilis intelligitur, & quæ non primo initu generare cœperit. Equo & asina genitos mares, † hinulos antiqui uocabant: contráque mulos, quos asini & equæ generarent.Obseruatum, è duobus diuersis generibus nata, tertii generis fieri,& neutri parentum esse similia:eáque ipsa,quæ sunt ita nata,non gignere,in omni animalium genere:idcirco mulas non parere. Est in Annalibus nostris, peperisse sæpe, uerùm prodigii loco habitum.Theophrastus uulgò parere in Cappadocia tradit:sed esse id animal ibi sui generis. Mulæ calcitratus inhibetur uini crebriore potu. In plurium Græcorum est monumentis,cum equa muli coitu natum,quem uocauerint † hinnum,id est, paruum mulum. Generantur ex equa & onagris mansuefactis mulæ ueloces in cursu, duritia eximia pedum, uerùm strigoso corpore, indomito animo, sed generoso. Onagro & asina genitus omnes antecellit. Onagri in Phrygia & Lycaonia præcipui. Pullis eorum, ceu præstantibus sapore, Africa gloriatur, quos lalisiones appellant. Mulum LXXX. annis uixisse, Atheniensium monumentis apparet. Eo gauisi, cùm templum in arce facerent, quod derelictus senecta, cadentia iumenta comitatu nisúque exhortaretur,decretum fecere, quo caueretur, ne frumentarii negotiatores ab incerniculis eum arcerent.

† *Melius, binnos. ita hoc genus appellãte & Columella lib.6.ca.35. noménq; hoc à patris, hoc est, equi binnitu deducente.*

† *Rectius, Ginnum: ut apud Aristo. Hist.animal. lib.6.ca.24. & libr.2.de Generat. animal.cap. ultimo.*

De bubus. CAP. XLV.

BVbus Indicis camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In nostro orbe Epiroticis laus maxima, à Pyrrhi (ut ferunt) iam inde regis cura. Id consecutus est, †non ante quadrimatum ad partus uocando. Prægrandes itaq; fuere, & hodièq; reliquiæ stirpium durant. At nunc anniculæ ad fœcunditatem poscuntur, tolerantius tamẽ bimæ. Tauri generationem quadrimi implent: & singulis† denæ eodem anno traduntur. Si autem post coitum ad dextram partem abeant tauri, generatos mares esse: si in læuam fœminas. Conceptio uno initu peragitur: quæ si fortè errauit, uigesimo pòst die marem fœmina repetit. Pariunt mense decimo: quicquid ante genitum, inutile est. Sunt authores, ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt raro gemi nos. Coitus à Delphini exortu ad pridie Nonas Ianuarii diebus† xxx. aliquibus & autumno: gentibus quidem, quæ lacte uiuunt, ita dispensatur, ut omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non sæpius, quàm bis die, ineunt. Boues animalium soli, & retro ambulantes pascuntur: apud Garamantas quidem haud aliter. Vita fœminis xv. annis longissima, maribus xx. Robur in quimatu. Lauatione calidæ aquæ traduntur pinguescere, & si quis incisa cute spiritum harundine in uiscera adigat. Non degeneres existimandi etiam minus laudato aspectu. Plurimum lactis Alpinis, quibus minimum corporis, plurimum laboris, capite, non ceruice, iunctis. Syriacis non sunt palearia, sed gibber in dorso. Carici quoque in parte Asiæ fœdi uisu, tubere super armos à ceruicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cæterò nigri coloris candidíue, ad laborem damnantur. Tauris minora, quàm bubus, cornua, tenuioráque. Domitura boum in trimatu, posteà sera, antè præmatura. Optimè cum domito iuuencus imbuitur. Socium enim laboris agríque culturæ habemus hoc animal, tantæ apud priores curæ, ut sit inter exempla damnatus à populo Romano, die dicta, qui concubino procaci rure omasum edisse se negante, occiderat bouem, actúsque in exilium, tanquam colono suo interempto. Tauris in aspectu generositas, torua fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus stat, ira gliscente alternos replicans, spargénsq; in altum harenam, & solius animalium eo stimulo ardescens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonstratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterúmq; resurgere, modò iacentes ex humo tolli, bigarúmq; etiam cursu citato, uelut aurigas, insistere. Thessalorum gentis inuentum est, equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare: primus id spectaculum dedit Romæ Cæsar Dictator. Hinc uictimæ opimæ & lautissima Deorum placatio. Huic tantùm animali omnium, quibus procerior cauda, non statim nato consummatæ, ut cæteris, mensuræ: crescit uni, donec ad uestigia ima perueniat. Quamobrem uictimarum probatio in uitulo, ut articulum suffraginis contingat: breuiore non litant. Hoc quoque notatum, uitulos ad aras humeris hominis allatos non ferè litare, sicut nec claudicante, nec aliena hostia Deos placari, nec trahente se ab aris. Est frequens in prodigiis priscorum, bouem locutum: Quo nuntiato, Senatum sub dio haberi solitum.

†Arist. operis iam citati lib. 8. cap. 7. de Epiroticis agens bubus, quas & Pyrrhicas nominat, sic habet: Ἐννέα ἔτη διατηροῦσιν ἀνοχεύτους. hoc est, nouẽ annis à coitu prohibent. Quo fit, ut hic Plinij locus mendæ, suspicionẽ nõ uacet.

†Aliàs, quindenæ: quem uaccarum numerum Columella quoque & Palladius singulis tauris attribuunt.

†Aliàs, quadraginta. qui dierum numerus & apud Varron. legitur li. 2. Rei rust. cap. 5.

De Api boue. CAP. XLVI.

BOs in Aegypto etiam numinis uice colitur, Apim uocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis, †Nodus sub lingua, quẽ cantharum appellant. Non est fas eũ certos uitæ excedere annos, mersúmq; in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium, quẽ substituant: & donec inuenerint, mœrent, derasis etiam capitibus: nec tamẽ unquam diu quæritur. Inuentus deducitur Memphim à sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ uocãt thalamos, auguria populorum. Alterum intrasse lætum est, in altero dira portendit. Responsa priuatis dat, è manu consulentium cibum capiendo. Germanici Cæsaris manum auersatus est, haud multò pòst extincti. Cæterò secretus, cùm se proripuit in cœtus, incedit summotu lictorum, gréxque puerorum comitatur carmen honori eius canentium: intelligere uidetur, & adorari uelle. Hi greges repentè lymphati futura præcinunt. Fœmina bos semel ei anno ostenditur, suis & ipsa insignibus,

†Consule de hoc loco Cæliũ. Rhodig. lib. 8. cap. 5.

insignibus, quanquam aliis: sempérque eodem die & inueniri eam, & extingui tradunt. Memphi est locus in Nilo, quem à figura uocant Phialam, omnibus annis ibi auream pateram argenteámq; mergentes, diebus quos habet natales Apis: septem hi sunt, mirúmque neminem per eos à crocodilis attingi: octauo post horam diei sextam, redire belluæ feritatem.

De natura pecorum, & generatione eorum. CAP. XLVII.

MAgna & pecori gratia, uel in placamentis Deorum, uel in usu uellerum. Vt boues uictum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis utrinque ad nouenos annos, quibusdam & ad decimum. Primiparis minores fœtus. Coitus omnibus†ad Arcturi occasum, id est, à tertio Idus Maias, ad Aquilæ occasum, x. Calendas Aug. Gerunt partum diebus CL. Posteà concepti inualidi. Cordos uocabant antiqui post id tempus natos. Multi hybernos agnos præferunt uernis, quoniam magis intersit ante solstitium, quàm ante brumam firmos esse, solúmque hoc animal utiliter bruma nasci. Arieti naturale agnas fastidire, senectam ouium consectari: & ipse senecta melior, illis quoque utilior. Ferocia eius cohibetur, cornu iuxta aurem terebrato. Dextro teste præligato fœminas generat, læuo mares. Tonitrus solitariis ouibus abortus inferunt. Remedium est congregare eas, ut cœtu iuuentur. Aquilonis flatu mares concipi dicunt, Austri fœminas: atque in eo genere arietum maximè spectantur ora: quia cuius coloris sub lingua habuere uenas, eius & lanicium est in fœtu, uariúmque si plures fuere: & mutatio aquarum potúsque uariat. Ouium summa genera duo, tectum & colonicum: illud mollius, hoc in pascuo delicatius, quippe cùm tectum rubis uescatur. Operimenta eis ex Arabicis præcipua.

†Omnino legendum, Ab Arcturi occasu, tum ex uetust. cod. tum ex Varrone lib. & ca. 2. tum propter id quod sequitur, Id est à tertio Id. Maias. Arcturũ enim eo die occidere, ex ipso notũ est Plinio li. 18. cap. 27.

De generibus lanarum, & uestium. CAP. XLVIII.

LAna autem laudatissima Apula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Milesiæ oues obtinent. Apulæ breues uillo, nec nisi penulis celebres. Circa Tarentum Canusiúmque summam nobilitatem habent. In Asia uerò eodem genere Laodiceæ. Alba circumpadanis nulla præfertur, nec libra centenos nummos ad hoc æui excessit ulla. Oues non ubiq; tondentur: durat quibusdam in locis uellendi mos. Colorum plura genera: quippe cùm desint etiam nomina eis, quas natiuas appellant, aliquot modis. Hispania nigri uelleris præcipuas habet. Pollentia iuxta Alpes cani: Asia rutili, quas Erythræas uocant: item Bætica: Canusium fului: Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus†usus medicatus. Istriæ Liburniæque pilo propior, quàm lanæ, pexis aliena uestibus, & quam sola ars scutulato textu commendat in Lusitania. Similis circa Piscenas prouinciæ Narbonensis: similis & in Aegypto, ex qua uestis detrita usu tingitur, rursúsque æuo durat. Est & hirtæ pilo crasso in tapetis antiquissima gratia: iam certè priscos iis usos, Homerus author est. Aliter hæc Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. Lanæ & per se coactæ uestem faciunt: & si addatur acetum, etiam ferro resistunt: imò uerò etiam ignibus, nouissimo sui purgamento: quippe ahenis polientium extracta, in tomenti usum ueniunt, Galliarum, ut arbitror, inuento: certè Gallicis hodie nominibus discernitur: nec facilè dixerim, qua id ætate cœperit. Antiquis enim torus è stramento erat, qualiter etiam nunc in castris gausape. Patris mei memoria cœpere amphimalla nostra, sicut uillosa etiam uentralia. Nam tunica lati claui in modum gausape texi nunc primum incipit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu suis locis dicemus, in conchyliis marinis, aut herbarum natura. Lanam cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia uocata est, in templo Sangi durasse, prodente se, author est M. Varro: factámque ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat usus. Inde factum, ut nubentes uirgines comitaretur colus compta, & fusus cum stamine. Ea prima texuit rectam tunicam, quales cum toga pura tyroni induuntur, nouæq; nuptæ. Vndulata uestis primo è lautissimis fuit: inde soriculata defluxit. Togas rasas Phrygianásque, Diui Augusti nouissimis temporibus cœpisse, scribit Fenestella. Crebræ papaueratæ antiquiorem habent originem, iam sub Lucilio Poeta in Torquato notatæ. Præ-

†Vetu. cod. medicata uis

textæ apud Hetruſcos originem inuenere. Trabeis uſos accipio reges:pictas ueſtes iam apud Homerũ fuiſſe,unde triumphales natæ. Acu facere id Phryges inuenerunt, ideóq; phrygiones appellati ſunt. Aurum intexere in eadem Aſia inuenit Attalus rex:unde nomen Attalicis. Colores diuerſos picturæ intexere Babylon maximè celebrauit, & nomen impoſuit. Plurimis uerò liciis texere,quæ polymita appellant, Alexandria inſtituit: ſcutulis diuidere, Gallia. Metellus Scipio triclinaria Babylonica ſeſtertiûm octingentis millibus uæniſſe iam tunc,poſuit in Capitonis criminibus,quæ Neroni principi †quadragies ſeſtertio nuper ſtetere. Seruii Tullii prætextæ,quibus ſignum Fortunæ ab eo dicatæ coopertum erat,durauere ad Seiani exitum. Mirúmq; fuit nec defluxiſſe eas,nec teredinum iniurias ſenſiſſe annis DLX. Vidimus iam & uiuentium uellera,purpura,cocco,conchylio,†ſeſquilibris infecta,uelut illa ſic naſci cogente luxuria. In ipſa oue ſatis generoſitatis oſtenditur breuitate crurum,uentris ueſtitu:quibus nudus eſſet, apicas uocabant, damnabántque. Syriæ cubitales ouium caudæ,plurimúmq; in ea parte lanicii. Caſtrari agnos,niſi quinquemeſtres,præmaturum exiſtimatur.

†Budæus li. 2. de Aſſe legit, quadringẽties ſeſtertio.
†ſeſquipondialibus.

De muſmone. CAP. XLIX.

EST & in Hiſpania,ſed maximè Corſica,non maximè abſimile pecori, genus muſmunum,caprino uillo,quàm pecoris uelleri,propius. Quorũ è genere & ouibus natos priſci Vmbros uocarunt. Infirmiſſimum pecori caput:quamobrem auerſum à Sole paſci cogendum. Quàm ſtultiſſima animalium lanata. Quà timuere ingredi, unum cornu raptum ſequuntur. Vita longiſſima anni X. in Aethiopia XIII. Capris eodem loco XI. in reliquo orbe plurimum octoni. Vtrunq; genus intra quartum coitum impletur.

De capris,& generatione earum. CAP. L.

CAPræ pariunt & quaternos,ſed rarò admodum. Ferunt quinque menſibus,ut oues. Capræ pinguitudine ſterileſcunt. †Trimæ minus utiliter generant,& in ſenecta,nec ultra quadriennium. Incipiunt ſeptimo menſe,adhuc lactentes. Mutilum in utroque ſexu utilius. Primus in die coitus non implet:ſequens efficacior,ac deinde. Concipiunt Nouembri menſe,ut Martio pariant turgeſcentibus uirgultis, aliquando anniculæ, ſemper bimæ,†in trimatu inutiles. Pariunt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos ſuffuſos capra iunci puncto ſanguine exonerat,caper rubi. Solertiam eius animalis Mutianus uiſam ſibi prodidit in ponte prætenui,duabus obuiis è diuerſo:cùm circumactum anguſtiæ non caperent,nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca,torrente rapido minaciter ſubterfluente, alteram decubuiſſe, atque ita alteram proculcatæ ſupergreſſam. Mares quàm maximè ſimos,longis auriculis infractis,armis quàm uilloſiſſimis probant. Fœminarum generoſitatis inſigne,laciniæ corporibus è ceruice binæ dependentes. Non omnibus cornua: ſed quibus ſunt, in his & indicia annorum per incrementa nodorum. Mutilis lactis maior ubertas. Auribus eas ſpirare,non naribus, nec unquam febri carere, Archelaus author eſt:ideo fortaſſis anima his,quàm ouibus,ardentior, calidioréſq; concubitus. Tradunt & noctu non minus cernere,quàm interdiu:ideo ſi caprinum iecur ueſcantur,reſtitui ueſpertinam aciem his,quos Nyctalopas uocant. In Cilicia, circáq; Syrtes uillo tonſili ueſtiuntur. Capras in occaſum decliui Sole,in paſcuis negant contueri inter ſeſe,ſed auerſas iacere:reliquis autem horis auerſas, & inter cognationes. Dependet omnium mento uillus,quem aruncum uocant:hoc ſi quis appræhenſam ex grege unam trahat,cæteræ ſtupentes ſpectant. Id etiam euenire, cùm quandam herbam aliqua ex eis momorderit. Morſus earum arbori exitialis. Oliuam lambendo quoque ſterilem faciunt, eáque ex cauſa Mineruæ non immolantur.

† Pintianus ex Toletano codice legit, ante trimos, ut hoc de hircis intelligatur. Nam de capris infrà dicturus eſt.
† Legẽdum, In trimatu utiles adſtipulante Columella lib. 7. cap. 6. & Palladio libro 12. titu. 12. ubi capras anniculas bimáſue fœtui educando inutiles tradũt, in trimatu uerò utiliſſimas.

De ſuibus & natura earum. CAP. LI.

SVilli pecoris admiſſura à Fauonio ad æquinoctium uernum,ætatis VIII. menſe:quibuſdam in locis etiam IIII. uſque ad VII. annum. Partus bis anno:tempus utero IIII. menſium:numerus fœcunditatis ad uicenos:ſed educare tam multos nequeunt. Diebus X. circa brumam ſtatim dentatos naſci, Nigidius tradit. Implentur uno coitu, qui & geminatur propter facilitatem abortiendi. Remedium,ne prima ſubatione,neque antè flacci-

das

das aures coitus fiat. Mares non ultrà trimatum generant. Fœminæ senectute fessæ, cubantes coeunt. Comesse fœtus his, non est prodigium. Suis fœtus sacrificio†die quinto purus est, pecoris die octauo, bouis XXX. Coruncanus ruminales hostias, donec bidentes fierent, puras negauit. Suem oculo amisso putant citò extingui: alioqui uita ad XV. annos, quibusdam & uicenos. Verùm efferantur, & aliâs obnoxium genus morbis, anginæ maximè, & strumæ. Index suis inualidæ, cruor in radice setæ dorso euulsæ, caput obliquum in incessu. Penuriam lactis præpingues sentiunt, & primo fœtu minus sunt numerosæ. In luto uolutatio generi grata. Intorta cauda: id etiam notatum, facilius litare, in dexterum, quàm in læuum, detorta. Pinguescunt LX. diebus, sed magis tridui inedia saginatione orsa. Animalium hoc maximè brutum, animámq; ei pro sale datam non illepidè existimabatur. Compertum agnitam uocem suarii furto abactis, mersóq; nauigio inclinatione lateris unius remeasse. Quin & duces in urbe forū nundinarium domósq; petere discunt: & feri sapiunt uestigia palude confundere, urina fugam leuare. Castrantur fœminæ quoque sicuti cameli, post bidui inediam, suspensæ†pernis primoribus, uulua recisa: celerius ita pinguescunt. Adhibetur & ars iecori fœminarum, sicut anserum, inuentum M. Apicii, fico carica saginatis, ac satie necatis repentè mulsi potu dato. Neq; alio ex animali numerosior materia ganeæ: quinquaginta propè sapores, cùm cæteris singuli. Hinc Censoriarum legum paginæ, interdictáq; cœnis abdomina, glandia, testiculi, uuluæ, sincipita uerrina, ut tamen Publii Mimorum Poetæ cœna, postquàm seruitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam uocabulo suminis ab eo imposito. Placuere autē & feri sues. Iam Catonis Censoris orationes aprugnum exprobrant callum. In tres tamen partes diuiso, media ponebatur lumbus aprugnus appellata. Solidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis Consulatu legem agrariam promulgauit. Tam propinqua origo nunc quotidianæ rei est. Et hoc Annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum: quibus notata quidem cœna, sed in principio, bini terníque pariter mandantur apri.

† Varro li. 2. ca. 4. negat fœtū suillum ante decimum à partu diē aut purum esse, aut sacrificijs idoneum. Quamobrē & hîc nonnulli, Decimo die, legere malunt, quàm quinto.

† Arist. li. 9. Hist. animal. cap. ultimo, sic habet: κρεμάσαντες ὀπισθίων σκελῶν. Quo fit, ut & hic nonnulli, posterioribus permis, legere malint, quā prioribus.

De uiuarijs bestiarum. CAP. LII.

VIuaria horum cæterorúmq; syluestrium, primus togati generis inuenit Fuluius Lippinus, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, & Q. Hortensius. Sues feræ semel anno gignunt. Maribus in coitu plurima asperitas. Tunc inter se dimicant, indurantes attritu arborum costas, lutóq; se tergorantes. Fœminæ in partu asperiores, & ferè similiter in omni genere bestiarum. Apris maribus, non nisi anniculis generatio. In India cubitales dentium flexus gemini ex rostro, totidem à fronte ceu uituli cornua, exeunt. Pilus æreo similis agrestibus, cæteris niger. At in Arabia suillum genus non uiuit.

De semiferis animalibus. CAP. LIII.

IN nullo genere æquè facilis mistura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas uocabant, ceu semiferos, ad homines quoq;, ut in C. Antonium Ciceronis in Consulatu collegam, appellatione translata. Non in suibus tantùm, sed in omnibus quoque animalibus, cuiuscunq; generis ullum est placidum, eiusdem inuenitur & ferum, utpote cùm hominum etiam syluestrium tot genera prædicta sint. Capræ tamen in plurimas similitudines transfigurātur. Sunt capreæ, sunt rupicapræ, sunt ibices pernicitatis mirandæ, quanquàm onerato capite uastis cornibus, gladiorúmque uaginis: in hæc se librant, ut tormento aliquo rotati in petras, potissimùm è monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recussu pernicius, quò libuerit, exultant. Sunt & oryges, soli quibusdam dicti contrario pilo uestiri, & ad caput uerso. Sunt & damæ, & pygargi, & strepsicerotes, multáq; alia haud dissimilia. Sed illa Alpes, hæc transmarini situs mittunt.

De simijs. CAP. LIIII.

SImiarum quoque genera hominis figuræ proxima, caudis inter se distinguuntur. Mira solertia, uisco inungi, laqueísq; calceari imitatione uenantium tradunt. Mutianus & latrunculis lusisse fictis cera, nuces uisu distinguere: Luna caua tristes esse, quibus in eo

genere cauda sit, nouam exultatione adorare: nam defectum siderum & cæteræ pauent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fœtũ affectio. Gestant catulos, quos mansuefactæ intra domos peperere, omnibus demonstrant, tractaríque gaudent, similes gratulationem intelligentis. Itaq; magna ex parte complectendo necant. Efferatior cynocephalis natura, sicut mitissima Satyris, & Sphingibus. Callitriches toto penè aspectu differunt: barba est in facie, cauda latè fusa primori parte. Hoc animal negatur uiuere in alio, quàm in Aethiopiæ, quo gignitur, cælo.

De leporibus, & cuniculis. CAP. LV.

ET leporum plura sunt genera: In Alpibus candidi, quibus hybernis mẽsibus pro cibatu niuem credunt esse: certè liquescente ea rutilescunt annis omnibus: & est alioqui animal intolerandi rigoris alumnũ. Leporum generis sunt & quos Hispania cuniculos appellat fœcunditatis innumeræ, famémq; Balearibus insulis, populatis messibus afferentes. Fœtus uentre exectos uel uberibus ablatos non repurgatis interaneis, gratissimo in cibatu habent: laurices uocant. Certum est, Balearicos aduersus prouentũ eorum auxilium militare à Diuo Augusto petisse. Magna propter uenatum eum uiuerris gratia est. Iniiciunt eas in specus, qui sunt multifores in terra, unde & nomen animali: atq; ita eiectos supernè capiunt. Archelaus author est, quot sint corporis cauernæ ad excrementa lepori, totidem annos esse ætatis. Varius certè numerus reperitur. Idem utranq; uim singulis inesse, ac sine mare æquè gignere. Benigna circa hoc natura, innocua & esculenta animalia fœcunda generauit. Lepus omnium prædæ nascens, solus præter dasypodem superfœtat, aliud educans, aliud in utero pilis uestitum, aliud implume, aliud inchoatum gerens pariter. Necnon & uestes leporino pilo facere, tentatum est, tactu non perinde molli, ut in cute, propter breuitatem pilis dilabidas.

De semiferis. CAP. LVI.

HI mansuescunt raro, cum feri dici iure non possint. Complura nanque sunt nec placida nec fera, sed mediæ inter utrunque naturæ, ut in uolucribus, hirundines, apes, in mari delphini.

De muribus & gliribus. CAP. LVII.

QVo in genere multi & hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis animal. Arrosis Lauinii clypeis argenteis, Marsicũ portendêre bellum: Carboni Imperatori apud Clusiũ fasciis, quibus in calceatu utebatur, exitium. Plura eorũ genera in Cyrenaica regione, alii lata fronte, alii acuta, alii herinaceorum genere pungentibus pilis. Theophrastus author est, in Gyaro insula cùm incolas fugassent, ferrum quoq; rosisse eos, id quod natura quadam & ad Chalybas facere in ferrariis officinis. Aurariis quidem in metallis, ob hoc aluos eorũ excidi, sempérq; furtum id depræhendi: tantam esse dulcedinem furandi. Væniisse murem CC. nummis, Casilinum obsidente Annibale: eúmq; qui uendiderat fame interiisse, emptorem uixisse, Annales tradunt. Cùm candidi prouenere, lætum faciunt ostentum. Nam soricum occentu dirimi auspicia, Annales refertos habemus. Sorices & ipsos hyeme cõdi, author est Nigidius, sicut glires: quos Censoriæ leges, princépsq; M. Scaurus in Consulatu, non alio modo cœnis ademere, quàm conchylia, aut ex alio orbe conuectas aues. Semiferũ & ipsum animal, cui uiuaria in doliis idem qui apris, instituit. Qua in re notatũ, non congregari, ni populares eiusdem syluæ: & si misceantur alienigenæ, amne uel monte discreti, interire dimicando. Genitores suos fessos senecta, alunt insigni pietate. Senium finitur hyberna quiete. Conditi enim & hi cubant: rursus æstate iuuenescunt, simili & nitelis quiete.

Quæ animalia quibus locis non sint. CAP. LVIII.

MIrum, rerum naturam non solùm alia aliis dedisse terris animalia, sed in eodẽ quoque situ quædam aliquibus locis negasse. In Mæsia sylua Italiæ, non nisi in parte reperiuntur hi glires.† In Lycia dorcades nõ transeunt montes Syris uicinos: onagri montem qui Cappadociam à Cilicia diuidit. In Hellesponto in alienos fines non commeant cerui: & circa Arginussam Elatum montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis.

† Legendũ, In Cilicia. Ea enim regio Syriæ uicina est, Amano monte ab ea dirẽpta. Lycia autẽ totius Asiæ diametro à Syria distat.

In

In Poroselene insula uiam mustelæ non transeunt: in Bœotiæ Lebadia illatæ solum ipsum fugiunt, quæ iuxtà in Orchomeno tota arua subruunt, talpæ, quarum è pellibus cubicularia uidimus stragula. Adeò ne religio quidem à portentis summouet delicias. In Ithaca lepores illati moriuntur, extremis quidem in litoribus: in Ebuso cuniculi non sunt, scatent in Hispania Balearibúsque. Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis è continente uocalibus durat genus earũ. Mutæ sunt etiam nunc in Seripho insula. Eædem aliò translatè canunt: quod accidere & in lacu Thessaliæ Sicendo tradunt. In Italia muribus araneis uenenatus est morsus: eosdem ulterior Apennino regio non habet. Iidem ubicunque sint, orbitam si transiere, moriuntur. In Olympo Macedoniæ monte non sunt lupi, nec in Creta insula. Ibi quidem non uulpes, ursíue, atque omnino nullum maleficum animal, præter phalangium: aranei id genus, de quo dicemus suo loco. Mirabilius, in eadem insula ceruos, præterquàm in Cydoniatarum regione, non esse: item apros, & attagenas, herinaceos: in Africa autem nec apros, nec ceruos, nec capreas, nec ursos.

Quæ aduenis noceant. CAP. LIX.

IAm quædam animalia indigenis innoxia, aduenas interimunt: sicut serpentes parui in Tirynthe, quos terra nasci proditur. Item in Syria angues, circa Euphratis maximè ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiam si calcati momordere, non sentiuntur maleficia: aliis cuiuscunque gentis infesti, auidè & cum cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri non necant eos. Contrà in Latmo Cariæ monte Aristoteles tradit à scorpionibus hospites non lædi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoque animalium, & præter terrestria, indicemus genera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER NONVS.

De aquatilium natura. CAP. I.

ANIMALIVM, quæ terrestria appellauimus, hominum quadam consortione degentia, indicata natura est. Ex reliquis minimas esse uolucres conuenit. Quamobrem prius æquorum, amnium stagnorúmque dicentur.

Quare in mari maxima animalia. CAP. II.

SVnt autem complura in iis, maiora etiam terrestribus. Causa euidens, humoris luxuria. Alia sors alitum, quibus uita pendentibus. In mari autem tam latè supino, mollíque ac fertili accremento, accipiente causas genitales è sublimi, sempérque pariente natura, pleraque etiam monstrifica reperiuntur, perplexis & in semet aliter nunc flatu, nunc fluctu conuolutis seminibus atque principiis: ut uera fiat uulgi opinio, quicquid nascatur in parte naturæ ulla, & in mari esse, præterque multa, quæ nusquam alibi. Rerum quidem, non solùm animalium simulachra esse, licet intelligere intuentibus uuam, gladium, serras, cucumim uero & colore & odore similem: quò minus miremur equorum capita in tam paruis eminere cochleis.

De Indici maris belluis. CAP. III.

PLurima autem & maxima in Indico mari animalia, è quibus balænæ quaternûm iugerum, pristes ducenûm cubitorũ: quippe ubi locustæ quaterna cubita impleant: anguillæ quoque in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluæ circa solstitia maximè uisuntur. Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc deiectæ montiũ iugis procellæ ab imò uertunt maria, pulsatásq; ex profundo belluas cum fluctibus uoluunt, & aliâs tanta

thynnorũ multitudine,ut Magni Alexandri claſſis haud alio modo, quàm hoſtium acie obuia contrarium agmen aduerſa fronte direxerit:aliter ſparſis non erat euadere:non uoce,non ſonitu,non ictu,ſed fragore terrentur,nec niſi ruina turbantur.Cadara appellatur rubri maris peninſula ingens.Huius obiectu uaſtus efficitur ſinus,xij. dierum & noctium remigio enauigatus Ptolemæo regi,quando nullius auræ recipit afflatũ.Huius loci quiete præcipua ad immobilem magnitudinem belluæ adoleſcunt.Gedroſos,qui Arbin amnem accolunt,Alexandri Magni claſſium præfecti prodidere, in domibus fores maxillis belluarum facere,oſſibus tecta contignare,ex quibus multa quadragenûm cubitorũ longitudinis reperta.Exeunt & pecori ſimiles belluæ ibi in terram,paſtæq; radices fruticum remeant:& quædam equorum,aſinorum,taurorum capitibus,quæ depaſcuntur ſata.

Quæ in quoque Oceano maxima. CAP. IIII.

MAximum animal in Indico mari priſtis & balæna eſt:in Gallico Oceano phyſeter, ingentis columnæ modo ſe attollens, altiórque nauium uelis diluuiem quandam eructans.In Gaditano Oceano arbor in tantum uaſtis diſpanſa ramis, ut ex ea cauſa fretum nunquam intraſſe credatur.Apparent & rotæ appellatæ à ſimilitudine,quaternis diſtinctæ radiis,modiolos earum oculis duobus utrinque claudentibus.

De Tritonum,& Nereidum,& elephantorum marinorum figuris.

CAP. V.

TIberio principi nuntiauit Olyſſipponenſium legatio ob id miſſa, uiſum auditúmq; in quodam ſpecu concha canentem Tritonem, qua noſcitur, forma:& Nereidum falſa nõ eſt,ſquamis modò hiſpido corpore,etiam quà humanam effigiem habent. Nanque hæc in eodem ſpectata litore eſt,cuius morientis etiam gannitum triſtem accolæ audiuere longè. Et Diuo Auguſto legatus Galliæ complures in litore apparere exanimes Nereidas ſcripſit.Authores habeo in equeſtri ordine ſplendentes,uiſum ab his in Gaditano Oceano marinum hominem,toto corpore abſoluta ſimilitudine:aſcendere eum nauigia nocturnis temporibus,ſtatímque degrauari,quas inſederit,partes:& ſi diutius permaneat,etiam mergi. Tiberio principe, contra Lugdunenſis prouinciæ litus in inſula ſimul trecentas amplius belluas reciprocans deſtituit Oceanus, miræ uarietatis & magnitudinis,nec pauciores in Santonum litore: intérque reliquas elephantos & arietes, candore tantùm cornibus aſſimulatis,Nereidas uerò multas. Turanius prodidit, expulſam belluam in Gaditana litora,cuius inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita ſexdecim fuiſſent,dentes eiuſdem cxx.maximi dodrantium menſura,minimi ſemipedum. Belluæ,cui dicebatur expoſita fuiſſe Andromeda,oſſa Romæ, apportata ex oppido Iudææ Ioppe, oſtendit inter reliqua miracula in Aedilitate ſua M. Scaurus longitudine pedum xl.altitudine coſtarum Indicos elephantos excedente,ſpinæ craſſitudine ſeſquipedali.

De balænis,& orcis. CAP. VI.

BAlænæ & in noſtra maria penetrant. In Gaditano Oceano non antè brumam conſpici eas tradunt,condi autem ſtatis temporibus in quodam ſinu placido & capaci,mirè gaudentes ibi parere. Hoc ſcire orcas, infeſtam his belluam,& cuius imago nulla repræſentatione exprimi poſſit alia, quàm carnis immenſæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in ſecreta, ac uitulos earum, & fœtas, uel etiamnum grauidas lancinant morſu, incuſſæque ceu Liburnicarum roſtris fodiunt. Illa ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes,& pondere ſuo oneratæ,tunc quidem & utero graues,pariendíue pœnis inualidæ, ſolùm auxilium nouere in altum profugere, & ſe toto defendere Oceano. Contrà, orcæ occurrere laborant, ſeſéque opponere & cautium anguſtiis trucidare, in uada urgere,ſaxis illidere.Spectantur ea prælia,ceu mari ipſo ſibi irato,nullis in ſinu uentis,fluctibus uerò ad anhelitus ictúſque,quantos nulli turbines uoluunt. Orca & in portu Oſtienſi uiſa eſt, oppugnata à Claudio principe.Venerat tunc exædificante eo portum, inuitata naufragiis tergorum aduectorum è Gallia: ſatiánſque ſe per complures dies, alueum in uado ſulcauerat, accumulata fluctibus intantum, ut circumagi nullo modo poſſet: & dum ſaginam perſequitur, in litus fluctibus propulſa, emineret dorſo

multum

multum supra aquas carinæ uice inuersæ. Prætendi iussit Cæsar plagas multiplices inter ora portus: profectúsque ipse cum prætorianis cohortibus populo Romano spectaculum præbuit, lanceas congerente milite è nauigiis assultantibus, quorum unum mergi uidimus, reflatu belluæ oppletum unda. Ora balænæ habent in frontibus: ideóque summa aqua natantes, in sublime nimbos efflant.

An spirent pisces, an dormiant. CAP. VII.

SPirant autem confessione omnium & paucissima alia in mari, quæ internorum uiscerum pulmonem habent, quoniam sine eo nullum animal putatur spirare: nec piscium branchias habentes, anhelitum reddere, ac per uices recipere existimant, quorum hæc opinio est: nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in qua sententia fuisse Aristotelem uideo, & multis persuasisse doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo: quoniam & pulmonum uice aliis possunt alia spirabilia inesse uiscera, ita uolente natura: sicut & pro sanguine est multis alius humor. In aquas quidem penetrare uitalem hunc halitum quis miretur, qui etiam reddi ab his eum cernat: & in terras quoque tanto spissiorem naturæ partem, penetrare, argumento animalium, quæ semper defossa uiuunt, ceu talpæ? Accedunt apud me certè efficacia, ut credam etiam omnia in aquis spirare naturæ suæ sorte: primùm sæpe adnotata piscium æstiuo calore quædam anhelatio, & alia tranquillo uelut oscitatio: ipsorum quoque, qui sunt in aduersa opinione, de somno piscium confessio. Quis enim sine respiratione somno locus? Præterea bullantium aquarum sufflatio, Lunæque effectu concharum quoque corpora augescentia. Super omnia esse auditum & odoratum piscibus, non erit dubium, ex aeris utrunque materia. Odorem quidem non aliud, quàm infectum aera, intelligi posse. Quamobrem de his opinetur, ut cuique libitum erit. Branchiæ non sunt balænis, nec delphinis. Hæc duo genera fistulis spirant, quæ ad pulmonem pertinent, balænis à fronte, delphinis à dorso. Et uituli marini, quos uocant phocas, spirant ac dormiunt in terra: Item testudines, de quibus mox plura.

De delphinis. CAP. VIII.

VElocissimum omnium animalium, non solùm marinorum, est delphinus, ocyor uolucre, ocyor telo: ac nisi multũ infra rostrum os illi foret medio penè in uentre, nullus piscium celeritatem eius euaderet. Sed affert moram prouidentia naturæ, quia nisi resupini atque conuersi non corripiunt: quæ causa præcipuè uelocitatem eorum ostendit. Nam cùm fame conciti, fugientem in uada ima persecuti piscem, diutius spiritum continuere, ut arcu emissi, ad respirandum emicant: tantáque ui exiliunt, ut plerunque uela nauium transuolent. Agunt † ferè coniugia: pariunt catulos decimo mense, æstiuo tempore, interim & binos: nutriunt uberibus, sicut balæna: atque etiam gestant fœtus infantia infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magna erga partum charitate. Adolescunt celeriter, decem annis putantur ad summam magnitudinem peruenire: uiuunt & tricenis, quod cognitum præcisa cauda in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultantúrque incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua nequeunt. Solent in terram erumpere incerta de causa: & statim tellure tacta moriuntur, multóque ocyus fistula clausa. Lingua est his contra naturam aquatilium mobilis, breuis atque lata, haud differens suillæ. Pro uoce gemitus humano similis, dorsum repandum, rostrũ simum. Qua de causa nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, malúntq; ita appellari. Delphinus nõ homini tantùm amicum animal, uerùm & musicæ arti, mulcetur symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono. Hominẽ non expauescit, ut alienũ: obuiam nauigiis uenit, alludit exultans, certat etiã, & quamuis plena præterit uela. Diuo Augusto principe Lucrinum lacum inuectus pauperis cuiusdam puerũ, ex Baiano Puteolos in ludum literariũ itantem, cùm Meridiano immorans appellatũ eum Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mecœnatis, & † Flauiani, & Flaui Alfii, multorúmq; esset literis mandata. Quocunq; diei tempore inclamatus à puero, quãuis occultus atq; abditus, ex imo aduolabat: pastúsq; è

manu

† uera coniugia:

† Fabiani, legendum, non Flauiani, tũ ex Indice authorum, quorum testimonio hoc in libro utitur Plin. tum ex Solino cap. 17. eadẽ hæc tantùm non ad uerbum referente.

manu præbebat aſcenſuro dorſum, pinnæ aculeos uelut uagina condens: receptúmq; Puteolos per magnũ æquor in ludum ferebat, ſimili modo reuehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, ſubinde ad conſuetum locũ uentitans, triſtis & mœrenti ſimilis, ipſe quoq; (quod nemo dubitaret) deſiderio expirauit. Alius intra hos annos in Africo litore Hipponis Diarrhyti ſimili modo ex hominis manu ueſcens, præbénſque ſe tractandum, & alludens natantibus, impoſitóſq; portans, ungũeto perunctus à Flauiano Proconſule Africæ, & ſopitus (ut apparuit) odoris nouitate, fluctuatúſque ſimilis exanimi, caruit hominum conuerſatione, ut iniuria fugatus, per aliquot menſes: mox reuerſus in eodem miraculo fuit. Iniuriæ poteſtatum inhoſpitales ad uiſendum uenientium, Hipponenſes in necem eius compulerunt. Ante hæc ſimilia de puero in Iaſſo urbe memorantur, cuius amore ſpectatus longo tempore, dum abeuntem in litus auidè ſequitur, in harenam inuectus expirauit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni ſacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitii fuiſſe interpretatus. In eadem urbe Iaſſo Egeſidemus ſcribit & alium puerum Hermiam nomine, ſimiliter maria perequitantem, cùm repentinæ procellæ fluctibus exanimatus eſſet, relatum: delphinúmque cauſam lethi fatentem non reuerſum in maria, atque in ſicco expiraſſe. Hoc idem & Naupacti accidiſſe Theophraſtus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochi & Tarentini de pueris delphiníſque narrant. Quæ faciunt, ut credatur Arionem quoque citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos eius quæſtus, eblanditum, ut prius caneret cithara, congregatis cantu delphinis, cùm ſe ieciſſet in mare, exceptum ab uno Tænarum in litus peruectũ. Eſt prouinciæ Narbonenſis & in Nemauſienſi agro ſtagnum Laterra appellatum, ubi cum homine delphini ſocietate piſcantur. Innumera uis mugilum ſtato tempore anguſtis faucibus ſtagni in mare erumpit, obſeruata æſtus reciprocatione. Qua de cauſa prætendi non queunt retia, quæ molem ponderis ullo modo tolerent, etiamſi non ſolertia inſidietur tempori. Simili ratione in altum protinus tendunt, quod uicino gurgite efficitur, locúmq; ſolum pandendis retibus habilem effugere feſtinat. Quod ubi animaduertêre piſcantes, (concurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiam uoluptatis huius auida) totúſq; populus è litore quanto poteſt clamore conciet Simonem ad ſpectaculi euentũ. Celeriter delphini exaudiunt deſideria, Aquilonum flatu uocem proſequente, Auſtro uerò tardius ex aduerſo referente. Sed tum quoq; improuiſo in auxilium aduolant. Properè apparet acies, quæ protinus diſponitur in loco, ubi coniectus eſt, pugna opponente ſeſe ab alto: trepidóſq; in uada urgent. Tum piſcatores circundant retia, furcíſq; ſubleuant: mugilum nihilominus uelocitas tranſilit. At illos excipiunt delphini, & occidiſſe ad præſens contenti, cibos in uictoriam differunt. Opere prælium feruet, includíque retibus ſe fortiſſimè urgentes gaudent: ac ne idipſum fugam hoſtium ſtimulet, inter nauigia & retia, natantéſue homines ita ſenſim elabuntur, ut exitus non appareat. Saltu, quod eſt aliàs blandiſſimum his, nullus conatur euadere, ni ſummittãtur ſibi retia. Egreſſus protinus ante uallum præliatur. Ita peracta captura, quos interemere, diripiunt. Sed enixioris operæ, quàm in unius diei præmium, conſcii ſibi, opperiuntur in poſterum: nec in piſcibus tantùm, ſed intrita panis è uino ſatiantur. Quæ de eodem genere piſcandi in Iaſsio ſinu Mutianus tradit, hoc differunt, quòd ultrò neque inclamati præſto ſint, partéſque è manibus accipiant, & ſuum quæque cymba è delphinis ſocium habeat, quamuis noctu, & ad faces. Ipſis quoque inter ſe publica eſt ſocietas. Capto à rege Cariæ, alligatóque in portu delphino, ingens reliquorum conuenit multitudo, mœſtitia quadam, quæ poſſet intelligi, miſerationem petens, donec dimitti rex eum iuſſit. Quin & paruos ſemper aliquis grandior comitatur, ut cuſtos. Conſpectíq; ſunt iam defunctum portantes, ne laceraretur à belluis.

De turſionibus. CAP. IX.

DElphinorum ſimilitudinem habent, qui uocantur turſiones. Diſtant & triſtitia quidem aſpectus: abeſt enim illa laſciuia, maximè tamen roſtris canicularum maleficentiæ aſſimilati.

De testudinibus, & quomodo capiantur. CAP. X.

TEstudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integant: atque inter insulas rubri præcipuè maris his nauigant cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maximè euectæ in summa pelagi antemeridiano tepore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ uoluptas liberè spirandi, intantum fallit oblitas sui, ut Solis uapore siccato cortice, non queant mergi, inuitæque fluitent, opportunæ uenantium prædæ. Ferunt & pastum egressas noctu, auidéque saturatas lassari: atque ut remearint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu, túmque leuiter capi. Adnatare enim singulis ternos, à duobus in dorsum uerti, à tertio laqueum iniici supinæ, atque ita ad terram à pluribus trahi. In Phœnicio mari haud ulla difficultate capiuntur, ultróque ueniunt stato tempore anni in amnem Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidum modo.† In mari con chyliis uiuunt, tanta oris duritia, ut lapides comminuant. In terram egressæ, in herbis pariunt oua, auium ouis similia, ad centena numero. Eáque defossa extra aquas, & cooperta terra, ac pauita pectore & complanata, incubant noctibus. Educunt fœtus annuo spatio. Quidam oculis spectando quoque oua foueri ab iis putant. Fœminam coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat auersæ. Troglodytæ cornigeras habent, ut in lyra, annexis cornibus latis, sed mobilibus, quorum in natando remigio se adiuuant: Celtium genus id uocatur eximiæ testudinis, sed raræ. Nanque scopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autem, ad quos adnatant, ut sacras, adorant. Sunt & terrestres, quæ ob id in operibus chersinæ uocantur, in Africæ desertis, qua parte maximè sitientibus harenis squalent, roscido, ut creditur, humore uiuentes. Neque aliud ibi animal prouenit.

Quis primus testudines secare instituerit. CAP. XI.

TEstudinum putamina secare in laminas, lectósque & repositoria his uestire, Carbilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii.

Digestio aquatilium per species. CAP. XII.

AQuatilium tegumenta plura sunt. Alia corio & pilo integuntur, ut uituli, & hippopotami. Alia corio tantum, ut delphini: cortice, ut testudines: silicū duritia, ut ostreæ & conchæ: crustis, ut locustæ: crustis & spinis, ut echini: squamis, ut pisces: aspera cute, ut squatina, qua lignum & ebora poliuntur: molli, ut murænæ: alia nulla, ut polypi.

De uitulo marino. CAP. XIII.

QVæ pilo uestiuntur, animal pariunt, ut pristis, balæna, uitulus. Hic parit in terra pecudum more: † secundo partus reddit initu. Canum modo cohæret: & parit nunquàm geminis plures: educat mammis fœtum. Non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficulter, nisi capite eliso.∴ Ipsis in somno mugitus: unde nomen uituli. Accipiunt tamen disciplinam, uocéque pariter & uisu populum salutant, incondito fremitu: nomine uocati respondent. Nullum animal grauiore somno premitur. Pinnis, quibus in mari utuntur, humi quoque uice pedum serpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori, sensum æquorum retinere tradunt, sempérque æstu maris recedente inhorrescere: præstereà dextræ pinnæ uim soporiferam inesse, somnósque allicere subditam capiti.

De piscibus pilo carentibus, & quomodo pariant, & quot eorum genera. CAP. XIIII.

PIlo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac uipera. Piscium species sunt septuaginta quatuor: præter crustis intecta, quæ sunt triginta. De singulis aliâs dicemus. Nunc enim naturæ tractantur insignium.

De nominibus & naturis multorum piscium. CAP. XV.

PRæcipua magnitudine thynni. Inuenimus talenta quindecim pependisse. Eiusdem caudæ latitudinem duo cubita & palmū. Sunt & in quibusdam amnibus haud minores, silurus in Nilo, esox in Rheno, attilus in Pado, inertia pinguescens, ad mille aliquando libras,

† Legendum mutata distinctione: In mari conchylijs uiuunt, tanta oris duritia, ut lapides comminuāt: in terram egressæ, herbis. Pariunt &c. Adstipulatur huic lectioni & Aristoteles Hist. animal. lib. 8. cap. 2. ubi postquā testudinem marinā conchulis & lapillis in mari uesci docuit, statim subijcit, καὶ ἐξιοῦσα, τὴν πόαν νέμεται.

† Melius sic: Secūdas cum partu reddit: initu canum modo cohæret. adstipulante Aristo. Hist. animal. libr. 5. cap. 2. & libr. 6. cap. 12. quibus è locis Plinius hæc uidetur transtulisse.

∴ Vetust. codic. Ipsis in sono mugitus. cuius loco Hermolaus substituit, Ipsis in somno mugitus: quàm rectè, ipse uiderit. Aristoteles certè, cuius testimonio nititur, sic habet lib. 6. Hist. animal. cap. 12. Ἀφίησι δὲ ὁμοίαν φωνὴν βοΐ. hoc est, uocē edit bouis similē. nulla prorsus somni facta mētione.

libras,catenato captus hamo,nec nisi boum iugis extractus. Atqui hunc minimus piscis appellatus clupea, uenam quandam eius in faucibus mira cupidine appetens, morsu exanimat.Silurus grassatur,ubicunque est, omne animal appetens,equos natantes sæpe demergens,præcipuè in Mœno Germaniæ amne prope Lisboum.Et in Danubio mario extrahitur,porculo marino simillimus:& in Borysthene memoratur præcipua magnitudo, nullis ossibus spinísue intersitis,carne prædulci.In Gange Indiæ platanistas uocãt, rostro delphini & cauda,magnitudine autem XV.cubitorũ.In eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert,uermes branchiis binis LX.cubitorum,cæruleos,qui nomen à facie traxerunt.His tantas esse uires,ut elephantos ad potum uenientes,mordicus comprehensa manu eorum abstrahant.Thynni mares sub uentre non habent pinnam. Intrant è magno mari Pontum uerno tempore gregatim,nec alibi fœtificant. Cordyla appellatur partus,qui fœtas redeuntes in mare autumno comitatur. Limosæ uerò à luto pelamides incipiunt uocari,& cùm annuum excessere tempus,thynni. Hi membratim cæsi,ceruice & abdomine commendantur atq; clidio,recenti duntaxat,& tum quoq; graui ructu: cætera parte plenis pulpamentis sale asseruantur. Melandrya uocantur,cæsis quernis assulis simillima. Vilissima ex his,quæ caudæ proxima,quia pingui carent:probatissima, quæ faucibus: at in alio pisce circa caudam exercitissima. Pelamides in apolectos particulatímque consectæ,in genera cybiorum dispartiuntur.Piscium genus omne præcipua celeritate adolescit,maximè in Ponto. Causa,multitudo amnium dulces inferentiũ aquas. Amiam uocant,cuius incrementum singulis diebus intelligitur. Cum thynnis hæ & pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum suis quæq; ducibus,& primi omnium scombri,quibus est in aqua sulphureus color,extrà qui cæteris.Hispaniæ cetarias hi replent,thynnis non commeantibus. Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica,præter uitulos & paruos delphinos.Thynni dextra ripa intrant,exeunt læua.Id accidere existimatur,quia dextro oculo plus cernant, utroque natura hebete.Est in euripo Thracii Bosphori,quo Propontis Euxino iungitur,in ipsis Europam Asiámque separantis freti angustiis,saxum miri candoris,à uado ad summa perlucens,iuxta Chalcedonem in latere Asiæ.Huius aspectu repentè territi,semper aduersum Byzantii promontorium,ex ea causa appellatum Auricornu,præcipiti petunt agmine.Itaque omnis captura Byzantii est,magna Chalcedonis penuria,D.pass.medii interfluentis euripi.Opperiuntur autem Aquilonis flatum,ut secundo fluctu exeant è Ponto: † nec nisi intrantes Pontum, Byzantii capiuntur.Bruma non uagantur:ubicunque deprænsi, usq; ad æquinoctium, ibi hybernant. Iidem sæpe nauigia uelis euntia comitantes, mira quadam dulcedine per aliquot horarum spatia & passuum millia à gubernaculis spectantur,ne tridente quidem in eos sæpius iacto territi. Quidam eos,qui hoc è thynnis faciãt,pompilos uocant.Multi in Propontide æstiuant, Pontum non intrant. Item soleæ,cùm rhombi intrent: nec sepia est,cùm loligo reperiatur.Saxatiliũ,turdus & merula desunt,sicut conchylia,cùm ostreæ abundent.Omnia autem hybernant in Aegæo.Intrantium Pontum soli non remeant trichiæ.Græcis enim in plerisq; nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis eosdem diuersi appellauere tractus. Sed hi soli Istrum amnem subeunt:ex eò subterraneis eius uenis in Adriaticum mare defluunt: itaque & illic descendentes, nec unquam subeuntes è mari,uisuntur.Thynnorum captura est à Vergiliarum exortu ad Arcturi occasum: reliquo tempore hyberno latent in gurgitibus imis, nisi tepore aliquo euocati, aut pleniluniis.Pinguescunt & intantum,ut dehiscantur.Vita longissima his biennio.Animal est paruum,scorpionis effigie,aranei magnitudine.Hoc se & thynno,& ei qui gladius uocatur, crebrò delphini magnitudinẽ excedenti,sub pinna affigit aculeo:tantóq; infestat dolore, ut in naues sæpenumero exiliant. Quod & aliàs faciunt aliorum uim timentes, mugiles maximè,tam præcipuæ uelocitatis,ut transuersa nauigia interim superiactent.

† Contrà Aristoteles libr. 8. Hist. animal. cap. 13. è Ponto remeantes iuxta Byzãtiũ capi tradit pelamides, post autumnum quidem hyemẽ adultas, post Aquilonis uerò flatus non nisi exiguas. Quo fit, ut & hic locus mendæ suspicione non uacet.

† Clarior est, meliorq; uetust. codic. lectio: Quo argumento uates respondere (Neptunum patrem adoptante tum sibi Sex. Pompeio: tanta erat naualis rei gloria) sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria illo tempore tenerent.

De augurijs & diuersitate piscium. CAP. XVI.

SVnt & in hac parte naturæ auguria,sunt & piscibus præscita.Siculo bello ambulante in litore Augusto,piscis è mari ad pedes eius exiliit: † quo argumẽto uates,spondere

Neptunum

Neptunum patrem, adoptato tum ſibi Sex. Pompeio (tanta erat naualis rei gloria) ſub pedibus Cæſaris futuros, qui maria tempore illo tenerent. Piſcium fœminæ maiores, quàm mares. In quodam genere omnino non ſunt mares, ſicut in erythinis & chanis. Omnes enim ouis grauidæ capiuntur. Vagantur gregatim ferè cuiuſque generis ſquamoſi. Capiuntur ante Solis ortum: tum maximè piſcium fallitur uiſus. Noctibus quidem illuſtribus æquè, quàm die, cernunt. Aiunt & ſi iteretur gurges, intereſſe capturæ: itaq; plures ſecundo tractu capi, quàm primo. Guſtu olei maximè, dein modicis imbribus gaudent, aluntúrque. Quippe & harundines, quamuis in palude prognatæ, non tamen ſine imbre adoleſcunt: & aliâs ubicunque piſces in eadem aqua aſſidui, niſi appluat, exanimantur. Prægelidam hyemem omnes ſentiunt, ſed maximè qui lapidem habere in capite exiſtimantur, ut lupi, chromes, ſcienæ, pagri. Cùm aſperæ hyemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque his menſibus iacent ſpeluncis conditi, ſicut in terreſtrium genere retulimus. Maximè hippurus & coracinus, hyeme non capti, præterquàm ſtatis diebus paucis, & iiſdem ſemper: Itē muræna & orphus, conger, percæ, & ſaxatiles omnes. Terra quidem, hoc eſt, uado maris excauato condi per hyemes torpedinem, pſittam, ſoleámq; tradunt. Quidam rurſus æſtus impatientia, mediis feruoribus ſexagenis diebus latent, ut glaucus, aſelli, auratæ. Fluuiatilium ſilurus Caniculæ exortu ſideratur, & aliâs fulgure ſopitur. Hoc & in mari accidere cyprino putant. Et alioquin totum mare ſentit exortum eius ſideris: quod maximè in Boſphoro apparet. Algæ enim & piſces ſuperferuntur, ab imo uerſa omnia.

De mugili, & alijs piſcibus, & quòd non ijdem ubique placeant. CAP. XVII.

MVgilum natura ridetur, in metu capite abſcondito, totos ſe occultari credentium. Iiſdem tamen tanta ſalacitas, ut in Phœnice & Narbonenſi prouincia coitus tempore è uiuariis marem linea longinqua per os ad branchias religata emiſſum in mare, eadémque linea retractum, fœminæ ſequantur ad litus, rurſúſque fœminam mares partus tempore. Apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus acipenſer, unius omnium ſquamis ad os uerſis, contra aquam nando meat: nullo nunc in honore eſt: quod quidem miror, cùm ſit rarus inuentu. Quidam eum elopem uocant. Poſteà præcipuam authoritatem fuiſſe lupo & aſellis, Cornelius Nepos, & Laberius Poeta mimorum tradidere. Luporum laudatiſſimi, qui appellantur lanati à candore mollitiáque carnis. Aſellorum duo genera, callariæ minores & bacchi, qui non niſi in alto capiuntur, ideo prælati prioribus. At in lupis in amne capti præferuntur. Nunc ſcaro datur principatus, qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbíſque ueſci, non aliis piſcibus, mari Carpathio maximè frequens. Promontorium Troadis Lecton ſponte nunquàm tranſit. Inde aduectos Tiberio Claudio principe Optatus è libertis eius præfectus claſſis, inter Oſtienſem & Campaniæ oram ſparſos diſſeminauit. Quinquennio ferè cura eſt adhibita, ut capti redderentur mari. Poſteà frequentes inueniuntur Italiæ in litore, non antè ibi capti. Admouítque ſibi gula ſapores piſcibus ſatis, & nouum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aues Romæ parere miretur. Proxima eſt his menſa generis duntaxat muſtelarum, quas mirum dictu inter Alpes quoque lacus Rhætiæ Brigantinus æmulas marinis generat. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima eſt & copia mullis, ſicut magnitudo modica: bináſque libras ponderis rarò admodum exuperant, nec in uiuariis piſciníſque creſcunt. Septentrionalis tantùm hos & proxima Occidentis parte non gignit Oceanus. Cæterò eorum genera plura. Nam & alga ueſcuntur, & oſtreis, & limo, & aliorum piſcium carne: barba gemina inſigniuntur inferiori labro. Lutarium ex iis uiliſſimi generis appellant. Hunc ſemper comitatur ſargus nomine alius piſcis, & cœnum fodiente eo, excitatum deuorat pabulum. Nec litoralibus gratia. Laudatiſſimi conchylium ſapiunt. Nomen his Feneſtella à colore mulleorum calciamentorum datum putat. Pariunt ter anno. His certè toties fœtura apparet. Mullum expirantem uerſicolori quadam & numeroſa uarietate ſpectari, proceres gulæ narrant, rubentium ſquamarum multiplici mutatione palleſcentem, utiq; ſi uitro ſpectetur incluſus. M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus, in ſociorū garo (nam ea quoq; res cognomen inuenit) necari eos præcellens putauit, atq; è iecore eorum alecem

alecem excogitare prouocauit. Id enim eſt facilius dixiſſe, quàm quis uicerit. Aſinius Celer è Conſularibus, hoc piſce prodigus, Caio principe unum mercatus octo millibus nummûm: quæ reputatio aufert tranſuerſum animum ad contemplationem eorum, qui in conqueſtione luxûs cocos emi ſingulos pluris, quàm equos, quiritabant. At nunc coci triumphorum pretiis parantur, & coquorum piſces. Nullúſque prope iam mortalis æſtimatur pluris, quàm qui peritiſſimè cenſum domini mergit.

De mullo, & coracino, ſalpa, & ſalmone. CAP. XVIII.

MVllum lxxx. librarum in mari rubro captum Licinius Mutianus prodidit. Quanti mercatura eum luxuria, ſuburbanis litoribus inuentum? Eſt & hæc natura, ut alii alibi piſces principatum obtineant: coracinus in Aegypto: zeus, idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebuſum ſalpa, obſcœnus alibi, & qui nuſquam percoqui poſſit, niſi ferula uerberatus: in Aquitania ſalmo fluuiatilis marinis omnibus præfertur. Piſcium alii branchias multiplices habent, alii ſimplices, alii duplices. his aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium ſquamarum duritia, quæ non ſunt omnibus ſimiles. Duo lacus Italiæ in radicibus Alpium, Larius & Verbanus appellantur, in quibus piſces omnibus annis Vergiliarum ortu exiſtunt ſquamis conſpicui crebris atque præacutis, clauorum caligarium effigie: nec amplius, quàm circa eum menſem, uiſuntur.

De exocœto. CAP. XIX.

MIratur & Arcadia ſuum exocœtum, appellatum ab eo, quòd in ſiccum ſomni cauſa exeat. Circa Clitorium uocalis hic traditur, & ſine branchiis: idem aliquibus Adonis dictus. Exeunt in terram, & qui marini mures uocantur, & polybi, & murænæ. Quin & in Indiæ fluminibus certum genus piſcium, ac deinde reſilit. nam in ſtagna & amnes tranſeundi pleriſque euidens ratio eſt, ut tutò fœtus edant, quia non ſint ibi quæ deuorent partus, fluctúſque minus ſæuiant. Has intelligi ab his cauſas, ſeruaríque temporum uices, magis miretur, ſi quis reputet quoto cuique hominum noſci uberrimam eſſe capturam Sole tranſeunte Piſcium ſignum.

Digeſtio piſcium in figuras corporum. CAP. XX.

MArinorum alii ſunt plani, ut rhombi, ſoleæ ac paſſeres, qui à rhombis ſitu tantùm corporum differunt. Dexter reſupinatus eſt illis, paſſeri læuus. Alii longi, ut muræna, conger. Ideo pinnarum quoque fiunt diſcrimina, quæ pedum uice ſunt datæ piſcibus: nullis ſupra quaternas: quibuſdam binæ, quibuſdam trinæ, aliquibus nullæ. In Fucino tantùm lacu piſcis eſt, qui octonis pinnis natat. Binæ omnino longis & lubricis, ut anguillis & congris. Nullæ, ut murænis, quibus nec branchiæ. Hæc omnia flexuoſo corporum impulſu ita mari utuntur, ut ſerpentes terra. In ſicco quoque repunt, idèo etiam uiuaciora talia. Et è planis aliqua non habent pinnas, ut paſtinacæ: ipſa enim latitudine natant. Et quæ mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum uicem præſtant.

De anguillis. CAP. XXI.

ANguillæ octonis uiuunt annis. Durant & ſine aqua ſenis diebus Aquilone ſpirante, Auſtro paucioribus. At hyemem eædem in exigua aqua non tolerant: nec in turbida: ideo circa Vergilias maximè capiuntur, fluminibus tum præcipuè turbidis. Paſcuntur noctibus. Exanimes piſcium ſolæ non fluitant.

De captura earum in lacu Benaco. CAP. XXII.

LAcus eſt Italiæ Benacus, in Veronenſi agro Mincium amnem tranſmittens, ad cuius emerſus annuo tempore Octobri ferè menſe, autumnali ſidere (ut palàm eſt) † hyemato lacu, fluctibus glomeratæ uoluuntur intantum mirabili multitudine, ut in excipulis eius fluminis, ob hoc ipſum fabricatis, ſingulorum millium globi reperiantur.

† *hyemante lacu,*

De muræna. CAP. XXIII.

MVræna quocunque tempore parit, cùm cæteri piſces ſtato pariant. Oua eius citiſſimè creſcunt. In ſicco litore lapſas uulgus coitu ſerpentium impleri putat. Ariſtoteles myrum uocat marem, qui generat. Diſcrimen eſſe, quod muræna uaria & infirma ſit, myrus unicolor & robuſtus, dentéſque extra os habeat. In Gallia Septentrionali mu-

rænis

rænis omnibus dextra in maxilla ſeptenæ maculæ, ad formam Septentrionis, aureo colore fulgent, duntaxat uiuentibus, paritérque cum anima extinguuntur. Inuenit in hoc animali documenta ſæuitiæ Vedius Pollio eques Romanus ex amicis Diui Auguſti, uiuariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum pariter hominem diſtrahi ſpectari non poterat. Ferunt aceti guſtu præcipuè eas in rabiem agi. Tenuiſſimum his tergus: contrà anguillis craſſius: eóque uerberari ſolitos tradit Verrius prætextatos, & ob id mulctam his dicit non inſtitutam.

† *Ariſt. lib. 5. Hiſt. animal. cap. 10. ſic habet:* καὶ ὀδόντας ἔχει καὶ ἔσωθεν, καὶ ἔξωθεν. *Vnde & hic nonnulli legendum putant: Dentésque intra & extra os habet.*

De planis piſcibus. CAP. XXIIII.

PLanorum piſcium alterum eſt genus, quod pro ſpina cartilaginem habet, ut raiæ, paſtinacæ, ſquatinæ, torpedo: & quos bouis, lamiæ, aquilæ, ranæ nominibus Græci appellant. Quo in numero ſunt ſquali quoque: quamuis non plani.† Hæc Græcè in uniuerſum ſelache appellauit Ariſtoteles primus, hoc nomine eis impoſito: nos diſtinguere non poſſumus, niſi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem carniuora ſunt talia, & ſupina ueſcuntur, ut in delphinis diximus. Et cùm cæteri piſces oua pariant, hoc genus ſolum, ut ea quæ cete appellant, animal parit, excepta quam ranam uocant.

† *Paulò aliter uetuſt. codic. eodem tamẽ ſeruato ſenſu: Hæc Græcia in uniuerſum ſelache appellat. Ariſtoteles primus hoc nomen eis impoſuit.*

De echeneide. CAP. XXV.

ESt paruus admodum piſcis aſſuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhærente naues tardius ire creduntur, inde nomine impoſito: quam ob cauſam amatoriis quoque ueneficiis infamis eſt, & iudiciorum ac litium mora: quæ crimina una laude penſat, fluxus grauidarum utero ſiſtens, partúſque continens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Ariſtoteles, ita poſita pinnarum multitudine. Mutianus muricem eſſe latiorem purpura, neque aſpero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte roſtro, ſed ſimplice, concha utroque latere ſeſe colligente: quibus inhærentibus, plenam uentis ſtetiſſe nauem, portantem nuntios à Periandro, ut caſtrarentur nobiles pueri, concháſque quæ id præſtiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem eſſe, & craſſitudine quinque digitorum: naues morari. prætereà hanc eſſe uim eius aſſeruati in ſale, ut aurum, quod deciderit in altiſſimos puteos, admotus extrahat.

De uarietate naturæ piſcium. CAP. XXVI.

MVtant colorem candidæ hyeme mænæ, & fiunt æſtate nigriores. Mutat & phycis, reliquo tempore candida, uere uaria. Eadem piſcium ſola nidificat ex alga, atque in nido parit. Volat hirundo, ſanè perquàm ſimilis uolucri hirundini: item miluus.

De lucerna piſce, & dracone marino. CAP. XXVII.

SVbit in ſumma maria piſcis ex argumento appellatus lucerna, linguáque ignea per os exerta, tranquillis noctibus relucet. Attollit è mari ſeſquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit. Rurſus draco marinus captus, atque immiſſus in harenam, cauernam ſibi roſtro mira celeritate excauat.

De piſcibus ſanguine carentibus. CAP. XXVIII.

PIſcium quidam ſanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera: In primis quæ mollia appellantur: deinde contecta cruſtis tenuibus: poſtremò teſtis concluſa duris. Mollia ſunt, loligo, ſepia, polypus, & cætera eius generis. His caput inter pedes & uentrem: pediculi octoni omnibus. Sepiæ & loligini pedes duo ex his longiſſimi & aſperi, quibus ad ora admouent cibos, & in fluctibus ſe, uelut ancoris, ſtabiliunt: cæteri cirri, quibus uenantur.

De loligine, & ſepijs, & polypis, & nautilis. CAP. XXIX.

LOligo etiam uolitat, extra aquam ſe efferens, quod & pectunculi faciunt, ſagittæ modo. Sepiarum generis mares uarii & nigriores, conſtantiæque maioris. Percuſſæ tridente fœminæ auxiliantur: at fœmina icto mare fugit. Ambo autem, ubi ſenſere ſe appræhendi, effuſo atramento, quod pro ſanguine his eſt, infuſcata aqua abſconduntur. Polyporum multa genera: terreni maiores, quàm pelagii: omnes brachiis, ut pedibus ac ma-

nibus, utuntur: cauda uerò, quæ est bisulca & acuta, in coitu. Est polypis fistula in dorso, qua transmittunt mare: eámque modò in dexteram partem, modò in sinistram transferunt. Natant obliqui in caput, quod prædurum est sufflatione uiuentibus. Cæterò per brachia uelut acetabulis dispersis, haustu quodam adhærescunt, tenent supini, ut auelli non queant. Vada non appræhendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in siccum exeunt, duntaxat asperum, læuitatem odere. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt: itaque præiacentibus testis cubile eorum depræhenditur. Et cùm alioqui brutum habeatur animal, ut quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat, dein putamina erosa carne egerit, adnatantésque pisciculos ad ea uenatur. Colorem mutat ad similitudinem loci, & maximè in metu. Ipsum brachia sua rodere falsa opinio est. Id enim à congris euenit ei: sed renasci, sicut † colotis & lacertis, caudam, haud falsum. Inter præcipua autem miracula est, qui uocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua, uelut exoneratus sentina, facilè nauiget. Posteà prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua uelificante in aura, cæteris subremigans brachiis, media cauda, ut gubernaculo, se regit. Ita uadit alto, Liburnicarum ludens imagine: & si quid pauoris interueniat, hausta se mergens aqua.

† *Vetus lectio, Colubris, nõ Colotis. adstipulante etiam Aristotele Hist. animal. cap. ultimo, ubi sic habet: καὶ κέρκοι δὲ ἀποτεμνόμεναι τῶν δὲ σαυρῶν, καὶ τῶν ὄφεων φύονται.*

De ozæna, nauplio, & locustis. CAP. XXX.

Polyporum generis est ozæna, dicta à graui capitis odore, ob hoc maximè murænis eam consectantibus. Polypi binis mensibus conduntur. Vltra bimatum non uiuunt. Pereunt autem tabe semper, fœminæ celeriùs, & ferè à partu. Non sunt prætereunda & L. Lucullo Proconsule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger è comitibus eius prodidit. Auidissimos esse concharum: illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum, ultróque escam ex prædante capere. Carent conchæ uisu, omníque sensu alio, quàm cibi & periculi. Insidiantur ergo polypi apertis: impositóque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiiciatur, ita securi grassantur, extrahúntque carnes: illæ se contrahunt, sed frustra, discuneatæ. Tanta solertia animalium hebetissimis quoque est. Præterea negat ullum esse atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & sorbet acetabulis, ac numeroso suctu detrahit, cùm in naufragos urinantésue impetum cepit. † Sed si inuertatur, elanguescit uis. Exporrigunt enim se resupinati, mirè omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa & nassis illinuntur. Cætera, quæ idem retulit, monstro propiora possunt uideri. Carteiæ in cetariis assuetus exire è mari in lacus eorum apertos, atque ibi salsamenta populari, conuertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici. Sepes erant obiectæ: sed has transcendebat per arborem: nec depræhendi potuit, nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumuasere noctu, concitíque custodes expauere nouitatem. Primùm omnium magnitudo inaudita erat, deinde color muria obliti odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi uidebantur. Nanque & afflatu terribili canes † agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clauarum modo incussos: ægréque multis tridentibus confici potuit. Ostendêre Lucullo caput eius dolii magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (ut ipsius Trebii uerbis utar) barbas, quas uix utroq; brachio complecti esset, clauarum modo torosas: longas pedum xxx. acetabulis siue caliculis urnalibus peluiũ modo, dentes magnitudini respondentes. Reliquiæ asseruatæ miraculo, pependere pondo dcc. Sepias quoque & loligines eiusdem magnitudinis expulsas in litus illud, idem author est. In nostro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur, sepiæ binûm. Neque his bimatu longior uita. Nauigeram similitudinem & aliam in Propontide uisam sibi prodidit Mutianus: concham esse acatii modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata: in hac condi naupliũ, animal sepiæ simile, ludendi societate sola: duobus hoc fieri generibus. Tranquillo enim uectorem demissis palmulis ferire, ut remis. Si uerò flatus inuitent, easdem in usu gubernaculi porrigi, pandíque concharum

† *Alia est distinctio in uetust. cod. Sed si inuertatur, elanguescit. Vix enim exporrigunt se resupinati.*

† *abigebat,*

charum ſinus auræ. Huius uoluptatem eſſe, ut ferat: illius, ut regat: ſimúlque eam deſcendere in duo ſenſu carentia: niſi fortè triſti (id enim conſtat) omine nauigantium humana calamitas in cauſa eſt. Locuſtæ cruſta fragili muniuntur in eo genere, quod caret ſanguine. Latent menſibus quinis. Similiter cancri, qui eodem tempore occultantur, & ambo ueris principio ſenectutem anguium more exuunt renouatione tergorum. Cætera in undis natant: locuſtæ reptantium modo fluitant: ſi nullus ingruat metus, recto meatu cornibus, quæ ſunt propria rotunditate præpilata, ad latera porrectis: iiſdem erectis in pauore obliquè in latera procedunt. Cornibus inter ſe dimicant. Vnum hoc animalium, niſi uiuum feruenti aqua incoquatur, fluida carne non habet callum.

De cancris, echinis, & echinometris. CAP. XXXI.

VIuunt petroſis locis, cancri mollibus. Hyeme aprica litora ſectantur: æſtate in opaca gurgitum recedunt. Omnia eius generis hyeme læduntur, autumno & uere pingueſcunt, & plenilunio magis, quia nocte ſidus tepido fulgore mitificat. Cancrorum genera, carabi, aſtaci, maiæ, paguri, heracleotici, leones, & alia ignobiliora. Carabi cauda à cæteris cancris diſtant. In Phœnice † hippœ uocantur, tantæ uelocitatis, ut conſequi non ſit. Cancris uita longa: pedes octoni, omnes in obliquum flexi. Fœminæ primus pes duplex, mari ſimplex. Præterea bina brachia denticulatis forcipibus. Superior pars in primoribus his mouetur: inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus maius. Vniuerſi ubi aliquando congregantur, os Ponti euincere non ualent: quamobrem regreſſi circumeunt, apparétque tritum iter. Pinnoteres autem uocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus iniuriæ. Huic ſolertia eſt inanium oſtrearum teſtis ſe condere: & cùm accreuerit, migrare in capaciores. Cancri in pauore etiam retrorſum pari uelocitate redeunt. Dimicant inter ſe, ut arietes, aduerſis cornibus incurſantes. Contra ſerpentium ictus medentur. Sole Cancri ſignum tranſeunte, & ipſorum, cùm exanimati ſint, corpus transfigurari in ſcorpiones narratur in ſicco. Ex eodem genere ſunt echini, quibus ſpinæ pro pedibus. Ingredi eſt his, in orbem uolui: itaque detritis ſæpe aculeis inueniuntur. Ex his echinometræ appellantur, quorum longiſſimæ ſpinæ, calices minimi. Nec omnibus idem uitreus color. Circa Toronen candidi naſcuntur, ſpina parua. Oua omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram uerſa. Tradunt ſæuitiam maris præſagire eos, correptíſque operiri lapillis, mobilitatem pondere ſtabilientes. Nolunt uolutatione ſpinas atterere: quod ubi uidere nautici, ſtatim pluribus ancoris nauigia infrænant.

† *Scribendum uidetur non Hippœ, ſed Hippees, ſiue Hippeis, ex Ariſt. Hiſt. animal. libr. 4. capit. 2. Theodoro quoq; Equites uertente, non Equos.*

De cochleis. CAP. XXXII.

IN eodem genere cochleæ, aquatiles terreſtréſque, exerentes ſe domicilio, bináq; ceu cornua protendentes contrahentéſque: oculis carent: itaq; corniculis prætentant iter.

De pectinibus, murice, & concharum generibus. CAP. XXXIII.

PEctines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipſi in magnis frigoribus, ac magnis æſtibus: unguéſq; uelut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium. Firmioris iam teſtæ murices, & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ uarietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæſis, in dorſum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, ſtriatis, uertice muricatim intorto, margine in mucronem emiſſo, foris effuſo, intus replicato: iam diſtinctione uirgulata, crinita, criſpa, canaliculatim, † pectinatim, imbricatim undata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expanſa, denſata, porrecta, ſinuata, breui nodo ligatis, toto latere connexis, ad plauſum apertis, ad buccinam recuruis. Nauigant ex his ueneriæ, præbentéſque concauam ſui partem, & auræ opponentes, per ſumma æquorum uelificant. Saliunt pectines, & extrà uolitant, ſéque & ipſi carinant.

† *pectinatim diuiſa, imbricatim undata,*

De diuitijs marinis. CAP. XXXIIII.

SEd quid hæc tam parua commemoro, cùm populatio morum atque luxuria non aliunde maior, quàm è concharum genere, proueniat? Iam quidem ex tota rerum natura damnoſiſſimum mare eſt, tot modis, tot menſis, tot piſcium ſaporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt.

Quomodo, & ubi inueniantur margaritæ. CAP. XXXV.

SEd quota hæc portio est reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite, totóque corpore à fœminis iuxtà uirísque gestarentur. Quid mari cum uestibus? Quid undis fluctibúsq; cum uellere? Non rectè recipit hæc nos rerum natura, nisi nudos. Esto, sit tanta uentri cum eo societas, quid tergori? Parum est, nisi qui uescimur periculis, etiam uestiamur. Adeò per totum corpus, anima hominis quæsita maximè placent. Principium ergo culménque omnium rerum pretii, margaritæ tenent. Indicus maximè has mittit Oceanus. Inter illas belluas tales tantásque, quas diximus, per tot maria uenientes, tam longo terrarum tractu, è tantis Solis ardoribus, atque Indis quoque in insulas petuntur, & admodum paucas. Fertilissima est Taprobane & Toidis, ut diximus in circuitu mundi: item Perimula promontorium Indiæ. Præcipuè autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris rubri. Origo atque genitura conchæ, est haud multùm ostrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni stimulauerit hora, pandentes sese quadam oscitatione, impleri roscido conceptu tradunt, grauidas posteà eniti: partúmque concharum esse margaritas pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici: si uerò turbidus, & fœtum sordescere, eundem pallere, cælo minante conceptum: ex eo quippe constare, cælíque eis maiorem societatem esse, quàm maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum. Si tempestiuè satientur, grandescere & partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro ieiunii modo minui. Si uerò & tonuerit, pauidas ac repentè compressas, quæ uocant physemata, efficere, † speciem modò inani inflatam sine corpore: hos esse concharum abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non impropriè callum ut existimari corporis possit: itaque & purgantur à peritis. Miror ipso tantùm eos cælo gaudere, Sole rubescere, candorémque perdere, ut corpus humanum. Quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altiùs mersæ, quàm ut penetrent radii. Flauescunt tamen & illæ senecta, rugísque torpescunt: nec nisi iuuenta constat ille, qui quæritur, uigor. Crassescunt etiam in senecta, conchísq; adhærescunt: nec iis auelli queunt, nisi lima. Quibus una tantùm est facies, & ab ea rotunditas, auersis planities, ob id tympania nominantur. Cohærentes uidemus in conchis hac dote unguenta circunferentibus. Cæterò in aqua mollis unio, exemptus protinus durescit. Concha ipsa cùm manum uidet comprimit sese, operítque opes suas, gnara propter illas se peti: manúmque si præueniat, acie sua abscindit, nulla iustiore pœna, & aliis munita suppliciis. quippe inter scopulos maior pars inuenitur: sed in alto quoque comitantur marinis canibus: nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine & uetustate præcipuas esse ueluti duces, miræ ad cauendum solertiæ: has urinantium cura peti: illis captis, facilè cæteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutas sale in uasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdam corporum, hoc est, uniones decidere in ima. Vsu atteri non dubium est, colorémque indiligentia mutari. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, læuore, pondere, haud promptis rebus, in tantum ut nulli duo reperiantur indiscreti: unde nomen unionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos non est, ne apud Barbaros quidem inuentores eius aliud, quàm margaritæ. Et in candore ipso magna differentia. Clarior in Rubro mari repertus. Indicus specularium lapidum squamas assimilat, aliâs magnitudine præcellens. Summa laus coloris est exaluminatos uocari. Et procerioribus sua gratia est. elenchos appellant fastigata longitudine, alabastrorum figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est. Subeunt luxuriæ eius nomina & tædia exquisita perditiore portatu: siquidem cùm id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, & collisu ipso margaritarum. Affectántque iam & pauperes, lictorem fœminæ in publico unionem esse dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantùm obstragulis, sed totis socculis addunt. Neq; enim gestare iam margaritas, nisi calcent, ac per uniones etiam ambulent, satis est. In nostro mari reperiri solebant, crebriùs circa Bosphorum Thracium,

† *specie modò inani inflata*

Thracium, rufi ac parui in conchis, quas myas appellant. At in Acarnania, quæ uocatur pinna, gignit. Quo apparet non uno conchæ genere nasci. Nanque & Iuba tradit, Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo, ipsum unionem in carne, grandini similem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes ferè, colorísque marmorei. Meliores circa Actium, sed & hi parui: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander Polyhistor & Sudines senescere eos putant, colorémque expirare. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quòd nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis. Vidimúsq; iam in extremis etiam marginibus uelut concha exeuntes: & in quibusdam quaternos quinósque. Pondus ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia paruos atq; decolores nasci certum est: quoniam Diuus Iulius thoracem, quem Veneri Genitrici in templo eius dicauit, ex Britannicis margaritis factum uoluerit intelligi. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caii principis matrona, ne serio quidem ac solenni cæremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, uidi smaragdis margaritísque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, † spiris, auribus, collo, manibus digitísque: quæ summa quadringenties H–S colligebat: † ipsam confestim paratam nuncupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarũ exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio uenenum biberet, ut neptis eius † quadringenties H–S operta spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorum fercula, & ex altera parte Lolliam, unam imperii mulierculam accubantem: non illos curru detractos, quàm in hoc uicisse malit? Nec hæc summa luxuriæ exempla sunt: Duo fuere maximi uniones per omne æuum: utrunque possedit Cleopatra, Aegypti reginarum nouissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cùm exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatúmque obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ possit, respondit, una se cœna centies H–S absumpturam. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Ergo sponsionibus factis, postero die quo iudicium agebatur, magnificam aliâs cœnam, ne dies periret, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, computationémq; expostulanti. At illa corollarium id esse, consumpturámq; se ea in cœna taxationem confirmans, solámq; sexcenties H–S cœnaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex præcepto ministri unum tantum uas ante eam posuere aceti, cuius asperitas uísque in tabem margaritas resoluit. Gerebat auribus cum maximè singulare illud, & uerè unicũ naturæ opus. Itaq; expectante Antonio quid nam esset actura, detractum alterũ mersit, ac liquefactum absorbuit. Iniecit alteri manum L. Plancus, iudex sponsionis eius, eum quoque paranti simili modo absumere, uictúmque Antoniũ pronuntiauit, homine irato. Comitetur fama unionis eius parem, capta illa tantæ quæstionis uictrice regina dissectum, ut esset in utrísque Veneris auribus Romæ in Pantheo dimidia eorum cœna. Non ferent tamen hanc palmam, spoliabuntúrq; etiam luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius Tragœdi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres, ne Triumuiratu suo nimis superbiat Antonius, penè histrioni comparatus, & quidem nulla sponsione ad hoc producto: quo id magis regium erat: sed ut experiretur in gloria palati, quid saperent margaritæ: atque ut mirè placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones conuiuis absorbendos dedit. Romæ in promiscuũ ac frequentem usum uenisse, Alexandria in ditionem redacta: primùm autem cœpisse circa Syllana tempora minutas & uiles, Fenestella tradit manifesto errore, cùm Aelius Stilo Iugurthino bello unionum nomen impositum maximè grandibus margaritis prodat. Et hoc tamen æternæ propè possessionis est. Sequitur hæredem, in mancipatum uenit, ut prædium aliquod. Conchylia & purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria paria penè etiam margaritis pretia fecit.

† *spira,*

† *ipsa confestim parata &c.*

† *Hoc est, si ad Gallicæ pecuniæ æstimationem redigas, coronatorum decies centenis millibus.*

De natura purpuræ, & muricis. CAP. XXXVI.

† Aristot. Hist. animal. li. 5. cap. 15. Ζῆ γὰρ ἡ πορφύρα ἔτη ἕξ. Vnde & hic nonnulli, Senis, legere malunt, quàm Septenis.

PVrpuræ uiuunt annis plurimùm † septenis. Latent, sicut murices, circa Canis ortum tricenis diebus. Congregantur uerno tempore, mutuóq; attritu lentorem cuiusdam ceræ saliuant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitum uestibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi est in candida uena, unde pretiosus ille bibitur nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Viuas capere contendunt, quia cum uita succum eum euomunt. Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores trapetis frangunt, ita demum rorem eum excipientes Tyrii. Præcipuus hic Asiæ, in Meninge Africæ, & Gætulo litore Oceani, in Laconica Europæ. Huic fasces securésque Romanæ uiam faciunt: idémque pro maiestate pueritiæ est. Distinguit ab equite Curiam: Diis aduocatur placandis: omnémque uestem illuminat: in triumphali miscetur auro. Quapropter excusata & purpuræ sit insania. Sed unde conchyliis pretia, quîs uirus graue in fuco, color austerus in glauco, & irascenti similis mari? Lingua purpuræ longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo est. Aqua dulci necantur, & sicubi flumen immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis uiuunt, saliua sua. Conchæ omnes celerrimè crescunt, præcipuè purpuræ: anno magnitudinem implent. Quòd si hactenus transcurrat expositio, fraudatam profectò se luxuria credat, nósque indiligentiæ damnet. Quamobrem persequemur etiam officinas: ut tanquam in uita frugum noscitur ratio, sic omnes, qui istis gaudent, præmia uitæ suæ calleant. Concharum ad purpuras & conchylia eadem quidem est materia, sed distat temperamento. Duo sunt genera: Buccinum minor concha, ad similitudinem eius buccini, quo sonus editur: unde & causa nomini, rotunditate oris in margine incisa. Alterum purpura uocatur, cuniculatim procurrente rostro, & cuniculi latere introrsus tubulato, quà proferatur lingua. Præterea clauatum est ad turbinem usque aculeis in orbem septenis ferè, qui non sunt buccino, sed utrisque orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum non nisi petris adhæret, circáque scopulos legitur.

Quot sint genera. CAP. XXXVII.

PVrpuræ, nomine alio pelagiæ uocantur. Earum genera plura, pabulo & solo discreta. Lutense putri limo, & algense enutritum alga, uilissimum: utrisque melius Teniense, in Tenei maris ora collectum: hoc quoque tamen etiamnum leuius atque dilutius: calculosæ appellantur à calculo maris, mirè apto conchyliis: & longè optimum purpuris Dialutense, id est uario soli genere pastum. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarísque textu ueluti nassis in alto iactis. Inest iis esca, clusiles mordacésque conchæ, ceu mitulos uidemus. has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes, appetunt purpuræ, porrectísque linguis infestant. at illæ aculeo extimulatæ claudunt sese, compriméntque mordentia: ita pendentes auiditate sua purpuræ tolluntur.

Quo capiantur tempore. CAP. XXXVIII.

† In uetust. cod. Cerificauere, legitur, non Fœtificauere. adstipulante etiã Aristotele Hist. animal. libr. 5. capit. 15. ubi sic habet: Ὅταν δὲ κηριάζωσιν αἱ πορφύραι, χείριστον ἔχουσι τὸ ἄνθος. Quin & Plinius ipse paulò ante cap. 36. purpuras tradit uerno tempore congregatas lentorem ceræ cuiusdam saliuare.

CApi eas post Canis ortum, aut ante uernum tempus utilissimum: quoniã cùm † fœtificauere, fluxos habent succos. Sed id tingentium officinæ ignorant, cùm summa uertatur in eo. Eximitur posteà uena, quam diximus: cui addi salem necessarium, sextarios fermè in libras centenas: macerari triduo, iustum. Quippe maior uis tantò, quantò recentior. Feruere in plumbo, singulísque aquæ amphoris centenas atque quinquagenas medicaminis libras æquari, ac modico uapore torreri, & ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus, quas hæsisse uenis necesse est, decimo fermè die liquata cortina, uellus elutriatum mergitur in experimentum: & donec spei satis fiat, uritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rursúsque mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiæque eius nigritiæ dat austeritatem illam nitorémque, qui quæritur, cocci. Ita permistis uiribus alterum altero excitatur, aut astringitur. Summa medicaminum in libras uellerum, buccini ducenta pelagii CXI. Ita fit amethysti color eximius ille. At Tyrius pelagio primùm satiatur immatura

matura uiridíque cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei ſumma, color ſanguinis concreti, nigricans aſpectu, idémque ſuſpectu refulgens. Vnde & Homero purpureus dicitur ſanguis.

Romæ quando vſus purpuræ. CAP. XXXIX.

PVrpuræ uſum Romæ ſemper fuiſſe uideo, ſed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clauo Tullum Hoſtilium è regibus primum uſum Hetruſcis deuictis, ſatis conſtat. Nepos Cornelius, qui Diui Auguſti principatu obiit: Me, inquit, iuuene uiolacea purpura uigebat, cuius libra denariis centum uænibat: nec multò pòſt rubra Tarentina. Huic ſucceſſit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Hac P. Lentulus Spinter Aedilis curulis primus in prætexta uſus improbatur: qua purpura quis non iam, inquit, triclinaria facit? Spinter Aedilis fuit urbis conditæ anno ſeptingenteſimo, Cicerone Conſule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta eſſet, ueluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes penè commodiores purpuræ tinguntur. In conchyliata ueſte cætera eadem ſine buccino: prætérque † ius temperatur aqua pro inuiſo humani potus excremento: dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor ſaturitate fraudata, tantóque dilutior, quantò magis uellera eſuriunt.

† Budæus libro 2. de Aſſe legendum cenſet, Vis temperatur aqua &c.

De pretio earum. CAP. XL.

PRetia medicamento ſunt quidem pro fertilitate litorum uiliora: non tamen uſquam pelagii libras quinquagenos nummos excedere, & buccini centenos ſciant, qui iſta mercantur immenſo. Sed alia ſunt è fine initia: iuuátque ludere impendio, & luſus geminare miſcendo iterum, & ipſa adulterare adulteria naturæ: ſicut teſtudines tingere, argentum auro confundere, ut electra fiant, addere his æra, ut Corinthia.

De tingendo amethyſtino, & cocco, & hyſgino. CAP. XLI.

NOn eſt ſatis abſtuliſſe gemmæ nomen amethyſtum: rurſum abſolutus inebriatur Tyrio, ut ſit ex utroque nomen improbum, ſimúlque luxuria duplex: & cùm confecere conchylia, tranſire melius in Tyrium putant. Pœnitentia hoc primùm debet inueniſſe, artifice mutante quod damnabat: inde ratione nata, uotum quoque factum è uitio portentoſis ingeniis, & gemina demonſtrata uia luxuriæ, ut color alius operiretur alio, ſuauior ita fieri leniórque dictus. Quin & terrena miſcere, coccóque tinctum Tyrio tingere, ut fieret hyſginum. Coccum Galatiæ rubens granum, ut dicemus in terreſtribus, aut circa Emeritam Luſitaniæ, in maxima laude eſt. Verùm ut ſimul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus ſuccus: idem à quadrimo euanidus. Ita nec recenti uires, neque ſeneſcenti. Abundè tractata eſt ratio, qua ſe uirorum iuxtà fœminarúmque forma credit ampliſſimam fieri.

De pinna, & pinnotere, & aquatilium ſenſu. CAP. XLII.

COncharum generis & pinna eſt. Naſcitur in limoſis ſubrecta ſemper, nec unquam ſine comite, quem pinnoterem uocant, alii pinnophylacem. is eſt ſquilla parua: alibi cancer dapis aſſectator. Pandit ſe pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piſcibus præbens. Aſſultant illi protinus, & ubi licentia audacia creuit, implent eam. Hoc tempus ſpeculatus index, morſu leui ſignificat. † Illa ore compreſſo, quicquid incluſit, exanimat, partémque ſocio tribuit. Quò magis miror, quoſdam exiſtimaſſe, aquatilibus nullum ineſſe ſenſum. Nouit torpedo uim ſuam, ipſa non torpens: merſáque in limo ſe occultat, piſcium qui ſecuri ſupernatantes obtorpuere, corripiens. Huius iecori teneritas nulla præfertur. Nec minor ſolertia ranæ, quæ in mari piſcatrix uocatur. Eminentia ſub oculis cornicula turbato limo exerit, aſſultantes piſciculos attrahens, donec tam propè accedant, ut aſſiliat. Simili modo ſquatina, & rhombus abditi pinnas exertas mouent ſpecie uermiculorum: itémque quæ uocatur raia. Nam paſtinaca latrocinatur ex occulto, tranſeuntes radio (quod telum eſt ei) figens. Argumenta ſolertiæ huius, quòd tardiſſimi piſcium hi, mugilem uelociſſimum omnium habentes in uentre reperiuntur.

† Vetuſt. codic. Illa compreſſu, quicquid incluſit, exanimat.

De ſcolopendris, vulpibus, & glanis. CAP. XLIII.

SColopendræ terreſtribus ſimiles, quas centipedes uocant, hamo deuorato omnia interanea euomunt, donec hamum egerant, deinde reſorbent. At uulpes marinæ, ſimili in periculo glutiunt amplius uſque ad infirma lineæ, quæ facilè prærodant. Cautius qui glanis uocatur: auerſos mordet hamos, nec deuorat, ſed eſca ſpoliat.

De ariete piſce. CAP. XLIIII.

GRaſſatur aries, ut latro. Et nunc grandiorum nauium in ſalo ſtantium occultatus umbra, ſi quem nandi uoluptas inuitet, expectat: nunc elato extra aquam capite, piſcantium cymbas ſpeculatur, occultúſque adnatans mergit.

De his quæ tertiam naturam habent, non animalium, neque fruticum, & de vrticis, & ſpongijs. CAP. XLV.

EQuidem & his ineſſe ſenſum arbitror, quæ nec animalium, nec fruticum, ſed tertiam ex utroque naturam habent, urticis dico, & ſpongiis. Vrticæ noctu uagantur, noctúque mutantur. Carnoſæ frondis his natura: & carne ueſcuntur. Vis pruritu mordax, eadémque quæ terreſtris urticæ. Contrahit ergo ſe quàm maximè rigens, ac prænatante piſciculo frondem ſuam ſpargit, complecténſque deuorat. Aliâs marcenti ſimilis, & iactari ſe paſſa fluctu algæ uice, contactos piſces, attritúque petræ ſcalpentes pruritum, inuadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit: dum admoueri ſibi manum ſentit, colorem mutat & contrahitur. Tacta uredinem mittit, paulúmque ſi fuit interualli, abſconditur. Ora ei in radice eſſe traduntur: excrementa per ſumma tenui fiſtula reddi. Spongiarum tria genera accipimus: ſpiſſum ac prædurum & aſperum, tragos id uocatur: minus ſpiſſum & mollius, manon: tenue denſúmque, ex quo penicilli, Achilleum. Naſcuntur omnes in petris: aluntur conchis, piſce, limo. Intellectum ineſſe his apparet, quia ubi auulſorem ſenſere, cõtractæ multò difficilius abſtrahuntur. Hoc idem fluctu pulſante faciunt. Viuere eſca, manifeſtò conchæ minutæ in his repertæ oſtendunt. Circa Toronen ueſci illis auulſas etiã aiunt, & ex relictis radicibus recreſcere. In petris cruoris quoque inhæret color, Africis præcipuè, quæ generantur in Syrtibus. Maximæ fiunt manæ, ſed molliſſimæ, circa Lyciam. In profundo autem, nec uentoſo, molliores. In Helleſponto aſperæ, & denſæ circa Maleam. Putreſcunt in apricis locis: ideò optimæ in gurgitibus. Viuentibus idem, qui madentibus, nigricans color. Adhærent nec parte, nec totæ: interſunt enim fiſtulæ quædam inanes, quaternæ ferè aut quinæ, per quas paſci exiſtimantur. Sunt & aliæ, ſed supernè concretæ. Et ſubeſſe membrana quædam radicibus earũ intelligitur. Viuere conſtat longo tempore. Peſſimum omniũ genus eſt earum, quæ aplyſiæ uocantur, quia elui non poſſunt, in quibus magnæ ſunt fiſtulæ, & reliqua denſitas ſpiſſa.

De caniculis marinis. CAP. XLVI.

CAnicularum maximè multitudine circa eas urinantes graui periculo infeſtantur. Ipſi ferunt & nubem quandam craſſeſcere ſuper capita, planorum piſcium ſimilem, prementem eos, arcentémque à reciprocando, & ob id ſtilos præacutos lineis annexos habere ſeſe: quia niſi perfoſſæ ita, non recedant, caliginis & pauoris, ut arbitror, opere. Nubem enim & nebulam (cuius nomine id malum appellant) inter animalia haud ullam comperit quiſquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina, & calces, omnémque candorem corporum appetunt. Salus una in aduerſas eundi, ultróque terrendi. Pauet enim hominem æquè ac terret. Et ſors æqua in gurgite. ut ad ſumma aquæ uentum eſt, ibi periculum anceps, adempta ratione contrà eundi, dum conetur emergere: & ſalus omnis in ſociis. funem illi religatum ab humeris eius trahunt: hunc dimicans, ut ſit periculi ſignum, læua quatit: dextra appræhenſo ſtilo in pugna eſt: modicus aliâs tractus. Vt prope carinam uentum eſt, niſi præceleri ui repentè rapiant, abſumi ſpectant. Ac ſæpè iam ſubducti, è manibus auferuntur, ſi non trahentium opem, conglobato corpore in pilæ modum, ipſi adiuuere. Protendunt quidem tridentes alii: ſed monſtro ſolertia eſt nauigium ſubeundi, atque ita è tuto præliandi. Omnis ergo cura ad ſpeculandum hoc malum inſumitur.

De his,

De his, quæ silicea testa includuntur, & quæ sine ullo sensu, & de reliquis sordidis animalibus. CAP. XLVII.

CErtissima est securitas uidisse planos pisces: quia nunquam sunt, ubi maleficæ bestiæ: qua causa urinantes sacros appellant eos. Silicea testa inclusis fatendum est nullum esse sensum, ut ostreis. Multis eadem natura, quæ frutici, ut holothuriis, pulmonibus, stellis. Adeóque nihil non gignitur in mari, ut cauponarum etiam æstiua animalia, pernici molesta saltu, & quæ capillus maximè celat, existant: & circumglobata escæ sæpe extrahuntur: quæ causa somnum piscium in mari noctibus infestare existimatur. Quibusdam uerò ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

Quod hic Plinius generaliter planis piscibus, Aristoteles lib. 9. capit. 30. Hist. animal. (unde hic locus translatus uidetur) peculiariter anthijs adscribit, quos ibidem & sacros pisces eam ob causam cognominat.

De uenenatis marinis. CAP. XLVIII.

NEc uenena cessant dira, ut in lepore: qui in Indico mari etiam tactu pestilens, uomitum dissolutionémque stomachi protinus creat: in nostro offa informis, colore tantùm lepori similis: in Indis, & magnitudine, & pilo duriore tantùm: nec uiuus ibi capitur. Aequè pestiferum animal araneus, spinæ in dorso aculeo noxius. Sed nullum usquam execrabilius, quàm radius, super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. Arbores infixus radici necat: arma, ut telum, perforat ui ferri & ueneni malo.

De morbis piscium. CAP. XLIX.

MOrbos uniuersa genera piscium, ut cætera animalia, etiam fera, non accipimus sentire. Verùm ægrotare singulos, manifestum facit aliquorum macies, cùm in eodem genere præpingues alii capiantur.

De generatione eorum mira. CAP. L.

QVonam modo generent, desiderium & admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu uentrium coeunt, tanta celeritate ut uisum fallant: delphini, & reliqua cete, simili modo, paulò diutius. Fœmina piscis coitus tempore marem sequitur, uentrem eius rostro pulsans: sub partum mares fœminam similiter, oua uescentes earum. Nec satis est generationi per se coitus, nisi editis ouis, inter se uersando mares & fœminæ uitale asperserint uirus. Non omnibus id contingit ouis in tanta multitudine: alioqui replerentur maria & stagna, cùm singuli uteri innumerabilia concipiant.

Item de generatione, & qui pisces oua pariant. CAP. LI.

PIscium oua in mari crescunt, quædam summa celeritate, ut murænarũ, quædam paulò tardius. Plani piscium quibus cauda non est, aculeatíque, ut testudines in coitu superueniunt: polypi crine uno fœminæ naribus adnexo: sepiæ & loligines linguis, componentes inter se brachia, & in contrarium nantes: ore & pariunt. Sed polypi in terram uerso capite coeunt. Reliqua mollium tergis, ut canes. Item locustæ & squillæ, cancri, ore. Ranæ superueniunt, prioribus pedibus alas fœminæ mare appræhendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos uocant, oculis tantùm & cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirúmque, senestri uita resoluuntur in limum nullo cernente, & rursus uernis aquis renascuntur, quæ fuere natæ, perinde occulta ratione, cùm omnibus annis id eueniat. Et mituli & pectines sponte naturæ in harenosis proueniunt. Quæ durioris testæ sunt, ut murices, purpuræ, saliuario lentore. Sicut acescente humore culices, ⁘ atque spuma maris incalescente, cùm admissus est imber. Quæ uerò siliceo tegmine operiuntur, ut ostrea, putrescente limo, aut spuma circa nauigia diutius stante defixósque palos, † & lignum maximé. Nuper compertum in ostreariis, humorem iis fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt se scopulis: ea strigmenta uiuiscunt: nec alia est earum procreatio. Piscium diuersa genera non coeunt, præter squatinam & raiam: ex quibus nascitur priori parte raiæ similis, & nomen ex utroque compositum apud Græcos trahit. Quædam † tempore anni gignuntur, & in humore, & in terra. Vere pectines, limaces, hirudines ⁘ eodem tempore euanescunt. Piscium lupus & trichias bis anno parit, & saxatiles omnes. Mulli ter, ut chalcis, cyprinus sexies, scorpiones bis ac sargi, uere & autumno. Ex planis squatina sola bis, autumno &

⁘ Apuæ, legendum, non atq;, tum ex uetusto cod. tum ex Aristotele Hist. animal. libr. 5. capit. 15. ubi aphyen, hoc est apuã nasci tradit: ἐκ τοῦ ἀφροῦ τοῦ γινομένου ὑπὸ τοῦ ὀμβρίου ὕδατος.

† ilignos maximé.

† Rectius, tepore anni. Consule Aristot. Hist. animal. libro 6. cap. 15. unde hic locus est desumptus.

⁘ eodem tepore uiuiscunt.

Vergiliarum occasu. Plurimi piscium tribus mensibus, Aprili, Maio, Iunio. Salpæ autumno: sargi, torpedo, squali circa æquinoctium: molles uere: sepia omnibus mensibus. Oua eius glutino atramenti ad speciem uuæ cohærentia, masculus prosequitur afflatu, aliâs sterilescunt. Polypi hyeme coeunt, pariunt uere oua tortili uibrata pampino, tanta fœcunditate, ut multitudinem ouorum occisi non recipiant cauo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, è quibus multa propter numerum intercidunt. Locustæ, & reliqua tenuioris crustæ, ponunt oua super oua, atque ita incubant. Polypus fœmina modò in ouis sedet, modò cauernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia & in terreno parit inter harundines, aut sicubi enata alga: excludit quintodecimo die. Loligines in alto conserta oua edunt, ut sepiæ. Purpuræ, murices, eiusdémq; generis, uere pariunt. Echini oua pleniluniis habent hyeme: & cochleæ hyberno tempore nascuntur. Torpedo octogenos fœtus habens inuenitur: eáque intra se parit oua præmollia, in alium locum uteri transferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia, quæ cartilaginea appellauimus. Ita fit, ut sola piscium & animal pariant, & oua concipiant. Silurus mas solus omnium edita custodit oua, sæpe & quinquagenis diebus, ne absumantur ab aliis. Cæteræ fœminæ in triduo excludunt, si mas attigit. Acus, siue belone, unus piscium dehiscente † propter multitudinem utero parit. A partu coalescit uulnus: quod & in ⁚ cæcis serpentibus tradunt. Mus marinus in terra scrobe effosso parit oua, & obruit terra. Rursus tricesimo die refossa aperit, fœtúmque in aquam ducit.

De vuluis piscium. CAP. LII.

ERythini & chanæ uuluas habere traduntur: qui trochos appellatur à Græcis, ipse se inire. Aquatilium omnium fœtus inter initia usu carent.

De longißima vita piscium. CAP. LIII.

AEui piscium memorandum nuper exemplũ accepimus. Pausilypum uilla est Campaniæ, haud procul Neapoli: in ea in Cæsaris piscinis à Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum expirasse scribit Anneus Seneca, duobus aliis æqualibus eius ex eodem genere etiam tunc uiuentibus. Quæ mentio piscinarum admonet, ut paulò plura dicamus hac de re, priusquàm digrediamur ab aquatilibus.

De viuarijs ostrearum, & quis ea primus inuenerit. CAP. LIIII.

OStrearum uiuaria primus omnium Sergius Orata inuenit in Baiano, ætate L. Crassi Oratoris, ante Marsicum bellum: nec gulæ causa, sed auaritiæ, magna uectigalia tali ex ingenio suo percipiens, ut qui primus pensiles inuenit balineas, ita mangonizatas uillas subinde uendendo. Is primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicauit, quando eadem aquatilium genera alibi atque alibi meliora: sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Rauennæ, murenæ in Sicilia, elops Rhodi: & alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. Nondum Britannica seruiebant litora, cùm Orata Lucrina nobilitabat: posteà uisum tanti in extremam Italiam petere Brundusium ostreas: ac ne lis esset inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longæ aduectionis à Brundusio compascere in Lucrino. Eadem ætate prior Licinius Muræna, reliquorum piscium uiuaria inuenit: cuius deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippi, Hortensii: Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio, quàm uillam ædificauerat, euripum & maria admisit. Qua de causa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. † Tricies piscinæ à defuncto illo uæniere pisces.

Quis primus murænarum viuaria fecerit. CAP. LV.

MVrænarum uiuarium priuatim excogitauit C. Hirius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæsaris Dictatoris sex millia numero murænarũ mutuo appendit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliáue merce. Huius uillam intra quàmmodicam quadragies piscinæ ⁚ uænierunt. Inuasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Baiana piscinam habuit Hortensius Orator, in qua murænam adeò dilexit, ut exanimatam flesse credatur. In eadem uilla, Antonia Drusi, murænæ, quam diligebat, inaures addidit: cuius propter famam nonnulli Baulos uidere concupiuerunt.

De cochl

† *Legendum uidetur, propter magnitudinem, uidelicet ouorum. suffragante Aristotele de generat. animal. libro 3. capit. 4. ubi belonē pauca quidē oua parere asserit, sed tam magna, ut uterus in partu dehiscat.*

⁚ *Emenda, Cæcilijs serpentibus, ex eodem Aristotele, libro 6.*

† *Budæus hoc in loco* XL. H-S. *legendum contendit: alij* CCCC. *ille Macrobij, hi Columellæ authoritate nixi.*

⁚ *Aliâs, uendiderunt. Quam lectionē agnoscit & Budæus 2. de Asse.*

De cochlearum uiuarijs, & quis primus instituit. CAP. LVI.

COchlearum uiuaria instituit Fulvius Hirpinus in Tarquiniensi, paulo ante ciuile bellum, quod cum Pompeio Magno gestum est, distinctis quidem generibus earum, separatim ut essent † albæ, quæ in Reatino agro nascuntur: separatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin & saginam earum commentus est, sapa & farre, aliisque generibus, ut cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cuius artis gloria in eam magnitudinem perductæ sint, ut octoginta quadrantes caperent singularum calices. Author est M. Varro.

† *Albulæ; fortaßis: ut apud Varronem libr. 3. Rei rust.*

De piscibus terrenis. CAP. LVII.

PIscium genera etiamnum à Theophrasto mira produntur: circa Babylonis rigua decedentibus fluuiis, in cauernis aquas habentibus remanere. Quosdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes, crebro caudæ motu, contráque uenanteis refugere in suas cauernas, & in iis obuersos stare: capita eorum esse ranæ marinæ similia, reliquas partes gobiorum, branchias ut cæteris piscibus. Circa Heracleam & Cromnam, ∴ & multifariam in Ponto unum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur, cauernásque faciat sibi in terra, atque in his uiuat, etiam reciprocis amnibus siccato litore. Effodi ergo: motu demum corporum uiuere eos approbant. Circa Heracleam eandem, eodémque Lyco amne decedente, ouis relictis in limo generari pisces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis, quod fieri non indigo humoris: propter quod & anguillas diutius uiuere exemptas aquis. Oua autem in sicco maturari, ut testudinum. Eadem in Ponti regione appræhendi glacie piscium maximè gobiones, non nisi patinarum calore uitalem motum fatentes. In his quidem, tametsi mirabilis, est tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus, in his locis ubi nullæ restagnent aquæ: miratúrque & ipse, gigni sine coitu. Humoris quidem uim aliquam inesse, quam puteis, arbitratur, cùm in nonnullis reperiantur pisces.† Quicquid est hoc, certè minus admirabile talparum facit uita subterranei animalis, nisi fortè uermium terrenorum & piscibus natura inest.

∴ *Addendum hic ex scrip. cod. Et Lycum amnem. Alioqui non erit, quò referatur, quod mox sequitur, Eodémque Lyco amne.*

† *Rectius uetusti codic. Quicquid est hoc, certè minus admirabilem talparum facit uitam, subterranei animalis.*

De muribus Nili. CAP. LVIII.

VErùm omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia excedentem miracula: quippe † detegente eo musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræq;, iam parte corporis uiuentes, nouissima effigie etiamnum terrena.

† *deturgente*

De anthia pisce, & quomodo capiatur. CAP. LIX.

NEc de anthia pisce sileri conuenit, quæ plerosque aduerto credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiæ, scopulosi maris, ante promontorium sitas: ibi frequens hic piscis, & celeriter capitur, uno genere. Paruo nauigio, & concolori ueste, eadémque hora per aliquot dies continuos piscator enauigat certo spatio, escámque proiicit. Quicquid ex eo mittitur, suspecta fraus prædæ est: cauénsque quod timuit, cùm id sæpe factum est, unus aliquando consuetudine inuitatus anthias, escam appetit. Notatur hic intentione diligenti, ut author spei, conciliatórque capturæ. Neque enim est difficile, cùm per aliquot dies solus accedere audeat. Tandem & aliquos inuenit: paulatímque comitatior, postremò greges adducit innumeros, iam uetustissimis quibusque assuetis piscatorem agnoscere, & è manu cibum rapere. Tum ille paulùm ultra digitos in esca iaculatus hamum, singulos inuolat uerius quàm capit, ab umbra nauis breui conatu rapiens, ita ne cæteri sentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla aut sonus cæteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne capiatur. Parcit piscator fugituro in reliquum gregem. Ferunt discordem socium duci insidiatum pulchrè noto cepisse malefica uoluntate: agnitum in macello à socio, cuius iniuria erat, & dati damni formulam editam, condemnatúmque: addidit Mutianus æstimata lite decem libris. Iidem anthiæ, cùm unum hamo teneri uiderint, spinis, quas in dorso serratas habent, lineam secare traduntur: eo qui tenetur, extendente, ut præcidi possit. At inter sargos, ipse qui tenetur, ad scopulos lineam terit.

De stellis

De stellis marinis. CAP. LX.

PRæter hæc claros sapientia authores uideo mirari stellam in mari. Ea figura est parua admodum, caro intus, extra duriore callo. Huic tam igneum feruorem esse tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facilè dixerim: multo memorabilius duxerim id, cuius experiendi quotidie occasio est.

De dactylis, eorúmque miraculis. CAP. LXI.

COncharum è genere sunt dactyli, ab humanorum unguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgore clarere, & quanto magis humorem habeant, ludere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in solo ac ueste, decidentibus guttis: ut procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miremur etiam in corpore.

De inimicitijs & amicitijs inter se aquatilium. CAP. LXII.

SVnt & inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant: conger & muræna, caudas inter se prærodentes. Polypum intantum locusta pauet, ut si iuxtà uiderit, omnino moriatur.† Locustam conger: rursus polypum congri lacerant. Nigidius author est, prærodere caudam mugili lupum, eosdémque statis mensibus concordes esse. Omnes autem uiuere, quibus caudæ sic amputentur. At è contrario amicitiæ exempla sunt, præter illos, de quorum diximus societate, balæna & musculus: quando prægraui superciliorum pondere obrutis eius oculis, infestantia magnitudinem uada prænatans demonstrat, oculorúmque uice fungitur. Hinc uolucrum naturæ dicentur.

† Legendum uidetur Locustæ congrum ex Aristotele lib. 8. Hist. animal. capit. 2. ubi sic legitur: Οἱ δὲ κάραβοι τοὺς γόγγρους κρατοῦσιν.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS.

De natura auium. CAP. I.

SEQVITVR natura auium, quarum grandissimi & penè bestiarum generis, struthiocameli Africi uel Aethiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem uincunt: ad hoc demum datis pennis, ut currentem adiuuent: cæterò non sunt uolucres, nec à terra tolluntur. Vngulæ iis ceruinis similes, quibus dimicant, bisulcæ, compræhendendis lapidibus utiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu deuorata mira natura, sed non minus stoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cùm colla frutice occultauerint, latere se existimantium. Præmia ex iis oua, propter amplitudinem † pro quibusdam habita uasis, conósque bellicos & galeas adornantes pennæ.

† Melius, Quibusdam habita pro uasis.

De phœnice. CAP. II.

AEthiopes atque Indi, discolores maximè & inenarrabiles ferunt aues, & ante omnes nobilem Arabia phœnicem: haud scio an fabulosè, unum in toto orbe, nec uisum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, cæruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faciem capútq; plumeo apice cohonestante. Primus atq; diligentissimus togatorum de eo prodidit Manilius, Senator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo: neminē extitisse qui uiderit uescentem: sacrum in Arabia Soli esse, uiuere annis DCLX, senescentem casia thurísque surculis construere nidum, replere odoribus, & superemori. Ex ossibus deinde & medullis eius nasci primò

ceu uermiculum: inde fieri pullum: principióque iusta funeri priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis urbem, & in ara ibi deponere. Cum huius alitis uita magni conuersionem anni fieri prodit idem Manilius, iterúmque significationes tempestatum & siderum easdem reuerti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intrauerit. Et fuisse eius conuersionis annum prodente se P. Licinio, M. Cornelio Consulibus. Cornelius Valerianus phœnicem deuolasse in Aegyptum tradit, Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. Allatus est & in urbem, Claudii Principis Censura, anno urbis DCCC. & in comitio propositus, quod actis testatum est, sed quem falsum esse nemo dubitaret.

De aquilis. CAP. III.

EX his, quas nouimus, aquilæ maximus honos, maxima & uis. Sex earum genera: Melænaetos à Græcis dicta, eadémq; Valeria, minima magnitudine, uiribus præcipua, colore nigricans: sola aquilarum fœtus suos alit: cæteræ, ut dicemus, fugant: sola sine clangore, sine murmuratione. Conuersatur autem in montibus. Secundi generis pygargus, in oppidis mansitat & in campis, albicante cauda. Tertii morphnos, quam Homerus & percnon uocat, aliqui & plancum, & anatariam, secunda magnitudine & ui: huícque uita circa lacus. Phœmonoe Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutæ aliàs, carentíq; lingua: eandem aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. Consentit & Boethus. Ingenium est ei, testudines raptas frangere è sublimi iaciendo: quæ sors interemit Poetam Aeschylum, prædictam fatis (ut ferunt) eius diei ruinam secura cæli fide cauentē. Quarti generis est percnopterus: eadem oripelargus, uulturina specie, alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, sed imbellis & degener, ut quam uerberet coruus. Eadem ieiunæ semper auiditatis, & querulæ murmurationis. Sola aquilarum exanima fert corpora: cæteræ, cùm occidere, considunt. Hæc facit, ut quintum genus gnesion uocetur, uelut uerum, solúmque incorruptæ originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Superest haliæetos, clarissima oculorum acie, librans ex alto sese: uisóque in mari pisce, præceps in eum ruens, & discussis pectore aquis rapiens. Illa, quam tertiam fecimus: circa stagna aquaticas aues appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatásque rapiat. Spectanda dimicatio, aue ad perfugia litorum tendente, maximè si condensa harundo sit: aquila inde ictu abigente alæ, & cùm appetit, in lacus cadente, umbrámque suam nanti sub aqua à litore ostendente: rursus aue in diuersa, & ubi minimè se credat expectari, emergente. Hæc causa gregatim auibus natandi, quia plures simul non infestantur, respersu pinnarum hostem obcæcantes.† Sæpe & aquilæ ipsæ non tolerantes pondus appræhensum, unà merguntur. Haliæetus tantùm implumes etiamnum pullos suos percutiens, subinde cogit aduersos intueri Solis radios: & si conniuentem humectantémque animaduertit, præcipitat è nido, uelut adulterinum atque degenerem: illum cuius acies firma contrà steterit, educat. Haliæeti suum genus non habent, sed ex diuerso aquilarum coitu nascuntur. Id quidem, quod ex iis natum est, in ossifragis genus habet, è quibus uultures progenerantur minores: & ex iis magni, qui omnino non generāt. Quidam adiiciunt genus aquilæ, quam barbatam uocant, Thusci uerò ossifragam. Tribus primis & quinto aquilarum generi inædificatur nido lapis aetites, quem aliqui dixere gagaten, ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens. Est autem lapis iste prægnans, intus, cùm quatias, alio uelut in utero sonante. Sed uis illa medica non nisi nido direptis. Nidificant in petris & arboribus: pariunt oua terna: excludunt pullos binos: uisi sunt & tres aliquando. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipsis cibum negauit natura, prospiciens ne omnium ferarum fœtus raperentur. Vngues quoque earum inuertuntur diebus iis, albescunt inedia pennæ, ut meritò partus suos oderint. Sed eiectos ab his cognatum genus ossifragæ excipiunt, & educant cum suis. Verùm adultos quoque persequitur parens, & longè fugat, æmulos scilicet rapinæ. Et alioquin unum par aquilarum magno ad populandum tractu, ut satietur, indiget. Determinant ergo spatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, sed primo deponunt, expertæq; pondus tunc

† Quod hic tertio aquilarum generi tribuitur, quem morphnū supra Plin. nominauit, Aristoteles libr. 9. Histor. animal. cap. 32. (unde hæc ferè omnia sunt desumpta) haliæeto aßignat. Quo fit, ut uerba hæc alieno loco posita uideantur, & suprà reponenda post ea uerba, Et discußis pectore aquis rapiens.

demum

† auehunt.

demum † abeunt. Oppetunt non ſenio, nec ægritudine, ſed fame, in tantum ſuperiore accreſcente roſtro, ut aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, & uolant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conuentu fora, ignauæ ſedent. Aquilarum pennæ miſtas reliquarum alitum pennas deuorant. Negant unquam ſolam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Iouis conſuetudo iudicauit.

Quando legionum ſigna eſſe cœperint, & cum quibus ſit aquilis bellum.

CAP. IIII.

ROmanis eam legionibus C. Marius in ſecundo Conſulatu ſuo propriè dicauit. Erat & anteà prima cum quatuor aliis: lupi, minotauri, equi, apríque ſingulos ordines anteibant. Paucis antè annis ſola in aciem portari cœpta erat: reliqua in caſtris relinquebantur. Marius in totum ea abdicauit. Ex eo notatum, non ferè legionis unquam hybernaſſe caſtra, ubi aquilarum non ſit iugum. Primo & ſecundo generi non minorum tantùm quadrupedum rapina, ſed etiam cum ceruis prælia. Multum puluerem uolutatu collectum, inſidens cornibus excutit in oculos, pennis ora uerberans, donec præcipitet in rupes. Nec unus hoſtis illi ſatis eſt: acrior eſt cum dracone pugna, multóq; magis anceps, etiam ſi in aere. Oua hic conſectatur aquilæ auiditate malefica: at illa ob hoc rapit ubicunque uiſum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita ſe implicans, ut ſimul decidant.

Mirum de aquila. CAP. V.

EST percelebris apud Seſton urbem aquilæ gloria: educatam à uirgine retuliſſe gratiam, aues primò, mox deinde uenatus aggerentem. Defuncta poſtremò, in rogum accenſum eius inieciſſe ſeſe, & ſimul conflagraſſe. Quam ob cauſam incolæ, quod uocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Iouis & uirginis, quoniam illi Deo ales aſſcribitur.

De uulturibus. CAP. VI.

VVlturum præualent nigri. Nidos nemo attigit. Ideo etiam fuere, qui putarent illos ex aduerſo orbe aduolare, falſó. Nidificant enim in excelſiſſimis rupibus. Fœtus quidem ſæpe cernuntur ferè bini. Vmbricius Aruſpicum in noſtro æuo peritiſſimus, parere tradit oua tria: uno ex iis reliqua oua nidúmque luſtrare, mox abiicere. Triduo autem antè aut biduo uolare eos, ubi cadauera futura ſunt.

De ſanguale. CAP. VII.

SAngualem auem, atque immuſſulum, Augures Romani in magna quæſtione habent. Immuſſulum aliqui uulturis pullum arbitrantur eſſe, & ſangualem oſſifragæ. Maſſurius ſangualem oſſifragam eſſe dicit, immuſſulum autem pullum aquilæ, priuſquàm albicet cauda. Quidam poſt Mutium Augurem uiſos non eſſe Romæ confirmauere: ego (quod ueriſimilius eſt) in deſidia rerum omnium non arbitror agnitos.

De accipitribus. CAP. VIII.

† Aliàs, decem. quot accipitrum genera facit & Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. animal. capit. 36.

ACcipitrum genera † xvj. inuenimus. Ex iis circon claudum altero pede proſperrimi augurii nuptialibus negotiis & pecuariæ rei. Triorchem à numero teſtiũ, cui principatum in auguriis Phœmonoe dedit: buteonem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cùm proſpero auſpicio in ducis naui ſediſſet. Aeſalona Græci uocant, qui ſolus omni tempore apparet: cæteri hyeme abeunt. Diſtinctio generum ex auiditate. Alii non niſi ex terra rapiunt auem: alii non niſi circa arbores uolitantem: alii ſedentem in ſublimi: aliqui uolantem in aperto. Itaque & columbæ nouere ex iis pericula, uiſóque conſidunt, uel ſubuolant, contra naturam eius auxiliantes ſibi. In inſula Africæ Cerne in Oceano accipitres totius Maſſyliæ humi fœtificant: nec alibi naſcuntur, illis aſſueti gentibus. In Thraciæ parte ſuper Amphipolim homines atque accipitres ſocietate quadam aucupantur. Hi ex ſyluis & harundinetis excitant aues: illi ſuperuolantes deprimunt. Rurſus captas aucupes diuidunt cum iis. Traditum eſt, miſſas in ſublime ſibi excipere eos: & cùm tempus ſit capturæ, clangore ac uolatus genere inuitare ad occaſionem. Simile quiddam lupi apud Mæotin paludem faciunt. Nam niſi partem à piſcantibus ſuam accepere, expanſa eorum retia lacerant. Accipitres auium non edunt corda.

Nocturnus

Nocturnus accipiter cymindis uocatur, rarus etiam in syluis, interdiu minus cernens. Bellum interneciuum gerit cum aquila, cohærentésque sæpe præhenduntur.

De coccyce, quæ à suo genere interimitur. CAP. IX.

COccyx ex accipitre uidetur fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui, nisi perquàm paucis diebus: ipséque modico tempore æstatis uisus non cernitur posteá. Est autem neque aduncis unguibus solus accipitrum, nec capite simi lis illis, neque alio quàm colore, †ac rictu columbi potiús. Quin & absumitur ab accipitre, siquando unà apparuere: sola omnium auis à suo genere interempta. Mutat autem & uocem: procedit uere, occultatur Caniculæ ortu: sempérq; parit in alienis nidis, maximè palumbium, maiori ex parte singula oua, quod nulla alia auis: rarò bina. Causa subiiciendi pullos putatur, quòd sciat se inuisam cunctis auibus.† nam minutas quoque infestant: ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal. Educat ergo subditum adulterato fœta nido. Ille auidus ex natura, præripit cibos reliquis pullis, itáque pinguescit, & nitidus in se nutricem conuertit. illa gaudet eius specie, miratúrq; sese ipsam, quòd talem pepererit: suos comparatione eius damnat, ut alienos, absumíque etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoque iam uolandi potens. Nulla tum auium suauitate carnis comparatur illi.

† aspectu columbi potius.

† Legẽdum, Nam minutæ quoq; infestant tum ex uetust. codicib. tum ex Aristo. Hist. animal. libr. 9. capit. 29. ubi sic habet: τίλλεται γὰρ ὑπὸ τῶν μικρῶν ὀρνέων, καὶ φεύγει αὐτά.

De miluis. CAP. X.

MIlui ex eodem accipitrum genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapacissimam & famelicam semper alitem nihil esculenti rapere unquam ex funerum ferculis, nec Olympiæ ex ara. Ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem uidentur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cælo monstrante natura, quid opus esset in profundo. Milui & ipsi hybernis mensibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. Traduntur autem & à solstitiis affici podagra.

Digestio auium per genera. CAP. XI.

VOlucrum prima distinctio pedibus maximè constat. Aut enim aduncos ungues habent, aut digitos, aut palmipedum in genere sunt, uti anseres, & aquaticæ ferè aues. Aduncos ungues habentia, carne tantùm uescuntur ex parte magna.

De inauspicatis auibus, cornice, coruis, bubone. CAP. XII.

COrnices† & alio pabulo. Atque duritiem nucis rostro repugnantem, uolantes in altum in saxa tegulásue iaciunt iterum ac sæpius, donec quassatã perfringere queant. Ipsa ales est inauspicatæ garrulitatis, à quibusdam tamen laudata. Ab Arcturi sidere ad hirundinum aduentum notatur eam in Mineruæ lucis templísque rarò, alicubi omnino non aspici, sicut Athenis. Præterea sola hæc etiam uolantes pullos aliquandiu pascit: inauspicatissima fœtus tempore, hoc est, post solstitium. Cæteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac uolare cogunt, sicut & corui: qui & ipsi non carne tantùm aluntur, sed robustos quoque fœtus suos fugant longius. Itaque paruis in uicis non plus bina con iugia sunt: circa Cranonem quidem Thessaliæ singula perpetuò: genitores soboli loco cedunt. Diuersa in hac, & suprà dicta alite quædam. Corui ante solstitium generant, iidem ægrescunt sexagenis diebus, siti maximè, antequàm fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corui pariunt cum plurimum quinos. Ore eos parere aut coire uulgus arbitratur: ideóque grauidas, si ederint coruinum ouum, per os partum reddere: atque in totum, difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis, quàm in Aegypto ibim: sed illam exosculationem, quæ sæpe cernitur, qualem in columbis, esse. Corui in auspiciis soli uidentur intellectum habere significationum suarum. nam cùm Mediæ hospites occisi sunt, omnes è Peloponneso & Attica regione uolauerunt. Pessima eorum significatio, cùm glutiunt uocem uelut strangulati. Vncos ungues & nocturnæ aues habent, ut noctuæ, bubo, ululæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maximè abominatus, publicis præcipuè auspiciis, deserta incolit: nec tantùm desolata, sed dira etiam & inaccessa: noctis monstrum, nec cantu

† Vetust. codices. Cornices & alio pabulo, ut quæ duritiẽ nucis &c.

cantu aliquo uocalis,ſed gemitu. Itaq; in urbibus aut omnino in luce uiſus,dirum oſtentum eſt. Priuatorum domibus inſidentem plurimis ſcio non fuiſſe feralem. Volat nunquàm, quò libuit, ſed tranſuerſus aufertur. Capitolii cellam ipſam intrauit Sex. Papellio Iſtro, L.Pedanio Coſs.propter quod nonis Martiis urbs luſtrata eſt eo anno.

De incendiaria aue. CAP. XIII.

INauſpicata eſt & incendiaria auis, propter quam ſæpenumero luſtratã urbem in Annalibus inuenimus, ſicut L.Caſſio, C.Mario Coss. quo anno & bubone uiſo luſtrata eſt. Quæ ſit auis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam eſſe, quæcunque apparuerit carbonem ferens ex aris, uel altaribus. Alii ſpinturnicem eam uocant: ſed hæc ipſa quæ eſſet inter aues, qui ſe ſcire diceret, non inueni.

De cliuina. CAP. XIIII.

CLiuinam quoque auem ab antiquis nominatam, animaduerto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium ſubis appellatur auis, quæ aquilarum oua frangat.

De auibus incognitis. CAP. XV.

SVnt præterea complura genera depicta in Hetruſca diſciplina, ſeculis non uiſa:quæ nunc defeciſſe mirum eſt,cùm abundent etiam,quæ gula humana populatur.

De auibus nocturnis. CAP. XVI.

EXternorum de auguriis peritiſſimè ſcripſiſſe Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cauantem, trogonem, cornicem, à cauda de ouo exire: quoniam pondere capitum peruerſa oua,poſteriorem partem corporum fouendam matri applicent.

De noctuis. CAP. XVII.

NOctuarum contra aues ſolers dimicatio. Maiore circundatæ multitudine, reſupinæ pedibus repugnant, collectæque in arctum, roſtro & unguibus totæ teguntur. Auxiliatur accipiter collegio quodam naturæ, bellúmque partitur. Noctuas ſexagenis diebus hyemis cubare, & nouem uoces habere, tradit Nigidius.

De pico Martio. CAP. XVIII.

SVnt & paruæ aues uncorum unguium,ut pici, Martio cognomine inſignes,& in auſpiciis magni. Quo in genere arborum cauatores, ſcandentes in ſubrectum felium modo: illi uerò & ſupini, percuſſi corticis ſono, pabulum ſubeſſe intelligunt. Pullos in cauis educant auium ſoli. Adactos cauernis eorum à paſtore cuneos, admota quadam ab his herba,elabi creditur uulgó.Trebius author eſt,clauum cuneúmue adactum,quanta libeat ui, arbori in qua nidum habeat, ſtatim exilire, cum crepitu arboris, cùm inſederit clauo aut cuneo. Ipſi principales Latio ſunt in auguriis,à rege qui nomen huic aui dedit. Vnum eorum præſcitum tranſire non queo. In capite Prætoris urbani L.Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddentis,ſedit ita placidè,ut manu præhenderetur. Reſpondere uates, exitium imperio portendi, ſi dimitteretur: at ſi exanimaretur, Prætori. Et ille auem protinus concerpſit: nec multò pòſt impleuit prodigium. Veſcuntur & glande in hoc genere, pomíſque multæ, ſed quæ carne tantùm non uiuunt, excepto miluo: quod ipſum in auguriis dirum eſt.

De uncos ungues habentibus & digitos. CAP. XIX.

VNcos ungues habentes omnino non congregantur,& ſibi quæque prædantur.Sunt autem omnes ferè altiuolæ præter nocturnas: & magis, maiores. Omnibus alæ grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris raro conſiſtunt, curuatura unguium prohibente. Nunc de ſecundo ordine dicamus, qui in duas diuiditur ſpecies, oſcines, & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. Itaque præcedent & ordine.

De pauonibus, & quis eos primus cibi cauſa occiderit. CAP. XX.

OMnéſque reliquas in his pauonum genus, cum forma, tum intellectu eius & gloria.Gemmantes laudatus expandit colores, aduerſo maximè Sole,quia ſic fulgentius

tius radiant. Simul umbræ quoſdam repercuſſus cæteris, qui in opaco clarius micant, conchata quærit cauda: omnéſque in aceruum contrahit pennarum, quos ſpectari gaudet oculos. Idem cauda annuis uicibus amiſſa cum foliis arborum, donec renaſcatur iterum cum flore, pudibundus ac mœrens quærit latebram. Viuit annis XXV. Colores incipit fundere in trimatu. Ab authoribus non glorioſum tantùm animal hoc traditur, ſed & maleuolum, ſicut anſer uerecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi. Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit Orator Hortenſius, aditiali cœna ſacerdotii. Saginare primus inſtituit circa nouiſſimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, éxque eo quæſtu reditus ſeſtertiûm ſexagena M. habuit.

De gallis, & quomodo caſtrentur, & de gallinaceo locuto. CAP. XXI.

PRoximè gloriam ſentiunt & hi noſtri uigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendóque ſomno natura genuit. Norunt ſidera, & ternas diſtinguunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartáq; caſtrenſi uigilia ad curas laborémque reuocant. Nec ſolis ortum incautis patiuntur obrepere, diémq; uenientem nuntiant cantu, ipſum uerò cantum plauſu laterum. Imperitant ſuo generi, & regnum, in quacunque ſunt domo, exercent. Dimicatione paritur hoc quoq; inter ipſos, uelut ideo tela agnata cruribus ſuis intelligentes: †nec finis ſæpe commorientibus. Quòd ſi palma contingit, ſtatim in uictoria canunt, ſéque ipſi principes teſtantur. Victus occultatur ſilens, ægréque ſeruitium patitur. Et plebs tamen æquè ſuperba graditur ardua ceruice, criſtis celſa: cælúmque ſola uolucrum aſpicit crebrò, in ſublime caudam quoq; falcatam erigens: itaque terrori ſunt etiam leonibus ferarum generoſiſſimis. Iam ex his quidam ad bella tantùm & prælia aſſidua naſcuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum, ac Tanagram. Secundus eſt honos habitus Melicis, ac Chalcidicis, ut planè dignæ aliti tãtum honoris præbeat Romana purpura. Horum ſunt tripudia ſoliſtima. Hi magiſtratus noſtros quotidie regunt, domóſq; ipſis ſuas claudunt aut reſerant: hi faſces Ro. impellunt aut retinent, iubent acies aut prohibent, uictoriarum omnium toto orbe partarum auſpices: hi maximè terrarum imperio imperant, extis etiam fibríſque haud aliter quàm opimæ† uictoriæ, Diis grati. Habent oſtenta & †præpoſteri eorum ueſpertiníque cantus. Nanq; totis noctibus canendo, Bœotiis nobilem illam aduerſus Lacedæmonios præſagiuere uictoriam, ita coniecta interpretatione, quoniã uicta ales illa non caneret. Deſinunt canere caſtrati: quod duobus fit modis, lumbis aduſtis cãdente ferro, aut imis cruribus: mox hulcere oblito figlina creta: facilius ita pingueſcũt. Pergami omnibus annis ſpectaculum gallorum publicè editur, ceu gladiatorum. Inuenitur in Annalibus, in Ariminenſi agro, M. Lepido, Q. Catulo Coſs. in uilla Galerii locutũ gallinaceum, ſemel, quod equidẽ ſciam.

†nec finis ſæpe, niſi commorietibus.

† Victimæ, legendũ, non uictoriæ.

†præproperi

De anſeribus, & quis primus iecur anſerinum comederit, & de adipe anſerino Comageno. CAP. XXII.

EST & anſeri uigil cura, Capitolio teſtata defenſo, per id tempus canum ſilentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anſerum Cenſores in primis locant. Quin & fama amoris, Argis dilecta forma pueri nomine Oleni, & Glauces Ptolemæo regi cithara canentis, quam eodem tempore & aries adamaſſe proditur. Poteſt & ſapientiæ uideri intellectus iis eſſe. Ita comes perpetuò adhæſiſſe Lacydi philoſopho dicitur, nuſquam ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digreſſus. Noſtri ſapientiores, qui eos iecoris bonitate nouere. Fartilibus in magnam amplitudinem creſcit: exẽptum quoque lacte mulſo augetur. Nec ſine cauſa in quæſtione eſt, quis primus tantum bonum inuenerit, Scipio Metellus uir Conſularis, an†M. Seſtius eadem ætate eques Ro. Sed (quod conſtat) Meſſalinus Cotta, Meſſalæ Oratoris filius, palmas pedum ex his torrere, atq; patinis cum gallinaceorum criſtis condire reperit. Tribuetur enim à me culinis cuiuſq; palma cum fide. Mirum in hac alite, à Morinis uſq; Romam pedibus uenire. Feſſi proferuntur ad primos: ita cæteri ſtipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum uectigal in pluma. Velluntur quibuſdam locis bis anno. Rurſus plumigeri ueſtiuntur: molliórque, quæ corpori quàm proxima: & è Germania laudatiſſima. Candidi ibi, uerùm mino-

† Rectius, M. Seius ex Varrone Rei ruſ. li. 3. cap. 10.

res, ganzæ uocantur. Pretium plumæ eorum, in libras denarii quini. Et inde crimina plerunque auxiliorum præfectis, à uigili statione ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eóque deliciæ processere, ut sine hoc instrumento durare iam ne uirorum quidem ceruices possint. Aliud reperit Syriæ pars, quæ Comagene uocatur: adipem eorum in uase æreo cum cinnamo niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad usum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur Comagenum. Anserini generis sunt chenalopeces, & quibus lautiores epulas non nouit Britannia chenerotes, fero ansere minores. Decet tetraonas suus nitor, absolutáque nigritia, in superciliis cocci rubor. Alterum eorum genus uulturum magnitudinem excedit, quorum & colorem reddit. Nec ulla ales excepto struthiocamelo maius corpore implens pondus, in tantum aucta, ut in terra quoque immobilis præhendatur. Gignunt eos Alpes, & Septentrionalis regio. In auiariis saporem perdunt. Moriuntur contumacia spiritu reuocato. Proximæ eis sunt, quas Hispania aues tardas appellat, Græcia otidas, damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplò sequitur.

De gruibus, ciconijs, oloribus, & peregrinis auibus, & coturnicibus, & glotte.

CAP. XXIII.

INducias habet gens Pygmæa abscessu gruum (ut diximus) cum iis dimicantium. Immensus est tractus, quo ueniunt, si quis reputet à mari Eoo. Quando proficiscantur consentiunt: uolant ad prospiciendum altè: ducem, quem sequantur, eligunt: in extremo agmine per uices, qui acclament, dispositos habent, & qui gregem uoce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno & decidens, indiligentiam coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Eædem mansuefactæ lasciuiunt, gyrósq; quosdam indecoro cursu uel singulæ peragunt. Certum est, Pontum transuolaturas, primùm omnium angustias petere, inter duo promontoria Criu metopon, & Carambin: mox saburra stabiliri. Cùm medium transierint, abiici lapillos è pedibus: cùm attigerint continentem, & è gutture harenam. Cornelius Nepos, qui Diui Augusti principatu obiit, cùm scriberet turdos paulò antè cœptos saginari, addidit, ciconias magis placere, quàm grues: cùm hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo uelit attigisse. Ciconiæ quonam è loco ueniant, aut quò se referant, incompertũ adhuc est. E longinquo uenire non dubiũ, eodem, quo grues, modo: illas hyemis, has æstatis aduenas. Abituræ congregantur in loco certo: comitatæq; sic, ut nulla sui generis relinquatur, nisi captiua & serua, ceu lege prædicta die recedunt. Nemo uidit agmen discedentiũ, cùm discessurum appareat: nec uenire, sed uenisse cernimus: utrunque nocturnis fit temporibus. Et quamuis ultra citráue peruolent, nunquàm tamen aduenisse usquam, nisi noctu, existimantur. Pythonos comen uocãt in Asia patentibus campis, ubi congregatæ inter se commurmurant, eámque quæ nouissima aduenit, lacerant, atque ita abeunt. Notatum, post Idus Augusti non temerè uisas ibi. Sunt qui ciconiis non inesse linguas confirment. Honos iis serpentium exitio tantus, ut in Thessalia capitale fuerit occidisse, eadémque legibus pœna, quæ in homicidam. Simili anseres quoq; & olores ratione commeant: sed horum uolatus cernitur: liburnicarum more rostrato impetu feruntur, faciliùs ita findentes aera, quàm si recta fronte impellerent: à tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen, largéque impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedentibus: fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eosdem repetunt: genitricum senectam inuicem educant. Olorum morte narratur flebilis cantus, falsò, ut arbitror, aliquot experimẽtis. Iidem mutua carne uescuntur inter se. Verùm hæc commeantium per maria terrásq; peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus est natura similis: utcunque enim suprà dictas magnitudo & uires corporum inuitare uideri possunt. Coturnices antè etiam semper adueniunt, quàm grues, parua auis, & cùm ad nos uenit, terrestris potiùs, quàm sublimis. Aduolant & hæ simili modo non sine periculo nauigantium, cùm appropinquauere terris. Quippe uelis sæpè insidunt, & hoc semper noctu, mergúntq; nauigia. Iter est

his per hoſpitia certa. Auſtro non uolant, humido ſcilicet & grauiore uento. Aura tamen uehi uolunt, propter pondus corporum, uiréſq; paruas. Hinc uolantium illa conqueſtio labore expreſſa. Aquilone ergo maximè uolant ortygometra duce. Primam earum terræ appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum ſolicitant: abeúntque unà perſuaſæ glottis, & otis, & cychramus. Glottis prælongam exerit linguam: unde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione auidè profectam, pœnitentia in uolatu cum labore ſcilicet ſubit. Reuerti incomitatam piget, & ſequi: nec unquam plus uno die pergit: in proximo hoſpitio deſerit. Verùm inuenitur alia, antecedente anno relicta: ſimili modo in ſingulos dies. Cychramus perſeuerantior feſtinat etiam peruenire ad expetitas ſibi terras. Itaq; noctu is eas excitat, admonétque itineris. Otis bubone minor eſt, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus: unde & nomen illi: quidam Latinè aſionem uocant: imitatrix aliàs auis ac paraſita, & quodam genere ſaltatrix. Capitur haud difficulter, ut noctuæ, †intenta in aliquo, circumeunte alio. Quòd ſi uentus agmen aduerſo flatu cœperit inhibere, ponduſculis lapidum appræhenſis, aut gutture harena repleto, ſtabilitæ uolant. Coturnicibus† ueneni ſemen gratiſſimus cibus: quam ob cauſam eas damnauere menſæ, ſimúlque comitialem propter morbum deſpui ſuetum, quem ſolæ animalium ſentiunt, præter hominem.

†Scripti co. paulò aliter, ſed eodē ſenſu: Intentam in aliquē circumeunte alio.

† ueratri

De hirundinibus, merulis, turdis, & ſturnis, turturibus & palumbis.

CAP. XXIIII.

ABeunt & hirundines hybernis menſibus, ſola carne ueſcens auis ex iis quæ aduncos ungues non habent: ſed in uicina abeunt, apricos ſecutæ montium receſſus: inuentæque iam ſunt ibi nudæ atque deplumes. Thebarum tecta ſubire negãtur, quoniam urbs illa ſæpiùs capta ſit: nec Biziæ in Thracia, propter ſcelera Terei. Cecina Volaterranus equeſtris ordinis quadrigarum dominus, compræhenſas in urbem ſecum auferens, uictoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito uictoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in Annalibus ſuis, cùm obſideretur præſidium Romanum à Liguſtinis, hirundinem à pullis ad ſe allatam: ut lino ad pedem eius alligato nodis ſignificaret, quoto die adueniente auxilio eruptio fieri deberet. Abeunt & merulæ, turdíque, & ſturni ſimili modo in uicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur, uiſi ſæpe ibi, quò hybernum pabulum petunt: itaque in Germania hyeme maximè turdi cernuntur. Veriùs turtur occultatur, pennáſque amittit. Abeunt & palumbes, quónam & in iis incertum. Sturnorum generi proprium cateruatim uolare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum ſoli hirundini flexuoſi uolatus, uelox celeritas: quibus ex cauſis neque rapinæ cæterarum alitum obnoxia eſt. Eadem demum ſola auium non niſi in uolatu paſcitur.

Quæ auium perennes, quæ ſemeſtres, quæ trimeſtres.

CAP. XXV.

TEmporum magna differentia auibus. Perennes, ut columbæ: ſemeſtres, ut hirundines: trimeſtres, ut turdi & turtures, & quæ, cùm fœtum eduxere, abeunt, ut galli, upupæ.

De auibus mira. CAP. XXVI.

AVthores ſunt, omnibus annis aduolare Ilium ex Aethiopia aues, & confligere ad Memnonis tumulum, quas ob id Memnonidas uocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Aethiopia circa regiam Memnonis, exploratũ ſibi Cremutius tradit. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotia. Africæ hoc eſt gallinarum genus, gibberum, uariis ſparſum plumis: quæ nouiſſimæ ſunt peregrinarum auium in menſas receptæ propter ingratum uirus. Verùm Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

De auibus ſeleucidibus. CAP. XXVII.

SEleucides aues uocantur, quarum aduentum ab Ioue precibus impetrant Caſii montis incolæ, fruges eorum locuſtis uaſtantibus. Nec unde ueniant quóue abeant, compertum, nunquam conſpectis, niſi cùm præſidio earum indigetur.

De ibi. CAP. XXVIII.

INuocant & Aegyptii ibes ſuas contra ſerpentium aduentum: & Elei Myíagron Deum, muſcarum multitudine peſtilentiam adferente: quæ protinus intereunt, qua litatum eſt illi die.

Quæ aues in quibus locis non ſunt, & quæ mutant colorem & uocem, & de luſcinijs. CAP. XXIX.

SEd in ſeceſſu auium & noctuæ paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Creta inſula non eſt: etiam ſiqua inuecta ſit emoritur. Nam hæc quoq; mira naturæ differentia: alia aliis locis negat, tanquam genera frugum fruticúmue, ſic & animalium: non naſci, tranſlatitium: inuecta emori, mirum. Quid eſt illud unius generis ſaluti aduerſum, quæ'ue iſta naturæ inuidia? aut qui terrarum dicati auibus termini? Rhodus aquilam non habet. Tranſpadana Italia iuxta Alpes Larium lacum appellat, † amœnum arbuſto, agro, ad quem ciconiæ non permeant: ſicuti nec octauum circa lapidem ab eo, immenſa alioqui finitimo Inſubrium tractu, examina gracculorum monedularúmque, cui ſoli aui furacitas auri argentíque præcipuè mira eſt. Picus Martius in Tarentino agro negatur eſſe. Nuper, & adhuc tamen rara, ab Apennino ad urbem uerſus cerni cœpere picarum genera, quæ longa inſignes cauda uariæ appellantur. Proprium his caluеſcere omnibus annis, cùm ſerantur rapa. Perdices non tranſuolant Bœotiæ fines in Attica: nec ulla auis in Ponto, inſula qua ſepultus eſt Achilles, ſacratam ei ædem. In Fidenate agro iuxta urbem ciconiæ nec pullos nec nidum faciunt. At in agrum Volaterranum palumbium uis è mari quotannis aduolat. Romæ in ædem Herculis in foro Boario, nec muſcæ, nec canes intrãt. Multa prætereà ſimilia, quæ prudens ſubinde omitto in ſingulis generibus, faſtidio parcens: quippe cùm Theophraſtus tradat inuectitias eſſe in Aſia etiam columbas, & pauones, & coruos, & in Cyrenaica uocales ranas. Alia admiratio circa oſcines: ferè mutant colorem uocémque tempore anni, ac repentè fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantúm. Eæ enim ſenectute nigreſcunt. Merula ex nigra ruffeſcit, canit æſtate, hyeme balbutit, circa ſolſtitium muta. Roſtrum quoque anniculis in ebur transfiguratur, duntaxat maribus. Turdis color æſtate circa ceruicem uarius, hyeme concolor. Luſciniis diebus ac noctibus cõtinuis xv. garrulus ſine intermiſſu cantus, denſante ſe frondium germine, non in nouiſſimum digna miratu aue. Primum tanta uox tam paruo in corpuſculo, tam pertinax ſpiritus. Deinde in una perfecta muſicæ ſcientia modulatus editur ſonus: & nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc uariatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuſcatur ex inopinato: interdum & ſecum ipſe murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, ubi uiſum eſt, uibrans, ſummus, medius, imus. Breuitérq; omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquiſitis tibiarum tormentis ars hominũ excogitauit: ut non ſit dubium hanc ſuauitatem præmonſtratam efficaci auſpicio, cùm in ore Steſichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis eſſe, plures ſingulis ſunt cantus, nec iidem omnibus, ſed ſui cuique. Certant inter ſe, palámq; animoſa contentio eſt. Victa morte finit ſæpe uitam, ſpiritu prius deficiente, quàm cantu. Meditantur aliæ iuniores, uerſúſq; quos imitentur accipiunt. Audit diſcipula intentione magna & reddit, uicibúſq; reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam repræhenſio. Ergo ſeruorum illis pretia ſunt, & quidem ampliora, quàm quibus olim armigeri parabantur. Scio ſeſtertiis ſex, candidam alioquin, quod eſt propè inuſitatum, uæniſſe, quæ Agrippinæ Claudii principis coniugi dono daretur. Viſum iam ſæpe, iuſſas canere cœpiſſe, & cum ſymphonia alternaſſe: ſicut homines repertos, qui ſonum earum, addita in tranſuerſas harundines aqua, foramen inſpirantes, linguæ'ue parua aliqua oppoſita mora, indiſcreta redderent ſimilitudine. Sed eæ tantæ támq; artifices argutiæ à xv. diebus paulatim deſinunt, nec ut fatigatas poſſis dicere aut ſatiatas. Mox æſtu aucto in totum alia uox fit, nec modulata, aut uaria. Mutatur & color. Poſtremò hyeme ipſa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non eſt, quæ cæteris auibus. Pariunt uere primo cum plurimum ſena oua. Alia ratio ficedulis. Nam † formã ſimul colorémq; mutant.

† Aliâs, Amœnũ arbuſtato agro. Et necui uerbum illud uideatur inſolitum, ſciat etiam infrà libr. 17. cap. 23. uerbum Arbuſtare uſurpaſſe Plinium pro eo quod eſt, arbuſto agrum conſerere.

† Sunt qui hîc, Sonum legere malint, quàm formã, Ariſtotelis authoritate adducti, qui libro 9. Hiſt. animal. cap. 4. de mutua ficedulæ & melancoryphi mutatione loquens, ſic ait, Διαφέρουσι δὲ καὶ οὗτοι ἀλλήλων οὐδὲν, πλὴν τῇ χρόᾳ, καὶ τῇ φωνῇ.

mutant. Hoc nomen non nisi autumno habent: posteà melancoryphi uocantur. Sic & erithacus hyeme, idem phœnicurus æstate. Mutat & upupa, ut tradit Aeschylus Poeta, obscœna aliâs pastu auis, crista uisenda plicatili, contrahens eam subrigénsq; per longitudinem capitis. Oenanthe quidem etiam status latebræ dies habet, ex oriente Sirio occultata, ab occasu eiusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus utrunque. Chlorion quoque, qui totus est luteus, hyeme non uisus, circa solstitia procedit.

De merulis. CAP. XXX.

MErulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec usquam aliubi, candidæ nascuntur. Ibis circa Pelusium tantùm nigra est, cæteris omnibns locis candida.

Tempus auium genituræ. CAP. XXXI.

OScines, præter exceptas, non temerè fœtus faciunt ante æquinoctium uernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium uitales.

De halcyonibus, & de diebus earum nauigabilibus, & gauijs, & mergis. CAP. XXXII.

EO maximè sunt insignes halcyones. Dies earum partus, maria, quíq; nauigant, nouere. Ipsa auis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tãtùm purpureis & candidis admistis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus earum magnitudine distinguitur & cantu. Minores in harundinetis canunt. Halcyonem uidere rarissimum est, nec nisi Vergiliarum occasu, & circa solstitia brumam ue, naue aliquando circumuolata statim in latebras abeuntem. Fœtificant bruma, qui dies halcyonides uocantur, placido mari per eos & nauigabili, Siculo maximé. In reliquis partibus est quidem mitius pelagus, Siculum utique tractabile. Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos, & totidem sequentibus pariunt. Nidi earum admirationem habent pilæ figura, paulum eminenti ore perquàm angusto, grandium spongiarum similitudine: ferro intercidi non queunt, franguntur ictu ualido, ut spuma arida maris. Nec unde confingantur, inuenitur. Putant † ex spinis aculeatis: piscibus enim uiuunt. Subeunt & in amnes. Pariunt oua quina. Gauiæ in petris nidificant, mergi & in arboribus. Pariunt plurimum terna: sed gauiæ æstate, mergi incipiente uere.

† Legendum uidetur, Ex spinis acus piscis. suffraganic Arist. Hist. animal. lib. 3. ca. 14. ubi halcyones nidũ conficere tradat ἐκ τῶν ἀκανθῶν τῆς βελόνης.

De auium solertia in nidificando, hirundine, argatili, cinnamologis, & perdicibus. CAP. XXXIII.

HAlcyonum nidi figura, reliquarum quoq; solertiæ admonet: neq; alia parte ingenia auium magis admiranda. Hirundines luto construunt, stramento roborãt. Si quando inopia est luti, madefactæ multa aqua pennis puluerem spargunt. Ipsum uerò nidum mollibus plumis floccísque consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adulterioréśq; circumagi docent, & foris saturitatem emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarũ & agrestium, quæ rarò in domibus, diuersos figura, sed eadem materia confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustum, utero capaci: mirum qua peritia & occultandis habiles pullis, & substernendis molles. In Aegypti Heracleotico ostio molem continuatione nidorũ euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadii ferè unius spatio: quod humano opere perfici non posset, In eadem Aegypto iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus uernis diebus palea & stramento rostrum eius firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore, ut multas in opere emori constet. Ea militia illis cum anno redit semper. Tertium est earum genus, quæ ripas excauant, atq; ita internidificant. Harum pulli ad cinerẽ ambusti, mortifero faucium malo, multísq; aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæ nidos, migrántque multis diebus antè, si futurum est ut auctus amnis attingat. In genere parrarum est, cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila, ut inueniri non possit aditus. Argatilis appellatur, eadem figura ex lino intexens. Picorum aliquis suspendit in surculo primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadrupes possit accedere. Galgulos quidem ipsos dependentes pedibus somnum capere con-

firmant,quia tutiores ita se sperent.Iam publicum quidem omniũ est,tabulata ramorum sustinendo nido prouidè eligere,cameráq; ab imbri,aut fronde protegere densa.In Arabia cinnamologos auis appellatur:cinnami surculis nidificat.Plumbatis eos sagittis decutiũt indigenæ,mercis gratia.†In Scythis auis magnitudine otidis,binos parit,in leporina pelle semper in cacuminibus ramorum suspẽsa.Picæ cùm diligentius uisum ab homine nidum sensere,oua transferũt alio.Hoc in his auibus,quarum digiti non sunt accommodati complectendis transferendísq; ouis,miro traditur modo. Nanq; surculo super bina oua imposito,ac ferruminato alui glutino, subdita ceruice medio,æqua utrinq; libra deportant alio.Nec uerò iis minor solertia, quæ cunabula in terra faciunt,corporis grauitate prohibitæ sublime petere. Merops uocatur,genitores suos reconditos pascens,pallido intus colore pennarũ,supernè cyaneo, primori subrutilo. Nidificat in specu sex pedum defossa altitudine.Perdices spina & frutice sic muniunt receptaculũ, ut cõtra feras abundè uallentur.Ouis stragulum molli puluere contumulant,nec in quo loco peperere incubant:néue cui frequentior conuersatio sit suspecta, tranferunt alió.Illæ quidẽ & maritos suos fallunt,quoniã intemperantia libidinis frangunt earum oua,ne incubando detineantur.Tunc inter se dimicant mares desiderio fœminarum:uictum aiunt Venerem pati. Id quidem & coturnices, Trogus,& gallinaceos aliquãdo:perdices uerò à domitis feros & nouos aut uictos iniri promiscué.Capiuntur quoq; pugnacitate eiusdem libidinis,contra aucupis † indicẽ exeunte in prælium duce totius gregis. Capto eo procedit alter,ac subinde singuli.Rursus circa conceptum fœminæ capiuntur,contra aucupum fœminam exeuntes,ut rixando abigant eam.Neque in alio animali par opus libidinis.Si contrà mares steterint fœminæ,aura ab his flante prægnantes fiunt.Hiantes autem exerta lingua per id tempus æstuant,concipiúntq; superuolantium † afflatu,sæpe uoce tantùm audita masculi.Adeóq; uincit libido etiam fœtus charitatẽ, ut illa furtim & in occulto incubans, cùm sensit fœminam aucupis accedentem ad marem,recanat reuocétque,& ultro præbeat se libidini.Rabie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantiũ sæpe cæcæ metu sedeant. Si ad nidum is cœperit accedere,procurrit ad pedes fœta, prægrauẽ aut delumbem sese simulans,subitóque in procursu aut breui aliquo uolatu cadit fracta aut ala aut pedibus: procurrit iterum, iamiam præhensurum effugiens,spémq; frustrans, donec in diuersum abducat à nidis.Eadem pauore libera,ac materna uacans cura,in sulco resupina gleba se terræ pedibus appræhensa operit.Perdicum uita ad sexdecim annos durare existimatur.

De columbis. CAP. XXXIIII.

AB his columbarum maximè spectantur simili ratione mores iidem:sed pudicitia illis prima,& neutri nota adulteria.Coniugii fidem non uiolant, communémque seruant domum.Nisi cœlebs aut uidua, nidum non relinquit.Et imperiosos mares,subinde etiam iniquos,ferunt:quippe suspicio est adulterii,quamuis natura non sit.Tunc plenum querela guttur , sæuíque rostro ictus,mox in satisfactione exosculatio , & circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor utrique sobolis æqualis : sæpe & ex hac causa castigatio , pigrius intrante fœmina ad pullos . Parturienti solatia & ministeria ex mare.Pullis primò salsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt,præparantes tempestiuitatem cibo.Proprium generis eius & turturum,cùm bibant,colla non resupinare, largéque bibere iumentorum modo.

De palumbibus. CAP. XXXV.

VIuere palumbes ad xxx.annũ,aliquos ad xl.habemus authores,uno tantùm incommodo unguium,eodem &argumento senectæ,qui citra perniciem recidũtur.Cantus omnibus similis atq; idem,trino conficitur uersu, prætérque in clausula gemitu:hyeme mutis,uere uocalibus.Nigidius putat,cùm oua incubat,sub tecto nominatã palumbẽ relinquere nidos.Pariunt autẽ post solstitium.Columbæ & turtures octonis annis uiuũt.

De passeribus. CAP. XXXVI.

COntrà passeri minimum uitæ,cui salacitas par.Mares negãtur anno diutius durare, argumento quia nulla ueris initio appareat nigritudo in rostro , quæ ab æstate incipit.

† Aristoteles libro 9. Hist.animal. cap.33. (unde hunc locũ trãstulit Plinius) auem hanc Scythicam, ipsam esse otidem tradit, non aliam otidis magnitudine. Quo fit, ut nonnulli hic malint legere: In Scythis auis magna, nomine otis.

† Sunt, qui Illicem, malint, quàm Indicem.

† Melius, olfactu: adstipulante etiã Aristotele de Generat. animal. libr. 3. cap. 1. ubi sic habet: ὀσφραινόμεναι τοῦ ἄρρενος, ἢ ἀκούουσαι τῆς φωνῆς. hoc est, aut marem olfacientes, aut uocem eius audientes.

pit. Fœminis longiuſculum ſpatium. Verùm columbis ineſt quidam & gloriæ intellectus. Noſſe credas ſuos colores, uarietatémq; diſpoſitam: quin etiam ex uolatu quæritur plaudere in cælo, uariéque ſulcare. Qua in oſtentatione, ut uinctæ, præbentur accipitri, implicatis ſtrepitu pennis, qui non niſi ipſis alarum humeris eliditur, alioquin ſoluto uolatu in multum ueclociore. Speculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipſa gloria rapit.

De tinnunculo. CAP. XXXVII.

OB id cum iis habenda eſt auis, quæ tinnunculus uocatur. Defendit enim illas, terrétque accipitres naturali potentia, in tantùm, ut uiſum uocémq; eius fugiant. Hac de cauſa præcipuus columbis amor eorum. Ferúntque, ſi in quatuor angulis defodiantur in ollis nouis oblitis, non mutare ſedem columbas: quod auro inſectis alarum articulis quæſiere aliqui, non aliter innoxiis uulneribus, multiuaga alioquin aue. Eſt enim ars illis inter ſe blandiri, & corrumpere alias, furtóq; comitatiores reuerti. Quin & internuntiæ in rebus magnis fuere, epiſtolas annexas earum pedibus obſidione Mutinenſi in caſtra Conſulum, Decimo Bruto mittente. Quid uallum & uigil obſidio, atque etiam retia amne prætenta profuere Antonio, per cælum eunte nuntio? Et harum amore inſaniunt multi: ſuper tecta exædificant turres iis, nobilitatémque ſingularum & origines narrant, uetere iam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum ciuile Pompeianum denariis quadringentis ſingula paria uenditauit, ut M. Varro tradit. Quin & patriam nobilitauere, in Campania grandiſſimæ prouenire exiſtimatæ. Harum uolatus in reputationem cæterarum quoque uolucrum nos impellit.

De uolatu & inceſſu auium. CAP. XXXVIII.

OMnibus animalibus reliquis certus & uniuſmodi, & in ſuo cuique genere inceſſus eſt: aues ſolæ uario meatu feruntur & in terra, & in aere. Ambulant aliquæ, ut cornices: ſaliunt aliquæ, ut paſſeres, merulæ: currunt, ut perdices, ruſticulæ: ante ſe pedes iaciunt, ut ciconiæ, grues: expandunt alas, pendentéſque raro interuallo quatiunt, aliæ crebrius, ſed & primas duntaxat pennas: aliæ & tota latera pandunt: quædam uerò maiore ex parte compreſſis uolant: percuſſóq; ſemel aliquæ & gemino ictu aere feruntur: uel ut incluſum eum prementes, eiaculantur ſeſe in ſublime, in rectum, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rurſus ab alto cadere has, illas ſalire. Anates ſolæ, quæque ſunt eiuſdem generis, in ſublime protinus ſeſe tollunt, atque eueſtigio cælum petunt, & hoc etiam ex aqua. Itaque in foueas quibus feras uenamur, delapſæ ſolæ euadunt. Vultur, & ferè grauiores, niſi ex procurſu, aut altiore cumulo immiſſæ non euolant, cauda reguntur. Aliæ circunſpectant, aliæ flectunt colla. Nonnullæ ueſcuntur ea, quæ rapuere pedibus. Sine uoce non uolant multæ: aut è contrario ſemper in uolatu ſilent. Subrectæ, pronæ, obliquæ, in latera, in ora, quædam & reſupinæ feruntur: ut ſi pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare uideantur.

De apodibus. CAP. XXXIX.

PLurimùm uolant, quæ apodes, quia careant uſu pedum: ab aliis cypſeli appellantur, hirundinum ſpecie. Nidificant in ſcopulis. Hæ ſunt, quæ toto mari cernuntur: nec unquam tam longo naues, tam'que continuo curſu recedunt à terra, ut non circumuolitent eas apodes. Cætera genera reſidunt & inſiſtunt: his quies, niſi in nido, nulla: aut pendent, aut iacent. Et ingenia æquè uaria, ad paſtum maximé.

De caprimulgis & plateis. CAP. XL.

CAprimulgi appellantur grandioris merulæ aſpectu, fures nocturni: interdiu enim uiſu carent. Intrant paſtorum ſtabula, caprarúmque uberibus aduolant ſuctum propter lactis: qua iniuria uber emoritur, capríſq; cæcitas, quas ita mulſere, oboritur. Platea nominatur, aduolans ad eas, quæ ſe in mari mergunt, & capita illarum morſu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem cùm deuoratis ſe impleuit conchis, calore uentris coctas euomit, atque ex iis eſculenta legit, teſtas excernens.

De ingenijs auium. CAP. XLI.

VIllaribus gallinis & religio ineſt. Inhorreſcunt edito ouo, excutiúntque ſeſe, & cir-

cumactæ purificant, ac feſtuca aliqua ſeſe & oua luſtrant.

De carduele, & pſittaco, & auibus quæ loquuntur. CAP. XLII.

MInimæ auium cardueles imperata faciũt,nec uoce tantùm,ſed pedibus & ore pro manibus.Eſt quæ boum mugitus imitetur,in Arelatẽſi agro taurus appellata,alioquin parua.Eſt quæ equorum quoq; hinnitus,anthus nomine,herbæ pabulo aduentu eorum pulſa imitatur,ad hunc modum ſe ulciſcens.Super omnia humanas uoces reddunt, pſittaci quidem etiã ſermocinantes.India hanc auem mittit, ſittacen uocat, uiridem toto corpore,torque tantùm miniato in ceruice diſtinctam.Imperatores ſalutat,& quæ accipit uerba,pronuntiat,in uino præcipuè laſciua. Capiti eius duritia eadem,quæ roſtro. Hoc, cùm loqui diſcit,ferreo uerberatur radio: non ſentit aliter ictus. Cùm deuolat, roſtro ſe excipit,illi innititur,leuioremq; ſe ita pedum infirmitati facit.Minor nobilitas,quia nõ ex longinquo uenit,ſed expreſſior loquacitas,certo generi picarũ eſt. Adamant uerba, quæ loquantur. Nec diſcunt tantùm,ſed diligunt: meditantéſq; intra ſemet,cura atq; cogitatione intentionem non occultant. Conſtat emori uictas difficultate uerbi,ac niſi ſubinde eadem audiant,memoria falli:quærentes mirũ in modum hilarari,ſi interim audierint id uerbum. Nec uulgaris iis forma,quamuis non ſpectanda. Satis illis decoris in ſpecie ſermonis humani eſt. Verùm addiſcere alias negant poſſe, quàm quæ ex genere earũ ſunt, quæ glande ueſcantur:& inter eas facilius,quibus quini ſunt digiti in pedibus: ac ne eas quidem ipſas,niſi primis duobus uitæ annis.Latior iis eſt lingua:omnibúſq; in ſuo cuique genere, quæ ſermonem imitantur humanum: quanquam id penè in omnibus contingit. Agrippina coniunx Claudii Cæſaris turdum habuit (quod nunquàm antè) imitantem ſermones hominum, cùm hæc proderem. Habebant & Cæſares iuuenes ſturnum, item luſcinias, Græco atque Latino ſermone dociles: prætereà meditantes in diem,& aſſiduè noua loquentes longiore etiam contextu.Docentur ſecretò,& ubi nulla alia uox miſceatur,aſſidente qui crebrò dicat ea,quæ condita uelit, ac cibis blandiente.

De coruorum intelligentia. CAP. XLIII.

REddatur & coruis ſua gratia,indignatione quoq; populi Ro.teſtata,non ſolùm conſcientia.Tiberio principe ex fœtu ſupra Caſtorũ ædem genitus pullus,in oppoſitam ſutrinã deuolauit, etiã religione cõmendatus officinæ domino.Is maturè ſermoni aſſuefactus,omnibus matutinis euolans in roſtra,in forum uerſus,Tiberiũ,dein Germanicum & Druſum Cæſares nominatim,mox tranſeuntẽ populum Rom.ſalutabat, poſteà ad tabernam remeans,plurium annorũ aſſiduo officio mirus. Hunc ſiue æmulatione † uicinitatis manceps proximæ ſutrinæ, ſiue iracundia ſubita, ut uoluit uideri, excrementis eius impoſita calceis macula, exanimauit, tanta plebei conſternatione, ut primò pulſus ex ea regione,mox & interemptus ſit,funúſq; innumeris aliti celebratũ exequiis, conſtratũ lectum ſuper Aethiopum duorum humeros,præcedente tibicine,& coronis omniũ generum,ad rogum uſq;,qui conſtructus dextra uiæ Appiæ ad ſecundum lapidem,in campo Rediculi appellato,fuit.Adeò ſatis iuſſa cauſa populo Rom.uiſa eſt exequiarũ,ingenium auis,aut ſupplicii de ciue Romano,in ea urbe,in qua multorũ principum nemo duxerat funus, Scipionis uerò Aemiliani poſt Carthaginem Numantiámque deletas ab eo, nemo uindicauerat mortem. Hoc geſtum M.Seruilio,C.Ceſtio Coſs.ad v. Calend.April. Nunc quoq; erat in urbe Roma,hæc prodente me,equitis Ro.cornix è Bætica, primùm colore mira admodum nigro,deinde plura contexta uerba exprimens, & alia atque alia crebrò addiſcens. Necnon & recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizena regione Aſiæ coruorum opera uenantis, † eò quòd deuehebat in ſyluas eos conſidentes corniculis humeríſque:illi ueſtigabant agebántque,eò perducta conſuetudine,ut exeuntem ſic comitarentur & feri. Tradendum putauere memoriæ quidam, uiſum per ſitim lapides congerentem in ſitulam monumenti,in qua pluuia aqua durabat,ſed quæ attingi non poſſet:ita deſcendere pauentem expreſſiſſe tali congerie,quantũ poturo ſufficeret.

† incitatus

† In ſcriptis codicibus participio Venãtis clauditur ſentẽtia. Deinde ſequitur, Equo deuehebat in ſyluas eos &c.

De Diomedeis auibus. CAP. XLIIII.

NEc Diomedeas pæteribo aues: Iuba cataractas uocat, eis eſſe dentes, oculóſque igneo

igneo colore, cætero candidis tradens. Duos ſemper iis duces:alterum ducere agmen, alterum cogere. Scrobes excauare roſtro, inde crate conſternere, & operire terra, quæ ante fuerit egeſta: in his fœtificare. Fores binas omnium ſcrobibus: orientem ſpectare, quibus exeant in paſcua: occaſum,quibus redeant. Aluum exoneraturas ſubuolare ſemper,& contrario flatu.Vno hæ in loco totius orbis uiſuntur,in inſula,quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra Apuliæ oram, fulicarum ſimiles. Aduenas barbaros clangore infeſtant, Græcis tantùm adulantur, miro diſcrimine, uelut generi Diomedis hoc tribuentes: ædémque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant: unde origo fabulæ, Diomedis ſocios in earum effigies mutatos.

Quæ animalia nihil diſcant. CAP. XLV.

NOn omittendum eſt,cùm de ingeniis diſſerimus, è uolucribus hirundines eſſe indociles,è terreſtribus mures:cùm elephanti iuſſa faciant,leones iugum ſubeant,in mari uituli,tótque piſcium genera miteſcant.

De potu auium. CAP. XLVI.

BIbunt aues ſuctu,ex his quibus longa colla,intermittentes,& capite reſupinato uelut infundentes ſibi.Porphyrio ſolus morſu bibit.Idem eſt proprio genere, omnem cibum aqua ſubinde tingens,deinde pede ad roſtrum, ueluti manu,afferens. Laudatiſſimi in Comagene.Roſtra iis & prælonga crura rubent.

De himantopode,& onocrotalis,& de peregrinis auibus. CAP. XLVII.

HAec quidem & himantopodi,multo minori,quanquam eadem crurum altitudine. Naſcitur in Aegypto.Inſiſtit ternis digitis.Præcipuè ei pabulum muſcæ.Vita in Italia paucis diebus.Grauiores omnes fruge ueſcuntur,altiuolæ carne tantúm.Inter aquaticas mergi ſoliti ſunt deuorare, quæ cæteræ reddunt. Olorum ſimilitudinem onocrotali habent:nec diſtare exiſtimarentur omnino,niſi faucibus ipſis ineſſet alterius uteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit,mira ut ſit capacitas. Mox perfecta rapina, ſenſim inde in os reddita,in ueram aluum ruminantis modo refert.Gallia hos ſeptentrionali proxima Oceano mittit. In Hercynio Germaniæ ſaltu inuſitata genera alitum accepimus,quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus: in cæteris nihil præter nobilitatem longinquitate factam,memorandum occurrit.

De multarum auium nominibus,& natura. CAP. XLVIII.

PHalerides in Seleucia Parthorum, & in Aſia aquaticarum laudatiſſimæ:rurſus phaſianæ in Colchis geminas ex pluma aures ſubmittunt ſubrigúntq;.Numidicæ in parte Africæ Numidia,omnéſque iam in Italia.Phœnicopteri linguam præcipui ſaporis eſſe,Apicius docuit,nepotum omnium altiſſimus gurges.Attagen maximè Ionius celebratur,uocalis aliàs,captus uerò obmuteſcens, quondam extimatus inter raras aues.Iam & in Gallia Hiſpaniáq; capitur,& per Alpes etiam,ubi & phalacrocoraces aues, Balearium inſularum peculiares:ſicut Alpium pyrrhocorax, luteo roſtro:& præcipuo ſapore lagopus.pedes leporino uillo nomen ei hoc dedere,cætero candidæ,columbarum magnitudine.Non extra terram eam ueſci facilè, quando nec uiua manſueſcit, & corpus occiſæ ſtatim marceſcit. Eſt & alia nomine eodem, à coturnicibus magnitudine tantùm differens,croceo tinctu cibis gratiſſima. Viſam in alpibus ab ſe peculiarem Aegypti ibin M. Egnatius Caluinus præfectus earum prodidit.

De nouis auibus & fabuloſis. CAP. XLIX.

VEnere in Italiam Bebriacēſibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues(ita enim adhuc uocantur) turdorum ſpecie, paulùm infra columbas magnitudine, ſapore gratæ. Baleares inſulæ nobiliorem etiam ſuprà dicto porphyrionem mittunt.Ibi & buteo accipitrum generis in honore menſarum eſt: item uipiones: ſic enim uocant minorem gruem.Pegaſos equino capite uolucres,& gryphas aurita aduncitate roſtri,fabuloſos reor:illos in Scythia,hos in Aethiopia.Equidem & tragopanadem,de qua plures affirmant,maiorem aquila,cornua in temporibus curuata habentē,ferruginei coloris,tantùm

capite phœniceo. Nec Sirenes impetrauerint fidẽ: licet affirmet Dino, Clitarchi celebrati authoris pater, in India esse: mulceríq; earum cantu, quos grauatos somno lacerent. Qui credit ista, & Melampodi profectò aures lambendo, dedisse intellectum auium sermonis dracones non abnuet: uel quæ Democritus tradit, nominando aues, quarum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit, intellecturus sit alitum colloquia: quæque de una aue galerita priuatim commemorat, etiam sine his immensa uitæ ambage circa auguria. Nominantur ab Homero scopes, auium genus: neque harum satyricos motus, cùm insident, plerisq; memoratos facilè conceperim mente: neque ipsæ iam aues†nascuntur. Quamobrem de confessis disseruisse præstiterit.

Odyssea libro 5.

†noscuntur

Quis gallinas farcire instituerit. De auiarijs, & quis ea primus instituerit. CAP. L.

GAllinas saginare Deliaci cœpere: unde pestis exorta, opimas aues, & suopte corpore unctas deuorandi. Hoc primùm antiquis cœnarum interdictis exceptum inuenio iam lege C. Fannii Cos. XI. annis ante tertium Punicum bellum, ne quid uolucrum poneretur præter unam gallinam, quæ non esset altilis: quod deinde caput translatũ, per omnes leges ambulauit. Inuentúmq; diuerticulum est, in fraude earum gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis: multò ita gratiores approbantur. Fœminæ quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in ceruice pingui cute. Posteà culinarum artes, ut clunes spectentur, ut diuidantur in tergora, ut à pede uno dilatatæ repositoria occupent. Dedere & Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc mangonio quicquam totum placet: hic clune, alibi pectore tantùm laudatis. Auiaria primus instituit, inclusis omnium generum auibus, † M. Lælius Strabo Brundusii equestris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coërcere, quibus natura cælum assignauerat.

†Legendum uidetur, M. Lentus, ex Varronis de Re rust. li. 3. cap. 5. Unde locũ hũc mutuatus est Plinius.

De Aesopi patina. CAP. LI.

MAximè tamen insignis est in hac memoria, Clodii Aesopi tragici histrionis patina, sexcentis H-S. taxata: in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone uocales, nummis sex singulas coemptas: nulla alia inductus suauitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reueritus illos opimos & uoce meritos, dignus prorsus filio, à quo deuoratas diximus margaritas. Non sit tamen (ut uerum fatear) facile inter duos iudicium turpitudinis: nisi quòd minus est, summas rerum naturæ opes, quàm hominum linguas, cœnasse.

De generatione auium, & præter aues quæ quadrupedes oua pariant. CAP. LII.

GEneratio auium simplex uidetur esse, cùm & ipsa sua habeat miracula, quoniam & quadrupedes oua gignunt, chamæleontes, lacertæ, & quæ diximus inter serpentes. Pennatorum autem infœcunda sunt, quæ aduncos habent ungues: cenchris sola ex his supra quaterna edit oua. Tribuit hoc auium generi natura, ut fœcundiores essent fugaces earum, quàm fortes. Plurima pariunt struthiocameli, gallinæ, perdices, sali. Coitus auibus duobus modis: fœmina humi considente, ut in gallinis: aut stante, ut in gruibus. Ouorum alia sunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: † alia punctis distincta, ut meleagridi: alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi. Intus autem omne ouum uolucrum bicolor. Aquaticis lutei plus, quàm albi, ídque ipsum magis luridum, quàm cæteris. Piscium unus color, in quo nil candidi. Auium oua ex calore fragilia, serpentium ex frigore lenta, piscium ex liquore mollia. Aquatilium rotunda, reliqua ferè fastigio cacuminata. Exeunt à rotundissima sui parte, dum pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscunq; emergunt portionibus. Quæ oblonga sint oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Fœminam edunt, quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Vmbilicus ouis à cacumine inest, ceu gutta eminens in putamine.

†Arist. li. 6. Hist. animal. cap. 2. (unde hic locus ad uerbum est translatus) phasiano oua tribuit punctis distincta, quemadmodum & meleagridi, cenchridi autem rubra. Quò fit, ut locum hunc ita legendum existimemus: Alia punctis distincta, ut meleagridi, & Phasianis: alia rubri coloris, ut cenchridi.

De ouorum generatione, incubatu auium, & coitu. CAP. LIII.

QVædam omni tempore coeunt, ut gallinæ, & pariunt, præterquã duobus mensibus hyemis brumalibus. Ex iis iuuencæ plura, quàm ueteres, sed minora: & in eodẽ fœtu prima ac nouissima. Est autẽ tanta fœcunditas, ut aliquæ & sexagena pariãt, aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum, ut effœtæ moriantur. Hadrianis laus

maxima.

maxima. Columbæ decies anno pariunt,quædam & undecies:in Aegypto etiam brumali menſe.Hirundines,& merulæ,& palumbi,& turtures bis anno pariunt:cæteræ aues ferè ſemel. Turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes, pene contextim, in ſeceſſu generant.A coitu x. diebus oua matureſcunt in utero. Vexatæ autem gallinæ & columbæ penna euulſa,aliáue ſimili iniuria,diutius.Omnibus ouis medio uitelli parua ineſt uelut ſanguinea gutta,quod eſſe cor auium exiſtimant, primùm in omni corpore id gigni opinantes:in ouo certè gutta ſalit,palpitátq;.Ipſum animal ex albo liquore oui corporatur.Cibus eius in luteo eſt.Omnibus intus caput maius toto corpore:oculi compreſſi capite maiores.Increſcente pullo,candor in medium uertitur,luteum circunfunditur. Viceſimo die,ſi moueatur ouum,iam uiuentis intra putamen uox auditur. Ab eodem tempore plumeſcit,ita poſitus,ut caput ſupra dextrum pedem habeat, dexteram uerò alam ſupra caput. Vitellus paulatim deficit. Aues omnes in pedes naſcuntur,contrà quàm reliqua animalia.Quædam gallinæ omnia gemina oua pariunt,& geminos interdum excludunt,ut Cornelius Celſus author eſt,alterum maiorem. Aliqui negant omnino geminos excludi.Plus uicena quina incubanda ſubiici uetant.Parere à bruma incipiunt. Optima fœtura ante uernum æquinoctium. Poſt ſolſtitium nata non implent magnitudinem iuſtam,tantóque minus,quantò ſerius prouenere.

De uitijs, & remedijs incubantium. CAP. LIIII.

OVa incubari intra x.dies edita utiliſſimum,uetera aut recentiora infœcunda.Subiici impari numero debent.Quarto die poſtquam cœpere incubari,ſi contra lumen cacumine ouorum appræhenſo una manu, purus & uniuſmodi perluceat color, ſterilia exiſtimantur eſſe,próq; eis alia ſubſtituenda. Et in aqua eſt experimentum: inane fluitat: itaque ſidentia,hoc eſt plena,ſubiici uolunt.Concuti uerò experimento uetant, quoniam non gignant confuſis uitalibus uenis.Incubationi datur initium poſt nouam Lunam,quia prius inchoata non proueniant.Celerius excluduntur calidis diebus.Ideo æſtate undeuiceſimo educunt fœtum,hyeme xxv.Si incubatu tonuerit,oua pereunt:& accipitris audita uoce uitiantur.Remedium contra tonitrum,clauus ferreus ſub ſtramine ouorum poſitus,aut terra ex aratro.Quædam autem & citra incubitum,ſponte naturæ gignunt, ut in Aegypti fimetis.Scitum de quodam potore reperitur, Syracuſis tam diu potare ſolitum,donec cooperta terra fœtum ederent oua.Quin & ab homine perficiuntur.

De augurijs ouorum. CAP. LV.

IVlia Auguſta,prima ſua iuuenta Tiberio Cæſare ex Nerone grauida,cùm parere uirilem ſexum admodum cuperet,hoc uſa eſt puellari augurio,ouum in ſinu fouendo,atque cùm deponendum haberet, nutrici per ſinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falsò augurata proditur. Nuper inde fortaſſe inuentum,ut oua in calido loco impoſita paleis igne modico fouerentur, homine uerſante, paritérque & ſtato die illinc erumperet fœtus.Traditur quædam ars gallinarii cuiuſdam, dicentis quòd ex quaque eſſet.Narrantur & mortua gallina mariti earũ uiſi ſuccedentes in uicem,& reliqua fœtæ more facientes,abſtinentéſq; ſe à cantu.Super omnia eſt anatum ouis ſubditis atq; excluſis admiratio,primò non planè agnoſcentis fœtum:mox incertos incubitus ſolicitè conuocantis: poſtremò lamenta circa piſcinæ ſtagna, mergentibus ſe pullis natura duce.

Quæ gallinæ optimæ. CAP. LVI.

GAllinarũ generoſitas ſpectatur criſta erecta,interdum & gemina † primis nigris,ore rubicundo, digitis imparibus, aliquando & ſuper quatuor digitos tranſuerſo uno. Ad rem diuinam,luteo roſtro pedibúſq;,puræ non uidentur:ad opertanea ſacra, nigræ. Eſt & pumilionum genus non ſterile in iis, quod non in alio genere alitum, ſed quibus certa fœcunditas rara,& incubatio ouis noxia.

† *Varro rei ruſt. lib. 3. ca. 9. (unde locus hic deſumptus uidetur) & Colum. li. 8. ca. 2. gallinarũ bonitatẽ ex plumarũ, nõ ex oris rubedine ſpectandam præcipiunt. Quo fit ut hic uetuſti cod. lectionẽ ſequi malim, Pinnis nigris, cætera rubicundæ.*

De morbis earum, & remedijs. CAP. LVII.

INimiciſſima autem omnium generi pituita,maximéq; inter meſſis & uindemiæ tempus.Medicina in fame,& cubatus in fumo,utique ſi ex lauro aut herba ſabina fiat:penna per tranſuerſas inſerta nares,& per omnes dies mota:cibus allium cum farre,aut aqua perfuſus,

perfuſus, in qua lauerit noctua, aut cum ſemine uitis albæ coctus: & quædam alia.

De conceptu & numero fœtus auium. CAP. LVIII.

COlumbæ proprio ritu oſculantur ante coitum. Pariunt ferè bina oua: ita natura moderãte, ut aliis crebrior ſit partus, aliis numeroſior. Palumbes & turtures plurimùm terna: nec plus quàm bis ferè pariunt: atque ita, ſi prior fœtus corruptus eſt: & quãuis tria pepererint, nunquam plus duobus educunt. Tertium quod irritum eſt, urinum uocant. Palumbes incubat fœmina poſt meridiana in matutinum, cætero mas. Columbæ marem ſemper & fœminam pariunt, priorem marem, poſtridie fœminam. Incubant in eo genere ambo, interdiu mas, noctu fœmina. Excludunt XX die. Pariunt à coitu quinto. Aeſtate quidem interdum binis menſibus terna edunt paria. nam XVIII die excludunt, ſtatímq; concipiunt. Quare inter pullos ſæpe oua inueniũtur, & alii prouolant, alii erũpunt. Ipſi deinde pulli quinquemeſtres fœtificant. Et ipſæ autem inter ſe (ſi mas nõ ſit) fœminæ æquè ſaliunt, pariúntq; oua irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypenemia Græci uocant.

De pauone & anſeribus. CAP. LIX.

PAuo à trimatu parit. Primo anno unum aut alterum ouum, ſequenti quaterna quináue, cæteris duodena, non amplius. Intermittens binos dies ternóſue parit, & ter anno, ſi gallinis ſubiiciantur incubanda. Mares ea frangunt deſiderio incubantium. Quapropter noctu & in latebris pariunt, aut in excelſo cubantes: & niſi molli ſtrato excepta, franguntur. Mares ſinguli quinis ſufficiunt coniugibus, Cùm ſingulæ aut binæ fuere, cor-
† Repone, tricesimo. quemadmodum anteà legebatur. rumpitur ſalacitate fœcunditas. Partus excluditur diebus ter nouenis, aut tardius † uiceſimo. Anſeres in aqua coeunt, pariunt uere: aut ſi bruma coiuere, poſt ſolſtitium, quadraginta propè. Bis anno, ſi priorem fœtum gallinæ excludant: aliâs plurima oua ſedecim, pauciſſima ſeptem. Si quis ſurripiat, pariunt, donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda ſubiici utiliſſimum IX aut XI. Incubant fœminæ tantùm tricenis diebus. Si ue-
†uicenis quinis. rò tepidiores ſint, †uigintiquinque. Pullis eorum urtica contactu mortifera. Nec minus auiditas, nunc ſatietate nimia, nunc ſuamet ui: quando appræhenſa radice, morſu ſæpe conantes auellere, antè colla ſua abrumpunt. Contra urticam remedium eſt, ſtramento ab incubatu ſubdita radix earum.

De ardeolis, & quomodo ſeruentur optimè oua. CAP. LX.

ARdeolarum tria genera, leucon, aſterias, pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidem cum uociferatu ſanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægrè pariunt grauidæ. Aquila tricenis diebus incubat, & ferè maiores alites: minores uicenis, ut miluus
†Ariſtoteles Aetolium uocat, ſi emendata ſint exẽplaria: eúmque miluorum generi uidetur attribuere. & accipiter. Singulos ferè parit, nunquam plus ternos: is qui †ægolios uocatur, quaternos: coruus aliquando & quinos: incubant totidem diebus. Cornicem incubantem mas paſcit. Pica nouenos, melancoryphus ſupra XX parit, ſemper numero impari: nec alia plures: tanto fœcunditas maior paruis. Hirundini cæci primò pulli, & ferè omnibus, quibus numeroſior partus. Irrita oua, quæ hypenemia diximus, aut mutua fœminæ inter ſe libidinis imaginatione concipiunt, aut puluere: nec columbæ tantùm, ſed & gallinæ, perdices, pauones, anſeres, chenalopeces. Sunt autem ſterilia, & minora, ac minus iucundi ſaporis, & magis humida. Quidam & uento putant ea generari: qua de cauſa etiam Zephyria appellantur. Hæc autem uere tantum. Vrina fiunt, incubatione derelicta, quæ alii cynoſura dixere. Oua aceto macerata in tantum emolliuntur, ut per annulos tranſeant. Seruari ea in lomento, aut hyeme in paleis, æſtate in furfuribus, utiliſſimum. Sale exinaniri creduntur.

Quæ volucrum ſola animal pariat, & lacte nutriat. CAP. LXI.

VOlucrum animal parit ueſpertilio tantùm, cui & membranaceæ pinnæ uni. Eadem ſola uolucrum lacte nutrit, ubera admouens: geminos uolitat amplexa infantes: ſecúmq; deportat. Eidem coxendix una traditur, & in cibatu culices gratiſſimi.

De conceptu uiperæ & partu, & quæ terreſtrium oua pariant. CAP. LXII.

RVrſus in terreſtribus oua pariunt ſerpentes: de quibus nondum dictum eſt. Coeunt complexu, adeò circumuolutæ ſibiipſæ, ut una exiſtimari biceps poſſit. Viperæ mas

caput

caput inſerit in os,quod illa abrodit uoluptatis dulcedine.Terreſtrium eadem ſola,intra ſe parit oua unius coloris, & mollia,ut piſces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde ſingulos diebus ſingulis parit,uiginti ferè numero.Itaque cæteræ tarditatis impatientes,perrumpunt latera,occiſa parente.Cæteræ ſerpentes† contecta oua in terra incubant , & fœtum ſequente excludunt anno. Crocodili uicibus incubant mas & fœmina. Sed reliquorum quoque terreſtrium reddatur generatio.

†Contexta, legendũ,non contecta: ex Ariſt.lib. 6. Hiſt.animal. cap. ulti. ubi ſic habet: τὰ δ' ὠὰ ἀλλήλοις συνεχῆ ἐστιν.

De generatione terreſtrium. CAP. LXIII.

Bipedum ſolus homo animal gignit. Homini tantùm primi coitus pœnitentia, augurium ſcilicet uitæ à pœnitenda origine. Cæteris animalibus ſtati per tempora anni concubitus,homini(ut dictum eſt)omnibus horis dierum noctiúmque.Cæteris ſatietas in coitu,homini propè nulla. Meſſalina Claudii Cæſaris coniunx , hoc regalem exiſtimans palmam , elegit in id certamen nobiliſſimam è proſtitutis ancillam mercenariæ ſtipis, eámq; die ac nocte ſuperauit quinto ac uiceſimo concubitu. In hominum genere maribus diuerticula Veneris excogitata,omnia ſcelere naturæ,fœminis uerò abortus.Quantum in hac parte multo nocẽtiores,quàm feræ,ſumus?Viros auidiores Veneris hyeme, fœminas æſtate,Heſiodus prodidit.Coitus auerſus elephãtis,camelis,tigribus, lyncibus, rhinoceroti,leoni,daſypodi,cuniculis,quibus auerſa genitalia.Cameli etiam ſolitudines, aut ſecreta certè petunt : neque interuenire datur ſine pernicie. Coitus tota die eſt tantùm iis ex omnibus,quibus ſolida ungula.In quadrupedum genere mares olfactus accendit.Auertuntur & canes,phocæ,lupi,in medióque coitu,inuitíq; etiam cohærent. Suprà dictorum pleriſq; fœminæ priores ſuperueniunt,reliquis mares. Vrſi autem, ut dictum eſt,†humanitus ſtrati:herinacei ſtantes ambo inter ſe complexi: feles mare ſtante, fœmina ſubiacente:uulpes in latera proiectæ, marémque fœmina amplexa.Taurorum ceruorúmque fœminæ uim non tolerant:ea de cauſa ingrediuntur in coitu. Cerui uiciſſim ad alias tranſeunt,& ad priores redeunt.Lacertæ,ut ea quæ ſine pedibus ſunt,circumplexu Venerem nouere.Omnia animalia quo maiore corpore,hoc minus fœcunda ſunt.Singulos gignunt elephanti,cameli,equi:Acanthis duodenos,auis minima. Ocyſſimè pariunt, quæ plurimos gignunt.Quo maius eſt animal,tanto diutius formatur in utero. Diutius geſtantur quibus longiora ſunt uitæ ſpatia. Neque creſcentium tempeſtiua ad generandum ætas.Quæ ſolidas habent ungulas,ſingulos:quæ biſulcas,& geminos pariunt.Quorum in digitos pedum fiſſura diuiſa eſt , ea numeroſiora in fœtu. Sed ſuperiora omnia perfectos edunt partus,hæc inchoatos:in quo ſunt genere leænæ, urſæ, & uulpes. Informia etiam magis,quàm ſuprà dicta,urſæ pariunt:rarúmque eſt uidere parientes. Poſteà lambendo calefaciunt fœtus omnia ea , & figurant. Pariunt plurimùm quaternos. Cæcos autem gignunt canes,lupi panthera, thoes. Canum plura genera. Laconicæ octauo menſe utrinque generant. Ferunt ſexaginta diebus,& plurimùm tribus. Cæteræ canes & ſemeſtres coitum patiuntur. Implentur omnes uno coitu. Quæ ante iuſtum tempus concepere , diutius cæcos habent catulos , nec omnes totidem diebus. Exiſtimantur in urina attollere crus ferè ſemeſtres : id eſt ſignum conſummati uirium roboris : fœminæ hoc idem ſidentes.Partus duodeni,quibus numeroſiſſimi,cætero quini, ſeni ; aliquando ſinguli,quod prodigioſum putant:ſicut omnes mares,aut omnes fœminas gigni.Primos quoque mares pariunt:in cæteris alternant,ſi ineant opportuno & recto menſe.Ineuntur à partu ſexto menſe.Octonos Laconicæ pariunt. † Propria in eo genere maribus laboris alacritas.Viuunt Laconici annis denis,fœminæ duodenis : cætera genera XV annos, aliquando uiginti. Nec tota ſua ætate generant , ferè à XII deſinentes. Felium & ichneumonum reliqua, ut canum. Viuunt annis ſenis. Daſypodes omni menſe pariunt, & ſuperfœtant , ſicut lepores. A partu ſtatim implentur. Concipiunt,quamuis ubera ſiccante fœtu. ^ Pariunt non cæcos. Elephanti , ut diximus , pariunt ſingulos , magnitudine uituli trimeſtris. Cameli duodecim menſibus ferunt:à trimatu pariunt uere, iterúmque poſt annum implentur à partu. Equas autem poſt tertium annum , aut poſt unum ab enixu

†Rectius,humi ſtrati : ut apud Ariſt. 6. Animal. cap.30. καταϰεϰλιμένας ἐπὶ τῆς γῆς.

† Pintianus ſic legit:Propria in eo genere maribus à labore ſalacitas. Cuius caſtigationis authorem habet Ariſtotelẽ, qui libr . 6. Hiſt.animal. cap.20. Peculiare hoc eſſe tradit Laconico canum generi, ut à labore melius ineat quàm à quiete.

^ Negatio abundat . ex Ariſt.6.animal.cap. 33. ubi ſic habet: τίκτει δὲ τυφλά, ὥσπερ τὰ πολλὰ τῶν πολυσχιδῶν.

† Quod hic mulieri tribuitur, Aristoteles libr. 6. ca. 23. & Plin. libr. 8. cap. 44. asinæ aßignãt.

enixu utiliter admitti putant, cogúntq; inuitas. †Et mulier septima die concipere facilimè creditur. Equarum iubas tondere præcipiunt, ut asinorũ in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbire. A coitu solæ animalium currunt ex aduerso Aquilonum Austrorúmue, prout marem aut fœminam concepere. Colorem illico mutant rubriore pilo, uel quicunq; sit, pleniore: hoc argumento desinunt admittere etiam uolentes. Nec impedit partus quasdam ab opere, fallúntq; grauidæ. Vicisse Olympia prægnãtem Echecratidis Thessali inuenimus. Equos, & canes, & sues initum matutinum appetere, fœminas autem post meridiem blandiri, diligentiores tradunt. Equas domitas LX. diebus equire, antequàm gregales: sues tantùm coitu spumam ore fundere: uerrem subantis audita uoce, nisi admittatur, cibum non capere usq; in maciem: fœminas autem in tantum efferari, ut hominem lacerent, candida maximè ueste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ asperso. Auiditas coitus putatur & cibis fieri: sicut uiro eruca, pecori cæpa. Quæ ex feris mitigentur, non concipere, ut anseres: apros uerò tardè, & ceruos, nec nisi ab infantia educatos. Mirum est: quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & suem. Sed superfœtant dasypus & lepus tantúm.

De *uaria generatione animalium.* CAP. LXIIII.

QVæcunq; animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum fœtu, aliàs in utero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, & ad aluum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus antè diximus, gigni putant, ubi mulier non ex mare, uerùm ex semetipsa tantùm conceperit: ideo nec animari, quia non sit ex duobus: altricémq; habere per se uitam illam, quæ satis arboribúsque contingat.

De *murium fœtu.* CAP. LXV.

†Arist. libr. 4. de generat. animal. ca. 6. de suis agens partu, sic habet: Καὶ μονοτοκεῖ καὶ διτοκεῖ, καὶ πολυτοκεῖ τὰ πλεῖστα. Vnde & locum hunc nonnulli sic corrigẽdum existimant: Sues tantùm & unum, & duos edunt, item plures.

EX omnibus, quæ perfectos fœtus, †sues tantùm & numerosos edunt: item plures, contra naturam solidipedum, aut bisulcorum. Suprà cuncta est murium fœtus, haud sine cunctatione dicendus, quanquàm sub authore Aristotele & Alexandri Magni militibus. Generatio eorum lambendo constare, non coitu, dicitur: ex una genitos CXX. tradiderunt: apud Persas uerò prægnantes & in utero parentis repertas. Et salis gustatu fieri prægnantes opinantur. Itaque desinit mirum esse, unde uis tanta messes populetur murium agrestium: in quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repentè occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque extat qui murem hyeme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proueniunt: & iam inde fugauerunt incolas. Prouentus eorum siccitatibus tradunt: & iam obituris uermiculum in capite gigni. Aegyptiis muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem bipedes ambulant, ceu Alpini. Cùm diuersi generis coiuere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum oua gignentium lacertam ore parere (ut creditur uulgò) Aristoteles negat: neque incubant eædem, oblitæ quo sint in loco enixæ, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque catuli per sese erumpunt.

De *spina hominis anguem nasci.* CAP. LXVI.

ANguem ex medulla hominis spinæ gigni, accepimus à multis. Pleraque enim occulta & cæca origine proueniunt, etiam in quadrupedum genere.

De *salamandra.* CAP. LXVII.

SIcut salamandra, animal lacerti figura, stellatũ, nunquàm, nisi magnis imbribus, proueniens, & serenitate deficiens. Huic tantus rigor, ut ignem tactum extinguat, non alio modo, quàm glacies. Eiusdem sanie, quæ lactea ore uomitur, quacunq; parte corporis humani contacta, toti defluunt pili: ídq; quod contactum est, colorem in uitiliginem mutat.

De *ijs quæ nascuntur ex non genitis: & quæ nata nihil gignunt.*

CAP. LXVIII.

QVædam uerò gignuntur ex non genitis, & sine ulla simili origine, ut suprà dicta: & quæcunq; æstas, aut uer, statúmque tempus anni generant. Ex iis quædam nihil gignunt, ut salamandræ. Neq; est iis genus masculinũ fœmininùmue, sicut neq;

in ang

in anguillis, omnibúsq; quæ nec animal, nec ouum ex ſeſe generant. Neutrū eſt & oſtreis genus, & cæteris adhærentibus uado uel ſaxo. Quæ autem per ſe generantur, ſi in mares ac fœminas deſcripta ſunt, generant quidem aliquid coitu, ſed imperfectum & diſsimile, & ex quo nihil amplius gignatur, ut uermiculos muſcæ. Id magis declarant naturæ eorum, quæ inſecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & priuatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium prædictorum, & reliqua ſubtexetur diſſertatio.

De ſenſibus animalium. CAP. LXIX.

EX ſenſibus ante cætera homini tactus, deinde guſtatus: reliquis ſuperatur à multis. Aquilæ clariùs cernunt: uultures ſagaciùs odorantur: liquidiùs audiunt talpæ obrutæ terra, tam denſo atq; ſurdo naturæ elemento. Prætereà uoce omnium in ſublime tendente, ſermonem exaudiunt: & ſi de iis loquare, intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primò negatus eſt, huic & ſermonis uſus ablatus: nec ſunt naturaliter ſurdi, ut non iidem ſint & muti. In marinis oſtreis auditum eſſe, non eſt uerisimile: ſed ad ſonum mergere ſe ſolent. Ideo & ſilentium in mari piſcantibus.

Auditum, & olfactum eſſe piſcibus. CAP. LXX.

PIſces quidem auditus nec membra habent nec foramina: audire tamē eos palàm eſt: utpote cùm plauſu congregari feros ad cibum conſuetudine in quibuſdam uiuariis ſpectatur: & in piſcinis Cæſaris, genera piſcium ad nomē uenire, quoſdam ſingulos. Itaq; produntur etiam clariſſimè audire, mugil, lupus, ſalpa, chromis, & ideo in uado uiuere. Olfactum iis eſſe, manifeſtè patet. Quippe non omnes eadem eſca capiuntur: & prius, quàm appetant, odorantur. Quoſdam & ſpeluncis latentes, ſalſamēto illitis faucibus ſcopuli piſcator expellit, ueluti ſui cadaueris agnitionem fugientes. Conueniúntque ex alto etiam ad quoſdam odores, ut ſæpiam uſtam, & polypum: quæ ideo coniiciuntur in naſſas. Sentinæ quidem nauium odorem procul fugiunt: maximè tamē piſcium ſanguinem. Non poteſt petris auelli polypus: idem cunila admota, ab odore protinus reſilit. Purpuræ quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus ceruini odore ſerpentes fugantur, ſed maximè ſtyracis: origani, aut calcis, aut ſulphuris formicæ necantur. Culices acida petunt: ad dulcia non aduolant.

Tactum communem eſſe omnibus. CAP. LXXI.

TActus ſenſus omnibus eſt, etiam quibus nullus alius: nam & oſtreis, & terreſtribus uermibus quoque. Exiſtimauerim omnibus ſenſum & guſtatus eſſe. Cur enim alios alia ſapores appetunt? in quo uel præcipua naturæ architectio. Alia dentibus prædantur, alia unguibus, alia roſtri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt, alia acumine excauant, alia ſugunt, alia lambunt, ſorbent, mandunt, uorant. Nec minor uarietas in pedum miniſterio, ut rapiant, diſtrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem ſcabere non ceſſent.

Quæ uenenis uiuant, & quæ terra. CAP. LXXII.

VEnenis capreæ & coturnices (ut diximus) pingueſcunt, placidiſſima animalia: at ſerpentes ouis, ſpectanda quidem draconum arte. Aut enim ſolida hauriunt, ſi iam fauces capiunt, quæ deinde in ſemet conuoluti frangunt intus, atque ita putamina excutiunt: aut ſi tenerior eſt, & catuli adhuc ætas, orbe appræhenſa ſpiræ, ita ſenſim uehementerque præſtringunt, ut amputata parte ceu ferro, reliquam quæ amplexu tenetur, ſorbeant. Simili modo auibus deuoratis ſolidis, contentione pluma & oſſa reuomunt. Scorpiones terra uiuunt. Serpentes, cùm occaſio eſt, uinum præcipuè appetunt, cùm alioqui exiguo indigeant potu. Eædem minimo & penè nullo cibo, cùm adſeruantur incluſæ: ſicuti aranei quoque, alioqui ſuctu uiuentes. Ideo nullum interit fame aut ſiti uenenatum. Nam neque calor his, neque ſanguis, neque ſudor, † quæ auiditatem naturali ſale augent. In quo genere omnia magis exitialia, ſi ſuum genus edêre, antequàm noceant. Condit in theſauros maxillarum cibum ſphingiorum & ſatyrorum genus: mox inde ſenſim ad mandendum manibus expromit: & quod formicis in annum ſolenne eſt, his in dies uel horas.

† Melius, Quæ auiditatē naturalem ſola augent, ut naturalis auiditatis appellatione intelligamus cibi potiúſq; appetentiam, quæ calore potiſſimùm & ſudore excitatur.

De cibo & potu quorundam. CAP. LXXIII.

VNum animal digitos habentium herba alitur, lepus: ſed & fruge ſolidipedes, & è biſulcis ſues omni cibatu & radicibus. Solidipedum uolutatio propria. Serratorũ dentium carniuora ſunt omnia. Vrſi & fruge, fronde, uindemia, pomis uiuunt & apibus, cancris etiam & formicis. Lupi, ut diximus, & terra in fame. Pecus potu pingueſcit: ideo ſal illis aptiſſimus: item ueterina, quanquam & fruge & herba, * ſed ut bibêre, ſecedunt. Ruminant, præter iam dicta, ſyluestrium cerui, cùm à nobis aluntur. Omnia autem iacentia potius quàm ſtantia, & hyeme magis quàm æſtate, ſeptenis ferè menſibus. Pontici quoq; mures ſimili modo remandunt. In potu, quibus ſerrati dentes, lambunt: & mures hi uulgares, quamuis ex alio genere ſint. Quibus continui dentes, ſorbent, ut equi, boues. Neutrum urſi, ſed aquam quoque morſu uorant. In Africa maior pars ferarum æſtate non bibunt, inopia imbrium: quam ob cauſam capti mures Libyci, ſi biberint, moriuntur. Orygem perpetuò ſitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia ſitientium. Nanque Gætuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum ſaluberrimi liquoris ueſicis. Inſidunt in eadem Africa pardi condenſa arborum, occultatíque earum ramis, in prætereuntia deſiliunt, atque è uolucrum ſede graſſantur. Feles quidem quo ſilentio, quàm leuibus ueſtigiis obrepunt auibus! quàm occulto ſpeculatu in muſculos exiliunt! Excrementa ſua effoſſa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem ſui eſſe.

* Legẽdum, Sed ut bibêre, ſi cedunt, tradẽte Ariſtotele Hiſt. animal. libr. & cap. 8. ueterina pro aquæ modo, quam hauſerunt, pabulum ſumere, quæq; uberius potarint auidius item uorare.

Quæ inter ſe diſſideant, & quæ inter ſe conueniant. CAP. LXXIIII.

ERgo & alios quoſdam ſenſus eſſe, quàm ſuprà dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam his bella amicitiæque, unde & affectus, præter illa quæ de quibuſque eorum ſuis diximus locis. Diſſident olores & aquilæ: coruus & chlorio, noctu inuicem oua exquirentes. Simili modo coruus & miluus, illo præripiente huic cibos: cornices & noctua: aquilæ & trochilus (ſi credimus) quoniam rex appellatur auium: noctuæ, & cæteræ minores aues. Rurſus cum terreſtribus, muſtela & cornix: turtur & pyralis: ichneumones, ueſpæ, & phalangia aranei. Aquaticæ, anates & gauiæ. Harpæ & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ, inuicem fœtibus inſidiantes. Aegithus auis minima cum aſino. Spinetis enim ſe ſcabendi cauſa atterens, nidos eius diſſipat: quod adeò pauet, ut uoce omnino rudentis audita, oua eiiciat, pulli ipſi metu cadant. Igitur aduolans hulcera eius roſtro excauat. Vulpes & Nili angues: muſtelæ & ſues. Aeſalon uocatur parua auis, oua corui frangens, cuius pulli infeſtantur à uulpibus. Inuicem hæc catulos eius ipſámque uellit. Quod ubi uiderunt corui, contrà auxiliantur, uelut aduerſus communem hoſtem. Et acanthis in ſpinis uiuit: idcirco aſinos & ipſa odit, flores ſpinæ deuorantes. Aegithum uerò anthus in tantum, ut ſanguinem eorum credant non coire, multíſque ob id ueneficiis infament. Diſſident thoes & leones, & minima æquè ac maxima. Formicoſam arborem ſorices cauent. Librat araneus ſe filo in caput ſerpentis porrectæ ſub umbra arboris ſuæ: tantáque ui morſu cerebrum appræhendit, ut ſtridens ſubinde, ac uertigine rotata, ne filum quidem deſuper pendentis rumpere, adeò non fugere queat: nec finis ante mortem eſt. Rurſus amici pauones & columbæ, turtures & pſittaci, † merulæ & turdi, cornix & ardeolæ contra uulpium genus cõmunibus inimicitiis. Harpe & miluus contra triorchem. Quid, non & affectus indicia ſunt etiam in ſerpentibus, immitiſſimo animalium genere? Dicta ſunt, quæ Arcadia narrat de domino à dracone ſeruato, & agnita uoce hominis. De aſpide miraculum Philarcho reddatur: is enim author eſt, cùm ad menſam cuiuſdam ueniens in Aegypto aleretur aſſiduè, enixam catulos, quorum ab uno filium hoſpitis interemptum illam reuerſam ad conſuetudinem cibi, intellexiſſe culpam, & necem intuliſſe catulo, nec poſteà in tectum id reuerſam.

† Ariſt. Hiſt. animal. li. 9. cap. 1. ſic habet: φίλοι κόττυφος καὶ τρυγών. Vnde & hic legendum uidetur, Merulæ & turtures.

De ſomno animalium. CAP. LXXV.

SOmni quæſtio non obſcuram coniectationem habet. In terreſtribus, omnia quæ conniueant, dormire manifeſtum eſt. Aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de cæteris dubitant, dormire tamen exiſtimant: non oculorum argumento, quia non habent

genas:

genas:uerùm ipſa quiete cernuntur placida, ceu ſoporata,neq; aliud, quàm caudas, mouentia,& ad tumultum aliquem expauentia. De thynnis confidentiùs affirmatur. Iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piſcium in uado, ut manu ſæpe tollantur. Nam delphini balænæque ſtertentes etiam audiuntur. Inſecta quoque dormire ſilentio apparet,quia ne luminibus quidem admotis excitentur.Homo genitus premitur ſomno per aliquot menſes:deinde longior in dies uigilia.Somniat ſtatim infans.Nam & pauore expergiſcitur,& ſuctum imitatur.Quidam uerò nunquàm:quibus mortiferum fuiſſe ſignum contra conſuetudinem ſomnium,inuenimus exempla. Magnus hîc inuitat locus, & diuerſis refertus documentis, utrúmne ſint aliqua præſcita animi quieſcentis: qua fiant ratione,an fortuita res ſit, ut pleraque. Et ſi exemplis agatur, profectò paria fiant. A uino & à cibis proxima, atque in redormitatione uana eſſe uiſa, propè conuenit. Eſt autem ſomnus nihil aliud, quàm animi in medium ſeſe receſſus. Præter hominem ſomniare equos,canes, boues, pecora, capras,palàm eſt. Ob hoc creditur & in omnibus, quæ animal pariant.De iis,quæ oua gignunt,incertum eſt:ſed dormire ea, certum. Verùm ad inſecta transeamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VNDECIMVS.

ESTANT immenſæ ſubtilitatis animalia: quando aliqui ea neque ſpirare,& ſine ſanguine eſſe etiam prodiderunt.

De inſectorum genere. CAP. I.

MVlta hæc & multigena, terreſtrium uolucriúmque uita. Alia pennata, ut apes: alia utroque modo, ut formicæ: aliqua & pennis & pedibus carentia: iure omnia inſecta appellata ab inciſuris,quæ nunc ceruicum loco, nunc pectorum atque alui præcincta ſeparant membra, tenui modo fiſtula cohærentia. Aliquibus uerò non tota inciſura eas ambiente rugas, ſed in aluo,aut ſupernè tantùm, imbricatis flexilibus uertebris,nuſquam alibi ſpectatiore naturæ rerum artificio.

De ſubtilitate in his naturæ. CAP. II.

IN magnis ſiquidem corporibus, aut certè maioribus, facilis officina ſequaci materia fuit.In his tam paruis,atque tam nullis,quæ ratio,quanta uis,quàm inextricabilis perfectio!Vbi tot ſenſus collocauit in culice? & ſunt alia dictu minora. Sed ubi uiſum in eo prætendit?ubi guſtatum applicauit?ubi odoratum inſeruit? ubi uerò truculentam illam & portione maximam uocem ingenerauit?qua ſubtilitate pennas adnexuit?prælongauit pedum crura?diſpoſuit ieiunam caueam,uti aluum?auidam ſanguinis,& potiſſimum humani ſitim accendit?Telum uerò perfodiendo tergori,quo ſpiculauit ingenio?Atque,ut in capaci,cùm cerni non poſſit exilitas,ita reciproca geminauit arte,ut fodiendo acuminatum pariter,ſorbendóque fiſtuloſum eſſet. Quos teredini ad perforanda robora cum ſono teſte dentes affixit?Potiſſimúmque è ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros,taurorúmque colla, & truces in ſublime iactus, tigrium rapinas,leonum iubas,cùm rerum natura nuſquam magis,quàm in minimis,tota ſit.Quapropter quæſo,ne hæc legentes,quoniam ex his ſpernunt multa, etiam relata faſtidio damnent,cùm in contemplatione naturæ nihil poſſit uideri ſuperuacuum.

Vtrum ſpirent,an habeant ſanguinem. CAP. III.

INſecta multi negarunt ſpirare,ídque ratione perſuadentes, quoniam uiſceri interiori nexus ſpirabilis non ineſſet.Itaque uiuere ut fruges,arboréſque: ſed plurimum inter-

eſſe,ſpiret aliquid,an uiuat.Eadem de cauſa nec ſanguinem iis eſſe,qui ſit nullis carentibus corde atque iecore.Sic nec ſpirare ea,quibus pulmo deſit.Vnde numeroſa quæſtionum ſeries exoritur.Iidem enim & uocem eſſe his negant,in tanto murmure apum, cicadarum ſono,& aliis quæ ſuis æſtimabuntur locis. Nam mihi contuenti ſe perſuaſit rerum natura,nihil incredibile exiſtimare de ea. Nec uideo, cur magis poſſint non trahere animam talia,& uiuere,quàm ſpirare ſine uiſceribus:quod etiã in marinis docuimus,quamuis arcente ſpiritum denſitate & altitudine humoris. Volare quidem aliqua,& animatu carere in ipſo ſpiritu uiuentia,habere ſenſum uictus,generationis,operis,atque etiam de futuro curam:& quamuis nõ ſint membra,quæ uelut carina ſenſus inuehant, eſſe tamen his auditum,olfactum,guſtatum,eximia præterea naturæ dona, ſolertiam, animum, artem,quis facilè crediderit? Sanguinem non eſſe his fateor, ſicut ne terreſtribus quidem cunctis,uerùm ſimile quiddam.Vt ſepiæ in mari ſanguinis uicem attramentum obtinet, purpurarum generi infector ille ſuccus:ſic & inſectis,quiſquis eſt uitalis humor, hic erit & ſanguis,donec exiſtimatio ſua cuique ſit.Nobis propoſitum eſt,naturas rerum manifeſtas indicare,non cauſas iudicare dubias.

De corpore eorum. CAP. IIII.

INſecta, ut intelligi poſſit, non uidentur neruos habere, nec oſſa,nec ſpinas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, ne cruſtam quidem fragilem , ut quædam marina, nec quæ iure dicatur cutis : ſed mediæ cuiuſdam inter omnia hæc naturæ corpus, arenti ſimile,neruo mollius,in reliquis partibus ſiccius uerius,quàm durius.Et hoc ſolùm his eſt, nec præterea aliud. † Nihil intus, niſi admodum paucis inteſtinum implicatum. Itaque diuulſis præcipua uiuacitas,& partium ſingularum palpitatio.Quia quæcunque eſt ratio uitalis,illa non certis ineſt membris, ſed toto in corpore, minimè tamen capite:ſolúmque nòn mouetur,niſi cum pectore auulſum. In nullo genere plures ſunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius uiuunt diuulſa, ut in ſcolopendris uidemus. Habent autem oculos, prætérque è ſenſibus tactum atque guſtatum:aliqua & odoratum , pauca & auditum.

†Legendum uidetur, Nihil intus,niſi inteſtinũ, ad modum paucis replicatũ.ex Ariſt. li.4.animal. cap.7.ubi inſecta nihil intus habere tradit, præter inteſtinũ, ab ore ad exitum protenſum: idq; in plerisq; rectum, in paucis uerò replicatum.

† Aliâs ſic: Fauos confingunt & ceras, mille ad uſus uitæ.Laborem tolerant,&c.

De apibus. CAP. V.

SEd inter omnia ea principatus apibus,& iure præcipua admiratio, ſolis ex eo genere hominum cauſa genitis.Mella contrahunt, ſuccúmque dulciſſimum atque ſubtiliſſimum,ac ſaluberrimum.†Fauos confingunt & ceras. Illæ ad uſus uitæ laborem tolerant, opera conficiunt,rempublicam habent,conſilia priuatim ac duces gregatim:& quod maximè mirum ſit,mores habent.Præterea cùm ſint neque manſueti generis, neque feri:tamen tanta eſt natura rerum,ut propè ex umbra minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam.Quos efficaciæ induſtriæque tantæ comparemus neruos? quas uires? quos rationi mediusfidius uiros? hoc certè præſtantioribus, quò nihil nouere, niſi commune. Non ſit de anima quæſtio : conſtet & de ſanguine, quantulum tamen eſſe in tantulis poteſt.Aeſtimemus poſteà ingenium.

Qui ordo naturæ in eis. CAP. VI.

HYeme conduntur.Vnde enim ad pruinas niuéſque,& Aquilonum flatus perferendos uires? Sanè & inſecta omnia:ſed minus diu , quæ parietibus noſtris occultata maturè tepeſiunt. Circa apes aut temporum locorúmue ratio mutata eſt, aut errauerunt priores.Conduntur à Vergiliarum occaſu,ſed latent ultra exortum : adeò non ad ueris initium,ut dixere,nec ut quiſquam in Italia de alueis exiſtimat.Ante fabas florentes non exeunt ad opera & labores,nullúſque cùm per cælum licuit,otio perit dies. Primùm fauos conſtruunt,ceram fingunt,hoc eſt,domos celláſque faciunt. Déinde ſobolem, poſteà mella,ceram ex floribus,melliginem è lacrymis arborum, quæ glutinum pariunt,ſalicis, ulmi, harundinis, ſucco, gummi, reſina. His primùm alueum ipſum intus totum, ut quodam tectorio, illinunt, & aliis amarioribus ſuccis contra aliarum beſtiolarum auiditates : id ſe facturas conſciæ , quod concupiſci poſſit. His déinde fores quoque latiores circunſtruunt.

De

De vocabulis operis. CAP. VII.

PRima fundamenta commosin uocant periti, secunda pissoceron, tertia propolin, inter coria ceráſque, magni ad medicamina uſus. Commoſis cruſta eſt prima, ſaporis amari. Piſſoceros ſuper eam uenit, picantium modo † ceu dilutior: ceræ initium plerunq; è mitiore gummi. Propolis, craſſioris iam materiæ, additis floribus, nondum tamen cera, ſed fauorum ſtabilimentum, qua omnes frigoris aut iniuriæ aditus obſtruuntur, odore & ipſa etiamnum graui, ut qua plerìque pro galbano utantur. Præter hæc conuehitur erithace, quam aliqui ſandaracham, alii cerinthum uocant. Hic erit apum, dum operantur, cibus, qui ſæpe inuenitur in fauorum inanitatibus ſepoſitus, & ipſe amari ſaporis. Gignitur autem rore uerno, & arborũ ſucco, gummi modo, Africi minor, Auſtri flatu nigrior, Aquilonibus melior & rubens, plurimus in Græcis nucibus. Menecrates florem eſſe dicit, futuræ meſſis indicium: ſed nemo præter eum.

† *Pintianus ex Hiſpanicis codicibus hanc eruit lectionem: Piſſoceros ſuper eã uenit, picatus modo, ceu dilutior cera, è uitium populorúmq; mitiore gummi.*

Ex *quibus floribus opera fiant.* CAP. VIII.

CEras ex omnium arborum ſatorúmque floribus confingunt, excepta rumice & chenopode. Herbarum hæc genera. Falsò excipitur & ſpartum, quippe cùm in Hiſpania multa in ſpartariis mella herbam eam ſapiant. Falsò & oleas excipi arbitror, quippe oliuæ prouentu plurima examina gigni certum eſt. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modò corporibus, inſidunt. Operantur intra ſexaginta paſſus. Et ſúbinde conſumptis in proximo floribus, ſpeculatores ad pabula ulteriora mittunt. Noctu depræhenſæ in expeditione excubant ſupinæ, ut alas à rore protegant.

De *amatoribus earum.* CAP. IX.

NE quis miretur amore earum captos, Ariſtomachum Solenſem duodeſexaginta annis nihil aliud egiſſe: Philiſcum uerò Thaſium in deſertis apes colentem Agrium cognominatum: qui ambo ſcripſere de his.

Ratio operis. CAP. X.

RAtio operis hæc: interdiu ſtatio ad portas more caſtrorum, noctu quies in matutinum, donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc uniuerſæ prouolant, ſi dies mitis futurus eſt. Prædiuinant enim uentos imbréſque, & tunc ſe continent tectis. Itaque temperie cæli (& hoc inter præſcita habent) cùm agmen ad opera proceſſit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttáſque lanugine totius corporis. Quibus eſt earum adoleſcentia, ad opera exeunt, & ſuprà dicta conuehunt: ſeniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura ſcabra, pedes priores roſtro: totæque onuſtæ remeant ſarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ aut quaternæ, atque exonerant. Sunt enim intus quoque officia diuiſa. Aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, aliæ ſuggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum eſt. Neque enim ſeparatim ueſcuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis. † Struunt orſa ea concameratione aluei, texúmque uel uſque ad ſumma tecta deducunt, limitibus binis circa ſingulos arcus, ut aliis intrent, aliis exeant. Faui ſuperiore parte affixi, & paululum etiam lateribus ſimul hærent & pendent uná. Alueum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter popoſcit alueus: aliquando & duorũ generum, cùm duo examina concordibus populis diſſimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis à ſolo fornicatis, ne deſit aditus ad ſarciendum. Primi ferè tres uerſus inanes ſtruuntur, ne promptum ſit quod inuitet furantem. Nouiſſimi maximè implentur melle: ideóque auerſo alueo faui eximuntur. Gerulæ ſecundos flatus captant. Si cooriatur procella, appræhenſi pondusculo lapilli ſe librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta uerò terram uolant in aduerſo flatu uepribus hebetato. Mira obſeruatio operis. Ceſſantium inertiam notant, caſtigant mox, & puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia è medio, nullæque inter opera ſpurcitiæ iacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longiùs recedant, unum congeſta in locum, turbidis diebus, & operis otio egerunt. Cùm aduesperaſcit, in alueo ſtrepunt minus ac minus, donec una

† *Melius ſic: Struũt orſæ à concameratione aluei, textúque uel uſq; ad ima telas deducunt. Sũptus eſt enim hic locus ex Ariſtot. Hiſt. animal. libr. 9. cap. 40. ubi ſic habet:* Ἄρχονται δὲ τῶν ἱστῶν ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τοῦ σμήνους, καὶ κάτω συνυφίς. ποιοῦσι δὲ ἕως τοῦ ἐδάφους ἱστοὺς πολλούς.

circumuolet eodem,quo excitauit,bombo,ceu quietem capere imperans:& hoc caſtrorum more. Tunc repentè omnes conticeſcunt.

De fucis. CAP. XI.

DOmos primùm plebeis exædificant,deinde regibus. Si ſperatur largior prouentus, adiiciuntur contubernia & fucis. His cellarum minimæ, ſed ipſi maiores apibus. Sunt autem fuci,ſine aculeo,uelut imperfectæ apes, nouiſſimæque à feſſis & iam emeritis inchoatæ,ſerotinus fœtus,& quaſi ſeruitia uerarum apum. Quamobrem imperant iis, primóſque in opera expellunt, tardantes ſine clementia puniunt. Neq; in opere tantùm, ſed in fœtu quoque adiuuant eas,multum ad calorem conferente turba. Certè quò maior fuerit multitudo, eò maior fiet examinum prouentus. Cùm mella cœperunt matureſcere,abigunt eos:multæque ſingulos aggreſſæ trucidant. Nec id genus,niſi uere,conſpicitur. Fucus ademptis alis in alueum reiectus,ipſe cæteris adimit. Regias imperatoribus futuris in una parte aluei extruunt amplas,magnificas,ſeparatas, tuberculo eminentes:quod ſi exprimatur,non gignuntur ſoboles. Sexangulæ omnes cellæ, à ſingulorum eæ pedum opere. Nihil horum ſtato tempore,ſed rapiunt diebus ſerenis munia. Et melle uno alteróue ad ſummum die cellas replent.

Quæ natura mellis. CAP. XII.

VEnit hoc ex aere, & maximè ſiderum exortu, præcipuéque ipſo Sirio explendeſcente fit, nec omnino prius Vergiliarum exortu ſublucanis temporibus. Itaque tum prima aurora folia arborum melle roſcida inueniuntur: ac ſi qui matutino ſub dio fuere,unctas liquore ueſtes,capillúmque concretum ſentiunt. Siue ille eſt cæli ſudor,ſiue quædam ſiderum ſaliua,ſiue purgantis ſe aeris ſuccus:utinámque eſſet & purus ac liquidus, & ſuæ naturæ, qualis defluit primò:nunc uerò è tanta cadens altitudine, multúmque, dum uenit, ſordeſcens, & obuio terræ halitu infectus, præterea è fronde ac pabulis potus,& in uterculos congeſtus apum(ore enim uomunt)ad hæc ſucco florum corruptus, & alueis maceratus, totieſque mutatus, magnam tamen cæleſtis naturæ uoluptatem affert.

Quæ optima mella. CAP. XIII.

IBi optimus ſemper, ubi optimorum doliolis florum conditur. Atticæ regionis hic, & Siculæ,Hymetto,& Hybla ab locis, mox Calydna inſula. Eſt autē initio mel,ut aqua, dilutum,& primis diebus feruet,ut muſtum, ſéque purgat:uiceſimo die craſſeſcit, mox obducitur tenui membrana, quæ feruoris ipſius ſpuma concreſcit. Sorbetur optimum, & minimè fronde infectum,è quercus,tiliæ,harundinum foliis.

Quæ genera mellis in ſingulis. CAP. XIIII.

SVmma quidem bonitatis natione conſtat (ut ſuprà diximus) pluribus modis. Aliubi enim faui cera ſpectabiles gignuntur, ut in Pelignis, Sicilia: aliubi mellis copia, ut in Creta, Cypro, Africa: aliubi magnitudine, ut in Septentrionalibus, uiſo iam in Germania octo pedum longitudinis fauo, in caua parte nigro. In quocunque tamen tractu terna ſunt mellis genera. Vernum, ex floribus constructo fauo, quod ideo uocatur anthinum. Hoc quidam attingi uetant, ut largo alimento ualida exeat ſoboles. Alii ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna ſequatur ubertas magnorum ſiderum exortu. Præterea ſolſtitio, cùm thymum & uua florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Eſt autem in eximendis fauis neceſſaria diſpenſatio, quoniam inopia cibi deſperant,moriuntúrque aut effugiunt: contrà copia ignauiam affert: ac iam melle, non erithace, paſcuntur. Ergo diligentiores ex hac uindemia XII. partem apibus relinquunt. Dies ſtatus inchoandi,ut quadam lege naturæ, ſi ſcire aut obſeruare homines uelint,XXX.ab educto examine:feréque Maio menſe includitur hæc uindemia. Alterum genus eſt mellis æſtiui,quod ideo uocatur horæum,à tempeſtiuitate præcipua,ipſo Sirio explendeſcente poſt ſolſtitium diebus xxx.feré. Immenſa circa hoc†ſubtilitas naturæ mortalibus patefacta eſt,niſi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Nanq; ab exortu ſideris cuiuſcunque, ſed nobilium maximè, aut cæleſtis arcus, ſi non ſequantur imbres,

†ſublimitas

imbres,ſed ros tepeſcat Solis radiis,medicamenta,non mella,gignuntur,oculis, hulceribus, interníſque uiſceribus dona cæleſtia.Quòd ſi ſeruetur hoc Sirio exoriente, caſúque congruat in eundem diem,ut ſæpè,Veneris,aut Iouis,Mercuriíue exortus, non alia ſuauitas,uíſque mortalium malis à morte uocandis, quàm diuini nectaris, fiat.

Quomodo probentur mella. CAP. XV.

MEl plenilunio uberiùs capitur,ſerena die pinguiús.In omni melle,quod per ſe fluit, ut muſtum oleúmque,appellatúrque acœton, maximè laudabile eſt. Aeſtiuum omne rutilum,ut diebus confectum ſiccioribus. Aptiſſimum exiſtimatur è thymo, coloris aurei,ſaporis gratiſſimi,quod fit palàm doliolis,pingue,marino è rore ſpiſſum.Quòd concreſcit autem,hoc minimè laudatur.Thymoſum non coit,& tactu prætenuia fila mittit:quod primum grauitatis argumentum eſt. Abrumpi ſtatim & reſilire guttas, uilitatis indicium habetur.Sequens probatio,ut ſit odoratum,ex dulci acre,glutinoſum, perlucidum.Aeſtiua mellatione decimam partem†Thaſio Dionyſio apibus relinqui placet,ſi pleni fuerint aluei : ſi minus, pro rata portione:aut ſi inanes, omnino non attingi.Huíc uindemiæ Attici ſignum dedere initium Caprificialem diem Vulcano ſacrum.

† *Caßio, legendum, non Thaſio, tum ex uetuſto cod. tum ex Varrone in principio operis de Re ruſt. ubi & Vticam patriam ei aßignat, Magonémq; ab eo uerſum aſſerit: quod & Pli. lib. I. tradit in authorum catalogo.*

De tertio genere mellis, & quomodo apes probentur. CAP. XVI.

TErtium genus mellis,minimè probatum,ſylueſtre,quod ericæum uocant. Conuehitur poſt primos autumni imbres, cum erice ſola floret in ſyluis, ob id harenoſo ſimile.Gignitur id maximè Arcturi exortu à pridie Idus Septemb.Quidam æſtiuam mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniã ad æquinoctium autumni ab eo ſuperſint dies XIIII. & ab æquinoctio ad Vergiliarum occaſum diebus XLVIII. plurima ſit erice. Athenienſes tetralicem appellant, Eubœa ſiſaram,quam putant apibus eſſe gratiſſimam,fortaſſis quia nulla tunc alia ſit copia.Hæc ergo mellatio fine uindemiæ & Vergiliarum occaſu,Idibus Nouemb.ferè includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio perſuadet, & ſemper eas partes fauorum, quæ habeant erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus LX. ſomno aluntur ſine ullo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium uernum tepidiore tractu iam uigilant : ſed etiam tunc alueo ſe continent, ſeruatóſque in id tempus cibos repetunt. In Italia uerò hoc idem à Vergiliarum exortu faciunt, & in eum dormiunt. Alueos quidam in eximendo melle expendunt, ita diribentes quantum relinquant.Aequitas ſiquidem etiam in eis obſtringitur : ferúntque ſocietate fraudata alueos mori. In primis ergo præcipitur ut lauti puríque eximant mella. Et furem mulierúmque menſes odêre. Cùm eximuntur mella, apes abigi fumo utiliſſimum, ne iraſcantur,aut ipſæ auidè uorent. Fumo crebriore etiã ignauia earum excitatur ad opera. Nam niſi incubauere,fauos liuidos faciunt. Rurſus nimio fumo inficiuntur : quarum iniuriam celerrimè ſentiunt mella,uel minimo contactu roris aceſcentia.Et ob id inter genera ſeruatur,quod acapnon uocant. Album mel non fit, quod bithymum eſt, ſed oculis & hulceribus aptiſſimum exiſtimatur.Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & ſubtilis quæſtio fuit.Apum enim coitus uiſus eſt nunquám. Plures exiſtimauere oportere confici floribus compoſitis aptè atque utiliter. Aliqui coitu unius,qui rex in quoque appellatur examine. Hunc eſſe ſolum marem, præcipua magnitudine, ne fatiſcat. Ideo fœtum ſine eo non edit : apéſque reliquas,tanquàm marem fœminas, comitari,non tanquàm ducem:quam probabilem aliâs ſententiã fucorum prouentus coarguit. Quæ enim ratio,ut idem coitus alios perfectos,imperfectos generet alios? Propior uero prior exiſtimatio fieret,ni rurſus alia difficultàs occurreret. Quippe naſcuntur aliquando in extremis fauis apes grandiores:quæ cæteras fugant. Oeſtrus uocatur hoc malum: quonam modo naſcens, ſi ipſæ fingunt? Quod certum eſt, gallinarum modo incubant. Id quod excluſum eſt,primùm uermiculus uidetur candidus, iacens tranſuerſus, adhæréńſque ita ut paſcere uideatur. Rex ſtatim mellei coloris,ut electo flore ex omni copia factus, neque uermiculus, ſed ſtatim penniger. Cætera turba cùm formam capere cœpit,nymphæ uocantur:ut fuci,ſirenes,aut cephenes.Si quis alterutris capita demat,priùs quàm pennas habeant,pro gratiſſimo ſunt pabulo matribus.Tempore procedente inſtil-

lant cibos, atque incubant, tum maximè murmurantes caloris (ut putant) faciendi gratia, necessarii excludendis pullis, donec ruptis membranis, quæ singulos cingunt ouorum modo, uniuersum agmen emergat. Spectatum hoc Romæ consularis cuiusdam suburbano, alueis cornu laternæ translucido factis. Fœtus intra XLV. diem peragitur. Fit in fauis quibusdam, qui uocatur clerus, amaræ duritia ceræ, cùm fœtum inde non eduxere morbo aut ignauia, aut infœcunditate naturali. Hic est abortus apum. Protinus autem educti operantur quadam disciplina cum matribus: regémq; iuuenem æqualis turba comitatur. Reges plures inchoantur, ne desint. Posteà ex his soboles cùm adulta esse cœpit, concordi suffragio deterrimos necant, ne distrahant agmina. Duo autem genera eorum melior, rufus, quàm niger uariúsque. Omnibus forma semper egregia, & duplo quàm cæteris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multùm etiam nitore à uulgo differunt.

Quæ regiminis ratio. CAP. XVII.

QVærat nunc aliquis, unúsne Hercules fuerit, & quod Liberi patris sepulcrum, & reliqua uetustatis situ obruta. Ecce in re parua, uillísque nostris annexa, cuius assidua copia est, non constat inter authores: rex nullúmne solus habeat aculeum, maiestate tantùm armatus: an dederit eum quidem natura, sed usum eius illi tantùm negauerit. Illud constat, imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia. Cùm procedit, unà est totum examen, circáque eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore cùm populus in labore est, ipse opera intus circuit similis exhortanti, solus immunis. Circa eum satellites quidam lictorésque, assidui custodes authoritatis. Procedit foras nō nisi migraturo examine. Id multò intelligitur antè, aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus indice diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cùm processere, se quæque proximam illi cupit esse, & in officio conspici gaudet. Fessum humeris subleuant: ualidiùs fatigatum ex toto portant. Siqua lassata deficit, aut fortè aberrauit, odore persequitur. Vbicunque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt. Tunc ostenta faciunt priuata ac publica, uua dependente in domibus templísue, sæpè expiata magnis euentibus. Sedêre in ore infantis tum etiam Platonis, suauitatem illam prædulcis eloquii portendentes. Sedêre in castris Drusi imperatoris, cùm prosperrimè pugnatum apud Arbalonem est, haudquaquam perpetua aruspicum coniectura, qui dirum id ostentum existimant semper. Duce præhenso totum tenetur agmen: amisso dilabitur, migrátque ad alios. Esse utique sine rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos, cùm plures fuere, potiúsque nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur: tunc & fucos abigunt. Quanquam de iis uideo dubitari, propriúmque iis genus esse aliquos existimare, sicut furibus, grandissimis inter illas, sed nigris, latáque aluo: ita appellatis, quia furtim deuorent mella. Certum est, ab apibus fucos interfici. Vtique regem non habent. Sed quomodo sine aculeo nascantur, in quæstione est. Humido uerè melior fœtus, sicco mel copiosius. Quòd si defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt rapinæ proposito. At illæ contrà dirigunt aciem: & si custos adsit, alterutra pars, quæ suis fauere sentit, non appetit eum. Ex aliis quoque sæpe dimicant causis, eásque acies contrarias duo imperatores instruunt, maximè rixa in conuehendis floribus exorta, & suos quibusque euocantibus. Quæ dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota discutitur. Reconciliantur uerò lacte uel aqua mulsa.

De genere apum, & quæ inimica apibus. CAP. XVIII.

APes sunt & rusticæ syluestrésque, horridæ aspectu, multò iracundiores, sed opere ac labore præstantes. Vrbanarum duo genera: optimæ breues, uariæq;, & in rotunditatem compactiles: deteriores longæ, & quibus similitudo uesparum: etiamnum deterrimæ ex iis pilosæ. In Ponto sunt quædam albæ, quæ bis in mense mella faciunt. Circa Thermodontē autem fluuium duo genera: aliarū, quæ in arboribus mellificant: aliarum, quæ sub terra, triplici cerarū ordine uberrimi prouentus. Aculeum apibus natura dedit

uentri

uentri consertum. Ad unum ictum hoc infixo, quidam eas statim emori putant. Aliqui, non nisi intantùm adacto ut intestini quippiam sequatur: sed fucos posteà esse, nec mella facere, uelut castratis uiribus, pariterque & nocere & prodesse desinere. Est in exemplis, equos ab iis occisos. Odere fœdos odores, procúlque fugiunt, sed & infectos. Itaque unguenta redolentes infestant, ipsæ plurimorum animalium iniuriis obnoxiæ. Impugnant eos naturæ eiusdem degeneres uespæ atq; crabrones, & è culicum genere qui uocantur muliones: populantur hirundines, & quædam aliæ aues. Insidiantur aquãtibus ranæ, quæ maxima earum est operatio tum, cùm sobolem faciunt. Nec hæ tantùm, quæ stagna riuósque obsident, uerùm & rubetæ ueniunt ultrò, adrepentésque foribus per eas sufflant: ad hoc prouolant, confestímque abripiuntur. Nec sentire ictus apum ranæ traduntur. Inimicæ & oues, difficilè se à lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore, si quis iuxtà coquat, exanimantur. Quin & morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens, & cùm ante fores in teporem Solis promotis aliæ cibos ministrant, cùm defunctas progerunt, funerantiúmq; more comitantur exequias. Rege peste consumpto, mœret plebs ignauo dolore, non cibos conuehit, non procedit: tristi tantùm murmure glomeratur circa corpus eius. Subtrahitur itaque deductæ multitudini: aliâs spectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoque ni subueniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur.

De morbis apum. CAP. XIX.

SVnt & operis morbi: cùm fauos non explent, cleron uocant. Item blapsigoniam, si fœtum non peragant. Inimica & echo est resultanti sono, qui pauidas alterno pulsat ictu: inimica & nebula. Aranei quoque uel maximè hostiles, cùm præualuere ut intexant, enecant alueos. Papilio etiam hic ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolitans, pestifer, nec uno modo. Nam & ipse ceras depascitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: filis etiam araneosa, quacunque incessit, alarum maximè lanugine obtexit. Nascuntur & in ipso ligno teredines, quæ ceras præcipuè appetunt. Infestat & auiditas pastus nimia florum satietate, uerno maximè tempore aluo cita. Oleo quidem non apes tantùm, sed omnia insecta exanimantur, præcipuè si capite uncto in Sole ponantur. Aliquando & ipsæ contrahunt mortis sibi causas, cùm sensere eximi mella auidè uorantes. Cæterò præparcæ, & quæ alioquin prodigas atque edaces, non secus ac pigras & ignauas, proturbent. Nocent & sua mella ipsis, illitæque ab aduersa parte moriuntur. Tot hostibus, tot casibus, & quota portione eorum commemorata? tam munificum animal expositum est. Remedia dicemus suis locis: nunc enim sermo de natura est.

De continendis apibus, & quomodo reparentur. CAP. XX.

GAudent plausu atque tinnitu æris, eóque conuocantur. Quò manifestum, auditus quoque inesse sensum. Effecto opere, educto fœtu, functæ munere omni, exercitationem tum solennem habent: spatiatæque in aperto, & in altum datæ gyris uolatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longissima, ut prosperè inimica ac fortuita cadant, septenis annis uniuersa. Alueos nunquàm ultra decem annos durasse proditur. Sunt qui mortuas, si intra tectum hyeme seruentur, deinde Sole uerno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foueantur, putent reuiuiscere. In totum uerò amissas reparari uentribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuuencorum corpore exanimato, sicut equorum uespas atque crabrones, sicut asinorum scarabæos, mutante natura ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu eadem propè natura, quæ apibus.

De vespis, & crabronibus. CAP. XXI.

VEspæ in sublimi è luto nidos faciunt, & in iis ceras: crabrones in cauernis, ac sub terra. Et horum omnium sexangulæ cellæ, cætera autem † è cortice & harena. Fœtus ipse inæqualis ut barbaris, alius euolat, alius in nympha est, alius in uermiculo. Et autumno, non uere omnia ea. Plenilunio maximè crescunt. Vespæ, quæ ichneumones uocan-

† *Melius, E cortice & araneis. adstipulãte Ari. lib. 5. Histo. animal. cap. 23. ubi crabrones ait fauos suos cõficere* ἐκ φλοιώδους καὶ ἀραχνιώδους ὕλης. *hoc est, è corticea & araneosa materia.*

tur(ſunt autem minores, quàm aliæ) unum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum, & in nidos ſuos ferunt: deinde illinunt, & ex iis incubando ſuum genus procreant. Præterea omnes carne ueſcuntur, contrà quàm apes, quæ nullum corpus attingunt. Sed ueſpæ muſcas grandiores uenantur: & amputato iis capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum ſylueſtres, in arborum cauernis degunt: hyeme, ut cætera inſecta conduntur: uita bimatum non tranſit. Ictus eorum haud temerè ſine febri eſt. Authores ſunt, ter nouenis punctis interfici hominem. Aliorum, qui mitiores uidentur, duo genera: opifices minores corpore, qui moriuntur hyeme: matres, quæ biennio durant: ii & clementes. Nidos uere faciunt ferè quadrifores, in quibus opifices generentur. Iis eductis, alios deinde nidos maiores fingunt, in quibus matres futuras producant. Iam tum opifices funguntur munere, & paſcunt eas. Latior matrum ſpecies: dubiúmque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his ſui fuci. Quidam opinantur omnibus his ad hyemem decidere aculeos. Nec crabronum autem, nec ueſparum generi reges aut examina: ſed ſúbinde renouatur multitudo ſobole.

De bombycibus, & bombycio, & necydalo, & quis primus bombycinam ueſtem inuenerit. CAP. XXII.

QVartum inter hæc genus eſt bombycum, in Aſſyria prouenienss, maius quàm ſuprà dicta. Nidos luto fingunt, ſalis ſpecie, applicatos lapidi, tanta duritia, ut ſpiculis perforari uix poſſint. In iis & ceras largius, quàm apes, faciunt, deinde maiorem uermiculum. Et alia horum origo † è grandiore uermiculo, gemina protendens ſui generis cornua. Hi erucæ ſunt. Fit deinde, quod uocatur bombylius: ex eo necydalus, ex hoc in VI. menſibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad ueſtem luxúmque fœminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri, rurſúſque texere inuenit in Ceo mulier Pamphyla† Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, ut denudet fœminas ueſtis.

† Ordo uerborum uidetur hic nõnihil eſſe inuerſus, ex Ariſtotelicis fontibus ſic reſtituendus: E grãdiore uermiculo, gemina protẽdente cornua, ſui generis. Hinc erucæ fiũt. &c. uide Ariſt. lib. 5. Hiſto. animal. cap. 19.

† Ariſt. hanc Platis filiam facit. libr. 5. Hiſt. animal. cap. 19.

De bombyce Coa. CAP. XXIII.

BOmbycas & in Co inſula naſci tradunt, cupreſſi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decuſſum terræ halitu animante. Fieri autem primò papiliones paruos nudóſque, móx frigorum impatientia uillis inhorreſcere, & aduerſum hyemem tunicas ſibi inſtaurare denſas, pedum aſperitate radentes foliorum lanuginem in uellera. Hanc ab his cogi ſubigíque unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Poſteà appræhenſam corpori inuolui nido uolubili. Tum ab homine tolli, fictilibúſque uaſis tepore & furfurum eſca nutriri: atque ita ſubnaſci ſui generis plumas, quibus ueſtitos ad alia penſa dimitti. Quæ uerò cœpta ſint lanificia, humore lenteſcere, mox in fila tenuari iunceo fuſo. Nec puduit has ueſtes uſurpare etiam uiros, leuitatem propter æſtiuam. In tantum à lorica gerenda diſceſſere mores, ut oneri ſint etiam ueſtes. Aſſyria tamen bombyce adhuc fœminis cedimus.

De araneis, & generatione eorum. CAP. XXIIII.

ARaneorum his non abſurdè iungatur natura, digna uel præcipua admiratione. Plura autem ſunt genera, nec dictu neceſſaria in tanta notitia. Phalangia ex his appellantur, quorum noxii morſus, corpus exiguum, uarium, acuminatum, aſſultim ingredientium. Altera eorum ſpecies, nigri, prioribus cruribus longiſſimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum nomine minimi non texunt. Maiores in terra cauernis exigua ueſtibula præpandunt. Tertium eorundem genus erudita operatione conſpicuum. Orditur telas, tantíque operis materiæ uterus ipſius ſufficit: ſiue ita corrupta alui natura ſtato tempore (ut Democrito placet) ſiue eſt quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato ungue, tam tereti filo, & tam æquali deducit ſtamina, ipſo ſe pondere uſus. Texere à medio incipit, circinato orbe ſubtegmina adnectens: maculáſque paribus ſemper interuallis, ſed ſúbinde creſcentibus, ex anguſto dilatans indiſſolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas ſcutulato rete graſſantes! quàm non ad hoc uidetur pertinere cribratæ pexitas telæ, & quadam pulituræ arte, ipſa per ſe tenax ratio tramæ! quàm

quàm laxus ad flatus, non ad respuenda quæ ueniant, sinus: derelicta lasso prætenti summa parte, ut arbitrari licet illa quæ difficilè cernuntur: atq; ut in plagis lineæ offensæ præcipitant in sinum! Specus ipse qua concameratur architectura! & contra frigora quanto uillosior! quàm remotus à medio, aliúdq; agenti similis! inclusus uerò sic, ut sit, nec ne, intus aliquis, cerni non possit. Age, firmitas quanta irrumpentibus uentis! qua puluerũ mole degrauante! Latitudo telæ sæpè inter duas arbores, cùm exercet artem & discit texere: longitudo fili à culmine, ac rursus à terra per illud ipsum uelox reciprocatio: subítq; pariter ac fila deducit. Cùm uerò captura incidit, quàm uigilans & paratus ad cursum! licet extrema hæreat plaga, semper in medium currit: quia sic maximè totum concutiendo implicat. Scissa protinus reficit, ad polituram sarciens. Nanque & lacertarum catulos uenantur: †hos primùm tela inuoluentes, & tunc demum labra utraq; morsu appræhendentes, amphitheatrali spectaculo cùm contigit. Sunt ex eo & auguria. Quippe incremento amnium futuro telas suas altiùs tollunt. Iidem sereno non texunt, nubilo texunt. Ideóque multæ araneæ imbrium signa sunt. Fœminam putant esse quæ texat, marem qui uenatur: ita paria fieri merita coniugio. Aranei conueniunt clunibus: pariunt uermiculos ouis similes. Nam nec horum differri potest genitura, quoniam insectorum uix ulla alia narratio est. Pariunt autem oua ea in telas, sed sparsa, quia saliunt, atque ita emittũt. Phalangius tantùm in ipso specu incubat magno numero: qui ut emerserit, matrem consumit, sæpè & patrem: adiuuat enim incubare. Pariunt autem & †tricenos, cæteræ pauciores. Et incubant triduo. Consummantur aranei quater septenis diebus.

† Lege, os primùm tela inuoluentes, ex Aristot. Hist. animal. 5. capite 27.

† Melius, trecenos. siue trecentos. ex eodẽ Aristo. loco iam citato.

De scorpionibus. CAP. XXV.

SImiliter his & scorpiones terrestres, uermiculos ouorum specie pariunt, similitérque pereunt: pestis importuna ueneni serpentium, nisi quòd grauiore supplicio lenta per triduum morte conficiunt, uirginibus lethali semper ictu, & fœminis ferè in totum: uiris autem matutinò, exeuntes cauernis, priùs quàm aliquo fortuito ictu ieiunium egerant uenenum. Semper cauda in ictu est: nullóque momento meditari cessat, ne quando desit occasioni. Ferit & obliquo ictu & inflexo. Venenũ ab iis candidum fundi Apollodorus author est, in nouem genera descriptis, per colores maximè superuacuos, quoniã non est scire, quos minimè exitiales prædixerit. Geminos quibusdam aculeos esse, maréfq; sæuissimos. Nam coitum iis tribuit. Intelligi autem gracilitate & longitudine. Venenum omnibus medio die, cùm incanduere Solis ardoribus. Itémque cùm sitiunt, inexplebiles potu. Constat & septena caudæ internodia sæuiora esse. Pluribus enim sena sunt. Hoc malum Africæ uolucre etiam Austri faciunt, pandentibus brachia, ut remigia subleuantes. Apollodorus idem, planè quibusdam inesse pennas tradit. Sæpè Psylli, qui reliquarũ uenena terrarũ inuehentes, quæstus sui causa peregrinis malis impleuere Italiam, hos quoque importare conati sunt: sed uiuere intra Siculi cæli regionem non potuere. Visuntur tamen aliquando in Italia, sed innocui, multísque aliis in locis, ut circa Pharum in Aegypto. † In Scythia interimunt etiam sues, alioquin uiuaciores contra uenena talia: nigras quidem celeriùs, si in aquam se immerserint. Homini icto putatur esse remedio ipsorum cinis potus in uino. Magnam aduersitatem oleo mersis & stellionibus putant esse, innocuis dúntaxat iis, qui & ipsi carent sanguine, lacertarum figura. Atque scorpiones in totum nulli nocere, quibus non sit sanguis. Quidam & ab ipsis fœtum deuorari arbitrantur. Vnum modò relinqui solertissimum, & qui se ipsius matris clunibus imponendo, tutus & à cauda & à morsu loco fiat. Hunc esse reliquorum ultorem, qui postremò genitores supernè conficiat. Pariuntur autem undeni.

† Legẽdum, In Caria, ex Græcis Aristotelis codicibus. libr. 8. Hist. animal. cap. 28. Nã in Scythiæ frigoribus scorpiones gigni, non fit uerisimile.

De stellionibus, & cicadis. CAP. XXVI.

CHamæleonum stelliones quodammodo naturã habent, rore tantùm uiuentes, prætérq; araneis. Similis cicadis uita: quarum duo genera: minores, quæ primæ proueniunt, & nouissimè pereunt: sunt autem mutæ. Sequens est uolatu rara. Quæ canunt, uocantur achetæ: & quæ minores ex eis sunt, tettigoniæ: sed illæ magis canoræ. Mares canũt in utroque genere: fœminæ silent. Gentes uescuntur iis ad Orientem, etiã Parthi opibus

abundantibus. Ante coitum mares præferunt, à coitu fœminas, ouis earum correptis quæ sunt candida. Coitus supinis. Asperitas præacuta in dorso, qua excauant fœturæ locum in terra. Fit primò uermiculus: dein ex eo, quæ uocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa solstitia euolant, noctu semper: primùm nigræ atque duræ. Vnum hoc ex iis quæ uiuunt, & sine ore est. Pro eo quiddam aculeatum linguis simile, & hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipsum fistulosum: hoc canunt achetæ, ut diximus. De cætero in uentre nihil est. Excitatæ cùm subuolant, humorem reddunt: quod solum argumentum est rore easdem ali. Iisdem solis nullum ad excrementa corporis foramen. Oculi tam hebetes, ut si quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, transeant uelut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: surculariam, quæ sit grandior: frumentariam, quam alii auenariam uocant. Apparet enim simul cum frumentis arescentibus.

Cicadæ ubi non sint, & ubi mutæ. CAP. XXVII.

Cicadæ non nascuntur in raritate arborum: idcirco sunt Cyrenis circa oppidum: nec in campis, nec in frigidis aut umbrosis nemoribus. Est quædam & iis locorum differentia. In Milesia regione paucis sunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriam earum & copiam dirimit. At in Rhegino agro silent omnes: ultra flumen in Locrensi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, sed pro corpore amplior.

De pennis insectorum. & scarabæorum generibus. CAP. XXVIII.

Insectorum quædam binas gerunt pinnas, ut muscæ: quædam quaternas, ut apes. Membranis & cicadæ uolant. Quaternas habent, quæ aculeis in aluo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quàm binis aduolat pennis. Illis enim ultionis causa datum est, his auiditatis. Nullis eorum pennæ reuiuiscunt auulsæ. Nullum, cui aculeus in aluo, bipenne est. Quibusdam pennarum tutelæ crusta superuenit, ut scarabæis, quorum tenuior fragiliórque penna. His negatus aculeus: sed in quodam genere eorum grandi cornua prælonga, bisulcis dentata forcipibus, in cacumine, cùm libuit, ad morsum coeuntibus, infantum etiam remediis ex ceruice suspenduntur. Lucanos uocat hos Nigidius. Aliud rursus eorum genus, qui è fimo ingenteis pilas auersi pedibus uolutant, paruósque in iis contra rigorem hyemis uermiculos fœtus sui nidulantur. Volitant alii magno cum murmure ac mugitu. Alii focos & prata crebris foraminibus excauant, nocturno stridore uocales. Lucent ignium modo noctu, laterum & clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc uerò compressu obumbratæ, non ante matura pabula, aut post desecta conspicuæ. Econtrario tenebrarum alumna blattis uita, lucémque fugiunt, in balineis maximè humido uapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutili atque prægrandes scarabæi tellurem aridam, fauósque paruæ ac fistulosæ modo spongiæ, medicato melle fingunt. In Thracia iuxta Olynthum locus est paruus, in quo unum hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus. Pennæ insectis omnibus sine scissura: nulli cauda, nisi scorpioni. Hic eorum solus & brachia habet, & in cauda spiculum. Reliquorum quibusdam aculeus in ore, ut asilo, siue tabanum dici placet: item culicibus, & quibusdam muscis. Omnibus autem his in ore & pro lingua sunt hi aculei, Quibusdam hebetes, neque ad punctum, sed ad suctum, ut muscarum generi, in quo lingua euidens fistula est. Nec sunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos prætenduntur ignaua, ut papilionibus. Quædam insecta carent pennis, ut scolopendræ. Insectorum pedes quibus sunt, in obliquum mouentur. Quorundam extremi longiores foris curuantur, ut locustis.

De locustis. CAP. XXIX.

Hae pariunt, in terram demisso spinæ caule, oua condensa, autumni tempore. Ea durant hyeme sub terra. Subsequenti anno exitu ueris emittunt paruas, nigrantes, & sine cruribus, pennísque reptantes. Itaque uernis aquis intereunt oua: sicco uere maior prouentus. Alij duplicem earum fœtum, geminúmque exitum tradunt. Vergiliarum exortu parere: deinde ad Canis ortum obire, & aliâs renasci. Quidam Arcturi occasu renasci. Mori matres, cùm pepererint, certum est, uermiculo statim circa fauces innascente, qui

qui eas ſtrangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam friuola ratione morientes, ſerpentem, cùm libuit, necant ſingulæ, faucibus eius appræhenſis mordicus. Non naſcuntur, niſi in planis & rimoſis locis. In India ternûm pedum longitudinis eſſe traduntur, cruribus & feminibus ſerrarum uſum præbere, cùm inaruerint. Eſt & alius earum obitus. Gregatim ſublatæ uento in maria aut ſtagna decidunt. Fortè hoc caſúque euenit, non (ut priſci exiſtimauere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec uolare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis tranſiri, continuata plurium dierum (quod maximè miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere ſciunt. Deorum iræ peſtis ea intelligitur. Nanque & grandiores cernuntur, & tanto uolant pennarum ſtridore, ut aliæ alites credantur: Solémque obumbrant, ſolicitè ſuſpectantibus populis, ne ſuas operiant terras. Sufficiunt quippe uires: & tanquàm parum ſit maria tranſiſſe, immenſos tractus permeant, diráque meſſibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia uerò morſu erodentes, & fores quoque tectorum. Italiam ex Africa maximè coortæ infeſtant, ſæpè populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiæ metu. In Cyrenaica regione lex etiam eſt ter anno debellandi eas, primò oua obterendo, deinde fœtum, poſtremò adultas: deſertoris pœna in eum, qui ceſſauerit. Et in Lemno inſula certa menſura præfinita eſt, quam ſinguli enecatarum ad magiſtratus referant. Gracculos quoque ob id colunt, aduerſo uolatu occurrentes earum exitio. Necare & in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus uagatur id malum. Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earum proficiſci ab occipitio uidetur. Eo loco in commiſſura ſcapularum habere quaſi dentes exiſtimantur, eóſque inter ſe terendo ſtridorem edere, circa duo æquinoctia maximè, ſicut cicadæ circa ſolſtitium. Coitus locuſtarum, qui & inſectorum omnium quæ coeunt, marem portante fœmina, in eum fœminarum ultimo caudæ reflexo, tardóque digreſſu. Minores autem in omni hoc genere fœminis mares.

De formicis noſtratibus. CAP. XXX.

PLurima inſectorum uermiculum gignunt. Nam & formicæ ſimilem ouis uere: & hæ communicantes laborem, ut apes: ſed illæ faciunt cibos, hæ condunt. Et ſi quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione uires eſſe maiores. Gerũt ea morſu. Maiora auerſæ poſtremis pedibus moliũtur, humeris obnixæ. Et iis Reip. ratio, memoria, cura. Semina arroſa condunt, ne rurſus in fruges exeant è terra. Maiora ad introitum diuidunt. Madefacta imbre proferunt atque ſiccant. Operantur & noctu plena Luna. Eædem interlunio ceſſant. Iam in opere qui labor? quæ ſedulitas? Et quoniam ex diuerſo conuehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concurſatio? quàm diligens cum obuiis quædam collocutio atque percontatio? Silices itinere earum attritos uidemus, & in opere ſemitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid poſſit quantulacunque aſſiduitas. Sepeliuntur inter ſe uiuentium ſolæ, præter hominem? Non ſunt in Sicilia pennatæ.

De Indicis. CAP. XXXI.

INdicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cauernis egerunt terræ, in regione ſeptentrionalium Indorum, qui Dardæ uocantur. Ipſis color felium, magnitudo Aegypti luporum. Erutum hoc ab iis tempore hyberno, Indi furantur æſtiuo feruore, conditis propter uaporem in cuniculos formicis: quæ tamẽ odore ſolicitatæ prouolant, crebróque lacerant, quamuis præuelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritáſque eſt cum amore auri.

De diuerſitate inſectorum. CAP. XXXII.

MVlta autem inſecta & aliter naſcuntur, atque in primis ex rore. Inſidet hic rhaphani folio primo uere, & ſpiſſatus Sole in magnitudinem milii cogitur. Inde porrigitur uermiculus paruus, & triduo mox eruca: quæ adiectis diebus accreſcit, immobilis, duro cortice: ad tactum tantùm mouetur aranei. †Hæc eruca, quam chryſalidem appellant, rupto deinde cortice uolat papilio.

† *Diſtinctio collocãda uidetur poſt uerbum Mouetur. Reliqua ſunt mutilata: ut palã ſit ex Ari. de animal. li. 5. cap. 19. ubi ſic habet:* ἁπτομένου δὲ κινοῦνται, περιέχονται δὲ πόροις ἀραχνιώδεσιν.

De ani

De animalibus in ligno, & ex ligno naſcentibus. CAP. XXXIII.

SIc quædam ex imbre generãtur in terra, quædam & in ligno. Nec enim coſſi tantùm in eo, ſed etiam tabani ex eo naſcuntur, & alia, ubicunque humor eſt nimius: ſicut intra hominem tæniæ tricenûm pedum, aliquando & plurium longitudine. Iam in carne exanimi, & uiuentium quoque hominum ⁘ capillo: qua fœditate & Sylla dictator, & Alcman ex clariſſimis Græciæ Poetis, obiere. Hoc quidem & aues infeſtat: phaſianas uerò interimit, niſi puluerantes ſeſe. Pilos habentium aſinum tantùm immunem hoc malo credunt, & oues. Gignuntur autem & ueſtis genere, præcipuè lanicio interemptarum à lupis ouium. Aquas quoq; quaſdam, quibus lauamur, fertiliores eius generis, inuenio apud authores. Quippe cùm & ceræ id gignant, quod animalium minimum exiſtimatur. Alia rurſus generantur ſordibus aridi ſoli, poſteriorum crurum laſciuia petauriſtarum. Alia puluere humido in cauernis, uolucria.

⁘ Capillo, redundat: ut facile eſt animaduertere ex iis, quæ de Syllæ & Alcmanis exitu ſubiungit.

De animali, cui cibi exitus non eſt. CAP. XXXIIII.

EST animal eiuſdem turpitudinis, infixo ſemper ſanguini capite uiuens, atque ita intumeſcens, unum animalium cui cibi non ſit exitus: dehiſcitque nimia ſatietate, alimento ipſo moriens. Nunquàm hoc in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ouibus & in capris hoc ſolúm. Aequè eſt mira ſanguinis & hirudinum generi in paluſtri aqua ſitis. Nanque & hæ toto capite conduntur. Eſt & uolucre canibus peculiare ſuum malum, aures maximè lancinans, quà defendi morſu non queunt.

De tineis, & culicibus. CAP. XXXV.

IDem puluis in lanis & ueſte tineas creat, præcipuè ſi araneus unà includatur. Sitit enim & omnem humorem abſorbens, ariditatem ampliat. Hoc & in chartis naſcitur. Eſt earum genus tunicas ſuas trahentium quo cochleæ modo. Sed harum pedes cernuntur. Spoliatæ expirant. Si accreuere, faciunt chryſalidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharidas uermiculi ficorum & pyri, & peuces, & cynacanthæ, & roſæ. Venenum hoc remedia ſecum habet. Alæ medentur: quibus demptis, lethale eſt. Rurſus alia genera culicum aceſcens natura gignit. † Quippe cùm & in niue candidi reperiantur, & uetuſtiore uermiculi: in media quidem altitudine rutili (nam & ipſa nix uetuſtate rubeſcit) hirti pilis, grandiores torpentéſque.

† Cõtrà Ariſtot. libr. & cap. iam citatis, in uetuſtiore niue uerniculos naſci ſcribit rutilos et hirtos: in media autem candidos, & grandiores: utroſque torpẽtes & non niſi difficulter ſe ſe mouentes. Ex quo palàm ſit, locũ hunc inſigniter eſſe deprauatũ, uerborúmq; ordinẽ mirum in modũ confuſum.

De pyrali, ſiue pyrauſta. CAP. XXXVI.

GIgnit aliqua & contrarium naturæ elementum. Siquidem in Cypri ærariis fornacibus ex medio igni, maioris muſcæ magnitudinis uolat pennatum quadrupes: appellatur pyralis, à quibuſdam pyrauſta. Quandiu eſt in igne, uiuit: cùm euaſit longiore paulò uolatu, emoritur. Hypanis fluuius in Ponto, circa ſolſtitium defert acinorum effigie tenues membranas: quibus erũpit uolucre quadrupes ſuprà dicti modo, nec ultrà unum diem uiuit, unde hemerobion uocatur. Reliquis talium ab initio ad finem ſeptenarii ſunt numeri, culici & uermiculo ter ſepteni, corpus parientibus quater ſepteni. Mutationes & in alias figuras tranſitus, trinis aut quadrinis diebus. Cætera ex his pennata, autumno ferè moriuntur: tabani quidem etiam cæcitate. Muſcis humore exanimatis, ſi cinere condantur, redit uita.

Hiſtoria naturæ animalium per ſingula membra.

CAP. XXXVII.

NVnc per ſingulas corporis partes, præter iam dicta, membratim tractetur hiſtoria. Caput habent cuncta, quæ ſanguinem. In capite paucis animalium, nec niſi uolucribus, apices, diuerſi quidem generis: phœnici plumarum ſerie, è medio eo exeunte alio: pauonibus crinitis arbuſculis, ſtymphalides cirro: phaſianæ corniculis: prætereà paruæ, quæ ab illo galerita appellata quondam, poſteà Gallico uocabulo etiam legioni nomen dederat alaudæ. Diximus & cui plicatilem criſtam dediſſet natura, per medium caput à roſtro reſidentem. Et fulicarum generi dedit cirros. Pico quoque Martio & grui Balearicæ. Sed ſpectatiſſimum inſigne gallinaceis, corporeum, ſerratum: nec carnem id eſſe,

nec

nec cartilaginem,nec callum iure dixerimus, uerùm peculiare. Draconum enim cristas qui uiderit,non reperitur.Cornua multis quidem & aquatilium,& marinorum,& serpentium uariis data sunt modis:sed quæ iure cornua intelligantur,quadrupedum generi tantúm.Actæonem enim,& Cippum etiam in Latina historia,fabulosos reor. Nec alibi maior naturæ lasciuia.Lusit animalium armis.Sparsit hæc in ramos,ut ceruorum. Aliis simplicia tribuit,ut in eodem genere subulonibus ex argumento dictis.Aliorum finxit in palmas,digitósque emisit ex iis:unde platycerotas uocant.Dedit ramosa capreis,sed parua: nec fecit decidua.Conuoluta in anfractum arietum generi,ceu cæstus daret:infesta, tauris.In hoc quidem genere,& fœminis tribuit : in multis, tantùm maribus. Rupicapris in dorsum adunca, damis in aduersum. Erecta autem, rugarúmque ambitu contorta, & in leue fastigium exacuta (ut lyras diceres) strepsiceroti , quem addacem Africa appellat. Mobilia eadem,ut aures,Phrygiæ armentis : Troglodytarum,in terram directa : qua de causa obliqua ceruice pascuntur. Aliis singula,& hæc medio capite,aut naribus ut diximus.Iámque aliis ad incursum robusta,aliis ad ictum,aliis adunca, aliis redunca, aliis ad iactum, pluribus modis, supina, conuersa, connexa: omnia in mucronem migrantia. In quodam genere pro manibus ad scabendum corpus.Cochleis ad prætentandum iter:corporea hæc,sicut cerastis : aliquando & singula. Cochleis semper bina , & ut prætendantur,ac resiliant.Vrorum cornibus Barbari Septentrionales potant:urnásque binas capitis unius cornua implent. Alii præfixa hastilia cuspidant. Apud nos in laminas secta translucent,atque etiam lumen inclusum latius fundunt:multásq; alias ad delicias conferuntur, nunc tincta,nunc sublita,nunc quæ cerostrota picturæ genere dicuntur.Omnibus autem caua,& in mucrone demum concreta sunt. Ceruis tantùm tota solida, & omnibus annis decidua.Boum attritis ungulis, cornua unguendo aruina,medentur agricolæ. Adeóque sequax natura est, ut in ipsis uiuentium corporibus feruenti cera flectantur, atque incisa nascentium in diuersas partes torqueantur,ut singulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora fœminis plerunque sunt,ut in pecore multis : ouium nulla,nec ceruarum, nec quibus multifidi pedes,nec solidipedum ulli : excepto asino Indico, qui uno armatus est cornu. Bisulcis bina tribuit : nulli, supernè primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua absumi , facilè coarguuntur ceruarum natura , quæ neque dentes habent, ut neque mares , nec tamen cornua. Cæterorum ossibus adhærent , ceruorum tantùm cutibus enascuntur. Capita piscibus portione corporum maxima , fortassis ut mergantur. Ostrearum generi , nulla , nec spongiis , nec aliis ferè quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretum caput est,ut cancris.In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus,iam quidem promiscuè maribus ac fœminis,apud intonsas utique gentes. Atque etiam nomina ex eo capillatis Alpium incolis,Galliæ comatæ : ut tamen sit aliqua in hoc terrarũ differentia. Quippe Myconii carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. Et quædam animalium naturaliter caluent,sicut struthiocameli,& corui aquatici,quibus apud Græcos nomen est inde. Defluuium eorum in muliere rarum , in spadonibus non uisum,nec in ullo ante Veneris usum. Nec infra cerebrum, aut infra uerticem, aut circa tempora atq; aures.Caluitium uni tantùm animalium homini,præterquàm innatum. Canities homini tantùm & equis , sed homini semper à priori parte capitis, tum deinde ab auersa.† Vertices bini homini tantúm.Aliquibus capitis ossa plana,tenuia, sine medullis, serratis pectinatim structa compagibus.Perfracta non queunt solidari : sed exempta modicè non sunt letalia,in uicem eorum succedente corporea cicatrice.Infirmissima esse ursis,durissima psittacis,suo diximus loco. Cerebrum omnia habent animalia,quæ sanguinem:etiam in mari,quæ mollia appellauimus,quamuis careant sanguine , ut polypi. Sed homo portione maximum & humidissimum,omniúmque uiscerum frigidissimum,duabus suprà subtérque membranis uelatum , quarum alterutram rumpi mortiferum est. Cæterò uiri,quàm fœminæ,maius. Hominibus hoc sine sanguine, sine uenis, & reliquis sine pingui. Aliud esse,quàm medullam, eruditi docent, quoniã coquendo durescat. Omnium cerebro medio insunt ossicula parua. Vni hominũ infantia palpitat,nec corrobo-

ratur

† Melius sic: uertices bini hominũ tantũ aliquibus. Capitis ossa &c. Bini enim uertices paucis admodum contingunt. Contrà quod de capitis oßibus statim subiungitur, toti propemodũ humano generi est commune. Vide Arist. lib. 1. Histo. animal. cap. 7.

ratur ante primum sermonis exordium. Hoc est uiscerum excelsissimum, proximúmque cælo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus. Hanc habent sensus arcem: huc uenarum omnis à corde uis tendit, hic desinit: hic culmen altissimum, hic mentis est regimen. Omnium autem animalium in priora pronum: quia & sensus ante nos tendunt. Ab eo proficiscitur somnus: hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. Ceruis in capite inesse uermiculi, sub linguæ inanitate, & circa articulum, quà caput iungitur, numero uiginti produntur. Aures homini tantùm immobiles. Ab iis Flaccorum cognomina. Nec in alia parte fœminis maius impendium, margaritis dependentibus. In Oriente quidem & uiris aurum gestare eo loci, decus existimatur. Animalium aliis maiores, aliis minores. Ceruis tantùm scissæ, ac uelut diuisæ: soricibus pilosæ. Sed auriculæ omnibus, animal duntaxat generantibus, excepto uitulo marino atque delphino, & quæ cartilaginea appellauimus, & uiperis. Hæc cauernas tantùm habent aurium loco, præter cartilaginea, & delphinum, quem tamen audire manifestum est. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti sono. Quonam modo audiant, mirum. Iidem nec olfactus uestigia habent, cum olfaciant sagacissimé. Pennatorum animalium buboni tantùm & oto plumæ, uelut aures: cæteris cauernæ ad auditum. Simili modo squamigeris atque serpentibus. In equis & omnium iumentorum genere, indicia animi præferunt: fessis marcidæ, micantes pauidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris. Facies homini tantùm: cæteris os, aut rostra. Frons & aliis: sed homini tantùm tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, seueritatis index. In ascensu eius supercilia homini, & pariter & alternè mobilia, & in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maximè indicant fastum. Superbia aliubi conceptaculum, sed hîc sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hîc pendet. Nihil altius simul abruptiúsque inuenit in corpore, ubi solitaria esset. Subiacent oculi, pars corporis pretiosissima, & qui lucis usu uitam distinguant à morte. Non omnibus animalium hi: ostreis nulli: quibusdam concharum dubii. Pectines enim, si quis digitos aduersum hiantes eos moueat, contrahuntur, ut uidentes. Et solenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis uisus non est: oculorum effigies inest, si quis prætentam detrahat membranam. Et inter aues ardeolarum genere, quos leucos uocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurii, cùm ad Austrum uolant, Septentrionémue. Solui enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locustis, nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorum uicem cornicula bina prætentu implent. Nec lumbricus ulli sunt, uermiúmue generi. Oculi homini tantùm diuerso colore: cæteris in suo cuique genere similes. Et equorum quibusdam glauci, sed in homine numerosissimæ uarietatis atque differentiæ, grandiores, modici, parui, prominentes, quos hebetiores putant: conditi, quos clarissimè cernere, sicut in colore caprinos. Prætereà alii contuentur longinqua, alii nisi propè admota, non cernunt. Multorum uisus fulgore Solis constat, nubilo die non cernentium, nec post occasus. Alii interdiu hebetiores, noctu præter cæteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxii uisus essent, satis diximus. Cæsii in tenebris clariores. Ferunt Tiberio Cæsari, nec alii genitorum mortalium, fuisse naturam, ut expergefactus noctu paulisper, haud alio modo, quàm luce clara, cõtueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus. Diuo Augusto equorũ modo glauci fuere, supráq; hominem albicantis magnitudinis. Quam ob causam diligentius spectari eos, iracundè ferebat. Claudio Cæsari ab angulis cãdore carnoso, sanguineis uenis subinde suffusi: Caio principi rigentes: Neroni, nisi cũ conniueret, ad propè admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caii principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra cõminationem aliquã non conniuerent, & ob id inuicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerisq; uerò naturale, ut nictare non cessent, quos pauidiores accepimus. Oculus unicolor nulli, cũ candore omnibus medius color differens. Neque ulla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maximè, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odii, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, transuersi, limi, summissi, blandi. Profectò in oculis animus inhabitat. Ardet, intenduntur, hu-

mectant, conniuent. Hinc illæ misericordiæ lacrymæ. Hos cùm osculamur, animum ipsum uidemur attingere. Hinc fletus, & rigantes ora riui. Quis ille humor est, in dolore tam fœcundus & paratus? aut ubi reliquo tempore? Animo autem uidemus, animo cernimus: oculi, ceu uasa quædam, uisibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat, abducto intus uisu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multíque hominum, quod corybantiân Græci dicunt. Tenuibus multísque membranis eos natura composuit, callosis contra frigora caloréſque in extremo tunicis, quas subinde purificant lacrymationum saliuis, lubricos propter incursantia & mobiles. Media eorum cornea fenestrauit pupilla, cuius angustiæ non sinunt uagari incertam aciem, & uelut canali dirigunt, obitérque incidentia facilè declinant: aliis nigri, † aliis atri, aliis rufi, aliis glauci coloris orbibus circundatis, ut habili mistura & accipiatur circumiecto candore lux, & temperato repercussu non obstrepat. Adeóque iis absoluta uis speculi, ut tam parua illa pupilla, totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, ut pleræque alitum è manibus hominum oculos potissimum appetant, quòd effigiem suam in iis cernentes, uelut ad cognata desideria sua tendunt. Veterina tantùm quædam, ad incrementa Lunæ morbos sentiunt. Sed homo solus emisso humore cæcitate liberatur. Post uicesimum annum multis restitutus est uisus. Quibusdam statim nascentibus negatus nullo oculorum uitio: multis repentè ablatus simili modo, nulla præcedente iniuria. Venas ab iis pertinere ad cerebrum, peritissimi authores tradunt: ego ad stomachum crediderim. Certè nulli sine redundatione eius, eruitur oculus. Morientibus illos operire, rursúsque in rogo patefacere, Quiritium magno ritu sacrum est: ita more condito, ut neque ab homine supremùm eos spectari fas sit, & cælo non ostendi, nefas. Vni animalium homini deprauantur: unde cognomina Strabonum & Pætorum. Ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites uocabantur: qui paruis utrisque, Ocellæ: Luscini iniuriæ cognomen habuere. Nocturnorum animalium, uelut felium, in tenebris fulgent radiántque oculi, ut contueri non sit: & capreæ lupóque splendent, lucémque iaculantur. Vituli marini & hyænæ in mille colores transeunt subinde. Quin & in tenebris multorum piscium refulgent aridi, sicut robusti caudices uetustate putres. Non conniuere diximus, quæ non obliquis oculis, sed circumacto capite cernerent. Chamæleontis oculos ipsos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aspiciunt. Crusta fragili inclusis rigentes. Locustis squillísq; magna ex parte sub eodem munimento præduri eminent. Quorum duri sunt, minus cernunt, quàm quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorum omnium, & quibus testacea operimenta, oculi mouentur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, iis oculi duri. Omnia talia, & pisces, & insecta, non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana uitri modo translucida obtenditur. Palpebræ in genis homini utrinque. Mulieribus uerò etiam infectæ quotidiano. Tanta est decoris affectatio, ut tingantur oculi quoque. Alia de causa hoc natura dederat, ceu uallum quoddam uisus, & prominens munimentum contra occursantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas, haud immeritò, Venere abundantibus tradunt. Ex cæteris nulli sunt, nisi quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tantùm gena, uolucribus in inferiore: & quibus molle tergus, ut serpentibus: & quadrupedum quæ oua pariunt, ut lacertæ. † Struthiocamelus alitum sola, ut homo, utrinque palpebras habet. Nec genæ quidem omnibus: ideo neque nictationes iis, quæ animal generant. Grauiores alitum inferiore gena conniuent. Eædem nictantur, ab angulis membrana obeunte. Columbæ & similia utraque conniuent. At quadrupedes quæ oua pariunt, ut testudines, crocodili, inferiore tantùm sine ulla nictatione, propter praeduros oculos. Extremum ambitum genæ superioris, antiqui cilium uocauere: unde & supercilia. Hoc uulnere aliquo diductum non coalescit, ut in paucis humani corporis membris. Infra oculos malæ, homini tantùm, quas prisci genas uocabant, XII. tabularum

† alijs raui,

† Contrà Aristotel. de Part. animal. libr. 4. cap. ultimo. Struthiocamelum in superiore tantùm gena palpebras habere asserit. Quare non temerè quidam suspicantur, locum hunc mutilatum esse: eáque quæ sequuntur, ad simias pertinere: quibus solis, excepto homine, utraque in gena palpebras tribuũt Aristo. operis iam citati lib. 2. cap. 8. & Pli. infrà cap. 44.

larum interdicto radi à fœminis eas uetantes. Pudoris hæc ſedes. Ibi maximè oſtenditur rubor. Infra eas hilaritatem riſúmque indicantes, buccæ. Et altior homini tantùm, quem noui mores ſubdolæ irriſioni dicauere, naſus. Non alii animalium nares eminent. Auibus, ſerpentibus, piſcibus foramina tantùm ad olfactus, ſine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo menſe genitis ſæpenumero foramina aurium & narium defuere. Labra, à quibus Brocci, Labeones dicti, & os probum duriúſue, animal generantibus: pro iis cornea & acuta uolucribus roſtra. Eadem rapto uiuentibus adunca: collecto, recta: herbas ruentibus limúmque, lata, ut ſuum generi. Iumentis uice manus ad colligenda pabula ora: apertiora laniatu uiuentibus. Mentum nulli præter hominem, nec malæ. Maxillas crocodilus tantùm ſuperiores mouet: terreſtres † quadrupedes, eodem, quo cætera, more, præterquàm in obliquum. Dentium tria genera: ſerrati, aut continui, aut exerti. Serrati pectinatim coëuntes, ne contrario occurſu atterantur, ut ſerpentibus, piſcibus, canibus. Continui, ut homini, equo. Exerti, ut apro, hippopotamo, elephanto. Continuorũ qui digerunt cibum, lati & acuti: qui conficiunt, duplices: qui diſcriminant eos, canini appellantur. Hi ſunt ſerratis longiſſimi. Continui aut utraque parte oris ſunt, ut equo: aut ſuperiore primores non ſunt, ut bubus, ouibus, omnibúſque quæ ruminant. Capræ ſuperiores non ſunt, præter primores geminos. Nulli exerti, quibus ſerrati. Raró fœminæ, & tamen ſine uſu. Itaque cùm apri percutiant, fœminæ ſues mordent. Nulli, cui cornua, exerti: ſed omnibus concaui, cæteris dentes ſolidi. Piſcium omnibus ſerrati, præter ſcarum: huic uni aquatilium plani. Cæterò multis eorum in lingua & toto ore: ut turba uulnerum molliant, quæ attritu ſubigere non queant. Multis & in palato, atque etiam in cauda. Prætereà in os uergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum. Similes aſpidi & ſerpentibus: ſed duo in ſupera parte dextera læuáque longiſſimi, tenui fiſtula perforati ut ſcorpionum aculei, uenenum infundentes. Non aliud hoc eſſe, quàm fel ſerpentium, & inde uenis ſub ſpina ad os peruenire, diligentiſſimi authores ſcribunt. Quidam unum eſſe eum: & quia ſit aduncus, reſupinari, cùm momorderit. Aliqui tunc decidere eum, rurſúſque recreſcere, facilem decuſſu, & ſine eo eſſe, quos tractari cernamus. Scorpionis caudæ ineſſe eum, & pleriſque ternos. Viperæ dentes gingiuis conduntur. Hæc eadem prægnans ueneno, impreſſo dentium repulſu uirus fundit in morſus. Volucrum nulli dentes, præter ueſpertilionem. Camelus una ex iis, quæ non ſunt cornigera, in ſuperiori maxilla primores non habet. Cornua habentium nulli ſerrati. Et cochleæ dentes habent: indicio eſt à minimis earum deroſa uitis. At in marinis cruſtata & cartilaginea primores habere, item echinis quinos eſſe, unde intelligi potuerit, miror. Dentium uice aculeus inſectis. Simiæ dentes, ut homini. Elephanto intus ad mãdendum quatuor, prætérque eos qui prominent, maſculis reflexi, fœminis recti atque proni. Muſculus marinus, qui balænam antecedit, nullos habet: ſed pro iis, ſetis intus os hirtum, & linguam etiam ac palatum. Terreſtrium minutis quadrupedibus, primores bini utrinque longiſſimi. Cæteris cum ipſis naſcuntur: homini, poſtquàm natus eſt, ſeptimo menſe. Reliquis perpetuò manent. Mutantur homini, leoni, iumento, cani, & ruminantibus. Sed leoni & cani, non niſi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares, qui ſunt à caninis, nullum animal mutat. Homini nouiſſimi, qui genuini uocantur, circiter uiceſimum annum gignuntur, multis & octogeſimo. Fœminis quoque, ſed quibus in iuuenta non fuere nati, decidere in ſenecta, & mox renaſci, certum eſt. † Zanclen Samothracenum ciuem, cui renati eſſent poſt centum & quatuor annos, Mutianus uiſum à ſe prodidit. Cætero maribus plures, quàm fœminis, in homine, † pecude, capríſue. ∴ Timarchus Nicoclis filius Paphii, duos ordines habuit maxillarum. Frater eius non mutauit primores, ideóque prætriuit. Eſt exemplum dentis, homini & in palato geniti. At canini amiſſi caſu aliquo, nunquàm renaſcuntur. Cæteris ſenecta rubeſcunt: equo tantùm candidiores fiunt. Aetas ueterinorum dentibus indicatur. Equo ſunt numero XL. Amittit triceſimo menſe primores utrinque binos: ſequenti anno totidem proximos, cùm ſubeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui ſexto anno renaſcuntur.

† Quadrupedes redũdat, à ſciolo quopiã adiectum non animaduertente Plinium hic de altero loqui crocodili genere, in terra tantùm uiuente, idque diuerſo maxillarum motu à fluuiatili distinguere.

† Zãclen Samothracem, cui &c.

† Rectius uetuſt. cod. Pecude, capris, ſue. Nam & Ariſt. lib. 2. cap. 3. de animal. ſues inter ea enumerat genera, in quibus mares dentium numero uincũt fœminas.

∴ Iul. Pollux lib. 2. cap. de dentibus, Timarchũ hunc Nicoclis patrem facit, non filium. Vnde nõnulli hic legendum putant, Timarchus Nicoclis illius pater.

renaſcuntur.Septimò omneis habet & renatos,& immutabiles. Equo caſtrato priùs, non decidunt dentes. Aſinorum genus triceſimo menſe ſimiliter amittit, deinde ſenis menſibus.Quòd ſi non priùs peperere, quàm decidant poſtremi,ſterilitas certa.Boues bimi mutant. Suibus decidunt nunquàm. Abſumpta hac obſeruatione, ſenectus in equis, & cæteris ueterinis,intelligitur dentium brochitate,ſuperciliorum canitie,& circa ea lacunis,cùm ferè XVI. annorum exiſtimantur. Hominum dentibus quoddam ineſt uirus. Nanque & ſpeculi nitorem ex aduerſo nudati hebetant , & columbarum fœtus implumes necant.Reliqua de iis in generatione hominum dicta ſunt.Erumpentibus morbi corpora infantium accipiunt. Reliqua animalia quæ ſerratos habent,ſæuiſſima dentibus.

Linguæ nõ omnibus eodem modo.Tenuiſſima ſerpentibus & † triſulca,uibrans, atri coloris,& ſi extrahas,prælonga:lacertis bifida & piloſa:uitulis quoque marinis duplex:ſed ſuprà dictis capillamenti tenuitate:cæteris ad circumlambenda ora. Piſcibus paulò minùs quàm tota adhærens,crocodilis tota.Sed in guſtatu, linguæ uice carnoſum aquatilibus palatum. Leonibus ac pardis, omnibúſque generis eius, etiam felibus , imbricatæ aſperitatis, ac limæ ſimilis , attenuánſque lambendo cutem hominis. Quæ cauſa etiam manſuefacta,ubi ad uicinum ſanguinem peruenit ſaliua,inuitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret , intima abſoluta à gutture, † quà uocem mittunt.Mares tum uocantur ololygones.Stato id tempore euenit, cientibus ad coitum fœminas.Tum ſiquidem inferiore labro demiſſo , ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces,palpitante ibi lingua ululatus eiicitur. Tunc extenti buccarum ſinus perlucent,oculi flagrant labore perpulſi.Quibus in poſteriori parte aculei, iis & dentes , & lingua.Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fiſtuloſus,iis nec lingua,nec dentes.Quibuſdam inſectis intus lingua,ut formicis. Cæterùm lata elephanto præcipuè.Reliquis in ſuo genere ſemper abſoluta : homini tantùm ita ſæpè conſtricta uenis , ut intercidi eas neceſſe ſit. Metellum Pontificem adeò inexplanatæ fuiſſe accepimus,ut multis menſibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde Opiferæ dicere.Cæteris ſeptimo fermè anno ſermonem exprimit. Multis uerò talis eius ars contingit, ut auium & animalium uocis indiſcretè edatur imitatio. Intellectus ſaporum eſt cæteris in prima lingua, homini & in palato. Tonſillæ in homine , in ſue glandulæ. Quod inter eas uuæ nomine ultimo dependet palato, homini tantùm eſt. Sub ea minor lingua,epigloſſis appellata,nulli oua generantium. Opera eius gemina, duabus interpoſitæ fiſtulis. † Interior earum appellatur arteria,ad pulmonem atque cor pertinens.Hanc operit in epulando,ne ſpiritu ac uoce illac meante , ſi potus cibúſue in alienum deerrauerit tramitem , torqueat. Altera exterior appelletur ſanè gula , qua cibus atque potus deuoratur.Tendit hæc ad ſtomachum,is ad uentrem.Hanc per uices operit , cùm ſpiritus tantùm aut uox commeat,ne reſtagnatio intempeſtiua alui obſtrepat. Ex cartilagine & carne arteria,gula neruo & carne conſtat. Ceruix nulli,niſi quibus utraque hæc. Cæteris collum,quibus tantùm gula.Sed quibus ceruix,è multis uertebratíſque orbiculatim oſſibus flexilis ad circunſpectum,articulorum nodis iungitur. Leoni tantùm,& lupo, & hyænæ,ex ſingulis rectíſque oſſibus rigens. Cæterò ſpinæ annectitur, ſpina lumbis,oſſea ſed tereti ſtructura,per media foramina à cerebro medulla deſcendente. Eandem eſſe ei naturam,quam cerebro,colligunt , quoniam prætenui eius membrana modò inciſa ſtatim expiretur. Quibus longa crura , iis longa & colla. Item aquaticis, quamuis breuia crura habentibus: ∴ ſimili modo uncos ungues. Guttur homini tantùm & ſuibus intumeſcit,aquarum quæ potantur plerunque uitio.Summum gulæ fauces uocantur, extremum ſtomachus. Hoc nomine eſt ſub arteria iam carnoſa inanitas adnexa ſpinæ, ad latitudinem ac longitudinem lagenæ modo fuſa. Quibus fauces non ſunt , ne ſtomachus quidem eſt,nec colla,nec guttur,ut piſcibus:& ora uentribus iunguntur. Teſtudini marinæ lingua nulla,nec dentes:roſtri acie comminuit omnia. Poſteà arteria & ſtomachus denticulatus callo,in modum rubi , ad conficiendos cibos , decreſcentibus crenis quicquid appropinquat uentri.Nouiſſima aſperitas, ut ſcobina fabri. Cor animalibus cæte-

† *Ariſt. lib. 2. de par. animal. biſulcam linguam ſerpentibus tribuit, non triſulcam.*

† *Melius ſic: Quà uocem mittunt mares, quam uocant ololygonem. Sumptũ eſt enim hoc ex Ariſtot. libro 4. Hiſt. animal. capit. 9. ubi ſic habet : Καὶ τὴν ὀλολυγόνα γινομένην ἐν τῷ ὕδατι οἱ βάτραχοι οἱ ἄρρενες ποιοῦσι.*

† *Legendum hic , Exterior : infrà uerò , ubi de gula agit, Interior. Adſtipulantibus Corn. Celſo lib. 4. cap. 1. Ariſt. lib. 2. cap. 3. de partibus animal. & Galeno lib. 7. de uſu partium.*

∴ *Repone, Diſsimili, ut anteà legebatur. ex Ariſtot. libr. 4. de part. animal. cap. 12. ubi tradit, nulli uncos habentium ungues, longum eſſe collum.*

ris in medio pectore est: homini tantùm infra læuam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Piscibus solis ad os spectat. Hoc primùm nascentibus formari in utero tradunt: deinde cerebrum, sicut tardissimè oculos. Sed hos primùm emori, cor nouissimè. Huic præcipuus calor. Palpitat certè, & quasi alterum mouetur animal, intrà præmolli firmóque opertum membranæ inuolucro, munitum costarum & pectoris muro, † ut pariat præcipuam uitæ causam & originem. Prima domicilia intra se animo & sanguini præbet, sinuoso specu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes uenæ in priora & terga discurrunt, sparsæque ramorum serie, per alias minores omnibus membris uitalem sanguinem rigant. Solum hoc uiscerum uitiis non maceratur, nec supplicia uitæ trahit: læsúmque mortem illico affert. Cæteris corruptis, uitalitas in corde durat. Bruta existimantur animalium, quibus durum riget: audacia, quibus paruum est: pauida, quibus prægrande. Maximum autem est portione muribus, lepori, asino, ceruo, pantheræ, mustelis, hyænis, & omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equorum corde & boum ossa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere: ab eo detrahi tantundem, & ideo non uiuere hominem ultra centesimum annum defectu cordis, Aegyptii existimant, quibus mos est cadauera asseruare medicata. Hirsuto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios fortioris esse industriæ, sicut Aristomenem Messenium, qui CCC. occidit Lacedæmonios. Ipse conuulneratus & captus, semel per cauernam latomiarum euasit, angustos uulpium aditus secutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem aduolutus lora cum corpore exussit. Tertio capto Lacedæmonii † pectus dissecuere causa uidendi, hirsutúmque cor repertum est. In corde summo, pinguitudo est quædam lætis extis. Non semper autem in parte extorum habitum est. L. Posthumio Albino Rege sacrorum post centesimam uicesimamtertiam Olympiadem, cùm rex Pyrrhus ex Italia discessisset, cor in extis Aruspices inspicere cœperunt. Cæsari Dictatori, quo die primùm ueste purpurea processit, atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis in extis defuit. Vnde quæstio magna de diuinatione argumentantibus, potuerit'ne sine ullo uiscere hostia uiuere, an ad tempus amiserit? Negatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo obierint: negatur & ueneno interemptis. Certè extat oratio Vitellii, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc usus argumento: palámque testatus, non potuisse ob uenenum cor Germanici Cæsaris cremari. Contrà genere morbi defensus est Piso. Sub eo pulmo est, spirandíque officina, attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac fistulis inanibus cauus. Pauca eum (ut dictum est) habent aquatilia, ac cætera oua parientia exiguum, spumosum, nec sanguineum: ideo non sitiunt. Eadem est causa, quare sub aqua diu ranæ & phocæ urinentur. Testudo quoque, quamuis prægrandem & sub toto tegumento habeat, sine sanguine tamen habet. Quantò minor hic corporibus, tantò uelocitas maior. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus. Iecur in dextra parte est. In eo quod caput extorum uocant, magnæ uarietatis. M. Marcello circa mortem, cùm periit ab Annibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum est. Defuit & C. Mario, cùm immolaret Vticæ: item Caio principi Calend. Ianuariis, cùm iniret Consulatum, quo anno interfectus est: Claudio successori eius, quo mense interemptus est ueneno. Diuo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die, sex uictimarum iocinera replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsúmque, duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum tristis ostenti cæsum quoque est, præterquàm in solicitudine ac metu. Tunc enim perimit curas. Bina iocinera leporibus circa Briletum & Tharnen, & in Cherrhoneso ad Propontidem. Mirúmque, translatis aliò interit alterum. In eodem est fel, non omnibus datum animalibus. In Eubœæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminúmque, ut prodigii loco utrunque aduenæ. Equi, muli, asini, cerui, † capræ, apri, cameli, delphini non habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non est, quorum ualetudo firmior, & uita longior.

† ut par erat præcipuã uitæ causam et originem.

† Aliàs, pectus dissecuere uiuenti. ex uetust. cod.

† Capreæ, legendum uidetur, non Capræ. Respondet enim illi, quod apud Ari. legitur, πρόξ. Theodorus damã uertit, quæ est capreæ species. Capras autẽ fel habere uel ex ipso notũ est Plinio. li. 28. capi. 10. Sequentẽ autem uocem, Apri, crediderim redũdare, Plinij authoritate adductus, ex lib. 28. capi. 16. ubi aprugni fellis usum in medicinis docet.

longior. Sunt qui equo non quidem in iecore eſſe, ſed in aluo putent: & ceruo in cauda, aut inteſtinis. Ideo tantam habent amaritudinem, ut à canibus non attingantur. Eſt autem nihil aliud, quàm purgamentum peſſimi ſanguinis, & ideo in materia eius eſt. Certè iecur nulli eſt, niſi ſanguinem habentibus. Accipit hoc à corde, cui iungitur, funditque in uenas. Sed in felle nigro inſaniæ cauſa homini, mórſque toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeò magnum eſt in hac parte uirus, cùm ſe fundit in animum. Quin & toto corpore uagum, colorem quoque oculis aufert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigreſcúntque contacta eo: ne quis miretur id uenenum eſſe ſerpentium. Carent eo, qui abſinthium ueſcuntur in Ponto. Sed ∴ renibus, & parte tantùm altera inteſtino iungitur in coruis, coturnicibus, phaſianis: quibuſdam inteſtino tantùm, ut columbis, accipitri, murænis. Paucis auium in iecore. Serpentibus portione maximè copioſum, & piſcibus. Eſt autem pleriſque toto inteſtino, ſicut accipitri, miluo. Prætereà in iecore eſt & cetis omnibus: † uitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruſpices id Neptuno & humoris potentiæ dicauere: geminúmque fuit Diuo Auguſto, quo die apud Actium uicit. Murium iecuſculis fibræ ad numerum Lunæ in menſe congruere dicuntur, totidémque inueniri, quotum lumen eius ſit. Prætereà bruma increſcere. Cuniculorum exta in Bætica ſæpe gemina reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra à formicis non attingitur, propter uenenum, ut arbitrantur. Iecur maximè uetuſtatis patiens, centenis durare annis, obſidionum exempla prodidere. Exta ſerpentibus & lacertis longa. Cecinæ Volaterrano dracones emicuiſſe de extis læto prodigio traditur. Et profectò nihil incredibile ſit, exiſtimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, præciſa hoſtiarũ capita repſiſſe, ſanguinem ſuum lambentia. Exta homini ab inferiore uiſcerum parte ſeparantur membranis, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenduntur, quod Græci appellauerunt phrenas. Omnia quidem principalia uiſcera, membranis propriis, ac uelut uaginis incluſit prouidens natura: in hac fuit & peculiaris cauſa uicinitas alui, ne cibo ſupprimeretur animus. Huic certè refertur accepta ſubtilitas mentis: ideo nulla eſt ei caro, ſed neruoſa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis ſedes, quod titillatu maximè intelligitur alarum, ad quas ſubit, non alibi tenuiore cute humana, ideo ſcabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in prælijs gladiatorúmque ſpectaculis mortem cum riſu traiecta præcordia attulerunt. Subeſt uenter ſtomachum habentibus, cæteris ſimplex, ruminantibus geminus, ſanguine carentibus nullus. Inteſtinis enim quibuſdam ab ore incipiens, quadam uia eôdem reflectitur, ut ſæpiæ, polypo. In homine adnexus infimo ſtomacho, ſimilis canino. His ſolis animalium inferiore parte anguſtior: itaque & ſola uomunt, quia repleto propter anguſtias ſupprimitur cibus: quod accidere non poteſt iis, quorum ſpatioſa laxitas eum in inferiora tranſmittit. Ab hoc uentriculo lactes in homine & oue, per quas labitur cibus, in cæteris ile: à quibus capaciora inteſtina ad aluum, hominíque flexuoſiſſimis orbibus. Idcirco magis auidi ciborum, quibus ab aluo longius ſpatium. Iidem minus ſolertes, quibus obeſiſſimus uenter. Aues quoque geminos ſinus habent quædam: unum, quò merguntur recentia, ut guttur: alterum, in quem ex eo demittunt concoctione maturata, ut gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Cætera ferè carent eo, ſed gula patentiore utuntur, ut gracculi, corui, cornices. Quædam neutro modo, ſed uentrem proximum habent, quibus prælonga colla & anguſta, ut porphyrioni. Venter ſolidipedum aſper & durus. Terreſtrium aliis denticulatæ aſperitatis, aliis cancellatim mordacis. Quibus neque dentes utrinque, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in aluum delabuntur. Media hæc umbilico adnexa in omnibus, in homine ſuillæ infima parte ſimilis, à Græcis appellatur colon, ubi dolorum magna cauſa eſt. Anguſtiſſima canibus: qua de cauſa uehementi niſu, nec ſine cruciatu, leuant eam. Inſatiabilia animalium, quibus à uentre protinus recto inteſtino tranſeunt cibi, ut lupis ceruariis, & inter aues mergis. Ventres elephanto quatuor, cætera ſuibus ſimilia: † pulmo quadruplo maior bubulo. Auibus uenter carnoſus calloſúſque. In uentre hirundinum pullis lapilli candido aut

∴ *Atqui infrà hoc ipſo cap. de renibus agẽs, negat eos eſſe cuiquam animalium oua parientium, excepta teſtudine: quod & ipſum affirmat Ariſtot. Hiſt. animal. libr. 2. capit. 16.*

† *Ariſtoteles cõtrà lib. 4. de part. animal. cap. 2. uitulũ marinum enumerat inter animalia felle carentia.*

† *Quod hic Plin. de elephanti pulmone, Ariſt. lib. 2. Hiſto. animal. cap. ult. de eiuſdẽ iecinore tradit.*

rubenti colore, qui chelidonii uocantur, magicis narrati artibus reperiuntur. Et in iuuencarum secundo uentre pilæ rotunditate nigricans tophus, nullo pondere: singulare (ut putant) remedium ægrè parientibus, si tellurem non attigerit. Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento teguntur, † præterquàm oua gignentibus. Huic adnectitur lien in sinistra parte aduersus iecori, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiosè. Quidam eum putant inesse oua parientibus, item serpentibus admodum exiguum: ita certè apparet in testudine, & crocodilo, & lacertis, & ranis. Aegocephalo aui non esse constat, neq; iis quæ careant sanguine. Peculiare cursus impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur cursorum laborantibus. Et per uulnus etiam exempto uiuere animalia tradunt. Sunt qui putent adimi simul risum homini: intemperantiámque eius constare lienis magnitudine. Asiæ regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, & inde ad lienem inuenta remedia. At in Brileto & Tharne quaterni renes ceruis: contrà pennatis squamosísque nulli. Cæterò summis adhærent lumbis. Dexter omnibus elatior, & minus pinguis, sicciórque. Vtrique autem pinguitudo è medio exit, præterquàm in uitulo marino. Animalia in renibus pinguissima: oues quidem lethaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inueniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum quæ animal generant: oua parientium testudo sola, quæ & alia omnia uiscera: sed homo bubulis similes, uelut è multis renibus compositos. Pectus, hoc est ossa, præcordiis & uitalibus natura circundedit: at uentri, quem necesse erat increscere, ademit. Nulli animalium circa uentrem ossa. Pectus homini tantùm latum, reliquis carinatum, uolucribus magis, & inter eas aquaticis maximè. Costæ homini tantùm octonæ, suibus denæ, cornigeris tredecim, serpentibus triginta. Infra aluum est à priore parte uesica, quæ nulli oua gignentium, præter testudinem: nulli nisi sanguineum pulmonem habenti, nulli pedibus carentium. Inter eam & aluum arteriæ, ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. In uesica lupi lapillus, qui Syrites appellatur. Sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi, & setarum capillamenta. Vesica membrana constat, quæ uulnerata cicatrice non solidescit: neque qua cerebrum aut cor inuoluitur. plura enim membranarum genera. Fœminis eadem omnia, præterq; uesicæ iunctus utriculus, unde dictus uterus: quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus uuluam. Hæc uiperæ, & intra se parientibus, duplex: oua generantium adnexa præcordiis: & in muliere geminos sinus ab utraque parte laterum habet, funebris quoties uersa spiritum inclusit. Boues grauidas negant præterquàm dextero uuluæ sinu ferre, etiam cùm geminos ferant. Vulua eiecto partu melior, quàm edito. Eiectitia uocatur illa, hæc porcaria, primiparæ suis optima: contrà effœtis. A partu, præterquam eodem die suis occisæ, liuida ac macra. Nec nouellarum suum, præterquàm primipararum probatur, potiúsque ueterum, dum ne effœtarum, nec biduo ante partum, aut post partum, aut quo eiecerint die. Proxima eiectitiæ est occisæ uno die post partum. Huius & sumen optimum, si modò fœtus non hauserit: eiectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen uocabant, priusquàm calleret id, scientes occidere non assueti. Cornigera una parte dentata, & quæ in pedibus talos habent, sæuo pinguescunt. Bisulca scissisue in digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Concretus hic: & cùm refrixit, fragilis: sempérque in fine carnis. Contrà pingue inter carnem cutémque, succo liquidum. Quædam non pinguescunt, ut lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus, & in fœminis. Senescunt celeriùs præpinguia. Omnibus animalibus est quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis sine sensu, qui nec arterias habet, nec uenas. Plerisque animalium est pinguitudo sine sensu: quam ob causam sues spirantes à muribus tradunt arrosas. Quin & L. Apronii Consularis uiri filio detractos adipes, leuatúmque corpus immobili onere. Et medulla ex eodem uidetur esse, in iuuenta rubens, & senecta albescens. Non nisi cauis hæc ossibus, nec cruribus iumentorum aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod defluente euenit medulla. Est autem pinguis iis, quibus adeps, seuosa cornigeris: neruosa & in spina tantùm dorsi, ossa non habentibus, ut piscium generi: ursis

nulla:

† Contrà Arist. lib. 4. de part. animal. capit. 3. & 4. generaliter omnibus sanguine præditis, tàm terrestribus, quàm aquaticis, tribuit omentum.

nulla: leoni in feminum & brachiorum oſſibus paucis exigua admodum: cætera tanta duritie, ut ignis elidatur, uelut è ſilice. Et iis dura, quæ non pingueſcunt: aſinorum ad tibias canora. Delphinis oſſa, non ſpinæ: animal enim pariunt: ſerpentibus ſpinæ. Aquatilium mollibus nulla: ſed corpus circulis carnis uinctum, ut ſepiæ atque loligini. Et inſectis negatur æquè eſſe ulla. Cartilaginea aquatilium habent medullam in ſpina. Vituli marini cartilaginem, non oſſa. Item omnium auriculæ ac nares, quæ modicùm eminent, flexili mollitia, naturæ prouidentia, ne frangerentur. Cartilago rupta non ſolideſcit. Nec præciſa oſſa recreſcunt, præterquàm ueterinis ab ungula ad ſuffraginem. Homo creſcit in longitudinem ad annos uſque ter ſeptenos: tum deinde ad plenitudinem. Maximè autem pubeſcens nodum quendam ſoluere, & præcipuè ægritudine, ſentitur. Nerui orſi à corde, bubulóque etiam circumuoluti, ſimilem naturam & cauſam habent, in omnibus lubricis applicati oſſibus: nodóſque corporum, qui uocantur articuli, aliubi interuentu, aliubi ambitu, aliubi tranſitu ligantes, hic teretes, illic lati, ut in unoquoque poſcit figuratio. Neque ii ſolidantur inciſi: mirúmque, uulneratis ſummus dolor, præſectis nullus. Sine neruis ſunt quædam animalia, ut piſces: arteriis enim conſtant. Sed neque ex molli piſcium generi. Vbi ſunt nerui, interiores conducunt membra, ſuperiores reuocant. Inter hos latent arteriæ, id eſt, ſpiritus ſemitæ. His innatant uenæ, id eſt, ſanguinis riui. Arteriarum pulſus, in cacumine maximè membrorum euidens, index ferè morborum, in modulos certos, legéſque metricas, per ætates, ſtabilis, aut citatus, aut tardus, deſcriptus ab Herophilo medicinæ uate, miranda arte, nimiam propter ſubtilitatem deſertus: obſeruatione tamen crebri aut languidi ictus, gubernacula uitæ temperat. Arteriæ carent ſenſu: nam & ſanguine. Nec omnes uitalem continent ſpiritum: præciſiſque torpeſcit tantùm pars ea corporis. †Aues nec uenas, nec arterias habent: item ſerpentes, teſtudines, lacertæ, minimúmque ſanguinis. Venæ in prætenues poſtremò fibras ſubter totam cutem diſperſæ, adeò in anguſtam ſubtilitatem tenuantur, ut penetrare ſanguis non poſſit, aliúdue quàm exilis humor ab illo, qui cacuminibus innumeris ſudor appellatur. Venarum in umbilico nodus ac coitus.

† *Pugnat hoc cum Ariſtotelis ſententia lib. 3. animal. cap. 4. ubi omnia ſanguine prædita, uenas habere aſſerit.*

De ſanguine, & quorum celerrimè ſiccetur, quorum non coeat, quorum grauiſsimus vel tenuiſsimus, quorum nullus.

CAP. XXXVIII.

Sanguis quibus multus & pinguis, iracunda: maribus, quàm fœminis, nigrior: & iuuentæ magis, quàm ſenio: & inferiore parte pinguior. Magna & in eo uitalitatis portio. Emiſſus ſpiritum ſecum trahit: tamen tactum non ſentit. Animalium fortiora, quibus ſanguis craſſior: ſapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus minimus: at quibus nullus, hebetia. Taurorum celerrimè coit atque dureſcit, ideo peſtifer potu maximè. Aprorum, & ceruorum, caprearúmque, & bubalorum omnium non ſpiſſatur. Pinguiſſimus aſinis, homini tenuiſſimus. Iis, quibus plus quaterni pedes, nullus. Obeſis minus copioſus, quoniam abſumitur pingui. Profluuium eius uni fit in naribus homini, aliis nare altera, aliis utraque, quibuſdam per inferna: multis per ora ſtato tempore, ut nuper Macrino Viſco uiro Prætorio, & omnibus annis Voluſio Saturnino urbis præfecto, qui nonageſimum etiam exceſſit annum. Solum hoc in corpore temporarium ſentit incrementum. Siquidem hoſtiæ abundantiorem fundunt, ſi prius bibêre. Quæ animalium latêre certis temporibus diximus, non habent tunc ſanguinem, præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ: ſicut in homine, uim eius ad minima momenta mutari, non modò tanto minore ſuffuſi materia, uerùm ad ſingulos animi habitus, pudore, ira, metu, palloris pluribus modis, item ruboris. Alius enim iræ, & alius uerecundiæ. Nam & in metu refugere, & nuſquam eſſe certum eſt: multíſq; non tranſfluere tranſfoſſis: quod homini tantùm euenit. Nam quæ mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam repercuſſu: homo ſolus in ſe mutat. Morbi omnes, mórſque ſanguinem abſumunt.

An in ſanguine principatus, & de tergore, & pilis, & mammis.

CAP. XXXIX.

SVnt qui ſubtilitatem animi conſtare non tenuitate ſanguinis putent, ſed cute operimentiſque corporum magis aut minus bruta eſſe, ut oſtrea & teſtudines: boum tergora, ſetas ſuum obſtare tenuitati immeantis ſpiritus, nec purum liquidúmque tranſmitti: ſic & in homine, cùm craſsior calloſiórue excludat cutis: ceu uerò non crocodilis & duritia tergoris tribuatur & ſolertia. Hippopotami corii craſſitudo talis, ut inde tornentur haſtæ, & tamen quædam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, cùm tamen omnium quadrupedum ſubtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipſa ſenſu caret, maximè in capite. Vbicunque per ſe, ac ſine carne eſt, uulnerata non coit, ut in bucca cilióque. Quæ animal pariunt, pilos habent: quæ oua, pennas, aut ſquamas, †aut corticem, aut teſtam, ut teſtudines: aut cutem puram, ut ſerpentes. Pennarum caules omnium caui, præciſíque non creſcunt: euulſæ renaſcuntur. Membranis uolant fragilibus inſecta, humentibus hirundines in mari, ſiccis inter tecta ueſpertilio. Horum alæ quoque articulos habent. Pili à cute exeunt craſſa hirti, fœminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni: daſypodi & in buccis intus, & in pedibus, quæ utraque Trogus & in lepore tradit, hoc exemplo libidinoſiores hominum quoque hirtos colligens. Villoſiſſimum animalium lepus. Pubeſcit homo ſolus: quod niſi contingat, ſterilis in gignendo eſt, ſeu mas, ſeu fœmina. Pili in homine partim ſimul, partim poſtea gignuntur. Congeniti autem non deſinunt, ſicut nec fœminis magnopere. Inuentæ tamen quædam defluuio capitis inualidæ, ut & lanuginis oris, cùm menſtrui curſus ſtetere. Quibuſdam pòſt geniti uiris ſponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque ſubnaſci, annuum eſt. Viris creſcunt maximè in capite, mox in barba. Reciſi non, ut herba, ab ipſa inciſura augentur, ſed ab radice exeunt. Creſcunt & in quibuſdam morbis, maximè phthiſi, & in ſenecta: defunctorum quoque corporibus. Libidinoſis congeniti, maturiùs defluunt: agnati, celeriùs recreſcunt. †Quadrupedibus ſenectute craſſeſcunt, lanæque rareſcunt. Quadrupedum dorſa piloſa, uentres glabri. Boum coriis glutinum excoquitur, taurorúmque præcipuum. Mammas homo ſolus è maribus habet: cætera animalia mammarum notas tantúm. Sed ne fœminæ quidem in pectore, niſi quæ poſſunt partus ſuos attollere. Oua gignentium nulli: nec lac, niſi animal parienti: uolucrũ ueſpertilioni tantúm. Fabuloſum enim arbitror de ſtrigibus, ubera eas infantium labris immulgere. Eſſe in maledictis iam antiquis ſtrigem conuenit: ſed quæ ſit auium, conſtare non arbitror.

† Vetu. cod. ſic habent: Aut cortice, ut teſtudines nulla teſtæ mẽtione. Nã etiam ſi à teſta teſtudines uideãtur denominatæ: propriè tamẽ loquendo, cortice teguntur, nõ teſta: ut ſuprà docuit Plinius li. 9. cap. 12.

† Melius ſic: Quadrupedibus ſenectute craſſeſcũt lanæ, quanquàm rareſcunt. Vide Ariſt. lib. 3. animal. cap. 11. unde hæc ſunt tranſlata.

Notabilia animalia quæ mammis. CAP. XL.

ASinis à fœtu dolent: ideo ſexto menſe arcent partus, cùm equæ anno propè toto præbeant. Quibus ſolida ungula, nec ſupra geminos fœtus, hæc omnia binas habent mammas, nec aliubi, quàm in feminibus. Eodem loco biſulca & cornigera: boues quaternas, oues capræque binas. Quæ numeroſo fœcunda partu, & quibus digiti in pedibus, hæc plures habent toto uentre duplici ordine, ut ſues: generoſæ duodenas, uulgares binis minus: ſimiliter canes. Alia uentre medio quaternas, ut pantheræ: alia binas, ut leænæ. Elephas tantùm ſub armis duas: nec in pectore, ſed citrà in alis occultas. Nulli in feminibus digitos habentium. Primis genitis in quoque partu ſues primas præbẽt: eæ ſunt faucibus proximæ: & ſuam quiſque nouit in fœtu, quo genitus eſt ordine, eáque alitur, nec alia: Detracto illa alumno ſuo ſterileſcit illico, ac reſilit. Vno uerò ex omni turba relicto, ſola munifex, quæ genito fuerat attributa, deſcendit. Vrſæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima aluo papillas tantùm, nec euidentes, & paulò in obliquum porrectas. Neque aliud animal in curſu lambitur. Et balænæ autem uitulíque mammis nutriunt fœtus.

De lacte, & unde caſeus non fiat. CAP. XLI.

MVlieri ante ſeptimum menſem profuſum lac, inutile. Ab eo mẽſe, quòd uitalis eſt partus, ſalubre. Pleríſq; autem totis mammis, atq; etiam alarum ſinu fluit. Cameli lac

lac habent, donec iterum graueſcant. Suauiſſimum hoc exiſtimatur, ad unam menſuram tribus aquæ additis. Bos ante partum non habet. Ex primo ſemper à partu coloſtra fiunt: quæ, ni admiſceatur aqua, in pumicis modum coeunt duritia. Aſinæ prægnantes continuo lacteſcunt. Pullis earum, ubi pingue pabulum, biduo à partu maternum lac guſtaſſe lethale eſt. Genus mali uocatur coloſtratio. Caſeus non fit ex utrinque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuiſſimum camelis, mox equis: craſſiſſimum aſinæ, ut quo coaguli uice utantur. Conferre aliquid & candori in mulierum cute exiſtimatur. Poppæa certè Domitii Neronis coniux, quingentas ſecum per omnia trahens fœtas, balnearum etiam ſolio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoq; cutem credens. Omne autem lac igne ſpiſſatur, frigore ſereſcit. Bubulum caſeo fertilius, quàm caprinum, ex eadem menſura penè altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habent, caſeo inutilia, & meliora quæ binas. Coagulum hinulei, leporis, hœdi laudatum. Præcipuum tamen daſypodis, quod & profluuio alui medetur, unius utrinque dentatorum. Mirum barbaras gentes, quæ lacte uiuant, ignorare aut ſpernere tot ſeculis caſei dotem, denſantes id alioquin in acorem iucundum, & pingue butyrum: ſpuma id eſt lactis, concretiúſque quàm quod ſerum uocatur. Non omittendum in eo olei uim eſſe, & barbaros omnes infantéſque noſtros ita ungi.

De diuerſitate caſeorum. CAP. XLII.

LAus caſeo Romæ, ubi omnium gentium bona cominus iudicantur, è prouinciis Nemauſenſi præcipua, Leſuræ Gabalicíque pagis, ſed breuis ac muſteo tantum commendatio. Duobus Alpes generibus pabula ſua approbant: Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicæ Vatuſicum. Numeroſior Apennino. Cebanum hic è Liguria mittit, ouium maximè lactis: Aeſinatem ex Vmbria: mixtóque Hetruriæ atq; Liguriæ confinio, Lunenſem magnitudine conſpicuum: quippe & ad ſingula millia pondo premitur. Proximum autem urbi Veſtinum, eúmque è Cæditio campo laudatiſſimum. Et caprarum gregibus ſua laus eſt, recenti maximè, eam augente gratiam fumo: qualis in ipſa urbe conficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum ſapor medicamenti uim obtinet. Trans maria uerò Bithynus ferè in gloria eſt. Ineſſe pabulis ſalem, etiam ubi non detur, ita maximè intelligitur, omni in ſalem caſeo ſeneſcente: quales redire in muſteum ſaporem, aceto & thymo maceratos, certum eſt. Tradunt Zoroaſtrem in deſertis caſeo uixiſſe annis uiginti, ita temperato, ut uetuſtatem non ſentiret.

Differentia membrorum hominis à cæteris animalibus.

CAP. XLIII.

TErreſtrium ſolus homo bipes. Vni iuguli, humeri, cæteris armi: uni ulnæ. Quibus animalium manus ſunt, intus tantùm carnoſæ: extrà neruis & cute conſtant. Digiti quibuſdam in manibus ſeni? M. Curiatii ex patritia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, & Volcatium Sedigitum, illuſtrem in Poetica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis aduerſus uniuerſis flectitur: per ſe uerò in obliquum porrigitur, craſſior cæteris. Huic minimus menſura par eſt: duo reliqui ſibi, inter quos medius longiſſimè protenditur. Quibus ex rapina uictus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, & pauca in poſterioribus quoque quinos ungues habent, uno iuxta cruris articulum dependente: reliqua, quæ ſunt minora, digitos quinos. Brachia non omnibus paria ſecum. Studioſo Thraci in C. Cæſaris ludo notum eſt dextram fuiſſe proceriorem. Animalium quædam, ut manibus, utuntur priorum miniſterio pedum: ſedéntque ad os illis admouentia cibos, ut ſciuri.

De ſimiarum ſimilitudine. CAP. XLIIII.

NAm ſimiarum genera perfectam hominis imitationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, quas ſolæ quadrupedum & in inferiore habent gena. Iam mammas in pectore, & brachia, & crura in contrarium ſimiliter flexa: in manibus ungues, digitos, longiorémq; mediũ. Pedibus paulùm differunt. Sunt enim, ut manus, prælongæ,

& uestigium palmæ simile faciunt. Pollex quoque his & articuli, ut homini: ac præter genitale, & hoc in maribus tantùm, uiscera etiam interiora omnia ad exemplar.

De Vnguibus. CAP. XLV.

VNgues clausulæ neruorum summæ existimantur. Omnibus hi, quibus & digiti. Sed simiæ imbricati, hominibus lati, & defuncto crescunt: rapacibus unci: cæteris recti, ut canibus, præter eum qui à crure plerisque dependet. Omnia digitos habent, quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes numero quidem quinque, sed indiuisi, ac leuiter discreti, ungulísque haud unguibus similes, & pedes maiores priores. In posterioribus † articuli breues. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cætera animalia in diuersum posterioribus articuli pedibus, quàm prioribus. Nam quæ animal generant, genua ante se flectunt, & suffraginum artus in auersum. Homini genua & cubita contraria: Item ursis & simiarum generi, ob id minimè pernicibus. Oua parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, † priora genua pòst curuantur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, præterquàm nouissima salientibus. Aues, ut quadrupedes, alas in priora curuant, suffraginem in posteriora. Hominis genibus quædam & religio inest, obseruatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc, ut aras, adorāt, fortassis quia inest iis uitalitas. Nanq; in ipsa genu utriusque commissura, dextra læuáq; à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest: qua perfossa, ceu iugulo, spiritus fugit. Inest & aliis partibus quædam religio: sicut dextra osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure ima memoriæ locus, quem tangentes attestamur. Est post aurem æquè dextram Nemesios, (quæ Dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem inuenit) quò referimus tacto ore proximum à minimo digitum, ueniam sermonis à diis ibi recondentes. Varices in cruribus uiro tantùm, mulieri raró. C. Marium, qui septies Consul fuit, stantem sibi extrahi passum unum hominem, Oppius author est. Omnia animalia à dextris partibus incedunt, sinistris incubant. Reliqua, ut libitū est, gradiuntur. Leo tantùm & camelus pedatim, hoc est, ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi, fœminis tenuiores in omni genere. Suræ homini tantùm, & crura carnosa. Reperitur apud authores, quendam in Aegypto non habuisse suras. Vola homini tantum, exceptis quibusdam. Nanque & hinc cognomina inuenta, Planci, Plauti, Scauri, Pansæ, sicut à cruribus Vari, Vatiæ, Vatinii: quæ uitia & in quadrupedibus. Solidas habent ungulas, quæ non sunt cornigera: igitur pro eis telum ungula est illis. Nec talos habent eadem. At quæ bisulca sunt, habent. Iidem digitos habentibus non sunt: neque in prioribus pedibus omnino ulli. Camelo tali similes bubulis, sed minores pauló. Est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, uestigio carnoso, ut ursi: qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.

De Vngulis. CAP. XLVI.

VNgulæ ueterino tantum generi renascuntur. Sues in Illyrico quibusdam locis solidas habent ungulas. Cornigera ferè bisulca. Solida ungula, & bicorne nullum. Vnicorne asinus tantum Indicus: unicorne & bisulcum oryx. Talos asinus Indicus unus solidipedum habet. Nam sues ex utroque genere existimantur, ideo fœdi earum. Hominem qui existimarunt habere, facilè conuicti. Lynx tantùm digitos habentium, simile quiddam talo habet: leo etiamnum tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis uentre eminens, concaua in uertebra ligatus.

De pedibus auium & Vnguibus. CAP. XLVII.

AVium aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter utrunque, diuisis digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus à calce. Hic deest quibusdam longa crura habentibus. Iynx sola utrinque binos habet. Eadem linguam serpentium similem in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagit in auersum. Vngues ei grandes, ceu gracculis. † Auium quibusdam grauioribus, in cruribus additi radii. Nulli uncos habentium ungues, longi pedes. Porrectis ad caudam cruribus uolant:

† Legendum uidetur, Marculi breues, non Articuli. ex Aristo. Hist. animal. libr. 2. cap. 1. ubi sic habet: καὶ πρὸς τοῖς ὀπισθίοις σκέλεσι σφυρὰ ἔχει βραχέα. Quo in loco Theodorus σφυρὰ malleolos uertit.

† Contrà tradit Aristoteles lib. 2. animal. capit. 1. lacertæ & crocodilo, cæterísq; id genus quadrupedibus oua parientibus tam anteriora, quàm posteriora crura εἰς τὸ πρόσθεν, hoc est, in anteriora flecti. Quo tamen in loco Theodorus uidetur legisse, εἰς τ' ὀυπίσω καμπέται unde uertit, Retro flectuntur.

† Legēdum, mutata distinctione: Auiū quibusdā grauioribus in cruribus additi radij, sed nulli uncos habentium ungues. Longipedes porrectis ad caudam cruribus uolant. Consule Arist. libr. 2. Hist. animal. cap. 12. unde totus hic locus est desumptus.

lant:

lant: quibus breues, contractis ad medium. Qui negant uolucrem ullam ſine pedibus eſſe, confirmant & apodas habere, & ocen, & drepanin, in eis quæ rariſſimè apparent. Viſæ iam etiam ſerpentes anſerinis pedibus.

De pedibus inſectorum. CAP. XLVIII.

INſectorum pedes primi longiores, duros habentibus oculos, ut ſubinde pedibus eos tergeant, ceu notamus in muſcis. Quæ ex his nouiſſimos habent longos, ſaliunt, ut locuſtæ. Omnibus autem his ſeni pedes. Araneis quibuſdam prælongi accedunt bini. Internodia ſingulis terna. Octonos & marinis eſſe diximus, polypis, ſepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium mouent, pedes in orbem aut in obliquum. Iidem ſoli animalium rotundi. Cætera binos pedes duces habent, cancri tantùm quaternos. Quæ hunc numerum pedum exceſſere terreſtria, ut plerique uermes, non infra duodenos habent, aliqua uerò & centenos. Numerus pedum impar nulli eſt. Solidipedum crura ſtatim iuſta naſcuntur menſura: poſteà exporrigentia ſe ueriùs, quàm creſcentia. Itaque in infantia ſcabunt aures poſterioribus: quod addita ætate non queunt: quia longitudo ſuperficiem corporum ſolam ampliat. Hac de cauſa inter initia paſci, niſi ſubmiſſis genibus non poſſunt, nec uſque dum ceruix ad iuſta incrementa perueniat.

De pumilionibus & genitalibus. CAP. XLIX.

PVmilionum genus in omnibus animalibus eſt, atque etiam inter uolucres. Genitalia maribus quibus eſſent retro, ſatis diximus. Oſſea ſunt lupis, uulpibus, muſtelis, uiuerris: unde etiam calculo humano remedia præcipua. Vrſo quoque ſimul atque expirauerit, corneſcere aiunt. Camelino arcus intendere, Orientis populis fidiſſimum. Necnon aliqua gentium quoque in hoc diſcrimina, & ſacrorum etiam, citra perniciem amputantibus Matris Deûm Gallis. Contrà mulierum paucis prodigioſa aſſimulatio: ſicut hermaphroditis utriuſque ſexus: quod etiam quadrupedum generi accidiſſe Neronis principatu primum arbitror. Oſtentabat certè hermaphroditas ſubiunctas carpento ſuo equas, in Treuerico Galliæ agro repertas: ceu planè uiſenda res eſſet, principem terrarum inſidere portentis. Teſtes pecori armentóque ad crura decidui, ſubus adnexi: delphino prælongi ultima conduntur aluo, & elephanto occulti. Oua parientium lumbis intus adhærent: qualia ocyſſima in Venere. Piſcibus ſerpentibúſque nulli, ſed eorum uice binæ ad genitalia à renibus uenæ. Buteonibus terni. Homini tantùm iniuria, aut ſponte naturæ franguntur: ídque tertium ab hermaphroditis & ſpadonibus ſemiuiri genus habent. Mares in omni genere fortiores, præterquàm in pantheris & urſis.

De caudis. CAP. L.

CAudæ, præter hominem ac ſimias, omnibus ferè animalibus, & oua gignentibus, pro deſiderio corporum: nudæ hirtis, ut apris: paruæ uilloſis: ut urſis: prælongis ſetoſæ, ut equis. Amputatæ lacertis & ſerpentibus renaſcuntur. Piſcium meatus gubernaculi modo regunt: atque etiam in dextram atque læuam motæ, ut remigio quodam impellunt. Lacertis inueniuntur & geminæ. Boum caudis longiſſimus caulis, atque in ima parte hirtus. Idem aſinis longior, quàm equis, ſed ſetoſus ueterinis. Leoni infima parte, ut bubus & ſorici: pantheris non item: uulpibus & lupis uilloſus, ut ouibus, quibus procerior. Sues retorquent: canum degeneres ſub aluum reflectunt.

De uocibus. CAP. LI.

VOcem non habere, niſi quæ pulmonem & arterias habent, hoc eſt, niſi quæ ſpirant, Ariſtoteles putat. Idcirco & inſectis ſonum eſſe, non uocem, intus meante ſpiritu, & incluſo ſonante. Alia murmur edere, ut apes. Alia cum tractu ſtridorem, ut cicadas. Recepto enim duobus ſub pectore cauis ſpiritu, mobili occurſante membrana intus, attritu eius ſonare uiſcera, ſat notum eſt. Cætera ſimul cum uolatu & incipere audiri & deſinere, ut muſcas, apes. Sonum enim attritu & interiore aura, non anima, reddi. Locuſtas pennarum & feminum attritu ſonare, creditur ſanè. Item aquatilium pectines ſtridere, cùm uolant. Mollia & cruſta intecta, nec uocem nec ſonum ullum habere.

Sed & cæteri piſces, quãuis pulmone & arteria careant, non in totùm ſine ullo ſono ſunt. Stridorē eum dentibus fieri cauillantur. Et is qui caper uocatur, in Acheloo amne, grunnitum habet, & alii de quibus diximus. Oua parientibus ſibilus, ſerpentibus longus, teſtudini abruptus. Ranis ſonus ſui generis, ut dictum eſt, niſi ſi & in his ferenda dubitatio eſt, qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multum tamen in iis refert & locorum natura. Mutæ in Macedonia traduntur, muti & apri. Auium loquaciores, quæ minores, & circa coitus maximè. Aliis in pugna uox, ut coturnicibus: aliis ante pugnam, ut perdicibus: aliis cùm uicere, ut gallinaceis. Iiſdem ſua maribus: aliis eadem, ut fœminis, ut luſciniarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, ut in ſingulis dictum eſt. Elephas citra nares ore ipſo, ſternutamento ſimilem elidit ſonum, per nares autem tubarum raucitati. Bubus tantùm fœminis uox grauior: in omni alio genere exilior, quàm maribus: in homine etiam caſtratis. Infantis in naſcendo nulla auditur, antequam totus emergat utero. Primus ſermo anniculo eſt. Semeſtris locutus eſt Crœſi filius in crepundiis: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari cœpere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur XIIII. anno. Eadem in ſenecta exilior: neque in alio animalium ſæpius mutatur. Mira prætereà ſunt de uoce digna dictu. In theatrorum orcheſtris ſcobe aut harena ſuperiecta deuoratur, & in rudi parietum circumiectu, doliis etiam inanibus: currit eadem concauo uel recto parietum ſpatio, quamuis leui ſono dicta uerba ad alterum caput perferens, ſi nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam uultus habet partem. Agnoſcimus ea priùs, quàm cernamus, non aliter quàm oculis: totidémque ſunt eæ, quot in rerum natura mortales, & ſua cuique, ſicut facies. Hinc illa gentium tótque linguarum toto orbe diuerſitas: † hinc tot cantus & moduli flexionéſq;. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos diſtinxit à feris, inter ipſos quoque homines diſcrimen alterum æquè grande, quàm à belluis, fecit.

† *hinc tot cantibus moduli flexionéſque.* Ex *uetuſt. codic.*

De agnaſcentibus membris, & dicta Ariſtotelis de uita hominis.

CAP. LII.

MEmbra animalibus agnata inutilia ſunt, ſicut ſextus homini ſemper digitus. Placuit in Aegypto nutrire portentum, binis & in auerſa capitis parte oculis hominē, ſed iis non cernentem. Miror quidem Ariſtotelem non modò credidiſſe præſcita uitæ eſſe aliqua in corporibus ipſis, uerumetiam prodidiſſe. Quæ quanquàm uana exiſtimo, nec ſine cunctatione proferenda, ne in ſe quiſque & auguria anxiè quærat: attingam tamen, quæ tantus uir in doctrinis non ſpreuit. Igitur uitæ breuis ſigna ponit raros dentes, prælongos digitos, plumbeum colorem, pluréſque in manu inciſuras, nec perpetuas. Contrà longæ eſſe uitæ incuruos humeris, & in manu una duas inciſuras longas habentes, & plures quàm XXXII. dentes, auribus amplis. Nec uniuerſa hæc (ut arbitror) ſed ſingula obſeruat, friuola (ut reor) & uulgò tamen narrata. Addidit morum quoque aſpectus ſimili modo apud nos Trogus, & ipſe author ſeueriſſimus: quos uerbis eius ſubiiciam: Frons ubi eſt magna, ſegnem animum ſubeſſe ſignificat: quibus parua, mobilem: quibus rotunda, iracundum, uelut hoc ueſtigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles ſignificant: quibus iuxta naſum flexa ſunt, auſteros: quibus iuxta tempora inflexa, deriſores: quibus in totum demiſſa, maleuolos & inuidos. Oculi quibuſcunque ſunt longi, maleficos eſſe indicant. Qui carnoſos à naribus angulos habent, malitiæ notam præbent. Candida pars extenta, notam impudentiæ habet: qui identidem operire ſolent, inconſtantiæ. Oricularum magnitudo, loquacitatis & ſtultitiæ nota eſt. Hactenus Trogus.

De anima & de halitu animalium, & quæ guſtata interimant, & de uictu hominis, & quibus de cauſis non coquatur. CAP. LIII.

ANimæ leonis uirus graue, urſi peſtilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit: citiúſque putreſcunt afflata reliquis. Hominis tantùm natura infici uoluit pluribus modis, & ciborū ac dentium uitiis, ſed maximè ſenio. Dolorem ſentire non poterat: tactu ſenſúque omni carebat, ſine qua nihil ſentitur. Eadem commeabat recens aſſiduè, exitura

ſupremò,

supremó,& sola ex omnibus superfutura. Denique hæc trahebatur è cælo. Huius quoque tamen reperta pœna est, ut neque idipsum, quo uiuitur, in uita iuuaret. Parthorum populis hoc præcipuè,& à iuuenta, propter indiscretos cibos:nanq; & uino fœtent ora nimio. Sed sibi proceres medentur grano Assyrii mali, cuius est suauitas præcipua, in esculenta addito. Elephantorum anima serpentes extrahit, ceruorum item urit. Diximus hominum genera, qui uenena serpentium suctu corporibus eximerent. Quin & subus serpentes in pabulo sunt,& aliis uenenum est. Quæ insecta appellauimus, omnia olei aspersu necantur. Vultures unguento qui fugantur, alios appetunt odores:scarabæi rosam. Quasdam serpentes scorpio occidit. Scythæ sagittas tingunt uiperina sanie,& humano sanguine:irremediabile id scelus, mortem illico adfert leui tactu. Quæ animalium pascentur ueneno, diximus. Quædam innocua alioquin, uenenatis pasta noxia fiunt & ipsa. Apros in Pamphylia & Ciliciæ montosis, salamandra ab his deuorata, qui edêre, moriuntur. Nec est intellectus ullus in odore, uel sapore. Et aqua uinúmque interimit, salamandra ibi immortua, uel si omnino biberit, unde potetur:item rana, quam rubetam uocant. Tantum insidiarum est uitæ. Vespæ serpente auidè uescuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideóque magna differentia est uictus: ut in tractu pisce uiuentium Theophrastus prodidit, boues quoque pisce uesci, sed non nisi uiuente. Homini cibus utilissimus simplex. Aceruatio saporum pestifera,& condimenta perniciosiora. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, & auidè hausta, & æstate, quàm hyeme, difficilius, & in senecta, quàm in iuuenta. Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora corpora faciunt, inimicæ oculis maximè ac dentibus. Somno concoquere corpulentiæ, quàm firmitati, utilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Peruigilio quidem præcipuè uincuntur cibi.

Theophrastus lib. 6. de causis plant. cap. 4. scribit uultures unguēto, scarabæos rosa necari. Quã obrem hic, sic legendum existimo: uultures unguēto quidem fugantur, alios appetũt odores, scarabæi rosa.

De corpulentia augenda uel minuenda, & quæ gustu famem ac sitim sedent. CAP. LIIII.

AVgescunt corpora dulcibus, atque pinguibus & potu: minuuntur siccis & aridis, frigidísque, ac siti. Quædam animalia & pecudes quoque in Africa, quarto die bibunt. Homini † non utique septimo letalis inedia: durasse & ultra undecimum plerosque, certum est. Mori esuriendi semper inexplebili auiditate, animalium uni homini. Quædam rursus exiguo gustu famem ac sitim sedant, conseruántque uires, ut butyrum, hippace, glycyrrhizon. Perniciosissimum autem in omni quidem uita, quod nimium, præcipuè tamen corpori: minuíque, quod grauat, quolibet modo utilius. Verùm ad reliqua naturæ transeamus.

† non antè septimum

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DVODECIMVS.

PROOEMIVM.

NIMALIVM omnium, quæ nosci potuere, naturæ generatim membratímque ita se habent. Restant neque ipsa anima carentia (quandoquidem nihil sine ea uiuit) terra edita, ut inde eruta dicantur, ac nullum sileatur rerum naturæ opus. Diu fuere occulta eius beneficia, summúmque munus homini datum, arbores syluæque intelligebantur. Hinc primum alimentum, harum fronde mollior specus, libro uestis. Etiamnum gentes sic degunt. Quo magis ac magis admirari subit, ab iis principiis cædi montes in marmora, uestes ad Seras peti:unionem in Rubri maris

bri maris profundo, smaragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata sunt aurium uulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibúsque gestari, nisi infoderentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem uitæ, & arbores ante alia dicere, ac moribus primordia ingerere.

De arborum honore, & quando platanus primùm in Italia, & de natura earum. CAP. I.

HAec fuere numinum templa, priscóque ritu simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quàm lucos, & in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata perpetuò seruantur, ut Ioui esculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos Faunósque, & dearum genera syluis, ac sua numina, tanquam & cælo, attributa credimus. Arbores posteà blandioribus fruge succis hominem mitigauere. Ex iis recreans membra olei liquor, uiríq; potus uini: tot denique sapores annui sponte uenientes: & mensæ, depugnetur licet earum causa cum feris, & pasti naufragorum corporibus pisces expetantur, etiamnũ tamen secundæ. Mille prætereà sunt usus earum, sine quîs uita degi non possit. Arbore sulcamus maria, terrásque admôuemus; arbore exædificamus tecta. Ex arbore & simulacra numinum fuere, nondum pretio excogitato belluaru[illegible] cadaueri, antè, quàm, ut à Diis nato iure luxuriæ, eodem ebore numinum ora spectarentur & mensarum pedes. Produnt Alpibus coercitas, & tum inexuperabili munimento Gallias, hanc primùm habuisse causam superfundendi se Italiæ, quòd Elico ex Heluetiis ciuis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam & uuam, oleíque ac uini præmissa remeans secum tulisset. Quapropter hæc uel bello quæsisse uenia sit. Sed quis non iure miretur, arborem umbræ gratia tantùm ex alieno petitam orbe? Platanus hæc est, per mare Ionium in Diomedis insulam eiusdem tumuli gratia primum inuecta: inde in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiæ: & iam ad Morinos usque peruecta, ad tributarium etiam pertinens solum, ut gentes uectigal & pro umbra pendant. Dionysius prior, Siciliæ tyrãnus, Rhegyum in urbem transtulit eas, domus suæ miraculum, ubi posteà factum gymnasium: nec potuisse in amplitudinem adolescere, & alias fuisse in Italia, ac nominatim Hispania, apud authores inuenitur. Hoc actum circa captæ urbis ætatem: tantúmq; posteà honoris increuit, ut mero infuso enutriantur: compertum id maximè prodesse radicibus: docuimúsq; etiam arbores uina potare. Celebratæ sunt primùm in ambulatione Academiæ Athenis cubitorum XXXVI. unius radice ramos antecedente. Nunc est clara in Lycia gelidi fontis socia amœnitate, itineri apposita, domicilii modo caua LXXX. atque unius pedum specu, nemoroso uertice, & se uastis protegens ramis, arborum instar, agros longis obtinens umbris: ac ne quid desit speluncæ imagini, saxea intus crepidinis corona muscosos complexa pumices: tam digna miraculo, ut Licinius Mutianus ter COS. & nuper prouinciæ eius Legatus, prodendum etiam posteris putarit, epulatum intra eam se cum duodeuicesimo comite, largè ipsa toros præbente fronde, ab omni afflatu securum, optantem imbrium per folia crepitus, lætiorem, quàm marmorum nitore, picturæ uarietate, laquearium auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplum Caii principis, in Veliterno rure mirati unius tabulata, laxísq; ramorum trabibus scamna patula, & in ea epulati, cùm ipse pars esset umbræ, XV. conuiuarum ac ministerii capace triclinio, quam cœnam appellauit ille nidum. Est Gortynæ in insula Creta iuxta fontem platanus una, insignis utriusq; linguæ monumentis, nunquàm folia dimittens: Statímque ei Græciæ fabulositas superfuit, Iouem sub ea cum Europa concubuisse: ceu uerò non alia eius generis esset in Cypro: sed ex ea primum in ipsa Creta (ut est natura hominum nouitatis auida) platani satæ regenerauere uitium: quandoquidem commendatio arboris eius non alia maior est, quàm Solem æstate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoq; ac suburbana sua Claudio principe Marcelli Esernini libertus, sed qui se potentiæ causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus prædiues, ut meritò dici posset is quoque Dionysius, transtulit id genus. Durántque etiam in Italia portenta

terrarum,

terrarum, præter illa ſcilicet, quæ ipſa excogitauit Italia.

De chamæplatano, & quis primus totonderit viridaria.

CAP. II.

NAnque & chamæplatani uocantur coactæ breuitatis: quoniam arborum etiam abortus inuenimus. Hoc quoque ergo in genere pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem & ſerendi genere, & recidendi. Primus Cn. Matius ex equeſtri ordine, Diui Auguſti amicus, inuenit nemora tonſilia intra hos LXXX. annos.

De peregrinis arboribus, & malo Aſſyria. CAP. III.

PEregrinæ & ceraſi, Perſicæque, & omnes quarum Græca nomina aut aliena: ſed quæ ex his incolarum numero eſſe cœpere, dicentur inter frugiferas. In præſentia externas perſequemur, à ſalutari maximè orſi. Malus Aſſyria, quam alii uocant Medicam, uenenis medetur. Folium eius eſt unedonis, intercurrentibus ſpinis. Pomum ipſum aliâs non manditur: odore præcellit foliorum quoque, qui tranſit in ueſtes unà conditus, arcétque animalium noxia. Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, aliis cadentibus, aliis matureſcentibus, aliis uerò ſubnaſcentibus. Tentauere gentes transferre ad ſeſe propter remedii præſtantiam fictilibus in uaſis, dato per cauernas radicibus ſpiramento: qualiter omnia tranſitura longius, ſeri arctiſſimè transferríq; meminiſſe conueniet, ut ſemel quæque dicantur. Sed niſi apud Medos, & in Perſide, naſci noluit. Hæc eſt autem, cuius grana Parthorum proceres incoquere diximus eſculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis. Lanigeras Serum in mentione gentis eius narrauimus.

De Indiæ arboribus, & quando Romæ primùm ebenus.

CAP. IIII.

ITem Indiæ arborum magnitudinem. Vnam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebrauit ebenum, nuſquam alibi naſci profeſſus. Herodotus eam Aethiopiæ intelligi maluit, in tributi uicem regibus Perſidis è materie eius centenas phalangas tertio quoque anno penſitaſſe Aethiopas cum auro & ebore, prodendo. Non omittendum id quoque, uicenos dentes elephantorum grandes, quoniam ita ſignificauit, Aethiopas eadem cauſa péndere ſolitos. Tanta ebori authoritas erat urbis noſtræ trecenteſimodecimo anno: tunc enim author ille hiſtoriam eam condidit Thuriis in Italia. Quò magis mirum eſt, quod eidem credimus, qui Padum amnem uidiſſet, neminem ad id tempus Aſiæ Græciæque, aut ſibi cognitum. Aethiopiæ forma, ut diximus, nuper allata Neroni principi, raram arborem ebenum Meroen uſque à Syene fine imperii, per nongenta XCVI. M. paſſuum, nullámque aliam niſi palmarum generis eſſe docuit. Ideo fortaſſis in tributorum authoritate tertia res fuerit ebenus. Romæ eam Magnus Pompeius in triumpho Mithridatico oſtendit. Accendi eam Fabianus negat: uritur tamen odore iucundo. Duo genera eius: rarum id, quod melius, arboreum, trunco enodi, materie nigri ſplendoris, ac uel ſine arte protinus iucundi: alterum fruticoſum cytiſi modo, & tota India diſperſum.

De ſpina & ficu Indicis. CAP. V.

IBi & ſpina ſimilis, ſed deprehenſa uel lucernis, igni protinus tranſiliente. Nunc eas exponam, quas mirata eſt Alexandri Magni uictoria, orbe eo patefacto. Ficus ibi exilia poma habet. Ipſa ſe ſemper ſerens, uaſtis diffunditur ramis: quorum imi adeò in terram curuantur, ut annuo ſpatio infigantur, nouámque ſibi propaginem faciant circa parentem in orbem, quodam opere topiario. Intra ſepem eam æſtiuant paſtores, opacam pariter & munitam uallo arboris, decora ſpecie ſubter intuenti, procúlue fornicato ambitu. Superiores eius rami in excelſum emicant, ſyluoſa multitudine, uaſto matris corpore, ut LX. p. pleræque orbe colligant, umbra uerò bina ſtadia operiant. Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: ea cauſa fructum integens, creſcere prohibet. Rarúſque eſt, nec fabæ magnitudinem excedens: ſed per folia ſolibus coctus prædulci ſapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Aceſinem maximè amnem.

De arbore

De arbore pala, & arboribus Indicis sine nominibus, & laniferis.

CAP. VI.

MAior alia, pomo & suauitate præcellentior, quo sapientes Indorum uiuunt. Folium alas auium imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine duûm. Fructum cortice emittit, admirabilem succi dulcedine, ut uno quaternos satiet. Arbori nomen palæ, pomo arienæ. Plurima est in Sydracis, expeditionum Alexandri termino. Est & alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum ualetudini infesta. Edixerat Alexander, ne quis agminis sui id pomum attingeret. Genera arborum Macedones narrauere, maiore ex parte sine nominibus. Est & terebintho similis cætera, pomo amygdalis, minore tantùm magnitudine, præcipuæ suauitatis. In Bactris utique hanc aliqui terebinthum esse proprii generis potius, quàm similem ei, putauerunt. Sed unde uestes lineas faciunt, foliis moro similis, calyce pomi cynorrhodo. Serunt eam in campis: nec est gratior ullarum prospectus. Oliua Indiæ sterilis, præterquàm oleastri fructu.

De piperis arboribus, de garyophyllo, & alijs pluribus.

CAP. VII.

PAssim uerò quæ piper gignunt, iuniperis nostris similes: quanquam in fronte Caucasi solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina à iunipero distant paruulis siliquis, quales in faseolis uidemus. Hæ priusquàm dehiscant decerptæ, tostǽque sole, faciunt quod uocatur piper longum: paulatim uerò dehiscentes maturitate, ostendunt candidum piper: quod deinde tostum solibus, colore rugísque mutatur. Verùm & iis sua iniuria est, atque cæli intemperie carbunculantur, fiúntque semina cassa & inania, quod uocant brechmasin, sic Indorum lingua significante abortum. Hoc ex omni genere asperrimum est, leuissimúmque & pallidum. Gratius nigrum, leniúsque utroque candidum. Non est huius arboris radix, ut aliqui existimauere, quod uocant zimpiberi, alii uerò zingiberi, quanquam sapore simile. Id enim in Arabia atque Troglodytica in uillis nascitur, paruæ herbæ radice candida. Celeriter ea cariem sentit, quamuis in tanta amaritudine. Pretium eius in libras vj. Piper longum facillimè adulteratur Alexandrino sinapi. Emitur in libras x.xv. Album x.vij. nigrum. x. iiij. Vsum eius adeò placuisse mirum est. In aliis quippe suauitas cepit, in aliis species inuitauit: huic nec pomi nec baccæ commendatio est aliqua: sola placere amaritudine, & hanc in Indos peti. Quis illa primus experiri cibis uoluit? aut cui in appetenda auiditate esurire non fuit satis? Vtrunque syluestre gentibus suis est, & tamen pondere emitur, ut aurum uel argentum. Piperis arborem iam & Italia habet, maiorem myrto, nec absimilem. Amaritudo grano eadem quæ piperi musteo creditur esse. Deest tosta illa maturitas, ideóque & rugarum colorísque similitudo. Adulteratur iuniperi baccis mirè uim trahentibus. In pondere quidem multis modis. Est etiamnum in India piperis grani simile, quod uocatur garyophyllon, grandius fragiliúsque. Tradunt in Indico luco id gigni. Aduehitur odoris gratia. Fert & spina piperis similitudinem, præcipua amaritudine, foliis paruis densísque cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata, lignosáque, buxei coloris. Hæc in aqua cum semine excepta in æreo uase medicamentũ fit, quod uocatur Lycion. Ea spina & in Pelio monte nascitur, adulterátque medicamentum. Item asphodeli radix aut fel bubulum, aut absinthium, uel thus, uel amurca. Lycion aptissimum medicinæ, quod est spumosum. Indi in utribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipsam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium uocant.

De macir, & saccaro, & arboribus Arianæ gentis.

CAP. VIII.

ET macir ex India aduehitur, cortex rubens radicis magnæ, nomine arboris suæ. Qualis sit ea, incompertum habeo. Corticis melle decocti usus in medicina ad dysentericos præcipuus habetur. Saccaron & Arabia fert, sed laudatius India. Est autem mel in harundinibus collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis auellanæ magnitudine, ad medicinæ tantum usum. Contermina Indis gens Ariana appellatur,

appellatur, cuius ſpina lacrymarum pretioſa, myrrhæ ſimilis, acceſſu propter aculeos anxio. Ibi & frutex peſtilens rhaphani, folio lauri, odore equos inuitante, qui penè equitatu orbauit Alexandrum primo introitu: quod & in Gedroſis accidit. Item laurino folio & ibi ſpina tradita eſt, cuius liquor aſperſus oculis, cæcitatē infert omnibus animalibus. Necnon & herba præcipui odoris, referta minutis ſerpentibus, quarum ictu protinus moriendum eſſet. Oneſicritus tradit in Hyrcaniæ conuallibus ficis ſimiles eſſe arbores, quæ uocentur occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

De bdellio, & arboribus Perſici maris. CAP. IX.

VIcina eſt Bactriana, in qua bdellium nominatiſsimum. Arbor nigra eſt, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici naturáque. Gummi alii brochon appellant, alii malachram, alii maldacon. Nigrum uerò & in offas conuolutum, hadrobolon. Eſſe autem debet tranſlucidum ſimile ceræ, odoratum, & cùm fricatur, pingue, guſtu amarum citra acorem. In ſacris uino perfuſum, odoratiùs. Naſcitur & in Arabia, Indiáque, & Media, ac Babylone. Aliqui peraticum uocant ex Media aduectum. Facilius hoc & cruſtoſius, amariúſque: at Indicum humidius & gummoſum. Adulteratur amygdala nuce. Cætera eius genera cortice ſcordaſti. Ita uocatur arbor æmulo gummi. Sed depræhenduntur (quod ſemel dixiſſe & in cæteros odores ſatis ſit) odore, colore, pondere, guſtu, igne. Bactriano nidor ſiccus, multíque candidi ungues. Præterea ſuum pondus, quod grauius eſſe aut leuius non debeat. Pretium ſyncero in libras x. terni. Gentes ſuprà dictas Perſis attingit, Rubro mari (quod ibi Perſicum uocauimus) longè in terra æſtus agente, mira arborum natura. Nanque eroſæ ſale, inuectis derelictíſque ſimiles, ſicco litore radicibus nudis polyporum modo amplexæ ſteriles harenas ſpectantur. Eædem mari adueniente fluctibus pulſatæ, reſiſtunt immobiles. Quin & pleno æſtu operiuntur totæ: apparétque rerum argumentis aſperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda eſt, ſpecies ſimilis unedonis, pomum amygdalis extrà, intus contortis nucleis.

De arboribus Perſicæ inſulæ, & lanigeris arboribus. CAP. X.

TYlos inſula in eodem ſinu eſt, repleta ſyluis, quà ſpectat Orientem, quáque & ipſa æſtu maris perfunditur. Magnitudo ſingulis arboribus fici, flos ſuauitate inenarrabili, pomum lupino ſimile, propter aſperitatem intactum omnibus animalibus. Eiuſdem inſulæ excelſiore ſuggeſtu lanigeræ arbores alio modo, quàm Serum. His folia infœcunda: quæ, ni minora eſſent, uitium poterant uideri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ oſtendunt lanuginis pilas, ex quibus ueſtes pretioſo linteo faciunt.

De goſſampinis, & arboribus ex quibus veſtes fiunt, & quibus modis conſtent arborum fructus. CAP. XI.

ARbores uocant goſſampinos, fertiliore etiam Tylo minore, quæ diſtat x. M. paſſ. Iuba circa fruticem lanugines eſſe tradit, linteáque ea Indicis præſtantiora. Arabiæ autem arbores, ex quibus ueſtes faciant, cynas uocari, folio palmæ ſimili. Sic Indos ſuæ arbores ueſtiunt. In Tylis autem & alia arbor floret albæ uiolæ ſpecie, ſed magnitudine quadruplici, ſine odore, quod miremur in eo tractu. Eſt & alia ſimilis, folioſior tamen roſeíque floris: quem noctu comprimens, aperire incipit Solis exortu, meridie expandit. Incolæ dormire eum dicunt. Fert eadem inſula & palmas, oleáſque ac uites, & cum reliquo pomorum genere ficos. Nulli arborum folia ibi decidunt. Rigatúrque gelidis fontibus, & imbres accipit. Vicina his Arabia flagitat quandam generum diſtinctionem, quoniam fructus is conſtat radice, frutice, cortice, ſucco, lacryma, ligno, ſurculo, flore, folio, pomo.

De coſto, & nardo, & differentijs nardi. CAP. XII.

RAdix & folium Indis eſt maximo pretio. Radix coſti guſtù feruens, odore eximio, frutice aliâs inutili. Primo ſtatim introitu amnis Indi in Patale inſula, duo ſunt eius genera, nigrum, & quod melius, candicans. Pretium in libras XVI. De folio nardi plura dici par eſt, ut principali in unguētis. Frutex eſt graui & craſſa radice, ſed breui ac nigra,

fragi

fragilíque, quamuis pingui, ſitum redolente, ut cyperi, aſpero ſapore, folio paruo denſóque. Cacumina in ariſtas ſe ſpargunt:ideo gemina dote nardi ſpicas ac folia celebrant. Alterum eius genus apud Gangem naſcens, damnatur in totum, ozænitidis nomine,uirus redolens. Adulteratur & pſeudonardo herba, quæ ubique naſcitur craſſiore atque latiore folio, & colore languido in candidum uergente.Item ſua radice permiſta ponderis cauſa,& gummi,ſpumáque argenti,aut ſtibio, cyperíue cortice. Syncerum quidem leuitate depræhenditur, & colore ruffo, odoríſque ſuauitate, & guſtu maximè ſiccante os, ſapore iucundo. Pretium ſpicæ in libras x.c.Folia diuiſere annonam : ab amplitudine hadroſphærũ uocatur maioribus foliis x. xxx. Quòd minore folio eſt meſoſphærum appellatur: emitur x.lx.Laudatiſſimum microſphærum è minimis folium: pretium eius x.lxxv.Odoris gratia omnibus maior recentibus.Nardo color qui inueterauerit,nigriori melior. In noſtro orbe proximè laudatur Syriacum, mox Gallicum, tertio loco Creticum, quod aliqui agrium uocant, alii phu, folio oluſatri, caule cubitali, geniculato, in purpura albicante, radice obliqua uilloſáque, & imitante auium pedes. Baccaris uocatur nardum ruſticum, de quo dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia herbæ, præter Indicum. Ex iis Gallicum & cum radice uellitur, abluitúrque uino. Siccatur in umbra, alligatur faſciculis in charta,non multùm ab Indico differens,Syriaco tamen leuiús.Pretium xiij.In his probatio una,ne ſint fragilia,& arida potiùs,quàm ſicca,folia. Cum Gallico nardo ſemper naſcitur herba, quæ hirculus uocatur, à grauitate odoris & ſimilitudine,qua maximè adulteratur. Diſtat,quòd ſine cauliculo eſt, & quòd minoribus foliis, quódque radicis neque amaræ,neque odoratæ.

De aſaro, amomo, amonide & cardamomo. CAP. XIII.

NArdi uim habet & aſarum : quod & ipſum aliqui ſylueſtre nardum appellant. Eſt autem ederæ foliis rotundioribus tantùm mollioribúſque, flore purpureo, radice Gallici nardi : Semen acinoſum, ſaporis calidi ac uinoſi. Montibus in umbroſis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximum in Phrygia,tertium in Illyrico. Foditur cùm folia mittere incipit, & in ſole ſiccatur, celeriter ſitum trahens ac ſeneſcens. Inuenta nuper & in Thracia herba eſt,cuius folia nihil ab Indico nardo diſtant. Amomi una in uſu eſt, Indica uite labruſca:ut alii exiſtimauere, frutice myrtuoſo,palmi altitudine:carpitúrque cum radice, manipulatim leniter componitur, protinus fragile. Laudatur quàm maximè Punici mali foliis ſimile, nec rugoſis,colore ruffo. Secunda bonitas pallido.Herbaceum peius, peſſimúmque candidum, quod & uetuſtate euenit. Pretium uuæ in libras x.lx.friato uerò amomo xlviij.Naſcitur & in Armeniæ parte, quæ uocatur Otene, & in Media, & in Ponto. Adulteratur foliis Punicis, & gummi liquido, ut cohæreat, conuoluátque ſe in uuæ modum. Eſt & quæ uocatur amomis, minus uenoſa atque durior, ac minus odorata : quo apparet, aut aliud eſſe, aut colligi immaturum. Simile his & nomine & frutice cardamomum, ſemine oblongo. Metitur eodem modo & in Arabia. Quatuor eius genera : uiridiſſimum ac pingue acutis angulis contumax fricanti, quod maximè laudatur: proximum è ruffo candicans: tertium breuius atque nigrius. Peius tamen uarium & facile tritu, odoríſque parui : qui uerus, coſto uicinus eſſe debet. Hoc & apud Medos naſcitur.Pretium optimi in libras duodecim. Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiæ diuitias indicari conueniret, cauſáſque, quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus, & myrrha : hæc & cum Troglodytis communis.

De thurifera regione. CAP. XIIII.

THura, præter Arabiam,nullis, ac ne Arabiæ quidem uniuerſæ. In medio eius ferè ſunt Atramitæ pagus Sabæorum,capite regni Sabota,in monte excelſo, à quo octo manſionibus diſtat regio eorum thurifera, Saba appellata,quod ſignificare Græci myſterium dicunt : Spectat ortus Solis æſtiui, undique rupibus inuia, & à dextera maris ſcopulis inacceſſa. Id ſolum è rubro lacteum traditur. Syluarum longitudo eſt ſchœnorum xx. latitudo dimidium eius. Schœnus patet Eratoſthenis ratione, ſtadia xl. hoc eſt, paſſ.

quinque

quinque M. aliqui XXXIJ. stadia singulis schœnis dedere. Attolluntur colles alti, decurrúntque & in plana arbores sponte natæ. Terram argillosam esse conuenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt & Minæi pagus alius, per quos euehitur uno tramite angusto. Hi primi commercium thuris fecere, maximéque exercent: à quibus & Minæum dictum est. Nec prætereà Arabum alii thuris arborem uident, ac ne horum quidem omnes. Ferúntque MMM. non ampliùs esse familiarum, quæ ius per successiones id sibi uendicent. Sacros uocari ob id, nec ullo congressu fœminarum funerúmque, cùm incidant eas arbores aut metant, pollui: atque ita religione merces augeri. Quidam promiscuum ius iis populis esse tradunt in syluis: alii per uices annorum diuidi. Nec arboris ipsius quæ sit facies, constat. Res in Arabia gessimus, & Romana arma in magnam partem eius penetrauere: C. etiam Cæsar Augusti filius inde gloriam petiit: nec tamen ab ullo (quod equidẽ sciam) Latino arborum etiam tradita est facies. Græcorum exempla uariant. Alii folio pyri, minore duntaxat, & herbidi coloris, prodidere. Alii lentisco similem subrutilo folio. Quidam terebinthum esse, & hoc uisum Antigono regi allato frutice. Iuba rex iis uoluminibus, quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ, tradit contorti esse caudicis, ramis aceris maximè Pontici. Succum amygdalæ modo emittere, taléisque in Carmania apparere, & in Aegypto satas studio Ptolemæorum regnantium. Cortice lauri esse constat: quidam & folium simile dixere. Talis certè fuit arbor Sardibus. Nã & Asiæ reges serendi curam habuerunt. Qui mea ætate legati ex Arabia uenerunt, omnia incertiora fecerunt, quod iure miremur, uirgis etiam thuris ad nos commeantibus: quibus credi potest, matrem quoque teretem enodi fruticare trunco. Meti semel anno solebat, minore occasione uendendi. Iam quæstus alteram uindemiam affert. Prior atque naturalis uindemia circa Canis ortum flagrantissimo æstu, incidentibus quà maximè uideatur esse prægnans, tenuissimúsque tendi cortex. Laxatur hîc plaga, non adimitur. Inde prosilit spuma pinguis. Hæc concreta densatur, ubi loci natura poscat tegete palmea excipiente, aliubi area circumpauita. Purius illo modo, sed hoc ponderosius. Quod in arbore hæsit, ferro depectitur, ideo corticosum. Sylua diuisa certis portionibus, mutua innocentia tuta est. Neque ullus saucias arbores custodit. Nemo furatur alteri. At hercule Alexandriæ ubi thura interpolantur, nulla satis custodit diligentia officinas. Subligaria signantur opifici. Persona adiicitur capiti, densus'ue reticulus. Nudi emittuntur. Tantò minùs fidei apud nos pœna, quàm apud illos syluæ habent. Autumno legitur ex æstiuo partu. Hoc purissimum, candidum. Secunda uindemia est uere, ad eam hyeme corticibus incisis. Ruffum hoc exit, nec comparandum priori. Illud carpheotum, hoc dathiathum uocant. Creditur & nouellæ arboris candidius, sed ueteris odoratius. Quidam & in insulis melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci. Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, masculum uocamus, cùm aliâs non ferè mas uocetur, ubi non sit fœmina. Religioni tributum, ne sexus alter usurparetur. Masculum alii putãt à specie testium dictum. Præcipua autem gratia est mammoso, cùm hærente lacryma priore consecuta alia miscuit se. Singula hæc manum implere solita inuenio, cùm minore diripiendi auiditate lentius nasci liceret. Græci stagoniam & atomum tali modo appellant, minorem autem orobiam. Micas concussu elisas mannam uocamus. Etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ, hoc est † XXXIX. denariorum pondus æquent. Alexandro Magno in pueritia sine parsimonia thura ingerenti aris, pædagogus Leonides dixerat, ut illo modo, cùm deuicisset thuriferas gentes, supplicaret. At ille Arabia potitus, thure onustam nauem misit ei, exhortatus, ut largè Deos adoraret. Thus collectum Sabotam camelis conuehitur, porta ad id una patente. Digredi uia capitale leges fecere. Ibi decimas Deo, quem uocant Sabin, mensura, non pondere, sacerdotes capiunt. Nec antè mercari licet: inde impensæ publicæ tolerantur. Nam & benignè certo itinerum numero Deus hospites pascit. Euehi non potest, nisi per Gebanitas: itaque & horum regi penditur uectigal. Caput eorum Thomna abest à Gaza nostri litoris in Iudæa oppido LXXX. XXVII. mill. pass. quod diuiditur in mansiones camelorum LXII. Sunt & quæ sacerdo-

† Quædam exẽplaria habent, XXIX. denariorũ, alia XXVIII.

tibus dantur portiones,ſcribíſq; regum certæ.Sed præter hos & cuſtodes, ſatellitéſq;, & hoſtiarii,& miniſtri populantur.Iam quacunque iter eſt,aliubi pro aqua,aliubi pro pabulo,aut pro manſionibus,uariíſque portoriis pendunt,ut ſumptus in ſingulos camelos denariûm DCLXXXVIII. ad noſtrum litus colligat:iterúmque imperii noſtri publicanis penditur.Itaque optimi thuris libra XVI.pretium habet:ſecunda XV. tertia XIIII.Apud nos adulteratur reſinæ candidæ gemma perquàm ſimili:ſed depræhenditur, quibus dictum eſt,modis.Probatur candore,amplitudine,fragilitate, carbone, ut ſtatim ardeat.Item ne dentem recipiat potius,quàm in micas frietur.

De myrrha,& arboribus myrrhæ. CAP. XV.

MYrrham in iiſdem ſyluis permixta arbore naſci tradidere aliqui,plures ſeparatim, Quippe multis in locis Arabiæ gignitur, ut apparebit in generibus. Conuehitur & ex inſulis laudata,petúntque eam etiam ad Troglodytas Sabæi tranſitu maris. Satiua quoque prouenit,multum ſylueſtri prælata.Gaudet raſtris atque ablaqueationibus,melior radice refrigerata. Arbori altitudo ad quinque cubita,nec ſine ſpina, caudice duro & intorto,craſſiore quàm thuris,& ab radice etiam,quàm reliqua ſui parte.Corticem læuem ſimilémq; unedoni:ſcabrum alii ſpinoſúmq; dixere. Folium oliuæ, uerùm criſpius, & aculeatum.Iuba oluſatri.Aliqui ſimilem iunipero,ſcabriorem tantùm ſpiníſque horridam,folio rotundiore,ſed ſapore iuniperi. Necnon fuere, qui è thuris arbore utrunque naſci mentirentur.Inciduntur bis & ipſæ,iiſdémq; temporibus,ſed à radice uſque ad ramos,qui ualent.Sudant autem ſponte priùs , quàm incidantur , ſtacten dictam,cui nulla præfertur.Ab hac ſatiua, & in ſylueſtri quoq; melior æſtiua. Non dant ex myrrha portiones Deo,quoniam & apud alios naſcitur.Regi tamen Gebanitarũ quartas partes eius pendunt.Cæterò paſſim à uulgo coemptam in folles confarciunt,ipſíque unguentarii digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

De generibus myrrhæ, & natura, & pretio eius.

CAP. XVI.

GEnera complura:Troglodytica ſylueſtrium prima.Sequens Minæa,in qua & Atramitica eſt,& Auſaritis Gebanitarum regno.Tertia Dianitis.Quarta collatitia.Quinta Sembracena,à ciuitate regni Sabæorum mari proxima.Sexta,quam Duſaritin uocant. Eſt & candida uno tantùm loco, quæ in Meſſalum oppidum confertur. Probatur Troglodytica pinguitudine,& quòd aſpectu aridior eſt , ſordidáque ac barbara , ſed acrior cæteris.Sembracena prædictis caret uitiis,ante alias hilaris,ſed uiribus tenuis.In plenum autem probatio eſt minutis glebis,nec rotundis,in concretu albicantis ſucci & tabeſcentis:útque fracta candidos ungues habeat , guſtu leniter amara. Secunda bonitas intus uariæ. Peſſima intus nigra : peior ſi etiam foris. Pretia ex occaſione ementium uaria. Stactæ uerò à VI. ad L. Satiuæ ſummum ad XXII. Erythrææ ad XVI. Hanc uolunt Arabicam intelligi.Troglodyticæ nucleo ad XIII.eius uerò quã odorariam uocant,ad XIIII. Adulteratur lentiſci glebis, & gummi. Item cucumeris ſucco amaritudinis cauſa, ſicut ponderis ſpuma argenti.Reliqua uitia depræhenduntur ſapore gummis dente lenteſcentis. Fallaciſſimè autem adulteratur Indica myrrha, quæ ibi de quadam ſpina colligitur. Hoc ſolùm peius India affert facili diſtinctione:tantò deterior eſt.

De maſtiche, ladano, & bruta, enbæmo, & ſtrobo, & de ſtyrace.

CAP. XVII.

ERgo tranſit in maſtichen,quæ & ex alia ſpina fit in India,itémque in Arabia:lamam uocant.Sed maſtiche quoque gemina eſt : quoniam & in Aſia Græciáque reperitur herba radice folia emittens,& carduum ſimilem malo,ſeminis plenum:lacrymáq; erumpit inciſa parte ſumma,uix ut dignoſci poſſit à maſtiche uera. Necnon & tertia in Ponto eſt,bituminis ſimilior. Laudatiſſima autem Chia candida, cuius pretium in libras XX. nigræ uerò XII.Chia è lentiſco traditur gigni gummi modo.Adulteratur,ut thura,reſina. Arabia etiamnum & ladano gloriatur:fortè caſúq; hoc,& iniuria fieri odoris, plures tradidere.Capras maleficum aliâs frondibus animal,odoratorũ uerò fruticum appetentius,

tanquàm

tanquàm intelligant pretia, carpere germinum caules prædulci liquore turgentes, diſtillantémque ab his caſus miſtura ſuccum improbo barbarum uillo abſtergere. Hunc glomerari puluere, incoqui Sole. Et ideo in ladano caprarum pilos eſſe. Sed hoc non alibi fieri, quàm in Nabatæis, qui ſunt ex Arabia contermini Syriæ. Recentiores ex authoribus ſtrobon hoc uocant: tradúntque ſyluas Arabum paſtu caprarum infringi, atque ita ſuccum uillis inhæreſcere: uerum autem ladanum Cypri inſulæ eſſe: ut obiter quæque genera odorum dicantur, quamuis non terrarum ordine. Similiter hoc & ibi fieri tradunt, & eſſe œſypum hircorum barbis genibúſque uilloſis inhærens, ſed ederæ flore deroſo, paſtibus matutinis, cùm eſt rorulenta Cypros. Deinde nebula ſole diſcuſſa, puluerem madentibus uillis adhæreſcere, atque ita ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat, ledam appellent: etenim illi ledanum uocant. huius pingue inſidere: itáque attractis funiculis herbam eam conuolui, atque ita offas fieri. Ergo in utraque gente bina genera, terrenum & factitium. Id quod terrenum eſt, friabile: factitium, lentum. Necnon & fruticem eſſe dicunt in Carmania, & ſuper Aegyptum per Ptolæmeos tranſlatis plantis: aut (ut alii) generante & id thuris arbore: colligíque, ut gummi, inciſo cortice, & caprinis pellibus excipi. Pretia ſunt laudatiſſimo in libras † aſſes XL. Adulteratur myrti baccis, & aliis animalium ſordibus. Synceri odor debet eſſe ferus, & quodammodo ſolitudinem redolens: ipſum uiſu aridum, tactu ſtatim molleſcere, accenſum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata depræhenduntur, crepitántque in igne. Prætereà ſyncero calculi potius è rupibus inhærent, quàm puluis. In Arabia & olea dotatur lacryma, qua medicamentum conficitur, Græcis enhæmon dictum, ſingulari effectu contrahendis uulnerum cicatricibus. In maritimis eæ fluctibus æſtúque operiuntur. Nec baccæ nocetur, cùm conſtet & in foliis ſalem relinqui. Hæc ſunt peculiaria Arabiæ: & pauca prætereà communia, alibi dicenda, quoniam in iis uincitur. Peregrinos ipſa mirè odores & ad exteros petit. Tanta mortalibus ſuarum rerum ſatietas eſt, & alienarum auiditas. Petunt igitur in Helimæos arborem brutam, cupreſſo fuſæ ſimilem, exalbidis ramis, iucundi odoris accenſam, & cum miraculo hiſtoriis Claudii Cæſaris prædicatam. Folia eius inſpergere potionibus Parthos tradit. Odorem eſſe proximum cedro, fumúmque eius contra ligna alia remedio. Naſcitur ultra Paſitigrin in finibus oppidi Sitacæ, monte Zagro. Petunt & in Carmanos arborem ſtrobum ad ſuffitus, perfuſam uino palmeo accendentes. Huius odor redit à cameris ad ſolum iucundus, ſed aggrauans capita, citra dolorem tamen. Hoc ſomnum ægris quærunt. His commerciis Carras oppidum aperuere, quod eſt illis nundinarium. Inde Gabbam omnes petere ſolebant, dierum XX. itinere, & Palæſtinam Syriam. Poſteà Characem peti cœptum, ac regna Parthorum ex ea cauſa, author eſt Iuba. Mihi ad Perſas etiam prius iſta portaſſe, quàm in Syriam aut Aegyptũ, uidentur, Herodoto teſte, qui tradit ſingula millia talentũ thuris annua penſitaſſe Arabas regibus Perſarum. Ex Syria reuehunt ſtyracem, acri odore eius in focis abigentes ſuorum faſtidium. Cæterò, non alia ligni genera ſunt in uſu, quàm odorata: cibóſque Sabæi coquunt thuris ligno, alii myrrhæ, oppidorum uicorúmque non alio, quàm ex aris, fumo atque nidore. Ad hunc ergo ſanandum urunt ſtyracem in pellibus hircinis, ſuffiúntque tecta. Adeò nulla eſt uoluptas, quæ non aſſiduitate ſui faſtidium pariat. Eundem ad ſerpentes fugandas urunt, in odoriferis ſyluis frequentiſſimas.

† Aliàs, aſſes XXX.

De felicitate Arabiæ. CAP. XVIII.

NOn ſunt eorum cinnamomum aut caſia: & tamen Felix appellatur Arabia, falſa & ingrata cognominis, quæ hoc acceptũ ſuperis ferat, cùm plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria, quæ Diis intellexerat genita, adhibens urendis defunctis. Periti rerum aſſeuerant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps nouiſſimo Poppææ ſuæ die concremauerit. Aeſtimentur poſteà toto orbe ſingulis annis tot funera, aceruatímq; congeſta honori cadauerum, quæ Diis per ſingulas micas dantur. Nec minus propitii erant mola ſalſa ſupplicantibus, imò uero (ut palàm eſt) placatiores. Verùm Arabiæ etiamnum felicius mare eſt. Ex illo nanque margari-

tas mittit. Minimáq; computatione milies centena millia ſeſtertiûm annis omnibus India & Seres peninſuláque illa imperio noſtro adimunt. Tantò nobis deliciæ & fœminæ conſtant. Quota enim portio ex illis ad Deos quæſo iam uti ad inferos pertinet?

De cinnamomo, & xylocinnamomo, & caſia. CAP. XIX.

CInnamomum & caſias fabuloſa narrauit antiquitas, princépſue Herodotus, auium nidis, & priuatim phœnicis, in quo ſitu Liber pater educatus eſſet, ex inuiis rupibus arboribúſque decuti, carnis quam ipſæ inferrent pondere, aut plumbatis ſagittis. Item caſiam circa paludes propugnante unguibus diro ueſpertilionum genere, aligeríſque ſerpentibus: his commentis augentes rerum pretia. Commutata uerò fabula eſt, ad meridiani ſolis repercuſſus inenarrabilem quendam uniuerſitatis halitum è tota peninſula exiſtere, tot generum auræ ſpirante concentu, Magníque Alexandri claſſibus Arabiam odore primùm nuntiatam in altum. Omnia falſa, ſiquidem cinnamomum, idémq; cinnamum, naſcitur in Aethiopia Troglyditis connubio permixta. Ii mercantes id à conterminis, uehunt per maria uaſta ratibus, quas neque gubernacula regant, neq; remi trahant uel impellant, non uela, non ratio ulla adiuuet, cùm omnium inſtar ibi ſint homo tantùm & audacia. Prætereà hybernum mare exigunt circa brumam, Euris tum maximè flantibus. Hi recto curſu per ſinus impellunt, atque à promontorii ambitu Argeſte deferunt in portum Gebanitarum, qui uocatur Ocila. Quamobrem illi maximè id petunt, prodúntque uix quinto anno reuerti negotiatores, & multos interire. Contrà reuehunt uitrea, & ahena, ueſtes, fibuláſq; cum armillis ac monilibus. Ergo negotiatio illa fœminarum maximè fide conſtat. Ipſe frutex duûm cubitorum altitudine ampliſſimus, palmíque minimus, iiij. digitorum craſſitudinis, ſtatim à terra ſex digitis ſurculoſus, arido ſimilis. Cùm uiret non odoratus, folio origani, ſiccitate gaudens, ſterilior imbre, cæduæ naturæ. Gignitur in planis quidem, ſed denſiſſimis in uepribus rubíſque, difficilis collectu. Metitur non niſi permiſerit Deus. Iouem hunc intelligunt aliqui: Aſſabinum illi uocant. xliiij. boum caprarúmq; & arietũ extis impetratur uenia cædendi. Non tamen aut ante ortum Solis, aut poſt occaſum licet. Sarmenta haſta diuidit ſacerdos, Deóque partem ponit: reliquum mercator in naſſas condit. Eſt & alia fama, cũ Sole diuidi, ternáſq; partes fieri, dein ſorte cremia diſcerni: quódq; Soli ceſſerit relinqui, ac ſponte conflagrare. Præcipua bonitas uirgultorũ tenuiſſimis partibus, ad longitudinẽ palmi. Secunda proximis breuiore menſura, atq; ita ordine. Viliſſimũ, quod radicibus proximũ, quoniam ibi minimum corticis, in quo ſumma gratiæ. Qua de cauſa præferuntur cacumina, ubi plurimus cortex. Ipſum uerò lignum in faſtidio eſt propter origani acrimoniam: xylocinnamomum uocatur. Pretium eſt in libras xx. Quidam cinnami duo genera tradidere, cãdidius, nigriúſq;. Quondam præferebatur candidum, nunc contrà nigrũ laudatur: atq; etiam uarium præferunt candido. Certiſſima tamen æſtimatio, ne ſit ſcabrum, atq; ut inter ſeſe tritum tardè frietur. Damnatur in primis molle, aut cui albet cortex. Ius eius à Gebanitarũ rege ſolo proficiſcitur: is edicto mercatu uendit. Pretia quondã fuere in libras denariûm mille. Auctum id parte dimidia eſt, incenſis, ut ferunt, ſyluis ira barbarorũ. Id acciderit ne ob iniquitatẽ præpotentiũ, an forte, non ſatis conſtat. Auſtros ibi tã ardentes flare, ut æſtatibus ſyluas accendãt, inuenimus apud authores. Coronas ex cinnamo interraſili auro incluſas, primus omnium in tẽplis Capitolii atq; Pacis dicauit Imperator Veſpaſianus Auguſtus. Radicem eius magni ponderis uidimus in palatii tẽplo, quod fecerat Diuo Auguſto coniux Auguſta, aureæ pateræ impoſitã: ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrũ incendio conſumptũ eſt. Frutex & caſia eſt, iuxtáq; cinnami cãpos naſcitur, ſed in montibus craſſiore ſarmento, tenui cute ueriùs, quàm cortice, quẽ contra atq; in cinnamo leuari & exinaniri pretium eſt. Amplitudo fruticis trium cubitorum. Colos triplex. Cùm primùm emicat, candidus pedali menſura: déinde rubeſcit addito ſemipede: ultra nigricans. Hæc pars maximè laudatur, ac déinde proxima: damnatur uerò candida. Conſecant ſurculos longitudine binûm cubitorum. Mox præſuunt recentibus coriis quadrupedum ob id interemptarum, ut iis putreſcentibus uermiculi lignum erodant,

& exca

& excauent corticem tutum amaritudine. Probatur recens maximè, & quæ ſit odoris molliſſimi, guſtúue quàm maximè feruens potiùs, quàm lento tepore leniter mordens, colore purpureo, quæq́ue plurima minimum ponderis faciat, breui tunicarum fiſtula, & non fragili. Lactam uocant talem barbaro nomine. Alia eſt balſamodes, ab odore ſimili appellata, ſed amara, ideóque utilior medicis, ſicut nigra unguentis. Pretia nulli diuerſiora. Optimæ in libras x.l. cæteris x.v.

De iſocinnamo, & cancamo, ac taro. CAP. XX.

HIs addidere mangones, quam daphnoiden uocant, iſocinnamon cognominatã: pretiúmq; eius faciunt x.ccc. Adulteratur ſtyrace, & propter ſimilitudinem corticum lauri tenuiſſimis ſurculis. Quin & in noſtro orbe ſeritur: extremóq; in margine imperii, quà Rhenus alluit, uiuit in aluearìis apum ſata. Color abeſt ille torridus ſole, & ob id ſimul idem odor. Ex confinio caſiæ cinnamíque & cancamum ac tarum inuehitur, ſed per Nabatæos Troglodytas, qui conſidere ex Nabatæis.

De ſericato, & gabalio, & de myrobalano. CAP. XXI.

EO comportatur & ſerichatum, & gabalium, quæ intra ſe conſumunt Arabes, noſtro orbi tantùm nominibus cognita, ſed cum cinnamo caſiáque naſcentia. Peruenit tamen aliquàndo ſerichatum, & in unguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x.vi. Myrobalanum Troglodytis, & Thebaidi, & Arabiæ quæ Iudæam ab Aegypto diſterminat, commune eſt, naſcens unguento, ut ipſo nomine apparet. Quo item indicatur & glandem eſſe arboris, helio tropio, quam dicemus inter herbas, ſimili folio. Fructus magnitudine auellanæ nucis. Ex his in Arabia naſcẽs Syriaca appellatur, & eſt candida. Contrà in Thebaide nigra. Præfertur illa bonitate olei quod exprimitur: ſed copia Thebaica. Inter hæc Troglodytica uiliſſima eſt. Sunt qui Aethiopicã iis præferant, glandem nigram ac pinguem, nucleóq; gracili, ſed liquore, qui exprimitur, odoratiori, naſcentem in campeſtribus. Aegyptiam pinguiorem eſſe, & craſſiori cortice rubentem: & quamuis in paluſtribus naſcatur, breuiorem ſicciorémque. E diuerſo Arabicam uiridem ac tenuiorem: & quoniam ſit montoſa, ſpiſſiorem. Longè autem optimam Petræam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. Vnguentarii autem tantùm cortices premunt: medici nucleos, tundentes affuſa eis paulatim calida aqua.

De phœnicobalano, & calamo odorato. CAP. XXII.

MYrobalano in unguentis ſimilem proximúmque uſum habet palma in Aegypto, quæ uocatur adipſos, uiridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur autem paulò antè, quàm incipiat matureſcere. Quod relinquitur, phœnicobalanus uocatur, & nigreſcit, ueſcentéſque inebriat. Myrobalano pretium in libras x.bini. Inſtitores & fæcem unguenti hoc nomine appellant. Calamus quoque odoratus in Arabia naſcens, communis Indis atq; Syriæ eſt: in qua uincit omnes, à noſtro mari centum L. ſtadiis. Inter Libanum montem, aliúmq; ignobilem, non (ut quidam exiſtimauere) Antilibanum, in conualle modica iuxta lacum, cuius paluſtria æſtate ſiccantur, tricenis ab eo ſtadiis calamus & iuncus odorati gignuntur. Sanè enim dicamus & de iunco, quamuis alio herbis dicato uolumine, quoniam tamen hic unguentorum materia tractatur. Nihil ergo à cæteris ſui generis differunt aſpectu: ſed calamus præſtantior odore, ſtatim è longinquo inuitat, mollior tactu, meliórq; qui minus fragilis, & qui aſſulosè potius quàm rhaphani modo frangitur. Ineſt fiſtulæ araneũ, quod uocant florem. Præſtantior eſt, cui numeroſius. Reliqua probatio, ut niger ſit. Damnatur aliubi. Melior, quò breuior & craſſior, lentúſq; in frangendo. Calamo pretium in libras xi. iunco xv. Tradúntq; iuncum odoratum & in Campania inueniri. Diſceſſimus à terris Oceanum ſpectantibus ad conuexas in noſtra maria.

De Hammoniaco, & ſphagno. CAP. XXIII.

ERgo Aethiopiæ ſubiecta Africa Hammoniaci lacrymam ſtillat in harenis ſuis: inde & nomine etiam ab Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor, quam metopion uocant, reſinæ modo aut gummi. Genera eius duo. Thrauſton, maſculi thuris ſimilitudine, quod maximè probatur. Alterũ pingue & reſinoſum, quod phyrama appellant. Adul-

teratur harenis, uelut naſcendo appræhenſis. Igitur quàm minimis glebis probatur, & quàm puriſſimis. Pretium optimi in libras † aſſes xl. Sphagnos infra eos ſitus in Cyrenaica prouincia maximè probatur. Alii bryon uocant. Secundum locum obtinet Cyprus, tertium Phœnicius. Fertur & in Aegypto naſci: quin & in Gallia: nec dubitauerim. Sunt enim hoc nomine cani arborum uilli, quales in quercu maximè uidemus, ſed odore præſtantes. Laus prima candidiſſimis atque altiſſimis, ſecunda rutilis, nulla nigris. Et in inſulis petríſque nati improbantur, omnéſque quibus palmarum, atque non ſuus odor ſit.

† Aſſes xxx.

De cypro, & aſpalatho, & maro. CAP. XXIIII.

CYprus in Aegypto eſt arbor ziziphi foliis, ſemine coriandri, flore candido odorato. Coquitur hoc in oleo, premitúrque poſteà quod Cyprus uocatur. Pretium ei in libras quinque. Optimum habetur è Canopica in ripis Nili nata: ſecundum Aſcalone Iudææ: tertium Cypro inſula odoris ſuauitate. Quidam hanc eſſe dicunt arborem, quæ in Italia liguſtrum uocetur. In eodem tractu aſpalathos naſcitur, ſpina candida, magnitudine arboris modicæ flore roſæ. Radix unguentis expetitur. Tradunt, in quocunque frutice curuetur arquus cæleſtis, eandem, quæ ſit aſpalatho, ſuauitatem odoris exiſtere, ſed in aſpalatho inenarrabilem quandam. Quidam eum Eryſiſceptrum uocant, alii ſceptrum: probatio eius in colore ruffo uel igneo, tactúque ſpiſſo, & odore caſtorei. Permutatur in libras xv. In Aegypto naſcitur & maron, peius quàm Lydium, maioribus foliis ac uariis. Illa breuia ac minuta & odorata.

De balſamo, & opobalſamo, & xylobalſamo, & ſtyrace, & galbano. CAP. XXV.

SEd omnibus odoribus præfertur balſamum, uni terrarum Iudææ conceſſum, quondam in duobus tantum hortis, utroque regio, altero iugerum xx. non amplius, altero pauciorum. Oſtendere arbuſculam hanc urbi Imperatores Veſpaſiani. Clarúmque dictu à Pompeio Magno: in triumpho arbores quoque duximus. Seruit nunc hæc, & tributa pendit cum ſua gente, in totum alia natura, quàm noſtri externíque prodiderant. Quippe uiti ſimilior eſt, quàm myrto. Malleolis ſeri dicitur, nuper uincta, ut uitis: & implet colles uinearum modo, quæ ſine adminiculis ſe ipſæ ſuſtinent. Tondetur ſimiliter fruticans, ac raſtris niteſcit, properátq; naſci, intra tertium annum fructifera. Folium proximum rutæ, perpetua coma. Sæuiere in eandem Iudæi, ſicut in uitam quoq; ſuam. Contra defendêre Romani, & dimicatum pro frutice eſt. Serítque nunc eam fiſcus: nec unquam fuit numeroſior, aut procerior. Proceritas intra bina cubita ſubſiſtit. Arbori tria genera. Tenui & capillacea coma, quod uocant eutheriſton. Alterum ſcabro aſpectu, incuruum, fruticoſum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertium eumeces, quia eſt reliquis procerius, læui cortice. Huic ſecunda bonitas, nouiſſima eutheriſto. Semen eius uino proximum guſtu, colore ruffum, nec ſine pingui: peius in grano, quod leuius atque uiridius. Ramus craſſior, quàm myrto. Inciditur uitro, lapide, oſſeiſue cultellis. Ferro lædi uitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari ſuperuacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamento, ne quid ultra corticem uiolet. Succus è plaga manat, quem opobalſamum uocant, ſuauitatis eximiæ, ſed tenui gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex iis nouo fictili conditur craſſiori ſimilis oleo, & in muſto candida. Rubeſcit deinde, ſimúlq; dureſcit è tranſlucido. Alexandro Magno res ibi gerēte, toto die æſtiuo unam concham impleri iuſtum erat. † Omni uerò fœcunditate è maiore horto congios ſenos, minore ſingulos, cùm duplo rependebatur argento. Nunc etiam ſingularū arborum largior uena, ter omnibus percutitur æſtatibus, poſteà deputatur. Et ſarmenta quoque in merce ſunt. DCCC. amputatio ipſa ſurculúſque uænit intra quintum demum annum. Xylobalſamū uocatur, & coquitur in unguentis. Pro ſucco ipſum ſubſtituêre officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium eſt. Præcipua autem gratia lacrymæ, ſecunda ſemini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxoſum eſt optimum, quod eſt odoratiſſimum: è ſemine autem maximum & ponderoſiſſimum, mordens guſtu, feruénſq; in ore. Adulteratur Petræo hyperico, quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignauia,

† Anni uerò fœcunditate è maiore horto congios ſenos ſingulis annis, cùm & duplo &c.

ignauia,ſapore piperis.Lacrymæ probatio,ut ſit pinguis,tenuis,ac modicè ruffa,& in fricando odorata.Secundus candido colos,peior uiridis craſſúſque,peſſimus niger. Quippe,ut oleum ſeneſcit.Ex omni inciſura maximè probatur,quod antè ſemẽ fluxit.Et aliâs adulteratur ſemine ſuo,uíxque maleficium deprӕhenditur guſtu amariore.Eſſe enim debet lenis,non ſubacidus,odore tantùm auſterus.Vitiatur & oleo roſæ,cyperi,lentiſci,balani,terebinthi,myrti,reſina,galbano,cera Cypria,prout quæque res fuit.Nequiſſimè autem gummi,quoniam ipſum quoque inhæreſcit manu inuerſa, & in aqua ſidit:quæ probatio eius gemina eſt.Debet ſyncerum & inhæreſcere : ſed hoc & gummi addita fragili cruſta euenit.Et guſtu deprӕhenditur.Carbone uerò, quod cera reſináque adulteratum eſt,nigriori flamma.Nam melle mutatum ſtatim contrahit muſcas.Prætereà ſynceri denſatur in tepida aqua gutta ſidens ad ima uaſis:adulterata olei modo innatat:& ſi metopio uitiata eſt,circulo candido cingitur.Summa probatio eſt, ut lac coagulet,in ueſte maculas non faciat:nec manifeſtior alibi fraus. Quippe millibus denarium ſextarii empti:uendente fiſco trecenis denariis uæneunt. In tantùm expedit augere liquorem. Xylobalſamo pretium in libras VI. Proxima Iudææ Syria ſupra Phœnicen ſtyracem gignit, circa Gabala & Marathunta & Caſium Seleuciæ montem. Arbor eſt eodem nomine, cotoneo malo ſimilis, lacrymæ ex auſtero iucundioris, intus ſimilitudo harundinis, ſucco prægnans.In hanc circa Canis ortum aduolant pennati uermiculi erodentes: ob id in ſcobe ſordeſcit.Styrax laudatur poſt ſuprà dicta ex Piſidia,Sidone, Cypro, Cilicia, Creta minimé.Ex Amano Syriæ medicis,ſed unguentariis magis.Colos in quacunq; natione præfertur ruffus,& pinguiter lentus:deterior furfuroſus,& cano ſitu obductus.Adulteratur cedri reſina uel gummi,aliâs melle,aut amygdalis amaris: omniáque ea deprӕhenduntur guſtu.Pretium optimo xix.Exit & in Pamphylia,ſed aridior,minúſque ſuccoſus.Dat & galbanum Syria in eodem Amano monte è ferula, quam eiuſdem nominis reſinæ modo ſtagonitin appellant. Quod maximè laudant, cartilaginoſum, purum ad ſimilitudinem Hammoniaci,minimèq; lignoſum.Sic quoq; adulteratur faba aut ſagapeno. Syncerum ſi uratur,fugat nidore ſerpentes.Permutatur in libras v.Medicinæ hoc tantúm.

De panace,& ſpondylio,& malobathro. CAP. XXVI.

PAnacem & unguentis eadem gignit, naſcentem & in Pſophide Arcadiæ, circáque Erymanthi fontes,& in Africa,& in Macedonia:ferula ſui generis v.cubitorum, foliis primò quaternis,mox ſenis in terra iacentibus,ampla magnitudine rotundis,in cacumine uerò oleagineis,ſemine in muſcariis dependente,ut ferulæ:Excipitur ſuccus inciſo caule meſſibus,radice in autumno. Laudatur candor eius coacti. Sequens pallido ſtatera. Niger color improbatur. Pretium optimo in libras bini aſſes. Ab hac, ferula differt quæ uocatur ſpondylion,foliis tantùm,quia ſunt minora,& platani diuiſura. Non niſi in opacis gignitur. Semen eodem nomine ſilis ſpeciem habet, medicinæ tantùm utile.Dat & malobathron Syria,arborem folio conuoluto,arido colore:ex quo exprimitur oleum ad unguenta,fertiliore eiuſdem Aegypto. Laudatius tamen ex India uenit.In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco, nigricans, ſcabrúmque, quodam ſalis guſtu. Minus probatur candidum. Celerrimè ſitum in uetuſtate ſentit. Sapor eius nardo ſimilis eſſe debet ſub lingua. Odor uerò in uino ſufferuefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio ſimile eſt, à ſingulis ad CCC. peruenire libras:oleum autem ipſum in libras LX.

De oleo omphacio. CAP. XXVII.

OLeum & omphacium eſt.Fit duobus generibus,& totidem modis, ex olea, & uite: olea adhuc alba expreſſa:deterius ex druppa:ita uocatur priuſquam cibo matura ſit,iam tamen colorem mutans. Differentia, quòd hoc uiride eſt,illud candidum. E uite fit pſythia aut amminea,cùm ſint acini ciceris magnitudine ante Canis ortum. In prima lanugine demetitur uua,eiúſque melligo.Reliquum corpus ſole coquitur. Nocturni rores cauentur.In fictili condita melligo colligitur:ſubinde Cyprio ære ſeruatur. Optima, quæ ruffa,acriórque,& aridior.Pretium omphacio in libras VI.Fit & alio modo,cùm in

mortariis uua immatura teritur:ſiccatáque in ſole,poſteà digeritur in paſtillos.

De bryo & œnanthe, & de elate arbore, & cinnamo caryopo.

CAP. XXVIII.

EOdem & bryon pertinet,uua populi albæ.Optima circa Gnidum aut Cariam, in ſitientibus aut ſiccis aſperíſque:ſecunda in Lyciæ cedro.Eôdem & œnanthe pertinet. Eſt autem uitis labruſcæ uua.Colligitur,cùm floret, id eſt, cùm optimè olet.Siccatur in umbra ſubſtrato linteo, atque in cados conditur. Præcipua ex Parapotamia:ſecunda ab Antiochia, atque Laodicea Syriæ, tertia ex montibus Medicis. Hæc utilior medicinæ. Quidam omnibus iis præferunt eam,quæ in Cypro inſula naſcitur.Nam quæ in Africa fit,ad medicos tantùm pertinet,uocatúrq; maſſaris. Omnis autem ex alba labruſca præſtantior,quàm è nigra. Eſt prætereà arbor ad eadem unguenta pertinens, quam alii elatem uocant,quod nos abietem,alii palmam,alii ſpathen. Laudatur Hammoniaca maximè,mox Aegyptia.Dein Syriaca, duntaxat in locis ſitientibus odorata,pingui lacryma, quæ in unguenta additur ad domandum oleum. In Syria gignitur & cinnamum, quod caryopon appellant.Hic eſt ſuccus nuci expreſſus,multum à ſurculo ueri cinnami differens,uicina tamen gratia.Pretium in libras aſſes quadraginta.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS-TERTIVS.

PROOEMIVM.

HACTENVS in odoribus habent pretia ſyluæ: erántque per ſe mira ſingula:iuuítque luxuriam ea omnia miſcere, & è cunctis unum odorem facere:ita reperta ſunt unguenta.

De vnguentis, & quando primùm ſunt cognita nobis, & de compoſitione. CAP. I.

QVis primus inuenerit nõ traditur.Iliacis temporibus non erant:nec thure ſupplicabatur:Cedri tantùm & citri ſuorum fruticum in ſacris fumo conuolutũ nidorem uerius,quàm odorem,nouerant,iam roſæ ſucco reperto.Nominatur enim id quoq; in olei laude.Perſarum eſſe debet gentis unguentum.Illi madent eo,& accerſita commendatione,ingluuie natum uirus extinguunt.Primùm,quod equidem inueniam,caſtris Darii regis expugnatis,in reliquo eius apparatu Alexãder cepit ſcrinium unguentorum.Poſteà uoluptas eius à noſtris quoque inter laudatiſſima atq; etiam honeſtiſſima uitæ bona admiſſa eſt. Honóſq; is & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo dicemus.Quæ ex his non erunt fruticum,ad præſens nominibus tantùm indicabuntur:natura uerò eorum ſuis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere aliis patriæ,aliis ſucci,aliis arbores,aliis cauſæ.Primúmq; id ſcire conuenit, mutatam authoritatem,& ſæpius tranſiſſe gloriam. Laudatiſſimum fuit antiquitus in Delo inſula, poſteà Mendeſium. Nec miſtura & compoſitione tantùm hoc accidit:ſed iidem ſucci uariè alibi atq; alibi ad quælibet præualuere,aut degenerauere.Irinum Corinthi diu maximè placuit,poſteà Cyzici: ſimili modo rhodinum Phaſeli : quam gloriam abſtulere Neapolis, Capua,Præneſte.Crocinum in Solis Ciliciæ diu maximè laudatum,mox Rhodi.Oenanthinum in Cypro,déinde in Aegypto præpoſitum,poſteà Adramyttio. Amaracinum in Coo:poſteà eodem loco prælatum eſt Melinum. Ciprinum in Cypro,deinde in Aegypto,ubi Mendeſium & Metopium ſubitò gratius factum eſt.Mox hæc abſtulit Phœnice,

& Cypr

& Cyprini laudem Aegypto reliquit. Panathenaicon ſuum Athenæ perſeueranter obtinuere.Fuerat & Pardalium in Tarſo:cuius etiam cōpoſitio & miſtura obliterata eſt.Narciſſinum quoq; ex flore narciſſi deſiit componi.Ratio faciendi duplex:ſuccus,& corpus. Ille olei generibus ferè conſtat,hoc odorum.Hæc ſtymmata uocant,illa hedyſmata.Tertius inter hæc eſt colos,multis neglectus.Huius cauſa adduntur cinnabari & anchuſa.Sal aſperſus olei naturam coërcet. Quibus anchuſa adiecta eſt, ſal non additur. Reſina aut gummi adiiciuntur ad continendum odorem in corpore.Celerrimè is euaneſcit atq; defluit,ſi non ſint hæc addita.Vnguentorum expeditiſſimum fuit,primúmq;,ut ueriſimile eſt,è bryo & balanino oleo,de quibus ſuprà diximus.Increuit deinde Mendeſium,balanino reſina miſta,magíſq; etiamnum Metopio.Oleum hoc eſt,amygdalis amaris expreſſum in Aegypto.Cui addidere omphacium, cardamomum, iuncum,calamum,mel,uinum,myrrham,ſemen balſami,galbanum,reſinam terebinthinam.Et è uiliſſimis quidem hodie eſt,ob id creditum & id in uetuſtiſſimis eſſe, quod conſtat oleo myrteo, calamo, cupreſſo,cypro,lentiſco,malogranati cortice.Sed diuulgata maximè unguenta crediderim roſa,quæ plurima ubiq; gignitur.Itaque ſimpliciſſima rhodini miſtura diu fuit, additis omphacio flore roſæ,crocino,cinnabari,calamo,melle,iunco, ſalis flore aut anchuſa, uino.Similis ratio & in crocino,additis cinnabari,anchuſa,uino. Similis & in ſampſuchino,admiſtis omphacio,calamo.Optimum hoc in Cypro & Mitylenis, ubi plurima ſampſuchus.Miſcentur & uiliora genera olei è myrto,lauro,quibus additur ſampſuchinum, lilium,fœnumgræcum, myrrha,caſia,nardum,iuncus,cinnamomum.E malis quoq; cotoneis & ſtrutheis fit oleum(ut dicemus)melinum, quod in unguenta tranſit, admiſtis omphacio,cyprino,ſeſamino,balſamo,iunco,caſia,abrotano.Suſinum tenuiſſimum omnium eſt.Conſtat ex liliis,balano,calamo,melle,cinnamomo,croco,myrrha,aſpalatho.Et idem cyprinum ex cypro,& omphacio,& cardamomo,calamo, aſpalatho,abrotano.Aliqui & in cyprinum addunt myrrham & panacen.Hoc optimum Sidone,mox Aegypto,ſi non addatur ſeſaminum oleum.Durat & quadriennio.Excitatur cinnamomo.Telinum fit ex oleo recēti,cypero,calamo,meliloto,fœnogræco,melle,melino,maro,amaraco.Hoc erat celeberrimum Menandri Poetæ Comici ætate. Poſteà multo ſucceſſit propter gloriam appellatum megalium,ex oleo balanino,balſamo, calamo, iunco, xylobalſamo,caſia,reſina.Huius proprietas,ut uentiletur in coquendo,donec deſinat olere. Rurſus refrigeratum,odorem ſuum capit. Singuli quoque ſucci nobilia unguenta faciunt.In primis malobathrum,poſteà iris Illyrica,& Cyzicena amaracus.Herbarii in utraque pauca,ſed alia alii miſcent:qui plurima,alterutri mel,ſalis florem,omphacium,agni folia,panacem, externa omnia & prodigioſa.Cinnamino adiicitur balaninum oleum, xylobalſamum,calamus,iuncus;balſami ſemina, myrrha, mel odoratum. Vnguentorum hoc craſſiſſimum. Pretia ei à xxxv.ad x.ccc. Nardinum ſiue foliatum conſtat omphacio, balanino, iunco, coſto,nardo, amomo, myrrha, balſamo.In hoc genere conueniet meminiſſe,herbarum, quæ nardum Indicum imitentur,ſpecies nouem à nobis eſſe dictas:tanta materia adulterandi eſt.Omnia autem acutiora fiunt coſto,amomo,quæ maximè nares feriunt:craſſiora myrrha ſuauioráq;:medicinæ autem utiliora croco : acerrima per ſe amomo. Hoc & capitis dolores facit.Quidam ſatis habent aſpergere,quæ ſunt pretioſiſſima, cæteris decoctis,impendio parcentes:ſed non eadem eſt uis,niſi unà decoctis.Myrrha & per ſe unguentum facit ſine oleo,ſtacte duntaxat:alioquin nimiam amaritudinem affert.Cyprino uiride fit, ſuſino unguinoſum,Mendeſio nigrum,rhodino candidum, myrrha pallidum. Hæc ſunt antiquæ inuentionis genera,& poſteà officinarum furta. Nunc dicetur cumulus ipſe deliciarum,& ſumma authoritas rei.

Quod unguentum regale uocetur,& quæ diapaſmata,& qualiter ſeruentur. CAP. II.

ERgo regale unguentum,appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur, conſtat myrobalano, coſto, amomo, cinnamomo, comaro, cardamomo,nardi ſpica, maro,myrrha,caſia,ſtyrace, ladano, opobalſamo,calamo iuncóque Syrio, œnanthe,

malobathro, ſerichato, cypero, aſpalatho, panace, croco, cypro, amaraco, colato melle, uino. Nihilque eius rei cauſa in Italia uictrice omnium, in Europa uerò tota, præter irin Illyricam, & nardum Gallicum, gignitur. Nam uinum, & roſa, & myrti folia oleúmque, communia ferè omnium terrarum intelliguntur. Siccis odoribus conſtant, quæ diapaſmata uocantur. Nam fæcem unguenti magma appellant. Inter omnes potentiſsimus odor, quiſquis nouiſsimè additur. Vnguenta optimè ſeruantur in alabaſtris, odores in oleo: quod diuturnitati eorum tantò utilius, quantò pinguius, ut ex amygdalis. Et ipſa unguenta uetuſtate meliora. Sol inimicus his, quamobrem in umbra coquuntur plumbeis uaſis. Experimentum eorum inuerſa manu capitur, ne carnoſæ partis calor uitiet.

Quanta in vnguentis luxuria, & quando primùm Romanis in vſu.

CAP. III.

HAec eſt materia luxus è cunctis maximè ſuperuacui. Margaritæ enim gemmæque ad hæredem tamen tranſeunt: ueſtes prorogant tempus: unguenta illico expirant, ac ſuis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, ut tranſeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Excedúntque quadringenos denarios libræ. Tanti emitur uoluptas aliena. Etenim odorem qui gerit, ipſe non ſentit. Sed & hæc aliqua differentia ſignanda ſunt. In M. Ciceronis monumentis inuenitur, unguēta gratiora eſſe, quæ terram, quàm quæ crocum ſapiant: quando etiam corruptiſſimo in genere magis tamen iuuat quædam ipſius uitii ſeueritas. Sed quoſdam craſſitudo maximè delectat, ſpiſſum appellantes: linique iam non ſolùm perfundi unguentis gaudent. Vidimus etiam ueſtigia pedum tingi: quod M. Othonem monſtraſſe Neroni principi ferebant. Quæſo ut qualiter ſentiretur, iuuarétque ab ea parte corporis? Necnon aliquem ex priuatis audiuimus iuſſiſſe ſpargi parietes balinearum unguento, atque Caium principem ſolia temperari: ac ne principale uideatur hoc bonum, & poſteà quendam ex ſeruis Neronis. Maximè tamen mirum eſt, hanc gratiam penetraſſe & in caſtra. Aquilæ certè ac ſigna, puluerulenta illa & cuſtodiis horrida, inunguntur feſtis diebus: utinámque dicere poſſemus, quis primus inſtituiſſet. Ita eſt, nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Iſta patrocinia quærimus uitiis, ut per hoc ius ſumantur ſub caſſide unguenta. Quando id primum ad Romanos penetrauerit, non facilè dixerim. Certum eſt Antiocho rege Aſiáque deuictis, urbis anno quingenteſimo ſexageſimoquinto, P. Licinium Craſſum, L. Iulium Cæſarem Cenſores edixiſſe, ne quis uenderet unguenta exotica: ſic enim appellauere. At hercule iam quidam etiam in potus addunt: tantíque amaritudo eſt, ut odore prodigo fruantur ex utraque parte corporis. L. Plotium, L. Planci bis Conſulis Cenſoríſque fratrem, proſcriptum à Triumuiris, in Salernitana latebra unguenti odore proditum conſtat: quo dedecore tota abſoluta proſcriptio eſt. Quis enim non meritò iudicet periiſſe tales? Cæterùm terrarum omnium Aegyptus accommodatiſſima unguentis: ab ea Campania eſt, copia roſæ.

De palmis, & natura earum, & generibus.

CAP. IIII.

IVdæa uerò inclyta eſt uel magis palmis: quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem & in Europa, uulgóque Italia, ſed ſteriles. Ferunt in maritimis Hiſpaniæ fructum, uerùm immitem: dulcem in Africa, ſed ſtatim euaneſcentem. Contrà in Oriente ex his uina, gentiúmque aliquibus panis: plurimis uerò etiam quadrupedum cibus. Quamobrem iure dicentur externæ. Nulla eſt in Italia ſponte genita, nec in alia parte terrarum, niſi in calida: frugifera uerò nuſquam, niſi in feruida. Gignitur leui ſabuloſáq; terra, maiore in parte & nitroſa. Gaudet & riguis, totóque anno bibere cùm amet, anno ſitienti. A fimo quidam etiam lædi putant: & Aſſyriorum pars aliqua, ſi non riuis miſceatur. Genera earum plura: & prima fruticem non excedentia: ſterilem hunc, alibi & ipſum fertilem, breuíque ramorum orbe folioſum. Tectorii uicem hic parietibus pleriſque in locis præſtat contra aſpergines. Procerioribus ſylua arbore ex ipſa, foliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim, quas ſylueſtres intelligi ueceſſe eſt. Incerta tamen libidine etiam

etiam mitioribus ſe miſcent. Reliquæ teretes atque proceræ, denſis gradatiſq; corticum pollicibus, ut orbibus, faciles ſe ad ſcandendum Orientis populis præbent, utilem ſibi arboriſque induuiis circulum mira pernicitate tum homine ſubeunte. Coma omnis in cacumine: & pomum eſt, non inter folia, ut in cæteris, ſed ſuis inter ramos palmitibus racemoſum, utraq; natura uuæ atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in ſeſe bifidatis, bellas primùm demonſtrauere gemmas: nunc ad funes uitiliúmq; nexus & capitum leuia umbracula finduntur. Arboribus, imò potius omnibus quæ terra gignat, herbiſq; etiam, utrunque ſexum eſſe diligentiſſimi naturæ tradunt. Quod in plenum ſatis ſit dixiſſe hoc in loco. Nullis tamen arboribus manifeſtius. Mas in palmite floret. fœmina citra florem germinat tantùm ſpinæ modo. Vtriſq; autem prima naſcitur pomi caro: poſteà lignum intus, hoc eſt ſemen eius. Argumentum, quod paruæ ſine hoc reperiuntur in eodem palmite. Eſt autem oblongum, non, ut oliuis, orbiculatum. Prætereà cæſum à dorſo puluinata fiſſura, & in aluo media pleriſque umbilicatum, unde primum ſpargitur radix. Seritur autem pronum, & bina iuxta compoſita ſemina, ſupérque totidem, quoniam infirma ſingulis planta eſt: quaternæ coaleſcunt. Multis candidiſque lignum hoc à carnibus diſcernitur tunicis, aliis corpori adhærentibus: laxéque diſtans, tantùm cacumini filo adhæret. Caro matureſcit anno. Quibuſdam tamen in locis, ut in Cypro, quanquam ad maturitatem non perueniat, grato ſapore dulcis eſt: folium ibi latius, fructúſque reliquis rotundior: nec ut deuoretur corpus, uerùm ut expuatur, ſucco modò expreſſo. Et in Arabia languidè dulces traduntur eſſe palmæ: quanquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus ſaporibus, quam uocant dabulan. Cæterò non ſine maribus gignere fœminas ſponte edito nemore confirmant: circáque ſingulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hiſpidum, afflatu uiſúque ipſo & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore exciſa uiduas pòſt ſterileſcere fœminas. Adeóque eſt Veneris intellectus, ut coitus etiam excogitatus ſit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim uerò tantùm puluere inſperſo fœminis. Seruntur autem palmæ & trunco, duûm cubitorum longitudine, à cerebro ipſo arboris uiridi fiſſuris diuiſo atque defoſſo. Et ab radice auulſæ uitalis eſt ſatus, & ramorum tenerrimis. In Aſſyria, ipſa quoque arbor ſtrata in ſolo humido tota radicatur, ſed in frutices, non in arborem. Ergo plantaria inſtituunt, anniculáſque transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione ſedis, uerna alibi, in Aſſyria autem circa Canis ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas: ſed religant comas, ut in altitudinem exeant. Robuſtas deputant craſſitudinis gratia, ſemipedales ramorum reliquentes truncos, qui deciſi alibi necant matrem. Diximus ſalſum ab his ſolum diligi. Ergo ubi non eſt tale, ſalem aſpergunt, non radicibus, ſed longius paulo. Quædam in Syria & Aegypto in binos diuidunt ſe truncos: in Creta & ternos, quædam & in quinos. Ferunt ſtatim in trimatu. In Cypro uerò, Syria, Aegypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quamdiu ſunt nouellæ, ob id ſpadonum accepto nomine. Genera earum multa. Sterilibus ad materias, operúmque lautiora utitur Aſſyria, & tota Perſis. Sunt & cæduæ palmarum quoque ſyluæ, germinantes rurſus ab radice ſucciſæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptáque uiuunt, quod non aliæ. Vocantur autem chamerops, folio latiore ac molli, ad uitilia utiliſſimo. Copioſæ in Creta, ſed magis in Sicilia. E palmis prunæ uiuaces, igniſque lentus. Fructiferarum aliis breuius lignum in pomo, aliis longius: his mollius, illis durius: quibuſdam oſſeum lunatúmque, dente contra faſcinantes religione politum. Aliud pluribus ueſtitum paucioribus'ue tunicis: aliud craſſioribus tenuioribus'ue. Ita fiunt undequinquaginta genera, ſi quis omnium perſequi uelit nomina etiam barbara, uinorúmque ex iis differentias. Clariſſimæ omnium, quas regias appellauere ab honore: quoniam regibus tantùm Perſidis ſeruabantur, Babylone natæ uno in horto Bagou. Ita enim uocant ſpadones: qui apud eos etiam regnauere. Hortus ille nunquàm niſi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam obtinent nobilitatem ſyagri, proximámque margarides. Eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis, quàm balanis,

lanis, ſimiliores. Quare & nomen à margaritis accepere. Vna earum arbor in Chora eſſe traditur, una & ſyagrorum. Mirúmque de ea accepimus, cùm phœnice aue, quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepiſſe, emori ac renaſci ex ſeipſa: erátq;, cùm hæc proderem, fertilis. Ipſum pomũ grande, durum, horridum, & à cæteris generibus diſtans ſapore ferino, quem fermè in apris nouimus: euidentiſſiméque cauſa eſt nominis. Quarta authoritas ſandalidum, à ſimilitudine appellatarum. Iam in Aethiopiæ fine quinq; earum nec plures arbores tradunt, non raritate magis, quàm ſuauitate mirabiles. Ab his caryotæ maximè celebrantur, & cibo quidem, ſed & ſucco uberrimæ. Ex quibus præcipua uina Orienti, iniqua capiti, unde pomo nomen. Sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudæa, nec in tota, ſed Hierichunte maximé. Quanquàm laudatæ & Archelaide, & Phaſelide, atque Liuiade, gentis eiuſdem conuallibus. Dos his præcipua ſucco pingui lactentibus, quodámque uini ſapore in melle prædulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, ſed amplitudinis præcipuæ, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus ſpecioſæ, ſed ſapore caryotarum ſorores, ob hoc adelphides dictæ, proximam ſuauitatem habent, non tamen eandem. Tertium ex his genus pateton, nimio liquore abundat: rumpítque ſe pomi ipſius, etiã in ſua matre, ebrietas, calcatis ſimilis. Suum genus è ſicciore turba dactylis, prælonga gracilitate curuatis interim. Nam quos ex his honori Deorum dicamus, Chydæos appellauit Iudæa, gens contumelia numinum inſignis. In totum arentes Thebaides atque Arabicæ, macróque corpore exiles, & aſſiduo uapore torrentes, cruſtam ueriùs, quàm cutem, obducunt. In ipſa quidem Aethiopia friatur (tanta eſt ſiccitas) & farinæ modo ſpiſſatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, ſed maiore, quàm mali, amplitudine; Cycas uocant. Triennio matureſcunt. Sempérque frutici pomum eſt ſubnaſcente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum ſui ardoris anima; ni ita fiat, celeriter expirat: marceſcítque non retoſtus furnis. Ex reliquo genere plebeiæ uidentur. Syri & Iuba tragemata appellant. Nam in aliqua parte Phœnices Ciliciæque, populari etiam nomine à nobis appellantur balani. Eorum quoque plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt & colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores ficu traduntur colores. Maximè tamen placent candidi. Diſtant & magnitudine, prout multi cubitũ effecere. Quidam ſunt non ampliores faba. Seruantur hi demum, qui naſcuntur in ſalſis atque ſabuloſis, ut in Iudæa, & Cyrenaica Africa. Non item in Aegypto, Cypro, Syria, & Seleucia Aſſyriæ. Quamobrem ſues, & reliqua animalia ex his ſaginantur. Vitiati aut uetuſti eius pomi ſignum eſt, decidiſſe candidam uerrucam, quæ racemo adhæſerit. Alexandri milites palmis uiridibus ſtrangulati ſunt. In Gedroſis id factum eſt pomi genere, alibi copia euenit. Eſt enim tanta muſteis ſuauitas, ut finis mandendi non niſi periculo fiat.

De *Syriæ arboribus*. CAP. V.

SYria præter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere piſtacia nota. Prodeſſe aduerſus ſerpentium traduntur morſus, & potu & cibo. In ficorum autem caricas, & minores eius generis, quæ cottana uocant. Item pruna in Damaſco monte nata, & myxa: utranque iam familiarem Italiæ. Ex myxis in Aegypto & uina fiunt. Iuniperi ſimilem habent Phœnices & cedrum minorem. Duo eius genera, Lycia & Phœnicia. Differunt folio. Nam quæ durum, acutum, ſpinoſum habet, oxycedros uocatur, ramoſa & nodis infeſta. Altera odore præſtat. Fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem ſapore. Et maioris cedri duo genera. Quæ floret, fructum non fert. Frugifera non floret: & in ea antecedentem fructum occupat nouus. Semen eius cupreſſo ſimile. Quidam cedrelaten uocant. Ex hac reſina laudatiſſima. Materiæ uerò ipſi æternitas. Itaque & ſimulacra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus eſt Romæ in delubro Apollo Soſianus, Seleucia aduectus. Cedro ſimilis in Arcadia eſt arbor: in Phrygia frutex uocatur.

De *terebintho*. CAP. VI.

SYria & terebinthum habet. Ex his maſcula eſt ſine fructu. Fœminarum duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine, alteri pallidus. Cum uite matureſcit, non grandior

grandior faba, odore iucundior, tactu resinosus circa Idam Troadis. Sed in Macedonia breuis arbor hæc atque fruticosa, in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad uetustatem, eximii ac nigri splendoris: flos racemosus oliuæ modo, sed rubens: folia densa. Fert & folliculos emittentes quædam animalia, ceu culices, lentorémque resinosum, qui & cortice erumpit. Etiam rhus Syriæ mascula fert, sterili fœmina, folio ulmi paulo longiore & piloso, foliorum inter se semper contrariis pediculis, gracili breuíque ramo. Pelles candidæ conficiuntur iis. Semen lenti simile, cùm uua rubescit, quod uocatur rhus, medicamentis necessarium.

De ficu Aegyptia, & Cypria. CAP. VII.

ET in Aegypto multa genera, quæ non alibi. Ante omnia ficus, ob id Aegyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idque ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perquàm fœcundo prouentu, scalpendo tantùm ferreis unguibus: aliter non maturescit. Sed cùm factum est quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas æstates multo lacte abundante. Subnascitur, etiam si non scalpatur, fœtus quater æstate, priorémque expellit immaturum. Materies proprii generis inter utilissimas. Cæsa statim stagnis mergitur. Hoc est eius siccari. Et primò sidit, postea fluitare incipit: certóque fugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cùm innatare cœpit, tempestiuæ habet signum. Huic similis quadantenus quæ uocatur Cypria ficus in Creta. Nam & illa in caudice ipso fert pomum, & ramis, cùm in crassitudinem adoleuere. Sed hæc germina emittit sine ullis foliis radicis similia. Caudex arboris similis populo, folium ulmo. Fructus quaternos fundit: toties & germinat. Sed grossus eius non maturescit, nisi incisura emisso lacte. Suauitas & interiora fici, magnitudo sorbi.

De Ceraunia siliqua. CAP. VIII.

SImilis his siliqua, quàm Iones ceraunium uocant: trunco & ipsa fertilis, sed pomo siliquæ. Ob id quidam Aegyptiam ficum dixere, errore manifesto. Non enim in Aegypto nascitur, sed in Syria Ioniáque, & circa Gnidum, atque in Rhodo, semper comantibus foliis, flore candido, cum uehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo superficie flauescens, succum auferente sobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortus detracto, statim alterum parit: postea florem, per Arcturum hyeme fœtus enutriente.

De Persica Aegypti, & spina Aegyptia. CAP. IX.

AEgyptus & persicam arborem sui generis habet, similem pyro, folia retinentem. Fertilitas assidua ei, subnascente crastino fructu. Maturitas Etesiarum afflatu. Pomum longius pyro, inclusum amygdalæ putamine & corio colore herbido: sed ubi nux illi, huic pomum, differens breuitate ac mollitie: & quamuis blandiatur prædulcis suauitas, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia, quàm fideli materie, ut ex arbore quam balanum appellauimus, magna ex parte contorta. Naualis itaque tantùm est. At è diuerso cuci in magno honore, palmæ similis, quando & eius foliis utuntur ad textilia. Differt, quòd in brachia ramorum spargitur. Pomo magnitudo, quæ manum impleat, color fuluus, commendabilis succo ex austero dulci. Lignum intus grande, firmæque duritiæ, ex quo uelares detornant annulos. In eo nucleus dulcis, dum recens est. Siccatus durescit ad infinitum, ut mandi non possit, nisi pluribus diebus maceratus. Materies crispioris elegantiæ, & ob id Persis gratissima. Nec minus spina celebratur in eadem gente duntaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id utilissima nauium costis. Candida facilè putrescit. Aculeus spinarum & in foliis. Semen in siliquis, quo coria perficiuntur gallæ uice. Flos & coronis iucundus, & medicamentis utilis. Manat & gummi ex ea. Sed præcipua utilitas, quòd cæsa anno tertio resurgit. Circa Thebas hæc, ubi & quercus, & Persica, & oliua, CCC. à Nilo stadiis syluestri tractu, & suis fontibus riguo.

De pruno,

De pruno, & arboribus circa Memphim. CAP. X.

IBi & prunus Aegyptia, non dissimilis spinæ proximè dictæ, pomo mespili, maturescens bruma, nec folia dimittens. Lignum in pomo grande, sed corpus ipsum natura copiáque messium instar incolis. Purgatum enim tundunt, seruántque eius offas. Syluestris fuit circa Memphim regio tam uastis arboribus, ut terni nequirent uel circumplecti, unius peculiari miraculo, nec pomum propter, usum'ue aliquem, sed euentum. Facies enim spinæ folia habet ceu pennas, quæ tactis ab homine ramis, cadunt protinus, ac posteà renascuntur.

De gummi generibus, & papyro. CAP. XI.

GVmmi optimum esse ex Aegyptia spina conuenit, uermiculatum, colore glauco, purum, sine cortice, dentibus adhærens. Pretium eius in libras X. III. Deterius ex amygdalis amaris & ceraso, pessimũ ex prunis. Fluit & ex uitibus, infantium hulceribus aptissimum. & aliquando ex olea dentium dolori: ulmo etiam in Coryco monte Ciliciæ, ac iunipero, ad nihil utile: ex ulmi uerò gummi & culices ibi enascuntur. Fit & sarcocolla (ita uocatur arbor) gummi utilissimum pectoribus ac medicis, simile pollini thuris: & ideo candidum, quàm ruffum, melius. Pretium eius, quod suprá. Nondum palustria attigimus, nec frutices amnium. Prius tamen, quàm digrediamur ab Aegypto, & papyri natura dicetur, cùm chartæ usu maximè humanitas uitæ constet & memoria. Et hanc Alexandri Magni uictoria repertam, author est M. Varro, condita in Aegypto Alexandria. Anteà non fuisse chartarum usum: in palmarum foliis primò scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Posteà publica monumenta plumbeis uoluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris. Pugillarium enim usum fuisse etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Illo uerò prodente, ne terram quidem ipsam totam fuisse, quæ nũc Aegyptus intelligitur, cum in Sebennytico saltem eius nomo omnis charta nascatur: posteà adaggeratam Nilo. Siquidem à Pharo insula, quæ nunc Alexandriæ ponte iungitur, noctis dieíque uelifico nauigii cursu terram fuisse prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis, supprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Posteà promiscuè patuit usus rei, qua constat immortalitas hominum. Papyrum ergo nascitur in palustribus Aegypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigiatum, thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut usu eius alio, quàm floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno utuntur: nec ignis tantùm gratia, sed ad alia quoque utensilia uasorum. Ex ipso quidem papyro nauigia texunt: & è libro uela, tegetésque, nec non & uestem, etiam stragulam, ac funes. Mandunt quoq; crudum decoctúmq;, succum tantùm deuorantes. Nascitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus lacum. Neque aliis usus est, quàm inde, funibus rex Antigonus in naualibus rebus, nondum sparto communicato. Nuper & in Euphrate nascens circa Babylonem papyrum intellectum est eundem usum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi uestibus literas intexere. Præparantur ex eo chartæ, diuiso acu in prætenues, sed quàm latissimas, philuras.

De generibus chartarum, & quomodo chartæ fiant, & de chartarum probatione, & uitijs, & glutino earum.

CAP. XII.

PRincipatus medio, atque inde scissuræ ordine. Hieratica appellabatur antiquitus, religiosis tantùm uoluminibus dicata, quæ ab adulatione Augusti nomen accepit, sicut secunda Liuiæ à coniuge eius. Ita descendit hieratica in tertium nomen. Proximum amphitheatricæ datum fuerat à cõfecturæ loco. Excepit hanc Romæ Fannii sagax officina, tenuatámque curiosa interpolatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ non esset ita recurata, in suo mansit amphitheatrica. Post hanc Saitica, ab oppido, ubi maxima fertilitas ex uilioribus ramentis: propiórque etiamnum cortici Tæniotica à uicino loco,

loco, pondere iam hæc, non bonitate, uænalis. Nam emporetica inutilis ſcribendo, inuolucris chartarum, ſegeſtriúmque in mercibus uſum præbet, ideo à mercatoribus cognominata. Poſt hanc papyrum eſt, extremúmque eius ſcirpo ſimile, ac ne funibus quidem, niſi in humore, utile. Texuntur omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor uim glutini præbet, cùm primo ſupina tabula ſcheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit eſſe reſegminibus utrinque amputatis. Tranſuerſa poſtea crates peragitur. Premitur deinde prælis, & ſiccantur Sole plagulæ, atque inter ſe iunguntur, proximarum ſemper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam plures ſcapo, quàm uicenæ. Magna in latitudine earum differentia, XIII. digitorum optimis. Duo detrahuntur hieraticæ. Fanniana denos habet. Et uno minus amphitheatrica. Pauciores Saitica: nec malleo ſufficit. Nam emporeticæ breuitas ſex digitos non excedit. Præterea ſpectantur in chartis, tenuitas, denſitas, candor, læuor. Primatum mutauit Claudius Cæſar. Nimia quippe Auguſtæ tenuitas, tolerandis non ſufficiebat calamis. Ad hoc tranſmittens literas lituræ metum afferebat aduerſis, & aliâs indecoro uiſu pertranſlucida. Igitur & ſecundo corio ſtatumina facta ſunt è primo ſubtegmine. Auxit & latitudinem. Pedalis erat menſura, & cubitalis macrocolis. Sed ratio depræhendit uitium, unius ſchedæ reuulſione plures infeſtante paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia: Auguſtæ in epiſtolis authoritas relicta: Liuiana ſuam tenuit, cui nihil è prima erat, ſed omnia è ſecunda. Scabritia læuigatur dente concháue, ſed caducæ literæ fiunt. Minus ſorbet politura charta, magis ſplendet. Rebellat ſæpe humor incurioſè datus, primóque malleo deprænhenditur, aut etiam odore, cùm fuerit indiligentior. Deprænhenditur & lentigo oculis, ſed inſerta mediis glutinamentis tænia, fungo papyri bibula, uix niſi litera fundente ſe: tantùm ineſt fraudis. Alius igitur iterum texendis labor. Glutinum uulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aſperſu. Nam fabrile, gummíſque fragilia ſunt. Diligentior cura, molli panis fermentati colata aqua feruente: minimum hoc modo intergerii: atque etiam Nili lenitas ſuperatur. Omne autem glutinum, nec uetuſtius eſſe debet uno die, nec recentius. Poſteà malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur: iterúmque conſtricta erugatur, atque extenditur malleo. Ita ſunt longinqua monumenta Tiberii Caíque Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum uatem ciuémque clariſſimum uidi annos ferè poſt CC. Iam uerò Ciceronis ac Diui Auguſti Virgiliíque ſæpenumero uidemus.

De libris Numæ. CAP. XIII.

INgentia quidem exempla contra Varronis ſententiam de chartis reperiuntur. Nanque Caſſius Hemina, uetuſtiſſimus author Annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium ſcribam agrum ſuum in Ianiculo repaſtinantem offendiſſe arcam, in qua Numa, qui Romæ regnauit, ſitus fuiſſet. In eadem libros eius repertos P. Cornelio L. F. Cethego, M. Bebio, Q. F. Pamphilo coss. ad quos à regno Numæ colliguntur anni DXXXV. & hos fuiſſe è charta: maiore etiamnum miraculo, quòd tot infoſſi durauerunt annis. Quapropter in re tanta ipſius Heminæ uerba ponam: Mirabantur alii, quomodo illi libri durare potuiſſent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuiſſe quadratum, circiter in media arca uinctum candelis quoquò uerſus. In eo lapide inſuper libros impoſitos fuiſſe: propterea arbitrarier eos non computruiſſe. Et libros cedratos fuiſſe: propterea arbitrarier tineas non tetigiſſe. In his libris ſcripta erant philoſophiæ Pythagoricæ. Eóſque combuſtos à Q. Petilio Prætore, quia philoſophiæ ſcripta eſſent. Hoc idem tradit C. Piſo Cenſorius primo commentariorum: ſed libros ſeptem iuris pontificii, totidémque Pythagoricos fuiſſe. Tuditanus decimo tertio, Numæ decretorum fuiſſe. Libros duodecim fuiſſe, ipſe Varro Humanarum antiquitatum quinque Antias ſecundo, duos pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philoſophiæ continentes. Idem tertio ponit, quò comburi eos placuerit. Inter omnes uerò conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum treis libros attuliſſe. Ex quibus igni duo cremati ab ipſa, tertius cum Capitolio Syllanis temporibus. Præterea Mutianus ter Conſul prodidit

nuper

nuper se legisse, cùm præsideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Quod eò magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non erat: aut cur, si iam hic erat usus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistolas, prodidit? Sterilitatem sentit hoc quoque. Factúmque iam Tiberio principe inopia chartæ, ut è Senatu darentur arbitri dispensandi: aliâs in tumultu uita erat.

De arboribus Aethiopiæ. CAP. XIIII.

AEthiopia Aegypto contermina insignes arbores non ferè habet, præter laniferas, quarum natura in descriptione Indorum, atq; Arabiæ dicta est. Propior tamen huic natura lanæ, maiórque folliculus granati modo mali: similésque & inter se arbores ipsæ. Præter hanc palmæ, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Aethiopiæ, & nemora odorata, in mentione earum dicta sunt.

De Atlantis arboribus, & cedrinis mensis, & quæ in his laudentur, & quæ uituperentur.

CAP. XV.

ATlas mons peculiari proditur sylua, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri & mensarum insania, quas fœminæ uiris contra margaritas regerunt. † Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum est, illo æuo empta H-S. X. memoratur & Galli Asinii, H-S. XI. Venundatæ sunt & duæ Iuba rege uendente: quarum alteri pretium fuit H-S. XV. alteri paulò minus. Interiit nuper incendio à Cethegis descendens. H-S. XIIII. permutata, latifundii taxatione, si quis prædia tanti mercari malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, unius commissæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali. Maiúsque miraculum in ea est artis, latente iunctura, quàm potuisset esse natura solidæ. Item à Nomio Tiberii Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus sicilicis infra quatuor pedes, totidémque infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendum uidetur: Tiberio principi mensam quatuor pedes sextante & sicilico excedentem, tota uerò crassitudine sescunciali, operimento laminæ uestitam fuisse, cùm tam opima Nomio liberto eius esset, cuius materia erat tuber. Hoc est radicis uitium, maximéque in eo laudatum, quòd sub terra totum fuerit, & rarius quàm quæ superne, quæque gignuntur etiam in ramis propriéque quod tanti emitur, arborum uitium est, quarum amplitudo ac radices æstimari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso fœminæ etiamnum syluestri similes folio, odore, caudice. Anchorarius mons uocatur citerioris Mauritaniæ, qui laudatissimam dedit cedrum, iam exhaustus. Mensis præcipua dos in uena crispis, uel in uertice uariis. Illud oblongo euenit discursu, ideóque tigrinæ appellantur: hoc intorto, & ideo tales pantherinæ uocantur. Sunt & undatim crispæ, maiore gratia, si pauonum caudæ oculos imitentur. Magna uerò post has gratia extra prædictas crispis densa ueluti grani congerie, quas ob id à similitudine apiatas uocant. Summa uerò omnium in colore. Hic maximè mulsi placet, suis refulgens uenis. Post hæc amplitudo est iam totius caudicis. Iuuant plura quoque in una mensa uitia: lignum, ita uocatur materia surda, & indigesta simplicitas, aut platani foliorum modo digesta: item ilignæ uenæ similitudo, uel coloris: & quibus maximè obnoxias fecere æstus uentíque, rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Posteà muræna nigro transcurrens limite, uariísque corticum punctis appræhensus papauerum modo, & in totum atro propior color, maculæ'ue discolores. Virides terra condunt barbari, & illinunt cera. Artifices uerò frumenti aceruis imponunt septenis diebus, totidem intermissis: mirúmque, ponderi quantum ita detrahant. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam siccatam mari, duritie incorrupta spissari, non ullo modo uehementiús. Nutriuntur optimè, splendescúntque, manu sicca fricatæ à balineis maximè, nec à uinis læduntur, ut his genitæ. Inter pauca nitidioris uitæ instrumenta hæc arbor est: quapropter insistendum ei quoque paulùm uidetur.

† Budæus li. 3. de Asse, non procul à principio hûc in modũ legit: Extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum est, illo æuo emptæ H-S. XI. Memorantur & Galli Asinij H-S XI. uenũdatæ. Sũt & duæ à Iuba rege pendentes: quarũ alteri pretiũ fuit H-S. XII. alteri paulò minus. Interijt nuper incendio Attegijs descẽdens H-S. XIIII. permutata latifundij taxatione, &c.

Thya arbor quæ. CAP. XVI.

NOta etiam Homero fuit: θύον Græcè uocatur, ab aliis thya. Hanc igitur inter odores uri tradit in deliciis Circes, quam Deam uolebat intelligi, magno errore eorum, qui odoramenta in eo uocabulo accipiunt, cùm præſertim eodem uerſu cedrum laricémq; unà tradat: in quo manifeſtum eſt de arboribus tantùm locutum. Theophraſtus, qui primus à Magni Alexandri ætate ſcribit, quæ circa urbis Romæ quadringẽteſimum quadrageſimum geſta ſunt annum, magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum ueterum contignationes, quandámq; immortalitatem materiæ in tectis contra uitia omni incorruptæ. Radice nihil criſpius, nec aliunde pretioſiora opera. Præcipuã autem eſſe eam arborem circa Hammonis delubrum. Naſci & in interiore Cyrenaicæ parte. De menſis tamen tacuit: & aliâs nullius ante Ciceronianam uetuſtior memoria eſt: ex quo nouitiæ apparent. Alia eſt arbor eodem nomine, malum ferens execratum aliquibus odore & amaritudine, aliis expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda uerboſiús.

De arbore loto. CAP. XVII.

EAdem Africa, quà uergit ad nos, inſignem arborem loton gignit, quam uocant celtin, & ipſam Italiæ familiarem, ſed terra mutatam. Præcipua eſt circa Syrtes atque Naſamonas. Magnitudo, quæ pyro, quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Inciſuræ folio crebriores: alioquin ilicis uiderentur. Differentiæ plures, eæque maximè fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, ſed ante maturitatem alius atque alius, ſicut in uuis. Naſcitur denſus in ramis myrti modo, non ut in Italia, ceraſi: tam dulci ibi cibo, ut nomen etiam genti terræq; dederit, nimis hoſpitali aduenarum obliuione patriæ. Ferunt uentris non ſentire morbos, qui eum mandant. Melior ſine interiore nucleo, qui in altero genere oſſeus uidetur. Vinum quoque exprimitur illi, ſimile mulſo, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos: baccáſque contuſas cum alica ad cibos doliis condi. Quin & exercitus paſtos eo accepimus, ultro citróque commeantes per Africam. Ligno color niger. Ad tibiarum cantus expetitur. E radice cultellis capulos, breuéſq; alios uſus excogitant. Hæc ibi natura arboris. Eſt autem eodem nomine & herba, & in Aegypto caulis in paluſtrium genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis, prouenit ſimilis fabæ, caule, foliiſque denſa congerie ſtipatis, breuioribus tantùm, gracilioribúſque: cui fructus in capite papaueri ſimilis inciſuris, omníque alio modo, intus grana, ceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciunt: mox ſeparant lauando & ſiccata tundunt, eóq; pane utuntur. Mirum eſt, quòd præter hæc traditur: Sole occidente papauera ea comprimi, & integi foliis. Ad ortum autem aperiri, donec matureſcant, flóſque qui eſt candidus, decidat.

De ſcapo ipſo, & radice loti. CAP. XVIII.

HOc amplius in Euphrate tradunt, & ſcapum ipſum & florem ueſpera mergi uſque in medias noctes, totúmque abire in altum, ut ne demiſſa quidem manu poſſit inueniri. Verti deinde, paulatímque ſubrigi, & ad exortum Solis emergere extra aquã, ac florem patefacere, atque etiamnum exurgere, ut planè ab aqua abſit altè. Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis & caſtaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibis, ſed crudo gratius decoctum, ſiue aqua, ſiue pruna. Nec aliunde magis, quàm purgamentis eius, ſues craſſeſcunt.

De paliuro, & Punico malo, & de flore Punici mali.

CAP. XIX.

CYrenaica regio loton ſuæ poſtponit paliuro. Fruticoſior hæc, fructúque magis rubens, cuius nucleus non ſimul manditur, iucundus per ſe, atque ſuauior è uino, quin & uina ſucco ſuo commendans. Interior Africa ad Garamantas uſque, & deſerta, palmarum magnitudine & ſuauitate conſtat, nobilibus maximè circa delubrum Hammonis. Sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine ſibi uindicat. Aliqui granatum appellant. Diuiſit & in genera, apyrinon uocando, cui lignoſus nucleus abeſt. Sed candidior ei natura, & blandiores ſunt acini, minúſque amaris diſtincti membranis. Alia ſtru-

ctura eorum, ut in fauis, communis. Nucleos habentium v.species,dulcia,acria, mista, acida,uinosa.Samia & Aegyptia,distinguuntur erythrocomis, & leucocomis. Corticis maior usus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balaustium uocatur, & medicinis idoneus,& tingendis uestibus,quarum color inde nomen accepit.

De Asiæ & Græciæ fruticibus. CAP. XX.

†legendū ex Dioscoride, Epipactis, quam alij elleborinen appellant.

IN Asia & Græcia nascuntur frutices,†Epicactis,quem alii embolinen uocant,paruis foliis,quæ pota contra uenena prosunt,sicut Erices contra serpentes.

De thymelæa,siue chamelæa,& tragacanthe,& de tragio,siue scorpione,& myrice,& brya,& galla. CAP. XXI.

ET in quo nascitur granum Gnidium,quod aliqui linum uocant.Fruticem uero thymelæam,alii chamelæam,alii pyros achnen,alii cnestron,alii cneoron.Est similis oleastro,foliis angustioribus,gummosis si mordeantur,myrti magnitudine, semine colore & specie farris,ad medicinæ tantùm usum.Tragion fruticem sola Creta insula gignit,terebintho similem & semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. Eadem & tragacanthen,spinæ albæ radice,multùm prælatam apud Medos aut in Achaia nascenti.Pretium eius in libras XIII.Tragion & Asia fert, siue scorpionem, ueprem sine foliis, racemis rubentibus,ad medicinæ usum.Myricen & Italia, quam alii tamaricen uocant, Achaia autem bryan syluestrem: insigne in ea, quod satiua tantùm ferat gallæ similem fructum.In Syria & in Aegypto copiosa hæc est, cuius infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora sunt Græciæ. Gignit enim arborem ostryn, quam & ostryam uocant, solitariam circa saxa aquosa, similem fraxino cortice,& ramis, folio pyri, paulo tamen longioribus crassioribúsque,ac rugosis incisuris,quæ per tota discurrunt:semine hordeo simili & colore.Materies est dura atque firma:qua in domum illata,difficiles partus fieri produnt,mortésque miseras.

De euonymo,& adrachne,coggygria,& thapsia.

CAP. XXII.

NEc auspicatior in Lesbo insula arbor quæ uocatur euonymos, non absimilis Punicæ arbori,inter eam & laurum folii magnitudine, figura uerò & mollitia Punicæ, flore candidiore, statim pestem denuntians. Fert siliquas sesami similes, intus granum quadrangula figura,spissum,letale animantibus:nec non & in folio eadem uis. Succurrit aliquando præceps alui exinanitio. Alexander Cornelius arborem eonem appellauit,ex qua facta esset Argo, similem robori uiscum ferenti, quæ nec aqua nec igni posset corrumpi,sicuti nec uiscum,nulli alii cognitam,quod equidem sciam.Adrachnen omnes ferè Græci portulacæ nomine interpretantur, cùm illa sit herba, & andrachne uocetur, unius literæ diuersitate.Cæterùm adrachne est syluestris arbor, neque in planis nascens, similis unedoni, folio tantùm minore, & nunquàm decidente: cortice non scabro quidem,sed qui circungelatus uideri possit: tam tristis aspectu est. Similis & coggygria folio,magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine(pappum uocant)quod nulli alii arborum euenit. Similis & apharce, bifera æquè quàm adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere uua peragunt, alterum initio hyemis:quales eos, non traditur. Et ferulam inter externas dixisse conueniet,arborúmque generi ascripsisse: quoniam quarundam naturæ(sicut distinguemus)lignum omne corticis loco habet,hoc est forinsecus:ligni autem loco fungosam intus medullam,ut sambuci:quædam uerò inanitatem,ut harundines.Ferula calidis nascitur locis,atque trans maria, geniculatis nodata scapis.Duo eius genera:Nartheca Græci uocant,assurgentem in altitudinem:Narthechiam uerò semper humilem.A genibus exeuntia folia maxima,ut quæque terræ proxima.Cæterò natura eàdem,quæ anetho,& fructu similis.Nulli fruticum leuitas maior:ob id gestatu facilior,baculorum usum senectuti præbet. Semen ferulæ, thapsiam quidam uocauere:decepti eo, quoniam ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, foliis fœniculi,inani caule,nec excedente baculi longitudinem.Semen quale ferulæ, radix candida. Incisa lacte manat, & contusa succo:nec corticem abdicant, omnia ea uenena. Quippe

etiam fodientibus nocet: si minima aspiret aura, intumescunt corpora, faciémque inuadunt ignes sacri: ob id cerato prius illinunt. Quibusdam tamen morbis auxiliari dicunt medici, permistam aliis. Item in alopeciis suggillatísque ac liuentibus: ceu uerò remedia desint, ut scelera contractent. Sed ista prætexunt noxio instrumento: tantúmq; impudentiæ est, ut uenenum artis esse persuadeant. Thapsia est in Africa uehementissima. Quidam caulem incidunt per messes, & in ipsa excauant radice, quò succus confluat, arefactúmque tollunt. Alii folia, caulem, radicem tundunt in pila, & succum in sole coactum diuidunt in pastillos. Nero Cæsar claritatem ei dedit initio imperii, nocturnis grassationibus conuerberatam faciem illinens sibi cum thure ceráque, & sequuto die contra famam cutem synceram circunferens. Ignem ferulis optimè seruari certum est, eásque in Aegypto præcellere.

De cappari, siue cynosbato, aut opheostaphyle, & de sari.

CAP. XXIII.

IBi & capparis, firmioris ligni frutex, seminísque & cibi uulgati, caule quoque unà plerunq; decerpto. Cauenda eius genera peregrina. Siquidem Arabicum pestilens, Africum gingiuis inimicum, Marmaricum uuluis, & omnium inflationibus. Apulum uomitus facit: stomachum & aluum soluit. Quidam id cynosbaton uocant, alii opheostaphylen. Fruticosi est generis & sari, circa Nilum nascens duorum fermè cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similíq; manditur modo: radice ferrariis officinis præcipua, carbonis usu, propter duritiam.

De spina Babylonis regia, & de cytiso. CAP. XXIIII.

NOn omittendum est & quod Babylone seritur in spinis, quoniam non aliubi uiuit, sicut & uiscum in arboribus: sed illud in spina tantùm, quæ regia uocatur. Mirum, quòd eodem die germinat, quo iniectum est. Iniicitur autem ipso Canis ortu, & celerrimè arborem occupat. Condiunt eo uina, & ideo serunt. Spina illa nascitur & Athenis in longis muris. Frutex est & cytisus, ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus uerò etiam suum: spondétque iugero eius annua H-S. MM. uel mediocri solo reditus. Vtilitas, quæ eruo, sed ocyor satietas, perquàm modico pinguescente quadrupede, ita ut iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia pecorum medicina à morbis omni usu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum uino dari iubet: firmiores celsiorésque infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam defore cytisi pabulo contingente, promittunt Democritus & Aristomachus. Nec aliud minoris impendii est. Seritur cum hordeo, aut uere semine, ut porrum, uel caule autumno ante brumam. Si semine, madidum: & si desint imbres, satum spargitur. Plantæ cubitales seruntur scrobe pedali. Seritur per æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio. Demetitur uerno æquinoctio, cùm florere desiit, uel pueri uel anus uilissima opera. Canus aspectu, breuitérque si quis exprimere similitudinem uelit, angustioris trifolii frutex. Datur animalibus post biduum semper. Hyeme uerò quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia: obitérque inter ordines allium & cæpe seri fertile est. Inuentus hic frutex in Cythno insula, inde translatus est in omnes Cycladas, mox in urbes Græcas, magno casei prouentu: propter quod maximè miror rarum esse in Italia. Non æstuum, non frigorum, non grandinum, aut niuis iniuriam expauescit. Adiicit Hyginus, ne hostium quidem, propter nullam gratiam ligni.

De fruticibus & arboribus nostri maris, atque Rubri, & Indici.

CAP. XXV.

NAscuntur & in mari frutices arborésque, minores in nostro. Rubrum enim, & totus Orientis Oceanus refertus est syluis. Non habet lingua alia nomen, quod Græci uocant phycos: quoniam alga herbarum magis uocabulum intelligitur: hic autem est frutex. Folia lata colore uiridi gignit, quod quidam prason uocant, alii zostera. Alterum

genus eiuſdem,capillaceo folio ſimile fœniculo, in ſaxis naſcitur:ſuperius in uadis haud procul litore:uerno utrunque:& interit autumno. Circa Cretam inſulam nato in petris purpuras quoque inficiunt,laudatiſſimo à parte Aquilonis, aut cum ſpongiis. Tertium eſt gramini ſimile, radice geniculata & caule, qualiter calami. Aliud genus fruticum bryon uocatur, folio lactucæ, rugoſiore tantùm, iam hoc interius naſcens. In alto uerò abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tradunt. Glandem etiam quaſdam ferre in alto: naufragis hæc depræhenſa urinantibúſque. Et aliæ traduntur prægrandes circa Sicyonem. Vitis enim paſſim naſcitur. Sed ficus ſine foliis, rubro cortice. Fit & palma fruticum generis. Extra Herculis columnas porri fronde naſcitur frutex, & alius lauri & thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur. At in Oriente mirum eſt,ſtatim à Copto per ſolitudines nihil gigni,præter ſpinam, quæ ſitiens uocatur, & hanc raram admodum. In mari uerò Rubro ſyluas uiuere, laurum maximè & oliuam ferentem baccas: & cùm pluat, fungos,qui ſole tacti mutantur in pumicem. Fruticum ipſorum magnitudo ternorum eſt cubitorum,caniculis referta,ut uix proſpicere è naui tutum ſit, remos plerunque ipſos inuadentibus. Qui nauigauere in Indos Alexandri milites,frondem marinarum arborum tradidere in aqua uiridem fuiſſe,exemptam ſole protinus in ſalem areſcentem. Iuncos quoq; lapideos perquàm ſimiles ueris per litora,& in alto quaſdam arbuſculas colore bubuli cornus ramoſas,& cacuminibus rubentes:cùm tractarentur,uitri modo fragiles,in igne autem ut ferrum inardeſcentes,reſtinctis colore ſuo redeunte. Eodem tractu inſularum ſyluas operit æſtus,quanquam altiores platanis populíſque altiſſimis. Folia iis lauri,flos uiolæ & odore & colore. Baccæ,ut oleis,& ipſæ odoris iucundi autumno naſcentes,foliis nunquã deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina extant, ad quæ naues religantur:& cùm receſſit æſtus,ad radices. Alias quoque arbores in alto ab eiſdem accepimus eodem in mari uiſas, ſemper folia retinentes:fructu earum lupino ſimili. Iuba tradit,circa Troglodytarum inſulas fruticem in alto uocari Iſidos plocamon, corallio ſimilem ſine foliis: præciſum mutato colore in nigrum dureſcere. Cùm cadat,frangi. Item alium,qui uocatur charitoblepharon,efficacem in amatoriis. Spathalia eo facere & monilia fœminas. Sentire eum ſe capi,duraríq; cornus modo,& hebetare aciem ferri. Quòd ſi fefellerint inſidiæ,in lapidem transfigurari.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS QVARTVS.

In quo frugiferæ arbores traduntur.

PROOEMIVM.

EXTERNAE arbores,indociléſque naſci alibi,quàm ubi cœpere, & quæ in alienas non commeant terras, hactenus ferè ſunt. Licétq; iam de communibus loqui,quarum omnium peculiaris parens uideri poteſt Italia. Noſcentes tantùm meminerint,naturas earum à nobis interim dici,non culturas: quanquàm & colendi maxima in natura portio eſt. Illud ſatis mirari non queo, interiſſe quarundam memoriam,atq; etiam nominum,quæ authores prodidere,notitiam. Quis enim non communicato orbe terrarum, maieſtate Romani imperii profeciſſe uitam putet commercio rerum ac ſocietate feſtæ pacis,omniáque etiam quæ occulta antè fuerant,in

promiscuo usu facta? At hercule non reperiuntur, qui norint multa ab antiquis prodita: tanto priscorum cura fertilior, aut industria felicior fuit, ante millia annorum inter principia literarum Hesiodo præcepta agricolæ pandere orso, subsecutisque non paucis hanc curam eius, unde nobis creuit labor. Quippe cùm requirenda sint non solùm posteà inuenta, uerùm etiam ea, quæ inuenerant prisci, desidia rerum internecione memoriæ inducta. Cuius somni causas quis alias, quàm publicas mundi, inuenerit? Nimirum alii subiere ritus, circáque alia mentes hominum detinentur, & auaritiæ tantùm artes coluntur. Anteà inclusis gentium imperiis intra ipsas, ideóque & ingeniis, quadam sterilitate fortunæ, necesse erat animi bona exercere: regésque innumeri honore artium colebantur, & in ostentatione has præferebant opum, immortalitatem sibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia, & operæ uitæ. Posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postquàm Senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducémq; nil magis exornare, quàm census: postquàm cœpere orbitas in authoritate summa & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo: pessum iere uitæ pretia: omnésque à maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere, ac seruitute sola profici cœptum. Hanc alius alio modo, & in aliis adorare, eôdem tamen, habendi quò eat spes, omnium tendente uoto. Passim uerò etiam egregii aliena uitia, quàm bona sua, colere malle. Ergo hercule uoluptas uiuere cœpit, uita desiit. Sed nos obliterata quoque scrutabimur. Nec deterrebit quarundam rerum humilitas, sicut nec in animalibus fecit. Quanquàm uidemus Virgilium præcellentissimum uatem, ea de causa hortorum dotes fugisse: & tantísque, quæ retulit, flores modò rerum decerpsisse, beatum felicémq; gratiæ xv. omnino generibus uuarum nominatis, tribus oleæ, totidem pyrorum, malo uerò tantùm Assyrio, cæteris omnibus neglectis. Vnde autem potiùs incipiemus, quàm à uitibus? quarum principatus in tantum peculiaris Italiæ est, ut uel hoc uno omnia gentium uicisse, quanquàm odorifera, possit uideri bona: quanquàm ubicunq; pubescentium odori nulla suauitas præfertur.

De uitium natura, & quibus modis ferant. CAP. I.

Vites iure apud priscos magnitudine quoq; inter arbores numerabantur. Iouis simulachrum in urbe Populonia ex una conspicimus, tot æuis incorruptum: Item Massiliæ pateram. Metaponti templum Iunonis uitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur uite una Cypria, ut ferunt, qnoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec est ligno ulli æternior natura. Verùm ista ex syluestribus facta crediderim, quando hæ uites tonsura annua coërcentur, & uis earum omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succíq; tantùm gratia ex his pluribus modis ad cæli mores, solíque ingenia. In Campano agro populis nubunt: maritásq; complexæ, atque per ramos earum procacibus brachiis geniculato cursu scandentes, cacumina æquant, in tantum sublimes, ut uindemiator authoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt, diuidíque aut potiùs auelli nequeunt. Villas & domos ambiri singularum palmitibus, ac sequacibus loris quoq;, memoria dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius existimauit. Vna uitis Romæ in Liuiæ porticibus subdiales inambulationes umbrosis pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris fœcunda. Vlmos quidem ubiq; exuperant. Miratúmq; altitudinem earum Ariciæ ferunt legatum regis Pyrrhi Cineam facetè lusisse in austeriorem gustum uini, meritò matrem eius pendere in tam alta cruce. Rumbotinus uocatur, & alio nomine populus, arbor Italiæ Padum transgressis, cuius tabulata in orbem patula replent, puróque producto dracone in palmam eius, inde in subrectos ramorum digitos flagella dispergunt. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ sudibus horrent, uineámque faciunt: & aliæ improbo reptatu, pampinorúmq; superfluitate peritia domini amplo discursu atria media complentes. Tot differentias uel sola tantùm Italia recipit. Stat prouinciarum aliquarum per se uitis sine ullo pedamento, artus suos in se colligens, & breuitate crassitudinē pascens. Vetant hoc alibi uenti, ut in Africa & Narbonensis prouinciæ partibus. Excrescere ultra suos pollices

prohibitæ, semperq; pastinatis similes, herbarũ modo uagantur per arua, ac succum terræ passim uuis bibunt, quæ ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore Africæ parte exuperant. Vua non alibi gratior callo, ut inde possit inuenisse nomen duracina. Nanq; genera magnitudine, colore, saporibus, acinis, innumera, etiamnum multiplicantur uino. Hic purpureo lucent colore, illic fulgent roseo, nitentque uiridi. Candicans enim nigérq; uulgares. Tument uerò mammarum modo bumasti. Prælongis dactyli porriguntur acinis. Est & illa naturæ lasciuia, ut prægrandibus adhæreãt parui, mites, & suauitate certantes: leptoragas has uocant. Durant aliæ per hyemem, pensili concameratæ nodo. Aliæ in sua tantùm continentur anima ollis fictilibus, & insuper doliis inclusæ, stipatæ uinaceis circunsudantibus. Aliis gratiam, qui & uinis, fumus affert fabrilis, iísq; gloriam præcipuam in fornacibus Africæ Tiberii Cæsaris authoritas fecit. Ante eum Rhæticis prior mensa erat, & uuis Veronensium agro. Quin & à patientia nomen acinis datur passis. Conduntur & musto uuæ, ipsæq; uino suo inebriantur. Aliæ decoctæ in musto dulcescunt: aliæ uerò sobolem nouam in matre ipsa expectant translucidæ uitro: additq; acinis eandem, quam in doliis amphorísue, duratricem illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo. Iam inuenta uitis per se in uino picem resipiens, Viennensem agrum nobilitans, Aruerno, Sequanóq; & Heluico generibus non pridem illustrata. Atq; hæc Virgilii uatis ætate incognita, à cuius obitu x c. agũtur anni. Quid, quòd insertæ castris summam rerum imperiúmque continent? Centurionum in manu uitis, & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat. Necnon uineæ oppugnationum dedere rationem. Nam in medicaminibus adeò magnum obtinent locum, ut per sese uino ipso remedia sint.

De generibus vitium. CAP. II.

GEnera uitium numero cõpræhendi posse unus existimauit Democritus, cuncta sibi Græciæ cognita professus. Cæteri innumera atq; infinita esse prodiderunt: quod uerius apparebit ex uinis. Nec omnia dicentur, sed maximè insignia: quippe quæ totidem penè sunt, quot agri. Quamobrem celeberrimas uitium, aut quibus est aliqua proprietate miraculum, ostendisse satis erit. Principatus datur ammineis propter firmitatem, senióq; proficientem uini eius ubique uitam. Quinque earum genera: ex iis germana minor acino melior deflorescit, imbres tempestatésq; tolerat: non item maior, sed in arbore, quàm in iugo, minùs obnoxia. Gemellarum, quibus hoc nomen uuæ semper geminæ dedere, asperrimus sapor, sed uires præcipuæ. Ex iis minor Austro læditur, cæteris uentis alitur, ut in Vesuuio monte, Surrentinísq; collibus. In reliquis Italiæ partibus non nisi arbori accommodata. Quintum genus lanatæ, ne Seres miremur, aut Indos, adeò lanugo eam uestit. Prima ex ammineis maturescit, ocyssiméque putrescit. Proxima dignitas Nomentanis rubente materia: quapropter quidam rubellas appellauere uineas. Eæ minùs fertiles uino, acinis & fæce nimiæ: contra pruinas fortissimæ, siccitate magis quàm imbre, æstu quàm algore uexantur. Quamobrem in frigidis humidísq; principatum obtinent. Fertilior, quæ minor acino, & folio scissa minús. Apianis apes dedere cognomen, præcipuè earum auidæ. Ex his duo genera, lanugine & ipsa pubescunt. Distant, quòd altera celeriùs maturescit, quanquàm & altera properante. Situs frigidos non respuunt: & tamen nullæ celeriùs imbre putrescunt. Vina primò dulcia, austeritatem annis accipiunt, & rubra fiunt. Nulla magis uite gaudet. Et hactenus potissima nobilitas datur peculiaribus atque uernaculis Italiæ. Cæteræ aduenere Chio, Thasóue. Græcula non inferior ammineis bonitate, prætenera acino: & uua tam parua, ut nisi pinguissimo solo colere non prosit. Eugeniam Taurominitani colles cum generositatis cognomine, misère Albano tantùm agro: quoniam translata statim mutatur. Nanq; est aliquibus tantus locorum amor, ut omnem in his gloriam suam relinquant, nec usquã transeant totæ. Quod & in Rhetica Allobrogicáq;, quã suprà picatam appellauimus, euenit, domi nobilibus, nec agnoscendis alibi. Fœcundæ tamen, bonitatis uice copiam præstant: Eugenia feruentibus locis, Rhætica temperatis, Allobrogica frigidis, gelu maturescens, & colore nigra. Ex his, quas adhuc dximus,

diximus,ſed etiam è nigris uina uetuſtate in album colorem tranſeunt.Reliquæ ignobiles.Aliquando tamen cæli aut ſoli opera non fallunt uetuſtatem,ſicuti fecenia,& cum ea florens Biturica,acino rarior,nunquàm floris obnoxii, quoniam antecedunt, uentíſq; & imbribus reſiſtunt,meliores tamẽ algentibus locis,quàm calidis,humidis quàm ſitientibus.Vix ulla magis tam denſo uuarum partu,impatiens uariantis cæli, ſed contra tenorem unum algoris æſtúſue conſtans.Quæ minor eſt ex eo genere,melior.In eligendo ſolo moroſa,pingui putreſcit, gracili omnino non prouenit. Mediam temperiem delicatè quærit,ob hoc Sabinis collibus familiaris. Vua eius indecora uiſu , ſapore iucunda:niſi matura protinus rapiatur,etiam non putreſcens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atq; duritia. Inſignes iam colore inter purpureas nigráſq; medio heluolæ,ſæpius uarianti,& ob id uarianæ à quibuſdam appellatæ. Præfertur in his nigrior: utraq; alternis annis fertilis:ſed melior uino,cùm parcior.Et preciæ duo genera magnitudine acini diſcernuntur:quibus materies plurima,uuáq; ollis utiliſſima,folium apio ſimile.Baſilicã Dyrrhachini celebrant,Hiſpaniæ cocolobin uocant.Rarior uua,æſtus Auſtróſq; tolerat,capiti inimica,copia larga.Hiſpaniæ duo genera eius faciunt:unum oblongo acino,alterum rotundo:nouiſſimas uindemiant.Quo dulcior cocolobis, hoc melior. Sed & auſtera tranſit in dulcem uetuſtate:& quæ dulcis fuit,in auſteritatem:túncq; Albano uino æmulantur.Tradunt ueſicæ uitiis utiliſſimum ex his potum.Albuelis ſummis arboribus fertilior eſt,uiſula imis.Quamobrem circa eaſdem ſatæ diuerſitate naturæ locupletant. Inerticulam è nigris appellauere , iuſtiùs ſobriam dicturi , inueterato præcipuè commendabilem uino,ſed uiribus innoxiam.Siquidem temulentiam ſola non facit.Fertilitas cõmendat cæteras,principémq; heluenacã.Duo eius genera:maior,quam quidam longam:minor quam arcam appellant,non tam fœcundam,ſed gratiorem hauſtu.Diſcernitur folio circinato.Verùm utraq; gracilis.Furcas ſubdere his neceſſarium:alioqui ubertatem ſuam non tolerant.Maritimo afflatu gaudent,roſcido odore. Nulla uitium minus Italiam amat,rara,parua,putreſcens in ea:uino quoque,quod genuit,æſtatem non exuperans.Nec alia macro ſolo familiarior.Græcinus,qui alioqui Cornelium Celſum tranſcripſit,arbitratur non naturam eius repugnare Italiæ,ſed culturam, auidè palmites euocantium. Ob id fertilitatem ſuam abſumi,ſi non præpinguis ſoli ubertas laſſeſcentem ſuſtineat. Carbunculari negatur, magna dote, ſi uerum eſt, aliqua in uite cælo non eſſe ius. Aeſtum fert ſpionia , quam quidam ſpineam uocant, autumníſque & imbribus pingueſcit. Quinimo nebulis una alitur , ob id Rauennati agro peculiaris. Veniculam inter optimè defloreſcentes, & ollis aptiſſimam,Campani malunt ſirculam uocare, alii ſtaculam, Tarracina numiſianam , nullas uires proprias habentem , ſed totam périnde ac ſolum ualeat.Surrentinis tamen efficaciſſima teſtis Veſuuio tenus. Ibi enim murgentina è Sicilia potiſſima,quam Pompeianam aliqui uocant,Latio demum feracem : ſicut horconia in Campania,tantùm uilitatis cibariæ,ſed ubertate præcipua.Tolerat & annos mœrica,contra omne ſidus firmiſſima,nigro acino,uinis uetuſtate rubeſcentibus.

Item de vitium generibus,ſecundùm locorum & regionum proprietatem.

CAP. III.

ET hactenus publica ſunt genera:cætera regionum locorúmque,aut ex his inter ſe inſitu miſta.Siquidem Thuſcis peculiaris eſt tudernis,atque etiam eius nominis florentia. Eſt opima Aretio talpana, & eteſiaca, & conſeminia. Talpana nigra candidum facit muſtum.Eteſiaca fallax,quæ quò plus tulit, eò laudabilius fundit:mirúmq;, fœcunditate ceſſat.Cõſeminia nigra,uino minimè durante,uua maximè:poſt x v.dies,quàm ulla alia, metitur,fertilis,ſed cibaria.Huius folia,ſicut labruſcæ, prius quàm decidant, ſanguineo colore mutantur. Euenit hoc etiam quibuſdam aliis, peſſimi generis argumento. Irtiola Vmbriæ,Meuanatíq; & Piceno agro peculiaris eſt,Amiternino pumula.Iiſdem bannanica fallax eſt:amant tamen eam.Municipii uuam Pompeii nomine appellant:quamuis Cluſinis copioſiorem.Municipii & Tiburtes appellauere,quamuis oleaginam nuper inuenerint à ſimilitudine oliuæ.Nouiſſima hæc uuarum ad hoc tempus reperta eſt.Vinaciolam

ſoli nouere Sabini & Laurenti. Nam Gauranas ſcio à Falerno agro tranſlatas uocari Falernas, celerrimè ubique degenerantes. Necnon Tarentinum genus aliqui fecere, prædulci uua. Capnias & bucconiatis, & tarrupia, in Thurinis collibus non ante demetuntur, quàm gelauerit. Pharia gaudent Piſæ, Mutina pruſinia, nigro acino, intra quadriennium albeſcente uino. Mirum, ubique cum Sole circumagi uuam, quæ ob id ſtreptos uocatur. Et in Italia Gallicam placere, trans Alpes uerò Picenam. Dixit Virgilius Thaſias & Mareotidas, & lageas: compluréſque externas, quæ non reperiuntur in Italia. Sed ſunt etiamnum inſignes uuæ, nõ uino, ambroſiaca, duracina, ſine ullis uaſis in uite ſeruabilis: tanta eſt contra frigora æſtus tempeſtatéſque firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipſa ſe ſuſtinens: non item dactylides digitali gracilitate. Columbinæ acinoſiſſimæ: & magis purpureæ cognomine bimammiæ, quando non racemos, ſed uuas alias gerunt. Item tripedanea, cui nomen à menſura eſt. Item ſcripula paſſo acino. Et Rhætica in maritimis Alpibus appellata, diſſimilis laudatæ illi. Nanq; hæc breuis, conferta acino, degener uino, ſed cute omnium tenuiſſima, nucleo quem Chium uocant, uno ac minimo, acinum prægrandem unum alterúmue habens. Eſt & nigra amminea, cui Syriacæ nomen imponunt. Item Hiſpana ignobilium probatiſſima. In pergulis uerò ſeruntur eſcariæ appellatæ, ederæ acinis, albæ nigræ'que. Et bumaſti totidem coloribus. At nondum dictæ Aegia, & Rhodia, & uncialis, uelut à pondere acini. Item pucina omnium nigerrima: & coronario naturæ luſu ſtephanitis, acinos foliis intercurſantibus: & quæ forenſes uocãtur, celeres prouentu, uendibiles aſpectu, portatu faciles. Contrà damnantur etiam uiſu cinerea, & rabuſcula, & aſiniſca: minus tamen, caudas uulpium imitata, alopecis. Alexandrina appellatur uitis circa Phalacram breuis, ramis cubitalibus, acino nigro fabæ magnitudine, nucleo molli & minimo, obliquis racemis prædulcibus, folio paruo & rotundo, ſine diuiſuris. Septem his annis, in Narbonenſis prouinciæ Alba eluia inuenta eſt, uitis uno die defloreſcens: ob id tutiſſima. Narbonicam uocant, quam nunc tota prouincia conſerit.

Inſignia culturæ vinearum. CAP. IIII.

Catonum ille primus, triumpho & Cenſura ſuper cætera inſignis, magis tamẽ etiamnum claritate literarum, præceptíſque omnium rerum expetendarum datis generi Romano, inter prima uerò agrum colendi, illius æui confeſſione optimus ac ſine æmulo agricola, pauca attigit uitium genera, quarundam ex iis iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu ſententia eius indicanda eſt, ut in omni genere noſcamus quæ fuerint celeberrima, anno ſexcenteſimo urbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cùm ſupremum is diem obiit, & quantum poſteà CCXXX. annis uita profecerit. Ergo de uitibus uuíſque ita prodidit: Qui locus uino optimus dicetur eſſe, & oſtentus ſolibus, ammineum minuſculum & geminum eugenium, heluinum minuſculum conſerito. Qui locus craſſior aut nebuloſior, amminum maius, aut murgentinum, Apicium, Lucanum ſerito. Cæteræ uites miſcellæ maximè in quemuis agrum conueniunt. In lora rectè conduntur. Quas ſuſpendas duracinas, ammineas maiores, uel ad fabrum ferrarium pro paſſis hæ rectè ſeruantur. Nec ſunt uetuſtiora de illa re Latinæ linguæ præcepta: tam propè ab origine rerum ſumus. Ammineam proximè dictam, Varro ſcantianam uocat. In noſtra ætate pauca exempla conſummatæ huius artis fuere: uerùm eò minus omittenda, ut noſcantur etiam præmia, quæ in omni re maximè ſpectantur. Summam ergo adeptus eſt gloriam Acilius Sthenelus è plebe libertina, LX. iugerum non ampliùs uineis excultis in Nomentano agro, atque CCCC. nummûm uenundatis. Magna fama & Vetuleno Aegialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiórque etiam fauore hominũ, quoniam ipſum Africani colebat exilium. †Sed maxima, eiuſdem Stheneli opera, Rhemmio Palæmoni, aliâs Grammatica arte celebri, in hiſce XX. annis mercato rus DC. nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab urbe diuerticulo. Eſt autem uſquequaque nota uilitas mercis per omnia ſuburbana, ibi tamen maxima, quoniam & neglecta per indiligentiam prædia parauerat, ac ne in peſſimis quidem elegantioris ſoli. Hæc aggreſſus excolere, non uirtute animi, ſed uanitate primò, quæ nota mirè in illo fuit, paſtinatis de integro

† *De loco hoc, atque adeò de toto hoc capite cõſule Budæũ lib.5. de Aſſe.*

integro uineis, cura Stheneli dum agricolam imitatur, ad uix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum C C C C. nummûm emptori addicta pendente uindemia. Cucurrítque non nemo ad ſpectandas uuarum in iis uineis ſtrues, literis eius altioribus contra id pigra uicinitate ſibi patrocinante: nouiſſimè Anneo Seneca, principe tum eruditionis, ac potentia, quæ poſtremò nimia fuit ſuper ipſum, minimè utique miratore inanium, tantò prædii eius amore capto, ut non puderet † inuiſo aliàs & oſtentaturo tradere palmam eam, emptis quadruplicato uineis illis intra decimum ferè curæ annum: digna opera, quæ in Cæcubis Setiníſque agris proficeret: quando & poſteà ſæpenumero ſeptenos culeos ſingula iugera, hoc eſt amphoras centenas quadragenas muſti dedere. Ac ne quis uictam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus ſcripſit, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicúmue merces petitas, quàm ſedulum ruris larem. Vino antiquiſſima claritas Maroneo, in Thraciæ maritima parte genito, ut author eſt Homerus. Neque enim fabuloſa, aut de origine uariè prodita conſectamur, præterquàm Ariſtæum primum omnium in eadem gente mel miſcuiſſe uino, ſuauitate præcipua utriuſque naturæ ſponte prouenientis. Maroneum uicies tantò addito aquæ miſcendum Homerus prodidit. Durat etiam uis eadem in terra generi, uigórque indomitus. Quippe cùm Mutianus ter Conſul ex his qui nuperrimè prodidere, ſextarios ſingulos octonis aquæ miſceri compererit præſens in eo tractu. Eſſe autem colore nigrum, odoratum, uetuſtate pingueſcere. Et Pramnio, quod idem Homerus celebrauit, etiam nunc honos durat. Naſcitur Smyrnæ regione, iuxta delubrum Matris Deûm. In reliquis claritas generi non fuit alicui. Anno fuit omnium generum bonitas, L. Opimio Conſule, cùm C. Gracchus Tribunus plebem ſeditionibus agitans interemptus, ea cæli temperies fulſit, quam cocturam uocant, ſolis opere, natali urbis DCXXXIIII. Durántque adhuc uina ducentis ferè annis, iam in ſpeciem redacta mellis aſperi: etenim hæc natura uinis in uetuſtate eſt: nec potari per ſe queunt, ſi non peruincat aqua, uſq; in amaritudinem carie indomita: ſed cæteris uinis commendandis minima aliqua miſtura medicamenta ſunt: quo fit, ut eius temporis æſtimatione in ſingulas amphoras centeni nummi ſtatuãtur. Ex his tamen uſura multiplicata ſemiſſibus, quæ ciuilis ac modica eſt, in C. Cæſaris Germanici filii principatu †, annis CLX. ſingulas uncias uini conſtitiſſe nobili exemplo docuimus, referentes uitam Pomponii Secundi uatis, cœnámq; quam principi illi dedit. Tantùm pecuniarum detinent uini apothecæ. Nec alia res maius incrementum ſentit ad uiceſimum annum, maiúſue ab eo diſpendium, non proficiente pretio. Raro quippe adhuc fuere, nec niſi in nepotatu, ſingulis teſtis millia nummûm: Vienneſes ſoli picata ſua, quorum genera diximus, pluris permutaſſe, ſed inter ſeſe amore patrio creduntur. Idque uinum frigidius reliquis exiſtimatur in frigido potu.

† *Aliàs, ſic: inuiſuro alias regiones, & oſtentaturo. Quam lectionem agnoſcit & Budæus libro 5. de Aſſe.*

† *Rectius, anno centeſimo ſexageſimo. adſtipulante eodem Budæo loco iam citato.*

De natura vini. CAP. V.

VIno natura eſt, hauſto accendendi calore uiſcera intus, foris infuſo refrigerandi. Nec alienum fuerit commemorare hoc in loco, quod Androcydes ſapientia clarus ad Alexandrum Magnum ſcripſit, intemperantiam eius cohibens: Vinum potaturus rex, memento te bibere ſanguinem terræ: ſicut cicuta homini uenenum eſt, ſic cicutæ uinum. Quibus præceptis ſi ille obtemperauiſſet, profectò amicos in temulentia non intermiſſet. Prorſus ut iure dici poſſit, neque uiribus corporis utilius aliud, neque aliud uoluptatibus pernicioſius, ſi modus abſit.

Vina generoſa. CAP. VI.

GEnera autem uini alia aliis gratiora eſſe, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud præſtantius altero germanitatem præcedere, ſiue teſta, ſiue fortuito euẽtu? Quamobrem de principatu ſe quiſque iudicem ſtatuat. Iulia Auguſta LXXXII. annos uitæ pucino retulit acceptos, non alio uſa. Gignitur in ſinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, ſaxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius

medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus pyctanon appellauerunt ex Adriatico sinu. Diuus Augustus Setinum prætulit cunctis, & ferè secuti principes, confessa propter experimenta, non temere cruditatibus noxiis ab ea saliua. Nascitur supra forum Appii. Antea Cæcubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sinu Amyclano: quod iam intercidit & incuria coloni locíq; angustia, magis tamen fossa Neronis, quam à Baiano lacu Ostiam usq; nauigabilem inchoauerat. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maximè Faustiano. Cura culturáque id collegerat. Exolescit hoc quoq;, copiæ potiùs, quàm bonitati, studentium. Falernus ager à ponte Campano læua petentibus urbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit. Faustianus autem circiter quatuor milliaria à uico prope Cedias, qui uicus à Sinuessa VI. millibus abest. Nec ulli in uino maior authoritas: solo uinorũ flamma accenditur. Tria eius genera, austerum, dulce, tenue. Quidam ita distinguunt: summis collibus Gauranum gigni, mediis Faustianum, imis Falernum. Non omittendum autem nulli eorum, quæ celebrentur, iucundum saporem uuæ esse. Ad tertiam palmam uariè uenere Albana urbi uicina, prædulcia ac rara in austero. Itẽ Surrentina in uineis tantùm nascentia, conualescentibus maximè probata, propter tenuitatem salubritatémque. Tiberius Cæsar dicebat consensisse medicos, ut nobilitatem Surrentino darent, alioquin esse generosum accetum. C. Cæsar, qui successit illi, nobilem uappam. Certant Massica æquè, ex monte Gaurano Puteolos Baiásque prospectantia. Nam Falerno Contermina Statana ad principatus uenere non dubie: palámque fecere sua quibusque terris tempora esse, sicut rerum prouentus occasúsque. Iuncta his præponi solebant Calena, & quæ in uineis arbustísque nascuntur, Fundana. Ex alia uicina urbis Veliternina, Priuernatiáque. Nam quod Signiæ nascitur, austeritate nimia continendæ utile aluo, inter medicamina numeratur. Quartum curriculum publicis epulis obtinuere à Diuo Iulio (is enim primus authoritatem his tribuit, ut in epistolis eius apparet) Mamertina, circa Messanam in Sicilia genita. Ex iis Potulana, ab authore dicta, in loco proximo Italiæ laudantur præcipue. Est in eadem Sicilia & Taurominitanis honos, lagenis pro Mamertino plerunque subditis. Ex reliquis autem à supero mari Prætutia, atque Ancone nascentia, & quæ à palma una fortè enata palmesia appellantur. In mediterraneo uerò Cesenatia ac Mecœnatiana. In Veronensi item Rhætica, Falernis tantùm posthabita à Virgilio. Mox ab intimo sinu maris, Adriana. Ab infero autem Latiniensia, Grauiscana, Statoniensia. Hetruriæ palmam Luna habet, Liguriæ Genua: Inter Pyrenæum Alpésque Massilia gemino sapore, quando & condiendis aliis pinguius gignit, quod uocant succosum. Beterrarum intra Gallias consistit authoritas. De reliquis in Narbonensi genitis asseuerare non est: quoniam officinam eius rei fecere tingentes fumo, utinámque non & herbis, ac medicaminibus noxiis. Quippe etiam aloën mercantur, qua saporem colorémque adulterant. Verùm & longinquiora Italiæ ab Ausonio mari, non carent gloria, Tarentina, & Seruitiana, & Consentiæ genita, & Tempsæ ac Babiæ, Lucanáque antecedentibus Thurinis. Omnium uerò eorum maximè illustrata Messalæ potu & salute Lagarina, non procul Grumento nascentia. Campania nuper excitauit nouis nominibus authoritatem, siue cura, siue casu, ad quartum à Neapoli lapidem Trebellicis, iuxta Capuam Caulinis, & in suo agro Trebulanis: alioqui semper inter plebeia & Trifolinis gloriata. Nam Pompeianis summum x. annorum incrementum est, nihil senecta conferente. Dolore etiam capitum in sextam horam diei sequentis infesta depræhenduntur. Quibus exemplis, nisi fallor, manifestum est, patriam terrámque referre, uon uuam: & superuacuam generum consectationẽ in numerum, cùm eadẽ uitis aliud aliis in locis polleat. Hispaniarũ Lalatana copia nobilitãtur elegantia uerò Tarraconẽsia, atq; Lauronensia: & Balearica ex insulis, conferuntur Italiæ primis. Nec ignoro, multa prætermissa plerosq; existimaturos, quando suum cuiq; placet, & quocunq; eatur, fabula eadẽ reperitur: Diui Augusti iudiciorũ ac palati peritissimum è libertis, censuram uini in epulas eius facientẽ, dixisse hospiti de indigena uino, nouum quidem sibi gustũ esse eum, atq; non ex nobilibus, sed Cæsarẽ non aliud poturũ. Nec negauerim

gauerim

gauerim & alia digna esse fama: sed de quibus consensus æui iudicauerunt, hæc sunt.

Vina transmarina. CAP. VII.

NVnc simili modo transmarina dicemus. In summa gloria post Homerica illa, de quibus suprà diximus, fuere Thasium Chiúmq;. Ex Chio quod Aruisium uocant. His addidit Lesbium Erasistrati maximi Medici authoritas, circiter DC. annū urbis Romæ. Nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquàm parcius mari condiunt. Lesbium sponte naturæ suæ mare sapit. Nec Tmoliti per se gratia, ut uino: sed cuius dulci admisto, reliquorum duritia suauitatem accipiat, simul & ætatem, quoniā uetustiora protinus uidentur. Ab his dignatio est Sicyonio, Cyprio, Telmesico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennytico. In Aegypto hoc nascitur tribus generibus uuarum ibi nobile, Thasia, æthalo, peuce. Post hæc authoritas hippodamantio, mystico, cantharitæ, protropo Gnidio, Catacecaumenitæ, petritæ, Myconio. Nam mesogiten capitis dolores facere compertū est: nec Ephesium salubre esse, quoniam mari & defruto condiatur. Apamenum mulso præcipuè conuenire dicitur, sicut Prætutium in Italia. Est enim & hæc proprietas generum, ut dulcia utique inter se non congruant. Exoleuit & protagion, quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholæ. Apollodorus medicus, in uolumine, quo suasit Ptolemæo regi quæ uina biberet, Italicis etiam tum ignotis, laudauit in Ponto Nasperceniten, mox Orœticum, Oeneaten, Leucadiū, Ambracioten, & quod cunctis prætulit Præparentium: sed minoris famæ esse dixit, quoniam post sex annos non placeret.

De vini salsi generibus septem. CAP. VIII.

HActenus bonitas uini nationibus debetur. Apud Græcos iure clarissimum nomen accepit, quod appellauerunt bion, ad plurimos ualetudinum usus excogitatum, ut docebimus in parte medicinæ. Fit autem hoc modo: Vuæ paulùm ante maturitatem decerptæ, siccantur acri sole, ter die uersatæ per triduum: quarto exprimuntur, dein cadis sole inueterantur. Cui marinam aquam largiorem miscent, à serui furto origine orta, sic mensuram explentis, idque translatum in album mustum leucochrun appellatur. In aliis autem gentibus simili modo factum tethalassomenon uocant: Thalassiten autem uasis musti deiectis in mare, quo genere præcox fit uetustas. Necnon apud nos quoque Coum uinum ex Italico faciendi rationē Cato demonstrauit, super cætera in sole quadriennio maturandum præcipiens. Rhodium Coo simile est. Phorineum salsius Coo. Omnia transmarina septem aut sex annis ad uetustatem mediam peruenire existimantur.

De dulcium generibus XIIII. CAP. IX.

VInum omne dulce minus odoratum: quò tenuius, eò odoratius. Colores uinis quatuor: albus, fuluus, sanguineus, niger. Psythium & melampsythiū passi genera sunt, suum saporē, non uini referentia: Cisibilites uerò musti, in Galatia nascens, & Halyntium in Sicilia. Nam siræum, quod alii hepsema, nostri sapam appellant, ingenii, non naturæ opus est, musto usq; ad tertiam partem mensuræ decocto: quod ubi factum ad dimidiam est, defrutum uocamus. Omnia in adulterium mellis excogitata. Sed priora uua terráque constant. Passum à Cretico Cilicium probatur, & Africum, & in Italia prouinciísque finitimis. Fieri certum est ex uua, quam Græci sticam uocant, nos apianam, item scirpula, diutius in uite sole adustis, aut feruente oleo. Quidam è quacunque dulci, dum præcocta alba faciunt siccantes sole, donec paulo amplius dimidium pondus supersit, tusásque leniter exprimunt. Deinde quantum expressere, adiiciunt uinaceis aquæ puteanæ, ut & secundarium passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt: ac sine sarmentis madefactos uino excellenti, donec intumescant, premunt. Et hoc genus ante cætera laudant. Ac simili modo aqua addita, secundarium faciunt. Medium inter dulcia uinúmq; est, quod Græci aïgleuces uocant, hoc est, semper mustum. Id euenit cura, quoniam feruere prohibetur. sic appellant musti in uina transitum. Ergo mergunt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma transeat, & cōsuetudo fiat algendi. Est etiamnum aliud genus eius per se, quod uocat dulce Narbonensis prouincia, & in ea maximè Vocontii. Asseruatur eius gratia uua diutius in uite, pediculo intorto. Ab aliis ipse

palmes

palmes inciditur in medullam, ab aliis uua torretur in tegulis: omnia ex Heluenaca uite. His adiiciunt aliqui, quod uocant diachyton, uuis in ſole ſiccatis loco clauſo per dies ſeptem, in cratibus, totidem pedes à terra altè, noctibus à rore defenſis, octauo die calcatis. Ita fieri optimi odoris ſaporiſque. Dulci è genere eſt & melitites. Diſtat à mulſo quod fit è muſto, cum quinque congiis auſteri muſti, congio mellis & ſalis cyatho ſufferuefactis, auſterum. Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & protropum: ita appellatur à quibuſdam muſtum ſponte defluens, antequam calcentur uuæ. Hoc protinus diffuſum lagenis ſuis deferuere paſſi, poſteà in ſole quadraginta diebus torrent æſtatis ſecutæ ipſo Canis ortu.

De deuterijs & ſecundarijs, uini genera tria. CAP. X.

NOn poſſunt iure dici uina, quæ Græci deuteria appellant, Cato & nos loram, maceratis aqua uinaceis: ſed tamen inter uina operaria numerantur. Tria eorum genera. Decima parte aquæ addita, quæ muſti expreſſa ſit, & ita nocte ac die madefactis uinaceis, rurſúſq; prælo ſubiectis. Alterum, quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expreſſum ſit, addita aquæ, expreſſóque decocto ad tertias partes. Tertium eſt, fæcibus uini expreſſum, quod fæcatum Cato appellat. Nulli ex his plus, quàm anno, uſus.

Quæ nuper in Italia generoſa uina eſſe cœperunt.

CAP. XI.

VErùm inter hæc ſubit mentem, cùm ſint genera nobilia, quæ propriè uini intelligi poſſint, LXXX. ferè in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiæ eſſe, longè præterea ante cunctas terras. Et hinc deinde altius cura ſerpit, non à primordio hanc gratiam fuiſſe.

De uini obſeruatione. CAP. XII.

AVthoritatem poſt ſexcenteſimum urbis annum cœpiſſe. Romulum lacte, non uino, libaſſe, indicio ſunt ſacra ab eo inſtituta, quæ hodie cuſtodiunt morem. Numæ regis Poſthumia lex eſt: Vino rogum ne reſpergito. Quod ſanxiſſe illum propter inopiam rei nemo dubitet. Eadem lege, ex imputata uite libari uina diis, nefas ſtatuit, ratione excogitata, ut putare cogerentur, aliàs aratores, & pigri circa pericula arbuſti. M. Varro author eſt, Mezentium Hetruriæ regem auxilium Rutulis contra Latinos tuliſſe uini mercede, quod tum in Latino agro fuiſſet.

Qui uini uſus antiquis, & de uinis antiquorum. CAP. XIII.

NOn licebat fœminis Romæ bibere. Inuenimus inter exempla, Egnatii Mecennii uxorem, quod uinum bibiſſet è dolio, interfectam fuſte à marito, eúmque cædis à Romulo abſolutum. Fabius Pictor in Annalibus ſuis ſcripſit: Matronam quòd loculos, in quibus erant claues uinariæ cellæ, reſignauiſſet, à ſuis inedia mori coactam. Cato, ideo propinquos fœminis oſculum dare, ut ſcirent an temetum olerent. Hoc tum nomen uino erat: unde & temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiauit, mulierem uideri plus uini bibiſſe, quàm ualetudinis cauſa uiro inſciente, & dote mulctauit. Diúque eius rei magna parſimonia fuit. L. Papyrius Imperator aduerſus Samnites dimicaturus uotum fecit, ſi uiciſſet, Ioui pocillum uini. Denique inter dona ſextarios lactis datos inuenimus, nuſquam uini. Idem Cato, cùm in Hiſpaniam nauigaret, unde cum triumpho rediit, Non aliud, inquit, uinum bibi, quàm remiges: in tantùm diſſimilis iſtis qui etiam conuiuis alia, quàm ſibimetipſis, miniſtrant, aut procedente menſa ſubiiciunt. Lautiſſima apud priſcos uina erant, myrrhæ odore condita, ut apparet in Plauti fabula, quæ Perſa inſcribitur, quanquàm in ea & calamum addi iubet. Ideò quidam aromatice delectatos maximè credunt. Sed Fabius Dorſenus his uerſibus decernit:

Mittebam uinum pulchrum, murrhinam.

Et in Achariſtione.

Panem & polentam, uinum murrhinam.

Scæuolam quoque & Lælium & Atteium Capitonem in eadem ſententia fuiſſe uideo, quoniam in Pſeudolo ſit.

Quod

Quod si opus est,ut dulce promat
Indidem,ecquid habet?rogas?
Murrhinam, passum, defrutum, mella.

Quibus apparet non inter uina modò murrhinam,sed inter dulcia quoque nominatum.

De apothecis, & de vino Opimiano. CAP. XIII.

APothecas fuisse, & diffundi solita uina anno DCXXXIII. urbis apparet indubitato Opimiani uini argumẽto,iam intelligente suum bonum Italia. Nondum tamen ista genera in claritate erant. Itaque omnia tunc genita unum habent Consulis nomen. Sic quoque posteà diu transmarina in authoritate fuerunt, & ad auos usque nostros:quin & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico uersu, Quinque Thasii uini inde depromam,Falerni bina. P.Licinius Crassus,& L.Iulius Cæsar Censores anno urbis conditæ DCLXXV.edixerunt, ne quis uinum Græcum ammineúmq; octonis æris singula quadrantalia uenderet. Hæc enim uerba sunt. Tanta uerò uino Græco gratia erat,ut singulæ potiones in conuictu darentur. Quibus uinis authoritas fuerit sua in mensa, M.Varro his uerbis tradit:L.Lucullus puer apud patrem nunquàm lautum conuiuium uidit,in quo plus semel Græcum uinum daretur. Ipse cùm rediit ex Asia,millia cadûm congiariorum diuisit amplius centum. C. Sentius, quem Prætorem uidimus, Chium uinum in domum suam illatum dicebat tum primùm, cùm sibi cardiaco medicus dedisset. Hortensius super decem millia cadûm hæredi reliquit.Hactenus Varro.

De liberalitate Cæsaris in vino. CAP. XV.

QVid, non & Cæsar Dictator triumphi sui cœna uini Falerni amphoras, Chii cados in conuiuia distribuit?Idem Hispaniensi triumpho Chium & Falernum dedit.Epulo uerò in tertio Consulatu suo, Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum: quo primùm tempore quatuor genera uini apposita constat. Postea ergo alia omnia in nobilitatem uenerunt, circiter septingentesimum urbis annum.

De vinis factitijs. CAP. XVI.

ITaque non miror innumerabilia penè generã factitii reperta multis antè seculis, quæ nunc dicemus,omnia ad medicinæ usum pertinentia. Omphacium quo modo fieret, propter unguenta,diximus priori libro. Fit è labrusca,hoc est,uite syluestri, quod uocatur œnanthinum.Flores eius libris duabus in musti cado macerati,post xxx.dies mutantur.Præter hoc radix labruscæ & acini coria perficiunt. Ii paulò postquàm defloruere, singulare remediũ habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, gelidissima,ut ferũt,natura.Pars eorũ æstu moritur,priusquam reliqui,qui solstitiales dicuntur. Vniuersi nunquàm maturescunt: & si priùs, quàm tota maturescat, una incocta detur cibo gallinaceo generi,fastidium gignit uuas appetendi.Factitiorum primum fit ex ipso uino, quod uocant adynamon, hoc modo:Albi musti sextarii xx.aquæ dimidium, feruet donec excoquatur aquæ mensura. Alii marinæ sextarios decem, tantundem pluuiæ, in sole quadraginta diebus torrent.Dant ægris,quibus uini noxiam timent.Proximum fit è millii semine maturo, cum ipsa stipula libram & quadrantem in congios duos musti macerato, & post septimum mensem transfuso. Ex loto arbore, frutice, herba, dictum est uti quæq; fierent. Fiunt & è pomis quæ dicemus, interpretationibus non nisi necessariis additis:primúmque è palmis,quo Parthi & Indi utuntur, & Oriens totus,maturarum quas uocant chydæas modio in aquæ congiis tribus macerato expressóque.Sic fit & sycites è fico,quem alii palmiprimũ,alii catorchiten uocant.Aut si dulce esse non libeat,pro aqua tantundem uinaceorum adiicitur.E Cypria fico & acetum fit præcellens, atque Alexandrino quoq; melius.Vinum fit & è siliqua Syriaca,& è pyris,malorúmque omnibus generibus.Sed è Punicis,quod rhoiten uocent:& è cornis,mespilis,sorbis,moris siccis, nucleis pineis.Hi musto madidi exprimuntur:superiora per se mitia.Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulò indicabimus. Græci & alio modo. Ramis teneris cum suis foliis in albo musto decoctis, tusis, libram in tribus musti congiis deferuere faciunt, donec duo supersint. Quod ita syluestris myrti baccis factum est, myrtidanum uocant.

uocant.hoc manus tingit. Ex his quæ in hortis gignuntur fit uinum è radice, asparago. cunila,origano,apii semine,abrotano,mentastro,ruta,nepeta, serpillo, marrubio. Manipulos binos tundunt in cadum musti & sapæ sextarium,& aquæ marinæ heminam.E napis fit,x I.denariorum pondere in sextarios binos musti addito.Item è scillæ radice.Inter flores ex rosæ foliis tusis,in linteolo in mustum colatis cum pondusculo ut sidat,x L.pondere denariorum in sextarios uicenos musti,nec ante tres menses uase aperto.Item è nardo gallico,& aliud è syluestri. Aromatiten quoque inuenio factitatum tantùm non unguentorum compositione,primò è myrrha,ut diximus,mox & nardo Celtico, calamo, aspalatho,offis in mustum aut dulce uinum desectis.Aliud è calamo,iunco,costo,nardo Syriaco,amomo,casia,cinnamomo,croco,palma,asaro,similiter & offa.Apud alios nardi,& malobathri selibris in musti congios duos additis:qualia nunc quoque fiunt pipere & melle addito,quæ alii condita,alii piperata appellant.Inuenitur & nectarites ex herba, quam alii helenion, alii medicam,alii symphyton,* alii Idæam,& orestion,alii nectaream uocant,radice ponderis x L.denariorum in sextarios,sex musti addita, similiter in linteo.

† XLVIII. sextarijs musti, absynthij Pōtici libra, decoctis ad tertias partes.

Ex cæteris herbis fit absinthites † in x L.sextarios musti absinthii Pontici libra decocta ad tertias partes,uel scopis absinthii in uinum additis. Similiter hyssopites è Cilicio hyssopo,unciis tribus in duos congios musti coniectis,aut tusis in uinum.Fiunt utraque & alio modo,circa radices uitium sato.Sic & elleboriten fieri ex ueratro nigro Cato docet. Sic fit & scammonites. Mira uitium natura, saporem alienum in se trahendi,qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus uindemiæ. Sic & elleborum seritur in Thaso, aut cucumis syluester,aut scammonea,quod uinum phthorium uocant, quoniam abortus facit.Fit & ex herbis,quarum naturæ suo loco dicentur.E stœchade & radice gentianæ,& tragorigano,& dictamno,asaro,dauco,elelisphaco,panace,acoro,conyza,thymo, mandragora,iunco.Vocarunt & scyzinum,& itæomelin,& lectisphagiten, quorum iam obliterata ratio est.Et fruticum uero è genere,cedri utriusq;,cupressi,laurus,iuniperi,terebinthi,calami,lentisci,baccas aut lignum recens musto decoquunt.Item chamelææ, & chamæpityos,& chamædryos lignum..Eodem modo & ex flore, in congium musti decem denariorum pondere addito.

De hydromelite & oxymelite. CAP. XVII.

FIt uinum & ex aqua ac melle tantúm.Quinquennio ad hoc seruari cælestem iubent. Aliqui prudentiores statim ad tertias partes decoquunt,& tertiam mellis ueteris adiiciunt:deinde x L.diebus Canis ortu in sole habent. Alii diffusa ita x.die obturant. Hoc uocatur hydromeli, & uetustate saporem uini assequitur, nusquam laudatius,quàm in Phrygia.Quin & acetum melle temperabatur:adeò nihil intentatum uitæ fuit.Oxymeli hoc uocarunt,mellis x.libris,aceti ueteris heminis quinque, salis marini libra,aquæ pluuiæ sextariis quinque,sufferuefactis decies,mox elutriatis atq; ita inueteratis. Omnia ab Themisone summo authore damnata:& hercule coactus eorum usus uideri potest, nisi si quis naturæ opus esse credit aromatiten, & ex unguentis uina composita,aut ut biberentur genuisse eam frutices.Ista sunt cognitu iucunda,solertia humani animi omnia exquirente.Nihil quidem ex his anno durare,præterquàm quæ uetustate ipsa fieri diximus, & plura ne tricenis quidem diebus,non erit dubium.

Prodigiosa genera vini. CAP. XVIII.

SVnt & in uino prodigia. Dicitur in Arcadia fieri, quod fœcunditatem fœminis importet,uiris rabiem.At in Achaia maximè circa Caryniam abigi partum uino, atq; etiam si uuam edant grauidæ,cùm differentia in gustatu non sit.Trœzenium uinum qui bibunt,negantur generare. Thasios duo genera uini diuersa facere proditur:unum quo somnus concilietur,alterum uerò quo fugetur.Apud eosdem uitis theriace uocatur,cuius & uinum & uua contra serpentium ictus medetur.Libanios thuris odore,ex qua Diis prolibant.E diuerso aspendios,damnata aris.Ferunt eã nec ab alite ulla attingi,Thasiam uuã Aegyptus uocat apud se prædulcẽ,quæ soluit aluũ.Est contrà in Lycia, quæ solutã firmat.Aegyptus & ecbolada habet,abortus facientem.Vina in apothecis Canis ortu mutantur

tantur quædam, posteáque restituuntur sibi. Sic & mari nauigato, cuius iactatus his, quæ durauerint, tantum uetustatis adiicere sentitur, quantum habuerint.

Quibus uinis ad sacra uti fas non sit, & quibus generibus musta condiantur. CAP. XIX.

ET quoniam religione uita constat, prolibare Diis nefastum habetur uina, †præter imputatæ uitis, fulmine tactæ, quámq; iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut uulneratis pedibus calcata, & quod circuncisis uinaceis profluxerit, aut supernè deciduo immundiore lapsu aliquo polluta. Item Græca, quoniam aquam habeant. Vitis ipsa quoque manditur, decoctis caulibus summis, qui & condiuntur in aceto ac muria. Verùm & de apparatu uini dixisse conueniat, cùm Græci priuatim ea præcepta condiderint, artémq; fecerint, sicut Euphronius, & Aristomachus, & Coniades, & Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatem, necnon aliquibus sui partibus calce. Græcia argilla, aut marmore, aut sale, aut mari, lenitatem excitat: Italiæ pars aliqua rabulana pice: ac resina condire musta uulgare est ei, prouinciísque finitimis. Nonnusquam prioris uini fæce acetóue condiunt. Necnon & ex ipso musto fiunt medicamina: decoquitur, ut dulcescat portione uirium. Nec durare ultra annuum spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt ad sapas musta, infusísque his ferociam frangunt. Et in hoc tamen genere, & in omni alio subministrant uasa ipsa condimentis picis. Cuius faciendæ ratio proximo dicetur uolumine.

†*Præter, nõ est in uetust. cod. & omnino uidetur redundare. Sũt enim omnia, quæ hic enumerãtur polluta, & à sacris reijcienda. Huc accedit, quod suprà libri huius cap. 12. retulit, Numæ regis lege Posthuma cautũ fuisse, ne ex imputata uite Dijs uina libarentur.*

De picis generibus, & resinis, & mustis condiendis, & de aceto, & fæce. CAP. XX.

ARborum succo manantium picem resinámque aliæ ortæ in Oriente, aliæ in Europa ferunt. Quæ interest Asia, utrinque quasdam habet. In Oriẽte optimam tenuissimámque terebinthi fundunt: deinde lentisci, quam & mastichen uocant: posteà cupressi, acerrimam sapore. Liquidam omnes, & tantùm resinam: crassiorem uerò & ad pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti. Iudaica callosior, & terebinthina quoque odoratior. Syriaca Attici mellis similitudinem habet. Cypria antecedit omnes: est autem melleo colore, carnosa. Colophonia præter cæteras fulua, si teratur alba fit, grauior odore, ob id non utuntur ea unguentarii. In Asia quæ fit è picea, admodum candida, spagas uocatur. Resina omnis dissoluitur oleo. Quidam & creta figlinarum hoc fieri arbitrantur. Pudétque confiteri, maximum iam honorẽ eius esse in euellendis uirorum corpori pilis. Ratio autem cõdiendi musta, in primo feruore, qui nouem diebus cum plurimum peragitur, aspersu picis, ut odor uino contingat, & saporis quædam acumina. Vehementius id fieri arbitrantur crudo flore resinæ, excitaríq; lenitatem. E diuerso crapula compesci feritatem nimiam, frangíque uirus: aut ubi pigra lenitas torpeat, uirus addi. Liguriæ maximè Circumpadanísque mustis utilitas discernitur hoc modo: Pugnacibus mustis crapulæ plus inditur, lenibus parcius. Sunt qui ex utroque condiri uelint. Necnon alia æquè multiplici natura. Vitiúmque musto quibusdam in locis, iterum sponte feruere: qua calamitate deperit sapor, uappæ'que accipit nomen, probrosum etiam hominum, cùm degenerauerit animus. Aceti enim nequitiæ inest uirtus magnos ad usus, & sine queîs uita mitior degi non possit. Cæterò uinorum medicaminis tanta cura est, ut cinere apud quosdam, ceu gypso, alibi quibus diximus modis instaurentur. Sed cinerem è uitis sarmentis, aut quercu præferunt. Quin & marinam aquam eiusdem rei gratia ex alto peti iubent, seruaríque ab æquinoctio uerno, aut certè nocte solstitio & Aquilone flante hauriri, uel si circa uindemiam hauriatur, decoqui. Pix in Italia ad uasa uino condendo maximè probatur Brutia. Fit è piceæ resina, in Hispania autem è pinastris, minimè laudata. Est enim resina harum amara & arida, & graui odore. Differentiam rationémque faciendi proximo uolumine demonstrabimus inter arbores feras. Vitia, præter suprà dicta, acor, aut fumidum uirus, picis autem adustio: experimentum uerò, si fragmenta subluceant, ac sub dente lentescant acore iucundo. Asia picem Idæam maximè probat, Græcia Piericam, Virgilius Naryciam. Diligentiores admiscent nigram mastichen, quæ in Ponto bituminis similis gignitur, & iris radicem oleúmque.

Nam

Nam ceram accipientibus uaſis compertum eſt uina aceſcere. Sed transferre in ea uaſa, in quibus acetum fuerit, utilius, quàm in ea, in quibus dulce aut mulſum. Cato iubet uina concinnari (hoc enim utitur uerbo) cineris lixiuii cum defruto cocti parte quadrageſima, pulegii uel ſalis ſeſquilibra, interim & tuſo marmore. Facit & ſulphuris mentionem, reſinæ uerò in nouiſſimis. Super omnia addi matureſcente iam uino iubet muſtum, quod ille tortiuum appellat, nos intelligimus nouiſſimè expreſſum: & adiici muſtis tingendi gratia coloris, ut pigmentum aliquod uini, atque ita pinguius fieri. Tot ueneficiis placere cogitur: & miramur noxium eſſe. In uitium inclinantis experimentum eſt, laminæ plumbeæ mutatus in ea colos. Proprium autem inter liquores uino, muceſcere, aut in acetum uerti: extántque medicinæ uolumina. Et fæx uini ſiccata recipit ignes, ac ſine alimento per ſe flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, eaſdémque uires, hoc amplius, quò pinguior ſentitur.

De cellis uinariis. CAP. XXI.

MAgna & collecto iam uino differentia in cella. Circa Alpes ligneis uaſis condunt, circuliſque cingunt, atque etiam hyeme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, ſed aliquando uiſum, ruptis uaſis ſtetere glaciatæ moles prodigii modo, quoniam uini natura non gelaſcit, aliàs ad frigus ſtupens tantúm. Mitiores plagæ doliis condunt, infodiúntque terræ tota, aut ad portionem ſitus. Item cælum præbent: alibi uerò impoſitis tectis arcent: traduntúrque & hæc præcepta: Latus cellæ uinariæ, aut certè feneſtras obuerti in Aquilonem oportere, uel utique in exortum æquinoctialem. Sterquilinia & arborum radices procul abeſſe, omniáque odoris euitandi, facillimo in uina tranſitu: ficos utique & caprificos. Doliis etiam interualla dari, ne inter ſeſe uitia ſerpant, contagione uini ſemper ocyſſima. Quin & figuras referre. Ventroſa ac patula minùs utilia. Picari oportere protinus à Canis ortu, poſteà perfundi marina aqua aut ſalſa, dein cinere ſarmenti aſpergi uel argilla, abſterſa myrrha ſuffiri, ipſáſque ſæpius cellas. Imbecilla uina demiſſis in terram doliis ſeruanda, ualida expoſitis. Nunquàm implenda: & quod ſuperſit, paſſo aut defruto perungendum, admiſto croco, pice ueteri cum ſapa: ſic opercula doliorum medicanda, addita maſtiche ac pice. Bruma aperiri uetant, niſi ſereno die. Vetant Auſtro flante, Lunáue plena. Flos uini candidus probatur: rubens triſte ſignum eſt, ſi non uini colos ſit. Item uaſa incaleſcentia, operculáue ſudantia. Quod celeriter florere cœperit, odorémque trahere, non fore diutinum. Ipſa quoque defruta ac ſapas, cùm ſit cælum ſine Luna, hoc eſt, in ſideris eius coitu, neque alio die coqui iubent. Prætereà plumbeis uaſis, non æreis, nucibus iuglandibus additis: eas enim fumum excipere. Campaniæ nobiliſſima expoſita ſub dio cadis uerberari Sole, Luna, imbre, uentis, aptiſſimum uidetur.

De uitanda ebrietate. CAP. XXII.

AC ſi quis diligentiùs reputet, in nulla parte operoſior uita eſt, ceu non ſaluberrimum ad potum aquæ liquorem natura dederit, quo cætera omnia animantia utuntur. At nos uinum bibere & iumenta cogimus: tantóque opere, tanto labore & impendio conſtat, quod hominis mentem mutet, ac furorem gignat, millibus ſcelerum huic deditis tanta dulcedine, ut magna pars non aliud uitæ præmium intelligat. Quinimo ut plus capiamus, ſacco frangimus uires: & alia irritamenta excogitantur: ac bibendi etiam cauſa uenena conficiuntur, aliis cicutam præſumentibus, ut bibere mors cogat, aliis pumicis farinam, & quæ referendo pudet docere. Cautiſſimos ex his balineis coqui uidemus, exanimeſque efferri. Iam uerò alios lectum expectare non poſſe, imò uero nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia uaſa corripere, uelut ad oſtentationem uirium, ac planè infundere, ut ſtatim euomant, rurſúſque hauriant, ídque iterum tertiúmque: tanquam ad perdenda uina geniti, & tanquam effundi illa non poſſint, niſi per humanum corpus. Huc pertinent peregrinæ exercitationes, & uolutatio in cœno, ac pectoroſa ceruicis repandæ oſtentatio. Per omnia hæc prædicatur ſitis quæri. Iam uerò quæ uaſa adulteriis cælata! tanquam per ſe parum doceat libidines temulentia. Ita uina ex libidine hauriuntur, atque

tur,atque etiam præmio inuitatur ebrietas.Et ſi diis placet,emitur alius,ut quantum biberit tantum edat: & pretium uinolentiæ lege accipit.Alius quantum alea quæſierit tantum bibit.Tunc auidi matronã oculi licentur,graues produnt marito:tunc animi ſecreta proferuntur.Alii teſtamenta ſua nuncupant: alii mortifera loquuntur,redituráſque per iugulum uoces non continent, quàm multis ita interemptis. Vulgóque ueritas iam attributa uino eſt.Intereà ut optimè cedat,Solem orientem non uident,ac minus diu uiuunt.Hinc pallor,& genæ pendulæ,oculorũ hulcera,tremulæ manus, effundentes plena uaſa,&(quæ ſit pœna præſens)furiales ſomni,& inquies nocturna,præmiúmque ſummum ebrietatis libido portentoſa,ac iucundum nefas. Poſtera die ex ore halitus cadi,ac ferè rerum omnium obliuio,mórſque memoriæ.Rapere ſe ita uitam prædicant,cùm priorem diem quotidie perdant,illi uerò & uenientem.Tib.Claudio principe ante hos annos XL.inſtitutum, ut ieiuni biberent,potúſque uini antecederet cibos, externis & hoc artibus, ac medicorum placitis nouitate aliqua ſeſe commendantium. Gloriam hac uirtute Parthi quærunt, famam apud Græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam Nouellius Torquatus Mediolanenſis ad Proconſulatum uſque è Prætura honoribus geſtis, tribus congiis (unde & cognomen illi fuit) epotis uno impetu, ſpectante miraculi gratia Tib. principe in ſenecta iam ſeuero atque etiam ſæuo aliàs,ſed ipſa iuuenta ad merum pronior fuerat. Eáque commendatione credidere L.Piſonem urbis Romæ curæ ab eo delectum, quòd biduo duabúſque noctibus perpotationem continuaſſet apud ipſum iam principem.Nec alio magis Druſus Cæſar regeneraſſe patrem Tiberium ferebatur. Torquati rara gloria (quando & hæc ars ſuis legibus conſtat)nõ labaſſe ſermone,nec leuatum uomitione, non altera corporis parte,dum biberet: matutinas obiſſe uigilias, plurimum hauſiſſe uno potu: plurimum prætereà aliis minoribus addidiſſe: optima fide non reſpiraſſe in hauriendo, neque expuiſſe: nihílque ad elidendum in pauimentis ſonum ex uino reliquiſſe, diligenti ſcito legum contra bibendi fallacias. Tergilla Ciceronem M.filium binos congios ſimul haurire ſolitum ipſi obiicit: Marcóque Agrippæ à temulento ſcyphum impactum. Etenim hæc ſunt ebrietatis opera. Sed nimirum hanc gloriam auferre Cicero uoluit interfectori patris ſui M. Antonio. Is enim ante eum auidiſsimè appræhenderat hanc palmam,edito etiam uolumine de ſua ebrietate: quo patrocinari ſibi auſus, approbauit planè (ut equidem arbitror) quanta mala per temulentiam terrarum orbi intuliſſet. Exiguo tempore ante prælium Actiacum id uolumen euomuit:quo facilè intelligatur ebrius iam ſanguine ciuium,& tanto magis eum ſitiens.Nanque & hæc neceſsitas uitium comitatur, ut bibendi conſuetudo augeat auiditatem. Scitúmque eſt Scytharum legati,quanto plus biberint,tanto magis ſitire Parthos.Eſt & Occidentis populis ſua ebrietas, fruge madida: pluribus modis per Gallias Hiſpaniáſque, nominibus aliis, ſed ratione eadem. Hiſpaniæ iam & uetuſtatem ferre ea genera docuerunt. Aegyptus quoque è fruge ſibi potus ſimiles excogitauit. Nulláque in parte mundi ceſſat ebrietas. Meros quippe hauriunt tales ſuccos, nec diluendo, ut uina, mitigant. At hercule illic tellus fruges parere uidebatur. Heu mira uitiorum ſolertia,inuentum eſt quemadmodum aqua quoque inebriaret. Duo ſunt liquores corporibus humanis gratiſsimi,intus uini, foris olei, arborum è genere ambo præcipui, ſed olei neceſſarius. Nec ſegniter uita in eo elaborauit. Quanto tamen in potu ingenioſior apparebit, ad bibendum generibus centumnonagintaquinque, ſi ſpecies uerò æſtimentur, penè duplici numero excogitatis, tantóque paucioribus olei. De quo in ſequenti uolumine dicemus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVSQVINTVS.

Naturæ frugiferarum arborum. CAPVT I.

LEAM Theophrastus è celeberrimis Græcorum authoribus urbis Romæ anno circiter quadringentesimo quadragesimo, negauit nisi intra xl.m. passuum à mari nasci: Fenestella uerò omnino non fuisse in Italia, Hispania, atque Africa, Tarquinio Prisco regnãte, ab annis populi Romani CLXXXIII. quæ nunc peruenit trans Alpes quoque, & in Gallias Hispaniásque medias. Vrbis quidem anno quingentesimoquinto, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio Coss. olei libræ duodenæ assibus uæniere. Et mox anno sexcentesimo octogesimo, M. Seius L.F. Aedilis curulis olei denas libras singulis assibus præstitit populo Romano per totũ annum. Minus ea miretur, qui sciat post annos XXII. Cn. Pompeii IIII Consulatu oleum prouinciis Italiam misisse. Hesiodus quoq; in primis cultum agrorum docendam arbitratus uitam, negauit oleæ satorem fructũ ex ea percepisse quenquam. Tam tarda tunc res erat. At nunc etiam in plantariis serunt, translatarúmque altero anno decerpuntur baccæ. Fabianus negat prouenire in frigidissimis oleam, neq; in calidissimis. Genera earũ tria dixit Virgilius, orchites, & radios, & pausias: nec desiderare rastros, aut falcem, ullámue curam. Sine dubio & in iis solum maximè cælúmque refert. Veruntamen & tondentur, cùm & uites: atque etiam interradi gaudent. Consequens earum uindemia est, arsq; uel maior, oleum quàm musta temperandi. Ex eadem quippe oliua differunt succi. Primũ omnium è cruda, atque nondum inchoatæ maturitatis: hoc sapore præstantissimum. Quin & ex eo prima unda præli laudatissima, ac deinde per diminutiones, siue (ut nuper inuentum est) exilibus regulis pede incluso. Quantò maturior bacca, tantò pinguior succus, minúsque gratus. Optima autem ætas ad decerpendum inter copiam bonitatémque, incipiente bacca nigrescere. Nostri uocant drupas, Græci uerò drypetas. Cætero distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an suo tantùm bacca succo, nihílque aliud quàm rores cæli biberit.

De oleo. CAP. II.

VEtustas oleo tædium affert, non item ut uino: plurimúmque ætatis annuo est, prouida (si libeat intelligere) natura. Quippe temulentiæ nascentibus uinis, uti necesse non est: quinimo inuitat ad seruandum blanda inueterati caries. Oleo noluit parci, fecitq; ea necessitate promiscuũ & uulgo. Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano, eiúsque parte quæ Licinianum fundit oleum: unde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedere, accommodato ipsis odore. Dedit & palatum delicatiore sententia. De cætero baccas Liciniæ nulla auis appetit. Reliquum certamen inter Istriæ terram & Bæticæ par est. Vicina bonitas prouinciis, excepto Africæ frugifero solo. Cereri totum id natura concessit: oleum ac uinum non inuidit tantum: satísque gloriæ in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte uitæ numerosiorem esse docebimus.

De natura oliuæ, & oleæ incipientis. CAP. III.

OLiuæ constant nucleo, oleo, carne, amurca: sanies hæc est eius amara. Fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. Suus quidem oliuæ succus oleum est, idq; præcipuè ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio docuimus. Augetur oleum ab Arcturi exortu XVI calendas Octobris: posteà nuclei increscunt, & caro. Cùm sitienti imbres

bres copioſi acceſſere,uitiatur oleum in amurcam.Huius color oliuam cogit nigreſcere. Ideóque incipiente nigritia minimum amurcæ,ante eam nihil.Et error hominum falſus, exiſtimantium maturitatis initium,quod eſt uitii proximũ. Deinde quòd oleum creſcere oliuæ carne arbitrantur, cùm ſuccus omnis in corpus abeat, lignúmque intus grandeſcat. Ergo tum maximè rigantur. Quod ubi cura multa ſiue imbribus accidit, oleum abſumitur,niſi conſecuta ſerenitate,,quæ corpus extenuet. Omnino enim, ut Theophraſto placet,eſt olei cauſa calor, quare & in torcularibus & iam in cellis multo igne quæritur. Tertia eſt culpa in parſimonia,quoniam propter impendium decerpendi expectatur ut decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc ſeruant, perticis decutiunt, cum iniuria arborum, ſequentíſque anni damno. Quippe oliuantibus lex antiquiſsima fuit:Oleam ne ſtringito, néue uerberato. Qui cautiſsimè agunt,harundine leui ictu,nec aduerſos percutiunt ramos.Sic quoq; alternare fructus cogitur decuſsis germinibus.Nec minus,ſi expectetur ut cadat.Hærendo enim ultra ſuum tempus, abſumunt uenientibus alimentum,& detinent locum. Argumentum eſt,quòd niſi ante Fauonium collectæ, nouas uires reſumunt,& difficiliùs cadunt. Prima ergo ab autumno colligitur,uitio operæ, nõ naturæ,pauſia cui plurimũ carnis:mox orchites,cui olei:poſt radius.Has enim ocyſsimè occupatas,quia ſunt tenerrimæ,amurca cogit decidere.Differuntur uerò etiã in Martiũ menſem calloſæ,contra humorẽ pugnaces,ob idq; minimæ,Licinia,Cominia,Contia, Sergia,quam Sabini regiã uocant,non ante Fauonii afflatum nigreſcentes,hoc eſt ad VI. Idus Febr.Tunc arbitrantur eas matureſcere,& quoniam probatiſsimũ ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio prauitati uidetur. Ferúntque frigore ſterilitatem fieri,ſicut copiam maturitate: cùm ſit illa bonitas non temporis,ſed generis tardè putreſcentium in amurcam. Similis error collectam ſeruandi in tabulatis,nec priuſquàm ſudet premendi ,cùm omni mora oleum decreſcat,amurca augeatur.Itaque uulgo non amplius ſenas libras ſingulis modiis exprimi dicunt. Amurcæ menſuram nemo agit, quanto ea copioſior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. Omnino in uita error eſt publicus, tumore oliuæ creſcere oleum exiſtimantium : præſertim cùm magnitudine copiam olei non conſtare, indicio ſint quæ regiæ uocantur,ab aliis maiorinæ,ab aliis phauliæ,grandiſsimæ,alioquin minimo ſucco. Et in Aegypto carnoſiſsimis olei exiguũ. Decapoli uerò Syriæ perquàm paruæ,nec cappari maiores,carne tamen commendantur.Quam ob cauſam Italicis tranſmarinæ præferuntur in cibis, cùm oleo uincantur. Et in ipſa Italia cæteris Picenæ, & Sidicinæ. Sale illæ primum condiuntur, & ut reliquæ, amurca ſapáue. Necnon aliquæ oleo ſuo ſine accerſita commendatione puræ innatant, colymbades: franguntur eædem herbarúmque uiridiũ ſapore condiuntur.Fiunt & præcoces feruenti aqua perfuſæ, quamlibet immaturæ. Mirúmque,dulcem ſuccum oliuas bibere,& alieno ſapore infici. Purpureæ ſunt & in iis,ut uuis in nigrum colorem tranſeuntibus,pauſiæ.Sunt & ſuperbæ,præter iam dicta genera. Sunt & prædulces, per ſe tantum ſiccatæ, uuíſque paſsis dulciores,admodum raræ in Africa,& circa Emeritam Luſitaniæ. Oleum ipſum ſale uindicatur à pinguitudinis uitio.Cortice oleæ conciſo odorem accipit medicati:aliàs,ut uino,palati gratia nulla eſt. Nec tam numeroſa differentia:tribus ut plurimum bonitatibus diſtat. Odor in tenui argutior,& is tamen etiam in optimo breuis.

De natura olei. CAP. IIII.

OLeo natura tepefacere corpus,& contra algores munire.Eidémque feruores capitis refrigerare. Vſum eius ad luxuriam uertêre Græci,uitiorum omnium genitores,in gymnaſiis publicando.Notum eſt,magiſtratus honoris eius octogenis ſeſtertiis ſtrigmenta olei uendidiſſe. Oleæ honorem Romana maieſtas magnum præbuit, turmas equitum Idibus Iuliis ex ea coronando:item minoribus triumphis ouantes. Athenæ quoque uictores olea coronant,Græci uerò oleaſtro Olympiæ.

De cultura oliuarum. CAP. V.

NVnc dicentur Catonis placita de oliuis. In calido & pingui ſolo radium maiorem Salentinam, orchitem, pauſiam, Sergianam, Cominianam, albiceram ſeri iubet,

Adiicítque ſingulari prudentia,quam earum in finitimis locis optimam eſſe dicant. In frigido autem & macro Liciniam. Pingui enim aut feruenti uitiari eius oleum,arborémque ipſam fertilitate conſumi.Muſco prætereà rubro infeſtari. Spectare oliueta in Fauonium loco expoſito ſolibus cenſet.

De ſeruandis oliuis,& quomodo faciendum oleum. CAP. VI.

NEc alio ullo modo laudat condi oliuas,optimè orchites & pauſias, quàm uel uirides in muria, uel fractas in lentiſco. Oleum quàm acerbiſsima oliua optimum fieri.Cæterò quàm primùm è terra colligendam:ſi inquinata ſit,lauandam:ſiccari triduo ſatis eſſe. Si gelent frigora,quarto die premendam.Hanc & ſale aſpergi.Oleum in tabulato minui,deteriúſque fieri.Item & in amurca & fracibus.hæ ſunt carnes,& inde fæces. Quare ſæpius die decapulandum:prætereà in conchas & plumbeas cortinas : ære uitiari. Feruentibus omnia ea fieri clauſiſque torcularibus,& quàm minimè uentilatis. Ideo nec ligna ibi cædi oportere. Qua de cauſa è nucleis ipſarum ignis aptiſsimus. Et è cortinis in labra fundendum,ut fraces & amurca liquentur.Ob id crebriùs uaſa mundanda,fiſcinas ſpongia tergendas, ut quàm maximè pura ſynceritas conſtet. Poſteà inuentum, ut lauarentur utique feruenti aqua : protinus prælo ſubiicerentur ſolidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractæ premerentur. Iterum premi plus quàm centenos modios,non probant.Factus uocatur. Quod uerò poſt molam primum eſt,flos. Factus tergeminos ferè à quaternis hominibus nocte ac die premi iuſtum eſt.

De oleo factitio. CAP. VII.

NOn erat tum factitium oleum:ideóque arbitror nihil à Catone dictum. Nunc eius genera plura. Primúmque perſequemur ea, quæ ex arboribus fiunt, & inter illas ante omnes ex oleaſtro. Tenue id, multóque amarius, quàm oleæ, tantúm ad medicamentum utile, Simillimum huic eſt ex chamelæa frutice ſaxoſo,non altiore palmo,foliis oleaſtri baccíſque.Proximum fit & è cici,arbore in Aegypto copioſa: alii crotonem,alii trixin, alii ſeſamum ſylueſtre appellant : ibíque non pridem. Et in Hiſpania repentè prouenit altitudine oleæ,caule ferulaceo,folio uitium,ſemine uuarum gracilium, pallidarúmque. Noſtri eam ricinum uocant à ſimilitudine ſeminis. Coquitur id in aqua, innatánſque oleum tollitur. At in Aegypto, ubi abundat, ſine igne & aqua ſale aſperſum exprimitur, cibis fœdum, lucernis utile. Amygdalinum, quod aliqui metopium uocant, ex amaris nucibus arefactis, & in offam contuſis, aſperſis aqua iterúmque tuſis, exprimitur.Fit & è lauro, admiſto druparum oleo.Quidámque è baccis exprimunt tantùm:alii foliis modò:aliqui folio & cortice baccarum.Necnon ſtyracem addunt,alióſque odores. Optima laurus ad id latifolia, ſylueſtris, nigra baccis. Simile eſt è myrto nigra: & hæc latifolia melior. Tunduntur baccæ aſperſæ calida aqua, mox decoquuntur. Alii foliorum molliſsima decoquunt in oleo, & exprimunt. Alii deiecta ea in oleum prius ſole maturant. Eadem ratio & in ſatiua myrto, ſed præfertur ſylueſtris minore ſemine, quam quidam oxymyrſinem uocant,alii chamæmyrſinen,alii acaron à ſimilitudine. Eſt enim breuis,fruticoſa. Fit & ex citro,cupreſſo, nucibus iuglandibus,quod caryinon uocant : malis cedri, quod cedrelæon. Ex grano quoque Gnidio purgato ſemine & tuſo. Item lentiſco : nam & cyprinum è glande Aegyptia ut fieret odorum cauſa, dictum eſt. Indi ex caſtaneis & ſeſama atque oryza facere dicuntur : Ichthyophagi è piſcibus. Inopia cogit aliquando luminum cauſa & è platani baccis fieri, aqua & ſale maceratis. Et œnanthinum fit de ipſa œnanthe, ut dictum eſt in unguentis. Gleucino muſtum incoquitur uapore lento:ab aliis ſine igne circundatis uinaceis diebus XXII.bis ſingulis, permiſtum : conſumitúrque muſtum oleo. Aliqui non ſampſuchum tantùm admiſcent, ſed etiam pretioſiora odoramenta. Et in gymnaſiis quoque conditur odoribus, ſed uiliſsimis. Fit & de aſpalatho,calamo,balſamo,iri,cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace, ſampſucho, helenio, cinnami radice, omnium ſuccis in oleo maceratis expreſsíſque. Sic & rhodinum è roſis : iuncinum è iunco,quod eſt roſaceo ſimillimum.Item hyoſcyamo, lupinis, & narciſſo. Plurimum autem in Aegypto è raphani ſemine, aut gramine

herba, quod chortinon uocant. Item sesama & urtica, quod cnecinum appellant. E lilio & alibi fit sub dio sole, luna, pruina maceratum. Suis herbis componunt inter Cappadociam & Galatiam, quod Selgiticum uocant, neruis admodum utile: sicut in Italia è gummi. E pice fit, quod pissinum appellant, cùm coquitur uelleribus supra halitum eius expansis, atque ita expressis, probatum maximè è Brutia. Est enim pinguissima & resinosissima. Color oleo fuluus. Sponte nascitur in Syriæ maritimis, quod elæomeli uocant. Manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci, & hoc medicis. Veteri quoque oleo usus est ad quædam genera morborum. Existimatur & ebori uindicando à carie utile esse. Certè simulachrum Saturni Romæ intus oleo repletum est.

De amurca. CAP. VIII.

SVper omnia autem celebrauit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadósque illa imbui, ne bibant oleum. Amurca subigi areas terendis messibus, ut formicæ rimæq; absint. Quin & lutum parietum ac tectoria & pauimenta horreorum frumenti, uestiarium etiam contra teredines ac noxia animalia; amurca aspergi: semina frugum perfundi: morbis quadrupedũ, arborum quoque illa medendum, efficaci ad hulcera interiora humani quoque oris. Lora etiam ac coria omnia, & calciamina, axésque, decocta ungi, atque æramenta contra æruginem, colorísque gratia elegantioris: & totam supellectilem ligneam, ac uasa fictilia, in queîs ficum aridam libeat asseruare: aut si folia baccásque in uirgis myrti, aliúdue id genus simile. Postremò ligna macerata amurca, nullius fumi tædio ardere. Oleam si lambendo capra lingua contigerit, depauerítque primo germinatu, sterilescere, author est M. Varro. Et hactenus de olea, atque oleo.

Pomorum omnium genera, & naturæ. CAP. IX.

REliqui arborum fructus uix specie figuráue, non modò saporibus, succísque toties permistis atque insitis, enumerari queunt.

Nucum pinearum genera IIII. CAP. X.

GRandissimus pineis nucibus, altissiméq; suspensus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, uestitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter semina collocandi. Harum genus alterum Tarentinæ, digitis fragili putamine, auiúmque furto in arbore. Tertium sapineæ è picea satiua, nucleorum cute uerius quàm putamine, adeò molli, ut simul mandatur. Quartum pityida uocant è pinastris, singularis remedii aduersus tussim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelos uocant. Pinea corona uictores apud Isthmum coronantur.

De malo cotoneo. CAP. XI.

HIs proxima amplitudine mala quæ uocamus cotonea, & Græci cydonea, ex Creta insula aduecta. Incuruatos trahunt ramos, prohibéntque crescere parentem. Plura eorum genera. Chrysomela, incisuris distincta, colore ad aurum inclinato. Quæ candidiora, nostratia cognominata, odoris præstantissimi. Est & Neapolitanis suus honos. Minora ex eodem genere struthea, odoratius uibrant, serotino prouentu, præcoci uerò mustea. Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere muluianum: quæ sola ex his uel cruda manduntur. Omnia iam & uirorum salutatoriis cubilibus inclusa, simulachris noctium consciis imposita. Sunt prætereà parua syluestria, à strutheis odoratissima, in sepibus nascentia. Mala appellamus, quanquam diuersi generis, Persica, & granata, quæ in Punicis arboribus nouem generum dicta sunt. His acinus sub cortice intus: illis lignum in corpore. Necnon & quædam è pyris libralia appellata, amplitudinem sibi ponderis nomine asserunt.

De Persico, genera IIII. CAP. XII.

SEd Persicorum palma duracinis. Nationum habent cognomen Gallica & Asiatica. Post autumnum maturescunt, æstate præcocia, intra XXX annos reperta, & primò denariis singula uenundata. Supernatia è Sabinis ueniunt, popularia undique. Pomum innocuum expetitur ægris: pretiúmque iam singulis triceni nummi fuere, nullius maiore:

quod miremur, quia non aliud fugacius. Longiſsima nanque decerpto bidui mora eſt: cogítque ſe uenundari.

De pruno, genera XI. CAP. XIII.

INgens poſteà turba prunorum, uerſicolor, nigra, candicans. Hordearia appellata, à comitatu frugis eius. Alia eodem colore ſeriora maioráque, aſinina cognominata à uilitate. Sunt & nigra, ac laudatiora cerina atque purpurea. Necnon ab externa gente Armeniaca, quæ ſola & odore commendantur. Peculiaris impudentia eſt nucibus inſitorum, quæ faciem parentis ſuccúmque adoptionis exhibent, appellata ab utroque nucipruna. Et hæc autem & perſica, & cerina, ac ſylueſtria, ut uuæ, autumno cadis condita, uſque ad alia naſcentia ætatem ſibi prorogant. Reliquorum uelocitas citò miteſcentium tranſuolat. Nuper in Bætica malina appellari cœperunt malis inſita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ eſt: nec aliud pomum ingenioſius geminatum eſt. In peregrinis arboribus dicta ſunt Damaſcena, à Syriæ Damaſco cognominata, iampridem in Italia naſcentia, grandiore quanquam ligno, & exiliore carne, nec unquam in rugas ſiccata, quoniam ſoles ſui deſunt. Simul dici poſſunt populares eorum myxæ, quæ & ipſæ nunc cœpere Romæ naſci inſitæ ſorbis. In totū quidem Perſica peregrina etiam Aſiæ Græciæq; eſſe, ex nomine ipſo apparet, atque ex Perſide aduecta. Sed pruna ſylueſtria ubique naſci certum eſt. Quo magis miror, huius pomi mentionem à Catone non habitam, præſertim cùm condenda demonſtraret quædam & ſylueſtria. Nam Perſicæ arbores ſerò, & cum difficultate tranſiere, ut quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Aegypto earum fuerat hoſpitium. Falſum eſt, uenenata cum cruciatu in Perſis gigni, & pœnarum cauſa à regibus translata in Aegyptum, terra mitigata. Id enim de Perſea diligentiores tradunt, quæ in totum alia eſt, myxis rubentibus ſimilis, nec extra Orientem naſci uoluit. Eam quoque eruditiores negauerunt ex Perſide propter ſupplicia translatam, ſed à Perſeo Memphi ſatam. Et ob id Alexandrum illa coronari uictores ibi inſtituiſſe, in honorem ataui ſui. Semper autem folia habet & poma, ſubnaſcentibus aliis. Sed pruna quoque omnia poſt Catonem cœpiſſe manifeſtum eſt.

De diuerſis generibus malorum, genera XXIX. CAP. XIIII.

MAlorum plura ſunt genera. De citreis cum ſua arbore diximus. Medica autem Græci uocant patriæ nomine. Aequè peregrina ſunt zizipha, & tuberes, quæ & ipſa non pridem uenere in Italiam, hæc ex Africa, illa ex Syria. Sext. Papinius, quem Conſulem uidimus, primus utraque attulit, Diui Auguſti nouiſsimis temporibus, in caſtrorum aggeribus ſata, baccis ſimiliora, quàm malis, ſed aggeribus præcipuè decora, quoniam & in tecta iam ſyluæ ſcandunt. Tuberum duo genera: candidum, & à colore ſericum dictum. Penè peregrina ſunt in uno Italiæ agro Veronenſi naſcentia, quæ lanata appellantur. Lanugo ea obducit, ſtrutheis quidem Perſicíſque plurima: his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione inſignibus. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cùm conditoribus ſuis æternam propagauerint memoriam, tanquam ob egregium aliquod in uita factum? Niſi fallor, apparebit ex eo ingenium inſerendi: nihílque tam paruum eſſe, quod non gloriam párere poſsit. Ergo habent originem à Matio, Geſtióque & Manlio, item Claudio. Quibus cotoneo inſito ab Appio è Claudia gente, Appiana ſunt cognominata. Odor eſt his cotoneorum, magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu ualuiſſe claritatis & familiæ putet, ſunt & Sceptiana ab inuentore libertino, inſignia rotunditate. Cato adiicit Quiriana, & quæ tradit in doliis condi, Scantiana. Omnium autem nuperrimè adoptata ſunt parua, gratiſsimi ſaporis, quæ Petiſia nominantur. Patrias nobilitauere Camerina, & Græcula. Cætera è cauſis traxere nomen: germanitatis cohærentia & gemella, nunquàm ſingula in fœtu, coloris ſerica, cognationis melappia. Muſtea à celeritate miteſcendi: quæ nunc melimela dicuntur, à ſapore melleo. Orbiculata, à figura orbis in rotunditatem circumacti. Hæc in Epiro primùm proueniſſe, argumento ſunt Græci, qui Epirotica uocant. Mammarum effigie orthomaſtica. A conditione caſtrati ſeminis, quæ ſpadonia appellant Belgæ.

gæ. Melofoliis folium unum, aliquando & geminum erumpit è latere medio. Celerrimè in rugas marcescunt pannucea. Stolidè tument pulmonea. Sunt quibus sanguineus est color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis uerò, quæ fuerunt à sole, partes rubent. Sunt & parua gratia saporis, atque etiam acutiora odore, syluestria. Id peculiare improbitatis & acerbitatis conuicium, & uis tanta, ut aciem gladii perstringat. Dacis fermè uilissimis nomen, quanquam primis aduentu, decerpíque properantibus.

De pyris, & insitorum uarietate. CAP. XV.

EAdem causa in pyris taxatur superbiæ cognomine. Parua hæc, sed ocyssima. Cunctis autem Crustumina gratissima. Proxima iis Falerna, à potu, quoniam tanta uis succi abundat. Lactea hæc uocantur, in iisque alia colore nigro donantur Syriæ. Reliquorum nomina aliter in aliis atque aliis locis appellantur. Sed confessis urbis uocabulis authores suos nobilitauere Decimiana, & ex eo tractum quod pseudodecimianum uocant. Dolabelliana longissimi pediculi. Pompeiana cognomine mammosa, Liceriana, Seueriana: & quæ ex iis nata sunt Tyranniana, longitudine pediculi distantia. Fauoniana rubra, paulò superbis maiora. Lateriana, Anitiana post autumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quæ maximè Tiberio principi placuere. Colorantur magis sole, grandescúntque: alioquin eadem essent, quæ Liceriana. Patriæ nomina habent, serissima omnium Amerina, Picentina, Numantina, Alexandrina, Numidiana, Græca, & in iis Tarentina: Signina, quæ alii à colore testacea appellant, sicut onychina, purpurea. Ab odore, myrapia, laurea, nardina. A tempore, hordearia: collo ampullacea, & Coriolana. Brutæ gentilitatis cucurbitina, acidula succi. Incerta nominum causa est Barbaricis Venereísque, quæ colorata dicunt: regiis, quæ minimo pediculo sessilia, patriciis, uoconiis, uiridibus oblongísque. Præthereà dixit uolema Virgilius à Catone sumpta: qui & sementina, & mustea nominat. Pars hæc uitæ iampridem peruenit ad culmen, expertis cuncta hominibus. Quippe cùm Virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum, cærasis ulmum dicat. Nec quicquam amplius excogitari potest. Nullum certè pomum nouum diu iam inuenitur. Neque omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgura expiari non queunt facilè: quótq; genera insita fuerunt, tot fulgura uno ictu pronuntiantur. Turbinatior pyris figura. In iis serotina ad hyemem usque ad matrem pendent gelu maturescentia, Græca, ampullacea, laurea: sicut in malis Amerina, Scantiana. Conduntur uerò pyra, ut uuæ, ac totidem modis: neque aliud in cadis, præterquàm pruna. Pomis proprietas pyrísque uini: similitérque in ægris medentes cauent: ac uino & aqua coquuntur, atque pulmentarii uicem implent: quod non alia præter cotonea, & struthea.

De pomis seruandis. CAP. XVI.

IN uniuersum uerò de pomis seruandis præcipitur: pomaria in loco frigido ac sicco contabulari: septentrionalibus fenestris sereno die patere: Austros specularibus arcere, Aquilonis quoque afflatu poma deturpante rugis. Colligi mala post æquinoctium autumnale, neque ante x v lunam, neque ante primam horam. Cadiua separari, stramentis, storeis, paleísue substerni. Rara componi, ut limites peruii spiritum æqualem accipiant. Amerina maximè durare, melimela minimè.

De cotoneis, Punicis, pyris, & sorbis, & uuis seruandis. CAP. XVII.

COtoneis interclusis spiramentum omne adimendum, aut incoqui melle ea immergíue oportere. Punica aqua marina feruente indurari: mox triduo sole siccata, ita ne nocturno rore contingantur, suspendi. Cùm libeat uti, aqua dulci perlui. M. Varro & in doliis harenæ seruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluso, ac surculo pice illito. Sic etiam crescere amplitudine maiore, quàm possunt in arbore. Cætera mala foliis ficulnis, præterquàm cadiuis, singula conuolui, cistísque uitilibus condi, uel creta figlinarum illini. Pyra in uasis fictilibus picatis inuersis obrui inter scobes. Tarentina serissimè legi. Anitiana seruari & in passo. Sorba uerò & in scrobibus gypsato operculo, duûm pedum terra superinducta, in loco apri-

co, inuersis uasis, & in doliis, ut uuas, cum ramis suspendi. E proximis authoribus quidam altius curam petunt: deputarı́que statim poma ac uites ad hunc usum præcipiunt, decrescente luna, post horam diei tertiam, cælo sereno, ac siccis uentis. Similiter deligi & ex locis siccis, & ante perfectam maturitatem, addito ut luna infra terram sit: uuas cum malleolo sarmenti duro, demptis forfice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo & gypso: sic & sorba ac pyra, illitis omnium surculis pice. Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmite in gypso condunt, capitibus eius scillæ infixis utrinque. Alii etiam uina habentibus doliis, dum ne contingant ea uuæ. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia: quo genere & uino odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in milio seruare malunt. Plerique uerò in scrobe duûm pedum altitudinis harena substrato, & fictili operculo, deín terra operto. Creta quidam etiam figlina uuas illinunt, siccatásque sole suspendunt, in usu diluentes cretam. Eandem pomis uino subigunt. Mala uerò generosissima eadem ratione crustant gypso uel cera: quæ nisi maturuerint, incremento calycem rumpunt. Semper autem in pediculos collocant ea. Alii decerpunt cum surculis, eósque in medullam sambuci abditos obruunt, ut suprà scriptum est. Alii singulis malis pyrísque singula uasa fictilia assignant, & opercula eorum picata dolio iterum includunt. Necnon aliqui in floccis capsisq́;, quas luto paleato illinunt. Alii hoc quidem in patinis fictilibus: aliqui & in scrobe subiecta harena, ita sicca operiunt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant. Columella author, in puteos cisternásue in fictilibus uasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima, uuas sole siccatas iunci fasciis inuoluit, cadísque conditas, gypso includit. Hoc idem Græci platani foliis, aut uitis ipsius, aut fici, uno die in umbra siccatis, atque in cado uinaceis interpositis. Quo genere Coa uua & Berytia seruantur, nullius suauitati postferendæ. Quidam, ut has faciant, in cinere lixiuo tingunt protinus quàm detraxere uitibus, mox in sole siccant: tum foliis (ut suprà dictum est) inuolutas uinaceis stipant. Sunt qui malunt uuas in scobe ramentísue abietis, populi, fraxini seruare. Sunt qui suspendi procul malis, protinúsque in granariis iubeant, quoniam optimè sit operimento puluis pensilibus. Contra uespas remedio est, oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

De ficis genera XXIX. CAP. XVIII.

E Reliquo genere pomorum ficus amplissima est: quædámque & pyris magnitudine æmula. De Aegyptiæ Cypriæq́; miraculis retulimus inter externas. Idæa rubet oliuæ magnitudine, rotundior tantùm, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi uocant, crassitudine cubitali ramosam, materiæ ualidam, lentam, sine lacte, cortice uiridi, folio tiliæ, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania multum nostris esse dulciores, fertilioréśque, ut quæ modios CCLXX singulæ ferant. Ad nos ex aliis transiere gentibus, Chalcide, Chio: quarum plura genera. Siquidem & Lydiæ, quæ sunt purpureæ, & mamillanæ, similitudinem earum habent: & callistruthiæ parum sapore præstantiores, ficorum omnium frigidissimæ. Nam de Africanis, quas multi præferunt cunctis, magna quæstio est: cùm id genus in Africam nuperrimè transierit, patriæ nomen obtinent. Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ. Nigra & Rhodia est, & Tiburtina de præcocibus. Sunt & authorum nomina iis, Liuiæ, Pompeiæ: siccandis hæc sole in annuos usus aptissima, cum mariscis, & quas harundinum folii macula uariat. Est & Herculanea, & albicerata, & aratia alba, pediculo minimo, latissima. Primò autem prouenit porphyritis, longissimo pediculo. Comitatur eam è minimis & uilissimis, popularis dicta. Contrà nouissima sub hyeme maturatur chelidonia. Sunt prætereà eædem serotinæ & præcoces, biferæ, alba ac nigra, cum messe uindemiáque maturescentes. Serotinæ & à corio appellatæ duro: ex Chalcidicis quarundam trifero prouentu. Tarenti tantùm prædulces nascuntur, quas uocant omas. Cato de ficis ita memorat: Ficos mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autem crassiore aut stercorato Africanas, & Herculaneas, Saguntinas hybernas, Tellianas, atras pediculo longo. Posteà tot subiere nomina

atque

atque genera, ut uel hoc ſolum æſtimantibus appareat, mutatam eſſe uitam. Sunt & hybernæ quibuſdam prouinciis, ſicuti Mœſiæ, ſed artis, non naturæ. Paruarum genus arborum poſt antumnum fimo contegunt, depræhenſáſque in his hyeme groſſos: quæ mitiore cælo refoſſæ cum arbore atque in lucem remiſſæ, nouos ſoles, alióſque, quàm quibus uixere, auidè, tanquam iterum natæ, accipiunt: & cum uenientium flore matureſcunt, alieno præcoces anno, in tractu uel gelidiſsimo. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africæ, ad ingens documentum uſo eo pomo. Nanque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotúmque ſecuritatis anxius, cùm clamaret omni ſenatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum: Oſtendénſque patribus, interrogo uos, inquit, quando hoc pomum demptum putetis ex arbore? Cùm inter omnes recentem eſſe conſtaret, Atqui tertium, inquit, ante diem ſcitote decerptum Carthagine: tam propè à muris habemus hoſtem: ſtatímque ſumptum eſt Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta eſt: quanquam Catone anno ſequente rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenii, an occaſionem fortuitam? celeritatémque curſus, an uehementiam uiri? Supra omnia quiddam eſt, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam urbem, & de terrarum orbe per C X X annos † æmulam, unius pomi argumento euerſam: quod non Trebia aut Traſymenus, *turbis æmulam* non Cannæ buſto inſignes Romani nominis perficere potuere: non caſtra Punica ad tertium lapidem uallata, portæque Collinæ adequitans ipſe Annibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit. Colitur ficus arbor in foro ipſo ac comitio Romæ nata, ſacra fulguribus ibi conditis: magíſque ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniam ſub ea inuenta eſt lupa infantibus præbens rumen (ita uocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitium ſponte tranſiſſet. Adacto nauigio illico areſcit: rurſúſque cura ſacerdotum ſeritur. Fuit & ante Saturni ædem, urbis anno C C L X ſublata, ſacro à Veſtalibus facto, cùm Syluani ſimulachrum ſubuerteret. Eadem fortuito ſatu uiuit in medio foro, quà ſidentia imperii fundamenta oſtento fatali Curtius maximis bonis, hoc eſt uirtute ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Aequè fortuita eodem loco eſt uitis atque olea, umbræ gratia ſedulitate plebeia ſatæ. Ara inde ſublata gladiatorio munere Diui Iulii, quod nouiſsimè pugnauit in foro. Amirabilis eſt pomi huiuſce feſtinatio, unius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturæ.

De caprifico, & caprificatione. CAP. XIX.

CAprificus uocatur è ſylueſtri genere ficus nunquàm matureſcens, ſed quod ipſa non habet, aliis tribuens: quoniam eſt naturalis cauſarum tranſitus, atque è putreſcentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatã uolant: morſúque ficorum crebro, hoc eſt auidiore paſtu aperientes ora earum, atque ita penetrantes, intus ſolem primò ſecum inducunt, cerealéſq; auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorem, hoc eſt, infantiam pomi, abſumunt: quod fit & ſponte. Ideóque ficetis caprificus permittitur ad rationẽ uenti, ut flatus euolantes in ficus ferat. Inde repertum, ut illatæ quoque aliunde, & inter ſe colligatæ iniicerentur fico: quod in macro ſolo & aquilonio non deſideratur: quoniam ſponte areſcunt loci ſitu, rimíſque eadem, quæ culicum opera, cauſa perficit: necnon ubi multus puluis: quod euenit maximè frequenti uia appoſita. Nanq; & pulueri uis ſiccandi, ſuccúmq; lactis abſorbendi: quæ ratio puluere & caprificatione hoc quoq; præſtat, ne decidant, abſumpto humore tenero, & cum quadã fragilitate ponderoſo. Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus: ſuccus matureſcentibus lactis, percoctis mellis. Seneſcunt in arbore, anúſque diſtillãt gummi modo lacrymã, ſiccantúrq;. Honos laudatas ſeruat in capſis, Ebuſo inſula præſtantiſsimas, ampliſsimáſque, mox in Marrucinis. At ubi copia abundat, implentur orcæ in Aſia, cadi autem in Ruſpina Africæ urbe: paníſque ſimul & obſonii uicẽ ſiccatæ implent: utpote cùm Cato cibaria ruris operariis iuſta ceu lege ſanciens, minui iubeat per fici maturitatem. Cum recenti fico ſalitis uice caſei ueſci, nuper excogitatum eſt. Ex hoc

genere sunt, ut diximus, coctana & caricæ, quæque conscendenti nauim aduersus Parthos omen fecere M. Crasso, uenales prædicantis uoce cauneæ. Omnia hæc in Albense rus è Syria intulit L. Vitellius, qui posteà censor fuit, cùm legatus in ea prouincia esset, nouissimis Tiberii Cæsaris temporibus.

De mespilis, & eorum generibus tribus. CAP. XX.

MAlorum pyrorúmque generi adnumerentur iure mespila atque sorba. Mespilis tria genera, anthedon, setania: tertium degenerat, tametsi anthedoni similius est, quod Gallicum uocant. Setaniæ maius pomum candidiúsque, acini molliore ligno: cæteris minus pomum, sed odore præstantius, & quod diutius seruetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia, antequàm decidant, rubescunt: radices multæ atque altæ, & ideo inextirpabiles. Non fuit hæc arbor in Italia Catonis æuo.

De sorbis genera quatuor. CAP. XXI.

SOrbis quadruplex differentia. Aliis enim eorum rotunditas mali, aliis turbinatio pyri, aliis ouata species, ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda præcellunt: cæteris uini sapor. Generosissima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantùm probabile, assiduum prouentu minimúmque pomo, arbore dissimili, foliis planè platani. Non ferunt ante trimatum ex ullo genere. Cato & sorba sapa condi iubet.

De nuce iuglande. CAP. XXII.

AB his locum amplitudine uindicauerunt, quæ cessere authoritati, nuces iuglandes: quanquàm & ipsæ nuptialium Fescenniorum comites, multum pineis minores uniuersitate, eædémque portione ampliores nucleo. Necnon & honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, puluinati primùm calycis, mox lignei putaminis. Quæ causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fœtu munito: quod est uerisimilius, quàm quia cadendo tripudium sonúmue faciant. Et has è Perside à regibus translatas, indicio sunt Græca nomina. Optimum quippe genus earum Persicon atque Basilicon uocant. Et hæc fuere prima nomina. Caryon à capitis grauedine, propter odoris grauitatem conuenit dictum. Tinguntur cortice earum lanæ, & rufatur capillus primum prodeuntibus nuculis. Id compertum infectis tractatu manibus. Pinguescunt uetustate. Sola differentia generum in putamine duro fragilíue, & tenui ac crasso, loculoso & simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Nanque sunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorúmque illis quadripartita distinctio, lignea intercursante membrana. Cæteris quicquid est, solidum est, ut in auellanis, & ipso nucum genere, quas anteà abellinas patrio nomine uocabant. In Asiam Græciámque è Ponto uenêre, & ideo Ponticæ nuces uocantur. Has quoque mollis protegit barba. Sed putamini nucleísque solida rotunditas inest. Eæ & torrentur. Vmbilicus illis intus in uentre medio. Tertia ab his natura amygdalis, tenuiore sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, & acriore callo. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate, dubitatur, quoniam Græcas nominat, quas quidam & in iuglandium genere seruant. Adiicit prætereà auellanas & galbas, Prænestinas, quas maximè laudat, & conditas ollis, in terra seruari uirides tradit. Nunc Thasiæ & Albenses celebrantur. Et Tarentinarum duo genera, fragili putamine, ac duro: quæ sunt & amplissimæ, & minimè rotundæ. Prætereà molluscæ putamen rumpentes. Sunt qui honoris nomen interpretentur, & Iouis glandem esse dicant. Nuper Consularem uirum audiui, biferas & iuglandes nuces habere se profitentem. De pistaciis & ipsi retulimus. Et hæc autem idem Vitellius in Italiam primus intulit eodem tempore: simúlque in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat.

De castaneis genera octo. CAP. XXIII.

NVces uocamus & castaneas, quanquàm accõmodatiores glandiũ generi. Armatũ iis echinato calyce uallum, quod inchoatum glandibus. Mirúmque, uilissima esse quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibusdam partus ex uno calyce, cortéxq; lentus.

tus. Proxima uerò corpori membrana, & in his & in nucibus saporem, ni detrahatur, infestat. Torrere has in cibis gratius. Moluntur etiam, & præstant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis. Sardibus eæ prouenere primúm. Ideo apud Græcos Sardianos balanos appellant. Nam Diuus Tiberius posteà balanum nomen imposuit, excellentioribus satu factis. Nunc plura earum genera. Tarentinæ faciles, nec operoso sunt cibo, planæ figura. Rotundior, quæ balanitis uocatur, purgabilis maximè & sponte prosiliens. Pura & plana est ex eis & Salariana: Tarentina minus tractabilis: laudatior Corelliana, & ex ea facta, quo dicemus in insitis modo, meterana, quam rubens cortex præfert triangulis, & popularibus nigris, quæ coctiuæ uocantur. Patria laudatissimis Tarentum, & in Campania Neapolis. Cæteræ suum pabulo gignuntur, scrupulosa corticis intra nucleos quoque ruminatione.

De siliquis, & carnosis pomis, & moris, & de acinis, & baccis. CAP. XXIIII.

HAud procul abesse uideantur & prædulces siliquæ, nisi quòd in iis cortex ipse manditur. Digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata, pollicari latitudine. Glandes inter poma numerari non possunt: quamobrem in sua natura dicentur. Reliqua carnosi sunt generis: ea baccis atque carnibus distant. Alia acinis caro, alia moris, alia unedonibus: & alia acinis inter cutem succúmque, alia myxis, alia baccis, ut oliuis. Moris succus, in carne uinosus: trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger. In nouissimis florent, inter prima maturescunt. Tingunt manus succo matura, eluunt acerba. Minimùm in hac arbore ingenia profecerunt, nec nominibus, nec insitis, nec alio modo, quàm pomi magnitudine. Differunt mora Ostiensia & Tusculana Romæ. Nascuntur & in rubis, multum differente callo. Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud congeneri eorum unedoni: quod solum pomum simile fructui terræ gignitur. Arbor ipsa fruticosa. Fructus anno maturescit: paritérque floret subnascens, & prior cogitur. Mas sit an fœmina sterilis, inter authores non constat. Pomum inhonorum, ut cui nomen ex argumento sit unum tantùm edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellant Græci, comaron & memecylon: quo apparet totidem esse genera & apud nos. Alio nomine arbutus uocatur. Iuba author est, quinquagenûm cubitorum altitudine in Arabia esse eas. Acinorum quoque magna est differentia. Primum inter uuas ipsas callo, teneritate, crassitudine, interiore ligno aliis paruo, & in aliis etiam gemino, qui minimè feraces musti. Plurimum uerò differunt ederæ sambucíque acini: & figura etiam Punici, angulosi quippe soli. Nec cutis ulla singulis, præter communem, quæ est candida. Totísque succus & caro est, iis præcipuè, quibus paruulum inest ligni. Magna & baccis differentia. Aliæ nanq; sunt oliuis, lauris: & alio modo loto, cornis: alio myrtis, lentisco. Aquifolio enim ac spinæ sine succo: medióq; etiamnũ genere inter baccas acinósq; cerasis. Pomũ his primò candidũ, & ferè omnibus baccis. Mox aliis uirescit, ut oliuis, lauris: rubet uerò moris, cerasis, cornis. Deinde nigrescit moris, cerasis, oliuis.

De cerasis, genera octo. CAP. XXV.

CErasi ante uictoriam Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia. Ad urbis annum DCLXXX is primùm uexit è Ponto: annísque CXX trans Oceannm in Britanniam usque peruenere. Eadem, ut diximus, in Aegypto nulla cura potuere gigni. Cerasorum Aproniana maximè rubent: nigerrima sunt, ut Actia: Cæciliana uerò & rotunda. Iulianis gratus sapor, sed penè tantùm sub arbore sua, adeò teneris, ut gestatum non tolerent. Principatus duracinis, quæ Pliniana Campania appellat: in Belgica uerò Lusitanis. In ripis etiam Rheni. Tertius iis colos è nigro ac rubenti uiridíque, similis maturescentibus semper. Minus quinquennium est, quòd prodiere quæ uocant laurea, non ingratæ amaritudinis, insitæ in lauro. Sunt & Macedonica paruæ arboris, raróque tria cubita excedentis: & minore etiamnum frutice chamæcerasi. Inter prima hoc è pomis colono gratiam annuam refert. Septentrione frigidísque gaudet: siccatur etiam sole, conditúrque, ut oliua, cadis.

De

De corno, & lentiſco. CAP. XXVI.

QVæ cura & cornis atque etiam lentiſco adhibetur, ne quid non hominis uentri natum eſſe uideatur. Miſcentur ſapores, & alio alius placere cogitur. Miſcentur uerò & terræ cælique tractus. In alio cibi genere India aduocatur, in alio Aegyptus, Creta, Cyrene, ſingulæque terræ. Nec ceſſat in ueneficiis uita, dummodo omnia deuoret. Planius hoc fiet in herbarum natura.

De generibus ſuccorum, & de odore. CAP. XXVII.

INterim quæ ſunt communia & pomis omnibúſque ſuccis, ſaporum genera XIII reperiuntur, dulcis, ſuauis, pinguis, amarus, auſterus, acer, acutus, acerbus, acidus, ſalſus. Præter hæc, tria ſunt genera mirabili maximè natura. Vnum, in quo plures pariter ſentiuntur ſapores, ut uinis. Nanque in his & auſterus, & acutus, & dulcis, & ſuauis, omnes alieni. *Alterum eſt genus, in quo ſit & alienus quidē, ſed & ſuus quidam ac peculiaris, ut in lacte. Siquidem ineſt ei, quod tamen iure dici dulce, & pingue, & ſuaue non poſſet, obtinente lenitate, quæ ipſa ſuccedit, in ſaporis uicem. Nullus hic aquis, ne ſuccus quidem, ut tamen eo ipſo fiat aliquis, ac ſuum genus faciat. Sentiri quidem aquæ ſaporem ullum ſuccúmue, uitium eſt. Magnum his omnibus in odore momentum, & magna cognatio, qui & ipſe nullus eſt aquis: aut ſi ſentitur, omnino uitium eſt. Mirum, tria naturæ præcipua elementa ſine ſapore eſſe, ſine odore, ſine ſucco: aquas, aera, ignes.

De ſuccis fructuum, & arborum, & coloribus, & odoribus. & natura pomorum, & de commendatione fructuum. CAP. XXVIII.

ERgo ſuccorum uinoſus pyro, moro, myrto: minimè (quod miremur) uuis. At pinguis oliuæ, lauro, nuci iuglandi, amygdalis: dulcis uuis, ficis, palmis: aquoſus prunis. Magna differentia & in colore ſucci. Sanguineus moris, ceraſis, cornis, uuis nigris. Idem albis candidus. Lacteus in capite ficis, in corpore non item: ſpumeus malis: nullus perſicis, cùm præſertim duracina ſucco abundent: ſed quis eius ullum dixerit colorem? Sua & in odore miracula. Malis acutus, Perſicis dilutus, dulcibus nullus. Nam & uinum tale ſine odore, tenue odoratius. Multoque celeriùs talia ad naſum ueniunt, quàm pinguia. Quæ odorata, nō eadem in guſtu tenera: quia non ſunt pariter odor & ſapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, ſapor aſperrimus: quadam tenus & cotoneis: nullúſque odor ficis. Et hactenus ſint ſpecies ac genera pomorū: naturas arctiùs colligi par eſt. Alia ſiliquis gignuntur, ipſis dulcibus, ſemēnque complexis amarum: cùm in pluribus ſemina placeant, in ſiliqua damnentur. Alia baccis, quarum intus lignum, & extra caro, ut oliuis, ceraſis. Aliquorum intus baccæ, foris lignum, ut his quæ in Aegypto diximus gigni. Quæ baccis natura, eadē & pomis. Aliorum intus corpus, & foris lignum, ut nucum. Aliis foris corpus, intus lignū, ut Perſicis & prunis, uitiúmque cinctum fructu, cùm fructus alibi muniatur uitio. Putamine clauduntur nuces, corio caſtaneæ. Detrahitur hoc iis: at in meſpilis manditur. Cruſta teguntur glandes, cute uuæ, corio & membrana Punica. Carne & ſucco mora conſtant, cute & ſucco ceraſi. Quædam ſtatim à ligno recedunt, ut nuces & palmæ. Quædam adhærent, ut oliuæ laurique. Quorundam generi utraque eſt natura, ut Perſicis. Etenim duracinis adhæret corpus, è lignóque auelli nequit, cùm in cæteris facilè ſeparetur. Quibuſdam nec intus, nec extrà lignum, ut in palmarum genere. Aliquorum lignum ipſum in uſu & pomi uice, ut generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus. Quorundam extrà gemina geminantur uitia, ut in caſtaneis, amygdalis, nucibúſque iuglandibus. Quorundam natura trigemina eſt, corpus, deinde lignum, rurſúſque ſemen in ligno, ut Perſicis. Quædam inter ſe denſa, ut uuæ, ſorba: quæ ramos circundata ex omni parte uuarum modo degrauant. Alia rara, ut in Perſicis. Quædam aluo continentur, ut granata. Dependent alia pediculis, ut pyra. Alia racemis, ut uuæ, palmæ. Alia & pediculis & racemis, ut ederæ, ſambuci. Alia ramo adhærent, ut in lauro. Quædam utroque modo, ut oliuæ. Nam & breues pediculi & longi. Quædam uaſculis conſtant, ut punica & meſpila, lotóſque in Aegypto & Euphrate. Iam uerò diuerſa gratia & commendatio. Carne palmæ placent, cruſta Thebaicæ, ſucco uuæ & cariotæ: callo pyra ac mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei

nuclei grano. Quædam in Aegypto cute,ut caricæ. Detrahitur hæc ficis uirentibus, ut putamen:eadem in ſiccis maximè placet. In papyris & ferulis,ſpináque alba, caulis ipſe pomum eſt.Sunt & ficulni caules.In fruticoſo genere cum caule capparis:in ſiliquis uerò quod manditur, quid niſi lignum eſt? non omittenda ſeminis earum proprietate. Nam neque corpus,nec lignum,nec cartilago dici poteſt,neque aliud nomen inueniat.

De myrto,genera eius XI. CAP. XXIX.

SVccorum natura præcipuam admirationẽ in myrto habet, quando ex una omnium olei uiníque bina genera fiunt.Item myrtidanum,ut diximus.Et alius uſus baccæ fuit apud antiquos,antequàm piper reperiretur, illius obtinens uicem, quodam etiam generoſi obſonii nomine inde tracto,quod etiam nunc myrtatum uocatur. Eadémque origine aprorum ſapor commendatur, plerunque ad intinctus additis myrtis. Arbor ipſa in Europæ citeriore cælo, quod à Cerauniis montibus incipit, primum Circeiis in Elpenoris tumulo uiſa traditur:Græcúmque ei nomen remanet,quo peregrinam eſſe apparet. Fuit ubi nunc Roma eſt, iam tum cùm conderetur. Quippe ita traditur: myrtea uerbena Romanos Sabinóſque, cùm propter raptas uirgines dimicare uoluiſſent, depoſitis armis purgatos in eo loco, qui nunc ſigna Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Et in ea quoque arbore ſuffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni,& huic arbori Venus præeſt.Haud ſcio, an prima etiam omnium in locis publicis Romæ ſata ſit, fatidico quidem & memorabili augurio. Inter antiquiſſima nanque delubra habetur Quirini, hoc eſt, ipſius Romuli: in eo ſacræ fuere myrti duæ ante ædem ipſam per longum tempus, altera patritia appellata, altera plebeia. Patritia multis annis præualuit, flacceſcente plebeia, exuberans ac læta: quandiu Senatus quoque floruit, illa uigens, plebeia retorrida ac ſqualida.Quæ poſteaquàm eualuit flacceſcente patritia Marſico bello, languida authoritas patrum facta eſt, ac paulatim in ſterilitatem emarcuit maieſtas. Quin & ara uetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam uocant.Cato tria genera myrti prodidit: nigram, candidam, coniugulam, fortaſſis à coniugiis, ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia diſtinctio, ſatiuæ, aut ſylueſtris, & in utraque latifoliæ. In ſylueſtri propria oxymyrſine.Satiuarum genera topiarii faciunt. Tarentinam folio minuto, noſtratem patulo, exoticam denſiſsimo, ſenis foliorum uerſibus.Hæc non eſt in uſu:ramoſa utraque alia. Coniugulam exiſtimo nunc noſtratem dici. Myrtus odoratiſsima eſt in Aegypto. Cato docuit uinum fieri è nigra, ſiccata uſque in ariditatem in umbra,atque ita mulſo indita.Si non ſiccentur baccæ,oleum gigni. Poſteà compertum, & ex alba uinum fieri album, duobus ſextariis myrti tuſæ in uini tribus heminis maceratæ expreſſæque.Folia & per ſe ſiccantur in farinam ad hulcerum remedia in corpore humano,leniter mordaci puluere,ac refrigerandis ſudoribus.Quinimo oleo quoque(mirum dictu)ineſt quidam uini ſapor,ſimúlque pinguis liquor, præcipua ui ad corrigenda uina, ſaccis antè perfuſis. Retinet quippe fæcem, nec præter purum liquorem tranſire patitur, dátque ſe comitem præcipua commendatione liquato. Virgæ quoque eius geſtatæ manu uiatori proſunt in longo itinere pediti. Quin & uirgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur. Bellicis quoque ſe rebus inſeruit: triumphánſque de Sabinis Poſthumius Tubertus in Conſulatu(qui primus omnium ouans ingreſſus urbem eſt,quoniam rem leuiter ſine cruore geſſerat)myrto Veneris Victricis coronatus inceſſit,optabilémque arborem etiam hoſtibus fecit.Hæc poſteà ouantium fuit corona, excepto M.Craſſo,qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus inceſsit.Maſſurius author eſt, curru quoque triumphantes myrtea corona uſos.L.Piſo tradit,Papyrium Maſſonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corſis,myrto coronatum ludos Circenſes ſpectare ſolitum. Auus maternus Africani ſequentis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis utebatur,laurea & myrtea:qui & hoc uouerat.

De lauro genera tredecim. CAP. XXX.

LAurus triumphis propriè dicatur, uel gratiſsima domibus ianitrix Cæſarum Pontificúmque:quæ ſola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit

dit Cato: Delphicam & Cypriam. Pompeius Lenæus adiecit quam mustacem appellauit, quoniam mustaceis subiiceretur. Hanc esse folio maximo, flaccídoque & albicante. Delphicam æquali colore, uiridiorem, maximis baccis, atque è uiridi rubentibus. Hac uictores Delphis coronari, & triumphantes Romæ. Cypriam esse folio breui, nigro, per margines imbricato, crispam. Posteà accessere genera: tinus, hanc syluestrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli sui generis arborem. Differt colore: est enim ei cærulea bacca. Accessit & regia, quæ cœpit Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt longioribus foliis latioribúsque. Iidem in alio genere baccaliam appellant hanc quæ uulgatissima est, baccarúmque fertilissima. Sterilem uerò earum (quod maximè miror) triumphalem, eáque dicunt triumphantes uti: nisi id à Diuo Augusto cœperit, ut docebimus, ex ea lauru, quæ ei missa è cælo minima est altitudine, folio crispo ac breui, inuentu rara. Accedit in topiario opere taxa, excrescente in medio folio paruulo, ueluti lacinia folii. Et sine ea spadonia, mira opacitatis patientia. Itaque quanta libet sub umbra solū implet. Est & chamædaphne syluestris frutex. Est & Alexandrina, quam aliqui Idæam, alii hippoglottion, alii daphnitin, alii carpophyllon, alii hypelaten uocant. Ramos spargit à radice dodrantales, topiarii ac coronarii operis, folio acutiore quàm myrti, molliore & candidiore, maiore semine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleā Ponti, nec nisi mōtosis. Id quoq;, quod Daphnoides uocatur, genus, in nominū ambitu est. Alii enim Pelasgū, alii eupetalon, alii stephanon Alexandri uocant. Et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore, quàm laurus, folio, cuius gustatu accenditur os atque gutttur, baccis è nigro ruffis. Notatum antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse: quod nūc satum & ibi prouenit. Ipsa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium? Romanis præcipuè lætitiæ uictoriarúmque nuntia additur literis, & militum lanceis, pilísque. Fasces Imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiam noua uictoria attulit. Idque non quia perpetuò uiret, nec quia pacifera est, præferenda ei utroque olea: sed quia spectatissima in monte Parnasso. Ideóque etiam grata Appollini, assuetis eò dona mittere iam & regibus Romanis, teste L. Bruto. Fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso: Et quia manu satarum receptarúmque in domos, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potiùs, quàm quia suffimentum sit cædis hostium & purgatio, ut tradit Massurius. Adeóque in profanis usibus pollui laurum & oleam fas non est, ut ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria aræ'ue debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadā detestatione, interaneorum etiam uitia & neruorum ligno torquente. Tiberium principem tonante cælo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus. Sunt & circa Diuum Augustum euenta eius digna memoratu. Nanque Liuiæ Drusillæ, quæ posteà Augusta matrimonii nomen accepit, cùm pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium illæsam. Intrepidéque miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum suis baccis. Conseruari alitem & sobolem iussere aruspices, ramúmque eum seri, ac ritè custodiri. Quod factum est in uilla Cæsarum, fluuio Tiberi imposita iuxta nonum lapidem Flaminia uia, quæ ob id uocatur Ad gallinas: mireque sylua prouenit. Ex ea triumphans posteà Cæsar, laurum in manu tenuit, coronámque capite gessit: ac deinde Imperatores Cæsares cuncti. Traditúsque mos est ramos, quos tenuerunt, serendi. Et durant syluæ nominibus suis discretæ, fortassis ideo mutatis triumphalibus. Vnius arborum Latina lingua nomen imponitur uiris. Vnius folia distinguuntur appellatione. Lauream enim uocamus. Durat & in urbe impositum loco, quando Loretum in Auentino uocatur, ubi sylua lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatúmque sit obiter & ramo eam seri, quoniā dubitauere Democritus & Theophrastus, Nunc dicemus syluestrium naturas.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVSSEXTVS.

Syluestrium arborum naturæ.

PROOEMIVM.

POMIFERAE Arbores, quæq́ue mitioribus ſuccis uoluptatem primæ cibis attulerunt,& neceſſario alimento delicias immiſcere docuerũt,ſiue illæ ultro,ſiue ab homine didicere blandos ſapores adoptione & connubio, ídque munus etiam feris uolucribúſque dedimus, intra prædictas conſtant. Proximum erat narrare glandiferas quoque , quæ primò uictum mortalium aluerunt,nutrices inopis ac feræ ſortis,ni præuerti cogeret admiratio uſu comperta,quænam qualíſque eſſet uita, ſine arbore ulla,ſine frutice uiuentium.

Gentes ſine arbore,& miracula in Septentrionalis regionis arboribus. CAP. I.

DIximus & in Oriente quidem iuxta Oceanum complures ea in neceſsitate gentes. Sunt uerò in Septentrione uiſæ nobis Cauchorum,qui maiores minoréſque appellantur.Vaſto ibi meatu,bis dierum noctiúmque ſingularum interuallis,effuſus in immenſum agitur Oceanus,æternam operiens rerum naturæ controuerſiam:dubiúmque terræ ſit,an parte in maris.Illic miſera gens tumulos obtinet altos,aut tribunalia ſtructa manibus ad experimenta altiſsimi æſtus,caſis ita impoſitis:nauigantibus ſimiles,cùm integant aquæ circundata:naufragis uerò,cùm receſſerint:fugientéſque cum mari piſces circa tuguria uenantur.Non pecudem his habere,non lacte ali,ut finitimis,ne cũ feris quidẽ dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Vlua & paluſtri iunco funes nectunt ad prætexenda piſcibus retia:captúmque manibus lutum uentis magis,quàm ſole,ſiccantes terra cibos,& rigentia Septentrione uiſcera ſua urunt.Potus iis non niſi ex imbre ſeruato ſcrobibus in ueſtibulo domus.Et hæ gentes,ſi uincantur hodie à Po.Ro.ſeruire ſe dicunt.Ita eſt perfectò,multis fortuna parcit in pœnam.Aliud è ſyluis miraculum : totam reliquam Germaniam replent,addúntque frigori umbras : altiſsimæ tamen haud procul ſuprà dictis Cauchis, circa duos præcipuè lacus. Litora ipſa obtinent quercus , maxima auiditate naſcendi:ſuffoſſæq́ue fluctibus,aut propulſæ flatibus,uaſtas complexu radicum inſulas ſecum auferunt:atque ita libratæ ſtantes nauigant ingentium ramorum armamentis,ſæpe territis claſsibus noſtris , cùm uelut induſtria fluctibus agerentur in proras ſtantium noctu,inopéſque remedii illæ,prælium nauale aduerſus arbores inirent.

De Hercyniæ ſyluæ magnitudine.. CAP II.

IN eadem Septentrionali plaga Hercyniæ ſyluæ roborum uaſtitas intacta æuis,& congenita mundo,propè immortali ſorte miracula excedit.Vt alia omittantur fide caritura, conſtat attolli colles occurſantium inter ſe radicum repercuſſu:aut ubi ſecuta tellus non ſit,arcus ad ramos uſque,& ipſos inter ſe rixantes,curuari portarum patentium modo,ut turmas equitum tranſmittant.

De grandiferis. CAP IIII.

GLandiferi maximè generis omnes quibus honos apud Romanos perpetuus.

De ciuica corona,& qui frondea corona donati. CAP. IIII.

HInc ciuicæ coronæ, militum uirtutis inſigne clariſsimũ:iam pridẽ uerò & clementiæ Imperatorum,poſtquàm ciuilium bellorum profano meritum cœpit uideri ciuem

uem non occidere. Cedunt his murales uallarésque, & aureæ, quanquam pretio antecedentes. Cedunt & rostratæ, quamuis in duobus maximè ad hoc æui celebres: M. Varrone è piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itémque M. Agrippa, tribuente Cæsare è Siculis, quæ & ipsa piratica fuere. Anteà rostra nauium tribunali præfixa fori decus erant, ueluti populo Ro. ipsi corona imposita. Postquàm uerò Tribunitiis seditionibus calcari ac pollui cœpere, postquàm uires ex publico in priuatum magis singulísque ciuium quæri, & sacrosancta omnia profana fecere, tum à pedibus eorum subiere in capita ciuium rostra. Dedit hanc Augustus coronã Agrippæ: sed ciuicam à genere humano accepit ipse. Antiquitùs quidem nulla, nisi Deo, dabatur: ob id Homerus cælo tantùm eas & prælio uniuerso tribuit, uiritim uerò ne in certamine quidem ulli. Ferúntque primum omnium Liberum patrem imposuisse capiti suo ex edera. Posteà Deorum honori sacrificantes sumpsere, uictimis simul coronatis. Nouissimè & in sacris certaminibus usurpatæ, in quibus hodiéque non uictori datur, sed patriam ab eo coronari pronuntiatur. Inde natum, ut etiam triumphaturis cõferrentur in templis dicandæ: mox ut & ludis darentur. Longum est, nec instituti operis, disserere quisnã Romanorũ primus acceperit. Neque enim alias nouerant, quàm bellicas. Quod certum est, uni gentium huic plura sunt genera, quàm cunctis. Romulus frondea coronauit Hostum Hostilium, quòd Fidenam primus irrupisset. Auus hic Tulli Hostilii regis fuit. P. Decium patrem, Tribunum militum, frondea donauit exercitus ab eo seruatus, Imperatore Cornelio Cosso COS. Samnitium bello. Ciuica iligna primò fuit, posteà magis placuit ex esculo Ioui sacra. Variatúmque & cum quercu est, ac data ubique, quæ fuerat, custodito tantùm honore glandis. Additæ leges arctæ, & ideo superbæ, quásque conferre libeat cum illa Græcorum summa, quæ sub ipso Ioue datur, cuíque muros patria gaudens rumpit: Ciuem seruare, hostem occidere: Vtque eum locum, in quo sit actum, hostis obtineat eo die: Vtque seruatus fateatur: aliâs testes nil prosunt: Vt ciuis fuerit. Auxilia, quamuis rege seruato, decus id non dant: Nec crescit honos idem Imperatore conseruato, quoniam conditores in quocunque ciue summum esse uoluere. Accepta licet uti perpetuò. Ludos ineunti semper assurgi etiam ab Senatu, in more est. Sedendi ius in proximo Senatui. Vacatio munerum omnium ipsi, patríque, & auo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, ut retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidem & de duce Seruilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. O mores æternos qui tanta opera honore solo donauerint: & cùm reliquas coronas auro cõmendarent, salutem ciuis in pretio esse noluerint: clara professione, seruari quidem hominem nefas esse lucri causa.

De glande, genera XIII CAP. V.

GLandes opes esse nunc quoque multarum gentium, etiam pace gaudentium, constat. Necnon & inopia frugum arefactis molitur farina, spissatúrque in panis usum. Quin & hodiéque per Hispanias, secundis mensis glans inseritur. Dulcior eadem in cinere tosta. Cautum est prætereà lege XII. tabularum, ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. Distant fructu situ, sexu, sapore. Nanque alia fageæ glandi figura, alia quernæ, & alia ilignæ: atque inter se quoque generum singulorum differentiæ. Prætereà sunt aliquæ syluestres, aliæ placidiores, quæ culta obtinẽt. Iam etiam in montosis planísque distant: sicut & sexu mares ac fœminæ. Item sapore. Dulcissima omnium fagi, ut qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio, tradat Cornelius Alexander. Genera distinguere non datur nominibus, quæ sunt alia alibi. Quippe cũ robur quercúmque uulgò nasci uideamus, esculum non ubique. Quartam uerò generis eiusdem, quæ cerrus uocatur, ne Italiæ quidem maiore ex parte notam esse. Distinguemus ergo proprietate naturáque: & ubi res coget, etiam Græcis nominibus.

De fagina glande, & reliquis glandibus, & carbone, & pastu porcorum. CAP. VI.

FAgi glans nucleis similis, triangula cute includitur. Folium tenue, ac leuissimũ, populo simile, celerrimè flauescens: & media parte plerunque gignens, supernè paruulam

baccam uiridem, cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratiſſima eſt, & ideo animalis eius unà prouentus. Glires quoque ſaginat. Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omnium ferè alternat, ſed maximè fagi. Glandem, quæ propriè intelligit, ferunt robur, quercus, eſculus, cerrus, ilex, ſuber. Continentur hiſpido calyce, per genera plus minus cutem complectente. Folia præter ilicem grauia, carnoſa, procera, ſinuoſa lateribus, nec, dum cadunt, flaueſcentia, ut fagi, pro differentia generum breuiora, uel longiora. Ilicis duo genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis diſtant, ſmilaces à quibuſdam Græcis dictæ, in prouinciis aquifoliæ. Ilicis glans utriuſque breuior & gracilior, quam Homerus acylon appellat, eóque nomine à glande diſtinguit. Maſculas illices negant ferre. Glans optima in quercu atque grandiſſima, mox eſculo: nam roboris parua: cerro triſtis, horrida, echinato calyce, ceu caſtaneæ. Sed & in querna alia dulcior, molliórque fœminæ, maris ſpiſſior. Maximè autem probantur latifoliæ ex argumento dictæ. Diſtant autem inter ſe magnitudine, & cutis tenuitate. Item quòd aliis ſubeſt tunica rubigine ſcabra, aliis protinus candidum corpus. Probatur & ea, cuius in balano utrinque ex longitudine extrema lapideſcit duritia: melior, cui in cortice, quàm cui in corpore, utrunque non niſi mari. Prætereà aliis ouata, aliis rotunda, aliis acutior figura. Sicut & colos nigrior, candidiórue, qui præfertur. Amaritudo in extremitatibus, mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritáſque differentiam habet. In ipſis uerò arboribus, quæ maximam fert, hemeris uocatur, breuior, & in orbem comoſa, aláſque ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet & incorruptius: ramoſa & ipſa, procerior tamen & craſſior caudice. Excelſiſſima autem ægilops, incultis amica. Ab hac proxima latifoliæ proceritas, ſed minùs utilis ædificiis: atque carbone dotata, uitiis obnoxia eſt. Quamobrem ſolida utuntur carboni, ærariorum tantùm officinis compendio: quoniam deſinente flatu protinus, emoriens, ſæpius recoquitur: cæterò plurimis ſcintillis. Idẽ è nouellis melior. Acerui confertis taleis recentibus luto caminantur: accenſáque ſtrue contis pungitur dureſcens calyx, atque ita ſudorem emittit. Peſſima & carboni & materiæ haliphleos dicta, cui craſſiſſimus cortex atque caudex, & plerunque cauus fungoſúſque. Nec alia putreſcit ex hoc genere, etiam cùm uiuit. Quin & fulmine ſæpiſſimè icitur, quamuis altitudine non excellat: ideo ligno eius nec ad ſacrificia uti fas habetur. Eidem raro glans, & cùm tulit, amara, quàm præter ſues nullum attingat animal: ac ne eæ quidem, ſi aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis eſt, quòd emortuo carbone ſacrificatur. Glans fagea ſuem hilarem facit carnem coquibilem ac leuem & utilem ſtomacho: iligna ſuem anguſtam, nitidam, ſtrigoſam, ponderoſam: querna diffuſam & grauiſſimam, & ipſa glandium æquè dulciſſima. Proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia †ſordidiorem carnem, ſed duram. Iligna tentari ſues, niſi paulatim detur. Hanc nouiſſimam cadere. Fungoſam carnem fieri eſculo, robore, ſubere. Quæ glandem ferunt, omnes & gallam, alterníſque annis glandem. Sed gallam hemeris optimam, & coriis perficiendis aptiſſimam. Similem huic latifolia, ſed leuiorem, multóque minus probatam. Fert & nigram. Duo enim genera ſunt. Hæc tingendis utilior. † ſolidiorẽ

De galla, & quàm multa præter glandem eædem ferant arbores.

CAP. VII.

NAſcitur autem galla ſole de Geminis exeunte, erumpens noctu ſemper uniuerſa. Creſcit uno die candidior. Et ſi æſtu excepta eſt, areſcit protinus, neque ad iuſtum incrementum peruenit: hoc eſt, ut nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius uiret, creſcítque ut interdum mali compleat magnitudinem. Optima Comagena, deterrima ex robore. Signum eius, quòd cauernæ tranſlucent. Robur, præter fructum, plurima & alia gignit. Nanq; fert & gallæ utrunq; genus, & quædam ueluti mora, ni diſtarent arida duritie, plerunq; tauri caput imitantia, quibus fructus ineſt nucleis oliuæ ſimilis. Naſcuntur in eo & pilulæ, nucibus non abſimiles, intus habentes floccos molles, lucernarum luminibus aptos. Nam & ſine oleo flagrant, ſicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, uerno tamen tempore melligeni ſucci. Gignunt & alæ ramorum eius

pilulas, corpore, non pediculo, adhærentes, candicantes umbilicis. Cætera nigra varietate dispersa. Media cocci colorem habent. Apertis amara inanitas est. Aliquando & pumices gignit, necnon & è foliis conuolutas pilulas: & in folio rubente aquosos nucleos candicantes & translucidos, quàm diu molles sint, in quibus & culices nascuntur: maturescunt in modum gallæ.

De cachrye, & cocco grano, & agarico, & subere. CAP. VIII.

FErunt robora & cachryn: ita uocatur pilula in medicina urendi uim habens. Gignitur & in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano, postquàm folia cecidere, hyeme durans. Continet nucleum pineis similem. Is crescit hyeme, aperitur uere pilula tota. Cadit, cùm folia cœperint crescere. Tam multifera sunt, & tot res præter glandem pariunt robora. Sed & boletos suillósque, gulæ nouissima irritamenta, quæ circa radices gignuntur: quercus probatissimos, robur autem & cupressus, & pinnus, noxios. Robora ferunt & uiscum, & mella, ut author est Hesiodus. Constátque, rores melleos è cælo, ut diximus, cadentes, non aliis magis insidere frondibus. Cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certū est. Omnes tamen has eius dotes ilex solo prouocat cocco. Granum hoc, primóque ceu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis: cusculium uocant: pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat. Vsum eius gratiorem in conchylii mentione tradidimus. Gignitur & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia, pessimum in Sardinia. Galliarum glandiferæ maximè arbores agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quæ uocatur ægilops, fert panos arentes, muscoso uillo canos, non in cortice modò, uerùm & è ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos, ut diximus inter unguenta. Suberi minima arbor, glans pessima, rara, cortex tantùm in fructu præcrassus ac renascens, atque etiam in denos pedes undique explanatus. Vsus eius ancoralibus maximè nauium, piscantiúmque tragulis, & cadorum obturamentis: prætereà in hyberno fœminarum calceatu. Quamobrem non infacetè Græci corticis arborem appellant. Sunt & qui fœminam ilicem uocent: atque ubi non nascitur ilex, pro ea subere utantur, in carpentariis præcipuè fabricis, ut circa Elin & Lacedæmonem. Nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino.

Quarum sint in usu cortices. CAP. IX.

COrtex & fagis, tiliæ, abieti, piceæ, in magno usu agrestium. Vasa, corbésque, ac patentiora quædam messibus conuehendis uindemiisque faciunt, atque prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas à succo. Necnon in quodam usu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat arbor ipsa.

De scandulis, & pinu, pinastro, abiete, picea, larice, teda, taxo.

CAP. X.

SCandulæ è robore aptissimæ, mox è glandiferis aliis, fagóque: facillimæ ex omnibus quæ resinam ferunt, sed minimè durant, præterquàm è pino. Scandula contectam fuisse Romam, ad Pyrrhi usque bellum annis quadringentis LXX. Cornelius Nepos author est. Syluarum certè distinguebatur insignibus, Fagutali Ioui etiam nunc, ubi lucus fageus fuit, porta querquetulana, colle in quem uimina petebantur, tótque lucis, quibusdam & geminis. Q. Hortensius Dictator, cùm plebs secessisset in Ianiculum, legē in esculeto tulit, ut quod ea iussisset, omnes Quirites teneret. Peregrinæ tunc uidebantur, quoniam non erant suburbanæ, pinus atque abies, omnésque quæ picem gignunt, de quibus nunc dicemus, simul ut tota condiendi uina origo cognoscatur. Quædam ferunt in Asia, aut Oriente, è prædictis picem. In Europa sex genera cognatarum arborum ferunt. Ex iis pinus atque pinaster folium habent capillamenti modo prætenue, longúmque, & mucrone aculeatum. Pinus fert minimum resinæ, interdum & nucibus ipsis, de quibus dictum est, uix ut adscribatur generi. Pinaster nihil aliud est, quàm pinus syluestris, mira altitudine, & à medio ramosa, sicut pinus in uertice. Copiosiorem dat hæc resinam, quo dicemus modo. Gignitur & in planis. Easdem arbores alio nomine esse per oram Italiæ, quos

tibulos

oram Italiæ, quos tibulos uocant, plerique arbitrantur, sed graciles succinctioresque,& enodes,liburnicarum ad usus,penè sine resina. Picea montes amat atque frigora : feralis arbor,& funebri indicio ad fores posita,ac rogis uirens:iam tamen & in domos recepta, tonsili facilitate.Hæc plurimam resinam fundit,interueniente candida gemma,tam simili thuris,ut mista uisu discerni non queat:unde fraus Seplasiæ.Omnibus his generibus folia breui seta & crassiore duráq;,ceu cupressis.Piceæ rami penè statim ab radice modici, uelut brachia,lateribus inhærent.Similiter abieti expetitæ nauigiis. Situs in excelso montium,ceu maria fugerit:nec forma alia. Materies uerò præcipua trabibus,& plurimis uitæ operibus.Resina ei uitium,unde fructus unus piceæ:exiguúmq; sudat aliquando contactu solis.E diuerso materies,quæ abieti pulcherrima,piceæ ad fissiles scandulas, cupásque,& pauca alia secamenta.Quinto generi situs idem,eadem facies:larix uocatur.Materies præstantior longè,incorrupta uis,emori cõtumax,rubens prætereà,& odore acrior. Plusculum huic erumpit liquoris , melleo colore, atque lentiore, nunquàm durescentis. Sextum genus est teda propriè dicta, abundantior succo , quàm reliqua , parcior liquidiórque quàm picea,flammis ac lumini sacrorum etiam grata. Hæ, mares duntaxat, ferunt & eam,quam Græci sycen uocant,odoris grauissimi.Laricis morbus est,ut teda fiat. Omnia autem hæc genera accensa,fuligine immodica,carbonem repentè expuunt cum eruptionis crepitu,eiaculantúrq; longè:excepta larice,quæ nec ardet,nec carbonem facit,nec alio modo ignis ui consumitur,quàm lapides.Omnia ea perpetuò uirent,nec facilè discernuntur in fronde,etiam à peritis. Tanta natalium mistura est:sed picea minus alta,quàm larix.Illa crassior,leuiórque cortice, folio uillosior, pinguior,& densior,molliórque flexu.At piceæ rariora sicciora̍que folia,& tenuiora,ac magis algentia : totáque horridior est,& perfusa resina. Lignum abietis similius. Larix ustis radicibus non repullulat,picea repullulat,ut in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhæo. Alia etiamnum generibus ipsis in sexu differentia. Mas breuior & durior:fœmina procerior, pinguioribus foliis & simplicibus, atque non rigentibus. Lignum maribus durum, & in fabrili opere contortum:fœminæ mollius,publico discrimine in securibus.Hæ in quocunq; genere deprehendunt marem:quippe respuuntur,& fragosius sidunt,ægrius reuelluntur.Ipsa materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade & alia differentia est, montanæ maritimæq;.Nam in Macedonia & Arcadia,circaque Elin permutant nomina: nec constat authoribus,quod cuique generi attribuant:nos ista Romano discernimus iudicio.Abies è cunctis amplissima est,& fœmina etiam prolixior:materie mollior utiliórque,arbore rotundior,folio pinnato densa,ut imbres non transmittat,atq; hilarior in totum. E ramis generum horum panicularum modo nucamenta squammatim compacta dependent,præterquam larici.Hæc abietis masculæ,primori parte nucleos habent , non item fœminæ.Piceæ uerò totis paniculis,minoribus gracilioribúsq;, minimos ac nigros. Propter quod Græci phthirophoron eam appellant. In eadem nucamenta compressiora maribus sunt,ac minus resina roscida.Similis his etiamnum aspectu est,ne quid prætereatur,taxus,minùs uirens,gracilísque & tristis,ac dira,nullo succo,ex omnibus sola baccifera.Mas noxio fructu.Lethale quippe baccis,in Hispania præcipuè,uenenum inest.Vasa etiam uiatoria ex ea uinis in Gallia facta,mortifera fuisse compertum est.Hanc Sestius smilacem à Græcis uocari dixit : & esse in Arcadia tam præsentis ueneni, ut qui obdormiant sub ea,cibúmue capiant,moriantur.Sunt qui & taxica hinc appellata dicant uenena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tingantur. Repertum, innoxiam fieri, si in ipsam arborem clauus æreus adigatur.

Quibus modis fiant genera picis, & quomodo fiat cedrium, & de spissa pice quomodo fiat, & quibus modis resina coquatur. CAP. XI.

PIx liquida in Europa è teda coquitur,naualibus muniendis,multósque alios ad usus. Lignum eius concisum,furnis undique igni extrà circundato, feruet: primus sudor aquæ modo fluit canali : hoc in Syria cedrium uocatur , cui tanta uis est,ut in Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfusa seruentur. Sequens liquor, crassior iam,pi-

cem fundit. Hæc rurſus in cortinas æreas coniecta, aceto ſpiſſatur: & coagulata Brutiæ cognomen accipit, doliis dúntaxat uaſíſque cæteris utilis, lentore ab alia pice differens: item colore rutilante,& quòd pinguior eſt.E teda omnia illa fiunt.E picea reſina,feruentibus cocta lapidibus, in alueis ualidi roboris: aut ſi aluei non ſint, ſtruis congerie,uelut in carbonis uſu.Hæc in uinum additur,farinæ modo tuſa,nigrior colore. Eadem reſina ſi cum aqua leuiùs decoquatur coletúrque, ruſo colore lenteſcit, ac ſtillatitia uocatur. Seponuntur autem in id ferè uitia reſinæ cortéxque.Alia temperies ad crapulam. Nanque flos crudus reſinæ,cum multa aſſula tenui breuíq; auulſus,conciditur ad cribri minuta:deinde feruenti aqua,donec coquatur,perfunditur.Huius expreſſum pingue,præcipua reſina fit,atque rara,nec niſi paucis in locis Subalpinæ Italiæ, conueniens medicis. Reſinæ albæ congium in duobus aquæ pluuiæ coquunt.Alii utilius putant ſine aqua coquere lento igne tota die,utique uaſe æris albi.Item terebinthinam in ſartagine referuenti,hanc cæteris præferentes.Proxima ex lentiſco.

De zopiſſa,& ſapio,& quarum arborum materia in pretio.

CAP. XII.

NOn omittendum, apud eoſdem zopiſſam uocari deraſam nauibus maritimis picem cum cera,nihil non experiente uita,multò efficaciorem ad omnia, quibus pices reſinǽque proſunt,uidelicet adiecto ſalis callo.Aperitur picea è parte ſolari,non plaga,ſed uulnere ablati corticis,cum plurimum bipedali hiatu,ut à terra cubito cum minimum abſit.Nec corpori ipſi parcitur,ut in cæteris, quoniam aſſula in fructu eſt. Verùm hæc terræ proxima laudatur:altior amaritudinem affert.Poſteà humor omnis è tota confluit in hulcus.Item in teda.Cùm id manare deſiit, ſimili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia.Poſteà tota arbor ſucciditur,& medulla eius uritur.Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices,ibi quidem & è ramis ac radicibus, cum reſina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricem maſculam urunt, fœminæ radices tantúm. Theopompus ſcripſit,in Apolloniatarum agro picem foſſilem,non deteriorem Macedonica,inueniri. Pix optima ubique ex apricis Aquilonis ſitu. Ex opacis horridior, uirúſque præferens. Frigida hyeme deterior,ac minus copioſa,& decolor. Quidam arbitrantur in montoſis copia præſtantiorem ac colore,& dulciorem fieri, odorem quoque gratiorem, dum reſina ſit: decoctam autem minus picis reddere, quoniam in ſerum abeat: tenuioréſque eſſe ipſas arbores, quàm in planis: ſed has & illas ſerenitate ſteriliores. Fructum quædam proximo anno ab inciſu largiuntur, aliæ ſecundo,quædam tertio. Expletur autem plaga reſina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Inter hæc genera proprium quidam fecere ſapium,quoniam ex cognatione earum ſeritur,qualis dicta eſt in nucleis. Eiúſque arboris imas partes tedas uocant, cùm ſit illa arbor nil aliud, quàm picea,feritate paulùm mitigata ſatu:ſapinus autem materies cæſarum è genere fiat, ſicuti docebimus.

De fraxino,genera eius quatuor. CAP. XIII.

MAteriæ enim cauſa reliquas arbores natura genuit, copioſiſſimámque fraxinum. Procera hæc ac teres,pennata & ipſa folio:multúmq; Homeri præconio, & Achillis haſta nobilitata.Materies eſt ad plurima utilis.Ea quidem,quæ fit in Ida Troadis,intantùm citro ſimilis,ut ementes fallat cortice ablato.Græci duo genera eius fecere:longam, enodem:alteram,breuem,duriorem fuſcioremq;,laureis foliis.Bumeliam uocant in Macedonia ampliſſimam lentiſſimámque. Alii ſitu diuiſere. Campeſtrem enim eſſe criſpam, montanam ſpiſſam.Folia earum iumentis mortifera,cæteris ruminantium innocua, Græci prodidere.In Italia nec iumentis nocent.Contra ſerpentes uerò ſucco expreſſo ad potum,& impoſita hulceribus,opifera,ac nihil æquè,reperiũtur,Tantáq; eſt uis,ut ne matutinas quidem,occidentéſue umbras quàm ſunt longiſſimæ,ſerpens arboris eius attingat, adeò ipſam procul fugiat.Experti prodimus:ſi fronde ea gyro claudatur ignis & ſerpens, in ignem potiùs,quàm in fraxinum fugere ſerpentẽ.Mira naturæ benignitas,priùs quàm hæ prodeant,florere fraxinum,nec ante conditas folia dimittere.

De

De tilia,genera duo. CAP. XIIII.

IN tilia mas & fœmina differunt omni modo.Nanq; & materies maris dura,ruffiórque ac nodoſa,& odoratior.Cortex quoq; craſſior,ac detractus inflexibilis.Nec ſemen fert aut florem,ut fœmina,quæ craſſior arbore,materie candida præcellénſque eſt.Mirum in hac arbore, fructum à nullo animalium attingi:foliorum corticíſq; ſuccum eſſe dulcem. Inter corticem ac lignum tenues tunicas multiplici membrana,è quibus uincula tiliæ uo cantur:tenuiſſimæ earum Philyræ,coronarum lemniſcis celebres,antiquorúmq; honore. Materies teredinem non ſentit,proceritate perquàm modica,uerùm utilis.

De aceris generibus x. CAP. XV.

ACer eiuſdem ferè amplitudinis, operum elegantia ac ſubtilitate cedro ſecundum. Plura eius genera.Album quod præcipui candoris,uocatur Gallicum,in Tranſpadana Italia,tránſque Alpes naſcens.Alterum genus criſpo macularum diſcurſu,qui cùm excellentior fuit,à ſimilitudine caudæ pauonum nomen accepit,in Iſtria Rhætiáque præ cipuum.E uiliori genere craſſiuenium uocatur. Græci ſitu diſcernunt. Campeſtre enim candidum eſſe,nec criſpum, quod glinon uocant : montanum uerò criſpius duriúſque, etiamnum è maſcula criſpius ad lautiora opera.Tertium genus zygiam,rubentem,fiſſili ligno,cortice liuido, & ſcabro. Hoc alii generis proprii eſſe malunt,& Latinè carpinum appellant.

De bruſco, molluſco, & ſtaphylodendro, & buxo genera tria.

CAP. XVI.

PVlcherrimum uerò eſt bruſcum,multóq; excellentius etiamnum molluſcum.Tuber utrunq; arboris eius: bruſcum intortius criſpum:molluſcum ſimplicius ſparſum. Et ſi magnitudinem menſarum caperet,haud dubiè præferretur citro.Nũc intra pugillares lectorúmq; ſilicios aut laminas raro uſu ſpectatùr.E bruſco fiunt & menſæ nigreſcentes. Reperitur & in alno tuber:tantò deterius,quanto ab acere alnus ipſa diſtat.Aceris mares prius florent.Etiamnum in ſiccis natæ præferuntur aquaticis,ſicut & fraxini. Eſt & trans Alpes arbor,ſimillima aceri albo materia,quæ uocatur ſtaphylodendron.Fert ſiliquas,& in iis nucleos ſapore nucis auellanæ.In primis uerò materies honorata buxo eſt,raró criſpicanti,nec niſi radice:cæterò lenis quies materiæ, ſilentio quodam & duritie ac pallore commendabilis:in ipſa uerò arbore topiario opere.Tria eius genera: Gallicum,quod in metas emittitur,amplitudinémq; proceriorem. Oleaſtrum in omni uſu damnatum, grauem præfert odorem.Tertium genus noſtrate uocant:ſylueſtre,ut credo, mitigatum ſatu:diffuſius,& denſitate parietum uirens ſemper ac tonſile.Buxus Pyrenæis, ac Cytoriis montibus plurima,& Berecyntio tractu:craſſiſſima in Corſica,flore non ſpernendo:quæ cauſa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus inuiſum. Hæc in Olympo Macedoniæ gracilior,ſed breuis.Amat frigida,aprica.In igni quoque duritia,quæ ferro, nec flamma,nec carbone utili.

De ulmo,genera quatuor. CAP. XVII.

INter has atque frugiferas,materie uitiúmq; amicitia,accipitur ulmus. Græci duo eius genera nouere : montoſam, quæ ſit amplior:campeſtrem, quæ fruticoſa.Italia Atinias uocat excelſiſſimas,& ex iis ſiccanas præfert, quæ non ſint riguæ. Alterum genus Gallicas.Tertium noſtrates,denſiore folio,& ab eodem pediculo numeroſiore.Quartum ſylueſtre.Atiniæ non ferunt ſamara:ita uocatur ulmi ſemen: omnéſq; radicum plantis proueniunt,reliquæ ſemine.

De arborum natura per ſitus. CAP. XVIII.

NVnc celeberrimis arborũ dictis,quædam in uniuerſum de cunctis indicanda ſunt. Montes amant cedrus,larix,teda,& cæteræ è quibus reſina gignitur. Item aquifolia,buxus,ilex,iuniperus,terebinthus,populus,ornus,cornus,carpinus. Eſt & in Apennino frutex qui uocatur cotinus,ad lineamenta modo,conchylii colore inſignis.Montes & ualles diligit abies,robur,caſtaneæ,tilia,ilex,cornus.Aquoſis montibus gaudent acer,fra xinus,ſorbus,tilia,ceraſus.Non temere in montibus uiſæ ſunt prunus,Punicæ,oleaſtri,iu-

glans,morus,ſambuci.Deſcendunt & in plana,cornus,corylus,quercus,ornus,acer,fraxinus,fagus,carpinus.Subeunt & in montoſa,ulmus,malus,pyrus,laurus,myrtus,ſanguinei frutices,ilex,tingendíſq; ueſtibus naſcentes geniſtæ.Gaudet frigidis ſorbus, & magis etiam betulla.Gallica hæc arbor mirabili candore atq; tenuitate, terribilis magiſtratuum uirgis.Eadem circulis flexilis , item corbium ſportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. In eoſdem ſitus comitatur & ſpina,nuptiarum facibus auſpicatiſſima , quoniam inde fecerint paſtores qui rapuerunt Sabinas,ut author eſt Maſſurius.Nunc facibus carpinus & corylus familiariſſimæ.Aquas odere cupreſſi,iuglandes,caſtaneæ, laburnum. Alpina & hæc arbor,nec uulgò nota,dura ac candida materie,cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt.Odit & quæ appellatur Iouis barba,in opere topiario tonſilis,& in rotunditatem ſpiſſa,argenteo folio.Non niſi in aquoſis proueniunt ſalices,alni,populi,ſiler, liguſtra teſſeris utiliſſima.Item uaccinia,Italiæ in aucupiis ſata:Galliæ uerò etiam purpurea,tingendi cauſa ad ſeruitiorum ueſtes.Quæcunque communia ſunt montibus planiſque,maiora fiunt,aſpectúque pulchriora in campeſtribus, meliora materie criſpioráque in montibus,exceptis malis,pyríſque.

Diuiſio generum. CAP. XIX.

PRætereà arborum aliis decidunt folia:aliæ ſempiterna coma uirent. Quam differentiam antecedat neceſſe eſt prior. Sunt enim arborum quædam omnino ſylueſtres, quædam urbaniores:quas his placet nominibus diſtinguere.Ergo mites, quæ fructu,aut aliqua dote umbrarúmue officio humanius iuuant,non improbè dicantur urbanæ.

Quibus folia non decidant, & de rhododendro. CAP. XX.

HArum generi non decidunt,oleæ,lauro,palmæ,myrto,cupreſſo,pinis,ederæ,rhododendro. Et quamuis herba dicatur Sabina rhododendron , ut nomine apparet , à Græcis uenit.Alii nerion uocarunt,alii rhododaphnen,ſempiternum fronde,roſæ ſimilitudine caulibus fruticoſum.Iumentis capríſq; & ouibus uenenum eſt.Idem homini contra ſerpentium uenena remedio.

Item quibus folia non decidant, & quibus non omnia folia cadant, & quibus locis nulli arborum. CAP. XXI.

SYlueſtrium generis folia non decidunt abieti,larici,pinaſtro,iunipero,cedro,terebintho,buxo,ilici,aquifolio,ſuberi,taxo,tamarici.Inter utraque genera ſunt adrachne in Græcia,& ubique unedo.Reliqua enim folia decidunt his,præterquàm in cacuminibus. Non decidunt autem & in fruticum genere cuidam rubo, & calamo. In Thurino agro, ubi Sybaris fuit,ex ipſa urbe proſpiciebatur quercus una, nunquam folia dimittens,nec ante mediam æſtatem germinans.Idque mirum eſt,Græcis authoribus proditum , apud nos poſteà ſileri.Nam locorū tanta uis eſt, Græcis authoribus proditum,apud nos poſteà ſileri.Nam locorum tanta uis eſt,ut circa Memphim Aegypti,& in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant,ne uitibus quidem.

De natura foliorum cadentium, & quibus foliorum varij colores. CAP. XXII.

CAeteræ omnes extra prædictas(etenim enumerare longum eſt)folia deperdunt:obſeruatúmque non areſcere,niſi tenuia,& lata,& mollia.Quæ uerò non decidant,callo craſſa & anguſta eſſe.Falſa definitio eſt,non decidere his,quarum ſuccus pinguior ſit. Quis enim poteſt in ilice intelligere?Decidere Timæus Mathematicus ſole Scorpionem tranſeunte,ſideris ui,quodam ueneno aeris,putat. Cur ergo non eadem cauſa aduerſum omnes polleat,iure miremur.Cadunt plurimis autumno.Quædam tardius amittunt, atque in hyemes progrogāt moras.Nec intereſt maturius germinaſſe,utpote cùm quædam primæ germinent,& inter nouiſſimas nudentur:ut amygdalæ,fraxini,ſambuci.Morus autem nouiſſimè germinat,cum primis folia dimittit. Magna & in hoc uis ſoli. Prius decidunt in ſiccis macríſque,& uetuſtæ prius arbori:multis etiam,antequàm matureſcat fructus.In ſerotina ficu,& hyberna pyro, & malo granato eſt pomum tantùm aſpici in matre.Neque his autem,quæ ſemper retinēt comas,eadem folia durant:ſed ſubnaſcentibus

aliis,

aliis, tum areſcunt uetera : quod euenit circa ſolſtitium. Maximè foliorum unitas in ſuo cuique genere permanet, præterquam populo, ederæ, crotoni, quam & cici diximus uocari.

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur.

CAP. XXIII.

POpuli tria genera, alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungiſque enaſcentibus laudatiſſima. Alba folio bicolor, ſupernè candicans, inferiore parte uiridi. Huic nigræ, ut crotoni, folia in iuuenta circinatæ rotunditatis ſunt: uetuſtiora in angulos exeunt. Econtrario ederæ anguloſa rotundantur. Populorũ foliis grandiſsima lanugo. Euolat candidæ (tradita folio numeroſiore candida) ut iulus. Folia granatis & amygdalis rubentia. Mirum in primis id, quòd ultimo tilíæque, & oleæ, & populo albæ, & ſalici euenit. Circumaguntur enim folia earum poſt ſolſtitium. Nec alio argumento certius intelligitur ſidus confectum.

Quæ folia verſentur omnibus annis, quæ foliorum è palmis cura & vſus, & foliorum mirabilia. CAP. XXIIII.

EST & publica omnium foliorum in ipſis differẽtia. Nanque pars inferior à terra herbido uiret colore. Ab eadem læuiora, neruos callúmque & articulos in ſuperiore habent parte: inciſuras uerò ſubter, ut manus humana. Oleæ ſupernè candidiora, & minus læuia: item ederæ. Sed omnium folia quotidie ad ſolem oſcitant, interiores partes tepefieri uolentia. Superior pars omniũ lanuginem quantulancunque habet, quæ in aliis gentium lana eſt. In Oriente funes ualidos è palmæ foliis fieri dictum eſt, eóſque in humore utiliores eſſe. Et apud nos ferè palmis à meſſe decerpuntur. Ex his meliora, quæ ſeſe non diuiſerint. Siccantur ſub tecto quaternis diebus: mox in ſole expanduntur, & noctibus relicta, donec candore inareſcant, poſtea in opera finduntur. Latiſſima fico, uiti, platano: anguſta myrto, Punicæ, oleæ: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, & ilicum generi: nam iunipero ſpina pro folio eſt: carnoſa cupreſſo, tamarici: craſſiſſima alno: longa harundini, ſalici, palmæ etiam duplicia: circinata pyro, mucronata malo, anguloſa ederæ, diuiſa platano: inſecta pectinum modo piceæ, abieti: ſinuoſa toto ambitu robori: ſpinoſa cute, rubo. Mordacia ſunt quibuſdam, ut urticis. Pungentia pino, piceæ, abieti, larici, cedro, aquifoliis. Pediculo breui oleæ, & ilici: lõgo uitibus: tremulo populis, & iiſdem ſolis inter ſe crepitantia. Iam & in pomo ipſo, mali quodam in genere, parua mediis emicãt folia, interim & gemina. Prætereà aliis circa ramos, aliis & in cacumine ramorum, robori & in caudice ipſo. Iam denſa, ac rara: ſempérque lata rariora. Diſpoſita myrto, concaua buxo, inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis pyríſque. Ramuloſa ulmo, & cytiſo. Quibus adiicit Cato decidua, populea quernáque, animalibus iubens dari non perarida: bubus quidem & ficulnea, ilignáque & ederacea. Dantur & ex harundine, ac lauro. Decidunt ſorbo uniuerſa, cæteris paulatim. Et de foliis hactenus.

De ordine naturæ in ſatis, & de flore arborum, & conceptu, & germinatione, & partu, & quo ordine floreant. CAP. XXV.

ORdo autem naturæ annuus ita ſe habet. Primus eſt conceptus, flare incipiente uento Fauonio circiter ferè VI. Idus Feb. Hoc enim maritantur uiueſcentia è terra, quo etiam equæ in Hiſpania, ut diximus. Hic eſt genitalis ſpiritus mundi, à fouendo dictus, ut quidam exiſtimauere. Flat ab Occaſu æquinoctiali, uer inchoans. Catulitionem ruſtici uocant, geſtiente natura ſemina accipere, eóque animam inferente omnibus ſatis. Concipiunt uariis diebus, & pro ſua quæque natura. Alia protinus, ut animalia: tardius aliqua, & diutius grauida partus gerunt: quod germinatio ideo uocatur. Pariunt uerò cũ florent, flóſque ille ruptis conſtat utriculis. Educatio in pomo eſt: hoc & germinatio. Arborum flos eſt pleni ueris indicium, & anni renaſcentis, flos gaudium arborum. Tunc ſe nouas, aliáſque quàm ſunt, oſtendunt: tunc uariis colorum picturis in certamen uſque luxuriant. Sed hoc negatum pleriſque. Non enim omnes florent, & ſunt triſtes quædam, quæque non ſentiant gaudia annorum. Nam neque ilex, picea, larix, pinus, ullo flore ex-

hilarantur, natalésue pomorum recurſus annuos uerſicolori nuntio promittunt: nec fici atque caprifici. Protinus enim fructum flores gignunt. In ficis mirabiles ſunt & abortus, qui nunquàm matureſcunt. Nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt: alteram florere, nec ferre: quæ uerò non floreat, ferre protinus baccis ſubnaſcentibus, quæ biennio hæreant. Sed id falſum: omnibúſque iis dura facies ſemper. Sic & hominum multis fortuna ſine flore eſt. Omnes autem germinant, etiam quæ non florent, magna & locorum differentia. Quippe cum ex eodem genere quæ ſunt in paluſtribus, priora germinent: mox campeſtria, nouiſsima in ſyluis. Per ſe autem tardius pyri ſylueſtres, quàm cætera. Primo Fauonio germinat cornus, proximè laurus, paulóque ante æquinoctium tilia, acer. Inter primas uerò populus, ulmus, ſalix, alnus, nuces. Feſtinat & platanus. Cæteræ uere cœpturo, aquifolium, terebinthus, paliurus, caſtanea, glandes. Serotino autem germine malus, tardiſsimo ſuber. Quibuſdam germinatur germinatio, nimia ſoli ubertate, aut inuitantis cæli uoluptate: quod magis in herbis ſegetum euenit. In arboribus tamen nimia germinatio elaſſeſcit. Sunt aliæ naturales quibuſdam, prætérque uernas, quæ ſuis conſtant ſideribus, quorum ratio aptius reddetur tertio ab hoc uolumine. Hyberna Aquilæ exortu, æſtiua Canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant: ſentiri autem maximè in fico, uite, Punicis: cauſam afferentes, quoniam in Theſſalia Macedoniáque plurima tum ficus exeat. Maximè tamen in Aegypto apparet hæc ratio. Et reliquæ quidem arbores, ut primum cœpere, continuant germinationem. Robur, & abies, & larix intermittunt tripartitò, ac terna germina edunt: ideo & inter ſquamas corticum ſpargũt: quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. Eſt autem prima earum incipiente uere, circiter XV. diebus. Iterum germinant tranſeunte Geminos ſole. Sic fit, ut prima cacumina impelli ſecutis appareat, geniculato incremento. Tertia eſt earundem ad ſolſtitium breuiſſima, nec diutius ſeptenis diebus. Claréque & tunc cernitur excreſcentium cacuminum articulatio. Vitis ſola bis parturit, cùm primum emittit uuam, iterum cùm digerit. Eorum quæ non florent, partus tantum eſt, & maturitas. Quædam ſtatim in germinatione florent, properántque in eo, ſed matureſcunt tardè, ut uites. Serotino quædam germinatu florent, maturántque celeriter, ſicuti morus, quæ nouiſſima urbanarum germinat, nec niſi exacto frigore, ob id dicta ſapientiſſima arborum. Sed cùm cœpit, intantum uniuerſa germinatio erumpit, ut una nocte peragat etiam cum ſtrepitu. Ex his, quæ hyeme Aquila exoriente (ut diximus) concipiunt, floret prima omnium amygdala menſe Ianuario: Martio uerò pomum maturat. Ab ea proximè florent Armeniaca, dein tuberes, & præcoces: illæ peregrinæ, hæ coactæ. Ordine autem naturæ, ſylueſtrium primæ ſambucus, cui medulla plurima: & cui nulla, cornus maſcula: urbanarum malus, paruóque pòſt, ut ſimul uideri poſſit, pyrus, & ceraſus, & prunus. Sequitur laurus, illámque cupreſſus: dein Punica, fici. At uites & oleæ florentibus iam iis germinant. Concipiũt Vergiliarum exortu. Hoc ſidus illarum eſt. Floret autem ſolſtitio uitis, & quæ paulò ſerius incipit, olea. Defloreſcunt omnia ſeptenis diebus, non celerius: quædam tardius, ſed nulla pluribus bis ſeptenis. Omnia & intra VIII. Idus Iulii, Eteſiarum præcurſu. Nec ſtatim fructus ſequitur in aliquibus.

De corno, & quo tempore quæ ferant, & quæ fructum non ferant, & quæ infelices exiſtimantur, & quæ facillimè fructum perdunt, & quibus fructus, antequam folium, naſcantur. CAP. XXVI.

CORnus enim circa ſolſtitia reddit primò candidum, poſtea ſanguineum. Ex eo genere fœmina poſt autumnum fert baccas acerbas, & inguſtabiles cunctis animantibus: ligno quoque fungoſa & inutilis, cùm mas è fortiſſimis quoque ſit: tanta differentia ab eodem genere fit. Sed & terebinthus meſſibus reddit ſemen, & acer, & fraxinus: nuces & mala, & pyra, præterquàm hyberna aut præcocia, autumno. Glandiferæ ſerius etiamnum, Vergiliarum occaſu: eſculus tantùm, autumno. Incipiente autem hyeme quædam genera mali pyríque, & ſuber. Abies flores croci colore circa ſolſtitium, ſemen

reddit

reddit poſt Vergiliarum occaſum. Pinus autem & picea præueniunt germinatione x v. ferè diebus. Semen uerò poſt Vergilias & ipſæ reddunt. Citreæ & iuniperus & ilex anniferæ habentur, nouúſque fructus in his cum annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus eſt. Habet fructum matureſcentem: habet proximo anno ad maturitatem uenturum, ac deinde tertio. Nec ulla arborum auidius ſe promittit. Quo menſe ex ea nux decerpitur, eodem matureſcit alia: & ſic diſpenſatur, ut nullo non menſe matureſcant. Quæ ſe in arbore ipſa diuiſere, zamiæ uocantur: lædúntque cæteras, niſi detrahantur. Fructum arborum ſolæ nullum ferunt, hoc eſt, ne ſemen quidem, tamarix ſcopis tantum naſcens, populus, alnus, ulmus Atinia, alaternus, cui folia inter ilicem & oliuam. Infelices autem exiſtimantur, damnatæque religione, quæ neque ſeruntur unquam, neque fructum ferunt. Cremutius author eſt, nunquam uirere arborem, ex qua Phyllis ſe ſuſpenderit. Quæ gummi gignunt, poſt germinationem aperiuntur: gummi uerò non niſi fructu detracto ſpiſſatur. Nouellæ arbores carent fructu, quandiu creſcunt. Perdunt facillimè ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pyrus. Item Punica, quæ etiam roribus nimiis & pruinis florem amittit. Qua de cauſa inflectunt ramos eius, ne ſubiecti humorem infeſtum excipiant, atque contineant. Pyrus & amygdala, etiam ſi non pluat, ſed fiat Auſtrinum cælum, aut nubilum, amittunt florem & primos fructus, ſi cùm defloruere tales dies fuerint. Ocyſſimè autem ſalix amittit ſemen, antequàm omnino maturitatem ſentiat, ob id dicta Homero frugiperda: ſecutáque ætas ſcelere ſuo interpretata eſt hanc ſententiam, quando ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe conſtat. Sed in hoc quoque prouidens natura, facilè naſcenti & depacto ſurculo, incurioſius ſemen dedit. Vna tamen proditur ad maturitatem perferre ſolita, in Creta inſula, ipſo deſcenſu Iouis ſpeluncæ, toruum ligneúmque magnitudine ciceris. Fiunt uerò quædam & loci uitio infructuoſa, ſicut in Paro ſylua cædua, quæ nihil fert. Perſicæ arbores in Rhodo, florent tantúm. Fit hæc differentia & ex ſexu: in iíſque mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares eſſe, quæ ferant, tradunt. Facit & denſitas ſterilitatem. Gignentium autem quædam & lateribus ramorum & cacuminibus ferunt, ut pyrus, Punica, ficus, myrtus. Cæterò eadem natura, quæ frugibus. Nanque & in eis ſpica in cacumine naſcitur, legumina in lateribus. Palma ſola (ut dictum eſt) in ſpathis habet fructum, racemis propendentem. Reliquis ſub folio pomum, ut protegatur, excepta fico, cui folium maximum umbroſiſſimúmque, & ideo ſupra id pomum: eidémque ſerius folium naſcitur, quàm pomum. Inſigne proditur in quodam genere Ciliciæ, Cypri, Helladis, ficos ſub folio, groſſos uerò poſt folium naſci. Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos uocant. In Laconico genere maximæ ſunt.

De biferis & triferis, & quæ celerrimè ſeneſcant, & de ætatibus earum.

CAP. XXVII.

SVnt & biferæ in eiſdem. In Cea inſula caprifici triferæ ſunt. Primo fœtu ſequens euocatur, ſequenti tertius. hoc fici caprificantur. Et caprifici autem ab aduerſis foliis naſcuntur. Biferæ & in malis ac pyris quædam, ſicut & præcoces. Malus ſylueſtris bifera. Sequens eius fructus poſt Arcturũ in apricis maximè. Vites quidem & triferæ ſunt, quas ob id inſanas uocant: quoniã in iis alia matureſcunt, alia turgeſcunt, alia florent. M. Varro author eſt, uitem fuiſſe Smyrnæ apud mare biferam, & malum in agro Conſentino. Hoc autem euenit perpetuò in Tacapenſi Africæ agro, de quo plura aliàs: ea eſt ſoli fertilitas. Trifera eſt & cupreſſus. Nanq; baccæ eius colliguntur menſe Ianuario, & Maio, & Septembri: ternáſq; earum gerit magnitudines. Eſt uerò & in ipſis arboribus etiã onuſtis peculiaris differentia. Summa ſui parte fertilior eſt arbutus: quercus inferiore, iuglandes, fici, mariſcæ. Omnes, quò magis ſeneſcunt, hòc maturius ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Sylueſtriora omnia tardiora. Quædam ex iis omnino nõ matureſcunt. Item quæ ſubarantur, aut quæ ablaqueantur, celeriora neglectis: hæc & fertiliora. Eſt etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim & pyrus in ſenecta fertiliſſimæ, ut glandiferæ, &

quoddam genus ficorũ. Cæteræ in iuuenta, tardiúſq; maturantes: quod maximè notatur in uitibus. Vetuſtioribus enim uinum melius, nouellis copioſius. Celerrimè uerò ſeneſcit, & in ſenecta deteriorem fructum gignit malus. Nanque & minora poma proueniunt, & uermiculis obnoxia. Quin & in ipſa arbore naſcuntur. Ficus ſola ex omnium arborum fœtu, maturitatis cauſa medicatur: iam quidem ex portentis, quoniam maiora ſunt pretia præpoſteris. Omnia autem celerius ſeneſcunt præfœcunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cælo fœcunditatem omnem eblandito: quod maximè uitibus euenit.

De moro. CAP. XXVIII.

COntrà morus tardiſſimè ſeneſcit, fructibus minimè laborans. Tardè & quorum criſpa materies, ut acer, palma, populus. Et ſubarata ocyus ſeneſcunt.

De ſylueſtribus. CAP. XXIX.

SYlueſtria autem tardiſſimè. Atque in totum, omnis cura fertilitatẽ adiicit, fertilitas ſenectam: ideo & præflorent talia & prægerminant, atq; in totum præcocia fiunt: quoniam omnis infirmitas cælo magis obnoxia eſt. Multæ uerò plura gignunt, ut diximus in glandiferis: inter quas laurus uuas ſuas: maximéque ſterilis, quæ non gignit aliud: ob id à quibuſdam mas exiſtimatur. Ferunt & auellanæ iulos compactili callo, ad nihil utiles.

De buxo, & faba Græca, ſiue loto. CAP. XXX.

PLurima uerò buxus. nam & ſemen ſuum, & granum, quod carthegon uocant, & à Septentrione uiſcum, à Meridie hyphear: de quibus plura mox pauló. Interdúmque pariter res quaternas habent. Arborum quædam ſimplices, quibus à radice caudex unus, & rami frequentes, ut oliuæ, fico, uiti. Quædam fruticoſi generis, ut paliurus, myrtus. Item nux auellana: quinimò melior eſt & copioſior fructu, in plures diſperſa ramos. In quibuſdam omnino nullus, ut in ſuo genere buxo, loto tranſmarinæ. Quædam bifurcæ, atque etiam in quinas partes diffuſæ. Quædam diuiduæ, nec ramoſæ, ut ſambuci. Quædam indiuiduæ, ramoſæ, ut piceæ. Quibuſdam ramorũ ordo, ſicut piceæ, abieti. Aliis inconditus, ut robori, malo, pyro. Et abieti quidem ſubrecta diuiſura, ramíque in cælum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum deciſis moritur, totis uerò detruncatis durat. Et ſi infrà, quàm rami fuere, præcidatur, quod ſupereſt, uiuit: ſi uerò cacumen tantùm auferatur, tota moritur. Alia ab radice brachiata, ut ulmus. Alia in cacumine ramoſa, ut pinus, lotos, ſiue faba Græca: quam Romæ à ſuauitate fructus ſylueſtris quidem, ſed ceraſorum penè natura, loton appellant. Præcipuè domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latiſſima expatiantium umbra, & in uicinas domos ſæpe tranſilientium. Nulli opacitas breuior: nec aufert ſolem hyeme, decidentibus foliis. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores ualidioréſque, aut plures, ut dixiſſe totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas. Malis proprium genus. Ferarum enim roſtra reddunt, adhærentibus uni maximo minoribus. Ramorum aliqui cæci, qui non germinant: quod natura fit, ſi non eualuere: aut pœna, cùm deputatos cicatrix hebetauit. Quæ diuiduis in ramo natura eſt, hæc uiti in oculo, harundini in geniculo. Omnium terræ proxima craſſiora. In longitudinem excreſcunt abies, larix, palma, cupreſſus, ulmus, & ſiqua uniſtirpia. Ramoſarum ceraſus etiam in XL. cubitorum trabes, æquali per totum duûm cubitorum craſſitudine reperitur.

De ramis, & cortice, & radicibus arborum. CAP. XXXI.

QVædam ſtatim in ramos ſparguntur, ut mali. Cortex aliis tenuis, ut lauro, tiliæ: aliis craſſus, ut robori. Aliis læuis, ut malo, fico. Idem ſcaber robori, palmæ. Omnibus in ſenecta rugoſior. Quibuſdam rumpitur ſponte, ut uiti: quibuſdam etiã cadit, ut malo, unedoni: carnoſus, ſuberi, populo: membranaceus, ut uiti, harundini: libris ſimilis, ceraſo: multiplex tunicis, ut uitibus, tiliæ, abieti. Quibuſdam ſimplex, ut fico, harundini. Magna & radicum differentia. Copioſæ fico, robori, platano: breues & anguſtæ, malo: ſingulares abieti, larici. Singulis enim innituntur, quanquàm minimis in latera diſperſis. Craſſiores lauro & inæquales: Item oleæ, cui & ramoſæ. At robori carnoſæ. Robora ſuas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, eſculus, quantum corpore eminet, tantum

tantum radice deſcendit. Oleæ,malis & cupreſſis per ſumma cæſpitū. Aliis recto meatu, ut lauro,oleæ:aliis flexuoſo,ut fico. Minutis hæc capillamentis hirſuta,ut abies,multæq́ue ſylueſtrium:è quibus montani prætenuia fila decerpentes,ſpectabiles lagenas,& alia uaſa nectunt. Quidam,non altius deſcendere radices, quàm ſolis calor tepefaciat, ídq; natura loci tenuioris craſſioríſue, dixere:quod falſum arbitror. Apud authores certè inuenitur, abietis planta cùm transferretur, VIII. cubitorū in altitudine:nec totam refoſſam,ſed abruptam. Maxima ſpatio atque plenitudine & citri eſt. Ab ea platani, roboris,& glandiferarum. Quarundam radix uiuacior ſuperficie,ut lauri. Itaque cùm trunco inaruit,reciſa, etiam lætius fruticat. Quidam breuitate radicum celerius ſeneſcere arbores putant:quod coarguunt fici,quarū radices longiſſimæ,& ſenectus ocyſſima. Falſum arbitror & quod aliqui prodidere,radices arborum uetuſtate minui. Viſa etenim eſt annoſa quercus euerſa ui tempeſtatis,& iugerum ſoli amplexa. Proſtratas reſtitui plerunque,& quadam terræ cicatrice reuiuiſcere,uulgare eſt. Et familiariſſimum hoc platanis, quæ plurimum uentorum concipiunt propter denſitatem ramorū:quibus amputatis,leuatæ onere in ſua ſcrobe reponuntur. Factúmque iam eſt hoc in iuglandibus oleíſque,ac multis aliis.

De prodigioſis arboribus, & quibus modis ſponte naſcantur, & quòd non omnia ubique naſcantur, & quæ non alibi naſcantur arbores. CAP. XXXII.

EST in exemplis, & ſine tempeſtate,ulláue cauſa alia,quàm prodigii,cecidiſſe multas, ac ſua ſponte reſurrexiſſe. Factum hoc populo Rom. Quiritibus oſtentum Cimbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis,ulmo,poſtquam etiā cacumen amputatum erat,quoniam in aram ipſam procumbebat,reſtituta ſponte,ita ut protinus floreret:à quo deinde tempore maieſtas populi Rom. reſurrexit,quæ antè uaſtata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factum & in Philippis,ſalice procidua atq; detruncata: & Stagiris in Muſæo populo alba. omnia fauſti ominis. Sed maximè mirum, Antandri platanus etiam circundolatis lateribus reſtibilis ſponte facta,uitæq́ue reddita longitudine XV. cubitorum, craſſitudine quatuor ulnarum. Arbores, quas naturæ debeamus, tribus modis naſcuntur: ſponte,aut ſemine,aut ab radice. Cura numeroſior exiſtit:de qua ſuo dicemus uolumine:nunc enim totus ſermo de natura eſt,multis modis miríſq; memorabili. Nanque non omnia in omnibus locis naſci docuimus, nec tranſlata uiuere. Hócque aliàs faſtidio, aliâs contumacia, ſæpius imbecillitate eorum, quæ transferuntur,euenit:aliâs cælo inuidente, aliâs ſolo repugnante. Faſtidit balſamum alibi naſci. Aſſyria malus alibi ferre: necnon & palma naſci ubique,aut nata parere:uel cùm promiſit etiam oſtendítq;,ea educare, quæ tanquàm inuita peperit. Non habet uires frutex cinnami in Syriæ uicina perueniendi. Non ferunt amomi nardíque deliciæ,ne in Arabia quidem ex India naue peregrinari. Tentauit enim Seleucus rex. Illud maximè mirum , ipſas arbores plerunque exorari ut uiuant , atque tranſmigrent : aliquando & à ſolo impetrari, ut alienas alat, aduenáſque nutriat : cælum nullo modo flecti. Viuit in Italia piperis arbor: caſiæ uerò etiam in Septentrionali plaga: uixit & in Lydia thuris. Sed unde ſorbentes ſuccum omnem ex iis ſoles, coquentéſque lachrymam? Illud proximè mirum, mutari naturam in iiſdem locis , atque pro indiuiſo ualere. Cedrum æſtuoſis partibus dederat : at in Lyciis Phrygiíſque montibus naſcitur. Frigus inimicum lauro fecerat : ſed in Olympo copioſior nulla eſt. Circa Boſphorum Cimmerium in Panticapæo urbe, omni modo laborauit Mithridates rex, & cæteri incolæ,ſacrorum certè cauſa laurum myrtúmque habere : non contigit, cùm teporis arbores abundent ibi, punicæ ficíque, iam mali & pyri laudatiſſimæ. Frigidas eodem tractu non genuit arbores , pinum , abietem , piceam. Et quid attinet in Pontum abire? Iuxta Romam ipſam caſtaneæ ceraſíque ægrè proueniunt, Perſica in Thuſculano: necnon nuces Græcæ cum tædio inſeruntur, Tarracina ſyluis ſcatente earum.

De cupreſſo: & quòd ex terra noua aliqua ſæpe naſcantur, quæ in ea antè non fuerunt. CAP. XXXIII.

CVpreſſus aduena , & difficillimè naſcentium fuit , ut de qua uerboſius ſæpiúſque, quàm de omnibus aliis, prodiderit Cato. Natu moroſa, fructu ſuperuacua, baccis torua,

torua, folio amara, odore uiolenta, ac ne umbra quidem gratiosa, materie rara, ut penè fruticosi generis, Diti sacra, & ideo funebri signo ad domos posita. Fœmina sterilis diu. Metæ demum aspectu non repudiata, distinguendis tantum pinorũ ordinibus: nunc uerò tonsilis facta in densitate parietum, coercitáque gracilitate perpetuò tenera. Trahitur etiam in picturas opere historiali: uenatus classésue, & imagines rerum tenui folio, breuíque, & uirenti superuestiens. Duo genera earum: Meta in fastigium conuoluta, quæ & fœmina appellatur. Mas spargit extra se ramos, deputatúrque & accipit uitem. Vtraque autem immittitur in perticas asserésue amputatione ramorum, qui XIII. anno denariis singulis uæneunt. Quæstuosissima in satus ratione sylua: uulgóque dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Huic patria insula Creta, quanquàm Cato Tarentinam eam appellat, credo, quòd primum eò uenerit. Et in Aenaria succisa regerminat. Sed in Creta quocunque loco terram mouerit quispiam, nisi seratur alia, hæc gignitur, protinúsque emicat. Illa uerò etiam non appellato solo, ac sponte, maximéque in Idæis montibus, & quos Albos uocant, summísque iugis, unde niues nunquàm absunt, plurima: quod miremur, alibi non nisi in tepore proueniens, & nutricem magnopere fastidiens. Nec terræ tantum natura circa has refert, aut perpetua cæli, uerum & quædam temporaria uis. Imbres aliquæ plerunque semina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiam incognito: quod accidit Cyrenaicæ regioni, cùm primum ibi laserpitiũ natum est: ut in herbarum natura dicemus. Nata est & sylua urbi ei proxima imbre piceo crassóque, circiter urbis Romæ annum CCCCXXX.

De edera. CAP. XXXIIII.

EDera iam dicitur in Asia nasci. Negauerat Theophrastus: nec in India, nisi in monte Mero. Quin & Harpalum omni modo laborasse, ut sereret eam in Medis, frustra, Alexandrum uerò ob raritatem ita coronato exercitu, uictorem ex India rediisse, exemplo Liberi patris: cuius Dei & nunc adornat thyrsos, galeásque etiam & scuta, in Thraciæ populis in solennibus sacris. Inimica arbori satísque omnibus, sepulcráq; ac muros rumpens: serpentium frigori gratissima, ut mirum sit ullum honorem habitum ei. Duo genera eius prima, ut reliquarum, mas, & fœmina. Maior traditur mas corpore, & folio duriore etiam ac pinguiore, & flore ad purpuram accedente. Vtriusque autem flos similis est rosæ syluestri, nisi quòd caret odore. Species horum generum tres. Est enim candida & nigra edera, tertiáque quæ uocatur helix. Etiamnum hæ species diuiduntur in alias: quoniam est aliqua fructu tantum candida, alia & folio: fructum quoq; candidum ferentium aliis densus acinus, & grandior, racemis in orbem circumactis, qui uocantur corymbi. Item selenitium, cuius est minor acinus, sparsior racemus. Simili modo in nigra. Alicui & semen nigrum, alii crocatũ: cuius coronis Poetæ utuntur, foliis minus nigris, quam quidam Nysiam, alii Bacchicã uocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Græcos etiamnum duo genera huius faciunt, à colore acinorum erythranum & chrysocarpum. Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maximè distat. Parua sunt & angulosa concinnioráque, cùm reliquorũ generum simplicia sint. Distat & longitudine internodiorum, præcipuè tamen sterilitate, quoniam fructum non gignit. Quidam hoc ætatis esse, non generis existimant: primóque helicem esse, fieri ederam uetustate. Horum error manifestus intelligitur, quoniam helicis plura genera reperiuntur, sed tria maximè insignia: herbacea ac uirens, quæ plurima est: altera candido folio: tertia uersicolor, quæ Thracia uocatur. Etiamnum herbaceæ tenuiora folia, in ordinem digesta, densioráque. In alio genere diuersa omnia. Et in uersicolori alia tenuioribus foliis, & similiter ordinatis densioribúsque est: alteri generi neglecta hæc omnia. Maiora quoque aut minora sunt folia, macularúmque habitu distant: Et in candidis alia sunt candidiora. Adolescit in longitudinem maximè herbacea. Arbores autem necat candida: omnémque succum auferendo tanta crassitudine augetur, ut ipsa arbor fiat. Signa eius folia maxima atque latissima, mammas erigentis, quæ sunt cæteris inflexæ: racemi stantes, ac subrecti. Et quanquàm omnium ederarum generi radicosa brachia, huic tamen maximè ramosa ac robusta: ab ea

nigræ.

nigræ. Sed proprium albæ, quòd inter media folia emittit brachia utrinque ſemper amplectens: hoc & in muris, quamuis ambire non poſſit. Itaque etiam pluribus locis intercisa, uiuit tamen durátque: & totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis & ſolida arbores ſugit ac ſtrangulat. Eſt & in fructu differentia albæ nigræq; ederæ: quoniam aliis tanta amaritudo acini, ut aues non attingant. Eſt & rigens edera, quæ ſine adminiculo ſtat, ſola omnium generum ob id uocata ciſſos. E diuerſo nunquàm niſi humi repens chamæciſſos.

De edera, quæ vocatur ſmilax. CAP. XXXV.

SImilis eſt ederæ, è Cilicia quidem primùm profecta, ſed in Græcia frequentior, quam uocant ſmilacem, denſis geniculata caulibus, ſpinoſis fruticoſa ramis, folio ederaceo paruo, non anguloſo, à pediculo emittente pampinos, flore candido, olente liliū. Fert racemos labruſcæ modo, non ederæ, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus ſingulos, nigros duróſque: infauſta omnibus ſacris & coronis, quoniam ſit lugubris, uirgine eius nominis propter amorē iuuenis Croci, mutata in hunc fruticem. Id uulgus ignorãs, plerunq; feſta ſua polluit, ederã exiſtimãdo: ſicut in Poetis, aut Libero patre, aut Sileno, quis omnino neſcit quibus coronentur. E ſmilace fiunt codicilli. Propriúmque materiæ eſt, ut admota auribus leuē ſonū reddat. Ederæ mira proditur natura ad experienda uina: ſi uas fiat ex ligno eius, uina trãſfluere, ac remanere aquã, ſiqua fuerit miſta.

De aquaticis calamis, & fruticibus. CAP. XXXVI.

INter ea, quæ frigidis gaudent, & aquaticos frutices dixiſſe cōueniat. Principatū in his tenebunt harundines, belli paciſq; experimentis neceſſariæ, atq; etiã deliciis gratæ. Tegulo earum domus ſuas Septentrionales populi operiunt: durántq; æuis tecta alta. Et in reliquo uerò orbe cameras leuiſſimè ſuſpendunt. Chartiſq; ſeruiūt calami, Aegyptii maximè, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidii, & qui in Aſia circa Anaiticum lacum naſcuntur. Noſtratibus fungoſior ſubeſt natura, cartilagine bibula, quæ cauo corpore intus, ſupernè tenui inareſcit ligno: fiſſilis, præacuta ſemper acie, geniculata. Cæterò gracilitas nodis diſtincta, læui faſtigio tenuatur in cacumina, craſſiore panniculæ coma, neq; hac ſuperuacua. Aut enim pro pluma ſtrata cauponarū replet: aut ubi limoſiore callo indurruit, ſicut in Belgis, contuſa & interiecta nauium cōmiſſuris ferruminat textus, glutino tenacior, rimiſq; explendis fidelior pice. Calamis Orientis populi bella cōficiunt. Calamis ſpicula addunt irreuocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fítque & ex ipſo telum aliud fracto in uulneribus. His armis ſolem ipſum obumbrant. Propter hoc maximè ſerenos dies optant: odere uentos & imbres, qui inter illos pacem eſſe cogunt. Ac ſi quis Aethiopas, Aegyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros. Sarmatarū tot gentes, & Orientis, omniáq; Parthorū regna diligentiùs computet, æqua ferè pars hominum in toto mundo calamis ſuperata degit. Præcipuus hic uſus in Creta bellatores ſuos præcipitauit. Sed in hoc quoq;, ut cæteris in rebus, uicit Italia: quãdo nullus ſagittis aptior calamus, quàm in Rheno Bononienſi amne, cui plurima ineſt medulla, pondúſq; uolucre: cōtra flatus quoq; peruicax libra. Quippe non eadem gratia Belgicis. Hæc & Creticis commendatioribus: quanquàm præferantur Indi, quorū alia quibuſdam uidetur natura, quando & haſtarū uicem præbent additis cuſpidibus. Harundini quidem Indicæ arborea amplitudo: quales uulgo in templis uidemus. Differre mares ac fœminas in his quoq; Indi tradunt. Spiſſius mari corpus, fœminæ capacius. Nauigiorúmq; etiã uicem præſtant (ſi credimus) ſingula internodia. Circa Aceſinem amnē maximè naſcuntur. Harundo omnis ex una ſtirpe numeroſa. Atque etiã reciſa fœcundiùs reſurgit. Radix natura uiuax, geniculata & ipſa. Folia Indicis tantùm breuia. Omnibus uerò à nodo orſa, complexu tenues per ambitū inducunt tunicas: atq; à medio internodio cum plurimum deſinunt ueſtire, procumbúntq;. Latera harundini calamóq; in rotunditatem bina, ſuper nodos alterno ſemper inguine, ut alterū ad dextra fiat, alterum ſuperiore geniculo ad læua per uices. Inde exeunt aliquando rami, qui ſunt calami tenues. Plura autē genera. Alia ſpiſſior denſiórq; geniculis, breuibus internodiis. Alia rarior maioribus, tenuiórq; & ipſa.

Calamus

Calamus uerò alius totus concauus, quem ſyringiam uocant, utiliſſimus fiſtulis, quoniam nihil eſt ei cartilaginis atque carnis. Orchomenius eſt continuo foramine peruius, quem auleticon uocant. hic tibiis utilior, fiſtulis ille. Eſt alius craſſiore ligno, & tenui foramine. Hunc totum fungoſa replet medulla. Alius breuior, alius procerior, exilior, craſſiórque. Fruticoſiſſimus, qui uocatur donax, non niſi in aquaticis natus: quoniam & hæc differentia eſt, multum prælata harundine, quæ in ſiccis proueniat. Suum genus ſagittario calamo, ut diximus, ſed Cretico longiſſimis internodiis, obſequentíq; quò libeat flecti calefacto. Differentias faciunt & folia, non multitudine, uerum robore & colore. Valida Laconicis, & ab una parte denſiora: quales in totum circa ſtagna gigni putant, diſſimiles amnicis, longíſq; ueſtiri tunicis, ſpatioſius à nodo ſcandente complexu. Eſt & obliqua harundo, non in excelſitatem naſcens, ſed iuxta terram fruticis modo ſe ſpargens, ſuauiſſima in teneritate animalibus. Vocatur à quibuſdam elegia. Eſt & in Italia naſcens adarca nomine, paluſtris: & cortice, tantùm ſub ipſa coma, utiliſſima dentibus: quoniam uis eadem eſt, quæ ſinapi. De Orchomenii lacus harundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. Characiā uocabant craſſiorem firmiorémq;, plotiam uerò ſubtiliorem, hanc in inſulis fluitantibus natam, illam in ripis expatiantis lacus. Tertia harundo eſt tibialis calami, quem auleticon dicebant. Nono hic anno naſcebatur. Nam & lacus incremēta hoc temporis ſpatio ſeruabat, prodigioſus ſi quando amplitudinē biennio extendiſſet: quod notatum apud Cheroniam infauſto Athenienſium prælio, & apud Lebadiā ſæpe notatur influente Cephiſſo. Cùm igitur anno permanſit inundatio, proficiunt in aucupatoriā quoq; amplitudinē: uocabantur zeugitæ. Contrà bombyciæ maturius reciproco, graciles, fœminarum latiore folio atq; candidiore, modica lanugine, aut omnino nulla, ſpadonum nomine inſignibus. Hinc erant armamenta ad incluſos cantus, non ſilendo & reliquo curæ miraculo, ut uenia ſit, argento iam potius cani. Cædi ſolebant tempeſtiuè uſque ad Antigenem tibicinem, cùm adhuc ſimplici muſica uterentur, ſub Arcturo: ſic præparatæ aliquot poſt annos utiles eſſe incipiebant. Tunc quoque multa domandæ exercitatione, & canere tibiæ ipſæ docendæ, comprimentibus ſe lingulis, quod erat illis theatrorum moribus utilius. Poſtquam uarietas acceſſit, & cantus quoq; luxuria, cædi ante ſolſtitia cœptæ, & fieri utiles in trimatu, apertioribus earum ligulis ad flectendos ſonos: quæ inde ſunt & hodie. Sed tum ex ſua quanque tantum harundine congruere perſuaſum erat: & eam, quæ radicem anteceſſerat, læuæ tibiæ conuenire: quæ cacumen, dextræ: immenſum, quātum prælatis, quas ipſe Cephiſſus abluiſſet. Nunc ſacrificæ Thuſcorum è buxo, ludicræ uerò loto, oſſibúſque aſininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo laudatiſſima, piſcatoria Abaritana ex Africa. Harundinis Italiæ uſus ad uineas maximé. Cato ſeri eam iubet in humidis agris, bipalio ſubacto prius ſolo, oculis diſpoſitis interuallo ternorum pedum. Simul & corrudam, unde aſparagi fiant: concordare enim amicitiam.

De ſalice, eius genera octo, & quæ præter ſalicem ſint utilia ligaturis, & de rubis. CAP. XXXVII.

SAlicem uerò circà, qua nulla aquaticarū utilior, licet populi uitibus placeant, & Cæcuba educent: licet alni ſepibus muniant, contráq; erumpentium amnium impetus, riparum muro in tutela ruris excubent in aqua ſatæ, cæſæque denſius innumero hærede proſint. Salicis ſtatim plura genera. Nanque & in proceritatem magnam emittunt iugis uinearum perticas, pariúntque baltheo corticis uincula: & aliæ uirgas ſequacis ad uincturas lentitiæ. Aliæ prætenues uiminibus texendis ſpectabili ſubtilitate. Rurſus aliæ firmiores corbibus, ac plurimæ agricolarum ſupellectili: candidiores ablato cortice, leuíq; tractatu, uilioribus uaſis quàm ut è corio fiant, atque etiam ſupinarum in delicias cathedrarum aptiſſimæ. Cædua ſalici fertilitas, denſior tonſura ex breui pugno uerius, quàm ramo, non, ut remur, in nouiſſimis curanda arbore. Nullius quippe tutior eſt reditus minoríſue impendii, aut tempeſtatum ſecurior. Tertium locum ei in æſtimatione ruris Cato attribuit, priorémque quàm oliuetis, quámque frumento, aut pratis: nec quia deſint alia uincula. Siquidem & geniſtæ, & populi, & ulmi, & ſanguinei frutices, & betulæ, &

harundo

harundo fiſſa,& harundinum folia,ut in Liguria,& uitis ipſa, reciſiſque aculeis rubi alligant,& intorta corylus.Mirúmq;, contuſo ligno alicui maiores ad uincula eſſe uires. Salici tamen præcipua dos.Finditur Græca rubens, candidiórque Amerina,ſed paulò fragilior,ideo ſolido ligat nexu.In Aſia tria genera obſeruãt.Nigram,utiliorem uiminibus: candidam agricolarum uſibus : tertiam, quæ breuiſſima eſt, helicem uocant. Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt:uimineam uocant, eandem purpuream.Alteram nitelinam à colore, quæ ſit tenuior. Tertiam Gallicam, quæ tenuiſſima. Nec in fruticum,nec in ueprium cauliúmue,neque in herbarum,aut alio ullo,quàm ſuo genere,numerentur iure ſcirpi fragiles paluſtréſque ad tegulum tegetéſq;:è quibus detracto cortice,candelæ luminibus & funeribus ſeruiunt. Firmior quibuſdam in locis earum rigor.Nanque iis uelificant non in Pado tantùm nautici, uerùm & in mari piſcator Africus,præpoſtero more uela intra malos ſuſpendens.Et mapalia ſua Mauri tegũt:proximéque æſtimanti hoc uideantur eſſe,quo inferiore Nili parte papyri ſunt uſu.Sed fruticoſi generis ſunt inter aquaticas & rubi, atque ſambuci fungoſi generis, aliter tamen, quàm ferulæ.Quippe plus ligni utique ſambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubámq; credit paſtor ibi cæſa,ubi gallorum cantum frutex ille non exaudiat.Rubi mora ferunt,& alio genere ſimilitudinẽ roſæ,qui uocatur cynosbatos.Tertium genus Idæum uocant Græci à loco. Tenuius eſt,quàm cætera, minoribúſque ſpinis,& minus aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle & igni ſacro.Contra ſtomachi quoque uitia bibitur ex aqua.Sambuci acinos habent nigros atque paruos, humoris lenti,inficiendo maximè capillo:qui & ipſi aqua decocti manduntur.

De ſuccis arborum,& natura materiarum,& de cædendis arboribus.

CAP. XXVIII.

HVmor & cortici arborum eſt, qui ſanguis earum intelligi debet, non idem omnibus.Ficis lacteus:huic ad caſeos figurandos coaguli uis. Ceraſis gummoſus, ulmis ſaliuoſus,lentus ac pinguis malis,uitibus ac pyris aquoſus.Viuaciora,quibus lentior.Atque in totum corpore arborum,ut reliquorum animalium,cutis,ſanguis,caro,nerui,uenæ,oſſa,medullæ.Pro cute cortex.Mirum,hic in moro medicis ſuccum quærentibus,ferè hora diei ſecunda,lapide incuſſus manat:altius fractus ſiccus uidetur.Proximi pleriſque adipes.ii uocantur à colore alburnum:mollis ac peſſima pars ligni, etiam in robore facilè putreſcens,teredini obnoxia:quare ſemper amputabitur. Subeſt huic caro, cui oſſa:id eſt,materiæ optimum.Alternant fructus,quibus ſiccius lignum,ut olea,magis quàm quibus carnoſum, ut ceraſus. Nec omnibus adipes carnéſue largæ,ſicuti nec animalium acerrimis.Neutrum habet buxus, cornus,olea:nec medullam, minimúmque etiam ſanguinis:ſicut oſſa non habent ſorba, carnem ſambuci, & plurimam ambæ medullam:nec harundines maiore ex parte. In quarundam arborum carnibus pulpæ uenæque ſunt. Diſcrimen earum facilé. Venæ latiores candidioréſque pulpæ fiſſilibus inſunt. Ideo fit, ut aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite uel graphii ſentiatur,penetrante rectis meatibus ſono. Vnde depræhenditur, an torta ſit materies, nodíſque conciſa. Quibuſdam ſunt tubera, ſicut ſunt in carne glandia. In iis nec uena, nec pulpa,quodam callo carnis in ſe conuoluto. Hoc pretioſiſſimum in cedro & acere. Cætera menſarum genera fiſſis arboribus circinantur in pulpam : alioqui fragilis eſſet uena in orbem arboris cæſa. Fagis pectines tranſuerſi in pulpa. Apud antiquos inde & uaſis honos. Manius Curius iurauit ſe ex præda nihil attigiſſe, præter guttum faginum, quo ſacrificaret. Lignum in longitudinem fluctuatur, ut quæ pars fuit ab radice, ualidius ſidit. Quibuſdam pulpa ſine uenis,mero ſtamine & tenui conſtat.Hæc maximè fiſſilia. Alia frangi celeriora, quàm findi,quibus pulpa non eſt, ut oleæ, uites. At è contrario,totum è carne corpus fico. Tota oſſea eſt ilex, cornus, robur, cytiſus, morus,ebenus, lotos, & quæ ſine medulla eſſe diximus. Cæteris nigricans color. Fulua cornus, in uenabulis nitet inciſuris nodata propter decorem. Cedrus, & larix, & iuniperus rubent.

De

De larice, & abiete, & sapino, & cæteris huiusmodi arboribus cædendis.

CAP. XXXIX.

LArix fœminam habet, quam Græci uocant ægida, mellei coloris. Inuentum est pictorum tabellis immortale nullísque fissile rimis hoc lignum. Proximum medullæ est. In abiete leuson Græci uocauere. Cedrus quoque durissima, quæ medullæ proxima, ut in corpore ossa, deraso modò limo. Et sambuci interiora mirè firma traduntur. Nanque qui uenabula ex ea faciunt, præferunt omnibus. Constat enim ex cute & ossibus. Cædi tempestiuum quæ decorticentur, ut teretes, ad templa cæteráque usus rotundi, cùm germinant, aliàs cortice inextricabili, & carie subnascente ei, materiáque nigrescente. Tigna, & quibus aufert securis corticem, à bruma ad Fauonium: aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu, & ante eum Fidiculæ. Nouissima ratione solstitio. Dies siderum horum reddentur suo loco. Vulgò satis putant obseruare, ne quæ dedolandæ arbores sternantur ante editos suos fructus. Robur uere cæsum, teredinem sentit: bruma autem neque uiatur, neque pandatur, aliàs obnoxium etiam ut torqueat sese findátque: quod in subere tempestiuè quoque cæso euenit. Infinitum refert & lunaris ratio: nec nisi à uicesima in tricesimam cædi uolunt. Inter omnes uerò conuenit, utilissimè in coitu eius sterni, quem diem alii interlunium, alii silentis lunæ appellant. Sic certè Tib. Cæsar, concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cædi ex Rhætia præfiniuit. Quidam dicunt, ut in coitu & sub terra sit luna: quod fieri non potest, nisi noctu. At si competant coitus in nouissimum diem brumæ, illa fit æterna materies: proximè, cum suprà dictis sideribus. Quidam & Canis ortum addunt, & sic cæsas materies in forum Augustum. Nec nouellæ autem ad materiem, nec ueteres utilissimæ. Circuncisas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus defluat. Mirum, apud antiquos primo Punico bello classem Duellii Imperatoris ab arbore excisa LX. die nauigasse. Contra uerò Hieronem regem CCXX. naues effectas diebus XLV. tradit L. Piso. Secundo quoque Punico bello, Scipionis classis XL. die à securi nauigauit. Tantum tempestiuitas etiam in rapida celeritate pollet. Cato hominum summus in omni usu, de materiis hæc adiicit: Prælum è sapino atra potissimum facito. Vlmeam, pineam, nuceam, hanc atque aliam materiem omnem cùm effodies, luna decrescente eximito post meridiem, sine uento Austro. Tunc erit tempestiua, cùm semen suum maturum erit. Caueto, ne per rorem trahas, aut doles. Idémque mox: Nisi intermestri luna atque dimidiata, ne tangas materiem. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra. Diebus quatuor proximis, quibus luna plena fuerit, optimè eximitur. Omnino caueto nigram materiam doles, néue cædas, néue tangas, nisi siccam, néue gelidam, néue rorulentam. Tiberius idem & in capillo tondendo seruauit interlunia. M. Varro aduersus defluuia præcepit obseruandum id à pleniluniis. Larici & magis abieti succisis, humor diu defluit. Hæ omnium arborum altissimæ ac rectissimæ. Nauium malis antennísque propter leuitatem præfertur abies. Communia his pinóque, ut quadripartitos uenarum cursus bifidósque habeant, uel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis. Optima quadripartitis materies, & mollior, quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis est: hæc, qua diximus, ratione fluuiata decorticatur, atque ita sapinus uocatur: superior pars nodosa, duriórque, fusterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores Aquiloniæ partes. Et in totum deteriores ex humidis opacísque: spissiores ex apricis ac diuturnæ. Ideo Romæ infernas abies supernati præfertur. Est per gentium quoque regiones in iis differentia. Alpibus Apenninóq; laudatissimæ: in Gallia Iura ac monte Vogeso: in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deteriores Aeneatica & Arcadica. Pessimæ Parnassia, & Euboica, quoniam ramosæ ibi & contortæ, putrescentésque facilè. At cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo peruncta materies, nec tineam, nec cariem sentit. Iunipero eadem uirtus, quæ cedro. Vasta hæc in Hispania, maximæq; baccæ eius. Medulla eius ubicunque solidior etiam, quàm cedrus. Publicum omnium uitium uocant spiras, ubi conuoluêre se uenæ atq; nodi. Inueniuntur in quibusdam, sicut

in marm

in marmore,centra:id est duritia clauo similis,inimica ferris. Et quædam fortè accidunt, lapide comprænenso aut recepto in corpus,aut alterius arboris ramo. Megaris diu stetit oleaster in foro, cui uiri fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultauerat.Fuítque arbor illa fatalis excidio urbis,præmonitæ oraculo,cùm arbor arma peperisset:quod succisæ accidit,ocreis galeísque intus repertis.Ferunt lapides ita inuentos, ad continendos partus esse remedio.

De materijs, de magnitudine arborum, & quæ cariem & ruinam non sentiunt, & de perpetuitate materiarum. CAP. XL.

AMplissima arborum ad hoc æui existimatur Romæ uisa,quam propter miraculum Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiario exposuerat aduectam cum reliqua materie:durauítque ad Neronis principis amphitheatrum.Fuit autem trabs è larice longa pedes cxx.bipedali crassitudine æqualis.Quo intelligebatur uix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit memoria nostra & in porticibus septorum à M.Agrippa relicta, æquè miraculi causa, quæ diribitorio superfuerat xx.pedibus breuior,sesquipedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ uisa est in naui, quæ ex Aegypto Caii principis iussu, obeliscum in Vaticano circo statutum, quatuórque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius uisum in mari certum est. cxx. m. modiûm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere læuo.Ibi nanque demersa est à Claudio principe, cum tribus molibus,turrim altitudine in ea exædificatis obiter Puteolano puluere, aduectísque. Arboris eius crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat.Vulgóque auditur octoginta nummorum & pluris malos uenundari ad eos usus,rates uerò connecti quadraginta sestertiis plerasque. At in Aegypto & Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur usi.Maxima ea in Cypro traditur ad undeciremem Demetrii succisa centum triginta pedum, crassitudinis uerò ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt. Spississima ex omni materie, ideo & grauissima, iudicatur ebenus,& buxus, graciles natura: neutra in aquis fluitat,nec suber, si dematur cortex, nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur exalburnatum:& huic nigricans color, magísque etiam cytiso,quæ proximè accedere ebenum uidetur. Quanquam non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirment.Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho solitus facere torno, per quem probatur materies. Omnium hæc sola ungi uult, meliórque oleo fit. Colos mirè adulteratur iuglande ac pyro syluestri tinctis,atque in medicamine decoctis. Omnibus, quæ diximus, spissa firmitas. Ab his proxima est cornus: quanquàm non potest uideri materies propter exilitatem, sed lignum non aliò penè, quàm ad radios rotarum,utile:aut si quid cuneandum sit in ligno,clauísue figendum ceu ferreis. Ilex item & oleaster,& olea,atque castanea, carpinus, populus. Hæc & crispa aceris modo, si ulla, materies idonea esset ramis sæpe deputatis:castratio illa est,adimítque uires. De cætero plerisque eorum,sed utique robori tanta duritia est,ut terebrari nisi madefactum non queat,& ne sic quidem adactus auelli clauus. E diuerso clauum non tenet cedrus. Mollissima tilia, eadem uidetur & calidissima: argumentum afferunt, quod citissimè ascias retundat. Calidæ & morus, laurus,edera,& omnes è quibus igniaria fiunt. Exploratorum hoc usus in castris,pastorúmque repperit, quoniam ad excudendum ignem non semper lapidis occasio est. Teritur ergo lignum ligno, ignémque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi, uel foliorum facillimè conceptum. Sed nihil edera præstantius quæ teratur, lauro quæ terat. Probatur & uitis syluestris, alia quàm labrusca,& ipsa ederæ modo arborem scandens. Frigidissima quæcunque aquatica: lentissima autem,& ideo scutis faciendis aptissima,quorum plaga contrahit se protinus,cludítque suum uulnus, & ob id contumacius transmittit ferrum:in quo sunt genere fici, salix, tilia, betulla, sambucus, populus utraque. Leuissima ex his ficus & salix,ideóq; utilissimæ. Omnes autem etiã ad cistas,quæq; flexi-

t

li crate conſtant. Habent & candorem rigorémque,& in ſculpturis facilitatem. Eſt lentitia platano,ſed madida,ſicut alno. Siccior eadem ulmo,fraxino,moro,ceraſo,ſed ponderoſior. Rigorem fortiſſimè ſeruat ulmus,ob id cardinibus aſſamentíſque portarum utiliſſima,quoniam minimè torquetur: permutanda tantùm ſic,ut cacumen ab inferiore ſit cardine, radix ſuperior. Palmæ eſt mollis, & ſuberis: ſpiſſæ & malus, pyrúſque,necnon acer:ſed fragiles,& quæcunque criſpa. In omnibus ſyluestria & maſcula differentias cuiuſque generis augent. Et infœcunda firmiora fertilibus,niſi quo in genere mares ferunt, ſicut cupreſſus & cornus. Cariem uetuſtatémque non ſentiunt cupreſſus,cedrus,ebenus, lotos,buxũ,taxus,iuniperus,oleaſter,& olea. Et ex reliquis tardiſſimè larix, robur, ſuber, caſtanea,iuglans. Rimam fiſſurámque non capit ſponte cedrus, cupreſſus, olea. Buxum maximè æternam putant,ebenum & cupreſſum,cedrúmque,claro de omnibus materiis iudicio in templo Epheſiæ Dianæ, utpote cum tota Aſia extruente quadringentis annis peractum ſit. Conuenit tectum eius eſſe è cedrinis trabibus. De ipſo ſimulachro Deæ ambigitur. Cæteri ex ebeno eſſe tradunt. Mutianus ter Conſul, ex his qui proximè uiſo eo ſcripſere, uitigineum & nunquam mutatũ,ſepties reſtituto templo. Hanc materiam elegiſſe eandem, Canetiam nomẽ artificis nuncupans:quod equidem miror, cùm antiquiorem Minerua quoque non modò Libero patre uetuſtatem ei tribuat. Adiicit multis foraminibus nardo rigari, ut medicatus humor alat, teneátque iuncturas, quas & ipſas eſſe modico admodum miror. Valuas eſſe è cupreſſo,& iam quadringentis propè annis durare materiam omnem nouæ ſimilem. Id quoque notandum,ualuas in glutinis compage quadriennio fuiſſe. Cupreſſus in eas electa,quoniam præter cætera uno in genere materiæ nitor maximè ualeat æternus. Nónne ſimulachrum Veiouis in arce è cupreſſo durat, à condita urbe quingenteſimo quinquageſimoprimo anno dicatũ? Memorabile & Vticæ templum Appollinis,ubi Numidicarum cedrorum trabes durant,ita ut poſitæ fuere prima urbis eius origine,annis mille centũ octogintaocto. Et in Hiſpania Sagunti aiunt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus,annis ducentis ante excidiũ Troiæ, ut author eſt Bocchus,infráque oppidum ipſum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal:iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiuſdem Deæ, ſeculis aliquot ante Troianum bellum exædificata:quonam genere materiæ ſcientia obliterata. In plenum dici poteſt, utique quæ odore præcellant, ea æternitate præſtare. A prædictis morus proximè laudatur, quæ uetuſtate etiam nigreſcit. Et quædam tamen in aliis diuturniora ſunt uſibus, quàm alia. Vlmus in perflatu firma,robur defoſſum,& in aquis quercus obruta. Eadem ſupra terram rimoſa facit opera torquendo ſeſe. Larix in humore præcipua,& alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbatur & fagus in aqua, & iuglans,hæ quidem in his, quæ defodiuntur, uel principales. Item iuniperus:eadem & ſubdialibus aptiſſima. Fagus & cerrus celeriter marceſcunt. Eſculus quoque humoris impatiens. Contrà adacta in terram in paluſtribus alnus æterna,oneríſque quantilibet patiens:ceraſus firma:ulmus & fraxinus lentæ,ſed facilè pandantur,flexiles tamen,ſtantéſq; à circunciſura ſiccatæ fideliores. Laricem in maritimis nauibus obnoxiam teredini tradunt: omniáque præterquam oleaſtrum & oleam. Quædam enim in mari,quædam in terra uitiis opportuniora.

De teredinibus. CAP. XLI.

INfeſtantium quatuor genera. Teredines capite ad portionem grauiſſimo,rodunt dentibus. Hæ tantùm in mari ſentiuntur: nec aliam putant teredinem propriè dici. Terreſtres tineas uocant: culicibus uerò ſimiles, thripas. Quartum eſt & è uermiculorum genere, quorum quidem alii putreſcente ſucco ipſa materie:alii pariuntur,ſicut in arboribus,ex eo qui ceraſtes uocatur. Cùm tantum eroſerit, ut circumagat ſe,generat alium. Hæc naſci prohibet in aliis amaritudo, ut cupreſſo: aliis duritia, ut buxo. Tradunt & abietem circa germinationes decorticatam, qua diximus luna,aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt, in Tylo Rubri maris inſula arbores eſſe, ex quibus naues fierent,quas c c. annis durantes inuentas:& ſi mergerentur, incorruptas. In eadem

eſſe

eſſe fruticem baculis tantum idoneæ craſſitudinis, uarium tigrium maculis, ponderoſum: & cùm in ſpiſſiora decidat, uitri modo fragilem.

De materijs architecti, & quæ materies ad quid utilis, & quæ firmior materia in tectum. CAP. XLII.

APud nos materiæ finduntur aliquæ ſponte: ob id architecti eas fimo illitas ſiccari iubent, ut afflatus non noceant. Pondus ſuſtinere ualidæ, abies, larix, etiam in tranſuerſum poſitæ. Robur, olea, incuruantur cedúntque ponderi. Illæ renituntur, nec temere rumpuntur: priúſque carie, quàm uiribus, deficiunt. Et palmæ arbor inualida: in diuerſum enim curuatur. At populus contra omnia inferiora pandatur: palma è contrario fornicatur. Pinus & cupreſſus aduerſus cariem tineáſque firmiſſimæ. Facilè pandatur iuglans. fiunt enim & ex ea trabes: frangíque ſe prænuntiat ſtrepitu: quod in Antandro accidit, cùm è balneis territi ſono profugerunt. Pinus, piceæ, alni, ad aquarum ductus in tubos cauantur. Obrutæ terra, plurimis durant annis. Eædem ſi non integantur, citò ſeneſcunt: mirum in modum fortiores, ſi humor extrà quoque ſuperſit. Firmiſſima ad tectum abies. Eadem ualuarum repagulis, & ad quæcunq; libeat inteſtina opera aptiſſima, ſiue Græco, ſiue Campano, ſiue Siculo fabricæ artis genere ſpectabilis, ramentorum crinibus pampinato ſemper orbe ſe uoluens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem & curribus, maximè ſociabilis glutino, in tantum, ut findatur antè, quà ſolida eſt.

De glutinanda materia, & lignis ſectilibus. CAP. XLIII.

MAgna autem & glutini ratio, propter ea quæ ſectilibus laminis, ac in alio genere operiuntur. Stamineam in hoc uſu probant uenam, & uocant fertilem, argumento ſimilitudinis, quoniam lacrymoſè criſpa. In omni genere & glutinum abdicant quædam, & inter ſe & cum aliis inſociabilia glutino, ſicut robur. Sed nec ferè cohærent, niſi ſimilia natura, ut ſiquis lapidem lignúmque coniungat. Cornum maximè audit ſorbus, carpinus, buxus, poſtea tilia. Cuicunque operi facilia, flexilia omnia, quæ lenta diximus, prætérque morus & caprificus. Durabilia ac ſectilia, quæ modicè humida. Arida enim latius, quàm uiridia, ferris cedunt, præter robur & buxum, quæ pertinacius reſiſtunt, ferrarúmque dentes replent æqualitate inerti: qua de cauſa alterna inclinatione egerunt ſcobem. Obedientiſſima quocunque in opere fraxinus, eadémque haſtis corylo melior, cornu leuior, ſorbo lentior. Gallica uerò etiam ad currus flexibilis. Vitem æmularetur ulmus, ni pondus eſſet in culpa. Facilis & fagus, quanquam fragilis & tenera. Eadem ſectilibus laminis in tenui flexilis, capſiſq; ac ſcriniis ſola utilis. Secatur in laminas prætenúes & ilex, colore quoque non ingrata: ſed maximè fida iis quæ terantur, ut rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus utilis, ſicut duritia ilex, & utroque legitur ulmus. Sunt uerò & parui uſus fabrilium miniſteriorum inſignes. Ideóq; proditum, terebris uaginas ex oleaſtro, buxo, ilice, ulmo, fraxino utiliſſimas fieri. Ex iiſdem malleos, maiores quoque è pinu & ilice. Et his autem maior ad firmitatem cauſa tempeſtiuæ cæſuræ, quàm immaturæ: quippe cùm ex olea duriſſimo ligno cardines in foribus diutius immoti, plantæ modo germinauerint. Cato uectes aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet. Hyginus manubria ruſticis carpinea, iligna, cerrea. Quæ in laminas ſecantur, quorúmque operimento ueſtiatur alia materies, præcipua ſunt citrum, terebinthus, aceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, ſambuci radix, populus. Dat & alnus, ut dictum eſt, tuber ſectile, ſicut citrum acérque. Nec aliarum tubera in pretio. Mediáque pars arborum criſpior, & quò propior radici minoribus magíſque flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & uiliores ligno pretioſiores cortice fieri, ut una arbor ſæpius uæniret. Excogitatæ ſunt & ligni bracteæ. nec ſatis: cœpere tingi animalium cornua, dentes ſecari: lignúmque ebore diſtingui, mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Teſtudo in hoc ſecta. Nupérq; portentoſis ingeniis principatu Neronis inuentū, ut pigmentis perderet ſe, pluríſque uæniret imitata lignum. Sic lectis pretia quæruntur: ſic terebinthum uinci iubent, ſic citrum pretioſius fieri, ſic acer decipi. Modò luxuria non fuerat contenta ligno: iam lignum emi teſtudinem facit.

t 2

De arborum ætate, & quæ genera arborum minimè durant. Similiter de uiſco & Druidis. CAP. XLIIII.

VIta arborum quarundam immenſa credi poteſt, ſi quis profunda mundi & ſaltus inacceſſos cogitet. Verum ex his quas memoria hominum cuſtodit, durant in Linternino Africani prioris manu ſatæ oliuæ. Item myrtus eodem loco conſpicuæ magnitudinis. Subeſt ſpecus, in quo manes eius cuſtodire draco traditur. Romæ uerò lotos in Lucinæ area, anno qui fuit ſine magiſtratibus CCCLXIX. urbis æde condita, incertum ipſa quanto uetuſtior. Eſſe quidem uetuſtiorem non eſt dubium, cùm ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum CCCCL. habet. Antiquior illa eſt, ſed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniam Veſtalium uirginum capillus ad eam defertur. Verùm altera lotos in Vulcanali, quod Romulus conſtituit ex uictoria de decumis, æquæua urbi intelligitur, ut author eſt Maſſurius. Radices eius in forum uſque Cæſaris per ſtationes municipiorum penetrant. Fuit cum ea cupreſſus æqualis, circa ſuprema Neronis principis prolapſa atque neglecta. Vetuſtior autem urbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruſcis, religione arborem iam tunc dignam fuiſſe ſignificat. Tiburtes quoque originem multo ante urbem Romam habent. Apud eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum uetuſtiores, apud quas inauguratus traditur. Fuiſſe autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit una ætate ante Iliacum bellum. Sunt authores, & Delphicam platanum Agamemnonis manu ſatam: & alteram in Caphyis Arcadiæ luco. Sunt hodie ex aduerſo Ilienſium urbis iuxta Helleſpontum in Proteſilai ſepulchro arbores, quæ omnibus ephebiis eius cum intantum accreuere ut Ilium aſpiciant, inareſcunt, rurſúſq; adoleſcunt. Iuxta urbem autem quercus in Ili tumulo tunc ſatæ dicuntur, cùm cœpit Ilium uocari. Argis olea nunc etiam durare dicitur, ad quam Io in uaccam mutatam Argus alligauerit. In Ponto circa Heracleam aræ ſunt Iouis Stratii cognomine, ibíque quercus duæ ab Hercule ſatæ. In eodem tractu portus eſt, Amyco Bebrycum rege interfecto clarus. Eius tumulus à ſupremo die lauro tegitur, quam inſanam uocant: quoniam ſi quid ex ea decerptum inferatur nauibus, iurgia fiant, donec abiiciatur. Regionem Aulocrenen diximus, per quam ab Apamia in Phrygiã itur: ibi platanus oſtenditur, ex qua pependit Marſya uictus ab Apolline, quæ iam tum magnitudine electa eſt. Necnon palma Deli ab eiuſdem Dei ætate conſpicitur. Olympiæ oleaſter, ex quo primus Hercules coronatus eſt, & nunc cuſtoditur religioſé. Athenis quoque olea durare traditur in certamine edita à Minerua. E diuerſo breuiſſima uita eſt Punicis, fico, malis: & ex his præcocibus breuior quàm ſerotinis, dulcibus quàm acutis, & dulciori in Punicis. Item in uitibus, præcipuéque fertilioribus. Græcinus author eſt, ſexagenis annis duraſſe uites. Videntur & aquaticæ celerius interire. Seneſcunt quidem uelociter, ſed è radicibus repullulant, laurus & mali, & Punicæ. Firmiſſimæ ergo ad uiuendum oleæ, ut quas durare annis CC. inter authores cõueniat. Eſt in ſuburbano Tuſculani agri colle, qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianæ ſacratus à Latio, uelut arte tonſili coma fragei nemoris. In hoc arborem eximiam ætate noſtra adamauit Paſſienus Criſpus, bis Conſul, orator, Agrippinæ matrimonio & Nerone priuigno clarior poſtea, oſculari complectíque eam ſolitus, non modò cubare ſub ea uinúmque illi affundere. Vicina luco eſt ilex, & ipſa nobilis, XXXV. pedum ambitu caudicis, X. arbores mittens ſingulas magnitudinis uiſendæ: ſyluámque ſola facit. Edera necari arbores certum eſt. Simile quiddam & in uiſco: tameſi tardiorem earum iniuriam arbitrantur. Nanque & hoc præter fructus agnoſcitur non in nouiſſimis mirabile. Quædam enim in terra gigni non poſſunt, & in arboribus naſcuntur. Nanque cùm ſuam ſedem non habeant, in aliena uiuunt, ſicut uiſcum. Eſt & in Syria herba, quæ uocatur cadytas, non tantùm arboribus, ſed ipſis etiam ſpinis circumuoluens ſeſe. Item circa Tempe Theſſalica, quæ polypodion uocatur, & quæ dolichos ac ſerpillum. Oleaſtro quoque deputato quod gignatur, uocant phaunos. Quod uerò in ſpina fullonia hippophæſton, calyculis inanibus, foliis paruis, radice alba, cuius ſuccus ad detractiones in comitiali morbo utiliſſimus habetur. Viſci tria genera.

Nanque

Nanque in abiete ac larice ſtelin dicit Eubœa naſci, hyphear Arcadia. Viſcum autem in quercu,robore,ilice,pruno ſylueſtri,terebintho, nec aliis arboribus adnaſci, pleriq;. Copioſiſſimum in quercu , quod dryos hyphear uocant. In omni arbore , excepta ilice & quercu,differentiam facit odor uirúſque:& folium non iucundi odoris in utroque,uiſco amarum & lentū. Hyphear ad ſaginanda pecora utilius.Vitia modò purgat primò:dein pinguefacit,quæ ſuffecere purgationi. Quibus ſit aliqua tabes intus,negant durare. Ea medendi ratio æſtatis quadragenis diebus. Adiiciunt diſcrimen , uiſco in his quæ folia amittant,& ipſi decidere:contrà inhærere nato in æterna fronde. Omnino autem ſatum nullo modo naſcitur,nec niſi per aluum auium redditū,maximè palumbis ac turdi.Hæc eſt natura,ut niſi maturatum in uentre auium,non proueniat. Altitudo eius non excedit cubitalem, ſemper fruticoſi ac uiridis. Mas fertilis, fœmina ſterilis. Aliquando non fert. Viſcum confit ex acinis qui colliguntur meſſiū tempore immaturi. nam ſi acceſſere imbres, amplitudine quidem augentur, uiſco uerò marceſcunt. Siccantur deinde, & aridi tunduntur,ac conditi in aqua putreſcunt duodenis ferè diebus.Vnúmq; hoc rerum putreſcendo gratiam inuenit.Inde in profluente rurſus malleo tuſi, amiſſis corticibus interiore carne lenteſcunt. Hoc eſt uiſcum pennis auium tactu ligandis,iuglandis oleo ſubactum,cùm libeat inſidias moliri.Non eſt omittenda in ea re & Galliarū admiratio.Nihil habent Druidæ (ita ſuos appellant Magos) uiſco , & arbore in qua gignatur (ſi modò ſit robur)ſacratius.Iam per ſe roborū eligunt lucos:nec ulla ſacra ſine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Græca poſſint Druidæ uideri.Enimuero quicquid adnaſcatur illis, è cælo miſſum putant, ſignúmque eſſe electæ ab ipſo Deo arboris. Eſt autem id rarum admodum inuentu, & repertum magna religione petitur : & ante omnia ſexta luna,quæ principia menſium annorúmque his facit,& ſeculi poſt triceſimum annum,quia iam uirium abundè habeat,nec ſit ſui dimidia.Omnia ſanantem appellantes ſuo uocabulo,ſacrificiis epuliſq; rite ſub arbore præparatis, duos admouent candidi coloris tauros,quorum cornua tunc primum uinciantur.Sacerdos candida ueſte cultus arborem ſcandit. Falce aurea demetit. Candido id excipitur ſago. Tum deinde uictimas immolant,precantes ut ſuum donum Deus proſperum faciat his quibus dederit.Fœcunditatem eo poto dari cuicunque animali ſterili arbitrantur,contráque uenena omnia eſſe remedio.Tanta gentium in rebus friuolis plerunque religio eſt.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

PROOEMIVM.

Arborum pretia mirabilia. CAP. I.

NATVRA arborum,terra maríq; ſponte ſua prouenientium, dicta eſt.Reſtat earum , quæ arte & humanis ingeniis fiunt uerius quàm naſcuntur.Sed prius mirari ſuccurrit,quæ abſtulimus penuria pro indiuiſo poſſeſſa à feris, depugnante cum iis homine circa caducos fructus, circa pendentes uerò & cum alitibus, in tanta deliciarum pretia ueniſſe,clariſſimo(ut equidem arbitror) exemplo L.Craſſi atq; Cn.Domitii Aenobarbi. Craſſus orator fuit in primis nominis Romani : domus ei magnifica : ſed aliquanto præſtantior in eodem palatio Q. Catuli , qui Cimbros cum C.Mario fudit. Multò uerò pulcherrima conſenſu omniū ætate ea in colle uiminali C.Aquilii equitis Romani,clarioris illa etiam,quàm Iuris ciuilis ſcientia, cùm tamen ob-

iecta Crasso sua est. Nobilissimarum gentium ambo Crassus atque Domitius Censuram post Consulatum simul gessere, anno conditæ urbis DCLXII. frequentẽ iurgiis propter dissimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, ut erat uehemens natura, prætereà accensus odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti Censorem habitare, † pro domo eius sestertium millies identidem promittens. Et Crassus, ut præsens ingenio semper, & faceto lepôre solers, addicere se respondit, exceptis sex arboribus. ac ne uno quidem denario, si adimerentur, emptam uolente Domitio: Crassus, Utrúmne igitur ego sum, inquit, quæso Domiti, exemplo grauis & ab ipsa mea Censura notandus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit, comiter habitem: an tu, qui H-S millies sex arbores æstimes? Eæ fuere loti, patula ramorũ opacitate lasciuæ, Cecina Largo è proceribus crebrò in iuuenta nostra eas in domo sua ostentante. Durauerúntque, quoniam & de longissimo æuo arborum diximus, ad Neronis principis incendia, quibus cremauit urbem, annis CLXXX. posteà, cultu uirides iuuenésque, ni princeps ille accelerasset etiam arborum mortem. Ac ne quis uilem de cætero Crassi domum, nihílque in ea iurgante Domitio fuisse dicendum præter arbores iudicet, iam columnas quatuor Hymettii marmoris, Aedilitatis gratia ad scenam ornandam aduectas, in atrio eius domus statuerat, cùm in publico nondum essent ullæ marmoreæ. Tam recens est opulentia: tantóq; tunc plus honoris arbores domibus afferebant, ut sine illis ne inimicitiarũ quidem pretium seruauerit Domitius. Fuere ab iis & cognomina antiquis: Fronditio militi illi, qui præclara facinora, Vulturnum transnatans, fronde capiti imposita, aduersus Annibalem edidit: Stolonum Liciniæ genti: ita enim appellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis: unde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Fuit & arborum cura legibus priscis: cautúmque est XII. tabulis, ut qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas æris XXV. Quid existimamus, futurásne eas credidisse ad suprà dictam æstimationem illos, qui frugiferas tanti taxauerant? Nec minus miraculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo addicto binis millibus nummûm, maiore singularum reditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Ob hoc insita, & arborum quoque adulteria excogitata sunt, ut nec poma pauperibus nascerentur. Nunc ergo dicemus, quo maximè modo tantum ex his uectigal contingat, ueram colendi rationem absolutámque prodituri. Et ideo non uulgata tractabimus, nec quæ constare animaduertimus, sed incerta atque dubia, in quibus maximè fallitur uita. Nam diligentiam in superuacuis affectare, non nostrum est. Ante omnia autem in uniuersum, & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune, de cælo terráque dicemus.

† In uetustis codic. numerus desideratur, ex Val. Max. restituendus, qui lib. 9. cap. 1. de luxuria. hanc Crassi domum sexagies H-S. æstimat, hoc est, Coronatorum centum quinquaginta millibus. Nam quod hic nõnulli supponendum putarunt, H-S. millies, maiorem efficit summam, quàm ut fidem mereatur. Vide Bud. libr. 3. de Asse.

De natura cæli ad arbores, & quam partem cæli spectare debeant.

CAP. II.

Aquilone maximè gaudent, densiores ab afflatu eius lætiorésq;, & materiæ firmioris. Qua in re pleriq; falluntur, cùm in uineis pedamenta non sint à uento eo opponenda, & id tantùm à Septentrione seruandum. Quinimo tempestiua frigora plurimum arborum firmitati conferunt, & sic optimè germinant: alioqui si blandiantur Austri, defatiscentes, ac magis etiam in flore. Nam si cùm defloruere, protinus sequantur imbres, in totum poma depereunt: adeò ut amygdalæ & pyri, etiã si omnino nubilum fuit, Austrinúsue flatus, amittant fœtus. Circa Vergilias quidem pluere, inimicissimum uiti & oleæ: quoniam tunc coitus est earum. hoc est illud quatriduum oleis decretoriũ, hic articulus Austrinus nubili spurci, quod diximus. Fruges quoque peius maturescunt Austrinis diebus, sed celeriùs. Illa sunt noxia frigora, quæ Septentrionibus aut præposteris fiunt horis. Hyemem quidem Aquiloniam esse, omnibus satis utilissimum. Imbres uerò tunc expetendi euidens causa est, quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amissione languidas, naturale est auidè esurire. Cibus autem earũ imber. Quare tepidam esse hyemem, ut absumpto partu arborum, sequatur protinus cõceptus, id est germinatio, ac deinde alia florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. Quinimo si plures ita continuentur anni, etiam ipsæ moriuntur arbores, quando nemini dubia pœna est in

fame

fame laborantium. Ergo qui dixit hyemes serenas optandas, non pro arboribus uota fecit. Nec per solstitia imbres uitibus conducunt. Hyberno quidem puluere lætiores fieri messes, luxuriantis ingenii fertilitate dictum est. Alioqui uota arborum frugúmque communia sunt, niues diutinas sedere. Causa, non solùm quia animã terræ, euanescentem exhalatione, includunt & comprimunt, retróq; agunt in uires frugum atq; radices: uerùm quòd & liquorem sensim præbent, purum præterea leuissimúmq;, quando nix aquarum cælestium spuma est. Ergo humor ex his non uniuersus ingurgitans diluénsque, sed quomodo sititur distillans, uelut ex ubere alit omnia quæ non inundat. Tellus quoq; illo modo fermentescit, & succi plena ac lactescentibus satis non effœta, cùm tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maximè frumenta pinguescunt, præterquàm ubi calidus semper aer est, ut in Aegypto. Continuatio enim & ipsa consuetudo, idem quod modus aliubi efficit: plurimúmq; prodest ubicunque, non esse quod noceat. In maiore parte orbis, cùm præcoces excurrêre germinationes, euocatæ indulgentia cæli, secutis frigoribus exuruntur. Qua de causa serotinæ hyemes noxiæ syluestribus quoque, quæ magis etiam dolent urgente umbra sua, nec adiuuante medicina: quoniã uestire teneras intorto stramento in syluestribus non est. Ergo tempestiuæ aquæ hybernis primùm imbribus, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus est, cùm educant poma, nec protinus, sed iam ualido fœtu. Quæ fructus suos diutius continent, longiorésque desiderant cibos, his & serotinæ aquæ utiles, ut uiti, oleæ, Punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiusque arboribus diuerso modo desiderantur, aliis alio tempore maturantibus. Quapropter iisdem imbribus quædam lædi uideas, alia iuuari, etiam in eodem genere, sicut in pyris: alio die hyberna quærunt pluuias, alio uerò præcocia, ut pariter quidem omnia desiderent. Hybernum tempus est ante germinationem, quæ Aquilonem Austro utiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert (sunt enim plerunque frigidiora) & montosa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis sata, non statim auferente eas sole. Connexa & situs uinearum, arbustorúmque ratio est, quas in oras debeant spectare. Virgilius ad occasus seri damnauit. Aliqui sic maluere, quàm in exortu. A pluribus meridiem probari aduerto: nec arbitror perpetuum quicquàm in hoc præcipi posse. Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cæli cuiusque mores dirigenda solertia est. In Africa Meridiem uineas spectare, & si uiti inutile, colono salubre est, quoniam ipsa meridianæ subiacet plagæ: quapropter qui ibi in occasum aut Septentriones conseret, optimè miscebit solum cælo, cùm Virgilius occasus improbet. Nec de Septentrione relinqui dubitatio uidetur. Atqui in Cisalpina Italia magna ex parte uineis ita positis, compertum est nullas esse fertiliores. Multum rationis obtinent uenti. In Narbonensi prouincia atque Liguria, & parte Hetruriæ, contra Circium serere imperitia existimatur: eundémque obliquum accipere, prouidentia. Is nanque æstates ibi temperat, sed tanta plerunque uiolentia, ut auferat tecta.

De societate cæli & terræ ad arbores. CAP. III.

QVidam cælum terræ parere cogunt: ut quæ in siccis serantur, Orientem ac Septentriones spectent: quæ in humidis, Meridiem. Necnon ex ipsis uitibus causas mutuantur, in frigidis præcoces serendo, ut maturitas antecedat algorem. Quæ poma uitésque rores oderint, contra ortus, ut statim auferat sol: quæ ament, ad occasus, uel etiam ad Septentriones, ut diutius fruantur. Cæteri uerò ferè rationem naturæ secuti, in Aquilonem obuersas uites & arbores poni suasere. Odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat.

De qualitate regionum. CAP. IIII.

AQuilonis situm, uentorúmque reliquorum, diximus in secundo uolumine, dicemúsque proximo plura cælestia. Interim manifestum uidetur salubritatis argumentum, quoniam in Meridiem etiam spectantium semper antè decidant folia. Similis & in maritimis causa. Quibusdam locis afflatus maris noxii, in plurimis iidem utiles: quibusdam satis è longinquo aspicere maria, iucundum: propius admouere salis halitum, inutile. Similis & fluminum stagnorúmque ratio. Nebulis adurunt, & æstuantia refrige-

rant opacitate, atque etiam rigore gaudent, quæ diximus. Quare experimentis optimè creditur. A cælo proximum est terræ dixisse rationem, haud faciliore tractatu. Quippe non eadem arboribus conuenit & frugibus plerunque: nec pulla, qualem habet Campania, ubique optima uitibus, aut quæ tenues exhalat nebulas: nec rubrica multis laudata. Cretam in Albensium Pompeianorum agro & argillam cunctis ad uineam generibus anteponunt, quanquàm præpingues, quod excipitur in eo genere. Inuicem sabulum album in Ticinensi, multísque in locis nigrum, itémq; rubrum etiam pingui terræ permixtum, infœcundum est. Argumenta quoq; iudicantium sæpe fallunt. Non utique lætum solum est, in quo proceræ arbores nitent, præterquàm illis arboribus. Quid enim abiete procerius? † aut quæ uixisse possit alia in loco eodem? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indicium habent. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen statim subest harena tenuissimo cæspitum corio. Nec semper aquosa est terra, cui proceritas herbarum, non Hercule magis, quàm pinguis, adhærens digitis, quod in argillis arguitur. Scrobes quidem regesta in eos nulla complet, ut densa atque rara ad hunc modum deprædendi possit: ferróque omnis rubiginem obducit. Nec grauis aut leuior iusto deprehenditur pondere. Quod enim pondus terræ iustum intelligi potest? Nec fluminibus aggesta semper laudabilis, quando senescant sata quædam aqua. Sed neq; illa quæ laudatur, diu, præterquàm salici, utilis sentitur. Inter argumenta stipulæ crassitudo est, tanta alioquin in Laborino Campaniæ nobili campo, ut ligni uice utantur. Sed idem solum ubicunq; arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè quàm uitiis posset, affligit agricolam. Et carbunculus, terra quæ ita uocatur, emendari uite macra putatur. Nam tophus scaber natura friabilis expetitur quoque ab authoribus. Virgilius & quæ filicem ferat, non improbat uitibus. Salsæque terræ multa melius creduntur, tutiora à uitiis innascentium animalium. Nec colles opere nudantur, si quis peritè fodiat. Nec campi omnes minus soles atque perflatus, quàm opus sit, accipiunt. Et quasdam pruinis ac nebulis pasci diximus uites. Omnium rerum sunt quædam in alto secreta, & suo cuique corde peruidenda. Quid, quòd mutantur sæpe iudicata quoq;, ac diu comperta? In Thessalia circa Larissam emisso lacu frigidior facta ea regio est, oleæq; desierunt, quæ prius fuerant. Item uites aduri, quod non antea, Aenos sensit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura siccata regio mutauit cæli habitum. At in Syracusano agro aduena cultor elapidato solo perdidit fruges luto, donec regessit lapides. In Syria leuem tenui sulco imprimunt uomerem, quia subest saxum exurens æstate semina. Iam in quibusdam locis similes æstus immodici, & frigorum effectus. Est fertilis Thracia frugum rigore, æstibus Africa & Aegyptus. In Chalcia Rhodiorum insula locus quidam est in tantum fœcundus, ut suo tempore satum demetant hordeum, sublatúmque protinus serant, & cum aliis frugibus metant. Glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguissimum in Bætica. Pucina uina in saxo coquuntur. Cæcubæ uites in Pontinis paludibus madent. Tanta est argumentorum & soli uarietas ac differentia. Cæsar Vopiscus, cùm causam apud Censores ageret, campos Roseæ dixit Italiæ sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Sed non nisi ad pabulum probantur. Non tamen indociles natura nos esse uoluit, & uitia confessa fecit, etiam ubi bona certa non fecerat. Quamobrem primùm crimina dicamus.

† At quæ

Genera terrarum. CAP. V.

TErram amaram siue macram si quis probare uelit, demonstrant eam atræ degeneresque herbæ: frigidam autem retorridè nata. Item uliginosam, tristia: rubricã oculi argillámque, operi difficillimas, quæque rastros ac uomeres ingentibus glebis onerent: quanquam non quod operi, hoc & fructui aduersum. Item è contrario cineraceam, & sabulum album. Nam sterilis densa callo facilè deprehenditur uel uno ictu cuspidis. Cato breuiter atq; ex suo more uitia determinat: Terrã cariosam caue: néue plaustro, néue pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tãtopere reformidari, ut penè uestigiis quoq; interdicat? Redeamus ad ligni cariẽ, & inueniemus illa, quæ in tantum abominatur,

uitia,

uitia,aridæ,fiſtuloſæ,ſcabræ,caneſcentis,exeſæ,& pumicoſæ. Plus dixit una ſignificatione,quàm poſſit ulla copia ſermonis enarrari.Eſt enim interpretatione uitiorum quædam non ætate (quæ nulla in ea intelligi poteſt) ſed natura ſua,anus terra:& ideo infœcunda ad omnia, atque imbecilla. Idém agrum optimum iudicat ad radicem montium planitie in meridiem excurrente,qui eſt totius Italiæ ſitus:terram uerò teneram, quæ uocetur pulla. Erit igitur hæc optima & operi ſatior. Intelligere modò libeat dictam mira ſignificatione teneram : & quicquid optari debet,in eo uocabulo inuenietur. Illa temperatæ ubertatis,illa mollis facilíſque culturæ,nec madida, nec ſitiens.Illa poſt uomerem niteſcens:qualem fons ingeniorum Homerus in armis à Deo cælatam dixit , addidítque miraculum nigreſcentis, quamuis fieret in auro. Illa, quam recentem exquirunt improbæ alites uomerem comitantes, coruíque aratoris ueſtigia ipſa rodentes. Reddatur hoc in loco luxuriæ quoque ſententia, & aliqua in propoſitum. Certè Cicero lux doctrinarum altera,Meliora,inquit,unguenta ſunt,quæ terram,quàm quæ crocum ſapiunt. Hoc enim maluit dixiſſe , quàm redolent. Ita eſt profectò : illa erit optima , quæ unguenta ſapiet. Quòd ſi admonendi ſumus,qualis ſit terræ odor ille qui quæritur,contingit ſæpe etiam quieſcente ea ſub occaſum Solis,in quo loco arcus cæleſtis deiecerit capita ſua:& cum à ſiccitate continua immaduit imbre : tunc emittit illum ſuum halitum diuinum ex Sole conceptum,cui comparari ſuauitas nulla poſſit.Is eſſe odor in commota debebit, repertúſque neminem fallet:ac de terra odor optimè iudicabit.Talis ferè eſt in noualibus cæſa uetere ſylua , quæ conſenſu laudatur. Et in frugibus quidem ferendis eadem terra utilior intelligitur,quoties intermiſſa cultura quieuit: quod in uineis non fit.Eóque diligentius eligenda eſt , ne uera exiſtat opinio eorum , qui iam Italiæ terram exiſtimauere laſſam. Operis quidem facultas in aliis generibus conſtat & cælo : nec poteſt arari poſt imbres aliqua,ubertatis uitio lenteſcens.Contrà,in Byzacio Africæ illum centena quinquagena fruge fertilem campum , nullis , cum ſiccus eſt , arabilem tauris , poſt imbres uili aſello , & à parte altera iugi anu uomerem trahente uidimus ſcindi. Terram enim terra emendari (ut aliqui præcipiunt) ſuper tenuem pingui iniecta , aut gracili bibuláque ſuper humidam ac præpinguem , dementia operæ eſt. Quid enim poteſt ſperare, qui talem colit?

De terra,quam Britannia & Gallia amat. CAP. VI.

Alia eſt ratio , quam Britannia & Gallia inuenere alendi eam ipſa : quod genus uocant margam.Spiſſior ubertas in ea intelligitur. Eſt autem quidam terræ adeps, ac uelut glandia in corporibus,ibi denſante ſe pinguitudinis nucleo.

De Græcorum circa hæc doctrina. CAP. VII.

Non omiſere & hoc Græci. Quid enim intentatum illis? Leucargillon uocant candidam argillam,qua in Megarico agro utuntur,ſed tantùm in humida frigidáque terra.Illas Gallias Britanniáſque locupletantes cum cura dici conuenit.Duo genera fuerant.Plura nuper exerceri cœpta proficientibus ingeniis.Eſt enim alba,ruffa,columbina, argillacea,tophacea,harenacea.Natura duplex,aſpera,aut pinguis. Experimenta utriuſq; in manus,uſúſque geminus,aut ut fruges tantùm alant,aut edant & pabulum.Fruges alit tophacea alba:quæ ſi ſit inter fontes reperta,eſt ad infinitum fertilis,uerùm aſpera tactu:& ſi nimia iniecta eſt,exurit ſolum.Proxima eſt ruffa, quæ uocatur capnumargos, intermiſto lapide terræ minutæ,harenoſæ.Lapis contunditur in ipſo campo:primíſq; annis ſtipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio tamen minimo leuitate dimidio minoris,quàm cæteræ,inuehitur. Inſpergitur rara:ſale eam miſceri putant. Vtrunq; hoc genus ſemel iniectum in L.annos ualet,& frugum & pabuli ubertate.

De terrarum genẽribus. CAP. VIII.

QVæ pingues eſſe ſentiuntur,ex his præcipua alba.Plura eius genera.Mordaciſſimũ, quod ſupra diximus. Alterũ genus albæ cretæ argentaria eſt.Petitur ex alto,in centenos pedes actis plerunq; puteis,ore anguſtatis,intus,ut in metallis,ſpatiante uena.Hac maximè Britannia utitur.Durat annis LXXX.Neq; eſt exemplum ullius,qui bis

in uita hanc eidem iniecerint. Tertium genus candidæ gliſchromargon uocant. Eſt autem creta fullonia miſta pingui terra, pabuli quàm frugum fertilior, ita ut meſſe ſublata ante ſementem alteram lætiſſimum ſecetur. Dum in fruge eſt, nullum aliud gramen emittit. Durat xxx. annis: denſior iuſto cymini modo ſtrangulat ſolum. Columbinam Gallia ſuo nomine eglecopalam appellat: glebis excitatur lapidum modo: ſole & gelatione ita ſoluitur, ut tenuiſſimas bracteas faciat. Hæc ex æquo fertilis. Harenacea utuntur, ſi alia non ſit: in uliginoſis uerò, & ſi alia ſit. Vbios gentium ſolos nouimus, qui fertiliſſimum agrum colentes, quacunq; terra infra tres pedes effoſſa, & pedali craſſitudine iniecta lætificent. Sed ea non diutius annis x. prodeſt. Hedui & Pictones calce uberrimos fecere agros: quæ ſanè & oleis, & uitibus utiliſſima reperitur. Omnis autem marga arato iniicienda eſt, ut medicamentum rapiatur: & fimi deſiderat aliquantulum quæ primò plus aſpera, & quæ in herbas non effunditur: alioqui nouitate, quæcunq; fuerit, ſolum lædet, ne ſic quidem primo pòſt anno fertilis. Intereſt & quali ſolo quæratur. Sicca enim humido melior, arido pinguis. Temperatæ alterutra, creta uel columbina conuenit.

De cineris vſu, & de fimo, & quæ ſata vberiorem terram faciant, & quæ vrant. CAP. IX.

TRanſpadanis cineris uſus adeò placet, ut anteponant fimo iumentorum: quod quia leuiſſimum eſt, ob id exurunt. Vtroque tamen pariter non utuntur in eodem aruo, nec in arbuſtis cinere, nec quaſdam ad fruges, ut diximus. Sunt qui puluere quoque uuas ali iudicent, pubeſcentéſq; pulueren, & uitium arborúmque radicibus aſpergant. Quod certum eſt Narbonenſi prouinciæ, & uindemias certius ſic eo coqui, quia plus puluis ibi, quàm ſol, confert. Fimi plures differentiæ: ipſa res antiqua. Iam apud Homerum regius ſenex agrum ita ſuis manibus lætificans reperitur. Augeas rex in Græcia excogitaſſe traditur: diuulgaſſe uerò Hercules in Italia, quæ regi ſuo Stercutio Fauni filio ob hoc inuentum immortalitatẽ tribuit. M. Varro principatum dat turdorum fimo ex auiariis. Quod etiam pabulo boum ſuúmque magnificat: neq; alio cibo celerius pingueſcere aſſeuerat. De noſtris moribus bene ſperare eſt, ſi tanta apud maiores fuere auiaria, ut ex his agri ſtercorarentur. Proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit, natantium alitum damnato. Cæteri authores conſenſu humanas dapes ad hoc in primis aduocant. Alii ex his præferunt hominum potus, in coriariorum officinis pilo madefacto. Alii per ſeſe, aqua iterum, largiúſque etiam, quàm cum bibitur, admiſta. Quippe plus iam ibi malè domandum eſt, cùm ad uirus illud uini homo acceſſerit. Hæc ſunt certamina, quibus inuicem ad tellurem quoque alendam utuntur homines. Proximè ſpurcitias ſuum laudant. Columella ſolus damnat. Alii cuiuſcunque quadrupedis ex cytiſo. Aliqui columbaria præferunt. Proximum déinde caprarum eſt, ab hoc ouium, déinde boum, nouiſſimum iumentorum. Hæc fuere apud priſcos differentiæ, ſimúlque præcepta (ut inuenio) re tali utendi, quando & hic uetuſtas utilior: uiſúmque iam eſt apud quoſdam prouincialium, in tantum abundante geniali copia pecudum, farinæ uice cribris ſuperiniici, fœtore aſpectúque temporis uiribus in quandam etiam gratiam mutato. Nuper repertum, oleas gaudere maximè cinere è calcariis fornacibus. Varro præceptis adiicit, equino, quod ſit leuiſſimum, ſegetes alendas: prata uerò grauiore, & quod ex hordeo fiat, multáſque gignat herbas. Quidam etiam bubulo iumentorum præferunt, ouillúmque caprino: omnibus uerò aſininum, quoniam lentiſſimè mandant. E contrario uſus aduerſus utrunq; pronuntiat. Inter omnes autem conſtat nihil eſſe utilius lupini ſegete, priuſquam ſiliquetur, aratro uel bidentibus uerſa, manipulíſue deſectæ circa radices arborum ac uitium obrutis. Etiam ubi non ſit pecus, culmo ipſo, uel etiam filice ſtercorare arbitrantur. Cato ſtercus unde fiat, ſtramenta, lupinum, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quernáſque. E ſegete euellito ebulum, cicutam, & circum ſalicta herbam auctam, uluámque: ea ſubſternito ouibus, frondémque putridam. Vinea ſi macruerit, ſarmenta ſua comburito, & ibidem inarato. Itémque ubi ſaturus eris frumentum, oues ibi delectato. Necnon & ſatis quibuſdam ipſis paſci terram dicit. Segetem ſtercorant fruges, lupinum, faba, uicia. Sicut è con

è contrario cicer,quia uellitur,& quia ſalſum eſt,hordeum,fœnum Græcum,eruum,hæc omnia ſegetem exurunt,& omnia,quæ uelluntur.Nucleos in ſegetem ne indideris.Virgilius & lino ſegetem exuri,& auena,& papauere arbitratur.Fimeta ſub dio concauo loco, & qui humorem colligat,ſtramēto intecta,ne in ſole areſcant,palo è robore depacto fieri iubet.Ita fore ne innaſcantur his ſerpentes.Fimum miſcere terræ,plurimum refert Fauonio flante,ac luna ſitiente.Id plerique prauè intelligunt à Fauonii ortu faciendum,ac Februario menſe tantùm,cùm id pleraque ſata aliis poſtulent menſibus.Quocunq; tempore facere libeat,curandum ut ab occaſu æquinoctiali flante uento fiat,lunáq; decreſcente ac ſicca.Mirum in modum augetur ubertas effectúſque eius obſeruatione tali.

De ſatione arborum,& quòd auulſione naſcuntur arbores.

CAP. X.

ABundè prædicta ratione cæli ac terræ , nunc de his arboribus dicemus , quæ cura hominum atque arte proueniunt. Nec pauciora propè ſunt genera : tam benignè naturæ gratiam retulimus.Aut enim ſemine proueniunt,aut plantis radicis,aut propagine,aut auulſione,aut ſurculo,aut inſito & conſecto arboris trunco. Nam folia palmarum apud Babylonios ſeri,atque ita arborem prouenire,Trogum credidiſſe demiror.Quædam autem pluribus generibus ſeruntur, quædam omnibus. Ac pleraque ex his natura ipſa docuit, & in primis ſemen ſerere,cùm decidens exceptúmque terra uiuiſceret. Sed quædam non aliter proueniunt , ut caſtaneæ , iuglandes , cæduis duntaxat exceptis. Et ſemine autem,quanquàm diſſimili,ea quoq;,quæ & aliis modis,ſeruntur, ut uites,& mala,atque pyra.Nanque iis pro ſemine nucleus,non ut ſuprà dictis fructus ipſe.Et meſpila ſemine naſci poſſunt.Omnia hæc tarda prouentu,ac degenerantia , & inſito reſtituenda. Interdum etiam caſtaneæ.Quibuſdam natura cōtrà,omnino non degenerandi, quoquo modo ſerantur,ut cupreſſis,palmis,lauris.Nanque & laurus pluribus modis ſeritur. Genera eius diximus.Ex his auguſta,& baccalis,& tinus ſimili modo ſeruntur. Baccæ menſe Ianuario Aquilonis afflatu ſiccante leguntur,expanduntúrque raræ,ne calefiant aceruo. Poſteà quidam fimo ad ſatum præparatas,urina madefaciunt. Alii in qualo pedibus in profluente deculcant,donec auferatur cutis.Alioquin uligo infeſtat,nec patitur naſci. In ſulco repaſtinato palmi altitudine , uicenæ ferè aceruatim menſe Martio : eædem & propagine ſeruntur : triumphaliſque talea tantúm . Myrti genera omnia in Campania baccis ſeruntur,Romæ propagine Tarentina.Democritus & alio modo ſeri docet, grandiſſimis baccarum tuſis leuiter,ne grana frangantur , eáque intrita reſtem circunlini atque ita ſeri:parietem fore denſitatis,ex quo uirgulæ differantur. Sic & ſpinas ſepis cauſa ſerunt,tomice moris ſpinarum circunlita. Pilas autem laurus & myrti inopia à trimatu tempeſtiuum eſt transferre. Inter ea quæ ſemine ſeruntur , Mago in nucibus operoſus eſt.Amygdala in argilla molli meridiem ſpectante ſeri iubet. Gaudere & dura calidáque terra : in pingui aut humida mori, ac ſterileſcere. Serēdas quàm maximè falcatas & è nouella , fimóque diluto maceratas per triduum , aut pridie quàm ſerantur , aqua mulſa. Mucrone defigi,aciem lateris in Aquilonem ſpectare:ternas ſimul ſerendas triangula ratione,palmo inter ſe diſtantes:denis diebus adaquari,donec grandeſcant. Iuglandes nuces porrectæ ſeruntur commiſſuris iacentibus.Pineæ nucleis ſeptenis ferè in ollas perforatas additis:aut ut laurus,quæ baccis ſeritur. Citrea grano & propagine:ſorba ſemine, & à radice planta , & auulſione proueniunt. Sed illa in calidis, ſorba in frigidis & humidis. Natura & plantaria demonſtrauit,multarum radicibus pullulante ſobole denſa,& pariente matre , quas enecet. Eius quippe umbra turba indigeſta premitur , ut in lauris, Punicis, platanis, ceraſis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parcunt ſoboli, ut ulmorum palmarúmque. Nullis uerò tales pulluli proueniunt , niſi quarum radices amore ſolis atque imbris in ſumma tellure ſpatiantur. Omnia ea non ſtatim moris eſt in ſua locari , ſed prius nutrici dari, atque in ſeminariis adoleſcere, iterúmque migrare. Qui tranſitus mirum in modum mitigat etiam ſylueſtres : ſiue arborum quoque, ut hominum natura, nouitatis ac peregrinationis auida eſt:ſiue diſcedentes uirus relinquunt,

man

manſueſcúntq; tractatu, ceu feræ, dum radici auellitur planta. Et aliud genus ſimile natura monſtrauit: auulſiq; arboribus ſtolones uixere. Quo in genere & cum perna ſua auelluntur, partémq; aliquam è matris quoq; corpore auferũt ſecũ fimbriato corpore. Hoc modo plantãtur Punicæ, coryli, mali, ſorbi, meſpili, fraxini, fici, in primíſq; uites. Coroneũ ita ſatum degenerat. Ex eodem inuentum eſt ſurculos abſciſos ſerere. Hoc primo ſepis cauſa factũ, ſambucis, cotoneo, & rubis depactis: mox & culturæ, ut populis, alnis, ſalici, quæ uel inuerſo ſurculo ſeritur. Iam eæ ibi diſponuntur, ubi libeat eſſe eas. Quamobrem ſeminarii curam antè conuenit dici, quàm tranſeatur ad alia genera, Nanq; ad id præcipuum eligi ſolum refert, quoniam nutricem indulgentiorem eſſe, quàm matrem, ſæpe conuenit. Sit ergo ſiccum ſuccoſúmque, bipalio ſubactum, aduenis hoſpitale, & quàm ſimillimum terræ, in quam transferendæ ſint. Ante omnia elapidatum, munitúmq; ad incurſum etiam gallinacei generis. Quàm minimè rimoſum, ne penetrans ſol exurat fibras. Interuallo ſeſquipedum ſeri, ne ſe inter ſe contingant. Præter alia uitia etiam uerminoſa fiunt: ideo ſarriri conuenit ſæpius, herbáſq; euelli. Prætereà ſemina ipſa fruticãtia ſupputare, ac falcem pati cõſueſcere. Cato & furcis crates imponi iubet, altitudine hominis, ad ſolem recipiendum: atq; integi culmo ad frigora arcenda. Sic pyrorum malorúmq; ſemina nutriri, ſic pineas nuces, ſic cupreſſos, ſemine ſatas & ipſas. Minimis id granis conſtat, ut uix perſpici quædam poſſint: non omittendo naturæ miraculo, è tam paruo gigni arbores, tanto maiore tritici & hordei grano, ne quis fabam reputet. Quid ſimile originis ſuæ habent malorum pyrorúmq; ſemina: his principiis reſpuentem ſecures materiem naſci, indomita ponderibus immẽſis præla, arbores uelis, turribus muríſq; impellendis arietes? Hæc eſt naturæ uis, hæc potentia. Super omnia erit, è lacryma naſci aliquid, ut ſuo loco dicemus. Ergo è cupreſſo fœmina (mas enim, ut diximus, non gignit) pilulæ collectæ, quibus docui menſibus ſiccantur ſole: ruptæq; emittunt ſemen, formicis mirè expetitũ: ampliato etiam miraculo, tantuli animalis cibo abſumi natalem tantarum arborum. Seritur menſe Aprili, area æquata cylindris, aut uolgiolis, denſum: terráq; cribris ſupercernitur pollicis craſſitudine. Contra immane pondus attollere ſe non ualet, retorquetúrque ſub terra. Ob hoc parcitur ueſtigiis. Leniter rigatur à ſolis occaſu in trinis diebus, ut æqualiter bibat, donec erumpant. Differuntur poſt annum dodrantali filo, cuſtodita temperie, ut uiridi cælo ſerantur, ac ſine aura. Mirúmque dictu, periculum eo tantùm die eſt, ſi rorauerit quãtuluncunq; imbrem, aut ſi afflauerit. De reliquo tutæ ſunt perpetua ſecuritate, aquáſque poſteà odore. Et zizipha grano ſeruntur menſe Aprili. Tuberes melius inſeruntur in pruno ſylueſtri, & malo cotoneo, & in calabrice: ea eſt ſpina ſylueſtris. Quæcunq; optimè & myxas recipit, utiliter & ſorbos.

De transferendis ſeminariјs, & ulmis ſerendis, & ſcrobibus. CAP. XI.

PLantas ex ſeminario transferre in aliud, priuſquam ſuo loco ponantur, operosè præcipi arbitror, licet tranſlatione folia latiora fieri ſpondeant. Vlmorum, prius quàm folio ueſtiantur, ſamara colligenda eſt circa Martias Calend. cùm flaueſcere incipit. Déinde biduo in umbra ſiccata ſerenda, denſa in refracto, terra ſupèr minutatim cribrata craſſitudine quæ in cupreſſis. Pluuiæ ſi non adiuuent, rigandum. Differendæ ex arearum uenis poſt annum in ulmaria, interuallo pedali in unamquamq; partem. Maritas ulmos autumno ſerere utilius, quia carent ſemine. Nam eæ è plantis ſeruntur. In arbuſtum quinquennes ſub urbe transferunt, aut (ut quibuſdam placet) quæ uicenûm pedum eſſe cœperunt. Sulco, qui nõuenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius circa poſitas pedes terni undíque è ſolido adaggerantur. Arulas id uocant in Campania. Interualla ex loci natura ſumuntur. Aridiores ſerendas in campeſtribus conuenit. Populos & fraxinos, quia feſtinantius germinant, diſponi quoq; maturius conuenit, hoc eſt, ab Idibus Feb. plantis & ipſas naſcentes. In diſponendis arboribus arbuſtíſq; ac uineis, quincuncialis ordinum ratio uulgata & neceſſaria, non perflatu modo utilis, uerùm & aſpectu grata, quocunq; modo intueare, in ordinem ſe porrigente uerſu. Populis eadem ratio ſemine, qua ulmos, ſerendi: transferendi quoque è ſeminariis eadem & ſyluis. Ante omnia

igitur

igitur in ſimilem transferri terram aut meliorem oportet. Nec è tepidis aut præcocibus in frigidos aut ſerotinos ſitus, ut neq; ex his in illos. Præfodere ſcrobes antè (ſi fieri poſſet) tantò prius, donec pingui cæſpite obducãtur. Mago ante annum iubet, ut ſolem pluuiáſque combibant: aut ſi id conditio largita non ſit, ignes in medio fieri ante menſes duos, nec niſi poſt imbres in his ſeri. Altitudinem eorum in argilloſo aut duro ſolo trium cubitorum eſſe in quamque partem. In prunis palmo ampliùs, & ubiq; caminata foſſura ore compreſſiore ſint. Nigra uerò terra duo cubita, & palmũ quadratis angulis. Eadem menſura Græci authores conſentiunt, non altiores quino ſemipede eſſe debere, nec latiores duobus pedibus. Nuſquam uerò ſeſquipede minus altos, quoniam in humido ſolo ad uicina aquæ perueniat. Cato, ſi locus aquoſus ſit, inquit, latos pedes ternos in faucibus, imóſq; palmum & pedem, altitudine IIII. pedum. eos lapide conſterni: aut ſi non ſit, perticis ſalignis uiridibus. Si neq; eæ ſint, ſarmentis, ita ut in altitudinem ſemipedem trahantur. Nobis adiiciendum uidetur ex prædicta arborum natura, ut altius demittantur ea quæ ſumma tellure gaudent, tãquàm fraxinus, olea. Hæc & ſimilia quaternos pedes oportet demitti. Cæteris ſat eſt, ſi altitudinis pedes ternos effecerint. Excide, inquit, radicem iſtam Papyrius Curſor imperator, ad terrorem Præneſtinorum Prætoris. Deſtringi ſecurius ſe teſte, innoxiũ abradi partes, quæ ſe nudauerint terra. Aliqui lapides rotundos ſubiici malunt, qui & contineant humorem, & tranſmittant: non item planos facere, & à terreno arcere radicem, exiſtimantes. Glarea ſubſtrata inter utranque ſententiam fuerit. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt: alii, cùm annum impleat: Cato craſſiorem quinque digitis. Non omiſiſſet idem, ſi attineret, meridianam cæli partem ſignare in cortice, ut tranſlata in iiſdem & aſſuetis ſtatueretur horis: ne Aquiloniæ Meridianis oppoſitæ ſolibus finderentur, & algerent Meridianæ Aquilonibus. Quod è diuerſo affectant etiam quidam in uite ficóque, permutantes in contrarium. Denſiores enim folio ita fieri, magíſque protegere fructum, & minùs amittere: ficúmque ſic etiam ſcanſilem fieri. Plerique id demum cauent, ut plaga deputati cacuminis meridiem ſpectet, ignari fiſſuris nimii uaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam uel octauam ſpectare maluerim. Aequè latet non negligendum, ne radices mora inareſcant, néue à ſeptentrionibus, aut ab ea parte cæli uſque ad exortum brumalem uento flante effodiantur arbores, aut certè non aduerſæ iis uentis radices præbeantur: propter quod emoriuntur, ignaris cauſæ agricolis. Cato omnes uentos, & imbrem quoque in tota tranſlatione damnat. Et hoc proderit, quamplurimum terræ, in qua uixerint, radicibus cohærere, ac totas cæſpite circumligari: cùm ob id Cato in corbibus transferri iubeat. Proculdubio utiliſſimè quidam ſummam terram contentus eſt ſubdi. Quidam Punicis malis ſubſtrato lapide, non rumpi pomum in arboribus tradunt. Radices inflexas poni melius. Arborem ipſam ita locari, ut media ſit totius ſcrobis, neceſſarium. Ficus ſi ſcilla (bulborum hoc genus eſt) ſeratur, ocyſſimè ferre traditur pomum, neque uermiculationi obnoxium: quo uitio non carent reliqua poma, ſimiliter ſata. Radicum eius magnam adhibendam curam, ut exemptas appareat, non euulſas, quis dubitet? Qua ratione & reliqua confeſſa omittimus, ſicuti terram circa radices fiſtucato ſpiſſandam, quod Cato primũ in ea re eſſe cenſet: plagam quoque à trunco oblini fimo, & foliis præligari præcipiens.

De interuallis plantandarum arborum, & umbris, & ſtillicidijs, & ubi plantari debeant. CAP. XII.

HVius loci pars eſt ad interualla pertinens. Quidam punicas, & myrtos, & lauros denſiores ſeri iuſſerunt, in pedibus tamen nouenis. Malos amplius paulo, uel magis etiam pyros, magíſque amygdalas, & ficus: quod optimè diiudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorúmque, & umbræ cuiuſque arboris: quoniam has quoq; obſeruari oportet. Breues ſunt, quamuis magnarum arborum, quæ in orbem ramos circinent, ut in malis, pyríſque. Eædem enormes ceraſis, lauris. Iam quædam umbrarum proprietas. Iuglandium grauis & noxia, etiam capiti humano, omnibúſque iuxtà ſatis. Necat germina & pinus: ſed uentis utraq; reſiſtit, quoniam & protecta uinearum ratione egent. Stillicida pinus,

nus,quercus,illicis ponderosissima. Nullum cupressi, umbra minima,& in se conuoluta. Ficorum leuis,quamuis sparsa : ideóque inter uineas seri non uetantur. Vlmorum leuis, etiam nutriens,quacunque opacat. Attico hæc quoque uidetur è grauissimis:nec dubito, si emittantur in ramos. Constrictæ quidem ullius noxiam esse non arbitror. Iucunda & platani,quanquam crassa. Licet gramini credere non soli, haud alia lætius operiente toros. Populo nulla,ludentibus foliis. Pinguis alno,sed pascens sata. Vitis sibi sufficit,mobili folio , iactatúque crebro solem umbra temperans : eodem graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis umbra,quorum pediculi longi. Non fastidienda hæc quoque scientia,atque non in ultimis ponenda,quando quibusque satis umbra aut nutrix,aut nouerca est. Iuglandium quidem,pinorúmque,& picearum, & abietis, quæcunque attigere, non dubiè uenenum est. Stillicidii breuis definitio est. Omnium quæ proiectu frondis ita defenduntur,ut per ipsas non defluant imbres,stilla sæua est. Ergo plurimum intererit hac in quæstione,terra in qua seremus,in quantum arbores quasq; alat. Iam per se colles minora quærunt interualla. Ventosis locis crebriores seri conducit. Olea tamen maximo interuallo,de qua Catonis Italica sententia est:in XXV. pedibus minimum,plurimum XXX. seri. Sed hoc uariatur locorum natura. Non alia maior in Bætica arbor. In Africa uerò (fides penes authores erit) miliarias uocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu. Ideo LXXV. pedes Mago interuallo dedit undique:etiam in macro solo ac duro,atque uentoso, cùm minimum XLV. Bætica quidem uberrimas messes inter oleas metit. Illam inscitiam pudendam esse conuenit, adultas interlucare iusto plus,& in senectam præcipitare,aut(plerunque ipsis qui posuere,coarguentibus imperitiam suam) totas excidere. Nihil est fœdius agricolis, quàm gestæ rei pœnitentia , multo ut præstet laxitate delinquere.

Quæ arbores tardè crescant,& quæ celeriter:& de Sabina.

CAP. XIII.

QVædam autem natura tardè crescunt,& in primis semine tantùm nascentia,& longo æuo durantia. At quæ citò occidunt,uelocia sunt,ut ficus, Punica,prunus, malus,pyrus,myrtus, salix : & tamen antecedunt diuitiis. In trimatu enim ferre incipiunt,ostendentes & antè. Ex his lentissima pyrus. Ocyssima omnium cypirus,& pseudocypirus frutex. Protinus enim floret,seménque profert. Omnia uerò celerius adolescunt stolonibus ablatis,unámque in stirpem redactis alimentis. Eadem natura & propagines docuit. Rubi nanque curuati gracilitate & simul proceritate nimia , defigunt rursus in terram capita,iterúmq; nascuntur ex sese,repleturi omnia,ni resistat cultura,prorsus ut possint uideri homines terræ causa geniti. Ita pessima atque execranda res,propaginem tamen docuit, ac uiuiradicem. Eadem autem natura est ederis. Cato propagari præter uitem tradit ficum, oleam, Punicam, malorum genera omnia, laurum , prunos, myrtos,nuces auellanas,& prænestinas,platanum. Propaginum duo genera:ramo ab arbore depresso in scrobem quatuor pedum quoquò , & post biennium amputato flexu, plantáque translata post trimatum : quas si longius ferre libeat, in qualis statim,aut uasis fictilibus defodere propagines aptissimum, ut in iis transferantur. Alterum genus luxuriosius,radices in ipsa arbore solicitando,traiectis per uasa fictilia uel qualos ramis,terráque circumpactis:atque hoc blandimento impetratis radicibus,inter poma ipsa & cacumina(in summa enim cacumina hoc modo petuntur)audaci ingenio arborem aliam longè à tellure faciendi,eodem,quo suprà,biennii spatio abscissa propagine, & cum qualis illis sata. Sabina herba propagine seritur & auulsione. Tradunt fæce uini,aut è parietibus latere tuso mirè ali. Iisdem modis rosmarinum serunt & ramo , quoniam neutri semen. Rhododendron propagine & semine.

De satione arborum,& insitione,& quomodo inuenta sit tenera inserendi emplastratio.

CAP. XIIII.

SEmine quoque inserere natura docuit,raptim auium fame deuorato,solidóq;,& alui tepore madido,cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lecticis,

cis, & uentis ſæpe tranſlato in aliquas corticum rimas: unde uidimus ceraſum in ſalice, platanum in lauro, laurum in ceraſo, & baccas ſimul diſcolores. Tradunt & monedulam condentem ſemina in theſauros cauernarum, eiuſdem rei præbere cauſas. Hinc nata inoculatio ſutoriæ ſimili fiſtula aperiendi in arbore oculum cortice exciſo, ſeménq; includendi eadem fiſtula ſublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Virgiliana quærit ſinum in nodo gemmæ expulſi corticis, gemmámq; ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipſa docuit. Inſitionem autem caſus, magiſter alius, & penè numeroſior, ad hunc modum: Agricola ſedulus caſam ſepis munimento cingens, quò minùs putreſcerent ſudes, limen ſubdidit ex edera. At illæ uiuaci morſu appræhenſæ, ſuam ex alieno fecere uitam, apparuítque truncum eſſe pro terra. Aufertur ergo ſerra æqualiter ſuperficies: læuigatur falce truncus. Ratio poſteà duplex: Et prima inter corticem lignúmque inſerendi. Timebant priſci truncum findere: mox inforare auſi medio. Ipſique medullæ calamum imprimebant, unum inſerentes: neque enim plures capiebat medulla. Subtilior poſteà ratio uel ſenos adiicit, mortalitati eorum & numero ſuccurrere perſuaſa, per media trunco leniter fiſſo, cuneóque tenui fiſſuram cuſtodiente, donec cuſpidatim deciſus deſcendat in rimam calamus. Multa in hoc ſeruanda. Primum omnium, quæ patiatur coitum talem arbor, & cuius arboris calamus. Variè quoque & non iiſdem in partibus ſubeſt omnibus ſuccus. Vitibus ficíſque media ſicciora, & è ſumma parte conceptus, ideo illinc ſurculi petuntur. Oleis circa medias ſuccus: inde & ſurculi: cacumina ſitiunt. Facillimè coaleſcunt, quibus eadem corticis natura, quæque pariter florentia eiuſdem horæ germinationem ſuccorúmque ſocietatem habent. Lenta enim res eſt, quoties humidis repugnant ſicca, mollibus corticum duri. Reliqua obſeruatio, ne fiſſura in nodo fiat: repudiat quippe aduenam inhoſpitalis duritia: ut in parte nitidiſſima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne tranſlucens. Virgilius ex cacumine inſeri uetat. Certúmque eſt, ab humeris arborum orientem æſtiuum ſpectantibus ſurculos petendos, & è feracibus, & è germine nouello, niſi uetuſtæ arbori inſerantur. ii enim robuſtiores eſſe debent. Prætereà ut prægnantes, hoc eſt, gemmatione turgentes, & qui parere illo ſperauerint anno. Bimi utrique, nec tenuiores digito medio. Inſeruntur autem & inuerſi, cùm id agitur, ut minor altitudo in latitudinem ſe fundat. Ante omnia gemmantes nitere conueniet, nihil nuſquam hulceroſum eſſe aut retorridum. Spei fauet medulla calami commiſſuræ, ſi in matre ligni corticíſque iungatur. Id enim ſatius, quàm foris cortici æquari. Calami exacutio medullam ne nudet. Tenui tamen fiſtula detegat, ut faſtigatio læui deſcendat cuneo, tribus non ampliore digitis. Quod facillimè contingit, tinctum aqua radentibus. Ne exacuatur in uento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem uſq; ſuũ deprimatur. Ne luxetur, dum deprimitur: néue cortex replicetur in rugas. Ideo lacrymantes calamos inſeri non oportet, non hercule magis, quàm aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc uitali defectu non humeſcit neque concorporatur. Id etiam religionis ſeruant, ut luna creſcente, ut calamus utraque deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ ſimul manus minus nituntur, neceſſario temperamento. Validius enim demiſſi tardius ferunt, fortius durant: contraria ex diuerſo. Ne hiſcat nimium rima, laxéque capiat, aut ne parum: & exprimat, aut compreſſum necet. Hoc maximè præcauendum, ut præualidè accipientis trunco in media fiſſura relinquatur. Quidam ueſtigio fiſſuræ falce in truncis facto, ſalice præligant marginem ipſum. Poſteà cuneos figunt, continente uinculo libertatem dehiſcendi. Quædam in plantario inſita eodem die transferuntur. Si craſſior truncus inſeratur, inter corticem & lignum inſeri melius, cuneo optimè oſſeo, ne cortice rumpatur laxato. Ceraſi libro dempto finduntur. Hæ ſolæ & poſt brumam inſeruntur. Dempto libro habent ueluti lanuginem, quæ ſi compræhendit inſitum, putrefacit. Incolumi cuneo adactum utiliſſimè adſtringitur. Inſerere aptiſſimum quàm proximum terræ, ſi patiatur nodorũ truncíq; ratio. Eminere calami ſex digitorum longitudine non ampliùs debent. Cato argillæ, uel cretæ harenam, fimúmq; bubulum admiſceri, atq; ita uſque ad lentorem ſubigi iubet, ídque interponi & circunlini. Ex iis quæ

commenta

commentatus eſt,facilè apparet illa ætate inter lignum & corticem, nec alio modo inſerere ſolitos,aut ultra latitudinem duûm digitorum calamos demittere.Inſeri autem præcipit pyra ac mala per uer, & poſt ſolſtitium diebus L. poſt uindemiam. Oleas autem & ficos per uer tantùm,luna ſitiente,hoc eſt, ſicca. Præterea poſt meridiem, ac ſine uento Auſtro.Mirum,quòd non contentus inſitum muniſſe,ut dictum eſt, & cæſpite ab imbre frigoribúſq; protexiſſe,ac mollibus bifidorum uiminum faſcibus,lingua bubula (herbæ id genus eſt)inſuper obtegi iubet,eámq; illigari opertam ſtramentis. Nunc abundè arbitrantur paleato luto libros farcire, duos digitos inſito extante. Verno inſerentes tempus urget,incitantibus ſe gemmis,præterquàm in olea,cuius diutiſſimè oculi parturiunt,minimúmq; ſucci habent ſub cortice,qui nimius inſitis nocet. Punicā uero & ficum, quanquàm aliàs ſicca ſint,recraſtinare minimè utile.Pyrum uel florentem inſerere licet,& in Maium quoq; menſem protendere inſitionem.Quòd ſi longius afferantur pomorum calami,rapo infixos optimè cuſtodire ſuccum arbitrantur:ſeruari inter duos imbrices iuxta riuos uel piſcinas,utrinque terra obſtructos.

De vite inſerenda. CAP. XV.

VItium uerò in ſcrobibus ſiccis ſtramento opertos,ac deinde terra obrutos,ut cacumine exiſtant. Cato uitem tribus modis inſerit. Præſectam findi iubet per medullam,in eam ſurculos exacutos(ut dictum eſt)addi,medullas iungi. Altero,ſi inter ſeſe uites contingant,utriuſque in obliquum latere contrario adraſo,iunctis medullis colligari. Tertium genus eſt,terebrare uitem in obliquum ad medullam,calamóſq; addere longos pedes binos:atque ita ligatum inſitum,intritáque illitum operire terra,calamis ſubrectis. Noſtra ætas correxit,ut Gallica uteretur terebra,quæ excauat,nec urit:quoniam aduſtio omnis hebetat:atque ut gemmaſcere incipiens legatur calamus.Nec plus quàm binis ab inſito emineret oculis, ulmeo uimine alligatus, bináque circuncideretur acie à duabus partibus,ut inde potius diſtillaret mucor,qui maximè uites infeſtat.Deinde cùm eualuiſſent flagella pedes binos,uinculum inſiti incideretur, ubertati craſſitudine permiſſa.Vitibus inſerendis tempus dedere ab æquinoctio autumno ad germinationis initia. Satiuæ plantæ ſylueſtrium radicibus inſeruntur natura ſiccioribus.Si ſatiuæ ſylueſtribus inſerantur,degenerant in feritatem.Reliqua cælo conſtant.Aptiſſima inſitis ſiccitas.Huius enim remedium appoſitis fictilibus uaſis modicus humor per cinerem diſtillat. Inoculatio rores amat leueis.

De emplaſtratione. CAP. XVI.

EMplaſtri ratio & ipſa ex inoculatione nata uideri poteſt.Craſſo autem maximè cortici conuenit,ſicut eſt ficis.Ergo amputatis omnibus ramis,ne ſuccum auocent,nitidiſſima in parte,quáque præcipua cernatur hilaritas, exempta ſcutula (ita ne deſcendat ultra ferrum) cortici,imprimitur ex alia cortex par cum ſui germinis mamma,ſic compage denſata ut cicatrici locus non ſit,& ſtatim fiat unitas, non humorem,non afflatum recipiens:nihilominus tamen & luto munire,& uinculo melius. Hoc genus non pridem repertum uolunt,qui nouis moribus fauent. Sed id etiam apud ueteres Græcos inuenitur,& apud Catonem,qui oleam ficúmque ſic inſeri iuſſit,menſura etiam præfinita ſecundùm reliquam diligentiam ſuam: cortices ſcalpro excidi quatuor digitorum longitudine,& trium latitudine,atque ita coagmentari,& illa ſua intrita oblini.eadem ratione & in malo.Quidam huic generi miſcuere fiſſuram in uitibus,exempta cortice teſſella,ſurculo à latere plano adigendo.Tot modis inſitam arborem uidimus iuxta Tiburtes Tulias, omni genere pomorum onuſtam,alio ramo nucibus,alio baccis,aliunde uite,ficis,pyris, Punicis,malorúmque generibus. Sed huic breuis fuit uita. Nec tamen omnem experimentis aſſequi naturam poſſumus.Quædam enim naſci,niſi ſponte,nullo modo queunt: eáque immitibus tantùm & deſertis locis proueniunt. Capaciſſima inſitorum omnium dicitur platanus,poſteà robur:uerùm utraque ſapores corrumpunt. Quædam omni genere inſeruntur,ut ficus & Punicæ. Vitis non recipit emplaſtra, nec quibus tenuis ac caducus rimoſúſque cortex. Neque inoculationem ſiccæ,aut humoris exigui. Fertiliſſima

omnium inoculatio,poſteà emplaſtratio. Sed utraque infirmiſsima. Et quæ cortice nituntur tantum,uel leui aura ocyſsimè deplantantur.Inſerere firmiſsimum, & fœcundius, quàm ſerere.

Exemplum huius rei. CAP. XVII.

NOn eſt omittenda raritas unius exempli. Corellius eques Ro.Ateſte genitus, inſeruit caſtaneam ſuomet ipſam ſurculo in Neapolitano agro. Sic facta eſt caſtanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Poſteà hæres eiuſdem libertus Corellianam iterum inſeruit. Hæc eſt inter eas differentia, illa copioſior, hæc Corelliana melior. Reliqua genera caſus ingenio ſuo excogitauit, ac defractos ſerere ramos docuit, cùm pali defixi radices cepiſſent. Multa ſic ſeruntur, in primíſque ficus, omnibus aliis modis naſcens, præterquàm talea: optimè quidem, ſi uaſtiore ramo pali modo exacuto adigatur altè, exiguo ſuper terram relicto capite, eóque ipſo harena cooperto. Ramo ſeruntur & Punica, palis laxato priùs meatu: item myrtus. Omnium horum longitudine trium pedum,craſsitudine minus brachiali, cortice diligenter ſeruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis ſeritur: morus talea tantùm,quoniam ramo eam ſeri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum ſatu nunc dicendum eſt. Seruandum in eo ante omnia,ut taleæ ex feracibus fiant arboribus: ne curuæ, ne'ue ſcabræ, aut bifurcæ: ne'ue tenuiores:quàm ut manum impleant:ne minores pedalibus:ut illibato cortice: atque ut ſectura inferior ponatur ſemper,& quod erit ab radice:accumuletúrque germinatio terra,donec robur planta capiat.

De cultura olearum, & quibus temporibus inſitio fiat. CAP. XVIII.

QVæ cuſtodienda in olearum cultura Cato iudicauerit, ipſius uerbis optimè præcipiemus: Taleas oleaginas,quas in ſcrobe ſaturus eis,tripedaneas facito.Diligentérque tractato,ne liber laboret,cùm dolabis aut ſecabis.Quas in ſeminario ſaturus eris,pedales facito: eas ſic inſerito: Locus bipalio ſubactus ſit, benéque glutus. Cùm taleam demittis, pede taleam opprimito.Si parum deſcendat, malleo aut mateola adigito:cauetóque,ne librum ſcindas.Cùm adigis, palo priùs locum feceris,quò taleam demittas: ita meliùs uiuet talea. Et ubi † trinæ ſunt,tum denique curæ ſint, ubi liber ſe uertet.Si in ſcrobibus aut in ſulcis feras, ternas taleas ponito. Eas diuaricato ſupra terram,ne plus quatuor digitos tranſuerſos emineant,uel oculos ſerito. Diligenter eximere oleam oportet, & radices quãplurimas cum terra ferre. Vbi radices bene operueris,calcare bene ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleæ ſerendæ ſit, agro ſicco per ſementem, agro læto per uer. Oliuetum diebus XV ante æquinoctium uernum incipito putare. Ex eo die dies XL rectè putabis.Id hoc modo putato.Quà locus rectè ferax erit, quæ arida erunt,& ſi quid uentus interfregerit,ea omnia eximito. Quà locus ferax non erit, id plus concidito, aratóque bene, enodatóque, ſtirpéſque leues facito. Circum oleas autumno ablaqueato, & ſtercus addito. Qui oliuetum ſæpiſsimè & altiſsimè miſcebit,is tenuiſsimas radices exarabit.Radices ſi ſurſum abibunt, craſsiores fient, & eò in radices uires oleæ abibunt. Quæ genera olearum, uel in quo genere terræ uiuere & ſeri debeant, quóque ſpectare olíueta, diximus in ratione olei. Mago in colle & ſiccis, & argilla, inter autumnum & brumam ſeri iuſsit. In craſſo aut humido, aut ſubriguo, à meſſe ad brumam.Quod præcepiſſe eum Africæ intelligitur.Italia quidem nunc uere maximè ſerit.Sed ſi & autumno libeat,poſt æquinoctium XL.diebus ad Vergiliarum occaſum.XIIII.ſoli dies ſunt,quibus ſeri noceat.Africæ peculiare quidem in oleaſtro eſt inſerere.Quadam æternitate conſeneſcunt proxima adoptione uirga emiſſa, atque ita alia arbore ex eadem iuueneſcente:iterúmque & quoties opus ſit,ut æuis eadem olíueta cõſtent.Inſeritur autem oleaſter calamo & inoculatione.Olea,ubi quercus effoſſa ſit, malè ponitur:quoniam uermes qui raucæ uocantur,in radice quercus naſcuntur & tranſeunt. Non inhumare taleas,aut ſiccare priùs quàm ſerantur,utilius compertum. Vetus oliuetum ab æquinoctio uerno intra Vergiliarum exortum interradi alternis annis,melius in-

† Reponendum, trimæ, ex Catone de Re ruſtic. cap.43.

uentum : Item muſcum circundare radici. Circunfodi autem omnibus annis à ſolſtitio duûm cubitorum ſcrobe pedali altitudine : ſtercorari tertio anno. Mago idem amygdalas ab occaſu Arcturi ad brumam ſeri iubet. Pyra non eodem tempore omnia, quoniam non æquè floreant. Eadem oblonga, aut rotunda, ab occaſu Vergiliarum ad brumam. Reliqua genera media hyeme, ab occaſu Sagittæ, Subſolanum, aut Septentrionem ſpectantia. Laurum ab occaſu Aquilæ ad occaſum Sagittæ. Connexa enim de tempore ſerendi æquè ratio eſt. Vere & autumno id magna ex parte fieri decreuere. Eſt & alia hora circa Canis ortus, paucioribus nota, quoniam non omnibus locis pariter utilis intelligitur : ſed haud omittenda nobis, non tractus alicuius rationem, uerum naturæ totius indagantibus. In Cyrenaica regione ſub Eteſiarum flatu conſerunt : necnon & in Græcia, oleam maximè in Laconia Cos inſula & uites tunc ſerit. Cæteri apud Græcos inoculare & inſerere non dubitant, ſed arborem non ſerunt. Plurimúmque in eo locorum natura pollet. Nanque in Aegypto omni ſerunt menſe, & ubicunque imbres æſtiui non ſunt, ut in India & Aethiopia. Neceſſariò poſt hæc autumno ſeruntur arbores. Ergo tria tempora eadem germinationis, uer, & Canis, Arcturíque ortus. Neque enim animalium tantùm eſt ad coitus auiditas, ſed multo maior eſt terræ ac ſatorum omnium libido : qua tempeſtiuè uti, plurimum intereſt conceptus. Peculiare utique in inſitis, cùm ſit mutua cupiditas utrinque coëundi. Qui uer probant, ab æquinoctio ſtatim admittunt, prædicantes germina parturire, ideo faciles corticum eſſe complexus. Qui præferunt autumnum, ab Arcturi ortu, quoniam ſtatim radicem quandam capiant, & ad uer parata ueniant, atque non protinus germinatio auferat uires. Quædam tamen ſtatutum tempus anni habent ubique, ut ceraſi & amygdalæ circa brumam, ſerendi uel inſerendi. De pluribus locorum ſitus optimè iudicabit. Frigida enim & aquoſa uerno conſeri oportet, ſicca & calida autumno. Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modum diſtribuit: Moro ab Idib. Februariis in æquinoctium, pyro autumnum, ita ut brumam x v. nec minus diebus antecedant. Malis æſtiuis & cotoneis, item ſorbis, prunis, poſt mediam hyemem in Idus Februarias. Siliquæ Græcæ & Perſicis ante brumam per autumnum. Nucibus, iuglandi, & pineæ, & auellanæ, Græcæ, atque caſtaneæ, à Calendis Martiis ad Idus eaſdem. Salici, geniſtæ, circa Martias Calendas. Hanc in ſiccis ſemine, illam in humidis uirga ſeri diximus.

Quæ arbores ſocietate gaudeant, & de diſciplina ablaqueandi & accumulandi. CAP. XIX.

EST etiam noua inſerendi ratio, ne quid ſciens quidem prætercam, quod uſquam inuenerim, Columellæ excogitata, ut affirmat ipſe, qua uel diuerſæ inſociabiléſque naturæ arborum copulentur, ut fici atque oleæ. Iuxta hanc ſeri ficum iubet, non ampliore interuallo, quàm ut contingi largè poſſit ramo oleæ quàm maximè ſequaci atque obedituro: eúmque omni interim tempore edomari meditatione curuandi. Poſteà fico adepta uires (quod euenire trimæ aut utique quinquenni ſolet) detruncata ſuperficie, ipſum deputatum, & ut dictum eſt, adraſo cacumine: defigi in crure fici, cuſtoditum uinculis, ne curuatura fugiat. Ita quodam propaginum inſitorúmque temperamento, triennio communi inter duas matres coaleſcere. Quarto anno abſciſſum totum adoptantis eſſe, nondum uulgata ratione, mihi certè ſatis comperta. Cæterò eadem illa de calidis frigidíſque, & humidis & ſiccis ſuprà dicta ratio, & ſcrobes fodere monſtrauit. In aquoſis enim neque altos, neque amplos facere expediet: aliter in æſtuoſo ſolo & ſicco, ut quàm maximè accipiant aquam contineántque. Hæc & ueteres arbores colendi ratio eſt. Feruentibus enim locis accumulant æſtate radices operiúntque, ne ſolis ardor exurat. Aliubi ablaqueant, perflatúſque admittunt. Iidem hyeme cumulis à gelu uindicant. Contrà illi hyeme aperiunt, humoréinque ſitientibus quærunt. Vbicunque circunfodiendi arbores ratio in circuitu pedes in orbem ternos, neque id in pratis, quando amore ſolis humoríſque in ſumma tellure oberrant. Et de arboribus hæc quidem fructus gratia ſerendis inſerendíſque in uniuerſum ſint dicta.

De

De ſalicto, & harundineto, & cæteris cæduis ad perticas, palos. CAP. XX.

HInc reſtat earum ratio, quæ propter alias ſeruntur, ac uineas maximè, cæduo ligno. Principatum in iis obtinent ſalices, quarũ ſatio fit loco madido: tamen refoſſo duos pedes & ſemipedẽ, talea ſeſquipedali, uel pertica, quæ utilior, quò plenior. Interuallo eſſe debent pedes ſeni. Trimæ pedibus binis à terra putatione coercentur, ut ſe in latitudinem fundant, ac ſine ſcalis tondeantur. Salix enim fœcundior eſt, quò terræ propior. Has quoque omnibus annis confodi iubent menſe Aprili. Hæc eſt uiminalium cultura. Perticalis & uirga & talea ſeritur foſſura eadem. Perticas ex ea cædi iuſtum eſt, quarto ferè anno. Et eæ autem ſeneſcentium propagine ſarciunt locum, pertica immerſa, ac poſt annum reciſa. Salicis uiminalis iugera ſingula ſufficiunt x x v. uineæ iugeribus. Eiuſdem rei cauſa populus alba ſeritur bipedaneo paſtinatu, talea ſeſquipedali, biduo ſiccata, palmipede interuallo, terra ſuperiniecta duorum cubitorum craſsitudine. Harundo etiamnum dilutiore, quàm hæ, ſolo gaudet. Seritur bulbo radicis, quem alii oculum appellant, dodrantali ſcrobe, interuallo duûm pedum & ſemipedis: reficitúrque ex ſeſe uetere harundineto extirpato: quod utilius repertum, quàm caſtrare, ſicut anteá. Nanque inter ſe radices ſerpunt, mutuóque diſcurſu necantur. Tempus inſerendi, priuſquàm oculi harundinum intumeſcant, ante Calen. Martias. Creſcit ab brumam uſque, deſinítque cùm dureſcere incipit. Hoc ſignum, quod tempeſtiuam habet cæſuram: & hanc autem, quoties & uineam fodiendam putant. Seritur & tranſuerſa, non altè terra condita: erumpúntque ſingulis oculis totidem plantæ. Seritur & deplantata pedali ſulco binis obruptis gemmis, ut tertius nodus terram attingat prono cacumine, ne rores concipiat. Cæditur decreſcente luna. Vineis anno ſiccata utilior, quàm uiridis. Caſtanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tractatus, per durandi peruicacia, regerminatione cædua uel ſalice lætior. Quærit ſolum facile, necnon harenoſum, maximéque ſabulum humidum aut carbunculum, uel tophi etiam farinam, quamlibet opaco ſeptentrionalíque & præfrigido ſitu, uel etiam decliui. Recuſat eadem Gallicam, rubricam, cretam, omnémque terræ fœcunditatẽ. Seri nuce diximus, ſed niſi ex maximis non prouenit, nec niſi quinis aceruatim ſatis. Perfringi ſolum debet ſuprà ex Nouembri menſe in Februarium: quo ſolutæ, ſponte cadunt ex arbore, atque ſubnaſcuntur. Interualla ſint pedalia undique ſulco dodrantali. Ex hoc ſeminario transferuntur in aliud, bipedali interuallo, plus biennio. Sunt & propagines, nulli quidem faciliores. Nudata enim radice, tota in ſulco proſternitur. Tunc ex cacumine ſuper terram relicto renaſcitur, & alia ab radice. Sed translata neſcit hoſpitari, pauétque nouitatem. Biennio ferè poſteà proſilit. Ideo nucibus potiùs, quàm uiuiradicibus, plantaria cædua implentur. Cultura non alia, quàm ſuprà dictis fodiendis ſupputandíſque per biennium ſequens: de cætero ipſa ſe colit, umbra ſtolones ſuperuacuos enecante. Cæditur intra ſeptimum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri unius uicenis uinearum iugeribus, quando etiam ea bifida ſtirpe fiunt, durántque ultra alteram ſyluæ ſuæ cæſuram. Eſculus ſimiliter prouenit, cæſura triennio ſerior, nimis moroſa naſci. In quacunque terra ſeritur, naſcitur è balano, ſed non niſi eſculi, ſcrobe dodrantali, interuallis duorum pedum ſeritur leuiter quater anno. Hoc pedamentum minimè putreſcit, læſúmque maximè fruticat. Præter hæc ſunt cædua, quæ diximus, fraxinus, laurus, Perſica, corylus, malus: ſed tardiùs naſcuntur, terrámque defixa uix tolerant, non modò humorem. Sambucus contrà firmiſsima ad palum, taleis ſeritur, ut populus. Nam de cupreſſo ſatis diximus.

De culturis, & diſciplina colendarum uinearum. CAP. XXI.

ET prædictis uelut armamentis uinearũ, reſtat ipſarum natura præcipua tradenda cura. Vitium ſurculi, & quarundam arborum, quibus fungoſior intus natura eſt, geniculatis ſcaporum nodis interſepiunt medullam. Ferulæ ipſæ breues, & ad ſumma breuiores, articulis utique duobus internodia includunt. Medulla, ſiue illa uitalis anima eſt, ante ſe tendit, longitudinem impellens, quandiu nodis peruia patet fiſtula. Cùm uerò concreti ademere tranſitum, repercuſſa erumpit, ab ima ſui parte, iuxta priorem nodum, alternis

laterum ſemper inguinibus, ut dictum eſt in harundine ac ferula, quorum dextrum ab imo intelligitur articulo, læuum in proximo, atque ita per uices. Hoc uocatur in uite gemma, cùm ibi cæſpitem fecit. Antè uerò quàm faciat, in concauo oculus: & in cacumine ipſo, germen. Sic palmites, nepotes, uuæ, folia, pampini gignuntur. Mirúmque, firmiora eſſe in dextra parte genita. Hos ergo in ſurculis nodos, cùm ſeruntur, medios ſecare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidem dodrantales paxillo ſolo patefacto ſeruntur, ſic ut deſcendant quæ proxima arbori fuerint, duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum ſurculis propriè uocantur unde germinant. Hac de cauſa & in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos fuere laturi fructus in arbore: cùm tempeſtiuè ſati prægnantes, inchoatos conceptus aliubi pariunt. Ita ſatas ficos, tertio anno transferre facile! Hoc pro ſeneſcendi celeritate attributum huic arbori, ut citiſsimè proueniat. Vitium numeroſior ſatus. Primum omnium nihil ſeritur ex his, niſi inutile, & deputatum in ſarmento. Opputatur autem, quicquid proximo tulit fructum. Solebat capitulatus utrinque è duro ſurculus ſeri: eóque argumento malleolus uocatur etiam nunc. Poſteà auelli cum ſua calce cœptus eſt, ut in fico: neque eſt aliud uiuacius. Tertium genus adiectum etiamnum expeditius ſine calce, propter quod ſagittæ uocantur, cùm intorti panguntur: iidem cùm reciſi nec intorti, trigemmes. Plures autem ex eodem ſurculo hoc modo fiunt. Serere è pampinariis ſterile eſt: nec niſi fœcundo oportet. Quæ raros habet nodos, infœcunda iudicatur. At denſitas gemmarum, fertilitatis indicium eſt. Quidam ſeri uetant, niſi eos, qui floruerint, ſurculos. Sagittas ſerere minus utile, quoniam in transferendo facilè rumpitur, quod intortũ fuit. Seruntur pedali, non breuiores, longitudine, quinque, ſéxue nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac menſura eſſe non poterunt. Inſeri eodem die, quo deputentur, utiliſsimũ. Si multo poſteà neceſſe ſit ſerere cuſtoditos, uti præcepimus, caueri utique, ne extra terram poſiti ſole inareſcant, uentóue aut frigore hebetentur. Qui diutius in ſicco fuerint, priùs quàm ſerantur, in aqua pluribus diebus reuireſcant. Solum apricum & quàm ampliſsimum in ſeminario, ſiue in uinea, bidente paſtinari debet ternos pedes, bipalio alto marra reiici quaternûm pedum ferramento, ita ut in pedes binos foſſa procedat. Foſſum purgari, & extendi, ne crudum relinquatur: uerùm exigi menſura. Malè paſtinatum depræhendunt ſcamma inæqualia. Metienda eſt & ea pars, quæ interiacet, puluini. Surculi ſeruntur & in ſcrobe & in ſulco longiore, ſuper quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili ſolo fruſtra, niſi ſubſtrato pinguiore. Nec minus, quàm duos, integi oportet, & proximam attingi terram, eodem paxillo deprimi & ſpiſſari. Intereſſe in plantario ſeſquipedes inter bina ſemina in latitudinem, in longitudinem ſemiſſes. Ita ſatos malleolos XXIIII. menſe recidere ad imum articulum, niſi ipſi parcatur. Oculorum inde materia emicat, cum qua XXXVI. menſe uiuiradix transfertur. Eſt & luxurioſa ratio uites ſerendi, ut quatuor malleoli uehementi uinculo colligentur in parte luxurioſa: atque ita uel per oſſa bubuli cruris, uel per cocta fictilia traiecti, obruantur binis eminentibus gemmis. Humeſcunt hoc modo, reciſíque palmitem emittunt. Poſteà fiſtula fracta radix liberè capit uires, uuámque fert, & omnium corporum ſuorum acinos. In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus, medulláque eraſa, in ſe colligantur ipſi caules, ita ut gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo miſta ſeritur, & cùm ſpargere cœpit caules, deciditur, foditúrque ſæpius. Talis uuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cùm uiuere ſemina ipſa perquàm mirum ſit, & medulla adempta naſci. Surculis etiam quibuſnam ſit articulatio arboris, non omittendum uidetur. Nanque buxi tenuiſsimis quinis ſeníſue colligatis depacti proueniunt. Quondam in obſeruatione erat, ut defringerentur ex imputata buxo, aliter uiuere non crediti. detraxere hoc experimenta. Seminarii curam ſequitur uinearum ratio. Quinque generum hæ: Sparſis per terram palmitibus, aut per ſe uite ſubrecta, uel cum adminiculo ſine iugo, aut pedatæ ſimplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadem intelligitur eius quoque, in qua ſine adminiculo uitis per ſe ſtabit. Id enim non fit, niſi pedamenti inopia. Simplici iugo conſtat porrecto ordine, quem canterium

appe

appellant. Melior ea uino, quando ſibi ipſa non obumbrat, aſsiduóque ſole coquitur, & afflatum magis ſentit, & celeriùs rorem dimittit: pampinationi quoque & occationi, omníque operi facilior. Super cætera defloreſcit utilius. Iugum fit pertica, aut harundine, aut crine, funiculóue, ut in Hiſpania, Brunduſióque. Compluuiata copioſior uino eſt, dicta à cauis ædium compluuiis. Diuiditur in quaternas partes totidem iugis. Huius ſerendi ratio dicetur, eadem ualitura in omni genere, in hoc uerò numeroſior tantúm. His uerò tribus ſeritur modis: Optimè in paſtinato, proximè in ſulco, nouiſsimè in ſcrobe. De paſtinatione dictum eſt.

De ſulco, & uinearum putatione. CAP. XXII.

SVlco latitudo palæ ſatis eſt: ſcrobibus ternorum pedum in quanque partem. Altitudo in quocunque genere tripedalis, ideo nec uitis minor transferri debet, extatura etiamnum duabus gemmis. Emolliri terram minutis in ſcrobe ima ſulcis, fimóque miſceri, neceſſarium. Cliuoſa altiores poſcunt ſcrobes, prætereà puluinatis à deuexitate labris. Qui ex his longiores fient, ut uites binas accipiant è diuerſo, aluei uocabuntur. Eſſe uitis radicem in media ſcrobe oportet: ſed ipſam innixam ſolido in orientem æquinoctialem ſpectare: adminicula prima è calamo accipere. Vineas limitari decumano XVIII. pedum latitudinis ad contrarios uehiculorum tranſitus, aliíſque tranſuerſis limitibus denûm pedum diſtingui per media iugera. Aut ſi maior modus ſit, totidem pedum cardine, quot decumano, limitari. Semper uerò quintanis ſeminari, hoc eſt, ut quinto quoque palo ſingulæ iugo paginæ includantur. Solo ſpiſſo, non niſi repaſtinato, nec niſi uiuiradicem ſeri: tenero & ſoluto, uel malleolum ſulco, uel ſcrobe. In colles ſulcos agere tranſuerſos, melius quàm paſtinare, ut defluuia palis eorum contineantur. Aquoſo cælo, uel ſicco ſolo, malleolos ſerere autumno, niſi ſi tractus ratio mutauit. Siccus enim & calidus autumno poſcit ſeri, humidus frigidúſque etiam ueris exitu. In arido ſolo uiuiradix quoque fruſtra ſeritur. Malè & in ſiccis malleolus, niſi poſt imbrem. At in riguis, uel frondens uitis, & uſque ad ſolſtitium rectè, ut in Hiſpania. Quieſcere uentos ſationis die utiliſsimum. Plerique Auſtros optant, Cato abdicat. Intereſſe medio temperamento inter binas uites oportet pedes quinos: minimum autem læto ſolo pedes quaternos: tenui plurimum octonos. Vmbri & Marſi ad uicenos intermittunt arationis gratia in his quæ uocant porculeta. Pluuio & caliginoſo tractu rariores poni, ſicco denſiores congruit. Subtilitas parſimoniæ cōpendia inuenit, cùm uinea in paſtinato ſeritur, obiter ſeminarium faciendi, ut uiuiradix loco ſuo, & malleolus qui transferatur, inter uites & ordines ſeratur. Quæ ratio in iugero circiter XVI M. uiuiradicum donat. Intereſt autem biennium fructus, quo tardius in ſato prouenit, quàm in translato. Viuiradix poſita in uinea poſt annum reſecatur uſq; ad terram, ut unus tantùm emineat oculus, adminiculo iuxta affixo, & fimo addito. Simili modo & ſecundo anno reciditur, uiréſque concipit, & intra ſe paſcit ſuffecturas oneri: aliâs feſtinatione pariendi gracilis ac emucida, ni cohibeatur caſtigatione tali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius naſcitur: ac niſi ad pariendum uires ſeruentur, tota fit fœtus. Pedamenta optima quæ diximus, aut ridicæ robore, oleáque: aut ſi non ſint, pali è iunipero, cupreſſo, laburno, ſambuco. Reliquorum generum ſudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo harundo connexa faſciculis, durat quinis annis. Cùm breuiores palmites ſarmento iunguntur inter ſe funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur. Tertius uineæ annus palmitem uelocem robuſtúmque emittit, & quem faciat ætas uitem. Hic in iugum inſilit. Quidam tunc excæcant eum, ſupina falce auferendo oculos, ut noxia iniuria longius euocent. Vtilior enim conſuetudo pariendi, ſatiúſque pampinos adiugatæ detergere, uſquequo placeat roborari eam. Sunt qui uetant tangi proximo anno quàm translata ſit, neque ante LX. menſem falce curari: tunc autem ad tres gemmas recidi. Alii & proximo quidem anno recidunt, ſed ut ternos quaternóſue ſingulis annis adiiciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id utrunque fructum tardum, prætereà retorridum & nodoſum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrem eſſe firmam, poſteà fœtum audacem. Nec tutum eſt quod cicatricoſum, magno imperitiæ

errore. Quicquid eſt tale, plagis naſcitur, non è matre. Totas enim habet illa uires dum roboratur: & annuos accipit tota fœtus, cùm permiſſum fuerit naſci. Nil natura portionibus parit. Quæ cùm excreuerit, ſatis firma protinus in iugo collocari debebit: ſin etiamnum infirmior erit, ſub ipſo iugo hoſpitari reciſa: uiribus, non ætate decernitur. Temerarium eſt, ante craſsitudinem pollicarem uiti imperare. Sequenti anno palmites ſalutentur pro uiribus matris ſinguli aut gemini. Iidem & ſecuto, ſi cogit infirmitas, nutriantur: tertióque demum duo adiiciantur. Nec ſunt plures quaternis unquam permittendi. Breuitérque, non indulgendum eſt, & ſemper inhibenda fœcunditas: Ea eſt enim natura, ut parere malit, quàm uiuere. Quicquid materiæ adimitur, fructui accedit. Illa ſemina mauult, quàm fructum gigni: quoniam fructus caduca res eſt. Sic perniciosè luxuriat: nec ampliat ſe, ſed egerit. Dabit conſiliũ & ſoli natura. In macro etiam ſi uites habebit, reciſa intra iugum moretur, ut omnis fœtura ſub eo exeat. Minimum id eſſe debebit interuallum, ut attingat iugum, ſperétque, non teneat: adeò non recumbat in eo, nec delicatè ſe ſpargat. Ita temperetur hic modus, ut creſcere etiam malit, quàm parere. Palmes duas tréſue gemmas ſub iugo habere debet ex quibus materia naſcatur: tunc per iugum mergi alligaríque, ut ſuſtineatur iugo, non pendeat. Vinculo mox aſtrictus à tertia gemma alligari: quoniam & ſic coercetur impetus materiæ, denſioréſque citrà pampini exultant: cacumen religari uetant. Natura hæc eſt, deiecta pars aut præligata fructum dat, plurimúmque ipſa curuatura. Quod citrà eſt, materiem mittit, offenſante credo ſpiritu, & illa, quam diximus, medulla. Quæ ita emicuerit materia, fructum dabit anno ſequente. Sic duo genera palmitum: Quod è duro exit, materiámque in proximum annum promittit, pampinarium uocatur: at ubi ſupra cicatricem eſt, fructuarium. Alterum ex anniculo palmite, ſempérque fructuarium relinquitur ſub iugo, & qui uocatur cuſtos. Hic eſt nouellus palmes, nõ longior tribus gemmis, proximo anno materiã daturus, ſi uitis luxuria ſe cõſumpſerit. Et alius iuxta eum uerrucæ magnitudine, qui furunculus appellatur, ſi fortè cuſtos fallat. Vitis antequàm ſeptimum annum à ſurculo compleat, euocata ad fructum euaneſcit, ac moritur. Nec ueterem placet palmitem in longum, & ad quartum uſque pedamentum emitti, quod alii dracones, alii iuniculos uocant, ut faciant quæ maſculeta appellant. Cùm induruit uitis, peſsimum in uinea traducere. Quinto anno & ipſi palmites intorquentur, ſingulæque è ſingulis materiæ emittuntur, ac deinde è proximis, prioréſque amputantur. Semper cuſtodem relinqui melius: ſed is proximus uiti eſſe debet, nec longior, quàm dictum eſt: & ſi luxuriauerint palmites, intorqueri: ut quatuor materias, uel duas, ſi uniiuga erit uinea, emittat. Si per ſe uitis ordinabitur ſine pedamento, qualecunque initio adminiculum deſiderabit, dum ſtare condiſcat, & recta ſurgere. Cætera à primordio eadem. Diuidi autem putatione pollices æquali examine undique, ne prægrauet fructus parte aliqua, obiter idem deprimens prohibebit in excelſum emicare. Huic uineæ trium pedum altitudo excelſior nutat, cæteris à quinto, dum ne excedat hominis longitudinem iuſtam. Iis quoque, quæ ſparguntur in terra, breues ad innitendum caueas circundant, ſcrobibus per ambitum factis, ne uagi palmites inter ſe pugnent occurſantes: maiórque pars terrarum ita ſupinam in tellure uindemiam metit. Siquidem & in Africa, & in Aegypto Syriáque, ac tota Aſia, & multis locis. Europæ hic mos præualet. Ibi ergo iuxta terram cõprimi debet uitis, eodẽ modo & tempore nutrita radice, quo in iugata uinea, ut ſemper pollices tantùm relinquantur, fertili ſolo cum tribus gemmis, graciliore quinis: præſtátque multos eſſe, quàm longos. Quæ de natura ſoli diximus, tanto potentiora ſentientur, quanto propior fuerit uua terræ. Genera ſeparari, ac ſingulis cõſeri tractibus, utiliſsimum. Miſtura enim generum etiam in uino, non modò in muſto, diſcors. Aut ſi miſceantur, non alia, quàm pariter matureſcentia, iungi neceſſarium. Iuga altiora, quò lætior ager, & quò planior: itẽ roſcido, nebuloſo, minúſque uentoſo cõueniunt. Contrà, humiliora gracili & arido, æſtuoſo, uentíſque expoſito. Iuga ad pedamentum quàm arctiſsimo nodo uinciri oportet, uitem leui contineri. Quæ genera uitiũ, & in quali ſolo cæloq; eſſent cõſerenda, cùm enumeraremus naturas earũ & uinorũ, notauimus: De

reliquo cultu uehementer ambigitur. Plerique æſtate tota poſt ſingulos rores confodi iubent uineam. Alii uetant gemmantem: decuti enim oculos, tractúque intrantium deteri: & ob id arcendum procul omne quidem pecus, ſed maximè lanatum, quoniam facillimè auferat gemmas: Inimicos & pubeſcente uua raſtros: ſatiſque eſſe uineam ter anno confodi, ab æquinoctio uerno ad Vergiliarum exortum, & Canis ortu, & nigreſcente acino. Quidam ita determinant: Veterem ſemel à uindemia ante brumam, cùm alii ablaqueare & ſtercorare ſatis putent. Iterum ab Idib. Aprilis, antequàm concipiat, hoc eſt, in VI. Idus Maias. Deinde priùs quàm florere incipiat, & cùm defloruerit, & uariante ſe uua. Peritiores affirmant, ſi iuſto ſæpius fodiatur, in tantum tenereſcere acinos, ut rumpantur. Quæ fodiantur, ante feruentes horas diei fodiendas conuenit: ſicuti lutum neque arare, neque fodere: Foſsione puluerem excitatum contra ſoles nebuláſque prodeſſe. Pampinatio uerna in confeſſo eſt, ab Idibus Maiis intra dies x, utique antè quàm florere incipiat: & eam infra iugum debere fieri. De ſequente uariant ſententiæ. Cùm defloruerit, aliqui pampinandum putant: alii ſub ipſa maturitate. Sed de his Catonis præcepta decernent. Nanque & putationum tradenda ratio eſt. Protinus hanc à uindemia, ubi cæli tepor indulget, adoriuntur. Sed hoc fieri nunquàm debet ratione naturæ ante Aquilæ exortum, ut in ſiderum cauſis docebimus proximo uolumine. Imò uerò fauonio, quoniam anceps culpa ſit præproperæ. feſtinationis. Si ſaucias recenti medicina mordeat quædam hyemis ruminatio, certum eſt gemmas earum frigore hebetari, plagáſque findi, & cæli uitio exuri oculos lacryma diſtillante. Nam gelu fragiles fieri quis neſciat? Operarum iſta computatio eſt in latifundiis, nō legitima naturæ feſtinatio: quò maturiùs putantur aptis diebus, eò plus materiæ fundunt: quò ſerius, eò fructum uberiorem. Quare macras priùs conuenit putare, ualidas nouiſsimè. Plagam omnem obliquã fieri, ut facilè decidant imbres: & ad terram uerti, quàm leuiſsima cicatrice acie falcis exacta, plagáque conuelata. Recidi autem ſemper inter duas gemmas, ne ſit uulnus oculis in reciſa parte. Nigram eſſe eam exiſtimant: & donec ad ſyncera ueniatur, recidendam: quoniam è uitioſa materie utilis non exeat. Si macra uitis idoneos palmites non habeat, ad terram recidi eam, nouóſque elici utiliſsimum. In pampinatione non hos detrahere pampinos, qui cum uua ſint: id etenim uuas ſupplantat, præterquàm in nouella uinea. Inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo: quippe etiam uua, quæ naſcatur è duro rigeſcente, ut niſi ferro detrahi non poſsit. Pedamentum quidam inter duas uites utilius putant ſtatui: & faciliùs ablaqueantur ita: meliúſque eſt uniiugæ uineæ, ſi tamen & ipſi iugo ſint uires, nec flatu infeſta regio. In quadripartita quàm proximum oneri adminiculum eſſe debet: ne tamen impedimentum ſentiat ablaqueatio, cubito abeſſe, non amplius: ablaqueari autem priùs, quàm putari, iubent. Cato de omni cultura uitium ita præcipit: Quàm altiſsimam uineam facito, alligatóque rectè, dum ne nimiũ conſtringas. hoc modo eam curato: Capita uitium putata circunfodito, arare incipito. Vltrò citróque ſulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimùm propagato: ueteres quàm minimum caſtrato. Potiùs, ſi opus fuerit, deiicito, bienniόque pòſt præcidito. Vitē nouellam reſecari tum erit tempus, ubi ualebit. Si uinea ab uite caluata erit, ſulcos interponito, ibíque uiuiradicem ſerito. Vmbram à ſulcis remoueto: crebróque fodito. In uinea ueteri ſerito ocymum. Si macra erit, quod granum capit, ne ſerito: & circum capita addito ſtercus, paleas, uinaceas aut aliquid horunce. Vbi uinea frondere cœperit, pampinato. Vineas nouellas alligato crebrò, ne caulis præfringatur. Et quæ iam in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leuiter, porrigitóque. Quæ ubi rectè ſteterint, ubi uua uaria fieri cœperit, uites ſubligato. Vitis inſitio una eſt per uer, altera cùm uua floret: ea optima eſt. Vineam ueterem ſi in alium locum transferre uoles, duntaxat brachium craſſum primũ deputato. Binas gemmas, nec amplius, relinquito. Ex radicibus bene effodito. Et caue radices ne ſaucies. Ita uti fuerit, ponito in ſcrobe, aut in ſulco, operitóque, & bene occulcato. Eodémque modo uineam ſtatuminato, alligato, laxatóque uti fuerat, crebróque fodito. Ocymum, quod in uinea ſeri iubet, antiqui appellabant pabulum, umbræ patiens, quòd celerrimè proueniat.

Ratio arbuſtorum. CAP. XXIII.

SEquitur arbuſti ratio, mirum in modum damnata Sarſennæ patri filióque, celebrata Scrofæ, uetuſtiſsimis poſt Catonem, peritiſsimíſque: ac ne à Scrofa quidem, niſi uni Italiæ, conceſſa: cùm tam longo iudicetur æuo, nobilia uina non niſi in arbuſtis gigni, & in his quoque laudatiora ſummis, ſicut uberiora imis: adeò excelſitate proficitur. Hac ratione & arbores eliguntur. Prima omnium ulmus, excepta propter nimiam frondem atinea. Deinde populus nigra, eadem de cauſa, minus denſa folio. Non ſpernunt plerique & fraxinum, ficúmque, etiam oleam, ſi non ſit umbroſa ramis. Harum ſatus cultúſque abunde tractatus eſt. Ante triceſimum ſextum menſem attingi falce uetantur. Alterna ſeruantur brachia: alternis putantur annis: ſexto anno maritantur. Tranſpadana Italia, præter ſuprà dictas, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbuſtat agros: Venetia ſalice, propter uliginem ſoli. Et ulmus detruncata à media in ramorum ſcamna digeritur, nulla ferè x x. pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus ſiccíſque agris, à x i i. in campeſtribus & humidis. Meridianum ſolem ſpectare palmæ debent. Rami à proiectu digitorum modo ſubrigi, tonſili in his tenuium quoque uirgultorum barba, ne obumbrent. Interuallum iuſtum arborum, ſi aretur ſolum, quadrageni pedes in terga frontémque, in latera uiceni. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis denas ſæpe adnutriunt uites, damnato agricola minus ternis. Maritare, niſi ualidas, inimicū, exęcante ueloci uitium incremento. Serere tripedano ſcrobe neceſſarium, diſtantes inter ſeſe arborémque ſingulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque paſtinationi, nulla fodiendi impendia: utpote cùm arbuſti ratio hac peculiari dote præſtet, quòd in eodem ſolo ſeri fruges & uitibus prodeſt. Supérque, quòd uindicans ſe altitudo, non, ut in uinea, ad arcendas animalium iniurias pariete, uel ſepe, uel foſſarum utique impendio muniri ſe cogat. In arbuſto è prædictis ſola uiuiradicum ratio, item propaginum, & hæc gemina, ut diximus. Qualorum in ipſo tabulato maximè probata, quoniam à pecore tutiſsima eſt. Altera, deflexa uite uel palmite iuxta ſuam arborem, aut circa proximam cælibem. Quod ſupra terram eſt è matre, radi iubetur, ne fruticet. In terra non pauciores gemmæ quatuor obruuntur ad radicem capiendam: extrà in capite binæ relinquuntur. Vitis in arbuſto quatuor pedes in longo conſtat, omni ſulco tres lato, alto duos cum ſemipede. Poſt annū propago inciditur ad medullā, ut paulatim radicibus ſuis aſſueſcat. Caulis à capite ad duas gemmas reciditur. Tertio totus mergus abſcinditur, reponitúrque altius in terram, ne ex reciſo frondeat. Tolli uiuiradix à uindemia protinus debet. Nuper repertum, draconem ſerere iuxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribúſque induratum annis. Hunc præciſum quàm maxima amplitudine tribus partibus longitudinis deraſo cortice, quatenus obruatur, (unde & raſilem uocant) deprimere ſulco, reliqua parte ad arborem erecta, ocyſsimum in uite. Si gracilis ſit uitis aut terra, uſitatum eſt quàm proximè ſolum decidi, donec firmetur radix: ſicut neque roſcidam ſeri, neque à Septentrionis flatu. Vites Aquilonem ſpectare debent ipſæ, palmites autem earum meridiem. Non eſt feſtinandum ad putationem nouellæ, ſed primò in circulos materies colligenda, nec niſi ualidæ putatio admouenda. Seriora ferè anno ad fructum arbuſta, quàm uitis iugata. Sunt qui omnino putari uetant, priuſquàm arborum longitudinem æquauerit. Prima falce ſex pedes à terra recidatur, flagello infrà relicto, & naſci coacto incuruatione materiæ. Tres ei gemmæ, non amplius, deputato ſuperſint. Ex his emiſsi palmites proximo anno imis inferantur ſcamnis, ac per ſingulos annos ad ſuperiora ſcandant relicto ſemper duramento in ſingulis tabulatis, & emiſſario uno, qui ſubeat, uſque quo placuerit. De cætero putatione omni, flagella quæ proximè tulerint, recidantur: noua circunciſis undique capreolis ſpargantur in tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos uitium crinibus circumueſtit arborem, crinéſque ipſos uuis: Gallica in traduces porrigitur, Aemiliæ uiæ in ridicas, atinearum ambitu frondem earum fugiens. Eſt quorundam imperitia ſub ramo uinculo ſuſpendendi, ſuffocante iniuria: quando contineri debet uimine, non arctari.

arctari. Quinimo etiam quibus salices supersunt, molliore hoc uinculo facere malunt: herbáque, Siculi quam uocant ampelodesmon: Græcia uerò uniuersa iunco, cypero, ulua. Liberatam quoque uinculo per aliquot dies uagari, & inconditam spargi, atque in terra, quam per totum annum spectauerit, recumbere. Nanque ut ueterina à iugo, & canes à cursu uolutatio iuuat, ita tum & uitium porrigi lumbos. Arbor quoque ipsa gaudet assiduo leuata onere similis respiranti. Nihílque est in opere naturæ, quod non exemplo dierum noctiúmque aliquas uices feriarum uelit. Ob id protinus à uindemia putari, & lassas etiamnum fructu edito, improbatur, ut putatæ rursus alligentur alio loco. Nanque orbitas uinculi sentiunt uexatione non dubia. Traduces Gallica cultura bini utrinque lateribus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si uiceno, inter se obuii miscentur, alligantúrque unà conciliati, uirgultorum comitatu obiter rigorati quà deficiant: aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in uiduam arborem unco. Traducem bimum præcidere solebant. Oneratis enim uetustate melius donare tempus, ut transilem faciant, si largiatur crassitudo: aliâs utile toros futuri draconis pasci. Vnum etiamnum genus est medium inter hoc & propaginem, totas supplantandi in terram uites, cuneísque findendi, & in sulcos plures simul ex una propagandi, gracilitate singularum firmata circunligatis hastilibus, nec recisis qui à lateribus excurrant pampinis. Nouariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impositis etiamnum patibulis palmites circumuoluit. Itaque præter soli uitia, cultura quoque torua fiunt uina. Alia culpa iuxta urbem Varacinis, quæ alternis putantur annis, non quia id uiti conducat, sed quia uilitate reditum impendia exuperent. Medium temperamentum in Carseolano sequuntur: cariosásque tantùm uitis partes incipientes inarescere deputando, cæteris ad uuam relictis, detracto onere superuacuo pro nutrimento omni est raritas uulneris. Sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam. Arbusta arari quàm altissimè desiderant, etsi tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non est moris: & hoc compendium operæ. Deputantur cum uite pariter interlucata densitate ramorum, qui sint superuacui, & absumant alimenta. Plagas ad Septentriones, aut ad Meridiem spectare uetuimus. Melius, si neque in Occasus Solis. Diu dolent taliæ quoque hulcera, & difficilè sanescunt, algendo nimis æstuandóue. Non eadem in uite, quæ in arbustis, libertas, quoniam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere, quò uelis, plagas. In arborum tonsura supiniore uelut calices faciendi, ne consistat humor. Viti adminicula addenda, quæ scandat appræhensa, si maiora sint.

De seruandis uuis, & morbis arborum. CAP. XXIIII.

VItium generosarum pergulas quinquatribus putandas, & quarum seruare uuas libeat, decrescente Luna tradunt. Quæ uerò interlunio sint putatæ, nullis animalium obnoxias esse. Alia ratione plena Luna noctu tondendas, cùm sit ea in Leone, Scorpione, Sagittario, Tauro: atque in totum serendas plena, aut crescente utique, censent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera uinearum. At abundè satu cultúque arborum tractato, quoniam de palmis ac cytiso in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid desit, indicanda reliqua natura sit, magnopere pertinens ad omnia ea. Infestantur nanque & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et syluestrium quidem perniciosos negant esse, uexaríque tantùm grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque feruore, aut flatu frigidiore præpostero die: quoniam suo frigora etiam prosunt, ut diximus. Quid ergo? nónne & uites algore intereunt? Hoc quidem est, quo depræhendatur soli uitium, quoniam non euenit, nisi in frigido. Itaque per hyemes cæli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ: uexatísque ita cacumina prima inarescunt, quoniam præstrictus gelu non potuit eò peruenire humor. Arborum quidam communes morbi, quidam priuati generum. Communis uermiculatio est, sideratio, & dolor membrorum. Vnde partium debilitas, societate nominum quoque cum hominum miseriis. Trunca dicimus certè corpora, & oculos germinum exustos, ac multa simili sorte. Itaque laborant & fame, & cruditate, quæ

fiunt humoris quantitate. Aliquæ uerò & obeſitate : ut omnia quæ reſinam ferunt,nimia pinguitudine in tedã mutantur:& cùm radices quoque pingueſcere cœpere,intereunt,ut animalia,nimio adipe : aliquando & peſtilentia per genera,ſicut inter homines,nunc ſeruitia,nunc plebs urbana uel ruſtica.Vermiculantur magis minúſue quædam , omnes tamen ferè : idq; aues caui corticis ſono experiuntur. Iam quidem & in hoc luxuria eſſe cœpit:prægrandéſque roborum delicatiore ſunt in cibo : coſſos uocant:atque etiam farina ſaginati,hi quoque altiles fiunt.Maximè autem arborum hoc ſentiunt pyri,mali,fici : minus , quæ amaræ ſunt & odoratæ.Eorum qui in ficis exiſtunt,alii naſcuntur ex ipſis, alios parit qui uocatur ceraſtes.Omnes tamen in ceraſten figurantur,ſonúmque edunt paruuli ſtridoris. Et ſorbus arbor infeſtatur uermiculis ruffis piloſis,atque ita emoritur. Meſpilus quoque in ſenecta obnoxia ei morbo eſt.Sideratio tota cælo conſtat.Quapropter & grando in his cauſis intelligi debet , & carbunculatio, & quod pruinarum iniuria euenit.Hæc enim uerno tepore inuitatis,& erumpere audentibus ſatis mollibus inſidens, adurit lacteſcentes germinum oculos, quod in flore carbunculum uocant. Pruinæ pernicioſior natura, quoniam lapſa perſidet, gelátque , ac ne aura quidem ulla depellitur , quia non fit niſi immoto aëre & ſereno.Proprium tamen ſiderationis eſt,ab ortu Canis ſiccitatum uapor,cùm inſitæ ac nouellæ arbores moriuntur , præcipuè ficus,& uites. Olea præter uermiculationem, quam æquè ac ficus ſentit,clauum etiam patitur, ſiue fungum placet dici, uel patellam. Hæc eſt Solis exuſtio. Nocere tradit Cato & muſcum rubrum. Nocet plerunque uitibus atque oleis nimia & fertilitas. Scabies communis omnium eſt. Impetigo , & quæ adnaſci ſolent , cochleæ , peculiaria ficorum uitia : nec ubique.ſunt enim quædam ægritudines & locorum. Verùm ut homini neruorum cruciatus , ſic & arbori, ac duobus æquè modis. Aut enim in pedes, hoc eſt,radices erumpit uis morbi:aut in articulos,hoc eſt,cacuminum digitos,qui longiſsimè à toto corpore exeunt. Inareſcunt ergo,& ſunt apud Græcos ſua nomina utrique uitio.Vndique primò dolor,mox & macies earum partium fragilis , poſtremò tabes morbúſque non intrante ſucco , aut non perueniente:maximéque id fici ſentiunt.Caprificus omnibus immunis eſt,quæ adhuc diximus. Scabies gignitur roribus lentis poſt Vergilias. Nam ſi rariores fuere , perfundunt arborem,non ſcalpunt ſcabie. Cæterùm ſi cadunt, ſiue imbres nimii fuere,alio modo ficus laborat radicibus madidis. Vitibus præter uermiculationem & ſiderationem morbus peculiaris articulatio,tribus de cauſis:una,ui tempeſtatum germinibus ablatis : altera,ut notauit Theophraſtus , in ſupinum exciſis:tertia , culturæ imperitia læſis. Omnes enim earum iniuriæ in articulis ſentiuntur. Siderationis genus eſt in his defloreſcentibus roratio. Aut cùm acini, priuſquàm creſcant,decoquuntur in callũ. Aegrotant & cùm alſere,læſis uredine attonſarum oculis.Et calore hoc euenit intempeſtiuo:quoniam omnia modo cõſtant,certóque temperamento fiunt. Et culpa uinitorum colentium, cùm præſtringuntur, ut dictum eſt. Aut circunfoſſor iniurioſo ictu uerberauit. Vel etiam ſubarator imprudens luxauit radices , corpúſue deſquamauit. Eſt & quædam contuſio falcis hebetioris. Quibus omnibus cauſis difficiliùs tolerant frigora aut æſtus: quoniam in hulcus penetrat omnis à foris iniuria. Infirmiſsima uerò malus , maximéque quæ dulcis eſt. Quibuſdam debilitas ſterilitatem , non necem, affert, ut ſi quis pino cacumen auferat uel palmæ. Sterileſcunt enim , nec moriuntur. Aegrotant aliquando & poma ipſa per ſe ſine arbore , ſi neceſſariis temporibus imbres aut tepores uel afflatus defuere , aut contrà abundauere. Decidunt enim , aut deteriora fiunt. Peſsimum eſt inter omnia , cùm defloreſcentem uitem & oleam percuſsit imber , quoniam ſimul defluit fructus. Sunt ex eadem cauſa naſcentes & erucæ dirum animal , erodúntque frondem, aliæ florem, oliuarum quoque, ut in Mileto : ac depaſtam arborem turpi facie relinquunt. Naſcitur hoc malum tepore humido,& lento.Fit aliud ex eodem,ſi Sol acrior inſecutus inuſsit ipſum uitium,ideóque mutauit.Eſt etiamnum peculiare oliuis & uitibus(araneam uocant)cùm ueluti telæ inuoluunt fructum & abſumunt. Adurunt & flatus quidam eas maximè , ſed & alios fructus. uermiculationem & poma ipſa per ſe quibuſdam annis ſentiunt , mala , pyra , meſpila,

punica

punica. In oliua ancipiti euentu, quando ſubeunt nati, fructum adimunt: augent, ſi in ipſo nucleo fuere erodentes eum. Gigni illos prohibent pluuiæ, quæ fiunt poſt Arcturum. Eædem ſi Auſtrinæ fuere, generant, in drupis quoque, quæ matureſcẽtes tunc ſunt præcipuè caducæ. Id riguis magis euenit, etiamſi non cecidere, faſtidiendis. Sunt & culicum genera aliquibus moleſta, ut glandibus, fico, qui uidentur ex humore naſci, tunc dulci ſubdito corticibus. Et ægrotatio quidem ferè in his eſt. Quædam temporum cauſæ, aut locorum non propriè dicuntur morbi, quoniam protinus necant, ſicut tabes cùm inuaſit arborem, aut uredo: uel flatus alicuius regionis proprius, ut eſt in Apulia Atabulus, in Eubœa Olympias. Hic enim, ſi flauit circa brumam, frigore exurit arefaciens, ut nullis poſteà ſolibus recreari poſsint. Hoc genere conualles & appoſita fluminibus laborant, præcipuéque uitis, olea, ficus. Quod cùm euenerit, detegitur ſtatim in germinatione: in oliua tardiùs. Sed in omnibus ſignum eſt reuiuiſcendi, ſi folia amiſere: alioquin, quas putes præualuiſſe, moriuntur. Nonnunquam inareſcunt folia, eadémque reuiuiſcunt. Aliæ in ſeptentrionalibus, ut Ponto, Phrygia, frigore aut gelu laborant, ſi poſt brumã cõtinuauere XL. diebus. Et ibi autem, & in reliquis partibus, ſi protinus editis fructibus gelatio magna conſecuta eſt, etiam paucis diebus necat. Quæ iniuria hominum conſtant, ſecundas habent cauſas. Pix, oleum, adeps, inimica præcipuè nouellis. Cortice in orbem detracto necantur, excepto ſubere, quod ſic etiam iuuatur. Craſſeſcens enim præſtringit & ſtrangulat. Nec adrachne offenditur, ſi non ſimul incidatur & corpus. Alioquin & ceraſus, & tilia, & uitis corticem mittunt, ſed non uitalem, nec proximum corpori, uerùm eum, qui ſubnaſcente alio expellitur. Quarundam natura rimoſus cortex, ut platanis. Tiliæ renaſcitur paulo minus, quàm totus. Ergo his, quarum cicatricem trahit, medentur luto fimóque. Et aliquando proſunt, ſi non uehementior frigorum aut calorum uis ſecuta eſt. Quædam tardiùs ita moriuntur, ut robora & quercus. Refert & tempus anni. Abieti enim & pino ſi quis detraxerit Sole Taurum uel Geminos tranſeunte, cùm germinant, ſtatim moriuntur. Eandem iniuriam hyeme paſſæ diutius tolerant. Similite ilex, & robur, & quercus. Quod ſi anguſta decorticatio fuit, nihil nocetur ſuprà dictis. Infirmiores quidem & in ſolo gracili, uel ab una tantùm parte detractus interimit. Similem & decacuminatio rationem habet, cupreſsi, piceæ, cedri. hæ enim detracto cacumine, aut ignibus aduſto intereunt. Similem & depaſtio animalium. Oleam quidem etiam ſi lambat capra, ſterileſcere, author eſt Varro, ut diximus. Quædam hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora tantùm fiunt, ut amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua uerò etiam utiliora, ut apud Chios pyrus, quam Phocida appellant. Nam detruncatio diximus quibus prodeſſet. Intereunt pleraque & fiſſa ſtirpe, exceptis uite, malo, fico, Punica. Quædam uel ab hulcere tantúm. Ficus hanc iniuriam ſpernit, & omnia quæ reſinam gignunt. Radicibus amputatis mori, minimè mirum eſt. Pleræq; tamen non omnibus, ſed maximis, aut quæ ſunt inter illas uitales abſciſsis, moriuntur. Necant inuicem inter ſeſe umbra, uel denſitate, atque alimenti rapina. Necat & edera uinciens. Nec uiſcum prodeſt, & cytiſus, nec auro, quod alimon uocant Græci. Quorundam natura non necat quidem, ſed lædit odore, aut ſucci miſtura: ut rhaphanus & laurus uitem. Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum: ideo cùm iuxta ſit, auerti & recedere, ſaporémq; inimicum fugere. Hinc ſumpſit Androcydes medicinam contra ebrietates, rhaphanum mandi præcipiens. Odit & caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul abſint, triſtis atq; ægra. Nitrum quidem & alumen, marina aqua calida, & fabæ putamina uel erui, ultima uenena ſunt.

De uariis prodigiis ſiue oſtentis in arboribus: déque oliueto publicam uiam olim tranſgreſſo. CAP. XXV.

INter uitia arborum, eſt & prodigiis locus. Inuenimus enim ſine foliis natas: uitem & malum Punicam ſtirpe fructum tuliſſe, non palmite, aut ramis, uitem uuas ſine foliis, oleas quoque amiſiſſe folia baccis hærentibus. Sunt & miracula fortuita. Nam & oliua in totum ambuſta reuixit: & in Bœotia deroſæ à locuſtis ficus iterum germinauere. Mutantur

tantur arbores & colore, fiúntque ex nigris candidæ, non semper prodigiosæ, & maximè quæ ex semine nascuntur, ut populus alba in nigram transit. Quidam & sorbum, si in calidiora loca uenerit, sterilescere putant. Prodigio autem fiunt ex dulcibus acerba poma, aut dulcia ex acerbis, è caprifico fici, aut contrà, graui ostento, cùm in deteriora mutantur, ex olea in oleastrum, ex candida uua & fico in nigras: ut Laodiceæ Xerxis aduentu platano in oleam mutata: qualibus ostentis Aristandri apud Græcos uolumen scatet, ne in infinitum abeamus; apud nos uerò C.Epidii commentarii, in quibus arbores locutæ quoque reperiuntur. Subsedit in Cumano arbor graui ostento, paulò ante Pompeii Magni bella ciuilia, paucis ramis eminentibus. Inuentum Sibyllinis libris internicionem hominum fore, tantóque eam maiorem, quantò propius ab urbe posteà facta esset. Sunt prodigia, & cùm alienis locis enascuntur, ut in capitibus statuarum, uel aris, & cùm in arboribus ipsis alienæ. Ficus in lauro nata est Cyzici ante obsidionem. Simili modo Trallibus palma in basi Cæsaris Dictatoris circa bella ciuilia eius. Necnon & Romæ in Capitolio in capite bis bello Persei enata palma, uictoriam triumphósque portendit: hac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est, M.Messalæ C.Casii Censorum lustro. A quo tempore pudicitiam subuersam Piso grauis author prodidit. Super omnia, quæ unquam audita sunt, erit prodigium in nostro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectii Marcelli è primis equestris ordinis olifueto uniuerso uiam publicam transgresso, aruísque inde è contrario in locum olifueti profectis.

De remediis morborum arborum. CAP. XXVI.

NVnc expositis arborum morbis, consentaneum est dicere & remedia. Ex his quædam sunt communia omnium, quædam propria quarundam. Communia ablaqueatio, accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguis dato potu uel ablato, fimi succo refectis, putatione leuatis onere. Item succo emisso quædam ueluti detractio sanguinis, circunrasio corticis, uitium extenuatio, & domitura palmitum. Gemmas si frigus retorridas hirtásque fecerit, repumicatio, & quædam politura. Arborum iis aliæ magis, aliæ minus gaudent: ueluti cupressus & aquam aspernatur, & fimum, & circunfossuram, amputationémque, & omnia remedia odit: quinetiam necatur. Riguis & uites, & Punicæ præcipuè aluntur. Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomum uerò eius marcescit. Amygdalæ si colantur fosśione, florem amittunt. Nec insitas circunfodere oportet, priusquàm ualidæ ferre cœperint poma. Plurimæ autem amputari sibi uolunt onerosa ac superuacua, sicut nos ungues & capillum. Reciduntur ueteres totæ, ac rursus à stolone aliquo resurgunt: sed non omnes, nec nisi quarum naturam pati diximus. Rigua æstiuis uaporibus utilia, hyeme inimica, autumno uaria & ex natura soli: quippe cùm uindemiator Hispaniarum stagnante solo uuas demetat. Cætero maiore in parte orbis etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit. Circa Canis ortum rigua maximè prosunt, ac ne tunc quidem nimia, quoniam inebriatis radicibus nocent. Et ætas modum temperat. Nouellæ enim minus sitiunt. Desiderant autem maximè rigari, quæ assueuere. Contrà siccis locis genita non expetunt humorem, nisi necessarium. Asperiora uina rigari utique cupiunt in Sulmonensi Italiæ agro, pago Fabiano, ubi & arua rigantur: mirúmque, herbæ aqua illa necantur, fruges aluntur, & riguus pro sarculo est. In eodem agro bruma, tanto magis si niues iaceant gelúue, ne frigus uites adurat, circunfundunt riguis, quod ibi tepidare uocant, memorabili natura in amne solo. Sed idem æstate uix tolerandi rigoris.

De caprificatione, & stercoratione. CAP. XXVII.

CArbunculi ac rubiginum remedia demonstrabimus uolumine proximo. Interim est & scarificatio quædam in remediis: cum macie corticis ex ægritudine astringente se, iustóque plus uitalia arborũ comprimente, exactam falcis aciem utraq; manu imprimentes, perpetuis incisuris deducunt, ac ueluti cutem laxant. Salutare id fuisse, argumento sunt dilatatæ cicatrices, & internato corpore expletæ. Magnáque ex parte similis hominum

medicin

medicina & arborum eſt,quando earum quoque terebrantur oſſa. Amygdalæ ex amaris dulces fiũt,ſi circunfoſſo ſtipite,& ab ima parte circunforato deflues pituita abſtergeatur. Et ulmis detrahitur ſuccus inutilis,ſupra terram foratis uſque ad medullam in ſenecta,aut cùm alimẽto nimio abundare ſentiuntur. Idem & ficorũ turgido cortice inciſuris in obliquum leuibus emittitur.Ita fit ne decidant fructus. Pomiferis, quæ germinant, nec ferunt fructum,fiſſa radice inditur lapis,fertiléſque fiunt. Hoc idem & amygdalis, è robore cuneo adacto.In pyris ſorbíſque è teda,ac cinere & terra cooperto. Etiam radices circunciſe prodeſt uitium luxuriantiũ ficorúmque,& circunciſis cinerẽ addidiſſe.Fici ſerotinæ fiunt,ſi primæ groſsi,cùm fabæ magnitudinem exceſſere,detrahãtur.Subnaſcuntur enim, quæ ſerius matureſcunt.Eædem cùm frondere incipiũt,ſi cacumina rami cuiuſque detrahantur, firmiores fertilioréſque fiunt. Nam caprificatione maturata,in ea culices naſci è groſsis manifeſtum eſt:quoniam cùm euolauere, non inueniuntur intus grana, quæ in eos uerſa apparet. Exeundi tanta eſt auiditas, ut plerique aut pede relicto aut penna, pariter erumpant. Eſt & aliud genus culicum quos uocant centrinas, fucis apum ſimiles ignauia malitiáque,cum pernicie uerorũ & utilium. Interimunt enim illos, atque ipſi moriuntur. Vexant & tineæ ſemina ficorum. Contra quas remedium,in eodem ſcrobe defodere Italicam lentiſcũ,inuerſa parte quæ fuerit à cacumine.Vberrimas autẽ ficus rubrica amurca diluta,& cum fimo infuſa radicibus frondere incipientium facit.Caprificorum laudantur maximè nigræ,& in petroſis,quoniã frumenta plurima habeant:caprificatio ipſa poſt imbrem.In primis autem cauendum,ne ex remediis uitia fiant:quod euenit nimia aut intempeſtiua medicina. Interlucatio arboribus prodeſt:ſed omnium annorum trucidatio inutiliſsima. Vitis tantùm tonſuram annuam quærit,alternam uerò myrtus,Punicæ,oleæ,quia celeriter fruticeſcunt.Cæteræ rariùs tondentur,nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, niſi uere putatione.Plagæ ad uitalia ſunt omnia,quæcunque non ſuperuacua. Similis fimi ratio.Gaudent eo,ſed cauendum ne in feruore ſolis admoueatur,ne immaturum,ne ualidius quàm opus ſit. Vrit uineas ſuillum,niſi quinquennio interpoſito, præterquàm ſi riguis diluatur.Et è coriariorum ſordibus,niſi admiſta aqua.Item largius. Iuſtum exiſtimãt in denos pedes quadratos tres modios.Id quidẽ ſoli natura decernet.Columbino ac ſuillo plagis quoque arborum medentur. Si mala punica acida naſcantur,ablaqueatis radicibus fimum ſuillum adhibent:eo anno uinolenta,proximo dulcia futura. Alii urina hominis aqua miſta riganda cenſent quater anno, ſingulis amphoris:aut cacumina ſpargi uino laſere diluto.Si findantur in arbore,pediculum intorqueri.Ficis utique amurcam affundi. Cæteris arboribus ægris,fæcem uini:ac lupinum circa radices earum ſeri.Aqua quoq; lupini decocti circunfuſa,pomis prodeſt. Fici,cùm Vulcanalibus tonuit, cadunt.Remediũ eſt,ut antè ſtipula hordeacea areæ ſtringantur. Cæraſos præcoces facit, cogítque matureſcere calx admota radicibus. Et hæc ante omnia poma interuelli melius eſt, ut quæ relicta ſunt,grandeſcant.

De diuerſis medicamentis arborum contra uenenata animalia,& contra formicas,& contra noxia animalia. CAP. XXVIII.

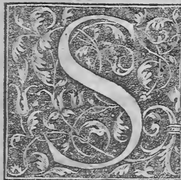
QVædam pœna emendantur,aut morſu excitantur, ut palmæ & lentiſci. Salſis enim aquis aluntur.Salis uim & cinis,ſed leniorem,habet. Ideo ficis aſperguntur ruta, ne fiant uerminoſæ,néue radices putreſcant. Quin & uitiũ radicibus aquam ſalſam iubent affundi,ſi ſint lacrymoſæ.Si uerò fructus earũ decidant, cinerem aceto aſpergi,ipſáſque illini,aut ſandaracha,ſi putreſcat uua.Si uerò fertiles non ſunt,aceto acri ſubacto cinere rigari atque oblini.Quòd ſi fructum non maturent,priùs inareſcentem,præciſarum ad radices plagam,fibráſque,aceto acri & urina uetuſta madefacere, atque eo luto obruere,ſæpe fodere. Olearũ,ſi parũ promiſere fructus,nudatas radices hyberno frigori opponunt,eáque caſtigatione proficiunt.Omnia hæc annua cæli ratione conſtant: & aliquando ſerius poſcuntur,aliquando celeriùs.Necnon ignis aliquid prodeſt,ut harundini. Ambuſta nanque denſior mitiórq; ſurgit.Cato & medicamẽta quædã cõponit, menſuræ quoque diſtinctione,ad maiorum arborum radices amphoram,ad minorũ urnam amurcæ,

cæ, & aquæ portionem æquam, ablaqueatis priùs radicibus paulatim affundi iubens. In olea hoc amplius,ſtramentis anteà circumpoſitis:item fico. Huius præcipuè ueterem terram adaggerari radicibus:ita futurum,ut non decidant groſsi, maiórque fœcunditas nec ſcabra proueniat. Simili modo,ne conuoluulus fiat in uinea,amurcæ congios duos decoctos in craſsitudinem mellis, rurſúſque cum bituminis tertia parte, & ſulphuris quarta ſub dio coqui,quoniam exardeſcat ſub tecto.Hoc uites circa capita ac ſub brachiis ungi: ita non fore conuoluolum. Quidam contenti ſunt fumo huius miſturæ ſuffire uineas ſecundo flatu,continuo triduo.Plerique non minus auxilii & alimenti arbitrantur in urina, quàm Cato in amurca,addita modò aquæ pari portione,quoniam per ſe noceat.Alii uoluocem appellant animal prærodens pubeſcentes uuas: quod ne accidat, falces, cùm ſint exacutæ, fibrina pelle detergent, atque ita putant.Aut ſanguine urſino liniri uolunt poſt putationem eaſdem. Sunt arborum peſtes & formicæ. Has abigunt,rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus.Necnon & piſce ſuſpenſo iuxta in unum locum cõgregant.Aut lupino trito cum oleo radices linunt.Multi & has & talpas amurca necant:contráque erucas,& mala ne putreſcant,lacertæ uiridis felle tangi cacumina iubent. Priuatim autẽ contra erucas ambiri arbores ſingulas à muliere incitati menſis nudis pedibus recincta. Item ne quod animal paſtu malefico decerpat frondem,fimo boum diluto aſpergi folia, quoties imber interueniat,quoniã ita abluatur uirus medicaminis, mira quædam excogitante ſolertia humana.Quippe cùm auerti carmine grandines credant plerique:cuius uerba inſerere non equidem ſeriò auſim,quanquàm à Catone prodita,cõtra luxata membra iungenda harundinum fiſſuræ.Idem arbores religioſas lucóſque ſuccidi permiſit, ſacrificio priùs facto:cuius rei rationem quoque eodem uolumine tradidit.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVSOCTAVVS.

PROOEMIVM.

Quod antiquis maximum ſtudium agriculturæ fuit,& de hortorum ſingulari diligentia. CAP. I.

EQVITVR natura frugum hortorúmq; ac florum quæq; alia præter arbores aut frutices benigna tellure proueniunt, uel per ſe tantum herbarum immenſa contemplatione, ſi quis æſtimet uarietatem,numerum, flores, odores, coloréſque & ſuccos ac uires earum, quas ſalutis aut uoluptatis hominum gratia gignit. Qua in parte primum omnium patrocinari terræ,& adeſſe cunctorum parenti iuuat, quanquàm inter initia operis defenſæ. Quoniam tamen ipſa materia intus accendit ad reputationem eiuſdem pariẽtis & noxia,noſtris eam criminibus urgemus,culpámq; noſtram illi imputamus.Genuit uenena:ſed quis inuênit illa,præter hominem?Cauere ac refugere alitibus feríſque ſatis eſt.Atque cùm arbore exacuant liméntque cornua elephanti,& ſaxo rhinocerotes, & utroq; apri dentium ſicas,ſciántq; ad nocẽdum ſe præparare animalia:quod tamen eorũ tela ſua,excepto homine, uenenis tingit?Nos & ſagittas ungimus,ac ferro ipſi nocentius aliquid damus.Nos & flumina inficimus,& rerum naturæ elemẽta.Ipſum quoque,quo uiuitur,aërem in perniciem uertimus.Neque eſt ut putemus ignorari ea ab animalibus, quæ quidem quæ præpararent contra ſerpentium dimicationem,quæ poſt prælium ad medendum excogitarent, indicauimus. Nec ab ullo, præter hominem, ueneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne iis quidem, quæ naſcun

nascuntur, contenti: etenim complura eorum genera humana manu fiunt. Quid? non & homines quidem ut uenena nascuntur? Atra ceu serpentium lingua uibrat, tabésque animi contrectata adurit culpantium omnia, ac dirarum alitum modo, tenebris quoque suis & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu (quæ sola uox eorum est) ut inauspicatarum animantium uice obuii quoque uetent agere, aut prodesse uitæ. Nec ullum aliud abominati spiritus præmium nouere, quàm odisse omnia. Verum & in hoc eadem naturæ maiestas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in iis quæ iuuãt alúntq;, quorum æstimatione & gaudio nos quoque, relictis æstuationi suæ istis hominum turbis, pergemus excolere uitam: eóque constantius, quò operæ nobis maior, quàm famæ, gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestésque usus, sed quibus uita honósque apud priscos maximus fuerit.

Quæ corona prima Romæ. CAP. II.

Aruorum sacerdotes Romulus in primis instituit, séque duodecimum fratrem appellauit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice sua, spicea corona, quæ uitta alba colligaretur, in sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data, quæ prima apud Rom. fuit corona: honósque is non nisi uita finitur, & exules etiam captósque comitatur. Bina tunc iugera Pop. Rom. satis erant, nullíque maiorem modum attribuit: quo seruos paulò antè principis Neronis, contemptis huius spatii uiridariis, piscinas iuuat habere maiores: gratúmque, si non aliquem & culinas. Numa instituit Deos fruge colere, & mola salsa supplicare, atq; (ut author est Hemina) far torrere, quoniã tostum cibo salubrius esset. Id uno modo consecutum, statuendo non esse purum ad rem diuinam, nisi tostum. Is & Fornacalia instituit farris torrendi ferias, & æquè religiosas terminis agrorum. Hos enim Deos tunc maximè nouerant: Seiámq; à serendo, Segestam à segetibus appellabãt: quarum simulachra in Circo uidemus. † Tertiam ex iis nominare sub tecto religio est. Ac ne degustabant quidem nouas fruges aut uina, antequàm sacerdotes primitias libassent.

† *Hanc Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 16. Tutilinam nominat: ideoq; à Romanis cultam ait, ut conditas iam fruges incorruptas tueretur. Vide Cœl. Rhod. Antiq. lect. lib. 1. ca. 30.*

De iugere, & actu, & legibus circa pecora, & quoties, & quibus temporibus fuit summa uilitas annonæ, & qui agricultura illustres. CAP. III.

Iugerum uocabatur, quod uno iugo boum in die exarari posset. Actus, in quo boues agerentur, cùm aratur, uno impetu iusto. Hic erat CXX. pedum: duplicatúsque in longitudinem iugerum faciebat. Dona amplissima Imperatorum ac fortium ciuium, quantum quis uno die plurimum circumarauisset. Item quartarii farris, aut heminæ, conferente populo. Cognomina etiam prima inde, Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerat: Pisonis, à pisendo. Iam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, ut quisque aliquod optimè genus sereret. Iuniorum familiæ Bubulcum nominauerunt, qui bubus optimè utebatur. Quin & in sacris nihil religiosius confarrationis uinculo erat: nouæq; nuptæ farreum præferebant. Agrum malè colere, Censorium probrum iudicabatur. Atque (ut refert Cato) quem uirum bonum colonum dixissent, amplissimè laudasse existimabant. Hinc & locupletes dicebant, loci, hoc est, agri plenos. Pecunia ipsa à pecore appellabatur. Etiam nunc in tabulis Censoriis pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum uectigal fuerat. Mulctatio quoque non nisi ouium boúmque impendio dicebatur: non omittenda priscarum legum beneuolentia. Cautum quippe est, ne bouem, priusquàm ouem, nominaret, qui indiceret mulctam. Ludos boum causa celebrantes, bubetios uocabant. Seruius rex, ouium boúmque effigie primus æs signauit. Frugem quidem aratro quæsitam furtim noctu pauisse, ac secuisse, puberi XII. tabulis capitale erat: suspensúmque Cereri necari iubebant grauius quàm in homicidio conuictũ: impubem Prætoris arbitratu uerberari, noxámue duplionémue decerni. Iam distinctio honósque ciuitatis ipsius non aliunde erat. Rusticæ tribus laudatissimæ eorum qui rura haberent. Vrbanæ uerò in quas transferri ignominiæ esset, desidiæ probro. Itaque quatuor solæ erant à partibus urbis, in queis habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina. Nundinis urbem reuisitabant, & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs rustica auocaretur. Quies somnúsque in stramentis erat. Gloriam denique ipsam à farris

honore

honore adoream appellabant. Equidem etiam uerba priscæ significationis admiror. Ita enim est in commentariis Pontificum: Augurio canario agendo dies constituantur, priusquàm frumenta uaginis exeant, & antequàm in uaginas perueniant. Ergo iis moribus non modò sufficiebant fruges, nulla prouinciarum pascente Italiam, uerumetiam annonæ uilitas incredibilis erat. Manius Marcius Aedilis plebis primum frumentum populo in modios assibus donauit. Minutius Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad assem redegit undecimus plebei Tribunus: qua de causa statua ei extra portam Trigeminam, à populo stipe collata statuta est. Trebius in Aedilitate assibus populo frumentum præstitit. Quam ob causam & ei statuæ in Capitolio ac Palatio dicatæ sunt. Ipse supremo die populi humeris portatus in rogum est. Verùm quo anno Mater Deûm aduecta Romam est, maiorem ea æstate, quàm antecedentibus annis x. factam esse tradunt. M. Varro author est, cùm L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse, item uini congios, ficíque siccæ pondo xxx. olei pondo x. carnis pondo xii. Nec è latifundiis singulorum contingebat arcentium uicinos. Quippe etiam lege Stolonis Licinii incluso modo D. iugerum, & ipso sua lege damnato, cum substituta filii persona amplius possideret. Luxuriantis iam Reipubl. fuit ista mensura. Manii quidem Curii post triumphos immensúmque terrarum adiectum imperio nota concio est, perniciosum intelligi ciuem, cui septem iugera non essent satis. Hæc autem mensura plebei post exactos reges assignata est. Quænam ergo tantæ ubertatis causa erat? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (ut fas est credere) gaudente terra uomere laureato, & triumphali aratore: siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eadémque diligentia arua disponebant, qua castra: siue honestis manibus omnia lætiùs proueniunt, quoniam & curiosiùs fiunt. Serentem inuenerunt dati honores Serranum, unde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato Viator attulit Dictaturam, & quidem ut traditur nudo, plenóque pulueris etiamnum ore. Cui Viator, uela corpus, inquit, ut proferam Senatus populíque Romani mandata. Tales tum etiam Viatores erant: quod ipsum nomen inditum est subinde & ex agris Senatum ducésque accersentibus. At nunc eadem illa uincti pedes, damnatæ manus, inscripti uultus exercent: non tamen surda tellure, quæ parens appellatur, colíque dicitur & ipsa: honore his assumpto, ut non inuita ea, & indignè ferente, credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse, quæ fuerint Imperatorum. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit etiam apud exteros. Siquidem & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem Senatus noster habuit Carthagine capta, ut cùm regulis Africæ bibliothecas donaret, unius eius duodetriginta uolumina censeret in Latinam linguam transferenda, cùm iam M. Cato præcepta condidisset: peritísque linguæ Punicæ dandum negotium, in quo præcessit omneis uir clarissimæ familiæ D. Syllanus. Sapientes uerò complures, quos sequentes prætexuimus in hoc uolumine, non ingratè nominando M. Varrone, qui octogesimum primum uitæ annum agens, de ea re prodendum putauit.

Ratio de agricultura. CAP. IIII.

APud Romanos multo serior uitium cultura esse cœpit. Primóque, ut necesse erat, arua tantùm coluere. Quorum nobis ratio nunc tractabitur non uulgari modo, uerùm, ut adhuc fecimus, & uetustis & posteà inuentis omni cura perquisitis, causáq; rerum & ratione simul eruta. Dicemus & sydera, syderúmque ipsorum terrestria signa dabimus indubitata. Quandoquidem qui adhuc ea diligentiùs tractauere, quibusuis oratoribus potiùs, quàm agricolis scripsisse possunt uideri. Ac primum omnium oraculis maiore ex parte agemus, quæ non in alio uitæ genere plura certioráue sunt. Cur enim non uideantur oracula, à certissimo die, maximéque ueridico usu profecta? Principium autem à Catone sumemus.

Laus

Laus agricolarum, & quæ obseruanda in agro parando.

CAPVT V.

FOrtissimi uiri & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, miniméque malè cogitantes. Prædium ne cupidè emas. In re rustica operæ ne parcas, in agro emendo minimé. Quod malè emptum est, semper pœnitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquarum uim, & uicinum. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius æstimari iubet, quo pacto niteant. In bona est, inquit, regione bene nitere. Attilius Regulus ille Punico bello bis Consul aiebat, neque fœcundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effœtis saluberrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam assueti etiam in pestilentibus durant. Prætereà sunt quædam partibus anni salubria: nihil autem salutare est, nisi quod toto anno salubre. Malus est ager, cum quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari iubet, ut solum sua uirtute ualeat, qua dictum est positione. Vt operariorum copia propè sit, oppidúmque ualidum: Vt nauigiorũ euectus uel itinerum: Vt bene ædificatus & cultus, in quo falli plerosque uideo. Segnitiem enim prioris domini pro emptore esse arbitrantur. Nihil est damnosius deserto agro. Itaque Cato, De bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam disciplinam: agróque, ut homini, quamuis quæstuosus sit, si tamen & sumptuosus, non multum superesse. Ille in agro quæstuosissimam indicat uitem, non frustra, quoniã ante omnia de impensæ ratione cauit. Proximè hortos riguos: nec id falsò, si sub oppido sint. Et prata, antiqui parata dixere. Idémque Cato interrogatus, quis esset certissimus quæstus, respondit, Si bene pascas. Quis proximus? Si mediocriter pascas. Summa omnium in hoc spectando fuit, ut fructus is maximè probaretur, qui quàm minimo impendio constaturus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. Eodémque pertinet, quòd agricolam uendacem esse oportere dixit. Fundum in adolescentia conserendum sine cunctatione, ædificandum non nisi consito agro. Tunc quoque cunctanter: optimúmque est (ut uulgò dixere) aliena insania frui, sed ita, ut uillarum tutela non sit oneri. Eum tamen qui bene habitet, sæpius uentitare in agrum, frontémque domini plus prodesse quàm occipitium, non mentiuntur.

De villarum positione, & præcepta antiquorum de agro colendo.

CAPVT VI.

MOdus hic probatur, ut neque fundus uillam quærat, neque uilla fundum. Non ut fecerunt iuxta diuersis eadem ætate exemplis L. Lucullus & Q. Scæuola, cum uilla Scæuolæ fundus careret, uilla Luculli agro. Quo in genere Censoria castigatio erat, minus arare, quàm uerrere. Nec hoc sine arte quadam est. Nouissimus uillam in Misenensi posuit C. Marius septies Consul, sed peritia castrametandi, sicut comparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cæcos fuisse diceret. Conuenit nec iuxta paludes ponendam esse, neque aduerso amne. Quanquam Homerus omnino è flumine semper antelucanas auras insalubres uerissimè tradidit. Spectare in æstuosis locis Septentriones debet, Meridiem in frigidis. In temperatis exortum æquinoctialem. Agri ipsius bonitas, quibus argumentis iudicanda sit, quanquam de terræ optimo genere differentes abundè dixisse possumus uideri, etiamnum tamen traditas notas subsignabimus, Catonis maximè uerbis: Ebulum, uel prunus syluestris, uel rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratensis, quercus, syluestris pyrus, malúsque, frumentarii soli notæ. Item nigra terra, & cinerei coloris. Omnis creta coquit, nisi permacra. Sabulum etiam, nisi id pertenue est: & multo campestribus magis, quàm cliuosis, respondent eadem. Modum agri in primis seruandum antiqui putauere. Quippe ita censebant, Satius esse minus serere, & melius arare. Qua in sententia & Virgilium fuisse uideo. Verúmque confitentibus latifundia perdidere Italiam: iam uero & prouincias. Sex domini semissem Africæ possidebant, cùm interfecit eos Nero princeps: non fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio, qui nunquàm agrum mercatus est conterminum. Agro empto domum uendendam incleměter, atque non ex utilitate publici status Mago censuit, hoc exordio præcepta pandere ingressus,

ut tamen appareat assiduitatem desideratam ab eo. Dehinc peritia uillicorum in cura habenda est: multáq; de iis Cato præcepit. Nobis satis sit dixisse, quàm proximum domino cordi esse debere, & tamen sibimetipsi non uideri. Coli rura ergastulis pessimum est, & quicquid agitur à desperantibus. Temerarium uideatur unam uocem antiquorum posuisse, & fortassis incredibile penitus existimetur, Nihil minus expedire, quàm agrũ optimè colere. L. Tarius Rufus infima natalium humilitate, Consulatum militari industria meritus, antiquæ aliâs parsimoniæ, circiter milies H-S liberalitate Diui Augusti congestum, usque ad detrectationem hæredis exhausit, agros in Piceno coemendo, colendóque in gloriam. Internicionem ergo famémq; censemus? Imò hercule iudico modum rerum omnium utilissimum. Bene colere necessariũ est, optimè damnosum, præterquàm sobole sua, colonóue pascendis. Alioqui domino aliquas messes colligere non expedit, si computetur impendium operæ. Nec temere oliuam. Nec quasdam terras diligenter colere, sicut in Sicilia tradunt. Itaque decipi aduenas. Quonam igitur modo utilissimè colentur agri? ex oraculo scilicet, malis bonis. Sed defendi æquũ est abauos, qui præceptis suis prospexere uitæ. Nam cum dicerent malis, intelligere uoluere uilissimos. Summum prouidentiæ illorũ fuit, ut quàm minimum esset impendii. Præcipiebant enim ista, qui triumphali denas argenti libras in supellectile crimini dabant: qui mortuo uillico relinquere uictorias, & reuerti in sua rura postulabant: quorum prædia colenda suscipiebat respublica exercitúsque ducebant, Senatu illis uillicante. Inde illa reliqua oracula: Nequam agricolam esse, quisquis emeret, quod præstare ei fundus posset. Malum patremfamiliâs, quisquis interdiu faceret, quod noctu posset, nisi intempestate cæli. Peioré, qui profestis diebus ageret, quod feriatis deberet. Pessimum, qui sereno die sub tecto potius operaretur, quàm in agro. Nequeo mihi temperare, quò minus unum exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi possit, apud populum etiã de culturis agendi morem fuisse, qualiter defendi soliti sint illi uiri. C. Furius Cresinus è seruitute liberatus, cùm in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex amplissimis uicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret ueneficiis. Quamobrem à Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cùm in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam ualidam, atque (ut ait Piso) bene curatam ac uestitam, ferramenta egregiè facta, graues ligones, uomeres ponderosos, boues saturos. Posteà dixit: Veneficia mea Quirites hæc sunt: nec possum uobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes meas uigiliásque & sudores. Omnium sententiis absolutus. Itáque est profectò, opera, non impensa, cultura constat. Et ideo maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt. Reliqua præcepta reddentur suis locis, quæ propria generum singulorum erunt. Interim communia quæ succurrunt, non omittemus. Et in primis Catonis humanissimum & utilissimum, Id agendum, ut diligant uicini. Causas reddit ille, quas existimamus nulli esse dubias. Inter prima idem cauet, ne familiæ malæ sint. Nihil serò faciendum in agricultura omnes censent: iterúmque suo quæque tempore facienda. Et tertio præcepto, prætermissa frustra reuocari. De terra cariosa execratio Catonis abundè indicata est. Quanquam prædicere non cessat is. Quicquid per asellum fieri potest, uilissimè constat. Filix biennio moritur, si frondem agere non patiaris. Id efficacissimè contingit, germinantis ramis baculo decussis. Succus enim ex ipsa defluens, necat radices. Aiunt & circa solstitium auulsas non renasci, nec harundine sectas, aut exaratas uomeri harundine imposita. Similiter & harundinem exarari filice uomeri imposita præcipiunt. Iuncosus ager uerti pala debet, at in saxoso bidentibus. Frutecta igni optimè tolluntur. Humidiorem agrum fossis concidi atque siccari, utilissimum est: fossas autem cretosis locis apertas relinqui: in solutiore terra sepibus firmari, ne procidant, aut supinis lateribus procumbere: quasdam occæcari, & in alias dirigi maiores patentioreśq;: si sit occasio, silice uel glarea sterni. Ora autem earum binis utrinq; lapidibus statuminari, & alio superintegi. Syluæ extirpandæ rationem Democritus prodidit, lupini flore in succo cicutæ uno die macerato, sparsisque radicibus.

De frugum

De frugum generibus, & natura. CAP. VII.

ET quoniam præparatus eſt ager, natura nunc indicabitur frugum. Sunt autem duo prima earum genera, Frumenta, ut triticum, hordeum: & legumina, ut faba, cicer. Differentia uerò notior, quàm ut indicari deceat. Frumenti ipſius totidem genera per tempora ſatu diuiſa. Hyberna, quæ circa Vergiliarum occaſum ſata terra per hyemem nutriuntur, ut triticum, far, hordeum. Aeſtiua, quæ æſtate ante Vergiliarum exortum ſeruntur, ut milium, panicum, ſeſama, horminũ, irio, Italiæ duntaxat ritu. Alioquin in Græcia & in Aſia omnia Vergiliarum occaſu ſeruntur. Quædam autem utroque tempore in Italia. Ex his quædam & tertio, ueris ſcilicet. Aliqui uerna, milium, panicum, lentem, cicer, alicam appellant: Sementiua autem triticum, hordeum, fabam, napum, rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli eſt, quadrupedum cauſa ſati, ut farrago: & in leguminibus, ut uicia. At commune quadrupedum hominúmq; uſui, lupinum. Legumina omnia ſingulas habent radices, præter fabam, eáſque ſurculoſas, quia non in multa diuiduntur: altiſſimas autem cicer. Frumenta multis radicantur fibris ſine ramis. Erumpit à primo ſatu hordeum die ſeptimo: legumina quarto, uel cùm tardiſſimè ſeptimo: faba à XV. ad XX. legumina in Aegypto tertio die. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam, quæ & prior floret. Radicem craſſior pars grani fundit, tenuior florem. Cæteris ſeminibus eadem pars, & radicẽ & florem. Frumenta hyeme in herba ſunt, uerno tempore faſtigiantur in ſtipulam, quæ ſunt hyberni generis: at milium & panicum in culmum geniculatũ & concauum; ſeſama uerò in ferulaceum. Omnium ſatorum fructus, aut ſpicis continetur, ut tritici, hordei, munitúrque uallo ariſtarum quadruplici: aut includitur ſiliquis, ut leguminum: aut uaſculis, ut ſeſamæ, ac papaueris. Milium, ac panicum tantum pro indiuiſo, & paruis auibus expoſita ſunt. Indefenſa quippe membranis continentur. Panicum à paniculis dictum, cacumine languidè nutante, paulatim extenuato culmo penè in ſurculum, prædenſis aceruatur granis, cùm longiſſima pedali obba. Milii comæ granum complexæ fimbriato capillo curuantur. Sunt & panico genera: Mammoſo, è pano paruis racemato paniculis, & cacumine gemino. Quin & colore diſtinguntur, candido, nigro, ruffo, etiam purpureo. Panis multifariè & è milio fit, è panico rarius. Sed nullum frumentum ponderoſius eſt, aut quod coquendo magis creſcat. LX. pondo panis è modio reducunt, modiúmque pultis ex tribus ſextariis madidis. Milium intra hos decem annos ex India in Italiam inuectum eſt, nigrũ colore, amplum grano, harundineum culmo. Adoleſcit ad pedes altitudine ſeptem prægrandibus culmis: lobas uocant: omnium frugum fertiliſſimum. Ex uno grano terni ſextarii gignuntur. Seri debet in humidis. Frumenta quædam in tertio geniculo ſpicã incipiunt concipere, quædam in quarto, ſed etiamnum occultam. Genicula autem ſunt tritico quaterna, farri ſena, hordeo octona. Sed non ante ſuprà dictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ: qui ut ſpem ſui fecit, quatuor aut quinque tardiſſimè diebus florere incipiunt: totidémque aut paulo pluribus defloreſcunt. hordea uerò cùm tardiſſimè ſeptẽ. Varro quater nouenis diebus fruges abſolui tradit, & menſe nono meti. Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, nullis diſtinctum internodiis. Reliqua legumina ſurculoſa ſunt. Ex his ramoſa, cicer, eruum, lens. Quorundam caules ſparguntur in terram, ſi non habeant adminiculum, ut piſorum. Quòd ſi non habuere, deteriora fiunt. Leguminum unicaulis faba ſola, unus & lupinis: cæteris ramoſus prætenui ſurculo: omnibus uerò fiſtuloſus. Folium quædam ab radice mittunt, quædam à cacumine. Frumentum & hordeum utrunque, & quicquid in ſtipula eſt, in cacumine unum folium habet. Sed hordeo ſcabra ſunt, cæteris læuia. Multiplicia contrà fabæ, ciceri, piſo. Frumentis folium harundinaceum, fabæ rotundum, & magnæ leguminum parti. Longiora eruiliæ & piſo. Faſeolis uenoſa, ſeſamæ & irioni ſanguinea. Cadunt folia lupino tantum, & papaueri. Legumina diutius florent, & ex his eruum ac cicer, ſed diutiſſimè faba XL. diebus. Non autem ſinguli ſcapi tandiu, quoniam alio deſinente alius incipit: nec tota ſeges, ſicut frumenti, pariter. Siliquantur uerò omnia diuerſis diebus, & ab ima primum parte, paulatim flore

ſubeunte. Frumenta, cùm defloruere, craſſeſcunt, maturantúrque cum plurimùm diebus quadraginta: item faba: pauciſſimis cicer. Id enim à ſemente diebus XL. perficitur. Milium, & panicum, & ſeſama, & omnia æſtiua, XL. diebus maturantur à flore, magna terræ cælíque differentia. In Aegypto enim hordeum ſexto à ſatu menſe, frumenta ſeptimo metuntur. In Hellade hordeum. In Peloponneſo octauo, & frumenta etiamnum tardius. Grana in ſtipula crinito textu ſpicantur. In faba leguminibúſque, alternis lateribus ſiliquantur. Fortiora ad hyemes frumenta, legumina in cibo. Tunicæ frumento plures. Hordeum maximè nudum, & arinca, ſed præcipuè auena. Calamus altior frumento, quàm hordeo. Ariſta mordacior hordeo. In area exteruntur triticum, & ſiligo, & hordeum. Sic & ſeruntur pura, qualiter moliuntur, quia toſta non ſunt. Ediuerſo far, milium, panicum purgari, niſi toſta, non poſſunt. Itaque hæc cum ſuis folliculis ſeruntur cruda. Et far in uaginulis ſuis ſeruant ad ſatus, atque non torrent. Leuiſſimum ex his hordeum, rarò excedit XV. libras, & faba XXII. Ponderoſius far, magíſque etiamnum triticum. Far in Aegypto ex olyra conficitur. Tertium genus ſpicæ hoc ibi eſt. Galliæ quoque ſuum genus farris dedere: quod illhic brance uocant, apud nos ſandalum, nitidiſſimi grani. Et alia differentia eſt, quòd ferè quaternis libris plus reddit panis, quàm far aliud. Populum Romanum farre tantùm è frumento CCC. annis uſum, Verrius tradidit. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore ac pondere, quo maximè diſcernitur: montanis modò comparetur Italiæ agris externum, in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Tertium pondus erat Thracio Syrióque, deinde Aegyptio, athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis ſimilis, quem diximus ordinem fecerat. Græcia & Ponticum laudauit, quod in Italiam non peruenit. Ex omni eadem genere grani prætulit dracontiam, ſtrangiam & Selenuſium, argumento craſſiſſimi calami: itaque pingui ſolo hæc genera aſſignabat. Leuiſſimum & maximè inane, ſeu tenuiſſimi calami, in humidis ſeri iubebat, quoniam multo egeret alimento. Hæ fuere ſententiæ Alexandro Magno regnante, cùm clariſſima fuit Græcia, atque in toto terrarum orbe potentiſſima: ita tamen, ut ante mortem eius annis ferè CXLV. Sophocles Poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad uerbum tranſlata ſententia,

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.

Quæ laus peculiaris hodieq; Italico eſt. Quo magis admiror, poſteros Græcorum nullam mentionem huius feciſſe frumenti. Nunc ex his generibus quæ Romam inuehuntur, leuiſſimum eſt Gallicum, atq; è Cherſoneſo aduectum: quippe non excedunt in modium uicenas libras, ſi quis granum ipſum ponderet. Adiicit Sardum ſelibras, Alexandrinum & trientes: hoc & Siculi pondus. Bœoticum totam libram addit, Africum & dodrantes. In tranſpadana Italia ſcio uicenas quinas libras farris modios pendere: circa Cluſium & ſenas. Lex certa naturæ, ut in quocunq; genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: ſicut optimũ frumentum eſſe, quod in ſubactu congium aquæ capiat. Quibuſdam generibus per ſe pondus, ſicut Balearico: modio tritici panis pondo XXX. reddit. Quibuſdam in binis mixtis, ut Cyprio & Alexandrino, XX. propè libras nõ excedentibus. Cyprium fuſcum eſt, panémq; nigrum facit: itaq; miſcetur Alexandrinum candidum, reddúntque XXV. pondo. Thebaicum libras adiicit. Marina aqua ſubigi, quod plerique maritimis in locis faciunt occaſione lucrandi ſalis, inutiliſſimum. Non alia de cauſa opportuniora morbis corpora exiſtunt. Galliæ & Hiſpaniæ frumento in potum reſoluto, quibus diximus generibus, ſpuma ita concreta pro fermento utuntur. Qua de cauſa leuior illis, quàm cæteris, panis eſt. Differentia, eſt & calami. Craſſior quippe melioris eſt generis. Plurimis tunicis Thracium triticum ueſtitur, ob nimia frigora illi plagæ exquiſitum. Eadem cauſa & trimeſtria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à ſatu menſe & in reliquo orbe metitur. Totis hoc Alpibus notum, & hyemalibus prouinciis nullum hoc frumento lætius. Vnicalamum præthereà, nec uſquàm capax: ſeritúrq; non niſi tenui terra. Eſt & bimeſtre circa Thraciũ ſinum, quod quadrageſimo die, quàm ſatum

ſatum eſt,matureſcit:mirúm que, nulli frumento plus eſſe ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia & Achaia , montoſis utraque partibus. Eubœa quoque circa Caryſtum. Intantum fallitur Columella, qui ne trimeſtris quidem proprium genus exiſtimauerit eſſe,cùm ſit antiquiſſimum. Græci trimenon uocant. Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri , ut ſingula ſpicas noſtras æquent. Primum ex omnibus frumentis ſeritur hordeum. Dabimus & dies ſerendi cuique generi , natura ſingulorum expoſita. Hordeum Indis ſatiuum & ſylueſtre,ex quo panis apud eos præcipuus. Italica maximè quidem oryza gaudent , ex qua ptiſanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnoſa,porro ſimilia,ſed latiora:altitudo cubitalis,flos purpureus, radix gemmeæ rotunditatis. Antiquiſſimum in cibis hordeum , ſicut Athenienſium ritu Menandro authore apparet, & gladiatorum cognomine, qui hordearii uocabantur. Polentam quoque Græci non aliunde præferunt. Pluribus fit hæc modis:Græci perfuſum aqua hordeum ſiccant nocte una,ac poſtero die frigunt,deinde molis frangunt.Sunt qui uehementius toſtum rurſus exigua aqua aſpergant,ſiccéntque prius,quàm molant. Alii uerò uirentibus ſpicis decuſſum hordeum recens purgant , madidúmq; in pila tundunt, atque in corbibus eluunt , ac ſiccatum ſole rurſus tundunt, & purgatum molunt. Quocunque autem genere præparato,uicenis hordei libris,ternas ſeminis lini,& coriandri ſelibras,ſaliſque acetabulo, torrentes ante omnia miſcent in mola. Qui diutius uolunt ſeruare,cum polline ac furfuribus ſuis condunt nouis fictilibus.Italia ſine perfuſione toſtum in ſubtilem formam molit,iiſdem additis, atque etiam milio. Panem ex hordeo antiquis uſitatum uita damnauit,quadrupedúmque tradidit refectibus.Ptiſanæ inde uſus ualidiſſimus ſaluberrimúſque,tantopere probatur. Vnum laudibus eius uolumen dicauit Hippocrates,è clariſſimis medicinæ ſcientia.Ptiſanæ bonitas præcipua Vticenſi.In Aegypto uerò ea eſt,quæ fit ex hordeo cui ſunt bini anguli. In Bætica & Africa genus,ex quo fiat, hordei , glabrum appellat Turannius. Idem olyram & oryzam eandem eſſe exiſtimat. Ptiſanæ conficiendæ uulgata ratio eſt. Simili modo ex tritici ſemine tragum fit,in Campania duntaxat & Aegypto. Amylum uerò ex omni tritico ac ſiligine , ſed optimum è trimeſtri.Inuentio eius Chio inſulæ debetur:& hodie laudatiſſimum inde eſt,appellatum ab eo quòd ſine mola fiat.Proximum è trimeſtri quodam minimè ponderoſo tritico.Madeſcit dulci aqua ligneis uaſis, ita ut integatur , quinquies in die mutata. Melius ſi & noctu, ita ut miſceatur pariter emollitum, prius quàm aceſcat. Linteo aut ſportis ſiccatum tegulæ infunditur illitæ fermento , atque ita in ſole denſatur. Poſt Chium maximè laudatur Creticum, mox Aegyptium. Probatur autem leuitate ac læuore,atque ut recens ſit,iam & Catoni dictum.Apud nos hordei farina & ad medendum utuntur. Mirúmque, in uſu iumentorum ignibus durato,ac poſtea molito, offiſque humana manu demiſſis in aluum,maiores uires,toróſque corporis fieri.Spicæ quædam binos ordines habent,quædam plures uſque ad ſenos. Grano ipſi aliquot differentiæ,longius,leuiúſq;, aut breuius, aut rotundius,candidius,nigrius, uel cui purpura eſt. Vltimo ad polentam, contra tempeſtates candido maxima infirmitas. Hordeum frugum omnium molliſſimum eſt : ſeri non uult,niſi in ſicca & ſoluta terra,ac niſi læta.Palea ex optimis:ſtramento uerò nullum comparatur.Hordeum ex omni frumento minimè calamitoſum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo.Itaque ſapientes agricolæ triticum cibariis tantùm ſerunt.Hordeum ſarculo ſeri dicunt,propterea celerrimè redit,fertiliſſimúmque:quod in Hiſpaniæ Carthagine Aprili menſe collectum eſt,hoc ſeritur eodem menſe in Celtiberia,eodémq; anno bis naſcitur.Rapitur omne à prima ſtatim maturitate feſtinantis,quàm cætera.Fragili enim ſtipula & tenuiſſima palea granum continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradunt, ſi non excocta maturitate tollatur.

Non omnia frumenti genera ubique naſci, & de reliquis in Oriente generibus.

CAPVT VIII.

FRumenti genera non eadem ubique:neque ubi eadem ſunt,iiſdem nominibus. Vulgatiſſima far,quod adoreum ueteres appellauere,ſiligo,triticum.Hæc plurimis terris

communia. Arinca Galliarum propria, copiosa & Italiæ est. Aegypto autem ac Syriæ, Ciliciæque & Asiæ, ac Græciæ peculiares zea, olyra, tiphe. Aegyptus similaginem conficit è tritico suo, nequaquàm Italicæ parem. Qui zea utuntur, non habent far. Est & hæc Italiæ in Campania maximè, seménque appellatur. Hoc habet nomen res præclara, ut mox docebimus: propter quam Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit: non ut aliqui arbitrãtur, quoniam uitam donaret. Amylum quoque ex ea fit, priore crassius. Hæc sola differentia est. Ex omni genere durissimum far, & contra hyemes firmissimum. Patitur frigidissimos locos, & minus subactos uel æstuosos, sitientésque. Primus antiquis Latio cibus, magno argumento in adoreæ donis, sicuti diximus. Pulte autem, non pane, uixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde & pulmentaria hodiéque dicuntur. Et Ennius antiquissimus uates obsidionis famem experimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca atque natalium pulte fitilla conficiuntur: uidetúrque tam puls ignota Græciæ fuisse, quàm Italiæ polenta. Tritici semine auidius nullum est, nec quod plus alimenti trahat. Siliginem propriè dixerim tritici delicias: candor est, & sine uirtute, & sine pondere, conueniens humidis tractibus, quales Italiæ sunt & Galliæ comatæ. Sed & trans Alpes in Allobrogum tantum Meninorúmque agro pertinax. in cæteris ibi partibus biennio in triticum transit. Remedium, ut grauissima quæque grana eius serantur.

De pistorijs, & molitura, & farina. CAP. IX.

E Siligine lautissimus panis, pistrinarúmque opera laudatissima. Præcellit in Italia, si Campana Pisis natæ misceatur. Ruffior illa, at Pisana candidior, ponderosior uerò cretacea. Iustum est è grano Campanæ, quam uocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis, uel è gregali sine castratura sextarios quinque, prætereà floris semodium. Et cibarii, quod secundarium uocant, sextarios quatuor: furfuris sextarios totidem. E Pisana autem siliginis sextarios quinque, cætera paria sunt. Clusina, Aretináque etiamnum sextarios siliginis assumunt: in reliquis pares. Si uerò pollinem facere libeat XVI. pondo panis redeunt, & cibarii tria, furfurúmque semodius. Molæ discrimine hoc constat. Nam quæ sicca moluntur, plus farinæ reddunt: quæ salsa aqua sparsa, candidiorem medullam: uerum plus retinent in furfure. Farinã à farre dictam nomine ipso apparet. Siligineæ farinæ modius Gallicæ XXII. libras panis reddit, Italicæ duabus tribúsue amplius in artopticio pane. Nam furnaceis binas adiiciunt libras in quocunque genere.

De similagine, siligine, & alijs generibus, & de pistura. CAPVT X.

Similago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est è modiis redire semodios, & pollinis sextarios quinque. Ita autem appellant in tritico, quod florem in siligine. Hoc ærariæ officinæ chartariæque utuntur. Prætereà secundarii sextarios quatuor, furfurúmque tantundem. Panes uerò è modio similaginis CXXII. è floris modio CXVII. Pretium huic annona media in modios farinæ XL. asses. similagini castratæ octonis assibus amplius, siligini castratæ duplum. Est & alia distinctio. Similago L. pollin autem XVII. pondo panis reddere uisa, tritici XXX. cum triente, & secundarii panis quinas selibras, totidem cibarii, & furfurum sextarios sex. Siligo nunquàm maturescit pariter, nec ulla segetum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis quæ maturuere, protinus granũ dimittentibus. Sed minus, quàm cætera frumenta, in stipula periclitatur, quoniam semper rectam habet spicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat. Ex arinca dulcissimus panis, ipsa spissior, quàm far, & maior spica, eadem & ponderosior. Raro modius grani non XVI. libras implet. Exteritur in Græcia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Hæc enim est, quam olyram uocat. Eadem in Aegypto facilis fertilísque. Far sine arista est. Item siligo, excepta quæ Laconica appellatur. Adiiciuntur his genera, bromos, siligo exceptitia, & tragos, externa omnia ab Oriente inuecta, oryzæ similia. Tiphe & ipsa eiusdem generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. Apud Græcos est zea. Tradúntque eam ac tiphen, cùm sint degeneres, redire ad frumentum, si pistæ serantur, nec protinus, sed tertio anno.

Tritico

Tritico nihil eſt fertilius:hoc ei natura tribuit,quoniam eo maximè alat hominem:utpote cùm è modio, ſi ſit aptum ſolum, quale in Byzacio Africæ campo, centeni quinquageni modii reddantur.Miſit ex eo loco Diuo Auguſto procurator eius ex uno grano(uix credibile dictu) quadringenta paucis minus germina, extántque de ea re epiſtolæ.Miſit & Neroni ſimiliter CCCXL. ſtipulas ex uno grano. Cum centeſimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, aliíque, & tota Bætica, & in primis Aegyptus. Fertiliſſima tritici genera, ramoſum, aut quod centigranum uocant. Inuentus eſt iam & ſcapus unus centum fabis onuſtus. Aeſtiua frumenta diximus, ſeſamam, milium, panicum. Seſama ab Indis uenit: ex ea & oleum faciunt.Color eius candidus.Huic ſimile eſt in Aſia Græciáque eryſimum:idémque erat niſi pinguius eſſet, quod apud nos uocant irionem,medicaminibus annumerandum potius, quàm frugibus. Eiuſdem naturæ & horminum à Græcis dictum, ſed cymino ſimile, ſeritur cum ſeſama: hoc & irione nullum animal ueſcitur uirentibus. Piſtura non omnium facilis: quippe & Hetruria ſpicam farris toſti piſente pilo præferrato, fiſtula ſerrata, & ſtella intus denticulata, ut niſi intenti piſant,concidantur grana, ferróque frangantur. Maior pars Italiæ ruido utitur pilo, rotis etiam quas aqua uerſet obiter, & molat. De ipſa ratione piſendi Magonis proponetur ſententia. Triticum antè perfundi aqua multa iubet, poſtea eualli, deinde ſole ſiccatum pilo repeti. Simili modo hordeum. Huius ſextarios XX.ſpargi duobus ſextariis aquæ. Lentem torrere prius, deinde cum furfuribus leuiter piſi. Aut addito in ſextarios XX.lateris crudi fruſto, & harenæ ſemodio. Eruiliam iiſdem modis, quibus lentem. Seſamam in calida maceratam exporrigi: deinde confricari, frigidæ immergi, ut paleæ fluctuent, iterúmque exporrigi in ſole ſuper lintea. Quod niſi feſtinatò peragatur, lurido colore muceſcere. Et ipſa autem, quæ eualluntur, uariam piſturarum rationem habent. Acus uocatur, cùm per ſe piſitur ſpica tantùm aurificum ad uſus. Si uerò in area teritur cum ſtipula, palea, ut maiore in terrarum parte ad pabula iumentorum. Milii,& panici, & ſeſamæ purgamenta, appludam uocant, alibi aliis nominibus. Milio Campania præcipuè gaudet, pultémque candidam ex eo facit. Fit & panis prædulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maximè pulte aluntur,& cruda etiam farina,equino lacte uel ſanguine è cruris uenis admixto. Aethiopes non aliam frugem, quàm milii hordeíque, nouere. Panico Galliæ quædam, præcipuè Aquitania utitur.Sed & circumpadana Italia addita faba, ſine qua nihil conficiunt. Ponticæ gentes nullum panico præferunt cibum.Cæterò æſtiua frumenta riguis magis etiam,quàm imbribus, gaudent.Milium & panicum aquis minimè, cùm in folia exeunt. Vetant ea inter uites arboréſue frugiferas ſeri, terram emacrari hoc ſatu exiſtimantes.

De fermentis, & panis faciendi ratio, & genera, & quando primùm piſtores Romæ, & de cribris, & alica. CAP. XI.

MIlii præcipuus ad fermenta uſus, è muſto ſubacti in annuum tempus.Simile fit ex tritici ipſius furfuribus minutis & optimis,è muſto albo triduo maturato ſubactis, ac ſole ſiccatis. Inde paſtillos in pane faciendo dilutos, cum ſimilagine ſeminis feruefaciunt, atque ita farinæ miſcent, ſic optimum panem fieri arbitrantes. Græci in binos ſemodios farinæ ſatis eſſe beſſes fermēti conſtituere.Et hæc quidem genera uindemiis tantùm fiunt. Quo libeat uerò tempore, ex aqua hordeóque bilibres offæ feruenti foco,uel fictili patina torrentur cinere & carbone, uſque dum rubeant. Poſteà operiuntur in uaſis,donec aceſcant: hinc fermentum diluitur. Cùm fieret autem panis hordeaceus,eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur: iuſtúmque erat, duæ libræ in quinque ſemodios. Nunc fermentum fit ex ipſa farina quæ ſubigitur, prius quàm addatur ſal, ad pultis modum decocta, & relicta, donec aceſcat. Vulgò uerò nec ſufferuefaciunt, ſed tantum pridie aſſeruata materia utuntur. Palámque natura eſt acore fermentari: ſicut & ualidiora eſſe corpora, quæ fermentato pane alantur: quippe cum apud ueteres ponderoſiſſimo cuique tritico, præcipua ſalubritas perhibita ſit. Panis ipſius uaria genera perſequi ſuperuacuum uidetur: aliâs ab obſoniis appellati,ut oſtrearii: aliâs à deliciis,ut ar-

tolagani:aliàs à festinatione,ut speustici:nec non à coquendi ratione, ut furnacei,uel artoptitii, aut in clibanis cocti:non pridem etiam è Parthis inuecto, quem aquaticum uocant,quoniam aqua trahitur,tenuem & spongiosa inanitate,alii Parthicum.Summa laus, siliginis bonitate & cribri tenuitate constat. Quidam & ouis aut lacte subigunt. Butyro uerò gentes etiam pacatæ,ad operis pistorii genera transeunte cura.Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia?Eum nouem diebus macerant:decimo ad speciem tractæ subigunt uuæ passæ succo : posteà in furnis, ollis inditum , quæ rumpantur ibi,torrent.Neque est ex eo cibus,nisi madefacto:quod fit lacte maximè mulso. Pistores Romæ non fuerunt ad Persicum usque bellum , annis ab urbe condita super DLXXX. Ipsi panem faciebant Quirites:mulierúmque id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium.Artoptam Plautus appellat in fabula , quam Aulularíam scripsit : magna ob id concertatione eruditorum , an is uersus Poetæ sit illius : certúmque fit, Atteii Capitonis sententia,tostum panem lautioribus coquere solitos:pistorésque tantùm eos,qui far pinsebant , nominatos. Nec cocos uerò habebant in seruitiis, eósque ex macello conducebant.Cribrorum genera Galli è setis equorum inuenere,Hispani è lino excussoria & pollinaria, Aegyptus è papyro atque iunco.Sed inter prima dicatur & alicæ ratio,præstantissimæ saluberrimæque:quæ palma frugum indubitanter Italiam contingit. Fit sine dubio & in Aegypto,sed admodum spernenda. In Italia uerò pluribus locis , sicut Veronensi Pisanóque agro,in Campania tamen laudatissima.Campus est subiacens montibus nimbosis totis quidem XL.M. passuum planitie. Terra eius(ut protinus soli natura dicatur) puluerea summa,inferior bibula,& pumicis uice fistulans : montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atque transmittit : nec dilui aut madere uoluit propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed temperat,& concoquens intra se uice succi continet.Seritur toto anno,panico semel, bis farre.Et tamen uere segetes,quæ interquieuere , fundunt rosam odoratiorem satiua: adeò terra non cessat parere.Vnde uulgò dictum,Plus apud Campanos unguenti,quàm apud cæteros olei fieri.Quantum autem uniuersas terras campus Campanus antecedit, tantùm ipsum pars eius , quæ Laboriæ uocantur , quem Philegræum Græci appellant. Finiuntur Laboriæ uia ab utroque latere Consulari , quæ à Puteolis , & quæ à Cumis Capuam ducit. Alica fit è Zea , quam semen appellauimus. Tunditur granum eius in pila lignea : nam lapidis duritia conteritur.Nobilius , ut notum est, pilo uinctorum pœnali opera. Primori inest pyxis ferrea : excussis inde tunicis, iterum iisdem armamentis nudata conciditur medulla.Ita fiunt alicæ tria genera,minimum,ac secundarium : grandissimum uerò aphærema appellant.Nondum habent candorem suum quo præcellunt, iam tamen Alexandrinæ præferuntur. Posteà (mirum dictu) admiscetur creta , quæ transit in corpus,colorémque & teneritatem affert.Inuenitur hæc inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogæo appellato.Extátque Diui Augusti decretum , quo annua uicena millia Neapolitanis pro eo numerari iussit è fisco suo , coloniam deducens Capuam. Adiecítque causam afferendi , quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. In eodem reperitur & sulphur : emicántque fontes Oraxi oculorum claritati,& uulnerum medicinæ,dentiúmque firmitati. Alica adulterina fit maximè quidem è zea,quæ in Africa degenerat.Latiores eius spicæ,nigrioresque,& breui stipula. Pisunt cum harena,& sic quoque difficulter deterunt utriculos , fítque dimidia nudi mensura. Posteáque gypsi pars quarta inspargitur, atque ut cohæsit,farinario cribro subcernunt. Quæ in eo remansit, exceptitia appellatur,& grandissima est.Rursus quæ transit,arctiore cernitur , & secundaria uocatur. Item cribraria , quæ simili modo in tertio remansit cribro angustissimo,& tantùm harenas transmittente. Alia ratio ubique adulterandi:Ex tritico candidissima & grandissima eligunt grana,ac semicocta in ollis,posteà arefaciunt Sole ad initium, rursúsque leuiter aspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius , quàm ex tritico, fit granum,quamuis id alicæ uitium sit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mistura confert.

De leguminibus. CAP. XII.

SEquitur natura leguminum, inter quæ maximus honos fabæ: quippe ex qua tentatus ſit etiam panis. Lomentum appellatur farina ea, aggrauatúrq; pondus illa ex omni legumine. Iam uerò & pabulo uenalis. Fabæ multiplex uſus omnium quadrupedum generi, præcipuè homini. Frumento etiam miſcetur apud pleraſq; gentes, & maximè panico ſolida, ac delicatius fracta. Quin & priſco ritu fabacia ſuæ religionis Diis in ſacro eſt, præualens pulmentari cibo, & hebetare ſenſus exiſtimata, inſomnia quoque facere. Ob hæc Pythagorica ſententia damnata: ut alii tradidere, quoniam mortuorum animæ ſint in ea. Qua de cauſa parentando utique aſſumitur. Varro & ob hæc Flaminem ea non ueſci tradit, & quoniam in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio. Nanq; fabam utiq; è frugibus referre mos eſt auſpicii cauſa, quæ ideo refrina appellatur. Et auctionibus eam adhiberi lucroſum putant. Sola certè frugum etiam exeſa repletur creſcente Luna. Aqua marina, aliáue ſalſa non percoquitur. Seritur ante Vergiliarum occaſum leguminum prima ut antecedat hyemem. Virgilius eam per uer ſeri iubet, circũpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars malunt fabalia maturæ ſationis, quàm trimeſtrem fructum eius. Nanque ſiliquæ cauléſque gratiſſimo ſunt pabulo pecori. Aquas in flore maximè concupiſcit: cùm uerò defloruit, exiguas deſiderat. Solum, in quo ſata eſt, lætificat ſtercoris uice. Ideò circa Macedoniam Theſſaliámque, cùm florere incepit, uertunt arua. Naſcitur & ſua ſponte pleriſque in locis, ſicut ſeptentrionalis Oceani inſulis, quas ob id noſtri Fabarias appellant. Item in Mauritania ſylueſtris paſſim, ſed prædura, & quæ percoqui non poſſit. Naſcitur & in Aegypto ſpinoſo caule: qua de cauſa crocodili oculis timentes refugiunt. Longitudo ſcapo quatuor cubitorum eſt, ampliſſima craſſitudo. Nec genicula habet molli calamo. Simile caput papaueri, colore roſeo. In eo fabæ non ſupra tricenas: folia ampla: fructus ipſe amarus & odore: ſed radix perquàm lauta incolarum cibis, cruda, & omnino decocta, harundinum radicibus ſimilis. Naſcitur & in Syria, Ciliciáque, & in Torone Chalcidis lacu. Ex leguminibus autem Nouembri ſeruntur lens, & in Græcia piſum. Lens amat ſolum tenue magis, quàm pingue, cælum utique ſiccum. Duo genera eius in Aegypto, alterum rotundius nigriúſque, alterum ſua figura. Vnde uario uſu tranſlatum eſt in lenticulas nomen. Inuenio apud authores, æquanimitatem fieri ueſcentibus ea. Piſum in apricis ſeri debet, frigorum impatientiſſimum. Ideo in Italia, & in auſteriore cælo non niſi uerno tempore, terra facili ac ſoluta. Ciceris natura eſt gigni cum ſalſilagine: ideo ſolum urit. Nec niſi madefactum pridie, ſeri debet. Differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, ſapore. Eſt enim arietino capiti ſimile, unde ita appellatur, album nigrúmq;. Eſt & columbinum, quod alii Venerium uocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Eſt & cicercula minuti ciceris, inæqualis anguloſi, ueluti piſum. Dulciſſimum autem id, quod eruo ſimillimum: firmiúſque quod nigrum & rufum, quàm quod album. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteris leguminum longæ, & ad figuram ſeminis latæ: piſo cylindraceæ. Faſeolorum cum ipſis manduntur granis. Serere eos qua uelis terra licet ab Idibus. Octobris in Calend. Nouemb. Legumina, cùm matureſcere cœperint, rapienda ſunt, quoniam citò exiliunt, laténtque cùm decidêre, ſicut & lupinum.

De rapis, & napis Amiterninis. CAP. XIII.

QVanquàm priùs de rapis dixiſſe conueniat. In tranſcurſu ea attigere noſtri, paulò diligentius Græci, & ipſi tamen inter hortenſia: ſi iuſtus ordo fiat, à frumento protinus aut certè faba dicendis, quando alii uſus præſtantior ab his non eſt. Ante omnia nanq; cunctis animalibus naſcuntur, nec in nouiſſimis ſatiant ruris alitum quoque genera, magíſque ſi decoquantur aqua. Quadrupedes & fronde eorum gaudent. Et homini non minor rapaciorum ſuis horis gratia, quàm cymarum: flaccidorum quoque, & in horreis enecatorum, uel maior quàm uirentium. Ipſa uerò durant & in ſua terra ſeruata: & poſteà paſſa, penè ad alium prouentum, faméмq; ſentiri prohibent. A uino atque meſſe tertius hic Tranſpadanis fructus. Terram non moroſè eligit, penè ubi nihil aliud

ſeri poſſit.Nebulis & pruinis ac frigore ultro aluntur amplitudine admirabili. Vidi XL. libras excedentia.In cibis quidem noſtris pluribus modis commendantur:durántque ad alia , ſinapis acrimonia domita , etiam coloribus picta præter ſuum ſex aliis , purpureo quoque:neque aliud in cibis tingi decet.Genera eorum Græci duo prima fecere,maſculum fœmininúmque, & ea ſerendi modo ex eodem ſemine. Denſiore enim ſatu maſculeſcere,item in terra difficili.Semen præſtãtius,quo ſubtilius.Species uerò omnium tres. Aut enim in latitudinem fundi,aut in rotunditatem globari.Tertiam ſpeciem ſylueſtrem appellauere,in longitudinem radice procurrente,rhaphani ſimilitudine,& folio anguloſo ſcabróque,ſucco acri:qui circa meſſem exceptus oculos purget,medeatúrque caligini admiſto lacte mulierum.Frigore dulciora fieri exiſtimantur,& grandiora:tepore in folia exeunt.Palma in Nurſino agro naſcentibus.Taxatio in libras ſeſtertii ſinguli,& in penuria bini.Proxima in Algido natis.Napi uerò Amiternini,quorum eadem ferè natura, gaudent æquè frigidis.Seruntur & ante Calend.Martias in iugero ſextarii quatuor.Diligentiores quinto ſulco napum ſeri iubent,rapa quarto,utrunque ſtercorato.Rapa lætiora fieri,ſi cum palea ſeminentur. Serere nudum uolunt, precantem ſibi & uicinis ſerere ſe.Satus utrique generi iuſtus,inter duorum numinum dies feſtos, Neptuni atque Vulcani.Ferúntque ſubtili obſeruatione, quota Luna præcedente hyeme nix prima ceciderit,ſi totidem luminum die intra prædictum temporis ſpatium ſerantur,mirè prouenire. Seruntur & uere in calidis atque humidis.

De lupino. CAP. XIIII.

LVpino eſt uſus proximus,cùm ſit & homini,& quadrupedum generi ungulas habenti, communis. Remedium eius, ne metentes fugiat exiliendo, ut ab imbre tollatur. Nec ullius,quæ ſeruntur,natura aſſenſu terræ mirabilior eſt.Primum omnium cum Sole quotidie circumagitur,horáſque agricolis etiam nubilo demonſtrat.Ter præterea floret.Terram amat,terráque operiri non uult.Et unum hoc ſeritur non arato.Quærit maximè ſabuloſa,& ſicca,atque etiam harenoſa.Coli utique non uult.Tellurem adeò amat, ut quamuis frutectoſo ſolo coniectum inter folia uepréſq;, ad terram tamen radice perueniat.Pingueſcere hoc ſatu arua uineáſque diximus.Itaque adeò non eget fimo,ut optimi uicem repræſentet. Nihilque aliud nullo impendio conſtat, ut quod ne ſerendi quidem gratia opus ſit afferre. Protinus ſeritur ex aruo:ac ne ſpargi quidem poſtulat decidens ſponte.Primúmque omnium ſeritur,nouiſſimum tollitur:utrunque Septembri ferè menſe,quia ſi non anteceſſit hyemem,frigoribus obnoxium eſt.Impunè prætereà iacet, uel derelictum etiam,ſi non protinus ſecuti obruant imbres,ab omnibus animalibus amaritudine ſua tutum.Plerunq; tamen leui ſulco integunt. Ex denſiore terra rubricam maximè amat. Ad hanc alendam poſt tertium florem uerti debet,in ſabulo poſt ſecundum. Cretoſa tantùm limoſáque odit, & in iis non prouenit. Maceratum calida aqua homini quoque in cibo eſt.Nam bouem unum modii ſinguli ſatiant, ualidúmque præſtant:quando etiam impoſitum puerorum uentribus,pro remedio eſt.Condi in fumo maximè conuenit , quoniam in humido uermiculi umbilicum eius in ſterilitatem caſtrant. Si depaſtum ſit in fronde,inarari protinus ſolum opus eſt.

De uicia,& eruo. CAP. XV.

ET uicia pingueſcunt arua , nec ipſa agricolis operoſa : uno ſulco ſata , non ſarritur, non ſtercoratur,nec aliud quàm deoccatur. Stationis eius tria tempora:Circa occaſum Arcturi,ut Decembri menſe paſcat,tunc optimè ſeritur in ſemen. Aequè nanq; fert depaſta.Secunda ſatio menſe Ianuario eſt:nouiſſima Martio, tum ad frondem utiliſſima. Siccitatem ex omnibus,quæ ſeruntur, maximè amat:non aſpernatur etiam umbroſa.Ex ſemine eius,ſi lecta matura eſt,palea cæteris præfertur.Vitibus præripit ſuccum:langueſcúntque,ſi in arbuſto ſeratur. Nec erui operoſa cura eſt.Hoc amplius, quàm uicia, runcatur,& ipſum medicaminis uim obtinens. Quippe per eruum Diuum Auguſtum curatum , epiſtolis ipſius memoria extat. Sufficiunt ſingulis boum iugis modii quini ſati. Martio menſe ſatum,noxium eſſe bubus aiunt, item autumno graue dinoſum: innoxium

innoxium autem fieri primo uere satum.

De fœno Græco, & farragine, & de ocymo, & medica, & cytiso.

CAP. XVI.

ET silicia, hoc est fœnum Græcum, scarificatione seritur, non altiore quatuor digitorum sulco: quantóq; peius tractatur, tanto prouenit melius. Rarum dictu, esse aliquid cui prosit negligentia. Id autem quod secale atque farrago appellatur, occari tantùm desiderat. Secale Taurini sub Alpibus asiam uocant, deterrimum, & tantùm ad arcendam famem utile: fœcunda, sed gracili stipula, nigritia triste, sed pondere præcipuum. Admiscetur huic far, ut mitiget amaritudinem eius: & tamen sic quoque ingratissimum uentri est. Nascitur qualicunque solo cum centesimo grano: ipsúmq; pro lætamine est. Farrago ex recrementis farris prædensa seritur, admista aliquando & uicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia hæc pabularia: degeneránsq; ex leguminibus quæ uocatur cracca: in tantum columbis grata, ut pastas ea, negent fugitiuas illius loci fieri. Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato ocymum uocat, quo sistebant aluum bubus. Id erat è pabulis, segete uiridi desecta, antequam gelaret. Sura Manlius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decem, uiciæ duos, tantundem eruiliæ in iugero autumno misceri & seri solitum. Melius & auena Græca, cui non cadit semen, admista. Hoc uocitatum ocymum, boúmq; causa seri solitum. Varro appellatum à celeritate proueniendi, è Græco quod ὠκὺς dicunt. Medica externa etiam Græciæ, ut à Medis aduecta per bella Persarum, quæ Darius intulit: sed uel in primis dicenda. Tanta dos eius est, cùm uno satu amplius quàm tricenis annis duret. Similis est trifolio, caule foliísq; geniculata: quicquid in caule assurgit, folia contrahuntur. Vnum de ea & cytiso uolumen Amphilochus fecit confusim. Solum, in quo seratur, elapidatum purgatúmq; subigitur autumno: mox aratum & occatum integitur crate iterum & tertium, quinis diebus interpositis, & fimo addito. Poscit autem siccum succosúmq;, uel riguum. Ita præparato seritur mense Maio, aliâs pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internascentésq; herbas excludi. Id præstãt in iugera modia uicena. Cauendum ne adurat, terráq; protinus integi debet. Si sit humidum solum herbosúmue, uincitur, & desciscit in pratum. Ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberanda est manu potius, quàm sarculo. Secatur incipiens florere, & quoties refloruit. Id sexies euenit per annos, cùm minimum quater. In semen maturescere prohibenda est, quia pabulum utilius est usque ad trimatum. Verno seri debet, liberaríq; cæteris herbis: ad trimatum marris ad solum radi. Ita reliquæ herbæ intereunt sine ipsius damno, propter altitudinem radicum. Si euicerint herbæ, remedium unicum est aratio, sæpius uertendo, donec omnes aliæ radices intereant. Dari non ad satietatem debet, ne deplere sanguinem necesse sit. Et uiridis utilior est. Arescit surculosè, ac postremò in puluerem inutilem extenuatur. De cytiso, cui & ipsi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum omnium natura peragenda est: cuius in parte de uitiis quoque dicatur.

De uitijs frugum, & remedijs, quid in quoque terræ genere debeat seri.

CAP. XVII.

PRimum omnium frumenti uitium auena est: & hordeum in eam degenerat: sicut ipsa frumenti fit instar: quippe cùm Germaniæ populi serant eam, neque alia pulte uiuant. Soli maximè cælíque humore hoc euenit uitium. Sequentem causam habet imbecillitas seminis, cùm diutius retentum est terra, prius quàm erumpat. Eadem est ratio, si cariosum fuit cùm sereretur. Prima autem statim eruptione agnoscitur: ex quo apparet in radice esse causam. Est & aliud ex uicino auenæ uitium, cùm amplitudine inchoata granum, sed nondum matura, prius quàm roboretur corpus, afflatu noxio cassum & inane in spica euanescit quodam abortiuo. Venti autem tribus temporibus nocent frumento & hordeo: in flore, aut protinus cùm defloruere, uel maturescere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana: prioribus causis nasci prohibent. Nocet & Sol creber è nube. Nascuntur & uermiculi in radice, cùm sementem imbribus secutis, incluserit

repentinus

repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, cùm ſpicæ pluuiis calor inferueſcit, Eſt & cantharis dictus ſcarabæus paruus, frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adeps, contraria ſeminibus: cauendúmque ne contacta eis ſerantur. Imber in herba utilis tantùm: florentibus autem frumento & hordeo nocet, leguminibus innocuus, præterquàm ciceri. Matureſcentia frumenta imbre læduntur, & hordeum magis. Naſcitur & herba alba, panico ſimilis, occupans arua, pecori quoque mortifera. Nam lolium & tribulos, & carduos, lappáſque, non magis quàm rubos, inter frugum morbos potius, quàm inter ipſius terræ peſtes numerauerim. Cæleſte frugum uinearúmque malum, nullo minus noxium eſt rubigo. Frequentiſſima hæc in roſcido tractu, conuallibúſque, ac perflatum non habentibus. E diuerſo carent ea uentoſa & excelſa. Inter uitia ſegetum & luxuria eſt, cùm onerata fertilitate procumbunt. Commune autem omnium ſatorum uitium urica, etiam ciceris, cùm ſalſilaginem eius abluendo imber dulcius id facit. Eſt herba, quæ cicer enecat & eruum, circunligando ſe: uocatur orobanche: Triticum ſimili modo æra: Hordeum feſtuca, quæ uocatur ægilops: Lentem herba ſecuridaca, quam Græci à ſimilitudine pelecinon uocant. Et hæ quidem complexu necant. Circa Philippos ateramnon nominant in pingui ſolo herbam, qua faba necatur: teramnon, qua in macro, cùm udam quidam uentus afflauit. Aeræ granum minimum eſt in cortice aculeato. Cùm eſt in pane, celerrimè uertigines facit: aiúntque in Aſia & Græcia balneatores, cùm uelint turbam pellere, carbonibus id ſemen iniicere. Naſcitur & phalangion in eruo, beſtiola aranei generis, ſi hyems aquoſa ſit. Limaces naſcuntur in uicia: & aliquando è terra cochleæ minutæ, mirum in modum erodentes eam. Et morbi quidem ferè hi ſunt. Remedia eorum, quæcunque pertinent ad herbas, in ſarculo, & cùm ſemen iactatur, cinere. Quæ uerò in ſemine & circa radicem conſiſtunt, præcedente cura cauentur. Vina antè ſemina perfuſa, minus ægrotare exiſtimant. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam: ſic etiam grandeſcere promittit. Quidam uerò, ſi triduo ante ſatum urina & aqua maceretur, præcipuè adoleſcere putant. Ter quidem ſarritam modium fractæ è modio ſolidæ reddere. Reliqua ſemina cupreſſi foliis tuſis ſi miſceantur, non eſſe uermiculis obnoxia, nec ſi interlunio ſerantur. Multi ad milii remedia, rubetam noctu aruo circunferri iubent, prius quàm ſarriatur, defodíque in medio incluſam uaſe fictili: ita nec paſſerem, nec uermem nocere: ſed eruendam prius quàm metatur, alioqui amarum fieri. Quin & armo talpæ contacta ſemina uberiora eſſe. Democritus ſucco herbæ, quæ appellatur aizoon, in tegulis naſcens tabuliſue, Latinè uerò ſedum aut digitellum, medicata ſeri iubet omnia ſemina. Vulgò uerò, ſi dulcedo noceat, & uermes radicibus inhæreant, remedium eſt, amurca pura, ac ſine ſale ſpargere, deinde ſarrire. Si in articulum ſeges ire cœperit, runcare, ne herbæ uincant. Peſtem à milio atque panico ſturnorum paſſerúmue agmina ſcio abigi herba, cuius nomen ignotum eſt, in quatuor angulis ſegetis defoſſa: mirũ dictu, ut omnino nulla auis intret. Mures abiguntur cinere muſtelæ, uel felis diluto, & ſemine ſparſo, uel decoctarum aqua. Sed redolet uirus animalium eorum etiam in pane. Ob id felle bubulo ſemina attingi utilius putant. Rubigo quidam, maxima ſegetum peſtis, lauri ramis in aruo defixis, tranſit in earum folia ex aruis. Luxuria ſegetum caſtigatur dente pecoris in herba duntaxat: & depaſtæ quidem, uel ſæpius, nullam in ſpica iniuriam ſentiunt. Retonſarum etiam ſemel, omnino certum eſt, granum longius fieri, ſed inane caſſúmque, ac ſatum non naſci. Babylone tamen bis ſecant, tertio depaſcunt: alioquin folia tantùm fierent. Sic quoque cum quinquageſimo fœnore meſſes reddit † exilitas ſoli: uerùm diligentioribus cum centeſimo quinquageſimo. Neq; eſt cura difficilis, quàm diutiſſimè aqua rigandi, ut præpinguis & denſa ubertas diluatur. Limum autem non inuehunt Euphrates Tigríſq;, ſicut in Aegypto Nilus. Nec terra ipſa herbas gignit. Vbertatis tamen tantæ ſunt, ut ſequente anno ſponte reſtibilis fiat ſeges, impreſſis ueſtigio ſeminibus: quæ tanta ſoli differentia admonet terræ genera in fruges deſcribere. Igitur Catonis hæc ſententia eſt: In agro craſſo & læto frumentũ ſeri. † Si uerò nebuloſus ſit idem, rhaphanum: milium, panicum in frigido & aquoſo prius ſerendum, poſteà in calido,

† Budæus legit, Felicitas ſoli. ex Theophraſto libr. 8. de Plãtis.

† Præpoſtera uerborum interpunctio ſenſum hic prorſus perturbat, hoc modo reſtituendũ: Si uerò nebuloſus ſit idem, rhaphanum, milium, panicũ. In frigido & aquoſo prius ſerẽdũ, poſteà in calido. Vide Catonẽ de Re. ruſt. ca. 6. & 34. unde hæc ſunt deſumpta.

lido. In ſolo autem rubricoſo, uel pullo, uel harenoſo, ſi non ſit aquoſum, lupinum. In creta & rubrica, & aquoſiore agro adoreum. In ſicco & nō herboſo, nec umbroſo, triticum. In ſolo ualido fabam. Viciam uerò quàm minimè in aquoſo herbidóque. Siliginem & triticum in loco aperto editóque, qui Sole quàm diutiſſimè torreatur. Lentem in frutectoſo & rubricoſo, qui non ſit herbidus. Hordeum in nouali, & in aruo, quod reſtibile poſſit fieri: trimeſtre, ubi ſementem maturam facere non poſſit, & cuius craſſitudo ſit reſtibilis. Subtilis & illa ſententia, Serenda ea in tenuiore terra, quæ non multo indigent ſucco, ut cytiſus & cicer, exceptis leguminibus quæ uelluntur è terra, non ſubſecantur. Vnde & legumina appellata, quia ita leguntur. In pingui autem, quæ cibi ſunt maioris, ut olus, triticum, ſiligo, linum. Sic ergo tenue ſolum hordeo dabitur: minus enim alimenti radix poſcit: leuior terra denſiórque tritico. In loco humili far adoreum, potius quàm triticum, ſeretur: temperato & triticum & hordeum. Colles robuſtius, ſed minus, reddunt triticum. Far & ſiligo, & cretoſum & uliginoſum ſolum ſortiuntur.

De prodigijs frugum, & arandi diſciplina, & uomerum generibus.

CAP. XVIII.

ET frugibus oſtentum ſemel (quod equidem inuenerim) accidit, P. Aelio, Cn. Cornelio Coss. quo anno ſuperatus eſt Annibal. In arboribus enim tum nata produntur frumenta. Et quoniam de frugum terræque generibus abundè diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni uice fungens, euagari incipit. ut diximus, à ſolſtitio aut noua Luna, ac primò lentè, deinde uehementius, quàm diu in Leone ſol eſt. Mox pigreſcit in Virginem tranſgreſſo, atque in Libra reſidet. Si duodecim cubita non exceſſit, fames certa eſt. Nec minus, ſi XVI. exuperauit. Tanto enim tardius decedit, quanto abundantius creuit, & ſementem arcet. Vulgò credebatur, ab eius deceſſu ſerere ſolitos, mox ſues impellere ueſtigiis ſemina deprimentes in madido ſolo: & credo antiquitus factitatum. Nunc quoque non multo grauiore opera: ſed tamen inarari certum eſt abiecta prius ſemina in limo digreſſi amnis, hoc eſt, Nouembri menſe incipiente: poſteà pauci runcant, quod botaniſmon uocant. Reliqua pars non niſi cum falce arua uiſit paulo ante Calend. Aprilis. Peragitur autem meſſis Maio, ſtipula nunquam cubitali. Quippe ſabulum ſubeſt, granúmque limo tantùm continetur. Excellentius Thebaidis regioni frumentum, quoniam paluſtris Aegyptus. Similis ratio, ſed felicitas maior Babyloni ac Seleuciæ, Euphrate atque Tigri reſtagnantibus, quoniam rigandi modus ibi manu temperatur. Syria quoque tenui ſulco arat, cùm multifariam in Italia octoni boues ad ſingulos uomeres anhelent. In omni quidem parte culturæ, ſed in hac quidem maximè ualet oraculum illud, Quid quæque regio patiatur. Vomerum plura genera: Culter uocatur, prædenſam, prius quàm proſcindatur, terram ſecans, futuríſque ſulcis ueſtigia præſcribens inciſuris, quas reſupinus in arando mordeat uomer. Alterum genus eſt uulgare, roſtrati uectis. Tertium in ſolo facili, nec toto porrectum dentali, ſed exigua cuſpide in roſtro. Latior hæc quarto generi, ſed exacutior in mucronem faſtigiata, eodémque gladio ſcindens ſolum, & acie laterum radices herbarum ſecans: id non pridem inuentum in Rhætia. Galliæ duas addiderunt tali rotulas, quod genus uocant planarati. Cuſpis effigiem palæ habet. Serunt ita non niſi culta terra, & ferè noua. Latitudo uomeris cæſpites uerſat. Semen protinus iniiciunt, cratéſque dentatas ſuper trahunt. Nec ſarrienda ſunt hoc modo ſata: ſed porcellis binis terníſque ſic arant. Vno boum iugo cenſeri anno facilis ſoli quadragena iugera, difficilis tricena, iuſtum eſt.

De temporibus arandi, & iunctione boum. CAP. XIX.

IN arando magnopere ſeruandum eſt Catonis oraculum: Quid eſt primū? Agrum bene colere. Quid ſecundum? Bene arare. Quid tertium? Stercorare. Sulco uario ne ares. Tempeſtiuè ares. Tepidioribus locis à bruma proſcindi arua oportet, frigidioribus ab æquinoctio uerno. Et maturius ſicca regione, quàm humida. Maturius denſa terra, quàm ſoluta, pingui quàm macra. Vbi ſiccæ & graues æſtates, terra cretoſa aut gracilis, utilius inter

inter ſolſtitium & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æſtus, frequentes imbres, pingue herboſúmque ſolum, ibi melius caloribus. Altum & graue ſolum etiam hyeme moueri placet: tenue ualde & aridum, paulo ante ſationis tempus. Sunt & hic ſuæ leges. Lutoſam terram ne tangito. Vi omni arato: prius quàm ares, proſcindito. Hoc utilitatem habet, quòd inuerſo cæſpite herbarum radices necantur. Quidam utique ab æquinoctio uerno proſcindi uolunt. Quod uere ſemel aratum eſt, à temporis argumento ueruactum uocatur. Hoc in nouali atque requieto neceſſarium eſt. Nouale eſt, quod alternis annis ſeritur. Araturos boues quàm arctiſſimè iungi oportet, ut capitibus ſublatis arent: ſic minimè colla contundunt. Si inter arbores uitéſque aretur, fiſcellis capiſtrari, ne germinum tenera præcerpant. Securiculam inſitiuam pendere, qua intercidantur radices. Hoc melius, quàm conuelli aratro, bouéſque luctari. In arando uerſum peragi, nec ſtriare in actu ſæptus. Iuſtum eſt proſcindi ſulco dodrantali iugerum uno die, iterari ſeſquiiugerum, ſi ſit facilitas ſoli: ſi minus, proſcindi ſemiſſem, iterari aſſem: quando & animalium labori natura leges ſtatuit. Omne aruum rectis ſulcis, mox & obliquis ſubigi debet. In collibus tranſuerſo tantùm monte aratur, ſed modò in ſuperiora, modò in inferiora roſtrante uomere. Tantúmque eſt laboris homini, ut etiam boum uice fungatur. Certè ſine hoc animali montanæ gentes ſarculis arant. Arator, niſi incuruus, præuaricatur. Inde tranſlatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur, ubi inuentum eſt. Purget uomerem ſubinde ſtimulus cuſpidatus rulla. Scamna inter duos ſulcos cruda ne relinquãtur, glebæ ne exultent. Malè aratur aruum, quod ſatis frugibus occandum eſt. Id demum rectè ſubactum erit, ubi non intelligetur utrò uomer ierit. In uſu eſt, & collicias interponere, ſi ita locus poſcat, ampliore ſulco, quæ in foſſas aquam deducant.

De occando, & quodam arationis genere, & de iteratione & reſectione.

CAP. XX.

ARatione per tranſuerſum iterata, occatio ſequitur, ubi res poſcit, crate uel raſtro, & ſato ſemine iteratio. Hæc quoque ubi conſuetudo patitur, crate dentata, uel tabula aratro adnexa, quod uocant lirare, operientes ſemina: unde primum appellata deliratio eſt. Quarto ſeri ſulco Virgilius exiſtimatur uoluiſſe, cùm dixit optimam eſſe ſegetem, quæ bis ſolem, bis frigora ſenſiſſet. Spiſſius ſolum, ſicut plerunque in Italia, quinto ſulco ſeri melius eſt, in Thuſcis uero nono. At fabam & uiciam non proſciſſo ſerere ſine damno, compendium operæ eſt. Non omittemus unam etiamnum arandi rationem, in tranſpadana Italia bellorum iniuria excogitatam. Salaſſi cùm ſubiectos Alpibus depopularenrentur agros, panicum miliúmque iam excreſcens tentauere. Poſtquàm reſpuebat natura, inararunt. At illæ meſſes duplicatæ docuere quod nunc uocant artrare, id eſt aratrare, ut credo tunc dictum. Hoc fit uel incipiente culmo, cùm iam is bina ternáue emiſerit folia. Nec recens ſubtrahemus exemplum, in Treuertico agro tertio ante hunc annum compertum. Nam cùm hyeme prægelida captæ ſegetes eſſent, reſeuerunt, reſarrientes campos menſe Martio, uberrimáſque meſſes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

De cultura terræ. CAP. XXI.

SIliginem, far, triticum, ſemen, hordeum occato, ſarrito, runcato quibus dictum erit diebus. Singulæ operæ cuique generi in iugero ſufficient. Sarculatio induratam hyberno rigore ſoli triſtitiam laxat temporibus uernis, nouóſq; ſoles admittit. Qui ſarriet, caueat ne frumenti radices ſuffodiat. Triticũ, hordeum, ſemen, fabam bis ſarrire melius. Runcatio, cùm ſeges in articulo eſt, euulſis inutilibus herbis, frugũ radicem uindicat, ſegetémque diſcernit à cæſpite. Leguminum cicer eadem, quæ far, deſiderat. Faba runcari non geſtit, quoniam euincit herbas: lupinũ runcatur tantum. Milium, panicum occatur & ſarritur, non iteratur, non runcatur: ſilicia & faſeoli occantur tantum. Sunt genera terræ, quarum ubertas pectinari ſegetem in herba cogat. Cratis & hoc genus, dentatæ ſtylis ferreis. Eadem nihilominus & depaſcuntur. Quæ depaſta ſunt, ſarculo iterum excitari neceſſarium. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc ſuperuacua fecit indulgentia cæli, &

li,& à ſemente non niſi nonis menſibus in aream redeunt: quia ſiccitas coercet herbas, fruges nocturno tactas rore nutriens. Virgilius alternis ceſſare arua ſuadet, & hoc, ſi patiantur ruris ſpatia, utiliſſimum procul dubio eſt. Quod ſi neget conditio, far ſerendum, unde lupinum, aut uicia, aut faba ſublata ſint, & quæ terram faciant lætiorem. In primiſque & hoc notandum, quædam propter alia ſeri obiter: ſed parum prouenire priori diximus uolumine, ne eadem ſæpius dicantur. Plurimùm enim refert ſoli cuiuſque ratio.

De ſumma fertilitate, & biſera uite, & aquarum differentia.

CAP. XXII.

CIuitas Africæ in mediis harenis, petentibus Syrteis Leptínque magnam, uocatur Tacape, felici ſuper omne miraculum riguo ſolo: ternis ferè mill. paſſ. in omnem partem fons abundat, largus quidem, ſed certis horarum ſpatiis diſpenſatus inter incolas. Palmæ ibi prægrandi ſubditur olea, huic ficus, fico Punica, illi uitis: ſub uite ſeritur frumentum, mox legumen, deinde olus, omnia eodem anno: omniáque aliena umbra aluntur. Quaterna cubita eius ſoli in quadratum, nec ut à porrectis metiantur digitis, ſed in pugnum contractis, quaternis denariis uenundantur. Super omnia eſt, biferam uitem bis anno uindemiare. Et niſi multiplici partu exinaniatur ubertas, pereunt luxuria ſinguli fructus. Nunc uerò toto anno metitur aliquid. Conſtátque fertilitati non occurrere homines. Aquarum quoque differentia magna riguis eſt. In Narbonenſi prouincia nobilis fons Orge nomine eſt: in eo herbæ naſcuntur in tantum expetitæ bubus, ut merſis capitibus totis eas quærant. Sed illas in aqua naſcentes certum eſt non niſi imbribus ali. Ergo ſuam quiſque terram aquámque nouerit.

De qualitate terræ & ſtercoratione. CAP. XXIII.

SI fuerit illa terra quam appellauimus teneram, poterit ſublato hordeo milium ſeri, eo condito rhaphanus: his ſublatis hordeum uel triticum, ſicut in Campania: ſatíſque talis terra aratur, cùm ſeritur. Alius ordo: ut ubi adoreum fuerit, ceſſet IIII. menſibus hybernis, & uernam fabam recipiat, aut ante hyemalem ne ceſſet. Necnon minus pinguis alternari poteſt ita, ſi frumento ſublato legumen tertiò ſeratur. Gracilior & in annum tertium ceſſet. Frumentum quidam ſeri uetant, niſi in ea quæ proximo anno quieuerit. Maximam huius loci partem ſtercorationis obtinet ratio, de qua & priori diximus uolumine. Hoc tantùm unum in confeſſo eſt, niſi ſtercorato ſeri non oportere: quanquàm & hic leges ſunt propriæ. Milium, panicum, rapa, napus, niſi in ſtercorato non ſerantur. Non ſtercorato frumentum potius quàm hordeum ſerito. Item in noualibus, tametſi in illis fabam ſeri uolunt, eandem ubicunque quàm recentiſſimè ſtercorato ſolo. Autumno aliquid ſaturus, Septembri menſe fimum inaret poſt imbrem. Vtique ſi uerno erit ſaturus, per hyemem fimum diſponat. Iuſtum eſt uehes XVIII. iugero tribui: diſpergere autem prius quàm areſcat, aut iactato ſemine. Si hæc omiſſa ſit ſtercoratio, ſequens eſt, prius quàm ſerat, ante puluerem. Quod ut hanc quoque curam determinemus, iuſtum eſt ſingulas uehes fimi denario ire, in ſingulas pecudes minores, in maiores denas: niſi contingat hoc, malè ſubſtrauiſſe pecori colonum appareat. Sunt qui optimè ſtercorari putent, ſub dio retibus incluſa pecorum manſione. Ager ſi non ſtercoratur, alget: ſi nimium ſtercoratus eſt, aduritur: ſatiúſque eſt id ſæpe, quàm ſupra modum facere. Quò calidius ſolum eſt, eò minus addi ſtercoris, ratio eſt.

De bonitate ſeminum, & diſciplina ſeminandi, & quantum ex quoque genere frumenti, in iugero ſerendum, & temporibus ſerendi. CAP. XXIIII.

SEmen optimum anniculum, bimum deterius, trimum peſſimũ, ultrà ſterile: & in uno omnium definita genere ratio eſt. Quod in ima area ſubſedit, ad ſemen reſeruandum eſt. Id enim optimum, quoniam grauiſſimum: neque alio modo utilius diſcernitur. Quæ ſpica per interualla ſemina habebit, abiicietur. Optimum granum quod rubet, & dentibus

bus fractum eundem habet colorem:deterius, cui plus intus albi eſt. Certum terras alias plus ſeminis recipere,alias minus. Religioſúmque inde primum colonis augurium,cùm auidius accipiat,eſurire creditur,& comeſſe ſemen. Sationem locis humidis celeriùs fieri ratio eſt,ne ſemen imbre putreſcat.Siccis ſerius, ut pluuiæ ſequantur:ne diu iacens atque non concipiens,euaneſcat. Itémque feſtinata ſatione denſum ſpargi ſemen,quia tardè concipiat.Serotina rarum, quia denſitate nimia necetur.Artis quoque cuiuſdam eſt, æqualiter ſpargere.Manus utique congruere debet cum gradu, ſempérque cum dextro pede. Fit quoque quorundam occulta ratione, quòd ſors genialis atque fœcunda eſt. Non transferendum eſt ex frigidis locis ſemen in calida,neque ex præcocibus in ſerotina:ídque in contrarium præcepere quidam falſa diligentia. Serere in iugero temperati ſoli iuſtum eſt tritici aut ſiliginis modios v.farris aut ſeminis (quod frumenti genus ita appellamus)x,hordei v i. Fabæ quintam partem amplius quàm tritici,uiciæ x i i,ciceris & cicerculæ & piſi i i i,lupini x,lentis i i i,ſed hanc cum fimo arido ſeri uolunt, erui vi, ſiliciæ v i,faſeolorum i i i i,pabuli x x : milii,panici ſextarios quatuor.Pingui ſolo plus, gracili minus. Eſt & alia diſtinctio. In denſo,aut cretoſo,aut uliginoſo ſolo, tritici aut ſiliginis modios ſex:in ſoluta terra & nuda,& ſicca,& læta, quatuor.Macies enim ſoli maior,niſi rarum culmum habeat,ſpicam minutam facit & inanem.Pinguia arua ex una ſeminis radice fruticem numeroſum fundunt, denſámque ſegetem è raro ſemine emittunt. Ergo inter quatuor & ſex modios pro natura ſoli,alii quinque non minus ſeri,pluréſue præcipiunt : item in conſito, aut cliuoſo, ut in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere cuſtodiendum, Segetem ne defruges. Adiecit iis Accius in praxidico, ut ſereretur,cùm Luna eſſet in Ariete,Geminis,Leone,Libra,Aquario. Zoroaſtres Sole x i i partes Scorpionis tranſgreſſo, cùm Luna eſſet in Tauro. Sequitur huc dilata & maxima indigens cura de tempore fruges ſerendi quæſtio, magnáque ex parte ratione ſiderum connexa. Quamobrem ſententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus.Heſiodus,qui princeps omnium de agricultura præcepit,unum tempus ſerendi tradidit à Vergiliarum occaſu. Scribebat enim in Bœotia Helladis,ubi ita ſeri diximus.Inter diligentiſſimos conuenit, ut in alitum quadrupedúmque genitura, eſſe quoſdam ad conceptum impetus & terræ.Hos Græci ita definiunt, cùm ſit calida & humida. Virgilius triticum & far à Vergiliarum occaſu ſeri iubet,hordeum inter æquinoctium autumni & brumam:uiciam uerò faſeolos & lentem,Boote occidente. Quo fit,ut horum ſiderum aliorúmque exortus & occaſus digerendi ſint in ſuos dies. Sunt qui & ante Vergiliarum occaſum ſeri iubeant,duntaxat in arida terra,calidíſq; prouinciis.Cuſtodiri enim ſemen corrumpente humore,& à proximo imbre uno die erumpere. Alii ſtatim ab occaſu Vergiliarum ſequi imbres,à ſeptimo ferè die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumni:in calidis ſerius,ne ante hyemem luxurient.Inter omnes autē conuenit circa brumam ſerendum non eſſe,magno argumento : quoniam hyberna ſemina, cùm ante brumam nata ſint,ſeptimo die erumpant:ſi poſt brumam,uix x l.Sunt qui properent, atque ita pronuntient,feſtinatam ſementem ſæpe decipere, ſerotinam ſemper.E contrario alii, uel uere potiùs ſerendum,quàm malè in autumno.Atque ubi fuerit neceſſe,inter Fauonium & uernum æquinoctium. Quidam omiſſa cæleſti cura,ut inutili,temporibus definiunt.Vere linum & auenam, & papauer : atque uti nunc etiam tranſpadani ſeruant,uſque in Quinquatrus:fabam, ſiliginem Nouembri menſe : far Septembri extremo uſque in Idus Octobris. Alii poſt hūc diem in Calendas Nouemb.Ita his nulla naturæ cura eſt: illis nimia & ideo cæca ſubtilitas:cùm res inter ruſticos geratur, literarúmque expertes, non modò ſiderum. Et confitendum eſt, cælo maximè conſtare ea:quippe Virgilio iubente prædiſci uentos ante omnia,ac ſiderum mores, neque aliter, quàm nauigantibus, ſeruari.Spes ardua & immenſa,miſceri poſſe cæleſtem diuinitatem imperitiæ:ſed tentanda tam grandi uitæ emolumento.Priùs tamen ſideralis difficultas,quam ſenſere etiā periti,ſubiicienda contemplationi eſt:quòd deinde lætior mens diſcedat à cælo,& facta ſentiat,quæ futura prænoſci non poſſint.

Digeſtio ſiderum in noctes & dies. CAP. XXV.

PRimum omniū dierum ipſorū anni, Soliſq; motus propè inexplicabilis ratio eſt. Ad CCCLXV adiiciunt etiamnum intercalarios diei noctiſque quadrantes. Ita fit, ut tradi non poſsint certa ſiderum tempora. Accedit confeſſa rerum obſcuritas, nunc præcurrente, nec paucis diebus, tempeſtatum ſignificatu, quod prochimazin Græci uocant: nunc poſtueniente, quod epichimazin: & plerunque aliâs citiùs: aliâs tardiùs cæli effectu ad terram deciduo: unde uulgo ſerenitate reddita, confectum ſidus audimus. Prætereà cùm omnia hæc ſtatis ſideribus cælóque affixis conſtent, interueniunt motu ſtellarum grandines, imbres, & ipſi non leui effectu, ut docuimus, turbántque conceptæ ſpei ordinē. Idque ne nobis tantùm putemus accidere, & reliqua fallit animalia ſagaciora circa hoc, ut quo uita eorū conſtet: æſtiuáſq; alites præpoſteri aut præproperi rigores necant, hybernas æſtus. Ideo Virgilius errantium quoque ſiderum rationem ediſcendam præcipit, admonens obſeruandum frigidæ Saturni ſtellæ tranſitum. Sunt qui certiſsimum ueris indicium arbitrentur ob infirmitatem animalis, papilionis prouentum. Id eo ipſo anno, cùm commentaremur hæc, notatum eſt, prouentum eorum ter repetito frigore extinctùm, aduenáſque uolucres ad VI. Calend. Februarii ſpem ueris attuliſſe, mox ſæuiſsima hyeme conflictatas. Res anceps primum omnium à cælo peti legem, deinde eam argumentis eſſe quærendam. Super omnia eſt mundi conuexitatis, terrarúmque globi differentia, eodem ſidere alio tempore aliis aperiente ſe gentibus: quo fit ut cauſa eius non iiſdem diebus ubique ualeat. Addidere difficultatem & authores diuerſis in locis obſeruando, mox etiā in iiſdem diuerſa prodendo. Tres autem fuere ſectæ, Chaldæa, Aegyptia, Græca. His addidit apud nos quartam Cæſar Dictator, annos ad Solis curſum redigens ſingulos, Soſigene perito ſcientiæ eius adhibito. Et ea ipſa ratio poſteà comperto errore correcta eſt: ita ut XII annis continuis non intercalaretur, quia cœperat ſidera annus morari, qui priùs antecedebat. Et Soſigenes ipſe trinis commentationibus, quanquam diligētior eſſet cæteris, non ceſſauit tamen addubitare, ipſe ſemet corrigendo. Authores prodidere ea, quos prætexuimus uolumini huic, rarò ullius ſententia cum alio congruente. Minus hoc in reliquis mirum, quos diuerſi excuſauerint tractus. Eorum qui in eadem regione diſſedere, unam diſcordiam ponemus exempli gratia: Occaſum matutinum Vergiliarum Heſiodus (nàm huius quoque nomine extat Aſtrologia) tradidit fieri, cùm æquinoctium autumni conficeretur: Thales XXV die ab æquinoctio: Anaximander XXIX. Euctemon XLVIII. Nos ſequemur obſeruationem Cæſaris: maximéque hæc erit Italiæ ratio. Dicemus tamen & aliorum placita: quoniam non unius terræ, ſed totius naturæ interpretes ſumus, non authoribus poſitis (id enim uerboſum eſt) ſed regionibus: ut legentes tantùm meminerint, breuitatis gratia, cùm Attica nominata fuerit, ſimul intelligere Cycladas inſulas: cùm Macedonia, Magneſiam, Thraciam: cùm Aegyptus, Phœnicen, Cyprum, Ciliciam: cùm Bœotia, Locridem, Phocidem, & finitimos ſemper tractus: cùm Helleſpontus, Cherrhoneſum, & continentia uſque Atho montem: cùm Ionia, Aſiam, & inſulas Aſiæ: cùm Peloponneſus, Achaiam, & ad Heſperum iacentes terras. Chaldæi Aſſyriam & Babyloniam demonſtrabunt. Africam, Hiſpanias, Gallias ſileri non erit mirum. Nemo enim obſeruauit in iis, qui ſiderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoſcentur in illis quoque terris digeſtione circulorum, quam in ſexto uolumine fecimus: qua cognatio cæli, non gentium modò, uerùm, urbium quoque ſingularum intelligitur, nota ex his terris, quas nominauimus, ſumpta cōuexitate circuli, pertinentis ad quas quiſque quæret terras, & ad earum ſiderum exortus, per omnium circulorum pares umbras. Indicandum & illud, tempeſtates ipſas ardores ſuos habere quadrinis annis: & eaſdem non magna differentia reuerti ratione Solis: octonis uerò augeri eaſdem, centeſima reuoluente ſe Luna. Omnis autem ratio obſeruata eſt tribus modis, exortu ſiderum occaſúque, & ipſorum temporum cardinibus. Exortus occaſúſque binis modis intelliguntur. Aut enim aduentu Solis occultantur ſtellæ & conſpici deſinunt, aut eiuſdem abſceſſu proferunt ſe. Emerſum hoc melius, quàm exortum conſuetudo di-

xiſſet:& illud occultationem potius,quàm occaſum. Alio modo,quo die incipiunt apparere uel deſinunt,oriente Sole, aut occidente,matutini ueſpertiníue cognominati, prout alterutris eorum manè uel crepuſculo contingit. Dodrantes horarum, cùm minimum, interualla ea deſiderant ante Solis ortum, uel poſt occaſum,ut aſpici poſsint.Prætereà bis quædam exoriuntur & occidunt. Omníſque ſermo de his eſt ſtellis, quas adhærere cælo diximus. Cardo temporum quadripartita anni diſtinctione conſtat, per incrementa lucis. Augetur hæc à bruma, & æquatur noctibus uerno æquinoctio diebus x c. horis tribus. Deinde ſuperat noctes ad ſolſtitium diebus x c i i i,horis x i i, uſque ad æquinoctium autumni. Et tum æquata die procedit ex eo ad brumam diebus l x x x i x, horis i i i. Horæ nunc in omni acceſsione æquinoctiales, non cuiuſcunque diei ſignificantur: omnéſque eæ differentiæ fiunt in octauis partibus ſignorum. Bruma Capricorni, ad v i i i Calend. Ianuarii ferè: æquinoctium uernum, Arietis: ſolſtitium, Cancri: alterúmque æquinoctium,Libræ: qui & ipſi dies raò non aliquos tempeſtatum ſignificatus habent.Rurſus hi cardines ſingulis etiamnum articulis temporum diuiduntur,per media omnes dierum ſpatia.Quoniam inter ſolſtitium & æquinoctiũ autumni,Fidiculæ occaſus autumnum inchoat die x l v. At ab æquinoctio eo ad brumam,Vergiliarum matutinus occaſus hyemem die x l i i i. Inter brumam & æquinoctium die x l v flatus Fauonii uernum tempus. Ab æquinoctio uerno initium æſtatis die x l v i i i Vergiliarum exortus matutinus. Nos incipiemus à ſementibus frumenti,hoc eſt, Vergiliarum occaſu matutino. Nec deinde paruorum ſiderum mentione concidenda ratio eſt, & difficultas rerum augenda, cùm ſidus uehemens Orionis iiſdem diebus longo decedat ſpatio. Sementibus tempora plerique præſumunt, & ab x i die autumnalis æquinoctii fruges ſerunt, adueniente Coronæ exortu, continuis diebus certo propè imbrium promiſſo. Xenophon non antequam Deus ſignum dederit. Hoc Cicero Nouembris imbre fieri interpretatus eſt,cùm ſit uera ratio non priùs ſerendi, quàm folia cœperint decidere. Hoc ipſo Vergiliarũ occaſu fieri putant. Aliqui ad i i i Idus.Nouembris,ut diximus,ſeruant: quoniam id ſidus etiam ueſtis inſtitoris eſt, & eſt in cælo notatu facillimum. Ergo ex occaſu eius de hyeme augurantur, quibus eſt cura inſidiandi negotiatoris auaritia. Nubilo occaſu pluuioſam hyemem denuntiat: ſtatímque augent lacernarum pretia: ſereno aſperam,& reliquarum ueſtium accendunt. Sed ille indocilis cæli agricola, hoc ſignum habeat inter ſuos uepres, humúmque ſuam aſpiciens, cùm folia uiderit decidua. Sic indicatur anni temperies, alibi tardius, alibi maturius. Ita enim ſentitur, ut cæli locíque afficit natura: ídque in hac ratione præcellit, quòd eadem & in mundo publica eſt, & unicuique loco peculiaris. Miretur hoc, qui non meminerit ipſo brumali die pulegium in carnariis florere: adeò nihil occultum eſſe natura uoluit.Et ſerendi igitur hoc dedit ſignum. Hæc eſt uera interpretatio, argumentum naturæ ſecum afferens. Quippe ſic terram peti ſuadet, promittítque quandam ſtercoris uicem, & contra rigores terram flatúſque operiri à ſe nuntiat, & monet feſtinare. Varro in fabæ utique ſatu hanc obſeruationem cuſtodiri præcepit. Alii plena Luna ſerendam. Lentem uerò à x x v ad x x x. Viciam quoque iiſdem Lunæ diebus. Ita demum ſine limacibus fore. Quidam pabuli cauſa ſic ſeri iubent, ſeminis autem uere. Eſt & alia manifeſtior ratio,mirabiliore naturæ prouidentia, in qua Ciceronis ſententiam ipſius uerbis ſubſignabimus,

Iam uerò ſemper uiridis,ſempérque grauata
Lentiſcus,triplici ſolita eſt grandeſcere fœtu:
Ter fruges fundens,tria tempora monſtrat arandi.

Ex his unum hoc erit idem & lino ac papaueri ſerendo.Cato de papauere ita tradit:Virgas & ſarmenta,quæ tibi in ſatione ſuperant,in ſegete comburito.Vbi eas combuſſeris,ibi papauer ſerito ſylueſtre:quod in miro uſu eſt melle decoctum ad faucium remedia.Víſque ſomnifera etiam ſatiuo.Et hactenus de hyberna ſemente.

Replicatio totius culturæ, & quid quoque menſe in agro fieri oporteat. CAP. XXVI.

VErùm ut pariter omnis culturæ quoddam breuiarium peragatur, eodem tempore conuenit & arbores ſtercorare, accumulare item uineas: ſufficit in iugerum opera: & ubi patietur loci ratio, arbuſta ac uineas putare, ſeminariis ſolum bipalio præparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular lauare & recondere. A Calend. Nouemb. gallinis oua ſupponere nolito, donec bruma conficiatur. In eum diem ternadena ſubiicito æſtate tota, hyeme pauciora, non tamen infra nouena. Democritus talem futuram hyemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eum terni: item ſolſtitio æſtatem. Circa brumam pleriſque bis ſeptem halcyonum fœtura uentorum quiete mollius cælũ: ſed & in his & in aliis omnibus ex euentu ſignificationum intelligi ſidera debebunt; non ad dies utique præfinitos expectari tempeſtatum uadimonia. Per brumam uitem ne colito. Vina tum defæcari, uel etiam diffundi Hyginus ſuadet à confecta ea ſeptimo die, utique ſi ſeptima Luna competat. Ceraſa circa brumam ſeri. Bubus glandem tunc aſpergi conuenit in iuga ſingula modios. Largior ualetudinem infeſtat, & quocunque tempore detur, ſi minus XXX. diebus continuis data ſit, narrant uerna ſcabie pœnitere. Materiei cædendæ tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maximè uigilia conſtant, cùm ſint noctes tanto ampliores. Qualos, crates, fiſcinas texere. Faces incidere. Ridicas præparare interdiu XXX, palos LX, in lucubratione ueſpertina ridicas V, palos X, totidem antelucana. A bruma in Fauonium Cæſari nobilia ſidera ſignificãt, III Calend. Ianuarii matutinò Canis occidens. Quo die Atticæ & finitimis regionibus Aquila ueſperi occidere traditur. Pridie Nonas Ianuarii Cæſari Delphinus matutinò exoritur, & poſtero die Fidicula, quo Aegypto Sagitta ueſperi occidit. Item ad VI Idus Ianuarii eiuſdem Delphini ueſpertino occaſu continui dies hyemant Italiæ, & cùm Sol in Aquarium ſentiatur tranſire, quod ferè XVI Calend. Feb. euenit: VIII Calend. ſtella regia appellata Tuberoni in pectore Leonis occidit matutinò. Et pridie Nonas Feb. Fidicula ueſperi. Huius temporis nouiſsimis diebus, ubicunque patietur cæli ratio, terram ad roſarum & uineæ ſatum uertere bipalio oportet. Iugero operæ LX ſufficiunt. Foſſas purgare, aut nouas facere. Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quaſſa ſarcire, ipſorúmque laminas ſcabendo purgare, aut nouas facere. A Fauonio in æquinoctium uernum Cæſari ſignificat XVII Calend. Martii triduum uarié. Et VIII Calend. hirundinis uiſu, & poſtero die Arcturi exortu ueſpertino. Item III Nonas Martii Cæſar Cancri exortu id fieri obſeruauit. Maior pars authorum Vindemitoris emerſu VIII Idus aquilonii piſcis exortu, & poſtero die Orionis. In Attica Miluium apparere obſeruatur. Cæſar & Idus Martias ferales ſibi annotauit Scorpionis occaſu: XV uerò Calend. Aprilis Italiæ Miluum oſtendi, XII Calend. Equum occidere matutinò. Hoc interuallum temporis uegetiſsimum agricolis, maximéque operoſum eſt, in quo præcipuè falluntur. Neque enim eo die uocantur ad munia, quo Fauonius flare debeat ſed quo cœperit. Hoc acri intentione ſeruandum eſt. Hoc illo menſe ſignum Deus habet, obſeruatione minimè fallaci aut dubia, ſi quis attendat. Vnde autem ſpiret iis uentus, quáque parte ueniat, diximus ſecundo uolumine, & dicemus mox paulo operoſius. Interim ab eo die (quiſquis ille fuerit) quo flare cœperit, non utique VI Idus Feb. ſed ſiue antè, quando præuernat, ſiue pòſt, quando hyemat: poſt eam diem, inquam, innumera ruſticos cura diſtringat, & prima quæque peragantur, quæ differri nequeunt. Trimeſtria ſerantur. Vites putentur qua diximus ratione. Oleæ curentur. Poma ſerantur inſerantúrque. Vineæ paſtinentur. Semina digerantur, inſtaurentur alia. Harundines, ſalices, geniſtæ ſerantur cædantúrq;. Serantur uerò ulmi, populi, platani, uti dictum eſt. Tum & ſegetes conuenit purgare, ſarrire hybernas fruges, maximéque far. Lex certa in eo, cùm quatuor fibrarum eſſe cœperit. Faba uerò non antequàm trium foliorum. Tunc quoque leui ſarculo purgare uerius, quàm fodere. Florentem utique XV primis diebus non attingere. Hordeum niſi ſicco, ne ſerito. Putationem æquinoctio peractam habeto. Vineæ iugerum quaternæ operæ putant, alligántque: in arbuſto ſingulæ operæ arbores XV. Eodem

Eodem hoc tempore hortorum roſariorúmque cura eſt,quæ ſeparatim proximis uoluminibus dicetur:eodem & topiariorum.Tunc optimè ſcrobes fiunt. Terra in futurum proſcinditur,Virgilio maximè authore,ut glebas Sol coquat.Vtilior ſententia, quæ non niſi temperatum ſolum in medio uere arari iubet:quoniam in pingui ſtatim ſulcos occupant herbæ, gracili inſecuti æſtus exiccant:tum nanque ſuccum uenturis ſeminibus auferunt. Talia autumno meliùs arari certum eſt.Cato uerna opera ſic definit:ſcrobes fieri,ſeminaria propagari in locis craſsis & humidis:ulmos,ficos,poma,oleas,prata ſtercorari Luna ſitiente:Quæ rigua non erunt,ab afflatu Fauonii defendi,purgari herbas, malas radicitus erui,ficus interpurgari,ſeminaria fieri,& uetera ſarciri.Hæc,antequàm uinea florere incipiat.Itémque pyro florente arare incipiat macra harenoſáque. Poſteà utique grauiſsima & aquoſiſsima.Ita poſtremò arato.Ergo hæc aratio has habebit notas,lentiſci primum fructum oſtendentis,ac pyri florentis.Erit & tertia in bulborum ſatu ſcillæ. Item in coronamentorum narciſsi.nanque & hæc ter florent:primóque flore primam arationem oſtendunt,medio ſecundam,tertio nouiſsimam, quando inter ſeſe alia aliis notas præbent. Ac non in nouiſsimis cauetur,ne fabis florentibus attingatur edera.Id enim noxium & exitiale ei eſt tempus.Quædam uerò & ſuas habent notas,ſicuti ficus. Cùm folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tunc maximè ſerendas ficus.Aequinoctium uernum ad VIII Calen.Aprilis peragi uidetur.Ab eo ad Vergiliarum exortum matutinũ, Cæſari ſignificant Calend.Aprilis.III Nonas Aprilis in Attica Vergiliæ ueſperi occultantur.Eædem poſtridie in Bœotia. Cæſari autem & Chaldæis Nonis, Aegypto Orion & gladius eius incipiunt abſcondi.Cæſari ſexto Idus ſignificatur imber Libræ occaſu:decimoquarto Calen. Maii Aegypto Suculæ occidunt ueſperi,ſidus uehemens, & terra mariq; turbidum,decimoſexto Atticæ,XV.Cæſari,continuóque triduo ſignificat.Aſſyriæ autem XII Calen.Hoc eſt uulgo appellatum ſidus Palilicium,quoniam XI Calend.Maii urbis Romæ natalis,quo ferè ſerenitas redditur,claritatem obſeruationi dedit,nimborum argumento Hyadas appellantibus Græcis has ſtellas. Quod noſtri à ſimilitudine cognominis Græci propter ſues impoſitum arbitrantes,imperitia appellauere Suculas.Cæſari ad VIII Calen. notatur dies.VII Calend.Aegypto Hœdi exoriuntur:VI Calend.Bœotiæ & Atticæ Canis ueſperi occultatur,Fidicula manè oritur:V Calendas.Aſſyriæ Orion totus abſconditur, tertio autem Canis:VI Nonas Maii Cæſari Suculæ matutinò exoriuntur,& VIII Idus Capella pluuialis. Aegypto autem eodem die Canis ueſperi occultatur. Sic ferè in VI Idus Maii,qui eſt Vergiliarum exortus, decurrunt ſidera. In hoc temporis interuallo,XV diebus primis agricolæ rapienda ſunt ea,quibus peragendis ante æquinoctium non ſuffecerit,dum ſciat inde natam exprobationem fœdam putantium uites per imitationem cantus alitis temporarii.quem cuculum uocant.Dedecus enim habetur,opprobriúmque meritum,falcem ab illa uolucre in uite deprændi,ut ob id petulantiæ ſales etiam cum primo uere ludantur.Auſpicio tamen deteſtabiles uidentur. Adeò minima quæque in agro naturalibus trahuntur argumentis.Extremo autem hoc tempore panici miliíque ſatio eſt. Iuſtum eſt hoc ſeri maturatò hordeo,atque etiam in eodem aruo.Eſtque ſignum illius maturitatis,& horum ſationis commune,lucentes ueſpere per arua cicindelæ. Ita appellant ruſtici ſtellantes uolatus,Græci uerò lampyridas,incredibili benignitate naturæ.

Ne agricolæ aſpiciant ſtellas,ſed magis tempora ſerendæ frugis. & ortus occaſúſque ſideris,in quibuſdam herbis,& de ſtellarum ortu & occaſu.

CAP. XXVII.

IAm Vergilias in cælo notabiles caterua fecerat:non tamẽ his contenta, terreſtres fecit alias,ueluti uociferans:Cur cælum intuearis agricola?Cur ſidera quæras ruſtice? iam te breuiore ſomno feſſum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas ſpargo peculiares ſtellas,eáſque ueſpere & ab opere diſiungenti oſtendo: ac ne poſsis præterire, miraculo ſolicito. Vidéſne ut fulgor igni ſimilis alarum compreſſu tegatur, ſecúmque lucem habeat & nocte? Dedi tibi herbas horarum indices:& ut ne ſole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altius ſpectas.

ſpectas, ipſúmque cælum ſcrutaris? Habes ante pedes tuos ecce Vergilias. In certis eæ diebus proueniunt, durántque fœdere ſideris huiuſce: partúmque eas illius eſſe certum eſt. Proinde quiſquis æſtiuos fructus ante illas ſeuerit, ipſe fruſtrabitur ſeſe. Hoc interuallo & apicula procedens fabam florere indicat: fabáque floreſcens eam euocat. Dabitur & aliud finiti frigoris indicium. Cùm germinare uideris morùm, iuiuriam poſteà frigoris timere nolito. Ergo opera, taleas oliuarum ponere, ipſáſque oleas interradere, rigare prata æquinoctii diebus primis. Cùm herba creuerit in feſtucam, arcere aquas. Vineas pampinare. Et huic lex ſua, cùm pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat una opera iugerum. Segetes iterare. Sarritur uerò diebus uiginti. Ab æquinoctio ſartura nocere & uineæ & ſegeti exiſtimatur. Et oues lauandi hoc idem tempus eſt. A Vergiliarum exortu ſignificant Cæſari poſtridie Arcturi occaſus matutini, tertio Idus Maii Fidiculæ exortus. XII. Calend. Iunii Capella ueſperi occidens & in Attica Canis. XI Calend. Cæſari Orionis gladius occidere incipit: tertio Nonas Iunii Cæſari & Aſſyriæ Aquila ueſperi oritur: octauo Idus Arcturus matutinò occidit: Italiæ ſexto, & quarto Idus Delphinus ueſperi exoritur: decimoſeptimo Calendas Iulii gladius Orionis exoritur, quod Aegypto poſt quatriduum. XI Calend. eiuſdem Orionis gladius Cæſari occidere incipit. VIII. Calend. Iulii uerò longiſsima dies totius anni, & nox breuiſſima ſolſtitium conficiunt. In hoc temporis interuallo uineæ pampinantur, curatúrque ut uinea uetus ſemel foſſa ſit, bis nouella. Oues tondentur: lupinum ſtercorandi cauſa uertitur: terra proſcinditur: uicia in pabulum ſecatur: faba metitur, deinde concutitur.

De pratis & reparatione prati, & cotibus, & falcibus, & deſcriptio frugum & ſiderum. CAP. XXVIII.

PRata circa Calend. Iunii cæduntur, quorum facillima agricolis cura, ac minimi impendii, hæc de ſe poſtulat dici. Relinqui debent in læto ſolo, uel humido, uel riguo, eáque aqua pluuia rigari uia publica. Vtiliſsimum ſimul & herbæ arare, deinde cratire, ſerere florem ex fœnilibus, atque ex præſepibus fœno dilapſum ſpargere, prius quàm cratiantur. Nec primo anno rigari, nec paſci ante ſecunda fœniſecia, ne herbæ uellantur, obtritúque hebetentur. Seneſcunt prata, reſtituíque debent faba in his ſata, uel rapis, uel milio. Mox inſequente anno frumento, rurſúſque in prata tertio relinqui. Prætereà quoties ſecta ſint, ſiciliri, hoc eſt quæ fœniſeces præterierunt, ſecari. Eſt enim in primis inutile, enaſci herbas ſementaturas. Herba optima in prato trifolii, proxima graminis, peſsima mimmuli: ſiliqua etiam dira fœniſecis: inuiſa & equiſelis eſt, à ſimilitudine equinæ ſetæ. Secandi tempus, cùm ſpica defloreſcere cœpit, atque roborari: ſecandum, antequàm inareſcat. Cato, fœnum, inquit, ne ſerò ſeces, priùs quàm ſemen maturum ſit, ſecato. Quidam pridie rigant, ubi ſunt rigua. Noctibus roſcidis ſecari melius. Quædam partes Italiæ poſt meſſem ſecant. Fuit hoc quoque maioris impendii apud priores, Creticis tantum tranſmariníſque cotibus notis, nec niſi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœniſex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ uicem imperantes ferro. Sed aquaria protinus uiret. Falcium ipſarum duo genera. Italicum breuius, ac uel inter uepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendii, quippe medias cædunt herbas, breuioréſque prætereunt. Italus fœniſex dextera una manu ſecat. Iuſtum eſt una opera iugerum in die deſecari, alligaríque manipulos mille ducentos † quaterna pondo. Sectum uerti ad ſolem, nec niſi ſiccum conſtrui oportet. Niſi fuerit hoc obſeruatum diligenter, exhalare matutinò nebulam quandam, metáſque mox ſole accendi, & conflagrare certum eſt. Rurſus rigari deſecta oportet, ut ſecetur autumnale fœnum, quod uocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno ſecantur, etiam non rigua. Ter uerò pleriſque in locis, & poſteà in ipſo pabulo non minus emolumenti eſt, quàm à fœno. Armentorum id cura, iumentorúmque progeneratio ſuum cuique conſilium dabit optimum, maximè quadrigarum quæſtus. Solſtitium peragi in octaua parte Cancri, & octauo Calendas Iulii diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc uſque, à bruma

† quaternûm pondo

dies creuerunt ſex menſibus. Sol ipſe ad Aquilonem ſcandens, ac per ardua eniſus, ab ea meta incipit flecti, & digredi ad Auſtrum, aucturus noctes aliis ſex menſibus, ablaturúſque diei menſuram. Ex hoc deinde rapiendi conuehendíque fructus alios atque alios tempus, & præparandi ſe contra ſæuam ferámque hyemem: decebátque hoc diſcrimen indubitatis notis ſignaſſe naturam. Quam ob rem eas manibus ipſis agricolarum ingeſsit, uertíque iuſsit ipſa die folia, & eſſe confecti ſideris ſignum: nec ſyluestrium arborum remotarúmque, ne in ſaltus deuios montéſque eundum eſſet quærentibus ſigna: non rurſus urbanarum, quæque topiario tantùm coluntur, quanquam & in his illa uiſantur: Vertit oleæ ante pedes ſatæ, uertit tiliæ ad mille uſus petendæ: uertit populi albæ etiam uitibus nuptæ. Adhuc parum eſt, inquit, ulmum uite dotatam habes, & huius uertam. Pabulo folia eius ſtringis, uitem deputas. Aſpice, & tenes ſidus. Alia parte cælum reſpiciunt, quàm qua ſpectauere pridie. Salice omnia alligas, humillima arborum, ipſe toto capite altior: & huius circumagam. Quid te ruſticum quereris? Non ſtat per me, quo minus cælum intelligas, & cæleſtia ſcias. Dabo & auribus ſignum. Palumbûm utique exaudi gemitus. Tranſiſſe ſolſtitium caueto putes, niſi cùm incubantem uideris palumbum. A ſolſtitio ad Fidiculæ occaſum VI Calendas Iunii Cæſari Orion exoritur, zona autem eius IIII Nonas Aſſyriæ, Aegypto uerò Procyon matutino æſtuoſus: quod ſidus apud Romanos non habet nomen, niſi Caniculam hanc uelimus intelligi, hoc eſt minorem Canem: ſanè ut in aſtris pingitur. Eſt autem magnopere pertinens, ſicut paulo mox docebimus. III Nonas Chaldæis Corona occidit matutinó. Atticæ Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulii & Aegyptiis Orion deſinit exoriri. XVI Calend. Auguſti Aſſyriæ Procion exoritur. Dein poſtridie, ferè ubique confeſſum inter omnes ſidus indicans, quod Canis ortum uocamus, ſole partem primam Leonis ingreſſo. Hoc fit poſt ſolſtitium XXIII die. Sentiunt id maria & terræ, multæ uerò & feræ, ut ſuis locis diximus. Neque eſt minor ei ueneratio, quàm deſcriptis in Deos ſtellis. Accendítque ſolem, & magnam æſtus obtinet cauſam. XVIII Calend. Auguſti Aegypto Aquila occidit matutinò, Eteſiarúmque prodromi flatus incipiunt, quod Cæſar X Calendas ſentire Italiam exiſtimauit. Aquila Atticæ matutinò occidit. III Calendas regia in pectore Leonis ſtella matutinò Cæſari immergitur. VIII Idus Auguſt. Arcturus medius occidit. III Idus Fidicula occaſu ſuo autumnum inchoat, uti is adnotat: ſed ut uera ratio id fieri inuenit, VI Idus eiuſdem. In hoc temporis interuallo res ſumma uitium agitur, decretorio uuis ſidere illo, quod Caniculam appellauimus. Vnde carbunculare dicuntur, ut quodam uredinis carbone exuſtæ. Non comparantur huic malo grandines, procellæ, quæque nunquàm annonæ intulere caritatem. Agrorum quippe mala ſunt illa. Carbunculus autem regionum latè patentium, non difficili remedio, niſi calumniari naturam rerum homines, quàm ſibi prodeſſe, mallent. Ferunt Democritum, qui primus intellexit oſtendítque cum terris cæli ſocietatem, ſpernentibus hanc curam eius opulentiſsimis ciuium, præuiſa olei caritate ex futuro Vergiliarum ortu, qua diximus ratione, oſtendemúſque iam plenius, magna tum uilitate propter ſpem oliuæ, coëmiſſe in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem & quietem doctrinarum ei ſciebant in primis cordi eſſe. Atque ut apparuit cauſa, & ingens diuitiarum curſus, reſtituiſſe mercedem anxiæ & auidæ dominorum pœnitentiæ, contentum ita probaſſe, opes ſibi in facili, cùm uellet, fore. Hoc poſteà Sextius è Romanis ſapientiæ affectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta literarum occaſio eſt: Quas equidem miſcebo agreſtibus negotiis, quàm potero, dilucidè atque perſpicué. Plerique dixere rorem inuſtum Sole acri, frugibus rubiginis cauſam eſſe, & carbunculi uitibus. Quod ex parte falſum arbitror, omnémque uredinem frigore tantùm conſtare, ſole innoxio. Id manifeſtum fiet attendentibus. Nam primum omnium non hoc euenire, niſi noctibus & ante ſolis ardorem, deprehenditur, totúmque lunari ratione conſtat: quoniam talis iniuria non fit niſi interlunio, plenáue luna, hoc eſt præualente: utroque enim habitu plena eſt, ut ſæpius diximus. Sed interlunio omne lumen, quod à ſole accepit, cælo regerit. Differentia utriuſque

uſque habitus magna, ſed manifeſta. Nanque interlunio æſtate calidiſsima eſt, hyeme gelida. E diuerſo in plenilunio æſtate gelidas facit noctes, hyeme tepidas. Cauſa euidens, ſed alia redditur à Fabiano, Græciſque authoribus. Aeſtate enim interlunio neceſſe eſt cum Sole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eadémque interlunio abſit hyeme, quando abſcedit & Sol. Item plenilunio æſtiuo procul abeat aduerſa Soli: hyeme autem ad nos per æſtiuum circulum accedat. Ergo per ſe roſcida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. Ante omnia autem duo genera eſſe cæleſtis iniuriæ meminiſſe debemus. Vnum quod tempeſtates uocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque ſimilia intelliguntur: quæ cùm acciderint, uis maior appellatur. Hæc ab horridis ſideribus exeunt, ut ſæpius diximus, ueluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia ſunt illa, quæ ſilente cælo ſereníſque noctibus fiunt, nullo ſentiente, niſi cùm facta ſunt. Publica hæc, & magnæ differentiæ à prioribus, aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus uerò ſterilitatem. De his nunc dicemus, à nullo ante nos prodita, priúſque cauſas reddemus.

De tempeſtatibus utriuſque temporis, & remediis ſterilitatum. CAP. XXIX.

DVæ ſunt præter lunarem, paucíſque cæli locis conſtant. Nanque Vergiliæ priuatim attinent ad fructus, ut quarum exortu æſtas incipiat, occaſu hyems, ſemeſtri ſpatio intra ſe meſſes uindemiáſque & omnium maturitatem complexæ. Eſt prætereà in cælo, qui uocatur lacteus circulus, etiam uiſu facilis. Huius defluuio, uelut ex ubere aliquo, ſata cuncta lateſcunt, duorum ſiderum obſeruatione, Aquilæ in Septentrionali parte, & in Auſtrina Caniculæ, cuius mentionem ſuo loco fecimus. Ipſe circulus fertur per Sagittarium atque Geminos, Solis centro bis æquinoctialem circulum ſecans, commiſſuras eorum obtinente hinc Aquila, illinc Canicula. Ideo effectus utriuſque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniam in his tantùm locis Solis térræque centra congruunt. Igitur horum ſiderum diebus, ſi purus atque mitis aër genitalem illum lacteúmque ſuccum tranſmiſit in terras, læta adoleſcunt ſata. Si Luna, qua dictum eſt ratione, roſcidum frigus aſperſit, admiſta amaritudo, ut in lacte, puerperium necat. Modus in terris huius iniuriæ, quem fecit in quacunque conuexitate comitatus utriuſque cauſæ. Et ideo non pariter in toto orbe ſentitur, ut nec dies. Aquilam diximus in Italia exoriri ad XIII Calend. Ianuarii. Nec patitur ratio naturæ quicquam in ſatis ante eum diem ſpei eſſe certæ. Si uerò interlunium incidat, omnes hybernos fructus & præcoces lædi neceſſe eſt. Rudis fuit priſcorum uita, atque ſine literis: non minus tamen ingenioſam fuiſſe in illis obſeruationem apparebit, quàm nunc eſſe rationem. Tria nanque tempora fructibus metuebant, propter quod inſtituerunt ferias, diéſque feſtos. Rubigalia, Floralia, Vinalia. Rubigalia Numa conſtituit anno regni ſui XI, quæ nunc aguntur ad VII Calend. Maii, quoniam tunc ferè ſegetes rugigo occupat. Hoc tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente, ſicut tunc ferebat ratio. Sed uera cauſa eſt, quòd poſt dies undeuiginti ab æquinoctio uerno, per id quatriduum, uaria gentium obſeruatione in IIII Calend. Maii, Canis occidit, ſidus & per ſe uehemens, & cui præoccidere Caniculam neceſſe ſit. Itaque iidem Floralia IIII Calend. eiuſdem inſtituerunt, urbis anno quingenteſimo ſextodecimo, ex oraculis Sibyllæ, ut omnia bene defloreſcerent. Hunc diem Varro determinat, Sole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo ſi in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia quæ florebunt, lædi neceſſe erit. Vinalia priora, quæ ante hos dies ſunt IX Calend. Maii deguſtandis uinis inſtituta, nihil ad fructus attinent. Nec quæ adhuc diximus, ad uites oleáſque, quoniam earum conceptus exortu Vergiliarum incipit ad VI Idus Maii, ut docuimus. Aliud hoc quatriduum eſt, quod neque rore ſordere uelint: exhorrent enim frigidum ſidus Arcturi poſtridie occidens: & multo minus pleniluniũ incidere. IIII Nonas Iunii iterum Aquila exoritur ueſperi decretorio die florentibus oleis uitibúſque, ſi ple-

nilunium in eum incidat. Equidem & solstitium VIII Calend. Iulii in simili causa duxerim, & Canis ortum post dies à solstitio XXIII. sed interlunio accidente, quoniam uapore constat culpa, aciníque præcoquuntur in callum. Rursus plenilunium nocet ad IIII Nonas Iulii, cùm Aegypto Canicula exoritur: uel certè XVI Calend. Augusti cùm Italiæ. Item XIII Calend. Augusti cùm Aquila occidit, usque in X Calend. eiusdem. Extra has causas sunt Vinalia altera, quæ aguntur ad XIII Calend. Septembr. Et Varro à Fidicula incipiente occidere manè, determinat, quod uult initium autumni esse, & hunc diem festum tempestatibus leniendis institutum. Nunc Fidiculam occidere ad sextum Idus Augustas seruatur. Intra hæc constat cælestis sterilitas. Neque negauerim posse eam permutari arbitrio legentium, locorum æstimantium naturas. Sed à nobis rationem demonstratam esse satis est: reliqua obseruatione cuiusque constabunt. Alterutrum quidem fore in causa, hoc est plenilunium aut interlunium, non erit dubium. Et in hoc mirabilem admirari benignitatem naturæ succurrit: iam primùm hanc iniuriam omnibus annis accidere non posse, propter status siderum cursus: nec nisi paucis noctibus anni, ídque quando futurum sit, facilè nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, earum quoque lege diuisum, æstate interlunia præterquàm biduo secura esse, hyeme plenilunia: nec nisi æstiuis breuissimísque noctibus metui, diebus non idem ualere. Præterea tam facilè intelligi, ut formica minimum animal interlunio quiescat, plenilunio etiam noctibus operetur. Auem parram oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat. E diuerso uireonem prodire ipso die solstitii. Neutrum uerò Lunæ statum noxium esse, ne noctibus quidem, nisi serenis, & omni aura quiescente: quoniam neque in nube, neque in flatu cadunt rores: sic quoque non sine remedio. Sarmenta, aut palearum aceruos, & euulsas herbas fruticésque, per uineas campósque, cùm timebis, incendito: fumus medebitur. Hic è paleis & contra nebulas auxiliatur, ubi nebulæ nocent. Quidam tres cancros uiuos cremari iubent in arbustis, ut carbunculi non noceant. Alii siluri carnem leuiter uri à uento, ut per totam uineam fumus dispergatur. Varro author est, si fidiculæ occasu, quod est initium autumni, uua picta consecretur inter uites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem scripsit: Si fictili nouo obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates. Opera rustica huius interualli, terram iterare, arbores circunfodere, ubi æstuosa regio poscat, accumulare. Germinantia, nisi in solo luxurioso, fodienda non sunt. Seminaria purgari sarculo. Messem hordeaceam facere. Aream ad messem creta præparare, Catonis sententia amurca temperata, Virgilii operosius. Maiore ex parte æquant tantùm, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id satis ad pulueris remedium uidetur.

De messe, & tritico, & palea, & frumento seruando.

CAP. XXX.

MEssis ipsius ratio uaria. Galliarum latifundiis ualli prægrandes dentibus in margine infestis, duabus rotis per segetem impelluntur, iumento in contrarium iuncto: ita direptæ in uallum cadunt spicæ. Stipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atque inter duas mergites spica distringitur. Alibi ab radice uellunt: quíque id faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cùm extrahant succum. Differentia hæc, Vbi stipula domos contegunt, quàm longissimam seruant. Vbi fœni inopia est, stramēto paleam quærunt. Panici culmo non tegunt. Milii culmum ferè inurunt. Hordei stipulam bubus gratissímam seruant. Panicum & milium singillatim pectine manuali legunt Galliæ. Messis ipsa alibi tribulis in area, alibi equorum gressibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum, quò serius metitur, copiosius inuenitur: quo celerius uerò, hoc speciosius ac robustius. Lex aptissima; antequàm granum indurescat, & cùm iam traxerit colorem. Oraculum uerò, biduo celerius messem facere potius, quàm biduo serius. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreóque. Far, quia difficulter excutitur, conuenit cum palea sua condi: & stipula tantum, & aristis liberatur. Palea plures gentium pro fœno utuntur.

tur. Melior ea, quæ tenuior minutiórque, & pulueri propior: ideo optima è milio, proxima ex hordeo, pessima ex tritico, præterquàm iumentis opere laborantibus. Culmum saxosis locis, cùm inaruit, baculo frangunt substratu animalium. Si palea defecit, & culmus teritur. Ratio hæc: maturius defectus muria diu † respersus: (marginal note: † respergitur.) dehinc siccatus in manipulos conuoluitur, atque ita pro fœno bubus datur. Sunt qui accendant in aruo & stipulas, magno Virgilii præconio. Summa autem eius ratio, ut herbarum semen exurant. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & caritas operarum. Connexa est ratio frumenti seruandi. Horrea operosa tripedali crassitudine, pariete lateritio, exædificari iubent aliqui. Prætereà supernè impleri, nec afflatus admittere, aut fenestras habere ullas. Alii ab exortu tantum æstiuo, aut, Septentrione: eáque sine calce construi, quoniam sit frumento inimicissima. Nam quæ de amurca præceperint, indicauimus. Alibi contrà suspendunt granaria lignea columnis, & perflari undique malunt, atque etiam à fundo. Alii omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur: & si tegulis subiaceat, conferuescere. Multi uentilari quoque uetant. Curculionem enim non descendere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. Columella & Fauonium uentum conferre frumento præcipit: quod miror equidem, siccissimum alioqui. Sunt qui rubeta rana in limine horrei pede è longioribus suspensa, inuehere iubeant. Nobis referre plurimum tempestiuitas condendi uidebitur. Nam si parum tostum atque robustum collectum sit, aut calidum conditum, inimica innasci necesse est. Diuturnitatis causæ plures. Aut in ipsius grani corio, cùm est numerosius, aut milio, aut succi pinguedine, qui pro humore sufficit tantùm, ut sesamæ: aut amaritudine, ut lupino & cicerculæ. In tritico maximè crescunt animalia, quoniam spissitate sua concalescit, & furfure crasso uestitur. Tenuior hordeo palea, exilis & legumini: ideo non generant. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc efferuescit. Quidam ipsum triticum diuturnitatis gratia aspergunt amurca, mille modios quadrantali. Alii Chalcidica aut Carica creta, aut etiam absinthio. Est & Olynthi, ac Cerinthi Eubœæ terra, quæ corrumpi non sinat. Nec ferè condita in spica læduntur. Vtilissimè tamen seruantur in scrobibus, quos siros uocant, ut in Cappadocia, & in Thracia. In Hispania & Africa, ante omnia ut sicco solo fiant curant: mox ut palea substernatur. Prætereà cum spica sua conduntur. Ita frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. Varro author est, sic conditum triticum durare annis quinquaginta, milium uerò centum. Fabam & legumina in oleariis cadis oblita cinere, longo tempore seruari. Idem fabam à Pyrrhi regis ætate, in quodam specu Ambraciæ usque ad piraticum Pompeii Magni bellum durasse, annis circiter CXX. Ciceri tantùm nullæ bestiolæ in horreis innascuntur. Sunt qui urceis cinere substratis & illitis acetum habentibus, leguminum aceruos superingerant, ita non nasci maleficia credentes. Alii, qui in salsamentariis cadis gypso illinant. Alii, qui lentem aceto laserpitiato respergant, siccatámque oleo inungant. Sed breuissima obseruatio, quod uitiis carere uelis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit, an uendere. Crescente enim luna frumenta grandescunt.

De vindemia, & autumni temporibus.

CAP. XXXI.

Sequitur ex diuisione temporum autumnus à Fidiculæ occasu ad æquinoctium, ac deinde Vergiliarum occasum, initiúmque hyemis. In his interuallis significatur, pridie Idus August. Atticæ Equus oriens, uesperi Aegypto & Cæsari Delphinus occidens. XI Calend. Septemb. Cæsari & Assyriæ stella quæ Vindemiator appellatur, exoriri manè incipit, uindemiæ maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Assyriæ V Calend. & Sagitta occidit, & Etesiæ desinunt. Vindemiator Aegypto Nonis exoritur. Atticæ Arcturus matutino, & Sagitta occidit mané. Quinto Idus Septembr. Cæsari Capella oritur uesperi. Arcturus uerò medius pridie Idus, uehementissimo significatu terra maríque per dies quinque. Ratio eius hæc traditur: Si Delphino

occidente imbres fuerint, non futuros per Arcturum. Signum orientis eius sideris seruetur hirundinum abitus: nanque deprehensæ intereunt. Decimosexto Calend. Octobr. Aegypto Spica, quam tenet Virgo, exoritur matutino, Etesiæq; desinunt. Hoc idem Cæsari XIIII Calend. XIII Assyriæ significant: & XI Calend. Cæsari commissura Piscium occidens, ipsúmque æquinoctii sidus VIII Calend. Octobr. Deinde consentiunt (quod est rarum) Philippus, Callippus, Dositheus, Parmeniscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, Ion, IIII Calend. Octobr. Capellam matutinò exoriri, & III Calend. Hœdos. Sexto Nonas Octobr. Atticæ Corona exoritur manè. Asiæ & Cæsari V Calend. Heniochus occidit matutinó. Tertio Calendas Cæsari Corona exoriri incipit: & postridie occidunt Hœdi uesperi. VIII Idus Octobris Cæsari fulgens in Corona stella oritur. Et III Idus Vergiliæ uesperi. Idibus Corona tota. Sexto Calend. Nouembr. Suculæ uesperi exoriuntur. Pridie Calend. Cæsari Arcturus occidit: & Suculæ exoriuntur cum Sole. Quarto Nonas Arcturus occidit uesperi. Quinto Idus Nouembris Gladius Orionis occidere incipit. Deinde III Idus Vergiliæ occidunt. In his temporum interuallis opera rustica, napos, rhaphanos serere, quibus diebus diximus. Vulgus agreste & rapa post ciconiæ discessum malè seri putat. Nos omnino post Vulcanalia, & præcocia cum panico. A Fiduculæ autem occasu uiciam, faseolos, pabulum. hoc silente Luna seri iubent. Et frondis præparandæ tempus hoc est. Vnus frondator quatuor frondarias fiscinas complere in die iustum habet. Si decrescente Luna præparetur, non putrescit. Aridam colligi non oportet. Vindemiam antiqui nunquàm existimauere maturam ante æquinoctium: iam passim rapi cerno. Quam ob rem & huius tempora notis argumentísque signentur. Leges ita se habent: Vuam calidam ne legito, hoc est in eius siccitate, ac nisi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc est, si ros nocturnus fuerit, nec priùs, quàm sole discutiatur. Vindemiare incipito, cùm ad palmitem pampinus procumbere cœperit, aut cùm exempto acino ex densitate interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimum refert, si contingat crescente Luna uindemiare. Pressura una culeos XX implere debet. Hic est pes iustus. Ad totidem culeos & lacus XX iugeribus unum sufficit torculum. Premunt aliqui singulis, utilius binis, licet magna sit uastitas singulis. Longitudo in his refert, non crassitudo. Spatiosa melius premunt. Antiqui funibus uittísque loreis ea detrahebant & uectibus. Intra C annos inuenta Græcanica, mali rugis per cochleas bullantibus, palis affixa arbori stella, à palis arcas lapidum attollente secum arbore: quod maximè probatur. Intra XXII hos annos inuentum, paruis prælis, & minori torculari, ædificio breuiore, & malo in medio decreto, tympana imposita uinaceis, supernè toto pondere urgere, & super præla construere congeriem. Hoc & poma colligendi tempus, & obseruatio, cùm aliquod maturitate, non tempestate, deciderit: hoc & fæces exprimendi: hoc & defrutum coquendi, silente Luna noctu, aut si interdiu, plena. Cæteris diebus aut ante exortum Lunæ, aut post occasum. Ne de nouella uite aut palustri, ne nisi è matura uua, nec nisi foliis despumandum: quia si ligno contingatur uas, adustum ac fumosum fieri putant. Iustum uindemiæ tempus ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum dies XLIIII. Ab eo die oraculum occurrit, frigidum picari pro nihilo ducentium. Sed iam & Calendis Ianuarii defectu uasorum uindemiantes uidi, piscinísque musta condi, aut uina effundi priora, ut dubia reciperentur. Hoc non tam sæpe prouentu nimio euenit, quàm sæuitia insidiantium caritati ciuili. Sed æqui patrisfamilias modus est, annona cuiusque anni uti. Id peræquè etiam lucrosissimum. Reliqua de uinis affatim dicta sunt. Item uindemia facta oliuam esse rapiendam, & quæ ad oleum pertinent, quæq; ad Vergiliarum occasum agi debent.

De Lunari ratione. CAP. XXXII.

His, quæ sunt necessaria, adiicientur de Luna, uentísque & præsagiis, ut sit tota sideralis ratio perfecta. Nanque Virgilius etiam in numeros Lunæ digerenda quædam putauit, Democriti secutus ostentationem. Nos legum utilitas, quæ in toto opere, in hac

hac quoque mouet parte. Omnia quæ cæduntur, carpuntur, conduntur, innocentius decreſcente Luna, quàm creſcente fiunt. Stercus, niſi decreſcente Luna, ne tangito. Maximè intermenſtrua dimidiáque ſtercorato. Verres, iuuencos, arietes, hœdos decreſcente Luna caſtrato. Oua Luna noua ſupponito. Scrobes Luna plena noctu facito. Arborum radices Luna plena operito. Humidis locis interlunio ſerito, & circa interlunium quatriduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina, & condi circa extremam Lunam iubent. Seminaria, cùm Luna ſupra terram ſit, fieri: Calcari muſta, cùm Luna ſub terra. Item materies cædi, quæq; alia ſuis locis diximus. Neque facilior eſt obſeruatio, ac iam dicta à nobis ſecundo uolumine: ſed quod intelligere uel ruſtici poſsint, quoties ab occidente Sole cernetur, prioribúſque noctis horis lucebit, creſcens erit, & oculis dimidiata iudicabitur: cùm uerò occidente Sole orietur ex aduerſo, ita ut pariter aſpiciantur, tum erit plenilunium. Quoties ab ortu Solis orietur, prioribúſque noctis horis detrahet lumen, & in diurnas extendet, decreſcens erit, iterúmque dimidia. In coitu uerò (quod interlunium uocant) cùm apparere deſierit. Supra terras autem erit, quandiu & Sol, interlunio, & prima tota die: ſecunda, horæ noctis unius † dextante ſicilico: ac deinde tertia uſque ad quintamdecimam, multiplicatis horarum iiſdem portionibus: quintadecima tota ſupra terras noctu erit, eadémque ſub terris tota die. Decimaſexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem ſicilicum ſub terra aget, eáſdemque portiones horarum per ſingulos dies adiiciet uſque ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quòd ſub terris agat, tantundem nouiſsimis ex die adiiciet ſupra terram. Alternis autem menſibus XXX implebit numeros, alternis uerò detrahet ſingulos. Hæc erit ratio lunaris.

† *Dextante ſicilico unius horæ, id eſt, decẽ uncijs, cũ quarta unciæ parte, interprete Budæo libro I. de Aſſe.*

De uentorum ratione. CAP. XXXIII.

VEntorum paulò ſcrupuloſior. Obſeruato Solis ortu quocunque libeat die, ſtantibus hora diei ſexta, ſic ut ortum eum à ſiniſtro humero habeant, contra mediam faciem Meridies, à uertice Septentrio erit. Qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur. Circumagi deinde melius eſt, ut umbram ſuam quiſque cernat: alioqui poſt hominem erit. Ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei à dextro humero fiat, occaſus à ſiniſtro, tunc erit hora ſexta, cùm minima umbra contra medium fiet hominem. Per huius mediam longitudinem duci ſarculo ſulcum, uel cinere lineam, uerbi gratia pedum XX, conueniet: mediámque menſuram, hoc eſt in X pede, circunſcribi circulo paruo, qui uocetur umbilicus. Quæ pars fuerit à uertice umbræ, hæc erit uentus ſeptentrionalis. Illò tibi putator arborũ plagæ ne ſpectent, néue arbuſta uineæ'ue, niſi in Africa, Cyrenis, Aegypto. Illinc flante ne arato, quæq; alia præcepimus. Quæ pars lineæ fuerit à pedibus umbræ, Meridiem ſpectans, hæc uentum Auſtrum dabit, quem à Græcis Notum diximus uocari. Illinc flatu ueniente, materiam uineámque agricola ne tractes. Humidus aut æſtuoſus Italiæ eſt. Africæ quidem incendia cum ſerenitate affert. In hunc Italiæ palmites ſpectent, ſed non plagæ arborum uitiúmue. Hunc olíueti metator Vergiliarum quatriduo, hunc caueat inſitor calamis, gemmíſque inoculator. De ípſa regionis eius hora præmonuiſſe conueniet. Frondem media die arborator ne cædito. Cùm meridiem adeſſe ſenties paſtor, æſtate contrahente ſe umbra, pecudem à Sole in opaca cogito. Cùm æſtate paſces, in occidentem ſpecta ante meridiem, poſt meridiem in orientem. Aliter noxium, ſicut hyeme & uere, ſi in rorulentum duceres. Nec contra Septentrionem paueris ſuprà dictum. Clodunt ita, lippiúntue ab afflatu, & aluo cita pereunt. Qui fœminas concipi uoles, in hunc uentum ſpectantes iniri cogito.

De limitatione agrorum. CAP. XXXIIII.

DIximus ut in media linea deſignaretur umbilicus. Per hunc medium tranſuerſa curratalia. Hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occaſum æquinoctialem: & limes qui ita ſecabit agrum, decumanus uocabitur. Ducantur deinde aliæ duæ lineæ in decuſſeis obliquæ, ita ut à Septentrionis dextra læuáque ad Auſtri dextram læuámque deſcendant. Omnes per eundem currant umbilicum, omnes inter ſe pares ſint, omnium interualla paria

paria. Quæ ratio ſemel in quoque agro ineunda erit: uel ſi ſæpius libeat uti, è ligno facienda, regulis paribus in tympanum exiguum, ſed circinatum adactis. Ratione qua doceo, occurrendum ingeniis quoque imperitorum eſt. Meridiem excuti placet, quoniam ſemper eſt idem: Sol autem quotidie ex alio cæli momento, quàm pridie, oritur: ne quis fortè ad exortum capiendam putet lineam. Ita cæli exacta parte, quod fuerit lineæ caput Septentrioni proximum à parte exortiua, ſolſtitialem habebit exortum, hoc eſt longiſsimi diei, uentúmque Aquilonem, Boream Græcis dictum. In hunc ponito arbores uitéſque. Sed hoc flante ne arato: frugem ne ſerito: ſemen ne iacito. Præſtringit enim atque percellit hic radices arborum, quas poſiturus afferes. Prædoctus eſto: alia robuſtis proſunt, alia infantibus. Nec ſum oblitus, in hac parte uentum Græcis poni, quem Cæciam uocant. Sed idem Ariſtoteles uir immenſæ ſubtilitatis, qui idipſum fecit, rationem conuexitatis mundi reddit, qua contrarius Aquilo Africo flat. Nec tamen eum toto anno in prædictis timet agricola. Mollit ſidera æſtate media, mutátque nomen, & Eteſias uocatur. Ergo cùm frigidum ſenties, caueto, ac quacũque Aquilo prædicitur, tanto pernicioſior Septentrio eſt. In hunc Aſiæ, Græciæ, Hiſpaniæ, maritimæ Italiæ, Campaniæ, Apuliæ arbuſta uineæq; ſpectent. Qui mares concipi uoles, in hunc paſcito, ut ſic † ineuntem ineat. Ex aduerſo Aquilonis ab occaſu brumali Africus flabit, quem Græci Liba uocant. In hunc à coitu cùm ſe pecus circumegerit, fœminas conceptas eſſe ſcito. Tertia à Septentrione linea, quam per latitudinem umbræ duximus, & decumanam uocauimus, exortum habebit æquinoctialem, uentúmque Subſolanum, Græcis Apelioten dictum. In hunc ſalubribus locis uillæ uineæq; ſpectent. Ipſe leniter pluuius, tamen eſt ſiccior Fauonius, ex aduerſo eius ab æquinoctiali occaſu, Zephyrus Græcis nominatus. In hunc ſpectare olíueta Cato iuſsit. Hic uer inchoat, aperítque terras tenui frigore ſaluber. Hic uites putandi, frugéſque curandi, arbores ſerendi, poma inſerendi, oleas tractandi ius dabit, afflatúque nutricium exercebit. Quarta à Septentrione linea, eadem Auſtro ab exortiua parte proxima, brumalem habebit exortum, uentúmque Vulturnum, Eurum Græcis dictum, ſicciorem & ipſum tepidiorémque. In hunc apiaria & uineæ Italiæ, Galliarúmque ſpectare debent. Ex aduerſo Vulturni flabit Corus, ab occaſu ſolſtitiali & occidentali latere Septentrionis, Græcis dictus Argeſtes, ex frigidiſsimis & ipſe, ſicut omnes qui à Septentrionis parte ſpirant. Hic & grandines infert, cauendus & ipſe non ſecus ac Septentrio. Vulturnus ſi à ſerena cæli parte cœperit flare, non durabit in noctem: at Subſolanus in maiorem partem noctis extenditur. Quiſquis erit uentus, ſi feruidus ſentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænuntiat terra ſicceſcens repentè, Auſtrum humeſcens rore occulto.

†in eundem

Prognoſtica tempeſtatum. CAP. XXXV.

ETenim prædicta uentorum ratione, ne ſæpius eadem dicantur, tranſire conuenit ad reliqua tempeſtatum præſagia, quoniam & hoc placuiſſe Virgilio magnopere uideo. Siquidem in ipſa meſſe ſæpe concurrere prælia uentorum damnoſa imperitis refert. Tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaſo ardentiſſimo æſtu oraſſe, ut reliquæ ſegeti parceret, raperétque deſecta ſub tectum, paucis mox horis ſæuo imbre uaticinatione approbata. Quinimo & harundinem non niſi impendente pluuia ſeri iubent, & fruges inſecuturo imbre. Quamobrem & hæc breuiter attingemus, ſcrutati maximè pertinentia. primúmque à Sole capiemus præſagia. Purus oriens atque non feruens ſerenum diem nuntiat: at hybernam pallidus grandinem. Si & occidit pridie ſerenus, & oritur, tanto certior fides ſerenitatis. Concauus oriens pluuias prædicit: item uentos, cùm ante exorientem eum nubes rubeſcunt. quòd ſi & nigræ rubentibus interuenerint, & pluuias. Cùm orientis atque occidentis radii rubent, coire pluuias. Si circa occidentem rubeſcunt nubes, ſerenitatem futuræ diei ſpondent. Si in exortu ſpargentur partim ad Auſtrum, partim ad Aquilonem, pura circa eum ſerenitas ſit licet, pluuiam tamen uentóſque ſignificabunt. Si in ortu aut in occaſu

caſu

caſu contracti cernentur radii, imbrem. Si in occaſu eius pluet, aut radii in ſe nubem trahent, aſperam in proximum diem tempeſtatem ſignificabunt. Cùm oriente radii non illuſtres eminebunt, quamuis circundati nube non ſint, pluuiam portendent. Si ante exortum nubes globabuntur, hyemem aſperam denuntiabunt. Si ab ortu repellentur,& ad occaſum abibunt, ſerenitatem. Si nubes Solem circuncludent, quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempeſtas erit: ſi uerò etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quòd ſi in exortu fiet ita ut rubeſcant nubes, maxima oſtendetur tempeſtas.Si non ambibunt, ſed incumbent, à quocunque uento fuerint, eum portendent. ſi à meridie, & imbrem.Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is ſe aperit, expectetur uentus. Si totus defluxerit æqualiter, ſerenitatem dabit. Si in exortu longè radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluuiam ſignificabit. Si ante ortum radii ſe oſtendent, aquam & uentum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis leuem tempeſtatem. Si nebula, uehementiorem. Si candente Sole, uentum. Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit ſe, uentum magnum. Proxima ſint iure Lunæ præſagia. Quartam eam maximè obſeruat Aegyptus. Si ſplendens exorta puro nitore fulſit, ſerenitatem: ſi rubicunda, uentos: ſi nigra, pluuias portendere creditur. In quinta cornua eius obtuſa, pluuiam: erecta & infeſta uentos ſemper ſignificant: quarta tamen maximé. Cornu eius Septentrionale acuminatum atque rigidum, illum præſagit uentum. Inferius Auſtrum: utraque recta, noctem uentoſam. Si quartam orbis rutilus cingit, uentos & imbres præmonebit. Apud Varronem ita eſt: Si quarto die Luna erit directa, magnam tempeſtatem in mari præſagiet, niſi ſi coronam circa ſe habebit, & eam ſynceram: quoniam illo modo non ante plenam Lunam hyematurum oſtendit. Si plenilunio per dimidium pura erit, dies ſerenos ſignificabit: ſi rutila, uentos: nigreſcens, imbres. Si caligo orbis nubem incluſerit, uentos, quà ſe ruperit: ſi gemini orbes cinxerint, maiorem tempeſtatem. Et magis, ſi tres erunt, aut nigri, aut interrupti atque diſtracti. Naſcens Luna, ſi cornu ſuperiore obatro ſurget, pluuias decreſcens dabit: ſi inferiore, ante plenilunium: ſi in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa ſe habebit orbem, ex qua parte is maximè ſplendebit, ex ea uentum oſtendet. Si in ortu cornua craſsiora fuerint, horridam tempeſtatem. Si ante quartam non apparuerit, uento Fauonio flante, hyemalis toto menſe erit. Si XVI uehementius flammea apparuerit, aſperas tempeſtates præſagiet. Sunt & ipſius Lunæ octo articuli, quoties in angulos Solis incidit, plerìſque inter eos tantùm obſeruantibus præſagia eius, hoc eſt, tertia, ſeptima, undecima, decimaquinta, decimanona, uigeſimatertia, uigeſimaſeptima, & interlunium. Tertio loco ſtellarum obſeruationem eſſe oportet. Diſcurrere eæ uidentur interdum: uentíque protinus ſequuntur. In quarum parte ita præſagiuere: Cælum cùm æqualiter totum erit ſplendidum, articulis temporum, quos propoſuimus, autumnum ſerenum præſagibunt & frigidum. Si uer & æſtas non ſine riguo aliquo tranſierint, autumnum ſerenum & denſum minúſque uentoſum facient. Autumni ſerenitas uentoſam hyemem facit. Cùm repentè ſtellarum fulgor obſcuratur, & id neque nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denuntiantur tempeſtates. Si uolitare plures ſtellæ uidebuntur, quò ferentur albeſcentes, uentos ex iis partibus nuntiabunt. Aut ſi curſitabunt, certos: ſi id in pluribus partibus fiet, inconſtantes uentos effundent. Si ſtellarum errantium aliquam orbes incluſerint, imbres. Sunt in ſigno Cancri duæ ſtellæ paruæ, Aſelli appellatæ, exiguum inter illas ſpatium obtinente nubecula, quam Præſepia appellant. Hæc cùm cælo ſereno apparere deſierit, atrox hyems ſequitur. Si alteram earum Aquiloniam caligo abſtulit. Auſter ſæuit:ſi Auſtrinam,Aquilo. Arquus cùm ſunt duplices, pluuias nuntiant. A pluuiis ſerenitatem non perinde certam. Circuli noui circa ſidera aliqua, pluuiam. Cùm æſtate uehementius tonuit quàm fulſit,uentos ex ea parte denuntiat:contrà ſi minus tonuit,imbrem.Cùm ſereno cælo fulget,pluuiæ erunt & tonitrua,& hyemabit. Atrociſsimè autem, cùm ex omnibus quatuor partibus cæli fulgurabit. Cùm ab Aquilone tantùm,in poſterũ diem aquam

portend

portendit. Cùm à Septentrione,uentum eum. Cùm ab Auſtro uel Coro,aut Fauonio noctе ſerena fulgurauerit,uentum & imbrem ex iiſdem regionibus demonſtrabit. Tonitrua matutina uentum ſignificant,imbrem meridiana. Nubes cùm ſereno cælo feruntur,à quacunque parte id fiet,expectentur uenti:ſi eodem loco globabuntur, appropinquante Sole diſcutientur. Et hoc ſi ab Aquilone fiat,uentos:ſi ab Auſtro,imbres portendant. Sole occidente,ſi ex utraque parte eius cælum petent, tempeſtatem ſignificabunt. Vehementius atræ ab oriente,in noctem aquam minantur : ab occidente,in poſterum diem. Si nubes,ut uellera lanæ, ſpargentur multæ ab oriente, aquam in triduum præſagient. Cùm in cacuminibus montium nubes cōcident,hyemabit. Si cacumina pura fient,diſſerenabit. Nube grauida candicante,quod uocant tempeſtatem albam, grando imminebit. Cælo quamuis ſereno, nubecula quamuis parua, uentum proceloſum dabit. Nebulæ è montibus deſcendentes, aut cælo cadentes, uel in uallibus ſedentes, ſerenitatem promittunt. Ab his terreni ignes proximè ſignificant : pallidi nanque murmurantéſque tempeſtatum nuntii ſentiuntur : pluuiæ etiam,in lucernis fungi. Si flexuosè uolitet flamma, uentum. Et lumina cùm ex ſeſe flammas elidunt, aut uix accenduntur. Item cùm in eo pendentes coaceruantur ſcintillæ : uel cùm tollentibus ollas carbo adhæreſcit : aut cùm contectus ignis è ſe fauillam diſcutit,ſcintillámue emittit : uel cùm cinis in foco concreſcit, & cùm carbo uehementer perlucet. Eſt & aquarum ſignificatio. Mare ſi tranquillum in portu à curſu ſtabit, & murmurauerit intra ſe, uentum prædicit. Si identidem, & hyemem,& imbrem. Litora ripæq; ſi reſonabunt tranquillo,aſperam tempeſtatem : item maris ipſius tranquillo ſonitus,ſpumæ'ue diſperſæ, aut aquæ bullantes. Pulmones marini in pelago, plurium dierum hyemem portendunt. Sæpe & ſilentio intumeſcit, flatúque altius ſolito iam intra ſe eſſe uentos fatetur. Equidem & montium ſonitus, nemorúmque mugitus prædicunt; & ſine aura, quæ ſentiatur, folia ludentia. Lanugo populi aut ſpinæ uolitans,aquíſque pluma innatans. Atque etiam in campis tempeſtatem uenturam præcedens ſuus fragor : cæli quidem murmur, non dubiam habet ſignificationem. Præſagiunt & animalia. Delphini tranquillo mari laſciuientes flatum, ex qua ueniunt parte: item ſpargentes aquam turbato, tranquillitatem. Loligo uolitans, conchæ adhæreſcentes, echini affigentes ſeſe, aut harena ſaburrantes, tempeſtatis ſigna ſunt. Ranæ quoque ultra ſolitum uocales. Et fulicæ matutino clangore. Item mergi anatéſque, pennas roſtro purgantes, uentum. Cæteræq; aquaticæ aues concurſantes. Grues in mediterranea feſtinantes. Mergi maria aut ſtagna fugientes, grues ſilentio per ſublime uolantes, ſerenitatem : ſic noctua in imbre garrula : at ſereno, tempeſtatem. Coruíque ſingultu quodam latrantes, ſéque concutientes, ſi continuabunt, uentos : ſi uerò carptim uocem reſorbebunt, uentoſum imbrem. Gracculi ſerò à pabulis recedentes, hyemem. Et albæ aues, cùm congregabuntur. Et cùm terreſtres uolucres contra aquam clangores dabunt, perfundentes ſeſe : ſed maximè cornix. Hirundo tam iuxta aquam uolitans, ut penna ſæpe percutiat. Quæque in arboribus habitant, fugitantes in nidis ſuis. Et anſeres continuo clangore intempeſtiui. Ardea in mediis harenis triſtis. Nec mirum, aquaticas, aut in totum uolucres præſagia aëris ſentire. Pecora exultantia, & indecora laſciuia ludentia, eandem ſignificationem habent. Et boues cælum olfactantes, ſéque lambentes contra pilum. Turpéſque porci alienos ſibi manipulos fœni lacerantes : ſegnitérque & contra induſtriam ſuam abſconditæ formicæ,uel concurſantes,aut oua progerentes. Item uermes terreni erumpentes. Trifolium quoque inhorreſcere,& folia contra tempeſtatem ſubrigere certum eſt. Necnon & in conuiuiis menſiſq; noſtris, uaſa quibus eſculentum additur,ſudorem repoſitoriis linquentia,diras tempeſtates prænuntiant.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVSNONVS.

PROOEMIVM.

IDERVM quoque tempestatúmque ratio, uel imperitis facili, atque indubitato modo monstrata est: uerèque intelligentibus non minus conferunt rura deprǣhendendo cælo, quàm sideralis scientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere. Nobis non protinus transire ad ista tempestiuum uidetur. Miramúrque quosdam scientiæ gratia, eruditionis suæ gloriam ex his petentes tam multa præteriisse, nulla mentione habita tot rerum sponte curáue prouenientium, præsertim cùm plerisque earum pretio usúque uitæ maior etiam, quàm frugibus, perhibeatur authoritas. Atque ut à confessis ordiamur utilitatibus, quæq; non solum terras omnes, uerùm etiam maria repleuere: seritur, ac dici neque inter fruges, neque inter hortensia potest, linum. Sed in qua non occurret uitæ parte, quódue miraculum maius, herbam esse quæ admoueat Aegyptum Italiæ: in tantum, ut Galerius à freto Siciliæ Alexandriam septima die peruenerit, Babilius sexta, ambo præfecti: æstate uerò proxima Valerius Marianus ex Prætoriis Senatoribus, à Puteolis nono die lenissimo flatu? herbã esse, quæ Gadeis ad Herculis columnas septimo die Ostiam afferat, & citeriorem Hispaniam quarto, prouinciam Narbonensem tertio, Africam altero: quod etiam mollissimo flatu contigit C. Flacco legato Vibii Crispii Proconsulis? Audax uita, scelerum plena, aliquid seri, ut uentos procellásque recipiat: & parum esse fluctibus solis uehi. Iam uerò nec uela satis esse maiora nauigiis. Sed quamuis amplitudini antennarum singulæ arbores sufficiant, super eas tamen addi uelorum alia uela: prætérque alia in proris, & alia in puppibus pandi, ac tot modis prouocari mortem. Denique tam paruo semine nasci, quod orbem terrarum ultro citróque portet, tam gracili auena, tam non altè à terra tolli: neque id uiribus suis necti, sed passum tusúmque & in mollitiem lanæ coactum, iniuria naturæ, ac summa audacia, & quò peruenire nulla execratio sufficit, contra inuentorem dictum suo loco à nobis: cui satis non fuit hominem in terra mori, nisi periret & insepultus. At nos priore libro imbres & flatus cauendos, frugum causa uictúsque, præmonebamus. Ecce seritur hominis manu, metitur eiusdem hominis ingenio, quod uentos in mari optet. Prætereà ut sciamus fauisse pœnas, nihil gignitur facilius: ut sentiamus nolente id fieri natura: urit agrum, deteriorémque etiam terram facit.

De lini satione, & generibus eius, & quomodo perficiatur, & de mappis, & lino non ardente, & quando primum in theatris vela. CAP. I.

SEritur sabulosis maximè, unóque sulco: nec magis festinat aliud. Vere satum æstate uellitur: & hanc quoque terræ iniuriam facit. Ignoscat tamen aliquis Aegypto serenti, ut Arabiæ Indiæq; merces importet: itáne & Galliæ censentur hoc reditu? montésque mari oppositos esse non est satis, & à latere Oceani obstare ipsum quod uocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, ultimíque hominum existimati Morini, imò uero Galliæ uniuersæ uela texunt. Iam quidem & transrhenani hostes, nec pulchriorem aliam uestem eorum fœminæ nouere. Qua admonitione succurrit, quod M. Varro tradit, in Serranorum familia gentilitium esse, fœminas linea ueste non uti. In Germania autem defossi atque sub terra id opus agunt. Similiter & in Italia ratione alia inter Padum Ticinúmque amnes, ubi à Setabi tertia in Europa lino palma: secundam enim in uicino Allianis capessunt Retouina, & in Aemilia uia Fauentina. Candore Allianis semper crudis

dis Fauentina præferuntur: Retouinis tenuitas summa densitásque, candor æquè ut Fauentinis, sed lanugo nulla: quod apud alios gratiam, apud alios offensionem habet. Neruositas filo æqualior penè quàm araneis, tinnitúsque, cùm dente libeat experiri: ideo duplex, quàm cæteris, pretium. Et Hispania citerior habet splendorem lini præcipuum, torrentis in quo politur natura, qui alluit Tarraconem. Et tenuitas mira, ibi primùm carbasis repertis. Non dudum ex eadem Hispania Zoëlicum uenit in Italiam, plagis utilissimum. Ciuitas ea Callæciæ & Oceano propinqua. Est sua gloria & Cumano in Campania, ad piscium & alitum capturam. Eadem & plagis materia. Neque enim minores cunctis animalibus insidias, quàm nobismetipsis lino tendimus. Sed Cumanæ plagæ concidunt apros, & hæ cassésue ferri aciem uincunt. Vidimúsq; iam tantæ tenuitatis, ut anulum hominis cum epidromis transirent, uno portante multitudinem qua saltus cingerentur. Nec id maximè mirum, sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare, sicut paulo ante Iulio Lupo. qui in præfectura Aegypti obiit. Mirentur hoc, ignorantes in Aegyptii quondam regis, quem Amasim uocāt, thorace in Rhodiorum insula ostendi in templo Mineruæ CCCLXV. filis singula fila constare. Quod se expertum nuper Romæ prodidit Mutianus ter Consul, paruásque iam reliquias eius superesse hac experientium iniuria. Italia & Pelignis etiamnum linis honorem habet, sed fullonum tantum in usu. Nullum est candidius, lanæ'ue similius: sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc & tomenta pariter inuentum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti. Aegyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Taniticum, ac Pelusiacum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus nascuntur. Superior pars Aegypti in Arabiam uergens gignit fruticem, quem aliqui gossipion uocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina. Paruus est, similémque barbatæ nucis defert fructum, cuius ex interiore bombyce lanugo netur. Nec ulla sunt eis candore mollitiáue præferenda. Vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissimæ. Quartum genus Orchomenium appellant. Fit è palustri uelut harundine, duntaxat pannicula eius. Asia è genista facit lina ad retia præcipua, in piscando durantia, frutice madefacto x diebus. Aethiopes Indíque è malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, ut diximus, genitis. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flauescente. Tum euulsum, & in fasciculos manuales colligatū, siccatur in Sole pendens conuersis supernè radicibus uno die, mox quinque aliis, in contrarium inter se uersis fascium cacuminibus, ut semen in medium cadat. Inter medicamina huic uis, & in quodam rustico ac prædulci Italiæ transpadanæ cibo, sed iam pridem sacrorum tantum gratia. Deinde post messem triticeam uirgæ ipsæ merguntur in aquam solibus tepefactam, pondere aliquo depressæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas, indicio est membrana laxatior. Iterúmque inuersæ, ut priùs, Sole siccantur. Mox arefactæ in saxo tunduntur stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè luminibus aptior. Et ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numerosior distinctio, candore, mollitia. Linúmque nere & uiris decorū est. Cortices quoque decussi clibanis & furnis præbent usum. Ars depectendi digerendíque: Iustum è quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua: textúmque rursus tunditur clauis, semper iniuria melius. Inuentum iam est etiam, quod ignibus nō absumeretur. Viuum id uocant, ardentésque in focis conuiuiorum ex eo uidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quàm possent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustísque Sole Indiæ, ubi non cadunt imbres, inter diras serpētes: assuescítque uiuere ardendo, rarum inuentu, difficile textu propter breuitatem. Rufus de cætero colos, splendescit igni. Cùm inuentum est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem à Græcis asbestinum ex argumento naturæ. Anaxilaus author est, linteo eo circundatam arborem, surdis ictibus, & qui nō exaudiantur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Proximus byssino, mulierum maximè deliciis circa Elim in Achaia

genito

genito:quaternis denariis scripula eius permutata quondam,ut auri, reperio.Linteorum lanugo, è uelis nauium maritimarum maximè,in magno usu medicinæ est:& cinis spodii uim habet.Est & inter papauera genus quoddam, quo candorem lintea præcipuum trahunt. Tentatum est tingi linum quoque, & uestium insaniam accipere, in Alexandri Magni primùm classibus,Indo amne nauigantis, cum duces eius ac præfecti in certamine quodam uariassent insignia nauium:stupuerúntque litora flatu uersicoloria implente. Velo purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra uenit, eodémque effugit. Hoc fuit imperatoriæ nauis insigne. Posteà in theatris tantùm umbram fecere:quod primus omnium inuenit Q. Catulus,cùm Capitolium dedicaret. Carbasina deinde uela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæsar Dictator totum forum Romanum intexit, uiámque sacram ab domo sua ad cliuum usque Capitolinum:quod munere ipso gladiatorio mirabilibus uisum tradunt. Deinde & sine ludis Marcellus Octauia sorore Augusti genitus,in Aedilitate sua, auunculo XI. Consule Calend.Augusti,uelis forum inumbrauit,ut salubrius litigantes consisterent:quantùm mutatis moribus Catonis Censorii, qui sternendum quoque forum muricibus censuerat. Vela nuber colore cæli stellata per rudentes, terra etiam in amphitheatris principis Neronis rubente:in cauis ædium,& muscum à sole defendunt. Cæterò mansit candori pertinax gratia. Honor etiam & Troiano bello. Cur enim non & præliis intersit, ut naufragiis?Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse,testis est Homerus.Hinc fuisse & nauium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores : quoniam cum sparta dixit, significauerit sata.

De sparti natura,& quando primum usus eius,& quomodo perficiatur,& quæ sine radice nascantur,& uiuant. CAP. II.

SParti quidem usus multa post secula cœptus est:nec ante Pœnorum arma, quæ primùm Hispaniæ intulerunt.Herba & hæc sponte nascens,& quæ non queat seri, iuncúsque propriè aridi soli,uni terræ dato uitio.Nanq; id malum telluris est : nec aliud ibi seri aut nasci potest.In Africa exiguum & inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniæ citerioris portio,nec hæc tota,sed quatenus parit,montes quoque sparto operît.Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes facésque, hinc calceamina, & pastorum uestis, animalibus noxium,præterquàm cacuminum teneritate.Ad reliquos usus laboriosè euellitur,ocreatis cruribus,manibúsque tectis manicis,conuolutum osseis ligneísue conamentis. Nunc iam in hyemem uix.Facillimè tamen ab Idibus Maiis in Iunias:hoc maturitatis tempus. Vulsum fascibus in aceruo animatum biduo, tertio resolutum, spargitur in sole, siccatúrque,& rursus in fascibus redit sub tecta.Posteà maceratur aqua, marina optimè, sed & dulci,si marina desit.Siccatúmque Sole iterum rigatur, si repentè urgeat desiderium, perfusum calida in solio,ac siccatum stans compendium operæ fatetur.Hoc autem tunditur,ut fiat utile,præcipuè in aquis maríque inuictum.In sicco præferunt è cannabi funes. At spartum alitur etiam demersum, ueluti natalium sitim pensans.Est quidem eius natura interpollis:rursúsque quàm libeat uetustum nouo miscetur.Veruntamen complectetur animo, qui uolet miraculum æstimare, quanto sit in usu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationum, aliísque desideriis uitæ.Ad hos omnes usus quæ sufficiant,minus XXX.M.pas.in latitudinem à litore Carthaginis nouæ, minúsque in longitudinem esse reperientur. Longius uehi impendia prohibent. Iunco Græcos ad funes usos nomini credamus,quo herbam eam appellant:posteà palmarum foliis philuráque, manifestum est:& inde translatum à Pœnis sparti usum, perquàm simile ueri est. Theophrastus author est, esse bulbi genus circa ripas amnium nascens, cuius inter summum corticem eámque partem qua uescuntur, esse laneam naturam ex qua mapalia uestésq; quædam conficiantur.Sed neque regionem, in qua id fiat, neque quicquam diligentius, præterquàm eriophoron id appellari, in exemplaribus, quæ quidem inuenerim, tradit: neque omnino ullam mentionem habet sparti,cuncta cura magna persecutus CCCCXC. annis ante nos, ut iam & alio loco diximus. quo apparet, post id temporis spatium in

uſum ueniſſe ſpartum. Et quoniam à miraculis rerum cœpimus, ſequemur eorum ordinem, in quibus uel maximũ eſt, aliquid naſci aut uiuere ſine ulla radice. Tubera hæc uocantur, undique terra circundata, nullíſque fibris nixa, aut ſaltem capillamentis, nec utique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente: neq; ipſa terræ cohærent. Cortice etiam includuntur, ut planè nec terram eſſe poſſimus dicere, nec aliud quàm terræ callum. Siccis hæc ferè & ſabuloſis locis frutectoſíſq; naſcuntur. Excedunt ſæpe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorum genera, harenoſa dentibus inimica, & altera ſyncera. Diſtinguuntur & colore, ruffo nigróque, & intus candido, laudatiſſima Africæ. Creſcant, an'ne uitium id terræ (neque enim aliud intelligi poteſt) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum eſt: & uiuántne, an non, haud facilè arbitror intelligi poſſe. Putreſcendi enim ratio communis eſt iis cum ligno. Lartio Licinio Prætorio uiro iura reddenti in Hiſpania Carthagine, paucis his annis ſcimus accidiſſe, mordenti tuber, ut depræhenſus intus denarius primos dentes inflecteret. Quo manifeſtum erit, terræ naturam in ſe globari: quod certum eſt ex iis quæ naſcantur, & ſeri non poſſint.

De miſy, & tuberibus: de fungis pezicis, laſerpitio & magydari, & rubia, & radicula. CAP. III.

SImile eſt & quod in Cyrenaica prouincia uocant miſy, præcipuum ſuauitate odoris ac ſaporis, ſed carnoſius: & quod in Thracia ceraunium. De tuberibus hæc traduntur peculiariter: Cùm fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc naſci, & maximè è tonitribus: nec ultra annum durare: tenerrima autem uerno eſſe. Quibuſdam locis accepta riguis feruntur: ſicut Mitylenis negant naſci, niſi exundatione fluminum inuecto ſemine ab Tiaris. Eſt autem is locus, in quo plurima naſcuntur. Aſiæ nobiliſſima circa Lampſacum & Alopeconneſum, Græciæ uerò circa Elin. Sunt & in fungorum genere à Græcis dicti pezicæ, qui ſine radice aut pediculo naſcuntur. Ab his proximum dicetur authoritate clariſſimum laſerpitium, quod Græci ſilphion uocant, in Cyrenaica prouincia repertum: cuius ſuccum uocant laſer, magnificum in uſu medicamentíſq;, & ad pondus argentei denarii penſum. Multis iam annis in ea terra non inuenitur: quoniam publicani, qui paſcua conducunt, maius ita lucrum ſentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis noſtra repertus memoria, Neroni principi miſſus eſt. Si quando incidit pecus in ſpem naſcentis, hoc depræhenditur ſigno: oue, cùm comederit, dormiente protinus, capra ſternuente. Diúque iam non aliud ad nos inuehitur laſer, quàm quod in Perſide aut Media & Armenia naſcitur largè, ſed multo infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi, aut ſagapeno, aut faba fracta. quo minus omittendum uidetur, C. Valerio, M. Herennio Coss. Cyrenis aduecta Romam publicè laſerpitii pondo XXX. Cæſarem uerò Dictatorem initio belli ciuilis, inter aurum argentúmq; protuliſſe ex ærario laſerpitii pondo CXI. Id apud authores Græciæ euidentiſſimos inuenimus natum imbre piceo repentè madefacta tellure, circa Heſperidum hortos Syrtínque maiorem, ſeptem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum eſt urbis noſtræ anno CXLIII. Vim autem illam per quatuor millia ſtadiûm Africæ ualuiſſe. In ea laſerpitium gigni ſolitum, rem feram ac cõtumacem: & ſi coleretur, in deſerta fugientem: radice multa craſſáque, caule ferulaceo, haud ſimili craſſitudine. Huius folia maſpetum uocabant, apio maximè ſimilia. Semen erat foliaceum, folium ipſum uere deciduum. Veſci pecora ſolita, primóque purgari, mox pingueſcere, carne mirabilem in modum iucunda. Poſt folia amiſſa, caule ipſo & homines ueſcebantur decocto, aſſo, elixóque: eorum quoq; corpora XL. primis diebus purgante à uitiis omnibus. Succus duobus modis capiebatur, è radice atque caule. Et hæc duo erant nomina, rhizias, atque caulias, uilior ille ac putreſcens. Radice cortex niger & ad mercis adulteria. Succum ipſum in uaſa coniectum, admiſto furfure, ſubinde concutiendo ad maturitatem perducebant: ni ita feciſſent, putreſcentem. Argumentum erat maturitatis, color, ſiccitáſque ſudore finito. Alii tradunt laſerpitii radicem fuiſſe maiorem cubitali, tubérq; in ea ſuper terram. Hoc inciſo, profluere ſolitum ſuccum, ceu lactis, ſupernato caule, quem magydarin uocarunt. Folia aurei coloris pro

ſemine fuiſſe,cadentia à Canis ortu, Auſtro flante. Ex his laſerpitium naſci ſolitum, annuo ſpatio & radice & caule conſummantibus ſeſe. Hoc & circunfodi ſolitum prodidere.Nec purgari pecora,ſed ægra ſanari,aut protinus mori,quod in paucis accidere.Perſico ſilphio prior opinio congruit.Alterum genus eſt quod magydaris uocatur,tenerius & minus uehemens,ſine ſucco:quod circa Syriam naſcitur,non proueniens in Cyrenaica regione.Gignitur & in Parnaſſo monte copioſius,quibuſdam laſerpitium uocantibus: per quæ omnia adulteratur rei ſaluberrimæ utiliſſimæque authoritas. Probatio ſynceri prima,in colore modicè ruffo,& cùm frangitur,candido intus, mox tranſlucente:gutta aqua ſaliuáq; liqueſcit.Vſus in multis medicaminibus.Sunt etiamnum duo genera, non niſi ſordido nota uulgo,cùm quæſtu multum polleant.In primis rubia,tingendis lanis & coriis neceſſaria. Laudatiſſima Italica, & maximè ſuburbana : & omnes penè prouinciæ ſcatent ea.Sponte prouenit,ſeritúrque ſimilitudine eruiliæ.Verùm ſpinoſus ei caulis:geniculatus hic eſt,quinis circa articulos in orbe foliis.Semen eius rubrum eſt.Suos in medicina uſus habeat, ſuo dicemus loco. At quæ uocatur radicula, lauandis demum lanis ſuccum habet:mirum,quantum conferens candori mollitiǽque.Naſcitur ſatiua ubique, ſed ſponte præcipua in Aſia Syriáque , ſaxoſis & aſperis locis. Trans Euphratem tamen laudatiſſima,caule ferulaceo tenui,& ipſo cibis indigenarum expetito , & tingenti quicquid ſit, cum quo decoquatur, folio oleæ, Struthion Græci uocant , floret æſtate, grata aſpectu:uerùm ſine odore,ſpinoſa, & caule lanuginoſo. Semen ei nullum, radix magna, quæ conciditur ad quem dictum eſt uſum.

De hortorum cura, & digeſtio terræ naſcentium, præter fruges & frutices.

CAP. IIII.

AB his ſupereſt reuerti ad hortorum curam,& ſuapte natura memorandum,& quoniam antiquitas nihil prius mirata eſt, quàm Heſperidum hortos , ac regum Adonis & Alcinoi,itémq; penſiles,ſiue illos Semiramis,ſiue Aſſyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere alio uolumine dicemus. Romani quidem reges ipſi coluere. Quippe etiam Superbus Tarquinius nuntium illum ſæuum atque ſanguinarium filio remiſit ex horto. In XII. tabulis legum noſtrarum nuſquam nominatur uilla , ſemper in ſignificatione ea hortus:in horti uerò hæredium.Quam rem comitata eſt & religio quædam : hortóſq; & fores tantùm contra inuidentium effaſcinationes dicari uidemus. In remedio ſatyrica ſigna,quanquàm hortos tutelæ Veneris aſſignante Plauto. Iam quidem hortorum nomine in ipſa urbe delicias,agros,uilláſque poſſident. Primus hoc inſtituit Athenis Epicurus otii magiſter. Vſque ad eum,moris non fuerat in oppidis habitari rura. Romæ quidem per ſe hortus ager pauperis erat. Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore uictu! Mergi enim,credo, in profunda ſatius eſt , & oſtrearum genera naufragio exquiri, aues ultra Phaſidem amnem peti,& fabuloſo quidem terrore tutas, imò ſic pretioſiores, alias in Numidiam atque Aethiopiæ ſepulchra:aut pugnare cum feris , mandíque capientem quod mandat alius.At hercule quàm uilia hæc, quàm parata uoluptati ſatietatíque , niſi eadem quæ ubique indignatio occurreret! Ferendum ſanè fuerit exquiſita naſci poma, alia ſapore,alia magnitudine,alia monſtro,pauperibus interdicta:inueterari uina, ſaccíſque caſtrari : nec cuiquàm adeò longam eſſe uitam, ut non ante ſe genita potet:è frugibus quoq; quoddam alimentum ſibi excogitaſſe luxuriam,ac medullam tantum earum, ſuperq; piſtrinarum operibus & cælaturis uiuere,alio pane procerũ, alio uulgi,tot generibus uſq; ad infimam plebem deſcendente annona. Etiámne in herbis diſcrimen inuentum eſt,opéſque differentiam fecere in cibo,etiam uno aſſe uænali?In his quoque aliqua ſibi naſci tribus negant; caule in tantum ſaginato, ut pauperis menſa non capiat. Syluestres fecerat natura corrudas,ut quiſque demeteret paſſim. Ecce altiles ſpectantur aſparagi.Et Rauenna ternos libris rependit.Heu prodigia uentris.Mirum eſſet non licere pecori carduis ueſci:non licet plebei.Aquæ quoque ſeparantur:& ipſa naturæ elementa ui pecuniæ diſcreta ſunt. Hi niues, illi glaciem potant, pœnáſque montium in uoluptatem gulæ uertunt.Seruatur algor æſtibus,excogitatúrq; ut alienis menſibus nix algeat.Deco-

quunt alii aquas:mox & illas hyemant. Nihil itaque homini sic,quomodo rerum naturæ placet. Etiámne herba aliqua diuitiis tantùm nascitur? Nemo Sacros Auenti nósque montes,& iratæ plebis secessus circunspexerit. Mors enim certè æquabit,quos pecunia separauerit. Itaq; hercule nullum macelli uectigal maius fuit Romæ, clamore plebis incusantis apud omnes principes, donec remissum est portorium mercis huius:compertúmque non aliter quæstuosius censum haberi aut tutias, ac minore fortunæ iure,cùm credatur pensio ea pauperum. Is in solo sponsor est,& sub dio reditus,superficiésq; cælo quocunque gaudens. Hortorũ Cato prædicat caules. Hinc primum agricolæ æstimabantur prisci,& sic statim faciebant iudicium, nequam esse in domo matremfamiliàs (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) ubi indiligens esset hortus. Quippe è carnario aut macello uiuendum esse. Nec caules,ut nunc,maximè probabant,damnantes pulmentaria quæ egerent alio pulmentario. Id erat oleò parcere. Nam gari desideria etiam in exprobratione erant. Horti maximè placebant,quia non egerent igni,parceréntque ligno, expedita res & parata semper:unde & acetaria appellantur,facilia concoqui,nec oneratura sensum cibo,& quæ minimè accenderent desiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fatetur domi uersuram fieri solitam.atq; non Indicum piper quæsitum,quæq; trans maria petimus. Iam in fenestris suis plebs urbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequàm præfigi prospectus omnis coëgit multitudinis innumeræ sæua latrocinatio. Quam ob rem sit aliquis & his honos, néue authoritatem rebus utilitas adimat,cùm præsertim etiam cognomina procerum inde nata uideamus: Lactucinósq; in Valeria familia non puduisse appellari: & contingat aliqua gratia operæ curæque nostræ, Virgilio quoq; confesso,quàm sit difficile uerborum honorem tam paruis perhibere. Hortos uillæ iungendos non est dubium, riguósque maximè habendos, si contingat
†præfluo †profluo amne:si minus,è puteo pertica,organísue neumaticis,uel tollenonum haustu rigandos. Solum proscindendum à Fauonio:in autumnum præparandum est post XIIII. dies,iterandúmque ante brumam. Octo iugerum operis palari iustum est,fimum tres pedes altè cum terra misceri,areis distingui,eásque resupinis puluinorum toris,ambiri singulas tramitum sulcis,quà detur accessus homini,scatebrísq; decursus. In hortis nascentium alia bulbo commendantur,alia capite,alia caule,alia folio,alia utroque,alia semine, alia cortice,alia cute,aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnosis. Aliorum fructus in terra est,aliorum & extra,aliorum non nisi extra. Quædam iacent crescúntque,ut cucurbitæ & cucumis. Eadem pendent,quanquam grauiora multo etiam iis quæ in arboribus gignuntur. Sed cucumis cartilagine. Cortex huic uni maturitate transit in lignum. Terra conduntur rhaphani,napíque,& rapa,atq; alio modo inulæ,siser,pastinacæ. Quædam uocabimus ferulacea,ut anethum,maluas. Nanque tradunt authores, in Arabia maluas septimo mense arborescere,baculorum usum præbere extemplo. Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario, ubi Hesperidum horti fuisse produntur CC. pass. ab Oceano,iuxta delubrum Herculis,antiquius Gaditano,ut ferunt. Ipsa altitudinis pedum XX. crassitudinis quam circumplecti nemo possit. In simili genere habebitur & cannabis. Necnon & carnosa aliqua appellabimus, ut spongias in humore pratorum enascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborúmque natura diximus, & alio genere tuberum paulò antè.

Natura & genera,& historia nascentium in hortis rerum.

CAP. V.

Cartilaginei generis,extráque terram est cucumis, mira uoluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, pensiles eorum hortos promouentibus in Solem rotis olitoribus: rursúsque hybernis diebus intra specularium munimenta reuocantibus. Quin & lacte mulso semine eorum biduo macerato,apud antiquos Græciæ authores scriptum est seri oportere, ut dulciores fiant. Crescunt qua coguntur forma. In Italia uirides,& quàm minimi:in prouinciis quàm maximi,& citrini,aut nigri. Placent copiosissimi Africæ,grandissimi Mœsiæ:cùm magnitudine excessere, pepones uocantur.

cantur. Viuunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimúm. Natura oleum odere mirè: nec minus aquas diligunt. Desecti quoque, ad eas modicè distantes adrepunt: contrà oleum refugiunt: aut si quid obstet, uel si pendeant, curuantur: ídque uel una nocte depræhenditur, si uas cum aqua subiiciatur à quatuor digitorum interuallo descendentibus ante posterum diem: at si oleum eodem modo sit, in hamos curuatis. Iidem in fistula flore demisso, mira longitudine crescunt. Ecce cum maximè noua forma eorum in Campania prouenit, mali cotonei effigie. Fortè primò natum ita audio unum: mox semine ex illo genus factum, melopeponas uocant. Non pendent hi, sed humi rotundantur. Mirum in his, præter figuram colorémque, & odorem, quòd maturitatem adepti, quanquam non pendentes, statim à pediculo recedunt. Columella suum tradit commentũ, ut toto anno contingant. Fruticem rubi quàm uastissimum in apricum locum transferre, & recidere, duûm digitorum relicta stirpe, circa uernum æquinoctium: ita in medulla rubi semine cucumeris insito, terra minuta fimóque circumaggeratas resistere frigori radices. Cucumerum Græci tria genera fecere: Laconicum, Scytalicum, Bœoticum. Ex his tantùm Laconicum aqua gaudere. Sunt qui herba, quæ uocatur culix nomine, trita, semen eorum maceratum seri iubeant, ut sine semine nascantur. Similis & cucurbitis natura, duntaxat in nascendo. Aequè hyemem odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter æquinoctium uernum & solstitium: Parilibus tamen aptissimé. Aliqui malunt ex Calend. Martii cucurbitas, & Nonis cucumeres, & per Quinquatrus serere, simili modo reptantibus flagellis, scandentes parietum aspera in tectum usque, natura sublimitatis auida. Vires sine adminiculo standi non sunt, uelocitas pernix, leui umbra cameras ac pergulas operiens. Inde hæc duo prima genera: Camerarium, & plebeium, quod humi repit. In priore mirè tenui pediculo libratur pondus immobile auræ. Cucurbita quoque omni modo fastigiatur, uaginis maximè uitilibus, coniecta in eas postquàm defloruit. Crescit qua cogitur forma, plerunque & draconis intorti figura. Libertate uerò pensili concessa, iam uisa est nouem pedum longitudinis. Particulatim cucumis floret, sibiipse superflorescens, & sicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magísque, cùm crescit. Cucurbitarum numerosior usus. Et primus caulis in cibo. Atque ex eo totum natura diuersa. Nuper in balinearum usum uenêre urceorũ uice, iampridem uerò etiam cadorum ad uina condenda. Cortex uiridi tener. Deraditur nihilominus in cibis. †Cibus saluber ac lenis pluribus modis existimatur, qui perfici humano uentre non queant, sed non intumescant. Semina quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, sed non comparandas suprà dictis: quæ in medio, rotundas: quæ in lateribus, crassas breuiorésque. Siccantur in umbra, & cùm libeat serere, in aqua macerantur. Cibis, quò longiores tenuioréſque, eò gratiores. Et ob id salubriores, quæ pendendo creuere: minimúmq; seminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Eas quæ semini seruentur, ante hyemem præcidi non est mos. Posteà fumo siccantur, condendis hortensiorum seminibus rusticæ supellectili. Inuenta est ratio, qua cibis quoque seruarentur: eódemque modo cucumis, usque ad alios penè prouentus: & id quidem in muria fit. Sed & scrobe, opaco in loco harena substrato, fœnóque sicco opertos, ac deinde terra, uirides seruari tradunt. Sunt & syluestres in utroque genere, & omnibus ferè hortensiis. Sed & his medica tantùm natura est. Quam ob rem differentur in sua uolumina. Reliqua cartilaginum naturæ terra occultantur omnia. In quibus de rapis abundè dixisse poteramus uideri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda: latiora uerò concaua & fœminini, præstantiora suauitate, & ad condiendum faciliora: quæ sæpius sata transeunt in marem. Iidem naporum quinq; genera fecere: Corinthium, Cleonæum, Liothasium, Bœoticum, & quod per se uiride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adolescit Corinthium, nuda ferè radice. Solum enim hoc genus supernè tendit, non, ut cætera, in terram. Liothasium quidam Thracium appellant, frigorum patientissimum. Ab eo Bœoticum dulce est, rotunditate etiam breui notabile, neque ut Cleonæum prælongum. In totum quidem, quo-

† Vet. cod. paulò aliter, eodẽ tamen seruato sensu: Cibo salubres ac lenes pluribus modis existimantur.

rum tenuiora folia, ipſi quoque dulciores: quorum ſcabra & anguloſa & horrida, amariores. Eſt prætereà genus ſylueſtre, cuius folia ſunt erucæ ſimilia. Palma Romæ Amiterninis datur, inde Nurſinis, tertia noſtratibus. Cætera de ſatu eorum in rapis dicta ſunt. Cortice & cartilagine conſtant rhaphani: multíſque eorum cortex craſſior etiam, quàm quibuſdam arborum. Amaritudo plurima illi eſt, & pro craſſitudine corticis. Cætera quoque aliquando lignoſa. Et uis mira colligendi ſpiritum, laxandíque ructum. Ob id cibus illiberalis, utique ſi proxime olus mandatur: ſi uerò cum oliuis drupis, rarior ructus fit, minúſque fœtidus. Aegypto mirè celebratur propter olei fertilitatem, quod è ſemine eius faciunt. Hoc maximè cupiunt ſerere, ſi liceat: quoniam & quæſtus plus quàm à frumento, & minus tributi eſt, nullúmque copioſius oleum. Genera rhaphani Græci fecere tria foliorum differentia, criſpi, atque læuis, & tertium ſylueſtre. Atque huic læuia quidem, ſed breuiora ac rotunda, copioſáque atque fruticoſa: ſapor autem aſper, & medicamenti inſtar ad eliciendas aluos. Et in prioribus tamen differentia ſeminis eſt, quoniam aliqua peius, aliqua admodum exiguum ferunt. Hæc uitia non cadunt, niſi in criſpa folia. Noſtri alia fecere genera: Algidenſe à loco, longum atque tranſlucidum. Alterum rapi figura, quod uocant Syriacum, ſuauiſſimum ferè ac tenerrimum, hyemíſque patiens. Præcipuum tamen eſt, quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud authores non reperitur: id autem tota hyeme durat. Etiamnum unum ſylueſtre Græci agrion uocant, Pontici armon, alii leucen, noſtri armoraciam, fronde copioſius quàm corpore. In omnibus autem probandis maximè ſpectantur caules. Immitium enim rotundiores craſſioréſque, ac longis canalibus. Folia ipſa triſtiora, & angulis horrida. Seri uult rhaphanus terra ſoluta, humida. Fimum odit, palea contentus. Frigore adeò gaudet, ut in Germania infantium puerorum magnitudinem æquet. Seritur poſt Idus Febr. ut uernus ſit: iterúmque circa Vulcanalia, quæ ſatio melior. Multi & Martio & Aprili ſerunt & Septembri. Incipiente incremento, confert alterna folia circumobruere, ipſos uerò accumulare. Nam qui extra terram emerſit, durus fit atque fungoſus. Ariſtomachus detrahi folia per hyemem iubet, & ne lacunæ ſtagnent accumulare: ita in æſtatem grandeſcere. Quidam prodidere, ſi palo adacto cauerna palea inſternatur ſex digitorum altitudine, † deinde in ſemen fimúmque & terra congeratur, ad magnitudinem ſcrobis creſcere. Præcipuè tamen ſalſis aluntur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur, & in Aegypto nitro ſparguntur, ubi ſunt ſuauitate præcipui. In totum quoque ſalſugine amaritudo eorum eximitur, fiúntque coctis ſimiles. Nanque & cocti dulceſcunt, & in naporum uicem tranſeunt. Crudos medici ſuadent ad colligenda acria uiſcerum dandos cum ſale ieiunis eſſe, atque ita uomitionibus præparant meatum. Tradunt & præcordiis neceſſarium hunc ſuccum: quando phthiſin cordi intus inhærentem, non alio potuiſſe depelli compertũ ſit in Aegypto, regibus corpora mortuorum ad ſcrutandos morbos inſecantibus. Atque ut eſt Græca uanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeò cæteris cibis prælatus rhaphanus, ut ex auro dicaretur, beta ex argento, rapum è plumbo. Scires non ibi genitum Manium Curium Imperatorem, quem Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus, rapum torrentem in foco inuentum Annales noſtri prodidere. Scripſit & Moſchion Græcus unum de rhaphano uolumen. Vtiliſſimi in cibis hyberno tempore exiſtimantur: iidémq; dentibus ſemper inimici, quoniam atterant. Ebora certè poliunt. Odium his cum uite maximũ, refugítq; iuxtà ſatos. Lignoſiora ſunt reliqua, in cartilaginũ genere à nobis poſita. Mirúmq;, omnibus uehementiam ſaporis ineſſe. Ex iis paſtinacæ unum genus agreſte ſponte prouenit: ſtaphylinos Græcè dicitur. Alterũ ſeritur radice uel ſemine, primo uere uel autumno, ut Hygino placet Februario, Auguſto, Septembri, Octobri, ſolo quàm altiſſimè refoſſo. Annicula utilis eſſe incipit, bima utilior, gratior autũno, patíniſq; maximè. & ſic quoq; uirus illi intractabile eſt. Hibiſcum à paſtinaca gracilitate diſtat, damnatum in cibis, ſed medicinæ utile. Eſt & quartum genus in eadem ſimilitudine paſtinacæ, quã noſtri Gallicam uocant. Græci uerò daucon: cuius genera etiam quatuor fecere. Inter medica dicendum ſiſer: & ipſum Tiberius

† deinde ſemen fimóque & terra cõtegatur.

princeps

princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis à Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno impositum, ubi generositas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis conuenire. Inest longitudine neruus, qui decoctis extrahitur amaritudinis tamen magna parte relicta: quæ mulso in cibis temperata, etiam in gratiam uertitur. Neruus idem & pastinacæ maiori, duntaxat anniculæ. Siseris satus mensibus Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septembri, Octobri. Breuior his est, sed torosior amariórque, inula, per se stomacho inimicissima: eadem dulcibus mistis saluberrima. Pluribus modis austeritate uicta gratiam inuenit. Nanque & in pollinem tunditur arida, liquidóque dulci temperatur: & decocta posca, aut asseruata, uel macerata pluribus modis, & tunc mista defruto, aut subacta melle, uuísue passis, aut pinguibus cariotis. Alio rursus modo cotoneis malis, uel sorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo uariata, defectus præcipuè stomachi excitat, illustrata maximè Iuliæ Augustæ quotidiano cibo. Superuacuum eius semen, quoniam oculis ex radice excisis, ut harundo seritur. Et hæc autem seritur, & siser, & pastinaca utroque tempore, uere & autumno magnis seminum interuallis, nulláue minus quàm ternorum pedum, quoniam spatiosè fruticat. Siser autem transferre melius. Proxima his est bulborum natura, quos Cato in primis serendos præcepit, celebrans Megaricos. Verùm nobilissima est scilla, quanquàm medicamini nata, acetóque exacuendo. Nec ulli amplitudo maior, sicut nec uis asperior. Duo genera medica: masculus albis foliis, fœmina nigris. Et tertium genus est cibis gratum: Epimenidium uocatur, angustius folio, ac minus aspero. Seminis plurimum omnibus. Celerius tamen proueniunt satæ bulbis circa latera natis. Et ut crescant, folia quæ sunt his ampla, deflexa circa obruuntur. Ita succum omnem in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosissimè in Balearibus Ebusóque insulis, ac per Hispanias. Vnum de iis uolumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas uires, quas proximo reddemus libro. Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, suauitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, ut in Cherroneso Taurica. Post hos in Africa nati maximè laudantur, mox Apuli. Genera Græci hæc fecere. Bulbinen, setanion, pythion, acrocorion, ægilopa, sisyrinchion. In hoc mirum, imas eius radices crescere hyeme: uerno autem, cùm apparuerit uiola, minui & contrahi, tum deinde bulbum pinguescere. Est inter genera & quod in Aegypto aron uocant, scillæ proximum amplitudine, foliis lapathi, caule recto duûm cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturæ, quæ edatur & cruda. Effodiuntur bulbi ante uer, aut deteriores illico fiunt. Signum maturitatis, folia inarescentia ab imo. Vetustiores improbant: item paruos & longos. Contrà rubicundis rotundioribúsque laus, & grandissimis. Amaritudo plerisque in uertice est. Media eorum dulcia. Bulbos non nasci, nisi ex semine, priores tradiderunt. Sed & Prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Rhemorum aruis.

De hortensium herbarum radicibus, folijs, floribus, coloribus.

CAP. VI.

HOrtensiis omnibus ferè singulæ radices, ut rhaphano, betæ, apio, maluæ. Amplissima autem lapatho, ut quæ descendat ad tria cubita. Syluestri minores, tumidæ. Effossa quoque diu uiuit. Quibusdam tamen capillatæ, ut apio, maluæ. Quibusdam surculosæ, ut ocimo. Aliis carnosæ, ut betæ, aut magis etiamnum croco. Aliquibus ex cortice & carne constant, ut rhaphano, rapis. Quorundam geniculatæ sunt, ut graminis. Quæ rectam non habent radicem, statim plurimis nascuntur capillamentis, ut atriplex, & blitum. Scilla autem, & bulbi, & cæpe, & allium, non nisi in rectum radicantur. Sponte nascentium quædam numerosiora sunt radice, quàm folio, aspalax, perdicium, crocum. Florent cum fraxino serpyllum, abrotanum, napi, rhaphani, menta, ruta, & cætera quidem cum cœpere, deflorescunt. Ocimum autem particulatim & ab imo incipit: qua de causa diutissimè floret. Hoc & in heliotropio herba euenit. Flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. Folia cadunt à cacuminibus, origano, inulæ, & aliquando rutæ iniuria læsæ. Maximè concaua sunt cæpe, gethyo. Allium cæpásque inter Deos in iureiurando habet

Aegyptus. Cæpæ genera apud Græcos, Sardia, Samothracia, alsidena, setania, schista, Ascalonia, ab oppido Iudææ nominata. Omnibus etiam odor lacrymosus, & præcipuè Cipriis, minimè Gnidiis. Omnibus corpus † totum pinguitudinis earum cartilagine. E cunctis setania minima, excepta Tusculana, sed dulcis. Schista autem & Ascalonia condiuntur. Schistam hyeme cum coma sua relinquunt, uere folia detrahunt, & alia subnascuntur iisdem diuisuris: unde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, ut in capita crescant potius, quàm in semina. Ascaloniarum propria natura. Etenim uelut steriles sunt ab radice, & ob id semine seri illas, non deponi, iussere Græci. Prætereà serius circa uer, cùm germinant, transferri: ita crassescere, & tunc properare præteriti temporis pensitatione. Festinandum autem in his est, quoniam maturæ celeriter putrescunt. Si deponãtur, & caulem emittunt & semen, ipsæque euanescunt. Est & colorum differentia. Samo enim & Sardibus candidissimæ proueniunt. Sunt in honore & Creticæ, de quibus dubitant, an eædem sint, quæ Ascaloniæ: quoniam satis capita crassescunt: depositis, caules & semina. Distant sapore tantùm dulci. Apud nos duo prima genera: Vnum condimentariæ, quam illi gethyon, nostri pallacanam uocant. Seritur mensibus Martio, Aprili, Maio. Alterum capitatæ, quæ ab æquinoctio autumni, uel à Fanonio. Genera eius austeritatis ordine, Africana, Gallia, Tusculana, Amiternina. Optima autem, quæ rotundissima. Item rufa acrior, quàm candida: sicca, quàm uiridis: & cruda, quàm cocti: sicca, quàm condita. Seritur Amiternina frigidis & humidis locis, & sola alii modo capite, reliquæ semine. Proximáque æstate nullum semen emittunt, sed caput tantùm, quod inarescit. Sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen cepæ causa seritur, separatim cæpe seminis. Seruantur autem optimè in paleis. Gethyum penè sine capite est, ceruicis tantùm longæ, & ideo totum in fronde: sæpiúsque resecatur, ut porrum. Ideo & illud serunt, non deponunt. Cæterò cæpas ter fosso solo seri iubent, extirpatis radicibus herbarum in iugera denas libras. Intermisceri satureiam, quoniam melius proueniat. Runcari præstereà, & sarriri, si non sæpius, quater. Ascaloniam mense Februario serunt nostri. Semen cæparum nigrescere incipiens, antequam marcescat, metunt. Et de porro in hac cognatione dici conueniat, præsertim cùm sectiuo nuper authoritatem dederit princeps Nero, uocis gratia, ex oleo statis mensium omnium diebus, nihílque aliud, ac ne pane quidem uescendo. Seritur semine ab æquinoctio autumno: si sectiuum facere libuit, densius. In eadem area secatur, donec deficiat, stercoratúrque semper: nutritur in capita, antequàm secetur. Cùm increuit in aliam aream transfertur, summis foliis leuiter recisis ante medullam, & capitibus retractis, tunicísue extremis. Antiqui silice uel tegula subiecta capita dilatabant. Hoc item in bulbis. Nunc sarculo leuiter conuelluntur radices, ut delumbatæ alant, neque distrahant. Insigne, quòd cùm fimo lætóque solo gaudeat, rigua odit, & tamen proprietate quadam soli constant. Laudatissimus in Aegypto, mox Orthiæ atque Ariciæ. Sectiui duo genera: Herbaceum folio incisuris eius euidentibus, quo utuntur medicamentarii. Alterum genus suauioris folii, rotundiorísque, incisuris leuioribus. Fama est, Melam equestris ordinis reum ex procuratione à Tiberio principe accersitum, in summa desperatione succo porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto, confestim expirasse sine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium esse. Allium ad multa ruris præcipuè medicamenta prodesse creditur. Tenuissimis & quæ separantur, in uniuersum uelatur membranis: mox pluribus coagmentatur nucleis, & his separatim uestitis. Asperi saporis: quo plures nuclei fuere, hoc est asperius. Tædium huic quoque halitu, ut cæpis, nullum tamen coctis. Generum differentia in tempore. Præcox maturescit sexaginta diebus. Tum in magnitudine. Vlpicum quoque in hoc genere Græci appellauere allium Cyprium, alii antiscorodon, præcipuè Africæ celebratum inter pulmentaria ruris, grandius allio. Tritum in oleo & aceto, mirum quantum increscat spuma. Quidam ulpicum & allium in plano seri uetant, castellatímque grumulis imponi, distantibus inter se pedes ternos. Inter grana digiti interesse

†tutum

intereſſe debent, ſimulatque tria folia eruperint, ſarriri. Grandeſcunt, quò ſæpius ſarriuntur. Matureſcentium caules depreſſi in terram obruuntur: ita cauetur ne in frondem luxurient. In frigidis utilius uere ſeri, quàm autumno. Cæterùm ut odore careant, omnia hæc iubentur ſeri cùm luna ſub terra ſit, colligi, cùm in coitu. Sine his Menander è Græcis author eſt, allium edentibus, ſi radicem betæ in pruna toſtam ſuperederint, odorem extingui. Sunt qui & allium & ulpicum inter Compitalia ac Saturnalia ſeri aptiſſimè putent. Allium & ſemine prouenit, ſed tardè. Primo enim anno porri craſſitudine caput efficitur: ſequenti diuiditur, tertio conſummatur: pulchriúſque tale exiſtimant quidam. In ſemen exire non debet, ſed intorqueri caulis ſationis gratia, uti caput ualidius fiat. Quod ſi diutius allium cæpámque inueterari libeat, aqua ſalſa tepida capita intingenda ſunt. Ita diuturniora fient, melioráque uſui, ſed in ſatu ſterilia. Alii contenti ſunt primò ſuper prunas ſuſpendiſſe, abundéque ita profici arbitrantur ne germinent. Quod facere allium cæpámque extra terram quoque certum eſt, & cauliculo acto euaneſcere. Aliqui & allium palea optimè ſeruari putant. Allium eſt & in aruis ſponte naſcens, alum hoc uocant: quod aduerſus improbitatem alitum depaſcentium ſemina coctum, ne renaſci poſſit, abiicitur: ſtatímque quæ deuorauere aues, ſtupentes manu capiuntur, & ſi paulum commorauere, ſopitæ. Eſt & ſylueſtre, quod urſinum uocant, odore molli, capite prætenui, foliis grandibus.

Quoto die quæque herbæ naſcuntur: ſeminum natura: quomodo quæque ſerantur, & quorum ſingula genera ſint, & quorum plura. CAPVT VII.

IN horto ſatorum celerrimè naſcuntur ocimum, blitum, napus, eruca: tertio enim die erumpunt: anethum quarto, lactuca quinto, rhaphanus ſexto, cucumis & cucurbitæ ſeptimo, prior cucumis: naſturtium ac ſinapi quinto, beta æſtate ſexto, hyeme decimo, atriplex octauo, cæpe XIX, aut XX: gethyum X. aut XII. Contumacius coriandrum. Cunila quidem & origanum poſt XXX. diem. Omnium autem difficillimè apium: quadrageſimo enim die cùm celerrimè, quinquageſimo maiore ex parte emergit. Aliquid & ſeminum ætas confert, quoniam recentiora maturius gignuntur, in porro, gethyo, cucumere, cucurbita: ex uetere autem celerius proueniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, coriandrum. Mirum in betæ ſemine: non enim totum eodem anno gignit, ſed aliquid ſequente, aliquid tertio. Itaque ex copia ſeminis, modicè naſcitur. Quædam anno tantum ſuo pariunt, quædam ſæpius, ſicut apium, porrum, gethyum. Hæc enim ſemel ſata pluribus annis reſtibili fertilitate proueniunt. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga, paucis foliacea & lata, ut atriplici. Quibuſdam anguſta & canaliculata, ut cumino. Differunt & colore, nigro candidóque: item duritie. Surculacea in folliculo ſunt rhaphano, ſinapi, rapo. Nudum ſemen apii, coriandri, anethi, fœniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betæ, atriplicis, ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil ocimo fœcuncundius: cum maledictis ac probris ſerendum præcipiunt, ut lætius proueniat: ſato pauitur terra. Et cuminum qui ſerunt, precantur ne exeat. Quæ in cortice ſunt, difficillimè inareſcunt, maximéq; ocimum & gith. ſiccantur omnia, ac ſunt fœcunda. Vtique meliora naſcuntur aceruatim ſato ſemine, quàm ſparſo. Ita certè porrum & allium ſerunt in laciniis colligatum. Apium etiam paxillo cauerna facta, ac fimo ingeſto. Naſcuntur autem omnia aut ſemine, aut auulſione. Quædam ſemine & ſurculo, ut ruta, origanũ, ocimum: præcidunt enim & hoc cùm peruênit ad palmum altitudinis. Quædam & radice & ſemine, ut cæpa, allium, bulbi, & ſi quorum radicem anniferorum relinquunt. Eorum uerò quæ à radice naſcuntur, radix diuturna & fruticoſa eſt, ut bulbi, gethyi, ſcillæ. Fruticant alia & non capite, ut apium & beta. Caule reciſo ferè quidem omnia regerminant, exceptis quæ non ſcabrum caulem habent: & in uſum uerò ocimũ, rhaphanus, lactuca. Hanc etiam ſuauiorem putant à regerminatione. Rhaphanus utique iucundior detractis foliis antequàm decauleſcat. Hoc & in rapis. Nam & eadem direptis foliis cooperta terra creſcunt, durántque in æſtate. Singula genera ſunt ocimo, lapatho, blito, naſturtio, erucæ, atriplici, coriandro, anetho. Hæc enim ubique eadem ſunt, neq; aliud alio melius uſquam.

Rutam furtiuam tantùm prouenire fertilius putant, sicut apes furtiuas pessimè. Nascuntur etiam non sata, mentastrum, nepeta, intubum, pulegium. Contrà plura genera sunt eorum quæ diximus dicemúsque, & in primis apio.

Natura & genera, & historiæ ad condimenta in horto satarum rerum XXXVI. CAP. VIII.

ID enim quod sponte in humidis nascitur, eleoselinum uocatur, uno folio, nec hirsutum. Rursus in siccis hipposelinum, pluribus foliis, simile eleoselino. Tertium est oreoselinum, cicutæ foliis, radice tenui, semine anethi, minutiore tantum. Et satiui autem differentiæ in folio, denso, crispo, aut rariore & leuiore. Item caule tenuiore aut crassiore. & caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum uarius. Lactucæ Græci tria fecere genera: unum lati caulis, adeò ut hostiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo maius herbaceo & angustissimum, ut alibi consumpto incremento. Alterum rotundi caulis: tertium sessile, quod Laconicon uocant. Alii colore & tempore satus genera discreuere. Esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarum Aprili. Et omnium earum plantas post binos menses differri. Diligentiores plura genera faciunt, purpureas, crispas, Cappadocas, Græcas. Longioris has folii, caulísque lati, præterea longi & angusti, intubi similis. Pessimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellauere picrida. Est etiamnum alia distinctio atræ, quæ meconis uocatur, à copia lactis soporiferi, quanquam omnes somnum parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc solum genus earum fuit, & ideo lactucæ nomen adeptæ. Purpuream maximæ radicis, Cæcilianam uocant. Rotundam uerò ac minima radice, latis foliis, astylida: quidámque eunuchion, quoniam hæc maximè refragetur Veneri. Est quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æstate gratæ stomacho fastidium auferunt, cibíque appetentiam faciunt. Diuus certè Augustus lactuca conseruatus in ægritudine fertur, prudentia Musæ medici. Cùm priores cauerent, religione nunc omni caret, in tantum recepta commendatione, ut seruari etiam in alienos menses eas oxymelite repertum sit. Sanguinem quoque augere creduntur. Est etiamnum quæ uocatur caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. Et ecce cùm maximè cœpit irrepere satiuis admodum probata, quæ Cilicia uocatur, folio Cappadocæ, nisi crispum latiúsque esset. Nec ex eodem genere possunt dici neque ex alio intubi, hyemis impatientiores, uirúsque præferentes, sed caule non minus grati. Seruntur uerno plantæ eorum: ultimo uere transferuntur. Est & erraticum intubum, quod in Aegypto cichorium uocant, de quo plura aliâs. Inuentum omnes thyrsos uel folia lactucarum prorogare urceis conditos, ac recentes in patinis coquere. Seruntur lactucæ anno toto lætis & riguis stercoratísque, binis mensibus inter semen plantámque & maturitatem. Legitimum tamen, à bruma semen iacere, plantam Fauonio transferre: aut semen Fauonio, plantam æquinoctio uerno. Albæ maximè hyemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, & stercore, præcipuè lactucæ, & magis intubi. Seri etiam radices illitas fimo interest, & repleri ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent, recisis cùm ad semipedem excreuerint, fimóque suillo recenti illitis. Candorem uerò putant contingere iis duntaxat quæ sint seminis albi, si harena de litore à primo incremento congeratur in medias, atque increscentia folia contra ipsas religentur. Beta hortensiorum leuissima est. Eius quoque à colore duo genera Græci faciunt, nigrum, & candidius, quod præferunt, parcissimi seminis: appellántque Siculum, candoris sanè discrimine præferentes & lactucæ. Nostri betæ genera faciunt, uernum & autumnale, à temporibus satiuis, quanquàm & Iunio seritur. Transferuntur autem in planta hæ quoque, & oblini fimo radices suas, locúmque similiter madidum amant. Vsus iis & cum lente ac faba, idémque qui oleris: & præcipuus, ut lenitas excitetur acrimonia sinapis. Medici nocentiorem, quàm olus, esse iudicauere. Quamobrem appositas non nemini degustare etiam religio est, ut ualidis potius in cibo sint. Gemina iis natura, & oleris, & capite ipso exilientis bulbi. Species summa in latitudine. Ea contingit, ut in lactucis, cùm cœperint colorem

rem trahere impoſito leui pondere. Neque alii hortenſiorum latitudo maior. In binos pedes aliquando ſe pandunt, multum & ſoli natura conferente. Hæ quidem in Circeienſi agro ampliſſimæ proueniũt. Sunt qui betas Punica malo florente optimè ſeri exiſtiment, transferri autem, cum quinque foliorum eſſe cœperint. Mira differentia, ſi uera eſt, candidis ſolui aluos modicè, nigris inhiberi. Et cum braſſica corrumpatur in dolio uini ſapor, odore betæ foliis demerſis reſtitui. Olus cauléſque, quibus nunc principatus hortorum, apud Græcos in honore fuiſſe non reperio. Sed Cato braſſicæ miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria: unam extentis foliis, caule magno: alterã criſpo folio, quam apianam uocat: tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minimè probat. Braſſica toto anno ſeritur, quoniam & toto ſecatur. Vtiliſſimè tamen ab æquinoctio atumni. Transfertur, cùm quinque foliorũ eſt. Cymas à prima ſectione præſtat proximo uere. Hic eſt quidam ipſorum caulium delicatior teneriórque cauliculus, Apicii luxuria, & per eum Druſo Cæſari faſtiditus, non ſine caſtigatione Tiberii patris. Poſt cymam ex eadem braſſica contingunt æſtiui autumnaléſque cauliculi, mox hyberni, iterúmque cymæ, nullo æquè genere multifero, donec ſua fertilitate conſumatur. Tertia circa ſolſtitium, ex qua ſi humidior locus eſt, æſtate, ſi ſiccior, autumno plantatur. Humor fimúſque ſi defuere, maior ſaporis gratia eſt: ſi abundauere, lætior fertilitas. Fimum aſininum maximè conuenit. Eſt hæc quoque res inter opera ganeæ, quapropter non pigebit uerboſius perſequi. Præcipuus fit caulis ſapore ac magnitudine, primum omnium ſi in repaſtinato feras: dein ſi terram fugientes cauliculos ſeces, à terráque proceritate luxurioſa attollentes ſe, exaggerando aliã accumules, ita ne plus quàm cacumen emineat. Tritianum hoc genus uocatur, bis computabili impendio tædióque. Cætera genera complura ſunt. Cumanum ſeſſili folio, capite patulum, Aricinum altitudine non excelſius, folio numeroſius, quàm tenuius. Hoc utiliſſimum exiſtimatur, quia ſub omnibus penè foliis fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, intra folia craſſeſcit. Rariora hæc anguſtioráque, ſed teneritas in dote, ſi frigora non tolerat: quibus etiam aluntur Brutiani, prægrandes foliis, caule tenues, ſapore acuti. Sabellico uſque in admirationem criſpa ſunt folia, quorum craſſitudo caulem ipſum extenuat: ſed dulciſſimi perhibentur ex omnibus. Nuper ſubiere lacuturres ex conualle Aricina, ubi quondam fuit lacus turríſq; quæ remanet: capite prægrandes, folio innumeri. Alii in orbem porrecti, alii in latitudinem toroſi. Nec plus ullis capitis poſt Tritianum, cui pedale aliquando conſpicitur, & cyma nullis ſerior. Cuicunque autem generi pruinæ plurimum ſuauitatis conferunt: & niſi obliquo uulnere defendatur medulla, plurimum nocent. Semini deſtinati non ſecantur. Eſt etiam ſua gratia nunquam plantæ habitum excellentibus: halmyridia uocant, quoniam niſi in maritimis non proueniunt, nauigatione quoque longinqua uiridibus adſeruatis. Statim deſecti ita ne humum attingant, in cados olei quàm proximè ſiccatos, obturatóſque conduntur omni ſpiritu excluſo. Sunt qui plantam in transferendo alga ſubdita pediculo, nitróue trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui ſemen trifolii nitrúmque ſimul tritum aſpergant foliis. Nitrum in coquendo etiam uiriditatem cuſtodit: aut Apiciana coctura, oleo ac ſale, prius quàm coquantur, maceratis. Eſt inter herbas genus inſerendi, præciſis germinibus caulis, & in medullam ſemine ex aliis addito. Hoc & in cucumere ſylueſtri. Necnon olus quoque ſylueſtre eſt trium foliorum, Diui Iulii carminibus præcipuè iocíſque militaribus celebratum. Alterius quippe uerſibus exprobauere lapſana ſe uixiſſe apud Dyrrachium, præmiorum parſimoniam cauillantes. Eſt autem id cyma ſylueſtris. Omnium hortenſiorum lautiſſima cura aſparagis. De origine eorum in ſylueſtribus curis abundè dictum, & quomodo eos iuberet Cato in harundinetis ſeri. Eſt & aliud genus incultius aſparago, mitius corruda, paſſim etiam montibus naſcens, refertis ſuperioris Germaniæ campis, non infaceto Tiberii Cæſaris dicto, herbam ibi quandam naſci ſimillimam aſparago. Nam quod in Neſide Campaniæ inſula ſponte naſcitur, longè optimum exiſtimatur. Hortenſium ſeritur

ritur ſpongiis. Eſt enim plurimæ radicis, altiſſiméque germinat. Viret thyrſo primum emicante: qui caulem educens, tempore ipſo faſtigiatus in toros ſtriatur. Poteſt & ſemine ſeri. Nihil diligentius compræhendit Cato, nouiſſimúmque libri eſt, ut appareat repentinam ac nouitiam uiro curam fuiſſe. Locum ſubigi iubet humidum & craſſum. Semipedali undique interuallo ſeri, ne calcetur. Prætereà ad lineam grana bina aut terna paxillo dimitti: uidelicet ſemine tum tantùm ſerebantur. Id fieri ſecundum æquinoctium uernum. Stercore ſatiari, crebrò purgari, caueri ne cum herbis euellatur aſparagus. Primo anno ſtramento ab hyeme protegi. Vere aperiri, ſarriri, runcari. Tertio incendi uerno. Quò maturius incenſus eſt, hòc melius prouenit. Itaque harundinetis maximè conuenit, quæ feſtinant incendi. Sarriri iubet idem, non antequàm aſparagus natus fuerit, ne in ſarriendo radices uexentur. Ex eo uelli aſparagum ab radice. Nam ſi defringatur, ſtirpeſcere, & intermori. Velli, donec in ſemen eat. Id autem matureſcere ad uer, incendíque: ac rurſus, cùm apparuerit aſparagus, ſarriri ac ſtercorari. Ac poſt annos nouem, cùm iam uetus ſit, digeri ſubacto ſolo ſtercoratóque. Tum ſpongiis ſeri, ſingulorum pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim uti, quoniam aliud herbaſceret. Nec quicquàm poſtea tentatum utilius apparuit, niſi quod circa Idus Febr. defoſſo ſemine aceruatis paruulis ſcrobibus ſerunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter ſe radicibus, ſpongias factas poſt æquinoctium autumni diſponunt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his ſolum, quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligo ſylueſtrem aſparagum, quem Græci orminum aut myacanthon uocant, aliíſue nominibus. Inuenio naſci & arietis cornibus tuſis atque defoſſis. Poterant uideri dicta omnia quæ in pretio ſunt, niſi reſtaret res maximi quæſtus, non ſine pudore dicenda. Certum eſt quippe carduos apud Carthaginem magnam, Cordubámque præcipuè, ſeſtertia ſena millia, ut parcius, reddere: quoniam portenta quoque terrarum in ganeam uertimus, etiam ea quæ refugiunt quadrupedes conſciæ. Carduos ergo duobus modis ſerunt: autumno planta, & ſemine ante Nonas Martias: plantæque ex eo diſponuntur ante Idus Nouembris, aut in locis frigidis circa Fauonium. Stercorantur etiam, ſi diis placet, lætiúſque proueniunt: condiuntúrque aceto, melle diluto, addita laſeris radice, & cumini, ne quis dies ſine carduo ſit. Cætera in tranſcurſu dici poſſunt. Ocimum Parilibus optimè ſeri ferunt. Quidam & autumno: iubéntque, cùm hyeme ſeratur, aceto ſemen perfundi. Eruca quoque & naſturtium, uel æſtate uel hyeme facillimè naſcuntur. Eruca præcipuè frigorum contemptrix, diuerſæ eſt, quàm lactuca, naturæ, concitatrix Veneris: idcirco iungitur illi ferè in cibis, ut nimio frigori par feruor immixtus temperamentum æquet. Naſturtium nomen accepit à narium tormento. Et inde uigoris ſignificatio prouerbio id uocabulum uſurpauit, ueluti torporem excitantis. In Arabia miræ amplitudinis dicitur gigni. Ruta quoque ſeritur Fauonio, & ab æquinoctio autumni: odit hyemem & humorem ac fimum. Apricis gaudet & ſiccis, terra quàm maximè lateraria. Cinere uult nutriri. hic & ſemini miſcetur, ut careat erucis. Authoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Inuenio muſtum rutatum populo datum à Cornelio Cethego, in Conſulatu collega Quintii Flaminini, comitiis peractis. Amicitia eſt ei & cum fico, in tantum, ut nuſquam lætior proueniat, quàm ſub hac arbore. Seritur & ſurculo, melius in perforatam fabam indito, quæ ſucco nutrit compræhendendo ſurculum. Seritur & à ſeipſa. Nanque incuruato cacumine alicuius rami, cùm attigerit terram, ſtatim radicatur. Eadem & ocimo natura, niſi quòd difficilius creſcit. Sed durata runcatur non ſine difficultate, prouenientibus hulceribus, ni munitis manibus id fiat, oleóue defenſis. Conduntur autem & eius folia, ſeruantúrque faſciculis. Ab æquinoctio uerno ſeritur apium, ſemine paululum in pila pulſato. Criſpius ſic putant fieri, aut ſi ſatum calcetur cylindro pedibúſue. Proprium ei, quòd colorem mutat. Honos ipſi in Achaia, coronare uictores ſacri certaminis Nemeæ. Eodem tempore ſeritur menta planta: uel ſi nondum germinat, ſpongia. Minus hæc humido gaudet. Aeſtate uiret, hyeme flaueſcit.

Genus

Genus eius ſylueſtre, mentaſtrum eſt. Et hoc propagatur, ut uitis, uel ſi inuerſi rami ſerantur. Mentæ nomen ſuauitas odoris apud Græcos mutauit, cùm alioqui mintha uocaretur: unde ueteres noſtri nomen declinauerunt. Grato menta menſas odore percurrit in ruſticis dapibus. Semel ſata, diutina ætate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnariis refloreſcens ſæpius dicta eſt. Hæc quoque ſeruantur ſimili genere, mentam dico pulegiúmque & nepitam. Condimentorum tamen omnium faſtidiis cuminum amiciſſimum. Naſcitur in ſumma tellure uix hærens, & in ſublime tendens. In putridis & calidis maximè locis, medio ſerendum uere. Alterum eius genus ſylueſtre, quod ruſticum uocant, alii Thebaicum: ſi tritum ex aqua potetur, in dolore ſtomachi prodeſt. In Carpetania noſtri orbis maximè laudatur: alioqui Aethiopico Africóque palma eſt. Quidam huic Aegyptium præferunt. Sed præcipuè oluſatrum miræ naturæ eſt. Hippoſelinum Græci uocant, alii ſmyrneum. E lacryma caulis ſui naſcitur. Seritur & radice. Succum eius qui colligunt, myrrhæ ſaporem habere dicunt. Authórque eſt Theophraſtus, myrrha ſata natum. Hipposelinum ueteres præceperant in locis incultis, lapidoſis, iuxta maceriam ſeri: nunc & repaſtinato ſeritur, & à Fauonio poſt æquinoctium autumni. Quippe cum capparis quoque ſeratur ſiccis maximè, area in defoſſu cauata, ripíſque undique circunſtructis lapide: aliâs euagatur per agros, & cogit ſolum ſterileſcere. Floret æſtate. Viret uſque ad Vergiliarum occaſum, ſabuloſis familiariſſimum. Vitia eius, quòd trans maria naſcitur, diximus inter peregrinos frutices. Peregrinum & Careum, gentis ſui nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra ſeri uult, ratione eadem, qua oluſatrum. Laudatiſſimum tamen in Caria, proximum Phrygia. Liguſticum ſylueſtre eſt in Liguriæ ſuæ montibus: ſeritur ubique: ſuauius ſatiuum, ſed ſine uiribus. Panacem aliqui uocant. Crateuas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat. Cæteri ferè conizoides, cunilaginem: thymbram uerò, quæ ſit cunila. Hæc apud nos habet uocabulum & aliud, ſatureia dicta in condimētario genere. Seritur menſe Februario, origano æmula. Nuſquam utrunque additur, quippe ſimilis effectus. Sed cunilæ Aegyptium origanum tantùm præfertur. Peregrinum fuit & lepidium. Seritur à Fauonio: dein cum fruticauit, iuxta terram præciditur: tunc runcatur, ſtercoratúrque per biennium hoc. Poſteà iiſdem fruticibus utuntur, ſi non ſæuitia hyemis ingrauat, quando impatientiſſimum eſt frigorum. Exit & in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, ſed mollibus: uſúſque eius non ſine lacte. Gith piſtrinis, aniſum & anethum culinis & medicis naſcuntur. Sacopenium & ipſum in hortis quidem, ſed medicinæ tantúm. Sunt quædam comitantia aliorum ſatus, ut papauer. Nanque cùm braſſica ſeritur, ac portulaca, & eruca cum lactuca. Papaueris ſatiui tria genera: Candidum, cuius ſemen toſtum in ſecunda menſa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc & panis ruſtici cruſtæ inſpergitur affuſo ouo inhærens, ubi inferiorem cruſtam apium gíthque cereali ſapore condiunt. Alterum genus eſt papaueris nigrum, cuius ſcapo inciſo lacteus ſuccus excipitur. Tertium genus rhœam uocant Græci, id noſtri erraticum. Sponte quidem, ſed in aruis cum hordeo maximè naſcitur, erucæ ſimile, cubitali altitudine, flore rufo & protinus deciduo: unde & nomen à Græcis accepit. De reliquis generibus papaueris ſponte naſcentis dicemus in medicinæ loco. Fuiſſe autem in honore apud Romanos ſemper, indicio eſt Tarquinius Superbus, qui legatis à filio miſſis decutiendo papauera in horto altiſſima, ſanguinarium illud reſponſum hac facti ambage reddidit. Rurſus alio comitatu æquinoctio autumni ſeruntur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathum, cærefolium, quod pæderota Græci uocant: & acerrimum ſapore, ignei effectus ac ſaluberrimum corpori, ſinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin è diuerſo uix eſt ſato ſemel eo liberare locum, quoniam ſemen cadens protinus uiret. Vſus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectum acrimoniæ. Coquuntur & folia, ſicut reliquorum olerum. Sunt autem trium generum: Vnum gracile, alterum ſimile rapi foliis, tertium erucæ. Semen optimum Aegyptium. Athenienſes napy appellauerunt, alii thapſi, alii ſaurion. Serpyllo & ſiſymbrio montes plerique ſcatent, ſicut in Thracia, ubi

cia, ubi aquæ deferunt ex iis auulsos ramos serúntque. Item Sicyone ex suis montibus, & Athenis ex Hymetto. Simili modo & sisymbrium serunt. Lætissimum nascitur in puteorum parietibus, & circa piscinas ac stagna.

De fœniculo & cannabe. CAP. IX.

RELiqua sunt ferulacei generis, ceu fœniculum, anguibus (ut diximus) gratissimum, ad condienda plurima, cùm inaruit. Eíque perquàm similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde utilissima funibus cannabis seritur à Fauonio. Quò densior est, eò tenerior. Semen eius cum est maturum, ab æquinoctio autumni distringitur, & Sole aut uento aut fumo siccatur. Ipsa cannabis uellitur post uindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabandica, plagarum præcipuè usibus. Tria eius ibi genera. Improbatur cortici proximum, aut medullæ: laudatissimum est è medio, quæ mesa uocatur. Secunda Mylasea. Quod ad proceritatem quidem attinet, Rosea agri Sabini arborum altitudinem æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in Italia cibus est. Conditur quippe durátque in urceis, uel anni spatio. Duo eius genera: caules, & racemi. Corymbiam hanc uocant, corymbósque quos condiunt.

De morbis hortorum, & remedia circa formicas, erucas, & culices. CAP X.

MOrbos hortensia quoque sentiunt, sicut reliqua terræ sata. Nanque & ocimum senecta degenerat in serpyllum, & sisymbrium in calamintham. Et ex semine brassicæ ueteris rapa fiunt, atque inuicem. Et necatur cuminum ab imo dorso, nisi repurgetur. Est autem unicaule, radice bulbo simili, non nisi in solo gracili nascens. Aliâs priuatim cumini morbus scabies. Et ocimum sub Canis ortu pallescit. Omnia uerò accessu mulieris menstrualis flauescunt. Bestiolarum quoque genera innascuntur. Napis culices, rhaphano erucæ, & uermiculi: item lactucis & oleri: utrisque hoc amplius limaces & cochleæ. Porro uerò priuatim animalia, quæ facillimè stercore iniecto capiuntur, condentia in id se. Ferro quoque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum, author est Sabinus Tyro in libro Cepuricôn, quem Mecœnati dicauit. Idem contra formicas, non minimum hortorum exitium, si non sint rigui, remedium monstrauit, limum marinum aut cinerem obturandis earum foraminibus. Sed efficacissime heliotropio herba necantur. Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina est, siliquas unà seri, sicut olerum cicer. Arcet enim erucas. Quo si omisso iam natæ sint, remedium est absinthii succus decocti inspersus, & sedi, quam aizoum uocant: genus hoc herbæ diximus. Semen olerum si succo eius madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum uerò nec erucas, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui sanguineis uirgis tangunt ea, quæ nolunt his obnoxia esse. Infestant & culices hortos riguos præcipuè, si sint arbusculæ aliquæ. Hi galbano accenso fugantur.

Quæ magis sint fortia vel minus, & quibus salsæ aquæ prosint.

CAPUT XI.

NAm quod ad permutationem seminum attinet, quibusdam ex iis firmitas maior est, ut coriandro, betæ, porro, nasturtio, sinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora autem sunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æstiua omnia hybernis magis durant, minimè autem gethyum. Sed ex his quæ sunt fortissima, nullum ultra quadrimatum utile est, duntaxat serendo. Cunilis & ultrà tempestiua sunt. Peculiaris medicina rhaphano, betæ, rutæ, cunilæ, in salsis aquis, quæ & alioqui plurimum suauitati & fertilitati conferunt. Cæteris dulcium aquarum rigua prosunt. Utilissimæ ex iis, quæ frigidissimæ, & quæ potu suauissimæ. Minus utiles è stagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehunt. Præcipuè tamen imbres alunt. Nam & bestiolæ innascentes necantur.

Ratio rigandorum hortorum, & quæ translata meliora fiant, & de succis hortensiorum & saporibus. CAPVT XII.

HIs horæ rigandi matutina atq; uespera, ne inferuescat aqua Sole. Ocimo tantùm & meridiana: etiã satum celerrimè erumpere putant, inter initia ferventi aqua aspersum. Omnia autem translata meliora grandioráq; fiunt, maximè porri napíq;. In translatione & medicina est, desinúntq; sentire iniurias, ut gethyum, porrum, rhaphani, apium, lactucæ, rapæ, cucumis. Omnia autem syluestria ferè sunt & foliis minora & caulibus, succo acriora, sicut cunila, origanũ, ruta. Solum uerò ex omnibus lapathũ syluestre melius: hoc in satiuis rumex uocatur, nascitúrq; fortissimum: traditur certè semel satum durare, nec uinci unquam à terra, maximè iuxta aquã. Vsus eius cum ptisana tantùm in cibis leuiorẽ gratiorémq; saporem præstat. Syluestre ad multa medicamina utile est. Adeóque nihil omisit cura, ut carmine quoq; comprænhensum reperiã, in fabis caprini fimi singulis cauatis, si porri, erucæ, lactucæ, apii, intubi, nasturtii semina inclusa serantur, mirè prouenire. Quæ sunt & syluestria, eadem in satiuis sicciora intelligũtur & acriora. Nanq; & succorum saporúmq; dicenda differẽtia est, uel maior in his, quàm pomis. Sunt autem acres cunilæ, origani, nasturtii, sinapis. Amari, absinthii, centaurei. Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ, Acuti tantùm cunilæ. Acuti & odorati, apii, anethi, fœniculi. Salsus tantum è saporibus non nascitur: aliquando extrà insidit pulueris modo, & circulis tantum aquæ: ut intelligatur uana, ceu plerunq;, uitæ persuasio. Panax piperis saporẽ reddit, & magis etiam siliquastrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, murrha myrrhæ. De panace abundè dictum est. Libanotis locis putribus & macris ac roscidis seritur semine. Radicem habet olusatri, nihil à thure differentem. Vsus eius post annum stomacho saluberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinũ appellant: Et smyrnium olus seritur iisdem locis, myrrhámq; radice resipit. Eadem & siliquastro satio. Reliqua à cæteris & odore & sapore differunt, ut anethum. Tantáque est diuersitas atq; uis, ut non solum aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coqui obsoniis acetum, eodem cellarii in saccis odorem uino grauem. Et hactenus hortensia dicta sint, ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in iisdem naturæ restat, quoniam prouentus tantùm adhuc, summásque quasdam tractauimus. Vera autem cuiusque natura non nisi medico effectu pernosci potest, opus ingens occultúmq; diuinitatis, & quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id rebus contexeremus iusta fecit ratio, cùm ad alios medendi desideria pertinerent, longis utriusque dilationibus futuris, si miscuissemus. Nunc suis quæque partibus constabunt, poterúntque à uolentibus iungi.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS.

PROOEMIVM.

AXIMVM hinc opus naturæ ordiemur, & cibos suos homini narrabimus, faterique cogemus ignota esse, per quæ uiuat. Nemo id paruum ac modicum existimauerit, nominũ uilitate deceptus. Pax simul in his aut bellum naturæ dicetur, odia amicitiæque rerum surdarum ac sensu carentiũ. Et quò magis miremur, omnia ea hominũ causa (quod Græci sympathiam appellauere) quibus cuncta cõstant, ignes aquis restinguentibus, aquã Sole deuorante, Luna pariente, altero alterius iniuria deficiente sidere. Atq; ut à sublimioribus recedamus, ferrũ ad se trahente magnete

magnete lapide, & alio rurſus abigente à ſeſe: adamantem opum gaudium, infragilem omni cætera ui & inuictum, ſanguine hircino rumpente, quæque alia in ſuis dicemus locis, paria uel maiora mira. Tantùm uenia ſit, à minimis, ſed à ſalutaribus ordienti, primúmque ab hortenſibus.

De cucumere ſylueſtri & elaterio. CAP. I.

CVcumim ſylueſtrem eſſe diximus, multo infra magnitudinem ſatiui. Ex eo fit medicamentum, quod uocatur elaterium, ſucco expreſſo è ſemine. Cuius cauſa niſi maturius incidatur, ſemen exilit, oculorum etiam periculo. Seruatur autem deceptus una nocte: poſtero die inciditur harundine. Semen quoque cinere conſpergitur, ad coercendam ſucci abundantiam: qui expreſſus ſuſcipitur aqua cæleſti, atque ſubſidit, deinde Sole cogitur in paſtillos, ad magnos mortalium uſus. Obſcuritates & uitia oculorum ſanat, genarúmque hulcera. Tradunt hoc ſucco tactis radicibus uitium, non attingi uuas ab auibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, ſuccóque dentium dolori medetur. Arida cum reſina impetiginem & ſcabiem, quæ pſoram & lichenas uocant, parotidas & panos ſanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorum ſuccus auribus ſurdis cum aceto inſtillatur. Elaterium tempeſtiuum eſt autumno. Nec ullum ex medicamentis longiore æuo durat. Incipit à trimatu. Si quis recentiore uti uelit, paſtillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius, quò uetuſtius: fuítque iam ducentis annis ſeruatum, ut author eſt Theophraſtus. Et uſque ad quinquageſimum lucernarum lumina extinguit. Hoc enim ueri experimentum eſt, ſi admotum prius quàm extinguat, ſcintillare ſurſum ac deorſum cogat. Pallidum ac læue herbaceo ac ſcabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato ſemine adiuuari, ſi terram non attigerit: partus uerò, ſi in arietis lana alligatum inſcientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab exitu rapiatur extra domum. Ipſum cucumim qui magnificant, naſci præcipuum in Arabia, mox Cyrenis, alii in Arcadia tradunt, ſimilem heliotropio, cuius inter folia & ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis ſemen. Eſſe autem ad ſpeciem ſcorpionis cauda reflexa, ſed candida. Aliqui etiam ab eo ſcorpionium cucumim uocant, efficaciſſimum contra ſcorpionum ictus & ſemine & elaterio, & ad purgandum uterum, aluóſque. Modus portione uirium ab dimidio obolo ad ſolidum. Copioſius necat. Sic & contra phthiriaſin bibitur & hydropiſes. Illitum anginas & arterias cum melle & oleo uetere ſanat.

De anguino cucumere, ſiue erratico, & de ſatiuo, & de pepone.

CAPVT II.

MVlti hunc eſſe apud nos qui anguinus uocatur, ab aliis erraticus, arbitrantur. Quo decocto ſparſa mures de eius medicina non attingunt. Iidem podagris cum articulorum morbis decoctum in aceto, illinunt præſentaneo remedio. Lumborum uerò dolori ſemine ſolo ſiccato, dein trito triginta denariorum pondere in hemina dato aquæ. Sanat & tumores ſubitos illitum cum lacte mulierum. Purgat eas elaterium. Sed grauidis abortum facit, Suſpirioſis prodeſt. Morbo uero regio in nares coniectum. Lentigines ac maculas è facie tollit in Sole illitum. Multi eadem omnia ſatiuis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Nanque & eorum ſemen, quantum tres digiti appræhenderit, cum cumino tritum, potúmque in uino tuſſientibus auxiliatur. Sed & phreniticis in lacte mulieris. Et dyſentericis acetabuli menſura. Purulenta autem expuentibus cum cumino pari pondere, & iocineris uitiis in aqua mulſa. Vrinam mouet ex uino dulci, & in renum dolore clyſteribus ſimul cum cumino infunditur. Pepones qui uocantur, refrigerant maximè in cibo, & emolliunt aluum. Caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix ſanat hulcera concreta in modum faui, quæ ceria uocant. Eadem contra uomitiones ſiccatur, & in farinam tuſa datur quatuor obolis in aqua mulſa, ita ut qui biberit, quingentos poſtea paſſus ambulet. Hæc farina & in ſmegmata adiicitur. Cortex quoque uomitionem mouet, faciem purgat. Hoc & folia cuiuſcunque ſatiui illita. Eadem cum melle epinyctidas ſanant: cum uino, canis morſus. Item millepedæ, ſpea Græci uocant, oblongam, piloſis pedibus, pecori præcipuè nociuam. Morſum

tumor

tumor inſequitur,& putreſcit locus. Ipſe cucumis odore defectum animi. Coctos deraſo cortice,ex oleo,aceto,& melle,iucundiores eſſe certum eſt.

De cucurbita ſylueſtri,& rapo. CAP. III.

CVcurbita quoque ſylueſtris inuenitur,ſomphos à Græcis appellata,inanis, (unde & nomen) digitali craſsitudine,non niſi in ſaxoſis naſcens.Huius commanducatæ ſuccus ſtomacho admodum prodeſt.Colocynthis uocatur alia, ipſa plena, ſed minor quàm ſatiua.Vtilior pallida,quando eius ſunt medicinæ.Herbacea arefacta per ſe inanit aluũ.Infuſa quoque clyſteribus, inteſtinorum omniũ uitiis medetur & renum,& lumborum, & paralyſi. Eiecto ſemine, aqua mulſa in ea decoquitur ad dimidias:ſic tuſsienti infunditur obolis quatuor.Prodeſt & ſtomacho,farinæ aridæ pilulis cum decocto melle ſumptis. In morbo regio utiliter ſemina eius ſumuntur,& protinus aqua mulſa. Carnes eius cum abſinthio & ſale dentium dolorem tollunt.Succus uerò cum aceto calefactus mobiles ſiſtit. Item ſpinæ & lumborum ac coxendicum dolores, cum oleo ſi infricetur. Præterea mirum dictu:ſemina eius, ſi fuerint pari numero adalligata febribus, ſanare dicuntur quas Græci periodicas uocant. Satiuæ quoquæ raſæ ſuccus tepefactus auribus medetur. Carò eius interior ſine ſemine, clauis pedum, & ſuppurationibus quæ Græci uocant apoſtemata. Decoctæ autem uniuerſæ ſuccus, dentium motus ſtabilit, & dolores inhibet. Vinum cum ea feruefactum, oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus cupreſsi,contuſa,& impoſita:ipſa quoque toſta in argilla, ac trita cum adipe anſeris uulneribus medetur.Necnon ramentis corticis recentes podagras refrigerat, & ardores capitis, infantium maximè. Et ignes ſacros de ſtrigmentis, uel his impoſitis, uel ſeminibus.Succus ex ſtrigmentis illitus cum roſaceo & aceto, febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impoſitus mirè combuſta ſanat.Chryſippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium cõſenſu ſtomacho utiliſsimæ iudicantur, & interaneorum ueſicarúmque exhulcerationibus. Eſt & rapo uis medica. Perniones feruens impoſitum ſanat. Item frigus uellit è pedibus aqua decoctum. Et ius feruens podagris etiam frigidis medetur: & crudum tuſum cum ſale, cuicunque uitio pedum. Semen illitum & potum in uino, contra ſerpentes & toxica ſalutare eſſe proditur. A multis uerò antidoti uim habere in uino & oleo.Democritus in totum ea abdicauit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus tulit,etiam Venerem ſtimulari ab eis profeſſus:Item Dionyſius:magíſque,ſi eruca condirentur.Toſta quoque articulorum dolori cum adipe prodeſſe. Sylueſtre rapum in aruis maximè naſcitur, fruticoſum, ſemine candido,duplo maiore, quàm papaueris. Hoc ad læuigandam cutem in facie,totóque corpore, utuntur, miſta urina pari menſura. Erui,hordei,tritici,& lupini radix ad omnia inutilis.

De naporum differentijs,& rhaphano ſylueſtri,& de rhaphano ſatiuo,& paſtinaca. CAP. IIII.

NAporum duas differentias & in medicina Græci ſeruant. Anguloſis foliorum caulibus florentis,quod bunion uocant,purgationibus fœminarum, & ueſicæ & urinæ utile decoctum, potum ex aqua mulſa,uel ſucci drachma. Semen dyſentericis toſtũ, tritúmque in aqua calida,è cyathis quatuor.Sed urinam inhibet,ſi non lini ſemen unà bibatur.Alterum genus buniada appellant,& rhaphano & rapo ſimile:ſeminis præclari contra uenena:ob id & in antidotis utuntur illo.Rhaphanum & ſylueſtrem eſſe diximus.Laudatiſsimum in Arcadia,quanquam & alibi naſcitur, utilior urinæ duntaxat ciendæ. Cæterò bilem detrahunt.Præterea cortices in uino.Præter ea, quæ circa eos dicta ſunt, ſtomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant. Eſt & ſatiui uſus in Italia, & armoraciam uocant. Et ſatiui uerò decocti manè poti ad ternos cyathos, comminuunt & eiiciunt calculos. Iidem in poſca decocti contra ſerpentium morſus illinuntur. Ad tuſsim etiam manè ieiunis rhaphanus prodeſt cum melle: Semen eorum toſtum ipſúmque commanducatum, ad lagonoponon: Aquam foliis eius decoctis bibere, uel ſuccum ipſius cyathis binis contra phthiriaſes: phlegmoni ipſos illinire tuſos, liuori uerò recenti corticem cum melle: ueternoſis autem quàm acerrimos mandere, ſeménque

toſtum, dein contritum cum melle, ſuſpirioſis. Iidem & contra uenena proſunt. Ceterò & ſcorpionibus aduerſatur: uel ipſo uel ſemine infectis manibus impunè tractabis: impoſitóque rhaphano ſcorpiones moriuntur. Salutares & contra fungorum aut hyoſcyami uenena æquè, ut Nicander tradit. Et contra uiſcum quoque dari Apollodori duo iubent, ſed Citieus ſemen ex aqua tritum, Tarentinus ſuccum. Lienem item extenuant: iocineri proſunt, & lumborum doloribus. Hydropicis quoque ex aceto aut ſinapi ſumpti, & lethargicis. Praxagoras & ilioſis dandos cenſet, Pliſtonicus & cœliacis. Inteſtinorū hulcera ſanant: at purulenta præcordiorum, ſi cum melle edantur. Quidam ad hæc coquere eos in luto illitos malunt: ſic & fœminas purgari. Ex aceto & melle ſumpti, inteſtinorum animalia detrahunt. Item ad tertias decoctio eorum poto cum uino, enterocelis proſunt, ſanguinem quoque inutilem ſic extrahunt. Medius ad hæc & ſanguinem excreantibus coctos dari iubet: & puerperis ad lactis copiam augendam. Hippocrates capitis mulierum defluuia fricari rhaphanis: & ſuper umbilicum imponi, contra tormenta uuluæ. Reducunt & cicatricem ad colorem. Semen quoq; ex aqua impoſitum, ſiſtit hulcera quæ phagedænas uocant. Democritus Venerem hoc cibo ſtimulari putat: ob id fortaſsis uoci nocere aliqui tradiderunt. Folia quæ in oblongis duntaxat naſcuntur, excitare oculorum aciem dicuntur. Vbi uerò acrior rhaphani medicina admota ſit, hyſſopum dari protinus imperant. Hæc antipathia eſt. At aurium grauitati ſuccum rhaphani inſtillant. Nam uomituris ſummo cibo eſſe eos, utiliſsimum eſt. Paſtinacæ ſimile hibiſcum, quod molochen agrian uocant, & aliqui pliſtolochiam, hulceribus cartilaginis & oſsibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluum ſoluunt, ſerpentes abigunt. Apum, ueſparum, crabronum ictibus illita medentur. Radicem eius ante Solis ortum erutam inuoluunt lana coloris, quem natiuum uocant, præstereà ouis quæ fœminam peperit, ſtrumiſque uel ſuppuratis alligant. Quidam ad hunc uſum auro effodiendam cenſent, cauendúmque ne terram attingat. Celſus & podagris quæ ſine tumore ſint, radicem eius ex uino decoctam imponi iubet.

De ſtaphylino ſiue paſtinaca, & gingidio, & ſiſere, & ſeſeli, & inula, & de cæpe. CAP. V.

ALterum genus eſt ſtaphylinos, quod paſtinacam erraticam uocant. Eius ſemen contritum & in uino potum, tumentem aluum, & ſuffocationes mulierum doloréſque lenit, in tantum ut uuluas corrigat, illitum quoque è paſſo uentri earum proſit: uiris uerò prodeſt, cum panis portione æqua tritum, ex uino potum contra uentris dolores. Pellit & urinam, & phagedænas hulcerū ſiſtit recens cum melle impoſitū, uel aridum farina inſperſum. Radicem eius Dieuches contra iocineris ac lienis, ilium, lumborum, & renum uitia, ex aqua mulſa dari iubet. Cleophantus & dyſentericis ueteribus. Philiſtio in lacte coquit, & ad ſtranguriam dat radicis uncias quatuor: Ex aqua hydropicis, ſimiliter & opiſthotonicis, & pleuriticis, & comitialibus. Habentes eam, feriri à ſerpentibus negantur: aut qui antè guſtauerint, non lædi. Percuſsis imponitur cū axungia. Folia contra cruditates manduntur. Orpheus amatorium ineſſe ſtaphylino dixit, fortaſsis quoniam Venerem ſtimulari hoc cibo certum eſt: ideo conceptus, adiuuare aliqui prodiderunt. Ad reliqua & ſatiua pollet. Efficacior tamen ſylueſtris, magiſque in petroſis nata. Semen ſatiuæ quoque contra ſcorpionum ictus, ex uino aut poſca, ſalutare eſt. Radice eius circumſcalpti dentes, dolore liberantur. Syria in hortis operoſiſsima. Indéque prouerbium Græcis: Multa Syrorum olera. Simillimam ſtaphylino herbam ſerit, quam alii gingidion uocant, tenuius tantum & amarius, eiuſdémque effectus. Eſtur coctum crudúmque ſtomachi magna utilitate. Siccat enim ex alto omnes eius humores. Siſer erraticum ſatiuo ſimile eſt & effectu: ſtomachum excitat, faſtidium abſterget. Ex aceto laſerpitiato ſumptum, aut ex pipere & mulſo, uel ex garo, urinam ciet, ut Opion credit, & Venerem. In eadem ſententia eſt & Diocles. Præstereà cordi cōuenire conualeſcentium, aut poſt multas uomitiones perquàm utile. Heraclides contra argentum uiuum dedit, & Veneri ſubinde offenſanti, ægríſque ſe recolligentibus. Hiceſius ideo ſtomacho utile uideri dixit, quoniam nemo tres ſiſeres edendo continuaret: eſſe tamen utile conualeſcentibus ad uinum

tranſ

tranſeuntibus. Satiui priuatim ſuccus cum lacte caprino potus ſiſtit aluum. Et quoniam pleroſque ſimilitudo nominum Græcorum confundit, contexemus & de ſili: ſed hoc eſt uulgaris notitiæ. Optimum Maſsilienſe: lato enim grano & fuluo eſt. Secundum Aethiopicum, nigrius. Creticum odoratiſsimum omnium. Radix iucundi odoris eſt. Semen eius eſſe & uultures dicuntur. Prodeſt homini ad tuſsim ueterem, rupta, conuulſa, in uino albo potum. Item opiſthotonicis, & iocinerum uitiis, & torminibus, & ſtranguriæ, duarum aut trium ligularum menſura. Sunt & folia utilia, ut quæ partus adiuuent etiam quadrupedum. Hoc maximè paſci dicuntur ceruæ pariturae. Illinitur & igni ſacro. Multúmque in ſummo cibo concoctionibus confert, uel folio uel ſemine. Quadrupedum quoque aluum ſiſtit, ſiue tritum potui infuſum, ſiue mandendo commanducatum è ſale. Boum morbis tritum infunditur. Inula quoque à ieiunis commanducata, dentes confirmat, ſi ut eruta eſt, terram non attingat: condita tuſsim emendat. Radicis uerò decoctæ ſuccus tineas pellit: ſiccatæ autem in umbra farina tuſsi, & conuulſis, & inflationibus, & arteriis medetur. Venenatorum morſus abigit. Folia ex uino lumborum dolori illinuntur. Cæpæ ſylueſtres non ſunt. Satiuæ olfactu ipſo & delacrymatione caligini medentur, magis uerò ſucci inunctione. Somnum etiam facere traduntur, & hulcera oris ſanare, commanducatæ cum pane. Et canis morſus, uirides ex aceto illitæ, aut ſiccæ cum melle & uino, ita ut poſt diem tertium ſoluantur. Sic & tritæ ſanant. Coctam in cinere & epiphoris multi impoſuere cum farina hordeacea, & genitalium hulceribus. Succo & cicatrices oculorum & albugines, & argema inunxere: & ſerpentium morſus, & omnia hulcera cum melle. Item auricularum cum lacte mulierum: & in iiſdem ſonitum ac grauitatem emendantes, cum adipe anſerino, aut cum melle ſtillauere. Et ex aqua bibendum dedere repentè obmuteſcentibus. In dolore quoque ad dentes colluendos inſtillauere, & plagis beſtiarum omnium, priuatim ſcorpionum. Alopecias fricuere & pſoras tuſis cæpis. Coctas dyſentericis ueſcendas dedere, & contra lumborum dolores, purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto ſerpentium morſibus, ipſáſque multipedæ ex aceto. Reliqua inter medicos mira diuerſitas. Proximi inutilia eſſe præcordiis & concoctioni, inflationémque & ſitim facere dixerunt. Aſclepiadis ſchola, ad colorem quoque ualidum profici hoc cibo. Et ſi ieiuni quotidie edant, firmitatem ualetudinis cuſtodiri: ſtomacho utilia eſſe, ſpiritus agitatione: uentrem molire, hæmorrhoidas pellere ſubditas pro balanis: ſuccum cum ſucco fœniculi contra incipientes hydropiſes mirè proficere. Item contra anginas, cum ruta & melle. Excitari eiſdem lethargicos. Varro, quæ ſale, & aceto piſta eſt arefactáque, uermiculis non infeſtari, author eſt.

De porro ſectiuo, & capitato, & de allio. CAP. VI.

PORrum ſectiuum profluuia ſanguinis ſiſtit in naribus, contrito eo obturatis, uel gallæ miſto, aut mentæ: Item ex abortu profluuia, poto ſucco cum lacte mulierum. Tuſsi etiam ueteri ac pectoris & pulmonis uitiis medetur. Illitis foliis ſanantur & ambuſta, & epinyctides: † ita uocatur hulcus, quæ & ſyce, in angulo oculi perpetuo humore manans. Quidam eodem nomine appellant puſtulas liuentes, ac noctibus inquietantes. Et alia hulcera cum melle trito. Vel beſtiarum morſus ex aceto: item ſerpentium. Aurium uerò uitia cum felle caprino, uel pari menſura mulſi: ſtridores cum lacte mulieris: capitis dolores, ſi in nares fundatur: dormituríſue, in aurem duobus ſucci cochlearibus, uno mellis. Succus & ad ſerpentium ſcorpionúmque ictus bibitur cum mero, & ad lumborum dolores cum uini hemina potus. Sanguinem uero excreantibus & phthiſicis, diſtillationibus longis, uel ſuccus, uel ex ipſo cibus prodeſt. Item morbo regio, uel hydropicis. Et ad renum dolores, cum ptiſanæ ſucco acetabuli menſura. Idem modus cum melle, uuluas purgat. Eſtur uerò & contra fungorum uenena: imponitur & uulneribus. Venerem ſtimulat: ſitim ſedat: ebrietates diſcutit. Sed oculorum aciem hebetare traditur: inflationem quoque facere, quæ tamen ſtomacho non noceat, uentrémque molliat. Voci ſplendorem affert. Capitato maior eſt ad eadem effectus. Sanguinem reiicientibus ſuccus eius cum gallæ

† *ita uocatur hulcus aciem hebetans, & in angulo &c.*

aut thuris farina, uel acacia datur. Hippocrates & ſine alia miſtura dari iubet: uuluáſq; contractas aperire putat: fœcunditatem etiam fœminarum hoc cibo augeri. Contritum ex melle hulcera purgat. Tuſsim & diſtillationes thoracis, pulmonis & arteriæ uitia ſanat, datum in ſorbitione ptiſanæ uel crudum, præter capita, ſine pane, ita ut alternis diebus ſumatur: uel ſi purulenta excreentur. Sic & uoci uel Veneri, ſomnóque multum confert. Capita bis aqua mutata cocta, aluum ſiſtunt, & fluxiones ueteres. Cortex decoctus illitúſq; inficit canos. Allio magna uis, magnæ utilitates cõtra aquarum & locorum mutationes. Serpentes abigit, & ſcorpiones odore: atque, ut aliqui tradidere, & beſtiarum omnium ictibus medetur, potu uel cibo, uel illitu: priuatim contra hæmorrhoidas prodeſt, cum uino redditum uomitu. Ac ne contra araneorum murum uenenatum morſum ualere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches uocatur, debellat: item hyoſcyamum: canum morſus, in quæ uulnera cum melle imponitur. Ad ſerpentium quidem ictus potum cum reſtibus ſuis, efficaciſsimè ex oleo illinitur: attritíſque corporum partibus, uel ſi in ueſicas intumuerint. Quin & ſuffitu eo, ſecundas partus euocari exiſtimauit Hippocrates: cinere eorũ cum oleo, capitis hulcera manantia ſanitati reſtituens. Suſpirioſis coctum, aliqui crudũ id dedere. Diocles hydropicis cum centaurio, aut in fico duplici ad euacuandam aluum: quod efficacius præſtat uiride cum coriandro in mero potum. Suſpirioſis aliqui & tritum in lacte dederunt. Praxagoras & contra morbum regium uino miſcuit: & contra ileum in oleo & pulte, ſic illinens ſtrumis quoque. Antiqui & inſanientibus dabant crudum. Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi, & gargarizare prodeſt. Dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis imminuit, uel ſi decocti aqua colluantur, addatúrque ipſum in caua dentium. Auribus etiam inſtillatur ſuccus cum adipe anſerino: phthiriaſes & prurigines potum, tuſum item cum aceto & nitro compeſcit: diſtillationes cum lacte coctum, uel tritum permiſtúmue caſeo molli: quo genere & raucitatem extenuat: Vel phthiſin, in fabæ ſorbitione. In totum autem coctum utilius eſt crudo, elixúmque toſto: ſic & uoci confert. † Tineas & reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulſo coctum. Teneſmo in pulte medetur: Temporum doloribus illitum elixum, & puſtulis coctum cum melle, deinde tritum: Tuſsi cum adipe uetuſto decoctum, uel cum lacte: Aut ſi ſanguis etiam excreetur, uel purulenta, ſub pruna coctum, & cum mellis pari modo ſumptum: Conuulſis ruptis cum ſale & oleo. Nam cum adipe tumores ſuſpectos ſanat. Extrahit fiſtulis uitia cum ſulphure & reſina, etiam harundines cum pice. Lepras, lichenas, lentigines exhulcerat, ſanátque cum origano, uel cinis eius ex oleo & garo illitus. Sic & ſacros ignes. Suggillata aut liuentia ad colorem reducit, combuſtum ex melle. Credunt & comitialem morbum ſanare, ſi quis eo in cibo utatur ac potione. Quartanas quoque excutere potum caput unum cum laſerpitii obolo in uino auſtero. Tuſsim & alio modo ac pectorum ſuppurationes quantaslibet ſanat, fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibo ſumptum, donec ſanitatem reſtituat. Facit & ſomnos, atque in totum rubicundiora corpora. Venerem quoque ſtimulat cum coriandro uiridi tritum, potúmque è mero. Vitia eius ſunt, quòd oculos hebetat, inflationes facit, ſtomachum lædit copioſius ſumptum, ſitim gignit. Cæterò contra pituitam, & gallinis & gallinaceis prodeſt miſtum farre in cibo. Iumenta urinam reddere, atque non torqueri tradunt, ſi trito natura tangatur.

†Tænias

De lactuca ſyluatica, ſiue caprina, & eſopo, & iſati, & lactuca ſatiua.

CAP. VII.

LActucæ ſpontæ naſcentis primum eſt genus eius, quam caprinam uocant, qua piſces in mare deiecta protinus necantur, qui ſunt in proximo. Huius lac ſpiſſatum, mox in aceto pondere obolorum duûm, adiecto aquæ uno cyatho, hydropicis datur. Caule & foliis contuſis, aſperſo ſale, nerui inciſi ſanantur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis menſe, dentium dolorem prohibet. Alterum eſt genus, quod Græci eſopon uocant. Huius folia trita, & cum polenta illita, hulceribus medentur. Hæc in aruis naſcitur. Tertium genus eſt in ſyluis naſcens, iſatin uocant. Huius folia trita cum polenta, uulneribus proſunt.

ſunt. Quarto infectores lanarum utuntur, quod glaſtum uocant: ſimile erat lapatho ſylueſtri foliis, niſi quòd plura habet & nigriora. Sanguinem ſiſtit. Phagedænas & putreſcentia hulcera, quæ ſerpunt, ſanat: item tumores ante ſuppurationem. Contra ignem ſacrum radice uel foliis prodeſt, uel ad lienes pota. Hæc propria ſingulis. Communia autem ſponte naſcentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, & ipſo, & foliis ſcabritia. Ex his rotunda folia & breuia habentem ſunt qui hieraciam uocent: quoniam accipitres ſcalpendo eam, ſuccóque oculos tingendo, obſcuritatem, cùm ſenſere, diſcutiant. Succus omnibus candidus, uiribus quoque papaueri ſimilis: carpitur per meſſes inciſo caule: conditur in fictili nouo, ad multa præclarus. Sanat omnia oculorum uitia cum lacte mulierum. Arcet nubeculas, cicatrices aduſtionéſque omnes, præcipuè caligines. Imponitur etiam oculis in lana contra epiphoras. Idem ſuccus aluum purgat, in poſca potus ad duos obolos. Serpentium ictibus medetur in uino potus. Et folia toſta thyrſíque triti ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maximè contra ſcorpionum ictus. Verùm contra phalangia, commixto uino ex aceto. Aliis quoque uenenis reſiſtunt, exceptis quæ ſtrangulando necant, aut iis quæ ueſicæ nocent: item pſimmythio excepto. Imponuntur & uentri ex melle atque aceto, ad detrahenda uitia alui. Vrinæ difficultates ſuccus emendat. Crateuas eum & hydropicis obolis duobus in aceto & cyatho uini dari iubet. Quidam & è ſatiuis colligunt ſuccum minus efficacem. Peculiares earum uires partim iam dictæ ſunt, ſomnum faciendi, Venerémque inhibendi, æſtum refrigerandi, ſtomachum purgandi, ſanguinem augendi. Non paucæ reſtant: quoniam & inflationes diſcutiunt, ructúſque lenes faciunt, concoctiones adiuuant. Cruditatem ipſæ nequaquam faciunt. Nec ulla res in cibis auiditatem incitat inhibétque eadem: in cauſa alterutraque modus eſt. Sic & aluum copioſiores ſoluunt, modicæ ſiſtunt. Lentitiam pituitæ digerunt: atque ut aliqui tradiderunt, ſenſus purgant. Stomachi diſſoluti utiliſſimè adiuuantur: in eo uſu & oxypori obolis aſperitatē addito dulci ad intinctum aceti temperantes, ſi craſſior pituita ſit, ſcillite aut uino abſinthite, ſi & tuſſis ſentiatur, hyſſopite admiſto. Dantur cœliacis cum intubo erratico, & ad duritiam præcordiorum. Dantur & melancholicis candidæ copioſiores, & ad ueſicæ uitia. Praxagoras & dyſentericis dedit. Ambuſtis quoque proſunt recentibus, priuſquàm puſtulæ fiant, cum ſale illitæ. Hulcera etiam, quæ ſerpunt, coercent, initio cum aphronitro, mox in uino. Tritæ igni ſacro illinuntur. Conuulſa & luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papularum ex uino & polenta. In cholera quoque coctas patinis dederunt: ad quod utiliſſimæ quàm maximi caulis & amaræ. Quidam lacte infundunt. Deferuefacti hi caules & ſtomacho utiliſſimi traduntur, ſicut ſomno ſatiua maximè lactuca, & amara lacténſque, quam meconidem uocauimus. Hoc lac & oculorum claritati cum muliebri lacte utiliſſimum eſſe præcipitur, dum tempeſtiuè capiti inunguntur: Oculorum quoque uitiis, quæ frigore in iis facta ſunt. Miras & alias inuenio laudes: Thoracis uitiis prodeſſe, non ſecus quàm abrotonum, cum melle Attico. Purgari & fœminas hoc cibo. Semen ſatiuarum contra ſcorpiones dari. Semine trito ex uino poto & libidinum imaginationes in ſomno compeſci. Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

De generibus betæ, & intubis, & cichorio, & ſeri, genera duo.

CAPVT VIII.

NEc beta ſine remedio eſt utraque. Siue candidæ, ſiue nigræ, radix recens, & madefacta, ſuſpenſa funiculo, contra ſerpentium morſus efficax eſſe dicitur. Candida beta cocta, & cum allio crudo ſumpta, contra tineas. Nigræ radices ita in aqua coctæ, porriginem tollunt: atque in totum efficacior eſſe traditur nigra. Succus eius capitis dolores ueteres & uertigines, item ſonitum aurium ſedat, infuſus iis: ciet urinam. Medetur dyſentericis iniecta, & morbo regio. Dolores quoq; dentium ſedat illitus ſuccus. Et contra ſerpentium ictus ualet, ſed huius radici duntaxat expreſſus. Ipſa uerò decocta, pernionibus occurrit. Albæ ſuccus epiphoras ſedat, fronte illita: aluminis pauco admiſto,

ignem ſacrum. Sine oleo trita licet, aduſtis medetur. Et contra eruptiones papularum, coctáque eadem contra hulcera quæ ſerpunt, illinitur: & alopeciis cruda, & hulceribus quæ in capite manant. Succus eius cum melle naribus inditus caput purgat. Coquitur & cum lenticula addito aceto, ut uentrem molliat. Validius cocto fluxiones ſtomachi ſiſtit & uentris. Eſt & beta ſylueſtris, quam limonion uocant, alii neuroides, multum minoribus tenuioribúſque ac denſioribus foliis, undecim ſæpe caulium. Huius folia ambuſtis utilia, guttantia aſtringunt. Semen acetabuli menſura dyſentericis prodeſt. Aqua & è radice coctæ maculas ueſtium elui dicunt, item membranarum. Intubi quoque non extra remedia ſunt. Succus eorum cum roſaceo & aceto capitis dolores lenit. Idem cum uino potus, iocinoribus & ueſicæ, & epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam ambugiam appellauere. In Aegypto cichorium uocant, quod ſylueſtre ſit. Satiuum autem ſerin, quod eſt minus & uenoſius. Cichorium refrigerat. In cibo ſumptum & illitum collectiones, ſuccúſque decocti uentrem ſoluit. Iocinori & renibus, & ſtomacho prodeſt. Item ſi in aceto decoquatur, urinæ tormina diſcutit. Item morbum regium è mulſo, ſi ſine febre ſit. Veſicam adiuuat. Mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeò prodeſt, ut emortuos partus trahat. Adiiciunt Magi, ſucco totius cum oleo perunctos fauorabiliores fieri, & quæ uelint, facilius impetrare. Quod quidem propter ſingularem ſalubritatem aliqui chreſton appellant, alii pancration. Et ſylueſtre genus, alii hedypnoida uocant, latioris folii. Stomachum diſſolutum aſtringit cocta: crudáque ſiſtit aluum. Et dyſentericis prodeſt, magis cum lente. Rupta & conuulſa utroque genere iuuantur. Item quibus genitura ualetudinis morbo effluat. Seris & ipſa lactucæ ſimillima, duorum generum eſt: ſylueſtris melior. Nigra iſta, & æſtiua. Deterior hyberna, & candidior. Vtraque tamen ſtomacho utiliſſima, præcipuè quem humor uexat. Cum aceto in cibo refrigerant uel illitæ: diſcutiúntque & alios, quàm ſtomachi. Cum polenta ſylueſtrium radices ſtomachi cauſa ſorbentur: & cardiacis illinuntur ſuper ſiniſtram mammam ex aceto. Omnes hæ & podagricis utiles, & ſanguinem reiicientibus, Item quibus genitura fluit, alterno dierum potu. Petronius Diodotus, qui antilegomena ſcripſit, in totum damnauit ſerin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio reſiſtit.

De braßica, & lapſana, & de braßica marina, & ſcilla, & de bulbis, & bulbine. CAP. IX.

BRaſſicæ laudes longum eſt exequi, cùm & Chryſippus medicus priuatim uolumen ei dicauerit per ſingula membra hominis digeſtum, & Dieuches: ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Cuius ſententiam uel eò diligentius perſequi par eſt, ut noſcatur qua medicina uſus ſit annis DC. Ro. populus. In tres ſpecies diuiſere eam Græci antiquiſſimi. Criſpam, quam † ſelinada uocauerunt, à ſimilitudine apii foliorum, ſtomacho utilem, aluum modicè mollientem. Alteram leam, latis foliis è caule exeuntibus. Vnde caulodem quidam uocauere, nullius in medicina momenti. Tertia eſt propriè appellata crambe, tenuioribus foliis, & ſimplicibus denſiſſimíſque, amarior, ſed efficaciſſima. Cato criſpam maximè probat, dein leuem grandibus foliis, caule magno. Prodeſſe tradit capitis doloribus, oculorum caligini ſcintillationibúſque, ⁖ uel ſtomacho, præcordiis, crudam ex aceto & melle, coriandro, ruta, mentha, laſeris radicula ſumptam acetabulis duobus matutinò: tantámque eſſe uim, ut qui terat hæc, ualidiorem fieri ſe ſentiat. Ergo uel cum his tritam, ſorbendam, uel ex hoc intinctu ſumendam. Podagræ autem, morbíſque articulariis illini cum rutæ, coriandri, & ſalis mica, hordei farina. Aqua quoque eius decocta, neruos articulóſque mirè iuuari. Si foueantur uulnera, & recentia & uetera, etiam carcinomata, quæ nullis aliis medicamentis ſanari poſſint. Foueri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam fiſtulas eluxatas, & tumores euocari, quæque diſcuti opus ſit. Inſomnia etiam, uigiliáſq; tollere decoctam, ſi ieiuni edant quamplurimam ex oleo & ſale. Tormina ſi decocta iterum decoquatur, addito oleo, ſale, cumino, polenta. Si ita ſumatur ſine pane, magis profuturam.

† Legendum uidetur, ſelinoidea, ſiue ſelinoidê, ex Catone cap. 157. de Re ruſt. unde hæc omnia ſunt deſumpta.

⁖ lieni, ſtomacho, præcordijs.

Inter reliqua bilem detrahi per uinum nigrum pota. Quin & urinam eius qui brassicam esitauerit, asseruari, calefactámque neruis remedio esse. Verba ipsius subiiciam, ad exprimendam sententiam: Pueros pusillos si laues ea urina, nunquã debiles fieri. Auribus quoque ex uino succum brassicæ tepidum instillari suadet. Idque etiam tarditati audientium prodesse asseuerat. Et impetigines eadem sanari sine hulcere. Græcorum quoq; opiniones iam & Catonis causa poni conuenit, in iis duntaxat, quæ ille prætermiserit. Biles detrahere non percoctam putant. Item aluum soluere, eadémque bis coctam sistere. Vino aduersari, ut inimicam uitibus. Antecedente in cibis caueri ebrietatem : posteà sumpta crapulam discuti. Hunc cibum & oculorum claritati conferre multum : succum uerò crudæ uel angulis tantùm tactis cum Attico melle, plurimúm. Facillimè concoqui, cibóque eo sensus purgari. Erasistrati schola clamat, nihil esse utilius stomacho neruísque, ideo & paralyticis & tremulis dari iubet, & sanguinem excreantibus. Hippocrates cœliacis & dysentericis bis coctam cum sale. Item ad tenesmon & renum causas, lactis quoque ubertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans, & purgationem fœminis. Crudus quidem caulis si mandatur, partus quoque emortuos pellit. Apollodorus aduersus fungorum uenena semen aut succum bibendum censet. Philistion opisthotonicis succum ex lacte caprino cum sale & melle. Inuenio & à podagra liberatos edendo eam, decoctǽque ius bibendo. Hoc & cardiacis datum & comitialibus morbis addito sale. Item spleneticis in uino albo per dies XL. Ictericis, necnon & phreneticis radicis crudæ succum gargarizandum bibendúmque demonstrat. Contra uerò singultus cum coriandro & anetho, & melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodesse inflationibus stomachi. Item serpentium ictibus, & sordidis hulceribus, ac uetustis, uel ipsam aquam cum hordeacea farina: succum ex aceto, uel cum fœno Græco. Sic aliqui & articulis, podagrísque imponunt. Epinyctidas ac quicquid aliud serpit in corpore, imposita leuat. Item repentinas caligines: has & si manditur ex aceto. Suggillata uerò & alios liuores pura illita. Lepras, & psoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic & fluentes capillos retinet. Epicharmus testium & genitalium malis hanc utilissimè imponi asserit. Efficacius eandem cum faba trita. Item conuulsis cum ruta. Contra ardorem febrium & stomachi uitia cum rutæ semine: & ad secundas. Et muris aranei morsus, foliorum aridorum farina alterutra parte exinanit. Ex omnibus brassicæ generibus suauissima est cyma, etsi inutilis habetur, difficilis in coquendo, & renibus contraria. Illud quoque non est omittendum, aquam decoctæ ad tot usus laudatam fœtere humi effusam. Stirpium brassicæ aridorum cinis, inter caustica intelligitur. Ad coxendicum dolores cum adipe peruetusto. At cum lasere & aceto in uicem psilothri euulsis illitus pilis: nasci alios prohibet. Bibitur & cum oleo subferuefactus, uel per se elixus ad conuulsa & rupta intus, lapsúmque ex alto. Nulla ergo sunt crimina brassicæ? imò uerò apud eosdem animæ grauitatem facere, dentibus & gingiuis nocere: & in Aegypto propter amaritudinem non estur. Syluestris, siue erraticæ immenso plus effectus laudat Cato, adeò ut aridæ quoque farinam in olfactorio collectam, uel odore tantùm naribus rapto, uitia earum graueolentiámque sanare affirmet. Hanc alii petræam uocant, inimicissimam uino, quam præcipuè uitis fugiat: aut si non possit fugere, moriatur. Folia habet bina, parua, rotunda, læuia, plantis oleris similior, candidior satiua & hirsutior. Hanc inflationibus mederi, melancholicis quoque ac uulneribus recentibus, cum melle, ita ne soluantur ante diem septimum : strumis, fistulis, in aqua contritam, Chrysippus author est. Et alii uerò conpescere mala corporis quæ serpant: nomas uocant. Item excrescentia absumere. Cicatrices ad planum redigere. Oris hulcera & tonsillas manducatam & coctam succo gargarizato cum melle tollere. Item psoras & lepras ueteres, ipsius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum imponi. Melius, si cum lasere & aceto acri. Necari quoque canes ea, si detur ex carne. Semen eius tostum auxiliatur contra serpentes, fungorúmque uenena, tauri sanguinem. Folia cocta spleneticis in cibo data, & cruda illita cum sulphure & nitro prosunt. Item mammarum duritiæ. Radicum cinis uuæ in fau-

cibus tumenti tactu medetur : & parotidas cum melle illitus reprimit:serpentium morsus sanat. Virium brassicæ unum & magnum argumentum addemus & mirabile. Crustæ si occupent intus uasa omnia in quibus aquæ feruent,in tantum , ut non sit eas auellere, si brassica in iis decoquatur abscedunt. Inter syluestres brassicas & lapsana est, pedalis altitudinis , hirsutis foliis , napi simillimis , nisi candidior esset flore. Coquitur in cibo. Aluum leniter emollit. Marina brassica uehementissimè ex omnibus aluum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne , stomacho inimicissima. Scillarum in medicina alba est quæ masculus , fœmina nigra. Quæ candidissima fuerit , utilissima erit. Huic aridis tunicis direptis , quod reliquum è uiuo est , consectum suspenditur lino modicis interuallis. Posteà arida frusta in cadum aceti quàm asperrimi pendentia immerguntur , ita ne ulla parte uas contingant. Hoc fit ante solstitium diebus XLVIII. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis , totius diei Solem accipientibus. Post eum numerum dierum tollitur uas , scilla eximitur , acetum transfunditur. Hoc clariorem oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterúmque doloribus , parum sumptum binis diebus. Sed tanta uis est , ut auidius haustum extinctæ animæ momento aliquo speciem præbeat. Prodest & gingiuis & dentibus , uel per se commanducata. Tineas & reliqua uentris animalia pellit ex aceto & melle sumpta. Linguæ quoque recens subiecta præstat , ne hydropici sitim sentiant. Coquitur plurimis modis : in olla, quæ coniiciatur in clibanum aut furnum , uel adipe aut luto illita , aut frustatim in patinis. Et cruda siccatur , deinde conciditur , coquitúrque in aceto , tum serpentium ictibus imponitur. Tosta quoque purgatur , & medium eius iterum in aqua coquitur. Vsus sic coctæ ad hydropicos. Ad urinam ciendam tribus obolis cum melle & aceto potæ. Item ad spleneticos & stomachicos,si non sentiant hulcus,quibus innatet cibus. Ad tormina , regios morbos,tussim ueterem cum suspirio. Discutit & foliis strumas , quadrinis diebus soluta.Furfures capitis , & hulcera manantia illita † ex eo cocta. Coquitur & in melle cibi gratia , maxime uti coctionem facias. Sic & interiora purgat. Rimas pedum sanat in oleo cocta , & mista resinæ. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras scillam in limine quoque ianuæ suspensam malorum medicamentorum introitum pellere tradit. Cæterùm bulbi ex aceto & sulphure uulneribus in facie medentur. Per se uerò triti neruorum contractioni , & ex uino porrigini : cum melle canum morsibus. Erasistrato placet cum pice. Sanguinem idem eos sistere tradit illitos cum melle. Alii si è naribus fluat , coriandrum & farinam adiiciunt. Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat , & erumpentia in capite cum uino austero aut ouo. Et bulbos epiphoris idem illinit, & sic lippitudini medetur. Aequè uitia quæ sunt in facie, eorum rubentes maximè, in Sole illiti , cum melle & nitro emendant : lentiginem cum uino , aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mirè prosunt per se, aut (ut Damion) ex mulso, si quinto die soluantur.Iisdem & auriculas fractas curat,& testium pituitas.In articulorum doloribus miscent farinam.In uino cocti illiti uentri,duritiem præcordiorum emolliunt. Dysentericis in uino ex aqua cælesti temperato dantur. Ad conuulsa intus, cum silphio pilulis fabæ magnitudine.Ad sudorem tusi illinuntur. Neruis utiles : ideo & paralyticis dantur. Luxata in pedibus,qui sunt rufi ex his, citissimè sanant cum melle & sale.Venerem maximè Megarici stimulant. Hortensii partum cum sapa aut passo sumpti. Syluestres interaneorum plagas & uitia cum silphio pilulis deuoratis sedant. Et satiuorum semen contra phalangia bibitur in uino. Ipsi ex aceto illinuntur contra serpentium ictus.Semen antiqui bibendum insanientibus dabant.Flos bulborum tritus crurum maculas uarietatésque igne factas emendat. Diocles oculos hebetari ab iis putat. Elixos assis minus utiles esse adiicit , & difficile concoqui ex ui uniuscuiusque naturæ. Bulbinem Græci uocant herbam porraceis foliis,rubicundo bulbo. Hæc traditur uulneribus mirè utilis,duntaxat recentibus. Bulbus, quem uomitorium uocant ab effectu, folia habet nigra,cæteris longiora.

† ex oleo cocta.

De

De aſparagis & corruda, & Libyco, & orminio. CAP. X.

VTiliſſimus ſtomacho cibus aſparagi, ut traditur. Cumino quidem addito inflationes ſtomachi colíque diſcutiunt, iidem oculis claritatem afferunt. Ventrem leniter molliunt. Pectoris & ſpinæ doloribus inteſtinorúmque uitiis proſunt, uino cum coquuntur addito. Ad lumborum & renum dolores, ſemen trium obolorum pondere, pari cumini bibitur. Venerem ſtimulant. Vrinam cient utiliſſimè, præterquàm quod ueſicam exhulcerant. Radix quoque plurimorum prædicatione trita, & ex uino albo pota, calculos quoque exturbat, lumborum & renum dolores ſedat. Quidam & ad uuluæ dolorem radicem cum uino dulci propinant. Eadem in aceto decocta contra elephantiaſin proficit. Aſparago trito cum oleo perunctum pungi ab apibus negant. Sylueſtrem aſparagum aliqui corrudam, aliqui Libycum uocant, Attici orminium. Huius ad ſuprà dicta omnia efficacior uis, & candidiori maior. Regium morbum extenuat. Veneris cauſa aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminam. Ad idem & ſemen ualet cum anetho, ternis utrunque obolis. Datur & ad ſerpentium ictus ſuccus decoctus. Radix miſcetur radici marathri inter efficaciſſima auxilia. Si ſanguis per urinam reddatur, ſemen aſparagi, & apii, & cumini ternis obolis in uini cyathis duobus, quinis diebus Chryſippus dari iubet. Sic & hydropicis contrarium eſſe, quamuis urinam moueat, docet: Item Veneri: Veſicæ quoque, niſi decoctum: quæ aqua ſi canibus detur, occidi eos. In uino decoctæ radicis ſuccum, ſi ore contineatur, dentibus mederi.

De apio, & apiaſtro, & eleoſelino, & oreoſelino. CAP. XI.

APio gratia uulgò eſt. Nanque rami largis portionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent. Præterea oculis illitum cum melle, ita ut ſubinde foueantur feruenti ſucco decocti, aliíſque membrorum epiphoris per ſe tritum, aut cum pane, uel polenta impoſitum, mirè auxiliatur. Piſces quoque ſi ægrotent in piſcinis, apio uiridi recreantur. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore ſententiarum uarietate eſt. Diſtinguitur ſexu. Chryſippus fœminam eſſe dicit criſpioribus foliis & duris, craſſo caule, ſapore acri & feruido. Dionyſius nigriorem, breuioris radicis, uermiculos gignentem. Ambo neutrum ad cibos admittendum, imò omnino nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dicatum eſſe, uiſus quoque claritati inimicum. Caule fœminæ uermiculos gigni. Ideóque eos qui ederint ſterileſcere, mares fœmináſque. In puerperiis uerò ab eo cibo comitiales fieri qui ubera hauriunt. Innocentiorem tamen eſſe marem. Eáque cauſa eſt, ne inter nefaſtos frutices damnetur. Mammarum duritiam impoſitis foliis emollit. Suauiores aquas potui incoctum præſtat. Succo maximè radicis cum uino lumborum dolores mitigat. Eodem iure inſtillato grauitatem aurium. Semine urinam ciet, menſtrua ac ſecundos partus. Et ſi foueantur ſemine decocto, ſuggillata reddit colori. Cum oui albo illitum, aut ex aqua coctum potúmque renibus medetur. In frigida tritum oris hulceribus. Semen cum uino, uel radix cum ueteri uino ueſicæ calculos frangunt. Semen datur & arquatis ex uino albo. Apiaſtrum Hyginus quidem meliſſophyllon appellat. Sed in confeſſa damnatione eſt uenenatũ in Sardinia. Contexenda enim ſunt omnia, ex eodem nomine apud Græcos pendentia. Oluſatrum quod Hippoſelinum uocant, aduerſatur ſcorpionibus. Poto ſemine torminibus interaneis medetur. Itémque difficultatibus urinæ ſemen eius decoctum ex mulſo potum. Radix eius in uino decocta calculos pellit, & lumborum ac lateris dolores. Canis rabioſi morſibus potum & illitum medetur. Succus eius algentes calefacit potus. Quartum genus ex eodem faciunt aliqui Oreoſelinon, palmum alto frutice ac recto, ſemine cumino ſimile, urinæ & menſtruis efficax. Eleoſelino uis priuata contra araneos. Sed & oreoſelino fœminæ purgantur è uino.

De petroſelino & ocimo. CAP. XII.

ALio genere petroſelinon quidam appellant in ſaxis natum, præcipuum ad uomicas, cochlearibus binis ſucci additis in cyathum marrubii ſucci, atq; ita aquæ calidæ tribus cyathis. Addidere quidam buſelinon, differens breuitate caulis à ſatiuo & radi-

cis colore ruffo, eiuſdem effectus. Præualere contra ſerpentes potu & linitu. Ocimum quoque Chryſippus grauiter increpuit, inutile ſtomacho, urinæ, oculorum quoque claritati. Prætereà inſaniam facere & lethargos & iocinoris uitia: ideóque capras id aſpernari. Hominibus quoque fugiendum cenſet. Addunt quidam, tritum ſi operiatur lapide, ſcorpionem gignere: commanducatum & in ſole poſitum, uermes afferre. Afri uerò, ſi eo die feriatur quiſpiam à ſcorpione, quo ederit ocimum, ſeruari non poſſe. Quinimo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis uel fluuiatilibus trito, conuenire ad id ſcorpiones à proximo omnes. Diodotus in empiricis, etiam pediculos facere ocimi cibum. Secuta ætas acriter defendit: nam id eſſe capras. Nec cuiquam mentem motam: & ſcorpionum terreſtrium ictibus, marinorúmque uenenis mederi ex uino, addito aceto exiguo. Vſu quoque compertum deficientibus ex aceto odoratu ſalutare eſſe. Item lethargicis & inflammatis refrigerationi. Illitum capitis doloribus cum roſaceo, aut myrteo, aut aceto. Item oculorum epiphoris impoſitum ex uino. Stomacho quoque utile, inflationes & ructum ex aceto diſſoluere ſumptum. Aluum ſiſtere impoſitum, urinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis prodeſſe. Choleras eo & diſtillationes ſtomachi inhiberi. Ergo etiam cœliacis Philiſtio dedit: & coctum dyſentericis, & colicis Pliſtonicus. Aliqui & in tenaſmo & ſanguinem excreantibus in uino, duritia quoque præcordiorum. Illinitur mammis, extinguítque lactis prouentum. Auribus utiliſſimum infantium, præcipuè cum adipe anſerino. Semen tritum & hauſtum naribus, ſternutamenta mouet, & diſtillationes quoque capiti illitum. Vuluas purgat in cibo ex aceto. Verrucas miſto atramento ſutorio tollit. Venerem ſtimulat. Ideo etiam equis aſiníſque admiſſuræ tempore ingeritur.

De ſylueſtri ocimo, & eruca, & naſturtio, & ruta. CAP. XIII.

SYlueſtri ocimo uis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad uitia, quæ uomitionibus crebris contrahuntur. Vomicíſque uuluæ, contráque beſtiarum morſus radix in uino eſt efficaciſſima. Erucæ ſemen ſcorpionum uenenis & muris aranei medetur. Beſtiolas omnes innaſcentes corpori arcet. Vitia cutis in facie cum melle illitum. Lentigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Aiunt uerbera ſubituris potum ex uino, duritiam quandam contra ſenſum inducere. In condiendis obſoniis tanta eſt ſuauitas, ut Græci euzomon appellauerint. Putant ſubtrita eruca ſi foueantur oculi, claritatem reſtitui. Tuſſim infantium ſedari. Radix eius in aqua decocta fracta oſſa extrahit. Nam de Venere ſtimulanda diximus: tria folia ſylueſtris erucæ ſiniſtra manu decerpta, & trita in aqua mulſa ſi bibantur. E contrario naſturtium Venerem inhibet, animum exacuit. Vt diximus, duo eius genera. Album purgat, detrahit bilem potum in aqua x. pondere. Cùm lomento ſtrumis illitum opertúmque braſſica præclarè medetur. Alterum eſt nigrius, quod capitis uitia purgat. Viſum compurgat. Commotas mentes ſedat ex aceto ſumptum. Lienem ex uino potum, uel cum fico. Tuſſim ex melle, ſi quotidie ieiuni ſumant. Semen ex uino omnia inteſtinorum animalia pellit, efficacius addito mentaſtro. Prodeſt & contra ſuſpiria & tuſſim cum origano & uino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos diſcutit cum pice, extrahítque corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adiicitur ouorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus uerò è melle utiliſſimè. Sextius adiicit, uſtum ſerpentes fugare, ſcorpionibus reſiſtere. Capitis dolores contrito & alopecias emendari addito ſinapi, grauitatem aurium trito impoſito auribus cum fico. Dentium dolores infuſo in aures ſucco. Porriginem & hulcera capitis cum adipe anſerino. Furunculos concoquit cum fermento. Carbunculos ad ſuppurationẽ perducit, & rumpit. Phagedænas hulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus & lumbis cum polenta ex aceto illinitur: Item licheni: Item unguibus ſcabris: quippe natura eius cauſtica eſt. Optimum autem Babylonium. Sylueſtri uerò ad omnia ea effectus maior. In præcipuis autem medicaminibus ruta eſt. Latiora ſatiuæ folia, rami fruticoſiores. Sylueſtris horrida ad effectum eſt, & ad omnia acrior. Succus exprimitur, tuſa ea & aſperſa modicè,

dicè aqua,& in pyxide Cypria aſſeruatur. Hic copioſior datus ueneni noxiam obtinet, in Macedonia maximè iuxta flumen Aliacmonem. Mirúmque, cicutæ ſucco extinguitur:adeò etiam uenenorum uenena ſunt, quando cicutæ ſuccus prodeſt manibus colligentium rutam. Cæterò inter prima miſcetur antidotis,præcipuéque Galatica. Quæcunque autem ruta & per ſe pro antidoto ualet,foliis tritis, & ex uino ſumptis. Contra aconitum maximè & uiſcum. Item fungos,ſiue in potu detur,ſiue in cibo. Simili modo contra ſerpentium ictus, utpote cùm muſtelæ dimicaturæ cum his, rutam prius edendo ſe muniant. Valent & contra ſcorpionum ictus, & araneorũ, apum, crabronum, ueſparum aculeos,& cantharidas,ac ſalamandras,caniſue rabioſi morſus: acetabuli mẽſura ſuccus è uino bibitur, & folia trita uel commanducata imponuntur cum melle & ſale, uel cum aceto & pice decocta. Succo uerò perunctos aut eam habentes, negant feriri ab his maleficiis. Serpentéſque,ſi uratur ruta,nidorem fugere. Efficaciſſima tamen eſt ſylueſtris radix cum uino ſumpta. Eandem adiiciunt efficaciorem eſſe ſub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceíque coloris foliis à fœmina diſcreuit: eam lætioribus foliis & colore. Idem oculis noxiam putauit falsò, quoniam ſcalptores & pictores hoc cibo utuntur oculorum cauſa. Cum pane quoque uel naſturtio ſatiuæ atque ſylueſtris propter uiſum. Vt aiunt, multi ſucco eius cum melle Attico inuncti diſcuſſerunt caligines, uel cum lacte mulieris puerum enixæ, uel puro ſucco angulis oculorum tactis. Epiphoras cum polenta impoſito. Lenit autem capitis dolores pota cum uino, aut cum aceto & roſaceo illita. Si uerò ſit cephalea,cum farina hordeacea,& aceto. Eadem cruditates diſcutit,mox inflationes,dolores ſtomachi ueteres. Vuluas aperit,corrigítque conuerſas illita in melle toto uentre & pectore. Hydropicis cum ficu, & decocta ad dimidias partes, potáque ex uino. Sic bibitur & ad pectoris dolores, laterúmque & lumborum,tuſſes,ſuſpiria:pulmonum,iocinerum,renum uitia, horrores frigidos. Ad crapulæ grauedines,decoquuntur folia poturis. Et in cibo uel cruda,uel decocta conditáue prodeſt. Item torminibus in hyſſopo decocta, & cum uino. Sic & ſanguinẽ ſiſtit interiorem, & narium indita, ſic & collutis dentibus prodeſt. Auribus quoque in dolore ſuccus infunditur,cuſtodito,ut diximus,modo. E ſylueſtri uerò cõtra tarditatem & ſonitum cum roſaceo,uel cum laureo oleo, aut cumino & melle. Succus & phreneticis ex aceto tritæ inſtillatur in tempora & cerebrum. Adiecerunt aliqui & ſerpyllum,& laurum, illinentes capita,& colla. Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendum. Dederunt & comitialibus bibendum decoctæ ſuccum in cyathis quatuor ante acceſſiones, quarum frigus intolerabile eſt: alſioſíſque crudam in cibo. Vrinam quoque uel cruentam pellit. Fœminarum etiam purgationes,ſecundáſque, etiam emortuos partus,ut Hippocrati uidetur, ex uino dulci nigro pota. Itaque illitam & uuluarum cauſa etiam ſuffire iubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo,& uelleribus collecta. Multi uerò & contra purulentas excreationes ſiccæ drachmas duas, ſulphuris unam & dimidiam ſumi cenſent:Et contra cruentas, ramos tres in uino decoctos. Datur & dyſentericis cum caſeo in uino contrita. Dederunt & cum bitumine infriatam potioni propter anhelitum. Ex alto lapſis ſeminis tres uncias. Olei libra,uiníque ſextario illinitur cum oleo coctis foliis partibus quas frigus aduſſerit. Si urinam mouet (ut Hippocrati uidetur) mirum eſt quoſdam dare uelut inhibentem potui contra incontinentiam urinæ. Pſoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item uitiligines,uerrucas,ſtrumas,& ſimilia,cũ ſtrychno & adipe ſuillo ac taurino ſeuo. Item ignem ſacrum ex aceto & oleo, uel pſimmythio: Carbunculum ex aceto. Nonnulli laſerpitium unà illini iubent, ſine quo epinyctidas puſtulas curant. Imponunt & mammis turgentibus decoctam, & pituitæ eruptionibus cum cera. Teſtium uerò epiphoris cum ramis laureæ teneris, adeò peculiari in uiſceribus his effectu, ut ſylueſtri ruta cum axungia ueteri illitos ramices ſanari prodant. Fracta quoque membra ſemine trito cum cera impoſito. Radix rutæ ſanguinem oculis ſuffuſum, & toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex reliquis quæ traduntur, mirum eſt, cùm feruentem ru

tem rutæ naturã eſſe conueniat, faſciculum eius in roſaceo decoctum addita uncia aloes, perunctis ſudorem reprimere. Itémque generationes impediri hoc cibo, ideo profluuio genitali datur, & Venerem crebrò per ſomnia imaginantibus. Præcauendum eſt grauidis, abſtineant hoc cibo: necari enim partus inuenio. Eadem ex omnibus ſatis quadrupedum quoque morbis in maximo uſu eſt, ſiue difficilè ſpirantibus, ſiue contra maleficorum animalium ictus, infuſa per nares ex uino: aut ſi ſanguiſuga exhauſerit, ex aceto: & quocunque in ſimili morborum genere, ut in homine temperato.

De mentaſtro, & menta, & pulegio, & nepeta, & de cumino.

CAPVT XIIII.

MEntaſtrum ſylueſtris menta eſt, differens ſpecie foliorum quaſi figura ocimi, pulegii colore. Propter quod quidam ſylueſtre pulegium uocant. Iis commanducatis & impoſitis ſanari elephantiaſin, Magni Pompeii ætate, fortuito cuiuſdam experimento propter pudorem facie illita compertum eſt. Eadem illinuntur bibuntúrque aduerſus ſcolopendras, & ſerpentium ictus, drachmis duabus in uini cyathis duobus. Aduerſus ſcorpionum ictus cum ſale, oleo & aceto. Item aduerſus ſcolopendras ius decocti. Aduerſúſque omnia uenena ſeruantur folia arida, ad farinæ modum. Subſtratum uel accenſum fugat ſcorpiones. Potum fœminas purgat à partu: ſed partus necat. Orthopnoicis, torminibus cholericis efficaciſſimum: Item lumbis, podagris impoſitum. Succus auribus uerminoſis inſtillatur. in regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia Veneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Contra porriginẽ ex aceto infunditur capiti in Sole. Mentæ ipſius odor animum excitat, & ſapor auiditatem in cibis, ideo embammatum miſturæ familiaris. Ipſa aceſcere aut coire denſeréque lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu ſtranguletur. Datur in aqua aut mulſo: eadem ui reſiſtere & generationi creditur, cohibendo genitalia denſari. Aequè maribus ac fœminis ſiſtit ſanguinem: & purgationes fœminarum inhibet. Cum amylo ex aqua pota, cœliacorum impetus. Syriation & uomicas uuluæ curauit. Ille & iocinerum uitia ternis obolis ex mulſo datis. Item ſanguinem excreantibus in ſorbitionem. Hulcera in capite infantium mirè ſanat. Arterias humidas ſiccat, ſiccas aſtringit. Pituitas corruptas purgat in mulſo & aqua. Voci ſuccus ſub certamine utilis duntaxat, qui & gargarizatur uua tumente, adiecta ruta & coriandro ex lacte. Vtilis & contra tonſillas cum alumine, linguæ aſperæ cum melle. Ad conuulſa intus per ſe uitiíſque pulmonis. Singultus & uomitiones ſiſtit cum ſucco granati, ut Democritus monſtrat. Recentis ſuccus narium uitia ſpiritu ſubductus emendat. Ipſa trita choleras, in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam impoſita cum polenta: & ſi mammæ tendantur. Illinitur & temporibus in capitis dolore. Sumitur & contra ſcolopendras, & ſcorpiones marinos, & ad ſerpentes. Epiphoris illinitur, & omnibus in capite eruptionibus: item ſedis uitiis. Intertrigines quoque, uel ſi teneatur tantùm, prohibet. Auribus cum mulſo inſtillatur. Aiunt & lieni mederi eam in horto guſtatam, ita ne uellatur: ſi is qui mordeat, dicat ſe lieni mederi, per dies IX. Aridæ quoque farinam tribus digitis appræhenſam & ſtomachi dolorem ſedare in aqua: & ſimiliter aſperſam in potionem, uentris animalia expellere. Magna ſocietas cum hac ad recreandos defectos animo pulegio, cum ſurculis ſuis in ampullas uitreas aceti utriſque deiectis. Qua de cauſa dignior è pulegio corona uertigini, quàm è roſis, cubiculis noſtris pronuntiata eſt. Nam & capitis dolores impoſita dicitur leuare. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æſtúſque iniuriam, & ab ſiti traditur: neque æſtuare eos, qui duos è pulegio ſurculos impoſitos auribus in Sole habeant. Illinitur etiam in doloribus cum polenta & aceto. Fœmina efficacior. Eſt autem hæc flore purpureo. Mas candidum habet. Nauſeas cum ſale & polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac uentris dolorem. Stomachi autem ex aqua item roſiones ſiſtit, & uomitiones cum aceto & polenta. Inteſtinorum uitia melle decocta & nitro ſanat. Vrinam pellit ex uino: & ſi ammineum ſit, & calculos, & interiores omnes dolores. Ex melle & aceto ſedat menſtrua, & ſecundas. Vuluas conuerſas corrigit. Defunctos partus eiicit. Semen

obmuteſ

obmutescentibus olfactu admouetur. Comitialibus in aceto cyathi mensura datur. Si aquæ insalubres bibendæ sint, tritum aspergitur. Salsitudines corporis, si cum uino tradatur, minuit. Neruorum causa & in contractione cum sale & aceto & melle confricatur opisthotono. Bibitur ad serpentium ictus decoctum: ad scorpionum in uino tritum, maximè quod in siccis nascitur. Ad oris exhulcerationes, ad tussim efficax habetur. Flos recentis incensus, pulices necat odore. Xenocrates pulegii ramum lana inuolutum, in tertianis ante accessionem olfactandum dari, aut stragulis subiici, & ita collocari ægrum, inter remedia tradit. Syluestri ad eadem uis efficacior est, quod simile est origano, minoribus foliis, quàm satiuum: & à quibusdam dictamnus uocatur. Gustatum à pecore capríſque, balatum concitat. Vnde quidam Græci literas mutantes blechon uocauerunt. Natura tam feruens est, ut illitas partes exhulceret. In tussi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit, & ante accessionum horrorem conuulsis & torminibus. Podagris mirè prodest. Hepaticis cum melle & sale bibendum datur: pulmonum uitia excreabilia facit. Ad lienem cum sale utile est, & uesicæ, & suspiriis, & inflationibus, decoctum succo æqualiter: & uuluas corrigit: & contra scolopendram terrestrem uel marinam, item scorpiones: priuatímque ualet contra hominis morsum. Radix contra increscentia hulcera recens potentissima. Arida uerò cicatricibus decorem affert. Item pulegio est nepetæque societas. Decocta enim in aqua ad tertias discutiunt frigora, mulierúmque menstruis prosunt. Et æstate sedant calores. Nepeta quoque uires contra serpentes habet. Fumum ex ea nidorémque fugiunt, quam & substernere in metu obdormituris utile est. Tusa ægilopis imponitur, & capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. Succus eius instillatus naribus supinis, profluuium sanguinis sistit. Item radix, quæ cum myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur. Cuminum syluestre est prætenue, quaternis aut quinis foliis, ueluti serratis. Sed & satiuo magnus usus, in stomachi præcipuè remediis. Discutit pituitas & inflationes, tritum & cum pane sumptum, uel potum ex aqua uinóque: tormina quoque & intestinorum dolores. Veruntamen omne pallorem bibentibus gignit. Ita certè ferunt Porcii Latronis clari inter magistros dicendi adsectatores similitudinem coloris studiis contracti imitatos: & paulò antè Iulium Vindicem adsertorem illum à Nerone libertatis, captatione testamenti sic lenocinatum. Narium sanguinem pastillis inditum, uel ex aceto recens sistit. Et oculorum epiphoris per se impositum, tumentibus cum melle prodest. Infantibus imponi in uentre satis est. Morbo regio in uino albo à balineis datur.

De cumino Aethiopico, quod urinam stringit, & de cappari, & de ligustico siue panace, & cunila bubula.

CAP. XV.

AEthiopicum maximè in posca, & in ligmate cum melle. Africano priuatim urinæ incontinentiã cohiberi putant. Satiuum datur ad iocineris uitia tostum, tritum in aceto. Item ad uertiginem. Iis uerò, quos acriore ui urina mordeat, in dulci tritum uino. Ad uuluarũ uitia in uino: prætérq; impositis uellere foliis: testium tumoribus, tostum, tritúmq; cum melle, aut cũ rosaceo & cera. Syluestre ad omnia eadem efficacius. Præterea ad serpẽtes cum oleo, ad scorpiones, ad scolopendras. Sistit & uomitionẽ nauseásq; ex uino, quantum apprehenderint tres digiti. Propter colum quoque bibitur, illinitúrque, uel penicillis ferués adprimitur fasciis. Strangulationes uuluæ potum in uino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis uini. Auribus instillatur ad sonitus atque tinnitus cum seuo uitulino, uel melle. Suggillatis illinitur cum melle, & uua passa, & aceto. Lentigini nigræ ex aceto. Est cumino simillimum, quod Græci uocant ammi. Quidam uerò Aethiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates regium appellat, uidelicet, quia efficacius in Aegypto iudicauit. Plerique alterius naturæ in totum putant, quoniam sit exilius & candidius. Similis autem & huic usus. Nanque & panibus Alexandrinis subditur, & condimentis interponitur. Inflationes & tormina discutit. Vrinam & menstrua ciet. Suggillata & oculor

oculorum epiphoras mitigat. Cum lini ſemine ſcorpionum ictus in uino potum drachmis duabus: priuatímque cerastarum, cum pari portione myrrhæ. Colorem quoque bibentium ſimiliter mutat in pallorem. Suffitum cum uua paſſa aut reſina, uuluas purgat. Tradunt facilius concipere eas, quæ odorentur id per coitum. De cappari ſatis diximus inter peregrinos frutices. Non utendum tranſmarino: innocentius Italicum eſt. Ferunt, eos qui quotidie id edunt, paralyſi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius uitiligines albas tollit, ſi trita in Sole fricétur. Spleneticis prodeſt in uino potu radicis cortex duabus drachmis, dempto balinearum uſu. Ferúntque XXXV diebus per urinam & aluum totum lienem emitti. Bibitur in lumborum doloribus ac paralyſi. Dentium dolores ſedat tritum ex aceto ſemen decoctum, uel manducata radix. Infunditur & aurium dolori decoctum oleo. Hulcera quæ phagedænas uocant, folia & radix recens cum melle ſanant. Sic & ſtrumas diſcutit radix: parotidas uermiculóſque cocta in aqua. Iocineris quoque malis medetur. Dant & ad tineas in aceto & melle. Oris exhulcerationes in aceto decocta tollit, ſtomacho inutiles eſſe inter authores conuenit. Liguſticum (aliqui panacem uocant) ſtomacho inutile eſt. Item conuulſionibus & inflationibus. Sunt & qui cunilam bubulam appellauerint, ut diximus, falſó.

Item de cunila bubula, gallinacea ſiue origano heracleotico, cunilagine molli, libanotide, cunila ſatiua & montana, CAP. XVI.

CVnilæ præter ſatiuam plura ſunt in medicina genera. Quæ bubula appellatur, ſemen pulegii habet, utile ad uulnera commanducatum impoſitúmque, ut quinto poſt die ſoluatur. Et contra ſerpentes in uino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Vulnera ab iis facta perfricantur. Item teſtudines cum ſerpentibus pugnaturæ hac ſe muniunt: quidámque in hunc uſum panacem uocant. Sedat & tumores, & uirilium mala ſicca, uel foliis tritis, in omni uſu mirè congruens ex uino. Eſt alia cunila, gallinacea appellata noſtris, Græcis origanum heracleoticum. Prodeſt oculis trita addito ſale. Tuſsim quoque emendat & iocinerum uitia. Laterum dolores cum farina, oleo & aceto in ſorbitionem temperata. Præcipuè uerò ſerpentium morſus. Tertium genus eſt eius, quæ à Græcis maſcula, à noſtris cunilago uocatur, odoris fœdi, radicis lignoſæ, folio aſpero. Vires eius uehementiſsimas in omnibus generibus earum tradunt. Manipulo quoque eius abiecto, omnes è tota domo blattas conuenire ad eam. Priuatim aduerſus ſcorpiones ex poſca pollere. Tribus foliis ex oleo peruncto homine, fugari ſerpentes. Econtrario quæ mollis uocatur, piloſioribus foliis ac ramis, & aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis tractu eius cohæreſcentibus. Altera thuris, quam libanotidem appellamus. Medetur utraque contra ſerpentes ex uino uel aceto. Pulices etiam contritæ cum aqua ſparſæ necant. Satiua quoque ſuos uſus habet. Succus eius cum roſaceo auriculas iuuat. Ipſa ad ictus bibitur. Fit ex ea montana, ſerpillo ſimilis, efficax contra ſerpentes. Vrinam mouet: purgat & à partu mulieres. Concoctionem mirè adiuuat, & ad cibos auiditatem. Vtraque uel in cruditate ieiunis in potione aſperſa. Luxatis quoque utilis. Contra ueſparum & ſimiles ictus, ex farina hordeacea & poſca, utiliſsima. Libanotidis alia genera ſuis dicentur locis.

De piperiti & origano, & oniti praſio, & tragorigano, & heraclio, & lepido, & de gith, ſiue melanthio, & aniſo. CAP. XVII.

PIperitis, quam & ſiliquaſtrum appellauimus, contra morbos comitiales bibitur. Caſtor & aliter demonſtrabat, caule rubro & longo, denſis geniculis, foliis lauri, ſemine albo, tenui, guſtu piperis, utilem gingiuis, dentibus, oris ſuauitati & ructibus. Origanum quod in ſapore cunilæ æmulatur, ut diximus, plura genera in medicina habet: onitin uel praſion appellant, non diſsimile hyſſopo. Priuatim eius uſus contra roſiones ſtomachi in tepida aqua, & cruditates: contra araneas ſcorpionéſque in uino albo: luxata & incuſſa in aceto, & oleo, & lana. Tragoriganum ſimilius eſt ſerpillo ſylueſtri. Vrinam ciet, tumores diſcutit, contra uiſcum potum uiperæque ictum efficaciſsimum, ſtomachóque acida ructanti & præcordiis. Tuſsientibus quoque cum melle datur, &

pleur

pleuriticis, & peripneumonicis. Heraclium quoque tria genera habet, nigrius latioribus folijs, glutinoſum. Alterum exilioribus, mollius, ſampſucho non diſsimile, quod aliqui praſion uocare malunt. Tertium eſt inter hæc medium, minus quàm cætera efficax. Optimum autem Creticum. Nam & iucundè olet. Proximum Smyrnæum. Deinde Heracleoticum, ad potum utilius, quod onitin uocant. Communis autem uſus ſerpentes fugare, percuſsis eſui dare decoctum, potu urinam ciere, ruptis, conuulſis mederi cum panacis radice, hydropicis cum fico, aut cum hyſſopo, acetabuli menſuris decoctum ad ſextam. Item ad ſcabiem, pruriginem, pſoras in deſcenſione balinearum. Succus auribus infunditur cum lacte. Tonſillis quoque & uuis medetur, & capitis hulceribus. Venena opii & gypſi extinguit decoctum, ſi cum cinere in uino bibatur. Aluum mollit acetabuli menſura. Suggillatis illinitur. Item dentium dolori, quibus etiam & candorem facit, cum melle & nitro. Sanguinem narium ſiſtit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias aſperas cum galla & melle teritur: ad lienem folia cum melle & ſale. Craſsiores pituitas & nigras extenuat coctum cum aceto & ſale, ſumptum paulatim. Regio morbo tritum cum oleo in nares infunditur. Laſsi perunguntur ex eo, ita ut ne uenter attingatur. Epinyctidas cum pice ſanat. Furunculos aperit cum fico trita. Strumas cum oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones ſanguinis in genitalibus tuſum, ex aceto illitum. Reliquias purgationum à partu. Lepidium inter urentia intelligitur. Sic & in facie cutem emendat exhulcerando, ut tamen cera & roſaceo facilè ſanetur. Sic & lepras & pſoras tollit ſemper facilè, & cicatricum hulcera. Tradunt in dolore dentium adalligatum brachio quà doleat, compeſcere dolorem. Gith ex Græcis, alii melanthion, alii melaſpermon uocant. Optimum, quàm excitatiſsimi odoris, & quàm nigerrimum. Medetur ſerpentium plagis & ſcorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incenſóque ſerpentes fugari. Bibitur drachma una contra araneos. Diſtillationem narium diſcutit tuſum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto & infuſum naribus. Cum irino oculorum epiphoras & tumores. Dentium dolores coctum cum aceto. Hulcera oris tritum aut commanducatum. Item lepras & lentigines ex aceto. Difficultates ſpirandi addito nitro potum. Duritias tumoréſque ueteres & ſuppurationes illitum. Lac mulierum auget continuis diebus ſumptum. Colligitur ſuccus eius, ut hyoſcyami. Similitérque largior uenenum eſt, quod miremur: cùm ſemen gratiſsimè panes etiam condiat. Oculos quoque purgat: urinam & menſes ciet. Quinimo linteolo alligatis tantùm granis xxx. ſecundas trahi reperio. Aiunt & clauis in pedibus mederi tritum in urina: culices ſuffitu necare: item muſcas. Et aniſum aduerſus ſcorpiones ex uino bibitur, Pythagoræ inter pauca laudatum, ſiue crudum, ſiue decoctum. Item uiride aridúmue, omnibus quæ condiuntur, quæque intinguntur deſideratum. Panis etiam cruſtis inferioribus ſubditum. Saccis quoque additur. Cum amaris nucibus uina commendat. Quin ipſum oris halitum iucundiorem facit, fœtorémque tollit manducatum matutinis cum ſmyrnio, & melle exiguo, mox uino collutum. Vultum iuniorem præſtat. Inſomnia leuat ſuſpenſum in puluino, ut dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum præſtat, quando id quoque inter artificia deliciæ fecere, ex quo labor deſiit cibos poſcere. Ob has cauſas quidam anicetum id uocauere. Laudatiſsimum eſt Creticum, proximum Aegyptium. Hoc liguſtici uicem præſtat in condimentis. Dolores capitis leuat ſuffitum naribus. Epiphoris oculorum è uino radicem eius tuſam imponit Iollas: Ipſum cum croco pari modo & uino, & per ſe tritum cum polenta ad magnas fluxiones, extrahendíſque ſi qua in oculos inciderint. Narium quoque carcinodes conſumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle & hyſſopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum roſaceo. Thoracis pituitas purgat toſtum: cum melle ſumptum melius. Cum acetabulo aniſi nuces amaras L. purgatas tere in melle ad tuſsim. Facillimè uerò aniſi drahmæ tres, papaueris duæ miſcentur melle ad fabæ magnitudinem, & ternis diebus ſumuntur. Præcipuum autem eſt

ad ruct

ad ructus, ideo inflationibus ſtomachi, & inteſtinorum torminibus, & cœliacis medetus. Singultus & olfactum decoctum potúmque inhibet. Foliis decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus ſternutamenta inhibet. Potum ſomnum concitat: calculos pellit: uomitiones cohibet, & præcordiorum tumores. Et pectorum uitiis, neruis quoque, quibus ſuccinctum eſt corpus, utiliſsimum. Prodeſt eius & capitis doloribus inſtillari ſuccum cum oleo decocti. Non aliud utilius uentri & inteſtinis putant, ideo dyſentericis & in teneſmo datur toſtum. Aliqui addunt & opium, pilulis in die ternis lupini magnitudine in uini cyatho dilutis. Dieuches & ad lumborum dolores ſucco uſus eſt. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta è uino, radicem ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplaſma impoſuit cum apio: item uuluarum dolori: dedítque bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoque illinunt uel recens cum polenta. Sic & infantibus comitiale uitium aut contractiones ſentientibus. Pythagoras quidem negat corripi uitio comitiali in manu habentes. Ideóque quamplurimum domi ſerendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et ſtatim à partu dandum potui polenta aſperſa. Soſimenes contra omnes duritias ex aceto uſus eſt eo: & contra laſsitudines, in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, laſsitudinis auxilium uiatoribus ſpopondit. Heraclides ad inflationes ſtomachi ſemen tribus digitis cum caſtorei obolis duobus ex mulſo dedit. Similiter ad uentris aut inteſtinorum inflationes. Et orthopnoicis, quod ternis digitis præhenderit ſeminis, tantundem hyoſcyami cum lacte aſinino. Multi uomituris acetabula eius & folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter cœnam ſuadent. Strangulationes uuluæ, ſi manducetur & linatur calidum, uel ſi bibatur cum caſtoreo in aceto & melle, ſedat. Vertigines à partu cum ſemine cucumeris & lini pari menſura ternûm digitorum, uini albi tribus cyathis diſcutit. Tlepolemus ad quartanas ternis digitis ſeminis aniſi & fœniculi uſus eſt, in aceto & mellis cyatho uno. Lenit articulares morbos, cum amaris nucibus illitum. Sunt qui & aſpidum uenenis aduerſari naturam eius putent. Vrinam ciet. Sitim cohibet. Venerem ſtimulat. Cum uino ſudorem leniter præſtat. Veſtes quoque à tineis defendit. Efficacius ſemper recens, & quò nigrius. Stomacho tamen inutile eſt, præterquàm inflato.

De anetho, ſacopenio, & ſagapeno, & de papauere albo & nigro, & quomodo ſuccus herbarum colligendus eſt, & de opio. CAP. XVIII.

ANethum quoque ructus mouet, & tormina ſedat. Aluum ſiſtit. Epiphoris radices illinuntur ex aqua uel uino. Singultus cohibet ſemen feruens, olfactum. Sumptum ex aqua, ſedat cruditates. Cinis eius uuam in faucibus leuat: oculos & genituram hebetat. Sacopenium, quod apud nos gignitur, in totum tranſmarino alienatur. Illud enim Hammoniaci lacrymæ ſimile, ſagapenon uocatur. Prodeſt laterum & pectoris doloribus, conuulſis, tuſsibus uetuſtis excreationibúſque, præcordiorum tumoribus. Sanat & uertigines, tremulos, opiſthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. Datur & olfactandum ex aceto in ſtrangulatu uuluæ. Cæteris & potui datur, & cum oleo infricatur. Prodeſt & contra mala medicamenta. Papaueris ſatiui diximus genera: & ſponte naſcentis alia promiſimus. Sed ſatiui albi calyx ipſe teritur, & è uino bibitur ſomni cauſa. Semen elephantiaſi medetur. E nigro papauere ſapor gignitur ſcapo inciſo, ut Diagoras ſuadet, cùm turgeſcit: ut Iollas, cùm defloreſcit hora diei ſereni, hoc eſt, cùm ros in eo exaruerit. Incidi iubent ſub capite & calyce. Nec in alio genere ipſum inciditur caput. Succus & hic, & herbæ cuiuſcunque, lana excipitur: aut ſi exiguus eſt, ungue pollicis, ut lactucis, & poſtero die magis quod inaruit. Papaueris uerò largus denſatur, & in paſtillos tritus in umbra ſiccatur, non ui ſoporifera modò, uerum ſi copioſior hauriatur, etiam mortifera per ſomnum: opion uocant. Sic ſcimus interemptum Licinii Cecinnæ Prætorii uiri patrem in Hiſpania Bauili, cùm ualetudo impatibilis odium uitæ feciſſet: item pleróſque alios. Qua de cauſa magna concertatio extitit. Diagoras & Eraſiſtratus in totum damnauere, ut mortiferum, infundi uetantes. Præterea

quoniam

quoniam uiſui noceret. Addidit Andreas, ideo non protinus excæcari eo, quoniã adulteraretur Alexandriæ.Sed poſtea uſus eius nõ improbatus eſt medicamento nobili,quod diacodion uocant.Semine quoque eius trito in paſtillos,è lacte utuntur ad ſomnum:item ad capitis dolores cum roſaceo. Cum hoc & aurium dolori inſtillatur. Podagris illinitur cum lacte mulierum. Sic & foliis ipſis utuntur. Item ad ſacros ignes & uulnera ex aceto. Ego tamen damnauerim collyriis addi : multóque magis quas uocant lexipyretas,quáſque pepticas & cœliacas. Nigrum tamen cœliacis in uino datur.Satiuum omne magis rotundat capita. At ſylueſtri longum ac puſillum,& ad omnes effectus ualentius. Decoquitur & bibitur contra uigilias , eadémque aqua fouent ora. Optimum in ſiccis, & ubi raró pluit.Cùm capita ipſa & folia decoquuntur,ſuccus meconium uocatur,multum opio ignauior.Experimentum opii eſt primum odore : ſyncerum enim perpeti non eſt, mox in lucernis, ut pura luceat flamma,aut extinctum demum oleat: quæ in fucato non eueniunt. Accenditur quoque difficiliùs , & crebrò extinguitur. Eſt ſynceri experimentum & in aqua , quia nebula innatat : fictum in puſtulas coit. Sed maximè mirum, æſtiuo Sole depræhendi. Syncerum enim ſudat , & ſe diluit, donec ſucco recenti ſimile fiat. Mneſicles optimè ſeruari putat hyoſcyami ſemine adiecto:alii in faba.

De erratico & ceratiti, & glaucio ſiue paralio, & heraclio ſiue aphro, & de diacodio, & tithymalo. CAPVT XIX.

INter ſatiua & ſylueſtria medium genus,quoniã in aruis,ſed ſpònte naſceretur,rhœam uocauimus & erraticum.Quidam id decerptum protinus cum toto calyce mandunt. Aluum exinaniunt capita quinque decocta in uini tribus heminis pota , & ſomnum faciunt. Sylueſtrium unum genus , ceratitin uocant , nigrum , cubitali altitudine , radice craſſa & corticoſa, calyculo inflexo, ut cornicula. Folia minora & tenuiora , quàm cæteris ſylueſtribus. Semen exile , tempeſtiuum eſt meſſibus : aluum purgat dimidio acetabulo in mulſo.Folia trita cum oleo,argema iumentorum ſanant.Radix acetabuli menſura cocta in duobus ſextariis ad dimidias , datur ad lumborum uitia & iocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidam hoc genus glaucion uocant , alii paralion. Naſcitur enim in afflatu maris, aut nitroſo loco.Alterum è ſylueſtribus genus heraclion uocatur,ab aliis aphron, foliis (ſi procul intuearis) ſpeciem paſſerum præſentantibus,radice in ſumma terræ cute,ſemine ſpumeo. Ex hoc lina ſplendorem trahunt æſtate.Tunditur in pila comitialibus morbis , acetabuli menſura in uino albo. uomitiones enim facit. Medicamento, quod diacodion & arteriace uocatur , utiliſſimum. Fit autem huius papaueris aut cuiuſcunque ſylueſtris capitibus c x x. in aquæ cæleſtis ſextariis tribus biduo maceratis , in eadémque diſcoctis : deinde ſaccatis, iterúmque cum melle decoctis ad dimidias partes uapore tenui. Addidere poſtea drachmas ſenas croci,hypociſthidis, thuris, acaciæ, & paſſi Cretici ſextarium. Hæc oſtentatione , ſimplex quidem & antiqua illa ſalubritas papauere & melle conſtat.Tertium genus eſt tithymalon, mecona uocant, alii paralion, folio læui, albo, capite magnitudinis fabæ. Colligitur uua florente. Siccatur in umbra. Semen potum purgat aluum , dimidio acetabulo in mulſo. Cuiuſcunque autem papaueris caput uiride, uel ſiccum, illitum epiphoras oculorum lenit. Opium ex uino meraculo ſi protinus detur , ſcorpionum ictibus reſiſtit. Aliqui hoc tantùm nigro tribuunt, ſi capita eius uel folia terantur.

De portulaca ſiue peplio, coriandro & atriplici. CAP. X X.

EST & portulaca quam peplion uocant , non multùm ſatiua efficacior. Cuius memorabiles uſus traduntur. Sagittarum uenena,& ſerpentium hæmorrhoidum & preſterum reſtingui, pro cibo ſumpta,& plagis impoſita extrahi. Item hyoſcyami, pota è paſſo expreſſo ſucco. Cùm ipſa non eſt,ſemen eius ſimili effectu prodeſt. Reſiſtit & aquarum uitiis, capitis dolori, hulceribúſque in uino tuſa & impoſita. Reliqua hulcera commanducata cum melle ſanat. Sic & infantium cerebro imponitur , umbilicóque procidenti. In epiphoris uerò omnium , fronte temporibúſque cum polenta. Sed ipſis oculis, è lacte & melle. Eadem,ſi procident, prodeſt, foliis tritis cum corticibus fabæ. Puſtulis

cum polenta & ſale, & aceto. Hulcera oris, tumorémque gingiuarum commanducata cruda ſedat: item dentium dolores. Tonſillarum hulcera, ſuccus decoctæ. Quidam adiecere paulum murræ. Nam & mobiles dentes ſtabilit commanducata. Cruditates ſedat, uocémque firmat, & ſitim arcet. Ceruicis dolores, cum galla & lini ſemine pari menſura ſedat. Mammarum uitia, cum melle & Cimolia creta. Salutaris & ſuſpirioſis, ſemine cum melle hauſto. Stomachum in acetariis ſumpta corroborat. Ardentibus febribus imponitur cum polenta. Et aliâs manducata refrigerat etiam inteſtina. Vomitiones ſiſtit. Dyſenteriæ & uomicis eſtur ex aceto, uel bibitur cum cumino. Teneſmis autem cocta, & comitialibus cibo uel potu prodeſt. Purgationibus mulierum, acetabuli menſura in ſapa. Podagris calidis, cum ſale illita, & ſacro igni. Succus eius potus renes iuuat, ac ueſicas. Ventris animalia pellit. Ad uulnerum dolores, ex oleo cum polenta imponitur. Neruorum duritias emollit. Metrodorus, qui ἐπιτομῶν τῶν ῥιζοτομουμένων ſcripſit, purgationibus à partu dandam cenſuit. Venerem inhibet, Veneríſque ſomnia. Prætorii uiri pater eſt, Hiſpaniæ princeps, quem ſcio propter impatibiles uuæ morbos, radicem eius filo ſuſpenſam è collo gerere, præterquàm in balineis, & ita liberatum incommodo omni. Quinetiam inueni apud authores, caput illitum ea diſtillationem anno toto non ſentire. Oculos tamen hebetare putatur. Coriandrum inter ſylueſtria non inuenitur. Præcipuũ tamen eſſe conſtat Aegyptium. Valet contra ſerpentium genus unum, quod amphisbænas uocant, potum impoſitúmque. Sanat & alia uulnera. Epinyctidas, puſtulas tritum. Sic & omnes tumores collectionéſque, cum melle aut uua paſſa. Panos uerò ex aceto tritum. Seminis grana tria in tertianis deuorari iubent aliqui ante acceſſionem: uel plura illini fronti. Sunt qui & ante Solis ortum ceruicalibus ſubiici efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores uiridi. Hulcera quoque, quæ ſerpunt, ſanat cum melle, uel uua paſſa: item teſtes, ambuſta, carbunculos, aures: cum lacte mulieris epiphoras oculorum: uentris & inteſtinorum fluxiones ſemen ex aqua potũ. Bibitur & in choleris cum ruta. Pellit animalia interaneorum, cum mali Punici ſucco & oleo ſemen potum. Xenocrates tradit rem, ſi uera eſt: menſtrua contineri uno die, ſi unum granum biberint fœminæ: biduo, ſi duo: & totidem diebus, quot grana ſumpſerint. Marcus Varro, coriando ſubtrito cum aceto, carnem incorruptam æſtate ſeruari putat. Atriplex & ſylueſtre eſt, accuſatũ à Pythagora, tanquam faceret hydropicos, morbóſq; regios & pallorem, coqueretur difficillimè: ac ne in hortis quidem iuxta id naſci quicquam, niſi languidum, culpauit. Addidere Dionyſius & Diocles, plurimos gigni ex eo morbos. Nec niſi mutata ſæpius aqua coquendum: ſtomacho contrarium eſſe, lentigines & papulas gignere. Miror, quare difficulter in Italia id naſci tradiderit Solon Smyrnæus. Hippocrates uuluarũ uitiis id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus cõtra cantharidas bibendum dedit. Panos, furunculos incipientes, duritias omnes, uel cocto, uel crudo utiliter illini putauit. Item ignem ſacrum, cum melle, aceto, nitróque: ſimiliter podagras. Vngues ſcabros detrahere dicitur ſine hulcere. Sunt qui & morbo regio dent ſemen eius cum melle, arterias & tonſillas nitro addito perfricent, aluum moueant, cocto uel per ſe, uel cum malua aut lenticula, concitantes uomitiones. Sylueſtri capillos tingunt, & ad ſuprà dicta utuntur.

De malua, malope, & althæa, & lapatho, & oxylapatho, & hydrolapatho, & hippolapatho, & bulapatho.

CAP. XXI.

E Contrario in magnis laudibus malua eſt utraque, & ſatiua & ſylueſtris. Duo genera earum amplitudine folii diſcernuntur. Maiorem Græci malopen uocant in ſatiuis. Alteram ab emolliendo uentre, dictã putant malachen. E ſylueſtribus, cui grande folium & radices albæ, althæa uocatur, ab excellentia effectus à quibuſdam ariſtalthæa. Omne ſolum, in quo ſerantur, pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus efficacior uis, præcipuè ſcorpionum, ueſparum, ſimiliúmque, & muris aranei. Quin & trita cum oleo qualibet earum peruncti antè, uel habentes eas, non feriuntur. Folium impoſitum ſcorpionibus torporem affert. Valent & contra uenena. Aculeos omnes extrahunt illitæ crudæ

crudæ cum nitro, potæ uerò decoctæ cum radice sua, leporis marini uenena restringunt: & ut quidam dicunt, si uomatur. De eisdem mira & alia traduntur. Sed maximè, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Hulcera manantia in capite sanant in urina putrefactæ, lichenas & hulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis & dentium mobilitates. Eius, quæ unum caulem habet, radice circa dentem qui doleat punge, donec desinat dolor. Eadem strumas & parotidas panósque, addita hominis saliua, purgat citra uulnus. Semen in uino nigro potum à pituita & nauseis liberat. Radix mammarum uitiis occurrit, adalligata in lana nigra. Tussim in lacte cocta, & sorbitionis modo sumpta, quinis diebus emendat. Stomacho inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiuas esse cum adipe anseris. Aliqui purgari fœminas, foliis earum manus plenæ mensura, in oleo & uino sumptis. Vtiq; constat parturientes foliis substratis celerius solui, protinus à partu reuocandum, ne uulua sequatur. Dant & succum bibendum parturientibus ieiunis, in uino decocta hemina. Quin & semen tritum adalligant brachio, genitale non continentium. Adeóque eæ Veneri nascuntur, ut semen unicaulis aspersum genitali, fœminarum auiditates augere ad infinitum Xenocrates tradat. Item tres radices iuxta adalligatas. Tenesmo & dysentericis utilissimè infundi. Item sedis uitiis, uel si foueantur. Melancholicis quoque succus datur cyathis ternis tepidus, & insanientibus quaternis. Decoctæ comitialibus heminæ succi. His & calculosis, & inflatione & torminibus, aut opisthotonico laborantibus, tepidus illinitur. Et sacris ignibus, & ambustis, decocta in oleum folia imponuntur: & ad uulnerum impetus cruda cum pane. Succus decoctæ neruis prodest, & uesicæ, & intestinorum rosionibus. Vuluas & cibo & infusione emollit in oleo: succus decoctæ pori meatus suaues facit. Althææ in omnibus suprà dictis efficacior radix: præcipuè conuulsis ruptísque. Cocta in aqua aluum sistit. Ex uino albo strumas & parotidas, & mammarum inflammationes, & panos in uino folia decocta & illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet perniciosæ tussi citissimè medentur. Hippocrates uulneratis, sitientibúsque defectu sanguinis, radicis decoctæ succum bibendum dedit: & ipsam uulneribus cum melle & resina, item contusis, luxatis, tumentibus, & musculis, neruis, articulis imposuit: & asthmaticis ac dysentericis in uino bibendum dedit. Mirum, aquam radice ea addita addensari sub dio, atque lactescere. Efficacior autem, quo recentior. Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est autem & syluestre, quod alii oxalidem appellant, satiuo proximum, foliis acutis, colore betæ candidæ, radice minima: nostri uerò rumicem, alii lapathum cantherinum, ad strumas cum axungia efficacissimum. Est & alterum genus, ferè oxylapathon uocant, satiuo item similius, & acutiora habet folia ac rubriora, non nisi in palustribus nascens. Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. Est & aliud hippolapathon, maius satiuo, candidiúsque ac spissius. Syluestria scorpionum ictibus medentur, & ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta si coletur, succus dentibus auxiliatur: si uerò bibatur, morbo regio. Semen stomachi inextricabilia uitia sanat. Hippolapathi radices priuatim ungues scabros detrahunt. Dysentericos semen duabus drachmis in uino potum liberat. Oxylapathi semen lotum in aqua cælesti, sanguinē reiicientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodest. Præstantissimos pastillos faciunt ex foliis & radice, addito nitro & iure exiguo. in usu aceto diluunt. Sed satiuum in epiphoris oculorum illinunt frontibus. Radice melicerias & lepras curant. In uino uerò decocta, strumas & parotidas & calculos: Poto uino & lienes, cœliacos æquè & dysentericos, & tenesmos. Ad eadémque omnia efficacius ius lapathi: & ructus facit, & urinam ciet, & caliginem oculorum discutit: Item pruritum corporis, in solia balinearum additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat & commanducata radix dentes. Eadem decocta cum uino, sistit aluum: folia soluunt. Adiecit Solon (ne quid omittamus) bulapathon, radicis tantum altitudine differens, & erga dysentericos effectu, potum ex uino.

De sinapis tribus generibus, & marrubio, & serpyllo, & sisymbrio, siue thymbræo, & de lini semine, & blito.

CAP. XXII.

Sinapi, cuius in satiuis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his, quorum sublimè uis feratur, iudicauit, quoniam non aliud magis in nares & cerebrum penetret. Ad serpentium ictus & scorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum uenena discutit. Contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur. Ad uuam gargarizatur cum aceto & melle. Stomacho utilissimum contra omnia uitia, pulmonibúsque. Excreationes faciles facit in cibo sumptum: datur & suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum. Sensus, atq; sternutamentis caput purgat, aluum mollit, menstrua & urinam ciet. Hydropicis imponitur: cum fico & cumino tusum ternis partibus comitiali morbo. Et uuluarum conuersione suffocatas excitat odore, aceto misto: item lethargicos. Adiicitur tordilion. Est autem id semen ex seseli. Et si uehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico ex aceto. Veteres dolores, thoracis, lumborum, coxendicum, humerorum, & in quacunq; corporis ex alto uitia extrahenda sunt, illitum caustica ui emendat, pustulas faciendo. At in magna duritia sine fico impositum: uel si uehementior urigo timeatur, per duplices pannos. Vtuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriases, † lithanicos, opisthotonicos. Inungunt quoque scabras genas, aut caligantes oculos cum melle. Succúsque tribus modis exprimitur in fictili, calescítque in eo in Sole modicè. Exit & è cauliculo succus lacteus, qui ita cùm induruit, dentium dolori medetur. Semen ac radix, cum immaduere musto, conteruntur, manúsque plenæ mensura sorbentur ad firmandas fauces, stomachum, oculos, caput, sensúsque omnes: mulierum etiam lassitudines, saluberrimo genere medicinæ. Calculos quoque discutit potum ex aceto. Illinitur & liuoribus suggillatísque cum melle & adipe anserino, aut cera Cypria. Fit & oleum ex semine madefacto in oleo expressóque, quo utuntur ad neruorum rigores, lumborúmque & coxendicum perfrictiones. Sinapis naturam effectúsq; eosdem habere traditur adarca, inter syluas tacta, cortice calamorum sub ipsa coma nascens, Marrubium plerique inter primas herbas commendauere, quod Græci prasion uocāt, alii linostrophon, nonnulli philopæda, aut philochares, notius quàm ut indicandum sit. Huius folia seménque contrita prosunt contra serpentes, pectorum & lateris dolores, tussim ueterem. Et iis qui sanguinem reiecerint, eximiè utile, scopis eius cum panico aqua decoctis, ut asperitas succi mitigetur. Imponitur strumis cum adipe. Sunt qui uiridis semen quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & salis, sorbere ieiunos ad tussim iubeant, Alii nihil comparant in eadem causa marrubii & fœniculi succis ad sextarios ternos expressis, decoctísque ad sextarios duos, cum addito mellis sextario, rursus decocto ad sextarios duos, si cochlearii mensura in die sorbeatur in aquæ cyatho. Et uirilium uitiis tusum cum melle mirè prodest. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, conuulsis, spasticis neruis salutare. Potum aluum soluit cum sale & aceto. Item menstrua & secundas mulierum. Arida farina cum melle ad tussim siccam efficacissima est. Item ad gangrænas & pterygia. Succus uerò auriculis, & naribus, & morbo regio, minuendæq; bili cum melle prodest. Item contra uenena inter pauca potens. Ipsa herba stomachum & excreationes pectoris purgat. Cum iride & melle urinam ciet. Cauenda tamen exhulceratæ uesicæ, & renum uitiis. Dicitur succus claritatem oculorum adiuuare. Castor marrubii duo genera tradit: nigrum, & quod magis probat, candidum. In ouum inane succum addit is, ipsúmque ouum infundit melle æquis portionibus tepefactum, uomicas rumpere, purgare, persanare promittens: illitis etiam uulneribus à cane factis tuso cum axungia ueteri. Serpyllum à serpendo putant dictum. Quod in syluestri euenit, in petris maximè. Satiuum non serpit, sed ad palmi altitudinem increscit. Pinguius uoluntarium, & candidioribus foliis ramísque aduersus serpentes efficax, maximè cenchrin & scolopendras terrestres ac marinas,

† tetanicos,

ac marinas, & ſcorpiones, decoctis in uino ramis foliiſque. Fugat & odore omnes, ſi uratur. Et contra marinorum uenena præcipuè ualet. Capitis doloribus decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum roſaceo. Item phreneticis, lethargicis: contra tormina, & urinæ difficultatem, anginas, uomitiones, drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur & ad iocinerũ deſideria. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. Ad cruentas excreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis. Siſymbrium ſylueſtre à quibuſdam thymbræum appellatum, pedali non amplius altitudine. Quod in riguis naſcitur, ſimile naſturtio eſt. Vtrunque efficax aduerſus aculeata animalia, ut crabrones & ſimilia. Quod in ſicco ortum odoratum eſt, & inſeritur coronis anguſtiore folio. Sedant utraque capitis dolorem. Item epiphoras. Alii panem addunt: alii per ſe decoquunt in uino. Sanat & epinyctidas, cutiſque uitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impoſitum, diebúſque detractum. Vomitiones, ſingultus, tormina, ſtomachi diſſolutiones cohibet ſiue in cibo ſumptum, ſiue ſucco potum. Non edendum grauidis, niſi mortuo conceptu. Quippe etiam impoſitum eiicit. Mouet urinam cum uino potum, ſylueſtre & calculos. Quos uigilare opus ſit, excitat infuſum capiti cum aceto. Lini ſemen cum aliis quidem in uſu eſt: & per ſe mulierum cutis uitia emendat in facie. Oculorum aciem ſucco adiuuat. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac uino ſedat: parotidas cum melle aut adipe, aut cera: ſtomachi ſolutiones inſperſum polentæ modo: anginas in aqua & oleo decoctum, & cum aniſo illitum. Torretur, ut aluum ſiſtat. Cœliacis, & dyſentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores eſtur cum uua paſſa. Ad phthiſin utiliſſimè è ſemine fiunt ecligmata. Muſculorum, neruorum, articulorum, ceruicum duritias, cerebri membranas mitigat farina ſeminis, nitro aut ſale, aut cinere additis. Eadem cum fico idem concoquit ac maturat. Cum radice uerò cucumeris ſylueſtris extrahit quæcunque corpori inhæreant. Sic & fracta oſſa. Serpere hulcus in uino decocta prohibet, eruptiones pituitæ cum melle. Emendat ungues ſcabros cum pari modo naſturtii: & teſtium uitia & ramices cum reſina & murrha, & gangrænas ex aqua. Stomachi dolores cum fœno Græco ſextariis utriuſque decoctis in aqua mulſa. Inteſtinorum & thoracis pernicioſa uitia, clyſtere in oleo & melle. Blitum iners uidetur ac ſine ſapore, aut acrimonia ulla. Vnde conuicium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile eſt. Ventrem adeò turbat, ut choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen aduerſus ſcorpiones potum è uino prodeſſe & clauis pedum illini: item lienibus & temporum dolori ex oleo. Hippocrates menſtrua ſiſti eo cibo putat.

De meu, & fœniculo, & hippomarathro uel myrſineo, & cannabi, & de ferula, & carduis. CAP. XXIII.

MEu in Italia non niſi à medicis ſeritur, & iis admodum paucis. Duo genera eius. Nobilius Athamanticum uocant, illi tanquam ab Athamante inuentum, hi quoniam laudatiſſimum in Athamante reperiatur, foliis aniſo ſimile, & caule aliquando bicubitali, radicibus multis & obnigris, quibuſdam altiſſimis. Minus ruffum, quàm illud alterum. Ciet urinam in aqua potum, radice trita uel decocta. Inflationes ſtomachi mirè diſcutit. Item tormina & ueſicæ uitia: uuluarúmque articulis cum melle, infantibus cum apio illitum imo uentri urinas mouet. Fœniculum nobilitauere ſerpentes, guſtatu, ut diximus, ſenectam exuendo, oculorúmque aciem ſucco eius reficiendo. Vnde intellectum eſt, hominum quoque caliginem præcipuè eo leuari. Colligitur hic caule turgeſcente. In Sole ſiccatur, inungitúrque ex melle. Vbique hoc eſt. Laudatiſſimus in Iberia è lacrymis fit, & ex ſemine recenti. Fit etiam è radicibus, prima germinatione inciſis. Eſt & in hoc genere ſylueſtre, quod alii hippomarathron, alii myrſineum uocant, foliis maioribus, guſtu acriore, procerius, brachiali craſſitudine, radice candida. Naſcitur in calidis, ſed ſaxoſis. Diocles & aliud hippomarathri genus tradit, longo & anguſto folio, ſemine coriandri. Medicinæ in ſatiuo, ad ſcorpionum ictus & ſerpentium, ſemine in uino poto. Succus & auribus inſtillatur, uermiculóſque in his necat. Ipſum condimentis propè omnibus inſeritur: oxyporis etiam aptiſſimè. Quin & panis cruſtis ſubditur. Se-

men stomachum dissolutum astringit, uel in febribus sumptum. Nauseam ex aqua tritum sedat. Pulmonibus & iocineribus laudatissimum. Ventrem sistit, cùm modicè sumitur, urinam exciet, & tormina mitigat decoctum, lactísque defectu potum mammas replet. Radix cum ptisana sumpta renes purgat, siue decocto succo, siue semine sumpto. Prodest & hydropicis radix ex uino cocta: Item conuulsis. Illinuntur folia tumoribus ardentibus ex aceto. Calculos uesicæ pellunt. Genituræ abundantiam quoquo modo haustum facit. Verendis amicissimum, siue ad fouendum radice cum uino cocta, siue contrita in oleo illitum. Multi tumoribus & suggillatis cum cera illinunt. Et radice in succo uel cum melle contra canis morsum utuntur, & contra multipedam ex uino. Hippomarathron ad omnia uehementius. Calculos præcipuè pellit. Prodest uesicæ cum uino leni, & fœminarum menstruis hærentibus. Efficacius in eo semen, quàm radix. Modus in utroque, quód duobus digitis tritum additur in potionem. Petridius qui ophiaca scripsit, & Miction qui rhizotomumena, aduersus serpentes nihil hippomarathro efficacius putauere. Sanè & Nicander non in nouissimis posuit. Cannabis in syluis primum nata est, nigriore folio & asperiore. Semen eius extinguere genituram uirorum dicitur. Succus ex eo uermiculos aurium, & quodcunque animal intrauerit, eiicit, sed cum dolore capitis. Tantáque uis ei est, ut aquæ infusa, coagulare eam dicatur. Et ideo iumentorum aluo succurrit pota in aqua. Radix contractos articulos emollit in aqua cocta: item podagras & similes impetus. Ambustis cruda illinitur, sed sæpius mutatur priusquam arescat. Ferula semen anetho simile habet. Quæ ab uno caule diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Caules eduntur decocti, commendantúrque musto ac melle, stomacho utiles. Sin plures sumpti, capitis dolores faciunt. Radix denarii pondere in uini cyathis duobus, bibitur aduersus serpentes. Et ipsa radix imponitur. Sic & torminibus medetur. Ex oleo autem & aceto, contra sudores immodicos, uel in febribus proficit. Succus ferulæ aluum soluit, fabæ magnitudine deuoratus. Et uiridi ferula ramusculus, utilis est ad omnia ea uitia. Ad sanguinem sistendum decem grana seminis bibuntur, in uino trita, uel medulla. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant Luna quarta, sexta, septima, ligulæ mensura. Natura ferularum murænis infestissima est: tactæ siquidem ea moriuntur. Castor radicis succum & oculorum claritati conferre multum putauit. Et de carduorum satu inter hortensia diximus: quapropter & medicinam ex iis non differamus. Syluestrium genera sunt duo: unum fruticosius à terra statim: alterum unicaule crassius. Vtrique folia pauca, spinosa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter canescentem, & abeuntem cum aura: scolymon Græci uocant. Hic antequam floreat contusus atque expressus, illito succo alopecias replet. Radix cuiuscunque ex aqua decocta, potoribus sitim facere narratur. Stomachum corroborat: & uuluis (si credimus) etiam conferre aliquid traditur, ut mares gignantur. Ita enim Chæreas Atheniensis scripsit, & Glaucias, qui circa carduos diligentissimus uidetur. Manducatus carduus, odorem commendat oris.

Theriacæ compositio, medicaminis Antiochi. CAP. XXIIII.

SEd discessuri ab hortensibus, unam compositionem ex his clarissimam subtexemus, aduersus uenenata animalia, incisam lapide uersibus in limine ædis Aesculapii. Serpylli duûm denariorum pondus: opopanacis & milii tantundem singulorum, trifolii pondus denarii: anethi & fœniculi seminis, & anisi, & ammii, & apii, denariorum senûm singulis generibus, erui farinæ duodecim. Hæc tusa cribratáque uino quàm possit excellenti, digeruntur in pastillos, uictoriati pondere. Ex his singuli dantur ex uini misti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus rex aduersus omnia uenena usus traditur.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS PRIMVS.

De natura florum & coronamentorum.

De mira florum varietate. CAPVT I.

IN HORTIS ſeri & coronamenta iuſſit Cato, inenarrabili florum maximè ſubtilitate: quando nulli poteſt facilius eſſe loqui, quàm rerum naturæ pingere, laſciuienti præſertim & in magno gaudio fertilitatis tam uariè ludenti. Quippe reliqua, uſus alimentíque gratia genuit: ideóque ſecula annóſq; tribuit iis. Flores uerò odoréſque in diem gignit: magna (ut palàm eſt) admonitione hominum, quæ ſpectatiſſimè floreant, celerrimè marceſcere. Sed ne pictura quidem ſufficiente imagini colorum reddendæ, miſturarum uarietati, ſiue alterni atque multiplices inter ſe nectantur, ſiue priuatis generũ funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quædam coronæ per coronas currunt.

De ſtrophiolo ſerto, & qui primùm flores miſcere cœperint, & quando primùm corolla inuenta eſt vel appellata, & quare. CAPVT II.

TEnuioribus utebantur antiqui, ſtrophia appellantes: unde nata ſtrophiola. Quin & uocabulum ipſum tardè communicatum eſt, inter ſacra tantùm & bellicos honores coronis ſuum nomen uindicantibus. Cùm uerò è floribus fierent ſerta, à ſerendo ſeruiæ appellabantur: quod apud Græcos quoque non adeò antiquitus placuit. Arborum enim ramis coronari in ſacris certaminibus, mos erat primúm. Poſtea uariari ceptum miſtura uerſicolori. Florúmque inuicem odores coloréſque accendêre Sicyonii, ex ingenio Pauſiæ pictoris atque Glyceræ coronariæ, dilectæ admodum illi, cùm opera eius pictura imitaretur, & illa prouocans uariaret, eſſétque certamen artis ac naturæ: quales etiam nunc extant artificis illius tabellæ, atque in primis appellata Stephanoplocos, qua pinxit ipſam. Idque factum eſt poſt Olympiadem centeſimam. Sic coronis è floribus receptis, paulò mox ſubiere, quæ uocantur Aegyptiæ, ac deinde hybernæ, cum terra flores negat, ramento è cornibus tincto. Paulatímque & Romæ ſubrepſit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox & corollariis, poſtquàm è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

Quis primum coronam folijs aureis & argenteis dedit, & de honore coronarum apud antiquos, & de Scipionis honore, & de pactilibus coronis, & Cleopatræ reginæ facto. CAP. III.

CRaſſus diues, primus argento auróque folia imitatus, ludis ſuis coronas dedit. Acceſſerúntque & lemniſci, quos adiici ipſarum coronarum honos erat propter Hetruſcas, quibus iungi niſi aurei non debebant. Puri diu fuere ii. Cælare eos primus inſtituit P. Claudius Pulcher, bracteáſque etiam philyræ dedit. Semper tamen authoritas uel ludicro quæſitarum fuit. Nanque ad certamina in Circum per ludos & ipſi deſcendebant, & ſeruos ſuos quiſque mittebant. Inde illa XII. tabularum lex: qui coronam parit, ipſe pecuniáue eius, uirtutis ergô arguitur. Quam ſerui equíue meruiſſent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? ut ipſi mortuo, parentibúſque eius, dum intus poſitus eſſet, foríſue ferretur, ſine fraude eſſet impoſita. Aliàs in uſu promiſcuo ne ludicræ quidem erant. Ingénſque & hinc ſeueritas. L. Fuluius argentarius, bello Punico

ſecundo, cùm corona roſacea interdiu è pergula ſua in forum proſpexiſſe dictus, ex authoritate Senatus in carcerē adductus, non ante finem belli emiſſus eſt. P. Munatius, cùm demptam Marſyæ coronam è floribus capiti ſuo impoſuiſſet, atque ob id duci eum in uincula Triumuiri iuſſiſſent, appellauit Trib. Pleb. Nec interceſſere illi, aliter quàm Athenis, ubi comeſſabundi iuuenes ante meridiem conuentus ſapientium quoque doctrinæ frequentabant. Apud nos exemplum licentiæ huius non eſt aliud, quàm filia Diui Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marſyam, literæ illius dei gemunt. Florum quidem Popul. Romanus honorem Scipioni tantùm habuit. Serapio cognominabatur, propter ſimilitudinem ſuarii cuiuſdam negotiatoris. Ob id erat in Tribunatu plebei admodum gratus, dignúſque Africanorum familia. Nec erat in bonis funeris impenſa. Aſſes ergo contulit populus, ac funus elocauit, quáque præferebatur, flores è proſpectu omni ſparſit. Et iam tunc coronæ Deorum honos erant, & Larium publicorum priuatorúmque, ac ſepulchrorum & Manium. Summáque authoritas pactili coronæ. Sutiles aliorum ſacris inuenimus, & ſolennes cœnis. Tranſiere deinde ad roſaria: eóque luxuria proceſſit, ut non eſſet gratia niſi mero folio: ſutilibus mox petitis ab India, aut ultra Indos. Lautiſſimum quippe habetur è nardi folio eas dari, aut ueſte ſerica uerſicolores unguentis madidas. Hunc habet nouiſſimè exitum luxuria fœminarum. Et apud Græcos quidem de coronis priuatim ſcripſere Mneſtheus atque Callimachus medici, quæ nocerent capiti: quoniam & in hoc eſt aliqua ualetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipuè, odorum ui ſurrepente fallaciter, ſcelerata Cleopatræ ſolertia. Nanque apparatu belli Actiaci gratificationem ipſius reginæ Antonio timente, nec niſi prægustatos cibos ſumente, fertur pauore eius luſiſſe, extremis coronæ floribus ueneno illitis, ipſáque capiti impoſita, mox procedente hilaritate inuitauit Antonium ut coronas biberent. Quis ita timeret inſidias? Ergo concepta in ſcyphum incipienti haurire oppoſita manu: En ego ſum inquit, illa chare Antoni, quam tu noua prægustantium diligentia caues: adeò mihi, ſi poſſim ſine te uiuere, occaſio aut ratio deeſt. Inde eductum cuſtodia bibere iuſſit, illico expirante. De floribus extra ſuprà dictos ſcripſit Theophraſtus apud Græcos. Ex noſtris autem inſcripſere aliqui libros Anthologicôn: flores uerò perſecutus eſt nemo, quod equidem inueniam. Nec nos nunc ſcilicet coronas nectemus: id enim friuolum eſt: ſed de floribus, quæ uidebuntur digna, memorabimus. Pauciſſima noſtri genera coronamentorum inter hortenſia nouere, ac penè uiolas roſáſque tantúm.

De roſa in coronis, & de generibus eius, & ubi ſeratur.

CAP. IIII.

ROſa naſcitur ſpina uerius, quàm frutice, in rubo quoque proueniens, illic etiam iucundi odoris, quamuis anguſti. Germinat omnis primò incluſa granoſo cortice. Quo mox intumeſcente, & in uirides alabaſtros faſtigiato, paulatim rubeſcens dehiſcit, ac ſeſe pandit, in calycis medio ſui ſtantis complexa luteos apices. Vſus eius in coronis propè minimus eſt. Oleo maceratur, ídque iam à Troianis temporibus, Homero teſte. Prætereà in unguenta tranſit, ut diximus. Per ſe medicas artes præbet. Emplaſtris atque collyriis inſeritur mordaci ſubtilitate. Menſarum etiam deliciis inungendis minimè noxia. Genera eius noſtri fecere celeberrima Prænestinam & Campanam. Addidere alii Mileſiam, cuius ſit ardentiſſimus colos, non excedentis duodena folia. Proximam ei Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam, uiliorem albicantibus foliis. Vtiliſſimam uerò plurimis, ſed minutiſſimis ſpineolam. Differunt enim multitudine foliorum, aſperitate, læuore, colore, odore. Pauciſſima quina folia, ac deinde numeroſiora: cùm ſit genus eius, quam centifoliam uocant: quæ eſt in Campania Italiæ, Græciæ uerò circa Philippos: ſed ibi non ſuæ terræ prouentu. Pangæus mons in uicino fert, numeroſis foliis ac paruis: unde accolæ transferentes conſerunt, ipſáque plantatione proficiunt. Non autem talis odoratiſſima eſt, nec cui latiſſimum maximúmque folium. Breuitérque indicium eſt odoris, ſcabritia corticis. Cepio Tiberii Cæſaris principatu, negauit centifoliam in coronas addi, præterquam extremos uelut ad cardines, nec odore, nec ſpecie probabilem.

Eſt &

Eſt & quæ Græca appellatur à noſtris, à Græcis lychnis, non niſi in humidis locis proueniens, nec unquam excedens quinque folia, uiolæ magnitudine, odore nullo. Eſt & alia Græcula appellata, conuolutis foliorum paniculis, nec dehiſcens niſi manu coacta, ſempérque naſcenti ſimilis, latiſſimis foliis. Alia funditur è caule maluaceo, folia oleæ haben te, moſceuton uocant. Atque inter has media magnitudine autumnalis, quam coroneolam uocant. Omnes ſine odore, præter coroneolam & in rubo natam: tot modis adulterantur. Et aliâs uera quoque plurimùm ſolo præualet. Cyrenis odoratiſſima eſt, ideóque ibi unguentum pulcherrimum. Carthagine Hiſpaniæ, hyeme tota præcox. Refert & cæli temperies. Quibuſdam enim annis minus odorata prouenit. Præterea locis omnis ſiccis quàm humidis odoratior. Seri nec pinguibus uult, nec argilloſis locis, nec riguis, contenta raris: propriéque ruderatum agrum amat. Præcox Campana, ſera Mileſia. Nouiſſimè tamen deſinit Præneſtina. Fodiuntur altius quàm fruges, leuius quàm uites. Tardiſſimè proueniunt ſemine, quod in ipſo cortice eſt ſub ipſo flore opertum lanugine: ob id potius caule conciſo inſeruntur. Et ocellis radicis, ut harundo, unum genus inſeritur pallidæ ſpinoſæ, longiſſimis uirgis quinquefoliæ, quæ è Græcis altera eſt. Omnis autem reciſione atque uſtione proficit: tranſlatione quoque, ut uitis optimè ocyſſiméque prouenit, ſurculis quaternûm digitorum longitudine, aut ampliore, poſt Vergiliarum occaſum ſata: dein per Fauonium tranſlata, pedalibus interuallis, crebróque circunfoſſa. Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem ſcrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce.

De lilio tria genera, & ratione ea inſerendi. CAP. V.

Lilium roſæ nobilitate proximum eſt, & quadam cognatione unguenti oleíque, quod lirinon appellatur. Et impoſitum etiam maximè roſas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec ulli florum excelſitas maior, interdiu cubitorum trium, languido ſemper collo, & non ſufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, foliis foris ſtriatis, & ab anguſtiis in latitudinem paulatim ſeſe laxantibus, effigie calathi, reſupinis per ambitum labris, tenuíque filo & ſemine, ſtantibus in medio crocis. Ita odor colórque duplex, & alius calycis, alius ſtaminis, differentia anguſta. In unguenti uerò oleíque uſu, & folia non ſpernuntur. Eſt flos non diſſimilis illi in herba quam conuoluulum uocant, naſcens per frutecta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantùm referens, ac ueluti naturæ rudimentum lilia facere condiſcentis. Alba lilia iiſdem omnibus modis ſeruntur, quibus roſa: & hoc amplius lacryma ſua, ut hippoſelinum: nihílque eſt fœcundius, una radice quinquagenos ſæpe emittente bulbos. Eſt & rubens lilium, quod Græci crinon uocant. Alii florem eius cynorrhodon. Laudatiſſimum in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaſelide. Quartum locum obtinet in Italia naſcens. Sunt & purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnoſiore tantùm radice, maioríſque bulbi, ſed unius: Narciſſum uocant: Huius alterum genus flore candido, calyce purpureo. Differentia à liliis eſt & hæc, quòd narciſſis folia in radice ſunt, probatiſſimis in Lyciæ montibus. Tertio generi cætera eadem, calyx herbaceus. Omnes ſerotini. Poſt Arcturum enim florent, ac per æquinoctium autumnum. Inuenta eſt & in his ratio inſerendi, monſtrificis hominum ingeniis. Colliguntur nanque menſe Iulio ſcapi areſcentes, liliáque ſuſpenduntur in fumo. Dein nudantibus ſe nodulis, in fæce nigri uini uel Græci menſe Martio macerantur, ut colorem percipiant: atque ita in ſcrobiculis ſeruntur, heminis fæcis circunfuſis. Sic fiunt purpurea lilia: mirúmque, ita tingi aliquid, ut naſcatur infectum.

De uiolis & de caltha, & de baccare, combreto, aſaro & croco.

CAP. VI.

Violis honos proximus. Earum plura genera. Purpureæ, luteæ, albæ: plantis omnes, ut olus, ſatæ. Ex iis uerò, quæ ſponte apricis & macris locis proueniunt, purpureæ, latiore folio ſtatim ab radice carnoſa exeunt, ſolæque Græco nomine à cæteris diſcernuntur, appellata Ia, ut ab his Ianthina ueſtis. Sed ſatiuis maxima authoritas luteis. Genera iis Tuſculana, & quæ marina appellatur, folio aliquanto latiore, ſed minus odorato. In

totum uerò ſine odore,minutóque folio calathiana , munus autumni,cæteræ ueris.Proxima ei caltha eſt concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam , quinque non excedentem. Eadem odore ſuperatur. Eſt enim grauis caltha. Non leuior ei, quam ſcopam regiam appellant:quanquam folia eius olent,non flores. Baccar quoque radicis tantum odoratæ eſt,à quibuſdam nardum ruſticum appellatum.Vnguenta ex ea radice fieri ſolita apud antiquos,Ariſtophanes priſcæ Comœdiæ Poëta teſtis eſt.Vnde quidam errore falſo barbaricam eam appellabant.Odor eſt ei cinnamomo proximus.Gracili ſolo nec humido prouenit.Simillimum ei combretum appellatur,foliorum exilitate uſque in fila attenuata,& procerius quàm baccar.Nec hæc ſunt tantùm,ſed eorum quoque error corrigendus eſt,qui baccar,ruſticum nardum appellauere.Eſt enim alia herba ſic cognominata,quam Græci aſaron uocant,cuius ſpeciem figurámque diximus in nardi generibus. Quinimo aſaron inuenio uocitari , quoniam in coronis non addatur. Crocum ſylueſtre optimum:ſerere in Italia minimè expedit , ad ſcrupula uſque ſingula areis decoquentibus.Seritur radicis bulbo.Satiuum latius,maiúſque & nitidius,ſed multò leuius degenerans.Sed nec ubique fœcundum,etiam Cyrenis , ubi ſemper flores laudatiſſimi. Prima nobilitas Cilicio,& ibi in Coryco monte:dein Lycio,monte Olympo:mox Centuripino Siciliæ. Aliqui Phlegræo ſecundũ locum dedere. Adulteratur nihil æquè.Probatio ſynceri,ſi impoſita manu crepat,ueluti fragile. Humidum enim,quod euenit adulteratione,cedit.Altera probatio:ſi manu prolata ad ora , leniter faciem oculóſque mordeat. Eſt per ſe genus ſatiui blandiſſimum uulgo , cum ſit medio candidum , dialeucon uocant.Contrà Cyrenaico uitium,quòd omni croco nigrius eſt,& celerrimè marceſcit. Optimum ubicunque quod pinguiſſimum, & breuibus capillis:peſſimum uerò,quod ſitum redolet. Mutianus author eſt,in Lycia anno ſeptimo aut octauo transferri in locum ſubactum,atque ita degenerans renouari.Vſus eius in coronis nuſquam.Herba enim eſt folio anguſto penè in capillamenti modum. Sed uino mirè cõgruit,præcipuè dulci,tritum ad theatra replenda.Floret Vergiliarum occaſu paucis diebus,folióque florem expellit.Viret bruma & colligitur. Siccatur umbra , melius etiam hyberna. Carnoſa & illi radix,uiuaciórque quàm cæteris. Gaudet calcari & atteri , pereundóque melius prouenit.Ideo iuxta ſemitas ac fontes lætiſſimum.

De floribus antiquis,& de odoramentorum diuerſitate,ſaliunca,& polio.

CAP. VII.

TRoianis temporibus iam erat honos ei. Hos certè flores Homerus treis laudat, loton,crocon,hyacinthum.Omnium autem odoramentorum,atque adeo herbarum differentia eſt in colore,& odore , & ſucco. Odorato ſapor rarò ulli non amarus:è contrario dulcia rarò odorata. Itaque & uina muſtis odoratiora , & ſylueſtria magis omnia ſatiuis. Quorundam odor ſuauior è longinquo , propius admotus hebetatur , ut uiolæ. Roſa recens à longinquo olet,ſicca propius.Omnis autem uerno tempore acrior,& matutinis:quicquid ad meridianas horas dies uergit,hebetatur. Nouella quoq; uetuſtis minus odorata. Acerrimus tamen odor omnium æſtate media. Roſa & crocum odoratiora,cum ſerenis diebus leguntur:& omnia in calidis,quàm in frigidis. In Aegypto tamen minimè odorati flores , quia nebuloſus & roſcidus aer eſt à Nilo flumine. Quorundam ſuauitati grauitas ineſt. Quædam,cùm uirent, non olent , propter humorem nimium:ut buceros,quod eſt fœnum Græcum. Acutus odor non omnium ſine ſucco eſt , ut uiolæ, roſæ,croco. Quæ uerò ex acutis ſucco carent , eorum omnium odor grauis , ut in lilio utriuſque generis.Abrotonum & amaracus acres habent odores.Quorundam flos tantum iucundus , reliquæ partes ignauæ,ut uiolæ ac roſæ. Hortenſium odoratiſſima quæ ſicca,ut ruta,menta,apium,& quæ in ſiccis naſcantur.Quædam uetuſtate odoratiora,ut cotonea:eadémque decerpta,quàm in ſuis radicibus.Quædam non niſi defracta, aut ex attritu olent:alia non niſi detracto cortice ; quædam uerò non niſi uſta, ſicut thura myrrhæque.Flores triti omnes amariores,quàm intacti. Aliqua arida diutius odorem continent,ut melilotos. Quædam locum ipſum odoratiorem faciunt,ut iris:quin & arborem

totam

totam cuiuſcunque radices attingit. Heſperis noctu magis olet, inde nomine inuento. Animalium nullum odoratum, niſi ſi de pantheris quod dictum eſt, credimus. Illa quoque non omittenda differentia eſt, odoramentorum multa nihil pertinere ad coronamenta, ut irin atque ſaliuncam, quanquam nobiliſſimi odoris utranque. Sed iris radice tantum commendatur, unguentis & medicinæ naſcens. Laudatiſſima in Illyrico. Et ibi quoque non in maritimis, ſed in ſylueſtribus Drilonis & Naronæ. Proxima in Macedonia, longiſſima hæc & candicans, & exilis. Tertium locum habet Africana, ampliſſima inter omnes, guſtúque amariſſima. Illyrica quoque duorum generum eſt, Rhaphanitis à ſimilitudine, quæ & melior: Rhizotomos ſubrufa. Optima, quæ ſternutamenta tactu mouet. Caulem habet cubitalem, erectũ. Floret diuerſi coloris ſpecie, ſicut arquus cæleſtis, unde & nomen. Non improbatur & Piſidica. Et foſſuri tribus ante menſibus mulſa aqua circunfuſa, hoc ueluti placamento terræ blandiuntur, circũſcripta mucrone gladii orbe triplici: & cùm legerint eam, protinus in cælum attollunt. Natura eſt feruens, tractatáq; puſtulas ambuſti modo facit. Præcipitur ante omnia, ut caſti legant. Teredines non ſicca modò, uerum & in terra celerrimè ſentit. Optimum antea irinũ Leucade & Elide ferebatur: iampridem enim & ſeritur: nunc è Pamphylia: ſed Cilicium maximè laudatur atque Septentrionale. Saliunca folioſa quidẽ eſt, ſed breuis, & quæ necti non poſſit. Radici numeroſæ cohæret, herba uerius quàm flos, denſa ueluti manu preſſa, breuitérq; cæſpes ſui generis. Pannonia hanc gignit & Norici, Alpiúmq; aprica: urbiũ Eporrhedia, tantæ ſuauitatis, ut metallum eſſe cœperit. Veſtibus interponi eam gratiſſimũ. Sic & apud Græcos polion herbã, inclytam Muſæi & Heſiodi laudibus, ad omnia utilẽ prædicantiũ, ſupérq; cætera ad famam etiã ac dignitates: prorſúſq; miram, ſi modò (ut tradunt) folia eius manè candida, meridie purpurea, ſole occidẽte cærulea aſpiciuntur. Duo genera eius, campeſtre maius, ſylueſtre quod minus eſt. Quidam teuthrion uocant. Folia canis hominis ſimilia, à radice protinus, nunquam palmo altiora. Et de odoratis floribus ſatis dictum.

De ueſtium æmulatione cum floribus, & amaranto, & chryſocome, ſiue chryſiti.

CAP. VIII.

IN quibus unguento uiciſſe naturam gaudens luxuria, ueſtibus quoq; prouocauit eos flores qui colore commendantur. Hos animaduerto tres eſſe principales: unũ in cocco, qui in roſis micat. Gratius nihil traditur aſpectu, & in purpuras Tyrias, dibapháſq; ac Laconicas. Alium in amethyſto, qui in uiola: & ipſe in purpureum, quémque ianthinum appellauimus. Genera enim tractamus, in ſpecies multas ſeſe ſpargentia. Tertius eſt, qui propriè conchylii intelligitur, multis modis: unus in heliotropio, & in aliquo ex his plerunque ſaturatior: alius in malua, ad purpuram inclinans: alius in uiola ſerotina, conchyliorum uegetiſſima. Paria nunc componuntur, & natura atque luxuria depugnant. Lutei uideo honorem antiquiſſimum, in nuptialibus flammeis totũ fœminis conceſſum: & fortaſſis ideo non numerari inter principales, hoc eſt, communes maribus ac fœminis, quoniam ſocietas principatum dedit. Amaranto nõ dubiè uincimur. Eſt autem ſpica purpurea uerius, quàm flos aliquis, & ipſe ſine odore. Mirum in eo, gaudere decerpi, & lætius renaſci. Prouenit Auguſto menſe: durat in autumnũ. Alexandrino palma, qui decerptus aſſeruatur. Mirúmq;, poſtquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiſcit, & hybernas coronas facit. Summa eius natura in nomine eſt, appellato, quoniam non marceſcat. In nomine & cyani colos: item holochryſi. Omnes autem hi flores non fuere in uſu Alexandri Magni ætate, quoniam proximi à morte eius authores ſiluere de illis: quo manifeſtum eſt poſteà placuiſſe. A Græcis tamen repertos quis dubitet, nõ aliter Italia uſurpante nomina illorum? At Hercules petilio ipſa nomen impoſuit autumnali, circáq; uepres naſcenti, & tantùm colore commendato, qui eſt roſæ ſylueſtris. Folia parua, quina. Mirúmque in eo flore, inflecti cacumen, & non niſi retorto folia naſci, paruo calyce, ac uerſicolori, luteum ſemen includente. Luteus & bellio paſtillicantibus quinquageniſquinis barbulis coronatur. Pratenſes hi flores, ac ſine uſu plerique, & ideo ſine nominibus. Quin & his ipſis alia alii uocabula imponunt. Chryſocome ſiue chryſitis, non habet

Latinam

Latinam appellationem. Palmi altitudine eſt, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex auſtero dulci, in petroſis opacíſque naſcens.

De honore coronarum, & cyclamino, & meliloto, & trifolio, tria genera eius. CAP. IX.

†oratio

ET ferè peractis colorum quoq; celeberrimis, tranſeat†ratio ad eas coronas, quæ uarietate ſola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore conſtant, aliæ folio. Florem eſſe dixerim geniſtas: (nanq; & iis decerpitur luteus) item rhododendron: item zizipha, quæ & Cappadocia uocantur: his odoratus ſimilis olearum floribus. In uepribus naſcitur cyclaminum, de quo plura aliâs. Flos eius coloſſinus in coronas admittitur. Folia in coronamentis ſmilacis & ederæ, corymbíque earum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abundè diximus. Sunt & alia genera, nominibus Græcis indicanda, quia noſtris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura. Et pleraque eorum in exteris terris naſcuntur, nobis tamen conſectanda, quoniam de natura ſermo, non de Italia eſt. Ergo in coronamenta folio uenere melothron, ſpireon, trigonon, cneoron, quod caſiam Hyginus uocat: & quod cunilaginẽ, quæ conyza, meliſſophyllon quod apiaſtrum, meliloton quod ſertulam Campanam uocamus. Eſt enim in Campania Italiæ laudatiſſima, Græcis in Sunio: mox Chalcidica & Cretica, ubicunque uerò aſperis & ſylueſtribus nata. Coronas ex hac antiquitus factitatis, indicio eſt nomen ſertulæ, quod occupauit. Odor eius croco uicinus eſt, & flos, ipſa cana. Placet maximè foliis breuiſſimis atque pinguiſſimis. Folio coronat & trifolium. Tria eius genera. Minyanthes uocant Græci, alii aſphaltion, maiore folio, quo utuntur coronarii. Alterum acuto, oxytriphyllon. Tertium ex omnibus minutiſſimum. Inter hæc neruoſi cauliculi quibuſdam, ut marathro, hippomarathro, myophono. Vtuntur è ferulis & corymbis, & ederæ flore purpureo. Eſt & in alio genere earum ſylueſtribus roſis ſimilis. Et in iis quoque colos tantùm delectat, odor autem abeſt. Et cneori duo genera, nigri atque candidi. Hoc & odoratum: ramoſa ambo. Florent poſt æquinoctium autumnum.

De origano, & thymo, & melle Attico, & conyza, & Iouis flore, & helenio, & abrotono, & leucanthemo. CAP. X.

TOtidem & origani in coronamentis ſpecies. Alterius enim nullum ſemen. Id, cui odor eſt, Creticum uocatur. Totidem & thymi: candidum, ac nigricans. Floret autem circa ſolſtitia, cùm & apes decerpunt, & augurium mellis eſt. Prouentum enim ſperant apiarii largè floreſcente eo. Læditur imbribus amittítque florem. Semen thymi non poteſt depræhendi, cùm origani per quàm minutum, non tamen fallat. Sed quid intereſt occultaſſe id naturam? In flore ipſo intelligitur, ſatóq; eo naſcitur. Quid nõ tentauere homines? Mellis Attici in toto orbe ſumma laus exiſtimatur. Ergo tranſlatum eſt ex Attica thymum, & uix flore (uti docemus) ſatum. Sed alia ratio naturæ obſtitit, non durante Attico thymo, niſi in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideóq; non naſci in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, niſi intra ccc. ſtadia à mari. Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in prouincia Narbonenſi refertos ſcimus: hoc penè ſolo reditu, è longinquis regionibus pecudum millibus conuenientibus, ut thymo ueſcantur. Et conyzæ duo genera in coronamentis, mas ac fœmina. Differentia in folio. Tenuius fœminæ & conſtrictius anguſtiúſq;, imbricatum maris & ramoſius. Flos quoq; magis ſplendet eius, ſerotinus utriq; poſt Arcturum. Mas odore grauior, fœmina acrior, & ideo contra beſtiarum morſus aptior. Folia fœminæ mellis odorem habent. Maſculæ radix à quibuſdam libanotis appellatur, de qua diximus. Et tantùm folio coronant Iouis flos, amaracus, hemerocalles, abrotonum, helenium, ſiſymbrium, ſerpyllum, omnia ſurculoſa roſæ modo. Colore tantùm placet Iouis flos, odor abeſt: ſicut & illi, qui Græcè phlox uocatur. Et ramis autem & folio odorata ſunt, excepto ſerpyllo. Helenium è lacrymis Helenæ dicitur natum, & ideo in Helena inſula laudatiſſimum. Eſt autem frutex humi ſe ſpargens dodrantalibus ramulis, folio ſimili ſerpyllo. Abrotonum odore iucundè graui floret æſtate. Flos aurei coloris. Vacuum ſponte prouenit. Cacumine ſuo ſe propagat.

gat. Seritur autem semine melius, quàm radice aut surculo: semine quoque non sine negotio: plantaria transferuntur. Sic & adonium. Vtrunque æstate. Alsiosa enim admodum sunt: & Sole tamen nimio læduntur. Sed ubi conualuere, ritu uitis fruticant. Abrotono simile odore leucanthemum est, flore albo foliosum.

De amaraco vel sampsucho, & nyctegreto, & meliloto, & uiola alba, & codiamino, & de syluestribus bulbis, & heliochryso, & lychni, & de herbis citra mare.

CAP. XI.

AMaracum Diocles medicus & Sicula gens appellauere, quod Aegyptus & Syria sampsuchum. Seritur utroque genere, & semine & ramo, uiuacius prædictis, & odore melius. Copiosum amaraco æquè, quàm abrotono, semen. Sed abrotono radix una & altè descendens: cæteris in summo terræ leuiter hærens. Reliquorum satio autumno ferè incipiente, necnon & uere quibusdam locis quæ umbra gaudent, & aqua ac fimo. Nyctegretum inter pauca miratus est Democritus, coloris ignei, foliis spinæ, nec à terra se attollentem, præcipuam in Gedrosia narrat. Erui post æquinoctium uernum radicitus, siccaríque ad Lunam x x x diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorúmque reges uti hac herba ad uota suscipienda. Eandem uocari chenomychon, quoniam anseres à primo conspectu eius expauescant: ab aliis nyctilopa, quoniam è longinquo noctibus fulgeat. Melilotos ubique nascitur: laudatissima tamen in Attica: ubicunque uerò recens, nec candicans, & croco quàm simillima: quanquam in Italia odoratior & candida. Florum prima uer nuntiantium, uiola alba. Tepidioribus uerò locis etiam hyeme emicat. Posteà quæ appellatur purpurea. Proximè flammea, quæ & phlox uocatur, syluestris duntaxat. Codiaminon bis anno, uere & autumno: æstates hyeméque fugit. Seriores suprà dictis aliquanto narcissus & lilium trans maria: in Italia quidem, ut diximus, post rosam. Nam in Græcia tardius etiamnum anemone. Est autem hæc syluestrium bulborum flos, aliáque quàm quæ dicetur in medicinis. Sequitur œnanthe, melanion, ex syluestribus heliochrysos. Deinde alterum genus anemones, quæ limonia uocatur. Post hanc gladiolus comitatus hyacinthis. Nouissima rosa. Eadémque prima deficit, excepta satiua: è cæteris hyacinthus maximè durat, & uiola alba, & œnanthe: sed hæc ita, si deuulsa crebrò prohibeatur in semen abire. Nascitur locis tepidis. Odor idem ei, qui germinantibus uuis, atque inde nomen. Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum præferens eius quem Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore editi, ita discurrentibus uenis, ut Græcarum literarum figura A I legatur inscripta. Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc coronare se Magi, si & unguenta sumantur ex auro, quod apyron uocant, ad gratiam quoque uitæ gloriámque pertinere arbitrantur. Et uerni quidem flores hi sunt. Succedunt illis æstiui, lychnis, & Iouis flos, & alterum genus lilii. Item tiphyon, & amaracus, quem Phrygium cognominant. Sed maximè spectabilis pothos. Duo genera huius: unum, cui flos hyacinthi est: alterum candidius, qui ferè nascitur in tumulis, quoniam fortius durat. Et iris æstate floret. Abeunt & hi, marcescúntque. Alii rursus subeunt autumno. Tertium genus lilii & crocum, in utroque genere unum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarii quidem & spinæ flore utuntur: quippè cùm spinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque condiantur. Hic est trans maria ordo florum. In Italia uiolis succedit rosa: huic interuenit lilium: rosam cyanus excipit, cyanum amarantus. Nam uincaperuinca semper uiret, in modum lineæ foliis geniculatim circundata. Topiaria herba: inopiam tamen florum aliquando supplet. Hæc à Græcis chamædaphne uocatur. Vita longissima uiolæ albæ est trimatu. Ab eo tempore degenerat. Rosa & quinquennium perfert, nec recisa, nec adusta. Illo enim modo iuuenescit. Diximus & terram referre plurimũ. Nam & in Aegypto sine odore hæc omnia: tantúmque myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria à Fauonio fossa oportet esse, iterúmque solstitio. Et id agendum, ut intra id tempus purgata ac pura sint.

De cu

De cura apum, pabulo & morbis earum, & remedijs.

CAP. XII.

VErùm hortis coronamentísque maximè aluearia & apes conueniunt, res præcipui quæstus compendiíque, cùm fauit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, uiolas, lilium, cytisum, fabam, eruialam, cunilam, papauer, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. Est autem cerinthe folio candido, incuruo, cubitalis, capite concauo, mellis succum habente. Horum floris auidissimæ sunt, atq; etiam sinapis, quod miremur, cùm oliuæ florem ab his non attingi constet. Ideóq; hanc arborem procul esse melius sit: cùm aliquas quàm proximè seri conueniat, quæ & euolantium examina inuitent, nec longius abire patiantur. Cornum quoque arborem caueri oportet. Nam flore eius degustato, aluo concita moriuntur. Remedium, sorba contusa è melle præbere his, uel urinam hominum, uel boum, aut grana punici mali, ammineo uino conspersa. At genistas circunseri alueariis gratissimum. Mirum est dignúmque memoratu, de alimentis quod comperi. Hostilia uicus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circa deficiente imponunt nauibus alueos, noctibúsque quina millia passuum contrario amne naues subuehunt. Egressæ luce apes pastæque, ad naues quotidie remeant, mutantes locum, donec pondere ipso pressis nauibus, pleni aluei intelligantur, reuectísque eximantur mella.

De venenato melle, & de remedijs mellis venenati, & mellis insani.

CAP. XIII.

ET in Hispania mulis prouehunt, simili de causa. Tantúmque pabulum refert, ut mella quoque uenenata fiant. Heracleæ in Ponto, quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta. Nec dixere authores, è quibus floribus ea fierent. Nos trademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium uirus aquoso uerè marcescentes. Ita fit, ut non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quòd omnino non densatur, quòd color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinus mouens, quòd ponderosius innoxio. Qui edêre, abiiciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore diffluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum uetus è melle optimo & ruta: salsamenta etiam si reiiciantur sumpta crebró. Certúmque est id malum per excrementa ad canes etiam peruenire, similitérque torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inueteratum, innocuum esse constat: & fœminarum cutem nullo melius emendari cum costo, suggillata cum aloë. Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon uocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent syluæ. Génsque ea, cùm ceram in tributa Romanis præstet, mel (quoniam exitiale est) non uendit. Et in Perside, & in Mauritaniæ Cæsariensis Gætulia, contermina Massæsulis, uenenati faui gignuntur: quidámque à parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quòd liuore depræhenduntur. Quid sibi uoluisse naturam iis arbitremur insidiis, ut ab iisdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis fauis? Parum enim erat genuisse rem, in qua uenenum facillimè daretur, etiámne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi uoluit, nisi ut cautiorem minúsq; auidum faceret hominem? Non enim ipsi melli, sed apibus iam cuspides dederat, & quidem uenenatas, remedio aduersus has utique non differendo. Ergo maluæ succo, aut foliorum ederæ perungi salutare est, uel percussos eas bibere. Mirum tamen est, uenena portantes ore, fingentésque ipsas non mori: nisi quòd illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus: sicut contra serpentes Psyllis Marsísque inter homines.

De melle quod muscæ non attingunt, & alueariјs, & cura eorum si famem sentiunt apes, & quomodo cera fiat. CAP. XIIII.

ALiud in Creta miraculum mellis. Mons est Carina IX. M. pass. ambitu: intra quod spatium muscæ non reperiuntur, natúmque ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimento

rimento ſingulare medicamentis eligitur. Aluearia orientem æquinoctialem ſpectare conuenit. Aquilonem euitent: nec Fauonium minus. Aluearia optima è cortice, ſecunda ferula, tertia uimine. Multi ea & ſpeculari lapide fecere, ut operantes intus ſpectarent. Circunlini alueos fimo bubulo utiliſſimum, operculum à tergo eſſe ambulatorium, ut proferatur intus, ſi magnus ſit alueus, aut ſterilis operatio, ne deſperatione curam abiiciant: id paulatim reduci, fallente operis incremento. Aluearia hyeme ſtramento operiri, crebrò ſuffiri, maximè fimo bubulo. Cognatum hoc iis, innaſcentes beſtiolas necat, araneos, papiliones, teredines: apéſque ipſas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius eſt: papilionum maior peſtis. Tollitur uerò, cùm matureſcit malua noctu, interlunio, cælo ſereno, accenſis lucernis ante alueos. In eam flammam ſeſe ingerunt. Si cibus deeſſe cenſeatur apibus, uuas paſſas ſiccáſue, ficóſque tuſas, ad fores earum poſuiſſe conueniet. Item lanas tractas madentes paſſo, aut defruto, aut aqua mulſa. Gallinarum etiam crudas carnes. Quibuſdam etiam æſtatibus iidem cibi præſtandi, cùm ſiccitas continua florum alimentum abſtulit. Alueorum, cùm mel eximitur, illini oportet exitus, meliſſophyllo aut geniſta tritis: aut medios alba uite præcingere, ne apes diffugiant. Vaſa mellaria aut fauos lauari aqua præcipiunt: hac decocta, fieri ſaluberrimum acetum. Cera fit expreſſis fauis, ſed antè purificatis aqua, & triduo in tenebris ſiccatis, quarto die liquatis igni in nouo fictili, aqua fauos tegente, tunc ſporta colatis. Rurſus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipitúrque alia frigida, uaſis melle circunlitis. Optima, quæ Punica uocatur. Proxima, quàm maximè fulua, odoríſque mellei, pura, natione autem Pontica, quam conſtare equidem miror inter uenenata mella. Deinde Cretica. Plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum. Poſt has Corſica, quoniam ex buxo fit, habere quandam uim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: Ventilatur ſub dio ſæpius cera fulua. Deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. Inde ligulis hauriunt florem, id eſt candidiſſima quæque, transfundúntque in uas, quod exiguum frigidæ habeat. Et rurſus marina decoquunt ſeparatim: dein uas ipſum refrigerant. Et cùm hæc ter fecere, iuncea crate ſub dio ſiccant Sole, Lunáque: hæc enim candorem facit. Siccantes, ne liquefaciant, protegunt tenui linteo. Candidiſſima uerò fit, poſt inſolationem etiamnum recocta. Punica medicis utiliſſima. Nigreſcit cera addito chartarum cinere, ſicut anchuſa admiſta rubet. Varióſque in colores pigmentis trahitur, ad reddendas ſimilitudines, & innumeros mortalium uſus, parietúmque etiam & armorum tutelam. Cætera de melle apibúſque in natura earum dicta ſunt. Et hortorum quidem omnis ferè ratio peracta eſt.

De herbis ſponte naſcentibus & aculeatis. CAP. XV.

SEquuntur herbæ ſponte naſcentes, quibus pleræque gentium utuntur in cibis, maximéq; Aegyptus, frugum quidem fertiliſſima, ſed ut propè ſola iis carere poſſit: tanta eſt ciborum ex herbis abundantia. In Italia pauciſſimas nouimus, fraga, tanum, ruſcum, batin marinam, batin hortenſianam, quam aliqui aſparagum Gallicum uocant. Præter has paſtinacam pratenſem, lupum ſalictarium, eáq; uerius oblectamenta, quàm cibos. In Aegypto nobiliſſima eſt colocaſia, quam cyamon aliqui uocant. Hanc à Nilo metunt, caule, cùm coctus eſt, araneoſo in mandendo, thyrſo autem, qui inter folia emicat, ſpectabili, foliis latiſſimis, etiam ſi arboreis comparentur, ad ſimilitudinem eorum quæ perſonata in noſtris amnibus uocamus. Adeóq; Nili ſui dotibus gaudent, ut implexis colocaſiæ foliis in uariam ſpeciem uaſorũ, potare gratiſſimum habeant. Seritur iam hæc in Italia. In Aegypto proxima authoritas cichorio eſt, quã diximus intubum erraticum. Naſcitur poſt Vergilias. Floret particulatim. Radix ei lenta, quare etiam ad uincula utuntur illa. Anthalium longius à flumine naſcitur, meſpili magnitudine & rotunditate, ſine nucleo, ſine cortice, folio cyperi. Mandunt igni paratũ. Mandunt & œtum, cui pauca folia minimáq;, uerum radix magna. Aracidna quidem & aracos, cũ habeant radices ramoſas ac multiplices, nec folium, nec herbam ullam, aut quicquam aliud ſupra terram habent. Reliqua uulgarium

in cibis apud eos herbarum nomina, condrylla, hypochœris, & caucalis, anthriſcum, ſcandix, quæ ab aliis tragopogon uocatur, foliis croco ſimillimis: parthenium, ſtrychnũ, corchorus, & æquino ctio naſcens aphace, acinos, quam epipetron uocant, quæ nunquàm floret. At è contrario aphace ſubinde marceſcente flore emittit alium, tota hyeme totóque uere uſque in æſtatem. Multa prætereà ignobiles habent: ſed maximè celebrant cnicon Italiæ ignotam, ipſis autem oleo, non cibo, gratam. Hoc faciunt è ſemine eius. Differentia prima, ſylueſtris & ſatiuæ. Sylueſtrium duæ ſpecies: Vna mitior eſt, ſimili caule, tamen rigido: itaque & colu antiquæ mulieres utebantur ex illis: quare quidam atractylida uocant. Semen eius candidum, & grande, amarum. Altera hirſutior, toroſiore caule, & qui penè humi ſerpat, minuto ſemine. Aculeatarum generis hæc eſt: quoniam diſtinguenda ſunt & genera. Ergo quædam herbarum ſpinoſæ ſunt, quædam ſine ſpinis. Spinoſarum multæ ſpecies. In totum ſpina eſt aſparagus, ſcorpio: nullum enim folium habet. Quædam ſpinoſa foliata ſunt, ut carduus, eryngion, glycyrrhizon, urtica. Iis enim omnibus foliis ineſt aculeata mordacitas. Aliqua & ſecundum ſpinam habent folium, ut tribulus, & ononis. Quædam in folio habent & in caule, ut phleos, quod aliqui ſtœben appellauere. Hippophaës ſpinis geniculatum: tributa proprietas, quòd & fructum ſpinoſum habet. Ex omnibus his generibus urtica maximè noſcitur, acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, ſæpè altior binis cubitis. Plures eius differentiæ. Sylueſtris, quam fœminam uocant, mitior. Et in ſylueſtri quæ dicitur cania, acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis foliis. Quæ uerò etiam odorem fundit, Herculanea uocatur. Semen omnibus copioſum, nigrum. Mirum, ſine ullis ſpinarum aculeis lanuginem ipſam eſſe noxiam: & tactu tantùm leni pruritum, puſtuláſque confeſtim aduſto ſimiles exiſtere. Notum eſt & remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipſa herba gignitur, nec niſi ſolibus roborata. Incipiens quidem ipſa naſci uere, non ingrato, multis etiam religioſo in cibo eſt ad pellendos totius anni morbos. Sylueſtrium quoque radix, omnem carnem teneriorem facit ſimul cocta. Quæ innoxia, morſu carens, lamium uocatur. De ſcorpione dicemus inter medicas.

De carduo, & helxine, & tribulo & anchuſa. CAP. XVI.

Carduus & folio & caule ſpinoſas lanugines habet. Item acorna, leucacanthos, chalceos, cnicos, polyacanthos, onopyxos, helxine, ſcolymos. Chamæleon, in foliis non habet aculeos. Eſt & illa differentia, quòd quædam in iis multicaulia ramoſáque ſunt, ut carduus. Vno autem caule, nec ramoſum, cnicos. Quædam cacumine tantùm ſpinoſa ſunt, ut eryngium. Quædam æſtate florent, ut tetralix, & helxine. Scolymus quoque floret ſerò & diu. Acorna colore tantùm rufo diſtinguitur, & pinguiore ſucco. Idem erat atractylis quoque, niſi candidior eſſet, & niſi ſanguineum ſuccum funderet. Qua de cauſa phonos uocatur à quibuſdam, odore etiam grauis, ſerò matureſcente ſemine, nec ante autumnum: quanquam id de omnibus ſpinoſis dici poteſt. Verùm omnia hæc & ſemine & radice naſci poſſunt. Scolynus carduorum generis ab iis diſtat, quòd radix eius ueſcendo eſt decocta. Mirum, quòd ſine interuallo tota æſtate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei areſcente folio deſinunt pungere. Helxine rara uiſu eſt, neque in omnibus terris eſt, radice folioſa, ex qua media ueluti malum extuberat, contectum ſua fronde. Huius uertex ſummus lacrymam continet iucundi ſaporis, acanthicen maſtichen appellatam. Et cactos quoque in Silicia tantùm naſcitur, ſuæ proprietatis & ipſa, cuius in terra ſerpunt caules, à radice emiſſi, lato folio & ſpinoſo. Caules uocant cactos: nec faſtidiunt in cibis inueteratos quoque. Vnum caulem rectum habent, quem uocant pternica, eiuſdem ſuauitatis, ſed uetuſtatis impatientem. Semen ei lanuginis, quam pappon uocant: quo detracto & cortice, teneritas ſimilis cerebro palmæ eſt: uocant aſcaliam. Tribulus non niſi in paluſtribus naſcitur, dira res alibi, iuxta Nilum & Strymonem amnes excipitur in cibis, inclinatus in uadum, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo: uni cicerculæ folia, alteri aculeata. Hic & ſerius floret, magíſque ſepta obſidet uillarum. Semen ei rotundius, nigrum in ſiliqua. Alteri

harenaceum,

harenaceum. Spinoſorum etiamnum aliud genus ononis. In ramis enim ſpinas habet appoſito folio rutæ ſimili, toto caule foliatum in modum coronæ: ſequitur à frugibus, aratro inimica, uiuáxque præcipué. Aculeatarum caules aliquarum per terram ſerpunt, ut eius quam coronopum uocant. E diuerſo ſtant, anchuſa inficiendo ligno ceríſque radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllanthes, & anemone, & aphace. Caule foliato eſt & crepis, & apate. Differentia foliorum & hic quæ in arboribus, breuitate pediculi ac longitudine, anguſtiis ipſius folii, amplitudine, angulis, inciſuris, odore, flore. Diuturnior hic quibuſdam per partes florentibus, ut ocimo, heliotropio, aphacæ, onocichlæ.

Differentia herbarum per folia, & quæ herbæ toto anno floreant, & de haſtula regia, & piſtana, & gladiolo. CAP. XVII.

MVltis inter hæc æterna folia, ſicut quibuſdam arborum: in primíſque heliotropio, adianto. Aliud rurſus ſpicatarum genus, ex quo eſt cynops, alopecuros, ſtelephuros, (quam quidam ortyga uocant, alii plantaginem, de qua plura dicemus inter medicas) thryallis. Ex iis alopecuros ſpicam habet mollem & lanuginem denſam, non diſſimilem uulpium caudis, unde ei & nomen. Proxima eſt ei & ſtelephuros, niſi quòd illa particulatim floret. Cichorion & ſimilia, circa terram folia habent, germinantibus ab radice poſt Vergilias. Perdicium & aliæ gentes, quàm Aegyptii, edunt: nomen dedit auis, id maximè eruens. Craſſas, plurimáſque habet radices. Item ornithogale, caule tenero, candido, ſemipedali radice, bulboſa, molli tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte. Mirum, loton herbam & ægilopa, non niſi poſt annum è ſemine ſuo naſci. Mira & anthemidis natura, quòd à ſummo florere incipit, cum cæteræ omnes, quæ particulatim florent, ab ima ſui parte incipiant. Notabile & in lappa, quæ adhæreſcit, quoniam in ipſa flos naſcitur, non euidens, ſed intus occultus, & intra ſe germinat, uelut animalia quæ in ſe pariunt. Item circa Opuntem Opuntia eſt herba, etiam homini dulcis. Mirúmque, è folio eius radicem fieri, ac ſic eam naſci. Iaſione unum folium habet, ſed ita implicatum, ut plura uideantur. Condrylla amara eſt, & acri in radice ſucco. Amara & aphace, & quæ picris nominatur, & ipſa toto anno florens: nomen ei amaritudo impoſuit. Notabilis & ſcillæ crocíque natura, quòd cùm omnes herbæ folium primum emittant, mox in caulem rotundentur, in iis caulis prior intelligitur, quàm folium. Et in croco quidem flos impellitur caule: in ſcilla uerò caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eadémque ter floret (ut diximus) tria tempora ſationum oſtendens. Bulborum generi quidam adnumerant & cypiri, hoc eſt gladioli, radicem. Dulcis ea eſt, & quæ decocta panem etiam gratiorem faciat, ponderoſiorémque ſimul ſubacta. Non diſſimilis eſt & quæ theſion uocatur, guſtu aſpera. Cæteræ eiuſdem generis folio differunt. Aſphodelus oblongum & anguſtum habet, ſcilla latum & tractabile, gladiolus ſimile nomini. Aſphodelus manditur, & ſemine toſto, & bulbo: ſed hoc in cinere toſto, dein ſale & oleo addito: prætereà tuſo cum ficis, præcipua uoluptate, ut uidetur Heſiodo. Traditur & ante portas uillarum ſatum, remedio eſſe contra ueneficiorum noxiam. Aſphodeli mentionem & Homerus fecit. Radix eius napis modicis ſimilis eſt: neq; alia numeroſior, L X X X. ſimul aceruatis ſæpe bulbis. Theophraſtus & ferè Græci, princépſque Pythagoras, caulem eius cubitalem, & ſæpe duûm cubitorum, foliis porri ſylueſtris, anthericon uocauere: radicem uerò, id eſt bulbos, aſphodelon. Noſtri illud albucum uocant, & aſphodelum haſtulam regiam. Ea eſt & caulis acinoſi. Eius duo genera faciunt. Albuco eſt ſcapus cubitalis, amplus, purus, læuis. De quo Mago præcipit, exitu menſis Martii, & initio Aprilis, cùm floruerit, nondum ſemine eius intumeſcente, demetendum: findendóſq; ſcapos, & quarto die in Solem proferendos: ita ſiccatis manipulos faciendos. Item piſtanam dicit à Græcis uocari, quam inter uluas ſagittam appellamus. Hanc ab Idibus Maii uſque ad finem Octobris menſis decorticari, atque leni Sole ſiccari iubet. Idem & gladiolum alterum, quem cypiron uocant, & ipſum paluſtrem, Iulio menſe toto ſecari iubet ad radicem, tertióque die in Sole ſiccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante Solem occidentem in tectum referri, quoniam paluſtribus deſectis nocturni rores noceant.

De iunco genera ſex,& de cypero,& de medicamentis eorum,& de cypiro,& odorato iunco. CAP. XVIII.

SImilia præcipit & de iunco,quem mariſcon appellant,ad texendas tegetes, & ipſum Iunio menſe eximi ad Iulium medium præcipiens.Cætera de ſiccando, eadem quæ de ulua ſuo loco diximus. Alterum genus iuncorum facit,quod marinum , & à Græcis oxyſchœnon uocari inuenio.Tria genera eius:acuti,ſterilis,quem marem,& oxyn Græci uocant : reliqua fœminini, ferentis ſemen nigrum , quem melancranin uocant. Craſſior hic & fruticoſior.Magíſque etiamnum tertius,qui uocatur holoſchœnos.Ex his melancranis ſine aliis generibus naſcitur.Oxys autem & holoſchœnos eodem cæſpite. Vtiliſſimus ad uitilia holoſchœnos , quia mollis & carnoſus eſt.Fert fructum ouorum cohærentium modo.Naſcitur autem is,quem marem appellamus, ex ſemetipſo , cacumine in terram defixo:melancranis autem ſuo ſemine. Alioquin omnium radices omnibus annis intermoriuntur.Vſus ad naſſas marinas,uitilium elegantiam,lucernarum lumina,præcipua medulla , amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta , ut inciſo uentre impleant penè unciarum latitudinem, in Aegypto uerò cribrorum longitudinem, non aliâs utiliorem. Quidam etiamnum unum genus faciunt , iunci trianguli , cyperon uocant. Multi uerò non diſcernunt à cypiro uicinitate nominis. Nos diſtinguemus utrunque. Cypirus eſt gladiolus,ut diximus,radice bulboſa,laudatiſſimus in inſulis Creta,dein Naxo,& poſteà in Phœnice. Cretico candor odórque uicinus nardo, Naxio acrior, Phœnicio exiguum ſpirans,nullus Aegyptio.Nam & ibi naſcitur. Diſcutit duritias corporum.Iam enim remedia dicemus : quoniam & florum odorúmque generi eſt magnus uſus in medicina. Quod ad cypiron attinet,Apollodorum quidem ſequar, qui negabat bibendum:quanquam profeſſus efficaciſſimum eſſetaduerſus calculoſos,eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat.Mirúmque tradit , barbaros ſuffitum huius herbæ excipientes ore,lienes conſumere:& non egredi domibus , niſi ab hoc ſuffitu. Vegetiores enim firmioréſque ſic etiam fieri.Intertriginum & alarum uitiis,perfrictionibuſque cum oleo illitum,non dubiè mederi.Cyperos iuncus eſt,qualiter diximus, anguloſus, iuxta terram candidus,cacumine niger,pinguíſque. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta,inter quæ eſt ſemen.Radix oliuæ nigræ ſimilis,quam, cùm oblonga eſt, cyperida uocant,magni in medicina uſus.Laus cypero prima Hammoniaco,ſecunda Rhodio, tertia Thracio, nouiſſima Aegyptio : quod & confundit intellectum , quoniam & cypiros ibi naſcitur. Sed cyperos duriſſima, uíxque ſpirans. Cæteris odor & ipſis nardum imitans. Eſt & per ſe Indica herba,quæ cyperis uocatur, zingiberis effigie:commanducata croci uim reddit. Cypero uis in medicina pſilothri. Illinitur pterygiis,hulceribúſque genitalium,& quæ in humore ſunt omnibus,ſicut oris hulceribus.Radix aduerſus ſerpentium ictus, & ſcorpionum præſertim, remedio eſt. Vuluas aperit pota. Largiori tanta uis, ut expellat eas.Vrinam ciet,& calculos,ob id utiliſſima hydropicis. Illinitur & hulceribus, quæ ſerpunt, ſed his præcipuè quæ in ſtomacho ſunt , ex uino uel aceto illita. Iunci radix in tribus heminis aquæ decocta ad tertias , tuſſi medetur. Semen toſtum, & in aqua potum, ſiſtit aluum & fœminarum menſes, capitíſque dolores facit. At qui uocatur holoſchœnos,eius quæ proxima ſunt radicis,commanducantur aduerſus araneorum morſus.Inuenio etiamnum unum iunci genus , quod euripicen uocant. Huius ſemine ſomnum allici,ſed modum ſeruandum,ne ſopor fiat.Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur,quoniam & in Syria cœle (ut ſuo loco retulimus) naſcitur. Laudatiſſimus ex Nabatæa,cognomine teuchites,proximus Babylonius , peſſimus ex Africa, ac ſine odore.Eſt autem rotundus,uinoſæ mordacitatis ad linguam.Syncerus in confricando odorem roſæ emittit,rubentibus fragmentis.Diſcutit inflationes,ob id ſtomacho utilis,bilémque & ſanguinem reiicientibus.Singultus ſedat,ructus mouet,urinam ciet,ueſicæ medetur. Ad muliebres uſus decoquitur.Opiſthotonicis cum reſina arida imponitur.Excalfactoria & roſa. Vteros aſtringit, refrigerat. Vſus eius diuiditur in folia & flores. Capita foliorum partéſque candidæ, ungues uocantur. In flore aliud eſt ſemen , aliud capillus in capite, aliud

† aduerſus calculos.

aliud cortex, aliud calyx. Folium ſiccatur, aut tribus modis exprimitur. Per ſe, cùm ungues non detrahuntur: ibi enim humoris plurimum. Aut cùm detractis unguibus, reliqua pars aut oleo aut uino maceratur in Sole uaſis uitreis. Quidam & ſalem admiſcent, & anchuſam nonnulli, aut aſpalathum, aut iuncum odoratum: quia talis maximè prodeſt uuluæ ac dyſentericis. Exprimuntur eadem folia detractis unguibus, trita per linteum ſpiſſum in æreum uas, leníque igni ſuccus coquitur, donec fiat craſſitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratiſſima quæque folia.

Ex roſa medicinæ, & de lilio, & de narciſſo, & ex uiola, & de bacchare, & combreto, & aſaro.

CAP. XIX.

VInum quomodo fieret è roſa, diximus inter genera uini. Vſus ſucci ad aures, oris hulcera, gingiuas, tonſillas, gargarizatus, ſtomachum, uuluas, ſedis uitia, capitis dolores. In febre per ſe, uel cum aceto ad ſomnos, nauſeas. Folia uruntur in calliblepharum. Et ſiccis fœmina aſperguntur. Epiphoras quoque arida leniunt. Flos ſomnum facit. Inhibet fluxiones mulierum, maximè albas, in poſca potus: & ſanguinis excreationes. Stomachi quoque dolores, quantum in uini cyathis tribus. Semen his optimum crocinum, nec anniculo uetuſtius: & in umbra ſiccatur. Nigrum inutile. Dentium dolori illinitur. Vrinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni ſacro non ueteri. Naribus ſubductum caput purgat. Capita pota uentrem & ſanguinem ſiſtunt. Vngues roſæ epiphoris ſalubres ſunt. Hulcera enim oculorum roſa ſordeſcunt, præterquàm initiis epiphoræ, ita ut arida cum pane imponatur. Folia quidem uitiis ſtomachi, roſionibus & uitiis uentris, & inteſtinorum, & præcordiis utiliſſima uel illita. Cibo quoque lapathi modo condiuntur. Cauendus in his ſitus celeriter inſidens. Et aridis & expreſſis aliquis uſus. Diapaſmata inde fiunt ad ſudores coercendos, ita ut à balineis inareſcant corpori, dein frigida abluantur. Syluestris cum adipe urſino alopecias mirificè emendat. Lilii radices multis modis florem ſuum nobilitauere, contra ſerpentium ictus ex uino potæ, & contra fungorum uenena. Propter clauos pedum in uino decoquuntur, triduóque non ſoluuntur. Cum adipe aut oleo decoctæ, pilos quoque aduſtis reddunt. E mulſo potæ inutilem ſanguinem cum aluo trahunt: lieníque & ruptis uulſis proſunt, & menſibus fœminarum. In uino uerò decoctæ, impoſitæque cum melle neruis præciſis medentur. Lichenas & lepras, & furfures in facie emendant. Erugant corpora. Folia in aceto cocta, uulneribus imponuntur: epiphoris teſtium, in melle cum hyoſcyamo & farina tritici. Semen illinitur igni ſacro: flos & folia hulcerum uetuſtati. Succus, qui flore expreſſus eſt, ab aliis mel uocatur, ab aliis ſyrium, ad emolliendas uuluas ſudoréſque faciendos, & ſuppurationes coquendas. Narciſſi duo genera in uſu medici recipiunt. Vnum purpureo flore, & alterum herbaceum. Hunc ſtomacho inutilem, & ideo uomitorium, aluóſque ſoluentem, neruis inimicum, caput grauantem, & à narce narciſſum dictum, non à fabuloſo puero. Vtriuſque radix mulſei ſaporis eſt. Ambuſtis prodeſt cum exiguo melle. Sic & uulneribus & luxatis. Panis uerò cum melle & auenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit. In polenta tritus oleóque, contuſis medetur & lapide percuſſis. Purgat uulnera permiſtus farinæ. Nigras uitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narciſſinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quæ alſerint. Auribus eſt utiliſſimus: ſed capitis dolores facit. Violæ ſylueſtres ſunt, & ſatiuæ. Purpureæ refrigerant. Contra inflammationes illinuntur ſtomacho ardenti. Imponuntur & capiti in fronte. Oculorum priuatim epiphoris, & ſede procidente uuluáue: & contra ſuppurationes. Crapulam & grauedines capitis impoſitis coronis olfactúue diſcutiunt. Anginas ex aqua potæ. Id quod purpureum eſt ex iis, comitialibus medetur, maximè pueris in aqua potum. Semen uiolæ ſcorpionibus aduerſatur. Contrà flos albæ ſuppurata aperit: ipſa diſcutit. Et alba autem & lutea extenuant menſtrua, urinam cient. Minor uis eſt recentibus: ideóque aridis poſt annum utendum. Lutea dimidio cyatho in aquæ tribus, menſes trahit. Radices eius cum aceto illitæ ſedant lienem: item podagram: oculorum autem inflammationes cum myrrha & croco. Folia cum melle pur-

† Pauló aliter uetuſti codices, aliáq; uerborũ interpunctione: Bacchar & in medicinæ uſu eſt. Aliqui ex noſtris &c.

gant capitis hulcera: cum cerato rimas ſedis, & quæ in humidis ſunt. Ex aceto uerò collectiones ſanant. †Bacchar in medicinæ uſu aliqui ex noſtris perpenſam uocant. Auxiliatur contra ſerpentes, capitis dolores feruoréſq;: item epiphoras. Imponitur mammis tumentibus à partu & ægilopis incipientibus & ignibus ſacris. Odor ſomnum gignit. Radicem decoctam bibere ſpaſticis, euerſis, conuulſis, ſuſpirioſis, ſalutare eſt. In tuſſi uetere radices eius tres quatuórue decoquuntur ad tertias partes. Hæc potio mulieres ex abortu purgat. Laterum punctiones tollit, & ueſicæ calculos. Conditur cum diapaſmate. Veſtibus odoris gratia inſeritur. Combretum, quod ſimile ei diximus, tritum cum axungia, uulnera mirè ſanat. Aſarum iocinerum uitiis ſalutare eſſe traditur, uncia ſumptum in hemina mulſi miſti. Aluum purgat ellebori modo. Hydropicis prodeſt & præcordiis uulnuíſque ac morbo regio. In muſtum ſi addatur, facit uinum urinis ciendis. Effoditur cum folia emittit. Siccatur in umbra. Situm celerrimè ſentit.

De nardo Gallico, & de croco medicinæ, & crocomagmate, & ſaliunca, & polio, & iri, & bolochryſo, & chryſocome, & meliloto. CAP. XX.

ET quoniam quidam, ut diximus, nardum ruſticum nominauere radicem baccharis, contexemus & Gallici nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus. Ergo aduerſus ſerpentes duabus drachmis in uino ſuccurrit. Inflammationibus coli, uel ex aqua, uel ex uino. Item iocineris & renum, ſuffuſiſq; felle. Et hydropicis per ſe, uel cum abſinthio. Siſtit purgationum mulierum impetus. Eius uerò quod phu eodem loco appellauimus, radix datur potui trita, uel decocta ad ſtrangulationes, uel pectoris dolores, uel laterum. Menſes quoque ciet. Bibitur cum uino. Crocum melle non ſoluitur, nullóq; dulci: facillimè autem uino, aut aqua, utiliſſimum in medicina. Adſeruatur cornea pyxide. Diſcutit inflammationes omnes quidem, ſed oculorum maximè ex ouo illitum. Vuluarum quoq; ſtrangulatus, ſtomachi exhulcerationes, pectoris & renum, iocinerum, pulmonum, ueſicarúmq;, peculiariter inflammationi earum uehementer utile. Item tuſſi & pleuriticis. Tollit & pruritus. Vrinam ciet. Qui crocum prius biberint, crapulam nõ ſentiunt. Ebrietati eo reſiſtunt. Coronæ quoq; ex eo mulcent ebrietatem. Somnum facit. Caput leniter mouet. Venerem ſtimulat. flos eius igni ſacro illinitur cum creta Cimolia. Ipſum plurimis medicaminibus miſcetur. Collyrio uni etiam nomen dedit, ex eo quoq; expreſſo unguento crocino, quod crocomagma appellant. Habet ſuas utilitates contra ſuffuſiones oculorum. Vrinas magis excalfacit, quàm crocum ipſum. Optimum, quod guſtatum ſaliuam dentéſq; inficit. Iris rufa melior, quàm candida: infantibus eam circumligari ſalutare eſt, dentientibus præcipuè & tuſſientibus, tinearúmue uitio laborantibus inſtillari. Cæteri effectus eius non multum à melle differũt. Hulcera purgat capitis præcipuè, ſuppurationes ueteres. Aluum ſoluit duabus drachmis cum melle. Tuſſim, tormina, inflationes pota. Lienes ex aceto. Contra ſerpentium & araneorum morſus, ex poſca ualet. Contra ſcorpiones, duarum drachmarum pondere in pane uel aqua ſumitur. Contra canum morſus, ex oleo imponitur: & contra perfrictiones. Sic & neruorum doloribus. Lumbis uerò & coxendicibus cum reſina illinitur. Vis ei concalfactoria. Naribus ſubducta, ſternutamenta mouet, capútq; purgat. Dolori capitis cum cotoneis malis aut ſtrutheis illinitur. Crapulas quoq; & orthopnœas diſcutit. Vomitiones ciet, duobus obolis ſumpta. Oſſa fracta extrahit, impoſita cum melle. Ad paronychias farina eius utuntur: cum uino, ad clauos uel uerrucas: triduóq; non ſoluitur. Halitus oris commanducata abolet, alarúmq; uitia. Succo duritias omnes emollit. Somnum conciliat, ſed geniturам conſumit. Sedis rimas & condylomata, omniáque in corpore excreſcentia ſanat. Sunt qui ſylueſtrem xyrin uocent. Strumas hæc uel panos uel inguina diſcutit. Præcipitur, ut ſiniſtra manu lecta ad hos uſus eruatur, colligentéſq; dicant cuius hominis utique cauſa eximant. Scelus herbariorum aperitur in hac mentione. Partem eius ſeruant, & quarundam aliarum herbarum, ſicut plantaginis: & ſi parum mercedis tuliſſe ſe arbitrantur, rurſúſq; opus quærunt, partem eam quam ſeruauere, eodem loco infodiunt: credo, ut uitia quæ ſanauerint, faciant rebellare. Saliuncæ radix in uino decocta, ſiſtit uomitiones, corroborat ſtomachum.

Polio

Polio Muſæus & Heſiodus perungi iubent dignationis gratia,gloriæque auidos polium, tractare,colere.Polium contra ſerpentes ſubſternitur uel portatur.Medici in uino decoquunt recens,uel aridum,illinúntque,uel ſpleneticis propinant ex aceto:morbo regio in uino:& hydropicis incipientibus in uino decoctum.Vulneribus quoq; ſic illinunt.Secundas mulierum,partúſq; emortuos repellit: Item dolores corporis. Veſicas inanit:& epiphoris illinitur.Nec magis alia herba conuenit medicamento,quod alexipharmacon uocant.Stomacho tamen inutile eſſe,capútque eo impleri,& abortum fieri poto, aliqui negant.Ad religionem addunt,ubi inuentum ſit, protinus adalligandum contra oculorum ſuffuſiones,cauendúmque ne terram attingat.Hi & folia eius thymo ſimilia tradunt, niſi quod molliora ſunt,& lanatiore canitie. Cum ruta ſylueſtri,& ſi teratur ex aqua cæleſti, aſpidas mitigare dicitur:& non ſecus atque cytinus aſtringit & cohibet uulnera , prohibetq; ſerpere.Holochryſos medetur ſtranguriæ in uino pota,& oculorum epiphoris illita.Cum fæce uerò uini cremata & polenta,lichenas emendat.Chryſocomes radix calfacit,& ſtringit. Datur potui ad iocinerum uitia:item pulmonum : uuluæ dolores in aqua mulſa decocta.Ciet menſtrua:& ſi cruda detur,hydropicorũ aquam. Meliſſophyllo ſiue melittide ſi perungantur aluearia,non fugient apes.Nullo enim magis gaudent flore.Copia iſtius examina facillimè continentur.Idem præſentiſſimum eſt contra ictus earum,ueſparúmque,& araneorum,item ſcorpionum. Item contra uuluarum ſtrangulationes,addito nitro. Contra tormina, è uino. Folia eius ſtrumis illinuntur, & ſedis uitiis, cum ſale decocta.Succus fœminas purgat,& inflationes diſcutit,& hulcera ſanat.Articularios morbos ſedat,caníſq; morſus.Prodeſt dyſentericis ueteribus & cœliacis,& orthopnoicis,lienibus,hulceribus thoracis.Caligines oculorum ſucco cum melle inungi eximium habetur.Melilotos quoque oculis medetur cum lacte, aut cum lini ſemine.Maxillarum quoque dolores lenit:& capitis cum roſaceo:item aurium è paſſo, quæque in manibus intumeſcunt,uel erumpunt.Stomachi dolores in uino decocta,uel cruda tritáque.Idem effectus & ad uuluas.Teſtes uerò & ſedem prociduam, quæque ibi ſint uitia recens ex aqua decocta,uel ex paſſo.Adiecto roſaceo illinitur ad carcinomata. Deferueſcit in uino dulci.Peculiariter & contra meliceridas efficax.

De trifolio,& thymo,& hemerocalle,& de helenio,& abrotono. CAP. XXI.

TRifolium ſcio credi præualere contra ſerpentium ictus & ſcorpionum,ex uino aut poſca,ſeminis granis uiginti potis:uel foliis, & tota herba decocta:ſerpentéſq; nunquam in trifolio aſpici.Præterea celebratis authoribus,contra omnia uenena pro antidoto ſufficere xxv.grana eius,quod minianthes ex eo appellauimus,tradi. Multa alia præterea in remediis eius adſcribi. Sed me contra ſententias eorum grauiſſimi uiri authoritas mouet.Sophocles enim Poeta uenenatum id dicit. Simus quoque medicus decocti, aut contriti ſuccum infuſum corpori,eaſdem uredines facere,quas ſi percuſſis à ſerpente imponatur. Ergo non aliter utendum eo, quàm contra uenena, cenſuerim. Fortaſſis enim & his uenenis inter ſe contraria ſit natura , ſicut multis aliis. Item animaduerto,ſemen eius,cuius minima ſint folia,utile eſſe ad cuſtodiendam mulierum cutis gratiam,in facie illitum.Thymum colligi oportet in flore, & in umbra ſiccari. Duo autem ſunt genera eius : candidum,radice lignoſa,in collibus naſcens,quod & præfertur : alterum nigrius,floríſq; nigri.Vtraque oculorum claritati multum conferre exiſtimantur, & in cibo,& in medicamentis.Item diutinæ tuſſi ecligmate faciles excreationes facere cum aceto & ſale.Sanguinem concreſcere non pati è melle : Longas faucium diſtillationes extrà illita cum ſinapi,extenuare : item ſtomachi & uentris uitia. Modicè his tamen utendum eſt,quoniã excalfaciunt, quamuis ſiſtunt aluum:quæ ſi exhulcerata ſit,denarii pondus in ſextarium aceti & mellis addi oportet.Item ſi lateralis dolor ſit,aut inter ſcapulas, aut in thorace.Præcordiis medentur ex aceto cũ melle:quæ potio datur & in alienatione mentis ac melancholicis.Datur & comitialibus,quos correptos olfactus excitat thymi.Aiunt & dormire eos oportere in molli thymo. Prodeſt & orthopnoicis & anhelationi, mulierúmque menſibus retardatis. Vel ſi emortui ſint in utero partus , decoctum in aqua ad

tertias. Et uiris uerò contra inflationes, cum melle & aceto. Et si uenter turgeat, testésue aut uesicæ dolor exigat. E uino tumores & impetus tollit impositū. Item cū aceto callum & uerrucas. Coxendicibus imponitur, & articularibus morbis, & luxatis tritum ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis trium obolorum pondere in tribus aceti & mellis. Et in fastidio, tritum cum sale. Hemerocalles pallidum è uiridi, & molle folium habet, radice odorata atq; bulbosa: quæ cum melle imposita uentri, aquam pellit, & sanguinem etiam inutilem. Folia epiphoris oculorum, mammarúmque post partum doloribus illinuntur. †Helenium ab Helena, ut diximus, natum, fauere creditur formæ: cutem mulierum in facie reliquóq; corpore nutrire incorruptam. Prætereà putant usu eius quandam gratiam iis uenerémque conciliari. Attribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in uino, eúmque quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero, quòd tristitia omnis aboleatur. Est autem succi prædulcis. Prodest & orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. Est autem candida intus & dulcis. Bibitur & contra serpentium ictus ex uino. Mures quoque contrita dicitur necare. Abrotonum duorum traditur genera, campestre ac montanum: hoc fœminam, illud marem intelligi uolumus. Amaritudo absinthii in utroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. Vsus est & foliis, sed maior semini ad excalfaciendum: ideo neruis utile, tussi, orthopnoicis, conuulsis ruptis, lumbis, urinæ angustiis. Datur bibendum manualibus fasciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur & semen tusum in aqua drachmæ pondere. Prodest & uuluæ. Concoquit panos cum farina hordeacea, & oculorum inflammationibus illinitur, cotoneo malo concocto. Serpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum uino, illinitúrque. Efficacissimū contra ea, quorum ueneno tremores & frigus accidunt, ut scorpionum & phalangiorum: & contra uenena alia pota prodest, & quoquo modo algentibus, & ad extrahenda ea quæ inhærent corporibus. Pellit & interaneorum mala. Ramo eius, si subiiciatur puluino, Venerem stimulari aiunt: efficacissimámque esse herbam contra omnia ueneficia, quibus coitus inhibeatur.

† Rectius uetusti codi. Helenium ab Helenæ, ut diximus, lacrymis natum. Quæ lectio etiā alio Plinij loco fulcitur ex libri huius ca. 10. ubi sic habet: Heleniū è lacrymis Helenæ dicitur natum: & ideo in Helena insula laudatissimum.

Ex *leucanthemo & sampsucho medicinæ.* CAP. XXII.

Leucanthemum suspiriosis medetur, duabus partibus aceti permistum. Sampsuchum siue amaracum, in Cypro laudatissimum & odoratissimum, scorpionibus aduersatur, ex aceto ac sale illitum. Menstruis quoque multum confert impositum. Minor est eidem poto uis. Cohibet & oculorum epiphoras cum polenta. Succus decocti tormina discutit. Et urinis & hydropicis utile. Mouet & aridum sternutamenta. Fit ex eo oleum, quod sampsuchinum uocatur aut amaracinum, ad excalfaciendos emolliendósque neruos: & uuluas calfacit. Et folia suggillatis cum melle, & luxatis cum cera prosunt.

De *anemona medicinæ.* CAP. XXIII.

Anemonas coronarias tantùm diximus: nunc reddemus & medicas. Sunt qui phenion uocent. Duo eius genera, Syluestris prima, altera in cultis nascens, utraq; sabulosis. Huiúsque plures species. Aut enim phœniceum florem habet, quæ & copiosissima est, aut purpureum, aut lacteum. Harum trium folia apio similia sunt. Nec temere semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi. Flos nunquàm se aperit, nisi uento spirante: unde & nomen accepit. Syluestri amplitudo maior, latioribus foliis, flore phœniceo. Hanc, errore ducti, argemonem putant multi: alii rursus papauer, quod rhœan appellauimus. Sed distinctio magna, quòd utraque hæc posteà floret. Nec aut succum illarum anemonæ reddunt, aut calyces habent, nec nisi asparagi cacumen. Prosunt anemonæ capitis doloribus & inflammationibus, uuluis mulierum, lacti quoque. Et menstrua cient cum ptisana sumptæ, aut uellere appositæ. Radix commanducata pituitam trahit, dentes sanat, decocta oculorum epiphoras. Magi multum quidem iis tribuere, quamprimum aspiciatur eo anno tolli iubentes: dicique, colligi eam tertianis & quartanis remedio. Posteà alligari florem panno roseo, & in umbra asseruari, ita cùm opus sit adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet, radice contrita, cuicunque animalium imposita, hulcus facit septica ui. Et ideo expurgandis hulceribus adhibetur.

De œnanthe medicinæ. CAP. XXIIII.

OEnanthe herba nascitur in petris, folio pastinacæ, radice magna, numerosa. Caulis eius & folia cum melle ac uino nigro pota, facilitatem pariendi præstant, secundásque purgant. Tussim è melle tollunt: urinam cient. Radix & uesicæ uitiis medetur.

De heliochryso medicinæ. CAP. XXV.

HEliochrysum, quod alii chrysanthemon uocant, ramulos habet candidos, folia subalbida, abrotono similia: ad Solis repercussum, aureæ lucis in orbem ueluti corymbis dependentibus, qui nunquàm marcescunt, qua de causa Deos coronant illo, quod diligentissimè seruauit Ptolemæus rex Aegypti. Nascitur in frutectis. Ciet urinas è uino pota, & menses. Duritias & inflammationes discutit. Ambustis cum melle imponitur. Contra serpentium ictus & lumborum uitia bibitur. Sanguinem concretum uentris aut uesicæ absumit cum mulso. Folia eius trium obolorum pondere sistunt profluuia mulierum in uino albo. Vestes tuetur odore non ineleganti.

Ex *hyacintho medicinæ, & lychnide.* CAP. XXVI.

HYacinthus in Gallia eximiè prouenit. Hoc ibi pro cocco hysginum tingitur. Radix est bulbacea, mangonicis uenalitiis pulchrè nota: quæ è uino dulci illita, pubertatem coercet, & non patitur erumpere. Torminibus & araneorum morsibus resistit. Vrinam impellit. Contra serpentes & scorpiones, morbúmque regium, semen eius cum abrotono datur. Lychnis quoque flammea illa aduersus serpentes, scorpiones, crabrones, similiáque bibitur è uino, semine trito. Syluestris eadem stomacho inutilis. Aluum soluit. Ad detrahendam bilem efficacissima duabus drachmis. Scorpionibus adeò contraria, ut omnino uisa ea torpescant. Radicem eius Asiani boliten uocant: qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

Ex *vincaperuinca medicinæ, rusco, bati, & acino.* CAP. XXVII.

ET uincaperuinca, siue chamædaphne, arida tusa hydropicis datur in aqua, cochleari mensura, celerriméque reddunt aquam. Eadem decocta in cinere, sparsa uino, tumores siccat. Auribus succo medetur. Aluinis imposita multum prodesse dicitur. Rusci radix decocta, bibitur alternis diebus in calculorum ualetudine, & tortuosiore urina uel cruenta. Radicem pridie erui oportet, postero mane decoqui: ex ea sextarium uini cyathis duobus misceri. Sunt qui & crudam radicem tritam ex aqua bibant: & in totum ad uirilia, cauliculis eius in uino & aceto tritis, nihil utilius putant. Batis quoque aluum mollit. Illinitur podagricis tosta & contusa. Acinon & coronarum causa & ciborum Aegyptii serunt. Eadémque erat, quæ ocimum, nisi hirsutior ramis ac foliis esset, & admodum odorata. Ciet menses & urinas.

Ex *colocasia medicinæ.* CAP. XXVIII.

COlocasia Glaucias acria corporis leniri putauit, & stomachum iuuari.

Ex *anthalio medicinæ.* CAP. XXIX.

ANthalii, quod Aegyptii edunt, nullum alium reperi usum. Est & herba anthyllion, quam alii anticellion uocant, duorum generum, foliis & ramis lenticulæ similis, palmi altitudine, sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. Altera chamæpityi similis, breuior & hirsutior, purpurei floris, odore grauis, in saxosis nascens. Prior uuluis aptissima, & ex rosaceo ac lacte imposita & uulneribus. Bibitur in stranguria renúmque doloribus, tribus drachmis. Altera bibitur in duritia uuluarum, & in torminibus, & in comitiali morbo, cum melle & aceto, quatuor drachmis.

De parthenio medicinæ. CAP. XXX.

PArthenium, alii leucanthen, alii tamnacum uocant. Celsus apud nos, perdicium & muralium. Nascitur in hortorum sepibus, flore albo, odore mali, sapore amaro. Ad insidendum decoctæ in duritia uuluarum, & inflammationibus. Sicca cum melle, & aceto imposita, bilem detrahit atram. Ob hoc contra uertigines utilis, & calculosis. Illinitur & sacro igni: item strumis, cum axungia inueterata. Magi contra tertianas sinistra manu euelli eam iubent, dicíque cuius causa uellatur, nec respicere. Dein eius folium ægri lin-

guæ ſubiicere,ut mox in cyatho aquæ deuoretur.

De ſtrychno medicinæ. CAP. XXXI.

STrychno,quam quidam trychnon ſcripſere,utinam nec coronarii in Aegypto uterentur,quos inuitat ederæ florum ſimilitudo,in duobus eius generibus.Quorum alterum,cui acini coccinei,granoſi folliculi,halicacabum uocant,alii callion.Noſtri autem ueſicariam,quoniam ueſicæ & calculis proſit.Frutex eſt ſurculoſus uerius, quàm herba, folliculis magnis latiſq;,& turbinatis,grandi intus acino,qui matureſcit Nouembri menſe.Tertio folia ſunt ocimi,minimè diligenter demonſtranda,remedia nō uenena tractanti: quippe inſaniam facit paruo quoque ſucco. Quanquam & Græci authores in iocum uertere.Drachmæ enim pondere luſum pudoris gigni dixerunt,ſpecies uanas imaginẽſque conſpicuas obuerſari demonſtrantes.Duplicatum hunc modum,legitimā inſaniam facere.Quicquid uerò adiiciatur ponderi,repræſentari mortem.Hoc eſt uenenum,quod innocentiſſimi authores ſimpliciter dorycnion appellauere, ab eo,quod cuſpides in præliis tingerentur illo paſſim naſcente.Qui parcius ſpectauerant,manicon cognominauere: qui nequiter occultabant,erythron,aut neurida:ut nonnulli,periſſon:ne cauendi quidem cauſa curioſius dicendum. Quin & alterum genus,quod halicacabon uocant, ſoporiferum eſt,atq; etiam opio uelocius ad mortem:ab aliis morion, ab aliis moly appellatum. Laudatum uerò à Diocle & Euenore,à Timariſto quidem etiam carmine,mira obliuione innocentiæ:quippe præſentaneum remedium ad dentium mobiles firmandos, ſi colluerentur:halicacabo uni exceptionem addidere,ne diutius id fieret.Delirationem enim gigni eo. Nec demonſtranda remedia, quorum medicina maioris mali periculum afferat.Commendatur & in cibis tertium genus, licet præferatur hortenſis ſaporibus. Et nihil eſſe corporis malorum,cui non ſalutare ſit ſtrychnos,Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorum tanti ſunt, ut uel profutura de iis commemorare fas putem, præſertim tanta copia innoxiorum medicaminum.Halicacabi radicem bibunt, qui ſunt uaticinandi callentes, quòd furere ad confirmandas ſuperſtitiones aſpici ſe uolunt. Remedio eſt(id enim libentius retulerim)aqua copioſa mulſa calida potui data.Nec illud præteribo,aſpidum naturæ halicacabum in tantum aduerſam,ut radice eius propius admota ſoporetur illa ſopore enecans uis earum. Ergo trita ex oleo percuſſis auxiliatur.

De corchoro,& cnico. CAP. XXXII.

COrchorum Alexandrini cibi herba eſt,conuolutis foliis ad ſimilitudinem mori,præcordiis(ut ferunt)utilis,alopeciiſque & lentigini. Boum quoque ſcabiem celerrimè ſanari ea inuenio , apud Nicandrum quidem & ſerpentium morſus , antequam floreat. Nec de cnico ſiue atractylide uerboſius dici par eſſet,Aegyptia herba,ni magnum contra uenenata animalia præberet auxilium:item aduerſus fungos.Conſtat à ſcorpione percuſſos,quandiu teneant eam herbam,non ſentire cruciatum.

De perſoluta. CAP. XXXIII.

ET perſolutam Aegyptus in hortis ſerit,coronarum gratia.Duo genera eius,fœmina ac màs.Vtraque ſubdita Venerem inhiberi,uirorum maximè,tradunt.

De menſuris & ponderibus. CAP. XXXIIII.

ET quoniam in menſuris quoq; ac ponderibus, crebrò Græcis nominibus utendum eſt,interpretationem eorum ſemel in hoc loco ponemus.Drachma Attica(ferè enim Attica obſeruatione medici utuntur) denarii argentei habet pondus. Eadem ſex *obolos* pondere efficit. Obolus x. chalcos. Cyathus pendet per ſe drachmas x. Cùm acetabuli menſura dicitur,ſignificat heminæ quartam partem,id eſt,drachmas xv.Mna, quam noſtri minam uocant,pendet drachmas Atticas centum.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS SECVNDVS.

PROOEMIVM.

OMPLESSE poterant miraculum ſui natura atque tellus, reputantium uel prioris tantùm uoluminis dotes, tótq; genera herbarum, utilitatibus hominũ, aut uoluptatibus genita. Sed quanto plura reſtant? quantóque mirabiliora inuentu? Illa enim maiore in parte cibi aut odoris decoríſue commendatio ad numeroſa experimenta duxit. Reliquarum potentia approbat, nihil à rerum natura ſine aliqua occultiore cauſa gigni.

De gentibus, herbis formæ gratia utentibus. CAPVT I.

EQuidem & formæ gratia ritúſque perpetui, in corporibus ſuis aliquas exterarum gentium uti herbis quibuſdam, aduerto animum. Illinunt certè aliis aliæ faciem in populis Barbarorum fœminæ, maréſque etiam apud Dacos & Sarmatas corpora ſua inſcribunt. Simile plantagini glaſtum in Gallia uocatur: quo Britannorum coniuges nurúſque toto corpore oblitæ, quibuſdam in ſacris & nudæ incedunt, Aethiopum colorem imitantes.

Quòd herbis ueſtes inficiantur. CAP. II.

IAm uerò infici ueſtes ſcimus admirabili fuco. Atque ut ſileamus, Galatiæ, Africæ, Luſitaniæ granis, coccum Imperatoriis dicatum paludamentis, tranſalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit, omneíſque alios colores. Nec quærit in profundis murices, ſeſéque obiiciendo eſcam, dum præripit belluis marinis, intacta etiam ancoris ſcrutatur uada, ut inueniat per quod facilis matrona adultero placeat, corruptor inſidietur nuptæ. Stans & in ſicco carpit, quod frugi mundos exſculpat. His alioqui fulgentibus inſtrui poterat luxuria, certè innocentius. Nunc propoſitum iſta conſectari non eſt: nec committemus, ut ſubiiciendo utiliora, luxuriam utilitate circunſcribamus, dicturi & aliàs herbis tingi lapides parietéſque pingi. Nec tingendi tamen rationem omiſiſſemus, ſi unquam ea liberalium artium fuiſſet. Interim fortius augetur authoritas: quæ quanta debeatur etiam ſurdis, hoc eſt ignobilibus, herbis perhibebitur. Siquidem authores imperii Romani conditoréſque immenſum quiddam & hinc ſumpſere, quoniam non aliunde ſagmina in remediis publicis fuere, & in ſacris legationibúſq; uerbenæ. Certè utroque nomine idem ſignificatur, hoc eſt, gramen ex arce cum ſua terra euulſum: ac ſemper & legati cùm ad hoſtes clarigatúmque mitterentur, id eſt, res raptas clarè repetitum, unus utique Verbenarius uocabatur.

De corona graminea. CAP. III.

COrona quidem nulla fuit graminea nobilior, in maieſtate populi terrarum principis, præmiíſque gloriæ. Gemmatæ & aureæ, uallares, murales, roſtratæ, ciuicæ, triumphales, poſt hanc fuere súntque cunctæ magno interuallo, magnáque differentia. Cæteras omnes ſinguli, & duces ipſi, Imperatoréſq; militibus, aut aliquando collegis dedere.

De raritate eius. CAP. IIII.

DEcreuit in triumphis Senatus, cura belli ſolutus, & populus otioſus: graminea nunquam niſi in deſperatione ſuprema contigit, nulli niſi ab uniuerſo exercitu ſeruato decreta. Cæteras Imperatores dedere, hanc ſolam miles Imperatori. Eadem uocatur obſidionalis, liberatis obſidione abominandóque exitio totis caſtris. Quòd ſi ciuicæ honos uno aliquo ac uel humillimo ciue ſeruato, præclarus ſacérque habetur, quid tandem

existimari debet, unius uirtute seruatus uniuersus exercitus. Dabatur hæc uiridi è gramine, decerpto inde ubi obsessos seruasset aliquis. Nanque summum apud antiquos signum uictoriæ erat, herbam porrigere uictos, hoc est, terra & altrice ipsa humo, & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio.

Qui soli corona ea donati. CAP. V.

DOnatus est ea L.Siccius Dentatus semel, cùm ciuicas quatuordecim meruisset, depugnassétque CXX. prœliis semper uictor. Tanto rarius est seruatorem unum à seruatis donari. Quidam Imperatores & sæpius donati sunt, ueluti P.Decius Mus, Tribunus militum ab exercitu, altera ab his, qui in præsidio obsessi fuerant, quanta esset eius honoris authoritas, confessus religione: siquidem donatus bouem album Marti immolauit, & centum fuluos, qui ei uirtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. Hic Decius posteà se Consul, Imperioso collega, pro uictoria deuouit. Data est & à Senatu populóque Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi, qui rem omnem Romanam restituit non pugnando. Nec data, cùm Magistrum equitum & exercitum eius seruasset: tunc satius fuit nomine nouo coronari, appellatum patrem ab his quos seruauerat: sed quo dictum est consensu honoratus est, Annibale ex Italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius imperii manibus imposita est, & quod peculiare ei est, sola à tota Italia data.

Qui solus centurio coronatus. CAP. VI.

PRæter hos contigit eius coronæ honos M. Calphurnio Flammæ, Tribuno militum in Sicilia: Centurioni uerò uni ad hoc tempus Cn. Perreio Atinati, Cimbrico bello. Primum pilum is capessens sub Catulo, exclusam ab hoc legionem suam hortatus, Tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit, legionémque eduxit. Inuenio apud authores, eundem præter hunc honorem, adstantibus Mario & Catulo COSS. prætextatum immolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit & Sylla dictator, ab exercitu se quoque donatum apud Nolam, legatum bello Marsico. Idque etiam in uilla sua Tusculana, quæ fuit postea Ciceronis, pinxit. Quod si uerum est, hoc execrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione ipse detraxit, tanto paucioribus ciuium seruatis, quàm postea occisis. Addat etiamnum huic gloriæ superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Aemilianum quoque Scipionem Varro author est donatũ obsidionali in Africa, Manlio COSS. tribus cohortibus seruatis, totidémque ad seruandas eas eductis: quod & statuæ eius in foro suo Diuus Augustus adscripsit. Ipsum Augustum cum M.Cicerone filio Consulem Idibus Septembribus Senatus obsidionali donauit. Adeò ciuica non satis uidebatur. Nec prætereà quenquam hac inuenimus donatum. Nullæ ergo herbæ fuere certæ in hoc honore: sed quæcunque fuerant in periculi sede, quamuis ignobiles ignotæque, honorem nobilem faciebant: quod latêre apud nos minus quidem miror, cernens negligi ea quoque, quæ ad ualetudinem conseruandam, cruciatúsque corporis propulsandos, & mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores iure castiget? Addidere uiuendi pretio deliciæ, luxúsque. Nunquàm fuit cupido uitæ maior, nec minor cura. Aliorum hanc operæ credimus, ac nec mandato quidem nostro alios id agere, medicísque prouisum esse. Proh, bonis ipsi fruimur uoluptatis, & (quod nihil equidem probrosius duco) uiuimus aliena fiducia. Imò uerò plerisque ultro etiam irrisui sumus ista commentantes, atque friuoli operis arguimur. Magna, quanquam immensi laboris, solatia sperni cum rerum natura: quam certè non defuisse nobis docebimus, & inuisis quoque herbis inseruisse remedia: quippe cùm medicinas dederit etiam aculeatis. Hæc enim proximè restant ex his, quas priori libro nominauimus, in quibus ipsis prouidentiam naturæ satis admirari amplectíque non est. Dederat, quas diximus, molles, cibísque gratas. Pinxerat remedia in floribus, uisúque ipso animos inuitauerat, etiam deliciis auxilia permiscens. Inde excogitauit aliquas aspectu hispidas, tactu truces, ut tantùm non uocem ipsius fingentis illas, rationémque reddentis exaudire uideamur, ne se depascat

auida

auida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne neglecta ueſtigia obterant, ne inſidens ales infringat: his muniendo aculeis, telíſque armando, remediis ut tuta ac ſalua ſint. Ita hoc quoque, quod in iis odimus, hominum cauſa excogitatum eſt.

Medicinæ ex reliquis coronamentis, & erynge.

CAPVT VII.

ET clara in primis aculeatarum erynge eſt, ſiue eryngion, contra ſerpentes & uenenata omnia naſcens. Aduerſus ictus morſúſque, radix eius bibitur drachmæ pondere in uino: aut ſi plerunque tales iniurias comitatur & febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra cherſydros ac ranas. Omnibus uerò contra toxica & aconita efficaciorem Heraclides medicus, in iure anſeris decoctam, arbitratur. Apollodorus aduerſus toxica cum rana decoquit, cæteri in aqua. Ipſa dura, fruticoſa, ſpinoſis foliis, caule geniculato, cubitali & maiore aliquando, alia albicans, alia nigra, radice odorata, & ſatiua quidem eſt. Sed & ſponte naſcitur in aſperis & ſaxoſis: & in litoribus maris, durior, nigriórque, folio apii.

De herba quam centum capita uocant. CAP. VIII.

EX his candidam noſtri centum capita uocant. Omnes eiuſdem effectus, caule & radice in cibos Græcorum receptis utroque modo, ſiue coquere libeat, ſiue cruda ueſci. Portentoſum eſt, quod de ea traditur. Radicem eius alterutrius ſexus ſimilitudinem referre, raram inuentu: ſed ſi uiris contigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc & Phaonem Lesbium dilectum à Sappho. Multæ circa hoc non Magorum ſolùm uanitates, ſed etiam Pythagoricorum. Sed in medico uſu præter ſuprà dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis uitiis, ſtomacho, iocineri, præcordiis in aqua mulſa, lieni in poſca. Item ex mulſa renibus, ſtranguriæ, opiſthotonicis, ſpaſmis, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierum menſibus, ſiue ſubſidant, ſiue abundent, uuluarúmque omnibus uitiis. Extrahit infixa corpori cum melle. Strumas, parotidas, panos, recedentes ab oſſibus carnes ſanat cum axungia ſalſa, & cerato: item fracturas. Crapulam præſumpta arcet, aluum ſiſtit. Aliqui è noſtris ſub ſolſtitio colligi eam iuſſere. Ex aqua cæleſti imponi omnibus ceruicis uitiis. Oculorum quoque albugines ſanare adalligatam tradiderunt.

De acano & glycyrrhiza. CAP. IX.

SVnt qui & acanon eryngio adſcribant, ſpinoſam breuémque, ac latam herbam, ſpiníſque latioribus. Hanc impoſitam, ſanguinem mirè ſiſtere. Alii eryngen falſò eandem putauerunt eſſe & glycyrrhizam: quare ſubiungi eam protinus refert. Et ipſa ſine dubio inter aculeatas eſt, foliis echinatis, pinguibus, tactúque gummoſis, fruticoſa, binum cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. Præſtantiſſima in Cilicia, ſecunda Ponto, radice dulci, & hac tantum in uſu. Capitur ea Vergiliarum occaſu, longa ceu uiti, coloris buxei. Meliórque nigra, quæque lenta, quàm quæ fragilis. Vſus in ſubditis decocta ad tertias, cæterò ad mellis craſſitudinem, aliquando & tuſæ: quo genere & uulneribus imponitur, & faucium uitiis omnibus. Item uoci utiliſſimo ſucco, ſic ut ſpiſſatus eſt, linguæ ſubdito. Item thoraci, iocineri. Hac diximus ſitim famémque ſedari. Ob id quidam adipſon appellauere eam, & hydropicis dedere, ne ſitirent. Ideo & commanducata ſtomatice eſt, & hulceribus oris inſperſa ſæpe, & pterygiis. Sanat & ueſicæ ſcabiem, renum dolores, condylomata, hulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis, drachmarum duarum pondere, & pipere, hemina aquæ. Commanducata ſanguinem ex uulnere ſiſtit. Sunt qui & calculos ea pelli tradiderunt.

De tribulo & generibus eius, & medicinis. CAP. X.

TRibuli unum genus in hortis naſcitur, alterum in fluminibus tantúm. Succus ex his colligitur ad oculorũ medicinas. Eſt enim refrigerantis naturæ, & ideo utilis contra inflammationes collectionéſq;. Hulcera per ſe erumpentia, & præcipuè in ore, cum melle ſanat: item tonſillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, foliis tribuli equos ſaginant: ipſi nucleo uiuunt, panem facientes prædulcem, & qui contrahat uentrem.

uentrem. Radix caſtè purêque collecta, diſcutit ſtrumas. Semen adalligatum, uaricum dolores ſedat: tritum uerò in aquam ſparſum, pulices necat.

De ſtœbe, & medicinis eius. CAP. XI.

STœbe, quam aliqui phleon uocant, decocta in uino, præcipuè auribus purulentis medetur: item oculis ictu cruentatis: hæmorrhagiæ quoque & dyſenteriæ infuſa.

De hippophye & hippope, & medicinis earum. CAP. XII.

HIppophyes in ſabuloſis maritimíſque naſcitur, ſpinis albis. Ederæ modo racemoſa eſt, candidis, & ex parte rubentibus acinis. Radix ſucco madet, qui aut per ſe conditur, aut paſtillis farinæ. Hæc bilem detrahit obolo ponderis, ſaluberrimè cum mulſo. Eſt altera hippope, ſine caule, ſine flore, foliis tantùm minutis. Huius quoque ſuccus hydropicis mirè prodeſt. Debent accommodatæ eſſe equorum naturæ, neque ex alia cauſa nomen accepiſſe. Quippe quædam animalium remediis naſcuntur, locupleti diuinitate ad gerenda præſidia: ut non ſit mirari ſatis ingenium eius, diſponentis auxilia in genera, in cauſas, in tempora, ut aliis proſit atque aliis horis, diéſque nullus prope ſine præſidiis reperiatur.

De Vrtica, & medicinis eius. CAP. XIII.

VRtica quid eſſe inuiſius poteſt? At illa præter oleum, quod in Aegypto ex ea fieri diximus, uel plurimis ſcatet remediis. Semen eius cicutæ contrarium eſſe Nicander affirmat: item fungis & argento uiuo. Apollodorus & ſalamandris cum iure decoctæ teſtudinis. Item aduerſari hyoſcyamo, & ſerpentibus, & ſcorpionibus. Quin illa ipſa amaritudo mordax, uuas in ore, procidentéſque uuluas, & infantium ſedes, tactu reſilire cogit: lethargicos expergiſci tactis cruribus, magíſque fronte. Eadem canis morſibus addito ſale medetur. Sanguinem trita naribus indita ſiſtit, & magis radice. Carcinomata & ſordida hulcera, ſale admiſto: item luxata ſanat, & panos, parotidas, carnéſque ab oſſibus recedentes. Semen potum cum ſapa, uuluas ſtrangulantes aperit, & profluuia narium ſiſtit impoſitum. Vomitiones in aqua mulſa ſumptum à cœna faciles præſtat, duobus obolis: uno autem in uino poto laſſitudines recreat. Vuluæ uitiis toſtum, acetabuli menſura: potum in ſapa reſiſtit ſtomachi inflationibus. Orthopnoicis prodeſt cum melle: & thoracem purgat eodem ecligmate. Et lateri medetur cum ſemine lini. Addunt hyſſopum & piperis aliquid. Illinitur lieni. Difficilem uentrem toſtum cibo emollit. Hippocrates uuluam purgari poto eo pronuntiat. Dolore leuari toſto acetabuli menſura dulci poto, & impoſito cum ſucco maluæ. Inteſtinorum animalia pelli cum hydromelite & ſale. Defluuia capitis, ſemine illito cohoneſtari. Articularibus morbis & podagricis plurimi cum oleo uetere, aut folia cum urſino adipe trita imponunt. Ad eadem radix tuſa cum aceto non minus utilis: item lieni. Et cocta in uino diſcutit panos, cum axungia uetere ſalſa. Eadem pſilothrum eſt ſicca. Condidit laudes eius Phanias phyſicus, utiliſſimam cibis coctam conditámue profeſſus arteriæ, tuſſi, uentris diſtillationi, ſtomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cum oleo ſudorem, coctam cum conchyliis ciere aluum, cum ptiſana pectus purgare, mulierúmque menſes: cum ſale hulcera quæ ſerpant cohibere. Succus quoque in uſu eſt. Expreſſus illitúſque fronti, ſanguinem narium ſiſtit: potus urinam ciet, calculos rumpit: uuam gargarizatus reprimit. Semen colligi meſſibus oportet. Alexandrinum maximè laudatur. Ad omnia hæc & mitiores quidem teneræq; efficaces, ſed præcipuè ſylueſtris illa, & amplius lepras è facie tollit, in uino pota. Si quadrupes fœtum non admittat, urtica naturam fricandam monſtrant.

De lamio, & medicinis eius. CAP. XIIII.

EA quoque num, quam lamium inter genera earum appellauimus, mitiſſima, & foliis non mordentibus, medetur cum mica ſalis contuſis incuſſíſque, inuſtis & ſtrumis, tumoribus, podagris, uulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus ſacris medetur. Quidam è noſtris tempore diſcreuere genera. Autumnalis urticæ radice alligata in tertianis, ita ut ægri nuncupentur, cùm eruitur ea radix, & dicatur quæ, & cui, & quorum filio eximatur, liberari morbo tradiderunt. Hoc idem contra quartanas pollere.

Iidem

Iidem urticæ radice addito ſale, infixa corpori extrahi. Foliis cum axungia ſtrumas diſcuti:uel ſi ſuppurauerint, erodi compleríque.

De ſcorpione, generibúſque, ac medicinis eius. CAP. XV.

EX argumento nomen accepit ſcorpius herba. Semen enim habet ad ſimilitudinem caudæ ſcorpionis, folia pauca. Valet & aduerſus animal nominis ſui. Eſt & alia eiuſdem nominis effectúſque ſine foliis, aſparagi caule, in cacumine aculeum habens, & inde nomen.

De leucacantha, & medicinis eius. CAP. XVI.

LEucacantham alii phyllon, alii iſchiada, alii polygonaton appellant, radice cyperi, quæ commanducata dentium dolorem ſedat. Item laterum & lumborum, ut Hiceſius tradit, ſemine poto drachmis octo, aut ſucco. Eadémque ruptis conuulſis medetur.

De helxine, perdicio, parthenio, ſideriti, & medicinis eius. CAP. XVII.

HElxinen aliqui perdicium uocant, quoniam perdices ea præcipuè ueſcantur. Alii ſideritin, nonnulli parthenium. Folia habet miſtæ ſimilitudinis plantagini & marrubio, cauliculos denſos, leuiter rubentes, ſemina in capitibus lappaceis adhærentia ueſtibus:unde & helxinem dictam uolunt. Sed nos qualis uera eſſet helxine, diximus priori libro. Hæc autem inficit lanas, ſanat ignes ſacros & tumores, collectionéſque omnes, & aduſta. Panos ſuccus eius cum pſimmythio, ignes ſacros, tumores, collectionéſq;, & guttura incipientia turgeſcere. Item ueterem tuſſim cyatho hauſto, & omnia in humido: ſicut tonſillas & uarices cum roſaceo. Imponitur & podagris cum caprino ſeuo ceráque Cypria. Perdicium ſiue Parthenium (nam ſideritis alia eſt) à noſtris herba urceolaris uocatur, ab aliis aſtericum, folio ſimilis ocimo, nigrior tantum, naſcens in tegulis, parietiníſq;. Medetur cum mica ſalis trita iiſdem omnibus, quibus lamium, & eodem modo: item uomicæ calfacto ſucco pota. Et contra hulcera, rupta, lapſúſque & præcipitia, aut uehiculorum euerſiones ſingularis. Vernula charus Pericli Athenienſim principi, cùm is in arce templum ædificaret, repſiſſétque ſuper altitudinem faſtigii, & inde cecidiſſet, hac herba dicitur ſanatus, monſtrata Pericli ſomnio à Minerua. Quare Parthenium uocari cœpta eſt, aſſignatúrque ei Deæ. Hic eſt uernula, cuius effigies ex ære fuſa eſt, & nobilis ille Splanchnoptes.

De chamæleone, generibúſque, & medicinis eius. CAP. XVIII.

CHamæleonem aliqui ixiam uocant. Duo genera eius. Candidior aſperiora folia habet: ſerpit in terra echini modo ſpinas erigens, radice dulci, odore grauiſſimo. Quibuſdam in locis uiſcum gignit album ſub alis foliorum, maximè circa Canis ortum, quomodo thura naſci dicuntur: unde & ixia appellatur. Hoc, ut maſtiche, utuntur mulieres. Quare & chamæleon uocetur, uarietate foliorum euenit. Mutat enim cum terra colores, hic niger, illic uiridis, alibi cyaneus, alibi croceus, atque aliis coloribus. Ex his candidus hydropicos ſanat ſucco radicis decoctæ. Bibitur drachma in paſſo. Pellit & interaneorum animalia acetabuli menſura ſucci eiuſdem in uino auſtero cum origani ſcopis. Facit ad difficultatem urinæ. Hic ſuccus occidit canes ſuéſque in polenta. Addita aqua & oleo contrahit in ſe mures ac necat, niſi protinus aquam ſorbeant. Radicem eius aliqui conciſam ſeruari iubent funiculis pendentem, decoquúntque in cibo contra fluxiones, quas Græci rheumatiſmos uocant. Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus eſſet, & fœminam cui uiolaceus. Vno naſcuntur caule cubitali, craſſitudine digitali. Radicibus earum lichenes curantur, cum ſulphure & bitumine unà coctis: commanducatis uerò dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo ſcabiem etiam quadrupedum ſanant. Et ricinos canum necant: iuuencas quoque anginæ modo. Quare à quibuſdam ulophonon uocatur, & cynozolon, propter grauitatem odoris. Ferunt & hæc uiſcum hulceribus utiliſſimum. Omnium autem generum eorum radices ſcorpionibus aduerſantur.

De coronopo, & medicinis eius. CAP. XIX.

COronopus oblonga herba eſt cum fiſſuris. Seritur interim, quoniam radix cœliacis præclarè facit in cinere toſta.

De

De anchuſa, & pſeudanchuſa, & medicinis earum.

CAPVT XX.

ET anchuſæ radix in uſu eſt, digitali craſſitudine. Finditur papyri modo: manúſque inficit ſanguineo colore: præparat lanas pretioſis coloribus. Sanat hulcera in cerato, præcipuè ſenum, item aduſta. Liquari non poteſt in aqua: oleo diſſoluitur: ídque ſynceræ experimentum eſt. Datur & ad renum dolores drachma eius potui in uino: aut ſi febris ſit, in decocto balani. Item iocinerum uitiis, & lienis, & bile ſuffuſis. Lepris & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle & farina, luxatis imponuntur: & pota drachmis duabus in mulſo aluum ſiſtunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur. Eſt & alia ſimilis, pſeudanchuſa ob id appellata, à quibuſdam uerò enchuſa, aut doris, & multis aliis nominibus, lanuginoſior & minus pinguis, tenuioribus foliis & languidioribus. Radix oleum non fundit, ſed rubentem ſuccum: & hoc ab anchuſa diſcernitur. Contra ſerpentes efficaciſſima potu foliorum, uel ſeminis. Folia ictibus imponuntur. Virus ſerpentium fugat. Bibitur & propter ſpinam. Folium eius ſiniſtra decerpi iubent Magi, & cuius cauſa ſumatur dici, tertianíſque febribus alligari.

De onochile, anthemi, loto, & lotometra, heliotropio, tricocco, & adianto ſiue callitricho.

CAP. XXI.

† archibel= lion, † onoclean,

EST & alia herba proprio nomine onochiles, quam aliqui anchuſam uocant, alii † arcebion, alii † onochelim, aliqui rhexiam, multi enchuſam, paruo frutice, flore purpureo, aſperis foliis & ramis, radice meſſibus ſanguinea, cæterò nigra, in ſabuloſis naſcens, efficax contra ſerpentes, maximéque uiperas, & radice & foliis, æquè cibo ac potu. Vires habet meſſibus. Folia trita odorem cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus uulua procidente. Pellit & tineas cum hyſſopo. Et in dolore renum aut iocineris ex aqua mulſa, ſi febris ſit: ſin aliter, ex uino bibitur. Lentigini ac lepris radix illinitur. Habentes eam, à ſerpentibus feriri negantur. Eſt & alia huic ſimilis flore rubro, minor, & ipſa ad eoſdem uſus. Tradúntque commanducata ea, ſi inſpuatur, mori ſerpentem. Anthemis magnis laudibus celebratur ab Aſclepiade. Aliqui leucanthemida uocant, alii leucanthemũ, alii eranthemon, quoniam uere floreat: alii chamæmelon, quoniam odorem mali habeat. Nonnulli melanthemon uocant. Genera eius tria flore tantùm diſtant, palmum non excedentia, paruíſque floribus, ut rutæ, candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro ſolo, aut iuxta ſemitas colligitur uere, & in coronamenta reponitur. Eodem tempore & medici folia tuſa in paſtillos digerunt: item florem & radicem. Dantur omnia miſta drachmæ unius pondere, contra ſerpentium omnium ictus. Pellit mortuos partus: item menſtrua in potu, & urinam, calculóſq;. Inflationes, iocinerum uitia, bilem ſuffuſam, ægilopia commanducata, hulcerum eruptiones manantes ſanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficaciſſima eſt, quæ florem purpureum habet: cuius & foliorum & fruticis amplitudo maiuſcula eſt. Hanc propriè quidam eranthemon uocant. Loton qui arborẽ putant tantùm eſſe, uel Homero authore coargui poſſunt. Is enim inter herbas ſubnaſcentes Deorum uoluptati, loton primam nominauit. Folia eius cum melle, oculorum cicatrices, argema, nubeculas diſcutiunt. Eſt & lotometra, quæ fit ex loto ſata, ex cuius ſemine ſimili milio, fiunt panes in Aegypto à paſtoribus, maximè aqua uel lacte ſubacto. Negatur quicquam illo pane ſalubrius eſſe, aut leuius, dum caleat: refrigeratus difficilius concoquitur, *fitque* ponderoſus. Conſtat, eos qui illo uiuant, nec dyſenteria nec teneſmo, neque aliis morbis uentris infeſtari. Itaque inter remedia eorum habetur. Heliotropii miraculum ſæpius diximus, cum Sole ſe circumagentis, etiam nubilo die: tantus ſideris amor eſt. Noctu uelut deſiderio contrahi cæruleum florem. Genera eius duo: tricoccum, & helioſcopium. Hoc altius (quanquam utrunque ſemipedalem altitudinem non excedat) ab ima radice ramoſum. Semen in folliculo meſſibus colligitur. Naſcitur non niſi in pingui ſolo, cultóque maximè: tricoccum ubique. Si decoquatur, inuenio cibis placere: & in lacte iucundius aluum molliri: & ſi decocti ſuccus bibatur, efficaciſſimè exinaniri. Maioris ſuc-

cus

cus excipitur æſtate, hora ſexta: miſcetur cum uino, ſic firmior. Capitis dolores ſedat, roſaceo admiſto. Verrucas cum ſale tollit ſuccus è folio: unde noſtri uerrucariam herbam appellauere, aliis cognominari effectibus digniorem. Nanque & ſerpentibus, & ſcorpionibus reſiſtit, ex uino aut aqua mulſa, ut Apollophanes & Apollodorus tradunt. Folia infantium deſtillationibus, quod ſiriaſin uocant, illita medentur. Item contractionibus, etiamſi id comitialiter accidat. Decocto quoque foueri eos, ſaluberrimum eſt. Potum id pellit † tineas, & renum harenas. Si cuminum adiiciatur, calculos frangit. Decoqui cum † tænias, radice oportet, quæ cum foliis & hircino ſeuo podagris illinitur. Alterum genus, quod tricoccum appellauimus, & alio nomine ſcorpiuron uocatur, foliis non ſolùm minoribus, ſed etiam in terram uergentibus. Semen ei eſt effigie ſcorpionis caudæ: quare ei nomen. Vis ad omnia uenenata & phalangia, & contra ſcorpiones præcipuè illita. Non feriuntur habentes. Et ſi terram ſurculo heliotropii circunſcribat aliquis, negant ſcorpionem egredi. Impoſita uerò herba, aut uda omnino reſperſum, protinus mori. Seminis grana quatuor pota, quartanis prodeſſe dicuntur, tria uerò tertianis: uel ſi herba ipſa ter circunlata ſubiiciatur capiti. Semen & Venerem ſtimulat. Cum melle panos diſcutit. Et uerrucas hoc utique heliotropium radicitus extrahit, & excreſcentia in ſedibus. Spinæ quoque ac lumborum ſanguinem corruptum trahit, illitum ſemen & potum in iure gallinacei decoctum, aut cum beta & lente. Cortex uerò liuentibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter alligari iubent ab ipſo ægro, precaríque eum, ſoluturum ſe nodos liberatum, & ita facere non exempta herba. Aliud adianto miraculum: æſtate uiret, bruma non marceſcit: aquas reſpuit, perfuſum merſúmue ſicco ſimile eſt: tanta diſſociatio depræhenditur: unde & nomen à Græcis, alioquin frutici topiario. Quidam callitrichon uocant, alii polytrichon, utrunque ab effectu. Tingit enim capillum: & ad hoc decoquitur in uino cum ſemine apii, adiecto oleo copioſè, ut criſpum denſúmque faciat: defluere autem prohibet. Duo eius genera, candidius, & nigrum breuiúſque. Id quod maius eſt, polytrichon: aliud, trichomanes uocant. Vtrique ramuli nigro colore nitent foliis filicis: ex quibus inferiora aſpera ac fuſca ſunt: omnia autē contrariis pediculis denſa inter ſe ex aduerſo: radix nulla. Vmbroſas petras, parietúmque aſpergines, ac fontium maximè ſpecus ſequitur, & ſaxa manantia, quod miremur, cùm aquas non ſentiat. Calculos è corpore mirè pellit, frangítque, utique nigrum. Qua de cauſa potius, quàm quòd in ſaxis naſceretur, à noſtris ſaxifragum appellatum crediderim. Bibitur è uino, quantum terni decerpſere digiti. Vrinam cient. Serpentium & araneorum uenenis reſiſtunt. In uino decocti aluum ſiſtunt. Capitis dolores corona ex his ſedat. Contra ſcolopendræ morſus illinuntur, crebrò auferendi ne pereant: hoc & in alopeciis. Strumas diſcutiunt, furfuréſque in facie, & capitis manantia hulcera. Decoctum ex his prodeſt ſuſpirioſis, & iocineri, & lieni, & felle ſuffuſis, & hydropicis. Stranguriæ illinuntur, & renibus cum abſinthio. Secundas cient & menſtrua. Sanguinem ſiſtunt ex aceto, aut rubi ſucco poti. Infantes quoque exhulcerati perunguntur ex iis cum roſaceo & uino prius. Folium in urina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, & illitum uentri mulierum, ne rugoſus fiat, præſtare dicitur. Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis: pecoríque eſſe utiliſſimos.

De picride, theſio, aſphodelo, alimo, acantho, bupreſti, elaphoboſco, ſcandice, iaſione, & de caucalide, ſio, ſillybo, ſcolymo ſiue limonio, ſoncho, chondrillo ſiue chondrille, & boletis. CAP. XXII.

PIcris ab inſigni amaritudine cognominatur, ut diximus: rotundo folio. Tollit eximiè uerrucas. Theſium quoque non diſſimili amaritudine eſt: ſed purgat aluum, in quem uſum teritur ex aqua. Aſphodelum de clariſſimis herbarum, quam heroion aliqui appellauerunt, Heſiodus & in ſyluis naſci dixit: Dionyſius, marem ac fœminam eſſe. Defectis corporibus & phthiſicis cōſtat bulbos eius cum ptiſana decoctos aptiſſimè dari: panémque ex his cum farina ſubactis, ſaluberrimum eſſe. Nicander & contra ſerpentes ac ſcorpiones, uel caulem, quem anthericon uocauimus, uel ſemen, uel bulbos dedit in uino

tribus

tribus drachmis:ſubſtrauítque ſomno contra hos metus. Datur & contra uenenata marina, & contra ſcolopendras terreſtres. Cochleæ mirè in Campania caulem eum perſequuntur,& ſugendo areſaciunt.Folia quoque illinuntur uenenatorum uulneribus ex uino. Bulbi neruis articulíſque cum polenta tuſi illinuntur. Prodeſt & conciſis ex aceto lichenas fricare:item hulceribus putreſcentibus ex aqua imponere : mammarum quoque & teſtium inflammationibus.Decocti in fæce uini,oculorum epiphoris ſuppoſito linteolo medentur. Ferè in quocunque morbo decoctis magis medici utuntur. Item ad tibiarum tetra hulcera,rimáſque corporum quacunq; in parte farina areſactorum. Autumno autem colliguntur,cum plurimum ualent. Succus quoq; ex tuſis expreſſus aut decoctis, utilis fit corporis dolori,cum melle : idem odorē corporis iucundum affectantibus,cum iri arida & ſalis exiguo. Folia etiam ſuprà dictis medentur,& ſtrumis, panis, hulceribus in facie,decocta in uino.Cinis è radice alopecias emendat,& rimas pedum. Decoctæ radicis in oleo ſuccus,perniones & ambuſta.Et ad grauitatem aurium infunditur:à contraria aure in dolore dentium. Prodeſt & urinæ pota modicè radix, & menſtruis & lateris doloribus:item ruptis conuulſis,tuſſibus,drachmæ pondere in uino pota. Eadem & uomitiones adiuuat commanducata.Semine ſumpto turbatur uenter.Chryſermus & parotidas in uino decocta radice curauit:itē ſtrumas,admiſta cachry ex uino.Quidam aiunt, ſi impoſita radice pars eius in fumo ſuſpendatur, & quarta die ſoluatur, unà cum radice areſcere ſtrumam. Sophocles ad podagras utroque modo, cocta crudáque uſus eſt. Ad perniones decoctam ex oleo dedit, & ſuffuſis felle in uino,& hydropicis.Venerem quoque concitari cum uino & melle perunctis,aut bibentibus,tradiderunt.Xenocrates & lichenas & pſoras,radice in aceto decocta,tolli dicit. Item ſi cocta ſit cum hyoſcyamo & pice liquida,alarum quoque & feminum uitia.& capillum criſpiorem fieri,raſo prius capite,ſi radice ea fricetur. Simus lapides renum in uino decocta atque pota eximit. Hippocrates ſemen eius ad impetus lienis dari cenſet. Iumentorum quoque hulcera ac ſcabiem,radix illita,aut decoctæ ſuccus ad pilum reducit.Mures etiam eadem fugantur,cauerna præcluſa moriuntur. Aſphodelon ab Heſiodo quidam alimon appellari exiſtimauere,quod falſum arbitror. Eſt enim ſuo nomine alimon,non parui & ipſum erroris inter authores.Alii enim fruticē eſſe dicunt denſum,candidum,ſine ſpina,foliis oleæ,ſed mollioribus.Coquitur autem hoc ciborum gratia. Radix tormina diſcutit,drachmæ pondere in aqua mulſa pota:item conuulſa & rupta.Alii olus maritimum eſſe dixere ſalſum,& inde nomen,foliis in rotunditate longis,laudatum in cibis. Duorum prætereà generum, ſylueſtre,& mitius:utrunque prodeſſe dyſentericis etiam exhulceratis cum pane,ſtomacho uerò ex aceto.Hulceribus uetuſtis illini crudum,& uulnerum recentium impetus lenire,& luxatorum pedum ac ueſicæ dolores. Syluestri tenuiora folia, ſed in eiſdem remediis effectus maiores , & in ſananda hominum ac pecorum ſcabie. Prætereà nitorem corpori fieri dentibúſque candorem, ſi fricentur radice ea. Semine linguæ ſubdito ſitim non ſentiri.Hoc quoque mandi, & utraque etiam condiri. Crateuas tertium quoque genus tradidit,longioribus foliis & hirſutioribus,odore cupreſſi : naſci ſub edera maximè, prodeſſe opiſthotonicis,contractionibus neruorum,tribus obolis in ſextarium aquæ. Acanthos eſt topiaria & urbana herba,elato longóque folio, crepidines marginum, adſurgentiúmque puluinorum toros ueſtiens. Duo genera eius ſunt , aculeatum & criſpum, quod breuius:alterum læue,quod aliqui pæderota uocant,alii melamphyllum.*Huius* radices uſtis luxatíſq; mirè proſunt : item ruptis conuulſis & phthiſin metuentibus incoctæ cibo,maximè ptiſana.Podagris quoque illinuntur tritæ & calefactæ calidis.Bupleuron in ſponte naſcentium olerum numero Græci habent,caule cubitali,foliis multis longíſque, capite anethi,laudatum in cibis ab Hippocrate,in medicina à Glaucone & Nicandro.Semen contra ſerpentes ualet. Folia ad ſecundas fœminarum , uel ſuccum ex uino illinunt: & ſtrumis folia cum ſale & uino. Radix contra ſerpentes datur in uino, & urinæ ciendæ. Bupreſtim magna inconſtantia Græci in laudibus ciborum etiam habuere:iidémque remedia tanquam contra uenenum prodiderunt. Et ipſum nomen indicio eſt boum, certè

uenenum

uenenum eſſe,quos diſſilire deguſtata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Eſt uerò cauſa, quare uenena monſtremus inter gramineas coronas, niſi libidinis cauſa expetenda alicui uidetur,quam non aliter magis accendi putant,quàm potu. Elaphoboſcon ferulaceum eſt, geniculatum, digiti craſſitudine, ſemine corymbis dependentibus ſimili effigie,ſed non amaris, foliis oluſatri:& hoc laudatum in cibis. Quippe etiam conditum prorogatur ad urinam ciendam,lateris dolores ſedandos,rupta conuulſa ſananda, inflationes diſcutiendas, coli quoque tormenta.Contra ſerpentium omniúmque aculeatorum ictus. Quippe fama eſt,hoc pabulo ceruos reſiſtere ſerpentibus. Fiſtulas quoque radix nitro addito illita ſanat.Siccanda autem in eos uſus prius eſt,ne ſucco ſuo madeat, qui contra ſerpentium ictus non facit eam deteriorem. Scandix quoque in olere ſylueſtri à Græcis ponitur,ut Opion & Eraſiſtratus tradunt.Item decocta aluum ſiſtit. Semine ſingultus cōfeſtim ex aceto ſedat.Illinitur ambuſtis,urinas ciet. Decoctæ ſuccus prodeſt ſtomacho,iocineri, renibus, ueſicæ. Hæc eſt,quam Ariſtophanes Euripidi poetæ obiicit ioculariter, matrem eius ne olus quidem legitimum uenditaſſe, ſed ſcandicem. Eadem erat anthriſcus, ſi tenuiora folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus eius,quòd fatigato Venere corpori ſuccurrit,marcentéſque ſenio iam coitus excitat. Siſtit profluuia alba fœminarum. Et iaſione olus ſylueſtre habetur,in terra repens, cum lacte multo : florem fert candidum:concilium uocant. Et huius eadem commendatio ad ſtimulandos coitus. Cruda ex aceto in cibo ſumpta,mulieribus lactis ubertatem præſtat. Salutaris eſt phthiſin ſentientibus. Infantium capiti illita nutrit capillum, tenaciorémque eius cutem efficit.Eſtur & caucalis,fœniculo ſimilis,breui caule,flore candido,cordi utilis.Succus quoque eius bibitur,ſtomacho perquàm commodatus & urinæ,calculíſque & harenis pellendis,& ueſicæ pruritibus. Extenuat & lienis, iocineris, renúmque pituitas. Semen menſes fœminarum adiuuat,bilémque à partu ſiccat. Datur & contra profluuia genituræ uiris. Chryſippus & conceptionibus eam putat conferre multum:bibitur in uino ieiunis. Illinitur & contra uenena marinorum,ſicut Petricus in carmine ſuo ſignificat.His adnumerant ſion,latius apio,in aqua naſcens,pinguius,nigriúſq;,copioſum ſemine,ſapore naſturtii.Prodeſt urinis,renibus,lienibus,mulierúmque menſibus,ſiue ipſum in cibo ſumptum, ſiue ius decocti,ſiue ſemen è uino drachmis duabus. Calculos rumpit, aquíſque quæ gignunt eos,reſiſtit. Dyſentericis prodeſt infuſum. Item lentigini illitum,& mulierum uitiis in facie noctu illitum,momentóq; cutem emendat,& ramices lenit, & ſcabiem equorum.Silybum,chamæleonti albo ſimilem, æquè ſpinoſam, ne in Cilicia quidem, aut Syria,aut Phœnice,ubi naſcitur, coquere tanti eſt:ita operoſa eius culina traditur. In medicina nullum uſum habet. Scolymon quoque in cibos recipit Oriens, & alio nomine limonion appellat. Frutex eſt nunquam cubitali altior, criſtíſque foliorum ac radice nigra, ſed dulci : Eratoſtheni quoque laudata in pauperis cœna. Vrinam ciere præcipuè traditur: ſanare lichenas & lepras ex aceto : Venerem ſtimulare in uino, Heſiodo & Alcæo teſtibus: qui florente ea cicadas acerrimi cantus eſſe, & mulieres libidinis auidiſſimas, uiróſque in coitum pigerrimos ſcripſere, uelut prouidentia naturæ hoc adiumento tunc ualentiſſimo. Item graueolentiam alarum emendat radicis emedullatæ uncia,in uini Falerni heminis tribus decocta ad tertias, & à balineo ieiuno, itémque poſt cibum cyathis ſingulis pota. Mirum eſt,quod Xenocrates promittit experimento,uitium id ex alis per urinam effluere. Eſtur & ſonchos, ut quem Theſeo apud Callimachum apponat Hecale, uterque albus & niger, lactucæ ſimiles ambo, niſi ſpinoſi eſſent, caule cubitali, anguloſo, intus cauo, ſed qui fractus copioſo lacte manet. Albus, qui è lacte nitor, utilis orthopnoicis lactucarum modo. Eraſiſtratus calculos per urinam pelli eo monſtrat, & oris graueolentiam commanducato corrigi. Succus trium cyathorum menſura,in uino albo & oleo calefactus, adiuuat partus, ita ut à partu ambulent grauidæ. Datur & in ſorbitione. Ipſe caulis decoctus facit lactis abundantiam nutricibus,colorémque meliorem infantium : utiliſſimus his, quæ lac ſibi coire ſentiant. Inſtillatur auribus ſuccus, calidúſque in ſtranguria bibitur cyathi menſura,& in ſtomachi roſionibus cum ſemine cu-

cumeris nucleiſque pineis. Illinitur & ſedis collectionibus. Bibitur contra ſerpentes ſcorpionéſque, radix uerò illinitur. Eadem decocto in oleo Punici mali calyce, aurium morbis præſidium eſt. Hæc omnia ex albo. Cleemporus nigro prohibet ueſci, ut morbos faciente, de albo conſentiens. Agathocles etiam contra ſanguinem tauri demonſtrat ſuccum eius. Refrigeratoriam tamen uim eſſe conuenit nigro, & hac cauſa imponendum cum polenta. Zenon radice albi ſtranguriam docet ſanari. Chondrillon ſiue chondrille, folia habet intubi circunroſis ſimilia, caulem minus pedalem, ſucco madentem amaro, radice fabæ ſimili, aliquando numeroſa. Habet proximam terræ maſtichen tuberculo fabæ, quæ appoſita fœminarum menſes trahere dicitur. Tuſa cum radicibus tota, diuiditur in paſtillos, contra ſerpentes argumento probabili. Siquidem mures agreſtes læſi ab his, hanc eſſe dicuntur. Succus ex uino coctæ, aluum ſiſtit. Eadem palpebrarum pilos inordinatiſſimos, pro gummi efficaciſſimè regit. Dorotheus ſtomacho & concoctionibus utilem carminibus ſuis pronuntiauit. Aliqui fœminis & oculis, generationíque uirorum contrariam putauere. Inter ea quæ temere manduntur, boletos meritò poſuerim, optimi quidem hos cibi, ſed immenſo exemplo in crimen adductos, ueneno Tiberio Claudio principi per hanc occaſionem à coniuge Agrippina dato: quo facto illa terris uenenum alterum, ſibíque ante omnes, Neronem ſuum dedit. Quorundam ex his facilè noſcuntur uenena, diluto rubore, rancido aſpectu, liuido intus colore, rimoſa ſtria, pallido per ambitum labro. Non ſunt hæc in quibuſdam: ſiccíque & nitri ſimiles ueluti guttas in uertice albas ex tunica ſua gerunt. Voluam enim terra ob hoc prius gignit, ipſum poſtea in uolua, ceu in ouo eſt luteum. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primò naſcente: mox in pediculo corpus abſumitur, raróque unquam geminis ex uno pede. Origo prima cauſáque è limo, & aceſcente ſucco madentis terræ, aut radicis ferè glandiferæ: initióque ſpuma lentior, dein corpus membranæ ſimile, mox partus. Vt diximus, illa pernicialia, prorſus improbanda. Si enim caligaris clauus ferríue aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit naſcenti, omnem illico ſuccum alienum ſaporémque in uenenum concoquit: depræhendiſſe niſi agreſtes poſſunt atque qui colligunt. Ducunt ipſi alia uitia, nunc quidem ſi ſerpentis cauerna iuxtà fuerit, ſi pateſcentes primò adhalauerit, capaci uenenorum cognatione ad uirus accipiendum. Itaque caueri conueniet, prius quàm ſe condant ſerpentes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores fruticéſque, ab emerſu earum ad latebram uſque uernantes: & uel fraxini tantùm folia, nec poſtea naſcentia, nec antè decidentia. Et boletis quidem ortus occaſúſque omnis intra dies ſeptem eſt.

De *fungis*, & *ſilphio*, & *de laſere*. CAP. XXIII.

FVngorum lentior natura, & numeroſa genera, ſed origo non niſi ex pituita arborum. Tutiſſimi, qui rubent callo, minus diluto rubore, quàm boleti. Mox candidi, uelut apice Flaminis inſignibus pediculis. Tertium genus ſuilli, uenenis accommodatiſſimum. Familias nuper interemere, & tota conuiuia, Anneum Serenum præfectum Neronis uigilum, & tribunos, & centuriones. Quæ uoluptas tanta ancipitis cibi? Quidam diſcreuere arborum generibus, fico, ferula, & gummi ferentibus: nos item fago, aut robore, aut cupreſſo, ut diximus. Sed iſta quis ſpondet in uenalibus? Omnium colos liuidus. His aberit ueneni argumentum, quò ſimilior fuerit arborum fici. Aduerſus hæc diximus remedia, dicemúſque: interim ſunt aliqua & in his. Glaucias ſtomacho utiles putat boletos. Siccantur pendentes ſuilli, iunco tranfixi, quales è Bithynia ueniunt. Hi fluxionibus alui, quas rheumatiſmos uocant, medentur, excreſcentibúſque in ſede carnibus: minuunt enim eas, & tempore abſumunt. Item lentigines, & mulierum uitia in facie. Lauantur etiam ut plumbum, in oculorum medicamenta. Sordidis hulceribus & capitis eruptionibus, canum morſibus ex aqua illinuntur. Libet & coquendi dare aliquas communes in omni eo genere obſeruationes, quando ipſæ ſuis manibus deliciæ præparant hunc cibum ſolum, & cogitatione antè paſcuntur, ſuccineis nouaculis aut argenteo apparatu comitante. Noxii erunt fungi, qui in coquendo duriores fient: innocentiores qui

nitro

nitro addito coquentur, si utique percoquantur. Tutiores fient cum carne cocti, aut cum pediculo pyri. Prosunt & pyra confestim sumpta. Debellat eos & aceti natura, contraria iis. Imbribus proueniunt omnia hæc. Imbre & silphion. Venit primò è Cyrenis, ut dictum est. Ex Syria nunc maximè importatur, deterius Parthico, sed Medico melius, extincto omni Cyrenaico, ut diximus. Vsus silphii in medicina. Nam folia ad expurgandas uuluas pellendósque emortuos partus decoquuntur in uino albo odorato, ut bibatur mensura acetabuli à balineis. Radix prodest arteriis exasperatis: & collectionibus sanguinis illinitur. Sed in cibis concoquitur ægrè. Inflationes facit & ructus. Vrinæ quoque noxia. Suggillatis cum uino & oleo amicissima, & cum cera strumis. Verrucæ sedis crebriore eius suffitu cadunt. Laser è silphio profluens quo diximus modo, inter eximia naturæ dona numeratum, pluribus compositionibus inseritur. Per se autem algores excalfacit. Potum neruorum uitia extenuat. Fœminis datur in uino. Et lanis mollibus admouetur uuluæ ad menses ciendos. Pedum clauos circunscarificatos ferro, mistum ceræ extrahit. Vrinam ciet ciceris magnitudine dilutū. Andreas spondet, copiosius sumptum nec inflationes facere, & concoctioni plurimū conferre senibus & fœminis: item hyeme, quàm æstate, utilius, & tum aquam bibentibus: cauendúmque nequa intus sit exhulceratio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempestiuè enim datum, cauterii uim obtinet: assuetis etiam utilius, quàm expertibus. Ad extera corporum indubitatas confessiones habet. Venena telorum & serpentium extinguit potum: ex aqua uulneribus his circunlinitur: scorpionū tantùm plagis ex oleo: hulceribus uerò non maturescentibus cum farina hordeacea uel fico sicca. Carbunculis cum ruta, uel cum melle, uel per se uisco superlitum ut hæreat: sic & ad canis morsus. Excrescentibus circa sedem, cum tegmine Punici mali ex aceto decoctū. Clauis pedum, qui uulgò morticini appellantur, nitro misto, antè subactum. Carnes replet cum uino & croco, aut pipere, aut murium fimo & aceto. Perniones ex uino fouet, & ex oleo coctum imponitur: sic & callo. Clauis pedum superrasis præcipuæ utilitatis. Contra aquas malas, pestilentes tractus, uel dies. In tussi, uua, fellis ueteri suffusione, hydropisi, raucitatibus: confestim enim purgat fauces, uocémq; reddit. Podagras in spongia dilutum posca lenit. Pleuriticis in sorbitione uinum poturis datur: contractionibus, opisthotonicis, ciceris magnitudine cera circunlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus & in tussi uetusta cum porro ex aceto datur: æquè ex aceto his, qui coagulum lactis sorbuerint. Præcordiorum uitiis, syntecticis, comitialibus in uino, in aqua mulsa linguæ paralysi. Coxendicibus & lumborum doloribus cum decocto melle illinitur. Non censuerim, quod authores suadent, cauernis dentium in dolore inditum cera includi, magno experimento hominis, qui se ea de causa præcipitauit ex alto. Quippe tauros inflammat naribus illitis: serpentes auidissimas uini admistum rumpit. Ideo nec inungi suaserim cum Attico melle, licet præcipiant. Quas habeat utilitates admistum aliis, immensum est referre: & nos simplicia tractamus: quoniam in his naturam esse apparet, in illis coniecturam sæpius fallacem, nulli satis custodita in misturis concordia naturæ ac repugnantia. Qua de re mox plura.

De natura mellis, & aqua mulsa, & quare genere ciborum mores immutentur, & de melitite & cera: & contra compositiones medicorum. CAP. XXIIII.

NOn esset mellis authoritas in pretio minor, quàm laseris, ni ubique nasceretur. Illud ipsa fabricata sit natura, sed huic gignendo animal, ut diximus, innumeros ad usus, si quoties misceatur, æstimemus. Prima propolis alueorum (de qua diximus) aculeos & omnia infixa corpori extrahit, tubera discutit, dura concoquit, dolores neruorum mulcet, hulceráque iam desperantia cicatrice includit. Mellis quidem ipsius natura talis est, ut putrescere corpora non sinat, iucundo sapore atque non aspero, alia quàm salis natura. Faucibus, tonsillis, anginæ, omnibúsque oris desideriis utilissimum, arescentíque in febribus linguæ. Iam uerò peripneumonicis, pleuriticis decoctum. Item uulneribus à serpente percussis. Et contra uenena fungorum. Paralyticis in mulso: quanquam suæ mulso dotes constant. Mel auribus instillatur cum rosaceo: lendes & fœda capitis animalia

necat. Vſus deſpumati ſemper aptior : ſtomachum tamen inflat, bilem auget, faſtidium creat,& oculis per ſe inutile aliqui arbitrãtur.Rurſus quidam angulos exhulceratos melle tangi ſuadent.Mellis cauſas atque differentias nationéſque & indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cùm ratio operis diuidi cogeret miſcenda rurſus naturam rerum pernoſcere uolentibus.In mellis operibus & aqua mulſa tractari debet.Duo genera eius:ſubitæ ac recentis,alterum inueteratæ. Repentina deſpumato melle præclaram utilitatem habet in cibo ægrotantium leui,hoc eſt alicæ elutæ,uiribus recreandis,ore ſtomachóque mulcendo , ardore refrigerando. Frigidam enim utilius dari uentri molliendo , inuenio apud authores. Hunc potum bibendum alſioſis : item animi humilis & præparci, quos illi dixere micropſychos. Eſt & ratio ſubtilitatis immenſæ à Platone deſcendens : corpuſculis rerum læuibus, ſcabris, anguloſis , rotundis , magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus : ideo non eadem omnibus amara aut dulcia eſſe. Sic & in laſſitudine proniores eſſe ad iracundiam, & in ſiti.Ergo & hæc animi aſperitas,ſeu potius animæ,dulciore ſucco mitigatur.Lenit tranſitum ſpiritus,& molliores facit meatus, ne ſcindant euntem redeuntémque. Experimenta in ſe cuique:nullius non ira luctúſque, triſtitia & omnis animi impetus cibo mollitur. Ideóque obſeruanda ſunt,quæ non ſolùm corporum medicinam,ſed & morum habent. Aqua mulſa & tuſſientibus utilis traditur, calefacta inuitat uomitiones. Contra uenenum pſimmythii ſalutaris , addito oleo. Item contra hyoſcyamum,cum lacte maximè aſinino,& contra halicacabum, ut diximus. Infunditur & auribus & genitalium fiſtulis. Vuluis imponitur cum pane molli, ſubitis tumoribus, luxatis,leniendíſque omnibus. Inueteratæ uſum damnauere poſteri,minus innocentem aqua, minúſque uino firmum.Longa tamen uetuſtate tranſit in uinum,ut conſtat inter omnes ſtomacho inutiliſſimum, neruíſque contrarium. Semper mulſum ex uetere uino utiliſſimum , facilliméque cum melle concorporatur , quod in dulci nunquam euenit. Ex auſtero factum non implet ſtomachum , neque ex decocto melle , minúſque inflat,quod ferè euenit. Appetendi quoque reuocat auiditatem cibi. Aluum mollit frigido potu pluribus , calido ſiſtit. Corpora auget. Multi ſenectam longam mulſi tantùm nutritu tolerauere,neque alio ullo cibo,celebri Pollionis Romuli exemplo. Centeſimum annum excedentem eum Diuus Auguſtus hoſpes interrogauit , quanam maximè ratione uigorem illum animi corporíſque cuſtodiſſet.At ille reſpondit:intus mulſo,foris oleo. Varro regium cognominatum morbum arquatum tradit,quoniam mulſo curetur.Melitites quo fieret modo ex muſto & melle,docuimus in ratione uini. Seculis iam fieri non arbitror hoc genus,inflationibus obnoxium. Solebat tamen inueteratum alui cauſa dari in febre:item articulario morbo,& neruorum infirmitate laborantibus,& mulieribus uini abſtemiis.Mellis naturæ adnexa cera eſt:de cuius origine,bonitate, nationibus, ſuis diximus locis.Omnis autem mollit,calefacit,explet corpora:recens melior.Datur in ſorbitione dyſentericis,fauíque ipſi,in pulte alicæ prius toſtæ.Aduerſatur lactis naturæ:ac milii magnitudine x.grana ceræ hauſta,non patiuntur coagulari lac in ſtomacho. Si inguen tumeat, albam ceram in pube fixiſſe remedio eſt. Nec huius uſus , quos miſta aliis præſtat,enumerare medicina poſſit,ſicuti nec cæterorum,quæ cum aliis proſunt.Iſta,ut diximus,ingeniis conſtant.Non fecit cerata,malagmata, emplaſtra,collyria, antidota,parens illa ac diuina rerum artifex:officinarum hæc,imò uerius auaritiæ commenta ſunt. Naturæ quidem opera abſoluta atque perfecta gignuntur : paucis ex cauſa non ex coniectura rebus aſſumptis,ut ſucco aliquo ſicca temperetur ad meatus,aut corpore alio humentia ad nexus. Scrupulatim quidem colligere ac miſcere uires , non coniecturæ humanæ opus,ſed impudentiæ eſt. Nos nec Indicarum Arabicarúmque mercium,aut externi orbis attingimus medicinas.Non placent remediis tam longè naſcentia:non nobis gignuntur:imò ne illis quidem,alióquin non uenderent.Odorum cauſa unguentorúmque & deliciarum,ſi placet,etiã ſuperſtitionis gratia emantur, quoniã thure ſupplicamus & coſto. Salutem quidem ſine his poſſe conſtare,uel ob id probabimus,ut tanto magis ſui delicias pudeat.Sed medicinas è floribus coronamentíſq; & hortenſiis, quæq; manduntur herbis

proſecuti,quonam modo frugum omittimus? Nimirum & has indicare conueniat.

Medicinæ ex frugibus. CAP. XXV.

IN primis ſapientiſſima animalium eſſe conſtat, quæ fruge ueſcantur. Siliginis grana combuſta & trita in uino ammineo,oculis illita epiphoras ſedant:tritici uerò ferro combuſta iis,quæ frigus uſſerit,præſentaneo ſunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta,neruorum contractionibus,cum roſaceo uerò & fico ſicca myxíſque decoctis furfures tonſillis faucibúſque gargarizatione proſunt.Sextus Pomponius Prætorii uiri pater, Hiſpaniæ citerioris princeps,cùm horreis ſuis uentilandis præſideret, correptus dolore podagræ, merſit in tri ticum ſeſe ſuper genua : leuatúſque ſiccatis pedibus mirabilem in modum,hoc poſteà remedio uſus eſt. Vis tanta eſt, ut cados plenos ſiccet. Paleam quoque tritici uel hordei calidam imponi ramicum incommodis experti iubent, quáque decoctæ ſunt aqua foueri.Eſt in farre uermiculus teredini ſimilis:quo cauis dentium cera incluſo, cadere uitiati dicuntur,etiamſi fricentur. Olyram arincam diximus uocari. Hac decocta fit medicamentum, quod Aegyptii atharam uocant, infantibus utiliſſimum:ſed & adultos illinunt eo. Farina ex hordeo & cruda & decocta collectiones impetúſque diſcutit,lenit,& concoquit.Decoquitur aliàs in mulſa aqua,aut fico ſicca.Ad iocineris dolores eam cum poſca concoqui opus eſt,aut cum uino. Cùm uerò inter coquendum diſcutiendúmque cura eſt, tunc in aceto melius, aut in fæce aceti, aut in cotoneis pyríſue decoctis.Ad multipedarum morſus cum melle,ad ſerpentium in aceto,& contra ſuppurantia, ad extrahendas ſuppurationes ex poſca, addita reſina & galla. Ad concoctiones uerò & hulcera uetera, cum reſina. Ad duritias cum fimo columbarum, aut fico ſicca, aut cinere.Ad neruorum inflammationes aut inteſtinorum uel laterum, uel uirilium dolores,cum papauere aut meliloto,& quoties ab oſſibus caro recedit.Ad ſtrumas cum pice & impubis pueri urina. Cum oleo & fœnogræco contra tumores præcordiorum,uel in febribus cum melle uel adipe uetuſto.. Suppuratis triticea farina multo lenior. Neruis cum hyoſcyami ſucco illinitur:ex aceto & melle lentigini.Zeæ,ex qua alicam fieri diximus,efficacior etiam hordeacea uidetur,trimeſtris mollior.Ex uino rubro ad ſcorpionum ictus tepida, & ſanguinem excreantibus:item arteriæ. Tuſſi cum caprino ſeuo, aut butyro.Ex fœnogræco molliſſima omnium. Hulcera manantia ſanat, & furfures corporis, ſtomachi dolores, pedes & mammas cum uino & nitro cocta. Aerina magis cæteris purgat hulcera uetera & gangrænas:cum rhaphano & ſale & aceto lichenas : lepras cum ſulphure uiuo : & capitis dolores cum adipe anſerino impoſita fronti. Strumas & panos concoquit cum fimo columbino., & lini ſemine decocta in uino. De polentæ generibus in frugum loco ſatis diximus,locorum ratione.A farina hordei diſtat eo quòd torretur, ob id ſtomacho utilis. Aluum ſiſtit,impetúſque rubicundi tumoris. Et oculis illinitur , & capitis dolori cum menta., aut alia refrigerante herba. Item pernionibus & ſerpentium plagis : item ambuſtis ex uino. Inhibet quoque puſtulas. Farina in pollinem ſubacta, uim extrahendi humoris habet : ideo & cruore ſuffuſis in faſcias uſque ſanguinem perducit : efficacius in ſapa. Imponitur & pedum callo clauiſque. Nam cum oleo uetere ac pice decocto polline,condylomata & alia omnia ſedis uitia quàm maximè calido mirabilem in modum curantur.Pulte corpus augetur. Farina,qua chartæ glutinantur,ſanguinem excreantibus datur tepida ſorbenda efficaciter. Alica res Romana eſt,& non pridem excogitata : alioquin non ptiſanæ potius laudes ſcripſiſſent Græci. Nondum arbitror Pompeii Magni ætate in uſu fuiſſe , & ideo uix quicquam de ea ſcriptum ab Aſclepiadis ſchola.Eſſe quidem eximiè utilem nemo dubitat,ſiue eluta detur ex aqua mulſa,ſiue in ſorbitiones decocta, ſiue in pultem. Eadem in aluo ſiſtenda torretur: dein fauorum cera coquitur , ut ſupra diximus. Peculiariter tamen longo morbo ad habitudinem redactis ſubuenit , ternis eius cyathis in ſextarium aquæ ſenſim decoctis , donec omnis aqua conſumatur. Poſteà ſextario lactis ouilli aut caprini addito per continuos dies , mox adiecto melle. Tali ſorbitionis genere emendantur ſyntexes. Milio ſiſtitur aluus, diſcutiuntur tormina, in quem uſum torretur antè. Neruorum doloribus & aliis

feruens in ſacco imponitur: neque aliud utilius: quoniam leuiſſimum molliſſimúmque eſt, & caloris capaciſſimum. Itaque talis uſus eius eſt ad omnia, quibus calor profuturus eſt. Farina eius cum pice liquida, ſerpentium & multipedæ plagis imponitur. Panicum Diocles medicus mel frugum appellauit. Effectus habet, quos milium. In uino potum prodeſt dyſentericis. Similiter his, quæ uaporanda ſunt, excalfactum imponitur. Siſtit aluum in lacte caprino decoctum, & bis die hauſtum: ſic prodeſt & ad tormina. Seſama trita in uino ſumpta, inhibet uomitiones. Aurium inflammationi illinitur, & ambuſtis. Eadem efficit & dum in herba eſt. Hoc amplius oculis imponitur decocta in uino. Stomacho inutilis cibus, & animæ grauitatem facit: ſtellionum morſibus reſiſtit: item hulceribus, quæ cacoethe uocant. Et auribus oleum, quod ex ea fit, prodeſſe diximus. Seſamoides à ſimilitudine nomen accepit, grano amaro, folio minore. Naſcitur in glareoſis. Detrahit bilem in aqua potum. Semen illinitur igni ſacro: diſcutit panos. Eſt etiamnum aliud ſeſamoides Anticyræ naſcens, quod ideo aliqui Anticyricon uocant: cætera ſimile erigeronti herbæ, de qua ſuo dicemus loco. Granum ſeſamæ datur in uino dulci ad detractiones, quantum tribus digitis capitur, miſcéntque ellebori albi unum & dimidium obolum, purgationem eam adhibentes, maximè inſaniæ melancholicæ, comitialibus, podagricis. Et per ſe drachmæ pondere exinanit. Hordeum optimum, quod candidiſſimum. Succus decocti in aqua cæleſti digeritur in paſtillos, ut infundatur exhulceratis interaneis & uuluis. Cinis eius ambuſtis illinitur, & carnibus quæ recedunt ab oſſibus, & eruptionibus pituitæ, muris aranei morſibus. Idem aſperſo ſale ac melle, candorem dentibus, & ſuauitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo utuntur, morbo pedum tentari negant. Nouémque granis ſi furunculum quis circumducat, ſingulis ter, manu ſiniſtra, & omnia in ignem abiiciat, confeſtim ſanari aiunt. Eſt & herba Phœnicea appellata Græcis, noſtris uerò hordeum murinum. Hæc trita è uino pota præclarè ciet menſes. Ptiſanæ quæ ex hordeo fit, laudes uno uolumine condidit Hippocrates: quæ nunc omnes in alicam tranſeunt. Contrà quanto innocentior eſt alica. Hippocrates tantum ſorbitionis gratia laudauit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniam ſitim arceret, quoniam in aluo non intumeſceret, quoniam facilè redderetur, & aſſuetis hic ſolus cibus in febri bis die poſſit dari: tantùm remotus ab iſtis, qui medicinam fame exercent. Sorbitionem tamen dari totam uetuit, aliúdue quàm ſuccum ptiſanæ. Item quamdiu pedes frigidi eſſent, tunc quidem nec potionem dandam. Fit & ex tritico glutinoſior, arteriæque exhulceratæ utilior. Amylon hebetat oculos, & gulæ inutile, contrà quàm creditur. Item ſiſtit aluum, epiphoras oculorum inhibet, & hulcera ſanat: item puſtulas & fluxiones ſanguinis. Genas duras emollit. Datur cum ouo his qui ſanguinem reiecerint. In ueſicæ uerò dolore, ſemuncia amyli cum ouo & paſſi tribus ouis ſufferuefacta, à balineo. Quin & auenacea farina decocta in aceto næuos tollit. Panis hic ipſe, quo uiuitur, innumeras penè continet medicinas. Ex aqua & oleo aut roſaceo mollit collectiones: ex aqua mulſa duritias ualde mitigat. Datur & ex uino ad diſcutienda quæ præſtringi opus ſit, & ſi magis etiamnum, ex aceto: aduerſus acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatiſmos uocant: item ad percuſſa, luxata. Ad omnia autem hæc fermentatus, qui uocatur autopyros, utilior. Illinitur & paronychiis, & callo pedum in aceto. Vetus aut nauticus panis tuſus atque iterum coctus, ſiſtit aluum. Vocis ſtudioſos, & contra diſtillationes, ſiccum eſſe primo cibo, utiliſſimum eſt. Sitanius (hoc eſt è trimeſtri) incuſſa in facie, aut deſquamata cum melle aptiſſimè curat. Candidus ægris, aqua calida frigidáue madefactus, leuiſſimum cibum præbet. Oculorum tumori ex uino imponitur. Sic & puſtulis capitis, aut adiecta arida myrto. Tremulis panem ex aqua eſſe ieiunis ſtatim à balineis demonſtrant. Quin & grauitatem odorum in cubiculis uſtus emendat, & uini, in ſaccos additus. Auxiliatur & faba. Nanque ſolida fricta, feruénſque in acre acetum coniecta, torminibus medetur. In cibo freſſa, & cum allio cocta, contra deploratas tuſſes ſuppurationéſque pectorum, quotidiano cibo ſumitur: & commanducata ieiuno ore, etiam ad furunculos maturandos diſcutiendóſue imponitur:

ponitur: & in uino decocta, ad teſtium tumores & genitalium. Lomento quoque ex aceto decocto, tumores maturat atque aperit. Item liuoribus, combuſtis medetur. Voci eam prodeſſe, author eſt M. Varro. Fabalium etiam ſiliquarúmque cinis, ad coxendices, & ad neruorum ueteres dolores, cum adipis ſuilli uetuſtate prodeſt. Et per ſe cortices decocti ad tertias ſiſtunt aluum. Lens optima, quæ facillimè coquitur, eáque quæ maximè aquam abſorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, & ſtomachum inflat: ſed aluum ſiſtit in cibo, magíſque diſcocta cæleſti aqua: eadem ſoluit, minus percocta. Cruſtulas hulcerum rumpit, eáque quæ intra os ſunt, purgat & adſtringit. Collectiones omnes impoſita ſedat, maximéque exhulceratas & rimoſas. Oculorum autem epiphoras cum meliloto aut cotoneo. Contra ſuppurantia cum polenta imponitur. Decoctæ ſuccus ad oris exhulcerationes & genitalium adhibetur: ad ſedem, cum roſaceo aut cotoneo. In iis, quæ acrius remedium exigunt, cum putamine Punici, melle modico adiecto. Ad id demum ne celeriter inareſcat, adiiciunt & betæ folia. Imponitur & ſtrumis paníſque, uel maturis uel matureſcentibus, ex aceto diſcocta. Rimis ex aqua mulſa: & gangrænis cum Punici tegmine. Item podagris cum polenta, & uuluis & renibus, permonibus, hulceribus difficilè cicatricem trahentibus. Propter diſſolutionem ſtomachi triginta grana lentis deuorantur. In choleris quoque & dyſenteria efficacior eſt in tribus aquis cocta; in quo uſu melius ſemper eam torrere aut tundere, ut quàm tenuiſſima detur, uel per ſe, uel cum cotoneo malo, aut pyris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, aut plantagine. Pulmoni eſt inutilis, & capitis dolori, neruoſíſque omnibus, & felli: nec ſomno facilis: ad puſtulas utilis, ignique ſacro & mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duritias & ſtrumas diſcutit. Stomachi quidem cauſa, polentæ modo potionibus inſpergitur. Quæ ſunt ambuſta, aqua ſemicocta curat, poſteà trita, & per cribrum effuſo furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex poſca coquitur ad guttura. Eſt & paluſtris lens per ſe naſcens in aqua non fluente, refrigeratoriæ naturæ: propter quod collectionibus illinitur, & maximè podagris, & per ſe & cum polenta: glutinat & interanea procidentia. Eſt & ſylueſtris eleliſphacos dicta à Græcis, ab aliis phacos. Eſt ea ſatiua lente leuior, & folio minore, atque ſicciore & odoratiore. Eſt & alterum genus eius ſylueſtris, odore graui: hæc mitior. Folia habet cotonei mali effigie, ſed minora & candida, quæ cum ramis decoquuntur. Menſes ciet & urinas, & paſtinacæ marinæ ictus ſanat. Torporem autem obducit percuſſo loco. Bibitur cum abſinthio ad dyſenteriam. Cum uino eadem commorantes menſes trahit: abundantes ſiſtit decocto eius poto. Per ſe impoſita herba, uulnerum ſanguinem cohibet. Sanat & ſerpentium morſus. Et ſi in uino decoquatur, pruritus teſtium ſedat. Noſtri, qui nunc ſunt, herbarii eleliſphacon Græcè, Latinè ſaluiam uocant, mentæ ſimilem, canam, odoratam. Partus emortuos ea appoſita extrahunt: item uermes aurium hulcerúmque. Cicer & ſylueſtre eſt, foliis ſatiuo ſimile, odore graui. Si largius ſumatur, aluus ſoluitur, & inflatio contrahitur, & tormina. Toſtum ſalubrius habetur. Cicercula etiamnum magis in aluo proficit. Farina utriuſque hulcera manantia capitis ſanat, efficacius ſylueſtris. Item comitiales & iocinerum tumores, & ſerpentium ictus. Ciet menſes & urinas, grano maximè. Emendat & lichenas, & teſtium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exhulceratam ueſicam & renes. Gangrænis utiliora cum melle, & his quæ cacoethe uocantur. Verrucarum in omni genere prima Luna ſingulis granis ſingulas tangunt, eáque grana in linteolo deligata poſt ſe abiiciunt, ita fugari uitium arbitrantes. Noſtri præcipiunt arietinum in aqua cum ſale diſcoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus urinæ. Sic & calculos pellit, morbúmque regium. Eiuſdem foliis ſarmentíſque decoctis aqua quàm maximè calida morbos pedum mollit, & ipſum calidum tritúmque illitum. Columbini decocti aqua, horrorem tertianæ & quartanæ minuere creditur. Nigrum autem cum gallæ dimidio tritum, oculorum hulceribus ex paſſo medetur. De eruo quædam in mentione eius diximus: nec potentiam ei minorem ueteres quàm braſſicæ, tribuêre. Contra ſerpentium ictus ex aceto, ad

crocodilorum hominúmque morſum. Si quis eruum quotidie ieiunus edat, lienem eius abſumi certiſſimi authores affirmant. Farina eius (ut ait Varro) maculas toto corpore emendat. Serpere hulcera non patitur: in mammis efficaciſſimum. Carbunculos rumpit ex uino. Vrinæ difficultates, inflationem, uitia iocineris, teneſmon, & quæ cibum non ſentiunt, atropha appellata, toſtum, & in nucis auellanæ magnitudinem melle collectum deuoratúmque corrigit: item impetigines, ex aceto coctum, & quarto die ſolutum. Panos in melle impoſitum ſuppurare prohibet. Aqua decocti perniones & pruritus ſanat fouendo. Quin & uniuerſo corpori, ſi quis quotidie ieiunus biberit, meliorem fieri colorem exiſtimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones mouet, aluum turbat, capiti & ſtomacho oneroſum. Genua quoque degrauat. Sed madefactum pluribus diebus, miteſcit, bubus iumentíſque utiliſſimum. Siliquæ eius uirides, prius quàm indureſcant, cum ſuo caule foliíſque contritæ, capillos nigro colore inficiunt. Lupini quoque ſylueſtres ſunt, omni modo minores ſatiuis, præterquàm amaritudine. Ex omnibus quæ eduntur, ſicco nulli minus ponderis eſt, nec plus utilitatis. Miteſcunt cinere aut aqua calidis. Colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant: amari contra aſpidas ualent. Hulcera atra, aridi decorticatíque triti, ſuppoſito linteolo, ad uiuum corpus redigunt. Strumas, parotidas in aceto cocti diſcutiunt. Succus decoctorum cum ruta & pipere, uel in febri datur ad uentris animalia pellenda, minoribus triginta annorum: pueris uerò impoſiti in uentrem ieiunis proſunt. Et alio genere toſti, & in defruto poti, uel ex melle ſumpti. Iidem auiditatem cibi faciunt, faſtidium detrahunt. Farina eorum aceto ſubacta, papulas pruritúſque in balineis illita cohibet, & per ſe ſiccat hulcera. Liuores emendat. Inflammationes cum polenta ſedat. Sylueſtrium efficacior uis eſt contra coxendicum & lumborum debilitatem. Ex iiſdem decocta lentigines & fouentium cutem corrigunt: ſi uerò ad mellis craſſitudinem decoquantur uel ſatiui, uitiligines nigras & lepras emendant. Satiui quoque rumpunt carbunculos impoſiti: panos & ſtrumas minuunt, aut maturant. Cocti ex aceto, cicatricibus candidum colorem reddunt. Si uerò cæleſti aqua diſcoquantur, ſuccus ille ſmegma fit: quo fouere gangrænas, eruptiones pituitæ, hulcera manantia, utiliſſimum. Expedit ad lienem bibere, & cum melle menſtruis hærentibus. Lieni crudi cum fico ſicca triti ex aceto imponuntur. Radix quoque in aqua decocta, urinas pellit. Medentur pecori cum chamæleonte herba decocti aqua in potum collata. Sanant & ſcabiem quadrupedum omnium, in amurca decocti, uel utroque liquore poſteà miſto. Fumus crematorum culices necat. Irionem inter fruges ſeſamæ ſimilem eſſe diximus, & à Græcis eryſimon uocari: Galli uelarum appellant. Eſt autem fruticoſum, foliis erucæ anguſtioribus paulò, ſemine naſturtii. Vtiliſſimum tuſſientibus cum melle, & in thoracis purulentis excreationibus. Datur & regio morbo, & lumborum uitiis, pleuriticis, torminibus, cœliacis. Illinitur uerò parotidum & carcinomatum malis. Teſtium ardoribus ex aqua, aliàs cum melle. Infantibus quoque utiliſſimum. Item ſedis uitiis & articulariis morbis, cum melle & fico. Contra uenena etiam efficax potum. Medetur & ſuſpirioſis: item fiſtulis, cum axungia ueteri, ita ne intus addatur. Horminum ſemine (ut diximus) cumino ſimile eſt, cætero porro, dodrantali altitudine. Duorum generum alteri ſemen nigrius, & oblongum. Hoc ad Venerem ſtimulandam, & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius ſemen & rotundius. Vtroque tuſo extrahuntur aculei ex corpore: per ſe illitum ex aqua, folia ex aceto impoſita, panos per ſe, uel cum melle diſcutiunt: item furunculos, priuſquàm capita faciant, omnéſque acrimonias. Quin & ipſæ frugum peſtes in aliquo ſunt uſu. Infelix dictum eſt à Virgilio lolium. Hoc tamen molitum, ex aceto coctum, impoſitúmque ſanat impetigines, celeriùs, quò ſæpius mutatum eſt. Medetur & podagris, aliíſque doloribus ex oxymelite. Curatio hæc à cæteris differt. Aceti ſextario uno dilui mellis uncias duas iuſtum eſt: ita temperatis ſextariis tribus, decocta farina lolii ſextariis duobus uſque ad craſſitudinem, calidúmque ipſum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit oſſa fracta. Miliaria appellatur herba, quæ necat milium. Hæc trita,

& cornu

& cornu cum uino infuſa, podagras iumentorum dicitur ſanare. Bromos ſemen eſt ſpicam ferentis herbæ:naſcitur inter uitia ſegetis auenæ genere:folio & ſtipula triticum imitatur.In cacuminibus dependentes, paruulas uelut locuſtas habet. Semen utile ad cataplaſmata, atque hordeum & ſimilia. Prodeſt tuſſientibus ſuccus. Orobanchen appellauimus necantem eruum & legumina:alii cynomorion eam appellant,à ſimilitudine canini genitalis:Cauliculus eſt ſine foliis,pinguis,rubens. Eſtur & per ſe,in patinis cùm tenera eſt decocta. Et leguminibus innaſcuntur beſtiolæ uenenatæ, quæ manus pungunt, & periculum uitæ afferunt,ſolifugarum generis.Aduerſus has omnia eadem medentur, quæ contra araneos & phalangia demonſtrantur.Et frugum quidem hæc ſunt in uſu medico.Ex iiſdem fiunt & potus,zythum in Aegypto,cælia & ceria in Hiſpania, ceruiſia & plura genera in Gallia,aliiſque prouinciis : quorum omnium ſpuma cutem fœminarum in facie nutrit.Nam quod ad potum ipſum attinet, præſtat ad uini tranſire mentionem, atque à uite ordiri medicinas arborum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVSTERTIVS.

PROOEMIVM.

PERACTA cerealium in medendo quoq; natura eſt, omniúmque quæ ciborum aut florum odorúmque gratia proueniunt ſupina tellure. Non ceſſit his Pomona,partéſque medicas pendentibus quoque dedit, non contenta protegere, arborúmque alere umbra quæ diximus, imò uelut indignata plus auxilii ineſſe his quæ longius à cælo abeſſent,quæque poſteà cœpiſſent. Primum enim homini cibum fuiſſe inde,& ſic inductos cælum ſpectare, paſcíque & nunc ex ſe poſſe ſine frugibus.Ergo hercule has in primis dedit uitibus, non contenta delicias etiam & odores atque unguenta omphacio & œnanthe ac maſſari(quæ ſuis locis diximus)nobiliter inſtruxiſſe:Plurimum, inquit, homini uoluptatis ex me eſt. Ego ſuccum uini, liquorem olei gigno. Ego palmas & poma, tótque uarietates: neque, ut tellus, omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde ſaxis, ut quando quantóue opere cibi fiant. At ex me parata omnia,nec curuo adoranda aratro, nec cura laboranda, ſed ſeſe porrigentia ultro : & ſi pigeat attingere, etiam cadentia. Certauit ipſa ſecum, plúſque utilitatis cauſa genuit etiam, quàm uoluptatis. Folia uitium & pampini capitis dolores, inflammationéſqne corporum mitigant cum polenta. Folia per ſe ardores ſtomachi ex aqua frigida : cum farina uerò hordei, articularios morbos. Pampini triti & impoſiti,tumorem omnem ſiccant. Succus eorum dyſentericis infuſus medetur. Lacryma uitium, quæ ueluti gummi eſt, lepras & lichenas, & pſoras nitro antè præparatas ſanat.Eadem cum oleo ſæpius pilis illitis, pſilothri effectum habet, maximæque aqua, quam uirides accenſæ uites exudant: qua & uerrucæ tolluntur.Pampini ſanguinem excreantibus,& mulierum à conceptu defectioni diluti potu proſunt.Cortex uitium & folia arida, uulnerum ſanguinem ſiſtunt,ipſúmque uulnus conglutinant. Vitis albæ uiridis tuſæ ſucco & thure impetigines tolluntur. Cinis ſarmentorum uitiúmque & uinaceorum condylomatis & ſedis uitiis medetur ex aceto : item luxatis & ambuſtis, & lienis tumori,cum roſaceo & ruta & aceto. Item igni ſacro ex uino citra oleum aſpergitur:

& intertrigines & pilos abſumit. Dant & bibendum cinerem ſarmentorum ad lienis remedia aceto conſperſum, ita ut bini cyathi in tepida aqua bibantur, útque qui biberit, in lienem iaceat. Clauiculæ ipſæ, quibus repunt uites, tritæ, & ex aqua potæ, ſiſtunt uomitionum conſuetudinem. Cinis uitium cum axungia uetere contra tumores proficit, fiſtulas purgat, mox & perſanat: item neruorum dolores frigore ortos, contractionéſq;: contuſas uerò partes cum oleo: carnes excreſcentes in oſſibus cum aceto & nitro: ſcorpionum & canum plagas cum oleo. Corticis per ſe cinis combuſtis pilos reddit. Omphacium quæ fieret ratione incipientis uuæ pubertate, in unguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea, quæ in humido ſunt, hulcera, ut oris, tonſillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimum confert. Scabritiæ genarum, hulceribúſq; angulorum, nubeculis, hulceribus quacunq; in parte manantibus, cicatricibus marcidis, oſſibus purulentè limoſis. Frangitur uehementia eius melle aut paſſo. Prodeſt & dyſentericis, ſanguinem excreantibus, anginis. Omphacio cohæret œnanthe, quam uites ſylueſtres ferunt, dicta à nobis in unguenti ratione. Laudatiſſima in Syria, maximè circa Antiochiæ & Laodiceæ montes: & ex alba uite refrigerat, adſtringit, uulneribus inſpergitur, ſtomacho illinitur, utilis urinæ, iocineri, capitis doloribus, dyſentericis, cœliacis, cholericis. Contra faſtidia obolo ex aceto pota. Siccat manantes capitis eruptiones, efficaciſſima ad uitia quæ ſunt in humidis: ideóq; & oris hulceribus, & uerendis, ac ſedi. Cum melle & croco aluum ſiſtit. Genarum ſcabiem emendat, oculorúmque lacrymationes: ex uino ſtomachi diſſolutionem: ex aqua frigida pota ſanguinis excreationem. Cinis eius ad collyria, & ad hulcera purganda, & paronychia, & pterygia probatur. Vritur in furno, donec panis percoquatur. Maſſaris odoribus tantùm gignitur, omniáque ea auiditas humani ingenii nobilitauit, rapere feſtinando.

De medicinis uuarum recentium, & ſarmentis uuarum, & uinaceis, & de uua theriace, & de uua paſſa, & aſtaphide, & aſtaphide agria, pituitaria, & labruſca, & de uite alba & nigra, & de muſtis, & uini generibus, & aceto.

CAP. I.

MAtureſcentium autem uuæ uehementiores nigræ, ideóque uinum ex his minus iucundum: ſuauiores albæ, quoniam è tranſlucido facilius accipitur aër. Recentes ſtomachum & ſpiritum inflant, aluúmque turbant: itaque in febri damnantur utique largiores. Grauedinem enim capiti, morbúmque lethargicum faciunt. Innocentiores, quæ decerptæ diu pependere: qua uentilatione etiam utiles fiunt ſtomacho, ægríſque. Nam & refrigerant leuiter, & faſtidium auferunt. Quæ autem in uino dulci conditæ fuere, caput tentant. Proximæ ſunt penſilibus in palea ſeruatæ. Nam in uinaceis ſeruatæ, & caput & ueſicam & ſtomachum infeſtant. Siſtunt tamen aluum, ſanguinem excreantibus utiliſſimæ. Quæ uerò in muſto fuere, peiorem uim etiamnum habent, quàm quæ in uinaceis. Sapa quoque ſtomacho inutiles facit: ſaluberrimas putant medici in cæleſti aqua ſeruatas, etiamſi minimè iucundas: ſed uoluptatem earum in ſtomachi ardore ſentiri, & in amaritudine iecoris fellíſque uomitione in choleris, hydropicis, cum ardore febrium ægrotantibus. At in ollis ſeruatæ, & os & ſtomachum & auiditatem excitant. Paulò tamen grauiores exiſtimantur fieri uinaceorum halitu. Vuæ florem in cibis ſi edêre gallinacei, uuas non attingunt. Sarmenta earum in quibus acini fuere, adſtringendi uim habent, efficaciora ex ollis. Nuclei acinorum eandem uim obtinent. Hi ſunt, qui in uino capitis dolorem faciunt. Toſti tritíque ſtomacho utiles ſunt. Inſpergitur farina eorum polentæ modo potionis dyſentericis, & cœliacis, & diſſolutis ſtomacho. Decocto etiam eorum fouere pſoras & pruritum, utile eſt. Vinacei per ſe, minus capiti aut ueſicæ nocent, quàm nuclei: mammarum inflammationi triti cum ſale utiles. Decoctum eorum ueteres dyſentericos & cœliacos iuuat & potione, & fotu. Vua theriace, de qua ſuo loco diximus, contra ſerpentium ictus eſtur. Pampinos quoque eius edendos cenſent, imponendóſque, uinúmque & acetum ex his factum auxiliarem contra eadem uim habent. Vua paſſa, quam aſtaphida uocant, ſtomachum, uentrem, interanea tentaret,

nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essent:iis exemptis,uesicæ utilis habetur,& tussi alba utilior. Vtilis & arteriæ & renibus, sicut ex his passum priuatim è serpentibus contra hæmorrhoida potens.Testium inflammationi cum farina cumini aut coriandri imponuntur:item carbunculis,articularibus morbis, sine nucleis tritæ cum ruta: fouere antè uino hulcera oportet. Sanant epinyctidas & dysenteriam cum suis nucleis. Et in oleo coctæ gangrænis illinuntur cum cortice rhaphani & melle. Podagris & unguium mobilibus cum panace,& per se ad purgandum os capútque,cum pipere commanducantur. Astaphis agria siue staphis,quam uuam taminiam aliqui uocant falsò, (suum enim genus habet,cauliculis nigris rectis;foliis labruscæ) fert folliculos uerius,quàm acinos, uirides, similes ciceri:in his nucleum triangulum. Maturescit cum uindemia nigrescítque,cùm taminiæ rubentes norimus acinos: sciamúsque illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. His nucleis ad purgationem uti non censuerim propter ancipitem strangulationem: nec ad pituitam oris siccandam: fauces enim lædunt. Phthiriasi caput & reliquum corpus liberant triti,facilius admista sandaracha:item pruritu & psoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto:ad aurium uitia,rheumatismum cicatricum,hulcerum manantia.Flos tritus in uino cōtra serpentes bibitur:semen enim abdicauerim,propter nimiam uim ardoris. Quidam eam pituitariam uocant,& plagis serpentium utique illinunt. Labrusca quoque œnanthen fert,satis dictam,quæ à Græcis ampelos agria appellatur, spissis & candicantibus foliis, geniculata, rimoso cortice: fert uuas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie mulierum purgant, & uariis coxendicum & lumborum uitiis tusæ cum foliis & succo prosunt. Radix decocta in aqua, pota in uini Coi cyathis duobus, humorem alui ciet: ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim esse, quam uulgus uuam taminiam uocat. Vtuntur ea pro amuleto: & ad expuitionem sanguinis quoque adhibent, non ultra gargarizationes, & ne quid deuoretur, addito sale, thymo, aceto mulso.Ideo & purgationibus ancipitem putant. Est huic similis, sed in salictis nascens: ideo distinguitur nomine,cùm eosdem usus habeat, & salicastrum uocatur. Scabiem & pruriginem hominum quadrupedúmque aceto mulso trita hæc efficaciùs tollit. Vitis alba est, quam Græci ampeloleucen, alii ophiostaphylon, alii melothron, alii psilothrum, alii archezostin, alii cedrostin, alii madon appellant. Huius sarmenta longis & exilibus internodiis geniculata scandunt. Folia pampinosa ad magnitudinem ederæ,diuiduntur ut uitium. Radix alba,grandis, rhaphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. Hi decocti in cibo aluum & urinam cient. Folia & caules exhulcerant corpus:utique hulcerum phagedænis & gangrænis, tibiarúmque tædio cum sale illinuntur. Semen in uua raris acinis dependet, succo rubente, posteà croci. Nouere id qui coria perficiunt: illo enim utuntur. Psoris & lepris illinitur. Lactis abundantiam facit coctum cum tritico, potúmque. Radix numerosis utilitatibus nobilis, contra serpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie, uarósque & lentigines, & suggillata emendat, & cicatrices. Eadémque præstat decocta in oleo. Decoctæ datur & comitialibus potus:item mente commotis,& uertigine laborantibus, drachmæ pondere quotidie anno toto.Et ipsa autem largior aliquanto,sensus purgat.Illa uis præclara,quòd ossa infracta extrahit in aqua imposita,ut bryonia: quare quidam hanc albam bryoniam uocant.Alia uerò nigra efficacior in eodem usu cum melle & thure.Suppurationes incipientes discutit, ueteres maturat & purgat. Ciet menses & urinam. Ecligma ex ea fit suspiriosis, & contra lateris dolores,uulsis,ruptis. Splenem ternis obolis pota triginta diebus consumit.Illinitur eadem cum fico & pterygiis digitorum. Ex uino secundas fœminarum apposita trahit: & pituitam, drachma pota in aqua mulsa. Succus radicis colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitus per se & cum eruo, lætiore quodam colore & cutis teneritate mangonizat corpora: serpentes fugat. Tunditur ipsa radix cum pingui fico, erugátque corpus si statim bina stadia ambulentur: aliàs urit, nisi frigida abluatur.Iucundius hoc idem præstat nigra uitis: quoniam alba pruritum affert. Est ergo & nigra,quam propriè bryoniam uocant,alii Chironiam,alii gynecanthen,aut apro-

niam,

niam,similem priori, præterquàm colore. Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles prætulit ueris asparagis in cibo urinæ ciendæ,lieníque minuendo. In frutectis & harundinetis maximè nascitur. Radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infracta uel efficacius extrahit, quàm suprà dicta. Cæterùm eidem peculiare est, quòd iumentorum ceruicibus unicè medetur. Aiunt si quis uillam ea tinxerit,fugere accipitres, tutásq; fieri uillaticas alites. Eadem in iumento hominéq; phlegma,aut sanguinem,qui se ad talos deiecerit,circunligata sanat. Et hactenus de uitium generibus. Musta differentias habent naturales has,quòd sunt candida,aut nigra,aut inter utrunque:aliáque,ex quibus uinum fiat,alia ex quibus passum : cura differentias innumerabiles facit. In plenum ergo hæc dixisse conueniat. Mustum omne stomacho inutile,uenis iucundum. A balineis raptim & sine interspiratione potum, necat. Cantharidum naturæ aduersatur. Item serpentibus,maximè hæmorrhoidi & salamandræ. Capitis dolores facit,& gutturi inutile. Prodest renibus,iocineri,& interaneis uesicæ:colleuat enim ea. Priuatim contra buprestin ualet. Contra meconium, lactis coagulationem, cicutam, toxica, dorycnium,ex oleo potum , reddituḿque uomitionibus. Ad omnia infirmius album , iucundius passi mustum, & quòd minorem capitis dolorem afferat. Vini genera differentiásque perquàm multas exposuimus, & ferè cuiusque proprietates. Neque est ulla pars difficilior tractatu,aut numerosior:quippe cùm sit tardum dictu,pluribus prosit an noceat:prætereà quàm ancipiti euentu potu statim auxilium fit,aut uenenum. Etenim de natura ad remedia tantùm pertinente nunc loquimur. Vnum de dando eo uolumen Asclepiades condidit,ab eo cognominatum:qui uerò posteà de uolumine illo disseruere,innumera. Nos ista Romana grauitate,artiúmque liberalium appetentia,non ut medici,sed ut iudices salutis humanæ,diligenter distinguemus. De generibus singulis differere immensum & inexplicabile est,discordibus medicorum sententiis. Surrentinum ueteres maximè probauere:sequens ætas Albanum aut Falernum. Deinde alia alii,iniquissimo genere decreti,quod cuique gratissimum cæteris omnibus pronuntiando. Quin ut constarent sententiæ, quota portio tamen mortalium iis generibus posset uti? Iam uerò nec proceres usquam synceris. Eò uenere mores,ut nomina modò cellarum uæneant, statímque in lacubus uindemiæ adulterentur. Ergo hercle,mirum dictu, innocentius iam est quodcunque & ignobilius. Hæc tamen facere constantissimè uidentur sententiæ uictoriam, quorum mentionem fecimus,si quis hoc quoque discrimen exigat. Falernum nec in nouitate,nec in nimia uetustate corpori salubre est. Media eius ætas à quintodecimo anno incipit. Hoc non rigido potu stomacho utile,non item in calido. Et in diutina tussi sorbetur merum utiliter à ieiunis: item in quartanis. Nullo æquè uenæ excitantur. Aluum sistit, corpus alit. Creditum est obscuritatem uisus facere:nec prodesse neruis,aut uesicæ. Albana neruis utiliora. Stomacho minus,quæ sunt dulcia:austera uel Falerno utiliora. Concoctionem minus adiuuant : stomachum modicè implent. At Surrentina nullo modo,nec caput tentant : stomachi & intestinorum rheumatismos cohibent. Cæcuba iam non gignuntur. At quæ supersunt Setina,cibos concoqui cogunt. Virium plus Surrentino,austeritatis Albano, uehementiæ minus Falerno. Ab his Statana non longo interuallo abfuerint. Aluo citæ Signinum maximè conducere indubitatum est. Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur uires, sanguis colósque hominum. Hoc quoque distat orbis medius,& mitior plaga à circumiectis : quantum illis feritas facit roboris, tantùm nobis hic succus. Lactis potus ossa alit,frugum neruos,aquæ carnes. Ideo minus ruboris est in corporibus illis,& minus roboris,contráque labores patientiæ. Vino modico nerui iuuantur,copiosiore læduntur:sic & oculi. Stomachus recreatur : appetentia ciborum inuitatur:tristitia & cura hebetatur:urina & algor expellitur:somnus conciliatur. Prætereà uomitiones sistit : collectiones extrà lanis humidis impositis mitigat. Asclepiades utilitatem uini æquari uix Deorum potentia posse pronuntiauit. Vetus copiosiore aqua miscetur, magísque urinam expellit : minus siti resistit. Dulce minus inebriat, sed stomacho innatat:austerum facilius concoquitur. Leuissimum est,quod celerrimè inueteratur. Minus

infestat

infeſtat neruos, quod uetuſtate dulceſcit. Stomacho minus utile eſt pingue, nigrum, ſed corpora magis alit. Tenue & auſterum minus alit, magis ſtomachum nutrit. Celeriùs per urinam tranſit, tantóque magis capita tentat: hoc & in omni alio ſucco ſemel dictum ſit. Vinum ſi ſit fumo inueteratum, inſaluberrimum eſt. Mangones iſta in apothecis excogitauere. Iam & patresfamilias ætatem ademere his, quæ per ſe cariem traxere. Quo certè uocabulo ſatis conſilii dedere priſci: quoniam & in materiis cariem fumus erodit. at nos è diuerſo fumi amaritudine uetuſtatem indui perſuaſum habemus. Quæ ſunt admodum exalbida, hæc uetuſtate ſalubria fiunt. Quò generoſius uinum eſt, hoc magis uetuſtate craſſeſcit, & in amaritudinem corpori minimè utilem coit. Condire eo aliud minus annoſum, inſalubre eſt. Sua cuique uino ſaliua innocentiſſima, ſua cuique ætas gratiſſima, hoc eſt, media. Corpus augere uolentibus, aut mollire aluum, conducit inter cibos bibere. Contrà minuentibus aluúmque cohibentibus, ſitire in edendo, poſteà parum bibere. Vinum ieiunos bibere nouitio inuento, inutiliſſimum eſt. Curas uigorémque animi impedit, ad procinctum tendentibus: ſomno uerò ac ſecuritatibus iaududum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum miniſtrauit. Odyſ.Δ
Sic quoque in prouerbium ceſſit, ſapientiam uino obumbrari. Vino debemus homines, quòd ſoli animalium non ſitientes bibimus. Aquæ potum interponere utiliſſimum: Itémque iugi ſuperbibere ebrietati: quam quidem frigidæ potus extemplo diſcutit. Meracis potionibus per uiginti dies ante Canis ortum, totidémque poſteà, ſuadet Heſiodus uti. Merum quidem remedio eſt contra cicutas, coriandrum, aconita, uiſcum, meconium, argentum uiuum, apes, ueſpas, crabrones, phalangia, ſerpentium ſcorpionúmque ictus, contráque omnia quæ refrigerando nocent. Priuatim contra hæmorrhoidas, preſteras, fungos. Item contra inflationes roſionéſque præcordiorum, & quorum ſtomachus in uomitiones effunditur: & ſi uenter aut interanea rheumatiſmum ſentiant. Dyſentericis, ſudatoribus, in longa tuſſi, in epiphoris, meracum. At uerò cardiacis, in mamma læua merum in ſpongia imponi prodeſt. Ad omnia autem maximè album inueteraſcens. Vtiliter etiam fouetur uino calido uirilitas iumentis: quo etiam infuſo cornu laſſitudinem auferri aiunt. Simias, quadrupedéſque quibus digiti ſunt, negant creſcere aſſuetas meri potu. Nunc circa ægritudines ſermo de uinis erit. Saluberrimum liberaliter genitis, Campaniæ quodcunque tenuiſſimum: uulgo uerò, quod quenque maximè iuuerit ualidum. Vtiliſſimum omnibus ſacco uiribus fractis. Meminerimus ſuccum eſſe, qui feruendo uires è muſto ſibi fecerit. Miſceri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in muſto additum eſt: meliúſque, ſi nec uaſis pix affuit. Marmore enim & gypſo aut calce condita, quis non etiam ualidus expauerit? In primis igitur uinum marina aqua factum, inutile eſt ſtomacho, neruis, ueſicæ. Reſina condita, frigidis ſtomachis utilia exiſtimantur. Non expedire uomitoribus, ſicut neque muſtum, neque ſapa, neque paſſum. Nouitium reſinatum nulli conducit. Capitis dolorem & uertigines facit: ab hoc dicta crapula eſt. Tuſſientibus & in rheumatiſmo nominata proſunt. Item cœliacis & dyſentericis, mulierum menſibus. In hoc genere rubrum nigrúmue magis conſtringit, magíſque calfacit. Innocentius pice ſola conditum. Sed & picem meminiſſe debemus, non aliud eſſe, quàm combuſtæ reſinæ fluxum. Hoc genus uini excalfacit, concoquit, purgat: pectori, uentri utile: item uuluarum dolori, ſi ſine febre ſint, ueteri rheumatiſmo, exhulcerationi, ruptis conuulſis, uomicis, neruorum infirmitati, inflationibus, tuſſi, anhelationibus, luxatis, in ſuccida lana impoſitum. Ad omnia hæc utilius id, quod ſponte naturæ ſuæ picem reſipit, picatúmque appellatur. Heluenaco quoque tamen nimio caput tentari conuenit. Quod ad febrium ualetudines attinet, certum eſt non dandum in febre, niſi ueteribus ægris, uinum: nec niſi declinante morbo. In acutis uerò periculis, nullis niſi qui manifeſtas remiſſiones habeant, & has noctu potius. dimidia enim pars periculi eſt, noctu, hoc eſt ſpe ſomni, bibentibus: nec à partu abortúue, nec à libidine ægrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum acceſſiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tuſſientibus, nec in tremore neruorúmque

uorúmque doloribus uel faucium, aut si uis morbi circa illa intelligatur, nec in duritia præcordiorum, uenarum uehementia, neque in opisthotono, tetano, nec singultientibus, nec si cum febre dyspnœa sit. Minimè uerò oculis rigentibus, & genis stantibus, aut defectis grauibúsq;: nec quorum conniuentium perlucebunt oculi, neu palpebris non coëuntibus, uel si dormientibus hoc idem eueniet: aut si cruore suffunduntur oculi, uel si lemæ in oculis erunt. Minimè lingua fungosa, nec graui, & subinde imperfecta loquentibus: nec si urina difficilè reddetur, neque expauescentibus repentè, nec spasticis, aut rursus torpentibus, nec si per somnos genitura effundatur. Cardiacorum morbo unicam spem in uino esse, certum est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione censent, alii non nisi in remissione. Illi, ut sudorem coerceant: hi, quia tutius putant, minuente se morbo: quam plurium sententiam esse uideo. Dari utique non nisi in cibo debet, nec à somno, nec præcedente alio potu: hoc est, utique sitienti, nec nisi in desperatione suprema: & uiro facilius quàm fœminæ: seni, quàm iuueni: iuueni, quàm puero: hyeme, quàm æstate: assuetis potius, quàm expertibus. Modus dandi pro uehementia uini: item mistura. Atque uulgò satis putant unum uini cyathum duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stomachi, dandum: & si cibus non descendat. Inter uini genera, quæ fingi docuimus, nec fieri iam arbitror, & superuacaneum eorum usum, cùm ipsis rebus, ex quibus finguntur, doceamus uti. Et aliâs modum excesserat medicorum in his ostentatio, ueluti è napis uinum utile esse ab armorum equitandíue lassitudine præcipientium, atque ut reliqua omittamus, etiam è iunipero. Et quis satius censeat, absinthite uino utendum potius, quàm absinthio ipso? In reliquis omittetur & palmeum, capiti noxium, uentríque tantùm molliendo, & sanguinem excreantibus non inutile. Fictitium non potest uideri, quod bion appellauimus, cùm sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissoluto, aut cibos non perficienti, prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, uertigini, torminibus, ischiadicis. In pestilentia quoque ac peregrinationibus, uim magnam auxiliandi habere dicitur. Vini etiam uitium transit in remedia. Aceto summa uis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit ut infusum terræ spumet. Dictum est sæpius, dicetúrque quoties cum aliis prosit. Per se haustum fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu. Vim in balineis æstus arcet, si contineatur ore. Quin & cum aqua bibitur. Multorum stomacho utiliter gargarizatur: cum eadem conualescentium & à Solis ardoribus. Oculis quoque illo modo saluberrimum. Plurimum fotu medetur post uredines. Item lepris, furfuribus, hulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei: contráque omnium aculeatorum uenena & pruritus. Item contra multipedæ morsum. Calidum in spongia appositum, adiecto sulphuris sextante sextariis tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medetur sedis uitiis. In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spongia impositum, intus potum cyathis binis quàm acerrimum. Conglobatum utiq; sanguinem discutit. Contra lichenas & bibitur, & imponitur. Sistit aluos, & rheumatismos interaneorum infusum: item procidentia sedis uuluæq;. Tussim ueterem inhibet, & gutturis rheumatismos, orthopnœam, dentium labefactationem. Vesicæ nocet, neruorúmque infirmitatibus. Nesciere medici, quantum contra aspidas polleret. Nuper ab aspide calcata percussus utrem aceti ferens, quoties deposuisset, sentiebat ictum, aliàs illæso similis. Intellectum ibi remedium est, potúq; succursum. Neque altero os colluunt uenena exugentes. In totum domitrix uis hæc non ciborum modò est, uerum & rerum plurimarum. Saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens. Cibos quidem & sapores non alius magis succus commendat aut excitat: in quo usu mitigatur tosto pane aut uino, uel accenditur pipere ac lasere: utique sale compescitur. Non est prætereundum in eo exemplum ingens. Siquidem M. Agrippa supremis suis annis conflictatus graui morbo pedum, cùm dolorem eum perpeti nequiret, unius medicorum portentosa scientia, ignorante Diuo Augusto, tanti putauit usu pedum sensúque omni carere, dummodo & dolore illo careret, demersis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

De

De aceto ſcillino, & oxymelite, & ſapa, & fæce uini, aceti, & ſapæ.

CAP. II.

ACetum ſcillinum inueteratum magis probatur: prodeſt, ſuper ea quæ diximus, aceſcentibus cibis: guſtatum enim diſcutit pœnam eam. Et his qui ieiuni uomunt: callum enim faucium facit, ac ſtomachi: odorem oris tollit, gingiuas aſtringit, dentes firmat, colorem meliorem præſtat. Tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat, & tranſitum auditus aperit. Oculorum aciem obiter exacuit. Comitialibus, melancholicis, uertiginoſis, uuluarum ſtrangulationibus, percuſſis aut præcipitatis, & ob id ſanguine conglobato, neruis infirmis, renum uitiis perquàm utile. Cauendum exhulceratis. Oxymeli antiqui (ut Dieuches tradit) hoc modo temperabant: mellis minas decem, aceti ueteris heminas quinque, ſalis marini pondo, thymbræ quadrantem, aquæ marinæ ſextarios quinque pariter coquebant, decies deferueſcente cortina, atque ita diffundebant inueterabántque. Suſtulit totum id Aſclepiades, coarguítque. Nam etiam in febribus dabant. Profuiſſe tamen fatentur contra ſerpentes, quas ſepas uocant, & contra meconium, ac uiſcum, & anginas, calidum gargarizatum, & auribus, & oris gutturíſque deſideriis, quæ nunc omnia oxalme contingunt: id ſale & aceto recente efficacius eſt. Vino cognata res ſapa eſt, muſto decocto, donec tertia pars ſuperſit. Ex albo hoc melius. Vſus contra cantharidas, bupreſtin, pinorũ erucas, quas pityocampas uocant, ſalamandras, & contra mordentia uenenata. Secundas partúſque emortuos trahit cum bulbis potum. Fabianus author eſt, uenenum eſſe, ſi quis ieiunus à balineis id bibat. Conſequens horum eſt uini fæx, ſui cuiuſque generis. Ergo uini fæci tanta uis eſt, ut deſcendentes in cupas enecet. Experimentum demiſſa præbet lucerna, quandiu extinguatur, periculum denuntians. Illota miſcetur medicamentis. Cum iridis uerò pari pondere, eruptionibus pituitæ illinitur. Et ſicca uel madida contra phalangia, & teſtium mammarúmque inflammationes, uel in quacunque parte corporis. Item cum hordacea farina, & thuris polline in uino decocta crematur & ſiccatur. Experimentum eſt legitimè coctæ, ut refrigerata linguam tactu uideatur urere. Celerrimè exanimatur loco non incluſo condita. Crematio ei multum uirium adiicit. Vtiliſſima eſt ad compeſcendas lichenas furfuréſque cum fico decocta. Sic & lepris & hulceribus manantibus imponitur. Fungorum naturæ contraria eſt pota, ſed magis cruda. Oculorum medicamentis cocta & lota miſcetur. Medetur illita & teſtibus, & genitalibus. In uino autem aduerſus ſtrangurias bibitur. Cùm expirauit quoque, lauandis corporibus & ueſtibus utilis: túncque uſum acaciæ habet. Fæx aceti pro materia acrior ſit neceſſe eſt, multóque magis exhulceret. Reſiſtit ſuppurationum incrementis: ſtomachum, interanea, uentrem illita adiuuat. Siſtit earum partium rheumatiſmos, & mulierum menſes. Panos diſcutit nondum exhulceratos, & anginas: ſacros ignes cum cera. Mammas lactis ſui impatientes eadem extinguit. Vngues ſcabros aufert. E ſerpentibus contra ceraſtas ualidiſſima cum polenta. Cum melanthio autem contra crocodili morſus, & canis. Et hæc cremata ampliat uires. Tunc addito lentiſcino oleo, illita una nocte rufat capillum. Eadem ex aqua in linteolo appoſita, uuluas purgat. † Sæpe fæce ambuſta ſanantur, melius addita lanugine harundinis. Eadem fæce decocta potáque tuſſes ueteres. Decoquitur in patinis cum ſale & adipe ad tumorem quoque maxillarum & ceruicum.

† *Reſtitue, Sapæ fæce, &c.*

De oleis, & folijs oleæ, & flore, & cinere, & de oliua alba & nigra, & de amurca. CAP. III.

OLearum proxima authoritas intelligitur. Folia earũ uehementiſſimè adſtringũt, purgant, ſiſtunt. Itaq; cõmanducata impoſita hulceribus medentur, & capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quæ medici uſſerint, gingiuarum inflammationibus, paronychiis, ſordidíſq; hulceribus excreſcentibus. Cũ melle profluuium ſanguinis è neruoſis partibus cohibet. Succus eorum carbunculantibus circa oculos hulceribus, & puſtulis, procidentíq; pupillæ efficax: quapropter in collyria additur. Nam & ueteres lacrymationes ſanat, & genarum eroſiones. Exprimitur autem ſuccus tuſis, affuſo uino

uino & aqua cæleſti,ſiccatúſque in paſtillos digeritur.Siſtit menſes in lana admotus uuluæ.Vtilis & ſaniem emanantibus.Item condylomatis,ignibus ſacris, quæq; ſerpunt hulcera,epinyctidi.Eoſdem & flos earum habet effectus. Vruntur & cauliculi floreſcentes, ut ſpodii uicem cinis præſtet:uinóque infuſo iterum uritur. Suppurationes & panos illinunt cinere eo,uel foliis tuſis cum melle,oculos uerò cum polenta.Succus fruticis recentis accenſi diſtillans,ſanat lichenas,furfures, manantia hulcera. Nam & lacryma quæ ex arbore ipſa diſtillat,Aethiopicæ maximè oleæ, mirari ſatis eſt repertos,qui dentium dolores illinendos cenſerent, uenenum eſſe prædicantes, atque etiam in oleaſtro quærendam. E radice oleæ quàm tenerrimæ cortex deraſus, in melle crebro guſtatu medetur ſanguinem reiicientibus, & ſuppurata extuſſientibus. Ipſius oleæ cinis cum axungia tumores ſanat: extrahítque fiſtulis uitia, & ipſas ſanat. Oliuæ albæ ſtomacho utiliores, uentri minus.Præclarum habent, antequàm condiantur, uſum, recentes per ſe cibi modo deuoratæ. Medentur enim arenoſæ urinæ, item dentibus, aut attritis, aut conuulſis. Nigra oliua ſtomacho inutilior, uentri facilior, capiti & oculis non conuenit. Vtraque ambuſtis prodeſt trita & illita. Sed nigra commanducatur, & protinus ex ore impoſita, puſtulas gigni prohibet. Colymbades ſordida hulcera purgant, inutiles difficultatibus urinæ. De amurca poteramus uideri ſatis dixiſſe, Catonem ſecuti: † ſed reddenda medicinæ quoque eſt. Gingiuis & oris hulceribus, dentium ſtabilitati efficaciſſimè ſubuenit. Item ignibus ſacris infuſa, & his quæ ſerpunt.Pernionibus nigræ oliuæ amurca utilior:item infantibus fouendis.Albæ uerò mulierum uuluæ in lana admouetur.Multò autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo uaſe ad craſſitudinem mellis. Vſus eius cum aceto, aut uino uetere,aut mulſo, ut quæque cauſa exigat in curatione oris, dentium, aurium, hulcerum manantium, genitalium, rhagadum. Vulneribus in linteolis imponitur,luxatis in lana: ingens hic uſus, utique inueterato medicamento. Tale enim fiſtulas ſanat.Infunditur ſedis, genitalium,uuluæ exhulcerationi. Illinitur uerò podragis incipientibus: item articularibus morbis. Si uerò cum omphacio recoquatur ad mellis craſſitudinem, caſuros dentes extrahit. Item iumentorum ſcabiem, cum decocto lupinorum & chamæleonte herba, mirè ſanat. Cruda amurca podagris foueri utiliſſimum.

† Sed reddenda medicinæ quoq; ratio eſt.

De folijs oleaſtri, & œnanthino oleo, & cicino, & amygdalino, & laurino, & myrteo, chamæmyrſino, & cupreſſino, & cytreo, & caryino.

CAP. IIII.

Oleaſtri foliorum eadem natura. Spodium è cauliculis uehementius inhibet rheumatiſmos.Sedat & inflammationes oculorum,purgat hulcera, alienata explet, excreſcentia leniter erodit,ſiccat,& ad cicatricem perducit:cætera,ut in oleis.Peculiare autem,quòd folia decoquuntur ex melle,dantúrque cochlearibus contra ſanguinis excreationes.Oleum tamen acrius atque efficacius: & os quoque colluitur illo ad dentium infirmitatem.Imponuntur folia & paronychiis,& carbunculis,& contra omnem collectionem cum uino:iis uerò quæ purganda ſunt,cum melle.Miſcentur oculorum medicamentis,& decoctum foliorum,& ſuccus oleaſtri.Vtiliter etiam auribus inſtillatur cum melle, uel ſi pus effluat.Flore oleaſtri condylomata illinuntur & epinyctides. Item cum farina hordeacea uenter:in rheumatiſmo cum oleo capitis dolores. Cutem in capite ab oſſibus recedentem cauliculi decocti,& cum melle impoſiti comprimunt. Ex oleaſtro maturi in cibo ſumpti ſiſtunt aluum.Toſti autem & cum melle triti,nomas repurgant,carbunculos rumpunt. Olei naturam cauſáſque abundè diximus.Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent.Vtiliſſimum eſt omphacinum, proximè uiride. Prætereà quàm maximè recens,niſi cùm uetuſtiſſimum quæritur,tenue,odoratum,quódq; non mordeat,è diuerſo quàm in cibos eligitur. Omphacinum prodeſt gingiuis.Si contineatur in ore,colorem dentium cuſtodit magis,quàm aliud:ſudores cohibet. Oenanthino idem eſt effectus,qui roſaceo.Omni autem oleo mollitur corpus,uigorem & robur accipit.Stomacho contrarium. Auget hulcerum incrementa. Fauces exaſperat, & uenena omnia hebetat,

præcipuè

præcipuè psimmythii & gypsi in aqua mulsa, aut ficorum siccarum decocto potum: contra meconium ex aqua: contra cantharidas, buprestin, salamandras, pityocampas per se potum, redditúmque uomitionibus, contra omnia suprà dicta laudatissimum. Et lassitudinum perfrictionúmque refectio est. Tormina calidum potum cyathis sex, magísque ruta simul decocta pellit. Item uentris animalia. Soluit aluum heminæ mensura, cum uino & calida aqua potum, aut ptisanæ succo. Vulnerariis emplastris utile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares, donec ructent, inflationem sedat. Vetus autem magis excalfacit corpora, magisque discutit sudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis magis auxiliare, & inclinato morbo. Oculorum claritati confert aliquid, cum pari portione mellis acapni. Capitis doloribus remedium est. Item ardoribus in febri cum aqua: & si uetusti non sit occasio, decoquitur, ut uetustatem repræsentet. Oleum cicinum bibitur ad purgationes uentris cum pari caldæ mensura. Priuatim dicitur purgare præcordia. Prodest & articulorum morbis, duritiis omnibus, uuluis, auribus, ambustis. Cum cinere uerò muricum, sedis inflammationibus, item psoræ. Colorem cutis commendat, capillúmque fertili natura euocat. Semen, ex quo fit, nulla animans attingit. Ellychnia ex uua fiunt, claritatis præcipuæ. Ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguitudinem. Folia igni sacro illinuntur ex aceto: per se autem recentia mammis & epiphoris. Eadem decocta in uino inflammationibus cum polenta & croco: per se autem triduo imposita faciem purgant. Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, cutem erugat, nitorem commendat, uaros cum melle tollit è facie. Prodest & auribus, cum rosaceo & melle & mali Punici germine decoctum, uermiculósque in his necat, & grauitatem auditus discutit, sonos incertos & tinnitus, obiter capitis dolores & oculorum. Medetur furunculis, & à Sole ustis cum cera. Hulcera manantia & furfures cum uino expurgat: condylomata cum meliloto. Per se uerò capiti illitum, somnum allicit. Oleum laurinum utilius quo recentius, quóque uiridius colore. Vis eius excalfactoria, & ideo paralyticis, spasticis, ischiadicis, suggillatis, capitis doloribus, inueteratis distillationibus, auribus, in calyce Punici calfactum illinitur. Similis & myrtei olei ratio, astringit, indurat, medetur gingiuis, dentium dolori, dysenteriæ, uuluæ exhulceratæ, uesicis, hulceribus uetustis uel manantibus, cum squama æris & cera. Item eruptionibus, ambustionibus. Attrita sanat & furfures, & rhagadas, condylomata, articulos luxatos, odorem grauem corporis. Aduersatur cantharidi, buprestí, aliísque malis medicamentis, quæ exhulcerando nocent. Chamæmyrsinæ siue oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinum oleum eosdem effectus habet, quos myrteum. Item citreum. E nuce uerò iuglande, quod caryinum appellauimus, alopeciis utile est, & tarditati aurium infusum. Item capitis doloribus illitum. Cæterùm iners & graui sapore. Enimuero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modus deperit. Ex Gnidio grano factum, eandem uim habet, quam cicinum. E lentisco factum, utilissimum acopo est. Idémque proficeret æquè ut rosaceum, ni durius paulò intelligeretur. Vtuntur eo & contra nimios sudores, papulásque sudorum. Scabiem iumentorum efficacissimè sanat. Balaninum oleum repurgat uaros, furunculos, lentigines, gingiuas. Cypros qualis esset, & quemadmodum ex ea fieret oleum, docuimus. Natura eius excalfacit, mollit neruos. Folia stomacho illinuntur: & uuluæ concitatæ succus quoque eorum apponitur. Folia recentia commanducata, hulceribus in capite manantibus, item oris medentur, & collectionibus, condylomatis. Decoctum foliorum ambustis & luxatis prodest. Ipsa rufant capillum tusa, adiecto struthei mali succo. Flos capitis dolores sedat cum aceto illitus. Idem combustus in cruda olla nomas sanat, & putrescentia hulcera per se, uel cum melle. Odor floris olet, qui somnum facit. Astringit gleucinum, & refrigerat, eadem ratione qua & œnanthinum. Balsaminum longè pretiosissimum omnium, ut in unguentis diximus, contra omnes serpentes efficax. Oculorum claritati plurimum confert, caliginem discutit. Item dyspnœas, collectiones omnes duritiásque lenit. Sanguinem densari prohibet, hulcera purgat: auribus, capitis doloribus, tremulis, spasticis, ruptis perquàm utile. Aduersatur aconito ex lacte potum. Febres cum

E

horrore uenientes perunctis leuiores facit. Vtendum tamen modicè, quoniam adurit, augétque uitia non ſeruato temperamento. Malobathri quoque naturam & genera expoſuimus. Vrinam ciet. Oculorum epiphoris uino expreſſum utiliſſimè imponitur. Item frontibus dormire uolentibus: efficacius, ſi & nares illinantur: aut ſi ex aqua bibatur. Oris & halitus ſuauitatem commendat linguæ ſubditum folium, ſicut & ueſtium odorem interpoſitum. Hyoſcyaminum emolliendo utilius, neruis inutile. Potum quidem cerebri motus facit. Therminum è lupinis emollit, proximum roſaceo effectum habens. Narciſſinum dictum eſt cum ſuo flore. Rhaphaninum phthiriaſes longa ualetudine contractas tollit, ſcabritiáſque cutis in facie emendat. Seſaminum aurium dolores ſanat, & hulcera quæ ſerpunt, & quæ cacoëthe uocant. Lirinon, quod & phaſelinum & Syrium uocauimus, renibus utiliſſimum eſt, ſudoribúſque euocandis, uuluæ molliendæ, concoquendóque intus. Selgiticum neruis utile eſſe diximus, ſicut herbaceum quoque, quod Iguini circa Flaminiam uiam uendunt. Elæomeli, quod in Syria ex ipſis oleis manare diximus, ſapore melleo non ſine nauſea, aluum emollit: bilem præcipuè detrahit, duobus cyathis in hemina aquæ datis: qui bibêre torpeſcunt, excitantúrque crebró. Potores certaturi præſumunt ex eo cyathum unum. Piſſino oleo uſus & paſſim ad quadrupedum ſcabiem eſt. A uitibus oleíſque proxima nobilitas palmis: inebriant recentes: capitis dolorem afferunt minus ſiccæ: nec, quantum uidetur, utiles ſtomacho: tuſſim exaſperant, corpus augent. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant ægris ad uires recreandas, ſitim ſedandam, in quem uſum præferebant Thebaicas. Sanguinem quoque excreantibus utiles, in cibo maximé. Illinuntur caryotæ ſtomacho, ueſicæ, uentri, inteſtinis. Cum cotoneis & cera & croco ſuggillata emendant. Nuclei palmarum cremati in fictili nouo, cinere loto ſpodii uicem efficiunt, miſcentúrq; collyriis, & calliblephara faciunt addito nardo.

De myrobalano palma, & de palma elate. CAP. V.

PAlma quæ fert myrobalanum, probatiſſima in Aegypto, oſſa non habet reliquarum modo in balanis. Aluum & menſes ſiſtit in uino auſtero, & uulnera conglutinat. Palma, ſiue elate, ſiue ſpathe, medicinæ confert germina, folia, corticem. Folia imponuntur præcordiis, ſtomacho, iocineri, hulceribus quæ ſerpunt cicatrici repugnantia. Pſoras cortex eius tener cum reſina & cera ſanat diebus xx. Decoquitur & ad teſtium uitia. Capillum denigrat ſuffitu, partus extrahit. Datur bibendus renum uitiis & ueſicæ, & præcordiorum, & capiti & neruis inimicus. Vuluæ ac uentris fluxionem ſiſtit decoctum eius. Item cinis ad tormina potus in uino albo, in uuluarum uitiis efficaciſſimus.

Medicinæ ex ſingulorum generum flore, folijs, fructu, ramis, cortice, ligno, ſucco, radice, cinere. CAP. VI.

PRoximæ uarietates generum medicinarúmque, quæ mala habent. Ex his uerna, acerba, ſtomacho inutilia ſunt: aluum, ueſicam circumagunt: neruos lædunt. Cocta meliora. Cotonea cocta ſuauiora. Cruda tamen duntaxat matura, proſunt ſanguinem excreantibus ac dyſentericis, cholericis, cœliacis. Non idem poſſunt decocta, quoniam amittunt conſtringentem illam uim ſucci. Imponuntur & pectori in febris ardoribus: & tamen decoquuntur in aqua cæleſti, ad eadem quæ ſuprà ſcripta ſunt. Ad ſtomachi autem dolores cruda decoctáue cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos ſanat, cocta in uino, & illita cum cera. Alopeciis capillum reddunt. Quæ ex his cruda in melle condiuntur, aluum mouent. Mellis autem ſuauitati multum adiiciunt, ſtomachóque utilius id faciunt. Quæ uerò in melle condiuntur cocta, quidam ad ſtomachi uitia trita cum roſæ foliis decoctis dant pro cibo. Succus crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodeſt. Item mammis, condylomatis, uaricibus. Flos & uiridis & ſiccus inflammationibus oculorum, excreationibus ſanguinis, menſibus mulierum. Fit & ſuccus ex his mitis, cum uino dulci tuſſis, utilis & cœliacis & iocineri. Decocto quoque eorum fouentur, ſi procidant uuluæ & interanea. Fit & oleum ex his, quod melinum uocauimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideo utiliſſima, quæ ex Sicilia ueniunt.

Minus

Minus utilia ſtruthea, quamuis cognata. Radix eorum circunſcripta terra manu ſiniſtra capitur, ita ut qui facit, dicat quæ capiat, & cuius cauſa: ſic adalligata ſtrumis medetur. Melimela & reliqua dulcia, ſtomachum & uentrem ſoluunt, ſiticuloſa, æſtuoſa, ſed neruos non lædunt. Orbiculata ſiſtunt aluum & uomitiones, urinas cient. Syluestria mala ſimilia ſunt uernis acerbis, aluúmque ſiſtunt. Sanè in hunc uſum immatura opus ſunt.

Citrea contra uenenum in uino bibuntur, uel ipſa uel ſemen. Faciunt oris ſuauitatem, decocto eorum colluto, aut ſucco expreſſo. Horum ſemen edendum præcipiunt in malacia prægnantibus: ipſa uerò contra infirmitatem ſtomachi, ſed non niſi ex aceto facilè manduntur. Punici mali nouem genera nunc iterare ſuperuacuum. Ex his dulcia, quæ apyrina alio nomine appellauimus, ſtomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingiuáſque lædunt. Quæ uerò ab his ſapore proxima uinoſa diximus, paruum nucleum habentia, utiliora paulò intelliguntur. Aluum ſiſtunt, & ſtomacho proſunt, duntaxat pauca citráque ſatietatem. Sed hæc minimè danda: quanquam omnino nulla in febri, nec carne acinorum utili nec ſucco. Cauentur æquè uomitionibus, ac bilem reiicientibus. Vuam in his, ac ne muſtum quidem, ſed protinus uinum aperuit natura. Vtrunque aſperiore cortice. Hic ex acerbis in magno uſu. Vulgus coria maximè perficere illo nouit: ob id malicorium appellant medici. Vrinam cieri eodem monſtrant: miſtáque galla in aceto decocto, mobiles dentes ſtabilire. Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam guſtatu moueat infantem. Diuiditur malum, cæleſtiq; aqua madeſcit ternis ferè diebus. Hæc bibitur frigida cœliacis, & ſanguinem excreantibus. Ex acerbo fit medicamentum, quod ſtomatice uocatur, utiliſſimum oris uitiis, narium, aurium, oculorum caligini: pterygiis, genitalibus, & his quas nomas uocant, & quæ in hulceribus excreſcunt. Contra leporem marinum hoc modo: Acinis detracto cortice tuſis, ſuccóque decocto ad tertias, cum croci, & aluminis ſciſſi, myrrhæ, mellis Attici ſelibris. Alii & hoc modo faciunt: Punica acida multa tunduntur: ſuccus in cacabo nouo coquitur mellis craſſitudine, ad uirilitatis & ſedis uitia, & omnia quæ Lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipientes, rubras maculas. In manibus rami Punicorum ſerpentes fugant. Cortice Punici ex uino decocti & impoſiti, perniones ſanantur. Contuſum malum ex tribus heminis uini, decoctum ad heminam, tormina & tineas pellit. Punicum in olla noua, operculo indito, in furno toſtum & contritum, potúmque in uino, ſiſtit aluum, diſcutit tormina. Primus pomi huius partus florere incipientis, cytinus uocatur Græcis, miræ obſeruationis multorum experimento. Si quis unum ex his, ſolutus uinculo omni cinctus & calceatus, atque etiam annuli, decerpſerit duobus digitis, pollice & quarto ſiniſtræ manus, atque ita luſtratis leui tactu oculis, mox in os additum deuorauerit, ne dente contingat, affirmatur nullam oculorum imbecillitatem paſſurum eo anno. Iidem cytini ſiccati tritíque, carnes excreſcentes cohibent: gingiuis & dentibus medentur: uel ſi mobiles ſint, decocto ſucco. Ipſa corpuſcula trita, hulceribus quæ ſerpunt putreſcúntue, illinuntur. Item oculorum inflammationi inteſtinorúmque: & ferè ad omnia, quæ cortices malorum. Aduerſantur ſcorpionibus. Non eſt ſatis mirari curam diligentiámque priſcorum, qui omnia ſcrutati, nihil intentatum reliquere. In hoc ipſo cytino floſculi ſunt, antequàm ſcilicet malum ipſum prodeat, erumpentes, quos balauſtium uocari diximus. Hos quoque ergo experti inuenerunt ſcorpionibus aduerſari. Siſtunt potu menſes fœminarum: ſanant oris hulcera, tonſillas, uuam, ſanguinis excreationes, uentris & ſtomachi ſolutiones, genitalia, hulcera quacunque in parte manantia. Siccauere etiam, ut ſic quoq; experirentur, inuenerúntque tuſorum farina dyſentericos à morte reuocari, aluum ſiſti. Quin & nucleos ipſos acinorum experiri non piguit. Toſti tuſíque ſtomachum iuuant, cibo aut potioni inſperſi. Bibuntur ex aqua cæleſti, ad ſiſtendum aluum. Radix decocta ſuccum remittit, qui tineas necat, Victoriati pondere. Eadem diſcocta in aqua, quas Lycium, præſtat utilitates. Eſt & ſylueſtre Punicum, à ſimilitudine appellatum. Eius radices rubro cortice denarii pondere ex uino potæ ſomnos faciunt. Semine poto, aqua quæ ſubierit cutem, ſiccatur. Mali Punici corticis fumo culices fugantur.

De pyris & eorum obseruationibus, & de ficorum obseruatione, & caprifico, & erineo, & aliorum generibus medicinæ. CAP. VII.

PYrorum omnium cibus etiam ualentibus onerosus, ægris quoq; uini modo negatur. Decocta eadem mirè salubria & grata, præcipuè Crustumina. Quæcunq; uerò cum melle decocta, stomachum adiuuant. Fiunt cataplasmata è pyris, ad discutienda corporum uitia: & decocto eorum ad duritias utuntur. Ipsa aduersantur boletis atque fungis, pellúntque pondere & pugnante succo. Pyrum syluestre tardissimè maturescit. Conciditur, suspensúmq; siccatur ad sistendam aluum: quod & decoctum eius potum præstat. Decoquuntur & folia cum pomo ad eosdem usus. Pyrorum ligni cinis, contra fungos etiamnum efficacius proficit. Mala pyráq; portatu iumentis mirè grauia sunt uel pauca. Remedio aiunt esse, si prius edenda dentur aliqua, aut utiq; ostendantur. Fici succus lacteus, aceti naturam habet. Itaque coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, & in umbra siccatur ad aperienda hulcera, cienda menstrua, apposito cum luteo oui, aut potu cum amylo. Podagris illinitur cū farina fœnigræci & aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarúmque scabiem emendat: item lichenas & psoras. Aluum soluit. Lactis ficulni natura aduersatur crabronum uesparúmque & similium uenenis, priuatim scorpionum. Idem cum axungia uerrucas tollit. Folia, & quæ non maturuere fici, strumis illinuntur, omnibúsque quæ emollienda sunt discutiendáue. Præstant hæc & per se folia. Et alii usus eorum, tanquam in fricando lichene, & alopeciis, & quæcunque exhulcerari opus sit. Et aduersus canis morsus, ramorum teneri cauliculi cuti imponūtur. Iidem cum melle hulceribus, quæ ceria uocantur, illinuntur. Extrahunt infracta ossa cum papaueris syluestris foliis. Canum rabiosorum morsus, folio trito ex aceto restringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, muris aranei morsibus cum cera. Cinis earum è foliis gangrænis, consumendísque quæ excrescunt. Fici maturæ urinam cient: aluum soluunt: sudorem mouent, papulásque. Ob id autumno insalubres, quoniam sudantia huius cibi opera corpora perfrigescunt. Nec stomacho utiles: sed ad breue tempus, & uoci contrariæ intelliguntur. Nouissimæ salubriores, quàm primæ: medicatæ uerò nunquam. Iuuenum uires augent: senibus meliorem ualetudinem faciunt, minúsq; rugarum. Sitim sedant: calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus constrictis, quas stegnas uocant. Siccæ fici stomachum lædunt: gutturi & faucibus magnificè utiles. Natura his excalfaciendi. Sitim adferunt. Aluum molliunt, rheumatismis eius & stomacho contrariæ. Vesicæ semper utiles, & anhelatoribus, ac suspiriosis. Item iocinerum, renum, lienum uitiis. Corpus & uires adiuuant: ob id antè athletæ hoc cibo pascebantur: Pythagoras exercitator, primus ad carnes eos transtulit. Recolligentibus se à longa ualetudine utilissimæ. Item comitialibus, & hydropicis, omnibúsque, quæ maturanda aut discutienda sunt, imponuntur: efficacius calce aut nitro admisto. Coctæ cum hyssopo pectus purgant, pituitam, tussim ueterem. Cum uino autem ad sedem & tumorem maxillarum, & furunculos, panos, parotidas decoctæ illinuntur. Vtile & decocto earum fouere fœminas. Decoctæ quoque eædem cum fœnogræco utiles sunt pleuriticis & peripneumonicis. Cum ruta coctæ torminibus prosunt. Tibiarum hulceribus cum æris flore. Pterygiis cum Punico malo. Ambustis, pernionibus cum cera. Hydropicis coctæ in uino, & cum absinthio & farina hordeacea, nitro addito. Aluum sistunt manducatæ. Scorpionum ictibus cum sale tritæ illinuntur. Carbunculos extrahunt in uino coctæ & impositæ. Carcinomati, *si sine hulcere* est, quàm pinguissimam ficum imponi, penè singulare remedium est: item phagedænæ. Cinis non ex alia arbore aciem purgat acrior, conglutinat, replet, astringit. Bibitur & ad discutiendum sanguinem concretum. Item percussis, præcipitatis, conuulsis, ruptis, cyathis singulis aquæ & olei. Datur tetanicis & spasticis: item potus uel infusus cœliacis, dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. Item cū cera & rosaceo subactus, ambustis cicatricem tenuissimam obducit. Lusciosos ex oleo illitus emendat, dentiúmque uitia crebro fricatu. Produnt etiam, si quis inclinata arbore, supino ore aliquem nodum eius morsu abstulerit nullo uidente, atque in aluta illigatum licio è collo suspenderit,

derit,ſtrumas & parotidas diſcuti.Cortex tritus cum oleo,uentris hulcera ſanat. Crudæ groſſi uerrucas & thymos, nitro farináque additis,tollunt. Spodii uicem exhibet fruticum à radice exeuntium cinis. Bis toſtus adiecto pſimmythio digeritur in paſtillos, ad hulcera oculorum & ſcabritiam. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minus habet:ſurculo quoq; eius lac coagulatur in caſeum.Exceptum id coactúmque in duritiam,ſuauitatem carnibus affert.Fricatur diluto ex aceto.Miſcetur exhulceratoriis medicamentis.Aluum ſoluit:uuluam cum amylo aperit.Pota menſes ciet cum luteo oui.Podagris cum farina fœnigræci illinitur.Lepras,pſoras,lichenas, lentigines expurgat:item uenenatorum ictus,& canis morſus. Dentium quoq; dolori hic ſuccus appoſitus in lana prodeſt,aut in cauis eorum additus.Cauliculi & folia, admiſto eruo,contra marinorum uenena proſunt. Adiiciunt & uinum.Bubulas carnes additi caules magno ligni compendio percoquunt.Groſſi illitæ ſtrumas, & omnium collectionem emolliunt,& diſcutiunt. Aliquatenus & folia.Quæ molliſſima ſunt ex his,cum aceto hulcera manantia & epinyctidas & furfures ſanant.Cum melle item & foliis ceria ſanant,& canis morſus.Recentes cum uino,phagedænas.Cum papaueris foliis oſſa extrahunt. Groſſi caprifici inflammationes diſcutiunt ſuffitu.Reſiſtunt & ſanguini taurino poto,& pſimmythio,& lacti coagulato potæ. Item in aqua decoctæ atque illitæ parotidas ſanant. Cauliculi aut groſſi eius quàm minutiſſimæ,ad ſcorpionum ictus è uino bibuntur. Lac quoque inſtillatur plagæ, & folia imponuntur.Item aduerſus murem araneum.Cauliculorum cinis uuam faucium ſedat.Arboris ipſius cinis ex melle,rhagadia.Radix deferuefacta in uino,dentium dolores.Hyberna caprificus in aceto cocta & trita,impetigines tollit.Illinuntur ramenta rami ſine cortice quàm minutiſſima ad ſcobis modum.Caprifico quoq; medicinæ unius miraculum additur. Corticem eius impubeſcentem puer impubis ſi defracto ramo detrahat dentibus,medullam ipſam adalligatam ante Solis ortum, prohibere ſtrumas. Caprificus tauros quamlibet feroces,collo eorum circundata,in tantum mirabili natura compeſcit, ut immobiles præſtet. Herba quoque,quam Græci erineon uocant,reddenda in hoc loco propter gentilitatem. Palmum alta eſt, cauliculis quinis ferè, ocimi ſimilitudine,flos candidus,ſemen nigrum,paruum:tritum cum melle Attico,oculorum epiphoris medetur:utcunque autem decerpta manat lacte multo & dulci.Herba perquàm utilis aurium dolori,nitri exiguo addito.Folia reſiſtunt uenenis. Pruni folia decocta tonſillis,gingiuis, uuæ proſunt in uino decocta,& ſubinde ore colluto.Ipſa pruna aluum molliunt, ſtomacho uerò utiliſſima,ſed breui momento.Vtiliora Perſica,ſuccúſque eorum,etiamnum in uino aut in aceto expreſſus. Nec eſt alius eis pomis innocentior cibus. Nuſquam minus odoris,ſucci plus,qui tamen ſitim ſtimulet.Folia eius trita illita, hæmorrhagiam ſiſtunt. Nuclei Perſicorum in aceto & oleo,capitis doloribus illinũtur.Syluestrium quidem prunorum baccæ,uel è radice cortex,in uino auſtero ſi decoquantur,ita ut triens ex hemina ſuperſit,aluum & tormina ſiſtunt.Satis eſt ſingulos cyathos decocti ſumi.Et in iis,& satiuis prunis eſt limus arborum,quem Græci lichena appellant, rhagadiis & condylomatis mirè utilis. Mora in Aegypto & Cypro ſui generis, ut diximus,largo ſucco abundant, ſummo cortice deſquamato:altiore plaga,ſiccantur,mirabili natura. Succus aduerſatur uenenis ſerpentium,prodeſt dyſentericis,diſcutit panos,omnéſque collectiones:uulnera conglutinat,capitis dolores ſedat,item aurium:ſpleneticis bibitur. Illinitur & contra perfrictiones.Celerrimè teredinem ſentit.Nec apud nos ſucco uſus minor. Aduerſatur aconito & araneis,in uino potus.Aluum ſoluit,pituitáſq; ac † tineas & ſimilia uentris anima- † tenias
lia extrahit.Hoc idem præſtat & cortex tritus. Folia tingunt capillum cum fici nigræ & uitis corticibus ſimul coctis in aqua cæleſti. Pomi ipſius ſuccus aluum ſoluit protinus. Ipſa poma ad præſens ſtomacho utilia,refrigerant,ſitim faciunt.Si non ſuperueniat alius cibus,intumeſcunt.Ex immaturis ſuccus ſiſtit aluum:ueluti animalis alicuius,in hac arbore obſeruandis miraculis,quæ in natura eius diximus.Fit ex pomo panchreſtos ſtomatice,eadem arteriace appellata, hoc modo:Sextarii tres ſucci è pomo,leui uapore ad craſſitudinem mellis rediguntur. Pòſt additur omphacii aridi pondus x duorum,aut myr-

rhæ x unius,croci x unius. Hæc ſimul trita miſcentur decocto.Neque eſt aliud oris,arteriæ,uuæ,ſtomachi,iucundius remedium. Fit & alio modo:Succi ſextarii duo,mellis Attici ſextarius,decoquuntur,ut ſuprà diximus.Mira ſunt præterea,quæ produntur. Mori germinatione,priùs quàm in folia exeant,ſiniſtra decerpi iubentur futura poma:ricinos Græci uocant.Hi terram ſi non attigere,ſanguinē ſiſtunt adalligati,ſiue ex uulnere fluat, ſiue ore,ſiue naribus,ſiue hæmorrhoidis:ad hoc ſeruantur repoſiti. Idem præſtare & ramus dicitur,Luna plena defractus,incipiens fructum habere.Si terram non attigerit,priuatim mulieribus adalligatus lacerto contra abundantiam menſium.Hoc & quocunque tempore ab ipſis decerptum ita ut terram non attingat, adalligatúmque exiſtimant præſtare.Folia mori trita,aut arida decocta,ſerpentium ictibus imponuntur.Ad idémq; potu proficitur.Scorpionibus aduerſatur è radice corticis ſuccus,ex uino aut poſca potus. Reddenda eſt & antiquorum compoſitio : Succum expreſſum pomi maturi immaturíque miſtum,coquebant in uaſe æreo ad mellis craſſitudinem. Aliqui myrrha adiecta & cupreſſo præduratum uas Sole torrebant, permiſcentes ſpatha ter die.Hæc erat ſtomatice,qua & uulnera ad cicatricem perducebant.Alia ratio : ſuccum ſiccato exprimebant pomo,multum ſapori obſoniorum conferente.In medicina uerò contra nomas & pectoris pituitas,& ubicunque opus eſſet aſtringi uiſcera.Dentes quoque colluebant eo. Tertium genus ſucci foliis & radice decoctis ad ambuſta ex oleo illinenda. Imponuntur & per ſe folia.Radix per meſſes inciſa ſuccum dat aptiſſimum dentium dolori, collectionibúſque & ſuppurationibus.Aluum purgat.Folia mori in urina madefacta,pilum coriis detrahunt. Ceraſa aluum molliunt,ſtomacho inutilia.Eadem ſiccata aluum ſiſtunt,urinam cient.Inuenio apud authores,ſi quis matutinò roſcida cum ſuis nucleis deuoret,intantum leuari aluum,ut pedes morbo liberentur. Meſpila,exceptis ſetaniis, quæ malo propiorem uim habent,reliqua aſtringunt ſtomachum,ſiſtúntque aluum.Item ſorba ſicca:nam recentia ſtomacho & aluo citæ proſunt.

De pineis & amygdalis,& nuce auellana,& de nuce iuglande,& de piſtacijs & caſtaneis, ſiliquis,cornu,& vnedone,& lauro. CAP. VIII.

NVces pineæ,quæ reſinam habent,contuſæ leuiter,additis in ſingulis ſextariis aquæ ad dimidium decoctæ,ſanguinis excreationi medentur,ita ut cyathi bini bibantur ex eo.Corticis è pino in uino decoctum contra tormina datur.Nuclei nucis pineæ ſitim ſedant,& acrimoniam ſtomachi roſionéſq;,& contrarios humores conſiſtentes ibi, & infirmitatem uirium roborant,renibus & ueſicæ utiles.Fauces uidentur exaſperare, & tuſſim.Bilem pellunt poti ex aqua,aut uino,aut paſſo,aut balanorum decocto. Miſcetur his contra uehementiores ſtomachi roſiones cucumeris ſemen,& ſuccus portulacæ.Item ad ueſicæ hulcera & renum , quoniam & urinam cient. Amygdalæ amaræ radicum decoctum cutem in facie corrigit,colorémque hilariorem facit. Nuces ipſæ ſomnum faciunt & auiditatem.Vrinam & menſes cient.Capitis dolori illinuntur, maximéq; in febri:ſi ab ebrietate,ex aceto & roſaceo & aquæ ſextario.Et ſanguinem ſiſtunt.Cum amylo & menta lethargicis comitialibúſque proſunt.Capite perunсto epinyctidas ſanant:è uino ueteri hulcera putreſcentia.Canum morſus cum melle.Et furfures ex facie,antè fotu præparata.Item iocineris & renum dolores ex aqua potæ : & ſæpe ex ecligmate cum reſina terebinthina.Calculoſis & difficili urinæ in paſſo,& ad purgandam cutem in aqua mulſa tritæ,ſunt efficaces.Proſunt ecligmate iocineri,tuſſi & colo, cum eleliſphaco modicè addito.In melle ſumitur nucis auellanæ magnitudo. Aiunt, quinis ferè præſumptis ebrietatem non ſentire potores:uulpéſque, ſi ederint eas,nec contingat è uicino aquam lambere,mori. Minus ualent in remediis dulces,& hæ tamen purgant,& urinam cient. Recentes ſtomachum implent. Nucibus Græcis cum abſinthii ſemine ex aceto ſumptis, morbus regius ſanari dicitur : item illitis per ſe uitia ſedis, & priuatim condylomata. Idem tuſſi & ſanguinis reiectioni prodeſt. Nuces iuglandes Græci à capitis grauedine appellauere.Etenim arborum ipſarum foliorúmque uires,in cerebrum penetrant:hócq; minore momento,ſed in cibis, nuclei faciunt.Sunt autem recentes iucundiores, ſiccæ unguinoſiores,

ſiores,& ſtomacho inutiles, difficiles concoctu, dolorem capitis inferentes, tuſſientibus inimicæ,& uomituris ieiunis:aptæ in teneſmo ſolo:trahunt enim pituitam. Eædem præſumptæ uenena hebetant:item anginam cũ ruta & oleo.Item aduerſantur cæpis,leniúntque earum ſaporem.Aurium inflammationi imponuntur cum mellis exiguo. Item cum ruta mammis,& luxatis.Cum cæpa autem & ſale & melle,canis hominíſque morſui.Putamine nucis iuglandis,dens cauus inuritur.Putamen combuſtum tritúmque in oleo aut uino,infantium capite perunсto,nutrit capillum:& ad alopecias eo ſic utuntur.Quò plures nuces quis ederit,hoc faciliùs tineas pellit.Quæ perueteres ſunt nuces, gangrænis & carbunculis medentur:item ſuggillatis.Cortex iuglandium,lichenum uitio,& dyſentericis prodeſt.Folia trita cum aceto:aurium dolori.In ſanctuariis Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipſius manu cõpoſitionem antidoti,è duabus nucibus ſiccis,item ficis totidem,& rutæ foliis uiginti ſimul tritis,addito ſalis grano:& qui hoc ieiunus ſumat,nullum uenenum nociturum illo die.Contra rabioſi quoque canis morſus,nuclei à ieiuno homine commanducati illitíque præſenti remedio eſſe dicuntur.Nuces auellanæ capitis dolorem faciunt,inflationem ſtomachi,& pinguedini corporis conferunt,plus quàm ſit ueriſimile. Toſtæ & deſtillationi medentur.Tuſſi quoque ueteri tritæ,& in aqua mulſa potæ. Quidam adiiciunt grana piperis, alii è paſſo bibunt.Piſtacia eoſdem uſus & effectus habent,quos pinei nuclei,prætérq; ad ſerpẽtium ictus,ſiue edantur,ſiue bibantur.Caſtaneæ uehemẽter ſiſtunt ſtomachi & uentris fluxiones,aluum cient,ſanguinẽ excreantibus proſunt,carnes alunt.Siliquæ recentes,ſtomacho inutiles,aluum ſoluunt.Eædem ſiccatæ ſiſtunt,ſtomachóq; utiliores fiunt. Vrinam cient. Syriacas in dolore ſtomachi ternas in aquæ ſextariis decoquunt quidam ad dimidium, eúmq; ſuccum bibunt.Sudor uirgæ corni arboris lamina ferrea candente exceptus,non contingente ligno,illitáq; inde ferrugo,incipientes lichenas ſanat. Arbutus ſiue unedo, fructum fert difficilem concoctioni,& ſtomacho inutilem. Laurus excalfactoriam naturam habet,& foliis,& cortice,& baccis.Itaque decoctum ex his,maximè è foliis,prodeſſe uuluis & ueſicis conuenit. Illita uerò ueſparum crabronúmq; & apium, item ſerpentium uenenis reſiſtunt,maximè ſepis,dipſadis,& uiperæ. Proſunt & menſibus fœminarũ cum oleo cocta.Cum polenta autem quæ tenera ſunt trita,ad inflammationes oculorum,cum ruta teſtium,cum roſaceo capitis dolores,aut cum irino. Quin & commanducata atque deuorata per triduum terna,liberant à tuſſi.Eadem proſunt ſuſpiriis trita cũ melle. Cortex radicis cauendus grauidis.Ipſa radix calculos rumpit,iocineri prodeſt, tribus obolis in uino odorato pota.Folia pota uomitiones mouent.Baccæ menſes trahunt appoſitæ tritæ,uel potæ.Tuſſim ueterem & orthopnœam ſanant binæ,detracto cortice in uino potæ. Si & febris ſit, ex aqua, aut ecligmate ex aqua mulſa, aut ex paſſo decoctæ. Proſunt & phthiſicis eodem modo, & omnibus thoracis rheumatiſmis. Nam & concoquunt pituitam,& extrahunt.Aduerſus ſcorpiones quaternæ ex uino bibuntur.Epinyctidas ex oleo illitæ & lentigines,& hulcera manantia,& hulcera oris,& furfures.Cutis pruriginem ſuccus baccarum emendat,& phthiriaſin. Aurium dolori & grauitati inſtillatur, cum uino uetere & roſaceo. Perunctos eo fugiunt uenenata omnia:Prodeſt contra ictus & potus, maximè autem eius laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cum uino ſerpentibus, & ſcorpionibus,& araneis reſiſtunt.Ex oleo & aceto illinũtur & lieni & iocineri:gangrænis cum melle.Et in fatigatione etiam aut perfrictione ſucco eo perungi, nitro adiecto,prodeſt.Sunt qui celeritati partus multum conferre putent radicem, acetabuli menſura in aqua potam,efficacius recentem,quàm aridam.Quidam aduerſus ſcorpionum ictus,decem baccas dari iubent potui.Item & in remedio uuæ iacentis,quadrantem pondo baccarum foliorúmq; decoqui in aquæ ſextariis tribus ad tertias,eámq; calidam gargarizare:& in capitis dolore,impari numero baccas cum oleo conterere,& calefacere. Laurus Delphicæ folia trita olfactáque ſubinde,peſtilentiæ contagia prohibent,tanto magis ſi & urantur.Oleum ex Delphica ad cerata acopúmq;,ad perfrictiones diſcutiendas, neruos laxandos,lateris dolores,febréſq; frigidas utile eſt.Item ad aurium dolorem,in mali Pu-

nici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, uuam cohibent gargarizatione: potu alui dolores, inteſtinorúmque. Tenerrima ex his trita in uino, papulas pruritúſq;, illita noctibus. Proximè ualent cætera lauri genera. Laurus Alexandrina ſiue Idæa, partus celeres facit, radice pota trium denariorum pondere, in uini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, menſéſque eodem modo pota. Daphnoides (ſiue his nominibus quæ diximus) ſylueſtris laurus prodeſt, aluum ſoluit, uel recenti folio uel arido drachmis tribus cum ſale in hydromelite manducata. Pituitas extrahit folium & uomitus, ſtomacho inutile. Sic & baccæ quinæ denæ'ue, purgationis cauſa ſumuntur.

De myrto ſatiua, & myrtidano, & de myrto ſylueſtri. CAP. IX.

MYrtus ſatiua candida, minus utilis eſt medicinæ, quèm nigra. Semen eius medetur ſanguinem excreantibus. Item contra fungos in uino potum. Odorem oris commendat uel pridie commanducatum. Item apud Menandrum Synariſtuſæ hoc edunt. Datur & dyſentericis denarii pondere in uino. Hulcera difficilia in extremitatibus corporis ſanat, cum uino ſubferuefactum. Imponitur lippitudini cum polenta, & cardiacis in mamma ſiniſtra: & contra ſcorpionis ictus in mero, & ad ueſicæ uitia, capitis dolores, & ægilopas, antequàm ſuppurent: item tumoribus, exemptíſque nucleis in uino uetere tritum eruptionibus pituitæ. Succus ſeminis aluum ſiſtit, urinam ciet. Ad eruptiones puſtularum pituitæque cum cerato illinitur: & contra phalangia. Capillum denigrat. Lenius ſucco oleum eſt ex eadem myrto: lenius & uinum, quo nunquàm inebriatur. Inueteratum ſiſtit aluum & ſtomachum: tormina ſanat, faſtidium abigit. Foliorum arentium farina ſudores cohibet inſperſa, uel in febri. Vtilis & cœliacis & procidentiæ uuluarum, ſedis uitiis, hulceribus manantibus, igni ſacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus: item aliis eruptionibus, ambuſtis. Additur quoq; in medicamento, quod liparas uocant, eadem de cauſa qua oleum ex his, efficaciſſimum ad ea quæ in humore ſunt, tanquam in ore & uulua. Folia ipſa fungis aduerſantur trita ex uino, cum cera uerò articularibus morbis & collectionibus. Eadem in uino decocta dyſentericis & hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam, quæ inſpergitur hulceribus, aut hæmorrhagiæ. Purgant & lentigines, pterygia & paronychia & epinyctidas, condylomata, teſtes, tetra hulcera: item ambuſta cum cerato. Ad aures purulentas & foliis crematis utuntur & ſucco & decocto. Comburuntur & in antidota. Item cauliculi flore decerpti, in nouo fictili operto cremati in furno, dein triti ex uino. Et ambuſtis foliorum cinis medetur. Inguen ne intumeſcat ex hulcere, ſatis eſt ſurculum tantùm myrti habere ſecum, non ferro nec terra contactum. Myrtidanum diximus quomodo fieret: Vuluæ prodeſt appoſitum fotu, & illitu. Multo efficacius & cortice, & folio, & ſemine. Exprimitur & foliis ſuccus molliſſimis in pila tuſis, affuſo paulatim uino auſtero, aliâs aqua cæleſti: atq; ita expreſſo utuntur ad oris ſedíſque hulcera, uuluæ & uentris: capillorum nigritiam, malarum perfuſiones, purgationes lentiginum, & ubi conſtringendum aliquid eſt. Myrtus ſylueſtris, ſiue oxymyrſine, ſiue chamæmyrſine, baccis rubentibus & breuitate à ſatiua diſtat. Radix eius in honore eſt, decocta uino, ad renum dolores pota, & difficili urinæ, præcipuéque craſſæ, & graue olenti: morbo regio, & uuluarum purgationi trita cum uino. Cauliculi quoque incipientes aſparagorum modo in cibo ſumpti, & in cinere cocti: ſemen cum uino potum, aut oleo aut aceto, calculos frangit. Item in aceto & roſaceo tritum, capitis dolores ſedat: & potum morbum regium. Caſtor oxymyrſinen myrti foliis acutis, ex qua fiunt ruri ſcopæ, ruſcum uocauit, ad eoſdem uſus. Et hactenus habent ſe medicinæ urbanarum arborum. Transeamus ad ſylueſtres.

C. PLI

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVSQVARTVS.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex arboribus ſylueſtribus. CAP. I.

NE ſyluæ quidem, horridiórque naturæ facies, medicinis carent, ſacra illa parente rerum omnium, nuſquam non remedia diſponente homini, ut medicina fieret etiam ſolitudo ipſa, ſed ad ſingula illius diſcordiæ atque concordiæ miraculis occurſantibus. Quercus & olea tam pertinaci odio diſſident, ùt altera in alterius ſcrobe depactæ moriantur: quercus uerò & iuxta nucem iuglandem. Pernicialia & braſſicæ cum uite odia: ipſúmq; olus, quo uitis fugatur, aduerſum cyclamino & origano areſcit. Quin & annoſas iam, & quæ ſternuntur arbores, difficiliùs cædi, ac celeriùs inareſcere tradunt, ſi priùs manu, quàm ferro, attingantur. Pomorum onera à iumentis ſtatim ſentiri: ac niſi priùs oſtendantur his, quamuis pauca portent: ſudare illico. Ferulæ aſinis gratiſſimæ ſunt in pabulo, cæteris uerò iumentis præſentaneo ueneno: qua de cauſa id animal Libero patri aſſignatur, cui & ferula. Surdis etiam rerum ſua cuique ſunt uenena, ac minimis quoque. Philyra coci & polline nimium ſalem cibis eximunt. Prædulcium faſtidium ſal temperat. Nitroſæ aut amaræ aquæ, polenta addita mitigantur, ut intra duas horas bibi poſſint. Qua de cauſa & in ſaccos uinarios additur polenta. Similis uis Rhodiæ cretæ, & argillæ noſtratis. Concordia ualent, cùm pix oleo extrahitur, quando utrunque pinguis naturæ eſt. Oleum ſolum calci miſcetur, quando utrunque aquas odit. Gummi aceto facilius eluitur, atramentum aqua. Innumera prætereà alia, quæ ſuis locis dicentur aſſiduè. Hinc nata medicina. Hæc ſola naturæ placuerat eſſe remedia parata uulgo, inuentu facilia, ac ſine impendio, ex quibus uiuimus. Poſteà fraudes hominum & ingeniorum capturæ officinas inuenere iſtas, in quibus ſua cuique homini uænalis promittitur uita. Statim compoſitiones & miſturæ inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio æſtimantur, hulceríque paruo medicina à Rubro mari imputatur, cùm remedia uera quotidie pauperrimus quiſque cœnet. Nam ſi ex horto petantur, aut herba uel frutex quæratur, nulla artium uilior fiat. Ita eſt profectò, magnitudo populi Romani perdidit ritus, uincendo uicti ſumus. Paremus externis, & una artium Imperatoribus quoque imperat. Verum de his aliâs plura.

Lotos. CAP. II.

LOton herbam, itémque Aegyptiam eodem nomine, aliàs & Syrticam arborem, diximus ſuis locis. Hæc lotos, quæ faba Græca appellatur à noſtris, aluum baccis ſiſtit. Ramenta ligni decocta in uino proſunt dyſentericis, menſtruis, uertigini, comitialibus. Cohibent & capillum. Mirum, his ramentis nihil eſſe amarius, fructúque dulcius. Fit & è ſcobe eius medicamentum; ex aqua myrti decocta, ſubacta, & diuiſa in paſtillos, dyſentericis utiliſſimum, pondere Victoriati cum aquæ cyathis tribus.

Glans. CAP. III.

GLans intrita duritias, quas cacoethe uocant, cum ſalſa axungia ſanat. Vehementiora ſunt ligna & in omnibus cortex ipſe, corticíq; tunica ſubiecta. Hæc decocta iuuat cœliacos. Dyſentericis etiam illinitur, uel ipſa glans. Eadémque reſiſtit ſerpentium

ictibus,rheumatismis,suppurationibus.Folia & baccæ,uel cortex uel succus decocti prosunt contra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte uaccino,serpentis plagæ. Datur & ex uino dysentericis. Eadem & ilici uis.

De cocco ilicis, & galla, & visco, pilulis, glande, & de cerri radice, & subere. CAP. IIII.

COccum ilicis, uulneribus ex aceto recentibus imponitur. Epiphoris ex aqua, & oculis suffusis sanguine instillatur. Est autem genus ex eo in Attica ferè & Asia nascens,celerrimè in uermiculum se mutans, quod ideo scolecion uocant: improbántque. Principalia eius genera diximus. Nec pauciora gallæ genera fecimus,solidam, perforatam: item albam, nigram, maiorem,minorem. Vis omnium similis.Optima Comagena. Excrescentia in corpore tollit.Prosunt gingiuis,uuæ, oris exhulcerationi.Crematæ & in uino extinctæ, cœliacis. Dysentericis illinuntur. Paronychiis ex melle,& unguibus scabris, pterygiis, hulceribus manantibus, condylomatis, uulneribus quæ phagedænica uocantur. In uino autem decoctæ auribus instillantur, oculis illinuntur: aduersus eruptiones & panos cum aceto. Nucleus commanducatus dentium dolorem sedat: item intertrigines, & ambusta. Immaturæ ex his ex aceto potæ, lienem consumunt. Eædem crematæ, & aceto salso extinctæ, menses sistunt, uuluásque procidentes fotu. Omnes capillos denigrant. Viscum è robore præcipuum diximus haberi, & quo conficeretur modo. Quidam contusum in aqua decoquunt, donec innatet. Quidam commanducantes acinos, expuunt cortices. Optimum est, quod sine cortice est, quódque leuissimum, extrà fuluum, intus porraceum, quo nihil est glutinosius. Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Cum resina & cera panos mitigat omnis generis. Quidam & galbanum adiiciunt, pari pondere singulorum: eóque modo & ad uulnera utuntur. Vnguium scabritias expolit, si septenis diebus soluantur, nitróque colluantur. Quidam id religione efficacius fieri putant, prima Luna collectum è robore sine ferro. Si terram non attigit, comitialibus mederi. Conceptum fœminarum adiuuare, si omnino secum habeant. Hulcera commanducato impositóque efficacissimè sanari. Roboris pilulæ ex adipe ursino alopecias capillo replent. Cerri folia & cortex, & glans, siccat collectiones suppurationésque:fluxiones sistit. Torpentes membrorum partes corroborat decoctum eius fotu: cui & insidere expedit, siccandis astringendísue partibus. Radix cerri aduersatur scorpionibus. Suberis cortex tritus, ex aqua calida potus, sanguinem fluentem ex utralibet parte sistit.Eiusdem cinis ex uino calido,sanguinem excreantibus magnopere laudatur.

De fago & cupresso, & cedro magna, & de cedride, galbano. CAPVT V.

FAgi folia manducantur in gingiuarum labiorúmque uitiis. Calculis glandis fagineæ cinis illinitur: item cum melle alopeciis. Cupressi folia trita,serpentium ictibus imponuntur: & capiti cum polenta, si à Sole doleat: item ramici: qua de causa & bibuntur. Testium quoque tumori cum cera illinuntur. Capillum denigrant ex aceto.Eadem trita cum duabus partibus panis mollis, & è uino ammineo subacta, pedum ac neruorum dolores sedant. Pilulæ aduersus serpentium ictus bibuntur, aut si eiiciatur sanguis. Collectionibus illinuntur. Ramici quoque teneræ tusæ cum axungia & lomento, prosunt. Bibuntur ex eadem causa.Parotidi & strumæ cum farina imponuntur. Exprimitur succus tusis cum semine,qui mistus oleo caliginem oculorũ aufert. Item Victoriati pondere in uino potus illitúsque, cum fico sicca pingui,exemptis granis, uitia testium sanat, tumores discutit, & cum fermento strumas. Radix cum foliis trita potáque, uesicæ & stranguriæ medetur: & contra phalangia. Ramenta pota menses cient: scorpionum ictibus aduersantur.Cedrus magna, quam cedrelaten uocant, dat picem, quæ cedria uocatur, dentium doloribus utilissimam. Frangit enim eos & extrahit: dolores sedat. Cedri succus ex ea quomodo fieret,diximus,magni ad lumina usus,ni capitis dolorem inferret.

Defuncta corpora incorrupta æuis ſeruat, uiuentia corrumpit: mira differentia, cùm uitam auferat ſpirantibus, defunctis pro uita ſit. Veſtes quoque corrumpit, & animalia necat. Ob hoc non cenſeam in anginis hoc remedio utendum, neque in cruditatibus, quod ſuaſere aliqui, guſtu. Dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim, uel grauitati aut uermibus aurium inſtillare. Portentum eſt, quod tradunt, abortiuum fieri in Venere, antè perfuſa uirilitate. Phthiriaſes perungere eo non dubitauerim, itémque porrigines. Suadent & contra uenenum leporis marini bibere in paſſo. Facilius in elephantiaſi illinatur. Et hulcera ſordida & excreſcentia in iis authores quidam, & oculorum albugines caliginéſque inunxere eo: & contra pulmonis hulcera cyathum eius ſorbere iuſſerunt: item aduerſus tineas. Fit ex eo & oleum, quod piſſelæon uocant, uehementioris ad omnia eadem uſus. Cedri ſcobe ſerpentes fugari certum eſt: item baccis tritis cum oleo, ſi qui perungantur. Cedrides, hoc eſt, fructus cedri, tuſſim ſanant; urinam cient, aluum ſiſtunt, utiles ruptis conuulſis, ſpaſticis, ſtranguriæ, uuluis, admoti. Contra lepores marinos, eadémque quæ ſupra, collectionibus, inflammationibúſque. De galbano diximus. Neque humidum neque aridum probatur, ſed quale docuimus. Per ſe bibitur ad tuſſim ueterem, ſuſpiria, rupta conuulſa. Imponitur iſchiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab oſſibus recedenti, ſtrumis, articulorum nodis, dèntium quoque doloribus. Illinitur & cum melle capitis hulceribus. Purulentis infunditur auribus cum roſaceo, aut nardo. Odore comitialibus ſubuenit, & uulua ſtrangulante, & in ſtomachi defectu. Abortus non exeuntes trahit appoſitu uel ſuffitu: item ramis ellebori cirunlitum atque ſubiectum. Serpentes nidore urentium fugari diximus. Fugiunt & perunctos galbano. Medetur & à ſcorpione percuſſis. Bibitur & in difficili partu fabæ magnitudine in uini cyatho: uuluáſque conuerſas corrigit. Cum myrrha autem & in uino mortuos partus extrahit. Aduerſatur & uenenis, maximè toxicis, cum myrrha & in uino. Serpentes oleo & ſpondylio miſto tactu necat. Nocere urinæ exiſtimatur.

De Hammoniaco, & ſtyrace, & ſpondylio, & ſphagno, & terebintho, & chamæpity, & pityuſa, & reſinis, & picea, & lentiſco.

CAPVT VI.

SImilis Hammoniaci natura atque lacrymæ probandæ, ut diximus, mollit, calefacit, diſcutit, diſſoluit. Claritati uiſus in collyriis conuenit. Pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit. Dentium dolores ſedat, efficacius accenſum. Prodeſt dyſpnoicis, pleuriticis, pulmonibus, ueſicis, urinæ cruentæ, lieni, iſchiadicis potum. Sic & aluum ſoluit. Articulis & podagræ cum pari pondere picis aut ceræ & roſaceo coctum. Maturat panos, extrahit clauos cum melle. Sic & duritias emollit. Lieni cum aceto & cera Cypria, uel roſaceo efficaciſſimè imponitur. Laſſitudines perungi cum aceto & oleo exiguóque nitro, utile eſt. Et ſtyracis naturam in peregrinis arboribus expoſuimus. Placet præter illa quæ diximus, maximè pinguis, purus, albicantibus fragmentis, Medetur tuſſi, faucibus, pectoris uitiis, uuluæ præcluſæ, duritiéue laboranti. Ciet menſes potu, appoſitúue, aluum mollit. Inuenio potu modico triſtitiam animi reſolui, largiore contrahi. Sonitus aurium emendat infuſum: ſtrumas illitum, neruorúmque nodos. Aduerſatur uenenis, quæ frigore nocent: ideo & cicutæ. Spondylion unà demonſtratum, infunditur capitibus phreneticorum, & lethargicorum: item capitis doloribus longis. Cum oleo uetere bibitur, & in iocinerum uitiis, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, uuluarum ſtrangulatione: quibus & ſuffitu prodeſt. Aluum mollit. Illinitur hulceribus ſerpentibus cum ruta. Flos auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed ſuccus, cùm exprimitur, integendus eſt, quoniam mirè appetitur à muſcis & ſimilibus. Radix deraſa, & in fiſtulas coniecta, callum earum erodit. Auribus quoque inſtillatur cum ſucco. Datur & ipſa contra morbum regium, & in iocineris uitio & uuluarum. Capillos criſpos facit peruncto capite. Sphagnos, ſiue ſphacos, ſiue bryon, & in Gallia, ut indicauimus, naſcitur, uuluis decocto inſidentium utilis: item genibus & feminum tumoribus, miſtus naſturtio,

naſturtio, & aqua ſalſa tritus. Cum uino ac reſina ſicca potus, urinam pellit celerrimè. Hydropicos inanit, cum uino & iunipero tritus & potus. Terebinthi folia & radix collectionibus imponuntur. Decoctum eorum ſtomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in uino, & contra difficultatem urinæ. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat. Piceæ, & laricis folia trita, & in aceto decocta, dentium dolori proſunt. Cinis corticum intertrigini & ambuſtis. Potus aluum ſiſtit, urinam mouet. Suffitu uuluas corrigit. Piceæ folia priuatim iocineri utilia ſunt, drachmæ pondere in aqua mulſa pota. Syluas, eas duntaxat quæ picis reſinæ'que gratia radantur, utiliſſimas eſſe phthiſicis, aut qui longa ægritudine non recolligant uires, ſatis conſtat: & illum cæli aera plus ita, quàm nauigationem Aegyptiam, proficere, plus quàm lactis herbidos per montium æſtiua potus. Chamæpitys Latinè abiga uocatur propter abortus, ab aliis thus terræ: cubitalibus ramis, flore pinus & odore. Altera breuior, & incuruæ ſimilis. Tertia eodem odore, & ideo nomine quoque, paruulo cauliculo, craſſitudine digitali, foliis ſcabris, exilibus, albis, in petris naſcens. Omnes herbæ, ſed propter cognationem nominis non differendæ. Proſunt aduerſus ſcorpionum ictus. Item iocineri illitæ cum palmis aut cotoneis. Renibus & ueſicæ, decoctum earum cum farina hordeacea. Morbo quoque regio, & urinæ difficultatibus, ex aqua decoctæ bibuntur. Nouiſſima contra ſerpentes ualet cum melle. Sic & appoſita uuluas purgat. Sanguinem denſatum extrahit pota. Sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus utilis. Fiunt ex ea & hydropicis pilulæ, cum ficu aluum trahentes. Lumborum quoque dolorem Victoriati pondere in uino finit, & tuſſim recentem. Mortuos partus, ex aceto cocta potáque, eiicere protinus dicitur. Cum honore & pityuſa ſimili de cauſa dicetur, quam quidam in tithymali genere numerant. Frutex eſt ſimilis piceæ, flore paruo purpureo. Bilem & pituitam per aluum detrahit radix, decocti hemina: aut ſeminis ligula in balanis. Folia in aceto decocta, furfures cutis emendant: mammas quoque miſto rutæ decocto & tormina, & ſerpentium ictus, & in totum collectiones incipientes. Reſinam è ſuprà dictis arboribus gigni docuimus, & genera eius & nationes in ratione uini, ac poſteà in arboribus. Summæ ſpecies duæ, ſicca, & liquida. Sicca è pinu & picea fit, liquida è terebintho, larice, lentiſco, cupreſſo. Nam & eæ ferunt in Aſia & Syria. Falluntur, qui eandem putant eſſe è picea atque larice. Picea enim pinguem, & thuris modo ſuccoſam fundit: larix gracilem, ac mellei liquoris, uirus redolentem. Medici liquida raró utuntur, & in ouo ferè: è larice propter tuſſim hulceráque uiſcerum. Nec pinea magnopere in uſu: cæteris non niſi coctis. Et coquendi genera ſatis demonſtrauimus. In arborum differentia placet terebinthina, odoratiſſima atque leuiſſima: nationum Cypria & Syriaca, utraque mellis Attici colore, ſed Cypria carnoſior ſicciórque. In ſicco genere quærunt ut ſit candida, pura, perlucida. In omni autem, ut montana potiùs, quàm campeſtris: item Aquilonia potiùs, quàm ab alio uento. Reſoluitur reſina ad uulnerum uſus & malagmata oleo, in potiones amygdalis amaris. Natura in medendo contrahere uulnera, purgare, diſcutere collectiones: item pectoris uitia. Terebinthina illinitur: & eadem calida membrorum doloribus ſpaſticiſque illinitur in Sole, totiſque corporibus, mangonum maximè cura, ad gracilitatem emendandam, ſpatiis ita laxantium cutem per ſingula membra, capacioráque ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet è lentiſco. Ineſt ei uis aſtringendi. Mouet & ante cæteras urinam. Reliquæ uentrem molliunt, cruda concoquunt, tuſſim ueterem ſedant, uuluæ onera extrahunt etiam ſuffitæ. Priuatim aduerſantur uiſco. Panos & ſimilia, cum ſeuo taurino & melle ſanant. Palpebras lentiſcina commodiſſimè replicat. Fractis quoque utiliſſima, & auribus purulentis: item in pruritu genitalium. Pinea capitis uulneribus optimè medetur.

De pice ſpiſſa, & liquida: & palimpiſſa, & piſſaſpalto, & zopiſſa, & teda, & lentiſco. CAP. VII.

PIx quoque unde & quibus conficeretur modis, indicauimus: & eius duo genera, ſpiſſum, liquidúmque. Spiſſarum utiliſſima medicinæ eſt Brutia, quoniam pinguiſſima & reſino

resinosissima utrasque præbet utilitates: ob id magis rutila, quàm cæteræ. Id enim quod in hoc adiiciunt, è mascula arbore meliorem esse, non arbitror posse intelligi. Picis natura excalfacit, explet. Aduersatur priuatim cerastæ morsibus cum polenta: item anginæ cum melle, distillationibus & sternutamentis. Purulentis auribus infunditur cum rosaceo: illinitur cum cera. Sanat lichenas, aluum soluit, excreationes pectoris adiuuat eclig-mate, aut illita tonsillis cum melle. Sic & hulcera purgat: explet cum uua passa & axungia. Carbunculos purgat, & putrescentia hulcera: quæ uerò serpunt, cum pineo cortice, aut sulphure. Phthisicis etiam cyathi mensura quidam dederunt, & contra ueterem tussim. Rhagadas sedis & pedum, panósque & ungues scabros emendat: uuluæ duritias & conuersiones, odore: item lethargicos. Strumas item cum farina hordeacea, & pueri impubis urina decocta ad suppurationem perducit. Et ad alopecias sicca pice utuntur. Ad mulierum mammas Brutia, ex uino subferuefacta cum polline farraceo, quàm calidissimis impositis. Liquida pix, oleúmque quod pisselæon uocant, quemadmodum fieret, diximus. Quidam iterum decoquunt, & uocant palimpissam. Liquida anginæ perunguntur intus, & uua. Ad aurium dolores, claritatem oculorum, oris circunlitiones, suspiriosos, uuluas, tussim ueterem, & crebras excreationes pectoris, spasmos, tremores, opisthotonos, paralyses, neruorum dolores. Præstantissimum ad canum & iumentorum scabiem. Est & pissasphaltos, mista bitumini pice, naturaliter ex Apollianatarum agro. Quidam ipsi miscent, præcipuum ad scabiem pecorum remedium, aut si fœtus mammas læserit. Maturum optimum ex eo, quod cùm feruet, innatat. Zopissam eradi nauibus diximus, cera marino sale macerata. Optima hæc à tyrocinio nauium. Additur autem in malagmata ad discutiendas collectiones. Tedæ decoctæ in aceto, dentium dolores efficaciter colluunt. Lentisci, & arbores, & semen, & cortex, & lacryma urinam cient, aluum sistunt. Decoctum eorum hulcera quæ serpunt, fotu. Illinitur in humidis, & igni sacro, gingiuas colluit. Folia dentibus in dolore atteruntur: mobiles decocto colluuntur. Capillum tingunt. Lacryma sedis uitiis prodest, cùm quid siccari excalfieríue opus sit. Decoctum & è lacryma stomacho utile, ructum & urinam mouens: quod & capitis dolori cum polenta illinitur. Folia tenera oculis inflammatis illinuntur. Item mastiche lentisci replicandis palpebris, & ad extendendam cutem in facie, & smegmata adhibetur, & sanguinem reiicientibus, tussi ueteri: & ad omnia quæ Hammoniaci uis. Medetur & attritis partibus, siue oleo è semine eius facto ceræque misto, siue foliis ex oleo decoctis, siue cum aqua uirilia foueantur. Scio Democratem medicum in ualetudine Considiæ M. Seruilii Consularis filiæ, omnem curationem austeram recusantis, diu efficaciter usum lacte caprarum, quas lentisco pascebat.

De platano, & fraxino, & acere, & alba populo, & ulmo, & tilia, & sambuco, & iunipero.

CAP. VIII.

Platani aduersantur uespertilionibus. Pilulæ earum in uino potæ x quatuor pondere, omnibus serpentium & scorpionum uenenis medentur: item ambustis. Tusæ autem cum aceto acri, magísque scillite, sanguinem omnem sistunt. Et lentiginem & carcinomata, melanias quoque ueteres, addito melle emendant. Folia & cortex illinuntur collectionibus & suppurationibus, & decoctum eorum. Corticis autem in aceto dentium remedium est: folia eorum tenerrima in uino albo decocta, oculorum. Lanugo foliorum, & auribus & oculis inutilis. Cinis pilularum sanat ambusta igni uel frigore, Cortex è uino scorpionum ictus restinguit. Fraxinus quam uim aduersus serpentes haberet, indicauimus. Semen foliis eius inest, quo medentur iocineris & lateris doloribus in uino. Aquam quæ subit cutem, extrahunt. Corpus obesum leuant onere, sensim ad maciem reducentes, iisdem foliis cum uino tritis ad uirium portionem, ita ut puero quinque folia tribus cyathis diluantur, robustioribus septem folia quinque cyathis uini. Non omittendum, ramenta eius & scobem quibusdam cauenda prædici. Aceris radix contusa iocineris doloribus efficacissimè imponitur. Populi albæ uuarum in unguentis

usum

usum exposuimus. Cortex potus ischiadicis & stranguriæ prodest. Foliorum succus calidus aurium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo non metuatur. Populus nigra efficacissima habetur, quæ in Creta nascitur. Comitialibus semen ex aceto utile. Fundit illa & resinam exiguam, qua utuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor è cauis populi nigræ effluens, uerrucas, papulásque, & attrita corporis tollit. Populi ferunt & foliis guttam, ex qua apes propolin faciunt. Gutta quoque aquæ propolis ex àqua remedium quàm efficax est. Vlmi & folia & cortex & rami uim habent spissandi, & uulnera contrahendi. Corticis utique interior tilia lepras sedat, & folia ex aceto illita. Corticis denarii pondus potum in hemina aquæ frigidæ aluum purgat, pituitásque & aquas priuatim trahit. Imponitur & collectionibus lacryma, & uulneribus, & ambustis, quæ decocto fouere prodest. Humor in folliculis arboris huius nascens, cuti nitorem inducit, faciémque gratiorem præstat. Cauliculi foliorum primi uino decocti tumores sanant, extrahúntque per fistulas. Idem præstant & tiliæ† cortices. Multi corticem commanducatum uulneribus utilissimum putant: folia trita aqua aspersa pedum tumori. Humor quoq; è medulla, uti diximus, castratæ arboris effluens, capillum reddit capiti illitus, defluentésque continet. Arbor tilia leniter tusa ad eadem ferè utilis est, atque oleaster. Folia autem tantùm in usu, & ad infantium hulcera in ore commanducata: decocta urinam cient: menses sistunt illita: sanguinem pota detrahunt. Sambucus habet alterum genus magis syluestre, quod Græci chamæacten, alii helion uocant, multo breuius. Vtriusque decoctum in uino ueteri foliorum, uel seminis, uel radicis ad cyathos binos potum, stomacho inutile est, aluo detrahens aquam. Refrigerat etiam inflammationẽ, maximè recentis ambusti: & canis morsum cum polenta mollissimis foliorum illitis. Succus cerebri collectiones, priuatímque membranæ, quæ circa cerebrum est, lenit infusus. Acini eius infirmiores, quàm reliqua, tingunt capillum. Poti acetabuli mensura, urinam mouent. Foliorum mollissima ex oleo & sale eduntur, ad pituitam bilémque detrahendam. Ad omnia efficacior, quæ minor. Radicis eius in uino decoctæ duo cyathi poti, hydropicos exinaniunt: uuluas emolliunt, has & foliorum decoctum insidentium. Caules teneri mitioris sambuci, in patinis cocti, aluum soluunt. Resistunt folia & serpentium ictibus in uino pota. Podagricis cum seuo hircino uehementer prosunt cauliculi illiti. Iidémque in aqua macerantur, ut ea sparsa pulices necentur. Foliorum decocto si locus spargatur, muscæ necantur. Boa appellatur morbus papularum, cùm rubent corpora, sambuci ramo uerberatur. Cortex interior tritus, ex uino albo potus, aluum soluit. Iuniperus uel ante cætera omnia excalfacit, extenuat, cedro assimilis. Et eius duo genera: altera maior, altera minor. Vtraque accensa serpentes fugat. Semen stomachi, pectoris, lateris doloribus utile. Inflationes algorésque discutit: tusses concoquit & duritias. Illitum tumores sistit: item aluum, baccis ex uino nigro potis: item uentris tumores illitis. Miscetur & antidotis oxyporis. Vrinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. Datur conuulsis ruptis, torminibus, uuluis, ischiadicis cum uino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis uiginti in uino. Sunt qui & perungant corpus è semine eius in serpentium metu.

† Vetust. codices, corticis, habẽt paterno casui ut Tiliæ, rectus sit numeri pluriũ: eóque nomine accipiamus membranas interiores corticis ulmi, quas phillyras Dioscorides appellat, Plinius paulò antè etiam tilias, Corticis, inquiẽs, interior tilia lepras sedat.

De salice, & amerina, & vitilibus, & erice. CAP. IX.

SAlicis fructus ante maturitatem in araneam abit: sed si prius colligatur, sanguinem reiicientibus prodest. Corticis è ramis primis cinis, clauum & callum aqua mista sanat. Vitia cutis in facie emendat, magis admisto succo suo. Est autem hic trium generum. Vnum arbor ipsa exudat gummi modo. Alterum manat in plaga, cùm floret, exciso cortice trium digitorum magnitudine. Hic ad expurganda, quæ obstent oculis: item ad spissanda quæ opus sunt, ciendámque urinam, & ad omnes collectiones intus extrahendas. Tertius succus est detruncatione ramorum à falce distillans. Ex his ergo aliquis cum rosaceo in calyce Punici calfactus, auribus infunditur: uel folia cocta, & cum cera trita imponuntur: item podagricis. Cortice & foliis in uino decoctis foueri neruos utilissimum. Flos tritus cum foliis furfures purgat in facie. Folia contrita & pota intemperan-

tiam libidinis coercent, atque in totum auferunt uſum ſæpius ſumpta. Amerinæ nigræ ſemen cum ſpuma argenti pari pondere, à balneo illitum, pſilothrum eſt. Non multum à ſalice uitilium uſu diſtat uitex, foliorum quoque aſpectu, niſi odore gratior eſſet. Græci lygon uocant, alii agnon: quoniam matronæ theſmophoriis Athenienſium caſtitatem cuſtodientes, his foliis cubitus ſibi ſternunt. Duo genera eius. Maior in arborem ſalicis modo aſſurgit: minor ramoſa, foliis candidioribus lanuginoſis. Prima album florem mittit cum purpureo, quæ & candida uocatur: nigra, quæ tantum purpureum. Naſcuntur in paluſtribus campis. Semen potum uini quendam ſaporem habet, & dicitur febres ſoluere: & cùm ungantur, oleo admiſtum ſudorem facere: ſic & laſſitudines diſſoluere. Vrinam cient & menſes. Caput tentant uini modo: nam & odor ſimilis eſt. Inflationes pellunt in inferiora. Aluum ſiſtunt, hydropicis & lienibus perquàm utiles. Lactis ubertatem faciunt. Aduerſantur uenenis ſerpentium maximè quæ frigus inferunt. Minor efficacior ad ſerpentes: bibitur ſeminis drachma in uino uel poſca, aut duabus foliorum tenerrimorum. Et illinuntur utraque aduerſus araneorum morſus: uel perunctis tantùm, ſuffitu quoque aut ſubſtratu fugant uenenata. Ad Venerem impetus inhibent: eóque maximè phalangiis aduerſantur, quorum morſus genitale excitat. Capitis dolorem ex ebrietate ſedant cum roſaceo flos teneríque cauliculi. Seminis decoctum uehementiorem capitis dolorem diſſoluit fotu: & uuluam etiam ſuffitu uel appoſitu purgat: aluum cum pulegio & melle potum. Vomicas panóſque difficile concoquentes, cum farina hordeacea mollit. Lichenas & lentigines cum aphronitro & aceto ſemen ſanat, & oris hulcera & eruptiones cum melle: teſtium cum butyro & foliis uitium: rhagadas ſedis cum aqua illitum: luxata cum ſale & nitro, & cera. Et ſemen, & folium additur in malagmata neruorum & podagras. Semen inſtillatur in oleo decoctum capiti in lethargia & phreneſi. Virgam qui in manu habeant aut cinctu, negantur intertriginem ſentire. Ericen Græci uocant fruticem non multum à myrice differentem, colore roriſmarini, & penè folio. Hoc aduerſari ſerpentibus tradunt. Geniſta quoque uinculi uſum præſtat. Flores apibus gratiſſimi. Dubito an hæc ſit, quam Græci authores ſparton appellauere, cùm ex ea lina piſcatoria apud eos factitari docuerim: & nunquid hanc deſignauerit Homerus, cùm dixit nauium ſparta diſſoluta. Nondum enim fuiſſe Africanum uel Hiſpanum ſpartum in uſu, certum eſt: & cùm ſutiles fierent naues, lino tamen, non ſparto, unquam ſutas. Semen eius quod Græci eodem nomine appellant, in folliculis phaſeolorum modo naſcens, purgat ellebori uice, drachma & dimidia pota in aquæ mulſæ cyathis quatuor ieiunis. Rami ſimiliter cum fronde in aceto macerati pluribus diebus, & tuſi, ſuccum dant iſchiadicis utilem, cyathi unius potu. Quidam marina aqua macerare malunt, & infundere clyſtere. Perunguntur eodem ſucco iſchiadici addito oleo. Quidam ad ſtranguriam utuntur ſemine. Geniſta tuſa cum axungia, genua dolentia ſanat. Myricen, quam & tamaricem uocat Lenæus, ſimilem ſcopis amerinis dicit. Sanari ea carcinomata in uino decocta tritáque cum melle illita. Arbitrantur quidam hanc eſſe tamaricem: ſed ad lienem præcipua eſt, ſi ſuccus eius expreſſus in uino bibatur. Adeóque mirabilem eius antipathiam contra ſolum hoc uiſcerum faciunt, ut affirment, ſi ex ea alueis factis bibant ſues, ſine liene inueniri. Et ideo homini quoque ſplenetico cibum potúmque dant in uaſis ex ea factis. Grauis author in medicina, uirgam ex ea defractam, ut neque terram neque ferrum attingeret, ſedare uentris dolores aſſeuerauit impoſitam, ita ut tunica cinctúque corpori apprimeretur. Vulgus infelicem arborem eam appellat, ut diximus, quoniam nihil ferat, nec ſeratur unquam. Corinthus, & quæ circà eſt regio, bryoniam uocat, eiúſque duo genera facit. Sylueſtrem planè ſterilem: alteram mitiorem. Hæc fert in Aegypto Syriáque etiam abundanter lignoſum fructum, maiorem galla, aſperum guſtu, quo medici utuntur uice gallæ, & in compoſitionibus, quas antheras uocant. Et lignum autem & flos, & folia, & cortex in eoſdem uſus adhibentur, quanquam remiſſiora. Datur ſanguinem reiicientibus cortex tritus, & contra profluuia fœminarum, cœliacis quoque.

Idem

Idem tuſus impoſitúſque collectiones omnes inhibet. Foliis exprimitur ſuccus ad hæc eadem. Et in uino decoquuntur : ipſa uerò adiecto melle gangrænis illinuntur. Decoctum eorum in uino potum, uel impoſita cum roſaceo & cera ſedant. Sic & epinyctidas ſanant. Ad dentium dolorem auriúmque,decoctum eorum ſalutare eſt:radix ad eadem: ſimiliter & folia.Hæc amplius ad ea quæ ſerpunt, imponuntur cũ polenta.Semen drachmæ pondere aduerſus phalangia & araneos bibitur. Cum altilium uerò pingui furunculis imponitur.Efficax & contra ſerpentium ictus,præterquàm aſpidum. Necnon morbo regio, phthiriaſi, lendibúſque decoctum infuſum prodeſt, abundantiámque mulierum ſiſtit. Cinis arboris ad omnia eadem prodeſt. Aiunt, ſi bouis caſtrati urinæ immiſceatur, uel in potu uel in cibo, Venerem finiri. Carbóque ex eo genere urina ea reſtinctus in umbra conditur : idem cùm libeat accendere, reſoluitur. Magi & id ex ſpadonis urina fieri tradiderunt.

De virga ſanguinea, & ſilere, & liguſtro, & alno, & edera, & ciſtho, & ciſſo, & erythrano, & chamæciſſo, & ſmilace, & de clematide. CAP. X.

NEc uirga ſanguinea felicior habetur. Cortex eius interior cicatrices,quæ præſanauere,aperit. Sileris folia illita fronti,capitis dolores ſedant. Eiuſdem ſemen tritum in oleo phthiriaſes coercet.Serpentes & hunc fruticem refugiunt:baculúmque ruſtici ob id ex eo gerunt.Liguſtrum eadem arbor eſt,quæ in Oriente cypros.Suos in Europa uſus habet. Succus eius neruis,articulis,algoribus:folia ubique ueteri hulceri cum ſalis mica, & oris exhulcerationibus proſunt. Acini contra phthiriaſin,item contra intertrigines,foliáue.Sanant & gallinaceorum pituitas acini. Folia alni ex feruenti aqua certiſſimo remedio ſunt tumori. Ederæ genera xx.demonſtrauimus. Natura omnium in medicina anceps. Mentem turbat,& caput purgat largius pota.Neruis intus nocet. Iiſdem neruis adhibita foris prodeſt. Eadem natura, quæ aceto, ei eſt. Omnia genera eius refrigerant. Vrinam cient potu : capitis dolorem ſedant, præcipuè cerebro continentíque cerebrum membranæ utiliter mollibus impoſitis foliis, cum aceto & roſaceo tritis & decoctis, addito poſteà roſaceo oleo.Illinuntur autem fronti:& decocto eorum fouetur os,capútque perungitur.Lieni & pota & illita proſunt.Decoquuntur & contra horrores febrium eruptionéſque pituitæ, aut in uino teruntur. Corymbi quoque poti uel illiti, lienem ſanant: iocinera autem illiti. Trahunt & menſes appoſiti.Succus ederæ tædia narium graueolentiámque emendat, præcipuè albæ ſatiuæ. Idem infuſus naribus caput purgat, efficacius addito nitro.Infunditur etiam purulentis auribus,aut dolentibus cum oleo. Cicatricibus quoque decorem facit. Ad lienes efficacior albæ eſt,ferro calefactus:ſatíſque eſt acinos ſex in uini cyathis duobus ſumi. Acini quoque ex eadem alba terni,in aceto mulſo poti, tineas pellunt:in qua curatione uentri quoq; impoſuiſſe eos utile eſt. Ederæ,quam chryſocarpon appellauimus,baccis aurei coloris uiginti,in uini ſextario tritis,ita ut terni cyathi potentur,aquam quæ cutem ſubierit,per urinam educit Eraſiſtratus. Eiuſdem acinos quinque tritos in roſaceo oleo, calefactóſque in cortice Punici, inſtillauit dentium dolori à contraria aure.Acini,qui croci ſuccum habent,præſumpti potu,à crapula tutos præſtant:item ſanguinem excreantes, aut torminibus laborantes. Ederæ nigræ candidiores corymbi poti, ſteriles etiam uiros faciunt. Illinitur decocta in uino omnium hulcerum generi, etiamſi cacoethe ſint. Lacryma ederæ pſilothrum eſt,phthiriaſínque tollit. Flos cuiuſcunque generis trium digitorum captu, dyſentericos & aluum citam emendat, in uino auſtero bis die potus. Et ambuſtis illinitur utiliter cum cera. Denigrant capillum corymbi. Radicis ſuccus in aceto potus, contra phalangia prodeſt. Huius quoque ligni uaſe ſpleneticos bibentes ſanari inuenio. Et acinos terunt, móxque comburunt, & ita illinunt ambuſta, prius perfuſa aqua calida. Sunt qui & incidant ſucci gratia,eóque utantur ad dentes eroſos, frangíque tradunt, proximis cera munitis, ne lædantur. Gummi etiam in edera quærunt, quod ex aceto utiliſſimum dentibus promittunt. Græci uicino uocabulo ciſthon appellant fruticem maiorem thymo, foliis ocimi. Duo eius genera. Flos maſculo roſaceus, fœminæ albus. Ambo proſunt dyſentericis & ſolutionibus uentris,

tris, in uino auſtero ternis digitis flore capto, & ſimiliter bis die poto:hulceribus ueteribus & ambuſtis cum cera,& per ſe oris hulceribus.Sub his maximè naſcitur hypociſthis, quam inter ederas diximus.Ciſſos erythranos ab iiſdem appellatur ſimilis ederæ,coxendicibus utilis è uino potus:item lumbis. Tantámque uim accipiunt, ut ſanguinem urina detrahant.Item chamæciſſon appellant ederam,non attolentem ſe à terra.Et hæc contuſa in uino acetabuli menſura,lieni medetur. Folia ambuſtis cum axungia.Smilax quoque,qui & nicophoros cognominatur,ſimilitudinem ederæ habet,tenuioribus foliis.Coronam ex eo factam impari foliorum numero,aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera ſmilacis dixere. Alterum immortalitati proximum, in conuallibus opacis, ſcandentem arbores, comantibus acinorum corymbis,contra uenenata omnia efficaciſſimis,in tantum,ut acinorum ſucco infantibus ſæpe inſtillato, nulla poſteà uenena nocitura ſint. Alterum genus culta amare, & in his gigni, nullius effectus. Illam eſſe ſmilacem priorem,cuius lignum ad aures ſonare diximus. Similem huic aliqui clematida appellauerunt, repentem per arbores, geniculatam & ipſam. Folia eius lepram purgant. Semen aluum ſoluit acetabuli menſura, in aquæ hemina, aut aqua mulſa. Datur ex eadem cauſa & decoctum eius.

De harundine, & papyro, & ebeno, & rhododendro, de rhue erythro, & de erythrodano, alyſſo & radicula, & apocyno & rore marino, & cachry, & ſabina, & ſelagine, & ſamulo, & gummi medicinis. CAP. XI.

HArundinis genera XXIX.demonſtrauimus,non aliter euidentiore illa natura,quàm continuis his uoluminibus tractamus.Siquidem harundinis radix contrita & impoſita, filicis ſtirpem corpore extrahit:item harundinem filicis radix.Et quoniam plura genera fecimus, illa quæ in India Syriáque naſcitur odorum unguentorúmque cauſa,urinam mouet cum gramine aut apii ſemine decocta.Ciet menſtrua admota.Medetur conuulſis duobus obolis pota,iocineri,renibus,hydropi, tuſſi etiam ſuffitu, magíſq; cum reſina. Furfuribus hulcerúmq; manantibus cum myrrha decocta.Excipitur & ſuccus eius, fitque elaterio ſimilis.Efficaciſſima autem in omni harundine, quæ proxima radici. Efficacia & genicula.Harundo Cypria, quæ donax uocatur,corticis cinere alopecias emendat:item putreſcentia hulcera.Foliis eius ad extrahendos aculeos utuntur. Efficacius & contra ignes ſacros collectionéſque omnes. Vulgaris harundo extractoriam uim habet, & recens tuſa,non in radice tantum.Multum enim & ipſam harundinem ualere tradunt. Medetur & luxatis,& ſpinæ doloribus radix in aceto illita. Eadem recens trita & in uino pota,Venerem concitat. Harundinum lanugo illata auribus,obtundit auditum. Cognata in Aegypto res eſt harundini papyrus, præcipuæ utilitatis, cùm inaruit, ad laxandas ſiccandáſq; fiſtulas, & intumeſcendo ad introitum medicamentorum aperiendas. Charta quæ fit ex ea, cremata inter cauſtica eſt. Cinis eius ex uino potus ſomnum facit: ipſa ex aqua impoſita callum ſanat. Ne in Aegypto quidem naſcitur ebenus, ut docuimus: nec tractamus in medicina alienos orbes:non omittetur tamen propter miraculum. Scobem eius oculis unicè mederi dicunt:lignóque ad cotem trito cum paſſo,caliginem diſcutit.Ex aqua uerò radice, albugines oculorum. Item tuſſim pari modo dracunculi radicis adiecto cum melle. Ebenum medici & inter erodentia aſſumunt. Rhododendros ne nomen quidem apud nos inuenit Latinum: rhododaphnen uocant, aut nerium. Mirum, folia eius quadrupedum uenenum eſſe, homini uerò contra ſerpentes præſidium, ruta addita è uino pota. Pecus etiam,& capræ,ſi aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur. Nec rhus Latinum nomen habet, cùm in uſum pluribus modis ueniat. Nam & herba eſt ſylueſtris, foliis myrti, cauliculis breuibus, quæ uenena & tineas pellit: & frutex coriarius appellatur,ſubrutilus, cubitalis, craſſitudine digitali:cuius aridis foliis,ut malicorio,coria perficiuntur.Medici autem rhoicis utuntur ad contuſa:item cœliacos & ſedis hulcera,aut quæ phagedænas uocant,trita cum melle, & illita cum aceto. Decoctum eorum inſtillatur auribus purulentis. Fit & ſtomatice decoctis ramis ad

eadem, quæ ex moris, ſed efficacior admiſto alumine. Illinitúrque eadem hydropicorum tumoribus. Rhus, quæ erythros appellatur, frutex eſt: & huius fruticis ſemen uim habet aſtringendi refrigerandíque. Aſpergitur pro ſale obſoniis. Aluos ſoluit, omnéſque carnes cum ſilphio ſuauiores facit. Hulceribus medetur manantibus cum melle: aſperitati linguæ, percuſſis, liuidis, deſquamatis eodem modo. Capitis hulcera ad cicatricem celerrimè perducit: & fœminarum abundantiam ſiſtit cibo. Alia eſt erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum uocant, nos rubiam, qua tinguntur lanæ, pelléſque perficiuntur: in medicina urinam ciet: morbum regium ſanat ex aqua mulſa, & lichenas ex aceto illita: & iſchiadicos & paralyticos, ita ut bibentes lauentur quotidie. Radix ſeménque trahunt menſes, aluum ſiſtunt, & collectiones diſcutiunt. Contra ſerpentes rami cum foliis imponuntur. Folia & capillum tingunt. Inuenio apud quoſdam morbum regium ſanari hoc frutice, etiamſi adalligatus ſpectetur tantúm. Diſtat ab eo, qui alyſſon uocatur, foliis tantùm & ramis minoribus: nomen accepit, quòd à cane commorſos rabiem ſentire non patitur, potus ex aceto adalligatúſque. Mirum eſt quod additur, ſaniem conſpecto omnino frutice eo ſiccari. Tingentibus & radicula lanas præparat, quam ſtruthion à Græcis uocari diximus. Medetur morbo regio & ipſa decocti eius potu: item pectoris uitiis. Vrinam ciet, aluum ſoluit, & uuluas purgat. Quamobrem aureum poculum medici uocant. Ea & ex melle prodeſt magnificè ad tuſſim, orthopnϾ cochlearis menſura. Cum polenta uerò & aceto lepras tollit. Eadem cum panace & capparis radice calculos frangit, pellítque. Panos diſcutit, cum farina hordeacea & uino decocta. Miſcetur & malagmatis & collyriis, claritatis cauſa. Ad ſternutamenta utilis inter pauca: lieni quoq; ac iocineri. Eadem pota denarii unius pondere ex mulſa aqua, ſuſpirioſos ſanat. Sic & pleuriticos, & omnes lateris dolores, apocyni ſemen ex aqua. Frutex eſt folio ederæ, molliore tamen, & minus longis uiticulis, ſemine acuto, diuiſo, lanuginoſo, graui odore. Canes & omnes quadrupedes necat in cibo datum. Eſt & roſmarinum. Duo genera eius. Alterum ſterile, alterum cui & caulis, & ſemen reſinaceum, quod cachrys uocatur. Foliis odor thuris. Radix uulnera ſanat uiridis impoſita, & ſedis procidentia, condylomata & hæmorrhoidas. Succus & fruticis & radicis morbum regium, & ea quæ repurganda ſunt. *Oculorum* aciem exacuit. Semen ad uetera pectoris uitia datur potui. Et ad uuluas cum uino & pipere. Menſes adiuuat. Podagris illinitur cum ærina farina. Purgat & lentigines, & quæ excalfacienda ſunt, aut cùm ſudor quærendus, illitum: item conuulſis. Auget & lac in uino potum: item radix. Ipſa herba ſtrumis cum aceto illinitur: ad tuſſim cum melle prodeſt. Cachrys multa genera habet, ut diximus. Sed hæc, quæ ex rore ſuprà dicto naſcitur, ſi fricetur, reſinoſa eſt. Aduerſatur uenenis & uenenatis, præterquàm anguibus. Sudorem mouet, tormina diſcutit, lactis ubertatem facit. Herba Sabina, brathy appellata à Græcis, duorum generum eſt: altera tamarici ſimilis folio, altera cupreſſo. Quare quidam Creticam cupreſſum dixerunt. A multis in ſuffitus pro thure aſſumitur. In medicamentis uerò duplicato pondere eoſdem effectus habere, quos cinnamum, traditur. Collectiones minuit, & nomas compeſcit. Illita hulcera purgat. Partus emortuos appoſita extrahit & ſuffitu. Illinitur igni ſacro & carbunculis. Cum melle & uino pota, regio morbo medetur. Gallinacei generis pituitas fumo eius herbæ ſanari tradunt. Similis herbæ huic Sabinæ eſt ſelago appellata. Legitur ſine ferro dextra manu per tunicam, qua ſiniſtra exuitur uelùt à furante, candida ueſte ueſtito, puréque lotis nudis *pedibus*, ſacro facto priùs quàm legatur, pane uinóque. Fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum uitia fumum eius prodeſſe. Iidem ſamolum herbam nominauere naſcentem in humidis: & hanc ſiniſtra manu legi à ieiunis contra morbos ſuum boúmque, nec reſpicere legentem, nec alibi, quàm in canali, deponere, ibíque conterere poturis. Gummium genera diximus. Ex his maiores effectus melioris cuiuſque erunt. Dentibus inutiles ſunt. Sanguinem coagulant, & ideo reiicientibus ſanguinem proſunt: item ambuſtis, arteriæ uitiis. Inutilem urinam cient, amaritudines hebetant aſtrictis cæteris. Quæ ex amygdala

amara

amara eſt,ſpiſſandíque uiribus efficacior, habet excalfactorias uires. Præponuntur aut prunorum,& ceraſorum,ac uitium. Siccant illitæ & aſtringunt:ex aceto uerò infantium lichenas ſanant.Proſunt & tuſſi ueteri,quatuor obolis in miſto potis.Creduntur & colorem gratiorem facere,ciborúmque appetentiam,& calculoſis prodeſſe cum paſſo potæ. Oculorum & uulnerum utilitatibus maximè conueniunt è ſpina Aegyptia.

De ſpina Arabica,& ſpina alba,& acanthio,& acacia.

CAP. XII.

SPinæ Arabicæ laudes in odorum loco diximus:& ipſa ſpiſſat ſtringítq; diſtillationes omnes,& ſanguinis excreationes,menſiúmque abundantiam,etiamnum radice ualentior.Spinæ albæ ſemen contra ſcorpiones auxiliatur.Corona ex ea impoſita,capitis dolores minuit. Huic ſimilis eſt ſpina illa, quam Græci acanthion uocant, minoribus multò foliis,aculeatis per extremitates, & araneoſa lanugine obductis: qua collecta, etiam ueſtes quædam bombycinis ſimiles fiunt in Oriente.Ipſa folia uel radices ad remedia opiſthotoni bibuntur.Eſt & acaciæ ſpina.Fit in Aegypto alba nigráq; arbore:item uiridi,ſed longè melior è prioribus. Fit & in Galatia tenerrima ſpinoſiore arbore.Semen omnium lenticulæ ſimile:minore eſt tantùm & grano & folliculo. Colligitur autumno: antè collectum nimio ualidius. Spiſſatur ſuccus ex folliculis aqua cæleſti perfuſis: mox in pila tuſis exprimitur organis:tunc denſatur in Sole mortariis in paſtillos. Fit & ex foliis minus efficax. Ad coria perficienda ſemine pro galla utuntur. Foliorum ſuccus & Galatiacæ acaciæ nigerrimus improbatur: item qui ualde rufus. Purpurea aut leucophæa, & quæ facillimè diluitur, ui ſumma ad ſpiſſandum refrigerandúmque eſt, oculorum medicamentis ante alias utiles. Lauantur in eos uſus paſtilli ab aliis, torrentur ab aliis. Capillum tingunt. Sanant ignem ſacrum, hulcera quæ ſerpunt, & humida uitia corporis, collectiones, articulos contuſos, perniones, pterygia. Abundantiam menſium fœminis ſiſtunt, uuluámque & ſedem procidentes. Item oculos, oris uitia & genitalium.

De uulgari ſpina,& ſylueſtri,& de eryſiſceptro,& de appendice ſpina,& pyxacantho,& paliuro,aquifolia,& taxo,& rubis medicinæ.

CAP. XIII.

VVlgaris quoque hæc ſpina,ex qua cortinæ fulloniæ implentur,radicis uſus habet. Per Hiſpanias quidem multi,& inter odores, & ad unguenta utuntur illa, aſpalathum uocantes.Eſt ſine dubio hoc nomine ſpina ſylueſtris in Oriente(ut diximus)candida,magnitudine arboris iuſtæ.Sed & frutex humilior æquè ſpinoſus in Niſyro,& Rhodiorum inſulis,quem alii eryſiſceptrum, alii adipſatheon, ſiue dipſacon, ſiue diacheton uocant.Optimus,qui minimè ferulaceus,rubens,& in purpuram uergens, detracto cortice.Naſcitur pluribus locis, ſed non ubique odoratus. Quam uim haberet cæleſti arcu in eum innixo,diximus.Sanat tetra oris hulcera & ozænas,genitalia exhulcerata aut carbunculantia,item rhagadia,inflationes potu. Diſcutit & ſtrangurias cortex. Sanguinem reddentibus medetur decoctum eius. Aluum ſiſtit cortex. Similia præſtare ſylueſtrem quoque putant. Spina eſt appendix appellata, quoniam baccæ puniceo colore in ea appendices uocantur.Hæ crudæ per ſe,& aridæ in uino decoctæ,aluum citam, ac tormina compeſcunt.Pyxacanthi baccæ contra ſerpentium ictus bibuntur.Paliurus quoque ſpinæ genus eſt.Semen eius Afri zuram uocant,contra ſcorpiones efficaciſſimum:item calculoſis & tuſſi.Folia aſtrictoriam uim habent.Radix diſcutit panos, collectiones, uomicas:urinas trahit pota. Decoctum eius potum in uino aluum ſiſtit: ſerpentibus aduerſatur.Radix præcipuè datur in uino.Aliqui folia contuſa addito ſale, articulorum morbis imponunt.Proſunt baccæ purgationi fœminarum,cœliacis,dyſentericis,ac cholericis.In uino potæ aluum ſiſtunt.Radix decocta & illita extrahit infixa corpori. Vtiliſſima eſt & luxatis,tumoribúſque.Aquifolia arbor in domo aut uilla ſata,ueneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit: itémque baculum ex ea factum, in quoduis animal emiſſum,etiamſi citrà ceciderit defectu mittentis, ipſum per ſeſe recubitu propius ad-

labi: tam præcipuam naturam ineſſe arbori. Taxi arboris fumus mures necat. Nec rubos ad maleficia tantùm genuit natura: ideóque ex eis mora uel hominibus cibos dedit. Vim habent ſiccandi, aſtringendíque, gingiuis, tonſillis, genitalibus accommodatiſſimi. Aduerſantur ſerpentium ſceleratiſſimis hæmorrhoidi & preſteri flos aut mora. Scorpionũ uulnera ſine collectionum periculo iungunt: urinam cient. Caules eorum tunduntur teneri, exprimitúrque ſuccus, mox Sole cogitur in craſſitudinem mellis, ſingulari remedio contra mala oris oculorúmque, ſanguinem excreantes, anginas, uuluas, ſedes, cœliacos potus aut illitus. Oris quidem uitiis etiam folia commanducata proſunt: & hulceribus manantibus, aut quibuſcunque in capite illinuntur. Cardiacis uel ſic per ſe imponuntur à mamma ſiniſtra: item ſtomachi doloribus, oculíſque procidentibus. Inſtillatur ſuccus eorum & auribus. Sanat condylomata cum roſaceo cerato. Cauliculorum ex uino decoctum, uel præſentaneum remedium eſt. Iidem per ſe in cibo ſumpti cymæ modo, aut decocti in uino auſtero, labantes dentes firmant. Aluum ſiſtunt & profluuia ſanguinis: dyſentericis proſunt. Siccantur in umbra, ut cinis crematorum uuam reprimat. Folia quoque arefacta & contuſa, iumentorum hulceribus utilia traduntur. Mora, quæ in his naſcuntur, uel efficaciorem ſtomaticen præbuerint, quàm ſatiua morus. Eadémque compoſitione, uel cum hypociſthide tantum & melle bibuntur in cholera, & à cardiacis, & contra araneos. Inter medicamenta, quæ ſtyptica uocant, nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in uino ad tertias partes, ut colluantur eo oris hulcera, & ſedis foueantur: tantáque uis eſt, ut ſpongiæ ipſæ lapideſcant. Alterum genus rubi eſt, in quo roſa naſcitur. Gignit pilulam caſtaneæ ſimilem, præcipuo remedio calculoſis. Alia eſt cynorrhoda, quam proximo dicemus uolumine.

De cynosbato, & Idæo rubo, & rhamno, & Lycio, & ſarcocolla, & de oporice medicinæ. CAP. XIIII.

Cynosbaton, alii cynoſpaſton, alii neuroſpaſton uocant: folium habet ueſtigio hominis ſimile. Fert & uuam nigram, in cuius acino neruum habet, unde neuroſpaſtos dicitur. Alia eſt à cappari, quam medici cynosbaton appellauerunt. Huius thyrſus ad remedia ſplenis & inflationes conditus ex aceto manditur. Neruus eius cum *maſtiche* Chia commanducatus os purgat. Ruborum roſa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per meſſes colligitur. Candidus pleuriticis præcipuus ex uino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, aluum ſiſtit & ſanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem ſucco fouentur ſedis atque genitalium hulcera. Cinis è radice deprimit uuam. Idæus rubus appellatus eſt, quoniam in Ida, non aliàs, naſcitur. Eſt autem tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribúſque, ſub arborum umbra naſcens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur & ignibus ſacris: ſtomaticíſque ex aqua bibendus datur. Cætera eadem præſtat, quæ ſuprà dicta. Inter genera ruborum rhamnos appellatur à Græcis candidior & fruticoſior. Is floret, ramos ſpargens rectis aculeis, non ut cæteri aduncis, foliis maioribus. Alterum genus eſt ſylueſtre, nigrius, & quadantenus rubens. Fert ueluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentum, quod uocatur Lycium. Semen ſecundas trahit. Alter ille candidior adſtringit magis, refrigerat, collectionibus & uulneribus accommodatior. Folia utriuſque & cruda & decocta illinuntur cum oleo. Lycium præſtantius è ſpina fieri tradunt, quam & pyxacanthon Chironiam uocant, quales in Indicis arboribus *diximus*, quoniam longè præſtantiſſimum exiſtimatur Indicum. Coquuntur in aqua tuſi rami, radicéſque, ſummæ amaritudinis, æreo uaſe ferè per triduum, iterúmque exempto ligno, donec mellis craſſitudo fiat. Adulteratur amaris ſuccis, etiam amurca ac felle bubulo. Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamentis additur. Reliquo ſucco faciem purgat, & pſoras ſanat, eroſos angulos oculorum, ueteréſque fluxiones, aures purulentas, tonſillas, gingiuas, tuſſim, ſanguinis excretiones, fabæ magnitudine deuoratum. Aut ſi ex hulceribus fluat, illitum, rhagadas, genitalium hulcera, attritus, hulcera recentia, & ſerpentia, ac putreſcentia. In naribus clauos, ſuppurationes. Bibitur & à

mulieribus in lacte contra profluuia. Indici differentia, glebis extrinſecus nigris, intus rufis, cùm fregeris,citò nigreſcentibus. Aſtringit uehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia utile eſt, ſed præcipuè ad genitalia. Sunt qui & ſarcocollam ſpinæ lacrymam putent,pollini thuris ſimilem,cum quadam acrimonia dulcem. Cũ uino tuſa ſiſtit fluxiones:illinitur infantibus. Vetuſtate & hæc maximè nigreſcit, melior, quò cãdidior.

Vnum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentum,quod oporicen uocant. Fit ad dyſentericos ſtomachíque uitia, in congio muſti albi, lento uapore decoctis malis cotoneis quinque cum ſuis ſeminibus,Punicis totidem, ſorborum ſextario, & pari menſura eius,quod rhus Syriacon uocant,croci ſemuncia. Coquitur uſque ad craſſitudinem mellis. His ſubtexemus ea,quæ Græci communicatione nominũ in ambiguo fecere,an'ne arborum eſſent.

De chamædrye, et chamædaphne, et chamelæa,et chamæſyce,et chamæciſſo, et chamæleuce, et chamæcypariſſo,et ampelopraſo,et ſtachye,et clinopodio,et centunculo,et clematide Aegyptia medicinæ.

CAP. XV.

CHamædrys herba eſt,quæ Latinè triſſago dicitur. Aliqui eam chamædropem, alii Teucrion appellauere. Folia habet magnitudine mẽtæ,colore & diuiſura quercus. Alii ſerratam,& ab ea ſerram inuentam eſſe dixere,flore penè purpureo. Carpitur prægnans ſucco in petroſis, aduerſus ſerpentium uenena potu illitúque efficaciſſima: item ſtomacho,tuſſi uetuſtæ,pituitæ in gula cohæreſcenti, ruptis conuulſis, lateris doloribus. Lienen conſumit,urinam & menſes ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax,manualibus ſcopis eius in tribus heminis aquæ decoctis uſque ad tertias. Faciunt & paſtillos, terentes eam ex aqua. Ad ſuprà dicta ſanat & uomicas, & uetera hulcera, uel ſordida cum melle. Fit & uinum ex ea pectoris uitiis. Foliorum ſuccus cum oleo caliginem oculorum diſcutit. Ad ſplenem ex aceto ſumitur. Excalfacit perunctione. Chamædaphne unico ramulo eſt cubitali ferè,folio tenui, lauri ſimilitudine. Semen rubens admiſtum foliis illinitur capitis doloribus recens. Ardores refrigerat:ad tormina cum uino bibitur. Menſes ſuccus eius,& urinam ciet potu,partúſque difficiles in lana appoſitus. Chamelæa ſimilitudinem foliorum oleæ habet. Sunt autem amara,odorata,in petroſis,palmum altitudine non excedente. Aluum purgat:detrahit pituitam bilémque, foliis in duabus abſinthii partibus decoctis, ſuccóque eo cum melle poto. Foliis impoſitis & hulcera purgantur. Aiunt, ſi quis ante Solis ortum eam capiat, dicátque ad albugines oculorum ſe capere, adalligata diſcuti id uitium. Quoquo modo collectam iumentorum pecorúmque oculis ſalutarem eſſe. Chamæſyce lentis folia habet,nihil ſe attollentia, in aridis petroſiſque naſcens. Claritati oculorum,& contra ſuffuſiones utiliſſima,& cicatrices,caligines,nubeculas in uino cocta,inuncta. Vuluæ dolores ſedat appoſita in linteolo. Tollit & uerrucas omnium generum illita. Prodeſt & orthopnoicis. Chamæciſſos ſpicata eſt tritici modo, ramulis quinis ferè,folioſa:cùm floret,exiſtimari poteſt alba uiola,radice tenui,cuius bibunt iſchiadici folia tribus obolis,in uini cyathis duobus VII. diebus, admodum amara potione. Chamæleucen apud nos farranum ſiue farfugium uocant. Naſcitur ſecundum fluuios,folio populi,ſed ampliore. Radix eius imponitur carbonibus cupreſſi, atq; is nidor per infurnibulum imbibitur in uetere tuſſi. Chamæpeuce laricis foliis ſimilis,lumborum & ſpinæ doloribus propria eſt. Chamæcypariſſos herba ex uino pota contra uenena ſerpentium omnium ſcorpionúmque pollet. Ampelopraſon in uinetis naſcitur,foliis porri,ructu grauis. Contra ſerpentium ictus efficax. Vrinã & menſes ciet:eruptiones ſanguinis per genitale inhibet potum impoſitúmque. Datur & à partu mulieribus,& contra canis morſum. Ea quoq; quæ ſtachys uocatur,porri ſimilitudinem habet,longioribus foliis pluribúſq;,& odoris iucundi,coloríſque in luteum inclinati. Pellit menſtrua. Clinopodion,alii cleonicion,alii zopyron, alii ocymoides appellant, ſerpyllo ſimilem, ſurculoſam,palmi altitudine:naſcitur in petroſis,orbiculato florum ambitu,ſpeciem lecti pedum

præbens. Bibitur ad conuulſa rupta, ſtrangurias, ſerpentium ictus. Item decoctæ ſuccus. Nunc ſubtexemus herbas mirabiles quidem, ſed minùs claras, nobilibus in ſequentia uolumina dilatis. Itali centunculum uocant roſtratis foliis, ad ſimilitudinem capitis penularum iacentem in aruis: Græci autem clematidem. Eſt eius egregius effectus ad ſiſtendam aluum in uino auſtero. Idem ſanguinem ſiſtit tritus cum oxymelitis aut aquæ calidæ cyathis quinque denarii unius pondere: ſic & ad ſecundas mulierum efficax. Sed Græci clematidas & alias habent, unam quam aliqui echiten uocant, alii laginem, nonnulli tenuem ſcammoniam: & pedales, folioſos, non diſſimiles ſcammoniæ ramos habet, niſi quòd nigriora minoráque ſunt folia. Inuenitur in uineis aruíſque. Eſtur, ut olus, cum oleo ac ſale: aluum ciet. Eadem à dyſentericis cum lini ſemine in uino auſtero ſorbetur. Folia epiphoris imponũtur cum polenta, ſuppoſito udo linteolo. Strumas impoſita ad ſuppurationem perducunt, deinde axungia adiecta percurant. Item hæmorrhoidas cum oleo uiridi, phthiſicos iuuant cum melle. Lactis quoque ubertatem faciunt in cibis ſumpta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto dentium dolores ſedant. Venerem ſtimulant. Eſt & alia clematis, Aegyptia cognomine, quæ ab aliis daphnoides, ab aliis polygonoides uocatur, folio lauri, longa tenuíſque, aduerſus ſerpentes ac priuatim aſpides ex aceto pota efficax. Aegyptus hanc maximè gignit.

De aro & dracunculo, & dracontio, & ari, & millefolio, & herba eiuſdem nominis, & pſeudobunio, & myrrhi, & onobrichi medicinæ. CAP. XVI.

QVæ & aron, de qua inter bulbos diximus, magnæ cum dracontio litis. Quidam enim eandem eſſe dixerunt. Glaucias ſatu diſcreuit, dracontium ſylueſtrem arum pronuntiando. Aliqui radicẽ aron appellauerunt, caulem uerò dracontium, in totum alium, ſi modò hic eſt, qui apud nos dracunculus uocatur. Nanque aros radicem nigram in latitudinem rotundam habet multóq; maiorem, & qua manus impleatur. Dracunculus ſubrutilam, & draconis conuoluti modo: unde ei & nomen. Quin & ipſi Græci immenſam poſuere differentiam, ſemen dracunculi feruens mordáxque tradendo: tantúmque ineſſe ei uirus, ut olfactum grauidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere, primum in cibis fœminam præferentes, quoniam mas durior eſſet, & in coquendo lentior. Pectoris uitia purgare, & aridum in potione inſperſum, aut ecligmate urinam & menſes ciere. Sic & in oxymelite potum ſtomacho, interaneíſque exhulceratis ex lacte ouillo bibendum, ad tuſſim in cinere coctum ex oleo dedere. Alii coxere in lacte, ut decoctum biberetur. Epiphoris elixum impoſuere: item ſuggillatis, tonſillis. Ex oleo hæmorrhoidum uitio infudere, lentigines ex melle illinentes. Laudauit Cleophantus & pro antidoto cõtra uenena: pleuriticis, peripneumonicis, quo tuſſientibus modo: ſemen intritum cum oleo aut roſaceo infundens aurium dolori. Dieuches tuſſientibus aut ſuſpirioſis & orthopnoicis & purulenta excreantibus farina permiſtum in pane cocto dedit. Diodotus phthiſicis è melle ecligmate, & pulmonis uitiis: oſſibus etiam fractis impoſuit. Partus omnium animalium extrahit, naturæ circunlitum. Succus radicis cum melle Attico, oculorum caligines, ac ſtomachi uitia diſcutit, tuſſim decocti ius cum melle. Hulcera omnium generum, ſiue phagedænæ ſint, ſiue carcinomata, ſiue ſerpant, ſiue polypi in naribus, ſuccus mirè ſanat. Folia ambuſtis proſunt ex uino & oleo cocta. Aluum inaniunt ex ſale & aceto ſumpta. Etiam luxatis cocta cum melle proſunt: item articulis podagricis cum ſale, recentia uel ſicca. Hippocrates quaſlibet ad collectiones cum melle impoſuit. Ad menſes trahendos ſeminis uel radicis drachmæ duæ in uini cyathis duobus ſufficiunt. Eadem potio, ſi à partu non purgantur, & ſecundas trahit. Hippocrates & radicem ipſam appoſuit. Dicunt & in peſtilentia ſalutarem eſſe in cibis. Ebrietatem diſcutit. Serpentes nidore, cùm crematur, priuatímque aſpides fugat, aut inebriat, ita ut torpentes inueniantur. Perunctos quoque aro è laureo oleo fugiunt. Ideo & contra ictus dari potu in uino nigro putant utile. In foliis ari caſeus optimè ſeruari traditur. Dracunculus, quem dixi, hordeo matureſcente effoditur Luna creſcente. Omnino habentem ſerpentes fugiunt. Ideo percuſſis prodeſſe in potu aiunt maiorem: ut & menſes, ſi ferro non

non attingatur, ſiſtat. Succus eius & aurium dolori prodeſt. Id autem, quod Græci dracontion uocant, triplici effigie demonſtratum mihi eſt, foliis betæ non ſine thyrſo, flore purpureo. Hoc eſt ſimile aro. Alii radice longa, ueluti ſignata articuloſáque, monſtrauere tribus omnino cauliculis, folia eius ex aceto decoqui contra ſerpentium ictus iubentes. Tertia demonſtratio fuit, folio maiore quàm cornus, radice harundinea, totidem, ut affirmabant, geniculata nodis, quot haberet annos, totidémque eſſe folia. Hi ea ex uino uel aqua contra ſerpentes dabant. Eſt & aris, quæ in eadem Aegypto naſcitur, ſimilis aro, minor tantum minoribúſque foliis, & utique radice, quæ tamen oliuæ grandis magnitudinem implet: alba geminum caulem, altera unum tantùm emittens. Medetur utraq; hulceribus manantibus: item combuſtis ac fiſtulis. Collyrio immiſſo nomas ſiſtunt, decoctarum in aqua, & poſteà tritarum roſaceo addito. Sed unum miraculum ingens, contacto genitali cuiuſq; fœminini ſexus, animal in perniciem agi. Myriophyllon, quod noſtri millefolium uocãt, caulis eſt tener, ſimilis fœniculo, plurimis foliis: unde & nomẽ accepit. Naſcitur in paluſtribus, magnifici uſus ad uulnera. Cũ aceto bibitur ad difficultates urinæ & ueſicæ, & ſuſpiria, præcipitatíſq; ex alto. Efficaciſſima eadẽ ad dentiũ dolores. Hetruria hoc nomine appellat herbã in pratis tenuem à lateribus capillamenti modo folioſam, eximii uſus ad uulnera: boum neruos abſciſos uomere ſolidari ea, rurſúſq; iungi addita axungia affirmans. Pſeudobunion napi folia habet, fruticãs palmi altitudine. Laudatiſſima in Creta. Contra tormina atq; ſtranguriam, laterum præcordiorúmq; dolores bibuntur rami eius quini ſeníue. Myrrhis, quã alii ſmyrrhizã, alii myrrhã uocant, ſimillima eſt cicutæ, caule foliíſq; & flore, minor tantùm & exilior, cibo non inſuauis. Ciet mẽſtrua & partus cum uino. Aiunt quoq; eandem potam in peſtilentia ſalutarem eſſe. Subuenit & phthiſicis in ſorbitione. Auiditatem cibi facit. Phalangiorum morſus reſtringit. Hulcera quoque in facie aut capite ſuccus eius in aqua triduo maceratæ ſanat. Onobrychis folia habet lentis, longiora paulo, florem rubentem, radicem exiguam & gracilem. Naſcitur circa fontes. Siccata in farinæ modum & inſperſa uino albo, ſtrangurias finit. Aluum ſiſtit. Succus eius perunctis cum oleo ſudores mouet,

De coriaceſia, & callicia, & menaide, & aliis XXIII. *& medicinis earum, quas quidam Magicas eſſe dicunt, & de conſidia, & de aproxi, & de recidiuis.* CAP. XVII.

IN promiſſo herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere & de Magicis. Quæ enim mirabiliores ſunt? Primi eas in noſtro orbe celebrauere Pythagoras atque Democritus, conſectati Magos. Coriaceſia & callicia Pythagoras aquam glaciari tradit: quarum mentionem apud alios non reperio, nec apud eum alia de his. Idem menaidem appellat, & nomine alio corinthadem, cuius decocto in aqua ſucco, protinus ſanari ictus ſerpentium, ſi foueantur, dicit. Eundem effuſum in herba qui ueſtigio contigerint, aut fortè reſperſi fuerint, inſanabiles perire, monſtrifica prorſus natura ueneni, præterquàm contra uenena. Ab eodem Pythagora aproxis appellatur herba, cuius radix è longinquo concipiat ignes, ut naphtha, de qua in terræ miraculis diximus. Idem tradit: ſi qui morbi humano corpori acciderint florente aproxi, quamuis ſanatos, admonitionem eorum ſentire, quoties florere eam contigerit: & frumentum, & cicutam, & uiolam ſimilem conditionem habere. Nec me fallit, hoc uolumen eius à quibuſdam Cleemporo medico adſcribi: Pythagoræ pertinax fama antiquitáſque uindicant. Et idipſum authoritatem uoluminibus affert, ſi quis alius curæ ſuæ opus, illo uiro dignum iudicauit: quod feciſſe Cleemporum, cùm alia ſuo & nomine ederet, quis credat? Democriti certè chirocineta eſſe conſtat. At in his ille poſt Pythagoram Magorum ſtudioſiſſimus, quanto portentoſiora tradit? Aglaophotin herbam, quæ admiratione hominum propter eximium colorem acceperit nomen, in marmoribus Arabiæ naſcentem Perſico latere. Qua de cauſa & marmaritin uocari. Magos utique ea uti, cùm uelint Deos euocare. Achæmenidon, colore electri ſine folio, naſci in Tardiſtilis Indiæ, cuius radice in paſtillos digeſta, in diéque pota in uino, noxii per cruciatus nocte confiteantur omnia per uarias numinum imaginationes. Eandem hippophouada appellat, quoniam equæ præcipuè caueant eam.

Theombrotion x x x. ſchœnis à Choaſpe naſci, pauonis picturis ſimilem, odore eximio. Hanc autem à regibus Perſarum comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, inſtabilitatémque mentis: eandem ſemnion à potentiæ maieſtate appellari. Aliam deinde adamantida, Armeniæ Cappadociæque alumnam. Hac admota, leones reſupinari cum hiatu laxo. Nominis cauſam eſſe, quòd conteri nequeat. Arianidem in Arianis gigni igneam colore: colligi, cùm Sol in Leone ſit. Huius tactu peruncta oleo ligna accendi. Therionarca in Cappadocia & Myſia naſcente, omnes feras torpeſcere, nec niſi hyænæ urinæ aſperſu recreari. Aethiopida in Meroe naſci. Ob id & Meroidem appellari, folio lactucæ, hydropicis utiliſſimã è mulſo potam. Ophiuſam in Elephantine eiuſdem Aethiopiæ, liuidam, difficilémque aſpectu, qua pota terrorem mináſque ſerpentium obuerſari, ita ut mortem ſibi eo metu conſciſcant: ob id cogi ſacrilegos illam bibere. Aduerſari autem ei palmeum uinum. Thalaſſeglen circa Indum amnem inueniri, quæ ob id nomine alio potamiautis appellatur: hac pota lymphari homines, obuerſantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriæ, Dicte Cretæ montibus, & Babylone, & Suſis Perſidis naſci, qua pota Magi diuinent. Gelotophyllida in Bactris & circa Boryſthenem. Hæc ſi bibatur cum myrrha & uino, uarias obuerſari ſpecies, ridendíque finem non fieri, ni potis nucleis pineæ nucis cum pipere & melle in uino palmeo. Siſſitieterida à conuictu in Perſide nominari, quoniã hilarentur illa. Eandem protomediam, qua primatum apud reges obtineant. Caſigneten, quoniam ſecum ipſa naſcatur, nec cum ullis aliis herbis. Eandem Dionyſonymphadem, quoniam uino mirè conueniat. Helianthen uocat in Themiſcyra regione & Ciliciæ montibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo uino, perungi Magos & Perſarum reges, ut fiat corpus aſpectu iucundum. Ideo eandem heliocallidem nominari. Hermeſias ab eodem uocatur, ad liberos generandos pulchros bonóſque: non herba, ſed compoſitio è nucleis pineæ nucis tritis cum melle, myrrha, croco, uino palmeo, poſteà admiſto theombrotio & lacte: bibere generaturos iubet, & à conceptu puerperas partũ nutrientes: ita fieri excellentes animo & forma, atq; bonos. Harum omnium Magica quoq; uocabula ponit. Adiecit his Apollodorus aſſectator eius herbam æſchynomenen, quoniã appropinquante manu folia contraheret. Aliam crocidem, cuius tactu phalangia morerentur. Crateuas œnotheridem, cuius aſperſu è uino, feritas omnium animalium mitigaretur. Anacampſerotem celeber arte Grammatica paulò ante, cuius omnino tactu redirent amores, uel cum odio depoſiti. Et abundè ſit hactenus attigiſſe inſignia Magorum in his herbis, alio de his aptiore dicturis loco.

De eriphia, & lanaria, & ſtratioti medicinæ. CAP. XVIII.

ERiphiam multi prodidere. Scarabæum hæc in auena habet, ſurſum deorſum decurrentem cum ſono hœdi, unde & nomen accepit. Hac ad uocem nihil præſtantius eſſe tradunt. Herba lanaria ouibus ieiunis data, lactis abundantiam facit. Aequè nota lactoris uulgo eſt, plena lactis, quod deguſtatum uomitiones concitat. Eandem hanc aliqui eſſe dicunt, alii ſimilem illi, quam militarem uocant, quoniam uulnus ferro factum, nullum non intra dies quinque ſanat, ex oleo impoſita. Celebratur autem & à Græcis ſtratiotis, ſed ea in Aegypto tantùm & inundatione Nili naſcitur, aeizoo ſimilis, ni maiora haberet folia. Refrigerat mirè, & uulnera ſanat ex aceto illita: item ignes ſacros, ac ſuppurationes. Sanguinem quoque qui defluit à renibus, pota cum thure maſculo mirificè ſiſtit.

De herba quæ naſcitur in capite ſtatuæ, & de herba è fluminibus, & de herba lingua, & cribro, & fimetis, & rhodora, & impia, & Veneris pectine, & nodia, & philanthropo, & canaria lappa, & tordile, & de gramine, & dactylo, & fœnogræco medicinæ.

CAPVT XIX.

HErba in capite ſtatuæ nata, collectáque alicuius in ueſtis panno, & alligata in lino rufo, capitis dolorem confeſtim ſedare traditur. Herba quæcunq; à riuis aut fluminibus ante Solis ortum collecta, ita ut nemo colligentem uideat, contra tertianas adalligata læuo brachio, ita ut æger quid ſit illud ignoret, tertianas arcere traditur. Lingua herba naſcitur

ſcitur circa fontes. Radix eius combuſta & trita cum adipe ſuis (adiiciunt ut nigra ſit & ſterilis) alopecias emendat ungentium in Sole. Cribro in limite abiecto herbæ intus extantes decerptæ adalligatæq́ue grauidis, partus accelerant. Herba quæ gignitur ſupra fimeta ruris, contra anginas efficaciſſimè pollet ex aqua pota. Herba, iuxta quam canes urinam fundunt, euulſa ne ferro attingatur, luxatis celerrimè medetur. Rombotinum arborem demonſtrauimus inter arbuſta. Iuxta hanc uiduam uite naſcitur herba, quam Galli rhodoram uocant: caulem habet uirgæ ficulneæ modo geniculatum, folia urticæ in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argenteum, præcipua contra tumores feruoréſque & collectiones cum axungia ueteri tuſa, ita ut ferro non attingatur: qui perunctus eſt deſpuit ad ſuam dexteram ter. Efficacius remedium eſſe aiunt, ſi tres quoque trium nationum homines perungant dextrorſus. Herba impia uocatur incana, roriſmarini aſpectu, thyrſi modo ueſtita atque capitata. Inde alii ramuli exurgunt ſua capitella gerentes: ob id impiam appellauere, quoniam liberi ſuper parentem excellant. Alii potius ita appellatam, quòd nullum animal eam attingat, exiſtimauere. Hæc inter duos lapides trita feruet, præcipuo aduerſus anginas ſucco, lacte & uino admiſto. Mirum traditur, nunquàm ab eo morbo tentari qui guſtauerint. Itaque & ſuibus dari: quæque medicamentum id noluerint haurire, eo morbo interimi. Sunt qui & in auium nidis inſeri aliquid ex ea putent, atque ita non ſtrangulari pullos auidiùs deuorantes. Veneris pectinem appellant à ſimilitudine pectinum, cuius radix cum malua trita, omnia corpori infixa extrahit. Veternoſa curat, quæ exedum uocatur. Nodia herba coriariorum officinis nota: eamularis dicitur, aliíſque nominibus. Nomas curat: efficaciſſimámque aduerſus ſcorpiones eſſe potam in uino aut poſca reperio. Philanthropon herbam Græci appellant hirſutam, quoniam ueſtibus adhæreſcat. Ex hac corona impoſita capitis dolores ſedantur. Nam quæ canaria appellatur lappa, cùm plantagine & millefolio trita ex uino carcinomata ſanat, ternis diebus ſoluta. Medetur & ſuibus hæc effoſſa ſine ferro, & addita in colluuiem poturis, uel ex lacte ac uino. Quidam adiiciunt & fodientem dicere oportere, Hæc eſt herba argemon, quam Minerua reperit ſuibus remedium, qui de illa guſtauerint. Tordilen alii ſemen ſilis eſſe dixerunt, alii herbam per ſe, quam & ſyreon uocauerunt. Neque aliud de ea proditum inuenio, quàm in montibus naſci: combuſtam potu ciere menſes, & pectoris excreationes, efficaciore etiamnum radice: ſucco eius ternis obolis hauſto renes ſanari: addi radicem ejus & in malagmata. Gramen ipſum eſt inter herbas uulgatiſſimum. Geniculatis ſerpit internodiis, crebróque ab his, & ex cacumine nouas radices ſpargit. Folia eius in reliquo orbe in exilitatem faſtigiantur. In Parnaſſo tantum ederacea ſpecie denſius, quàm uſquam, fruticant, flore odorato candidóque. Iumentis herba non alia gratior, ſiue uiridis, ſiue in fœno ſiccata, cùm detur aſperſa aqua. Succum quoque eius in Parnaſſo excipi tradunt propter ubertatem. Dulcis hic eſt. In uicem eius in reliqua parte terrarum ſuccedit decoctũ ad uulnera conglutinanda, quod & ipſa herba tuſa præſtat, tuetúrque ab inflammationibus plagas. Decocto adiicitur uinum ac mel: ab aliquibus & thuris, & piperis, myrrhæque tertiæ portiones. Rurſúſque coquitur in æreo uaſe ad dentium dolores & epiphoras. Radix decocta in uino torminibus medetur & urinæ difficultatibus, hulceribus ueſicæ. Calculos frangit. Semen uehementius urinam impellit. Aluum uomitionéſque ſiſtit. Priuatim autem draconum morſibus auxiliatur. Sunt qui genicula nouem uel unius, uel è duabus tribúſue herbis, ad hunc articulorum numerum inuolui lana ſuccida nigra iubeant, ad remedia ſtrumæ panorúmue. Ieiunum debere eſſe qui colligat: ita ire in domum abſentis cui medeatur, ſuperuenientíque ter dicere, ieiuno ieiunum medicamentum dare, atque ita adalligare, triduóque id facere. Quod è graminum genere ſeptem internodia habet, efficaciſſimè capiti contra dolores adalligatur. Quidam propter ueſicæ cruciatus decoctum ex uino gramen ad dimidias à balineis bibi iubent. Sunt qui & aculeatum gramen uocent trium generum: cùm in cacumine aculei ſunt plurimùm quini, dactylon appellant: hos conuo-

lutos naribus inserunt, extrahúntque sanguinis ciendi gratia. Altero quod est aeizoo simile, ad paronychia & pterygia unguium, & cùm caro unguibus increuit, utuntur cum axungia, ideo dactylon appellantes, quia digitis medeatur. Tertium genus dactyli, sed tenuis, nascitur in parietinis, aut tegulis. Huic caustica uis est. Sistit hulcera quæ serpunt. Gramen capiti circundatũ, sanguinis è naribus fluxiones sistit. Camelos necare traditur in Babylonis regione id, quod iuxta uias nascitur. Nec fœnogræco minor authoritas, quod telin uocant, alii carphos: aliqui buceras, alii ægoceras, quoniam corniculis semen est simile, nos siliciam: quod quomodo sereretur, suo loco docuimus. Vis eius siccare, mollire, dissoluere. Succus decocti fœminarum pluribus malis subuenit, siue duritia, siue tumor, siue cõtractio sit uuluæ, fouentur, insidunt: infusum quoq; prodest. Furfures in facie extenuat. Spleni addito nitro decoctum & impositũ medetur. Item ex aceto. Sic & iocineri decoctũ. Diocles difficile parietibus semẽ eius dedit acetabuli mensura tritum in nouẽ cyathis sapæ, ut cũ tertias partes biberint, calida lauarẽtur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterũ dedit, mox à balneo reliquum, pro summo auxilio. Farinã fœnigræci cum hordeo aut lini semine decoctam aqua mulsa contra uuluæ cruciatus subiecit. Item imposuit imo uentri. Lepras, lentigines, sulphuris pari portione mista farina curauit, nitro antè præparata cute, sæpius die illinens, perungíque præcipiens. Theodorus fœnogræco miscuit quartã partem purgati nasturtii acerrimo aceto ad lepras. Damion fœnigræci semen acetabuli dimidia mensura cum sapæ & aquæ nouem cyathis ad menses ciendos dedit potu. Nec dubitatur, quin decoctum eius utilissimum sit uuluis interaneísque exhulceratis, sicuti semen articulis atque præcordiis. Si uerò cum malua decoquatur, posteà addito mulso potus ante cætera uuluis interaneísque laudatur. Quippe cùm uapor quoque decocti plurimum prosit. Alarúmque etiam graueolentiam decoctum fœnigræci semen emendat. Farina porrigines capitis furfurésque cum uino & nitro celeriter tollit. In hydromelite autem decocta addita axungia genitalibus medetur: item pano, parotidi, podagræ, chiragræ, articulis, carnibúsque quæ recedunt ab ossibus: aceto uerò subacta luxatis. Illinitur & lieni decocta in aceto & melle tantúm. Carcinomata subacta ex uino purgat: mox addito melle persanat. Sumitur & sorbitio è farina ad pectus exhulceratum, longámque tussim. Diu decoquitur, donec amaritudo desinat. Posteà mel additur. Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVSQVINTVS.

PROOEMIVM.

Naturæ herbarum sponte nascentium. CAP. I.

PSA quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantùm gignente eas tellure, in admirationem curæ priscorum diligentiæque animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertúmque illis fuit: nihil deinde occultatum, quod non prodesse posteris uellent. At nos elaborata iis abscondere atque supprimere cupimus & fraudare uitam etiam alienis bonis? Ita certè recondunt, qui pauca aliqua nouere, inuidentes aliis: & neminem docere, in authoritatem scientiæ est. Tantum ab excogitandis nouis, ac iuuanda uita mores absunt: summúmque opus ingeniorum diu iam hoc fuit, ut intra unumquenque rectè facta ueterum perirent. At

At hercule ſingula quoſdam inuenta Deorum numero addidere, omnium utique uitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benignè gratiam memoria referente. Non æquè hæc cura eorum mira eſſet in his, quæ ſatu blandiuntur, aut cibo inuitant: ſed culmina quoque montium inuia & ſolitudines abditas, omníſque terræ fibras ſcrutati inuenere, quid quæque radix polleret, ad quos uſus herbarum folia pertinerent, etiã quadrupedum pabulo intacta ad ſalutis uſus uertentes.

Qui Latinè uſus herbarum ſcripſerint, & quando ad Romanos notitia earum peruenerit, & qui primi Græcorum de his compoſuerint, & de herbarum inuentione, & antiqua medicina, & quare minus exerceantur earum remedia, & de cynorrhodo, & de dracunculo medicinæ. CAP. II.

Minus hoc, quàm par erat, noſtri celebrauere, omnium utilitatum & uirtutum rapaciſſimi. Primúſque & diu ſolus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magiſter, paucis duntaxat attigit, boum etiam medicina non omiſſa. Poſt eum unus illuſtrium tentauit C. Valgius eruditione ſpectatus, imperfecto uolumine ad Diuum Auguſtum, inchoata etiam præfatione religioſa, ut omnibus malis humanis illius potiſſimum principis ſemper medicetur maieſtas. Anteà condiderat ſolus apud nos, quod equidem inueni, Pompeius Lenæus, Magni libertus: quo primùm tempore hanc ſcientiam ad noſtros perueniſſe animaduerto. Nanque Mithridates, maximus ſua ætate regum, quem debellauit Pompeius, omnium ante ſe genitorum diligentiſſimus uitæ fuiſſe argumentis, præterquàm fama, intelligitur. Vni ei excogitatum, quotidie uenenum bibere, præſumptis remediis, ut conſuetudine ipſa innoxium fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus unum etiam nomen eius retinet. Illius inuentum autumant, ſanguinem anatum Ponticarum miſcere antidotis, quoniam ueneno uiuerent. Ad illum Aſclepiadis medendi arte clari, uolumina compoſita extant, cùm ſolicitatus ex urbe Roma, præcepta pro ſe mitteret. Illum ſolum mortalium uigintiduabus linguis locutum certum eſt, nec de ſubiectis gentibus ullum hominem per interpretem appellatum ab eo annis LVI. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenii magnitudine medicinæ peculiariter curioſus, & ab hominibus ſubiectis, qui fuere pars magna terrarum, ſingula exquirens, ſcrinium commentationum harum & exemplaria, effectúſque in arcanis ſuis reliquit. Pompeius autem omni regia præda potitus, transferre ea ſermone noſtro libertum ſuum Lenæum, Grammaticæ artis doctiſſimum, iuſſit: uitæ'que ita profuit non minus, quàm reipub. uictoria illa. Præter hos Græci authores medicinæ prodidere, quos ſuis locis diximus. Ex his Euax rex Arabum, qui de ſimplicium effectibus ad Neronem ſcripſit: Crateuas, Dionyſius, Metrodorus, ratione blandiſſima, ſed qua nihil penè aliud, quàm rei difficultas, intelligatur. Pinxere nanque effigies herbarum, atque ita ſubſcripſere effectus. Verum & pictura fallax eſt, & coloribus tam numeroſis, præſertim in æmulatione naturæ, multum degenerat tranſcribentium ſors uaria. Prætereà parum eſt ſingulas earum ætates pingi, cùm quadripartitis uarietatibus anni faciem mutent. Quare cæteri ſermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti, quoniam ſatis uidebatur, poteſtates uímque demonſtrare quærere uolentibus. Nec eſt difficile cognitu. Nobis certè, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari ſcientia Antonii Caſtoris, cui ſumma authoritas erat in ea arte noſtro æuo, uiſendo hortulo eius, in quo plurimas alebat, centeſimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria aut uigore concuſſis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inuenta iampridem ratio eſt prænuntians horas, non modò dies ac noctes, Solis Lunæque defectuum. Durat tamen tradita perſuaſio in magna parte uulgi, ueneficiis & herbis id cogi, eámque num fœminarum ſcientiam præualere. Certè quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæque, in primis Itala Circe, Diis etiam adſcripta? unde arbitror natum, ut Aeſchylus è uetuſtiſſimis in Poëtica refertam Italiam herbarum potentia proderet, multíque Circeios, ubi habitauit illa, magno argumento etiamnum durante in Marſis à filio eius orta gente, quos

quos eſſe domitores ſerpentium conſtat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus aliâs in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, cùm etiam, quæ rigatur, Aegyptus illa non eſſet, poſteà fluminis limo inuecta. Herbas certè Aegyptias à regis uxore traditas ſuæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, obliuionem triſtitiæ ueniámque afferens, & ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium, quos memoria nouit, Orpheus de herbis curioſiùs aliqua prodidit. Poſt eum Muſæus & Heſiodus polion herbam in quantum mirati ſunt, diximus. Orpheus & Heſiodus ſuffitiones commendauere. Homerus & alias nominatim herbas celebrat, quas ſuis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus ſapientia, primus uolumen de earum effectu compoſuit, Apollini, Aeſculapióque, & in totum Diis immortalibus inuentione & origine aſſignata. Compoſuit & Democritus, ambo peragratis Perſidis, Arabiæ, Aethiopiæ, Aegyptíque Magis. Adeóque ad hæc attonita antiquitas fuit, ut affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus hiſtoriarum author, in prima earum tradit, occiſum draconis catulum reuocatum ad uitam à parente herba, quam balin nominat: eadémque Thylonem, quem draco occiderat, reſtitutum ſaluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad uitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophraſtus, eſſe herbam, cuius contactu illatæ ab alite, quam retulimus, exiliret cuneus à paſtoribus arbori adactus: quæ etiamſi fide carent, admirationem tamen implent: cogúntque confiteri, multum eſſe quod uero ſuperſit. Inde pleroſque ita uideo exiſtimare, nihil non herbarum ui effici poſſe, ſed plurimarum uires eſſe incognitas: quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, à quo ferunt dictum, quaſdam fortaſſis etiam calcatas prodeſſe. Obſeruatum certè eſt, inflammari uulnera ac morbos ſuperuentu eorum, qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare non plures noſcantur, cauſa eſt quòd eas agreſtes literarúmque ignari experiuntur: ut qui ſoli inter illas uiuant: præthereà ſecuritas quærendi, obuia Medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina deſunt, ſicut illi, quam retulimus in frugum cura, ſcimúſque defoſſam in angulis ſegetis præſtare, ne qua ales intret. Turpiſſima cauſa raritatis, quòd etiam qui ſciunt, demonſtrare nolunt, tanquam ipſis periturum ſit quod tradiderint aliis. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuênit caſus, alias (ut uerè dixerim) Deus. Inſanabilis ad hoſce annos fuit rabidi canis morſus, pauorem aquæ, potúſque omnis afferens odium. Nuper cuiuſdam militantis in Prætorio mater uidit in quiete, ut radicem ſylueſtris roſæ, quam cynorrhodon uocant, blanditam ſibi aſpectu pridie in frutecto, mitteret filio bibendam: in Lacetania res gerebatur, Hiſpaniæ proxima parte: caſúque accidit, ut milite à morſu canis incipiente aquas expaueſcere, ſuperueniret epiſtola orantis ut parêret religioni: ſeruatúſque eſt ex inſperato, & poſteà quiſquis auxilium ſimile tentauit. Aliàs apud authores cynorrhodi una medicina erat, ſpongiolæ, quæ in mediis ſpinis eius naſcitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadem prouincia cognoui in agro hoſpitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum caulem, pollicari craſſitudine uerſicoloribus uiperarum maculis, quem ferebant contra omnium morſus eſſe remedium. Alius eſt, quàm quos in priori uolumine eiuſdem nominis diximus, ſed huic alia figura, aliúdque miraculum exerentis ſe terra ad primas ſerpentium uernationes bipedali ferè altitudine, rurſúſque cum iiſdem in terram condentis: nec omnino occultato eo apparet ſerpens, uel hoc per ſe ſatis officioſo naturæ munere, ſi tantùm præmoneret, tempúſque formidinis demonſtraret.

De quodam peſtifero fonte Germaniæ, et de Britannica, et maximis morborum doloribus. CAP. III.

NEc beſtiarum ſolùm ad nocendum ſcelera ſunt, ſed interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum caſtris à Germanico Cæſare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ, dulcis ſolus, qua pota intra biennium dentes deciderent, compagéſque in genibus ſoluerentur. Stomacacen Medici uocabant, & ſceletyrben ea

mala. Reperta auxilio est herba, quæ uocatur Britannica, non neruis modò & oris malis salutaris, sed contra anginas quoque & serpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigram. Succus eius exprimitur & ex radice. Florem uibones uocant: qui collectus priùs, quàm tonitrua audiantur, & deuoratus, securos in totum reddit. Frisii, quà castra erant, nostris demonstrauere illam. Mirórq; nominis causam, nisi fortè confines Oceano Britanniæ, uelut propinquæ, dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiamtum Britannia libera. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, ut docebimus fecisse reges, ut res tanta debeatur, herbam inuenire, uitam iuuare, nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoque existimaturis: adeò deliciis sordent etiam quæ ad salutem pertinent. Authores tamen quarum inueniuntur, in primis celebrare par est, effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casúsq;, & nomina quæ omnis hora excogitat ad millia morborum, singulis mortalium timenda. Qui grauissimi ex his sint, discernere stultitia propè uideri potest, cùm suus cuique ad præsens quisque atrocissimus uideatur. Et de hoc tamen iudicauere aui experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum à stillicidio uesicæ. Proximum stomachi, tertium eorum quæ in capite doleant, non ob alios ferè morte conscita. A Græcis & noxias herbas demonstratas miror equidem. Nec uenenorum tantùm: quoniam ea uitæ conditio est, ut mori plerunque etiam optimi portus sit: tradátque M. Varro, Seruium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, ueneno crura perunxisse, & posteà caruisse sensu omni æquè quàm dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit uenia monstrandi, qua mentes soluerentur, partus eliderentur, multáque similia? Ego nec abortiua dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum Imperatorem clarissimum amatorio periisse: nec alia Magica portenta, nisi ubi cauenda sunt aut coarguenda in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundéque præstitum uitæ, salutares dixisse, ac posteà inuentas.

De moly, & dodecatheo, & pæonia, uel pentorobo, uel glycyside, & panace, uel asclepio, & heraclio, & panace Chironio, & panace centaureo, uel pharnaceo, & heraclio siderio, & hyoscyamo, uel apollinari, siue altercangeno.

CAP. IIII.

Laudatissima herbarum est Homero, quam uocari à Diis putat moly, & inuentionem eius Mercurio assignat, contráq; summa ueneficia demonstrat. Nasci eam hodie circa Pheneũ, & in Cyllene Arcadiæ tradunt, specie illa Homerica, radice rotunda nigráq; magnitudine cæpæ, folio scyllæ: effodi autem difficulter. Græci authores florem eius luteum pinxere, cùm Homerus candidum scripserit. Inueni è peritis herbarũ Medicis, qui & in Italia nasci eam diceret, afferríq; Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas, radicis xxx. pedes longæ, ac ne sic quidem solidæ, sed abruptæ. Ab ea maxima authoritas herbæ est, quam dodecatheon uocant, omnium Deorũ maiestatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius septem, lactucis simillima, exeunt à lutea radice. Vetustissima inuentu pæonia est, noménque authoris retinet, quam quidam pentorobon appellant, alii glycysidem. Hæc quoque difficultas est, quòd eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur opacis montibus, caule inter folia digitorum quatuor, ferente in cacumine ueluti Græcas nuces quatuor aut quinque. Inest iis semen copiosum, rubrum nigrúmq;. Hæc medetur & Faunorũ in quiete ludibriis. Præcipiunt eruere noctu, quoniam si picus Martius uideat, tuendo in oculos impetũ faciat. Panaces ipso nomine omnium morborũ remedia promittit, numerosum & Diis inuentoribus ascriptum. Vnum quippe Asclepion cognominatur, quoniam is filiam Panaceã appellauit. Succus est coactus ferulæ, qualem diximus, radice multi corticis & salsi. Hac euulsa scrobem repleri uario genere frugum religio est, ac terræ piamentum. Vbi, & quo fieret modo, & quale maximè probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod è Macedonia affertur, bucolicon uocant, armentariis sponte erumpentem succum excipientibus: hoc

celerrimè euaneſcit. Et in aliis autem generibus improbatur maximè nigrum ac molle. Id enim argumentum eſt cera adulterati. Alterum genus heraclion uocant,& ab Hercule inuentum tradunt,alii origanum heracleoticum ſylueſtre, quoniam eſt origano ſimile,radice inutili: de quo origano diximus. Tertium panaces Chironion cognominatur ab inuentore. Folium eius lapatho ſimile,maius tamen & hirſutius. Flos aureus,radix parua. Naſcitur pinguibus locis. Huius flos efficaciſſimus,eóque amplius,quàm ſuprà dicta, prodeſt. Quartum genus panacis ab eodem Chirone repertum, centaurion cognominatur:ſed & Pharnaceon,in controuerſiam inuentionis à Pharnace rege deductum. Seritur hoc longioribus,quàm cætera,foliis,& ſerratis. Radix odorata in umbra ſiccatur,uinóque gratiam adiicit. Huius genera duo fecere,alterum leuioris folii, alterum tenuioris. Heracleon ſiderion & ipſum ab Hercule inuentum eſt,caule tenui digitorum quatuor altitudine,flore Puniceo,foliis coriandri. Iuxta lacus & amnes inuenitur, omniáque uulnera ferro illata efficaciſſimè ſanat. Eſt Chironis inuentum ampelos quæ uocatur Chironia,de qua diximus inter uites,ſicuti de herba, cuius inuentio aſſignatur Mineruæ. Herculi eam quoque aſſcribunt,quæ apollinaris, apud Arabas altercum ſiue altercangenon, apud Græcos uerò hyoſcyamus appellatur. Plura eius genera:unum nigro ſemine, floribus penè purpureis,ſpinoſum. Talis naſcitur in Galatia. Vulgare autem candidius eſt & fruticoſius, altius papauere. Tertii ſemen irionis ſemini ſimile: & omnia inſaniam gignentia,capitíſq; uertigines. Quartum genus molle,lanuginoſum,pinguius cæteris, candidi ſeminis,in maritimis naſcens,hoc recepere Medici. Item rufi ſeminis. Nonnunquàm antè candidum ruſeſcit,ſi non ematuruit,improbatúrque. Et alioqui nullum,niſi cum inaruit,legitur. Natura uini, ideóque mentem capútq; infeſtans. Vſus ſeminis & per ſe,& ſucco expreſſo. Exprimitur ſeparatim,& caulibus foliíſq; utuntur & radice, temeraria in totum(ut arbitror)medicina. Quippe etiam foliis conſtat mentem corrũpi,ſi plura quàm quatuor bibantur. Etiam antiqui in uino febrem depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex ſemine,ut diximus,quod ipſum auribus infuſum tentat mentem. Miréque ut contra uenenum remedia prodidere his qui id bibiſſent, & ipſum pro remediis, adeò nullo omnia experiendi fine,ut cogerentur etiam uenena prodeſſe.

De linozoſte,parthenio,Hermupoa,ſiue potius Mercuriali,& Achilleo,& panace heracleo, ſideriti,millefolio,& de ſcopa regia,& hemionio,teucrio,ſplenio,& melampodio ſiue elleboro,quótue eorum genera,& de nigro elleboro & albo medicinæ,& quando detur, & quomodo ſumendum,& quibus non dandum,& quòd mures necet.

CAP. V.

LInozoſtis ſiue parthenion Mercurii inuentum eſt, ideo apud Græcos Hermupoan multi uocant eam,apud nos omnes Mercurialem. Duo eius genera,maſculus & fœmina,quæ efficacior,caule cubitali,interdum ramoſo in cacumine,ocimo anguſtioribus foliis,geniculis denſis, alarum cauis multis, ſemine in geniculis dependente fœminæ copioſo, mari iuxta genicula ſtante rariori ac breui contortóq;, fœminæ ſoluto & candido. Folia maribus nigriora,fœminis candidiora,radix ſuperuacua, prætenuis. Naſcuntur in campeſtribus cultis. Mirum eſt, quod de utroque eorum genere proditur:ut mares gignantur,hunc facere,ut fœminæ,illam. Hoc contingere,ſi à conceptu ſuccus protinus bibatur in paſſo,edantúrue folia decocta ex oleo & ſale, uel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in nouo fictili cum heliotropio, & duobus aut tribus ſpicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent & herbam ipſam in cibo altero die purgationis mulieribus per triduum,quarto die à balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum uſu prædicauit has:ad hunc modum Medicorum nemo nouit. Ille eas uuluæ cum melle, uel roſaceo,uel irino,uel lirino admouit: item ad ciendos menſes ad ſecundáſque. Hoc idem præſtare potu fotúque dixit. Inſtillauit auribus olidis ſuccum, inunxítque cum uino uetere. Aluo folia impoſuit, epiphoris, ſtranguriæ,& ueſicæ. Decoctum eius dedit cum myrrha & thure. Aluo quidem ſoluendæ,uel in febri, decoquitur quantum manus capiat

capiat, in duobus ſextariis aquæ ad dimidias: bibitur ſale & melle admiſto, necnon cum ungula ſuis, aut gallinaceo decoctum ſalubrius. Purgationis cauſa putauere aliqui utranque dandam, ſiue cum malua decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, ſed ſtomachum lædunt. Reliquos uſus dicemus ſuis locis. Inuenit & Achilles diſcipulus Chironis, qua uulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos uocatur. Hac ſanaſſe Telephum dicitur. Alii primum æruginem inueniſſe, utiliſſimam emplaſtris, ideóque pingitur ex cuſpide decutiens eam gladio in uulnus Telephi. Alii utroque uſum medicamento uolunt. Aliqui & hanc panacem heracleon, alii ſideritin, & apud nos millefoliam uocant, cubitali ſcapo, ramoſam, minutioribus quàm fœniculi foliis ueſtitam ab imo. Alii fatentur quidem illam uulneribus utilem, ſed ueram achilleon eſſe ſcapo cæruleo pedali, ſine ramis, ex omni parte ſingulis foliis rotundis eleganter ueſtitam. Alii quadrato caule, capitibus marrubii, folio quercus. Hanc etiam præciſos neruos glutinare faciunt. Alii ſideritin in maceriis naſcentem, cùm teratur, fœdi odoris. Etiamnum aliam ſimilem huic, ſed candidioribus foliis & pinguioribus, tenerioribus cauliculis, in uineis naſcentem. Aliam uerò binûm cubitorum, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ ſemine, omnes uulneribus præcipuas. Noſtri eam, quæ eſt latiſſimo folio, ſcopas regias uocant. Medetur anginis ſuum. Inuenit & Teucer eadem ætate Teucrion, quam quidam hemionion uocant, ſpargentem iuncos tenues, folia parua, aſperis locis naſcentem, auſtero ſapore, nunquàm florentem: neque ſemen gignit. Medetur lienibus. Conſtátque ſic inuentam: Cùm exta ſuper eam proiecta eſſent, adhæſiſſe lieni, eúmque exinaniſſe. Ob id à quibuſdam ſplenion uocatur. Narrant ſues, qui radicem eius ederint, ſine ſplene inueniri. Quidam ramis hyſſopi ſurculoſam, folio fabæ, eodem nomine appellant, & colligi florentem adhuc iubent: adeò florere non dubitant: maximéque ex Ciliciis & Piſidiæ montibus laudant. Melampodis fama, diuinationis artibus nota eſt. Ab hoc appellatur unum ellebori genus Melampodion. Aliqui paſtorem eodem nomine inueniſſe tradunt, capras purgari paſto illo animaduertentem, datóque lacte earum ſanaſſe Prœtidas furentes. Quamobrem de omnibus eius generibus dici ſimul conuenit. Prima duo ſunt, candidum & nigrum. Hoc radicibus tantùm intelligi tradunt plerique. Alii folia nigri platani ſimilia, ſed minora nigrioráque, & pluribus diuiſuris ſciſſa: albi, betæ incipientis. Hæc quoque nigriora, & canalium dorſo rubeſcentia. Vtraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis conuoluto, radice fibrata cæparum modo. Nigro equi, boues, ſues necantur, itaque cauent id, cùm candido ueſcantur. Tempeſtiuum eſſe tradunt meſſibus. Plurimum autem naſcitur in Oeta monte: & optimum uno eius loco circa Pyram. Nigrum ubique prouenit, ſed melius in Helicone, qui mons & aliis laudatur herbis. Candidum probatur Oetæum: ſecundum Ponticum: tertio loco Eleaticum, quod in uitibus naſci ferunt: quarto Parnaſſium, quod adulteratur Aetolico ex uicino. Nigrum ex his Melampodion uocant, quo & domos ſuffiunt purgántque ſpargentes, & pecora, cum precatione ſolenni: hoc & religioſius colligitur. Primum enim gladio circunſcribitur. Dein qui ſucciſurus eſt, Ortum ſpectat: & precatur, ut id liceat ſibi concedentibus Diis facere, obſeruátque aquilæ uolatus: ferè enim ſecantibus intereſt: & ſi propè aduolauit, moriturum illo anno qui ſuccidat, augurium eſt. Nec album facilè colligitur, caput aggrauans, maximè niſi præſumatur allium: & ſubinde uinum ſorbeatur, celeritérque fodiatur. Nigrum alii entomon uocant, alii polyrrhizon: purgat per inferna. Candidum autem uomitione, cauſáſque morborum extrahit, quondam terribile, poſteà tam promiſcuum, ut plerique ſtudiorum gratia ad peruidenda acrius, quæ commentabantur, ſæpius ſumptitauerint. Carneadem reſponſurum Zenonis libris, Druſum quoque apud nos, Tribunorum popularium clariſſimum, cui ante omnes plebs ſtans plauſit, optimates uerò bellum Marſicum imputauere, conſtat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra inſula. Ibi enim tutiſſimè ſumitur, quoniam (ut diximus) ſeſamoides admiſcent. Italia ueratrum uocat. Farina eorum per ſe, & miſta radicula, qua lanas diximus lauari, ſternutamentum facit, ambóq; ſomnum. Leguntur autem tenuiſſimæ radices

breuéſque,

breueſque,ac uelut decurtatæ etiam hæ. Nam ſumma, quæ eſt craſſiſſima, cæpis ſimilis, canibus tantùm datur purgationis cauſa. Antiqui radicem cortice quàm carnoſiſſimo ſeligebant,quò tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis ſpongiis opertam, turgeſcentémque acu in longitudinem findebant. Deinde fila in umbra ſiccabant,iis utentes:nunc ramulos ipſos ab radice quàm grauiſſimi corticis ita dant. Optimum, quod acre guſtu ferueńſque in frangendo puluerem emittit. Durare uim eius xxx. annis ferunt. Nigrum medetur paralyticis,inſanientibus,hydropicis,dum citra febrim,podagris ueteribus,articulariis morbis. Trahit aluum & bilem, pituitáſque. Ex aqua datur ad leniter molliendam aluum, plurimùm drachma, modicè quatuor obolis. Miſcuere aliqui & ſcammoneam,ſed tutius ſalem. In dulcibus datum copioſius periculum infert, oculorum caliginem fotu diſcutit:ob id quidam & inunxere trito. Strumas,ſuppurata,duritias concoquit & purgat:item fiſtulas,tertia die exemptum. Verrucas tollit cum ſquamis æris & ſandaracha. Hydropicorum uentri imponitur cum farina hordeacea & uino. Pecorum & iumentorum pituitas ſanat, ſurculo per aurem traiecto, & poſtero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedum cum thure aut cera,ac pice, uel cum piſſelæo. Album optimum,quod celerrimè mouet ſternutamenta, ſed multùm terribilius nigro, præcipuè ſi quis apparatum poturorum apud antiquos legat,contra horrores,ſtrangulatus, intempeſtiuas ſomni uires,ſingultus infinitos aut ſternutamenta, ſtomachi diſſolutiones, tardiores uomitus aut longiores,exiguos aut nimios. Quippe alia dare ſoliti, quæ concitarent uomitiones,ipſúmque elleborum extraherent medicamentis,aut clyſteribus,ſæpe etiam ſanguine uenis emiſſo. Iam uerò & cùm proſperè cedat,terribili uiſu uariis coloribus uomitionum,& poſt uomitiones obſeruatione alui,balinearum diſpenſatione, totius corporis cura,antecedente omnia hæc magno terrore famæ. Nanque tradunt abſumi carnem, ſi coquatur uná. Sed antiquorum uitium erat, quòd propter hos metus parciùs dabant: cùm celeriùs erumpat,quò largiùs ſumitur. Themiſon binas non amplius drachmas datauit:ſequentes & quaternas dedere,claro Herophili præconio,qui elleborum fortiſſimi ducis ſimilitudini æquabat. Concitatis enim intus omnibus, ipſum in primis exire. Præterea mirum inuentum eſt,quòd inciſum forficulis,ut diximus,cribrant:cortex remanet, hoc inaniunt:medulla cadit,hæc in nimia purgatione data uomitiones ſiſtit. Cauendum eſt felici quoque cura, ne nubilo die detur:quippe impatibiles cruciatus exiſtunt. Nam æſtate potiùs,quàm hyeme,dandum,non eſt in dubio. Corpus ſeptem diebus antè præparandum cibis acribus,abſtinentia uini,quarto & tertio die uomitionibus, pridie cœnæ abſtinentia. Album & in dulci datur, aptiſſimè uerò in lacte aut pulte. Nuper inuenere, diſſectis rhaphanis inſerere elleborum,rurſúſq; comprimere rhaphanos, ut tranſeat uis, atque eo lenimento dare. Reddi poſt quatuor ferè horas incipit. Totum opus ſeptenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus, ut diximus, uertigini,melancholicis, inſanientibus,lymphaticis,elephantiæ albæ,lepris,tetano,tremulis,podagricis, hydropicis,incipientibúſque tympanicis,ſtomachicis,ſpaſticis,clinicis,iſchiadicis,quartanis quæ aliter non deſinant,tuſſi ueteri,inflammationibus, torminibus redeuntibus. Vetant dari ſenibus & pueris:item mollis ac fœminei corporis animíue,exilibus aut teneris,& fœminis minus,quàm uiris. Item timidis,aut ſi exhulcerata ſint præcordia,uel tumeant, miniméue ſanguinem excreantibus,cauſariis,uel latere,uel faucibus. Medetur extrà corporis eruptionibus pituitæ cum axungia ſalſa illitum:item ſuppurationi ueteri. Mures polenta admiſtum necat. Galli ſagittas in uenatu elleboro tingunt, circunciſóque uulnere teneriorem ſentiri carnem affirmant. Muſcæ quoque necantur albo trito,& cum lacte ſparſo. Eodem & phthiriaſis emendatur.

De Mithridatio & ſcordoti ſiue ſcordio, & polemonia, & philetæria, uel chiliodynama, & eupatoria, & centaurea ſiue Chironia, & de lepto centaureo libadio, felle terræ, & triorche medicinæ. CAP. VI.

IPſi Mithridati Crateuas adſcripſit unam,Mithridation uocatam. Huic folia duo à radice acantho ſimilia. Caulis inter utraque ſuſtinens roſeum florem. Alteram Lenæus, ſcordotin

ſcordotin ſiue ſcordion, ipſius manu adſcriptam, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramoſam quernæ ſimilitudine, foliis lanuginoſis. Reperitur in Ponto campis pinguibus humidíſque, guſtus amari. Eſt & alterius generis, latioribus foliis, mentaſtro ſimilis, plurimóſque utraque ad uſus per ſe & inter alia in antidotis. Polemoniam, alii philetæriam, à certamine regum inuentionis appellant. Cappadoces autem chiliodynamam, radice craſſa, exilibus ramis, quibus in ſummis corymbi dependent, nigro ſemine: cætero rutæ ſimilis, naſcitur in montoſis. Eupatoria quoque regiam authoritatem habet, caulis lignoſi, nigricantis, hirſuti, cubitalis, & aliquando amplioris, foliis per interualla quinque folii, aut cannabis, per ambitum inciſis quinquepartitò, nigris & ipſis plumoſiſque: radice ſuperuacua. Semen dyſentericis in uino potum auxiliatur unicè. Centaurea curatus dicitur Chiron, cùm Herculis excepti hoſpitio pertractanti arma, ſagitta excidiſſet in pedem: quare aliqui Chironion uocant. Folia ſunt lata & oblonga, ſerrato ambitu, denſa ab radice, caules ternûm cubitorum, geniculati. In his capita ceu papauerum. Radix uaſta rubeſcens, tenera fragilíſque, ad bina cubita, madida ſucco, amara cum quadam dulcedine. Naſcitur in collibus pingui ſolo. Laudatiſſima in Arcadia, Elide, Meſſenia, Pholoe, & Lycæo, & in Alpibus uerò, plurimíſque aliis locis. Quidam & ex ea Lycium faciunt. Vis in uulneribus tanta, ut cohæreſcere etiam carnes tradant, ſi coquantur ſimul. In uſu radix tantùm duabus drachmis bibenda, quibus dicetur, ſi febris ſit, in aqua trita, cæteris in uino. Medetur & ouium morbis decoctæ ſuccus. Eſt alterum centaureon cognomine lepton, minutis foliis, quod aliqui libadion uocant, quoniam ſecundum fontes naſcitur, origano ſimile, anguſtioribus & longioribus foliis, anguloſo caule paululum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui & ſuperuacua, ſucco efficax. Ipſa herba autumno legitur, ſuccus è fronde. Quidam caules conciſos madefaciunt diebus XVIII. atque ita exprimunt. Hoc centaurion noſtri fel terræ uocant, propter amaritudinem ſummam: Galli exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum è corpore exigat per aluum. Tertia eſt centauris, cognomine triorches. Qui eam ſecat, rarum eſt ut non uulneret ſeſe. Hæc ſuccum ſanguineum mittit. Theophraſtus defendi eam, impugnaríque colligentes tradidit à triorche accipitrum genere, à quo & nomen accepit. Imperiti confundunt hæc omnia, & primo generi aſſignant.

De clymeno, & gentiana, & lyſimachia, & parthenide, & artemiſia, & ambroſia, & nymphæa, & heraclio, & euphorbia medicinæ. CAP. VII.

CLymenos à rege herba appellata eſt, ederæ foliis, ramoſa, caule inani, articulis præcincta, odore graui, & ſemine ederæ, ſylueſtribus & montoſis naſcens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hic indicandum eſt, dum medeatur, ſterilitatem pota etiam uiris fieri. Græci plantagini ſimilem eſſe dixerunt, caule quadrato, folliculis cum ſemine inter ſe implexis, uelut in polyporum cirris. Et ſuccus autem in uſu, ui ſumma in refrigerando. Gentianam inuenit Gentius, rex Illyriorum, ubique naſcentem, in Illyrico tamen præſtantiſſimam, folio fraxini: ſed magnitudine lactucæ, caule tenero pollicis craſſitudine cauo & inani, ex interuallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, ſubnigra, ſine odore, aquoſis montibus ſubalpinis plurima. Vſus in radice & ſucco. Radicis natura eſt excalfactoria, ſed prægnantibus non bibenda. Inuenit & Lyſimachus herbam Lyſimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Eraſiſtrato. Folia habet ſalicis uiridia, florem purpureum, fruticoſa, ramulis erectis, odore acri: gignitur in aquoſis. Vis eius tanta eſt, ut iumentis diſcordantibus iugo impoſita, aſperitatem cohibeat. Mulieres quoque hanc gloriam affectauere, in quibus Artemiſia uxor Mauſoli, adoptata herba quæ anteà parthenis uocabatur. Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Eſt autem abſinthii modo fruticoſa, maioribus foliis pinguibúſque. Ipſius duo genera. Altera latioribus foliis, altera tenera tenuioribus, & non niſi in maritimis naſcens. Sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellent, ſimplici caule, minimis foliis, floris copioſi, erumpentis, cùm uua matu-

rescit,odore non iniucundo,quam quidam botryn,alii ambrosiam uocant. Talis in Cappadocia nascitur. Nymphæa nata traditur,Nympha zelotypia erga Herculem mortua. Quare heraclion uocant aliqui,alii rhopalon,à radice clauæ simili. Ideóque eos, qui biberint eam , duodecim diebus coitu genituráque priuari. Laudatissima in Orchomeno & Marathone. Bœoti madon uocant, qui & semen edunt. Nascitur in aquosis,foliis magnis, in summa aqua, & aliis ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, & cùm defloruit, capiti papaueris. In caule secatur autumno. Radix nigra in Sole siccatur,aduersatúrque aluinis.Est & alia nymphæa in Thessalia,amne Peneo,radice alba,capite luteo, rosæ magnitudine. Inuenit & patrum nostrorum ætate rex Iuba , quam appellauit Euphorbiam, medici sui nomine & fratris Musæ,à quo Diuum Augustum conseruatum indicauimus. Iidem fratres instituêre à balineis frigida multa corpora adstringi. Anteà non erat mos, nisi calida tantùm lauari, sicut apud Homerum etiã inuenimus.Sed Iubæ uolumen quoque extat de ea herba , & clarum præconium. Inuenit eam in monte Atlante : spectatur foliis acanthinis. Vis tanta est, ut è longinquo succus excipiatur : incisæ conto subditur excipulus uentriculo hœdino : humor lactis uidetur effluere, siccatus cùm coiit, thuris effigiem habet. Qui colligunt, clariùs uident. Contra serpentes medetur , quacunque parte percussa, uertice inciso, & medicamento addito. Ibi Gætuli, qui legunt, hœdino lacte adulterant:sed discernitur igni.Id enim,quod syncerum non est,fastidiendum odorem habet. Multùm infra hunc succum est, qui in Gallia fit ex herba chamelæa,granum cocci ferente. Fractus Hammoniaco similis est, etiam leui gustu os accensum diu detinens, & magis ex interuallo, donec fauces quoque siccet.

De plantagine, & buglosso, & cynoglosso, & buphthalmo, & Scythica, & hippice, & ischæmone, & vettonica, & Cantabrica, & consiligine, & hiberide, & chelidonia, & canaria, & elaphobosco, & dictamno, & aristolochia, & quòd eius delectatione aduolant pisces, & statim capiuntur, & medicinæ contra serpentium ictus ex herbis, quas superius nominauit.

CAPVT VIII.

CElebrauit & Themison Medicus uulgarem herbam plantaginem , tanquam inuentor, uolumine de ea edito.Duo eius genera. Minor angustioribus foliis & nigrioribus,linguæ pecorum simillimis,caule anguloso,in terram inclinato,in pratis nascens. Altera maior, foliis laterum modo inclusa : quæ quia septena sunt,quidam eam heptapleuron uocauere. Huius & caulis cubitalis est , & napi similis. Nascitur in humidis multò efficacior. Vis mira in siccando densandóque corpore, cauterii uicem obtinens. Nulla res æquè sistit fluxiones,quas Græci rheumatismos uocãt.Iungitur huic buglossos,boum linguæ similis:cui præcipuum, quòd in uinum deiecta, animi uoluptates auget : & uocatur euphrosynum. Iungitur & cynoglossos , caninas imitans linguas , topiariis operibus gratissima. Aiúntque quæ tres thyrsos seminis emittat , eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse:quæ quatuor,ad quartanas.Est alia similis ei,quæ ferat lappas minutas. eius radix pota ex aqua,ranis & serpentibus aduersatur.Est & buphthalmos similis boum oculis folio fœniculi,circa oppida nascens,fruticosa caulibus,qui & manduntur decocti. Quidam cachlam uocant. Hæc cum cera scirrhomata discutit. Inuenere herbas & uniuersæ gentes. Scythia primùm eam,quæ Scythice uocatur,circa Bœotiam nascens,prædulcis. Aliam utilissimam ad ea quæ spasmata uocant.Magna & ea commendatio,quòd in ore eam habentes, famem sitímque non sentiunt. Idem præstat apud eosdem hippice dicta , quòd in equis quoque eundem effectum habeat. Tradúntque his duabus herbis Scythas etiam in duodenos dies durare in fame sitíque. Ischæmonen Thracia inuenit, qua ferunt sanguinem sisti, non aperta modò uena, sed etiam præcisa. Serpit è terra milio similis, foliis asperis & lanuginosis, farcitur in nares.Quæ in Italia nascitur,& sanguinem eadem adalligata sistit. Vettones in Hispania eam,quæ Vettonica dicitur in Gallia, in Italia autem serratula,à Græcis cestron aut psychotrophon,ante cunctas laudatissima. Exit anguloso caule,cubitorum duûm,à radice spargens folia ferè lapathi, serrata, semine purpureo.

ne purpureo. Folia ſiccantur in farinam plurimos ad uſus. Fit uinum ex ea & acetum ſtomacho & claritati oculorum. Tantúmque gloriæ habet, ut domus in qua ſata ſit, tuta exiſtimetur à piaculis omnibus. In eadem Hiſpania inuenta eſt Cantabrica, per diui Augusti tempora à Cantabris reperta. Naſcitur ubique, caule iunceo pedali, in quo ſunt floſculi oblongi, uelut calathi: in his ſemen perquàm minutum. Nec aliâs defuere Hiſpaniæ herbis exquirendis, ut in quibus etiamnum hodie in numeroſo & lætiore conuictu, potionem è centum herbis mulſo additis credidere ſaluberrimam ſuauiſſimámque: nec quiſquam genera earum iam nouit aut multitudinem: numerus tamen conſtat in nomine. Noſtra ætas meminit herbam in Marſis repertam. Naſcitur & in Aequicolis circa uicum Neruefiæ, uocatur conſiligo. Prodeſt, ut demonſtrabimus ſuo loco, deploratis in phthiſi. Inuenit nuper & Seruilius Damocrates è primis medentium, quam appellauit hiberida, quanquam ficto nomine, inuentioni eius aſſignato carmine. Naſcitur maximè circa uetera monumenta parietináſque, & inculta itinerum. Floret ſemper folio naſturtii, caule cubitali, ſemine tam paruo, ut uix aſpici poſſit. Radici odor naſturtii. Vſus æſtate efficacior, & recenti tantúm. Tunditur difficulter. Coxendicibus & articulis omnibus cum axungia modica utiliſſima, uiris plurimum quaternis horis, fœminis minus dimidio adalligata, ut deinde in balineis deſcendatur in calidam, & poſteà oleo ac uino corpus perungatur: diebúſque uicenis interpoſitis idem fiat, ſiqua admonitio doloris ſuperſit. Hoc modo rheumatiſmos omnes ſanat occultos. Imponitur non in ipſa inflammatione, ſed imminuta. Animalia quoque inuenere herbas, in primíſque chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido reſtituunt uiſum, ut quidam uolunt, etiam erutis oculis. Genera eius duo: Maior fruticoſa caule, folio paſtinacæ erraticæ ampliore, ipſa altitudine duûm cubitorum. Colos albicans, flos luteus. Minori folia ederæ rotundiora, minùs candida. Succus croci mordax, ſemen papaueris. Florent aduentu hirundinum, diſceſſu marceſcunt. Florentibus ſuccus exprimitur, & in æreo uaſe cum melle Attico leniter cinere feruenti decoquitur, ſingulari remedio contra caligines oculorum. Vtuntur & per ſe ſucco in collyriis, quæ chelidonia appellantur ab ea. Inuenerunt & canes canariam, qua faſtidium deducunt, eámque in noſtro conſpectu mandunt, ſed ita ut nunquàm intelligatur quæ ſit: etenim depaſta cernitur. Notata eſt hæc animalis huius malignitas in alia herba maior. Percuſſus enim à ſerpente mederi quadam ſibi dicitur: ſed illam homine inſpectante non decerpit. Simplicius ceruæ monſtrauere elaphoboſcon, de qua diximus. Item ſeſeli, enixæ à partu. Dictamnum oſtendêre (ut indicauimus) uulneratæ paſtæ, ſtatim decidentibus telis. Non eſt alibi, quàm in Creta, ramis prætenue, pulegio ſimile, feruens & acre guſtu: foliis tantùm utuntur. Flos nullus ei, aut ſemen, aut caulis. Radix tenuis ac ſuperuacua. Et in Creta autem non ſpatioſè naſcitur: miréque capris expetitur. Pro eo eſt & pſeudodictamnum, multis in terris naſcens, folio ſimili, ramulis minoribus, à quibuſdam chondris uocatum. Minoris effectus ſtatim intelligitur. Dictamnum enim minima portione accendit os. Qui legêre eam, in ferula uel harundine condunt, præligántque, ne potentia euaneſcat. Sunt qui dicant, utranque naſci multifariam, ſed deteriores in agris pinguibus, ueram quidem dictamnum non niſi in aſperis. Eſt & tertium genus dictamnum uocatum, ſed neque facie neque effectu ſimile, folio ſiſymbrii, ramis maioribus: procedente perſuaſione illa, quicquid in Creta naſcitur, infinito præſtare cæteris eiuſdem generis alibi genitis. Proximè quod in Parnaſſo. Alioquin herbiferum eſſe & Pelium montem in Theſſalia, & Telethrium in Eubœa, & totam Arcadiam ac Laconicam tradunt. Arcades quidem non medicaminibus uti, ſed lacte circa uer, quoniam tunc maximè ſuccis herbæ turgeant, medicentúrque ubera paſcuis. Bibunt autem uaccinum, quoniam boues omniuoræ ferè ſunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifeſta fit. Circa Abderam, & limitem qui Diomedis uocatur, equi paſti inflammantur rabie: circa Potnias uerò aſini. Inter nobiliſſimas ariſtolochiæ nomen dediſſe grauidæ uidentur, quoniam eſſet ἀρίστη λεχώσαις. Noſtri malum terræ uocant, & quatuor genera eius ſeruant. Vnum

tuberibus radicum rotundis, foliis inter maluam & ederam, nigrioribus mollioribúsque. Alterum masculæ, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. Tertium longissimæ tenuitatis, uitis nouellæ, cui sit præcipua uis, quæ clematis uocatur, ab aliis Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus paruis, flore purpureo. Ferunt bacculas paruas, ut capparis. Valent radice tantúm. Est & quæ pistolochia uocatur, quarti generis, tenuior, quàm proximè dicta, densis radicis capillamentis, iunci plenioris crassitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus, sed oblongæ radici tenuioríque gratior. Carnosi enim est corticis, unguentis quoque nardinis conueniens. Nascuntur pinguibus locis & campestribus. Effodere eas messibus tempestiuum: ita desquamato terreno seruantur. Maximè tamen laudatur Pontica: & in quocunque genere ponderosissima quæque, medicinis aptior. Rotunda contra serpentes. Oblonga tamen in summa gloria est, si modò à conceptu admota uuluis in carne bubula, mares figurat, ut traditur. Piscatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda est, uenenum terræ uocant, corámque nobis contusam immista calce in mari sparsere: aduolant pisces cupiditate mira, statímque exanimati fluitant. Quæ polyrrhizos cognominatur, conuulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, utilissima esse traditur. Semine pleuriticos & neruos confirmare, excalfacere. Eadem satyrion est. Verùm & effectus earum usúsque dicendi sunt: ordiendúmq; à malorum omnium pessimo, id est serpentium ictu. Medentur ergo Britannica herba, panacísque generum omnium radix è uino, Chironii flos & semen potum, illitúmue ex uino & oleo: priuatímque, quæ cunila bubula appellatur, polemonia uel philetæria radicis drachmis quatuor ex mero: teucria, sideritis, scordotis ex uino, priuatim ad angues, potæ & illitæ, siue succo, siue folio, siue decocto: centaurii maioris radix drachma in uini albi cyathis tribus: gentiana præcipuè aduersus angues, duabus drachmis cum pipere & ruta, uini cyathis sex, siue uiridis, siue sicca. Et lysimachiæ odorem fugiunt. Datur ex uino percussis chelidonia. Morsibus imponitur Vettonica præcipuè, cui uis tanta perhibetur, ut inclusæ circulo eius serpentes, ipsæ sese interimant flagellando. Datur ad ictus semen eius denarii pondere cum tribus cyathis uini: uel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur. Cantabrica, dictamnum, aristolochia radicis drachma in uini hemina sæpius bibenda. Prodest & illita ex aceto: similiter pistolochia. Quin & omnino suspensa supra focum fugat è domibus serpentes.

De argemonia, & agarico, & echio, & hyoscyamo, & hierabotane, & blattaria, & lemonia, & quinquefolio, & dauco, & persolata, & arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad serpentium ictus. CAP. IX.

ARgemonia quoque radice eius denarii pondere in uini cyathis tribus potatur. Plura de ea conuenit dici, cæterísque quæ primùm nominabuntur: in eo autem genere medendi primùm nominari quanque, in quo maximè ualebit. Folia habet, qualia anemone, diuisa apii modo, caput in cauliculo papaueris syluestris, item radicem. Succum croci colore acrem & acutum. Nascitur & in aruis apud nos. Nostri tria genera eius faciunt, & id demum probant, cuius radix thus redoleat. Agaricon ut fungus nascitur in arboribus circa Bosphorum, colore candido. Datur obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulsi. Id quod in Gallia nascitur, infirmius habetur. Præthereà mas spissior, amariórque. Hic & capitis dolores facit. Fœmina solutior, initio gustu dulcis, mox in amaritudinem transit. Echios utriusque generis pulegio similis, foliis coronata, drachmis duabus ex uini cyathis quatuor datur. Item altera, quæ lanugine distinguitur spinosa, cui & capitula uiperæ similia sunt: hæc ex uino & aceto. Quidam arcion personatam uocant, cuius folio nullum est latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamum contusum cum foliis ex uino datur peculiariter contra aspidas. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet, quàm hierabotane. Aliqui peristereon, nostri uerbenacam uocant. Hæc est, quam legatos ferre ad hostes indicauimus. Hac Iouis mensa uerritur, domus purgantur lustrantúrque. Genera eius duo sunt:

ſunt:folioſa, quam fœminam putant: mas rarioribus foliis. Ramuli utriuſque plures, tenues, cubitales, anguloſi. Folia minora, quàm quercus, anguſtioráque, diuiſuris maioribus: flos glaucus, radix longa, tenuis. Naſcitur ubique in planis aquoſis. Quidam non diſtinguunt, ſed unum omnino genus faciunt, quoniam utraque eoſdem effectus habeat. Vtraque ſortiuntur Galli, & præcinunt reſponſa. Sed magi utique circa hanc inſaniunt. Hac perunctos impetrare, quæ uelint, febres abigere, amicitias conciliare, nullíque non morbo mederi. Colligi circa Canis ortum debere, ita ut ne Luna aut Sol conſpiciat, fauis antè & melle terræ ad piamentum datis. Circunſcriptam ferro effodi ſiniſtra manu, & in ſublime tolli. Siccari in umbra, ſeparatim folia, caulem, radicem. Aiúntque, ſi aqua ſpargatur triclinium, qua maduerit, lætiores conuictus fieri. Aduerſus ſerpentes conteritur ex uino. Eſt ſimilis uerbaſco herba, quæ ſæpe fallit pro ea capta, foliis minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Hæc abiecta blattas in ſe contrahit: ideóque Romæ blattariam uocant. Lemonium ſuccum lacteum mittit, concreſcentem gummi modo humidis locis. Datur denarii pondus in uino. Quinquefolium nulli ignotum eſt, cùm etiam fraga gignendo commendetur. Græci uocant pentapetes, ſiue chamæzelon, ſiue pentaphyllon. Cùm effoditur, rubram habet radicem. Hæc inareſcens nigreſcit, & anguloſa fit. Nomen à numero foliorum habet. Et ipſa herba incipit & deſinit cum uite. Adhibetur & purgandis domibus. Aduerſus ſerpentes bibitur & eius radix, quæ ſparganion uocatur, ex uino albo. Dauci genera quatuor fecit Petronius Diodotus, quæ perſequi nihil attinet, cùm ſint differentiæ duæ. Probatiſſimæ in Creta, mox in Achaia, & in ſiccis ubicunque nati, fœniculi ſimilitudine, candidioribus foliis & minoribus hirſutíſque. Caule pedali recto, radice ſuauiſſimi guſtus & odoris. Hoc in ſaxoſis naſcitur meridianis. Reliqua genera ubique naſcuntur terrenis collibus limitibúſque, nec niſi pingui ſolo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, ſæpe pluribus quàm ternis, radice lignoſa, ſed cùm inaruit, ſuperuacua. Semen huius cumino ſimile, prioris milio, album, acre, odoratum omnibus & feruens. Secundum priore uehementius eſt, ideóque parcè ſumi debet. Si iam maximè tertium genus facere libeat, eſt ſimile ſtaphylino, quod paſtinacam erraticam appellant, ſemine oblongo, radice dulci. Omnia hæc & hyeme & æſtate ſunt intacta quadrupedi, niſi poſt abortus. Ex aliis uſus ſeminis: ex Creta radicis dulcis, & magis ad ſerpentes eſt. Bibitur è uino drachma una. Datur & quadrupedibus percuſſis. Therionarca alia quàm Magica, & in noſtro orbe naſcitur, fruticoſa, foliis ſubuiridibus, flore roſeo: ſerpentes necat: cuicunque admota feræ & hæc torporem affert. Perſolata, quam nemo ignorat, Græci uero arcion uocant, folia habet maiora etiam cucurbitis & hirſutiora, nigrioráque & craſſiora, radicem albam & grandem. Hæc ex uino bibitur denariorum duûm pondere. Item cyclamini radix contra ſerpentes omnes. Folia habet minora, quàm edera, nigrioráque & tenuiora, ſine angulis: in quibus albicant maculæ. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, ut rapum uideri poſſit, cortice nigro. Naſcitur in umbroſis: noſtris tuber terræ uocatur: in omnibus ſerenda domibus, ſi uerum eſt, ubi ſata ſit, nihil nocere mala medicamenta: amuletum uocant: narrántque & ebrietatem repræſentari, addita in uinum. Radix ſiccata ſcillæ modo conciſa reponitur: decoquitur eadem ad craſſitudinem mellis. Suum tamen uenenum ei eſt: tradúntque ſi prægnans radicem tranſgrediatur, abortum fieri. Eſt & altera cyclaminos cognomine ciſſanthemos, geniculatis caulibus, ſuperuacuis, à priore diſtans, circa arbores ſe uoluens, acinis ederæ, ſed mollibus, flore candido, ſpecioſo, radice ſuperuacua. Acini tantùm in uſu, guſtu acri, ſed lenti. Siccantur in umbra, tuſíque diuiduntur in paſtillos. Mihi & tertia cyclaminos demonſtrata eſt, cognomine chamæciſſos, uno omnino folio, radice ramoſa, qua piſces necantur. Sed inter primas celebratur peucedanum laudatiſſimum in Arcadia, mox Samothrace. Caulis eſt ei tenuis, longus, fœniculo ſimilis, iuxta terram folioſus, radice nigra, craſſa, graui odore, ſuccoſa. Gignitur in montibus opacis. Foditur exitu autumni. Placent tenerrimæ & altiſſimæ radices. Hæ conciduntur in quaternos digitos oſſeis cultellis, fundúntque ſuccum in umbra, capite

priùs & naribus roſaceo perunctis, ne uertigo ſentiatur. Et alius ſuccus inuenitur caulibus adhærens, inciſiſque manat. Probatur craſſitudine mellea, colore rufo, odore ſuauiter graui, feruens guſtu. Et hic in uſu, & radix, & decoctum eius pluribus medicamentis. Succo tamen efficaciſſimo, qui reſoluitur amaris amygdalis aut ruta, bibitúrque contra ſerpentes, & ex oleo perunctos tuetur.

De ebulo, & verbaſco, & thelyphono, & contra ſcorpionum ictus, & rubetarum & canum morſus, & generaliter contra omne venenum. CAP. X.

EBuli quoque, quem nemo ignorat, fumo fugantur ſerpentes. Priuatim aduerſatur ſcorpionibus polemoniæ radix, uel alligata tantùm: item phalangio, ac cæteris minoribus uenenatis. Scorpionibus ariſtolochia: agaricum obolis quatuor in uini miſti cyathis totidem. Verbenaca & phalangio cum uino aut poſca: item quinquefolium, daucum. Verbaſcum Græci phlomon uocant. Genera habet prima duo: album, in quo mas intelligitur: alterum nigrum, in quo fœmina. Tertium genus non niſi in ſyluis inuenitur. Sunt folia braſſicæ latiora, piloſa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix una craſſitudine digiti. Naſcuntur & in campeſtribus. Syluestri folia eleliſphaci, alta, ramis lignoſis. Sunt & phlomides duæ hirſutæ, rotundis foliis, humiles. Tertia lychnitis uocatur, ab aliis thryallis, foliis ternis, aut cùm plurimùm quaternis, craſſis, pinguibúſque, ad lucernarum lumina aptis. Aiunt in foliis eius, quam fœminam diximus, ficus omnino non putreſcere. Diſtingui genera hæc penè ſuperuacuum eſt, cùm ſint omnia eiuſdem effectus. Contra ſcorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, ſed effectu pari. Thelyphonon herba ab aliis ſcorpion uocatur, propter ſimilitudinem radicis, cuius tactu moriuntur ſcorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum ſi quis elleboro candido linat, reuiuiſcere aiunt. Thelyphonon omnem quadrupedem necat, impoſita uerendis radice: folio quidem intra eundem diem, quod eſt ſimile cyclamino. Ipſa geniculata naſcitur in opacis. Scorpionibus aduerſatur & Vettonicæ ſuccus, ac plantaginis. Sunt & ranis uenena, rubetis maximè: uidimúſque pſyllos in certamine patinis candefactas admittentes, ocyore etiam quàm aſpidum pernicie. Auxiliatur eis phrynion in uino pota. Aliqui neurada appellant, alii poterion, floribus paruis, radicibus multis, neruoſis, bene olentibus. Item aliſma, quam alii damaſonion, alii lyron appellant. Folia erant plantaginis, niſi anguſtiora eſſent, & magis lacinioſa, conuexáque in terram, aliâs etiam uenoſa ſimiliter, caule ſimplici & tenui, cubitali, capite thyrſi, radicibus denſis, tenuibus, ut ueratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Naſcitur in aquoſis. Alterum genus eiuſdem in ſyluis, nigrius, maioribus foliis. Vſus in radice utriuſq; aduerſus ranas & lepores marinos, drachmæ pondere in uini potu. Lepori marino aduerſatur & cyclaminos. Veneni uim canis quoque rabidi morſus habent, contra quos erit cynorrhodum, de quo diximus. Plantago ad omnes beſtiarum morſus pota atque illita prodeſt: Vettonica ex mero ueteri. Periſtereos uocatur, caule alto, foliato, cacumine in alios caules ſe ſpargens, columbis admodum familiaris, unde & nomen. Hanc habentes negant latrari à canibus. Proxima ab his malis, uenena ſunt, quæ ſibimetipſi homines excogitant. Contra hæc omnia Magicáſque artes erit primum illud Homericum moly, dein Mithridation, & ſcordotis, & centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per aluum Vettonicæ ſemen in mulſo aut paſſo, uel farinæ drachma in uini ueteris cyathis IIII. Vomere cogendi, atque iterùm bibere. Iis qui quotidie guſtent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto ueneno ariſtolochia ſubuenit eadem menſura, qua contra ſerpentes. Quinquefolii ſuccus: Agaricum, poſtquàm uomuerint, denarii pondere ex aquæ mulſæ cyathis tribus. Antirrhinon uocatur ſiue anarrhinon, ſiue lychnis agria, ſimilis lino, radice nulla, flore hyacinthi, ſemine uituli narium. Et hoc perunctos uenuſtiores fieri, nec ullo malo medicamento lædi poſſe, aut ueneno, ſi quis in brachiali habeat, arbitrantur Magi. Similiter ea quam eupleam uocant, tradúntque ea perunctos commendatioris eſſe famæ.

famæ. Artemisiam quoq; secum habentibus negant nocere mala medicamenta bestiámue ullam, ne Solem quidem. Bibitur & hæc ex uino aduersus opium. Alligata priuatim potens traditur, potáue aduersus ranas. Pericarpum bulbi genus est. Duæ eius species: cortice rubro alterum, alterum nigro papaueri simile. Sed uis maior, quàm priori: utrique autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dantur, contra quam & thus & panaces, Chironium præcipué. Hoc & contra fungos.

Remedia ad capitis uitia. CAP. XI.

VErùm & generatim membratímque singulis corporum morbis remedia subtexemus, orsi à capite. Alopecias emendat nymphææ & cicutæ radix, si unà tritæ illinantur. Polytricha distat à callitricha, quòd iuncos albos habet, & folia plura maioráque. Frutice quoque maior est: defluentem capillum confirmat & densat. Item lingulaca circa fontes nascens, cuius radix admista combusta teritur cum adipe suis nigræ. Id quoque excipitur, ut eius sit suis quæ nunquàm peperit. Sol deinde plurimum confert illitæ. Similis usus est cyclamini radicis. Porriginem ueratri radix tollit in oleo decocta, uel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix in oleo contrita: aristolochia, & iberis adalligata hora, uel diutius, si pati possit, comitante balinei usu. Medetur & daucum. Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita: & hulcera capitis sanat illita. Medetur & peristereos. Cacalia siue leontice uocatur, semen margaritis minutis simile, dependens inter folia grandia, in montibus feré. Huius grana xv. in oleo macerantur, atque ita aduerso capillo caput ungitur. Fit & ex callitriche sternutamentum. Folia sunt lenticulæ similia. Caules iuncis tenuissimis, radice minima. Nascitur in opacis & humidis, gustatu feruens. Hyssopum in oleo contritum phthiriasi resistit, & prurigini in capite. Est autem optimum Cilicium è Tauro monte, dein Pamphylium ac Smyrnæum: stomacho contrarium. Purgat cum fico sumptum per inferna, cum melle uomitionibus. Putant & serpentium ictibus aduersari, tritum cum melle & sale & cumino. Lonchitis non (ut plerique existimauerunt) eadem est quæ xiphion, aut phasganion, quanquam cuspidi similis semine. Habet enim folia porri, rubentia ad radicem, & plura, quàm in caule, capitula, personis Comicis similia, paruam exerentibus linguam, radicibus prælongis. Nascitur in sitientibus. E diuerso xiphion, & phasganion in humidis, cùm primum exit, gladii præbet speciem, caule duûm cubitorum, radicis ad nucis auellanæ figuram fimbriatæ, quam effodi ante messes oportet, siccari in umbra. Superior pars eius cum thure trita, æquo pondere admisto uino, ossa fracta è capite extrahit, aut si quid in corpore suppurat, uel si calcata sunt ossa serpentis, eadem contra uenena efficax. Caput in dolore ueratro, uel oleo, uel rosaceo decocto tritóque ungi conuenit: peucedano ex oleo uel rosaceo & aceto. Tepidum hoc prodest & doloribus, qui plerunque ex dimidia parte capitis sentiuntur, & uertigini. Perungunt & radice eius sudoris causa eliciendi, quoniam caustica uis ei est. Psyllion alii cynoides, alii crystallion, alii sicelion, alii cynomyian appellant, radice tenui, superuacua, sarmentosum, fabæ granis in cacuminibus, foliis canino capiti non dissimilibus, semine autem pulici, unde & nomen: hoc in baccis, ipsa herba in uineis inuenitur. Vis ei ad refrigerandum & discutiendum ingens. Semen in usu. Fronti imponitur in dolore & temporibus, ex aceto & rosaceo, aut posca. Ad cætera illinitur acetabuli mensura sextario aquæ, densat ac contrahit. Tunc terere & crassitudinem illinire oportet cuicunque dolori & collectioni inflammationíque. Et uulneribus capitis medetur aristolochia, fracta extrahens ossa, & in alia quidem parte corporis, sed maximè capite: similiter pistolochia. Thysselium est non dissimile apio. Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

De centaureo, & chelidonia, & panace, & hyoscyamo, & euphorbio, ad oculorum uitia. CAP. XII.

OCulorum aciem centaureo maiore putant adiuuari, si addita aqua foueantur. Succo uerò minoris cum melle culices, nubeculas, obscuritatem discuti, cicatrices ex-

tenuari. Albugines quidem etiam iumentorum ſideriti. Iam chelidonia ſuprà dictis omnibus mirè medetur. Panacis radix cum polenta epiphoris imponitur. Hyoſcyami ſemen bibunt obolo, tantundem meconii adiicientes uinúmque, ad epiphoras inhibendas. Adiungunt & gentianæ ſuccum, quem collyriis acrioribus pro meconio miſcent. Facit claritatem & euphorbium inunctis. Inſtillatur plantaginis ſuccus lippitudini. Caligines ariſtolochia diſcutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, & ſiqua in oculis uitia ſunt, emendat. Verbaſcum epiphoris imponitur. Periſtereos ex roſaceo uel aceto. Ad hypochyſin & caliginem, cyclaminon in paſtillos diluunt. Peucedani ſuccum, ut diximus, ad claritatem & caligines, cum meconio & roſaceo. Pſyllion illitum fronti epiphoras ſuſpendit.

De anagallide ſiue corchoro, & mandragora ſiue circeio, & cicuta, & crethmo agrio, & molybdæna, & capno, & acoro, & iride, & cotyledone, & aeizoo, & andrachne, & erigero, & de ephemero, & de labro Veneris, & de ranunculo, ad oculorum, aurium, narium, dentium, oríſque uitia medicinæ.

CAPVT XIII.

ANagallida aliqui corchoron uocant. Duo genera eius: mas flore phœniceo, fœmina cæruleo, non altiores palmo, frutice tenero, foliis puſillis, rotundis, in terra iacentibus: naſcuntur in hortis & aquoſis. Prior floret cærulea. Vtriuſque ſuccus oculorum caliginem diſcutit cum melle, & ex ictu cruorem & argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat: & ideo hoc inunguntur antè, quibus paracenteſis fit. Iumentorum quoque oculis medentur. Succus caput purgat per nares infuſus, ita ut deinde uino colluatur. Bibitur & contra angues ſucci drachma in uino. Mirum, quòd pecora fœminam uitant. At ſi decepta ſimilitudine (flore enim tantùm diſtant) deguſtauere, ſtatim eam quæ aſyla appellatur, in remedio quærunt: ea à noſtris ferus oculus uocatur. Præcipiunt aliqui effoſſuris, ante Solis ortum, priuſquàm quicquam aliud loquantur, ter ſalutare eam, tum ſublatam exprimere: ita præcipuas eſſe uires. De euphorbio ſatis dictum eſt, cuius ſuccus lippitudini, ſi tumor erit, item abſinthium cum melle tritum, itémque Vettonicæ farina conueniet. Aegilopas ſanat herba eodem nomine, quæ in hordeo naſcitur, tritici folio, ſemine contrito cum farina permiſta impoſitáque, uel ſucco. Exprimitur hic è caule foliíſque prægnantibus, dempta ſpica, & in trimeſtri farina digeritur in paſtillos. Aliqui & mandragoræ utebantur: poſteà abdicatus in hac curatione eſt. Epiphoris (quod certum eſt) medetur & oculorum dolori, radix tuſa cum roſaceo & uino. Nam ſuccus multis oculorum medicamentis miſcetur. Mandragoram, alii Circeium uocant. Duo eius genera: candidus, qui & mas: niger, quæ fœmina exiſtimatur, anguſtioribus foliis, quàm lactucæ, hirſutis & caulibus, radicibus binis terníſue rufulis, intus albis, carnoſis teneríſque, penè cubitalibus. Ferunt mala auellanarum nucum magnitudine, & iis ſemen ceu pyrorum. Album hoc alii arſen, alii morion, alii hypophlomon uocant. Huius folia alba, quàm alterius, latiora, ut lapathi ſatiuæ. Cauent effoſſuri contrarium uentum, & tribus circulis antè gladio circunſcribunt: poſtea fodiunt ad occaſum ſpectantes. Succus fit & è malis & caule, deciſo cacumine & radice punctis aperta, aut decocta: utilis hæc uel ſurculo. Conciſa quoque in orbiculos ſeruatur in uino. Succus non ubique inuenitur, ſed ubi poteſt, circa uindemias quæritur. Odor grauis eius, ſed radicis & mali grauior. Ex albo mala matura in umbra ſiccantur. Succus ex iis Sole denſatur: item radicis tuſæ, uel in uino nigro ad tertias decoctæ. Folia ſeruantur in muria efficacius, aliàs recentium ſuccus peſtis eſt: ſic quoque noxiæ uires. Grauedinem afferunt etiam olfactu: quanquam mala in aliquibus terris mandantur, nimio tamen odore obmuteſcunt ignari. Potu quidem largiore etiam moriuntur. Vis ſomnifica pro uiribus bibentium. Media potio cyathi unius. Bibitur & contra ſerpentes, & ante ſectiones punctionéſque ne ſentiantur. Ob hæc ſatis eſt aliquibus ſomnum odore quæſiſſe. Bibitur & pro elleboro duobus obolis in mulſo. Efficacius elleborum, ad uomitiones & ad bilem nigram extrahendam. Cicuta quoque uenenum eſt, publica

Athen

Atheniensium pœna inuisa, ad multa tamen usus non omittendi. Semen habet noxium. Caulis autem & uiridis estur à plerisque & in patinis. Leuis hic & geniculatus ut calami, nigricans, altior sæpe binis cubitis, in cacuminibus ramosus: folia coriandri teneriora, graui odoratu: semen aniso crassius: radix concaua, nullius usus. Semini & foliis refrigeratoria uis, quæ si enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio est, priusquàm perueniatur ad uitalia, uini natura excalfactatoria. Sed in uino pota, irremediabilis existimatur. Succus exprimitur foliis floribúsque: tunc enim maximè tempestiuus est. Semine trito expressus, & Sole densatus in pastillos, necat sanguine spissando. Hæc altera uis. Et ideo sic necatorum maculæ in corporibus apparent. Ad resoluenda medicamenta utuntur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum stomachum malagma. Præcipuus tamen est ad cohibendas epiphoras æstiuas, oculorúmque dolores sedandos circumlitus. Miscetur collyriis, & alios omnes rheumatismos cohibet. Folia quoque tumorem omnem dolorémque & epiphoras sedant. Anaxilaus author est, mammas à uirginitate illitas, semper staturas. Quod certum est, lac puerperarum mammis imposita extinguit, Venerémque testibus circa pubertatem illita. Remedia liberationi, quibus bibenda censetur, non equidem præceperimus. Maxima uis natæ Susis Parthorum, mox Laconicæ, Creticæ, Asiaticæ. In Græcia uerò Megaricæ, deinde Atticæ. Crethmos agrios gramias tollit oculorum impositus, tumorem quoque polenta addita. Nascitur uulgo molybdæna, id est plumbago, etiam in aruo, folio lapathi, crassa radice, hispida. Hac commanducata si oculus subinde elingatur, plumbum (quod est genus uitii) ex oculo tollitur. Capnos prima, quam pedes gallinaceos uocant, nascens in parietinis & sepibus, ramis tenuissimis, sparsisque, flore purpureo, uiridis, succo caliginem discutit: itaque in medicamenta oculorum additur. Similis & nomine & effectu, sed alia est capnos fruticosa, prætenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis & segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrymationémque, ceu fumus: unde nomen. Eadem euulsas palpebras renasci prohibet. Acoros iridis folia habet, angustiora tantùm & longiore pediculo, radices nigras minúsque uenosas, cætero & has similes iridis, gustu acres, odore non ingratas, ructu faciles. Optimæ Ponticæ, dein Galaticæ, mox Creticæ. Sed primæ in Colchide iuxta Phasin amnem, & ubicunque in aquosis. Recentibus uirus maius, quàm uetustis. Creticæ candidiores Ponticis. Siccantur utribus in umbra digitalibus frustis. Necnon inueniuntur, qui oxymyrsinæ radicem acoron uocant: ideóque quidam hanc acaron agrium uocare malunt. Vis ei ad calfaciendum extenuandúmque efficax, contra suffusiones & caligines oculorum succo eiusdem poto, contráque serpentes. Cotyledon paruula herba, cauliculo tenero, pusillo, pingui foliò & concauo, ut coxendices, nascitur in maritimis petrosísque, uiridis, radice oliuæ modo rotunda. Oculis medetur succo. Est aliud genus eiusdem, sordidis foliis, latioribus densioribúsque circa radicem uelut oculum cingentibus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. Vsus eius ad eadem, quæ iris. Aeizoi duo genera: Maius in fictilibus uasculis seritur, quod aliqui buphthalmum uocant, alii zoophthalmon, alii stergethron, quòd amatoriis conueniat: alii hypogeson, quoniam in subgrundiis ferè nascitur. Sunt qui ambrosiam potiùs uocant, & qui amerimnon: Itali sedum magnum, aut oculum, aut digitellum. Alterum minusculum, quod erithales uocant, alii trithales, quia ter floreat, alii chrysothales, aliqui isoetes: sed aeizoum utrunque, quoniam uiret semper: aliqui semperuiuum. Maius cubiti altitudinem excedit, crassitudine plusquàm pollicari. Folia cacumine linguæ similia, carnosa, pinguia, largo succo, latitudine pollicari, alia in terram conuexa, alia stantia, ita ut ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus est, in muris parietinísque nascitur & tegulis, fruticosum à radice, & sursum usque ad cacumen: foliis angustis, mucronatis, succosis, palmo alto caule: radix inutilis. Huic similis est, quam Græci andrachnen agriam uocant, Itali illecebram, pusillis latioribus foliis, breuiori cacumine. Nascitur in petris & colligitur cibi causa. Omnium harum

uis eadem, perfrigerare & astringere. Medentur epiphoris folia imposita, uel succus inunctis. Purgant enim hulcera oculorum, expléntque & ad cicatricem perducunt, palpebras deglutinant. Eædem capitis doloribus medentur, succo uel folio temporibus illitis. Aduersantur phalangiorum ictibus: aconito uerò maius aeizoum præcipuè. A scorpionibus quoque habentem id feriri negant. Medentur & aurium dolori. Item succus inunctus hyoscyami modicè: item Achilleæ, & minoris centaurei, & plantaginis, peucedani cum rosaceo & meconio: acori succus cum rosa. Omnis autem strigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla ceruina calefacta. Ebuli radicis tritæ succus linteolo colatus, mox in Sole densatus, cùm opus est, rosaceo dilutus & calefactus, parotidas sanat. Verbenaca quoque: item plantago: item sideritis cum axungia uetere. Narium ozænas emendat aristolochia cum cypero. Dentibus remedio sunt panacis radix commanducata, præcipuè Chironiæ, item succus collutis: radix hyoscyami ex aceto manducata: item polemoniæ. Commanducantur & plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctæ succo. Et folia sunt utilia, uel si sanguine gingiuæ putrescant, uel sanguinis sit reiectio. Semen eiusdem apostemata, & collectiones gingiuarum sanat. Et aristolochia gingiuas dentésue confirmat. Verbenaca cum radice manducata, & decocta ex uino aut aceto succus collutus: Item quinquefolii radices, decoctæ ad tertias uino aut aceto. Priùs uerò quàm decoquantur, aqua marina aut salsa lauantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolii fricare malunt. Et uerbasci radix decoquitur in uino ad colluendos dentes. Et hyssopo colluuntur, & peucedani succo cum meconio: uel radicum anagallidis magis fœminæ succo, ab altera nare, quàm doleat, infuso. Erigeron à nostris uocatur senecio. Hanc si ferro circunscriptam effodiat aliquis, tangátque ea dentem, & alternis ter despuat, ac reponat in eundem locum, ita ut uiuat herba, aiunt dentem eum posteà non doliturum. Herba est trixaginis specie & mollitia, cauliculis subrubicundis: nascitur & in tegulis, & in muris. Nomen hoc Græci dederunt, quia uere canescit. Caput eius numerosa diuiditur lanugine (qualis est spinæ) inter diuisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alii pappum. Nec deinde Græcis de ea constat. Alii erucæ foliis esse dixerunt, alii roboris, sed minoribus multò. Radice alii superuacua, alii neruis utili, alii potu strangulante. E diuerso quidam regio morbo cum uino dederunt, & contra omnia uesicæ uitia: item cordis & iocineris. Renibus extrahere harenam dixere. Ischidiacis drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinauere: torminibus quoque in passo utilissimam, præcordiis etiam cibo ex aceto eam prædicantes, serentésque in hortis. Nec defuere, qui & alterum genus facerent. Nec quale esset, demonstrarunt, contra serpentes in aqua bibendam, edendámque comitialibus dantes. Nos eam Romanis experimentis per usus digeremus. Lanugo eius cum croco & exiguo aquæ frigidæ trita illinitur epiphoris: tosta cum mica salis strumis. Ephemeron folia habet lilii, sed minora, caulem parem, florem cæruleum, semen superuacuum, radicem unam digitali crassitudine, dentibus præcipuam concisam in aceto, decoctámque ut tepido colluantur. Et ipsa etiam radix mobiles sistit. Cauis & exesis imprimitur. Chelidoniæ radix ex aceto trita continetur ore. Erosis ueratrum nigrum imponitur: mobiles utralibet decocta in aceto firmantur. Labrum Venereum uocant in flumine nascentem. Est ei uermiculus, qui circa dentes necatur, aut cauis dentium cera includitur. Cauendum, ne auulsa herba terram tangat. Ranunculum uocamus, quem Græci batrachion. Genera eius quatuor. Vnum pinguioribus, quàm coriandri, foliis, & ad latitudinem maluæ accedentibus, colore liuido, caule albo, gracili, & radice alba. Nascitur in limitibus humidis & opacis. Alterum foliosius, pluribus foliorum incisuris, altis caulibus. Tertium minimum est, graui odore, flore aureo. Quartum simile huic, flore luteo. Omnibus uis caustica, si cruda folia imponantur, pustulásque, ut ignis, faciunt. Ideo ad lepras & psoras eis utuntur, & ad tollenda stigmata: causticísque omnibus miscent. Alopeciis imponunt, celeriter remouentes. Radix in dolore commanducata diutius, rumpit dentes. Eadem sicca concisa, ster-

nutam entum

nutamentum est. Nostri herbarii strumeam uocant, quoniam medetur strumis & panis, parte in fumo suspensa. Creduntque ea rursus sata rebellare, quæ curauerint, uitia: quo scelere & plantagine utuntur. Oris hulcera intus succus plantaginis emendat, & folia radicésque commanducata, uel si rheumatismo laboret os. Hulcera fœtorémque quinquefolium. Hulcera psyllium. Composita quoque ad fœtorem, uel maximè pudendum uitium tradémus. Ergo folia myrti & lentisci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus, simul terere & uino uetusto sparsa mandere matutinò, optimum est. Vel ederæ baccas cum casia & myrrha, pari pondere ex uino. Naribus utilissimum est dracontii semen contritum ex melle, etiamsi carcinomata in his sint. Suggillata hyssopo emendantur. Stigmata in facie, mandragora illita delet.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVSSEXTVS.

PROOEMIVM.

Reliquæ per membrorum genera medicinæ, & de nouis morbis, & lichenes quid sint, & quando primum in Italia cœperint, & de carbunculo, & de elephantiasi, & colo.

CAPVT I.

ENSIT & facies hominum nouos, omnique æuo priore incognitos, non Italiæ modò, uerumetiam uniuersæ propè Europæ, morbos: tunc quoque nec tota Italia, nec per Illyricum Galliásue aut Hispanias magnopere uagatos, aut alibi, quàm Romæ circáque, sine dolore quidem illos, ac sine pernicie uitæ: sed tanta fœditate, ut quæcunque mors præferenda esset. Grauissimum ex his lichenas appellauere, Græco nomine, Latinè, quoniam à mento ferè oriebatur, ioculari primùm lasciuia (ut est procax natura multorum in alienis miseriis) mox & usurpato uocabulo mentagram, occupantem in multis totos utique uultus, oculis tantùm immunibus, descendentem uerò & in colla pectúsque ac manus, fœdo cutis furfure. Non fuerat hæc lues apud maiores patrésque nostros. Et primum Tiberii Claudii Cæsaris principatu medio irrepsit in Italiam, quodam Perusino equite Romano Quæstorio scriba, cùm in Asia apparuisset, inde contagionem eius importante. Nec sensere id malum fœminæ, aut seruitia, plebésque humilis, aut media, sed proceres ueloci transitu osculi maximè, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerant, cicatrice, quàm morbo. Causticis nanque curabatur, ni usque in ossa corpus exustum esset, rebellante tædio. Aduenerúntque ex Aegypto genitrice talium uitiorum medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. Siquidem certum est, Manilium Cornutum ex Prætoriis legatum Aquitanicæ prouinciæ, HS CC. elocasse in eo morbo curandum sese. Accidítque sæpius, ut noua contra genera morborum gregatim sentirentur. Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repentè uitia terrarum in parte certa, membrísque hominum certis, uel ætatibus, aut etiam fortunis, tanquam malo eligente, hæc in pueris grassari, illa in adultis: hæc proceres sentire, illa pauperes. L. Paulo, Q. Marcio Censoribus, primùm in Italiam carbunculum uenisse, Annalibus conscriptum est, peculiare Narbonensis

Narbonensis prouinciæ malum: quo duo Consulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Bassus, ille medicorum inscitia sectus, hic uerò pollice læuæ manus euulso acu ab semetipso, tam paruo uulnere, ut uix cerni posset. Nascitur in occultissimis corporum partibus, & plerunque sub lingua, duritia rubens uaricis modo, sed nigricans capite, aliàs liuida, corpus intendens, neque intumescens, sine dolore, sine pruritu, sine alio quàm somni indicio, quo grauatos in triduo aufert, aliquando & horrorem afferens, circáque pustulas paruas, rarius febrem, stomachum faucésque cùm inuasit, ocyssimè exanimans. Diximus elephantiasin ante Pompeii Magni ætatem non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipientem, in nare prima ueluti lenticula: mox inualescente per totum corpus, maculosa, uariis coloribus & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura, ceu scabie aspera: ad postremum uerò nigrescente, & ad ossa carnes apprimente, intumescentibus digitis in pedibus manibúsque. Aegypti peculiare hoc malum: & cùm in reges incidisset, populis funebre. Quippe in balineis solia temperabantur humano sanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia restinctus est: sicut & ille, quem gemursam appellauere prisci, inter digitos pedum nascentem, etiam nomine obliterato. Idipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios durare, sicuti colum. Tiberii Cæsaris principatu irrepsit id malum. Nec quisquam prior Imperatore ipso sensit, magna ciuitatis ambage, cum edicto eius excusantis ualetudinem, legeret nomen incognitum. Quid hoc esse dicamus, aut quas Deorum iras? Parum enim erant homini certa morborũ genera, cùm supra CCC. essent, nisi etiam noua timerentur? Neque ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negotia important. Hæc apud priscos erant, quæ memoramus, remedia, medicinam ipsa quodammodo rerum natura faciente, & diu fuere.

Laus Hippocratis. CAP. II.

HIppocratis certè, qui primus medendi præcepta clarissimè condidit, referta herbarum mentione inuenimus uolumina: nec minus Dioclis Carystii, qui secundus ætate famáque extitit: item Praxagoræ & Chrysippi, ac deinde Erasistrati: Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectæ conditori, ante omnes celebratam rationem eam, paulatim usu, efficacissimo rerum omnium magistro, peculiariter utique medicinæ, ad uerba garrulitatémque descendente. Sedere nanque in his scholis auditioni operatos gratius erat, quàm ire per solitudines, & quærere herbas alias aliis diebus anni.

De noua medicina, & Asclepiade medico, & qua ratione veterem medicinam mutauerit. CAP. III.

DVrabat tamen antiquitas firma, magnásque confessæ rei uindicabat reliquias, donec Asclepiades ætate Magni Pompeii orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus, ut ad alia sagacis ingenii, huc se repentè conuertit: atque (ut necesse erat homini qui nec id egisset, nec remedia nosset, oculis usúque percipienda) torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicauit: totámque medicinam ad causam reuocando, coniecturam fecit, quinque res maximè communium auxiliorum professus, abstinentiam cibi, aliâs uini, fricationem corporis, ambulationem, gestationes: quæ cùm unusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis ut essent uera quæ facillima erant, uniuersum propè humanum genus circumegit in se, non alio modo, quàm si cælo emissus aduenisset. Trahebat prætereà mentes artificio mirabili, uinum promittendo ægris, dandóq; tempestiuè, tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat, uini rationem illustrauerat Cleophantus apud priscos, ipse cognominari se frigida danda præferens, ut author est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam suspendendo lectulos, quorũ iactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret, iam balineas auidissima hominũ cupidine instituendo, & alia multa dictu grata atq; iucunda: magna authoritate, nec minore fama, cùm occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo atq; seruato, ne quis leuibus momentis tantã conuersionem factam existimet. Id solum possumus indignari, unum hominẽ è leuissima gente, sine opibus

bus ullis orſum, uectigalis ſui cauſa, repentè leges ſalutis humano generi dediſſe, quas tamen poſteà abrogauere multi. Aſclepiadem adiuuere multa, quorum cura nimis anxia & rudis, ut obruendi ægros ueſte, ſudoréſque omni modo ciendi, nunc corpora ad ignes torrendi ſoléſue aſſiduo quærendi, in urbe umbroſa: imò uerò tota Italia imperatrice, tum primum penſili balinearum uſu ad infinitum blandientem. Præterea in quibuſdam morbis medendi cruciatus detraxit, ut in anginis, quas curabant in fauces organo demiſſo. Damnauit meritò & uomitiones, tunc ſupra modum frequentes. Arguit & medicamentorum potus ſtomacho inimicos, quod eſt magna ex parte uetitum. Itaque nos in primis quæ ſunt ſtomacho utilia ſignamus.

Irriſio Magicæ artis, & de lichene, eiúſque remedio, & faucium. CAP. IIII.

SVper omnia adiuuere eum Magicæ uanitates, in tantum euectæ, ut abrogare herbis fidem cunctis poſſent. Aethiopide herba amnes ac ſtagna ſiccari coniectu, tactu clauſa omnia aperiri. Achimenide coniecta in aciem hoſtiũ, trepidare agmina, ac terga uertere. Latacen dari ſolitam à Perſarum rege legatis, ut quocunque ueniſſent, omnium rerum copia abundarent, ac multa ſimilia. Vbinam iſtæ fuere, cùm Cimbri Teutoníque terribili Marte ulularent, aut cùm Lucullus tot reges Magorum paucis legionibus ſterneret? Cúrue Romani duces primam ſemper in bellis commerciorum habuere curam? Cur hercule Cæſaris miles ad Pharſaliam famem ſenſit, ſi abundantia omnis contingere unius herbæ felicitate poterat? Non ſatius fuit Aemilianum Scipionem Carthaginis portas herba patefacere, quàm machinis clauſtra per tot annos quatere? Siccentur hodie Aethiopide Pontinæ paludes, tantúmq; agri ſuburbanæ reddatur Italiæ. Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur compoſitio medicamenti, quo pulchri boníque & fortunati gignantur liberi, cur nunquàm Perſarum regi tales dedit? Mirum eſſet profectò, hucuſq; prouectam credulitatem antiquorum, ſaluberrimis ortam initiis, ſi in ulla re modum humana ingenia nouiſſent, atque non hanc ipſam medicinam ab Aſclepiade repertam, ſuo loco probaturi eſſemus euectam ultra Magos etiam. Sed hæc eſt omni in re animorum conditio, ut à neceſſariis orſa primò, cuncta peruenerint ad nimium. Igitur demonſtratarum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus: adiiciemus, ut quaſq; ratio dictauerit. Sed in lichenis remediis, atque tam fœdo malo, plura undique aceruabimus, quanquam non paucis iam demonſtratis. Medetur ergo plantago trita, quinquefolium, radix albuci ex aceto, ficulnei caules aceto decocti, hibiſci radix cum glutino & aceto acri decocta ad quartas. Defricantur etiam pumice, ut rumicis radix trita ex aceto illinatur, & flos uiſci cum calce ſubactus. Laudatur & tithymali cum reſina decoctum. Lichen uerò herba omnibus his præfertur, inde nomine inuento. Naſcitur in ſaxoſis, folio uno ad radicem lato, caule uno, paruo, longis foliis dependentibus. Hæc delet & ſtigmata. Teritur cum melle. Eſt aliud genus lichenis, petris totum inhærens, ut muſcus, qui & ipſe illinitur. Hic & ſanguinem ſiſtit uulneribus inſtillatus, & collectiones illitus. Morbum quoque regium cum melle ſanat ore illito & lingua. Qui ita curantur, aqua ſalſa lauari iubentur, ungi oleo amygdalino, hortenſiis abſtinere. Ad lichenas & thapſiæ radice utuntur trita cum melle. Anginæ argemonia medetur ſumpta ex uino: hyſſopum cum uino decoctum & gargarizatum: peucedanũ cum coagulo uituli marini æquis partibus. Proſerpinaca cum muria ex mænis & oleo trita, uel ſub lingua habita. Item ſuccus de quinquefolio, potus cyathis tribus. Hic & omnibus faucium uitiis medetur gargarizatus: uerbaſcum priuatim tonſillis in aqua potum.

Ad ſtrumas, & ad digitos, & ad pectus, & ad tuſſim medicinæ. CAP. V.

STrumis plantago: chelidonia cum melle & axungia: quinquefolium: radix perſolatæ item cum axungia, operitur folio ſuo impoſita. Item artemiſia: radix mandragoræ ex aqua. Sideritis lata folia, clauo ſiniſtra manu circunfoſſa adalligantur, cuſtodienda ſanatis, ne rurſus ſata diro herbariorum ſcelere (ut in quibuſdam) rebellet: quod & in his, quos artemiſia ſanauerit, prædici reperio: item in his, quos plantago. Damaſonion, quæ & alcea uocatur, ſub ſolſtitio collecta, imponitur ex aqua cæleſti, folium tritum, uel radix

cum

cum axungia tuſa, ita ut impoſita folio ſuo operiatur. Sic & ad omnes ceruicis dolores, tumoréſque quacunque in parte. Bellis in pratis naſcitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemiſia illitam, efficaciorem eſſe produnt. Condurdum herba ſolſtitialis, flore rubro, ſuſpenſa in collo, comprimere dicitur ſtrumas: item uerbenaca cum plantagine. Digitorum uitiis omnibus, & priuatim pterygiis, quinquefolium medetur. In pectoris uitiis uel grauiſſimum eſt tuſſis: huic medetur panacis radix in uino dulci. Succus hyoſcyami etiam ſanguinem excreantibus: nidor quoque accenſi tuſſientibus. Item ſcordotis miſto naſturtio & reſina, cum melle tuſa arida. Facit & per ſe faciles excreationes. Item centaureum maius, uel ſanguinem reiicientibus: cui uitio & plantaginis ſuccus medetur. Et Vettonica obolis tribus in aqua, contra purulentas, contráque cruentas excreationes. Perſolatæ radix drachmæ ponderis, cum pineis nucleis undecim. Peucedani ſuccus, pectoris doloribus, & acorum ſubuenit, & ideo antidotis miſcetur: tuſſi daucum: item Scythica herba. Ea demum omnibus pectoris uitiis, tuſſi & purulenta excreantibus, obolis tribus in paſſo.

De verbaſco, & cacalia vel tuſſilagine, & bechio, & ſaluia, ad tuſſim. CAP. VI.

TOtidem uerbaſcum, cuius flos aureus. Tanta huic uis eſt, ut iumentis etiam non tuſſientibus modò, ſed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu: quod & de gentiana reperio. Radix cacaliæ commanducata, & in uino madefacta, non tuſſi tantùm, ſed & faucibus prodeſt. Hyſſopi quoque quinque rami cum duobus rutæ & ficis tribus decocti thoracem purgant. Tuſſim ſedat bechion, quæ & tuſſilago dicitur. Duo eius genera. Sylueſtris ubi naſcitur, ſubeſſe aquas credunt: & hoc habent ſignum aquileges. Folia ſunt maiuſcula, quàm ederæ, quinque aut ſeptem, ſubalbida à terra, ſupernè pallida, ſine caule, ſine flore, ſine ſemine, radice tenui. Quidam eandem eſſe bechion, & alio nomine chamæleucen putant. Huius aridæ cum radice fumus per harundinem hauſtus & deuoratus, ueterem ſanare dicitur tuſſim: ſed in ſingulos hauſtus paſſum guſtandum eſt. Altera à quibuſdam ſaluia appellatur, ſimilis uerbaſco: conteritur ea, & colata calefit, atque ita ad tuſſim lateríſque dolores bibitur: contra ſcorpiones eadem & dracones marinos efficax. Contra ſerpentes quoque ex oleo perungi ea prodeſt. Hyſſopi faſciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tuſſim.

Ad lateris dolores & pectoris, ad orthopnœas, ad iocineris dolorem, cordis dolori, pulmoni, vrinæ, tuſſi, pectori, hulceribus, renibus, hepaticis, ad vomitiones, & ad ſingultus, pleuriticis, lateri.

CAPVT VII.

LAteris & pectoris dolores uerbaſcum cum ruta ex aqua, Vettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Stomachum corroborat ſcordotis ſuccus, centaureũ, gentiana, ex aqua potæ. Plantago aut per ſe ſumpta in cibo, aut cum lente alicæ'ue ſorbitione. Vettonica aliâs grauis ſtomacho, uitia tamen ſanat pota, uel foliis commanducata. Item ariſtolochia pota: agaricum manducatum ſiccum, ut ex interuallo merum ſorbeatur: nymphæa heraclia illita: peucedani ſuccus. Pſyllion ardoribus imponitur, uel cotyledon trita cum polenta, uel aeizoum. Molon ſcapo eſt ſtriato, foliis mollibus paruis, radice IIII. digitorum, in qua extrema allii caput eſt. Vocatur à quibuſdã ſyron. Ex uino ſtomacho, & dyſpnϾ medetur: centaurium maius ecligmate: plantago ſucco uel cibo: Vettonicæ tuſæ pondo libra mellis Attici ſemuncia ex aqua calida quotidie bibentibus. Ariſtolochia uel agaricon, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte aſini pota. Ciſſanthemos ad orthopnœas bibitur: item hyſſopum & aſthmaticis. Peucedani ſuccus in iocineris doloribus, & pectoris lateríſque, ſi febres non ſint. Sanguinem quoque expuentibus ſubuenit agaricum, Victoriati pondere tritũ & in mulſi V. cyathis datum. Idem & amomon facit. Iocineri priuatim Teucria bibitur recens, drachmis IIII. in poſcæ hemina. Vettonicæ drachma una in aqua calida cyathis III. ad cordis uitia, in frigida cyathis II. Quinquefolii ſuccus iocineris & pulmonis uitiis, ſanguinémque reiicientibus, & cuicunque ſanguinis uitio intus occurrit.

Iocineri

Iocineri anagallides mirè prosunt. Capnon herbam qui edêre, bilem per urinam reddunt. Acoron iocineri medetur, thoraci quoque & præcordiis. Caucon, quæ & ephedra, ab aliis anabasis uocata, nascitur uentoso ferè tractu, scandens arborem, & ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosa, qui sunt iunci geniculati, radice pallida. Datur ex uino nigro austero trita ad tussim, suspiria, tormina, & sorbitione facta, in quam unum addi conuenit. Item gentiana madefacta pridie contrita denarii pondere in uini cyathis tribus. Geum radiculas tenues habet, nigras, bene olentes. Medetur non modò pectoris doloribus aut lateris, sed & cruditates discutit iucundo sapore. Verbenaca uerò omnibus uisceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, & quos ab his phthisis tentat. Radix herbæ consiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum uitio, uel traiecta tantùm in auricula. Bibi debet ex aqua, haberíque in ore assiduè sub lingua. Superficies eius herbæ an sit in aliquo usu, adhuc incertum est. Renibus prodest plantaginis cibus, Vettonicæ potus, agaricum potum, ut in tussi. Tripolium in maritimis nascitur saxis, ubi alludit unda, neque in mari, neque in sicco, folio isatis crassiore, palmo alto, in mucrone diuiso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. Datur hepaticis in farre decocta. Hæc herba eadem uidetur quibusdam, quæ polium, de qua suo loco diximus. Symphonia, uel gromphena, alternis uiridibus roseísque per caulem foliis, in posca sanguinem reiicientibus medetur. Iocineri autem herba melandryum, nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. Eius cauliculus conteritur ex uino uetere. Item herba chalcetũ è uineis contrita imponitur. Faciles præstat uomitiones radix Vettonicæ, ellebori modo IIII. drachmis in passo aut mulso. Hyssopum tritum cum melle utilius, præsumpto nasturtio aut irione: molemonium denarii pondere. Est & silybo lacteus succus, qui densatus in gummi, sumitur cum melle suprà dicto pondere: præcipuéque bilem trahit. Rursus sistunt uomitionem cuminum syluestre, Vettonicæ farina: sumuntur ex aqua. Abstergent fastidia, cruditatésque digerunt, daucum, Vettonicæ farina ex aqua mulsa, plantago decocta caulium modo. Singultus hemionium sedat: item aristolochia. Suspiria clymenos. Pleuriticis & peripneumonicis centaureum maius: item hyssopum bibitur. Pleuriticis peucedani succus. Halus autem, quam Galli sic uocant, Veneti cotoneam, medetur lateri: item renibus conuulsísque & ruptis. Similis est cunilæ bubulæ, cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedans, raræ radicis, alibi albæ, alibi nigræ. Eosdem effectus lateris doloribus habet chamerops, myrteis circa caulem geminis foliis, capitibus Græculæ rosæ, ex uino pota. Ischiadicos dolores & spinæ leuat agaricum potum, ut in tussi. Item stœchadis, aut Vettonicæ farina ex aqua mulsa.

De omnibus uitiis uentris & remediis, & eorum quæ circà uel intrà sunt, & de aluo sistenda uel soluenda. CAP. VIII.

PLurimum tamen homini negotii aluus exhibet, cuius causa maior pars mortalium uiuit. Aliâs enim cibos non transmittit, aliâs non continet, aliâs non capit, aliàs non conficit. Eóque mores uenere, ut homo maximè cibo pereat. Pessimum corporum uas instat ut creditor, & sæpius die appellat. Huius gratia præcipuè auaritia expetitur: huic luxuria conditur: huic nauigatur ad Phasin: huic profundi uada exquiruntur. Et nemo uilitatem eius æstimat, cõsummationis fœditate. Ergo numerosissima est circa hanc medicinæ opera. Sistit eam scordotis recentis drachma cum uino trita, uel decocta potu. Polemonia quoque & dysentericis ex uino datur: uerbasci radix pota ex aqua duorum digitorum magnitudine: nymphææ heracliæ semen cum uino potum: radix superior è xiphio, drachmæ pondere ex aceto. Semen plantaginis in uino tritum, uel ipsa ex aceto cocta, aut alica ex succo eius sumpta. Item cum lenticula cocta, uel aridæ farina inspersa potioni cum papauere tosto & trito, uel succus infusus, aut succus Vettonicæ, in uino ferro calefacto. Eadem cœliacis in uino austero datur: his & iberis imponitur, ut dictum est. Tenesmo radix nymphææ heracliæ è uino bibitur: psyllium in aqua: acori radicis decoctum.

decoctum. Aeizoi succus aluum sistit & dysenterias, & tineas rotundas pellit. Symphyti radix dysenteriam sistit: item dauci. Aeizoum foliis contritis ex uino torminibus resistit. Alceæ siccæ farina torminibus pota cum uino. Astragalus folia habet longa incisuris multis, obliqua circa radices, caules III. aut IIII. foliorum plenos, florem hyacinthi, radices uillosas, implicatas, rubras, præduras. Nascitur in petrosis, apricis, & iisdem niualibus, sicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad spissanda corpora. Aluum sistit radix in uino pota: quò fit ut moueat urinam repercusso liquore, sicut pleraque quæ aluum sistunt. Sanat & dysentericos in uino rubro tusa. Difficilè autem tunditur. Eadem gingiuarum suppurationi utilissima est fotu. Colligitur exitu autumni, cùm folia amisit: siccatur in umbra. Et ladano sistitur aluus utroque, quod in segetibus nascitur, contuso & cribrato: bibitur ex aqua mulsa: item nobili è uino. Lada appellatur herba, ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhærescens. Nobilius in Arabia. Fit iam & in Syria atque Africa, quod toxicon uocant. Neruos enim in arcu circundatos lanis trahunt, adhærescente roscida lanugine. Plura de eo diximus inter unguenta. Hoc grauissimum odore est, durissimúmque tactu. Plurimum enim terræ colligit, cùm probetur maximè purum, odoratum, molle, uiride, resinosum. Natura ei, molliendi, siccandi, concoquendi, somnum alliciendi. Capillum fluentem cohibet, nigritiámque custodit. Auribus cum hydromelite aut rosaceo infunditur. Furfures cutis & manantia hulcera sale addito sanat. Tussim ueterem cum styrace sumptum. Efficacissimum ad ructus. Aluum sistit & chondris, siue pseudodictamnum: hypocisthis, orobathion quibusdam dicta, malogranato immaturo similis. Nascitur, ut diximus, sub cistho, unde nomen. Hæc arefacta in umbra sistit aluum ex uino austero nigróque utraque. Duo enim genera eius, candida & rufa. Vsus in succo: spissat, siccat: & rufa magis stomachi rheumatismos emendat. Pota tribus obolis, sanguinis excreationes. Cum amylo dysenterias pota & infusa. Item uerbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex uino ammineo: cochlearibus quinque additis in cyathos tres uini. Lauer quoque nascens in riuis condita & cocta torminibus medetur. Potamogeton uerò ex uino dysentericis etiã & cœliacis, similis betæ foliis, minóribus tantùm hirsutioribúsq;, paulatim supereminens extra aquam, peculiariter refrigerat, spissat. Vsus in foliis, cruribus uitiosis utilia, & contra hulcerum nomas, cum melle uel aceto. Castor hanc aliter nouerat, tenui folio uelut equinis setis, thyrso longo & læui, in aquosis nascentem. Radice sanabat strumas & duritias. Potamogeton aduersatur & crocodilis, itaque secum habent eam, qui uenantur illos. Aluum sistit & Achillea. Eosdem effectus præstat & statice VII. caulibus, ueluti rosæ capita sustinens. Ceratia uno folio, radice nodosa & magna, in cibo cœliacis & dysentericis medetur. Leontopodion, alii leuceoron, alii dorypetron, alii thorybetron uocant, cuius radix aluum sistit, purgátque bilem, in aquam mulsam addito pondere denariorum duûm. Nascitur in campestri & gracili solo. Semen eius potum, lymphatica somnia facere dicitur. Lagopus sistit aluum è uino pota, aut in febri ex aqua. Eadem inguini adalligatur in tumore. Nascitur in segetibus. Multi super omnia laudant ad deploratos dysentericos quinquefoliũ, decoctis in lacte radicibus potis: & aristolochiam Victoriati pondere in cyathis uini tribus. Quæ ex suprà dictis calida sumentur, hæc candente ferro temperari aptius erit. Ediuerso purgat aluum succus centaurei minoris, drachma in hemina aquæ cum exiguo salis & aceti, bilémque detrahit. Maiore tormina discutiuntur. Vettonica aluum soluit drachmis quatuor, in hydromelitis cyathis nouem. Item euphorbium uel agaricum drachmis duabus cum sale modico potum ex aqua, aut in mulso obolis tribus. Soluit & cyclaminos ex aqua pota, aut balanis subditis: item chamæcissi balanus. Hyssopi manipulus decoctus ad tertias cum sale, pituitas trahit illitus, uel contritus cum oxymelite & sale: pellítque uentris animalia. Pituitam & bilem detrahit peucedani radix. Aluum purgat anagallis ex aqua mulsa: item epithymon, qui est flos è thymo, satureiæ simili. Differentia, quòd hic herbaceus est, alterius thymi albus: quidam hippopheon uocant: stomacho minus utilis, uomitiones minus mouet: sed tormina & inflationes discutit. Sumitur & ecligmate ad pectoris uitia cum

melle,

melle, & aliquando iride. Aluum soluit, à quatuor drachmis ad sex, cum mellis exiguo salisque & aceti. Quidam aliter epithymum tradunt, sine radice nasci tenui similitudine pallioli, rubens: siccari in umbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam bilémque. Aluum leniter soluit & nymphæa in uino austero. Soluit & pycnocomon, erucæ foliis crassioribus & rarioribus, radice rotunda, lutei coloris, terram olente, caule quadrangulo, modico, tenui, flore ocimi. Inuenitur in saxosis locis. Radix eius in aqua mulsa denariorum duûm pondere, & aluum, & bilem, & pituitam exinanit. Semen somnia tumultuosa facit, una drachma in uino potum. Et capnos strumam discutit. Detrahit bilem polypodion, quam nostri filiculam uocant: similis enim est filici. Radix in usu, pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minimi, acetabulis cauernosa, ceu polyporum cirri, subdulcis, in petris nascens, aut sub arboribus uetustis. Exprimitur succus aqua madefacta: & ipsa concisa inspergitur oleri uel betæ, uel maluæ, uel salsamento: uel cum pulticula coquitur ad aluum uel in febri leniter soluendam. Detrahit bilem & pituitam, stomachum offendit. Aridæ farina indita naribus polypum consumit. Floret, & semen non fert. Scammonium quoque dissolutionem stomachi facit, bilem detrahit, aluum soluit, præterquàm si adiiciantur aloes drachmæ duæ obolis eius duobus. Est autem succus herbæ ab radice ramosæ, pinguibus foliis, triangulis, albis, radice crassa, madida, nauseosa. Nascitur pingui & albo solo. Radix circa Canis ortum excauatur, ut in ipsa confluat succus: qui Sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur & ipsa, uel cortex. Laudatur natione Colophonium, Mysium, Prienense: specie autem nitidum, & quàm simillimum taurino glutini, fungosum tenuissimis fistulis, citò liquescens, uirus redolens, gummosum, linguæ tactu lactescens, quàm leuissimum, cùm diluitur, albescens. Hoc euenit & adulterino, quod fit erui farina & tithymali marini succo, in Iudæa ferè: quod etiam strangulat sumptum. Depræhenditur gustu. Tithymalus enim linguam excalfacit bulbi more, nec antè, nec posteà utile. Dedere & per se ex aqua mulsa & sale quaternis obolis. Sed utilissimè cum aloë, ita ut incipiente purgatione mulsum bibatur. Fit & decoctum radicis in aceto ad crassitudinem mellis, quo lepræ illinuntur: & caput ungitur in dolore cum oleo. Tithymalum nostri herbam lactariam uocant, alii lactucam caprinam: narrántque lacte eius inscripto corpore, cùm inaruerit, si cinis inspergatur, apparere literas, & ita quidam adulteras alloqui maluere, quàm codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias, qui & masculus existimatur, ramis digitali crassitudine, rubris, rugosis, quinque aut sex, cubitali longitudine, à radice foliis pendulis, in cacuminibus coma iunci. Nascitur in asperis maritimis. Legitur semen autumno cum coma: siccatum sole tunditur & reponitur. Succus uerò incipiente pomorum lanugine defractis ramulis excipitur farina erui, aut ficis, ut cum iis arescat. Quinas autem guttas singulis excipi satis est. Tradúntque etiam toties purgari hydropicos fico sumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus cùm colligitur, ne attingat oculos cauendum est. Fit & è foliis tusis priore minus efficax. Fit & decoctum è ramis. Est & semen in usu cum melle decoctum ad catapotia soluendæ alui gratia. Semen & dentium cauis cera includitur. Colluuntur & radicis decocto è uino aut oleo. Illinunt & lichenas succo: bibúntque eum, ut purgent uomitione, & aluo soluta, aliàs stomacho inutilem. Trahit pituitam sale adiecto in potu, bilem aphronitro. Si per aluum purgari libeat, in posca: si uomitione, in passo aut aqua mulsa. Media potio tribus obolis datur. Ficos à cibo sumpsisse melius est. Fauces urit leniter. Est enim tam feruentis naturæ, ut per se extrà corpori impositum, pustulas ignium modo faciat, & pro caustico in usu sit. Alterum genus tithymali myrsiniten uocant, alii caryiten, foliis myrti acutis & pungentibus, sed mollioribus, & ipsum in asperis nascens. Colliguntur comæ eius hordeo turgescente, siccatæque in umbra diebus nouem in Sole inarescunt. Fructus non pariter maturescit, sed pars anno sequente, & nux uocatur. Inde cognomen Græci dedere. Demetitur cum messium maturitate, lauatúrque, dein siccatur, & datur cum papaueris nigri duabus partibus, ita ut sit totum acetabuli modus: minus hic uomitionibus, quàm superior, cæteri item. Aliqui sic & folium eius dedere, nucem uerò ipsam in mulso, aut paſ-

so, uel cum sesama. Trahit bilem & pituitam per aluum. Oris hulcera sanat. Ad nomas oris folium cum melle estur. Tertium genus tithymali paralius uocatur siue tithymalis, folio rotundo, caule palmum alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiente uua, & siccatum teritur, sumitúrque acetabuli mensura ad purgationes. Quartum genus helioscopion appellant, foliis portulacæ, ramulis stantibus à radice quatuor aut quinque, rubentibus, semipedali altitudine, succi plenis. Hoc circa oppida nascitur, semine albo, columbis gratissimo, quod colligitur incipiente uua. Nomen accipit, quoniam capita cum Sole circumagit. Trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo: cæteri usus, qui characiæ. Quintum cyparissian uocant propter foliorum similitudinem, caule gemino aut triplici nascentem in campestribus: cui eadem uis, quæ helioscopio, aut characiæ. Sextum platyphyllon uocant: alii corymbiten, alii amygdaliten à similitudine. Nec ullius latiora sunt folia. Pisces necat, aluum soluit, radice uel foliis uel succo in mulso aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit priuatim aquas. Septimum dendroides cognominant, alii cobion, alii leptophyllon, in petris nascens, comosissimum ex omnibus maximè cauliculis rubentibus, & semine copiosissimum, eiusdem effectus, cuius characias. Apios ischas, siue rhaphanosagria, iuncos duos, siue tres spargit in terra rubentes, foliis rutæ: radix cæpæ, sed amplior: quare quidam rhaphanum syluestrem uocant. Intus habet mammam candidam, extrà cortices nigros. Nascitur in montosis asperis, aliquando & in herbosis. Effoditur uere, tusáque in fictili mergitur: deiectóque quod supernatat, reliquus succus purgat utraque parte, sesquiobolo in aqua mulsa. Sic & hydropicis datur acetabuli mensura. Inspergitur & aridæ radicis farina potioni: aiúntque superiorem partem eius uomitione biles extrahere, inferiorem per aluum. Tormina discutit quodcunque panaces & Vettonica, præterquàm à cruditate: peucedani succus & inflationes, ructus gignens: item acori radix daucúmue, si lactucæ modo sumatur. Ladanum Cyprium potum interaneorum uitiis occurrit: item gentianæ farina, ex aqua tepida fabæ magnitudine. Plantago manè sumpta duabus linguis, & tertia papaueris in uini non ueteris cyathis IIII. Datur & in somnum euntibus, addito nitro uel polenta, si multo post cibum detur. Colo infunditur hemina succi, uel in febri. Agaricum potum obolis tribus in uini ueteris cyatho uno, lieni medetur: & panacis omnium generum radix in mulso. Sed Teucria præcipuè, pota arida & decocta, quantum manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad uulnus illinitur eadem cum aceto: aut si tolerari non possit, ex ficu uel aqua. Polemonia bibitur ex uino. Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia, ut contra serpentes. Argemonia VII. diebus in cibo sumpta, lienem consumere dicitur: agaricum in aceto mulso obolis duobus. Nymphææ heracliæ radix è uino pota, & ipsa consumit. Cissanthemus, drachma bis die sumpta, in uini albi cyathis II. per dies XL. lienem dicitur paulatim emittere per urinam. Prodest & hyssopum cum fico decoctum. Lonchitidis radix decocta, priusquàm semen emittat. Peucedani quoque radix decocta, & lieni & renibus. Lien acori potu consumitur. Præcordiis & ilibus utilissimæ radices. Clymeni semen potum diebus XXX. pondere denarii in uino albo. Vettonicæ farina ex melle & aceto scillite pota. Radix lonchitidis in aqua, & Teucrium illinitur. Item scordium cum cera, agaricum cum farina fœnigræci, uesicæ malis, contráque calculos grauissimis cruciatibus, ut diximus, auxilio est. Polemonia ex uino pota: item agaricum. Plantago radice uel foliis potis ex passo. Et Vettonica, ut in iocinere diximus. Item ramici, pota atque illita. Eadem ad strangurias efficacissima. Ad calculos quidam Vettonicam & uerbenacam & millefolium æquis portionibus ex aqua, pro singulari remedio bibere suadent. Strangurias discuti & dictamno certum est. Item quinquefolio decocto ad tertias in uino: hoc & enterocelicis dari atque illini, utilissimum est. Xiphii quoque radix superior, urinam ciet infantibus. Enterocelicis datur ex aqua, & illinitur uesicæ uitiis. Peucedani succus infantium ramici: & umbilicis eminentibus psyllion illinitur. Vrinam cient anagallides, acoriq; radicis decoctum, uel ipsa trita potáque, & omnia uesicæ uitia sanat. Et calculos herba & radix cotyledonis. Itémque genitalium inflammationem omnem, pari

pondere

pondere caulis & ſeminis & myrrhæ. Ebulum teneris cum foliis tritum, ex uino potum, calculos pellit: impoſitum teſtes ſanat. Erigeron quoque cum farina thuris & uino dulci, teſtium inflammationes ſanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypociſthis alba. Artemiſia quoque datur contra calculos ex uino dulci, & ad ſtranguriam. Dolores ueſicæ ſedat ex uino nymphææ heracliæ radix. Eadem uis crethmo, ab Hippocrate admodum laudata. Eſt autem inter eas, quæ eduntur ſylueſtrium herbarum. Hanc certè apud Callimachum apponit ruſtica illa Hecale: ſpeciéſque eſt batis hortenſis. Caulis unus palmum altus, ſemen feruens, odoratum, ceu libanotidis, rotundum, ſicca tum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn uocant. Folia pinguia, albicant ueluti oliuæ, craſſiora, & ſalſa guſtu: radices digiti craſſitudine tres aut quatuor. Naſcitur in maritimis petroſis. Eſtur crudum coctúmue cum olere, odorati ſaporis & iucundi. Seruatur etiam in muria: præcipui uſus ad ſtranguriam, folio, uel caule, uel radice ex uino. Colorem quoque corporis gratiorem facit, uerùm æquo largior inflationes. Aluum ſoluit decocto urinámque, & à renibus humorem trahit. Sic & althææ ſiccæ farina in uino pota, ſtranguriam tollit, efficacius addito dauco. Lieni quoque utilis. Aduerſus ſerpentes bibitur. Iumentis quoque in pituita, aut ſtranguria hordeo inſperſa ſuccurrit. Anthyllion eſt lenti ſimillima, quæ in uino pota, ueſicas uitiis liberat, ſanguinem ſiſtit. Altera eſt anthyllis, chamæpityos ſimilis, flore purpureo, odore graui, radice intubi. Vel magis cepæa, ſimilis portulacæ, nigriore radice, ſed inutili, naſcens in litoribus harenoſis, guſtu amara. In uino cum aſparagi radice ueſicæ plurimum prodeſt. Eadem præſtat hypericon, quam alii chamæpityn, alii corion appellant, oleraceo frutice, tenui, cubitali, rubente, folio rutæ, odore acri, ſemine in ſiliqua nigro, matureſcente cum hordeo. Natura ſemini ſpiſſandi, aluum ſiſtit: urinam ciet: ad calculos ueſicæ cum uino bibitur. Eſt aliud hypericon, quod alii corin appellant, folio tamaricis, & ſub ea naſcitur, ſed pinguioribus foliis & minus rubentibus, odoratum, palmo altius, leniter ſuaue, aculeatum. Vis ſemini excalfactoria, & ideo inflationem facit enterocelis: ſed ſtomacho non inutile, præcipuum ad ſtranguriam, ſi exhulcerata non ſit ueſica. Medetur & pleuriticis ex uino potum. Veſicæ autem callitrichon trita ſimul cum cumino, & data ex uino albo. Verbenaca quoq; foliis decocta ad tertias, uel radix eius è mulſo calido calculos eiicit. Item perpreſſa, quæ Aretii & in Illyrico naſcitur, in aqua decocta è tribus heminis ad unam, & pota. Trifolium ex uino ſumptum, & chryſanthemum primum. Anthemum quoque calculos eiicit, paruis à radice foliis quinis, caulibus longis duobus, flore roſeo: radices tritæ per ſe, ceu lauer crudum. Silaus naſcitur glareoſis & perennibus riuis, cubitalis, apii ſimilitudine. Coquitur, ut olus acidum, magna utilitate ueſicæ: quæ ſi ſcabiem ſentiat, panacis radice ſanatur, aliter inutile ueſicis. Calculos pellit malum erraticum, radicis libra in uini congio decocta ad dimidias: inde heminæ ſumuntur per triduum. Reliquum ex uino cum ſio, & urtica marina, & daucum, & plantaginis ſemen ex uino. Et herba Fuluiana trita ex uino: & hæc nomen inuentoris habet, nota tractantibus, urinas ciet. Scordion teſtium tumores ſedat. Hyoſcyamum genitalibus medetur: peucedani ſuccus ex melle, & ſemen, ſtranguriæ: agaricum obolis tribus in uini ueteris cyatho uno: trifolii radix drachmis duabus in uino: dauci una drachma, uel ſeminis. Iſchiadici & ſemine & foliis erythrodani tritis ſanantur, panace pota: & infricata polemonia, ariſtolochiæ decocto folii. Agarico quidem & neruus, qui platys appellatur, & humerorum dolor ſanatur, obolis tribus in uini ueteris cyatho uno poto. Quinquefolium iſchiadicis & bibitur & imponitur. Item ſcammonia decocta cum hordei farina. Semen hyperici utriuſque bibitur ex uino. Sedis uitia & attritus celerrimè ſanat plantago: condylomata quinquefolium: ſedem conuerſam cyclamini radix ex aceto. Anagallis cærulea procidentia ſedis retro agit: è diuerſo rubens proritat. Cotyledon condylomata & hæmorrhoidas mirè curat. Teſtium tumores acori radix decocta in uino tritáque & illita. Intertrigines negat fieri Cato, abſinthium Ponticum ſecum habentibus.

De pulegio, & argemone. CAP. IX.

ALii adiiciunt & pulegium: quod ieiunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet aut sedat cœptos. Inguinaria (quam quidam argemonem uocant) passim in uepribus nascens, ut prosit inguinibus, in manu tantùm habenda est. Panos sanat panaces cum melle: plantago cum sale: quinquefolium: persolatæ radix, ut in strumis: item damasonium: uerbascum cum sua radice tusum, uino aspersum, folióque inuolutum, & ita in cinere calfactum, ut imponatur calidum. Experti affirmauere, plurimum referre si uirgo imponat nuda, ieiuna ieiuno, & manu supina tangens dicat: Negat Apollo pestem posse crescere, quam nuda uirgo restinguat: atque ita retrorsa manu ter dicat, totiésque despuant ambo. Medetur & radix mandragoræ ex aqua: radicis scammoniæ decoctum cum melle: sideritis cum adipe ueteri: uel Chrysippea cum ficis pinguibus. & hæc ab inuentore habet nomen.

De nymphæa, & abstinentia & appetentia Veneris, & de satyrio erythraico, & crategi, & sideriti. CAP. X.

VEnerem in totum adimit, ut diximus, nymphæa heraclia, eadem semel pota, in XL. dies. Insomnia quoque Veneris à ieiuno pota, & in cibo sumpta. Illita quoq; radix genitalibus, inhibet non solùm Venerem, sed & affluentiam genituræ: ob id corpus alere uocémque dicitur. Appetentiam Veneris facit radix è xiphio superior, data potu in uino. Item quam crethmon agrion appellant: & horminos agrios, cum polenta contrita. Sed inter pauca mirabilis est orchis herba, siue serapias, foliis porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, testiculis simili, ita ut maior, siue (ut aliqui dicunt) durior, ex aqua pota excitet libidinem: minor siue mollior, è lacte caprino inhibeat. Quidam folio scillæ esse dicunt læuiori ac minori, caule spinoso. Eiúsque radices sanant oris hulcera, thoracis pituitas, aluum sistunt è uino potæ. Concitatricem uim habet satyrion. Duo eius genera: una longioribus foliis, quàm oleæ, caule quatuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formam hominis testium, alternis annis intumescente ac residente. Altera satyrion orchis cognominatur, & fœmina esse creditur. Distinguitur internodiis & ramosiore frutice, radice fascinis utili. Nascitur ferè iuxta mare. Hæc tumores & uitia partium earum erumpentia cum polenta illita sedat, uel per se trita. Superioris radix in lacte ouis colonicæ data, neruos intendit: eadem ex aqua remittit. Græci satyrion, foliis lilii rubri minoribus, & tribus non amplius è terra exeuntibus tradunt, caule læui, cubitali, nudo, radice gemina: cuius inferior pars & maior mares gignat, superior ac minor fœminas. Et aliud genus satyrii (erythraicon appellant) semine uiticis maiore, læui: duræ radicis cortice rubro intus album includi, sapore subdulce: ferè in montosis inueniri. Venerem, etiam si omnino manu teneatur radix, stimulari, adeò si bibatur in uino austero. Arietibus quoq; & hircis segnioribus in potu dari. Et à Sarmatis equis ob assiduum laborem pigrioribus in coitu, quod uitium prosedamum uocant. Vim eius restinguit aqua mulsa aut lactuca sumpta. In totum quidem Græci, cùm concitationem hanc uolunt significare, satyrion appellant, sic & crategin cognominantes, & thelygonon, quarum semen testium simile est. Tithymali quoque ramorum medullam habentes, ad Venerem proniores fieri dicuntur. Prodigiosa sunt, quæ circa hoc tradidit Theophrastus, author alioqui grauis, septuageno coitu durasse libidinem contactu herbæ cuiusdam, cuius nomen speciémque non posuit. Sideritis adalligata uarices minuit, & sine dolore præstat. Podagræ morbus rarior solebat esse, non modò patrum auorúmque memoria, uerumetiam nostra, peregrinus & ipse. Nam si Italiæ fuisset antiquitus, Latinum nomen inuenisset. Insanabilis non est credendus: quippe quoniam & sponte desiit, & in pluribus cura. Medentur panacis radices cum uua passa: succus hyoscyami cum farina uel semen: scordion ex aceto: iberis, uti dictum est. Verbenaca cum axungia trita, cyclamini radix, cuius decoctum & pernionibus prodest. Podagras refrigerat radix è xiphio, semen è psyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, aeizoum in primo impetu podagræ rubentis, hoc est, calidæ. Vtrilibet uerò conuenit erigeron cum axungia, plantaginis folia trita addito sale modico,

dico, argemonia tuſa ex melle. Medetur & uerbenaca illita, aut ſi pedes macerentur in eius decocto. Et lappago, ſimilis anagallidi, niſi eſſet ramoſior ac pluribus foliis aſpera, rugoſa, aſperioris ſucci, grauis odoris: quæ talis eſt, mollugo uocatur: ſimilis, ſed aſperioribus foliis, aſperugo. Superioris ſuccus expreſſus pondere x I. denariorum in uini cyathis duobus quotidie ſumitur. Præcipuè uerò liberat eo malo phycos thalaſſion, id eſt, fucus marinus, lactucæ ſimilis, qui conchyliis ſubſternitur: non podagræ modò, ſed omnibus articulorum morbis impoſitus, priùs quàm exareſiat. Tria autem genera eius: latum, & alterum longius, quadantenus rubens: tertium criſpis foliis, quo in Creta ueſtes tinguntur, omnia eiuſdem uſus. Nicander ea & aduerſus ſerpentes in uino dedit. Salutare eſt & ſemen eius herbæ, quam pſyllion appellauimus, madefactum aqua, admiſtis in heminam ſeminis, reſinæ Colophoniæ cochlearibus duobus, thuris uno. Laudantur & mandragoræ folia cum polenta tuſa.

Medicinæ generales de pedibus, talis, articulis, neruis, & remedia contra morbos qui totum corpus occupant, & de mertbryda, & uigilijs, & paralyſi, & de febribus frigidis, & febre iumentorum, & phreneticis, & chamæacta, & aeizoo, & de igne ſacro. CAP. XI.

TAlis uerò tumentibus, limus aquaticus cum oleo ſubactus, mirè prodeſt. Articulis ſuccus è centaureo minore. Idem neruis utiliſſimus. Item centauris. Vettonica neruis diſcurrentibus per ſcapulas, humeris, ſpinæ, lumbis pota, ut in iocinere. Articulis quinquefolium impoſitum. Mandragoræ folia cum polenta, uel radix recens tuſa cum cucumere ſylueſtri, uel decocta in aqua. Cubitorum ac pedum rimis polypodii radix. Articulis ſuccus hyoſcyami cum axungia. Amomi ſuccus cum decocto: item centumculus decocta, uel muſcus recens ex aqua obligatur, donec inareſcat: item lappæ boariæ radix è uino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat, omniáq; alia frigoris uitia. Perniunculos curat & cotyledon cum axungia: folia ex batrachio: epithymi ſuccus. Clauos pedum extrahit ladanum cum caſtoreo: uerbenaca ex uino. Nunc peractis malis, quæ membratim ſentiuntur, dicemus de his, quæ totis corporibus graſſantur. Remedia autem hæc communia inuenio. Ante omnes potam dodecatheum, de qua diximus. Deinde panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, & ſemen interaneorum uitiis. Ad omnes uerò corporis dolores ſuccum è ſcordio: item Vettonicæ, quæ pota colorem plumbeũ corporis priuatim emendat, gratiorémq; reducit. Geranion aliqui myrrhin, alii merthryda appellant. Similis eſt cicutæ, foliis minutioribus, & caule breuiori, rotundo, ſaporis & odoris iucundi. Noſtri ſic eam tradunt. Græci foliis candidioribus paulò quàm maluæ, caulibus tenuibus, piloſis, ramoſam ex interuallis binûm palmorum, & in his foliis, inter quæ in cacuminibus capitula ſint gruum. Alterum genus foliis anemones, diuiſuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus ſe ab imbecillitate utiliſſima: & ferè talis uera eſt. Bibitur contra phthiſin drachma in uini cyathis tribus bis die. Item contra inflationes: & cruda idem præſtat. Succus radicis auribus medetur. Opiſthotonicis ſemen drachmis quatuor cum pipere & myrrha potum. Phthiſin ſanat & plantaginis ſuccus, ſi bibatur, & ipſa decocta. In cibo cum ſale & oleo, à ſomno matutino refrigerat. Eadem datur his, quos atrophos uocant, interpoſitis diebus. Vettonica phthiſicis ecligmate cum melle fabæ magnitudine: Agaricum potum duobus obolis in paſſo, uel daucon cum centaureo maiore in uino. Phagedænis (quod nomen ſine modo exedentium eſt, & aliâs hulcerum) tithymali medentur cum ſeſamis ſumpti. Inter mala uniuerſi corporis uigiliæ ſunt pleriſq;. Harum remedio monſtratur panaces, clymenos, ariſtolochia, & odore, & peruncto capite: aeizoum, ſiue ſedum, ſi inuolutum panno nigro, ignorantis puluino ſubiiciatur: & œnothera ſiue onuris hilaritatem afferens in uino, amygdalaceo folio, flore roſaceo, fruticoſa, longa radice, & cùm ſiccata eſt, uinum olente. Hæc in potu data feras quoq; mitigat. Cruditates, quæ nauſeam faciunt, digerit Vettonica. Eadem pota à cœna concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ pondere, & crapulam diſcutit. Item agaricum poſt cibos in aqua calida potum. Paralyſin Vet-

tonica ſanare dicitur:item iberis, ut dictum eſt.Eadem & torpentibus membris prodeſt: item argemonia,omnia quæ periclitentur ſecari,diſcutiendo.Comitiales ſanant panacis, quam heracliam diximus , radices potæ cum coagulo uituli marini , ita ut ſint panacis tres partes:plantago pota:Vettonica in oxymelite drachma, uel agaricum obolis tribus: folia quinquefolii ex aqua.Sanat & archezoſtis,ſed cum ammineo pota.Sanat & baccharis radix arida in puluerem contrita,cyathis tribus cum coriandro in aqua calida.Et centunculus trita in aceto,aut melle,aut in aqua calida:uerbenaca ex uino pota:hyſſopi baccæ ternæ contritæ,& in aqua potæ diebus ſedecim:peucedanum cum coagulo uituli marini æquis portionibus potum : quinquefolii contrita folia ex uino pota diebus XXXI. Vettonicæ farina pondere X. III.cum aceti ſcillitici cyatho,mellis Attici uncia:ſcammonium obolis duobus cum caſtorei drachmis quatuor. Febres frigidas leuiores facit agaricum potum in calida aqua:tertianas ſideritis cum oleo:item ladanum , quod in ſegetibus naſcitur,contuſum:plantago ex aqua mulſa,duabus horis ante acceſſionem pota binis drachmis:uel ſuccus radicis madefactæ uel tuſæ:uel ipſa radix trita in aqua ferro calefacta.Quidam ternas radices in tribus cyathis aquæ dedere.Iidem in quartanis quaternas fecerunt.Bugloſſo inareſcente,ſi quis medullam è caule eximat, dicátq; ad quem liberandum febre id faciat,& alliget ei ſeptem folia ante acceſſionem,aiunt à febre liberari.Item Vettonicæ drachmam,in aquæ mulſæ cyathis tribus, uel agaricum , maximè in his febribus,quæ cum horrore ueniunt.Quinquefolii folia quidam terna tertianis dedere,quaterna quartanis,plura cæteris:alii omnibus obolis tribus cum pipere ex aqua mulſa. Verbenaca quidem & iumentorum febribus in uino medetur:ſed in tertianis à tertio geniculo inciſa,quartanis à quarto.Bibitur & ſemen hyperici utriuſq; in quartanis,& horroribus Vettonicæ farina,quæ omnes horrores coërcet.Item panaces,adeò excalfactoria natura,ut per niuem ituris bibere id,ac perungi eo præcipiant.Et ariſtolochia perfrictionibus reſiſtit.Phreneticos ſomnus ſanat,qui contingit peucedano ex aceto capiti infuſo, anagallidum ſucco.E diuerſo lethargicos excitari labor eſt, hoc præſtante(ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani ſucco. Contra inſanias Vettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces.Sanat Vettonicæ farina ex aqua,aut braſſica cū thure,frequenti potu calidæ:uel è carbone in conſpectu extincto fauilla,digito ſublata & illita,uel plantago tuſa.Tithymalus characites hydropicos ſanat.Panaces,plantago in cibo,cùm priùs panem ſiccum ederint ſine potu:Vettonica drachmis duabus in duobus cyathis uini aut mulſi: uel agaricū,uel ſemen lonchitidis,duabus lingulis ex aqua potū:pſyllium ex uino:anagallidum ſuccus:cotyledonis radix è mulſo:ebuli recentis radix,excuſſa tantùm,nec colluta,quantum duo digiti compræhendant,ex uini ueteris calidi hemina:trifolii radix drachmis duabus ex uino:tithymalum,platyphyllon cognomine,ſemen hyperici,quod coris appellatur:acte,quā quidam eſſe ebulum putāt,radice contrita in uini cyathis tribus, ſi febris abſit,uel ſemine ex uino nigro.Itē uerbenaca, faſciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias.Præcipuè tamē chamæactæ ſuccus aptiſſimus creditur.Eruptiones pituitæ emēdant plantago,cyclamini radix cū melle:ebuli folia cōtrita,& è uetere uino impoſita etiam boam ſanant,id eſt,rubentes papulas. Pruriginē ſuccus ſtrychni illitus. Igni ſacro medetur aeizoū:folia trita cicutæ:mandragoræ radix.Siccatur in aere,ut cucumis: primóq; ſuper muſtū ſuſpenditur,mox in fumo:dein tunditur in uino aut aceto.Prodeſt & uino myrteo fouere:Mētæ ſextās,uiui ſulphuris uncia,ex aceto ſimul trita:fuligo ex aceto.Ignis ſacri plura ſunt genera,inter quæ mediū hominē ambiens,qui zoſter appellatur, & enecat,ſi cinxerit.Medetur plantago cū creta Cimolia,& periſtereos per ſe:radix perſolatæ.Aliis quæ ſerpunt,cotyledonis radix cū mulſo,aeizoū,ſuccus linozoſtis ex aceto.

Ad luxata membra,& contra morbum regium,& contra furunculos,& fiſtulas,& inflationes,& ambuſtionem,& contra alios morbos,ad neruos,ad ſanguinem. CAP. XII.

RAdix polypodii illita luxatis medetur.Dolorémq; & tumores tollunt ſemen pſyllii, folia plantaginis tuſa,ſale modico addito:uerbaſci ſemen ex uino decoctum & contritum:

tritum:cicuta cum axungia. Folia ephemeri tuberibus atque tumoribus illinuntur, quæ etiamdum discuti possunt. Morbum regium in oculis præcipuè mirari est, tenuitatem illam densitatémq; tunicularum felle subeunte. Hippocrates à septimo die in febre, mortiferum signū esse docuit. Nos scimus uixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit uerò & citra febres impugnatúrq; centaureo maiore(ut diximus)poto, Vettonica, agarici obolis tribus ex uini ueteris cyatho:item uerbenacæ folio, obolis tribus ex uini calidi hemina quatriduo. Sed celerrimè quinquefolii succus medetur tribus cyathis potus cum sale & melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & à perfrictionibus tuto:sudores enim felleos mouet. Folia tussilaginis ex aqua:semen linozostis utriusq; insperſum potioni, uel cum absinthio, aut cicere decoctum:hyssopi baccæ cum aqua potæ: Lichen herba, si cùm sumitur, cætero olere abstineatur: polytrix in uino data, struthion in mulso. Passim & in quacunque parte ac maximo incommodo nascuntur, qui furunculi uocantur, mortiferum aliquando malum confectis corporibus. Remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta, si nondum caput fecerint. Discutiunt & folia ephedri illita. Fistulæ quoque in omni parte serpunt, medicorum uitio malè sectis corporibus. Auxilio est centaureum minus collyriis cum melle decocto additis: plantaginis succus infusus: quinquefolium cum sale & melle:ladanum cum castoreo: cotyledon cum medulla ceruina calefacta, imposita: Verbasci radicis medulla collyrii tenuitate in fistulam additur: uel aristolochiæ radix, uel succus tithymali. Collectiones inflammationésque sanant argemoniæ folia illita. Duritias & collectiones omnes uerbenaca, uel quinquefolium, decoctum in aceto:uerbasci folia uel radix:hyssopum è uino impositum:acori radix, decocto eius herbæ fouentibus:aeizoum. Item quæ contusa sint, duritiásq; & sinus corporis. Illecebræ omnia infixa corpori extrahunt, folia tussilaginis, daucum, semen leontopodii tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, uel semen:item orchis. Vitia, quæ sint in ossibus, satyrii radice imposita, efficacissimè sanari dicuntur. Nomæ & collectiones omnes, fuco maris, priusquàm inarescat:Et alceæ radix collectiones discutit. Ambusta sanantur plantagine, arcio, ita ut cicatrix fallat. Folia eius in aqua decocta & contrita illinūtur:radices cyclamini cum aeizoo:herba ipsa hyperici, quod corion appellauimus. Neruis & articulis conuenit plantago trita cum sale:argemonia tusa ex melle. Peucedani succo perunguntur spastici, tetanici. Neruorum duritiæ ægilopis succo. Doloribus erigeron ex aceto illinitur. Epithymo spasticis opisthotonicis perungi, semine hyperici, quod coris uocatur, idémq; bibere prodest. Phrynion dicitur etiam abscissos sanare neruos, si confestim imponatur trita uel mansa. Spasticis, tremulis, opisthotonicis alceæ radix bibitur ex aqua mulsa. Sic & rigores excalfacit. Sanguinis profluuium sistit herbæ pæoniæ semen rubrum. Eadem & in radice uis. Cyclaminos uerò, si ore sanguis reiiciatur, siue è naribus, siue aluo fluat, siue fœminarum utero: item lysimachia pota uel illita, uel naribus indita:item plantaginis semen:quinquefolium potum & illitum:cicutæ semen in nares, si inde fluat, tritum ex aqua inditum:aeizoum, astragali radix:sistit & ischæmon, & Achillea.

De herba equiseto, nymphæa, peucedano, sideriti, aliísque pluribus ad sanguinem sistendum utilibus, & stephanomeli, & erisithale, & contra uermes.

CAP. XIII.

EQuisetum, hippuris à Græcis dicta, & pratis uituperata nobis, (est autem pilus terræ, equinæ setæ similis) lienem cursorum extinguit decocta fictili nouo ad tertias, quantum uas capiat, & per triduum heminis pota. Vnctis esculentis ante diem unum interdicitur. Græcorum uaria circa hanc opinio. Alii pini foliis similem, nigricantem, eodem nomine appellant, uim eius admirabilem tradentes, quod etiam sanguinis profluuia uel tacto ea tantum homine sistat. Alii hippurin, alii ephedron, alii anabasin uocant. Tradúntq; iuxta arbores nasci, & scandentē eas dependere comis ianceis multis nigris, ut est equorum cauda, geniculatis ramulis folia habere pauca, tenuia, exigua. Semen rotundum, simile coriandro, radice lignosa:nasci in arbustis maximè. Vis eius spissare corpora. Suc-

cus ſanguinem è naribus fluentem incluſus ſiſtit:item aluum. Medetur dyſentericis in uino dulci potus cyathis tribus. Vrinam ciet:tuſſim,orthopnœam ſanat:item rupta,& quæ ſerpunt. Inteſtinis & ueſicæ folia bibuntur. Enterocelen cohibet. Faciunt & aliam hippurin,breuioribus & mollioribus comis candidioribúſq;,perquàm utilem iſchiadicis,& uulneribus ex aceto impoſitam,propter ſanguinem ſiſtendum. Et nymphæa trita plagis imponitur. Peucedanum cum ſemine cupreſſi bibitur,ſi ſanguis per os redditus eſt,fluxítq; ab infernis. Sideritis tantam uim habet, ut quamuis recenti gladiatoris uulneri illigata, ſanguinem claudat:quod facit & ferulæ cinis,uel carbo:fungus uerò etiam efficaciùs,qui ſecundum radicem eius naſcitur. Per nares autem fluenti,& cicutæ ſemen tritum ex aqua inditúmq;,efficax habetur:item ſtephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina è lacte caprino pota,ſiſtit ex ubere fluentem:plantagóque contuſa. Eiuſdem ſuccus uomentibus ſanguinem datur. Ad erraticum autem radix perſolatæ cum axungia uetere illita probatur. Ruptis conuulſíſq;,ex alto deiectis centaureum maius, gentianæ radix trita uel decocta, uel ſuccus Vettonicæ,& hoc amplius à uocis aut lateris contentionibus:panaces, ſcordion, ariſtolochia,pota:agaricum. Item contuſis & euerſis potum duobus obolis in mulſi cyathis tribus,aut ſi febris ſit,in aqua mulſa:uerbaſcum, cuius flos ſimilis auro eſt, acori radix,aeizoum omne, ſed è maiori ſuccus efficaciſſimè : item ſymphyti uel radicis decoctum:daucum crudum. Eriſithales eſt flore luteo, foliis acanthi:bibitur è uino:item chamærops:& in ſorbitione irio,uel plantago omnibus modis. Item phthiriaſi, qua Sylla Dictator conſumptus eſt:naſcuntúrque in ſanguine ipſo hominis animalia exeſura corpus. Reſiſtitur uuæ taminiæ ſucco,aut ueratri,cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta,etiam ueſtes eo tædio liberat.

Ad hulcera,plagas,& ad verrucas tollendas,& de polycnemo. CAP. XIIII.

HVlcera multorum ſunt generum,ac multis modis curantur. Panacis omnium generum radix,ex uino calido illinitur manantibus. Siccat priuatim,quã Chironiam diximus. Cũ melle trita tubera aperit:hulceribúſq;,quæ ſerpunt,deploratis auxilio eſt cum æris flore,uino temperata omnibus modis, uel flore uel ſemine , uel radice. Eadem cum polenta uetuſtis uulneribus prodeſt. Heraclion quoque ſiderion,appollinaris, pſyllium, tragacantha,ſcordotis cum melle purgat. Farina eius carnes excreſcentes per ſe inſparſa conſumit. Polemonia hulcera,quæ cacoëthe uocant, ſanat:centaureum maius inſparſum uel illitum:item minoris coma decocta uel trita,uetera quoq; hulcera purgat & perſanat. Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. Illinitur autem gentiana hulceribus,quæ ſerpunt,radice tuſa,uel decocta in aqua ad mellis craſſitudinem, uel ſucco : uulneribus, ex ea factum lycium. Lyſimachia recẽtibus plagis medetur. Plantago omnium generum hulceribus,peculiariter fœminarum, ſenum & infantium. Igne mollita melior,& cum ceroto craſſa hulcerum labra purgat,nomas ſiſtit: Tritam ſuis foliis integere oportet: Suppurationes,collectiones,ſinus hulcerũ chelidonia quoq; ſiccantur:uulnera adeò,ut etiam pro ſpodio utantur. Eadem iam deſperatis cum axungia imponitur. Dictamnum pota ſagittas pellit,& alia tela extrahit illita. Bibitur ex aquæ cyatho foliorum obolo. Proximè pſeudodictamnum. Vtraq; etiam ſuppurationes diſcutit. Ariſtolochia quoq; putria hulcera exeſt:ſordida expurgat cum melle,uerméſque extrahit:item clauos in hulceribus natos:& infixa corpori omnia,præcipuè ſagittas,& oſſa fracta,cum reſina. Caua uerò hulcera explet per ſe: Et cum iride recentia uulnera ex aceto. Vetera hulcera uerbenaca,quinquefolium cum ſale & melle. Radices perſolatæ , uulneribus ferro illatis recentibus imponuntur:folia ueteribus. Cum axungia utrunque : & ſuo folio operitur. Damaſonium, ut in ſtruma : folia uerbaſci ex aceto aut uino. Periſtereos ad omnia genera, uel calloſorum putreſcentiúmque hulcerum facit. Manantia nymphææ heracliæ radix ſanat. Item cyclamini radix uel per ſe,uel ex aceto,uel cum melle. Eadem & contra ſteatomata efficax,ſicut ad hulcera manantia hyſſopum:item peucedanum , cui ad recentia uulnera uis tanta eſt, ut ſaniem oſſibus extrahat. Præſtant hoc & anagallides, cohibéntque quas uocant nomas,& rheumatiſmos. Vtiles & recentibus plagis,ſed præcipuè ſenum corpori.

Cum

Cum ceroto apoſtemata & hulcera tetra, folia mandragoræ recentia:radix uulnera cum melle aut oleo : cicuta cum ſiligine miſta mero : aeizoum herpetas quoque & nomas, ac putreſcentia:ſicut erigeron uerminoſa : recentia autem uulnera aſtragali radix : & uetera quoque hulcera purgat hypociſthis utraque. Leontopodii ſemen tritum in aqua,& cum polenta illitum,ſpicula ſagittarum extrahit:item pycnocomi ſemen. Tithymalus characias ſucco gangrænas, phagedænas, putria, uel decocto ramorum cum polenta & oleo: orchis radices,hoc amplius & cacoethe ex aceto cum melle ſiccæ & recentes:per ſe œnothera efferentia ſeſe hulcera ſanat. Scythica uulnera curant. Ad carcinomata,argemonia ex melle efficaciſſima eſt. Vulneribus præſanatis aſphodeli radix decocta, ut diximus, trita cum polenta & illita : quibuſcunque uerò apollinaris. Aſtragali radix in puluerem trita, humidis hulceribus prodeſt : item callitrix decocta in aqua. Priuatim uerò iis quæ calceamento facta ſint uerbenaca, necnon & lyſimachia contrita, ac nymphæa arida infriata. Polytrix inueteratis iiſdem utilior. Polycnemon cunilæ bubulæ ſimilis eſt, ſemine pulegii, ſurculoſa, multis geniculis, corymbo odorato, acri & dulci odore, quæ ferro factis uulneribus commanducata imponitur, quinto die ſoluitur. Symphyton ad cicatricem celerrimè perducit : item ſideritis. Hæc imponitur ex melle. Verbaſci ſemine ac foliis ex uino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur : item mandragoræ foliis cum polenta : cyclamini radicibus cum melle. Triſſaginis folia in oleo contrita,iis maximè adhibentur hulceribus, quæ ſerpunt : & alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, & melanias ueteres addito ſale. Verrucas tollit argemonia ex aceto, uel batrachii radix, quæ & ungues ſcabros aufert. Linozoſtidis utriuſque folia uel ſuccus illitus. Tithymali omnes, genera uerrucarum omnium:item omnia pterygia, uaróſque tollunt. Cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum.

De pluribus experimentis ad mulierum menſes, & uuluæ morbos, & partus eiiciendos, & continendos, & cutis in facie uitia, & capillum tingendum & tollendum, & quadrupedum ſcabiem. CAP. XV.

ARtemiſiam & eleliſphacum alligatas qui habeat uiator, negatur laſſitudinem ſentire. Muliebribus morbis medetur maximè in uniuerſum pæoniæ herbæ ſemen nigrum ex aqua mulſa. Eadem & in radice uis menſes ciet : panacis ſemen cum abſinthio menſes & ſudores:ſcordotis potu & illitu.Vettonica drachma in uini cyathis tribus bibitur contra omnia uuluarum uitia,aut quæ à partu fiunt.Menſes nimios ſiſtit Achillea impoſita, & decoctum eius inſidentibus. Mammis imponitur hyoſcyami ſemen ex uino:locis radix è cataplaſmate:& mammis etiã chelidonia.Secundas morantes,uel partus emortuos, radices panacis appoſitæ extrahunt. Ipſum panaces in uino potum uuluas purgat, appoſitúmq; cum melle.Polemonia pota ex uino,ſecundas pellit : nidore purgat uuluas. Centaurei minoris ſuccus potu, fotúque menſes ciet. Item maioris radix, in uuluæ doloribus iiſdem modis prodeſt. Deraſa uerò & appoſita,extrahit partus emortuos.Plantago apponitur in lana in dolore uuluæ:in ſtrangulatu bibitur.Sed præcipua dictamno uis eſt. Menſes ciet,partus emortuos uel tranſuerſos eiicit:bibitur ex aqua foliorum obolo,adeò ad hæc efficax, ut ne in cubiculum quidem prægnantium inferatur. Nec potu tantùm, ſed & illitu & ſuffitu ualet. Proximè pſeudodictamnum.Sed menſes ciet cum mero decoctum pondere denarii. Plurimis tamen modis ariſtolochia prodeſt : nam & menſes & ſecundas ciet, & emortuos partus extrahit, myrrha & pipere additis, pota, uel ſubdita. Vuluas quoque procidentes inhibet fotu uel ſuffitu, uel ſubiectu, maximè tenuis. Strangulatum ab his, menſiúmque difficultatem agaricum tribus obolis in uini ueteris cyatho potum,emendat:periſtereos appoſita in adipe ſuillo recenti:antirrhinon cum roſaceo & melle. Item appoſita nymphææ theſſalæ radix, dolori medetur. In uino nigro pota profluuia inhibet. E diuerſo ciet cyclamini radix pota & appoſita. Et ueſicæ inſidentium decocto medetur. Secundas pota ciſſanthemos pellit, uuluam ſanat. Et xiphii radix ſuperior menſes ciet,drachma ex aceto pota.Peucedanum ſtrangulatus uuluæ nidore uſtum recreat. Menſes aluóſque præcipuè pſyllium, drachma in cyathis tribus

aquæ mulſæ ciet:ſemen mandragoræ potum uuluam purgat. Menſes ciet ſuccus appoſitus,& emortuos partus.Nimia rurſus profluuia ſiſtit ſemen cum uino & ſulphure.Alui profluuia ſiſtit & contrahit batrachion potu uel cibo, ardens aliâs (ut diximus) cruda. Sed cocta commendatur ſale & oleo,& cumino.Daucum & menſes & ſecundas potu facillimè pellit.Ladanum ſuffitu corrigit uuluas:dolori earum exhulceratíſque imponitur. Emortua ſcammonium pellit,potum uel appoſitum. Menſes ciet hypericum utrunque, appoſitum.Ante alia uerò(ut Hippocrati uidetur)crethmos è uino ſemine uel radice:cortice trahit & ſecundas:ſuccurrit & ſtrangulationibus ex aqua pota:item radix è getanio, peculiariter ſecundis inflammationibúſque uuluarum conueniens. Purgat hippuris pota & appoſita uuluas.Polygonus pota menſes ciet & althææ radix. Folia plantaginis pellunt,item agaricum ex aqua mulſa.Artemiſia uuluæ medetur trita,ex oleo irino aut ſico, aut cum myrrha appoſita.Eiuſdem radix pota in tantum purgat,ut partus enectos extrahat. Menſes & ſecundas ciet ramorum decoctum inſidentibus:item folia pota drachma. Ad eadem omnia proſunt uel impoſita uentri imo cum farina hordeacea. Acoron quoque utile eſt interioribus fœminarum morbis,& coniza utraque,& crethmos. Et anthyllides duæ uuluis utiliſſimæ,torminibúſque,& ſecundarum moræ,in uino potæ. Callitrix fotu locis medetur,albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. Geranion in uino albo potum,hypociſthis in rubro,profluuium ſiſtunt.Hyſſopum ſuffocationes laxat.Radix uerbenacæ pota ex aqua,ad omnia in partu aut ex partu mala,præſtantiſſima eſt.Peucedano quidam miſcent in uino nigro ſemen cupreſſi contritum.Nam ſemen pſyllii deferuefactum in aqua,cùm intepuit,epiphoras omnes uteri lenit.Symphyton tritum in uino nigro euocat menſes. Partus accelerat ſcordotis pota, drachma ſucci in aqua mulſa cyathis quatuor:dictamni folia præclarè dantur ex aqua. Conſtat, unius oboli pondere, uel ſi mortui ſint in utero infantes,protinus reddi ſine uexatione puerperæ.Similiter prodeſt pſeudodictamnum,ſed tardius:cyclaminos adalligata: ciſſanthemos pota:uettonicæ farina ex aqua mulſa. Arſenogonon & thelygonon herbæ ſunt, habentes uuas floribus oleæ ſimiles,pallidiores tamen, ſemen album papaueris modo, Thelygoni potu fœminam concipi narrant.Arſenogonon ab ea ſemine oleæ, nec alio diſtat.Huius potu mares generari perhibentur,ſi credimus.Alij utranque ocimo ſimilem tradunt.Arſenogoni autem ſemen geminum eſſe teſtibus ſimile. Mammarum uitiis aeizoum, quod digitellum appellauimus,unicè medetur. Erigeron ex paſſo mammas uberiores facit: ſonchum in farre coctum.Quæ uerò maſtos uocatur, indita, pilos mammarum è partu naſcentium aufert,& tineas in facie:aliáque cutis uitia emendat. Gentiana, nymphæa Heraclia illita, cyclamini radix,maculas omnes.Cacaliæ grana miſta ceræ liquidæ,extendunt cutem in facie,erugántque : uitia omnia acori radix emendat. Capillum lyſimachia flauum facit: denigrat hypericon,quod & corion uocatur:item ophrys herba denticulato oleri ſimilis,foliis duobus.Nigritiam dat & polemonia,in oleo decocta.Pſilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus:uerùm iam & uiris eſt in uſu. Efficaciſſimum autem habetur archezoſtis. Item tithymali ſucco, uel in Sole, cum oleo illito crebro, uel euulſis pilis.Quadrupedum ſcabiem ſanat hyſſopum ex oleo,ſuum anginas peculiariter ſideritis.Verùm & reliqua genera herbarum reddamus.

C. PLIN

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVSSEPTIMVS.

PROOEMIVM.

Reliqua herbarum genera. CAPVT I.

CRESCIT profectò apud me certè, tractatu ipſo admiratio antiquitatis: quantóque maior copia herbarum dicenda reſtat, tanto magis adorare priſcorum in inueniendo curam, in tradendo benignitatem ſubit. Nec dubiè ſuperata hoc modo poſſet uideri etiam rerum naturæ ipſius munificentia, ſi humani operis eſſet inuentio. Nunc uerò Deorum fuiſſe eam apparet, aut certè diuinam, etiam cùm homo inueniret: eandémque omnium parentem & genuiſſe hæc, & oſtendiſſe, nullo uitæ miraculo maiore, ſi uerum fateri uolumus. Scythicam herbam à Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, ultráque Herculis columnas, & ipſo rerum naturæ defectu, parte alia Britannicam ex Oceani inſulis extra terras poſitis: itémque æthiopidem ab exuſto ſideribus axe, alias prætereà aliunde ultro citróque humanæ ſaluti in toto orbe portari, immenſa Romanæ pacis maieſtate non homines modò diuerſis inter ſe terris gentibúſque, uerùm etiam montes, & excedentia in nubes iuga, partúſque eorum & herbas quoque inuicem oſtentante. Aeternum quæſo Deorum ſit munus iſtud. Adeò Romanos, uelut alteram lucem, dediſſe rebus humanis uidentur.

De aconito, & panthera, quæ extinguitur aconito.

CAPVT II.

SEd antiquorum curam diligentiámq; quis poſſit ſatis uenerari, cùm conſtet omnium uenenorum ocyſſimum eſſe aconitum: & tactis quoque genitalibus fœminini ſexus, animalium, eodem die inferre mortem? Hoc fuit uenenum, quo interemptas dormientes à Calfurnio Beſtia uxores M. Cæcilius accuſator obiecit. Hinc illa atrox peroratio, eius in digito mortuas. Fabulæ narrauere, è ſpumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideóque apud Heracleam Ponticam, ubi monſtratur is ad inferos aditus, gigni. Hoc quoque tamen in uſus humanæ ſalutis uertêre, ſcorpionum ictibus aduerſari experiendo datum in uino calido. Ea eſt natura ut hominem occidat, niſi inuenerit quod in homine perimat. Cum eo ſolo colluctatur, uelut pari intus inuento. Sola hæc pugna eſt, cùm uenenum in uiſceribus reperit: mirúmque, exitialia per ſe ambo cùm ſint, duo uenena in homine commoriuntur, ut homo ſuperſit. Imò uerò etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonſtrando quomodò uenenata quoque ipſa ſanarentur. Torpeſcunt ſcorpiones aconiti tactu, ſtupéntque pallentes, & uinci ſe confitentur. Auxiliatur eis elleborum album, tactu reſoluente: cedítque aconitum duobus malis, ſuo & omnium. Quod ſi quis illa fortè ab homine excogitari potuiſſe credit, ingratè Deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito, necántque guſtatu earum pantheras, niſi hoc fieret, repleturas illos ſitus. Ob id quidam pardalianches appellauere. At illas ſtatim liberari morte, excrementorum hominis guſtu, demonſtratum. Quod certè caſu repertum quis dubitet? & quoties fiat etiam nunc ut nouum naſci, quoniam feris ratio & uſus inter ſe tradi non poſſit.

Quòd omnium creaturarum conditor ſit Deus. CAP. III.

HIc ergo caſus, hic eſt ille, qui plurima in uita inuenit Deus. Hoc habet nomen, per quem intelligitur eadem & parens rerum omnium & magiſtra natura, utraque con iectura pari, ſiue iſta quotidie feras inuenire, ſiue ſemper ſcire iudicemus. Pudendúmque rurſus, omnia animalia, quæ ſint ſalutaria ipſis, noſſe, præter hominem. Sed maiores, oculorum quoque medicamentis aconitum miſceri, ſaluberrimè promulgauere, aperta profeſſione malum quidem nullum eſſe ſine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus uenena, monſtrare quale ſit aconitum, uel depræhendendi gratia. Folia habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirſuta. Radicem modicã cammaro ſimilem marino. Quare quidam cammaron appellauere, alii thelyphonon, ex qua diximus cauſa. Radix incuruatur paulum ſcorpionum modo, quare & ſcorpion aliqui appellauere. Nec defuere, qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Naſcitur in nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideo aconitum aliqui dixere, nullo iuxta, ne puluere quidem nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alii, quoniam uis eadem in morte eſſet, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, ſtatímque admota uelocitas ſentiretur.

De æthiopide, & agerato, & aloe, & alcea, & alypo, & alſina, & androſace, & androſæmo, & ambroſia, & anoni, & anagyro, & anonymo.

CAP. IIII.

AEthiopis folia habet phlomo ſimilia, magna & multa, & hirſuta ab radice. Caulem quadrangulum, ſcabrum, ſimilem arcio, multis concauum alis, ſemen eruo ſimile, candidum, geminum, radices numeroſas, longas, plenas, molles, glutinoſas guſtu. Siccæ nigreſcunt, durantúrque, ut cornua uideri poſſint. Præter Aethiopiam naſcuntur, & in Ida monte Troadis, & in Meſſenia. Colliguntur autumno, ſiccantur in Sole aliquot diebus, ne ſitum ſentiant. Medentur uuluis, potæ in uino albo, iſchiadicis, pleuriticis, faucibus ſcabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Aethiopia uenit eximia eſt, atque illico prodeſt. Ageraton ferulacea eſt, duorum palmorum altitudine, origano ſimilis, flore bullis aureis. Huius uſtæ nidor urinam ciet, uuluámque purgat, tanto magis inſidentibus. Cauſa nominis non hæc, ſed quoniam diutiſſimè non marceſcit. Aloë ſcillæ ſimilitudinem habet, maior, & pinguioribus foliis ex obliquo ſtriata. Caulis eius tener eſt, rubens medius, non diſſimilis antherico: radice una, ceu palo in terram demiſſa, graui odore, guſtu amara. Laudatiſſima ex India affertur, ſed naſcitur & in Aſia: non tamen ea utuntur, niſi ad uulnera recentibus foliis: mirificè enim conglutinat, uel ſucco. Ob id in turbinibus cadorum eam ſerunt, ut aeizoum maius. Quidam & caulem ante maturitatem ſeminis incidunt ſucci gratia, aliqui & folia. Inuenitur & per ſe lacryma adhærens. Ergo pauimentandum, ubi ſata ſit, cenſent, ut lacryma non abſorbeatur. Fuere, qui traderent in Iudæa ſuper Hieroſolymam metallicam eius naturam: ſed nulla magis improba eſt, neque alia nigrior eſt, aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida, rufi coloris, friabilis, ac iocineris modo coacta, facilè liqueſcens. Improbanda nigra & dura, harenoſa quoque quæ & guſtu intelligitur. Gummi adulteratur & acacia. Natura eius ſpiſſare, denſare, & leuiter calfacere. Vſus in multis, ſed principalis aluum ſoluere, cùm penè ſola medicamentorum quæ id præſtant, confirmet etiam ſtomachum, adeò non infeſtet ulla ui contraria. Bibitur drachma: ad ſtomachi uerò diſſolutionem, in duobus cyathis aquæ tepidæ uel frigidæ, cochlearis menſura, bis ter'ue in die ex interuallis, ut res exigit. Purgationis etiam cauſa plurimùm tribus drachmis. Efficacior, ſi pota ea ſumatur cibus. Capillum fluentem continet cum uino auſtero, capite in Sole contra capillum perunncto. Dolorem capitis ſedat temporibus & fronti impoſita ex aceto & roſaceo, dilutiórque infuſa. Oculorum uitia omnia ſanari ea conuenit, priuatim prurigines & ſcabiem genarum: item inſignita ac liuida, illita cum melle, maximè Pontico. Tonſillas, gingiuas, & omnia oris hulcera. Sanguinis excreationes, ſi modicæ ſint, drachmæ pondere ex aqua: ſi minus, ex aceto pota. Vulnerum quoque ſanguinem, & undecunque fluentem ſiſtit per

ſe, uel

ſe,uel ex aceto. Aliâs etiam eſt uulneribus utiliſſima, ad cicatricem perducens. Eadem inſpergitur exhulceratis genitalibus uirorum,condylomatis, rimiſque ſedis aliàs ex uino,aliâs ex paſſo,aliâs ſicca per ſe,ut exigit mitiganda curatio, aut coërcenda. Hæmorrhoidum quoque abundantiam leniter ſiſtit.Dyſenteriæ infunditur. Et ſi difficiliùs concoquantur cibi, bibitur à cœna modico interuallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua.Deuorantur & pilulæ cum mellis decocto,aut reſina terebinthina,ad purganda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamentis lauatur,ut quod ſit harenoſiſſimum,ſubſidat.Aut torretur in teſta, pennáque ſubinde uerſatur, ut poſſit æqualiter torreri.Alcea folia habet ſimilia uerbenacæ,quæ & periſtereon cognominatur,caules tres aut quatuor,foliorum plenos,florem roſæ,radices albas,cum plurimum ſex,cubitales,obliquas.Naſcitur in pingui ſolo,nec ſicco.Vſus radicis ex uino uel ex aqua dyſentericis,aluo citæ, & ruptis conuulſis. Alypon cauliculus eſt molli capite, non diſſimilis betæ,acre guſtatu ac lentum,mordénſq; uehementer & accendens.Aluum ſoluit in aqua mulſa,addito ſale modico.Minima potio duarum drachmarum,media quatuor,maxima ſex,ea purgatione quibus datur è gallinaceo iure.Alſine,quam quidam myoſoton appellant,naſcitur in lucis,unde & alſine dicta eſt.Incipit à media hyeme,areſcit æſtate media: cùm prorepit,muſculorum aures imitatur foliis.Sed aliam docebimus eſſe, quæ iuſtius myoſotis uocetur.Hæc eadem erat quæ helxine,niſi minor minúſque hirſuta eſſet. Naſcitur in hortis,& maximè in parietibus. Cùm teritur, odorem cucumeris reddit. Vſus eius ad collectiones inflammationéſque:& in eadem omnia, quæ helxine, ſed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur:item uerendis hulceribúſque, cum farina hordeacea. Succus eius auribus infunditur. Androſaces herba eſt alba,amara,ſine foliis,folliculos in cirris habens,& in his ſemen:naſcitur in maritimis Syriæ maximé. Datur hydropicis drachmis duabus tuſa aut decocta in aqua,uel aceto,uel uino. Vehementer enim urinas ciet.Datur & podagricis illinitúrque. Idem effectus eſt & ſemini. Androſæmon, ſiue(ut alii appellauere)aſcyron, non abſimile eſt hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus,denſioribúſque,& magis rubentibus. Folia alba rutæ figura : ſemen papaueris nigri. Comæ tritæ ſanguineo ſucco manant.Odor ei reſinoſus.Gignitur in uineis. Ferè medio autumno effoditur,ſuſpenditúrque.Vſus ad purgandam aluum tuſæ cum ſemine,potæque matutinò,uel à cœna duabus drachmis,in aqua mulſa,uel uino,uel aqua pura,totius potionis ſextario.Trahit bilem:prodeſt iſchiadicis maximé.Sed poſtera die,capparis radicem reſinæ permiſtam deuorare oportet drachmæ pondere, iterúmque quatridui interuallo eadem facere : à purgatione autem ipſa robuſtiores uinum bibere, infirmiores aquam.Imponitur & podagris & ambuſtis,& uulneribus,cohibens ſanguinem. Ambroſia uagi nominis eſt, & circa alias herbas fluctuati : fruticem unum habet denſum, ramoſum, tenuem, trium ferè palmorum, tertia parte radice breuiorem, foliis rutæ. Circa imum caulem in ramulis ſemen eſt uuis dependentibus, odore uinoſo:qua de cauſa botrys à quibuſdam uocatur, ab aliis artemiſia. Coronantur illa Cappadoces. Vſus eius ad ea quæ diſcuti opus ſit. Anonin quidam ononida malunt uocare,ramoſam,ſimilem fœnogræco,niſi fruticoſior hirſutiórque eſſet,odore iucundo,poſt uer ſpinoſa.Eſtur etiam muria condita.Recens uerò margines hulcerum erodit. Radix decoquitur in poſca dolori dentium. Eadem cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias. Anagyros,quam aliqui acopon uocant,fruticoſa eſt,grauis odore,flore oleris : ſemen in corniculis non breuibus gignit,ſimile renibus,quod dureſcit per meſſes.Folia collectionibus imponuntur,difficultérque parientibus adalligantur, ita ut à partu ſtatim auferantur. Quod ſi emortuus hæreat, & ſecundæ menſéſque morentur, drachmæ pondere bibuntur in paſſo folia. Sic & ſuſpirioſis dantur : & in uino uetere ad phalangiorum morſus. Radix diſcutiendis concoquendíſque adhibetur. Semen commanducatum uomitiones facit. Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Affertur è Scythia, celebrata Hiceſio, non paruæ authoritatis Medico, item Ariſtogitoni, in uulneribus præclara, ex aqua tuſa & impoſita : pota uerò, mammis præcordi

præcordiiſque percuſſis:item ſanguinem excreantibus. Putauerunt & bibendam uulneratis.Fabuloſa arbitror,quæ adiiciuntur:recente ea,ſi uratur,ferrum aut æs ferruminari.

De aparine, & arctio, & aſpleno, & aſclepiade, & aſtere vel bubonio, & aſcyro vel aſcyroide, & aphace, & de alcibio, & alectorolopho. CAP. V.

APArinen aliqui omphacocarpon,alii philanthropon uocant,ramoſam,hirſutam,quinis ſeniſue in orbem circa ramos foliis per interualla. Semen rotundum, durum, concauum,ſubdulce. Naſcitur in frumentario agro,aut hortis pratiſue,aſperitate etiam ueſtium tenaci.Efficax contra ſerpentes,ſemine poto ex uino drachma:& contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex uulneribus reprimunt folia impoſita : ſuccus auribus infunditur. Arction aliqui arcturum uocant:ſimilis eſt uerbaſco foliis, niſi quòd hirſutiora ſunt, caule longo, molli, ſemine cumini. Naſcitur in petroſis, radice tenera, alba,*dulciſ*que. Decoquitur in uino ad dentium dolorem,ita ut contineatur ore decoctum. Bibitur propter iſchiada & ſtranguriam è uino,ambuſtis imponitur & pernionibus.Fouentur eadem cum radice ſemine trito in uino. Aſplenum ſunt qui hemionion uocant,foliis trientalibus multis, radice limoſa, cauernoſa, ſicut filicis, candida, hirſuta : nec caulem, nec florem, nec ſemen habet. Naſcitur in petris, parietibúſque opacis,humidis,laudatiſſima in Creta. Huius foliorum iure in aceto decocto, per dies XL.poto lienem abſumi aiunt: & illinuntur autem,eadem ſedante ſingultus. Non danda fœminis, quoniam ſterilitatem facit. Aſclepias folia ederæ habet, ramos longos, radices numeroſas, tenues, odoratas: floris uirus graue,ſemen ſecuridacæ.Naſcitur in montibus. Radices torminibus medentur, & contra ſerpentium ictus, non ſolùm potu,ſed etiam illitu. Aſter ab aliquibus bubonion appellatur, quoniam inguinum præſentaneum remedium eſt. Cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus : in cacumine capitula ſtellæ modo radiata.Bibitur & aduerſus ſerpentes. Sed ad inguinum medicinam, ſiniſtra manu decerpi iubent, & iuxta cinctus alligari.Prodeſt & coxendicis dolori adalligata. Aſcyron & aſcyroides,ſimilia ſunt inter ſe, & hyperico : maiores habet ramos, quod aſcyroides uocatur, ferulaceos,omnino rubentes, capitulis paruis, luteis.Semen in calyculis puſillum,nigrum,reſinoſum.Comæ tritæ uelut cruentant. Qua de cauſa quidam hanc androſæmon uocauere. Vſus ſeminis ad iſchiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis ſextario. Aluum ſoluit,bilem detrahit. Illinitur & ambuſtis. Aphace tenuia admodum folia habet : puſillo altior lenticula eſt. Siliquas maiores fert, in quibus terna aut quaterna ſemina ſunt nigriora, & madidiora & minora lenticula. Naſcitur in aruis. Natura ei ad ſpiſſandum efficacior, quàm lenti : reliquo uſu eoſdem effectus habet. Stomachi aluíque fluxiones ſiſtit ſemen decoctum. Alcibion qualis eſſet herba, apud authores non reperi. Sed radicem eius & folia trita, ad ſerpentis morſum imponi & bibi iubent : folia,quantum manus capiat,trita cum uini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum uini eadem menſura. Alectorolophos, quæ apud nos criſta dicitur, folia habet ſimilia gallinacei criſtæ, plura, caulem tenuem,ſemen nigrum in ſiliquis. Vtilis tuſſientibus cocta cum faba freſſa, melle addito,& caligini oculorum.Solidum ſemen coniicitur in oculum, nec turbat, ſed in ſe caliginem contrahit. Mutat colorem,ſed ex nigro albicare incipit,& intumeſcit, ac per ſe exit.

De *alo.* CAP. VI.

ALum nos uocamus,Græci ſymphyton petræum,ſimile cunilæ bubulæ,foliis paruis, ramis tribus aut quatuor à radice,cacuminibus thymi,ſurculoſum, odoratum, guſtu dulce,ſaliuam ciens, radice longa rutila. Naſcitur in petris, ideo petræum cognominatum:utiliſſimum lateribus,lienibus, renibus, torminibus pectoris, pulmonibus ſanguinem reiicientibus, faucibus aſperis. Bibitur radix trita, & in uino decocta, & aliquando ſuperlinitur. Quin & commanducata ſitim ſedat, præcipuéque pulmonem refrigerat. Luxatis quoque imponitur & conuulſis, lieni, interaneis. Aluum ſiſtit cocta in cinere: detractiſque folliculis trita cum piperis nouem granis, & ex aqua pota. Vulneribus ſanandis

nandis

nandis tanta præstantia est, ut carnes quoque, dum coquuntur, conglutinet addita: unde & Græci nomen imposuere. Ossibus quoque fractis medetur.

De alga, & actæa, & de ampelo agria, & absinthio. CAP. VII.

ALga rubra & scorpionum ictibus. Actæa graui foliorum odore, caulibus asperis geniculatis, semine nigro, ut ederæ, baccis mollibus, nascitur in opacis & asperis, aquosisque. Datur acetabulo pleno interioribus fœminarum morbis. Ampelos agria uocatur herba, foliis duris ciner acei coloris, qualem in satis diximus, uiticulis longis, callosis, rubentibus, qualiter flos, quem Iouis flammam appellauimus in uiolis, fert semen Punici mali simile acinis. Radix eius decocta in aquæ cyathis ternis, additis uini Coi cyathis duobus, aluum soluit leniter: ideóque hydropicis datur. Vuluæ uitia & cutis in facie mulierum emendat. Ischiadicos quoque uti hac herba prodest, tusa cum foliis, & illita cum succo suo. Absinthii genera sunt plura: Santonicum appellatur à Galliæ ciuitate: Ponticum à Ponto, ubi pecora pinguescunt illo, & ob id sine felle reperiuntur: neque aliud præstantius, multóque Italico amarius, sed medulla Pontici dulcis. De usu eius conuenit dicere herbæ facillimæ, atque inter paucas utilissimæ, prætereà sacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem Latinarum feriis quadrigæ certant in Capitolio, uictórque absinthium bibit: credo, sanitatem præmio dari honorificè arbitratis maioribus. Stomachum corroborat, & ob hoc sapor eius in uina transfertur, ut diximus. Bibitur & decoctum aqua, ac posteà nocte & die refrigeratum sub dio, decoctis sex drachmis foliorum cum ramis suis in cælestis aquæ sextariis tribus: oportet & salem addi. Vetustissimè in usu est. Bibitur & madefacti dilutum: ita enim appellatur hoc genus. Diluti ratio, ut (quisquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum raro in usu est, sicut & succus expressi. Exprimitur autem, cùm primùm semen turgescit, madefactum aqua triduo recens, aut siccum septem diebus. Deinde coctum in æneo uase ad tertias x. heminis in aquæ sextariis XLV. iterúmque percolatum herba lentè coquitur ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaureo quæritur succus. Sed hic absinthii, inutilis stomacho capitíque est, cùm sit ille decocti saluberrimus. Nanque astringit stomachum, bilémque detrahit, urinam ciet, aluum emollit, & in dolore sanat: uentris animalia pellit, malaciam stomachi & inflationes discutit cum sili & nardo Gallico, aceto exiguo addito. Fastidia absterget, concoctiones adiuuat. Cruditates detrahit cum ruta, & pipere & sale. Antiqui purgationis causa dabant, cum marinæ aquæ ueteris sextario, seminis sex drachmis, cum tribus salis, & mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter autem teri debet, propter difficultatem. Quidam & in polenta dedere suprà dictum pondus, addito pulegio: alii contra paralysin: alii pueris folia in fico, sic ut amaritudinem fallerent. Thoracem purgat cum iride sumptum. In regio morbo crudum bibitur cum opio, aut adianto. Aduersus inflationes calidum paulatim sorbetur ex aqua: iocineris causa cum Gallico nardo: lienis, cum aceto, aut pulte, aut fico sumitur. Aduersatur fungis ex aceto: item uisco: cicutæ ex uino, & muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multum confert. Epiphoris cum passo imponitur: suggillatis cum melle. Aures decoctum eius uaporis suffitu sanat: aut si manat sanies, cum melle tritum. Vrinam ac menses cient tres quatuórue ramuli, cum Gallici nardi radice una, cyathis aquæ VI. Menses priuatim cum melle sumptum, & in uellere appositum. Anginis subuenit cum melle & nitro. Epinyctidas ex aqua sanat: uulnera recentia, prius quàm aqua tangantur, impositum: prætereà capitis hulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cum Cypria cera, aut cum fico. Sanat & pruritus. Non est dandum in febri. Nauseas maris arcet in nauigationibus potum: inguinum tumorem in uentrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. Vestibus insertum tineas arcet. Culices ex oleo perunctis abigit, & fumo, si uratur. Atramentum librarium ex diluto eius temperatum, literas à musculis tuetur: capillum denigrat absinthii cinis, unguento rosaceóque permistus. Est & absinthium marinum, quod quidam Seriphium uocant, probatissimum in Taposiri Aegypti. Huius ramum Isiaci præferre solenne habent: angustius

ſtius priore, minúſque amarum, ſtomacho inimicum, aluum mollit, pellítque animalia interaneorum. Bibitur cum oleo & ſale, aut in farinæ trimeſtris ſorbitione dilutum. Coquitur, quantum manus capiat, in aquæ ſextario ad dimidias.

De ballote, & botrye fruticoſa, & brabyla, & bryo & bupleuro, & catanance, & calla, & circæa, & cirſio, & cratæogono, & thelygono, & crocodilio, & cynoſorchi, & chryſolachano, & cucubalo, & conferua. CAP. VIII.

† Ballotes folia nihil prorſus uicinitatis habent cũ folijs porri. Quare hîc aut Marrubij legendũ eſt, non Porri: aut fatendum eſt, Plinium uocum Græcarum uicinitate deceptũ, πράσον, hoc eſt porrum, ἀντὶ τοῦ πρασίου, hoc eſt, pro marrubio accepiſſe.

BAlloten alio nomine melampraſion Græci uocant, herbam fruticoſam, anguloſis caulibus nigris, hirſutis foliis ueſtientibus, maioribus quàm † porri, & nigrioribus, grauè olentibus. Vis eius efficax aduerſus canis morſus, ex ſale foliis tritis impoſita: item ad cõdylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat & ſordida hulcera cum melle.

Botrys fruticoſa herba eſt, luteis ramulis. Semen circa totam naſcitur: folia cichorio ſimilia. Inuenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis. Hoc Cappadoces ambroſiam uocant, alii artemiſiam. Brabyla ſpiſſandi uim habet cotonei mali modo: nec amplius de ea tradunt authores. Bryon, marina herba ſine dubitatione eſt, lactucæ foliis ſimilis, rugoſa ueluti contracta, ſine caule, ab ima radice exeuntibus foliis. Naſcitur in ſcopulis maximè, teſtíſque terra compræhenſis. Præcipua ſiccandi ei ſpiſſandíque uis, & collectiones omnes inflammationéſque cohibendi, præcipuè podagræ, & quicquid refrigerare opus ſit. Bupleuri ſemen ad ictus ſerpentium dari reperio, fouerique plagas decocta ea herba, adiectis foliis mori aut origani. Catanancen theſſalam herbam, qualis ſit, à nobis deſcribi ſuperuacuum eſt, cùm ſit uſus eius ad amatoria tantum. Illud non ab re eſt dixiſſe ad detegendas Magicas uanitates, electam ad hunc uſum coniectura, quoniam areſcens contraheret ſe ad ſpeciem unguium milui exanimati. Eadem ex cauſa & cemos ſilebitur à nobis. Calla duorum generum eſt. Vna ſimilis aro. Naſcitur in arationibus. Colligitur antequam inareſcat, uſúſque eodem habet, quos arum. Bibitur quoq; radix huius ad exinaniendas aluos, menſéſque mulierum: item caules cum foliis in leguminibus decocti, ſanant teneſmon. Alterum genus eius quidam anchuſam uocãt, alii rhinochiſiam. Folia lactucæ longiora, plumoſa, radice rubra, quæ ignes ſacros cum flore polente ſanat impoſita: iocinoris autem uitia, in uino albo pota. Circæa ſtrychno ſatiuo ſimilis eſt, flore nigro, puſillo, paruo ſemine, ut milii, naſcente in quibuſdam corniculis, radice ſemipedali, triplici fermè aut quadruplici, alba, odorata, guſtus calidi. Naſcitur in apricis ſaxis. Diluitur in uino, bibitúrque ad dolorem uuluæ & uitia. Macerari oportet in ſextariis tribus quadrantem radicis tuſæ, noctem & diem. Trahit eadem potio & ſecundas: ſemine lac minuitur, in uino aut mulſa aqua poto. Cirſion cauliculus eſt tener duûm cubitorum, triangulo ſimilis, foliis ſpinoſis circundatus. Spinæ molles ſunt. Folia bouis linguæ ſimilia, minora, ſubcandida, & in cacumine capitula purpurea, quæ ſoluuntur in lanugines. Hanc herbam radicémue eius adalligatam, dolores uaricum ſanare tradunt. Cratæogonon ſpicæ tritici ſimile eſt, multis calamis ex una radice emicantibus, multorúmque geniculorum. Naſcitur in opacis, ſemine milii, uehementer aſpero guſtu: quòd ſi bibant ex uino ante cœnam, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac uir, ante conceptum diebus XL. uirilis ſexus partum futurum aiunt. Eſt & alia cratæogonos, quæ thelygonos uocatur. Differentia intelligitur lenitate guſtus. Sunt qui florem cratæogoni bibentes mulieres, intra XL. diem concipere tradant. Eadem ſanant hulcera uetera nigra cum melle: explent ſinus hulcerum, & atropha carnoſiora faciunt: purulenta expurgant: panos diſcutiunt: podagras, collectionéſque omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophraſtus arboris genus intelligi uoluit cratæogonon ſiue cratæogona, quam Itali aquifoliam uocant. Crocodilion chamæleontis herbæ nigræ figuram habet radice longa, æqualiter craſſa, odoris aſperi. Naſcitur in ſabuletis. Pota ſanguinem per nares pellit copioſum craſſúmque, atque ita lienem conſumere dicitur. Cynoſorchin aliqui orchin uocant, foliis oleæ, mollibus, ternis, per ſemipedem longitudinis in terra ſtratis, radice bulboſa, oblonga duplici ordine, ſuperiore quæ durior eſt, & inferiore quæ mollior. Eduntur ut bulbi cocti, in uineis ferè inuenti. Ex his radicibus ſi

maiorem

maiorem edant uiri, mares generari dicunt: ſi minorem fœminæ, alterum ſexum. In Theſſalia molliorem in lacte caprino uiri bibunt ad ſtimulandos coitus, duriorem uerò ad inhibendos. Aduerſatur alter alteri. Chryſolachanum in pineto, lactucæ ſimile naſcitur. Sanat neruos inciſos, ſi confeſtim imponatur. Et aliud genus chryſolachani traditur, flore aureo, foliis oleris. Coctum eſtur, ut olus molle. Herba hac adalligata morbum regium habentibus, ita ut ſpectari ab his poſſit, ſanari id malum traditur. De chryſolachano nec ſatis dici ſcio, nec plura reperio. Nanque & hoc uitio laborauere proximi utique herbarii noſtri, quòd ipſis notas, uelut uulgares, ſtrictim & nominibus tantùm indicauere: tanquam coagulo terræ aluum ſiſti, ſtranguriam diſſolui, ſi bibatur ex uino aut aqua. Cucubali folia trita cum aceto, ſerpentium ictibus & ſcorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine ſtrumum appellant, alii Græcè ſtrychnon: Acinos habet nigros. Ex his cyathus ſucci cum mulſi duobus, medetur lumbis: item capitis doloribus cum roſaceo infuſus. Ipſa ſtrumis illita. Peculiaris eſt Alpinis maximè fluminibus conferua, appellata à conferruminando, ſpongia aquarum dulcium uerius, quàm muſcus aut herba, uilloſæ denſitatis atque fiſtuloſæ. Curatum ea ſcio, omnibus ferè oſſibus confractis, prolapſum ex arbore alta putatorem circundata uniuerſo corpori, aquam ſuam inſpergentibus, quoties inareſceret, raróque nec niſi deficientem herbam mutationis cauſa reſoluentibus, conualuiſſe uix credibili celeritate.

De cocco Gnidio, & dipſaco, & dryopteri, & dryophono, & elatine, & empetro ſiue calcifraga, & epipacti ſiue elleborine, & epimedio, & enneaphyllo, & filice, & de femore bubulo, & galeopſide ſiue galeobdolo, & glauce ſiue eugalacto. CAP. IX.

Cocco gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior, uis ardens. Itaque in pane deuoratur, ne adurat, cùm gulam tranſit. Huic uis præſentanea contra cicutam. Siſtit aluum. Dipſacos folia habet lactucæ, bulláſq; ſpinoſas in dorſi medio, caulem duûm cubitorum, iiſdem ſpinis horridum, genicula eius binis foliis amplectentibus, concauo alarum ſinu, in quo ſubſiſtit ros ſalſus. In cacumine capitula ſunt echinata ſpinis. Naſcitur in aquoſis. Sanat rimas ſedis. Item fiſtulas decocta in uino radice, uſque dum ſit craſſitudo ceræ, ut poſſit in fiſtula collyrium mitti. Item uerrucas omnium generum. Quidam & alarum, quas ſuprà diximus, ſuccum illinunt his. Dryopteris filici ſimilis, in arboribus naſcitur, tenui foliorum ſubdulcium inciſura, radice hirſuta. Vis ei cauſtica eſt. Ideo pſilothrum eſt radix tuſa. Illinitur enim, uſque dum ſudores euocet: iterúmque & tertiò, ita ne ſudor abluatur. Dryophonon ſimilis herba eſt, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circundatis utrinque foliis, pollicari amplitudine, qualia oxymyrſines, ſed candidioribus mollioribúſque, flore candido ſambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine uerò eius pro pipere utuntur. Elatine folia habet helxinæ, puſilla, piloſa, rotunda, ſemipedalibus ramulis quinis ſeníſue, à radice ſtatim folioſis. Naſcitur in ſegetibus, acerba guſtu, & ideo oculorum fluxionibus efficax, foliis cum polenta tritis & impoſitis, ſubdito linteolo. Eadem cum lini ſemine cocta ſorbitionis uſu dyſenteria liberat. Empetron, quam noſtri calcifragam uocant, naſcitur in montibus maritimis, ferè in ſaxo: quò propius mari fuerit, minus ſalſa eſt, potáque bilem trahit ac pituitas: quò longius magiſque terrena, amarior ſentitur. Trahit aquam. Sumitur autem in iure aliquo, aut in hydromelite. Vetuſtate uires perdit. Recens urinas ciet decoctum in aqua uel tritum, calculóſque frangit. Qui fidem promiſſo huic quærunt, affirmant lapillos, qui ſubferueſiant unà, rumpi. Epipactis, ab aliis elleborine uocatur, parua herba, exiguis foliis, iocineris uitiis utiliſſima, & contra uenena pota. † Epimenidion caulis eſt non magnus, ederæ foliis denis atque duodenis, nunquàm florens, radice tenui, nigra, graui odore. Naſcitur in humidis, & huic ſpiſſandi refrigerandíque natura, fœminis cauenda. Folia in uino trita uirginum mammas cohibent. Enneaphyllon, longa folia nouena habet, cauſticæ naturæ. Imponitur lana circundatum, ne urat latus: continuò enim puſtulas excitat, lumborum doloribus & coxendicum utiliſſimum. Filicis duo genera nec florem habent, nec ſemen.

† Repone Epimedium, uti antea legebatur. Nã epimenidiũ ſcillæ genus eſt, de quo ſuprà egit lib. 19. capit. 5. Epimedium autem hîc legendũ eſſe, ſatis conſtat ex Dioſcoride, apud quẽ hæc omnia penè ad uerbum leguntur.

Pterin Græci uocant, alii belchnon, cuius ex una radice complures exeunt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine, non graues odore. Hanc marem exiſtimant. Alterum genus thelypterin Græci uocant, alii nymphæam pterin. Eſt autem ſingularis atque non fruticoſa, breuior, molliórque & denſior, foliis ad radicem canaliculata. Vtriuſque radice ſues pingueſcunt. Folia utriuſque lateribus pinnata, unde nomen Græci impoſuere. Radices utrique longæ in obliquum, nigræ, præcipuè cùm inaruere. Siccari autem eas Sole oportet. Naſcuntur ubique, ſed maximè frigido ſolo. Effodi debent Vergiliis occidentibus. Vſus radicis in trimatu tantum, neque anteà, neque poſteá. Pellunt interaneorum animalia, ex his tænias cum melle: cætera ex uino dulci triduo potæ. Vtraq; ſtomacho inutiliſſima. Aluum ſoluit, primò bilem trahens, mox aquam: melius tænias cum ſcammonii pari pondere. Radix eius duûm obolorum pondere ex aqua, poſt unius diei abſtinentiam bibitur, melle prægustato contra rheumatiſmos. Neutra danda mulieribus, quoniam grauidis abortum, cæteris ſterilitatem facit. Farina earum hulceribus tetris inſpergitur: iumentorum quoque in ceruicibus. Folia cimicem necant: ſerpentem non recipiunt. Ideo ſubſterni utile eſt in locis ſuſpectis: uſtæ etiam fugant nidore. Fecere Medici huius quoque herbæ diſcrimen. Optima Macedonica eſt, ſecunda Caſſiopica. Femur bubulum appellatur herba, neruis & ipſa utilis, recens in aceto ac ſale trita. Galeopſis, aut ut alii, galeobdolon uel galion, caulem & folia habet urticæ læuiora, & quæ grauem odorem trita reddant: flore purpureo. Naſcitur circa ſepes ac ſemitas ubique. Folia caulé ſque duritias & carcinomata ſanant ex aceto trita & impoſita: item ſtrumas. Panos & parotidas diſcutiunt. Ex uſu eſt & decocto ſucco fouere. Putreſcentia quoque & gangrænas ſanat cum ſale. Glaux antiquitus eugalacton uocabatur, cytiſo & lenticulæ foliis ſimilis: auerſa candidiora. Rami in terram ſerpunt quini ſeníue, admodum tenues ab radice. Floſculi purpurei exeunt. Inuenitur iuxta mare. Coquitur in ſorbitione ſimilaginis, ad excitandam ubertatem lactis. Eam qui hauſerint, balineis uti conuenit.

De glaucio, & glycyſide, & gnaphalio, ſiue chamæzelo, & galedrago, & bolco, & byoſiri, & boloſteo, & hippophæſto. CAP. X.

Glaucion in Syria & Parthia naſcitur, humilis herba, denſis foliis, ferè papaueris, minoribus tamen ſordidioribúſque, odoris tetri, guſtus amari cum aſtrictione. Granum habet crocei coloris. Hoc in olla fictili luto circunlitum, in clibanis calefaciunt: deinde exempto ſuccum exprimunt eiuſdem nominis. Vſus eſt & ſucci, & foliorum, ſi terantur, aduerſus epiphoras, quæ uniuerſæ uno impetu cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod Medici diaglaucion uocant. Lactis quoque ubertas intermiſſa reſtituitur. Sumitur eius rei cauſa ex aqua. Glycyſide, quam aliqui pæoniam, aut pentorobon uocant, caulem habet duûm cubitorum, comitantibus duobus aut tribus, ſubrutilum, cute lauri: folia qualia iſatis, pinguiora, rotundioráque, & minora: ſemen in filiquis, aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autem genera ſunt. Fœmina exiſtimatur, cuius radicibus ſeu balani longiores circiter octo aut ſex adhærent. Mas plures habet, quoniam non una radice nixus eſt, palmi altitudine, candidáque. Ea guſtu aſtringit. Fœminæ folia myrrham redolent, & denſiora ſunt. Naſcuntur in ſyluis. Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico Martio impetum in oculos faciente, interdiu periculoſum ſit. Radix uerò cùm effodiatur, periculum eſſe ne ſedes procidat. Magna id uanitate ad oſtentationem rei fictum arbitror. Vſus in his diuerſus. Rubra enim grana rubentis menſes ſiſtunt, x v. ferè pota in uino nigro. Nigra grana uuluis medentur, ex paſſo aut uino totidem pota. Radix omnes uentris dolores ſedat in uino, aluúmque purgat: ſanat opiſthotonum, morbum regium, renes, ueſicam: matricem autem & ſtomachum decocta in uino: aluúmq; ſiſtit: eſtur etiam contra malum mentis: ſed in medendo quatuor drachmæ ſatis ſunt. Grana nigra auxiliantur & ſuppreſſionibus nocturnis, in uino pota quo dictum eſt numero. Stomachi uerò eroſionibus, & eſſe ea & illinire prodeſt. Suppurationes quoque diſcutiuntur: recentes nigro ſemine, ueteres rubro. Vtrunque auxiliatur à ſerpente percuſſis: & pueris contra calculos, incipiente ſtranguria. Gnaphalion alii chamæzelon uocant, cuius foliis albis mollibúſque

libúſque pro tomento utuntur: ſanè & ſimilia ſunt. Datur in uino auſtero ad dyſenteriam: uentris ſolutiones, menſéſque mulierum ſiſtit. Infunditur autem teneſmo. Illinitur & putreſcentibus hulcerum. Galedragon uocat Xenocrates leucacantho ſimilem, paluſtrem & ſpinoſam, caule ferulaceo, alto, cui ſummo capite inhæret ſimile ouo. In hoc creſcente ætate uermiculos naſci tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad eam partem, qua dens doleat, miréque illico dolorem tolli. Valere non diutius anno, & ita ſi terram non attigerit. Holcus in ſaxis naſcitur ſiccis. Ariſtas habet in cacumine tenues, culmo, quale ordeum reſtibile. Hæc circa caput alligata, uel circa lacertum, educit è corpore ariſtas. Quidam ob id ariſtidiam uocant. Hyoſiris intubo ſimilis, ſed minor, & tactu aſperior: uulneribus contuſa præclarè medetur. Holoſteon ſine duritia eſt herba, ex aduerſo appellata à Græcis, ſicut fel dulce, tenuis uſq; in capillamenti ſpeciem, longitudine quatuor digitorum, ceu gramen, foliis anguſtis, aſtringens guſtu. Naſcitur in collibus terrenis. Vſus eius ad conuulſa rupta, in uino pota. Vulnera quoque conglutinat. Nam & carnes coguntur, addita. Hippophæſton naſcitur in ſpinis, ex quibus fiunt æneæ fulloniæ, ſine cauliculo, ſine flore, capitulis tantum inanibus, & foliis paruis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus earum exprimitur æſtate, ad ſoluendam aluum, tribus obolis, maximè in comitialibus morbis, & tremulis hydropicis. Contra uertigines, orthopnœas, paralyſeis incipientes.

De hypogloſſa, & hypecoo, Idæa, iſopyro, lathyri, leontopetalo, lycopſide, lithoſpermo, lapide vulgari, de limeo, leuce, & leucographi.

CAPVT XI.

Hypogloſſa folia habet figura ſylueſtris myrti, concaua, ſpinoſa, & in his ceu linguas folio paruo exeunte de foliis. Capitis dolorem corona ex his impoſita minuit. Hypecoon in ſegetibus naſcitur, foliis rutæ. Natura eius eadem quæ papaueris ſucco. Idææ herbæ folia ſunt, quæ oxymyrſines: adhærent his uelut pampini, in quibus flos. Aluum, menſéſque, & omnem abundantiam ſanguinis ſiſtit. Spiſſandi cohibendíque naturam habet. Iſopyron aliqui † phaſelion uocant, quoniam folium, quod eſt aniſo ſimile, in pampinos torquetur. Capitula ſunt in ſummo caule tenuia, plena ſeminis melanthii. Contra tuſſim & cætera pectoris uitia, ex melle aut aqua mulſa, item iocineri utiliſſima. Lathyris folia habet multa, lactucæ ſimilia, tenuiora, germina multa, in quibus ſemen tuniculis continetur, ut capparis, quæ cùm inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia purgatu. Hæc uicena in aqua pura aut mulſa pota, hydropicos ſanant. Trahunt & bilem. Qui uehementiùs purgari uolunt, cum folliculis ipſis ſumunt ea: nam ſtomachum lædunt. Itaque inuentum eſt, ut cum piſce aut iure gallinacei ſumerentur. Leontopetalon alii rhapeion uocant, folio braſſicæ, caule ſemipedali: alæ multæ, ſemen in cacumine in ſiliquis ciceris modo: radix rapo ſimilis, grandis, nigra. Naſcitur in aruis. Radix aduerſatur omnium ſerpentium generibus ex uino pota: nec alia res celeriùs proficit. Datur & iſchiadicis. Lycopſis longioribus, quàm lactuca, eſt foliis, craſſioribúſque. Caule longo, hirſuto, adnatis multis cubitalibus, flore paruo, purpureo. Naſcitur in campeſtribus, Illinitur cum farina hordeacea igni ſacro. Sudorem in febribus mouet, ſucco aquæ calidæ admiſto. Inter omnes herbas lithoſpermo nihil eſt mirabilius. Aliqui ægonychon uocant, alii Dios pyron, alii Heracleos. Herba quincuncialis ferè, foliis duplo maioribus, quàm rutæ, ramulis ſurculoſis, craſſitudine iunci: gerit iuxta folia ſingulas ueluti barbulas, & earum in cacuminibus lapillos candore & rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia uerò lapidea. Ipſi, quà pediculis adhæreant, cauernulas habent, & intus ſemen. Naſcitur & in Italia, ſed laudatiſſimum in Creta. Nec quicquam inter herbas maiore quidem miraculo aſpexi. Tantus eſt decor, uelut aurificum arte alternis inter folia candicantibus margaritis: tam exquiſita difficultas lapidis ex herba naſcentis. Iacere atque humi ſerpere authores tradunt. Ego uulſam, non hærentem uidi. Iis lapillis drachmæ pondere potis in uino albo calculos frangi, pellíque conſtat, & ſtranguriam diſcuti. Neque in alia herbarum fides eſt uiſus ſtatim, ad quam medicinam nata ſit.

† *Aliàs, phaſiolum, ut apud Dioſcorid. & Gal. lib. 6. Simpl. med.*

Eſt autem eius ſpecies,ut etiam ſine authore uiſu ſtatim noſci poſſit. Lapis uulgaris iuxta flumina fert muſcum ſiccum,canum.Hic fricatur altero lapide, addita hominis ſaliua:illo lapide tangitur impetigo.Qui tangit, dicit, φεύγετε κανθαρίδες, λύκος ἄγριος ὕμμε διώκει. Limeum herba appellatur à Gallis, qua ſagittas in uenatu tingunt medicamento, quod uenenum ceruarium uocant.Ex hac in tres modios ſaliuati additur,quantum in una ſagitta addi ſolet:ita offa demittitur boum faucibus in morbis.Alligari poſteà ad præſepia oportet,donec purgentur (inſanire enim ſolent) ſi ſudor inſequitur, aqua frigida perfundi. Leuce Mercuriali ſimilis, nomen ex cauſa accepit, per medium folium candida linea tranſcurrente:quare meſoleucon quidam uocant.Succus eius fiſtulas ſanat:ipſa contrita, carcinomata. Fortaſſis eadem ſit, quæ leucas appellatur, contra omnia marina uenena efficax. Speciem eius authores non tradunt,nec aliud,quàm ſylueſtrem latioribus foliis eſſe efficaciorem,hanc ſemine acriorem. Leucographis qualis eſſet, ſcriptum non reperi: quod eò magis miror,quoniam utilis proditur ſanguinem excreantibus,tribus obolis cum croco:item cœliacis,trita ex aqua & appoſita:profluuio fœminarum,oculorum quoque medicamentis,& explendis hulceribus,quæ fiunt in teneris partibus corporis.

De medio, & myoſota, & myagro, & natrice, & othone, & onoſma, & onopordo, & oſyri, & oxye, & batrachio, & polygono, & leucanthemo, & phyteuma, & phyllo, & phellandrio,& phalari,& polyrrhizo,& proſerpinaca,& de rhacoma,de reſeda, & ſtœchade. CAP. XII.

MEdion folia habet iridis ſatiuæ,caulem tripedalem, & in eo florem grandem, purpureum,rotundum,ſemine minuto, radicem ſemipedalem. In ſaxis opacis naſcitur. Radix drachmis duabus cum melle menſes fœminarum ſiſtit ecligmate per aliquot dies ſumpto. Semen quoque in uino tritum,contra abundantiam fœminarũ datur.Myoſota ſiue myoſotis,læuis herba, caulibus pluribus ab una radice, aliquatenus rubentibus, concauis,ab imo foliis anguſtis,oblongis,dorſo acuto,nigris,per interualla aſſiduè geminatis,tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus,flore cæruleo. Radix digitali craſſitudine, multis capillamentis fibrata. Vis ei ſeptica & exhulceratrix,ideóque ægilopas ſanat. Tradunt Aegyptii, menſis quem Thiatin uocant die XXVII. ferè in Auguſtum menſem incurrente,ſi quis huius herbæ ſucco inungatur manè priuſquàm loquatur, nõ lippiturum eo anno. Myagros herba ferulacea eſt foliis ſimilis rubiæ, tripedanea. Semen oleoſum, quod & fit ex eo.Medetur oris hulceribus perunctis hoc ſucco. Herba, quæ uocatur nigina, tribus foliis longis intubaceis, illita cicatrices ad colorem reducit. Natrix uocatur herba,cuius radix euulſa uirus hirci redolet.Hac in Piceno à fœminis abigunt,quos mira perſuaſione Fatuos uocant:ego ſpecies lymphantium hoc modo animorum eſſe crediderim,qui tali medicamento iuuentur. Odontitis inter fœni genera eſt,cauliculis denſis ab eadem radice,geniculatis,triangulis,nigris.In geniculis folia parua habet,longiora tamen quàm polygonon. Semen in alis hordeo ſimile, florem purpureum, puſillum. Naſcitur in pratis. Decoctum cauliculorum eius in uino auſtero, quantum manus capiat,dentium dolori medetur,ita ut contineatur ore. Othonne in Syria naſcitur, ſimilis erucæ, perforatis crebrò foliis,flore croci: quare quidam anemonen uocauerunt. Succus eius oculorum medicamentis conuenit. Mordet enim leuiter & excalfacit, aſtringítque ſiccando. Purgat cicatrices & nubeculas,& quicquid obſtat. Quidam tradunt lauari,atque ita ſiccatam digeri in paſtillos. Onoſma longa folia habet ferè ad tres digitos in terra iacentia, tria,ad ſimilitudinem anchuſæ inciſa,ſine caule, ſine flore, ſine ſemine. Prægnans ſi edat eam,aut ſupergradiatur,abortum facere dicitur. Onopordon ſi comederint aſini, crepitus reddere dicuntur. Trahit urinas & menſes,aluum ſiſtit, ſuppurationes & collectiones diſcutit. Oſyris ramulos fert nigros,tenues, lentos,& in iis folia nigra ceu lini:ſeménque in ramulis nigrum initio,dein colore mutato rubeſcens.Smegmata mulieribus faciunt ex his. Radicum decoctum potum,ſanat arquatos. Eædem, priuſquàm matureſcat ſemen, conciſæ, & Sole ſiccatæ, aluum ſiſtunt. Poſt maturitatem uerò collectæ, & in ſorbitione decoctæ,rheumatiſmis uentris medentur,& per ſe tritæ ex aqua cæleſti bibuntur. Oxys folia

folia terna habet. Datur ad ſtomachum diſſolutum. Edunt & qui enterocelen habent. Polyanthemum, quam quidam batrachion appellant, cauſtica ui exhulcerat cicatrices, & ad colorem reducit. Eadémque uitiligines concorporat. Polygonon Græci uocant, quam nos ſanguinariam: non attollitur à terra, foliis rutæ, ſemine graminis. Succus eius infuſus naribus ſupprimit ſanguinem: & potus cum uino, cuiuſlibet partis profluuium, excretionéſque cruentas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt, hanc marem intelligi uolunt, appellaríque à multitudine ſeminis, aut denſitate fruticis calligonon. Alii polygonaton à frequentia geniculorum: alii theuthalida, alii carcinetron, alii clema, multi myrtopetalon. Necnon inueniuntur, qui hanc fœminam eſſe dicunt: marem autem maiorem, minúſque nigram, & geniculis denſiorem, ſemine ſub omnibus foliis turgeſcentem. Quocunque hæc modo ſe habeant, uis earũ eſt ſpiſſare ac refrigerare. Semina aluum ſoluunt, largiùs ſumpta urinam cient, rheumatiſmos cohibent: qui ſi non fuere, non proſunt. Stomachi feruori folia imponuntur: ueſicæ dolori illinuntur, & ignibus ſacris. Succus & auribus purulentis inſtillatur & oculorum dolori per ſe. Dabatur & in febribus ante acceſſiones duobus cyathis in tertianis, quartaníſue præcipuè: item cholericis, dyſentericis, & in ſolutione ſtomachi. Tertium genus oreon uocatur in montibus naſcens harundini teneræ ſimile, uno caule, denſis geniculis, & in ſe fractis, foliis autem piceæ, radicis ſuperuacuæ, inefficacius quàm ſuperiora. Peculiare iſchiadicis. Quartum genus ſylueſtre appellatur, penè arboris modo frutex, radice lignoſa, ſtirpe cedri rubicundo: ramis ſparti, binûm palmorum, nigris geniculorum ternis quaterníſue articulis. Huic quoque ſpiſſandi natura, ſapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inſpergitur & oris hulceribus, & attritis partibus. Propter gingiuarum uerò uitia ipſa commanducatur. Nomas ſiſtit, omniáque quæ ſerpunt, aut difficilem cicatricem habent. Priuatim uerò ſanat à niue facta hulcera. Herbarii & ad anginas utuntur illa: & in capitis dolore coronam ex ea imponunt: & contra epiphoras collo circundant. In tertianis quidam ſiniſtra manu euulſam adalligant: adeò contra profluuia ſanguinis, nec ullam magis aridam, quàm polygonum, ſeruant. Pancration aliqui ſcillam puſillam appellare malunt, foliis albi lilii longioribus craſſioribúſque, radice bulbi magni, colore rufo. Aluum ſoluit, ſucco cum farina erui ſumpto: hulcera purgat. Hydropicis ſpleneticíſq; cum melle datur. Alii decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat: eáque effuſa, radicem terentes digerunt in paſtillos Sole ſiccatos: & poſteà utuntur ad capitis hulcera, & cætera quæ repurganda ſunt. Item ad tuſſim, quantum tribus digitis appræhenderint, in uino dantes, & ad lateris dolores, aut peripneumonicis ecligmate. Propter iſchiada in uino bibendum, & propter tormina menſéſque ciendos. Peplos, quam aliqui ſycen, alii meconion aphrodes uocant, ex una radice tenui fruticat, foliis rutæ paulo latioribus, ſemine ſub foliis rotundo, minore quàm candidi papaueris. Inter uites ferè colligitur meſſibus: ſiccatúrque cum fructu ſuo, ſubiectis aquis, in quas excidat. Hoc poto aluus ſoluitur, bilis ac pituita detrahitur. Media potio eſt acetabuli menſura, in aquæ mulſæ heminis tribus. Et cibis inſpergitur obſoniiſq; ad molliendam aluum. Periclymenos fruticat & ipſa, ex interuallo duo folia habens, ſubcandida, mollia. In cacumine autem ſemen inter folia durum, & quod difficile euellatur. Naſcitur in aruis ac ſepibus, conuoluens ſe adminiculis quibuſcunque. Semen eius in umbra ſiccatum tunditur, & in paſtillos digeritur. Hi reſoluti dantur in uini albi cyathis tribus, tricenis diebus, ad lienem: eúmque urina cruenta, aut per aluum abſumit: quod intelligitur à decimo ſtatim die. Vrinam cient & folia decocta: quæ & orthopnoicis proſunt. Partum quoque adiuuant, ſecundáſque pellunt pota ſimili modo. Pelecinum in ſegetibus diximus naſci, fruticoſam cauliculis, foliis ciceris. Semen in ſiliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaterníſue, quale gith nouimus, amarum, ſtomacho utile. Additur in antidotis. Polygala palmi altitudinem petit, in caule ſummo foliis lenticulæ, guſtu aſtricto, quæ pota lactis abundantiã facit. † Poterion, aut (ut alii uocant) phrynion, uel neurada, largè fruticat, ſpinis retorrida, lanugine ſpiſſa, foliis paruis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris: ſeminis nulli uſus,

† *Melius in uetuſt. codic. Poteriõ (alij uocant phrynion uel neurada) largè fruticat.*

ſed guſtu acuto & odorato. Inuenitur in aquoſis collibus. Radices habet duas aut tres, binûm cubitorum in altitudine, neruoſas, candidas, firmas. Circunfoditur autumno, & præciſo frutice dat ſuccum gummi ſimilem. Radix mira uulneribus ſanandis traditur, præcipuéque neruis uel præciſis illita. Decoctum quoque eius cum melle potum diſſolutiones neruorum, & infirmitates, & inciſuras iuuat. Phalangites, à quibuſdam phalangion uocatur, ab aliis leucanthemon, uel (ut in quibuſdam exemplaribus inuenio) leucacantha. Ramuli ſunt ei nunquàm pauciores duobus, in diuerſa tendentes: flos candidus, lilio rubro ſimilis, ſemine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice herbacei coloris. Huius folio uel flore uel ſemine auxiliantur contra ſcorpionum, phalangiorúmque, & ſerpentium ictus: item contra tormina. Phyteuma qualis ſit, deſcribere ſuperuacuum habeo, cùm ſit uſus eius tantùm ad amatoria. Phyllon à Græcis uocatur herba in ſaxoſis montibus, fœmina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parua, ſemine rotundo, papaueri ſimili. Hæc ſui ſexus facit partus: mares autem ſemine tantùm differens, quod eſt incipientis oliuæ. Vtrunque bibitur in uino. Phellandrion naſcitur in paluſtribus, folio apii. Bibitur ſemen eius propter calculos & ueſicæ incommoda. Phalaris thyrſum habet longum, tenuem, ceu calamum, in ſummo florem inclinatum: ſemen ſimile ſeſamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex uino uel aceto uel cum melle & lacte. Idem & uitia ueſicæ ſanat. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas. Hæ tuſæ dantur in uino contra ſerpentes: proſunt & quadrupedibus. Proſerpinaca herba uulgaris eſt, eximii aduerſus ſcorpiones remedii. Eâdem contrita, addita muria & oleo, anginam eximiè curari tradunt. Præterea in quantalibet laſſitudine recreari defeſſos, etiam cùm obmutuerint, ſi ſubiiciatur linguæ. Si deuoretur, uomitionem ſequi ſalutarem. Rhacoma affertur ex his, quæ ſupra Pontum ſunt, regionibus. Radix coſto nigro ſimilis. minor & rufior paulò, ſine odore, calfaciens guſtu & aſtringens. Eadem trita uini colorem reddit, ad crocum inclinantem. Illita collectiones inflammationéſque ſedat: uulnera ſanat: epiphoras oculorum ſedat ex paſſo illita: inſignita cum melle, & alia liuentia ex aceto. Farina eius inſpergitur contra cacoethe, & ſanguinem reiicientibus drachmæ pondere in aqua. Dyſentericis etiam & cœliacis, ſi febri carent, in uino: ſin aliter, ex aqua. Faciliùs teritur, nocte antecedente madefacta. Datur & decoctum eius bibendum duplici menſura ad rupta conuulſa, contuſis, ex ſublimi deuolutis. Si pectoris ſint dolores, additur piperis aliquid & myrrhæ: ſi diſſolutio ſtomachi, ex frigida aqua ſumitur: ſiue intus ſiue extrà, purulentis excreationibus: item hepaticis, ſpleneticis, iſchiadicis: ad renum uitia, ſuſpiria, orthopnœas. Arteriæ ſcabritias ſanat ex paſſo, tribus obolis potis trita, aut decoctum eius. Lichenas quoque ex aceto impoſita purgat. Bibitur contra inflationes & perfrictiones, febres frigidas, ſingultus, tormina, aſperitates, capitis grauitates, melancholicas uertigines, laſſitudinum dolores & conuulſiones. Circa Ariminum nota eſt herba, quam reſedam uocant. Diſcutit collectiones, inflammationéſque omnes. Qui curant ea, addunt hæc uerba, Reſeda morbos reſeda, ſcíſne ſcíſne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant. Hæc ter dicunt, totiéſque deſpuunt. Stœchas in inſulis tantùm eiuſdem nominis gignitur, odorata herba, coma hyſſopi, amara guſtu. Menſes ciet potu: pectoris dolores leuat. Antidotis quoque miſetur.

† *thlaſpi & trachinia,*

De ſolano, & ſmyrnio, & telephio, & trichomane, & thalietro, & † thlaſpe, & tragonia, & tragoni, & trago, & tragopogo, & ſpondyli. Et quòd quidam morbi in quibuſdam non ſunt gentibus.

CAPVT XIII.

SOlanum Græci ſtrychnon uocant, ut tradit Cornelius Celſus. Huic uis reprimendi refrigerandíque. Smyrnion caulem habet apii, folia latiora, & maximè circà ſtolones multos, quorum à ſinu exiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum langueſcente, capitibus caulium orbiculatis, ut anethi ſemine rotundo, nigro, quod areſcit incipiente æſtate. Radix quoque odorata, guſtu acri mordet, ſuccoſa, mollis. Cortex eius foris niger, intus pallidus. Odor

myrrhæ

myrrhæ habet qualitatem:unde & nomen. Naſcitur & in ſaxoſis collibus, & in terrenis. Vſus eius calfacere, extenuare. Vrinam & menſes cient folia & radix. Semen aluum ſiſtit. Radix collectiones & ſuppurationes non ueteres,item duritias diſcutit illita.Prodeſt & contra phalangia ac ſerpentes, admiſto cachry aut polio, aut meliſſophyllo, in uino pota,ſed particulatim,quoniam uniuerſa uomitionem mouet. Qua de cauſa aliquando cum ruta datur. Medetur tuſſi & orthopnϾ ſemen, uel radix: item thoracis,aut lienis, aut renum, aut ueſicæ uitiis. Radix autem ruptis conuulſis. Partus quoque adiuuat, & ſecundas pellit. Datur & iſchiadicis cum crethmo in uino. Sudores ciet & ructus: ideo inflationem ſtomachi diſcutit. Vulnera ad cicatricem perducit.Exprimitur & ſuccus radici, utilis fœminis & thoracis præcordiorúmque deſideriis: calfacit enim & concoquit, & purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus & ſuccus illinitur, & malagmate è cortice arido. Et ad obſonia utuntur cum mulſo & oleo, & garo, maximè in elixis carnibus ſimul. Concoctiones facit, ſapore ſimillima piperi. Eadem in dolore ſtomachi efficax. Telephion portulacæ ſimilis eſt & caule & foliis. Rami à radice ſepteni octoníue fruticant, foliis craſſis, carnoſis. Naſcitur in cultis, & maximè inter uites. Illinitur lentigini,& cùm inaruit, teritur.Illinitur & uitiligini,ternis ferè menſibus, ſenis horis noctis aut diei:poſteà farina hordeacea illinitur.Medetur & uulneribus & fiſtulis.Trichomanes adianto ſimilis eſt,exilius modò, nigriúſque,foliis lenticulæ denſis,amaris,aduerſis inter ſe. Decoctum eius ſtrangurias ſanat in uino albo potum, addito cumino ruſtico. Succus cohibet capillos defluentes, aut ſi effluxerint,reparat. Alopeciáſque denſat tritum,& in oleo illitum.Sternumenta quoque guſtatu mouet. † Thalietrum folia coriandri habet,pinguiora paulò,caulem papaueris. Naſcitur ubique,præcipuè in campeſtribus. Medentur hulceribus folia cum melle. † Thaſpe duorum generum eſt, anguſtis foliis digitali longitudine,& latitudine in terram uerſis,in cacumine diuiſis, cauliculo ſemipedali, non ſine ramis, peltarum ſpecie, ſemine incluſo lenticulæ effigie, niſi quòd infringitur,unde nomen. Flos albicat. Naſcitur in ſemitis & ſepibus. Semen aſperi guſtus, bilem & pituitam utrinque extrahit. Modus ſumendi, acetabuli menſura. Prodeſt & iſchiadicis infuſum,donec ſanguinem trahat. Menſes quoque ciet,ſed partus necat.Alterum † thlaſpe, aliqui ∴ Perſicum napi uocant, latis foliis, radicibus magnis,& ipſum utile iſchiadicorum infuſioni. Prodeſt & inguinibus utrunque. Præcipitur, ut qui colligit, dicat ſumere ſe contra inguina & contra omnes collectiones, & contra uulnera, unáq; manu tollat. Trachinia herba qualis ſit, non traditur. Credo & falſum eſſe promiſſum Democriti. Portentoſum enim eſt, adalligatam triduo abſumere lienes. Tragonis, ſiue tragion,naſcitur in Cretæ tantùm inſulæ maritimis,iunipero ſimilis & ſemine,& folio,& ramis. Succus eius lacteus in gummi ſpiſſatus, uel ſemel, impoſitione ſpicula è corpore eiicit. Tunditur recens, & cum uino illinitur, aut ſiccæ farina cum melle. Eadem lactis abundantiam facit:mammíſq; unicè medetur. Eſt & alia herba tragos, quam aliqui ſcorpion uocant,ſemipedem alta,fruticoſa,ſine foliis,puſillis racemis rubentibus,grano tritici acuto cacumine,& ipſa inmaritimis naſcens. Huius ramorum x.aut xii.cacumina trita ex uino pota cœliacis, dyſentericis, ſanguinem excreantibus, menſiúmque abundantiæ auxiliantur. Eſt & tragopogon,quem alii comen uocant,caule paruo,foliis croci, radice longa,dulci,ſuper caulem calyce lato, nigro. Naſcitur in aſperis,ſine uſu. Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut accepimus,aut comperimus. In fine earum admonere nõ ab re iudicamus,aliis alias uirium ætates eſſe.Longiſſimo tempore durat elaterium,ut diximus:chamæleon niger xl.annis: centaureum non ultra xii.Peucedanum & ariſtolochia ac uitis ſylueſtris anno in umbra ſeruantur.Et animalium quidem cæterorum nullum aliud radices à nobis dictas attingit,excepta ſpondyli,quæ omnes perſequitur. Genus id ſerpentis eſt. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum uim effectúſque minui,ſi fructus priùs matureſcant: item ſeminum, antè radice propter ſuccum inciſa.Reſoluitur autem omnium uis conſuetudine:& deſinunt prodeſſe,cùm opus eſt,quæ quotidie in uſu fuere,æquè quàm nocere.Omnes uerò herbæ uehementiores effectu ui-

† Thalictrũ Dioſcoridi.

† Legendũ, Thlaſpi, ex eodem Dioſcoride.

† thlaſpi,

∴ Melius, Perſicum ſinapi,tum ex uetuſtis codicibus, tum ex Dioſcoride.

ribúsque sunt in frigidis locis, & in Aquiloniis: item siccis. Sunt & gentium differentiæ non mediocres: sicut accepimus de tineis lumbricísque, inesse Aegypti, Arabiæ, Syriæ, Ciliciæ populis: è diuerso Græciæ, Phrygiæ omnino non innasci. Minus id mirum, quàm quod in confinio Atticæ Bœotiæque Thebanis innascuntur, cùm absint Atheniensibus. Quæ contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitásque iis uel certiores morborum omnium medicinas. Enimuero rerum omnium parens, nullum animal ad hoc tantùm ut pasceretur, aut alia satiaret, nasci uoluit: artésque salutares inseruit & uisceribus, quippe cùm surdis etiam rebus inseruerit. Tum uerò illa animæ auxilia præstantissima ex anima alia esse uoluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS OCTAVVS.

PROOEMIVM.

De medicinis ex animalibus. CAP. I.

ICTAE erant omnium rerum naturæ, inter cælum ac terram nascentium, restabántque quæ ex ipsa tellure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent transuersos, ex ipsis animalibus quæ sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo diximus herbas & florum imagines, ac pleraq; inuentu rara ac difficilia, iidem tacebimus quid in ipso homine prosit homini, cæteráque genera remediorum inter nos uiuentia? cùm præsertim, nisi carenti doloribus morbísque uita ipsa pœna fiat. Minimè uerò. Quin omnem insumemus operam, licet fastidii periculum urgeat: quando ita decretum est, minorem gratiæ, quàm utilitatum uitæ, respectum habere. Quinimo externa quoque, & barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantum authores appellet. Quanquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus, potiúsque curæ rerum, quàm copiæ institimus. Illud admonuisse perquàm necessarium est, dictas iam à nobis naturas animalium, & quæ cuiusque essent inuenta: (neque enim minus profuere medicinas reperiendo, quàm prosunt præbendo) nunc quæ in ipsis auxilientur indicari, neque illhic in totum omissa. Itaque hæc esse quidem alia, illis tamen connexa. Incipiemus autem ab homine, ipsum sibi exquirentes, immensa statim difficultate obuia. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, ut uiuentibus poculis, comitiales morbi: quod spectare facientes in eadem harena feras quoque horror est. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant calidum spirantémque, & unà ipsam animam ex osculo uulnerum, cùm plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Alii medullas crurum quærunt, & cerebrum infantium. Nec pauci apud Græcos, singulorum uiscerum membrorúmque etiam sapores dixere, omnia persecuti usq; ad resegmina unguium: quasi uerò sanitas uideri possit, feram ex homine fieri, morbóque dignum in ipsa medicina, egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Quis ista inuenit ostenta? Tecum enim res erit euersor iuris humani, monstrorúmque artifex, qui primus ea condidisti, credo ne uita tui obliuisceretur. Quis inuenit singula membra humana mandere? qua coniectura inductus?

ctus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis ueneficia innocentiora effecit, quàm remedia? Esto barbari externíque ritus inuenerint, etiámne Græci suas fecere has artes? Extant commentationes Democriti, ad alia noxii hominis è capite ossa plus prodesse: ad alia, amici & hospitis. Iam uerò ui interempti dente gingiuas in dolore scarificari, Apollonius efficacissimum scripsit: Miletus, oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon caluaria interfecti, neque cremati, propinauit aquam è fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspendio interempti catapotia fecit, contra canis rabiosi morsus Antheus. Atque etiam quadrupedes homines sanauere, contra inflationes boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana: ubi homo occisus esset, aut crematus, siliginem quæ pernoctasset, suum morbis dando. Procul à nobis nostrísque literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non piacula: sicubi lactis puerperarum usus mederi potuit, sicubi saliua tactúsue corporis, cæteráque similia. Vitam quidem non adeò expetendam censemus, ut quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, æquè moriere, etiam cùm obscœnus uixeris, aut nefandus. Quapropter hoc primum quisque in remediis animi sui habeat: ex omnibus bonis quæ homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiua morte: in eáque id optimum, quòd illam sibi quisque præstare poterit.

An sit in medendo verborum aliqua vis: ostenta & sanciri & depelli.

CAPVT II.

EX homine remediorũ primum maximæ quæstionis, & semper incertæ est, ualeántne aliquid uerba & incantamenta carminum. Quod si uerum est, homini acceptum ferri oportere conueniet. Sed uiritim sapientissimi cuiusque respuit fides. In uniuersum uerò omnibus horis credit uita, nec sentit. Quippe uictimas cædi sine precatione non uidetur referre, nec Deos rite consuli. Præterea alia sunt uerba impetrantis, alia depulsoris, alia commentationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus. Et ne quid uerborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari qui attendat, alium uerò præponi, qui faueri linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur: utraque memoria insigni, quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint, quotiésue precatio errauerit: sic repentè extis adimi capita, uel corda, aut geminari uictima stante. Durátque immenso exemplo Deciorum, patris filiíque, quo se deuouere, carmen. Extat Tucciæ Vestalis † incestæ precatio, qua usa aquam in cribro tulit, anno urbis DCIX. Boario uerò in foro Græcum Græcámque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res esset, etiam nostra ætas uidit. Cuius sacri precationem, qua solet præire Quindecemuirûm collegii magister, si quis legat, profectò uim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum euentibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa urbe mancipia fugitiua retinere in loco precatione: cùm si semel recipiatur ea ratio, & Deos preces aliquas exaudire, aut ullis moueri uerbis, confitendum sit de tota coniectatione. Prisci quidem nostri perpetuò talia prodidere: difficillimúmque ex his etiam fulmina elici, ut suo loco docuimus. L. Piso primo Annalium author est, Tullum Hostilium regem ex Numæ libris eodem, quo illum, sacrificio Iouem cælo deuocare conatum, quoniam parum rite quædam fecisset, fulmine ictum: multi uerò magnarum rerum fata & ostenta uerbis permutari. Cùm in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum inuenissent, missis ob id à Senatu legatis, Hetruriæ celeberrimus uates Olenus Calenus præclarum id fortunatúmque cernens, interrogatione in suam gentem transferre tentauit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se: Hoc ergo dicitis Romani? Hic templum Iouis optimi maximi futurum est: hic caput inuénimus constantissima Annalium affirmatione, transiturum fuisse fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio uatis legati Romani respondissent: Non planè hic, sed Romæ inuentum caput dicimus. Iterum id accidisse tradunt, cùm

†incesti deprecatio,

in fastigium eiusdem delubri præparatæ quadrigæ fictiles in fornace creuissent: & iterum simili modo retentum augurium. Hæc satis sint, exemplis ut appareat, ostentorum uires & in nostra potestate esse: ac prout quæque accepta sint, ita ualere. In Augurum certe disciplina constat, neque diras, neque ulla auspicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingredientes, obseruare se ea negauerint: quo munere diuinæ indulgentiæ maius nullum est. Quid? non & legum ipsarum in Duodecim tabulis uerba sunt? Qui fruges excantasset. Et alibi, Qui malum carmen incantasset. Verrius Flaccus authores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari Deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittíque illi eundem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultúmue. Durat in Pontificum disciplina id sacrum: constátque ideo occultatum, in cuius dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. Huc pertinet ouorum, ut exorbuerit quisque, calyces cochlearúmque protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximéque Virgilii incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas incantari: & hunc unum illis esse intellectum, contrahíque Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus conscribuntur. Neque est facile dictu, externa uerba atque ineffabilia derogent fidem ualidius, an Latina inopinata, & quæ ridicula uideri cogit animus, semper aliquid immensum expectans, ac dignum Deo mouendo, imò uerò quod numini imperet. Dixit Homerus, profluuium sanguinis uulnerato femine Vlixem inhibuisse carmine: Theophrastus ischiadicos sanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari, M. Varro podagris. Cæsarem Dictatorem post unum ancipitem uehiculi casum, ferunt semper, ut primùm consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum. Licet hanc in partem singulorum quoque conscientiam coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicem faustum ominamur? Cur publicis lustris etiã nomina uictimas ducentium prospera legimus? Cur & fascinationibus adoratione peculiari occurrimus alii, Græcam Nemesin inuocantes? cuius ob id Romæ simulachrũ in Capitolio est, quamuis Latinum nomen non sit. Cur ad mentionem defunctorum, testamur memoriam eorum à nobis non solicitari? Cur impares numeros ad omnia uehementiores credimus? ídque in febribus dierum obseruatione intelligitur. Cur ad primitias pomorum, hæc uetera esse dicimus, alia noua optamus? Cur sternutamentis salutamur? quod etiam Tiberium Cæsarem, tristissimum (ut constat) hominum, in uehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin & absentes tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat, scorpione uiso, si quis dicat duo, cohiberi, nec uibrare ictus. Et quoniam scorpiò admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam. In cæteris uerò gentibus, Deos ante obtestatur, ut uelint. Nam si mensa adsit, nullum ponere, translatitium uidemus etiam, quoniam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliua post aurem digito relata, solicitudinem animi propitiat. Pollices, cùm faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. In adorando dexteram ad osculum referimus, totúmque corpus circumagimus: quod in læuum fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras popysmis adorare, consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensis profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul uerri solum: aut bibente conuiua, mensam uel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Seruii Sulpitii principis uiri commentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit. Nondum enim plures, quàm conuiuæ, numerabantur. Nam sternutamento reuocari ferculum mensámue, si non posteà gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non esse. Hæc instituêre illi, qui omnibus negotiis horísque interesse credebant Deos: & ideo placatos etiam uitiis nostris reliquerunt. Quin & repentè conticescere conuiuium adnotatum est, non nisi in pari præsentium numero: qua in re famæ labor est,

ad quencunque eorum pertinens.Cibus etiam è manu prolapſus reddebatur,utique per menſas:uetabántque munditiarum cauſa deflare.Et ſunt condita auguria,quid loquenti cogitantíue id acciderit, inter execratiſſima. Si Pontifici accidat Ditis cauſa epulanti, in menſa utique id reponi, adoleríque ad Larem, piatio eſt. Medicamenta, priuſquàm adhibeantur, in menſa fortè depoſita, negantur prodeſſe. Vngues reſecari nundinis Romanis tacenti atque à digito indice, multorum pecuniæ religioſum eſt. Capillum uerò contrectari, contra defluuia ac dolores capitis XVII. Luna, atque XXIX. Pagana lege in pleriſque Italiæ prædiis cauetur,ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fuſos, aut omnino detectos ferant: quoniam aduerſetur id omnium ſpei,præcipuéque frugum.M. Seruilius Nonianus princeps ciuitatis, non pridem in metu lippitudinis, priuſquàm ipſe eam nominaret, aliúſue ei prædiceret,duabus literis Græcis, P & A, chartam inſcriptam, circunligatam lino,ſubnectebat collo: Mutianus ter Conſul, eádem obſeruatione uiuentem muſcam in linteolo albo, his remediis carere ipſos lippitudine prædicantes. Carmina quædam extant contra grandines, contráque morborum genera, contráque ambuſta,quædam etiam experta:ſed prodendo obſtat ingens uerecundia, in tanta animorum uarietate. Quapropter de his, ut libitum cuique fuerit,opinetur.

Remedia ex homine contra Magos. CAP. III.

HOminum monſtrificas naturas & ueneficos aſpectus,diximus in portentis gentium, & multas animalium proprietates, quæ repeti ſuperuacuum eſt. Quorundam hominum tota corpora proſunt, ut ex his familiis, quæ ſunt terrori ſerpentibus, tactu ipſo leuant percuſſos,ſuctúue modico.Quorum è genere ſunt Pſylli Marſíque,& qui Ophiogenes uocantur in inſula Cypro : ex qua familia legatus Exagon nomine, à Conſulibus Romæ in dolium ſerpentiũ coniectus experimenti cauſa,circunmulcentibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ eſt, ſi modò adhuc durat, uernis temporibus odoris uirus. Atque eorum ſudor quoque medebatur,non modò ſaliua. Nam in inſula Nili Tentyri naſcentes tanto ſunt crocodilis terrori, ut uocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in ſua repugnantia interuentum quoq; mederi conſtat: ſicuti aggrauari uulnera introitu eorum, qui unquam fuerint ſerpentium caníſue dente læſi. Iidem gallinarum incubitus,pecorum fœtus,abortu uitiant.Tantum remanet uirus excepto ſemel malo, ut uenefici fiant uenena paſſi. Remedio eſt, ablui priùs manus eorum, aquáq; illa eos,quibus medearis,inſpergi.Ruſus à ſcorpione aliquãdo percuſſi,nunquàm poſteà à crabronibus,ueſpis,apibúſue feriuntur.Minus miretur hoc,qui ſciat,ueſtem à tineis non attingi,quæ fuerit in funere:ſerpentes ægrè,præterquàm læua manu extrahi.

De quibuſdam ſortilegijs, & ſaliua hominis. CAP. IIII.

PYthagoræ inuentis non temere fallere,impoſitiuorum nominum imparem uocalium numerum,claudıtates,oculorúmue orbitatem,ac ſimiles caſus dextris aſſignare partibus,parem læuis.Ferunt difficiles partus ſtatim ſolui,cùm quis tectum,in quo ſit grauida,tranſmiſerit lapide,uel miſſili ex his,quæ tria animalia ſingulis ictibus interfecerint,hominem,aprum,urſam.Probabilius id facit haſta uelitaris,euulſa à corpore hominis,ſi terram non attigerit.Eoſdem enim illata effectus habet.Sic & ſagittas corpore eductas,ſi terram non attigerint,ſubiectas cubantibus,amatorium eſſe,Orpheus & Archelaus ſcribunt. Quin & comitialem morbum ſanari cibo è carne feræ occiſæ eodem ferro,quo homo interfectus ſit.Quorundam partes medicæ ſunt,ſicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide ſolebat oſtendi Pelopis coſta,quam eburneam affirmabant.Næuos in facie tondere,religioſum habent etiã nunc multi.Hominum uerò in primis ieiunam ſaliuam, contra ſerpẽtes præſidio eſſe,docuimus.Sed & alios efficaces eius uſus recognoſcat uita.Deſpuimus comitiales morbos,hoc eſt,contagia regerimus. Simili modo & faſcinationes repercutimus,dextræq; claudıtatis occurſum. Veniam quoque à Deis ſpei alicuius audacioris petimus,in ſinum ſpuendo etiã.Eadem ratione terna deſpuere deprecatione,in omni medicina mos eſt,atq; effectus adiuuare:incipientes furunculos ter præſignare ieiuna ſaliua. Mirum dicemus,ſed experimento facile:Si quem pœniteat ictus eminus cominúſue illati,

& ſtatim

& ſtatim expuat mediam in manum, qua percuſſit, leuatur illico percuſſus à pœna. Hoc ſæpe delumbata quadrupede approbatur, ſtatim à tali remedio correcto animalis ingreſſu. Quidam uerò aggrauant ictus, ante conatum ſimili modo ſaliua in manu ingeſta. Credamus ergo lichenas lepráſque ieiunæ illitu aſſiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie uelut inunctione: carcinomata, malo terræ ſubacto: ceruicis dolorem, ſaliua ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata, læua ad ſiniſtrum: ſi quod animal aurem intrauerit, & inſpuatur, exire. Inter amuleta eſt, editæ quenque urinæ inſpuere: ſimiliter in calciamentũ dextri pedis, antequam induatur: item cùm quis tranſeat locum, in quo aliquod periculum adierit. Marcion Smyrnæus, qui de ſimplicibus effectibus ſcripſit, rumpi ſcolopendras marinas ſputo tradit: item rubetas, aliáſque ranas: Ophilius, ſerpentes, ſi quis in hiatum earum expuat. Salpe, torporem ſedari quocunque membro inſtupente, ſi quis in ſinum expuat: aut ſi ſuperior palpebra ſaliua tangatur. Nos ſi hæc, & illa credamus rite fieri: Extranei interuentu, aut ſi dormiens ſpectetur infans, à nutrice terna adſpui: quanquam religione mutatur & Faſcinus, Imperatorum quoque, non ſolùm infantium cuſtos, qui Deus inter ſacra Romana à Veſtalibus colitur, & currus triumphantium ſub his pendens defendit medicus inuidiæ, iubétque eoſdem reſpicere. Similis medicina linguæ, ut ſit exorata à tergo Fortuna, gloriæ carnifex. Morſus hominis inter aſperrimos quoque numeratur. Medentur ſordes ex auribus: ac ne quis miretur, etiam ſcorpionum ictibus ſerpentiúmque ſtatim impoſitæ. Melius è percuſſi auribus proſunt: ita & reduuias ſanari. Serpentium uerò ictum, contuſi dentis humani farina. Capillus puerorum, qui primùm deciſus eſt, podagræ impetus dicitur leuare circunligatus: & in totum impubium impoſitus. Virorum quoque capillus, canis morſibus medetur ex aceto: & capitum uulneribus ex oleo aut uino. Si credimus, à reuulſo cruci quartanis. Combuſtus æquè capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, ut terram non attingat, incluſus in armillam, & aſſiduè in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede præligatus proximo digito, tumores inguinum ſedat. In manu dextra duo medii lino leuiter colligati, diſtillationes atque lippitudines arcent. Quin & eiectus lapillus calculoſo, alligatus ſupra pubem leuare cæteros dicitur, ac iocineris etiam dolores: ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorem ad hoc eſſe ferro exemptum. Partus accelerat uicinos, ex quo quæque conceperit, ſi cinctu ſuo ſoluto fœminam cinxerit, dein ſoluerit, adiecta precatione, ſe uinxiſſe, eundem & ſoluturum, atque abierit. Sanguine ipſius hominis, ex quacunque parte emiſſo, efficaciſſimè anginam illini tradunt Orpheus & Archelaus: item ora, comitiali morbo lapſorum: exurgere enim protinus. Quidam, ſi pollices pedum pungantur, éxque his guttæ referantur in faciem: aut ſi uirgo dextro pollice attingat: hac coniectura cenſentes uirgines carnes edendas. Aeſchines Athenienſis ex crematorum cinere anginis medebatur & tonſillis, uuíſque, & carcinomatis. Hoc medicamentum uocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu ſoluuntur, primóque fœminarum menſe. Aut ſi non id contingat, longinqua fiunt, maximéque comitiales. Quin & à ſerpente ac ſcorpione percuſſos, coitu leuari produnt: uerum fœminas Venere ea lædi. Oculorum uitia fieri negant, nec lippire eos, qui cùm pedes lauant, aqua inde ter oculos tangant. Immatura morte raptorum manu, ſtrumas, parotidas, guttura tactu ſanari affirmant. Quidam uerò cuiuſque defuncti, duntaxat ſui ſexus, læua manu auerſa. Et è ligno fulgure icto, reiectis poſt terga manibus, demorderi aliquid, & ad dentem qui doleat, admoueri, remedio eſſe produnt. Sunt qui præcipiant dentem ſuffiri dente hominis ſui ſexus: & eum qui caninus uocetur, inſepulto exemptum adalligari. Terram ex caluaria, pſilothrum eſſe palpebrarum tradunt. Herba uerò, ſi qua ibi genita ſit, commanducata, dentes cadere. Hulcera non ſerpere oſſe hominis circunſcripta. Alii è tribus puteis pari menſura aquas miſcent, & prolibant nouo fictili: reliquum dant in tertianis acceſſu febrium bibendum. Item in quartanis fragmentum claui à cruce, inuolutum lana, collo ſubnectunt: aut ſpartum è cruce: liberatóque condunt cauerna, quam Sol non attingat. Magorum

hæc

hæc commenta sunt: Ut cotem, qua ferramenta sæpe exacuta sint, subiectam ignari ceruicalibus, de ueneficio deficientis, euocare indicium, ut ipse dicat quid sibi datum sit, & ubi, & quo tempore: authorem tamen non nominare. Fulmine utique percusso, circumactum in uulnus hominem, loqui protinus constat. Inguinibus medentur aliqui, licium telæ detractum alligantes nouenis septenísue nodis, ad singulos nominantes uiduam aliquam, atque ita inguina alligantes licio. Et clauum, aliúdue, quod quis calcauerit, alligatum ipsos iubent gerere, ne sit dolori uulnus. Verrucas auellunt à uicesima Luna, in limitibus supini ipsam intuentes, ultra caput manibus porrectis, & quicquid compræhendêre, eo fricantes. Clauum corporis, cùm cadat stella, si quis distringat, uel citò sanari aiunt. Cardinibus hostiorum aceto affuso, lutum fronti illitum, capitis dolorem sedare: item laqueum suspendiosi circundatum temporibus. Si quid è pisce hæserit faucibus, in aquam demissis frigidam pedibus, cadere. Si uerò ex aliis ossibus, impositis capiti ex eodem osse ossiculis. Si panis hæreat, ex eodem in utranque aurem addito pane. Quin & sordes hominis in magnis fecere remediis quæstuosorum gymnasia Græcorum: quippe ea strigmenta molliunt, calfaciunt, discutiunt, complent, sudore & oleo medicinam facientibus. Uuluis inflammatis contractísque admouentur. Sic & menses cient: sedis inflammationes & condylomata leniunt: item neruorum dolores, luxata, articulorum nodos. Efficaciora ad eadem, strigmenta à balineis, & ideo miscentur suppuratoriis medicamentis. Nam illa, quæ sunt è ceromate permisto cœno, articulos tantùm molliunt, calefaciunt, discutiunt efficacius, sed ad cætera minus ualent. Excedit fidem impudens cura, qua sordes uirilitatis contra scorpionum ictus singularis remedii, celeberrimi authores clamant. Rursus in fœminis, quas infantium aluo editas in utero ipso, contra sterilitatem subdi censent: meconium uocant. Imò etiam ipsos gymnasiorum rasere parietes: & illæ quoque sordes excalfactoriam uim habere dicuntur: panos discutiunt. Hulceribus senum puerorúmque, & desquamatis ambustísue illinuntur. Eo minus omitti conuenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abstinere cibo omni, aut potu, aliâs uino tantùm aut carne, aliâs balineis, cùm quid eorum postulet ualetudo, in præsentissimis remediis habetur. His remediis adnumeratur exercitatio, intentio uocis, ungue fricari cum ratione. Vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis uerò prodest ambulatio, gestatio, & ea pluribus modis. Equitatio stomacho & coxis utilissima: phthisi nauigatio: longis morbis locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, aut rara uomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, in latera aduersum distillationes. Aristoteles & Fabianus plurimum somniari circa uernum & autumnum tradunt, magísque supino cubitu, at prono nihil. Theophrastus celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à supinis. Solum quoque remediorum maximum ab ipso sibi præstari potest, sicut linteorum strigiliúmque uehementia: perfundere caput calida ante balinearum uaporationem, & posteà frigida, saluberrimum intelligitur. Item præsumere cibis, & interponere frigidam, eiusdémque potu somnos antecedere, & si libeat interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideóque non esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter halitus: frigida matutinis impari numero ad cauendos dentium dolores: item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.

De obseruatione uictus. CAP. V.

Sicut totius corporis ualetudini in uarietate uictus obseruata. Hippocrates tradit non prandentium exta celerius senescere. Verum id remediis cecinit, non epulis: quippe multo utilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se præfecturam seruo dederat: ultimóque probro manus in cibis triumphali seni deducebatur, uel in Capitolio epulanti, pudenda re, seruo suo facilius parêre, quàm sibi.

De sternutamento, & Venere, & cæteris remedijs. CAP. VI.

Sternutamenta pinna grauedinem emendant, & si quis muris nares, ut tradunt, osculo attingat. Sternutamenta & singultum. Ob hoc Varro suadet palmam alterna manu scalpere.

nu ſcalpere. Plerique anulum è ſiniſtra in longiſſimum dexteræ digitum transferre, aut in aquam feruentem manus immergere. Theophraſtus ſenes laborioſiùs ſternuere dicit. Venerem damnauit Democritus, ut in qua homo alius exiliret ex homine. Eſt hercule raritas eius utilior. Athletæ tamen torpentes reſtituuntur Venere, uox reuocatur, cùm è candida declinat in fuſcam. Medetur & lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis. Adſidere grauidis, uel cùm remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter ſe implexis, ueneficium eſt: ídque compertum tradunt. Alcmena Herculem pariente. Peius, ſi circa unum ambóue genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo hæc in conciliis ducum poteſtatúmue fieri uetuere maiores, uelut omnem actum impedientia. Vetuere & ſacris uotíſue ſimili modo intereſſe. Capita autem aperiri aſpectu magiſtratuum, non uenerationis cauſa iuſſere, ſed (ut Varro author eſt) ualetudinis, quoniã firmiora conſuetudine ea fierent. Cùm quid oculo inciderit, alterum comprimi prodeſt. Cùm aqua dextræ auriculæ, ſiniſtro pede exultare, capite in dextrum humerum deuexo, inuicem è diuerſa aure. Si tuſſis concitet, ſaliuam in fronte ab alio afflari. Si iaceat uua, à uertice morſu alterius ſuſpendi. In ceruicis dolore poplites fricare, aut ceruicem in poplitum. Pedes in humo deponi, ſi nerui in his cruribúſue tendantur in lectulo. Aut ſi in læua parte id accidat, ſiniſtræ plantæ pollicem dextra manu appræhendi. Item è diuerſo. Extremitates corporis uel aurium perſtringi contra horrores corporis, ſanguinémue narium immodicum. Lino uel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda urinæ profluuia. In ſtomachi ſolutione pedes preſſare, aut manus in feruentem aquam demittere. Iam & ſermoni parci, multis de cauſis ſalutare eſt. Triennio Mecœnatem Meſſium accepimus ſilentium ſibi imperauiſſe, à conuulſione reddito ſanguine. Nam euerſos ſcandentéſque ac iacentes, ſi quid ingruat, contráque ictus, ſpiritum cohibere ſingularis præſidii eſt: quod inuentum eſſe animalis docuimus. Clauum ferreum defigere, in quo loco primùm caput defixerit corruens morbo comitiali, abſolutorium eius mali dicitur. Contra renum aut lumborum ueſicǽque cruciatus, in balinearum ſoliis pronos urinam reddere, mitigatorium habetur. Vulnera nodo Herculis præligare, mirum quantùm ocyor medicina eſt. Atque etiam quotidiani cinctus tali nodo, uim quandam habere utilem dicuntur: quippe cùm Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito uolumine, & quare quaterni cyathi ſextariíue non eſſent potandi. Contra lippitudines retro aures fricare prodeſt, & lacrymoſis oculis frontem. Augurium ex homine ipſo eſt non timendi mortem in ægritudine, quandiu oculorum pupillæ imaginem reddant. Magna & urinæ non ratio ſolùm, ſed etiam religio apud authores inuenitur, digeſta in genera. Spadonum quoque ad fœcunditatis beneficia. Verum ex his quæ referre fas ſit, impubium puerorum contra ſaliuas aſpidum, quas ptyadas uocant, quoniam uenena in oculos hominum expuant: contra oculorum albugines, obſcuritates, cicatrices, argema, palpebras, & cum erui farina contra aduſtiones, contra aurium pura, uermiculóſque, ſi decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato nouo fictili. Vaporatio quoque ea menſes fœminarum ciet. Salpe fouet illa oculos firmitatis cauſa: illinit Sole uſta, cum oui albumine, efficacius ſtruthiocameli, binis horis. Hac & atramenti lituræ abluuntur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miſcetur cinis oſtreorum, aduerſus eruptiones in corpore infantium, & omnia hulcera manantia. Ea exeſis, ambuſtis, ſedis uitiis, rhagadiis, & ſcorpionum ictibus illinitur. Obſtetricum nobilitas non alio ſucco efficacius curari pronuntiauit corporum pruritus nitro addito, hulcera capitum, porrigines, nomas, præcipuè genitalium. Sua cuique autem (quod fas ſit dixiſſe) maximè prodeſt, confeſtim perfuſo canis morſu, echinorúmque ſpinis inhærentibus, & in ſpongia laníſue impoſita: aut aduerſus canis rabidi morſus, cinere ex ea ſubacto: contráque ſerpentium ictus. Nam contra ſcolopendras mirum proditur, uertice tacto urinæ ſuæ gutta, liberari protinus læſos. Auguria ualetudinis ex ea traduntur. Si manè candida,

dida,

dida, dein rufa ſit: illo modo concoquere, hoc concoxiſſe ſignificatur. Mala ſigna rubræ, peſſima nigræ: mala bullantis & craſſæ: in qua quod ſubſidit, ſi album eſt, ſignificat circa articulos aut uiſcera dolorem imminere. Eadem uiridis, morbum uiſcerum, pallida bilis, rubens ſanguinis. Mala &, in qua ueluti furfures atque nubeculæ apparent. Diluta quoque alba uitioſa eſt: mortifera uerò craſſa, graui odore: & in pueris tenuis ac diluta. Magi uetant eius cauſa contra Solem Lunámque nudari, aut umbram cuiuſquam ab ipſa aſpergi. Heſiodus iuxta obſtantia reddi ſuadet, ne Deum aliquem nudatio offendat. Hoſthanes contra mala medicamenta omnia promiſit auxiliari, matutinis horis ſuam cuique inſtillatam in pedem.

De remedijs muliebribus. CAP. VII.

QVæ ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, ut ſileamus diuiſos membratim in ſcelera abortus, menſium piacula, quæque alia non obſtetrices modò, uerumetiã ipſæ meretrices prodidere. Capilli ſi crementur, odore ſerpentes fugari. Eodem odore uuluæ morbo ſtrangulatas reſpirare. Cinere eo quidem, ſi in teſta ſint cremati, uel cũ ſpuma argenti, ſcabritias oculorum ac prurigines emendari: item uerrucas, & infantium hulcera cum melle. Capitis quoque uulnera, & omnium hulcerum ſinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe ſuillo ſacrum ignem, ſanguinémq; ſiſti illico, & formicationes corporum. De lactis uſu conuenit, dulciſſimum eſſe molliſſimúmq;, & in longa febre cœliaciſq; utiliſſimum, maximè eius quæ iam infantem remouerit. Et in malacia ſtomachi, in febribus, roſionibus efficaciſſimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore ſuffuſo, & in dolore aut epiphoris ſi immulgeatur, plurimum prodeſt: magíſq; cum melle & narciſſi ſucco, aut thuris polline. Sempérque in omni uſu efficacius eius, quæ marem enixa ſit: multóque efficaciſſimum eius, quæ geminos peperit mares, & ſi uino ipſa cibíſque acrioribus abſtineat. Miſto prætereà ouorum candido liquore, madidáq; lana frontibus impoſitum, fluxiones oculorum ſuſpendit. Nam ſi rana ſaliua ſua oculum aſperſerit, præcipuũ eſt remedium. Et contra morſum eiuſdem bibitur, ſtillatúrq;. Qui ſimul matris filiæq; lacte inunctus ſit, liberari oculorum metu in totam uitam affirmant. Aurium quoq; uitiis medetur, modicè admiſto oleo: aut ſi ab ictu dolent, anſerino adipe tepefactum. Si odor grauior ſit, ut plerunq; fit longis uitiis, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, inſtillatur cum elaterio. Peculiariter ualet potum contra uenena, quæ data ſunt à marino lepore bupreſtiq;, † ut Ariſtoteles tradit, dorycnion. Et contra inſaniam, quæ facta ſit hyoſcyami potu. Podagris quoque iubent illini cum cicuta. Alii cum œſypo & adipe anſerino: qualiter etiam uuluarum doloribus imponitur. Aluum etiã ſiſtit potum, ut Rabirius ſcribit: & menſes ciet. Eius uerò quæ fœminam enixa ſit, ad uitia tantùm in facie ſananda præualet. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris ſanantur: cui ſi admiſceatur impubis pueri urina uel mel Atticum, omnia ſingulorũ cochlearium menſura, murmura quoq; aurium eiici inuenio. Eius quæ marem peperit, lacte guſtato, canes rabioſos fieri negant. Mulieris ſaliuam quoque ieiunæ potentem diiudicant oculis cruentatis. Et ſi contra epiphoras, feruentes anguli oculorum ſubinde madefiant: efficacius, ſi cibo uinóque ſe pridie ea abſtinuerit. Inuenio & faſcia mulieris alligato capite, dolores minui. Poſt hæc nullus eſt modus. Iam primùm abigi grandines turbinéſq; contra fulgura ipſa in menſe connudata: ſic auerti uiolentiam cæli: in nauigando quidem tempeſtates, etiam ſine menſtruis. Ex ipſis uerò menſibus, monſtrificis aliâs, uti ſuo loco indicauimus, dira & infanda uaticinantur: è quibus dixiſſe non pudeat, ſi in defectu Lunæ Solíſue congruat uis illa, irremediabilem fieri: non ſegnius & ſilente Luna, coitúſq; tum maribus: exitiales eſſe atque peſtiferos. Purpuram quoq; ab his eo tempore pollui. Tanto uim eſſe maiorem. Quocunque autem alio menſtruo, ſi nudatæ ſegetem ambiant, erucas ac uermiculos ſcarabæóſque ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepſius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arua, retectis ſuper clunes ueſtibus. Alibi ſeruatur, ut nudis pedibus eant, capillo cinctúque diſſoluto. Cauendum ne

† &, ut Ariſtoteles tradit, contra Dorycnion.

id oriente

id oriente Sole faciant: sementem enim arescere. Item nouellas uites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatissimas illico mori. Multa diximus de hac uiolentia. Sed præter illa certum est, apes tactis alueariis fugere: lináque, cùm coquantur, nigrescere: aciem in cultris tonsorum hebetescere: æs contactum graue uirus accipere & æruginem, magis si decrescente Luna id accidat: equas, si sint grauidæ, tactas abortum pati. Quin & aspectu omnino, quamuis procul uisas, si purgatio illa post uirginitatem prima sit, aut in uirginea ætate spontanea. Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac ui superari, filo uestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem uincitur, quo cuncta: cinísque etiam ille, si quis aspergat lauandis uestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino prægnans supergrediatur. Quæ Lais & Elephantis inter se contraria prodidere de abortiuis, carbone è radice brassicæ uel myrti uel tamaricis in eo sanguine extincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quæque alia nuncupauere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia, cùm hæc fœcunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, pronuntiaret, melius est non credere. Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorē tradit, iisdem auersa rursus contuentibus: omnémque uim talem resolui, si mullum piscem secum habeant. Multi uerò inesse etiam remedia tanto malo aiunt: podagras illini, strumas, & parotidas, panos, sacros ignes, furunculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canum rabiosorum morsus, & tertianas quartanásque febres, menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Diotimus Thebanus, uestis omnino ita infectæ portiuncula, ac uel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanísque efficacissimum dixit plantas ægri subterlini: multóque efficacius, ab ipsa muliere, & ignoranti. Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri, incipientibus duntaxat menstruis, spopondit. Inter omnes uerò conuenit, si aqua potúsque formidetur à morsu canis, supposita tantùm calici lacinia tali, statim metum eum discuti: uidelicet præualente sympathia illa Græcorum, cùm rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere dixerimus. Cinere eo iumentorum omnium hulcera sanari certum est, addita caminorum farina & cera. Maculas autem è ueste eas, non nisi eiusdem urina elui. Cinerem per se rosaceo mistum, fœminarum præcipuè, capitis sedare dolores illitum fronti. Asperrimámque uim profluuii eius esse primis annis uirginitate soluta. Id quoque conuenit, quo nihil equidem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri Magorum artes, generis uanissimi, ut æstimare licet. Ponam enim uel modestissimum è promissis eorum: ex homine siquidem resegmina unguium è pedibus manibúsq; cera permista, ita ut dicatur tertianæ, uel quotidianæ, uel quartanæ febri remedium quæri, ante Solis ortum alienæ ianuæ affigi iubent, ad remedia in iis morbis: quanta uanitate si falsum est, quantáue noxa, si transferunt morbos ad innocentiores? Ex his omnium digitorum resegmina unguium, ad cauernas formicarum abiici iubent, eámque quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

Medicinæ ex animalibus peregrinis, de elephanto, & leone, & camelo, & hyæna, & crocodilo, & chamæleonte, & scinco, & hippopotamo, & lyncibus. CAP. VIII.

HAec sunt, quæ retulisse fas sit, ac pleraque ex iis non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia & infanda, ut festinet oratio ab homine fugere. In cæteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephanti sanguis, præcipuè maris, fluxiones omnes, quas rheumatismos uocant, sistit. Ramentis eboris cum melle Attico (ut aiunt) nubeculæ in facie, scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis & syntecticis prodest, iecúrque comitialibus morbis. Leonis adipes cum rosaceo, cutem in facie custodiunt à uitiis, candorémque seruant. Sanant & adusta niuibus, articulorúmque tumores. Magorum uanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud

apud reges populósue promittit: præcipuè tamen eo pingui, quod sit inter supercilia, ubi esse nullum potest. Similia dentis, maximè à dextra parte, uillíque è rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis facit: & cum adipe eiusdem, comitiales morbos discutit, leui gustu, & ut protinus, qui sumpsere, cursu id digerant. Cor in cibo sumptum, quartanis medetur: adeps cum rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestiæ fugiunt. Resistere etiam insidiis uidetur. Cameli cerebrum arefactum, potúmque ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: item fel cum melle potum: hoc & anginæ. Cauda arefacta solui aluum: fimi cinere crispari capillum cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potúsque quantum tribus digitis capiatur, & comitialibus morbis. Vrinam fullonibus utilissimam esse tradunt: itémque hulceribus manantibus. Barbaros constat eam seruare quinquennio, & heminis pota ciere aluum. Setas è cauda contortas, & sinistro brachio adalligatas, quartanis mederi. Hyænam Magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerunt, utpote cui & ipsi Magicas artes dederint, uímq;, qua alliciat ad se homines mente alienatos. De permutationis sexus annua uice diximus, cæteráque de monstrifica natura eius: nunc persequemur quæcunque medicinis produntur. Præcipuè pantheris terrori esse traduntur, ut ne conentur quidem resistere: & aliquid de corio earum habentem non appeti. Mirúmque dictu, si pelles utriusque contrariæ suspendantur, decidere pilos pantheræ. Cùm fugiant uenantē, declinare ad dextram, ut prægressi hominis uestigia occupent. Quod si successerit, alienari mente, ac uel ex equo hominem decidere. At si in læuam detorserit, deficientis argumentum esse, celerémque capturam. Facilius autem capi, si cinctus suos uenator, flagellúmque imperitans equo septenis alligauerit nodis. Mox, ut est solers ambagibus uanitas Magorum, capi iubent Geminorum signum transeunte Luna, singulósque propè pilos seruari. Capitis dolori alligatam cutem prodesse quæ fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitum frontibus: aut ne omnino lippiatur, decoctum cum mellis Attici cyathis tribus & croci uncia, inunctum: sic & caligines discuti & suffusiones. Claritatem excitari melius inueterato medicamento. Asseruari autem in Cypria pyxide. Eodem sanari argema, scabritias, excrescentia in oculis: item cicatrices. Glaucomata uerò iocineris recentis inassati sanie, cum despumato melle inunctis. Dentes eius dentium doloribus tactu prodesse, uel adalligatos ordine, humeros humerorum & lacertorum doloribus. Eiusdem dentes si de sinistra parte rostri eruti sint, alligatos pecoris aut capri pelle, stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumptos cœliacis. Ventriculis, cinerem cum oleo illitum. Neruis, medullas è dorso cum oleo uetere ac felle. Febribus quartanis, iecur degustatum ter ante accessiones. Podagris, spinæ cinerem cum lingua & dextro pede uituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atque illita hyænæ pelle. In eodem morbo prodesse & fel cum lapide Assio. Tremulis, spasticis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid ex corde mandendum, ita ut reliquæ partis cinis cum cerebro hyænæ illinatur. Pilos etiam auferri hac compositione illita, aut per se felle, euulsis prius, quos renasci non libeat. Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes è lumbis edendas, illinendásque cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho sumpto in cibo, promisso intra triduum conceptu. Cōtra nocturnos pauores umbrarúmq; terrorem unus è magnis dentibus lino alligatus succurrere narratur. Furentes suffiri eodem, & circumligari ante pectus cum adipe renum, aut iocinere, aut pelle præcipiunt. Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt. Venerem stimulari, genitali ad sexus suos in melle sumpto, etiamsi uiri mulierum coitus oderint. Quinimo totius domus concordiam, eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio asseruatis, constare: quem spinæ articulum siue nodum Atlantion uocant: est autem primus. In comitialium quoque remediis habent eum. Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. Maxillæ parte comminuta in aniso, & in cibo sumpta, horrores sedari. Eodem suffitu mulierum menses euocari. Tantúmque est uanitatis, ut si ad brachium adalligetur superioris rostri dextræ partis dens, iaculan-

tium ictus deerraturos negent. Palato eiuſdem arefacto, & cum alumine Aegyptio calefacto, ac ter in ore permutato, fœtores & hulcera oris emendari. Eos uerò, qui linguam in calceamento ſub pede habeant,non latrari à canibus. Siniſtra parte cerebri naribus illita , morbos pernicioſos mitigari , ſiue hominum , ſiue quadrupedum. Frontis corium faſcinationibus reſiſtere. Ceruicis carnes ſiue mandantur, ſiue bibantur, arefactæ, lumborum doloribus. Neruis à dorſo armiſque, ſuffiendos neruorum dolores. Pilos roſtri admotos mulierum labris, amatorium eſſe. Iecur potum,torminibus & calculis mederi. Iam cor in cibo potúue ſumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari : lienem lienibus:omentum,hulcerum inflammationibus cum oleo : medullas,doloribus ſpinæ & neruorum , laſſitudini renum. Neruos potos in uino cum thure , fœcunditatem reſtituere ademptam ueneficio. Vuluam cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodeſſe mulierum uuluæ. Adipe è lumbis ſuffiri difficulter parientes, & ſtatim parere. E dorſo medullam adalligatam contra uanas ſpecies opitulari. Spaſticis, genitale è maribus ſuffitu.Item lippientibus,ruptis,& contra inflammationes,ſeruatos pedes,tactu:læuos dextris partibus , dextros læuis. Siniſtrum pedem ſuperlatum parturienti , letalem eſſe : dextro illato, facilè eniti. Membranam quæ fel contineat , cardiacis potam in uino uel in cibo ſumptam,ſuccurrere:ueſicam in uino potam,contra urinæ incontinentiam. Quæ autem in ueſica inuenta ſit urina,additis oleo ac ſeſamo, & melle, hauſtam prodeſſe ægrimoniæ ueteri. Coſtarum primam & octauam, ſuffitu ruptis ſalutarem eſſe:ex ſpina uerò parturientibus oſſa:ſanguinem cum polenta ſumptum,torminibus.Eodem tactis poſtibus,ubicunque Magorum infeſtari artes , non elici Deos , nec colloqui, ſiue lucernis, ſiue pelui, ſiue aqua, ſiue pila, ſiue quo alio genere tententur. Carnes ſi edantur , contra canis rabidi morſus efficaces eſſe : etiamnum iecur efficacius. Carnes uel oſſa hominis , ſi quæ in uentriculo occiſæ inueniantur, ſuffitu podagricis auxiliari. Si ungues inueniantur in his, mortem alicuius capientium ſignificari. Excrementa ſiue oſſa reddita, cùm interimitur, contra Magicas inſidias pollere. Fimum, quod in inteſtinis inuentum ſit, arefactum , ad dyſentericos ualere potum : illitúmque cum adipe anſerino opitulari toto corpore læſis malo medicamento:à cane uerò morſis adipem illitum,& corium ſubſtratum.Rurſus tali ſiniſtri cinere decocto cum ſanguine muſtelæ , perunctos omnibus odio uenire : idem fieri oculo decocto. Super omnia eſt,quòd extremam fiſtulam inteſtini contra ducum, ac poteſtatum iniquitates commonſtrant, & ad ſucceſſus petitionum, iudiciorúmque ac litium euentus, ſi omnino tantùm aliquis ſecum habeat. Eiuſdem cauerna ſiniſtro lacerto alligata , ſi quis mulierem reſpiciat , amatorium eſſe tam præſens , ut illico ſequatur. Eiuſdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum uiris,qui ſint probroſæ mollitiei,non modò pudicos , ſed & ſeueros mores induere. Proximè fabuloſus eſt crocodilus , ingenio quoque illo,cui uita in aqua terráq; communis. Duo enim genera eorum:illius è dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coitus (ſi credimus) ſtimulant.Canini eius dentes febres ſtatas arcent thure repleti (ſunt enim caui) ita ne diebus quinque ab ægro cernatur,qui adalligauerit.Idem pollere & uentre exemptos lapillos,aduerſus febrium horrores uenientes tradunt. Eadem de cauſa Aegyptii perungunt & adipe ægros ſuos. Alter illi ſimilis , multum infra magnitudinem , in terra tantùm , odoratiſſimiſque floribus uiuit. Ob id inteſtina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore farcta : crocodileam uocant, oculorum uitiis utiliſſimam , cum porri ſucco inunctis, & contra ſuffuſiones uel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino,moleſtias in facie enaſcentes tollit : ex aqua uerò morbos omnes , quorum natura ſerpit in facie , nitorémque reddit. Lentigines tollit ac uaros, omnéſque maculas. Et contra comitiales morbos bibitur ex aceto mulſo binis obolis. Appoſita menſes ciet.Optima, quæ candidiſſima & friabilis, miniméque ponderoſa:cùm teratur inter digitos fermenteſcens. Lauatur , ut ceruſſa. Adulterant amylo, aut Cimolia,ſed maximè,qui captos oryza tantùm paſcunt.Felle inunctis oculis ex melle contra ſuffuſiones, nihil utilius prædicant.Inteſtinis & reliquo corpore eius ſuffiri uulua laborantes ſalutare tradunt. Item uelleribus circundari uapore eius infectis. Corii

utriuſq; cinis ex aceto illitus his partibus, quas ſecari opus ſit, aut nidor cremati, ſenſum omnem ſcalpelli aufert. Sanguis utriuſq; claritatem uiſus inunctis donat: & cicatrices oculorum emendat. Corpus ipſum excepto capite pedibúſque, elixum manditur iſchiadicis: tuſſimq; ueterem ſanat, præcipuè in pueris: item lumborum dolores. Habent & adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos à crocodilis tuetur, inſtillatúrque moribus. Cor annexum in lana ouis nigræ, cui nullus alius color incurſauerit, & primo partu genitæ, quartanas abigere dicitur. Iungemus illis ſimillima, & peregrina æquè animalia, priúſque chamæleontem, peculiari uolumine dignum exiſtimatum Democrito, ac per ſingula membra deſecratum, non ſine magna uoluptate noſtra, cognitis proditiſque mendaciis Græcæ uanitatis. Similis & magnitudine eſt ſuprà dicto crocodilo, ſpinæ tantùm acutiore curuatura, & caudæ amplitudine diſtans. Nullum animal pauidius exiſtimatur, & ideo uerſicoloris eſſe mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahere enim ſuprà uolantem ad ſe traditur, & uoluntarium præbere lacerandum cæteris animalibus. Caput eius & guttur ſi roboreis lignis accendantur, imbrium & tonitruum concurſus facere, Democritus narrat: item iecur in tegulis uſtum. Reliqua ad ueneficia pertinentia quæ dicit, quanquam falſa exiſtimantes, omittemus, præterquàm ubi irriſu coarguendum. Dextro oculo, ſi uiuenti eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua adalligata, pericula puerperii. Eundem ſalutarem eſſe parturientibus, ſi ſit domi: ſi uerò inferatur, pernicioſiſſimum. Linguam, ſi uiuenti exempta ſit, ad iudiciorum euentus pollere. Cor aduerſus quartanas illigatum nigra lana primæ tonſuræ. Pedem è prioribus dextrum, hyænæ pelle adalligatum ſiniſtro brachio, contra latrocinia terroréſq; nocturnos pollere. Item dextram mamillam contra formidines pauoréſque. Siniſtrum uerò pedem torreri in furno cum herba quæ etiam chamæleon uocetur, additóque unguento in paſtillos digeri: eos in ligneo uaſe conditos, præſtare (ſi credimus) ne cernatur ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad uincendos aduerſarios uel hoſtes ualere, utique ſi abiectos eiuſdem neruos calcauerit. Siniſtrum humerum quibus monſtris conſecret, qualiter ſomnia quæ uelis & quibus uelis mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede reſolui: ſicut ſiniſtro latere lethargos, quos fecerit dextrum. Capitis dolores, inſperſo uino, in quo latus alterutrum maceratum ſit, ſanari. Feminis ſiniſtri uel pedis cineri ſi miſceatur lac ſuillum, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & ſuffuſiones corrigi propè creditur, tridui inunctione: ſerpentes fugari ignibus inſtillato: muſtelas contrahi in aquam coniecto: corpore uero illito, detrahi pilos. Idem præſtare narrant iecur, cum ranæ rubetæ pulmone illitum. Præterea iocinere amatoria diſſolui. Melancholicos autem ſanari, ſi ex corio chamæleontis herbæ ſuccus bibatur. Inteſtina & fimum eorum, cùm id animal nullo cibo uiuat, cum ſimiarum urina illita inimicorum ianuæ, odium omnium hominum his conciliare. Cauda, flumina & aquarum impetus ſiſti, ſerpentes ſoporari. Eadem medicata cedro & myrrha, illigatáque gemino ramo palmæ, percuſſam aquam diſcuti, ut quæ intus ſint omnia appareant: utinámque eo ramo contactus eſſet Democritus, quoniam ita loquacitates immodicas promiſit inhiberi. Palámque eſt, uirum aliâs ſagacem & uitæ utiliſſimum, nimio iuuandi mortales ſtudio prolapſum. Ex eadem ſimilitudine eſt ſcincus, quem quidam terreſtrem crocodilum eſſe dixerunt, candidiore tantùm & tenuiore cute. Præcipua tamen differentia dignoſcitur à crocodilo, ſquamarum ſeta à cauda ad caput uerſa. Maximus Indicus, deinde Arabicus. Afferuntur ſalſi. Roſtrum eius & pedes in uino albo poti, cupiditates Veneris accendunt: utique cum ſatyrio & erucæ ſemine, ſingulis drachmis omnium, ac piperis duabus admiſtis, ita ut paſtilli ſingularum drachmarum bibantur: per ſe laterum carnes obolis binis cum myrrha & pipere pari modo potæ, efficaciores ad idem credũtur. Prodeſt & contra ſagittarum uenena, ut Apelles tradit, antè poſteáque ſumptus. In antidota quoque nobilia additur. Seſtius plus quàm drachmæ pondere in uini hemina potum, perniciem afferre tradit. Præterea eiuſdem decocti ius cum melle ſumptum, Venerem inhibere. Eſt crocodilo cognatio quædam amnis eiuſdem geminíque uictus cum hippopotamo, repertore detrahendi ſan

guinis, ut diximus. Plurimi autem ſuper Saiticam præfecturam. Huius corii cinis cum aqua illitus, panos ſanat: adeps frigidas febres: item fimum ſuffitu. Dentes è parte læua dolores dentium, ſcarificatis gingiuis. Pellis eius è ſiniſtra parte frontis in inguina adalligata, Venerem inhibet. Eiuſdem cinis alopecias explet. Teſticuli drachma ex aqua contra ſerpentes bibitur. Sanguine pictores utuntur. Peregrinæ ſunt & lynces, quæ clariſſimè omnium quadrupedum cernunt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficaciſſimè in Carpatho inſula tradunt. Hoc cinere poto, propudia uirorum: eiuſdem aſperſu, fœminarum libidines inhiberi: item pruritus corporum: urina, ſtillicidia ueſicæ. Itaque eam protinus terra pedibus aggeſta obruere traditur. Eadem autem & iugulorum dolori monſtratur in remedio. Hactenus de externis. Nunc reuertemur ad noſtrum orbem: primúmque communia animalium remedia, atque eximia dicemus.

Medicinæ communes ex feris animalibus, aut eiuſdem generis placidis. Lactis uſus & obſeruationes, & de caſeis, butyro & adipe.

CAPVT IX.

SIcuti de lactis uſu. Vtiliſſimum cuique maternum. Concipere nutrices exitioſum eſt: hi ſunt enim infantes qui coloſtrati appellantur, denſato lacte in caſei ſpeciem. Eſt autem coloſtra, prima à partu ſpongioſa denſitas lactis. Maximè autem alit quodcunque humanum, mox caprinum: unde fortaſſis fabulæ Iouem ita nutritum dixere. Dulciſſimum ab hominis camelinum, efficaciſſimum ex aſinis. Magnorum animalium & corporum, facilius redditur. Stomacho accomodatiſſimum caprinum, quoniam fronde magis, quàm herba, ueſcuntur. Bubulum medicatius. Ouillum dulcius & magis alit, ſtomacho minus utile, quoniam eſt pinguius. Omne autem uernum aquatius æſtiuo, & de nouellis: probatiſſimum uerò quod in ungue hæret, nec defluit. Innocentius decoctum, præcipuè cum calculis marinis. Aluus maximè ſoluitur bubulo. Minus inflat quodcunque decoctum. Vſus lactis ad omnia intus exhulcerata, maximè renes, ueſicam, interanea, fauces, pulmones: foris pruritum cutis, eruptiones pituitæ, poſt abſtinentiam. Nam ut in Arcadia bubulum biberent phthiſici, ſyntecticíq; & cachectæ, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla, qui aſininum bibendo liberati ſint podagra chiragráue. Medici ſpeciem unam addidere lactis generibus, quod ſchiſton appellauere. Id fit hoc modo: Fictili nouo feruet caprinum maximè, ramíſque ficulneis recentibus miſcetur, additis totidem cyathis mulſi, quot ſint heminæ lactis. Cùm feruet, ne circunfundatur, præſtat cyathus argenteus cum frigida aqua demiſſus, ita ne quid fundat: ablatum deinde igni refrigeratione diuiditur, & diſcedit ſerum à lacte. Quidam & ipſum ſerum iam multò potentiſſimum, decoquunt ad tertias partes, & ſub dio refrigerant. Bibitur autem efficaciſſimè heminis per interualla ſingulis diebus quinis: melius à potu geſtari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiaſi, articularibus morbis. Infunditur quoque lac contra roſiones à medicamentis factas. Et ſi uratur dyſenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptiſana hordeacea. Item ad roſiones inteſtinorum, bubulum aut ouillum utilius. Recens quoque dyſentericis infunditur: ad colum autem crudum: item uuluæ, & contra ſerpentium ictus: phthiſicis, cantharidum, aut ſalamandræ, aut bupreſtis, aut pityocampes uenenis. Priuatim bubulum his qui Colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum: ſicut aſininum contra gypſum, & ceruſſam, & ſulphur, & argentum uiuum: item duræ aluo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exhulceratis utiliſſimè. Et bibitur ab imbecillitate uires recolligentibus, quos atrophos uocant: in febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis aſinini heminam dari, aut ſi in exitu cibi roſiones ſentirent, antiqui in arcanis habuerunt: ſi hoc non eſſet, habuerunt è caprino. Bubuli ſerum orthopnoicis prodeſt ante cætera, addito naſturtio. Inunguntur etiam oculi, in lactis heminis ſeſamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes ſanantur, poſt bidui inediam tertia die edera paſtis capris, per triduum poto ſine alio cibo. Lactis uſus aliâs contrarius capitis doloribus, hepa-

ticis,

ticis, ſpleneticis, neruorum uitio febres habentibus, uertigini, præterquàm purgationis gratia, grauedini, tuſſientibus, lippis. Suillum utiliſſimum teneſmo, dyſenteriæ, necnon phthiſicis. Hoc & mulieri ſaluberrimum qui dicerent, fuerunt. De generibus caſeorum diximus, cùm de uberibus ſinguliſque animalium membris diceremus. Sextius eoſdem effectus equino, quos bubulo, tradit. Hunc uocant hippacen. Stomacho utiles, qui non ſint ſalſi, id eſt, recentes. Veteres aluum ſiſtunt, corpúſque minuunt, ſtomacho utiliores: & in totum ſalſa minuunt corpus, alunt mollia. Caſeus recens cum melle, ſuggillata emendat, mollis aluum ſiſtit. Sedat tormina paſtillis in uino auſtero decoctis, rurſúſque in patina toſtis cum melle. Sapron uocant, qui cum ſale & ſorbis ſiccis è uino tritus potúſque medetur cœliacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus & impoſitus: item acidus cum oxymelite. Maculis in balineo illitus oleo interlinitur. E lacte fit & butyrum, barbararum gentium laudatiſſimus cibus, & qui diuites à plebe diſcernat. Plurimum è bubulo, & inde nomen: pinguiſſimum ex ouibus. Fit & ex caprino, ſed hyeme calefacto lacte, æſtate expreſſo tantùm, crebro iactatu in longis uaſis, anguſto foramine ſpiritum accipientibus ſub ipſo ore, aliâs præligato. Additur paululum aquæ, ut aceſcat. Quod eſt maximè coactum, in ſummo fluitat: id exemptum addito ſale, oxygala appellant. Reliqua decoquunt in ollis: ibi quod ſupernatat, butyrum eſt, oleoſum natura. Quo magis uirus reſipit, hoc præſtantius iudicatur. Pluribus compoſitionibus miſcetur inueteratum. Natura eius adſtringere, mollire, replere, purgare. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens quod uelis aceſcere, utiliſſimum ſtomacho. Effectus dicemus ſuis locis.

Proxima in communibus adipis laus eſt, ſed maximè ſuilli, apud antiquos etiam religioſi, Certè nouæ nuptæ intrantes, etiamnum ſolenne habent poſtes eo attingere. Inueteratur duobus modis, aut cum ſale, aut ſyncerus: tanto utilior, quanto ſit uetuſtior. Axungiam etiam Græci appellauere eum in uoluminibus ſuis. Neque eſt occulta uirium cauſa, quoniam id animal herbarum radicibus ueſcitur. Itaque etiam fimo innumeri uſus. Quamobrem non de alia loquimur ſue, multo efficaciore fœmina, & quæ non peperit. Multo uerò præſtantior in apris eſt. Vſus igitur axungiæ eſt ad mollienda, excalfacienda, diſcutienda, purgandáque. Medicorum aliqui admiſto anſeris adipe, taurorúmque ſeuo & œſypo, ad podagras uti iubent. Si uerò permaneat dolor, cum cera, myrto, reſina, pice. Syncera axungia medetur ambuſtis uel niue: pernionibus autem cum hordei cinere & galla pari modo. Prodeſt & confricatis membris: itinerúmque laſſitudines & fatigationes leuat. Ad tuſſim ueterem recens decoquitur quadrantis pondere in uini cyathis tribus addito melle. Vetus etiam phthiſin in pilulis ſumpta ſanat, quæ ſine ſale inueterata eſt. Omnino enim non niſi ad ea quæ purganda ſint, aut quæ non ſint exhulcerata, ſalſa petitur. Quidam quadrantes axungiæ & mulſi in uini cyathis tribus decoquunt contra phthiſes, quintóque die picem liquidam in ouo ſumi iubent, circumligatis lateribus, & pectoribus, & ſcapulis eorum qui phthiſin ſentiunt. Tantáque eſt uis, ut genibus etiam adalligata, redeat in os ſapor, eámque expuere uideantur. E ſue quæ non pepererit, aptiſſimè utuntur ad cutem mulieres. Contra ſcabiem uerò quiuis, admiſto iumentorum ſeuo, pro parte tertia, & pice, paritérque ſubferuefactis. Syncera partus in abortum uergentes nutrit, collyrii modo ſubdita. Cicatrices concolores facit ceruſſa admiſta, uel argenti ſpuma. At cum ſulphure, unguium ſcabritias emendat. Medetur & capillo fluenti: & hulceribus in capite mulierum cum gallæ parte quarta: & infumata pilis oculorum. Datur & phthiſicis unciatim, cum uini ueteris hemina decocta, donec tres unciæ è toto reſidant. Aliqui & mellis exiguum adiiciunt. Panis illinitur cum calce, item furunculis duritiæque mammarum. Rupta & conuulſa, & ſpaſmata, & luxata ſanat. Clauos & rimas callíque uitia, cum elleboro albo: parotidas admiſta farina ſalſamentariæ teſtæ: quo genere proficit & ad ſtrumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit: alióque etiamnum modo podagricis prodeſt miſto oleo uetere, contrito unà ſarcophago lapide, & quinquefolio tuſo in uino, uel cum calce, uel cum cinere. Facit & peculiare emplaſtrum LXXXV. pondo, centum ſpumæ argenteæ miſtis, utiliſſimum contra inflammationes

hulcerum. Adipe uerrino & inungi putant utile, quæque serpant, illinire cum resina. Antiqui maximè axibus uehiculorũ perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum utebantur: unde nomen: sic quoque utili medicina cum illa ferrugine rotarum ad sedis uitia uirilitatísque. Et per se axungiam Medici antiqui maximè probabant renibus detractam, & exemptis uenis aqua cælesti fricabant crebrò, decoquebántque fictili nouo sæpius, tum demum asseruantes. Conuenit salsam magis emollire, excalfacere, discutere, utilioremque esse uino lotam. Massurius palmam lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo nouas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur. Quæ ratio adipis, eadem in his quæ ruminant seui est, aliis modis, non minoris potentiæ. Perficitur omne exemptis uenis aqua marina uel salsa lotum, mox in pila tusum, aspersum marina. Crebrò postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo Sole ad candorem reducitur. A renibus autem omne laudatissimum est. Si uerò uetus reuocetur ad curam, liquefieri priùs iubent: mox frigida aqua lauari sæpius, dein liquefacere affuso uino quàm odoratissimo. Eodémque modo iterum ac sæpius coquunt, donec uirus euanescat. Multi priuatim sic taurorum, leonúmque, ac pantherarum, & camelorum pinguia curari iubent. Vsus dicetur suis locis. Communis & ratio medullarum est. Omnes molliunt, explent, siccant, excalfaciunt. Laudatissima ceruina, mox uitulina, dein hircina & caprina. Curantur ante autumnum recentes lotæ, siccatæque in umbra per cribrum. Dein liquatæ per lintea exprimuntur, ac reponuntur in fictili locis frigidis. Inter omnia autem communia animalium uel præstantissimi effectus fel est. Vis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Minorum animalium subtilius intelligitur, & ideo ad oculorum medicamenta utilius existimatur. Taurino præcipua potentia, etiam in ære pellibúsque colore aureo ducendis. Omne autem curatur recens præligato ore lino crasso, demissum in feruentem aquam semihora, mox siccatum sine Sole, atque in melle conditum. Damnatur equinum tantùm inter uenena, ideo Flamini sacrorũ equum tangere non licet, cùm Romæ publicis sacris equus etiam immoletur. Quin & sanguis eorum septicam uim habet. Item equarum, præterquàm uirginũ erodit, emarginat hulcera. Taurinus quidem recens inter uenena est, excepta Aegira. Ibi enim sacerdos Terræ uaticinatura, tauri sanguinem bibit priùs quàm in specum descendat. Tantum potest sympathia illa, de qua loquimur, ut aliquando religione aut loco fiat. Drusus Tribunus plebis traditur caprinum bibisse, cùm pallore & inuidia ueneni sibi dati insimulare Q. Cepionem inimicum uellet. Hircorum sanguinis tanta uis est, ut ferramentorum subtilitas non aliter acriùs induretur, scabritia tollatur uehementiùs, quàm lima. Non igitur & sanguis animalium inter cõmunia dici potest, & ideo quisque suis dicetur effectibus. Digeremus enim in animalia singula usus, plurimúmque contra serpentes. Exitio his esse ceruos nemo ignorat, ut si quæ sunt, extractas cauernis mandentes. Nec uerò ipsi spirantésque tantum aduersantur, sed membratim quoque. Fugari eas nidore cornus si uratur, dictum est: at è summo gutture ustis ossibus, congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis substratæ, securos præstant ab eo metu somnos. Coagulum quoq; ex aceto potum ab ictu: & si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpens. Testes quoque eius inueterati, uel genitale maris, salutariter dantur in uino: item uentres qui centipelliones uocantur. Fugiunt & omnino dentem cerui habentes, aut medulla perunctos seuóue cerui aut hinuli. Summis autem remediis præfertur hinulei coagulum, matris utero execti, ut indicauimus. Sanguine quoque ceruino si unà urantur dracontion & cunilago & anchusa lentisci ligno, contrahi serpentes dicunt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adiiciatur pyrethrum. Inuenio aqud authores Græcos animal ceruo minus, & pilo demum simile, quod ophion uocatur. Sardiniam id tantum ferre solitam. Hoc interisse arbitror, & ideo medicinas ex eo omitto.

Medicinæ de apro, & capris, & equis feris, & remedia ex bestijs contra omnes morbos. CAP. X.

APri quoque cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inueteratum cum ruta potum ex uino. Item adeps cum melle resináque. Simili modo uerrinum

iecur,

iecur,exemptis duntaxat fibris, quatuor obolorum pondere, uel cerebrum in uino potum.Caprarum cornu uel pilis accenſis,fugari ſerpentes dicunt,cinerémque eorum potum uel illitum contra ictus ualere:item lactis hauſtus cum uua taminia, uel urinæ cum aceto ſcillite:caſeum caprinum cum origano impoſitum,uel ſeuum cum cera.Millia prætereà remediorum ex eo animali demonſtrantur, ſicut apparebit:quod equidem miror, cùm febri negetur carere. Amplior potentia feris eiuſdem generis, quod numeroſiſſimum eſſe diximus.Alia uerò & hircis.Democritus etiamnum effectus eius auget,qui ſingularis natus ſit.Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus ſerpentium placet, & recentis cinere in uino:atque in totum difficilius ſe recolligentes à ſerpentium ictu,in caprilibus optimè conualeſcunt.Qui efficacius uolunt mederi, occiſæ capræ aluum diſſectam cum fimo intus reperto ſtatim illigant.Alii carnem recentem hœdorum pilo ſuffiunt,eodémque nidore fugant ſerpentes.Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas,carne & fimo equi in agro paſti,coagulo leporis ex aceto,contráque ſcorpionem & murem araneum. Aiunt autem non feriri leporis coagulo perunctos. A ſcorpione percuſſis, fimum capræ efficacius cum aceto decoctum auxiliatur: lardum iúſque decocti potum his,qui bupreſtim hauſerint.Quinetiam ſi quis aſino in aurem percuſſum à ſcorpione ſe dicat,tranſire malum protinus tradunt:uenenatáque omnia accenſo eius pulmone fugere.Et fimo uituli ſuffiri percuſſos à ſcorpione prodeſt. Canis rabidi morſu facta uulnera circuncidunt ad uiuas uſque partes quidam, carnémque uituli admouent, & ius ex eodem carnis decoctæ dant potui, aut axungiam cum calce tuſam. Laudant hirci iecur, quo impoſito,ne tentari quidem aquæ metu affirmant. Laudant & capræ fimum ex uino illitum,aut melle:melis, & cuculi,& hirundinis decoctum & potum. Ad reliquos beſtiarum morſus caprinum caſeum ſiccum cum origano imponunt,& bibi iubent:ad hominis morſus carnem bubulam coctam:efficacius uituli, ſi non ante quintum diem ſoluant.Veneficiis roſtrum lupi reſiſtere inueteratum aiunt, ob ídque uillarum portis præfigunt.Hoc idem præſtare & pellis è ceruice ſolida exiſtimatur:quippe tanta uis eſt animalis, præter ea quæ retulimus, ut ueſtigia eius calcata equis afferant torporem. Iis qui argentum uiuum biberint, lardum remedio eſt. Aſinino lacte poto uenena reſtinguuntur,peculiariter ſi hyoſcyamum potum ſit,aut uiſcum,aut cicuta,aut lepus marinus,aut opocarpathum:aut pharicon,aut dorycnium,& ſi coagulum alicui nocuerit:nam id quoque uenenum eſt in prima lactis coagulatione.Multos eius & alios uſus dicemus.Sed meminiſſe oportebit recenti utendum,aut non multo poſteà tepefacto. Nullum enim celerius euaneſcit. Oſſa quoque aſini confracta & decocta, contra leporis marini uenenum dantur.Omnia eadem onagris efficaciora.De equiferis non ſcripſerunt Græci,quoniam terræ illæ non gignebant. Veruntamen fortiora omnia eadem, quàm in equis, intelligi debent.Lacte equino uenena leporis marini & toxica expugnantur. Nec uros aut biſontes habuerunt Græci in experimentis,quanquam boue fero refertis Indiæ ſyluis:portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par eſt. Sic quoque lacte bubulo cuncta uenena expugnari tradunt,maximè ſuprà dicta,& ſi ephemerum impactum ſit,aut ſi cantharides datæ, uomitione omnia egeri:ſic & caprino iure cantharides. Contra ea uerò quæ exhulceratione enecant,ſeuum uitulinum ſeu bubulum auxiliatur.Nam contra ſanguiſugas potas butyrum remedio eſt,cum aceto ferro calefacto: quod & per ſe prodeſt contra uenena.Nam ſi oleum non ſit,uicem eius repræſentat. Multipedum morſus cum melle ſanat.Omaſi quoque iure poto uenena ſuprà dicta expugnari putant,priuatim uerò aconita & cicutas:itémque uitulino ſeuo.Caprinus caſeus recens,his qui uiſcum biberint:lac uerò contra cantharidas remedio eſt, & contra ephemerum potum cum taminia uua.Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica uenena ſumitur: hœdinus contra reliqua. Coagulum hœdi contra uiſcum, & chamæleontem album, ſanguinémque taurinum,contra quem & leporis coagulum ex aceto. Contra paſtinacam uerò & omnium marinorum ictus uel morſus,coagulum leporis,uel hœdi,uel agni,drachmæ pondere ex uino.Leporis coagulum & contra uenena additur antidotis.Papilio quoque

lucernarum luminibus aduolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium eſt iecur caprinum, ſicut fel ueneficiis ex muſtela ruſtica factis.

De remedijs ad morborum multa genera ex animalibus.

CAPVT XI.

HInc deinde reuertemur ad genera morborum. Capilli defluuia urſinus adeps admiſto ladano & adianto continet, alopeciáſque emendat, & raritatem ſuperciliorum cum fungis lucernarum, ac fuligine quæ eſt in roſtris earum. Porrigini cum uino prodeſt. Ad hanc & cornus ceruini cinis è uino, útque non tædia animalium capillis † inhæreſcant. Item fel caprinum cum creta Cimolia & aceto, ſic ut paululum capilli inareſcant: item fel hircinum cum urina tauri. Si uerò uetus ſit, etiam furfures adiecto ſulphure emendat. Cinere genitalis aſinini, ſpiſſari capillum putant, & è canitie uindicari, ſi raſis illinatur, plumbóque tritus cum oleo. Denſari & aſinini pulli cum urina: admiſcéntque nardum faſtidii gratia. Alopecias felle taurino cum Aegyptio alumine tepefactis illinunt. Capitis hulcera manantia, urina tauri efficaciter ſanat: item hominis uetus, ſi cyclaminum adiiciatur & ſulphur. Efficacius tamen & uitulinum fel: quo cum aceto calefacto, & lendes tolluntur. Seuum uitulinum cum ſale tritum, capitis hulceribus utiliſſimum. Laudatur & uulpium adeps, ſed præcipuè fel, & fimum cum ſinapis pari modo illitum. Caprini cornus farina uel cinis, magíſque hircini, addito nitro & tamaricis ſemine, & butyro oleóque, priùs capite raſo, mirè continent ita fluentem capillum. Sicut & canis cinere ex oleo illito ſupercilia nigreſcunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: item ungularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo, capitis dolores ſedat: item aqua pota, quæ è bouis aut aſini potu relicta eſt: & ſi credimus, uulpis maſculæ genitale circunligatum: cornus ceruini cinis illitus ex aceto uel roſaceo, aut ex irino. Oculorum epiphoras bubulo ſeuo cum oleo cocto illinunt. Ceruini cornus cinere ſcabrities eorum inungunt: mucrones autem ipſos efficaciores putant. Lupi excrementis circunlini ſuffuſiones prodeſt. Cinere eorum cum Attico melle inungi obſcuritates: item felle urſino. Epinyctidas, adipe aprugno cum roſaceo. Vngulæ aſininæ cinis inunctus è ſuo lacte, cicatrices oculorum, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis & palpebrarum uitiis angulorúmque occurrit: calliblepharíque modo fuligo in hoc uſu temperatur: optimè ellychnio papyraceo oleóque ſeſamino, fuligine in nouum uas pennis deterſa. Efficaciſſimè tamen euulſos ibi pilos coercet. Felle tauri cum oui albo, collyria fiunt, aquáque diſſoluta inunguntur per quatriduum. Seuum uituli cum anſeris adipe & ocimi ſucco, genarum uitiis aptiſſimum eſt. Eiuſdem medullæ cum pari pondere ceræ & olei uel roſacei, addito ouo, duritiæ genarum illinuntur. Caſeo molli caprino impoſito ex aqua calida epiphoræ ſedantur: ſi tumor ſit, ex melle. Vtrunque uerò ſero calido fouendum. Sicca lippitudo, lumbulis ſuum toſtis atque contritis, & impoſitis tollitur. Capras negant lippire, quoniam eæ quaſdam herbas edant: item dorcades. Et ob id fimum earum cera circundatum noua Luna deuorare iubent, & quoniam noctu æquè quoque cernant. Sanguine hircino ſanari luſcioſos putant: nyctalopas à Græcis dictos: capræ uerò iocinere, in uino auſtero decocto. Quidam inaſſati iocineris ſanie inungunt, aut felle capræ, carnéſque eas ueſci, & dum coquantur oculos uaporari præcipiunt. Id quoque referre arbitrantur, ſi rutili coloris fuerint. Volunt & oculos ſuffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inaſſato. Fel quidem caprinum pluribus modis aſſumunt: cum melle, contra caligines: cum ueratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum uino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: ad palpebras uerò euulſo priùs pilo, cum ſucco oleris, ita ut unctio inareſcat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia autem inueterata, fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum, epiphoris, contráque dolores medullam: item pulmonem leporis. Sedat caliginem fel cum paſſo

tincreſcant.

aut

aut melle. Lupino quoque adipe, uel medulla ſuum, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. Nam uulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant. Aurium dolori & uitiis medetur urina apri in uitro ſeruata: fel apri uel ſuis, uel bubulum, cum oleo cicino & roſaceo æquis portionibus. Præcipuè uerò taurinum, cum porri ſucco tepidum, uel cum melle, ſi ſuppuret. Contráque odorem grauem per ſe tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter ſanat. Quidam etiam in grauitate aures ſic perluendas putant. Alii cum ſenecta ſerpentium & aceto includunt lanas, antè aqua calida collutas. Aut ſi maior ſit grauitas aurium, fel cum myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: lardum quoque pingue: item fimum aſini recens cum roſaceo inſtillatur: omniáque ea tepefacta. Vtilior equi ſpuma, uel equini fimi recentis cinis cum roſaceo. Seuum bubulum cum adipe anſerino, butyrum recens. Vrina capri uel tauri, uel fullonia uetus calfacta, uapore per lagenæ collum ſubeunte. Admiſcent & aceti tertiam partem: & aliquid urinæ uituli, qui nondum herbam guſtauerit. Fimum etiam miſto felle eiuſdem. Et cutem, quam relinquunt angues, excalfactis priùs auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodeſt & ſeuum uituli cum anſeris adipe, & ocimi ſucco: eiuſdem medulla admiſto cumino trito infuſa. Virus uerrinum è ſcropha exceptum priùs quàm terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum è naturis uitulorum factum, & in aqua liquatum. Aliis uitiis adeps uulpium. Item fel caprinum cum roſaceo tepido, aut porri ſucco: aut ſi ſint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si grauitas ſit audiendi, fel bubulum cum urina capræ, uel hirci, uel ſi pus ſit. In quocunque autem uſu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies uiginti infumata. Laudant & coagulum leporis tertia denarii parte, dimidiáque ſagapeni in ammineo uino. Parotidas urſinus adeps comprimit, pari pondere ceræ & taurini ſeui. Addunt quidam hypociſthidem: & per ſe butyrum illitum, ſi priùs foueantur fœnigræci decocti ſucco. Efficacius cum ſtrichno. Proſunt & uulpium teſtes, & taurinus ſanguis aridus tritus. Vrina capræ calefacta inſtillata auribus: fimúmque eiuſdem cum axungia illitum. Dentes mobiles confirmat ceruini cornus cinis, doloréſque eorum mitigat, ſiue infricentur, ſiue colluantur. Quidam efficaciorem ad omnes eoſdem uſus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia utroque modo fiunt. Magnum remedium eſt & in luporum capitis cinere. Certúmque eſt in excrementis eorum plerunque inueniri oſſa. Hæc adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infuſa contra dolores: & capitis eorum cinis dentifricium eſt, adiectóque nardo mulcet graueolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miſcuiſſe malunt. Reperitur in latere leporis acui os ſimile, hoc ſcarificari dentes in dolore ſuadent. Talus bubulus accenſus, eos qui labant cum dolore, admotus confirmat. Eiuſdem cinis cum myrrha, dentifricium eſt. Oſſa quoque ex ungulis ſuum combuſta, eundem uſum præbent: item oſſa ex acetabulis pernarum, circa quæ coxendices uertuntur. Iiſdem ſanari, demiſſis in fauces, iumentorum uerminationes notum eſt: ſed & combuſtis dentes confirmari. Aſinino quoque lacte percuſſu uexatos, aut dentium eiuſdem cinere: lichene item equi cum oleo infuſo per aurem. Eſt autem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium omitto, ſed in equorum genibus, ac ſuper ungulas. Prætereà in corde equorum inuenitur os, dentibus caninis maximè ſimile: hoc ſcarificari dolorem, aut exempto dente emortui equi maxillis ad numerum eius qui doleat, demonſtrant. Equarum uirus à coitu in ellychniis accenſum Anaxilaus prodidit, equinorum capitum uiſus repræſentare monſtrificè: ſimiliter ex aſinis. Nam hippomanes tantas in ueneficio uires habet, ut affuſum æris miſturæ in effigiem equæ Olympiæ, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dentibus & fabrile glutinum, in aqua decoctum illitúmque, & mox paulò detractum, ita ut confeſtim colluantur uino, in quo decocti ſunt cortices mali Punici dulcis. Efficax habetur & caprino lacte collui dentes, uel felle taurino. Talorum capræ recentium cinis dentifricio placet, & omnium ferè uillaticarum quadrupedum, ne ſæpius eadem dicantur.

Ad faciei vitia, ceruicis & pectoris morbos. CAP. XII.

CVtem in facie erugari & tenerescere, & candorem custodire lacte asinino putant. Notúmque est quasdam quotidie D. custodito numero fouere. Poppæa hoc Neronis principis instituit, balinearum quoque sic solio temperato, asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitæ in facie, butyro illito tolluntur: efficacius cum cerussa. Syncero uerò uitia quæ serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Hulcera in facie membrana è partu bouis madida. Friuolum uideatur, non tamen omittendum, propter desideria mulierum: Talum candidi iuuenci, quadraginta diebus noctibúsque, donec resoluatur in liquorem decoctum, & illitum linteolo, candorem cutísque erugationem præstare. Fimo taurino malas rubescere aiunt, non crocodileam illini melius, sed foueri frigida & antè & posteà iubent. Aestates, & quæ decolorem faciunt cutem, fimum uituli cum oleo & gummi manu subactum emendat. Hulcera oris ac rimas, seuum uituli uel bouis cum adipe anseris, & ocimi succo. Est & alia mistura, seuo uituli cum medulla cerui, & albæ spinæ foliis unà tritis. Idem præstat & medulla cum resina, uel si uaccina sit, iúsque è carne uaccina. Lichenas oris præstantissimè uincit glutinum factum è genitalibus uitulorum, liquatum aceto cum sulphure uiuo, ramo ficulneo permistum, ita ut bis die recens illinatur. Item lepras ex melle & aceto decoctum, quas & iecur hirci calidum illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinum: etiamnum lepras ac furfures, tauri, uel addito nitro. Vrina asini circa Canis ortum, maculas in facie: fel utriusque per sese aqua infractum, euitatísque solibus ac uentis post detractam cutem. Similis effectus in taurino seuo uitulinóue felle, cum semine cunilæ ac cinere è cornu ceruino, si Canicula exoriente comburatur. Asinino seuo cicatricibus ac licheni lepríque maximè color redditur. Hirci fel & lentigines tollit, admisto caseo ac uiuo sulphure spongiæque cinere, ut mellis sit crassitudo. Aliqui inueterato felle uti maluere, mistis calidis furfuribus pondere oboli unius, quatuórque mellis, priùs defricatis maculis. Efficax eiusdem & seuum cum melanthio, & sulphure, & iride. Labrorum fissuris cum adipe anserino, ac medulla ceruina resináque & calce. Inuenio apud authores, his qui lentiginem habeant, negari Magicæ sacrificiorum usum. Lacte bubulo aut caprino tonsillæ & arteriæ exhulceratæ leuantur. Gargarizatur tepidum, ut est expressum, aut calefactum. Caprinum utilius, cum malua decoctum & sale exiguo. Linguæ exhulcerationi & arteriarum prodest ius omasi gargarizatu: tonsillis autem priuatim renes uulpium aridi, cum melle triti illitíque: anginæ fel taurinum uel caprinum cum melle. Iecur melis ex aqua oris grauitatem, hulceráque butyrum emendat. Spinam aliúdue quid faucibus adhærens, felis extrinsecus fimo perfricatis, aut reddi aut delabi tradunt. Strumas discutit fel aprinum, uel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis è uino in linteolo exhulceratis duntaxat imponitur. Discutit & ungulæ asini uel equi cinis, ex oleo aqua illitus, & urina calefacta: & bouis ungulæ cinis ex aqua: fimum quoque feruens ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, testésque uulpini. Prodest & sapo: Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & caprino, duobus modis, spissus ac liquidus: uterq; apud Germanos maiore in usu uiris, quàm fœminis. Ceruicum dolores butyro aut adipe ursino perfricantur: rigores bubulo seuo: quod & strumis prodest cum oleo. Dolorem inflexibilem (opisthotonon uocant) leuat urina capræ auribus infusa, aut fimum cum bulbis illitum: ungues contusos fel cuiuscunque animalis circumligatum: pterygia digitorum fel taurinum aqua calida dissolutum. Quidam adiiciunt sulphur & alumen, pari pondere omnium. Tussim iecur lupi ex uino tepido sanat: ursinúmque fel admisto melle, aut ex cornu bubuli summis partibus cinis: uel saliua equi, triduo potu eam mori tradunt: pulmo ceruinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tusus ex melle quotidiano ecligmate. Efficacior est ad id subulo ceruorum generis. Sanguinem expuentes, ceruini cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarii cum terra Samia & uino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in uino uesperi potus nocturnas tusseis: pili quoque leporis suffiti, extrahunt pulmonibus difficiles excreationes. Purulentas autem exhulcerationes

pectoris

pectoris pulmoníſque,& à pulmone graueolentiam halitus,butyrum efficaciſſimè iuuat, cum pari modo mellis Attici decoctum,donec rufeſcat,& matutinis ſumptum ad menſuram ligulæ.Quidam pro melle,laricis reſinam addere maluerunt.Si ſanguis reiiciatur, efficacem tradunt bubulum ſanguinem,modicè & cum aceto ſumptum : nam de taurino credere,temerarium eſt. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in uetere ſanguinis excreatione.

Ad ſtomachi & lumborum dolores,& renum uitia.

CAP. XIII.

STomachum exhulceratum lactis aſinini potus reficit:item bubuli. Roſiones eius caro bubula admiſto aceto & uino cocta. Rheumatiſmos cornus ceruini cinis. Sanguinis excreationes hœdinus ſanguis recens , ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo feruens potus:coagulum tertia parte ex aceto potum. Iocineris dolores , lupi iecur aridum ex mulſo:aſininum iecur aridum cum petroſelini partibus duabus , ac nucibus tribus,ac melle tritum, & in cibo ſumptum:ſanguis hircinus cibo aptatus. Suſpirioſis ante omnia efficax eſt potus equiferorum ſanguinis. Proximè lactis aſinini tepidi cum bulbis decocti,ita ut ſerum ex eo bibatur , addito in tres heminas cyatho naſturtii albi , perfuſi aqua,deinde melle diluti.Iecur quoque uulpinum,aut pulmo,in uino nigro, aut fel urſinum in aqua,laxat meatus ſpirandi.Lumborum dolores,& quæcunque alia mollire opus ſit,urſino adipe perfricare conuenit:cinerem aprini aut ſuilli fimi inueterati, aſpergi potioni uini.Afferunt & Magi ſua commenta. Primum omnium rabiem hircorum, ſi mulceatur barba,mitigari:eadem præciſa,non abire eos in alienum gregem.Huic admiſcent fimum caprinum,& ſubdito linteolo uncto caua manu, quantum pati poſſit, feruens,ſuſtineri iubent:ita ſi læua pars doleat , hæc medicina in dextra manu fiat, aut è contrario. Fimum quoque ad eum uſum acus æreæ punctis tolli iubent. Modus curationis eſt, donec uapor ad lumbos ſentiatur peruenire.Poſteà uerò manum porro tuſo illinunt, item lumbos ipſo fimo cum melle,ſuadéntque in eodem dolore & teſtes leporis deuorare. Iſchiadicis fimum bubulum imponunt , calfactum in foliis cinere feruenti. In renúmque dolore leporis renes crudos deuorari iubent,aut certè coctos,ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes. Lienen ſedat fel apri uel ſuis potum, uel ceruini cornus cinis in aceto. Efficaciſſimè tamen inueteratus lien aſini, ita ut in triduo ſentiatur utilitas.Aſinini pulli fimum,quod primùm edidit, (polean uocant Syri)datur in aceto mulſo.Datur & equi lingua inueterata ex uino,præſentaneo medicamento,ut didiciſſe ſe ex barbaris Cæcilius Bion tradidit. Et lien bubulus ſimili modo.Recens autem aſſus uel elixus,in cibo.In ueſica quoq; bouis alii capita xx.tuſa, cum aceti ſextario,imponuntur ad lienis dolorem.Eadem ex cauſa emi lienem uituli,quanti indicatus ſit,iubent Magi, nulla pretii contatione : quoniam hoc quoq; religioſe pertineat: diuiſúmque per longitudinem annecti tunicæ utrinque , & induentem pati decidere ad pedes:dein collectum in umbra arefacere.Cùm hoc fiat,ſimul reſidere lienem ægri uitiatum,liberaríque eum morbo dicitur.Prodeſt & pulmo uulpium cinere ſiccatus,atque in aqua potus.Item hœdorum lien impoſitus.

Ad aluum ſiſtendam,cœliacos,dyſentericos,inflationes alui,rupta,teneſmon, & tineas,& colum.

CAP. XIIII.

ALuum ſiſtit ceruinus ſanguis:item cornus cinis : iecur aprinum ex uino potum citra ſalem, recénſque : item aſſum ſuillum, uel hircinum decoctum in uini hemina. Coagulum leporis in uino ciceris magnitudine:aut ſi febris ſit,ex aqua. Aliqui & gallam adiiciunt, alii per ſe leporis ſanguine contenti ſunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus.Taurini cornus ueteris ex parte ima cinis , inſperſus potioni aquæ. Sanguis hircinus in carbone decoctus.Corium caprinum cum ſuo pilo decoctum,ſucco epoto. Coagulum equi,& ſanguis caprinus,uel medulla,uel iecur aluum ſoluit. Fel lupi cum elaterio umbilico illigatum.Vel lactis equini potus:item caprini cum ſale & melle. Capræ fel cum cyclamini ſucco & aluminis modico. Aliqui & nitrum & aquam adieciſſe malunt.

Fel

Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo. Butyrum largius sumptum cœliacis & dysentericis medetur,& iecur uaccinum. Cornus ceruini cinis,tribus digitis captus in potione aquæ. Coagulum leporis subactum in pane: si uerò sanguinem detrahunt,in polenta. Aprini uel suilli uel leporini fimi cinis,inspersus potioni tepidæ uini. Vituli quoque ius uulgariter datum, inter auxilia cœliacorum & dysentericorum tradunt. Lactis asinini potus utilior,addito melle. Nec minus efficax fimi cinis ex uino, utriq; uitio. Item polea suprà dicta. Equi coagulum, quod aliqui hippacen uocant, etiam si sanguinem detrahant:uel fimi cinis,dentiúmque eiusdem tusorum farina, salutaris dicitur:& bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum præcipiunt:& si tormina sint, cornus ceruini cinerem,aut fel taurinum cumino mistum,& cucurbitæ carnes umbilico imponere. Caseus recens uaccinus immittitur ad utrunque uitium. Item butyrum heminis quatuor,cum resinæ terebinthinæ sextante,aut cum malua decocta,aut rosaceo. Datur & seuum uitulinum,aut bubulum. Item medullæ excoquuntur cum farina & cera exiguóque oleo,ut sorberi possint. Medulla & in pane subigitur. Lac caprinum ad dimidias partes decoctum. Si sint & tormina,additur protropum. Torminibus satis esse remedii in leporis coagulo poto è uino tepido,uel semel,arbitrantur aliqui. Cautiores & sanguine caprino cum farina hordeacea & resina,uentrem illinunt. Ad omnes epiphoras uentris illini caseum mollem suadent:ueterem autem in farina tritum, cœliacis & dysentericis dari,cyatho casei in cyathis uini tribus. Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysentericis. Iecur assum capræ,cœliacis subuenit, magísque etiam hirci, in uino austero decoctum potúmq;, uel ex oleo myrteo umbilico impositum. Quidam decoquunt à tribus sextariis aquæ ad heminam,addita ruta. Vtuntur & liene asso capræ hircíue,& seuo hirci in pane qui cinere coctus sit, capræ à renibus maximè, ut per se hauriatur: protinúsque modicè frigidam sorberi iubent. Aliqui & in aqua decoctum seuum admista polenta,& cumino,& anetho,acetóq;. Illinunt & uentrem cœliacis,fimo cum melle decocto. Vtuntur ad utrunq; uitium & coagulo hœdi in uino myrtite, magnitudine fabæ poto:& sanguine eiusdem in cibum formato quem sanguiculum uocant. Infundunt dysentericis & glutinum taurinum,aqua calida resolutum. Inflationes autem discutit uitulinum fimum in uino decoctum. Intestinorum uitiis magnopere prodest coagulum ceruorum, decoctum cum lente betáque,atq; ita in cibo sumptum. Leporis pilorum cinis cum melle decoctus. Lactis caprini potus decoctus cum malua exiguo sale addito. Et si coagulum addatur,maioribus emolumentis fiat. Eadem uis est & in seuo caprino in sorbitione aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua. Item feminum hœdi cinis rupta intestina sarcire mirè traditur. Fimum leporis cum melle decoctum, & quotidie fabæ magnitudine sumptum,ita ut deploratos sanauerint. Laudant & caprini capitis cum suis pilis decocti succum. Tenesmos;id est,crebra & inanis uoluntas egerendi,tollitur poto lacte asinino:item bubulo. Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Quæ in excrementis lupi diximus inueniri ossa, si terram non attigerint, colo medentur adalligata brachio. Polea quoque suprà dicta magnopere prodest in sapa decocta. Item suilli fimi farina addito cumino in aqua rutæ decoctæ. Cornus ceruini teneri cinis,cochleis Africanis cum testa sua tusis mistus,in uini potione.

Ad vesicæ cruciatus & calculos: de genitalium & sedis vitijs,& inguinum remedijs. CAP. XV.

VEsicæ calculorúmque cruciatibus auxiliatur urina apri,& ipsa uesica pro cibo sumpta:efficacius,si prius fumo maceretur utrunq;. Vesicam elixam mandi oportet,& à muliere fœminæ suis. Inueniuntur & in iocineribus eorum lapilli, aut duritie lapillis similes, candidi, sicuti in uulgari sue: quibus contritis atque potis in uino, pelli calculos aiunt. Ipsi apro tam grauis sua urina est,ut nisi egesta fugæ non sufficiat,ac uelut deuinctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. Leporis renes inueterati, in uino poti, calculos pellunt. In perna suis articulos esse diximus,quorum decoctum ius facit urinæ utile. Asinini renes inueterati tritíque,& in uino mero dati, uesicæ medentur. Calculos expellunt

lichenes

lichenes equini ex uino aut mulſo poti diebus xl. Prodeſt & ungulæ equinæ cinis, in uino, aut aqua. Item fimum caprarum in mulſo, efficacius ſylueſtrium. Pili quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis, cerebrum apri uel ſuis, ſanguíſque. Vitia uerò, quæ in eadem parte ſerpunt, iecur eorum combuſtum, maximè iuniperi ligno cum charta & arrhenico ſanat: fimi cinis: fel bubulum cum alumine Aegyptio ac muria ad craſſitudinem mellis ſubactum: inſuper beta ex uino cocta impoſita: caro quoque. Manantia uerò hulcera, ſeuum cum medulla uituli in uino decoctum, uel caprinum cum melle rubíque ſucco: uel ſi ſerpant, fimum etiam prodeſſe cum melle dicunt aut cum aceto, & per ſe butyrum. Teſtium tumor cum ſeuo uituli, addito nitro cohibetur: uel fimo eiuſdem ex aceto decocto. Vrinæ incontinentiam cohibet ueſica aprina, ſi aſſa mandatur. Vngularum apri uel ſuis cinis potioni inſperſus. Veſica fœminæ ſuis combuſta ac pota: Item hœdi, uel pulmo: Cerebrum leporis in uino: Eiuſdem teſticuli toſti, uel coagulum cum anſerino adipe in polenta: Renes aſinini in mero triti potíque. Magi uerrini genitalis cinere poto ex uino dulci demonſtrant urinam facere in canis cubili, ac uerba adiicere, ne ipſe urinam faciat, ut canis, in ſuo cubili. Rurſus ciet urinam ueſica ſuis, ſi terram non attigerit, impoſita pubi. Sedis uitiis præclarè prodeſt fel urſinum cum adipe. Quidam adiiciunt ſpumam argenti ac thus. Prodeſt & butyrum cum adipe anſerino ac roſaceo. Modum ipſæ res ſtatuunt, ut ſint illitu faciles. Præclarè medetur & taurinum fel, in linteolis conceptis: rimáſque perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, ſeuum uituli, maximè ab inguinibus cum ruta: cæteris uitiis medetur ſanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per ſe. Item fel lupinum ex uino. Panos & apoſtemata in quacunque parte, ſanguis urſinus diſcutit: item taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicitur cùm interficiatur reddere urina, liquidiorem initio, ſed in terra ſpiſſantem ſe. Hic adalligatus femini, omnes impetus diſcutit, omníque ſuppuratione liberat. Eſt autem rarus inuentu, nec ex omni onagro, ſed celebri remedio. Prodeſt & urina aſini cum melanthio. Et ungulæ equinæ cinis cum oleo & aqua illitus. Sanguis equi, præcipuè admiſſarii: & ſanguis bubulus: item fel. Caro quoque eoſdem effectus habet calida impoſita: & ungulæ cinis ex aqua aut melle: urina caprarum, hircorúmque carnes in aqua decoctæ: aut fimum ex his cum melle decoctum: fel urſinum ſiue uerrinum: urina ſuum in lana impoſita. Femina atteri adurí que equitatu notum eſt. Vtiliſſimum eſt ad omnes inde cauſas, ſpumam equi ex ore inguinibúſque illinire. Inguina & ex hulcerum cauſa intumeſcunt. Remedio ſunt equi ſetæ tres, totidem nodis alligatæ intra hulcus.

Ad podagras, ad morbum comitialem, ad ſideratos, morbúmque regium, oſſáque fracta, remedia.

CAP. XVI.

Podagris medetur urſinus adeps, taurinúmque ſeuum, pari pondere & ceræ. Addunt quidam hypociſtida & gallam. Alii hircinum præferunt ſeuum cum fimo capræ, & croco ſinapíue, uel caulibus ederæ tritis, ac perdicio uel flore cucumeris ſylueſtris. Item bouis fimum cum aceti fæce. Magnificant & uituli, qui nondum herbam guſtauerit, fimum, aut per ſe ſanguinem tauri: uulpem decoctam uiuam, donec oſſa tantùm reſtent: lupúmue uiuum oleo cerati modo incoctum: ſeuum hircinum, cum helxines parte æqua, ſinapis tertia: fimi caprini cinerem cum axungia. Quin & iſchiadicos uri ſub pollicibus pedum eo fimo feruente, utiliſſimè tradunt. Articulorúmque uitiis fel urſinum utiliſſimum eſſe, & leporis pedes adalligatos. Podagras quidam mitigari pede leporis uiuentis abſciſſo, ſi quis ſecum aſſiduè habeat. Perniones urſinus adeps, rimáſque pedum omnes ſarcit: efficacius alumine addito: ſeuum caprinum: dentium equi farina: aprinum uel ſuillum fel: cum adipe pulmo impoſitus: & ſi ſubtriti ſint contuſi'ue offenſatione. ſi uerò aduſti frigore, leporini pili cinis. Eiuſdem pulmo contuſis diſſectus, aut pulmonis cinis. Sole aduſta, ſeuo aſinino aptiſſimè curantur: item bubulo cum roſaceo. Clauos & rimas callíque uitia, fimum apri uel ſuis recèns illitum, ac tertio die ſolutum ſanat: talorum

talorum cinis,pulmo aprinus,aut suillus, aut ceruinus. Attritus calceamentorum, urina asini cum luto suo illita.Clauos seuum bubulum cum thuris polline. Perniones uerò corium combustum:melius ex uetere calceamento.Iniurias è calceatu,ex oleo corii caprini cinis.Varicum dolores sedat fimi uitulini cinis, cum lilii bulbis decoctis,addito melle modico:itémque omnia inflammata & suppurationes minantia.Eadem res & podagricis prodest,& articulariis morbis,è maribus præcipuè uitulis. Articulorum attritis,fel aprorum uel suum,linteo calefacto impositum:uitulíque qui nondum herbam gustauerit, fimum:item caprinum cum melle in aceto decoctum. Vngues scabros seuum uituli emendat:item caprinum admista sandaracha. Verrucas uerò aufert uitulini fimi cinis ex aceto:asini urinæ lutum.Comitiali morbo testes ursinos edisse prodest,uel aprinos bibisse ex lacte equino,aut ex aqua:item aprinam urinam ex aceto mulso:efficacius, quæ inaruerit in uesica sua.Dantur & suum testiculi inueterati tritíque in suis lacte,præcedente uini abstinentia,& sequente continuis diebus.Dantur & leporis sale custoditi pulmones,cũ thuris tertia parte,in uino albo,per dies xxx.Item coagula eiusdem.Asini cerebrum ex aqua mulsa,infumatum prius in foliis,semuncia per dies : uel ungularum eius cinis cochlearibus binis toto mense potus.Item testes sale asseruati,& aspersi potioni, in asinarum maximè lacte,uel ex aqua.Membrana partus earum,præcipuè si marem pepererint, olfactata accedente morbo comitialium resistit.Sunt qui è mare nigróque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda Luna præcipiant.Alii carnem,aliqui sanguinem aceto dilutum per dies xl.bibendum.Quidam urinam equi aquæ ferrariæ ex officinis miscent,eadémque potione & lymphaticis medentur.Comitialibus datur & lactis equini potus, lichénque in aceto mulso bibendus. Dantur & carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, ut uolunt Magi.Seuum earum cum felle taurino pari pondere decoctum,& in folliculo fellis reconditum,ita ne terram attingat, potum uerò sub limine ex aqua. Morbum ipsum depræhendit caprini cornus uel ceruini usti nidor.Sideratis urina pulli asinini nardo admisto perunctione prodesse dicitur. Regio morbo cornus ceruini cinis : sanguis asinini pulli ex uino.Item fimum asinini pulli,quod primum edidit à partu,datum fabæ magnitudine è uino medetur intra diem tertium.Eadem & ex equino pullo similitérque uis est. Fractis ossibus præsentaneus maxillarum apri cinis uel suis.Item lardum elixum atq; circunligatum mira celeritate solidat. Coctis quidem fractis laudatur unicè caprinum fimum ex uino uetere,aperit,extrahit,persanat. Febres arcet ceruorum caro, ut diximus. Eas quidem quæ certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter salsus adalligatúsq;, si credimus Magis. Est genus febrium, quod amphemerinon uocant. Hoc liberari tradunt , si quis è uena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquæ hauserit. Quartanis Magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent , & ne recidant, non remoueri septeno circuitu.Quis hoc quæso inuenire potuit?quæ'ue est ista mistura? cur digitus potissimùm bubonis electus est?Modestiores iecur felis decrescente Luna occisæ inueteratum sale,ex uino bibendum ante accessiones quartanæ dixere. Iidem Magi fimi bubuli cinere consperso puerorum urina illinunt digitos pedum, manibúsque leporis cor adalligant. Coagulum ante accessionem propinant. Datur & caseus caprinus recens cum melle diligenter sero expresso.

Ad melancholicos,lethargicos,hydropicos:ad ignem sacrum,& ad dolores neruorum remedia. CAP. XVII.

MElancholicis fimum uituli in uino decoctum remedio est.Lethargicos excitat asini lichen, naribus illitus ex aceto:caprini cornus nidor aut pilorum : iecur aprinum. Itaque & ueternosis datur. Phthisicis medentur , iecur lupi ex uino, macræ suis fœminæ herbis pastæ lardum,carnes asininæ ex iure sumptæ.Hoc genere maximè in Achaia curant id malum.Fimi quoque aridi,sed pabulo uiridi pasto boue, fumum harundine haustum prodesse tradunt.Bubuli quoq; cornus mucronem exustum , duorum cochleariorum mensura,addito melle,pilulis deuoratis. Capræ seuo in pulte ex alica & phthisin & tussim sanari,uel recenti cum mulso liquefacto,ita ut uncia in cyathum addatur,rutæque

ramo

ramo permiſceatur,non pauci tradunt.Rupicapræ ſeui cyatho,& lactis pari menſura,deploratum phthiſicum conualuiſſe certus author affirmat. Sunt & qui ſuum fimi cinerem profuiſſe ſcripſerint in paſſo:& cerui pulmonem,maximè ſubulonis, ſiccatum in fumo, tritúmque in uino.Hydropicis auxiliatur urina ueſicæ apri paulatim data in potus:efficacius quæ inaruerit cum ueſica ſua.Fimi ceruini,maximè ſubulonis,ſed & bubuli, de armentinis loquor(quod bolbiton uocant)cinis cochleariorum trium in mulſi hemina,bouis fœminæ in mulieribus, & ex altero ſexu in uiris:quod ueluti myſterium occultarunt Magi:Fimum uituli maſculi illitum:Fimi uituli cinis cum ſemine ſtaphylini, æqua portione ex uino:Sanguis caprinus cum medulla.Efficaciorem putant hircorum,utiq; ſi lentiſco paſcantur.Igni ſacro urſinus adeps illinitur,maximè qui eſt ad renes : uitulinum fimum recens,uel bubulum:caſeus caprinus ſiccus cum porro:ramenta pellis ceruinæ deiecta pumice,ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi ſpuma aut ungulæ cinis. Eruptionibus pituitæ,aſinini fimi cinis cum butyro.Papulis nigris,caſeus caprinus ſiccus ex melle & aceto in balineis,oleo remoto.Puſtulis ſuilli fimi cinis aqua illitus,uel cornus ceruini cinis. Luxatis recens fimum aprinum uel ſuillum:item uitulinum : uerris ſpuma recens cum aceto:fimum caprinum cum melle. Bubula caro impoſita tumorem ſanat.Fimum ſuillum in teſta calefactum tritúmque cum oleo, duritias corporum omnes tollit optimè.Adeps è lupis illitus,in his quæ rumpere opus eſt,plurimum proficit.Fimum bubulum in cinere calefactum,aut caprinum in uino uel aceto decoctum. In furunculis ſeuum bubulum cum ſale:aut ſi dolor eſt intinctum oleo, liquefactum ſine ſale, ſimilíque modo caprinum. In ambuſtis urſinus adeps cum lilii radicibus : aprinum aut ſuillum fimum inueteratum:ſetarum ex his è penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus:tali bubuli cinis,cum cera & medulla ceruina:fel tauri:fimum leporis.Sed caprarum fimus ſine cicatrice ſanare dicitur. Glutinum præſtantiſſimum fit ex auribus taurorum & genitalibus. Nec quicquam efficacius prodeſt ambuſtis. Sed adulteratur nihil æquè, quibuſuis pellibus inueteratis,calceamentíſque etiam decoctis. Rhodiacum fideliſſimum:eóque pictores & medici utuntur:Id quoque quò candidius,eò probatius. Nigrum & lignoſum damnatur. Neruorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, utiliſſimum putant,uel putreſcente neruo. Spaſmata & percuſſu uitiata fimo aprugno curant, uere collecto & arefacto. Sic & quadrigis agendis tractos, rotáue uulneratos:& quoquo modo ſanguine contuſo, uel ſi recens illinatur. Sunt qui incoxiſſe aceto, utilius putent. Quin & in potu farinam eam ruptis conuulneratíſque & euerſis ex aceto ſalutarem promittunt.Reuerentiores cinerem eius ex aqua bibunt. Ferúntque & Neronem principem hac potione recreati ſolitum, cùm ſic quoque ſe trigario approbare uellet. Proximam ſuillo fimo uim putant.

Ad ſanguinem ſiſtendum,& contra hulcera & carcinomata,ad ſcabiem remedia: & quæ infixa corpori extrahunt,& quæ cicatricibus proſunt.

CAP. XVIII.

SAnguinem ſiſtit coagulum ceruinum ex aceto:item leporis. Huius quidem & pilorum cinis:item ex fimo aſinino cinis:& pilorum quidem cinis illitus. Efficacior uis è maribus aceto admiſto,& in lana ad omne profluuium impoſito. ſimiliter ex equino capite & femine.Aut fimi uitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus uel fimi ex aceto.Hircini uerò iocineris diſſecti ſanies efficacior:& cinis utriuſque ex uino potus,uel naribus ex aceto illitus.Hircini quoque utris uinarii duntaxat cinis,cum pari pondere reſinæ:quo genere ſiſtitur ſanguis,& uulnus glutinatur.Hœdinum quoq; coagulum ex aceto,& feminum eius combuſtorum cinis,ſimiliter pollere traduntur.Hulcera ſanat in tibiis cruribúſq; adeps urſinus,admiſta rubrica.Quæ uerò ſerpunt,fel aprugnum cum reſina & ceruſſa : maxillarum apri uel ſuum cinis: fimum ſuum illitum ſiccum:item caprinum ex aceto ſubferuefactum. Cætera purgantur & explentur butyro : cornus ceruini cinere, uel medulla cerui:felle taurino cum cyprino oleo,aut fimo caprino,aut hircino. Fimum recens ſuum, uel inueterati farina illinitur uulneribus ferro factis.Phagedænis & fiſtulis immittitur

immittitur fel tauri,cum ſucco porri,aut lacte mulierum, uel ſanguis aridus cum cotyledone herba.Carcinomata curat coagulum leporis,cum pari pondere capparis aſperſum uino.gangrenas urſinum fel penna illitum:aſini ungularum cinis ea quæ ſerpunt hulcera inſperſus.Sanguis equi adrodit carnes ſeptica ui:Item fimi equini inueterati fauilla.Ea uerò quæ phagedænas uocant in hulcerum genere,corii bubuli cinis cum melle.Caro uituli recentia uulnera non patitur intumeſcere:fimum bubulum cum melle. Feminum uituli cinis ſordida hulcera,& quæ cacoëthe uocant,è lacte mulieris ſanat. Recentes uerò plagas ferro illatas,glutinum taurinum liquefactum,tertio die ſolutum. Caſeus caprinus ſiccus ex aceto ac melle , purgat hulcera. Quæ uerò ſerpant, cohibet ſeuum cum cera: item addita pice ac ſulphure percurat.Similiter proficit ad cacoethe, hœdi feminum cinis è lacte mulieris.Et aduerſus carbunculos , ſuis fœminæ cerebrum toſtum illitúmque. Scabiem hominis, aſininæ medullæ maximè abolent:urinæ eiuſdem cum ſuo luto illitæ. Butyrum etiam,quod in iumentis proficit cum reſina calida:glutinum taurinum in aceto liquefactum , addita calce:fel caprinum cum aluminis cinere:boas fimum bubulum: unde & nomen traxere. Canum ſcabies ſanantur bubulo ſanguine recenti : iterúmque, cùm inareſcat, illito, & poſtero die abluto cinere lixiuo. Spinæ ac ſimilia corpori extrahuntur felis excrementis:item capræ ex uino:coagulo quocunque, ſed maximè leporis, cum thuris polline & oleo , aut cum uiſci pari pondere,aut cum propoli. Cicatrices nigras ſeuum aſininum reducit ad colorem. Fel uituli extenuat calefactum. Medici adiiciunt myrrham & mel & crocum , æreáque pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiſcent.

Ad muliebria mala medicinæ,& ad infantium morbos,& Veneris remedia.

CAP. XIX.

MVlierum purgationes adiuuat fel taurinum lana ſuccida appoſitum. Olympias Thebana addidit hyſſopum & nitrum.Cornus ceruini cinis potus.Item uuluas laborantes,illitu quoque:& fel taurinum cum opio appoſitum obolis binis. Vuluas & pilo ceruino ſuffire prodeſt. Tradunt , ceruas cùm ſenſerint ſe grauidas, lapillum deuorare: quem in excrementis repertum,aut in uulua(nam & ibi inuenitur)cuſtodire partus adalligatum.Inueniuntur & oſſicula in corde & in uulua,perquàm utilia grauidis parturientibúſque.Nam de pumice,qui in uaccarum utero ſimili modo inuenitur, diximus in natura boum.Lupi adeps illitus uuluas mollit,dolores etiam iecur.Carnes lupi ediſſe parituris prodeſt:aut ſi incipientibus parturire ſit iuxtà qui ederit,adeò,ut etiam contra illatas noxias ualeat. Eundem ſuperuenire, pernicioſum eſt. Magnus & leporis uſus mulieribus.Vuluas adiuuat pulmo aridus potus:profluuia iecur cum Samia terra ex aqua potum:ſecundas coagulum:cauentur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco & porri ſucco,uellere appoſitum,abortus mortuos expellit.Si uuluæ leporum in cibis ſumantur, mares concipi putant.Hoc & teſticulis eorum & coagulo profici.Conceptum leporis utero exemptum his quæ parere deſierint,reſtibilem fœcunditatem afferre.Sed pro conceptu,leporis ſaniem & uiro Magi propinant. Item uirgini nouem grana fimi,ut ſtent perpetuò mammæ.Coagulum quoque ob id cum melle illinunt:ſanguinem, ubi euulſos pilos renaſci uolunt.Inflationi uuluæ,fimum aprugnum ſuillúmue cum oleo illini prodeſt.Efficacius ſiſtit farina aridi,ut aſpergatur potioni,uel ſi grauidæ aut puerperæ torqueantur. Lacte ſuis poto cum mulſo adiuuantur partus mulierum.Per ſe uerò potum, deficientia ubera puerperarum replet. Eadem circunlita ſanguine fœminæ ſuis , minus creſcent.Si dolent,lactis aſinini potu mulcentur:quod addito melle ſumptum,& purgationes earum adiuuat. Sanat & uuluarum exhulcerationes eiuſdem animalis ſeuum inueteratum , & in uellere appoſitum duritiem uuluarum emollit. Per ſe uerò recens uel inueteratum , ex aqua illitum,pſilothri uim obtinet.Eiuſdem animalis lien inueteratus,ex aqua illitus mammis,abundantiam facit:uuluas ſuffitu corrigit.Vngulæ aſininæ ſuffitæ partum maturant, ut uel abortus euocetur:nec aliter adhibentur, quoniam uiuentem partum necant. Eiuſdem animalis fimum ſi recens imponatur, profluuia ſanguinis mirè ſedare dicitur. Nec-

non

non & cinis eiuſdem fimi, qui & uuluæ prodeſt impoſitus. Equi ſpuma illita per dies x x, priùs quàm primùm naſcantur, pili reſtinguuntur. Item cornus ceruini decocto: melius, ſi recentia ſint cornua. Lacte equino iuuātur uuluæ collutæ. Quòd ſi mortuus partus ſentiatur, lichen ex aqua dulci potus eiicit. Item ungulæ ſuffitu, aut fimum aridum. Vuluas procidentes butyrum infuſum ſiſtit. Induratam uuluam aperit fel bubulum roſaceo admiſto, foris uellere cum reſina terebinthina impoſito. Aiunt & ſuffitu fimi è mare boue, procidentes uuluas reprimi, partus adiuuari: conceptus uerò uaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus uexationem fieri, certum eſt. Hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino, & adipe ſerpentium, & ærugine, addito melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel, ſi in purgationibus fuerit ſub coitu aſperſum uuluæ, etiam duritiam uentris emollit, & profluuium minuit umbilico peruncto, atque in totum uuluæ prodeſt. Modum ſtatuunt fellis pondere denarii ad apii tertiam, admiſto amygdalino oleo, quantum eſſe ſatis appareat: hoc in uellere imponunt. Maſculi fel uituli, cum mellis dimidio tritum, ſeruatur ad uuluas. Carnem uituli ſi cum ariſtolochia inaſſatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla uituli in uino ex aqua decocta cum ſeuo, exhulcerationibus uuluarum impoſita prodeſt. Item adeps uulpium, excrementúmque felium: hoc cum reſina & roſaceo impoſitum. Caprino cornu ſuffiri uuluam, utiliſſimum putant. Sylueſtrium caprarum ſanguis cum palma marina pilos detrahit. Cæterarum uerò fel, callum uuluarum emollit inſperſum, & à purgatione conceptus facit. Sic quoque pſilothri uis efficitur, ſi euulſis pilis triduo ſeruetur illitum. Profluuium, quamuis immenſum, urina capræ pota ſiſti, obſtetrices promittunt, & ſi fimum illinatur. Membrana caprarum in qua partus editus, inueterata, potúq; ſumpta in uino, ſecundas pellit. Hœdorum pilis ſuffiri uuas, utile putant, & in profluuio ſanguinis coagulum bibi, aut hyoſcyami ſemen imponi. E boue ſylueſtri nigro ſi ſanguine ricini lumbi perungantur mulieri, tædium Veneris fieri, dicit Oſthanes. Idem amoris, pota hirci urina, admiſta propter faſtidium nardo. Infantibus nihil butyro utilius, per ſe & cum melle: priuatim & in dentitione & ad gingiuas, & ad oris hulcera. Dens lupi adalligatus, infantium pauores prohibet, dentientíque morbos: quod & pellis lupina præſtat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem curſum præſtare dicuntur. Leporum coagulo illito ubere, ſiſtitur infantium aluus. Iecur aſini, admiſta modicè panace, inſtillatum in os, à comitialibus morbis & aliis infantes tuetur: hoc x l. diebus fieri præcipiunt. Et pellis aſinina iniecta, impauidos infantes facit. Dentes qui equis primùm cadunt, facilem dentitionem præſtant infantibus adalligati: efficacius, ſi terram non attigere. Lien bubulus in melle editur: & illinitur ad lienis dolores: ad hulcera manantia cum melle. Lien uituli in uino decoctus, tritúſque & illitus, hulcuſcula oris. Cerebrum capræ Magi per anulum aureum traiectum, priùs quàm lac detur, infantibus inſtillant contra comitiales, cæteróſque infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maximè puellas. Lacte caprino, aut cerebro leporum perunctæ gingiuæ, faciles dentitiones faciunt. Somnos fieri lepore ſumpto in cibis Cato arbitratur: uulgus & gratiam corpori in v i i. dies, friuolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat ſubeſſe cauſa in tanta perſuaſione. Magi felle capræ, ſacrificatæ duntaxat, illito oculis, uel ſub puluino poſito, ſomnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis è myrteo oleo perunctis. Coitus ſtimulat fel aprugnum illitum: item medullæ ſuum hauſtæ: ſeuum aſininum, anſeris maſculi adipe permiſto illitum. Item à coitu equi Virgilio quoque deſcriptum uirus, & teſticuli equini aridi, ut potioni interi poſſint, dextérue aſini teſtis in uino potus pro portione, uel adalligatus brachiali. Eiuſdem à coitu ſpuma collecta roſeo panno, & incluſa argento, ut Oſthanes tradit. Salpe genitale in oleum feruens mergi iubet ſepties, eóque perungi pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, uel tauri à coitu urinam, lutóque ipſo illini pubem. At è diuerſo muris fimo illito, cohibetur uirorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut ſuis aſſus, ieiuni cibo ſumptus eo die: item hœdinus.

Mira de animalibus. CAP. XX.

MIra prætereà traduntur in eiſdem animalibus. Veſtigium equi excuſſum ungula (ut ſolet plerunque) ſi quis collectum reponat, ſingultus remedium eſſe recordantibus quonam loco id repoſuerint. Iecur luporum equinæ ungulæ ſimile eſſe, & rumpi equos qui ueſtigia luporum ſub equite ſequantur. Talis ſuum diſcordiæ uim quandam ineſſe. In incendiis ſi fimi aliquid egeratur è ſtabulis, facilius extrahi, nec recurrere oues bouéſque. Hircorum carnes uirus non reſipere, ſi panem hordeaceum eo die, quo interficiantur, ederint, laſérue dilutum biberint. Nullas uerò teredinem ſentire, Luna decreſcente induratas ſale. Adeóque nihil omiſſum, ut leporem ſurdum celeriùs pingueſcere reperiamus. Animalium uerò medicinas: ſi ſanguis profluat iumentis, ſuillum fimum ex uino infundendum. Boum autem morbis ſeuum, ſulphur uiuum, allium ſylueſtre, ouum coctum: omnia hæc trita in uino danda, aut uulpis adipem. Carnẽ caballinam diſcoctam, potu ſuum morbis mederi. Omnium uerò quadrupedum morbis, capram ſolidam cum corio, & ranam rubetam diſcoctas. Gallinaceos non attingi à uulpibus, qui iecur animalis eius aridum ederint: uel ſi pellicula ex ea collo inducta, galli inierint. Similia in felle muſtelæ. Boues in Cypro contra tormina hominum excrementis ſibi mederi. Non ſubteri pedes boum, ſi priùs cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum non accedere, ſi capti unius pedibus infractis, cultróque adacto, paulatim ſanguis circa fines agri ſpargatur: atq; ipſe defodiatur in eo loco, ex quo cœperit trahi. Aut ſi uomerem, quo primus ſulcus eo anno in agro ductus ſit, excuſſum aratro, focus Larium, quò familia conuenit, abſumat: ac lupum nulli animalium nociturum in eo agro, quandiu id fiat. Hinc deinde reuertemur ad animalia ſui generis, quæ aut placida non ſunt, aut fera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVSNONVS.

PROOEMIVM.

De origine medicinæ, & quando primùm clinice, & quando primùm iatraleptice, & de Chryſippo & Eraſiſtrato, & empirice, & Herophilo, & reliquis illuſtribus Medicis: & quoties ratio medicinæ mutata ſit, & qui primus Romæ Medicus, & quando, & quid de Medicis antiqui Romani iudicauerint, & vitia medicinæ.

CAP. I.

NATVRA remediorum, atque multitudo inſtantium ac præteritorum, plura de ipſa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus ſim, nullis antè hæc Latino ſermone condita, ancépſque lubricum eſſe rerum omnium nouarum, talium utique quàm ſteriles gratiæ difficultates in promendo: ſed quoniam occurrere uerisimile eſt omnium qui hæc cognoſcant cogitationi, quonam modo exoleuerint in medicinæ uſu, quæ tam parata atque pertinentia erant: mirúmque & indignum protinus ſubit, nullam artium inconſtantiorem fuiſſe, & etiamnum ſæpius mutari, cùm ſit fructuoſior nulla. Diis primùm inuentores ſuos aſſignauit, & cælo dicauit. Necnon & hodie multifariàm ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Aeſculapium fabulata, quoniam Tyndariden reuocauiſſet

ad uitam. Nec tamen cessauit narrare alios reuixisse opera sua, clara Troianis temporibus, quibus fama certior, uulnerum tamen duntaxat remediis. Sequentia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere usque ad Peloponnesiacum bellum: tunc eam reuocauit in lucem Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac ualida, & Aesculapio dicata. Is cùm fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo eius Dei quid auxiliatum esset, ut posteà similitudo proficeret, excripsisse ea traditur, atque (ut Varro apud nos credit) iam templo cremato, instituisse medicinam hanc, quæ Clinice uocatur. Nec fuit posteà quæstus modus, quoniam Prodicus Selymbriæ natus, discipulus eius, instituens quam uocant Iatralepticen, reunctoribus quoq; Medicorum ac mediastinis uectigal inuenit. Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutauit, plurimúmq; etiam ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato C. talentis donatus est à rege Ptolemæo filio eius, ut incipiamus & præmia artis ostendere. Alia factio ab experimentis se cognominans Empiricen, cœpit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis Physici authoritate commendato. Dissederúntq; eæ scholæ: & omnes eas damnauit Herophilus, in musicos pedes uenarũ pulsu descripto per ætatum gradus. Deserta deinde & hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quam posteà Asclepiades (ut retulimus) inuenerat. Auditor eius Themison fuit, qui quæ inter initia scripsit, illo mox recedente à uita, ad sua placita mutauit. Sed & illa Antonius Musa eiusdem authoritate Diui Augusti, quem contraria medicina graui periculo exemerat. Multos prætereo Medicos, celeberrimósq; ex iis Cassios, Calpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios, CCL. H-S. annua mercede iis fuere apud principes. Q. uerò Stertinius imputauit principibus, quod H-S quingenis annuis contentus esset: sexcena enim sibi quæstu urbis fuisse numeratis domibus ostendebat. Par & fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est: censúsque, quanquam exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi†H-S CCC. reliquere, quantum ad eam ætatem Aruntius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinæ Claudii Cæsaris nobilitatus, paritérque eloquentiæ affectator. Is eam potentiam nactus, nouam instituit sectam. Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum transiliuit, delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem: quali prudentia ingenióque, æstimari uel uno argumento abundè potest, cùm monumento suo (quod est Appia uia) iatronicen se inscripserit. Nullius histrionum equarúmque trigarii comitatior egressus in publico erat: cum Crinas Massiliensis arte geminata, ut cautior religiosiórque, ad siderum motus ex ephemeride Mathematica cibos dando, horásque obseruando, authoritate eum præcessit. Nupérque centies H-S reliquit muris patriæ, mœnibus quoque aliis penè non minori summa extructis. Hi regebant fata, cùm repentè ciuitatem Charmis ex eadem Massilia inuasit, damnatis non solùm prioribus Medicis, uerùm & balineis: frigidáque etiam hybernis algoribus lauari persuasit. Mersit ægros in lacus. Videbamus senes Consulares usque in ostentationem rigentes. Qua de re extat etiam Annæi Senecæ astipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam nouitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne uideatur accessio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inscriptio, turba se medicorum perisse. Mutatur ars quotidie toties interpollis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur. Palámque est, ut quisque inter istos loquendo polleat, imperatorem illico uitæ nostræ necísque fieri: ceu uerò non millia gentium sine Medicis degant, nec tamen sine Medicina: sicut populus Romanus ultra sexcentesimum annum, nec ipse in accipiendis artibus lentus, Medicinæ uerò etiam auidus, donec expertam damnauit. Etenim percensere insignia priscorum in his moribus conuenit. Cassius Hemina ex antiquis author est, primum è Medicis uenisse Romam Peloponneso Archagathum Lysaniæ filium, L. Aemilio, M. Liuio Coss. anno urbis DXXXV, eíque ius Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emptam ob id publicé. Vulnerarium eum tradunt fuisse uocatum, miréque gratum aduentum eius initio: mox à sæuitia secandi urendíque, transisse nomen in carnificem, & in tædium artem omnésque Medicos: quod

†Hermolaus hic legit sestertia trecenta: Budæus sestertiûm trecenties: quæ summa est centuplicato maior. Vide ipsum libr. 2. de Asse.

clarissimè intelligi potest ex M. Catone, cuius authoritati triumphus atque Censura minimum conferunt: tanto plus in ipso est. Quamobrem uerba eius ipsa ponemus, Dicam de istis Græcis suo loco Marce fili, quid Athenis exquisitum habeam, & quòd bonum sit eorum literas inspicere, non perdiscere. Vincam nequissimum & indocile genus illorum: & hoc puta uatem dixisse: Quandocunque ista gens suas literas dabit omnia corrumpet. Tum etiam magis, si Medicos suos huc mittet. Iurarunt inter se barbaros necare omnes Medicina. Sed hoc ipsum mercede faciunt: ut fides iis sit, & facilè disperdant. Nos quoque dictitant barbaros, & spurcius nos, quàm alios opicos, appellatione fœdant. Interdixi tibi de Medicis. Atque hic Cato DCV. anno urbis nostræ obiit, LXXXV suo, ne quis illi defuisse publicè tempora, aut priuatim uitæ spatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem utilissimam credimus? Minimè hercule. Subiicit enim qua Medicina & se & coniugem usque ad longam senectam perduxerit, iis ipsis scilicet, quæ nunc nos tractamus. Profitetúrque esse commentarium sibi, quo medeatur filio, seruis familiaribus, quem nos per genera usus sui differimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem. Maximè uerò quæstum esse immani prætio uitæ recusabant. Ideo templum Aesculapii, etiam cùm reciperetur is Deus, extra urbem fecisse, iterúmque in insula, traduntur. Et cùm Græcos Italia pellerent, diu etiam post Catonem excepisse Medicos. Augebo prouidentiam illorum. Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu, paucissimi Quiritium attigere, & ipsi statim ad Græcos transfugæ. imò uerò authoritas aliter quàm Græcè eam tractantibus, etiam apud imperitos expertésque linguæ, non est. Ac minus credunt, quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola euenit, ut cuicunque Medicum se professo statim credatur, cùm sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur: adeò blanda est sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla prætereà lex, quæ puniat inscitiam capitalem, nullum exemplum uindictæ. Discunt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt: Medicóque tantùm hominem occidisse impunitas summa est. Quinimo transit conuitium, & intemperantia culpatur, ultróque qui periere, arguuntur. Sed decuriæ pro more censuris principum examinantur: inquisitio per parietes agitur: & qui de nũmo iudicet, à Gadibus colũnísq; Herculis accersitur: de exilio uerò nõ nisi die XL, quinque electis uiris datur tabella. At de iudice ipso quales in consiliũ eunt, statim occisuri? Meritò, dum nemini nostrũ libet scire, quid saluti suæ opus sit. Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoscimus: aliena memoria salutamus: aliena uiuimus opera. Perierúntq; rerum naturæ pretia & uitæ argumẽta. Nihil aliud pro nostro habemus, quàm delicias. Non deseram Catonẽ tam ambitiosæ artis inuidiæ à me obiectum, aut Senatũ illum qui ita cẽsebat, idq; nõ criminibus artis arreptis, ut aliquis expectauerit. Quid enim uenenorum fertilius, aut unde plures testamentorum insidiæ? Iam uerò & adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Liuia Drusi Cæsaris: item Valentis, in qua dictum est regina. Non sint artis ista, sed hominum. Non magis hæc urbi timuit Cato, ut equidem credo, quàm reginas. Ne auaritiam quidem arguam, rapacésque nundinas pendentibus fatis, & dolorum indicaturam, ac mortis arrham, aut arcana præcepta, Squamam in oculis emouendam potiùs, quàm extrahendam: per quæ effectum est, ut nihil magis prodesse uideretur, quàm multitudo grassantiũ. Neque enim pudor, sed æmuli prætia summittunt. Notum est ab eodem Charmide unum ægrum ex prouincialibus H-S *ducentis* conductum: Alconti uulnerum Medico H-S. C. damnato ademisse Claudium principem. Eidémque in Gallia exulanti, & deinde restituto acquisitum non minus intra paucos annos. Et hæc personis imputentur. Ne fæcem quidem aut inscitiam eius turbæ arguamus, ipsorúmque intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diuerticulis: imperiosam inediam, & ab iisdem deficientibus cibos sæpius die ingestos, mille prætereà pœnitentiæ modis, culinarum etiam præceptis & unguentorum misturis, quando nullas omisere uitæ illecebras. Inuehi pereginas merces, consiliaríque extrema pretia, displicuisse maioribus crediderim equidem, non tamen hoc Catonem prouidisse, cùm damnaret artem.

tem. Theriace uocatur excogitata compoſitio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cùm tot remedia dederit natura, quæ ſingula ſufficerent. Mithridaticum antidotum ex rebus LIIII componitur, interim nullo pondere æquali, & quarundam rerum ſexageſima denarii unius imperata. Quo Deorum perfidiam iſtam monſtrante? Hominum enim ſubtilitas tanta eſſe non potuit. Oſtentatio artis & portentoſa ſcientiæ uenditatio manifeſta eſt. Ac ne ipſi quidem illam nouere. Comperíque uulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inſcitia nominis, quod eſſe uenenum docebimus inter pigmenta. Verùm hæc ad ſingulorum ſalutem pertinent. Illa autem, quæ timuit Cato, atque prouidit, innocentiora multo & parua opinatu, quæ proceres artis eiuſdem in ſemetipſis fatentur. Illa perdidere imperii mores, illa quæ ſani patimur, luctatus, ceromata, ceu ualetudinis cauſa inſtituta, balineæ ardentes, quibus perſuaſere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus ualidus exiret, obedientiſsimi uerò efferrentur. Potus deinde ieiunorum ac uomitiones, & rurſus perpotationes, ac pilorum euiratio inſtituta reſinis eorum: Itémque pectines in fœminis quidem publicati. Ita eſt profectò, lues morum, nec aliunde maior, quàm è medicina, uatem prorſus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis eſſe ingenia Grecorum inſpicere, nõ perdiſcere. Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo, ſexcentíſque populi Romani annis aduerſus artem, in qua conditione inſidioſiſsima authoritatem peſsimis boni faciunt: ſimul contra attonitas quorundam perſuaſiones, qui prodeſſe niſi pretioſa non putant. Neque enim dubitauerim, aliquibus faſtidio futura quæ dicentur animalia: at non Virgilio fuit nominare formicas nulla neceſsitate, & curculiones, ac lucifugis congeſta cubilia blattis: non Homero inter prælia Deorum improbitatem muſcæ deſcribere: non naturæ gignere iſta, cùm gignat hominem. Proinde cauſas quiſque & effectus, non res, æſtimet. Ordiemur autem à confeſsis, hoc eſt, lanis ouíſque, ut obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam ſi alienis locis, tamen obiter dici neceſſe erit. Nec deerat materiæ pompa, ſi quicquam aliud intueri liberet, quàm fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phœnicis nidóque medicinis, ceu uerò id certum eſſet, atque non fabuloſum. Irridere eſt, uitæ remedia poſt milleſimum annum reditura monſtrare.

De *medicinis lanarum*. CAP. II.

LAnis authoritatem ueteres Romani etiam religioſam habuere, poſtes à nubentibus attingi iubentes. Prætérque cultum & tutelam contra frigora, ſuccidæ plurima præſtant remedia ex oleo uinóque aut aceto, prout quæque mulceri morderíue opus ſit, & aſtringi laxaríue, luxatis membris, dolentibúſque neruis impoſitæ, & crebrò ſuffuſæ. Quidam etiam ſalem admiſcent luxatis. Alii cum lana rutam tritam adipémque imponunt. Item contuſis tumentibúſque. Halitus quoque oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atque gingiuis admiſto melle. Prodeſt & phreneticis ſuffitu. Sanguinem in naribus ſiſtit cum oleo roſaceo, & alio modo indita auribus obturatis ſpiſsius. Quin & hulceribus uetuſtis imponitur cum melle. Vulnera ex uino, uel aceto, uel aqua frigida & oleo expreſſa ſanat. Arietis uellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes uuluæ ſedant. Et ſi procidant, ſuffitu reprimunt. Succida lana impoſita ſubditáque mortuos partus euocat. Siſtit etiam profluuia earum. At canis rabioſi morſibus inculcata poſt diem ſeptimum ſoluitur. Reduuias ſanat ex aqua frigida. Eadem nitro, ſulphure, oleo, aceto, pice liquida feruentibus tincta, quàm calidiſſima impoſita bis die, lumborum dolores ſedat. Sanguinem ſiſtit ex ariete ſuccida, articulos extremitatum præligans. Laudatiſſima omnis è collo, natione uerò Galatica, Tarentina, Attica, Mileſia. Succidam imponunt & deſquamatis, percuſſis, liuidis, incuſſis, colliſis, contritis, deiectis, capitis & aliis doloribus, ſtomachi inflammationi ex aceto & roſaceo. Cinis eius illinitur attritis, uulneratis, ambuſtis. Et in oculorum medicamenta additur: item in fiſtulas auréſque ſuppuratas. Ad hæc detonſam eam, alii uerò euulſam deciſis ſummis partibus ſiccant, carpúntque, & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt utrunque. Alii aſſulis tedæ ſubiectis, & ſubinde interſtratis, oleo aſperſam accendunt, cine-

rémque in labellis aqua addita confricant manu,& conſidere patiuntur,ídq; ſæpius mutantes aquam, donec linguam aſtringat leniter, nec mordeat. Tum cinerem reponunt. Vis eius ſeptica eſt,efficaciſſiméque genas purgat. Quin ipſæ ſordes pecudum ſudórq; feminum & alarum adhærentes lanis(œſypum uocant)innumeros propè uſus habent. In Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis,ſed probatiſſimum,lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuſcunque ſordibus ſuccidis primùm collectis, ac lento igni in æneo uaſe ſubferuefactis & refrigeratis,pinguíq; quod ſupernatet,collecto in fictili uaſe,iterúmque decocta priori materia:quæ pinguitudo utraque frigida aqua lauatur,& in linteo ſiccatur,ac Sole torretur,donec candida fiat ac tranſlucida. Tum in ſtannea pyxide conditur. Probatio autem,ut ſordium uirus oleat,& manu fricante ex aqua non liquetur,ſed albeſcat ut ceruſſa. Oculis utiliſſimum contra inflammationes genarúmque callum. Quidam in teſta torrent,donec pinguedinem amittat, utilius tale exiſtimantes erosis & duris genis,angulis ſcabioſis & lacrymantibus. Hulcera non oculorum modò ſanat ſed oris etiam & genitalium cum anſerino adipe. Medetur & uuluæ inflammationibus, & ſedis rhagadiis & condylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos uſus eius ſuo loco digeremus. Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac ſiccatæ per ſe tuſæque in farinam & illitæ dentibus mirè proſunt, etiam labantibus, gingiuíſque, ſi carcinoma ſerpat. Iam uerò pura uellera aut per ſe impoſita cæcis doloribus, aut accepto ſulphure: & cinis eorum genitalium uitiis. Tantúmque pollent,ut medicamentis quoque ſuperponantur. Medentur ante omnia & pecori ipſi, ſi faſtidio non paſcatur. Cauda enim quàm arctiſſimè prælıgata,euulſa inde lana,ſtatim ueſcuntur. Tradúntque quod extra nodum ſit è cauda præmori.

De ouorum natura. CAP. III.

LAnæ habent & cum ouis ſocietatem ſimul fronti impoſitæ contra epiphoras. Non opus eſt eas in hoc uſu radicula eſſe curatas:neq; aliud,quàm candidum ex ouo,infundi ac pollinem thuris. Oua per ſe infuſo candido oculis epiphoras cohibent,urentéſque refrigerant. Quidam cum croco præferunt,& pro aqua miſcent collyriis. Infantibus uerò contra lippitudines uix aliud remedium eſt, butyro admiſto recenti. Eadem cum oleo trita ignes ſacros leniunt,betæ foliis ſuperilligatis. Candido ouorum in oculis & pili reclinantur Hammoniaco trito admiſtóq;. Et uari in facie cum pineis nucleis, ac melle modico. Ipſa facies illita Sole non aduritur. Ambuſta aquis ſi ſtatim ouo occupentur,puſtulas non ſentiunt. Quidam admiſcent farinam hordeaceam,& ſalis parum. Hulceribus uerò ex ambuſto cum candido ouorum toſtum hordeum & ſuillo adipe, mirè prodeſt. Eâdem curatione ad ſedis uitia utuntur: infantibus quidem, etiam ſi quid ibi procidat. Ad pedum rimas ouorum candido decocto cum ceruſſæ denariorum duûm pondere, pari ſpumæ argenti,myrrhæ,exiguo deinde uino. Ad ignem ſacrum, candido ouorum trito cum amylo. Aiunt & uulnera candido glutinari,calculóſq; pelli. Lutea ouorum cocta ut indureſcant,admiſto croco modicè,item melle & lacte mulieris illita,dolores oculorum mitigant. Vel cum roſaceo & mulſo lana oculis impoſita,uel cum trito apii ſemine ac polenta in mulſo illita. Prodeſt & tuſſientibus per ſe luteum deuoratum liquidum,ita ut dentibus non attingatur:thoracis diſtillationibus,faucium ſcabritiæ. Priuatim contra hæmorrhoidum morſum illinitur,ſorbetúrq; crudum. Prodeſt & renibus,ueſicæ roſionibus exhulcerationibúſq;,& cruenta excreantibus. Quinque ouorum lutea in uini hemina cruda ſorbentur dyſentericis,cum iure putaminis ſui & papaueris ſucco ac uino. Dãtur cœliacis cum uuæ paſſæ pinguis pari pondere & malicorio, per triduum æquis portionibus. Et alio modo lutea ouorum trium lardi ueteris & mellis quadrantibus,uini ueteris cyathis tribus trita ad craſſitudinem mellis,& cùm opus ſit,auellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna,totis ouis pridie maceratis in aceto. Sic & lienicis. Sanguinem autem reiicientibus cum tribus cyathis muſti. Vtuntur iiſdem ad liuentia, ſi uetuſtiora ſint,cum bulbis ac melle. Siſtunt & menſes mulierum cocta, & ex uino pota

inflationes quoque uuluæ cruda cum oleo ac uino illita. Vtilia ſunt & ceruicis doloribus cum anſerino adipe & roſaceo. Sedis etiam uitiis durata igni, ut calore quoque proſint. Et condylomatis cum roſaceo. Item ambuſtis durata ex aqua, mox in pruna putaminibus exuſtis, tum lutea ex roſaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, quæ uocant ſchiſta, cum triduo incubata tolluntur. Stomachum diſſolutum confirmant pulli ouorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus ſumatur. Dant & dyſentericis pullos in ipſo ouo decoctos, admiſta uini auſteri hemina, & pari modo olei polentæque. Membrana putaminis detracta ſiue crudo, ſiue cocto, labiorum fiſſuris medetur. Putaminis cinis in uino potus, ſanguinis eruptionibus. Comburi ſine membrana oportet: ſic fit & dentifricium. Idem cinis & mulierum menſes cum myrrha illitus ſiſtit. Firmitas putaminum tanta eſt, ut recta nec ui nec pondere ullo frangantur, nec niſi paululum inflexa rotunditate. Tota oua adiuuant partum, cum ruta, & anetho, & cumino pota ex uino. Scabiem corporum ac pruritum oleo & cedria miſtis tollunt. Hulcera quoque humida in capite cyclamino admiſta. Ad puris & ſanguinis excreationes ouum crudum cum porri ſectiui ſucco, paríque menſura mellis Græci calefactum hauritur. Dantur & tuſſientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum paſſo oleíque pari modo. Infunduntur & uirilitatis uitiis ſingula cum ternis paſſi cyathis, amylíque ſemuncia à balineis. Aduerſus ictus ſerpentium cocta tritáque adiecto naſturtio illinuntur. Cibo quot modis iuuent notum eſt, cùm tranſmeent faucium tumorem, calfactúque obiter foueant. Nullus eſt alius cibus, qui in ægritudine alat neque oneret, ſimúlque uim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in pane ſubactis cœliaci recreantur. Quidam ita reſoluta in patinis torreri utilius putant. Quo genere non aluos tantùm, ſed & menſes fœminarum ſiſtunt: aut ſi maior ſit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriuntur, & per ſe lutea ex iis decocta in aceto, donec indureſcant: iterúmque cum trito pipere torrentur ad cohibendas aluos. Fit & dyſentericis remedium ſingulare, ouo effuſo in fictili nouo, eiuſdem'que oui menſura, ut paria ſint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confuſis crebróque permiſtis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præſentius remedium erit. Alii eadem menſura pro oleo & aceto reſinam adiiciunt rubentem, uinúmque: & alio modo temperant, olei tantùm menſura pari, pineíque corticis duabus ſexageſimis denariorum, una eius quod rhus diximus, mellis obolis quinque ſimul decoctis, ita ut cibus alius poſt quatuor horas ſumatur. Torminibus quoque multi medentur, oua bina † cum aliis piſcis quatuor unà atterendo, uiníque hemina calefaciendo, atque ita potui dando. Et ne quid deſit ouorum gratiæ, candidum ex his admiſtum calci uiuæ glutinat uitri fragmenta. Vis uero tanta eſt, ut lignum perfuſum ouo non ardeat, ac ne ueſtis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ouis tantùm locuti ſumus, cùm & reliquarum alitum reſtent magnæ utilitates, ſicut ſuis locis dicemus. Præterea eſt ouorum genus in magna Galliarum fama, omiſſum Græcis. Angues innumeri æſtate conuoluti, ſaliuis faucium corporúmque ſpumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidæ ſibilis id dicunt in ſublime iactari, ſagóque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: ſerpentes enim inſequi, donec arceantur amnis alicuius interuentu. Experimentum eius eſſe, ſi contra aquas fluitet uel auro uinctum. Atque, ut eſt Magorum ſolertia occultandis fraudibus ſagax, certa Luna capiendum cenſent, tanquam congruere operationē eam ſerpentium humani ſit arbitrii. Vidi equidem id ouum mali orbiculati modici magnitudine, cruſta cartilaginis, uelut acetabulis brachiorum polypi crebris, inſigne Druidis. Ad uictorias litium ac regum aditus mirè laudatur: tantæ uanitatis, ut habentem id in lite in ſinu equitem Romanum è Vocontiis, à Diuo Claudio principe interemptum non ob aliud ſciam. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia, cauſa uidetur eſſe, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circundata effigie anguium fecerint. Neq; enim criſtatos eſſe in caduceo mos eſt. De anſerum ouis magnæ utilitatis, ipſóq; anſere dicturi hoc in uolumine, debemus honorem & Comagenorum clariſſimæ rei. Fit ex adipe anſerum, alioquin celeberrimi uſus eſt, ad

† In uetuſto quodā exemplari, quāuis alioqui deprauatiſſimè ſcripto, poſtrema litera ex dictione, alijs, principio ſubſequētis dictionis, piſcis, cohærebat. Quo fit, ut hic legendum conijciam. Cum allij ſpicis quatuor. Spicas enim Latini uocāt ſegmēta illa in allij capitibus, quas Græci ἄγλιθας nominant.

hoc in Comagene Syriæ parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba quæ Comagene uocatur, obrutis niue uasis, odore iucundo, utilissimum ad perfrictiones, conuulsiones, cæcos ac subitos dolores, omniáq; quæ acopis curantur: unguentúmq; pariter ac medicamentum est. Fit & in Syria alio modo, adipe auium curato, ut diximus, additis erysisceptro, xylobalsamo, phœnice elate, item calamo, singulorum pondere, qui sit adipis, cum uino bis aut ter subferuefactis. Fit autem hyeme, quoniam æstate non glaciat, nisi accepta cera. Multa prætereà remedia sunt ex ansere, quod miror, æquè quàm capris. Nanque anser coruúsq; ab æstate in autumnum morbo conflictari dicuntur. De anserum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprahenso, diximus.

Remedia de cane, & ex animalibus quæ placida non sunt, sed fera, & ex uolucribus, & contra morsus phalangiorum.

CAP. IIII.

EAdem de causa supplicia annua canes pendunt inter ædem Iuuentutis & Summani, uiui in furca sambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentes adeò puros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hostiarum uice uterentur his. Genito manè catulo res diuina fit, & in cœnis Deûm etiamnum ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuisse, Plauti fabulæ indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil præstantius putatur. Vomitiones quoque hoc animal monstrasse homini uidetur. Et alios usus ex eo mirè laudatos referemus suis locis. Nunc ad statutum ordinem pergemus. Aduersus serpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in uino decoctum illitúmque: mures dissecti & impositi, quorum natura non est spernenda, præcipuè in assensu siderum (ut diximus) cum lumine Lunæ fibrarum numero crescēte ac decrescente. Tradunt magi, iocinere muris dato porcis in fico, sequi dantem id animal. In homine quoq; similiter ualere, sed resolui cyatho olei poto. Mustelarum duo genera: alterum syluestre. Distant magnitudine. Græci uocant ictidas. Harum fel contra aspides dicitur efficax, cæterò uenenum. Hæc autem quæ in domibus nostris oberrat, & catulos suos (ut author est Cicero) quotidie transfert, mutátque sedem, serpentes persequitur. Ex ea inueterata sale denarii pondus in cyathis tribus datur percussis, aut uentriculus coriandro fartus inueteratúsque & in uino potus. Et catulus mustelæ etiam efficacius. Quædam pudenda dictu tanta authorum asseueratione commendantur, ut præterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignuntur: ueluti cimicum animalis fœdissimi, & dictu quoq; fastidiendi natura, contra serpentium morsus, & præcipuè aspidum ualere dicitur. Item contra uenena omnia: argumento, quòd dicunt gallinas, quo die id ederint, non interfici ab aspide: carnes quoque earum percussis plurimum prodesse. Ex his quæ tradunt, humanissimum est, illinire morsibus cum sanguine testudinis: item suffitu eorum abigere: sanguisugas adhærentes, haustásque ab animalibus restinguere in potu datos. Quanquam & oculos quidam iis inungunt tritis cum sale & lacte mulierum, aurésque cum melle & rosaceo admistis. Eos qui agrestes sint, & in malua nascantur, crematos cinere permisto rosaceo infundunt auribus. Cætera quæ de iis tradunt, uomicæ & quartanarum remedia aliorúmque morborum, quanquam ouo aut cera aut faba inclusos censeant deuorandos, falsa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cum argumento adhibent, quoniam uincatur aspidum somnifica uis, septenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos. Et stranguriæ fistulæque imposuere. Adeò nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. Quin & adalligatos læuo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in rosaceo panno. Rursus iis aduersatur scolopendra, suffitúque necat. Aspides percussos torpore & somno necant, omnium serpentium minimè sanabiles. Sed & uenenum earum si sanguinem attingit, aut recens uulnus, statim interimit: inueteratum hulcus tardius. De cætero potum quantalibet copia, non nocet. Non est enim tabifica uis: itaque occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferendo ex his remedio, nisi M. Varronem scirem LXXXVIII. uitæ anno prodidisse,

prodidiſſe, aſpidum ictus efficaciſſimè curari, hauſta à percuſſis ipſorum urina. Baſiliſci, quem etiam ſerpentes ipſi fugiunt, alios olfactu necantem, qui hominem uel ſi aſpiciat tantùm, dicitur interimere, ſanguinem Magi miris laudibus celebrant, coēuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei & ſucceſſus petitionum à poteſtatibus, & à diis etiam precum, morborum remedia, ueneficiorum amuleta. Quidam id Saturni ſanguinem appellant. Draco non habet uenena. Caput eius limini ianuarum ſubditum, propitiatis adoratione Diis, fortunatam domum facere promittunt. Oculis eius inueteratis, & cum melle tritis, inunctos non paueſcere ad nocturnas imagines, etiam pauidos. Cordis pingue in pelle dorcadum neruis ceruinis adalligatum in lacerto, conferre iudiciorum uictoriæ. Primum ſpondylum aditus poteſtatum mulcere. Dentes eius illigatos pedibus caprearum ceruinis neruis, mites præſtare dominos, poteſtatéſque exorabiles. Sed ſuper omnia eſt compoſitio, qua inuictos faciunt Magorum mendacia: Cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla eiuſdem, equi uictoris ſpuma, canis unguibus adalligatis ceruino corio, neruíſque cerui alternatis & dorcadis: quæ arguiſſe non minus refert, quàm contra ſerpentes remedia demonſtraſſe, quoniam hæc morborum ueneficia ſunt. Draconum adipem uenenata fugiunt: item uirus ichneumonum, & cutis cinere in aceto perunctos. Viperæ caput impoſitum, uel alterius quàm quæ percuſſerit, ſine fine prodeſt. Item ſi quis eam ipſam in uapore baculo ſuſtineat: aiunt enim præcauere: item ſi quis exuſtæ eius cinerem illinat. Reuerti autem ad percuſſum ſerpentes neceſſitate naturæ, Nigidius author eſt. Caput quidem diſſecant Scythæ inter aures ad eximendum lapillum, quem aiunt ab ea deuorari territa. Alii ipſo toto capite utuntur. Fiunt ex uipera paſtilli, qui theriaci uocantur à Græcis, quaternis digitis utrinque amputatis, exemptíſque interaneis & liuore ſpinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho diſcocto, ſpiníſque exemptis, & addita ſimilagine, atque ita in umbra ſiccatis paſtillis, quibus ad multa medicamenta utuntur. Significandum uidetur è uipera tantùm hoc fieri. Quidam purgatæ, ut ſuprà dictum eſt, adipem cum olei ſextario decoquunt ad dimidias. Ex eo, cùm opus ſit, ternis ſtillis additis in oleum perunguntur, ut omnes beſtiæ fugiant eos. Prætereà conſtat, contra omnium ſerpentium ictus, quamuis inſanabiles, ipſarum ſerpentium exta impoſita auxiliari: eóſque qui aliquando uiperæ iecur coctum hauſerint, nunquàm poſteà feriri à ſerpente. Neque anguis uenenatus eſt, niſi per menſem Luna inſtigatus. Sed prodeſt uiuus compræhenſus, & in aqua contuſus, ſi foueatur ita morſus. Quin & ineſſe ei remedia multa creduntur, ut dicemus, & ideo Aeſculapio dicatur. Democritus quidem monſtra quædam ex his conficit, ut poſſint auium ſermones intelligi. Atqui anguis Aeſculapius Epidauro Romam aduectus eſt: uulgóque paſcitur & in domibus. Ac niſi incendiis ſemina exurerentur, non eſſet fœcunditati eorum reſiſtere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus eſt, quod in aqua uiuit, hydri uocantur, nullis ſerpentium inferiores ueneno. Horum iecur ſeruatum aduerſus percuſſos ab his auxilium eſt. Scorpio tritus ſtellionum ueneno aduerſatur. Fit enim & è ſtellionibus malum medicamentum. Nam cùm immortuus eſt uino, faciem eorum qui biberint, lentigine obducit. Ob hoc in unguento necant eum, inſidiantes pellicum formæ. Remedium eſt oui luteum, & mel ac nitrum. Fel ſtellionum tritum in aqua muſtelas congregare dicitur. Inter omnia uenenata ſalamandræ ſcelus maximum eſt. Cætera enim ſingulos feriūt, nec plures pariter interimūt: ut omittam, quòd perire conſcientia dicuntur homine percuſſo, neque amplius admitti ad terras: ſalamandra populos pariter necare improuidos poteſt. Nam ſi arbori irrepſit, omnia poma inficit ueneno, & eos qui ederint, necat frigida ui, nihil aconito diſtans. Quinimo ſi contacto ab ea ligno uel pede cruſta panis incoquatur, idem ueneficium eſt: uel ſi in puteum cadat. Quippe cum ſaliua eius quacunque parte corporis, uel in pede imo reſperſa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanta uis ueneni à quibuſdam animalium, ut ſuibus, manditur, domante eadem illa rerum diſſidentia. Venenum eius extingui primum omnium ab his quæ ueſcantur illa, uериſimile eſt. Quæ prodantur, can-

tharidum potu,aut lacerta in cibo ſumpta:cætera aduerſantia diximus, dicemúſque ſuis locis.Ex ipſis quæ Magi tradunt contra incendia, quoniam ignes ſola animalium extinguat,ſi forent uera,iam eſſet experta Roma.Sextius Venerem accendi cibo earum,ſi detractis interaneis,& pedibus,& capite in melle ſeruentur,tradit,negátque reſtingui ignem ab iis.Ex uolucribus in auxilio contra ſerpentes primùm uultur eſt. Annotatum quoque minus uirium eſſe nigris.Pennarum ex his nidore,ſi urantur,fugari eas dicunt. Item cor eius alitis habentes,tutos eſſe ab impetu non ſolùm ſerpentium,ſed etiam ferarum,latronúmque,& regum ira.Carnibus gallinaceorum, ita ut tepeant auulſæ, appoſitis, uenena ſerpentium domantur:item cerebro in uino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere. Ius quoque ex his potum præclarè medetur,& in multis aliis uſibus mirabile. Pantheræ leonéſque non attingunt perunctos eo, præcipuè ſi & allium fuerit incoctum. Aluum ſoluit:ualidius è uetere gallinaceo. Prodeſt & contra longinquas febres, & torpentibus membris tremulíſque, & articulariis morbis, & capitis doloribus, epiphoris,inflationibus,faſtidiis, incipienti teneſmo,iocineri,renibus,ueſicæ: contra cruditates, ſuſpiria. Itaque etiam faciendi eius extant præcepta. Efficacius enim cocti cum olere marino, aut cybio,aut cappari,aut apio,aut herba Mercuriali, aut polypodio, aut anetho:utiliſsimè autem in congiis tribus aquæ ad tres heminas cum ſuprà dictis herbis, & refrigeratum ſub dio dari tempeſtiuis antecedente uomitione.Non præteribo miraculum,quanquam ad medicinam non pertinens: ſi auro liqueſcenti gallinarum membra miſceantur,conſumunt id in ſe. Ita hoc uenenum auri eſt. At gallinaceis ipſis circulo è ſarmentis addito collo,non canunt.Auxiliatur contra ſerpentes & columbarum caro recens concepta,& hirundinum:bubonis pedes uſti cum plumbagine herba.Nec omittam in hac quoque alite exemplum Magicæ uanitatis. Quippe præter reliqua portentoſa mendacia,cor eius impoſitum mammæ mulieris dormientis ſiniſtræ, tradunt efficere ut omnia ſecreta pronuntiet. Prætereà in pugnam ferentes idem, fortiores fieri. Eiuſdem ouo ad capillos remedia demonſtrant.Quis autem quæſo ouum bubonis unquam uidere potuit,cùm ipſam auem uidiſſe prodigium ſit?quis utique experiri, & præcipuè in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam criſpari capillum promittunt. Cuius generis propè uideri poſsint, quæ tradunt & de ueſpertilione, ſi ter circunlatus domui uiuus,per feneſtram inuerſo capite infigatur, amuletum eſſe: priuatímque ouilibus circunlatum toties, & pedibus ſuſpenſum ſurſum in ſuperliminari. Sanguinem quoque eius cum carduo, contra ſerpentium ictus inter præcipua laudant. Phalangium eſt Italiæ ignotum, & plurium generum. Vnum ſimile formicæ, ſed multo maius, rufo capite, reliqua parte corporis nigra,albis incurſantibus reſperſum guttis. Acerbior huius, quàm ueſpæ ictus. Viuit maximè circa furnos & molas. In remedio eſt, ſi quis eiuſdem generis alterum percuſſo oſtendat. Et ad hoc ſeruantur, cùm mortui inueniuntur. Et cortices eorum contriti & poti medentur, & muſtelæ catuli, ut diximus ſuprá. Aequè phalangion Græci uocant inter genera araneorum,ſed diſtinguunt lupi nomine. Tertium genus eſt eodem phalangii nomine araneus lanuginoſus, grandiſsimo capite. Quo diſſecto inueniri dicuntur intus uermiculi duo, adalligatíque mulieribus ceruina pelle ante Solis ortum, præſtare ne concipiant, ut Cæcilius in cõmentariis reliquit. Vis ea annua eſt: quam ſolam ex omni atocio dixiſſe fas ſit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis tali uenia indiget. Vocatur & rhagion acino nigro ſimilis,ore minimo ſub aluo,pedibus breuiſsimis,tanquã imperfectis. Dolor à morſu eius qualis à ſcorpione. Vrina ſimilis araneis textis.Idem erat aſterion,niſi diſtingueretur uirgulis albis.Huius morſu genua labefactantur.Peior utroque eſt cæruleus lanugine nigra, caliginem cõcitans,& uomitus araneoſos.Etiãnum deterior,à crabrone penna tãtùm differens.Hic & ad maciem perducit.Myrmecion formicæ ſimilis capite, aluo nigra,guttis albis diſtinguentibus, ueſparum dolore torquet. Tetragnathii duo genera habent: peior,medium caput diſtinguente linea alba, & tranſuerſa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus poſteriori parte candicans, lentior. Minimè autem noxius eodem

colore

colore,qui telas muscis in parietibus latissimè pandit.Cōtra omnium morsus remedium est gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in posca. Item formicæ quinque potæ:pecudum fimi cinis illitus ex aceto:& ipsi aranei quicunque in oleo putrefacti.Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in uino poto:ungulæ arietinæ cinere cum melle,mustelæ catulo,ut in serpentibus dictum est.Si iumenta momorderit,mus recens cum sale imponitur,aut fel uespertilionis ex aceto.Et ipse mus araneus contra se remedio est. diuulsus & impositus.Nam si prægnans momordit,protinus dissilit.Optimum,si imponatur qui momorderit.Sed & alios ad hunc usum seruant in oleo, aut luto circunlitos. Est & contra morsum eius remedio terra ex orbita.Fertur enim non transiri ab eo orbitam, torpore quodam naturæ.Scorpionibus contrarius maximè inuicem stellio traditur,ut uisu quoque pauorem iis afferat,& torporē frigidi sudoris.Itaq; in oleo putrefaciunt eum, & ita ea uulnera perungunt.Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus,atque ita illinunt. Hunc Græci coloten uocant, & ascalaboten,& galeoten. In Italia non nascitur.Est enim hic plenus lentigine,stridoris acerbi,& uescitur, quæ omnia à nostris stellionibus aliena sunt.Prodest & gallinarum fimi cinis illitus,draconis iecur,lacerta diuulsa,mus diuulsus,scorpio ipse suæ plagæ impositus, aut assus in cibo sumptus, aut potus,in meri cyathis duobus.Proprium est scorpionum,quod manus palmam non feriunt,nec nisi pilos attigere.Lapillus qualiscunque,ab ea parte qua in terra erat, appositus plagæ,leuat dolorem.Item testa terra operta ex aliqua parte,sicut erat imposita,liberare dicitur.Non debent respicere qui imponunt,& cauere ne Sol aspiciat. Vermes terreni triti impositi prosunt.Multa & alia ex his remedia sunt, propter quæ in melle seruantur.Noctua apibus contraria,& uespis crabronibúsq; & sanguisugis:pici quoq; Martii rostrum secum habentes non feriuntur ab iis.Aduersantur & locustarum minimæ sine pennis,quos attelabos uocant.Est & formicarum genus uenenatum:non ferè in Italia. Solpugas Cicero appellat,salpugas Bætica.Iis cor uespertilionis contrarium,omnibúsque formicis:salamandris cantharides,ut diximus.Sed in iis magna quæstio, quoniam ipsæ uenena sunt potæ uesicæ cum cruciatu præcipuo. Cossinum equitem Romanum, amicitia Neronis principis notum,cùm is lichene correptus esset, uocatus ex Aegypto Medicus ob hanc ualetudinem eius à Cæsare,cùm cantharidum potum præparare uoluisset,interemit.Verùm illitas prodesse non dubium est,cum succo taminiæ uuæ,& seuo ouis uel capræ.Ipsarum cantharidum uenenum in qua parte sit, non constat inter authores. Alii in pedibus & capite existimant esse,alii negant. Conuenit tamen pennas earum auxiliari,in quacunque parte sit uenenum.Ipsæ nascuntur ex uermiculo,in spongia maximè,cynorrhodi quæ fit in caule,sed fœcundissimè in fraxino : cæteræ in alba rosa,minus efficaces. Potentissimæ inter omnes uariæ,luteis lineis,quas in pennis transuersas habent, multum pingues:inertiores minutæ,latæ,pilosæ:inutilissimæ uerò,unius coloris macræque. Conduntur in calice fictili non picato,& linteo colligato,congestæ rosa matura,& suspenduntur super acetum cum sale feruens,donec per linteolum uaporentur,posteà reponuntur. Vis earum adurere corpus,crustas obducere.Eadem pityocampis, in picea nascentibus, eadem bupresti,similitérque præparantur.Efficacissimæ omnes ad lepras lichenásq; : dicuntur & menses ciere & urinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Cantharides obiectæ sunt Catoni Vticensi,ceu uenenum uendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertiis LX addixerat.

De seuo struthiocamelino,& cane rabido,& lacerta,& anseribus,& columbis, & mustelis remedia. CAP. V.

ET seuum autem struthiocamelinum tunc uænisse sestertiis LXXX, obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus,quàm est adeps anserinus. Diximus & mellis uenenati genera:contra quod utūtur melle,in quo apes sint mortuæ.Idem potum in uino,remedium est uitiorum, quæ cibo piscium gignuntur. In canis rabidi morsu tuetur à pauore aquæ capitis canini cinis illitus uulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, ut semel dicamus,in uase fictili nouo,argilla circunlito,atque ita in furnum indito.Idem & in

potione

potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui & uermem è cadauere canino adalligauere: menstruáue in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos insuêre uulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant uerò, lingua canina in calceamento subdita pollici: aut caudam mustelæ, que abscissa dimissa sit, habentes. Est limus saliuæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobuos non patitur. Multo tamen utilissimè iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis carnibus. Est uermiculus in lingua canum, qui uocatur à Græcis lytta, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circunlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deuoratum anno tantùm eo prodest. Aiunt & cristam contritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandæ. Quin & necantur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, ut iecur crudum deuoretur ex iis. Prodest & fimum gallinaceum, duntaxat rufum, ex aceto impositum: & muris aranei caudæ cinis, ita ut ipse, cui abscissa sit, uiuus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto, uel pulli hirundinis combusti: membrana siue senectus anguium, uernatione exuta, cum cancro masculo trita. Nam etiam per se reposita in arcis armariísque, tineas necat. Tanta uis mali est, ut urina quoque calcata rabiosi canis noceat, maximè hulcus habētibus. Remedium est fimum caballinum aspersum aceto, & calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem à cane morsum, usque in prouerbium discordiæ uenisse. Qui in urinam canis suam egesserit, torporem lumborum dicitur sentire. Lacerta, quam hi sepa, alii †chalcidicen uocant, in uino pota, morsus suos sanat. Veneficiis ex mustela syluestri factis, contrarium est ius gallinacei ueteris largè haustum, peculiariter contra aconitum: addi parum salis oportet. Gallinarum fimum duntaxat candidum, in hyssopo decoctum aut mulso, uenena fungorum boletorúmque astringit: item inflationes ac strangulationes: quod miremur, cùm, si aliud animal gustauerit id fimum, torminibus & inflationibus afficiatur. Sanguis anserinus contra lepores marinos ualet, cum olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia asseruatur cum Lemnia rubrica & spinæ albæ succo, pastillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: item mustelæ catulus, ut suprà diximus, præparatus. Coagulum quoque agninum aduersus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis anatum Ponticarum. Itaque & spissatus seruatur, uinóque diluitur. Quidam fœminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra uenena omnia, ciconiarum uentriculus ualet, coagulum pecoris. Caulis ius ex carne arietum, priuatim aduersus cantharidas: item lac ouium calidum, præterquàm iis qui bupreslin aut aconitum biberint. Columbarum syluestrium fimum priuatim contra argenti uiui potum. Contra toxica, mustela uulgaris inueterata, binis drachmis pota.

† Melius, Chalcidem, ut infrà libr. 32. cap. 3. & apud Aristo. de animal. li. 8. cap. 24.

Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddendos, & ad lendes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos, & ad parotidas remedia. CAP. VI.

ALopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino & melle; item ungularum muli uel mulæ ex oleo myrteo. Prætereà (ut Varro noster tradit) murinum fimum, quod item muscerdas appellat. Et muscarum capita recentia, priùs folio ficulneo asperatas. Alii sanguine muscarum utuntur. Alii decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, uel nucum, ita ut sit tertia pars è muscis. Alii lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt: quidam melle tantúm. Nullum animal minus docile existimatur, minorísue intellectus: eo mirabilius est, Olimpiæ sacro certamine, nubes earum immolato tauro Deo, quem Myiodem uocant, extra territorium id abire. Alopecias cinis è murium capitibus caudísque & totius muris emendat: præcipuè si ueneficio acciderit hæc iniuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combustū cum pice liquida. Caput quidē eius ustum per se, etiā cicatricibus pilos reddit. Alopecias autē in ea curatione præparari oportet nouacula & sinapi. Quidā ex aceto uti maluerūt. Quæ de herinaceis dicuntur,

dicuntur, omnia tanto magis ualebunt in hyſtrice. Lacertæ quoque, ut docuimus, combuſtæ cum radice recentis harundinis, quæ ut unà cremari poſſit, minutim findenda eſt: ita myrteo oleo permiſto cineres capillorum defluuia continent. Efficacius uirides lacertæ omnia eadem præſtant. Etiamnum utilius admiſto ſale, & adipe urſino, & cæpa tuſa. Quidam denas uirides in decem ſextariis olei ueteris diſcoquunt, contenti ſemel in menſe ungere. Pellium uiperinarum cinis, alopecias celerrimè explet: item gallinarum fimum recens illitum. Corui ouum in æreo uaſe permiſtum illitúmque deraſo capite nigritiam capillis affert: ſed donec inareſcat, oleum in ore habendum eſt, ne & dentes ſimul nigreſcant. Idque in umbra faciendum, neque ante quatriduum abluendum. Alii ſanguine & cerebro eius utuntur cum uino nigro. Alii excoquunt ipſum, & nocte cõcubia in plumbeum uas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute. Cauſtica uis earum, cauendúmque ne exhulcerent altè. Poſteà ad hulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini iubent. Lendes tolluntur adipe canino, uel anguibus in cibo ſumptis anguillarum modo, aut uernatione eorum, quam exuunt, pota. Porrigines felle ouillo cum creta Cimolia, illita capiti, donec inareſcat. Capitis doloribus remedio ſunt cochlearum, quæ nudæ inueniuntur nondum peractæ, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta (eſt autem calculi latitudine) quæ alligantur, & minutæ fronti illinuntur tritæ. Item ægypii oſſa è capite aut uulturis adalligata, aut cerebrum, cum oleo cedrino peruncto capite, & intus naribus illitis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo ſumptum, uel noctuæ, idem præſtat: gallinaceúſque ſi incluſus abſtineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, euulſis collo plumis circunligatíſq;, uel criſtis: muſtelæ cinis illitus: ſurculus ex nido milui puluino ſubiectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inuentæ oſſiculum per aurem cum ebore traiectum, uel in pellicula canina adalligatũ, quod remedium pluribus ſempérque prodeſt. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto impoſita, non niſi uulnere ſanato, abſcedit. Hæc & uulneribus tonſtrinarum ſanguinem ſiſtit. A cerebro uerò profluentem, anſeris ſanguis, aut anatis infuſus: adépſque earundem alitum cum roſaceo coctus. Matutinò paſcentis hirundinis caput præciſum, maximè Luna plena, lineo panno adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, & pilos caninos panno adalligant. Cerebrum cornicis in cibo ſumptum, palpebras gignere dicitur: œſypum cum myrrha calidum penicillo illitum. Idem præſtare muſcarũ, fimíq; murini cinerem æquis portionibus, ut efficiatur dimidiũ pondus denarii, promittitur, additis duabus ſextis denarii è ſtibi, ut omnia œſypo illinantur: item murini catuli triti in uino uetere ad craſſitudinem acopi. Pilos in his incommodos, euulſos renaſci non patitur fel herinacei: ouorum ſtellionis liquor: ſalamandræ cinis: lacertæ uiridis fel in uino albo Sole coactũ ad craſſitudinem mellis in æreo uaſe: hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, ſpumáque cochlearum. Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli VII. dierũ emendari, ſpecillo demiſſo in dextram partem, ſi dexter oculus curetur: in ſiniſtram, ſi ſiniſter: aut felle recenti aſionis. Noctuarum eſt id genus maximum, quibus pluma aurium modo micat. Suffuſionem oculorũ canino felle malebat quàm hyænæ curari Apollonius Pitanæus cum melle: item albugines oculorum. Murium capitum caudarúmque cinere ex melle inunctis, claritatem uiſus reſtitui dicunt: multóque magis gliris aut muris ſyluestris cinere, aut aquilæ cerebro uel felle. Cùm Attico melle cinis & adeps ſoricis combuſti tritus, lacrymoſis oculis plurimum confert: ſtibi, quod quid ſit dicemus in metallis. Muſtelæ cinis ſuffuſionibus: item lacertæ hirundiníſue cerebrum: quæ etiam tritæ coctæúe fronti illitæ, epiphoras ſedant, ſiue per ſe, ſiue cum polline, ſiue cum thure. Sic & ſolatis proſunt. Viuas quoque cremare, & cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, utiliſſimum eſt. Iumentorum oculis membrana aſpidis, quam exuerit, cum adipe eiuſdem claritatẽ inunctis facit. Viperam uiuam in fictili nouo comburere, addito fœniculi ſucco ad cyathum unum, & thuris manna una, atq; ita ſuffuſiones oculorum & caligines inungere utiliſſimum eſt. Medicamentum id echion uocatur. Fit & collyrium è uipera, in olla putrefacta, uermiculíſq; enatis

enatis

enatis cum croco tritis. Exuritur in olla cum sale, quem lingendo claritatem oculorum consequuntur,& stomachi totiúsque corporis tempestiuitates. Hic sal & pecori datur salubritatis causa,& in antidotum contra serpentes additur. Quidam & uiperis utuntur in cibis. Primùm omnium occisæ statim salem in os addi iubent, donec liquescat humor, quatuor digitorum mensura utrinque præcisa,exemptísq; interaneis discoquunt in aqua, aut oleo,sale,anetho,& omnibus aut statim uescuntur,aut pane colligunt ut sæpius utantur. Ius præter suprà dicta pediculos è toto corpore expellit,pruritúsq; etiam summæ cutis, Effectum ostendit & per se capitis uiperini cinis. Vtilissimè oculos inungunt. Itémque adeps uiperinus. De felle non audacter suaserim quæ præcipiunt, quoniam (ut suo loco docuimus) non aliud est serpentium uenenum. Anguium adeps ærugini mistus, ruptas oculorum partes sanat,& membrana siue senectus uernatione eorum exuta,si adfricetur, claritatem facit. Vlulæ quoque fel prædicatur ad albugines,suffusiones,caligines: adeps similiter ad claritatem. Aquilæ, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, misto felle cum melle Attico inunguntur nubeculæ & caligationes suffusionésq; oculorum. Eadem uis & in uulturino felle est cum porri succo, & melle exiguo. Item in gallinacei felle alligato ad argema,& ad albugines ex aqua diluto: item ad suffusiones oculorum, maximè candidi gallinacei. Fimum quoq; gallinaceorum, duntaxat rubrum,luscciosis illiniendum monstrant. Laudant & gallinæ fel, sed præcipuè adipem, contra pustulas in pupillis. Has scilicet eius rei gratia saginant. Adiuuat mirificè & ruptas oculorum tuniculas admistis schisto & hæmatite lapidibus. Fimum quoque earum, duntaxat candidum, in oleo uetere corneísque pyxidibus adseruant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione significandum est, pauones fimum suum resorbere tradi, inuidentes hominum utilitatibus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissimus ad inunctiones omnium uitiorum putatur: item fimi eius cinis cum Attico melle. Laudatur & milui iecur. Fimum columbarum ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices. Fel anserinum, sanguis anatum contusis oculis, ita ut posteà hyssopo & melle inungantur. Fel perdicũ cum mellis æquo pondere, per se uerò ad claritatem, dorcados. Hippocratis(ut putant) authoritate adiicitur, quòd in argentea pyxide id seruari iubent. Oua perdicum in uase æreo decocta cum melle, hulceribus oculorum & glaucomatis medentur. Columbarum, turturum, palumbium, perdicum sanguis, oculis cruore suffusis eximiè prodest. In columbis masculæ efficaciorem putant. Vena autem sub ala ad hunc usum inciditur, quoniam suo calore utilior est. Superimponi oportet splenium è melle decoctum, lanámq; succidam ex oleo aut uino. Earundem auium sanguis nyctalopas sanat:& iecur ouium, atq;(ut in capris diximus) efficacius fuluæ. Decocto quoq; eius oculos abluere suadent: & medulla dolores tumorésq; illinunt. Bubonis oculorum cinis collyrio mistus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimum albugines extenuat: item cochlearum cinis: fimum cenchridis: accipitrum generis hanc Græci faciunt. Argema ex melle omnibus, quæ suprà scripta sunt, sanatur. Mel utilissimum oculis, in quo sunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Huius adipe & melle cum oleo uetere, incipientes caligines discuti tradunt. Hirundinum pullos plena Luna excæcant, restitutáq; eorum acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle utuntur ad claritatem & dolores, ac lippitudines & ictus. Lacertas quoq; pluribus modis ad oculorum remedia assumunt. Alii uiridem includunt nouo fictili: ac lapillos, qui uocantur cinædia, quæ & inguinum tumoribus adalligari solent, nouem singulos signis signantes,& singulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertam: lapillos seruant ad oculorum dolores. Alii terram substernunt lacertæ uiridi excæcatæ,& unà in uitreo uase annulos includunt è ferro solido uel auro: cùm recepisse uisum lacertam apparuerit per uitrũ, emissa ea, annulis contra lippitudinẽ utuntur. Alii capitis cinere pro stibio ad scabritias. Quidam uiridem longo collo in sabulosis nascentem comburunt,& incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Mustelæ etiam oculis punctu erutis, aiunt uisum reuerti: eadémque quæ in lacertis & annulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum cõtra epiphoras

phoras prodesse, si serpens uiua dimittatur. Lacrymantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cum stibio eximiè medetur. Aranei muscarii telæ, & præcipue spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, ita ut à puero impube & capiatur & imponatur, nec is triduo se ostendat ei cui medeatur, néue alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoq; dicitur tollere inunctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, contritus in oleo uetere. Sed is etiam cui crassissimum textum est, in contignationibus ferè, adalligatus panno epiphoras sanare traditur. Scarabei uiridis natura contuentium uisum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Aures purgat fel pecudis cum melle: canini lactis instillatio sedat dolorem. Grauitatem adeps cum absinthio & oleo uetere: item adeps anserinus. Quidam adiiciunt succum cæpæ & allii pari modo. Vtuntur & per se ouis formicarum. Nanque & huic animali est medicina: constátque ursos ægros hoc cibo sanari. Anserum quoque & omnium auium adeps præparatur, exemptísque uenis omnibus patina nouo fictili operta in Sole, subdita aqua feruenti liquatur: saccatúsque lineis saccis, & in fictili nouo repositus loco frigido, minus putrescit addito melle. Murium cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus aurium dolores sedat. Si aliquod animal intrauerit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cæpæ succo. Gliris detracta pelle, intestinis exemptis discoquitur melle in uase nouo: sed Medici malunt è nardo decoqui usque ad tertias, atque ita asseruari, deinde cùm opus sit, strigili tepefacta infundere. Constat deplorata aurium uitia eo remedio sanari: aut si terreni uermes adipe anseris decocti infundantur. Item ex arboribus rubri cum oleo triti exhulceratis & ruptis auribus præclarè medentur. Lacerti inueterati in os pendentium addito sale contusi & ab ictu læsas aures sanant: efficacissimè autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam distincti. Millepeda, ab aliis centipeda aut multipeda dicta, animal est è uermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactúque contrahens se: oniscon Græci uocant, alii tilon: efficaciter sanat aurium dolores, in cortice Punici mali decoctum & porri succo. Addunt & rosaceum, & in alteram aurem infundunt. Illam autem quæ non arcuatur, sepa Græci uocant, alii scolopendram, minorem perniciosámque. Cochleæ, quæ sunt in usu cibi, cum myrrha aut thuris polline appositæ, item minutæ & latæ fracturis aurium illinuntur cum melle. Senectus serpentium feruente testa usta instillatur rosaceo admisto, contra omnia quidem uitia efficax, sed contra graueolentiam præcipuè: aut si purulentæ sunt, ex aceto: melius cum felle caprino, uel bubulo, aut testudinis marinæ. Vetustior anno eadem membrana non prodest, nec imbre perfusa, ut aliqui putant. Item aranei sanies cum rosaceo, aut per se in lana, uel cum croco, auribus prodest: gryllus cum sua terra effossus & illitus. Magnam authoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi, quoniam retro ambulet, terrámque terebret, stridat noctibus. Venantur eum formica circunligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato priùs puluere ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quæ abiici solet, inueterata & in uino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est & quædam pinguitudo blattæ, si caput auellatur: hanc tritam unà cum rosaceo auribus mirè prodesse dicunt, sed lanam, qua incluserint, post paulum extrahendam. Celerrimè enim id pingue transire in animal, fieríque uermiculum. Alii binas ternásue in oleo decoctas efficacissimè auribus mederi scribunt, & tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturæ, priscorúmque curæ, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas, uerrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus mylœcon appellauere, circa molas ferè nascens. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa & Picton in exemplis reliquerunt. Tertium genus & odoris tædio inuisum, exacuta clune, cum pissełæo sanare hulcera aliâs insanabilia: strumas, panos, diebus XXI. impositas, percussa, contusa, cacoethe, scabiem, furunculósque, detractis pedibus & pennis. Nos hæc etiam audita fastidimus.

fastidimus. At hercule Diodorus & in morbo regio, & orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina & melle. Tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi, quicquid uelit. Humanissimi eorum cinerem crematarum seruandum ad hos usus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis aut rheumaticis. Infixa utique corpori illitas extrahere constat. Mel utilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuæ sunt. Parotidas comprimit columbinum stercus uel per se, uel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctuæque cerebrum uel iecur cum oleo infusum auriculæ aut parotidi: multipeda cum resinæ tertia parte illita: grylli siue illiti, siue adalligati. At reliqua morborum genera medicináque ex iisdem animalibus, aut eiusdem generis, sequenti dicemus uolumine.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS.

PROOEMIVM.

De origine Magicæ artis, quando, & à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit, & reliquæ ex animalibus medicinæ.

CAP. I.

MAGICAS uanitates sæpius quidem antecedentis operis parte, ubicunque causæ locúsque poscebant, coarguimus, detegemúsque etiamnum: in paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur, uel eo ipso, quòd fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimísque seculis ualuit. Authoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in unam se redegit. Natam primùm è Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse uelut altiorem sanctiorémque, quàm Medicinam: ita blandissimis desideratissimísque promissis addidisse uires religionis, ad quas maximè etiamnum caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque suggesserit miscuisse artes Mathematicas, nullo non auido futura de sese sciendi, atque ea è cælo uerissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici uinculo, in tantum fastigii adoleuit, ut hodiéque etiam in magna parte gentium præualeat, & in Oriente regum regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perside à Zoroastre, ut inter authores conuenit. Sed unus hic fuerit, an posteà & alius, non satis constat. Eudoxus, qui inter sapientiæ sectas clarissimam, utilissimámque eam intelligi uoluit, Zoroastrem hunc sex millibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic & Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissimè scripsit, & uicies centum millia uersuum à Zoroastre condita, indicibus quoque uoluminum eius positis explanauit, præceptorem, à quo institutum diceret, tradidit Azonacem, ipsum uerò v. millibus annorum ante Troianum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artémque tam longo æuo, commentariis non intercidentibus, prætereà nec claris nec continuis successionibus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominantur, Apuscorum & Zaratum Medos, Babyloniúmque Marmaridium, & Arabem Hippocum, Assyrium uerò Zarmocenidam, quorum nulla extant monumenta. Maximè tamen mirum est, in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantúmque operis ex eadem in Vlixis erroribus,

bus,adeò ut totum opus non aliunde conſtet. Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi uolunt: Circe utique & inferorum euocatione hoc ſolum agi. Nec poſteà quiſquam dixit,quonam modo ueniſſet Telmeſſum religioſiſsimam urbem, quando tranſiſſet ad Theſſalas urbes, quarum cognomen diu obtinuit in noſtro orbe alienæ gentis. Troianis itaque temporibus Chironis medicinis contenta,& ſolo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæſiſſe,ut Menander quoque literarum ſubtilitati ſine æmulo genitus,Theſſalam cognominarit fabulam,complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem è propinquo primum intuliſſe, ad uicinas uſque ſuperſtitiones ac Medicinæ profectum, ſi non expers ſedes eius tota Thrace Magices fuſſet. Primus extat (ut equidem inuenio) commentatus de ea Oſthanes,Xerxem regem Perſarum bello, quod is Græciæ intulit, comitatus: ac uelut ſemina artis portentoſæ ſparſiſſe, obiter infecto,quacunque commeauerat, mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroaſtrem alium Proconneſium. Quod certum eſt, hic maximè Oſthanes ad rabiem, non auiditatem modò ſcientiæ eius, Græcorum populos egit. Quanquam animaduerto ſummam literarum claritatem gloriámque ex ea ſcientia antiquitus & penè ſemper petitam. Certè Pythagoras,Empedocles, Democritus, Plato ad hanc diſcendam nauigauere, exiliis uerius, quàm peregrinationibus, ſuſceptis. Hanc reuerſi prædicauere: hanc in arcanis habuere. Democritus Apollonicem Captidenem & Dardanum è Phœnice illuſtrauit, uoluminibus Dardani in ſepulchrum eius petitis, ſuis uerò ex diſciplina eorum editis: quæ recepta ab aliis hominum atque tranſiiſſe per memoriam, æquè ac nihil in uita, mirandum eſt. In tantum fides iſtis fáſque omne deeſt, adeò,ut ii qui cætera in uiro illo probant, hæc eius eſſe opera inficientur. Sed fruſtra. Hunc enim maximè affixiſſe animis eam dulcedinem conſtat.Plenúmque miraculi & hoc, pariter utraſque artes effloruiſſe, Medicinam dico, Magicénque, eadem ætate illam Hippocrate, hanc Democrito illuſtrantibus, circa Peloponneſiacum Græciæ bellum,quod geſtum eſt à CCC urbis noſtræ anno. Eſt & alia Magices factio, à Moſe & Iamne & Iotape Iudæis pendens,ſed multis millibus annorum poſt Zoroaſtrem. Tanto recentior eſt Cypria. Non leuem & Alexandri Magni temporibus authoritatem addidit profeſsioni ſecundus Oſthanes, comitatu eius exornatus, planéque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragrauit. Extant itaque & apud Italas gentes ueſtigia eius in duodecim tabulis noſtris, aliíſque argumentis,quæ priori uolumine expoſui.DCLVII demum anno urbis,Cn.Cornelio Lentulo,P.Licinio Craſſo Coss. Senatuſconſultum factum eſt,ne homo immolaretur: palámque in tempus illud ſacra prodigioſa celebrata. Gallias utique poſſedit,& quidem ad noſtram memoriam. Nanque Tiberii Cæſaris principatus ſuſtulit Druidas eorum, & hoc genus uatum medicorúmque. Sed quid ego hæc commemorarem in arte Oceanum quoque tranſgreſſa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodiéque eam attonitè celebrat tantis ceremoniis, ut dediſſe Perſis uideri poſsit. Adeò iſta toto mundo conſenſere,quanquam diſcordi & ſibi ignoto. Non ſatis æſtimari poteſt,quantum Romanis debeatur, qui ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere religioſiſsimum erat,mandi uerò etiam ſaluberrimum.

De ſpeciebus Magiæ,Neroníſque & magorum deteſtatio.

CAP. II.

VT narrauit Oſthanes,ſpecies eius plures ſunt. Nanque & ex aqua, & ex ſphæris, & ex aere,& ſtellis, & lucernis, ac peluibus,ſecuribúſque,& multis aliis modis diuinæ promittit: præterea umbrarum,inferorúmque colloquia:quæ omnia ætate noſtra princeps Nero uana falſáque comperit:quippe non citharæ tragicíque cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum ſumma geſtiente in profundis animi uitiis. Primúmque imperare Diis concupiuit, nec quicquam generoſius uoluit. Nemo unquam ulli artium ualidius fauit. Ad hæc, non opes ei defuere, non uires,non diſcendi inge-

nium,aliáque non patiente mundo. Immenſum & indubitatum exemplum eſt falſæ artis,quam dereliquit Nero: utinámque inferos potius & quoſcunque de ſuſpicionibus ſuis Deos conſuluiſſet,quàm lupanaribus atque proſtitutis mandaſſet inquiſitiones eas: nulla profectò ſacra,barbari licet feríque ritus,non mitiora,quàm cogitationes eius,fuiſſent. Sæuius ſic nos repleuit umbris. Sunt quædam Magis perfugia,ueluti lentiginem habentibus non obſequi numina,ut cerni non poſsint. Fortè hoc in illo. Nihil membris defuit:nam dies eligere certos liberum erat:pecudes uerò,quibus non niſi ater colos eſſet,facile.Nam hominem immolare etiam gratiſsimum.Magus ad eum Tyridates uenerat,Armeniacum de ſe triumphum afferẽs,& ideo prouinciis grauis.Nauigare noluerat, quoniam expuere in maria , aliiſque mortalium neceſsitatibus uiolare naturam eam fas non putant. Magos ſecum adduxerat.Magicis etiam cœnis eum initiauerat. Non tamen cùm regnum ei daret,hanc ab eo accipere artem ualuit. Proinde ita perſuaſum ſit,inteſtabilem,irritam,inanem eſſe,habentem tamen quaſdam ueritatis umbras,ſed in his ueneficas artes pollere,non Magicas. Quærat aliquis,quæ ſint mentiti ueteres Magi, cùm adoleſcentibus nobis uiſus Apion Grammaticæ artis , prodiderit cynocephaliam herbam,quæ in Aegypto uocaretur oſyrites,diuinam , & contra omnia ueneficia : ſed ſi ea erueretur,ſtatim eum qui eruiſſet,mori. Séque euocaſſe umbras ad percontandum Homerum,qua patria quibúſque parentibus genitus eſſet:non tamen auſus profiteri , quid ſibi reſpondiſſe diceret.

De Talpis,& reliquæ medicinæ per morbos digeſtæ in animalibus, quorum genera placida ſunt,aut fera: CAP. III.

PEculiare uanitatis ſit argumentum,quòd animalium cunctorum talpas maximè mirantur,tot modis à rerum natura damnatas, cæcitate perpetua , tenebris etiamnum aliis,defoſſas ſepultíſque ſimiles. Nullis æquè credunt extis:nullum religionis capacius iudicant animal : ut ſi quis cor eius recens palpitánſque deuorarit,diuinationis & rerum efficiendarum euentus promittant. Dente talpæ uiuæ exempto,ſanari dentium dolores adalligato affirmant. Cæterò ex eo animali placita eorum , ſuis reddemus locis. Nec quicquam probabilius inuenietur,quàm muris aranei morſibus aduerſari eas , quoniam & terra orbitis (ut diximus) depreſſa aduerſatur.Cæterùm dentium doloribus (ut iidẽ narrant) medetur canum qui rabie perierunt,capitum cinis crematorum ſine carnibus, inſtillatus ex oleo cyprino per aurẽ,cuius è parte doleát.Caninus dens ſiniſter maximus, circunſcarificato eo qui doleat:aut draconis os è ſpina:item enhydridis. Eſt autẽ ſerpẽs maſculus & albus. Huius maximo dente circunſcarificant.At in ſuperiorũ dolore duos ſuperiores adalligant,è diuerſo inferiores.Huius adipe perunguntur , qui crocodillũ captant.Dentes ſcarificãt & oſsibus lacertæ è fronte Luna plena exemptis,ita ne terrã attingant.Colluunt caninis dentibus decoctis in uino ad dimidias partes.Cinis eorum pueros tardè dentientes adiuuat cum melle.Fit eodẽ modo & dentifriciũ. Cauis dentibus cinis murino fimo inditur,uel iecur lacertarum aridum.Anguinum cor ſi mordeatur , aut alligetur,efficax habetur.Sunt inter eos,qui murem bis in menſe iubeant mandi,dolorẽſque ita caueri.Vermes terreni decocti in oleo,infuſíque auriculæ,cuius è parte doleant,præſtant leuamentum.Eorundem cinis exeſis dentibus coniectus,ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuuat.Comburi autem oportet in teſta.Proſunt & cum mori radice in aceto ſcillite decocti,ita ut colluantur dentes. Is quoque uermiculus, qui in herba Veneris labro appellata inuenitur,cauis dentium inditus mirè prodeſt. Nam erucæ braſsicæ,eius contactu cadunt.Et è malua cimices infunduntur auribus cùm roſaceo.Harenulæ,quæ inueniuntur in cornibus cochlearum,cauis dentium inditæ ſtatim liberant dolore.Cochlearum inanium cinis cum mirrha gingiuis prodeſt,ſerpentis cum ſale in olla exuſtæ cinis,cum roſaceo in contrariam aurem infuſus. Anguinæ uernationis membrana cum oleo tedæque reſina calefacta,& auri altrutri infuſa:adiiciunt aliqui thus & roſaceum : eadem cauis indita,ut ſine moleſtia cadant,præſtat. Vanum arbitror eſſe, Canis ortu angues candidos membranam exuere , quoniam nec in Italia uiſum eſt, multóque minus

minus credibile in tepidis regionibus tam serò exui. Hanc autem uel inueteratam cum cera celerrimè dentes euellere tradunt. Et dens anguium adalligatus, dolores minuit. Sunt qui & araneum animal ipsum sinistra manu captum tritúmque in rosaceo, & in aurem infusum cuius à parte doleat, prodesse arbitrentur. Officulis gallinarum in pariete seruatis, fistula salua, adacto dente uel gingiua scarificata, proiectóque officulo, statim dolorem abire tradunt. Item fimo corui lana adalligato, uel passerum cum oleo calefacto, & proximæ auriculæ infuso, pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo tolerabilius est passeris pullorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

Quomodo commendetur os, & contra maculas faciei, & ad faucium uitia.

CAPVT IIII.

ORis saporem commendari affirmant, murino cinere cum melle si fricentur dentes. Admiscent quidam marathri radices. Penna uulturis si scalpantur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idem hystricis spina fecisse, ad firmitatem pertinet. Linguæ hulcera & labrorum, hirundines in mulso decoctæ sanant. Adeps anseris aut gallinæ rimas. Oesypum cum galla, araneorum telæ candidæ, & quæ in trabibus paruæ texuntur. Si feruentia os intus exusserint, lacte canino statim sanabitur. Maculas in facie, œsypum cum melle Corsico, quod asperrimum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum uellere. quidam & butyrum addunt. Si uerò uitiligines sint, fel caninum prius acu compunctas. Liuentia & suggillata pulmones arietum pecudúmque in tenues consecti membranas calidi impositi, uel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anseris, uel gallinæ custodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, & cinere herinacei ex oleo. In hac curatione priùs nitro ex aceto faciem foueri præcipiunt. Tollit ex facie uitia & cochlearum, quæ latæ & minutæ passim inueniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlearum cinis spissat, calfacit smectica ui: & ideo causticis commiscetur, psorísque & lepris & lentigini illinitur. Inuenio & formicas Herculaneas appellatas, quibus tritis adiecto sale exiguo, talia uitia sanentur. Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabæo longipedi. Fallit inter herbas bouem maximè, unde & nomen inuenit: deuoratúmque tacto felle ita inflammat, ut rumpat. Hæc cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica ui, ut suprà dictum est. Vulturinus sanguis cum chamæleontis albæ (quam herbam esse diximus) radice & cedria tritus, contectúsque brassica lepras sanat: item pedes locustarum cum seuo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum cæpa tritus & subactus. Vtilissimum & in facie mel, in quo apes sint immortuæ. Præcipuè tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto. Grauedinem inuenio finiri, si quis nares murinas osculetur. Vua & faucium dolor mitigatur fimo agnorum, puiusquàm herbam gustauerint, in umbra arefacto. Vua succo cochleæ acu transfossæ illita, ut cochlea ipsa in fumo suspendatur. Hirundinum cinere cum melle: sic & tonsillis succurritur. Tonsillas & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat. Multipeda trita, fimum columbinum cum passo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro impositum extrá. Asperitatem faucium & distillationes leniunt cochleæ: coqui debent in lacte, demptóque tantum terreno conteri, & in passo dari potui. Sunt qui Astypalæicas efficacissimè putant, & in iis smegma earum. Lenit & gryllus infricatus: aut si quis manibus, quibus eum contriuerit, tonsillas attingat. Anginis felle anserino cum elaterio & melle citissimè succurritur: cerebro noctuæ, cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Huius medicinæ author est Ouidius poeta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monstrantur, pulli syluestrium. Figura nidorum eas depræhendit, Multo tamen efficacissimi ripariarum pulli. Ita uocant in riparum cauis nidificantes. Sunt qui cuiuscunque hirundinis pullum edendum censent, ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum sanguine comburunt in uase, & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & mustelæ cineres pari modo admiscent. Sic & ad strumæ remedia dant, & comitialibus quotidie potu. In sale quoque seruatæ hirundines ad anginam una drachma bibuntur: cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis, efficacissimum pu-

tant. Alii XXI. tritas in aquæ mulſæ hemina dari per harundinem, quoniam dentibus tactis nihil proſint. Tradunt & murem cum uerbenaca excoctum, ſi bibatur is liquor, remedio eſſe. Et corrigiam caninam ter collo circundatam: fimum columbinum uino & oleo permiſtum. Ceruicis neruis & opiſthotono ex milui nido ſurculus uitis adalligatus auxiliari dicitur.

Ad ſtrumas exhulceratas, ad humerorum & præcordiorum dolores. CAP. V.

STrumis exhulceratis muſtelæ ſanguis: ipſa decocta in uino: non tamen ſectis admouetur. Aiunt & in cibo ſumptam idem efficere. Vel cineri eius ſarmentis combuſtæ miſcetur axungia. Lacertus uiridis adalligatur: poſt dies XXX. oportet alium adalligari. Quidam cor eius in argenteo uaſculo ſeruant. Ad fœminarum ſtrumas ueteres cochleæ cum teſta ſua tuſæ illinuntur, maximè quæ frutectis adhærent. Item cinis aſpidum cum ſeuo taurino imponitur. Anguinus adeps miſtus oleo. Item anguium cinis ex oleo illitus, uel cum cera. Ediſſe quoque eos medios abſciſis utrinque extremis artubus aduerſus ſtrumas prodeſt: uel cinerem bibiſſe in nouo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occiſorum. Et gryllum illinire cum ſua terra effoſſum ſuadent: item fimum columbarum per ſe, uel cum farina hordeacea auenaceáue ex aceto. Talpæ cinerem ex melle illinire. Alii iecur eiuſdem contritum inter manus illinunt, & triduo non abluunt. Dextrum quoque pedem eius remedio eſſe ſtrumis affirmant. Alii præcidunt caput, & cum terra à talpis excitata tuſum digerunt in paſtillos pyxide ſtannea, & utuntur ad omnia quæ intumeſcunt, & quæ apoſtemata uocant, quæque in ceruice ſint: ueſcíque ſuilla tunc uetant. Tauri uocantur ſcarabei terreſtres, ricino ſimiles: nomen cornicula dedere. Alii pediculos terræ uocant. Ab his quoque terram egeſtam illinunt ſtrumis & ſimilibus uitiis & podagris. Triduo non abluunt: prodéſtque hæc medicina in annum. Omniáq; his adſcribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam & à formicis terra egeſta ſic utuntur. Alii uermes terrenos totidem, quot ſint ſtrumæ, adalligant, pariterque cum his areſcunt. Alii uiperã circa Canis ortum circuncidunt, ut diximus, dein mediam comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter ſeptenis diebus, quantũ præhenditur ternis digitis: ſic ſtrumis medentur. Aliqui uerò circunligant eas lino, quo præligata infra caput uipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis utuntur, addita reſinæ terebinthinæ parte quarta: quo medicamento omnia apoſtemata curari iubent. Humeri doloribus muſtelæ cinis cum cera medetur. Ne ſint malæ hirſutæ, formicarum oua pueris infricata præſtant. Item mangonibus, ut lanugo tardior ſit pubeſcentium, ſanguis è teſticulis agnorum, qui caſtrantur: qui euulſis pilis illitus & contra uirus proficit. Præcordia uocamus uno nomine exta in homine, quorum in dolore cuiuſcunque partis ſi catulus lactens admoueatur, apprimatúrque his partibus, tranſire in eum morbus dicitur. Idque in exenterato perfuſóque uino deprændi, uitiato uiſcere illo quod doluerit hominis: & obrui tales religio eſt. Hi quoque, quos Melitæos uocamus, ſtomachi dolorem ſedant applicati ſæpius. Tranſiréque morbos ægritudine eorum intelligitur, plerunque & morte.

De pulmonum vitijs, iecoris, & ſanguinis reiectionibus. CAPVT VI.

PVlmonum uitiis medentur & mures, maximè Africani, detracta cute in oleo & ſale decocti, atque in cibo ſumpti. Eadem res & purulentis uel cruentis excreationibus medetur. Præcipuè uero cochlearum cibus ſtomacho. In aqua eas ſubferuefieri intacto corpore earum oportet, mox & in pruna torreri, nihilo addito: atque ita è uino garóque ſumi, præcipuè Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodeſſe. Id quoque obſeruant, ut numero impari ſumant. Virus tamen earum grauitatem halitus facit. Proſunt & ſanguinem excreantibus, dempta teſta tritæ in aquæ potu. Laudatiſſimæ autem ſunt Africanæ, ex his Solitanæ. Aſtypalæicæ, Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit & ſine ſucco: Balearicæ, quas cauaticas uocant, quoniam in ſpeluncis naſcuntur.

tur. Laudatæ & ex inſulis Caprearum. Nullæ autem cibis gratæ, neque ueteres, neque recentes. Fluuiatiles & albæ uirus habent: necnon ſylueſtres, ſtomacho inutiles, aluum ſoluunt. Item omnes minutæ. Contrà marinæ ſtomacho utiliores: efficaciſſimæ tamen in dolore ſtomachi. Laudatiores traduntur quæcunque uiuæ cum aceto deuoratæ. Prætereà ſunt quæ aceratæ uocantur, latæ multifariámque naſcentes: de quarum uſu ſuis dicemus locis. Gallinaceorum uentris membrana inueterata & inſperſa potioni, diſtillationes pectoris & humidam tuſſim, uel recens toſta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cum aquæ tepidæ cyathis tribus ſi ſorbeantur, tuſſim ſedant. Diſtillationes ſedat & canina cutis cuilibet digito circundata. Iure perdicum ſtomachus recreatur. Iocinerum doloribus medetur muſtela ſylueſtris in cibo ſumpta, uel iocinera eius. Item uiuerra porcelli modo inaſſata. Suſpirioſis multipedæ, ita ut ter ſeptenæ in Attico melle diluantur, & per harundinem bibantur. Omne enim uas earum nigreſcit contactu. Quidam torrent ex his ſextarium in patina, donec candidæ fiant: tunc melle miſcent. Alii centipedam uocant, & ex aqua calda dari iubent. Cochleæ in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus uertigines fiunt, ex paſſi cyathis tribus ſingulæ contritæ cum ſua teſta & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum nouem. Aliqui ſingulas primo die dedere, ſequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam. Sic & ſuſpiria emendant & uomicas. Eſt animal locuſtæ ſimile ſine pennis, quod tryxalis Græcè uocatur: Latinum nomen non habet, ut aliqui arbitrantur: nec pauciores, hoc eſſe quod gryllus uocetur. Ex his xx. torreri iubent, ac bibi è mulſo contra orthopnœas, ſanguinémque expuentibus. Eſt qui cochleis illotis protropum infundat, uel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo ſumat: aut ſi tritæ cum teſtis ſuis ſumantur cum protropo, ſic & tuſſi medentur. Vomicas priuatim ſanat mel in quo apes ſint emortuæ. Sanguinem reiicientibus pulmo uulturinus uitigineis lignis combuſtus, adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorúmque iiſdem portionibus potus manè atque ueſperi in uino ſi febris abſit. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta ſunt. Pecudis lien recens Magicis præceptis ſuper dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni ſe remedium facere. Poſt hæc iubent eum in pariete dormitorii eius tectóue includi, & obſignari annulo, térque nouies carmen dici. Caninus ſi uiuenti eximatur, & in cibo ſumatur, liberat eo uitio. Quidam recentem ſuperalligant. Alii duorum dierum catuli ex aceto ſcillitico dant ignoranti, uel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum ſemine lini & urticæ addito melle, donec perſanet. Eo liberat & lacerta uiridis, uiua in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui medetur, ſuſpenſa, ut egrediens reuerténſque attingat manu: cinis è capite bubonis cum unguento: mel in quo apes ſint emortuæ: araneus, & maximè qui lycos uocatur. Vpupæ cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in ptiſana decoctarum, quæ & per ſe illinuntur. Canis rabioſi caluariæ cinis potioni inſpergitur. Lumborum dolori ſtellio tranſmarinus, capite ablato & inteſtinis, decoctus in uino cum papaueris nigri denarii pondere dimidio eo ſucco bibitur. Lacertæ uirides deciſis pedibus & capite, in cibo ſumuntur. Cochleæ tres contritæ cum teſtis ſuis, atque in uino decoctæ cum piperis granis xv. Aquilæ pedes euellunt in aduerſum à ſuffragine, ita ut dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, ſiniſter læuæ. Multipeda quoque, quam oniſcon appellauimus, medetur denarii pondere ex uino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo antè fiſſo & ferro uincto impoſitum, aqua excepta perfundere, & defodere, unde effoderis, Magi iubent, mox aquam bibere catillo, mirè id prodeſſe iſchiadicis affirmantes.

Ad dyſentericos, & ventris mala, remedia.

CAPVT VII.

DYſentericos recreant femina pecudum decocta cum lini ſemine aqua pota. Caſeus ouillus uetus, ſeuum ouium decoctum in uino auſtero. Hoc & ileo medetur, & tuſſi ueteri. Dyſentericis ſtellio tranſmarinus ablatis inteſtinis & capite, pedibúſque ac cute, decoctúſque & in cibo ſumptus. Cochleæ duæ cum ouo, utraque cum putamine contri-

ta, atque in uaſe nouo addito ſale & paſſi cyathis duobus, aut palmarum ſucco & aquæ cyathis tribus ſubferuefactis & in potu datis. Proſunt & combuſtæ, ut cinis earum bibatur in uino addito reſinæ momento. Cochleæ nudæ, de quibus diximus, in Africa maximè inueniuntur, utiliſſimæ dyſentericis, quinæ combuſtæ cum denarii pondere dimidii acaciæ: éxque eo cinere dantur cochlearia bina in uino myrtite, aut quolibet auſtero cum pari modo caldæ. Quidam omnibus Africanis ita utuntur. Alii totidem Africanas, uel latas infundunt potius. Et ſi maior fluxio ſit, addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dyſentericis & teneſmis in ſtanneo uaſe decoquitur cum roſaceo. Vel ſi in alio, cum ſtanno illinitur. Ius è gallinaceo iiſdem medetur, ſed ueteris gallinacei uehementius. Salſum ius aluum ciet. Membrana gallinarum toſta & data in oleo ac ſale, cœliacorum dolores mulcet. Abſtinere autem à frugibus antè & gallinam & hominē oportet. Fimum columbinum toſtum potúmque. Caro palumbi in aceto decocta dyſentericis & cœliacis medetur. Turdus inaſſatus cum myrti baccis dyſentericis: item merulæ. Mel, in quo ſint immortuæ apes, decoctum. Grauiſſimum uitium ileos appellatur. Huic reſiſti aiunt diſcerpti ueſpertilionis ſanguine: etiam illito uentre ſubuenire. Siſtit aluum & cochlea, ſicut diximus in ſuſpirioſis, temperata. Item cinis earum quæ uiuæ crematæ ſint, potus ex uino auſtero. Gallinaceorum iecur aſſum cum uentriculi membrana, quæ abiici ſolet, inueterata, admiſto papaueris ſucco. Alii recentem torrent ex uino bibendam. Ius perdicum, & per ſe uentriculus contritus ex uino nigro. Item palumbus ferus, è poſca decoctus. Lien pecudis toſtus, & in uino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Oſſifragi uenter arefactus & potus, iis qui cibos non conficiunt, utiliſſimus, uel ſi manu tantùm teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac cauſa, ſed continuare non debent: maciem enim facit. Siſtit & anatum maſcularum ſanguis. Inflationem diſcutit cochlearum cibus. Tormina ſanat lien ouium toſtus, atque è uino potus: palumbus ferus ex poſca decoctus: apodes ex uino: cinis ibidis ſine pennis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus, mirū eſt. anate appoſita uentri tranſire morbum, anatémque emori. Tormina & melle curantur, in quo ſunt apes immortuæ decocto. Coli uitium efficaciſſimè ſanatur aue galerita aſſa in cibo ſumpta. Quidam in uaſe nouo cum plumis exuri iubent, conteríq; in cinerem, bibíque ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum: quidam cor eius adalligari femini: alii recens tepénſque adhuc deuorari. Conſularis Aſprenatum domus eſt, in qua alter è fratribus colo liberatus eſt, aue hac in cibo ſumpta, & corde eius armilla aurea incluſo: alter ſacrificio quodam facto crudis laterculis in formam camini, atque ut ſacrum peractum erat, obſtructo ſacello. Vnum eſt oſſifrago inteſtinum mirabili natura, omnia deuorata conficienti. Huius partem extremam adalligatam prodeſſe contra colum conſtat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli, priuſquàm uideant, applicentur triduo ſtomacho maximè ac pectori, & ex ore ægri ſuctum lactis accipiant, tranſire uim morbi, poſtremò exanimari, diſſectíſque palàm fieri ægri cauſas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem ueſpertilionis ſanguine contacto uentre, in totum annum caueri dolorem tradunt: aut per dolorem, ſi quis aquam per pedes fluentem haurire ſuſtineat.

Ad calculos & veſicæ dolores, teſtiúmque & inguinum tumores, & ad panos. CAP VIII.

MVrino fimo contra calculos illinire uentrem prodeſt. Herinacei carnem iucundam eſſe aiunt, ſi capite percuſſo uno ictu interficiatur, priùs quàm in ſe urinam reddat: eos qui carnem ederint, ſtranguriæ morbum contrahere minimè poſſe. Hæc caro ad hunc modum occiſi, ſtillicidia ueſicæ emendat: item ſuffitus ex eodem. Quòd ſi urinam in ſe reddiderit, eos qui carnem ederint, ſtranguriæ morbum contrahere traditur. Iubent & uermes terrenos bibi ex uino aut paſſo ad comminuendos calculos: uel cochleas decoctas, uti ſuſpirioſis. Eaſdem exemptas teſtis tritáſque, tres in uini cyatho bibi, ſequenti die duas, tertia die unam, ut ſtillicidia urinæ emendent. Teſtarum uerò inanium cinerem ad

calculos pellendos. Item hydri iecur bibi, uel cinerem scorpionum in pane sumi, uel siquis cum locusta edit. Lapillos qui in gallinaceorum uesica, aut in palumbium uentriculo inueniantur, conteri & potioni inspergi. Item membranam è uentriculo gallinacei aridam: uel si recens sit, tostam. Fimum quoque palumbinum in faba sumi contra calculos & alias difficultates uesicæ. Similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus è nido hirundinum. Gryllum dilutum aqua calida. Ossifragi uentrem arefactum. Turturis fimum in mulso decoctum, uel ipsius discoctæ ius. Turdos quoque edisse cum baccis myrti prodest urinæ: cicadas tostas in patellis: millepedam oniscon bibisse: & in uesicæ doloribus decoctum agninorum pedum. Aluum ciet gallinaceorum discoctorum ius, & acria mollit. Ciet & hirundinum fimum, adiecto melle subditum. Sedis uitiis efficacissima sunt œsypum (quidam adiiciunt pompholygem, & rosaceum) canini capitis cinis: senecta serpentis ex aceto, si rhagades sint: cinis fimi canini candidi cum rosaceo: aiúntque inuentum Aesculapii esse, & eodem uerrucas efficacissimè tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, seuum bouis. Procidentia alui succus cochlearum punctis euocatus illita depellit. Attritis medetur cinis muris syluatici cum melle: uel herinacei, cum uespertilionis cerebro, & alumine, & œsypo. Fimum columbinum cum melle. Condylomatis priuatim araneus dempto capite pedibúsque infricatur. Ne acria perurant, adeps anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo: adeps cygni. Hæc & hæmorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis cochleas crudas tritas cum uino ammineo & pipere, potu prodesse dicunt: lacertam uiridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic & stellionem, adiectis huic papaueris nigri obolis tribus. Ruptis conuulsis fel ouium cum lacte mulierum. Verendorum formicationibus uerrucísq; medetur arietini pulmonis inassati sanies. Cæteris uitiis uellerum eius uel sordidorum cinis ex aqua: seuum ex omento pecudis, præcipuè à renibus, admisto cinere pumicis & sale: lana succida ex aqua frigida: carnes pecudis combustæ ex aqua: mulæ ungularum cinis: dentis caballini contusi farina inspersa. Testibus uerò, farina ex ossibus canini capitis sine carne tusis. Si decidat testium alter, spumam cochlearum illitam remedio esse tradunt. Tetris ibi hulceribus & manantibus auxiliantur canini capitis recentis cineres: cochleæ latæ paruæ contritæ ex aceto, uel cinis eius: mel, in quo apes sunt emortuæ, cum resina: cochleæ nudæ, quas in Africa gigni diximus, tritæ cum thuris polline & ouorum albo: tricesimóque die resoluunt. Aliqui pro thure bulbum admiscent. Hydrocelicis stelliones mirè prodesse tradunt, capite, pedibus, interaneísque demptis, reliquum corpus inassatum. In cibo id sæpius datur, sicut ad urinæ incontinentiã. Caninum adipem † cum alumine scisso fabæ magnitudine. Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas poto cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo: huius rei author est Anaxilaus. Panos aperit seuum pecudum cum sale tosto. Murinum fimum admisto thuris polline, & sandaracha discutit. Lacertæ cinis, & ipsa diuisa imposita. Item multipeda contrita, admista resina terebinthina ex parte tertia. Quidam & sinopidem admiscent cochleæ contusæ. Et per se cinis inanium cochlearum ceræ mistus, discussoriam uim habet. Fimum columbarum per sese, uel cum farina hordeacea, aut auenacea illitum. Cantharides mista calce panos scalpelli uice aperiunt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt. Varices ne nascantur, lacertæ sanguine pueris crura ieiunis à ieiuno illinuntur.

† Melius, Cum alumine schisto. tum ex uetusto codi. tum ex Plinio ipso, qui infrà libr. 35. cap. 15. duo facit aluminis concreti genera, eáq; Græcis nominibus distinguit, schiston appellãs, & strongylon, hoc est, scißile, & rotũdum.

Ad podagras articulorum dolores. CAP. IX.

Podagras lenit œsypum cum lacte mulieris & cerussa: fimum pecudum, quod liquidum reddunt: pulmones pecudum: fel arietis cum seuo: mures dissecti impositi: sanguis mustelæ cum plantagine illitus, & uiuæ combustæ cinis ex aceto & rosaceo, si penna illinatur, uel si cera & rosaceum admisceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, sed penna illinatur: fimum gallinarum: uermium terrenorum cinis cum melle, ita ut tertio die soluantur. Alii ex aqua illinire malunt. Alii ipsos aceto mensura cum mellis cyathis

tribus, pedibus antè rosaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicuntur pedum & articulorum dolores. Bibuntur autem binæ in uino tritæ. Eædem illinuntur cum helxines herbæ succo. Quidam ex aceto intriuisse contenti sunt. Quidam sale cum uipera cremato in olla noua, & sæpius sumpto, aiunt podagra liberari. Vtile esse & adipe uiperino pedes perungi. Et de miluo affirmant, si inueterato tritóque, quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua. Aut si pedes sanguinent cum urtica: uel pennis eorum, cùm primùm nascentur, tritis cum urtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur: item cinis mustelæ aut cochlearum, & cum amylo uel tragacantho. Incussos articulos aranei telæ commodissimè curant. Sunt qui cinere earum uti malint, sicut fimi columbini cinere, cum polenta & uino albo. Articulis luxatis præsentaneum est & seuum pecudis cum cinere è capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur seuum pecudum cum alumine. Canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod si putrida sint hulcera, cera addita ad cicatricem perducunt, uel gryllorum crematorum fauilla ex oleo: item muris syluatici cum melle: uermium quoque terrenorum cum oleo uetere: & cochleæ, quæ nudæ inueniuntur. Hulcera omnia pedum sanat cinis earum, quæ uiuæ combustæ sint: fimíque gallinacei cinis exhulcerationes, columbini fimi cinis ex oleo. Attritus etiam calceamentorum, ueteris soleæ crematæ cinis, agninus pulmo & arietis sanat. Dentis caballini contusi farina priuatim subluuiem. Lacertæ uiridis sanguis subtritus, & hominum & iumentorum pedes sublitus sanat. Clauos pedum urina muli mulæ'ue cum luto suo illita: fimum ouium. Iecur lacertæ uiridis, uel sanguis flocco impositus: uermes terreni ex oleo: stellionis caput cum uiticis pari modo tritum ex oleo: fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas uerò omnium generum urina canis recens cum suo lutò illita: fimi canini cinis cum cera: fimum ouium: sanguis recens murinus illitus, uel ipse mus diuulsus: herinacei fel: caput lacertæ uel sanguis, uel cinis totius: membrana senectutis anguium: fimum gallinaceum cum oleo & nitro. Cantharides cum uua taminia intritæ exedunt: sed ita erosas aliis, quæ ad persananda hulcera monstrauimus, curari oportet.

Remedia aduersus morbos toti corpori. CAP. X.

NVnc reuertemur ad ea, quæ totis corporibus metuenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse Magi dicunt domus totius, suffitæ eo purificatæ'ue contra omnia mala medicamenta. Item sanguine canis respersis parietibus, genitalíque eius sub limine ianuæ defosso. Minus mirentur hoc, qui sciunt fœdissimum animalium in quantum magnificent ricinum, quoniam uni nullus sit exitus saginæ, nec finis alia quàm morte, diutius in fame uiuenti. Septenis ita diebus durasse tradunt: at in satietate paucioribus dehiscere. Hunc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eundem in augurio uitalium habent. Nam si æger ei respondeat qui intulerit, à pedibus stanti interrogantíque de morbo, spem uitæ certam esse: moriturum nihil respondere. Adiiciunt, ut euellatur ex aure læua canis, cui non sit alius, quàm niger color. Nigidius fugere tota die canes conspectum eius, qui è sue id animal euellerit, scriptum reliquit. Rursus Magi tradunt, lymphatos sanguinis talpæ aspersu resipiscere. Eos uerò, qui à nocturnis Diis Faunísque agitentur, draconis lingua, & oculis, & felle, intestinísque in uino & oleo decoctis, ac sub dio noctu refrigeratis, perunctos matutinis uespertinísque liberari. Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander amphisbænam mortuam adalligatam, uel pellem tantum eius. Quinimo arbori, quæ cædatur, adalligata non algere cædentes, faciliúsque succidere. Itaque sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens, & ante cuculi cantum. Aliud est cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, si dexter pes circunscribatur, ac uestigium id effodiatur, non gigni pulices, ubicunque spargatur. Paralysin cauentibus pinguia glirium decoctorum & soricum utilissima tradunt esse: millepedas, ut in anginis diximus, potas phthisin sentientibus: lacertam uiridem decoctam in uini sextariis tribus ad cyathum unum, singulis cochlearibus sumptis per dies, donec conualescant. Cochlearum cinerem potum in uino. Comitialibus

mitialibus morbis œſypum cum myrrhæ momento,& uini cyathis duobus dilutum,magnitudine nucis auellanæ, à balineo potum. Teſticulos arietinos inueteratos, tritóſque dimidio denarii pondere in aqua uel lactis aſinini hemina. Interdicitur uini potus quinis diebus antè & poſteà. Magnificè laudatur & ſanguis pecudum potus: item fel cum melle, præcipuè agninum. Catulus lactens ſumptus, abſciſſo capite pedibúſque, ex uino & myrrha. Lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis tranſmarini cinis potus in aceto. Tunicula ſtellionis, quam eodem modo, ut anguis, exuit, pota. Quidam & ipſum harundine exenteratum inueteratúmque bibendum dedere. Alii in cibo in ligneis uerubus inaſſatum. Operæpretium eſt ſcire quomodo præripiatur, cùm exuitur membrana hyberna, alrâs deuoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt. Inde ſtellionum nomen aiunt in maledictum tranſlatum. Obſeruant cubile eius æſtatibus. Eſt autem in locis hoſtiorum feneſtrarúmque,aut cameris ſepulchríſue: ibi uere incipiente fiſſis harundinibus textas opponunt caſas, quarum anguſtiis etiam gaudet, eo faciliùs exuens circundatum torporem. Sed eo derelicto non poteſt remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis præfertur. Prodeſt & cerebrum muſtelæ inueteratum potúmque, & iecur eius: teſticuli uuluæque aut uentriculus inueteratus cum coriandro, ut diximus: item cinis: ſylueſtris uerò tota in cibo ſumpta. Eadem omnia prædicantur ex uiuerra. Lacerta uiridis cum condimentis quæ faſtidium abſtergeant, ablatis pedibus & capite. Cochlearum cinis addito ſemine lini & urticæ cum melle inunctos ſanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata ceruinis neruis: uel lapilli è uentre pullorum hirundinum ſiniſtro lacerto annexi. Dicuntur enim excluſo pullo lapillum dare. Quòd ſi pullus is detur incipienti in cibo quem primum peperit, cùm quis primùm tentatus ſit, liberatur eo malo. Poſteà medetur hirundinum ſanguis cum thure uel cor recens deuoratum. Quin & è nido earum lapillus impoſitus recreare dicitur confeſtim,& adalligatus in perpetuum tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratum, & ſenectus ſerpentium. Iecur uulturis tritum cum ſuo ſanguine ter ſeptenis diebus potum. Cor pulli uulturini adalligatum. Sed & ipſum uulturem in cibo dari iubent, & quidem ſatiatum humano cadauere. Quidam pectus eius bibendum cenſent, & in cerrino calice. Aut teſtes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinque dierum abſtinentia uini, ob id inueteratos. Fuere & qui uiginti unam muſcas rufas,& quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

Contra morbum regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos. CAP. XI.

MOrbo regio reſiſtunt ſordes aurium,aut mammarũ pecudis denarii pondere cum myrrhæ momento,& uini cyathis duobus: canini capitis cinis in mulſo: multipeda in uini hemina: uermes terreni in aceto mulſo cum myrrha. Gallina ſi ſit luteis pedibus priùs aqua purificatis, dein collutis uino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilæ in uini cyathis tribus. Cinis palmarum aut interaneorum palumbis in mulſo ad cochlearia tria. Paſſerum cinis ſarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulſa. Auis icterus uocatur à colore, quæ ſi ſpectetur, ſanari id malum tradunt, & auem mori. Hanc puto Latinè uocari galgulum. Phreneticis prodeſſe uidetur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam non modò muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem muſtelæ, uerumetiam inueteratas herinacei carnes quis poſſit furenti, etiamſi certa ſit medicina? Bubonis certè oculorum cinerem inter ea, quibus prodigioſe uitam ludificantur, acceperim. Præcipuéq; febrium medicina placitis eorum renuntiat. Nanque & in XII. ſigna digeſſere eam Sole tranſmeante, iterúmq; Luna: quod totum abdicandum paucis exemplaribus docebo. Siquidem crematis tritiſq; cum oleo perungi iubent ægros cùm Geminos tranſit Sol, criſtis,& auribus,& unguibus gallinaceorũ: ſi Luna, radiis barbíſque eorum: ſi Virginem alteruter, hordei granis: ſi Sagittarium, ueſpertilionis alis: ſi Leonem Luna, tamaricis fronde,& adiiciunt ſatiuæ: ſi Aquariũ, è buxo carbonibus tritis.

Ex iſtis confeſſa, aut certè ueriſimilia ponemus, ſicut & lethargum olfactoriis excitari: inter ea fortaſſis muſtelæ teſticulis inueteratis, aut iocinere uſto. His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant utile. In quartanis medicina clinice propemodum nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primúmque ea, quæ adalligari iubent: Puluerem, in quo ſe accipiter uolutauerit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longiſſimum. Pſeudoſphecem uocant ueſpam, quæ ſingularis uolitat: hanc ſiniſtra manu appræhenſam ſubnectunt: alii uerò, quam quis eo anno uiderit primam. Viperæ caput abſciſſum in linteolo, uel cor uiuentis exemptum. Muris roſtellum auriculáſque ſummas roſeo panno, ipſúmque dimittunt. Lacertæ uiridis uiuæ dextrum oculum effoſſum, mox cum capite ſuo deciſo, in pellicula caprina. Scarabæum qui pilulas uoluit. Propter hunc Aegypti magna pars ſcarabæos inter numina colit, curioſa Apionis interpretatione, qua colligat Solis operum ſimilitudinem huic animali eſſe, ad excuſandos gentis ſuæ ritus. Sed & alium adalligant Magi, cui ſunt cornicula reflexa, ſiniſtra manu collectum. Tertium, qui uocatur fullo, albis guttis, diſſectum utrique lacerto adalligant: cætera ſiniſtro. Cor anguinum ſiniſtra manu exemptum uiuentibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo panno nigro, ita ut nec ſcorpionem dimiſſum, nec eum qui alligauerit, uideat æger triduo. Poſt tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circundant totidem nodis, ad ſingulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, uel quatuor limacum capita præciſa harundine. Multipedam lana inuolutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequàm pennas germinent. Alios è ſpinoſis frutectis lanuginoſos. Quidam ex illis quaternos incluſos iuglandis nucis putamine adalligant: cochleáſque, quæ nudæ inueniuntur. Stellionem incluſum capſulis ſubiiciunt capiti, & ſub deceſſu febris emittunt. Deuorari autem iubent cor mergi marini ſine ferro exemptum inueteratúmque conteri, & in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alii fimum drachma una in lactis caprini & ouilli, uel paſſi cyathis tribus ante acceſsiones. Sunt qui totas cenſeant deuorandas. Aſpidis cutem pondere ſexta parte denarii cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanæ bibunt. Chryſippus Philoſophus tradidit phryganion adalligatum remedio eſſe quartanis. Quod eſſet animal neque ille deſcripſit, nec nos inuénimus qui nouiſſet. Demonſtrandum tamen fuit à tam graui authore dictum, ſi cuiuſquam cura efficacior eſſet ad inquirendum. Cornicis carnes eſſe, & nidum illinire, in longiſſimis morbis utiliſſimum putant. Et in tertianis fiat poteſtas experiendi, quoniam miſeria ſpei delectat, an'ne aranei, quem lycon uocant, tela cum ipſo ſpecu toto reſina ceráque impoſita utriſque temporibus & fronti proſit: aut ipſe calamo adalligatus, qualiter & aliis febribus prodeſſe traditur: item lacerta uiridis adalligata uiua in eo uaſe quod capiat. Quo genere & recidiuas frequenter abigi affirmant. Hydropicis œſypum ex uino addita myrrha modicè potui datur, nucis auellanæ magnitudine. Aliqui addunt & anſerinum adipem, & oleum myrteum. Sordes ab uberibus ouium eundem effectum habent. Item carnes inueteratæ herinacei ſumptæ. Vomitus quoque canum illitus uentri, aquam trahere promittitur.

Ad ignem ſacrum, ad carbunculos, furunculos, ambuſta, neruorúmque contractiones. CAP. XII.

IGni ſacro medetur œſypum cum pompholyge & roſaceo, ricini ſanguis, uermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere præſtat, ut qui id fecerit, antequàm incipiat uitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cauernæ ſuæ tolli: Adeps anſeris. Viperæ caput aridum aſſeruatum & combuſtum, dein ex aceto impoſitum. Senectus ſerpentium ex aqua illita à balineo cum bitumine & ſeuo agnino. Carbunculus fimo columbino aboletur per ſe illito, uel cum lini ſemine ex aceto mulſo. Item apibus, quæ in melle ſunt immortuæ impoſitis. Polentáq; impoſita inſperſa. Si in uerendis ſit, cæteríſq; ibi hulceribus occurrit è melle œſypum cum plumbi ſquamis. Item

Item fimum pecudum incipientibus carbunculis. Tubera & quæcunque molliri opus ſit, efficaciſſimè anſerino adipe curantur. Idem præſtat & gruum adeps. Furunculis mederi dicitur araneus, priuſquàm nominetur impoſitus, & tertia die ſolutus. Mus araneus pendens enecatus, ſic ut terrã nec poſteà attingat, ter circundatus furunculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod eſt rufum maximè recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex uino decoctus. Muſcæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Seuum ouium uetus cum cinere è capillis mulierum. Seuum arietis cum cinere pumicis & ſalis pari pondere. Ambuſtis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ouium cum cera commiſtum. Murium cinis & cochlearum : ídque ſic ut ne cicatrix quidem appareat. Item adeps uiperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus. Neruorum nodis medetur capitis uiperini cinis ex oleo cyprino illitus. Terreni uermes cum melle illiti. Dolores tollit eorum amphisbæna mortua adalligata. Adeps uulturinus cum uentre arefactus, contritúſque cum adipe ſuillo inueterato. Cinis è capite bubonis in mulſo potus cum lilii radice, ſi Magis credimus. In contractione neruorum caro palumbina in cibis prodeſt & inueterata: herinacei ſpaſticis : item muſtelæ cinis. Serpentium ſenectus in pelle taurina adalligata ſpaſmos fieri prohibet. Opiſthotonos milui iecur aridum tribus obolis in aquæ mulſæ cyathis tribus potum. Reduuias, & quæ in digitis naſcuntur pterygia, tollunt, canini capitis cinis, aut uulua decocta in oleo, ſuperillito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuſlibet animalium fellis. Vnguium ſcabritiam cantharides cum pice tertio die ſolutæ, aut locuſtæ frictæ cum ſeuo hircino. Pecudum ſeuum. Aliqui miſcent uiſcum & portulacam, alii æris florem & uiſcum, ita ut tertio die ſoluant.

Ad ſanguinem ſiſtendum & tumores vulnerum, hulcera, vulnera, & alia mala, ex animalibus remedia.

CAPVT XIII.

SAnguinem ſiſtit in naribus ſeuum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua, maximè agninum, ſubductum uel infuſum, etiamſi alia non proſint. Adeps anſerinus cum butyro pari pondere paſtillis ingeſtus. Cochlearum terrena. Sed & ipſæ extractæ teſtis. E naribus fluentem ſiſtunt cochleæ contritæ fronti illitæ : aranei telæ ſuppoſitæ : gallinacei cerebellum, uel ſanguinis profluuia ex cerebro: item columbinus ſanguis ob id ſeruatus concretúſque. Si uerò ex uulnere immodicè fluat, fimi caballini cum putaminibus ouorum cremati cinis impoſitus mirè ſiſtit. Vulneribus medetur œſypum cum hordei cinere & ærugine æquis partibus. Ad carcinomata quoque ac ſerpentia ualet. Erodit & hulcerum margines : carnéſque excreſcentes ad æqualitatem redigit. Explet quoque, & ad cicatricem perducit. Magna uis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro aut cinere ex oſſibus feminum agninorum, præcipuè in his hulceribus quæ cicatricem non trahant. Magna & pulmonibus quoque arietum. Excreſcentes carnes in hulceribus ad æqualitatem efficaciſſimè reducunt. Fimo quoque ipſo ouium ſub teſto calefacto & ſubacto, tumor uulnerum ſedatur. Fiſtulæ purgantur ſanantúrque : item epinyctides. Summa uerò uis in canini capitis cinere : excreſcentia omnia ſpodii uice erodit ac perſanat. Et murino fimo eroduntur. Item muſtelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto hulcerum & carcinomata perſequitur multipeda trita, admiſta reſina terebinthina & ſinopide. Eadémque utiliſſima ſunt in his hulceribus, quæ uermibus periclitantur. Quin & uermium ipſorum genera mirandos uſus habent. Coſſes qui in ligno naſcuntur, ſanant hulcera omnia. Nomas uerò, combuſti cum pari pondere aniſi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni, adeò ut neruos quoque abſciſos illitis ſolidari infra ſeptimum diem perſuaſum ſit : itaque in melle ſeruandos cenſent. Cinis eorum margines hulcerum duriores abſumit, cum pice liquida uel ſimblio melle. Quidam arefactis in Sole ad uulnera ex aceto utuntur, nec ſoluunt, niſi biduo intermiſſo. Eadem ratione & cochlearum terrena proſunt : totæque exemptæ tuſæ & impoſitæ, recentia uulnera conglutinant, & nomas ſiſtunt. Herpes quoque animal

mal à Græcis uocatur,quo præcipuè sanantur quæcunque serpunt. Cochleæ prosunt eis cum testis suis tusæ:cum myrrha quidem & thure, etiam præcisos neruos sanare dicuntur. Draconum quoque adeps siccatus Sole magnopere prodest: item gallinacei cerebrum recentibus plagis, sale uiperino in cibo sumpto. Tradunt & hulcera tractabiliora fieri, & sanari celeriús. Antonius Musa Medicus cùm incidisset insanabilia hulcera,uiperas edendas dabat,miráque celeritate persanabat.Tryxalidum cinis margines hulcerum duros aufert cum melle:item fimi columbini cinis cum arsenico & melle,ea quæ erodenda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè uulnera dicitur glutinare:quæ uerò uocantur cacoethe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter priùs elutis linteolis. Vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Hulcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Et elephantiasin sanguis & cinis mustelæ. Verberum uulnera atque uibices pellibus ouium recentibus impositis obliterantur. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul ustis, cornúque ceruino & cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, superpositis lanis, quæ subinde suffundantur, ferè XIIII. diebus solidat:nec tardius cinis syluestris muris cum melle,aut cum uermium terrenorum cinere, qui etiam ossa extrahit. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, præcipuè ex ariete, seuum ex nitro: lacertæ uiridis cinis:uernatio anguium ex uino decocta: fimum columbinum ex melle. Item uitiligines albas ex uino. Ad uitiliginem & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in Sole,donec formicet cutis,tolerandæ sunt. Posteà fouere, oleóque perungere, necessarium,iterúmque illinire,idque diebus pluribus facere,cauentes exhulcerationem multam.Ad easdem uitiligines & muscas illini iubent cum radice lapathorum:gallinarum fimum candidum, seruatum in oleo uetere cornea pyxide:uespertilionum sanguinem:fel herinacei ex aqua. Scabiem uerò, bubonis cerebrum cum aphronitro, sed ante omnia sanguis caninus sedant: pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ illitæ. Harundines, & tela, quæque alia extrahenda sunt corpori, euocat mus dissectus impositus. Præcipuè uerò lacerta dissecta, & uel caput eius tantùm contusum cum sale impositum. Cochleæ ex his quæ gregatim folia sectantur, contusæ impositæque cum testis,& eæ quæ manduntur,exemptæ testis: sed cùm leporis coagulo efficacissimè. Ossa anguium eundem cum coagulo cuiuscunque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina hordeacea.

Ad muliebria mala medenda, & conceptus maturandos.

CAPVT XIIII.

IN muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiunt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eosdem usus habet. Locustarum suffitu stranguriæ maximè mulierum iuuantur. Gallinaceorum testes subinde si à conceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptos hystricum cinis potus continet: maturat caninum lac potum: euocat membrana è canum secundis, si terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis: fimum murinum aqua pluuia dilutum, mammas mulierum à partu tumescentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. Faciliùs enituntur, quæ fimum anserinum cum aquæ cyathis duobus sorbuere: aut ex utriculo mustelino per genitale effluentes aquas. Vermes terreni illiti in ceruices & scapulas, ne nerui doleant præstant. Grauidis secundas pellunt in passo poti. Iidem per se impositi, mammarum suppurationes concoquunt & aperiunt, extrahúntque, & ad cicatricem perducunt. Lac deuocant poti cum mulso. Inueniuntur & in gramine uermiculi, qui adalligati collo, continent partum. Detrahuntur autem sub partu: aliàs eniti non patiuntur. Cauendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoque causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleæ in cibo sumptæ accelerant partum: item conceptum impositæ cum croco. Eædem ex amylo & tragacantha illitæ,profluuia sistunt.Prosunt & purgationibus sumptæ in cibo, & uuluam

auersam

auerſam corrigunt cum medulla ceruina, ita ut uni cochleæ denarii pondus addatur & cyperi. Inflationes quoque uuluarum diſcutiunt exemptæ teſtis, tritæq́ue cum roſaceo. Ad hæc aſtypalæicæ maximè eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illinuntur aluo, priùs irino ſucco perunctæ. Sunt & minutæ longæq́ue, candidæ cochleæ, paſſim oberrantes. Eæ arefactæ Sole in tegulis, tuſæq́ue in farina, miſcentur lomento æquis partibus, candorémque & læuorem corpori afferunt. Scabendi deſideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperam mulier prægnans ſi tranſcenderit, abortum faciet: item amphisbænam, mortuam duntaxat. Nam uiuam habentes in pyxide, impunè tranſeunt, etiam ſi mortua ſit: atque aſſeruata, partus faciles præſtat uel mortua. Mirum, ſi non aſſeruatam tranſcenderit grauida, innoxiam fieri, ſi protinus tranſcendat aſſeruatam. Anguis inueterati ſuffitus menſtrua adiuuant. Anguium ſenectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus à puerperio remouenda. Dant & in uino bibendam cum thure: aliter ſumpta, abortum facit. Baculus, quo angui rana excuſſa ſit, parturientes adiuuat: tryxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alto, capi debet manu caua, tritúſque admoueri: quod ſi redeuntem præhenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aëtites in aquilæ repertus nido, cuſtodit partus contra omnes abortuum inſidias. Penna uulturina ſubiecta pedibus adiuuat parturientes. Ouum corui grauidis cauendum conſtat, quoniam tranſgreſſus abortus aſperos faciat. Fimum accipitris in mulſo potum, uidetur fœcundas facere. Vuluarum duritias & collectiones, adeps anſerinus aut cygni emollit. Mammas à partu cuſtodit adeps anſeris cum roſaceo & araneo. Phryges & Lycaones mammis puerperio uexatis inuenere otidum adipem utilem eſſe: his quæ uulua ſtrangulentur, & blattas illinunt. Ouorum perdicis putaminum cinis cadmiæ miſtus, & ceræ, ſtantes mammas ſeruat. Putant & ter circunductas ouo perdicis non inclinari: & ſi ſorbeantur eadem, fœcunditatem facere, lactis quoque copiam. Cum anſerino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas uteri rumpere, ſcabiem uuluarum ſedare, ſi cum cimice trito illinantur. Veſpertilionum ſanguis pſilothri uim habet: ſed malis puerorum illitus non ſatis proficit, niſi erucæ uel cicutæ ſemen poſteà inducatur: ſic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorum profici putant. Eſt autem duplex, rubens utique, & candidum. Aliqui ſanguinem & iecur eius admiſcent. Quidam in tribus heminis olei diſcoquunt uiperam, exemptis oſſibus pſilothri uice utuntur, euulſis priùs pilis quos renaſci nolunt. Fel herinacei pſilothrum eſt, utique miſto cerebro ueſpertilionis, & lacte caprino. Item per ſe cinis cum lacte canis primi partus, euulſis pilis quos renaſci nolunt: uel nondum natis, perunctis partibus, alii non ſurgunt. Idem euenire traditur ſanguine ricini euulſi cani: item hirundinino ſanguine uel felle.

Promiſcuæ medicinæ. CAP. XV.

OVis formicarum ſupercilia denigrari cum muſcis tritis tradunt. Si uerò oculi nigri naſcentium placeant, ſoricem prægnanti edendum. Capilli ne caneſcant, uermium terrenorum cinere præſtari admiſto oleo. Infantibus, qui lacte concreto uexantur, præſidio eſt agninum coagulum ex aqua potum. Aut ſi uitium coagulato lacte acciderit, diſcutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitionem cerebrum pecoris utiliſſimum eſt. Oſſibus in canino fimo inuentis, aduſtio infantium, quæ uocatur ſiriaſis, adalligatis emendatur, ramices infantium lacertæ uiridis admotæ dormientibus morſu. Poſteà harundini alligata ſuſpenditur in fumo: tradúntque pariter cum ea expirante ſanari infantem. Cochlearum ſaliua illita infantium oculis, palpebras corrigit gignítque. Ramicoſis cochlearum cinis cum thure ex oui albi ſucco illitus per dies triginta medetur. Inueniuntur in corniculis cochlearum harenaceæ duritiæ: eæ dentitionem facilem præſtant adalligatæ. Cochlearum inanium cinis admiſtus ceræ, procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri miſceri ſaniem

punctis

punctis emissam è cerebro uiperæ. Cerebrum uiperæ illigatum pelliculæ dentitiones adiuuat. Ad idem ualent & grandissimi dentes serpentium. Fimum corui lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est seriò complecti quædam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc præhendi. Id intelligi & quòd sub cauda unam cauernã habeat. Id agendum, ut per aurum & argentum aut ostrum mordeat uitium. Tum in calice nouo illigatur, & in fumo ponitur. Vrina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabæorum cornua grandia denticulata, adalligata his amuleti naturam obtinent. Bouis capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo expui si necem timeat, inopinantis præciso capite exemptum, adalligatúmque, mirè prodesse dentitioni. Item cerebrum eiusdem ad eundem usum adalligari iubent: & limacis lapillum siue officulum, quod inuenitur in dorso. Magnificè iuuat & ouis cerebrum gingiuis illitum: sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sunt uermiculi in spinosis herbis asperi, lanuginosi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo hæreat. Somnos allicit œsypum cum myrrhæ momento in uini cyathis duobus dilutum, uel cum adipe anserino & uino myrtite: auis cuculus leporina pelle adalligatus: ardeolæ rostrum in pelle asinina fronti adalligatum. Putant & per se rostrum eiusdem effectus esse uino collutum. E diuerso somnum arcet uespertilionis caput aridum adalligatum. In urina uirili lacerta necata, Venerem eius qui biberit, cohibet. Nam inter amatoria esse Magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & uino potum. Pulmonis uulturini dextræ partes Venerem concitant uiris adalligatæ gruis pelle. Item si lutea ex ouis quinque columbarum, admisto adipis suilli denarii pondere, ex melle sorbeantur. Passeres in cibo uel oua eorum. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anseris & irino perunctis si conceptus sit, partus continere: contrà inhiberi Venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatísque pelle arietina tradunt. Item cuiuscunque galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subiiciantur. Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis euellantur, inter se colligatæ in coitu. Qui in urinam canis suam ingesserit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum & de stellionis cinere (si uerum est) linamento inuolutum in sinistra manu Venerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item uespertilionis sanguinem collectum flocco, suppositúmque capiti mulierum, libidinem mouere: aut anseris linguam in cibo uel potione sumptam. Phthiriasin à toto corpore pota membrana senectutis anguium triduo inhibet: ac serum exempto caseo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mustelæ coagulo addatur, negant corrumpi uetustate, aut à muribus attingi. Eiusdem mustelæ cinis si detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos esse à mustelis. Iumentorum urinæ tormina uespertilione adalligato finiuntur. Verminatio ter circunlato uerendis palumbo: mirum dictu, palumbus emissus moritur, iumentum liberatur confestim. Ebriosis oua noctuæ per triduum data in uino, tædium eius adducunt. Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo præsumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & in uino quod bibetur inspersus, securos præstabit à temulentia. Inuenit hoc Horus Assyriorum rex. Præter hæc sunt notabilia animalium ad hoc uolumen pertinentium. Gromphenam auem in Sardinia narrant grui similem, ignotam iam etiam Sardis, ut existimo. In eadem prouincia est ophion ceruis tantùm pilo similis, nec alibi nascens. Iidem authores nominauere sirulugum, quod nec quale esset animal, nec ubi nasceretur, tradiderunt. Fuisse quidem non dubito, cùm & medicinæ ex eo sint demonstratæ. M. Cicero tradit animal byturos uocari, qui uites in Campania erodant.

De miraculis quarundam bestiarum. CAP. XVI.

Reliqua mirabilia ex his, quæ diximus. Non latrari à cane membranã ex secundis canis habentẽ, aut leporis fimum uel pilos tenentem. In culicum genere muliones non amplius, quàm uno die, uiuere. Eósque qui arborarii pici rostrum habeant, & mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eos, à quibus cerebrũ corui acceperint in offa.

Puluerem

Puluerem, in quo se mula uolutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si unus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cum serpyllo contritis uno die, deiectísque cum uino in fauces boum uua maturescente, toto anno eos ualere: uel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. Puluere è uestigio anguium collecto, sparsas apes in aluearia reuerti. Arietis dextro teste præligato oues tantùm gigni. Non lassescere in ullo labore, qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare, cùm uinum biberint. Vngulas tantùm mularum repertas, neque aliam ullam materiam quæ non perroderetur à ueneno Stygis aquæ, cùm id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia reuertemur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVSPRIMVS.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus. Aquarum mirabilia. CAP. I.

QVATILIVM sequuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, & per undas fluctúsque ac reciprocos æstus, amniúmque rapidos cursus improbas exerente uires: nusquam potentia maiore, si uerum fateri uolumus. Quippe hoc elementum cæteris omnibus imperat: terras deuorant aquæ, flammas necant, scandunt in sublime, & cælum quoque sibi uindicãt, ac nubium obtentu uitalem spiritum strangulant. Quæ causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At illæ, ceu parum sit in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eò secum piscium examina. Sæpe etiã lapides subuehunt, portantes aliena pondera. Eædem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis uelit reputare, ut fruges gignantur, arbores fruticésque uiuant, in cælum migrare aquas, animámque etiam herbis uitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terræ quoque uires aquarum esse beneficii. Quapropter ante omnia ipsarum potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

De differentia aquarum, medicinis & obseruationibus CCLXVI. CAP. II.

EMicant benignè passimque in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi iunctæ, sicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui interuallo discernente. Alibi tepidæ egelidæque auxilia morborum conferentes, & è cunctis animalium hominum tantùm causa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus uariis, urbésque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi prouincia. Nusquam tamen largius quàm in Baiano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiã acida salsáue mistura. Vapore quoq; ipso aliquæ prosunt. Tantáq; eis est uis, ut balineas calefaciant, ac frigidam etiã in soliis feruere cogant, quæ in Baiano Posidianæ uocantur, nomine accepto à Claudii Cæsaris liberto. Obsonia quoq; percoquũt. Vaporant & in mari ipso, quæ Licinii Crassi fuere: medióq; inter fluctus existit aliquid ualetudini salutare. Iã generatim neruis prosunt pedibúsue, aut coxendicibus, aliæ luxatis fractísue. Inaniũt aluos.

aluos. Sanant hulcera. Capiti auribúsque priuatim medentur: oculis uerò Ciceronianæ. Digna memoratu uilla est ab Auerno lacu Puteolos tendentibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, quam & uocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum ibi compositis uoluminibus eiusdem nominis, in qua & monumentum sibi instaurauerat, ceu uerò non & in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere posidente, eruperunt fontes calidi perquàm salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullii, qui fuit è libertis eius, ut protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate. Ponam enim ipsum carmen, dignum ubique, & non ibi tantum legi,

Quo tua Romanæ uindex clarissime linguæ
Sylua loco melius surgere iussa uiret,
Atque Academiæ celebratam nomine uillam,
Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
Hic etiam apparent lymphæ non antè repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cùm patefecit ope.
Vt, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem fœminarum, & uirorum insaniam abolere produntur. In Aenaria insula calculosis mederi. Et quæ uocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor M. pass. hæc frigida. Item in Stabiano, que dimidia uocatur: & in Venafrano ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte iuxta Taurum montē, author est M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat, quod in Aethiopia accidere his qui fonte rubro biberint Ctesias scribit. Iuxta Romam Albulæ aquæ uulneribus medentur: egelidæ hæ: sed Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ, suctu quodam corpora inuadunt, ut propè morsus uideri posit, aptissimæ stomacho, neruis, uniuerso corpori. Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat: Item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortúsque fieri non patitur. E diuerso in Pyrrhea flumen, quod Aphrodisium uocatur, steriles facit. Lacus Alphion uitiligines tollit. Varro author est, Titium quendam Prætura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id uitium. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, sicut appa ret in epistola Casii Parmensis ad M. Antonium. Contrà, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes uitia sentiunt. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora: tertianas febres discutit, calculorúmque uitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit: ad postremum rubescit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & uulneribus medentur. Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantùm paludibus ungulas iumentorum indurari. Eudicus in Hestiæotide fontes duos tradit esse, Ceronem, ex quo bibentes oues nigras fieri: Melan, ex quo albas: ex utroque autem uarias. Theophrastus in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori. Quin & homines sentire differentiam eam. Nam qui Sibarim bibant, nigriores esse, duriorésque & crispo capillo: qui ex Crathide, candidos molliorésque, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui uelint sibi candida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Messapiis. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres uiuere & conuersari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium Deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter obliuionem affert, inde nominibus inuentis. In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nûs, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri M. Varro tradit. At in Cea insula fontem esse, quo hebetes fiant:

fiant: Zamæ in Africa, quo canoræ uoces. Vinum tædio uenire his qui ex Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus iis quos diximus. Mutianus Andri è fonte Liberi patris, ſtatis diebus ſeptenis eius Dei uinum fluere, ſi auferatur à conſpectu templi, ſapore in aquam tranſeunte. Polyclytus explere olei uicem iuxta Solos Ciliciæ fontem. Theophraſtus hoc idem fieri in Aethiopia eiuſdem uirtutis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem eſſe, cuius aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotuſſa lacum eſſe dicit, qui uulneribus medetur. Iuba in Troglodytis lacum, inſanum malefica ui appellatum, ter die fieri amarum ſalſúmque, ac deinde dulcem, totiéſque etiam noctu, ſcatentem albis ſerpentibus uicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exilire tanta ui, ut nullum non pondus impactum reſpuat. Theophraſtus Marſyæ fontem in Phrygia ad Celænarum oppidum ſaxa egerere. Non procul ab eo duo ſunt fontes, Clæon & Gelon, ab effectu Græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis uocatur, ex quo potantes amorem deponere Mutianus credit. Cranone eſt fons calidus citra ſummum feruorem, qui in uinum additus, triduo calorem potionis cuſtodit in uaſis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum hauſtus triduo feruet. Circa margines uerò pumicem faciunt aquæ. Quod ſi quis fide carere ex his aliqua arbitratur, diſcat in nulla parte naturæ maiora eſſe miracula: quanquam inter initia operis abundè multa retulimus. Cteſias tradit Siden uocari ſtagnum in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Auerno ait etiam folia ſubſidere: Varro, aues, quæ aduolauerint, emori. Contrà in Africæ lacu Apuſcidamo omnia fluitant, nihil mergitur: Item in Siciliæ fonte Phinthia, ut Apion tradit: & in Medorum lacu puteóque Saturni. Fons Limyræ tranſire ſolet in loca uicina, portendens aliquid: mirúmque quòd cum piſcibus tranſit. Reſponſa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: ſi uerò euentum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Briazum alluit (hoc eſt & templo & Deo nomen) cuius gurgite periuri notantur pati uelut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in augurio habentur. Tres ſunt, octonis pedibus diſtantes. In unum alueum coeunt uaſto amne. Singulis ſiccantur duodecies diebus, aliquando uicies, citra ſuſpicionem ullam aquæ, cùm ſit uicinus illis fons ſine intermiſſione largus. Dirum eſt, non profluere eos aſpicere uolentibus: ſicut proximè Lartio Licinio legato poſt Præturam poſt ſeptem dies accidit. In Iudæa riuus ſabbatis omnibus ſiccatur. E diuerſo miracula alia dira. Cteſias in Armenia ſcribit eſſe fontem, ex quo nigros piſces illico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubii exortum audiui, donec ueniatur ad fontem alueo appoſitum, ubi finitur id genus piſcium. Ideóque ibi caput eius amnis intelligitur fama. Hoc idem & in Lydia in ſtagno nympharum tradunt. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit è ſaxis, Styx appellata, quæ illico necat, ut diximus. Sed eſſe piſces paruos in ea tradit Theophraſtus, letales & ipſos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, ſi quiſquam biberit. Varro ad Soracten in fonte, cuius ſit latitudo quatuor pedum: Sole oriente eum exundare feruenti ſimilem, auéſque quæ guſtauerint, iuxtà mortuas iacere. Nanque & hæc inſidioſa conditio eſt, quòd quædam etiam blandiuntur aſpectu, ut ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate. Hanc putant nimio frigore eſſe noxiam, utpote cùm profluens ipſa lapideſcat. Aliter circa Theſſalica Tempe, quoniam uiſus omnibus terrori eſt: tradúntque etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (ut indicauimus) breui ſpatio: mirúmque, ſiliqua ſylueſtris amplecti radicibus fontem eum dicitur, ſemper florens purpura. Et quædam ſui generis herba in labris fontis uiret. In Macedonia, non procul Euripidis Poetæ ſepulchro, duo riui confluunt, alter ſaluberrimi potus, alter mortiferi. In Perperenis fons eſt, qui quacunque rigat, lapideam facit terram: item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. Nanque alluit riuus, ſaxa in altitudinem creſcunt. In Eurymenis deiectæ coronæ in fontem, lapides fiunt. In Coloſſis flumen eſt, in quo lateres coniecti, lapides extrahuntur. In Scyretico metallo arbores quæcunque flumine alluuntur, ſaxa fiunt cum ramis.

Diſtillantes quoq; guttæ in lapides dureſcunt in antris Coryciis:nam Miezæ in Macedonia,etiam pendentes in ipſis cameris:at in Coryco,cùm decidêre. In quibuſdam ſpeluncis utroq; modo,columnáſq; faciunt,ut in Phauſia Cherſoneſi Rhodiorum in antro magno,etiam diſcolori aſpectu.Et hactenus contenti ſimus exemplis.

De qualitate aquarum,inſalubritate vel commoditate earum.

CAP. III.

QVæritur inter Medicos, cuius generis aquæ ſint utiliſſimæ. Stagnantes pigráſque meritò damnant,utiliores quæ profluunt exiſtimantes : curſu enim percuſſúque ipſo extenuari atque proficere.Eóque miror , ciſternarum ab aliquibus maximè probari.Sed hi rationem afferunt,quoniam leuiſſima ſit imbrium aqua , ut quæ ſubire potuerit ac pendêre in aere.Ideo & niues præferunt imbribus, niuibúſque etiam glaciem,uelut ad infinitum coacta ſubtilitate. Leuiora enim hæc eſſe, & glaciem multo leuiorem aqua.Horum ſententiam refellere intereſt uitæ.In primis enim leuitas illa depræhendi aliter,quàm ſenſu,uix poteſt, nullo penè momento ponderis aquis inter ſe diſtantibus.Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum eſt ſubiſſe eam in cælum , cùm etiam lapides ſubire appareat , cadénſque inficiatur halitu terræ. Quò fit ut pluuiæ aquæ ſordium ineſſe plurimum ſentiatur , citiſſiméque ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciémque ſubtiliſſimum elementi eius uideri miror, appoſito grandinum argumento, è quibus peſtilentiſſimum potum eſſe conuenit. Nec uerò pauci inter ipſos è contrario ex gelu ac niuibus inſaluberrimos potus prædicant , quoniam † exactum ſit inde , quod tenuiſſimum fuerit. Minui certè liquorem omnem congelatione depræhenditur, & rore nimio ſcabiem fieri,pruina uredinem,cognatis & niuis cauſis. Pluuias quidem aquas celerrimè putreſcere conuenit , miniméque durare in nauigatione. Epigenes autem, aquam quæ ſepties putrefacta purgata ſit,perhibet amplius non putreſcere. Nam ciſternas etiam Medici confitentur inutiles , aluo duritias facientes , faucibúſque : etiam limi non aliis ineſſe plus , aut animalium quæ faciunt tædium, confitendum habent. Nec ſtatim amnium utiliſſimas eſſe,ſicuti nec torrentium ullius,lacúſque plurimos ſalubres maximé. Quædam igitur & huius generis aptiſſimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Choaſpe & Euleo tantùm bibunt:& eæ quamuis in longinqua comitantur illos.Et horum placere potum , non quia ſint amnes , apparet , quoniam nec è Tigri nec Euphrate , nec è multis aliis bibunt. Limus aquarum uitium eſt : ſi tamen idem amnis anguillis ſcateat, ſalubritatis indicium habetur : ſicuti frigoris , tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ,& quæ ſcrobem ſtatim implent : quod euenit Trœzene. Nam nitroſas atque ſalmacidas in deſertis Rubrum mare petentes,addita polenta,utiles intra duas horas faciunt , ipſáque ueſcuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt,quíque malum colorem bibentibus : refert & ſi uaſa ære inficiunt , aut ſi legumina tardè percoquunt,ſi liquatæ leniter terram relinquunt,decoctæque craſſis obducunt uaſa cruſtis. Eſt etiamnum uitium non fœtidæ modò , uerùm omnino quicquam reſipientis , iucundum ſit illud licet gratúmque,& ut ſæpe , ad uiciniam lactis accedens.Aquam ſalubrem aeri quàm ſimillimam eſſe oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucundè olentis in Meſopotamia Caburæ. Fabulæ rationem afferunt , quoniam eo Iuno perfuſa ſit.De cætero aquarum ſalubrium ſapor odórue nullus eſſe debet. Quidam ſtatera iudicant de ſalubritate, fruſtrante diligentia, quando perrarum eſt , ut leuior ſit aliqua. Certior ſubtilitas , inter pares meliorem eſſe,quæ calefiat refrigeretúrque celerius. Quin exhauſtam uaſis ne manus pendeant,depoſitíſque in humum tepeſcere affirmant. Ex quonam ergo genere maximè probabilis continget? Puteis nimirum , ut in oppidis conſtare uideo : ſed his , quibus exercitationis ratio crebro hauſtu contingit , & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc ſatis ſunt. Frigori & opacitas neceſſaria, útque cælum uideant. Super omnia obſeruatio una , eadem & ad perennitatem pertinet , ut illa uado exiliat uena,non è lateribus. Nam ut tactu gelida ſit,etiam arte contingit, ſi etiam expreſſa in altum , aut è ſublimi deiecta , uerberatu corripiat aera. In natando quidem ſpiritum

† exuctum

ſpiritum continentibus frigidior ſentitur eadem.Neronis principis inuentum eſt, decoquere aquam,uitróque demiſſam in niues refrigerare.Ita uoluptas frigoris contingit ſine uitiis niuis. Omnem utique decoctam utiliorem eſſe conuenit:item calefactam magis refrigerari,ſubtiliſsimo inuento. Vitioſæ aquæ remedium eſt, ſi decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida iniecta ſiſtitur ſanguis. Aeſtus in balneis arcetur, ſi quis ore teneat. Quæ ſunt hauſtu frigidiſsimæ,non perinde & tactu eſſe,alternante hoc bono,multi familiari exemplo colligunt.Clariſsima aquarum omnium in toto orbe,frigoris ſalubritatíſque palma præconio urbis, Marcia eſt,inter reliqua Deûm munere urbi tributa.Vocabatur hæc quondam Aufeia,fons autem ipſe Piconia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum:tranſit Marſos & Fucinum lacum,Romam non dubiè petens. Mox ſpecu merſa,in Tiburtina ſe aperit IX M.p.fornicibus ſtructis perducta,Primus eam in urbem ducere auſpicatus eſt Ancus Marcius,unus è regibus.Poſteà Q.Marcius Rex in Prætura. Rurſúſque reſtituit M.Agrippa. Idem & Virginem adduxit ab octaui lapidis diuerticulo II M.paſſ.Præneſtina uia. Iuxtà eſt Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium comparatione differentia ſuprà dicta depræhenditur, cùm quantum Virgo tactu, tantum præſtet Marcia hauſtu.Quanquam utriuſque iampridem urbi periit uoluptas,ambitione auaritiáque in uillas ac ſuburbana decoquentibus publicam ſalutem. Non ab re ſit,quærendi aquas iunxiſſe rationem.Reperiuntur in conuallibus maximè,& quodam conuexitatis cardine,aut montium radicibus. Multi ſeptentrionales ubique partes aquoſas exiſtimauere.Qua in re uarietatem naturæ aperuiſſe conueniat.In Hyrcanis montibus à meridiano latere non pluit.Ideo ſyluigeri ab Aquilonis tantum parte ſunt.At Olympus,Oſſa,Parnaſſus,Apenninus,Alpes undique ueſtiuntur,amnibúſque perfunduntur.Aliqui ab Auſtro, ſicut in Creta Albi montes.Nihil ergo in his perpetuæ obſeruationis iudicabitur.Aquarum ſunt notæ iuncus aut harundo, aut herba,de qua dictum eſt: multúmque alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica,& alnus,aut uitex,aut edera ſponte proueniunt,& corriuatione aquæ pluuiæ in locum humiliorem è ſuperioribus defluentis,augurio fallaci. Certior multo nebuloſa exhalatio eſt,ante ortum Solis longius intuentibus:quod ex edito quidam ſpeculantur,proni terram mento attingente.Eſt & peculiaris æſtimatio peritis tantùm nota,quam feruentiſsimo æſtu ſequuntur,dieíque horis ardentiſsimis,qualis ex quoque loco repercuſſus ſplendeat. Nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille,indubitata ſpes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus eſt,ut indoleſcant:quod fugientes ad alia experimenta decurrunt,loco in altitudinem pedum quinque defoſſo, olliſque è figlino opere crudis, aut peruncta pelui ærea cooperto,lucernáque ardente concamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptúmue,aut in ære ſudor, uel lucerna ſine defectu olei reſtincta,aut etiam uellus lanæ madidum reperiatur,non dubiè promittunt aquas. Quidam & igne prius excoquunt locum,tanto efficaciore uaſorum argumento. Terra uerò ipſa promittit candicantibus maculis,aut tota glauci coloris.In nigra enim ſcaturigines non ferè ſunt perennes.Figulari creta ſemper adimitur ſpes.Nec amplius puteum fodiunt,coria terræ obſeruantes,ut à nigra deſcendat ordo ſuprà dictus. Aqua ſemper dulcis in argilloſa terra,frigidior in topho.Nanque & hic probatur.Dulces enim leuéſque facit, & colando continet ſordes.Sabulum exiles limoſáſque promittit.Glarea incertas uenas,ſed boni ſaporis.Sabulum maſculum & harena carbunculoſa,certas ſtabiléſque & ſalubres. Rubra ſaxa optimas,ſpeíque certiſsimæ.Radices montium ſaxoſæ,& ſilex, hoc amplius rigentes.Oportet autem fodientibus humidiores aſsiduè reſpondere glebas, faciliúſque ferramenta deſcendere.Depreſsis puteis ſulphurata uel aluminoſa occurrentia putearios necant.Experimentum huius periculi eſt,demiſſa ardens lucerna,ſi extinguatur.Tunc ſecundum puteum dextra ac ſiniſtra fodiuntur æſtuaria,quæ grauiorem illum halitum recipiant. Fit & ſine his uitiis altitudine ipſa grauior aer,quem emendant aſsiduo linteorum iactatu euentilando.Cùm ad aquam uentum eſt, ſine harena opus ſurgit, ne uenæ obſtruantur.Quædam aquæ uere ſtatim incipiente frigidiores ſunt,quarum non in alto

origo est: hybernis enim constant imbribus: quædam Canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella utrunque. Ante oppidum enim incipiente æstate, frigida est palustris: dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget. Hoc & in Chio euenit, simili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa æstate frigidior est, quàm puteus in Iouis horto. At ille siccitatibus riget.

Aquarum subitò nascentium, aut desinentium ratio. CAP. IIII.

MAximè autem putei circa Arcturum. Nam ipsa æstate deficiunt, omnésque quatriduo eo subsidunt. Iam uerò multi hyeme tota: ut circa Olympum, uere primùm aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanam & Mylas hyeme in totũ inarescunt fontes: æstate exundant, amnémque faciunt. Apolloniæ in Ponto fons iuxta mare æstate tantùm superfluit, & maximè circa Canis ortum, parcius, si frigidior fit æstas. Quædam terra imbribus scciores fiunt, uelut in Narniensi agro: quod admirandis suis inseruit M. Cicero, siccitate lutum fieri prodens, imbre puluerem. Omnis aqua hyeme dulcior, æstate autem minùs, autumno minimè: minúsque per siccitates. Neque æqualis amnium plerunque gustus est, magna aluei differentia. Quippe tales sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualésque herbarum, quas lauant, succi. Ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem & influentes riui, ut Borysthenem, uictíque diluuntur. Aliqui uerò & imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro, ut salsi deciderent, necaréntque frumenta. Toties & Nili rigua pluuiæ amara fecere, magna pestilentia Aegypti. Nascuntur fontes decisis plerunque syluis, quos arborum alimenta consumebant: sicut in Hæmo obsidente Gallos Cassandro, cùm ualli gratia syluas cecidissent. Plerunque uerò damnosi torrentes corriuantur detracta collibus sylua, continere nimbos ac digerere consueta. Et coli moueríque terram, callúmque summæ cutis solui, aquarum interest. Proditur certè in Creta expugnato oppido, quod uocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnésque qui in eo situ multi erant. Rursus condito post sex annos emersisse, uti quæque cœpissent partes coli.

Obseruatio historica. CAP. V.

TErræ quoque motus profundunt, sorbéntque aquas: sicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidisse constat. Sic & in Coryco monte amnis erupit, posteaquàm cœptus est coli. Illa mutatio mira, ubi causa nulla euidens apparet: sicut in Magnesia calidas factas frigidas, aliâs non mutato sapore. Et in Caria, ubi Neptuni templum est, amnis qui fuerat antè dulcis, mutatus in salem est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis fimum redolere per Olympia: ueríq; simile, quoniã Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Cherrhoneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarũ: sicut Babyloniæ lacus æstate rubras habet diebus XI. Et Borysthenes æstatis temporibus cæruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideóque innatans Hypani. In quo & illud mirabile, Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quòd nullum halitum non modò nebulam emittat. Qui uolunt diligentes circa hoc uideri, dicunt aquas grauiores post brumam fieri.

Ratio aquæ ducendæ, & quomodo medicatis utendum: & quid prosit nauigatio, & medicinæ aquæ marinæ. CAP. VI.

CAeterùm à fonte duci fictilibus tubis utilissimum est, crassitudine binûm digitorũ, commissuris pyxidatis, ita ut superior intret, calce uiua ex oleo læuigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici, minimum erit: si uno cuniculo ueniet, in binos actus: laminæ esse debebunt, per quas surgere in sublime opus fuerit, è plumbo. Subit altitudinem exortus sui: si longiore tractu ueniet, subeat crebrò descendátque, ne libramenta pereant. Fistulas denûm pedum longitudinis esse legitimum est. Et si quinariæ erunt, sexagena pondo péndere: si octonariæ, centena: si denariæ, centena uicena, ac deinde ad has portiones. Denariæ appellãtur, cuius laminæ latitudo antequàm curuetur digitorum decem est, dimidióque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est: item castella, prout res exiget. Homerum calido-

rum

rum fontium mentionem non feciſſe demiror, cùm alioquin lauari calida frequenter induceret: uidelicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio utitur. Eſt autem utilis ſulphurata neruis, aluminata paralyticis, aut ſimili morbo ſolutis. Bituminata aut nitroſa, qualis Cutilia, utilis eſt bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod eſt inimiciſſimum. nanque paulò diutius, quàm balineis, uti oportet, ac poſteà frigida dulci, nec ſine oleo diſcedenteis: quod uulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiis. Quippe & uaſtitate odoris capita replentur, & frigore infeſtantur ſudantia, reliqua corporum parte merſa. Similis error, quo quidam plurimo potu gloriantur. Vidique iam turgidos bibendo, in tantum ut annuli integerentur cute, cùm reddi non poſſet hauſta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit ſine crebro ſalis guſtu. Vtuntur & cœno fontium ipſorum utiliter, ſed ita, ſi illitum Sole inareſcat. Nec uerò omnes quæ ſint calidæ, medicatas eſſe credendum, ſicut in Egeſta Siciliæ, Lariſſa, Troade, Magneſia, Melo, Lipara. Nec decolor ſpecies æris argentíue (ut multi exiſtimauere) medicaminum argumentum eſt, quando nihil eorum in Patauinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua depræhenditur. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt ad neruorum dolores, ferruminant & fracturas, oſſáque contuſa. Item corpora ſiccant, qua de cauſa & frigido mari utuntur. Prætereà eſt alius uſus multiplex, principalis uerò nauigandi phthiſi affectis, ut diximus, aut ſanguinem egerentibus: ſicut proximè Anneum Gallionem feciſſe poſt Conſulatum meminimus. Neque enim Aegyptus propter ſe petitur, ſed propter longinquitatem nauigandi. Quin & uomitiones ipſæ inſtabili uolutatione commotæ plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris, medentur, omnibúſque, propter quæ elleborum bibitur. Aquam uerò maris per ſe efficaciorem diſcutiendis tumoribus putant Medici, ſi illa decoquatur hordeacea farina, ad parotidas. Emplaſtris etiam, maximè albis, & malagmatis miſcent. Prodeſt & infuſa crebro ictu. Bibitur quoque, quamuis non ſine iniuria ſtomachi, ad purganda corpora, bilémque atram, aut ſanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & quartanis dedere eam bibendam, & in teneſmis articularibúſque morbis aſſeruatam, & in hoc uetuſtate uirus deponentem. Aliqui decoctam, omnes ex alto hauſtam, nulláque dulcium miſtura corruptam, in quo uſu præcedere uomitum uolunt. Tunc quoque acetum aut uinum aqua miſcent. Qui parum dedere, rhaphanos ſupermandi ex mulſo aceto iubent, ut ad uomitiones reuocent. Clyſteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Teſtium quidem tumori fouendo non aliud præferunt. Item pernionum uitio ante hulcera, ſimili modo pruritibus, pſoris, & lichenum curationi. Lendes quoque & tetra capitis animalia hac curantur: & liuentia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus poſt marinam aceto calido fouere plurimum prodeſt. Quin & ad ictus uenenatos ſalutaris intelligitur, ut phalangiorum & ſcorpionum, & ptyade aſpide reſperſis. Calida autem in his aſſumitur. Suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque & choleram calida infuſa clyſteribus ſedat. Difficiliùs perfrigeſcunt marina calefacti. Mammas ſororiantes præcordia maciémque corporis piſcinæ maris corrigunt. Aurium grauitatem, capitis dolores, cum aceto feruentium uapor. Rubiginem ferro marinæ celerrimè exterunt. Pecorum quoque ſcabiem ſanant, lanáſque emolliunt. Nec ignoro, hæc mediterraneis ſuperuacanea uideri poſſe. Verùm & hoc cura prouidit, inuenta ratione qua ſibi quiſque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum, ſi plus quàm ſextarius ſalis cum quatuor aquæ ſextariis mergatur, uinci aquam, ſalémque non liquari. Cæterò ſextarius ſalis cum quatuor aquæ ſextariis, ſalſiſſimi maris uim & naturam implet. Moderatiſſimum autem putant, ſuprà dictam aquæ menſuram octonis cyathis ſalis temperari, quoniam ita & neruos calefaciat, & corpus non exaſperet. Inueteratur, quod uocatur thalaſſomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto & ad hunc uſum aduehunt, fictiliíque uaſe & picato condunt. Prodeſt ad purgationes maximè ſine ſtomachi uexatione, & ſapore grato & odore. Hydromeli quoque ex

imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus uinum ægris, ueluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis iisdem uitiis, quibus uinum, nec iisdem utilitatibus. Quia sæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque subsidia demonstrabimus. Expansa circa nauim uellera madescunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demissæ reticulis in mari concauæ è cera pilæ, uel uasa inania obturata, dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata hominum corpora & quadrupedum, natando in cuiuslibet generis aqua, facillimè in artus redeunt. Est & in metu peregrinantium, ut tentent ualetudinem aquæ ignotæ: hoc cauent è balineis egressi statim frigidam suspectam hauriendo. Muscus, qui in aqua fuerit podagris illitus prodest: item oleo admisto, talorum dolori tumoríque. Spuma aquæ affrictu uerrucas tollit. Necnon harena litorum maris, præcipuè tenuis & solibus candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordiemur autem, ut in reliquis, à principalibus eorum, quæ sunt sal & spongia.

De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus.

CAP. VII.

SAl omnis aut fit, aut gignitur: utrunque pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstiuis solibus, totúmque stagnum in salem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu, qui Cocanicus uocatur, & alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantùm inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur, & usque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quòd tantundem noctu subuenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est. Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus ac scopulis relicta. Hic omnis rore densatur, & est acrior qui in scopulis inuenitur. Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Nanque in Bactris duo lacus uasti, alter ad Scythas uersus, alter ad Arios, sale æstuant: sicut ad Cittium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt lacu, dein Sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in salem, amne reliquo ueluti sub gelu fluente, ut apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnis Ochus & Oxus, ex appositis montibus deferunt salis ramenta. Sunt & in Africa lacus, & quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, sicut Pagasæi. Et hactenus habent se genera ex aquis sponte prouenientia. Sunt & montes natiui salis, ut in Indis Oromenus, in quo lapicidinarum modo cæditur renascens: maiúsque regum uectigal ex eo est, quàm ex auro atque margaritis. Effoditur & è terra, ut palàm est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur specularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas uulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros domósque massis salis faciunt, aqua ferruminantes. Inuenit & iuxta Pelusium Ptolemæus rex, cùm castra faceret. Quo exemplo posteà inter Aegyptum & Arabiam, etiam squalentibus locis, cœptus est inueniri, detractis harenis: qualiter & per Africæ sitientia usque ad Hammonis oraculum. Is quidem crescens cum Luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco, & ipso, quia sub harenis inueniatur, appellato. Similis est colore alumini, quod schiston uocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinæ utilis. Probatur quàm maximè perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quòd leuissimus intra specus suos, in lucem uniuersam prolatus, uix credibili pondere ingrauescat. Causa euidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuuante molientes, ut adiuuant aquæ. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellauimus, necnon & Cyprio mirè simili. In Hispania quoque citeriore Egelastæ cæditur, glebis penè translucentibus, cui iam pridem palma à plerisque Medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur sal, sterilis est, nihílque gignit: & in totum sponte nascens inter hæc est. Factitii uaria

ria genera. Vulgaris plurimúſque in ſalinis,mari adfuſo, non ſine aquæ dulcis riguis,ſed imbre maximè iuuante, ac ſuper omnia Sole multo, non aliter inareſcens. Africa circa Vticam conſtruit aceruos ſalis ad collium ſpeciem: qui ubi Sole Lunáq; induruere,nullo humore liqueſcunt, uíxque etiam ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta ſine riguis, in ſalinas mare infundentibus: & circa Aegyptum,ipſo mari influente in ſolum (ut credo) Nilo ſuccoſum. Fit & è puteis in ſalinas ingeſtis. Prima denſatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo ſimile, quo & in lucernis utuntur: hoc detracto ſubeſt ſal. Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in ſalinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandóque ſalem faciunt inertem, nec candidum. Galliæ, Germaniæque ardentibus lignis aquam ſalſam infundunt. Hiſpaniæ quadam ſui parte è puteis hauriunt,muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima,ut quæ per ſe cinere ſyncero uim ſalis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuſo liquore ſalſo, carbo etiam in ſalem uertitur. Quicunque ligno confit ſal, niger eſt. Apud Theophraſtum inuenio,Imbrios harundinis & iunci cinerem decoquere aqua ſolitos, donec exiguum ſupereſſet humoris. Quin & è muria ſalſamentorum recoquitur, iterúmque conſumpto liquore ad naturam ſuam redit: uulgo è mænis iucundiſſimus. Marinorum maximè laudatur Cyprius à Salamine:at è ſtagnis Tarentinus,ac Phrygius, qui Tattæus uocatur. Hi duo oculis utiles. A Cappadocia uerò qui in laterculis affertur, cutis nitorem dicitur facere.Magis tamen extendit is, quem Cittieum appellauimus. Itaque à partu uentrem eo cum melanthio illiniunt. Salſiſſimus ſal ſicciſſimus: ſuauiſſimus omnium Tarentinus, atque candidiſſimus. & de cætero fragilis, qui maximè candidus. Pluuia dulceſcit omnis. Suauiorem tamen rores faciunt: ſed copioſum Aquilonis flatus. Auſtro non naſcitur. Flos ſalis non fit, niſi Aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exilit Tragaſæus, neque Acanthius ab oppido appellatus: nec ullius ſpuma, aut ramentum, aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exilit. Sunt & colorum differentiæ. Ruber Memphi, rufus eſt circa Oxum, Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti ſplendoris, ut imaginem recipiat. In Cappadocia croceus effoditur,tranſlucidus & odoratiſſimus. Ad medicinæ uſus, antiqui Tarentinum maximè laudabant. Ab hoc quencunque è marinis,ex eo genere ſpumeum præcipuè.Iumentorum uerò & boum oculis, Tragaſæum & Bæticum. Ad obſonium & cibum utilior, quiſquis facilè liqueſcit: item humidior, minorem enim amaritudinem habent, ut Atticus & Euboicus.Seruandis carnibus aptior acer & ſiccus, ut Megaricus. Conditur etiam odoribus additis, & pulmentarii uicem implet, excitans auiditatem, inuitánſque in omnibus cibis, ita ut ſit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita eſt in mandendo quæſitus garo.Quin & pecudes armentáque & iumenta ſale maximè ſolicitantur ad paſtum,multo largiore lacte, multóque gratiore etiam in caſeo dote. Ergo hercule uita humanior ſine ſale nequit degere: adeóque neceſſarium elementum eſt, ut tranſierit intellectus ad uoluptates animi quoque. Nam ita ſales appellantur: omníſque uitæ lepos & ſumma hilaritas, laborúmque requies non alio magis uocabulo conſtat. Honoribus etiam militiæque interponitur, ſalariis inde dictis, magna apud antiquos authoritate, ſicut apparet ex nomine Salariæ uiæ, quoniam illa ſal in Sabinos portari conſuerat. Ancus Marcius rex, ſalis modia ſex millia in congiario dedit populo, & ſalinas primus inſtituit. Varro etiam pulmentarii uice uſos ueteres, author eſt: eſitaſſe enim ſalem cum pane & caſeo, ut prouerbio apparet.Maximè tamen in ſacris intelligitur authoritas, quando nulla conficiuntur ſine mola ſalſa.Salinarum ſynceritas ſummam fecit ſuam differentiam quadam fauilla ſalis, quæ leuiſſima ex eo eſt & candidiſſima: appellatur & flos ſalis, in totum diuerſa res, humidioríſque naturæ, & crocei coloris, aut rufi, ueluti rubigo ſalis: odore quoque ingrato ceu gari, diſſentiens à ſale non modò à ſpuma. Aegyptus inuenit,uidetúrque Nilo deferri. Et fontibus tamen quibuſdam innatat. Optimum ex eo, quod olei quandam pinguitudinem reddit. Eſt enim etiam in ſale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingitúrque rubrica, aut plerunque teſta trita: qui fucus aqua de-

præhenditur, diluente factitium colorem, cùm uerus ille non nisi oleo resoluatur, & unguentarii propter colorem eo maximè utantur. Canitia in uasis summa est: media uerò pars humidior, ut diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Sudorem ciet, aluum soluit in uino & aqua, acopicis & smegmaticis utilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficacissimé. Fæces imæ concutiuntur, ut color croci redeat. Præter hæc etiamnum appellatur in salinis salsugo, ab aliis salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, ui distans. Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon uocauere, intestinis piscium cæterísq; quæ abiicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon uocabant. Capite eius usto, suffitu extrahi secundas morantes.

De scombro pisce, & muria, & alece. CAP. VIII.

NVnc è scombro pisce laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: sociorum id appellatur, singulis millibus nummûm permutantibus congios penè binos. Nec liquor ullus penè præter unguenta maiore in pretio esse cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem, & Mauritania, Bæticáque, & Carteia ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeiíque & Leptis, sicut muria Antipolis ac Thurii, iam uerò & Dalmatia. Vitium huius est alex, imperfecta nec colata fæx. Cœpit tamen & priuatim ex inutili pisciculo, minimóque confici. Apuam nostri, aphyen Græci uocant, quoniam is pisciculus è pluuia nascitur. Foroiulienses piscem ex quo faciunt, lupum appellant. Transiit deinde in luxuriam, creuerúntque genera ad infinitum: sicuti garum ad colorem mulsi ueteris, adeóque dilutam suauitatem, ut bibi possit. Aliud uerò ad castimoniarum superstitionem, etiam sacris Iudæis dicatum, quod fit è piscibus squama carentibus. Sic alex peruenit ad ostreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum iocinera. Innumerísque generibus ad saporem gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desideriis uitæ, & ipsa tamen nonnulli usus in medendo. Nanque & alece scabies pecoris sanatur, infusa per cutem incisam: & contra canis morsus draconísque marini prodest. In linteolis autem conceptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac non nominet garum. Contra canum quoque morsus prodest, maximéque crocodili, & hulceribus quæ serpunt, aut sordidis. Oris quoque & aurium hulceribus aut doloribus mirificè prodest. Muria quoque, siue illa salsugo, spissat, mordet, extenuat, siccat. Dysentericis utilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, cœliacis ueteribus infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ uicem pensat.

De natura salis, & eius medicinis. CAP. IX.

SAlis natura est per se ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora uerò astringens, siccans, alligans: defuncta etiam à putrescendo uendicans, ut durent ita per secula. In medendo uerò mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissoluens. Stomacho tantum inutilis, præterquàm ad excitandam auiditatem. Aduersus serpentium morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus: aduersus scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis, ex oleo uel aceto illitus: aduersus crabrones uerò uel uespas, similiáque, ex aceto. Ad heterocraneas, capitísque hulcera, & pustulas, papulásue, & incipientes uerrucas, cum seuo uitulino: item oculorum remediis, & ad excrescentes ibi carnes totiúsque corporis pterygia: sed in oculis peculiariter: ob id collyriis emplastrísque additur. Ad hæc maximè probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu uerò suffusis cruore oculis suggillatísque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum hyssopo ex aqua calida, útque foueantur salsugine. Ad hæc Hispaniensis eligitur, contráque suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Priuatim suggillationibus in linteolo inuolutus, crebróque ex aqua feruenti impositus. Hulceribus oris manantibus in linteolo concer-

pto.

pto. Gingiuarum tumori infricatus. Et contra ſcabritiem linguæ fractus comminutúſque. Aiunt dentes non erodi neque putreſcere, ſi quis quotidie manè ieiunus ſalem contineat ſub lingua, donec liqueſcat. Lepras idem & furunculos, & lichenas, & pſoras emendat cum paſſa uua exempto eius ligno, & ſeuo bubulo atque origano ac fermento uel pane, maximè Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tonſillis & uuis cum melle prodeſt. Quicunque ad anginas, hoc amplius cum oleo & aceto, eodem tempore extrà faucibus illitus cum pice liquida. Emollit & aluum in uino miſtus. Idem noxia, & tinearum genera pellit in uino potus. Aeſtus balinearum conualeſcentes ut tolerare poſſint, linguæ ſubditus præſtat. Neruorum dolorem, maximè uſurpanda obſeruatione circa humeros & renes, in ſaccis aqua feruenti crebrò madefactus leuat. Colum tormináque & coxarum dolores potus, & in iiſdem ſaccis impoſitus candens. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maximè obſeruanda uſurpatione, qua quidem totis corporibus nihil eſſe utilius ſale & Sole dicunt. Itaque cornea uidemus corpora piſcatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum: item perniones. Ambuſtis ex oleo imponitur, aut commanducatus, puſtuláſque reprimit. Ignibus uerò ſacris hulceribúſque quæ ſerpunt, ex aceto aut hyſſopo. Carcinomatis cum uua taminia. Phagedænis hulcerum, tritus cum farina hordei, ſuperimpoſito linteolo madente uino. Morbo regio laborantes, donec ſudent ad ignem, contra pruritus quos ſentiunt, ex oleo & aceto infricatus iuuat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos ſale curauere, feruoréſque febrium cum oleo perunxere, & tuſſim ueterem linctu eius diſcuſſere. Clyſteribus infudere iſchiadicis. Hulceribus excreſcentibus uel putreſcentibus impoſuere. Crocodilorum morſibus ex aceto in linteolis, ita ut batuerentur antehac hulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulſo. Luxatis imponitur cum farina & melle: item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto & fotu, & illitus cum reſina prodeſt. Ad omnia autem ſpuma ſalis iucundior utiliórque. Sed quicunque ſal acopis additur ad excalfactiones: item ſmegmaticis ad extendendam cutem læuandámque. Pecorum quoque ſcabiem & boum illitus tollit. Datúrque lingendus: & oculis iumentorum inſpuitur. Hæc & de ſale dicta ſint.

De nitri generibus & confecturis, & medicinis, & obſeruationibus.

CAP. X.

NOn eſt differenda & nitri natura, non multum à ſale diſtans, & eò diligentius dicenda, quia palam eſt & Medicos qui de eo ſcripſere, ignoraſſe naturã, nec quenquam Theophraſto diligentius tradidiſſe. Exiguum fit apud Medos, caneſcentibus ſiccitate conuallibus, quod uocant halmirhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, ſordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum eſt, & iampridem in totum omiſſum. Aquæ uerò nitroſæ pluribus locis reperiuntur, ſed ſine uiribus denſandi. Optimum copioſúmque in Clytis Macedoniæ, quod uocant chalaſtricum, candidum, purúmque, proximum ſali. Lacus eſt nitroſus, exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortum nouenis diebus, totidémq; ceſſat, ac rurſus innatat, & deinde ceſſat. Quo apparet, ſoli naturam eſſe quæ gignat, quoniam compertum eſt, nec Soles proficere quicquam, cùm ceſſet, nec imbres. Mirum eſt & illud, ſcatebra fonticuli ſemper emicante, lacum nec augeri, nec effluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, ſi fuere imbres, ſalſius nitrum faciunt, Aquilones deterius, quia ualidius commouent limum. Et hoc quidem naſcitur. In Aegypto autem conficitur multo abundantius, ſed deterius. Nam fuſcum lapidoſúmque eſt. Fit penè eodem modo, quo ſal, niſi quod ſalinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis. Excedente Nilo ſiccantur, decedente madent ſucco nitri XL. diebus continuis, non (ut in Macedonia) ſtatis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: ſtatímque ut denſari eſt cœptum, rapitur ne reſoluatur in nitrariis. Sic quoque olei natura interuenit, ad ſcabiem animalium utilis. Ipſum autem conditum in aceruis durat. Mirum, in lacu Aſcanio, & quibuſdam circa Chalcida

fontibus, ſummas aquas dulces eſſe potaríque, inferiores nitroſas. In nitro optimum, quod tenuiſſimum,& ideo ſpuma melior. Ad aliqua tamen ſordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturáſque omnes. Magnus & nitro uſus,qui dicetur ſuo loco. Nitrariæ egregiæ Aegyptiis.Nam circa Naucratim & Memphim tantùm ſolebant eſſe,circa Memphin deteriores.Nam & lapideſcit ibi in aceruis:multíque ſunt tumuli ea de cauſa ſaxei.Faciunt ex his uaſa:necnon frequenter liquatum cum ſulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quæ inueterari uolunt, illo nitro utuntur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus & rufum exit à colore terræ.Spumam nitri,quæ maximè laudatur, antiqui negabant fieri,niſi cùm ros cecidiſſet,prægnantibus nitrariis,ſed nondum parientibus.Itaque non fieri incitatis,etiamſi caderet. Alii operimentum fermento gigni exiſtimauere. Proxima ætas Medicorum aphronitrum tradidit in Aſia colligi, in ſpeluncis molibus diſtillans.Specus eos colycas uocant:dein ſiccant Sole.Optimum putant Lydium. Probatio, ut ſit minimè ponderoſum, & maximè friabile, colore penè purpureo. Hoc in paſtillis affertur.Aegyptium in uaſis picatis,ne liqueſcat. Vaſa quoque ea Sole inareſcentia perficiuntur. Nitri probatio, ut ſit tenuiſſimum & quàm maximè ſpongioſum fiſtuloſúmque.Adulteratur in Aegypto calce:deprænenditur guſtu. Syncerum enim facilè reſoluitur:adulteratum pungit. Calce aſperſum reddit odorem uehementem. Vritur in teſta opertum ne exultet: aliàs igni non exilit nitrum: nihílque gignit aut alit, cùm in ſalinis herbæ gignantur,& in mari tot animalia,tantum algæ.Sed maiorem eſſe acrimoniam nitro apparet,non hoc tantùm argumento,ſed in illo,quòd nitrariæ calceamenta protinus conſumunt,aliâs ſalubres,oculorúmque claritati utiles. In nitrariis non lippiunt. Hulcera allata eò celerrimè ſanantur:ibi facta,tardé.Ciet & ſudorem cum oleo perunctis, corpúſque emollit. In pane ſalis uice utuntur Chalaſtræo: ad rhaphanos Aegyptio: teneriores eos facit, ſed obſonia alba & deteriora, olera uiridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, ſpiſſat, ſiccat, exhulcerat. Vtile his,quæ euocanda ſint aut diſcutienda,& lenius mordenda atque extenuanda, ſicut in papulis puſtulíſque. Quidam in hoc uſu accenſum uino auſtero reſtinguunt, atque ita trito in balineis utuntur ſine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride adiecta oleo uiridi. Extenuat & cicatrices oculorum & ſcabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum in paſſo ad dimidias partes:item contra argema oculorum. Vngues decoctum cum paſſo in mali Punici calyce adiuuat nitrum:claritatem uiſus cum melle inunctum. Prodeſt dentium dolori ex uino, ſi cum pipere colluantur: item cum porro decoctum. Nigreſcentes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia, & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis uino liquatum infunditur. Sordes eiuſdem partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus diſcutit ſiccum additum. Vitiligines albas cum Cimolia creta,æquo pondere ex aceto,in Sole illitum emendat. Furunculos admiſtum reſinæ extrahit,aut cum uua alba paſſa,nucleis eius ſimul tritis. Teſtium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia. Contráque canis morſus, addita & reſina,initiis cum aceto illinitur.Sic & ſerpentium morſibus,phagedænis,& hulceribus quæ ſerpunt,aut putreſcunt,cum calce ex aceto.Hydropicis cum fico tuſum datur illinitúrq;. Diſcutit & tormina,ſi decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta,uel anetho, uel cumino. Reficit laſſitudines cum oleo ex aceto perunctorum. Et contra algores horroréſque prodeſt, manibus pedibúſque confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus ſuffuſorum felle,maximè cum aceto datum. Succurrit & uenenis fungorum ex poſca potum: aut ſi bupreſtis paſta ſit,ex aqua: uomitionéſque euocat. His qui ſanguinem tauri biberint,cum laſere datur.In facie quoque exhulcerationes ſanat cum melle & lacte bubulo.Ambuſtis toſtum,donec nigreſcat,tritúmque illinitur. Infunditur uentris & renum doloribus, aut rigori corporum, neruorúmque doloribus. Paralyſi in lingua cum pane imponitur.Suſpirioſis in ptiſana ſumitur.Tuſſim ueterem ſanat, flore miſto galbano, reſinæ terebinthinæ, pari pondere omnium, ita ut fabæ magnitudo deuoretur. Coquitur, dilutúmque poſteà cum pice liquida ſorbendum in angina datur.

Flos

Flos eius cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole iucundus eſt. Regium quoque morbum in uino exterminat potum. Et inflationes diſcutit,ſanguinis profluuium è naribus ſiſtit ex feruenti aqua uapore naribus rapto.Pruriginem alumine permiſto tollit: alarum uirus ex aqua quotidiano fotu. Hulcera ex pituita nata cera permiſtum:quo genere neruis quoque prodeſt.Cœliacis infunditur.Perungi ante acceſſiones frigidas nitro & oleo multi præcepere.Sic & aduerſus lepras,lentigines.Podagricis in balineis uti ſolio nitri prodeſt,atrophis,opiſthotonis, tetanis. Sal nitrum ſulphuri concoctum in lapidem uertitur.

De ſpongiarum natura. CAP. XI.

SPongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum.Quidam eas ita diſtinguunt. Alias ex his mares exiſtimauere , tenui fiſtula ſpiſſioréſque, perſorbentes , & quæ tinguntur in deliciis,aliquando & purpura:alias fœminas , maioribus fiſtulis ac perpetuis.E maribus duriores alias,quas appellant tragos, tenuiſſimis fiſtulis atque denſiſſimis.Candidæ cura fiunt:è molliſſimis recentes per æſtatem tinctæ ſalis ſpuma,ad Lunam & pruinas ſternuntur inuerſæ,hoc eſt,qua parte adhæſere, ut candorem bibant. Animal eſſe docuimus , etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahíque ad ſonum, exprimentes abundantiam humoris , nec auelli petris poſſe , ideo abſcindi ac ſaniem emittere. Quin & eas quæ ab Aquilone ſint genitæ , præferunt cæteris. Nec uſquam diutius durare ſpiritum Medici affirmant.Sic & prodeſſe corporibus, quia noſtro ſuum miſceant,& ideo magis recentes, magíſque humidas:ſed minus in calida aqua minúſque unctas , aut unctis corporibus impoſitas : & ſpiſſas minus adhæreſcere. Molliſſimum genus earum penicilli,oculorum tumores leuant ex mulſo impoſiti. Iidem abſtergendæ lippitudini utiliſſimi:eóſque tenuiſſimos & molliſſimos eſſe oportet.Imponuntur ſpongiæ ipſæ epiphoris ex poſca:ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes diſcutiunt,molliunt,mitigant.Veteres conglutinant uulnera. Vſus earum ad abſtergenda,fouenda,operienda à fotu dum aliud imponatur. Hulcera quoque humida & ſenilia impoſitæ ſiccant:fracturæ & uulnera ſpongiis utiliſſimè fouentur. Sanguis rapitur in ſecando,ut curatio perſpici poſſit.Et ipſæ uulnerum inflammationibus imponuntur, nunc ſiccæ,nunc ex aceto inſperſæ, nunc è uino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua uerò cæleſti impoſitæ,ſecta recentia non patiuntur intumeſcere.Imponuntur & integris partibus,ſed fluctuatione occulta laborantibus , quæ diſcutienda ſit , & iis quæ apoſtemata uocant, melle decocto perunctis.Item articulis aliâs aceto ſalſo madidæ, aliàs è poſca. Si ferueat impetus,ex aqua. Eædem & callo ſalſa madidæ : at contra ſcorpionum ictus ex aceto.In uulnerum curatione & ſuccidæ lanæ uicem implent , nunc ex uino & oleo , nunc ex eadem.Differentia hæc,quòd lanæ emolliunt , ſpongiæ coërcent , rapiúntque uitia hulcerum. Circunligantur & hydropicis ſiccæ , uel ex aqua tepida poſcáue , utcunque blandioribus opus eſt,operiríue aut ſiccari cutem. Imponuntur & his morbis , quos uaporari oporteat, feruenti aqua perfuſæ,expreſſæque inter duas tabulas.Sic & impoſitæ ſtomacho proſunt,& in febri contra nimios ardores. Sed ſpleneticis è poſca,ignibus ſacris ex aceto, efficaciores quàm aliud. Imponi oportet ſic, ut ſanas quoque partes ſpatioſe operiant.Sanguinis profluuium ſiſtunt ex aceto,aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua ſalſa calida ſæpius mutata tollunt, teſtium tumorem dolorémque ex poſca. Ad canum morſus utiliter conciſæ imponuntur , ex aceto , aut frigida , aut melle , abundè ſubinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri ſectiui ſucco , ſanguinem reiicientibus hauſtu ſalis ex frigida prodeſt. Idem cinis uel cum oleo uel aceto fronti illitus , tertianas tollit. Priuatim Africanæ ex poſca tumorem diſcutiunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum , ſanguinem ſiſtit uulnerum,Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice urunt. Et oculorum cauſa comburuntur in cruda olla figulini operis , plurimum proficiente eo cinere contra ſcabritias genarum , excreſcentéſque carnes , & quicquid opus ſit ibi deſtringere , ſpiſſare , explere. Vtilius in eo uſu lauare cinerem. Præſtant & ſtrigilum uicem linteolorúmque affectis corporibus. Et contra Solem aptè protegunt

gunt capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere, Africanas, quarum firmius sit robur, Rhodiacásque, ad fouendum molliores. Nunc autem mollissimæ circa muros Antiphelli urbis reperiuntur. Trogus author est, circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, unde ablatæ sint spongiæ. Polybius super ægrum suspensos quietiores facere noctes. Nunc reuertemur ad marina animalia & aquatilia.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS SECVNDVS.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus.

ENTVM est ad summa naturæ exemplorúmque, per rerum ordinem, & ipsum sua sponte occurrit immensum potentiæ occultæ documentum, ut prorsus nec aliud ultrà quæri debeat, nec par aut simile possit inueniri, ipsa se uincente natura, & quidem numerosis modis. Quid enim uiolentius mari uentísue, & turbinibus & procellis? quo maiore hominum ingenio in ulla sui parte adiuta est, quàm uelis remísque? Addatur his & reciproci æstus inenarrabilis uis, uersúmque totum mare in flumen.

De echeneide pisce, & mirabili eius proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia Rubri maris. CAP. I.

TAmen omnia hæc paritérque eôdem impellentia, unus ac paruus admodum pisciculus, echeneis appellatus, in se tenet. Ruant uenti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, uirésque tantas compescit, & cogit stare nauigia: quod non uincula ulla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrænat impetus, & domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo, quàm adhærendo. Hæc tantilla est satis contra tot impetus, ut uetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur uelut è muris. Heu uanitas humana, cùm rostra illa ære ferróque ad ictus armata, semipedalis inhibere possit, ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam nauim Antonii, properantis circumire & exhortari suos, donec transiret in aliam. Ideóque Cæsariana classis impetu maiore protinus uenit. Tenuit & nostra memoria Caii principis ab Astura Antium remigantis: ut res est etiam auspicalis pisciculus. Si quidem nouissimè tum in urbem reuersus ille Imperator, suis telis confossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta, cùm è tota classe quinqueremis sola non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, ostenderúntque Caio, indignanti hoc fuisse quod se reuocaret, quadringentorúmque remigum obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc posteáque uidere, eum limaci magnæ similem esse dicunt. Nos plurium opiniones posuimus in natura aquatilium, cùm de eo diceremus. Nec dubitamus idem ualere omnia genera, cùm celebri & consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem conchas quoque eiusdem potentiæ credi necesse sit. E nostris quidam Latinis remoram appellauere eum. Mirúmque, è Græcis

cis alii lubricos partus atque procidentes contineri ad maturitatem alligato eo(ut diximus)prodiderunt:alii ſale adſeruatum adalligatúmque grauidis partus ſoluere,ob id alio nomine odinolyontem appellari.Quocunque modo iſta ſe habeant,quis ab hoc tenendi nauigia exemplo de ulla potentia naturæ atque effectu , in remediis ſponte naſcentium rerum dubitet ? Quin & ſine hoc exemplo per ſe ſatis eſſet ex eodem mari torpedo:etiã procul & è longinquo,uel ſi haſta uirgáue attingatur,quamuis præualidos lacertos torpeſcere,quamlibet ad curſum ueloces alligari pedes. Quod ſi neceſſe habemus fateri hoc exemplo eſſe uim aliquam , que odore tantùm & quadam aura ſui corporis afficiat membra , quid non de remediorum omnium momentis ſperandum eſt ? Non ſunt minus mira, quæ de lepore marino traduntur. Venenum eſt aliis in potu , aut in cibo datus , aliis etiam uiſus. Siquidem grauidæ ſi omnino aſpexerint , fœminam ex eo genere duntaxat , ſtatim nauſea & redundatione ſtomachi uitium fatentur , ac deinde abortum faciunt. Remedio eſt mas,ob id induratus ſale , ut in brachialibus habeant. Eadem res in mari & tactu quidem nocet. Veſcitur eo unum tantùm animalium , ut non intereat, mullus piſcis : tenereſcit tantùm , & ingratior uiliórque fit. Homines quibus impactus eſt, piſcem olent , hoc primo argumento ueneficium id depræhenditur. Cæterò moriuntur totidem diebus,quot uixerit lepus. Incertíque temporis ueneficium id eſſe , author eſt Licinius Macer. In India affirmant non capi uiuentem : inuicémque ibi hominem illi pro ueneno eſſe,ac uel digito omnino in mari tactum mori. Eſſe autem ampliorem multo,ſicut reliqua animalia. Iuba in his uoluminibus , quæ ſcripſit ad C. Ceſarem Auguſti filium de Arabia,tradit mitulos ternas heminas capere. Cetos ſexcentorum pedum longitudinis,& trecentorum ſexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intraſſe,pinguíque eius negotiatores & omnium piſcium adipe camelos perungere in eo ſitu,ut aſilos ab his fugent odore.

De ingenijs & manſuetudine quorundam piſcium,& vbi ex manu edant, & vbi reſponſa dantur ex piſcibus. CAP. II.

MIhi uidentur mira & quæ Ouidius prodidit piſcium ingenia,in eo uolumine,quod Halieuticon inſcribitur.Scarum incluſum naſsis non fronte erumpere,nec infeſtis uiminibus caput inſerere , ſed auerſum caudæ ictibus crebris laxare fores,atque ita retrorſum erumpere.Quem luctatũ eius ſi fortè alius ſcarus extrinſecus uideat, apprænhenſa mordicus cauda adiuuare nixus erumpentis.Lupum rete circundatum harenas arare cauda,atque ita conditum tranſire rete.Murænam maculas appetere ipſas conſciam tere tis ac lubrici tergi,tum multiplici flexu laxare,donec euadat.Polypum hamos appetere, brachiiſq; complecti,non morſu:nec priùs dimittere,quàm eſcam circunroſerit , aut harundine leuatum extra aquam.Scit & mugil eſſe in eſca hamum , inſidiáſq; non ignorat: auiditas tamen tanta eſt,ut cauda uerberando excutiat cibos. Minus in prouidendo lupus ſolertiæ habet,ſed magnum robur in pœnitendo.Nam ut hæſit in hamo, tumultuoſo diſcurſu laxat uulnera,donec excidant inſidiæ .Murænæ amplius deuorant,quàm hamũ, admouéntque dentibus lineas,atque ita erodunt.Pytheas id tradit.Idem infixam hamo inuertere ſe,quoniam ſit dorſo cultellato,ſpináque lineam præſecare.Licinius Macer murænas tantùm fœminini ſexus eſſe tradit,& concipere è ſerpentibus,ut diximus , ob id ſibilo à piſcatoribus,tanquam ſerpentibus, euocari & capi : pingueſcere lactatu , fuſte non interimi,eaſdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum eſt , eáque icta celerrimè exanimari , at capitis ictu difficulter. Nouacula piſce quæ tacta ſunt , ferrum olent. Duriſsimum eſſe piſcium conſtat , qui orbis uocetur : rotundus eſt , & ſine ſcamis , totúſque capite conſtat. Miluago quoties cernatur extra aquam uolitans, tempeſtates mutari,Trebius Niger author eſt. Xiphiam,id eſt gladium , roſtro mucronato eſſe : ab hoc naues perfoſſas mergi in Oceano ad locum Mauritaniæ qui Gotta uocetur , non procul Lixo flumine. Idem loligines euolare ex aqua tradit,tanta multitudine ut nauigia demergant. E manu ueſcuntur piſces in pluribus quidem Cæſaris uillis : ſed quæ ueteres prodidere , in ſtagnis , non piſcinis , admirati , in Eloro Siciliæ

caſtello, non procul Syracuſis: item in Labradii Iouis fonte anguillas: hæ & inaures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta ſenum delubrum: in Meſopotamiæ quoque fonte Cabura, de quo diximus. Nam in Lyciæ Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fiſtula euocati ueniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas, lætum eſt conſultantibus: caudis abigere, dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris ædituorum uocibus parent uocati: exornati auro ueniunt: adulantes ſcalpuntur: ora hiantia manibus inſerendis præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt: iidem ad nullum cibum, in quo hamus ſit, accedunt. Nec illa in nouiſſimis mira, amaros eſſe piſces ad Pelen inſulam, & ad Clazomenas. Contrà, ad ſcopulum Siciliæ, ac Leptin Africæ, & Eubœam, & Dyrrhachium. Rurſus ita ſalſos, ut poſſint ſalſamenta exiſtimari, circa Cephaleniam & Ampelon & Paron, & Deli petras: in portu eiuſdem inſulæ, dulces. Quam differentiam pabulo conſtare, non eſt dubium. Apion maximum piſcium eſſe tradit porcum, quem Lacedæmonii orthragoriſcum uocant: grunnire eum, cùm capiatur. Eſſe uerò illam naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibuſdam, appoſito occurrit exemplo. Siquidem ſalſamenta omnium generum in Italia Beneuenti recentia effici conſtat. Piſces marinos in uſu fuiſſe protinus condita Roma, author eſt Caſſius Hemina: cuius uerba de ea re hic ſubiiciam: Numa conſtituit, ut piſces qui ſquamoſi non eſſent, ni pollucerent patrimonia, commentus ut conuiuia publica & priuata, cœnæque ad puluinaria facilius compararentur: ni qui ad polluctum emerent, pretio minus parcerent, eáque præmercarentur. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium eſt, de quibus ſuo loco ſatis diximus, tantùm apud Indos in curalio. Nanque iſta perſuaſione gentium conſtant. Gignitur quidem & in Rubro mari, ſed nigrius: item in Perſico uocatur Iace: laudatiſſimum in Gallico ſinu circa Stœchadas inſulas, & in Siculo circa Heliam ac Drepanum. Naſcitur & apud Grauiſcas, & ante Neapolin Campaniæ: maximéque rubens, ſed molle, & ideo utiliſſimum Erythris. Forma eſt ei fruticis, color uiridis. Baccæ eius candidæ ſub aqua ac molles: exemptæ confeſtim durantur & rubeſcunt, quaſi corna ſatiua ſpecie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapideſcere, ſi uiuat. Itaque occupari, euellíque retibus, aut acri ferramento præcidi. Hac de cauſa curalium uocitatum interpretātur. Probatiſſimum quàm maximè rubens, & quàm ramoſiſſimum, nec ſcabroſum, aut lapideum, uel rurſus inane, aut concauum. Authoritas baccarum eius non minus Indorum uiris quoque pretioſa eſt, quàm fœminis noſtris uniones Indici. Aruſpices eorum uatéſque imprimis religioſum id geſtamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaq; & decore & religione gaudent. Prius quàm hoc noteſceret, Galli gladios, ſcuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria eſt uendibili merce, ut perquàm rarò cernatur in ſuo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur. Contráque torminum ac ueſicæ & calculorum mala in puluerem igne redacti, potíque cum aqua auxiliantur. Simili modo ex uino poti, aut ſi febris ſit, ex aqua, ſomnum afferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine ſæpius poto tradunt lienem quoque abſumi. Sanguinem reiicientibus excreantibúſue medentur. Cinis eorum miſcetur oculorum medicamentis. Spiſſat enim ac refrigerat. Hulcerum caua explet. Cicatrices extenuat. Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Græci antipathiam uocant, nihil eſt uſquam uenenatius, quàm in mari paſtinaca, utpote cùm radio eius arbores necari dixerimus, Hanc tamen perſequitur galeos. Idem & alios quidem piſces, ſed paſtinacas præcipuè, ſicut in terra ſerpentes muſtela. Tanta eſt auiditas ipſius ueneni. Percuſſis uerò ab ea medetur & hic quidem, ſed & mullus ac laſer.

De his, quibus in terris & in aquis uictus eſt: & de caſtoreis medicinæ, & obſeruationes. CAP. III.

SPectabilis naturæ potentia in his quoque, quibus & in terris & in aqua uictus eſt, ſicut & fibris, quos caſtores uocant, & caſtorea teſtes eorum. Amputari hos ab ipſis, cùm capiantur, negat Sextius diligentiſſimus medicinæ. Quinimo paruos eſſe ſubſtrictóſque, & adhærentes ſpinæ, nec adimi ſine uita animalis poſſe. Adulterari autem renibus eiuſdem

dem qui ſint grandes,cùm ueri teſtes parui admodum reperiantur. Prætereà ne ueſicas quidem eſſe,cùm ſint geminæ,quod nulli animalium.In his folliculis inueniri liquorem, & aſſeruari ſale.Itaque inter probationes falſi eſſe folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quod ipſum corrumpi fraude, coniicientibus gummi cum ſale Hammoniaco: quoniam Hammoniaci coloris eſſe debeant, tunicis circundati liquore ueluti mellis ceroſi,odoris grauis,guſtu amaro & acri friabiles. Efficaciſſimi è Ponto Galatiæ,mox Africæ.Sternutamenta olfactu mouent.Somnum conciliant, cum roſaceo & peucedano peruncto capite:& per ſe poti in aqua:ob id phreneticis utiles.Item lethargicos odoris ſuffitu excitant:uuluarúmque exanimationes uel ſubditi.Et menſes ac ſecundas cient,duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & uertigini, opiſthotonis, tremulis, ſpaſticis,neruorum uitiis,iſchiadicis,ſtomachicis,paralyticis, perunctis omnibus: Vel triti ad craſſitudinem mellis cum ſemine uiticis,ex aceto aut roſaceo.Sic & contra comitiales ſumpti:poti uerò contra inflationes,tormina,uenena. Differentia tantùm contra genera eſt miſturæ. Quippe aduerſus ſcorpiones ex uino bibuntur: aduerſus phalangia & araneos,ex mulſo,ita ut uomitione reddantur,aut ut retineantur,cum ruta:aduerſus chalcidas,cum myrtite:aduerſus ceraſten & præſteras, cum panace,aut ruta ex uino:aduerſus cæteras ſerpentes,cum uino.Dari binas drachmas ſatis eſt:eorum quæ adiiciantur,ſingulas.Auxiliantur priuatim contra uiſcum ex aceto:aduerſus aconitum ex lacte, aut aqua: aduerſum elleborum album ex aqua mulſa nitróque. Medentur & dentibus, infuſi cum oleo triti in aurem à cuius parte doleant:aurium doloribus melius,ſi cum meconio.Claritatem uiſus faciunt cum melle Attico inuncti.Cohibent ſingultus ex aceto.Vrina quoque fibri reſiſtit uenenis, & ob id in antidota additur. Adſeruatur autem optimè in ſua ueſica,ut aliqui exiſtimant.

De teſtudine,& multorum piſcium medicinæ,& obſeruationes.

CAP. IIII.

Geminus ſimiliter uictus in aquis terráque,& teſtudinum: effectus quoque pari honore habendi,uel propter excellens in uſu pretium,naturæque proprietatem. Sunt ergo teſtudinum genera,terreſtres,marinæ,lutariæ,& quæ in dulci aqua uiuunt.Has quidam è Græcis emydas appellant.Terreſtrium carnes ſuffitionibus propriæ, Magicíſque artibus refutandis,& contra uenena ſalutares produntur.Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibúſque pro antidoto dari dicuntur:& ex iure in cibo ſumptæ,ſtrumas diſcutere,ac lienes tollere:item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem uiſus facit, ſuffuſionéſque oculorum tollit. Et contra ſerpentium omnium & araneorum ac ſimilium,& ranarum uenena auxiliatur,ſeruato ſanguine in farina pilulis factis, & cùm opus ſit,in uino datis. Felle teſtudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodeſt:& ſcorpionum plagæ inſtillari. Tegumenti cinis uino & oleo ſubactus pedum rimas hulceráque ſanat. Squamæ è ſumma parte deraſæ,& in potu datæ, Venerem cohibent.Eò magis hoc mirum,quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem.Vrinam earum aliter quàm in ueſica diſſectarum, inueniri poſſe non arbitror: & inter ea hoc quoque eſſe,quæ portentoſa Magi demonſtrent: aduerſus aſpidum ictus ſingulare, efficaciore tamen,ut aiunt,cimicibus admiſtis. Oua durata illinuntur ſtrumis, & hulceribus frigore aut aduſtione factis.Sorbentur in ſtomachi doloribus. Marinarum carnes admiſtæ ranarum carnibus contra ſalamandras præclarè auxiliantur. Neque eſt teſtudine aliud ſalamandræ aduerſius. Sanguine alopeciarum inanitas & porrigo, omniáque capitis hulcera curantur. Inareſcere autem eum oportet, lentéque ablui. Inſtillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Aduerſus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miſcetur autem ſanguis heminis tribus aceti, hemina uini addita his, & cum hordeacea farina: aceto quoque admiſto, ut ſit quod deuoretur fabæ magnitudine. Hæc ſingula & matutina & ueſpertina dantur, dein poſt aliquot dies ueſpera. Comitialibus inſtillatur ore diducto, his qui modicè corripiantur. Spaſmo cum caſtoreo

castoreo clystere infunditur. Quod si dentes per annos colluantur testudinum sanguine, immunes à dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quásque orthopnœas uocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonsillas sedat & anginas, & omnia oris uitia. Priuatim nomas ibi: item ardentium testium. Naribus illitum comitiales erigit, attollítque. Idem cum uernatione anguium aceto admisto, unicè purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscent, decoctarúmq; carnium testudinis succum, addita æquè uernatione anguium. Sed diu in uino testudinem excoquunt. Oculorum quoq; uitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones etiam marinæ fel cum fluuiatilis sanguine & lacte mulierum. Capillus mulierum inficitur felle. Contra salamandras uel succum decoctum bibisse satis est. Testudinum est tertium genus in cœno & paludibus uiuentium. Latitudo his in dorso pectori similis, nec conuexo incurua calyce, ingrata uisu. Ex hac quoq; tamen aliqua contingunt auxilia. Tres nanque in succensa sarmenta coniectæ, diuidentibus se tegumentis rapiuntur: tum euulsæ carnes earum coquuntur in aquæ congio, sale modicè addito: ita decoctarum, ad tertias partes succus, paralysin & articularios morbos sentientibus bibitur. Detrahit item fel pituitas, sanguinémque uitiatum. Sistitur ab eo remedio aluus aquæ frigidæ potu. Ex quarto genere testudinum, quæ sunt in amnibus, diuulsarum pingui cum aeizoo herba tuso, admisto unguento & semine lilii, ante accessiones si perungantur ægri, præter caput, mox conuoluti, calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quintadecima Luna capi oportere, ut plus pinguium reperiatur. Verùm ægrum sextadecima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinum sanguis instillatus crebros capitis dolores sedat: item strumas. Sunt, qui testudinum sanguinem cultro æreo supinarum capitibus præcisis, excipi nouo fictili iubeant: ignem sacrum, cuiuscunque generis sanguine illini: item capitis hulcera manantia, & uerrucas. Iidem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt, tardius ire nauigia, testudinis pedem dextrum uehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse uniuersitatem animalium, maiorísque miraculi: sed hoc utilius est uitæ, contributa habere remedia, cùm aliud alii prosit, aliud alibi facilius inueniatur.

De aquatilibus, remedia in morbos digesta: & primùm contra venena & venenata animalia. CAP. V.

VEnenatum mel diximus ubi nasceretur. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle syncero fastidium cruditásue, quæ sit grauissima, incidat: testudinem circuncisis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotum esse, author est Pelops, scincúmq; Apelles. Qui esset scincus, diximus: sæpius uerò, quantum ueneficium menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, mullus: Item contra pastinacam & scorpiones terrestres marinósque, & dracones, & phalangia illitus sumptúsue in cibo. Eiusdem recentis è capite cinis contra omnia uenena, priuatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certè nocere, stella marina uulpino sanguine illita, & affixa limini superiori, aut clauo æreo ianuæ. Draconis marini scorpionúmque ictus, carnibus earum impositis: item araneorum morsus sanantur. In summa, contra omnia uenena, uel potu, uel ictu, uel morsu noxia, succus earum ex iure decoctarum, efficacissimus habetur. Sunt & seruatis piscibus medicinæ, salsamentorúmque cibus prodest à serpente percussis, & contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita ut ad uesperam cibus uomitione reddatur. Peculiariter à chalcide, ceraste, aut quas sepas uocant, aut elape dipsadéue percussis. Contra scorpiones largius sumi, sed non euomi salsamenta prodest, ita ut sitis toleretur: & imponere eadem plagis conuenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud præsentius habetur. Priuatim contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contra canis rabiosi: uel si non sint ferro ustæ plagæ, corporáque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem & cybii profectus. Draco quidem marinus ad spinæ suæ, qua ferit, uenenum ipse impositus, uel

cerebro

cerebro toto prodest. Ranarum marinarum ex uino & aceto decoctarum succus contra uenena bibitur, & contra ranæ rubetæ uenenum, & contra salamandras. Fluuiatiles, si carnes edantur ius'ue decoctarum sorbeatur, prosunt & contra leporem marinum, & contra serpentes suprà dictas. Contra scorpiones ex uino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranæ uiuenti linguam, nulla alia corporis parte adhærente, ipsáque dimissa in aquam, imponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quæcunque interrogauerit, uera responsuram. Addunt etiamnum alia Magi, quæ si uera sunt, multo utiliores uitæ existimentur ranæ, quàm leges. Nanque harundine transfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur à marito, adulteriorum tædium fieri. Carnibus earum uel hamo additis, præcipuè purpuras certum est allici. Iecur ranæ geminum esse dicunt, obiicíq; formicis oportere: eam partem, quam appetant, contra omnia uenena esse pro antidoto. Sunt quæ in uepribus tantùm uiuunt, ob id rubetarum nomine, ut diximus, quas Græci phrynos uocant, grandissimæ cunctarum, geminis ueluti cornibus, plenæ ueneficiorum. Mira de his certatim tradunt authores. Illatis in populum silentium fieri. Ossiculo, quod sit in dextro latere, in aquam feruentem deiecto, refrigerari uas, nec posteà feruere, nisi exempto. Id inueniri obiecta rana formicis, carnibúsque erosis, singula in solium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo deiecto feruere uideatur, apocynon uocari. Canum impetus eo cohiberi, amorem concitari, & iurgia addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare. Rursus à dextro latere refrigerari feruētia. Hoc & quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliásque febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra uenena, quæ fiant ex ipsis, auxiliatur. Cor uerò etiam efficacius est. Coluber est in aqua uiuens: huius adipem & fel habentes qui crocodilos uenentur, mirè adiuuari dicunt, nihil contrà bellua audente. Efficacius etiamnum, si herba potamogiton misceatur. Cancri fluuiatiles triti potíque ex aqua recentes, seu cinere adseruato, cōtra uenena omnia prosunt, priuatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino: uel si non sit, caprino, uel quocunq;. Addi & uinum oportet. Necant eos triti cum ocimo admoti. Eadem uis contra uenenatorum omnium morsus, priuatim scytalen, & angues, & contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorū seruatus prodest pauore potus periclitantibus ex canis rabiosi morsibus. Quidam adiiciunt gentianam, & dant in uino. Nam si iam pauor occupauerit, pastillos uino subactos deuorandos ita præcipiunt. Decem uerò cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt: & cum ocymo ipsos cinerémue eorum percussis imponunt. Minus in omnibus his marini prosunt, ut Thrasyllus author est. Nihil autem æquè aduersari serpentibus, quàm cancros, suésque percussas hoc pabulo sibi mederi. Cùm Sol sit in Cancro, torqueri serpentes. Ictibus scorpionum & carnes fluuiatilium cochlearum resistunt crudæ uel coctæ. Quidam ob id salsas quoque adseruant. Imponunt & ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem peculiares sunt: sed nos hæc omnibus terris demōstramus. Carnes eorum aduersus scorpiones ualent impositæ. Inter uenena sunt piscium porci marini spinæ in dorso, cruciatu magno læsorum: remedio est limus ex reliquo piscium eorum corpore. Canis rabidi morsu potum expauescentibus, faciem perungunt adipe uituli marini. Efficacius, si medulla hyænæ & oleum è lentisco & cera misceatur. Murænæ morsus ipsarum capitis cinere sanantur. Et pastinaca contra suum ictum remedio est, cinere suo ex aceto illito, uel alterius. Cibi causa extrahi debet è dorso eius, quicquid simile est croco, capútque totum: & hanc autem, & omnia testacea modicè collui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino ueneficium restinguunt poti hippocampi. Contra dorycnium echini maximè prosunt: & iis qui succum carpathi biberint, præcipuè eius iure sumpto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur.

De ostreis & purpuris, alga, & eorum remedia. CAP. VI.

PEculiariter uerò contra leporis marini uenena & ostrea aduersantur. Idem uidetur, nec potest uideri satis dictum esse de his, cum palma mensarum diu iam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, & ubi plurimi influunt amnes: ideo pelagia parua & rara

ſunt. Gignuntur tamen in petroſis, carentibúſque aquarum dulcium aduentu, ſicut circa Grynium & Myrinam. Grandeſcunt ſideris quidem ratione maximè, ut in natura aquatilium diximus: ſed priuatim circa initia æſtatis multo lacte prægnantia, atque ubi Sol penetret in uada. Hæc uidetur cauſa, quare minora in aliis locis reperiantur. Opacitas enim prohibet incrementum, & triſtitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, rufa in Hiſpania, fuſca in Illyrico, nigra & carne & teſta Circeiis. Præcipua uerò habentur, in quacunque gente ſpiſſa, nec ſaliua ſua lubrica, craſſitudine potiùs ſpectanda, quàm latitudine: neque in luto capta, neque in harenoſis, ſed ſolido uado, ſpondylo breui atque non carnoſo, nec fibris lacinioſo, ac tota in aluo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eóque argumento generoſa interpretantur, calliblephara appellantes. Gaudent & peregrinatione, transferríque in ignotas aquas. Sic Brunduſiana in Auerno compaſta, & ſuum retinere ſuccum, & à Lucrino adoptare creduntur. Hæc ſint dicta de corpore. Dicemus & de nationibus, ne fraudentur gloria ſua litora: ſed dicemus aliena lingua, quæque peritiſſima huius cenſuræ in noſtro æuo fuit. Sunt ergo Mutiani uerba, quæ ſubiiciam: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, ſuauiora Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucenſibus, ſicciora Coryphantenis, teneriora Iſtricis, candidiora Circeienſibus. Sed his neque dulciora, neque teneriora eſſe ulla compertum eſt. In Indico mari Alexandri rerum authores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiuſdam nomenclator tridacna appellauit: tantæ amplitudinis intelligi cupiens, ut ter mordenda eſſent. Dos eorum in medicina hoc in loco tota dicetur. Stomachum unicè reficiunt: faſtidiis medentur. Addidítque luxuria frigus obrutis niue, ſumma montium & maris ima miſcens. Molliunt aluum leniter. Eadem cocta cum mulſo, teneſmo, qui ſine exhulceratione ſit, liberant. Veſicarum hulcera quoq; repurgant. In conchis ſuis uti clauſa uenerint, mirè diſtillationibus proſunt. Teſtæ oſtreorum cinis uuam ſedat, & tonſillas admiſto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarúmque duritias, capitum hulcera ex aqua: cutémque mulierum extendit. Inſpergitur & ambuſtis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoque & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ ſi tundantur, ſtrumas ſanant & perniones pedum. Purpuræ quoque contra uenena proſunt. Et algam maris theriacen eſſe, Nicander tradit. Plura eius genera, uti diximus: longo folio & latiore, rubente, aliáue criſpo. Laudatiſſima, quæ in Creta inſula iuxta terram in petris naſcitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui poſteà non poſſit. E uino iubet eam dari.

Ad alopecias, & capillos, & oculorum, & aurium, & dentium, & faciei uitia. CAP. VII.

Alopecias replet hippocampinus cinis nitro & adipe ſuillo miſtus, aut ſyncerus ex aceto. Præparat cutem ſepiarum cruſtæ farina medicamentis. Cutem replet & muris marini cinis cum oleo: Item echini cum carnibus ſuis cremati: fel ſcorpionis marini. Ranarum quoque trium, ſi uiuæ in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant ſanguiſugæ, quæ in nigro uino diebus LX. computruere. Alii in aceti ſextariis duobus ſanguiſugarum ſextarium in uaſe plumbeo iubent putreſcere totidem diebus, mox illini in Sole. Sornatius tantam uim habere tradit, ut niſi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum denigrare dicat. Capitis hulceribus, muricum uel purpurarum teſtæ cinis cum melle utiliter illinitur: conchyliorum, uel ſi non urantur, farina ex aqua doloribus. Caſtoreum cum peucedano & roſaceo. Omnium piſcium fluuiatilium marinorúmque adeps liquefactus oleo admiſto melle, oculorum claritati plurimum confert: item caſtoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices ſanat, & carnes oculorum ſuperuacuas conſumit. Nulli hoc piſcium copioſius, ut exiſtimauit Menander quoque in Comœdiis. Idem piſcis & uranoſcopos uocatur ab oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat uiſum. Et marini ſcorpionis rufi cum oleo uetere aut melle Attico incipientes ſuffuſiones diſcutit: inungi ter oportet intermiſſis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt.

Lepus

Lepus marinus ipſe quidem uenenatus eſt,ſed cinis eius in palpebris pilos inutiles, euulſos cohibet. Et ad hunc uſum utiliſſimi minimi: Item pectunculi ſalſi triti cum cedria:& ranæ,quas diopetes & calamitas uocant, ſanguis earum cum lacryma uitis ſi euulſo pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruborémque ſepiæ cortex cum lacte mulieris illitus ſedat,& per ſe ſcabritias emendat. Inuertunt itaque genas id agentes, & medicamentum auferunt poſt paulum, roſaceóque inungunt,& pane impoſito mitigant nocte. Eadem cortice & nyctalopes curantur in farinam trita & ex aceto illita.Extrahit & ſquamas eius cinis.Cicatrices oculorum cum melle ſanat,pterygia cum ſale & cadmia ſingulis drachmis. Emendat & albugines oculorum iumentorū.Adiiciunt & oſſiculis eius genas,ſi terantur,ſanari.Echini ex aceto epinyctidas tollunt.Eundem comburi cum uiperinis pellibus raníſque,& cinerem aſpergi potioni iubent Magi,claritatem uiſus promittentes.Ichthyocolla appellatur piſcis,cui glutinoſum eſt corium :.idémque nomen glutino eius.Hoc epinyctidas tollit.Quidam ex uentre,non è corio, fieri dicunt ichthyocollam, ut glutinum taurinum.Laudatur Pontica candicans & carens uenis ſquamíſque , & quæ celerrimè liqueſcit.Madeſcere autem debet conciſa in aqua, aut aceto nocte ac die:mox tundi marinis lapidibus,ut faciliùs liqueſcat. Vtilem eam in capitis doloribus affirmant, & tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro , ſiniſtro læuus ſuſpenſi è collo natiui coloris panno,lippitudines ſanant.Quòd ſi per coitum ranæ eruantur,albuginem quoq;,alligati ſimiliter in putamine oui.Reliquæ carnes impoſitæ ſuggillationē rapiunt.Cancri etiā oculos adalligatos collo, mederi lippitudini dicunt. Eſt parua rana in harundinetis & herbis maximè uiuēs,muta ac ſine uoce,uiridis,ſi fortè hauriatur,uentres boum diſtendens.Huius corporis humorem ſpecillis deraſum claritatem oculis inunctis narrant afferre:ipſáſq; carnes doloribus oculorū ſuperponunt.Ranas etiam quindecim coniectas in fictili nouo iuncis configunt quidam:ſuccum earum,qui ita effluxerit , admiſcent lacrymæ,quæ ex alba uite emanat,atque ita palpebras emendant inutilibus pilis exemptis, acu inſtillantes hunc ſuccum in ueſtigia euulſorum. Meges pſilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putreſcentes , & huc utebatur multis uariíſque per aquationes autumni naſcentibus.Idem præſtare ſanguiſugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in nouo uaſe. Idem tæniæ iecur ſiccatum pondere x.IIII cum oleo cedrino perunctis pilis IX.menſibus. Auribus utiliſſimum bati piſcis fel recēs,ſed & inueteratum uino:item banchi, quem quidam myxona uocant:item callionymi cum roſaceo infuſum:uel caſtoreum cum papaueris ſucco.Vocant & in mari pedunculos,eóſque tritos inſtillari ex aceto auribus iubent.Et per ſe conchylio infecta lana magnopere prodeſt.Quidam aceto & nitro madefaciunt.Súntque qui præcipuè contra omnia aurium uitia laudent gari excellentis ſociorum cyathum , mellis dimidio amplius , aceti cyathum in calice nouo lenta pruna decoquere,ſubinde ſpuma pennis deterſa,& poſtquàm deſierit ſpumare,tepidum infundere.Si tumeant aures, coriandri ſucco priùs mitigandas iidem præcipiunt. Ranarum adeps inſtillatus , ſtatim dolores tollit. Cancrorum fluuiatilium ſuccus cum farina hordeacea aurium uulneribus efficaciſſimè prodeſt. Parotides muricum teſtæ cinere cum melle,uel conchyliorum ex mulſo curantur.Dentium dolores ſedantur oſſibus draconis marini ſcarificatis gingiuis:cerebro caniculæ in oleo decocto adſeruatóque, ut ex eo dentes ſemel anno colluantur. Paſtinacæ quoque radio ſcarificare gingiuas,& in dolore utiliſſimum.Conteritur is,& cum elleboro albo illitus, dentes ſine uexatione extrahit. Salſamentorum etiam fictili uaſe combuſtorum cinis , addita farina marmoris,inter remedia eſt. Et cybia uetera eluta in nouo uaſe , deinde trita proſunt doloribus. Aequè prodeſſe dicuntur omnium ſalſamentorum ſpinæ combuſtæ tritæque & illitæ. Decoquuntur & ranæ ſingulæ in aceti heminis,ut dentes ita colluantur,contineatúrque in ore ſuccus.Si faſtidium obſtaret,ſuſpendebat pedibus poſterioribus eas Saluſtius Dionyſius, ut ex ore uirus deflueret in acetum feruens,ídque è pluribus ranis. Fortioribus ſtomachis ex iure edendas dabat. Maxillaréſque ita ſanari dentes præcipuè putant , mobiles uerò ſuprà dicto aceto ſtabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præciſis pe-

dibus in uini hemina macerant, & ita collui dentes labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alii denas in aceti ſextariis tribus decoxere ad tertias partes, ut mobiles dentium ſtabilirent. Necnon XXXVI. ranarum corda in olei ueteris ſextario ſub æreo teſto diſcoxere, ut infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alii iecur ranæ decoctum & tritum cum melle impoſuere dentibus. Omnia ſuprà ſcripta ex marina tantò efficaciora. Si carioſi & fœtidi ſunt centum in furno areſieri per noctem præcipiunt: poſteà tantundem ſalis addi atque fricari. Enhydris uocatur à Græcis coluber in aquis uiuens. Huius quatuor dentium ſuperioribus in dolore ſuperiorum gingiuas ſcarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantùm earum contenti ſunt. Vtuntur & cancrorum cinere: nam muricum cinis dentifricium eſt. Lichenas & lepras tollit adeps uituli marini: murænarum cinis cum mellis obolis ternis: iecur paſtinacæ in oleo decoctum: hippocampi & delphini cinis ex aqua illitus. Exhulcerationem ſequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo ſimilitudine olei fluat, ac perungunt. Muricum uel conchyliorum teſtæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutémque erugat, extendítque ſeptenis diebus illitus, ita ut octauo candido ouorum foueantur. Muricum generis ſunt, quæ uocant Græci colycia, alii corythia, turbinata æquè, ſed minora multo, efficaciora etiam, & oris halitum cuſtodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extendítque in aqua decocta horis quatuor, dein contuſa, colluta & ſubacta ad liquorem uſque mellis. Ita præparata in uaſe nouo conditur, & in uſu quatuor drachmis eius binæ ſulphuris, & anchuſæ totidem, octo ſpumæ argenteæ adduntur, aſperſáque aqua teruntur uná. Sic illita facies poſt quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini cæteríſque uitiis ex oſſibus ſepiarum cinis. Idem & carnes excreſcentes tollit & humida hulcera.

Promiſcuæ medicinæ. CAP. VIII.

PSoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ. Excoqui debet, donec ſit craſſitudo mellis. Fit in mari & halcyoneum appellatum, ex nidis, ut aliqui exiſtimant, halcyonum & ceycum: ut alii, è ſordibus ſpumarum craſſeſcentibus: alii è limo, uel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereum ſpiſſum, odoris aſperi: alterum molle, lenius, odore ferè algæ: tertium candidioris uermiculi: quartum pumicoſius, ſpongiæ'que putri ſimile, penè purpureum, quod optimum: hoc & Mileſium uocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile eſt. Vis eorum, ut exhulcerent, purgent. Vſus toſtis & ſine oleo. Mirè lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, & ſulphuris duobus obolis. Halcyoneo utuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo uſus eſt: Attalus thynni recentioris adipe ad hulcera. Murænarum muria, & capitum cinis cum melle ſanat ſtrumas. Pungi piſcis eius qui rana in mari appellatur, oſſiculo de cauda, ita ut non uulneret, prodeſt. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem uis & paſtinacæ radio, & lepore marino impoſito, ita ut celeriter remoueantur: echini teſtis contuſis & ex aceto illitis: Item ſcolopendræ marinæ è melle: cancro fluuiatili contrito uel combuſto ex melle. Mirifice proſunt & ſepiæ oſſa cum axungia uetere contuſa & illita. Sic & ad parotidas utuntur, & ſcari piſcis marini iocineribus. Quin & teſtis cadi ſalſamentarii tuſis cum axungia uetere, muricúmque cinere ex oleo ad parotidas ſtrumáſque. Rigor ceruicis mollitur cum marinis, qui pedunculi uocantur, drachma pota: caſtoreo poto cum pipere ex mulſo miſto ranis decoctis ex oleo & ſale, ut ſorbeatur ſuccus. Sic & opiſthotono medentur, tetano: ſpaſticis uerò pipere adiecto. Anginas mænarum ſalſarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto ſuccus: hic & contra tonſillas prodeſt. Cancri fluuiatiles triti ſinguli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati, aut è uino, aut calida aqua poti. Vuæ medetur garum cochlearibus ſubditum. Vocem ſiluri recentes, ſalſíue in cibo ſumpti adiuuant. Vomitiones mulli inueterati tritíque in potione concitant. Suſpirioſis caſtoreum cum Hammoniaci exigua portione ex aceto mulſo ieiunis utiliſſimè potatur. Eadem potio ſpa-

ſmos

imos ſtomachi ſedat ex aceto mulſo calido. Tuſſim ſanare dicuntur piſcium modo è iure decoctæ in patinis ranæ. Suſpenſæ autem pedibus, cùm deſtillauerit in patinam ſaliua earum, exenterari iubentur, abiectíſque interaneis condiri. Eſt rana parua arborem ſcandens, & ex ea uociferans. In huius os ſi quis expuat, ipſámque dimittat, tuſſi liberari narratur. Præcipiunt & cochleæ crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tuſſi cruenta.

Ad iocineris uitia laterúmque, ad ſtomachi, alui, & aliæ promiſcuæ medicinæ. CAP. IX.

IOcineris doloribus ſcorpio marinus in uino necatur, ut inde bibatur. Conchæ longæ carnes ex mulſo potæ cum aqua pari modo, aut ſi febres ſint ex aqua mulſa. Lateris dolores leniunt hippocampi toſti ſumpti, tetheáque ſimilis oſtreo in cibo ſumpta: iſchiadicorum muria ſiluri clyſtere infuſa. Dantur autem conchæ ternis obolis dilutæ in uini ſextariis duobus per dies quindecim. Aluum emollit ſilurus è iure, & torpedo in cibo. Et olus marinum ſimile ſatiuo, ſtomacho inimicum, aluum facillimè purgat: ſed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium piſcium ius. Idem & urinas ciet, è uino maximé. Optimum è ſcorpionibus & iulide, & ſaxatilibus, nec uirus reſipientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo & ſale. Purgant & cybia uetera, priuatímque cruditates, pituitas bilémque trahunt. Purgant & myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Aceruantur muricum modo, uiuúntque in algoſis, gratiſſimi autumno, & ubi multa dulcis aqua miſcetur mari, ob id in Aegypto laudatiſſimi. Procedente hyeme, amaritudinem trahunt, colorémque rubrum. Horum ius traditur aluum & ueſicas exinanire, interanea deſtringere, omnia adaperire, renes purgare, ſanguinē adipémque minuere. Itaque utiliſſimi ſunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulari, inflationibus. Item prodeſſe felli pituitæ que pulmonis, iocineris, ſplenis uitiis, rheumatiſmis. Fauces tantùm uexant, uocémque obtundunt. Hulcera quæ ſerpant, aut ſint purganda, ſanant: Item carcinomata. Cremati autem, ut murices, & morſus canum hominúmque cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorum potus emendat caligines, gingiuarum & dentium uitia, eruptiones pituitæ: & contra dorycnium aut opocarpathon antidoti uicem obtinent. Degenerant in duas ſpecies, in mitulos, qui ſalem uirúſq; reſipiunt: myſcas, quæ rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtæ, tenuioribus teſtis, carne duriores. Mituli quoq;, ut murices, cinere cauſticam uim habent, & ad lepras, lentigines, maculas. Lauantur quoque plumbi modo ad genarum craſſitudines, & oculorum albugines, caliginéſq;, atque in aliis partibus ſordida hulcera, capitíſq; puſtulas. Carnes uerò eorum ad canis morſus imponuntur. Et pelorides emolliunt aluum: item caſtorea ex aqua mulſa drachmis binis. Qui uehementius uolunt uti, addunt cucumeris ſatiui radicis ſiccæ drachmam, & aphronitri duas. Tetheæ torminibus & inflationibus occurrunt. Inueniuntur hæ in foliis marinis ſugentes, fungorum uerius generis, quàm piſcium. Eædem & teneſmum diſſoluunt, renúmque uitia. Naſcitur & in mari abſinthium, quod aliqui Seriphium uocant, circa Tapoſirin maximè Aegypti, exilius terreſtri. Aluum ſoluit, & noxiis animalibus inteſtina liberat. Soluunt & ſepiæ. In cibo dantur cum oleo, & ſale & farina decoctæ. Mænæ ſalſæ cum felle taurino illitæ umbilico, aluum ſoluunt. Ius piſcium in patina coctorum cum lactucis teneſmum diſcutit. Cancri fluuiatiles triti ex aqua poti, aluum ſiſtunt, urinam cient, in uino aluum. Ademptis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, ſingulis eorum drachmis. Ileos & inflationes caſtoreum cum dauci ſemine & petroſelini quantum ternis digitis ſumatur, ex mulſi calidi cyathis quatuor: tormina uerò cum aceto uino miſto. Erythini in cibo ſumpti ſiſtunt aluum. Dyſentericis medentur ranæ cum ſcilla decoctæ, ita ut paſtilli fiant: fel ſiue cor earum cum melle tritum, ut tradit Niceratus. Morbo regio ſalſamentum cum pipere, ita ut reliqua carne abſtineatur. Lieni medetur ſolea piſcis impoſitus: item torpedo: item rhombus uiuus: dein remittitur in mare. Scorpius marinus necatus in uino, ueſicæ uitia & calculos ſanat. Lapis qui inuenitur in ſcorpionis marini cauda pondere oboli potus: enhydridis iecur: blen-

niorum cinis cum ruta. Inueniuntur & in banchi piſcis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculoſis præclarè medentur. Aiunt & urticam marinam in uino potam prodeſſe: item pulmonem marinum decoctum in aqua. Oua ſepiæ urinam mouent, renúmque pituitas extrahunt. Rupta conuulſa cancri fluuiatiles triti in aſinino lacte maximè ſanant: echini uerò cum ſpinis ſuis contuſi in uino poti calculos. Modus ſingulis hemina: bibitur donec proſit: & aliâs in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur ueſica & pectinum cibo. Ex his mares alii donacas, alii aulos uocant: fœminas onychas. Vrinam mares mouent. Dulciores fœminæ ſunt & unicolores. Sepiæ quoque oua urinam mouent, renes purgant. Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle. Iecur quoq; aquatici colubri, item hydri tritum potúmq; calculoſis prodeſt. Iſchiadicos autem liberant ſalſamenta ex ſiluro infuſa clyſtere, euacuata priùs aluo. Sedis attritus cinis è capite mugilum mullorúmque. Comburuntur autem in fictili uaſe. Illini cum melle debent. Item capitis mænarum cinis ad rhagadas, & ad condylomata utilis, ſicut pelamidum ſalſarum capitum cinis, uel cybiorum cum melle. Torpedo appoſita procidentis interanei morbum ibi coërcet. Cancrorum fluuiatilium cinis ex olea & cera, rimas in eadem parte emendat: item & marini cancri polline. Panos ſalſamenta coracini diſcutiunt: ſciænæ interanea & ſquamæ combuſtæ: ſcorpio in uino decoctus, ita ut foueantur ex illo. At echinorum teſtæ contuſæ & ex aqua illitæ, incipientibus panis reſiſtunt. Muricum uel purpurarum cinis utroque modo, ſiue diſcutere opus ſit incipientes, ſiue concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamentum, ceræ & thuris drachmas xx. ſpumæ argenti xl. cineris muricum x. olei ueteris heminam. Proſunt per ſe ſalſamenta cocta. Cancri fluuiatiles triti uerendorum puſtulas diſcutiunt: cinis ex capite mænarum: item carnes decoctæ & impoſitæ. Similiter percæ ſalſæ è capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut ſquatinæ piſcis cutis combuſta. Hæc eſt, qua diximus lignum poliri: quia & è mari fabriles uſus exeunt. Proſunt & ſmarides illitæ: item muricum uel purpurarum teſtæ cinis cum melle: efficacius crematarum cum carnibus ſuis. Carbunculos uerendorum priuatim ſalſamenta cocta cum melle reſtinguunt. At teſtem, ſi deſcenderit, cochlearum ſpuma illini uolunt. Vrinæ incontinentiam hippocampi toſti & in cibo ſæpius ſumpti emendant. Item ophidion piſciculus congro ſimilis cum lilii radice. Piſciculi minuti, ex uentre eius qui deuorauerit exempti, & cremati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent & cochleas Africanas cum ſua carne comburi, cinerémq; ex uino Signino dari. Podagris articularibúſq; morbis utile eſt oleum, in quo decocta eſt rana, & ipſius inteſtina, & rubetæ cinis cum adipe uetere. Quidam & hordei cinerem adiiciunt, trium generum æquo pondere. Iubent & lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoq; pellibus calceari, maximè Pontici fibri. Itē uituli marini: cuius & adeps prodeſt. Item & bryon, de quo diximus, lactucæ ſimile, rugoſioribus foliis, ſine caule. Natura eſt ei ſtyptica. Impoſitum lenit impetus podagræ. Item alga, de qua ſuprà dictum eſt: obſeruatúrq; in ea ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancríq; marini cinis ex oleo: item fluuiatiles triti, ſícque cinere & oleo ſubacti: & ſiluri adeps. Et in articulis morborum impetus ſedant ranæ ſubinde recentes impoſitæ: quas quidam diſſectas iubent imponi. Corpus auget ius mitulorum, & concharum. Comitiales, ut diximus, coagulum uituli marini bibunt cum lacte equino, aſininóue, aut cum Punici ſucco: quidam ex aceto mulſo. Nec non aliqui per ſe pilulas deuorant. Caſtoreum in aceti mulſi cyathis tribus ieiunis datur. His uerò, qui ſæpius corripiuntur, clyſtere infuſum mirificè prodeſt. Caſtorei drachmæ duæ eſſe debebunt, mellis & olei ſextarius, & aquæ tantundem. Ad præſens uerò correptis olfactu ſubuenit cum aceto. Datur & muſtelæ marinæ iecur: item muris uel teſtudinum ſanguis.

Ad febres omnium generum, & contra diuerſas infirmitates.

CAP. X.

FEbrium circuitus tollit iecur delphini guſtatum ante acceſſiones. Hippocampi necantur in roſaceo, ut perūgantur ægri in frigidis febribus. Et ipſi adalligantur ægris. Item ex aſello piſce lapilli qui plena Luna inueniuntur in capite, alligantur in linteolo.

Pagri fluuiatilis longissimus dens capillo adalligatus, ita ut quinque diebus eum qui alligauerit, non cernat æger: ranæ uerò in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas, in oleo ipsas clàm adalligent, oleóque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: & oleum, in quo intestina decocta sint. Maximè autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranæ adalligatæ, & rubetæ. Iecur eius uel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluuiatiles triti in oleo & aqua, perunctis ante accessiones in febribus prosunt. Aliqui & piper addunt. Alii decoctos ad quartas in uino è balineo egressis bibere suadent in quartanis. Aliqui uerò sinistrum oculum deuorari iubent. Magi quoque oculis earum ante Solis ortum adalligatis ægro, ita ut cæcas dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eosdem oculos cum carnibus lusciniæ in pelle ceruina adalligatos, præstare uigiliam somno fugato tradunt. In lethargúmque uergentibus coagulo balænæ, aut uituli marini ad olfactum utuntur. Aliqui sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur & spondylus per se adalligatus: quartanis cochleæ fluuiatiles in cibo recentes. Quidam ob id asseruant sale, ut dent tritas in potu. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Prosunt & cardiacis. Cachectis, quorum corpus macie conficitur, tetheæ utiles sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, & cum uino potus. Grauitati saporis occurritur tactis naribus unguento, aut odoribus, uel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritæ, & in mulsi tribus heminis pari modo aquæ, aut si febres sint, ex aqua mulsa datæ proficiunt. Item succus cancrorum fluuiatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in uino uetere & farre decoctæ, ac pro cibo sumptæ, ita ut bibatur ex eodem uase. Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, & intestinis exemptis, reliqua carne ita condita, ut citra fastidium sumi possit. Cancri fluuiatiles ex iure sumpti, & phthisicis prodesse traduntur. Adusta sanantur cancri marini uel fluuiatilis cinere: & ea quæ feruenti aqua combusta sunt. Hæc curatio etiam pilos restituit cum cancrorum fluuiatilium cinere. Putántque utendum cum cera & adipe ursino. Prodest & febri ranarum fellis cinis. Ignes sacros restinguunt ranarum uiuentium uentres impositi: pedibus posterioribus pronas adalligari iubent, ut crebriore anhelitu prosint. Vtuntur & silurorum capitum cinere, salsamentorum ex aceto. Pruritum scabiémque non hominum modò, sed & quadrupedum efficacissimè sedat iecur pastinacæ decoctum in oleo. Neruos uel præcisos purpurarum callum, quo se operiunt, tusum glutinat. Lethargicos coagulum uituli adiuuat in uino potum oboli pondere: item ichthyocolla. Tremulos iuuat castoreum, si ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles neruis inuenio. Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo tuso illitóque. De quo & hæc traduntur: muriam ipsum ex sese emittere, & ideo non debere addi in coquendo: secari harundine: ferro enim infici, uitiúmque trahere natura desinente. Ad sanguinem sistendum & ranarum illinunt cinerem, uel sanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana, quam Græci calamiten uocant, quoniam inter harundines fruticésque uiuat, minima omnium & uiridissima, cinerem fieri iubent. Aliqui & nascentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est, in calice nouo combustarum cinerem, si per nares fluat, iniiciendum. Diuersus hirudinum, quas sanguisugas uocant, ad extrahendum sanguinem usus est. Quippe eadem ratio earum, quæ cucurbitarum medicinalium, ad corpora leuanda sanguine, spiramenta laxanda, iudicatur. Sed uitium, quòd admissæ semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinæ. Multi podagris quoque admittendas censuere. Decidunt satietate, & pondere ipso sanguinis detractæ, aut sale aspersæ. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quæ causa uulnera insanabilia facit, & multos interimit, sicut Messalinum è Consularibus patriciis, cùm ad genua admisisset. Inuehunt uirus remedio uerso: maximéque rufæ ita formidantur. Ergo sugentia ora forficibus præcidunt: ac ueluti siphonibus defluit sanguis: paulatímque morientium capita se contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum aduersatur cimicibus, & suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis, narium profluuia sistit, succo porri mollitus. Extrahunt tela corpori inhæ-

rentia sepiarum testæ ex aqua, salsamentorum carnes, cancri fluuiatiles triti, siluri fluuiatilis, qui & alibi, quàm in Nilo nascitur, carnes impositæ recentes siue salsæ. Eiusdem cinis extrahit, & adeps: & cinis spinæ eius uicem spodii præbet. Hulcera quæ serpunt, & quæ ex iis excrescunt, ex capite mænarum cinis uel siluri coërcet. Carcinomata percarum capita salsarum, efficacius si cineri earum misceatur sal, & cunila capitata, oleóque subigantur. Cancri marini cinis usti cum plumbo, carcinomata compescit. Ad hoc & fluuiatilis sufficit cum melle lineáque lanugine. Aliqui malunt alumen mélque miscere cineri. Phagedænæ siluro inueterato, & cum sandaracha trito: cacoëthe & nomæ & putrescentia cybio uetere sanantur. Vermes uerò innati ranarum felle tolluntur: fistulæ aperiuntur, siccantúrque salsamentis cum linteolo immissis. Intráque alterum diem callum omnem auferunt, & putrescentia hulcerum, quæque serpunt, emplastri modo subacta & illita. Et salpe expurgat hulcera in linteolis conceptis. Item echinorum testæ cinis. Carbunculos coracinorum salsamenta illita discutiunt. Item mullorum salsamenti cinis. Quidam capite tantùm utuntur cum melle, uel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices fel scorpionis marini. Verrucas tollit glani iecur illitum: capitis mænarum cinis cum allio tritus, ad thymia crudis utuntur: fel scorpionis marini rufi: smarides tritæ illitæ. Alex deferuefacta unguium scabritiam, cinísque è capite mænarum extenuat. Mulieribus lactis copiam facit glauciscus è iure sumptus, & smarides cum ptisana sumptæ, uel cum fœniculo decoctæ. Mammas ipsas muricum uel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancri fluuiatiles illiti uel marini pilos in mamma, uel muricum carnes appositæ tollunt. Squatinæ illitæ crescere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant uuluæ strangulatu oppressas. Item scombri in aceto putrefacti. Percarum uel mænarum capitis cinis admisto sale & cunila oleóque, uuluæ medetur: suffitione quoque secundas extrahit. Item uituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarum uuluæ uitio: & cum coagulo eiusdem in uellere imponitur. Pulmonis marini cinis adalligatus, egregiè profluuia purgat. Echini uiuentes tusi & in uino dulci poti. Sistunt & cancri fluuiatiles triti in uino potíque. Item siluri suffitu, præcipuè Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluuia sistere: ex hyssopo purgare. Et si partus stranguletur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes uel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuósq; partus utitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta & fuligine tritis, & in mulso datis potui. Item in iure cocti cum lapatho & apio, menstruas purgationes expediunt: lactísque ubertatem faciunt. Item in febri quæ sit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in uino austero poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potum purgationibus prodest: contráque uuluam olfactum cum aceto & pice, aut subditum pastillis. Ad secundas etiam uti eodem prodest cũ panace in IIII. cyathis uini: & à frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrúmue supergrediatur grauida, abortum facere dicitur, & periclitari partus, si superferatur. Mirum & quod de torpedine inuenio: si capiatur, cùm Luna in Libra fuerit, triduóque asseruetur sub dio, faciles partus facere posteà, quoties inferatur. Adiuuare & pastinacæ radius adalligatus umbilico æstimatur, si uiuenti ablatus sit, ipsáque denuo in mare dimissa. Inuenio apud quosdam ostracium uocari, quod aliqui onychem uocant: hoc suffitum uuluæ pœnis mirè resistere. Odorem esse castorei, meliúsque cum eo ustum proficere. Vetera quoque hulcera & cacoëthe eiusdem cinere sanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierũ parte præsentissimo remedio sanari tradunt cancro fœmina, cum salis flore contuso post plenam Lunam, & ex aqua illito. Psilothrũ est thynni sanguis, fel, iecur, siue recentia, siue seruata. Iecur etiam tritum, mixtáque cedria plumbea pyxide asseruatum. Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix. Eadem uis est pulmonis marini: leporis marini sanguine & felle: uel si in oleo lepus hic necetur. Cancri scolopendræ marini cinis cum oleo: urtica marina trita ex aceto scillite: torpedinis cerebrum cum alumine illitum XVI. Luna. Ranæ paruæ, quam in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacissimè psilothrum est, si

eſt,ſi recens illinatur:& ipſa areſacta ac tuſa,mox decocta tribus heminis ad tertias,uel in oleo decocta æreis uaſis.Eâdem menſura alii ex quindecim ranis conficiunt pſilothrum, ſicut in oculis diximus.Sanguiſugæ quoq; toſtæ in uaſe fictili,& ex aceto illitæ, eundem contra pilos habent effectum. Et ſuffitus urentium eas necat cimices inuectas. Caſtoreo quoque cum melle pro pſilothro uſi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem pſilothro uellendi priùs ſunt pili. Infantium gingiuis dentitionibúſque multum confert delphini cum melle dentium cinis,& ſi ipſo dente gingiuæ tangantur. Adalligatúſque idem pauores repentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Hulcera uerò, quæ in auribus,aut ulla corporis parte fiant, cancrorũm fluuiatilium ſuccus cum farina hordeacea ſanat.Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis proſunt. Siriaſeíſque infantium ſpongia frigida crebrò humefacta , rana inuerſa adalligata efficaciſſimè ſanat, quam aridam inueniri affirmant.Mullus in uino necatus,uel piſcis rubellio,uel anguillæ duæ,item uua marina in uino putrefacta , iis qui inde biberint, tædium uini affert. Venerem inhibet echeneis & hippopotami frontis è ſiniſtra parte pellis in linteolo adalligata, fel'ue torpedinis uiuæ genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluuiatilium carnes ſale adſeruatæ,& in potu ex uino datæ:erythini in cibo ſumpti : iecur ranæ diopetis uel calamitæ in pellicula gruis alligatum,uel dens crocodili maxillaris annexus brachio, uel hippocampus,uel nerui rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorum ſcabiem ranæ decoctæ in aqua extenuant, donec illiniri poſſit. Aiúntque ita curatos non repeti poſteà.Et Salpe negat canes latrare, quibus in oſſa rana uiua data ſit. Inter aquatilia dici debet & calamochnus, Latinè adarca appellata. Naſcitur circa harundines tenues è ſpuma aquæ dulcis ac marinæ,ubi ſe miſcent. Vim habet cauſticam : ideo acopis additur contra perfrictionum uitia. Tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami ſimul dici debent. Phragmitis radix recens tuſa luxatis medetur, & ſpinæ doloribus ex aceto illita. Cyprii uerò , qui & donax uocatur , cortex alopeciis medetur uſtus , & hulceribus ueteratis : folia extrahendis quæ infixa ſint corpori ,& igni ſacro. Paniculæ flos ſi aures intrauerit, exurdat. Sepiæ atramento tanta uis eſt, ut in lucerna addito Aethiopas uideri ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta decocta , & in aqua potu data , ſuum morbis medetur : uel cuiuſcunque ranæ cinis. Pulmone marino ſi confricetur lignum , ardere uidetur , adeò ut baculum ita præluceat.

Animalium omnium in mari viuentium,centum ſeptuaginta ſex genera eſſe.

CAPVT XI.

PEracta aquatilium dote,non alienum uidetur indicare per tot maria,tam uaſta,& tot millibus paſſuum terræ infuſa, extráq; circundata menſura penè ipſius mundi , quæ intelligantur animalia centum ſeptuaginta ſex omnino generum eſſe , eáque nominatim complecti : quod in terreſtribus uolucribúſque fieri non quit. Neque enim omnis Indiæ Aethiopiǽque aut Scythiæ deſertorúmue nouimus feras aut uolucres , cum hominum ipſorum multo plurimæ ſint differentiæ, quas inuenire potuimus.Accedat his Taprobane, inſulǽque aliæ Oceani fabuloſè narratæ.Profectò conueniet,non poſſe omnia genera in contemplationem uniuerſam uocari.At hercule in tanto mari Oceano quæcunque naſcuntur,certa ſunt,notioráque,quod miremur,quæ profundò natura merſit. Vt à belluis ordiamur, arbores, phyſeteres, balænæ, priſtes, Tritones, Nereides, elephanti,homines qui marini uocantur,rotæ,orcæ,arietes, muſculi, & alii piſcium forma arietes, delphini, celebréſque Homero uituli. Luxuriæ uerò teſtudines, & Medicis fibri, quorum è genere lutras nuſquam mari accepimus mergi, tantùm marina dicentes. Iam caniculæ , dromones,cornutæ,gladii,ſerræ:communéſque mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili: & amni tantum ac mari,thynni,thynnides, ſiluri, coracini, percæ. Peculiaris autem maris acipenſer, aurata, aſellus, acarne, aphya, alopecias, anguilla, araneus, box,batis,banchus, batrachus, belone, quos aculeatos uocamus, balanus, coruus , cytharus. Chromborum genera , cyprinus, chalcis , cobio. Callarias aſellorum generis , ni minor eſſet.

Colias ſiue parianus, ſiue ſaxitanus à patria Bætica, lacertorum minima: ab iis Mæotici: cybium. Ita uocatur conciſa pelamis, quæ poſt XL. dies à Ponto in Mæotim reuertitur. Cordyla, & hæc pelamis puſilla, cùm in Pontum è Mæotide exit, hoc nomen habet: cantharus, callionymus, ſiue uranoſcopus, cinædi ſoli piſcium lutei: cnide, quam nos urticam uocamus. Cancrorum genera, chamætrachea, chamæleos, chamæpelorides generis uarietate diſtantes & rotunditate, chamæglycymerides, quæ ſunt maiores, quàm pelorides, colycia ſiue corophia. Concharum genera, inter quæ & margaritiferæ: cochleæ, quarum generis pentadactyles, melicembales, echinophoræ dicuntur quibus cantant. Extra has ſunt rotundæ in oleario uſu cochleæ, cucumis, cynopus, cammarus, cynoſdexia, draco. Quidam aliud uolunt eſſe dracunculum. Eſt autem gracculo ſimilis. Aculeos in branchiis habet ad caudam ſpectantes. Sic & ſcorpio lædit, dum manu tollitur: erythinus, echeneis, echinus. Elephanti locuſtarum generis nigri, pedibus quaternis, biſulcis: præterea brachia duo binis articulis, ſinguliſque forficulis denticulatis. Faber ſiue zeus, glauciſci, glanis, gonger, gerres, galeos, garus, hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampos, hepar, helacathenes. Sunt lacertorum genera, loligo uolitans, locuſtæ, lucernæ, liparis, lamyrus, lepus, leones, quorum brachia cancris ſimilia ſunt, reliqua pars locuſtæ: mullus, merula inter ſaxatiles laudata, mugil, melanurus, mæna, meryx, muræna, mys, mitulus, myſcus, murex, oculata, ophidion, oſtrea, otia, orcynus. Hic eſt pelamidum generis maximus, neque redit in Mæotin, ſimilis tritoni, uetuſtate melior. Orbis, orthragoriſcus, phager, phycis ſaxatilium, pelamis: earum generis maxima apolectus uocatur, durior tritone: phorcus, phitharus, paſſer, paſtinaca. Polyporum genera: pectines maximi & nigerrimi æſtate, laudatiſſimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis, Altini, Antii, in inſula Alexandriæ in Aegypto. pectunculi, purpuræ, percides, pinna, pinnotheræ, rhina, quem ſquatum uocamus. Rhombus, ſcarus principalis hodie. Solea, ſargus, ſcylla, ſarda. Ita uocatur pelamis longa, ex Oceano ueniens. Scomber, ſalpa, ſparus, ſcorpæna, ſcorpios, ſciadeus, ſciæna, ſcolopendra, ſmyrus, ſcepini, ſtrombus, ſolen, ſiue aulos, ſiue donax, ſiue onyx, ſiue dactylus, ſpondylus, ſmarides, ſtella, ſpongia. Turdus inter ſaxatiles nobilis. Tomus thurianus, quem alii xiphiam uocant. Theſſa, torpedo, tethea. Triton pelamidum generis magni: ex eo uræa cybia fiunt. Vrenæ, uua, xiphiæ. His adiiciemus apud Ouidium poſita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur: ſed fortaſſis in Ponto naſcuntur, ubi id uolumen ſupremis ſuis temporibus inchoauit: Bopgyrum in ſcopulis uiuentem, orphum rubentem, rhacinúmque pullum, pictas mormyras, aureíque coloris chryſon. Præterea paruum teragum, & placentem cauda labrum: epodas lati generis. Præter hæc inſignia piſcium tradit channem ex ſeipſa concipere, glaucum æſtate nunquàm apparere, pompilum qui ſemper comitetur nauigiorum curſus, chromin qui nidificet in aquis. Helopem quoque dicit eſſe noſtris incognitum undis: ex quo apparet falli eos, qui eundem acipenſerem exiſtimauerunt. Helopi palmam ſaporis inter piſces multi dedere. Sunt præterea à nullo authore nominati, ſudis Latinè appellata, à Græcis ſphyræna roſtro ſimilis nomine, magnitudine inter ampliſſimos, rarus, ſed tamen non degener. Appellantur & pernæ concharum generis, circa Pontias inſulas frequentiſſimæ. Stant uelut ſuillo crure longo in harena defixæ, hiantéſque, quà limpitudo eſt, pedali non minus ſpatio, cibum uenantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim ſpiſſatos. Intus pro ſpondylo grandis caro eſt. Et hyænam piſcem uidi in Aenaria inſula captum, caput exerentem. Præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna, & algis potiùs annumeranda, quàm animalibus.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVSTERTIVS.

Metallorum naturæ.

PROOEMIVM.

ETALLA nunc, ipſæque opes, & rerum pretia dicentur, tellurem intus inquirente cura multiplici modo: quippe alibi diuitiis foditur, quærente uita aurum, argentum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas, & parietum digitorúmque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædéſque. Perſequimur omnes eius fibras, uiuimúſque ſuper excauatam, mirantes dehiſcere aliquando, aut intremiſcere illam, ceu uerò non hoc etiam indignatione ſacræ parentis exprimi poſſit. Imus in uiſcera eius, & in ſede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilíque, quaquà calcatur. Inter hæc minimum remediorum gratia ſcrutamur. Quoto enim cuique fodiendi cauſa medicina eſt? Quanquàm & hæc ſumma ſui parte tribuit, ut minimè parca, faciliſque in omnibus quæ proſunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demerſit, illa quæ non naſcuntur: ut repentè mens ad inane euolans reputet, quæ deinde futura ſit finis, ſeculis omnibus exhauriendi eam, quouſque penetret auaritia. Quàm innocens, quàm beata, imò uerò & delicata eſſet uita, ſi nihil aliud, quàm ſupra terras, concupiſceret, breuitérque niſi quod ſecum eſt! Eruitur aurum & chryſocolla iuxtà, ut pretioſior uideatur nomen ex auro cuſtodiens. Parum enim erat unam uitæ inueniſſe peſtem, niſi in pretio eſſet auri etiam ſanies. Quærebat argentum auaritia: boni conſuluit interim inueniſſe minium, rubentíſque terræ excogitauit uſum. Heu prodigioſa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Acceſſit ars picturæ, & aurum argentúmque cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem uitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obſcœnitates bibere. Abiecta deinde ſunt hæc & ſordere cœpere: & auri argentíque nimium fuit. Murrhina & cryſtallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc uera luxuriæ gloria exiſtimata eſt, habere quod poſſet ſtatim totum perire. Nec hoc fuit ſatis, turba gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calices: ac temulentiæ cauſa tenere Indiam iuuat: & aurum iam acceſſio eſt.

Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorum, & modo auri apud antiquos, & equeſtri ordine, & de iure anulorum aureorum.

CAP. I.

VTinamq; poſſet è uita in totum abdicari aurum, ſacra fames, ut celeberrimi authores dixere, proſciſſum conuiciis ab optimis quibuſque, & ad perniciem uitæ repertum: quantum feliciore æuo, cùm res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Troianis temporibus factitatum, Homero credi conuenit. Ita enim (ut opinor) commercia uictus gratia inuenta. Alios coriis boum, alios ferro captiuíſque rebus emptitaſſe tradit: quanquàm & ipſe miratus aurum, æſtimationes rerum ita fecit, ut centum boum arma aurea

permutaſſe

permutaſſe Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua conſuetudine mulcta legum antiquarum pecore conſtat, etiam Romæ. Peſſimum uitæ ſcelus fecit, qui anulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabuloſa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dederit antiquitas: uinculúmque id, non geſtamen intelligi uoluerit. Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? Manus & prorſus ſiniſtræ maximam authoritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorum more ferreum id erat & bellicæ uirtutis inſigne. De regibus Romanis non facilè dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio ſtatua, nec præter Numæ Seruiíque Tullii alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maximè miror, quorum è Græcia fuit origo, unde hic anulorum uſus uenit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo utantur. Sed à Priſco Tarquinio omnium primo filium, cùm in prætextæ annis occidiſſet hoſtem, bulla aurea donatum conſtat: unde mos bullæ durauit, ut eorum qui equo meruiſſent filii, inſigne id haberent, cæteri lorum. Et ideo miror Tarquinii eius ſtatuam ſine anulo eſſe. Quanquam & de nomine ipſo ambigi uideo: Græci à digitis appellauere: apud nos priſci ungulum uocabant, poſteà & Græci & noſtri ſymbolum. Longo certè tempore, ne Senatum quidem Romanum habuiſſe aureos, manifeſtum eſt. Siquidem his tantùm qui legati ad exteras gentes ituri eſſent, anuli publicè dabantur, credo quoniam ita exterorum honoratiſſimi intelligebantur. Neque aliis uti mos fuit, quàm qui ex ea cauſa publicè accepiſſent: uulgóque ſic triumphabant. Et cùm corona ex auro Hetruſca ſuſtineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æquè triumphantis, & ſerui fortaſſe coronam ſuſtinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius: aureúmque non ante tertium Conſulatum ſumpſiſſe traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantùm utebantur eis: intra domos uerò ferreis. Quo argumento etiam nunc ſponſæ annulus ferreus mittitur, íſque ſine gemma. Nec Iliacis temporibus ullos fuiſſe anulos uideo: nuſquam certè Homerus dicit, cùm & codicillos miſſitatos epiſtolarum gratia indicet, & conditas arcis ueſtes, ac uaſa aurea argenteáque, & ea colligata nodi, non anuli, nota. Sortiri quoque contra prouocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam Deûm fibulas, & alia muliebris cultus, ſicut inaures, in primordio factitaſſe, ſine mentione anulorum. Et quiſquis primus inſtituit, cunctanter id fecit, læuíſque manibus ac latentibus induit, cùm ſi honos ſecurus fuiſſet, dextra fuerit oſtentandus. Quòd ſi impedimentum potuit in eo aliquod intelligi etiam conſertoris uſu, argumentum eſt, maius in læua fuiſſe, qua ſcutum capitur. Eſt quidem apud eundem Homerum uirorum crinibus aurum implexum: ideo neſcio an prior uſus à fœminis cœperit. Romæ quidem non fuit aurum, niſi admodum exiguum, longo tempore. Certè cùm à Gallis capta urbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo effici potuere. Nec ignoro duo millia pondo auri periſſe, Pompeii tertio Conſulatu, è Capitolini Iouis ſolio, à Camillo ibi condita, & ideo à pleriſque exiſtimari duo millia pondo collata. Sed quod acceſſit, Gallorum præda fuit, detractúmque ab his in parte captæ urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare ſolitos, Torquatus indicio eſt. Apparet ergo Gallorum templorúmque tantundem, nec amplius fuiſſe: quod quidem in augurio intellectum eſt, cùm Capitolinus duplum reddidiſſet. Illud quoque obiter indicari conuenit, quoniam de anulis ſermonem repetimus, æditutum cuſtodiæ eius compræhenſum, fracta in ore anuli gemma, ſtatim expiraſſe, & indicium ita extinctum. Ergo ut maximè duo tantum millia pondo, cùm capta eſt Roma anno treceteſimo LXIIII. fuere, cùm iam capitum liberorum cenſa eſſent CLII. millia quingenti LXXX. In eadem poſt annos CCCVII. quod ex Capitolinæ ædis incendio cæteríſque omnibus delubris C. Marius filius Præneſte detulerat, tredecim millia pondo: quæ ſub eo titulo in triumpho tranſtulit Sylla, & argenti VII. millia. Idem ex reliqua omni uictoria pridie tranſtulerat auri pondo XV. millia, argenti pondo centum & quindecim millia. Frequentior autem uſus anulorum non ante Cn. Flauium Annii filium depræhenditur. Hic nanque publicatis diebus faſtis, quos populus à

paucis principum quotidie petebat,tantam gratiam plebis adeptus eſt, alioquin libertino patre genitus,& ipſe Appii Cæci ſcriba,cuius hortatu exceperat eos dies, conſultando aſſiduè ſagaci ingenio,promulgauerátque,ut Aedilis curulis crearetur cum Q. Anicio Præneſtino,qui paucis antè annis hoſtis fuiſſet,præteritis C.Petilio & Domitio,quorum patres Conſules fuerant. Additum Flauio, ut ſimul & Tribunus plebis eſſet. Quo facto tanta Senatus indignatione exarſit, ut anulos ab eo abiectos fuiſſe, in antiquiſſimis reperiatur Annalibus.Fallit pleróſque,qui tum & equeſtrem ordinem id feciſſe arbitrantur.Eſt enim adiectum hoc quoque:ſed & phalera poſita, propter quæ nomen Equitum adiectum eſt. Anulos quoq; depoſitos à nobilitate, in Annales relatum eſt,non à Senatu uniuerſo.Hoc actum P.Sempronio Longo,L. Sulpitio C O S S. Flauius uouit ædem Concordiæ,ſi populo reconciliaſſet ordines. Et cùm ad id pecunia publica nõ decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis ædiculam æreã fecit in Græcoſtaſi,quæ tunc ſupra comitium erat.Incidítq; in tabella ærea eam ædem C.quatuor annis poſt Capitolinam dedicatam.Ita CCCCXLVIII.à condita urbe geſtum eſt:& primum anulorum ueſtigium extat. Promiſcui autem uſus alterum ſecundo Punico bello : neque enim aliter potuiſſent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem quoque & Druſum ex anulo in auctione uænali, inimicitiæ cœpere : unde origo ſocialis belli,& exitia rerum.Ne tum quidem omnes Senatores habuerunt : utpote cùm memoria auorum multi Prætura quoque functi, in ferro conſenuerint : ſicut Calphurnium & Manilium,qui legatus C.Marii fuerat Iugurthino bello,Feneſtella tradit:& multi L. Fuſidium illum, ad quem Scaurus de uita ſua ſcripſit : in Quintiorum uerò familia aurum ne fœminas quidem habere mos fuerit : nullóſque omnino anulos maior pars gentium hominúmque,etiam qui ſub imperio noſtro degunt,hodiéque habeat.Non ſignat Oriens aut Aegyptus etiam nunc, literis contenta ſolis. Multis hoc modis,ut cætera omnia, luxuria uariauit,gemmas addendo exquiſiti fulgoris, cenſúque opimo digitos onerando, ſicut dicemus in gemmarum uolumine:mox & effigies uarias cælando, ut alibi ars, alibi materia eſſet in pretio. Alias deinde gemmas uiolari nefas putauit : ac ne quis ſignandi cauſam in anulis eſſe intelligeret,ſolidas induit. Quaſdam uerò neque ab ea parte quæ digito occultatur, auro clu ſit, aurúmque millibus lapillorum uilius fecit. Contrà uerò multi nullas admittunt gemmas, auróque ipſo ſignant:id Claudii Cæſaris principatu repertum.Necnon & ſeruitia iam ferrum auro cingunt : alia per ſeſe mero auro decorant: cuius licentiæ origo nomine ipſo in Samothrace id inſtitutum declarat. Singulis primò digitis geri mos fuerat,qui ſunt minimis proximi:ſic in Numæ & Seruii Tullii ſtatuis uidemus. Poſteà pollici proximo induêre, etiam Deorũ ſimulachris:dein iuuit & minimo dare. Galliæ Britanniæque in medio dicuntur uſæ. Hic nunc ſolus excipitur : cæteri omnes onerantur,atque etiam priuatim articuli minoribus aliis. Sunt qui tres uni minimo congerant:alii uerò & huic unum tantùm,quo ſignantem ſignent.Conditus ille,ut res rara,& iniuria uſus indigna,uelut è ſacrario promitur:& unum in minimo digito habuiſſe, pretioſioris in recondito ſupellectilis oſtentatio eſt. Iam alii pondera eorum oſtentant. Aliis plures quàm unum, geſtare labor eſt. Alii bracteas infarcire leuiore materia propter caſum tutius gemmarum ſolicitudini putant.Alii ſub gemmis uenena cludunt,ſicut Demoſthenes ſummus oratorum Græciæ, anulóſque mortis gratia habent. Denique ut plurimùm opum ſcelera anulis fiunt.Quæ fuit illa priſcorum uita, qualis innocentia, in qua nihil ſignabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo uindicantur à rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones,& in domo turba externa, ac ſeruorum quoque cauſa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, ſinguli Marcipores Luciporéſue dominorum gentiles, omnem uictum in promiſcuo habebant : nec ulla domi cuſtodia à domeſticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, paritérque qui rapiant eas, & claues quoque ipſas ſignaſſe non eſt ſatis : grauatis ſomno aut morientibus anuli detrahuntur : maiórque uitæ ratio circa hoc inſtrumentum eſſe cœpit, incertum à quo tempore. Videmur tamen poſſe in externis authoritatem eius rei

intelligere

intelligere circa Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus eſt piſce, ipſo circiter CCXXX. annum urbis noſtræ interfecto. Celebratior quidem uſus cum fœnore cœpiſſe debet: argumento eſt conſuetudo uulgi, ad ſponſiones etiamnum anulo exiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha uelocior: ut planè affirmare poſſimus, nummos antè apud nos, mox cœpiſſe anulos. De nummis paulò pòſt dicetur. Anuli diſtinxere alterum ordinem à plebe, ut ſemel cœperant eſſe celebres, ſicut tunica ab anulis Senatum tantum: quanquam & hoc ſerò: uulgóque purpura latiore tunicæ uſos inuenimus etiam præcones, ſicut patrem L. Aelii Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed anuli planè medium ordinem, tertiúmque plebi & patribus inſeruere: ac quod anteà militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt. Nec pridem id factum: Diuo Auguſto decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo anulo fuit: iíque non equites, ſed iudices uocabantur. Equitum nomen ſubſiſtebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque non niſi quatuor decuriæ fuere primò: uíxque ſingula millia in decuriis inuenta ſunt, nondum prouinciis ad hoc munus admiſſis: ſeruatúmque in hodiernum eſt, ne quis è nouis ciuibus in iis iudicaret.

De decurijs iudicum, & quoties nomina equeſtris ordinis immutata, & donis militaribus, & quando primùm corona aurea.

CAPVT II.

Decuriæ quoque ipſæ pluribus diſcretæ nominibus fuere, Tribunorum æris, & Selectorum, & Iudicum. Præter hos etiamnum Nongenti uocabantur ex omnibus ſelecti, ad cuſtodiendas ciſtas ſuffragiorum in comitiis. Et diuiſus hic quoque ordo erat ſuperba uſurpatione nominum, cùm alius ſe Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret. Tiberii demum principatus nono anno in unitatem uenit equeſter ordo: anulorúmque authoritati forma conſtituta eſt, C. Aſinio Pollione, C. Antiſtio Vetere COSS. anno urbis conditæ DCCLXXV. quod miremur, futili penè de cauſa, cùm C. Sulpitius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarũ pœnis aucupatur, queſtus eſſet in Senatu, uulgò inſtitores eius culpæ defendi anulis. Hac de cauſa conſtitutum, ne cui ius id eſſet, niſi cui ingenuo ipſi, patri auóque paterno ſeſtertia CCCC. cenſus fuiſſet, & lege Iulia theatrali in XIIII. ordinibus ſedendi. Poſteà gregatim inſigne id appeti cœptum. Proptérque hæc diſcrimina Caius princeps decuriam quintam adiecit: tantúmq; natum eſt faſtus, ut quæ ſub Diuo Auguſto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinem, paſſímque ad ornamenta ea etiam ſeruitute liberati tranſiliant: quod anteà nunquàm erat factum, quoniam in ferreo anulo equites iudicéſque intelligebantur: adeóque promiſcuũ id eſſe cœpit, ut apud Claudium Cæſarem in Cenſura eius unus ex equitibus Flauius Proculus CCCC. ex ea cauſa reos poſtularet. Ita dum ſeparatur ordo ab ingenuis, communicatus eſt cum ſeruitiis. Iudicum autem appellatione ſeparari eum ordinem, primi omnium inſtituere Gracchi diſcordi popularitate in cõtumeliam Senatus: mox ea debellata, authoritas nominis uario ſeditionum euentu circa publicanos ſubſtitit: & aliquandiu tertiæ uires publicani fuere. M. Cicero demum ſtabiliuit equeſtre nomen in Conſulatu ſuo, ei Senatum concilians, ex eo ſe ordine profectum eſſe celebrans, eiúſque uires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore planè hoc tertium corpus in republica factum eſt, cœpítque adiici Senatui populóque Romano & equeſter ordo. Qua de cauſa & nunc poſt populum ſcribitur, quia nouiſſimè cœptus eſt adiici. Quinetiã ipſum equitum nomen ſæpe uariatum eſt, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres ſub Romulo regibúſq; appellati ſunt: deinde flexumines: poſteà troſſuli, cùm oppidum in Thuſcis citra Volſinios paſſuum IX. M. ſine ullo peditum adiumento cepiſſent eius uocabuli: ídque durauit ultra C. Gracchum. Iunius certè, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus eſt, ſcriptum reliquit his uerbis: Quod ad equeſtrem ordinem attinet, anteà troſſulos uocabant, nunc equites uocant: ideo quia non intelligunt troſſulos nomen quid ualeat, multos pudet eo nomine appellari: & cauſam, quæ ſuprà indicata eſt, exponit: inuitóſque etiamnum tamen troſſulos uocari. Sunt adhuc aliquæ nõ omittendæ in auro differentiæ.

Auxiliares

Auxiliares quippe & externos torquibus aureis donauere,at ciues nõ niſi argenteis.Præterque armillas ciuibus dedere,quas non habent externi.Iidem(quod magis miremur) coronas ex auro dedere ciuibus. Quis primus donatus ſit ea, non inueni , ſed quis primum donauerit à L.Piſone traditur.A. Poſthumius Dictator apud lacum Regillum caſtris Latinorum expugnatis,ei cuius maximè opera capta eſſent , hanc coronam ex præda dedit.Item L. Lentulus COS. Serg.Cornelio Merendæ,Samnitum oppido capto.Sed quinque librarum corona Piſo Frugi filium ex priuata pecunia donauit : eámque coronam teſtamento reipublicæ legauit.

De reliquo vſu auri in viris & mulieribus,& de nummo aureo:& quando primum ſignatum eſt æs,argentum,& aurum,& antequàm ſignaretur qui mos in ære, & quæ maxima pecunia primo cenſu,& quoties & quibus temporibus authoritas auri. CAP. III.

Deorum uerò honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt,quàm ut auratis cornibus hoſtiæ,maiores duntaxat,immolarentur.Sed in militia quoque in tantum adoleuit hæc luxuria,ut M.Bruti in Philippicis campis epiſtolæ reperiantur frementes,fibulas tribunitias ex auro geri.At Hercules idem tu Brute mulierum pedibus aurum geſtari tacuiſti : cuius ſceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per anulos fecit, ut habeant in lacertis iampridem & uiri , quod è Dardanis uenit, itaque & Dardanium uocabatur.Viriæ Celticæ dicuntur:uiriles Celtibericæ. Habeant fœminæ in armillis digitiſque totis,collo,auribus,ſpiris:diſcurrant catenæ circa latera,& inſerta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendeant, ut in ſomno quoque unionum conſcientia adſit:etiámne pedibus induitur , atque inter ſtolam plebémque hunc medium fœminarum equeſtrem ordinem facit? Honeſtius uiri pædagogiis id damus: balineáſque diues puerorum forma conuertit.Iam uerò etiam Harpocratem,ſtatuáſque Aegyptiorum numinum,in digitis uiri quoque portare incipiunt.Fuit & alia Claudii principatu differentia, in ſolis his,quibus admiſſionem liberti eius dediſſent imaginem Principis in anulo ex auro gerendi,magna criminum occaſione:quæ omnia ſalutaris exortus Veſpaſiani Principis aboleuit, æqualiter publicando Principem. De anulis aureis eorúmque uſu hactenus dictum ſit. Proximum ſcelus fecit, qui primus ex auro denarium ſignauit : quod & ipſum latet authore incerto.Populus Romanus ne argẽto quidem ſignato ante Pyrrhum regem deuictum uſus eſt. Libralis,unde etiam nunc libella dicitur , & dipondius appendebatur aſſis. Quare æris grauis pœna dicta. Et adhuc expenſa in rationibus dicuntur: item impendia & dependere.Quin & militum ſtipendiorum, hoc eſt ſtipis ponderandæ penſatores , libripendes dicuntur : qua conſuetudine in his emptionibus quæ mancipii ſunt,etiam nunc libra interponitur.Seruius rex primus ſignauit æs. Anteà rudi uſos Romæ Remeus tradit. Signatum eſt nota pecudum : unde & pecunia appellata. Maximus cenſus CX. M. aſſium fuit illo rege:& ideo hæc prima claſſis. Argentum ſignatum eſt anno urbis D.LXXXV. Q. Fabio COS. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro x.libris æris,quinarius pro quinque, ſeſtertium pro dipondio ac ſemiſſe. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo , cùm impenſis reſp. non ſufficeret,conſtitutúmque ut aſſes ſextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factæ lucri,diſſolutúmque æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera roſtrum nauis:in triente uerò & quadrante rates. Quadrans anteà triuncis uocatus à III.unciis.Poſteà Annibale urgente, Q. Fabio Maximo Dictatore,aſſes unciales facti:placuítque denarium XVI.aſſibus permutari,quinarium octonis,ſeſtertium quaternis.Ita reſp.dimidium lucrata eſt. In militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro x.aſſibus datus.Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ:& inde bigati quadrigatíque dicti. Mox lege Papyria ſemunciales aſſes facti. Liuius Druſus in Tribunatu plebis octauam partem æris argento miſcuit.Qui nunc Victoriatus appellatur,lege Clodia percuſſus eſt. Anteà enim hic nummus ex Illyrico aduectus , mercis loco habebatur.Eſt autem ſignatus Victoria,& inde nomen. Aureus nummus poſt annum LXII. percuſſus eſt,quàm argenteus,

genteus, ita ut scrupulum ualeret sestertiis uicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios DCCCC. ‥ Post hæc placuit XL. M. signari ex auri libris, paulatímque principes imminuere pondus: minutissimus uerò ad XLV. M. Sed à nummo prima est origo auaritiæ excogitata, fœnore quæstuosa segnitia. Hæc paulatim exarsit rabie quadam, non iam auaritia, sed fames auri: utpote cùm Septimuleius C. Gracchi familiaris auro repensum caput eius excisum ad Opimium tulerit, plumbóque in os addito parricidio suo rempublicam etiam circunscripserit: nec iam Quiritium aliquo, sed uniuerso nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantùm nomina ista, quæ subinde noua Græco sermone excogitantur, expresso argenteis uasis auro, aut incluso, quibus deliciis uæneunt tam aurea quàm aurata, cùm sciamus interdixisse castris suis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitiuis nostris. Messala Orator prodidit, Antonium Triumuirum aureis usum in omnibus obscœnis desideriis, pudendo crimine etiam Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino subdito, Philippum regem dormire solitum: Agnonem Teium Alexandri Magni præfectum aureis clauis suffigere crepidas. Antonius in contumeliam naturæ uilitatẽ auro fecit, opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem miror populum Romanum uictis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: sicut Carthagini cum Annibale uictæ argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest uideri penuria mundi id uenisse. Nam Midas & Crœsus in infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo XXXIIII. millia inuenerat, præter uasa aurea, aurúmque factum, & in eo † folia ac platanum uitémque. Qua uictoria argenti quingenta millia talentorum reportauit, & craterem Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Aegyptium pondo LXXX. capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Salauces & Esubopes, qui terram uirginem nactus, plurimum argenti auríque eruisse dicitur in Samnorum gente, & alioquin uelleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atque parastatæ, uicto Sesostre Aegypti rege, tam superbo, ut prodatur annis quibusque sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sícque triumphare. Et nos fecimus, quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar qui posteà Dictator fuit, primus in Aedilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ argenteo usus est: ferásque argenteis uasis incessere, tum primùm uisum. Mox, quod etiam in municipiis æmulantur, C. Antonius ludos scena argentea fecit. Item L. Muræna, & Caius princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argẽti pondo C. XXIIII. Claudius successor eius, cùm de Britannia triumpharet, inter coronas aureas unam VII. pondo habuit, quam contulisset Hispania citerior, alteram IX. quam Gallia Comata, sicut titulus indicauit. Huius deinde successor Nero, Pompeii theatrum operuit auro in unum diem, quod Tyridati regi Armeniæ ostenderet. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem? Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio COSS. septem annis ante bellum Punicum tertium † pondo DCC. XXVII. argenti nonagintaduo millia, & extra numerum CCC. & LXXXV. M. Item Sex. Iulio, L. Marcio COSS. hoc est, belli socialis initio, DCCCXLVI. ‥ auri pondo. C. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex ærario protulit † laterum aureorum XXVI. M. & in numerato pondo CCC. Nec fuit aliis temporibus respublic. locupletior. Intulit & Aemilius Paulus, ⁘ Perseo rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium millium: à quo tempore populus Romanus tributum pẽndere desiit. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, post Carthaginem euersam primò inaurata sunt in Capitolio, Censura L. Mummii. Inde transiere in cameras: in parietes quoque, qui iam & ipsi tanquam uasa inaurantur: cùm sua ætas uaria de Catulo existimauerit, quòd tegulas æreas Capitolii inaurasset primus. Inuentores auri, sicut metallorum ferè omnium septimo uolumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore, qui in argento clarior est, magísque diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget:

manifesto

‥ Locũ hunc expendit Budæus libr. 3. de Asse, tandémque in eã discedit sententiam, ut hunc in modum legendũ existimet: Post hæc placuit, L. nummos signari ex auri libris. paulatimq; principes imminuere pondus: minutissimè Nero ad LV. nummos, &c.

† folia

† Budæus partim uetustorũ exemplarium fidem sequutus, partim coniecturis non leuibus nixus, hic legendum arbitratur. Auri pondo DCC. M. XXVI. argẽti XCII. M. & in numerato trecenties & septuagies quinquies.

‥ auri pondo DCCC. XLVI. Ex eodem Budæo.

† laterũ aureorum quindecim, argenteorum triginta quinque millia, & in numerato sestertiûm quadringenties. Ex eodem.

⁘ Perseo rege uicto, è Macedonica præda, sestertiûm ter millies. Ex eodem.

manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cùm in gemmis aliísque rebus non sit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum est cæteris metallis, cùm cedat per utrunque plumbo. Sed quia rerum uni nihil igne deperit, tutò etiam in incendiis rogísque durante materia. Quinimo quò sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Auríque experimento ignis est, ut simili colore rubeat, quo ignis: atq; ipsum obryzum uocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quàm difficilimè accendi. Prætereà mirum, prunæ uiolentissimæ igni indomitum, palea citissimè ardescere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretii maior, quàm minimum usu deteri, cùm argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manúsque sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosius diuiditur, utpote cuius unciæ in septingenas & quinquagenas pluresque bracteas, quaternûm utroque digitorum spargantur. Crassissimæ ex his Prænestinæ uocantur, etiamnum retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fidelissimè simulachro. Proxima bractea quæstoria appellatur. Hispania strigiles uocat auri paruulas massas, quod super omnia solum in massa aut ramento capitur, cùm cætera metallis reperta igni perficiantur. Hoc statim aurum est, consummatámque materiam protinus habet, cùm ita inuenitur. Hæc enim inuentio eius naturalis est: alia, quam dicemus, coacta. Super cætera non rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuátue pondus. Iam contra salis & aceti succos domitores rerum constantia: supérque omnia netur, ac texitur lanæ modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum Verrius tradit. Nos uidimus Agrippinam Claudii principis, edente eo naualis prælii spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, auro textili sine alia materie. Attalicis uerò iampridem intexitur, inuento regum Asiæ. Marmori & iis quæ candefieri non possunt, oui candido illinitur: ligno glutini ratione composita: leucophoron uocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus. Aes inaurari argento uiuo, aut certè hydrargyro legitimum erat: de quibus, ut dicemus illorum naturam reddentes, excogitata fraus est. Nanque æs cruciatur in primis, accensúmque restinguitur sale, aceto, alumine. Posteà exarenatur, an satis recoctum sit, splendore depræhendente, iterúmque exhalatur igni, ut possit edomitum, mistis pumice, alumine, argento uiuo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando uim habet talem, qualem esse diximus plumbo.

Ratio naturalis inueniendi auri, & quando primùm aurea statua, & medicinæ ex auro. CAP. IIII.

AVrum inuenitur in nostro orbe: ut omittamus Indicum, atque à formicis, aut gryphibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis, fluminum ramentis, ut in Tago Hispaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ. Nec ullum absolutius aurum est, cursu ipso tritúque perpolitum. Alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare utraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, ante omnia segullum tollunt: ita uocatur indicium: alueus, ubi id est, arenǽque lauantur, atque ex eo quod resedit, coniectura capitur, ut inueniatur aliquando in summa tellure protinus rara felicitate: ut nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens, cùm iam inuentum in summo cæspite. Alutationem uocant, si & auro ea tellus subest. Cæterùm montes Hispaniæ aridi sterilésque, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditur, canalicium uocant, alii canaliense, marmoris glareæ inhærens, non illo modo, quo in Oriente sapphiro atque Thebaico, aliísque in gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris. Hi uenarum canales per marmor uagantur, & latera puteorum, & huc illhuc, inde nomine inuento, tellúsque ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est, tunditur, lauatur, uritur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem uocant: argentum, quod exit à fornacis sudore. Quæ è catino iactatur spurcitia, in omni metallo uocatur scoria. Hæc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex tasconio. Hæc est terra alba similis argillæ. Neque enim alia afflatum ignémque & ardentem materiam tolerat. Tertia

P

ratio opera uicerit Gigantum:cuniculis per magna ſpatia actis,cauantur montes ad lucernarum lumina. Eadem menſura uigiliarum eſt, multíſque menſibus non cernitur dies. Arrugias id genus uocant:ſidúntque rimæ ſubitò,& opprimunt operarios,ut iam minus temerarium uideatur è profundo maris petere margaritas:tantò nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus ſuſtinendis.Occurſant in utroque genere ſilices .Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius uerò,quoniam in cuniculis uapor & fumus ſtrangulat, cædunt fracturis C. L. libras ferri terram agentibus : egerúntque humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes:lucem nouiſſimi cernunt. Si longior uidetur ſilex , latus ſequitur. Foſſam ambit quiete. Tamen in ſilice facilius exiſtimatur opera.Eſt nanque terra ex quodam argillæ genere glareæ miſta (candidam uocant) propè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur , & iiſdem malleis : nihílque durius putant,niſi quòd inter omnia auri fames duriſſima eſt.Peracto opere, ceruices fornicum ab ultimo cædunt , dántque ſignum ruinæ , eámque ſolus intelligit in cacumine montis eius peruigil. Hic uoce ictúue repentè operarios reuocari iubet,paritérque ipſe deuolat. Mons fractus cadit à ſeſe longo fragore, qui concipi humana mente non poſſit, & flatu incredibili. Spectant uictores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurum eſt : nec ſciere eſſe,cum fodêre. Tantáq; ad pericula euincenda fuit ſatis cauſæ, ſperare quod cuperent. Alius par eſt labor , uel hoc maioris impendii , flumina ad lauandum hanc ruinam iugis montium ducere obiter à centeſimo plerunque lapide.Corrugos uocant,à corriuatione, credo : nimirum & hic labor eſt. Præcepiſſe libramento oportet , ut fruaris quando influat:itaque altiſſimis partibus ducitur. Conuallis & interualla ſubſtructis canalibus iunguntur. Alibi rupes inuiæ cæduntur , ſedémque trabibus cauatæ præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pendet, ut procul intuentibus ſpecies nefaria quidem, ſed alitum fiat. Pendentes maiore ex parte librant, & lineas itineri præfigunt. Itaque inſiſtentis ueſtigiis hominis locus non eſt. Manes trahuntur ad homines, ut uitium importent.Id genus terræ urion uocant.Ergo per ſilices calculóſue ducuntur,& urium euitant. Ad capita deiectus in ſuperciliis montium piſcinæ cauantur,ducenos pedes in quaſque partes,& in altitudinem denos. Emiſſaria in his quina pedum quadratorum ternûm ferè linquuntur , & repleto ſtagno excuſſis obturamentis erumpit torrens tanta ui , ut ſaxa peruoluat. Alius etiamnum in plano labor.Foſſæ,in quas profluat,cauantur:agogas uocant:eæ ſternuntur gradatim.Frutex eſt ulex roris marini ſimilis,aſper aurúmque retinens.Latera cluduntur tabulis,ac per prærupta ſuſpenduntur,canali ita profluente de terra in mare. His de cauſis iam promouit Hiſpania in priore genere:quæ exhauriuntur immenſo labore,ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum arrugia quæſitum non coquitur , ſed ſtatim ſuum eſt. Inueniuntur ita maſſæ. Necnon in puteis etiam denas excedentes libras.Palacras Hiſpani,alii palacranas:iidem quod minutum eſt,balucem uocant. Vlex ſiccatus uritur , & cinis eius lauatur ſubſtrato cæſpite herboſo,ut ſidat aurum.Vicena millia pondo ad hunc modum annis ſingulis Aſturiam atque Gallæciam & Luſitaniam præſtare quidam tradiderunt,ita ut plurimum Aſturia gignat.Neque in alia parte terrarum tot ſeculis hæc fertilitas.Italiæ parcitum eſt uetere interdicto patrum, ut diximus:alioquin nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Extat lex cenſoria Ictimulorum aurifodinæ, qua in Vercellenſi agro cauebatur , ne plus quinque M.hominum in opere publicani haberent. Aurum faciendi eſt etiam una ratio ex auripigmento , quod in Syria foditur pictoribus , in ſumma tellure, auri colore, ſed fragili lapidum ſpecularium modo. Inuitauerátque ſpes Caium principem auidiſſimum auri,quamobrem iuſſit excoqui magnum pondus:& planè fecit aurum excellens,ſed ita parui ponderis, ut detrimentum ſentiret , illud propter auaritiam expertus,quanquam auripigmenti libræ X I I I I.permutarentur:nec poſteà tentatum ab ullo eſt. Omni auro ineſt argentum uario pondere,alibi dena , alibi nona, alibi octaua parte. In uno tantùm Galliæ metallo,quod uocant Albicrarenſe, X X X V I. portio inuenitur:ideo cæteris præeſt. Vbicunque quinta argenti portio eſt, electrum uocatur. Scrobes eæ reperiuntur in Canalienſi.Fit & cura electrum argento addito.Quod ſi quintam

tam portionem excessit, incudibus non resistit. Et electro authoritas, Homero teste, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Mineruæ templum habet Lindos insulæ Rhodiorum, in quo Helena sacrauit calicem ex electro. Adiicit historia, mammæ suæ mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Quod est natiuum, & uenena depræhendit. Nanque discurrunt in calicibus arquus cælestibus similes, cum igneo stridore, & gemina ratione prædicunt. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequàm ex ære aliqua illo modo fieret, quam uocant holosphyraton, in templo Anaitidis posita dicitur, quod in situ terrarum nomine hoc significauimus, numine gentibus illis sacratissimo. Direpta est Antonii Parthicis rebus. Scitúmque narratur dictum unius ueteranorum Bononiæ, hospitali Diui Augusti cœna, cùm interrogaretur, essétne uerum, eum qui primus uiolasset hoc numen, oculis membrísque captum expirasse? Respondit enim, tum maximè Augustum de crure eius cœnare, séque illum esse, totúmque sibi censum ex ea rapina esse. Hominum primus & auream statuam & solidam Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit LXX. circiter Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratísque & infantibus applicatur, ut minus noceant, quæ inferantur, ueneficia. Est & ipsi superlato uis malefica, gallinarum quoque & pecorum fœturis. Remedium est abluere illatum, & spargere eos, quibus mederi uelis. Torretur & cum salis grumo, pondere triplici misso, & rursum cum duabus salis portionibus, & una lapidis, quem schiston uocant: ita uirus tradit rebus unà crematis in fictili uase, ipsum purum & incorruptum. Reliquus cinis seruatus in fictili & ex aqua illitus, lichenas in facie sanat. Lomento eum conuenit ablui. Fistulas etiam sanat, & quæ uocantur hæmorrhoides. Quòd si trito spuma adiiciatur, putria hulcera & tetri odoris emendat. Ex melle uerò decoctum cum melanthio, & illitum umbilico, leuiter soluit aluum. Verrucas curari eo M. Varro est author.

De chrysocolla, & medicinæ ex chrysocolla VI, & mirabilis natura eius glutinandis inter se perficiendísque metallis.

CAPVT V.

Chrysocolla humor est in puteis, quos diximus, per uenam auri defluens crassescente limo rigoribus hybernis usque in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in ærariis metallis, & proximam in argentariis fieri compertum est. Inuenitur & in plumbariis, uilior etiam auraria. In omnibus autem iis metallis fit & cura multum infra naturalem illam, immissis in uenam aquis leuiter hyeme tota usque in Iunium mensem, dein siccatis in Iunio & Iulio, ut planè intelligatur nihil aliud chrysocolla, quàm uena putris. Natiua duritia maximè distat, luteam uocant. Et tamen illa quoque herba, quam luteam appellant, tingitur. Natura est, quæ lino lanæ'ue, ad succum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro secernitur: posteà molitur, ac deinde tenuius sic cribratur. Quicquid non transmeat, repetitur in pila, dein molitur. Puluis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia soluatur: ac rursus tunditur, dein lauatur in conchis, siccatúrque. Tunc tinguitur alumine schisto & herba suprà dicta, pingitúrque, antequam pingat. Refert, quàm bibula docilísque sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur & schytanum atque turbystum: ita uocant medicamenta sorbere cogentia. Cùm tinxere pictores, orobitin uocant, eiúsque duo genera faciunt: luteam, quæ seruatur in lomentum, & liquidam globulis sudore resolutis. Hæc utraque genera in Cypro fiunt. Laudatissima in Armenia: secunda in Macedonia: largissima in Hispania. Summa commendationis est, ut colorem herbæ segetis lætè uirentis quàm simillimè reddat. Visúmque iam est Neronis principis spectaculis harenam circi chrysocolla sterni, cùm ipse concolori panno aurigaturus esset, introducta opificum turba. Tribus eam generibus distinguunt: asperam, quæ taxatur in libras VII. mediam, quæ denariis quinis: attritam, quam & herbaceam uocant, quæ X.III. sublinunt autem harenosam, priusquàm inducant, atramento & parætonio. Hæc sunt tenacia eius & colori blanda. Parætonium, quoniam est natura pinguissimum, & propter

læuorem tenaciſſimum, atramento aſpergitur, ne Parætonii candor pallorem chryſocollæ afferat. Luteam putant à lutea herba dictam, quam ipſam cæruleo ſubtritam, pro chryſocolla inducunt, uiliſſimo genere atque fallaciſſimo. Vſus chryſocollæ & in medicina eſt ad purganda uulnera cum cera & oleo. Eadem per ſe arida ſiccat & contrahit. Datur & in angina, orthopnœáue, miſcenda cum melle. Concitat uomitiones: miſcetur & collyriis ad cicatrices oculorum: ac uiridibus emplaſtris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chryſocollam Medici aceſin appellant, quæ non eſt orobitis. Chryſocollam & aurifices ſibi uendicant agglutinando auro: & inde omnes appellatam ſimiliter utentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis urina, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cypriis mortariis: ſanternam uocant noſtri. Ita ferruminatur aurum, quod argentoſum uocant. Signúmque eſt, ſi addita ſanterna niteſcit. E diuerſo æroſum contrahit ſe hebetatúrque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & ſeptima parte argenti ad ſuprà dicta additis, unáque contritis. Contexi par eſt reliqua circa hoc, ut uniuerſa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum eſt tale. Argilla ferro, cadmia æris maſſis, alumen laminis, reſina plumbo & marmori: ſed plumbum nigrum albo iungitur, ipſúmque album ſibi oleo. Item ſtannum æramentis, ſtanno argentum. Pineis optimè lignis æs ferrúmque funditur: ſed & Aegyptia papyro, paleis aurum. Calx aqua accenditur, & Thracius lapis, idémque oleo reſtinguitur. Ignis autem aceto maximè, & uiſco, & ouo. Terra minimè flagrat. Carboni maior uis exuſto, iterúmque flagranti.

De argento, & argento uiuo, & ſtibio, ſiue alabaſtro, & ſcoria argenti, & de ſpuma argenti. CAP. VI.

AB his argenti metalla dicantur, quæ ſequens inſania eſt. Non niſi in puteis reperitur, nulláq; ſui ſpe naſcitur, nullis, ut in auro, lucentibus ſcintillis. Terra eſt alia rufa, alia cineracea. Excoqui non poteſt, niſi cum plumbo nigro, aut cum uena plumbi. Galænam uocant, quæ iuxta argenti uenas plerunq; reperitur. Et eodem opere ignium deſcendit pars in plumbum, argentum autem ſupernè innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus penè prouinciis, ſed in Hiſpania pulcherrimum: id quoq; in ſterili ſolo, atq; etiam montibus: & ubicunq; una inuenta uena eſt, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni ferè materia: unde metalla Græci uidentur dixiſſe. Mirum, adhuc per Hiſpanias ab Annibale inchoatos puteos durare, ſua ab inuentoribus nomina habentes. Ex queîs Bebelo appellatur hodiéq;, qui CCC. pondo Annibali ſubminiſtrauit in dies, ad mille quingentos iam paſſus cauato monte, per quod ſpatium Aquitani ſtantes diebus noctibúſq; egerunt aquas lucernarum menſura, amnémq; faciunt. Argenti uena, quæ in ſummo reperta eſt, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi ſolebat eſſe alumen inuentum: ultrà nihil quærebatur. Nuper inuenta æris uena infra alumen alba, nullum finē ſpei fecit. Odor ex argentifodinis inimicus omnibus animalibus, ſed maximè canibus. Aurum argentúmque quò mollius, eò pulchrius. Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur. Eſt & lapis in his uenis, cuius uomica liquoris æterni argentum uiuum appellatur, uenenum rerum omnium. Exeſt ac perrumpit uaſa permanans tabe dira. Omnia ei innatant, præter aurum: id unum ad ſe trahit. Ideo & optimè purgat, cæteras eius ſordes expuens crebro iactatu fictilibus in uaſis, ita uitiis abiectis, ut & ipſum ab auro diſcedat. In pelles ſubactas effunditur, per quas ſudoris uice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cùm æra inaurantur, ſublitum bracteis pertinaciſſimè retinet. Verùm pallore detegit ſimplices aut prætenues bracteas. Quapropter id furtum quærentes, oui liquore candido uſum eum adulterauere: mox & hydrargyro, de quo ſuo dicemus loco. Et aliàs argentum uiuum non largum inuentum eſt. In iiſdem argenti metallis inuenitur, ut propriè dicamus, ſpumæ lapis candidæ nitentiſque, non tamen tranſlucentis, ſtimmi appellant, alii ſtibium, alii alabaſtrum, alii larbaſon. Duo eius genera, mas & fœmina. Magis probant fœminam: horridior eſt mas, ſcabriórque, & minus ponderoſus, minúſque radians, & harenoſior: fœmina contrà nitet, friabilis, fiſſuríſque, non globis, dehiſcens. Vis eius adſtringere & refrigerare,

frigerare, principalis autem circa oculos: nanq; ideo etiam plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum exhulcerationésque farina eius ac thuris, gummi admisto. Sistit & sanguinem è cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia uulnera, & contra ueteres canum morsus inspersa farina: & contra ambusta igni, cum adipe ac spuma argenti cerussáque & cera. Vritur autem offis bubuli fimi circunlitum in clibanis: dein restinguitur mulierum lacte, teritúrq; in mortariis, admista aqua pluuiali. Ac subinde turbida transfunditur in æreum uas, & mundatur nitro. Fæx eius intelligitur plumbosissima, quæque subsidit in mortario abiicitúrque. Dein uas, in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & postero die, quod innatat, effunditur, spongiáque tollitur. Quod ibi subsidit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non ut perarescat. Iterúmque in mortario teritur, & in pastillos diuiditur. Ante omnia autem urendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo utuntur coquentes, sed adipe. Alii tritum in aqua triplici linteo saccant, fæcémque abiiciunt, ídque quod defluxit, transfundunt, quicquid subsidat colligentes, emplastris quoque & collyriis miscent. Scoriam in argento Græci uocant helcysma. Vis eius adstringere & refrigerare corpora. Additur emplastris ut molybdæna, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maximè glutinandis, & contra tenesmos, dysenteriásque, infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta, quæ uocant liparas, ad excrescentia hulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manantia. Fit in iisdem metallis & quæ uocatur spuma argenti. Genera eius tria: optima, quam chrysitin uocant: secunda, quam argyritin: tertia, quam molybditin. Et plerunque omnes hi colores in eisdem tubulis inueniuntur. Probatissima est Attica, proxima Hispaniensis. Chrysitis ex uena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorem, & ex eo sublata ueruculis ferreis, atq; in ipsa flamma conuoluta ueruculo, ut sit modici ponderis. Est autem, ut ex nomine ipso intelligi potest, feruescentis & futuræ materiæ spuma. Distat à scoria, quo potest spuma à fæce distare. Alterum purgantis se materiæ, alterum purgatæ uitium est. Quidam duo genera faciunt spumæ, quæ uocant sterelytida & peumenem: tertium molybdænam, in plumbo dicendam. Spuma ut sit utilis, iterum coquitur, confractis tubulis ad magnitudinem † anulorum: ita accensa follibus, ad separandos carbones cinerémque abluitur aceto aut uino, simúlque restinguitur. Quòd si sit argyritis, ut candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui iubetur ex aqua, addito in linteolis tritico & hordeo nouis, donec ea purgentur. Posteà sex diebus terunt in mortariis, ter die abluentes aqua frigida: & cùm desinant, calida, addito sale fossili, in libram spumæ obolo. Nouissimo die condunt in plumbeo uase. Alii cum faba candida ac ptisana coquunt, & in Sole siccant. Alii in lana candida cum faba, donec lanam non denigrent. Tunc salem fossilem adiiciunt, subinde aqua mutata, siccántque diebus XL. calidissimis æstatis. Necnon in uentre suillo in aqua coquunt, exemptámque nitro fricant, & ut suprà, terunt in mortariis cum sale. Sunt qui non coquant, sed cum sale terant, & adiecta aqua abluant. Vsus eius ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricum fœditates tollendas maculásque, & abluendum capillum. Vis autem siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Talibúsque emplastris suprà dictis ignes etiam sacros tollit cum ruta myrtóq; & aceto. Itémque perniones cum myrtis & cera.

† auellanarum.

De minio, quantæ authoritatis fuerit apud Romanos, ac inuentione eius, & cinnabaris ratione in picturis & medicina: de generibus minij, & ratione eius in picturis. CAP. VII.

INuenitur in argentariis metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ authoritatis, & quondam apud Romanos non solùm maximæ, sed etiam sacræ. Enumerat authores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulachri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantúmque corpora: sic Camillum triumphasse. Hac reli-

gione etiam nunc addi in unguenta cœnæ triumphalis,& à Censoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei quidem causam miror: quanquàm & hodie id expeti constat Aethiopum populis,totósq; eo tingi proceres, húncque ibi Deorum simulachris colorem esse. Quapropter diligentiùs persequemur omnia de eo. Theophrastus x c. annis ante Praxibulum Atheniensium magistratū(quod tempus exit in urbis nostræ CCXLIX. annum)tradit inuentum minium à Callia Atheniense,initio sperante aurum posse excoqui harena rubente in metallis argēti:hanc fuisse originem eius. Reperiri autem iam tum in Hispaniis,sed durum & harenosum:item apud Colchos in rupe quadam inaccessa, ex qua iaculantes decuterent:id esse adulterum: optimum uerò suprà Ephesum Cilbianis agris. Harenam cocci colorem habere:hanc teri,dein lauari,farinam,& quod subsidat,iterum lauari. Differentiam artis esse, quòd alii minium faciunt prima lotura:apud alios id esse dilutius,sequentis autem loturæ optimum. Authoritatē colori fuisse non miror. Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat,Homero teste,qui naueis ea commendat,aliâs circa picturas pigmentáque rarus. Milton uocant Græci minium,quidam cinnabari. Vnde natus error Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi saniem draconis elisi elephantorum morientium pondere,permisto utriusque animalis sanguine, ut diximus. Neque alius est color,qui in picturis propriè sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentísq; utilissima est. At hercule Medici,quia cinnabarin uocant, pro ea utuntur hoc minio,quod uenenum esse paulo mox docebimus. Cinnabari ueteres,quæ etiam nunc uocant monochromata,pingebant. Pinxerunt & Ephesio minio, quod derelictum est,quia curatio magni operis erat. Prætereà utrunq; nimis acre existimatur. Ideo transiere ad rubricam,& sinopidem,de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino,aut sorbis tritis. Pretium synceræ nummi quinquaginta. Iuba minium nasci & in Carmania tradit: Hermogenes & in Aethiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos,nec ferè aliunde,quàm ex Hispania. Celeberrimum ex Sisaponensi regione in Bætica,miniario metallo uectigalibus populi Romani,nullius rei diligentiore custodia. Non licet id ibi perficere excoquíq;. Romam perfertur uena signata,ad dena millia ferè pondo annua. Romæ autem lauatur, in uendendo pretio statuta lege ne modum excederet LXX. in libras. Sed adulteratur multis modis, unde præda societati. Nanque est alterum genus in omnibus ferè argentariis, itémque plumbariis metallis, quod fit exusto lapide uenis permisto, non ex illo, cuius uomicam argentum uiuum appellauimus (is enim & ipse in argentum excoquitur)sed ex aliis simul repertis. Steriles etiam plumbi depræhenduntur suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes, exustíque tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium, perquàm paucis notum, multum infra naturales illas harenas. Hoc ergo adulteratur minium in officinis sociorum:item Scyrico. Quonam modo Scyricum fiat, suo loco dicemus. Sublini autem Scyrico minium compendii ratio demonstrat. Et alio modo pingentium furto opportunum est,plenos subinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua,constátque furantibus. Syncero cocci nitor esse debet. Secundarii autem splendor in parietibus sentit uliginem. Quanquam hoc rubigo quædam metalli est. Sisaponensibus autem miniariis suæ uenæ harena sine argento excoquitur. Auri modo probatur. Auro candente fucatum nigrescit: syncerum retinet colorem. Inuenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina,si non sit aurum, depræhendi illico. Solis atque Lunæ contactus inimicus:remedium,ut parieti siccato cera Punica cum oleo liquefacta candens setis inducatur, iterúmque admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem usque: posteà candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut & marmora nitescunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis uesicis illigant, ne in respirando pernicialem puluerem trahant, & tamen ut per illas spectent. Minium in uoluminibus quoque scriptura usurpatur,clarioréſque literas, uel in auro,uel in marmore etiam in sepulchris facit.

De

De hydrargyro, de argento inaurando, de coticulis in argenti generibus, & experimentis. CAP. VIII.

EX secundario inuênit uita & hydrargyrum in uicem argenti uiui, paulò antè dilatum. Fit autem duobus modis: æreis mortariis pistillísque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus impositum ferrea concha, calyce coopertum, argilla superillita: dein sub patinis accensum follibus continuo igni, atque ita calycis sudore deterso, qui fit argenti colore & aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis, & lubrico humore confluere. Quod cùm uenenum esse conueniat, omnia quæ de minio in medicinæ usu traduntur, temeraria arbitror: præterquàm fortasse, quòd illitum capiti uentríue, sanguinem sistit, dum ne quid penetret in uiscera, ac uulnus attingat: aliter utendum non equidem censeam. Hydrargyro argentum inauratur solum nunc propè, cùm & in æra simili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni uitæ parte ingeniosissima est, uiliorem excogitauit materiam, ut docuimus. Auri argentíque mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolo, ut author est Theophrastus: nunc uerò passim, quem alii heraclium, alii Lydium uocant. Sunt autem modici, quaternas uncias longitudinis, binásque latitudinis non excedentes. Quod à Sole fuit in his, melius, quàm quod à terra. His coticulis periti, cùm è uena ut lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti uel æris, scrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus interuenit: seruatis in uirorum urina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum uritur, candorémque mentitur. Est aliud experimentum politi, & in halitu hominis, si sudet protinus, nubémque discutiat.

De speculis & Aegyptio argento. CAP. IX.

LAminas duci, & specula fieri non nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoque iam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quod repercusso aere, atque in oculos regesto fieri conuenit. Eadem ui in speculis usu polita crassitudine, paulúmque propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantùm interest, repercussum illum respuat, an excipiat. Quinetiam pocula ita figurantur, expulsis intus crebris ceu speculis, ut uel uno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monstrifica, ut in templo Smyrnæ dicata. Id euenit figura materiæ. Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depressa an elata, transuersa an obliqua, supina an recta, qualitate excipientis figuræ torquente uenientes umbras. Nec enim est aliud illa imago, quàm digesta claritas materiæ excipientis umbram. Atque ut omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud maiores fuerant Brundusina, stanno & ære mistis. Prælata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles Mag. Pompeii ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, auro apposito auersis. Tingit & Aegyptus argentum, ut in uasis Anubem suum spectet, pingítque, non cælat, argentum. Transit inde materia & ad triumphales statuas, mirúmque crescit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo. Miscentur argento, tertia pars æris Cyprii tenuissimi, quod coronarium uocant, & sulphuris uiui, quantum argenti. Conflantur ita in fictili circunlito argilla. Modus coquendi, donec seipsa opercula aperiant. Nigrescit & oui indurati luteo, ut tamen aceto & creta deteratur. Miscuit denario Triumuir Antonius ferrum.† Miscuit æri falsæ monetæ. Alii è pondere subtrahunt, cùm sit iustum LXXXIIII. è libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam iucunda lege plebi, ut Mario Gratidiano uicatim totas statuas dicauerit. Mirúmque, in hac artium sola uitia discuntur, & falsi denarii spectatur exemplar, pluribúsque ueris denariis adulterinus emitur.

† *Aliâs, Miscentur æra falsæ monetæ. adstipulante & Budæo lib. 3. de Asse.*

De immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint, & quando primùm populus Romanus stipem sparserit. CAPVT X.

NOn erat apud antiquos numerus ultra centum millia: itaq; & hodie multiplicantur hæc, ut decies centena millia, aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, nummúsq; per-

cuſſus: & ſic quoque æs alienum etiamnum appellatur. Poſteà Diuites cognominati, dummodo notum ſit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxiſſe creditoribus ſuis. Ex eadem gente M. Craſſus negabat locupletem eſſe, niſi qui reditu annuo legionem tueri poſſet. In agris ſuis ſeſtertiûm M M. poſſedit, Quiritium poſt Syllam ditiſſimus. Nec fuit ſatis, niſi totum Parthorum eſuriſſet aurum: atque ut nomen quidem optimi occupauerit (iuuat enim inſectari inexplebilem iſtam habendi cupidinem) multos poſteà cognouimus ſeruitute liberatos opulentiores, paritérque tres Claudii principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum. Atque ut hi omittantur, tanquam adhuc rerum potiantur, C. Aſinio Gallo, C. Marcio Cenſorino Coss. ad VI. cal. Feb. C. Cæcilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo edixit, quamuis multa ciuili bello perdidiſſet, tamen relinquere ſeruorum quatuor millia centum XVI. iuga boum tria millia ſexcenta, reliqui pecoris CC. quinquaginta ſeptem millia: in numerato H-S. DC. Funerari ſe iuſſit H-S XI. Congerant excedentes numerum opes quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona millia equitum ſua pecunia tolerauiſſe: mille conuiuas, totidem aureis potoriis, mutantem uaſa cum ferculis, ſaginaſſe. Quota uero ille ipſe (neq; enim de regibus loquor) portio fuit Pythii Bithyni, qui platanum auream, uitémq; nobilẽ illam Dario regi donauit: Xerxis copias, hoc eſt ſepties centena LXXXVIII. millia hominum excepit epulo, ſtipendium quinque menſium frumentúmque pollicitus, ut è quinque liberis ſenectuti ſuæ in delectu unus ſaltem concederetur. Hunc quoque ipſum aliquis cõparet Crœſo regi. Quæ (malùm) amentia eſt, id in uita cupere, quod aut etiam ſeruis contigerit, aut ne in regibus quidem inuenerit finem? Populus Roman. ſtipem ſpargere cœpit, Sp. Poſthumio, Q. Marcio Coss. tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quòd Agrippæ Menenio ſextantes æris in funus contulit, honoris id neceſſitatíſque propter paupertatem Agrippæ, non largitionis eſſe dixerim.

De luxuria & frugalitate in uaſis, & lectis argenteis, & quando lances immodicæ factæ. CAP. XI.

VAſa ex argento mira inconſtantia humani ingenii uariat, nullum genus officinæ diu probando, nunc Furniana, nunc Clodiana, nunc Gratiana (etenim tabernas menſis adoptauimus) nunc anaglypta, in aſperitatémque exciſa, circa linearum picturas quærimus. Iam uerò & menſas repoſitoriis imponimus, & ad ſuſtinenda obſonia interradimus latera, & intereſt quamplurimum lima perdiderit. Vaſa coquinaria ex argento Caluus Orator fieri queritur: at nos carrucas ex argento cælare inuénimus. Noſtráque ætate Poppæa coniunx Neronis principis delicatioribus iumentis ſuis ſoleas ex auro quoque induere ſolebat. Libras XXXII. argenti Africanus ſequens hæredi reliquit. Idémque cùm de Pœnis triumpharet, quater millies CCCC. LXX. M. pondo tranſtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in menſarum eſt apparatu. Poſteà uicta Numantia & deleta, idem Africanus in triumpho militibus XVII. millia pondo dedit. O uiros illo Imperatore dignos, quibus hoc ſatis fuit. Frater eius Allobrogicus primus omnium mille pondo habuit. At Liuius Druſus in Tribunatu plebis XI. millia. Nam propter quinque pondo notatum à Cenſoribus triumphalem ſenem, fabuloſum iam uidetur. Item Catum Aelium, cùm legati Aetolorum in Conſulatu prandentem in fictilibus adiſſent, miſſa ab his uaſa argentea non accepiſſe, neque aliud habuiſſe argenti ad ſupremum uitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus ſocer ei ob uirtutem deuicto Perſeo rege donaſſet. Inuenimus legatos Carthaginienſium dixiſſe, nullos hominum inter ſe benigniùs uiuere, quàm Romanos. Eodem enim argento apud omnes cœnitauiſſe ipſos. At Hercules Pompeium Paulinum Arelatenſis equitis Romani filium, paterna quoq; gente pulſum, quòd XII. pondo argenti habuiſſet apud exercitum, ferociſſimis gentibus oppoſitum ſcimus. Lectos uerò mulierum iam pridem totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus argentum addidiſſe primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, non ut operiret, aut Deliaca ſpecie faceret, ſed Punica. Idem & aureos fecit.

fecit. Nec multò pòst argentei Deliacos imitati sunt. Quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllânum. Paulò enim antè hæc facta sunt, lancésque è centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multósque ob eas proscriptos dolo concupiscentium. Erubescant Annales, qui bellum ciuile illud talibus uitiis imputauere. Nostra ætas fortior fuit: Claudii principatu seruus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina priùs exædificata fuerat: & comites eius octo quinquaginta librarum: quæso ut quàm multi eas conserui eius inferrent, aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ uictoriam duo tantùm triclinia Romæ fuisse argentea. Repositoriis argentum addi sua memoria cœptum Fenestella dicit, qui obiit nouissimo Tiberii Cæsaris principatu. Sed & testudineatum in usum uenisse. Ante se autem paulo lignea rotunda solida: nec multo maiora, quàm mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro cœpisse. Mox additum argentum in angulis, lineásque per commissuras. Tympana uerò se iuuene appellata stateras, & lances, quas antiqui magidas appellauerant. Nec copia tantum argenti fuerit uitæ, sed ualidius penè manupretium, ídque iam pridem, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinis millibus sestertiis in libras emptos C. Gracchus habuit. L. uerò Crassus Orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertiis C. Confessus tamen est, nunquàm se his uti propter uerecundiam ausum. Constat eundem VI. millibus sestertiis in singulas libras uasa empta habuisse. Asia primùm deuicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem L. Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo millia quadringenta L. Et uasorum aureorum pondo centum millia, anno conditæ urbis quingentesimo sexagesimoquinto. Eadem Asia † domata multo etiam grauius afflixit mores, inutiliórque uictoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis uerecundia exempta est, urbis anno DCXXVI, mediis LVI. annis erudita ciuitate amare etiam, non solùm admirari, opulentiam externam: immenso & Achaicæ uictoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo, anno urbis DCVIII. parta, signa & tabulas pictas inuexit, ne quid deesset. Paritérque luxuria nata est, & Carthago sublata, ita congruentibus fatis, ut libêret amplecti uitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui ueterum. C. Marius post uictoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator. Arpinas, & manipularis Imperator.

† *Alias, donata: quam lectionē agnoscit & Budæus libr. 3. de Asse.*

De statuis argenteis, & cælatura argenti, & cæteris quibusdam.

CAPUT XII.

ARgenti usum in statuas primùm ad honorem Diui Augusti in adulationem temporum transisse, falsò existimatur. Iam enim triumpho Magni Pompeii reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argenteósque. Argentum succedit ex re aliquando & auro, luxu fœminarum plebis compedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tristior uetat. Vidimus & ipsi Arellium Fuscum motum equestri ordine ob insignem calumniam, cùm celebritate assectarentur adulescentium scholæ, ex argento annulos habentem. Et quid hæc attinet colligere, cùm capuli militum ebore etiam fastidito, cælentur argento, uaginæ batillis, balthei laminis crepitent. Iam uerò pædagogia ad transitum uirilitatis custodiantur argento, fœminæ lauentur, & nisi argentea solia fastidiant, eadémque materia & cibis & probris seruiat. Videret hæc Fabricius, & stratas argento mulierum balineas, ita ut uestigio locus non sit, cum uiris lauantium: Fabricius inquam, qui bellicosos Imperatores plus quàm pateram & salinum ex argento habere uetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores, Fabricii nos pudet. Mirum, in auro cælando inclaruisse neminem, argento multos. Maximè tamen laudatus est Mentor, de quo suprà diximus. Quatuor paria denique ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum iacet, Capitolium incendiis. Varro & æreum signum eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, &

Boethus,& Mys fuere.Extant hodie omnium opera in insula Rhodiorum : Boethi apud Lyndiam Mineruam,Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo,Bacchæ Centauriq; cælati in scyphis:Myos in eadem æde & Silenus, & Cupidines. Acragantis & uenatio in scyphis magnam famam habuit. Post hos celebratus est Calamis & Antipater, quique Satyrum in phiala grauatum somno collocauisse uerius,quàm cælasse dictus est, Stratonicus.Mox Cyzicenus Tauriscus.Item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur,& Hecatæus:& circa Magni Pompeii ætatem Praxiteles,Posidonius Ephesius,Lædus Stratiates,qui prælia armatósque cælauit : Zopyrus, qui Areopagitas & iudicium Orestis in duobus scyphis H-S XII.æstimatis. Fuit dein Pytheas, cuius binæ unciæ uiginti uænierunt. Vlixes & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium surripientes.Fecit idem & cocos magiriscia appellatos,paruulis potoriis, sed è quibus ne exempla quidem liceret exprimere:tam opportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer crustarius famã. Subitóque ars hæc ita exoleuit,ut sola iam uetustate censeatur,usqueadeo attritis cælaturis,ne figura discerni possit,authoritas constet. Argentum medicatis aquis inficitur, atq; etiam afflatu salso,sicut in mediterraneis Hispaniæ. In argenti & auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta,sil & cæruleum. Sil propriè limus est. Optimum ex eo,quod Atticum uocatur. Pretium in libras XXXII. Proximum marmorosum sub dimidio Attici pretio.Tertium genus est pressum,quod alii Scyricum uocant ex insula Scyro.Iam quidem & ex Achaia,quo utuntur ad picturæ umbras.Pretium in libras huius H-S bini. Dipondiis uerò detractis,quod lucidum uocant,è Gallia ueniens. Hoc autem & Attico ad lumina utuntur:ad abacos,non nisi marmoroso,quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis.Effoditur & ad XX.ab urbe lapidem in montibus. Posteà uritur,pressum appellantibus qui adulterant.Sed esse falsum exustúmque amaritudine apparet, quoniam resolutum in puluerem est.

De sile,& cæruleo,& Nestoriano:& cælo,& quòd non omni anno æqualiter species vendantur. CAP. XIII.

SIle pingere instituêre primi Polygnotus & Mycon,Attico duntaxat.Hoc secuta ætas ad lumina usa est:ad umbras autem Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc obmutuit. Cæruleum harena est,Huius genera tria fuere antiquitus : Aegyptium,quod maximè probatur:Scythicum,hoc diluitur facilè : cúmque teritur,in IIII. colores mutatur, candidiorem nigriorémue, crassiorem tenuiorémue. Præfertur huic etiamnum Cyprium.Accessit his Puteolanum & Hispaniense, harena ibi confici cœpta. Tingitur autem omne, & in sua coquitur herba, bibítque succum. Reliqua confectura eadem quæ chrysocollæ.Ex cæruleo fit quod uocatur lomentum : perficitur id lauando terendóue:& hoc est cæruleo candidius.Pretia eius,XXIII.in libras,cærulei XVIII.Vsus in creta,calcis impatiens.Nuper accessit & Nestorianum ab authore appellatum. Fit ex Aegyptii leuissima parte:pretium eius XL.in libras.Idem & Puteolani usus,præterquàm ad fenestras:uocant cœlon. Non pridem apportari & Indicum est cœptum, cuius pretium XVII.in libras. Ratio in pictura ad incisuras, hoc est, umbras diuidendas ab lumine. Est & uilissimum genus lomenti, quidam tritum uocant, quinis assibus æstimatum. Cærulei synceri experimentum in carbone ut flagret:fraus uiola arida decocta in aqua, succóque per linteum expresso in cretam Eretriam.Vis eius in medicina,ut purget hulcera.Itaque & emplastris adiiciunt:item causticis.Teritur difficillimè sil.In medendo leuiter mordet,astringítque & explet hulcera.Vritur in fictilibus,ut prosit. Pretia rerum, quæ usquam posuimus,non ignoramus alia in aliis locis esse, & omnibus penè annis mutari,prout nauigationes constiterint, aut ut quisque mercatus sit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, non obliti Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum apud Consules:poni tamen necessarium fuit,quæ plerunque erant Romæ,ut exprimeretur authoritas rerum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVSQVARTVS.

PROOEMIVM.

Aeris metalla. CAP. I.

ROXIME dicantur æris metalla, cui & in usu proximum est pretium, imò uerò ante argentum, ac penè etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque authoritas, ut diximus. Hinc æra militum, Tribuni ærarii, & ærarium, & obærati ab ære dicti. Docuimus, quandiu populus Romanus ære tantùm signato usus esset, & alia, quæ uetustas tradidit, cùm æqualem urbi authoritatem eius declararet, à rege Numa collegio tertio ærariorum fabrûm instituto. Vena quo dictum est modo effoditur, igníq; perficitur. Fit & è lapide æroso, quem uocant cadmiam: Celebritas in Asia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Ferúntque nuper etiam in Germania prouincia repertum.

Genera æris, quæ Corinthia, quæ Deliaca, quæ Aeginetica.

CAPVT II.

FIt & ex alio lapide, quē chalciten uocant in Cypro, ubi prima fuit æris inuentio: mox uilitas præcipua, reperto in aliis terris præstantiore, maximè orichalco, quod præcipuam bonitatem admirationémque diu obtinuit. Nec reperitur longo iam tempore, effœta tellure. Proximum bonitate fuit Salustianum in Ceutronum Alpino tractu, non longi & ipsum æui. Successítque ei Liuianum in Gallia. Vtrunque à metallorum dominis appellatum, illud ab amico Diui Augusti, hoc à coniuge, uelocis defectus. Liuianum quoq; certè admodum exiguum inuenitur. Summa gloria nunc in Marianum conuersa, quod & Cordubense dicitur. Hoc à Liuiano cadmiam maximè sorbet, & orichalci bonitatem imitatur in sestertiis dupondiariísque, Cyprio suo assibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet. Reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quondam æs confusum auro argentóque miscebatur, & tamen ars pretiosior erat: nunc incertum est, peior hæc sit, an materia. Mirúmque, cùm ad infinitum operum pretia creuerint, authoritas artis extincta est. Quæstus causa enim, ut omnia, exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideo etiam Deorum adscripta operi, cùm proceres gentium claritatem & hac uia quærerent: adeóque exoleuit fundendi æris pretiosi ratio, ut iandiu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maximè laudatur: hoc casus miscuit, Corintho, cùm caperetur, incensa: miréq; circa id multorum affectatio fuit: quippe cùm tradatur, non alia de causa Verrem, quem Cicero damnauerat, proscriptum cum eo ab Antonio, quàm quòd Corinthiis se ei cessurum negauisset. At mihi maior pars eorum simulare eam scientiam uidetur, ad segregandos se à cæteris magis, quàm intelligere aliquid ibi subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis CLVI. anno tertio, nostræ urbis DCVIII. cùm antè seculo fictores nobiles esse desissent, quorum isti omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos, ponemus artificum ætates. Nam urbis nostræ annos ex suprà dicta comparatione Olympiadum, colligere facile erit. Sunt ergo uasa tantùm Corinthia, quæ isti elegantiores modò in esculenta transferunt, modò in lucernas aut trulleos, nullo munditiarum respectu. Eius tria genera: candidum, argento nitore quàm

proximè accedens, in quo illa mistura præualuit: alterum, in quo auri fulua natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc est, cuius ratio non potest reddi, quanquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum simulachro signísque, illud suo colore pretiosum ad iocineris imaginem uergens, quod ideo hepatizon appellant, procul à Corinthio: longè tamen ante Aegineticum atque Deliacum, quæ diu obtinuere principatum. Antiquissima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorum pedibus fulcrísque. Ibi prima nobilitas æris. Peruênit deinde ad Deûm simulachra, effigiémque hominum, & aliorum animalium. Proxima laus Aeginetico fuit. Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est Romæ. Hic est exemplar Aeginetici æris: Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iouis tonantis æde: illóque ære Myron usus est, hoc Polycletus, æquales atque condiscipuli. Emulatio autem & in materia fuit.

De candelabris, & templorum ornamentis. CAP. III.

PRiuatim Aegina candelabrorum superficiem duntaxat elaborauit, sicut Tarentum scapos. In his ergo iuncta commendatio officinarum est. Nec pudet Tribunorum militarium salariis emere, cùm ipsum nomen à candelarum lumine impositum appareat. Accessio candelabri talis fuit: Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere prætereà & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertiis L, eadémque ostentante conuiuio emptum ludibrii causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum, prædiues numinum uice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthiis fabulam adiecit: uindicatis tamen moribus nobili sepulchro, per quod æterna supra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cùm esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id præcipuè in his celebratur, quoniam Mummii uictoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit. Prisci limina etiam ac ualuas ex ære in téplis factitauere. Inuenio & à Cn. Octauio, qui de Perseo rege naualem triumphum egit, factam porticum duplicem ad circum Flaminium, quæ Corinthia sit appellata à capitulis æreis columnarum. Vestæ quoque ædem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa posita. Quinetiam priuata opulentia eo modo usurpata est. Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius Quæstor, quòd ærata ostia haberet in domo. Nam triclinia ærata abacósque & monopodia Cn. Manlium Asia deuicta primum inuexisse triumpho suo, quem duxit urbis anno CCCCCLXVII, L. Piso author est. Antias quidem L. Crassum hæredem L. Crassi Oratoris, multa etiam triclinia ærata uendidisse. Ex ære factitauere & cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maximè Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi pensiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis est in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem Deo. Transiit deinde ars ubiq; uulgò ad effigies Deorum.

Quando primum simulachrum Romæ factum, & de origine statuarum, & honore statuarum, & generibus, & figuris. CAP. IIII.

ROmæ simulachrum ex ære factum Cereri primum reperio ex peculio Sp. Cassii, quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Transiit & ab Diis ad hominum statuas atque imagines multis modis. Antiqui pingebant eas bitumine, quò magis mirum est placuisse auro integere. Hoc nescio an Romanum fuit inuentum: certè etiam Romæ non habet uetustatem. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primò sacrorum certaminũ uictoria, maximéq; Olympiæ: ubi omnium qui uicissent, statuas dicari mos erat. Eorum uerò, qui ter ibi superauissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas uocant. Athenienses nescio an primi omnium Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publicè posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno, quo & reges Romæ pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe

terrarum humaniſſima ambitione. Et iam omnium municipiorum foris ſtatuæ ornamentum eſſe cœpere, prorogaríque memoria hominum, & honores legendi æuo baſibus inſcribi, ne in ſepulchris tantùm legerentur. Mox forum & in domibus priuatis factum atque in atriis. Honos clientum inſtituit ſic colere patronos.

De ſtatuis togatis, & quibuſdam alijs, & quibus primùm in columna, & quando primùm publicè, & quæ primùm ſtatuæ Romæ.

CAPVT V.

TOgatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes haſtam, ab epheborum è gymnaſiis exemplaribus, quas Achilleas uocant. Græca res eſt, nihil uelare: at contrà Romana ac militaris, thoracas addere. Cæſar quidem Dictator loricatam ſibi dicari in foro ſuo paſſus eſt. Nam lupercorum habitu factæ, tam nouitiæ ſunt, quàm quæ nuper prodiere penulis indutæ. Mancinus eodem habitu ſibi ſtatuit, quo deditus eſt. Notatum ab authoribus, & L. Actium Poëtam in Camœnarum æde maxima forma ſtatuam ſibi poſuiſſe, cùm breuis admodum fuiſſet. Equeſtres utiq; ſtatuæ Romanam celebrationem habent, orto ſine dubio à Græcis exemplo. Sed illi celetas tantùm dicabant in ſacris uictores. Poſteà uerò & qui bigis uel quadrigis uiciſſent. Vnde & noſtris currus in his qui triumphauiſſent. Serum hoc, & in his non niſi à Diuo Auguſto ſeiuges, ſicut & elephanti. Non uetus & bigarum celebratio in his qui Prætura functi curru uecti eſſent per Circum. Antiquior columnarum, ſicut C. Menio, qui deuicerat priſcos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ Rom. pop. præſtabat, eodémque in Conſulatu in ſuggeſtu roſtra deuictis Antiatibus fixerat anno urbis CCCCXVI. Item C. Duellio, qui primus naualem triumphum egit de Pœnis, quæ eſt etiam nunc in foro. Item P. Minutio præfecto annonæ extra portam Trigeminam unciaria ſtipe collata, neſcio an primo honore tali à populo, anteà enim à ſenatu erat: præclara res, niſi friuolis cœpiſſet initiis. Nanque & Actii Nauii ſtatua fuit ante Curiam, cuius baſis conflagrauit Curia incenſa P. Clodii funere. Fuit & Hermodori Epheſii in comitio, legum, quas Decemuiri ſcribebant, interpretis, publicè dicata. Alia cauſa & alia authoritas maior in Horatii Coclitis ſtatua, quæ durat hodiéque, cùm hoſtes à ponte ſublicio ſolus arcuiſſet. Equidem & Sibyllæ iuxtà roſtra eſſe nõ miror, tres ſint licet: una, quam Sex. Pacuuius Taurus Aedilis plebis reſtituit: duæ, quas M. Meſſala. Primas putarem has, & Actii Nauii, poſitas ætate Tarquinii Priſci, niſi regum antecedentium eſſent in Capitolio.

De ſtatuis ſine tunicis, & quibuſdam alijs, & quæ prima Romæ ſtatua equeſtris: & quando omnes ſtatuæ priuatim & publicè ſublatæ, & quibus Romæ mulieribus, quæ primæ ab exteris publicè poſitæ. CAP. VI.

EX his Romuli eſt ſine tunica, ſicut & Camilli in Roſtris, & ante ædem Caſtorum fuit Q. Marcii Tremuli equeſtris togata, qui Samnites bis deuicerat, captáque Anagnia, populum ſtipendio liberauerat. Inter antiquiſſimas ſunt & Tulli Cælii, L. Roſeii, Sp. Nautii, C. Fulcinii in Roſtris, à Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc à Romano populo tribui ſolebat iniuria cæſis, ſicut & P. Iunio, & T. Coruncano, qui ab Teuca Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum uidetur, quod Annales annotauere, tripedaneas his ſtatuas in foro ſtatutas. Hæc uidelicet menſura honorata tunc erat. Non præteribo † C. Octauium ob unum uerbum: hic regem Antiochum, daturum ſe reſponſum dicentem, uirga, quam tenebat fortè, circunſcripſit, & prius quàm egrederetur circulo illo, reſponſum dare coëgit. In qua legatione interfecto, Senatus ſtatuam poni iuſſit quàm oculatiſſimo loco in Roſtris. Inuenitur ſtatua decreta & Taraciæ Caiæ ſiue Suffetiæ uirgini Veſtali, ut poneretur ubi uellet: quod adiectum non minus honoris habet, quàm fœminæ eſſe decretam. Meritum eius in ipſis ponam Annalium uerbis: Quòd campum Tiberinum gratificata eſſet ea populo. Inuenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus Comitii poſitas, cùm bello Samniti Apollo Pythius fortiſſimo Græcorum gentis iuſſiſſet, & alteri ſapientiſſimo, ſimulachra celebri loco dicari, donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret. Mirúmque eſt, illos patres Socrati cunctis ab

† C. Popiliū legendum uidetur ex Vale. Max. cæteríſque Hiſtorias.

eodem

eodem Deo ſapientia prælato Pythagoram prætuliſſe, aut tot aliis uirtute Alcibiadem, aut quenquam utroq; Themiſtocli. Columnarum ratio erat, attolli ſupra cæteros mortales: quod & arcus ſignificant nouitio inuento. Primus tamen honos cœpit à Græcis. Nullíque arbitror plures ſtatuas dicatas, quàm Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem CCCLX. ſtatuere, quas mox lacerauerunt, nondum anno hunc numerum dierum excedente. Statuerant Romæ etiam in omnibus uicis C. Mario Gratidiano tribus, ut diximus, eaſdémque ſubuertêre Syllæ introitu. Pedeſtres ſine dubio Romæ fuere in authoritate longo tempore. Equeſtrium tamen origo perquàm uetus eſt, cum fœminis etiam honore communicato. Clœliæ enim ſtatua eſt equeſtris, ceu parum eſſet toga eam cingi: cùm nec Lucretiæ, nec Bruto, qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obſides fuerat, decernerentur. Hanc primam & Horatii Coclitis publicè dicatam crediderim: antè enim ſibi ac Sibyllæ Tarquinium, & reges ſibi ipſos poſuiſſe ueriſimile eſt: niſi Clœliæ Piſo traderet ab his poſitam, qui unà obſides fuerant, redditis à Porſena in honorem eius. E diuerſo Annius Fœcialis, equeſtrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in ueſtibulo Superbi domus, Valeriæ fuiſſe Publicolæ Conſulis filiæ: eámque ſolam refugiſſe, Tiberímque tranauiſſe, cæteris obſidibus, quæ Porſenæ mittebantur, interemptis Tarquinii inſidiis L. Piſo prodidit, M. Aemilio, C. Popilio II. COSS. à Cenſoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, ſtatuas circa forum eorum qui magiſtratum geſſerunt, ſublatas omnes, præter eas quæ populi aut Senatus ſententia ſtatutæ eſſent. Eam uerò, quam apud ædem Telluris ſtatuiſſet ſibi Sp. Caſſius qui regnum affectauerat, etiam conflatam à Cenſoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni prouidebant illi uiri. Extant Catonis in Cenſura uociferationes, mulieribus Romanis in prouinciis ſtatuas poni. Nec tamen potuit inhibere, quò minus Romæ quoque ponerentur, ſicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic poſita, ſoleíſq; ſine amento inſignis, in Metelli publica porticu: quæ ſtatua nunc eſt in Octauiæ operibus. Publicè autem ab exteris poſita eſt Romæ C. Aelio Tribuno plebis, lege perlata in Stennium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infeſtauerat: ob id Aelium Thurini ſtatua & corona aurea donauerunt. Iidem poſteà Fabricium donauere ſtatua, liberati obſidione. Paſſímque clientes in clientelas ita recepti: & adeò diſcrimen omne ſublatum, ut Annibalis etiam ſtatuæ tribus locis uiſantur in urbe, cuius intra muros ſolus hoſtium emiſit haſtam.

De antiquis ſtatuarijs, & pretijs ſignorum immodicis, & coloſsis in Vrbe celeberrimis. CAP. VII.

FViſſe autem ſtatuariam artem familiarem Italiæ quoque & uetuſtam, indicant, Hercules ab Euandro ſacratus, ut ferunt, in foro boario, qui triumphalis uocatur, atque per triumphos ueſtitur habitu triumphali: præthereà Ianus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis bellíque argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum ſexaginquinque dierum nota, per ſignificationem anni, temporis & æui ſe Deum indicaret. Signa quoque Thuſcanica per terras diſperſa, quæ in Hetruria factitata non eſt dubium. Deorum tantum putarem ea fuiſſe, ni Metrodorus Scepſius, cui cognomen à Romani nominis odio inditum eſt, propter duo millia ſtatuarum Volſinios expugnatos obiiceret. Mirúmque mihi uidetur, cùm ſtatuarum origo tam uetus in Italia ſit, lignea potius aut fictilia Deorum ſimulachra in delubris dicata, uſque ad deuictam Aſiam, unde luxuria. Similitudines exprimendi quæ prima fuerit origo, in ea quam plaſticen Græci uocant, dici conuenientius erit: etenim prior, quàm ſtatuaria, fuit. Sed hæc ad infinitum effloruit multorum uoluminum opere, ſi quis plura perſequi uelit: omnia enim quis poſſit? In M. Scauri Aedilitate tria millia ſignorum in ſcena tantùm fuere temporario theatro. Mummius deuicta Achaia repleuit urbem: ipſe exceſſit non relicturus filiæ dotem. Cur enim non cum excuſatione ponatur? Multa & Luculli inuexere. Rhodi etiamnum tria millia ſignorum eſſe, Mutianus ter Conſul prodidit, nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis ſupereſſe creduntur. Quis iſta mortalium perſequi poſſit? aut quis uſus noſcendi intelligatur? Inſignia tamen maximè, & aliqua de cauſa notata, uoluptarium ſit attigiſſe,

giſſe, artificeſq; celebratos nominauiſſe, ſingulorum quoq; inexplicabili multitudine, cùm Lyſippus ad ſexcenta x. opera feciſſe prodatur, tantæ omnia artis, ut claritatem poſſent dare uel ſingula. Numerum apparuiſſe defuncto eo, cùm theſaurum effregiſſet hæres: ſolitum enim ex manipretio cuiuſq; ſigni denarios deponere aureos ſingulos. Euecta ſupra humanam fidem ars eſt ſucceſſu, mox & audacia. In argumẽtum ſucceſſus unum exemplum afferam, nec Deorum hominúmue ſimilitudinis expreſſæ. Aetas noſtra uidit in Capitolio, priùs quàm id nouiſſimè conflagrauit à Vitellianis incenſum, in cella Iunonis, canem ex ære, uulnus ſuum lambentem: cuius eximium miraculum & indiſcreta ueri ſimilitudo, non eo ſolùm intelligitur, quòd ibi dicata fuerat, uerùm & noua ſatiſdatione: nam ſumma nulla par uidebatur: capite tutelarios cauere pro ea, inſtituti publici fuit. Audaciæ innumera ſunt exempla. Moles quippe excogitatas uidemus ſtatuarũ, quas coloſſos uocant, turribus pares. Talis eſt in Capitolio Apollo, tranſlatus à M. Lucullo ex Apollonia Ponti urbe xxx. cubitorum, cl. talentis factus: talis in campo Martio Iupiter à Claudio Cæſare dicatus, qui uocatur Pompeianus à uicinitate theatri: talis & Tarenti factus à Lyſippo xl. cubitorum. Mirum in eo, quòd manu, ut ferunt, mobilis (ea ratio libramenti eſt) nullis conuellatur procellis. Id quidem prouidiſſe & artifex dicitur, modico interuallo, unde maximè flatum opus erat frangi, oppoſita columna. Itaque propter magnitudinem difficultatémque moliendi, non attigit eum Fabius Verrucoſus, cùm Herculem qui eſt in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis coloſſus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius, Lyſippi ſuprà dicti diſcipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc ſimulachrum poſt quinquageſimumſextum annum terræmotu proſtratum, ſed iacens quoq; miraculo eſt. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores ſunt digiti, quàm pleræq; ſtatuæ. Vaſti ſpecus hiant de fractis membris. Spectantur intus magnæ molis ſaxa, quorum pondere ſtabiliuerat conſtituens. Duodecim annis tradunt effectum ccc. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrii, relicto moræ tædio. Sunt alii minores hoc in eadem urbe coloſſi centum numero, ſed ubicunque ſinguli fuiſſent nobilitaturi locum. Prætérque hos Deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitauit coloſſos & Italia: uidemus certè Apollinem in bibliotheca templi Auguſti Thuſcanicum l. pedum à pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulchritudine. Fecit & Sp. Caruilius Iouem, qui eſt in Capitolio, uictis Samnitibus ſacrata lege pugnantibus, è pectoralibus eorum ocreiſque & galeis. Amplitudo tanta eſt, ut conſpiciatur à Latiario Ioue. Reliquiis limæ ſuam ſtatuam fecit, quæ eſt ante pedes ſimulachri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus Conſul dicauit: alterum à Charete ſuprà dicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum uictus, ut artificium minimè probabilis artificis uideatur. Verùm omnem amplitudinem ſtatuarum eius generis uicit ætate noſtra Zenodorus, Mercurio facto in ciuitate Galliæ Aruernis, per annos decem, H-S cccc. manipretio. Poſtquam ſatis ibi artem approbauerat, Romam accitus eſt à Nerone, ubi deſtinatum illius principis ſimulachrum coloſſum fecit cx. pedum longitudine, qui dicatus Solis uenerationi eſt, damnatis ſceleribus illius principis. Mirabamur in officina non modò ex argilla ſimilitudinem inſignem, uerùm & ex paruis admodum ſurculis, quod primum operis inſtar fuit. Ea ſtatua indicauit interiſſe fundendi æris ſciẽtiam, cùm & Nero largiri aurum argentúmque paratus eſſet, & Zenodorus ſcientia fingendi cælandíque nulli ueterum poſtponeretur. Statuam Aruernorum cùm faceret, prouinciæ Vibio Auito præſidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Caſſio Syllano auunculo eius præceptori ſuo Germanicus Cæſar adamata donauerat, æmulatus eſt, ut uix ulla differentia eſſet artis. Quantóque maior in Zenodoro præſtantia fuit, tanto magis depræhendi æris obliteratio poteſt.

Nobilitates ex ære operum & artificum CCCLXVI. CAP. VIII.

Signis, quæ uocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, ut ſecum circunferant, ſicut Hortenſius Orator ſphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo iudicio in altercatione neganti ei ſe ænigmata intelligere, reſpondit debere, quoniam ſphingem

gem domi haberet. Circuntulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus:& paulò antè C.Ceſtius Conſularis ſignum, quod ſecum etiam in prælio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum ſuſtinere traduntur ſolitæ ſtatuæ, ex quibus duæ ante Martis Vltoris ædem dicatæ ſunt, totidem ante regiam. Minoribus ſimulachris ſigníſq; innumera propè artificum multitudo nobilitata eſt. Ante omnes tamen Phidias Athenienſis, Ioue Olympiæ facto, ex ebore quidem & auro: ſed & ex ære ſigna fecit. Floruit autem Olympiade LXXXIII. circiter CCC. noſtræ urbis anno. Quo eodem tempore æmuli eius fuere Alcamenes, Critias, Neſtocles. Hegias. Et deinde olympiade LXXXVII. Agelades, Callon, Polycletus, Phragmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus, diſcipulos habuit Argium, Aſopodorum, Alexim, Ariſtidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Dameam Clitorium, Myronem Lycium. Nonageſimaquinta Olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, Patrocles. Centeſima ſecunda Polycles, Cephiſſodorus, Leochares, Hypatodorus. Centeſima quarta Praxiteles, Euphranor. Centeſima ſeptima Echion, Therimachus. Centeſima quartadecima Lyſippus fuit, & cum eo Alexander Magnus. Item Lyſiſtratus, & frater eius Sthenis, Euphronides, Soſtratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quòd nullo doctore nobilis fuit ipſe. Diſcipulos habuit Zeuxim & Iaden. Centeſima uiceſima Eutychides, Euthycrates, Lahippus, Cephiſſodorus, Timarchus, Pyromachus. Ceſſauit deinde ars, ac rurſus Olympiade centeſimaquinquageſimaquinta reuixit, cùm fuere longè quidem infra prædictos, probati tamen, Antheus, Calliſtratus, Polycles, Athenæus. Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita diſtinctis celeberrimorum ætatibus inſignes raptim tranſcurram, reliqua multitudine paſſim diſperſa. Venere autem & in certamen laudatiſſimi, quanquam diuerſis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cùm in templo Epheſiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatiſſimam ipſorum artificum, qui præſentes erant, iudicio, cùm apparuit eam eſſe, quam omnes ſecundam à ſua quiſque iudicaſſent. Hæc eſt Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Cteſilæ, quarta Cydonis, quinta Phragmonis. Phidias, præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquè Mineruam Athenis, quæ eſt in Parthenone adſtans. Ex ære uerò, præter Amazonem ſuprà dictam, Mineruam tam eximiæ pulchritudinis, ut à forma cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum & aliam Mineruam, quam Romæ Aemilius Paulus ad ædem Fortunæ dedicauit. Item duo ſigna, quæ Catulus in eadem æde poſuit palliata:& alterum coloſſicon nudum: primúſq; artem toreuticen aperuiſſe atque demonſtraſſe meritò iudicatur. Polycletus Sicyonius Ageladis diſcipulus, Diadumenum fecit molliter iuuenem C. talentis nobilitatum. Idem & Doryphorum uiriliter puerum. Fecit & quem canona artifices uocant, lineamenta artis ex eo petentes, uelut à lege quadam: ſolúſque hominum artem ipſe feciſſe, artis opere iudicatur. Fecit & diſtringentem, & nudum talo inceſſentem. Duóſque pueros, item talis nudos ludentes, qui uocantur Aſtragalizontes:& ſunt in Titi Imperatoris atrio: quo opere nullum abſolutius plerique iudicant. Item Mercurium, qui fuit Lyſimachiæ: Herculem, qui Romæ, Antæum à terra ſuſtinẽtem: Artemona, qui Periphoretos appellatus eſt. Hic conſummaſſe hanc ſcientiam iudicatur, & toreuticen ſic erudiſſe, ut Phidias aperuiſſe. Proprium eiuſdem, ut uno crure inſiſterent ſigna, excogitaſſe: quadrata tamen ea eſſe tradit Varro, & penè ad unum exemplum. Myronem Eleutheris natum, & ipſum Ageladis diſcipulum, bucula maximè nobilitauit, celebratis uerſibus laudata, quando alieno plerique ingenio magis, quàm ſuo, commendantur. Fecit & canem, & diſcobolon, & Perſea, & Priſtas, & Satyrum admirantem tibias, & Mineruam, Delphicos pentathlos, Pancratiaſtas: Herculem etiam, qui eſt apud Circum maximum in æde Pompeii Magni. Feciſſe & cicadæ monumentum ac locuſtæ, carminibus ſuis Erinna ſignificat. Fecit & Apollinem, quem à Triumuiro Antonio ſublatum reſtituit Epheſiis Diuus Auguſtus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicaſſe uarietatem uidetur, numeroſior in arte, quàm Polycletus, & ſymmetria diligentior:& ipſe tamen corporum tenus curioſus, animi ſenſus non expreſſiſſe, capillum quoque &

que & pubem non emendatius feciſſe, quàm rudis antiquitas inſtituiſſet. Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, pancratiaſte Delphis poſito. Eundem uicit & Leontius, qui fecit ſtadiodromon Aſtylon, qui Olympiæ oſtenditur, & Libyn puerum tenentem tabellam eodem loco, & mala ferentem nudum. Syracuſis autem claudicantem: cuius hulceris dolorem ſentire etiam ſpectantes uidentur. Item Apollinem citharœdum, ſerpentémque eius ſagittis confici, qui Dicæus appellatus eſt, quòd cùm Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum à fugiente conditum, ſinu eius celatum eſſet. Hic primus neruos & uenas expreſſit, capillúmque diligentius. Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor, cuius ſigna ad ædem Fortunæ huiuſce Deæ ſeptem nuda, & ſenis unum, laudata ſunt. Hic ſuprà dicto facie quoque indiſcreta ſimilis fuiſſe traditur: Rhegini autem diſcipulus & filius ſororis fuiſſe Soſtratus. Lyſippum Sicyonium Duris negat, Tullius fuiſſe diſcipulum affirmat, ſed primò ærarium fabrum, audendi rationem cœpiſſe pictoris Eupompi reſponſo. Eum enim interrogatũ, quem ſequeretur antecedentium, dixiſſe demonſtrata hominum multitudine, naturam ipſam imitandam eſſe, non artificem. Plurima ex omnibus ſigna fecit, ut diximus, fœcundiſſimæ artis, inter quæ diſtringentem ſe, quem M. Agrippa ante thermas ſuas dicauit, mirè gratum Tiberio principi: qui non quiuit temperare ſibi in eo, quanquam imperioſus ſui inter initia principatus, tranſtulítque in cubiculum, alio ibi ſigno ſubſtituto: cùm quidem tanta populi Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitauerit, princépſque, quanquam adamatum, repoſuerit. Nobilitatur Lyſippus & temulenta tibicina, & canibus ac uenatione. In primis uerò quadriga cum Sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, à pueritia eius orſus. Quam ſtatuam inaurari iuſſit Nero princeps, delectatus admodum illa. Dein cùm pretio periſſet gratia artis, detractum eſt aurum: pretioſiórque talis exiſtimatur, etiam cicatricibus operis atque conſciſſuris, in quibus aurum hæſerat, remanentibus. Idem fecit Hephæſtionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto adſcribunt, cùm is centum propè annis antè fuerit. Idem Alexandri uenationem: quæ Delphis ſacrata eſt: Athenis Satyrorum turmam. Alexandrum amicorúmque eius imagines ſumma omnium ſimilitudine expreſſit. Has Metellus Macedonia ſubacta tranſtulit Romam. Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimum traditur contuliſſe, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quàm antiqui, corpora graciliora ſiccioráque, per quæ proceritas ſignorum maior uidetur. Non habet Latinum nomen ſymmetria, quam diligentiſſimè cuſtodiuit, noua intactáque ratione quadratas ueterum ſtaturas permutando: uulgóque dicebat, ab illis factos, quales eſſent, homines: à ſe, quales uiderentur eſſe. Propriæ huius uidentur eſſe argutiæ operum, cuſtoditæ in minimis quoque rebus. Filios & diſcipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum & Bedam, ſed antè omnes Euthycratem: quanquam is conſtantiam patris potiùs æmulatus, quàm elegantiam, auſtero maluit genere, quàm iucundo, placere. Itaque optimè expreſſit Herculem Delphis & Alexandrum, Theſpin uenatorem, & Theſpiadas: prælium equeſtre, ad Trophonii oraculum: quadrigas Medeæ complures: equum cum fiſcinis: canes uenantium. Huius porrò diſcipulus fuit Tiſicrates, & ipſe Sicyonius, ſed Lyſippi ſectæ propior, ut uix diſcernantur complura ſigna, ceu ſenex Thebanus, Demetrius rex, Peuceſtes Alexandri Magni ſeruator, dignus tanta gloria. Artifices, qui compoſitis uoluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant, & Telephanem Phoceum, ignotum aliâs, quoniam in Theſſalia, ubi habitauerat, latuerint opera eius: alioquin ſuffragiis ipſorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant eius Lariſſam, & Spinarum pentathlon, & Apollinem. Alii non hanc ignobilitatis fuiſſe cauſam, ſed quoniam ſe regum Xerxis atque Darii officinis dediderit, exiſtimant. Praxiteles quoque marmore felicior: ideo & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proſerpinæ raptum: item Cataguſam, & Ebrietatem, & Liberum patrem, nobilémque unà Satyrum, quem Græci periboeton cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis ædem fuere, Venerémque, quæ cum ipſa æde incendio cremata eſt Claudii principatu, marmoreæ illi ſuæ per terras inclytæ parem. Item

Stephuſam, Spilumenem, Oenophorum. Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas, quos à Xerxe Perſarum rege captos uicta Perſide Athenienſibus remiſit Magnus Alexander. Fecit & puberem ſubrepenti lacertæ cominus ſagitta inſidiantem, quem Saurocłonon uocant. Spectantur & duo ſigna eius diuerſos affectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuiſſe, depræhendúntq; in ea amorem artificis, & mercedem in uultu meretricis. Habet ſimulachrum & benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam ſuum impoſuit, ne melior in equorum effigie defeciſſe in homine crederetur. Ipſe Calamis & alias quadrigas bigáſque fecit, equis ſemper ſine æmulo expreſſis. Sed ne uideatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius eſt nobilior. Alcamenes Phidiæ diſcipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui uocatur encrinomenos. At Polycleti diſcipulus Ariſtides quadrigas bigáſque. Et Iphicratis Leæna laudatur. Scortum hæc lyræ cantu familiare Harmodio & Ariſtogitoni, conſilia eorum de tyrannicidio, uſque ad mortem excruciata, tyrannis non prodidit. Quamobrem Athenienſes & honorem habere ei uolentes, nec tamen ſcortum celebraſſe, animal nominis eius fecere: atque ut intelligeretur cauſa honoris, in opere linguam addi ab artifice uetuerunt. Briaxis Aeſculapium & Seleucum fecit. Bedas adorantem Batton Apollinem, & Iunonem, qui ſunt Romæ in Concordiæ templo. Creſilas uulneratum deficientem, in quo poſſit intelligi, quantum reſtet animæ: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirúmque in hac arte eſt, quòd nobiles uiros nobiliores fecit. Cephiſſodorus Mineruam mirabilem in portu Athenienſium, & aram ad templum Iouis Seruatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui Phileſius cognominatur in Didymæo, Aeginetica æris temperatura. Ceruúmque unà ita ueſtigiis ſuſpendit, ut linum ſubter pedes trahatur, alterno morſu digitis calcéque retinentibus ſolum, ita uertebrato dente utriſque in partibus, ut à repulſu per uices reſiliat. Idem Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum & Philippum patrem eius fecit. Cteſilaus doryphoron, & Amazonem uulneratam. Demetrius Lyſimachen, quæ ſacerdos Mineruæ fuit annis LXIIII. Idem & Mineruam, quæ Muſica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius ad ictus citharæ tinnitu reſonant. Idem equitem Sarmenem, qui primus de equitatu ſcripſit. Dædalus & ipſe inter fictores laudatus, pueros duos diſtringentes ſe fecit. Dinomenes Proteſilaum & Pythodemum luctatorem. Euphranoris Alexander Paris eſt: in quo laudatur, quòd omnia ſimul intelligantur, iudex Dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector. Huius eſt Minerua Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium à Q. Luctatio Catulo dicata, & ſimulachrum Boni euentus, dextra pateram, ſiniſtra ſpicam ac papauer tenens. Item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes ſuſtinens, in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigáſque, & Cliduchon eximia forma: & Virtutem & Græciam, utraſque coloſſeas: mulierem miniſtrantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum in quadrigis. Eutychides Eurotam, in quo artem ipſo amne liquidiorem plurimi dixere. Hegiæ Minerua, Pyrrhúſque rex laudatur, & celetizontes pueri, & Caſtor ac Pollux ante ædem Iouis tonantis. In Pario colonia Hercules Iſidori. Buthyreus Lycius Myronis diſcipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum ſufflantem languidos ignes, & Argonautas. Leocras aquilam, ſentientem quid rapiat in Ganymede, & cui ferat, parcentem unguibus etiam per ueſtem: puerum Autolycon pancratio uictorem, propter quem Xenophon Sympoſion ſcripſit: Iouémque illum tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciſcus Lagonem puerum ſubdolæ ac fucatæ uernilitatis. Lycus & ipſe puerum ſuffitorem. Menæchmi uitulus genu premitur, replicata ceruice: ipſéque Menæchmus ſcripſit de ſua arte. Naucydes Mercurio & Diſcobolo & immolante arietem cenſetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Nicerates Aeſculapium & Hygiam, qui ſunt in Concordiæ templo Romæ. Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Policles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam & Mineruam: Phœnix Lyſippi diſcipulus Epitherſen. Stipax Cyprius uno celebratur ſigno, Splanchnopte. Periclis Olympii

uernula

uernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni ſpiritu accendens. Sillanion Apollodorum fecit, fictorem & ipſum, ſed inter cunctos diligentiſſimum artis, & inimicum ſui iudicem, crebrò perfecta ſigna frangentem, dum ſatiare cupiditatem nequit artis, & ideo inſanum cognominatum. Hoc in eo expreſſit, nec hominem ex ære fecit, ſed iracundiam: & Achillem nobilem. Item Epiſtatem exercentem athletas: Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circunlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippenſis cognomine ſuo illuſtrauit. Theodorus, qui labyrinthum fecit Sami, ipſe ſe ex ære fudit, præter ſimilitudinem mirabilem fama magnæ ſubtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, læua tribus digitis quadrigulam tenuit tranſlatam Præneſte, tantæ paruitatis, ut totam eam currúmque & aurigam integeret alis ſimul facta muſca. Xenocrates Tiſicratis diſcipulus: aut, ut alii, Euthycratis, uicit utroſque copia ſignorum, & de ſua arte compoſuit uolumina. Plures artifices fecere Attali & Eumenis aduerſus Gallos prælia, Iſigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit uolumina de ſua arte. Boethi, quanquam argento melioris, infans eximiè anſerem ſtrangulat. Atque ex omnibus, quæ retuli, clariſſima quæque in urbe iam ſunt dicata à Veſpaſiano Principe in templo Pacis, aliíſque eius operibus, uiolentia Neronis in urbem conuecta, & in ſellariis domus aureæ diſpoſita. Præterea ſunt æqualitate celebrati artifices, ſed nullis operum ſuorum præcipui, Ariſton, qui & argentum cælare ſolitus eſt, Callias, Cleſias, Cantharus Sicyonius, Dionyſodorus Critiæ diſcipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus. Argenti cælatores, Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus: iidem pictores nobiliſſimi. Item ex cælatoribus Stratonicus, Scymnus, qui fuit Critiæ diſcipulus. Nunc percenſebo eos, qui eiuſdem generis opera fecerunt, ut Apollodorus, Androbulus, Aſclepiodorus, Aleuas philoſophos: Apellas & adorantes fœminas: Antigonus & Perixyomenon, tyrannicidáſque ſuprà dictos: Antimachus, Athenodorus fœminas nobiles: Ariſtodemus & luctatores, bigáſque cum auriga, philoſophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiã ſuam huius quoq; Doryphorus. Cephiſſodori duo fuere: prioris eſt Mercurius, Liberum patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata: perſona in incerto eſt. Sequens philoſophos fecit. Colotas, qui cum Phidia Iouem Olympium fecerat, philoſophos. Item Cleon & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcoſthenes & comœdos & athletas. Dahippus Perixyomenon. Daiphron, & Democritus, & Dæmon philoſophos. Epigonus omnia ferè prædicta imitatus præceſſit in tubicine, & matri interfectæ infante miſerabiliter blandiente. Eubolidis digitis computans: Mycon athletis ſpectatus, Menogenes quadrigis. Nec minus Niceratus omnia, quæ cæteri, aggreſſus, repræſentauit Alcibiadem, lampadéque accenſa matrem eius Demaraten ſacrificantem. Piſicrates bigæ Pitho mulierem impoſuit. Idémque fecit Martem & Mercurium, qui ſunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat ſæuiorem Phalaride tyranno, qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne ſubdito, & primus eum expertus cruciatum iuſtiore ſæuitia. In hoc à ſimulachris Deûm hominúmque deuocauerat humaniſſimam artem. Ideóne tot conditores eius elaborauerant, ut ex ea tormenta fierent? Itaque una de cauſa ſeruantur opera eius, ut quiſquis illa uideat, oderit manus. Sthenis Cererem, Iouem, Mineruam fecit, qui ſunt Romæ in Concordiæ templo. Idem flentes matronas, & adorantes ſacrificantéſque. Simon canem & ſagittarium fecit. Stratonicus cælator ille philoſophos, Scopas uterque. Athletas autem & armatos, & uenatores, ſacrificantéſque Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyſon, Leon, Menodorus, Myiagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes, idem pictura clariſſimus, ut dicemus: Patrocles, Polis, Poſidonius, qui & argentum cælauit nobiliter, natione Epheſius, Periclymenus, Philon, Simenus, Timotheus, Theomneſtus, Timarchides, Timon, Tiſias, Thraſon. Ex omnibus autem maximè cognomine inſignis eſt Callimachus, ſemper calumniator ſui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotechnos appellatus, memorabilis exemplo adhibendi curæ modum. Huius ſunt ſaltantes Lacænæ, emendatum opus, ſed in quo gratiam omnem diligentia abſtulerit. Hunc quidam &

pictorem fuiſſe tradunt. Non ære captus, nec arte, unam ſolummodo Zenonis ſtatuam Cypria in expeditione non uendidit Cato, ſed quia philoſophi erat, ut obiter hoc quoque noſcatur tam inane exemplum. In mentione ſtatuarum eſt & una non prætereunda, licet authoris incerti, iuxta roſtra Herculis tunicati, Eleo habitu Romæ, torua facie, ſentientéque ſuprema in tunica. In hac tres ſunt tituli: L. Luculli Imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S.C. dedicaſſe: tertius, T. Septimium Sabinum Aedilem curulem ex priuato in publicum reſtituiſſe. Tot certaminum tantæque dignationis ſimulachrum id fuit. Nunc reuertemur ad differentias æris & miſturas. In Cyprio coronarium & regulare eſt, utrunque ductile. Coronarium tenuatur in laminas, taurorúmque felle tinctum, ſpeciem auri in coronis hiſtrionum præbet. Idémque in uncias additis auri ſcrupulis ſenis, prætenui pyropi bractea igneſcit. Regulare & in aliis fit metallis, itémque caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantùm, malleis fragile, quibus regulare obſequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium eſt. Sed & in cæteris metallis, cura diſtat à caldario. Omne enim purgatis diligentius igni uitiis, excoctíſque, regulare eſt. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ prouinciíſque. Sed octonas plumbi libras addunt, & lenè recoquunt propter inopiam ligni. Quantùm ea res differentiæ afferat, in Gallia maximè ſentitur, ubi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura, nigrum atque fragile conficitur. Præterea ſemel recoquunt: quod ſæpius feciſſe, bonitati plurimum confert.

Differentiæ æris & miſturæ, & de ſeruando ære.

CAPVT IX.

ID quoque notaſſe non ab re eſt, æs omne frigore magno melius fundi. Sequens temperatura ſtatuaria eſt, eadémque tabularis, hoc modo: Maſſa proflatur in primis, mox in proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc eſt, ex uſu coempti. Peculiare in eo condimentum attritu domiti, & conſuetudine nitoris ueluti manſuefacti. Miſcentur & plumbi argentarii pondo duodena ac ſelibræ, centenis proflati. Appellatur etiamnum & formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarii uigeſima: maximéque ita colorem bibit, quem Græcanicum uocant. Nouiſſima eſt, quæ uocatur ollaria, uaſe nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarii in centenas æris additis. Cyprio ſi addatur plumbum, colos purpuræ fit in ſtatuarum prætextis. Aera exterſa rubiginem celeriùs trahunt, quàm neglecta, niſi oleo perungantur. Seruari ea optimè in liquida pice tradunt. Vſus æris ad perpetuitatem monumentorum iam pridem tranſlatus eſt, tabulis æreis, in quibus publicæ conſtitutiones inciduntur.

De cadmia medicinæ. CAP. X.

METalla æris multis modis inſtruunt medicinã, utpote cùm hulcera omnia ibi ocyſſimè ſanentur. Maximè tamen prodeſt cadmia. Fit ſine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior ac minus ponderoſa, ſed nequaquam cõparanda ærariæ. Plura autem genera ſunt. Nanque ipſe lapis, ex quo fit æs, cadmia uocatur, fuſuris neceſſarius, medicinæ inutilis. Hic rurſus in fornacibus exiſtit, aliámq; nominis ſui originem recipit. Fit autem egeſta flammis atq; flatu tenuiſſima parte materiæ, & cameris lateribúſue fornacum pro quantitate leuitatis applicata. Tenuiſſima eſt in ipſo fornacum ore, quà flammæ eluctantur, appellata capnitis, exuſta, & nimia leuitate ſimilis fauillæ. Interior optima, cameris dependens, & ab eo argumento botrytis cognominata. Ponderoſior hæc priore, leuior porrò ſecuturis. Duo eius colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorúmque medicamentis utiliſſima. Tertia eſt in lateribus fornacum, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & ipſa ab argumento, cruſta uerius, quàm pumex, intus uaria, ad pſoras utilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt & ex ea duo alia genera: onychitis extra penè cærula, intus onychis maculis ſimilis. Oſtracitis tota nigra, & cæterarum ſordidiſſima, uulneribus maximè utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima, iterúmque à Medicis coquitur carbone puro, atque

ubi

ubi in cinerem rediit, extinguitur uino ammineo,quæ ad emplaſtra præparatur:quæ uerò ad pſoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tuſam urunt, ac lauant in mortariis,poſteà ſiccant. Nymphodorus lapidem ipſum quàm grauiſſimum ſpiſſiſſimúmque urit pruna, & exuſtum Chio uino reſtinguit tundítque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aqua pluuia macerat, iterúmque terit quod ſubſidit, donec ceruſſæ ſimilis fiat nulla dentium offenſa.Eadem Iollæ actio:ſed quàm puriſſimum lapidem eligit.Cadmiæ effectus ſiccare,perſanare,ſiſtere fluxiones,pterygia & ſordes oculorum purgare,ſcabritiem extenuare,& quicquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipſum ad omnia eadem uritur, prætérque albugines oculorum & cicatrices. Hulcera quoque oculorum cum lacte ſanat, ídque Aegyptii collyrii modo terunt in coticulis. Facit & uomitiones è melle ſumptum. Vritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum ſulphuris pari pondere, circunlito ſpiramento in caminis,donec uaſa ipſa percoquantur. Quidam & ſalem addunt, alii alumen pro ſulphure,alii nihil,ſed aceto tantùm aſpergunt. Vſtum teritur mortario Thebaico, aqua pluuia lauatur, minore effectu, iterúmque adiecta largiore teritur, & dum conſidat, relinquitur:hoc ſæpius, donec ad ſpeciem minii redeat. Tunc ſiccatum in Sole, in ærea pyxide ſeruatur.

De ſcoria, & flore, & ſquama æris, & ſtomomate, & ærugine, & hieracio. CAP. XI.

ET ſcoria æris ſimili modo lauatur, minore effectu, quàm æs ipſum. Sed & æris flos medicinæ utilis eſt. Fit ære fuſo, & in alias fornaces tranſlato:ibi flatu crebriore excutiuntur uelut milii ſquamæ, quas uocant florem. Cadunt autem, cùm panes æris aqua refrigerantur rubéntque. Similiter ex eis fit, quam uocant lepida, & ſic adulteratur flos, ut ſquama uæneat pro eo. Eſt autem ſquama hæc decuſſa ui clauis, per quos panes ærei ferruminantur. In Cypriis maximè officinis omnia. Differentia hæc eſt, quòd ſquama excutitur ictibus iiſdem panibus: flos cadit ſponte. Squamæ eſt alterum genus ſubtilius, ex ſumma ſcilicet lanugine decuſſum, quod uocant ſtomoma. Atque hæc omnia Medici (quod pace eorum dixiſſe liceat) ignorant,pars maior & nominibus, in tantum à conficiendis medicaminibus abſunt,quod eſſe proprium medicinæ ſolebat. Nunc quotiens incidêre in libellos,componere ex his uolentes aliqua, hoc eſt, impendio miſerorum experiri commentaria,credunt ſeplaſiæ,ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti,factáque iampridem emplaſtra & collyria mercantur,tabéſq; mercium. Fraus ſeplaſiæ ſic exteritur.Et ſquama autem & flos uruntur in patinis fictilibus aut æreis,deinde lauantur,ut ſuprà,ad eoſdem uſus:& amplius ad narium carnoſa uitia,itémque ſedis & grauitates aurium,per fiſtulas in eas flatu impulſa,& hulcera oris farina admota.Tollit & tonſillas cum melle.Fit & ex candido ære ſquama, Cypria longè efficacior. Necnon urina pueri priùs macerant clauos panéſque. Quidam uerò excuſſam ſquamam terunt, & aqua pluuia lauant.Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulſi hemina, & illinunt cum polline. Aeruginis quoque magnus uſus. Sed pluribus fit ea modis. Nanque & è lapide, ex quo coquitur æs, deraditur, & ære candido perforato, atque in cadis ſuper acetum ſuſpenſo, æreo obturatis operculo,multo probatiore,quàm ſi hoc idem ſquamis fiat.Quidam uaſa ipſa candidi æris fictilibus condunt in aceto,radúntque x. die. Alii uinaceis contegunt,totidémque poſt dies radunt. Alii delimatam æris ſcobem aceto ſpargunt,uerſántque ſpathis ſæpius die, donec abſumatur. Eandémque ſcobem alii terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ocyſſimè uerò contrahit coronarium æruginem, reciſamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maximè Rhodiam æruginem : alii pumice aut gummi. Præcipuè autem fallit atramento ſutorio adulterata. Cætera enim dente depræhenduntur,ſtridentia in frendendo. Experimentum in batillo ferreo.Nam quæ ſyncera eſt, ſuum colorem retinet: quæ miſta atramento, rubeſcit. Depræhenditur & papyro, galla priùs macerato: nigreſcit enim ſtatim ærugine illita. Depræhenditur & uiſu,malignè uirens. Sed ſiue ſynceram ſiue adulteratam, aptiſſimum eſt ſiccatam in patina noua uri & uerſari, donec fauilla fiat: poſteà teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus urunt,

donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus masculum admiscent. Lauatur autem ærugo, sicut cadmia: uis eius collyriis oculorum aptissima, delacrymationibus mordendo proficiens. Sed ablui necessarium penicillis calidis, donec rodere desinat. Hieracium uocatur collyriũ, quod ita maximè constat: temperatur autem id Hammoniaci unciis quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti sutorii, quod chalcanthum uocant, totidem, misyos uerò una, croci sex. Hæc omnia trita aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellentis remedii contra initia glaucomatum & suffusionum, contra caligines & scabritias & albugines, ac genarum uitia. Cruda autem ærugo uulnerariis emplastris miscetur. Oris etiam gingiuarúmque hulcerationem mirificè emendat, & labiorum hulcera cum oleo. Quòd si & cera addatur, purgat, & ad cicatricem perducit. Aerugo & callum fistularum erodit, uitiorúmque quæ circa sedem, siue per se, siue cum Hammoniaco illita, uel collyrii modo in fistulas adacta. Eadémq; cum resinæ terebinthinæ tertia parte subacta, lepras tollit.

De scolecia, & chalciti, & misy, & sory, & chalcantho. CAP. XII.

EST & alterum genus æruginis, quam uocant scoleciam, in Cyprio ære, hoc trito alumine & sale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quàm acerrimo. Non fit hoc nisi æstuosissimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem, donec uiride fiat, contrahátque se uermiculorum specie, unde & nomen. Quod uitium ut emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miscentur urina pueri impubis. Idem autem in medicamentis & santerna efficit, qua diximus aurum ferruminari, usúsq; utriusque, qui æruginis. Scolecia fit & per se, derasa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitim uocant lapidem, ex quo & ipsum æs coquitur. Distat à cadmia, quòd illa super terram ex subdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item, quòd chalcitis friat se statim mollis natura, ut uideatur lanugo concreta. Est & alia distinctio, quòd chalcitis tria genera continet, æris, & misyos, & soryos, de quibus singulis dicemus suis locis. Habet autem æris uenas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili uenarum discursu, friabilis, nec lapidosa. Putant & recentem utilioré esse, quoniam inueterata sory fiat. Vis eius ad excrescentia in hulceribus, sanguinem sistere, gingiuas, uuam, tonsillas farina compescere. Vuluæ quoque uitiis in uellere imponitur. Cum succo uerò porri, uerendorum additur emplastris. Maceratur autem in fictili ex aceto circunlito fimo diebus XL. & colorem croci trahit. Tunc admisto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, psoricon dictum. Quòd si duæ partes chalcitidis tertia cadmiæ temperentur, acrius hoc idem fiet. Acrius etiamnum & uehemẽtius, si aceto, quàm uino, temperentur. Tosta uerò efficacior fit ad eadem omnia. Sory Aegyptium maximè laudatur, multum superato Cyprio. Hispaniensi & Africo: quanquàm oculorum quoque curationi quidam utilius Cyprium putant: sed in quacunque natione optimum, cui maximum uirus, in olfactu tritúque pinguiter nigrescens & spongiosum. Stomacho res contraria in tantum, ut quibusdam olfactu modò uomitiones moueat: & Aegyptium quidem tale. Alterius nationis contritum splendescit, Et misy est lapidosius. Prodest autem & dentium dolori, si contineatur atque colluat: & oris hulceribus grauibus, quæque serpunt. Vritur carbonibus, ut chalcitis. Misy aliqui tradiderunt fieri exusto lapide in scrobibus, flori eius luteo miscente se ligni pinei fauilla. Reuera autem è suprà dicto fit lapide, concretum natura discretúmque, & optimum in Cypriorum officinis: cuius notæ sunt friati aureæ scintillæ, & cùm teratur, harenosa natura, siue terrea, chalcitidi similis. Hoc admiscent, qui aurum purgant. Vtilitas eius infusi cum rosaceo auribus purulentis, & in lana impositi capitis hulceribus. Extenuat etiam scabritias oculorum inueteratas. Præcipuè utile tonsillis, contráque anginas & suppurata. Ratio, ut XVI. drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle, donec lentescat. Sic ad suprà dicta utile est. Quotiens opus sit molliri uim eius, mel aspergitur. Erodit & callum fistularum ex aceto fouentium: & collyriis additur. Sistit & sanguinem, hulceráque quæ serpant, quǽue putrescant. Absumit & excrescentes carnes. Peculiariter uirilitatis uitiis utile: & fœminarum profluuium sistit. Græci cognationẽ æris nomine fecerunt & atramento sutorio. Appellant enim chalcanthum. Nec ullius æquè mira natura est. Fit & in Hispania è puteis stagnísue, id genus

aquæ habentibus. Decoquitur ea, admiſta dulci pari menſura, & in piſcinas ligneas funditur. Immobilibus ſuper has tranſtris dependent reſtes lapillis extentæ, quibus adhæreſcens limus uitreis acinis imaginem quandam uuæ reddit. Exemptum ita ſiccatur diebus xxx. Color eſt cæruleus, perquàm ſpectabili nitore, uitrúmque eſſe creditur: diluendo fit atramentum tingendis coriis. Fit & pluribus modis, genere eo in ſcrobes cauato: quarum è lateribus diſtillantes hyberno gelu ſtirias, ſtalagmian uocant: neq; eſt purius aliud. Sed ex eo candidum colorem ſentientem uiolam, leucoion appellant. Fit & in ſaxorum catinis, pluuia aquá corriuato limo gelante. Fit & ſalis modo, flagrantiſſimo Sole admiſſas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, foſſile aut factitium appellant. hoc pallidius, & quantum colore, tantum bonitate deterius. Probant maximè Cyprium in medicinæ uſu. Sumitur ad depellenda uentris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum, ac naribus inſtillatum: item ſtomachum, cum melle aut aqua mulſa ſumptum. Medetur & oculorum ſcabritiei doloríque, necnon & caligini, & oris hulceribus. Siſtit & ſanguinem narium: item hæmorrhoidum. Extrahit oſſa fracta cum ſemine hyoſcyami. Suſpendit epiphoras, penicillo fronti impoſitum. Efficax & in emplaſtris ad purganda uulnera, & excreſcentia hulcerum. Tollit & uuas, uel ſi decocto tangantur. Cum lini quoque ſemine ſuperponitur emplaſtris ad dolores tollendos: quódque ex eo candicat, in eo uſu præfertur uiolaceis, & grauitati aurium per fiſtulas inſpiratur. Vulnera etiam per ſe illitum ſanat, ſed ſtringit cicatrices. Nupérque inuentum, urſorum in harena & leonum ora inſpargere illo: tantáque eſt uis in aſtringendo, ut non queant mordere.

De pompholyge, & ſpodo, & antiſpodo, & diphryge, & triente Seruilio. CAP. XIII.

Etiamnum in ærariis reperiuntur, quem uocant pompholygem & ſpodon. Differentia, quòd pompholyx lotura paratur, ſpodos illota eſt. Aliqui id quod ſit candidum leuiſſimúmque, pompholygem dixere, & eſſe æris & cadmiæ fauillam. Spodon nigriorem ponderoſiorémque eſſe, deraſam parietibus fornacum, miſtis ſcintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præſtat, & ſi tangatur lingua, ſaporem horridum. Conuenítque oculorum medicamentis, quibuſcunque uitiis occurrens, & ad omnia, quæ ſpodos: hoc ſolùm diſtat, quòd huius elutior uis eſt. Additur & in emplaſtra, quibus lenis quæritur refrigeratio & ſiccatio. Vtilior ad omnia, quæ uino lota eſt. Spodos Cypria optima. Fit autem liqueſcentibus cadmia & ærario lapide. Leuiſſimè hæc efflatur & ocyus, euolátque è fornacibus & tectis adhæreſcit, à fuligine diſtans candore. Quod minus candidum ex ea, immaturæ fornacis argumentum eſt: hoc quidam pompholygem uocant. Quod uerò rubicundius ex iis inuenitur, acriorem uim habet, exhulcerátque adeò, ut cùm lauatur, ſi oculos attingat, excæcet. Eſt & mellei coloris ſpodos, in qua plurimum æris intelligitur. Sed quodcunque genus lauando fit utilius. Purgatur antè pinna, dein craſſiore lotura. Digitis ſcabritiem exterunt. Media uis eius eſt, quæ uino lauatur. Eſt aliqua & in genere uini differentia. Leni enim lota collyriis oculorũ nimium uigiliis fatigatorum apta putatur. Eadem efficacior hulceribus quæ manant, uel oris quæ madent, & omnibus medicamentis, quæ parantur contra gangrenas. Fit & in argenti fornacibus ſpodos, quam uocant lauriotin. Vtiliſſima autem oculis affirmatur, quæ fiat in aurariis: nec in alia parte magis eſt uitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirenda eſſent metalla, uiliſſimis rebus utilitates eaſdem excogitauit. Antiſpodon uocant cinerem fici arboris uel caprifici, uel myrti foliorum cum tenerrimis ramorũ partibus, uel oleaſtri uel cydonii mali uel lentiſci. Item ex moris immaturis, id eſt candidis, in Sole arefactis: uel è buxi coma, uel pſeudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, uel œnanthes. Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, ſimiliter pollere inuentum eſt. Vruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur. In ærariis officinis & pſegma fit, iam liquato ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, flatúque accenſis: ac repentè uehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, ſtratum eſſe debet.

† quod in iisdem officinis diphryges uocant Græci.

Facilè ab ea discernitur, † quam in iisdem officinis diphrygem uocant Græci, ab eo quòd bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cuiusdam specus arefacto prius, mox paulatim circundatis sarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fæce subsidente. Differētia est quidem, quod æs ipsum in catino defluit, scoria extra fornaces, flos supernatat, diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari, circa hunc æs feruere, ipsum uerò non percoqui, nisi translatum in alias fornaces, & esse nodum quendam materiæ. Id quod excocto supersit, diphryges uocari. Ratio eius in medicina similis suprà dictis, siccare, & excrescentia consumere, & perpurgare. Probatur lingua, ut eam siccet tactu statim, saporémque æris reddat. Vnum etiamnum æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illustris in Fastis, trientem æreum pascit auro & argento, consumentem utrunq;. Origo atq; natura eius incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalæ senis ponam. Seruiliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiáque sacra quotannis faciunt: quem ferunt aliâs creuisse, aliâs decreuisse uideri, & ex eo aut honorem aut diminutionē familiæ significari.

De ferro, & ferreis metallis, & differentiæ ferri. CAP. XIIII.

PRoximè indicari debent metalla ferri, optimo pessimóque uitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, uites squalore deciso annis omnibus cogimus iuuenescere. Hoc extruimus tecta, cædimus saxa, omnésque ad alios usus ferro utimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non cominus solùm, sed etiam missili uolucríque, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc uerò pennato: quam sceleratissimam humani ingenii fraudem arbitror. Siquidem, ut ocyus mors perueniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennásque ferro dedimus. Quamobrem culpa eius non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est, posse innocens esse ferrum. In fœdere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsena, nominatim compræhensum inuenimus, ne ferro nisi in agricultura uterentur. Et stilo scribere intutum est, ut uetustissimi authores prodiderunt. Magni Pompeii in tertio Consulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis ullum telum esse in urbe. Et tamen uita ipsa non desiit honorem mitiorem habere ferro quoq;. Aristonidas artifex cùm exprimere uellet Athamantis furorem Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiámque, ferrum & æs miscuit, ut rubigine eius per nitorem æris relucente, exprimeretur uerecundiæ rubor. Hoc signum extat Thebis hodie. Est in eadem urbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum Dei patientia inductus. Videmus & Romæ scyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. Obsistit eadem naturæ benignitas, exigentis à ferro ipso pœnas rubigine, eadémque prouidentia nihil in rebus mortalius faciente, quàm quod infestissimum mortalitati. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe insula etiam Italiæ Ilua gignente: minimáque difficultate cognoscuntur ipso colore terræ manifesto. Sed ratio eadem excoquendis uenis. In Cappadocia tantùm quæstio est, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfusa certo fluuio terra, neque aliter, ferrum è fornacibus reddit. Differentia ferri numerosa. Prima in genere terræ cæli'ue. Aliæ molle tantùm, plumbóque uicinius subministrant: aliæ fragile & ærosum, rotarúmque usibus & clauis maximè fugiendum, cui prior ratio conuenit. Aliud breuitate sola placet, clauísque caligariis: aliud rubiginem celeriùs sentit, stricturæque uocantur eæ omnes, quod non in aliis metallis, à stringenda acie uocabulo imposito. Et fornacum maxima differentia est. In iis equidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alióque modo ad densandas incudes, malleorúmue rostra. Summa autem differentia in aqua est, cui subinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitauit loca gloria ferri, sicuti Bilbilin in Hispania & Turiassonem, Comum in Italia, cùm ferraria metalla in his locis non sint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro est. Seres hoc cum uestibus suis pellibúsque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur: cæteris enim admiscetur. Mollior complexus in nostro

orbe.

orbe. Aliubi uena bonitatem hanc præſtat, ut in Noricis: aliubi factura, ut Sulmone aqua, uti diximus. Quippe cùm in exacuendo oleares cotes aquariæque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirúmque, cùm excoquatur uena, aquæ modo liquari ferrum, poſteà in ſpongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo reſtingui mos eſt, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro ſanguis humanus ſe ulciſcitur. Contactum nanque eo, celeriùs ſubinde rubiginem trahit. De magnete lapide ſuo loco dicemus, concordiáque quam cum ferro habet. Sola hæc materia uires ab eo lapide accipit, retinétque longo tempore, aliud appræhendens ferrum, ut annulorum catena ſpectetur interdum: quod imperitum uulgus appellat ferrum uiuum, uulneráque tali aſperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria naſcitur, non ille magnes uerus caute continua, ſed ſparſa bubbatione, ita appellant: neſcio an uitro fundendo perinde utilis: nondum enim expertus eſt quiſquam: ferri utique inficit aciem, ut magnes. Eodem lapide Dinocrates architectus Alexandriæ Arſinoes templum concamerare inchoauerat, ut in eo ſimulachrum eius è ferro pendere in aere uideretur. Interceſſit mors & ipſius & Ptolemæi, qui id ſorori ſuæ iuſſerat fieri. Metallorum omnium uena ferri largiſſima eſt. Cantabriæ maritimæ parte, quam Oceanus alluit, mons prærupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie eſt, ut in ambitu Oceani diximus.

De temperatura ferri, & medicinæ ex ferro, & ærugine, & rubigine, & ſquama ferri, & hygremplaſtro. CAP. XV.

FErrum accenſum igni, niſi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non eſt habile tundendo, neque antequàm albeſcere incipiat. Aceto aut alumine illitum fit æri ſimile. A rubigine uindicatur ceruſſa & gypſo, & liquida pice. Hæc eſt temperatura à Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferream catenam apud Euphratem amnem, in urbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi uinxerat pontem, cuius annulos, qui refecti ſunt, rubigine infeſtari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro eſt & alia, quàm ſecandi. Nanque circunſcribi circulo, térue circunlato mucrone, & adultis & infantibus prodeſt contra noxia medicamenta: & præfixiſſe in limine è ſepulchro euulſos clauos aduerſus nocturnas lymphationes. Pungíque leuiter mucrone, quo percuſſus homo ſit, contra dolores laterum pectorúmque ſubitos, qui punctionem afferant. Quædam uſtione ſanantur: priuatim uerò canis rabidi morſus. Quippe etiam præualente morbo, expaueſcentéſque potum, uſta plaga illico liberantur. Caleſit etiam ferro candente aqua, in multis uitiis, priuatim uerò dyſentericis. Eſt & rubigo ipſa in remediis: & ſic Telephum proditur ſanaſſe Achilles, ſiue id ærea, ſiue ferrea cuſpide fecit. Ita certè pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clauis ueteribus. Vis eius ligare, ſiccare, reſtringere. Emendat alopecias illita. Vtuntur & ad ſcabritias genarum puſtuláſque totius corporis, cum cera & oleo myrteo: ad ignes uerò ſacros ex aceto: item ad ſcabiem, paronychia digitorũ & pterygia in linteolis. Siſtit & fœminarum profluuia impoſita uelleribus. Plagis quoque recentibus uino diluta, & cum myrrha ſubacta: & condylomatis ex aceto prodeſt. Podagras quoque illita lenit. Squama quoque ferri in uſu eſt ex acie aut mucronibus, maximè ſimili, ſed acriore, quàm rubigo: quamobrem & contra epiphoras oculorum aſſumitur. Sanguinémque ſiſtit, cùm uulnera maximè ferro fiant. Siſtit & fœminarum profluuia. Imponitur & contra lienum uitia. Hæmorrhoidas compeſcit, hulcerúmque ſerpentia. Et genis prodeſt, farinæ modo aſperſa pauliſper: præcipua tamen commendatio eius in hygremplaſtro ad purganda uulnera fiſtuláſque, & omnem callum erodendum, & raſis oſſibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis ſex ex ære, totidem ex ſquama ferri, totidem ceræ, ex olei ſextario. His adiicitur, cùm ſunt repurganda uulnera aut replenda, ceratum.

De plumbi metallis, & albo plumbo, & nigro. CAP. XVI.

SEquitur natura plumbi. Cuius duo genera, nigrum, atque candidum. Pretioſiſſimum candidum, à Græcis appellatum caſſiteron, fabuloſéq; narratum in inſulas Atlantici

maris peti, uitilibúſque nauigiis circunſutis corio aduehi. Nunc certum eſt, in Luſitania gigni & in Gallæcia, ſumma tellure harenoſa, & coloris nigri: pondere tantùm ea deprahenditur. Interueniunt & minuti calculi, maximè torrentibus ſiccatis. Lauant eas harenas metallici, & quod ſubſidit, coquunt in fornacibus. Inuenitur & in aurariis metallis (quæ elutia uocant) aqua immiſſa eluente calculos nigros paulum candore uariatos, quibus eadem grauitas quæ auro. & ideo in calathis, in quibus aurum colligitur, remanent cum eo, poſteà caminis ſeparantur, conflatíque in album plumbum reſoluuntur. Non fit in Gallæcia nigrum, cùm uicina Cantabria nigro tantùm abundet: nec ex albo argentum, cùm fiat ex nigro. Iungi inter ſe plumbum nigrum ſine albo non poteſt, nec hoc ei ſine oleo. Ac ne album quidem ſecum ſine nigro. Album habuit authoritatem & Iliacis temporibus, teſte Homero, caſſiteron ab illo dictum. Plumbi nigri origo duplex eſt: aut enim ſua prouenit uena, nec quicquam aliud ex ſe parit: aut cum argento naſcitur, miſtíſque uenis conflatur. Eius qui primus fluit in fornacibus liquor, ſtannum appellatur: qui ſecundus, argentum: quod remanſit in fornacibus, galæna, quæ portio eſt tertia addita uenæ. Hæc rurſus conflata, dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus.

De ſtanno, plumbo argentario, & quibuſdam aliis. CAP. XVII.

STannum illitum æneis uaſis, ſaporem gratiorem facit, & compeſcit æruginis uirus, mirúmque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatiſſima, ut diximus, Brunduſii temperabantur, donec argenteis uti cœpere & ancillæ. Nunc adulteratur ſtannum addita æris tertia portione candidi in plumbum album. Fit & alio modo miſtis albi plumbi nigríque libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Iidem & tertiarium uocant, in quo duæ nigri portiones ſunt, & tertia albi. Pretium eius in libras XXX. hoc fiſtulæ ſolidantur. Improbiores ad tertiarium additis æquis partibus albi, argentarium uocant, & eo quæ uolunt incoquunt. Pretia huius faciunt in pondo centum triginta. In libras, albo per ſe ſyncero pretia ſunt triginta, nigro ſexdecim. Albi natura plura aridi habet: contráque, nigri tota humida eſt. Ideo album nulli rei ſine miſtura utile eſt. Neque argentum ex eo plumbatur, quoniam priùs liqueſcit argentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum inuento, ita ut uix diſcerni queat ab argento, eáq; incoctilia uocant. Deinde & argentum incoquere ſimili modo cœpere, equorum maximè ornamentis, iumentorúmque iugis in Alexia oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & eſſeda, & uehicula, & petorita exornare: ſimilíque modo ad aurea quoque, non modò argentea, ſtaticula inanis luxuria peruênit: quæ que in ſcyphis cerni prodigium erat, hæc in uehiculis atteri, cultus uocatur. Plumbi albi experimentum in charta eſt, ut liquefactum pondere uideatur, non calore, rupiſſe. India neque æs neque plumbum habet, gemmíſque ſuis ac margaritis hæc permutat. Nigro plumbo ad fiſtulas lamináſque utimur, laborioſius in Hiſpania eruto, totáſque per Gallias: ſed in Britannia ſummo terræ corio adeò largè, ut lex ultro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc ſunt nomina: Iouetanum, Caprarienſe, Oleaſtrenſe. Nec differentia ulla ſcoriæ, modò ſit excocta diligenter. Mirúmque in his ſolis metallis, quòd derelicta fertilius reuiuiſcunt. Hoc uidetur facere relaxatis ſpiramentis ad ſatietatem infuſus aer, æquè ut fœminas quaſdam fœcundiores abortus facere. Nuper id compertum in Bætica Santarenſi metallo, quod locari ſolitum X. libris per CC. antè annos, poſtquàm obliteratum erat, LV. locatum eſt. Simili modo Antonianum in eadem prouincia pari locatione peruenit ad pondo CCCC. uectigalis. Et mirum, aqua addita non liqueſcere uaſa è plumbo conſtat: eadem in aqua calculus æreúſue quadrans ſi addatur, uas peruri.

Medicinæ de plumbo, & ſcoria plumbi, de molybdæna ſiue galena, de pſimmythio, & ſandaracha. CAP. XVIII.

IN medicina per ſe plumbi uſus eſt cicatrices reprimere: adalligatíſq; lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. Viſáq; in quiete Venerea ſponte naturæ erumpentia uſq; in morbi genus, his laminis Caluus Orator cohibuiſſe traditur, uiréſque corporis ſtudiorum labori cuſtodiſſe. Nero (quoniam ita diis placuit) princeps

princeps lamina pectori impoſita ſub ea cantica exclamans, alendis uocibus demonſtrauit rationem. Coquitur ad medicinæ uſus patinis fictilibus, ſubſtrato ſulphure minuto, laminis impoſitis tenuibus, opertíſque ſulphure & ferro miſtis. Cùm coquitur, munienda in eo opere foramina ſpiritus conuenit: alioquin plumbi è fornacibus halitus noxius ſentitur, & peſtilens, & canibus ocyſſimè: omnium uerò metallorum, muſcis & culicibus: quamobrem non ſunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo ſcobem plumbi lima quæſitam ſulphuri miſcent: alii ceruſſam potiùs, quàm ſulphur. Fit & lotura plurimi uſus in medicina, cùm ſe ipſo teritur in mortariis plumbeis addita aqua cæleſti, donec craſſeſcat. Poſteà ſupernatans aqua tollitur ſpongiis: quod craſſiſſimum fuit, ſiccatum diuiditur in paſtillos. Quidam limatum plumbum ſic terunt: quidam etiam plumbaginem admiſcent: alii uerò acetum, alii uinum, alii adipem, alii roſam. Quidam in mortario lapideo, & maximè Thebaico, plumbeo piſtillo terere malunt: candidiúſque fit ita medicamentum. Id autem quod uſtum eſt plumbum, lauatur, ut ſtibi & cadmia. Poteſt adſtringere, ſiſtere, contrahere cicatrices. Vſus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, & maximè contra procidentiam eorum & inanitatem, & hulcerum excreſcentia, rimáſq; ſedis aut hæmorrhoidas, aut condylomata. Ad hæc maximè lotura plumbi facit: cinis autem uſti ad hulcera ſerpentia, aut ſordida: eadémque, quæ chartis, ratio profectus. Vritur autem in patinis per laminas minutas cum ſulphure, uerſatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alii elimatam ſcobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui ceruſſam miſcent pari menſura, aut hordeum, terúntque, ut in crudo dictum eſt, & præferunt ſic tritum plumbum ſpodio Cyprio. Scoria quoque plumbi in uſu eſt, optimáque, quæ ad luteum maximè colorē accedit ſine plumbi reliquiis, aut ſulphuris ſpecie, & terra carens. Lauatur hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in uas purum, ídque ſæpius, uſque dum ſubſidat, quod utiliſſimum eſt: eoſdémque effectus habet, quos plumbum, ſed acriores. Mirari ſuccurrit experientiam uitæ, ne fæce quidem rerum, excrementorúmq; fœditate intentata tot modis. Fit & ſpodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lauatur in linteis raris in aqua cæleſti, ſeparatúrque terrenum transfuſione, cribratúmque teritur. Quidam puluerem pennis detergere malunt, ac terere in uino odorato. Eſt & molybdena, quam alibi galenam uocauimus, plumbi & argenti uena cōmunis. Melior hæc, quanto magis aurei coloris, quantóq; minus plumboſa, friabilis, & modicè grauis. Cocta cum oleo, iocineris colorem trahit. Adhæreſcit & auri & argenti fornacibus. Et hanc metallicam uocant. Laudatiſſima, quæ in Zephyrio fiat. Probantur minimè terrenæ, miniméq; lapidoſæ: coquuntur lauantúrq; ſcoriæ modo. Vſus in liparas ad linienda refrigerandáque hulcera: emplaſtríſq;, quæ non alligantur, ſed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus molliſſimíſque partibus. Compoſitio eius eſt libris tribus, & ceræ libra una, olei tribus heminis, quod in ſenili corpore cum fracibus additur. Temperatur & cum ſpuma argenti, & ſcoria plumbi, ad dyſenteriam & teneſmum fouendo calida. Pſimmythium quoque, hoc eſt ceruſſam, plumbariæ dant officinæ. Laudatiſſimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuiſſimis ſuper uas aceti aſperrimi impoſitis, atque ita diſtillantibus. Quod ex eo cecidit in ipſum acetum, arefactum molitur & cribratur, iterúmque aceto miſto in paſtillos diuiditur, & in Sole ſiccatur æſtate. Fit & alio modo, addito in urceos aceti plumbo, obturatos per dies x. deraſóque ceu ſitu, ac rurſus deiecto, donec deficiat materia: Quod deraſum eſt, teritur & cribratur, & coquitur in patinis, miſcetúrque rudiculis, donec rufeſcat, & ſimile ſandarachæ fiat. Dein lauatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur ſimiliter poſteà, & in paſtillos diuiditur. Vis eius eadem, quæ ſuprà dictis, leuiſſima tantum ex omnibus: prætérque ad candorem fœminarum. Eſt autem letalis potus, ſicut ſpumæ argenti. Poſteà ceruſſa ipſa ſi coquatur, rufeſcit. Sandarachæ quoque propemodum dicta natura eſt. Inuenitur autem & in aurariis & in argentariis metallis, melior quò magis rufa, quóque magis uirus redolens, ac pura friabiliſque. Valet purgare, ſiſtere,

re,ſiſtere,excalfacere,perrodere.Summa eius dos ſeptica.Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorum medicamentis.Fauces purgat cum melle ſumpta.Vocem lympidam ac canoram facit. Suſpirioſis tuſſientibúſque iucundè medetur,cum reſina terebinthina in cibo ſumpta.Suffita quoque cum cedro,ipſo nidore itidem medetur. Et arſenicum ex eadem eſt materia. Quod optimum,coloris etiam in auro,excellentius : quod uerò pallidius aut ſandarachæ ſimilius eſt,deterius exiſtimatur. Eſt & tertium genus, quo miſcetur aureus color ſandarachæ.Vtraque hæc ſquamoſa. Illud uerò ſiccum purúmque gracili uenarum diſcurſu fiſſile. Vis eadem, quæ ſuprà,ſed acrior. Itaque & cauſticis additur, & pſilothris. Tollit & pterygia digitorum , carnéſque narium , & condylomata,& quicquid excreſcit.Torretur,ut ualidius proſit,in noua teſta,donec mutet colorem.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS QVINTVS.

PROOEMIVM.

METALLORVM, quibus opes conſtant,annaſcentium quoque eis natura indicata propemodum eſt,ita connexis rebus,ut immenſa medicinæ ſylua,officinarúmque tenebræ,& moroſa cælandi pingendíq; ac tingendi ſubtilitas ſimul dicerentur. Reſtant terræ ipſius genera lapidúmq;,uel numeroſiore ſerie,plurimis ſingula à Græcis præcipuè uoluminibus tractata.Nos in iis breuitatem ſequemur utilem inſtituti modo, nihil neceſſarium aut naturale omittentes.

Honos picturæ. CAP. I.

PRimúmque dicemus quæ reſtant de pictura,arte quondam nobili,tunc cùm expeteretur à Regibus populíſque, & illos nobilitante, quos eſſet dignata poſteris tradere: nunc uerò in totum marmoribus pulſa, iam quidem & auro, nec tantùm ut parietes toti operiantur, uerùm & interraſo marmore, uermiculatis ad effigies rerum & animalium cruſtis.Non placent iam abaci,nec ſpatia montis in cubiculo delitentia:cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudii principatu inuentum:Neronis uerò,maculas,quæ non eſſent, in cruſtis inſerendo unitatem uariare,ut ouatus eſſet Numidicus,ut purpura diſtingueretur Sinnadicus,qualiter illos naſci optarent deliciæ.Montium hæc ſubſidia deficientium: nec ceſſat luxuria id agere,ut quàm plurimum incendiis perdat.

Honos imaginum. CAP. II.

IMaginum quidem pictura quàm maximè ſimiles in æuum propagabãtur figuræ:quod in totum exoleuit. Aerei ponuntur clypei,argenteæ facies ſurdo figurarum diſcrimine,ſtatuarum capita permutantur,uulgatis iam pridem ſalibus etiam carminũ.Adeò materiam malunt conſpici omnes,quàm ſe noſci. Et inter hæc pinacothecas ueteribus tabulis conſuunt,alienáſque effigies colunt,ipſi honorem non niſi pretio ducentes,ut frangat hæres,furis detrahat laqueus.Itaque nullius effigie uiuente, imagines pecuniæ, non ſuas, relinquunt : Iidem paleſtras athletarum imaginibus & ceromata ſua exornant, & uultus Epicuri per cubicula geſtant, ac circunferunt ſecum. Natali eius uiceſima Luna ſacrificant,feriáſque omni menſe cuſtodiunt, quas icadas uocant, hi maximè, qui ſe ne uiuentes quidem noſci uolunt.Ita eſt profecto,artes deſidia perdidit:& quoniã animorum imagines non ſunt,negliguntur etiam corporum.Aliter apud maiores in atriis hæ erant, quæ ſpectarentur,non ſigna externorum artificum,nec æra,aut marmora.Expreſſi cera uultus

ſingulis

ſingulis diſponebantur armariis, ut eſſent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, ſempérq; defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui unquam fuerat, populus. Stemmata uerò lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magiſtratu geſtarum. Aliæ foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hoſtium ſpoliis, quæ nec emptori refringere liceret: triumphabántque etiam dominis mutatis ipſæ domus: & erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Meſſalæ Oratoris indignatio, qua prohibuit inſeri genti ſuæ Leuinorum alienam imaginem. Similis cauſa Meſſalæ ſeni expreſſit uolumina illa, quæ de familiis condidit, cùm Scipionis Africani tranſiſſet atrium, uidiſſétque adoptione teſtamentaria Salutionis (hoc enim ei fuerat cognomen) Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionum nomini. Sed pace Meſſalarum dixiſſe liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis uirtutum amor: multóque honeſtius, quàm mereri, ne quis ſuas expeteret. Non eſt prætereundum & nouitium inuentum. Siquidem non ſolùm ex auro argentóue, aut certè ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorũ immortales animæ in iiſdem locis ibi loquuntur: quinimo etiam quæ non ſunt, finguntur, pariúntq; deſideria non traditi uultus, ſicut in Homero euenit. Quo maius (ut equidem arbitror) nullum eſt felicitatis ſpecimen, quàm ſemper omnes ſcire cupere, qualis fuerit aliquis. Aſinii Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine inſtituêre, non facilè dixerim. Imaginum amorem flagraſſe quondam, teſtes ſunt, & Atticus ille Ciceronis edito de his uolumine, & M. Varro benigniſſimo inuento inſertis uoluminum ſuorum fœcunditati, non nominibus tantùm ſeptingentorum illuſtrium, ſed & aliquo modo imaginibus, non paſſus intercidere figuras, aut uetuſtatem æui contra homines ualere, inuentione muneris etiam Diis inuidioſus, quando immortalitatem non ſolùm dedit, uerumetiam in omnes terras miſit, ut præſentes eſſe ubique & claudi poſſent.

Quando primùm clypei imaginum publicè, quando in domibus poſiti, & de picturæ initijs, & monochromato, & primis pictoribus, & antiquitate picturarum in Italia. CAP. III.

ET hoc quidem alienis ille præſtitit. Suorum uerò clypeos in ſacro uel publico priuatim dicare primus inſtituit (ut reperio) Ap. Claudius, qui Conſul cum Seruilio fuit anno urbis CCLIX. Poſuit enim in Bellonæ æde maiores ſuos, placuítque in excelſo ſpectari, & titulos honorum legi. Decora res, utique ſi liberorum turba paruulis imaginibus ceu nidum aliquem ſobolis pariter oſtendat: quales clypeos nemo non gaudens fauénſque aſpicit. Poſt eum M. Aemilius, collega in Conſulatu Q. Luctatii, non in baſilica modò Aemilia, uerùm & domi ſuæ poſuit, id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum eſt, continebantur imagines: unde & nomen habuere clypeorum, non, ut peruerſa Grammaticorum ſubtilitas uoluit, à cluendo. Origo plena uirtutis, faciem reddi in ſcuto cuiuſque, qui fuerit uſus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos, & imagines, ſecúmque in caſtris tulere. Certè captis eis talem Aſdrubalis inuenit Q. Marcius, Scipionum in Hiſpania ultor: íſque clypeus ſupra fores Capitolinæ ædis uſque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem noſtrorum tanta ſecuritas in ea re annotatur, ut L. Manlio, Q. Fuluio COSS. anno urbis quingenteſimo ſeptuageſimoquinto M. Aufidius tutelæ Capitolii redemptor, docuerit patres argenteos eſſe clypeos, qui pro æreis per aliquot iam luſtra aſſignabantur. De picturæ initiis incerta, nec inſtituti operis quæſtio eſt. Aegyptii ſex millibus annorum apud ipſos inuentam, priùs quàm in Græciam tranſiret, affirmant, uana prædicatione, ut palàm eſt. Græci autem alii Sicyone, alii apud Corinthios repertam, omnes umbra hominis lineis circunducta. Itaque talem primam fuiſſe: ſecundam ſingulis coloribus, & monochromaton dictam, poſtquàm operoſior inuenta erat: durátque talis etiam nunc. Inuentam linearem dicunt à Philocle Aegyptio, uel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Telephanes

Telephanes Sicyonius, ſine ullo etiamnum colore, iam tamen ſpargentes lineas intus Ideo & quos pingerent, adſcribere inſtitutum. Primus inuenit eas colorare, teſta (ut ferunt) trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuiſſe, quem tradit Cornelius Nepos ſecutum in Italiam Demaratum, Tarquinii Priſci Romani regis patrem, fugientem à Corinthō iniurias Cypſelli tyranni, mox docebimus. Iam enim abſoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certè hodiéque antiquiores urbe picturæ Ardeæ in ædibus ſacris, quibus equidem nullas æquè demiror tam longo æuo durantes in orbitate tecti, ueluti recentes. Similiter Lanuuii, ubi Atalanta & Helena cominus pictæ ſunt nudæ ab eodem artifice, utraque excellentiſſima forma, ſed altera, ut uirgo, ne ruinis quidem templi concuſſæ. Pontius legatus Caii principis eas tollere conatus eſt, libidine accenſus, ſi tectorii natura permiſiſſet. Durant & Cære, antiquiores & ipſæ. Fatebitúrque, quiſquis eas diligenter æſtimauerit, nullam artium celeriùs conſummatam, cùm Iliacis temporibus non fuiſſe eam appareat.

De pictoribus Romanis, & quando primùm dignitas picturæ, & qui uictorias ſuas pictura propoſuerunt, & quando externis picturis dignitas Romæ.

CAPVT IIII.

APud Romanos quoque honos maturè huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea Pictorum traxerunt Fabii clariſſimæ gentis, princépſque eius cognominis ipſe ædem Salutis pinxit anno urbis conditæ CCCCL, quæ pictura durauit ad noſtram memoriam, æde Claudii principatu exuſta. Proximè celebrata eſt in foro boario æde Herculis Pacuuii Poetæ pictura. Ennii ſorore genitus hic fuit: clariorémque eam artem Romæ fecit gloria ſcenæ. Poſteà non eſt ſpectata honeſtis manibus, niſi fortè quis Turpilium equitem Romanum è Venetia noſtræ ætatis uelit referre, hodiéque pulchris eius operibus Veronæ extantibus. Læua is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Paruis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa ſenecta, Aterius Labeo Prætorius, etiam Proconſulatu prouinciæ Narbonenſis functus. Sed ea res in riſu & iam contumelia erat. Fuit & principum uirorum non omittendum de pictura celebre conſilium. Q. Pedius, nepos Q. Pedii Conſularis triumphaliſque, à Cæſare Dictatore cohæredis Auguſto dati, cùm natura mutus eſſet, eum Meſſala Orator, ex cuius familia pueri auia erat, picturam docendum cenſuit, ídque etiam Diuus Auguſtus comprobauit. Puer magni profectus in ea arte obiit. Dignatio autem præcipua Romæ increuit (ut exiſtimo) à M. Valerio Max. Meſſala, qui princeps tabulam picturæ prælii, quo Carthaginienſes & Hieronem in Sicilia deuicerat, propoſuit in latere Curiæ Hoſtiliæ, anno ab urbe condita quadringenteſimo nonageſimo. Fecit hoc quidem & L. Scipio, tabulámque uictoriæ ſuæ Aſiaticæ in Capitolio poſuit. Idque ægrè tuliſſe fratrem Africanum tradunt, iratum haud immeritò, quoniam filius eius in illo prælio captus fuerat. Non diſſimilem offenſionem & Aemiliani ſubiit L. Hoſtilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, ſitum eius expugnationéſque depictas proponendo in foro, & ipſe aſſiſtens populo ſpectanti ſingula enarrando: qua comitate proximis comitiis Conſulatum adeptus eſt. Habuit & ſcena ludis Claudii Pulchri magnam admirationem picturæ, cùm ad tegularum ſimilitudinem corui decepti imagine aduolarent. Tabulis autem externis authoritatem Romæ publicè fecit primus omnium L. Mummius, cui cognomen Achaici uictoria dedit. Nanque cùm in præda uendenda rex Attalus VI. M. ſeſtertiûm emiſſet Ariſtidis tabulam, Liberum patrem continentem, pretium miratus, ſuſpicatúſque aliquid in ea uirtutis, quod ipſe neſciret, reuocauit tabulam Attalo multùm querente, & in Cereris delubro poſuit: quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde uideo & in foro poſitas uulgò. Hinc enim ille Craſſi oratoris lepos agentis ſub ueteribus, cum teſtis compellatus inſtaret: Dic ergo Craſſe, qualem me reris? Talem, inquit, oſtendens in tabula pictum inficetiſſimè Gallum exerentem linguam. In foro fuit & illa paſtoris ſenis cum baculo, de qua Teutonorũ legatus, interrogatus, quanti eum æſtimaret, reſpondit, ſibi donari nolle talem uiuum uerúmque. Sed præcipuam

authoritatem

authoritatem fecit publicè tabulis Cæſar Dictator, Aiace & Medea ante Veneris Genitricis ædem dicatis. Poſt eum M. Agrippa uir ruſticitati propior, quàm deliciis. Extat certè eius oratio magnifica, & maximo ciuium digna de tabulis omnibus ſigníſq; publicandis: quod fieri ſatius fuiſſet, quàm in uillarum exilia pelli. Verùm eadem illa toruitas tabulas duas Aiacis & Veneris mercata eſt à Cyzicenis H-S. XII. M. In thermarum quoque calidiſſima parte marmoribus incluſerat paruas tabellas, paulò antè cùm reficerentur, ſublatas. Super omnes Diuus Auguſtus in foro ſuo celeberrima in parte poſuit tabulas duas, quæ belli pictam faciem habent & triumphum. Idem Caſtores ac Victoriam poſuit, & quas dicemus ſub artificum mentione in templo Cæſaris patris. Idem in curia quoque, quam in Comitio conſecrabat, duas tabulas impreſſit parieti: Nemeam ſedentem ſupra leonem, palmigeram ipſam, adſtante cum baculo ſene, cuius ſupra caput tabula bigæ dependet. Nicias ſcripſit ſe inuſſiſſe: tali enim uſus eſt uerbo. Alterius tabulæ admiratio eſt, puberem filium ſeni patri ſimilem eſſe, ſalua ætatis differentia, ſuperuolante aquila draconem complexa. Philochares hoc ſuum opus eſſe teſtatus eſt. Immenſa, uel unam ſi quis tantùm hanc tabulam æſtimet, potentia artis, cùm propter Philocharem ignobiliſſimos alioquin Glaucionem filiúmque eius Ariſtippum, Senatus populúſque Romanus tot ſeculis ſpectet. Poſuit & Tiberius Cæſar minimè comis Imperator, in templo ipſius Auguſti, quas mox indicabimus.

Ratio pingendi, de pigmentis. CAP. V.

HActenus dictum ſit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus ſingulis primi pinxiſſent, diximus, cùm de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ uocauerint, qui deinde, & quæ & quibus temporibus inuenerint, dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, cauſa inſtituti operis prior eſt. Tandem ſe ars ipſa diſtinxit, & inuenit lumen atque umbras, differentia colorum alterna uice ſeſe excitante. Deinde adiectus eſt ſplendor, alius hic quàm lumen: quem quia inter hoc & umbram eſſet, appellauerunt tonon: commiſſuras uerò colorum & tranſitus, armogen.

De coloribus natiuis & factitijs. CAP. VI.

SVnt autem colores auſteri aut floridi. Vtrunque natura, aut miſtura euenit. Floridi ſunt, quos dominus pingenti præſtat, minium, Armenium, cinnabaris, chryſocolla, Indicum, purpuriſſum. Cæteri auſteri. Ex omnibus alii naſcuntur, alii fiunt. Naſcuntur ſinopis, rubrica, parætonium, melinum, Eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, primúmque quos in metallis diximus. Prætereà è uilioribus ochra, ceruſſa uſta, ſandaracha, ſandyx, Scyricum, atramentum. Sinopis inuenta eſt primùm in Ponto: inde nomen à Sinope urbe. Naſcitur & in Aegypto, Balearibus, Africa: ſed optima in Lemno & in Cappadocia, effoſſa è ſpeluncis. Quæ ſaxis adhæſit, excellit. Glebis ſuus colos, extrà maculoſus. Hácque uſi ſunt ueteres ad ſplendorem. Species ſinopidis tres, rubra, & minus rubens, & inter has media. Pretium optimæ in libras XIII. denarii. Vſus ad penicillum, aut ſi lignum colorare libeat. Eius, quæ ex Africa uenit, octoni aſſes: ciccerculum appellant. Quæ magis cæteris rubet, utilior abacis. Idem pretium eius quæ preſſior uocatur, & eſt maximè fuſca. Vſus eius ad baſes abacorum. In medicina uerò blandus, emplaſtríſque & malagmatis ſiue ſicca compoſitione eius, ſiue liquida facilis, contra hulcera in humore ſita, ueluti oris, ſedis. Aluum ſiſtit infuſa: fœminarum profluuia, pota denarii pondere. Eadem aduſta ſiccat ſcabritias oculorum, è uino maximè. Rubricæ genus in ea uoluere intelligi quidam ſecundæ authoritatis. Palmam enim Lemniæ dabant, minio proximam. Hæc eſt multum antiquis celebrata, cum inſula, in qua naſcitur. Nec niſi ſignata uenundabatur: unde & ſphragidem appellauere. Hac minium ſublinunt adulterántque. In medicina præclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat & dolores circunlita. Aegilopas manare prohibet. Sanguinem reiicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lienum renúmque uitia, & purgationes fœminarum. Item & contra uenena, & ſerpentium ictus terreſtrium marinorúmque, omnibus

ideo

ideo antidotis familiaris. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris utilissima Aegyptia & Africana, quoniam maximè sorbentur. Picturis autem apta nascitur & in ferrariis metallis. Ex ea fit ochra, exusta rubrica in ollis nouis luto circunlitis. Quò magis arsit in caminis, hòc melior. Omnis autem rubrica siccat, ideóque & emplastris conuenit, igni etiam sacro. Sinopidis Ponticæ selibra, silis lucidi libris x. & melini Græciensis duabus mistis tritisque unà per dies x i i. leucophorum fit, hoc est, glutinum auri, cùm inducitur ligno. Paratonion nomen loci habet ex Aegypto: spumam maris esse dicunt solidatam cum limo: & ideo conchæ minutæ inueniuntur in eo. Fit & in Creta insula atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta Cimolia decocta conspissatáque. Pretium optimo in pondo † sex x. E candidis coloribus pinguissimum, & tectoriis tenacissimum propter læuorem. Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur: sed eo non utuntur pictores propter nimiam pinguitudinem. Accubantes effodiunt ibi inter saxa uenas scrutantes. In medicina eundem usum habet, quem Eretria creta. Præterea linguam tactu siccat. Pilos detrahit & mitigat. Pretium in libras sestertii singuli. Est & colos tertius è candidis cerussæ, cuius rationem in plumbi metallis diximus. Fuit & terra per se in Theodoti fundo inuenta Smyrnæ, qua ueteres ad nauium picturas utebantur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit, ut diximus. Vsta casu reperta incendio Piræei, cerussa in orcis cremata. Hac primus usus est Nicias suprà dictus. Optima nunc Asiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretium eius in libras † æris quinque. Fit & Romæ cremato sile marmoroso & restincto aceto. Sine usta non fiunt umbræ. Eretria terræ suæ habet nomen. Hac Nicomachus & Parasius usi. Refrigerat emollítque. Explet uulnera, si coquatur, ad siccanda præcipuè utilis, & capitis doloribus, & ad depræhendenda pura. Subesse enim ea intelligitur, si ex aqua illita non arescat. Sandaracham & ochram Iuba tradit in insula Rubri maris Topazo nasci: sed inde non peruehuntur ad nos. Sandaracha quomodo fieret, diximus. Fit & adulterina ex cerussa in fornace cocta. Colos esse debet flammeus. Pretium in libras asses quini. Hæc si torreatur, æqua parte rubrica admista sandycem facit. Quanquam animaduerto Virgilium existimasse herbam id esse, illo uersu:

Sponte sua sandyx pascentes uestiet agnos.

Pretium in libras dimidium eius, quod sandarachæ. Nec sunt alii colores maioris ponderis. Inter factitios est & Scyricum, quo minium sublini diximus. Fit autem sinopide & sandyce mistis. Atramentum quoque inter factitios erit, quanquam est & terra geminæ originis. Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur. Inuenti sunt pictores, qui è sepulchris carbones infectos effoderent. Sed importuna hæc omnia ac nouitia. Fit enim & fuligine pluribus modis, resina uel pice exustis. Propter quod officinas etiam ædificauere, fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit è tedis. Adulteratur fornacum balinearúmque fuligine, quo ad uolumina scribenda utuntur. Sunt qui & uini fæcem siccatam excoquant: affirmántque, si ex bono uino fæx fuerit, Indici speciem id atramentum præbere. Polygnotus & Mycon celeberrimi pictores Athenis, è uinaceis fecere, tryginon appellant. Apelles commentus est ex ebore combusto facere, quod elephantinum uocant. Apportatur & Indicum ex India, inexploratæ adhuc inuentionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cortinis. Fit & è tedis ligno combusto, tritísque in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: sed ex his non fit. Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admisto. Quod autem aceto liquefactum est, ægrè eluitur. E liquidis coloribus, quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretii, ante omnes est purpurissum è creta argentaria: cum purpuris pariter tingitur, bibítque eum colorē celerius lanis. Præcipuum est primum, feruente aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum egesto eo addita creta in ius idem. Et quoties id factum est, leuatur bonitas pro numero dilutiore sanie. Quare Puteolanum potiùs laudatur, quàm Tyrium aut Gætulicum, uel Laconicum, unde pretiosissimæ purpuræ. Causa est, quod hy-

gino

† Budæus, x v i. talentis. Vide ipsum lib. 3. de Asse.

† uetust. codices x v i. denarij.

gino maximè inficitur, rubiámque cogitur ſorbere. Viliſſimum à Canuſio. Pretium huic à ſingulis denariis in libras ad triginta. Pingentes ſandyce ſublita mox ouo inducentes purpuriſſum, fulgorem minii faciunt. Si purpuram facere malunt, cæruleum ſublinunt, mox purpuriſſum ex ouo inducunt. Ab hoc maxima authoritas Indico. Ex India uenit, harundinum ſpumæ adhæreſcente limo, cùm teritur, nigrum: at in diluendo miſturam purpuræ cæruleíque mirabilem reddit. Alterum genus eius eſt in purpurariis officinis innatans cortinis: & eſt purpuræ ſpuma. Qui adulterant, uero Indico ſtercora columbina, aut cretã Selinuſiam, uel annulariam ultro inficiunt. Probatur carbone. Reddit enim, quod ſyncerum eſt, flammam excellentis purpuræ: & dum fumat, odorem maris olet. Ob id quidam è ſcopulis id colligi putant. Pretium Indico denarii uiginti in libras. In medicina Indicum rigores & impetus ſedat, ſiccátque hulcera. Armenia mittit, quod eius nomine appellatur. Lapis eſt hic quoque chryſocollæ modo infectus. Optimúmque eſt, quod maximè uiret, communicato colore cum cæruleo. Solebant libræ eius trecenis nummis taxari. Inuenta per Hiſpanias harena eſt, ſimilem curam recipiens. Itaque ad denarios ſenos uilitas rediit. Diſtat à cæruleo candore modico, qui teneriorem hunc efficit colorem. Vſum in medicina ad pilos tantùm alendos habet, maximéque in palpebris. Sunt etiamnum nouitii duo colores è uiliſſimis, uiride quod Appianum uocatur, & quod chryſocollam luteam mentitur, ceu parum multa ſint mendacia eius. Fit & ex creta uiridi æſtimatum ſeſtertiis in libras. Anulare quod uocant, candidum eſt, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipſum ex creta admiſtis uitreis gemmis, ex uulgi anulis, unde & anulare dictum.

Qui colores non inducantur, & quibus coloribus antiqui pinxerunt, & quando primùm gladiatorum pugnæ propoſitæ ſunt. CAP. VII.

EX omnibus coloribus cretulam amare, udóq; illini recuſant, purpuriſſum, Indicum cæruleum, melinum, auripigmentum, Appianum, ceruſſa. Ceræ tinguntur iiſdem his coloribus ad eas picturas, quæ inuruntur, alieno parietibus genere, ſed claſſibus familiari, iam uerò & onerariis nauibus: quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Iuuátque pugnaturos ad mortem, aut certè cædem, ſpecioſè uehi. Qua contemplatione tot colorum tanta uarietate ſubit antiquitatem mirari. Quatuor coloribus ſolis immortalia illa opera fecere, ex albis melino, ex ſilaceis Attico, ex rubris ſinopide Pontica, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clariſſimi pictores, cùm tabulæ eorum ſingulæ oppidorum uænirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migrantibus, & India conferente fluminum ſuorum limum, & draconum & elephantorum ſaniem, nulla nobilis pictura eſt. Omnia ergo meliora tunc fuere, cùm minor copia. Ita eſt, quoniam, ut ſuprà diximus, rerum non animi pretiis excubatur. Et noſtræ ætatis inſaniam ex pictura non omittam. Nero princeps iuſſerat coloſſeum ſe pingi CXX. pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cùm peracta eſſet in Lamianis hortis, accenſa fulmine cum optima hortorum parte conflagrauit. Libertus eius cùm daret Antii munus gladiatorium, publicas porticus inueſtiuit pictura, ut conſtat, gladiatorum miniſtrorúmque omnium ueris imaginibus redditis. Hic multis iam ſeculis ſummus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is auo ſuo, à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulámque pictam in nemore Dianæ poſuit.

De ætate picturæ, operum & artificum indicatura, nobilitates. CCCV.
CAPVT VIII.

NVnc celebres in ea arte quàm maxima breuitate percurram: neque enim inſtituti operis eſt talis executio. Itaque quoſdam uel in tranſcurſu, & in aliorum mentione obiter nominaſſe ſatis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipſa conueniet attingi, ſiue extant, ſiue intercidêre. Non conſtat ſibi in hac parte Græcorum diligentia, tam multas poſt Olympiadas celebrando pictores, quàm ſtatuarios authores: primúmque Olympiade nonageſima, cùm & Phidiam ipſum initio pictorem fuiſſe tradatur, clypeúmque

Athenis ab eo pictum: prætereà in confesso sit, octogesimatertia fuisse Panæum fratrem eius, qui clypeum intus pinxit, & in Aegide Mineruæ, quam fecerat Colotes Phidiæ discipulus, & in faciendo Ioue Olympio adiutor. Quid? quod in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum prælium, à Candaule rege Lydiæ Heraclidarum nouissimo, qui & Myrsilus uocitatus est, repensam auro. Tanta iam dignatio picturæ erat. Id circa ætatem Romuli acciderit necesse est: duo enim de uicesima Olympiade interiit Candaules: aut (ut quidam tradunt) eodem anno, quo Romulus, nisi fallor, manifesta iam tum claritate artis atque absolutione. Quod si recipi necesse est, simul apparet multò uetustiora principia esse, eósque qui monochromata pinxerint, (quorum ætas non traditur) aliquanto antè fuisse, Hygiænontem, Diniam, Charmam, & qui primus in pictura marem fœminámq; discreuerit, Eumarum Atheniensem figuras omnes imitari ausum, quíque inuenta eius excoluerit, Cimonem Cleonæum. Hic catagrapha inuênit, hoc est, obliquas imagines, & uariè formare uultus, respicientes suspicientésue & despicientes. Articulis etiam membra distinxit. Venas protulit, prætérque in ueste & rugas & sinus inuenit. Panæus quidem frater Phidiæ, etiam prælium Atheniensium aduersus Persas apud Marathona factum pinxit. Adeò iam colorum usus percrebuerat, adeóque ars perfecta erat, ut in eo prælio iconicos duces pinxisse tradatur, Atheniensium Milciadem, Callimachum, Cynegyrum: Barbarorum Datim, Artaphernem.

Primum picturæ certamen, & qui primi penicillo pinxerunt.

CAPVT IX.

QVinimo certamen picturæ etiam florente eo institutum est Corinthi ac Delphis: primúsque omnium certauit cum Timagora Chalcidense, superatus ab eo Pythiis, quod & ipsius Timagoræ carmine uetusto apparet, chronicorum errore non dubio. Alii quoque post hos clari fuere ante nonagesimam Olympiadem, sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida ueste pinxit, capita earum mitris uersicoloribus operuit, plurimúmque picturæ primus contulit. Siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, uultum ab antiquo rigore uariare. Huius est tabula in porticu Pompeii, quæ ante curiam eius fuerat: in qua dubitatur, ascendentem cum clypeo pinxerit, an descendentem. Hic Delphis ædem pinxit: hic & Athenis porticum, quæ Pœcile uocatur, gratuitò, cùm partem eius Mycon mercede pingeret: unde maior huic authoritas. Siquidem Amphictyones, quod est publicum Græciæ concilium, hospitia ei gratuita decreuere. Fuit & alius Mycon, qui minoris cognomine distinguitur: cuius filia Timarete & ipsa pinxit. Nonagesima autem Olympiade fuere Aglaophon, Cephissodorus, Phrylus, Euenor pater Parasii & præceptor maximi pictoris, de quo suis annis dicemus: omnes iam illustres, non tamen, in quibus hærere expositio debeat, festinans ad lumina artis, in quibus primus refulsit Apollodorus Atheniensis nonagesimatertia Olympiade. Hic primus species exprimere instituit, primúsque gloriam penicillo iure contulit. Eius est sacerdos adorans, & Aiax fulmine incensus, qui Pergami spectatur hodie: neque ante eum tabula ullius ostenditur, quæ teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intrauit, Olympiadis nonagesimæquintæ anno quarto, audentémque iam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, à quibusdam falsò in octogesimanona Olympiade positus, cùm fuisse necesse est Demophilum Himeræum, & Neseam Thasium, quoniam utrius eorum discipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus suprà dictus uersus fecit, artem ipsis ablatam Zeuxin ferre secum. Opes quoque tantas acquisiuit, ut in ostentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorum tesseris intextum nomen suum ostentarit. Posteà donare opera sua instituit, quòd ea nullo satis digno pretio permutari posse diceret, sicuti Alcmenam Agrigentinis, Pana Archelao. Fecit & Penelopen, in qua pinxisse mores uidetur: & athletam. Adeóque sibi in illo placuit, ut uersum subscriberet, celebrem ex eo, inuisurum aliquem faciliùs, quàm imitaturum. Magnificus est Iupiter eius in throno, adstantibus Diis: & Hercules infans dracones strangulans, Alcmena matre coràm pauente & Amphitryone. Deprænditur tamen Zeuxis

grandior

grandior in capitibus articuliſque:alioquin tantus diligentia,ut Agrigentinis facturus tabulam,quam in templo Iunonis Laciniæ publicè dicarent,inſpexerit uirgines eorum nudas,& quinque elegerit,ut quod in quaque laudatiſſimum eſſet,pictura redderet. Pinxit & monochromata ex albo. Aequales eius & æmuli fuere Timanthes, Androcydes, Eupompus,Paraſius.

De auibus per picturam deceptis: & quid difficillimum in pictura.

CAPVT X.

Deſcendiſſe hic in certamen cum Zeuxide tradatur. Et cùm ille detuliſſet uuas pictas tanto ſucceſſu,ut in ſcenam aues aduolarent, ipſe detuliſſe linteum pictum,ita ueritate repræſentata,ut Zeuxis alitum iudicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo oſtendi picturam,atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore,quoniam ipſe uolucres fefelliſſet,Paraſius autem ſe artificem.Fertur & poſteà Zeuxis pinxiſſe puerum uuas ferentem, ad quas cùm aduolaſſent aues, eadem ingenuitate proceſſit iratus operi,& dixit:uuas melius pinxi,quàm puerum.nam ſi & hoc conſummaſſem,aues timere debuerant.Fecit & figlina opera, quæ ſola in Ambracia relicta ſunt, cùm inde Muſas Fuluius Nobilior Romam transferret.Zeuxidis manu Romæ Helena eſt in Philippi porticibus:& in Concordiæ delubro Marſyas religatus. Paraſius Epheſi natus, & ipſe multa conſtituit.Primus ſymmetriam picturæ dedit,primus argutias uultus,elegantiam capilli, uenuſtatem oris,confeſſione artificum in lineis extremis palmam adeptus.Hæc eſt in pictura ſumma ſubtilitas. Corpora enim pingere & media rerum, eſt quidem magni operis,ſed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere, & deſinentis picturæ modum includere, rarum in ſucceſſu artis inuenitur. Ambire enim debet ſe extremitas ipſa,& ſic deſinere,ut promittat alia poſt ſe,oſtendátq; etiam quæ occultat. Hanc ei gloriam conceſſere Antigonus & Xenocrates,qui de pictura ſcripſere,prædicantes quoque, non ſolùm confitentes. Alia multa graphidis ueſtigia extant in tabulis ac membranis eius,ex quibus proficere dicuntur artifices.Minor tamen uidetur ſibi comparatus in mediis corporibus exprimendis.Pinxit & Demon Athenienſium,argumento quoque ingenioſo. Volebat nanq; uarium,iracundum,iniuſtum, inconſtantem:eundem exorabilem, clementem,miſericordem,excelſum,glorioſum, humilem, ferocem, fugacémque,& omnia pariter oſtendere.Idẽ pinxit & Theſea,qui Romæ in Capitolio fuit:& Nauarchum thoracatum.Et in una tabula,quæ eſt Rhodi,Meleagrum, Herculem, Perſea. Hæc ibi ter fulmine ambuſta,neque obliterata, hoc ipſo miraculum auget. Pinxit & Archigallum: quam picturam amauit Tiberius princeps:atq; ut author eſt Decius Eculeo,LX. ſeſtertiis æſtimatam, cubiculo ſuo incluſit. Pinxit & Creſſam nutricem, infantémque in manibus eius:& Philiſcum & Liberum patrem adſtante Virtute:& pueros duos,in quibus ſpectatur ſecuritas & ætatis ſimplicitas:item ſacerdotem,adſtante puero cum acerra & corona. Sunt & duæ picturæ eius nobiliſſimæ, Hoplitides:alter in certamine ita decurrens,ut ſudare uideatur:alter arma deponens, ut anhelare ſentiatur. Laudantur & Aeneas Caſtórque ac Pollux in eadem tabula:item Telephus, Achilles, Agamemnon, Vlixes. Fœcundus artifex,ſed quo nemo inſolentiùs & arrogantiùs ſit uſus gloria artis. Nanque & cognomina uſurpauit,Abrodiætum ſe appellando, aliiſque uerbis principem artis, & eam ab ſe conſummatam.Super omnia Apollinis ſe radice ortum:& Herculem, qui eſt Lyndi,talem à ſe pictum,qualem ſæpe in quiete uidiſſet. Ergo magnis ſuffragiis ſuperatus à Timanthe Sami in Aiace armorúmque iudicio, herois nomine ſe moleſtè ferre dicebat, quòd iterum ab indigno uictus eſſet.Pinxit & minoribus tabellis libidines,eo genere petulantis ioci ſe reficiens.Nam Timanthi uel plurimum affuit ingenii.Eius enim eſt Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, qua ſtante ad aras peritura, cùm mœſtos pinxiſſet omnes, præcipuè patruum, cùm triſtitiæ omnem imaginem conſumpſiſſet, patris ipſius uultum uelauit,quem dignè non poterat oſtendere.Sunt & alia ingenii eius exemplaria, ueluti Cyclops dormiens in paruula tabella: cuius & ſic magnitudinem exprimere cupiens,pinxit iuxtà Satyros,thyrſo pollicem eius metientes:atque in omnibus eius operi-

bus intelligitur plus ſemper, quàm pingitur: & cùm ars ſumma ſit, ingenium tamen ultra artem eſt. Pinxit & Heroa abſolutiſſimi operis, artem ipſam complexus uiros pingendi: quod opus nunc Romæ in templo Pacis eſt. Euxenidas hac ætate docuit Ariſtidem præclarum artificem, Eupompus Pamphilum Apellis præceptorem. Eſt Eupompi uictor certamine gymnico palmam tenens. Ipſius authoritas tanta fuit, ut diuiſerit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Aſiaticum appellabant. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiſo Helladico tria facta ſunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum. Pamphili pictura eſt cognatio, & prælium ad Phliuntem, & uictoria Athenienſium: item Vlixes in rate. Ipſe Macedo natione, ſed primus in pictura omnibus literis eruditus, præcipuè Arithmetice & Geometrice, ſine quibus negabat artem perfici poſſe. Docuit neminem minoris†talento annis decem: quam mercedem & Apelles & Melanthius ei dedere. Et huius authoritate effectum eſt Sicyone primum, deinde & in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia diagraphicen, hoc eſt picturam in buxo docerentur, reciperetúrque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, ut ingenui eam exercerent, mox ut honeſti, perpetuò interdicto ne ſeruitia docerentur. Ideo neq; in hac neq; in toreutice, ullius qui ſeruierit, opera celebrantur. Clari etiam CVII Olympiade extitere Echion & Therimachus. Echionis ſunt nobiles picturæ, Liber pater, item Tragœdia & Comœdia, Semiramis ex ancilla adipiſcens regnum, anus lampadas præferens, & noua nupta uerecundia notabilis. Verùm omnes priùs genitos futuróſque poſteà ſuperauit Apelles, eouſq; Olympiade CXII in pictura prouectus, ut plura ſolus propè, quàm cæteri omnes, contulerit, uoluminibus etiam editis quæ doctrinam eam continent. Præcipua eius in arte uenuſtas fuit, cùm eadem ætate maximi pictores eſſent: quorum opera cùm admiraretur, collaudatis omnibus, deeſſe iis unam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita uocant: cætera omnia contigiſſe, ſed hac ſoli ſibi neminem parem. Et aliam gloriam uſurpauit, cùm Protogenis opus immenſi laboris ac curæ ſupra modum anxiæ miraretur. Dixit enim, omnia ſibi cum illo paria eſſe, aut illi meliora, ſed uno ſe præſtare, quòd manum ille de tabula neſciret tollere: memorabili præcepto, nocere ſæpe nimiam diligentiam. Fuit autem non minoris ſimplicitatis, quàm artis. Nam cedebat Amphioni de diſpoſitione, Aſclepiodoro de menſuris, hoc eſt, quanto quid à quo diſtare deberet. Scitum eſt, inter Protogenem & eum quod accidit. Ille Rhodi uiuebat: quò cùm Apelles adnauigaſſet, auidus cognoſcendi opera eius, fama tantùm ſibi cogniti, continuò officinam petiit. Aberat ipſe, ſed tabulam magnæ amplitudinis in machina aptatam picturæ, anus una cuſtodiebat. Hæc Protogenem foris eſſe reſpondit, interrogauítque, à quo quæſitum diceret. Ab hoc, inquit Apelles: arreptóque penicillo lineam ex colore duxit ſummæ tenuitatis per tabulam. Reuerſo Protogeni, quæ geſta erant, anus indicauit. Ferunt artificem protinus contemplatum ſubtilitatem, dixiſſe Apellem ueniſſe: non enim cadere in alium tam abſolutum opus. Ipſúmque alio colore tenuiorem lineam in illa ipſa duxiſſe, præcepiſſéque abeuntem, ſi rediſſet ille, oſtenderet, adiiceréțque hunc eſſe quem quæreret: atque euenit. Reuertitur enim Apelles, ſed uinci erubeſcens, tertio colore lineas ſecuit, nullum relinquens amplius ſubtilitati locum. At Protogenes uictum ſe confeſſus, in portum deuolauit, hoſpitem quærens. Placuítque, ſic eam tabulam poſteris tradi, omnium quidem, ſed artificum præcipuo miraculo. Conſumptam eam conſtat priore incendio domus Cæſaris in palatio, auidè antè à nobis ſpectatam, ſpatioſiore amplitudine nihil aliud continentem, quàm lineas uiſum effugientes, inter egregia multorum opera inani ſimilem, & eo ipſo allicientem, omníque opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua conſuetudo, nunquàm tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in prouerbium uenit. Idem perfecta opera proponebat in pergula tranſeuntibus, atque poſt ipſam tabulam latens, uitia quæ notarentur auſcultabat, uulgum diligentiorem iudicem, quàm ſe, præferens. Ferúntque à ſutore repræhenſum, quòd in crepidis una intus pauciores feciſſet anſas, eodem poſtero die ſuperbo emendatione priſtinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum proſpexiſſe, denuntiantem,

†*Budæus ex uetuſto codice legit, annuis talentis decem.*

nuntiantem, ne ſupra crepidam ſutor iudicaret: quod & ipſum in prouerbium uenit. Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam uentitanti: nam ut diximus, ab alio pingi ſe uetuit edicto. Sed & in officina imperitè multa diſſerenti ſilentium comiter ſuadebat, rideri eum dicens à pueris qui colores tererent. Tantum erat authoritati iuris in regem, alioquin iracundum: quanquam Alexander ei honorem clariſſimo præbuit exemplo. Nanque cùm dilectam ſibi ex pallacis ſuis præcipuè nomine Campaſpen nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle iuſſiſſet, eúmque tum pari captum amore ſenſiſſet, dono eam dedit. Magnus animo, maior imperio ſui, nec minor hoc facto, quàm uictoria aliqua. Quippe ſe uicit, nec torum tantum ſuum, ſed etiam affectum donauit artifici: ne dilectæ quidem reſpectu motus, ut quæ modò regis fuiſſet, modò pictoris eſſet. Sunt qui Venerem Anadyomenen illo pictam exemplari putant. Apelles & in æmulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi conſtituit. Sordebat ille ſuis, ut plerunque domeſtica: percontantíque quanti licitaretur opera effecta, paruum neſcio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis popoſcit: famámque diſperſit, ſe emere, ut pro ſuis uenderet. Ea res concitauit Rhodios ad intelligendum artificem: nec niſi augentibus pretium, ceſſit. Imagines adeò ſimilitudinis indiſcretæ pinxit, ut incredibile dictu Apion Grammaticus ſcriptum reliquerit, quendam ex facie hominum addiuinantem (quos Metopoſcopos uocant) ex iis dixiſſe aut futuræ mortis annos, aut præteritæ. Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo: quo regnante, Alexandriam ui tempeſtatis expulſus, ſubornato fraude æmulorum plano regio inuitatus, ad regis cœnam uenit: indignantíque Ptolemæo, & uocatores ſuos oſtendenti, ut diceret à quo eorum inuitatus eſſet, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in pariete delineauit, agnoſcente uultum plani rege ex inchoato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, primus excogitata ratione uitia condendi: obliquam nanque fecit, ut quod corpori deerat, picturæ potiùs deeſſe uideretur: tantúmque eam partem è facie oſtendit, quam totam poterat oſtendere. Sunt inter opera eius & expirantium imagines. Quæ autem nobiliſſima ſint, non eſt facile dictu. Venerem exeuntem è mari Diuus Auguſtus dicauit in delubro patris Cæſaris, quæ Anadyomene uocatur, uerſibus Græcis tali opere, dum laudatur, uicto, ſed illuſtrato. Huius inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit reperiri. Verùm ipſa iniuria ceſſit in gloriam artificis. Conſenuit hæc tabula carie: aliámque pro ea Nero principatu ſubſtituit ſuo Dorothei manu. Apelles inchoauerat aliam Venerem Cois, ſuperaturus etiam ſuam illam priorem. Inuidit mors peracta parte: nec qui ſuccederet operi ad præſcripta lineamenta inuentus eſt. Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem in templo Epheſiæ Dianæ uiginti talentis auri. Digiti eminere uidentur, & fulmen extra tabulam eſſe. Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in nummo aureo menſura accepit, non numero. Pinxit & Megabyzi ſacerdotis Dianæ Epheſiæ pompam: Clytum equo ad bellum feſtinantem, & ei galeam poſcenti armigerum porrigentem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare ſuperuacuum eſt. Mirantur eius Abronem Samii, & Menandrum regem Cariæ Rhodii. Item Ancæum: Alexandriæ Gorgoſthenem tragœdum: Romæ Caſtorem & Pollucem, cum Victoria & Alexandro Magno. Item belli imaginem, reſtrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas utraſque tabulas Diuus Auguſtus in fori ſui partibus celeberrimis dicauerat ſimplicitate moderata. Diuus Claudius pluris exiſtimauit, in utriſque exciſa facie Alexandri Diui Auguſti imaginem ſubdere. Eiuſdem arbitrantur manu eſſe & in Antoniæ templo Herculem auerſum, ut (quod eſt difficillimum) faciem eius oſtendat uerius pictura, quàm promittat. Pinxit & heroa nudum: eáque pictura naturam ipſam prouocauit. Eſt & equus eius, ſiue fuit, pictus in certamine: quod iudicium ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus. Nanque ambitu æmulos præualere ſentiens, ſingulorum picturas inductis equis oſtendit: Apellis tantùm equo adhinniuere: ídque poſteà ſemper illius experimentum artis oſtentatur. Fecit & Neoptolemum ex equo aduer-

ſus Perſas, Archelaum cum uxore & filia, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus eius operibus eundem regem ſedentem in equo: Dianam ſacrificantium uirginum choro miſtam, quibus uiciſſe Homeri uerſus uidetur idipſum deſcribentis. Pinxit & quæ pingi non poſſunt, tonitrua, fulgetra, fulguráque: Bronten, Aſtrapen, Ceraunobolon appellant. Inuenta eius & cæteris profuere in arte. Vnum imitari nemo potuit, quòd abſoluta opera atramento illinebat ita tenui, ut idipſum repercuſſu claritates colorum excitaret, cuſtodirétque à puluere & ſordibus, ad manum intuenti demum appareret. Sed & tum ratione magna, ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, ueluti per lapidem ſpecularem intuentibus è longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus auſteritatem occultè daret. Aequalis eius fuit Ariſtides Thebanus: is omnium primus animum pinxit, & ſenſus omnes expreſſit, quos uocant Græci ethe: item perturbationes, durior paulo in coloribus. Huius pictura eſt, oppido capto ad matris morientis è uulnere mammam adrepens infans: intelligitúrque ſentire mater, & timere ne emortuo lacte ſanguinem infans lambat. Quam tabulam Alexander Magnus tranſtulerat Pellam in patriam ſuam. Idem pinxit prælium cum Perſis, centum homines ea tabula complexus, pactúſque in ſingulos mnas denas à tyranno Elatenſium Mnaſone. Pinxit & currentes quadrigas, & ſupplicantem penè cum uoce: & uenatores cum captura, & Leontionem pictorem, & Anapauomenen propter fratris amorem morientem. Item Liberum patrem & Ariadnen, ſpectatos Romæ in æde Cereris: Tragœdum & puerum, in Apollinis: cuius tabulæ gratia interiit pictoris inſcitia, cui tergendam eam mandauerat M. Iunius Prætor ſub die ludorum Apollinarium. Spectata eſt & in æde Fidei in Capitolio imago ſenis cum lyra puerum docentis. Pinxit & ægrum ſine fine laudatum. Qua in arte tantum ualuit, ut Attalus rex unam tabulam eius centum talentis emiſſe tradatur. Simul, ut dictum eſt, & Protogenes floruit. Patria ei Caunus, gentis Rhodiis ſubiectæ. Summa eius paupertas initio, artíſque ſumma intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant conſtare. Quidam & naues pinxiſſe uſque ad annum quinquageſimum argumentum eſſe, quòd cum Athenis celeberrimo loco Mineruæ delubro propylæon pingeret, ubi fecit nobilem Paralum & Hemionida, quam quidam Nauſicaam uocant, adiecerit paruulas naues longas in iis, quæ pictores parerga appellant, ut appareret, à quibus initiis ad arcem oſtentationis opera ſua perueniſſent. Palmam habet tabularum eius Ialyſus, qui eſt Romæ, dicatus in templo Pacis: quem cùm pingeret, traditur madidis lupinis uixiſſe: quoniam ſimul famem ſuſtinerent & ſitim, ne ſenſus nimia dulcedine obſtrueret. Huic picturæ quater colorem induxit ſubſidio iniuriæ & uetuſtatis, ut decedente ſuperiore inferior ſuccederet. Eſt in ea canis mirè factus, ut quem pariter caſus & ars pinxerit. Non iudicabat ſe exprimere in eo ſpumam anhelantis poſſe, cùm in reliqua omni parte (quod difficillimum erat) ſibi ipſe ſatiſfeciſſet. Diſplicebat autem ars ipſa, nec minui poterat, & uidebatur nimia, ac longius à ueritate diſcedere, ſpumáque illa pingi non ex ore naſci, anxio animi cruciatu, cùm in pictura uerum eſſe, non ueriſimile uellet: abſterſerat ſæpius mutauerátque penicillum, nullo modo ſibi approbans. Poſtremò iratus arti, quòd intelligeretur, ſpongiam eam impegit inuiſo loco tabulæ, & illa repoſuit ablatos colores, qualiter cura optabat: fecítque in pictura fortuna naturam. Hoc exemplo ſimilis & Nealcem ſucceſſus in ſpuma equi ſimiliter ſpongia impacta ſecutus dicitur, cùm pingeret popyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monſtrauit & fortuna. Propter hunc Ialyſum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cùm ab ea parte ſola poſſet Rhodum capere, non incendit: parcentémque picturæ fugit occaſio uictoriæ. Erat tunc Protogenes in ſuburbano hortulo ſuo, hoc eſt, Demetrii caſtris. Neque interpellatus præliis inchoata opera intermiſit omnino, ſed accitus à rege interrogatúſque, qua fiducia extra muros ageret, reſpondit, ſcire ſe illi cum Rhodiis bellum eſſe, non cum artibus. Diſpoſuit ergo rex in tutelam eius ſtationes, gaudens quòd poſſet manus ſeruare, quibus iam pepercerat: & ne ſæpius auocaret, ultro ad eum uenit hoſtis: relictíſque uictoriæ ſuæ uotis, inter arma & muro-

rum ictus ſpectauit artificem. Sequitúrque tabulam eius temporis hæc fama, quòd eam Protogenes ſub gladio pinxerit. Satyrus hic eſt, quem Anapauomenon uocant, ne quid deſit temporis eius ſecuritati, tibias tenens. Fecit & Cydippen, Tlepolemon, Philiſcum Tragœdiarum ſcriptorem meditantem, & athletam, & Antigonum regem, & imaginem matris Ariſtotelis Philoſophi: qui etiam ſuadebat, ut Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hæc potiùs eum tulere. Nouiſſimè pinxit Alexandrum, ac Pana. Fecit & ſigna ex ære, ut diximus. Eadem ætate fuit Aſclepiodorus, quem in ſymmetria mirabatur Apelles. Huic Mnaſon tyrannus pro duodecim Diis dedit in ſingulos mnas trecenas: idémque Theomneſto in ſingulos heroas mnas centenas. His annumerari debet Nicomachus, Ariſtodemi filius ac diſcipulus. Pinxit hic raptum Proſerpinæ: quæ tabula fuit in Capitolio in Mineruæ delubro ſupra ædiculam Iuuentutis. Et in eodem Capitolio alia, quam Plancus Imperator poſuerat, Victoria quadrigam in ſublime rapiens. Hic primus Vlixi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, Deûmque matrem in leone ſedentem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris: Scyllámque, quæ nunc eſt Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte uelocior. Tradunt nanque conduxiſſe pingendum ab Ariſtrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Teleſti poetæ, monumentum, præfinito die, intra quem perageretur, nec multò antè ueniſſe, tyranno in pœnam accenſo: paucíſque diebus abſoluiſſe celeritate & arte mira. Diſcipulos habuit Ariſtidem fratrem, & Ariſtoclem filium, & Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis poſtferenda, Caſſandro regi picta, continuit Alexandri prælium cum Dario. Idem pinxit & laſciuiam, in qua tres Sileni comeſſantur. Hic celeritatem præceptoris ſecutus, breuiores etiamnum quaſdam picturæ uias & compendiarias inuênit. Annumeratur his & Nicophanes, elegans & concinnus, ita ut uetuſta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuoſi animi, & cui pauci compa rentur. Cothurnus ei & grauitas artis. Multum à Zeuxide & Apelle abeſt Apellis diſcipu lus Perſeus, ad quem de hac arte ſcripſit, qui huius fuit ætatis. Ariſtidis Thebani diſcipuli fuerunt & filii, Niceros, & Ariſtippus, cuius eſt Satyrus cum ſcypho coronatus. Diſcipuli eius fuerunt Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Nanque ſubtexi par eſt minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte paucis poſtferendus: propoſito neſcio an deſtruxerit ſe, quoniam humilia quidem ſecutus, humilitatis tamen ſummam adeptus eſt gloriam. Tonſtrinas ſutrináſque pinxit, & aſellos & obſonia ac ſimilia, ob hoc cognominatus Rhyparographos, in iis conſummatæ uoluptatis. Quippe eæ pluris uæniere, quàm maximæ multorum. E diuerſo meniana, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula ſub ueteribus. Hic ſcenas optimè pinxit, ſed hominem pingere non potuit. Contrà Dionyſius nihil aliud, quàm homines pinxit, ob id Anthropographus cognominatus. Parua & Callicles fecit: item Calaces comicis tabellis: utraque Antiphilus. Nam & Heſionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Minerua, qui ſunt in ſchola in Octauiæ porticibus: & in Philippi Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emiſſo expaueſcentem: in Pompeia uerò Cadmum & Europen. Idem iocoſo nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ grylli uocantur Ipſe in Aegypto natus didicit à Cteſidemo. Decet non ſileri & Ardeatis templi pictorem, præſertim ciuitate donatum ibi & carmine, quod eſt in ipſa pictura his uerſibus:

Dignis digna loca picturis condecorauit,
Reginæ Iunonis ſupremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Aetolia oriundus,
Quem nunc & pòſt ſemper ob artem hanc Ardea laudat.

Ea ſunt ſcripta antiquis literis Latinis: non fraudando & Ludio Diui Auguſti ætate, qui primus inſtituit amœniſſimam parietum picturam, uillas, & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piſcinas, euripos, amnes, litora, qualia quis optarat, uarias ibi obambulantium ſpecies, aut nauigantium, terráque uillas adeuntium aſellis aut uehicu-

lis. Iam piſcantes aucupantéſque, aut uenantes, aut etiam uindemiantes. Sunt in eius exemplaribus nobiles paluſtri acceſſu uillæ: ſuccollantium ſpecie mulieres labentes trepidæque feruntur: plurimæ prætereà tales argutiæ, facetiſſimi ſales. Idémque ſubdialibus maritimas urbes pingere inſtituit, blandiſſimo aſpectu minimóque impendio. Sed nulla gloria artificum eſt, niſi eorum qui tabulas pinxere: eóque uenerabilior apparet antiquitas. Non enim parietes excolebant dominis tantum, nec domos uno in loco manſuras, quæ ex incendiis rapi non poſſent. Caſula Protogenes contentus erat in hortulo ſuo. Nulla in Apellis tectoriis pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnis eorum ars urbibus excubabat: pictórque res communis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ celeber, paulò ante Diuum Auguſtum, niſi flagitio inſigni corrupiſſet artem, ſemper alicuius fœminæ amore flagrans, & ob id Deas pingens, ſed dilectarum imagine. Itaque in pictura eius ſcorta numerabantur. Fuit & nuper grauis ac ſeuerus, idémque floridus, humilis rei pictor Amulius. Huius erat Minerua, ſpectantem aſpectans, quacunque aſpiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum grauitate, quòd ſemper togatus, quanquam in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit: & ideo non extant exempla alia magnopere. Poſt eum fuere in authoritate Cornelius Pinus & Actius Priſcus, qui Honoris & Virtutis ædes Imperatori Veſpaſiano Auguſto reſtituenti pinxerunt: ſed Priſcus antiquis ſimilior.

De auium cantu compeſcendo, & quis encauſto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit, ſparſímque pretia mirabilia picturarum.

CAPVT XI.

NOn eſt omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in Triumuiratu quodam loco deductus à magiſtratibus in nemoroſum hoſpitium, minaciter cum iis poſtero die expoſtulauit, ſomnum ademptum ſibi uolucrum concentu. At illi draconem in longiſſima membrana depictum circundedere loco: eóque terrore aues tum ſiluiſſe narratur, & poſteà cognitum eſt ita poſſe compeſci. Ceris pingere, ac picturam inurere quis primus excogitauerit, non conſtat. Quidam Ariſtidis inuentum putant, poſteà conſummatum à Praxitele. Sed aliquanto uetuſtiores encauſticæ picturæ extitere, ut Polygnoti & Nicanoris & Arceſilai Pariorum. Lyſippus quoque Aeginæ picturæ ſuæ inſcripſit ἐνέκαυσεν, quod profecto non feciſſet, niſi encauſtica inuenta. Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxiſſe tantùm encauſtica, ſed etiam docuiſſe traditur Pauſiam Sicyonium primum in hoc genere nobilem. Brietis filius hic fuit, eiuſdémque primò diſcipulus. Pinxit & ipſe penicillo parietes Theſpiis, cùm reficerentur, quondam à Polygnoto picti, multúmque comparatione ſuperatus exiſtimabatur, quoniam non ſuo genere certaſſet. Idem & lacunaria primus pingere inſtituit: nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Paruas pingebat tabellas, maximéque pueros. Hoc æmuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda picturæ ratio eſſet illa. Quamobrem arti

† additurus

†daturus & celeritatis famam, abſoluit uno die tabellam, quæ uocata eſt hemereſios, puero picto. Amauit in iuuenta Glyceram municipem ſuam, inuentricem coronarum, certandóque imitatione eius, ad numeroſiſſimam florum uarietatem perduxit artem illam. Poſtremò pinxit illam ſedentem cum corona, quæ è nobiliſſimis eius tabula appellata eſt ſtephanoplocos, ab aliis ſtephanopolis, quoniam Glycera uenditando coronas ſuſtentauerat paupertatem. Huius tabulæ exemplar, quod apographon uocant, L. Lucullus duobus talentis emit à Dionyſio Athenis. Pauſias autem fecit & grandes tabulas, ſicut ſpectatam in Pompeii porticibus boum immolationem. Eam enim picturam primus inuenit, quam poſteà imitati ſunt multi, æquauit nemo. Ante omnia cùm longitudinem bouis oſtendere uellet, aduerſum eum pinxit, non tranſuerſum: unde & abundè intelligitur amplitudo. Dein cùm omnes, quæ uolunt eminentia uideri, candicantia faciant, colorémque condiant nigro: hic totum bouem atri coloris fecit, umbræque corpus ex ipſa dedit, magna prorſus arte in æquo extantia oſtendens, & in confracto ſolida omnia. Sicyone & hic uitam egit, diúque fuit illa patria picturæ. Tabulas inde è publico omnes propter æs alienum

num ciuitatis addictas, Scauri Aedilitas Romam transtulit. Post eum eminuit longè ante omnes Euphranor Isthmius, Olympiade centesima quarta, idem qui inter fictores dictus est à nobis. Fecit & colossos & marmora, ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, & in quocunque genere excellens ac sibi æqualis. Hic primus uidetur expressisse dignitates heroum, & usurpasse symmetriam. Sed fuit uniuersitate corporum exilior, capitibus articulísque grandior. Volumina quoque composuit de symmetria & coloribus. Opera eius sunt, equestre prælium, duodecim Dii: Theseus, in quo dixit, eundem apud Parasium rosa pastum esse, suum uerò carne. Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlixes simulata uesania bouem cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium condens. Eodem tempore fuit & Cydias, cuius tabulam Argonautas H-S C X L I I I I Hortensius Orator mercatus est, eíque ædem fecit in Tusculano suo. Euphranoris autem discipulus fuit Antidotus. Huius est clypeo dimicans Athenis, & luctator, tibicénque inter pauca laudatus. Ipse diligentior, quàm numerosior, & in coloribus seuerus, maximè inclaruit discipulo Nicia Atheniensi, qui diligentissimè mulieres pinxit. Lumen & umbras custodiuit, atque ut eminerent è tabulis picturæ, maximè curauit. Opera eius, Nemea aduecta ex Asia Romam à Syllano, quam in Curia diximus positam: item Liber pater in æde Concordiæ: Hyacinthus, quem Cæsar Augustus delectatus eo secum deportauit Alexandria capta: & ob id Tiberius Cæsar in templo eius dicauit hanc tabulam: & Diana. Ephesi uerò est Megabyzi sacerdotis Ephesiæ Dianæ sepulchrum: Athenis Necromantia Homeri. Hanc uendere noluit Attalo regi talentis sexaginta, potiúsque patriæ suæ donauit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus sunt Calypso & Io, & Andromeda: Alexander quoque in Pompeii porticibus præcellens, & Calypso sedens. Huic quidem adscribuntur quadrupedes. Prosperrimè canes expressit. Hic est Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus quæ maximè opera sua probaret in marmoribus, quibus Nicias manum admouisset: tantum circunlitioni eius tribuebat. Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade centesima duodecima. Niciæ comparatur, & aliquanto præfertur Athenion Maronites Glaucionis Corinthii discipulus, & austerior colore, & in austeritate iucundior, ut in ipsa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine Phylarchum, Athenis frequentiam, quam uocauere polygynæcon. Item Achillem uirginis habitu occultatum Vlixe depræhendente. Et in una tabula, quáque maximè inclaruit, agasonem cum equo. Quòd nisi in iuuenta obiisset, nemo ei compararetur. Est nomen & Heraclidi Macedoni. Initio naues pinxit: captóque rege Perseo Athenas commigrauit, ubi eodem tempore erat Metrodorus pictor, idémque philosophus, magnæ in utraque scientia authoritatis. Itaque cùm L. Paulus deuicto Perseo petisset ab Atheniensibus, ut sibi quàm probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itémque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in utroque desiderio præstantissimum: quod ita quoque Paulus iudicauit. Timomachus Byzantius Cæsaris Dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Veneris Genitricis ædes positas, octoginta talentis uenundatas. Talentum Atticum † XVI. taxat M. Varro. Timomachi æquè laudantur Orestes, Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem. Præcipuè tamen ars ei fauisse in Gorgone uisa est. Pausiæ filius & discipulus Aristolaus è seuerissimis pictoribus fuit: cuius sunt Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes eiusdem Pausiæ discipulus placeat diligentia, quam intelligant soli artifices, aliâs durus in coloribus, sed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Talésque sunt eius picturæ, cum Aesculapio filiæ Hygia, Aegle, Panacea, Iaso, & piger qui appellatur Ocnos spartum torquens, quod asellus arrodit. Hactenus indicatis in genere utroque proceribus, non silebuntur & primis proximi. Aristoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante laudatur,

† Aliâs, X. VI. hoc est, denarium sex millibus. quam lectionē agnoscit & Budeus 4. de Asse.

ac pulchra aliâs domo ſplendeſcente, ipſiúſq; pueri ore: item lanificio, in quo properant omnium mulierũ penſa: Ptolemæo uenante. Sed & nobiliſſimo Satyro cum pelle pantherina, quem Apoſcoponta appellant. Ariſtophon Ancæo uulnerato ab apro cum ſocia doloris Aſtypale: numeroſáq; tabula, in qua ſunt Priamus, Helena, Credulitas, Vlixes, Deiphobus, Dolon. Androbius pinxit Scyllin ancoras Perſicæ claſſis præcidentem: Artemon Danaen, mirantibus eam prædonibus: reginam Stratonicen, Herculem & Deianiram. Nobiliſſimas autem, quæ ſunt in porticibus Octauiæ, operibus. Herculem ab Oeta monte Doridos exuta mortalitate cõſenſu Deorum in cælum euntem, Laomedontis circa Herculem & Neptunum hiſtoriam. Alcimachus Dioxippum, qui pancratio Olympiæ citra pulueris iactum (quod uocant aconiti) uicit: Cœnus ſtemmata. Cteſilochus Apellis diſcipulus petulanti pictura innotuit, Ioue Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiſcente inter obſtetricia Dearum: Cleon Admeto: Cteſidemus Oechaliæ expugnatione & Laodamia: Cleſides reginæ Stratonices iniuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit uolutantem cum piſcatore, quem reginam amare ſermo erat. Eámque tabulam in portu Epheſi propoſuit: ipſe uelis raptus eſt. Regina tolli uetuit, utriuſq; ſimilitudine mirè expreſſa. Craterus comœdos Athenis in Pompeo pinxit: Eutychides bigam: regit Victoria. Eudorus ſcena ſpectatur: idem & ex ære ſigna fecit. Iphis Neptuno & Victoria. Abron Amicitiam & Concordiam pinxit, & Deorum ſimulacha. Leontiſcus Aratum uictorem cum trophæo, pſaltriam. Leon Sappho. Nicearchus Venerem inter Gratias & Cupidines: Herculem triſtem inſaniæ pœnitentia. Nealces Venerem, ingenioſus & ſolers in arte. Siquidem cùm prælium nauale Aegyptiorum & Perſarum pinxiſſet, quod in Nilo, cuius aqua eſt mari ſimilis, factum uolebat intelligi, argumento declarauit, quod arte non poterat. Aſellum enim in litore bibentem pinxit, & crocodilum inſidiantẽ ei. Oenias Syngenicon. Philiſcus officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion Scyllam: Simonides Agatarchum & Mnemoſynen. Simus iuuenem requieſcentem in officina fullonis, Quinquatrus celebrantem: idémque Nemeſin egregiam. Theodorus uerò emungentem: idem ab Oreſte matrem & Aegiſthum interfici: bellúmque Iliacum pluribus tabulis, quod eſt Romæ in Philippi porticibus: & Caſſandram, quæ eſt in Concordiæ delubro: Leontium Epicuri cogitantem: Demetrium regem. Theon Oreſtis inſaniam, Thamyram citharœdum. Tauriſcus Diſcobolum, Clytæmneſtram, Paniſcum, Polynicem regnum repetentem, & Capanea. Non omittetur inter hos inſigne exemplum. Nanque Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipſe profecit, ut celebrem etiam diſcipulum reliquerit Paſiam, fratrem Aeginetæ fictoris. Illud uerò perquàm rarum ac memoria dignum, etiam ſuprema opera artificum imperfectáſque tabulas, ſicut Irin Ariſtidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeam Timomachi, & quam diximus Venerem Apellis, in maiori admiratione eſſe, quàm perfecta. Quippe in iis lineamenta reliqua, ipſæque cogitationes artificum ſpectantur: atque in lenocinio commendationis dolor eſt: manus, cùm id agerent, extinctæ deſiderantur. Sunt etiamnum non ignobiles quidem, in tranſcurſu tamen dicendi, Ariſtonides, Anaxander, Ariſtobulus Syrus, Arceſilas Tiſicratis filius, Corybas Nicomachi diſcipulus, Carmanides Euphranoris, Dionyſodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege uixit, Euthymedes, Heraclides Macedo, Mydon Soleus Pyromachi ſtatuarii diſcipulus, Mnaſitheus Sicyonius, Mnatiſimus Ariſtonidis filius & diſcipulus, Neſſus Abronis filius, Polemon Alexandrinus, Theodorus Samius, & Stadius Nicoſthenis diſcipuli, Xenon Neoclis diſcipulus Sicyonius. Pinxere & mulieres, Timarete Niconis filia Dianam in tabula, quæ Epheſi eſt antiquiſſimæ picturæ: Irene Cratini pictoris filia & diſcipula puellam quæ eſt Eleuſine: Calypſo ſenem & præſtigiatorem Theodorum: Alciſthene ſaltatorem: Ariſtarete Nearchi filia, & diſcipula Aeſculapium. Lala Cyzicena perpetua uirgo Marci Varronis iuuenta Romæ & penicillo pinxit, & ceſtro in ebore, imagines mulierum maximè, & Neapolitanum in grandi tabula: ſuam quoque imaginem ad ſpeculum. Nec ullius uelocior in pictura manus fuit: artis uerò tantum, ut multum manipretio antecederet, celeberrimos

eadem ætate imaginum pictores Sopylon & Dionyſium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de qua hoc ſolum memoratur, diſcipulum eius fuiſſe Autobulum. Encauſto pingendi duo fuiſſe antiquitus genera conſtat, cera, & in ebore ceſtro, id eſt, uiriculo, donec claſſes pingi cœpere. Hoc tertium acceſſit, reſolutis igni ceris penicillo utendi, quæ pictura in nauibus nec ſole nec ſale uentíſq; corrumpitur. Pingunt & ueſtes in Aegypto inter pauca mirabili genere, candida uel poſtquàm attriuere illinentes nón coloribus, ſed colorem ſorbentibus medicamentis. Hoc cùm fecere, non apparet in uelis: ſed in cortinam pigmenti feruentis merſa, poſt momentum extrahuntur picta. Mirúmque, cùm ſit unus in cortina colos, ex illo alius atque alius fit in ueſte, accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec poſteà ablui poteſt: ita cortina non dubiè confuſura colores ſi pictos acciperet, digerit eos ex uino, pingítque dum coquit. Et aduſtæ ueſtes firmiores fiunt, quàm ſi non urerentur.

Plaſtices primi inuentores, de ſimulachris, de vaſis fictilibus, & pretio eorum. CAP. XII.

De pictura ſatis ſupérque: contexuiſſe his & plaſticen conueniat. Eiuſdem opere terræ fingere ex argilla ſimilitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi filiæ opera: quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circunſcripſit: quibus pater eius impreſſa argilla typum fecit, & cum cæteris fictilibus induratum igni propoſuit: eúmque ſeruatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt, qui in Samo primos omnium plaſticen inueniſſe Rhœcum & Theodorum tradant, multo ante Battiadas Corintho pulſos. Demaratum uerò ex eadem urbe profugum, qui in Hetruria Tarquinium Priſcum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira & Eugrammum: ab iis Italiæ traditam plaſticen. Dibutadis inuẽtum eſt, rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere. Primúſque perſonas tegularum extremis imbricibus impoſuit, quæ inter initia protypa uocauit. Poſteà idem ectypa fecit. Hinc & faſtigia templorum orta, propter hunc plaſtæ appellati. Hominis autem imaginem gypſo è facie ipſa primus omnium expreſſit, cerâque in eam formam gypſi infuſa emendare inſtituit Lyſiſtratus Sicyonius frater Lyſippi, de quo diximus. Hic & ſimilitudinem reddere inſtituit: ante eum quàm pulcherrimas facere ſtudebant. Idem & de ſignis effigiem exprimere inuenit. Creuítque res in tantum, ut nulla ſigna ſtatuæ'ue ſine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuiſſe ſcientiam, quàm fundendi æris. Plaſtæ laudatiſſimi fuere Damophilus & Gorgaſus, iidémque pictores: qui Cereris ædem Romæ ad Circum maximum utroque genere artis ſuæ excoluerunt, uerſibus inſcriptis Græcè, quibus ſignificarunt, à dextra opera Damophili eſſe, à parte læua Gorgaſi. Ante hanc ædem Thuſcanica omnia in ædibus fuiſſe, author eſt M. Varro. Ex hac, cùm reficeretur, cruſtas parietum exciſas tabulis marginatis incluſas eſſe: Item ſigna ex faſtigiis diſperſa. Fecit & Chalcoſthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina eius Ceramicos appellatur. M. Varro tradit ſibi cognitum Romæ Poſim nomine, à quo factas Romæ uuas, item piſces, ita ut non ſit aſpectu diſcernere à ueris. Idem magnificat Arceſilaum L. Luculli familiarem, cuius proplaſmata pluris uænire ſolita artificibus ipſis, quàm aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genitricem in foro Cæſaris, & priuſquàm abſolueretur, feſtinatione dedicandi poſitam. Deinde eidem à Lucullo H-S. LX ſignum Felicitatis locatum, cui mors utriuſque inuiderit. Octauio equiti Romano cratera facere uolenti, exemplar è gypſo factum talento. Laudat & Paſitelem, qui plaſticen matrem ſtatuariæ ſcalpturæ'que & cælaturæ eſſe dixit, & cùm eſſet in omnibus his ſummus, nihil unquam fecit, antequàm finxit. Prætereà elaboratam hanc artem Italiæ, & maximè Hetruriæ: Turianúmque à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priſcus effigiem Iouis in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuiſſe, & ideo miniari ſolitum: fictiles in faſtigio templi eius quadrigas, de quibus ſæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodiéque materiæ nomen in urbe retinet. Hæ enim tum effigies Deûm erant laudatiſſimæ. Nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere.

Aurum

Aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant. Durant etiam nunc plerisque in locis talia simulachra. Fastigia quidem templorum etiam in urbe crebra & municipiis mira cælatura, & arte æuíque firmitate certiora auro, certè innocentiora. In sacris quidem etiam inter has opes hodie non murrhinis crystallinísue, sed fictilibus prolibatur simpuuiis: inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æstimet, etiã ut omittantur in frugum, uini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia eius, quæq́ue adhuc diximus, uel quæ assiduitate satiant figlinarum opera imbricibus, tubulis, tegulísq; ad balineas hamatis, uel ad tecta coctilibus laterculis frontatísque, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus doliis ad uina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ Numa rex septimum collegium figulorum instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus doliis condi maluere, sicut M. Varro, Pythagorico modo in myrti & oleæ atque populi nigræ foliis. Maior quoque pars hominum terrenis utitur uasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & Aretium in Italia: & calicum tantum Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent & Tralleis opera sua, & Mutina in Italia: quoniam & sic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terrásque ultro citróque portantur, insignibus rotæ officinis Erythris. Hodiéque in templo ostenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem consecratæ, discipuli magistríque certamine, uter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc seueritatis quoque exemplis. Q. Coponium inuenimus ambitus damnatum, quia uini amphoram dedisset dono ei, cuius suffragii latio erat. Atque ut luxu quoq; aliqua contingat authoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia. Vna erat murænarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus, ut tamen eos præferre Græciæ etiam Philosophis possimus. Siquidem in Aristotelis hæredum auctione LX patinas uænisse traditur. Nam nos cùm unam Aesopi tragœdiarum histrionis in natura auium diceremus † sestertiis C. stetisse, non dubito indignatos legentes. At Hercules, Vitellius in principatu suo ¨ CC. sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, ut etiam fictilia pluris constent, quàm murrhina. Propter hanc Mutianus altero Consulatu suo † in conquisitione exprobrauit patinarum paludes Vitellii memoriæ, non illa fœdiore, cuius ueneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat interisse CXXX. conuiuas. Nobilitantur iis oppida quoque, ut Rhegium, & Cumæ. Samia testa Matris Deûm sacerdotes, qui Galli uocantur, uirilitatem amputant, nec aliter citra perniciem, si M. Cælio credamus, qui linguam sic amputandam obiecit graui probro, tanquam & ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitauit ars? fractis etiam testis utendo sic, ut firmius durent tusis calce addita, quæ uocant Signina. Quo genere etiam pauimenta excogitauit.

† Suprà lib. 10. cap. 51. hanc Aesopi patinã DC. taxat sestertijs. Vnde & hic DC. legendum uidetur, nõ C. ¨Decies sestertiûm, hic legit Budæus, ex uetusto quodã codice. Vide ipsum lib. 4. de Asse. † in concione.

Terræ varietates, & de puluere Puteolano, & aliis terræ generibus, quæ in lapidem vertuntur. CAP. XIII.

VErùm & ipsius terræ sunt alia segmenta. Quis enim satis miretur, pessimam eius partem, ideóque puluerem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, mersúmque protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, & fortiorem quotidie, utique si Cumano misceatur cæmento. Eadem est terræ natura & in Cyzicena regione: sed ibi non puluis, uerùm ipsa terra qualibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri: & in fonte Gnidio dulci intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulidem usque quicquid terræ attingitur mari, mutatur in saxa. Non multum à puluere Puteolano distat è Nilo harena tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctúsque frangendos, sed ad debellanda corpora palæstræ studiis. Inde certè Patrobio, Neronis principis liberto, aduehebatur. Quin & Leonnato & Cratero ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc portari cum reliquis militaribus commerciis reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non Hercules magis, quàm de terræ usu in ceromatis,

quibus

quibus exercendo iuuentus noſtra corpora, uires animorum perdidit.

De parietibus formaceis, & lateritijs, & eorum ratione.

CAP. XIIII.

QVid? non in Africa Hiſpaniáque ex terra parietes, quos appellant formaceos, quoniam in forma circundatis utrinque duabus tabulis inferciuntur ueriùs, quàm inſtruuntur, æuis durant, incorrupti imbribus, uentis, ignibus, omníque cæmento firmiores? Spectat etiam nunc ſpeculas Annibalis Hiſpania, terrenáſque turres iugis montium impoſitas. Hinc & cæſpitum natura, caſtrorum uallis accommodata, contra fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis extrui, quis ignorat? Lateres non ſunt è ſabuloſo, neque harenoſo, multóque minus calculoſo ducendi ſolo, ſed è cretoſo & albicante, aut ex rubrica, uel ſi iam ex ſabuloſo, è maſculo certé. Finguntur optimè uere: nam ſolſtitio rimoſi fiunt. Aedificiis non niſi bimos probant. Quin & intritam ipſam eorum, priùs quàm fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria: didoron, quo utimur, longum ſeſquipede, latum pede: alterum tetradoron: tertium pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum uocabant, & ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo à quatuor & quinque palmis, prout ſunt, nominantur. Eadem eſt latitudo. Minore in priuatis operibus, maiore in publicis utuntur in Græcia. Pitanæ in Aſia, & in ulterioris Hiſpaniæ ciuitatibus Maſſia & Calento fiunt lateres, qui ſiccati non merguntur in aqua. Sunt enim è terra pumicoſa, cùm ſubigi poteſt, utiliſſima. Græci, præterquàm ubi è ſilice fieri poterat ſtructura, parietes lateritios prætulere. Sunt enim æterni, ſi ad perpendiculum fiant: ideo & in publica opera & regias domos adduntur. Sic ſtruxere murum Athenis, qui ad montem Hymettum ſpectat: ſic Patris ædes Iouis & Herculis, quanuis lapideas columnas & epiſtylia circundarent: domum Tralſibus regiam Attali: item Sardibus Crœſi, quam geruſian fecere: Halicarnaſſi Mauſoli: quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem exciſum lateritiis parietibus opus tectorium propter excellentiam picturæ ligneis formis incluſum, Romam deportauere in Aedilitate ad comitium exornandum Muræna & Varro. Quod opus cùm per ſe mirum eſſet, translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Aretii & Meuaniæ eſt. Romæ non fiunt talia ædificia, quia ſeſquipedalis paries non plus quàm unam contignationem tolerat. Cautúmque eſt, ne communis craſſior fiat, nec intergerinorum ratio patitur.

De ſulphure, alumine, & generibus eorum, & medicinæ.

CAPVT XV.

HAec ſint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus uel maximè mira natura eſt ſulphuris, quo plurima domãtur. Naſcitur in inſulis Aeoliis inter Siciliam & Italiam, quas ardere diximus. Sed nobiliſſimum in Melo inſula. In Italia quoq; inuenitur, in Neapolitano Campanóque agro, collibus qui uocantur Leucogæi: Quod eſt cuniculis effoſſum, perficitur igni. Genera quatuor: uiuum, quod Græci apyron uocãt, naſcitur ſolidum, hoc eſt globoſum. Eo ſolo ex omnibus generibus Medici utũtur. Cætera enim liquore conſtant, & conficiuntur oleo incocta. Viuum autem effoditur, tranſlucétq;, & uiret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantùm officinis familiare. Tertio quoq; generi unus tantum eſt uſus ad ſuffiendas lanas, quoniam candoré tantùm mollitiémq; confert. Egula uocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maximè conficienda. Cæterò tanta uis eſt, ut morbos comitiales depræhendat nidore, impoſitum igni. Luſit & Anaxilaus eo, candens in calice nouo, prunáq; ſubdita circunferens, exardeſcentis repercuſſu pallorem dirum, uelut defunctorum, offundente conuiuiis. Natura eius calfacit, concoquit: ſed & diſcutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplaſtris malagmatíſque miſcetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe, mirè prodeſt impoſitum. Aufert & lichenas à facie cum terebinthi reſina, & lepras. Harpacticon uocatur à celeritate auellendi: auelli enim ſubinde debet. Prodeſt & ſuſpirioſis linctum. Purulenta quoque extuſſientibus:

tibus:& contra ſcorpionum ictus.Vitiligines uiuum nitro miſtum, atque ex aceto tritum & illitum tollit:item lendes in palpebris,aceto ſandarachato admiſto. Habet & in religionibus locum ad expiandas ſuffitu domos.Sentitur uis eius & in aquis feruentibus.Neque alia res faciliùs accenditur:quo apparet ignium uim magnam etiam ei ineſſe. Fulmina & fulgura quoque ſulphuris odorem habent:ac lux ipſa eorum ſulphurea eſt. Et bituminis uicina eſt natura,alibi limus,alibi terra:limus è Iudææ lacu,ut diximus,emergens:terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum.Spiſſantur hæc utraque, & in denſitatem coeunt.Eſt uerò liquidum bitumen, ſicut Zacynthium, & quod à Babylone inuehitur. Ibi quidem & candidum gignitur. Liquidum eſt & Apolloniaticum, quæ omnia Græci piſſaſphalton appellant ex argumento picis & bituminis. Gignitur & pingue liquoríſque oleacei in Sicilia Agragantino fonte inficiens riuum. Incolæ id harundinũ paniculis colligunt, citiſſimè ſic adhæreſcens. Vtuntur eo ad lucernarum lumina olei uice : item ad ſcabiem iumentorum. Sunt qui & naphtham, de qua in ſecundo diximus uolumine, bituminis generi aſſcribant. Verum ardens eius uis ignium naturæ cognata, procul ab omni uſu abeſt. Bituminis probatio, ut quàm maximè ſplendeat, ſítque ponderoſum ac graue : leue autem modicè, quoniam adulteratur pice. Vis, quæ ſulphuris, ſiſtit, diſcutit, contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accenſum. Ad ſuffuſiones oculorum & albugines Babylonium efficax traditur : item ad lepras,lichenas, pruritúſque corporum. Illinitur & podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus medentur ſimul cum nitro illita. Tuſſim ueterem & anhelitus cum uino potum emendat. Dyſentericis etiam datur eodem modo, ſiſtítque aluum. Cum aceto uerò potum diſcutit concretum ſanguinem, & detrahit. Mitigat lumborum dolores, item articulorum. Cum farina hordeacea impoſitum, emplaſtrum peculiare facit ſui nominis. Sanguinem ſiſtit. Vulnera colligat. Glutinat neruos. Vtuntur etiam ad quartanas bituminis drachma,& hedyoſmi pari pondere cum myrrhæ obolo ſubacti. Comitiales morbos uſtum depræhendit. Vuluarum ſtrangulationes olfactum diſcutit cum uino & caſtoreo.Procidentia ſedis ſuffitu reprimit.Purgationes fœminarum in uino potum elicit.In reliquo uſu æramentis illinitur,firmátq; ea contra ignes.Diximus & tingi ſolitas ex eo ſtatuas & illini.Calcis quoque uſum præbuit,ita ferruminatis Babylonis muris.Placet & ferrariis fabrorum officinis tingendo ferro, clauorúmque capitibus,& multis aliis uſibus.Nec minor,aut ab eo diſſimilis eſt aluminis opera,quod intelligitur ſalſugo terræ. Plura & eius genera. In Cypro candidum & nigrũ,exigua coloris differentia,cùm ſit uſus magna:quoniam inficiendis claro colore lanis candidum liquidúmq; utiliſſimum eſt,contráque fuſcis aut obſcuris nigrum. Et aurum nigro purgatur.Fit autem omne ex aqua limóque,hoc eſt,terræ exudantis natura.Corriuatum hyeme æſtiuis ſolibus maturatur.Quod fuerit ex eo præcox,candidius fit. Gignitur autem in Hiſpania, Aegypto,Armenia, Macedonia, Ponto, Africa : inſulis Sardinia, Melo, Lipara,Strongyle. Laudatiſſimum in Aegypto,proximum in Melo.Huius quoque duæ ſpecies,liquidum ſpiſſúmque. Liquidi probatio,ut ſit lympidum lacteúmq;,ſine offenſis fricantium,cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon uocant. An ſit adulteratum, depræhenditur ſucco Punici mali. Syncerum enim miſtura ea nigreſcit. Alterum genus eſt pallidæ & ſcabræ naturæ, & quod inficitur galla.Ideóque hoc uocant paraphoron.Vis liquidi aluminis aſtringere, indurare,rodere.Melle admiſto ſanat oris hulcera, papulas, pruritúſque. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus,tertia aluminis. Virus alarum ſudoréſque ſedat.Sumitur pilulis contra lienis uitia, pellendúmque pruritum ac per urinam ſanguinem. Emendat & ſcabiem nitro ac melanthio admiſtis. Concreti aluminis unum genus ſchiſton appellant Græci, in capillamenta quædam caneſcentia dehiſcens. Vnde quidam trichitin potiùs appellauere.Hoc fit è lapide,ex quo & chalcitin uocant: ut ſit ſudor quidam eius lapidis in ſpumam coagulatus. Hoc genus aluminis ſiccat, minúſque ſiſtit humorem inutilem corporibus. Sed auribus magnopere prodeſt infuſum, uel illitum, uel oris hulceribus, dentibúſque, ſi ſaliua cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inſeritur

aptè,

aptè,uerendíſque utriuſque ſexus. Coquitur in patinis, donec liquari deſinat.Inertioris eſt alterum generis,quod ſtrongylen uocant.Duæ eius ſpecies,fungoſum atq; omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicoſum, & foraminum fiſtulis ſpongiæ ſimile,rotundúmque natura, candido propius,cum quadam pinguitudine ſine harenis friabile,nec inficiens nigritia.Hoc coquitur per ſe carbonibus puris, donec cinis fiat.Optimum ex omnibus quod melinum uocant,ab inſula Melo,ut diximus. Nulli uis maior neque adſtringendi,neque denigrandi,neque indurandi.Nullum ſpiſſius. Oculorum ſcabritias extenuat:combuſtum utilius epiphoris inhibendis.Sic & ad pruritus corporis.Sanguinem quoque ſiſtit in totum foris illitum. Vulſis pilis ex aceto illitum, renaſcentem mollit lanuginem ſummam. Omnium generum uis in adſtringendo : unde nomen Græcis.Ob id oculorum uitiis aptiſſima ſunt.Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe.Sic & infantium hulcera. Putreſcentia hulcerum compeſcit cum adipe, & hydropicorum eruptiones ſiccat.Et aurium uitia cum ſucco Punici mali: & unguium ſcabritias, cicatricúmque duritias & pterygia,perniones: Phagedænas hulcerum ex aceto,aut cum galla pari pondere cremata:lepras cum ſucco olerum:cum ſalis uerò duabus partibus,uitia quæ ſerpunt:lendes & alia capillorum animalia,permiſtum aquæ.Sic & ambuſtis prodeſt,& furfuribus corporum cum ſero & pice. Infunditur & dyſentericis. Vuam quoque in ore comprimit,ac tonſillas.Ad omnia quæ in cæteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo aduectum. Nam ad reliquos uſus uitæ in coriis laníſque perficiendis,quanti ſit momenti,ſignificatum eſt.Ab his per ſe omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

De terra Samia, & Eretria, & Chia, & Selinuſia, & † pigniti, & ampeliti medicinæ. CAP. XVI. *†pnigiti*

SAmiæ duæ ſunt,quæ ſyropicon,& quæ aſter appellantur.Prioris laus,ut recens ſit & leuis,linguǽque glutinoſa.Altera gleboſior,candida.Vtraque uritur,ac lauatur.Sunt qui præferant priorem.Profunt ſanguinem expuentibus.Emplaſtríſq; quæ ſiccandi cauſa componuntur,oculorum quoque medicamentis miſcentur.Eretria totidem differentias habet.Nanque & alba eſt,& cinerea,quæ præfertur in medicina. Probatur mollitie, & quod ſi æra præducantur,uiolaceum reddit colorem.Vis & ratio eius in medendo dicta eſt inter pigmenta.Lauatur omnis terra(in hoc enim loco dicemus)perfuſa aqua ſiccatáque ſolibus,iterum ex aqua trita ac repoſita,donec conſidat,& digeri poſſit in paſtillos.Coquitur in calicibus crebro cõcuſſu.Eſt in medicaminibus & Chia terra candicans, effectus eius,qui Samiæ.Vſus ad mulierum maximè cutem.Idem & Selinuſiæ.Lactei coloris eſt hæc,& aqua dilui celerrima.Eadémque lacte diluta,& tectoriorum albaria interpolantur.†Pignitis Eretriæ ſimillima eſt,grandioribus tantùm glebis & glutinoſa,cui effectus idem qui Cimoliæ,infirmior tamen.Bitumini ſimillima eſt ampelitis. Experimentum eius,ſi ceræ modo accepto oleo liqueſcat, & ſi nigricans colos maneat toſtæ. Vſus ad molliendum diſcutiendúmque.Ad hæc medicamentis additur,præcipuéque in callibleph aris & inficiendis capillis. *†Pnigitis Dioſcoridi.*

Cretæ genera ad veſtium vſus, Cimolia, Sarda, Vmbrica, ſaxum, argentaria. CAP. XVII.

CRetæ plura genera. Ex iis Cimoliæ duo ad Medicos pertinentia, candidum, & ad purpuriſſum inclinans. Vis utrique ad diſcutiendos tumores,& ſiſtendas fluxiones aceto aſſumpto.Panos quoque & parotidas cohibet:& lichenas illita,puſtuláſque.Si uerò aphronitrum & nitrum adiiciatur & acetum, & pedum tumores ſanat, ita ut in Sole curatio hæc fiat, ut poſt ſex horas aqua ſalſa abluatur. Teſtium tumoribus Cypria cera addita prodeſt. Et refrigerandi quoque natura cretæ eſt: ſudoréſque immodicos ſiſtit illita. Atque ita papulas cohibet ex uino ſumpta in balineis. Laudatur maximè Theſſalica. Naſcitur & in Lycia circa Bubonem. Eſt & alius Cimoliæ uſus in ueſtibus. Nam Sarda, quæ affertur è Sardinia, candidis tantùm aſſumitur, inutilis uerſicoloribus: & eſt uiliſſima omnium Cimoliæ generum: pretioſior Vmbrica, & quam uocant ſaxum. Proprietáſque

Proprietásque ſaxi, quòd creſcit in macerando: atque pondere emitur, illa menſura. Vmbrica non niſi poliendis ueſtibus aſſumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cùm lex Metella extet fullonibus dicta, quam C. Flaminius L. Aemilius Cenſores dedere ad populum ferendam. Adeò omnia maioribus curæ fuere. Ergo ordo hic eſt: primùm abluitur ueſtis Sarda: dein ſulphure ſuffitur: mox deſquamatur Cimolia, quæ eſt coloris ueri. Fucatus enim depræhenditur, nigreſcítque, & effunditur ſulphure. Veros autem & pretioſos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contriſtatos ſulphure. Candidis ueſtibus ſaxum utilius à ſulphure, inimicum coloribus. Græcia pro Cimolia Tymphaico utitur gypſo. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argento reddens. Eſt & uiliſſima, qua Circum præducere ad uictoriæ notam, pedéſque uænalium trans mare ad uectorum denotare inſtituerunt maiores. Talémque Publium mimicæ ſcenæ conditorem, & Aſtrologiæ conſobrinum eius Manlium Antiochum, item Grammaticæ Taberium Erotem, eadem naue aduectos uidere proaui.

Qui & quorum liberti præpotentes. CAP. XVIII.

SEd quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in cataſta uidere Chryſogonum Syllæ, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetrium Pompeii, Augénque Demetrii, quanquàm & ipſa Pompeii credita eſt: Hipparchum M. Antonii, Menam & Menecratem Sex. Pompeii, alióſque deinceps, quos enumerare iam non eſt, è ſanguine Quiritium & proſcriptionum licentia ditatos. Hoc eſt inſigne uænalitiis gregibus, opprobriúmque inſolentis fortunæ: quod & nos adeò potiri rerum uidimus, ut Prætoria quoque ornamenta decerni à Senatu iubente Agrippina Cl. Cæſaris uiderimus libertis: tantúmque non cum laureatis faſcibus remitti illò, unde cretatis pedibus adueniſſent.

De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebuſitana. CAP. XIX.

PRæthereà ſunt genera terræ proprietatis, ſuæ de quibus iam diximus: ſed & hoc loco reddenda natura. Ex Galata inſula, & circa Clupeam Africæ, ſcorpiones necat: Balearis & Ebuſitana ſerpentes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS SEXTVS.

PROOEMIVM.

Naturæ lapidum, ac marmorum luxuria. CAP I.

LAPIDVM natura reſtat, hoc eſt, præcipua morum inſania, etiam ut gemmæ cum ſuccinis, atque cryſtalli cum murrhinis ſileantur. Omnia nanque, quæ uſque ad hoc uolumen tractauimus, hominum cauſa genita uideri poſſunt. Montes natura ſibi fecerat ad quaſdam compages telluris uiſceribus denſandas, ſimul ad impetus fluminum domandos, fluctúſque frangendos, ac minimè quietas partes coercendas duriſſima ſui materia. Cædimus hos, trahimúſq; nulla alia, quàm deliciarum, cauſa, quos tranſcendiſſe quoque mirum fuit. In portento propè maiores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & poſteà à Cimbris: nunc ipſæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum.

Euehimus

Euehimus ea, quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant: nauéſque marmorum cauſa fiunt, ac per fluctus, ſæuiſſimam rerum naturæ partem, huc illúcque portantur iuga montium, maiore etiamnum ueſania, quàm cùm ad frigidos potus uas petitur in nubila, cælóque proximæ rupes cauantur, ut bibatur glacie. Secum quiſque cogitet, quæ pretia horum audiat, quas uehi trahíque moles uideat. Sed & quàm ſine his multorum fuerit beatior uita, ad quámque multorum neces ſit neceſſe iſta facere, imò uerius pati mortaleis, quos ad uſus, quaſ'ue ad uoluptates alias, niſi ut inter maculas lapidum iaceant: ceu uerò non tenebris noctium dimidiæ parti uitæ cuiuſque gaudia hæc auferentibus. Ingens iſta reputantem ſubit etiam antiquitatis rubor. Extant Cenſoriæ leges, glandia in cœnis, gliréſque, & alia dictu minora apponi uetantes. Marmora inuehi, & maria huius rei cauſa tranſiri, quæ uetaret, lex nulla lata eſt.

Quis primus marmor in publicis operibus oſtenderit.

CAPVT II.

DIcat fortaſſis aliquis: non enim inuehebantur. Id quidem falſó. Trecentas LX. columnas M. Scauri Aedilitate ad ſcenam theatri temporarii, & uix uno menſe futuri in uſu, uiderunt portari ſilentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes uoluptatibus. Idipſum cur? aut qua magis uia irrepunt uitia, quàm publica? Enimuero non alio modo in priuatos uſus illa uenêre, ebora, aurum, gemmæ: aut quid omnino Diis relinquimus? Verùm eſto, indulſerint publicis uoluptatibus, etiam'ne tacuerunt maximas earum atq; adeò duodequadragenûm pedũ, Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? Nec clàm illud occultéque factum eſt. Satiſdari ſibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cùm in Palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere utilius fuerat, quàm tacere tantas moles in priuatam domum trahi præter fictilia Deorum faſtigia?

Quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ.

CAPVT III.

NEc poteſt uideri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepſiſſe quodam uitæ rudimento. Iam enim L. Craſſum Oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamen nec plures ſex aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat. Nimirum iſta omiſere moribus uictis: fruſtráque interdicta quæ uetuerant cernentes, nullas potius, quàm irritas, eſſe leges maluerunt. Qui nos ſequentur meliores nos eſſe probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed priùs, quàm de marmoribus dicamus, hominum in iis præferenda dicemus pretia. Antè igitur artifices percenſebimus.

Qui primùm laudati in marmore ſcalpendo, & quibus temporibus.

CAPVT IIII.

MArmore ſcalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta inſula, etiamnum Medis imperantibus, priúſque quàm Cyrus in Perſis regnare inciperet, hoc eſt, Olympiade circiter L. Ii Sicyonem ſe contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam ſimulachra publicè locauerant Sicyonii, quæ priùs quàm abſoluerentur, artifices iniuriam queſti abierunt in Aetolos. Protinus Sicyonios fames inuaſit ac ſterilitas, mœrórque dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum reſpondit, ſi Dipœnus & Scyllis Deorum ſimulachra perfeciſſent. Quod magnis mercedibus obſequiíſque impetratum eſt. Fuere autem ſimulachra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quod è cælo poſteà tactum eſt.

Nobilitates operum & artificum in marmore CXXVI. *de marmore Pario, & Mauſoleo.* CAP. V.

CVm ii eſſent, iam fuerant in Chio inſula Malas ſculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filii Bupalus & Anthermus clariſſimi in ea ſcientia fuere, Hipponactis Poetæ ætate, quem certum eſt LX. Olympiade fuiſſe. Quòd ſi quis horum familiam ad proauum uſque retro agat, inueniet artis eius originem cum Olympiadum origine cœpiſſe. Hipponacti notabilis fœditas uultus erat: quamobrem

imaginem eius laſciuia iocorum ii propoſuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum diſtrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compuliſſe: quod falſum eſt. Complura enim in finitimis inſulis ſimulachra poſteà fecere, ſicut in Delo, quibus ſubiecerunt carmen, non uitibus tantum cenſeri Chium, ſed & operibus Anthermi filiorum. Oſtendunt & Iaſii Dianam manibus eorum factam. Et in ipſa Chio narrata eſt operis eorum Dianæ facies in ſublimi poſita, cuius uultum intrantes triſtem, exeuntes exhilaratum putant. Romæ ſigna eorum ſunt in Palatina æde Apollinis in faſtigio, & in omnibus ferè quæ Diuus Auguſtus fecit. Patris quoque eorum & Deli fuere opera, & in Lesbo inſula. Dipœni quidem Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertæ fuere. Omnes autem tantùm candido marmore uſi ſunt è Paro inſula, quem lapidem cœpere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, ut author eſt Varro, multis poſteà candidioribus repertis, nuper etiam in Lunenſium lapidicinis. Sed in Pariorum mirabile proditur, gleba lapidis unius cuneis diuidentium ſoluta, imaginem Sileni intus extitiſſe. Non omittendum, hanc artem tanto uetuſtiorem fuiſſe, quàm picturam aut ſtatuariam, quarum utraque cum Phidia cœpit LXXXIII Olympiade, poſt annos circiter CCCXXXII. Et ipſum Phidiam tradunt ſcalpſiſſe marmora, Venerémque eius eſſe Romæ in Octauiæ operibus eximiæ pulchritudinis. Alcamenem Athenienſem (quod certum eſt) docuit in primis nobilem, cuius ſunt opera Athenis complura in ædibus ſacris, præclaráque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Huic ſummam manum ipſe Phidias impoſuiſſe dicitur. Eiuſdem diſcipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus. Itaque è ſuis operibus pleraque nomini eius donaſſe fertur. Certauere autem inter ſe ambo diſcipuli in Venere facienda. Vicítque Alcamenes non opere, ſed ciuitatis ſuffragiis, contra peregrinum ſuo fauentis. Quare Agoracritus ea lege ſignum ſuum uendidiſſe traditur, ne Athenis eſſet, & appellaſſe Nemeſim. Id poſitum eſt Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus ſignis prætulit. Eſt & in Matris magnæ delubro in eadem ciuitate Agoracriti opus. Phidiam clariſſimum eſſe per omnes gentes, quæ Iouis Olympii famam intelligunt, nemo dubitat: ſed ut meritò laudari ſciant etiam qui opera eius non uiderunt, proferemus argumenta parua & ingenii tantúm. Neque ad hoc Iouis Olympii pulchritudine utemur, non Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cùm ſit ea cubitorum XXVI: ebore hæc & auro conſtat: ſed ſcuto eius, in quo Amazonum prælium cælauit intumeſcente ambitu parmæ, eiuſdem concaua parte Deorum & gigantum dimicationem, in ſoleis uerò Lapitharum & Centaurorum: adeò momenta omnia compacta artis illius fuere. In baſe autem quod cælatum eſt, Pandoras geneſin appellauit. Ibi Dii ſunt XXX. numero naſcentes, Victoria præcipuè mirabili. Periti mirantur & ſerpentem, & ſub ipſa cuſpide æream ſphingem. Hæc ſunt obiter dicta de artifice nunquam ſatis laudato, ſimul ut noſcatur illam magnificentiam æqualem fuiſſe & in paruis. Praxitelis ætatem inter ſtatuarios diximus, qui marmoris gloria ſuperauit etiam ſemet. Opera eius ſunt Athenis in Ceramico, ſed ante omnia, & non ſolùm Praxitelis, uerùm & in toto orbe terrarum Venus, quam ut uiderent multi, nauigauerunt Gnidum. Duas fecerat, ſimúlq; uendebat, alteram uelata ſpecie, quam ob id quidem prætulerunt optione, quorum conditio erat, Coi, cùm alteram etiam eodem pretio detuliſſet, ſeuerum id ac pudicum arbitrantes: reiectam Gnidii emerunt, immenſa differentia famæ. Voluit eam poſteà à Gnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs ciuitatis alienum, quod erat ingens, diſſoluturum ſe promittens. Omnia perpeti maluere, nec immeritó. Illo enim ſigno Praxiteles nobilitauit Gnidum. Aedicula eius tota aperitur, ut conſpici poſſit undique effigies Deæ, fauente ipſa, ut creditur, facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio eſt. Ferunt amore captum quendam, cùm delituiſſet noctu, ſimulachro cohæſiſſe, eiúſque cupiditatis eſſe indicem maculam. Sunt in Gnido & alia ſigna marmorea illuſtrium artificum, Liber pater Bryaxidis, & alter Scopæ, & Minerua: nec maius aliud Veneris Praxitelicæ ſpecimen, quàm quòd inter hæc ſola memoratur. Eiuſdem eſt & Cupido obiectus à Cicerone Verri, ille propter quem Theſpiæ uiſebantur, nunc in Octauiæ ſcholis poſitus. Eiuſdem & alter nudus in Pario

tio colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque ſimile amoris ueſtigium reliquit. Romæ Praxitelis opera ſunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonæ Fortunæ ſimulachra in Capitolio:item & Mænades,& quas Thyadas uocant,& Caryatidas,& Sileni in Aſinii Pollionis monumentis, & Apollo & Neptunus.Praxitelis filius Cephiſſodorus rei & artis hæres fuit. Cuius laudatum eſt Pergami ſymplegma,ſignum nobile,digitis corpori ueriùs, quàm marmori, impreſſis. Romæ eius opera ſunt Latona in Palatii delubro: Venus in Aſinii Pollionis monumentis: & intra Octauiæ porticus in Iunonis æde Aeſculapius ac Diana.Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem & Pothon & Phaethontem,qui Samothraciæ ſanctiſſimis ceremoniis coluntur.Item Apollinem Palatinum, Veſtam ſedentem laudatam in Seruilianis hortis, duáſque chametæras circa eam, quarum pares in Aſinii monumentis ſunt, ubi & Canephorus eiuſdem. Sed in maxima dignatione Cn.Domitii delubro in Circo Flaminio Neptunus ipſe,& Thetis,atque Achilles,Nereides ſupra Delphinos & cete & hippocampos ſedentes.Item tritones,chorúſque Phorci & priſtes, ac multa alia marina, omnia eiuſdem manus, præclarum opus etiam ſi totius uitæ fuiſſet. Nunc uerò præter ſuprà dicta, quæque neſcimus, Mars eſt etiamnum ſedens coloſſeus eiuſdem in templo Bruti Callaici apud Circum eundem ad Labicanam portam eunti. Prætereà Venus in eodem loco nuda Praxitelicam illam Gnidiam antecedens, & quencunque alium locum nobilitatura. Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat,ac magni officiorum negotiorúmque aceruі omnes à contemplatione talium abducunt, quoniam otioſorum & in magno loci ſilentio apta admiratio talis eſt. Qua de cauſa ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Veſpaſianus Imperator in operibus Pacis ſuæ dicauit, antiquorum dignam fama. Par hæſitatio eſt in templo Apollinis Soſiani,Nioben cum liberis morientem Scopas an Praxiteles fecerit: item Ianus pater in ſuo templo dicatus ab Auguſto ex Aegypto aduectus, utrius manus ſit, iam quidem & auro occultatus. Similiter in Curia Octauiæ quæritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur, Alcibiadem eſſe principem forma in ea ætate.Multa in eadem ſchola ſine authoribus placent. Satyri quatuor, ex quibus unus Liberum patrem palla uelatus humeris præfert:alter Liberum ſimiliter: tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius ſitim ſedat: duæque Auræ uelificantes ſua ueſte. Nec minor quæſtio eſt in Septis, Olympum & Pana Chironémque cum Achille qui fecerint, præſertim cùm capitali ſatiſdatione fama iudicet dignos. Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin & Timotheum, & Leocharem, de quibus ſimul dicendum eſt, quoniam pariter cælauere Mauſoleum. Sepulchrum hoc eſt ab uxore Artemiſia factum Mauſolo Cariæ regulo, qui obiit Olympiadis centeſimæ anno ſecundo. Opus id ut eſſet inter ſeptem miracula ii maximè artifices fecere:Patet ab Auſtro & Septentrione ſexagenos ternos pedes, breuius à frontibus,toto circuitu pedes quadringentos XI.attollitur in altitudinem XXV.cubitis:cingitur columnis XXXVI. Ab Oriente cælauit Scopas,à Septentrione Bryaxis, à Meridie Timotheus, ab Occaſu Leochares. Priúſque quàm peragerent, regina Artemiſia, quæ mariti memoriæ id opus extrui iuſſerat, obiit. Non tamen receſſerunt, niſi abſoluto iam, id gloriæ ipſorum artíſque monumentum iudicantes: hodiéque certant manus. Acceſſit & quintus artifex. Nanque ſupra pteron pyramis altitudine inferiorem æquauit, XXIIII gradibus in metæ cacumen ſe contrahens.In ſummo eſt quadriga marmorea,quam fecit Pythis. Hæc adiecta CXL.pedum altitudine totum opus includit. Timothei manu Diana Romæ eſt in Palatio, Apollinis delubro, cui ſigno caput repoſuit Aulanius Euander.In magna admiratione eſt & Hercules Meneſtrati:& Hecate Epheſi in templo Dianæ poſt ædem, in cuius contemplatione admonent æditui parcere oculis,tanta marmoris radiatio eſt.Non poſtferuntur & Charites in propylæo Athenienſium, quas Socrates fecit, alius ille quàm pictor, idem ut aliqui putant. Nam Myronis illius,qui in ære laudatur, anus ebria eſt Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Aſinius, ut fuit acris uehementiæ,ſic quoque ſpectari monumenta ſua uoluit. In iis ſunt Centauri

nymphas gerentes Archeſitæ, Theſpiades Cleomenis, Oceanus & Iupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Tauriſci, non cælatoris illius, ſed Tralliani. Iupiter hoſpitalis Pamphili Praxitelis diſcipuli. Zetus & Amphion ac Dirce & taurus, uinculúmque ex eodem lapide, Rhodo aduecta opera Apollonii & Tauriſci. Parentum ii certamen de ſe fecere. Menecratem uideri profeſſi, ſed eſſe naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur: ad Octauiæ uerò porticum Apollo Philiſci Rhodii in delubro ſuo. Item Latona & Diana, & Muſæ nouem, & alter Apollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octauiæ uerò porticus in æde Iunonis ipſam Deam Dionyſius & Polycles: aliam Venerem eodem loco Philiſcus. Cætera ſigna Praxiteles. Item Polycles & Dionyſius Timarchidis filii Iouem, qui eſt in proxima æde, fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod eſt alterum in terris ſymplegma nobile: Venerem lauantem ſeſe. Dædalum ſtantem Polycharmus. Ex honore apparet in magna authoritate habitum Lyſiæ opus, quod in Palatio ſuper arcum Diuus Auguſtus honori Octauii patris ſui dicauit in ædicula columnis adornata. Id eſt quadriga currúſque, & Apollo ac Diana ex uno lapide. In hortis Seruilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius cælatoris, Dactylidis Pythias, Amphiſtrati Calliſthenem hiſtoriarum ſcriptorem. Deinde multorum obſcurior fama eſt, quorundam claritati in operibus eximiis obſtante numero artificum, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari poſſunt, ſicut in Laocoonte, qui eſt in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & ſtatuariæ artis præferendum. Ex uno lapide eum & liberos draconúmque mirabiles nexus de conſilii ſententia fecere ſummi artifices Ageſander & Polydorus & Athenodorus Rhodii. Similiter Palatinas domos Cæſarum repleuere probatiſſimis ſignis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & ſingularis Aphrodiſius Trallianus. Agrippæ Pantheum decorauit Diogenes Athenienſis: & Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum: ſicut in faſtigio poſita ſigna, ſed propter altitudinem loci minus celebrata. Inhonorus eſt, nec in templo ullo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana ſacrificauerunt uictima, humi ſtans, ante aditum porticus ad nationes: Sitæ fuere & Theſpiades ad ædem Felicitatis, quarum unam adamauit eques Romanus Iunius Piſciculus, ut tradit Varro: admiratur & Paſiteles, qui & quinque uolumina ſcripſit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græciæ Italiæ ora, & ciuitate Romana donatus cum iis oppidis, Iouem fecit eburneum in Metelli æde, quà campus petitur. Accidit ei, cùm in naualibus, ubi feræ Africanæ erant per caueam intuens leonem cælaret, ut ex alia cauea panthera erumperet, non leui periculo diligentiſſimi artificis. Feciſſe opera complura dicitur: ſed quæ fecerit, nominatim non refertur. Arceſilaum quoque magnificat Varro, cuius ſe marmoream habuiſſe leænam tradit, aligeróſque ludentes cum ea Cupidines, quorum alii religatam tenerent, alii è cornu cogerent bibere, alii calcearent ſoccis, omnes ex uno lapide. Idem & à Coponio XIIII nationes, quæ ſunt circa Pompeii, factas auctor eſt. Inuenio & Canachum laudatum inter ſtatuarios, feciſſe marmorea. Nec Sauron atque Batrachum obliterari conuenit, qui fecere templa Octauiæ porticibus incluſa, natione ipſi Lacones. Quidam & opibus præpotentes fuiſſe eos putant, ac ſua impenſa conſtruxiſſe, inſcriptionem ſperantes. Qua negata, hoc tamen alio loco & modo uſurpaſſe. Sunt certè etiamnum in columnarum ſpiris inſcalpta nominum eorum argumento, rana atque lacerta. In Iouis æde extitiſſe picturam, cultúſque reliquos omnes fœmineis argumentis conſtat. Etenim facta Iunonis æde cùm inferrentur ſigna, permutaſſe geruli traduntur: & id religione cuſtoditum, uelut ipſis Diis ſedem ita partitis. Ergo & in Iunonis æde cultus eſt, qui Iouis eſſe debuit. Sunt & in paruis marmoreis famam conſecuti, Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis muſca: & Callicrates, cuius formicarum pedes atque alia membra peruidere non eſt.

Quando primùm marmorum in ædificijs vsus, & quis primus Romæ crustauerit parietes, & quibus ætatibus quæque marmora in vsum venerint, & quis primus marmora secuerit, & ratio secandi: de harena.

CAPVT VI.

HAec sint dicta de marmorum scalptoribus, summáque claritate artificum: quo in tractatu subit mentem non fuisse tum authoritatem maculoso marmori: fecere è Thasio, Cycladum insularum, æquè & è Lesbio: liuidius hoc paulo. Versicolores quidem maculas, & in totum marmorum apparatum Menander etiã diligentissimus luxuriæ interpres, primus & raro attigit. Columnis demum utebantur in templis, nec lautitiæ causa (nondum enim ista intelligebantur) sed quia firmiores aliter statui non poterant. Sic est inchoatum Athenis templum Iouis Olympii, ex quo Sylla capitolinis ædibus aduexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia iam & apud Homerum. Dicit enim Paridis os marmoreo saxo percussum: sed hactenus, regias quoque domos cùm laudatissimè præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantum adornans. Primum (ut arbitror) uersicolores istas maculas Chiorum lapidicinæ ostenderunt, cùm extruerent muros, faceto in id M. Ciceronis sale: omnibus enim ostentabãt, ut magnificum. Multo, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis. Et Hercules non fuisset picturæ honos ullus, non modò tantus, in aliqua marmorum authoritate. Secandi marmor in crustas nescio an Cariæ fuerit inuentum. Antiquissima, quod equidem inueniam, Halicarnassi Mausoli domus Proconnesio marmore exculta est, lateritiis parietibus. Is obiit Olympiadis C. anno II. urbis Romæ anno CCCII. Primùm Romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæsaris in Gallia. Neque indignatio sit tali authore inuenta re. Hic nanque est Mamurra Catulli Veronensis carminibus proscissus, quem, ut res est, domus ipsius clarius, quàm Catullus, dixit habere, quicquid habuisset Comata Gallia. Nanque adiecit idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam nisi è marmore columnam habuisse, omnes solidas è Carystio aut Lunensi. Denique M. Lepidus Catuli in Consulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo posuit magna repræhensione. Is fuit Consul anno urbis DCLXVI. Hoc primum inuecti Numidici marmoris uestigium inuenio, non in columnis tantum crustísue, ut Mamurra Carystium posuit, sed in massa ac uilissimo liminũ usu. Post hunc Lepidum fermè quadriennio L. Lucullus Consul fuit, qui nomen (ut apparet ex re) Lucullеo marmori dedit, admodum delectatus illo, primúsque Romam inuexit, atrum alioqui, cùm cætera maculis aut coloribus commendentur. Nascitur autem in Nili insula, solúmque penè horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primum (ut arbitror) marmoreos parietes habuit scena M. Scauri, non facilè dixerim sectos, an solidis glebis positos, sicuti est hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio. Nondum enim secti marmoris uestigia inuenerat Italia. Sed quisquis primùm inuenit secare, luxuriámque diuidere, importuni ingenii fuit. Harena hoc fit, & ferro uidetur fieri, serra in prætenui linea premente harenas, uersandóque tractu ipso secante. Aethiopica hæc maximè probatur. Nam id quoque accessit, ut ad Aethiopas usque peteretur, quod † faceret mar- †secaret
mora: imò uerò etiam in Indos, unde margaritas quoque peti seueris moribus indignum erat. Hæc proximè laudatur. Mollior tamen, quæ Aethiopica. Illa nulla scabritie secat. Indica non æquè læuigat: sed ea combusta polientes marmora fricare iubentur. Simile & Naxiæ uitium est, & Coptidi, quæ uocatur Aegyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus secandis. Posteà reperta est harena non minus probanda, ex quodam Adriatici maris uado, æstu nudante, obseruatione non facili. Iam quidem quacunque harena secare è fluuiis omnibus fraus artificum ausa est: quod dispendium admodum pauci intelligunt. Crassior enim harena laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris, maiúsque opus scabritia polituræ relinquit. Ita sectæ attenuantur crustæ. Rursúsque Thebaica polituris accommodatur, & quæ fit è poro lapide aut è pumice.

De Naxio, & Armenio, & de generibus marmorum.

CAPVT VII.

SIgnis è marmore poliendis, gemmíſquē etiam ſcalpendis atq; limandis Naxium diu placuit ante alia:ita uocantur cotes in Cypro inſula genitæ. Vicere poſteà ex Armenia uectæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facile eſt enumerare in tanta multitudine. Quoto quoque enim loco non ſuum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta ſunt in ambitu terrarum cum gentibus ſuis. Non omnia tamen in lapicidinis gignuntur, ſed multa & ſub terra ſparſa. Pretioſiſſimi quidem generis Lacedæmonium uiride, cunctíſque hilarius. Sic & Auguſtum, ac deinde Tiberium, in Aegypto Auguſti ac Tiberii primùm principatu reperta. Differentiáque eorum eſt ab ophite, cùm ſit illud ſerpentium maculis ſimile, unde & nomen accepit, quod hæc maculas diuerſo modo colligunt, Auguſtum undatim criſpum in uertices, Tiberium ſparſim conuoluta canitie. Neque ex ophite columnæ, niſi paruæ admodum, inueniuntur. Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores ſedare adalligati, & ſerpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra ſerpentes autem à quibuſdam laudatur præcipuè ex his, quem tephriam appellant, à colore cineris. Vocatur & Memphites à loco, gemmantis naturæ. Huius uſus conteri, & iis, quæ urenda ſint aut ſecanda, ex aceto illini. Obſtupeſcit ita corpus, nec ſentit cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Aegypto: ex eo candidis interuenientibus punctis, leucoſtictos uocatur. Quantiſlibet molibus cædendis ſufficiunt lapicidinæ. Statuas ex eo Cl. Cæſari procurator eius in urbem ex Aegypto aduexit Triarius Pollio, non admodum probata nouitate. Nemo certè poſteà imitatus eſt. Inuenit eadem Aegyptus in Aethiopia, quem uocant baſalten, ferrei coloris atque duritiæ. Vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus eſt, quàm in templo Pacis ab Imperatore Veſpaſiano Auguſto dicatus: argumento Nili XVI. liberis circà ludentibus, per quos totidem cubiti ſummi incrementi augentis ſe amnis intelliguntur. Non abſimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant, Memnonis ſtatua dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis, crepare dicunt. Onychem etiamtum in Arabiæ montibus, nec uſquam aliubi, naſci putauere noſtri ueteres: Sudines in Germania. Potoriis primum uaſis inde factis, dein pedibus lectorum ſellíſque, Cornelius Nepos tradit fuiſſe magno miraculo, cùm P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum oſtendiſſet: poſt quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas uidiſſe ſe. Variatum in hoc lapide poſteà eſt. Nanque pro miraculo inſigni, quatuor modicas in theatro ſuo Cornelius Balbus poſuit. Nos ampliores triginta uidimus in cœnatione, quam Calliſtus Cæſaris Claudii libertorum potentia notus ſibi exædificauerat.

De alabaſtrite, & Lygdino, & Alabandico. CAP. VIII.

HVnc aliqui lapidem alabaſtriten uocant, quem cauant ad uaſa unguentaria, quoniam optimè ſeruare incorrupta dicitur. Idem & uſtus emplaſtris conuenit. Naſcitur circa Thebas Aegyptias, & Damaſcum Syriæ. Hic cæteris candidior. Probatiſſimus uerò in Carmania, mox in India: iam quidem & in Syria Aſiáque. Viliſſimus autem & ſine ullo nitore in Cappadocia. Probantur quàm maximè mellei coloris, in uertice maculoſi atque non tranſlucidi. Vitia in iis corneus color aut candidus, & quicquid ſimile uitro eſt. Paulum diſtare ab eo in unguentorum fide multi exiſtimant Lygdinos in Tauro repertos, amplitudine, qua lances crateráſque non excedant, antea ex Arabia tantùm aduehi ſolitos, candoris eximii. Magnus & duobus contrariæ inter ſe naturæ honos: Coralitico in Aſia reperto, menſuræ non ultra bina cubita, candore proximo ebori & quadam ſimilitudine. Ediuerſo niger eſt Alabandicus terræ ſuæ nomine, quanquàm & Mileti naſcens, ad purpuram tamen magis aſpectu declinante. Idémque liquatur igni, ac funditur ad uſum uitri. Thebaicus intertinctus aureis guttis, inuenitur in Africæ parte Aegypto adſcriptæ, coticulis ad terenda collyria quadam utilitate naturali conueniens.

niens. Circa Syenen uerò Thebaidis Syenites, quem antè pyrrhopœcilon uocabant. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliſcos uocantes, Solis numini ſacratos. Radiorum eius argumentum in effigie eſt, & ita ſignificatur nomine Aegyptio. Primus omnium id inſtituit Mitres, qui in Solis urbe regnabat, ſomnio iuſſus: & hoc ipſum inſcriptum eſt in eo. Etenim ſcalpturæ illæ effigiéſque, quas uidemus, Aegyptiæ ſunt literæ. Poſteà & alii regum in ſuprà dicta urbe, Sochis quatuor numero, quadragenûm octonûm cubitorum longitudine: Ramiſes autem is, quo regnante Ilium captum eſt, quadraginta cubitorum. Idem digreſſus inde, ubi fuit Mneuidis regia, poſuit alium, longitudine undecenis pedibus, per latera cubitis quatuor.

De obeliſco Thebaico, & Alexandrino, & de illo qui eſt in Circo magno. CAP. IX.

Opus id feciſſe dicuntur xx. m. hominum. Ipſe rex, cùm ſubrecturus eſſet, uereretúrque ne machinæ ponderi non ſufficerent, quò maius periculum curæ artificum denuntiaret, filium ſuum adalligauit cacumini, ut ſalus eius apud molientes prodeſſet lapidi. Hac admiratione operis effectum eſt, ut cùm oppidum id expugnaret Cambyſes rex, uentúmque eſſet incendio ad crepidines obeliſci, extingui ignem iuberet molis reuerentia, qui urbis nullam habuerat. Sunt & alii duo, unus à Sinarre poſitus, alter ab Eraphio ſine notis, quadragenûm octonûm cubitorum. Alexandriæ ſtatuit unum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus, quem exciderat Nectabis rex purum: maiúſque opus fuit in deuehendo ſtatuendóue multo, quàm in excidendo. A Satyro architecto aliqui deuectum tradunt rate: Callixenus à Phœnice, foſſa perducta uſque ad iacentem obeliſcum è Nilo. Nauéſque duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem menſuram ponderis oneratas, ita ut ſubirent obeliſcum pendentem extremitatibus ſuis in ripis utrinque: poſteà egeſtis laterculis alleuatas naues excepiſſe onus ſtatutum. Exciſos autem ſex tales in monte eodem, & artificem donatum talentis quinquaginta. Hic autem obeliſcus fuit in Arſinoe poſitus à rege ſuprà dicto, munus amoris in coniuge, eadémque ſorore Arſinoe. Inde eum naualibus incommodum Maximus quidam præfectus Aegypti tranſtulit in forum, reciſo cacumine, dum uult faſtigium addere auratum, quod poſteà omiſit. Et alii duo ſunt Alexandriæ in portu ad Cæſaris templum, quos excidit Meſphees rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia acceſſit difficultas mari Romam deuehendi, ſpectatis admodum nauibus. Diuus Auguſtus priorem aduexerat, miraculíq; gratia Puteolis naualibus perpetuis dicauerat: ſed incendio conſumpta eſt. Diuus Claudius aliquot per annos aſſeruatã, qua Caius Cæſar importauerat, omnibus quæ unquam in mari uiſæ ſunt, mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere exædificatis, perductam Oſtiam, portus gratia merſit: alia ex hoc cura nauium, quæ Tiberi ſubuehant. Quo experimento patuit, non minus aquarum huic amni eſſe, quàm Nilo. Is autem obeliſcus, quem Diuus Auguſtus in Circo magno ſtatuit, exciſus eſt à rege Semneſerteo, quo regnante Pythagoras in Aegypto fuit, centum uiginti-quinque pedum, & dodrantis, præter baſim eiuſdem lapidis: is uerò, qui eſt in campo Martio, nouem pedibus minor, à Seſoſtride. Inſcripti ambo rerum naturæ interpretationem Aegyptiorum opera philoſophiæ continent.

De illo, qui eſt in campo Martio pro gnomone. CAP. X.

Ei qui eſt in campo, Diuus Auguſtus addidit mirabilẽ uſum ad deprædendendas ſolis umbras, dierúmq; ac noctium magnitudines, ſtrato lapide ad obeliſci magnitudinem, cui par fieret umbra Romæ confecto die ſexta hora, paulatímque per regulas (quæ ſunt ex ære incluſæ) ſingulis diebus decreſceret, ac rurſus augeſceret, digna cognitu res & ingenio fœcundo. Manlius Mathematicus apici auratam pilam addidit, cuius uertice umbra colligeretur in ſemetipſam, alia atq; alia incrementa iaculantem apice, ratione (ut ferunt) à capite hominis intellecta. Hæc obſeruatio triginta iam ferè annis non congruit, ſiue Solis ipſius diſſono curſu, & cæli aliqua ratione mutato, ſiue uniuerſa tellure aliquid à centro ſuo dimota, ut deprædendi & in aliis locis accipio, ſiue urbis tremoribus, ibi tan-

tum gnomone intorto, siue inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositæ rei, in terram quoque dicantur iacta fundamenta.

De tertio obelisco Romæ in Vaticano. CAP. XI.

Tertius Romæ in Vaticano, Caii & Neronis principum Circo, ex omnibus unus omnino fractus est in molitione, quē fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Eiusdem remanet & alius C. cubitorum, quem post cæcitatem uisu reddito, ex oraculo Soli sacrauit.

De pyramidibus Aegyptijs, & sphinge. CAP. XII.

Dicantur obiter & pyramides in eadem Aegypto, regum pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio. Quippe cùm faciendi eas causa à plerisque tradatur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc uanitas illorum hominum fuit, uestigiáque complurium inchoatarum extant. Vna est in Arsinoite nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, de quo & ipso dicemus. Totidem ubi fuit Mœridis lacus, hoc est, fossa grandis. Sed Aegyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, sanè conspicuæ undiq; annauigantibus, sitæ sunt in parte Africæ monte saxeo sterilíque inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo minus quatuor millia passuum, à Memphi sex, uico apposito, quem uocant Busirin, in quo sunt assueti scandere illas. Ante has est sphinx, uel magis miranda, quasi syluestre numen accolentium. Amasin regem putant in ea conditum, & uolunt inuectam uideri. Est autem saxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum CXLIII. est, altitudo à uentre ad summū apicem in capite LXII. Sed pyramis amplissima ex Arabicis lapicidinis constat. Trecenta LX. hominum millia annis XX. eam construxisse produntur. Tres uerò factæ annis LXXVIII, & mensibus IIII. Qui de iis scripserint, sunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander Polyhistor, Butorides, Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non constat à quibus factæ sint, iustissimo casu obliteratis tantæ uanitatis authoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in rhaphanos, & allium ac cæpas mille octingenta talenta erogata. Amplissima octo iugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus interuallis, per octingentos octogintatres pedes singulorum laterum, latitudo à cacumine pedes XXV. Alterius interualla singula per quatuor angulos pares DCCXXXVII. compræhendunt. Tertia minor prædictis, sed multo spectatior, Aethiopicis lapidibus assurgit CCCLXIII. pedibus inter angulos. Vestigia ædificationum nulla extant. Harena latè pura circum, lentis similitudine, qualis in maiori parte Africæ. Quæstionum summa est, quanam ratione in tantam altitudinem subuecta sint cæmenta. Alii enim nitro ac sale adaggeratis cum crescente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alii lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. Nilum enim non putant rigare potuisse multo humiliorem. In pyramide maxima est intus puteus octogintasex cubitorum, flumen illò admissum arbitrantur. Mensuram altitudinis earum omniúmque similium depræhendere, inuenit Thales Milesius umbram metiendo, qua hora par esse corpori solet. Hæc sunt pyramidum miracula: supremúmque illud, ne quis regum opus miretur, minimam ex his, sed laudatissimam, à Rhodope meretricula factam. Aesopi fabularum Philosophi conserua quondam & contubernalis hæc fuit, maiore miraculo tantas opes meretricio esse conquisitas quæstu. Magnificatur & alia turris, à rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quam constitisse octingentis talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quòd in ea permiserit Sostrati Gnidii architecti structuræ ipsius nomen inscribi. Vsus eius, nocturno nauium cursui ignes ostendere, ad prænuntianda uada, portúsque introitum: sicut iam tales compluribus locis flagrant, ut Puteolis ac Rauennæ. Periculum in corriuatione ignium ne sidus existimetur, quoniam è longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

De labyrinthis, Aegyptio, Lemnio. Italico. CAP. XIII.

DIcamus & labyrinthos,uel portentoſiſſimum humani ingenii opus,ſed non(ut exiſti. mari poteſt)falſum.Durat etiam nunc in Aegypto in Heracleopolite nomo qui pri mus factus eſt ante annos,ut tradunt, IIIMDC. à Peteſuco rege,ſiue Tithoe.Quanquam Herodotus totum opus regum eſſe dicit, nouiſſiméque Pſammetichi. Cauſam faciendi uariè interpretantur.Demoteles regiam Motherudis fuiſſe,Lycias ſepulchrum Mœridis, plures Soli ſacrum id extructum,quod maximè creditur. Hinc utique ſumpſiſſe Dædalum exemplar eius labyrinthi,quem fecit in Creta,non eſt dubium, ſed centeſimam tantùm portionem eius imitatum , quæ itinerum ambages occurſúſque ac recurſus inexplicabiles continet:non(ut in pauimentis puerûm ue ludicris campeſtribus uidemus) breui lacinia millia paſſ.plura ambulationis continentem , ſed crebris foribus inditis ad fallendos occurſus,redeundúmque in errores eoſdem.Secundus hic fuit ab Aegyptio labyrinthus:tertius in Lemno:quartus in Italia.Omnes lapide polito fornicibus tecti: Aegyptius (quod miror equidem)introitu columníſque reliquis è molibus compoſitis, quas diſſoluere ne ſecula quidem poſſint, adiuuantibus Heracleopolitis , qui id opus inuiſum mirè infeſtauere.Poſitionem operis eius ſinguláſque partes enarrare non eſt, cùm ſit in regiones diuiſum,atque in præfecturas(quas uocant nomos) ſedecim , nominibus earum totidem uaſtis domibus attributis:prætereà templa omnium Aegypti Deorum contineat,ſu pérque Nemeſes quindecim ædiculis incluſerit pyramides complures quadragenarum ulnarum,ſenos radice muros obtinentes.Feſſi iam eundo perueniunt ad uiarum illum inexplicabilem errorem.Quin & cœnacula priùs excelſa,porticúſque aſcenduntur nonagenis gradibus omnes:intus columnæ de porphyrite lapide,Deorum ſimulachra,regum ſtatuæ,monſtrificæ effigies. Quarundam autem domorum talis eſt ſitus , ut adaperientibus fores,tonitruum intus terribile exiſtat. Maiore autem in parte tranſitus eſt per tenebras: aliæque rurſus extra murum labyrinthi ædificiorum moles , pteron appellant. Inde aliæ perfoſſis cuniculis ſubterraneæ domus.Refecit unus omnino pauca ibi Circammon ſpado Nectabis regis,ante Alexandrum Magnum annis quingentis.Id quoque traditur, fulſiſſe trabibus ſpinæ oleo incoctæ,dum fornices quadrati lapidis aſſurgerēt.De Aegyptio & Cretico labyrinthis,ſatis dictum eſt.Lemnius ſimilis illis,columnis tantùm centum quadraginta mirabilior fuit:quarum in officina turbines ita librati pependerunt,ut puero circumagente tornarentur.Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena.Extántque adhuc reliquiæ eius,cùm Cretici Italicíq; nulla ueſtigia extent. Nanque & Italicum dici conuenit,quem fecit ſibi Porſena rex Hetruriæ ſepulchri cauſa,ſimul ut externorum regum uanitas quoque ab Italis ſuperaretur. Sed cùm excedat omnia fabuloſitas,utemur ipſius M. Varronis in expoſitione eius uerbis : Sepultus eſt,inquit, ſub urbe Cluſio,in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato:ſingula latera pedum lata tricenûm,alta quinquagenûm:ínque baſi quadrata intus labyrinthum inextricabilem : quō ſi quis improperet ſine glomere lini,exitum inuenire nequeat.Supra id quadratum pyramides ſtant quinque,quatuor in angulis, in medio una,in imo latæ pedum ſeptuagenûm quinûm,altæ centum quinquagenûm : ita faſtigiatæ , ut in ſummo orbis æneus & petaſus unus omnibus ſit impoſitus,ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula,quæ uento agitata,longè ſonitus referant,ut Dodonæ olim factum. Supra quem orbem quatuor pyramides inſuper ſingulæ extant altæ pedum centenûm.Supra quas uno ſolo quinque pyramides,quarum altitudinem Varronem puduit adiicere. Fabulæ Hetruſcæ tradunt, eandem fuiſſe,quam totius operis : adeò ueſana dementia queſiſſe gloriam , impendio nulli profuturo.Prætereà fatigaſſe regni uires,ut tamen laus maior artificis eſſet.

De penſili horto & oppido, & templo Dianæ Epheſiæ.

CAPUT XIIII.

LEgitur & penſilis hortus,imò uerò totum oppidum Aegyptiæ Thebæ,exercitus armatos ſubter educere ſolitis regibus , nullo oppidanorum ſentiente.Etiamnum hoc minus mirum,quàm quòd flumine medium oppidum interfluente. Quæ ſi fuiſſent, non

dubium est Homerum dicturum fuisse, cùm centum portas ibi prædicaret. Magnificentiæ uera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis uiginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substrauere carbonibus, dein uelleribus lanæ. Vniuerso templo longitudo est CCCCXXV. pedum, latitudo ducentorum uiginti, columnæ centum uiginti septem à singulis regibus factæ, LX pedum altitudine: ex iis XXXVI cælatæ, una à Scopa. Operi præfuit Chersiphron architectus. Summa miracula, epistylia tantæ molis attolli potuisse. Id consecutus est ille peronibus harena plenis, molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens imos, ut sensim totum insideret. Difficillimè hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili, anxio artifice mortis destinatione suprema. Tradúntque in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete uidisse præsentem Deam, cui templum fiebat, hortantem ut uiueret: se composuisse lapidem, atque ita postero die apparuit, ponderéque ipso correctus uidebatur. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad speciem naturæ pertinentia.

De delubro Cyzici, & lapide fugitiuo, & de Echo septies resonante, & de ædificio sine clauo, & mirabilia ædificiorum Romæ.

CAPVT XV.

DVrat & Cyzici delubrum, in quo filum aureum commissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, eburneum Iouem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. Tralucent ergo iuncturæ tenuissimis capillamentis, leníque afflatu simulachra refouente, præter ingenium artificis ipsa materia, quamuis occulta, in pretio operis intelligitur. Eodem in oppido est lapis, fugitiuus appellatus: Argonautæ eo pro anchora usi, ibi reliquerant. Hunc è Prytaneo (ita uocatur locus) sæpe profugum fixere plumbo. Eadem in urbe iuxta portam quæ Thracia uocatur, turres VII acceptas uoces numerosiore repercussu multiplicant: noménque huic miraculo Echo est à Græcis datum. Et hoc quidem natura locorum euenit, & plerunque conuallium: ibi casu accidit: Olympiæ autem arte, mirabili modo, in porticu quam ob id heptaphonon appellant, quoniam septies eadem uox redditur. Cyzici & buleuterion uocant ædificium amplum, sine ferreo clauo, ita disposita contignatione, ut eximantur trabes sine fulturis, ac reponantur. Quod item Romæ in ponte sublicio religiosum est, posteaquam Coclite Horatio defendente ægrè reuulsus est. Verùm & ad urbis nostræ miracula transire conueniat, nongentorúmque annorum dociles scrutari uires, & sic quoque terrarum orbem uictum ostendere: quod accidisse toties penè, quot referentur miracula, apparebit. uniuersitate uerò aceruata, & in quendam unum cumulum coniecta, non alia magnitudo exurget, quàm si mundus alius quidam in uno loco narretur. Nam ut Circum maximum à Cæsare Dictatore extructum longitudine stadiorum trium, latitudine unius, sed cum ædificiis iugerum quaternum, ad sedem CCLX. millium inter magna opera dicamus, nónne inter magnifica basilicam Pauli columnis è Phrygibus mirabilem, forúmq; Diui Augusti, & templum Pacis Vespasiani Imperatoris Augusti, pulcherrima operum, quæ unquam: Pantheon Ioui Vltori ab Agrippa factum, cùm theatrum antè texerit Romæ Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis? Pyramides regum miramur opera, cùm solum tantum foro extruendo H-S millies Cæsar Dictator emerit: & si quidem impensæ mouent captos auaritia animos, P. Clodius, quem Milo occidit, sestertiûm centies & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidem non secus, ac regum insaniam, miror. Itaque & ipsum Milonem sestertiûm septingenties æris alieni debuisse, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc senes aggeris uastum spatium, & substructiones insanas Capitolii mirabantur: prætereà cloacas, operum omnium dictu maximum, suffossis montibus, atque (ut paulò antè retulimus) urbe pensili, subtérque nauigata. A M. Agrippa in Aedilitate post Consulatum, per meatus corriuati VII. amnes, cursúque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati, uada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis

beris retro infuſi recipiunt fluctus:pugnántque diuerſi aquarum impetus intus:& tamen obnixa firmitas reſiſtit. Trahuntur moles internæ tantæ,non ſuccumbentibus cauſis operis:pulſant ruinæ ſponte præcipites,aut impactæ incendiis:quatitur ſolum terræmotibus: durant tamen à Tarquinio Priſco annis DCCC. propè inexpugnabiles : non omittendo memorabili exemplo,uel eo magis,quoniam celeberrimis rerum conditoribus omiſſum eſt:cùm id opus Tarquinius Priſcus plebis manibus faceret,eſſétque labor incertum longior an periculoſior,paſſim conſcita nece Quiritibus tædium fugientibus , nouum & inexcogitatum anteà poſteáque remedium inuenit ille rex , ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora ſpectanda ciuibus,ſimul & feris uolucribúſq; laceranda. Quamobrem pudor Ro.nominis proprius,qui ſæpe res perditas ſeruauit in præliis, tunc quoq; ſubuênit,ſed illo tempore impoſuit,tum erubeſcens cùm puderet uiuos, tanquam puditurum eſſet extinctos. Amplitudinem cauis eam feciſſe proditur , ut uehem fœni largè onuſtam tranſmitteret.Parua ſunt cuncta, quæ diximus,& omnia uni comparanda miraculo,antequàm noua attingam.M.Lepido,Q.Catulo Conſulibus,ut conſtat inter diligentiſſimos authores,domus pulchrior non fuit Romæ,quàm Lepidi ipſius.At hercule intra annos XXXV.eadem centeſimum locum non obtinuit.Computet in hac æſtimatione,qui uolet,marmorum molem,opera pictorum,impendia regalia,& cum pulcherrima laudatiſſimáque certantes centum domos, poſteáq; eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem uictas.Profectò incendia puniunt luxum : nec tamen effici poteſt , ut mores aliquid ipſo homine mortalius intelligant. Sed eas omnes duæ domus uicerunt. Bis uidimus urbem totam cingi domibus principum,Caii & Neronis,& huius quidem (ne quid deeſſet)aurea. Nimirum ſic habitarunt illi , qui hoc imperium fecere , tantas ad uincendas gentes triumphóſque referendos ab aratro aut foco exeuntes , quorum agri quoque minorem modum obtinuere,quàm cellaria iſtorum.Subit uerò cogitatio,quota portio harum fuerint areæ illæ , quas inuictis Imperatoribus decernebant publicè ad exædificandas domos : ſummúſque illarum honos erat, ſicut in L. Valerio Publicola , qui primus Conſul fuit cum L.Bruto,poſt tot merita,& fratre eius,qui bis in eodem magiſtratu Sabinos deuicerat,adiici decreto,ut domus eorum fores extrà aperirentur,& ianua in publicum reiiceretur.Hoc erat clariſſimum inſigne inter triumphales quoque domos. Non patiemur duos Caios,uel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui:docebimúſque etiam inſaniam eorum uictam priuatis operibus M. Scauri , cuius neſcio an Aedilitas maximè proſtrauerit mores ciuiles,maiúſque ſit Syllæ malum,tanta priuigni potentia,quàm proſcriptio tot millium. Hic fecit in Aedilitate ſua opus maximum omnium, quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria mora , uerùm etiam æternitatis deſtinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem CCCLX. columnarum , in ea ciuitate quæ ſex Hymettias non tulerat ſine probro ciuis ampliſſimi. Ima pars ſcenæ è marmore fuit,media è uitro , inaudito etiam poſteà genere luxuriæ. Summæ tabulis inauratis columnæ, ut diximus : imæ duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas,ut indicauimus,fuerunt tria millia numero.Cauea ipſa cepit hominum LXXX. millia , cùm Pompeii amphitheatri toties multiplicata urbe,tantóque maiore populo , ſufficiat largè XL mill.Sed & reliquus apparatus tantus Attalica ueſte, tabulis pictis , cæteróque choragio fuit , ut in Tuſculanam uillam reportatis quæ ſuperfuerant quotidiani uſus deliciis, incenſa uilla ab iratis ſeruis,concremaretur ad II-S millies.Aufert animum, & à deſtinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis , aliámque connecti maiorem inſaniam è ligno. C. Curio , qui bello ciuili in Cæſarianis partibus obiit , funebri patris munere , cùm opibus apparatúque non poſſet ſuperare Scaurum, (unde enim illi uitricus Sylla , & Metella mater proſcriptionum ſectrix ? unde M. Scaurus pater,toties princeps ciuitatis , & Marianis ſodalitiis rapinarum prouincialium ſinus ?) cùm iam ne ipſe quidem Scaurus comparari ſibi poſſet , quando hoc certè incendii illius præmium habuit, conuectis ex orbe terrarum rebus , ut nemo poſteà par eſſet inſaniæ illi : Ingenio ergo utendum fuit : operæ pretium eſt ſcire quid inuenerit, & gaudere moribus noſtris,

ac no

ac noſtro modo nos uocare maiores. Theatra duo iuxtà fecit ampliſſima è ligno, cardinum ſingulorum uerſatili ſuſpenſa libramento: in quibus utriſq; antemeridiano ludorum ſpectaculo edito inter ſeſe auerſis, ne inuicem obſtreperent ſcenæ, & repentè circumactis ut contrà ſtarent, poſtremò iam die deſcendentibus tabulis, & cornibus inter ſe coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum ſpectacula edebat, ipſum magis authoratum populum Romanum circunferens. Quid enim miretur quiſque in hoc primum? inuentorem, an inuentum? artificem, an authorem? auſum aliquem hoc excogitare, an ſuſcipere? parêre, an iubere? Super omnia erit populi furor, ſedere auſi tam infida inſtabilíque ſede. En hic eſt ille terrarum uictor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum ſuum plaudens. Quæ uilitas animarum iſta! aut quæ querela de Cannis! quantum mali potuit accidere! Hauriri urbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor eſt. Ecce populus Romanus uniuerſus uelut duobus nauigiis impoſitus, binis cardinibus ſuſtinetur, & ſeipſum depugnantem ſpectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur Tribunitiis concionibus gratia, ut penſiles tribus faceret. Qualis hic in roſtris? Quid non auſurus apud eos, quibus hoc perſuaſerit? Vera nanque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit uniuerſus. Variauit hanc ſuam magnificentiam feſſis turbatíſque cardinibus, & amphitheatri forma cuſtodita, nouiſſimo die duabus per medium ſcenis athletas edidit, raptíſque è contrario repentè pulpitis eodem die uictores è gladiatoribus ſuis produxit. Nec fuit rex Curio aut gentium Imperator, non opibus inſignis, ut qui nihil in cenſu habuerit præter diſcordiam principum. Sed dicantur uera æſtimatione inuicta miracula, quæ Q. Marcius Rex fecit. Is iuſſus à Senatu aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, ductus reficere, nouam à nomine ſuo appellatam cuniculis per montes actis intra Præturæ ſuæ tempus adduxit. Agrippa uerò in Aedilitate ſua, adiecta Virgine, aqua, cæteris corriuatis atque emendatis, lacus ſeptingentos fecit: prætereà ſalientes centum quinque: caſtella centumtrigintá complura etiam cultu magnifica: operibus iis ſigna trecenta ærea aut marmorea impoſuit, columnas ex marmore quadringentas, eáque omnia annuo ſpatio. Adiicit ipſe in Aedilitatis ſuæ cõmemoratione, & ludos undeſexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centumſeptuaginta, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouiſſimum impendium operis inchoati à C. Cæſare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadrageſimo ad eam excelſitatem, ut in omnes urbis montes leuarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogatum in id opus † ſeſtertiûm ter millies. Quod ſi quis diligentius æſtimauerit aquarum abundantiã in publico, balneis, piſcinis, domibus, euripis, hortis, ſuburbanis, uillis, ſpatióque aduenientis extructos arcus, montes perfoſſos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in toto orbe terrarũ. Eiuſdem Claudii inter maximè memoranda equidem duxerim, quamuis deſtitutum ſucceſſoris odio, montem perfoſſum ad lacum Fucinũ emittendum, inenarrabili profectò impendio, & operarum multitudine per tot annos: cùm aut corriuatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in uertice machinis, aut ſilex cæderetur, omniáq; intus in tenebris fierent, quæ neq; concipi animo, niſi ab iis qui uidêre, neque humano ſermone enarrari poſſunt. Nam portus Oſtienſis opus prætereo: item uias inter montes exciſas: mare Tyrrhenum à Lucrino molibus ſecluſum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipſa marmora in lapicidinis creſcere author eſt Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritiſſimus: exemptores quoque affirmant compleri ſponte illa montium hulcera. Quæ ſi uera ſunt, ſpes eſt nunquam defuturam luxuriam.

† Bud. ex uetuſt. cod. legit, ſeſtertiûm quingenties, quinquagies quinquies.

De magnetis generibus, & medicinis. CAP. XVI.

A Marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum inſignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ maior improbitas? Dederat uocem ſaxis, ut diximus, reſpondentem homini, imò uerò & obloquentem.

obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce ſenſus manúſque tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit & patitur mores: trahitur nanque à magnete lapide, domitríxq; illa rerum omnium materia ad inane neſcio quid currit: atq; ut propius uenit, aſſiſtit, tenetúrque, & complexu hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus eſt ab inuentore (ut author eſt Nicander) in Ida repertus. Nanq; & paſſim inuenitur, ut in Hiſpania quoq;. Inueniſſe autem fertur, clauis crepidarum & baculi cuſpide hærentibus, cùm armenta paſceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonſtrat: Aethiopicum, † è Magneſia Macedoniæ contermina Bœbeida lacum petentibus dextra: tertium in Echio Bœotiæ: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magnæſia Aſiæ. Differentia prima, mas ſit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magneſia reperiuntur, rufi nigríque ſunt. Bœtius uerò rufi coloris plus habet, quàm nigri. Is qui in Troade inuenitur, niger eſt & fœminei ſexus, ideóque ſine uiribus. Deterrimus autem in Magneſia Aſiæ, candidus, neque attrahens ferrum, ſimilíſque pumici. Compertum tantò meliores eſſe, quantò ſunt magis cærulei. Aethiopico laus ſumma datur, pondúſque argento rependitur. Inuenitur hic in Aethiopiæ Zimiri: ita uocatur regio harenoſa. Ibi & hæmatites magnes ſanguinei coloris, ſanguinémque reddens ſi teratur, ſed & crocum. In attrahendo ferro non eadem, quæ magneti, hæmatitæ natura. Aethiopici argumentum eſt, quod magnetem quoque alium ad ſe trahit. Omnes autem ii oculorum medicamentis proſunt ad ſuam quiſque portionem: maximéque epiphoras ſiſtunt. Sanant & aduſta cremati tritíque. Alius rurſus in eadem Aethiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, reſpuítque. De utraque natura ſæpius diximus.

† & Magneſiacum è Magneſia Macedoniæ cõtermina, &c.

De lapidibus qui citò abſumunt corpora in ſe condita, & de his qui diu ſeruant, & de Aßio lapide, & medicinis eius. CAP. XVII.

LApidem è Scyro inſula integrum fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi. In Aſſo Troadis ſarcophagus lapis fiſſili uena ſcinditur. Corpora defunctorum condita in eo, abſumi conſtat intra XL diem, exceptis dentibus. Mutianus ſpecula quoque & ſtrigiles & ueſtes & calciamenta illata omnia lapidea fieri, author eſt. Eius generis & in Lycia ſaxa ſunt, & in Oriente, quæ uiuentibus quoque adalligata, erodunt corpora. Mitior eſt autem ſeruandis corporibus, nec abſumendis chernites, ebori ſimillimus, in quo Darium conditum ferunt. Parióque ſimilis candore & duritia, minus tamen ponderoſus, qui porus uocatur. Theophraſtus author eſt & tranſlucidos lapides in Aegypto inueniri, quos ophitæ ſimiles ait: quod fortaſſis tunc fuerit, quoniam & ii deſinunt, & noui reperiuntur. Aſſius guſtu ſalſus podagras lenit, pedibus in uaſe ex eo cauato inditis. Prætereà omnia crurum uitia in iis lapicidinis ſanantur, cùm in metallis omnibus crura uitientur. Eiuſdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax. Eſt autem ſimilis pumici ruſo. Admiſtus æri Cyprio mammarum uitia emendat: pici autem reſinæ'ue, ſtrumas & panos diſcutit. Prodeſt & phthiſicis linctu. Cum melle uetera hulcera ad cicatricem perducit: excreſcentia erodit. Et ad beſtiarum morſus utilis. Repugnantia curationi, ac ſuppurata ſiccat. Fit & cataplaſma ex eo podagris, miſto fabæ lomento.

De ebore foßili, & lapidibus oſſeis, & palmatis, & aliorum generibus.

CAPVT XVIII.

IDem Theophraſtus & Mutianus, eſſe aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophraſtus author eſt & ebur foſſile candido & nigro colore inueniri, & oſſa è terra naſci, inueniríque lapides oſſeos. Palmati circa Mundam in Hiſpania, ubi Cæſar Dictator Pompeium uicit, reperiuntur, ídque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum authoritas uenit in marmora, ſicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores eſſe tradit, quàm in Italia. E diuerſo albos tornis duriores, quàm Parios. Idem Lunenſem ſilicem ſerra ſecari, at Tuſculanum diſſilire igni. Sabinum fuſcum addito oleo etiam lucere. Item molas uerſatiles Volſiniis inuentas, aliquas & ſponte motas inuenimus in prodigiis.

Nuſquam

Nuſquam hic utilior, quàm in Italia, gignitur, lapíſque, non ſaxum, eſt. In quibuſdam uerò prouinciis omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote læuigantur, ut procul intuentibus ophitæ uideri poſſint. Neque eſt alius firmior: quando & lapidis natura, ut lignum, ſimiliter imbres ſoléſque aut hyemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui & Lunam non tolerent, & qui uetuſtate rubiginem trahant, coloremʹue candidum oleo mutent.

De curalio vel pyrite, & medicinis eius, & oſtracite, de amianto lapide & medicinis eius, & melitite lapide & viribus eius, de gagate lapide & medicinis eius, de ſpongijs, de Phrygio lapide & natura eius.

CAP. XIX.

Molarem quidam pyriten uocant, quoniam ſit plurimus ignis illi: ſed eſt alius etiamnum pyrites ſimilitudine æris. In Cypro eum reperiri uolunt, & in metallis, quæ ſunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore, alterum aureo. Coquũtur uariè: ab aliis iterum tertióque in melle, donec conſumatur liquor: ab aliis pruna priùs, dein melle, & poſteà lauantur, ut æs. Vſúſque eorum in medicina excalfacere, ſiccare, diſcutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tuſiſq; ad ſtrumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis, quos uiuos appellamus, & ponderoſiſſimi ſunt. Hi exploratoribus caſtrorum maximè neceſſarii, qui clauo uel altero lapide percuſſi, ſcintillas edunt: quæ exceptæ ſulphuratis aut fungis aridis uel foliis, dicto celerius ignem præbent. Oſtracitæ ſimilitudinem teſtæ habent. Vſus eorum pro pumice ad læuigandam cutem. Poti ſanguinem ſiſtunt, & illiti cum melle hulcera doloréſque mammarum ſanant. Amiantus alumini ſimilis, nihil igni deperdit. Hic ueneficiis reſiſtit omnibus, priuatim Magorum. Gæoden ex argumento appellant, quoniam amplexus eſt terram, oculorum medicamentis utiliſſimum: item mammarum ac teſtium uitiis. Melitites lapis ſuccum remittit dulcem mellitúmque tuſus. Et ceræ miſtus eruptionibus pituitæ maculíſq; corporis medetur, & faucium exhulcerationi. Epinyctidas tollit, & uuluarum dolores impoſitus uelleri. Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucola expelli mari, atque infra XII ſtadia colligi. Niger eſt, planus, pumicoſus, non multum à ligno differens, leuis, fragilis: odore, ſi teratur, grauis. Fictilia ex eo inſcripta non delentur. Cùm uritur, odorem ſulphureum reddit. Mirúmque, accenditur aqua, oleo reſtinguitur. Fugat ſerpentes ita, recreátque uuluæ ſtrangulationes. Deprænendit ſonticum morbum & uirginitatem ſuffitus. Idem ex uino decoctus, dentibus medetur: ſtrumíſque ceræ permiſtus. Hoc dicuntur uti Magi in ea, quam uocant axinomantiam, & peruri negant, ſi euenturum ſit, quod aliquis optet. Spongiæ lapides inueniuntur in ſpongiis, & ſunt natiui. Quidam eos tecolithos uocant, quoniam ueſicæ medentur: calculos rumpunt in uino poti. Phrygius lapis gentis nomen habet. Eſt autem gleba pumicoſa. Vritur antè uino perfuſus, flatúrque follibus, donec rufeſcat, ac rurſus dulci uino extinguitur, & hoc trinis uicibus, tingendis ueſtibus tantùm utilis.

De hæmatite, & quinque generibus eius, & ſchiſto. CAP. XX.

Schiſtos & hæmatites cognationem habent. Hæmatites inuenitur in metallis. Vſtus minii colorem imitatur. Vritur, ut Phrygius, ſed non reſtinguitur uino. Adulteratur ſchiſto. Hæmatiten diſcernunt uenæ rubentes: & friabilis eſt natura. Oculis cruore ſuffuſis mirè conuenit. Siſtit profluuium mulierum potus. Bibunt eum & qui ſanguinem reiecerunt, cum ſucco Punici mali. Et in ueſicæ uitiis efficax. Bibitur & in uino contra ſerpentium ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem eſt, quem ſchiſton appellant. Sed in iis commodior croco ſimilis, peculiarius ſplendet. Proficit oculorum lacrymis in lacte muliebri: procidentéſque oculos præclarè cohibet. Hæc eſt ſententia eorum, qui nuperrimè ſcripſere. Sed Sotacus è uetuſtiſſimis authoribus, quinque genera hæmatitarum tradit, præter magnetem: principatum dat ex iis Aethiopico, oculorum medicamentis utiliſſimo, & iis quæ panchreſta appellant: item ambuſtis. Alterum androdamanta dicit uocari, colore nigro, pondere ac duritia inſignem, & inde nomen traxiſſe, præcipuéque in Africa repertum.

repertum. Trahere autem in se argentum, æs, ferrum. Experimentum eius esse in cote ex lapide basanite. Reddere enim succum sanguineum, & esse ad iocineris uitia præcipui remedii. Tertium genus Arabici facit, simili duritie, uix reddentis succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis elatiten uocari, quandiu crudus sit: coctum uerò miltiten, utilem ambustis, ad omnia utiliorem rubrica. Quinti generis schiston, hæmorrhoidas reprimentem. In totũ autem hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere à ieiunis sumendos, ad uitia sanguinis. Idem author, schiston alterius generis, quàm hæmatiten, tradit, quem uocant anthraciten. Nasci in Africa nigrum, attritum aquariis cotibus reddere ab ea parte, quæ fuerit ab radice, nigrum colorem, ab altera croci. Ipsum utilem esse oculorum medicamentis.

De quatuor generibus aëtitis, & calamo, & Samio, & Arabo, & pumicibus.

CAPVT XXI.

AEtites lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, sicuti in decimo uolumine diximus. Aiunt binos inueniri, marem & fœminam. Nec sine iis parere, quas diximus, aquilas, & ideo binos tantúm. Genera eorum quatuor. In Africa nascentem pusillum ac mollem, intra se & uelut in aluo habentem argillam suauem, candidam, ipsum friabilem, quem fœminei sexus putant. Marem autem, qui in Arabia nascitur, durum, gallæ similem, aut subrutilum, in aluo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro inuenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen atq; dilatatus: cæteris enim globosa facies. Habet in aluo harenam iucundam & lapillos, ipse tam mollis, ut etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascens iuxta Leucadem in Taphiusa, qui locus est dextra nauigantibus ex hac ad Leucadem. Inuenitur in fluminibus candidus & rotundus. Huic est in aluo lapis, qui uocatur callimus, nec quicquam tenerius. Aëtitæ omnes grauidis adalligati mulieribus uel quadrupedibus in pelliculis sacrificatorum animalium continent partus, non nisi parturiant, remouendi: alioqui uuluæ excidunt. Sed nisi parturientibus auferantur, omnino nõ pariunt. Est & lapis Samius in eadem insula, ubi terram laudauimus, poliendo auro utilis. Vtilis & in medicina oculorum hulceribus cum lacte, quo suprà dictum est modo, contra ueteres lacrymationes. Prodest & contra uitia stomachi potus: uertigines sedat: mẽtes commotas restituit. Quidam & morbis comitialibus utiliter dari putãt, & ad urinæ difficultates. Acopis etiam miscetur. Probatur grauitate & candore. Vuluas & partus contineri adalligato eo tradunt. Arabus lapis ebori similis, dentifriciis accommodatur crematus. Priuatim hæmorrhoidas sanat cum lanugine linteorum, linteolis insuper impositis. Non prætermittenda est & pumicũ natura. Appellantur quidem ita & erosa saxa, in ædificiis quæ musea uocant, dependentia, ad imaginem specus arte reddendam: sed & ii pumices, qui sunt in usu corporum læuigandorum fœminis, iam quidem & uiris, atq; (ut ait Catullus) libris, laudatissimi sunt in Melo, Scyro, & Aeoliis insulis. Probatio in candore minimóq; pondere, & ut quàm maximè spongiosi arídique sint, ac teri faciles, nec harenosi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, siccare, trina ustione, ita ut torreantur carbone puro, ac toties uino restinguantur albo. Lauantur deinde, ut cadmia, & siccati conduntur, quàm minimè uliginoso loco. Vsus farinæ eius oculorum maximè medicamẽtis: hulcera purgat eorum leniter, explétque cicatrices & emendat. Quidam tertia ustione refrigeratos potiùs, quàm restinctos, terere malunt ex uino. Adduntur etiam ad malagmata, capitum uerendorúmq; hulceribus. Vtilissima fiunt ex his dentifricia. Theophrastus author est, potores in certamine bibendi præsumere farinam eius, sed nisi immenso potu impleantur pericli tari: tantámque refrigerandi naturam esse, ut musta feruere desinant pumice addito.

De lapidibus mortariorum medicinalium, & mollibus lapidibus, & speculari lapide, & silicibus, & phengite, & cotibus, & reliquis ad structuram lapidibus, igni & tempestatibus resistentibus. CAP. XXII.

AVthoribus curæ fuere lapides mortariorum quoque, nec medicinalium tantùm, aut ad pigmenta pertinentium. Ephesiúmque lapidem in iis prætulere cæteris, mox & Thebaicum,

Thebaicum,quem pyrrhopœcilon appellauimus:aliqui psaronium uocant. Tertium ex chalazio chrysiten.Medici autem & basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Ii autem lapides,qui succum reddunt,oculorum medicamentis utiles existimantur: ideóque Aethiopici maximè ad ea probantur. Tænarium uerò lapidem & Pœnicum,& hæmatiten iis medicamentis prodesse tradunt,quæ ex croco componantur:ex alio Tænario, qui niger est,& ex Pario lapide, non æquè medicis utilem:potiorem ex alabastrite Aegyptio, uel ex ophite albo.Est enim hoc genus ophitis,ex quo uasa & etiam cados faciunt. In Siphno lapis est, qui cauatur, tornatúrque in uasa coquendis cibis utilia, uel ad esculentorum usus,quod in Comensi Italiæ lapide uiridi accidere scimus.Sed in Siphnio singulare, quòd excalfactus oleo nigrescit durescítque,natura mollissimus.Tanta qualitatum differentia est.Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua sunt exempla. In Belgica prouincia candidum lapidem serra,qua lignum,faciliúsque etiam,secant ad tegularum & imbricum uicem: uel si libeat, ad quæ uocant pauonacea tegendi genera: & hi quidem sectiles sunt. Specularis uerò(quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania hunc olim citerior tantùm dabat, nec tota,sed intra centum millia passuum circa Segobricam urbem:iam & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia,& nuper inuentum Africa:postferendos omnes tamen Hispaniæ,& Cappadociæ mollissimis & amplissimæ magnitudinis,sed obscuris. Sunt & in Bononiensi Italiæ parte breues,maculosi,complexu silicis alligati, quorum tamen appareat natura similis eis, qui in Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine.Necnon & saxo inclusus sub terra inuenitur,extrahitúrque,aut exciditur.Sed maiori parte fossili natura,absolutus segmenti modo, nunquàm adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumant crystalli modo glaciari. Et in lapidem concrescere manifestò apparet, quòd cùm feræ decidêre in puteos tales,& medullæ ex ossibus earum in eandem lapidis naturam post unam hyemem figurantur.Inuenitur & niger aliquando.Sed candido natura mira, cùm sit mollitia nota, perpetiendi Solis rigorísque: nec senescit, si modò iniuria absit,cùm hoc etiam in cæmentis multorum generum accidat.Inuenêre & alium usum in ramentis quoque Circum maximum ludis Circensibus sternendi, ut sit in commendatione candor.Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris,candidus atque translucens,etiam qua parte fuluæ inciderant uenæ, ex argumento phengites appellatus.Hoc construxerat ædem Fortunæ,quam Seiam appellant,à Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus apertis interdiu claritas ibi diurna erat,haud alio quàm specularium modo,tanquam inclusa luce,non transmissa.In Arabia quoque esse lapidem uitri modo translucidum, quo utuntur pro specularibus, Iuba author est. Nunc ad operarios lapides transisse conueniat, primúmque cotes ferro acuendo.Multa earum genera:Creticæ diu maximam laudem habuere:secundam Laconicæ ex Taygeto monte,utræque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ,de quibus diximus.Ex oleo & aqua Ciliciæ pollent,ex aqua Arsinoeticæ.Repertæ sunt & in Italia aqua trahentes aciem acerrimo effectu.Necnon & trans Alpes,quas passernices uocant.Quarta ratio est saliua hominis proficientium in tonstrinarum officinis,inutilis fragili mollitia.Flaminitanæ ex Hispania citeriore in eo genere præcipuæ.Reliqua multitudo lapidum in totum ædificiis inutilis est mortalitate mollitiæ.Quædam tamen loca non alium habent,sicut Carthago in Africa.Exercetur halitu maris,fricatur uento,& uerberatur imbri. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorii calce roditur.Scitéque dictum est,ad tecta eos pice, ad uinum calce uti, quoniam sic musta condiunt.Alia mollitia circa Romam Fidenati & Albano.In Liguria quoque,Vmbria,& Venetia,albus lapis dentata serra secatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant, sub tecto duntaxat.Aspergine & gelu pruinísque rumpuntur in testas:nec contra humores & auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, uapore dissiliunt. Nigri silices optimi: quibusdam in locis & rubentes. Nonnusquàm uerò & albi, sicut in Tarquiniensi Anicianis lapicidinis circa lacum Volsiniensem. Et in Statoniensi sunt, quibus ne ignis quidem

quidem nocet. Iidem & in monumenta ſcalpti, contra uetuſtatem quoq; incorrupti permanent. Ex iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur. Eſt & uiridis lapis, uehementer igni reſiſtens, ſed nuſquam copioſus: & ubi inuenitur, lapis, non ſaxum eſt. E reliquis pallidus, in cæmento rarò utilis. Globoſus, contra iniurias fortis, ſed ad ſtructuram infidelis, niſi multa ſuffrænatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis, ſemper ueluti madens. Remedium eſt in lapide dubio, æſtate eum eximere, nec ante biennium eum inſerere tecto, domitum tempeſtatibus. Quæ ex eo læſa fuerint, in ſubterranea ſtructura aptantur utilius. Quæ reſtiterint, tutum eſt uel cælo committere. Græci è lapide duro ac ſilice æquato conſtruunt ueluti lateritios parietes. Cùm ita fecerint, iſodomon uocant genus ſtructuræ. At cùm inæquali craſſitudine ſtructa ſunt, pſeudiſodomon. Tertium eſt emplecton, tantummodo frontibus politis. Reliqua fortuitò collocant. Alternas coagmentationes fieri, ut commiſſuras antecedentium medii lapides obtineant, neceſſarium eſt in medio quoque pariete, ſi res patitur: ſi minus, utique à lateribus: medios parietes farcire fractis cæmentis. Dictyotheton uocant reticulatam ſtructuram, quam frequentiſſimè Romæ ſtruunt, rimis opportunam. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum reſpondere oportet.

De ciſternis & calce, & harenæ generibus, & miſtura calcis & harenæ, & uitijs ſtructuræ, & tectorijs, & columnis. CAP. XXIII.

ET ciſternas harenæ puræ & aſperæ quinque partibus, calcis quàm uehementiſſimæ duabus conſtrui conuenit, fragmentis ſilicis non excedentibus libras. Ita ferratis uectibus calcari ſolum, parietéſq; ſimiliter. Vtilius geminas eſſe, ut in priore uitia conſidant aquæ, atque per colum in proximam tranſeat maximè pura aqua. Calcem è uario lapide Cato Cenſorius improbat. Ex albo melior, quàm ex duro, & ſtructuræ utilior: quæ ex fiſtuloſo, tectoriis. Ad utrunque damnatur ex ſilice. Vtilior eadem ex effoſſo lapide, quàm ex ripis fluminum collecto. Vtilior è molari, quia eſt quædam pinguior natura eius. Mirum, aliquid poſtquàm arſerit, accendi aquis. Harenæ tria genera. Foſſitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluuiatili aut marinæ tertia. Si & teſtæ tuſæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non inuenitur foſſitia, nec trans maria. Ruinarum urbis ea maximè cauſa, quòd furto calcis ſine ferrumine ſuo cæmenta componuntur. Intrita quoque quò uetuſtior, eo melior. In antiquarum ædium legibus inuenitur, ne recentiore trima uteretur redemptor. Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdauere. Tectoriúmq;, niſi ter harenato, & bis marmorato inductum eſt, non ſatis ſplendoris habet. Vliginoſa, & ubi ſalſugo uitiat, teſtaceo ſublini utilius. In Græcia tectoriis etiam harenarum quod inducturi ſunt, prius in mortario ligneis uectibus ſubigunt. Experimentum marmorati eſt in ſubigendo, donec rutro non cohæreat. Contrà in albario opere, ut macerata calx ceu glutinum hæreat. Sed macerari non niſi à gleba oportet. In Elide ædes eſt Mineruæ, in qua frater Phidiæ Pannæus tectorium induxit lacte & croco ſubactum, ut ferunt: ideóq; ſi teratur in ea hodiéque ſaliua pollice, odorem croci ſaporémque reddere traditur. Columellæ in æde denſius poſitæ, craſſiores uidentur. Genera earum quatuor. Quæ ſextam partem altitudinis in craſſitudine ima habent, Doricæ uocantur: quæ nonam, Ionicæ: quæ ſeptimam, Thuſcanicæ. Corinthiis eadem ratio, quæ Ionicis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem eſt altitudo, quæ colligitur craſſitudine ima: ideóque graciliores uidentur. Ionici enim capituli altitudo tertia pars eſt craſſitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Epheſiæ Dianæ æde, de qua priùs fuit ſermo, primum columnis ſpiræ ſubditæ, & capitella addita. Placuítque altitudinis octaua pars in craſſitudine, & ut ſpiræ haberent craſſitudinis dimidium, ſeptimæque partes detraherentur ſummarum craſſitudini. Præter has ſunt, quæ uocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum interuallo.

De medicinis calcis, & maltha, & gypſo. CAP. XXIIII.

CAlcis & in medicina magnus uſus. Eligitur recens, nec aſperſa aquis: urit, diſcutit, extrahit, incipientéſque ſerpere hulcerum impetus coercet. Aceto & roſaceo tem-

perata perducit ad cicatricem. Luxatis quoq; cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur: eadem compositione & strumis. Maltha è calce fit recenti. Gleba uino restinguitur: mox tunditur cum adipe suillo & ficu, duplici linamento: quæ res omnium tenacissima, & duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur antè. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam & è lapide coquitur, ut in Syria ac Thuriis: & è terra foditur, ut in Cypro ac Perrhæbis: è summa tellure & Tymphaicum est. Qui coquitur lapis, non dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquúntque fimo bubulo, ut celeriùs urantur. Omnium autem optimum fieri compertum est è lapide speculari, squamámue talem habente. Gypso madido statim utendum est, quoniam celerrimè coit, ac siccatur: tamen rursus tundi & in farinam resolui patitur. Vsus gypsi in albariis, sigillis ædificiorum & coronis gratissimus. Exemplum illustre C. Proculeium Augusti Cæsaris familiaritate subnixum in maximo stomachi dolore gypso poto, consciuisse sibi mortem.

De pauimentis & quando primùm Romæ, & subdialibus pauimentis, & Græcanicis, & quando primùm cameræ. CAP. XXV.

PAuimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami † statuit quem uocant asaroton œcon, quoniam purgamenta cœnæ in pauimento, quæq; euerri solent, ueluti relicta fecerat paruis è testulis tinctísque in uarios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam umbra capitis infuscans. Apricantur aliæ scabentes sese in canthari labro. Pauimenta credo primum facta, quæ nunc reuocamus, barbarica, atque subtegulanea, in Italia fistucis pauita: hoc certè ex nomine ipso intelligi potest. Romæ scalpturatum in Iouis Capitolini æde primùm factum est post tertium Punicum bellum initum. Frequentata uerò pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucillianus ille uersus: Ante pauimenta, atque emblemata uermiculata. Subdialia Græci inuenere, talibus domos contegentes: facilè tractu tepente, sed fallax, ubicunque imbres gelant. Necessarium binas per diuersum coassationes substerni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi nouo tertiam partem testæ tusæ addi: deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis misceantur, pedali crassitudine festucari. Tunc nucleo crasso sex digitos induci, & ex tessera grandi non minus alta duos digitos strui. Fastigium uerò seruari in pedes denos sesquuncem, ac diligenter cote despumare, quernísque axibus contabulare. Quæ torquentur, inutilia putant: imò & silice aut palea substerni melius esse, quò minor uis calcis perueniat. Necessarium & globosum lapidem subiici. Similiter fiunt spicata testacea. Non negligendum est etiamnum unum genus Græcanicum. Solo festucato iniicitur rudus aut testaceum pauimentum: dein spissè calcatis carbonibus inducitur, sabulo calce ac fauilla mistis: materia crassitudine semipedali ad regulam & libellam exigitur, & est forma terrena. Si uerò cote depolitum est, nigri pauimenti uisum obtinet. Lithostrota cœptauere iam sub Sylla paruulis certè crustis, extat hodiéque, quod in Fortunæ delubro Præneste fecit. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere è uitro: nouitium & hoc inuentum. Agrippa certè in thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit: in reliquis albaria adornauit: non dubiè uitreas facturus cameras, si priùs inuentum id fuisset, aut à parietibus scenæ, ut diximus, Scauri peruenisset in cameras. Quamobrem & uitri natura indicanda est.

† *strauit*

De origine uitri, & ratione faciendi, & de Obsidiano uitro, & generibus multiformibus uitri. CAP. XXVI.

PArs est Syriæ, quæ Phœnice uocatur, finitiua Iudææ, intra montis Carmeli radices paludem habens, quæ uocatur Cendeuia. Ex ea creditur nasci Belus amnis quinque M. p. spatio in mare perfluens iuxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, insalubri potu, sed ceremoniis sacer, limosus, uado profundus. Non nisi refuso mari harenas fatetur, Fluctibus enim uolutatæ nitescunt, detritis sordibus. Nunc & à marino creduntur astringi morsu, non priùs utiles. Quingentorum est passuum non ampliùs litoris spatium,

ídque

idque tantum multa per ſecula gignendo fuit uitro. Fama eſt, appulſa naue mercatorum nitri, cùm ſparſi per litus epulas pararent, nec eſſet cortinis attollendis lapidum occaſio, glebas nitri è naue ſubdidiſſe. Quibus accenſis permiſta harena litoris, tranſlucentes nobilis liquoris fluxiſſe riuos, & hanc fuiſſe originem uitri. Mox, ut eſt aſtuta & ingenioſa ſolertia, non fuit contenta nitrum miſcuiſſe: cœptus addi & magnes lapis: quoniam in ſe liquorem uitri quoque, ut ferrum, trahere creditur. Simili modo & calculi ſplendentes multifariam cœpti uri: deinde conchæ, & foſſiles harenæ. Authores ſunt, in India è cryſtallo fracta fieri, & ob id nullum comparari Indico. Leuibus autem aridiſque lignis coquitur, addito Cyprio ac nitro, maximè Ophirio. Continuis fornacibus, ut æs liquatur: maſſæque fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta eſt quacunque, ut citra ullum ſenſum ad oſſa conſecet, quicquid afflauerit corporis. Ex maſſis rurſus funditur in officinis, tingitúrque. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur, Sidone quondam iis officinis nobili: ſiquidem etiam ſpecula excogitauerat. Hæc fuit antiqua ratio uitri. Iam uerò & in Vulturno mari Italiæ arena alba naſcens, ſex M. paſſ. litore inter Cumas atque Lucrinum, quæ molliſſima eſt, pila moláque teritur. Dein miſcetur tribus partibus nitri pondere uel menſura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit maſſa, quæ uocatur hammonitrum: atque hæc recoquitur, & fit uitrum purum, ac maſſa uitri candidi. Iam uerò & per Gallias Hiſpaniáſque ſimili modo harenæ temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum uitri temperamentum, ut flexibile eſſet: & totam officinam artificis eius abolitam, ne æris argenti auri metallis pretia detraherentur: eáque fama crebrior diu, quàm certior, fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta uitri arte quæ modicos calices duos, quos appellabant pterotos. H-S. ſex millibus uenderet. In genere uitri & Obſidiana numerantur, ad ſimilitudinẽ lapidis, quem in Aethiopia inuenit Obſidius, nigerrimi coloris, aliquãdo & tranſlucidi, craſſiore uiſu, atq; in ſpeculis parietũ pro imagine umbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt: uidimúſq; & ſolidas imagines Diui Auguſti, capti materia huius craſſitudinis: dicauítque ipſe pro miraculo in templo Concordiæ Obſidianos quatuor elephantos. Remiſit & Tiberius Cæſar Heliopolitarum ceremoniis repertam ibi in hæreditate eius qui præfuerat Aegypto, Obſidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nunc uitri ſimilitudine interpolata. Xenocrates Obſidianum lapidem in India, & in Samnio Italiæ, & ad Oceanum in Hiſpania naſci tradit. Fit & tincturæ genere Obſidianum, ad eſcaria uaſa, & totum rubens uitrum, atque non tranſlucens, hæmatinon appellatum. Fit & album & murrhinum, aut hyacinthos ſapphiróſque imitatum, & omnibus aliis coloribus. Nec eſt alia nunc materia ſequacior, aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos in candido tranſlucentibus, quàm proxima cryſtalli ſimilitudine. Vſus uerò ad potandum argenti metalla & auri pepulit. Eſt autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor: cum addita aqua uitreæ pilæ Sole aduerſo, in tantum excandeſcant, ut ueſtes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantùm, rurſus affundi non queunt, præterquàm abrupta ſibimet: ueluti cùm calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis uerſicolores. Vitrum ſulphuri concoctum ferruminatur in lapidem. At peractis omnibus, quæ conſtant ingenio, artem natura faciente, ſuccurrit mirari, nihil penè non igni perfici.

Ignium miracula, & medicinæ, & prodigia. CAP. XXVII.

IGnis accipit harenas, ex quibus alibi uitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides in æs ſoluuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide cæmenta in tectis ligantur. Alia ſæpius uri prodeſt. Eadémque materia aliud gignit primis ignibus, aliud ſecundis, aliud tertiis. Quando ipſe carbo uires habere incipit reſtinctus, atq; interiiſſe creditus, maioris fit uirtutis. Immenſa & improba rerum naturæ portio: & in qua dubium ſit plura abſumat, an pariat. Eſt & ipſis ignibus medica uis. Peſtilentiæ, quæ Solis obſcuratione contrahitur, ignis ſuffitu multiformiter auxiliari certum eſt. Empedocles & Hippocrates id monſtra-

uere diuersis locis. Ad conuulsa uiscera, aut contusa, ut M. Varro author est: ipsis enim uerbis eius utar: Lix cinis est inquit foci. Inde enim cinis lixiuus potus medetur: ut licet uidere gladiatores cùm deluserint, hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos Consulares nuper absumptos indicauimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeo in rebus damnatis quoque ac iam nullis, sunt aliqua remedia, ut in carbone ecce & cinere. Non præteribo & unum foci exemplum, Romanis literis clarum: Tarquinio Prisco regnante tradunt repentè in foco eius apparuisse genitale è cinere masculini sexus, eámq; quæ insederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam, consurrexisse grauidam. Ita Seruium Tullum natum, qui regno successit. Inde & in regia cubanti puero caput arsisse uisum, creditúmque Laris familiaris filium. Ob id compitalia & ludos Laribus primum instituisse.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS SEPTIMVS.

PROOEMIVM.

T NIHIL instituto operi desit, gemmæ supersunt, & in arctum coacta rerum naturæ maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt uarietati, coloribus, materiæ, decori, uiolari etiam signis gemmas nefas ducentes. Aliquas uerò extra pretia ulla, taxationémque humanarum opum arbitrantes, ut plerisque ad summam absolutámq; rerum naturæ contemplationem satis sit una aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initiis in tantum admiratio hæc exarserit, diximus quadantenus in mentione auri anulorúmque. Fabulæ primordium à rupe Caucasea tradunt. Promethei uinculorum interpretatione fatali: primúmque saxi huius fragmentum inclusum ferro ac digito circundatum, anulum, & hoc gemmam.

De gemma Polycratis tyranni, & Pyrrhi regis, & qui sculptores optimi, & nobilitates artificum, & quis primus dactyliothecam Romæ habuit. CAP. I.

HIs initiis cœpit authoritas, in tantum amorem elata, ut Polycrati Samio seuero insularum ac litorum tyranno felicitatis suæ, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in unius gemmæ uoluntario damno uideretur, si cum fortunæ uolubilitate paria faceret: planéq; ab inuidia eius abundè se redimi putaret, si hoc unum doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus, prouectus nauigio in altum, anulum mersit. At illum piscis eximia magnitudine Regi natus, escæ uice raptum, ut faceret ostentum, in culinam domini rursus Fortunæ insidiantis manu reddidit. Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostendúntque Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo Augustæ dono inclusam, & nouissimum propè locum tot prælatis obtinentem. Post hunc anulum regia fama est gemmæ Pyrrhi illius, qui aduersus Romanos bellum gessit. Nanque habuisse traditur achaten, in qua IX. Musæ & Appollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, ut Musis quoq; singulis sua redderentur insignia. Nec deinde alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas extat apud authores, præterquàm Ismeniam choraulem, multis fulgentibúsque uti solitum, comitante fabula uanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denariis smaragdo, in quo fuerat sculpta Amymone, iussisse

ne,iussisse numerari:& cùm duo relati essent, imminuto pretio, malè me Hercules curatum,dixisse:multum enim detractum gemmæ dignitati.Hic uidetur instituisse, ut omnes musicæ artis hac quoque ostentatione censerentur, ueluti Dionysodorus æqualis eius & æmulus,ut sic quoque par uideretur.Tertius,qui eodem tempore fuit inter musicos,Nicomachus,multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: forte quadam his exemplis initio uoluminis oblatis aduersus istos, qui sibi hanc ostentationem arrogent,ut palàm sit eos tibicinum gloria tumere.Polycratis gemma,quæ demonstratur, illibata intactáq; est.Ismeniæ ætate multos post annos,apparet scalpi etiam smaragdos solitos. Confirmat hanc eandem opinionem edictum Alexandri Magni, quo uetuit in gemma se ab alio scalpi,quàm à Pyrgotele, non dubiè clarissimo artis eius. Post eum Apollonides & Cronius in gloria fuere, quíque Diui Augusti imaginem similem expressit, qua posteà principes signabant,Dioscorides.Sylla Dictator traditione Iugurthæ semper signauit. Est apud authores,& Intercatiensem illum, cuius patrem Scipio Aemilianus ex prouocatione interfecerat,pugnæ eius effigie signasse:uulgato Stilonis Præconini sale, quid nam fuisse facturum eum, si Scipio à patre eius interemptus esset. Diuus Augustus inter initia sphinge signauit.Duas in matris anulis iam indiscretæ similitudinis inuenerat. Altera per bella ciuilia,absente eo,amici signauere epistolas & edicta, quæ ratio temporum nomine eius reddi postulabat,non infaceto lepore accipientium,ænigmata afferre eam sphingem. Quinetiam Mecœnatis rana, per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Augustus posteà ad euitanda conuicia sphingis, Alexandri Magni imagine signauit. Gemmas plures,quod peregrino appellant nomine dactyliothecam, primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Diúque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro alijque eiusdem ætatis authores confirmant, multum prælatam Scauri. Hoc exemplo Cæsar Dictator sex dactyliothecas in æde Veneris Genitricis consecrauit: Marcellus Octauia genitus in Palatina Apollinis æde unam. Victoria tamen illa Pompeii primùm ad margaritas gemmásque mores inclinauit: sicut L. Scipionis & Cn. Manlii ad cælatum argentum, & uestes Attalicas, & triclinia ærata: sicut L. Mummii, ad Corinthia & tabulas pictas.

De gemmis translatis in triumpho Pompeij, & natura crystalli, & medicinis, & luxuria circa ea, & quando primùm inuenta murrhina, & luxuria circa ea, & natura murrhinorum, & quæ mentiti sunt authores de succino. CAP. II.

ID uti planius noscatur,uerba ex ipsis Pompeii triumphorum actis subiiciam.Ergo tertio triumpho,quem de piratis Asia, Ponto,gentibúsq; & regibus in septimo operis huius uolumine indicatis,M. Pisone,M.Messala consulibus,pridie Calend. Octob. die natalis sui egit, transtulit alueum cum tesseris lusorium è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor:& ne quis de ea re dubitet,nulla gemmarum magnitudine hodie propè ad hanc amplitudinem accedente,in eo fuit Luna aurea pondo XXX. lectos tricliniares tres:uasa ex auro & gemmis abacorum nouem:signa aurea tria, Mineruæ, Martis, & Apollinis:coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum ceruis & leonibus,& pomis omnis generis,circundata uite aurea. Museum ex margaritis,in cuius fastigio horologium erat.Imago Cn.Pompeii è margaritis,illa regio honore grata, illius probi oris uenerandíque per cunctas gentes,illa inquam ex margaritis,seueritate uicta,& ueriore luxuriæ triumpho. Quàm profectò inter illos uiros durasset cognomen Magni,si prima uictoria sic triumphasses?& margaritis, Magne, tam prodiga re,& fœminis reperta,quam gerere te fas non sit,hinc fieri tuos uultus?sic te pretiosum uideri?Nónne illa similior tui est imago,quam Pyrenæi iugis imposuisti?Graue profectò fœdúmque probrum erat, ni uerius iræ Deorum ostentum credi oporteret:claréque intelligi posset, iam tum illud caput Orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum.†Cætera triumphi eiusdem quàm uirilia!Reipublicæ datum mille talentûm,legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent,H-S.bina millia,commilitibus singulis quinquaginta. Tolerabiliorem

†De triumphi huius æstimatione consules Budæũ de Asse.

† perſonas hiſtrionum.

† orcis

tamen fecit cauſam Caii principis, qui ſuper omnia muliebria ſocculos induebat è margaritis: & Neronis principis, qui ſceptra, & †perſonas, & cubicula uiatoria unionibus conſtruebat. Quinimo etiam ius uidemur perdidiſſe corripiendi gemmata potoria, & uaria ſupellectilis genera, anulos tranſeuntes. Quæ enim non luxuria innocentior exiſtimari poſſit? Eadem uictoria primùm in urbem murrhina induxit: primúſque Pompeius ſex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioui dicauit: quæ protinus ad hominum uſum tranſiere, abacis etiam eſcariíſque uaſis inde expetitis. Excreſcítque indies eius rei luxus, murrhino octoginta ſeſtertiis empto, capaci planè ad ſextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos Conſularis, ob amorem obroſo eius margine, ut tamen iniuria illa pretium augeret: neq; eſt hodie murrhini alterius præſtantior indicatura. Idem in reliquis generis eius quantum uorauerit, licet exiſtimare ex multitudine, quæ tanta fuit, ut auferente liberis eius Nerone Domitio, theatrum peculiare trans Tiberim † hortis expoſita occuparent: quod à populo impleri canente ſe, dum Pompeiano præludit, etiam Neroni ſatis erat: qui uidit tunc annumerari unius ſcyphi fracta membra, quæ in dolorem credo ſeculi inuidiámque fortunæ, tanquam Alexandri Magni corpus in conditorio ſeruari, ut oſtentarentur, placebat. T. Petronius Conſularis moriturus, inuidia Neronis principis, ut menſam eius exhæredaret, trullam murrhinam trecentis ſeſtertiis emptam fregit. Sed Nero, ut par erat principem, uicit omnes, trecentis ſeſtertiis capidem unam parando. Memoranda res, tanti Imperatorem patrémque patriæ bibiſſe. Oriens murrhina mittit. Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec inſignibus, maximè Parthici regni: præcipuè tamen in Carmania, Humorem putant ſub terra calore denſari. Amplitudine nuſquam paruos excedunt abacos: craſſitudine raro, quanta dictum eſt uaſi potorio. Splendor his ſine uiribus, nitórque ueriùs, quàm ſplendor. Sed in pretio uarietas colorum, ſubinde circumagentibus ſe maculis in purpuram candorémque, & tertium ex utroque igneſcentem, uelut per tranſitum coloris purpura rubeſcente, aut lactè candeſcente. Sunt qui maximè in iis laudent extremitates, & quoſdam colorum repercuſſus, quales in cœleſti arquu ſpectantur. His maculæ pingues placent: tranſlucere quicquam aut pallere uitium eſt: Item ſales uerrucæque non eminentes, ſed ut in corpore etiam plerunque ſeſſiles. Aliqua & in odore commendatio eſt. Contraria huic cauſa cryſtallum facit, gelu uehementiore concreto. Non aliubi certè reperitur, quàm ubi maximè hybernæ niues rigent: glaciémq; eſſe certum eſt: unde & nomen Græci dedere. Oriens & hanc mittit, ſed Indicæ nulla præfertur. Naſcitur & in Aſia, uiliſſima circa Alabanda & Orthoſiam, finitimíſque montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europæ Alpium iugis. Iuba author eſt, & in quadam inſula Rubri maris ante Arabiam ſita naſci, quæ Neron uocetur: & in ea, quæ iuxta gemmam topazion ferat, cubitalémq; effoſſam à Pythagora Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus & in Luſitania naſci perquàm mirandi ponderis, immenſis iugis depreſſis ad libramentum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Epheſius, aratro in Aſia & Cypro excitari. Non enim inueniri in terreno, nec niſi inter cautes creditum fuerat. Similius uero eſt, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus ſæpe deportari. Sudines uerò negat niſi ad meridiem ſpectantibus locis naſci: quod certum eſt: non enim reperitur in aquoſis, quanquam in regione prægelida, uel ſi ad uada uſque glacientur amnes. Cæleſti humore paruáque niue id fieri neceſſe eſt: ideo caloris impatiens, niſi in frigido potu abdicatur. Quare ſexangulis naſcatur lateribus, non facilè ratio inueniri poteſt, eò magis quòd neque mucronibus eadem ſpecies eſt, & ita abſolutus eſt laterum læuor, ut nulla id arte poſſit æquari. Magnitudo ampliſſima adhuc uiſa nobis erat, quam in Capitolio Liuia Auguſta dicauerat, librarum circiter quinquaginta. Idem Xenocrates author eſt, uas amphorale uiſum, & aliqui ex India cryſtallum ſextariorum quatuor. Nos liquidò affirmare poſſumus, in cautibus Alpium naſci, atque adeò inuiis, ut plerunque fune pendentes eam extrahant. Peritis ſigna & indicia nota ſunt. Infeſtantur plurimis uitiis, ſcabro, ferrugine, maculoſa nube, occulta aliquando uomica, præduro fragilíque centro & ſale appellato. Eſt & rufa aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimæ ſimile.

Hoc

Hoc artifices cælatura occultant. Quæ uerò sine uitio sunt, puras esse malunt, ăcenteta appellantes, nec spumei coloris lympidæ aquæ. Postremò authoritas in pondere est. Inuenio Medicos, quæ sunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare, quàm crystallina pila aduersis posita Solis radiis. Alius hic furor, H-S CL.M. trullam unam non ante multos annos mercatam à matrefamiliâs, nec diuite. Idem Nero amissarū rerum nuntio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Hæc fuit ratio seculum suum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mirè ad similitudinem accessere uitrea, sed prodigii modo, ut suum pretium auxerint crystalli, non diminuerint. Proximum locum in deliciis fœminarum tamen adhuc tantùm, succina obtinent, eandémque omnia hæc, quam gemmæ, authoritatem, sanè maiorem aliquibus de causis crystallina & murrhina, rigidi potus utraque. In succinis causam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerunt. Occasio est uanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modò æquè perpetiantur me de ortu eorum, cùm hoc quoque intersit uitæ, scire posteros quicquid illi prodidere mirandum. Phaethontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lacrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum uocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol uocitatus sit Elector, plurimi Poetæ dixere, primíque ut arbitror, Aeschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod esse falsum, Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas unquam ibi fuisse, certum est: nec uerò ullas ibi appositas esse, in quas quicquam cursu Padi deuehi possit. Nam quòd Aeschylus in Iberia, hoc est in Hispania, Eridanum esse dixit, eundémque appellari Rhodanûm, Euripides rursus & Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum & Padum, faciliorem ueniam facit ignorati succini in tanta orbis ignorantia. Modestiores sed æquè falsum prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus inuiis arbores stare, quæ Canis ortu hoc effunderent gummi. Theophrastus in Liguria effodi dixit. Phaethontem in Aethiopia Hammonis obiisse: ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrúmque gigni. Philemon fossile esse, & in Scythia erui duobus locis: candidum atque cerei coloris quod uocaretur electrum: in alio loco fuluum, quod appellaretur sualternicum. Demostratus lyncurion id uocat, & fieri ex urina lyncum bestiarum, è maribus fuluum & igneum, è fœminis languidius atque candidum. Alii dixere langurium, & esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas uocat easdem, & circa Padum iis uitam affirmat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria. In eadem sententia & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia arboribus effluere, quas electridas uocauit. Pytheas Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Oceani Mentonomon nòmine, spatio stadiorum sex millium: ab hoc diei nauigatione insulam abesse Abalum: illò uere fluctibus aduehi, & esse concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximísque Teutonis uendere. Huic & Timæus credidit, sed † insulam Baltiam uocauit. Philemon negauit flammam ab electro reddi. Niceas Solis radiorum succum intelligi uoluit. Hos circa occasum credit uehementiores in terrā actos, pinguem sudorem in ea parte Oceani relinquere, deinde æstibus in Germanorum litora eiici. Et in Aegypto nasci simili modo, & uocari Sacal: item in India, gratiúsque thure esse Indis. In Syria quoque fœminas uerticillos inde facere, & uocare harpaga, quia folia & paleas uestiúmque fimbrias rapiat. Theophrastus Oceano id exæstuante ad Pyrenæi promontorium eiici: quod & Xenocrates credidit, qui de iis nuperrimè scripsit. Viuit adhuc Asarubas, qui tradidit iuxta Atlanticum mare esse lacum Cephisida, quem Mauri uocant electrum. Hunc Sole excalfactum è limo dare electrum fluitans. Mnesias Africæ locum Sicyonem appellatum, & Crathin amnem in Oceanum effluentem è lacu, in quo aues, quas meleagridas & penelopas uocat, uiuere. Ibi nasci ratione eadem, qua suprà dictum est de electride lacu. Theomenes dicit, iuxta Syrtim magnam hortum Hesperidum esse, ex quo in stagnum cadat, colligi uerò à uirginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo uocabulo significetur omnia uasa ferre

† Insulam hanc suprà libr. 4. cap. 13. ex eiusdem Timæi sententia Bannomannam nominat. Quo fit, ut aut hic locus ex illo, aut ille ex hoc sit restituendus.

bona : fluere à Septentrione in exortiuum Oceanum iuxta montem ſylueſtrem arboribus electrum ferentibus. Arbores eas aphytacoras uocari, qua appellatione ſignificetur prædulcis ſuauitas. Mithridates in Germaniæ litoribus eſſe inſulam, uocaríque eam Oſerictam, cedri genere ſyluoſam : inde defluere in petras. Xenocrates non ſuccinum tantùm in Italia, uerumetiam thieum uocari, à Scythis uerò ſacrium, quoniam & ibi naſcatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes eſt Sophocles Tragicus Poeta, quod equidem miror tanta grauitate cothurni, & prætereà uitæ fama, aliâs principe loco genitus Athenis, rebus geſtis, exercitu ducto. Hic ultra Indiam fieri dixit è lacrymis meleagridum auium Meleagrum deflentium. Quod & crediidiſſe eum, uel ſperaſſe aliis perſuaderi poſſe, quis non miretur? quámue pueritiam tam imperitam poſſe reperiri, quæ auium ploratus annuos credat, lacrymáſue tam grandes, auéſque è Græcia, ubi Meleager periit, ploratum iſſe in Indos? Quid ergo? non multa æquè fabuloſa produnt Poetæ? Sed hoc ea in re, quæ quotidie inuehatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, ſeriò quenquam dixiſſe, ſumma hominum contemptio eſt, & intoleranda mendaciorum impunitas.

De ortu & medicinis & generibus & luxuria ſuccinorum, & lyncurio, & medicinæ. CAP. III.

CErtum eſt gigni in inſulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari glesſum: itaq; & à noſtris unam inſularum ob id Gleſſariam appellatam, Germanico Cæſare ibi claſſibus rem gerente, Auſtrauiam à barbaris dictam. Naſcitur autem defluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in ceraſis, reſina pineis. Erumpit humoris abundantia : denſatur rigore uel tepore autumnali. Cùm intumeſcens æſtus rapuit ex inſulis, certè in litora expellitur, ita uolubile, ut pendere uideatur atque conſidere in uado: quod arboris ſuccum eſſe priſci noſtri credidere, ob id ſuccinũ appellantes. Pineæ autem arboris eſſe indicio eſt pineus in attritu odor, & quòd accenſum tædæ modo ac nidore flagret. Affertur à Germanis in Pannoniam maximè prouinciam. Inde Veneti primùm, quos Græci Henetos uocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado uerò annexa fabulæ uidetur cauſa, hodiéque tranſpadanarum agreſtibus fœminis, monilium uice ſuccina geſtantibus, maximè decoris gratia, ſed & medicinæ: quando tonſillis creditur reſiſtere, & faucium uitiis, uario genere aquarum iuxta illos infeſtante guttura ac uicinas carnes. DC. ferè M. paſſ. à Carnunto Pannoniæ, abeſt litus id Germaniæ, ex quo inuehitur, percognitũ nuper. Vidit enim eques Romanus, miſſus ad id comparandum à Iuliano curante gladiatoriũ munus Neronis principis, qui hæc commercia & litora peragrauit, tanta copia inuecta, ut retia arcendis feris podium protegentia ſuccinis nodarentur, arma uerò & libitina totúſque unius diei apparatus eſſet è ſuccino. Maximum pondus is glebæ attulit XIII. librarum. Naſci & in India certũ eſt. Archelaus, qui regnauit in Cappadocia, illinc cortice inhærente tradit aduehi rude, polirique adipe ſuis lactentis incoctum. Liquidum primò deſtillare, argumẽto ſunt quædam intus tranſlucentia, ut formicæ aut culices, lacertæque, quas adhæſiſſe muſteo non eſt dubium, & incluſas indureſcenti. Genera eius plura. Candida odoris præſtantiſſimi. Sed nec his, nec cereis pretium. Fuluis maior authoritas. Ex iis etiamnum amplior tranſlucentibus, præterquàm ſi nimio ardore flagrent: imaginémque igneam ineſſe, non ignem, placet. Summa laus Falernis à uini colore dictis, molli fulgore perſpicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verum hoc quoque notum fieri oportet, quocunq; libeat, tingi, hœdorum ſæuo & anchuſæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Cæterùm attritu digitorum accepta caloris anima trahunt in ſe paleas ac folia arida, ac philyras, ut magnes lapis ferrum. Ramenta quoq; eius in oleo addita flagrant dilucidius diutiúſque, quàm lini medulla. Taxatio in deliciis tanta, ut hominis quamuis parua effigies, uiuorum hominum uigentiúmque pretia ſuperet, prorſus ut caſtigatio una non ſit ſatis. In Corinthiis æs placet auro argentóque miſto, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & cryſtallinorum diximus gratiam : uniones, quòd capite circunferuntur, gemmæ digitis: in omnibus

in omnibus denique aliis uitiis oſtentatio aut uſus placet: in ſuccinis deliciarum tantùm conſcientia. Domitius Nero in cæteris uitæ ſuæ portentis, capillos quoque coniugis ſuæ Popeæ in hoc nomen adoptauerat, quodam etiam carmine ſuccina appellando. Et quoniam nullis uitiis deſunt pretioſa nomina, ex eo tertius quidam hic colos cœpit expeti à matronis. Vſus tamen ſuccinorum inuenitur aliquis in medicina: ſed non ob hoc fœminis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodeſt. Calliſtratus & cuicunque ætati contra lymphationes prodeſſe tradit: & urinæ difficultatibus potum, adalligatúmq;. Hic & differentiam nouam attulit appellando chryſelectrum, quaſi coloris aurei, & matutino gratiſſimo aſpectu, rapaciſſimũ ignium, & ſi iuxtà fuerint, celerrimè ardeſcens. Hoc collo adalligatum, mederi febribus & morbis: tritum cum melle ac roſaceo aurium uitiis: & ſi cum melle Attico conteratur, oculorum quoque obſcuritatibus. Stomachi etiam uitiis uel per ſe farina eius ſumpta, uel cum maſtiche ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quæ ſunt tranſlucidæ, adulterandis magnum habent locum, maximè amethyſtis, cum omni, ut diximus, colore tingantur. De lyncurio proximè dici cogit authorũ pertinacia. Quippe etiamſi non electrum id eſſet, lyncurium tamen gemmam eſſe contendunt. Fieri autem ex urina quidem lyncis, ſed egeſtam terra protinus beſtia operiente eam, quoniam inuideat hominum uſui. Eſſe autem, qualem in igneis ſuccinis, colorem, ſcalpíq;. Nec folia tantùm aut ſtramenta ad ſe rapere, ſed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophraſtus credidit. Ego falſum id totum arbitror, nec uiſam in æuo noſtro gemmam ullam ea appellatione, & quod de medicina ſimul proditur, calculos ueſicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, ſi ex uino bibatur, aut ſi portetur etiam. Nunc gemmarum confeſſa genera dicemus, à laudatiſſimis orſi. Nec uerò id ſolum agemus, ſed ad maiorem utilitatem uitæ obiter coarguetur Magorum infanda uanitas, quando illi uel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his ſpecies blando prodigio tranſgreſſi.

De adamantis generibus & medicinis, & margaritis. CAP. IIII.

MAximum in rebus humanis, non ſolùm inter gemmas, pretium habet adamas, diu non niſi regibus & iis admodum paucis cognitus, unus modò in metallis repertus, perquàm raro comes auri, nec niſi in auro naſci uidebatur. Veteres eum in Aethiopum tantùm metallis inueniri exiſtimauere, inter delubrum Mercurii atque inſulam Meroën, dixerúntque non ampliorem cucumis ſemine, aut colore diſſimilem inueniri. Nunc genera eius ſex noſcuntur: Indici, non in auro naſcentis, ſed quadam cryſtalli cognatione. Siquidem & colore tranſlucido non differt, & laterum ſexangulo læuore turbinatus in mucronem, aut duabus contrariis partibus, quò magis miremur, ut ſi duo turbines latiſſimis ſuis partibus iungantur: magnitudine uerò etiam auellanæ nuclei. Similis eſt huic quidem Arabicus, minor tantùm, ſimiliter & naſcens: cæteris pallor gentis, & in auro non niſi excellentiſſimo natalis. Incudibus hi depræhenduntur, ita reſpuentes ictum, ut ferrum utrinque diſſultet incudéſque etiam ipſæ diſſiliant. Quippe duritia inenarrabilis eſt, ſimúlque ignium uictrix natura, & nunquam incaleſcens. Vnde & nomen indomita uis Græca interpretatione accepit. Vnum ex iis uocant cenchron, quod eſt milii magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro repertum: & hic eſt cucumis ſemini par. Poſt hos Cyprius uocatur in Cypro repertus, uergens in æreum colorem, ſed in medicina, ut dicemus, efficaciſſimus. Poſt hunc eſt ſiderites ferrei ſplendoris, pondere ante cæteros, ſed natura diſſimilis. Nam & ictibus frangitur, & alio adamãte perforari poteſt: quod & Cyprio euenit: breuitérque, ut degeneres, nominis tantùm authoritatem habent. Idque, quod totis uoluminibus his docere & mandare conati ſumus, de diſcordia rerum concordiáque, quam antipathiam ac ſympathiam appellauere Græci, non aliter clariùs intelligi poteſt. Siquidem illa inuicta uis duarum uiolentiſſimæ naturæ rerum ferri ignîſque contemptrix, hircino rumpitur ſanguine, nec aliter quàm recenti calidóque macerata, & ſic quoque multis ictibus, tunc etiam, præterquàm eximias, incudes, malleóſque ferreos frangens. Cuius hoc ingenio inuentum? quóue caſu repertum? aut quæ fuit coniectura experiendi rem immenſi ſecreti, & in fœdiſſimo animalium? Numinum profectò muneris

muneris talis inuentio omnis est. Nec quærenda in ulla parte naturæ ratio, sed uoluntas. Et cùm feliciter rumpere contingit, in tam paruas frangitur crustas, ut cerni uix possint. Expetuntur à scalptoribus, ferróq; includuntur, nullam non duritiam ex facili cauantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, ut iuxtà positus ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes appræhenderit, rapiat, atq; auferat. Adamas & uenena irrita facit, & lymphationes abigit, metúsque uanos expellit à mente: & ob id quidam eum anachiten uocauere. Metrodorus Scepsius, in eadem Germania & Baltia insula nasci, in qua & succinum, quod equidem legerim, solus dicit: & præfert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet? Proximum apud nos Indicis Arabicísque margaritis pretium est, de quibus in nono diximus uolumine inter res marinas.

De smaragdi generibus, & gemmis viridibus & translucidis. CAP. V.

Tertia authoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoq; uirentes frondésque auidè spectamus. Smaragdos uerò tantò libentius, quoniam nihil omnino uiridius comparatum illis uiret. Prætereà soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies. Scalpentibúsque gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita uiridi lenitate lassitudinem mulcent. Prætereà longinquo amplificantur uisu, inficientes circa se repercussum aera, non Sole mutati, non umbra, non lucernis, sempérque sensim radiantes, & uisum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis non fit. Iidem plerunque & concaui, ut uisum colligant. Quapropter decreto hominum iis parcitur scalpi uetitis. Quanquam Scythicorum Aegyptiorúmque duritia tanta est, ut nequeant uulnerari. Quorum uerò corpus extensum est, eâdem, qua specula, ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo. Genera eorum duodecim: Nobilissimi Scythici, ab ea gente in qua reperiuntur appellati. Nullius maior austeritas, nec minus uitii. Et quantum smaragdi à gemmis distant, tantum Scythici à cæteris smaragdis. Proximam laudem habent, sicut & sedem, Bactriani, quos in commissuris saxorum colligere dicuntur Etesiis flantibus. Tunc enim tellure internitent, quia iis uentis maximè harenæ mouentur. Sed hos minores multò Scythicis esse tradunt. Tertium locum Aegyptii habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus & cautibus. Reliqua genera in metallis ærariis inueniuntur. Quapropter principatum ex iis Cyprii obtinent: dósque eorum est nec in colore liquido nec diluto, uerùm ex humido pingui, quáque perspiciatur, imitante translucidum mare: paritérque translucet & nitet, hoc est, colorem expellit, & aciem recipit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiæ iuxta cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi instrumenta refugerent thynni, diu mirantibus nouitatem piscatoribus, donec mutauere oculis gemmas. Sed & uitia demonstrari oportet in tam procliui erratu. Sunt quidem omnium eadem. Quædam tamen nationum peculiaria, sicut in homine. Ergo Cyprii uariè glauci, magísque ac minus in eodem smaragdo aliis partibus tenorē illum Scythicæ authoritatis non semper custodiunt. Ad hoc quibusdam intercurrit umbra, surdúsque fit colos: qui improbatur etiam dilutior. Hinc genera distinguuntur. Sunt aliqui obscuri, quos uocant cæcos: alii densi, nec è liquido translucidi: quidam uaria nubecula improbati. Aliud est hoc, quàm umbra, de qua diximus. Nubecula enim albicantis est uitium, cùm uiridis non pertransit aspectus, sed aut intus occurrit, aut excipit in fine uisum candor. Hæc coloris uitia: illa corporis, capillamentum, sal, plumbago. Ab iis Aethiopici laudantur à Copto dierum trium itinere, ut author est Iuba, acriter uirides, sed non facilè puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit Hermineos & Persicos. Illos extumescentes pinguiter: Persicos uerò non translucidos, sed iucundi tenoris, uisum implere, quem non admittant, felium pantherarúmque oculis similes. Nanque & illos radiare nec perspici. Eosdem in Sole hebetari, umbris refulgere, & longiùs, quàm cæteros, nitere. Omnium horum etiamnum uitium, quòd fellis colorē aut aeris habet. In Sole dilucidi quidem

dem ac liquidi, ſed non uirides. Hæc uitia & Atticis maximè ſentiuntur in argentariis metallis repertis in loco qui Thoricos uocatur, ſemper minus pingues, & è longinquo ſpecioſiores. Frequens & iis plumbago, hoc eſt, ut in Sole plumbei uideantur. Illud peculiare, quòd quidam ex iis ſeneſcunt, paulatim uiriditate euanida, & Sole læduntur. Poſt hos Medici plurimum uiriditatis habent, interdum & è ſapphiro. Ii ſunt fluctuoſi, ac rerum imagines complexi, ut uerbi gratia papauerum aut auium, pinnarúmque uel catulorum aut ſimilium. Qui non omnino uirides naſcuntur, uino & oleo meliores fiunt: neque eſt aliorum magnitudo amplior. Carchedonii neſcio an in totum exoleuerint, poſtquàm metalla æris ibi defecerunt: & ſemper tamen uiliſſimi fuere minimíque. Iidem fragiles, ſed colore incerti, & uirentium in caudis pauonum columbarúmque collo plumis ſimiles, ad inclinationem magis aut minus lucidi, uenoſi quidem ſquamoſíque. Peculiare erat in his uitium ſarcion appellatum: hoc eſt quædam gemmæ caro. Mons iuxta Carchedonem, in quo legebantur, ſmaragdites uocatus eſt. Iuba eſt author, ſmaragdum quem cholon uocant, in Arabia ædificiorum ornamentis includi, & lapidem, quem alabaſtriten Aegyptii uocant. Complures uerò è proximis Laconicos in Taygeto monte erui Medicis ſimiles, & alios in Sicilia. Inſeritur ſmaragdis & quæ uocatur tanos, è Perſis ueniens gemma, ingratè uiridis, atque intus ſordida. Item chalcoſmaragdos è Cypro, turbida æreis uenis. Theophraſtus tradit in Aegyptioram commentariis reperiri, regi eorum à rege Babylonio miſſum ſmaragdum munere IIII cubitorum longitudine, & trium latitudine. Et fuiſſe apud eos in Iouis delubro obeliſcum è IIII ſmaragdis XL cubitorum longitudine, latitudine uerò in parte quatuor, in parte duorum. Se autem ſcribente, eſſe in Tyro Herculis templo ſtantem pilam è ſmaragdo, niſi potiùs pſeudoſmaragdus ſit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inuentum ex dimidia parte ſmaragdum, ex dimidia iaſpidem, nondum humore in totum tranſfigurato. Apion cognominatus Pliſtonices, paulò antè ſcriptum reliquit, eſſe etiam nunc in labyrintho Aegypti coloſſeum Serapin è ſmaragdo nouem cubitorum. Eandem multis naturam aut certè ſimilem habere berylli uidentur, in India originem habentes, rarò alibi reperti. Poliuntur omnes ſexangula figura artificum ingeniis, quoniã hebeſcunt, ni color ſurdus repercuſſu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatiſſimi ſunt ex iis, qui uiriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui uocantur chryſoberylli, & ſunt paulo pallidiores, ſed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic eſt pallidius, & à quibuſdam proprii generis exiſtimatur, uocatúrque chryſopraſus. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto quos aeroides uocant. Poſt eos autem cerini: ac deinde oleagini, hoc eſt, colore olei. Poſtremi cryſtallis ferè ſimiles. Hi capillamenta habent, ſordéſque, alioquin euanidi, quæ ſunt omnium uitia. Indi mirè gaudent longitudine eorum, ſolóſque gemmarum eſſe prædicant, qui carere auro malint: ob id perforatos elephantorum ſetis religant. Et alios conuenit non oportere perforari, quorum ſit abſoluta bonitas, umbilicis ſtatim ex auro capita compræhendentibus. Ideo cylindros ex iis facere malunt, quàm gemmas, quoniam eſt ſumma commendatio in longitudine. Quidam & anguloſos putant ſtatim naſci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additóque auro repercuſſa aut omnino caſtigata cauſa perſpicuitatis ad craſſitudinem. Vitia præter iam dicta eadem ferè, quæ in ſmaragdis, & pterygia. In noſtro orbe aliquando circa Pontum inueniri putantur. Indi & alias quidem gemmas cryſtallo inuento adulterare repererunt, ſed præcipuè beryllos.

De opali generibus, & vitijs, & experimentis, & varijs gemmis. CAP. VI.

MInimum, iidémq; plurimum ab iis differunt opali, ſmaragdis tantum cedentes. India ſola & horum eſt mater. Atque ideo eis pretioſiſſimam gloriam compoſitores gemmarum & maximè inenarrabilem difficultatem dederunt. Eſt enim in iis carbunculi tenuior ignis, eſt amethyſti fulgens purpura, eſt ſmaragdi uirens mare, & cuncta pariter incredibili miſtura lucentia. Alii ſummo fulgoris argumento colores pigmentorũ æquauere: alii ſulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accenſi. Magnitudo nucem

nucem auellanam æquat, inſigni apud nos hiſtoria. Siquidem extat hodiéque huius generis gemma, propter quam ab Antonio proſcriptus Nonius Senator eſt, filius Strumæ Nonii eius, quem Catullus poeta in ſella curuli uiſum indignè tulit, auúſque Seruilii Noniani, quem Conſulem uidimus: illéque proſcriptus fugiens, hunc è fortunis ſuis omnibus anulum abſtulit ſecum, quem certum eſt ſeſtertiis uiginti millibus æſtimatum. Sed mira Antonii feritas atq; luxuria, propter gemmam proſcribentis: nec minor Nonii contumacia, proſcriptionem ſuam amantis, cùm etiam feræ abroſas partes corporis relinquant, propter quas ſe periclitari ſciant. Vitia opali, ſi color in florem herbæ, quæ uocatur heliotropium, exeat, aut cryſtallum, aut grandinem: ſi ſal interueniat aut ſcabritia, aut puncta oculis occurſantia: nullóſque magis India ſimilitudine indiſcreta uitro adulterat. Experimentum in Sole tantum. Falſis enim contra radios libratis digito ac pollice, unus atq; idem tranſlucet colos in ſe conſumptus. Veri fulgor ſubinde uariat, & plus huc illúcque ſpargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellauere pæderota. Sunt & qui priuatum genus eius faciunt, ſangenónque ab Indis uocari dicunt. Traduntur naſci & in Aegypto, & in Arabia, & uiliſſimi in Ponto. Item in Galatia ac Thaſo & Cypro. Quippe opali gratiam habet: ſed mollius nitet, rarò non ſcaber. Summa coloris ex ære & purpura conſtat: uiriditas ſmaragdi deeſt. Conſtátque melior ille color, cuius fulgor uini colore fuſcatur, quàm qui diluitur aqua. Hactenus de principatu conuenit, mulierum maximè ſenatuſconſulto. Minus certa ſunt, de quibus & uiri iudicant. Singulorum enim libido ſingulis pretia facit, & præcipuè regum. Claudius Cæſar ſmaragdos induebat & ſardonychas. Primus autem Romanorum ſardonyche uſus eſt prior Africanus, ut tradit Demoſtratus, & inde Romanis hãc gemmam fuiſſe celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardonyches olim, ut ex nomine ipſo apparet, intelligebantur candore in Sarda, hoc eſt, uelut carnibus ungue hominis impoſito, & utroque tranſlucido. Taléſque eſſe Indicas tradunt, Iſmenias, Demoſtratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes, quæ non traluceant, cæcas appellantes, quæ nunc nomen abſtulere. Nullo ſardarum ueſtigio Arabicæ ſunt, cœperúntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut cæruleum imitante, & unguem: creditum enim candido pingi, nec ſine quadam ſpe purpuræ candore in minium tranſeunte. Has Indis non habitas in honore Zenothemis ſcribit: tantæ aliâs magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Etenim conſtat ibi torrentibus detegi. Et placuiſſe in noſtro orbe initio, quoniam ſolæ propè gemmarum ſcalptæ, ceram non auferrent. Perſuaſimus deinde & Indis, ut ipſi quoque iis gauderent. Vtitúrque perforatis utique uulgus tantum in collo. Et hoc eſt nunc Indicarum argumentum. Arabicæ excellunt candore circuli prælucido atque non gracili, neque in receſſu gemmæ aut in deiectu renitente, ſed in ipſis umbonibus nitente, prætereà ſubſtrato nigerrimi coloris. Et hoc in Indicis cereum aut corneum inuenitur, etiam circuli albi: quædam in iis cæleſtis arquus anhelatio eſt. Superficies uerò locuſtarum maris cruſtis rubentior. Iam melleæ aut fæculentæ (hoc enim nomen eſt uitio) improbantur, & ſi zona alba fundat ſe, non colligat. Simili modo, ſi ex alio colore in ſe admittat aliquid enormiter. Nihil enim in ſua ſede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ, cætera probandæ, ſed pallida zona. Exponenda eſt & onychis ipſius natura, propter nominis ſocietatem: hoc in gemmam tranſilit ex lapide Carmaniæ. Sudines dicit in gemma eſſe candorẽ unguis humani ſimilitudine: item chryſolithi colorem & ſardæ & iaſpidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere uarietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis uenis oculi modo, interuenientibus quarundam oculis obliquis uenis. Sotacus & Arabicam onychem tradit: ſed eam à cæteris diſtare, quòd Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis ſingulis pluribúſue, aliter quàm in ſardonyche Indica. Illic enim momentum eſſe, hic circulum. Arabicas onychas nigras inueniri candidis zonis. Satyrus carnoſas eſſe Indicas, parte carbunculi, parte chryſolithi & amethyſti, totúmque id genus abdicat. Veram autem onychem plurimas uariáſque cum lacteis zonis habere uenas, omnium in tranſitu colore inenarrabili, &

in unum

in unum redeunte concentum ſuauitate grata. Nec ſardæ natura differenda eſt, diuiduæ ex eodem nomine: obitérque ardentium gemmarum indicanda.

De generibus carbunculorum, & vitijs, & experimentis, & gemmis ardentibus. CAP. VII.

PRincipatum habent carbunculi, à ſimilitudine ignium appellati, cùm ipſi non ſentiant ignes, ob id à quibuſdam apyroti uocati. Horum genera, Indici & Garamantici, quos & Carchedonios uocauere, propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adiiciunt Aethiopicos & Alabandicos, in Orthoſia caute naſcentes, ſed qui perficiantur Alabandis. Præterea in omni genere maſculi appellantur acriores, at fœminæ languidiùs refulgentes. In maſculis quoque obſeruant liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quoſdam lucidiùs, ac magis cæteris in Sole flagrantes. Optimos uerò amethyſtizontas, hoc eſt, quorum extremus igniculus in amethyſti uiolam exeat: proximos illis, quos uocant ſyrtitas, pinnato fulgore radiantes. Inueniri autem ubicunque, maximè Solis repercuſſu. Satyrus Indicos non eſſe claros dicit, ac plerunque ſordidos, ac ſemper fulgoris retorridi: Aethiopicos pingues, lucémque non emittentes, ſed conuoluto igne flagrare. Calliſtratus fulgorem carbunculi debere candidum eſſe poſiti, extremo uiſu nubilantem: ſi attollatur, exardeſcentem: ob id à pleriſque hunc carbunculum candidum uocari. Qui languidiùs ac liuidiùs ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios multo minores eſſe: Indicos etiam in ſextarii unius menſuram cauari. Archelaus Carchedonios nigrioris aſpectus eſſe, ſed igne, uel Sole, & inclinatione acrius, quàm cæteros, excitari. Eoſdem umbrante tecto purpureos uideri, ſub cælo flammeos, contra radios Solis & ſcintillare: ceras ſignantibus his liqueſcere, quamuis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores eſſe, & è diuerſo inclinatione hebetari ſcripſere: etiamnum in Carchedoniis maribus ſtellas intus ardere, fœminas fulgorem uniuerſum fundere extra ſe. Alabandicos cæteris nigriores eſſe ſcabróſque. Naſcuntur & in Thracia coloris eiuſdem, ignem minimè ſentientes. Theophraſtus anthor eſt, & in Orchomeno Arcadiæ inueniri, & in Chio: Illos nigriores, è quibus & ſpecula fieri. Eſſe & Trœzenios uarios interuenientibus maculis albis: Item Corinthios ex pallidiore candidos. Maſſilia quoque importari Bocchus & Olyſſipone ſcripſit magno labore ob argillam Sole aduſtis ſaltibus. Nec eſt aliud difficilius, quàm diſcernere hæc genera: tanta eſt in eis occaſio artis, ſubditis per quæ tranſlucere cogantur. Aiunt ab Aethiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus niteſcere, totidem menſibus durante fulgore. Adulterantur uitro ſimillimè, ſed cote deprehenduntur, ſicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim materia & fragilis: & centroſa ſcobe deprehenduntur & pondere, quod minus eſt uitreis: aliquando & puſtulis argenti modo relucentibus. Eſt & anthracitis appellata, in Theſprotia foſſilis, carbonibus ſimilis. Falſum arbitror, quòd & in Liguria naſci tradiderunt, niſi fortè tunc naſcebantur. Eſſe in iis & præcinctæ candida uena traduntur: harum igneus color, ut ſuperiorum eſt: peculiare quidem, quòd iactatæ in ignem uelut intermortuæ extinguuntur: contrà aquis perfuſæ exardeſcunt. Cognata eſt huic ſandaſtros, quam aliqui Garamantitin uocant: naſcitur in India loco eiuſdem nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiem uerſa. Commendatio ſumma, quòd uelut in tranſlucido ſtellantes, intus fulgent aureæ guttæ, ſemper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata à ſiderum cognatione ab inſpectoribus, quoniam ferè ſtellarum Hyadum & numero & diſpoſitione ſtellantur, ob id Chaldæis in ceremoniis habitæ. Et hic mares auſteritas diſtinguit, quodam uigore appoſita tingens. Indicæ quidem etiam hebetare uiſus dicuntur. Blandior fœminis flamma, alliciens magis, quàm accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, fumidæque chryſolitho illas ſimiles dicunt. Iſmenias uerò negat poliri ſandaſtros propter teneritatem, & ob id in magno errore ſunt, qui ſandareſon uocant. Inter omnes conſtat, quantum numero ſtellarum accedat, tantum & pretio accedere. Affert errorem aliquando ſimilitudo nominis, ſandaſer, quod Nicanor ſandaſerion uocauit, alii ſandaſeron. Quidam uerò hanc ſandaſtron, illam ſandareſon, in India naſcentem illam quoque, & loci nomen cuſtodientem: mali colore,

aut olei uiridis, omnibus improbatam. Ex eodem genere ardentium lychnites appellata à lucernarum accensarum præcipua gratia. Nascitur circa Orthosiam, totáque Caria ac uicinis locis, sed probatissima in Indis, quam quidam remissiorem carbunculum esse dixerunt. Secunda bonitate similis est Ionis appellata à prælatis floribus. Et alias inuenio differentias: unam quæ purpura radiet, alteram quæ cocco, à Sole excalfactas, aut digitorum attritu, paleas & chartarum fila ad se rapere. Hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quanquàm multo uilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus, ut incolæ putant, imbre diuino. Inuenitur ad repercussum Lunæ, maximè plenæ. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus & in Aegypto circa Thebas nasci tradidit, fragiles, uenosas, morienti carboni similes. Potoria uasa & ex hoc lapide & ex lychnite factitata inuenio. Omnia autem hæc genera scalpturæ contumaciter resistunt, partémque ceræ in signo tenent. E diuerso ad hæc sarda utilissima, quæ nomen cum sardonyche communicauit. Ipsa gemma uulgaris, & primùm Sardibus reperta, sed laudatissima circa Babyloniam, cùm lapidicinæ quædam aperirentur, hærens in saxi corde. Hócque modo metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inueniuntur compluribus aliis locis, sicut in Paro & Asso. In India trium generum: rubrum, & quod demium uocant à pinguedine, tertium quod argenteis bracteis sublinitur. Indicæ perlucent: crassiores sunt Arabicæ. Inueniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Aegyptum, quæ bractea aurea sublinuntur. Et in his autem mares excitatius fulgent: fœminæ pinguiores sunt, & crassius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos usu frequentior. Hac certè apud Menandrum & Philemonem fabulæ superbiunt. Nec ullæ translucentium tardius suffuso humore hebetantur, oleóque magis, quàm alio liquore. Damnantur ex iis melleæ, & ualidius testaceæ.

De generibus topazij, & callaide, & de gemmis viridibus non translucentibus.

CAPVT VIII.

EGregia etiamnum topazio gloria est, suo uirenti genere, & cùm reperta est, prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ insula, quæ Chitis uocatur: in qua Troglodytæ prædones, cùm diutius fame & tempestate pressi, herbas radicésque effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai sententia est. Iuba topazon insulam in Rubro mari à continente stadiis CCC. abesse tradit, nebulosam & ideo quæsitam sæpe nauigantibus, ex ea causa nomen accepisse. Topazin enim Troglodytarum lingua significationem habere quærendi. Ex hac primùm importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater sequentis Ptolemæi, à Philemone præfecto regis, ac mirè placuisse, & inde factam statuam Arsinoæ Ptolemæi Philadelphi uxori quatuor cubitorum, sacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi authores & circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicunt: & duo eius genera faciunt, prasoidem atque chrysopteron similem chrysoprasio. Eius enim tota similitudo ad porri succum dirigitur. Est autem amplissima gemmarum. Eadem sola nobilium limam sentit: cæteræ Naxiis cotibus poliuntur. Hæc & usu atteritur. Comitatur eam similitudine propior, quàm authoritate, callais, è uiridi pallens. Nascitur post auersa Indiæ apud incolas Caucasi montis Phicaros ac Asdatas amplitudine conspicua, sed fistulosa ac sordium plena. Syncerior multo præstantiórque in Carmania. Vtrobique autem in rupibus inuiis & gelidis, oculi figura extuberans, leuitérque adhærens, nec ut agnata petris, sed ut apposita. Quapropter scandere ad eam pigritia pedum equestres populos tædet, simul & periculum terret. Ergo fundis è longinquo incessunt, & cum toto musco excutiunt. Hoc uectigal, hócque gestamen diuites in ceruice gratissimum norunt. Hic census, hæc gloria à pueritia deiectorum numerum prædicantium, in quo uaria fortuna. Quidam ictu primo cœpere præclaras, multi insectando nullas. Et uenatus quidem callaidis talis: sectura formantur, aliàs fragiles. Optimus color smaragdi: ut tamen apparet, ex alieno est quòd placeant. Inclusæ decorantur auro, aurúmque nullæ magis decent. Quæ sunt earum pulchriores, oleo, unguento, & mero colorem deperdunt. Viliores constantius repræsentant: neque est imitabilior alia mendacio uitri. Sunt qui in Arabia inueniri

eas

eas dicant in nidis auium, quas melancoryphos uocant. Viridantium & alia plura ſunt genera. Vilioris eſt turbæ praſius: cuius alterum genus ſanguineis punctis obhorret: tertium uirgulis tribus diſtinctum eſt candidum. Præfertur his chryſopraſius, porri ſuccum & ipſa referens, ſed hæc paulum declinans à topazio in aurum. Huic & amplitudo ea eſt, ut cymbia etiam ex ea fiant: cylindri quidem celerrimé. India & has generat, & nilion, fulgore hebeti ac breui, & cùm intueare, fallaci. Sudines dicit & in Syuero Atticæ flumine naſci. Eſt autem color fumidæ topazii, aut aliquando melleæ. Iuba in Aethiopia gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum uocamus, & inde nomen trahere. Non tranſlucet molochites ſpiſſius uirens, à colore maluæ nomine accepto, reddendis laudata ſignis, & infantium cuſtodia quadam innato contra pericula ipſorum medicamine. Viret, & ſæpe tranſlucet iaſpis, etiamſi uicta à multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt eam gentes, ſmaragdo ſimilem Indi: Cypros duram glaucóque pingui: Perſæ aeri ſimilem: ob id uocatur aerizuſa. Talis & Caſpia eſt: cærulea circa Thermodontem amnem: in Phrygia purpurea: in Cappadocia ex purpura cærulea, atque non refulgens. Amiſos Indicæ ſimilem mittit, Chalcedon turbidam. Sed minus refert nationes, quàm bonitates, diſtinguere. Optima ergo, quæ purpuræ quicquam habet: ſecunda, quæ roſæ: tertia, quæ ſmaragdi. Singulis autem Græci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos uocatur Borea, cælo autumnali matutino ſimilis: & hæc erit illa, quæ uocatur aerizuſa. Similis eſt & Sardæ, imitata & uiolas. Non minus multæ ſpecies reliquæ, ſed omnes in uitio cæruleæ aut cryſtallo ſimiles, aut myxis. Item terebinthizuſa, improprio (ut arbitror) cognomine, uelut è multis eiuſdem generis compoſita gemmis. Quamobrem præſtantiores funda clauduntur, id eſt patentes, nec præterquàm margines auro amplectente. Vitium eſt & breuis in iis nitor, & longè ſplendens, & ſal, & omnia, quæ in cæteris. Et uitro adulterantur, quod manifeſtum fit, cùm extrà fulgorem ſpargunt, atque non in ſe continent: nec diuerſæ, quas ſphragidas uocant, publico gemmarum dominio iis tantùm dato, quoniam optimè ſignent.

De iaſpidum generibus. CAP. IX.

TOtus uerò Oriens pro amuletis traditur geſtare eam, quæ ex iis ſmaragdo ſimilis eſt: & tranſuerſa linea alba media præcingitur, & grammatias uocatur: quæ pluribus, polygrammos. Libet obiter uanitatem Magicam hic quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus utilem eſſe prodiderunt. Eſt & onychipuncta, quæ iaſponyx uocatur, & nubem complexa, & niues imitata. Hæc ſtellata rutilis punctis eſt, & ſali Megarico ſimilis: & ueluti fumo infecta, quæ capnias uocatur. Magnitudinem iaſpidis undecim unciarum uidimus, formatámque inde effigiem Neronis thoracatam. Reddetur & per ſe cyanos, accommodato paulò antè iaſpidis nomine, colore cæruleo. Optima Scythica, dein Cypria, poſtremò Aegyptia. Adulteratur maximè tinctura, ídque in gloria regis Aegyptii aſcribitur, qui primus eam tinxit. Diuiditur autem & hæc in mares fœmináſque. Ineſt ei aliquando & aureus puluis, non qualis in ſapphirinis. Sapphirus enim & aureis punctis collucet. Cæruleæ & ſapphiri, raróque cum purpura. Optimæ apud Medos, nuſquam tamen perlucidæ. Præthereà inutiles ſcalpturæ interuenientibus cryſtallinis centris. Quæ ſunt ex iis cyanei coloris, mares exiſtimantur. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis deſcendentibus. Principatum amethyſti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte, quæ finitima Syriæ Petræa uocatur, & in Armenia minore, & in Aegypto, & in Gallia reperiuntur: ſordidiſſimæ autem uiliſſimæque in Thaſo & Cypro. Cauſam nominis afferunt, quòd uſque ad uini colorem accedens, priùs quàm eum deguſtet, in uiolam deſinat: fulgórque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, ſed in uini colorem deficiens. Perlucent autem omnes uiolaceo colore, ſcalpturis faciles. Indicæ abſolutum felicis purpuræ colorem habent: ad háncque tingentium officinæ dirigunt uota. Fundit autem eum aſpectu leniter blandum, neque in oculos, ut carbunculi, uibrat. Alterum earum genus deſcendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi ſacon uocant, talem gemmam ſacodion. Dilutior ex eodem ſapinos uocatur. Eadem paranites in

V 2

contermino Arabiæ, gentis nomine. Quartum genus colorem uini habet. Quintum ad uiciniam cryſtalli deſcendit, albicante purpuræ deiectu. Hoc & minimè probatur, quando præcellens debet eſſe in ſuſpectu uelut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leuiter roſeus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas uocari, alii anterotas, multi Veneris gemmam, quòd maximè uidetur decere & ſpecie & colore extremo gemmæ. Magorum uanitas reſiſtere ebrietati eas promittit, & inde appellatas. Præterea ſi Lunæ nomen ac Solis ſcribatur in iis, atque ita ſuſpendantur è collo capillis cynocephali uel plumis hirundinis, reſiſtere ueneficiis. Iam uerò quoquo modo adeſſe reges adituris. Grandinem quoque auertere, ac ſimilia, & locuſtas, precatione addita, quam demonſtrant. Nam è ſmaragdis quoque ſimilia promiſere, ſi aquilæ ſcalperentur, aut ſcarabæi: quæ quidem ſcripſiſſe eos non ſine contemptu & irriſu generis humani arbitror. Multum ab ea diſtat hyacinthos, tamen è uicino deſcendens. Differentia hæc, quòd ille emicans in amethyſto fulgor uiolaceus, dilutus eſt in hyacintho. Primo quoque aſpectu gratus, euaneſcit antequam ſatiet, adeóque non implet oculos, ut penè non attingat, marceſcens celerius nominis ſui flore. Hyacinthos Aethiopia mittit & chryſolithos, aureo colore tranſlucentes. Præferuntur iis Indicæ, & ſi uariæ non ſint, Bactrianæ. Deterrimæ autem Arabicæ, quoniam turbidæ ſunt & uariæ, & fulgoris interpellati nubilo macularum, etiam quæ lympidæ contigere, ueluti ſcobe ſua refertæ. Optimæ uerò ſunt, quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perſpicuæ. Cæteris ſubiicitur orichalcum. Tametſi iam expertes gemmarum uſu appellantur aliqui & chryſelectri, in colorem electri declinantes, matutino aſpectu iucundiore. Ponticas depræhendit leuitas. Quædam in iis duræ ſunt ruſæque, quædam molles & ſordidæ. Bocchus author eſt, & in Hiſpania repertas, quo in loco cryſtallum dicit ad libramentum aquæ puteis defoſſis inde erutam. Et chryſolithon XII. pondo à ſe uiſam. Fiunt & leucochryſi, interueniente candida uena. Sunt in hoc genere capniæ. Sunt & uitreis ſimiles, ueluti croco refulgentes. Vitreæ uerò, ut uiſu diſcerni non poſſint. Tactus autem depræhendit, tepidior in uitreis. In eodem genere ſunt melichryſi, ueluti per aurum ſyncero melle tranſlucente, quas India mittit, quanquam ad iniuriam fragiles. Eadem & xyſtion parit, plebeiam ibi gemmam. Candidarum dux eſt pæderos: quanquam poteſt quæri, an in colore numerari debeat toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeò decoris prærogatiua in uocabulo facta eſt. Eſt & ſuum genus expectatione tanta dignum. Coëunt in tranſlucidam cryſtallum uiridis ſuo modo aër, ſimúlque purpura, & quidam uini aureus nitor, ſemper extremus in uiſu: ſed purpura coronatus madere ſingulis uidetur his, & pariter omnibus. Nec gemmarum ulla eſt liquidior, capiti iucunda, ſuauis & oculis. Laudatiſſima eſt in Indis, apud quos argenon uocatur. Proxima apud Aegyptios, ubi ſenites. Tertia in Arabia, uerùm ſcabra. Mollius radiat Pontica, & Aſiatica. Ipſæ uerò molliores ſunt, Galatica & Thracica & Cypria. Vitia earum languor, aut alienis turbari coloribus, & quæ cæterarum. Proxima candicantium eſt Aſteria, principatum habens proprietate naturæ, quòd incluſam lucem pupillæ modo quandam continet, ac transfundit cum inclinatione, uelut intus ambulantem ex alio atque alio loco reddens, eadémque contraria Soli regerens candicantes radios, unde nomen inuenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmania nata. Similiter candida eſt, quæ uocatur aſtrios, cryſtallo propinquans, in India naſcens, & in Pallenes litoribus: intus à centro ceu ſtella lucet fulgore Lunæ plenæ. Quidam cauſam nominis reddunt, quòd aſtris oppoſita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimam in Carmania gigni, nullámque minus obnoxiam uitio. Cerauniam enim uocari, quæ ſit deterior. Peſſimam lucernarum lumini ſimilem. Celebrant & aſtroiten, miráſque laudes eius in Magicis artibus Zoroaſtrem ceciniſſe. Quidam diligentius de ea produnt. Aſtrobolon Sudines dicit oculis piſcium ſimilem eſſe, & radiare candido, ut Solem. Eſt inter candidas & quæ ceraunia uocatur, fulgorem ſiderum rapiens. Ipſa cryſtallina, ſplendoris cærulei, in Carmania naſcens. Albam eſſe Zenothemis fatetur, ſed habere intus ſtellam concurſantem. Fieri & hebetes ceraunias, quas

quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere stellam eam, quæ post totidem menses relanguescat. Sotacus & alia duo genera fecit cerauniæ, nigras rubentésque, ac similes eas esse securibus: per illas quæ nigræ sunt & rotundæ, urbes expugnari & classes, eásque betulos uocari: quæ uerò longæ sunt, ceraunias. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum Magis quæsitam, quoniam non aliubi inueniatur, quàm in loco fulmine icto. Proximum cerauniæ nomen apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam insula Rubri maris, quæ distat à Berenice urbe sexaginta millia pass. cætera sui parte crystallus. Itaque quidam radicem crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam sub tecto percussa Sole, species & colores arquus cælestis in proximos parietes eiaculatur, subinde mutans, magnáque uarietate admirationem sui augens. Sexangulam esse, ut crystallum, constat. Sed esse aliquas scabris lateribus & angulis inæqualibus dicunt, in Sole aperto proiectas, radios in se cadentes discutere: aliquas uerò ante se proiecto nitore adiacentia illustrare. Colores uerò non nisi ex opaco reddunt, nec ut ipsæ habeant, sed ut repercussu parietum elidant: optimáque, quæ maximos arquus facit simillimósque cælestibus. Est & alia iris ceræ similis, prædura: quam Horus crematam tusámque ad ichneumonum morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit. Similis est aspectu, sed non eiusdem effectus, quæ uocatur zeros, alba nigráque macula in transuersum distinguente crystallum. Expositis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

De quibusdam gemmis per alphabeti ordinem. CAP. X.

Achates in magna fuit authoritate, nunc in nulla est: reperta primùm in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, posteà plurimis locis, excedens amplitudine, numerosa uarietatibus diuersis mutantibus cognomina eius. Vocatur enim phassachates, cerachates, sardachates, hæmachates, leucachates, dendrachates, uelut arbuscula insignis: antachates, cùm uritur, myrrham redolens, coralloachates guttis aureis sapphiri modo distincta, qualis copiosissima in Creta, sacra appellata. Putant eam contra araneorum & scorpionum ictus prodesse. Quod in Siculis utique crediderim, quoniam primùm eius prouinciæ afflatu scorpionum pestis extinguitur. Et in India inuentæ contra eadem pollent, & aliis magnis miraculis. Reddunt enim species fluminum, nemorum & iumentorum, etiam esseda & staticula, & equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitim quoque sedant in os additæ. Phrygiæ uiridia non habent. Thebis Aegyptiis repertæ carent rubentibus uenis & albis. Et hæ quoque contra scorpiones ualidæ. Eadem authoritas & Cypriis est. Sunt qui maximè probent uitream perspicuitatem in his. Reperiuntur & in Thracia & circa Oetam, & in Parnasso, & in Lesbo ac Messene, similes limitum floribus, & Rhodo. Aliæ apud Magos differentiæ. Leoninæ pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis uerò suffitu earum tempestates auerti, & prætereà flumina sisti. Argumentum esse, si in feruentes cortinas additæ refrigerent: sed ut prosint, leoninis iubis alligandas: nam hyænæ pelli similem abominantur, discordialem domibus. Eam uerò, quæ unius coloris sit, inuictam athletis esse. Argumentum eius, quòd in olla plena olei cocta cum pigmentis, & intra duas horas subferuefacta, unum colorem ex omnibus facit minii.

Acopis nitro similis est, pumicosa, aureis guttis stellata. Cum hac oleum subferuefactum perunctis lassitudinem (si credimus) soluit. Alabastrites nascitur in Alabastro Aegypti, & in Syriæ Damasco, candore interstincto uariis coloribus. Hæc cremata cum fossili sale ac trita, grauitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias uocant in uentriculis gallinaceorum inuentas, crystallina specie, magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotoniensem usum in certaminibus, inuictum fuisse uideri uolunt. Androdamas argenti nitorem habet, ut adamas, quadrata, sempérque tessellis similis. Magi putant nomen impositum ab eo, quòd impetus hominum, & iracundias domet. Eadem sit, an alia, argyrodamas, authores non explicant. Antipathes nigra non translucet. Experimentum eius si coquatur in lacte: facit enim hoc myrrhæ simile immissa. Eámque contra ef-

faſcinationes auxiliari Magi uolunt. Arabica ebori ſimillima eſt,& hoc uideretur,niſi abnueret duritia. Putant contra dolores neruorum prodeſſe habentibus. Aromatites & ipſa in Arabia traditur gigni,ſed & in Aegypto circa Pyras, ubique lapidoſa,& myrrhæ coloris & odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbeſtos in Arcadiæ montibus naſcitur, coloris ferrei. Aſpilaten Democritus in Arabia gigni tradit,ignei coloris. Eam oportere cameli pilo ſpleneticis alligari,inueniríque in nido Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetra naſci argentei coloris, radiantem , contra lymphatum habendam. Atizoen in India & in Perſide ac Ida monte naſci tradit,argenteo nitore fulgentem , magnitudine trium digitorum , ad lenticulæ figuram, odoris iucundi, neceſſariam Magis regem conſtituentibus. Augites non multis alia uidetur eſſe,quàm quæ callais. Amphitane alio nomine appellatur chryſocolla,in Indiæ parte , ubi formicæ eruunt aurum,in qua inuenitur auro ſimilis quadrata figura:affirmatúrq; natura eius, quæ magnetis,niſi quòd trahere quoq; aurum traditur. Aphrodiſiace ex candida rufa eſt. Apſyctos ſeptenis diebus calorem tenet excalfacta igni , nigra ac ponderoſa , diſtinguentibus eam uenis rubentibus. Putant prodeſſe contra frigora. Aegyptillam Iacchus intelligit, per album ſarda nigráque uena tranſeunte:uulgus autem in nigra radice cæruleam facit.

Balanitæ genera duo habent, ſubuirides, & Corinthii æris ſimilitudine. Illa à Copto, hæc ex Troglodytica ueniens , medias ſecante flammea uena. Coptos & Batrachitas mittit:unam ranæ ſimilem colore:alteram ebori:tertiam rubentis è nigro. Baptes,mollis alioquin,odore excellit. Beli oculus albicans pupillam pingit nigram , è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter ſuam ſpeciem ſacratiſſimo Aſſyriorum Deo dicatur. Aliam autem , quam Belum uocant, in Arbelis naſci Democritus tradit , nucis iuglandis magnitudine uitrea ſpecie. Baroptenus ſiue baroptis nigra , ſanguineis & albis nodis alligata dicitur , uelut portentoſa. Botrytes alia nigra eſt, alia pampinea , incipienti uuæ ſimilis. Zoroaſtres crinibus mulierum ſimiliorem Boſtrychiten uocat. Bucardia bubulo cordi ſimilis Babylone tantùm naſcitur. Brontia capitibus teſtudinum ſimilis , & cum tonitruis cadens (ut putant) fulmine icta reſtinguit , ſi credimus. Bolœ nimbo inueniuntur , glebæ ſimilitudine. Cadmitis eadem eſſet , quam Oſtracitin uocant , niſi quòd hanc cæruleæ interdum cingunt bullæ. Callais ſapphirum imitatur, candidior , & littoroſo mari ſimilis. Capnites quibuſdam uidetur ſuum genus habere, plurimis ſpiris fumida , ut ſuo loco diximus : in Cappadocia & in Phrygia naſcitur,ebori ſimilis. Callainas ferunt plures coniunctos ſemper inueniri. Catochites Corſicæ lapis eſt , cæteris maior , mirabilis , ſi uera traduntur , impoſitam manum ueluti gummi retinens. Catopyrites in Cappadocia prouenit. Cepites , ſiue cepocapites , candida eſt , uenarum nodis coëuntibus , candore imaginem regerens. Ceramites , teſtæ colorem habet. Cinædiæ inueniuntur in cerebro piſcis eiuſdem nominis , candidæ & oblongæ , euentúque mirandæ , ſi modò eſt fides , præſagire eas habitum maris nubilo colore aut tranquillitate. Cerites ceræ ſimilis eſt : Circos pyris:Corſoides canitiei hominis:Corralloachates corallo aureis guttis diſtinctæ:Corallis minio:gignitur in India & Syene. Craterites inter chryſolithum & electrum colorem habet , prædurę naturæ.

Crocallis ceraſum repræſentat. Ciſſites circa Copton naſcitur candida,& uidetur intus habere partum,qui ſentiatur etiam ſtrepitu. Chalcophonos nigra eſt, ſed illiſa æris tinnitum reddit, tragœdis , ut ſuadent , geſtanda. Chelidoniæ duorum ſunt generum, hirundinum colore, & altera parte purpureæ, nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus eſt Indicæ teſtudinis , uel portentoſiſſima Magorum mendaciis. Melle enim colluto ore impoſitam linguæ , futurorum diuinationem præſtare promittunt : quintadecima Luna & ſilente , tota die : decreſcente uerò ante Solis ortum , cæteris diebus à prima in ſextam horam. Sunt & chelonitides teſtudinum ſimiles , ex quibus ad tempeſtates ſedandas multa uaticinantur. Ea uerò , quæ ſit aureis guttis , cum ſcarabæo deiecta in aquam feruentem, tempeſtates auerti. Chlorites herbacei coloris eſt, quam dicunt Magi inueniri in motacillæ auis uentre , congenitam ei : ferróque includi iubent,

bent ad quædam prodigiosa moris sui. Choaspites à flumine dicta est, uiridis, fulgoris aurei. Chrysolampis in Aethiopia nascitur, pallidi coloris die, noctu ignei. Chrysophis aurum uidetur esse. Cepionides in Aeolidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, nascuntur, multis coloribus transflucentes, aliâs uitreæ, aliâs crystallinæ, aliâs iaspideæ. Sed & sordidis tantus est nitor, ut imagines reddant, ceu specula. Daphniam Zoroastres morbis comitialibus demonstrat. Diadochus beryllo similis est. Diphris duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina, genitale utriusq; sexus distinguente linea. Dionysias nigra ac dura mistis rubentibus maculis: ex aqua trita saporem uini facit, & ebrietati resistere putatur. Draconites siue dracontia è cerebro fit draconum: sed nisi uiuentibus abscisso nunquam gemmescit, inuidia animalis mori se sentientis. Igitur dormientibus amputant. Sotacus qui uisam eam gemmam sibi apud regem scripsit, bigis uehi quærentes tradit, & uiso dracone spargere somnifica medicamenta, atque ita præcidere. Esse autem candore transflucido, nec posteà poliri, aut artem admittere. Encardia cognominatur & cardisce: una, in qua nigra effigies cordis eminet: altera, eodem nomine uiridi colore, cordis speciem repræsentat: tertia nigrum cor ostendit, reliqua sui parte candida. Enorchis candida est, diuisáque fragmentis testium effigiem repræsentat. Exhebenum Zoroastres speciosam & candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eristalis cùm sit candida, ad inclinationes rubescere uidetur. Erotylos eadem amphicome & hieromnemon, à Democrito laudatur in argumentis diuinationum. Eumeces in Bactris nascitur, silici similis, & capiti supposita uisa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beli gemmam, sanctissimi Deorum sibi, Assyrii appellant, porracei coloris, superstitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, cæruleum, igneum, minii, mali.

Eureos nucleo oliuæ similis est, striata concharum modo, non adeò candida. Eurotias situ uidetur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex qua Dii facilè surgebant. Epimelas fit, cùm in candida gemma supernè nigricat colos. Galaxiam aliqui galactiten uocant, similem proximè dictis, sed intercurrentibus sanguineis aut candidis uenis. Galactites ex uino colore lactis est. Eandem dicunt leucam, & leucographiam appellant, & synnephiten, tritam lactis succo ac sapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem, infantium quoque alligata collo saliuam facere dicitur, in ore autem liquescere. Eandem memoriam adimere dicunt. Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui smaragdum albis uenis circunligatum galactiten uocent. Galaicos argyrodamanti similis est, paulo sordidior. Inueniuntur autem binæ uel ternæ. Gasidanem Medi mittunt, coloris orobini, ueluti floribus sparsam. Nascitur & in Arbelis. Hæc quoque gemma concipere dicitur, & intra se partum fateri concussa, concipere autem trimestri spatio. Glossopetra linguæ similis humanæ in terra non nascitur, sed deficiente Luna cælo decidere, & lenocinanti necessaria creditur. Quod ne credamus, promissi quoque uanitas facit. Ventos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud est, quàm corallium: nominis causa, quod in duritiam lapidis mutatur. Emollit maria: fulminibus & typhoni resistere affirmant. Genianen eadem uanitate inimicorum pœnas efficere promittunt. Heliotropium nascitur in Aethiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis uenis distincta. Causa nominis, quoniam deiecta in uas aquæ fulgorem Solis accedentem percussu sanguineo mutat, maximè Aethiopica. Eadem extra aquam speculi modo Solem accipit, depræhendítque defectus, subeuntem Lunam ostendens. Magorum impudentiæ uel manifestissimum in hac quoque exemplum est, quoniam admista herba heliotropio, quibusdam quoque additis precationibus, gerentem conspici negent. Hephæstites quoque speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutila. Experimentum est, si feruentem aquam addita statim refrigeret, aut si in Sole addita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco.

Horminodes, ex argumento uiriditatis in candida gemma uel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parua magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptauit. Reperitur in Troglodytica regione. Hiera-

cites alternat tota, miluinis nigricans ueluti plumis. Hammites ouis piscium similis est, & alia uelut nitro composita, prædura alioquin. Hammonis cornu inter sacratissimas Aethiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens promittitur prædiuina somnia repræsentare. Hormesion inter gratissimas aspicitur, ex igneo colore radians auro, portante secū in extremitatibus candidam lucem. Hyæniæ ex oculis hyænæ, & ob id in uase inueniri dicuntur: & si credimus, linguæ hominis subditæ futura prædicere. Hæmatites in Aethiopia quidem principalis, sed & in Arabia & Africa inuenitur, sanguineo colore, non omittenda promissis ad coarguendas barbarorum insidias. Zachalias Babylonius in his libris quos scripsit ad regem Mithridatem, humana gemmis attribuit fata: has non contentus oculorū & iocinerum medicina decorasse, à rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus iudiciisque interposuit: in præliis etiam eas salutares pronuntiauit. Est & alia eiusdem generis, quæ uocatur henui ab Indis, xanthos appellata Græcis, è fuluo candicans. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum exprimunt. Icterias aliti lurido similis, ideo existimatur salubris contra regios morbos. Est & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio uiridi similis, latior prioribus, penè sine pondere uenis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris uenis descendentibus.

Iouis gemma candida est, non ponderosa, tenera. Indica gentium suarum habet nomen, subrufo colore, in attritu sudorem purpureum emanat. Alia eodem nomine candida, puluereo aspectu. Ion apud Indos uiolacea est, sed raro saturo colore lucet. Lepidotes squamas piscium uariis coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomen habens, inuenitur & in India. Leucophthalmos rutila aliâs, oculi speciem candidam nigrámque continet. Leucopetalos candorem niuis ex auro distinguit. Libanochros thuris similitudinem ostendit, sed succum mellis. Limoniates eadem uidetur, quæ smaragdus. De lipare hoc tantùm traditur, suffita ea omnes bestias euocari. Lysimachus Rhodio marmori similis est aureis uenis: politur ex marmore, amplitudine in angustias coeunte, ut inutilia exterantur. Leucochrysos fit chrysolitho interalbicante. Mennonia qualis sit, non traditur. Medea nigra est, à Medea illa fabulosa inuenta: habet uenas aurei coloris: sudorem reddit croci, saporem autem uini. Meconites papauera exprimit. Mitrax à Persis accepta est & Rubri maris montibus multicolor, contra Solem uariè refulgens. Meroctes porracea lacte sudat. Morion Indica, quæ nigerrimo colore translucet, uocatur pramnion: in qua miscetur & carbunculi colos, Alexandrinum: ubi sardæ, Cyprium. Nascitur & in Tyro & in Galatia. Xenocrates & sub Alpibus nasci tradit. Hæ sunt gemmæ, quæ ad ectypas scalpturas aptantur. Myrrhites myrrhæ colorem habet, faciémque minimæ gemmæ, unguenti odorem, attrita etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias similes uerrucis. Myrsinites melleum colorem habet, myrti odorem. Mesoleucos est, mediam gemmam candida distinguente linea: Mesomelas, nigra uena quemlibet colorem secante per medium. Nasamonites est sanguinea, nigris uenis. Nebrites Libero patri sacra, nomen traxit à nebridum eius similitudine. Sunt & aliæ nigræ generis eiusdem. Nympharena urbis & gentis Persicæ nomen habet, similis hippopotami dentibus. Orca barbari nominis, è nigro fuluóque ac uiridi & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam uocant, sicut ceraunia & brontia cadere cum imbribus & fulminibus dicitur, eundémque effectum habere, quem brontia, narratur. Præthereà in aras addita ea, traditur libamenta non amburi. Orites globosa specie, à quibusdam & siderites uocatur, ignem non sentiens. Ostracias siue ostracites est testacea durior: altera achatæ similis, nisi quod achates politura pinguescit: duriori tanta inest uis, ut aliæ gemmæ scalpantur fragmentis eius. Ostraciti ostea nomen & similitudinem dedere. Ophicardelon Barbari uocant, nigrum colorem binis lineis albis includentibus. De Obsidiano lapide diximus superiore libro. Inueniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, non solùm in Aethiopia Indiáque, sed etiam in Samnio, ut aliqui putant, & in litoribus Hispaniensis Oceani. Panchrus ferè ex omnibus coloribus constat. Pangonius non longior digito, ne crystallus uideatur, numero plurium angulo-

rum

rum cauetur. Paneros qualis ſit,à Metrodoro non dicitur:ſed carmen Timaridis reginæ in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit,ex quo intelligitur additam ei fœcunditatem.Quidam hanc panſebaſton uocant. Ponticarum plura ſunt genera. Eſt ſtellata nunc ſanguineis, nunc atris guttis, quæ inter ſacras habetur. Alia pro ſtellis eiuſdem coloris lineas habet, alia montium conuallíumque effigies. Phloginos,quem & chryſiten uocant, oſtreæ Atticæ aſſimilata inuenitur in Aegypto. Phœnicites ex balani ſimilitudine appellatur:Phycites algæ. Perileucos, filo ab ore gemmæ ad radicem uſque candido deſcendente. Pæantides,quas quidam gemonidas uocant,prægnantes fieri & parere dicuntur, mederíque parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum Tireſiæ inueniuntur,ſpecie aquæ glaciatæ. Solis gemma candida eſt, & ad ſpeciem ſideris in orbem fulgentes ſpargit radios. Sagdam Chaldæi adhæreſcentem nauibus inueniunt, praſini coloris. Samothracia inſula eiuſdem nominis gemmam dat nigram,ac ſine pondere, ligno ſimilem. Sauriten in uentre uiridis lacerti harundine diſſecti tradunt inueniri. Sarcites bubulas carnes præſentat. Selenites ex candido tranſlucet melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, reddítque eam in dies ſingulos creſcentis minuentíſque numero:naſcíque putatur in Arabia. Siderites ferro ſimilis, litigio illata diſcordias facit: quæque naſcitur in Aethiopia Sideropœcilos ex ea fit uariantibus guttis. Spongites ſpongiæ nomen repræſentat. Synodontites è cerebro piſcium eſt, qui ſynodontes uocantur. Syrtitæ in litore Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniuntur è melleo colore croco refulgentes:intus autem ſtellas continent languidas. Syringites ſtipulæ internodio ſimilis,perpetua fiſtula cauatur. Trichrus ex Africa nigra eſt, ſed tres ſuccos reddit,à radice nigrum,medio ſanguineum, ſummo candidum. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi,candidis radicibus ſpectatur. Telicardios colore cordis, Perſas apud quos gignitur,magnopere delectat, maculámq; appellant. Thracia trium generum eſt, uiridis, aut pallidior, tertia ſanguineis guttis. Tephritis nouæ Lunæ ſpeciem habet curuatæ in cornua, quamuis cinerei coloris. Tecolithos oleæ nucleo ſimilis uidetur:neq; eſt ei gemmæ honos,ſed lingentium calculos frangit pellítque. Veneris crines nigerrimi nitoris continent in ſe ſpeciem rufi crinis. Veientana Italica gemma eſt,Veiis reperta,nigram materiam diſtinguente limite albo. Zanthenem in Media naſci Democritus tradit,electri colore, & ſi quis terat in uino palmeo & croco,ceræ modo lenteſcere, odore magnæ ſuauitatis. Zmilaces in Euphrate naſcitur, Proconneſio marmori ſimilis,medio colore glauco. Zoroniſios in Indo flumine naſcitur:Magorum gemma eſſe narratur: neque aliud amplius de ea.

De gemmis, quæ à membris hominum cognominantur, & quæ ab animalibus, & de ijs, quæ à cæteris rebus.

CAPVT XI.

EST etiamnum alia diſtinctio, quam equidem fecerim,ſubinde uariata expoſitione.Siquidem à membris corporis habent nomina,Hepatites à iocinere,Steatites ſingulorum animalium adipe numeroſa. Adadunephros eiuſdem oculus dicitur:Deus & hic colitur Syris. Triophthalmos cum onyche naſcitur, tres hominis oculos ſimul exprimens. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echites uiperæ, ſcorpites ſcorpionis aut colore aut effigie,ſcarites ſcari piſcis, triglites mulli,ægophthalmos caprino oculo:item alia ſuillo.& à gruis collo geranites,hieracites accipitris. Aetites à colore aquilæ candicante cauda. Myrmecites innatam repentis formicæ effigiem habet:ſcarabæorum cantharias. Lycophthalmos quatuor eſt colorum ex rutilo ſanguinea:in medio nigrum candido cingitur,ut luporum oculi, illis per omnia ſimilis. Taos pauoni eſt ſimilis, item aſpidi, quam uocari chelidoniam inuenio. Arenarum ſimilitudo eſt in hammochryſo, uelut auro harenis miſto. Cenchrites milii granis uelut ſparſis.

Dryites è truncis arborum: hæc & ligni modo ardet. Ciſſites in candido collucet ederæ foliis, quæ totam tenent. Narciſſites uenis etiam ederæ diſtincta. Cyamea nigra eſt,ſed fracta ex ſe fabæ ſimilitudinem parit. Pyren ab oliuæ nucleo dicta eſt: huic

aliquando

aliquando inesse piscium spinæ uidentur. Chalazias grandinum & colorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere suum frigus. Pyrites nigra quidem, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Astrapiæ in candido aut cyaneo discurrunt è medio fulminis radii. In Phlegontide intus ardere quædam uidetur flamma quæ non exeat. In Anthracitide scintillæ discurrere aliquando uidentur. Enhydros semper rotunditatis absolutæ, in candore est leuis, sed ad motū fluctuat intus in ea ueluti in ouis liquor. Polytrix in uiridi capillatur, sed defluuia comarum facere dicitur. Sunt & à leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellauit chrysolithum aureus, chrysoprasum herbaceus, melleus melichrota: quamuis plura eius genera sint. Melichloron est geminus, parte flauus, parte melleus: Crocian croci. Polia canitiem quandam sparti indicat: eandem duriorem, nigra Spartopolios. Rhodites à rosa † est. Melites mali coloris, Chalcites æris, Sycites fici. Ratio nominum non est in Borsycite, in nigro ramosa, candidis aut sanguineis frondibus: nec gemite, uelut in petra candidis manibus inter se complexis. Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum: Synochitide umbras inferorum euocatas teneri: Dendritide alba defossa sub arbore, quæ cædatur, securis aciem non hebetari. Et sunt multo plures, magísque monstrificæ, quibus Barbari dedere nomina, confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dira mendacia.

† Est, redundat, neque est in uetustis codicibus. Dependent enim hæc ab eo quod præcessit, Colos appellauit &c.

De gemmis nascentibus & factitijs, & figuris gemmarum.

CAPVT XII.

Gemmæ nascuntur & repentè nouæ ac sine nominibus: ut Lampsaci in metallis aurariis una inuenta, quæ propter pulchritudinem Alexandro regi missa fuit, ut author est Theophrastus. Cochlides quoque nunc uulgatissimæ, fiunt uerius, quàm nascuntur: in Arabia repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt septenis diebus noctibúsque sine intermissione: ita omni terreno uitiosóque decusso purgatam purámque glebam artificum ingenio uariè distribui in uenas, ductúsque macularum quàm maximè uendibili ratione sectantium: quondámque tantæ magnitudinis fecere, ut equis regum in Oriente frontalia atque pro phaleris pensilia facerent. Et aliâs omnes gemmæ mellis decoctu nitescūnt, præcipuè Corsici, in omni alio usu acriora abhorrentes. Quæ uariæ sunt, & ad nouitatem accedere calliditate ingeniorum contigit, ut nomen usitatum non habeant, physes appellant, uelut ipsius naturæ admirationem in iis uenditantes, cùm finis nominum non sit, quæ persequi non equidem cogito, innumera ex Græca uanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis, etiam plebeiis rarorum generum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud uerò meminisse conueniet, increscentibus uariè maculis ac uerrucis, lineárumque interueniente multiplici ductu & colore, mutari sæpius nomina in eadem plerunque materia. Nunc cōmuniter ad omnium gemmarum obseruationes pertinentia dicemus, opiniones secuti authorum. Cauæ aut extuberantes uiliores uidentur æqualibus. Figura oblonga maximè probatur, deinde quæ uocatur lenticula, posteà † clypeidos & rotunda: angulosis minima gratia. Veras à falsis discernendi magna difficultas: quippe cùm inuentum sit, ex ueris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches è ceraunniis glutinantur gemmis, ita ut depræhendi ars non possit, aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio sumptis, omnibus in suo genere probatissimis. Quinimo etiam extant commentarii authorum, quos non equidem demonstrarim, quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi, aliæque translucentes, sardonyx è sarda, item cæteræ ex aliis. Neque est ulla fraus uitæ lucrosior.

† clypeoides

De ratione probandarum gemmarum. CAP. XIII.

Nos contrà rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, (quando etiam luxuriam aduersus fraudes muniri decet) præter illa, quæ in principalibus quibusque generibus priuatim diximus. Translucentes matutinò probari censent: aut si necesse est, in quartam horam, posteà uetant. Experimenta pluribus modis constant. Primum pondere, si grauiores sentiuntur, post hæc corpore. Factitiis pustulæ in profundo apparent,

ſcabritia in cute, in capillamento fulgoris inconſtantia, priùs quàm ad oculos perueniat, deſinens nitor. Decuſſi fragmenti paulum, quod in lamina ferrea teratur, efficaciſſimum experimento excuſant mangones gemmarum. Recuſant ſimiliter & limæ probationem. Obſidianæ fragmenta ueras gemmas non ſcarificant. Factitiæ ſcarificationis † candicantiam fugiunt. Tantáque differentia eſt, ut aliæ ferro ſcalpi non poſſint, aliæ non niſi retuſo, uerùm omnes adamante. Plurimum uerò in his terebrarum proficit feruor. Gemmiferi amnes ſunt Aceſines & Ganges : terrarum autem omnium maximè India. Et iam peractis omnibus naturæ operibus, diſcrimen quoddam rerum ipſarum atque terrarum facere conueniat. Ergo in toto orbe & quacunque cæli conuexitas uergit, pulcherrima eſt omnium, rebúſq; meritò principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parénſque mundi altera, uiris, fœminis, ducibus, militibus, ſeruitiis, artium præſtantia, ingeniorum claritatibus, iam ſitu ac ſalubritate cæli atque temperie, acceſſu cunctarum gentium facili, litoribus portuoſis, benigno uentorum afflatu, (etenim contingit recurrentis poſitio in partem utiliſſimam, & inter ortus occaſúſque mediam) aquarum copia, nemorum ſalubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, ſoli fertilitate, pabuli ubertate. Quicquid eſt, quo carere uita non debeat, nuſquam eſt præſtantius : fruges, uinum, olea, uellera, lina, ueſtes, iuuenci. Ne equos quidem in trigariis præferri ullos uernaculis animaduerto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis ceſſit : & iis nunc in ſe grauida pro omni dote uarios ſuccos, & frugum pomorúmque ſapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabuloſis, proximè quidem duxerim Hiſpaniam, quacunque ambitur mari.

† Budæus in poſterioribus in Pandect. Annotationib. legendum cenſet, candicantia, ſeptimo caſu.

C. PLINII NATVRALIS HISTORIAE
LIBRI XXXVII. ET VLTIMI
FINIS.

CLARISSIMO VIRO DOMINO DAMIANO A GOES SIGISMVNDVS GELENIVS S. P. D.

AVD facile erat, Damiane optime, post Hermolaum super historia Pliniana annotanti, impudentiæ arrogantiæ'ue opinionem euadere, si primus tale aliquid attentassem. Nunc posteaquam eruditorum aliquot in hoc genere lucubrationes magno applausu exceptas uideo, non opinor ullis apologiis opus, quòd quæ pro parte uirili animaduerti, ipse quoque studiosis communico. Et tamen, etiamsi alius nemo post illum annotasset, dicere poteram, manere illi mansurámque suam gratiam, quòd labore suo nos maxima parte laboris leuarit: qui ut primus hanc uiam ingredientibus muniuit, ita neminem, quò minus eiusdem industriæ successionem capesseret, uetuit, modò suis uestigiis insistere studeret: & fortassis quædam, quæ uir ille restituit, post eius obitum à librariis denuo uitiata sunt. Quin & gloria illi manet illibata per nos, quotquot aliquid castigationibus Plinianis adiecimus. Neque enim statim doctior est, qui posterior aliquid depræhendit, sed sæpenumero felicior. Equidem quamuis cupidè arripuerim conferendi exemplaria munus, quòd partim iam expertus essem, id publico studiosorum commodo me facturum: Annotationes tamen inuitus adieci, nec nisi doctissimorum amicorum authoritate compulsus: quibus neque quicquam pernegari decebat, & illis sciebam consilii sui rationem constare. Nec hæc dico, quòd hoc modo uelim culpam in illos translatam, imò non deprecor arrogantiæ crimen, nisi in his Annotationibus euicero, me nihil temere, nihil superuacaneè mutasse: sed tamen libentius Persiorum, quam Læliorum, iudicio staturus, quamtumuis diuersam ipse Plinius iudicum reiectionem habeat: ídque non sine causa. Nam ille sua per modestiam extenuare maluit: nos non nostra in medium proponimus, sed Pliniana ex uetustissimis archetypis reuocata adferimus. Nanque eam castigandi rationem secutus sum, quam omnium certissimam usu comperi. Quid enim certius, quàm duo peruetusta exemplaria inter se consentientia sequi: alterum longè integerrimum, deprauatius alterum, ita tamen ut syncerioris lectionis manifesta etiamnunc uestigia retineat: maximè, si phrasin quoque Plinianam diligenter obserues. Me certè hic oculatiorem fecit cum diuturna in cæteris Latinis scriptoribus exercitatio, dum eò attentius in his uersor, quòd non mihi solùm caueo, sed & his qui Frobenianos codices euoluunt prospectum cupio: tum hic ipse author plus minus decies non oscitanter perlustratus, ac proinde iam familiarior. Et in prima quidem editione quædam non exigui momenti restituimus, parcius tamen, quia ultro, & à nemine dum demandata ea prouincia: at in secunda accuratius idem egimus, sed tum quoque ob angustiam temporis saltuatim duntaxat, prout ad singulos scrupulos res poscere uidebatur, exemplaria consulendo. Nunc postremò nactus plusculum otii, à capite usque ad calcem totum opus contuli: tantúmque erratorum sublatum est, quantum superesse non eram crediturus, nisi ipse periculum fecissem: nõ solùm eius generis, quæ sensum uitiant: sed etiam, quæ orationis uetustatem deformant, maiora pleraque quàm pro literarum numero. Dicet aliquis; Tu ne igitur postulas, ut quicquid quomodocunque mutasti, pro syncera lectione recipiamus: quod nemo ante te postulauit, quantumuis doctior? Hic, quisquis est, non aliud responsum feret, quàm diuersam esse meam, atque illorum, castigandi rationem. Illi homines ingeniosi, etiam sicunde se non satis explicabant, uel ex authorum, quos citat Plinius, collatione, uel alioqui coniecturis

probabilibus, interdum uariis, adiutare Lectorem pro sua benignitate conati sunt. Ego secutus consensum probatæ fidei codicum, quoties inueni manifestò ueriorem lectionem, eam in contextum reposui: sicubi hæsi, (quod sanè præterquàm in nomenclatura herbarum, perrarò incidit in tanto archetyporum præsidio) locum aliis disquirendum relinquere malui, quàm frustra uexare. Quoniam uerò ingenuè fatendum erat, nonnulla hodiéque deprauata manere, si quis eis quoque restituendis operam impendere uolet, aut etiam à nobis attacta retractare, unum orabitur, à diuinationibus, non semper feliciter cadentibus, abstineat, & ea demum adferat, quæ non solùm speciem synceritatis præ se ferant, uerùm etiam alicuius ex tam multis manu scriptis codicibus testimonio fulciri possint. Meam uerò opellam ideo tibi uir integerrime dedicaui, quòd & te hoc genus studiis cumprimis delectari animaduerti: & affectionis erga te meæ, quam degustata tua humanitas excitauit, pignus aliquod esse uolui: simul ut per te hic meus conatus innotescat Italis quoque, apud quos nunc uiuis, quorúmque exacta iudicia demiror, & candorem exosculor. Vale. Basileæ calendis Ianuarii, Anno. M. D. XXXV.

SIGIS

SIGISMVNDI GELENII CASTIGATIONES EX VETVSTOrum archetyporum collatione, in aliquammulta Pliniani operis loca, ab aliis antea parum animaduersa.

EX LIBRO SECVNDO Cap. VIII.

Irculorum quoque cæli ratio in terræ mentione aptiùs dicetur, quando ad eam pertinet tota Signiferi modulatio inuentionibus non dilatis.) Si hoc modo legamus, quo referentur hæc uerba, Inuentionibus non dilatis? Non ad circulos, de quorum inuentione hic nihil. vt iam demus Signiferi modulationem hic rectè posse dici. Veteres codices habent: Quando ad eam tota pertinet, Signiferi modo inuentionibus non dilatis. Vt Tota referatur ad Ratio, non ad Modulatio, quæ vox in manu scriptis non est: & sensus sit: de uno Signifero circulo hic se dicturum, quid circa eum primi Anaximander & Cleostratus obseruauerint: cæterorum circulorum mentionem cum mentione terræ aptius coniungendam: quod facit in fine libri. Minutiora annotare non videtur necesse. Satis est, in eis quæ maioris sunt momēti, fidem codicum, quos sequimur, approbare. Tertium Martis, quod quidam Herculis uocant, ignea ardentis Solis vicinitate, binis ferè annis conuerti.) Vetus lectio, Ignei, ardentis à Solis vicinitate: quemadmodum & Liuius sæpe loquitur. Causam reddit non cur biennio circulum absumat, sed cur ardens sit & igneus. Temperari Iouem, salutarémque fieri Deum. De sydere loquitur, non de Deo. Scriba proximè sequentem particulam Déinde, deprauauit in Deum Inde. Vt temporum ratio facilius Solis itineri congruat. Faciliùs redundat. Circa finem capitis pro Ctesias & Sosigenes, legitur, Hic idem & Sosigenes, magno manu scriptorum codicum consensu. Refertur autem ad Timæum. Quin & in Catalogo mox post Timæum Sosigenes subiicitur. Eodem versu in vtroque exemplari est, Peculiaris syderum ratio, non statio. Cap. IX. Quæ mensis exitu latet, cùm laborare iam creditur. Antiquorum atque emendatorum codicum lectio est: Cùm laborare non creditur, id est, interquiescere creditur, eò quòd tunc lucere desinat. Vnde quod interlunio fit, aliquoties Plinio silente Luna fieri dicitur. Vnum locum adscribam, qui primus occurrit lib. 28. cap. 7. Non segnius silente Luna, coitúsque tum maribus exitiales esse. Tale est & illud apud Maronem: A Tenedo tacitæ per amica silentia Lunæ. ubi interlunium significat, noctísq; obscuritatem, Græcorum insidiis accommodam. Reperiuntur quidem apud poetas Solis labores, & Luna laborans: verùm illi tum de eclipsibus loquuntur. Reliqui tamen vulgatam lectionem, contentus diuersam indicasse, mutaturus alioqui, nisi maturè animaduertissem, esse quibus & illa non displiceat. Tertio inde versu illic legitur de Endymione: Et ob id amore eius famæ traditus. Arbitrium sit penes eruditum lectorem. Dein remorata in coitu.) Scripsi morata. Remorari enim actiuam significationem habet: vnde remora piscis, quòd naues remoretur. Omnium, quæ in cælo prænosci potuerunt, magistra.) Lego pernosci, vt intelligas certam & absolutam cognitionem. De præsagiis Plinium hic non loqui indicant quæ mox subsequuntur, In duodecim mensium spatia, &c. Sequenti versu lege: Ipsa toties Solem. non, ipsum Cap. XI. Immensum esse constat, quia arborum, &c.) Verbum constat, redundat. refertur enim hæc tota oratio ad præcedens verbum aperitur. &, Qui arborum, habent veteres codices, non Quia. Scriba a literam geminauit. Cap. XII. Solis defectu, qui sub Astyage rege factus est) Vetus lectio, Qui Alyatte rege f.e. Cap. XVI.

Hoc uno protinus intelligi potest visu.) Lege, Hoc non protinus. Cap. XVIII. In triquetro semi ambitur orbe.) Legendum, Seminani ambitur orbe. Cap. XXV. Fiunt & hirci, villorum specie.) Scribo, Hirti. Lampades ardentes imitantur faces.) Legendum, Lampadias ardentes imitatur faces. Lampadias eâdem forma, qua proximo versu dixit Ceratias singulari numero. Item versu à fine pag. 4. Spiræ modo, non Spinæ. Pag. sequentis versu decimotertio: Eo sidere significari, nō, Eo signo. Cap. XXVI. Non modò an obirent noscerentúrq;, sed omnino aliqua transirent.) Melius, Non modo an obirent nascerentúrue, sed an om. &c. Cap. XXVII. Atqui hæc ego ratis temporibus.) Rectius: Atque hæc ego statis temporibus. Cap. XXXI. Semel in meridie. Vetus lectio. Semel & meridie. Exemplaria consentiunt. Mox post singula paria Consulum adiecimus coniunctionem, quo euidentius anni ab inuicem secernerentur. Cap. XXXII. Alter Consul est C. Fannius, non L. Annius. Cap. XXXV. Postquàm in Lunæ magnitudinem facta sit. Miror, cur hic hebraismus placuerit. Sic enim illi loquuntur: Factus est mihi Deus in protectorem, & in locum refugii. Nostri codices habent, Lunæ magnitudine. Cap. XXXVIII. Infra Lunam hæc sedes multo inferior (vt animaduerto propemodum constare infinitum) ex superiore natura aëris, & terreni halitus miscens vtraque sorte conditur.) Planior lectio: Infra Lunam hæc sedes, multóque inferior (vt animaduerto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aëris, infinitum & terreni halitus miscens, vtraq; sorte confunditur. Attestantur ambo exemplaria. Cap. XLVII. Veteres quatuor omnino seruauere per totidem mūdi partes: ideo nec Homerus plures nominat. Hebetius mox iudicatum id est. Secuta ætas, octo addidit, ratione nimis subtili & concisa. Proximis inter vtranque

media placuit.) Est quidem sensus idem in antiqua lectione: mirum tamen, quantum sibi hic indulserit castigator nescio quis, dictiones alias addendo, alias transponendo, alias diuisas cõponendo, unámq; continuam orationem in plures minutas ineptè concidendo. Talem audaciã ardelionũ probare nõ possum. Hermolaus extra culpam est: Aleriensis fortasse nõ est. Nunc vide synceriorem lectionem. Veteres quatuor omnino seruauere, per totidem mundi partes, (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti (vt mox iudicatum est) ratione: secuta ætas octo addidit, nimis subtili & concisa: proximis inter vtranque media placuit. Quod si quis contendat nostram lectionem scribarum temeritate inuectam: primum exemplaria consentiunt: deinde scribæ non solent tam feliciter errare. Castigatorum hæc solertia est, deprauationibus speciem aliquã synceritatis affingere, quorum impudentia sæpius, quàm vellem, ansam destomachandi præbet. Argesten intelligit & Cæciam.) Distingue, vt Cæcias sequentibus cohæreat: Et Cæciam aliqui vocant Hellespontium. Saluberrimus autem omnium Aquilo, quia siccus & frigidior: noxius Auster, fortasse quia magis humidus.) Non video, cur hic quoque libuerit castigatoribus tantum verborum transponere, fortiter cõtempta fide archetyporum. Auster, qui Græcis Notus, sæpius quidem imbrifer, interdum tamẽ serenificus est, vel Horatio teste: Albus ut obscuro detergit nubila cælo Sæpe Notus. neq; semper imbres adfert: vtroque modo noxius: atq; etiam magis, quoties est siccus, quòd tunc etiam æstuosus sit. Id an non satis Latinè Plinius expressit his verbis? Saluberrimus autem omnium Aquilo. Noxius Auster: & magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est. Sequenti versu in ambobus legitur: Etesiæ nocte desinunt ferè, non Flare. & quorsum attinebat supponere Flare: cum æquè perfecta locutio sit: Etesiæ noctu desinunt. Nec malè nostri in sequenti versu: Cum vocantur Ornithiæ, pro quo in vulgatis est, Qui vocantur. Nam & Ornithiæ sunt Etesiæ, æquè stati.

Cap. XLVIII. Rursúsq; deiecti in terram, obducta nubium cute.) Antiqua scriptura, Rursúsque deiecti. interim obducta. Quod si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus alto, quàm procella. Scribo Lato, non Alto. Superiùs enim dixerat, Si latè siccam ruperint nubem, procellam gignunt.

Cap. XLIX. Quòd si simul rupit nubem, exarsitque, & ignem habuit, aut posteà concepit, fulmen est.) Lego. Non posteà concepit. Id addit ad differentiam presteris, quem in fine præcedentis capitis dixit, rupta nube demum, dum furit, accendi. Vortex autem hoc meando distat à turbine, quo stridor à fragore.) Non displicet, quod habent nostra exemplaria: Vortex autem remeando distat à turbine, & quod stridor à fragore.

Cap. L. Quæ à septentrione descendunt ad teporem, qualis est omnis campaniæ tractus) Rursus in ambobus est: Quæ à septentrione discedunt ad teporem, qualis est Vrbis & Campaniæ tractus.

Cap. LII. Saturni ea sidere proficisci.) Deest præpositio: A Saturni sidere.

Cap. LIII. Impetratum Vulsiniis, & urbe & agris depopulatis, subeunte monstro, quod uocauere Oltam.) Syncera lectio: Impetratum, Volsinios vrbem agris depopulatis subeunte monstro, quod vocauere Voltam. Alioqui serum erat Iouis tonantis auxilium iam depopulata vrbe. Quod autem ad monstri nomen attinet, Tusci terram vocabant volam. Inde Volta, terrigena bellua.

Cap. LV. Quia nonnullæ earum sunt fulmine dirutæ,) Magis idonea causa est in manuscriptis voluminibus: Nulla non earum fulmine diruta.

Cap. LXIII. Cuius numen vltimũ iam nullis imprecamur, rati graue.) Quid est imprecari numen? Imprecamur mala. Numen, nisi aliquid addas, nihil mali est. Transposuit vnam syllabam nescio quis, Imprecamur rati, scribẽdo, pro Precamur irati. Dicebant enim male precantes: Sit tibi terra grauis. Sicut contrà bene precãtes: Sit tibi terra leuis: vt est videre in epitaphiis. Irati precamur defunctis terram grauem, cupientes & ipsam eis iratam, quasi nesciamus solam nunquam homini irasci.

Cap. LXVIII. Iam primum in dimidio computari mihi videtur, tanquam nulla portio ipsi decedat Oceano.) Mihi, redundat. nam ipse improbat eam opinionem. & pro decedat Decidatur legendum. Portio terræ deciditur oceano, eíque accedit, non decedit. Europam Asiámque dispartit.) In nostris exemplaribus pro Dispertit legitur Dispescit.

Cap. LXX. Neque enim (vt dixere aliqui) mundus hic polo excelsiore se attollit, vt vndiq; nõ cernantur hæc sidera.) Primũ non, Mundus, hic, sed, Hoc polo, legendum: déinde, Aut vndiq; cernerentur hæc sidera. Aut, id est, alioqui. nam & hoc significatu apud probos authores reperitur hæc particula. Sic libr. 19. cap. 5. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt.

Cap. LXXI. Eundémq; remeans obuium cõtrario præuertebat occursu.) Malui, quod est in scriptis exemplaribus, Præteruertebat. præuertimus enim ad eandẽ metam nobiscũ tendentes, nõ obuios. Et æque integra locutio est absq; coniunctione Que.

Cap. LXXII. Vasáque horoscopa non ubique eidem sunt vsui. Lege, Eadem. s. vasa.

Cap. LXXVIII. Ipsóque crinium argumento.) Melius Crurum, quàm Crinium.

Cap. LXXXVIII. In eadem & oppidum haustum profundo: alióque motu terræ Statinas emersisse: & alio, prouolutis montibus insulam extitisse Prochytam.) Veteres codices pro Statinas habent Stagnum, vt intelligas omnia in vna insula accidisse, oppidum hiatu haustum, stagnum emersisse, montes prouolutos, non eodem tamen terræ motu, sed alio post alium.

Cap. LXXXIX. Domiston & Prienen Mileto, Artemisiam Parthenio promontorio.) Illic veriùs legitur: Dromiscon & Pernen, Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio.

Cap. XCIIII. Similiter in Reatino.) Hæ tres voces cum fine huius capitis cohærent, non cum sequentis initio.

Cap. XCVIII. His adde, vt nihil quod equidem nouerim prætercam, Aristoteles.) Legendum, Addit. & sequenti versu redundat, affirmat.

Cap. CIII. In Falisco Clitumni amnis aqua potata candidos boues facit.) Hominem peritum regionum, qui tam leui momento Clitumnum ex Vmbria in Hetruriam traduxit. Vetus lectio: In Falisco omnis aqua potata candidos boues facit.

In Pôto fluuius Astaces irrigat campos, in quibus pastæ oues nigro lacte æquè gentes alunt.) Cui absurdum visum est, Scythicam gentem equino lacte ali, is multo vaniora credidisset, quæ Pausanias de victimis ex hoc armento tradit, & sacras quoque dapes apud illos equinis visceribus constare. Certè apud Maronem legisse debuerat: Et lac concretum cum sanguine potat equino. Quare non erat cur mutaretur vetus lectio: In quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alunt.

Cap. CVI. In medio mari Hiera insula ardet. Aeolia insula iuxta Italiam cum ipso mari arsit.) Nulla insula propriè vocatur Aeolia, sed ex septem Aeoliis vni nomen est Hiera. Proinde magis placet antiqua lectio: In medio mari Hiera insula iuxta Italiam, &c.

Cap. CVII. Quid, quòd innumerabiles partus, sed naturales scatent?) Pro partus illic legitur Parui. Naturales dixit propter præcedétē speculorū mentionem: Parui, quia hactenus de magnis loquutus.

Cap. CVIII. Quæ mensura Artemidoro attestante efficit.) Melius: Artemidori ratione efficit.

EX LIBRO TERTIO.

Cap. I.

Lvsum enim Liberi patris ac Lysam cum eo bacchantē.) Lysiam istum nunquā natū opinor: & plana est vetus lectio: Lusum enim Liberi patris, ac lyssam cum eo bacchātium, nomen dedisse Lusitaniæ. Nota est ex poetis lyssa, hoc est rabies, mænadum Bacchi comitū obuios thyrso ferientium, & canes pecudésque discerpentium: de qua illud, Et toruū vitulo caput ablatura superbo Bassaris, & lyncem Mænas flexura corymbis. Libida quæ Clausa, Stici quod Iulienses.) Antiqui codices verius: Ilipula, quæ Laus: Artigi quod Iulienses, ac mox pro Auia Ecdanum, Arialdunum: pro Hebura, Vbeda: pro Ipho, Hippo: pro Tuati, Tucci. & subiicit: omnia Bastetaniæ: quod aliquis in obuia deprauauit. Obulco, quod Botificense.) Lege Pontificense. Ferè enim barbaris oppidorū in hoc tractu nominibus Latina cognomina adiūgit. mox Ilipa cognomine magna, Italica. Magna, redūdat. Ab ora vēti prope Menobā.) Veniēti lege, nō Vēti.

Cap. III. Oppida oræ prima, Vrci.) Lege, oræ proxima. Qui Phocensium fuere soboles.) Scribo Phocæensium, à Phocæa Ioniæ, non à Phocide Helladis. Oscenses regionis Bastetaniæ.) Rectius Vescitaniæ. Hæc mediterranea est regio, illa maritima: quamuis & illa suam habeat Oscam, ab hac diuersam. Ac mox pro Carcenses, Cinnenses, Cortenses: illic legitur, Carenses, Cincenses, Cortonenses.

Capútque Celtiberiæ, Segobrigenses, Carpetani, & Toletani) Lege & distingue sic: Capútq; Celtiberiæ Segobrigenses, Carpetaniæ Toletani. Aliquanto post, Asturum duodecim populi diuisi in Augustanos: lege addendo: Diuisi in Augustanos & transmontanos. Ac mox, In iis sunt Gyri,) Legendum Giguri, attestante Ptolemæo.

Cap. IIII. Amnis Cema.) Cum omnes Geographi Varum in hac ora Galliæ finem faciant, miror cur castigatoribus libuerit Cemā pro Varo supponere reclamantibus manu scriptis codicibus.

Cap. V. A Corsica minus CXX.) Est quidem huic fermè par interuallum, & inter Corsicā: magis tamen placet Corcyram legi, quàm Corsicā, quemadmodum habent vetusti codices. alioqui Corsica ante Sardiniam, nō ante Issam ponenda erat: eo videlicet ordine, quo ipsæ insulæ sitæ sunt. Oppido Vendiaticorū, ciuitas Cemelion.) Melior vetus lectio: Oppidū Vediantiorū ciuitatis Cemelion. Cæsar Liuius & Plinius solent gentes Hispanas atque Gallicas in ciuitates diuidere: cuiusmodi nūc imperitū vulgus communitates vocat. Sic inter Belgarum ciuitates numerantur, Renii, Treuiri, Eburones, Neruii, Morini, atq; alii. Singulæ ciuitates plura habebant oppida, pro suis quæq; opibus: quædā exiguæ non plus vno. Ita hoc loco Vediantiorum ciuitatis oppidum Cemelion recensetur non longè ab ora. Et Vediantii dicuntur ea forma, qua in eisdem alpibus Ebroduntii, qui hodie sunt Ebrodunenses. Venidates diuersi sunt ab his trans Padum vicini Carnis. Trira, Barderate.) Iria, non Trira. Atentanis Græca gente.) Scribo Atintanis, à recto Atintan, sicut Acarnan. Fluentini præfluenti Arno appositi.) Non mutaui lectionem: omnes tamen, quotquot vidi, manu scripti codices, Florentinos habent. Ibi fuere Amyclæ.) Antiqua lectio: & vbi fuere Amy. Mox, Dein lacus Fundanus: lege addendo iuxta fidem veterū codicum, Dein locus Speluncæ, lacus Fundanus. Meminerunt huius loci Tacitus & Tranquillus. Itē sequenti versu pro, Oppidum Formiæ, antiq. Læst. sedes: Oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, vt existimaure, antiqua Læstrygonum sedes. Nauigatione à Circeiis.) Lege, nauigatio. & pro, Capua ab XI campo dicta: illic est tantum, Capua ab campo dicta. Nec multò pòst, Verulani, pro Nerulanis. Compita earum CCLXV. pass.) Syncera lectio: Compita Larum CCLXV. attestatur Ouidianus versiculus: Compita grata Lari, compita grata cani. nam in compitis sacrū anniuersarium Laribus fiebat. vnde Cōpitalia dicta, dies ei sacrificio status. & verba quæ subiiciuntur intelligenda sunt de paribus inter se à milliario ad omnes portas spatiis. Quòd si quis altitudinem.) Melius, Quò si quis. Paulò pòst pro Ficulnea veteres habent Ficana: & pro Aeneipolis constanter habent Antipolis. Verisimiléq; est, Pelasgos aut Arcadas, qui cum Aboriginibus Saturniam tenebant, hoc nomen Ianiculo indidisse, quòd id oppidulum sibi ex aduerso situm esset. Ibidem, quòd Antēnas pluratiuo numero malui scribere, Virgilium quoque secutus sum, non solùm libros manu descriptos. Mutucumenses, Olliculani.) Nostra exemplaria, Mutucumenses, Munienses, Numinienses, Olliculani. Atque ita confit LIII. populorum numerus. In antiquo Latio LIII populi.) Syncera lectio: Ita ex antiquo Latio. Pæstum, à Græcis Posidonia appellatum.) Præpositionem castigatores de suo adiecerunt. Idem factum & aliis locis plurimis. Crathis fluuius, pater, vt dixere, Scyllæ.) Alius est Cratis, non in hac ora sed in

fronte Italiæ circa Thurios. Legendum igitur, Crataeis fluuius, mater, vt dixere, Scyllæ: testantibus Homero simul & emendatis exéplaribus Plinianis. Inde Apennini sylua.) Addendum nomen syluæ Sila, cuius & Virg. meminit. id aliquis sustulit, putans per errorem repetitam dictioné. Oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiam, Latina Cinium & Cunici, quod fœderatum Bochorũ fuit.) Quis hic sentiret erratum? est tamen non leue. Legendũ enim: Et fœderatum Bochri fuit. Sensus est: Olim quinque in ea insula oppida fuisse, duo ius ciuitatis habuisse, duo ius Latii: quintum fœderatũ Romanorum fuisse, ídq; intercidisse. Qui lectionem mutauit, somniauit Bochos reges, nec sensit eodem propè modo dictum, Fuit, quo illud, Fuit Ilium. Iamnonem & Magonem.) Scio Strabonem has solas enumerare. fieri tamen potuit, vt tertiam Saniseram aut ignorauerit, aut prudens, tanquam minùs nobilem, prætererit. Verisimile est autem eam solam indigenarum fuisse, reliquas duas à Pœnis colonias deductas, & à deductoribus denominatas vocabula Punica indicant. Sequenti versu pro Meraria legendum Mænariæ, à mænis piscibus salsamento aptis.

Cap.VI. Et Barpona, Mænaria, Colubraria, Venaria.) Barpona vox est nihili & fictitia. Lege, Et paruæ, Men. Col. Ven. Cap.VIII. Inter se autem hæc promontoria latè distant his spatiis, Antiqui codices: Inter se auté hæc promontoria ac latera distát his spatiis. Cephaledis, Aleũtium, Agathyrsum.) Vera lectio: Cephalœdis, Aluntium, Agathirna. Hanc & Liuius sic nominat. Cephalœdis hodiéq; nomen retinet. Cap.IX. Cui successit Aeolus.) Lege: qui successit Aeolo, & Longonis vox est deprauata. nam Melogonis siue Melogunis scribendum est, à prouentu ouium, μηλογονίς. Cap.XI. Amita, Pactius, Aufidus.) Scribendum, Amnes, Pactius, Aufidus. In fine capitis intercidit vna vox. integra lectio est, Norbanenses, Palionenses, Sturnini. Cap.XII. Succentes, Lucentes.) Scribo, Fucentes, Lucenses. Fucétes à Fucino lacu, Lucenses à luco quopiam. & pro Mutustæis Mutuscæos. Virg. Oliuiferæque Mutuscæ. & Aequiculos, non Aequicolas. Est enim diminutiuum. Cap.XIIII. Forosempronienses, Inginini.) Imò Iguini. hodie Eugubini dicuntur. Aestini, Sentinates.) Pelestini, non Aestini. Suprà Interamnani.) Lego, supra Interamnam, cohærent enim hæ duæ voces cum præcedentibus. Cap.XV. Regiates, Vrbinates.) Imò Vmbranates. nam Vrbinates in sexta regione censentur. Cap.XVI. Finibus Ligurum Gabiennorum. Lege Vagiennorum, quorum oppidum Augusta, non longè à fonte Padi.

Cap.XVII. Transpadana appellatur ab eo regio nona.) Quia mox cap.18. sequitur, Venetia decima regio, castigator pro sua sapientia hic ex vndecima fecit nonam, oblitus suprà Liguriam ex descriptione D. Augusti dici nonam regionem. is totam Italiam diuisit in regiones vndecim. Quod si hæc nona est, quænam erit vndecima? Sequéti versu non est, Fluctuoso alueo, sed Fructuoso, videlicet ob importationem variarum mercium.

Cap.XIX. Pola, quæ nunc Iulia pietas.) Rectius Pietas Iulia. Solet enim ferè in talibus oppidorum nominibus substantiuum adiectiuo præponi. Sic in Hispania, Fama Iulia, Concordia Iulia. Similiter in Italia Laus Pompeia. In mediterraneo regionis decimæ, Colonia Cremona: Brixia, Cenomannorum agro: Venetorũ autem Natri Ateste.) Antiqua & syncera lectio: In mediterraneo regionis decimæ Coloniæ, Cremona, Brixia Cenomannorũ agro, Venetorum autem Ateste. Error est non simplex. primũ sola Cremona Colonia vocatur, quasi non & Brixia & Ateste coloniæ fuerint: deinde Natri coloniarum enumerationi inseritur, quo nomine nulla vsquã colonia legitur. Paulò pòst Fertini legendum, nõ Feltrini. nam hoc posterius nomen recens est, & ex illo altero vetere deprauatum.

Cap.XXI. Populorum pauca effatu digna aut felicia nomina.) Melius, facilia. Insulæ in eo sinu, Absyrtiũ, Arba.) Integra lectio: Insulæ eius sinus cum oppidis, præter supra significatas, Absyrtiũ, Arba.

Cap.XXII. Petunt in ea iura iuribus descriptis in decurias.) Legendum, Petunt in eam iura descripti in decurias. Stæi, Colentini.) Issæi, non Stæi.

Cap.XXIII. In ora verò ciuium Romanorum.) Lege addendo, In ora verò Denda ciuium Ro. vt intelligamus huic oppido ius municipale fuisse.

Cap.XXIIII. Iam tamen colonia D. Claudii Sabaria, & oppida Carabatia, Iulia.) Restituimus: iam tamen colonia D. Claudii Sabaria & oppido Scarabantia Iulia habitantur. Cap.XXVI. Flumina clara Dardanus, Margis, Pingius, Timachus ex Rhodope, Oescus ex Hæmo, Vtus, Escamus, Ieterus.) Lege & distingue: Flumina clara, è Dardanis Margis, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oescus: ex Hæmo V.E.I. Electridas vocauere, in quibus prouenit & succinũ.) Scribo, proueniret succinum. Adeò vt iis quas earum designét, haud vnquam constiterit.) Particula iis redundat: quemadmodum sequenti versu hæc dictio, Trucones: si credimus vetustis iuxta atque emendatis codicibus.

EX LIBRO QVARTO
Cap. III.

CVm oppidis, Gymnis, Thebis.) Vera lectio, Siphis, Thebis. Cap.V. Amnis Alpheus nauigabilis prope sex oppida.) Veteres codices habent, Amnis Alpheus nauigatur in oppida Aulos & Leprion. vt intelligamus nõ vltra hæc oppida nauigabilem. Intus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Thamyræ vatis clara temporibus.) Lege, Dorion, Zancle, variis clara téporibus. Sensus est, hæc oppida nõ simul claruisse, sed diuersis temporibus aliud post aliud effloruisse. pleraq; heroicis téporibus nobilia fuere: inter quæ pòst Zácle eminuit, cæteráq; obscurauit, & ad vltimũ Zanclen Messene, aliquãtò pòst Peloponnesiacũ bellum opera Thebanorum condita. Locus Thyræ, Gerania.) Thyrea est in vetustis exemplaribus: & sic Herodotus quoq; nominat. Apesas, Antes.) Pro his duobus nominibus vnum reposuimus, Apesantus, ex fide eorundem codicum. Sic enim Apesas dicitur Apesantus Latina terminatione, sicut elephas elephantus. Cap.VII. Oppida, Sidûs, Cremyon.) Sidûs incuria scribarum omissum fuerat. Cap.X. Ampelos,

pelos, Torone, Soggostedes.) Singos non Soggostedes. Paulò pòst, pro Acanthus, Istria, Grastonia, vetus lectio habet, Acanthus: Stagira, Sitone. Ac mox, Amphipolis liberum. Cap.xi. Doriscus cxxm. hominũ capax.) Lege xm. hoc est, myriadis, attestante Herodoto. Veteranorũ Phinopolis.) Hæc vox Veteranorũ, coniungenda est cũ Deuelto præcedẽte proximè. nam ea fuit Colonia, non Phinopolis, teste præter alios Ptolemæo.

Cap.xii. In quem mutatam Vlyssis nauem.) Neminẽ offendat, quòd vbique Vlixẽ scripsi sequutus antiqua exẽplaria. Fui & ipse quondã in ea opinione, vt putarem barbarè dici Vlixem. Posteà reperi apud Plutarchũ ἰδιωτεία Romanos Vlixẽ sua lingua appellare. Sed hæc leuiora passim consectari nõ est propositũ, duntaxat in annotationibus: in cõtextu & talium est habita ratio. Paulò pòst pro Arnoxiæ Oxiæ scribendũ, attestantibus Græcis Geographis. Dacenchris, Aspis.) Nulla est insula Dacẽchris nomine: sed Cenchreis nauali Corinthiorum obiacet Aspis insula: & sic lectionẽ vitiosam emẽdauimus. Ophiussa, Buto, Aranus.) Scribo ad fidem codicũ, quos sequor, Butoa, Rhamnûs. & sequenti versu pro Plachiæ Platiæ. Rursus huic proximo pro Lycades Lichades, à Licha in hoc mare ab Hercule proiecto, cuius Naso meminit in sua Metamorph. Eodem versu pro Phocasia Phocaria, à phocis, hoc est, vitulis marinis. Mesatia, Eantiron,) Lege, Mesate, Aeantion: quasi dicas, Aiacis fanum. Aliquantò pòst, Montis Abnobæ, non Arnobæ. In ora Carcinite.) Scribo, In ora à Carcinite.

Cap.xiii. Circa Istrum Apolloniatarum vna.) Lege, Citra Istrum. Aliquãtò pòst: Corpora prægrandes ipsorum aures tota contegant: non integant.

Cap.xviii. Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum, à fine Osismiorum circuitu dcxxvm. pass. longitudine. In latitudine cxxvm.) Vera lectio: Circuitu dcxxvm. pass. ceruice in latitudinem cxxvm. Ceruicem vocat Isthmon, qua insula, ceu caput, continenti ceu corpori cohæret. Sequenti versu pro Vannetes Nannetes, pro Cauritani lege Carnutani, pro Eburones Eburouices. ac mox Secusiani liberi, pro Secusii, Albii liberi.

Cap.xix. In primo versu, Bituriges liberi, redundat. nã hoc ipso capite post aliquot versus horum facit mentionem. Bergebi, Tarbeli quatuor. Signani, Cocossates, Sexagnani.) Veteres codices: Begerri, Tarbeli quatuorsignani, Cocossates sexsignani. In fine capitis deerat nomen insulæ: Et in Aquitanico sinu Vliarus. Cap.xx. Ipsa Pyrenæi iuga ab ortu æquinoctiali in occasum brumalẽ.) Deest vna dictio: Ab ortu æqu. fusa in oc. br. Eodẽ capite. Pesici scribẽdũ, nõ Pisici, & pro Groniis Grauii, quasi Graii. Cap.xxi. Oppidũ & flumẽ Eumeniũ.) Lege Miniũ. Cap.xxii. Abest à cõtinẽte proxima parte minus pedes dcc.) Passus, non Pedes. Nostri Tartesson appellant, quã Pœni quondã Gadira: nã Gadira Punica lingua septũ significãt.) Antiqui codices: Nostri Tartesson appellant. Pœni Gadir, ita Punica lingua sepem significante.

EX LIBRO QVINTO Cap. ix.

Caesareæ in Theseo dicatus.) Quid Mauris cũ Theseo? Antiqua lectio, in Iseo, hoc est in Isidis fano: cuius numen, initio ab Aegyptiis orto, tota Africa religiosè colebat. Elephantis insula infra nouissimum cataracten ccccm pas.) Scribendum iiim pas. Est enim cataractis uicina. Copiosa Indicarũ Arabicarúmque merciũ Nilo proximũ emporiũ.) Coptos emporij nomẽ est, quod in copiosa deprauauerunt. Infra quod Abydus, Memnonis regia & Osiris templo inclytũ, septem dierum itinere in Libyam remotum à flumine.) O crassum erratũ. Quomodo enim Abydus infra Tentyra in Aegypto atque adeo inter ripẽses urbes recensetur, si tantum spatij inter eam & flumen interest? Itaque reposuimus ex manu scriptis: viimd pass, in L. r. à. fl.

Cap. x. xvm. laxitate inserta.) Insessa, non inserta. Ac mox: Quinta situs parte regiæ dicata: non, Regi. Et paulò pòst, xi enim reperiuntur, super quæ iiii. lege, Supérque.

Cap.xii. Qui subtilius diuidunt, circum Euphraten Syriam, Phœnicen volunt esse orã maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa: deinde Phœnicẽ, deinde Syriã.) Mollius erat, Circa Euphratẽ. Sed præstat ab exemplaribus non discedere, quæ sic habent: Qui subtilius diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen volunt, & esse oram maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria. Hic nulla mentio Euphratis. Syria Phœnicem à lateribus, & à tergo amplectitur: frontem mare alluit. eius oræ partes sunt Idumæa & Iudæa, Phœnice, & Syria Antiochena.

Cap.xiii. Iãnes duæ, altera vicus.) Scribo, Altera intus. Cap.xiiii. Pars enim Syriæ iuncta.) Vetus, Pars eius Syriæ iuncta. Et inter toparchias est Gophnitica, non Zophantica. attestatur Iosephus. Nomen Iudææ modo Herodium.) Portentosa deprauatio. Legendum vt cohæreat cum præcedentibus: Hierosolyma longè clarissima vrbiũ Orientis, non Iudææ modò: Herodium cum oppido. Est autem Herodium arcis nomen. Cap.xvii. Haud procul ab Asphaltite.) Vetus lectio, Haud procul Asphaltite. Cap.xxvii. A mari relata, vbi vocabatur Olmia.) Legendum Hormia, à portu. Lalassis fluuius.) Dele fluuius, quæ vox non habetur in manu scriptis. Est enim Lalassis oppidi nomen, teste Stephano. Cæterũ Decurrit verbum ad Isauriam referendum, quòd decliuis sit, quà versus mare protenditur, editiore situ mediterraneo. metaphora castigatorem parum attentum fefellit. Oronda, Sagalessos.) Oroanda, est in codicibus manu scriptis, & apud Liuium. Edigis, Paropamisus, Circius.) Scribo, Emodus Paropamisus, Circius. In proxima ora Caria est, mox Ionia, vltra eam Aeolis, media Doride. circunfunditur mari vtroque latere ambiente.) Hominem geographiæ peritum, quisquis Dorida Ioniam inter & Aeolidẽ collocauit. Quid autem est libros deprauare, si hoc non est? Syncera lectio manet etiam nunc in antiquis exemplaribus. In proxima ora Caria est, mox Ionia, vltra eam Aeolis. Caria mediæ Doridi circunfunditur, ad mare vtroque latere ambiens. Sic superius capite duodecimo dixerat Syria Phœnicen circũfundi. Nec dubium est vtrunq; locum ab vno castigatore data opera tã bellè deprauatum.

Cap.xxviii. Amnis Ninus.) Hermolao placet Ninus, de quo tamen subdubitat: manu scripti libri, tum etiam typis excusi quidam Indum habent. Et sunt nõnulli amnes binomines,atq; haud scio an huic ipsi nomen mutatum narret Liuius, posteaquam in eum Indus belluæ rector ab elephanto prolapsus est. Cap.xxix. Fuit in ora eius oppidum Temnos, nũc in extremo sinu Smyrnæ Chesеopolis promontoriũ. Leuce dein oppidum, quod insula fuit finísque Ioniæ.) Syncera lectio: Fuit in ore eius oppidum Temnos:hunc in extremo sinu Myrmeces scopuli,oppidũ Leuce in promontorio quod fuit insula,finísq; Ioniæ Phocæa.

Cap.xxx. Pergamum,quod intermeat Silenus.) Selinũs,non Silenus. Cap.xxxi. Elysia, Nymphalis, Mœris.) Lege: Lasia, Nymphais,Macris. Proximáque Cynorrhodussa.) Lege:Proximáque Cauno Rhodussa. Præter has citra Rhodum Cyclopis,Tergamon.) Verius:Præter has circa Rhodum,Cyclopis,Teganon. Posteriorem à similitudine patellæ dictam apparet.Ac mox: Ciserussa, Therion,Archia.) Legendum Ciserussa, Therionarce.hæc inde dicta,quòd in ea uenenatæ bestiolæ obtorpescant. Argiæ numero uiginti, Ethecusa.) Lego,Et Hyetussa:quasi dicas Pluuialis. Bolbulæ,Phæte,Priapos.) Vetus lectio pro Phæate habet Phanæ:& sic etiam Liuius nominat.

Cap.xxxii. In quo portus Azari.) Amyci, non Azari.Is fuit Bebricum rex, pugil eximius, à Polluce in eo certamine uictus & occisus,cum Argonautas hospitio prohiberet.

EX LIBRO SEXTO.

Cap. I.

CAlpéque Africæ auulsa multo maiora absorbuisse,quàm reliquerit,spatia.) Antiqui codices habent,Tanto maiora:non, Multo maiora. Cap.ii. Cerambis uadosa excursu.) Lege vasto excursu. Paulò pòst: Colonia Sinope Pteria. Pteria redundat.

Cap.iii. Megapolin, Zelam.) Scribe, Magnopolin, Zelam. & in fine capitis, Sortira, Amasia, Comana: Lege addendo, Sotira, Amasia, Comana, nunc Manteum. hoc est oraculum. Testis est Strabo.

Cap.iiii. Nunc Manteum Genetarum, Chalybum.) In antiquis uoluminibus hoc caput sic incipit: Gentes, Genetarum, Chalybum. Mox est Pharnacea op.non Pharnace: & Pyxites flu. non Pysites. Cap.vii. Iaxamatæ Medorum (ut ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi.) Legendum Sarmatæ. Nam Iaxamatarum gens non erat tam ampla, ut in multa genera diuidi posset, & mox subiicit, Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni. Paulò pòst est: Saltuosis conuallibus asperas: non Saxosis.

Cap.ix. Adiabenen Tigris & montes in vii. M.p.cingunt.) Vera lectio: Adiabenen Tigris & montium sinus cingunt.

Cap.xii. Insulæ in Ponto Planetæ siue Cyaneæ.) Planctæ legendum. Hom. ὡς δ' ἵκετο πλαγκτάς.

Cap.xv. Adiabenis cõnectuntur Cadurci quondam dicti,nunc Gordieni, præfluente Tigri, Hyspiratitæ Paredoni appellati.)Veteres codices:Adiabenis connectuntur Carduchi, nunc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ Paredoni appellati. Cadurci Galliæ sunt prouinciæ, non Parthorum regni. Et Carduchorum appellationem Macedones postea in mollius deflexerunt,Corduenos uocantes. Pratitarum mentio fit & 25. capite. Circa finem huius capitis legendum: Stadia 15680. prodendo: non,Procedendo.

Cap.xvi. Fertilitatis inclytæ locus Darieum mons,gentes Tapyri, Auariaci.) Lege & distingue sic: Locus Darieum. mox gentes, Tapyri, Anariaci. Aliquantò pòst est, Aduersa montis Paropamisi, & aduersus fontes Indi.ubi legendum, Auersa montis Paropamisi, ex aduerso fontis Indi. Item pro Demodamante Demonax repositus est:cuius nominis fuit & philosophus Luciani ætate non incelebris.

Cap.xvii. Persæ illos Sacas uniuersos appellauere.) Plinius scripsit, in uniuersum appellauere. Sic enim & alibi sæpe loquitur.

Cap. xx. Pagungæ, Ialii. hi montium, qui perpetuo tractu oceani oram tenent, incolæ:) Manuscripti codices. Pagungæ: iam hi montium &c. Elegans uerò,quòd mox nescio quis X M elephantorum posuit, pro X elephantis. Mutani super hos Caucaso subiecti,Soleadæ,Sondræ.)Lege Montani super hos.quibus enumeratis subiicit Taxilas iam in plana demisso tractu.

Cap. xxii. Patrem Mabaciem commeasse eò.) In uetustis codicibus est:Patrem Rachiæ com.eò. nam id fuit legato nomen. Scribam fefellit similitudo literarũ. Agros diligenter coli,pomis abundare.) Plus est in manu scriptis.ag. dil. coli, uitis usum non esse,po.abundare.

Cap.xxiii. Hæc regio est ex aduerso Bactrianorum. Deinde eius oppidum Alexandria.) Lege & distingue sic:Hæc regio est ex aduerso.Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria. Arienæ partem esse Dararin aliqui uolunt.pro Dararin scribo Daritin. Circumuectus in mediterranea Persidis & Indiæ.) Ex India, non Et Indiæ. Mille millibus passuum ab Alexandria abest oppidum Heliopolis.) Scribendum,Duo M.passuum. Scriptum erat hoc modo M M. id typographi uerterũt in mille millia. adeò nulla ratio habita est numerorum, perinde ac si minimum referat. Deinde ex Iuliopoli fecerunt Heliopolim,quæ alibi sita est. Ibi regnat Paridion.) Lego, Pandion. Aut Mecheris Aegypti intra diem sextum.) Lege addendo,Aut utique Mechiris.

Cap. xxvi. Habet ipsa ab ortu Caspios.) Adde coniunctionem: Habet ergo ipsa. Antiochiam, quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicatore condita, Nicatoris uel Arbelis uocatur.) Nostra exemplaria habent: Antiochiam, quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita, Arabis uocatur. Arabis cognominata est ad differentiam aliarũ, ideo quod esset inter Arabas sita. Nicator uerò regis est cognomen, non Præfecti nomen.Supra Siciclasi tria millia passuum,per quos Lycus &c.) Illic tantum legitur:Supra Silici,Classitæ,per quos Lycus &c.Paulóque pòst, Gobaris, non Cobaris. Feruntur ei plebes urbanæ D c.esse.)

Et hic

Et hic uitiatus est numerus. Legendum est: Ferunt ei plebis vrbanæ DCM esse. alioqui malè cohærēt sequentes accusatiui Situm, & Agrum. Cùm Persæ quoq; schœnos & parasangas alia mensura determinent.) Lege addendo, Alii alia mensura determinent. Sensus est, nō debere cuiquam mirum videri, quòd inter authores de spatiis earū regionum parum constet, cùm apud ipsos Persas locorum indigenas alibi magis, alibi minus prolixæ sint parasangæ, quod idem apud Germanos quoque in milliariis accidit. Cap.XXVII. Alterum deinde transit lacum, qui Tesbites appellatur.) Thospites, non Tesbites. Aliquantò pòst est, Zagrus mons, non Sagrus. Susianis ab Oriente sunt Cossæi.) Addo vnam dictionem: Ab oriente proximi sunt. Sunt enim his ab oriente & aliæ gentes, sed nulla æquè propinqua, ac Cossæi. Circuit arcē Susarum, ac Dianæ templum augustissimum cum illis gentibus & ipse magna ceremonia fit.) Vetusta exemplaria: Circuit arcem Susorum, ac Dianæ templum augustissimum illis gentibus, & ipse in magna ceremonia. Præter asylum Persarum veniētem ad vnum ex Susianis oppidum.) Lege, & distingue: Præter asylum Persarum venientem, & vnum ex Susianis, videlicet asylis. Oppidum iuxta eum Magora. Pasiones Sogdonaci filius.) Pasines est in antiquis exemplaribus: & sic Græci Geographi vocant πασίνυ χάρακα.

Cap.XXVIII. Insula Deuuade.) Deuadæ scribo, vt sit genitiuus: sicut aliquantò pòst Dioscoridu pro Dioscoriada. Sic enim solent denominari à præfectis classium. Eadem ratione in hoc ipso capite leges Malchu insulā, vbi hactenus in impressis exemplaribus corruptè Malacho legebatur. Sueleni, Sarraceni, Arrareni. Oppidū, in quo &c.) Scribendum, Suelleni, Sarraceni. Arra oppidum. Amyelome colonia Milesiorum.) Milesii coloniis suis, vel in barbarissimas gentes deductis, Græca tamen solebant imponere nomina, quemadmodum videre licet in tot eorum coloniis per oram Ponticam dispersis. Proinde magis placet Ampelone, à vinetis, (quæ appellatio est in manuscriptis exēplaribus) quàm Amyelome vox Græcis nihil significans. Cap.XXIX. A Troglodytico uerò.) A præpositio redundat. præcedit enim in fine proximi capitis, Arabiæ latere, absque præpositione. Fuit & Cambiso.) Scribo Cambysu, paterno casu, & Græca inflexione. Sic enim pleraque in eo tractu oppida nominātur ἠρώων πόλις, καμβύσυ πόλις.

Insulæ Stenæ diræ aliquot, Halonnenses nō pauciores, Cardamin, Topazos.) Lego Halonnesi nō pauciores, Cardamine, Topazos. Et Stenæ diræ, Græcæ sunt voces στεναὶ δέραι. Insula ibi Cytis, topazium ferens, & ipsa vltra syluas, vbi Ptolemais.) Lege & distingue, Topazium ferens & ipsa. vltra syluæ. vt intelligas nō in sola Topazo insula gemmam ipsius cognominem inueniri. deinde Ptolemaidos cognomen nō est Epitherias, sed ἐπὶ θήρας, quemadmodum Antiochia ἐπὶ δάφνης. Horarum sex consumuntur vmbræ.) Non leue & hoc mendum. Castigauimus sic: Hora sexta consumuntur vmbræ, hoc est meridie, iuxta Romanam supputationem. Insula Cytis.) Vetusta exēplaria, Colocasitis. Dictam apparet à prouentu copioso colocasiæ. Celetum testudinum.) Eadem exemplaria habent Celtium: & sic Græci quoque hoc genus vocant, κέλτιον. Animal spingion.) Scribo, Sphingion. Diminutiuum est à sphinge, & simiarum generis est hoc animal. Herbas circa Meroen demum viridiores syluarúmq; aliquid aperuisse rhinocerotum elephantorúmque vestigia.) Scio verbū hoc Aperire, interdum perquàm eleganter dici de nauigātibus, maximè quoties oram aliquam sinuosam legunt: mihi tamen videtur hic non habere locum. proinde malui & hic manu scripta sequi exemplaria, quæ hanc lectionem habent: Herbas circa Meroen demum viridiores, syluarúmque aliquid apparuisse, & rhinocerotum elephantorúmque vestigia. Insula Diodori, & aliæ desertæ.) Addendum hic: Per continentem quoque deserta. vt intelligamus, quicquid litoris ex aduerso harum insularum, inter sinum Abaliten & Gazam situm est, totum esse desertum & incultum. Gentes Troglodytarum Iuba tradit.) Scribe, Idem Iuba. Gauconem, Emeum, Pidibotas, Endondacometas.) Syncera lectio. Graucomen, E.P. Hebdomecontacometas. ac si Latinè dicas, Grai vicum, & Septuagintauicanos à numero vicorum. Enonimiton Aethiopum.) Vera lectio extat in manu scriptis Euonymiton, Græca appellatione, quòd accolant sinistram Nili ripam aduerso flumine nauigantibus. Aliam insulam tractu dextro subeuntibus alueo.) Legēdum non Tractu, sed Tatu. est enim genitiuus Græcus, & insulæ nomen Τάτυ νῆσος. & Dextro, ad alueum refertur. Delubrum Hammonis est ibi religiosum.) Melius legitur, Et ibi. Dicit enim in Meroe quoque Hammonis delubrum esse, diuersum ab illo Libyco, in quo oracula reddebantur, & quod Alexander adiit, Hammonem patrem, vt credi volebat, salutaturus.

Cap.XXX. Inde Paropas oppidum, Nauos Modundæ, Mandadini, Secanduni, Colligati, Secandæ, Nauectabæ, Cumi, Agrospi, Aegipani, Candrogari, Arabum summorum.) Hic nostra exemplaria, quæ sequimur, discrepant â vulgatis editionibus, inter se verò consentiunt: vbi sic legitur: Inde per ripas oppida, Nauos, Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Aegipam, Candrogari, Arabam, Summaram. Per ripas, dicit ideo, quia superius ex Bionis commentariis relata, in insulis Nili sita sunt. Sunt autem appellationis barbaricæ, & accusatiuo casu posita. Meridiana parte imminens mari mons. Illic legitur: A media eius parte im.m.m.

Cap.XXXI. Contra hoc promontorium Gorgones insulæ narrantur.) Lege Gorgades, quod est denominatiuum à Gorgon,

Caput XXXII. Ex quibus perducti sunt à Iuba duo.) Iubæ, est in vetustis codicibus. Iuba enim nunquam illuc nauigauit, sed ab ipsius classiariis hi canes ei aduecti sunt.

Cap.XXXIII. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Persicum.) Legendum est, ad sinum Issicum.

Cap.xxxiiii. Besſicam Thraciam, Mædiam.) Eſt quidem Mædia Thraciæ pars, ſicut & Beſsica: magis tamen placet ita additum medianı, quemadmodum ſuperius dixit Hiſpania media: itémq; Septentrionalia Siciliæ, Narbonenſis Galliæ exortiua: quòd hæ prouinciæ longè latéque pateant. Huc accedit quòd in manu ſcriptis non eſt diphthongus. Paulò pòſt, Galliam, Aquitaniam: lege coniunctim, Galliam Aquitanicam, & verſu ſequenti, in parte Venetiæ, non In partem.

EX LIBRO SEPTIMO Cap. vii.

ATqui etiam hodie minoris potes.) Melius veteres, Atque etiam hodie.

Cap.xi. Sed vbi paululum temporis inter duos conceptus interceſsit, vterque eſt perfectus.) Lege, Vterque perfertur.

Cap.xvi. Quod alii Orionis, alii Etionis, fuiſſe tradunt.) Vetus lectio: Quod alii Orionis, alii Oti fuiſſe arbitrantur. Hunc Otum tam vaſto corpore tantíſque viribus præditum fuiſſe Poetæ narrant, vt ſocio Ephialte fratre, Martem ipſum ex inſidiis aggredi ſit auſus. Hos Maro Aeneid. ſexto Aloidas vocat. Sequenti verſu illic legitur, Monumentis creditur: non, Traditur. & recte, mea ſententia: quòd hoc poſterius ab Hiſtoricis memoriæ proditum ſit, nõ à Poetis. Salamiã Euthimenis filiũ.) Scribo, Salamine. Quid enim attinebat nominare puerum? Sic mox: In filio, inquit, Cornelii Taciti.

Cap.xvii. Id eſſe ſparſis manibus.) Rectius eſt, Paſsis manibus. Sequenti verſu hæc vox, Quibuſdam, priore loco redundat: neq; in noſtris archetypis geminatur.

Cap.xx. Obnixo contra nitentibus iumentis.) Lego, Obnixus. Ac mox: Et ducenaria duo humeris: non, Duobus, & ſequenti verſu, Quingenario thorace, non quinquagenario.

Cap.xxiii. Leænæ meretricis exemplũ.) Exemplum redundat. Sequenti verſu eſt, Anaxarchi, non Anaxarchus.

Cap.xxiiii. Sui verò nominis oblitus Meſſala Coruinus.) Et hic Oblitus, redundat.

Cap.xxvi. Bellóque ciuili, quod omnia concutiebat externa.) Quid opus erat hic Conciebat, mutare in Concutiebat? quaſi non rectè dictùm eſſet, externos hoſtes, Mithridatem, alióſq;, inteſtinis Romanorum bellis excitos fuiſſe, ratos inuicto alioqui populo inferendi bellum nullum aliud tempus opportunius fore.

Cap.xxviii. L.Sicinius Dentatus.) Sicciũ vocant manu ſcripti codices, atque etiam Liuius, & Dionyſius Halicarnaſſenſis. Ante xxii. annos bina cœperat ſpolia.) Verior antiqua lectio: Ante decimũ ſeptimũ annũ: nam ab hoc anno militaris ætas incipiebat. At hoc idem ante vigeſimũ ſecundum in tam inſigni viro mirũ videri nõ debuerat. Quas Trebia, Ticinúſque, aut Thraſymenus ciuicas coronas dedere?) Coronas, aliquis interpretãs primo in ſpatio, quod verſus dirimit, adſcripſit: ea vox deinde in contextum irrepſit: alioqui elegantius ſubintelligitur, quemadmodum in Laurea.

Cap.xxx. Ille ſemper alioquin exitiali appellans nomine, vniuerſos ex Italia pellendos cenſuit Græcos.) Hæc tria verba, exitiali appellans nomine, nec in vetuſtis habentur exemplaribus, nec Pliniũ admodum ſapiunt: & alioqui etiam abſque eis integra eſt ſententia. Quibus de cauſis haud illibenter ea omiſimus, maximè cùm ſimilẽ ſuperuacanea verbula infulciendi licentiam ſæpius & alibi, & in hoc ipſo capite depræhẽderimus. Quo potius, quàm vniuerſi populi & illius gentis ampliſsimo teſtimonio, & in tota vita tua, & ad Conſulatum tantum operibus electis?) Noſtrorum codicum lectio melior: Quo potius, quàm vniuerſi populi illius gentis ampliſsimi teſtimonio, & tota vita tua Conſulatus tantum operibus electis? Roſcio theatralis ſeditionis authori leges ignouerũt, notatáſque ſedes ignominiæ diſcrimine æquo animo tulerunt.) Et hoc indidem reſtituimus ad hũc modum: Roſcio theatralis authori legis ignouerunt, notatáſque ſe diſcrimine ſedis æ.a.t.

Cap.xxxvii. Cui ob meritum honores illos, quos Herculi, decreuit Græcia.) Senſus vtcunque manet: à verbis Plinii diſceſſum eſt. Legendum: Quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Ibidem Cleombrotus Ceus legitur, non Theombrotus. hic medicus fuit, alter Ambraciotes patria, profeſsione philoſophus. Relato è funere homine, & conſeruato.) Lege, Seruato. Laudatus Cteſiphon. Lege addendo: Laudatus eſt & Cteſiphon.

Cap.xxxix. Sed hoc pretium belli, non hominis fuit: tam Hercule, quàm libidinis, non fortunæ Peronetomi ſpadonis, Seiano iii. m. d. mercante à Sutorio Priſco.) Hic locus multum torſit eruditos, multa fruſtra diuinantes. Atqui expedire illos potuerant ex hac difficultate exemplaria uetuſta: quæ nobis certè cũ hic, tum alibi ſæpe egregiè ſuccurrerunt. Ea ſic habent: Tam Hercule, quàm libidinis, non formæ, Pæzontem è ſpadonibus Seiani iii. m. d. mercante Sutorio Priſco. Nomen conuenit homini probroſo, quale eſt Comazon, quem Heliogabalus Impera. in deliciis habitum ad Conſulatum vſque euexit. Porrò participia interdum verti in propria nomina, nouum videri non debet, cum etiam paſsiua forma quædam in hoc genere reperiantur: vt Sozomenus. is fuit Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptor.

Cap.xl. Numerus dierum computatur, vbi quæritur pondus.) Non erat mutanda vetus lectio: Numerus dierum comparatur: hoc eſt, numeri dierum felicium infeliciúmque inter ſe conferuntur, vter maior ſit.

Cap. xli. Lampido Lacedæmonia refertur.) Reperitur melius, quàm Refertur. Et Ambuſti filius Rullianus eſt, nõ Rutilianus, in Liuianis æquè ac Plinianis vetuſtis exemplaribus.

Cap.xliii. Sed accuſatus, atq; de iure virgarũ in iudicũ conſilium miſſus.) Plenior ac planior eſt antiqua lectio: Sed accuſatus, atq; de iure virgarũ in eum, iudicum in conſiliũ miſſus. Neq; enim in omnes paſsim ius virgarum magiſtratus habebat, ſed in tergum ciuis Roman. nihil illi licebat. Paulò pòſt legendum, Supremo ſomnio, non Somno.

Cap.xliiii. Quod ſupereſt, neſcio maior gloriæ, an indignationi, dolor accedat, inter tot Metellos tam ſceleratam Catinii audaciam ſemper fuiſſe inultam.)

inultam.) Codices antiqui habent: nescio morum gloriæ,an indignationis dolori, accedat. Subindicat Plinius, maiorem vlciscendi libidinem ætate sua regnasse, quàm Metellorum, de quibus loquitur, tempore, cùm mores P.R.adhuc minus corrupti essent. Cap.XLV. Proscriptionis inuidia in collegam.) In collegam redundat. Solicitudo Martis Actiaci Pannonicique belli, ruinæ pontis.) In exemplaribus nostris constanter legitur: Solicitudo Martis Actiaci,Pannonici belli ruina è turri. Videtur aliquis data opera lectioné mutasse ex Tranquillo. Hærede hostis sui non suo filio excessit.) Nihil opus erat addere duas voces: Satis plena erat vetus lectio, nempe hæc: Hærede hostis sui filio excessit. Sed hic quoq; glossula interpretis irrepsit in contextum.

Cap.XLVIII. Cui astipulatur Damiates.) Damastes legendum.is fuit historiarum scriptor,patria Sigiensis ex Hellesponto.

Cap.L. Hebescunt sensus, membra torquentur.) Torpent,non Torquentur.

Cap. LI. Profundi humoris è corpore effluuium.) Vetus & syncera lectio, Præfandi humoris.Sic enim Plinius more suo verecundè genitale semen circunloquitur, ac si dicat, cum præfatione honoris aurium nominandi.

Cap.LII. Nam Cælium Tuberonem.) Scribo, C.Aelium Tuberonem. Tuberonum enim familia Aeliæ gentis est. Mox est, Hermotimus non Hermotinus. Se enim ab inferis remissum,haberéq; quod nũtiaret.) Vetus, Habere,quæ nũtiaret.

Cap.LIII. Duo Cæsares,Prætor,& Prætura populi Roman.functus.) Legẽdum,Prætor, & Prætura perfunctus. Cum populo admodum placuisset.) Adde,is,Is cùm p.a.p.

Cap.LIIII. Et tamen multifariè priscos seruauere ritus:sicut in Cornelia domo nemo ante Syllam Dictatorem traditur esse crematus.) Lege:Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus:sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus.

Cap.LVI. Vtiq; in Græciam attulisse è Phœnice Cadmum XVI.numero.) Legendum,Intulisse. Hic nescio quis subiecit Latina eleméta, cum Plinius de Græcis literis loquatur. quare sustulimus ea:nec enim sunt in archetypis. Doxius Cælii filius.) Cæli,nõ Cælii. Phœnices,vt Theophrastus.) Tirynthii, non Phœnices, teste Pausania. Paulò pòst est,Aeacus inuẽtor argẽti,non Ceacus. Terebram,glutinũ,ichthyocollam.) Malim veterem lectionẽ, Ter.glu. lithocollam. Staphylus Sitheni filius.) Imò Sileni. Bouem & aratrum Briges Atheniensis.) Scribo,Buzyges.ex re nomẽ habet. Inducias Lycaon.) Lycanor verius. Cithara edita carmina cõposuit Terpander.) Lege,Citharœdica car. Prosaicã orationẽ.) Apage Prosaicam: Scribo,Prosam orationẽ. In Græcia vero Pyrrhus Dædali cognatus.) Euchir, non Pyrrhus, attestantibus Græcis scriptoribus. Hippagum Salaminii.) Vetus lectio habet,Samii,pro Salaminiis.

Cap.LVIII. Græca inscriptio plenior erit hoc modo: Ναυσικράτης τισαμένε ἀθλωᾶ κόρα καὶ ἀθλωᾶ ἀνέθηκεν. Vbi omissum erat, cui numini anathema consecratum esset.

Cap.LX. Nasica collega Lanati.) Lænatis, legi debet.

EX LIBRO OCTAVO Cap. I.

Qvippe intellectus illis sermonis patrii,& in primis obedientia.) Rectius legitur in manuscriptis, Et imperiorũ obedientia. Indicis Arabici minores.) Veteres codices:Indis arant minores. Suprà quoque libri sexti cap. xix. de elephantorum apud Indos vsu dixit: Iis arant, iis inuehuntur. Ad hoc cap. huius libri xi.docens vbi nascantur, Arabiæ non meminit.

Cap.II. Aut lasciuiente pernicitate colludere.) Syncera lectio veterum codicum:Aut las. pyrrhiche col.Est autem πυῤῥίχη saltationis genus Cretensibus in primis familiare. Lecticas etiam ferentes quaterni singulas, puerperas imitantes.) Nec lecticæ puerperas imitabãtur,nec elephanti lecticarii. Quapropter sic scripsimus: Lecticis etiã ferentes quaterni singulos,puerperas imitantes.

Cap.III. Circa hos belli cura summa.) Veteres rectius:Circa hos belluis summa cura.

Cap.VII. Et illum dimitti pactus si interemisset.Solus ergo in harena congressus, magno Pœnorum dolore cõfecit.) Scribo ex fide nostrorum exemplarium: Et ille, dimitti pactus, si interemisset,solus in harena cõgressus, m.p.d.c.Et non longè à fine huius capitis: Pari equitum ex aduerso dimicante:non,Ediuerso.

Cap.VIII. Antea domitandi gratia gregis,equitatu cogebant in conuallem.) Distinguendũ:Domitandi gratia,greges equitatu cogebant.

Cap.XV. Cuius contactus sequẽtes,vt ignis aliquis comburat.) Nimium est, Comburat. Amburat, satis erat.

Cap.XVI. Non tanquam periculo coactus, sed tanquam amentia iratus.) Amentiæ, legi debet. Velut deputans absconsione turpitudinem.) Noua elegantia,dignior tamẽ Apuleianis istis, quàm Plinio. Simplicior est vetus lectio: Velut abscondente turpitudinẽ loco. Leonum simul pugnam plurium.) Turbatus est ordo:restituimus sic:Leonum simul plurium pugnam. Non sine ostento quodam tempore illo generosos spiritus iugum subire prodigio significãte.) Et hic veram lectionem commonstrant archetypa,nempe hanc:Non sine ostento quodam temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significãte. Quod ab eo factum Græci σωτῆρ☉, id est, saluatoris templum Dionysii appellauere.) Antiqui codices: Quod ab eo facto Græci κεχηνότ☉ Διονύσε appellauere.ab eo facto,scilicet ab hiatu leonis.

Cap.XXI. Nec flexu multiplici,nec vt reliquæ, corpus impellit.) Posterius Nec,redundat. Interficiũt eos, cauernis facilè cognitis sola tabe.necãt illi simul odore,moriũtúrq;.)Verba quæ proximo versu præcedunt,faciũt vt magis probẽ veterẽ lectionẽ, videlicet hæc:Sæpe enim enectũ cõcupiuere reges videre.Proinde sic lego:Iniiciũt eas cauernis, facilè cognitis sola tabe. necãt illæ simul odore,moriũtúrq;.Iniiciũt eas,mustelas scilicet,regiæ cupiditatis mercenarii ministri. Alioqui mihi non fit verisimile, mustelam esse adeò nocẽdi auidam,

vt vltro

vt vltro latebras basilisci peruestiget, & vel cum certa sua pernicie tam dirum monstrum lacessere non dubitet. Dissimile est, quod de viuerris in cuniculorum venatu narrat infrà capite 55. Iniiciunt eas, inquit, in specus, qui sunt multifores in terra.

Cap. XXII. Itaque Copas, qui Olympionicas scripsit.) Antiqui codices, Agriopas. Nomen est Doricum, quale Gorgopas. Et in lupum se cóuertisse.) Conuertisse dixit, pro conuersum esse. itaque Se, redundat. Sic Vertere quoq; sæpe est apud Liuium reperire: Id consiliũ in caput authoris vertit, & similes locutiones. Sequitur: Eundem x. anno restitutũ, athleticè restitisse in pugilatu, victorémq; victoria Olympia reuersum. Vetus potior: Eundem decimo anno restitutũ athleticæ, certasse in pugilatu, victorémque Olympia reuersum. Sic Horatius: Magna coronari quis victor Olympia. & Athleticæ, est τῇ ἀθλητικῇ, sicut Arithmeticen dicimus. Cap. XXIII. Nec pedibus pauendas tantùm serpentes.) Restitue luxatũ ordinem: Nec pedibus tantúm. Eósque non in fronte aut ex aduerso cernere.) Aut, redundat.

Cap. XXVII. Iaculando ea petendóq; deficiat.) Quanto melior antiqua lectio? Iaculando se appetendóque deficiat.

Cap. XXX. Alternis annis esse marem, alternis fœminam fieri.) Germana lectio: Alternis annis mares, alternis fœminas fieri.

Cap. XXXI. Theophrastus author est, angues eo modo & stelliones senectutem exuere, eámq; protinus deuorare.) Quônam referendum est illud, Eo modo? Nihil enim præcedit, quò referri posit. Et exuuias deuorari, vt de stellionibus verum esse ipse Plinius libro trigesimo capite decimo testatur, ita de anguibus manifestò falsum est, cùm eæ passim reperiantur. Legendum itaq;, Anguis modo, non Angues eo modo. Eosdem pestiferos ferunt in Græcia, innocuos esse in Sicilia.) Hoc quoque, sicut id quod præcedit, ex authoritate Theophrasti refertur. Quid igitur attinebat veterem lectionẽ mutare? Eosdem pestiferi morsus in Græcia, innoxios esse in Sicilia.

Cap. XXXII. A partu duas habent herbas, quæ aros & seselis appellantur: pastæ redeunt ad fœtum: illos imbui lactis primo nolunt succo.) Cur Illos, potius, quàm Illum? Sed longè aliter scripsit Plinius: Illis imbui lactis primos volunt succos. illis, aro & seseli, quòd intelligãt eis occultam quandam vim inesse, fœtui suo salubrem.

Cap. XXXVI. Sæpe in harena colaphis inflictis exanimantur.) Rursus data opera vitiata lectio. Opinor parum Latinum doctulis istis videbatur, infracto colapho exanimãtur. ô industriam colapho dignam. Arborem auersi diripiunt.) Bellum & hoc. Sed quis vnquam id vidit saltem scriptum aut pictum? Legendum igitur, quẽadmodum habent magno consensu vetusti codices: Arborem auersi derepunt: hoc est, non proni, sed posterioribus primùm pedibus, anterioribus interim molem corporis sustentantes, ne ruant: id quod notum est omnibus, qui modò vel semel vrsum ab arbore descendentẽ viderunt. Atque in hoc quoque hominem imitantur, præter morem quadrupedum. Quamobrem pulchrè cohæret cum eo quod proximè præcedit: Ingrediũtur & bipedes.

Cap. XXXVII. Conduntur & alpini, quibus magnitudo media est.) Vera lectio vetus, Quibus magnitudo meliũ est. Sunt his pares, & in Aegypto: similiter resident in clunes.) Lege, Similiterque residunt in clunes. Aliquanto post, Maleficio eo, aliquis de industria mutauit in Maleficio illo, nimirum quò minus esset vocalium. Grande verò operæpretium.

Cap. XXXVIII. Sufflata cute distentæ, ictus hominum & morsus canum arcent.) Manente sensu, verba tantummodo mutata sunt. Sed quid opus erat? Nostri codices habẽt. Sufflatæ cutis distentu.

Cap. XXXIX. Vel annua fame edurãt.) Rectius, Durant. Scriba dormitans e literam geminauit.

Cap. XL. Canes defendêre Cimbros, cæsis dominis eorũ plaustris impositi.) Legendum, Canes defendêre Cimbris cæsis domus eorum plaustris impositas. Cui nomẽ Hyrcani reddidit Durides.) Duris, lege, quemadmodum primo libro in catalogo. Samius is fuit, Alexandri rerum scriptor. Et reginam Bithyniæ Consingin vocãt veteres codices, non Consygnen. Scrutatur vestigia atq; persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro retrahens. quamuis aquam transiliens se occultasset, quàm significans demonstratio est, cauda primùm, deinde rostro.) Hæc oratio media sui parte malè sarta est. Consulamus archetypa. Illic reperio sic scriptum: Scrutatur vestigia atq; persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens: qua visa, quàm silens & occulta, quàm sign. dem. &c. qua, scilicet fera, à cane visa. Vides nimirum Lector, quantum intersit. Et ab ea, quæ fœmina sit ex primipara genita, citius cerni.) Hic quoque longè aliter habẽt incorrupta exemplaria, vbi legitur, Faunos cerni. quam dictionem deprauator non intellexit.

Cap. XLII. Laceratúmque pariter aurigam inuenimus.) Quid hic facit auriga, cuius longè aliud officium est? Lege non Pariter aurigam. sed Prorigam, vnica voce. Proriga enim appellatur, qui equos admittit, vt est apud Varronem lib. 2. c. 7. In fine capitis legendum: Prætérque vesicæ conuersio: non, Præterquam. Est enim is morbus iumentorum proprius, non hominum. Simile mendum & alibi aliquoties in hoc authore occurrebat.

Cap. XLIII. Vt bibant cogendæ exonerandæúe sunt.) Melius, Exorandæúe. hoc est, cogendæ sunt, nisi malis eblandiri, vt bibant. Notum est, in Celtiberia singulas quadragenis millibus nummorũ emi.) Lege, Quadragenis millibus enixas. Cùm enim dixisset, quæstus ex iis opima prædia exsuperare, qui ferè ex fœtura solet fieri vberrimus, hoc subiecit exemplum.

Cap. XLV. Sunt authores, ipsa complente decimum mensem duos parere, nunc raro geminos.) Hæc lectio nihili est. Plinius longè aliud scripsit. Sunt authores, ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt raro geminos. Cap. XLVIII.

Hispania nigri velleris præcipuas habet: Pollentia iuxta alpes, Canusia rutili, quas Erythras vocant: item Bætica, vt Canusium: furuas Tarentum

tum ac pulliginis suæ, & succidis omnibus vsus medicatus.) Facilè agnoscas & hic eundem castigatorem. Syncera lectio est hæc: Hispania nigri velleris præcipuas habet, Pollentia iuxta Alpes cani: Asia rutili, quas Erythreas vocant: item Bætica: Canusium fului, Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus vsus medicatus. Quippe ahenis coquentiũ extractæ, indumentis vsu veniunt.) Et hinc se explicare nequiuerunt, etiam doctißimi viri. Vetus ac syncera lectio: Quippe ahenis polientium extracta, in tomenti vsum veniunt. Loquitur de lanarum purgamentis. est autem tomentum, culcitræ fartum. Martialis: Culcitra tomento quàm viduata suo. & de tomento, non de indumento, accipiendum, alioqui satis indicant quæ sequuntur: Antiquis enim torus è stramento erat. Sicut villosa, & etiam ventralia.) Coniunctio Et, superfluit. In templo M. Anci durasse.) Quid sibi vult hic M. Anci templum? aut quisnam fuit iste suppositiitius M. Ancus? Certò scio in Roman. historia neminem hominũ, aut Deorum esse hoc nomine. Dicet aliquis, de Anco Marcio accipiendum. at ex omni regum Roman. numero solum Romulum consecratum legimus. Sed quid ego his lectorem remoror, cùm in promptu sit in archetypis verum nomen: In templo Sangi. Equidem demiror, quòd hic Sangus tantopere ignotus fuerit recentioribus Grãmaticis, vt etiam in Liuiana historia vno atq; altero loco in Ianum sit demutatus. Et est quidẽ vnius numinis vtrunque nomen: sed hæc Romana appellatio est, illa altera Sabina. Veheméter suspicor pro talibus castigationibus Aleriensi nos malam gratiã debere: nam huius primi opera typographi Roman. sunt vsi. Vndulata vestis primo laudatissimis fuit.) Lege, E lautißimis. Ac mox: Acu facere Idæi Phryges inuenerunt.) Quid significat, Acu facere, Latinè scientibus? Lego: Acu facere id (hoc est pingere: nam pictæ vestis mẽtio præcesßit.) Phryges inuenerunt. Et sic habent antiqua exemplaria.

Cap. L. Mares quàm maximè simos, longis auriculis, infractísq; armis quàm villosißimos probant.) Lege, & distingue: Mares quàm maximè simos, longis auribus infractísque, armis quàm villosißimis, probant.

Cap. LII. Primus togati generis inuenit Fuluius Hirpinus.) Et hic & lib. 9. cap. 56. in antiquis exemplaribus constanter legitur, Fuluius Lippinus.

Cap. LIIII. Mira solertia, visco inungũt oculos. calcearíque imitatione venantium tradunt.) Vetusti codices: Visco inungi, laqueísque calceari. nam vtroq; modo capiuntur. Sequenti versu, Cornelius, superfluè adiectus est. nam & hoc ex authoritate Mutiani narrat, quod nescio quis ad Cornelium authorem retulit. Alioqui cum duo sint in Indice Cornelii, Valerianus & Celsus, Plinius cognomẽ adiecisset. Itẽ sequẽti versu lege, Nouã exultatione adorare, non, Noua exultationẽ adoriri.

Cap. LV. Vltima huius capitis dictio Dilabidas, est, non Labili.

Cap. LVI. Damæ mansuescunt raro cum fere iure dici non posßint.) Cum Plinius hic perquàm elegãtem transitionem faciat ad reliqua animantia, vt videre licet in manu scriptis, hoc modo: Hi (nempe lepores) mansuescunt rarò, cùm feri dici iure non posßint. Complura nanq; sunt nec placida nec fera &c. demiror, quibus intemperiis agitatus deprauator lectionẽ mutandam putarit, ac damas hic inserendas, quãuis iam antè in alio genere recensitas, nec hic vllo modo quadrantes. Et quasi hoc parum esset, titulum quoque, quem Plinius fecit, De semiferis, ipse vertit, De damis. Sic nobis hic verè literarius porcus bonos authores castigat. Et talia dißimulanter transilit Hermolaus, dum Aristotelem, dum Theophrastũ, dum id genus alios consulit, dum Roman. editionem cum Veneta confert, non paucis locis vtranque ex æquo vitiatã, securus interim quid in ipsis Plinianis habeatur archetypis, quod tamẽ in primis curandum erat. quod nõ illius insectandi causa dictum accipi velim, cui perpauci in literis conferri poßunt, præferri fortaßis nemo: sed vt appareat, hanc viam succurrendi veterũ monumẽtis, quam nos ingredimur, esse longè certißimam, si modò viri docti negotium id, qua par est, cura ac religione tractandum suscipere non grauentur.

Cap. LVII. Quos Censoriæ legis princeps, Q. Scaurus & M. in Consulatu non alio modo cœnis ademere, quàm cõchylia.) Vbi nam legitur istuc Consulum par? imò vbi Q. Scaurus? deinde, vbi sic loquuntur Latini scriptores, Q. Scaurus & M. & non potius, Q. & M. Scauri? Fatendum est & hic corruptam esse lectionẽ. Integra sic habet: Quos Censoriæ leges, princépsque M. Scaurus in Consulatu, hoc est, Censores, & ante eos Scaurus Consul, cœ. ad. Sic enim dictum est hîc, Princeps, quomodo apud Poetam: Princeps ærata Tarchon secat æquora prora. id est, primus. Librarii ferè non aliter scribebant Que, coniunctionem, quàm primæ literæ puncto postposito. id lector imperitus prænomen putauit: vnde deprauandi occasio.

EX LIBRO NONO Cap. VIII.

Delphinus non tantùm hominis amicũ animal, verum & musica arte mulcetur symphoniæ cantu.) Rectius: Non homini tantùm amicum animal, verùm & musicæ arti, m. s. c. Ex hominum manibus vescens, ferénsque se tractandum.) Lege, præbénsque se tractandum. Paulò pòst, Amphilochi, scribendum, non Amphilochii, ἀμφίλοχοι. Sunt autem in Epiro.

Cap. X. Et cooperta terra, ac pauita corpore.) Melius, Ac pauita pectore.

Cap. XIII. Ipsis in somno mugitus: vnde nomen vituli accipiunt. Tenent disciplinam.) Lege, & distingue: Vnde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam.

Cap. XV. Silurus grassatur, vbicunq; est, omne animal appetẽs, equos innatãtes sæpe demergẽs, præcipuè in Mœno Germaniæ amne prope Lisboum, & in Danubio. Mari extrahitur porculo marino simillimus.) Hoc loco nominatim recẽsentur pisces magnitudine insignes, nõ marini, sed fluuiorum, Nili, Rheni, Padi, Danubii, Borysthenis, Gangis. Horum medio catalogo nõ satis aptè inseritur marinus quidã piscis innominatus. Sequenda igitur antiquorum codicum lectio, vt post Lisboum

nouæ

nouæ orationis initium faciamus. Et in Danubio mario extrahitur, porculo marino simillimus. Is vulgo Italorum etiã nunc semilatino nomine moro appellatur, ob salsaméta illis notus, gustu aspectúque porcinam salitam nonnihil referentia: Germanis Husio dictus, quasi ὗς, sicut mario ἀπὸ τῆ μαζίου. Cap.XVI. Sunt & piscibus præstita in hac parte auguria.) Nostri codices melius: Sunt & in hac parte naturæ auguria, sunt piscibus præscita. Cap.XVII. Inde aduectos Tib. Claudio principe Optatus Elipertius præf. classis, inter Ostiensem & Campaniæ oram sparsos disseminauit.) Lego: Optatus è libertis, scilicet ipsius principis. notum est autem ex Tranquillo & Tacito, quanta fuerint potentia liberti Cæsarum. Cap.XVIII.

His aquam acceptam ore remittunt.) Quisquis hic ordinem mutauit, fecit sermonem ἀμφίβολον, Vetus ordo est hic: His aquã emittunt, acceptam ore. Cap.XIX. Miratur Arcadia suum exocœtũ.) Deest coniunctio, Et. Commemorato enim Verbani & Larii piscium miraculo, subiicit, Miratur & Arcadia. Nam stagna & amnes transeunt. Plerisque euidens ratio est.) Scribendum cõiunctim: Nam in stagna & amnes transeundi plerisque euidens ratio est. Cap.XXVII. Item miluus subit in summa maria.) Has voces, Item miluus, adiunximus fini præcedentis capitis, quas inde resectas nescio quis hic non suo loco assuit. Attollit cornua è mari sesquipedalia ferè, cornuta, quæ ab his nomen traxit.) Diuersa lectio antiquior, quam secuti sumus: Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit. vt periphrasi vtatur, de vulgo nota loquẽs. alioqui superuacaneum videri potest, de etymologia admonere in re tam clara. Si quis tamen illam alteram lectionem mauult, fruatur. Cap.XXIX. Terreni maiores quàm pelagici.) Lege pelagii, πελάγιοι. Sic Græci longè à litoribus dissita vocant: nostri πέλαγος, altum. In fine capitis, Liburnicarũ ludens imagine, scribendum ex fide archetyporum, pro Liburnicarũ gaudens imagine. Cap.XXX. Simúlque eam descendere in duo sensu carentia, nisi fortè tristi. Id enim vbi constat rumore nauigantium humana calamitas in causa est.) Antiquior lectio: Nisi forte tristi (id enim constat) omine nauigantium, humana calamitas in causa est. Cap.XXXIII.

Nauigant ex his neritæ, præbentésque concauam sibi partem, & alteram auræ opponentes, per summa æquorum velificant.) Primum rectius legitur Veneriæ. Sunt enim conchæ non gratæ modò Veneri, sed etiam cognatæ, ob communem è mari originem: celebrísque est eius deæ effigies, concham, atque haud scio an ex hoc ipso genere, pede premens. deinde mirum, quòd non concauam partem auræ præbeat concha, sed diuersam, cùm concaua sit velificationi aptior. Sequenda igitur & hic vetera exemplaria: Nauigant ex his veneriæ, præbentésque concauam sui partem & auræ opponentes, p.s.æ.u. Castigator non intelligens quid Latinis significet præbere se & hunc locum corrupit, & suprà Præbens se tractandum, in Ferens se tract. deprauauit, queẽadmodum illic annotauimus. Cap.XXXIIII. Iam quidem in tota rerum natura damnosissimũ ventri mare est.) Ventri superest, nec habebatur in archetypis manu scriptis. Cap.XXXV. Animæ hominis periculo quæsita maximè placent.) Idem castigator nec hic sensit Quæsita, positũ pro Acquisita. Proinde vitiauit veterem lectionem: Anima hominis quæsita m.p. Ac mox: E tantis Solis ardoribus, atque Indicis quoque insulis petunt, & admodum paucis.) Syncera lectio: atque Indis quoque in insulas petuntur, & admodum paucas. Nec aliter ferè Plinius hoc verbo vtitur, quamuis vbique studium fuit literatori nescio cui syntaxin temere mutare. Speciem verò inani inflatam.) Vetus lectio, Speciem modò inani inflatam. Modo, id est, tantummodo, frequens apud hunc scriptorem.

Præcipuum custodiunt, pelago altius mersæ, quàm vt penetrent radii.) Tu scribe: Quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altius mersæ, quàm vt penetrent radii. De pelagiis piscibus suprà monui. Nam apud Græcos non est, nec apud barbaros inuentores eius aliud, quàm margaritæ.) Lege addendo. Nam apud Græcos id nõ est: ne apud barbaros quidem inuentores eius aliud, quàm margaritæ. Mox est, Squamas assimulat, non Assimilat, quod Gallicum idioma sapit. Enormes, & feri, colorísque marmorei.) Vetus lectio: Enormes ferè c.que.m. Lautitiam eius omnem, apparatúmque detractans.) Imò, Obtrectans. Gerebátque auribus tum maximè.) Scribe: Gerebat cum maxime. In primis elegans locutio, sed persæpe apud bonos authores scribarum vel oscitantia vel peruersitate mutata. Vniones conuiuis ad sorbendum dedit.) Melius, Absorbendos dedit.

Cap.XXXVI. Quia cum vita sua succum eum euomunt.) Sua, superest. Fraudatam se protinus luxuria credat, nos indiligentiæ damnet.) Magis placet vetus lectio: Fraudatam profectò se luxuria credat, nósque indiligentiæ damnet.

Cap. XXXVII. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarísq; conchis textu, ueluti nassis, in alto iactis. Inest iis esca clusiles mordacésque concharum, quales videmus has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes. Appetunt eas purpuræ.) Et hic locus pessimè est à castigatoribus acceptus. Deprauationibus singillatim commonstrandis prolixior esse nolo: collatio eas satis indicabit. Scribi debet iuxta fidem archetyporum sic: Capiuntur autem purpuræ paruulis rarísque textu veluti nassis, in alto iactis. Inest iis esca, clusiles mordacésque conchæ, ceu mitulos videmus. Has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes appetunt purpuræ. Cap.XXXIX. In conchyliata veste cætera eadem sine buccino, prætérque ius temperaturæ. Aeque pro indiuiso humani potus excreméto dimidia & medicamina addũt.) Hæc perobscura sunt, nec mirum, cùm sint deprauata. Legẽdum: Prætérq; ius temperatur aqua pro inuiso humani potus excremento: dimidia & medicamina adduntur. Hoc est, præterquam quòd buccinum detrahitur, etiã hoc interest, quòd hic ius pro lotio aqua temperatur, & ex medicaminibus dimidiũ inditur eius, quod in purpuræ tinctura indi solet. Præter, Plinius vtitur pro Præterea: id vbique

id vbique fefellit castigatorem, qui exceptionem esse putabat. Cap. XL. Sed alia sunt, nec habent finem vitia: iuuátque ludere impendio, & lusus geminare miscendo iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ.) Syncerior lectio: Sed alia sunt è fine initia: quod pulchrè quadrat cum his verbis, Lusus geminare miscendo iterum. Cap. XLIIII. Glanus, qui & glanis vocatur.) Castigatior lectio: Cautius, qui glanis vocatur. nam sic præcedentibus pulchrè cohæret. Cap. LI. Plani piscium, quibus cauda nō obest aculeíque, vt testudines & raiæ, in coitu superueniunt.) Ita ne testudines inter planos pisces numerantur? Rectius: Plani piscium, quibus cauda non est, aculeatíq;, vt testudines, in coitu superueniunt, id est, testudinū modo.

Spari, torpedo, squali.) Sargi, non spari. Circa finem capitis est, Coalescit vulnus, non Callescit.

Cap. LIII. Postea visum tanti in extrema Italia petere Brundusiū ostreas.) Rectius, In extremam Italiam, familiari Plinio locutione. Cap. LVII.

In cauernis aquas hebetes remanere.) Vetus lectio, In cauernis aquas habentibus remanere.

EX LIBRO DECIMO

Cap. III.

INgenitum est ei, testudines raptas frangere.) Legendum: Ingenium est ei, id est, natura.

Quarti generis est percnopterus, eadem moratur per lacus.) Vetusta exemplaria: Percnopterus, eadem oripelargus. Sequenti versu, Vt quam verberet coruus: nihil erat necesse mutare in, Vtpote quam. Cap. VIII. Traditum est, missas in sublime ibi excipere eos.) Melius, Missas in sublime sibi. Cap. IX. Ac rictu columbis potius.) Vetus lectio: Ac victu columbi potius: vt intelligamus, eam & leguminibus vesci, præter reliquorum accipitrum morem. Ad hoc rictum vix puto inueniri de vllis auibus, nedum de columbis.

Cap. XIX. Vncos vngues habentes omnino non congregantur, & sibi quoq; prædantur.) Lege: Et sibi quæque prædantur. Cap. XXII.

Scipio, an Metellus vir Consularis, an M. Sextius.) Prius An, superfluit. Is Scipio Metellus Pōpeii Magni socer fuisse fertur. Cap. XXVIII.

Et Cyrenaici Achorem.) Legendum, Et Elei Myiagron. Attestatur nostris exemplaribus & Pausanias. Ibidem, Qua litatum est illi die: non, Post quam litatum est illi deo. Cap. XXXIII.

Madefactum multa aqua pennis puluerem spargunt.) Lege, Madefactæ multa aqua. In genere item ripariarū est.) Antiqua lectio: In genere parrarum est. Parrarū & Horatius meminit, tanquam inauspicatarum: Impios parræ recinentis omen Ducat. Eadem iam pauore libera, ac materna vocante cura.) Rectius: Eadem in pauore libera, ac materna vacans cura. Non enim narrat, quid perdix facere soleat abducto per dolum à nidis aucupe, (nam tunc volatu se proripit) sed quo ingenio aduersus illum alioqui vtatur, cùm aut non habet pullos: aut longè alio loco habet. Cap. XL.

Caprimulgi appellantur grandiores merulæ aspectu.) Lege, Grandioris. Hæc minutiora pigeret annotare, nisi animaduertissem omnibus inoleuisse editionibus. Cap. XLII. Super omnia humanas voces reddunt psittaci, & quidem sermocinantes. India auem hanc mittit, Psittacem vocant.) Legendum, Psittaci quidem etiam sermocinantes. nam hæc verba, Super omnia humanas voces reddunt, ad præcedentia referuntur. Præterea legendum, sittacen vocat. & ita adhuc nonnullis barbaris nominatur. nam quod ad terminationes attinet, altera Græca est, Latina altera, neutra barbara. Vltimorum hoc capite verborū vera lectio est, Ac cibis blandiente, non, Ad ciues. Sensus est apertus. Quin & proximè sequētis cap. extrema verba deprauatè leguntur: Quæ poturo sufficeret: pro, Quantum poturo suff. Cap. XLIII.

Hunc siue æmulatione incitatus manceps.) Nihilo deterius habuit pristina lectio, A emulatione vicinitatis: & plena erat locutio etiā absq; participio. Cap. XLIX. Venerunt in Italiam Bebriacenses bellis ciuilibus trans Padum externæ & nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie.) Quibus nam bellis ciuilibus? nam plura fuerūt diuersis temporibus. Deinde si Bebriacenses vocabantur, verba per parenthesim interiecta, post hanc vocem Bebriacenses, statim subiici debuerant. Præclarè adiuuerunt hic quoque nostra exemplaria, vbi sic legitur: Venere in Italiam Bebriacēsibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim adhuc vocātur) turdorū specie, &c. Loquitur de bello ciuili Othoniano, quod ob cladem ad Bebriacū Galliæ Cisalpinæ oppidum, Bebriacense nominat. & Externæ, verbum est superuacaneum, inscitia castigatoris adiectum. Is quisquis fuit, non sentiens, Et pro etiā dictum, putauit aliquid deesse. Cæterum aues ipsæ nouæ appellatæ sunt, cùm recens aduenissent, ac deinde appellatio mansit, etiam post multos annos ab earum aduentu: id quod satis indicare poterat vel titulus capitis, De nouis auibus. Sic enim & hic, & in primo libro cōstanter habetur in manu scriptis voluminibus. Cap. L. Gallinaceos quoque pascendi lacte addito cibis.) Non multū fortasse refert: attamen antiqua scriptura est, Lacte madidis cibis.

Cap. LV. Liuia Augusta.) Vetus lectio, Iulia Augusta. Nec erat mutanda. nam tametsi hæc ipsa gentilitio nomine Liuia primùm dicta est, tamen iam natu grandior, vt marito tam honorifica appellatione æquaretur, Augusta cōsalutata, & peræquè honoris gratia in gentem Iuliam ascita, Iulia Augusta vocari cœpit, relicto priore nomine: quéadmodum ex Tacito discere licet. Nec aliter legitur in omnibus emendatis authorum monumentis, duntaxat quoties Augustæ cognomen additur. Cap. LX. Nec aliâs in pluribus tanta fœcunditas, maior tamen paruis.) Legendum, Nec alia plures. s. parit, quàm melancoryphus. Tantò fœcunditas maior paruis. Cap. LXI.

Cui membrana, ceu pennæ.) Melius, Cui & membranaceæ pinnæ vni. Cap. LXIII.

Ea de causa ingrediuntur in conceptu.) Melius quadrabit, si legas, In coitu, vt est in manu scriptis. Vicisse Olympia prægnantem equam Hecratidis Thessali inuenimus.) Scribo, Prægnātem Echecratidis. Cap. LXIIII. Ex omnibus quæ perfectos fœtus, vel tātos & innumerosos edunt.)

Lege:

Lege:Ex omnibus,quæ perfectos fœtus,sues tantum & numerosos edunt. Cap.LXX.

Qui ob id coguntur in nassas.) Lege, Quæ ideo coniiciuntur in nassas. Cap.LXXIII. Orygem perpetuò sitientem Africa generat, ex natura loci potu carentem cum mirabili modo ad remedia sitientium.)Germana lectio.Orygem perpetuò sitientia Africæ generant,& natura loci potu carentem mirabili modo ad rem. si. Sequenti uersu ubi legitur, Saluberrimi liquoris haustu uesicis: dele, Haustu. Cap.LXXIIII. Vulpes & milui: angues, & mustelæ, & sues.) Codices antiqui melius. Vulpes,& Nili angues:mustelæ,& sues. Componit enim animaliũ paria inter se dissidentium. De aspide miraculum à Philarcho traditur: Is enim author est, &c.) Vetus lectio:De aspide miraculum Philarcho reddatur. Vult enim Plinius fidem rei, quam narrat, penes authorem Philarchum esse.Id cum non intelligeret castigator,homo crassæ Mineruæ, more suo castigauit, hoc est, mutauit in deterius.

EX LIBRO VNDECIMO.

Cap. VII.

Nigra crusta est prima, saporis amari.) Lege, Commosis crusta est prima. Explanat enim has uoces, commosin, pissoceron, propolin:ac primò commosin. Cap.X. Appræhensis pondusculo lapillis se librant.) Melius, Appræhensi pondusculo lapilli se librant.

Cap.XI. Fucus ademptis alis in alueum traiectus.) Scribo,Reiectus. Cap.XII. Itaque cum prima.) Lego pro Cum, Tum, hoc est, Vergiliarum exortu. Cap.XIII. Qua feruoris ipsius spuma concrescit.) Scribe, Quæ, uidelicet membrana.nam si spuma nominatiuus non ablatiuus esset, In quam, dixisset potius, quàm Qua.

Cap.XIIII. Contrà copia ignauiam affert. Maciem melle non erithace pascũt.) Non leue erratum. Lege, Ac iam melle, non erithace pascuntur:vt sit sensus, Si copia mellis adsit, fastidiri erithacen in cibo ab apibus. Et mox error errorem peperit.Quia deprauato, Ac iam,in Maciem,non belle cohæret. Ergo diligentiores: pro vna voce Ergo,suppositæ sunt tres, Qui autem sunt. Mox, Dies status inchoandi:melius quàm,statutus. In fine capitis pro, Non talia suauitas:usúsque, reposuimus,Non alia suauitas, uísque. Cap.XV.

Aptissimum in æstimatione è thymo.) Vetus lectio,Aptissimũ existimatur è thymo. & sequenti versu pro, Cum sit, Quod fit. Sequens probatio,vt sit odoratum,& dulce,reglutinosum.) Quid hoc verbi est, Reglutinosum?Restituimus: Odoratum,ex dulci acre,glutinosum. Cap.XVI.

Aequitas etiam in eis obstringitur.) Lege addendo voculam, Aequitas quidem etiam in eis obstringitur. Nec caret sua elegantia particula Quidem. Sicut sequenti versu temerariè fecit, qui detraxit vocem Ergo,scribens,In primis præcipitur, pro In primis ergo præcipitur. Nam vbi incubauere,fauos liuidos faciunt.)Antiqui codices, Nam nisi incubauere.vt quod præcedit, ad opera, non de mellificio, sed de prolificatione intelligatur,quæ incubatu fit. Tertio inde versu adde verbum Existimatur: Hulceribus aptissimum existimatur. Quam probabilem aliâs sententiam fucorum euentus coarguit.) Prouentus, non Euentus. Cap.XVII. Cum procedit, unà est: totum examen circa eum conglobatur.) In vetustis codicibus aliter legitur,ac distinguitur:Cùm procedit, vnà est totum examen, circáque eum conglobatur.Bellum uerò,quòd mox, Assidui custodes authoritatis, nescio quis deprauauit in, Assidua custodientes authoritate. Apparatus indicio diem tempestiuum eligentium.) Lego,Apparatus indice, nempe murmure,quod nomen proximè præcessit. Si quà lassatus deficit, aut fortè aberrauit, odore prosequuntur.) Verior lectio: Si qua lassata def.a.f.a.odore persequitur.nam lassari & aberrare in regem competere non potest. Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiam suauitatem illã prædulcis eloquii portendentes.) Vt uerior, ita multo elegantior vetus lectio: Sedere in ore infantis tum etiam Platonis, suauitatem, &c.

Et cõtinenter:Sedere in castris ducis Drusi Imperatoris,tunc prosperrimè pugnatum.) Lege:In castris Drusi Imperato.cum prosp. pug. Et circa finem capitu. Alterutra pars, quæ suis: non, Quem suis.& sequenti versu:Maximè rixa in conuehendis floribus exorta: non, Maxima rixa & in c.f.e. Cap. XVIII. Aliqui non nisi in tantum adacto intestinũ sæpe assequatur.) Vetus lectio: Vt intestini quippiã sequatur. Sequenti versu redundabat, Dein. Adrepentésque foribus opertas sufflant:ab hoc spatio prouolant.) Restituimus ex fide veterum codicum: Adrepentésq; foribus per eas sufflant:ad hoc prouolant.hoc est: ad flatum ranarum prouolant apes. Cap.XIX.

Papilio etiam ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolans.) Adde voculam Hic. Papilio etiam hic.quòd non de quouis papilione loquatur. & Aduolitans frequẽtatiua forma legendum. Sed grauius erratum mox sequitur, vtpote non simplex: Filis etiam araneus, quacunque incesserit, alarum maximè lanugines obtexit. Non enim de araneo loquitur, sed tertiũ nocendi modum papilionis narrat: Filis etiam araneosa, quacunq; incessit,alarum maximè lanugine obtexit.

Cap.XXII. Prima eas retorquere rursúsque texere inuenit.) Veteres codices:Redordiri,rursúsq; texere. Cap.XXIII. Hanc ab his quoque cogi subigíque.) Quoque,redundat,sicut antepenultimo versu duæ dictiones, More ceræ:quæ cera ex postremis syllabis verbi Lentescere, nata est. Et primam dictionem huius capitis, quæ est Bombyces, mutatis postremis literis perperam assuerũt fini vigesimisecundi capitis, cùm ibi non minus grauiter,quàm argutè,dictum sit, ut denudet fœminas vestis:ac si dicat,nihil absurdius fieri posse,quàm cùm vestis ad tegendum partes, quibus pudor debetur,inuenta,eadem ad nudandum eas adhibeatur pellucida: quæ argutia perit,si dicas,Vestis bombycina,ac non simpliciter Vestis.

Nec puduit has vestes etiã viros leuitate vsurpare,propter onera æstiua.) Ita ne hæ vestes propter onera vsurpantur, ac nõ magis propter leuitatem?Verior lectio: Nec puduit has vestes vsurpare

pare etiam uiros, leuitatem propter æstiuam. Primum fœminarum lasciuia his usa est, quæ gauderent nuditatem suam per eas spectari. Deinde viri quoque vsurpare cœperunt, ob delicatam leuitatem æstati conuenientem.

Cap.xxiiii. Circinato adnectens.) Hoc adiectiuum nomen substantiuum poscit: & habetur sanè in manu scriptis: Circinato orbe adnectens. Circinatum vocat tam absolutum, vt circino ductus videri posit. Derelicto laxo prætenti summa parte.) In his quidem verbis nullum cōmodum sensum video. Quod si legas, vt in nostris archetypis habetur, Derelicta lasso prætētí summa parte: sensus erit, prætentæ telæ summam partem imperfectam præ lassitudine ab araneo derelictā. Ibidem Arbitrari licet, legendum est, non Liceat. Pariunt autem oua ea in telas expansa, quia saliunt.) Pro Expansa, lege, Et sparsa. Ideo sparsa, quia saliunt. Pariunt autem trecentos.) Reposuimus: Pariunt autem & tricenos.

Cap.xxviii. In Thraciæ partibus iuxta Olynthum.) Vetus lectio, In Thracia iuxta Olynthum. Quod in hoc annotaui, ne indocti, qui sic loqui solent, exemplum apud Plinium inueniri iactent.

Cap.xxix. Iidem quippe noctibus non uolare eas propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab ijs transiri, continuata plurium dierum profectione. Quod maximè miremur, famem quoque, quam propter externa pabula petiere, sciunt imminere.) Non obscurū erit ex collatione, quanto & hic antiqua lectio sit incorruptior: Iidem quippe nec uolare eas noctibus propter frigora tradiderūt, ignari etiam longinqua maria ab ijs transiri, continuata plurium dierum (quod maximè miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. Italiam ex Africa magna cohorte infestant.) Scribo, Italiam ex Africa maximè coortæ infestant.

Cap.xxxii. Multa autē insecta & aliter nascuntur, atque asilus in primis ex rore.) Asilus nec est in emendatis exemplaribus, nec alioqui hic locū habere potest, ubi de papilionibus fit mentio, non de asilis. Sequenti uersu est, Inde porrigitur vermiculus, non oritur.

Cap.xxxvii. Alij præfixa his pila cuspidant.) Malim, vt uetus: Alij præfixa hastilia cuspidant. præcedit enim Cornibus. Oculos unicolores nulli, cum candore omnibus mediusculo differētes.) Vetus lectio melior: Oculus unicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens. Ardent, intenduntur, humectantur, cohibentur.) Legi debet: Humectant, conniuent. Ab ijsdem, qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocantur: queîs parui vtrinque ocelli, Lucini iniuriæ cognomen habuere.) Locus est fœdè corruptus. Exemplaria manu scripta habent: Ab ijsdem, qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui paruis vtrisq;, Ocellæ: Luscini iniuriæ cognomen habuere. Vt hoc intersit inter Luscinum & Coclitem, quòd hic sit vnoculus natus, ille per vim eluscatus. Porrò Coclitē eo modo Opici ex Cyclope detorserunt, quo ex Ganymede Catamitum. Fuerunt autem Coclites Horatiorum gentis, sicut Seruiliorum Ocellæ, Fabriciorum Luscini, Pompeiorum Strabones, Papyriorum atque Aeliorū Pæti.

Bobus bis mutantur.) Vetus lectio: Boues bimi mutant. Setis intus os hirtum, & linguam etiam appellatam.) Lege, Et linguam etiam ac palatum.

Cap.xxxix. Quæ verò ratio crocodilis, si non cruori, sed duritiæ tergoris tribuatur & solertia.) Lectio sanè inepta, castiganda ad exemplaria vetera sic: Ceu verò non crocodilis duritia tergoris tribuatur, & solertia. Coarguit enim hoc exemplo quorundam opinionem, qui subtilitatē animi constare cute operimentísque corporum putabant.

Velut languidiores, cùm menstrui cursus stetere.) Legendum, Vt & lanugines oris, c.m.c.s.

Cap.xl. Primogeniti in quaque parte sues primas premunt, & si escæ sunt faucibus proximæ.) Prodigiosa deprauatio, cùm à Plinio scriptum sit: Primis genitis in quoque partu sues primas præbent: eæ sunt faucibus proximæ, scilicet mammæ.

Cap.xli. Tenuissimum camelis, mox equabus.) Manu scripti codices habent Equis, nusquam obseruantes recentiorum exceptionem de ablatiuo in filiabus, equabus, asinabus. Sicut & supra 40. cap. Asinis à fœtu dolent, nō Asini. Idem animaduerti & in Liuianis exemplaribus.

Cap.xlii. Duobus Alpes generibus pabula sua approbant, Dalmatiæ Docleatem mittunt Ceutronum terræ Natusicum.) Vetus lectio: Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicæ Vatusicum. Dalmaticas vocat iuga à Carnis ad Dalmatas vsque pertinentia.

Cap.xlv. Sunt autem crura his obliqua, humani poplitis modo.) Pollicis, non Poplitis. Qua perfossa, ceu vinculis, spiritus fugit.) Legendum, Ceu iugulo, scilicet perfosso.

Cap.xlvi. Leo etiamnum tortuosos.) Scribo, Tortuosius.

Cap.xlvii. Confirmant & apodas habere, nycterin & drepanin, in eis quæ rarissimè apparent.) Nycterin pro rara non agnosco, quæ Græcis vespertilionem sonat, volucrem potius, quàm auem. Raræ aui rarum nomen magis cōuenit, quem admodum habet antiqua scriptura, Et apodas habere, & ocen & drepanin.

Cap.li. Hinc tot cantibus & modulis flexiones.) Antiqua lectio potior: hinc tot cantus & moduli flexionésque.

Cap.liii. Qui venena serpentium suctu è corporibus exigerent.) Melius Corporibus eximerēt.

Scythæ sagittarum vngunt aciem.) Vetus lectio, Scythæ sagittas tingunt.

EX LIBRO DVODECIMO.

Cap. IIII.

Vnam, quam peculiarius Virgilius celebrauit, ebenum.) Rectius manu scripta volumina: Vnam è peculiaribus Indiæ Virg. celebrauit ebenum.

Cap.v. Quorum pondera adeò in terram curuantur, vt annuo s.i.) Incorruptiora exemplaria: Quorum imi adeò &c.

Cap.vi. Quo sapientiores Indorum viuunt.) Lege, Sapientes, id est, philosophi.

Cap.ix. Facilius hoc & custosius amariúsque

& gummosum.) Lege addendo iuxta fidem veterum codicum: Facilius hoc, & crustosius, amariúsque: at Indicum humidius & gummosum. Ibidem legitur, In libras x. terni, non, x tantum.

Cap. XIII. Vt alii existimauere frutice venoso.) Exemplaria nostra, quæ ob vetustatem sequimur, habent, Frutice myrtuoso. Quod nescio cur debuerit magis absurdum videri, quàm gummosus, & similes Plinianæ voces.

Cap. XIIII. Græci stagoniam & atomum tali modo appellant., minorem autem Arabiam.) Imò, Orobiam, à magnitudine ὀρόβου, hoc est, erui. Vltimo huius capitis versu lege, Potius quàm in micas frietur.

Cap. XVI. Facillimè autem adulteratur Indica myrrha.) Scribo, Fallacissimè autem adult.

Cap. XVIII. Periti rerum astruxerunt.) Asseuerant, non Astruxerunt.

Cap. XIX. Reuehunt vitrea & ænea.) Melius, Et ahena. Sterilior imbre, ceu diræ naturæ.) Vetusti codices: Sterilior imbre, cæduæ naturæ. & mox illic legitur, Venia cædendi, non, Metendi. Deinde sorte germina discerni.) Cremia, non Germina: quæ vox uel ex Psalmographo nota esse poterat.

Cap. XX. Per Nabatæos Troglodytásque confines, qui considère ex Nabatæis.) Vetus lectio: per Nabatæos Troglodytas, qui considère ex Nabatæis. Vt intelligamus coloniam à Nabatæis negotiatoribus in Troglodyticen deductam.

Cap. XXIIII. Eandem quæcunque sit aspalatho.) Lege, Eandem, quæ sit aspalatho.

Cap. XXV. Maxime probatur, quod antè semel fluxit.) Melius vetus exemplar, Maximè probatur, quod ante semen fluxit, id est, antequam semen prolatũ sit. Paulò pòst illic legitur: Exit & in Pamphylia, sed aridior: non Acrior.

EX LIBRO DECIMOTERTIO.

Cap. I.

PRimúmque id scire conuenit, mutata authoritate ad peius transisse gloriam.) Syncera lectio: Mutatam authoritatem, & sæpius transisse gloriam.

Cap. III. Vestes prolongant tempus.) Antiqui codices: Vestes prorogant tempus. Summa cõmendatio eorum, vt transeuntem fœminam odor inuitet, etiam aliud agentem.) Magis placet quod in iisdem codicibus habetur: Vt transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Neque enim vsqueadeo corrupti fuerunt Romanorum mores, vt frequentior esset viris, quàm fœminis, vnguentorum vsus. Ac mox: Sed quosdam crassitudo maximè delectat, idipsum approbantes.) Illic est, Spissum appellantes, non Idipsum approbantes. Atq; Caium principem solitũ lauari.) Lege, Atq; Caium principem solia temperari, scilicet iussisse. Vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset ista. nimirum hac mercede orbem terrarum corruptæ deuicere aquilæ.) Duas voculas, Ita est, quibus perquam eleganter Plinius utitur, scribarum siue potius castigatorum temeritas deprauauit in, Ista. Sic enim scribitur ac distinguitur in emendatis voluminibus: Vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est, nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Sic libr. 7. ca. 40. dixit. Ita est profectò, alius de alio iudicat dies. Item libro 18. cap. 6. Itaque est profectò, opera, non impensa, cultura constat. Præterea libro 24. cap. 1. Ita est profectò, magnitudo populi Romani perdit ritus, vincendóque victi sumus.

Cap. IIII. Genera earum plurima: & prima fruticem non excedentia: sterilem hanc, aliubi & ipsum fertilem, breuémque ramis obiri vmbra foliorum.) Emendata lectio: Sterilem hunc, aliubi & ipsum fertilem, breuísque ramorum orbe foliosum. Qui error tam crassus est, vt mirum sit à nemine deprehensum. Præterea cæsum à dorso puluinato, & in aluo media fissura plerísque vmbilicatum.) Reposuimus ex manu scriptis: Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerísque vmbilicatum. Quod erat prius, pomis refertam.) Pro his verbis longè alia sunt in antiquis voluminibus, nempe hæc: Erátque, cùm hæc proderem, fertilis.

Cap. VII. Certóq; eam fugit alienus humor, qui aluum omnem rigat.) Lege: Qui aliam omnem rigat.

Cap. XI. Neq; ad alios vsus illis, quàm funibus. Rex Antigonus in naualibus vsus est rebus, nondum sparto communicato.) Syncera lectio: Nec alijs vsus est, quàm inde, funibus rex Antigonus in naualibus rebus, n.s.c.

Cap. XII. Quæ potuit esse segminibus vtrinque amputatis.) Scribo, Resegminibus. Minus sorbet. Politur & charta magis, vt splendeat.) Lege, & distingue: Minus sorbet politura charta, magis splendet. Deprædenditur & lentigo oculis, sed mediis inserto glutinamentis ceu tænia iunco papyri bibulo, ibi vix litera fundente se.) Voluminum veterum emẽdatior lectio: Sed inserta medijs glutinamentis tænia fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se. Nam fabrili à gummi commissuræ fragiles sunt.) In eisdem codicibus melius est. Nã fabrile, gummísque fragilia sunt. Fabrile videlicet glutinum. & Gummis, genitiuus est à Gummi, κόμμι κόμμεος. Minimum hunc modum integerit.) Lege, Minimum hoc modo intergerij.

Cap. XIII. Quod eò magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non erat. At cursi iam hic erat vsus, in plumbeis linteísque voluminibus scriptitatum cõstet? Cur & Homerus in ipsa illa Lycia Bellerophonti, codicillos datos, non Epistolas prodidit?) Hic tenebrio nescio quis aliquot voces ex II. cap. repetitas, sed deprauatè, infulcire ausus est. nam vetusta exemplaria omnia tantum habent. Q. e. m. m. s. e. H. c. A e. non erat: aut cur, si iam hic erat vsus in ipsa illa L. B. &c. Agnoscis erudite Lector Plinianum orationis fluxum, nullam interpolatoris operam desiderãtem. ô impudentiam.

Cap. XV. Interijt nuper incendio, quam Cethegus decedens libris 14. permutauerat.) Vetus lectio: interijt nuper incendio à Cethegis descendens, H-S. xiiij. permutata. A Nomio Tiberij Cæsaris liberto.) Lege addendo: Item à Nomio. nam duas recenset amplissimas, Ptolemæi vnam, alter

alteram Nomij. Operimento conchylij & laminæ per mediam vestitam fuisse.) Pro pessima opera malam gratiam meritus est, quisquis hic Pliniana verba, aliquot de suo additis, interpolare nõ est veritus. Nam syncera scriptura tantũ habet: Operimento laminæ vestitam fuisse. quemadmodum lateritii parietes ornatus causa marmoreis crustis vestiuntur. Nutriuntur optimè splendescúntque, manúq; sicca fricãtur ab alienis maxime: nec abaculis læduntur, vt in his genitæ.) O bellè tractatum Plinium. Vide obsecro Lector, quantum hæc à germana lectione discrepent, quæ talis est: Nutriuntur optimè splendescuntque manu sicca fricatæ à balineis maximè: nec à vinis læduntur, vti his genitæ.

Cap.xviii. Totúmq; abire in lacum.) In altum, non In lacum,

Cap.xix. Punicum malum cognomen sibi vendicat.) Lege, Cognomine sibi vendicat.

Cap.xxi. Semine colore & specie foris.) Farris, non Foris.

Cap.xxiiii. Vtilitas herbosa ergo, & eò lætior satietas, quod perquam modico pinguescunt & quadrupedia.) Exemplaria vetera: Vtilitas, quæ eruo, sed ocyor satietas, perquã modico pinguescente quadrupede. Obitérque inter ordines allium capessere fertile est.) Lege, Allium & cæpe seri fertile est.

Cap.xxv. Vix vt respicere è naui tutum sit.) Prospicere, non Respicere.

EX LIBRO DECIMOQVARTO.

Cap. I.

Svbdiales inambulationes vmbrosis operculis opacat.) Syncera lectio, Vmbrosis pergulis. vt est videre in emendatis manu scriptis.

Cap.ii. Vua tam parua, vt nisi pinguissimo solo coalere non possit.) Rectius, Colere nõ prosit. In neglecto solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino non prouenit.) Legendum, In eligẽdo solo morosa. Morosam in eligendo ideo dicit, quòd ei nec pingue nec gracile satis conueniat. Túncq; Albanum vinum æmulantur.) Restituimus ex vetustis codicibus, Albano vino æm. Sic Martialis: Aemula Baianis Altini littora villis. locutione à Græcis accepta, ἁμίλλωμαί σοι. leuius hoc videri poterat, nisi in his leuibus tam sæpe scribæ ludere sibi permittant. Mœrica contra omnes ictus firmissima.) Veteres libri, Contra omne sidus fir.

Cap.iii. Et coronaria naturæ lusu stephanitis.) Scribo, Coronario naturæ lusu.

Cap.iiii. Cum C. Gracchus Tribunus plebis seditionibus agitatis interemptus.) Latinius nostra exemplaria, Plebem seditionibus agitans. Raro quippe adhuc fuere, nec nisi importatis singulis testis millia nummûm.) Vetus lectio, Nec nisi in nepotatu.

Cap.vi. Pucino retulit acceptos, non aquoso.) Lego, Pucino retulit acceptos, non alio vsa. Cum eadem vitis aliud aliis locis pullulet.) Maluimus & hic nostros manu scriptos sequi, in quibus est, Aliud aliis locis polleat.

Cap.vii. Nec Cymoliti per se gratia.) Nostri veteres codices, Tmoliti, habent, cuius & apud Galenum fit mentio. Cæsarem non aliud potaturũ.) Scribo, Poturum.

Cap.xiii. Interfectam fuisse à marito.) Scribo ad exemplar vetus, Interfectam fuste à marito, attestante Gellio. Aromaticis delectatos.) Lege Aromatite. id est, quod nunc Hippocratis vocant, cuius inuentum videri volunt.

Cap.xiiii. Sic quoque diu transmarina fuerunt in authoritate ad atauos vsque nostros, etiam Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico versu Anaxipolis Thasii: Quinq; Thasii vini inde depromam, Falerni bina.) Quid ego audio, Anaxipolim Thasium Latinos versus scriptitasse? an fortè Græcè quidem scripsit, sed togatas fabulas. alioqui ineptè citatur testis, vbi agitur de authoritate, quæ fuit vinis in Vrbe atque Italia. Subiiciam & hic veterem lectionem, quò magis appareat deprauatio. Sic quoque postea diu transmarina in authoritate fuerunt, & ad auos vsque nostros: quin & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico versu: Quinque Thasii &c. Neque enim ratio temporum patitur, vt legamus ad atauos, de vinis, quæ post Opimium Consulem in pretio fuerunt. Millia cadorum congiorum.) Lege, Cadorum congiariorum, id est, qui congium caperent. Sequenti versu est, C. Sentius, non Censius. Hortensius super decem cados hæredi reliquit.) Non video, cur hoc magnum videri debeat, cùm Lucullo eiusdem vini plusquam C.M. cadorum fuisse supra in hoc ipso capite scriptum sit. verior est dubio procul manu scripta lectio XM. cadorum, quod scribæ hoc modo scribere solent x̄. inde lapsus occasio.

Cap.xv. Quid ni? Et Cæsar Dictator triumphi sui cœna vini Falerni amphoras C. Chii cados C. in conuiuia distribuit.) Conuiuia hic vocat certum conuiuarum numerum vnà discumbentium, qui ferè intra Musarum numerum cõsistebat, iuxta tritum illud prouerbium: Septem cõuiuium, nouem conuitium. Quare nimio plus essent centum cadi vel Cyclopum conuiuio. Itaque malui antiquam scripturam sequi, Quid, non & Cæsar Dictator triumphi sui c.v.F. Amphoras, Chii cados, in conuiuia distribuit, id est, in singula conuiuia singulos cados, singulásque amphoras.

Cap.xvi. Fit & è pomis.) Melius, Fiunt & è pomis. Ac mox: Primúmque è palmis, non, Proximúmque ei è palmis. Myrtiten Cato quemadmodum fecerit, hoc paulò pòst indicabimus.) Melius, Myrtiten Cato quẽadmodum fieri docuerit, mox paulò indicabimus. Ex cæteris herbis colatis.) Colatis, redundat. Qualem & redolent salicum Patauinorũ in palustribus vindemiæ.) Lege, Qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus vin.

Cap.xvii. Adeò nihil intentatum in vita fuit.) Elegantius datiuo casu: Adeò nihil intentatum vitæ fuit.

Cap.xviii. Aspendios, dãnata à feris.) Damnata aris, lege. σπένδειν enim libare significat. Aegyptus & ecbolinam habet abortiuos facientem.) Vetus, Aegypt. & ecbolada habet, abortus facientem. Sic & maris nauigio.) Rectius, Mari nauigato.

Cap.xix. Prolibare diis nefastũ habetur vino.) Rectius in vetustis codicibus scribitur Vina, sicut tertio abhinc versu, Polluta & Græca. Præcepta tradiderint.) Præcepta condiderint, est in veteribus, ídque non inelegãter, vt nihil opus fuerit mutare. Anni prioris vina nonnusquam fæce acetóue condiunt.) Vetus lectio: Nonnusquam prioris vini fæce acetóue condiunt.

Cap.xx. Iterum sponte feruere: qua calamitate cùm deferbuit, deperit sapor.) Cùm deferbuit, voces sunt superuacaneæ, & ab interprete primùm adiectæ. Acor aut fumidum virus, aut picis adustio.) Lege, Picis autem adustio. nam superiora resinæ vitia sunt, hoc picis. Asia picem Indicam maximè probat, Græcia Piericam.) Non Indicã, quod absurdũ erat, sed Idæam, ab Ida cantatissimo Troadis monte, attestante etiam Theophrasto.

Cap.xxi. Sic coopercula doliorum medicanda.) Imò Opercula. Error natus ex geminatione literarum.

Cap.xxii. Postera die ex ore halitus fœtidi.) Veteres codices disertè habent, Halitus cadi, vt intelligamus eos nimia temulentia cadum olere. Cùm priorem diem quotidie perdant, imò verò & venientem.) Nihilo deterior erat vetus lectio: Illi verò & veniẽtem. L. Pisonem vrbis Romæ curatorem ab eo delectũ.) Syncerior lectio extat in antiquis voluminibus, L. Pisonem vrbis Rom. curæ ab eo delectum. hoc est, ad curam. Præfectus vrbis creatus est, non curator: & præfecturam circunloqui libuit.

EX LIBRO DECIMOQVINTO.

Cap. I.

OLeam Theophrastus celeberrimus è Græcorum authoribus.) Moderatius Plinius, Theophrastus è celeberrimis Græcorũ authoribus. M. Seruius T.F. Aedilis curulis.) Antiqua scriptura, M. Seius L.F. Certè Seruius, prænomen est, non nomen. Nec desiderare rastros, aut falcem vllam, aut curam.) Elegantius vetus: Nec desiderare rastros, aut falces, vllámve curam.

Cap.iii. Has enim ocyssimè occupat æstas, quia sunt tenerrimæ, & amurca cogit decidere.) Vera lectio: Has enim ocyssime occupatas, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Cum omni hora oleum decrescat.) Lege, Omni mora.

Cap.v. Quam earum in his locis optimam esse dicant.) Veteres codices: Quam earum finitimis locis o.e.d. Nec erat opus mutare.

Cap.vi. Præterea conchas & plũbeas cortinas aere vitiari.) Vitiata lectio est: restituimus iuxta fidem archetyporum sic: Præterea in conchas & plumbeas cortinas: ære vitiari. Refertur enim ad Decapulandum, quod præcessit.

Cap.vii. Suis herbis componunt inter Cappadociam & Seleuciam, quod Seleucinum vocant.) Vera lectio vetus, Inter Cappadociã & Galatiam quod Selgiticũ vocant. Idem erratum depræhendimus & castigauimus lib. 23. cap. 4. scribendo sic: Selgiticum neruis vtile diximus. E pice fit, quod picinum appellant.) Lege Pissinum, non Picinum, vt sit Græca vox.

Cap.xi. Præcocia verò mustea.) Scribo, Præcoci, referendo ad proxime præcedens Prouentu. E strutheis odoratissima.) Lege A strutheis, id est, post struthea.

Cap.xiiii. Tamen peculiare nomen dedit.) Lege addendo: His tamen peculiare. His. s. lanatis, quorum mentio præcessit. A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellãt. Belgemela à foliis. folium enim vnum, aliquando & geminum erumpit è latere medio.) Mira verò denominatio à gemino folio Belgemela. Sed cur potius à gemino, cùm sæpius vnicum erumpat? Antiqua exemplaria aliter habent: Quæ spadonia appellant Belgæ. Melofoliis folium vnum, aliquando & geminum, erumpit. Mirum autem videri non debet, si Belgæ spadonia vocabant Romano, & non Gallico vocabulo, vt qui prouinciales id temporis essent: apud quos ipse Plinius aliquandiu vixit: vnde hoc pomum in eius notitiam venit, vrbanis alioqui non admodum notum. Melofolium verò dictio est ex Græca ac Latina composita, quasi μηλόφυλλον.

Cap.xv. Reliquorum nomina aliter in aliis locis appellantur.) Scribe addendo, Aliter in aliis atque aliis loc. a. Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem modis, nõ aliter, quàm in cadis. Præterea quæ in pomis proprietas pyris quoque vini. Similiter iis ægris medentes in escam dant.) Vera lectio: Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem modis, nec aliud in cadis, præterquàm pruna. Pomis proprietas pyrísq; vini: similitérque in ægris medentes cauent.

Cap.xvii. Eandem pomis in vino subigunt.) Melius, Vino subigunt. Oleo aspergi in ore, vt de palmis diximus.) Hoc nusquã dictum est: sed particula Vt, redundat. Mox legendum, De palmis diximus: vt sit transitus ad reliqua. Ac si dicat, Nisi inter peregrinas arbores de palmis dictum esset, potuisse hic inter secundas mensas de earũ fructu dici. nunc de ficis proxime dicendum.

Cap.xviii. Ad nos ex aliis transiere gentibus Chalcidicæ, quarum plura genera. siquidem & Lydiæ quæ sunt purpureæ & mamillanæ similitudinem mammarum habent.) Legendum ex fide veterum exemplariorum: Ad nos ex aliis transiere gentibus, Chalcide, Chio, quarum plura genera. siquidem & Lydiæ, quæ sunt purpureæ, & mamillanæ, similitudinem earum habent. Alioqui Plinius omiserat Chias, Romæ non incelebres, & Martiali in primis amatas. Nam Alexandrinæ enixiores. Candicans terina, cognomine delicata.) Eadem exemplaria veram etiam nunc lectionem retinent: Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ. Alioqui non bene cohæret, quod mox subsequitur: Nigra & Rhodia est. Tanto propius Carthaginẽ pomo Cato admonuit.) Elegantius vetus lectio: Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit.

Cap.xix. Ergo culices partim fraudati alimento in matre, hoc est, putri eius tabe, ex qua nati ad cognatam volant.) Antiquior lectio, & melior: Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant.

Cap.xx. Setaniæ tamen maius pomum est.) Tamen superuacaneum est, natum ex proximis syllabis.

labis,tanie,nec ad ſenſum quicquam facit.

Cap.xxi. Hæc obnoxia acri odore,nec ſuauitate iucũda.) Cuinam obnoxia?Syncera lectio:Hæc obnoxia acori.Odore & ſuauitate rotunda præcellunt.cæteris vini ſapor. Et rufatur capillus primùm prodeuntibus nucleis.) Nuculis, non nucleis.

Cap.xxiii. Molitura etiam præſtant.) Vetus, Moluntur etiam,& præſtant &c.

Cap.xxv. Minus quinquennio eſt.) Satis Latinè dixerat Plinius,Minus quinquennium eſt: nec erat,cur mutaretur.

Cap.xxviii. Aliquorum lignum ipſum in vſum & pomi vicem,vt grana myxis,quas in Aegypto gigni diximus.) Vetus lectio:Aliquorum lignum ipſum in vſu & pomi vice, vt generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus. Dixit autem Plinius his verbis: Pomum longius pyro, incluſum amygdalæ putamine & corio,colore herbido.

Cap.xxix. Antequam piper reperiretur, illam obtinens vicem.) Illius obtinẽs vicem, legendum eſt. Plebeia,torrida,ac ſqualida.) Scribo,Retorrida: qua voce libenter vtitur. Quin & virgæ anuli.) Lege: Virgei anuli. Papyrium Naſonem.) Maſſonem,non Naſonem,atteſtante Liuio.

Cap.xxx. Et poſtea acceſſere genera eius.Hanc ſylueſtrem &c.) Quam hanc?Libri vetuſti:Poſtea acceſſere genera:tinus,hanc ſylueſtrem &c.Alioqui male cohæret, Acceſsit & regia,niſi tinus præcedat. Folio criſpo ac breui,quæ inuenitur rara.) Lege, Inuentu rara. Præferenda vtique myrto & oleæ eſt.) Vetus lectio, Præferenda ei vtroque olea.

EX LIBRO DECIMOSEXTO.

Cap. I.

NAuigantibus ſimiles, cùm integant aquæ circundata naufragiis. Cùm verò receſſerint, fugientes cum mari piſces circa tuguria venantur.) Vera lectio:Nauigantibus ſimiles,cùm integant aquæ circundata: naufragis verò, cùm receſſerint: fugientéſque cum mari &c. Non pecudes hos habere,non lacte ali, vt finitimos. Ne cum feris quidem dimicare contingit.) Melius:Non pecudem his habere, non lacte ali,vt finitimis,ne cum feris quidem dimicare co. Potus non niſi ex imbre.) Legendum addendo, Potus iis.Et ſequenti verſu,Et hæ gentes certè:Certè, ſuperfluit.

Cap.ii. Roborum vaſtitas intacta.) Et hic adde vnam dictionem:Aeuis roborum vaſtitas intacta.

Cap.iiii. Veluti pop.Rom. ipſa corona impoſita.) Ipſi,non ipſa. Longum eſt, nec ex inſtitutione operis.) Vetus lectio, Nec inſtituti operis. Quíque patriæ muros primus ſcandens, audentem irrumpere occidit. Quíque ciuem maluit ſeruare, quàm hoſtem occidere.) An non hæc inter ſe pugnant? ſicut nec id aptè cohæret,quod mox ſubiicitur: Vtque eum locum, in quo ſit actum,obtineret hoſtis eo die. O ſtrenuè nauatam à deprauatore operam,& cui nulla ex his,quæ hic memorantur,corona dignum ſit præmium.Reſtituimus ex fide manu deſcriptorum hoc modo: Quæ ſub ipſo Ioue datur,cuíq; muros patria gaudens rumpit.Confert enim leges Romanas de ciuica,cum illa Græcorum de Hieronicis,hoc eſt ſacrorum certaminum victoribus, in quorum honorem patria cuique ſua redeunti murorum partem diruebat,quà oppidum intraret: tanquam nihil opus eſſet mœnibus ciuitati, quæ tales viros gigneret. Mox ſubiiciuntur capita legum, Ciuem ſeruare,Hoſtem occidere, Vtque eum locum, in quo ſit actum,hoſtis obtineat eo die.

Cap.v. Nec non & in copia frugum.) Veteres codices:Nec non & inopia frugum. Diſtinguemus ergo proprietate naturáque, & vbi res coget, etiam Græcis nominibus vtendum.) Vtendum, ſuperfluit.nam omnia referũtur ad verbum Diſtinguemus.

Cap.vi. Continentur hiſpido calyce, per genera plus minus complectente.) Scribe addendo. Plus minus cutem complectente. cutem glandis ſcilicet.

Cap.vii. Gignunt & alia ramorum eius pilulas corpori, non pediculo, adhærentes.) Legendum, Gignunt & alæ ramorum eius pilulas, corpore, non pediculo adh. Item circa finem capitis: Et in folio rubente aquoſos nucleos candicantes.nõ Rubentes, quod neſcio quis ad pilulas præcedentes referendum putauit.

Cap.viii. Granum hoc, primóque ceu ſpectes frutices paruos aquifoliæ ilicis. quiſquilium vocant.) Syncera lectio: Primóque ſeu ſcapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis: cuſculium vocant. Eſt enim Hiſpanum vocabulum, non Romanum: & cuſculiatum videtur olim dictum, quod nunc deprauatè ſcarlatum. Signum hoc eius, quod in tenebris decerpitur.) Quo, non, Quod. Græci cortices arborum appellant.) Vetus,Corticis arborem.

Cap.xviii. Tingendi cauſa ad ſeruorũ veſtes.) Illic legitur,Ad ſeruitiorum veſtes.

Cap.xxiiii. Et apud nos vere palmæ à matre integræ decerpuntur: meliores enim ſunt, quæ non diuiſæ fuerint.) Integra lectio: Et apud nos ferè palmis à meſſe decerpuntur. ex his meliora, quæ ſeſe non diuiſerint.Loquitur de foliis. Decidua à populo quernáque.) Rectius, Decidua populea quernáque.

Cap. xxv. Cæteræ vere concepto.) Vetus lectio: Cæteræ vere cœpturo. Sic fit, vt dum prima cacumina impelluntur, ſe cutis aperiat, geniculato incremento.)Et hic diuerſa lectio,Vt prima cacumina impelli ſequutis appareat.

Cap.xxvi. Cedri, & iuniperus, & ilex, annuæ ferè habentur: nouus fructus in iis autumno pendet.) Noſtra exemplaria: Citreæ, & iuniperus, & ilex, anniferæ habentur: nouúſque fructus in his cum annotino pendet.

Cap.xxix. Quoniã omnis infirmitas cælo magis accidit.) Lege,Cælo magis obnoxia eſt.

Cap.xxxii. Faſtidio balſamum alibi naſci natura, quàm in Syria, noluit ferè: nec non & palmam naſci vbique, aut natam parere.) Si dixiſſet Alibi, quàm in Iudæa, veriſimilius erat: neque enim in tota Syria naſcitur, aut vlla alia eius parte, præterquam Iudæa. Antiquior ac verior lectio

hæc: Faſtidit balſamum alibi naſci, Aſſyria malus alibi ferre: necnon & palma naſci vbique, aut nata parere. Cælum nullo modo quit flecti.) Quit, redundat. Mutari naturam in iiſdem locis, atque in profundo valere.) Exemplaria vetera: Atque pro indiuiſo valere. An in Lyciis frigidíſque montibus naſcitur.) Lege, At in Lyciis Phrygiíſque m.n.

Cap. xxxvi. Durántque eius alta tecta.) Eius, non eſt quò referatur. Lego, Durántque æuis. Sic ſupra: Aeuis roborum vaſtitas intacta. Et canori tibiæ ipſo educendæ.) Melius: Et canere tibiæ ipſæ docendæ. Nec aliter eſt in emendatis exemplaribus.

Cap.xxxvii. Licet populi vitibus placeant, & Cæcubum ducát.) Lege, Et Cæcuba educent. Sequacis ad iuncturas lentitiæ.) Rectius, Ad vincturas. Mollioribus vaſis, quàm vt è corio fiant.) Vilioribus, non Mollioribus. Deciduæ ſalici fertilitas.) Legi debet: Cædua ſalici fertilitas.

Cap.xxxviii. Ictus ab altero capite vel grauis ſentiatur.) Atqui magis conueniebat, Vel leuiſsimus. Legendum itaque, Vel graphii, non, Vel grauis. Eſt autem graphium (vt vulgo etiã notum eſt) ſtylus ferreus, quo in ceratis tabellis, quicquid libuerit, exarare ſolemus. Fagis pectines trãſuerſi in pulpa apud antiquos. Inde & vaſis honos.) Diſtingue: Apud antiquos inde & vaſis honos.

Cap.xl. cxx modii tunc lentis pro ſaburra ei fuere. Pudendum erratũ, cùm tam modica ſaburra vix mediocri nauigio ſufficiat, nedum illi vſq; ad miraculum ingenti. ἀλλὰ τῶν τοιούτων οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ, modò ſenſus ſit vtcunq; Grammaticus. Vera lectio eſt. c x x m. modiũm lentis. Quas & ipſas eſſe modicas admodum miror.) Modico, ſcilicet ſimulachro. Id miratur, quòd alioqui iuncturæ ferè nullæ ſint, niſi in grandibus ſimulachris. Nónne ſimulachrum Iouis in arce è cupreſſo durat.) Veteres codices, Simulachrum Veiouis.

Cap.xliiii. Et dulcior in Punicis.) Reſtituimus ex archetypis noſtris, Et dulciori in Punicis. Senſus eſt, Quò dulciora poma, eò minus viuacẽ eſſe arborem. Decem arbores metiens.) Mittens, nõ, Metiens. Quod notatur & in ſpina fullonia.) Scribo: Quod verò in ſpina fullonia: Pendet enim à præcedente verbo Gignatur. Edendi ratio ætatis quadragenis diebus.) Rectius, Ea medendi ratio æſtatis quadragenis diebus.

EX LIBRO DECIMOSEPTIMO.

Cap. III.

IN Aquilonem obſeruare vites & arbores poni ſuaſere.) Lege, In Aquilonem obuerſas vites.

Cap.iiii. Sed idem ſolum vbicunq; arduum opere, difficile cultu, bonis ſuis acrius penè paſcit, quàm vitiis. Affiligit agricolam & carbunculus terræ, quæ ita vocatur. Emendari vitem hac terra putatur.) Longè emendatior, ac planior vetus lectio: id quod vel abſque cõmonſtratore cuiuis Latinè ſcienti perſpicuum eſſe poteſt. Eſt autem hæc: Sed idem ſolum vbicunque arduum opere, difficile cultu, bonis ſuis acrius penè, quàm vitiis poſſet, affligit agricolam. Et carbũculus, terra quæ ita vocatur, emendari vite macra putatur. Hæc lectio bellè quadrat & ad præcedentia, & ad ſequentia.

Item vites aduri, quod non antea, Thracia ſenſit admoto Hebro.) Noſtra exẽplaria verius, Aenos ſenſit. Campos Roſciæ dixit Italiæ ſumen eſſe.) Roſeæ ſcribẽdum, vt eſt in veteribus. Virg. Et Roſea rura Velini.

Cap.viii. Harenacea vtuntur, ſi aliqua non ſit: in vliginoſis verticibus, & ſi alia ſit, vbi hos gentium ſolos nouimus &c.) Emendatior lectio: Harenacea vtuntur, ſi aliena non ſit: in vliginoſis verò, & ſi alia ſit. Vbios gentium ſolos nouimus, & reliqua. Vbii Germanica gens erat, ſed in Gallicã ripam à Romanis traducta: quo loco nunc eſt celeberrima Agrippinenſis Colonia.

Cap.x. Amygdalæ in argilla molli meridiem ſpectanti ſeri iubentur.) Amygdala legi debet, & Iubet, non Iubentur. Præcedit enim proximo verſu Mago, cuius hoc eſt præceptũ. Ac mox eodem verſu, Gaudere & dura: non, Gaudere eas in dura.

Quo in genere & cùm parui ſunt, aue llũtur.) Vetuſti codices magno cõſenſu habent, Et cum perna ſua auelluntur: & ita melius cohæret cum his quæ ſequuntur. Nanque & huic principio eligi ſolum refert.) Melius, Nanque ad principium e.ſ.r.

Non omittendũ naturæ miraculum, ex tam paruo gigni arbores.) Magis placet vetus lectio: Non omittendo naturæ miraculo. Sic enim ſæpe Plinius loquitur.

Cap.xi. Cato, ſi locus aquoſus ſit, inquit, latas pedes ternos: in faucibus imíſque palmũ & pedem.) Reſtituimus mutata diſtinctione ſic: Latos pedes ternos in faucibus, imóſque palmum & pedem. In faucibus, id eſt, ſumma ſui parte. Imóſq;, id eſt, ima ſui parte. Cato craſsiorẽ quinque digitis non omiſit. Idem ait, attinere meridianam cæli partem ſignari in cortice.) Scribo, & diſtinguo: Cato craſſiorem quinque digitis. Non omiſiſſet idem, ſi attineret, &c. Cato referri debet ad præcedens verbũ, Præcipiunt. Et Non omiſiſſet, eleganti eclipſi dictum eſt, ac ſi dicat, ideo à Catone omiſſum præceptum hoc, quia nullius ſit momenti.

Cap.xii. Illam inſcitiam pudendam eſſe conueniet, & adultas inter ſeſe luctari iuſto plus.) Pudenda ſanè inſcitia locum hunc deprauatum apparet, cùm in antiquis voluminibus rectè legatur, Adultas interlucare iuſto plus. Interlucari autem arbores dicuntur, quoties adempta ramorum parte, quantum opacitati earum detrahitur, tantum luci accedit: vnde & Interlucare, dictum.

Cap.xiiii. Ne excutiatur in vento, ne cortex à ligno decidat alterutri.) Vetus lectio: Ne exacuatur inuento, ne cortex à ligno decedat alterutri. Præceſsit enim: Calami exacutio medullam ne nudet.

Cap.xv. Atque vt gemmaſcere incipiens ligetur calamus.) Legendum pro Ligetur, Legatur. Ac mox: Vt inde potius diſtillaret mucor. vbi humor, pro Mucor, legebatur.

Cap.xviii. Autumno ablaqueato, & ſtercus adiicito.) Lege, Addito, nõ Adiicito. Sic enim Cato loqui ſolet. Vt eadem oliueta conſtent.) Integra lectio eſt: Vt æuis eadem olíueta conſtent. Sic ſuprà lib.16. capite ſecundo, Aeuis roborum vaſtitas intact

intacta.Eiuſdem capite 36. Durántque æuis tecta alta.Mi rúmque,quæ Pallas caſtigatori hanc mentem dederit,vt eam vocem vbique aut omitteret, aut deprauaret. Confeſſa enim de tempore ſerendi æquè ratio eſt, vere & autumno. Id ex magna parte fieri decreuere.)Rectius in archetypis legitur,& diſtinguitur, hoc modo : Connexa enim de tempore ſerendi æquè ratio eſt. Vere & autumno id magna ex parte fieri decreuere.Ac mox,Naturæ totius,non,Potius. Ideo faciles corticum eſſe amplexus.) Illıc habetur,Complexus.

Cap. xx. Ideo nucibus potius, quàm radice, p.c.i.) Scribo,potius,quàm viuiradicibus.

Cap.xxı. Et prædictis velut armamẽtis vinearum.) Hæc verba, quæ neſcio quis fini præcedentis perperam aſſuerat, huius capitis initio adpoſuimus,melius hic cohærentia. Id enim,cùm deciſi,nec intorti trigemmes.) Lege, Iidem cùm deciſi. Paulò pòſt pro In area, reſtituimus Marra. Oculorum exinde materia emicat cum aqua,trigeſimoſexto menſe viuiradix transfertur.) Scribo & diſtinguo.Oculorum inde materia emicat,cum qua xxxvı.menſe u.t. Detraxere hoc experimenta ſeminarii curáque. Sequitur vinearum ratio.) Diſtinguendum,Detraxere hoc experimenta.Seminarii curam ſequitur u.r.

Cap.xxıı. Sulco latitudo palæ eſt.)Lege addendo,Sulco latitudo palæ ſatis eſt. Eodem verſu, In quanque partem,non, Quancunque. Quæ ex his longiores fient,vt vites binas accipiant. E diuerſo aliæ labuntur.) Antiqua lectio, Qui ex his longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerſo, aluei vocabuntur. Intra biennium autem fructus.) Malui veterem lectionem : Intereſt autem biennium fructus,quò tardius in ſato prouenit,quàm in trãſlato. Ideo vtriuſq; fructum tardum, præterea retorridum & nodoſum puluinoſúmq; reddi incremento.) Alia lectio antiquior, in quam exemplaria conſentiunt,ſic habet : Id vtrunq; fructum tardum,præterea retorridum & nodoſum reddit,pumilionum incremento. Operarum iſta computatio eſt.In latifundiis verò legitima naturæ feſtinatio.) Vetus lectio : Operarum iſta computatio eſt in latifundiis,non legitima nat.feſt.

Cap.xxııı. Et vlmus detruncata à media inter ramorum ſcamna digeritur.) Legendum, In ramorum ſcamna. Meridianũ Solem ſpectare palmites debent.) Non malè eſt in manu ſcriptis:Spectare palmæ debent. nam ſequitur mox : Rami à proiectu digitorum modo ſubrigi. nec de vitibus loquitur,ſed de arboribus,quæ vitibus maritãtur.

Traduces Gallica cultura binis vtrinque lateribus,ſi pedum quadrageno diſtent ſpatio, quaternis viceno,inter ſe obuii miſcentur alligantúrque vno conciliati,virgultorum comitatu obiter ligati quà deficiant. Aut ſi breuitas non patiatur ipſorum,adalligato protenduntur in viduam arborem iunco.) Repræſentabimus & hic veterem lectionem, quam veriorem eſſe certè illi facilè iudicabunt, quibus id culturæ genus viſu cognitum eſt; etiam hodie in ea Italiæ parte frequens. Nam de Ciſalpina Gallia loquitur. Eſt autem talis : Traduces Gallica cultura bini vtrinque lateribus, ſi pes quadrageno diſtet ſpatio,quaterni ſi viceno, inter ſe miſcentur alligantúrque vnà conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati,quà deficiant:aut ſi breuitas non patiatur ipſorum, adalligato protenduntur in viduam arborẽ vnco. Sed quia vilitate redituum impendia exuperent.) Reditum, non Redituum. Vilitas enim de vino intelligi debet. Carioſáſque tantum vitis partes incipientes marceſcere deputando.) Antiqua ſcriptura, Incipientes inareſcere. Quoniam certa latera eſt facilius abſcondere,quàm detorquere, quò velis. Plagas in arborum tonſura ſupinare, velut calices faciendi.) Satis apparet deprauatorem hunc neque literaturam calluiſſe,nec agriculturam. Reponenda igitur ex vetuſtis exemplaribus incorrupta lectio,& hoc modo diſtinguendum : Quàm detorquere,quò velis,plagas.In arborum tonſura ſupiniore velut calices faciendi,ne conſiſtat humor.

Cap.xxıııı. Itaque per hyemes cæli rigorẽ probamus.Non enim ſolũ infirmiſsimæ arbores gelu periclitantur,ſed maximæ.) Verior lectio, & cum proximè præcedentibus Plinii verbis melius cohærens, eſt hæc : Itaque per hyemes cæli rigorem probamus,nõ ſoli.Nec infirmiſsimæ arbores gelu periclitantur,ſed maximæ. Vnde partium adhibita ſocietate, nominum quoque cum hominum miſeriis.) Caſtigauimus ex fide manu deſcriptorum:Vnde partium debilitas, ſocietate nominum quoque cum hominum miſeriis. Idque aues corticis ſono experiũtur.) Adde Caui.Aues caui corticis ſono experiuntur. Quapropter & grando in iis cauſis intelligi debet,& carbunculatio,quod pruinarum iniuria euenit.Deeſt coniunctio,&. Et pruinarum iniuria euenit. Sunt enim tria diuerſa mala. Naſcitur hoc malum tempore humido & lento.) Lege,Tepore humido. Quod araneũ vocant.) Quod particulam ſcriba de ſuo adiecit. Legendum(araneum vocant) per parentheſin. Idem peccatum ſcribarum & aliis locis,nec in hoc ſolo authore, depræhendere licet. Ibi autem & in reliquis partibus.) Male detracta eſt cõiunctio, cùm ſcriptum ſit : Et ibi autem, & in reliquis partibus.

Intereunt pleraque exciſa ſtirpe.) Lego, Et fiſſa ſtirpe. Olfactrix enim intelligitur, & tangi eam odore mirum in modum.) Vetus ſcriptura mollius,Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum.

Cap.xxv. Inter vitia arborum eſt & prodigiis locus.) Et hic neſcio quis tres primas huius capitis voces fini præcedentis aſſuerat.

Cap.xxvı. Autumno varia, & hoc eſt ex natura ſoli.) Scribo,Varia, & ex natura ſoli. Cæterum maiore in parte orbis etiam pluuia aut in omni aqua ſeri & arari non conuenit.) Antiqua lectio manu ſcriptorum voluminum : Etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit.quod ſanè aptius ad præcedentia de Hiſpanorũ vindemiis verba quadrat. In Sulmonenſi Italiæ agro Fabiano.) Lege addẽdo,In Sulmonẽſi Italiæ agro, pago Fabiano.

Tantò magis ſi niues ſcateant.) Quis vnquã vel vidit, vel legit niues ſcatere? Vſqueadeo nihil referre putant iſti,quẽ ſermonẽ etiam facundiſsimis authoribus affingãt.Scribi debet.Si niues iaceant.

Cap. xxvii. Et ab ima parte circunforato defluens pituita abstrahatur.) Abstergeatur, non abstrahatur.) Similis stercoratio. Gaudent ea, &c.) Melius, Similis fimi ratio. Gaudent ea, & reliqua.

Eo anno violenta, proximo dulcia futura.) Lege, Vinolenta. De Punicis loquitur.

Cap. xxviii. Multi talpas amurca necant.) Lege addendo, Multi & has, & talpas. Et has, scilicet formicas, quarum mentio proximè præcedit. Vltimo versu legendum: Cuius rei rationem quoque eodem volumine tradidit.

EX LIBRO DECIMOOCTAVO.

Cap. I.

Tenebris quoque & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu.) Nescio quis detraxit vnum verbũ minimè hoc loco superuacaneum. Legendum enim, Tenebris quoq; suis, &c.

Cap. iii. Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerunt.) Lego, Inuenerat. Est enim paternus casus Pilumni, sicut mox Pisonis. Et vnus tantum apud authores Latinos memoratur Pilumnus, qui ob hoc ipsum inuentũ suum à priscis consecratus est. Ludos boum causa celebrantes, Bupetios vocabant.) Vetus scriptura, Bubetios. Noxámve duplionémve decerni.) Antiqui cod. Noxiámve. & sic alibi quoque. Marci quidem Curii post triumphos.) Manius est verum prænomen huius Curii.

Et quidem vt tradit Norbanus nudo.) In huius libri indice, vbi recenset Plinius quos authores sequatur, nullus est Norbanus: & in manu scriptis exemplaribus tantum est: Et quidem, vt traditur, nudo. nulla omnino Norbani in hoc loco mentione. D. Syllanus sapientiæ compositissimæ. Quos sequeremur prætexuimus in hoc volumine.) Hæc duo verba, Sapientiæ compositissimæ, neque aptè cohærẽt Syllano, & alioqui sunt deprauata. Incorrupta lectio est hæc: Sapiẽtes verò cõplures, quos sequẽtes prætexuimus in hoc volumine. Aliquot, inquit, reges & duces scripserunt de agricultura, sapientes verò, id est, philosophi, complures.

Cap. vi. Nouissimus villam in Misenensi posuit C. Marius septies Consul, sed peritia castrametãdi, sicut comparatus ei in cæteris etiam Sylla Felix, quos cæcos fuisse dicere cõuenit. Nec iuxta paludes ponendam esse, neq; aduerso amne.) Næ hic castigator magno conatu magnas nugas attulit. Nunc vide Germanam lectionem: Sic vt comparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cæcos fuisse diceret. Cæcos ideo, quòd cùm Marius nouissimus in Misenensi villam ædificaret, tamen commodissimo eam situ posuit, quem alii præoccupare neglexissent ob imperitiam eligendi. Id testimoniũ eò grauius fuit, quia ab inimico prolatum. Postea sequitur, Conuenit nec iuxta pal. &c. Non fraudabo magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeiũ.) Vera lectio: Non fraudãdo magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio. Qua locutione per septimum casum cùm sæpe Plinius vtatur, tamen castigatores ferè semper mutare eã ausi sunt. Omniũ sententiis absolutus itaque est. Profectò opera nõ impensa cultura constat.) Distinguendum aliter, hoc modo: Omnium sententiis absolutus. Itáque est profectò, opera non impensa cultura constat.

Fruteta igni optime tolluntur.) Lego frutecta. Sic enim à frutice frutectum denominatur, sicut à carice carectum. Humidum agrum fossione cõcidi.) Melius, Fossis concidi. Fossas autem retusis locis apertas relinqui, in solutiore terra sepibus firmari, imbricibus ac supinis lateribus procumbere.) Malè tractato loco succurrimus auxilio veterum codicum hoc modo: Fossas autem cretosis locis apertas relinqui, in solutiore terra sepibus firmari, ne procidant, aut supinis lateribus procumbere. Hæc lectio longè est planior. Cretosum enim solum opponit solutiori, & pro natura terræ fossas alia atque alia latera habere debere præcipit. Ora vtrinque lapidibus statuminari.) Plenior antiqua lectio: Ora autem earum binis vtrinque lapidibus statuminari.

Cap. vii. At communis quadrupedum hominúmque vsui lupinus.) Commune lupinũ, neutro genere, legi debet. Sed nullum frumento ponderosius.) Lege: Sed nullum frumentum ponderosius est. nam Plinius milium quoq; frumenti genus facit, vt ex quo tum panẽ rustica plebs conficeret, cùm hodie in pulte sit eius vsus, in panificio perraro. Et fortunatã Italiam frumẽto canescere candido.) Magis conuenit Canêre, quam Canescere, inchoatiua forma: nec habent inchoatiuum vetera exemplaria. Sequẽti versu lege, Peculiaris hodiéq;. Adiicit Sardum sex libras.) Vetus lectio: Adiicit Sardũ selibras. quod verisimilius est, cùm sequatur: Bœoticum totam librã addit. Porrò Selibras, distributiuè dixit. Lex naturæ certa est in quocunque genere. Pani militari tertia portio ad grani pondus accedit. Sicut optimum esse frumẽtum quod in subactu congiũ aquæ capiat.) Emendata lectio: Lex certa naturæ, vt in quocunq; genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: sicut optimũ frumẽtum esse, quod in subactu congium aquæ capiat. Quibusdam impermixtis, vt Cyprio & Alexandrino.) Rectius, Quibusdam in binis mixtis. In Bœotia & Africa genus.) In Bætica, nõ Bœotia. Seri non valet, nisi in sicca & f. t.) Elegantius, Seri non vult. Quod quadragesimo die, quo satum est, maturescit.) Lege, Quàm satum est. Proximum trimestri, quod est minimè ponderosum, tritico.) Scribo: Proximum è trimestri quodam minimè ponderoso tritico.

Probatur autem leuitate, & læuore, atque vt recens sit. Iam & Catonis dicto, apud nos hordei farina ad medendum vtuntur.) Verior antiqua lectio: Atque vt recens sit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendũ vtuntur. Significat autem amylum, tametsi rem exoticam, tamen iam tum ætate Catonis Romæ fuisse notũ.

Ignibus durato, ac postea emollito.) Molito: non Emollito. Ita sapiẽtes agricolæ triticum cibariis tantum serunt.) Legendum, Itaque sapientes.

Quod in Hispania & Carthagine Aprili mense collectum est.) Lego, In Hispaniæ Carthagine. Ea est Carthaginiensium colonia, ab aliquibus Noua, ab aliis Spartaria cognominata.

Cap. viii. In Aegypto autem & Syria, Ciliciáq; & Asia, ac Græciæ parte peculiares.) Nec hic operæpretium erat mutare veterem lectionem hanc:

hanc: Aegypto autem, & Syriæ, Ciliciæque, & Aſiæ, ac Græciæ peculiares. Et mox, Aegyptus ſimilaginem conficit è tritico ſuo, nequaquam Italiæ parem.) Scribo, Italicæ. Obſidionis famen deſcribens.) Famen exprimens, eſt in emendatis codicibus. Pulte fritilla cōficiuntur.) Legendum, Fitilla, atteſtante Arnobio, libro aduerſus gentes ſeptimo.

Cap. IX. Et cibarii tria, furfurum ſemodium. Melius, Furfurúmque ſemodius.

Caput X. Tritico nihil eſt fertilius: hoc enim natura ei attribuit.) Vetus lectio: Hoc ei natura tribuit. Sequenti verſu eſt, Byzacio Africæ campo, non Byzantio. Triticum antè perfundi aqua multa iubet, poſtea euelli, deinde Sole ſiccatum pilo repeti.) Euelli, hic malè conuenit, vbi de piſtrinis ſermo eſt. Magis placet, quod habent vetera exemplaria, Eualli, Sicut paulò pòſt iterum eodem verbo vtitur Plinius. Et ipſa autem, inquit, quæ eualluntur, variam piſturarum rationem habent. Acus vocatur cum per ſe pinſitur ſpica. Eualli frumentum intelligo, dum repurgatur modò, non etiam frangitur. Id Baſilienſes molitores vernacula ſua lingua renlen dicunt: quomodo alii vocent, neſcio.

Cap. XI. Cùm fieret autem panis hordeaceus, eruiliæ aut cicerculæ admiſtione fermentabatur.) Abſurda lectio, reſtituenda ad verum ſic: Eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur. hoc eſt, ex eruiliæ aut cicerculæ farina fermentum ei præparabatur. Vulgò verò nec ſufferuere faciunt.) Lege, Sufferuefaciunt, compoſita dictione. Cum apud veteres ponderoſiſsimo cuique, præcipuo tritico, ſalubritas perhibita ſit.) Craſſum hercle erratum, pro Ponderoſiſsimo cuique tritico præcipua ſalubritas. A feſtinatione, vt ſpeuſici.) Imò, Speuſtici. Non pridem etiam è Parthis aduecti.) Lege, E Parthis inuecto, aliâs oratio erit parum congrua. Durat ſua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: cùm nouem diebus macerata, decimo ad ſpeciem tracta, & ſubacta vuæ paſſæ ſucco eſt. Ibi poſtea in furnis ollis indita quæ rumpantur ibi, torrent.) Admetiar & hic totidem verbis veterem lectionem: ea per ſe ſatis coarguet iſtam ſuppoſititiam. Eum nouem diebus macerát, decimo ad ſpeciem tractæ ſubigunt vuæ paſſæ ſucco: poſtea in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi, torrent. Vtitur tractæ vocabulo & Cato cap. 76. Galliæ ſetis equorum inuenere, Hiſpaniæ lino.) Scribe, Galli è ſetis, Hiſpani è lino. Sed inter hæc dicatur prima & alicæ ratio.) Melius manu deſcripti libri: Sed inter prima dicatur & alicæ ratio. Inter prima, ſicut, In primis. In Campania tamen laudatiſsimus campus eſt montibus ſubiacens.) Lego, Laudatiſsima, & aliter diſtinguo: ſicut Veronenſi Piſanoque agro, in Campania tamen laudatiſsima. Deinde eſt nouæ orationis initium: Campus eſt ſubiacens montibus. Extátque D. Auguſti decretum, quo anno ad vicena millia.) Scribe, Quo annua u.m. Alica adulterina fit maximè è zea.) Rectius, Alica adulterina fit, maximè quidem è zea. Ac mox legendum, Difficulter deterunt vtriculos, non Conterunt.

Caput XII. Ob hoc Pythagorica ſententia damnata: vel, vt alii tradidere, quoniam mortuorum animæ ſunt in ea.) Vetus lectio: Ob hæc Pythagorica ſententia damnata: vt alii tradidere, quoniam mortuorum animæ ſunt in ea. Eſt enim arietino capiti ſimile, vnde ita appellatur. Album, nigrúmque eſt, & columbinum, quod alii venerium vocant, candidum, rotundum, leue. Arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Eſt & cicercula minuti ciceris, inæquales angulos habens, veluti piſum.) Hæc partim ſunt deprauata, partim (quod non leuius eſt crimen) perperam diſtincta: quamobrem totam orationem retexam: Eſt enim arietino capiti ſimile, vnde ita appellatur, album nigrúmque: eſt & columbinum, quod alii venerium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. eſt & cicercula minuti ciceris, inæqualis, anguloſi, velut piſum. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteríſque leguminum longæ.) Que, redundat.

Caput XIII. In tranſcurſu eas attigere noſtri.) Scribo, Ea. Sunt enim rapa Plinio vbique neutri generis, ſicut mox, Quadrupedes & fronde eorum gaudent, non Earum. Maſculinum, fœmininúmque.) Antiqua ſcriptura: Maſculum fœmininúmque. Ac rurſum αὖθις αὖ, Rapam lætiorem, pro eo quod recte erat: Rapa lætiora. Quota Luna procedente hyeme nix prima ceciderit.) Scribendum, Præcedente.

Cap. XIIII. Et vnum hoc ſeritur non arata, vbi fuerit maximè ſabuloſa.) Incorrupta lectio: Seritur non arato: quærit max. ſ. &c.

Cap. XV. Degenerátque ex leguminibus cracca.) Lege: Degeneránſque. nam & hæc pabulum eſt. Marris à ſolo radi.) Melius, Ad ſolum. quemadmodum dicimus, Ad viuum radi. Ac mox, Ita reliquæ, non, Itaque. Et paulò pòſt, Deplere ſanguinem, non Repellere. Sunt enim contraria, Deplere, & Replere.

Caput XVII. Quippe cùm Germaniæ populi edant eam.) Melius, Serant eam. frumentum eſſe probat, quòd cultura proueniat.

Caput XXI. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc ſuperflua: quæ fecit indulgentia cæli.) Syncera lectio: Omnia hæc ſuperuacua fecit indulgentia cæli.

Cap. XXII. Vt merſis capitibus totis eas quærant viribus.) Viribus, abundat. Satis eſt, Merſis capitibus totis. & atteſtantur antiqui codices.

Caput XXIII. Niſi hic malè ſubſtrauiſſe pecori colonum appareat.) Integra lectio: Niſi hoc contingat, malè ſubſtrauiſſe pecori. col. app.

Cap. XXIIII. Id enim optimum, quoniam grauiſsimum: neque alio modo vtilius diſpergitur.) Antiqua ſcriptura: Vtilius diſcernitur. Nihílq; contrarium præripere quadam falſa diligentia.) Hæc verba neq; cohærent cum ſuperioribus, neq; ſenſum habent probum. Germana lectio eſt, Idq; in contrarium præcepere quidam falſa diligentia.

Spes ardua & immenſa, miſceri poſſe cæleſtem diuinitatem imperitiæ, ſed contemplanda tamen,

grandi vitæ emolumento.) Posteriora verba aliter leguntur in vetustis exemplaribus, nempe sic: Sed tentanda tam grandi vitæ emolum.

Cap.xxvi. Foueas aperire, aquam de agro pellere.) Vetus lectio: Incilia aperire, aquam de a.p.

Bubus glandem tunc aspergi conuenit: in iuga singula modios ccxl.) Ipsa absurditas numeri falsam scripturam coarguit. Tollendus est omnino, cum absoluta sit locutio etiam absq; eo, q.d. iugagatim singulos modios. Non vtique vi. Idus Feb. sed siue antè quàm ver præuenerit, siue postquàm hyemarit.) Confer veterum codicum lectionem, & senties quanto pulchrius cum ad præcedentia, tum ad sequentia quadret. Illic sic legitur, Sed siue antè, quando præuernat, siue pòst, quãdo hyemat. Quando præuernat, hoc est, quãdo præmaturè ver incipit: quando hyemat, hoc est, quando hyems nondum desæuiit. In priore verbo elegãs est compositio: posterius ex Græco χειμάζειν translatũ est.

Cap.xxvii. Dedi ecce tibi herbas horarum indices: & vt ne sic quidem oculos tuos à terra reuoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum Sole.) Antiqua scriptura melius: Et vt ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropiũ ac lupinum circumaguntur cum illo.

Cap.xxviii. Itali fœnum ex dextera vna manu secant.) Restituimus ex nostris manu scriptis: Italus fœnisex dex. u. m. secat. Ex hoc vsque ad brumam decrescunt dies, qui creuerunt sex mensibus. At Sol ipse ad Aquilonem scandens, asper, ardua emensus, ab ea meta incipit flecti.) Hæc lectio aliquot manifesta errata habet: in vetere nihil est offendiculi: In hoc vsque, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad Aquilonem scandens, ac per ardua enisus, ab ea m. i. f. Et huius veterinorũ pabulo versa folia stringis, stringens autem deputas.) Syncera lectio: Et huius vertam. Pabulo folia eius stringis, vitem deputas. Hæc lectio collata ad præcedentia, quæque mox sequuntur, magis etiam probabitur, euidentius veritate eius elucente. nos breuitati studemus. Transisse solstitium cantu ne putes.) Emendati codices: Transisse solstitium caueto putes. Et huius folia circumaguntur.) Scribendum, Et huius circumagam. vt supra tertio ab hoc versu, Et huius vertam. Nec quæque vnquam annonæ intulere caritatem.) Lege: Quæque nunquam annonæ in. ca. Paulò pòst lego, Sapientiæ adsectatoribus.

Cap.xxx. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & raritas operariorum.) Elegantius est, Et caritas operarum. Alii omnino pendunt, & afflatu extenuari granum arbitrantur.) Quid est, omnino pendunt? Legendum, Alii omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur.

Cap.xxxi. Vindemiator Aegypto non exoritur.) Scribo, Vindemiator Aegypto Nonis exoritur. Et paulò pòst, Arcturus verò medius, nõ Medis. Sed iam & Calendis Ianuarii defectu vasorum vindemiantes vites vidi.) Vites, superfluit.

Sed æqui patrisfamiliãs modus est annonæ, cuiusque anni vilitate.) Quanto elegantior vetus lectio! S. æ. p. modus est, annona cuiusque anni vti. quemadmodum dicimus, Vti foro.

Cap.xxxv. Cùm repentè stellarũ fulgor obumbratur, vti neque nubilo, neque caligine fluitans, graues denuntiantur tempestates.) Nostra exemplaria rectius: Cùm repentè stellarum fulgor obscuratur, ídque neque nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denuntiantur tempestates. Cum à Septentrione, ventum.) Illic legitur, ventum eum. s. Aquilonem. Sole occidente, si ex vtraque parte eius cælum patet, tempestatem significabunt.) Cælum petent. s. nubes. Nisi ita legas, non est quò referas verbum Significabunt. Delphini tranquillo mari lasciuientes, flatum, ex qua veniunt parte: item spargentes aquã, item turbantes tranquillitatem.) Posterior pars castiganda sic: Item spargentes aquam turbato, tranquillitatem. Séque lambentes contra pluuiam.) Lege, Contra pilum. Formicæ absconditæ concursantes.) Addenda particula Vel. Absconditæ, vel concursantes.

EX LIBRO DECIMONONO

Cap. I.

Tectúmque rursus tunditur clauis.) Lego, Textúmque. vt de tela intelligatur. Quaternis denariis stipula eius permutata quõdam, vt auri.) Equidem stipulas auri nusquam antea reperi. In manu scriptis exemplaribus legitur, scripula. id ponderis genus est. Ad cliuum vsq; in Capitolium.) Rectius, Ad cliuum vsque Capitolinum.

Cap.ii. In sicco præferunt è cannabi funes. Et spartum alitur etiã demessum, veluti natalium sit impensa.) Germana lectio: At spartũ alitur etiam demersum, veluti nataliũ sitim pensans. Superius enim dixerat, Iuncum esse aridi soli. Distinguuntur & colore, ruffo nigróq;, & intus candido. Laudatissima sunt, quæ Africæ crescunt. Anne vitium id terræ, neq; enim aliud intelligi potest, malúmne id ea protinus globetur magnitudine qua futurum est, & viuátne, an non, haud facilè arbitror intelligi posse.) Ita quidem legitur in vulgatis editionibus: sed longè aliud est in emendatis exemplaribus manu descriptis. Distinguuntur & colore, ruffo nigróque, & intus candido, laudatissima Africæ. Crescant, ánne vitium id terræ (neque enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum est: & viuántne, an non, haud facilè arbitror intelligi posse.

Cap.iii. Misy, præcipuum suauitate, odore ac sapore.) Melius, Suauitate odoris ac saporis.

Quibusdam locis acceptantur riguis, & feruntur.) Absona lectio. Elegãtiæ integritas in nostris manu scriptis exemplaribus extat: Quibusdam locis accepta riguis feruntur. Diúque iam non aliud ad nos inuehitur, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur, laser, multo infra Cyrenaicum. Id quoque adulteratur gummi.) Vetus lectio, Quàm quod in Perside, aut Media, & Armenia nascitur largè, sed multo infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi. Mirum quantum conferens candori mollitiæq;. Aequè nascitur satiua vbiq;.) In vetustis codicibus tantum est, Nascitur satiua vbique. Aequè Echo, opinor, addidit, quòd præcedens oratio in eas syllabas exeat.

Cap.iiii.

Cap.IIII. Epicurus hortorum magiſter.) Antiqui codices habent, Otii magiſter. quod magis probatur. Alias in Numidia atque Aethiopia in ſepulchris aucupari, aut pugnare cum feris mandi ab eo cupientem quod mandat alius.) Caſtigauimus ex fide archetyporum hoc modo: Alias in Numidiam atq; Aethiopiæ ſepulchra: aut pugnare cum feris, mandíque capientem quod mandat alius. In Numidiam peti, quod verbũ eodem verſu præcedit: non, In Numidia aucupari, cum nullum ſit aucupium Numidicarũ, quæ cicures ſunt, gallinaceíque generis. de his enim accipiendum eſt. E frugibus quoq; quoddam alimentum excogitaſſe luxuriam.) Lego addendo, Excogitaſſe ſibi luxuriam. Ac mox, Alio pane procerum, alio vulgi. non, Alios. Et quæ minimè accederent ad deſiderium panis.) Vitiauit elegãtiam ſermonis, quiſquis hic Ad, præpoſitionem de ſuo addidit. Scribendum erat, Accenderent deſ. Ac mox, Iam quoque in feneſtris. Quoque, ſuperuacaneum eſt, nec habetur in emendatis codicibus. Et contingat aliqua gratia operi, curæque noſtræ.) Mollior eſt antiqua lectio, Operæ curæque noſtræ.

Cap.V. Viuunt hauſti in ſtomacho in poſterũ diem, nec perfici queunt, in cibis non inſalubres, tamen plurimũ natant. Oleum odere miré.) Aliter legitur in noſtris exemplaribus, ad hunc modum: Nec perfici queunt in cibis, non inſalubres tamen plurimũ. Natura oleum odere mire. Quod de ſemine eius faciunt.) Lego, Quod è ſemine eius faciunt. Noſtri armoracion.) Imò Armoraciam. Eſt enim Latinum nomen. Adeò cæteris cibis prælatus rhaphanus, vt ex auro dicaretur rhaphanus.) O battologiam. quid opus erat repetere rhaphanus? Scripſit & Morchion Græcus.) Moſchion, nõ Morchion. Fuit eius nominis medicus, cuius libellum Latinè verſum vidimus, nondum publicatum. Ineſt longitudine neruus, qui in decoctis extrahitur.) In, præpoſitio redundat. Lege, Qui decoctis extrahitur. Siſer his ſeritur menſibus, Februario, Martio, Aprili.) Vetus lectio, Siſeris ſatus mẽſibus, Febr. &c. Mox eſt, Pluribus modis auſteritate victa, non Plurimis. Sed hoc genus leuiora nõ ſemper annotamus, ob euitandum lectoris tædium. quale eſt mox, Melle, vuíſq; paſsis, cùm ſcribẽdum ſit: Vuíſue. Et aliquantò pòſt, Folia quæ ſunt in eis ampla, pro Quæ ſunt his. Effodiuntur bulbi ante ver. At deteriores ilico fiunt, ſi finduntur.) Si finduntur, ſuperfluit. Sic enim eſt in vetuſtis voluminibus. Effodiuntur bulbi ante ver, aut de. il. fiunt. Aut, id eſt, alioqui. Sic lib.2. cap.70. Aut vndique cernerentur hæc ſidera.

Cap.VI. Sectiui duo genera. hoc herbaceũ folio.) Hoc, redundat. Sunt qui & allium & vlpicum inter Opalia ac Saturnalia ſeri aptiſsimè putent.) Veteres codices, Inter Compitalia ac Saturnalia. Pulchriúſq; exiſtimatur tale.) Antiqua lectio: Pulchriúſque tale exiſtimant quidam. Sed hoc ad ſenſum nihil refert.

Cap.VII. Mirum in betæ ſemine: non enim totum eo anno gignitur.) Non malè antiqua ſcriptura: Non enim totũ eodem anno gignit.) Nil ocimo fœcundius. Cum maledictis ac probris ferendum præcipiunt: lætius proueniet. Satum etiam pauitur terra adacta cuminum, & qui ſerunt, precantur ne exeat.) Syncera lectio: Cum maledictis ac probris ſerendum præcipiunt, vt lætius proueniat. ſato pauitur terra. Et cuminum qui ſerunt, precantur ne exeat. Atteſtantur vetuſti codices manu ſcripti.

Cap.VIII. Eſt autem ſatiuis differẽtia in folio.) Legendum: Et ſatiui autem differentiæ in folio. Alii coloris & temporis ſatus genera diſcreuere.) Scribo, Alii colore, & tempore ſatus, genera diſcreuere. Cappadocas, Græcas. Longiora his folia, cauléſq; lati.) Sine cauſa mutata eſt vetus lectio: Cappadocas, Græcas, longioris has folii, cauliſq; lati. Tametſi ad ſenſum perparũ refert. Medici innocentiorem, quàm olus eſſe iudicauere.) Verba, quæ ſequuntur, poſtulant vt legamus Nocentiorem, quẽadmodum legitur in antiquis voluminibus. Errori occaſionem præbuit poſtrema litera præcedentis dictionis. Sequenti verſu: Vtq; validis potius in cibo ſint: Que, redundat. Sed teneritas in dote fit. Frigora nõ tolerat.) Antiqua ſcriptura rectius: Sed teneritas in dote, ſi frigora non tolerat. Eſt etiã ſua gratia nonnũquam plantæ habitũ excellentibus, halmyridia vocãt.) Vera lectio veterũ exemplarium: Nunquam plantæ habitũ excellentibus. Intelligendũ eſt enim de plantis braſsicæ. huc facit diminutiua vox, ἁλμυρίδιον. Viret thyrſo primũ emicante: qui caulem educens, tempore ipſo quo faſtigiatus eſt in toros, ſtringitur.) Duæ voculæ, Quo, & Eſt, redundant: & Striatur, lege, nõ Stringitur. nam inter toros interueniunt ſtriæ, ſicut in aruo inter porcas ſulci. Eadem ratione ſtriatæ columnæ apud Vitruuium legũtur. Sic & melopepones ſtriato cortice cõſpiciuntur. Nullum gratius his ſolum, quàm Rauennatium. Hortorum indicauimus corrudam. Hunc intelligimus ſylueſtrem aſparagum, quem Græci orminum aut myacanthon vocant.) Diſtingue, Quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligo ſylueſtrẽ aſparagum. Apricis gaudet & ſiccis, terra quammaximè lateritia.) Lego, Lateraria. Lateritios parietes dicimus, ex lateribus cõſtructos. Laterariam terram, quæ apta ſit fingendis lateribus. A Cornelio Cethego in Conſulatu collega Q. Flaminii.) Quintius Flamininus eſt verum nomen. Liguſticum ſylueſtre eſt. In Liguriæ ſuæ montibus ſeritur. Vbique ſuauius ſatiuum, ſed ſine viribus.) Integra manente ſcriptura, vitioſa diſtinctio ſenſum in contrarium deprauauit. Tu ſic diſtinguito: Liguſticum ſylueſtre eſt in Liguriæ ſuæ montibus: ſeritur vbique: ſuauius &c. Sinapi nulla cultura, melius tamen planta relata.) Legendum, Planta tralata.

Cap.X. Nanque & ocimũ ſe necat, degenerátq; rite in ſerpyllum.) Vera lectio, Nanq; & ocimum ſenecta degenerat in ſerpyllum. Item cõtra formicas.) Lege, Idem. Ac mox: Remediũ monſtrauit limum marinũ, aut cinerẽ obturandis earũ foraminibus. pro eo quod vulgò deprauatè legitur, Limo marino, aut cinere obturatis. Naporũ medicinæ ſunt.) Scribo, Medicina eſt. & proximè ſequenti

quenti versu, Quo si amisso, non Quæ.

Cap.xii. Solummodo ex omnibus lapathũ syluestre melius. Hoc insatiuum rumex vocatur, nascitúrq; fortissimũ. Traditur semel satum durare, nec vnquam vitiari terra.) Demiror, quam ob rem castigatoribus visum sit ab archetypo hic discedere. Vetera exemplaria habent sic: Solum verò ex omnibus lapathum syluestre melius: hoc in satiuis rumex vocatur, nascitúrq; fortissimum. Traditur certè semel satum durare, nec vinci vnquam à terra. Quæ sunt syluestria.) Atqui nõ de syluestribus sermo est, sed de hortensibus. Legendum igitur, Quæ sunt & syluestria. Alioquin extra insidit pulueris modo.) Vetus lectio: Aliquando extra insidit. Sed perparum refert, vtro modo legas.

Apio eximi in coctis obsoniis aceto, in eodem cellario in saccis odorem vino grauem.) Quis intelliget hæc? Syncera lectio: Apio eximunt coqui obsoniis acetum, eodem cellarii in saccis odorem vino grauem. Vera autem vniuscuiusque natura non nisi medico effectu prænosci potest.) Pernosci, non Prænosci.

EX LIBRO VIGESIMO.

IN fine Procemii legendũ, Tantũ venia sit à minimis, sed à salutaribus ordienti. nõ, Ordiemur.

Cap.i. Suscipitur aqua cælesti, atque subsidet. Deinde in Sole cogitur in pastillos.) Legendum, Atq; subsidit: Deinde Sole cogitur. Idque melius, quo vetustius erit, quod iam c c. annis seruatum esse, author est Theophrastus.) Nec hic video cur mutanda fuerit vetus lectio, nisi quod castigatores, dum archetypa legere nesciunt, nihil non corrumpunt. Atqui nõ satis est solum sensum vtcunq; reddere: verba etiã ipsa authoris optima fide annumeranda sunt. Reposuimus igitur vetera hoc modo: Melius, quò vetustius: fuitque iam c c. annis seruatum, vt author est Theophrastus.

Partus verò, si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita vt protinus ab ea eximatur, & rapiatur extra domum ipsam.) Vtrum tandem iubet eximi, partum ne ipsum, an semen adalligatum? atqui neutrum quadrat. Sequamur & hic antiquam scripturam: Ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum. Iam euidens est, de semine accipiendum, quod raptim ab exitu fœtus efferri domo vult, quòd omnis mora periculosa sit. Tanta vis educendi inest. Superest vna vox, Ipsam. Lege, Ipsum: vt cum sequẽtibus cohæreat, Ipsum cucumim, & reliqua. nam hactenus de succo & semine eius loquutus est.

Cap.ii. Sanat & humores subitos.) Tumores, non Humores. Radix sanat hulcera concreta in modum faui, quem cerion vocant.) Scribo, Quæ ceria vocant. nam melius ad hulcera refertur: nec aliter legitur in emendatis codicibus. Item millepedem: sepa Græci vocant.) Lege, millepedæ. s. morsus. Et putrescit locus ipse. Cucumis odore defectum animi.) Distingue, Ipse cucumis. Idem erratum & proximo capite annotauimus.

Cap.iii. Non nisi saxosis nascens.) Adde præpositionem, In saxosis. In morbo verò regio vtiliter semina eius insumuntur.) Legendũ, In morbo regio vtiliter semina eius sumuntur. Item spinæ & lumborũ ac coxarum dolores.) Lego, Coxendicum. Et ardores capitis, & maximè infantium.) Vetus: Et ardores capitis, infantiũ maximè.

Democritus in totũ ipsum abdicauit in cibis.) Rectius, In totũ ea abdicauit. Ea. s. rapa. Et sequenti versu, Ab eis, non, Ab eo. Ibidem, Condirentur, non Condiretur. Item Prodesse, non Prodest: vt ex authoritate Dionysii dictum accipiamus. Et iam antea monui de rapo neutri generis, quod perpetuò raparius iste castigator in rapam transmutauit, quòd vulgus ita loquatur. Hoc ad albicandam cutem.) Albicare, Latinum non est, hoc significatu. Ad læuigandam legi debet, non Albicandam. Ac mox: Nam, vt suprà diximus, erui, hordei, tritici & lupini radix ad omnia inutilis.) Hoc nusquam superius dictum est: & primæ quatuor voces non habentur in vetustis codicibus: quamobrem & nos deleuimus.

Cap.iiii. Quanquam & alibi nascitur, vtilior vrinæ duntaxat eiiciendæ.) Ciendæ, non, Eiiciendæ. In aqua foliis eius decoctis, bibere vel succum ipsius cyathis binis. Cõtrà phlegmoni ipsos illinire tusos vtile. Inchoantibus verò recentẽ corticem cum melle.) Hic fœdissimã deprauationem sustulimus, adiuti exemplaribus antiquis. Legendum enim, Aquam foliis eius decoctis bibere, vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriases: Phlegmoni ipsos illinire tusos, liuori vero recenti corticem cum melle. Nec est necesse addere hanc dictionẽ, Vtile. Pendet enim oratio à præcedenti verbo, Prodest. Cæterùm cerastis scorpionibus aduersatur, vel ipso semine infectis manibus impunè tractantibus. Imposito rhaphano scorpionibus, moriuntur. Non multo mitius hunc locũ deprauator tractauit. Castigauimus, vnde & priorẽ, hoc modo. Cæterò scorpionibus aduersatur: vel ipso, vel semine infectis manibus impunè tractabis: impositóq; rhaphano scorpiones moriuntur.

Hydropicis quoque & aceto & sinapi sumpti.) Scribo, Ex aceto aut sinapi sumpti. Hippocrates capillis mulierũ defluos fricari rhaphanis.) Vetus lectio: Capitis mulierum defluuia fricari.

Cap.v. Et Phagedænas hulcerum sistit recens cum melle impositũ. Vel aridæ farinæ inspersam radicẽ eius Dieuches &c.) Lege, & distingue sic: Et phagedænas hulcerum sistit recens cum melle impositũ, vel aridum farina inspersum. Radicem eius Dieu. &c. Inde quoq; est prouerbium.) Melius: Indéq; est prouerbium. Simillimam staphylino herbam serit, quam alii gingidion vocãt. Tenuius tamẽ & amarius, eiusdémq; effectus est coctum crudúmq; stomachi magna vtilitate.) Ex his verbis intelligitur, gingidion coctũ eiusdem effectus esse, cuius crudum. Atqui Plinius aliud dicit, videlicet gingidii eundem esse effectũ, quẽ staphylini. Sed nihil mirũ, si deprauatis verbis & perperam distinctis etiã sensus vitiatus est. Proinde rectius legitur hoc modo: Quam alii gingidion vocant, tenuius tantũ & amarius, eiusdémq; effectus. Estur coctũ crudúmq;, stomachi magna vtilitate.

Fastidium abstergit.) Absterget, grammatista nescio quis mutauit in Abstergit, quasi verò alterum parum Latinè dicatur. In eadem sententia est

eſt Diocles.) Lege addendo, In eadem ſententia eſt & Diocles. Heraclides cõtra argentũ viuum dedit,& Veneri ſubinde offenſantem, ægríſque ſe recolligẽtibus.Hunc Hiceſius ideo ſtomacho vtilem videri dixit,quoniam nemo tres ſiſeres edendo continuaret:eſſe tamen vtilẽ conualeſcentibus ad vitam tranſeuntibus.) Primùm Offenſanti, legendum pro Offenſantẽ. deinde particula Hunc, ſuperfluit.præterea Vtile,bis mutatum eſt in Vtilem,nõ recte. Apparet enim Siſer,inter illa nomina cõnumerari, quæ genus cum numero mutant. Superius enim dixerat. Siſer erraticũ ſatiuo ſimile eſt. Sed grauiſsimum eſt erratũ, quod neſcio quis pro Ad vinum tranſeuntibus, ſcripſit Ad vitam tranſeuntibus, non ſentiens verba hæc de hydropoſia ægrorũ & œnopoſia intelligenda. Et quoniam pleroſque ſimilitudo nominum Græcorum confundit, contexemus & de ſeſeli.) Vetus lectio hic, & in Indice, De ſili:nec erat neceſſe Græcam vocẽ pro Latina ſupponere. quod enim Græci medici σέσελι μασσαλιωτικὸν vocant,apud Marcellum, qui ſub Theodoſio floruit, Sil Maſsilienſe legitur.Qui mutauit lectionem,putabat ſil, pigmẽti tantum nomẽ eſſe, cum ſit vox polyſema. Boum morbis medetur,vel ſi contritum infunditur.) Satis erat:Boum morbis tritum infunditur.nec egebant Pliniana verba tali interpolatore. Siccata autem in vmbra farina tuſa & cõuulſis,& inflationibus, & arteriis medetur.) Legendũ:Siccatæ autem in vmbra farina tuſsi & conuulſis &c. Satiuæ olfactu ipſo & delacrymationi, & caligini medentur, magis verò ſucci inunctione.) Caligini tantum his verbis remedia traduntur, ſi legamus ita,vt Plinius ſcriptum reliquit,nempe ſic:Olfactu ipſo & delacrymatione caligini medentur. Significat delacrymationem acrimonia cæparum excitam oculorum caligini prodeſſe. Purgamenta quoq; earum cremata in cinerem illinẽtes ex aceto ſerpentium morſibus inter ipſáſq; multipedes ex aceto.) Dele Inter, & pro Multipedes, repone Multipedæ.ſ.morſibus. Ipſáſque, videlicet cæpas.

Et ſi ſuccum ieiuni quotidie edant.) Succum,ſuperuacanea dictio eſt. Stomacho vtilia eſſe,ac ſpiritus agitationi.) Lege, Stomacho vtilia eſſe ſpiritus agitatione.Apparet eundem caſtigatorem ſuprà in hoc ipſo capite ex Delacrymatione feciſſe Delacrymationi.

Cap.VI. Porro ſectiuo profluuia ſanguinis ſiſti in naribus,contrito eo obturatis.) Scribo,Porrum ſectiuum profluuia ſanguinis ſiſtit,naribus contrito eo obturatis. Neque enim hoc ita, vt ſuperius, ex authoritate Varronis refert:ſed tranſitum facit ad aliam ſpeciem: quemadmodum eſt videre in emendatis exẽplaribus. Hulcus aciem hebetans, & in angulo oculi perpetim humor emanãs.) Lege, Perpetuo humore manãs. Epinyctidis eſt deſcriptio. Sanguinẽ reiicientibus ſuccus eius cum caule,aut thuris farina,vel acacia datur.) Scribendum, Cum gallæ aut thuris farina. Allio magna vis,magnæ etiam vtilitates,contra aquarũ & quorumlibet locorum mutationes.) In vetuſtis voluminibus nec Etiam eſt, nec Quorumlibet. Aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, depellit:item hyoſcyamũ:contra canum morſus. Inque vulnera cum melle imponitur.) Vetus & ſyncerior lectio:A.q.a.n.p.vocatur, debellat:item hyoſcyamum,canum morſus,in quæ vulnera &c.

Attritis corporum partibus, vel ſi veſica intumuerit.) Scribendum, Vel ſi in veſicas intumuerint: hoc eſt, Etiamſi veſicas produxerint attritæ partes. Vel ſi decocta aqua colluantur.) Decocti, non Decocta. Porrò ſi indicare pergam quotieſcunque in diſtinguendo peccatum eſt, vereor ne Lectori tædioſum ſit. Sic & voci plus cõfert.) Plus, redundat. Aut ſi ſanguis etiam excreetur, vel purulenta ſint. Et pituitæ ſub pruna coctũ, potum,& cum mellis pari modo ſumptum.) In antiquis voluminibus tantum eſt: Aut ſi ſanguis excreetur vel purulenta, ſub pruna coctum, & cum mellis pari modo ſumptũ. Cætera verba ſatis apparet eſſe nugatoris alicuius additamẽta. Quartanas quoque excutere potum caput vnũ cum laſerpitii obolo. In vino auſtero tuſsim, & alio modo acceptũ.Suppurationes quantaslibet ſanat fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibo ſumptum.) Omnia hic confuſa ac vitiata,diſtinguenda emendandáque in hunc modum, ídque ex fide archetyporum,vt reliqua: Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum laſerpitii obolo in vino auſtero. Tuſsim & alio modo, ac pectorũ ſuppurationes quãtaslibet ſanat,fractæ &c. Senſus eſt, Tuſsim & hoc modo ſanari, & illo altero remedio,iam cõtra quartanas dicto. Iumentis vrinam reddere, atque non torqueri tradunt.) Iumenta, non Iumentis.

Cap.VII. Huius lac expiſſatum.) Scribe, Spiſſatum. Thyrſo & foliis ſcabritia.) Vetus lectio: Et ipſo & foliis ſcabritia & ipſo.ſ.caule, quod nomen proximè præcedit. Quidam & è ſatiuis colligunt,ſucco minus efficaci.) Melius legetur,Quidam & è ſatiuis colligunt ſuccũ minus efficacem. Et tertio inde verſu:Nunc nõ paucæ reſtant,Nunc ſuperfluit. Nec nulla res maiorem in cibis auiditatem incitat inhibétque. Eadem in cauſa alterutrinque modus.) Lege & diſtingue:Nec vlla res in cibis auiditatem incitat inhibétque eadem:in cauſa alterutraque modus eſt. Nunc pulchrè cohærebit quod ſequitur: Sic & aluũ copioſiores ſoluunt, modicæ ſiſtunt.

Cap.VIII. Nigræ radices ita in aqua coctæ,pruriginem tollunt.) Lege,Porriginem tollunt.

Cap.IX. Ergo vel cum vino tritã ſorbendam, vel ex olei intinctu ſumendam.) Incorruptior lectio, Ergo vel cum his tritam ſorbendam, vel ex hoc intinctu ſumendam. Pendet enim hæc oratio à præcedente. Et alii compeſcere mala corporis.) Lege addendo: Et alii verò. Semen eius toſtum auxiliatur contra ſerpentes,fungorúmque venena. In tauri ſanguine folia cocta ſpleneticíſque in cibo data, & cruda illita cum ſulphure & nitro,proſunt.) O bellum medicum: hic nimirum tauri ſanguinem etiã pro antidoto præberet. Germana lectio eſt hæc:Contra ſerpẽtes, fungorúmq; venena, & tauri ſanguinem. Folia cocta ſpleneticis in cibo data, &c. Neruis vtiles: ideo & paralyticis dantur iuxta in pedibus.Qui ſunt ruffi ex

his

his citissimè sanant.) Lege & distingue: Ideo paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt russi &c. Elixos assis minus vtiles esse adiiciunt.) Scribo, Adiicit, scilicet Diocles.

Cap.x. Vesicæ quoq; nisi coctum aqua. Si canibus detur, occidi eos.) Distingue, & castiga sic: Vesicæ quoque nisi decoctum: quæ aqua si canibus detur, occidi eos. Alioqui canes non vescuntur asparagis.

Cap.xi. Verùm apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum authoritate est.) Varietate, non Authoritate. Nam id defunctorum epulis feralibus dicatum existimatur. Ipsius quoque visus claritati inimicum.) Lego, Epulis feralibus dicatum esse, visus quoque claritati inimicum. Nam hoc ex Chrysippi & Dionysii authoritate refertur: ideóque melius per infinitum legitur absque verbo existimatur. Semen datur ex tribus cyathis ex vino albo.) Antiqua scriptura potior: Semen datur & arquatis ex vino albo. Arquatis, id est, ictericis.

Cap.xii. Ocimum quoque Chrysippus grauiter increpuit, inutile esse dicens stomacho, vrinæ, oculorum quoque claritati.) Duo verba, Esse dicens, aliquis de suo adiecit, mirum ni elegantiæ causa. Alii verò si eo die feriatur quispiam à scorpione, qui ederit ocimũ, sanari non posse.) Vera lectio: Afri verò, si eo die feriatur quispiã à scorpione, quo ederit ocimum, seruari non posse. Secuta ætas alacriter defendit.) Rectius, Acriter defendit.

Cap.xiii. Sestius adiicit, hoc serpentes fugare.) Vetus lectio: Sextius adiicit, vstum serpentes fugare. Multi succo eius cum melle attrito inuncti.) Lege, Cum melle Attico. Dederunt & cum bitumine infrictam.) Infriatam, non Infrictam.

Item vitiligines vel rugas, strumas, & similia cũ hircino & adipe suillo.) Codices veteres: Item vitiligines, verrucas, strumas, & similia, cũ strychno & adipe suillo.

Cap.xiiii. Iis commanducatis & impositis sanari elephantiam, sicut Magni Pompeii ætate fortuito cuiusdam experimento, propter pudorem facie illita compertũ est.) Elephantiasin, non elephantiam hunc morbum Plinius vocare solet. Legendum igitur pro Elephantiã sicut, Elephantiasin; & bene habebit tota oratio. Mentæ ipsius odor animũ excitat, & sapor auiditatem in cibis: ideo in mammarũ mistura familiares ipsæ accessere, vt coire denseréque lac non patiantur.) Tota via aberratum est. Vera lectio est hæc: Ideo embammatum misturæ familiaris. Ipsa acescere ac coire denseriq; lac nõ patitur. Embammata Græcè vocantur intinctus, ad excitandam orexim inuenti. Recentis succus narium vitia spiritu subducto emendat.) Scribo, Spiritu subductus. Impetigines quoque, vel si teneatur tantùm, prohibet.) Intertrigines legẽdum, quemadmodum est in archetypis. Morbo regio in vino albo ab alienis datur.) Lego, A balineis datur.

Cap.xv. Propter colum quoque bibitur, illinitúrq; vel penicillis feruens, vel astringitur fasciis.) Vetus lectio: Propter colum quoque bibitur, illinitúrque, vel penicillis feruens apprimitur fasciis. Nanq; & panibus subigitur.) Vetus lectio, subditur. Sic cap.17. Panis etiam crustis inferioribus subditum. Sunt & quidam qui cunilam bubulam appellauerint.) Quidam, superuacanea vox est hoc loco.

Cap.xvi. Trita mellis odorẽ habet, digitis tactu eius cohærentibus.) Melius, Cohærescẽtibus.

Cap.xvii. Castore taliter demonstrante.) Vetus lectio: Castor & aliter monstrabat. vt intelligamus alterum piperitidis genus. Sequenti versu lego, Vtilem. s. demonstrabat. Luxata & contusa in aceto.) Archetypa, Luxata & incussa. Vrinam & menstrua ciet.) Plinius scripsit, Vrinã & menses ciet. sicut paulò pòst, Pythagoræ inter pauca laudatum, nõ à Pythagora: quod genus deprauationis frequens est in hoc opere. Epiphoris oculorum radicem eius tusam imponit Iollas.) Lege addendo, E vino radicem eius. Et mox, Extrahendísq;, siqua in oculos inciderint. Dysentericis & tenasmis datur.) Rectius, Dysentericis & in tenesmo. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta. Verùm & radicẽ ad renes.) Castigauimus ad exemplaria hoc modo: Tritũ cum menta è vino: radicem & ad renes. Pythagoras quidem nõ corripi uitio comitiali in manu habẽtes.) Legendum, Pythagoras quidem negat corripi.

Cap.xviii. Sed satiui albi calyx ipse teritur, & bibitur somni causa. Semen elephantiis medetur.) Scribendum erat, Et è vino bibitur. Item, Elephantiasi, nõ Elephantiis. Succus & hic, & herbæ cuiusque.) Lege, Cuiuscunque. Sequenti versu, Vt lactucis, nõ Aut. Prætorii viri patrem in Hispania baiuli.) Bauili malim, vt sit loci nomen, quemadmodum dicimus Bilbili, Sacili. Cum his aurium dolori instillatur.) Melius: Cum hoc & auriũ dolori. cum hoc. s. rosaceo. Sic & foliis ipsis vtuntur ad sacros ignes. Item vulnera cum aceto.) Si sic legamus, & podagræ vnum remediũ peribit, nec sacro igni suum, vt oportet, adhibebitur. Synceram lectionẽ etiamnum retinẽt antiqui codices: Sic & foliis ipsis vtuntur. Item ad sacros ignes & vulnera ex aceto. Experimentũ opii est primum odore: syncerũ enim perpeti non mos est. Dein in lucernis.) Indidem castigauimus & hæc: Syncerum enim perpeti non est. mox in lucernis. Sed hic Latinitatis grauior iactura est, quàm sensus. Fœdiore mendo mox pro, In pustulas coit, scriptum est, In posca coit: cum tamen experimentum fiat in aqua, non in posca.

Cap.xix. Inter satiua & syluestria medium genus, quod nisi in aruis esset, sponte nasceretur, rhœam vocauimus & erraticũ.) Lectio vetus magis Pliniũ sapit: Inter satiua & syluestria medium genus, quoniam in aruis, sed sponte nasceretur, r. u. & e. Alterum est in syluestribus generibus heraclion: vocatur ab aliis aphron.) Elegantior est vetus lectio. Alterum è syluestribus genus heraclion vocatur, ab aliis aphron.

Cap.xx. Dysenteriæ & vomicis datur ex aceto.) Nostra exemplaria habẽt, Estur ex aceto. Caput inde litum distillationẽ toto anno nõ sentire.) Illic legitur: Caput illitum ea, distillationem anno toto non sentire. Aliquantò pòst pro. Coquitur

diffic

difficillimè, repoſuimus, Coqueretur. Refertur enim ad præcedentem particulam, Tanquam.

Hippocrates vuluarum vitiis id infundi.) Lege, Infundit. Duritias omnes vel cocto,vel crudo vti liter illini putant.) Scribo, Putauit.ſ.Lycus. Cocto aut per ſe, aut cum malua, aut lenticula.) Rectius,Vel per ſe,vel cum malua,aut lenticula.

Cap.xxi. Aculeos omneis extrahũt illitæ crudæ,aut cum anetho potæ. Decoctæ verò cum radice ſua leporis marini venena reſtringũt.)Incorrupta ſcriptura aliter habet: Illitæ crudæ cum nitro:potæ verò decoctæ cum, &c. Nec lapathum diſsimiles effectus habet. Eſt autẽ ſylueſtre.) Non hoc dicit, Lapathum herbam eſſe ſylueſtrem, ſed præter ſatiuum eſſe etiam aliud lapathi genus ſylueſtre. Quare melius legitur adiecto, &. Eſt autem & ſylueſtre. Foliis aquoſis.) Rectius, Acutis, vt eſt in veteribus voluminibus. Vnde etiam oxalidem appellatam videri poteſt. Oxylapathi ſemen lotum in aqua cæleſti, ſanguinem prodeſt reiicientibus, adiecta acacia lentis magnitudine, prodeſt.) Prius Prodeſt, redundat. Radicis tantum altitudine differens, & erga dyſentericos efficacis effectus,potum ex vino.) Veteres codices habent:Et erga dyſentericos efficaci effectu, potu ex vino. Vt intelligamus hoc quoq; differre à reliquis lapathi generibus,quod peculiarẽ uim contra dyſenteriam habeat.

Cap.xxii. Senſus atque ſternutamenta capitis purgat.) Lege,Sternutamentis caput purgat. Et vuluarum conuerſionem ſuffitum excitat odore.) Melius,Et vuluarum conuerſione ſuffocatas excitat odore. Addito exiguo oleo & ſalis.) Scribo, Olei & ſalis. Ruptis, conuulſis, ſpaſmatum neruis ſalutare.) Spaſticis neruis,non Spaſmatum. In ouum inane ſuccum adiicit is.) Rectius, Addit, quàm Adiicit. Fugat & odore, cominus ſi vratur.) Legendum,Fugat & odore omnes,ſi vratur. omnes.ſ. ſerpentes. Ex aqua bibitur & ad iocinerum dolores.) Antiqui codices habent, Ad iocinerum deſideria,familiari Plinio locutione. Stomachi diſſolutiones cohibet ſiue in cibo ſumptũ, ſiue in ſucco potum.) Lego, Siue ſucco potum.

Epiphoras cum thure & aqua,aut cum myrrha. Cum vino ſedat parotidas. Cum melle, aut adipe, aut cera, ſtomachi ſolutiones, inſperſum polentæ modo.) Aliter legitur & diſtinguitur in vetuſtis codicibus:Epiphoras cum thure & aqua,aut cum myrrha ac vino ſedat: parotidas cum melle aut adipe,aut cera. ſtom.ſ.i.p.m. Ad iocinoris dolores eſtur cum vua paſſa,& ad phthiſim vtiliſsimẽ. Semine fiunt & ecligmata.) Nimis ſæpe in diſtinguendo peccatum eſt,maximè in his medicinalibus libris, aliquando non vno loco in eodem capite,vt in hoc ipſo. Diſtinguendum ad hunc modum: Ad iocineris dolores eſtur cum vua paſſa. Ad phthiſim vtiliſsime è ſemine f.e.

Cap.xxiii. Prodeſt veſicæ cum vino leui, & fœminarum menſtruis.) Lege addendo, P.u.c.u. leni,& fœ.menſtruis hærentibus.

Cap.xxiiii. Sed ante diſceſſum ab hortẽſibus.) Elegantius, Sed diſceſſuri ab hortenſibus, vnam compoſitionem ex his clariſsimam ſubtexemus.

EX LIBRO VIGESIMOPRIMO

Caput ii.

Qvin & vocabulum ipſum tardè inde communicatum eſt.) Inde,ſuperfluit.

Cap.iii. Cælare eos primùm inſtituit P. Claudius.) Malo veterem ſcripturam: Primus inſtituit. Qui coronam,ipſe pecuniáue eius, virtutis ergô arguitur, quam ſerui equíue meruiſſent, Pecuniã partam lege dicit, nemo dubitauit.) Verba Plinii, quibus duodecim tabularum legem interpretatur, reſtituimus ex fide archetyporum. Quam ſerui,equíue meruiſſent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Videlicet quia ſerui ipſi, & equi pecunia parantur. Ingénſque & his ſeueritas.) Hinc, non His. P. Mutianus, cum demptam Marſyæ.) Munatius,ſcribi debet. Cuius luxuria noctibus coronatum Marſyam, literæ illius deſcribunt.) Antiqua exemplaria habent: Literæ illius dei gemunt. Apparet ironiam eſſe. Florum quidem P.R.honorem Scipioni tantum adhibuit. Suario cognominabatur, propter ſimilitudinem ſuarii cuiuſdam negotiatoris.) Pro, Adhibuit,lege Habuit,pro Suario Serapio.nam idem nomen fuit negotiatori. Huius fit mentio & libri 7.capit.12.

Nec ei fuit in bonis funeris impenſa.) Vetus lectio,Nec erat in bonis.Leuius hoc, fateor:ſed cùm videam in hoc capite tam multa de induſtria mutata, nihil dubito, quin hoc quoque mendum eidem debeamus, cui cætera. Sequenti verſu eſt, Quáque præferebatur, non, Quáque parte fer. Et aliquantò pòſt pro Quod nocerent capiti, legendum,Quæ nocent. Quoniam & in hoc eſt aliqua valetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipuè, odorum vi ſurripiente fallaciter ſolertiam. Nanque ſcelerata Cleopatra,apparatu belli Actiaci gratificationem ipſius reginæ Antonio timente,nec niſi prægustatos cibos ſumente, fertur ab ore eius luſiſſe extremis coronæ floribus, veneno illitis. Ipſáque capiti impoſita &c.) Egregiè hoc loco adiuuerunt noſtra exemplaria, in quibus ita legitur. In potu,atque hilaritate præcipuè odorum vi ſurrepente fallaciter, ſcelerata Cleopatræ ſolertia. Nanq; apparatu belli Actiaci gratificationem ipſius reginæ Antonio timente, nec niſi prægustatos cibos ſumente,fertur pauore eius luſiſſe,extremis coronæ floribus veneno illitis, ipſáque capiti impoſita. Eſt autẽ perquam familiare Plinio, ſeptimo caſu orationem claudere. Quis iſtas timeret inſidias?) Nihilo peior erat vetus lectio, Quis ita t.i. Adeò mihi, ſi poſsim ſine te viuere, occaſio & ratio adeſt.) Rectius ironicè, Occaſio aut ratio deeſt.

Caput iiii. Contrà genera eius noſtri fecere.) Contrà, redundat. Vtiliſsimum verò plurimis, ſed minutiſsimis, ſpermoniam.) Pro Spermonia emendati codices habent Spineolam,à ſpinis denominatam, quemadmodum in alio genere Coroneola à coronis nomen traxit. Pangæus nanque mons in vicino ferè eſt.) Lege, Pangæus mons in vicino fert. Negauit centifoliam in coronis addi.) Antiquior lectio eſt,In coronas addi.

Quæ Græcula altera eſt.) Vetus lectio, Quæ è Græcis altera eſt.

Cap.v.

Cap.v. Nec vllis florũ excelsitas maior.) Melius, Nec vlli. Ita odor colórque duplex, vt alius calycis, alius staminis.) Non male vetus, Et alius calycis, alius staminis. nam ita ad præcedentia refertur. Inuenta est in his & ratio inserendi.) Rectius, Inuenta est & in his. Mense Martio macerantur, vt colorem accipiant.) Magis placet, Percipiant ac si dicat, vt colorem perbibant.

Cap.vi. Calathiana munus autumni, cæteris veris.) Scribo, Cæteræ veris. Vincit numero foliorum marinam quinque folia nõ excedentem.) Quid opus repetere, Folia? satis erat, quinque non excedentem. Foliorum exilitate vsque in fila extenuata.) In antiquis voluminibus legitur, Attenuata. Prima nobilitas Cilicio croco.) Croco, aut scriba addidit, aut interpres aliquis inter prælegendum. Sicut paulò pòst: Gaudet calcari & atteri pede.) Pede, non est in manu scriptis.

Cap.vii. Troianis temporibus ei iam erat honos. Et hos certè flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthum.) Rectior lectio: Troianis tẽporibus iam erat honos ei. Hos certè flores &c. Dicet aliquis, leuicula sunt ista, nec annotatu digna. Hunc ego rogabo, ipse æquóne animo ferret huiuscemodi leuicula in suis scriptis à librariis deprauari. At multo plus religionis debetur veterum monumentis. Omnis autẽ verno tempore acrior, & matutinis: Quicquid ad meridianas horas diei vergit, hebetatur.) Verior lectio vetus: Quicquid ad meridianas horas dies vergit.

Animalium nullum odoratum, nisi de pantheris quicquam dictum est, si credimus.) Vetus lectio: Nisi de pantheris quod dictum est, credimus. Dixit autem hoc libr.8.cap.17. tametsi quidam illic odorem in colorem deprauauerant. Vt irin atq; saliuncam, & quanquã nobilissimi sit odoris vtraque.) Lego, Quanquam nobilissimi odoris vtranque. Proxima in Macedonia, longissima hæc & candicans. Et ex illis tertium locum habet Africana.) Lege & distingue: Longissima hæc, & candicans: & exilis. Tertium l.h. Pannonia hanc gignit & Norica.) Scribo, Norici. alioqui Noricum dicendum erat, sicut Illyricum. Supérque cætera ad famam etiã dignitatis.) Legendum, Ad famam etiam ac dignitates.

Cap.viii. In quibus vnguenta vicisse naturam gaudent. Luxuria vestibus quoq; prouocauit eos flores, qui colore cõmendantur.) Hæc verba non deprauarunt modò homines insulsissimi, verumetiam partem eorum reuulsam præcedentis capitis fini assuerunt. Scribendum, In quibus vnguento vicisse naturam gaudens luxuria, vestibus quoque, &c. Paria nunc componuntur, & natura atque luxuria depugnante.) Lege, Depugnant.

Cap.ix. Folia smilacis & ederæ in coronamenta se dedêre, coronæq; earum obtinent principatum.) Hanc tam ingeniosam deprauationem mirum ni professor aliquis excogitauit, dum diuinare mauult, quàm ad archetypa recurrere. Vera lectio aliud sonat: Folia in coronamentis smilacis & ederæ, corymbíq; earum obtinent principatum.

Quia nostris maiore ex parte nomẽ dare iis defuit cura.) Non minor priore hic error, vtcunque sensus maneat. Plinius enim longè aliis verbis vsus est: Quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura.

Cap.x. Non durante Attico thymo, nisi in afflatu maris feratur,) Seratur, superuacaneum verbum est, natum ex vltima litera maris, & prima dictione sequentis orationis, Erat. Abrotonum iucundi odoris est, & grauis. Floret æstate.) Elegantius, Abrotonum odore iucundè graui, floret æstate. Alsiosa enim admodum sunt, & Sole nimio læduntur.) Hic particulam necessariam, per incuriam librariorum omissam, denuo adiecimus: Et Sole tamen nimio læduntur.

Cap.xi. Eruitur post æquinoctium vernum radicitus, siccatúrque ad Lunam xxx. diebus, ita lucens noctibus.) Lege, Erui, siccari, lucere: quòd hæc omnia ex Commentariis Democriti, referantur. Sequitur enim, Magos Parthorúmque reges vti hac. Et in Italia quidem, vt diximus post rosam.) Satis erat, In Italia quidem. Coniunctio hic addita vitiat sermonem. Cæterum hyacinthus maximè durat.) Lego, E cæteris hyac.m.d. Sed hæc ita, si deuulsa crebrò, prohibeatur in seminibus.) Legendum, Prohibeatur in semen abire. Attestantur vetera exẽplaria: & alioqui ex illis verbis nullus sensus elici potest. Alterũ candidius, qui ferè nascitur ad tumulos.) Rectius, In tumulis.

Cap.xii. Hostilia vicus abluitur Pado.) Melius, Alluitur.

Cap.xiii. Nos tamen trademus, quæ comperimus. Herba est alba, vexatio quidem iumentorum est, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron.) Antiqua scriptura potior: Nos trademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron. Huius flores cõcipiunt noxium virus, aquoso vere marcescente.) Lege, Marcescentes. Aliud genus in eodem Ponti situ viget, ex annona mellis.) Codices vetusti longè aliud habent: Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon appellant. Hi sunt, quos posterior ætas Tzanos vocauit, Lazis conterminos. Vtraq; Colchica gens fuit in clientela fidéque Constantinopolitani Imperatoris. Et in Mauritania Cæsariensi, Gætulia contermina Massylis.) Emendatior lectio: Et in Mauritaniæ Cæsariensis Gætulia, contermina Massæsulis. Nam & Gætuli, & Massæsuli hanc prouinciam incolebãt, quod ipse Plinius suprà docuit. Remedium aduersus has vtique non differendum.) Lege, Remedio, non Remedium. De quo loquendi modo iam suprà capite tertio monui.

Cap.xiiii. Circunlini aluearia fimo bubulo vtilissimum. Operculum à tergo esse ambulatorium, vt properatus intus sit prosper. Si magnus sit vterus aluearis, prouentus autem sterilis, ne operandi desperatione curam abiiciant, id paulatim reduci oportet, fallente operis incremento.) Huius lectionis absurditas magis detegetur, collata ad germanam lectionem, quam ex fide veterum codicum restituimus ad hunc modum. Circunlini alueos fimo bubulo vtilissimũ: operculum à tergo

esse

esse ambulatorium, vt proferatur intus, si magnus sit alueus, aut operatio sterilis, ne desperatione curam abiiciant: id paulatim reduci, fallente operis incremento. Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, & habere aliquantam vim medicaminis putatur.) Lege: Quoniam ex buxo fit, habere quandam vim m.p. Inde ligulis eligunt florem, id est, candidissima quæque: transfundúntque in vas, quod exiguum marinæ habeat frigidæ.) Toties expertus fidem veterum codicum, ne hic quidem ausus sum ab eis discedere. Illi pro Eligunt, habent hauriunt. Item, quod exiguum frigidæ habeat. Siccant Sole, Lunáq; hoc enim candorem facit, si sic siccantur. Et ne liquefaciant, protegunt tenui linteo.) Melior vetus lectio: Siccant Sole, Lunáque: hæc enim candorem facit. siccantes, ne liquefaciant, p.t.l.

Cap.xv. Maximéque Aegyptus, frugum fertilissima, sed vt sola iis carere possit.) Non parum detraxit elegantiæ, quisquis hic particulam Quidem, detraxit. Legendum enim, Frugum quidem fertilissima. Hanc à Nilo metũt.) Scribo, E Nilo. Foliis latissimis, etiam si arbores comparentur.) Rectius, Arboreis. Scandix, come, ab aliis tragopogon.) Vetus lectio: Scandix, quæ ab aliis tragopogon vocatur. Syluestriũ duæ species. Vna mitior est simili caule, tamen rigido, itaque & colu antiquæ mulieres vtebantur, exilis, quam quidam atractylida vocant.) Legendum: Itaque & colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis, quare q.a.u.

Cap.xvi. Et ex diuerso stans anchusa, inficiendo ligno ceríßq; apta. Est autem mitior iis anthemis, & phyllantes, anemone, & aphace.) Lege: E diuerso stant, anchusa inficiendo ligno ceríſque radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllanthes, & anemone, & aphace. Sic enim melius quadrabit ad præcedentia.

Cap.xvii. Perdicio, quam & Aeoliæ & Aegyptii edunt, nomen dedit auis.) Verior lectio: Perdicium & aliæ gentes, quàm Aegyptii, edunt. Suprà dixerat, Aegyptios præ cæteris gentibus herbis vesci: nunc dicit, perdicium herbam etiam aliarum gentium cibum esse. Iulio mense secari iubet.) Lege addendo: Iulio mense toto secari iubet.

Cap.xviii. Iunio mense eximi, ante Iulium medium præcipiens.) Melius, Iunio mense eximi ad Iul.m.p. Vsus ad nassas marinas, vitilium nexus elegãtium.) In antiquis codicibus tantum est, Vitilium elegantiam. Quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculosos. Eo fœtas fœminas quidem abortus facere non dubitat.) Syncera lectio. Quanquam professus efficacissimũ esse aduersus calculos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Largiori tanta vis expellit eas.) Legendum, Largiori tanta vis, vt expellat eas. Laudatissimus ex Nabathæa iuncus.) Non erat opus hic repetere, Iuncus.

Cap.xix. Ita vt à balineis inarescant corpora.) Scribo, Inarescant corpori. Lieníq; & ruptis vulsis prosunt: & menstruis fœminarum in vino decoctæ: Impositæq; cum melle neruis præcisis medentur. Contra lichenas & lepras, & furfures in facie emendant.) Lege, & distingue. Lienique & ruptis vulsis prosunt, & menstruis fœminarum. In vino verò decoctæ, impositæque cum melle, neruis præcisis medentur. Lichenas, &c.

Cap.xx. In hunc locum dilata, cùm disputaremus de peregrinis arboribus.) Vetusta exemplaria tantùm habẽt, Dilata in peregrinis arboribus, id est, in mentione peregrinarum arborum. Sistit purgationes mulierum. Nardi verò eius, quam Phu eodem loco appellauimus, &c.) Antiqua scriptura melius: Sistit purgationum mulierum impetus. Eius verò, quod Phu eodem loco appellauimus, & reliqua. Crocum cum melle non soluitur.) Cum, redundat. Sequenti versu pro vino & aqua, lege, Vino aut aqua. Collyrio vni nomen dedit.) Lege addendo, Collyrio vni etiam nomen dedit. Dentientibus præcipua est, & tussientibus.) Scribo, Dentientibus præcipuè. Partẽ eius seruantium, & quarundam aliarum herbarum: sicuti plantaginis, substituentium, si parum mercedis tulisse sese arbitrantur. Rursúsque vt plus operis acquirant, p.e.q.s.e.l.i. Incorrupta lectio etiãnum durat in vetustis codicibus manu descriptis: Partem eius seruant, & quarundam aliarum herbarum, sicuti plantaginis: si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursúsque opus quærunt, partem eam, quam seruauere, eodem loco infodiunt: credo vt vitia quæ sanauerint, faciant rebellare. Ciet menstrua: & si cruda detur, hydropicorum aquam sistit. Sistit, verbum superfluit. nam Ciet ad vtrunque refertur.

Cap.xxi. Coxendicibus imponitur cum vino. Articularibus morbis trium obolorum pondere, &c.) Lege addendo non pauca verba: Coxendicibus imponitur, & articularibus morbis, & luxatis, tritũ ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis t.o.p. Præterea putant vsu eius quandam datam gratiam iis venerémque conciliari.) Hæc dictio Datam, superflua est. Coquitur panis cum farina hordeacea. Lege, Concoquit panos.

Cap. xxii. Mouet & narium sternutamenta. Aridum, non Narium.

Cap.xxiii. Imposita hulcerũ facit stipticã vim.) Scribe, Hulcus facit septica vi. id est, corrosiua.

Cap.xxxi. Vt radice eius propius admota soporentur, illam sopore enecante vim earum.) Sic scilicet Plinius loqui solet. Scribo, Soporetur illa sopore enecans vis earum.

Cap.xxxii. Nec de cnico siue atractylide verbosius disputetur. Aegyptia herba est, & magnũ cõtra venenata animalia præbet auxilium.) Hanc sententiam Plinius aliis extulit verbis, quàm quæ in vulgatis leguntur editionibus: Nec de cnico, siue atractylide verbosius dici par esset, Aegyptia herba, ni magnum contra venenata animalia præberet auxilium.

EX LIBRO VIGESIMOSECVNDO.

Cap. II.

IAm verò infici vestes scimus admirabili succo.) Fuco, non Succo. Stans & in sicco carpit, quo frugi mundos exculpat vsu alioquin fulgentis. Instrui luxuria poterat certè innocentius.) Pro Vsu alioquin fulgentis, antiqua scriptura ha-

bet: His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria certè innocentius. Et in sacris legationibus quàm verbenæ.) Quàm redundat.

Cap.IIII. Ulli nisi ab vniuerso.) Scribo, Nulli nisi ab vniuer. distinctione etiam mutata.

Cap.v. Donatus est ea L.Sicinius.) L.Siccius, legendum, vt etiam suprà libro octauo monuimus. Hic Decius postea Consul, & imperio & collegio se pro victoria deuouit.) Lege: Hic Decius postea se Consul, Imperioso collega, pro victoria deuouit. Intelligendum de Manlio Imperioso.

Cap.VI. Ipse tamen obsessus in toto orbe proscriptus. Hæc corona Sertorio etiam cessit.) Vera lectio: Ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Notum est ciuile bellum Sertorianum, in quo præcipua fuit opera proscriptorum a Sylla. Cohortibus seruatis, totidémque ad eas seruandas eductis.) Lege addendo, Tribus cohortib. seru. Quod & statuæ eius in foro suo Diuus Augustus scripsit.) Adscripsit, nō, Scripsit. Addidere viuendi pretia deliciæ luxúsque.) Pretio, non Pretia. Aliorum hanc operam esse credimus.) Vetus lectio: Aliorum hanc operæ credimus. In quibus ipsius prouidentiam naturæ.) Melius. In quibus ipsis, scilicet aculeatis.

Cap. XI. Hæmorrhoidæ quoque & dysenteriæ infusa.) Scribo, Hæmorrhagiæ.

Cap.XXI Imposita verò herba, aut inde omnino respersum, protinus mori.) Antiqua scriptura: Aut vda omnino respersum. Sequenti versu lege addendo: Vel si herba ipsa. Infantes quoque hulcerati.) Lege, Exhulcerati.

Cap.XXII. Constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissimè mederi. Scribo, Aptissimè dari. Foliis in quocunq; morbo decoctis magis medici vtuntur.) Legendum, Ferè in quocunque. De bulbis enim accipi debet, non de foliis. Vtrunque prodesse dysentericis & exhulceratis.) Melius, etiam exhulceratis. hoc est, etiam si sit dysenteria cum exhulceratione intestinorum: quod sanè periculosius est. Contra sanguinem tauri demonstrant succo eius uti.) Paulò elegantius uidetur: Demonstrat succum eius. Optimus quidem ex iis cibus.) Vetus lectio magis placet: Optimi quidem hos cibi. ut cum præcedētibus cohæreat. Si enim caligaris clauus, si ferri uel chalybis aliqua rubigo.) In veteribus tantum est, Ferríve aliqua rubigo

Cap. XXIII. Communes in omni eorum genere obseruationes.) Illic legitur, in omni eo genere. Item hyeme quàm æstate vtilius, veruntamen aquam bibentibus.) Scriptura vetus, Item hyeme, quàm æstate, vtilius, & tum aquam bibentibus. Atque ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint.) Lege, Aequè ex aceto. Qui se eadem causa præcipitauit.) Scribe, Ea de causa. Mox est, Coniecturam sæpius fallacem: non, Sæpe.

Cap.XXIIII. Calefacta incitat vomitiones.) Rectius, Inuitat. Quem centesimum annum excedentem cùm D. Augustus hospes interrogaret, quanam ratione maximè vigorem illum animi corporísq; custodisset, ille respondit, Intus mulso, foris oleo.) Ad sensum quidem nihil refert, libet tamen reponere veterem lectionem, ab audaculis temere mutatam: Centesimum annum excedentem eum D. Augustus hospes interrogauit, quanam r.m.u.i.a. corporísque custodisset. at ille respondit.

Cap.XXV. Leuatúsque siccatis pedibus mirabili modo.) Et hic nihilo peius erat antea, Mirabilem in modū. Ad iocineris dolores eam in posca positam cōcoqui opus est.) Veteres codices melius: Eam cum posca concoqui opus est. Quæ à farina hordei distat, eò quòd torretur. Ad stomachum vtilis.) Antiqui codices, A farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho vtilis. Datur tepida sorbenda, efficaciter prodest.) Lege: Datur tepida sorbenda efficaciter. Peculiariter tamen longo morbo ad tabitudinem redactis.) Emendata exemplaria habent, Ad habitudinem redactis. vt de hecticis intelligatur. Neruorum doloribus & aliis feruens in sacco ponitur.) Scribendum, Imponitur. Amplius hoc oculis imponitur.) Melius est: Hoc amplius oculis imponitur. Et per se drachmæ pondere exinaniunt.) Lego, Exinanit. s. granum. Quoniā in aluo nō tumesceret.) Vetus, Intumesceret. Semuncia amyli cū ouo & passis tribus.) Antiqua lectio, Cū ouo & passi tribus ouis. Mox est Auenacea farina, nō Auenæ farina. Sitanius, hoc est trimestris.) Scribe, Hoc est è trimestri. s. frumēto. Et vini, in saccis additus.) Rectius, In saccos additus. Fabalium etiā siliquarū cinis.) Scribo ex veteri exemplari, Siliquarúmque. Nec redundat coniunctio, quando fabalia hic substantiua vox est, vt alibi quoque apud hunc ipsum authorem. Sed si largius sumatur, aluus soluitur.) Sed, superfluit. Horrorem tertianæ & quartanæ minuere traditur.) Vetus lectio: Minuere creditur. Refertur enim hoc ex vulgi opinione, non ex authoritate medicorum. Maculas ex toto corpore emēdat.) Particula Ex, superuacanea est. Aqua decoctum perniones & pruritus sanat.) Decocti, non Decoctum. Si verò ad mellis crassitudinem decoquantur satiui.) Adde necessariam particulam Vel: Decoquantur vel satiui. Suprà enim dixit syluestres efficaciores esse. Si verò cælesti aqua decoquantur, succus ille smegma fit.) Discoquantur, non Decoquantur, Sequenti versu verbum Solent, redundabat. Item fistulis, cum axungia veteri, ne intus addatur.) Lege addendo, Ita ne intus addatur. Nascitur inter vitia segetis auenæ Græcæ genere.) Græcæ, superfluit. Estus & per se, & in patinis cum tenera est recocta.) Posterius Et redundat.

EX LIBRO VIGESIMOTERTIO Cap. I.

ET ad expiationē sanguinis quoque adhibent nō vltra gargarizationes.) Quid faciunt gargarizationes in expiatione? Legendū igitur, Ad expuitionē sanguinis, qua laborantes hæmoptoicos Græci vocant. Ideo & purgationibus ancipitē temperant.) Putant, nō Tēperant. Error natus est ex geminatione præcedentis syllabæ. Huius enim colorē nigrum esse diximus, cuius asparagos similes Diocles prætulit veris asparagis.) Vetus lectio: Huius enim nigrum esse diximus.

Aspar

Aſparagos eius Diocles p.u.a. Oſſa infracta efficacius extrahit,quàm ſupradicta.) Plinius ſcripſit, Vel efficacius, id eſt, efficacius etiam. Aiunt,ſi quis in villa eam extruxerit,fugere accipitres, tutáſq; fieri aues villaticas, Aliter eadem in iumento hominéque phlegma aut ſanguinem qui ſcreatur,talos circumligata ſanat.)Hoſtibus eueniat ita tractari,vt hîc Plinius tractatus eſt. Equidem peruelim diſcere,quanam ratione radices extruantur apud iſtos deprauatores, vt ne cætera portēta exagitem. Præſtat enim ſynceram indicare lectionem,ex archetypis erutam: Aiunt, ſi quis villam ea tinxerit,fugere accipitres, tutáſque fieri villaticas alites. Eadem in iumento hominéq; phlegma aut ſanguinem, qui ſe ad talos deiecerit, circunligata ſanat. Quòd ſunt candida,aut nigra, aut inter vtrunque alia ex aliis,in quibus vinum fiat,alia ex quibus paſſum.) Emendata lectio: Aut inter vtrunq;,aliáque ex quibus vinumfiat, alia ex quibus paſſum. Albana neruis vtiliora. Stomacho minus quæ ſunt dulcia, vel auſtera Falerna vtiliora.) Lege, Auſtera vel Falerno vtiliora. Somno verò ac ſecuritatibus iandudū hoc fuit.) Sic enim legendum ac diſtinguēdum,ſublata dictione Accommodatum,quæ redundabat. In ſanguinis fluxione poſt exciſos calculos, & omnes alias roſiones foris in ſpongia impoſitum.) Legendum, In ſanguinis fluxione poſt exciſos calculos, & omni alia,foris in ſpongia impoſitum.omni alia, ſcilicet ſanguinis fluxione.

Cap.II. Quandiu extinguatur deſcenſionis periculum denuntians.) Deſcenſionis,ſuperfluit.

Cap.III. Succus eorum carbunculantibus excreſcentibus circa oculos hulceribus.) Dele, Excreſcētibus. Nam lacrymam, quæ ab arbore ipſa diſtillat,æthiopicæ maximè oleæ,mirari ſatis non eſt.Reperti ſunt, qui dentium dolores illinendos cenſerent, venenum eſſe prædicantes.) Hic vna oratio, praua neſcio cuius induſtria, in duas diſſecta eſt. Legendum enim coniunctim, Nam lacryma, quæ ex arbore ipſa diſtillat, æthiopicæ maximè oleæ,, mirari ſatis non eſt repertos qui dentium dolores illinendos cenſerent. Non enim lacrymam ipſam miratur, ſed eorum potius temeritatem, qui tam ancipiti remedio vti non dubitaret, cum etiam ipſi venenum faterentur. In fine cap.legendum,cum decocto lupinorum, non Lupino.

Cap.IIII. Fauces exaſperat, & venena omnia cohibet,hebetátque.) Emendatior lectio:Et venena omnia hebetat: abſque verbo Cohibet. Cum pari portione mellis ac opii.) Lege,Mellis acapni.

Cæterum iners & graue ſapore corpori.) Dele ſuperfluam uocem,Corpori.

Cap.VI. Expeditur in grauidarum malacia, & quoniam guſtatu moueat infantem.) Lego Expetitur grauidarum malaciæ, quonian g.m.i. Cytinus uocatur à Græcis.)Satis erat,Vocatur Græcis. Tales præpoſitiones ſexcentas de ſuo adiecerunt caſtigatores.

Cap.VII. Quoniam ſudantia huius cibi opera corpora refrigeſcunt.) Scribendum, Perfrigeſcunt, Folia eius trita illita hæmorrhoiā ſiſtunt.) Lege, Hæmorrhagiam. Pòſt additur omphacii aridi pondus ſextariorum duorum, aut myrrhæ ſextarii unius, croci unius. Sed hæc ſimul mixta uel trita,miſcentur decocto.) Hic ſextarii pro denariis ſunt ſuppoſiti,ut indicant uetuſta exemplaria, in quibus ſic legitur: Pòſt additur omphacii aridi pondus x duorum:aut myrrhæ x vnius,croci x vnius.Hæc ſimul trita miſcentur decocto.

Cap.IX. Lenius ſucco oleum eſt ex eadem myrto,& vinum quo nunquam inebriatur.) Lege addendo,Lenius & vinum. Et foliis crematis vtuntur & ſucco decocto.) Lege, Et ſucco & decocto.

EX LIBRO VIGESIMOQVARTO.

Cap. I.

Similis vis Rhodiæ Cretæ, & argillæ noſtratis concordia valentium. Pix oleo extrahitur.) Hæc dictio cōcordia,nouam orationem incipit,hoc modo:Concordia valent, cùm pix oleo extrahitur,quando vtrunque pinguis naturæ eſt.

Cap.IIII. Emollit, diſcutit, humore ſiccat ſtrumas.) Lege,Emollit,diſcutit tumores, ſiccat ſtrumas. Hulcera commanducato impoſitúque optime ſanari.) Scribo,Commanducato impoſitóque.

Cap.V. Defuncta corpora incorrupta conſeruat.) Vera lectio:Incorrupta æuis ſeruat. De hac locutione & ſuprà libro XVI.monui.

Cap.VI. Chamæpitys Latinè aiuga appellatur, dicitúrque propter abortus.) Vetus & ſyncera lectio, Chamæpitys Latinè abiga uocatur propter abortus.Abiga ab abigendo partu,aiugæ cum abortu nihil eſt commune.

Cap.VIII. Ita ut puero quinque folia tribus cyathis dentur.) Rectius,Diluantur, quàm Dentur.

Acetis radix contuſa iocinoris doloribus utiliſsimè imponitur.) Lege, Efficaciſsimè imponitur.

Cap. IX. Grauis quidam author in medicina, uirgam ex eadem fractam,&c.) Antiqua ſcriptura,Grauis author in medicina,uirgam ex ea defractam.Ac mox:Vulgus infelicem arborē eam appellat:non,Infelicem eam arborem.

Cap.XI. Erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum uocant.) Lege addendo,Alia eſt erythrodanus. Tingentibus & radicula remos præparat.) Lanas,nō ramos. Gummi genera diximus.) Lege,Gummium.

Cap.XIII.Sed & frutex humilior atque ſpinoſus in Niſyro.) Scribo Aequè ſpinoſus. non Atque.

Calculorúmve ex vino decoctum, vel præſentaneum remedium eſt.) Niſi legas,Cauliculorum ex vino decoctum: neque præcedentia cohærebunt aptè,neque ſequentia. Vel efficaciorem ſtomaticen præbuere.) Rectius,Præbuerint.

Cap.XIIII. His ſubnectemus ea,quæ Græci,&c.) Non malè vetus ſcriptura,His ſubtexemus.

Cap.XV. Atque is nidor per infundibulum imbibitur in vetere tuſsi.) Antiqui codices habent. Per infurnibulum.

Cap.XVII. Pythagoræ verè eſſe pertinax fama antiquitáſque vindicant.)Duæ voces,Verè eſſe redundant. Quod feciſſe ſcimus Cleemporū; cùm & alia ſuo & nomine ederet, quis credet?) Vetus lectio:Quod feciſſe Cleemporum cum alia ſuo &

nomine ederet, quis credat? Achæmenidon colore est electri, sine folio, nascens in Tardastilis.) Legendum, Achæmenidon colore electri, sine folio, nasci in Tardastilis. nam & hoc Democritus tradit. Alio de his aptiore dicturus loco.) Lege, Dicturis. Abundè sit dicturis.

Cap.XVIII. Celebratur autem à Græcis stratiotes. Est ea in Aegypto tantū, & inundatione Nili nascitur. Melior antiqua lectio: Celebratur autem & à Græcis stratiotis: sed ea in Aegypto tantum & inundatione Nili nascitur.

Cap.XIX. Qui perunctus est, si despuat ad suam dexteram ter.) Lege: Qui perunctus est, despuit ad suam dext.ter. Tuetúrque & ab inflammationibus placat.) Scribo: Tuetúrque ab inflammationibus plagas. Decoctum ex vino gramen ad dimidias è balneis bibi iubent.) A balineis, non E balneis. Et cum caro vnguibus excreuerit.) Increuit, non excreuerit. Diocles difficilè parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ ad tertias partes bibere, vt qui biberint in calida lauarentur.) O Grammaticum deprauatorem, cui pariētes masculi sunt generis. Emendata lectio hæc est: Diocles difficilè parientibus semen eius dedit, acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ: vt cùm tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit: mox à balneo reliquum, pro summo auxilio.

EX LIBRO VIGESIMOQVINTO.

Cap. I.

IPsa quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gratia gignente eas tellure.) Satis erat dixisse, Medicinæ tantum gignente eas tellure. Gratia, doctulus quispiā de suo adiecit. Tantum ab excogitandis nouis, ac adiuuāda vita mores absunt: summúmque opus iugeniorum diu in hoc fuit, &c.) Codices vetusti, Iuuanda, habent nō adiuuanda: & Diu iam hoc, non Diu in hoc.

Omniúmque vitam clariorem fecere cognominibus herbarum.) Illic legitur, Omnium vtique vitam.

Cap.II. Pompeius Lenæus, Magni Pompeii libertus.) Pompeii, non additur in emēdatis exemplaribus, nec refert addidisse: satis est, Magni libertus. Atque subscripsere effectus.) Deest vna particula necessaria. Legendum, Atque ita sub.e.

Verùm & pictura fallax est ex coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multúmque degenerat transcribentium sors varia.) Rectior est antiqua scriptura: Verùm & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcribentium sors varia. Atque effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti.) Scribo: Aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunq; nominibus defuncti. Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis & herbis id cogi, In eo nanque fœminarum scientiam præualere.) Malo veterem lectionem, Veneficiis & herbis id cogi, eámque num fœminarum scientiam præualere. Sic enim interdum hac parelctica particula Plinius vtitur, vt supra 22. libro, 24. capitis initio: Eam quoque num, quam lamium inter genera earum appellauimus. Sic enim eo loco legendum indicauimus. Vulgus castigatorum, quicquid rarum est, pro deprauato damnat, suóque mox arbitratu mutare sibi permittit. Ea deinde lectio passim recipitur, etiam summatibus in literis viris talia vt minutiora dissimulantibus. Hinc fit, vt sexcentis locis apud authores Latinos Etiamnunc, suppositum sit pro Etiamnum, aduerbium pro coniunctione: quamuis hoc ipsum Etiamnunc, Latinè dicatur, sicut Hodiéque: sed persæpe non suo loco positum reperitur, idque deprauatorum (vt dixi) opera.

Multíque Circeios agros, vbi habitauit illa.) Agros, redundat, nec est in antiquis exemplaribus. Sunt enim Circeii oppidum in Latio maritimum, & antiqui Latii finis. Tum etiam cùm rigaretur Aegyptus illa, non tamen esset, postea fluminis limo inuecta.) Incorruptior est vetus lectio: Cùm etiam, quæ rigatur, Aegyptus illa non esset, postea fluminis limo inuecta. Tantum enim Aegypto, aggerente Nilo accessit, vt Pharos insula, quam Homerus ætate sua vnius diei cursu à continente abesse scribit, postea litorali vrbi Alexandriæ ponte iungeretur. Inde & plerosque video existimare.) Lege addendo, Ita video existimare. Sed quare nunc non plures noscantur causæ? nisi quod eas agrestes literarúmque ignari experiuntur, vtpote qui soli inter illas viuant.) Et hic vetus potior: Sed quare non plures noscantur, causa est, quòd eas agrestes literarúmque ignari experiuntur, vt qui soli inter illas viuant.

Vt radicem syluestris rosæ: quàm cynorrhodon vocant, eblanditam sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam in lacte. In Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte.) Atqui Lusitania remotissima est à Roma, non proxima. Recurrendum est ad Archetypa, vbi sic legitur: Vt radicem syluestris rosæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi aspectu pridie in frutecto, mitteret filio bibendam. In Lacetania res gerebatur, &c. Nunc probè quadrant omnia. Est enim Lacetania regio Pyrenæo vicina, in ea citerioris Hispaniæ parte, quæ prima se Roma venientibus offert. Deprauator ex In Lacetania fecit, in lacte: ídque præcedentibus verbis pro sua sapientia attexuit. Eadem authoritate regioni nomen aliud, quod tum libitum est, finxit, nec religione vlla erga veterum monumenta, nec lectorum respectu, quos opinor omnes pro fungis habuit. Et talium operam typographi nonnunquam ampla mercede conducunt, ne non habeant similes labra lactucas. Alius est, quem nos in priori volumine eiusdem nominis diximus.) Legendum, Alius est, quàm quos in p.u. Tria enim dracunculi genera monstrauit cap.16. Aliúdque miraculum exeuntis è terra.) O temeritatem, quorsum attinebat priorem lectionem mutare, Exerentis se terra? Sed bellè pensatum est damnum scilicet, mox scribendo, In terram se condentis, pro In terram condentis.

Cap.III. Stomacacem medici vocabant, & sceletyrben. Ei malo reperta auxilio est herba.) Haud multo

multo minus detrimenti accepiſſe bonos libros, dum confunditur lectio ineptis diſtinctionibus, quàm dum deprauatur, cum aliis innumeris hic quoque locus, & qui proximè ſequetur, teſtes eſſe poſſunt. Non ſolum enim ſenſus obſcuratur, quoties aliquid perperam diſtinctum eſt, ſed etiam deprauandi occaſio vix aliunde ſæpius contingit. Veterum codicum lectio talis eſt: Stomacacen medici vocabant & ſceletyrben ea mala. Reperta, &c. Miror quidem, quæ nominis eſſet cauſa, niſi fortè confini Oceano Britanniæ velut propinquam dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima naſceretur, certum eſt. Etiamtum libera Britannia fuit quidem: & hic quondam ambitus, nominibus ſuis eas adoptandi.) Sequamur & hic archetypa vetera, & ſtatim multum lucis accedet: Mirórque nominis cauſam, niſi fortè confines Oceano Britanniæ, velut propinquæ, dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima naſceretur, certum eſt, etiamtum Britãnia libera. Fuit quidem & hic &c. Non fortaſsis crederet aliquis, cùm hæc noſtra friuola quoque exiſtimentur.) Vetus lectio melior: nunc fortaſsis aliquibus curam noſtram friuolam quoque exiſtimaturis.

Cap.IIII. Laudatiſsima herbarum eſt Homero teſte, quam vocari à diis putant moly. Aſt inuentionem eius Mercurio aſsignat.) Incorruptior lectio: Laudatiſsima herbarum eſt Homero, quam vocari à diis putat moly, & inuentionẽ eius M.a. Verſu penultimo lege, Miréq; vt cõtra venenum, non Miréque contra venenum.

Cap.V. Inſtillauit auribus ſurdis ſuccum.) Antiqua lectio, Auribus olidis. Cùm exta ſuper eam proiecta eſſent, fertur adhæſiſſe lieni.) Fertur, redundat: pendent enim hæc à præcedenti verbo, Conſtat. Cui ante omnes plebs adſtans plauſit.) Stans, non Adſtans. Is fuit non vulgaris honor: nam ſedẽs in theatro plebs plurimis & ante Druſum plauſit. Antiqui radicem, cortices quam car noſiſsimos eligebant.) Melius, Radicem cortice quam carnoſiſsimo ſeligebant. Turgeſcentémque in longitudinem fingebant.) Lege addendo: Turgeſcentémque acu in longitudinem findebant. Nunc ramulos ipſos ab radice ſui grauiſſimi corticis, ita dantes.) Vetus lectio: Nunc ramulos ipſos ab radice quàm grauiſsimi corticis ita dant.

Cap.VI. Alteram lenem ſcordotin, ſiue ſcordion, ipſius manu deſcriptam.) Antiqua ſcriptura, Alterã Lenæus, ſcordotin, ſiue ſcordion: ipſius manu adſcriptam. Atque in Alpibus pluribúſq; locis in Lycia.) Emendatiores codices: Et in alpibus verò, plurimíſque aliis locis. Medetur & omnium morbis decoctæ ſuccus.) Ouium, non Omnium.

Cap.VII. Sunt qui ab Artemide artemiſiam cognominatam putent, quoniam priuatim medicatur fœminarum malis.) Antiqui codices melius, Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Solenne autem erat Græcis fœminis in partu Artemidem Ilithyiam inuocare, quemadmodum Romanæ Iunonem Lucinam implorabant. Intelligendum igitur ab obſtetrice Artemide, hoc eſt, Diana denominatam herbam, non à venatrice.

Vis tanta eſt, vt vel è longineuo ſuccus excipiatur inciſæ conto. Suſcipitur excipulis ventriculo hœdino. Humor lactis videtur effluere. Siccatur conto. Sic thuris effigiem habet.) Non paulo ſyncerior eſt antiquorum voluminum lectio: Vis tanta eſt, vt è longinquo ſuccus excipiatur. inciſæ conto ſubditur excipulus ventriculo hœdino. humor lactis videtur effluere: ſiccatus cùm coit, thuris effigiem habet.

Cap.VIII. Aliam quoque ampliſsimam, quam ſpartaniam vocant. Magna & ea commendatio, quòd in ore eam habentes famem ſitímq; nõ ſentiant.) Cùm dicit, Magna & ea commendatio, ſatis apparet quod & alium eius vſum indicauit Plinius: alioqui Et, non habet quod coniungat. Quo fit, vt libenter accedam archetypis, quæ ſic habent: Aliam vtiliſsimam ad ea quæ ſpaſmata vocant. Aliam, ſcilicet Scythicen. Certè in Indice ſpartaniæ nulla fit mentio, vt iam nihil dubitem, diuinatoris cuiuſpiam opera nouam herbam hic ſubitò enatam, Plinio ipſi ne per ſomnum quidem cognitam. Vt in quibus etiamnum hodie in virorum lætiore conuictu.) Emendata exemplaria habent, In numeroſo & lætiore conuictu.

Seruilius Damocrates primus medentium.) Rectius, E primis medentium. Leuius & quod paulò pòſt, Vt dein in balneum deſcendatur in calidam, ſcriptum eſt pro, Vt deinde in balineis deſcendatur in calidam. Imponitur in ipſa inflammatione, ſed imminuta.) Vetus lectio, Non in ipſa inflammatione.

Cap.IX. Serpentes necat, cuicunque admota fuerit: & his torporem adfert.) Exemplaria vetuſta: Cuicunque admota fuerit feræ & hæc torporem affert. Senſus eſt, eam vim huic quoque therionarcæ ineſſe, quam magicæ illi ſuprà memoratæ: vnde & nomen vtrique commune, θηριονάρκη: ac ſi dicas, feræ torpor.

Cap.X. Folia ei plantaginis, niſi anguſtiora eſſent.) Vetus lectio, Folia erant plant. Sic Virg. de malo Medica: Et ſi non alium latè iactaret odorem, Laurus erat.

Cap.XIII. Quanquam mala in aliis terris mandantur.) Manu ſcripti codices habent, In aliquibus terris. Hæc commanducata, ſi oculis ſubinde religetur, plumbum, quod eſt genus vitii, ex oculis tollit.) Syncera lectio: Hac commanducata ſi oculus ſubinde liniatur, plumbum, quod eſt genus vitii, ex oculo tollitur.

EX LIBRO VIGESIMOSEXTO.

Cap. I.

Sine dolore quidem vllo, aut ſine pernicie vitæ.) Elegantius: Sine dolore quidem illos, ac ſine pernicie vitæ. Nec niſi vſq; in oſſa corpus exuſtum eſſet, non rebellante tædio.) Et hoc mollius eſt in manu deſcriptis codicibus: Ni vſq; in oſſa corpus exuſtum eſſet, rebellante tædio.

H-S C C elocaſſe in eo morbo ad curandum ſeſe.) Ad redundat. Duritia rubens variis modis.) Vetus lectio, Varicis modo. Ad poſterum verò

nigrescente.) Lege, Ad postremum. Quid hoc esse dicemus?) Rectius, Dicamus. Parum enim erant homini cætera morborum genera, cùm supra CCC essent, nisi etiam noua timerentur. Neque ipsi homines pauciora sibi opere suo negotia important.) In emendatis exemplaribus legitur, Certa morborum genera, nō Cætera. Deinde, Neque ipsi autem, coniunctione adiecta. Præterea, Opera sua, non Opere suo.

Cap.II. Sedere nanque in his scholis auditioni occupatum gratius erat.) Malim veterem lectionem, Auditioni operatos, id est, operam dantes. Sic apud Nasonem, Studiis operata Mineruæ.

Cap.III. Asclepiades ætate Magni Pompei Rhetoricæ magister, nec satis in ea arte quæstuosus.) Nihilo deterior est antiqua scriptura: Orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus. Ambulationem, gestationésque, cùm vnusquisque semetipsum sibi præstare posset intelligere. Fauentibus cunctis, vt essent vera, quæ facillima erant, vniuersum prope humanum genus circumegit in se.) Syncera lectio ex antiquis exemplaribus repetita est hæc: Ambulationem, gestationes: quæ cum vnusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis vt essent vera quæ &c.

Cap.IIII. Siccentur Aethiopide Pontinæ paludes.) Adde aduerbium, Hodie: Siccentur hodie Aethiopide. Transit enim à priscis temporibus ad sua. Castigator delicatus hiatu offensus submouit aduerbium, vt illi quidem videbatur, superuaneum. Nanque apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri boníque & fortunati gignantur liberi. Cur nunquam Persarum regi talis est dedita?) Præclarè sanè de Plinio merentur, qui illi talem sermonem affingunt, qualis vix hoc seculo in aliquo mediocriter erudito ferri posset. Quid enim sibi volunt hæc verba, Cur nunquam Persarum regi talis est dedita? Scribendum iuxta archetyporum fidem: Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri boníque & fortunati gignantur liberi, cur nunquam Persarum regi tales dedit? hoc est, pulchros bonos & fortunatos. Atque ita melius iam hæc oratio ad præcedentia quadrabit. Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus dicemus, adiiciemúsque, quas ratio dictauerit.) Elegantius: Reliquos effectus reddemus: adiiciemus, vt quasque ratio dictauerit. Vt rumicis radix trita ex aceto illinitur.) Parum quidem ad sensum refert: malo tamen & in talibus probatorum exemplarium fidem sequi, vbi sic legitur: Vt rumicis radix trita ex aceto illinatur. Petris tantum adhærens, vt muscus.) Lege, Totum adhærens. Nam & muscus petris totus adhæret. Proserpinaca cum muria & ex oleo trita.) Vetus lectio: Cum muria ex mænis & oleo trita. Vt non ex quouis salsamento muria adhibenda sit, sed è solis mænis.

Cap.V. Condurdon herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: Item verbenaca cum plantagine, digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis, Quinquefolium medetur pectoris vitiis. Vel quod grauissimum est tussis, huic medetur panacis radix in vino dulci.) In medicinalibus his libris grauiore periculo peccatur, qui tamen nihilo maiore religione tractati sunt, quàm cæteri. Vel hic locus quot mendis scatet! Itaque totum retexemus, nostra exemplaria sequendo: Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: Item verbenaca cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis quinquefolium medetur. In pectoris vitiis vel grauissimum est tussis, &c.

Cap.VII. Plantago autem per se sumpta in cibo cum lente, alicæve sorbitione.) Legendum, Aut per se sumpta in cibo, aut cum lente alicæve sorbitione. Capnion herbam qui edêre, bilem per vrinam trahunt.) Vetus lectio melior, Capnon herbam qui edêre, bilem per vrinam reddunt.

Radix verò consiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum & pecorum omnium remedium præsens est. Pulmonum vitium vel traiecta tantum in auricula.) Et hic vetus potior: Radix herbæ consiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum vitio, vel traiecta tantum in auricula. Tripolium in maritimis nascitur saxis, vbi allidit vnda.) Alludit, non Allidit. Cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedat.) Mollius est, Dulcis, & sitim sedans.

Cap.VIII. Psyllium in aqua cum radicibus decoctum.) Antiqua scriptura, Psyllium in aqua: Acori radicis decoctum. Vtrobique subintelligitur verbum, bibitur, ibidem præcedens. Naturæ ei, molliendi, siccandi, coquendi.) Rectius, Concoquendi. Cochlearibus quinque additis in cyathis tribus vini.) Latinius est, In cyathos tres. Sicut mox, In aquam mulsam addito pondere denariorum duorum. Sumitur & ecligmate ad pectoris vitalia.) Vitia, non Vitalia. Bibi ex aqua acetabuli mensura: dimidia detrahere pituitam.) Legendum: Bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam. Radix eius in aqua mulsa duodecim pondere denariorum.) Nimium sanè hoc pondus esse vel cæco appareat. Lego x. duorum pondere. Errori occasionem dedit nota denarii. Scammonium quoque dissolutionem facit.) Lege addendo, Dissolutionem stomachi facit. Virus redolens, fuminosum linguæ tactu lactescens.) Scribo, Gummosum, linguæ tactu lactescens. Quod sit herbæ farina & tithymali marini succo.) Lege, erui farina. A radice foliis pendet.) Legendum, Foliis pendulis. Farina erui, aut fici.) Ficis, non Fici. Foliis tusis, priore minus efficax.) Lege addendo: Fit & è foliis tusis. Semen & dentium cauis cera includitur. Colluuntur & dentes succo radicis decoctæ in vino.) Vetus lectio: Colluuntur & radicis decocto è vino. Dentes, repetere superuacaneum est: & decocti significatio satis nota. Et ipsum etiam in asperis nascens.) Etiam, redundat. Ita vt sit totum acetabuli modo.) Rectius, Acetabuli modus. Peucedani succus inflationes & ructus gignit.) Longè aliter antiqui codices: Peucedani succus inflationes, ructus gignens. nam & huc referen

referendum verbum Discutit, quod proximè præcedit. Datur in somnum euntibus, addito nitro, seu polenta. Simul si post cibum detur.) Vera lectio: Datur & in somnum euntibus addito nitro vel polenta, si multo post cibum detur. In vino ictericis dari atque illini, vtilissimum est.) Antiqui codices: Hoc in vino enterocelicis dari. Et enterocelarum remedium huic loco magis apposite conuenit, secundum ordinem membrorum.

Itémque genitalium inflammationem.) Adde Omnem: Inflammationem omnem. Symphyti radix illita enterocelas cohibet. Aufert & genitalium nomas hypocisthis alba.) Legendum, Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypocisthis alba. Nam cohibet, tam ad nomas refertur quàm ad enterocelas.

Præcipuéque eius vsus ad stranguriam.) Elegantius absque coniunctione: Præcipui vsus. Verùm largior quoque inflationes.) Scribe, Verùm æquo largior inflationes. Et sequenti versu, Humorem trahit, non Dolorem, Vesicæ autem callitrichon trita, similis cumino, medetur, & data ex vino albo.) Vetus lectio: Trita simul cum cumino, & data ex vino albo. Nec est necesse repetere verbum Medetur, eodem versu præcedens. Paruis è radice foliis quinis.) Melius, A radice.

Cap.IX. Plurimum remedium esset si virgo imponat.) Lege, Plurimum referre, si virgo imponat.

Cap.X. Quæ talis est, mollugo vocatur. Similis & asperioribus foliis asparago.) Scribendum: Quæ talis est, mollugo vocatur: similis, sed asperioribus foliis, asperugo. Vt intelligas duo lappaginis genera, vtrunque à peculiari qualitate denominatum.

Cap.XI. Ramosam, & interuallis binûm palmorum.) Rectius, Ramosam ex interuallis. vt binum palmorum interualla inter ramos intelligantur. Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur. Et ipsa decocta in vino cum sale & oleo à somno matutino refrigerat.) Magis placet, quod in vetustis habetur codicibus, Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur, & ipsa decocta. In cibo cum sale & oleo à somno matutino refrigerat. Certè hæc lectio magis Plinium resipit; nec medicos dissensuros puto, ad quorum tribunal hunc locum reiicio, sicut & eum, qui mox subtexetur. Quinquefolii cõtrita folia ex vino sumpta diebus XXX. in betonicæ farinæ pondo denariorum tredecim cum aceti scillitici cyatho.) In iisdem codicibus longè aliud legitur, & quidem rectius, quantum ego video: Quinquefolii contrita folia ex vino pota diebus XXXI. Vetonicæ farina pondere X. trium cum aceti scillitici cyatho.

E diuerso lethargicos excitari labor est. Hoc præstat euphorbium (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo.) Agnosco eundem, quem prioribus duobus locis, castigatorẽ: quem si offendebat soporifera vis in peucedano, eadem opera poterat id omnino tollere, contentus euphorbio suo: nunc manet idem scrupulus, neque docet, quomodo sit euphorbium adhibendum. Syncera lectio in nostris exemplaribus est hæc: Hoc præstante (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Eruptiones pituitásque emendat plantago.) Scribo, Eruptiones pituitæ emendant, plantago, cyclamini radix.

Cap.XIII. Et ad hoc amplius addo, iocineris aut lateris contorsionibus.) Legendum, Et hoc amplius à vocis aut lateris cõtentionibus. Erisithale est flore luteo.) Lege, Erisithales.

Cap.XIIII. Spicula sagittariorum extrahit.) Sagittarum, & non Sagittariorum. Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamẽtis tractamus, verùm etiam viris in vsu est.) Antiqua scriptura: Verùm iam & viris est in vsu. Cum dicit Iam, significat nouum eius vsum apud viros esse, postquam mores degenerare cœperunt. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo fotum. Anginas peculiariter sideritis.) Satis apparet ineptè dici, hyssopum ex oleo fotum. In nostris exemplaribus durat syncera lectio: Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis.

EX LIBRO VIGESIMOSEPTIMO.

Cap. I.

Crescit apud me certè tractatu ipso admiratio antiquitatis.) Libens audirem, quidnam mouerit castigatorem, vt vnam particulam in ipso statim initio detraheret, ídque contra fidem archetyporum, quæ sic habent: Crescit profectò, apud me certè, tractatu ipso admiratio antiquitatis. Nunc verò Deorum fuisse eam appa-ret, aut certè diuinam etiam cum homo inuenerit: eandémque omnium parentem genuisse hæc & ostendisse.) In emendatis codicibus est, Cùm homo inueniret. Ibidem coniunctio geminatur, Et genuisse hæc, & ostendisse. Verumetiã montes, & excedentia in nubibus iuga, pastúsque pecorum & herbas quoque inuicem ostentant.) Hic quoque veteres codices à vulgatis editionibus discrepant: sic enim in eis legitur: Verumetiam montes, & excedentia in nubes iuga, partúsque eorum & herbas quoque inuicem ostentante, scilicet Romanæ pacis maiestate.

Cap.II. Hoc quoque tamen in vsus humanæ salutis vertêre, scorpiorum ictibus aduersari experiendo aconitum.) Cùm hæ particulæ, Hoc quoque, nihil aliud quàm aconitum referant, non erat opus repetere. Sed talia permulta passim ex interpretum glossulis in contextum irrepserunt.

Cap.III. Omnia animalia quæ sint salutaria ipsis nosse ipsa, præter hominem.) Ipsa, non est in emendatis exemplaribus, sensu nihilominus absoluto. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venenata, nunc demonstrare, quale sit aconitum.)

Rursus illic minus est verborum ac syllabarum, nullo tamen sensus detrimento, hoc modo: Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monstrare quale sit aconitum. Poterant videri casu aliquot literæ omissæ, nisi toties deprænensa esset, quidlibet in quiduis mutandi temeritas, etiam gratis, nulláque occasione inuitante.

Cap.IIII. Præterea in Aethiopia nascuntur: & in Ida.) Lego, Præter Aethiopiam nascuntur & in

Ida. Huius vetustæ nidor vrinam cit.) Scribo, Huius vstæ nidor vrinam ciet. Radice vna, ceu palo in terra dimissa.) Rectius, In terram demissa. Vsus in multis & principalis aluum soluere, cùm penè sit sola medicamentorum, quæ per se id præstant. Confirmat etiam stomachum, adeò vt non infestet vlla vis contraria.) O hominem (ne quid durius dicam) malè feriatum, quisquis hunc locum suo more interpolauit, pro elegantissima Plinii locutione suas nugas substituens. Germana lectio hæc est: Vsus in multis, sed principalis aluum soluere, cùm penè sola medicamentorum, quæ id præstant, confirmet etiam stomachum, adeò non infestet vlla vi contraria. Vsus eius ad collectiones inflammationésque: quin emendat omnia quæ helxine.) Pro Quin emendat omnia, veteres codices habent, Et in eadem omnia. Ambrosia vagi nominis est, & circa alias herbas fluctuans, fruticem vnum habens densum.) Pro Fluctuans, lege Fluctuati, scilicet nominis: pro Habens, Habet. Anonymos à non inueniendo nomine nomen inuenit.) Argutior est vetus lectio: Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Item aristogiton, in vulneribus præclara.) Hic stupidus aliquis conatus est noua metamorphosi ex medico herbam facere, eíque virtutes, quæ sunt anonymi, attribuere, cùm sit legendum, Aristogitoni, & subintelligendum præcedens participium, Celebrata. Quin & in Indice Aristogiton inter externos authores connumeratur.

Cap.v. Arction aliqui potius arcturum vocant.) Potius, redundat. Sed ascyron maiores habet ramos, qui ascyroides vocantur.) Dele has duas voces, sed ascyron: atque ita lege; Maiores habet ramos, quod ascyroides vocant. Sic enim legitur in emendatis exemplaribus, & sic magis lectio quadrabit: quòd ascyroides herbæ nomen sit, non ramorum. Comæ tritæ veluti cruentatæ.) Rectius, Cruentant: hoc est, cruorem reddunt.

Cap.vii. Actæa graui foliorum odore, caulibus anisi geniculatis.) Vetus lectio, Caulibus asperis geniculatis.

Cap.viii. Trahit eadem potione secundas semine, lac minuitur in vino, aut mulsa aqua pota.) Lege & distingue hoc modo: Trahit eadem potio & secundas. Semine lac minuitur, in vino aut mulsa aqua poto. Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis oleæ, mollibus, ternis, paruísque semipedis longitudinis, in terra stratis.) Antiqua scriptura: Foliis oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis. Et albi genus chrysolachani traditur.) Veteres codices, Et aliud genus chrysolachani traditur.

Cap.x. Caulem habet duorũ palmorum.) Imò cubitorum. loquitur enim de pæonia. si quis dubitat de fide codicum, suis certè oculis credere cogetur, si hos modò consulere libuerit.

Cap.xi. Hippoglossa folia habet figura syluestris myrti.) Non Hippoglossa, sed Hypoglossa. Non enim ab equinæ linguæ similitudine dicitur, sed quod paruum folium, ceu lingua, de folio eius exeat. Aliqui ægonychon vocant, alii Dios pyron, alii Heraclean.) Vetusta exemplaria pro Heraclean habent Heracleos, vt sit genitiuus, quemadmodum Dios, & subaudias Pyron: ac si Latinè dicas, Iouis Herculísve triticum.

Quod & magis miror, quoniam vtilis prodatur sanguinem excreantibus.) Legendum, Quod eò magis miror.

Cap.xii. Vis ei styptica & exhulceratrix.) Scribo, Septica, id est corrosiua, vt nunc medici vocant. Sequenti versu scribo: In Augustum mensem incurrente, nõ in Augusto mense. Ergo species lymphantium hoc modo animorum esse credimus.) Vera lectio: Ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim. Foliis rutæ, similis gramini.) Antiqua lectio: Foliis rutæ, semine graminis. De Polygono, siue sanguinaria loquitur. Mares autem semine tantùm differunt, quod est incipiente oliua.) Incorruptiores codices hanc lectionem habent: Mares autem semine tantum differens, quod est incipientis oliuæ. Mares autem, scilicet partus facit, quod hic quoque subintelligi debet.

Cap.xiiii. Foliis lenticulæ densis, amaris, aduersis in se.) Lege, Aduersis inter se. De trichomane loquitur. Tragonia herba qualis sit, non traditur.) Vetera exemplaria & hic in contextu pro tragonia constanter habent trachiniam & in margine adnotatam: nec aliter est in primo libro, qui Indicis vicem obtinet. Tragonis, siue tragion, nascitur in Creta tantùm insula, in maritimis.) Paulò elegantius est: Nascitur in Cretæ tantùm insulæ maritimis. Phrygiæ omnino non nasci.) Lege, Non innasci.

EX LIBRO VIGESIMOOCTAVO.

Cap. I.

Qvanquam & ipsi consensu proprii iudicii ita eligere laborauimus, potiúsque curæ rerum, quàm copiæ, institimus.) Antiqui codices multò melius: Quanquã & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus. Quod Plinius hic de se prædicat, id non minus verè ipse quoque vsurpare possem, vt qui nihil magis, dum hæc tracto, præ oculis habuerim, quàm veterum iuxta atque emendatorum exemplarium inter se consensum: cuius propositi necdum pœnitet, & bona quædam spes pollicetur, candidos quosque, qui Musarũ fores pulsant, hanc nostram opellam non omnino fastidituros: fiérique potest, vt & illis qui iam intra adyta penetrarunt, nõnihil conferat: de iis duntaxat loquor, qui Plinianæ lectionis auidi non semper vetera exemplaria ad manus habent, quo recurrere possint, quotiescunque scrupulus aliquis inciderit. Sanguinem quidem gladiatorum bibunt, vt bibentibus populis procul sint comitiales morbi.) Quantò melior vetus lectio: Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi.

Cum è plagis hunc ne ferarum quidem admoueri ori fas sit humano.) Scribo iuxta fidem nostrorum exemplariorum: Cùm plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Idq; magis ad præcedẽtia quadrat. Quasi verò sanitas videri possit

ri posſit, feram ex homine fieri. Quin morbo dignum, non ipſa medicinæ gratia, egregia hercule fruſtratione, ſi non proſit. Aſpici humana exta nefas habetur, quanto magis mandi!) Et hic locus eſt vnus è pulchrè cõtaminatis. Reſtituimus, vnde cætera, ſic: Quaſi verò ſanitas videri posſit, feram ex homine fieri, morbóque dignum in ipſa medicina, egregia hercule fruſtratione, ſi non proſit. Aſpici humana exta nefas habetur, quid mandi? Sequenti verſu, Feciſti, redundabat. Vitam quidem non adeò extendendam cenſemus, vt quoquo modo pertrahenda ſit.) Syncera lectio: Vitam quidem non adeò expetendam cenſemus, vt quoquo modo trahenda ſit. Vel ex hoc capite abundè perſpicuum eſſe poteſt, & noſtrum laborem minimè ſuperuacuum eſſe, & illos perſæpe falli, qui librorum typis excuſorum fiducia de veteribus manu ſcriptis vix vnquam cogitant, ignari quantum ſibi in priſcorũ monumentis conſpurcandis ſacrilega, publicóq; odio digna, quorundam non dico amuſorum, ſed planè aſinorum, audacia permiſerit: cùm non rarò fiat, vt tenebrio quiſpiam plus mendarum in vnum aliquod boni authoris opus ex putido ſuo cerebro inuehat, quàm quantum ſeptem alii docti viri, omni conatu adniſi, perpurgare ſufficiant.

Cap. II. In titulo capitis ſcribe: Oſtenta & ſanciri, & depelli. Extat Tucciæ Veſtalis inceſtæ precatio.) Atqui inceſti crimen falſum erat. Legendum igitur, Inceſti deprecatio, Ac mox ſequenti verſu, Anno vrbis, non Anno vrbis Romæ. Nam Romæ, nugator aliquis addidit contra omnium doctorum conſuetudinem. Sic dicimus, Anno ab vrbe condita, non Ab vrbe Roma. Et omnia approbantibus DCCCXXX. annorum euentibus. Lege, Ea omnia. Mancipia fugitiua retinere in loco precationis.) Precatione, non Precationis. Et quod ibi ſtatim ſubtexitur, Quod ſi ſemel recipiatur, in antiquis voluminibus non malè legitur: Cùm ſi ſemel recipiatur. Neque diras aues, neq; vlla auſpicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingrediẽtes obſeruare ſe ea negauerint.) In emendatis codicibus non additur Aues: quibus eò libentius accedo, quòd ſuprà in hoc ipſo capite ſic legatur: Quoties ipſæ diræ obſtrepentes nocuerint. Et ſolent plerunque voculas tales aſſuere gloſſularii, longè interdum à ſcopo aberrantes: quod & hic factum equidem non dubito.

Quinetiam & legum ipſarum in xij. tabulis verba ſunt.) Rectius antiqua ſcriptura: Quid non & legum &c. Ineptè enim ſimul ponuntur, Etiam &.

Non pauci etiam ſerpentes ipſas recantari, & hunc vnũ eſſe ipſis intellectum.) Aliquanto mollior eſt vetus lectio: Et hunc vnum illis eſſe intellectum: quàm ſi repetatur, Ipſas, ipſis. Incendio inter epulas nominato, aquam ſub menſa profundi abominamur.) Quem non offendat huius lectionis abſurditas? aut quis non ſentiat, alteram eſſe ſynceram, quæ in impresſis etiam quibuſdam codicibus habetur? Incendia inter epulas nominata aquis ſub menſas profuſis abominamur.

Aqua profuſa pulchrè cõuenit incendium abominantibus: at quid cauſæ vel comminiſci poſſumus, cur ad incendium nominatum aquæ effuſionem abominari debeamus? aut cur aquam effundi potius abominemur, quàm incendii mentionem? Priuſquam eam ipſam nominaret, aliúſve ei prædiceret.) Lege: Priuſquam ipſe eam nominaret. Nam Ipſe, & Alius, ſibi inuicẽ opponuntur. Carmina quædam extant contra grandines, contráque morborum genera, contra ambuſta. Quædam etiam in partus. Sed in prodendo obſtat ingens verecundia.) Antiqua exemplaria hoc loco non parum diſcrepant à vulgatis editionibus: Contráque morborum genera, contráque ambuſta, quædam etiam experta: ſed prodendo obſtat ingens verecundia. vt de experimentis intelligatur, non de partubus.

Caput III. Hominum monſtrificas naturas, & veneficos aſpectus plenius diximus in portentis gentium.) Plenius, ſuperfluit. Nam in inſula Nili Tentyrii.) Tentyra potius, quàm Tentyrii.

Cap. IIII. Sed & alios efficaces eius vſus recognoſcat vita. Ita deſpuimus comitiales morbos, hoc eſt, contagia regerimus. Simili modo & faſcinationes repercutimus, ſiniſtræ dextræq; claudicatis occurſu.) Primùm Ita, redundat, natum ex præcedenti dictione, Vita. Deinde Siniſtræ, ſimiliter ſuperfluit. Legendum enim, Faſcinationes repercutimus, dextræq; claudicatis occurſum. Quæ poſtrema vox cùm finalem literam caſu aliquo amiſiſſet, nec iam cõpareret alter accuſatiuorum, caſtigator, ne nihil ageret coniunctio, de ſuo adiecit Siniſtræ: itáque error errorem peperit: vt ferè fit, quoties abſque archetyporum præſidio, ex nobis ipſis ſynceram lectionem addiuinare conamur, iuſtisſima hercle fruſtratione, ſed graui ſtudioſorum incommodo, quibus ad hunc modum nimium ſæpe os ſublinitur. Veniam quoque à Deis ſpei alicuius audacioris petimus in ſinum ſpuendo. Etiam eadem ratione terna, &.) Etiam, aptius præcedentibus cohæret, in ſinum etiam proprium. Nunc mirum dicemus, ſed experimento facile.) Dele, Nunc. Sic enim magis aures ferit, atque ad attentionem excitat, Mirum dicemus: & ſic ferè Plinius loqui ſolet, nec aliter habent probatæ fidei exemplaria: quod disſimulasſem, ni ſtudium eſſet non ſenſus modò ſuos reddere Plinio, ſed verba etiam ipſa, quantum fieri poteſt, annumerare. Lepráſque ieiuno illitu arceri.) Ieiunæ, non Ieiuno. Ac mox, Marcion, non Martion. Adiecta precatione, ſe vinxiſſe eandem & ſoluturum.) Scribo & diſtinguo: Se vinxiſſe, eundem & ſoluturum. Eæ ſunt: abſtinere à cibo nimio.) Scribe, Abſtinere cibo omnino. Notandum, nullum animal aliud præter hominem calidos potus ſequi.) Hic duæ dictiones ſuperfluunt, Præter hominem, hominis videlicet alicuius malè feriati aſſumentum. Item poſca oculos contra lippitudines, certa experimenta ſunt.) Sic enim claudendum hoc caput, vt ſequentis initium ſit, Sicut totius corporis, contrà quàm in vulgatis editionibus hæc capita diſtinguuntur.

Caput V. Vltimóque probro maius in ciſiis

triumphalibus ſedenti dicebatur, vel in Capitolio epulanti.) Tota hic aberratum eſt via: in eam reducent nos archetypa, in quibus ita ſcriptum eſt: Vltimóque probro manus in cibis triumphali ſeni deducebatur, vel in Capitolio epulanti. Senſus eſt iam planus, qui antehac erat obſcuriſsimus.

Caput VI. Digitis pectinatim inter ſeſe amplexis.) Magis placet antiqua ſcriptura: Digitis pectinatim inter ſe implexis. Nam è diuerſo ſcandentéſque.) Lege, Nam euerſos ſcandentéſque.

Atq; etiam quotidiani cinctus tali modo.) Rectius, Tali nodo. Augurium ex homine ipſo non eſt timendi mortem in ægritudine.) Scribendum, Augurium ex homine ipſo eſt non timendi mortem in ægritudine. Contra aurium pituitas vermiculóſque.) Lego, Aurium pura, id eſt, aures ſuppuratas. Hulcera capitum, prurigines.) Pro Prurigines, malim Porrigines, quod eſt in antiquis exemplaribus.

Caput VII. Alii cum hyſſopo & adipe anſerino.) Oeſypo, non hyſſopo. Eſt autem œſypum, vt Naſonis verbis vtar, ſuccus ab immundæ vellere raptus ouis. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris ſanantur, cui admiſceatur impubis pueri vrina & mel Atticum, omnia ſingulorum cochlearium menſura. Murmura quoque aurium eiici inuenio.) Confuſa ſunt remedia, hoc modo diſtinguenda: Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris ſanantur. cui ſi admiſceatur impubis pueri vrina & mel Atticum, omnia ſingulorum cochlearium menſura, murmura quoque aurium eiici inuenio. Anguli oculorũ ſubinde madificentur.) Madefiant, non Madificentur. Non ſegnius & in ſilente Luna coitus ſuos maribus exitiales eſſe.) Legendum: Non ſegnius & ſilente Luna, coitúſque tum maribus exitiales eſſe. Non ſegnius, ad præcedentia refertur. Metrodorus Scepſius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cantharidum ire illas per media arua, retectis ſuper clunes veſtibus.) Vera lectio, Ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media, &c. Item nouella vitis eius tactu in perpetuum læditur. Vt ad noxiam res medicatiſſima transferatur, rutam & ederas illico mori.) Lege, Item nouellas vites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatiſsimas illico mori. Suffragantur & hic, quemadmodum in cæteris, vetuſta exemplaria. Aciem in cultris tonſorum hebetari, æs contactum graue virus odoris accipere.) Scribo, Hebeteſcere. & Odoris, redundat. Nam bitumen in Iudæa naſcens, ſola hac vi ſponte ſuperari. Et fila veſtis contactæ, vt docuimus, ne igne quidem vincuntur, quo cuncta. Ciniſque etiam ille, ſi quis aſpergat eum lauandis veſtibus, purpuras mutat, floribus colorem adimit, ne ipſis quidem fœminis malo ſuo immunibus.) Aliter in noſtris exemplaribus legitur, & quidem non paulo melius: itaque retexemus totum, illáque ſequemur: Nam bitumen in Iudæa naſcens, ſola hac vi ſuperari, filo veſtis contactæ, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta: ciniſque etiam ille, ſi quis aſpergat lauandis veſtibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipſis quidem fœminis malo ſuo inter ſe immunibus. De bitumine Iudaico meminit ſupra libr.7.cap.15. Quæ Lais & Cleophantus inter ſe contraria prodidere.) Scribendum, Lais & Elephantis. Fuit autem vtraque meretrix, & vtraque de rebus muliebribus ſcripſit, poſterior etiam de concubitus ſchematibus, cuius & Martialis meminit, & Politianus. Legendum itaque mox: Aut inter ipſas pugnantia, cùm hæc fœcunditatem fieri iiſdem modis, quibus illa ſterilitatem, pronuntiaret. Catalogus quoque authorum, quos Plinius hoc libro ſequitur, Laida & Elephantida coniungit. Cæterùm pro Radice braſsicæ vel myricæ, in manu ſcriptis eſt, Braſsicæ vel myrti.

Bythus Dyrrhachinus hebetari aſpectu ſpeculorum nitorem tradit. Iiſdem aduerſa rurſus contuentibus, omnem talem vim reſolui, ſi nullum piſcem habeant ſecum.) Bonam hercule operam deprauator hic nauauit, cuius præmium equidem non aliud darem, quàm magnũ aliquod malum, iam ſexcenties promerito. Synceram lectionem archetypa commonſtrant, nempe hanc: Bythus Dyrrhachinus hebetata aſpectu ſpecula recipere nitorem tradit, iiſdem auerſa rurſus contuentibus: omnémque vim talem reſolui, ſi mullum piſcem ſecum habeant. Veſtis omnino ita infectæ portiuncula, acu vel licio, brachiali inſerta.) Lege, Ac vel licio. quaſi dicat, vel vnico filo. Sic & comitiales excitari, morbóſque ſanari.) Morbóſque ſanari, de ſuo aliquis attexuit, contra veterem archetyporum fidem. Suppoſita tantùm calici lacinia menſtruo tincta tali.) Satis erat: Suppoſita tantùm calici lacinia tali: ídque Plinii ciuilitatem magis decebat: cætera haud dubium, quin gloſſularius aliquis, vt ſolent, adiecerit.

Correptam ſubnecti collo: & ita diſcuti morbum.) Dele, Et.

Caput VIII. Promoſcidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius ſi & ſternutet.) Rectius, Si & ſternuat. Sanguis & iſchiadicis prodeſt.) Syntecticis, non Iſchiadicis, ſi veteribus ac emendatis voluminibus credere libet. Mox, ne nihil ageret caſtigator, Leonis adipes cuſtodiũt, in Adeps cuſtodit, mutauit: & Magorum vanitas promittit, in Vanitates promittunt. Similiter dentis.) Lege, Similia.ſ.promiſſa. Setas è cauda contortas, & ſiniſtro brachio illigatas.) Scribo, Adalligatas. Permutationes ſexus ex his annua vice diximus, cæteráq; monſtrifica naturæ eius.) Antiqua ſcriptura, De permutationis ſexus annua vice diximus, cæteráque de monſtrifica natura eius. Præcipuè pantheris eſſe in metu hyænæ dicuntur.) Germanè Latina lectio hæc eſt: Præcipuè pantheris terrori eſſe traduntur. nam hyænam hic repetere quorſum attinebat? Facilius autem capi, ſi cinctus ſuos venator, flagellúmque, & ipſos equos ſeptenis alligauerit nodis.) Elegantior ſimul & verior eſt vetus lectio, Flagellúmque imperitans equo ſeptenis alligauerit nodis. Febribus quartanis iecur deguſtatum

ante

ante accessiones.) Lege, Degustatum ter. quod non parum referre putatur in eiusmodi remediis. Promisso in triduum conceptu.) Melius, Intra triduum. In triduum, aliud significat: vt cùm dicimus, Assumpto in triduum commeatu, id est, quantum tribus diebus sufficiat. Mulieri prægnanti à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale, à ceruice si alligentur, dorcadis pelle collo suspensa, contineri partus promittunt.) Repræsentabitur & hic vetus lectio, vel quò ex collatione veritas facilius eluceat: Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui, si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt. vt, Suspensa, neutri generis sit, casus accusatiui, & omnia suprà dicta referat. Eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio conseruatis.) Adseruatis, non Conseruatis. Eodem suffitu mulieribus menstrua euocari.) Scribo, Mulierum menses: quod Plinio est vsitatius. Membranam, quæ fel continuerat, à cardiacis potam.) Codices vetusti, Quæ fel contineat, cardiacis potam. Quæ autem in vesica inuenta sit vrina, additis oleo ex sesamo, & melle Asiano haustam prodesse acrimoniæ veteri.) Deprauator, quantum video, non leui brachio caput hoc attigit. Quæ sequimur exemplaria, non addunt Asiano, neque medici inter mellis genera Asiaticũ celebrant. & pro Acrimoniæ, habent Aegrimoniæ. Siue lucernis, siue visu, siue peluibus.) Illic legitur, Siue lucernis, siue pelui. Nec video, quid hic, Siue visu, faciat. Fimum, qui in intestinis inuentus sit.) Scribo, Quod in intestinis inuentũ sit. nam neutro genere Plinius hoc nomen vsurpat. A cane vero morsis adipem illitum, & corium si sit substratum.) Aequè pleno sensu scriptum erat, Et corium substratum. Quid sibi volunt in Pliniana purpura tam crebra pannorum assumenta? aut qualis gratia debetur prauis istis sartoribus? Perunctos omnibus odio euenire.) Venire, non, Euenire. Contra ducum ac potestatum iniquitates comministrant.) Quid, malùm, Comministrant? Commonstrant, legi debet. Si omnino aliquantulum quis secum habeat.) Non malè uetus lectio: Si omnino tantùm aliquis secum habeat. Plinius ait sufficere, si tantum habeas tecum eam fistulam: alius mutauit sensum, docens satis esse quantulamcunque eius partem. Canini eius dentes febres statas arcent repleti: sunt enim caui.) Lege addendo, Thure repleti. Adulterant amylo aut cimolia, sed maximè sturni, quos captos oryza tantum pascunt.) Coniector multum aberrauit à scopo. Vera lectio est hæc: Sed maximè, qui captos oryza tantùm pascunt. Sentit enim Plinius, crocodileam ex captiuis adulterinam esse, vtpote longè deteriorem, nimirum mutato animalis victu. Præterquam in risu coarguentium.) Lego, Præterquàm vbi irrisu coarguendum. Eundem salutarem esse parturientibus circa domum. Sin verò domibus inferatur, perniciosissimum.) Egregiè deprauatum & hoc, non minus quàm superiora. Restituetur in integrum hoc modo: Eundem salutarem esse parientibus, si sit domi: si verò inferatur, perniciosissimum. Est enim verus sensus longè alius, quàm ille prior: est autem hic: Chamæleontem salutarem esse, si multò antè parturitionem illatus sit: sin idem parturienti iam superueniat, perniciosissimum esse. Suffragantur vbique vetusti codices.

Sinistrum, mirum quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ velis & quibus velis mittantur, putet referre.) Syncera lectio ex archetypis petita est hæc: Sinistrum humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ velis & quibus velis mittantur, pudet referre. Capitis dolores, insperso vino, in quo latus alterutrum maceratum sit, sanari fœminis.) Mirum verò, si hoc remedium in solis fœminis vim suam exerit, in maribus non item. Distinctio praua sensum deprauat. nam Feminis, paternus casus est, & sequentis orationis initium, hoc modo. Feminis sinistri vel pedis cineri si misceatur, & cætera. Quibus in verbis Vel, detractum erat: Si, transpositum. Serpentes fugari liene instillato.) At quônam instillandus est, aut quomodo? Lege, Serpentes fugari ignibus instillato. Nam & hoc experimentum & duo proximè sequentia, de felle, non de liene accipi debent, iuxta fidem emendatorum codicum. Illita inimicorum immane odium & omnium hominum his conciliare.) Certè ad inimicorũ odium nullo opus est veneficio, vt qui vltro & exosi sunt, & oderunt vicissim. Verior igitur vetus lectio: illita inimicorum ianuæ odium omnium hominum his conciliare. Prodest contra sagittas venenatas, vt Apelles tradit, postea sumptus.) Vetus lectio: Prodest & contra sagittarum venena, vt Apelles tradit, antè postéaque sumptus. Vt intelligamus, eum præseruatiuam etiam vim habere. Prætereà eiusdem decoctum cum melle sumptum Venerem inhibere.) Paulo melius legetur, Eiusdem decocti ius cum melle. Est crocodilo cognatio quædam affinitásque.) Affinitas, superuacua est. Sequenti versu lege, Detrahendi sanguinis, non Trahendi.

Plurimi autem super Saiticam inter Aegypti præfecturas.) Lege, Super Saiticam præfecturam. Ac rursus, Item fimum suffitu, non Fimus. &, Dentes è parte læua, addita præpositione. Tandem finem fecit deprauator, duntaxat in hoc capite, sed non nisi proximus capitis fini. Porrò vel hoc caput argumento est, quòd tot mendis refertum hactenus Plinium (vt cæteros authores taceam) habuerimus, non tam librariorum oscitantiam in culpa esse, quàm malè literatos istos castigatores, iustius diuinatores aut coniectores appellandos: qui tamen alibi plus, alibi minus, prout collibitum est, se exercuerunt. Cæterùm scribæ inscitia labi solent, non temeritate: erratáque eorum non magni negotii sit deprehendere, maximè cordato & erudito Lectori. Illi contrà homines nefarii, maiore periculo, nec tam facili remedio, & in maioris momenti rebus peccant, nulla religione nihil non contaminantes, planéque iuxta Flacci dictum, mutant quadrata rotundis. Dicas eos Manibus se deuouisse, nisi omnes, quotquot possunt, bonos authores suis venenis infecerint, suísque fœtoribus conspurcauerint.

uerint. Sed desinat stomachatio, etsi nimio, quàm vellem, iustior, & ad præsens potius negotium redeamus.

Cap. IX. Sicuti è lactis vsu, vtilissimum cuique maternum, nutricis exitiosum est.) Vt in ipso statim portu impegit egregius gubernator! Nã quid ego audio, nutricis lac infantibus exitiosum esse? Cur igitur tantum vbiq; nutricum numerum videmus, infantum tamen exitia nihilo crebriora, quàm inter eos, qui maternis vberibus aluntur? Lego, Sicuti de lactis vsu. Quæ verba à prioris capitis fine pendent. Deinde: Vtilissimum cuique maternum. Alioqui iuxta priorem lectionem non vtilissimum erat, sed planè necessarium. Sequitur, Concipere nutrices exitiosum est. Sic enim, quæ sequuntur, nunc demum probè quadrabunt.

Minus inflat quodcunq; decoctum. Sanat vuas, lichenas. Ad omnia vtile contusa aut luxata, maximè renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones.) Obsecro quid commune licheni cum vuis? aut quis vnquam fando audiuit, luxatos renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones? vel vesicam contusam, interaneáve, aut pulmonem? Quid igitur præsidii reliquum est, nisi in archetypis? ea sic habent. Minus inflat quodcunq; decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exhulcerata, maximè renes & cætera. Nam vt in Achaia bubulum biberent phthisici syntecticíque & cachectæ, diximus in ratione herbarum.) In Arcadia, non Achaia. Dixit autem hoc libro vigesimoquinto, capite octauo. Quod est maximè coactum, in summo fluit. At id exemptum addito sale, oxygala appellant.) Sic nobis transcribunt vetera exemplaria, qui nec legere sciunt, nec scribere. Lege, In summo fluitat. id exemptum, &c. Quod magis virus respuit, hoc præstantius iudicatur.) Quid est, Virus respuit? Lege, Resipit. Præstantius autem medicinæ, opinor, non cibis. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens, quod dum acescit, vtilissimum est stomacho.) Legendum, In recens quod velis acescere, vtilissimum stomacho. Proxima in communibus laus est adipi, sed maximè suillo. Apud antiquos etiam religiosus erat.) Elegantior lectio, Proxima in communibus adipis laus est, sed maximè suilli, apud antiquos etiam religiosi. Medicorum aliqui admisto anseris adipe, taurorúmque seuo & hyssopo.) Rursus Oesypum deprauatum in Hyssopum. Vbi notandum, sympathian quandam esse œsypo cum adipe anserino, quandoquidem & suprà capite septimo ad podagras, ad vuluæ dolores, eædem species miscentur. Omnino enim nõ nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exhulcerata & calida, recipitur.) Legendum, Aut quæ non sint exhulcerata, salsa petitur. s. axungia. Iámque probè quadrabit, quod hactenus ad præcedentia nõ congruebat. Mox sequenti versu contra phthises, lege, non Contra tussim. Sic enim in probatæ fidei voluminibus scriptum est, & aliàs non bene conueniet, quod mox sequitur, scapulis eorum, qui phthisin sentiunt. Parotidas admista farina è salsamẽtaria testa: quo genere proficit ad strumas. Pruritus ad papulas in balneo perunctis tollit.) Scribo, Parotidas admista farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit. nam & hæc vox Balneum vitiosa est, cum vterque Plinius Balineum appellet. Quin & Græcis quadrisyllabum est βαλανεῖον. Multi priuatim sic taurorum, leonum, pantherarum ac camelorum pinguia curari iubent.) Elegantius est, Taurorum, leonúmque, pantherarum & camelorum. vt quædam coniunctionum ceu catena nectatur. Inter omnia autem communia animalium, fel præstantius in effectu.) Restituimus, vnde cætera, sic: Inter omnia autem communia animalium vel præstantissimi effectus fel est. Vis eis, &c. Item equarum, præterquam virginum, erodit, emarginat, hulcerat.) Lege, Emarginat hulcera.

Tantum potest sympathia illa, de qua loquuntur.) Loquimur, non Loquuntur. Hircorum sanguini tanta vis est, vt ferramentorum subtilitas non aliter acuatur aut induretur, aut scabritia poliatur, vehementiúsque quàm lima.) Antiqua lectio: Vt ferramentorũ subtilitas non aliter acrius induretur, scabritia tollatur vehementius quàm lima. Et ideo suis quæque dicentur effectibus.) Lego, Quisque suis dicetur. nam de sanguine tantùm loquitur. Vt si quæ sunt, extractas cauernis mandant.) Scribo, Mandentes. Nam Vt, pro Vtpote, ponitur hoc loco. Fugiunt & omnino aliquid cerui habentes.) Vetus lectio, Omnino dentem cerui habentes. nam Omnino, ad Habentes, refertur. Sic suprà capite octauo, Si omnino tantum aliquis secum habeat. Aut medulla perunctos seuóve cerui aut vituli.) Hinuli, non Vituli.

Caput X. Item lactis haustus cum vua amminea.) Taminia, non Amminea, cuius vsus in medicina nullus est. Fimum quoque caprarum in aceto decoctum & illitum in ictus serpentium, placet, & recentis cinis in vino.) Antiqua lectio planior: Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, & recentis cinere in vino. Canis rabidi morsu facta vulnera circuncidunt ad viuas vsque carnes. Quidam carnem vituli admouent.) Lege & distingue, Canis rabidi morsu facta vulnera circuncidunt ad viuas vsque partes quidam, carnémque vituli admouent. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta vis est animalis. Præter ea quæ retulimus, & vestigia eius calcata equis afferunt torporem.) Similis error priori. Legendum: Quippe tanta vis est animalis, præter ea quæ retulimus, vt vestigia eius calcata equis afferant torporem. Veruntamen fortiora eadem, quàm in equis, intelligi debent.) Scribo, Fortiora omnia eadem. Et toxica expurgantur.) Exemplaria vetusta habent, Expugnantur, vt hoc de antipathia intelligatur. Omnia sesami quoque iure poto.) Vera lectio, Omasi quoque iure. Neque enim ex frugibus remedia in hoc libro traduntur, sed ex animantibus. Ius omasi & 11. cap. est inter remedia.

Caput XI. Cum succo oleris, ita vt vncto inarescat.) Codices veteres, Ita vt vnctio inarescat.

Sed & corruptos dentes confirmari.) Iidem codices

codices pro corruptos,habent Combustis.s. ossibus. Asinæ quoque lacte percussu vexatos.) Manu scripti codices,Asinino quoque lacte.Castigator veritus,ne fortè quis de maris asini lacte id acciperet, scripsit asinæ. ô solertiã asininam. Equarum virus à coitu in lychnis accensum.) Melius, In ellychniis.

Cap.xii. Poppæáque hoc vxor Neronis principis instituit.) In vetustis exemplaribus tantum est,Poppæa hoc Neronis principis instituit. Sicut dicimus, Cornelia Gracchi, Terentia Ciceronis.

Friuolum licet videatur, non tamen omittendum.) Eadem exemplaria nõ addunt,Licet: tantum est,Friuolum videatur,δωριτικῶς. Aestates,& quæ discolorem faciunt cutem.) Decolorem, non discolorem. Hirci fel & lentigines tollit, ad misto caseo & vino, sulphure spongíæque cinere.) Lege, Et viuo sulphure, spongíæque cinere.

Labrorum scissuris cum adipe anserino.Fissuris, non Scissuris. Et bouis vngulæ cinis ex aqua:Fimum quoque feruens ex aceto decoctum, testésque vulpini.) Lege addendo,Et bouis vngulæ cinis ex aqua:Fimum quoque feruens ex aceto. Itẽ seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum,testésque vulpini. Prodest & sapo:Gallorum hoc inuentum rutilandis capilis,ex seuo & cinere.Optimus fagino & carpino.) Optimus, non ad cinerem refertur, sed ad saponem.his verò duabus vocibus Seuo & Cinere, reddũtur aliæ duæ,Fagino & Caprino,quod posterius in Carpino, deprauatum est. Vngues contusos fel vniuscuiusque animalis circumligatum.) Scribo, Fel cuiuscunque animalis circumligatum.

Cap.xiiii. Vtuntur ad vtrunq; vitium & coagulo hœdi in vino myrteo, magnitudine fabæ poto: & sanguine, & eiusdem in cibo formato, quem sanguiculum vocant.) Lege, Et sanguine eius in cibum formato.Item In vino myrtite,non Myrteo. Cornus ceruini teneri cinis, cochleis Africanis cum testis suis mixtis, in vini potione. Melius, Cochleis Africanis cum testa sua tusis mistus.

Cap.xv. Calculos expellunt lienes equini.) Legendum, lichenes equini: itaque scriptum visitur in vetustissimis exemplaribus, alioqui satis erat dicere, Lien equinus. Demonstrant vrinam facere in canis cubiculo,ac verba adiicere,ne ipse vrinam faciat,vt canis,in suo cubiculo.) Vtrobique Cubili,legendum: nam canis cubiculum nemo vnquam Latinus dixit. Quem dicunt, cùm interficiatur, reddere vrinam liquidiorem in initio,sed in terra spissantẽ se.) Quem,calculum,non onagrum. Proinde rectior est antiqua scriptura, Quem dicitur,cùm interficiatur,reddere vrina,liquidiorem initio,sed in terra spissantem se.

Cap.xvi. Perniones vrsinus adeps, rimásque pedum omnes arcet.)Sarcit,non Arcet. Iniurias à calceatu.) Vetus lectio,E calceatu. Potum verò sublime ex aqua.) Hæc uerba malè in vulgatis editionibus distrahuntur à præcedentibus: & sub limine,scribendum,pro Sublime. nam hoc ad Magicam superstitionem attinet:& remedium ex Magorum authoritate præscribitur. Quis hoc quæso inuenire potuit? Quæ est ista mistura? Cur digitus bubonis potissimùm electus est?) Et hic vetus lectio paulo melior.Quis hoc quæso inuenire potuit? quæve est ista mistura? cur digitus potissimùm bubonis electus est:

Cap.xvii. Lupi & capræ seui cyatho, vel lactis pari mensura,deploratum phthisicum conualuisse,certus author affirmat.) Mira verò mistura, si credere dignum est. Equidem malim veterem lectionem, vt verisimiliorẽ. Rupicapræ seui cyatho, & lactis &c. Ramenta pellis ceruinæ desecta pumice.) Imò Deiecta. pumex enim non secat. Sequenti versu pro Ruborem lege Rubori. pendet enim & hoc à verbo Illinitur. Sunt qui id coxisse aceto, vtilius putent.) Rectius,Sunt qui incoxisse aceto vtilius putent.

Cap.xviii. Aut cum musci pari pondere, aut cum propoli.) Visci,non Musci, attestantibus uetustis exemplaribus.

Caput xix. Quod si mortuus partus sentiatur, lien ex a.d.p.e.) Lichen,non lien. Tædium Veneris fieri dicit Aeschines.) Legendum, Osthanes. Is fuit vir Persa, professione Magus. Et testiculi equini aridi, vt potioni interseri possint.) Interi, non Interseri.

Cap.xx. Insuper pedes boum, si prius cornua pice liquida perungantur.) Emendati codices, Non subteri pedes boum,si &c.

EX LIBRO VIGESIMONONO

Caput I.

QVanquam nõ ignarus sum, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancépsque ac lubricum esse rerum omniũ nouarum principium,nec aliud vtique gratiæ,quàm sterilis difficultatis in promendo.) Quis obsecro in postremis verbis micã Plinianæ elegãtiæ agnoscat? In vetustissimo codice scriptum reperi: Quanquam non ignarus sim,nullis ante hæc Latino sermone condita, ancépsque lubricum esse rerum omnium nouarum, talium vtiq; quàm steriles gratiæ difficultates in promendo. Cæterùm Lubricum, hic substantiuum nomen est: ídque fefellit eum,qui principium adiecit. Mirúmque & indignum protinus subit,nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari contigerit.) Contigerit redundat. Scribere in templo eius Dei, qui auxiliatus esset.) Scribo, Quid auxiliatum esset: & Eius Dei, ad Aesculapium refertur. A Creonte Agrigentino.) Legendum, Acrone Agrigentino,septimo casu, In eum Acronem Empedocles ciuis eius & amicus, hoc lusit epitaphio:

Ἄκρον' ἰατρὸν ἄκρον, Ἀκραγαντῖνον πατρὸς ἄκρου.
Κρύπτει κρημνὸς ἄκρος πατρίδος ἀκροτάτης.

In musicos pedes venarum pulsu discreto.) Rectius, Descripto. Censúsque, quanquam exhaustis opibus Neapoli exornata, vt hæredi H-S CCC relinqueret, quadragena, id est Aruntius solus.) In manu scriptis reperio:Censúsq;,quanquam exhausti operibus Neapoli exornata,hæredi H-S CCC reliquere, quantum ad eam ætatem Aruntius solus. vt hæc verba de ambobus fratribus accipiantur. Nullius histrionum par, ex quo de trigario

rio comitatu regressus in publico erat.) Vetusta scriptura: Nullius histrionum equarúmque trigarii comitatior egressus in publico erat. Vult enim authoritatem eius demonstrare per turbas in honorem eius affectantium: qua in re confert eum gratiosissimis tum apud plebem, sed histrionibus aurigísque, qui Circensibus trigas equarum agitarent: qua exercitatione Nero quoque ipse eius temporis Romanorum princeps in primis delectabatur. Iámque pulchre congruet quod mox subiungitur: Cùm Crinas Massiliensis, &c. Nullo idem censente, ne videatur assertio alterius.) Melius, Accessio alterius. itáq; legitur in incorruptioribus exemplaribus. Iis ipsis scilicet, quæ nunc nos trademus.) Tractamus, non Trademus. Intelligendum enim etiam de iam dictis. Quæ nos per genera vsus sui differimus.) Rectius, Quem. s. commentarium. Quinimo transit in conuicium.) Lege, Transit conuicium. nam hoc est, quod mox dicit, Vltróque, qui periere, arguuntur. At de iudice ipso quales in consilium eunt, statim occasuri?) Occisuri, non Occasuri. Crassum sanè erratum, quod tamen non vnam editionem occupauit. Non deseram Catonem tam ambitiosæ artis inuidiæ à me obiectum, vt à Senatu illum, qui ita censebat.) Lege, Aut Senatum illum. nam aliquanto post ita sermonem hunc claudit. Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo. Non sunt artis ista, sed hominum). Paruulum erratum, sed non leuis momenti. Legendum enim, Non sint artis ista, sed hominum. Archontio vulnerum medico.) Reposuimus ex vetusto codice, Alconti. Huius & Martialis meminit: Ostendit digitum, sed impudicum Alconti, Dasióque, Symmachóque.

Et ab iisdem deficientibus cibo sæpius die ingesto.) Cibos ingestos, lege, vt cum præcedentibus cohæreat. Illa prodidere imperii mores.) Scribo, Perdidere. Neque enim dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicuntur animalia, at non Virgilio nefas fuit.) Nefas, superuacuum est. subintelligitur enim, Fastidio. Ordiemur autem à confessis, hoc est, lanis ouibúsque.) Lege, Lanis, ouísque: de quibus secundo & tertio capitibus. Nec deesset materiæ pompa.) Elegantius, Nec deerat.

Cap. II. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo & allio, indita auribus obturatis modico spissius.) Legendum: Et alio modo indita auribus obturatis spissius. atque ita legitur in probatis exemplaribus. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo aspersa sanat.) Illic legitur, Expressa, non Aspersa. Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac siccatæ per se, tusæque farina, & illitæ dentibus, mirè prosunt, etiam labentibus.) Lege, Tusæque in farinam. Item pro Labentibus. Labantibus, id est, vacillantibus.

Caput III. Sic & illita lienicis.) Illita, redundat. Cibis quot modis iuuent, notum est, cùm transmittant faucium tumorem.) Vetus lectio, Cibo, quot modis iuuent notũ est, cùm transmeent faucium tumorem. Ac mox: Simúlque vim potus & cibi habeant. non, Vini vsum. Quò fuerint ea excellentiora, hoc præsentaneum remedium erit.) Scribo, Hoc præsentius. Equitem Romanum euocatum.) Pro Euocatum, legi debet, E Vocontiis. nam Vocontii Galliæ ciuitas est: & ouorum genus, de quo loquitur, Gallis peculiare: atque ita habent vetusta exemplaria. Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror, æquè quàm in coruis.) Atqui è coruis non admodum multa remedia traduntur. Vetusti codices habent, Aeque quàm in capris. & rectè. nanque id miratur Plinius, quòd ex animalibus morbo obnoxiis tanta sit remediorum copia, ansere videlicet & capra. Huc facit, quòd libri præcedentis cap. 10. mox circa initium, enumeratis aliquot è capra remediis, subiicit, Quod quidem miror, cùm febri negetur carere. Verùm errori occasionem præbuit, quod & coruus aliquot mensibus singulis annis ægrotare dicatur, æquè quàm anser.

Caput IIII. Præcipue in ascensu siderum.) Assensu, non Ascensu. alioqui malè quadrat: quod sequitur: Cum lumine Lunæ fibrarum numero crescente ac decrescente. Ac mox, Serpentes persequitur, legendum, non Prosequitur. De mustela. Tribuunt ei & successus petitionum à Potestatibus, & à Diis etiam precum, morborum remedia beneficiorum munere.) Vera lectio, morborum remedia, veneficiorum amuleta. Propitiatis oratione Diis, fortunatam domum facere promittunt.) Adoratione, non Oratione. Item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat, aiunt eum futura præcinere.) Legendum, Aiunt enim præcauere: attestantibus emendatis codicibus. alioqui nec præcedentia congruunt, nec sequentia. Democritus quidem monstrat quædam ex his confici.) Germanior lectio, Democritus quidem monstra quædam ex his conficit. Vnde monstrificæ dicũtur sagæ, quales Medea & Circe fuisse feruntur. Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus, atq; illa illinunt.) Lege, Atque ita illinunt.

Caput V. Oportet igne comburi omnia, modo vt semel diximus.) Syncera lectio, Oportet autem comburi omnia eodem modo, vt semel dicamus.

Caput VI. Alii lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subiiciunt, quidam mel tantum.) Subigunt, lege, non Subiiciunt: & Melle, non Mel. Additis duabus sextis denarii sextiui, vt omnia œsypo illinantur.) E stibi, non Sextiui. Porrò stibi quid sit, ipse Plinius docet in metallorum tractatione. Cinis lacertæ viridis, vel in vino albo Sole coctus.) Vetusti codices, Lacertæ viridis fel in vino albo Sole coactum. Quibus pluma aurium modo eminet.) Illic legitur, Aurium modo emicat. Apollonius Tyanæus.) Lege, Pitanæus. Est autem Pitane Aeolidis oppidum in Asia. Nam vt Tyanæi testimonio Plinius vtatur, temporũ ratio vix patitur. Ad hoc nõ memorantur vlla Apollonii Tyanæi in hoc genere scripta. Et præcipuè spelunca ipsa imposita fronti ad duo tempora.) Antiqua scriptura: Imposita per frontem ad duo tempora. Venantur eum formicæ circunligatæ capillo in cauernam eius coniectæ,

coniectæ, efflato prius puluere, ne sese condat: & ita formicæ complexu extrahitur.) Antiquior lectio: Venantur eum formica circumligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato prius puluere, ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. At Hercule Diodorus & morbo regio & orthopnoicis restitisse tradit.) Rectius: At Hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis se id dedisse tradit.

EX LIBRO TRIGESIMO
Caput I.

ISTos enim quisque communi auditu saltem cognitos habet.) Melius quadrat vetus lectio: Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet? Siquidem Protea & Sirenũ cantus apud eum non aliter intelligi volunt. Circen vtique & inferorum euocationem solum hac agi.) Quanto elegantior antiqua lectio? Circe vtique & inferorum euocatione hoc solum agi. Troianis itaque temporibus cũ Chironis medicinis contenta esset, solo Marte fulminante, miror equidem illis populis famam eius intantum adhæsisse, vt Menander quoque literarum subtilitatibus peritus, in eadem Telmesso genitus, Thessalam cognominarit fabulam, complexã ambages fœminarum detrahentium Lunam.) Non dubito, quin & hic vetus lectio, tanto sit verior, quanto tum simplicior est, tum planior. Sic enim habet: Troianis itaque temporibus, Chironis medicinis contenta, & solo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæsisse, vt Menander quoque literarum subtilitati genitus, Thessalam &c. Orphea putarem è propinquo primum intulisse, ad vicinas vsque superstitiones ac medicinæ profectum, si non ex Persis esset vis tota, in Thraciámque Magice delata fuisset.) Hic quoque temere discessum est ab archetypis, in quibus sic legitur: Si nõ expers sedes eius tota Thrace Magices fuisset. Voluminibus Dardani è sepulchro eius petitis.) Germana Plinii verba sunt, In sepulchrum eius petitis. Ac mox: Cætera in viro illo probant: non, De viro. Est & alia Magices factio, à Mose etiamnum & Iochabele Iudæis pendens.) Modò dixit, Est & alia, id est, etiam alia: quid igitur opus repetere, Etiamnum? Emendati certè codices aliud habent, nempe sic: à Mose, & Iamne, & Iotape Iudæis pendens. Is Iamnes in thaumaturgia antagonista Mosi fuit corã Pharaone, quod in Paulinis epistolis legimus, Magus insignis: quo factum opinor, vt Plinius Mosen quoque similiter Magum fuisse putauerit. Castigatorem fefellit similitudo scripturæ, dum pro Et Iamne legit Etiamnum. Tertium nomen etiam typis excusa quædam exemplaria habent, rectè quidem mea sententia, cùm Hebræum sit, & apud Hebræos authores reperiatur. Palámq; in tempus siluit sacri prodigiosi celebratio.) Lege, Palámque in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Quid ipse ego hanc memorem artem Oceanum quoq; transgressam, & ad naturæ inane peruectam in Britanniam, quæ hodie eam attonitè celebrat.) Elegantior & germanior lectio: Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodiéque eam attonitè celebrat.

Caput III. Canum, qui rabiem præferunt capitum cinis.) Scribendum, Qui rabie perierunt.

At in superiore dolore duos superiores adalligant.) Lego, At in superiorum dolore. Fit eodem modo & dentifricium è caninis dentibus. Cinis è murino fimo inditus.) Lege, & distingue: Fit eodem modo & dentifricium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur. Vanum esse arbitror, Canis ortu angues cauda membranam exuere, quoniam neutrum in Italia visum est.) Antiqua scriptura, Vanum arbitror esse, Canis ortu angues candidos membranã exuere, quoniam nec in Italia visum est. Pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo vtilius est.) Vetus lectio: Et ideo tolerabilius est.

Caput IIII. Hæc cum hircino seuo lichenas illita ex facie tollit smectica vi.) Scribo, Hæc cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica vi. Sequenti versu lege, Contectúsque brassica, pro Contemptúsque.

Caput VI. Iure pecudum stomachus recreatur.) Perdicum, non Pecudum. Item vipera porcelli modo inassata.) Viuerra, non Vipera. Caninus si viuenti exprimatur.) Lege, Eximatur.

Eliberat & lacerta viridis eo dolore viua, in olla ante cubiculum dormitorii eius, cui medetur, suspensa.) Emendati codices, Eo liberat & lacerta viridis, viua in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui medetur, suspensa.

Caput VII. Resistit & cochlea, sicut diximus, in suspiriosis temperata.) Nisi legas, Sistit aluum & cochlea, quemadmodum est in vetustis iuxtà atque incorruptis exemplaribus, non quadrabit, quod paulopost sequitur: Sistit & anatum mascularum sanguis.

Caput VIII. Album cit & gallinaceorum decoctum ius.) Legendum, Aluum ciet & gallinaceorum discoctorum ius. Vel herinacei, vel vespertilionis. Et anserinus cum cerebro, & alumine & œsypo.) Melior vetus lectio, Vel herinacei cum vespertilionis cerebro, & alumine & œsypo. Loquitur de cinere herinacei. Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas pro cinere.) Scribo, iuxta fidem archetyporum, Poto cinere: non, Pro cinere.

Caput IX. Fel arietis cum seuo muris dissecti impositi.) Quis vnquam vidit seuum muris? Lego & distinguo, Fel arietis cum seuo. Mures dissecti impositi. Quod si putrida hulcera, cera ad cicatricem perducunt.) Lege, Cera addita ad cicatricem perducunt.

Caput X. Nunc autem reuertemur ad ea, quæ totis corporibus medenda sunt.) Antiqua lectio, Nunc reuertemur ad ea, quæ totis corporibus metuenda sunt. Si dexter pes circunscribatur, ac vestigium id defodiatur.) Effodiatur, non Defodiatur. Item fel cum melle, præcipuè anguinum.) Agninum, non Anguinum. Ibidem, Lichen mulæ, non lien. Eadem omnia prædicantur

ex vipera.) Rursus Viuerra in Viperam est deprauata. Vult enim eadem esse remedia è syluestri mustela, viuerra appellata, quæ iam è domestica commonstrauit. Et sequenti versu, Abstergeant, Plinianum erat, non Abstergant: quod tamẽ semper mutatũ est, sicut Ciet, in Cit, & Cient, in Ciunt, Balineum in Balneum, Aqua calda in Calidam, & alia id genus non pauca.

Cap.XI. Bubonis quidem oculorum cinerem.) Non malè antiqua lectio, Bubonis certè oculorũ. Si Luna, rasis barbis eorum.) Vetus lectio, Radiis barbísque eorum. Quoniam eius erit copia spei de tecto.) Argutius est: Quoniam miseria spei delectat: suffragantibus vetustis exemplaribus.

Cap.XIII. Cinis cochlearum terrenarum: sed & ipsæ extractæ testis.) In emendatis exemplaribus non est mentio cineris. tantum est, Cochlearum terrena: sed & ipsæ extractæ testis. Sicut paulò pòst, Eadem ratione & terrena cochlearum prosunt: totæque exemptæ tusæ & impositæ, recentia vulnera sistunt. Quanquam & hic posterior locus in vulgatis editionibus deprauatè legebatur, nimirum eiusdem opera, cuius & superior. Fimo quoque ipso ouium sub testa calefacto.) Sub testo, non Sub testa. Est autem testum vas testaceũ, sub quo placentæ coquuntur. Vtitur hac voce Cato quoque cap. 76. Adeo ad neruos quoque abscissos illitis solidari infra septimum diem Democritus persuaserit: itaque in melle seruandos censet.) Antiqua scriptura: Adeo vt neruos quoque abscissos illitis solidari intra septimum diem persuasum sit: itaque in melle seruandos censent. Bubonis cerebro cum adipe anserino mirè vulnera dicuntur glutinari, quæ vocantur cacoethe. Cinis etiam feminum arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutus linteolis sanat. Vlula quoque auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel, ad hulcera sananda valet.) Operæ pretium est & hic conferendi causa veterem adscribere lectionem: Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè vulnera dicitur glutinare: quæ verò vocantur cacoethe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutis linteolis: vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Vides Lector totam hanc orationem pendere ab illis verbis, Dicitur glutinare: nihilq; opus esse tam multis adiectis: vt iam mutata ac perperam distincta taceam.

Caput XIIII. Muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiunt.) Lego, In muliebribus malis. Alio modo Africanæ binæ cum fœnograeco quod tribus digitis capiatur, additis melle cochlearibus quatuor. Illinuntur aluo, prius irino succo perunctæ.) Lege addendo, distinctione quoque mutata, hoc modo: Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illinuntur &c. Miscentur lomento æquis portionibus.) Vetus, Aequis partibus. Putant & ter circundatas ouo perdicis, non inclinari.) Circunductas, non circundatas.

Cap.XV. Infantibus qui lacte concreto vexantur, præsidium est anguinũ coagulum.) Quis vnquam vidit anguinum coagulum? Scribo: Præsidio est agninũ coagulum. Lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu emendantur.) Quid opus erat repetere verbum emendantur, cùm in proximè præcedenti versu habeatur? Et sequenti versu lego, Harundini alligata suspenditur, non Adalligata. nã Adalligata vocare solet, quæ Græci periapta, superstitiosa ferè ac magica remedia, quæ suspensa collo aut brachio alligata gestantur.

Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis inter se colligentur in coitu.) Antiqua lectio: Si iunctis euellantur, inter se colligatæ in coitu. Byturos vocari, qui vites in Campania rodant.) Scribo, Erodant.

EX LIBRO TRIGESIMOPRIMO

Caput I.

Quæ causa fulmina edidit.) Elidit, non Edidit.

Cap.II. Alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi inunctæ.) Lege, Alibi iunctæ, id est, vna cum calidis frigidæ eodem in loco. Sestias in Narbonensi prouincia.) Melius, Sextias. Ibi compositis voluminibus eisdem nominibus.) Scribo: Voluminibus eiusdem nominis. Lacus Amphion vitiligines tollit.) Imo Alphion: nam ab hoc effectu etiam nomen inuenit. vitiligo enim ἀλφὸς Græcis dicitur. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stillantem.) Rectius, Bullis stellantem: quod in emendatis exemplaribus legitur. Eudicus in Hestiæa Euthice.) Scribendum, in Hestiæotide. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres bibere & conuersari.) Viuere, non Bibere. In Sicilia apud oppidum Iusgum riuus fluit vnus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro tradit.) Triplex erratum, nec tamen cuiuis deprænendi facile, nisi ex collatione. Restituimus autem hoc modo: In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nus &c. vnde prouerbium Κέσκου οἰκεῖς. quanquam autem parœmiographi in hebetes ac stupidos id dici solitum affirment, ἀρωνικῶς tamen proculdubio accipiendum est, quemadmodum illud, Sapientũ octauus, aut ἄνθρωπος Θαλῆς. Mirum quoque & quòd cum piscibus transit.) Vetus lectio: Mirúmque quòd cum piscibus transit. Leue hoc videri poterat, nisi hæc ipsa menda non vno loco occurreret. Non procul ab Euripidis Poetæ sepulchro.) Ab, redundat. Sic enim Plinius loqui solet: Non procul sepulchro. Item calidæ aquæ in Euboea. In Lebedo nanque alluit riuus, in quo saxa in altitudinem crescunt.) Antiqui codices, Item calidæ aquæ in Eubœæ Delio: nam quæ alluit riuus saxa in altitudinem crescunt. In fine secundi cap. In quibusdam speluncis utroque modo columnas faciunt.) Lego & distinguo, In quibusdam speluncis vtroque modo, columnásque faciunt. nam hæ voces Vtroq; modo, ad verbum præcedens Durescunt, referuntur.

Caput III. Cursu enim procursúque ipso extenuari atque proficere.) Legendum, Cursu enim percussúque ipso. Et vt sæpe ad vicina lactis accedens.) Scribo, Ad viciniã lactis. Quædam aquæ vere statim incipiente frigidiores sunt, quarum

non

non in alto origo eſt:hybernis enim conſtant imbribus: quædam Canis ortu, ſicut in Macedonia apparet. Vtrunq; ante oppidum Pellam:Incipiente enim æſtate frigida eſt paluſtris, dein maximo æſtu in excelſioribus oppidi riget.) Malui veteres codices ſequi,in quibus ſic legitur: Quædam Canis ortu, ſicut in Macedoniæ Pella vtrunque. Ante oppidum enim incipiente æſtate frigida eſt paluſtris, &c.

Caput v. Illa mutatio mirabilis nulla euidente cauſa apparet.) Vera lectio:Illa mutatio mira, vbi nulla euidens cauſa apparet.

Cap.vi. Cùm alioqui lauari calida frequenter indicarit.) Induceret, non Indicarit. Idem ad corpora ſiccanda. Qua de cauſa & frigidi mari vtuntur. Præterea eſt alius vſus ſimplex.) Scribo iuxta fidem emendatorum codicum, Item corpora ſiccant: qua de cauſa & frigido mari vtuntur. Præterea eſt alius vſus multiplex. Difficilius perfrigeſcunt marina calefacta.) Calefacti, non Calefacta.Ibidem pro Mammas rigentes, vetuſti codices habent, Mammas ſororiantes: nec dubito, quin rectius, quandoquidem hoc vocabulo præter alios etiam Politianus vtitur. Sequenti verſu lege: Aurium grauitatem, capitis dolores.

Caput vii. Et in Cappadociæ puteis ac fonte, quem in ſalinas egerunt.) Congruentior erit lectio, ſi legas, Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in ſalinas ingerunt. Quicunq; ligno conficitur ſal, niger eſt.) Vetus lectio, Quicunque ligno confit ſal. At è ſtagnis Tarentinus, ac è riguis Phrygius.) In vetuſtis exemplaribus tantum eſt, At è ſtagnis Tarentinus ac Phrygius. Salinarum ſynceritas ſummã fecit ſuam differentiam. Quædam enim fauilla ſalis, quæ leuiſsima ex eo eſt & candidiſsima, flos ſalis appellatur. Et flos quidem ſalis in totum diuerſa res.) Verboſior hæc lectio eſt, at vetus multo elegantior ſimul & verior: Salinarum ſynceritas ſummã fecit ſuam differentiam quadam fauilla ſalis, quæ leuiſsima ex eo eſt & candidiſsima: appellatur flos ſalis,in totum diuerſa res.

Caput viii. Nunc è ſcombro piſce laudatiſsimum in finibus Carthaginis Spartariæ,& cetariis: ſociorum appellatur.) Antiqui codices melius: Laudatiſsimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: ſociorum id appellatur. Laudatur & Clazomene garo.) Illic legitur, Laudantur & Clazomenæ. Ac mox: Sicut muria Antipolis ac Thurii, iam verò & Dalmatia. Quod prius nõ rectè legebatur, Antipolis ac Thuria. Iam verò in Dalmatia. Nanq; & alece ſcabies pectoris ſanatur.) Imò, Pecoris.

Caput ix. Defuncta autem ac putreſcentia ita vendicans, vt durent ea per ſecula.) Syncera lectio: Defuncta etiam à putreſcendo vendicant,vt durent ita per ſecula. Ad hoc maximè probatur Tragaſæus aut Caunites.) In vetuſtis codicibus pro Tragaſæo Tattæus legitur.Is in Phrygia conficiebatur.

Cap.x. Magnus & nitro vſus, qui dicetur ſuo loco.) Legendum,Et vitro,id eſt,ad vitrum.quod enim promittit ſuo loco ſe dicturum, id libro 36. capit. 26. in mentione vitri dicit. Podagricis in balneis vngi folia nitro prodeſt. Vetus lectio,Podagricis in balineis vti ſolio nitri prodeſt.

Cap.xi. Item abſtergendæ lippitudini vtiliſsimi. Eam quæ tenuiſsima eſt,molliſsimam quoque eſſe oportet.) Rectius, Iidem abſtergendæ lippitudini vtiliſsimi, eóſque tenuiſsimos & molliſsimos eſſe oportet. Imponuntur & integris partibus, & fluxione occulta laborantibus, quæ diſcutienda ſunt.) Vetus lectio,Sed fluctuatione occulta laborantibus, quæ diſcutienda ſit. Sed ſpleneticis è poſca,ignibus ſacris ex aceto. Efficaciores quando aliud imponi oportet,ſic vt ſanas quoque partes ſpatioſe operiant.) Lege & diſtingue: Sed ſpleneticis è poſca,ignibus ſacris ex aceto, efficacius quàm aliud. Imponi oportet ſic,&c.

EX LIBRO TRIGESIMO SECVNDO
Caput I.

Homines, quibus in paſtu eſt, piſcem olent.) Vetus lectio, Quibus impactus eſt. alioqui non quadrabit quod ſubiungitur: Cæterò moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus.

Vitulos marinos ternas heminas capere.) Abſurda hercle lectio.Legi debet,Mitulos ternas heminas capere. Id conchæ genus eſt.

Cap. ii. Nouacula & ferrum, quæ piſce tacta ſunt,olent.) Codices antiqui, Nouacula piſce quæ tacta ſunt, ferrum olent. Item in Labra Gnidii Iouis fonte.) Legendum, Item in Labradii Iouis fonte. Nam in Lyciæ Limira fonte Apollinis, quem Cinũ appellant.) Diſſentiunt ab hac lectione vetera exemplaria,quæ ſic habent.Nam in Lyciæ Myris, fonte Apollinis quem Curium appellant.Et Curius Apollinis eſt cognomen, non fontis nomen.

Cap.iiii. Vrinam earum aliter quàm in veſica diſſectarum, inueniri poſſe nòn arbitror, & intra eam eſſe. Hæc quoq; portentoſa à Magis demonſtratur, aduerſus aſpidum ictus ſingulare remedium.Efficacior eſt tamen,vt aiunt,cimicibus admiſtis.) Emendati codices: Et inter ea hoc quoq; eſſe,quæ portentoſa Magi demonſtrent, aduerſus aſpidum ictus ſingulare,efficaciore tamẽ,vt aiunt, cimicibus admiſtis.

Cap.v. Sæpius verò quãtum veneficium præſtaret menſtruis mulierum.) Præſtaret, redundat. Adinueniri obiecta rana formicis.) Lege,Id inueniri. Cinis eorum ſeruatus prodeſt pauori. Prodeſt periclitantibus ex canis rabioſi morſibus.) Germana lectio, C.e.ſ.prodeſt pauore potus periclitantibus ex c.r.m.

Cap.vii. Huius corporis humorem penicillis deraſum claritatem oculis inunctis narrant afferre. Scribo iuxta fidem veterum codicum, Specillis deraſum. Eſt autem ſpecillum inſtrumentum inungendis oculis aptum: quemadmodum legimus libr.7.cap.53.C. Iulius medicus dum inungit, ſpecillum per oculum trahens. In calice nouo

lenta pruna decoquere, deinde spuma pennis detersa.) Subinde, non Deinde.

Cap.IX. Pisciculi minuti ex ventre eius, quos deuorauerit, exempti.) Lego, Qui deuorauerit. Ité vituli marini, cuius cinis & adeps prodest.) Cinis, redundat per anadiplosin præcedentis vocis paulum immutatæ natus. Morbos abigit ius mitulorum.) Hoc ius præcellit Iuri Cæsareo pariter ac Pontificio, si verum est quod hic legitur. Sed extra iocum, pro Morbos abigit, legi debet, Corpus auget.

Cap.X. Neruos præcisos purpurarum cauum, quo se operiunt, tusum glutinat.) Antiqua lectio: Neruos vel præcisos purpurarum callum, quo se operiunt. Intelligo autem operculum, quale & in terrestribus cochleis conspicimus, quoties intra calycem cõtractæ suo succo victitant. Secari harundine: ferro enim intingi vitiúmq; trahere natura deserente.) Ferro enim infici, legendum: & Desinente, pro Deserente, attestantibus vetustis codicibus. Ita pueros pubescere negauit mango Salpe obstetrix.) Vera lectio, Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix. Iecur ranæ dryophytis & calamitæ.) Incorruptiores codices: Iecur ranæ diopetis vel calamitæ. Vidi equidem certis locis tantum numerũ ranunculorum, vt cum imbre delapsi, vel certe ex imbre prouenisse videri possent, hos opinor hic diopetes vocari, quòd Græci διοπετὴς nominent, quicquid est ex aere delapsum, quasi à Ioue demissum. Legitur hoc vocabulum & suprá. Pulmone marino si cõfricetur lignum, ardere videtur, adeo vt faculam ita præluceat.) Malo quod in vetustis est codicibus, Adeo vt baculum ita præluceat. Baculum autem neutro genere dixit, quemadmodum Græcis βάκτρον.

EX LIBRO TRIGESIMOTERTIO

Ex procemio.

VIdemúsque super excauatos montes, mirantes. &c.) Syncera lectio, Viuimúsque super excauatam, mirantes, &c. Et in sede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilíq;, quà secetur.) Pro, Quà secetur, melius leges, Quaquà calcatur, vt est in probatæ fidei voluminibus. Cui enim fodiendi causa medicina est?) Nostra exemplaria elegantius, Quoto enim cuiq; fodiendi causa medicina est? Quàm innocens, quàm beata, imo verò & delicata esset vita, si nihil aliud de ea, nisi quod supra terras, concupisceret, haberétq; non nisi quod secum est?) Vetus lectio nonnihil variat; ea ex vetustis exemplaribus totidem verbis adscribetur. Q. i. q. b. i. u. & d. e. u. si nihil aliud, quàm supra terras, cõcupisceret, breuitérq; nisi quod secum est? Parum enim erat naturæ vnam inuenisse vitæ pestem, nisi in pretio etiam esset sanies auri.) Illic legitur: Parum enim erat vnam vitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies.

Cap.I. Manus & prorsus sinistræ maximam authoritatem cõciliauere auro, non quidem Romani, quorum more ferendum erat bellicæ virtutis insigne.) Quanto melius nostri codices! Non quidem Romanæ, quorum more ferreum erat id, & bellicæ virtutis insigne. Nec præter Numæ Seruiísque Tullii alia, nec L. quidem Bruti.) Lege, Ac ne L. quidem B. Quanquam & de nomine ipso ambigitur: id Græci à digitis appellauere.) Potior lectio, Quanquam & de nomine ipso ambigi video. Græci à digitis appellauere. Aequa fortuna triumphantis & serui coronam sustinentis.) Antiqua scriptura magis arridet: Aeque triumphantis & serui fortasse coronam sustinẽtis. Et conditas artes vestes ac vasa aurea.) Alius pro Artes scripsit Arte, atq; ita locum bellè castigatum putauit, cùm legi debeat, Et conditas arcis vestes. Et qui primus instituit, cunctanter id fecit.) Melius, Et quisquis primus instituit. Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in auctione nauali inimicitiæ cœpere.) Venali, non Nauali. Multi Prætura functi in ferreo consenuerint.) Lege addendo: Multi prætura quoque functi. L. Fusidium illum, quem Scaurus in vita sua scribit.) Antiqui codices, Ad quẽ Scaurus de vita sua scripsit. Nullósque omnino anulos maior pars gentium hominúmq;, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodie habent,) Lege, Hodiéq; habeat. Alii verò & huic vnum tantum, quo signanda signent. Conditúrque ille, vt res rara, & ad iniuriæ vsus indigna, velut è sacrario promitur) Prætulerim & hic veterem lectionem: A. u. & h. u. t. quo signantem signent. Conditus ille, vt res rara, & iniuria vsus indigna, velut è sacrario promitur. Porrò, Quo signantem signent, sic dictum est, quemadmodum illud apud Satyricum: Sed quis custodiat ipsos Custodes? Alii bracteas inferunt leuiore materia, & propter casum gemmarum tot solicitudinem putant.) Quis hæc verba obsecro pro Plinianis agnoscat, cui modo Plinius vel mediocriter cognitus sit? Imò quis non statim ineptam orationem & vitiosam esse sentiat? In nostris exemplaribus legitur sic: Alii bracteas infarcire leuiore materia, tutius propter casum gemmarum solicitudini putant. Demúmque vel plurimum opum, ita scelera anulis fiunt.) Bene exercuit castigatorem & hoc caput, vt video, quamuis non bonam gratiam meritum. germana lectio est, Denique vt plurimum opum scelera anulis fiunt.

Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa acta. Seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. Sed aliter apud antiquos. Singuli Marcipores &c.) Quid est, In domo turba externa acta? Syncera lectio, Et in domo turba externa, ac seruorum quoq; causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli &c. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, paritérque qui rapiant eas. Sed & claues quoque ipsas signare non est satis.) Elegantius absque coniunctione, Sed. Nunc r. c. e. p. q. q. r. eas: & c. q. i. s. n. e. s. Et hoc est quod suprà dixit: Quod signantem signent. Celebrationem quidem vsum cum fœnore cœpisse, argumento est consuetudo vulgi, ad sponsio

ſponſiones etiamnum anulo exiliente, ab eo tempore,quo nondum erat arra velocior.)Nec hic video cur mutare libuerit veterem lectionem:ea ſic habet:Celebratior quidem vſus cum fœnore cœpiſſe debet: argumento eſt c.u.ad ſ. e. a. exiliente, tracta ab &c. Eadem loquendi forma lib.9.cap.41. dixit, Pœnitentia hoc primùm debet inueniſſe.

Seruatúmque in hodiernum diem eſt.) Diem, elegantius ſubintelligitur,quàm exprimitur.

Cap.II. Propter hoc etiamnum Nongenti vocabantur ex nominibus ſelecti, ad cuſtodienda ſuffragiorum ſcita in comitiis.) Plebiſſcita paſsim legimus apud bonos Latinæ linguæ authores: at Suffragiorum ſcita equidem nuſquam legere memini. Præſtiterit igitur & hic veterũ codicum fidem ſequi,toties iam expertã: Præter hos etiamnum Nongenti vocabãtur ex omnibus ſelecti ad cuſtodiendas ſuffragiorum ciſtas in comitiis.

Cùm C.Sulpitius Galba iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucuparetur, occupatúſque in his eſſet, queſtus in Senatu, vulgò inſtitores eius culpæ defendi anulis.) O bellum caſtigatorem. At quid erit corrumpere veterũ monumenta, ſi hoc caſtigare dicitur. An illi parum integra videbatur hæc vetus lectio? Cùm C.Sulpitius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, queſtus eſſet in Senatu &c. Quod ad equeſtrem ordinẽ pertinet.) Rectius, Attinet.

Cap.III. Antonius Sopus in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit, opus proſcriptione dignum.) Sopus,redundat: nam de Triumuiro intelligendum eſt, ad cuius tabulas proſcriptorias alluditur.

Cap.IIII. Tum maximè Auguſtum de cruore eius cœnare.) Aliæ editiones, De cruce eius. Vtraque dictio vitioſa.Legendum,De crure eius: vt intelligamus huic in direptione fractæ ſtatuæ crus obtigiſſe, cuius partẽ in hoſpitalem cœnam inſumpſerit.

Cap.V. Hæc ſunt tenacia eius in colore blanda.) Melius, Et colori blanda.

Cap.VI. Lineas ex argento nigras fieri produciſque miramur.) Vetus lectio: Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur. Nanque ideo etiã platyophthalmon id appellauere, quoniam in collyriis mulierúmque epiphoris dilatet oculos,& fluxiones inhibeat oculorum.) Tutius & hic vetuſta exemplaria ſequemur, quæ ſic habent: Nanque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierũ dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum &c.Porrò calliblephari appellatione fucus palpebrarum intelligitur. Quæque ſubſidit in mortario abigitúrque.) Lege, Abiicitúrq;. Alii tritum in aqua triplici linteo ſiccant, fæcémque abiiciunt.) Saccant, non Siccant. Confractis tubulis ad magnitudinẽ auellanarum.) Anulorum, melius quadrat, quàm Auellanarum:atque ita legitur in emendatis exemplaribus. Temperare, purgare,explere,hulcerum tumores lenire.) Scribe ex fide veterum codicum:Temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Itémq; perniones cum myrto & cera & abdomine.) In exemplaribus,quorum fidem ſequimur, tantum eſt, Cum myrtis & cera,abdominis nulla mentione.

Caput VII. Minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ authoritatis,& quondã apud Romanos non ſolum maximæ, ſed etiam ſacræ religionis, ut author eſt Verrius, & cuius ſit neceſſe credere authoritati, Iouis ipſius ſimulachri faciẽ diebus feſtis minio illini ſolitam.) Codices noſtri longè melius diſtingunt, vbi ſic legitur:Et quondam apud Romanos non ſolum maximæ,ſed etiã ſacræ. Enumerat authores Verrius,quibus credere ſit neceſſe, Iouis ipſius ſimulachri &c.

Cap.VIII. Dum ne quid prætereat in viſcera,ac vulnus attingat.) Lego,Dum ne quid penetret.

Cap.IX. Quin etiam pocula ita figurantur,excultis intus crebris ceu ſpeculis.) Alius Excultis mutauit in Exculptis,atque ita rem acu ſe attigiſſe putauit, cùm legendum eſſe Expulſis, vetuſta exemplaria nobis indicent. Plurimúmque refert concaua ſint & poculi modo, an media depreſſa, an elata, an auerſa, an obliqua.) Antiqui codices ſic habent:Plurimúmq; refert concaua ſint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depreſſa, an elata, trauerſa an obliqua. Optima apud maiores fiebant Brunduſina.) Fuerant, non Fiebant:atque ita legitur in emendatioribus voluminibus. Conflatur in fictili circunlito argilla.) Lege addendo, Conflantur ita in fictili. Et falſum denarii ſpectatur exemplar.) Falſi, rectius, quàm Falſum.

Cap.X. Eum qui primus acceperit hoc nomẽ, decoxiſſe.) Cognomen,non Nomen. M.Craſſus negabat diuitem eſſe, niſi qui reditu annuo legionem tueri poſſet.)Nec hic video cur Diuitem,neſcio quis maluerit, quàm Locupletem, quantumuis reclamantibus probatæ fidei exemplaribus.

Iuuat enim inſectari inexplebilem iſtam habendi cupiditatem.) Nihilo minus elegans eſt, Habendi cupidinem, quod in noſtris legitur exemplaribus. C. Aſinio Gallo, C. Marcio Cyrino coss.) Cenſorino,non Cyrino.

Cap.XI. Nec copia tantum argenti fuerat vitæ, ſed validius pœnæ metu pretiũ.) Antiqua ſcriptura melius,Sed validius penè manupretiũ. Alioqui ex vulgata lectione quis ſenſus commodus elici poſsit, equidem non intelligo. Parthica ſigna & tabulas pictas inuexit.) Demiror quid ſibi velint hic Parthica ſigna per Achaicam victoriam Romam inuecta, niſi fortè caſtigator iſte Achaiã, ex qua hæc ſpolia erant,Parthorum prouinciam fuiſſe exiſtimauit. Certè manu deſcripti codices pro Parthica habent Parta.ſ.victoria. quam lectionem ſi recipimus, nihil ſupererit ſcrupuli. Vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare ex dignatione. Hinc aliqui veterũ, vt C.Marius.) Lege & diſtingue ſic:Vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare,& dignatione hinc alicui veterũ.C.Marius &c. atque ita legitur in emendatis codicibus.

Cap. xii. Vidimus & ipsi Valerium Fuscum.) Arellium, non Valerium, suffragantibus vetustis voluminibus. Hunc Seneca inter claros sui temporis oratores annumerat. Boethi apud Lyndiam Mineruam in templo.) In templo, superfluit. Myos in eadem æde & Silenus & Cupido & venatio in scyphis. Magna fama post hos celebratus est Antipater.) Exemplaria incorruptiora aliter hic habet ad hunc modum: Myos in eadem æde & Silenus & Cupidines. Acragantis & venatio in scyphis magnã famam habuit. Post hos celebratus est Calamis, & Antipater, quiq; &c. Nec dubito quin & hæc data opera deprauata sint.

Mox Cyzicenus Tauricus. Itẽ Ariston & Onychus Mitylene laudatur.) Legendum, Mox Cyzicenus Tauriscus, item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur.

Cap. xiii. Non obliti Demetrium tota Hellade Neronis principatu accusatũ.) Syncera lectio: Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum: attestantibus bonæ fidei exemplaribus. Cæterum Seplasiæ nomine pigmentorum atque aromaticarum specierum negotiatores significantur, origine vocabuli à Campanis deducta, quorum vicus erat Seplasia, huiuscemodi mercibus attributus.

EX LIBRO TRIGESIMOQVARTO

Caput I.

IMò vero ante argentum ac penè etiam ante aurum, Corinthium.) Lege, Corinthio.s.pretium est. Docuimus quandiu P. R. ære signato tantùm vsus esset.) Scribo, Aere tantùm signato.

Cap. ii. Quippe cùm tradatur non alia de causa Verrem, quem Cicero damnauerat, proscriptum esse ab Antonio, quàm quòd Corinthiis se ei cessurũ negauisset.) Vetus lectio: Proscriptum cum eo ab Antonio: hoc est, cum Cicerone.

Cum antea in seculo fictores nobiles esse desissent.) Rectius: Cum antè seculo, id est, ante centum annos. Sunt ergo vasa tantum Corinthia, quæ isti elegantiores nunc æs sculpendo transferunt modò in lucernas, modò in trullas.) Vetusti codices sic: Quæ isti elegantiores modò in esculenta transferunt, modò in lucernas, aut trulleos. Esculenta dixit, quæ alibi escaria. Insula ipsa est, nec gignens, sed officinarum temperatura nobilitata.) Vetus lectio melius quadrat, Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata.

Cap. iii. Accensio candelabri talis fuit, vt author est Dion. Iussu præconis Clesippus fullo gibbere & præterea alio fœdus aspectu fabricatus est, emente id Gegania sestertiis L. eodémq; ostentante in cõuiuio emptum, ludibrii causa nudatus, atque impudentia libidinis receptus in torũ, mox in testamentũ, prædiues numinum vice illud candelabrum coluit.) Quis intelliget hæc? Nunc vide quantum præstant vetera exemplaria, in quibus ad hunc modum legitur: Accesio candelabri talis fuit, Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere præterea & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertiis L. eadémque ostentante conuiuio emptum ludibrii causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, m. i.t.p.n.u.i.c.c. Quid nunc dici potuit planius? Camillo enim crimini obiecit Sp. Caruilius.) Legendum, Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius.

Caput iiii. Et iam omnium municipiorum & fori statuæ ornamentum esse cœpere, prorogaríque memoria hominum, & honores legi æuo & basibus inscribi.) Aliquanto melior est antiqua lectio: Et iam omnium municipiorum foris st. o. e. c. p. que. m. h. & honores legendi æuo basibus inscribi.

Caput v. Togata effigie antiquitus statuæ dicabantur.) Codices veteres verbis variant, si non sensu: Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Et sequenti versu pro, Ab epheborum gymnicis exemplaribus, illic legitur, Ab epheborũ è gymnasiis exemplaribus. Mancinus eodem habitu sibi instituit, quo deditus est.) Statuit, non Instituit. Vnde & nostri currus nati in his qui triumphassent.) In uetustis codicibus tantum est: Vnde & nostris currus in his qui triumphassent.

Nescio an primo honor talis à populo.) Rectius, Nescio an primo honore tali à populo. Equidem & Sibyllæ tres iuxta rostra sunt, minores sint licet: vna, quam Pacuuius Taurus Aedilis plebis instituit, duæ quas M. Messala.) Magis placet vetus scriptura: Equidem & Sibyllæ iuxta rostra esse non miror, tres sint licet: vna quam Sex. Pacuuius Taurus &c.

Cap. vi. Et ante ædem Castorum fuit M. Tremelii.) Lego, Q. Marcii Tremuli. Qui regem Antiochum, dilaturum se responsum dicentem.) Nostri codices. Hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem &c. Habuit è diuerso Annius Fœcialis. Equestrem statuam cõtra Iouis Statoris ædem in vestibulo superiore domus Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ, eámq; solam fugisse, Tiberímque transnatauisse.) Syncera lectio ex antiquis exemplaribus reposita est hæc: E diuerso Annius Fœcialis, equestrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in vestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ: eámq; solam refugisse, Tiberímque transnauisse.

Passímq; statuæ in clientelas sunt receptæ.) Deprauatam lectionem hoc modo ex fide archetyporum restituimus: Passímque clientes in clientelas ita sunt recepti.

Cap. vii. Vt trecentorum quinquagintaquinque dierum nota.) Crassum erratum, cùm nunquam minus CCCLX. in anno numerati sint.

Deorum tantùm putarem esse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen Romani nominis odio inditum est, Vulsinios pulsatos propter centum & decem statuarum signa obiiceret.) Emendati codices; Deorum tantùm putarẽ ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Roman. nominis odio inditum est, propter duo millia statuarum Volsinios expugnatos obiiceret. Signorum

rum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad ſexcenta x. opera feciſſe tradatur, ante omnia,vt arti claritatem poſſent dare vel ſingula.) Illic legitur,ſingulorum quoq; inexplicabili multitudine, cùm Lyſippus ad ſexcenta x. opera feciſſe prodatur,tantæ omnia artis,vt claritatem poſſent dare vel ſingula. Solitum enim ex immani pretio cuiuſque ſigni.) Lege,Ex manipretio.quod nunc vulgus illiteratum manufacturæ pretium vocat.

Cap.VIII. Cephiſiodotus, Leochares, Epatodorus.) Scribo,Cephiſſodorus,Leochares,Hypatodorus. Et paulò pòſt pro Tymoles Timocles, atteſtantibus vetuſtis exemplaribus. Proprium eiuſdem, vt vno crure inſiſterent ſigna, excogitaſſe, vt ait Varro.) Plus verborum habent vetuſta exemplaria.P.e.v.v.c.i.ſ.excogitaſſe:quadrata tamen ea eſſe tradit Varro, & penè ad vnũ exemplum. Cuius ſigna ad ædem Fortunæ huiuſce Deæ ſunt ſeminuda: vnde & laudata ſunt.) Malui ſequi archetypa, vbi ſcribitur hoc modo: Cuius ſigna ad ædem Fortunæ huiuſce Deæ ſeptem nuda,& ſenis vnum,laudata ſunt.Tale ſenile ſignum Corinthium graphicè deſcribit Plinius Iunior in quadam epiſtola. nec nouum eſt Fortunæ ſimulachra nuda depingi, ſicut & Occaſionis. Quáobrem Athenienſes eam honore habere volentes, ne tamen ſcortum celebraſſe viderentur, animal nominis eius fecere.) Antiqua lectio melior: Quamobrem Athenienſes & honorem ei habere volentes, nec tamen ſcortum celebraſſe, animal nominis eius fecere. Canachus Apollinem nudum, qui Phileſius cognominatur, in Didymæo Aeginetici æris temperatum.) Lege, Aeginetica æris temperatura. Et Virtutem egregiam, vtraſque coloſſeas.) Scribo, Et Virtutem & Græciam, vtraſque coloſſeas. Alioqui non eſt, quod referat hæc dictio,Vtraſque. Eutychides Eurotam fecit, in quo artem ipſam amne liquidiorem plurimi dixere.) Noſtra exemplaria: Eutychides Eurotam, in quo artem ipſo amne liquidiorem plurimi dixere. Leocras aquilam ſentientem quid rapiat in Ganymede, & quid ferat.) Lego, Et cui ferat.

Boethi quanquam argento melior.) Melioris, rectius,quàm Melior. Habet quoque huius gratiam Doryphorus. Elegantius.Habet gratiã ſuam huius quoque Doryphorus. Vnam ſolummodo Zenonis Cypriam ſtatuam in expeditione non vendidit Cato.) Scribendum, Vnam ſolummodo Zenonis ſtatuam Cypria in expeditione non vendidit Cato.

Cap.X. Cadmiæ effectus, ſiccare, ſanare.) Melius,Siccare,perſanare.

Cap.XII. Prodeſt autem & dentium dolori, ſi contineatur atque colluatur.) Imò, Colluat.

Cap.XIIII. Ariſtonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem, Clearchum filium præcipitare volentis, & præcipitato illo reſidentis pœnitentiam, ferrum & æs miſcuit.) Incorrupta manu ſcriptorũ codicum lectio hæc eſt: Ariſtonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem, Learcho filio præcipitato reſidentem,pœnitentiámque,ferrum & æs miſcuit.

EX LIBRO TRIGESIMOQVINTO
Caput II.

QVæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant.) Argutius eſt, quod in vetuſtis ſimul ac emendatis codicibus legitur hoc modo.Triumphabántque etiam dominis mutatis ipſæ domus.

Cap.III. Omnes ab vmbra hominis lineis circunducta.) Ab,præpoſitio redundat. Primus inuenit eos colores, teſte (vt ferunt) Arato, Cleophantus. Quóſnam colores, cùm modò dixerit, Sine vllo etiamnum colore. Deinde quoties ita loquimur,vt ferunt,rumori nos credere ſignificamus, nõ certo alicuius teſtimonio:quid igitur hic facit Aratus? qui tamen non eſt in enumeratione ſcriptorũ, quos in hoc libro Plinius ſequitur. Quo fit,vt facilè hic vetuſtis codicibus aſſentiar,vbi ſic legitur:Primus inuenit eas colorare teſta,vt ferũt, trita Cleophãtus Corinthius. Nimirum ſimpliciſſimus color conueniebat rudimentis artis, quandoquidem abſolutiſsimi etiam artifices, Apelles & eius ætatis alii, non niſi quatuor coloribus pinxiſſe leguntur. Durauere & cæteræ, antiquiores & ipſæ.) Satis apparet hanc dictionem Cæteræ, hic locum non habere. Antiqui codices habent, Durauere & Cære. Ea vrbs eſt Hetruriæ, olim Agylla à Pelaſgis cultoribus vocitata. Niſi fortè quis Turpilium equitem Roma.è Venetia noſtræ ætatis bellè referat.) Velit referre, melius, quàm Belle referat, ſuffragantibus antiquis exemplaribus. Paulò antè, cum reſtringerentur, ſublatas.) Lege, Cum reficerentur.ſ.thermæ.

Caput IX. Superatúſque eſt ab eo Pythis.) Legendum, Superatus ab eo Pythiis. nam Pythia Delphis celebrabantur. Fecit & Penelopen, in qua amores pinxiſſe videtur.) Vetus lectio eſt,In qua pinxiſſe mores videtur.

Caput X. Ipſius authoritas tanta fuit, vt diuiſerit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum & Aſiaticum. Aſiaticum appellabant propter hunc qui erat Sicyonius. Dimiſſo Helladico tria facta ſunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum.) Vitiatam lectionem caſtigauimus ex fide veterum codicum in hunc modum: Quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Aſiaticum appellabant. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiſo Helladico tria facta ſunt. Ionia Græcorum fuit colonia in Aſiam deducta: Athenæ autem caput erant veræ Helladis, in qua eſt & Sicyon, altera poſt Athenas picturæ patria: vnde mox generibus ipſis cognomina ſunt facta, Atticum,Sicyonium,& Ionicum,olim Aſiaticum appellatum. Vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc eſt picturam, in buxo docerentur.) Secutus archetypa noſtra lego & diſtinguo:Diagraphicen,hoc eſt pict.in buxo, docerentur.vt ea voce rudimenta picturæ intelligamus. neq; enim omnes pueri in abſolutos artifices euadebant. eſt

autem διαγραφὴ, vnde Diagraphice deducitur, tabella buxea, in qua pueri scribere vel pingere meditabantur, subinde errata emendantes, quod Græci διαγράφειν vocant. & diagrammata propriè dicuntur descriptiones Mathematicæ, deformationésve architectonicæ. Cæterùm buxus ad id potissimùm electa est propter materiæ læuorem, simúlque densitatem, quòd minimè colores biberet, nec lineas fluidas redderet. Voluminibus editis, quæ doctrinam eam continent.) Lege addendo, Voluminibus etiam editis. Vnde, vt iam diximus, ab alio pingi se vetuit inueterato edicto.) Melius aliquanto cohærebit oratio, si iuxta veterem scripturam legamus hoc modo: Nam, vt diximus, ab alio pingi se vetuit edicto. Porrò hæc dictio Inueterato, haud dubiè nata est ex verbi Vetuit: literis aliquot ab oscitante scriba repetitis, ac mox à castigatore quopiam, quò ei tum visum est, detortis. Imaginum ille similitudines adeò indiscrete pinxit.) Rectius, Imagines adeò similitudinis indiscretæ pinxit. Tantúmq; ea in parte è facie ostendit.) Melius vetus: Tantúmq; eam partem. Sed legentes meminerint, omnia ea constare quatuor coloribus. Immane tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero.) Cui hic suboleret mendum? Est tamen non simplex. Nam vetus ac syncera lectio habet sic: Sed legẽtes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in auro mensura accepit, non numero. Vt intelligamus, in opere artẽ fuisse pretiosam, non colores. Est & equus eius sine fine dictus in certamine.) Aptius quadrabit ad sequentia, si legas: Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine. Vicisse Homeri versus videtur idipsum scribentis.) Melius, Describentis.

Vt idipsum repercussu claritates oculorum excitaret.) Colorum, non Oculorum. Ex illáque reposuit ablatos colores.) Vetus lectio melius, Et illa reposuit ablatos colores. Cyliscum tragœdiarum scriptorem.) Scribo, Philiscum. Impetus animi & libido in hæc quædam artis eum potius tulere.) Melior ordo, Impetus animi & quædam artis libido in hæc potius eum tulere. Tradunt nanq; conductum eum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno ad pingendum, quod is faciebat, Telesti Poetæ monumentum.) Vera lectio, Tradunt nanque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Telesti Poetæ, monumentum. Aristratus locauit pingendum, Nicomachus conduxit. Parua & Callides fecit.) Scribo, Callicles. Vnde hoc genus picturæ Gryllus vocatur.) Vetus lectio, Grylli vocantur. est enim picturæ nominatiuus. & Hoc genus, dixit pro Huius generis. Plurimæ præterea faciles argutiæ.) Legendum: Plurimæ præterea tales argutiæ.

Cap.xi. Pinxit & ipse penicillo parietes Thebis.) Thespiis, non Thebis, habent veteres codices. Quamobrem daturus celeritatis famam, absoluit vno die tabellam.) Lege addendo, Quamobrem arti daturus & celeritatis famam. Quæ nobilissima tabula appellata est stephanoplocos.) Scribo: Quæ è nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos. Quoniam Glycera coronas venditando sustinuerat paupertatem.) Vetus lectio: Quoniã Glycera venditando coronas sustentauerat paupertatem. Imitati sunt multi, æquauit autem nemo.) Elegantius absque coniunctione, Aequauit nemo. Hic primus videtur & expressisse dignitates, insignia heroum, & vsurpasse symmetriam.) In emendatis exemplaribus tantum est: Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, & vsurpasse symmetriam. Nobilis eius est tabula Ephesi, Vlixes simulata vesania bouẽ cum equo iungens, & Palamedes dux fasce gladium condens.) Antiqua scriptura verior: Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlixes simulata insania bouẽ cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium condens. Huius est clypeo dimicans Athenis.) Addidimus, Athenis, quòd ibi pictura ea seruaretur. Non satis discernitur alius eodem nomine. At hunc eundem quidam faciunt Olympiade cxii.) Lege & distingue sic: Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade cxii. Ioue Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiscente inter obstetrices & Dearum clamorem.) Antiqua lectio, Inter obstetricia dearum. Obstetricia, sicut Famulitia, Seruitia. Nec enim credendum, pictorem tanto Deo alias obstetrices, quàm Deas, admouisse. Superest vnum verbum Clamorem. pro eo reposuimus, Cleon admeto, vt sit pictoris & picturæ appellatio, & referatur ad verbum præcedens Innotuit. Nealces Venerem, solers hic arte ingenioso operi superpinxit. Siquidem cùm prælium, &c.) Castigauimus ex manu scripto exemplari ad hunc modum: Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte. siquidem cum prælium nauale, & reliqua. Theontius Epicurum cogitantem.) Vetera exemplaria, Leontium Epicuri cogitantem. vt sit picturæ nomenclatura, non pictoris, & tabula hæc Theodori operibus annumeretur. Fuit autem Leontium Epicuri concubina, philosopha & ipsa nimirum ex amatoris domestica consuetudine, in tantum vt libros quoque contra Aristotelem scripserit, quemadmodum legitur in præfatione ad Vespasianum Imperatorem, à Plinio in operis huius frontispicio præfixa. Mydon solus.) Lego, Mydon Soleus, id est, Solensis. Sunt enim σόλοι Ciliciæ oppidum, & alterum eiusdem nominis in Cypro. Ac mox, Stadius, non Tadius. Dianam in tabula, quæ Ephesi est in antiquissimis picturæ.) Melius, Antiquissimæ picturæ. Discipulum eius fuisse Antobolum.) Scribe, Autobulum. Hoc cùm fecere, non apparet in velis, sed in cortina pingi. In feruentes aquas mersa, post momentum extrahuntur picta.) Incorruptiora exemplaria aliter distinguunt, mutata nonnihil etiam lectione: Hoc cùm fecere, non apparet in velis: sed in cortinam pigmenti feruentis mersa, post momentum extrahuntur picta.

Cap.xii.

Cap.xii. M.Varro tradit sibi cognitum Romæ Possumium nomine,à quo factas Romæ tubas, itẽ pisces,quos aspectu discernere à veris vix posses.) Crediderim nostros potius codices germanam habere lectionem hoc modo: M.Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine,à quo factas Romæ vuas,item pisces,ita vt non sit aspectu discernere à veris. Cuius proplasticen pluris venire solitam ab artificibus ipsis, quàm aliorum opera.) Illic legitur: Cuius proplasmata pluris venire solita artificibus i. q. a. o. Fictilem eam fuisse, & ideo mirari solere. Vetus lectio: Fictilem eum fuisse,& ideo miniari solitum. Et arte firmitateq; æui sanctiora auro.) Scribo, Et arte æuique firmitate certiora auro. Firmitate certiora, magis quadrat,quàm Sanctiora. Sequenti versu, Sed fictilibus prolibatur sympulis.) Antiqui codices pro sympulis habent Sympuuiis:quod vocabulum & apud Satyricum in eodem significatu reperitur. Quis ausit Sympuuium ridere Numæ,priscúmque catinum. Vter tenuiorem humum circunduceret.) Melius Duceret, hoc quidem in loco, assentientibus vetustæ scripturæ voluminibus. Exprobrauit patinarum paludes Vitellio, memoria nõ vlla fœdiore,cuius veneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat interisse c x x x. conuiuas.) Hæc lectio nullo modo consistit, cùm neque Asprenas, neque Cassius, vsque ad Vitellii principatum vixerit. Emendati codices aliter habent: Exprobrauit patinarum paludes Vitellii memoriæ,quàm illa, fœdiore, cuius veneno, &c. Vitellii memoriæ,dicit,nõ Vitellio, quia tum iam supplicium dederat Vitellius.vt sit sensus,fœdiorem fuisse in Vitellio principe tam immanem profusionem, quàm in Asprenate priuato veneficium.

Cap.xiiii. Parietes quos appellant fornaceos, quoniam fornacum modo circundati vtrinque duabus tabulis inferciuntur.) Confer nunc synceram lectionem: Formaceos, quoniam in forma circundatis vtrinque duabus tabulis inferciuntur.

Quos ædificiis non idoneos probant.) Tolle, Quos,& scribe,Aedificiis non nisi bimos probãt.

Halicarnassi mausolea.) Lego, Mausoli, scilicet regiam.pendet enim oratio à præcedentibus. nec de Mausoleo hic loquitur,sed Mausoli domo,cuius & sequenti libro cap.6.meminit.

Cap.xv. Fungosum atque omnium ore dilui facile.) Legendum,Omni humore dilui facile.

EX LIBRO TRIGESIMOSEXTO.

Cap. III.

Columnas habuit in eodem atrio, Hymettias.) Lege, In eodem Palatio. Quem M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat.) Quem, redundat. Ante igitur artifices censebimus.) Melius, Percensebimus.

Cap.v. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum distrinxit eos tantum,vt credatur aliquos ex iis ad laqueum compulisse.)Melius, Amaritudinem carminum distrinxit intantum,vt credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse, Quemadmodum enim gladium distringimus petituri hostem, ita hic Hipponax metaphoricè dicitur amaritudinẽ carminis, quæ illi pro telo fuit, in inimicos distrinxisse. Cuius opera Athenienses complura in ædibus sacris posuere, præclarámque Veneris imaginem extra muros,quæ appellatur Aphrodite exopolis.) Et hic vetus lectio est incorruptior: Cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaráque Venus extra muros,quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Ἐν κήποις legendum pro Exopolis,Pausanias quoque in Atticis attestatur. Proferemus argumento paruo & ingenii tantum.) Argumenta parua, non Argumento paruo. Scopæ verò laus cum his certantis. Fecit Venerem.) Legendum,Scopæ laus cum his certat.Is fecit Venerem.Et quencunque alium locum nobilitant.) Scribo, Et quencunque alium locum nobilitatura. neque aliter legi commodè potest. Romæ quidem magnitudo operum est iam obliterata à magnis officiorũ negotiorúmq; aceruis, quæ omnes à contemplatione talium abducunt.) Aequè fœdum & hoc mendũ sustulimus ex fide veterum codicum,hoc pacto: Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorúmque acerui omnes à c.t.a. Synceritas lectionis euidentius in contextu apparebit, collatis præcedentibus ac sequentibus. Ex quibus vnus Liberum patrem palla velatus Veneris præfert.) Vetusti codices pro Veneris, habent Humeris. Hippiades & Hermerotes Taurisci.) Vetus lectio Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci. Eodem loco, Liber pater Eutychidis manu laudatur.) Manu, superest, nec habetur in probatæ fidei exemplaribus. Ex quo apparet in magni honoris authoritate habitum Lysiæ opus.) Melius vetus scriptura: Ex honore apparet in magna authoritate h. l. o. & sic rectius quadrabunt, quæ sequuntur. In honore est & in templo illo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificauerunt victima,humi stans ante aditum porticus agnitiones sitæ. Fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis.) Clariorem & hunc locum fecit collatio ad manu scriptos codices, qui sic habent: Inhonorus est nec in templo vllo Hercules, ad q.p.o.a.h.s.victima,h.st.a.a.p.ad nationes. Sitæ fuere & Thespiades &c. Suffragatur huic lectioni,quod mox in eodem capite legitur his verbis; Idem & à Coponio quatuordecim nationes,quæ sunt circa Pompei,factas author est. Quarum vnam amauit eques Rom.Iunius Pisciculus.) Scribendum,Adamauit. Alii calcearent soccos,& omnes ex vno lapide.) Lego,Alii calcearent soccis, omnes ex uno lapide. Nec minus Sauron atque Batrachum obliterari conuenit.) Vox hæc,Minus,delenda est,ut hoc loco planè superuacanea.

Cap. vii. Argumento xvi.liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi arguentes annos eius intelliguntur.) Emendata lectio: Argumento Nili xvi.liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi

ingentis se amnis intelligūtur. Onychem etiamtum in Arabiæ montibus,nec vsquam alibi, nasci putauere nostri veteres, sed in Germania.) Pro Sed,legendū Sudines,nomen scriptoris, qui & in Catalogo recẽsetur. Ac mox, Chiorū magnitudine cadorum, non Et vrceos magnitudine cadorum.

Nos ampliores triginta vidimus in scena, quam Callistus Cæsaris Claudii libertorum potentissimus exædificauerat.) Magis placet vetus lectio: N. a. t. v. in cœnatione, quam Callistus Cæsaris Claudii libertorum potentia notus sibi exædificauerat.

Cap.VIII. Ad terenda collyria quadam vtilitate naturæ alia conueniens.) Lego, Quadam vtilitate naturali conueniens.

Cap.IX. Hac admiratione opus effectum est, vt cùm op.id ex.Cambyses &c.) Scribo, Hac admiratione operis, non opus. Pedalibus spatiis ex eodem lapide.) Spatiis,redundat. Postea egestis laterculis alleuata naue.) Scribo, Alleuatas naues.

Et alii duo sunt Alexandriæ ad portum in Cæsaris templo.) Lege,In portu ad Cæsaris templum.

Cap.XI. Tertius est in Vaticano,Rectius, Tertius Romæ in Vaticano. Nam sequenti versu in emendatis codicibus legitur:Fractus est in molitione: non,Fractus in molitudine eius.

Cap.XII. Alii lateribus è luto factis extracto contis in priuatas domos distributo.) Vera lectio: Alii lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. Minimam extitisse laudatissimā à Rhod.mer.factam.) Melius,Minimam ex his,sed laudatissimam.

Cap.XIII. Refecit vnus omnino pauca ibi ex monte Phado Thebis rex.) Longè aliter legitur in manu scriptis voluminibus:Refecit vnus omnino pauca ibi Circammon spado Nectabis regis.

Cap.XIIII. Leguntur & pensiles hortos,imò vero totum oppidum fecisse Aegyptiæ Thebæ.)Restituimus: Legitur & pensilis hortus, imò vero totum oppidum,Aegyptiæ Thebæ.Sequenti versu pro Subitò,Subter.

Cap.XV. Id M.Agrippa fecit in Aedilitate post Consulatum,per meatus corriuatis septem amnibus,cursu præcipiti torrentium modo rapere atq; auferre omnia coactis.Insuper mole imbrium cōcitati vada ac litora quatiunt.) Melius quadrat, mea quidem sententia,vetus lectio: A M. Agrippa in Aedilitate post Consulatum, per meatus corriuati septem amnes,cursúque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati vada ac latera quatiunt, & reliqua. Is iussus à Senatu aquarum Appiæ & Anienis tegula ductus reficere.)Vera lectio:Is i.a. S.aquarum,Appiæ,Anienis,Tepulæ,d.r. Inenarrabili profectò impendio & operariorum multitudine.) Elegantius,& operarum multitudine.

Cap.XVI. Et Magnesiacum è Macedonia ei contermina.) Legendum,E Magnesia Macedoniæ cōtermina.

Cap.XVII. Et vestes & calceamenta illita mortuis lapidea fieri.) Prodigiosa sanè lectio, & à vetere multum degenerans, quæ sic habet: Et vestes & calceamenta illata,omnia lapidea fieri.

Cap.XXI. In pelliculis scarificati vteri animalium.) Ridiculum, pro Sacrificatorum an. Paulò pòst pro,In vstrina ter siccantur, duæ tantum voces repositæ.s.Trina vstione.

Cap.XXII. Græci è lapide duro ac silice æquo.) Melius,Silice æquato.

Cap.XXIII. Et cisternas harena pura & aspera quinque partibus.) In antiquis exemplaribus est, Et cisternas harenæ puræ & asperæ quinque partibus.

Cap.XXIIII. Et lapide speculari, squamam vitalem habente.) Legendum,Squamámve talem habente. Quod malthatur, oleo perficitur antè.) Perfricatur,non Perficitur.

Cap.XXV. In Italia è festucis cannea:hoc apertè ex nomine ipso intelligi potest.)Nihil simile est in vetustis voluminibus, vbi sic legitur: In Italia festucis pauita: hoc certè ex nomine ipso intelligi potest. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere, vt pronum vitium. Et hoc certè inuentum ab Agrippa in Thermis,quas Romæ fecit. Figlinum opus encausto pinxit.) Et hic vetus lectio magis arridet:Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere è vitro:nouitium & hoc inuentū.Agrippa certè in thermis, quas Romæ fecit,figlinum opus encausto pinxit.

Cap.XXVI. Sex M.p.à litore inter Cumas atque Lucrinum.) A præpositio redundat, non otiosa modò,sed & sensum vitians. Fit & intincturæ genere Obsidianum, ad escaria vasa totum rubens vitrum,atque non translucens,hæmatinon appellatum.) Legi debet: Fit & tincturæ genere Obsidianum ad escaria vasa, & totum rubens vitrum atque non translucens, hæmatinon appellatum. Nam alterū Et necessariò addendum, cum diuersa genera sint Obsidianum & hæmatinon,hoc rubēs, illud verò nigricans.

Cap.XXVII. Repentè in foco comparuisse genitale.) Lege addendo,Repentè in foco eius comp.

EX LIBRO TRIGESIMOSEPTIMO
Cap. I.

MVltum enim detractum erat gemmæ dignitati.) Erat, redundat.sunt enim verba Ismeniæ choraulæ. Vt sibi quoq; par videretur.)Legendum,Vt sic quoque par videretur.

Sed nulla peritia electas, sed forte quadam. His exemplis initio voluminis oblatis.) Lege & distingue sic: Sed nulla peritia electas: forte quadam his exemplis,& reliqua. Hoc in Polycratis gemma, quæ demonstratur illibata intactáque ab Ismeniæ ætate post multos annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos.)Melior vetus lectio:Polycratis gemma quæ demonstratur, illibata intactáque est. Ismeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi etiā smaragdos solitos. Quíque Diui Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes signabāt.) Adde nomen artificis:Quíq; diui Augusti imaginē similem expressit,qua postea prin

ea principes ſignabant. Dioſcorides. Quidnam fuiſſe acturum eum, ſi Scipio à patre eius interemptus eſſet.) Facturum, non Acturum. Vitium enim eſt Latinitatis hoc loco, grauius quàm prima fronte videtur.

Cap.II. Seueritate victa & veriore luxuria, quàm triumpho.) Antiqua ſcriptura: Et veriore luxuriæ triumpho: quaſi luxuria tunc verius triumphauerit, quàm Pompeius. Ni verius ſit eum Deorum oſtentum credi oportere.) Rectius noſtra exemplaria, Ni verius iræ Deorum oſtentum credi oporteret. Qui ſceptra perſonis hiſtrionum, & cubicula viatoria vnionibus conſternebat.) Scribo iuxta fidem veterum codicum: Qui ſceptra, & perſonas hiſtrionum, & cubicula viatoria vnionibus conſtruebat. Dum Poppæanis præludit.) Non Poppæanis, ſed Pompeiano. ſ. theatro. vt intelligamus theatrum hoc transtiberinum Pompeiani fuiſſe præludium. Nam Nero priuſquam probè perfricuiſſet frontem minoribus ſe oſtentauit theatris, poſtremò in Pompeii theatro in conſpectu totius populi Rom. ineptire non erubuit. Hoc artifices litura occultant.) Antiqua lectio, Cælatura oc. Alioqui non quadrat quod ſequitur, Puras e.m. nam puræ hic cælatis opponuntur. Guttonibus Germaniæ genti accolis æſtuarium Mentonomon nomine, ab Oceano ſpatio ſtadiorum ſex millium.) Syncera lectio antiquorum voluminum eſt hæc: Guttonibus Germaniæ genti accoli æſtuarium Obeani Mentonomon nomine, ſpatio ſtadiorum ſex millium.

Cap.III. Centum ferè. M. p. abeſt à Carnunto litus Pannoniæ, quò id à Germania inuehitur.) In emendatis codicibus legitur ſic: DC. ferè M.p. à Carnunto Pannoniæ abeſt litus id Germaniæ, ex quo inuehitur.

Cap.IIII. Omnium profectò muneris talis inuentio hominis eſt.) Scribo, Numinum profectò muneris talis inuentio omnis eſt.

Cap.V. Quapropter principatum ex iis Aegyptii obtinent.) Niſi legas, Cyprii, vt eſt in vetuſtis exemplaribus, nec præcedentia quadrabunt, nec ſequentia. Mox iuxta Carchedonem, in qua legebatur, ſmaragdites dictus eſt.) Lego, Mons, in quo legebantur iuxta Carchedonem, Smaragdites dictus eſt.

Cap.VI. Sunt & Armeniacæ, vt cæteræ improbandæ, ſed pallida zona.) Recta lectio: Cætera probandæ, ſed pallida zona. Sequentis verſus ſcripturam emendauimus ſic: Hoc in gemmam tranſilit ex lapide Carmaniæ. Vltimus etiam huius capitis verſus ſic legendus: Obitérque omnium ardentium gemmarum indicanda.

Cap.VII. Calliſtratus fulgorem carbunculi debere candidum eſſe poſuit, extremo viſu nubilantem, & ſi ita attollatur exardeſcentem.) Et hic veram lectionem, vnde cætera, tranſcripſimus. Calliſtratus fulgoré carbunculi debere candidum eſſe poſiti, extremo viſu nubilantem, ſi attollatur exardeſcentem. Opponũtur.n. Poni & Attoli. Qui poſiti, genitiuum in verbum poſuit vertit, non Latinitatis ſolùm oblitus erat, ſed etiam verbi Dicit, quod ex præcedentibus huc quoque refertur. Et paulò pòſt legendum, Indicos etiam in ſextarii vnius menſuram cauari. nam deprauata lectio nullam certam menſurã definiebat. Sicut in Ephyra & Aſſo.) Noſtri codices: Sicut Paro. alioqui Corinthum potius dixiſſet, quàm obſoleto nomine Ephyram.

Cap.VIII. Cæteræ ſaxo & cote poliuntur.) Imò, Naxiis cotibus, vt extat in veter. codic. non à Naxo,, vna è cycladibus, ſed ab alia Cretenſi. Stephanus. ναξία λίθος, ἡ κρητικὴ ἀκόνη. Cretenſis cotis mentio fit etiam decimooctauo volumine in ratione pratorum. Ergo euntes è longinquo inceſſunt, & cum toto muſco excutiũt.) Pro Euntes, ſcribo Fundis: Ergo fundis è longinquo inceſſunt. Hoc vectigal hócque geſtamen diutius in ceruice gratiſſimum norunt.) Diuites, non Diutius. Quidam ictu primo cepere præclaras, multi in ſecũdo nullas.) Non, In ſecundo, ſed Inſectando. Et quidem callaides tali ſectura formantur.) Qualínam ſectura? Nihil enim præceſsit, quò referatur. Incorruptiores codices habent: Et venatus quidem callaidis talis. Sectura formantur, &c. Et venatum aptè nominat propter funditores. Neque eſt mutabilior alia aut mendacior vitri.) Repoſuimus ſynceram lectionem, hoc modo: Neque eſt imitabilior alia mendacio vitri. Et nilion, fulgoris ſi ante habeas breuis, & cùm intueare fallacis.) Antiqua ſcriptura: Fulgore hebeti, aut breui & cùm intueare, fallaci. Smaragdo ſimilem Indicæ, Cyprii dicunt glaucum pinguémque.) Melius quadrat vetus lectio, ſiue præcedentia conſideres, ſiue ſequentia. Eſt autem hæc: Smaragdo ſimilem Indi, Cypros duram glaucóque pingui. Et ſequenti verſu, pro Talis & iaſpis eſt. ſcribo, Talis & Caſpia eſt. Thracia Indicæ ſimilem mittit, Chalcidia turbidam.) Antiqua lectio: Amiſos Indicæ ſimilem mittit, Chalcidon turdidam. Eſt autem Amiſos Ponti vrbs, ſicut Chalcidon Bithyniæ.

Cap.IX. Quæ ex iis ſmaragdo ſimilis eſt, è petra per tranſuerſum linea alba præcingitur.) Legendum, Smaragdo ſimilis eſt, & per trãſuerſum, &c.

Indicæ abſolutum purpuræ colorem habent.) Addendum, Felicis purpuræ, hoc eſt, cuius tinctura feliciter ſucceſsit.

Cap.X. Candore intercincto variis coloribus.) Interſtincto, id eſt, diſtincto, διαστίκτῳ. De alabaſtrite. In India & Perſidis Acidiæ monte.) Scribo, Et Perſide ac Ida monte. Batrachitas mittit & Coptos.) Melius, Coptos & batrachitas mittit.

Et fulmine tacta reſtinguit.) Vetus lectio, Fulmine icta. De brontia loquitur. De cælo tacta, legi ſæpe, Fulmine tacta, non memini legere apud Latinitatis authores. Et alia parte purpureæ.) Lego, Et altera parte. Hoc de ſecundo genere chelidoniarum intelligendum. Deiectam in aquam feruentem tempeſtates tueri.) Scribendum, Deiecta in aquam feruentem tempeſtates auerti. de chelonitide. Proximè ſequenti verſu reſtituimus, in motacillæ auis vẽtre. quis enim vnquam Scyllam

Iam autem aut vidit, aut legit? Ad Dardanum nunc pagum, quondam oppidum.) Vetus lectio, Atarne nunc pago, quondã oppido. Lactis succo ac sapore notabilem.) Lege addendo, Tritam lactis succo ac sapore notabilem. Sed etiam in Samo, vt aliqui putant.) In Samnio, veteres codices habent. Et sequenti versu, Panchrus. Sic enim apud Græcos quoque terminatur. Ac paulò pòst, Additam fœcunditatem, nõ Addictam. Item pro Philoginos, Phloginos. Iuxta monumẽtum Tiresiæ inueniunt: speciésque est eis aquæ glaciatæ.) Satis erat, Specie aquæ glaciatæ. Plinius non solet huiusmodi hiatus reformidare. Sequenti versu legendum, Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus inueniunt prasini coloris.

Cap.xi. Adunephros eiusdem Theudactylus hic & à Syris colitur.) Quis intelliget hæc? Syncera lectio: Adadunephros eiusdem oculus nominatur. Fuit autem Adadus vnus è priscis illis Syrorum regibus, cuius sacra Hebræorum historia meminit. hunc Syri ob merita cõsecratum in cælitum numerum retulerunt, diuinísque honoribus, ceu peculiare suæ gentis numen, vsque ad Plinii tempora colere perseuerauerunt. Triophthalmos Ionacæ nascitur.) Scribo, Cum onyche nascitur. Pyrene ab oliuæ nucleo.) Imò Pyren, ipsius nuclei vocabulo.

Cap.xii. Cochlites quoq; nunc vulgatissimæ.) Lego, Cochlides. alioqui Cochlitæ, dixisset.

Cap.xiii. Gemmiferi amnes sunt, Oaxis, Mater, Ganges.) Malim veterem lectionem, Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges.

IN PLINII HISTORIAM NATVRALEM
Annotationum Sig. Gelenii finis.

[illegible]

IN C. PLINII SECVNDI NATVRALEM HISTORIAM INDEX COPIOSISSIMVS,

Non contemnenda nunc denuo accessione locupletatus, innumerísque propemodum in locis, quæ cum authoris sensis non satis congruebant, non raró etiam ex diametro pugnabant, quàm accuratissimè restitutus.

LVGDVNI,
Apud Ioannem Frellonium,
M. D. LIII.

PLINIANAE HISTORIAE INDEX LOCVPLETISSIMVS, CVIVSVIS ANIMANTIS, PLANTAE,

aut metallicæ speciei naturam, ac uires medicas, & si quid prætereà id genus cognitu utile iucundúmue toto opere continetur, alphabetico ordine, notísq; arithmeticis, ueluti digito, commonstrans.

In hoc Indice prior numerus paginam, alter versum signat.

Reliqua quære parte secunda.

Arundinum genera et usus, uide infra Harundo.

Reliqua quære parte secunda.

Vide Pollio.

Quære alia parte ſecunda.

Reliqua quære parte ſecunda.

Vide Animalium aſtus.

Reliqua quære parte ſecunda.

Reliqua quære parte ſecunda.

Auis

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quæ re parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Relíqua quære parte secunda.

Relíqua quære parte secunda.

Quære Pedum clauorum

Reliqua quære parte secunda.

Quære Ambustorum remedia.

Cor

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte ſecunda.

Reliqua quære parte secunda.

Ecstypa

Enchel

Reliqua quære parte ſecunda.

d 3

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Horoscop*

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Lapides

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Quære Piso.

Vide Papyrius.

Quære Plotius.

Reliqua quære parte secunda.

Mentem

Miracula orbis septem.

Reliqua quære parte secunda.

Musti

Reliqua quære parte secunda.

Relíqua quære parte secunda.

Relíqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Vide Aegilopis morbi remedia.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Quære Miracula orbis septem.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua uide ſupra in dictione Fimus.

Reliqua quære parte ſecunda.

Primæ Partis Indicis Pliniani
Finis.

INDICIS PLINIANI PARS
SECVNDA GEOGRAPHICA
CONTINENS.

Aegyptus

Reliqua quære parte prima.

Reliqua quære parte prima.

Reliqua quære parte prima.

Reliqua quære parte prima.

Reliqua quære parte prima.

Curi.(s

Dyrrh

Flauiop

Miuu

Pistorium

Sacri

Taph

Vmbriæ

Reliqua quære parte prima.

INDICIS PLINIANI
PARTIS SECVNDAE
FINIS.

Priuilege du Roy.

ENRY par la grace de Dieu Roy de France à noz aiméz & feaulx conseilliers les gens tenans noz courtz de Parlement de Paris, Tholoze, Bordeaulx, Dijon, Prouence, Grenoble, Chambery, Preuost de Paris, Seneschal de Lyon, Tholoze, Prouence, & a tous noz autres officiers, ou leurs lieutenans salut. Receu auons l'humble supplication de noz chers & bien ayméz Antoine Vincent, & Iehan Frellon, citoyens & marchans libraires de Lyon, contenant que nagueres ilz auroient commence de faire imprimer a leurs grans coustz & despens ung liure en Latin intitulé, C. Plinii Secundi historiæ mundi, libri XXXVII. lequel liure ilz auroient faict reueoir par plusieurs gens sçauans, & faict cōferer auec plusieurs exemplaires tant uieux que nouueaulx, & auroient faict faire des castigations & annotations a ladicte œuure, tirées tant desdictz exemplaires, comme aussi de plusieurs autheurs tant uieulx que modernes, tant Grecs que Latins, & nommeement d'Aristote, Theophraste, Caton, Varron, Columella, Plutarche, Strabon, Ptolemée, Pomponius Mela, Arihanus, Dioscorides, Solinus, Marianus, Hermolaus Barbarus, Budée, Erasme, Beraldus, Beatus Rhenanus, Iohannes Cæsarius, Ferdinandus, Pintianus, & plusieurs autres: comme clerement appert a la marge dudict œuure. Et oultre ce qu'ilz auroient du tout faict refaire la table dudict Pline, & uerifier icelle auecques l'autheur, laquelle parauant en beaucoup & quasi innumerables lieux ne s'accordoit aucunement auec ledict autheur, tant a cause que ladicte table auroit esté faicte du temps que ledict œuure estoit encores du tout corrompu, & par gens peu sçauans, lesquelz en aulcuns lieux n'ont point conceu l'intention de l'autheur, cōme aussi que ladicte table par succession de temps auroit esté corrompue tant en la matiere principale, comme aux nombres d'icelle, lesquelz pareillement ilz auroient du tout faict changer & uerifier, le tout a leurs grans fraiz & despens, lequel œuure qui est fort laborieux, & encores plus utile, ilz paracheueroient uoluntiers de faire imprimer a la correction & emendation susdicte. Mais ilz doubtent que apres que ladicte impression sera faicte & paracheuée, plusieurs autres libraires ou imprimeurs ueullent imprimer, ou faire imprimer lesdictes œuures ainsi corrigées, repurgées, annotées, & reintegrées cōme dict est, en priuant lesdictz supplians de leursdictz labeurs, fraiz, & mises par eux ia faictz, & qu'il pourront cy apres faire pour la perfection de la dicte impression, si par nous ne leur estoit sur ce proueu de noz conge, graces, & prouision au cas requises & necessaires. POVRCE est il que nous ces choses considerées, inclinans a la supplication & requeste desdictz supplians, leur auons de grace speciale, par ces presentes permis & octroyé, permettons & ottroyons, qu'ilz puissent, & leur soit loisible imprimer, ou faire imprimer, & uendre ledict œuure & table dicelluy ainsi corrigez, annotez, & amendez, & ce iusques au temps & termes de dix ans prochains uenans ensuiuans & consecutifz, commençant au iour & datte qu'il sera acheue d'imprimer de la premiere impression: sans ce que ausdictz imprimeurs, ou personnes quelcunques que lesdictz supplians le puissent auec lesdictes annotations, correction, table, & reintegration, faire, ne faire faire (pendant ledict temps) imprimer, ny exposer en uente en quelque façon & maniere que ce soit, ou puisse estre. Si uoulons, uous mandons, & expressement enioignons, & a chascun de uous endroict soy ainsi comme a luy appartiendra que de ces presentes conge permission & licence uous faciez souffrir & laissez ioyr & user lesdictz supplians plainement & paisiblement durant ledict temps, en faisant, ou faisant faire expresses inhibitions & deffences de par nous (si mestier est) a tous imprimeurs & a chascuns

cuns qu'il appartiendra qu'ilz n'aient durant icelluy temps de dix ans,a imprimer,ne faire imprimer, ne mectre en uente lesdictes œuures ainsi annotées, repurgées, & restituées, comme dict est: si n'est dudict consentement desdictz supplians, & ce sur peine d'amende & confiscation des liures, formes, & caracteres qui se troueroient auoir esté faictz au contraire. Et en cas d'opposition, contredict,ou debat, lesdictes inhibitions,& deffences faictes,& audit cas tenans & les contreuenans a icelles a ce contrainctz sur peine dessusdicte ledict temps durant, nonobstant oppositions ou appellations quelzconques faictes ou a faire releuées ou a releuer, & sans preiudice d'icelles faictes aux parties ouyes raison & iustice, car tel est nostre plaisir. Nonobstant comme dessus & quelzconques lettres subreptices impetrées ou impetrer a ce contraires, de ce faire uous auons donne,& donnons plain pouuoir,puissance,authorite,commission,& mandement special, par ces presentes mandons, & commandons a tous noz iusticiers, officiers, & subiectz, que auons en ce faisant soit obey. Donne a Chaalons le quatriesme iour de May, l'an de grace mil cinq cens cinquante & deux,& de nostre regne le sixiesme.

Par le Roy en son conseil estably aupres la Royne Regente,le Seigneur des Roches Fumée maistre des Requestes ordinaire de l'hostel present.

Coignet.

L V G D V N I,

Excudebat Michael Syluius expensis Antonij Vincentij, & Ioannis Frellonij,

M. D. LIII.